Veröffentlichungen der Akademie für die Wissenschaft des Judentums

BERESCHIT RABBA

mit

kritischem Apparat und Kommentar

von

J. Theodor

Nach dem Ableben des Verfassers bearbeitet und ergänzt von

Ch. Albeck

Parascha XLVIII–LXXXVI

BERLIN
VERLAG M. POPPELAUER
1927

כתבי האקדמיה למדעי היהדות

מדרש

בראשית רבא

צרוף ומזוקק שבעתים על פי כתבי יד ובראשם כ"י ישן נושן בבריטיש מוזעאום בלונדון אשר נעשה לפנים הספר ועפ"י דפוסי המדרש הראשונים ונוסחאות הערוך ופי' המיוחס לרש"י ז"ל וילקוט שמעוני וילקוט המכירי

עם מראה מקומות וחילופי נוסחאות

ופירוש

מנחת יהודה

מאת

הר"ר **יהודה טהעאדאר** ז"ל

ואחרי מות המחבר נערך והושלם על ידי

חנוך אלבעק

פרשה מח—פו

ברלין תרפ"ז

פערלאג מ. פאפפעלויער.

לוח הסימנים בחילופי נוסחאות.

ל = כ״י לונדון בבריטיש מוזעאום קובץ Add. 27169, ועל כ״י זה המעולה מכל כ״י יסדתי את טופס המדרש (ובח״נ לא נמצא סימנו כי אם במקומות אשר בררתי לי גי׳ אחרת).

ל° = הגהה בכי״ל בכתב אחר או גירסא מובאה בשם ס״א (ספר אחר) בגליון הכ״י או בגוף הספר.

ד = דפוסי המדרש עפ״י ד׳ ויניציאה ש״ה.

ד[1] = מדרש דפ״ר קונשטנטינא ער״ב.

פ = כ״י פארים קובץ 149.

ו = כ״י רומי קובץ 30 באוצר הספרים של הוואטיקאן (ועי׳ צד 25 וצד 50).

ח = (קיצור) ב״ר במדרש חכמים כ״י של ר״א עפשטיין ז״ל בווינא.

א:
- א[1] = כ״י אקספרד קובץ 147 (רשימת נייבויער).
- א[2] = כ״י אקספרד קובץ 2335 (ועי׳ צד 38).

ג = כ״י שטוטטגארט קובץ אריענט׳ 32 (ועי׳ צד 169)

מ = כ״י מינכען קובץ 97 (ועי׳ צד 50).

נ = כ״י לונדון קובץ 16406 (כ״י משובש, והשתמשתי בו רק בפ״א ופ״ב ומעט במקומות אחרים).

ת = כ״י תימני של ר׳ אלחנן אדלר בלונדון (ועי׳ צד 328)

ז = דפים אחרים מהגניזה באלקאהרה שהובאו לאקספרד (ועי׳ צד 309).

ב = גירסאות כ״י בגליון מדרש אב״א ויניציאה שכ״ז באוצר הספרים אשר לבית מדרש הרבנים בברעסלוי.

ע = ערוך הוצאת קאהוט.

ע° = גי׳ ס״א בערוך או גי׳ בכ״י ודפוסי ערוך שהביא בעל ערוך הש׳ בהערותיו.

ר:
- ר[1] = פירוש בראשית רבא כ״י שהיה לפנים באוצר הספרים של האחים טריעסטי בפאדובה.
- ר[2] = פי׳ הנ״ל במדרש כ״י אקספרד קו׳ 147.

ר[3] = פירוש הנ״ל שמעורבב עם פי׳ שני (ש) על ב״ר ושניהם נדפסו בשם פירש״י פעם ראשונ׳ במדרש אב״א ויניצ׳ שכ״ז.

ש = פירוש השני על ב״ר בפירש״י הנ״ל.

י = ילקוט שמעוני ד׳ וויניציאה שכ״ו, ד׳ פפד״א תס״ט.

י[1] = „ „ דפ״ר שאלוניקי ח״א רפ״ו, ח״ב רפ״א.

מ = ילקוט המכירי (ישעיה ד׳ ברלין תרנ״ג, תהלים ד׳ ברדיטשוב תר״ס, משלי ד׳ ירושלם תרס״ב (ועי׳ צד 67) ובס׳ הלקוטים ח״ו, תרי עשר כ״י בריטיש מוזעאום קובץ Harl. 5704 והוצ׳ גראינוף).

ל׳ = ליתא.

~ = סימן התיבה שלפני הוספה או שלאחריה.

האותיות בגליון החיצון (כמו **א** בצד 1) יורו על חילוקי הפרשיות במדרש ד׳ ווילנא, והמספרים בגליון הפנימי (כמו *2a* שם) על הדפים והעמודים במדרש ד׳ ויניציאה ש״ה, והמספרים בח״נ על מספר השורות; בכל מקום שגי׳ כי״ל מקויימת גם עפ״י כ״י אחרים ילקוט וכו׳ הצגתי בח״נ סימני ספרים אלו אצל גי׳ כי״ל שהכגרתי בחצי אריח כזה], ואם כל כ״י האחרים וילקוט וכו׳ מסכימים עם גי׳ כי״ל עשיתי בצד הגי׳ סימן מרובע קטן כזה ▫ ובמקום שגי׳ הדפוסים מסכמת עם גי׳ כי״ל לא הבאתי עוד ראיה לגי׳ זו ואף אם יש שינוים בכ״י אחרים וערוך וילקוט וכו׳ כי המפורסמות אינן צריכות ראיה, ואם הוכרחתי לנטות מכי״ל ובררתי הגי׳ עפ״י הדפוסי׳ או כ״י האחרים וערוך וילקוט וכו׳ עשיתי סימן כוכב קטן כזה * בצדה, והכפלתי את הסימן כזה ** אם כל כ״י האחרים וכו׳ יעידו נגד כי״ל, ואם הנחתי גי׳ כי״ל בפנים הצגתי גי׳ הדפוסים שהיא ג״כ גי׳ כל כ״י האחרים וכו׳ בלי שום סימן, והשינויים התמידיים שנמצאו בכי״ל כמו מלת א מ ר נעדרת במקום שחכם אומר בשם חכם (כסגנון הירושלמי) או מלת ש ל מתוברת למלה שלאחריה מנעתי מלציין בח״נ. [מה שנדפס בין בביאור ובין בציונים בין שני חצאי רבוע כזה [ ] תוספת המו״ל הוא].

אל הקורא.

הר״ר יהודה טהעאדאר ז״ל החל להוציא לאור בשנת תרס״ג את המדרש בראשית רבה על פי כת״י לונדון עם חילופי נוסחאות משאר כתבי יד וביאור מנחת יהודה בחוברת חוברת בת חמשה גליונות דפוס. החוברת התשיעית (האחרונה) הופיעה בשנת תרפ״א, ותיכף אחרי זה גם שני גליונות הראשונים מן החוברת הנוכחית נותנו לדפוס, אבל לדאבוננו מת המחבר ז״ל בכ״א אב שנת תרפ״ג אחרי כלות הסידור וההגה מגליון השני, ועל ידי זה נפסקה ההדפסה בצד 752. ויען שהאקדמיה למדעי היהדות עוד בחיי המחבר נטלה עליה את הוצאת הספר, החליטה לגמור את ההוצאה גם אחרי פטירתו ושמה את העבודה הזאת על שכמי. ואני, אף כי ידעתי את גודל העבודה הכרוכה בהוצאה הזאת וגם כי „לא על הדרך הזה תפארת״, לא עברתי על דבריהם ונטלתי עלי את המלאכה הקשה „והצנועה״, כדי שלא ישאר ספר חשוב כזה בלתי נגמר, כנולם כלי.

ועתה בצאת המחברת הראשונה לאור בעריכתי, הנני רואה לתת דין וחשבון קצר מדרכי בעבודה הזאת ואומר: פנים הספר נדפס כמו עד עתה עפ״י כת״י לונדון עם כל הנוסחאות ודרכי הכתיבה הנהוגות בכת״י זה, ואף שלפעמים היה מן הראוי לנטות מנוסחתו או מדרכו של סופר הכת״י הזה בכתיבת המלים, ולתת אותן בתמונתן הארמית המקורית ולא בלבוש עברי, בכל זאת לא חפצתי לשנות את פני הספר ממה שהן עד עתה, והקורא ימצא את מבוקשו בחילופי נוסחאות.

את החילופי נוסחאות והביאור ערך המחבר עד סוף פרשה פ״ו. אמנם מפרשה ס״ח ס״ ה׳ עד אמצע פרשה ע״ח לא נרשמו בח״נ השינוים משלשה כתבי יד דהיינו כת״י אקספורד א׳ וב׳ וכת״י אדלר (ת), ומאמצע פרשה ע״ח עד סוף פ׳ פ״ו השאיר את השינוים מכת״י אדלר, ובאופן זה חשבתי בתחלה להשלים רק את הנוסחאות משלשה כ״י הנזכרים, אמנם בהתחלותי להשוות את הנוסחאות שציין המחבר עם הכת״י והדפוסים הראשונים נוכחתי כי טרם גמר את מלאכתי ועוד השאיר כמה וכמה גירסאות שלא אספם בתוך ילקוטו ולכן גמרתי בדעתי להשוות עוד הפעם את כל הכת״י והדפוסים ולציין בדיוק האפשרי את כל השינוים שמצאתי, ועל ידי זה לקחתי את אחריות השינוים עלי. וזאת לדעת כי מכ״י שטוטטגרט (ג) וכ״י מינכען (כ) הוספתי על הנוסחאות שהביא המחבר רק בדפים הראשונים, כי בהשתמשי בהם ראיתי שפרוצם מרובה על העומד והמה נשחתים ומקולקלים עד מאד, ואין כדאי לציין את כל הטעיות שנמצאות בהם, לכן משכתי ידי ואמרתי בזה טובה פרישה מדרישה, והשתמשתי על פי רוב בשינוים שהביא המחבר בלבד. וגם זאת אודיע שמכל הכתבי יד יש לי תמונות־אור חוץ מכת״י לונדון ופרים שיש לי מהם רק העתקות.

כאשר חדרתי לעומק הביאור ראיתי כי דרך המחבר להאריך ולהביא את כל המקומות המקבילים משאר ספרי חז״ל במילואם, וכן הוא מעתיק מבעלי האסופות ששאבו מבראשית רבה מאמרים שלמים אף שאין ביניהם ובין נוסחתינו אלא שינוים קטנים בלבד, והאמת שהאריכות הזאת מקלת הקריאה על הקורא ומנעהו מחפוש בספרים שאינם מצויים ביד כל אדם, אמנם בעת הזאת שהוצאית הדפוס רבו למעלה אין מן הצורך לכפול דברים ולהרבות בהוצאית, לכן ההלטתי להניח את הפירוש כמו שהוא עם שינוים קלי ערך עד סוף פרשת תולדות, ומפרשת ויצא ואלך (צד 769) לקצר ככל האפשר, והבאתי מן המקומות המקבילים רק אלה שיש בהם צורך לביאור או להבנת השתלשלות האגדה, ומבעלי האסופות רק השינוים, וכל אלו הדברים אשר ראיתי שאין תועלת יוצאה מהם מחקתי. ובזה הביאור שנסדר על ידי הוא רק קיצור מהביאור מנחת יהודה שיצא מידי המחבר ז״ל. וכדי שלא לשנות ממטבע שטבע המחבר, אלך אי״ה בדרך זו, שהתויתי לי עכשיו, גם בביאור המדרש מפרשה פ״ז ואילך, אשר עלי לחברו כולו, אף כי בתחלה באופן אחר ערכתיו.

את כל הדברים שהוספתי אני בין בציוני המקורות בין בביאור נתתי בין שני חצאי רבוע כזה [ ] ואחריות הדברים האלו עלי.

מנחם אב תרפ״ה

חנוך אלבעק.

פרשה מח

א יח א) וירא אליו יי' ותתן לי מגן ישעך וימינך תסעדני וענוותך תרבני (תהלים יח לו) ותתן לי מגן ישעך זה אברהם, וימינך תסעדני בכבשן האש בריעבון ובמלכים, וענוותך תרבני מה ענוה הרבה הקב"ה לאברהם שהיה יושב ושכינה עומדת ההד וירא אליו ייי וגו':

ב כת' ואחר עורי נקפו זאת ומבשרי אחזה אלוה (איוב יט כו). אמר אברהם אחר שמלתי עצמי הרבה גרים באו להידבק לזאת אות, ומבשרי אחזה אלוה אילולי שעשיתי כן מאיכן היה הקב"ה נגלה עלי וירא אליו ייי וגו':

30a ג ר' איסי פתח אם אמאס משפט עבדי ואמתי בריבם עמדי ומה אעשה כי יקום אל וכי יפקוד מה אשיבנו (שם לא יג יד) איתתיה דר' איסי הות מנתשה עם אמתה וכחשה קדמה,

1 ילקוט כ' פ"ג, ילק' שמואל כ' קס"ג, תנחומא מ"ב בהלכים סי' ד' וירא סי' ד', תנחומא וירא סי' ב' כי תצא סי' ט"ו, במדב רבה נשא פי' ד', מדרש תהלים י"ח סי' כ"ב, לקח בהלכים פי"ט: 2 לעיל צד 415 צד 428 וצד 435 וש"כ: 4 ילקוט כ' פ"ג, ילק' איוב כ' תתק"ג:

1 יי'] פא[2], ~ באלוני (באלני ן) ממרא וגב, באלוני . . והוא יושב פתח האהל ד, באלוני . . האהל כחם היום ת | ותתן] ן, כת' ~ דפאגבתי | וענותך | תרביני ד[1] | 2 אברהם] ~ אנכי מגן לך י, דכת' אנכי מגן לך שכרך וגו' פ | בריעבון במלכים ן, ברעבון ובמלכים דא[1]בי, וברעבון ובמלכים פא[2]ת, במלכים ובריעבון ג, . . ובדעבון י (שמואל) | וענותך | 3 תרביני ד | מה] ראה ~ ן | הרבה] הראה ן, הרבה עשה ת | שהוא היה ג | ושכינה] והשכינה פואגבי (שם), והשכינה דתי | וגו'] והוא יושב פ, באלוני ממרא והוא יושב א[2], באלוני . . יושב פתח האהל ג, לי דת | 4 כת'] פא, לי דוגבת | אחר גב | אברהם] ~ לפני הקב"ה י (איוב) | 5 עצמי] את ~ פא[2] | להדבק פוכתעי, לידבק א[2] (שם), לראות א[1] | לזאת אות] ע, לזאת אות הברית א[2]בי, זאת אות הברית א[1], לזאת זאת אות הברית פ. לזאת הברית ן, בזאת הברית דת | שעשיתי לי א[1] | היה לי אי (שם) | 6 נגלה הקב"ה עלי ן, נגלה עלי הקב"ה ע | וגו' לי | 7 אסי פאבת, יוסי ג | ומה] אגב, מה דת | 8 איתתיה] פוגבע, אתתיה דא[1], אתתיה א[2]ת | אסי פאב, יוסי דוגתע | הוות ועיט, הוה פא[1]בר[2] | מנתשה] פוגב, מנתשא דער[1], מינתשא ת | אמתה] פוא[2]גע, אמתא א[1]ר[2], אמתיה דתר[1] | וכחשה] פוגש, אכחשת דת, אכחשא א[2] | קודמה ן, קומה כ |

פרשה מח. בכי"א א' פמ"ו, ובכי"ג וכי"כ פמ"ט, ובדפ"ר נכמן פמ"ז ועי' במ"י לעיל ריש פמ"ז, ובמקרא כאי פרשה פתוחה, ובכי"א א' נכמן עוד פרשת וירא אליו ובד"ו כדר וירא אליו ובכי"ת כדר וירא אליו י"י ועי' במ"י לעיל ריש פ"ך וריש פל"ט: 1 וענותך. כן כתוב בכי"ל בשתי הפעמים שהתא הוי"ו נשמטת ובמו שהוא בתהלים שם, ובש"ב כ"ב ל"ו כתוב וענתך בחולם, ושם ליתא וימינך תסעדני, וכתיבת בריעבון ביו"ד כמו לעיל צד 415 וצד 428 ועי' במ"י לעיל צד 241: 3 ההד וירא אליו וכו'. וס"ד והוא יושב וכו' ועי' למטה כי' ז' והוא יושב וכו' ר' ברכיה בשם ר' לוי ישב כת' בקש לעמוד אמר לו הקב"ה שב את סימן לבניך שאתה יושב ושכינה עומדת וכו' ובתנחומא וירא שם איתא ר' ברכיה בשם ר' לוי פתח ותתן לי וכו' וימינך תסעדני וענותך תרבני כיון שנגלה עליו היה הקב"ה עומד ואברהם יושב שנאמר והוא יושב א"ל הקב"ה אל תתמה שאף לבניך אני עושה כן כשיהיו יושבין בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ואני נצב עליהם שנאמר אלהים נצב בעדת אל בנוהג שבעולם כשהתלמיד חולה והרב הולך לבקרו התלמידים מהלכין תחלה וכו' והקב"ה אינו כן כשמל אברהם והיה מצטער מן המילה אמר למלאכים לילך לבקרו עד שהמלאכים הולכין קדמן הקב"ה שנ' וירא אליו ה' ואח"כ וישא עיניו וירא יש ענין גדול מזה כו' ועי' בתנחומא כי תשא שם והתנחומא מ"ב בראשית כי' ד' (ומשם נובעים המאמרים בשמו"ר פמ"א מריש סי' ד' עד אמר בן עזאי וכו', והתימה שקיטע שם ברמז ובל הענין כמו שכתוב בבראשית רבה וכו' ועי' בהערות רש"ב) ועי"ע במדרש תהלים שם, ובתנחומא מ"ב וירא שם כיון שנגלה עליו הקב"ה היה יושב שנ' והוא יושב וכו' בא אברהם לעמוד א"ל הקב"ה אל תצטער לעמוד שב לך שנ' נאום ה' לאדני שב לימיני א"ל אברהם וכי כך הוא דרך ארץ שאני יושב ואתה עומד א"ל הקב"ה אל תצטער זקן אתה בן מאה שנה שב א"ל הקב"ה הייך בשביל שאתה יושב ואני עומד עתידין בניך בני ג' שנים בני ד' שנים לישב בבתי מדרשות ובבתי כנסיות ואני עומד עליהם שנ' אלהים נצב בעדת אל התחיל אברהם לקלס להקב"ה ותתן לי מגן ישעך כשרדפו המלכים שנ' אל תירא אברם אנכי מגן לך וימינך תסעדני כשאחזת עמי הערלה והייתי הולך וענותך תרבני שאני יושב ואתה עומד ועי' באג"ב שם, ובכ' פוגיא צד 476 העתיק מב"ר לרמה"ד ר' ברכיה בשם ר' לוי פתח ותתן לי מגן ישעך וימינך תסעדני לעתיד לבא הקב"ה מושיב למלך המשיח לימינו שנ' נאם י"י לאדני שב לימיני ואברהם ישב על שמאלו ופני אברהם מתכרכמות ואומר בן בני ישב על הימין ואני ישב על השמאל הקב"ה מפייסו ואומר לו בן בנך על ימיני ואני על ימינך הוי וענותך תרבני ועי' בישועות משיחו חלק ב' עיון שלישי פ"ה, ושם הועתקה גם אגדה אחרת שהובאה מב"ר לרמה"ד ואברהם עודנו עומד ההד ותתן לי ישעך זה אברהם שנ' אנכי מגן לך וימינך תסעדני זה מלך המשיח שנ' נאם ה' לאדני, ובעל ישועות משיחו העיר שאין אתו אותו מדרש לר' משה הדרשן וכו': 4 אחר שמלתי. וטעם הכתוב לפי הדרש ואחר עורי אחרי התיבת עור ערלתי נקפו הקיפו כבנו זאת הרבה גרים באו להודבק לזאת אות וכו' ומבשרי אחזה וכו' ומהברית בבשרי נגלה הקב"ה עלי, והגי' לזאת אות איתא גם בערוך ע' אתר אחר, ובמדרש הגדול גורס ומפרש אחר שמלתי עצמי וכו להידבק בזאת שנ' זאת בריתי אשר תשמרו ומבשרי וכו' אלמלא לא עשיתי כן מאיכן הקב"ה נגלה עלי וכו', ובמעין גנים איוב י"ט כ"ו אחרי שמלתי ערלת בשרי הרבה גרים וכו' להדבק לזאת הברית ומבשרי וכו' אלולי שמלתי מהיכן הקב"ה נגלה עלי ההד וירא וכו', ובעקידה שער י"ט הובא אחר שמלתי את עצמי הרבה גרים באו לזאת הברית ואילולי כן מהיכן הקב"ה נגלה וכו' ועה"כ: 7 ר' איסי. עי' במ"י לעיל צד 192 בד"ה אמר ר' איסי: 8 איתתיה וכו'. אשתו של ר"א היתה

אמרה לו מה את מכחישני לפני שפחתי. אמר לה ולא כך אמר איוב אם אמאס משפט עבדי וגו' ומה אעשה כי יקום אל וכי יפקוד מה אשיבנו, ד"א אם אמאס משפט עבדי זה אברהם ויקח אברהם את ישמעאל בנו וגו' (בראשית יז כג). אמר אילמלי שעשיתי כן מאיכן היה הקב"ה נגלה עלי וירא אליו ייי וגו':

ד ר' יצחק פתח מזבח אדמה תעשה לי וגו' (שמות כ כד) אמר ר' יצחק מה אם זה שבנה מזבח לשמי הריני נגלה עליו ומברכו, אברהם שמל עצמו לשמי על אחת כמה וכמה וירא אליו ייי וגו':

ה ר' לוי פתח ושור ואיל לשלמים וגו' (ויקרא ט ד) אמר מה אם זה שהקריב שור ואיל לשמי הריני נגלה עליו ומברכו, אברהם שמל עצמו לשמי על אחת כמה וכמה וירא אליו ייי וגו':

ו פחדו בציון חטאים וגו' (ישעיה לג יד) אמר ר' ירמיה בן אלעזר לשני תינוקות שברחו מבית הספר היה זה לוקה וזה מירתת, אמר ר' יונתן כל חנופה שנאמ' במקרא במינים הכתוב מדבר, ובניין אב שבכולם פחדו בציון חטאים אחזה חרדה חניפים בישראל ובאומות העולם, אמר ר' יודה בר' סימון לארכיליסטים שמרד במלך אמר המלך כל מי שתופשו אני נותן לו פרוקופי, עמד

6 תנחומא פ"ב וילא סי' ד', תנחומא וילא סי' ג', לגדה בראשית פט, ועי' לקמן פפ"ב, מדרש שמואל פ"ג: 7 ילקוט רי פ"ג, ועי' לקמן פפ"ב: 9 ילק' ישעיה כ' ש"ד (פל"ט):

1 ואמרה כ | ליה פש | מה] ואב, מפני ~ דת | מכחשני] פוג, מכחישני את, מכחישיני ד | בפני שפחתי א'גביש, לפניי ן | אברהם] פואגב, א ל ש, אמ' לו ת, לי דאי | ולא] פוג, לא דאבתיש | אם ל ד | עבדי וגו'] א², עבדי ואמתי א'גכת, עבדי דו, וגו' פ | 2 ומה—אל] וא'ג, מה.. אל פב, לי דא²ת | וכי — מה (ומה ל) אשיבנו לי | ד"א לי וא | עבדי לי ד | 3 אילולי פוא'גב, אלולי דת, אילולא א' | היכן א | 4 וגו'] באלני (באלוני ת) ממרא כת, באלוני . . והוא יושב ד, לי ואג | 5 וגו'] וז' עלי א' עוי וא' שלי בכ' הסק' אס' א' א' ש' א' א' וברכתיך ן | ר' יצחק] הקב"ה ל"ג | ומה א² | אם זה] אם כי וג, מי פ | 6 ** עליון] לי ל | על — וכמה] איני ניגלה עליו ומברכו ן | וגו'] באלוני ממרא דת, לי ואגכ | 7 וגו'] לזבוח לפני ייי דת, לזבוח . . ייי וגו' י, לזבוח לפני ייי ומנח' בלולה בש' כי היום יי' נרא' אלי' וכת' בתרי' וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם ל"ס | אמר] אמ' הקב"ה ן, לי אגב | ומה אם ואג, ומה פ, ואם י | שהקריב] ~ לפניי ן | 8 לשמי] לשלמים ן | ומברכו] ~ דכת' כי היו' ייי נר' אלי' ל"ס | וגו'] באלוני ממרא דת, לי ואגכ | 9 פחדו] פוגב, כת ~ דאת | בר ן | *לפני ל"ס נכרין] לב' א', שני לו, משל לשני דפא' | 10 מן הספר י | זה היה י, זה פבר | ווה ברתת ואגכ, וזה מרתית ת, וזה היה מרתת י | יוחנן ג | חניפה ג | שנאמ'] שנאמרה פוג, שאמ' כ, שכתו' א², לי י | שבמקרא י | במינים] וגי', במינין ד'פא, במניין ד, במנין כ, במינות ת | *הכתוב דא'תי] הכת' לפג, הכתו' ד'וכ | 11 שבכולן ת, בכרם י | הנפים | בישראל — העולם] פב, לי דואגתי | 12 יודה] ת, יהודה דפאגבי, יודן ן | בר א'י, ביר' ת | לארכיליסטים כ, לארכליסטים י, לארכי לסטים ת, משל לארכי לסטים א¹, משל ללסטים פ, לארכי ליסטים מקרטע א² שמרד במלך] שבעט עליו המלך י | שתופשו] נעי, שהוא תופשו דפאת, שהוא תופסו כ, שתופשו ומביאו לפני ן | הריני נותן ע, אתן א² | פרקופי א'ע, פרוקופי פבת, פורקפי א¹ (וכן בסמוך) |

מריבה עם שפחתה והבהיש ר"א את אשתו לפניה לומר שהדין עמה אמרה לו אשתו מפני מה אתה מכחישני לפני שפחתי אמר לה ולא כך וכו', ועי' בערוך ובעמת"ל ע' כחש ב', ולפי דעת ידידי ר"ש לנדויער מכחשה מבנין התפעל במקום ומתכחשה וכחשה תחת ואכחשה מבנין אפעיל והאל"ף מובלעת במבטא: 2 זה אברהם. כי הכתוב מדבר באברהם אמר אם אמאס משפט עבדי הה"ד ויקח אברהם את ישמעאל בנו ואת כל יליד ביתו ואת כל מקנת כספו וכו' וימל את בשר ערלתם וכו' ועמ"כ: 5 מה אם זה. אמר הקב"ה מה אם זה הריני נגלה עליו וכו' וכן לעיל צד 472 ר' אבהו וכו' נותן אני וכו' ועת"ג ובמ"י שם, ופתיחה זו הוגמתה הפתיחה לקמן פפ"ב לפ' וירא אלהים אל יעקב וכו' ר' יצחק פתח מזבח אדמה תעשה לי וגו' אם מי שבונה מזבח לשמי הריני מברכו יעקב שאיקונין שלו הקוקה בכסאי על אחת כמה וכמה שאני ניגלה עליו ומברכו הה"ד וירא וכו' ובמדרש שמואל שם ר' יצחק פתח מזבח אדמה וכו' והרי דברים קל והומר ומה אם המקריב עולה ושלמים הכתוב נגלה אליו ומברכו אלקנה וכו'. ולשון הפתיחה בתנחומא שם ר' יצחק נפתא פתח מזבח אדמה וגו' ואומר בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך אמר הקב"ה ומה מי שהיה זובח עולה או שלמים אני נגלה עליו לברכו אברהם שזבח את עצמו לפני על אחת כמה וכמה לכך נאמר וירא אליו וכו', ובמנין אחר בתנחומא מ"ב שם ר' יצחק נפחא פתח מזבח אדמה תעשה לי אמר הקב"ה מי שהוא שוחט שור או שה ושפך דם בשעה הייתי בא ומברכו שנאמר מזבח אדמה וכתיב אבוא אליך וברכתיך אברהם שנהר של דם יוצא מתוך ביתו מן המילה על אחת כמה וכמה שאני צריך לברכו לכך נאמר וירא וכו' ועי' גם באג"ב שם, וכפי סגנון זה נראה בעיני כי ר' יעדר שלהם יוצא על': 7 ר' לוי פתח. גם פתיחה זו דוגמתה לקמן פפ"ב ר' לוי פתח ושור ואיל לשלמים וגו' כי היום ייי נראה אליכם מה אם זה שהקריב שור ואיל לשמי הריני נגלה וכו' ועיי"ש, וכאן נוסף בגליון כי"ר בראש הפתיחה בכתב אחר לזבוח לפני ייי ומנח' בלולה וכו', ובכתב דומה לכתב הספר נוסף למלת ומברכו הכת' כי היום ייי נר' וגו': 9 לשני וכו'. במדרש הגדול עמו' 261 גורס ומפרש למה"ד לשני תינוקות שברחו מבית הספר זה היה לוקה וזה מרתית כך כיון שלקו החטאים רעדו החנפים מאי הנפים וכו' ר' יוחנן אומ' כל חנופה האמורה במקרא במינים הכת' מדבר ובנין אב שבכולן אחזה רעדה הנפים ואומ' כי מאת נביאי ירושלים יצאה חנופה לכל הארץ, ובס"ר הגי' ג"כ במינין, ובד"ו נשתבש במניין, ובמ"כ הגיה במינות וכן הדפיסו אחריו: 12 לארכיליסטים. שר של ליסטים ועי' לעיל צד 356, ומשם נובע הגי' בכי"א ב' לארכי ליסטים מקרטע, ופרוקופי פי' כבוד ויקר ועי' לעיל צד 113, והמשל הועתק בערוך ע' ארך ד' וע' פרקופי ועיי"ש, ובמה"ג שם ר' הונא בשם ר' יהודה בירי' סימון אמ' כת' פחדו בציון חטאים וכת' ופחדו אל ה' ואל טובו למה"ד ללוסטים (ללסטים)

אחר ותפשו, אמר המלך ישמרו שניהם עד הבקר, זה היה מתפחד אי זו פרוקופי נותן לו המלך וזה היה מתפחד אי זה דין המלך דן אותו, כך לעתיד ישראל מתפחדים ופחדו אל ייי ואל טובו (הושע ג ה) ואומות העולם מתפחדים פחדו בציון חטאים, אמר ר' יודה למה קורא אותם מוקדי עולם (ישעיה שם שם) שאילו נתן להם רשות היו מוקידים עולם, הולך צדקות (שם שם טו) זה אברהם ושמרו דרך ייי לעשות צדקה (בראשית יח יט), ודובר מישרים (ישעיה שם שם) מישרים אהבוך (שה"ש א ד), מואס בבצע מעשקות (ישעיה שם שם) אם מחוט ועד שרוך נעל (בראשית יד כג), נוער כפיו מתמוך בשחד (ישעיה שם שם) הרימותי ידי אל ייי אל עליון (בראשית שם כב), הוא מרומים ישכון (ישעיה שם טז) ר' יודה בר' סימון ר' חנן בשם ר' יוחנן העלה אותו למעלה מכיפת הרקיע הוא דהוה אמר ליה הבט נא השמימה (בראשית טו ה) אינו [אומר] הבט אלא מלמעלה למטה, מצדות סלעים משגבו (ישעיה שם שם) אילו ענני כבוד, לחמו ניתן (שם שם) ואקחה פת לחם (בראשית יח ה), מימיו נאמנים (ישעיה שם שם) יוקח נא מעט מים (בראשית שם שם), מלך ביופיו תחזינה עיניך (ישעיה שם יז) וירא אליו ייי:

4 ילקוט כ' פ"ג, ילק' ישעיה סס: 8 לעיל לך 432 וש"נ:

1 ישמרו] פואגכי[1], שמרו ד, שמור ת | זה] והיה (היה א[2]גכ) זה מתפחד וזה מתפחד ~ דא[2]גכתי | היה לי | מתפחד] א[2]ע, ~ לומר דכתי, כלומר ג | איזו פ, אי זה י, איזה תע | נותן לו ע, המלך נותן לו פי, המלך (שהמלך ג) נותן לי דוגת, המלך רוצה ליתן לי א[2], המלך רוצה.. אלי א[1], רוצה המלך ליתן לי כ | 2 היה] כ, ל' דפואגתי | מתפחד] וי, ~ לומר פא[1]ג, ואומר דא[2]ת | איזה פא[1]ת | המלך דן אותי דואגכת, ידון המלך אותו י | לעתיד] ~ לבי' ד[1], לבא דפא[1]גכי, לבוא א[2]ת | ישראל] ישראל מתפחדים (מתפחדין א[1]גכת) ואומות העולם (ואומות עכו"ם ת) מתפחדים (מתפחדין וא[1]כת, מתפחדי' ג) ~ דוא[1]גכת, ישראל ואומות העולם מתפחדים ~ י, ישראל ואומות.. מתפחדי' ~ א[2] | טובו] א[1]כי, ~ באחרית הימים דוא[2]גת | 3 ואומות העולם] ומכחישי השם ת | ר' יהודה (יודה ו) בר' (בר פא[1], בי"ר ת) סימון דפואגכת | קורא] הוא ~ דפוגת, היה ~ אכ | 4 נתן] פ, היה נותן כ, ניתן דוגת, היה א | מוקדים ד[1]וא[1], מוקדין פא[2]גכת | עולם] כל העולם כולו (כל.. כלו פ, כל העולם ו, העולם כלו א[2], את העולם כולו ת, את.. כלו א[1]) על יושביו (ליושביו ו) לשעה (בשעה אג) קלה דפואגכת | 5 *לעשות צדקה ל[0]פוי] לעשות צדקה ומשפט דאגכתי (ישעיה). וגו' ל | מישרים אהבוך] חלילה לך י | 8 הוא דואגתי] והוא לפכ | יהודה דפואגכתי (שם), יודן ו | בר פא[1], בי"ר ת | ור' חנן י (שם), ר' (ור' אכ) חנין פואגכ, בשם ר' חנין ד, אמ' בש"ר חנין ת | 9 הוא דהוא אמר דת, הוא דאמר א, הד' ה' דאמר ו, הה"ד י (שם), א' פ | אינו *אומר כ] אינו אומ' פו, אינו או' ג, אין אומרין א, ואין אומ' י (שם), אינו שייך לומר דת, אינו ל | 10 מצדות] וא[1]כי[1], מצודות דא[2]ת, מצודת י (שם) | 11 ואקחה — לחם] פוחאגכי, ל' דת | 12 ביפיו פת | יי"] פאי, ~ באלוני ממרא דגכת |

ישמרד וכו' אמר המלך כל מי שהוא הופכו אני וכו' פרוקפי עמד אחד ותפשו אמ' המלך ישמרו שניהם עד שיפקדו היה זה מתפחד איזה פרוקפי המלך נותן לו וזה מתפחד איזה דין המלך דן אותו (כצ"ל שם ועיי"ש עמו' 793) כך לעתיד לבוא ישראל מתפחדין דכת' ופחדו אל ה' ואל טובו וכו', ובכד הקמח בערך חתן הועתק אמר ר' יהודה בר סימון משל להי"ד לליסטים שמרד וכו' אמר המלך כל מי שתופסו הריני נותן לו פרקופי עמד אחד ותפסו אמר המלך ישמרו שניהם עד הבקר והיה זה מתפחד וזה מתפחד זה מתפחד ואומר באי זה דין דן אותי המלך וזה מתפחד ואומר איזה פרקופי יתן לי המלך כך לעתיד לבא ישראל מתפחדים ואומות העולם מתפחדים או"ה מתפחדים פחדו בציון חטאים ישראל מתפחדים פחדו וכו' ואל טובו: 4 היו מוקידים. שורפים, ובמה"ג גורס ומפרש מי יגור לנו מוקדי עולם אמ' ר' יהודה ביר' כימון למה קורא אותן וכו' שאילו ניתנה להם רשות היה (וצ"ל היו) מוקידין את העולם כולו על יושביו בשעה קלה ומי ניצל מהם כל מי שקיים כל מה שכת' כאן כמו שקיים אברהם אבינו ומהוא זה שכת' כאן הולך צדקות זה אברהם אבינו דכת' למען אשר יצוה את בניו וג' לעשות צדקה ומשפט ודובר מישרים זה אברהם דכת' חלילה לך מעשות כדבר הזה מואס בבצע וכו' הרימותי ידי וכו' נוער כפיו וכו' אם מחוט וכו', ונוכף שם אוטם אזנו משמוע דמים זה אברהם דכת' אל נא תהי מריבה ועוצם עיניו מראות ברע זה אברהם דכת' הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את דבדיליה נמ' לא אסתכל ועי' לעיל צד 415 ובמ"י שם בד"ה אוטם וכו' וב"ב ט"ז א', ובכד הקמח נוכף מי יגור לנו איש אוכלה זה הקב"ה מוקדי עולם אלו המלאכים והשרפים, ואח"כ הועתק שם אמר ר' יהודה בר כימון למה הוא קורא אותם שאילו ניתן וכו' היו שורפין כל העולם כולו על יושביו בשעה קלה הולך צדקות זה אברהם וכו' ודובר מישרים מישרים אהבוך מואס בבצע וכו': 9 אינו אומר הבט. כן הגהתי ועח"נ ולעיל צד 432 ובמ"י שם בד"ה ר' יודה וכו', ובמה"ג מפרש הוא מרומים ישכון זה אברהם דכת' ויוצא אתו החוצה ויאמר הבט נא השמימה, וגורס שם אמ' ר' יצחק בשם ר' נתן העלה אותו הקב"ה לאברהם למעלה מכיפת הרקיע ואמ' לו הבט נא השמימה, ובכד הקמח שם הוא וכו' ישכון ר' יהודה בר' כימון אומר העלה אותו למעלה וכו' ואמר לו הבט נא השמימה אין אומרים הבט וכו': 10 אילו ענני כבוד. אולי טעם הדרש כמו שאיתא בתנחומא חיי שרה סי' ד' עוז והדר לבושה אלו ענני כבוד שהיו מקיפין את האהל שלה ועי' בחי' הרד"ל ולקמן סוף פ"ס, ובמה"ג מפרש אלו ענני כבוד שהיו מקיפין אותו דכת' ויעל אלהים מעל אברהם, והגי' גם שם לחמו נתן זה אברהם דכת' ואקחה פת לחם וכן בכד הקמח לחמו נתן ואקחה פת לחם ועח"נ: 12 ביופיו. וכ"ה בוי"ו גם בדפ"ר וד"ו ושאר כ"י חוץ מכי"פ וכי"ת ועי' במ"י לעיל צד 33 בד"ה דוכים:

והוא יושב פתח האהל כחום היום ר' ברכיה בשם ר' לוי יש ב כת' ביקש לעמוד אמר לו הקב"ה שב. את סימן לבניך שאתה יושב ושכינה עומדת כך בניך יושבים ושכינה עומדת אלהים ניצב בעדת אל וגו' (תהלים פב א). ר' חגי בשם ר' יצחק עומד אין כת' אלא ניצב איטימוס היך דאת אמר ונצבת על הצור (שמות לג כא). ר' שמואל בר חייא רב יודן בשם ר' חנינה על כל שבח ושבח שישראל משבחים להקב"ה משרה שכינתו עליהם מה טעם ואתה קדוש יושב תהילות

1 ילקוט ר' פ"ג, פסיקתא פ' החודש (מ"ח ג'), פסיקתא רבתי שם (ע"ב א'), שיר השירים רבה פ' דומה דודי (ג' פ'), במדבר רבה פי"א סי' ג', מדרש תהלים י"ח סי' כ"ט כ"ב סי' י"ט, תנחומא מ"ב וירא סי' ד', תנחומא שם סי' ג', אגדת בראשית פי"ט:

1 ^0^יושב] יושב ד | פתח האהל לי נכ | *כחום היום ~ כחם היום דת] כחם היום פ, כת' הי' ל, לי ואנכ | ^0^בשם] משום ד | 2 שב] ~ אברהם פונכ, אברהם שב א | סימן] רמז ו | שאתה] מה אתה דאבתי. מה את פוג | כך] את נ | יושבים] עתידין נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ויושבין פ | ושכינה עומדת] פוחני, ושכינתי עליהם כשישראל נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות וקורין ק"ש והן יושבין לכבודי ואני (אני עומד א²) על גבן א, ושכינה עומדת בשעה שישראל נכנסין לבתי כנסיות וקורין.. אני עומד על גבן כ, ושכינה עומדת על גבן כשישראל נכנסי' (נכנסים ת) לבתי.. מדרשות וקורין קרית שמע והן יושבי' (יושבים ת) לכבודי ואני על גבן דת | 3 נצב | חגיי ונכ | אין כתיי (כת' פבת) כאן דפאבתעי, אין כת' כן וג | אטימוס א²ערי, איטמוס פא¹כ | 4 הצור] פוגעי, ~ והיה טרם יקראו ואני אענה כ, וכתי' והיה.. אענה דאת | בר] פואג, בי"ר ת, בר' ד | חייא] אבא א¹ | ר' יודן וג, ור'.. דאבת | 5 משבחין שמו של הקב"ה פ | מה טעם] שנא' א | תהלות דפואבת |

1 ישב כת'. ואע"פ יושב שהוא משמע שנשאר יושב אלא יש ב כת' ודורש ר"ב בשם ר"ל ישב בהוראת פעל עבר ישב וביקש לעמוד א"ל הקב"ה שב אתה סימן לבניך וכו' (ועי' לעיל צד 386) ור"ח בשם ר"י מדייק אלהים נצב וכו' עומד אין כת' אלא נ צ ב איטימוס[1]) מוכן הד"א ונצבת וכו' שתהא מוכן שם, ובפי' ב"ר כ"י מפרש עומד משמע עומד כמעט והולך אבל נצב משמע עמידת קבע, והמאמרים שלפנינו נסדרו בדרש דומה דודי לצבי וכו' בפסיקתא ובפס"ר ובשהש"ר ובבמ"ר, והגי' בפסיקתא א"ר יצחק מה הצבי הזה מדלג על ההרים ומקפץ מאילן לאילן כך הקב"ה מדלג מבהכ"נ זה לבית הכנסת זה ומבית המדרש זה לבית המדרש זה בשביל מה בשביל לברך את ישראל ובזכות מי בזכות מי שהיה יושב באלוני ממרא הה"ד וירא אליו וכו' והוא יושב פתח האהל וא"ר ברכיה בש ר' לוי יושב כתיב חסר וי"ו אמר הקב"ה שב אברהם וא"ל (ושם בכי"א הגי' ישב כתיב כיון שנגלה עליו הקב"ה בקש אברהם אבינו לעמוד א"ל הקב"ה שב א"ל הקב"ה אברהם) כ ל ז מ ן ש ב נ י ך נ כ נ ס י ן ל ב ת י כ נ ס י ו ת ו ב ת י מ ד ר ש ו ת י ה י ו י ו ש ב י ן ו כ ב ו ד י ע ו מ ד מ"ט אלהים נצב וכו' א"ר חגי בש"ר יצחק אלהים עומד אין כתיב אלא אלהים נצב מהו נצב איטימוס ר' ש מ ו א ל ב"ר ח י י א ב ש"ר ח י נ נ א אמר כל קילוס וקילוס שישראל מקלסין להקב"ה כבודו יושב ביניהם מ"ט שנא' ואתה קדוש וכו' או לעופר וכו' הנה זה עומד אחר כתלינו.אחר כתלי בתי כנסיות ובתי מדרשות וכו', ובפס"ר שם א"ר יצחק מה הצבי הזה מדלג ומקפץ וכו' כך הקב"ה מדלג מבית הכנסת זו וכו' בזכות וכו' ר"ב בשם ר"ל ישב כתיב אמר לו הקב"ה אברהם כל זמן שבניך נכנסים בבתי כנסיות וכו' ומה טעם אלהים נצב ר' חגא בש"ר יצחק אלהים עומד אכ"ב אלא נצב איטימוס ר' שמואל בר' חייא בר יהודה בש"ר חנינא כל קילוס וקילוס וכו' ועיי"ש בהערות רמא"ש, ובשהש"ר בדפ"ר וד"ו שם דומה דודי לצבי מה צבי זה מדלג מהר להר וכו' כך הקב"ה מקפץ מבית הכנסת זה וכו' ר"ב בשם ר"ל יושב ישב כתיב בא אברהם לעמוד אמ' לו הקב"ה ש ב ש ב א ב ר ה ם א ת ס י מ ן ל ב נ י ך מהוא יושב ואני עומד כך י ה י ו ב נ י ך ב ש ע ה ש י כ נ ס ו ל ב י ת ה כ נ ס ת ו ל ב י ת ה מ ד ר ש ו ק ו ר י ן ק ר י ת ש מ ע ה ם י ו ש ב י ן ו כ ב ו ד י ע ו מ ד ב י נ י ה ם מה טעמא אלהים נצב וכו' ר' חגיי בשם ר' אמר אלהים עומד אין כתיב אלא נצב מהו נצב איטימוס המד"א ונצבת לי שם על ראש ההר (שמות ל"ד ב') ו כ ת י ב ו ה י ה ט ר ם י ק ר א ו ר' שמואל משום ר' חנינא כל קילוס וכו', ובבמ"ר סרסו המאמרים ושם הגי' בדפ"ר וד"ו והוא יושב וגו' ישב כתיב (ול"ג שם אמר ר"ב בשם ר' לוי) בא לעמוד אמר לו הקב"ה שב אברהם אתה סימן לבניך שבשעה שנכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות וקוראין את שמע ויושבים וכבוד י"י עומד וכו' א"ר חגאי בשם ר"י וכו' אלא אלהים ניצב איטימוס הא כמ' דתימ' והיה טרם יקראו ואני אענה וכו', והדרש כל קילוס וכו' ליתא שם ועיי"ש שאר השינוים, ובמדרש תהלים י"ח סי' כ"ט ד"א ותתן לי וכו' ר"ב בשם ר"ל אמר בקש אברהם לעמוד אמר לו הקב"ה שב ואתה סימן לבניך שהוא בניך יושבין בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ואני עומד שנ' אלהים נצב בעדת אל ר' שמואל ב"ר חייא ור' יודן בשם ר' חנינא אמרו על כל שבח ושבח שישראל משבחין להקב"ה הוא משרה שכינתו עליהם ומה טעם ואתה קדוש וכו', ושם כ"ב סי' י"ט ואתה קדוש יושב תהלות וכו' ר' שמואל בר' חנינא אמר כל קילוס וקילוס שישראל מקלסין להקב"ה כבודו יושב ביניהם שנ' ואתה קדוש וכו' ר' שמואל בשם ר' חנינא אמר כל התהה והתהלה שישראל מקלסין להקב"ה הרי הוא למעלה מן הקילוס וכו' ר"ב בשם ר"ל אמר כתיב וירא אליו וכו' והוא יושב ישב כתיב בא לעמוד אמר לו הקב"ה שב אתה וסימן לבניך שבשעה שישראל נכנסין לבתי כנסיות וכו' וקוראין את שמע ומתפללין הן יושבין וכבודי עומד ביניהם ומה טעם דכתיב אלהים נצב וכו' ר' חגי בש"ר יצחק אלהים עומד אכ"ב אלא אלהים נצב כמה דאת אמר והיה טרם יקראו ואני אענה (ורש"ב הוסיף שם מלת איטימוס והפסוק ונצבת על הצור) ועי' לעיל צד 479 והמאמרים שהעתקתי במ"י שם בד"ה הה"ד וכו' מתנחומא מ"ב ותנחומא וירא, ולפנינו בכי"ל וכן בכי"ו וכי"ח וכי"ג וילקוט הגי' רק בניך יושבי' ושכינה עומדת ועי' גם בפירש"י ע"ת, והגי' בדפוסי' וכ"י שציינתי מסכמת יותר עם הגי' בשהש"ר, ובמדרש הגדול הועתק והוא ישב ישב כת' מלמ' שביקש לעמוד ואמ' לו הקב"ה שב וזה סימן לבניך שבל זמן שהן יושבין בבתי כנסיות ובבתי מדרשות שכינתי עומדת עליהן דכת' אלהים נצב וכו', ובשכל טוב ביקש לעמוד מפני השכינה א"ל הקב"ה סימן לבניך שיהיו יושבין בבתי כנסיות וכו' ואני ניצב עליהן שנ' אלהים נצב וכו' ועי' גם בלק"ט, ובמחזור ויטרי צד 108 העתק מב"ר כאן ר' ח נ י נ א בשם ר' יצחק א' עומד אין כת' אלא נצב מה נצב כמה דאתמר ונצבת על הצור א"ר ש מ ו א ל ב"ר ח י י א ב ש ם ר' ח נ י נ א על כל שבח ושבח שישר' משבחין לפני המקום משרה שכינתו עליהם מה טעם ואתה קדוש יושב תהלות וכו', ובשבלי הלקט סי' כ"ח ר' שמואל בר חייא ב"ר י ו ד ן אמר על כל ק י ל ו ס ו ק י ל ו ס שישראל משבחין להקב"ה משרה שכינתו עליהן שנ' ואתה קדוש וכו', ומאמר ר' חגי בשם ר'

[1]) ἕτοιμος.

ישראל (תהלים כב ד): פתח האהל פתח טוב פתחתה לעוברים ושבים [פתח טוב פתחתה] לגרים, ח שאילולי את לא בראתי שמים וארץ שנ' וימתחם כאהל לשבת (ישעיה מ כב), ואילולי את לא בראתי גלגל חמה שני לשמש שם אהל בהם (תהלים יט ה), ואילולי את לא בראתי הירח שני הן עד ירח לא יאהיל (איוב כה ה): אמר ר' לוי לעתיד לבוא אברהם יושב על פתח גיהינם ואינו מניח אדם מהול מישראל לירד בתוכה, ואותם שחטאו יותר מדיי מהו עושה להם, מעביר את הערלה מעל נבי תינוקות שמתו עד שלא מלו ונותנה עליהם ומורידם לגיהינם ההיד שלח ידיו בשלומיו חלל בריתו (תהלים נה כא), כחום היום לכשיבוא אותו היום שכתוב בו כי הנה היום בוער כתנור וגו' (מלאכי ג יט): כחם היום תני ר' ישמעאל וחם השמש ונמס (שמות טז כא) בארבע שעות, אתה אומר בארבע או אינו אלא בשש, כשהוא אומר כחום היום הרי שש שעות אמ', 306b

1 ילקוט שם: 4 ילקוט שם, ילק' תהלים ר' תתע"ג, ילק' מכירי תהלים כ"ה סי' כ', עירובין י"ט א', תנחומא לך לך סי' כ' תזריע סי' ה', שמות רבה פי"ט סי' ד', מדרש תהלים ו' סי' א': 7 ילק' מכירי ת"ע כ"י: 8 ילקוט ר' פ"ב, מכילתא דרשב"י שמות ט"ז כ"א, מכילתא בשלח מסכתא ד' פ"ד, ירוש' ברכות פ"ד ז' ב', ברכות כ"ז א':

1 האהל ל' ל^{0} | *פתח טוב פתחתה [ג] פתח . . פתחת דפאבתי, ל' ל | 2 שאילולי] האהל ~ ל^{0}י | שאילולי פוגי, שאלולי דא^{2}כת (וכן בסמוך) | 3 הירח] א^{2}י, ירח גב, את הירח דפוא^{1}ת | 4 לא] ד^{1}וחא^{2}גי, ולא דפא^{1}כת | לבוא] וא^{2}גת, לבא דפבעים, ל' א^{1} | אברהם אבינו ע | יושב] ~ לו פג | גיהינם] א^{2}, גיהנם דוגבעים, גהינם פא^{1}, גהגם ת | 5 אדם מישראל שהוא מהול י (תהלים), ארם מהול וא^{2}, אחד מישראל ת | לירד] יורד א^{2}ע | בתוכה] וי, לתוכה דפאגי (שם), בה ע, לגיהנם כמ, לגהנם ת | ואותם] כיון גי^{1} (שם) | יותר] פואבתעים, יתר דג | מדיי] וג, מדאי דפאבתעים | מה אמ | 6 התינוקות פי (שם) | עד שלא] ולא י (שם) | ונותנה] ומניחן י | עליהם] לתם אי (שם), להן ו | לגיהינם] א^{1}, לגיהנם פוא^{2}ג, לגהינם דב, לגהנם ת | ידו תע | 7 **חלל בריתו] וגו' ל | כחם פא^{1}גת | לכשיבא פבי, כשיבוא א^{2}, כשיבא א^{1}י (שם) מ | יום פימ | *היום דוא^{1}תי] יום בי (שם), יום יי' לפג | 8 כחם] פוג, כחום דאבתי | וחם] פואגבעי, כחום (כחם ת) היום הרי שש שעות אמורות הא מה אני מקיים ~ דת | בארבע] פוא^{1}גבתי, בד' דא^{2}ע | 9 אתה אומר ל' י | בארבע] בארבע (בד' א^{1}ע) שעות פוא^{1}גבע, ד' שעות ד, ל' א^{1}תי | בו' ע, בשש (שש ב) שעות פואגבתי, בו' שעות ד | כחם פגתי | הרי ל' י | שש] פואגבתי, ו' דע, בשש י | אמ' אמור אבעי, אמורות דפוגת)] ~ הא מה אני מקיים וחם והשמש בד' (בארבע ג^{0}) שעות ל^{0}ג^{0} |

יצחק הועתק בערוך ע' אטימוס, והגי' שם נצב אטימוס (ובערוך דפ"ר אטומוס) ופי' שם אטימוס מוכן בל"י, ובפי' ב"ר כ"י כתב איטימוס (אטימוס) לשון יוני הוא ופירושו מזומן, וכן הפירוש בילקוט מזומן: 1 פתח טוב וכו'. דורש התיבות פתח האהל לרמז שאמר הקב"ה לאברהם פתח פתח טוב פתחתה וכו' האהל ואילולי את לא בראתי שמים וכו' גלגל חמה וכו' הירח וכו' שכתוב בהם לשון אהל, וכן לעיל צד 107 בהבראם וכו' בזכות אברהם וכו', והדרש נסמך למאמר ר"ב בשם ר"ל יושב כתי' וכו' אמר לו הקב"ה וכו', ובמד' הגדול איתא ד"א והוא יושב פתח האהל וכי דרכו שלאברהם אבינו לישב פתח האהל אלא להודיעך כמה חביבה הכנסת אורחין לפני אברהם אבינו שכיון ששהה שני ימים בלא הכנסת אורחין אמ' שמא כבורין שהן מצערין אותי מיד יצא וישב לו על הפתח להכניס העוברין והשבים, והשלמתי פתח טוב פתחתה לגרים ועה"נ ולעיל צד 379 וצד 459 ובמ"י שם: 4 לא יאהיל. במקרא כתוב ולא ועי' בתנ"ך הוצ' גינצבורג ומנחת ישי איוב שם: על פתח גיהינם. אולי טעם הדרש ואברהם יושב וכו' כמו שישב עתה פתח האהל אחרי שמל עצמו וקבל מצות מילה לו ולזרעו אחריו כן לע"ל יושב על פתח גיהנם ואינו מניח אדם מהול מישראל וכו' כחום היום לכשיבוא אותו היום שכתוב בו כי הנה היום בא בוער וכו' ועי' בפי' מהרז"ו, וס"ל לר"ל יש גיהינם לע"ל ועי' לעיל צד 46 וצד 250, ודורש ואותם שחטאו יותר מדיי וכו' הה"ד שלח ידיו בשלומיו וכו' כלומר אעפ"י שהם שלמים שנמולו שלח ידיו בהם לחלל בריתו, ובמ"כ פי' שלח ידיו בשלומיו קרי ביה בשלמיו אותן הראוין לתשלום להפרע מהן רוב עוונותיהן שלח בם ידו ומחלל ברית מילתם במה שמכסה עליהם ערלה, וכעין זה האגדה בעירובין שם עוברי בעמק הבכה וכו' דמחייבי ההיא שעתא בגיהנם ואתי אברהם אבינו ומסיק להו ומקבל להו בר מישראל שבא על הגויה דמשכה ערלתו ולא מבשקר ליה ועי' בד"ס, ובתנחומא לך לך שם איתא חביבה המילה שנשבע הקב"ה לאברהם שכל מי שהוא מהול אינו יורד לגיהנם שנ' ביום ההוא כרת ה' את אברהם ברית וכו' ומי יורד לשם ראה מה כתיב אחריו את הקני ואת הקנזי וגו' למה שכולם ערלים וכן יחזקאל ראה את הערלים יורדין בה וכו' וכן ישעיה אומר לכן הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי חק למי שאין בו חק ברית מילה וכו' אבל הכופרים ופושעי ישראל שכפרו בהקב"ה והלכו בחקות הגוים והן מולין הקב"ה מושך להן ערלה ונופלין לגיהנם שנ' שלח ידיו בשלומיו חלל בריתו ועי' במדרש תהלים ב"ב ו' סי' א' ובהערות רש"ב שם, ומאמר זה חביבה המילה וכו' נוסף גם בתנחומא תזריע בדפוסים האחרונים (ועי' בתנחומא מ"ב תזריע הערה ל"ד) ושם מסיים והכופרים והפושעים הקב"ה מצוה למלאך ומושך ערלתו שנ' שלח ידיו וכו', ובשמו"ר שם בדפ"ר ור"ו הקב"ה פוסל את ערלים ומורידם לגהינם וכו' וכן ישעיה אומר לכן וכו' לבלי חק למי שאין לו חק מילה שנ' ויעמידה ליעקב לחק לישראל ברית עולם שאין המהולים יורדין לגהינם וכו' א"ר ברכיה כדי שלא יהו המינים והמשומדין ורשעי ישראל אומרי' הואיל ואנו מהולין אין אנו יורדים לגהינם מה הקב"ה עושה משלח מלאך ומושך ערלתן והם יורדים לגהינם שנ' שלח ידו וכו' וכיון שגהינם רואה לערלה תלויה בהם פותחת פיה ולוחכת אותה הוי ופערה פיה לבלי חק, ובמאמר שלפנינו שהועתק בערוך ע' שלח א' הגי' ג"ב ידו ועי' בתנ"ך הוצ' גינצבורג, ומקצת המאמר הובא גם בהגהות מימוניות הלכ' מילה פ"א: 9 כשהוא אומר וכו'. ששינה הכתוב בלשונו ולא אמר כחום השמש אלא כחום היום הרי שש שעות אמ', ופריך או חילוף כלו' כחם השמש בו' שעות וכחום היום בד' שעות ומשני בד' שעות הצל קר והשמש חם בו' שעות הצל והשמש חמים ולכן מדבר הכתוב וחם השמש בד' שעות והכת' כחום היום בו' שעות שאז היום חם בכל המקומות בין בשמש בין בצל, והגי' הנכונה שלפנינו בכי"ל איתא גם בשאר כ"י (חוץ מכי"ת המאוחר, ובכי"ג הוגה קצת בגליון בכתב אחר) ובערוך

או חילוף, בד׳ שעות טולה קריר ושמשה שריב, בשש שעות טולה ושמשה שריבין, אמר ר׳ תנחומ׳ בשעה שאין לבריה צל התחין: אמר ר׳ ינאי ניקב נקב מגיהנם והרתיח כל העולם על יושביו לשעה קלה, אמר הקב״ה צדיקי בצער והעולם בריוח כחם היום, הדא אמ׳ שהחמים יפין למכה,

2 ילקוט כ׳ ז ג. נגה מגישה פי׳ ג׳, תנחומא ור״ב וירא פי׳ ד׳, תנחומא וירא סי׳ נ׳, פדר״א פכ״ט:

1 או חילוף] פוא׳ע, או חלוף א׳גבי, או חלוף וחילוף ג׳ת) כחום (כחם ג׳ת) היום בארבע (בד׳ ד׳ג) שעות וחם השמש ונמס בששה (בו׳ ד׳, בשש ג׳ת) שעות דג״ת | בד׳ שעות] א׳, בארבע שעות פוגב, בארבע י. לא בד׳ שעות ע, אמ׳ בארבע שעות ג, אמרית בד׳ שעות א, אמרת היאך אתה יכול קיי׳ (לקיים ת) כחום היום בארבע (בד׳ ד׳ת) שעות והלא בארבע (בד׳ ד׳) אין חום אלא במקום שהחמה זורחת שם שבארבע (שבד׳ ד׳) שעות דת | טולה] וג, טולא דפאכתעי | ושמשה] ו, ושמשא דפאגבתעי | בשש] פואבתי, בו׳ ד׳ע, בששה ד, ובשש ג | טולה ושמשה] ו. טולה ושמשא ג, טולא ושמשא דפאכעי, שמשא וטולא א׳ת | שריבין] פוגבעי, ~. כחדא אג. כחדא הא אין עליך לומר כלשון אחרון אלא כלשון ראשון כחום (כחם ת) היום בששה (בו׳ ד׳, בשש ת) שעות וחם השמש ונמס בארבע (בד׳ ד׳) שעות שבמקום שהחמה זורחת בלבד שם נמס דת | 2 שאין צל א | לבריה] ג, לבריה פג, לבריות א׳ | צל לי א | ינאי] ג, יינאי ו, ינאי דפאבת | נקב נקב ניקב א׳כ | מגיהנם דפובי, מגהינם ג, בגיהנם איש, בגהנם ת | כל] את ת | העולם] פא׳י, ~ כולו דוא׳גבתיש | 3 בשעה קלה איש, בשעה י׳ | צדיקי] ו, צדיק פחב, צדיק זה רי, הצדיק הזה א׳, צדיקים דת, הצדיקים א | והעולם] ~ כולו א | כחם היום] גי, כחום היום פוהאב, לי דת | הדה וגי | אמר׳ ד׳, אמרה פואגי, אמרת דחכת | שהחמים] פוג, ־ין חאי, שהחימים דבת | *יפין לרוחג] יפה דפאכתי, דפק ל |

ע׳ שם ובילקוט ועה ג, וכן העתיק במדרש הגדול תאני ר׳ ישמעאל וחם השמש בארבע שעות אתה אומ׳ בארבע שעות או אינו א״א בשש שעות כשהוא אומ׳ כחם היום הרי שש שעות אמורות או דלמא חילוף לא בארבע שעות טולא קריר ושמשא שריב בשש שעות שמשא וטולא שריבן, ובגליון כי׳ ל נוסף הא מה אני מקיים וחם השמ׳ ונמס בד׳ שעות, [illegible] שמקום הזה זו אחרי התיבות הרי שש שעות אמ׳ כמו שהוגה בגליון כ״ג וכמו שהובא בפי׳ ב״ר, וכן לשון הברייתא במכילתא דרשב״י שמות ט״ז כ״א וחם השמש בארבע שעות אתה אומר בארבע שעות או אינו אלא בשש שעות כשהוא אומר כחם היום הרי שש שעות אמור הא מה אני מקיים וחם השמש בארבע שעות ע״כ (ובמכילתא הגי׳ לפנינו וחם השמש ונמס בארבעה שעות אתה אומר בארבעה שעות או אינו אלא בשש שעות כשהוא אומר וחם השמש משמע בשעה שהשמש חם והצל צונן זו היא שעה רביעית ביום ועיי״ש בהערות [illegible]), ובירוש׳ ברכות שם מדברי הורה למד ר׳ יהודה (דאמר במשנה תפילת השחר עד ד׳ שעות) דתני ר׳ [illegible] בארבע שעות אתה אומר בארבע שעות או אינו אלא בשש שעות [illegible] הרי שש אמור הא מה אני מקיים וחם השמש ונמס בד׳ שעות [illegible] בארבע שעין שמשא חמין וטולא קריר בשית שעין שמשא חמין [illegible] מהו כחום היום בשעה שאין צל לבל בריה [illegible] שם [illegible] ברכות שם מאי תנא להא דתנן וחם השמש ונמס בארבע שעות אתה אומר בארבע [illegible] בשש שעות כשהוא אומר כחום היום הרי שש שעות אמור מה אני [illegible] בארבע שעות מני וכו׳ דכולא עלמא מיהא וחם השמש ונמס בארבע שעות [illegible] בר יעקב אמר קרא וחם השמש ונמס איזו היא שעה שהשמש חם והצל צונן הוי [illegible] שם בד״ה כשהוא אומר וכו׳ ועי״ע בד״ס ושם הגי׳ הישרה מאן תנא להא דתנו [illegible] ומפרש כחום היום הרי שש שעות אמורות הא מא אני מקיי׳ וחם השמש ונמס בארבע שעות או [illegible] הדברים כחום היום בד׳ שעות וחם השמש ונמס בו׳ שעות אמרת היאך יכול לקיים כחום היום בד׳ שעות והלא בד׳ שעות אין חום אלא במקום שהחמה זורחת שבד׳ שעות טולא קריר ושמשא שריב בו׳ שעות טולא ושמשא שריבין בהדא אז היום חם בכל מקום לפי שחמה זורחת בחצי היום בכל מקום הא אין עליך לומר כלשון אחרון אלא כלשון ראשון כחום היום בו׳ שעות וחם השמש ונמס בד׳ שעות שבמקום שחמה זורחת נמס ולא במקום שאין חמה זורחת (כ״ה בפי׳ ב״ר בדפ״ר, ובד׳ ווילנא נשתבש, ובפי׳ ב״ר כ״י מקוטע, ושם והלא בו׳ שהחמה זורחת שם שבארבע שעות טולא קריר הצל צונן ושמשא שריב והשמש חם ובשש שעות טולא ושמשא שריבין בהדא המין שניהם באחד שאז היום חם בכל מקום לפי שהחמה עומדת בכל מקום בחצי היום הא וכו׳), ומפירוש זה נובעות כל ההוספות בדפוסי׳ וכי״ת או חלוף כחום היום וכו׳ אמרת היאך אתה יכול קיי׳ (לקיים) [illegible] הא אין עליך [illegible] לעיל צד 458 וצד 460 ובמאמרי על פירוש ב״ר בספר תפארת ישראל צד V, ועוד הגיהו ושבשו בדפוסי׳ וכי״ת בתחלת המאמר כדי להסמיכו לפי׳ כחום היום תני ר׳ ישמעאל כחום היום הרי שש שעות וכו׳, ועל הסגנון או חילוף או חילוף הדברים או חילוף הן הדברים במשנה ובמדרשי התנאים מכילתא ספרא וכו׳ ובירושלמי עי׳ באכער דיא עקסעגעטישע טערמינאלאגיא וכו׳ ח״א [illegible] שנשתבש בו בפי׳ ב״ר הא אין עליך לומר כלשון אחרון וכו׳ עי׳ במכילתא בא פ״ב פ״ג פ״ח פי״ז ובספרי נשא פי׳ ז׳: 2 מגיהנם. והוריש כחום היום בחום הגיהנם, ומה שאמר ר״י לעיל צד 46 אין גיהנם כוונתו [illegible] ב״ר כו״מ גורס ומפרש צדיק זה בצער מחמת מכת מילתו והעולם בריוח מוטב [illegible] את העולם ויהא הוא בריוח שהמימותו של היום יפה לו ושלא יבאו עוברים ושבים, [illegible] היום וכו׳ זה אברהם וכו כחום היום שהרתיח הקב״ה אותו היום ד״א עד שיפות [illegible] מקלבל (בכ״י רומי שם שהיה אברהם מכלבל אותם שהולכים ובאים בצללים) וגכו [illegible] לפי שהיה משמש אותן וכו׳ ד״א והוא יושב וכו׳ כחום היום מהו כחום היום [illegible] שנאמר כי הנה היום בא וכו׳, ובתנחומא שם והוא יושב וכו׳ מהו כחם היום [illegible] יהיו עוברים ושבים באים וילך אברהם ויצטער להכניסם לכלכלם ד״א עד שיפות היום וה יום הדין [illegible] בא וכו׳, ובב״מ שם מאי כחום היום א״ר חמא בר׳ חנינא אותו היום יום שלישי של מילה של אברהם היה [illegible] הקב״ה לשאול באברהם הוציא הקב״ה חמה מנרתיקה כדי שלא יטריח אותו צדיק באורחים וכו׳, ובפדר״א שם רבן גמליאל בנו של ר׳ יהודה הנשיא אומר ביום שנמול אברהם ביום השלישי כאב היה

אמר עד שלא מלתי היו העוברים והשבים באים אצלי עכשיו שמלתי לא יבואו. אמר לו הקב"ה עד ש עתה היו בני אדם ערלים באים אצלך, עכשיו אני ופמליא שלי נגלים עליך הה"ד וישא עיניו וירא וירא בשכינה וירא במלאכים:

ב) [והנה שלשה אנשים נצבים עליו] אמר ר' חנינה שמות הדשים עלו בידן מבבל, ר' שמעון בן לקיש אמר אף שמות מלאכים מיכאל וגבריאל ורפאל: אמר ר' לוי אחד נדמה לו בדמות ה

1 לעיל צד 478: 3 פיר הסירים כנה פ' לכול המול (פ' י"ג): 4 ילקוט שם, ב"מ פ"ו ב', יוש' ר"ה פ"א כ"ו ד': 5 קידושין ל"ב ב':

1 אמר] ~ אביהם פא[2]ת | עוברים (עוברין א[2]) ושבים פוא[2], העוברים (העוברין כ) ושבים א[1]כ | עכשיו — לא יבואו] משמלתי יכול שהן באים אצלי ן, תאמר משמלתי שהן (שאין א[1]י, אין א[2]) באין (באים י) אצלי פגבי, ל' דת | 2 עתה] עכשיו א[1], עכשו א[2], שלא מלתה דוגת, שלא מלת פבי | *בני אדם ערלים (עירלים ג) באים (באין כ) אצלך פא[2]גבתי] בני.. ערלים באים ד, בני אדם בורגים באים עליך ן, בני.. פורגים באים אצלך ח, באים לך ערלים ל | עכשו פאב | ופמליא] אי, ובני פמליא דפגכ, ובני פמיליא ן, .. פימליא ת | 3 וירא] א[2], ~ והנה שלשה אנשים ן, והנה.. אנשים נצבים עליו דגת, והנה.. נצבים עליו וירא י, והנה.. נצבים עליו וירא וירץ (והנה.. עליו כ) מהו וירא וירא שני פעמים פב | בשכינה] תחלה ~ ן | 4 עלה וי | *בידן ור[3] בידו לפ, בידם י, בידינו א[3]ר, ל' דא[1]ת | 5 מיכאל — ורפאל] א[2], מיכא' גבריא' ורפא' ן, מיכאל גבריאל רפאל י, מיכאל רפאל וגבריאל דפא[1]ג, מיכאל.. גבריאל ת, רפאל מיכאל וגבריאל כ | אמר] והנה ג' אנשים ~ א[2] | אחד] ~ היה א[1] | *לו דפואגבתערי] ל' לע | כדמות י[1] |

לו מאד כדי לנכותו מה עשה הקב"ה נקב הור אחד בגיהנם והרתיח את היום כיומן של רשעים ויצא וישב לו בפתח האהל לרוח היום שנ' והוא יושב וכו', וטעם המאמר כאן אמר עד וכו' כיון שלא באו העוברים והשבים אצלו באותו היום מתחת המימותו אמר עד שלא מלתי וכו', והגהתי אמר לו הקב"ה וכו' היו בני אדם ערלים באים אצלך כמו דעיר כ"ת פמ"ז ועי' במ"י שם, ובלק"ט מפרש ולמה ישב פתח האהל לפי שהיו עוברים ושבים באים אצלו אמר משנימולתי שמא לא יהיו באים אצלי לפיכך ישב פתח האהל אמר הקב"ה עד עכשיו היו באין אצלך בני אדם עכשיו אני ובני פמליא שלי נגלים עליך, ופמליא של הקב"ה הם המלאכים, והילופי הכתיבה פמליא פמיליא פימליא עי' גם לעיל צד 331, וצד 373: 3 וירא בשכינה וכו'. דורש וישא עיניו וירא בשכינה והנה שלשה אנשים נצבים עליו וירא וכו במלאכים ועד ב ובשת"ש שם הדרש בין שדי ילין שהוא מותאם בין שכינה למלאך שנ' וירא וירץ לקראתם וירא בשכינה וירץ במלאך: 4 והנה שלשה אנשים וכו'. כן הוכפתי, והמלאכים שנקראו כאן אנשים היו לפי הדרש מיכאל גבריאל ורפאל כדאיתא בסמוך לגדול שביניהם אמר זה מיכאל ולמטה בסי' י"ד מיכאל מירתת גבריאל מירתת ובתנ' פ ג סי' ב' מיכאל אמר בשורתו ונסתלק גבריאל נשתלח להפוך את סדום ורפאל להציל את לוט וכו', ובב"מ שם מאי ניהו שלשה אנשים מיכאל וגבריאל ורפאל וכו' ועי"ע בתר"י א' וב' ולמטה במ"י בד"ה תני ר' חייא, ומביא מאמרי ר"ח ורשב"ל לפרש שלא נקראו כאן המלאכים בשמם לפי ששמות חדשים ניסן וכו' ושמות מלאכים עלו בידן מבבל (והזכיר כאן לפי הענין מיכאל וגבריאל וכו') ולפיכך לא נמצאו שמות מלאכים בתורה ובשאר כתבי הקדש שנכתבו קודם גלות בבל, ובירושלמי שם שני' מניין כתוב אחד אומר והג האסיף וכו' זה תשרי אין תימר טבת וכו' אין תימר ניסן וכו אין תימר תמוז וכו' אמרין הבריה קומי ר' יונה ויהא תמוז וכו' אמר לון מיכן והילך על שמות החדשים אתם רבים עלי דא"ר חנינה שמות חדשים עלו בידם מבבל בראשונה בירח האיתנים (מ"א ח' ב') שבו נולדו אבות וכו' בראשונה בירח בול (שם ו' ל"ח) שבו העלה נובל והאר' עשויה בולות בולות וכו' בראשונה בירח זיו (שם שם א') שבו ... עולם הצמחין ניברין וכו' מיכן והילך ויהי בחדש ניסן שנת עשרים (נחמיה ב' א') ויהי בחדש כסליו שנת עשרים (שם א' א') בחדש העשירי הוא חדש טבת (אסתר ב' ט"ז) רשב"ל אמר אף שמות המלאכים עלו בידן מבבל בראשונה ויעף אלי אחד מן השרפים (ישעיה ו' ו') שרפים עומדים ממעל לו (שם שם ב') מיכן והילך והאיש גבריאל (דניאל ט' כ"א) כי אם מיכאל שרכם (שם י' כ"א), ופירוש זה למאמר ... ב"ר ... והנה ש"ש אנשים אמר וכו' שמות הדשים עלו בידינו מבבל כמו שמצינו במגילת אסתר ... של שמות ... התך ממובן כרשנא שתר שקודם שלא היו בבבל לא היו מפורשין אלו השמות ... והנה מיכאל (דניאל י' י"ג, ובפי' ב"ר כי"א נשתבש והנה מיכאל שרכם) והאיש גבריאל אשר ראיתי בחזון ... לפי שכתוב כאן והנה שלשה אנשים ולא נתפרשו שמותם, ובפי' ב"ר הנדפס ... רובן של שמות הקב"ה חדשים וקודם לכן לא נתגלו וכן שמות מלאכים וכו' ... ובמדרש ד' ווילנא הוגה רובן של שמות הי"ב חדשים, אבן במגלת אסתר נמצאו רק השמות ניסן סיון טבת אדר, וגם בגליון כי"ל נכמן פי' שמות של הקב"ה וצ"ע, ובענין שמות המלאכים דורש ריש לקיש במאמר הפסיקתא פי"ב (ק"ח ב') ה' בם (תהלים ס"ח י"ח) טבלא יש לו על לבו של כל מלאך ומלאך ושמו של הקב"ה משותף בשמו של מלאך מיכא"ל גבריא"ל רפא"ל ועי' בתנחומא מ"ב יתרו סי' י"ד ומדרש תהלים ... (ושם מוסיף אוריאל ענאל) ותנחומא משפטים סי' י"ח ובפסי"ר פכ"א (ק"ד א') ושמו"ר פכ"ט סי' ב' ומדרש תהלים ... אמר ר' לוי. דורש שקורא אותן אנשים לפי שנדמו לו כאנשים אחד נדמה וכו' ועי' הדרשות ... מאמר ר' לוי אברהם שהיה כוחו יפה נדמו לו כדמות אנשים וכו', והגהתי נדמה לו כמו שהגי' בשאר ספרים ... בערוך ע' נווט אחד נדמה לו בדמות סרקי ואחד בדמות נווטי וכו', ובכי"ל ובערוך ע' סרק ז' ליתא מלת ... וסרקי[1] שם לאומי כמו נווטי[2] וערבי (ועי' במ"י לעיל צד 446), ובערוך שם היבא מיד הישמעאלים (בראשית ל"ט א') תר"י דסרקאי (ובת"א דערבאי) ארחת ישמאלים (שם ל"ז כ"ה) תר"י סיען דסרקאין (ובת"א שירת ערבאי) ועי' בעמת"ר ח"ב צד 192 ועמת"ל ח"ג צד 598, ובקידושין שם לא נדמו לו אלא לערביים, ואין מן הענין ... כפי' ב"ר כי"ט וכי"א אחד מן המלאכים נדמה לו בדמות נוטי כפן שכן קורין בלשון יוני לרב החובל נוטי ... קורין לספן בלשון יוני נוטי) וכן מצינו בורא שמים ונוטיהם מנהיגם סרקי (סירקי) מוכר פת לישנא אחרינא ליסטים, ובפי' הנדפס בדפ"ר אחד וכו' בדמות נווטי ספן שכן קורין לספן בלשון יוני נווטי וכן מצינו בספר זה (ועי' לעיל צד 111) בורא שמים ונוטיהם מנהיגיהם ואחד נדמה לו בדמות סרקי מוכר פת, ובמ"כ כתב ...

[1]) Sarazene. [2]) Nabatäer.

פרקי ואחד כדמות נוטי ואחד בדמות ערבי. אמר אם אראה שכינה ממתנת עליהם אני יודע שהם הגונים ואם אראם חולקין כבוד זה לזה אני יודע שהן הגונסין. כיון שראם שחולקין כבוד זה לזה ידע שהן הגונסין: אמר ר' אבהו פלוני שלאבינו אברהם מפולש היה. ר' יודן אמר כהדין דרומלים, אמר אם אראם שהפליגו אני יודע שבאין אצלי, כיון שראם שהפליגו מיד וירץ לקראתם:

ג' ויאמר אדני אם נא מצאתי חן בעיניך תני ר' חייא לגדול שביניהם אמר זה מיכאל:

[1]) יומא ל ז ט', מסכת דרך ארץ פ"ד:

1 כריקי ן, סירקי י, גווטי ר[3], נוטי ר | ואחד] א'ע, ~ נדמה לו דפוהא[2]כתר[3]י | כדמות י' | נווטי] וחתעי, גיווטי נ, גיוטו פ, כוטי כ, טוטי ד, סרקי ר[1], פירקי ר[2], סרקי ר[1], ערבי א | ואחד] ~ נדמה לו פוחא[2]גכתי | ערבי] נבטי א | אראה] ע' רואת אני דפואגכת, אני רואה י | שכינה] פואבי, ששכינה דת, פני שכינת ע | להם חי | יודע אני ן | 2 הגונין ע, בני אדם הוגניכים י[1], בני . . הוגניסין ח, בני . . אבגניסים ן, בני . . גדולים דגכת, בני . . גדולים ואם לאו אני יודע שהן בני אדם הדיוטין א[1], בני . . גדולים ואם לאו . . שהם בני אדם הדיוטות א[2] | ואם] אמר אם א[2] | אראה ע, רואת אני א, רואת אני אותם י, אני רואה ן, אני רואה אותן דפגב, אני . . אותם ת | שחולקין א[2] שהן חולקין וא'גבי | זה לזה] אעי, אילו לאילו פוג, אלו לאלו דכת | יודע אני א[1] | הוגנסין ע, בני אדם הוגניסין פהגב, בני . . אווגניסים ן, בני . . הגונין א[1], בני . . תגונים א[2], בני . . מהוגנין ד, בני . . מהוגנים ת | כיון] אי, וכיון דוגב (כיון — הוגנוסין ל' פחת) | שראה אותן דוגב, שראה אי | שחולקין] א[1], שהם הולקים א[1], חולקין וגב, יקי' ד, שהשכינה ממתנת להם ותולקין י | *זה לזה אי] אילו לאילו וג, אלו לאלו דב, לעצמם ל | 3 הוגנוסין] בני אדם הוגניסין גב, בני . . הוגניסים י[1], בני . . אווגניסים ן, בני . . הגונין א[1], בני . . הגונים א[2], בני . . מהוגנין ד | פלוגו] ע, פוולונו י, פלוון א'ר[2], פיליוני ן, מקום ע, פלוני מקום נ, פלטי מקום פב, אהל פלן דת | אברהם אבינו א'גבע, אברהם פא[2] | כהדה י | דרומליס] ע, דרומלוס פגבי, דרומולים א[1], דורמילוס תר[1], דורמולוס ן, דרורמילוס ד, דרוסמילוס ד[1] | 4 אני רואת (רואה אני ג) אותן דגכת, אני . . אותם י, רואה אני אותן בני אדם פ, רואה אני א | שהפליגו] פואגבי, ~ את דרכם להתקרב דרך כאן דת | בידוע א[2] | שהן באין פא[1]גבי, שהן (באי' ד[1]) באים דא[2], בהן שבאים ן | וכיון פ | שראה אותן דפוג, . . אותם א[2]כתי | מיד] ~ וירא וגב | לקראתם] פאגבי, ~ מפתח האהל וישתחו ארצה דת | [5] אדני] יי' ג | **תני] אמ' ל | לגדול] למלאך הגדול פואגר, . . גדול כ | שביניהם] וחא'גב, שביניהן פא[2]ר[3], שבהם תר, שבהן ד |.

פת וכו' גווטי מנהיג הספינה וכו' והערוך פירש וכו' ובפירוש הראשון מצאתי בספר קלף ישן נושן ומכיים שבן בלשון יון קורין לרב החובל גיווטן, וסגנון הלשון בפירוש זה מסכים עם פ' ב"ר כי"ט ועי' במאמרי על פי' ב"ר צד III ועד XIII, ומ"ש סרקי (סרקי סירקי) מוכר פת עי' המקומות שנסמנו בעמת"ל ע' סירקי ועי"ע לעף אצל קרויס צד 381, ובמדרש דפ"ר וד"ו הגי' ג"ב סרקי, ושם ובילקוט ד"ו נשתבש נוטי מן גווטי (ועה"ג ובמ"י לעיל צד 446, ובגי' כ"י א א' וכ' בדמות סרקי וכו' בדמות ערבי וכו' בדמות נמטי וכו' נשתבש נמטי מן גווטי, וזה השיבוש נמטי עם פירוש ספן וסרקי פירוש מוכר פת נמצא גם בישועות משיחו ח"ב עיון ב' פ"א וכן נסמנו הפירושים ספן ומוכר פת בגליון כי"ג: 1 אם אראה שכינה וכו'. שהיה אומר כלפי הקב"ה אדני אם נא וכו' אל נא תעבר וכו' שימתין לו עד שירוץ ויכניס את האורחים, ולפי דרש זה השם אדני קודש הוא ועי' בפירש"י עה"ת ושם העיר עוד ואעפ"י שכתוב אחר וירץ לקראתם האמירה קודם לכן היתה וכו' ועי' גם בפירש"י שבועות ל"ה ב' בד"ה אף זה קדש: 2 הוגנוסין. מיוחסין ונכבדין [1]), ובערוך ע' הגן ג' הגי' הוגנסין וגם שם ל"ג בני אדם, ובילקוט ג' בסוף המאמר כיון שראה שהשכינה ממתנת להם ותולקין כבוד זה לזה וכו', וביפ"ת כתב שיש דילוג ספר בנוסחאותינו, ובכי"פ וכי"ח וכי"ת ל"ג כלל כיון שראם וכו', ובלק"ט הועתק אמר אם רואה אני ששכינה ממתנת עליהם יודע אני שהם בני אדם הגונסים וכיון שראה ששכינה ממתנת עליהם ידע שהם בני אדם הוגנוסים, ובמדרש ד' שאלוניקי העיר רי"ג ולשון רבה רבתי אם רואה אני ששכינה ממתנת להם יודע אני שהם בני אדם הגונים ואם אין שכינה ממתנת להם אני יודע שאינן בני אדם הגונים כיון שראה ששכינה ממתנת להם ידע שהם בני אדם הגונים ועי' במאמר ר"א עפשטיין על בראשית רבתי כ"י במאגאצין חלק ט"ו צד 72: 5 פלונו. כ"ה בכי"ל בגוף הספר, ובין שיטי כתוב מבוי ואינו מובח אם הוא פירוש או גי' אחרת, ובערוך ע' פלן ג' הועתק פלונו של אברהם אבינו מפולש היה ופי' פרוזדור ועוד הועתק שם מב"ר פס"ו פלונו של יצחק אבינו מפולש היה ומפכיקתא ולקחתם לכם (קע"ט ב') תודיעני [illegible] איזה פילון מפולש לעתיד לבוא [illegible] בא בינינו בפילון מפולש להיי העירם הבא ופי' מקום מפולש ואורח ישר, ובערוך ע' דרמלים גורם כן מקום של אברהם אבינו מפולש היה, ומלת מקום איתא גם בגי' כי"פ וכי"ג וכי"כ ועה"ג, ונכון הפי' במר"ע ע' פלן בלע"ז [2]) אולם הצר ושער, וכן הועתק פתח ושער בתרגום היוני ועי' בערוך הש' שם (ועל דרכם להשתמש במלות זרות גם בדברים הידועים לכל בלה"ק עי' גם במ"י לעיל צד 197), ופירוש נוסף אהל בדפוסי' וכי"ת, וכן הפירוש אהל בילקוט, ושם הגי' פוולונו, ובפי' ב"ר כי"ט וכי"א גורס ומפרש פמלן (וצ"ל פולן, ובכי"א פלוון) אהל וזה לשון לעז פוליון (פלוון) מפולש היה לפי שנאמר וירא וירץ לקראתם אהלו מפולש היה פירוש היה פתוח כדי (מפולש היה כדי) כדי שיראה מכאן ומכאן העוברים ושבים (והשבים) והיינו הגרבינן ביתו פתוח לרוחה היה (ועי' לקמן פ"ס סי' ט"ז ואדר"נ נו"א פ"ז ונו"ב פי"ד), ובלק"ט מפרש אמר ר' אבהו שער של אברהם אבינו מפולש היה לד' רוחות העולם להביא כל עובר ושב בביתו, ובשכל טוב שהיה ביתו של אברהם מפולש לד' רוחות העולם לכנוס בו כל עובר ושב: דרומלים. וכ"ה בערוך ע' דרמלים, ושם בסוף הערך פי' רחבה גדולה בל"י דרומוס [3]), ודרומלים לא נתפרש וצע"ג, ובפי' ב"ר כי"ט גורס ומפרש דורמילוס אושטלריאה בלע"ז [4]) וכן פי' גליון בכי"פ אושטלריאה בלע"ז: 4 שהפליגו. כלו' שהפליגו את דרכם להתקרב דרך כאן כמו שנוסף הפירוש בדפוסי' וכי"ת ועה"ג: 5 תני ר' חייא. הגהתי תני כגי' שאר הספרים וכן בלק"ט תני ר' חייא למלאך הגדול שבהם וכו' ועה"ג, ולפי זה הדרש השם אדני בזה הפסוק הוא חול (ולכן כתוב לפנינו כאן אדני

[1]) εὐγενής. [2]) πυλών. [3]) δρόμος. [4]) ostalaria, Herberge.

ד) יוקח נא מעט מים אמר לו הקב״ה אתה אמרת יוקח נא מעט מים חייך שאני פורעה לבניך הה״ד אז ישיר ישראל את השירה הזאת עלי באר וגו׳ (במדבר כא יז), הרי במדבר, בארץ מנין ארץ נחלי מים (דברים ח ז), לעתיד מנין והיה ביום ההוא יצאו מים חיים (זכריה יד ח), אתה אמרת ורחצו חייך שאני פורעה לבניך וארחצך במים (יחזקאל טז ט), [הרי במדבר], בארץ מנין רחצו הזכו (ישעיה א טז), לעתיד מנין אם רחץ י״י את צאת וגו׳ (שם ד ד), אתה אמרת והשענו תחת העץ חייך שאני פורעה לבניך פרש ענן למסך (תהלים קה לט), הרי במדבר, בארץ מנין בסוכות תשבו (ויקרא כג מב), לעתיד מנין וסוכה תהיה לצל וגו׳ (ישעיה ד ו), אתה אמרת

1 ילקוט שם, ילק׳ מכירי תהלים ע״ב סי׳ ל״א, מכילתא בשלח מסכתא ב׳ (פ׳ וי״י הולך), תוספתא סוטה פ״ד, ב״מ שם, ויקרא רבה פל״ד סי׳ ח׳, תנחומא מ״ב וירא סי׳ ה׳, תנחומא שם סי׳ ד׳, פסיקתא רבתי פי״ד (ס״ז א׳), שמות רבה פכ״ה סי׳ ח׳, במדבר רבה פי״ד סי׳ ב׳, מדרש קהלת פ׳ שלח לחמך (י״א א׳), סדר אליהו רבה פי״ג:

1 **מעט] ל׳ ל (וכן בסמוך) | אמר] ר׳ לעזר (אלעזר ג) משם (בשם ג) ר׳ סימיי ~ וג, ר׳ אלעזר בשם ר׳ סימאי אמר (אומ׳) ~ דת, א״ר אלעזר בשם ר׳ סימון ~ פ, ר׳ . . בשם ר׳ סימון אמר אים, ר׳ .. משום ר׳ סימון ~ כ | לו הקב״ה] הקב״ה לאברהם דפאגבתמ, לאבינו אברהם י, הקב״ה אברהם ן | פורע א¹כתי | 2 לבניך] ~ במדבר וביישוב ולעתיד לבוא א², במדבר ובארץ ולע״ל מ | הה״ד] במדבר מנין שנאמר מ | 3 בארץ] פוהגכ, ~ כנען דאתימ | נחלי] ת״ל ~ א¹ | מים] והאגכמ, ~ וגו׳ פי, עינות ותהומות יוצאים בבקעה ובהר דת | לעתיד לבא דפא¹כ. לעתיד לבוא וא²ת, לע״ל מ (בכל המאמר) | והיה] ת״ל דא¹ת | חיים] ~ מירושלם דאבמ, מירושלים פת, מירושלם וגו׳ ן | 4 אתה אמרת ל׳ פ (בכל המאמר) | ורחצו] ~ רגליכם | *חייך שאני דאבתימ] הריני ן, אמ׳ לו הקב״ה חייך אני ל, א׳ לו . . חייך שאני פ | פורע כת | לבניך] פוי, במדבר וביישוב (ובישוב תמ) לעתיד לבא (ולעתיד לבא א¹, ולעתיד לבוא א²ת, ולע״ל מ) במדבר מנין דאכתמ | *הרי במדבר פוי] ל׳ לדאכתמ | בארץ] פוי, ביישוב אב, בישוב דתמ | 5 *את דאגכתימ] ל׳ לפו | צואת דפואבים | וגו׳] בנות ציון | 6 חייך] א׳ לו הקב״ה ~ פ | פורע כי | לבניך] ~ במדבר וביישוב ולעתיד לבוא במדבר מנין א² | פרס פוי | הרי במדבר ל׳ א² (בכל המאמר) | 7 בסכת י | תשבו] ן׳ ~ שבעת ימים דפאגכתי |

ככתיבתו, והשם אדני שהוא קודש כתוב י״י לעיל צד 245 בפ׳ ומחה י״י אלהים וכו׳ צד 431 בפ׳ ויאמר אברהם י״י אלהים וכו׳ וצד 435 בפ׳ ויאמר י״י אלהים במה וכו׳ וכן בסמוך אם רחץ י״י וכו׳ ולקמן פמ״ט סי׳ ב׳ כי לא יעשה י״י אלהים דבר וכו׳ ושם סי׳ י״ג ויאמר אל נא יחר לי״י וכו׳, ור״ל שדורש אמר אם אראה שכינה וכו׳ ס״ל שהשם הוא קודש כאשר העירותי, וזה טעם מ״ש הפירש״י עה״ת ושתי הלשונות בב״ר כמו שמפורש ברא״ם ועי׳ גם ביפ״ת, ופלוגתא היא בשבועות ל״ה ב׳ ת״ר וכו׳ כל שמות האמורים בתורה באברהם קדש חוץ מזה שהוא חול שנאמר ויאמר אדני אם נא מצאתי וכו׳ חנינא בן אחי ר׳ יהושע ור׳ אלעזר בן עזריה משום ר׳ אלעזר בן המודעי אומר אף זה קדש (ועי׳ ד״ס), ועוד שם כמאן אזלא הא דאמר רב יהודה אמר רב גדולה הכנסת אורחין יותר מהקבלת פני שכינה כמאן כאותו הזוג ועי׳ שבת קכ״ז א׳ ובתוספות שם בד״ה דכתיב ויאמר וכו׳ ועי״ע במ״מ פ״ו ב׳, וכן במסכת ספר תורה פ״ד כל שמות האמורים בתורה באברהם וכו׳ ועיי״ש, אבן בירוש׳ מגילה פ״א ע״א ד׳ איתא כל השמות הכתובים באבינו באברהם קודש חוץ מאחד שהוא חול ויהי כאשר התעו אותי אלהים מבית אבי ויש אומרים אף הוא קודש שאילולי אלהים כבר התעו אותי ועי׳ במסכת סופרים פ״ד ולקמן פנ״ב סי׳ י״א, ובתרגום אונקלוס מתורגם ואמר י״י אם כען וכו׳ ועי׳ בת״א הוצ׳ ר״א ברלינער ח״ב צד 6, וכהדרש שלפנינו שמיכאל היה המלאך הגדול שביניהם האגדה בברייתא ביומא שם שלשה שהיו מהלכין בדרך הרב באמצע גדול בימינו וקטן משמאלו וכן מצינו בשלשה מלאכי השרת שבאו אצל אברהם מיכאל באמצע גבריאל בימינו ורפאל בשמאלו, ובמסכ׳ דרך ארץ שם וכן מצינו בג׳ מלאכים שבאו אצל אברהם אבינו ואלו הן גבריאל ומיכאל ורפאל וכו׳ והיה מיכאל באמצע וגבריאל בימינו ורפאל בשמאלו וכו׳, ובפי׳ ב״ר כ״י מפרש ומיכאל נקרא גדול דכתי׳ ביום ההוא יעמוד מיכאל השר הגדול, וצ״ל ובעת ההיא יעמוד וכו׳ והוא בדניאל י״ב א׳: 1 אמר לו וכו׳. בכי״ל כל המאמר סתמי, ואולי נשמט לפנינו שם בעל המאמר והאומר בשמו ועה״נ, ועל ר׳ סימיי (סימאי) עי׳ במכה״י קי״ז ב׳ ובאגה״ת ח״ב צד 543, ובאיזה כ״י ובילקוט וילק׳ מכירי נשתבש סימון, ובלק״ט הועתק ר׳ אלעזר בשם ר׳ סימאי אמר הקב״ה לאברהם אתה אמרת יקח וכו׳ חייך שאני פורע לבניך הה״ד אז וכו׳ בארץ מנין וכו׳ לעתיד מנין וכו׳ אתה אמרת ורחצו רגליכם חייך שאני פורע לבניך במדבר בארץ ולעתיד לבא במדבר וארחצך במים בארץ רחצו וכו׳ לעתיד אם רחץ ה׳ אתה אמרת והשענו וכו׳ חייך שאני פורע לבניך במדבר בארץ ולעתיד במדבר פרש ענן למסך בארץ בסוכות וכו׳ לעתיד וסוכה וכו׳ אתה אמרת ואקחה וכו׳ חייך שאני פורע לבניך במדבר בארץ ולעתיד במדבר הנני ממטיר לכם לחם בארץ ארץ חטה ושעורה לעתיד יהי פיסת בר, ובמאמר המסורם הנובע מב״ר במדרש קהלת שם ר׳ אלעזר בר׳ סימאי פתר קרא באבינו אברהם אמר לו הקב״ה אתה אמרת ואקחה וכו׳ חייך שאני פורע לבניך במדבר וביישוב ולעתיד לבא במדבר וכו׳ בישוב וכו׳ לעתיד לבא וכו׳ וכן בסגנון זה שם אמרת ורחצו רגליכם חייך אני פורע לבניך במדבר ובישוב ולעתיד לבא במדבר וכו׳ אמרת יקח נא מעט מים חייך אני פורע לבניך במדבר ובישוב ולעתיד לבא במדבר וכו׳ (ושם לעתיד לבא שנ׳ והיה ביום ההוא יטפו ההרים עסיס וכו׳ וכל אפיקי יהודה ילכו מים וגו׳) אמרת והשענו תחת העץ חייך אני אפרע לבניך במדבר ובישוב ולעתיד לבא במדבר וכו׳, ובמדרש הגדול עמוד 272 הועתק המאמר שלפנינו בלי שם האומר בשינויים שונים ועיי״ש, והאגדה סתמית גם במכילתא בשלח, וסגנון המאמר שם וי״י הולך לפניהם יומם ללמדך שבמדה שאדם מודד בה מודדין לו אברהם לוה מלאכי השרת שנ׳ ואברהם הולך עמם לשלחם והמקום לוה את בניו במדבר וכו׳ שנ׳ וי״י הולך וכו׳ באברהם אבינו אומר ואקחה פת לחם והקב״ה הוריד את המן וכו׳ שנ׳ הנני ממטיר באברהם אומר יוקח נא וכו׳ והקב״ה העלה לבניו באר במדבר שנ׳ אז ישיר וכו׳ באברהם הוא אומר ואל הבקר רץ אברהם והקב״ה הגיז שלו לבניו שנ׳ ורוח נסע מאת י״י ויגז וכו׳ באברהם הוא אומר והשענו וכו׳ והקב״ה פרש לבניו שבעה ענני כבוד שנ׳ פרש ענן וכו׳ באברהם הוא כתיב והוא עומד עליהם והקב״ה הגין על בני בניו וכו׳, וכ״ה אגדה סתמית בתוספתא וכן מצינו באברהם שבמידה שמדד בה מדדו לו רץ לפני המלאכים שלש ריצות שנ׳ וירא וירץ וכו׳ וימהר אברהם האהלה וכו׳ ואל הבקר רץ וכו׳ אף המקום רץ לבני בניו שלש ריצות וכו׳ באברהם

ואקחה פת לחם חייך שאני פורעה לבניך הנני ממטיר לכם לחם (שמות טז ד), הרי במדבר בארץ מנין ארץ חטה ושערה וגו' (דברים ח ח), לעתיד מנין יהי פיסת בר בארץ (תהלים עב טז), אתה רצתה אתה הבקר חייך שאני פורעה לבניך ויגז שלוים (במדבר יא לא), הרי במדבר, בארץ מנין ומקנה רב (שם לב א), לעתיד מנין והיה ביום ההוא יחיה איש עגלת בקר וגו' (ישעיה ז כא), תחת והוא עומד עליהם, וייי הולך לפניהם (שמות יג כא), הרי במדבר, בארץ מנין אלהים ניצב בעדת אל (תהלים פב א), לעתיד מנין עלה הפורץ לפניהם וגו' (מיכה ב יג):

יא ה ואקחה פת לחם אמר ר' יצחק בתורה ובנביאים ובכתובים מצינו דהדא פיתא מזוניה דליבא. בתורה ואקחה פת לחם וסעדו לבכם, בנביאים סעד לבך פת לחם (שופטים יט ה), בכתובים מנין

7 ילקוט שם, ילק' שופטים כ' ע"ה, ילק' תהלים כ תשס"ב, ילק' מכירי תהלים ק"ד סי' מ"ד, מדרש תהלים ק"ד סי' י"ג:

1 פורע כ | לבניך] ~ במדבר ובייסוב ולעתיד לבוא במדבר מנין א² | הנני] א'תי, ויאמר ה' אל משה ~ דפוא'גב | להם] וא"י, ~ מן השמים דפא'גבת | 2 ארץ] ~ ת"ל א' | יהי] ת"ל ~ א' | 3 אתה — הבקר] ואל הבקר רץ פ, ואל.. רץ אברהם י, אתה (את כ) אמרת ואל.. אברהם וה ב, כך (כך א'ר²מ) כתי' ואל.. אברהם דאתר²מ | פורעה] פואגתמי, פורע דכ | ויגז שלוים] ורוח נסע מאת ייי ויגז שלוים פא²גי, ורוח.. שלוים מן הים דוא'כתמ | 4 ומקנה רב] א², ~ היה לבני ראובן דפוא'גבתי | 5 תחת — עליהם] והוא עומד עליהם י, והוא.. עליהם תחת העץ פ, אתה אמרת והוא.. תחת העץ וב, את אמרת והוא.. העץ ויאכלו כ, כך (כך א¹) כת' והוא עומד עליהם דאת, כך (כך מ) כת' והוא.. עליהם תחת העץ ויאכלו גמ | וייי] הייך שאני פורעה (פורע כ) לבניך ~ דפוא'גכתים, חייך.. לבניך במדבר א² | לפניהם] ~ יומם פואגבים, יומם בעמוד ענן לנחותם הדרך ד | 6 נצב | 7 לחם] ג, ~ וסעדו לבכם פוא'כ, וסעדו.. אחר תעבורו דת | בנביאים וא'תימ | בכתובים א'י (תהלים) | דהדה פיתא ח, דהאי פיתא יש, דהדא פתתא י', דהדה פתתה ן, דפיתא א'כ, ריפתא מ, דלהמא י (שם), דהוא ג | מזוזיתא פ, מזוניתא דאחכתישימ, מזוניתה ג, סעודתה ן | דליבה ן, דלבא כשי, דלבא (דלבה א²), דליבא מ) היא אמ | 8 בתורה] פוגימ, ~ מנין ד, מניין שני' ת, שנאמר י (שם), דכת' כ | *ואקחה — לבכם דפוגכתי] וסעדו לבכם אמ, לי ל | בנביאים] ~ שנאמר מ | מנין] שנאמר מ, לי' דפואגתי |

הוא אומר וישתחו אפים ארצה בו בלשון בישר את בניו לעוה"ב וכו' באברהם הוא אומר יקח וכו' נתן לבניו במדבר באר שהיתה נובעת וכו' באברהם הוא אומר והשענו וכו' אף המקום נתן להם שבעת ענני[ם] ארבעה על ארבע רוחותם וכו' באברהם הוא אומר ואקחה פת לחם נתן להם מן וכו' באברהם הוא אומר ואל הבקר וכו' אף המקום [illegible] להם שליו [illegible] הים וכו' באברהם הוא אומר והוא עומד עליהם אף המקום הגין על בניו במצרים וכו' אברהם [illegible] עם המלאכים והמקום הילוה על בניו שנ' וי"י הולך וכו' וכל האגדה שם באריכות ובהרחבת הענינים, [illegible] שם אמר ר' סימאי אמר הקב"ה לאברהם בזכות שלש ריצות שרצתה וכו' א"ל הקב"ה חייך אתה אמרת יוקח נא וכו' בו בלשון אני גואל אתכם ממצרים שנ' ולקחתי אתכם לי הרי בעוה"ז בעוה"ב מנין וכו' אתה אמרת להם נא חייך בו בלשון אני מובית את בניך שנ' לכו נא ונוכחה וכו' אתה אמרת להם מעט וכו' אתה אמרת להם מים וכו' ועיי"ש ובתנחומא שם, ובפסי"ר שם א"ר אלעזר בשם ר' סימון כל מה שעשה אברהם למלאכים פרע הקב"ה לבניו הוא אמר ואקחה וכו' ופרע הקב"ה לבניו הנני ממטיר וכו' הוא אמר והשענו וכו' פרע הקב"ה לבניו כי בסוכות הושבתי וכו' הוא ליוה למלאכים ואברהם הולך עמם לשלחם והקב"ה ליוה לבניו וה' הולך לפניהם יומם א"ר יהושע הכהן בי ר' נחמיה הוא הביא לפני המלאכים מים שנ' יוקח נא מעט וכו' וכן אל הבקר רץ וכו' אמר הקב"ה היא טהרתם של בניך יהיו נותנים מן אפר פרה לתוך המים ומזים ומטהרים, ובבמ"ר שם ד"א מי הקדימני ואשלם א"ר אלעזר בר חייב (כ"ה בדפ"ר, ובד"ו ב"ר חיים) כל מה שעשה אברהם למלאכי השרת פרע הב"ה לבניו ביציאתם ממצרים ועתיד ליתן אותם לעתיד לבא את מוצא באברהם יוקח נא וכו' ואף הב"ה פרע לבניו ולקחתי אתכם וכו' א"ר יוחנן אין לי אלא בעוה"ז לעתיד לבא מנין ולקחום עמים וכו' באברהם כת' מעט מים וכו' ולעתיד לבא מנין וכו' ולימות המשיח מנין וכו' באברהם כת' ורחצו רגליכם וכו' באברהם כת' והשענו תחת העץ שעשה להם סוכה והקב"ה עשה סוכות לבניו וכו' ולעתיד לבא מנין וסוכה תהיה וכו' מי הקדימני ואשלם וגו' וכן הוא אומר שלח להמך על פני המים וכו', ובב"מ שם אמר רב יהודה אמר רב כל מה שעשה אברהם למלאכי השרת בעצמו עשה הקב"ה לבניו בעצמו וכל מה שעשה אברהם ע"י שליח עשה הקב"ה לבניו ע"י שליח ואל הבקר רץ וכו' ורוח נסע וגו' ויקח חמאה וכו' הנני ממטיר לכם לחם וכו' והוא עומד עליהם וכו' הנני עומד לפניך שם [illegible] ואברהם הולך עמם וכו' וה' הולך לפניהם וכו' יוקח נא מעט מים והכית בצור ויצאו ממנו מים וכו', ובשמו"ר שם אתה מוצא כל מה שעשה אברהם אבינו למלאכי השרת בעצמו עשה הקב"ה לבניו במדבר הוא אמר יוקח נא מעט מים ע"י שליח והקב"ה נתן מים ע"י שליח וכו' הוא אמר ורחצו וכו' ופרע להם וכו' הוא אמר והשענו וכו' והקב"ה פרש ענן למכך הוא לוה אותם וכו' ופרע הקב"ה לבניו וכו' הוא אמר ואקחה וכו' והקב"ה אמר הנני ממטיר וכו' ועי' גם ביל"ר ובבמ"ר שם: 3 אתה רצתה. כאן שינוי כגנון הלשון כפי הענין, ובסמוך הגי' בכי"ל תחת והוא עומד וכו' בכו' במקום בזכות והוא עומד וכו' וי"י הולך וכו' ואולי צ"ל והוא עומד עליהם תחת וכו' והלשון קצר ועח"נ, ובדפ"ר וד"ו חייך שאני פורעה לבניך הה"ד אז ישיר וכו' חייך שאני פורעה לבניך פרש ענן וכו' חייך שאני פורע (פורעה) לבניך ויאמר יי' וכו' חייך שאני פורע לבניך ורוח נסע וכו' חייך שאני פורעה לבניך וי"י הולך וכו', ובדפוסים אחרונים הגיהו [illegible]: 7 אמר ר' יצחק. בכי"ל הושלם מן אמר ר' יבתורה וכו' עד בתורה בין שיטי בכתב הספר, [illegible] אתא גם בכי"פ מזוזיתא, והיא הגי' הנכונה, וכן ברש"י עה"ת כי"ס בתורה בנביאים ובכתובים [illegible] דפתא [illegible] דלבא [illegible] וכו' (ועי' ברש"י עה"ת הוצ' ר"א ברלינער מהדורא א', ושם בפנים הגי' סעדתא דלבא [illegible] גם בעקידה שער י"ט, ובמהדורא ב' שם גם הגי' מזוניתא ועח"נ), ומפירש"י העתיק גם ר"א [illegible] גם [illegible] דלבא וכתב שם וכך היא בכל הנסחות הישנות ובב"ר, וידידי רא"ח לעף כתב לי [illegible] ולמאמר שלפנינו כוון גם ר' שלמה בן היתום בפירוש מסכת משקין (שהו"ל רצ"פ חיות)

ולחם לבב אנוש יסעד (תהלים קד טו): אמר ר׳ אחא וסעדו לבבכם אין כת׳ אלא לבכם ה״ה שאין יצר הרע שולט במלאכים, היא דעתיה דרי ח״א דאמר ר׳ חייה שיתו ליבכם לחילה (שם מח יד), 30c אין כת׳ שיתו לבבכם אלא ליבכם ה״ה שאין יצר הרע חוזר לעתיד לבא:

כי על כן עברתם על עבדכם אמר ר׳ יהושע ביר׳ נחמיה מיום שברא אתכם הקב״ה הייתם מזומנים לבוא אצלי כי על כן עברתם וגו׳ הי׳ך דאת אמר יהי כן י״י עמכם (שמות י י):

ויאמרו כן תעשה וגו׳ אמרו אנו אין לנו אכילה ושתייה אבל את שלפניך אכילה ושתייה כן תעשה כאשר דברת ותני יומא בבר דכר:

ו) וימהר אברהם וגו׳ [מהרי שלש סאים קמח סלת] ר׳ אביתר אמר ט׳ סאין אפה ג׳ יב׳ לעוגה וג׳ לחביץ וג׳ למיני מולוטומיה:

4 ילקוט ר׳ פ״ב: 6 ילקוט שם: 8 ילקוט שם. לדכ״נ נר״ם פי״ג, תנחומא וירא סי׳ ד׳:

1 אמר — אחא] אמר . . חמא פ, ל׳ א | אין כתיב (כת׳ פכת, כתוב ע) כאן דפאכתערימ, אין כתו׳ (כת׳ ג) כן וג | ה״ה] הדא (הדה ו א[2]י[1]) אמרה פוהאבימ, הדא אמ׳ ע, הדא אמר׳ ד, . . אמרת ת | שאין] פואנגעי | אין דבתמ | 2 והיא ה | חייה ו, אחא חאב | ר׳ חייה] ו, ר׳ חייא דפת, ר׳ אחא הא׳גבי, ל׳ ע | שיתו אין — אלא] שיתו לבבכם לחילה (שיתו לבבכם א) אין כתיב (כת׳ פוגב, כתוב ע) כאן (כן וג) אלא דפואגבער[3], ל׳ י | 3 לבכם דפאר[2], שיתו לבכם ע, שיתו . . לחילה וגבי | ה״ה] הדא (הדה הגי[1]) אמרה פחגבי, הדא אמר׳ ד[1], הדא אמרת דת, הדה אמ׳ו, ה״א ע, הדא דאתמר א[1] | אין הא[1] | חוזר] הגב, שולט דפא[2]תע, ל׳ וא[1]י | לעתיד לבא ושעתיד הב״ה לעשות להם מחול א[2] | 4 **כי — עבדכם] ל׳ ל | ביר׳ נחמיה] ברבי נחמיה ו, בר . . פגב, בן . . א[1], ל׳ דת | אתכם הקב״ה] גב, הקב״ה אתכם חאר, . . את עולמו דפותי | 5 **אצלי] ל׳ ל | 6 אמרו ל׳ וגי | לנו] לפנינו | לא אכילה ולא שתייה ב | אבל ל׳ גתי | שלפניך] ובי, שיש לפניך דא[1], יש לפניך א[2]ת | 7 תעשה ותאגבר, ~ לעצמך דתי | דברת] ~ לעצמך א[1] | *ותני — דכר] ל[0]פואגבר] ותני עמא כבר דכר ל, יהי רצון שתזכה לעשות עוד סעודה (לעשות סעורה י) אחרת לבר דכר דיתיליד לך דתי | 8 וגו׳] האהלה ו, . . אל שרה פג, . . אל שרה וגו׳ י, אל שרה ויאמר דא[2]כת *מהרי — סלת ת] מהרי . . סאין . . סולת ב, מהרי שלש סאים א[1], שלש סאים קמח סלת ע, מהרי ד, ל׳ לפוג | ט׳] ע, תשע דוא[1]גבתי | סאים ות | אפה] פוחגבי, איפה ע, אפת ד, אפתה ת, היו א[1] ג׳] ד[1]אע, שלש דפוחגבתי | 9 לעיגה] פוהגב, לעוגות דאתי, עוגות ע | וג] א[1]ע, ושלש פוב, שלש דגתי חביץ ע | וג׳] א[1]ע, ושלש דפוא[2]כת, שלש גי | למיני] פואגשי, של מיני דת, מיני ע, ל׳ ב | מלוטומיא ע, מיליטומיה ו, מלמומיה פ, ־יא ג, למלטומיא ב, מליטמיה ח, מלטמיא י, מלטימא ש, מלומניא א[2], מילינטיא א[1], מילוטמיה ורבנן אמרין שלש (ג׳ ד[1]) אחד (א׳ ד[1]) לעוגות ואחד (וא׳ ד[1]) להביץ ואחד (וא׳ ד[1]) למלוטמיה ד, מלוטמיא ורבנן אמרו שלש אחד . . ואחד . . ואחד למלוטמיא ת |

צד 98 שכתב שם ואמרינן נמי בתורה ובנביאים ובכתובים אשכחנן דלחמא מזוותא דליבא משמע מחזק לחיי הלב והגי׳ דלחמא איתא גם בילק׳ שופטים וילק׳ תהלים, והגי׳ מזוניתא נשתבשה בלי כפק מהגי׳ העיקרית מזוויתא, ולשון המאמר במדרש תהלים מ״ב שם א״ר יצחק בשלשה מקומות שמענו (מצינו) שהלחם כועד לבב באברהם כתיב ואקחה וכו׳: 1 אמר ר׳ אחא. בכי״פ הגי׳ ר׳ ח מ א וכ״ה ברש״י עה״ת, אכן גי׳ כ״י שם ג״כ ר׳ אחא, ובפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א מפרש וסעדו לבבכם אכ״כ אלא לבכם דאי הוה כתיב לבבכם הוה משמע שם כמה (משמע שני) לבבות השתא דכתי׳ לבכם משמע שאין להם אלא לב אחד, ובערוך הועתק בע׳ לב א׳: 2 היא דעתיה דר׳ חייא. שהוא דריש כן הפ׳ שיתו לבבכם וכו׳ לענין יצר הרע לע״ל, וגי׳ אחרת היא דעתיה דר׳ א ח א וכו׳, שהוא בעצמו דריש אין כת׳ שיתו לבבכם וכו׳ ועח״נ ולעיל צד 56 צד 134 וצד 372, וטעם הדרש להילה כמו שדרשו עתיד הקב״ה להעשות ראש חולה לצדיקים לעתיד לבוא מה טעמא שיתו לבכם לחילה להולה כתיב והצדיקים מראין אותו וכו׳ (ירוש׳ מגילה פ״ב ע״ג ב׳ ועיי״ש מ״ק פ״ג פ״ג ב׳ וי״ר כוף פי״א שהש״ר פ׳ על כן עלמות וכו׳ ופ׳ שובי שובי וכו׳ מדרש קהלת פ׳ אין זכרון וכו׳ ועי״ע במנחת שי תהלים שם), והמאמר מפורש בפי׳ ב״ר שיתו וכו׳ אכ״ב אלא לבכם עתיד הקב״ה לעשות ראש מחול לצדיקים שנ׳ שיתו לבכם לחילה לחולה קרי לישן מהול לומר לך אעפ״י שעסוקין בדברי שמחה אין יצר הרע שולט בהן (והמלות לחולה קרי ליתא בפי׳ ב״ר כ״י), ובלק״ט מפרש שני המאמרים לבבכם אכ״כ אלא לבכם לפי שאין יצר הרע שולט במלאכים שכל מקום שנאמר לב בב׳ אחד אין שם יצר הרע הווה וכן לעתיד לבא וכמו שיתו לבכם לחילה וכמו ולבך יהגה אימה וכן כל מקום שמדבר על מלאכים או לעתיד בב׳ אחד אבל על בני אדם ששולט בהם יצר הרע ויצר הטוב כתיב בשתי ביתי״ן כגון בכל לבבכם וכו׳ ועי׳ גם בפירוש המיוחס לרש״י דה״א כ״ח ט׳: 5 הייתם מזומנים וכו׳. וזה טעם כי על כן עברתם שאין לדרוש שאמר א״א למלאכים כי על כן עברתם וכו׳ כדי שיסעדו אצלו, ולפרש כי על כן וכו׳ לפי הדרש מביא הפ׳ יהי כן וכו׳ וקשה לפרש זו הראיה ועי׳ במפרשי המדרש, והמלות אמר ר׳ יהושע וכו׳ עד עברתם הושלמו בגליון כי״ל בכתב הספר בדיו דיהה: 6 אנו אין לנו וכו׳. וכן הדרש למטה כי׳ י״ד נראים כאוכלים וכו׳, ודרשו שאמרו לו כן תעשה לעצמך כאשר דברת ועח״נ, ונר׳ שדרשו עוד כן ת ע ש ה שהוא לשון עתיד אמרו לו ותני יומא בבר דכר שתעשה עוד הפעם יום כזה כלו׳ להזמין אורחים ולעשות כעודה בבן זכר שיולד לך (ואולי היה כגנון הברכה בלא״ר מורגל בזמנם), והגי׳ ותני יומא בבר וכו׳ היא הגהה בכי״ל בכתב אחר וכן הגי׳ בששה כ״י אחרים ובפי׳ ב״ר, ודוחק הפירוש בפי׳ ב״ר כ״י ותני יומא וכו׳ י ו ם ת נ י י ן בבן זכר שיתן לך המקום כלומר כשם שעשית לנו משתה עכשיו כך יזכה אותך המקום לעשות משתה שני בבן זכר, ובפי׳ ב״ר הנדפס בדפ״ר ותני יומא בבר דכר כשם שעשית וכו׳ כך יזכה אותך וכו׳ לעשות משתה שני יום תניין בבן זכר שיתן לך הקב״ה, ופי׳ גליון בכי״פ כלומ׳ כשם וכו׳ כן יזכה אותך המקום לעשות משתה שני בבן זכר, והגי׳ בדפוסי׳ וכי״ת וילקוט יהי רצון שתזכה לעשות וכו׳ היא ג״כ פירוש ותני יומא וכו׳, ובכי״ל כתוב בגוף ספר ותני עמא כבר דכר, והמלות עמא עד דכר נמחקו, ובגליון נכמן ס״א יומא: 8 ט׳ סאין וכו׳. קמח סלת לא נמצא במקרא רק כאן, וקמח לחוד וסלת לחוד כמ״ש במ״א ה׳ ב׳

לושי ועשי עוגות פרס הפסח היה, ר׳ יונה ור׳ לוי בשם ר׳ חמא ברי חנינה הוא מדבר סין הוא מדבר אלוש. מאי זה זכות זכו ישראל שניתן להם המן, בשביל לושי ועשי עוגות:

יג ז) ואל הבקר רץ אברהם אמר ר׳ לוי רין לקדם אותה האומה היך דאת אמר ענלה מלומדה וגו׳ (הושע י יא):

ויקח בן בקר יכול גדול תלמוד לומר רך, אי רך יכול חסר תלמוד לומר וטוב:

ויתן אל הנער זה ישמעאל בשביל לזרזו במצות:

יד ח) ויקח חמאה וחלב וגו׳ אמר ר׳ חנינה המעולה אחד ממאה הבינוני אחד מארבעים והקיבר אחד מעשרים: ופת אינן הוא. אפרים מקשאה תלמיד ר׳ מאיר מש׳ ר׳ מאיר פרסה נידה וניטמאת

1 ילקוט שם, פסיקתא רבתי פ״ו (כ״ד נ׳): שמות רבה פכ״ה סי׳ ה׳: סדר עולם פ״ה: 8 ילקוט שם: 6 ילקוט שם: 6 ילקוט שם, אדר״נ נו״ח שם: 7 ילקוט שם: 8 בבא מציעא פ״ז ט׳, תנחומא וירא סי׳ י״ג, פדר״א פל״ו:

1 לושי — עוגות] ~ הדא (הדה א[2]ג׳) אמרה פחא[1]גבי, הדא (הדת ו) אמר׳ דו . . . אמרת ת | פרס] פרוס א[2]י, ערב ת | פסח] הת | ור׳ לוי] פגב, ר׳ לוי ו, בש״ר לוי א[2], ל׳ דתי | ברי] וגב, בר דתי | [2]הוא] היא ד (וכן בסמוך) | 2 אלוש] ~ הוא מדבר קדש י | ׳מאי זה בערי׳] מאיזה פ, מאי זו דו, מאיזו ת, באי זה א[2], מאותו לחג | זכות ע | שניתן] א[2]גר[1], שנתן פער[2]י, שיגתן דכ, שתינתן ת, לי״ו | להם ל׳ ו | המן] ע, מן כ, מן במדבר דפגרי, למן . . ו, להם . . א[2], תורה . . ת | בשביל] ע, בזכותו של אברהם וכ, בזכותו . . אברהם (אברהם אבינו ת) שאמר דנתי, בזכותו . . אברהם דא׳ פ, בזכותו . . אברהם אבינו דכתי׳ ביה א[2] | 8 רין] ~ לקראתם פב | את ו | האומה] וא, אומה דפגברי | היך—אמר] ו, כד״א א, כמד״א כ, כמדתמר ג, שכתוב (שכת׳ ת, שכתב ר[2]) דתרי | ענלה] י, אפרים ~ דפואגבת | 6 חסר] חסור כ, חסול י, התוי א[2], חיתוי א[1], חיתוי חסר ר[2], כחוש פר[1] | 6 בשביל] כדי ואי | 7 א׳ ד׳איש | ממאה] מששים פואגבי, מס׳ ש, מששים (מס׳ ד[1]) בחלב דת | והבינוני דפוא[2]גבתש, בינוני א׳י | א׳ איש | ממ׳ ד׳א[2]י | 8 הקיבר י | א׳ ד[1]איש | מעשרים (מכ׳ ד[1]י)] א׳ ~ ר׳ יונה אמר (אמר ר׳ יונה פוגב, ר׳ ינאי אומ׳ ת) המעולה אחד ממאה (מק׳ י[1]) בינוני (ובינוני פכ) אחד (א׳ ד[1]) מששים (מס׳ ד[1], מנ׳ י) והקיבר (הקיבר י) אחד (א׳ ד[1]) מעשרים (מכ׳ ד[1]י, מארבעים ו) דפוגבתי | ופת — הוא] חגב, ופת היכן היא דות, ופת היכן היה י, ופת היכן פ, היכן הוא פת א | מקשה ו | תלמידו של ר׳ פואבי, תלמידי (תלמידיה גת) דר׳ דגת | מש׳] ד[1], משם דוג, משום פבת, בשם י | פרסה] פוכ, פירסה דחג, פרשה (פירשת א[2]) שרה א, שרה אמנו פרסה י, אמינו פורסת ת | נידה] וג, נדה דפאבתי, [*]וניטמאת] וניטמת ל, ונטמאת דפוא[1]כתי, וניטמאה א[1] |

שלשים כר סלת וששים כר קמח וכן בהרו״ל הקמחין והסלתות (ועי׳ פסחים מ׳ א׳ ע״ז ל״ז ב׳) וגם בדרש זה הפסוק בב״מ פ״ז א׳, מקשה כתיב קמח וכתיב סלת (ופירש״י שם סולת עדיף מקמח), ור׳ אביתר דורש גם סאים להוד שלש סאים שלש קמח שלש סלת ובולן ט׳ סאין, וכן נדרש בתנחומא שם עשה להם ג׳ שוורים ותשע סאים שנאמר וימהר וכו׳ מהרי שלש סאים כמשמען קמח ג׳ הרי שש סלת ג׳ הרי תשע וכו׳ ובאדר״נ שם ומנין שעשה להם תשע סאין (של סולת) שנאמר וימהר וכו׳ מהרי שלש כמשמען קמח סלת שלש סאים קמח הרי שש סלת הרי תשע וכו׳, ומונה התהה ג׳ לעוגות האמורות בקרא כדכתיב לושי ועשי עוגות, ועוד לדברים הראוים להתכבד ג׳ להבין (והוא מאכל מקמח ודבש ושמן ועי׳ בפירש״י ברכות ל״ז ב׳ בד״ה חבין קדרה ובערוך ע׳ אברושך ועי׳ חבין ב׳ ובד״ס לברכות ל״ז א׳) וג׳ למיני מולוטמיה[1]) מאכלים המתוקנים בדבש ועי׳ מו״ע ע׳ מלטמיא ב׳ (ובערוך דפ״ר שם הגי׳ ג׳ עוגה), ובדפוסי׳ וכי״ת המאוחר איתא עוד ורבנן אמ׳ שלש אחד לעוגות וכו׳, וכן ניתוסף בגליון כי״א א׳ ורבנן אמרי ג׳ א׳ לעוגות וא׳ להבין וא׳ למיני מילינטיא, וזה ליתא בכי״ל ושאר כ״י וילקוט, וגם במדרש הגדול הועתק רק אמר רב אביתר תשע סאין אפה שלש לעוגות שלש לחביצה שלש למלטמיא: 1 פרס הפסח. זמן פסח היה ועוגות היינו מצות וכמו שמפרש במדרש הגדול בפרס הפסח היה כת׳ הכא ועשי עוגות וכת׳ התם עוגות מצות (שמות י״ב ל״ט), ולפי שטת המדרש באו המלאכים אצל אברהם בט״ו בניסן ונפטרו מאברהם בשש שעות ובאו בסדומה בערב ובט״ז בניסן נהפכה סדום ועי׳ לקמן פ״ג כי׳ א׳ וסי׳ י״ב, ובתוספות ר״ה י״א א׳ בד״ה אלא וכו׳ הועתק מב״ר כאן לושי ועשי עוגות הדא אמרת שפסח היה, וכן בפסי״ר שם שבניסן נולד יצחק וכו׳ כשהמלאכים באים אצל אברהם מהו אומר לושי ועשי עוגות שהיה פסח ואמרו לו שוב אשוב אליך כעת חיה אמר ר׳ זבדי בן לוי פרושה פרטו לו על כותל כשתבא השמש לכאן וכו׳ ועי׳ע במ״י לעיל צד 474, והלשון פרס (פרוס) הפסח כאן צ״ע ואין לפרשו כמו הלשון בשקלים פ״ג מ״א בפרוס (בפרס) הפסח וכו׳ שמפורש בירוש׳ שקלים כל היכא דתנינן פרס פלגא פלגא בשלשים יום קודם למועד וכו׳, ולגי׳ כי״ת ערב פסח היה עי׳ ברא״ם לפ׳ כעת וכו׳, ומלקמן סוף פ״נ נראה שגי׳ זו משובשת ועי׳ גם ביפ״ת: הוא מדבר סין וכו׳. בכ״ע שם (הוצ׳ מארכס) וסין הוא אלוש ועי׳ ברמב״ן שמות ט״ז א׳, ובשמו״ר שם בדפ״ר וד״ו איתא א״ר יהודה הלוי בר׳ שלום בשם ר׳ יונה ואף ר׳ לוי בשם ר׳ חמא בר׳ חנינא אמרה לארבעים ושתים מסעות ירד להם המן והיכן ירד באלוש ולמה באלוש בזכות שאמר אברהם לושי ועשי עוגות לכן הקב״ה פרע לבניו שנ׳ הנני ממטיר לכם לחם וכו׳: 2 בשביל לושי. וכ״ה בערוך ע׳ אלש ב׳, ובמדר׳ הגדול הגי׳ ר׳ יונה ור׳ לוי בשם ר״ח בירי׳ חנינה וכו׳ מאיזו זכות זכו ישראל שתינתן להם תורה בזכות שאברהם שאמר לושי וכו׳ ועה״ג: 8 לקדם אותה האומה. מפרש בפי׳ ב״ר כ״י להקדים לה דבר שיהיו מתכפרין בו: . . . בן ועה״ג: 6 זה ישמעאל. בשכל טוב הועתק ויתן אל הנער זה ישמעאל וימהר לעשות אותו לזרזו במצות, ובאדר״נ שם ויתן אל הנער וכו׳ נתן ביד ישמעאל בנו כדי לחנכו במצות, וכן בפירש״י עה״ת להנכו במצות: 7 המעולה וכו׳. המעולה שבחמאה אחד ממאה בחלב הבינוני וכו׳ והקיבר כלו׳ הגרוע כמו פת קיבר, והפנינו בכי״ל איתא רק א״ר חנינה וכו׳, וכן בכי״א א׳ ובי׳ ל״ג ר׳ יונה אמר וכו׳, אכן שם הגי׳ א״ר חנינא המעולה אחד ממ׳ שי״ב וכו׳ ועה״ג: 8 ופת אינן הוא. שלא הוזכר בפסוק, ובב״מ שם כתיב לושי ועשי עוגות וכתיב ויקח חמאה וחלב ובן הבקר ואילו להם לא אייתי לקמיהו אמר אפרים מקשאה תלמידו של

— [1]) μελίτωμα.

העיסה, רבנין אמ׳ אפילו פת הביא לפניהם, ומה דברים שלא אמר הביא לפניהם, דברים שאמר על אחת כמה וכמה :

והוא עומד עליהם וגו׳ ולהלן אמר נצבים עליו (בראשית יח ב), אלא עד שלא יצאו ידיהם נצבים עליו, כיון שיצאו ידיהם והוא עומד עליהם אימתן הוא עמד עליהם, מיכאל מירתת גבריאל מירתת, ר׳ תנחומ׳ מש׳ ר׳ אלעזר ר׳ אבין מש׳ ר׳ מאיר מתלא אמר עלת לקרתא עביר בנימוסא, למעלה שאין אכילה עלה משה ונדמה להן ואשב בהר ארבעים יום וגו׳ (דברים ט ט), למטה שיש אכילה והוא עומד עליהם תחת העץ ויאכלו, וכי אוכלים היו, אלא נראים כאוכלים, ראשון ראשון מסתלק :

3 ילקוט שם : 5 שמות רבה פמ״ז סי׳ ה׳, ב״מ פ״ו ב׳, תנחומא וירא סי׳ י״א, במדבר רבה פ״י סי׳ ו׳ : 7 ויקרא רבה פל״ד סי׳ ח׳, מדרש קהלת פ׳ ידעתי כי כל (ג׳ י״ד), סדר אליהו רבה פי״ב :

1 אף א[2] | להם א | ומה אם פא[1]גכי, מה אם דות | אמר] ~ להם פואגכי, לפניהם ת | לפניהם] להם א | שאמר] ~ להם דפאכי, להן ג, לפניהם ן, בפניהם ת | עאכ״ו ד[1]א | 3 ולהלן] וג, הכא את אמר (איתמר א[1], אמר כ) והוא עומד עליהם דאכתי, הכא את אומ׳ עומד ~ פ | אמר] אתאמר וגכי, את אומ׳ פא[2], איתמר א[1], ל׳ ת | יצאו] חאגרי, יצא דפכתש, רחצו ן | ידיהם] ~ ידי חובתן פ | עליו] ~ אימתם מוטלת עליו פ, אימתן עליו א[2] | 4 וכיון פוחגכי | שיצאו] חאני, שיצא דפכת, שרחצו ן | ידיהם] ~ ידי חובתן פ | אימתן — עליהם] אימתו — עליהם ל[0], אימתו הוא עומד עליהם חא[1], אימתו הוא . . עליהן ג, אימתו עומד עליהם כ, אימתו עליהם א[2], אימתו מוטלת עליהם דפתי, ל׳ ן | מרתת פי, מרתית וגכ, מירתח ת (וכן בסמוך) | וגבריאל פאכר | ור׳ דת | 5 תנחום י | משום דכתי, בשם פואג | אליעזר ות | ר׳] ואג, ור׳ דפכתי | אבין] פואגכ, אבון דת, איבו י | משום כ. בשם דפואגתי | מתלה אמ׳ פוג, אמרין מתלה ת עלית ת, כד עלת ח | לקרתה וגע | עביד] פ, הלך דוחא[2]גכי, הליך ת, אזיל א[1] | בנימוסא] א[2]כי, ־סה וחגתע, ־סיה פ, ־סי׳ ד | למעלן ן | 6 אכילה] ~ ושתיה דפוי[1], ושתייה אגת (וכן בסמוך) | ונדמה להן] ן, ונידמה להן ג, ונדמה להם פחא[1]כי, עמהם א[2], למרום ולא אכל דת | ואשב — וגו׳] ואשב . . יום וארבעים לילה כ, ואשב . . לילה לחם וגו׳ פ, ואשב . . לחם לא אכלתי ומים לא שתיתי דתי, ויהי שם עם י״י וגו׳ א[2], ויהי . . י״י ארבעים יום וארבעים לילה א[2], ויהי . . לילה לחם לא אכל ן, ואשב . . וארבע׳ לילה ויהי . . ארבע׳ יום ג | אבל למטה פוחאגכי, . . למטן דת | 7 אוכלין דפאתי | אלא] אמר ר׳ יודן אכ | נראין כאוכלין דפאי, . . כאילו אוכלין ג | וראשון וגי |

רבי מאיר משמיה דר׳ מאיר אברהם אבינו אוכל חולין בטהרה היה ושרה אמנו אותו היום פירסה נדה וע׳ בתנחומא ובפדר״א שם ובפי׳ ב״ר כ״י מפרש מקשאה מקשה תלמודו ל״א מוכר קישואין, ובפי׳ הנדפס מוכר וכו׳ ואמרי לה מקש׳ הלכות, ומאמרי אפרים מקשאה תלמידו של ר״מ משׁ׳ ר״מ עי״ע לקמן פפ״ה וסנהדרין ל״ט ב׳ : 1 אפילו פת. בלק״ט גורס ומפרש רבנן אמרי הביא פת ולא הוצרך לומר ומה אם דברים שלא אמר להם הוא וכו׳ דברים שאמר להם עאכ״ו ועת״ג : 3 שלא יצאו וכו׳. וכ״ה עוד בארבעה כ״י ובילקוט שלא יצאו ובסמוך שיצאו, ובפי׳ ב״ר כי״א מפרש עד שלא יצאו ידיהן ידי חובתן נצבים עליו ואימתן (וצ״ל אימתן וכ״ה בכי״ט) מוטלת על אברהם ומשיצאו ידי חובתן והוא עומד עליהם אימתו מוטלת עליהם מיכאל וכו׳ ולא פי׳ ענין הובתן, ושליחותן עדין לא עשו ועי׳ לקמן פ״נ סי׳ ב׳, ולפי גי׳ הדפוסים מפרש במ״כ עד שלא יצא ידיהם קודם שיצא י״ח עמהם להכניסם ולהאכילם ולהשקותם, ויהיה פי׳ כיון שיצא ידיהם שהכניסם אצלו והם נהנו ממנו וצ״ע, ובכי״פ נוסף עד שלא יצא ידיהם ידי חובתן וכו׳ ועת״ג, וסגנון הלשון יצא ידיהם כמו בירוש׳ שקלים פ״ג מ״ז ג׳ שאדם צריך לצאת ידי הבריות כדרך שהוא צריך לצאת ידי המקום וכו׳, ובשכל טוב הגי׳ עד שלא יצא ידיהן וכו׳ לאחר שיצא ידיהן וכו׳, וכתב שם וכן אתה דורש בהוציאו כל איש מעלי וכו׳ וכן ויבאו בני אלהים להתיצב על ה׳ שהיה יום הדין והיו הסניגורין והקטיגורין עומדין לפניו ועדיין לא יצאו ידיהן וכו׳ וכל צבא השמים עומד עליו שהיו מלמדין עליו קטוגורין על אחאב ועדיין לא יצאו ידיהן וכו׳ : 4 אימתן וכו׳. כן היא הגי׳ העיקרית בכי״ל והוראת אימתן מטיל אימה כמו האימתנין והגיפתנין במס׳ דרך ארץ פ״ב ובלא״ר בירוש׳ מגילה פ״ג כוף הל׳ ד׳ ע״ד ג׳ ספרא הוה אימתן וכו׳ ועי׳ גם דניאל ז׳ ז׳ ועמת״ר ע׳ אימתן, וטעם המאמר אימתן הוא עמד עליהם מיכאל וכו׳ גבריאל מירתת מאימתו של אברהם, והגהה בכי״ל שנמחק אות ן ובתוב ביני שיטי ו כלו׳ אימתו והמלות הוא עמד לא הוגהו, ותימה שגם בכי״ח וכי״א א׳ וכי״ג הגי׳ אימתו הוא עומד (ובכי״ג הוגה ביני שיטי הייתה) ובכי״כ אימתו עומד וכו׳, והגי׳ אימתו מוטלת עליהם אפשר שנובעי׳ מפי׳ ב״ר ועי׳ במ״י לעיל צד 484 : 5 מתלא אמר. המשל אמר אם נכנסת לעיר עשה לפי מנהגה[1]) למעלה וכו׳ ואשב בהר וכו׳, ובכי״ו ובכי״א א׳ וב׳ הובא הפ׳ ויהי שם עם י״י וכו׳ (שמות ל״ד כ״ח), ושני הפסוקים בכי״ג, ולפ׳ ויהי שם וכו׳ איתא בשמו״ר וכי אפשר לו לאדם להיות מ׳ יום בלא מאכל ובלא משתה ר׳ תנחומא בשם ר׳ אלעזר בר׳ אבין בשם ר׳ מאיר אומר המשל אומר אזלת לקרתא הלך בנימוסיה למעלה שאין אכילה ושתיה עלה משה ונדמה להם למטה שיש אכילה ושתיה ירדו מלאכי השרת ואכלו ושתו שנ׳ והוא עומד עליהם תחת העץ ויאכלו אמר ר׳ יוחנן נראין כאוכלין ראשון מסתלק, ובוי״ר שם וכי אוכלין היו אמר ר׳ יודן נראין כאוכלין ושותין וראשון ראשון מסתלק וכו׳ (וכן לפנינו הגי׳ בכי״א א׳ וב׳ וכי״כ א״ר יודן נראין וכו׳), ובמדרש קהלת שם כך גזר הקב״ה על העליונים שיהיו עליונים ועל התחתונים שיהיו תחתונים עמד משה וכו׳ כך גזר הקב״ה על התחתונים שיאכלו וישתו ועל העליונים שלא יאכלו וישתו עמד אברהם ועשה עליונים אוכלים ושותים הה״ד והוא עומד וכו׳ ויאכלו וכי אוכלין היו אמר רבי נתן נראין כאוכלין היו הראשון ראשון מסתלק עמד משה ועשה תחתונים שאין אוכלין ואין שותין הה״ד ויהי שם וכו׳, ובב״מ שם א״ר תנחום בר חנילאי לעולם אל ישנה אדם מן המנהג שהרי משה עלה למרום ולא אכל לחם מלאכי השרת ירדו למטה ואכלו לחם ואכלו סלקא דעתך אלא אימא נראו כמי שאכלו ושתו וכו׳ ועי׳ בד״ס, ובתנחומא שם והלא אין אכילה למלאכי השרת אלא ללמדך דרך ארץ שלא ישנה אדם ממנהג המדינה את למד ממשה שהרי משה עלה למרום כתיב בו ויהי שם וכו׳, ובבמ״ר שם ולמה אכלו המלאכים שבאו לבשר את שרה וכו׳ לפי שאותם המלאכים כשנתראו תחלה

[1]) νόμος.

ט׳ ט) ויאמרו אליו איה שרה אשתך א״ו נקוד ל׳ אינו נקוד, אמר ר׳ שמעון בן אלעזר כל מקום שאתה מוצא כתב רבה על הנקודה את דורש את הכתב נקודה רבה על הכתב אתה דורש את הנקודה כאן שהנקודה רבה על הכתב את דורש את הנקודה אי״ו אברהם, אמר ר׳ עזריה כשם שאמרו לאברהם איה שרה כך אמרו לשרה איו אברהם:

1 ילקוט כ ס״ג, כגזי בהעלתך פי׳ פ״ט, ירוש׳ פסחים פ״ט ל״ו ד, בגל מליצה פ״ז 6, במדבר רבה פ״ג סי׳ י״ג, ס״ר הבירים רבה פ׳ נעתק (ז ס), מסכת סופרים פ״ו. אדר נ מ״ה פל״ד נו״כ פל״ז:

1 א״ו] ע, אי״ו פא׳, אי״ו כ, איו י, אלף יוד ויו ד׳ג, אל״ף יו״ד וי״ו דת | הוא נקוד ו | ל׳] א׳, לפר ד׳ג, למ״ד דפכתי | הוא אינו נקוד ו, אינה נקודת א² | אמר ר׳ אלעזר י | כל] פאנכר, בכל דותי | 2 רבה] מרובה א | אתה דורש הכתב כ | אתה דורש] אל תדרש (תדרוש כ) אלא פכ, אל תדרוש ו, אל תדרש ג | את ל׳ פ | 3 הנקודה כ | כן ג, וכאן ח (כאן — הנקודה ל׳ א) | ״שהנקודה דפחת״ין הנקודה ל׳, שהכתב וגב, שאין הכתב ל | ״הכתב ל׳ רפחת״ין הנקודה ל׳וג, הנקדה כ | ״הנקודה ל׳ דחתרי״ן הכתב לפוגב | ר׳ עזריה] ~ בשם ר׳ אליעזר פ | 4 לאברהם] פיחאנגבעי, ל׳ דת | איה שרה] איה ע, ל׳ פואגב |

[illegible] נקראו כן והוא הנכבד [illegible] לאכול והם לא רצו לבטל ממנו מנהג [illegible] שם המדה מאברהם שעשה להם למלאכים ונהגו ממנו וכו׳ כל האומר לא אכלו [illegible] לא אמר כלום אלא בצדקתו של אותו צדיק ובשבר מורת שמרת פתח להם הקב״ה [illegible] והוא עומד עליהם וכו׳. וכבר העירו בתוספות ב״מ שם על זה המאמר בב״ר, ואגדות שונות [illegible] נראים כאוכלים נמצאת כבר בקדמוניות א׳ י״א ב׳, והמשל הועתק בערוך ע׳ נמס ב׳, והגי׳ שם [illegible] בנוסחה, ובעקודה שער י״ט עיות בקיתא הליך בנמוסא ועת״כ ובמ״י לעיל צד 46: 8 כאן שהנקודה וכו׳. בב״ר כתוב כאן שאין הכתב רבה על הנקודה את דורש את הכתב איו אברהם וכו׳, ונמחקו המלות שאין הכתב והוגה בין שיטי הנקודה, ועל מלת הנקודה הוגה כתב, ועוד נמחק מלת הכתב והוגה הנקודה, ותוספת גם תני׳ בכ״ו וכ״כ כאי שהכתב רבה על הנקודה (הנקדה) את (אתה) דורש את הכתב איו אברהם וכו׳ וכן בכ״ג כן שהכתב (והוגה שם כאי שהנקודה) רבה על הנקודה (והוגה הכתב) את דורש את הכתב (והוגה הנקודה) [illegible] הועתק א״ר שמעון בן אלעזר כל מקום שאתה מוצא כתב רבה על הנקודה אתה דורש את הכתב [illegible] כשם שאמרו וכו׳ וצע״ג (ובכי״א א׳ וכ׳ ל״ג כאן וכו׳, ובראש המאמר בכי״א א׳ הגי׳ ויאמרו [illegible] כותיה נקודה ר״ל שיהי הנקודה רבה על הכתב ועי׳ גם ביפ״ת, ובערוך ע׳ אליו המאמר מקוטע [illegible] כשם שאמרו לאברהם וכו׳ ועי׳ גם במדרש הגדול), והגהתי כגי׳ הספרים שציינתי, וכן הועתק מב״ר כאן בתוספות ב״מ שם ד״ה למה וכו׳ אי״ו נקוד למ״ד אינו נקוד א״ר שמעון כל מקום שאתה מוצא כתב רבה על הנקודה את דורש את הכתב וכאן שהנקודה רבה על הכתב אתה דורש את הנקודה איו אברהם א״ר עזריה כשם שאמרו וכו׳, ובפירש״י עה״ת הובא בלשון התמעה ותניא ר׳ שמעון בן אלעזר אומר וכו׳ וכאן הנקודה רבה על הכתב אתה דורש הנקודה, וטעם הדרש איו אברהם כמו שמפרש ר׳ עזריה כשם שאמרו לאברהם וכו׳ כך אמרו לשרה וכו׳ שמנהג דרך ארץ הוא וכדאיתא בב״מ שם אמר רב יהודה אמר רב וכו׳ יודעים היו מלאכי השרת ששרה אמנו באהל היתה אלא מאי באהל כדי לחבבה על בעלה תני משום ר׳ יוסי למה נקוד על איו שבאליו לימדה תורה דרך ארץ שישאל אדם באכסניא שלו והאמר שמואל אין שואלין בשלום אשה כלל ע״י בעלה שאני ועי׳ בתוספות שם בד״ה למה וכו׳, וכן מפרש בפירש״י עה״ת טעם הדרש בב״ר כאן שאף לשרה שאלו איו אברהם למדנו שישאל אדם באכסניא שלו לאיש על האשה ולאשה על האיש, וכבר הקשו למה נקוד אי״ו ולא נקוד הלמ״ד לבדו לדרוש איו לפי הכלל כ״מ שהכתב רבה וכו׳ אתה דורש את הכתב ועי׳ ביפ״ת וביד״מ, ובספרי שם איתא א׳ בדרך רחוקה וכו׳ כיוצא בו ישפט ה׳ ביני וביניך שלא אמרה לו וכו׳ (ועי׳ במ״י לעיל צד 453) כיוצא בו ויאמרו אליו איה שרה אשתך שהיו יודעים היכן היא, ובבמ״ר שם ויאמרו אליו איה שרה נקוד על אי״ו שבאליו שהיו יודעים היכן היא ומבקרים אחריה, ובאדר״נ נו״א שם עשר נקודות בתורה וכו׳ ויאמרו אליו וכו׳ נקוד על אי״ו וכו׳ שיודעין בה ומבקרין אחריה, ובפרקי רבינו הקדוש בס׳ הלקוטים ח״ג צד פ״ז י׳ נקודות בתורה וכו׳ ויאמרו אליו וכו׳ נקוד על אי״ו מאליו שהיו יודעין בה ומבקרין אחריה, וגם לפי המסורה נקוד על אי״ו ועי׳ גם באבלה ואבלה (הוצ׳ פרענסדארף) סי׳ 96, אבן באדר״נ נו״ב שם איתא עשרה נקודות בתורה וכו׳ א״ה שרה אשתך יכול שלא היו יודעים בה הנקיד עליו שהיו יודעים בה אלא להפליג מדעתו של אברהם אבינו שהיו מלאכי השרת בשביל שלא יבטלו את מצות, וגירסאות שונות במסכת סופרים (הוצ׳ ר״י מילער) שם עשר נקודות בתורה וכו׳ ויאמרו אליו איה וכו׳ איו (איה) נקוד, ובדקדוקי הטעמים (הוצ׳ בער ושטראק) סי׳ 58 ... עשר נקודות בתורה וארבע בנביאים ואחד בכתובים ישפט וכו׳ ויאמר אליו איה שרה אשתך נקוד על אליו (ר״ל נקוד כולו ועי׳ בהערות שם וגם בד״ס לב״מ שם), ועוד ... נוסף שם בב״י אחד למה שהיו מלאכי השרת יודעים היכן היתה שרה ולא היו צריכים לשאול דבר אחר ויאמרו אליו איה שרה אל״ף יו״ד וי״ו נקודים איו כמות ששאלו לאברהם כך שאלו לשרה וכל כך למה אלא להעלים לעיניהם שהם מלאכי השרת בשביל שלא יבטלו מן המצוות ועי׳ על אלו הסימנים בלוי מאסארעטישע אונטערזוכונגען צד 19 ועי״ע גינצבורג אינטראדוקטיאן וכו׳ צד 824. והנקודות שבספר בראשית על (וי״ו של) ובקומה בפ׳ ותשקין את אביהן (י״ט ל״ג) ועל את בפ׳ וילכו אחיו (ל״ז י״ב) נדרשו במאמרים כתמיים לקמן פנ״א סי׳ ח׳ ופפ״ד סי׳ י״ג, ... והנקודות על וישקהו (שם ל״ג ד׳) נדרשו לקמן פע״ח סי׳ ט׳ ג״ב במאמר רשב״א, ולשון המאמר שם וישקהו נקוד עליו אמר ר׳ שמעון בן אלעזר בכל מקום שאת מוצא כתב רבה על הנקודה אתה דורש את הכתב נקודה רבה על הכתב את דורש את הנקודה כאן לא כתב רבה על הנקודה ולא הנקודה רבה על הכתב מלמד שנשקו מכל לבו וכו׳, וסגנון זה המאמר בשהש״ר שם כתי׳ וירץ עשו וכו׳ וישקהו אמר ר׳ שמעון בן אלעזר כל מקום שאת מוצא הכתב רבה על הנקודה את תפיש את הכתב ומניח הנקודה נקודה רבה על הכתב את תפיש הנקודה ומניח את הכתב ברם הכא לא כתב רבה וכו׳ ולא נקודה רבה וכו׳ אלא כולו נקוד וישקהו עליו אלא מלמד וכו׳ ועיי״ש, ובדרש הנקודה על ה״א שברחוקה איתא בירוש׳ פסחים שם ורבנן אמרי בשע׳ שהכת׳ רבה על הנקוד׳ את דורש את הכתב ומסלק את הנקוד׳ ובשעה שהנקודה רבה על הכתב את דורש את הנקודה ומסלק את הכתב א״ר אע״פ שאין שם אלא נקודה אחת מלמעל׳ את דורש את הנקוד׳ ומסלק את הכתב ה״א שברחוקה נקוד איש רחוק ואין דרך רחוקה, ובמדרש משלי מ״ב פכ״ו במאמר תמן תנינן עשר נקודות בתורה וכו׳ לא נמנה ולא נדרש אי״ו נקוד, ושם הובא עוד ויהי בנסוע הארון בין למעלה בין למטה נקוד וכו׳ ועי׳ גם בילק׳ מכירי משלי כ״ו כ״ד, ובענין אלו הנקודות בכלל עי׳

ויאמר הנה באהל ההי״ד תברך מנשים [יעל אשת חבר הקיני מנשים באהל תברך] (שופטים ה כד) ר׳ אלעזר אמר מנשי דור המדבר, הן ילדו, אילולי היא כבר היו אבדים, ר׳ שמואל בר נחמן אמר מן האמהות, הן ילדו, אילולי היא כבר היו אבדים:

י) ויאמר שוב אשוב אליך וגו׳ והוא אחריו זה ישמעאל, והוא אחריו מפני ייחוד, והוא אחריו הרגישה שבא האורח:

יא) ואברהם ושרה זקנים אמר ר׳ יוחנן כבר כת׳ ואברהם ושרה זקנים מה תלמוד לומר ואברהם זקן (בראשית כד א) אלא החזירו הקב״ה לנערותו, לפיכך צריך לכתוב פעם שנייה ואברהם זקן, אמר ר׳ אמי כאן זקנה שיש בה לכלכית, להלן זקנה שאין בה לכלכית:

חדל להיות לשרה וגו׳ שרי היך דאת אמר וכי תחדל לנדר (דברים כג כג), פסק [היך דאת אמר וחדל לעשות הפסח (במדבר ט יג)]:

1 ילקוט שם: 3 נזיר כ״ג ב׳, סנהדרין ק״ה ב׳, הוריות י׳ ב׳: 4 ילקוט שם: 6 ילקוט שם: 9 ילקוט שם:

1 תברך מנשים] תבורך . . דוכתי, לי׳ א | *יעל — תברך ג] יעל . . באהל תבורך ת, יעל . . באוהל תבורך ד, יעל . . וגו׳ פ, מנשים באהל תבורך א, לי׳ ל | 2 ר׳ אלעזר (לעזר ו ג)] ר׳ אלעזר ור׳ שמואל בר (בן ו) נחמן ~ דפוגכת, ר׳ אלעזר . . נחמני ~ א[1] | דור] בני י | המדבר] פואנכי, ~ שהן יושבות באהלים (באוהלים ת) שנאמר איש לפתח אהלו ולמה תבורך מהם דת | הן ילדו] פאגכ, ~ וקיימו את העולם ומה היה מועיל להם דת | ואלולי א[2], ואלו לא א[1], שאילולי פגכ, שאילמלא ד[1], שאלמלא דת | אבדין ג, אבודים א[1]כת, ־יין דפא[2]ר | 3 נחמני א[1] | האימהות ג | הן ילדו] פאגכ, ~ וקיימו את העולם ת, וגו׳ ד | ואלולי א[2], ואלולא א[1], שאילולי דפוגכ, ואלולי ד[1], שאלמלא ת | אבדין ג, אבודים וא[2]כ, ־יין דפא[1]ת | 4 ייחוד] פהא[2]כ, הייחוד דתרי, היחוד א[1] | 5 שהרגישה שבא אורח ו, הרגיש שבא אורח א[2], הרגיש שבא האורה ל°, הרגיש (והרגיש כ) שבא אורה חגכ, הרגיש . . אורה מאחריו א[1], הרגיש המלאך שבא אורה ס״א שבא אורח פ, המלאך הרגיש שבאת אורה י, זה המלאך שהביט לאחריו (לאחוריו ת) והרגיש שבאת אורה מאחריו דת | 6 כתב ו | 7 אלא] ~ מלמד א[1], לפי י | שהחזירו דת, החזירן חג, שהחזירן וא[2]כי | ליומי נערותו ד[1]ת, ליומי (לידי ו) נערותן ותאגכי | לפיכך צרך הכת׳ ו, לפי׳ צריך הכתוב א, וצריך חג, צריך דכת, נצרך י | לכתוב] לומר א, לי׳ וי | 8 *בה פואכי] לה דגתר, בו ל | לכלכית] ו, לכלכות פ, ליכלכות ג, לחלוחית דא[2]תרי[1], לילוחית כ (וכן בסמוך) | להלן] כי, ולהלן דפא[2]גתרי[1] | זקנה] פא[2]גכי, זיקנה ו, בזקנת דת | 9 שרי] וע, לי׳ דפאגכתרי | וכי — פסק לי׳ א | *היך דאת אמר (היך מה . . דאמר ד, המד״א ע, כד״א פאי, כמד״א ת, כמדתמר ג) וחדל לעשות הפסח דפואגכתעי] וחדל . . הפסח כ, לי׳ ל |

בלוי שם צד 6 ועוד צור אייגלייטונג וכו׳ צד 115: 2 נשי דור המדבר וכו׳. מפרש בפי׳ ב״ר כ״י שהן יושבות באהלים דכתי׳ איש לפתח אהלו (במדבר י״א י׳) ולמה תבורך מהן לפי שהן ילדו וקיימו את העולם ומה היה מועיל להם שאלמלא יעל שהרגה את סיסרא כבר היו אבודין אותן שילדו, ומפירוש זה נובע׳ ההוספה בדפוסי׳ וכי״ת ועי׳ במ״י לעיל צד 484, ובפי׳ ר״י קרא לס׳ שופטים שהוצ״ל ר״ש עפנשטיין בכפר שנתי לחברת יודיש-ליטעראַרישע געזעללשאפט ח״ד צד 10 הועתק ר׳ אלעזר ור׳ שמואל ב״ר נחמן ר׳ אלעזר מנשי דור המדבר הן ילדו ואילולי היא כבר היו אבודין ר׳ שמואל ב״ר נחמן אמר מן האמהות הן ילדו ואילולי היא כבר היו אבודין ועת״נ: 8 מן האמהות. בשרה כתיב הנה באהל וברבקה ויביאה יצחק האהלה (בראשית כ״ד ס״ז) וברחל ולאה ויצא מאהל לאה ויבא באהל רחל (שם ל״א ל״ג), וכן הדרש בנזיר שם תבורך מנשים וכו׳ מנשים באהל תבורך מאן נשים שבאהל שרה רבקה רחל ולאה ועיי״ש בתוספות בד״ה ומאן וכו׳: 4 זה ישמעאל. וכן מתורגם בתר״י ב׳ וישמעאל הוה קאים מן בתרא, ובתר״י א׳ וישמעאל קאי בתריה וציית מה דאמר מלאכא, ובפי׳ ב״ר כ״י מפרש והוא אחריו זה ישמעאל דכתיב בתרגום ירושלמי וישמעאל מציית ליה מאחרוהי מאחריו של מלאך מפני הייחוד שהיה ישמעאל ממצע בין שרה למלאכים, ובלק״ט כתב טעם הדרש והוא אחריו זהו ישמעאל דכתיב ביה והוא יהיה פרא אדם (בראשית ט״ז י״ב), ואולי הוא דרש אחר (בלי סימן ד״א) והוא אחריו מפני ייחוד וכדמפרש בשכל טוב והוא אחריו ואברהם אחרי המלאך היה מצניע את אשתו ממנו שנדמה לו בדמות ערבי והערבים שטופי זימה, ועוד דרש אחר והוא אחריו הרגישה שבא האורח כמו שהגי׳ בכי״ל בגוף הספר, וגר׳ שטעם דרש זה שדרשו והוא קרי ביה והיא (כמו שמתורגם והיא בתרגום היוני) והיא אחריו שרה הרגישה שבא האורח שבשבילו אמר לה אברהם לושי וכו׳ ועמדה פתח האהל לשמוע מה האורח מדבר ונשים צייתניות הן ועי׳ לעיל צד 452, וגם בכי״ו הגי׳ שהרגישה שבא אורח, ועוד איתא אורח בהגי׳ הרגיש שבא אורח בכי״א ב׳ (ושם נכמן בגליון גר׳ אורה) ובגי׳ ס״א בכי״פ, וכן בלק״ט ד״א והוא אחריו הרגיש שבא אורח (ועיי״ש בהערה מ״ב), ובגליון כי״ל נכמן ס״א הרגיש שבא האורה, וכן גי׳ הספרים שציינתי הרגיש שבא אורה, ובפי׳ ב״ר כי״ט מפרש זה המלאך שהביט לאחוריו (כפי׳ ב״ר כי״א לאחריו) והרגיש שבא אורה (שבא האורה מאחריו) מאת שרה כשהיה המלאך מדבר עם אברהם תחת העץ אחוריהם של (וצ״ל אל) אהל שרה ושרה מצתה (וצ״ל מצייתה) לדבר המלאך שאמר שוב אשוב אליך וכו׳ ובנוהג שבעולם אדם יושב באפילה וכו׳ אם האורה באה מאחריו הוא מרגיש ולכך הרגיש המלאך שבאת (שבאה) האורה מאחריו שבוון שקרבה שרה לשמוע הבהיקה החצר מרוב יפיה (אורה) כמו שאמרנו בכפר זה (עי׳ לעיל צד 385) שהבהיקה ארץ מצרים מאורה ועי׳ בפי׳ הנדפס, ומפירוש זה נובע׳ הגי׳ בדפוסי׳ וכי״ת זה המלאך שהביט וכו׳, וכן פי׳ נוסף בכי״פ הרגיש המלאך וכו׳ ובילקוט המלאך הרגיש וכו׳: 6 אמר ר׳ יוחנן. בלק״ט א״ר יצחק ועיי״ש: 8 שיש בה לכלכית. שהיה עדיין בליחותו וכחו, ובשכל טוב הגי׳ א״ר אסא כאן זקנה שיש בה לחלוחית ולהלן זקנה שאין בה להלוחית, וחילופי הכתיבה לכלוכית ולחלוחית עי׳ גם לקמן פס״א ופע״ט ועי״ע בעמת״ל ע׳ לחלוחית וע׳ לכלוכית: 9 שרי. וכ״ה בכי״ו ובערוך ע׳ חדל, וביפ״ת כתב וראיתי בקצת נסחי שכתוב בהן שורי המד״א וכי תחדל לנדור, ובכי״ל ליתא היך דאת אמר וחדל לעשות וכו׳ והשלמתי כגי׳ שאר הספרים ועת״נ, ולפי הגי׳ הנכונה שני פירושים כאן הדל

יז יב ותצחק שרה בקרבה לאמר זה אחד מן הדברים ששינו לתלמי המלך [ותצחק שרה בקרוביה לאמר]:

30d אחרי בלתי היתה לי עדנה אמרה האשה כל זמן שהיא ילדה יש לה תכשיטין ואני אחרי בלתי היתה לי עדנה תכשיטין היך דאת אמר ואעדך עדי (יחזקאל טז יא), האשה כל זמן שהיא ילדה יש לה ווסתות ואני אחרי בלותי היתה לי עדנה עידנין אלא ואדני זקן, רב יהודה אמר טוחן ולא פולט, אמר ר' יודה בר סימון אתם מילדים עצמיכם ומזקנים חבריכם ואני זקנתי מלעשות ניסים:

יח יג ויאמר ה' אל אברהם למה זה צחקה שרה וגו בר קפרא אמר גדול השלום שאף

1 ילקוט כאן, ועי' לעיל לד 64 לד 86 ולד 359 : 3 ילקוט כאן, בנה מליצה כאן : 8 ילקוט כאן, ספרי נשא פי' מ"ב, ירוש' פאה פ"א ט"ז ה', בנה מליצה כאן, יבמות ס"ה ב', ויקרא רבה פ"ט סי' ט', במדבר רבה פי"א סי' ז', תנחומא צו פי' ז', תנחומא כאן פי' ז' ובובער סי' י"ח, פרק השלום, ועי' לעיל לד 366 :

1 *בקרבה לאמר דאג"בי] בקרבה פות, וגו' ל | *ותצחק — בקרוביה לאמר דוא²ת] ותצחק.. בקרוביה פ, בקרוביה לאמר א'ר, ל לי | 3 *אחרי — עדנה ל"ע] אחרי בלותי עדנה פותבי, וארוני זקן ל, וארני זקן דת, אחרי בלתי.. ערני וכתות ערנין ג | אמרה — עידנין ל' ג | האשה] א'כע, ~ הזו דוח, הזאת תי | שהיא] שהאשת כ | יולדת א¹ | תכשיטין] פיהאבעי, תכשיטים (תכשיטי' ד¹) נאים דת | 4 בלותי | ערנה] ~ מהו ערנה כ, ערנה א¹, מהו ערנה ערנה א² | האשה] האשה הזו דפוחא'בת.. הזאת א²י, ל' ע | 5 שהיא] שהאשה כ, שאשה ע | יולדת א¹ | ווסתות] ע, וסתות דפא²כת, עידויין וא¹, עדוי ולדות י (ואני — עדנה ל י) | **ערנה] ל ל | עידנין] עידנין האשה הזו כל זמן שהיא ילדה יש לה עדויין ואני אחרי בלותי היתת לי ערנה וזמני הוא דת, עידנין האשה.. יש לה עידונין ואני.. ערנה זמני היא כ, עדנין (ווסתות ח) האשה.. יש לה עדויין (עידויין ח) ואני.. ערנה וזמני הוא פח, עידוין האשה הזאת כל.. יש לה עידוין ואני.. ערנה זמן א², עדויין האשה הזו.. יולדת יש לה ווסתות ואני.. ערנה זמני א¹, האשה הזו.. ילדה יש לה ערוון ואני אח' בל' היתה לי עד' זמני הוא ג, ד"א ערנה ערנין וסתנית י, ל' וע | אלא ל' ואי | זקן] ~ שאינו יכול לטחון א¹ | 6 ולא] ואינו א¹ | פולט דפהאגבתרי, פוליט ו | יודה] ות, יהודה דפאגכ | בר א, בי"ר ת | אתם פואגבי, אמר הקב"ה ~ דת | *מילדים דוא'גבתר²י] מילדין פ, מיילדים ר¹, מולידים ל, מולדין א² | עצמיכם] א¹ג, עצמכם דפוא²כת | חבריכם ו, חבירכם פ, חביריכם ד.. חביריכם כ, את חבריכם ד, .. חביריכם את, ארגיכם ו, ארוניכם ר², את ארוניכם ר¹ | 7 מלעשות לי גבר, לעשות לי וא², לי לעשות א¹ | 8 גרול] ~ הוא פת | שאפילו א'ג, ששנה י |

פי' לשון מניעה וביטול הת"א וכי תחדל לנדר שתרגומו בת"א וארי תתמנע ובתר"י א' וארום תתמנעון, ותרג' פתחתיך (ירמיה מ' ד') שריתך, וכן ויפתח (בראשית כ"ד ל"ב) תר"י א' ושרי. ופירוש אחר חדל פסק שפסק לגמרי הת"א וחדל לעשות הפסח וגברתה וכו' ומתורגם בתר"י א' ופסק מלמעבד וכו' (ובת"א ויתמנע), ובפירוש זה מתורגם כאן בת"א ובתר"י א' חדל להיות וכו' פסק מלמהוי וכו': 1 זה אחד וכו'. בכי"ל וילקוט ל"ג כאן לשון השינוי ועי' גם במ"י לעיל צד 85 וצד 359 והשלמתי ותצחק שרה בקרוביה לאמר ועת"ג, וכ"ה במכילתא בא ובירוש' מגילה ובמס' ספר תורה במקומות שציינתי לעיל צד 64, ובאדר"נ נו"ב פל"ז ותשחק שרה בקרוביה לאמר ועי' גם במס' סופרים פ"א, ובבלי מגילה ט' א' ובתנחומא שמות סי' כ"ב איתא ותצחק שרה בקרוביה (ובתנחומא מ"ב שמות לא נמנה זה השינוי), ובתרגום הזוני שלפנינו לא נמצא השינוי בקרוביה וכו', ובפירש"י מגילה שם מפרש בקרוביה שלא יאמר על אברהם לא הקפיד דכתיב ויצחק (בראשית י"ז י"ז) ועל שרה הקפיד לפיכך כתבו בקרוביה לומר אברהם בלבו והיא אמרה בקרוביה, ובברורי המדות למכילתא שם מוסיף כי על המחשבה לא תתכן מלת לאמר ועי' בהערות רמא"ש, ובפי' ב"ר כ"י מפרש בקרוביה לאמר כך שינו לתלמי שלא ישיב וכי יודע אדם מה בלבו של חבירו, ובלק"ט מפרש ותצחק שרה בקרבה ברוח הקודש נודע, וכן בשכל טוב לאמר ברוח הקודש נתפרסם שכך צחקה במחשבת ועי' גם בראב"ע ורמב"ן: 3 אמרה וכו'. דרשו אחרי בלתי היתה לי עדנה בניחותא אמרה שרה האשה כל זמן שהיא ילדה וכו' ואני אחרי בלתי היתה לי עדנה תכשיטין וכו' האשה כל זמן שהיא ילדה יש לה ווסתות ואני וכו' היתה לי עדנה עידנין (וגם בדפ"ר וד"ו הגי' כאן עידנין) ובדאמרינן לעיל פרשה נידה ואדני זקן אלא ואדני זקן והוא טוחן ולא פולט, ולזה הדרש נסמך מאמר ריב"ס אתם מילדים עצמיכם ומזקינים חבריכם, וכן דרשו הפסוק בניחותא בב"מ שם אחרי בלותי היתה לי עדנה וכו' אחר שנתבלה הבשר ורבו הקמטין נתעדן הבשר ונתפשטו הקמטין וחזר היופי למקומו, ואולי גם זה טעם הדרש עדנה תכשיטין כאן וכמו שדרשו במדרש שמואל פ"ב ה המלבישכם שני עם עדנים וכו' מכאן אין תכשיטין נאים אלא לגוף מעודן ועי' ביפ"ת, ובהגי' שלפנינו בכי"ל ובערוך ע' עד ה' דרשו עדנה בשני לשונות עדנה תכשיטין הד"א ואעדך וכו' ועוד עדנה לשון עידן עידנין כלו' ווסתות (ומלת עידנין ליתא בערוך שם), וכן הועתק במדרש הגדול היתה לי עדנה אמרה כל זמן שהאשה ילדה יש לה תכשיטין ואני וכו' היתה לי עדנה תכשיטין שנ' ואעדך וכו' כל זמן שהאשה ילדה יש לה וסתות ואני אחרי בלותי היתה לי עידונין (ובכי"ק שם עידנין), ובלק"ט אחרי וכו' אמרה האשה הזאת כל זמן שהיא ילדה יש לה תכשיטין ד"א היתה לי עדנה עידן זמן ווסת נשים, וגם ברש"י עה"ת ד"א לשון עידן זמן וסת נדות, ולפי הדרש שאמרה אחרי בלתי וכו' בניחותא אין מן הענין ללשון שלישי האשה הזו כל זמן שהיא ילדה יש לה עדויין וכו' (וזה הלשון משובש גם בספרים ועת"ג), ועדויין פי' הריון ועי' לעיל צד 190, ובתר"י א' מתורגם כן עדויין ובתר"י ב' עידוי, אבן שם מתורגם הפסוק כפשוטו בלשון תימה איפשר דאהדור ליומי טליותי למהוי לי וכו': 6 טוחן ולא פולט. מששמש ואינו מזריע (פי' נפתלי): אתם מילדים. אמר הקב"ה אתם וכו'. ובדפוסי' ובכי"ת הגי' כן ועי' לעיל צד 480 אמר ר' יצחק מה אם זה וכו' ובמ"י שם, ובכי"ל נשתבש מולידים והגהתי, ובפי' ב"ר כי"ט גורס ומפרש אתם מיילדים עצמכם ומזקינים את אדוניכם עושות עצמכן כבתולות ואומרות שאדוניכן זקינים שאתם תולות את הדבר בהם שאת תולה באברהם וכו', ובגנזה"ק כתב ר"ג בספרים המדויקים א' הקב"ה אתה מילדת את עצמך ומזקנת את הברך, ולא מצאתי גי' זו לא בכ"י ולא בדפוסים ישנים ואני זקנתי מלעשות וכו'. בתמיה, וריב"ס דורש שהקב"ה על עצמו אמר ואני זקנתי היפלא וכו': 8 בר קפרא וכו'. הגהתי ברויים כלו' דברים בדויים ועת"ג, ובידויין בגי' כי"א א' הוא שם דבר, ולפנינו בכי"ל הדרש

הכתובים דברו בדויים בשביל להטיל שלום בין לאברהם לשרה למה זה צחקה שרה וגו׳ האף אמנם אלד ואדני זקן אינו אומר כן אלא ואני זקנתי:

יד) היפלא מי״י דבר וגו׳ ר׳ יודה בשם ר׳ יודן ברי׳ סימון לאחד שהיו בידו שתי קופליות, יט
הוליכן אצל נפח אמר לו תוכל לתקנם, אמר לו לברותן כתחילה אני יכול ולתקנם לך איני יכול, כך
לברותם, כתחילה אני יכול, להחזירן לימי נערותן איני יכול:

טו) ותכחש שרה וגו׳ ר׳ יהודה ברי׳ סימון ר׳ יוחנן בשם ר׳ אלעזר ברי׳ שמעון מעולם לא כ
ניזקק הקב״ה להשיח עם האשה אלא עם אותה הצדקת, [אף היא על ידי עילא, ר׳ אבא בר כהנא בשם
ר׳ ביריי כמה כירכורין כירכר בשביל להשיח עימה ויאמר לא כי צחקת, והכת׳ ותקרא שם יי׳

3 ילקוט שם: 6 ילקוט שם, לעיל לד 188 ונ״ד 457:

1 הכתוב י | דברו—לשרה ל׳ י | *בדויים דגת] בדויין פ, בדיים ל, בדוים ו, בידויין א[1], בידוין א[2] | למה — זקנתי] למה . . שרה לאמר האף אמנם אלד ואני זקנתי ואברהם זקן אינו אומר אלא ואני זקנתי לא דבר עמו כמו שאמרה שרה א[1], ואברהם זקן . . אלא ואני זקנתי לא דבר כמו שאמרה שרה א[2], ותצחק שרה בקרבה לאמר אחרי בלותי היתה לי עדנה וכו׳ לאברהם אינו אומר כן אלא ואני זקנתי כ, היא אמ׳ ואדני זקן ולאברהם לא אמ׳ אלא למה זה צחקה ואני זקנתי לא דבר הכ׳ כמו שאמ׳ שרה ואדני זקן אלא ואני זקנתי פ, ותצחק שרה בקרבה לאמר אחרי בלותי (בל׳ וג) היתה לי עדנה ואדני (ואדוני ד) זקן ולאברהם (לאברהם ת, לאברם ד) אינו אומר כן אלא למה זה צחקה שרה לאמר האף אמנם אלד ואני זקנתי לא דיבר (דבר וג, דיבר לו ת) הכתוב כמו שאמרה שרה (כמה שאמרה שרה ג, כמה שאמרה ו) ואדני (ואדוני ד) זקן אלא (אינו אומ׳ כן אלא ג) ואני זקנתי דוגת, היא אמרה ואדני זקן והקב״ה אמר ואני זקנתי כדי להטיל שלום בין אברהם לשרה י | 3 ר׳ — בשם] ר׳ יהודה (יודן ג, יהושע א) בשם פאגכ, ל׳ דות | יהודה ג, יודה ת | בר פא[1], בי״ר ת, בר רבי י | לאחד] פוגכער, לא׳ א[2], משל לאחד דחתי, . . לא׳ א[1] | שהיו] אגכרי, שהיה דפותע | בידיו א[1], לו ו | שני א[1]י, ב׳ ער[2] | קופליות] וחעי, קפליות דפא[2]כתר, קפליות שבורות א[1], קפיליות ג, כפליו׳ ד[1] | 4 והוליכן חע | ואמ׳ פ | ליה י | יכול אתה דפוא[1]כתי, . . את ג | לתקנם] י, לתקנם לי פאגכ, לתקנ׳ לי ד, לתקנה לי ות | ליה י | לברותן] וחגכ, לבראתן די, לבראותן פ, לעשותם א | כתחילה] ג, כתחלה פכ, בתחלה הא[1], כבתחלה דא[2]תי, ל׳ ו | ולתקנם] וחגכי, לתקנם דפא[1]ת | לך ל וחא[1]י | כך] פי, כן ו, אף כאן ח, אף כן ג, כן הכא ד, כך אמר הכ״ה א | 5 לברותן וחאג, לבראתן י, להחזירם לבראתן ד | כתחילה] ג, כתחלה פ, בתחילה ח, כבתחיל׳ ד[1], כבתחלה די, לכתחלה אכ | להחזירן] אכת, להחזיר׳ ד[2], להחזירה׳ ד, ולהחזירן פוהגי | לידי נערותן | לנערותן ו, לנערותן אכ | 6 יודן ו | בר א[1], בי״ר ת | ר׳ יוחנן — ברי׳ שמעון] פאגכ, ור׳ . . שמעון ו, ל׳ דת | 7 לשיח א, לדבר ולהסית י | אלא] חוץ כ | צדקת פחא[1], צדקת בלבד א[2] | *אף — שם] אף היא (הוא ו) על ידי עילא ר׳ . . כהנא בשם ר׳ (אמ׳ בש״ר א[2])

בקיצור נמרץ ואדני זקן אינו אומר כאן כלו׳ כמו שאמרה שרה אחרי בלתי היתה לי עדנה ואדני וכו׳ אלא ואני זקן, וכן הועתק או מפורש בפי׳ ב״ר כ״י ואדוני זקן אינו אומר כאן אלא ואני זקן כדי להטיל שלום וכו׳, ובוי״ר שם איתא בר קפרא אמר תלת בר קפרא אמר גדול שלום שדברו הכתובים דברי בדאו׳ בתורה בשביל להטיל שלום בין אברהם וכו׳ אחרי בלותי וכו׳ ואדוני זקן אבל לאברהם לא אמר כן אלא ואני זקנתי בר קפרא אמר חורי גדול השלום שדברו הכתובים לשון בדוי בנביאים בשביל להטיל שלום בין איש לאשתו שנ׳ הנה נא את עקרה וכו׳ ועי׳ גם בפרק השלום, ועוד בוי״ר שם בדפ״ר וד״ו אמר רבן שמעון בן גמליאל גדול שלום שדברו הכתובים לשון בדייה בתורה להטיל שלום בין יוסף לאחיו וכו׳, ובאותו מאמר בירושׁ׳ פאה שם בא וראה וכו׳ שדברו הכתובים דברי בדאי כדי להטיל שלום בין יוסף וכו׳, ובב״ר סוף פ׳ ויחי בנוסחת הדפוסי׳ בדפ״ר וד״ו תני ר׳ שמעון בן גמליאל וכו׳ שאף השבטים דברו דברים בדויים בשביל להטיל שלום וכו׳, והדרש סתמי בכפרי שם גדול השלום ששינה מעשה שרה שנא׳ ואני זקנתי (ועי׳ בילק׳ תהלים ר׳ תשי״א) ובבמ״ר שם גדול השלום שהקב״ה שינה בדבר מפני השלום שנ׳ האף אמנם אלד ואני זקנתי, ובירוש׳ פאה שם איתא עוד א״ר חנינ׳ בוא וראה כמה קשה הוא אבק לשון הרע שדברו הכתובים דברי בדאי בשביל להטיל שלום בין אברהם לשרה ותצחק שרה בקרבה לאמר אחרי בלותי וכו׳ ואדני זקן ולאברה׳ אינו אומר כן אלא למה זה צחקה שרה לאמר האף אמנם אלד ואני זקנתי ואדני זקן אין כתיב כאן אלא ואני זקנתי, ובב״מ שם כתיב ואדוני זקן וכתיב ואני זקנתי דלא מותיב הקב״ה כדאמרה איהי תנא דבי רבי ישמעאל גדול שלום שאפילו הקב״ה שינה בו שנ׳ ותצחק שרה בקרבה וגו׳ ואדוני זקן וכתיב ויאמר ה׳ אל אברהם וגו׳ ואני זקנתי ועי׳ ביבמות שם, ובתנחומא מ״ב צו שם וכן אתה מוצא בשרה כיון שבאו מלאכי השרת לאברהם ואמרו לו למועד אשוב אליך וכו׳ באותה שעה ותצחק שרה וכו׳ ואדוני זקן והקב״ה לא אמר לאברהם אלא למה זה וכו׳ ואני זקנתי וכל כך למה בשביל השלום וכו׳ ועי׳ בתנחומא צו שם ושופטים שם: 3 שהיו בידו. ונכונה גם הגי׳ שהיה וכ״ה בערוך ע׳ קפל ה׳ לאחד שהיה בידו וכו׳ ועי׳ לעיל צד 43 וצד 280 ובמ״י שם: שתי קופליות. שבורות, ופי׳ קופליות[1]) שלשלאות, ובפי׳ ב״ר כי״ט גורס ומפרש לאחד שהיו בידו שתי קופליות שבורות קפליות פתוחות (וצ״ל פותחות, וכ״ה בפי׳ ב״ר כי״א), ועוד הובא שם ויש ספרים שכתוב בהם ספליות כפלים וכו׳ וכן נסמן בגליון כי״ג י״ג ספליות, וגם במדרש דפ״ר הגי׳ כפליו׳, ובמדרש אגדה הוצ׳ רש״ב מפרש המאמר לפנינו משל למי שהביא כפל שבור אצל הנפח אמר לו תדע לתקנו אמר הנפח אני מתחלה יודע עתה איני יכול לעשות ולכך נאמר בקרבה על רחם שלה וכו׳ ומנין שלא היה לה רחם שנאמר ותהי שרי עקרה אין לה ולד אין לה בית ולד ועי׳ לעיל צד 472 ובמ״י שם בד״ה עיקר וכו׳: 4 לברותן. וכן לעיל צד 106 בבי״ל לברות (ושם הגהתי) וצד 162 לברותה, ודוגמתו לקרות כגזרת נחי למ״ד ה״א: איני יכול. בתמיה, וכן בסמוך: כך לברותם. כך אמר הקב״ה לברותם וכו׳ ועה״נ ובמ״י לעיל צד 494 בד״ה אתם וכו׳: 6 ר׳ יהודה בר׳ סימון. המאמר נסדר גם לעיל פ״כ לפ׳ ואל האשה אמר וכו׳ ובפמ״ה לפ׳ ותקרא שם וכו׳, ובבי״ל חסר

— [1]) copula.

הדובר אליה (בראשית טז יג). ר׳ יהושע בר נחמיה בשם ר׳ אירי על ידי מלאך, והכת׳ ויאמר ייי לה (שם כה כג), ר׳ לוי בשם ר׳ חמא ברי חנינא על ידי מלאך, ר׳ לעזר בשם ר׳ יוסי בן זימרא על ידי שם]:

טז) ויקומו משם האנשים וגו׳ ואברהם הולך עמם לשלחם מתלה אמר אכלת אשקיית לווי, כך אברהם [הולך עמם לשלחם]:

פרשה מט

א יח יז) וי״י אמר המכסה אני מאברהם וגו׳. ר׳ יצחק פתח זכר צדיק לברכה (משלי י ז) אמר ר׳ יצחק כל המזכיר את הצדיק ואינו מברכו עובר בעשה מה טעם זכר צדיק לברכה, וכל המזכיר את הרשע ואינו מקללו עובר בעשה מה טעם ושם רשעים ירקב (שם שם) אמר ר׳ שמואל

1 ילקוט שם: 6 ילקוט ר׳ פ״ג, ילק׳ משלי ר׳ תתקמ״ו, ועדרש שמואל פ״א סי׳ ג׳:

ביריי (בירי ו) כמה בירכורים בירכר (אמ׳ כמה כרכורין כרכר א²) הקב״ה בשביל להשיח עימה (כדי לסיח עמה א¹) ויאמר (שנא׳ ויאמר א³) לא כי צחקת והכת׳ ותקרא.. הדבר (הדובר א²) אליה ר׳ יהושע ברי נחמיה בר נחמני א²) בש״ר אידי אמ׳ (בש׳ ר׳ אחי ו) על ידי מלאך והכת׳ ויאמר יי׳ לה (לה הנך הרה ו) ר׳ לוי בש׳ ר׳ חמה ברי חנינה (בש״ר חמא בר חנינא אמ׳ א²) על ידי מלאך ר׳ לעזר בשם ר׳ יוסי בן זימרא אמ׳ (אליעזר בש״ר יוסי א²) על ידי שם וא², אף היא.. עילא (עילה כ) ר׳.. כהנא בשם (אמ׳ בשם כ) ר׳ ביריי כמה כרכורין בירכר (וכרכורים כרכר כ) בשביל להשיח עמה ויאמר.. צחקת והכת׳ (והא כת׳ ג) ותקרא.. הדבר (הדובר כ) אליה ר׳.. ברי נחמיה בשם ר׳ אידי על ידי מלאך ויאמר יי׳ לה שני גוים בבטנך ר׳ לוי בשם ר׳ חמא ברי חנינא אמ׳ על ידי מלאך (ויאמר.. מלאך ל׳ ג) ר׳ אלעזר בשם.. זימר׳ אמ׳ על ידי שם בן נח גכ, ואף.. עילה ר׳.. כהנא בשם ר׳ אידי אמר כמה כירכורים (כירכורין ת, כירכורי ד¹) כירכר (כירכר הקב״ה ת) בשביל להשיח עמה והאמר לא צחקת (צחקתי ת) ר׳ אלעזר אומר והכת׳ ותקרא.. הדובר אליה (אליה את אל ראי ת) ר׳ יהושע בשם ר׳ (בי״ר ת) נחמיה בשם ר׳ אידי אמר על.. מלאך והכת׳ ויאמר.. לה (לה שני גוים ת) ר׳ לוי אמר על ידי מלאך ר׳ אלעזר בשם.. בר זימר׳ (זמרא ת) אמר.. שם בן נח דת, ואף.. עילה ר׳.. כהנא אמר בשם ר׳ אידי כמה כירכורין כרכר כדי להסיח עמה ויאמר.. כי צחקת ר׳ אליעזר אומר והכתי׳ ותקרא.. אליה על ידי מלאך והכתי׳ ויאמר.. לה ר׳ חמא אמר על ידי מלאך ר׳ יוסי בן זמרא אומר על ידי שם י, ואף.. עילה רב בש״ר ברכיה אמר כמה כרכורין כרכר כדי להשיח עמה א¹, וכו׳ ר׳ אידי אמ׳ על ידי מלאך ויאמר.. לה ר׳ חמא א׳ על ידי מלאך ור׳ אלעזר בשם.. בן זמרא אמ׳ על ידי שם בן נח פ, ל׳ ל | 4 וגו׳] ויסקיפו על פני סדום דפיאגבת | *הולך הותי, הלך לפ | לשלחם] ~ מה ת״ל לשלחם ת | מתלה] וג מתלא דפא²כרי, איילת ו, איכלת ח, אכילת ד, אכלית אר, אוכלת פגי, אוכלית כר², אכילה ת | אשקיית] י, אשקית דפוהאגכדי, שתייה ת | 5 לווי] והא, לויי פכ, לוית ד, לווית ר³, לוואי ג, לוואית י, אלוי ר², לויה ת | *כך — לשלחם ו] כך אברהם הולך וגו׳ פ, כך אברהם ל, כך ואברהם הולך (הלך ג).. לשלחם דאגכתי || 6 לברכה] פוא², ~ ושם רשעים ירקב דאיגכתי | 7 המזכיר] ע, מי שמזכיר י, מי שהוא מזכיר דפואגכ | *מה טעם פתי] מאי טע׳ ל, מה טעמיה ד, מאי טעמא כ, שנ׳ אגי (משלי), ל׳ ו | **וכל] אמר ר׳ יצחק ~ ל | 8 המזכיר] עו, מי שמזכיר האי (שם), מי שהוא מזכיר דפוגכת | את ל׳ י | רשע י | מה טעם] גתי, מאי טעמיה ד, מאי טעמא כ, שנ׳ פואי (שם) | **ושם] שם ל |

כאן מן אף וכו׳ עד על ידי שם והשלמתי ועי׳ לעיל שם, והמאמר מקוטע גם בכי״פ וכי״א וכי״ג ומשובש בדפוסי׳ ובי״ת ילקוט, ובשלימותו המאמר בכי״ו וכי״א ב׳ ועת״נ: 4 אכלת וכו׳. האכלת והשקית את האורח לך עמו ישראל: אכלת בכי״ל מבנין אפעל כמו איכלת, וכן בירוש׳ תרומות פ״ח מ״ו א׳ ואכי״ל מיניה לעשרה בני נש וכו׳ ושם פ״י מ״ז א׳ איי״כל שמואל וכו׳, ולעיל צד 92 ואתייה ושם בח״נ אתית, ולעיל צד 251 מתיין ובח״נ שם מייתין ועי׳ גם שלעזינגער דאס אראמ׳ ווערבום צד 43, ובמדרש קהלת פ׳ שלח לחמך (י״א א׳) איתא בד״ו ואייבליה וכו׳ וב׳ פעמים שם דאוכלת וכו׳ ועת״נ, והמשל הועתק בכי״ת אבילה שתייה לוייה:

פרשה מט. בכי״א א׳ פמ״ז, ובכי״ג וכי״כ פ״נ, ובדפ״ר נסמן פמ״ח, ובד״ו נשתבש פמ״ז, ובמקרא אין כאן פרשה פתוחה או סתומה אבן יש כאן הפסק ענין ועי׳ במ״י לעיל צד 415 ריש פמ״ב, וגם בתנחומא מ״ב וירא סי׳ ו׳ ותנחומא שם סי׳ ה׳ מתחלת דרשה בפני עצמה לפ׳ וה׳ אמר וכו׳ ועי׳ גם מ״ש במ״ח חלק ל״ד צד 366: 6 ר׳ יצחק פתח. כגון זו הפתיחה ר״י פתח וכו׳ אמר ר״י וכו׳ כמו לעיל צד 365 ועיו״ש במ״י ועי״ע לעיל צד 382 וצד 399, ומיותר בכי״ל אמר ר׳ יצחק לפני המלות וכל המזכיר וכו׳, ובערוך ע׳ זכר א׳ הועתק מראש הפתיחה א״ר יצחק כל המזכיר את הצדיק וכו׳ מ״ט זכר צדיק לברכה וכל המזכיר את הרשע וכו׳ מ״ט ושם רשעים ירקב, ובסוף הפתיחה ר׳ יצחק שם אמר רב שמואל בר נחמני מצינו בהקב״ה מזכיר את ישראל ומברכן שנא׳ ה׳ זכרנו יברך, וכל הפתיחה נסדרה במדרש שמואל פ״א, ומתחלת שם זכר צדיק לברכה ושם רשעים ירקב א״ר יצחק כל מי שהוא מזכיר צדיק וכו׳ דכתיב זכר צדיק לברכה וכל מי שהוא מזכיר רשע וכו׳ דכתיב ושם רשעים ירקב, ושם תני׳ אמר ר׳ יצחק הרשעים דומין לבלי קורים אם אין אדם משתמש בהן מרקיבין הן:

בר נחמן שמותן שלרשעים דומים לכלי קוריים מה כלי קוריים כל מה שאת משתמש בהם הן עומדים, הנחתם הם מתרפים, כך שמעת מימיך אדם קורא שם בנו פרעה סיסרא סנחריב אלא אברהם יצחק ויעקב ראובן שמעון [לוי] ויהודה, רב אמר ארור המן ובניו, אמר ר׳ פינחס חרבונא זכור לטוב, אמר ר׳ שמואל בר נחמן מצינו בהקב״ה מזכיר שם ישראל ומברכן שנ׳ יי׳ זכרנו יברך (תהלים קטו יב), ר׳ הונא בשם ר׳ אחא אין לי אלא ששים ריבוא מנין שכל אחד ואחד מישראל שהקב״ה מזכירו ומברכו וי״י אמר המכסה אני מאברהם וגו׳ ואברהם היה יהיה לגוי גדול לא היה צריך לומר אלא

3 ירוש׳ מגילה פ״ג ע״ד ב׳, מסכת סופרים פי״ד, מדרש אסתר פ׳ והמלך קם (ז׳ ז׳): ילקוט שם, ילק׳ משלי שם י׳ ילק׳ תהלים כ׳ תתע״ג, ילק׳ מכירי תהלים קט״ו סי׳ י״ג, ועי׳ יומא ל״ח ב׳, פסיקתא רבתי פי״ג (מ״ז א׳), מדרש תהלים קי״ח סי׳ א׳:

1 נחמני א[2]תי (שם) | שמותיהן ח | *קורייס פתע] קורים אבר[2], קוירייס ק[1] (שם), קורייס לדגע[0]ר[1], קוריי׳ ש, קורים וה | *קורייס פא[2]תעי[1] (שם)] קורים א[1], קורייס לד[1]ג, קורים ות | מה] זמן ואבתרי (שם) | משמש א[1]ע | 2 הנחת אותם ח | כך] כך הרשעים י (שם), אף שמותם של רשעים א[1], ל׳ א[2]גב | שם בנו] לבנו י (שם) | *פרעה סיסרא סנחריב דואגב], פרעה. .סנחרב פת, פרעה סנחריב סיסרא ל, סיסרא סנחריב פרעה י (שם) | אברהם — ויעקב] אכ, אברהם. .יעקב דת, ל׳ פוהגי (שם) | 3 ושמעון גב | *לוי ויהודה פ] ויהודה ל, ל׳ דוהאגבתי (שם) | רב] ד׳ואגבי (שם), ר׳ ברכיה ור׳ חלבו משום (בשם פ) ר׳ שמואל בר נחמן ור׳ יונתן כשהיה מגיע לפסוק הזה (זה ת) אשר הגלה מירושלם (מירושלים פת) עם הגולה וגו׳ (עם הגולה ת, וכו׳ פ) הוה אמר נבוכד נצר (נבוכדנצר פ) שחיק עצמות ולמה לא הוה אמר כן בירמיה אלא שכל נבוכד נצר (נבוכדנצר פ) שכתוב (שכת׳ פת) בירמיה חי הוה ברם הכא מת הוה ~ דפת | אמר] פוגבי (שם), כי הוה מטי להמן בפורים ~ דת, כי. . להמן הוה א[2] | ובניו] ארורים בניו ואגי, וארורים בניו פב, וארורים בניו לקיים מה שנ׳ ושם רשעים ירקב דת | ר׳ פנחס [כי הוה מטי] לחרבונה הוא אומר א[1], א״ר פנחס כי הוה מטי רב לחרבונה הוה אמ׳ א[2] | חרבונא] חרבונה פא[2]כת, חרבונ׳ ד[1], ל׳ א[1] | זכור לטובה א[1], זכור לטוב הוא בעצמו פ, זכרו לטוב י (שם) | רב שמואל א׳ע | 4 נחמני א[2]תעי (שם) | בהקב״ה] ע, שהקב״ה דפוחאגבתים | זוכר ו | שמן של דפוחא[2]גתי, שמם של א׳כ, שמותם של י (שם), את ע | 5 רב הונא א׳מ | ס׳ רבוא מ | מזכיר שמו 6 וגו׳] ג, אשר אני עושה דכת, ל׳ פואי (שם) מ | *ואברהם — גדול ל[0]פומ] ואברהם. . גדול ועצום דא[1]ת, ואברהם היו יהיה גכי (שם). וכתיב ואברם. . יהיה י, ל׳ ל | היה] וכ, הוה דפא[1]גתי | צריך] כ, ~ קרא דחתי, קריא וג, קרייא פ | לומר] ח, למימר דפוא[1]גבתי |

1 לכלי קוריים. כן הגהתי וכ״ה קוריים בסמ״ך בערוך ע׳ קר י״ז ושם במו״ע פי׳ בל״י[1]) חוט הערב ונקראו כן גם כלי אריגה וכו׳ ועי״ע קרוים צד 520, ובכי״ל וכי״ג ובמדרש דפ״ר וד״ו הגי׳ לכלי קוריים ועח״ג ובערוך הש׳ שם הערה ז׳ ולקמן פע״א סי׳ ב׳, ובפי׳ ב״ר כי״ט גורס ומפרש לכלי קוריים כלי שעושין מהריות של דקל והנה הוא כמו עשב ובלעז טיל כל זמן שמשתמש בהן עומדין וכל זמן שאין אדם משתמש בהן הן רפים, ושם בכי״א לכלי קורים כלי שעושין מהריות וכו׳ ד״א כלי קורים כלי אריגה יתידות והמסכות כל זמן שאדם משתמש בהן הן עומדין ובשאין משתמש בהם הם רפיות ועי׳ גם בפי׳ ב״ר הנדפס ועי״ע בערוך ע׳ קרס א׳ והפירושים שהובאו שם: 2 כך שמעת. במדרש שמואל שם כך ראית מימיך אדם קורא לבנו פרעה סיסרא סנחריב מהו קורא אותו אברהם יצחק ויעקב: 3 רב אמר. בירוש׳ מגילה שם רב אמר צריך לאמר ארור המן ארורים בניו א״ר פינחס צריך לומר חרבונא זכור לטוב, ואחרי מאמרים אלו ג׳ שם ר׳ ברכיה ר׳ ירמיה ר׳ חייה בשם ר׳ יוחנן ר׳ יונתן כד דהוה מטי להדוא פסוקא אשר הגלה נבוכדנצר הוה אמ׳ נבוכדנצר שחיק עצמות שכל נבוכדנצר דכתיב בירמיה חי היה ברם הכא מת היה, ובמס׳ סופרים שם ורב אמר צריך לומר ארור המן וארורים בניו א״ר פנחס וכו׳ חרבונה זכור לטוב ר׳ ברכיה ר׳ ירמיה ר׳ חייא בשם ר׳ יוחנן אמר כד הוה מטי ר׳ יונתן להדין פסוקא אשר הגלה נבוכדנצר הוא אמר נבוכדנצר רשיעא שחיק גרמי למזגא לטב טבתיה ולביש בישתיה שנא׳ זכר צדיק לברכה ושם רשעים וכו׳ ועי׳ במדרש אסתר פ׳ אשר הגלה וכו׳ ופ׳ והמלך קם וכו׳, ובמדרש שמואל שם ר׳ ברכיה ור׳ חלבו בשם ר׳ שמואל בר נחמן ר׳ יונתן כשהיה מגיע לפסוק הזה אשר הגלה מירושלים וכו׳ אשר הגלה נבוכדנצר מלך בבל הוה אמר נבוכדנצר מלך בבל שחיק עצמות ולמה לא הוה אמר כן בירמיהו אלא כל נבוכדנצר שבירמיהו חי ברם הכא וכו׳ רב אמר ארור המן ארורים בניו ר׳ פנחס אמר חרבונה זכור לטוב, ובסגנון זה גם המאמר שנוסף בד״ו ובכי״פ וכי״ת ר׳ ברכיה ור׳ חלבו וכו׳ ור׳ יונתן (וצ״ל ר׳ יונתן) וכו׳, ומאמר זה ליתא לפנינו בכי״ל וכן ליתא במדרש דפ״ר ובכי״ו וכי״א א׳ וב׳ וכי״ג וכי״ב וילק׳ משלי, ובגי׳ הדפוס׳ וכי״ת רב כי הוה מטי להמן בפורים אמר ארור המן וכו׳ לקיים מה שנאמר ושם רשעים ירקב נוסף גם פירוש המאמר וגר׳ שפירוש זה נובע מפי׳ ב״ר (ועי׳ במ״י לעיל צד 484) ושם הגי׳ בכי״ט וכי״א רב כדמטי (כד מטי) לארור המן אמר ארור המן וארורים בניו לקיים מה שנאמר ושם רשעים וכו׳, ובפי׳ ב״ר הנדפס רב כד מטי להמן אמר וכו׳, ובכי״ג הגי׳ רב אמר, ובגליון שם נוסף כי הוה מטי לארור המן הוה אמ׳, ועוד בפי׳ ב״ר כי״ט ור׳ פנחס כדמטי להרבונא אמר חרבונא זכור לטוב מפני שנתן עצה למלך לתלות את המן, ובכי״ל וכי״ו וכי״ג ובמדרש ד״ו וילקוט כאן ומשלי שם הגי׳ חרבונא באל״ף, ובאסתר ז׳ ט׳ כתוב חרבונה, ושם א׳ י׳ חרבונא ונמסר דין באלף: 4 מצינו וכו׳. במדרש שמואל שם ר׳ ברכיה בשם ר׳ לוי (בכ״י שם ר׳ ברכיה בשם ר׳ חלבו ור׳ לוי) מצינו כשהקב״ה מזכיר את ישראל מברכן ומה טעמיה ה׳ זכרנו יברך אינלי אלא כל ישראל כל אחד ואחד מנין אמר רב הונא בשם ר׳ אבין וה׳ אמר המכסה אני מאברהם וגו׳ לא הוה צריך קרייא למימרא אלא ויאמר ה׳ זעקת סדום ועמורה כי רבה וגו׳ אלא אמר הקב״ה מה אני מזכיר את הצדיק ואיני מברכו אלא אברכנו ואח״כ אודיעו הה״ד ואברהם היו יהיה לגוי גדול ועצום ונברכו בו וגו׳ מה כתיב אחריו ויאמר ה׳ זעקת סדום ועמורה וגו׳, ובכי״כ הגי׳ גם כאן בב״ר אלא אברכנו ואחר כך אודיענו וכו׳ מה כת׳ בתריה ויאמר וכו׳, ובכי״א א׳ נסמן כן בגליון אלא אמ׳ אברכנו ואח״כ אודיעו וכו׳, מה כתי׳ אחריו ויאמר וכו׳, ובכי״ל וכי״ו ובדפ״ר וד״ו הגי׳ צעקת וכן למטה סי׳ ה׳ בכי״ל צעקת סדם וכו׳, ובמקרא כתוב זעקת סדם ועמרה וכו׳ הכצעקתה הבאה אלי וכו׳ ועה״ג, וביומא שם איתא אמר ליה רבינא לההוא מרבנן דהוה מסדר אגדתא קמיה מנא הא מילתא דאמור רבנן זכר צדיק

— [1]) χαῖρος.

ויאמר ייי צעקת סדם ועמרה וגו' אמר הקב"ה הזכרתי שם הצדיק ואיני מברכו ואברהם היו יהיה:

ב סוד ייי ליריאיו ובריתו להודיעם (תהלים כה יד) בתחילה היה סוד ליריאים ואחרכך לישרים.31

2 ילקוט ר' פ"ג, ילק' עמוס ר' תקמ"א, ילק' תהלים ר' תש"ג, תנחומא וירא סי' ר, מדרש תהלים כ"ה סי' יי"ג:

1 וזעקת פא1גבכתי | סדום ועמורה דא1כתי | וגו'] כי רבת דא1ת | אמר] א1גב. אלא ~ דפותי | שם] את | ...ואיני] ואני ל | מברכו] ~ אלא אברכנו ואחר כך אודיענו הת"ד כ. [אלא אמ' אברכנו ואח"כ אודיעו התיד] א1 | יהיה] י. ~ וגו' פ. לגוי גדול וג. לגוי.. ועצום דת, כי ידעתיו למען אשר יצוה מת כתי' בתריה ויאמר ייי זעקת סדום ועמורת כי רבה כ. [מת כתי' אחריו ויאמר.. כי רבה] א1 | 2 סוד] ן. סוד ייי ליראיו (סוד.. ליראיו פ. סוד י' לי' ל0. כתי' סוד ייי א1. כתי' סוד.. ליריאיו א2. כתי' סוד.. ליראיו ובריתו להודיעם דת. נאמר סוד.. ח) אי זהו (איזהו דפ. איזה הוא גת. איזו היא א1. אי זו היא א2) סוד אלהים (ייי דאגת. של אלהינו פ. אל אלהים כ) זו המילה (מילת ד) שלא גילה (גלה דא1ת) אותה מאדם ועד (עד א2) עשרים (כ' א1) דור (דורות חא) עד שעמד (שבא ח) אברהם ונתנה לו שנ' ואתנה בריתי ביני ובינך (וביניך דא1ת. ובי' ל0. וגו' פ) אמר לו הקב"ה אם אתה תמול (אם תמול דת) תמול (תיטול ל0) סוד ייי (סוד ייי ליראיו ת. את סודי סוד.. ליראיו ח) ומהו סוד (ומהו מנין סוד שבעים פ. ומהו סוד ס' ששים ו' ששת ד' ארבעת הרי שבעים חאגכ. מה סוד ייי ס'.. הרי שבעים ך. מה.. ס' ששי' ו' ששת ד' ד' הרי ע' ד1. סוד סמיך ששים וא"ו ששה ד"ל ארבעה הרי שבעים ת) ע' אני מעמיד ממך בזכות המילה (שבעים אני.. המילה דאגבת. אני.. ממך שבעים בזכות המילה ח. אני.. שבעים פ) שנ' בשבעים נפש ירדו אבותיך (אבותיך וגו' פ. אבותיך מצרימה אגבת) ומעמיד מהן ע' זקנים שנ' אספה לי ע' איש ומעמיד מהן (ומעמיד מהן שבעים.. שבעים איש מזקני ישראל ומעמיד מהן ח. ומעמיד מהם שבעים.. שבעים איש מזקני.. ומעמיד מהם כ. ומעמיד אני מהן ע' זקנים.. ע' איש מזקני.. ומעמיד אני מהן ד1. ומעמיד אני.. שבעים.. שבעים איש מזקני.. ומעמיד אני מהן ד. ומעמיד אני מהם ע' זקנים.. ע' איש מזקני.. ומעמיד אני מהם א2. ומעמיד אני מהם שבעים זקנים.. שבעים איש מזקני.. ומעמיד אני מהם א1ת. ומעמיד מהם שבעים זקנים.. שבעים איש תג' ומעמיד פ. ומעמיד מהם ג) משה (את משה ל0פג) שהוגה (שהוגה את התורה פ. שהוא הוגה.. כ. שהוא הוגה התורה ג. שהוא הוגה בתורת דת. שהוא באר את התורה א2. שהוא ביאר.. התורה א1. שמפרש את התורה ח) בשבעים (בע' ל0ד1א2) לשון שנ' הואיל משה באר (באר וגו' ד. באר את התורה כ. באר.. התורה הזאת א2גת. באר.. הזאת לאמר פא1) בזכות מי בזכות (בזכות א2) המילה לכך נאמר (שנ' דא1ת) סוד לייי ליראיו (ליראיו דת. ליר' ל0. וגו' פ) אמר לו הקב"ה לאברהם דיו (הקב"ה אברהם דיו גב. הקב"ה פ) לעבד ששוה לאדונו (ששוה לאדונו חג. שהוא כאדונו אב. ששוה לקונו פ. שיהא כרבו ד. להיות כרבו ת) אמר (אמ' אברהם פ) להקב"ה (לפני הקב"ה פב. לפניו דחאת) ומי (מי חא1) ימול אותי אמר לו (אמר לו הקב"ה פגב. אמר לו את. אמר דח) את לעצמך (אתה לעצמך חא. אתה בעצמך דת) מיד נטל (מיד נטל דאת) אברהם סכין (אברהם את הסכין פחב. סכין אברהם ד. סכין א2ת) והיה אוחז בערלתו ובא לחתוך והיה (בעילתו והיה א2) מתירא (מתיירא א1) שהיה (שהוא ל0ב) זקן מה עשה הקב"ה שלח ידו ואחז עמו (בו א1) והיה אברהם חותך שנ' אתה הוא האלהים אשר בחרת באברם (אתה הוא ייי האלהים.. באברם וגו' ד. אתה הוא ייי.. באברם וג' ומצאת את לבבו נאמן לפניך ג. אתה הוא ייי.. באברם והוצאתו מאור כשדים וכרות עמו הברית א1. אתה הוא ייי.. באברם ומצאת.. לפניך וכרות.. הברית כ. אתה הוא ייי.. באברם וכת' וכרות.. הברית ת. ומצאת.. לפניך וכרות.. הברית ח. וכרות עמו הברית פא1) וכרות לו הברית (וכרת לו ברית ל0ג. וכרות לו א1ב) אין כת' כאן (לא נאמ' א2) אלא וכרות (וכרת ג) עמו (עמו הברית פא2ת. עימו הברית נ. עמו ברית ל0) מלמד שהיה הקב"ה אוחז עם יד אברהם ואברהם חותך לכך נאמר וכרות עמו הברית (מלמד.. עם ידו של אברהם.. עמו הברית ח. מלמד.. על ידי אברהם.. עמו ברית ל0. מלמד שהיה הקב"ה אוחז בו דת. מלמד.. אוחז עם אברהם [ואברהם היה הותך] א1. מלמד.. אוחז על יד אברהם ואבר' הותך לכך נאמ' וכרת עמו ותקם את דבריך כי צד' אתה נ. ותקם את דבריך וגו' פ) ד"א ~ ל0דפחאגבת. סוד ה' ליראיו אי זה היא סוד ה' זו המילה שלא גילת.. ועד כ' דור עד שעמד.. ונתנה לו אמר לו.. אם אתה תמול תטול סוד ה' ליראיו מהו סוד ס' ששים.. ד' ארבעת הרי שבעים שבעים נפש אני מעמיד ממך בזכות המילה שנ'.. אבותיך מצרימה ואעמיד להם שבעים זקנים שנ'.. שבעים איש ואעמיד מהם משה שהוא הוגה בתורה בשבעים לשון שנ'.. באר את התורה בזכות המילה לכך נאמר סוד ייי ליראיו ד"א ~ י (תהלים) | ובריתו להודיעם] חג. לי דפואכת | היה לי א | הסוד ליראים פ. סוד ליריאיו י (תהלים). ליראיו ת. סוד ייי ליראיו א2. סוד.. ליראיו ד. סוד ליראים סוד ייי ליראיו ו1. הסוד ליראים סוד.. ליריאיו ן. סוד ליריאים שנ' סוד.. ליריא' נ. ליראים שנ' סוד.. ליראיו ח. סוד ייי ליראיו שנ' סוד.. ליריאיו א1ו1 (עמוס) | אחר כן ח. ולבסוף י (תהלים) |

לברכה א"ל ההא כתיב זכר צדיק לברכה מדאורייתא מנא לן דכתיב וה' אמר המכסה אני מאברהם וכו' וכתיב ואברהם היו יהיה וגו' ועיי"ש ובד"ס, ובפסי"ר שם אמר שלכה זכר צדיק לברכה אמר ריש לקיש כשהקב"ה מזכיר לצדיק הוא מזכירו לטובה שנ' וה' אמר המכסה אני מאברהם וכו' מהו אומר ואברהם היה יהיה, ובמדרש תהלים שם זש"ה אמרו צדיק וכו' כשהאדם מזכיר את הצדיק יהא מזכירו לטובה שנ' אמרו צדיק כי טוב וכשמזכיר את הרשע מזכירו לרעה שנ' אוי לרשע רע וכן הוא אומר זכר צדיק וכו' וכן את מוצא באברהם בשעה שהקב"ה מזכיר את אברהם הצדיק הוא מברכו שנ' המכסה אני מאברהם מה כתיב בתריה ואברהם היו יהיה וכו': 1 ואיני מברכו. בתמיה, ובכי"ל כתוב ואני, ונקוד[1]) להגיה ו א י נ י כגי' שאר הספרים: 2 בתחילה היה וכו'. בכי"ל בגוף הספר ואני.

1) ואֵני.

ואת ישרים סודו (משלי ג לב) ואחרכך לנביאים כי לא יעשה ייי אלהים דבר כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים (עמוס ג ז) אמר הקב״ה אברהם זה ירא אלהים עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה (בראשית כב יב) אברהם זה ישר הוא מישרים אהבוך (שה״ש א ד) אברהם זה נביא ועתה השב אשת האיש כי נביא הוא (בראשית כ ז) ואיני מגלה לו [וייי אמר המכסה אני מאברהם וגו׳]: [וי״י אמר המכסה אני מאברהם אשר אני עושה וגו׳] אמר ר׳ יהושע בן לוי למלך שנתן אסייא לאוהבו. לאחר זמן ביקש המלך לקוץ מתוכה חמשה אילני סרק, אמר המלך ואילו מן פטריקון שלו הייתי מבקש לא היה מעכב, ומה בכך ונמלך בו. כך אמר הקב״ה כבר נתתי [את הארץ

5 ילקוט כ׳ פ״ב, תנחומא מ״ב וירא סי׳ ז׳, תנחומא שם סי׳ ה׳, אגדת בראשית פכ״א:

1 ואת ישרים סודו] פחאי, ולישרים סודו דוגכ, ל׳ ת | אחר כן ח | כי — הנביאים] ליראיו דכת׳ סוד י״י ליראיו ואח״כ לישרים דכת׳ ואת ישרים סודו ואח״כ לנביאים דכת׳ כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים ת | 2 ירא אלהים הוא כ, ירא שמים י. ירא הוא פ, ירא גת | 3 הוא] פו, מן הישרים דת, ל׳ חאגכי | זה ל׳ י (תהלים) | נביא הוא פוי (עמוס), הוא נביא י (תהלים) | 4 לו] ~ סודי חג | 5 למלך ד׳וא[1]א[2]גכעי׳ משל ~ דפחאית | 6 אסיא חע, אוסייא ן, אוסיא דפאגכתר, פרדס י | מתנה לאוהבו י | אחר זמן ע, לאחר מיכן ן | המלך ל׳ ג | מתוכה] מתוכו י, ל׳ ן | ה׳ א[1]ע | סרק] ~ מתוכה ן | ואמ׳ פגכ | המלך] ~ יודע אני ן | ואילו] חגע, ואלו פי, אילו דו, אלו אכת | מפטריקון חער | 7 מעכב] ~ עלי ן, כלום ע ונימלך ד, נמלך וי, אלך ואמלך א[2] | *את הארץ — נתתי פ] את הארץ . . לאברהם שנ׳ לזרעך נתתי דגת, את . . לאברהם מתנה שנ׳ . . נתתי א[2], הארץ . . לאברהם שנ׳ . . נתתי כי, לאברהם את הארץ במתנה שנ׳ . . נתתי ח, את הארץ מתנה לאברהם לזרעך אתן ן, לאברהם את הארץ מתנה שנ׳ ולזרעך אחריך אתן א[1], ל׳ ל |

איתא רק זו השיטה וכ״ה בכי״ו, והשיטה הארוכה שקדמה בדפוסי׳ ובשאר כ״י ובילק׳ תהלים סוד וכו׳ זו המילה וכו׳ ניתוספה בגליון כי״ל בדיו דיהה ונ״ל שאינה מעיקר המדרש בב״ר ומקורה במדרש תנחומא ונמצאה בשינויים שונים בתנחומא מ״ב לך לך (סי׳ כ״ג וכ״ד) ובתנחומא לך לך (סי׳ י״ט) ובאגדת בראשית פט״ז, ולשון המאמר בתנחומא מ״ב שם ואתנה בריתי בני ובינך זש״ה סוד ה׳ ליראיו וכו׳ ואיזה סודו של הקב״ה זה מילה שלא גילה הקב״ה מסטירין של מילה אלא לאברהם שנ׳ סוד ה׳ וכו׳ מהו סוד שנותיו של אדם ס׳ ששים ו׳ ששה ד׳ ארבעה הרי שבעים שנה (ועדיפא הגי׳ בתנחומא מהו סוד ס׳ ששים וכו׳ הרי שבעים, ובאג״ב הגי׳ שלא גילה הב״ה מיסטירין זו של מילה מאדם עד עשרים דור עד שעמד אברהם ונתנה לו שנ׳ סוד ה׳ וכו׳ אמר לו הקב״ה אם תתן מילה את נוטל סוד סוד ה׳ ליראיו סו״ד בגימטריא שבעים) אמר הקב״ה הרי אני מעמיד ממך שבעים נפש שנ׳ בשבעים נפש ומעמיד מהם שבעים זקנים שנ׳ שבעים איש מזקני ישראל ומעמיד משה שהוגה את התורה בשבעים לשון שנ׳ ה׳ אלהינו דבר אלינו בחרב לכך נאמר סוד ה׳ ליראיו (ובאג״ב שם שנ׳ בעבר הירדן בארץ מואב וגו׳ בזכות מה בזכות מילה שנ׳ ה׳ אלהינו כרת עמנו ברית ברית זו מילה לכך נאמר סוד ה׳ ליראיו) א״ל דיו לעבד להיות שוה לקונו (באג״ב אמר לו הקב״ה לאברהם דיו לעבד ששוה לקונו ובריתו להודיעם) משל למלך שהיה לו אוהב והיה עשיר יותר מדאי אמר המלך מה אתן לאוהבי כסף וזהב ועבדים ושפחות ובהמה יש לו אלא הריני חוגרו זייני כך אמר הקב״ה מה אתן לך כסף וזהב עבדים ושפחות ובהמה כבר נתתי לך שנ׳ ואברהם כבד מאד אלא מה אתן לך דייך שתהא כמוני שנ׳ ואתנה בריתי בני ובינך ויפל אברהם על פניו וגו׳ אני הנה בריתי אתך הוי סוד ה׳ ליראיו (באג״ב משל למלך וכו׳ אמר מה אעשה לאוהבי זה מה אתן לו זהב וכסף יש לו עבדים ושפחות יש לו אלא הריני וכו׳ ועיי״ש) ד״א ויהי אברהם וכו׳ א״ל הב״ה משבראתי את עולמי הייתי מתגלגל בעשרים דור וכו׳ (ועי׳ במ״י לעיל צד 460) א״ל אברהם ומי ימול אותי א״ל אתה לעצמך נטל אברהם את החרב ואחז בערלתו והיה מתירא לפי שהיה זקן וכו׳ מה עשה הקב״ה כביכול שלח ידו ואחז עמו והיה אברהם חותך עד שמל כך עזרא משבח ואומר אתה הוא וכו׳ ומצאת את לבבו נאמן לפניך וכרות לו הברית אין כתיב כאן אלא וכרות עמו הברית וכתיב וכו׳ ותקם את דבריך כי צדיק אתה (ובאג״ב וכרות לו הברית אינו אומר כן אלא וכרות עמו מלמד שהיה הקב״ה אוחז עם יד אברהם ואברהם הותך הוי וכרות עמו הברית ותקם את דבריך וכו׳ ועח״נ, ובתנחומא שם נשמט א״ל דיו וכו׳ משל למלך וכו׳ א״ל אברהם ומי ימול אותי וכו׳ ועי׳ בהערות רש״ב), ובילק׳ נחמיה ר׳ אלף ע״א הועתק המאמר מן אמר אברהם להקב״ה ומי ימול אותי וכו׳ ונסמן שם מקורו תנחומא ועי׳ גם המאמר שהעתקתי מתנחומא מ״ב וירא במ״י לעיל צד 479 וממנך תסעדני כשאחות עמי הערלה והייתי חותך וכו׳, ובהתוספת שבספרים הועתק רק תחילת המאמר א״ל הקב״ה לאברהם דיו לעבד ששוה לאדונו (ששוה לקונו) וחסר שם משל למלך וכו׳ כך אמר הקב״ה וכו׳ דייך שתהא כמוני וכו׳ ועי׳ גם בחי׳ הרד״ל ובפי׳ מהרז״ו, ובפי׳ ב״ר כ״י הועתק דיו לעבד ששוה לאדוניו ומפרש שם כלו׳ דיו שגלה לו הקב״ה את סודו והשוה לו, ובדפוסי׳ שינו הלשון דיו לעבד שיהא כרבו ועי׳ ברכות נ״ח ב׳, ובהדרש בפתיחה שלפנינו העיקרית איתא במדרש תהלים שם סוד ה׳ ליראיו בתחילה ליראי שמים ואחר כך נותן לישרים שנ׳ ואת ישרים סודו ואחר כך נותן לנביאים שנ׳ כי לא יעשה ה׳ אלהים דבר וכו׳, ובתנחומא וירא סוף סי׳ ו׳ ד״א וה׳ אמר המכסה אני זש״ה כי לא יעשה וכו׳ מתחילה היה הקב״ה מגלה סודו ליריאיו חזר ונתנו לישרים שנ׳ בסוד ישרים ועדה חזר ונתנו לנביאים וכו׳ ועיי״ש, וט״ס בכי״ל כתחילה היה וכו׳ והגהתי: 4 ואיני מגלה לו. בתמיה, והוספתי סיום הפתיחה וי״י אמר המכסה וכו׳, וכן מסיים בילק׳ עמוס שם ואיני מגלה לו וה׳ אמר המכסה אני מאברהם: 5 וי״י אמר וכו׳. כן הוספתי, ובדרש זה הפסוק נסדרו כאן המשלים ואח״כ הובאו המאמרים שאפילו הלכות עירובי חצירות ושם חדש וכו׳ והלכות שהקב״ה מחדש בכל יום וכו׳ לא היו מכוסים מאברהם: 6 אסייא. בפי׳ ב״ר כ״י גו״ם ומפרש אוסיא[1]) נחלת שדה וכרם, אכן גם בערוך ע׳ אסיא ד׳ הגי׳ אסיא בלא וי״ו ופי׳ שם אסיא שדה: אילני סרק. שאינן עושין פירות, וכן בנמשל חמשת הכרכים שהיו רעים וחטאים, והלשון חמשת הכרכים הללו גם לקמן פנ״א סי׳ ד׳ ועיי״ש: מן פטריקון שלו. ממה שיש לו בירושה מאבותיו[2]) ועי׳ בערוך ע׳ פטריקון ובמו״ע שם, ובסגנון אחר המאמר במדרשי תנחומא, והגי׳ בתנחומא מ״ב שם אמר ר׳ יהודה הלוי משל לה״ד למלך שהיה לו פרדס ונתנו לו לאוהבו במתנה לאחר ימים נצרך המלך לקוץ מתוכה קורות אמר המלך אעפ״י שהיה שלי ונתתיו לאוהבי לא אקוץ אותם עד שאמלך באוהבי כך הקב״ה כיון שהעלהו לארץ ישראל א״ל שא נא עיניך וראה וכו׳ וכתיב כל הארץ אשר אתה

1) οὐσία. 2) πατρικόν.

מתנה לאברהם לזרעך נתתי את הארץ הזאת (בראשית טו יח) וחמשת הכרכים הללו בתוך שלי הם ואילו מפטריקין שלו הייתי מבקש לא היה מעכב. ומה בכך ונמלך בו: אמר ר׳ יודה ברי סימון למלך שהיה לו ג׳ אוהבים ולא היה עושה דבר חוץ מדעתן, פעם אחת ביקש המלך לעשות דבר חוץ מדעתן נטל את הראשון טרדו והוציאו חוץ לפלטין, שיני חבשו בבית האסורין, נתן ספרגין שלו עליו, שלישי שהית חביב יותר מדיי אמר איני עושה דבר חוץ מדעתו, כך אדם הראשון ויגרש את האדם (שם ג כד) נח סגרו בתיבה, אברהם שהיה חביב יותר מדיי אמר איני עושה דבר חוץ מדעתו: אמר ר׳ שמואל בן נחמן למלך שהיה לו סנקתדרין ולא היה עושה דבר חוץ מדעתו. פעם אחת ביקש המלך לעשות דבר חוץ מדעתו. אמר המלך כלום עשיתי אותו סינקתידרין אלא שלא לעשות דבר חוץ מדעתו, אמר ר׳ יודן כך אמר הקב״ה כלום קראתי אתו איש עצתי אלא שלא לעשות דבר חוץ מדעתו, ועמהן לוט בן אחיו ואיני מגלה לו: רבנין א׳ כבר קראתיו אביהן כי אב המון גוים נתתיך (שם יז ה) דנין את הבן חוץ מדעתו שלאב. גיהינם גיליתי לו, מתן תורה גיליתי לו, דינה שלסדום איני מגלה לו: ר׳ אחא בשם רבי אלכסנדרי ר׳ שמואל בן נחמן בשם ר׳ יונתן אפילו הילכות עירובי הצירות היה אברהם

3 ילקוט כ׳ ל״ד: 4 לעיל לד 295: 7 ילקוט כ פ״ב, לעיל לד 69: 11 לעיל לד 443 וש״נ: 12 לקמן פס״ד ובל״כ, תנחומא מ״ב לך לך סי׳ ט׳ ובי׳ י״ד ויגש סי׳ י״ב נהר סי׳ ג׳, תנחומא לך לך סי׳ ט׳ וסי׳ י״א נהר סי׳ ט׳, אגדת בראשית פי״ג, מדרש תהלים מ״ב ט׳ סי׳ י״ג, יומא כ״ח ב׳:

1 והמשה פכתי, והי׳ א1, ואת המשה ה | הכרכים] והג, ־ין א2, כרכים דפא׳כת, ־ין י | הללו] האלו כ, הם ה | שלו | 2 הם ל׳ ה | כן פטריקין י, כפטרקין א1, כפטריקות ת | שלו] זה י | מעכב] פוהאגבי, ~ בידי דת | וניטלך] וגימלך ד, נמלך וי, אלך ואמלך א2 | בו] ~ הב״ה א1 | יהודה | *בר׳ דיפוא2גב] בר לדא׳, בייר ת | 3 למלך] משל ~ פהא׳י | שהיו ואבי | ג׳] דיא2י, שלשה דפוהא׳גבת | אוהבין פגי, אהובים הכ | אחד ה | 4 טרדו] פואגבי, וטרדו דת | לפלטין שלו א1 לפלטרין א2, מפלטין י | השני י | האסורין] א׳בי, ־רי׳ ד׳, ־ים דא2ת, האיסורין וג, היסורין פ | נתן] ו, ונתן דפאגבתי | ספרגים דואבת, איספרגום גי | שלו ל׳ י | 5 שהיה חביב] פ, שהיה לו חביב דו, שהיה חביב לו ת, שהיה עליו חביב י, שהוא חביב לו כ, שהוא.. עליו ג, חביב עליו א | יתר ג, ביותר י | מדיי] וג, מדאי דפהאב, ל׳ י | 6 סגרו בתיבה] ויסגר ה׳ בעדו פגבתי, ויסגור.. בעדו דא | ואברהם א1 | שהיה חביב לו ת, שהיה.. עליו דהי, שהוא.. עליו אגב | יתר ג, ביותר י | מדיי] ג, מדאי דפהאבת, ל׳ י | איני] האי, מה אני דפגבת | 7 **ר׳] ל׳ ל | בן נחמן] בר נחמן דבת, בר נחמני א2, ל׳ פו | למלך] וא2בעי, משל ~ דפא׳ת | סנקתדרין א׳ע, סנקתדרון פ, סנקתדרין אחד י, סנקתדרים (סנקתדרי׳ ד1) אחד דת | 8 המלך ל׳ י | אמר] ~ לו כ | המלך ל׳ ג | אותו ל׳ ע | סנקתדרון ע, סנקתידרים (סנקתידרי׳ ד1, סנקתידרין כ, סנקתדרין י, סנקתדירוס ת, סניקתדרין ג, סקנתרדון פ, סונקריתירין ו) שלי דפוגבתי | דבר ל׳ ע | 9 אמר ר׳ יודן] פובע, ל׳ דאגתי | כך — מדעתו] כך.. אותו.. מדעתו וא2ג, כך.. אותך.. מדעתו פ, כך.. לאברהם.. מדעתו י, אמר לו הקב״ה.. אותו.. מדעתו כ, כך אמר הקב״ה.. אותו.. שלא לעשות חוץ מדעתו ע, ל׳ דא׳ת | 10 עמהן] אמ׳ ר׳ יודה עמהן ל׳, אמר ר׳ יודן אמר הקב״ה הרי יש שם דא2ת, דאמר ר׳ יודן כך אמר.. שם י, כך אמ׳ ר׳ יודן אמ׳ הב״ה הרי יש א1, א״ר יודן מעיו בהוילה עמהן פ, אמר ר׳ יודן מיעיו (?) בהבלה ו, א״ר יודן מעיד ג, אמ׳ מעיו בהוילה כ | קראתיו] א, קראתי אותו דפוהתי, .. אתו ג | אביהן] ~ שלהן והג, של כולן י | 11 דנים דות, כלום דנין א | חוץ — אב] בלא דעתו של אב י, חוץ מן האב דפוהאגבת | גיהינם] א2, גיהנם וא׳גבי, גהינם פה, כתן תורה דת | מתן — לו] וב, מתן.. גליתי לו פהגי, גהינם (גהנם ת) גליתי לו דת, ל׳ א | כהים] ~ מהר פוהאגבי. למהר דת | איני מגלה] ג, ואיני.. דפוהאתי, ולא אגלה כ | 12 ר׳ אלכסנדרי פו, אלכסנדרי גב, ר׳ אלכסנדראי א1, ר׳ אליכסנדראי א2, ל׳ דתי | בר | נחמני א | יונתן] פואגבת, נתן די |

רואה וגו׳ לפיכך כשרצה הקב״ה להחריב חמשת כרכים הללו אמר איני מחריבן אלא מדעתו של אברהם אם האמר שלא היו מארץ כנען ראה מה כתיב ויהי גבול הכנעני וכו׳ לפיכך לא החריבן עד שנמלך באברהם שנ׳ וה׳ אמר המכסה וכו׳, ובתנחומא הגי׳ א״ר יהודה בר לוי משל למלך שהיה לו וכו׳ לאחר ימים הוצרך המלך לקוץ מתוכו חמש קורות וכו׳ ועיי״ש ועי״ע באג״ב שם ובמדרש הגדול עמו׳ 281: 5 שהיה לו. עי׳ במ״י לעיל צד 495 בד״ה שהיו בידו, ובילקוט ר׳ פ״ב קטע למלך שהיה לו שלשה אוהבים וכו׳ כדכתיב ברמז ל״ה, ושם הועתק כל המאמר והגי׳ שם למלך שהיו לו ג׳ אוהבין וכו׳ ומסיים שם אברהם שהיה חביב עליו ביותר אמר איני עושה דבר חוץ מדעתו שנא׳ וה׳ אמר המכסה אני מאברהם: 4 ספרגין שלו. הותם שלו ועי׳ לעיל פל״ב צד 295, ומשם הועתק בערוך ע׳ ספרגוס נטל אתמו וחבשו ונתנו בבית הסהר וכו׳: 6 סגרו בתיבה. כ״ה בכי״ל ועדיפא גי׳ שאר הספרים ויסגר ה׳ בעדו: 7 סנקתדרין. יועץ ועי׳ לעיל צד 69, ושם הובא ריש המשל למלך שהיה וכו׳ במאמר רשב״ג במעשה כל יום נמלך, ובנמשל כאן כך אמר הקב״ה כלום וכו׳ הגי׳ אמר ר׳ יודן גם בכי״פ ובי״ו ובי״ב ובערוך ע׳ סנקתדרון, ולפני מלת עמהן ליתא בכי״ל א״ר יודן, ונוסף שם בכתב אחר בינו שיטי אמ׳ ר׳ יודה, ובדפוסי׳ איתא רק אמר המלך כלום עשיתי אותו סנקתידרים שלי אלא שלא לעשות דבר חוץ מדעתו אמר ר׳ יודן אמר הקב״ה הרי יש שם לוט וכו׳ ועת״ג, ומעם עמהן עם אנשי סדום, וזהו הגי׳ בכי״פ מעיו בהוילה עמהן ובכי״ב מיעיו בהוילה ובכי״ו מיעיו בתבלה (כן צ״ל לקרות שם, ומלת מיעיו אינה כתובה בבירור) ואולי הלשון כמו בכי״ל לקמן פצ״ג אבל אני מעי קמתין עלי בתבל ועי׳ בערוך ע׳ קמתין ובמ״ח חלק ל״ט צד 440: 10 ואיני מגלה לו. בתמיה, וכן בסמוך דנין את הבן וכו׳ ואיני מגלה וכו׳, ומ״ש גיהינם גיליתי לו מתן תורה גיליתי לו עי׳ לעיל צד 448: 12 ר׳ אחא וכו׳.

יודע, ר' פנחס ר' חלקיה ר' סימון בשם ר' שמואל אפילו שם חדש שהקב"ה עתיד לקראות לירושלם ביום ההוא יקראו לירושלם כסא יי' (ירמיה ג יז) אברהם היה יודע, ר' ברכיה ר' חייה (אמ') רבנין דתמן בשם ר' יהודה אין כל יום ויום שאין הקב"ה מחדש הלכה בבית דין שלמעלה מאי טע' שמעו שמוע ברוגז קולו והגא מפיו יצא (איוב לז ב) ואין הגא אלא דברי תורה כמה דאת אמר והגית בו יומם ולילה (יהושע א ח), אפילו אותו היה אברהם יודע:

יח) ואברהם היו יהיה ר' תנחום בר' חוס עליי בשם ר' ברכיה בישרו שאין העולם חסר מל' ג

2 ילקוט שם, ילק' איוב ר' תתקכ"ח: 6 ילקוט ר' פ"ג, לעיל פל"ה צד 330, פסיקתא פ"י (פ"ס א'), ירוש' עבודה זרה פ"ב מ' ג', תנחומא ויחי סי' י"ג מקץ סי' ו', מדרש תהלים ה' סי' ה', חולין צ"ב א':

1 ר' חלקיה] ו, ור' .. פאכ, ר' חזקיה ג, ל' ד | ר' סימון] פגכ, ור' .. א, ל' ד | שעתיד הקב"ה פא[2]ג | לקרות פואגכ, לקראת די | *לירושלם דאגי] לירושלים לפ, בירושלם ו | ביום] ד'פוגכ, בעת דאי | 2 ההיא אי | *לירושלם דואגכי] לירושלים לפ | ור' חייא דפאת, ור' חייה אבוי ו, ר' חייא אביי ג, ור' חייא רבה כ | אמ'] פ, ל' דואנת | רבנין] פו, ורבנין אג, ורבנן דתי | דתמן] ~ אמרין ו | 3 אין] ~ לך א[2]י | כל] פואגכי, ל' דת | שלמעלן וג, העליון י | מאי טעמיה ד, .. טעמא כ, מה טעם פוי, שנ' את | **שמוע] שמע ל | 4 *קולו פואגכת] קולי לד | הגא] וכי (איוב), והגה דפאגתי | אין פי (שם) | הגא] וכי (שם), הגה דפא[2]גתי, הוגה א[1] | דברי] י, ל' דפואגכתי (שם) | כדיא פא[1], כמדתמר ג, שנ' דוא[2]כתי | 5 ואפי' י (שם) | אותו] אותו הגא ל[0], אותה הלכה פואגכי, אותן הלכות דת | אברהם אבינו י (שם) | 6 היה פואגי | תנחומא ת, פנחס פ | בר' חוס עליי] ב"ר הוס עלי ג, ור' חוס עלי כ, בש"ר עלי א[2], בר חנילאי א[1], בר חייא פ, בר' ו, ל' דתי | שאין עולם חסר כ | מל'] ד'א, משלשים דוגכתי |

מאמר זה והמאמרים שלאחריו נסדרו לקמן פס"ד בדרש וישמר משמרתי מצותי וכו' ושם עיקר הדברים, ובדפוסי' נשתבשו שמות האומרים בשני המקומות, ונכונת הגי' שלפנינו ור' אחא אומר בשם רבי אלכסנדרי כמו בסמוך בסי' ג' וסי' ד' (וכאן כתוב בכי"ל ר ב י כמו לעיל צד 123 רבי יונה ורבי יהודה וצד 413 רבי נחמיה ואף שדרכו של כי"ל לכתוב ר' במקום רבי ועי' במ"ח חלק ל"ז צד 210 ובמבה"י קמ"ב ב') ור' שמואל בן נחמן אומר בשם ר' יונתן (ובכי"ל לקמן פס"ד נשתבש קצת ר' א ב א מש' ר' אלכסנדרי ר' שמואל בר נחמן מש' ר' יונתן וכו'), וכ"ה גם בתנחומא מ"ב לך לך סי' א' אמר ר' אחא בשם ר' אלכסנדרי ור' שמואל בר נחמני בשם ר' יונתן, אכן שם הגי' אפילו ע י ר ו ב י ת ב ש י ל י ן שמרו בביתו של אברהם שנ' עקב אשר שמע אברהם וכו' והלא תורה אחת היא אלא שהיה מדקדק אחר כל מצות שבתורה (ובתנחומא שם סי' א' א"ר שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן וכו' ובתנחומא מ"ב לך לך סי' י"ד אמר ר' שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן אף ע י ר ו ב י ת ב ש י ל י ן קיים אברהם אבינו שנ' עקב אשר שמע אברהם בקולי וכו' (וכן במאמר באג"ב שם הנובע ממדרש תנחומא ארשב"נ משום ר' יונתן וכו', ובתנחומא שם סי' י"א ר' שמואל בר נחמני אמר וכו'), ובתנחומא מ"ב בהר נשתבש אמר ר' שמואל בר נחמן בשם ר' אלכסנדרא (ובתנחומא שם משום ר' אלכסנדרי) אפילו עירובי תבשילין שימר אברהם שנ' עקב אשר וכו', ועוד איתא בתנחומא מ"ב ויגש סי' י"ב אמר ר' שמואל בר נחמן בשם ר' יונתן בן א ל ע ז ר א י ש ה ב י ר ה אפילו עירובי תבשילין היה יודע אברהם אבינו שנ' עקב אשר וכו', (ועי' באגה"א ח"א צד 68, ומה שהובא שם צד 78 מב"ר צ"ל עפ"י הג' הנכונות בכי"ל), וכ"ה לקמן פצ"ה בכי"ל אמ' ר' שמואל בר נחמ' בשם ר' יונתן בן אלעזר איש הבירה אפילו עירובי תבשילין היה אברהם אבינו יודע וכו' (ועי' מ"ש בס"ד לקמן שם על האגדות שבזו הפרשה בב"ר), וביומא שם ג' אמר ר ב ו א י ת י מ א ר ב א ש י קיים אברהם אבינו אפילו ע י ר ו ב י ת ב ש י ל י ן שנאמר תורותי אחת תורה שבכתב ואחת תורה שבעל פה ועי' בר"ס שם, וכעין זה נוסף בדפוסי' לקמן פס"ד כגר' עפ"י פי' ב"ר תורתי שתי תורות שקיים אפילו מצוה קלה שבעל פה, ובפי' ב"ר כ"י מפרש הדרש שלפנינו אפילו הלכות עירובי ח צ ר ו ת היה יודע אברהם שנאמר וישמור משמרתי אי זה הוא דבר שצריך שימור זה עירובי חצרות וכ"ה בפי' ב"ר כ"י לקמן שם. ובמדרש תהלים מ"ב שם הגי' ר' שמואל בר נחמני בשם ר' יונתן אמר אף ה ל כ ו ת ע י ר ו ב י ת ב ש י ל י ן ו ע י ר ו ב י ת צ י ר ו ת היה אברהם יודע שנאמר עקב אשר שמע וכו' (ובמדרש תהלים הנדפס מכבר הגי' ר' שמואל וכו' אמר קיים אברהם אבינו אפילו עירובי תבשילין ועירובי חצירות וכו' וכן הובא בילק' מכירי תהלים א' סי' כ') ועי' גם בהערות רש"ב שם ובתנחומא לך לך סי' א':
1 אפילו שם חדש וכו'. מפרש בפי' ב"ר כי"א כתיב הכא יקראו לירושלם כסא י"י וכתיב התם (ירמיה י"ז י"ב) כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו וגו' וכתי' באברהם ויקרא את שם המקום ההוא י"י יראה כתיב הכא כסא י"י וכתי' התם מקום ככא י"י, ולקמן פס"ד מפרש בפי' ב"ר כי"ט וכי"א דכתיב ויקרא אברהם את שם המקום ההוא י"י יראה לומר עתיד המקום (המקום ההוא) שיקרא שמו י"י שנאמר ושם העיר מיום י"י שמה (יחזקאל מ"ח ל"ה), ומשם נוסף בדפוסי' לקמן פס"ד דכתיב ויקרא שם המקום י"י יראה וכתיב ושם העיר מיום י"י שמה וכו' ועיי"ש, ועוד בפי' ב"ר כ"י שם וסמוך (וסמך) מכאן שלשה יודין דמצותי חוקותי ותורותי הוא השם שעתיד לחדש, ובכי"ל ובכ"י שציינתי וגם במדרש דפ"ר כתוב ב י ו ם ה ה ו א יקראו וכו' ובד"ו הוגה ב ע ת, ולקמן פס"ד איתא גם בד"ו ביום ההוא, ובמקרא כתוב ב ע ת ה ה י א ועי"ע לעיל צד 37 וצע"ג, ובעל המאמר ר' שמואל הוא ר"ש בן נחמן ועי' ירוש' ברכות פ"א ג' ג' ר' סימון בשם ר' שמואל בר נחמן על שם והגית וכו' ושהש"ר פ' זאת קומתך (ז' ח') ר' פנחס ור' חלקיה בשם ר' שמואל כתיב וזכרו פליטיכם וכו': 2 ר' חייה. לקמן פס"ד הגי' בכי"ל ר' ברכיה ר' חייא אבוי ובכי"ו כאן ור' חייה אבוי ר"ל אביו של ר' ברכיה, וכן בפסיקתא ריש פכ"ח ובוי"ר ריש פ"ל ר' ברכיה ור' חייא אבוי, ולקמן בכי"ל פ"ס סי' ט"ו ר' ברכיה בשם ר' חייא אבוי ובתנחומא מ"ב חיי שרה סי' ו' אמר ר' ברכיה הכהן בשם ר' חייא אביו וכו' ועי' גם באגה"א ח"ג צד 344, ור' יהודה שרבנין דתמן ר"ל דבבל אומרים בשמו הוא ר' (רב) יהודה בר יחזקאל ועי' לעיל צד 124 ובמ"י שם בד"ה ר' יהודה וכו':
4 והגא. וכן בסמוך בכי"ל הגא, וכ"ה לקמן פס"ד גם בדפ"ר וד"ו, ובמקרא כתוב ו ה ג ה, והגי' אלא ד ב ר י תורה איתא בכי"ל גם לקמן שם וכן הובא במעין גנים איוב שם ועח"נ: 5 אפילו אותו וכו'. כלו' אפילו אותו הגא, ובפי' ב"ר כ"י מפרש. אפילו אותו חידוש הלכה שבבית דין של מעלה היה אברהם יודע מתורותי נפקא, ובכי"ל נוסף ביני שיטי בכתב אחר ה ג א, להגיה אותו הגא, ולקמן פס"ד נוסף בכי"ל אפילו א ו ת ה ה ל כ ה היה אברהם יודע ועח"נ:
6 בר' חוס עליי. כ"ה בכי"ל והגי' מקויימת גם ע"י כי"ג וכי"כ וצע"ג, ואין נר' להגיה בר חנילאי שאיתא רק בכי"א

צדיקים כאברהם. ר׳ יודן ר׳ אחא בשם ר׳ אלכסנדרי מייתי לה מהכא ואברהם היו יהיה י׳ עשרה ה׳ חמשה י׳ עשרה ה׳ חמשה:

ה (יט) כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו וגו׳ (ושמרו דרך יי לעשות צדקה ומשפט) ר׳ אחא בשם ר׳ אלכסנדרי זה האבריא, ורבנין אמ׳ זה ביקור חולים: ר׳ עזריה בשם ר׳ יהודה בתחילה צדקה ולבסוף משפט. הא כיצד, אברהם היה מקבל את העוברים ואת השבים, משהיו אוכלין ושותים אמר להון בריכו. אמ׳ ליה מה נאמ׳, אמר ברוך אל עולם שאכלנו משלו. אין מקבל עלוי לברך הוה אכיל ושתי ואזיל ליה. ואין לא יקביל הוה אמר ליה הב מה דעלך, והוה אמר ליה מה אית עליי.

3 ילקוט כאן. בבא קמא ל״ב ב׳, בבא מציעא ל׳ ב׳, סוטה י״ד א׳, כתובות מ׳ ב׳: 6 לעיל צד 421 ולקמן פנ״ד:

1 ר׳ אחא] ו, . . ור׳ . . דא׳נת, בשם ר׳ אחא כ | אליסכנדרי א², אליסכנדראי א¹ | מן הכא ו, מן הכת ג | ואברהם — יהיה] ואברהם היה יהית וג, ל׳ פא | י׳ — חמשה] ו, יוד . . ת׳ . . יוד . . חמשה ג, יו״ד (יוד ד²) עשר ותי חמש וי״ד (ויוד ד¹) עשרה וה׳ חמשה ד, י׳ עשרה ה׳ חמשה י׳ עשרה ה׳ חמשה הרי שלשים כ, יו״ד עשרה ה״א חמשה יו״ד . . הי״א חמשה יהית כך הם א¹, מנין יהיה פ, כמניין יהי״ה ח, יהיה בגמ׳ א², יהיה בגימטרא תלתין הואי ת | 4 אחא] פואגכ, יודן דתי | אליסכנדראי א | זה] פאנגכר, זו דות, לעשות צדקה ומשפט זו י | האבריא] גכ, הבראת ח, הא בראה א¹, החבריה ו, הובריא דא׳תר, גמילות חסדים י, ל׳ פ | זה] פחא׳גכ, זו דוא²תי | יהודה (יודן ו)] ~ בר׳ סימון א²גכ, בר רבי . . י, בר סימון דפוא׳ת | אתחלה ד | 5 צדקה] פואגכי, צדק דת | כאיצד ג | מקבל העוברים כ, . . עיברים י | ושבים פאכי | ומשהיו פא׳ג, וכשהיו א², אחר שהיו ו | 6 אמר להון *בריכו] אמ׳ להון ברוך ל, אומר להן (להם כ) בריכו נכ, אמר (אומר פא) להם ברכו דפאת, אמ׳ ליה (הוה א״ל י) בריך ד²י, אומ׳ לו ברך ו | אמרי (אמרין פגכ) ליה מה (ומה כ) נאמר דפגכת, א״ל מה נימא י, אומ׳ ומה אומ׳ ו, והם אומרים לו (והם אומ׳ א³) למי נברך מה (ומה א²) נאמר א | אמר] י, אמר להון כ, . . לון ג, ואומ׳ להן פ, והוא אומר להם א, אומ׳ לו ו, אמר להם אמרו דת | *אל דפואכתי] א׳ ל, אלהי ג | עולם] עליון פי | אין] ו, אם דפאגכתי | קבל י | עלוי] ו, עלוהי פ, עליו דאכי, עילוית ג, עלויה ת | לברך] וג, ובריך דפא²ת, ובירך א¹כ, וברך י | 7 ואזיל ליה] פואג, ואזל ליה כ, ואזיל תי, ואזל ד | ואין — יקביל] ואין לא יקבל עילויה ג, ואין (אם כ) לא יקבל עלוי (עליה כ) לברך וכ, ואי לא (ואם לאו א¹) מקבל עליה (עליו א¹) לברך א, ואם לאו יקבל עלוהי וברוך פ, ואי לא הוה מקבל עליה (מקביל עלויה ת) ובריך דת, ואם לאו י | הב לי א | דעליך וג | והוה א״ל י, ואמ׳ ליה וכ, וא״ל א, ואמר דגת | ומה ו | אית] פוגכי¹, ~ לך דאת | עליי] פו, עלי דאגכתי |

א׳ המאוחר, וגם אין לשער שבבי״ל המדוייק יהיה נשתבש בר׳ חוס עליו מן ר״ת בר הגילאי שהובא כבר לעיל צד 80 וצד 116 או כן ר״ת בר ע י ל א י שנמצא בירושלמי במקום ר״ת בר הגילאי (ועי׳ באגה״ת ח״ג צד 627), ובדפוסי׳ וכי״ת וילקוט נשמט שם הזה, ובבי״ו והגי׳ ר׳ תנחום בר׳, וכן הועתק בלק״ט ר׳ תנחום ברבי אמר בישרו וכו׳, ובתנחומא וירא שם איתא אמר הקב״ה כבר אמרתי לאברהם כה יהיה זרעך (בראשית ט״ו ה׳) מה הוא כה יהיה אמר רבי תנחום בשם רבי אחא אין העולם חסר שלשים צדיקים שכן יהיה בגימטרי׳ שלשים וכו׳, ובתנחומא מקץ שם שלשים צדיקים כאברהם שנאמר ואברהם היו יהיה לגוי גדול יהיה בגימטריא שלשים, ובירוש׳ ע״ז שם ג׳ וישקלו וכו׳ שלשים כסף אילו שלשים מצות שעתידין בני נח לקבל עליהן ורבנן אמרי אילו שלשים צדיקים שאין העולם חסר מהן דמר ר׳ מנא אין העולם יכול להיות פחות משלשים צדיקים כאבינו אברהם ומה טעם ואברהם היה יהיה מיניין שלשים פעמים שרובן בבבל ומיעוטן בארץ ישראל וכו׳ סימן יפה לעולם בשעה שרובן בארץ ועי׳ חולין שם ובנוסחת הדפוסים לקמן פצ״ח סי׳ ט׳, ולעיל פל״ה איתא בן אמר ר׳ שמעון בן יוחי אין העולם חסר משלשים צדיקים כאברהם וכו׳ וכ״ה בפסיקתא פ״י כך היה רשב״י אומר נשבע הקב״ה לאבינו אברהם שאין העולם פחות משלשים צדיקים כמותו, ושם ג׳ עוד ומה טעמא ואברהם היו יהיה מנין יהיה י׳ עשרה וכו׳ הא תלתין, ובמדרש תהלים מ״ב שם הדרש למנצח אל הנחילות אמר ר׳ יהושע בן לוי הנחילות ישוי נשתיירן ה׳ וכו׳ ל׳ כנגד שלשים צדיקים כאברהם שאין העולם הסר מהם שנאמר כה יהיה זרעך ונאמר ואברהם היו יהיה בגימטריא תלתין כשישראל זוכין וכו׳ ועיי״ש ועי״ע במ״י לעיל צד 330: 3 ושמרו דרך וכו׳. כן הוספתי וגר׳ שר׳ אחא וכו׳ ורבנין דרשי דרך י״י ור׳ עזריה וכו׳ מדייק לעשות צדקה ומשפט בתחילה צדקה ולבסוף משפט ועי׳ ביפ״ת, והגי׳ האבריא איתא עם בכי ג¹) ובכי״כ²) ובשניהם נקוד, וכן באור זרוע הלכ׳ צדקה ר׳ אחא בשם ר׳ אלכסנדרי זה האבריא פי׳ שהיה מבריא את העולם העוברים ואת השבים דרך ארצו ורבנן אמרי זה ביקור חולים וכו׳, ופי׳ גליון בכי״ג למלת האבריא הבראת אבלים ועי׳ גם בירוש׳ סוף מ״ק פ״ג ד׳ עבדין ליה איברייא וכו׳ ועבדין ליה איברייא וכו׳, ובפי׳ ב״ר כ״י גורס ומפרש זה הובריא שמברין את האבל, ובילקוט גורס או מפרש כי ידעתיו למען אשר יצוה וגו׳ ר׳ יודן בשם ר׳ אלכסנדרי לעשות צדקה ומשפט זו גמילות חסדים רבנין אמרין וכו׳, והאבריא (הובריא) מעין גמילות חסדים וביקור חולים ואין טעם לגי׳ או הגהת בעל מ״ע הוכריא ולפרשה מל׳ זריזות וזריצות, ובמדרש שלפנינו ושמרו דרך וכו׳ דרשו בב״ק ובב״מ שם והודעת להם וכו׳ את הדרך זו גמילות חסדים ילכו זו (זה) ביקור חולים בה זו קבורה וכו׳, ובסוטה שם אחר ה׳ אלהיכם תלכו וכו׳ להלך אחר מדותיו של הקב״ה מה הוא וכו׳ הקב״ה ביקר חולים וכו׳ אף אתה בקר חולים הקב״ה ניחם אבלים אף אתה נחם אבלים הקב״ה קבר מתים וכו׳ אף אתה קבור מתים ועי׳ לעיל סוף פ״ח, ובמדרש הגדול עמו׳ 280 הובא הדרש ושמרו דרך ה׳ וכו׳ דרך זו גמילות חסדים צדקה כמשמעה וכו׳ ועיי״ש ופירוש זר למאמר שלפנינו בלק״ט כי ידעתיו למען אשר יצוה זה צוואת בריא את בניו וכו׳ לעשות צדקה וכו׳ בתחלה צדקה וכו׳, ובשכל טוב למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו כשהוא בריא אחריו בצוואת שכיב מרע וכו׳: 5 אברהם היה מקבל. תחילת הסיפור נסדר גם לעיל צד 421 במאמר ר׳ יצחק ולקמן סוף פנ״ד בדרש ויקרא שם בשם וכו׳, והגהתי אמר להון בריכו וכ״ה גם בכי״ל לקמן שם, ובאר״ז שם כשהיו אוכלים ושותים אמר להם ברכו אמרין לי׳ מה נאמר אמר להם ברוך מלך העולם שאכלנו משלו אם מקבל עליו וברוך היה אכיל ושתי ואזיל לי׳: 7 ואין לא וכו׳. ואם לא רצה האורח לקבל עליו לברך היה אומר

[1]) האַבְרָיָא. [2]) הַאַבְרַיָא.

31b הוה אמר ליה חד קסיט דחמרא בעשרה פולרי [וחד ליטר דקופד בעשרה פולרי וחד אינול דפיתא בעשרה פולרי, מן יהב לך חמר במדברא מן יהב לך קופד במדברא מן יהב לך פיתא במדברא], מן דהוה חמי עקתיה עקא הוה אמר ברוך אל עולם שאכלנו משלו ההיד בתחילה צדקה ובסוף משפט:

למען הביא יי׳ על אברהם וגו׳ תני ר׳ שמעון בן יוחי אומר כל מי שיש לו בן יגע בתורה כאילו לא מת מה טעם למען הביא יי׳ על אברהם וגו׳ את אשר דבר אין כת׳ אלא את אשר דבר עליו:

כ) ויאמר יי׳ צעקת סדם ועמרה כי רבה ר׳ חנינה אמר רבה והולכת, ר׳ ברכיה בשם ה
ר׳ יוחנן שמענו בדור הטבול שנידונו במים והסדומיים באש מנין ליתן את האמור להלן כאן ואת האמור כאן להלן תלמוד לומר רבה רבה לגזירה שוה:

5 ילקוט סס: 7 ילקוט כ׳ פ״ג, לעיל לד 257:

1 והוא אומר לו ו, א״ל אי | קיסט ע, קשיטה י[1], קסיט א׳ת | דחמרא] אגברי[1], דחמר דפותער[2]וי[1] | בעשרה] פכרי[1], בעשרא דג, בעסרא ת, בי׳ ע, בעשר א[1], בעשרין א[1], בעשתרי ו | פולרי] ע, יין דפוגתר[1]י, פולדי ע°, יין ר[2], פלדין אכ | *וחד — במדברא] וחד ליטר (וחד ליסר ג, וחד ליטרא דאת, וחדא ליטרא פוי) דקופד (דקופר דפא[1]תי) בעשרה (בעסרא ת, בעשר א[1], בי׳ דו) פולרין (פלרין ג, פלדין אכ) וחד (וחדא וג) עיגול (איגול כ) דפיתא (דריפתא דאת, ריפתא כ) בעשרה (בעשרא ג, בעסרא ת, בי׳ ד, בעשתרי ו) פולרין (פלדין א[2]גכ) מן (מאן דאגתי) יהב (יהיב דאת) לך חמר (חמרא דפתי) במדברא מן (מאן אגכתי, ומן ו, ומאן פ) יהב (יהיב דאת) לך קופד (קופר דפא[1]תי) במדברא מן (מאן דאבתי, ומן ו, ומאן פ) יהב (יהיב דאת) לך (ליה פ, לה וג) פיתא (פתא ג, עיגולא דת, פיתא במדברא מאן יהב לך עיגולא י) במדברא דפאגכתי, מן יהב לך חמר במדברא מן יהב לך פיתא במדברא וחד איגול דפיתא בעשרה פולרי וחד ליטר דקופד בעשרה פולרי מן יהב לך כולי האדן (האי ל[c]) במדברא ל | 2 ומן ג, סאן כ, ומאן א | 3 *עקתיה ואג°] עתיקתא לג, עיקתא ל°, עקיתא פ, עתקיה כ, ההיא עקתא דתי, ל׳ ר | עקא] פוא[1]גכר, עקאה א[2], דהוה עקי ליה די, דהוה עייק ליה ת | *אל דפאבתי] אלהי ג, א׳ לו | עולם] עליון פי | הה״ד] הדא היא פ, הד׳ היי ו, הדה אמ׳ ג, הוי י, הה״ד לעשות צדקה ומשפט את | בתחילה] וג, בתחלה פאכת, מתחלה י, לכתחלה ד | ולבסוף | 4 בש״ר א[2] | *אומר דפות] א׳ ל, ל׳ אגכ | יגיע ו, ויגע ג | 5 כילו ג | שלא פ, אינו ח | מה טעם] פגר[2], מאי טעמא חבר[1], שנ׳ דאת | את אשר דבר] ח, את.. דבר אליו ל°דפגת, את.. דבר לו ו, את.. דבר עליו על זרעו א[1]ר[2], על זרעו ר[1] | אין כתי׳ (כתוב ר[1]) כאן פחאר, אין כתו׳ כן ו, לא נאמר דת | את.. עליו] עליו פוא[1], על אברהם ר | 7 זעקת | *ועמרה] וג, ועמ׳ ל, ועסורה דפאבתי | **כי רבה] וגו׳ ל | בשם] פואג, משם די, משום כת | 8 שומע אני אגכ | שנדונו פבי וסרומיים י[1], וסדומים ו, ובסדומים ת | באש] כ, שנידונו ~ אגת, שנדונו ~ דפי, נידונו ~ ו | את ל׳ פי שאמור פ | לחלן — להלן] כן (כאן ג) להלן ואת האמור להלן כן וג, כאן.. ואת האמור (והאמור י) להלן כאן אבי, שלזה בזה ואת האמור שלזה בזה ת, בזה לזה ושל זה בזה פ, של זה בזה ח, בזה בזה ד | 9 *רבה — לגזירה (לגזרה פי) שוה ל°דפאכתי] רבה.. גזירה שוה ג, רבת רבה ו, ל׳ ל |

לו אברהם תן מה שיש עליך לשלם והיה זה אומר מה יש עלי והיה אומר לו אברהם חד קסיט דחמרא לוג אחד יין בי׳ פולרי[1]) וחד ליטר דקופד ליטרא אחת בשר בי׳ פולרי וחד איגול דפיתא וככר לחם אחת בי׳ פולרי מי נתן לך יין במדבר מי נתן לך בשר במדבר מי נתן לך לחם במדבר כלו׳ וכי יש בדעתך שאתן לך יין ובשר ולחם בלא מחיר, ובכי״ל יש כאן עירבובי דברים חד קסיט וכו׳ מן יהב לך חמר וכו׳ וחד איגול וכו׳ וחד ליטר וכו׳ מן יהב לך וכו׳ והגהתי כדר הנכון עפ״י גי׳ שאר הספרים, ועוד הגהתי פיתא במדברא, ובכי״ל כתוב מי יהב לך כולי האדן וכו׳ והוגה כולו האי וכו׳ ועח״נ, ובערוך הועתק מזה המאמר בע׳ קסט אמר ליה חד קיסט דחמר בי׳ פולרי ובע׳ קפד א׳ חד ליטרא דקופד בי׳ פולרין ובע׳ עגל א׳ חד עיגולא דפיתא בעיגול פולרי, וקסיט כמו כסיסטיאה לעיל צד 29, והוראת פולר כאן מטבע קטנה ועי׳ מ״ש צוקקערמאנן בספרו על המטבעות והמשקלות צד 32, ונכונה הגי׳ קופד בדל״ת וכ״ה לנכון גם בכי״ו וכי״א ב׳ וכי״ג ועי׳ לעיל צד 170, ובכי״ל הגי׳ וחד ליטר וזרה גם הגי׳ וחד ליטרא, ואיגול באל״ף איתא גם בכי״כ ועי׳ לעיל צד 211 ובח״נ שם, ובאו״ז שם הועתק ומפורש ואי לא קבל עלי׳ אמר לי׳ הב מה דעלך ואמר מה אית עלי והוה אמר חד דסיט דחמרא פי׳ מדה של יין בעשרה פלרין חד [ליטרא] דקופר בעשרה פלרין חד עיגול מן ריפתא בעשרה פלרין פי׳ ככר לחם אחת תרג׳ ירושלמי עיגול דלחם חד מאן יהיב לך חמרא וכו׳ מאן יהיב לך קופר וכו׳ מאן יהיב לך פיתא וכו׳ ועי׳ גם בח״נ: 2 מן דהוה וכו׳. משהיה האורח רואה צרתו צרה היה אומר ברוך וכו׳ הה״ד לעשות צדקה ומשפט בתחלה עשה צדקה להכניס אורחים במתנת חנם ובסוף בא עליהם במשפט שישלמו מה שאכלו ושתו אם לא היו רוצים לברך, ובאו״ז שם הועתק מאן דהוה חמי עקתיה הדין הוה בריך ברוך מלך העולם שאכלנו משלו, ובלק״ט מפרש המאמר בתחלה צדקה ולבסוף משפט שהיה עושה סעודות לכל עובר ושב ולאחר אכילתו היה אומר לו אמור ברוך מי שאמר והיה העולם שאכלת משלו אם היה אומר מוטב ואם לאו היה אומר לו תן לי הדמים ממה שאכלת הרי משפט וכו׳: 5 את אשר דבר אין כת׳. כן הגי׳ הנכונה בכי״ל וכ״ה בכי״ת את אשר דבר אכ״כ, וכהגי׳ את אשר דבר אליו אכ״כ נוסף בכי״ל אליו בינו שיטי בכתב אחר ועח״נ, ובכי״ו וילקוט הגי׳ את אשר דבר לו אכ״כ וכפי גי׳ זו מפרש בשכל טוב למען הביא וכו׳ אשר דיבר עליו כלומר כל הטובות אשר אני מביא על זרעו כאילו אני מביא על עצמו שהרי לא נאמר לו אלא עליו ותנא רשב״י וכו׳, ובפי׳ ב״ר כי״ט גורם ומפרש מאי טעמא דכתיב למען הביא י״י על אברהם על זרעו אין כתוב כאן אלא על אברהם ולאברהם לא דבר לתת לו כלום כי אם לזרעו דכתיב לזרעך אתן וכו׳, וברש״י עה״ת הלשון על בית אברהם לא נאמר אלא על אברהם וכו׳ ועי׳ בראב״ס: 7 צעקת. כ״ה בכי״ל ועי׳ גם לעיל צד 498: ר׳ חנינא אמר.

—[1]) *φολλάριον.*

ו כא) ארדה נא ואראה תני ר' שמעון בן יוחי אומר זו אחת מעשר ירידות האמורות בתורה: אמר ר' אבא בר כהנא מלמד שפתח להם הקב"ה פתח שלתשובה ארדה נא ואראה הכצעקתה הבאה אלי עשו כלה כלייה הם צריכין ואם לא אדעה אוריע להן מידת הדין בעולם: אמר ר' לוי אפילו אני מבקש לשתוק דינה שלנערה אינו מניח אותי לשתוק. מעשה בשתי נערות שירדו למלאות מים מן העין, אמרה אחת לחברתה למה פניך חולניות, אמרה לה כלו מזונותינו וכבר אנו למות, מה עשת, מילאת את הכד קמח והחליפתו, נטלה זו מה שביד זו וזו מה שביד זו, כיון שהרגישו בה נטלוה ושרפוה. אמר הקב"ה דינה שלנערה אינו מניח אותי לשתוק ההיד הכצעקתם אינו אומר אלא הכצעקתה שלנערה: אמר ר' יהושע בן אלעזר עיקר שלותה שלסדום נ"ב שנה ומהם כ"ה שנה היה

1 ילקוט שם. לעיל לד 368 וש"נ: 2 ילקוט שם. לעיל לד 201 ולד 369, מכילתא בשלח מס' דשירתא פ"ה ... ילקוט שם. ... ספר ... פ"א ... 8 ילקוט שם. ילק ... סדר עולם פ"א. ... נ', תנחומא וירא סי' י':

1 תני] אמר א | *אומר פו] א' ל. לי דאנכתי | זו] ~ היא י | 2 להם לי א | הקב"ה] פואנכי, המקום דת | *הכצעקתה — כלה דואגתי] וג' ל | 3 צריכין] פא'גר, ~ים וחא²כ, חייבין דת, ~ים י | לא] אינן עושין תשובה ל" | להן] ג, להם פ, כהן דות, בהם כי, לי א | 4 של נערה] פואגכ, של נערה אחת ח, של ריבה דתר, כרת הדין י | מניח לי אר | 5 למלאות] הגכ, למלאת פא'י, למלות ו, לשתות ולמלאות דא', לשאוב ולמלאת ת | מים לי הגכ | מן העין] וחא'ג, מן המעיין כי, לי דא²ת | את למה פ, פני מה ו, מדוע א' | פניך ו | חלניות ת | מזונותינו] וחא'כי, מזונותי פג, מזונותיה דא²ת | כבר א' | אנו] ח, אנו הולכין י, אני נוטת פא'גכ, אני מוכנת ו, היא נטויה דא²ת | 6 למיתה ח | עשת] וג, עשתה דפהא²תי, עשתה היא כ, .. זאת א' | *מילאת ל°וג] מילת ל, מילאתה ח, מלאת דפא'כתי, מלאה א² | את לי י | והחליפתו] ת, והחליפה כ, והחליפו דפוא²גי, והחליפו לה חא' | ונטלה פ | מה—וזו — זו] פהא'גכי, שביד זו וזו שביד זו ו, מה שביד זו וזו נטלת מה שביד זו ת, מה ביד זו דא² | כיון] א', כיון דפוא'גכתי | 7 בה] כדבר י, מה עשו כ | נטלוה לי י | ושרפוה] פחא'ג, ושרפו אותה ד'ת, ושרפוה באש וא'כ, שרפוה י | אמר הקב"ה] ח, ~ אפילו (אם ת) אני מבקש לשתוק דפוא²כת | דינה.. אינו מניחני לשתוק פ, אני מבקש דינה ח | הכצעקתם] פוגכ, הכצעקתה ~ דא², הכצעקתה הבאה אלי ~ הת | אינו אומר כן וג, לא נאמר הת, אין כת' כאן כ | 8 של נערה] זו דינה ~ פח, ואי זו זו (ואיזו זו א²ת, איזו זו ו, ואיזה זה זה ג) דינה ~ דוא'גכת | של סדום] ~ לא היתה (היה א'י) אלא דואגכתי | נ"ב] ת' | כר ו | שלותה א'כר | ... רששים ושתים דפיאגב | כ"ה] א'י (איוב), עשרים (עשרין ג) וחמש דפוא²גבת, כ ב י.

מאמר זה ושלאחריו נסדרו גם לעיל צד 257 לפ' וירא י"י כי רבה ועיי"ש: 1 תני רשב"י. וכן נשנה לעיל צד 358 לפ' וירד וכו' ועי' במ"י שם: 2 אמר ראב"כ. לעיל 201 וצד 359 הובא מאמר ראב"כ בדרש ו ע ת ה ועיי"ש, ודורש כאן ואם לא א ד ע ה בהוראת פועל יוצא אודיעה להן וכו' (ועי' במ"י לעיל צד 23 וצד 204) וכדמפרש בלק"ט מלמד וכו' עשו כלה כליה הן חייבין ואם הוזרין אודיע בהן מדת הדין בעולם. יש ידיעה רחמים כמו יודע צדיק נפש בהמתו וכגון וידע אלהים ועי' בתרגומים (וגי' מוטעת או פירוש שהוסיף תלמיד הועה בכי"ל בימי שימי ואם אינן עושין התשובה), ובמכילתא שם וכן אתה מוצא באנשי סדום שהארכת להם לעשות תשובה ולא עשו שנאמר ויאמר י"י זעקת סדום ועמורה וכו' ארדה נא ואראה ואומר וי"י המטיר על סדום ועמורה גפרית ואש וגו' אם עשו תשובה הרי מטר ... גפרית ואש וכו', ובאגדת הז"ל כתב גם אפרהם ולסדומיא נבי אגון ביד מלאכוהי דמך נהובון וכו' ועי' ... צד 601: 4 אפילו וכו'. אמר הקב"ה אפילו אני וכו' ועי' במ"י לעיל צד 494 בד"ה אתם מולדים, ... האגדה דינה של נערה וכו' הדרש הכצעקתם אינו אומר אלא הכצעקתה הכצעקתה של נערה, ובפדר"א ... בדרש הנה זה היה עון סדום אחותך גאון שבעת להם ושלות השקט היה לה ולבנותיה ויד עני ואביון לא החזיקה ...) ר' יהודה אומר הכריזו בסדום ואמרו כל מי שהוא מחזיק ידו בפת להם לעני ולגר ולאביון ישרף באש ... בתו של לוט היתה נשואה לאחד מגדולי סדום ראתה עני אחד מדוקדק ברחוב העיר ועגמה נפשה ... עושה בכל יום כשהיתה יוצאת לשאוב מים היתה נותנת בכד שלה מכל מזון ביתה ומכלכלת אותו העני אמרו אנשי סדום העני הזה מאין הוא חי עד שידעו הדבר והוציאו אותה לישרף אמרה אלהי עולם עשה משפטי ודיני מאנשי סדום ועלתה זעקתה לפני כסא הכבוד אמר הקב"ה ארדה נא ואראה הכצעקתה וכו' אם כצעקת הנערה הזאת עשו אנשי סדום אהפוך יסודותיה וכו', וכן בתר"י א' האגדה אתגלי כדון ואחמי הא בקיבילתא דריבא פלוטית דעלת קדמי וכו', ובילקוט הועתק תחלה מאמר זה מפדר"א (והגי' שם פלטית בתו של לוט) ואח"כ בלשון הצעה ואית דמפקין בהאי לישנא המאמר שלפנינו, ומתחיל שם א"ר לוי אפילו אני מבקש לשתוק דינה מדת הדין אינו מניח אותי לשתוק מעשה בשתי נערות וכו', ובסנהדרין שם הסיפור הויא ההיא רביתא דהות קא מפקא ריפתא לעניא בחצבא איגלאי מלתא שפיוה דובשא ואוקמוה על איגר שורא אתא זיבורי ואכלוה, ושם מסיים והיינו דכתיב ויאמר י"י כי רבה ואמר רב יהודה אמר רב על עיסקי ריבה, והגי' ריבה איתא גם בדפוסי' וכי"ת וכן בפי' ב"ר כ"י ומפרש ... של נערה אינו מניח לי מדת הדין לשתוק, ומפדר"א ומסנהדרין שם נובע הסיפור במדרש אגדה הוצ' ר"ש"ב ... שם והיתה בת לוט ושמה כלה והיתה הולכת לשאוב מים וכו' אמרו אנשי סדום מאין הוא חי זה העני ... ובת עשו הלכו והפשיטוה ומשחו דבש והיו הדבורים והזבובים אוכלים את הדבש וכו' עד שהמיתוה ולכך אמר ... שבסנהדרין שם הועתקו ... במדרש אגדה ועיי"ש ובס' הישר פ' וירא ובמדרש הגדול עמ' 284 ועי' ע בעניר לעבען אבראהאמס צד 162 וגרינבוים נייע בייטרעגע וכו' צד 135: 8 נ"ב שנה. משנת הפלגה שבה נתיישבה סדום והיא שנת מ"ח לאברהם עד שנת המהפכה שהיא שנת צ"ט לאברהם שהרי שבו ביום שנתבשרה שרה באו המלאכים לסדום ולשנה אחרת ילדה וכתיב ואברהם בן מאת שנה בהולד לו וכו' (ועי' במ"י לעיל צד 474 וצד 490), ובפי' ב"ר כ"י מפרש עיקר שלותה של סדום לא היתה אלא חמשים ושתים שנה כדאמרינן בס"ע ובב"ר בן ארבעים ושמונה שנה הכיר אברהם את בוראו (כלו' בהפלגה ועי' לעיל צד 274 וצד 459 ובמ"י צד 273) וזו היא התחלת ישובה של סדום

הקב"ה מרעיש עליהם הרים ומביא עליהם זועות כדי שיעשו תשובה ולא עשו הה"ד המעתיק הרים ולא ידעו אשר הפכם באפו (איוב ט ה):

כב) ויפנו משם האנשים הדא אמרה שאין עורף למלאכים: ז

וילכו סדמה ואברהם עודנו עומד לפני י"י אמר ר' סימון תיקון סופרים זה, שכינה ממתנת לאברהם:

3 ילקוט כ' פ"ג, חגיגה ט"ו א': 4 ילקוט שם, שמות רבה פמ"א סי' ד', ויקרא רבה פי"א סי' ה', תנחומא מ"ב בראשית סי' ד', תנחומא בשלח סי' ט"ו, מדרש תהלים י"ח סי' כ"ב וסי' כ"ט: ועי' ירוש' ביכורים פ"ג ס"ה ג', ויקרא רבה פל"ח סי' ב', מכילתא בשלח מס' דשירתא פ"ו, ספרי בהעלתך סי' פ"ד, שמות רבה פי"ג סי' א' פ"ל סי' ט"ו, במדבר רבה פ"כ סי' ו':

1 מרעים י[1] | זוועות תי (שם) | 2 אשר] ואי, ולבסוף אשר ל[0]ג, ובסוף .. דפכ, ולכוף ת | 3 *הדא אמרה דכר[2]] הדה אמרה חא'ני, הדא אמרת ת, ה' אמ' ל[0], ההיד ל, הרא היא פ, הדה הי' ן, הרא היא דאמרינן א[1] | אין ת | ערף ן | 4 סימון] שמואל י | תקנת ת | זה] הוא זה דפוא[2]נבי, היא זו א[1], הוא זה וי"י עודנו עומד לפני אברהם ת | שכינה] וחאגב, שהשכינה דתי | 5 ממתנת] והכ, היתה ~ דפאגתי |

דכתיב ויהי כל הארץ שפה אחת וכתיב וימצאו בקעה בארץ שנער וישבו שם שעסקו בישובו של עולם וכתיב ויפץ י"י אותם משם כדאמרינן בב"ר הלכו להם בני צידון לצור ובני צור לצידון (לעיל צד 360) וכתיב ויאמר י"י אל אברם לך לך נמצאת אתה אומר שבתחלת יישובן (וצ"ל שמתחלת יישובה) של סדום ועד מאה שנה בהולד לו את יצחק אינן אלא חמשים ושתים שנה נמצאת אתה אומר שעיקר שלותה של סדום אינה אלא חמשים ושתים שנה, ובס"ע שם איתא אבינו אברהם היה בהפלגה בן מ"ח שנה א"ר יוסי נביא גדול היה עבר שקרא שם בנו פלג ברוח הקודש שנ' כי בימיו נפלגה הארץ (ועי' במ"י לעיל צד 349) וכו' ישיבתה של סדום נ"א שנה מהן שלוה והשקט היה לה ולבנותיה כ"ו שנה (ות"נ שם ישיבתה של סדום נ"ב שנה ועי"ש בהערות רד"ב ראטנער), ובשבת שם הנה נא העיר הזאת קרובה וכו' מתוך שישיבתה קרובה וכו' מאי קרא דכתיב אמלטה נא שמה נ"א בגימטריא נ' וחד הוי ושל סדום נ' וב' ושלותה כ"ו דכתיב שתים עשרה שנה עבדו וכו' ושלש עשרה שנה מרדו ובארבע עשרה שנה וגו' ועיי"ש בפירש"י ובתוספות שם בד"ה ושל סדום וברש"י עה"ת לפ' הנה נא העיר וכו', וקשה לפרש כאן ומהם כ"ה שנה שהיה הקב"ה מרעיש עליהם וכו', ובתנחומא שם לשון הדרש ויבאו שני המלאכים סדומה זש"ה והמה מרו ועצבו את רוח קדשו ויהפך להם לאויב הוא נלחם בם א"ר ירמיה בר אלעזר חמשים ושתים שנה הקב"ה מעיד באנשי סדום ומזעזע עליהן את ההרים כדי שיעשו תשובה אמר רשב"י מקרא מפורש הוא המעתיק הרים ולא ידעו אשר הפכם באפו כיון שלא עשו תשובה הפכם וכו', והמאמר שלפנינו הועתק במעין גנים איוב שם והגי' שם עיקר שלותה וכו' לא היו אלא חמשים ושתים שנה וכו' ומסיים שם הה"ד המעתיק הרים ולא ידעו וכיון שלא עשו תשובה הפכם באפו: 3 הדא אמרה. כן הגהתי ועח"נ ולעיל צד 484, ובפי' ב"ר כי"ט מפרש הדא אמר' שאין עורף למלאכים שלא היו פונים לאחוריהם והולכים (ובפי' ב"ר כי"א שאין עורף וכו' כדין אנשים שבשעושי' שליחותן פונין לאחריהם והולכין) אבל אלו המלאכים לא חזרו לאחוריהם שנ' ויפנו משם שאין ת"ל משם אלא ויפנו ומה ת"ל משם כמו (שמעינן כמו) שהם זקופין ועומדין הלכו משם לדרכם כי תורתם שלהם זו היא הליכתם דכתיב לא יסבו בלכתן ובספר יחזקאל מפורש הכל, ובחגיגה שם אמר גמירא דלמעלה לא הוי לא ישיבה ולא תחרות ולא עורף וכו' ופירש"י שם לא עורף דבכל צדיהן יש להם פנים: 4 תיקון סופרים זה. שהיה ראוי לומר לפי הענין וי"י עודנו עומד לפני אברהם ודורשו ר"ס שכינה ממתנת לאברהם, וכן בתנחומא מ"ב שם בדרש וענותך תרבני וכו' א"ר סימון ראה מה כתיב ויפנו משם האנשים וילכו סדומה ואברהם עודנו עומד לפני ה' לא היה צריך לומר אלא והאלהים עודנו עומד אלא תיקון סופרים הוא הוי וענותך תרבני, ובאותו המאמר בשמו"ר פמ"א א"ר סימון בא וראה וכו' לא היה צריך לומר אלא וי"י עודנו עומד לפני אברהם אלא תקון סופרים הוא הוי וענותך וכו', וכן במדרש תהלים שם סי' כ"ט מדבר באברהם שהיה יושב והשכינה עומדת וכו א"ר סימון בשעה שנגלה הקב"ה על אברהם היה מצטער על מילתו אמר הקב"ה למלאכים לכו אצלו ונטפל להם השכינה ומעכבת לו עד שהלכו המלאכים שנ' ויפנו משם האנשים וכו' ואברהם עודנו עומד לפני ה' א"ר סימון תיקון סופרים הוא זה שהשכינה עומדת וממתנת לו וכו' (ועי' לעיל צד 479), ובוי"ר שם פי"א בתוך המאמר עם חסיד תתחסד וכו' ר' יהודה פתר קרא באברהם אבינו כיון שבא בחסידות וכו' אימתי בא בחסידות בשעה שאמר אל נא תעבור מעל עבדך מה כתיב תמן ואברהם עודנו עומד וכו' הובא א"ר סימון תקנת סופרים שכינה היתה ממתנת לו, ובמדרש תהלים שם סי' כ"ב עם חסיד וכו' מה כתיב תמן ואברהם וכו' א"ר סימון תקון סופרים הוא זה שכינה היתה ממתנת לו עד שנפנה מן המלאכים, וכן דורש ר' סימון וי"י עודנו עומד וכו' במאמרו בירוש' ביכורים שם אמר הקב"ה מפני שיבה תקום והדרת פני זקן ויראת מאלהיך אני ה' אני הוא שקיימתי עמידת זקן תחילה ועי' גם בוי"ר פל"ח ובמנחת שי בראשית י"ח כ"ב, ומלבד מאמר ר' סימון שלפנינו שהובא בכל אלו המקומות איתא עוד בשמו"ר פי"ג ונטל החול אלו ישראל שנמשלו לחול וכו' שנטלתי אותם בעולם ואמרתי כל הנוגע בהם כנוגע בבת עינו (כ"ה בדפ"ר, ובד"ו כל הנוגע בהם כנוגע בבבת וכו' ועי' גם במכילתא וספרי שם, ולשה"כ בזכריה ב' י"ב כי הנגע בכם נגע בבבת וכו') ר' יהושע אומר תיקון סופרים הוא עיני כתוב ועי' מ"ש בערוך ע' כבד א' בספרים הראשונים הוא כתוב בבבת עיני, ובבמ"ר פ"כ איתא בדפ"ר אמר הקב"ה וכו' הכתבתי על ישראל כל הנגע בהם כנוגע בבת עינו, ובד"ו שם הכתבתי וכו' כי הנגע בכם כנוגע בבבת עינו, ובלק"ט מפרש המאמר שלפנינו ואברהם וכו' לפני ה' כנה הכתוב ששכינה ממתנת לאברהם, ובלשון זה אלא שכינה הכתוב או כינה הכתוב הובאו במכילתא שם י"א כינויים במקרא ובראשם ר' יהודה אומר בבבת עין אינו אומר אלא בבבת עינו כתיב כביכול כלפי מעלה אלא שכינה הכתוב כיוצא בו וכו', ובספרי שם ז' מאילו הכינויים בלשון אלא שכינה הכתוב (ושם ל"ג ר"י אומר, ועי"ע שם פי' ק"ה), והפ' ואברהם עודנו וכו' לא הובא במכילתא וספרי ושם ליתא בכלל הלשון תיקון סופרים, ובתנחומא בשלח שם (והמאמרים בתנחומא מן בא סי' ה' עד סוף בשלח נובעים ממכילתא ועי' גר"פ צד 232 ומבוא לתנחומא מ"ב צד 14) הובאו בסדר אחר י' מאילו הכינויים שבמכילתא (ומהם נשתרבב הכינוי ביחזקאל ח' י"ז והנם שולחים וכו' בתוך המאמר שנוסף שם בסוף הענין) ועוד ניתוספו שם כינויים אחרים ובתוכם גם הפ' ואברהם עודנו וכו' וכל הכינויים שם עולים ביחד למספר י"ח (ועי' בערוך שם ובעמת"ר ח"ב צד 554) והן שנמנו באבלה ואבלה הוצ' פרענסדארף צד 113 סי' 168 (ומתחיל שם י"ח מלין תקן עזרא וסי' ואברהם עודנו עמד לפני ה' הי' צ"ל וה' עודנו עמד לפני אברהם שהרי כתיב וירא וכו' ותבע מן השכינה שיתעכב

ח כג) ויגש אברהם וגו׳ ר׳ יודה ור׳ נחמיה ורבנין ר׳ יודה אמר הגשה למלחמה היך דאת אמר ויגש יואב והעם אשר עמו למלחמה וגו׳ (ש״ב י יג) ר׳ נחמיה אמר הגשה לפיוס היך דאת אמר ויגשו בני יהודה אל יהושע (יהושע יד ו) לפייסו, רבנין אמ׳ הגשה לתפילה היך דאת אמר ויהי כעלות המנחה ויגש אליהו וגו׳ (מ״א יח לו), אמר ר׳ לעזר פשט ליה אם למלחמה אני בא אם לפיוס אני בא אם לתפילה אני בא: ר׳ סימון ור׳ לוי ור׳ יוחנן משי׳ מנחם דגליא זה שעובר לפני

1 ילקוט כאן, ילק׳ יהושע ר׳ כ״ב, לקמן פנ״ג, לגדת גנלאיה פכ״ג, סנחומא וירא סי׳ ח׳ : 6 ילקוט ר׳ פ״ג, ירוש׳ נרכות פ״ד ה׳ ג׳ :

1 ר׳ — ורבנין ל׳ ם | יהודה | יהודה | נחמיא א³ | יהודה | אמר] וכ, אומר דפחאנתי | מצינו הגשת א¹ | 2 *והעם — עמו ד׳וני׳] וכל העם (הוא והעם א׳) אשר עמו פא¹, והעם אשר אתו א²כ, וכל העם . . אתו י (יהושע). והעם אשר עמו לפני ארם דת. ל ל | ור ת | אומר פותי | לפיים ן | 3 לפייסו] פחא׳גי (שם), לפיים ן, לפיום י, ל׳ דא׳ת | של תפילת ג | 4 כעלות] וא²כי, כעלת ג, בעלות ד | וגו׳] הנביא ויאמר יי׳ אלהי אברהם יצחק וישראל וגו׳ א׳ג, הנביא . . וישראל היום יודע כי אתה פ, הנביא . . אתה אלהים בישראל ת, הנביא . . בישראל וגו׳ די | א״ר אלעזר פגכ, ר׳ אלעזר וא׳ר, ר׳ אליעזר דא²י | פשיט י | ליה] אי׳, לה דפוא׳נכת, ליה בכל עניינא ר¹, בכל עניינא ר² | 5 ואם לפיום פ, אם לפיים ן | ואם פן | בשם ר׳ יוחנן י | משי׳ — דגליא] משום . . דגליא ג, בשם ר׳ מנחם רגליא פא¹, ור׳ מנחם רגליא כ, משם ר׳ מנחם ן, ל׳ דא׳תי | שעובר] ר׳, שהוא עובר דפואנכתי |

לו עד שיגמל חסד למלאכים ומפני זה כנה הכתוב, ושאר הכינויים שם בלשון הצ״ל או הצ״ל אלא שכנה או הצ״ל אלא שכנה הכתוב) וכן נמנו בדקדוקי הטעמים הוצ׳ בער ושטראק צד 44 „י״ח מלין כנויי סופרים" וכל אחד שם בלשון אלא שכינה הכתוב (ושם מפיק והנם שולחים וכו׳ ומעייל מלאכי א׳ י״ב ועי׳ גם גינצבורג אינטראדוקטיאן וכו׳ צד 851 ועד 862). ובמסורה גדולה ריש במדבר י״ח מלין תקון סופרים וכו׳ ושם תהלים ק״ו כ׳ חד מן י״ח מלין בקריאה תקון סופרים וכו׳ ועי׳ במנחת שי זכריה ב׳ י״ב ובמסורה הוצ׳ גינצבורג ח״ב צד 710 סי׳ ר״ו, ובתנחומא הלשון ואברהם עודנו עומד לפני ה׳ אלא שכנהו הכתוב, וכן לשון זה שם ברוב הכינויים, ובהכינוי הראשון הגי׳ שם בהוספת דברים כי הנוגע וכו׳ עיני היה לו לומר אלא שכנהו הכתוב כביכול כלפי מעלן וכנהו הכתוב שהוא תיקון סופרים אנשי כנסת הגדולה (ובעל צידה לדרך כתב שהתיבות אנשי כנה״ג לא נמצאו בספרי התנחומים ישנים דיוקני), ומה שאיתא עוד שם בסוף הכינויים „אלא שכינו פסוקים אלו אנשי כנסת הגדולה ולכך נקראו סופרים שהיו סופרים כל אותיות שבתורה ודורשין אותן וכן והנם שולחים את הזמורה אל אפי והם תקנו אל אפם" העיד כבר בעל מאור עינים באמרי בינה פי״ט שלא נמצא מאומה מזה המאמר בשני מדרשי ילמדנו קדמונים שהיו תחת ידו, ועוד העיר שם שבתרגום השבעים תרגמו עודנו עומד לפני ה׳ ואל אראה ברעתי בבבת עינו וכן כלם ועיי״ש, ומזה ראייה גמורה שאין לפרש תיקוני סופרים שהסופרים תקנו ושינו לשון הכתוב אלא שדרשו לא היה צריך לומר וכו׳ והכתוב עצמו כינה על דרך תיקון סופרים, וכל הכינויים (חוץ מאותן שבספ׳ במדבר י״ב י״ב) מעטם להוציא ממשמעות הענין כביכול כלפי מעלה, ולכן הוראת תיקון סופרים במאמר ר׳ סימון (ובמאמר ר׳ יהושע בשמו״ר שם) כמו הלשון אלא שכינה הכתוב במכילתא וספרי, וכן איתא בדקדוקי הטעמים שם שמנה עשר דברים כתובים בתורה ואינם כתובים כתיקונם וחכמי ישראל קורים אותם בתיקון סופרים לא שתיקנו אותם שמחקו וכתבו אלא שכתב משה רבינו בתורה ומה שכתבו הנביאים בשאר הספרים כשכתבום על כינוי הסופרים לא חיסרו ולא הותירו וראויים להקרות כינויי סופרים ואלו הן כנויים וכו׳ (והלשון מתוקן יותר בזה המאמר שהובא בשם ספר ישן בראב״ם במדבר י״א ט״ו וביפ״ת ועי׳ גם בלוי מאכארעטישע אונטערזוכונגען צד 50), וגם רש״י ז״ל מפרש תיקון סופרים בלשון היה לו לומר אלא שכינה הכתוב או בלשון שכינה הכתוב (ועי׳ במדבר י״א ט״ו י״ב י״ב ש״א ג׳ י״ג חבקוק א׳ י״ב איוב ז׳ כ׳), ובפירוש המאמר שלפנינו כתב ואברהם עודנו וכו׳ והלא לא הלך לעמוד לפניו אלא הקב״ה בא אצלו וכו׳ והיה לו לכתוב וה׳ עודנו עומד על אברהם אלא תיקון סופרים הוא זה אשר הפכוהו רז״ל לכתוב כן, וגם הרא״ם הביא זו הגי׳ ברש״י שהפכוהו רבותינו וכו׳, ובמאמר עינים שם וביפ״ת העידו שלא נמצאה ברוב הנוסחאות (ועי׳ גם ברש״י עה״ת הוצ׳ ברלינער מהדורא א׳ ובמבוא שם צד 11), אכן גם בפירושו לאיוב ל״ב ג׳ כתב זה אחד מן המקראות שתקנו סופרים את לשון הכתוב וכו׳ ועי״ע בשמו״ר פ״ל סי׳ ט״ו וצע״ג, ובמנחת שי זכריה שם האריך בענין תיקוני סופרים והביא דעת הקדמונים ועי״ע במ״כ ובהערות רמא״ש למכילתא שם ובכרם חמד מחברת ט׳ צד 52 ובדור דור ודורשיו ח״א צד 63 ובאגה״ת ח״ב 205 ובענציקלאפעדיא חלק ח׳ צד 366, וגם הח׳ דיללמאנן (מהדורא ו׳ צד 269) העיר שבכל התרגומים מתורגם ואברהם עודנו עומד וכו׳ ולכן אין לפרש מה שאמרו תיקון סופרים הוא שהסופרים הגיהו נוסחת המקרא: 2 והעם אשר עמו. כן הוספתי, וכ״ה גם בכי״ל ודפוסי׳ לקמן פצ״ג והוא הפ׳ בש״ב שם, ובדה״א י״ט י״ד לשון הפ׳ ויגש יואב והעם אשר עמו לפני ארם למלחמה וכו׳ ועת״נ, ולקמן שם נסדר המאמר לפ׳ ויגש אליו יהודה וכו׳, ומעם הגשה למלחמה כאן שדבר אברהם קשות האף תספה וכו׳, ובאג״ב שם ג׳ ר״י אומר אין ויגש אלא לשון מלחמה שנ׳ ויגש יואב והעם אשר עמו למלחמה ור״נ אומר אין ויגש אלא לשון בקשה שנ׳ ויגש אליו יהודה וחכמים אומרים אין ויגש אלא לשון תפילה שנ׳ ויהי בעלות המנחה וכו׳, ובתנחומא שם איתא רק ואין ויגש אלא תפלה שנ׳ ויהי בעלות וכו׳, ובכי״ל אי הגי׳ כעלות וכן לקמן פצ״ג וכן הובא גם בלק״ט ועת״נ, ובמקרא כתוב בעלות, ובפירש״י עה״ת הובא הגשה לפיוס ויגש אליו יהודה וצ״ע, ובהדרש הגשה לתפילה מתורגם בתר״י א׳ וצלי אברהם: 4 אמר ר׳ לעזר. וכ״ה עוד בג׳ כ״י אמר ר׳ אלעזר, ופשט לשון צווי, ולקמן פצ״ג הגי׳ בכי״ל ר׳ לעזר פשט לון אם למלחמה וכו׳, ובפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א גורס ומפרש ר׳ אלעזר פשט ליה בכל (פשט בכל) עניינא באלו ג׳ עניינים פירש ר׳ אלעזר על אברהם שבכח של שלשתם (שבכח שלשתם) בא (אני בא) כנגד המקום: 5 דגליא. מן גליא, והגי׳ המשובשת ברו״ש היתה גם לפני בעל פי׳ ב״ר כ״י וזר פירושו מנחם רגליא גנוס קטן רגלים, וגר׳ שנסדר כאן זה המאמר בדרש ויגש הגשה למלחמה והגשה לפיוס והגשה לתפילה ולכן אין אומרים לזה שעובר לפני התיבה אלא בוא וקרב (וגם תרג׳ ויגש וקרב) שפתרונו בוא ועשה מלחמתינו וגם בוא ועשה קרבן של ציבור (וזהו תפילה), ונעדר כאן פייס בעדינו ועי׳ הגי׳ שהובאה במ״כ מספר יוחסין, ובירוש׳ ברכות שם איתא ר״א או׳ העושה תפילתו קבע אין תפילתו תחנונים ר׳ יהושע או׳ המהלך במקום סכנה מתפלל תפילה קצרה מעין י״ח ואומר הושיעה את עמך ישראל בכל פרשת העיבור יהיו צרכיהן לפניך וכו׳ ר׳ אחא

התיבה אין א' לו בוא ועשה אלא בוא וקרב בוא ועשה מלחמתינו בוא ועשה קרבן שלציבור : אמר ר' תנחומא למה התקינו ברכת חמש עשרה שומע תפילה, כנגד אזכרה חמש עשרה שבהבו לייי בני אלים ייי למבול ישב (תהלים כט י) שהוא כלה הפורענות מלבוא בעולם :

[האף תספה צדיק עם רשע] ר' הונא בשם ר' אחא האף תספה את נדור את האף ואף לא יגרורך, אמר ר' יהושע בר' נחמיה אף שאת מביא לעולמך את מכלה את הצריקים עם

1 ילקוט שם , ירוש' ברכות פ"ב ה' ס' ועי' ברכות כ"ט ב', מגילה י"ז ב', תנחומא מ"ב וירא סי' ס', תנחומא שם סי' ס' : 4 ילקוט שם , תנחומא וירא סי' ח' :

1 אינו א[1] | או' וג, אומר א[1], אומרי' ד[1]א[2]ב, ־ים דר[1]י, ־ין ת | בא פואכתי (וכן בסמוך) | ועשה] והתפלל בא ועשה פ | אלא] פא'כר, ל' דוא[2]גתי | בוא — מלחמתינו] קרבני פא[1]. ל' דוא[2]גכתרי | בא פוגכי, ר"א בא א[1] | של ציבור] וגכ, של צבור פא[1]ר, של צבור אלא בוא (בא ד[1]א[2]י) וקרב להתפלל דא[2]י, . . אלא בוא וקרב והתפלל ת | 2 תקנו א[1] | ברכת] פ, ברכה גכ, ברכות דוא[2]תי, ל' א[1] | ט"ו ת, חמש עשרה ברכות א[1], שמנה עשרה ן | שומע] פג, עד שומע דאתי, בשומע ן | אזכרו' חמש עשרה ד[1]. ט"ו (חמש עשרה פ, המשה עשר ר[1]) אזכרות דפאתרי, אזכרות שמנה עשרה ן, אזכרות ג | שבהבו] שבמזמ' הבו ת | 8 ייי] וא[1]נ, עד ~ דפא[2]תרי | ישב] ~ מה ישב ת, מהו ייי למבול ישב ר | שהוא כלה] פגכ, שכלה א[1]ר[2], שכילה ר[1], שהוא מכלה דותי, שהוא מכלה א[2] | הפורענות] את הפורענות דא[1]גכתרי, . . פורענות ן, . . . הפורעניות פ, ל' א[1] | מלבא פכר[2]י, לבא א[1] | בעולם] ור[1]. לעולם דפא[2]גכתר[2]י, לעולם את הפורענות א[1] | 4 הונא ג | גדור] כ, גודר דפאתר[2], גורר גר[1]י, גרר ן, גוזר ר[8] | 5 ואף] וגכ, והאף דפאתרי | *יגדורך פ] יגדרך דאת, יגודדך ל, יגודרך ר[2], יגוררך ג, יגררך וי, יגורך כר[1] | בר'] ד[1]פוגכ, ברבי י, בר דאת | נחמן א | באף גר | לעולם אי, בעולמך גר[1] | מכלה] וחא[1]גכר, ~ בו דפא[2]תי | את ל' חר[1]י | עם] פוחגרי, ואת דאכת |

בשם ר' אסא כל מה שש"ץ עובר לפני התיבה ותובע צרכי עמך לפניך ר' פינחס ר' לוי ר' יוחנן בשם מנחם דגלייא זה שעובר לפני התיבה אין אומר לו בוא והתפלל אלא בוא וקרב עשה קרבנינו עשה צרכינו עשה מלחמותינו פייס בעדינו, ונכונה הגי' לפנינו אלא בוא וקרב, וכן ליתא לפנינו ובכ"י שציינתי מה שנוסף נגד הירושלמי בסוף המאמר בדפוסי' וילקוט ושני כ"י מאוחרים אלא בוא (בא) וקרב להתפלל (והתפלל) ועח"נ, וטעם המאמר אין אומרים לו בוא ועשה כלו' עבודתך או שלידותך אלא אומרים לו בוא וקרב ומפרש כאן זה הלשון בשתי הוראות בוא ועשה מלחמתינו בוא ועשה קרבן של ציבור ועי' גם בעמת"ל ח"ד צד 368, ובפי' ב"ר כ"י גורס או מפרש אין אומ' לו בוא ועשה בוא והתפלל אלא בוא וקרב ועשה תפלה של צבור, ומנחם דגליא הוא ר' מנחם איש גליא שאומר בתוספתא עירובין פי"א (פ"ח) ציגור שעלו בו וכו' (ובברייתא כתובות ס' א' נחום איש גליא אומר וכו'), ועוד איתא בפסיקתא סוף פ"ט (ובוי"ר פ"ט וסוף פכ"ז) ר' פנחס ור' לוי ור' יוחנן בש"ר מנחם דגליא אמר לעתיד לבא כל הקרבנות בטלין וכו' ועי' באגה"ת ח"ב צד 559, ובדפוסי' ובילקוט ובשני כ"י נשמט כאן מש' מנחם דגליא : 1 א"ר תנחומא. בירוש' ברכות פ"ב ה"ד ר' אחא בשם ר' יהושע בן לוי אף מי שהתקי' את התפילה הזאת על הסדר התקינ' שלש ברכות ראשונות ושלש ברכות האחרונות שבחו של מקום והאמצעיות צרכן של בריות חנינו וכו' קבצינו וכו' שופטינו וכו' הכנע קמינו וכו' (זה ברכת המינים) צדקינו וכו' (זה ברכת על הצדיקים) בנה ביתך (זה ברכת בונה ירושלים) ושמע עתירתינו (זה ברכת שמע קולנו) ורצינו בתוכו (זה ברכת רצה) וכו' א"ר ירמיה מאה ועשרים זקנים וכו התקינו את התפילה הזאת ומה ראו לסמוך וכו' א"ר אחא מפני מה התקינו גואל ישר' ברכה שביעי' וכו' א"ר חייא בר אבא מפני מה התקינו רופ' חולים ברכ' שמינית וכו' א"ר אלכסנדרי מפני מה התקינו מבר' השני' ברכ' תשיעי' וכו' מה ראו לסמו' מברך השנים למקבץ נדחי ישראל וכו' נתקבצו הגליות והדין נעשה הזודי' נכנעין והצדיקים שמחים ותני עלה כולל של מינים ושל רשעים במכניע זדים ושל גרים ושל זקנים במבטח לצדיקים ושל דוד בבונה ירושלים וכו' אמר ר' תנחומא מפני מה התקינו שומ' תפילה ברכ' חמש עשר' כנג' ה' למבול ישב שהוא כולה את הפורענו' מלבוא לעול' וכו' (ובירוש' ברכות ד' מגנצא הגי' מפני מה וכו' שומע תפלה ברכת ט"ו כנגד וכו' מלבוא בעולם, ושם בפי' מהרש"ס למבול ישב לשון עכבה וכו' ועכב בעצמו מלעשות הפורענות וכו', ובילק' מכירי התהלים נ' כי' מ"ט הועתק מפני מה התקינו שומע ברכה ט"ו וכו' שהיא כל"ה וכו' מלבא בעולם), ובסוגיא דירושלמי שם לא הוזכרה ברכת את צמח דוד לברכה בפני עצמה וכדאמר ותני עלה כולל וכו' ושל דוד בבונה ירושלים וכו' ועי' בתוספתא ברכות סוף פ"ג ועיי"ע במראה הפנים ובאהבת ציון למהרז"ף, וא"כ צריך לפרש במאמר ר"ד שברכת שומע תפילה היא ברכה ט"ו עם ברכת המינים, וכן בירוש' ברכות פ"ד ה"ג בד"ו ולמה שמונה עשרה וכו' אמר ר' לוי כנגד י"ח הזכרות שכתוב בהבו לי"י בני אלים א"ר הונה אם יאמר לך אדם שבע עשרה אינון אמור לו של מינין כבר קבעו חכמים ביבנה ועיי"ש בפני משה (ובירוש' ברכות ד' מגנצא הגי' שם אם יאמר לך אדם י"ט אינון אמור לו של מינין קבעו חכמים ביבנה), ובתנחומא מ"ב וירא שם ולמה י"ח כנגד י"ח אזכרות שכתיב בהבו לה' בני אלים משיבין לר' לוי והא בבבל אומרים י"ט אמר להם אף הוא מן האזכרות שנאמר אל הכבוד הרעים וכו' ועי' בבבלי ברכות כ"ח ב' ומגילה י"ז ב' ובס' המכריע סוף תענית ועי"ע בתולדות ר"א הקליר הערה כ"ח ול"ג ובהוספות שם ובכדור הגיון לב צד 64 ובאהבת ציון וירושלים ברכות צד 106 ובהערות רש"ב שם ובמבוא לתנחומא דף ט"ז ע"א ובמאמר ידידי רו"מ עלבאגען על תפלת ש"ע במ"ח חלק מ"ו צד 348 : 2 כנגד אזכרה. השם י"י למבול ישב הוא השם ט"ו במזמור הבו לי"י בני אלים וכנגד זה השם י"י למבול ישב שזכר את נח וכל אשר אתו וכילה הפורענות מלבוא בעולם ע"י המבול תקנו ברכת שומע תפילה שיחוס וירחם עלינו ויכלה כל מיני פורעניות מעלינו : 4 האף תספה. ר"ה בשם ר"א דורש האף לשון אף וחימה ותספה לשון אכיפה את גדור וכו' אתה תגדור ותכבוש את האף ואף לא יגדור ויכבוש אותך, וקשה לפי זה הדריש לפרש התיבות צדיק עם רשע ועי' גם ביפ"ת, וריב"נ דורש ג"כ האף לשון חימה ותספה כמשמעו באף שאתה מביא בעולמך את מכלה את הצדיקים וכו', ובת"א מתורגם כן בלשון תימה האף תספה צדיק וכו' הברגז תשיצי זכאה וכו' וכן האף תספה ולא תשא למקום וכו' הברגז תשיצי ולא תשבוק לאתרא וכו', וממה שהעיר במנחת שי האף הה"א בפתח בספרים מדוייקים כ"י וכו' משמע שראה גם בספרים אחרים

הרשעים. ולא היא שאין אתה תולה לרשעים בשביל צדיקים אלא שאת מכלה את הצדיקים עם הרשעים: ר' ור' יונתן ר' אמר בשר ודם חמה כובשתו אבל הקב"ה כובש את החמה נוקם ייי ובעל חמה (נחום א ב). ר' יונתן אמר בשר ודם קנאה כובשתו אבל הקב"ה כובש את הקנאה אל קנוא ונוקם וגו' (שם שם): ר' שמלאי שאליה לר' יונתן אמר ליה מהו דכתי' יש נספה בלא משפט (משלי יג כג). אמר ליה בלא משפט מקומו, מעשה באחד שנשתלח לגבות בני טבריא ובני ציפורי, כשהוא גובה ראה אחד מציפורי עמד ותפשו, אמר לו מציפורי אני, אמר לו יש [בידי] כתבים לציפורי לגבותה, ולא 31c הספיק לגבות בני טבריא עד שבאתה רווחה לציפורי, ונמצא נספה בלא משפט מקומו: ר' לוי ור' סימון ר' לוי אמר לדוב שהיתה משכלת בחייה ולא מצאה לשכל בחייה ושכלה בבניה, ר' סימון אמר למגל שבוססת כובין לא מצאה כוסחת שושנים:

כה) חלילה לך וגו' אמר ר' יודן חללה היא לך בריא היא לך, אמר ר' אחא חלילה חלילה

2 מדרש תהלים מ"ב ל"ד סי' ח : 4 ילקוט שם, ילק' משלי ר' תתקי"ג: 10 ילקוט ר' פ"ג, תנחומא שם, ע"ז ד' ח': תנחומא ת"ב רמ"ח כי וירא סי' י' ובי' י"ח, רגדת גליסים סב ב:

1 לא ור' | דיין] פוג, די הא'ב"ר, דייך דא'תי · שאין אתה] הא'ר', שאין את וכ', שאין פי' שאתה דא'ר'ת, שאת ג | של רשעים ג | בשביל ל'ג | צדיקים] פא'ב, הצדיקים דוא'תי, לצדיקים ג | את ל' פוי | צדיקים פ | עם] ואת ת, בשביל ו | 2 ר — יונתן ל' פ | אמר] וג, אומר דפא'תי | חמה] אי', חימה דפוגת | כבשתו י | כובש] הוא ~ א' | החמה] פא'תי', החימה דוג | חמה] פא'תרי', הימה דוג | 3 נתן ח | אומר תי | כבשתו י | כבש י, הוא כובש א' | 4 שמליי ג, שמואל ו | שיליה א'ת, שילית כ, בעא ליה ו | נתן י (משלי) | אמר ליה] פוג"ב, א"ל א', לי דא'תי | מהוא דכת' ו, מאי דכתי' דא'ת', מהו פא'גבי (שם) | יש] ד'פוא'גבי, ויש דא'ת | 6 ליה] ת, לו דפוא'גב | שנשלח א' | מבני פר | טבריא] פאגבר'י, טבריה דתר', צפורי פאתר'י, ~ין נכ | כשהוא] פוי, ובשהוא אגבי (שם), כשהיה דת | גיבה] ~ בני טבריא פא'גב, בני טברייא ן, בני טבריה א', את בני טבריא י (שם), בטבריה דת, טבריא י | 6 מציפורין וב', מצפורי א'תי, ~ין נ, מבני צפורי י (שם) | עמד לי י (שם) | מציפורין ן, מצפורי פאתי, ~ין כ | אנא גת | 'בידי דפוא'גתי] לי כי (שם), לי ל | כתבים לי י | לציפירי] לציפורין ן, לצפורי ת, ~ין כ, מציפורי דג, מצפורי א' (שם), ל' פי | לגבות בני צפורי י | 7 לגבותה א' | בני טבריא] בני טברייה ן, ל' א' | שבאתה] פ, שבאת דוא'גבתי | רווחה] וא'גבתי, רוחה דפא' | לציפורין ן, לצפורי פא'בתי | נמצא גי | מקימו לי ו | ר' — סימון] וא'גבי (שם), לי דפא'ת | 8 לדוב] משל ~ פ | בחיה דפאגבי, בחיות ת | מצאת א' | בחייה] וגת, בחיה דפאבי | ושיכלה וג, ושכל פא | בבניה] בבהמה י | 9 כוסחת דפאגבתי, מכחסת ו | כוב וי (שם), קוין פ | לא — שושנים] ולא שלם לה (ליה א') שושנה ולא שלם לה וא'בי', ולא שלם ליה שושני ולא שלים לה ד, ולא שלים לה שושנה (שושנים ת) ולא שלים לה תי (משלי), ולא שלם לה שושנה ולא שלם ג, ולא שלם לה (ולא שלם א') שושנה ושלם לה פא' | 10 ר' יודן אמ' ת | חללה] פוג, חלילה דאתי | היא] פוא'גבי, הוא דא'ת | לך] חולין הוא לך י, ל' ו | בריא] וא'גבר, בריה דפא'ת, בדייה י | היא] פוא'גבר'י, הוא דא'תר | חלילה חלילה] חלילה פא'ר' |

[illegible] בקמץ ומכוון כפי הדרש שלפנינו, ובתנחומא שם האף תספה צדיק עם רשע מהו א"ל דבר קשה בשר ודם האף כופה אותו [illegible] אתה כי תספה צדיק עם רשע בשם שאתה דן את הרשע כך אתה דן את הצדיק תם ורשע אתה מכלה (ובג"ון כי"ל [illegible] המאמר האף תספה הבר קשה אמ' לו בשר ודם האף כופה אותו וכו' שמא אף את כך האף תספה וכו ול' [illegible]), וגרי' שדורש שם האף לשון תימה וגם [illegible]: 1 שאין אתה תולה. כן הגי' הנכונה, והלשון כמו [illegible] 222 קין הרג ונתלה לו שבעה דורות וכו', וכפי הגי' שאתה תולה וכו' מפרש בדוחק בפי' ב"ר כי"ט לא [illegible] מעשיהם ולוקין בעולם הזה אלא שאתה מכלה אותם מן העולם ותולה מעשיהם של רשעים בצדיקים, [illegible] לסוף המאמר ותולה מעשיהן של רשעים בצדיקים: 2 ובעל חמה. הוא אדון על החמה [illegible] אל קנוא וכו' אל לשון אדנות, ומאמרי ר' ור"י וסמכו כאן להדרש האף תספה את גודר את [illegible] התהלים שם נסדרו לפי אל נקמות ה' וכו', ונכונה שם הגי' רבי ור' נתן: 4 יש נספה. במקרא כתוב [illegible] לעיל צד 129 בד"ה ראותי וכו'. לענשם ע"י מס המלך וכשהוא גובה כלו' בני [illegible] מטבריא ראה וכו' והנהתי יש בידי כתבים וכו' ועת"ג: 8 משכלת בחיית. בחיות ולא מצאה לשכל בחיות [illegible] להוב שהיתה וכו' וכן לעיל צד 406 אותה הדוב ועיי"ש בט"י, וגרי' שר"ל ור"ס דרשי ג"כ [illegible] תספה מוסב על האף אעפ"י שאף במקרא ל"ז, וכן מתורגם בתר"י א' האף תספה ולא [illegible] ור"ס מביאים המשלים לדוב וכו' למגל וכו' שכיון שיצא הקצף מלפני הקב"ה אינו [illegible] א' שניתן רשות למשחית אינו מבחין בין צדיקים לרשעים וכו': 9 שבוססת כובין. שקוצרת [illegible] צד 427 אותם האובלוסין שהרגת קוצים כסוחים היו הה"ד וכו', ובכגנון לא"ר לעיל צד 16 [illegible] 423 [illegible] לא מצאה כוסחת שושנים אותא רק בכי"ל, ובפי' ב"ר כי"ט גורס ומפרש למגל כוסחת [illegible] (ולא שלם ליה) וכו' כלומ' שהשליך המגל לכסות הכובין שלפניו לא שלם לא הספיק כח [illegible] כך הקב"ה (הכ"ה לא שלם) לא הספיק לכלות הרשעים עד שהשלים בצדיקים [illegible] שושנים צדיקים ולא שלם לה וכו'): 10 חללה היא לך. דורש חלילה לך כמו [illegible] הפסוק חללה לך השופט וכו' ומפרש חללה היא לך בריא היא לך [illegible] בתר"י כ' אש זרה (ויקרא י' א') אישא בריא ועי' בעמת"ר ת"א צד 113, [illegible] בריא[1]) ובגליון שם נוסף אין זו שלך, וכן טעם הדרש בתנחומא שם חלילה לך מעשות חללה כתיב

1) בָּרָיא.

שני פעמים חילול שם שמים יש בדבר חילול שם שמים יש בדבר, אמר ר' אבא מעשות דבר אין כת' אלא כדבר לא היא ולא דכוותה ולא דפחיתה מינה: אמר ר' לוי שני בני אדם אמרו דבר אחד, אברהם ואיוב, אברהם אמר חלילה לך [מעשות כדבר הזה] להמית צדיק עם רשע, איוב אמר אחת היא על כן אמרתי תם ורשע הוא מכלה (איוב ט כב), אברהם נטל עליה שכר, איוב נענש עליה, אברהם אמרה ביישוב, איוב אמרה פגה אחת היא: ר' חייא בר אבא אמר עירבובי תשובות יש כאן, אברהם אמר חלילה לך והקב"ה והיה כצדיק, יתלה לרשעים בשביל צדיקים,

1 תנחומא מ"ב שם סי' י"ב, תנחומא שם: 2 ילקוט שם, ילק' איוב כ' תתק"ד, תנחומא מ"ב שם סי' ז', תנחומא שם סי' ה': 5 ילקוט כ' פ"ב:

1 שתי גת, ב' א[2] | חילול] פ.א[1]גר[3], חלול דא[2]כחרי | שם שמים] שמים וא[1]ר[1], השם י | יש בדבר ל' פכר[3] | *חילול — בדבר פגר[3]] וחילול . . בדבר ל, חלול . . בדבר כ, ל' דואתרי | ר' אבא] א[2]ת, ~ בר כהנא פוא[1]גכ | דבר זה ר | אין כתיב (כת' פכת) כאן דפאכתרי, אין כתו' (כת' ג) כן וג | 2 כדבר] וא[1]גתי, כדבר הזה כר[1], מעשות כדבר דפא[2], מעשות . . הזה ר[2] | היא] פוהאגרי, הוא דת | דכותה פא[1]כר[2], דכוותיה ת | דפחיתה] וחג, דפחיתא דפא[1]כרי | מיניה א[1]ר[1], מניה ת | ר' לוי אמר י (איוב), אמרו] נאמר כהן י | 3 אמר] פוא[1]גכתי, ל' דא[2] | *מעשות — הזה דפואגכתי (שם)] ל' ל | רשע] ~ והיה כצדיק כרשע י (שם) | ואיוב פכי (שם) | 4 נטל שכר עליה פר[2]י (שם) | ואיוב פכי (שם) | נענש עליה] נדון בייסורין א[1] | 5 ביישוב] א[1]כ, בישוב דפוגת, בישוב (ביישוב ר[2]) הדעת ר, בישולה א[2]י (שם) | ואיוב פ | אמרה] אכלה פא[1]ר[2] | פגא ו | אחת היא] א[1], ~ וגו' א[2], על כן אמרתי כ, על . . אמרתי תם ורשע פ, על . . ורשע הוא מכלה דוגת | ערבובי וכתר[1]י, עירובי פר[2] | תשובות] פוא[1]גכר[2], שאילות דא[2], שאלות תר[1]י | 6 אומר ו | חלילה לך] פא[1], ~ מעשות כדבר הזה וג, מעשות . . הזה להמית צדיק עם רשע דא[2]כתי | והקב"ה] ~ אמר א[1]תר[3]י, אומר דוא[2]כ. א' פג | כצדיק] ו, ~ כרשע דפאגכתרי | *יתלה ל[0]דוא[2]גתר[1]י] ותלה לפ. נתלה כ, ותליתי א[1], תלה ר[2] | הצדיקים ו | צדיקים] הלווי ~ ל[0]ו, הלויי ~ פ, הלוי כ, הלואי ~ דאתרי |

כד"א אשה זונה וחללה לא חול הוא לך כך עשית לדור המבול ולדור הפלגה אתמהא אין דרך זו שלך, ובשכל טוב חללה לך חכר יו"ד כלומר חול הוא לך, ובפי' ב"ר כ"י גורס ומפרש א"ר יודן בריא הוא לך דבר חיצוני הוא לך כלומר חולין הוא לך ולא נאה לך לעשות כך להמית צדיק עם רשע, ובלק"ט הובא א"ר א ב א ב ר כ ה נ א אמר אברהם לפני הקב"ה רבש"ע חולין הוא לך מעשות ואתה קדוש ומעשיך קדושים ועי' ע"ז שם, וגם בתר"י א' מתורגם חולין הוא לך, ובילקוט הגי' ב ד י י ה היא לך, ולפני זו הגי' נוסף שם חולין היא לך: 1 חילול שם וכו'. וכן בכי"ג חילול שם שמים יש בדבר חילול שם שמים יש בדבר, ובכי"פ וכי"כ ובפי' ב"ר הנדפס חילול (חלול) שם שמים חילול (חלול) שם שמים יש בדבר, ונכונה זו הגי' בדרש חלילה חלילה ב' פעמים שהוא לשון הפלאה, ולא נתפרש כאן חילול שם שמים שיש בדבר, ובפי' ב"ר כי"ט וכי"א כתב שלא יאמרו בעולם (באי עולם) כך היא אומנותו שמאבד את הדורות (העולם) במדת אכזריות איבד דור אנוש (המבול) ודור (ואיבד דור) הפלגה ואינו מניח אומנותו לכך חלילה לך ב ת נ ח ו מ א (בתנחומ' מפ' דבר זה) ועי' בתנחומא מ"ב שם סי' י' ובאג"ב שם, ובכי"ל הוגה גם בתחילת המאמר ו ח י ל ו ל שם וכו' ונוסף בגליון כך אומנותו לאבד הדורות במידת אכזריות, ובתנחומא מ"ב שם סי' י"א איתא עוד ד"א מה ראה לומר שתי פעמים חלילה לך אלא אמר אברהם חלילה לך שאין אתה מעביר דין כל בריה לא בעולם הזה ולא בעולם הבא לכך הוא אומר חלילה לך ועי' גם בפירש"י עה"ת: 2 דפחיתה מינה. שפחותה ממנה, ובלק"ט הגי' א"ר אבא ב ר כ ה נ א לא היא וכו' ולא דפחותה מינה ועח"נ, ובשכל טוב הורכב זה המאמר עם שלפניו וגורס ומפרש שם אמר ר' א ב י ן בר כהנא כך אמר אברהם חילול שם שמים יש בכך ואין ראוי לעשות כדבר הזה לא הוא ולא קטן ממנו, ובתנחומא שם מעשות הדבר הזה אינו אומר כן אלא כדבר לא זה ולא כמוהו, ובתנחומא מ"ב שם סי' י"ג אמר ר' י ה ו ד ה ב"ר ש ל ו ם מהו חלילה לך מעשות לעשות אין כתיב כאן אלא מעשות לא הוא ולא כיוצא בו וכו': 5 ביישוב. ביישוב הדעת ועי' לעיל צד 174 צד 191 וצד 333, ופגה כמו לעיל צד 15 עד היא פגה (ובמ"י שם צ"ל וגם בגליון כי"ל מפרש פגה בוסר וכו') ועי' גם בערוך ע' פג ד' ופלאנצענגאמען צד 391, ובפי' ב"ר כי"ט וכי"א גורס ומפרש אברהם נטל עליה שכר (שכר עליה) איוב נענש עליה לפי שאמרה (שאברהם אמרה) בישוב (ביישוב) הדעת בלשון נקי דקאמר חלילה לך מעשות כך (כן) ולפיכך (לפיכך) נטל עליה שכר (שכר עליה) כדאמ' אהבת צדק (אהבת צדק ותשנא רשע) אהבת לצדק את הצדיק (הדין) איוב אמרה (אכלה) פגה בוסר כמו פגי תמרה ששניו של אדם כהות בהן כשאוכלין הבוסר כמו כן אמרה איוב בלשון כפירה, ועוד שם בספר א ב נ י כתוב (כ"ה בכי"ט ולא נתפרש לי, ובפי ב"ר כי"א בכפר' כתי') זה הלשון אברהם אכלה בשולה (בישולה) איוב (ואיוב) אכלה פגה כלומר אברהם אמרה בתיקון הלשון כמו שאדם אוכל פרי מבושל ואיוב אמרה בלשון רע כאדם אוכל פגי, ונכונה זו הגי' בישולה וכו' פגה וכו' וכ"ה גם בכי"א ב' ובילק' איוב (ובדפ"ר וד"ו הגי' אמרה בישוב, ובמ"כ הגיה אמר בישולה וכן הדפיסו אחריו), ובתנחומא מ"ב שם אמר ר' לוי הוא הדבר שאמר אברהם הוא הדבר שאמר איוב אלא איוב ב ל ע פגה אברהם א כ ל ה ב ש ו ל ה איוב אמר אחת היא על כן אמרתי תם ורשע הוא מכלה אלא אברהם שהיה חכם אמר האף תספה וגו' חזר ואמר חלילה לך מעשות כדבר הזה להמית צדיק עם רשע והיה כצדיק כרשע, ובתנחומא שם אמר ר' לוי הוא הדבר וכו' אלא איוב ב ל ע ה פגה אבל אברהם ב ל ע ה ב ש י ל ה איוב אמר וכו' אבל אברהם אמר וכו', וכן הובא במעין גנים איוב שם אלא שאיוב בלעה פגה אבל אברהם בלעה בשילה וכו', ומסיים שם ואברהם אמר האף וכו' וחזר ואמר חלילה לך ונטל שכר אבל איוב נענש ביסורין: 6 יש כאן. בזה הפסוק שאין כל המקרא מדברי אברהם כפשוטו אלא אברהם אמר חלילה לך מעשות כדבר הזה להמית צדיק עם רשע והקב"ה משיב והיה כ צ ד י ק יתלה כלו' וכי יהא נתלה לרשעים בשביל הצדיקים שאמרת אולי יש חמשים צדיקים בתוך העיר וכו' ולא תשא למקום וכו' צדיקים הן בתמיה אלא צדיקים ניבלי נראים כצדיקים ואינם צדיקים, ורחב"א מביא ראיה לזה הדרש מדאמר ר"י כל צדיקים שנאמ' בסדום בזו הפרשה (כפ' אולי וכו' ויאמר וכו' אולי יחסרון וכו') צדיקם כתיב ואב"כ צדיקים לרמז שלא היו צדיקים תמימים, ונכונת הגי' עירבובי ת ש ו ב ו ת ועח"נ, והפ' חלילה לך וכו' נדרש כאן סירוגין כמו לעיל צד 201 הפ' ועתה פן וכו' וצד 359 הפ' ועתה לא וכו', ובכי"ל הגי' צדיקים אלא וכו' ומלת הלוי נוספה בין שיטי בכתב אחר וצ"ל שאינה מעיקר הספר, וטעם הגי' העיקרית כמו שפירשתי צדיקים בתמיה

אלא צדיקים ניבלי, דאמר ר' יוחנן כל צדיקים שנאמ' בסדום צדיקם כת'. היא דעתיה דר' יוחנן דאמר ר' יוחנן ויאמרו אלינו זקנינו וכל יושבי ארצינו (יהושע ט יא) זקינינו כת' זקני אשמה היו סבין דקרון. אמר ר' יהושע בן לוי צרף מעשה ויעלו מניין חמשים. אמר ר' יהודה לא את צדיקו שלעולם צרף עצמך עמהן ויעלו מניין חמשים: אמר ר' יהודה בר' סימון בשר ודם תולין לו אנקליטון מרוכס

1 ילקוט שם, ילק' יהושע ר' י"ט: 3 ילקוט ר' פ"ג: 4 עי' תנחומא פ"ב תזריע סי' ט', תנחומא שם סי' ז':

1 אלא] פא'ב, דהא אינם ~ דא'י, דהא אינן ~ ת | *ניבלי דא²תי¹ מבלי ל, נבלי ר, נבלו ל', דניבלא פ, ...י א', מבלה נ, אני מבלה ב | צדיקים] מקום י (יהושע) | שנ וב, שנאמרו דפא'גת, שנאמר ע', דכתיב א' | בסדום צדיקים י (שם) | הוא נ, הא א' | דאמר ר' יוחנן ל' ונ | 2 זקנינו] פואעי (שם) ,וקינינו דבת, ...י' | יושבי ארצנו פאי | וזקני דפואגבעריי' | וזקני — אשמה] וזקני אשמאי כעי. ל' י (שם) היו] פוא'גר', תו' ב י דא'תעדי | סבין דקרון] א'כע, סבי דקלקלה ו, סבי דקלק פ, סבין דבהתא ר³, סבי דבהתא י (שם), היינו סבי דבהתא דא²רי, היינו . . דבהתתא ת, היינו . . דבהתא ד' | 3 צרף] פוב, אמר אברהם ~ דא'תי, אברהם אמר ~ א | מעשה] וגברי¹, מעשי ר', מעשי דא²י, מעשיהם פא', מעשיהן ר², מעשין ת | ויעלה פא'גב | מניין] נ, מנין פוא'כרי¹, למנין דא²תר²י | יהודה (יודן ו, יודה) בר' (בירי ל°, בר רבי י) סימון ל°רפוא²גבתי | הלא פ, ולא ר² | את] י, אתה ו, את הוא ל°דפא²גכת, אתה הוא ר | 4 ויעלה ל"פ | למניין חמשים ונ, למנין. . דפא²כתרי. לחשבון ג' ל° | יודן ו, יודה ת | בר ע' | בשר ודם] פוא'גבעיש, כך אמר לו אברהם מלך ~ דתי, אמר לו אברהם במלך ~ א² | *אנקליטון דא²ע| אנקילפטן ל, אונקליטון פ, אנקליטין א'גכת, אנקליטים ש, אנקלוטי י, סנקליטון ד'ר', אנקריטיריון ו | מרוכס דאתעדי, מירוכום ו, מרוכים כ |

אלא וכו' וכן איתא אלא אחר אתמהא לעיל צד 22 צד 23 ועוד פעמים שונות, ובהגי' הלווי צדיקים אלא וכו' הלשון מגומגם, והגי' דהא אינם אלא וכו' אינה מסגנון המדרש ונר' שנובעה מפי' ב"ר כ"י שגורס ומפרש שם בכי"ם והקב"ה משיב והיה כצדיק כרשע יתלה לרשעים בשביל צדיקים כלומר ודאי הייתי תולה לרשעים בשביל צדיק אחד אלא' צדיקים הלא' שיהיו בהם צדיקים דהא אינם אלא וכו' ועי' במ"י לעיל צד 481. והוראת ניבלי כאן כמו נובלות לעיל צד 167 ועיי"ש במ"י, ותרגום וכנבלת מתאנה (ישעיה ל"ד ד') וכנבלא מתאנה, ואולי הלשון צדיקים ניבלי מסגנון מתלא בלא"ר ועי' גם באגה"א ח"ב צד 189, ובכי"ל נשתבש מבלי מן נבלי והגהתי, וביני שיטי כתוב נבלו בכתב אחר וצ"ל נבלי וגי' זו איתא גם בפי' ב"ר כ"י ומפרש שם צדיקים נבלי רמאים כמו בנכליהם (במדבר כ"ה י"ח) וגי' ישרה היא ועח"נ, ועל מאמר ר"י כל צדיקים שנ' בסדם וכו' קשה שלפי המסורה כל צדיקים שבתורה חס' יו"ד בתראה חוץ מן צדיקים בשמות כ"ג ח' ועיי"ש במנחת שי ובמח"ו צד 657, וכבר העיר על זה רש"א ווערטהיימער למדרש הסרות ויתרות סי' פ"ח ובבתי מדרשות ח"א צד ל"ג: 1 דאמר ר' יוחנן. שדורש גם הכתיבה הזהה זקינינו זקני אשמה היו כלו' זקני בושה וכדמפרש סבין דקלון, והגי' זקינינו כתיב איתא רק בכי"ל ונקוד שם[1], וכה במקרא לפנינו זקינינו בשני יודין, וגי' זו היתה גם לפני הרד"ק שכתב בפי' יהושע שם וקינינו נכתב ביו"ד המשך בין הקו"ף והנו"ן שלא במנהג ובדרש א"ר יוחנן זקינינו כתיב זקני אשמאי היו, ובמנחת שי שם הגיה ללא צורך ברד"ק זקני כתיב ודעתו שהמדפיסים לא ידעו להזהר ועשה מלת זקנינו שבמדרש (ר"ל במה שכתב הרד"ק ובדרש וכו') מלא המלא וצריך להיות חסר החסר ועיי"ע שם שכתב א"כ י קדמון חסר דחסר (וראייתו גם מהמאמר לפי גי' הדפוסים ובערוך ע' זקן) ושראה בספרים חילופים אחרים ובא' מהם כתוב לית מלא דמלא וכ"כ הרד"ק במכלול וכו' ועי' גם בתג"ר היוצ גינצבורג, ובא א הגיה ג"כ כאן זקינינו. ובהגי' אשמאי ברד"ק ובערוך שם ובכי"ב ובילקוט אשמאי, ותאר כר"ר ואשמאי לשון יחיד בקידושין ר"ב ב' זקן אשמאי ובספרא קדושים פרק ז' אשמיי. ובהגי' סבין דקרון איתא קרון בסגנון יא"ר גם בירוש' ע"ז פ"ג מ"ב ג' כד המך וכו' נפל קרון דטיבריא ועי' עמ"ל ע' קרון וע' קלון, ותרג' חרפתי ובשתי (תהלים ס"ט כ') קלני ובהתי, והגי' סבי דבהתא כמו בסנהדרין ק"ב ב' ויאמרו אליו כל הזקנים וכו' ודילמא סבי דבהתא מי לא כתיב ויישר הדבר בעיני אבשלום ובעיני כל זקני ישראל ואמר רב יוסף סבי דבהתא וכו' ועי' בד"ס, וסגנון הלשון היא דעתיה דר"י דאמר ר"י וכו' דוגמתו לעיל צד 489 ועיי"ש במ"י: 3 צרף וכו'. כלו' אמר אברהם וכו בסמוך לא את וכו' בשר ודם וכו' ועח"נ ובמ"י לעיל צד 482 כד"ה המיל וכו' וצד 504 כד"ה אפילו וכו', ומשמע שטעם זה הדרש שאמר אברהם להקב"ה אפילו צדיקים ניבלי הם צרף מעשה טוב בכל מי שתמצא ויעלו וכו'. וכן נראה שמפרש בפי' השני שבפי' ב"ר הנדפס צרף מעש' אם יחסרון מעשה הצדיקים צרף מעשיהם הטובים אי אפשר שלא יהא בהם שנים או שלשה דברים טובים ועי' גם באגה"א ח"א צד 170, והגי' מעשה איתא גם בכי"ו בכי"ג (ושם הוגה) ובי"כ ובפי' ב"ר כי"ם ומפרש שם צרף מעשה ויעלו מנין וכו' כלומר מעשיהם אם ימצאון צדיקים ויעלו מנין חמשים עשרה כדי עדה לכל כרך וכרך ויוצלו כל החמשה כרכים בזכותן, וגם ברש"י עה"ת הובא הדרש אולי יש חמשים וכו' עשרה צדיקים לכל כרך וכרך כי ה' מקומות יש ועי' בתרג"י א' ועיי"ע בלק"ט ובשכל טוב ובמדרש אגדה היוצ' רש"ב ולפנינו ליתא הדרש ולא נסדר להפ' אולי יש חמשים וכו'. ולמטה סי' י"ג דרשו למה עשרה כדי כניסה לכולם: לא את וכו'. גם זה המאמר נר' שהובא בהמשך הדרש צדיקים ניבלי שאמר אברהם להקב"ה צרף זכותן עמהן וכו' וכדמפרש בפי' השני שבפי' ב"ר הנדפס צרף זכותך עמהם ויעלו למנין חמשים, אבל בפי' ב"ר כי"ם מפרש צרף עצמך וכו' כלומר אעפ"י שלא ימצאו כי אם חמשה וארבעים להיותי תשעה לכל כרך וכרך צרף עצמך לכל תשעה שבכל כרך וכרך כדי שיעלו למנין חמשים ותציל את כל החמשה כרכים בצירופך שהרי בדור המבול מפני שלא נמצאו נח וביתו כי אם שמונה וכשבאת לצרף עמהם לא נמצא שם כדי עדה להציל העולם לכך נידונו שאילו היו בני ביתו של נח עד תשעה היית מצטרף ותציל את כל העולם כולו על ידי עדה שלימה ועי' למטה שם. ואין משמע כן מסדר המאמרים שלפנינו: 4 אמר ריב"ס. הדרש כ"ה השפט כל הארץ לא יעשה משפט אמר לו בשר ודם שיש לו דין ומשפט תולין לו אנקליטון[3] לשר ושופט גבוה מעל גבוה מהובא לאיפרכוס וכו' ואתה בשביל שאין לך שאין במשלתך מי יתלה לך וכו' לא תעשה משפט בתמיה והגהתי בשתי הפעמים אנקליטון, כמו שהגי' גם בערוך ע' אנקליטון, אמר וכו' בשר ודם תולין לו אנקליטון וכו' ואתה בשביל שאין לך מי יתלה לך אנקליטון וכו', ושם במו"ע פי' בל"י קריאת מבית דין תחתון אל

[1] זְקֵינֵנוּ. [2] אשמַאי. [3] ἔγκλητος, Appellation.

לאיפרכוס מאיפרכוס לאיסטרטלטים ואת בשביל שאין לך מי יתלה לך אנקליטון לא תעשה משפט אמר ר' יהודה כשבקשתה לדון את עולמך מסרתה אתו בידי שנים כגון רומוס ורומולוס שאם בקש אחד מהם לעשות דבר חבירו מעכב על ידו, ואת בשביל שאין לך מי יעכב על ידך לא תעשה משפט: אמר ר' אחא נשבעת ואמרת שאינך מביא מבול לעולם, מה את מערים על השבועה, מבול שלמים לא תביא אלא מבול שלאש, אם כן לא יצאתה מן השבועה, אמר ר' לוי השופט כל הארץ לא יעשה משפט אם עולם אתה מבקש אין דין ואם דין תבקש אין עולם, את תפיס חבלה בתרין ראשוי, בעית עלמא ובעית דינא, ואין לית אנת מותרה ציבחד לית עלמא קאים, אמר לו הקב"ה אברהם אהבת צדק (תהלים מה ח) אהבת לצדק את בריותיי ותשנא רשע (שם שם) שנאת מלחייבן על כן

2 עי' ספרי עקב פי' כ"ג, ירוש' ע"ז פ"א ל"ט ג', מדרש לאסתר פ"ג, מדרש תהלים פי"ב י' סי' ו' י"ז סי' י"ב:
3 לעיל לד 368 וש"נ:

1 לאיפרכוס] וגי, לאפרכוס דאכתער | מאיפרכוס] וגי, מאפרכוס א^{1}כע, ומאפרכוס דא^{2}תר | *לאיסטרטלטים] לאיסטרטילטים וג, לאסטרטוליטים ע, לאיסרטרטוליס ל, לאיסטרטליטי י, לאסטרטליטוס דת, לאסטרליטוס א^2, לאיסטרטלים א^1, לאסטרטילים כ, לאיסטרטילוס ר, לאיסטרטילו' ד^1 | יתלה] פוגכע, שיתלה דאתי | *אנקליטון וגע] אונקליטון פ, אנקליטין דאכתי, אנקילטין ל | 2 יהודה (יודן ות) בר(בי"ר ת, בר רבי י, בר א^1) סימון דפואגכתי | כשבקשתה] וג, כשבקשת דפאכתי | מסרת | אותו | בידי] פ, ביד דואגכתי | כגון] פא^{1}גכ, ל' דא^{2}תי | רומיס ו | ורומולוס] ורומילוס דפא^{2}גרי, ורימולוס כ, ורומילים ו | 3 חבירו מעכב עליו כ, מעכבו חבירו י | בשביל] על ו | **שאין] ל' ל | לך ל' ל^{0}וכ | מי יעכב] א^{1}גכ, מי שיעכב דא^2, מי מעכב פ, [מי] מעכב ו, מעכב ת, מעכבך י | על ידך ל' י | *תעשה דפאגכתי] יעשה לו | 4 אדא א^2 | ואמרת] פוא^{1}גכי, ל' דא^{2}ת | שאין אתה דואתי, שאין את פכ, אי' את ג | שמא מערים אתה ו | לא תביא] אין (אי ג) את (אתה ואתי) מביא דפואגכתי | 5 אלא — אש] מבול של (אבל מבול של א^1, ושל י) אש את (אתה ואתי) מביא דואנכתי | יצאת פואגכי | מן] ידי | השבועה] א^{1}גכי, שבועה דפוא^{2}ת | 6 תבקש] אתה (את פגכ) מבקש דפא^{1}גכתי, ל' א^2 | $^□$אין] לית ד | את] אתה ו, ל' ח | תפיש א^{2}ר, תופש ו, תפוש פחכ | *חבלה וגת] חבלא דפחא^{2}כרי, חבילה ע, ל' ל | *בתרין דפוחאגכתעי] ביתרין ל, בתרי ר | רישוי ג, ראשין א^2, רישין י, ראשי כ, רישי ער | בעית] פע, בעי דוחגכתי | 7 עלמא] דינא ע | *ובעית פע] ובעת ל, ובעי דוא^{2}גכתי, או בעי ח | דינא] עלמא ע | ואין] ו, ואם דפחכתר, אם א^{2}געי | לית] אין פ | את | מותרה] ג, מותר פ, מוותר חכי, מותיר ד, מוותיר א^{2}תר^1, מתיר ל^{0}ע, מתירה ר^2, מתרה ו, מתרח ד^1 | ציבחד] ד^{1}ע, צבחד י^1, ציבחר דוא^{2}גתע^{0}ר^1, צבחר פכר^2 | קאים] יכיל קאים דא^{2}גכתעי, יכל . . ו, יכיל למיקם פ | 8 *אהבת צדק ג] אהבתה צדק ו, אהבת צדק ותשנא רשע דפא^{2}כת, אהבת . . רשע אהבת צדק י, ל' ל | את ל' פי | בריותיי] וג, בריותי דפכת, ביריותי א^2 | ותשנא רשע ל' פ | שנאת] חגכי, ושנאת פ, מאנת דא^{2}ת | מלחייבן] חגכי, לחייבן ד א^{2}ת |

עליון ממנו להפוך הגזירה, ועוד הגהתי לאיסטרטלטים ועה"ג וכן לעיל צד 440 דוכסים וכו' איפרכין וכו' איסטרטלין וכו' (ומורגל בדרז"ל למנותם יחד בזה הסדר ועי' לקמן פע"ת סי' י"ד, ירוש' ע"ז פ"א ל"ט ג', איכ"ר ד"ו פ' חלקי ופי' סורו, פסיקתא כוף פ"ד סוף פ"ה פי"ט וריש פל"ב, פסי"ר סוף פי"ד סוף פט"ו ופכ"א, וי"ר פ"א סי' ח' ריש פט"ז פל"א סי' י', במ"ר פ"ב סי' א', דב"ר פ"ב סי' ל"ד, שהש"ר פ' ישקני פ' מי זאת הנשקפה ופ' שובי, מדרש קהלת פ' אם עשק), וענין אנקליטון והוראת דוכס איפרכוס וכו' כאן עי' ציעגלער קעניגסגלייכניססע צד 113, ומשובשת הגי' למלך בו"ד שאין תולין אנקליטון למלך, ובמדרש הגדול עמו' 286 הגי' השופט כל הארץ וכו' אמר ר' יהודה ביר' סימון בשר ודם תולין לו אנקליטו מדוכוס לאפרכוס מאפרכוס לאסטרוליטוס (לאסטרוליטוס) ואת וכו' שאין לך מי יתלה לך אנקליטי (אנקליטי אנקליטו) לא תעשה וכו' ועיי"ש עמו' 795, ובתנחומא מ"ב תזריע שם דרשו באשר דבר מלך שלטון ומי יאמר לו מה תעשה מי גדול ממך בנוהג שבעולם שלטון שהוא יושב לדין ומבקש לזכות או לחייב הוא מתיירא מן גדול הימנו שלא יתנו עליו אנקליטון לקומוס קומוס מתיירא מאפרכוס אפרכוס מתיירא מן המלך וכו', ובתנחומא שם באשר וכו' שלא ירגנו עליו א ו נ ק ל י ט י ן לקומוס וכו' מן הפרכוס והפרכוס וכו' מן המלך [המלך] כלום הוא מתירא מאחר וכו', ושם בדפ"ר וד"ו הגי' ס נ ק ל י ט ו ן ועה"ג ובהערות רש"ב: 10 בידי שנים. אולי כוון ריב"ס לימים העתיקים במלכות רומי שהיתה כל הממשלה מסורה בידי שנים[1]) והרשות נתנה לתלות אנקליטון מאחד מהם לחבירו ושאם בקש אחד מהם לעשות דבר חבירו מעכב עליו, ואמר כ ג ו ן רומוס[2]) ורומולוס[3]) שהיו ידועים לרז"ל עפ"י סיפורי הקדמונים, ובפי' בר' כי"ט וכי"א מביא לזה המאמר רומוס ורומילוס ביום שנולדו מתה אמן וזימן להם ד ו ב י ן (שני דובין) והניקו אותם וגדלו ועמדו (והיו) שני מלכים רומוס בנה רומי ורומלוס (רומילוס) בנה ר י מ ש (רמש), וכן נוסף בכי"פ בגוף הספר (אחר התבות כגון רומוס ורומילוס) ביום שנולדו מתה אמן וזמן להן הקב"ה שני דובין והניקום וגדלו ונעשו שני מלכים רומוס בנה רומי רומילוס בנה רמש ועמ"כ ופירסט גלאססאר צד 211, והסיפור הנודע הוזכר במדרש תהלים י"ז סי' ב' בדרש והניחו יתרם לעולליהם שני יתומים שנשתיירו מהם רומוס ורומולוס זימנת להם ז א ב ה מניקה שהניקה אותם עד שגדלו ונעשו מלכים גדולים והניחו יתרם וכו' שבנו רומי הרשעה ועשו בה בירניים והניחו למלכי רומי המרשעת ועיי"ש י' סי' ו' ומדרש אסתר פ"ג ועי"ע ספרי עקב וירוש' ע"ז שם ואגה"א ח"ב צד 825 וקרויס ח"א צד 241: 3 אמר ר' אחא. כל המאמר נסדר כבר לעיל פל"ט צד 368 בפתיחת ר' עזריה מש' ר' אחא אהבת צדק וכו' ועיי"ש, ושם מסיים לנכון כסגנון הפתיחות בפ' ויאמר י"י אל אברם, ואגב גררא הובא זה הפסוק גם כאן בסוף המאמר בשאר הספרים, ובכי"ל ליתא, ובילק' תהלים ר' תש"נ הועתק מב"ר פל"ט, והציון שם בד"ו רק בראשית רבה, ובילקוט ד' פפד"א נוסף בשבוש פרשה מ"ח, וממאמר ר"ל הועתק בערוך ע' חבל ד' מב"ר כאן את תפיס וכו' עד לית עלמא יכיל קאים, ובכי"ל כתוב ביתרין והגהתי, ועוד שם ראשו בעת עלמה דינה והוגה ביני שיטי בכתב הספר:

[1]) Konsuln. — [2]) 'Ρῶμος. — [3]) 'Ρωμύλος.

משחך אלהים אלהיך שמן ששון מחביריך (שם שם) מנח ועד אצלך י' דורות היו ומכולם לא זכרתי אלא אותך :

כו) ויאמר יי' אם אמצא בסדם וגו' ר' יודה ברי סימון בשם ר' יהושע בן לוי כי אל אל האמור נשאתי (איוב לד לא) ונשאתי לכל המקום בעבורם. לא אחבול (שם שם) איני ממשכנן היך ראת אמר אם חבל תחבל (שמות כב כה) והן חובלים עלי דברים ואומרים איני דן כשורה, בלעדי אחזה (איוב שם לב) בר מיני אזל פשפש דינה, ואם טעיתי אתה הוריני (שם שם), ואם עול פעלתי (שם שם) עם הראשונים לא אוסיף (שם שם) עם האחרונים. לא אחריש בדיו (שם מא ד) לך אני מחריש ולבדים היוצאים ממך. לאברהם שהוא אומר חלילה לך מעשות וגו', ולמשה שהוא אומר למה יי' יחרה אפך בעמך וגו' (שמות לב יא), וליהושע שהוא אומר למה העברתה העביר וגו' (יהושע ז ז), ולדוד שהוא אומר למה יי' תעמד ברחוק וגו' (תהלים י א). ודבר גבורות וחין ערכו (איוב שם שם) חן נתן בארוכות שפתיו בשעה שביקש רחמים על סדומים :

8 ילקוט שם : 7 תנחומא מ"ב וירא סי' י', לנדם נכלסים פכ"ג :

1 מחבירך ון, מחבירך מהו מחבירך דא²ב, מחבריך.. מחבריך פי, מחבירך .. מחבירך ת | **אצלך] אביהם ל | עשרה פוהגבת | היו לי | ומכולם] ומכלם וי, ומכולן ג, מכולן פ, לי כת | ולא כת | 2 זכרתי] דברת י | אלא אותך] עם א' מהם אלא עמך י, עם אחד מהם (מהן פוגב) אלא עמך ויאמר (שנ' ויאמר גב) יי' אל אברם לך לך דפוהא'גבת | 3 **ויאמר יי'] לי ל | בסדום | ר' יודן ברי סימון ן, ר' יודן ור' יהודה (יודה ת) ברי (בי"ר ת) סימון דפגת, אמ' ר' יודן אמ' ר' יהודה ברי סימון ב, ר' יהודה בר סימון ור' יודן א' | אל אל] לאל פ | 4 האמר פוא'גבר²י | נשאת ל°ונ] ~ לא אחבול וכו' ל, לא אחבול דאתי, לא אחבל ב | ונשאתי] פוא'גב, הה"ד ~ י היינו דכתיב ~ דא'ת | **בעבורם] ~ וגו' ל | אחבל פב | ממשכנן] פא'גבי, ממשכני ד¹, ינם דא²ת | 5 חבל תחבל] ו, חבול תחבול דא²גבתי, חבל תחב ל (חבול תחבול א') שלמת רעך פא' | *עלי דפואבתי] עללנ | *ואומרים דא²י] ואומ' פי, ואו' ג, וא' ל | איני] וא'ב, אינו דפא²גתרי | 6 אזל] וגב, זיל דאתרי | דינה] ג, דינא דפוא²בתר, דיני א', דינאי ת' | אם א'בר | *הוריני דפוא'גתר²י] הורני א'בר¹, הורתני ל | אם א'גב²ר | עול] ו, און דפאגבתרי | 7 על האחרונים ן | *שהוא אומר דפואגבת] שהוא א' ל, שאמר י | למשה א'י | **אומר] א' ל (וכן בסמוך) | 9 ליהושע א'י | העברת העביר] פוגב, העבר דא'תי | וגו] את העם הזה דא², את העם הזה גתי, את.. הזה וגו' פ, את.. הזה את הירדן ו | 10 *ולדוד — אומר דפא] ולדויד.. אומ' ת, לדוד.. אומר וגבי, ולדוד שאמ' ל°, לי ל | תעמד] גב, תעמוד דפואתי | 11 נתן] פי, ניתן דוא²גבת, נותן א'ר² | בארוכות] ג, באריכות ב, בעריכות דואתר², בעריכת ר¹, בערכות פ | שפתים א² | כדומיים פור¹וי¹, חסדומיים דאגבתר² |

1 לא זכרתי. לעיל שם הגי' לא דברתי אלא עמך, ובשכל טוב הובא ולא דברתי עם אחד מהם וכו' ועת"נ: 4 האמור. וכ"ה בדפוסי' וכי"א ב' וכי"ת ובפי' ב"ר כי"ט, ובמקרא כתוב האמר, וטעם הדרש כי אל אל וכו' לאל הוא האמור נשאתי שהקב"ה אמר ונשאתי לכל המקום וכו' והוא אומר לא אחבול כלו' איני ממשכנן הד"א אם חבל תחבל שלמת רעך (ועי' לעיל צד 440) והן הובלין מקלקלים ומטיחים עלי דברים ואומרים איני דן כשורה כאברהם שאמר השופט כל הארץ לא יעשה משפט והקב"ה אמר לו בלעדי אחזה וכו' בר מיני חוין מה שאחזה בדעתי אזל פשפש דינא לך, תקור את הדין ואם טעיתי וכו' ואם עול פעלתי עם הראשונים בדור אנוש ודור המבול ודור הפלגה (ועי' במ"י לעיל צד 509 בד"ה חילול שם וכו') לא אוסיף עם האחרונים בסדומיים, ואזל לשון צווי כמו זיל ועת"נ והאלמאן צד 246, ובכי"ל נקוד אזל¹), ובמקרא כתוב אם עול, ובכי"ל וכן בדפוסי' וכי"פ וכי"ו וכי"א ב' וכי"ת ובפי' ב"ר כי"ט וילקוט הגי' ואם, והגי' עול איתא רק בכי"ל וכי"ו, ובשאר הספרים און ועי' גם בתנ"ך ... ובמעין גנים איוב שם הועתק ויאמר י"י אם אמצא בסדום ר' יהושע פתח כי אל אל האמר נשאתי נשאתי (ועפ"י גי' המשובשת בדפוסי' הוגה שם היינו דכתיב) נשאתי לכל המקום בעבורם לא אחבול איני ממשכנן בר"א אם חבול תחבול והן הובלין עלי דברים ואומרים אינו דן כשורה בלעדי אחזה בר מיני אזיל פשפש דינם של סדום וכו' אם עול פעלתי לא אוסיף וכו' אם און פעלתי עם הראשונים וכו': 7 לא אחריש וכו'. גם פסוק זה נדרש שהקב"ה אמר כן על אברהם, ומשמע שטעם הדרש לפי הקרי לו אחריש בדיו וכו' לו ולבדיו לענפיו היוצאים ממנו ועי' במנחת שי איוב שם, אכן בפי' ב"ר כ"י מפרש לא אחריש בדיו לא אחריש לאחר כי אם לו ולבדיו הבאים ממנו ... ששתק כשאמרתי לו קח נא את בנך והיה לו להשיב תשובה ולא השיב, ומה שמסיים בזכות ששתק ... מתנחומא מ"ב וירא, ושם כגנון המאמר כתיב לא אחריש בדיו ודבר גבורות וחין ערכו אמר הקב"ה שלא יאמרו בני אדם אף אנו מדברים עם הקב"ה כשם שדבר אברהם והוא שותק לו אמר הקב"ה לאו לא אחריש בדיו (ושם הדרש לא אחריש לפי הכתיב, ובדיו דברים שהוא בודה ועי' ביפ"ת) אלא לאברהם בלבד אני שותק למה שהוא שתק לי אף אני שותק לו אימתי שתק אברהם כשאמרתי לו כי ביצחק יקרא לך זרע ואחר כך אמרתי לו קח נא את בנך ושתק לי וכו' אף אני אחריש לו ואע"פ שאמר דברים קשים שנ' ודבר גבורות אלא וחין ערכו ערב לי ומה גבורות דבר ראה מה כתיב ויגש אברהם ויאמר האף תספה אמר אברהם לפני הקב"ה חלילה לך וגו' שלא יאמרו באי עולם כך אומנתו שהוא מאבד את הדורות במדת אכזריות איבד דור אנוש ודור המבול ודור הפלגה וכו' א"ל הקב"ה כך אמרת בא וראה ואעביר לפניך כל הדורות שאיבדתי ואראך שלא גביתי לפרענותם מהם ואם תעלה על דעתך שלא עשיתי כהוגן למדני ואני עושה שנ' בלעדי אחזה אתה הוריני אם עול פעלתי לא אוסיף ואיני אוסיף עוד אמרו לפניו רבש"ע חס לך אין אתה מעביר דין על כל בריה שנ' לכן אנשי לבב שמעו לי חלילה לאל מרשע ושדי מעול אלא כי פועל אדם ישלם לו וגו' לכך הוא אומר חלילה לך וגו' ועי' גם באג"ב, ושם הגי' בראש המאמר אמר ... לו אחריש בדיו לאברהם בלבד אני שותק וכו' (ושם הוספת מהר"ם די לונזאנו פי' לו קרי): 6 בארוכות. כ"ה בכי"ל, ועל האלף הוגה בינו שיטי ע' בכתב אחר, ונקודה בוי"ו הראשון, ואולי הוא קו קטן להגיה י במקום וי"ו, אזל (¹.

כז) ויען אברהם ויאמר וגו' ואנכי עפר ואפר אמר אילו הרגני נמרוד לא הייתי עפר יא ואילו שרפני לא הייתי אפר, אמר לו הקב"ה אתה אמרת ואנכי עפר ואפר חייך שאני נותן לבניך 31d כפרה בהם שני' ולקחו לטמא מעפר שריפת וגו' (במדבר יט יז) ואסף איש טהור את אפר וגו' (שם שם ט): תנינן סדר תעניות כיצד מוציאין את התיבה ברחוב העיר ונותנין אפר מקלה על גבי התבה, ר' יודן ברי' מנשה ור' שמואל בר נחמן חד אמר זכותו שלאברהם דכת' ואנכי עפר ואפר וחד אמר זכותו שליצחק מלמד אפר לחודיה, מילתא דר' יודן בן פזי פליגא, דר' יודן בר פזי הוה מכריז בציבורא

1 ילקוט סס: לעיל לד 364 לד 479 וש"נ: 2 סוטה י"ז ס', חולין פ"ח ב', במדבל כבה פ"ע סי' ע"ו: 4 תענית פ"ב מ"ס: 5 ירוש' תעניות פ"ב ס"ה ס', תענית ט"ז ס':

1 וגו'] הנה נא הואלתי דפא[2], הנה.. הואלתי וגו' ג, הנה.. הואלתי לדבר אל אדני ן, הנה.. אל י"י א'כתי | *ואנכי — ואפר והא'ין] ל' לדפא[2]גכת | אמר] ~ אברהם י | נמרוד] פוחא'גכ, אמרפל דא[2]תרי | לא ל' א'ת | 2 אלו הא'ת | שרפני] פחא'גכר[2], ~ נמרוד דא[2]תר[1]י | לא ל' א'ת הקב"ה] פוחא'גכי, ~ חייך דת, בחייך א[2] | 3 וגו'] החטאת | וגו'] הפרה דוחאכתי | 4 תנינן] תמן ~ א'כר | תענית וא[2] | התבה כ | לרחוב א'ת, ברחובה פ, לרחובה וגרי, לרחבה כ | העיר] ת, של עיר פוא'גכרי, העיר וכו' דא[2] | על — התבה] עליה י | 5 בר'] א'גרי[1], בר דפוא[2]תר[2]י | ור'] פוא'גכתרי, ר' דא[2] | בר' גכ | נחמני ך | חד] ר' יודן ך | של אברהם] ~ וחד (חד ך, ר' שמואל בר נחמני ך) אמר זכותו של יצחק מאן (מן וג) דאמר זכותו של אברהם דפואגכתרי | דכת'] שני' ת, ל' דפואגכרי | ואנכי] פא'גכתרי, אנכי דוא[2] | וחד] מאן דפא[2]ר', מן ן, ומאן א'כתי, ומן ג | דאמר | 6 מלמד] וג, ל' דפאכתרי | אפר לחודיה] אפר בלבד דא'תר, אפר מקלה בלבד י, בלבד אפר כ, אפר וג | *מילתא דר' יודן בן פזי ל[0]ר[8]] יודן בן פזי ל, מילתא (מלתא פ) אמר (דאמר ג[0]) ר' יודן (יהודה כ) בן פזי פגב, מלתה יהודן בר פזי ן, מילתא דר' יודן דאתי[1], מילתא דאמר ר' יודן ר | פליגא] וגכר, פלוגתא פ, פליגא אהא דא[8]תי | *דר' יודן ל[0]ר[3]] דר' יהודה דפא[2]תי[1], ר' יודן לג, ר' יודה ן, ר' יהודה כ, דאמר ר' יודן ר | בר פזי] פוג, בן פזי דא[2]כתר[1], ל' ר[2] | *הוה פא'גכר[8]] הווה ן, היה ל, דהוה דא[2]תי[1], ל' ר |

ובכי"ג כתוב ג"כ בארוכות ונמחק וביני שיטי הוגה בכתב אחר בעריכת, ועוד בכי"כ באריכות באל"ף, ונר' שדרשו ערכו לשון ארך הן נתן בארוכות שפתיו במה שהאריך לבקש רחמים וכו' והקב"ה שמח על דבריו: 1 לא הייתי עפר. בתמיה וכן לא הייתי אפר, ובכי"א א' וכי"ת ל"ג לא בשתי הפעמים, ובלק"ט הגי' ויען אברהם וכו' הנה אנכי עפר ואפר אמר אברהם אולי הרגני נמרוד לא הייתי עפר אולי שרפני לא הייתי אפר, ובשכל טוב מפרש עפ"י זה המאמר ואנכי עפר ואפר שאם הרגני נמרוד בחרב כבר נהייתי עפר ואם שרף אותי באור כבר נהייתי אפר, ומשובשת הגי' אילו הרגני אמרפל וכו' ואילו שרפני נמרוד וכו' שלפי הדרש הוא אמרפל הוא נמרוד ועי' לעיל צד 408, ובמדרש אגדה הוצ' רש"ב מפרש ואנכי עפר ואפר אילו הרגוני המלכים שנלחמתי עמהם הייתי עפר ואילו שרפני נמרוד הייתי אפר וכו' ועי' גם בפירש"י עה"ת: 2 אמר לו. וכ"ה בלק"ט א"ל הקב"ה אתה אמרת וכו', ושם גורס ומפרש חייך אני נותן לבניך כפרה בהם אפר חטאת ועפר שריפת החטאת דכתיב ואסף וכו' וכתיב ולקחו וכו', ופרה אדומה נתן הקב"ה לכפרה לישראל כדאיתא בפ' פרה (פסיקתא מ' ב', פסי"ר ס"ה א' תנחומא מ"ב חקת סי' כ"ו, תנחומא פ' חקת סי' ח', במ"ר פי"ט סי' ח') אמר הקב"ה תבא פרה ותכפר על מעשה העגל, ובמ"ק כ"ח א' מה פרה אדומה מכפרת וכו' ועי' בתוספות שם, ודרש אחר בסוטה וחולין שם בשכר שאמר אברהם אבינו ואנכי עפר ואפר זכו בניו לב' מצות אפר פרה ועפר סוטה וכו' (ובילקוט ר' פ"ג הועתק זכו וכו' עפר סוטה ואפר פרה, אכן גם בבמ"ר פ"ט איתא אפר פרה ועפר סוטה): 4 ברחוב העיר. במשנה שם כיצד וכו' לרחובה של עיר ונותנין וכו' על גבי התיבה ובראש הנשיא ובראש אב בית דין וכל אחד ואחד נותן (נוטל ונותן) בראשו וכו' ועת"נ ודר"ס: 5 ר' יודן וכו'. בירוש' תעניות שם ונותנין אפר מקלה על גבי התיבה על שם עמו אנכי בצרה וכו' ר' יודן בי ר' מנשה ור' שמואל בר נחמן חד אמר כדי להזכיר זכותו של אברהם וחורנה אמר כדי להזכיר זכותו של יצחק מאן דאמר כדי להזכיר זכותו של אברהם בין אפר בין עפר על שם ואנכי עפר ואפר מאן דאמר כדי להזכיר זכותו של יצחק ובלבד אפר רואין אפרו של יצחק כאילו צבור על גבי המזבח, ועם גי' הירושלמי חד אמר וכו' מאן דאמר וכו' מכבמת הגי' כאן חד אמר וכו' וחד אמר וכו' מאן דאמר וכו' ועת"ג, ובפי' ב"ר כי"ט וכי"א גורס ומפרש ר' יודן בר' (בר) מנשה ור' שמואל בר נחמני ר' יודן אמר זכותו של אברהם ר' שמואל בר נחמני אמר זכותו של יצחק מאן דאמר זכותו של אברהם ואנכי עפר ואפר בתענית ירושלמי ריבה עפר ריבה אפר (וכוון למ"ש שם בין עפר בין אפר) מאן דאמר זכותו של יצחק אפר בלבד היה נותנין על גביהן ולא עפר וביצחק כתיב אפר ולא עפר דכתיב ועולתך ידשנה סלה, ובכי"ל כתוב ביני שיטי (אחרי התיבות ואנכי עפר ואפר) ריבה עפר ריבה אפר, והוא פירוש נוסף עפ"י פי' ב"ר, ובבבלי תענית שם ולמה נותנין אפר בראש כל אחד ואחד פליגי בה ר' לוי בר חמא ור' חנינא חד אמר הרי אנו חשובין לפניך כאפר (ובד"ס הגי' כעפר ועיי"ש) וחד אמר כדי שיזכור לנו אפרו של יצחק מאי בינייהו איכא בינייהו עפר סתם וכו': 6 מילתא דר' יודן. כן הוגה בכי"ל ביני שיטי, וסגנון המאמר כמו בירוש' ברכות פ"א ב' ג' מילתיה דר' חנינא פליגא דא"ר אהא בשם ר' חנינא תרקיע וכו' ושם ב' ד' מילתיה דר' יהושע בן לוי פליגא דריב"ל קרי וכו' ושם ג' ד' מילתא דחנן בר בא פליגא דחנן בר בא אמר וכו' ולקמן פנ"א סי' ג' מלתא דרשב"ל פליגא דאמר רשב"ל וכו' ובמדרש רות פ' וזאת לפנים וכו' מילתיה דר' חנינא פליגא דא"ר חנינא כל וכו', ומשמע פירוש המאמר שריב"פ שהיה מכריז ואמר יסב קיטמא דהיינו אפר פליג על מאן דאמר זכותו של אברהם דכת' ואנכי עפר ואפר, והמאמר הוגה בכי"ל כנ' עפ"י פי' ב"ר וכן מה שהוגה בסוף המאמר והוא אפר והוא עפר ומה שנוסף עוד שם ולא פליגא כל זה נמצא בפי' ב"ר, ושם בדפ"ר גורס ומפרש מילת' דר' יודן בן פזי (בכ"י מילתא דאמר ר' יודן) פליגא דר' יודן בן פזי הות מכריז בצבורא ואמ' (ובכי"ט דאמר ר' יודן בן פזי מכריז ואומר, ובפי' ב"ר כי"א דאמ' ר' יודן מכריז בצבור ואומר) בשעה שהיו מתענין ונותנין אפר מקלה בראי' כל אדם (בכי"ט בראש כל אחד ואחד) והוה מכריז ואמ' (בכי"א היה מכריז ואומר, ובכי"ט והוא מכריז ואומר) כל (בכי"ט כל מאן) דלא מטא שלית' דצבורא לגביה למיתן קיטמא ברישיה יסב איהו גופיה קיטמי' (בכי"א יסב איהו קיטמא ויתן) ברישי' והיינו פליגא

ואמר כל דלא ממא שליחא רציבורא לגביה יסב קיטמא ויתן ברישיה, מלתא דרי יורן בן פזי אמ׳
הוא עפר והוא אמר :
כח) אולי יחסרון חמשים הצדיקים חמשה. אמר ר׳ חייא בר אבא ביקש אברהם לירד יב
לו מחמשים לחמשה, אמר לו הקב״ה חזור בך למפרע : אמר ר׳ לוי חלף סידרה מלאה מים, כל זמן
שהיא מלאה מים הסניגור מלמד. פעמים שהדיין מבקש שילמד הסניגור והיא אומר הוסיפו בתוכה מים :
לב) ויאמר אל נא יחר ליי וגו׳ אולי ימצאון שם עשרה למה עשרה כדי כניסה לכולם. יג

8 ילקוט שם : 6 ילקוט שם :

1 כל] פוא׳גכר׳, ~ מאן דא׳תר׳י | לוביה לגביה למיתן קיטמא בראשיה דא׳, לגביה
.. בריסיה ת׳, ל׳.לם | יסב] פא׳גב, ~ איהו דא׳תר׳י | ויתן] פוגכר׳, ויהיב דאתי | ברישיה] פא׳תר׳י,
בראשיה דוא׳גכ | מילתא פוגכר מילתיה דא׳, מלתיה ת, ומלתיה י | יורן] ר. יהודה דוא׳כתי, סמע׳ פ |
בר ן | אם] א׳, אמרה דפוגכר׳, ל׳ת | 2 **הוא] והוא ל | עפר] אפר ל°ר | הוא נתר | אפר] עפר ל°ר |
3 *הצדיקים חמשה דפוא׳ת] וגו׳ ל | ביקש] ~ לו ן | 4 לו ל׳ וא׳גי | מהחמשים א׳ת | לך ן | חלף סדרה א׳, ..
סירת נ, .. קדירת ן, לחלף כידרה ד׳, .. כדרא ר׳, .. כודרא ו׳ .. סרדה דא׳ת, .. סרירא כ, לחלוף סירדא ר׳,
סירה פ | 6 סניגור י | מלמד ~ זכות י | *שהדיין מבקש ל°וא׳גכת] שהדין .. לדפ, שמבקש הדיין י | *הסניגור י]
סניגור א׳, את הסניגור פוכ, את סניגור לכ, סניגוריא ד, סניגורא ת | והוא] וי, הוא דפאגכת |
*אומר דפאגכתי] אמר לו | לתוכה מים נ, מים לתוכה י | 6 וגו׳] פי, וארברה אך הפעם וא׳ג, ל׳ דא׳ת |
*אולי — עשרה ל°דוחאגכת] ימצאון שם עשרה פ, ל׳ לי | למה] פוחא׳גכ, ולמה דא׳תי | כדי]
כנגד י | כניסיא פ, כניסית ר |

הלמ״ד (בכ״י דמאן דאמר) להזכיר זכו׳ של אברהם דכתיב ביה עפר (בכ״י עפר ואפר) דקסבר (בכ״י קסבר) עפר נמי
מתנין פליג׳ אהא דר׳ יודן דאמר קיטמא ולא עפרא וכו׳ בגמ׳ דתעניות ירושלמי ומשני מילת׳ דר׳ יודן בן פזי אמרה
ולא פליגא (בכי״ם קיטמא ולא עפרא ובגמרא התענית ירושלמי משני מילתא דר׳ יודן בן פזי לא פליגא, ובכי״א
קיטמא ולא עפרא ובגמר׳ התעניות ירושלמי מתני׳ פליגא דר׳ יודן ומשני מילתא דר׳ יודן בן פזי לית הוא פליגא)
אלא הא אתא לאשמועי׳ הוא אפר הוא עפר ע״כ, וקשה לפרש כן מילתא דר׳ יודן בן פזי אמ׳ וכו׳ (ויש לקרות אמרה
או אמר ועי׳ ירוש׳ ברכות פ״א ב׳ ד׳ ויומא פ״ב ל״ט ד׳ ובאכער עקזעגעטישע טערמינאלאגיע ח״ב צד 112),
ואולי זה מעם הגי׳ הוא אפר ר״ל קיטמא הוא עפר ועי׳ גם בפירש״י תענית ט״ו א׳ בד״ה אפר מקלה, אבן בירוש׳
תעניות שם ל״ג מילתא דריב״פ פליגא ול״ג מילתא דריב״פ אמ׳ וכו׳ אלא הגי׳ שם לפנינו ר׳ יודה בר פזי כד נפק
לתעניתא הוה אמר קומיהון אחינן כל מאן דלא ממא שמשא לגבי׳ יסב עפר ויתן גו רישיה (וביפ״מ גורס שם עפרא
ומפרש לגבון שם מאן דלא ממא מי שלא הגיע השמש אצלו ליתן לו אפר שלא הספיק יקח עפר ויתן בראשו וכו׳, ונכונה
הגי׳ לפנינו כל וכו׳ לגביה יסב וכו׳ ויתן וכו׳ וכדתנינן וכל אחד ואחד נוטל ונותן בראשו), וביפ״ת הגיה כאן עפר
וכדאיתא בירושלמי ולפי פירושו מסיק מילתא דריב״פ אמרה הוא עפר והוא אפר והוא חולק על מ״ד זכותו של יצחק
ואפר בלבד, וקשה להגיה בב״ר כאן עפר במקום קיטמא שאיתא בכל הספרים, ומפי׳ ב״ר נובע׳ גם הגי׳ בדפוסי׳
וב״י שציינתי מילתא דר׳ יודן פליגא אהא דריב״פ דהוה וכו׳ כל מאן וכו׳ לגביה למיתן קיטמא ברישיה
יסב איהו וכו׳, ובילקוט דפ״ר הגי׳ ג״כ מילתא דר׳ יודן פליגא אהא דר׳ יהודה בן פזי דהוה וכו׳ ועי׳ גם ביפ״ת ובפי׳
מהרז״ו ובכתי בהוגה, ובכי״פ הגי׳ מאן דא׳ זכותו של יצחק אפר (ובגליון נוסף בלבד) מלתא א״ר יודן בן פזי פלוגתא
וכו׳ מילתא דר׳ שמע׳ בן פזי אמרה הוא וכו׳ ועה״נ : 3 א״ר חייא בר אבא. גר׳ שדורש אולי יחסרון חמשים
הצדיקים ויהיו חמשה והיינו התשחית בחמשה וכו׳ ואולי מדייק שינוי הלשון שכאן אמר אברהם אולי יחסרון וכו׳
ואח״כ אמר ד׳ פעמים אולי ימצאון שם וכו׳ והקב״ה אמר לו לא אשחית אם אמצא וכו׳ ורמז לו שימעט כל מספר
ומספר ושיוסיף להמליץ בעדם וזה גם טעם המשל במאמר ר׳ לוי ועי׳ באגה״א ח״ב צד 189, ובלק״ט מפרש בקש
אברהם לירד מן החמשים לחמשה ולא הניחו הקב״ה לכן תפס מנין העשרות, ובפירש״י עה״ת מפרש התשחית בחמשה
והלא הן מ׳ לכל כרך ואתה צדיקו של עולם תצטרף עמהם ועי׳ גם בשכל טוב ובמ״י לעיל צד 510 בד״ה לא את
וכו׳. ועוד בפירש״י עה״ת אולי ימצאון שם ארבעים וימלטו ד׳ כרכים וכן ל׳ יצילו ג׳ מהם או כ׳ יצילו ב׳ מהם
או י׳ יצילו אחד מהם ועי׳ בתר״י א׳ ועי״ע בשכל טוב ובמ״י לעיל שם בד״ה צרף וכו׳ : 4 חלף סידרה. כלי שעות
מלא מים[1]), ובפי׳ ב״ר כי״ם וכי״א גורס ומפרש להלוף סירדא (להלף כדרא) חלף סירדא וקורין אותה בלעז[2]) קובה
(חלף סידרא קובה שכן קורין אותה בלשון יון ובלעז קובה) כך הן (היו) נוהגין בארץ יון בשעה שהיו מביאים שום אדם
לפני הדיינים (לפני הדיין שלהם שום אדם) כדי להייבו בדין היו ממלאין אותה הלף סירדא (סידרא) מלאה מים ותחתיה
נקוב (נקיב נקב) קמן והיו מוציאים מתחת הקובה מה שבתוך הנקב והמים היו (היו הולכין) הלוך והסור ובתוך כך אם יבא
אדם ללמד על אותו האיש זכות קודם שיצאו המים מן הקובה אז יפטר לביתו לשלום (פטר אותו לשלם) ואם המים יוצאים
קודם שהסניגור יבוא ללמד עליו זכות מלמד עליו) הרי הוא מחוייב בדיניהם ופעמים שדיין הוא (שהדיין) רוצה שיהא ניצול
(ניצל) שיבוא אדם וילמד עליו זכות מוסיף (דמוסיפין) לתוכה מים ועושין כמשפט הראשון והוא (הוא) אומר הוסיפו
לתוכה מים כך כל זמן ששכינה (שהשכינה) פותח לו בסניגוריא (כניגוריא) והוא היה אומר ומוסיף (והוא אומ׳ מוסיף),
ובערוך לא הובאה מלת חלף סידרה, ולפני בעל מ״ע היתה הגי׳ המשובשת להלף כרדה וטעה גם במה שהגיה
הלפסדרא בתיבה אחת ועיי״ש, ובכל הספרים כתובה בשתי תיבות ועה״נ ויפה כתב הרש״ל בהוספות להפלאה
שבערכין ד׳ ויען הק״ב ע״א כי יהוע כי כל עם ועם רגיל לדרוש המלות הנכריות ולפרש אותן אם אפשר על פי לשונו
ולפעמים ישנה מעט וכו׳ והנה הקליפסידרא היא כלי מים שמשתמשין בו לשער הזמן והיונים והרומיים היו מגבילים
בו הזמן שיכול הסניגור או הקטיגור לדבר דבריו בפני השופטים ואולי גם היהודים נהגו וכו׳ להגביל זמן הלמוד בבית
המדרש או זמן משך דרשת החכם הדורש ומזה קראו לכלי השעות חלף סידרא כי כשהיה פוסק מלהטיף מים אז
חלף ונשלם כידרא שהיא קבוץ העם ללמוד לשמוע הדרשה ועי׳ גם גרינבוים צור שפראך אונד זאגענקונדע
צד 467 ובענציקלאפעדיא ח״ו צד 464 : 5 הסניגור. המליץ[3]) בעד האדם שעומד בדין מלמד כלו׳ מלמד עליו זכות,
וכן הנהתי שהדיין מבקש שילמד הסניגור כלו׳ זכות ועה״נ : 6 כדי כניסה לכולם. לכל הכרכים שינצלו בזכות

[1]) κλεψύδρα. [2]) cuba, cuve. [3]) *συνήγωρ (= συνήγορος).

ד״א למה עשרה שכבר נשתייר בדור המבול שמונה ולא נתלה לעולם בזכותן, ד״א למה עשרה שהיה סבור שיש שם עשרה לוט ואשתו וארבע בנותיו ור׳ חתניו: ר׳ יודן בר׳ סימון ר׳ חנן בשם ר׳ יוחנן נאמר כאן עשרה ובירושלם אפילו אחד הה״ד שוטטו בחוצות ירושלם וגו׳ (ירמיה ה א), וכן הוא אומר אחת לאחת למצוא חשבון (קהלת ז כז) אמר ר׳ יצחק כמה מיצוי חשבון עד אחת:

יח לג) וילך ייי כאשר כלה לדבר אל אברהם הדיין הזה כל זמן שהסניגור מלמד הוא ממתין, נשתתק הסניגור עמד לו הדיין כך וילך ייי כאשר כלה וגו׳: הסניגור הזה כל זמן שהדיין מסביר לו פנים הוא מלמד, עמד לו הדיין נשתקק הסניגור כך וילך ייי כאשר כלה וגו׳ [ואברהם שב למקומו]: הקטיגור הזה כל זמן שהסניגור מלמד והדיין מסביר לו פנים ממתין, עמד לו הדיין ונשתתק הסניגור הקטיגור הולך לעשות שליחותו כך וילך ייי כאשר כלה לדבר אל אברהם ואברהם שב למקומו ויבאו שני המלאכים וגו׳:

פרשה נ

יט א) ויבאו שני המלאכים סדמה בערב וגו׳ והחיות רצוא ושוב כמראה א

2 עי׳ לקמן פ״נ: 4 ילקו׳ קוהה פ״א י״ז א׳, פסיקתא פכ״ה (קס״ה א׳), מדרש קהלת פ׳ כלה זה (ז׳ כ״ז), במדבר רבה פ״ט סי׳ כ״ד: 5 ילקוט כ׳ פ״ד: || 11 ילקוט כס, ילק׳ יחזקאל כ׳ סל״ז:

1 י׳ י | *שכבר נשתייר פוא[1]גבשי] ככר שנשתייר ל, ככר נשתייר דא[2]ת | ח׳ ד[1]ו | י׳ י | שהיה סבור ל׳ א[1] | 2 שיש] שהיה ב, שהיו א[1] | וארבע] פהא[1]ג, ור׳ דא[2]תי | וארבעה פבת, וארבע והא[1]ג | יודן] ו, יהודה דפאגתי | כיר ת, בר א׳ | ר׳ חנן] ר׳ חנין פגב, ור׳ הגין דא[2]תי, ל׳ ו | 3 נאמר] פא[1]גב, ל׳ דוא[2]תי | כן ג | ובירושלם] פוא[2]גבי, ובירושלים דת, ונאמ׳ בירושלם א[1] | אפילו ל׳ א[1] | ירושלים גת | וגו׳] פוי, אם תמצאו איש אם יש עשה משפט מבקש אמונה א׳, ל׳ דא[2]בת | וכן] פא[1]גב, וכאן דא[2]ת | 4 **אומר] א׳ ל | למצא פ | כמה הוא ן, עד כמה פר, עד כמה הוא דאגבתר[3] | מיצוי] פוכר[2], מצוי דאגתר | חשבון] פוגב, ~ לעיר אחת דא | עד אחת] פא[1]גב, עד אחד ן, עד אחד אם נמצא אחד בכל העיר תולי לה בזכותו דא[2] | 5 *אל אברהם דפוהא[2]גבתי] עם וגו׳ ל, ל׳ א[1] | מלמד] ~ זכות י, סניגוריא ב | הוא ל׳ ב | 6 שתק א[1] | עמד — הדיין] עמד . . הדיין והקטיגור הולך לעשות שלחותו י[1], אומר לו תדין א[1] | *כלה וגו׳] כלה א[1]י, כלה לדבר ב, כלה לדבר אל אברהם דוא[2]גת, וגו׳ לפ | 7 מלמד] ~ זכות י | וילך—וגו׳] וילך . . כלה ןג, וילך . . כלה לדבר ב, וילך . . לדבר אל אברהם דא[2]ת, ל׳ א[1]י | *ואברהם — למקומו א[1]תי] וכתי׳ ואברהם . . למקומו דא[2], ל׳ לוגב | 8 מלמד] ~ זכות י | ממתין] הוא ~ וי | 9 ונשתתק] א[1]גי, נשתתק דפא[2]בת, נשתתק לו ן | הקטיגור הולך] גבי, והקטיגור הלך פן, הלך הקטיגור א[1], והמקטרג הולך דא[2]ת | כך] שנאמר י | כאשר — למקומו] כאשר . . אל אברהם וגו׳ ג, כאשר . . אל אברהם ת, כאשר כלה וא[1]בי, וגו׳ פ, ל׳ דא[2] | 10 *ויבאו ל[0]וגבי] ויבואו א[1], ואחר כך ויבאו ל, וכתי׳ ויבואו דא[2]ת | שני] ב׳ ד[1] | וגו׳] סדמה ן, סדומה א[1]ת, סדומה וגו׳ י, סדמה בע׳ ג, סדומה בערב דא[2] || 11 *ויבאו — וגו׳] ויבואו . . סדומה בערב וגו׳ ד, ויבאו (ויבואו תי) . . סדמה (סדומה תי) בערב ותי, ויבאו (ויבואו א[2]) . . סדמה (סדומה א[2]) וגו׳ לא[2], ויבאו . . סדומה פ, ל׳ א[1]גב | והחיות] כת׳ ~ פא[1]י |

העדה שנכנסים לתפלה ואין עדה פחותה מעשרה ועי׳ לקמן פצ״א סי׳ ג׳: 1 שמונה. נח ושם וחם ויפת ואשת נח ושלשת נשי בניו: 2 וארבע בנותיו. וכן לקמן פ״נ סי׳ ט׳ ארבע בנות היו לו וכו׳ ועיי״ש: 3 נאמר כאן עשרה. אולי ימצאון שם עשרה ובירושלים אפילו אחד הה״ד שוטטו בחוצות ירושלם וראו נא ודעו ובקשו ברחובותיה אם תמצאו איש אם יש עשה משפט מבקש אמונה ואסלח לה: 4 אמר ר׳ יצחק. בירושלמי שם ד״א אחת מתארעה לאחת והחשבון מתמצה וכמה הוא מיצוי חשבון עד אחת ועי׳ בפסיקתא ובבמ״ר שם, ובמדרש קהלת שם כמה היא מיצוי החשבון ר׳ פנחס אמר עד אחת, ובפי׳ ב״ר גורס ומפרש עד כמה הוא מיצוי (בכי״ט עד כמה מצוי) חשבון לעיר אחת עד אחד אם (שאם) נמצא אחד תולין בזכותו לכל העיר, ומשם נובע׳ ההוספה בדפוסי׳ וכי״א ב׳ ועח״נ, ובכי״ת נשתבש הלשון חשבון לעיר אחד עד אחד עם אחד נמצא אחד בכל העיר תולין לו בזכותו: 5 הדיין הזה וכו׳. בכי״ל נוסף מן הסניגור הזה עד סוף הפרשה בגליון בדיו דיהה כנר׳ בכתב הכפר, ובסוף המאמר איתא שם ואחר כך ויבאו שני המלאכים וגו׳ והתיבות ואחר כך נמחקו ועח״נ, ושלש שיטות כאן הדיין הזה וכו׳ כך וילך י״י כאשר כלה וכו׳ ואברהם נשתתק לדבר אליו הסניגור הזה וכו׳ כך וילך י״י וכו׳ ואברהם שב למקומו הקטיגור הזה המליין רע המלמד חובה[1]) כל זמן וכו׳ כך וילך י״י וכו׳ ואברהם שב וכו׳ ויבאו שני המלאכים סדמה וכו׳, וכל השיטות גם בשאר הספרים (ובכי״פ נשמטה השיטה השנית), וכל המאמר מפרש ג״כ בפי׳ ב״ר כי״ט והובא בלק״ט, ושם הגי׳ כל זמן שהסניגור מלמד זכות וכו׳ כך וילך ה׳ כאשר כלה הסניגור וכו׳ הוא מלמד זכות וכו׳ לכך נאמר וילך ה׳ כאשר כלה לדבר אל אביהם ואברהם שב למקומו הקטיגור הזה כיון שרואה שנשתתק הסניגור וכו׳ כך ואברהם שב למקומו מיד ויבואו שני המלאכים סדומה וכו׳ ועי׳ גם בפירש״י עה״ת ובשכל טוב, ובסיום הדרש נסמכה פרשה זו לפרשה שלאחריה ועי׳ לעיל סוף פמ״ז:

פרשה נ. בדפ״ר נסמן פמ״ט ובד״ו נשתבש פמ״ח ועי׳ במ״י לעיל ריש פמ״ז וריש פמ״ט, ובמקרא כאן ראש סדר ועי׳ במ״י לעיל ריש פל״ג, ובכי״א א׳ וכי״ג וכי״ב אין כאן התחלת פרשה, והפתיחה והחיות וכו׳ הוא באילו הכ״י רק ויאמר כסגנון הפתיחות באמצע הפרשה, וכן נראים כפתיחות המאמרים והוא באחד וכו׳ ישלח בם

[1]) κατήγωρ (= κατήγορος).

הבזק (יחזקאל א יד) אמר ר' אייבו רצות אין כת' אלא רצוא רוצות לעשות שליחותן, כמראה הבזק ר' יודה ברי סימון בשם ר' לוי בר פרטא כזה שבוזק גפת בכירה, ר' חייא בר אבא אמר כרוחא לזיקא, רבנין אמ' כזיקא לעיינה. נפטרים מאברהם בשש שעות ובאין סדומה בערב. אלא מלאכי רחמים היו והיו ממתינים סבורים שמא אברהם מוצא להם זכות, וכיון שלא מצא להם זכות ויבואו שני המלאכים וגו':

ב [ויבאו שני המלאכים וגו'] והוא באחד ומי ישיבנו ונפשו אותה ויעש (איוב כג יג) תני אין מלאך אחד עושה ב' שליחות ולא ב' מלאכים עושים שליחות אחת ואת אמרת שני, אלא מיכאל אמר בשורתו ונסתלק, גבריאל נשתלח להפך את סדום ורפאל להציל את לוט ויבואו שני המלאכים

2 תנחומא ישן ב': 3 תנחומא מ"ב וירא סי' כ"ח: 6 ילקוט ר' ת"ד, ילק' איוב ר' תתקי"ח, תנחומא מ"ב וירא סי' כ', תנחומא כם סי' ח': 7 נגד מליצת ס"ו ב', מסכת דרך ארץ פ"ד:

1 הבזק דפוכת וג' ל | איבו פאכתי (יחזקאל) | אין כתי' (כת' פכת) כאן דפאבתי, אין כת' (כתו' ו) כן וג | רצו ג | רוצות] פואב, רוצין ג, רוצים ו' (שם), רצין דתי | 2 יהודה | בר'] פוא"ג, בר א'ע, בשם ר' דכת | שבוזק] ע, שהוא בוזק דפוא²גבתר, נותן א¹ | גפרית א² | לכירה א¹ | 3 רבנין אמ'] ורב אמ' פ, תני רבנן וג, תנו רבנן ר¹, ת"ר ר² | כזיקא לעינא פאב, כזיקא לעננא דת, כבזק היו מהירין (כבזק היינו ר¹) לעשות שליחותן ר | נפטרים] אתמהא נפטרין פ, תנו רבנן נפטרים ק, ת"ר נפטרין א², כד פטרי א'ר² | ובאו כ | בערב] ~ אתמהא כ | אילכלי ק, אילמלא ג | 4 והיו] היו ג | סבורים וין] סבורין אב, כסבורים ק, כסבורין גר, וסבורים ד, וכסבורים ת | שמא אברהם מוצא] פתגבשי¹, שאברהם מוצא וך, שמא אברהם ימצא א, שמא ימצא ד | וכיון] וכשראו כ | ויבאו פוגבי | 5 וגו'] כדומה א¹, כדוכה (סדומ' ג) בערב דא²גבתי, לי פו | 6 והוא] כתי' ~ א¹ | תנא כ, תאנא י¹ (איוב), תניא א | 7 מלאך א' א²י, מלאך כ, המלאך פג | ב'] י, שתי דפוהאגבתי (שם) | שליחויות חב, שליחיות א'תרי (שם) | ולא] ואין חי (שם) | ב'] י, שני דפואגבתי (שם) | עושים] עושין וא²גב, לי פא'ו | א' י, אחד א'י (שם), אחד דכ' ישלה בם חרון אפו פ | אמ' ד'א'ת, אמר גי, אומר וב, לא תאמר פ | שני] שני (ב'י) מלאכים פי, שני המלאכים א²ת, ויבואו שני המלאכים כדומה א¹י (שם) | 8 וגבריאל פא¹ | נשלח א², הלך בשליחותו י (שם), עמד בשלוח א¹ | רפאל וי (שם), רפאל נשתלח כ | ויבואו] הוי אומ' ק, הוי ויבאו ג, הרי . . א, הה"ד . . כ, לכך נאמ' ויבאו פ |

וכו' שנסדרו בדרש ויבאו שני המלאכים וכו' ועי' במ"י לעיל צד 386 בד"ה ויגגע וכו': 1 רצות אין כת'. במקרא שם רצוא היא מלה זרה ואמר ר' אייבו רצות אין כת' כלו' אין משמעות הכתוב והחיות רצות ורצוא לשון רוין אלא רצוא לשון רצה (רצא) והחיות רוצות לעשות שליחותן, ולפי המסורה רצוא מלא א' בסוף ולא קרי ועי' במנחת שי, ובתנ"ך הוצ' גינצבורג נרשם בס"א נמסר עליו רצו קרי, ויהיה המקור רצו כמו ראו שתו, ודרשו רצוא לענין רצונם של מלאכים וכמראה הבזק לענין מהירותם: כמראה הבזק. ובמקרא שם בפסוק שלפניו כתוב ומן האש יוצא ברק, ואין לפרש בזק כמו ברק, ודרשו הבזק קרי בית הבוזק ועוד בזק לשון זיקא: 2 בר' סימון. הגי' ר' יהודה בשם ר' סימון בשם וכו' איתא גם בהוספה בפירש"י יחזקאל שם, וברד"ק שם הובא ור' יהודה אומר בשם ר' סימון בן פרטא כזה שבוזק וכו' ועיי"ש: שבוזק גפת. שמפזר פסולת הזתים בכירה ומיד הלהב עולה, ובזק לשון פזור כמו נבזקת לעיל צד 250 ועיי"ש במ"י ובערוך ע' בזק, ובחגיגה שם והחיות וכו' מאי רצוא ושוב וכו' כאור היוצא מפי הכבשן מאי כמראה הבזק וכו' כאור היוצא מבין החרסים ועי' בפירש"י שם: כרוחא לזיקא. בפי' ב"ר כ"י מפרש כנאד שמתמלא רוח מהרה כך הם מהירין לעשות שליחותן, ובפ"ת כתב דריש בזק מלשון זיקא והוא נאד (ועי' בעמת"ל ע' זיקא ב') ופי' כרוח המנפנף הנאד וכו' פ"א מל' ובזיקות בערתם (ישעיה נ' י"א) ופי' כרוח שמוליך שביב האש (ועי' גם בעמת"ל ע' זיקא א') במהירות ויתכן שיקרא אור הברק היוצא מהרעם זיקא וכו' וצע"ג: 3 כזיקא לעיינה. וכ"ה בכי"פ וכי"א א' וב' וכי"כ כזיקא לעינא, ובכי"א א' נוסף עוד [ת"ר] כבזק היו מהירין לעשות שליחותן, והוספה זו נובעה מפי' ב"ר כי"א וכי"ט ושם הובא במקום המאמר רבנין אמר כזיקא וכו' ת"ר (תנו רבנן) כבזק היו מהירין (כבזק היינו) לעשות שליחותן (ובכי"ו נשתבש תני רבנן כדקה לעונה, ובכי"ג תני רבנן בזק ה' לעו'), ואולי דרשו כמראה הבזק כזיקא לעיינה (לעינא) כמו שנראה שביב האש היש מהר להעין, והגי' כזיקא לעננא איתא רק בדפוסי' ובי"ת המאוחר וגר' פירושה כרוח סערה (ועי' עמת"ל ע' זיקא ג') המפיצה את הענן ועמ"כ, ובשכל טוב גורס ומפרש א"ר לוי [כזה] שבזק גפת בכירה שנאמר משרתיו אש לוהט ר' חייא בר אבא אמר כרוחא לזיקא שנאמר עושה מלאכיו רוחות רבנן אמרי כזיקא לעריצא שנאמר רוח סערה עושה דברו, ופריך והמלאכים שדרכם בסופה ובסערה ולהב אש נפטרים מאברהם בשש שעות ובאין כדמה בערב בתמיה ומשני אלא מלאכי רחמים היו וכו', ואמר נפטרים וכו' בשש כדאיתא לעיל צד 483 כחום היום הרי שש שעות וכו' ומדכתיב וימהר אברהם וכו' מהרי שלש סאים וכו' וימהר לעשות אתו וכו' משמע שנעשה הכל במהירות ונפטרו מיד באברהם באותה שעה, והרא"ם כתב תן שעה א' לאכילה ולויה נשארו חמש שעות משנפרדו מאברהם עד הערב שבאו לסדום ועי' ביפ"ת, ובתנחומא מ"ב שם בשש שעות נפטרו מאצל אברהם ובאו לסדום בערב אלא שהיו מלאכים של רחמים והיו ממתינים שמא ילמד אברהם זכות על יהן כדי שלא תהפוך לפיכך המתינו עד הערב: 6 ויבאו וכו'. כן הוספתי, ודורש תיבות הפסוק שני המלאכים וגו' והוא באחד וכו' הכא את אמר מלאכים וכו' סדומה תני וכו' בערב בא ערבת וכו', ומביא הפ' והוא באחד וכו' ודורשו כמו שמפרש בפי' ב"ר כ"י כלומר שבשליחות אחד עושה שליחותו ולא בשני שלוחים ומשמע כמו כן שאין מלאך אחד עושה שתי שליחיות, ומביא גם הברייתא אין מלאך אחד וכו' (ובילק' איוב העתיק לפי הענין תאנא אין וכו' ואין שני מלאכים עושים שליחות אחד שנאמר והוא באחד וכו'), ופריך ואת אמרת שני המלאכים בתמיה ומשני אלא מיכאל וכו' וגבריאל נשתלח להפך את סדום (וכן לקמן פנ"א סי' ב' וי"י המטיר וגו' זה גבריאל) ורפאל להציל את לוט (וכן למטה סי' י"א ויחזיקו האנשים וגו' מי היה זה רפאל) הוי ויבאו שני המלאכים גבריאל ורפאל, ובתנחומא מ"ב וירא סי' כ' הדרש להלן אצל אברהם באו שלשה שנאמר וישא עיניו וירא והנה שלשה אנשים וכאן הם שנים שנאמר ויבאו שני המלאכים אלא שלשה מלאכים שלח הקב"ה כל

וגו׳: ישלח בם חרון אפו וגו׳ (תהלים עח מט) ואת אמרת שני, אלא מיכאל אמר בשורתו ונסתלק, גבריאל נשלח להפוך את סדם, רפאל להציל את לוט ויבואו שני המלאכים: הכא [את אמר] מלאכים ולהלן את אמר אנשים, אלא להלן שהיתה שכינה על גביהם אנשים, כיון שנסתלקה שכינה מעל גביהם לבשו מלאכות: אמר ר׳ לוי אברהם שהיה כוחו יפה נדמו לו כדמות אנשים, אבל לוט על ידי שהיה כוחו רע נדמו לו מלאכים: אמר ר׳ חניא עד שלא עשו שליחותן אנשים, כיון

2 ילקוט ר׳ פ״ד: 4 תנחומא מ״ב שם:

1 וגו׳] פ, כדמה וח, כדומה דאבי, כדמ׳ (כדומה ת) בערב גת | ישלח] כתיב ישלח ש, (ישלח — המלאכים ל׳ דפתי) | אפו וגו׳] אפו וא[1], אפו עברה וזעם וצרה משלחת ר, אפו.. משלחת מלאכי רעים גכש | אמרת] אבר, אמר ג, או׳ ו | שני] וגב, ב׳ מלאכ׳ ר[2], שני המלאכים אר[1], שני אתמהא ש | ונסתלק — המלאכים] ונכתלק גבריאל נשתלח להפיך.. סדום רפאל.. ויבאו.. המלאכים כדומה כ, ונסתלק גבריאל להפך (להפוך ג) את סדום רפאל.. שני (המלאכים סד׳ ג) המלא׳ וג, ונסתלק וכו׳ א[2], וכו׳ א[1] | 2 הכה ג | *את אמר פוגבי] את אמ׳ ד[1]א[2]ת, את אמרת ח, איתמר א[1], לי ל | 3 *את אמר גב] אמ׳ את ל, את אמ׳ ת, את אמרת ח, אומר י, הוא אומ׳ א[2], כתיי א[1], קורא אותן ד, לי פו | שהיתה] על ידי שהיתה אב, .. שהייתה ג | על גביהם] עמהם ו | אנשים] פהא[2]גב, כת׳ ~ ו, קראן ~ דא[1]ת, קראם ~ י | כיון] וכיון פ, וכאן י, לי כ | נסתלקה כ | 4 לבשו מלכות ר, מלאכים פ | אמר ר׳ לוין] פוחאגב, אמר ר׳ תנחומא ~ דתי | כחו פאבשי | כדמות] א[1]ש, בדמות דפוחא[2]גתי, לי כ | כאנשים כ | אבל לי פא | ולוט פ | 5 על ידי לי פאגב | שהיה כחו פאבי, שכוחו ג, שכחו ש | מלאכים] כדמות ~ א[1]ש, בדמות ~ דפוחא[2]גבתי | חוניא] וגב, חונא ח, הונא פ, נחוניא א, הנינא די, ״נה ת | אנשים] פוחאגב, קראן ~ דת, קראם ~ י | כיון שעשו] כ, וכיון שעשו פו, משעשו דהאגתי |

אחד לעשות שליחותו אחד הלך לבשר את שרה ואחד למלט את לוט ואחד להפוך את סדום ואין מלאך אחד עושה שתי שליחות ואין שני מלאכים וכו׳ מיכאל הלך לבשר את שרה שוב נשוב אליך אין כתיב כאן אלא אשוב עשה שליחותו והלך לו והשנים הלכו לעשות את שליחותן שנאמר ויבא שני המלאכים סדומה וכו׳, ובתנחומא שם ויבאו שני וכו׳ והשלישי היכן הלך לא כך כתיב וישא וכו׳ אלא בא ללמדך ששלשתן בשלוש שליחיות נשתלחו האחד בא לבשר את שרה ואמר לה שוב אשוב וכו׳ עשה שליחתו נסתלק השני הלך להפך את סדום שנאמר ויאמר אליו הנה נשאתי פניך וכו׳ נשאנו פניך הפכנו אינו אומר כן ואחד להציל את לוט מתוך ההפכה וכל אחד ואחד עשה שליחותו ונסתלק, ובב״מ שם האגדה מאן נינהו שלשה אנשים וכו׳ מיכאל שבא לבשר את שרה רפאל שבא לרפא את אברהם גבריאל אזל למיהפכי לסדום (ובד״ס גם הגי׳ רפאל שבא להפוך את סדום ועי״ע במדרש הגדול עמו׳ 266) והא כתיב ויבאו שני המלאכים וכו׳ דאזל מיכאל בהדיה ושיזביה ללוט דיקא נמי דכתיב ויהפוך את הערים האל ולא כתיב ויהפכו וכו׳, ובמס׳ דרך ארץ שם וכן מצינו בג׳ מלאכים שבאו אצל אברהם וכו׳ גבריאל בא להפוך את סדום ואת עמורה רפאל בא לרפאות את אברהם מיכאל בא לבשר את שרה והיה מיכאל וכו׳ ועי׳ במ״י לעיל צד 485 וצד 487, וכעין הדרש שלפנינו כתב גם פילון בספרו המתואר מאברהם ששני המלאכים לא עשו שליחות אחת אלא אחד הפך ארבע עיירות ואחד הציל עיר אחת ועי׳ זיעגפריעד צד 147: 1 ישלח בם וכו׳. וכן המאמר בכי״ו וכי״ג וכי״כ, ומפרש כפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א חרון אפו עברה וזעם וצרה משלחת שכל אחד ואחד לשליחותו (עושה שליחותו) ואת אמרת שני המלאכים (ב׳ מלאכי׳) בתמיה ועי׳ גם בפי׳ ב״ר הנדפס, והמאמר מקוטע בכי״א א׳ וב׳ ונשמט כולו בדפוסי׳ וכי״פ וכי״ת ובילקוט: 2 הכא את אמר. כן הגהתי ועה״ג, וכן סגנון הלשון לעיל צד 456 ואע״פ שגם גבי לוט נאמר וישלחו האנשים וכו׳ ויאמרו האנשים וכו׳ דורש הכא את אמר וכו׳ לפי שנקראו מלאכים כאן בראש הפרשה, ובאברהם קורא אותן רק אנשים וישא עיניו וירא והנה שלשה אנשים וכו׳ ויקומו משם האנשים וכו׳ ויפנו משם האנשים וכו׳ ועי״ע לעיל צד 203 ובמ״י שם בד״ה שמתהפכים וכו׳: 4 לבשו מלאכות. נראו בדמות מלאכים, ובפי׳ ב״ר כ״י גורס ומפרש לבשו מלכות לבשו ממשלה: אמר ר׳ לוי. וכן בלק״ט ר׳ לוי אמר אברהם וכו׳ ועה״ג, ובמדרש הגדול עמו׳ 267 אמר (רב) שמואל אברהם שכוחו יפה נדמו לו בדמות אנשים לוט שכוחו רע נדמו לו בדמות מלאכים כד״א ומראהו כמראה מלאך אלהים וכו׳, ופי׳ אברהם שהיה כוחו יפה וכו׳ כמו שמפרש בפירש״י עה״ת שכחו גדול והיו המלאכים תדירין אצלו כאנשים וכו׳, וכ״ה בתנחומא מ״ב שם להלן קרא אותן אנשים וכאן קרא אותן מלאכים אלא אמר ר׳ אלכסנדרי אצל אברהם היו אנשים שהיו המלאכים מצויין בביתו של אברהם שנאמר צופיה הליכות ביתה (ועי׳ לעיל צד 455) שהיו הולכי ביתו של אברהם מלאכים ועל ידי שהיה מצוי במלאכים נדמו לו בדמות אנשים אבל לוט שהיה הדיוט נראו לו מלאכים וכו׳, .ולזה המאמר כוון בעל פי׳ ב״ר כ״י שכתב ובמדרש ר׳ תנחומא מפרש אברהם שהיו מצויין אצלו מלאכים כל שעה לא הרגיש בהם כי אם כאנשים לוט שלא היו מצויין אצלו הרגיש בהם כמלאכים, ובסמוך בסוף מאמר ר׳ תנחומא נוסף בגליון כי״ל ע״א אברהם שהיה צדיק גמור נדמו לו אנשים וכן ליעקב ויאבק איש עמו וכן ליוסף ויאמר האיש נסעו מזה וכן ליהושע והנה איש עומד לנגדו.. לבוש בדים לוט שלא היה צדיק גמור נדמו לו מלא׳ הה״ד וכו׳: 5 ר׳ חוניא. ונכונה גם הגי׳ ר׳ הונא ר׳ נחוניא ועי׳ במ״י לעיל צד 43: עד שלא עשו. כלו׳ עד שלא באו לסדום לעשות שליחותן להפך את סדום ולהציל את לוט היו כאנשים ומיכאל שכבר אמר בשורתו נסתלק וכיון שבאו גבריאל ורפאל לעשות שליחותן לבשו מלאכות ועי׳ גם ביפ״ת, ור׳ תנחומא תלמידו של ר׳ הונא (אגה״א ח״ג צד 279 וצד 466) אומר המשל לאחד שנטל הגמוניא[1]) שקבל מדינה מן המלך לשלוט בה בפקודתו עד שלא הגיע לבית אוראיו שלו לגבול זו המדינה היה מהלך כפגן[2]) כאיש הדיוט כך עד שלא עשו שליחותן אנשים וכו׳, והגי׳ לבית אוריאו איתא גם בערוך ע׳ פגן ב׳ ואוריאו כמו אוריאון[3]) ובה״נ אוריין, ובערוך שם איתא עוד ס״א למיתורין[4]) שלו ס״א עד שלא הגיע למדינה, ובע׳ מתרין עד שלא הגיע למיתורין שלו, ובע׳ קלמין עד שלא הגיע למדינה, ונר׳ שהסר לפנינו בכי״ל סוף המשל כיון שהגיע וכו׳ אבן גם בכי״ו וכי״ג ליתא ולא הובא בפי׳ ב״ר, וקשה להשלים המשל מפני שינויי הנוסחאות ועה״ג (והגי׳ בערוך ע׳ מתרין כיון שהגיע למיתורין שלו מהליך כקלמין, ובע׳ פגן בשהגיע למדינה מהלך כקלמיי ובע׳ קלמין משהגיע למדינה היה מהלך כקלמין), ולשון המאמר בתנחומא מ״ב

[1]) ἡγεμονία. [2]) πάγανος. [3]) ὅριον. [4]) μεθόριον.

שעשו שליתותן לבשי מלאכות: אמר ר׳ תנחומא לאחר שנטל הגמוניא מן המלך עד שלא יגיע לבית אוריאו שלו היה מהלך כפגן כך עד שלא עשו שליהותן אנשים, וכיון שעשו שליהותן לבשו מלאכות:

ג סדמה תני משי׳ ר׳ נחמיה כל דבר שצריך למד מתחילתו ניתן לה ה׳ בסופו סדמה שעירה מצרימה, אתיבון והא כת׳ ישובו רשעים לשאולה (תהלים ט יח). ר׳ אבא בר זבדה אמר לביטי התחתונה שבשאול: 32a

1 ויקרא רבה שם ו סי׳ ד׳, תנחומא מ״ב וירא סי׳ כ״א: 4 ילקוט שם, לקמן פס״ח וגס״ו, מכילתא בא מסכת דפסחא פי״ד, מכילתא דרשב״י שמות י״ב ל״ז, ירוש׳ יבמות פ״א ג׳ א׳, יבמות י״ג ב׳, מדרש תהלים מ״ב ט׳ סי׳ ס״ו, מדרש קהלת ז׳ טוב ללבם (ז ג׳):

1 לבשו מלאכות] פו, מלאכים דהאגבי, קראן מלאכים ת | תנחום כש | לאחר] מטל ~ פאי | מן] מאת ת | 2 לבית אוריאו שלו] ע, לבית אוריין.. דאיתר׳י, לבית אורין.. א²גבר², לבי׳ אודיי׳.. ר³, לבית ארכי.. ן, לבית אנתרין.. פ, למיתורין שלו ע, למדינה ע | כפגן (כפגן וב, כפגן דבי׳)] וג, ~ כיון שהגיע לבית אוריין שלו היה מהלך כקאלמין ד, כיון שהגיע (משהגיע א²) לבית אוריין (לבית אורין א²) שלו היה.. בקלמין א, כיון.. לבית אוריין.. בקאלמין תי¹, כיון.. לבית אנטרין היה.. בקלמין פ, כיון.. לבית פלטרין שלו היה.. בקלאמין כ, כיון שהגיע (כשהגיע ע, משהגיע ע) למיתורין שלו (למדינת ע) מהלך (מהליך ע, היה מהלך ע) בקלמין ע | כך] ~ המלאכים פ | אנשים] פואגב, קראן ~ דתי | וכיון שעשו] פב, כיון שעשו דתי, משעשו ואג | 3 לבשו מלאכות] וג, מלאכים לבשו מלאכות פ, מלאכים א, קראן מלאכים דתי | 4 תאני ג, תניא א | משי׳] משום ד׳פגעי, משם דו, בשם א²ב | כל תיבה שצריכה א | למד] ד׳פוגב, למ״ד דאתי, ל׳ ע | מתחלתו פ, בתחילתו דוגע, בתחלתו תי, בתחלתה אב | ניתן] א¹, נותן הגע, נתן פו, תן דתי, הטיל א² | לו ל׳ א | ה׳] פע, הא ד׳ן, ה״א דאת, הא׳ י¹, הי ג | בסופה אב | כגון סרומה כ | שעירה מצריטה] שעירה הרגה ע, שעירת מצריטה חרנה דונתי, שעירה.. חרנה דותינה פא¹, מצריטה חרנה שעירה בבלת אשורה ה, שעירה ירושלמה מצריטה ארצה כ | 5 איתיבון א²ב, התיבון ליה י | והא כת׳] פוגע, והכתי׳ דאכתי | לבטי ע, לאמבטיה פ, לדייטי ואי¹, לדיטי י¹, לדיטיה א² |

שם פי׳ כ״א להלן קורא אותן אנשים וכאן קורא אותן מלאכים למה הדבר דומה לאדם שלקה שולטן מן המלך כל הימים שהיה מהלך בדרך הוא מהלך פגן (ובכ״י רומי שם כפגן) כיון שנכנס לישב במקומו התחילו המובכין שלו ובני המדינה מכבדין אותו כך המלאכים כיון שבאו להפוך את המדינה עד שלא נכנסו לסדום היו מהלכין כאנשים משבאו לסדום כתיב ויבאו שני המלאכים, ולזה המאמר כיון בעל פי׳ ב״ר שגורס ומפרש עד שלא הגיע לבית אוריין (כ״ה בפי׳ ב״ר כי״ט, ובכי״א אורין, ובדפ״ר אודיי׳) שלו מהלך כפגן אוריין (בדפ״ר אודיין) מקום גדולתו וייטובו כדגרסינן במשקין אוריינא (בדפ״ר אודייני) ופירשוהו (ופירשו) הגאונים שהוא מקום מושב ובמדרש ר׳ תנחומא אומר (בדפ״ר ומדרש רבי תנחומא מעיד עליו) כל הימים שהיה מהלך במדבר (בדפ״ר בדרך) מהלך (והיה מהלך) כפגן משנכנס וישב במקומו התחילו מכבדין אותו (וע׳ בד״ס למ״ק כ״א א׳ ובערוך ע׳ ארן וע׳ ע מ״ש לעף במ״ע וויענער צייטשריפט פיר דיא קונדע דעס מארגענלאנדעס חלק כ״ה צד 188), ובפי׳ השני שבפי׳ ב״ר הנדפס ואית דגרסי לבית אורן שלו ואומרים שהוא לשון יון, ובוי״ר שם הובא המשל בדרש הפ׳ יום ליום יביע וכו׳, והגי׳ שם ר׳ ב שלום בשם ר׳ אחא בריה דר׳ זירא אמר משל לאחר שנטל וכו׳ עד שלא הגיע למתורין שלו היה מהלך כפגן וכיון שהגיע למתורין שלו היה מהלך בקלאמין כך עד שלא יצאו לעולם אין אומר ואין דברים כיון שיצאו לעולם כמה שמרות כמה גזרי דינין בכל הארץ יצא קום, וגם בב״ר כאן הגי׳ בכי״ב בקלאמין, ובכי״ת וילקוט דפ״ר בקאלמין (ופי׳ הגליון אדם חשוב, ליתא בילקוט שם), וגר׳ שהגי׳ בקלאמין¹) היא הגי׳ הנכונה ופי׳ מהלך בלבוש מלכות שלובש ההגמון כשהגיע לגבול המדינה שלו וכן בנמשל לפי הגי׳ שלפנינו וכיון וכו׳ לבשו מלאכות וע׳ פערלעס במ״ח חלק ל״ז צד 175 פירסט גלאססאר צד 162 קרויס צד 499 ציעגלער קעניגסגלייכניססע צד 142, אבן בכי״פ וכי״א א׳ וב׳ ובערוך ג׳ פעמים הגי׳ כקלמין בכ״ף וכן בדפוסי׳ כקאלמין וצע״ג: 5 לשאולה. ולמה ניתן ה״א בסוף התיבה אע״פ שיש למד מתחילתה ומשני ר״א בר זבדה טעם לשאולה לשאול ולתחתית השאול לביט²) התחתונה למקום היותר עמוק שבשאול, ובפי׳ ב״ר כי״ט מפרש לביטי התחתונה למדריגה התחתונה שבשאול דהוא מדור התחתון מרבוי ה״א נפקא, ועל מדורי גיהנם עי׳ גם בסדר רבה דבראשית כי׳ כ״ח ובמדרש כונן בביהמ״ד ח״ב צד 30 וצד 35, ובלק״ט הגי׳ כל דבר וכו׳ מתחלתו נותן וכו׳ ועת״נ, וכל המאמר נכדר גם לקמן פכ״ח בפ׳ ויצא וכו׳ וילך חרנה, והגי׳ שם בכי״ל תני וכו׳ כל דבר שצריך למד מתחלתו ניתן לו וכו׳ כדומה שעירה חרנה והא כת׳ וכו׳ לבוטי תחתונה וכו׳, ובדפוסי׳ שם לאמבטי, ולקמן פס״ו בפ׳ ויוסף הורד מצרימה הגי׳ בדפוסי׳ תני וכו׳ כל דבר וכו׳ כדומה שעירה מצרימה איתיביה וכו׳ לביטי התחתונה שבשאול, ובכי״ל שם ליתא המאמר בגוף הספר ובגליון שם נוסף מצרימה תני בשם ר׳ נחמיה כל תיבה שצריך למד בתחילתה תן לה ה׳ בסופה כדמה מצרימה חרנה התיבון וכו׳ לאמבטי התחתונה שבגיהנם, ובילקוט דפ״ר כאן הגי׳ לדיטי, ושם ליתא הפירוש שנוסף בגליון בילקוט ד״ו המקום היותר חם, ובערוך ע׳ בט ה׳ הגי׳ לבטי, וכתב שם י״מ ביטי כמו אבטי וכו׳, ובמכילתא שם רבי נחמיה אומר סובותה לפי שצריך למד מתחלתו נותן לו הא בסופו, ובמכילתא דרשב״י שם ר׳ נחמיה אומר סבתה כל מקום שצריך ליתן לו למ״ד בתחלתו תן לו ה״י בסופו, ובירושלמי שם פ״א ה״ו איתא כו׳ שמאי מתירין את הצרות לאחין כו׳ ר׳ סימון בשם וכו׳ טעמון דבית שמאי לא תהיה אשת המת החוצ׳ לאיש זר החוצנ׳ לא תהיה לאיש זר אתייא דבית שמאי כאילין כותייא וכו׳ תני ר״ש בן אלעזר נומיתי לכופרי כותים מי גרם לכם לטעות דלית אתון דרשין כרבי נחמיה דתני בשם רבי נחמי׳ כל דבר שהוא צריך למ״ד מתחילתו ולא ניתן לו ניתן לו ה״א בסופו כגון להוין הוצה לשעיר שעירה לסוכו׳ סוכות׳ מתיבין לר׳ נחמיה והא כתיב ישובו רשעים לשאולה אמר רבא בר זבדא לדייטי התחתונה של שאול, וביבמות שם אמר ר״ש בן פזי מאי טעמא דב״ש דכתיב לא תהיה וכו׳ וב״ה וכו׳ וב״ש מי כתיב להוין הוצה כתיב וב״ה כיון דכתיב הוצה כמאן דכתיב להוין דמי דתניא ר׳ נחמיה אומר כל תיבה שצריכה למ״ד בתחילתה הטיל לה הכתוב הא בסופה ותנא דבי ר׳ ישמעאל כגון אליב

— ¹) χλαμύς. ²) βέτης.

בערב בא ערבה שלסדום ושקעה שמשה וניתחתם גזר דינה : אמר ר' לוי אין הקב"ה דן את אומות העולם אלא בלילה בשעה שישנים מן העבירות, ואינו דן את ישראל אלא ביום בשעה שעסוקין במצוות ההיד והוא ישפוט תבל בצדק וגו' (שם שם ט):

ולוט ישב בשער סדום ישב כת', אותו היום מינוהו ארכי יוריקי : חמשה ראשי דיינים היו בסדם קוושקר רבשקר רבנבל מטהדין וקלאפנדר, ולוט היה ארכיקריטים שלהם,

1 ילקוט פס, סנהומא מ"ב ויכא סי' פ"ו: יכופ' כ"ה פ"א כ"ז א', מדרש תהלים מ"ב פס סי' י"א, פסיקתא רבתי פ"מ (קפ"ז ב') : 3 ילקוט פס : סנהדרין קי"ט ב', פדר"א פכ"ה :

1 שלסדום ל' כ | שקעה שמשה שלסדום כ | ונתחתם ו', נתחתם כ, ונחתם דפאגת | 2 לאומות העולם פ, את האומות א1, את הרשעים א2, את סכחישי השם ת | שהן (שהם כר1) ישנים דוחא1כרי, שהן ישינים ת. . . ישינין פג | מן העבירות] וחאגר, מן העברות כי, בעברות פ, ל' דת | ואינו] ואין הב"ה א | לישראל פ | 3 שהם (שהן כ) עסוקים ד, שהן עסוקין א2, שהם עוסקין פוג, שהן עוסקי' א1. . . עוסקים תי | במצות דפואגכתי, בתורת ובמצוות ח | וגו'] י, ידין לאומים (לאמים ג) במישרים חגכת, ל' דפוא | 4 ישב] וא2גת, יושב דפא1בעי | בשער סדם ל' וג | מינו (מנו י) אותו פגי | ארקי ע0, עורכי א2 | יודיקי] ע, יוריקו ע, יודקי ע0, יודקו ע0, דיינים דוחתר1, ־ין אגכר2, הדיינין פי | ראשי ל' כ | 5 קוושקר] קוו שקר ל0, קושקר ע, קו שקר חיש, קיושקר פ, קיו שקר וג, קב שקר כ, כד שקר א1, קץ שקר דתר | רבשקר] ע0, רבשקר א2, רב שקר פוחא1געי, ורב שקר דתר | דבנבל] רב נבל ל0, דבנבר ע0, רב נבל וגכ, רבנבלי א2, רב נבל פהא1עשי, רב מכטידין ד1ת, רב מכטירין ד, רב מסטורין ר | מטהדין] מטה דין ל0, מסטה דין ע, מסטי דין וא2, רב מכטידין פא1, רב מסטי דין כ, ורב מסטי דין ש, רב מסטירין ח, ורב מסטרין י1, רב נבל ר1, רב נבלי ר2, רב נבל דת | וקלאפנדר] ע, וקלפנדר י1, וקלא פנדר דוחתע0ר1, וקלא אפנדר פ, וקלא פנדא ש, וקילא נפרד א | ולוט] פוהאגבערי, לוט דת | ארכי קריטים ע, ארכי דיינים ור1, . . דיינין פגכר2, הדיינים דחת, . . הרייני| י | שלהן ע, שבכולם ר1, שבכולן דפוגבתי, שבכלם א1ר2, שבכלן א2 |

אלימה מחנים מתגימה מצרים מצרימה דבלתימה ירושלימה מדברה, ובמדרש תהלים מ"ב שם ישובו רשעים וכו' אמר ר' נחמיה כל תיבה שאין למ"ד בתחלתה נתן ה"א בסופה כגון חרנה מצרימה התיבון ליה הא כתיב לשאולה אמר ר' אבא בר זבדא לדיומא התחתונה שבשאול המזבהה לרבות את הכבש חרנה מצרימה ירושלימה לרבות עיבורא דמתא הימה לרבות את הלמן השמימה לרבות את העננים וכו' ועיי"ש בהערות רש"ב ועי"ע ברלינער ביי-טרעגע צור העבר' גראממאטיק צד 36, ובכי"ו וכי"א א' הגי' כאן כמו בירושלמי שם לדייטי ופי' בל"י [1]) מדור, וכן במדרש קהלת שם בדפ"ר וד"ו אמר ר' יששכר דכפר מנדי דרבן של רשעים להנתן בדייטי ההחתונה של גיהנם שנאמר תחת רשעים כפקם : 1 בא ערבה. דורש בערב נוטריקון, ובלק"ט הגי' ערבה וכו' שקעה שמשה נתחתם גזר דינה ועת"נ : 2 שישנים מן העבירות. שאינן עוברים עבירות, וגם בלק"ט הגי' בשעה שהן ישנין מן העבירות וכן בשכל טוב כשישנים מן העבירות (ושם ובלק"ט לא הועתק ואינו דן את ישראל וכו'), ובירוש' ר"ה שם לשון המאמר א"ר לוי והוא ישפוט תבל בצדק ידין לאומים במישרים הקב"ה דן את ישראל ביום בשעה שהן עסוקין במצו' ואת האומות בלילה בשעה שהן בטילין מן המצות (וצ"ל מן העבירות ועי' ביפ"מ ובק"ע), ובמדרש תהלים מ"ב שם א"ר לוי בשעה שהוא דן את האומות בלילה דן אותם בשעה שהן ישנים מן העבירות (שנאמר רגע ימותו וחצות לילה וגו') וישראל דנן ביום בשעה שהן עסוקים במצות וכו' ועי' במדרש תהלים הנדפס מכבר, והמאמר מפורש בפסי"ר שם והוא ישפוט וכו' ידין לאומים במישרים מהו במישרים וכו' א"ר לוי דן אותם בישרות דן אותם בלילה אימתי כשהם ישנים מן העבירות שביום הם עוברים עבירות וגוזלים והומסים לפיכך הוא דנם בלילה בזמן שהם ישנים באותה השעה שהם בטלים מן העבירות כדי שיהא להם תקומה בעולם למה שאין הקב"ה חפץ אפילו באבידתם של רשעים למה שהכל בריותיו ומעשה ידיו איזה יוצר מבקש שישתברו קנקניו לכך הוא דנן בלילה כדי שיעמדו בעולם ידין לאומים במישרים וכשהוא דן את ישראל הוא דנן ביום כשהם ישנים הם בטלים מן המצות גיער משנתו מיד הוא משכים לבית הכנסת וקורא קרית שמע ומתפלל וכו', ונר' שמאמר ר"ל נסדר כאן שלכך באו המלאכים כדומה בערב לפי שאין הקב"ה דן את אומות העולם אלא בלילה וכו' וצע"ג : 4 ישב כת'. חסר וי"ו שלא היה יושב בתמידות לשפוט בשער העיר אלא אותו היום מינוהו ארכי יודיקי [2]) ראש הדיינים, וכ"ה בערוך ע' ידקי ארכי יודיקי, ובע' ישב ארכי יודיקו ועי' בהערות בעל ערוך הש', ובמדרש חסרות ויתרות הוצ' רש"א ווערטהיימער סי' קע"ז הועתק ישב כתוב חסר וי"ו אותו היום מנוהו ראש לדיינים, ובלק"ט ישב כתיב אותו היום מינו אותו ארכי הדיינים, ובשכל טוב שאותו היום מינוהו ערכי הדיינים בשער סדום ועת"נ ובמ"י לעיל צד 357, ובהדרש שלפנינו נדרש גם לקמן פנ"ה ועפרון יושב ישב כת' אותו היום מינוהו ארכי סטרטיגוס ועי' גם לעיל צד 482 : 5 קוושקר וכו'. שמות שנקראו להם לפי גנותם, וכמשפט הלשון כתוב בכי"ל כל שם עצם פרטי בתיבה אחת אע"פ שהוא מורכב משתי תיבות ונר' שהוראתם קוושקר שקו משפטו שקר (ועי' ישעיה כ"ח י"ז) דבשקר שדיבתו שקר דבנבל שדיבתו מלאה נבלים מטהדין כמשמעו וקלאפנדר קשה לפרשו, וידידי רא"ת לעף כתב לי שהוראתו קלפן דר (אדר) מפשים עור אנשים ועי' עמת"ל ע' אדר אדרא, וגם בערוך ע' קלפנדר הגי' קושקר בתיבה אחת, ובכי"ל כתוב בשתי ווי"ן כמו במצוות ולעיל צד 479 ועמוהך שתהא הוי"ו נשמעת, ומן קוו נשתבש קיו קץ בת"נ, והגי' דבשקר איתא גם בערוך שם בשני כ"י וכן שם בכ"י אחד דבנבר במקום דבנבל, אכן בכי"ל נר' שהוגה בכתב הספר ד בדבשקר ובדבנבל ואולי היה כתוב רבשקר רבנבל, וגי' זו נקל לפרשה, ועוד נר' הגהה בכי"ל שנפרדו קוושקר דבנבל מטהדין ע"י נקודות לשתי תיבות, והגי' מטהדין איתא רק בכי"ל, ובערוך מכטה דין, ונר' שעיקר הגי' מכטידין שהוראתה מטה (מכטה) דין ומן מכטידין נשתבש גם מכטירין ועת"נ, ובשכל טוב נשתבש חמשה דיינים וכו' נבל רב שקר מכטירין קלפנדר, ובסנהדרין שם איתא א ר ב ע ה דייני היו בסדום שקראי ושקוראי זייפי ומצלי דינא (ותרג' לא תטה משפט לא תצלי דינא, ובכתובות ק"ה א' לאצלויי דינא) ושם בכי"מ הוגה ש ש ה ונוסף אפסקר קפסקר ועי' בד"ס ובמדרש אגדה הוצ' רש"ב לפ' ארדה נא וכו' ובמדרש הגדול עמו' 288 ובספר הישר פ' וירא, ובפדר"א שם הקימו עליהם שופטים שופטי שקר וכל אורח וגר שהיו נכנסין בסדום היו עושקים בדינם המעוות ומוציאין אותם ערומים וכו' : 5 ארכיקריטים. דיין הראש [3]), ובערוך ע' קרטים ג' ארכי קריטים שלהן, ובשכל טוב ערכי הדיינין

[1]) δίαιτα. [2]) archijudex. [3]) ἀρχικρίτης.

שבשעה שהיה אומר להם מה שירצו אומרים לו גש הלאה סק לעיל. בשעה שהיה אומר להם דברים שלא ירצו אומרים לו האחד בא לגור וישפט שפוט:

ד ב) וירא לוט ויקם וגו' ויאמר הנה נא אדני סורו נא וגו' ר' יודן אמר אפילו איני כדיי אתם עיקמו עלי את הדרך, ר' הונא אמר עיקמו עלי את הדרך כדי שלא תראו באים אצלי:

ה ולינו ורחצו רגליכם אברהם מקדים רחיצה ללינה ולוט מקדים לינה לרחיצה, אלא אברהם מקפיד על טנופת עבודה זרה ולוט אין מקפיד. ויש אומרים אף זה עשה כשורה כדי שיצאו ויראו אבק רגליהם שלא יאמרו איכן לנו:

ויאמרו לא כי ברחוב נלין ממאנין בקטן ואין ממאנין בגדול:

1 פרק אליהו רבה פל"ח: 3 ילקוט שם: 5 ילקוט שם, מסכת דרך ארץ פ"ד: 8 ילקוט שם, רבה ומדרש פ"ז ח', [illegible]

1 שבשעה] הג, בשעה דפואכתי | מה שירצו] דברים ערבים להם א', . . הערבים להן ו, . . שהם (שהן כי) ערבים להם דכי, . . שהם ערבים להן ת, . . שהן עריבין להן פ | 'אומרים] או' ל, אומ' פ, היו אומרים חאי, . . אומרין ת, [illegible] ו, הן אומרין ד | סק לעיל] סק לעיל [illegible] פב | 'בשעה שהיה א] בשעה ל, ובשעה שהיה דכת, וכן שהיה ו, ובשהיה י, ובשהוא פ | 2 שלא ירצו] שאין ערבים להם דכת, שאין . . להן י, שאינם . . להם א', שאין עריבים להן ו, שאינן עריבין להן פ | *אומרים] א' ל, אומ' פ, היו אומ' ואיכ, . . אומרים אי . . אומרין דת | **האחד] לי ל | 3 וגו'] לקראתם פואיכתי לקראת' וגו' ג, לקראתן וגו' ד | *אדני — וגו'] אדני . . נא אל בית עבדכם ו, י י . . עבדכם ולינו כ, אדוני (וי"י ג) סורו נא א'ג, אדוני דפת, וי"י י, וגו' ל | ר' יודן] פ, ר' יודן ור' הונא (הונא ו) ~ דות | אמר] פוהאגב, ~ סורו נא דתר | אפילו] אמר ~ ח, אמ' להם ~ א' | 4 כדיי] וגב, כדי פ, כדאי דאתרי | אתם] פחאי, אפילו אתם וגב, ל' דת | עוקמין י | ר' הונא ואיג, רב הונא ת | תהיו נראים דהב, . . נראין אגי, תהו נראין פ, יהו נראים ו | אצלו ו | 5 *ולינו א'] אל בית עבדכם ולינו דואיגכתי, ל' ל | ואברהם א | הקדים אכ, היה מקדים י | לוט כ | הקדים א'כ | 6 מקפיד] היה ~ א'כ | עבודה זרה] וג, ע"ז פהאבי', . . לפיכך הקדים רחיצה ללינה דת | אינו דפוהא'ת' לא היה א'כי | מקפיד] פכי, ~ על מינופת (מנופת ג) עבודה זרה וג, על מנופת (טינופת ה) ע"ז דהא'ת | 'אומרים דין] אומרי' ד', ~ין ת, אומ' פוכ, או' ג, א' ל | זה] לוט כ | כשורה עשה י, עשה כ | 7 אבק] ~ על דפחא'כתי, שעל ג | רגליהן י | 8 *לא דאתי, לו פוג, ל' ל | בקטן] פוגכתי', בקטון ד, לקטן א | לגדול אי |

[illegible] 1 סק לעיל [illegible] שם דברים שהם צריכים להן הן אומרים גש הלאה ובשהיה אומר להם דברים שאינם צריכין להן הן אומרים האחד בא וכו', ובלק"ט גורס ומפרש ויאמרו גש הלאה ויאמרו האחד בא לגור שני פעמים ויאמרו אלא כשהוא אומר להם דברים ערבים אמרו לו גש הלאה סוק לעיל ובשהוא אומר דברים שאין ערבים להם אמרו לו האחד בא וכו', ובמדרש אגדה הוצ' רש"ב ויאמרו גש הלאה כשאמר להם דבר שהיה ערב בעיניהם כמו שנאמר הנה נא לי שתי בנות וכו', וכן בפירש"י עה"ת ויאמרו גש וכו' על שאמר להם על הבנות אמרו לו גש הלאה לשון נחת ועל שהיה מליץ על האורחים אמרו האחד בא לגור, [illegible] כשהיה אומר דברי [illegible] אחד בא לגור וכבא ר שב [illegible] כשהיה לוט מדבר עמהן דברים שהן בדרך ארץ ויאמרו גש הלאה ובשהיה מדבר עמהן שאינן בדרך ארץ ויאמרו האחד בא וכו': 3 אדני סורו נא. כן השלמתי, ואדני כאן שהוא חול ככתיבתו ועי' שבועות ל"ה ב' ומסכת ספר תורה פ"ד ומסכת סופרים פ"ד ובמנחת שי לפ' ויאמר לוט עליהם וכו' ובמ"י לעיל צד 486 בד"ה תני ר' חייא, ודייק שאב"ב בואו נא אלא סורו נא דמשמע סורו מדרך הישרה: אפילו איני. אמר לוט (עי' במ"י לעיל צד 510 [illegible]) אפילו אני איני כדיי [illegible] עלי את הדרך [illegible] אל בית עבדכם ור"ה אמר אמר לוט עיקמו וכו' שתלכו דרך עקלתון כדי שלא תראו תהיו נראים באים אצלי, וכן בכמוך הדא מסייעא [illegible] אמר אפילו איני כדאי עקמו וכו' רב הונא אמר עקמו וכו' כדי שלא תהא נראים באים אצלו לפי שבסדום לא היו מקבלים אורח, ובשכל טוב עקמו עלי את הדרך שלא תהיו נראין באין אצלי ובלבד שתבאו אל בית עבדכם ועה"נ: 5 מקדים רחיצה וכו'. כלו' שאברהם אמר תחלה יקח נא מעט מים ורחצו רגליכם וכו' ואח"כ ואקחה פת לחם וכו', ובפי' ב"ר ב"מ וכי א מפרש אברהם היה מקפיד על טנופת [illegible] (ועי' [illegible]) אף זה עשה כשורה שהקדים לינה לרחיצה שלא יאמרו אנשי סדום היכן לנו אבל לכשיראו אבק שעל גבי (שעל) רגליהם יאמרו לא לנו אלא עכשיו באו [illegible] ומפירוש זה נמצא התוספת בדפוסי' וכו' לפיכך הקדים רחיצה ללינה ועי' במ"י לעיל צד 484, ובלק"ט מפרש אל בית עבדכם ולינו ורחצו אברהם הקדים רחיצה ללינה כדרך העולם רוחצים ולנים ולוט מקדים לינה לרחיצה, כדי שיצאו ויראו אבק שעל רגליהם שלא יאמרו אנשי סדום היכן לנו הלילה ועי' גם בשכל טוב, ובמסכת דרך ארץ שם איתא וכיון שנפטר אברהם אבינו מן השכינה בא והשתחוה להן והכניסן תחת האילן שנ' יוקח נא מעט מים ורחצו ואח"כ ואקחת פת לחם אבל לוט [illegible] ואין אותן רוחצין פניהם ידיהם ורגליהם נמצאו הורגין אותי ואת אשתי ואת בנותיי אלא יראו אותן באבק שעל רגליהם ויאמרו לא באו מן הדרך אלא עכשיו ועי' גם בפירש"י עה"ת, ובכי"ל נמצאה הוספה בינו שיטי ע"א אברהם הקדים רחיצה שאסור לטעום בלא רחיצה ללוט לא היה אסור מיכאן שאסור לטעום בלא רחיצה: 8 ממאנין בקטן. בלק"ט הגי' ממאנין לקטן ואין ממאנין לגדול ועה"נ, ובב"מ שם ויפצר בם מאד א"ר אלעזר מכאן שמסרבין לקטן ואין מסרבין לגדול ועי' פסחים פ"ו ב', ובתנחומא שם ויאמרו לא מכאן אמרו חכמים שמסרבין לקטן ואין מסרבין לגדול שבאברהם כתיב ואקחה פת לחם וכו' ויאמרו כן תעשה אבל בלוט כתיב ויפצר בם מאד ויסורו

ג) ויפצר בם מאד הכניס בם אף וצרה:
ויסורו אליו הדא מסייעא לההוא דאמר רב הונא הוא אמר להם עיקמו עלי את הדרך כדי שלא תיראו באים אצלי:
ויעש להם משתה גדול ביתו של אברהם היה שהיה מקבל את האורחין:
ומצות אפה ויאכלו [אמר ר׳ יצחק] מצות גדולה עמדה על המלח דהוה אמר לה הב לאליך אכסניי קלי מלח והוות אמרה ליה אוף הדה סוניתה בישתא את בעי מלפה הכא:
ד) טרם ישכבו התחילו שואלים אתו שאילות, אמרו לו אנשי העיר מה הם, אמר לון כל ה אתר אית ביה טבין ובישין, ברם הכא סוגייהון בישין אנשי העיר אנשי סדום נסבו וגו׳, [מנער ועד זקן וגו׳] אין אחד מהם מעכב:

1 ילקוט שם: 2 ילקוט שם: 4 ילקוט שם, תנחומא מ״ב וילא סי׳ ע״ו, תנחומא שם סי׳ י״א, פדר״א פכ״ה:
5 ילקוט שם: 7 ילקוט שם:

1 בהם ת | 2 אליו] ~ ויבאו אל ביתו פוא2גבי, ויבואו.. ביתו דא1ת | הדה וגי | מסייעה פן, מסייע הא1י לההיא פוגכתר, למה ח, למאן י | רב הונא] ר׳ הונא א2, ר׳ חונא ן, ל׳ י | הוא — להם ל׳ | 3 תהיו נראים חכתר3, .. נראין ארי, תהו נראים ד׳, .. נראין ג, יהו נראים ן | עליו ן | 4 גדול — היה] גידול בית אברהם היה י1, גדול היה ביתו של אברהם ן, גדל בביתו שלאברהם גדל כ, בביתו של אברהם אבינו (של אברהם א1ג) היה דא1גת, מביתו של אברהם למד פא2, לוט קטן ביתו שלאברהם היה ל0, ביתו של אברהם וותרנים היו ולוט בביתו של אברהם היה וראה ח | והיה ל0 | את האורחין] את העוברים ואת השבים דוחאגבת, עוברים ושבים י | 5 ומצות — ויאכלו] פוחאגבי, ל׳ דת | מצוה ד1ר1י1 | *אמר ר׳ יצחק ~ דפואגבתי] ל׳ ל | גדולה] גדולות א2ר2, ל׳ כ | לה] לה לאינתתיה כ, לאנתתיה א2, לא נתת א1 | הב] הבי ת, ל׳ א | לאילין דפוהא1גבי, לאלין א2תש | 6 אכסניי] ג, אכסנאי דוהבתי, ־אין ש, אכסניא א1, ל׳ פ | *קלי ל0פוחא1גבש] קלו ל, קליל דתר1י | מלחה י | והוות] והות דפוא2גת, והוה א1י | אוף] פוגעי. אף דהת, ל׳ א | הדה] וג, הדא] דא2כעש, הדין תי | סוניתא דהגבתרי, כוניתיה פ, כוניתיאה ן סיניתא א2, כניתא א1ע | בישתא] חאגבער, בשתא פן, בישא דתי | מלפה] ן, מלפא פחא2געשי, מולפא דתר1, מילפא א1בר2 | 7 התחילו] היו כ | אותו | שאילות] פוג, שאלות חאבי, ל׳ דת | אמרו לו ל׳ ואב | אנשי] בני ן | מה הם] טובים הם רעין הן ן | לון] פוא1ג, להון דא2ת, להם כ | 8 ביה] פוא2ג, בה חי, מנהון כ, ל׳ דא1ת | טבין ובישין] בישין כ | *סוגייהון כ] סוגייהון ל, סגיהון א1, סוגייה דו, סוגיא חי, סגיא פג, סגיא אינון א2 | אנשי] וכ, ואנשי דאתי, דכ׳ ואנשי פ | נסבו] ואנשי סדום ~ פ וגו׳] על הבית דפוא1גבתי | 9 ואין כ | מהם ל׳ פ | מעכבן פ |

אליו: 1 אף וצרה. דורש ויפצר נוטריקון: 2 הדא מסייעא וכו׳. מפרש ביפ״ת דלדידיה ניחא דאשמעי׳ שעשו כדבריו שעקמו הדרך אבל למ״ד אפילו איני כדאי מויבואו אל ביתו שמעינן שוותרו כבודם אצלו ולמ״ל ויסורו, וגם בדפוסי׳ וכי״פ וכי״א א׳ וכי״ג וכי״כ וכי״ת איתא כאן רב הונא וכן בלק״ט ויסורו אליו היינו דאמר רב הונא עקמו וכו׳ ועי׳ גם לעיל צד 90 צד 127 צד 130 צד 134 ובמכה״י ע״ג ב׳: 4 גדול ביתו. לוט היה גידול ביתו של אברהם שהיה מקבל וכו׳, וכ״ה בילקוט דפ״ר גידול בית אברהם, ובא״א הגיה גידול ביתו וכו׳, וגדול (גידול) כמו בברכות מ׳ ב׳ גדולי קרקע ובכתובות מ״ה א׳ ראו גידולים שגידלתם ובירושי׳ כתובות פ״ד כ״ח ד׳ יבואו גידולים רעים שגדלו יתנבלו הן וגידולין ועי׳ עמת״ל ע׳ גדול גידול, ובכי״ל הוגה בשיבוש קטן תחת גדול ונוסף לוט, וכן נשתבשה הגי׳ ברוב הספרים, ובלק״ט מגידול ביתו של אברהם עושה את העוברין ואת השבין, ובתנחומא שם דפ וויען ויבאו וכו׳ ויאמר הנה נא אדוני סורו נא אל בית עבדכם מתלא אמר קרב לגבי דהינא ואידהן (ועי׳ במ״י לעיל צד 145 ובערוך ע׳ דהן ובד״ס לשבועות מ״ז ב׳) ולפי שנתחבר לוט לאברהם למד הכנסת אורחין, ובתנחומא מ״ב שם ולוט ישב בשער סדום שלמד ממעשיו של אברהם מה כתיב באברהם וירא וירץ לקראתם פתח האהל אמר שלמה חנוך לנער על פי דרכו על ידי שגדל לוט בביתו של אברהם תפש מדותיו וכו׳ ועי׳ גם בפדר״א שם:
5 מצות גדולה. באברהם כתי׳ ויאמר וכו׳ לושי ועשי עגת וכאן בלוט ומצות אפה וכו׳ ודרשו מצות לשון מצות מריבה (ועי׳ לעיל צד 426) מריבה גדולה עמדה על המלח שהיה אומר לה לאשתו תן לאלו האורחין מעט מלח והיתה אומרת לו אף מנהג זה הרע אתה רוצה ללמד כאן, ואליך בכי״ל כמו אלין אילין וכ״ה בתרגום שבדניאל ועזרא ועי׳ געזעניוס־בוהל ע׳ אלך, ובכי״ל כתוב קלו והוגה קלי וכ״ה ברוב הספרים ופי׳ מעט וכן בע״ז ל״ א שקיל קלי מיא ועי׳ בעמת״ל ח״ד צד 681, וכן מעט הדרש במדרש רות פ״ה ויצבט לה קלי קליל זעיר וכו׳, ובערוך שם הובא יוקח נא מעט מים תר״י קליל מיא, וכן בתר״י א׳ הגמיאיני נא מעט מים (בראשית כ״ד י״ז) קליל מוי ועח״נ, ופי׳ סוניתה (סוניתא) מנהג רגילות וכמו שמפרש בערוך ע׳ סנתא אמ׳ ליה אוף הדא סניתא בישתא את בעי מלפא הכא פי׳ בל״י [1]) מנהג סיניתיאה (סינתיאת), ומלפה (מלפא) מבנין הכבד מפעל אלף ומולפא בח״ג מבנין אפעל, והשלמתי אמר ר׳ יצחק כגי׳ הספרים שציינתי ועי׳ גם לקמן סי׳ ה׳ פנ״א וכן בשכל טוב א״ר יצחק מצות גדולה וכו׳ הוא אומר לה הביא לאילין אכסנאי קליל מלחה והיא אמרה אוף דין סניתא בישתא בעי את מילפא הכא: 7 שואלים אתו שאילות. וכן גורס ומפרש בלק״ט התחילו מבערב לשאול אותו שאלות אמרו לו המלאכים אנשי העיר מה הם אמר להם כל מקום יש בהם טובים ורעים אבל כאן כולם רעים, וכן בשכל טוב התחילו שואלין אותו שאלות וכו׳, ושם לנכון אבל כאן רובם רעים, והגהתי סוגייהון בישין ועח״נ וכן באיכ״ר מ״ב פ׳ היתה למס סוגייהון בישין, וג״ל שהתיבות אנשי העיר וכו׳ הן סוף המאמר וכן בכי״פ דכ׳ ואנשי העיר וכו וכמו שמפרש בפירש״י עה״ת עפ״י זה המאמר בב״ר כאן טרם ישכבו ואנשי העיר היו בפיהם של מלאכים שהיו שואלים ללוט מה טיבם ומעשיהם והוא אומר להם רובם רשעים עודם מדברים בהם ואנשי סדום וגו׳, ועוד שם

[1]) συνήθεια.

ה) ויקראו אל לוט ויאמרו לו וגו׳ ר׳ יהושע בן לוי בשם ר׳ פדיה כל אותו הלילה היה לוט מבקש רחמים על סדומיים והיו מקבלים מידו, כיון שאמרו הוציאם אלינו ונדעה אותם לתשמיש אמרו לו עוד מי לך פה (בראשית יט יב) עד כאן היה לך רשות ללמד עליהם סניגוריא, מיכן ואילך אין לך רשות ללמד עליהם סניגורייא:

ו 6 ו—ח) ויצא אליהם לוט הפתחה וגו׳ ויאמר אל נא אחי תרעו הנה נא לי שתי בנות וגו׳ רק לאנשים האל הקשות אלוהות הן אלו:

כי על כן באו בצל קורתי לא באו בזכותי אלא בזכותו שלאברהם, ד״א כי על כן באו בצל קורתי מלמד שהיטת את הבית עליהם אמרה ליה אין בעית מקבלתון קבלינהו בחולקך:

1 ילקוט שם, לעיל לג 249, ויקרא רבה פכ״ג סי׳ ט׳: 2 תנחומא מ״ב וירא סי׳ כ״ב: 6 ילקוט שם, ועי׳ לקמן פפ״ד, יבמות כ״א א׳, גבא בתרא פ״ח ג׳: 7 ילקוט שם: תנחומא מ״ב וירא שם:

4 פדייה פחג, ־ייא ות | 2 מבקש] עומד ואומר (ומבקש א²) סניגוריא על הסדומיים (סדומיים א²) ומבקש א, עומד ומלמד על הסדומיים סניגוריא ומבקש כ | רחמים.. סדומיים] ג, רחמים.. סדומים ח, רחמים.. הסדומיים י, רחמים עליהם פכ, עליהם רחמים דואת | מידו] פחגכ, ממנו דאתי | וכיון הי | שאמרו] אג, ~ לו דפתי, לו איה האנשים אשר באו אליך הלילה כ | 3 לתשמיש] ~ המטה כ | פה] האת, ~ חתן פ, עד כת׳ ג, עוד מה לך פה כ, קרי בית עוד (עד י) מי לך פה די | עליהם סניגוריא] פהא²כי, עליהן.. ג, סניגורייא עליהם ד, סניגורא עליהם ת, סניגוריא א¹ | 4 מכאן פאכי, מיכאן גת | ללמד] לדבר ג | עליהם סניגוריא פוחא²כ, עליהן.. ג, סניגוריא עליהם ד, סניגורא עליהם ת, סניגוריא א¹ | 6 *רק—האל דאגר] לאנשים האל ל°פ, רק.. האל אל תעשו י, רק.. אל תעשו דבר חכת, אל תעשו דבר לו | *הקשות ל°דפא²ין] האל הקשות וחגכ, לאנשים האל הקשות ת, האל קשות ר¹, האל לשון קשות ר², לשון קשות א¹, זה הקשה ל | אלוהות הן (הם ג) אילו פוג, אלהות הם אלו כ, אלוהות הן ח, ד״א אלהות הן אלו י, ד״א אלוהות הם אלו א², ד״א אלוהות אלו א¹, ד״א אלהות הם אלו חזקים דת | 7 כי—ד״א] כי.. לא בזכותי.. בזכותו של (בזכות כי) אברהם ד״א דוכי, כי.. לא בזכותי.. בזכותו של אברהם דכתיב צדק יקראו לרגלו ד״א פ, ל׳ אגת | **קורתי] קרי׳ ל | י בצל קורתי ל הואגכת ל׳ ל | 7 *שהיטת ל°וג״ר] שהטת ר׳, שהיטו דתי, שהטאת ל, שהטיחה פ, שהצאת ר°, שהצת א², שחצת אשתו כ | את ל׳ פאגכ | עליהם] אשתו עליו א² | אין] פוא¹גר³, אי א²כתי, אם דתר | מקבלינן ו, מקבלהון א¹, מקבלון ת, למקבלתון ג, למיקבלהון ר³, למקבלינהו ר.. לקבלהון א², לקבלינהו י | 9 קבלינן ו, קבילהון ר³, קבלהון ת, קבל יתהון א | *בחולקך פא²גרי] בחילקך ל, בחלקך דוא¹כ |

ופשוטו של מקרא ואנשי העיר אנשי רשע נסבו וכו׳ על שהיו רשעים נקראים אנשי סדום כמו שאמר הכתוב ואנשי סדום רעים וחטאים ועי׳ לעיל צד 394: 1 ר׳ יהושע בן לוי וכו׳. כל המאמר נסדר כבר לעיל צד 249 ועיי״ש ובאגדת א ת ג צד 579 ולנכון נפקד גם כאן לפנינו קרי ביה וכו׳ ועי׳ במ״י לעיל צד 16 בד״ה מי העיר וכו׳, וכהדרש ונדעה אותם לתשמיש מתורגם גם בתר״י א׳ ונשמש עמהון, ובתנחומא מ״ב שם ונדעה אותם שבקשו לענותן אמר ר׳ חייא בר אבא מכאן אתה למד שהיו שטופין בזמה וכו׳: 6 רק לאנשים האל הקשות. כן הגהתי, ובכי״ל כתוב אל תעשו דבר זה הקשה והוגה בגרי׳ בכתב הספר לאנשים האל הקשות ועח״נ, ודרשו א״ל לשון קשות ולשון אלהות, ולקמן פפ״ד דרשו כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל האל הקשות האל מקצתן, ובפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א גורס ומפרש כאן רק לאנשים האל האל קשות (האל לשון קשוה) ד״א אלוהות (אלהות) אלו חזקים (חזקים הם) כמו ואת אילי (אלי) הארץ לקח (ובפי׳ ב״ר הנדפס רק לאנשים האל לשון קשות לשון כושי ד״א אלהות הן אלו כלומר חזקים הם אלו כמו את אלי הארץ) ולקמן שם דאל קשות כד״א ואת אילי הארץ לקח ד״א למה לא נאמר האלה אלא האל לומר מקצתן אני נותן לך וכו׳, וכן הדרש ביבמות שם כי את כל התועבות האל עשו אנשי הארץ האל קשות וכו׳ ... דהאל לישנא קשה הוא דכתיב ואת אילי הארץ לקח וכו׳ ועיי״ש ובב״ב שם, ומפי׳ ב״ר נוסף בדפוסי ... שם כמה דאת אמר ואת אילי וכו׳ ד״א למה וכו׳ ועי׳ במ״י לעיל צד 484, ובפי׳ רבינו ... האנשים האל אלוהות הן אלו, ובלק״ט מפרש רק לאנשים האל לשון אלוהות שליהות אלהים הם ... 7 ד״א בזכותו וכו׳ דרשו שאמר קורתי על אברהם ועי׳ במאמר ראב״ב לעיל צד 130 בנוהג שבעולם אדם שיש לו ספינת קוריים וכו׳ כך למה ברא הקב״ה את אברהם וכו׳ ועיי״ש שמו״ר פ״א סי׳ ו׳ ומנין שהן תקרתו של עולם שכן וכו׳ אומר וכו׳ וישראל מקוראי, והדרש הועתק גם בלק״ט, ובכי״א א׳ וב׳ ובכי״ג ובכי״ת ליתא זה הדרש: 8 מלמד שהיטת וכו׳. אשתו של לוט היטתה הבית עליהם כלו׳ מנעתם מליכנס לתוך הבית אמרה לו אם רוצה את לקבלם קבלם בחלקך, ובתנחומא מ״ב שם לשון הדרש מלמד שבקש להכניסן בתוך ביתו ולא הניחה לו אשתו מה עשה הכניסן לתוך הקורה שלו, ובפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א כתב ומפורש (ומפרש) בתנחומא מלמד שבקש וכו׳ הכניסן תחת קורה (הקורה) שלו הה״ד כי על כן באו בצל קורתי שעשת את הבית שני חלקים (שהצת הבית לצד אחד לשני חלקים) ואמרה לו לקבלם (לקבל) בחלקו, ובפי׳ ב״ר הנדפס בדפ״ר מסיים שהיטת הבית עליהן כלומר שלא רצתה לקבלם בחלקה אלא היטת הבית לצד אחד כלומ׳ חלקה לשני חלקים ואמרה לא לקבלם בהלקה, ונר׳ שזה הסיום הוא פירוש שהיטת הבית במאמר שלפנינו בב״ר (ובדפ״ר שם הגי׳ בתחלת הפירוש מלמד שהיטת וכו׳), ולפי פירוש זה מובן גם הגי׳ שחצאת שחצת, ובכי״ל כתוב שהטאת והוגה בינו שיטי שהיטת, ובגליון שם ס״א שחצאת, ומשובשת הגי׳ מלמד שחטו (ועי׳ בידי משה), והגי׳ מקבלתון איתא גם בדפוסי׳ ובי״פ, ובכי״ג למקבלתון ועי׳ דאלמאן צד 315, וקבלינהו עם הכינוי ינהו הוא כסגנון הבבלי, והגהתי בחולקך ועה״נ, ובמדרש אגדה הוצ׳ ר״ש באבער מפרש עפ״י זה הדרש כי על כן באו בצל קורתי מלמד שאמרה לו אשתו אנשי העיר נמנעו מלקבל אורחים ואתה מכניסם לבית רצונך שיהרגוך ויהרגונו ואם אתה רוצה לקבלן הלוך עמי הבית ויהיו

ט) ויאמרו גש הלאה [קרב להלה]: ויאמרו האחד בא לגור וישפוט שפוט דין שדנו ז ראשונים את בא לעוות, ר' מנחמא בשם ר' ביבי כך היתנו אנשי סדם ביניהם אמרו כל אכסניי שבא לכאן נהוא בועלים אותו ונוטלים ממונו, אמרו לו [אפילו] אותו שכת' בו ושמרו דרך יי' לעשות צדקה ומשפט (בראשית יח יט) אנו בועלים אותם ונוטלין ממונו:

י יא) ויישלהו האנשים את ידם וגו' ואת האנשים אשר פתח הבית וגו' מי שהתחיל ח בעבירה ממנו התחילה פורענות, דכוותה וימח את כל היקום (שם ז כג) מי שהתחיל בעבירה ממנו התחיל הפורענות, דכוותה וצבתה בטנה (במדבר ה כז) אבר שהתחיל בעבירה ממנו התחיל הפורענות:

1 ילקוט שם: 5 ילקוט שם, סוטה פ"א מ"ז, ירוש' סוטה פ"א י"ז א', סוטה ט' ב', תוספתא סוטה פ"ד, מכילתא בא פ"ז בשלח מסכת ב' פ"א (תנחומא בשלח סי' ו'), ספרי נשא פי' י"ח, שמות רבה פ"א סי' ט' פ"י סי' ג' פי"א סי' ג', במדבר רבה פ"ט סי' י"ח:

1 *קרב להלה א^{2}ג] קריב להלה פת, קריב להלא כ, קרוב להל ו, קרב להלאת א^{1}י, ל' ל | *ויאמרו — וישפוט (וישפ' ו, וישפט י) שפוט דותי] ויאמרו.. וישפט שפט ג, האחד.. וישפוט שפוט א, ויאמרו.. לגור פ, וישפוט שפוט ל^{0}ר, וגו' ל | דין דנו א, אמרו לו מנהגן של כ | 2 הראשונים פ | ואתה א^{1} | לעוות] חג^{0}י, לעות ר^{3}, לאבד א^{2}כ, לאבדו א^{1}, לסתור ו, להרוס דת | מנחם א^{1}, נחמיה י, פנחס א^{2} | בשם] פואגכת, משם ד, משום י | רב ביבי י, רב אידי ג | אמרו ל' ואגבי | שכל א^{1} | אכסניי] וג, אכסנאי דפאכתי | 3 לכן ו | נהא דוהגתי, נהיה א^{1}, אנו א^{2}, יהו פ, יהיו כ | ונוטלין ממנו י, ויטלו כ | ממונו] י, את~ דפוהאכת | אמרו לו] א'ב. אמרו וא^{2}, ל' ל^{0}דפת (אמרו — ממונו ל' גי) | *אפילו ל^{0}דא^{1}כת] ל' לפא^{2} | ואותו פ | 4 לעשות — ומשפט] פא^{2}ת, ל' דוא^{1} | אנו] יהיו כ | ויטלו כ | ממונו] פכ, את~דואת | 5 וגו'] ויביאו את לוט אליהם וגו' ד | וגו'] הכו וגו' פ, הכו בסנורים אכת, הכו בסנורים וג' ג, הכו בסנורים מקטון ועד גדול י, ל' ד | 6 בעבירה] ~ תחילה ל^{0}וג, תחלה חכי | התחילה] פיחגכתר^{3}י, התהיל דא^{2}ר, התחילו א^{1} | פורענות] א^{1}, הפורענות וא^{2}גב, הפורעניות פ, הפורענות שנ' ואנשי סדום וגו' (ואנשי העיר אנשי סדום ת) לפיכך הוכו (הכו ת) בסנורים מקטון (מקטן ת) ועד גדול דת, הפורענות לפיכך הכו.. מקטון ועד גדול י | 7 *דכוותה — דכוותה — הפורענות] דכוותה וימח.. שהתחיל בעבירה התחיל הפורענות וצבתה.. ממנו התחיל הפורענות ל, דכוותה (דכותיה ת) וימח את כל היקום אשר על פני האדמה מי.. ממנו התחילה הפורענות דכוותה (דכותיה ת) ביום הכותי כל בכור בארץ מצרים מי שהתחיל בעבירה ממנו התחילה הפורענות דכוותה (דכותיה ת) וצבתה בטנה ונפלה יריכה (ירכה ת) אבר.. בעבירה תחילה (תחלת ת) ממנו התהילה הפורענות דכוותה (דכותיה ת) הכה תכה את יושבי העיר ההיא לפי חרב מי שהתחיל בעבירה תחלה ממנו התחילה הפורענות דת, ודכוותיה וימח.. מי שהתחיל בעבירה תחלה וכו' ודכוותיה ביום.. בעבירה תחלה וכו' ודכוותיה וצבתה.. בעבירה תחלה וכו' ודכוותיה הכה.. בעבירה תחלה וכו' ח, דכוותה וי"י הכה כל בכור בא' מצ' מאד' ועד בה' מי שהתחיל בעבירה ממנו התחילה הפורענות דכוותה וצבתה.. ונפל' ירכ' אבר.. בעבירה ממנו התחיל' הפורע' תחילה דכוותה הכה.. העיר ההיא.. בעביר' תח' ממנו התחיל' הפורע' תחי' ו, ודכוותה וצבתה.. ירכה אבר.. בעבירה תחלה ממנו התחיל הפורענות ודכוותה וימח.. היקום וגו' מי.. בעבירה תחלה ממנו התחיל הפורענות ודכוותה והכיתי כל.. מצרים וגו' מי שהתחיל בעבירה וכו' ודכוותה ואבבדה בפרעה ובכל חילו ודכוותה הכה.. העיר ההיא וכו' י, ודכותה ואכבדה בפרעה ובכל חילו פרעה התחיל בעבירה ממנו התחיל

האורחים בחלקך על כן נאמר בצל קורתי: 1 קרב להלה. כן השלמתי ועח נ. וכן מתורגם בת"א ובתר"י א' קריב להלא, וכאן מתורגם גש הלאה כפשוטו, ובהדרש לעיל צד 520 כך לעיל: דין שדנו ראשונים וכו'. דרשו וישפוט שפוט בהוראת בינוני פעול מה שהוא שפוט וכמו שמפרש בפי' ב"ר כ"י וישפוט שפוט מה שהוא שפוט כבר מנהג ישן הוא שאתה רוצה לידון בענין אחר, והגי' לעוות איתא גם בלק"ט, ובעקידה שע"ר כ' הגי' לאבד ועיי"ש: 3 נהוא. כ"ה בכי"ל ועי' קהלת י"א ג', ואולי צ"ל כאן נהא או נהו, ובכי"פ הגי' יהו ועי' במ"י לעיל צד 520, וצד 521, ובירוש' יומא פ"ו מ"ג ג' כך התו וכו' כן יהו וכו', ור"מ בש"ר ביבי אומר כך התנו אנשי סדום למען הרחק כל אורח מלבא אליהם כל אכסניי וכו' שהיו שטופין בזימה ואנשי המס וכמו שדרשו לעיל ונדעה אותם לתשמיש ובפדר"א פכ"ו וכל אורח וגר שהיו נכנסין בסדום היו עושקים בדינם המעוית וכו' שנאמר ואת הגר עשקו בלא משפט וכו' (ועי' במ"י לעיל צד 519) ודורש ויאמרו האחד בא ר"ל וישפוט שפוט אמרו אפילו על האחד שהוא עושה משפט זה אברהם שכת' בו ושמרו וכו' לעשות צדקה ומשפט אם יבא לגור ביניהם אנו בועלים אותו וכו ועי' גם ביפ"ת, ואין נ"ל לפרש ויאמרו האחד בא רצ"ל כל אכסניי וכו' וישפוט שפוט יהא נשפט בשני משפטים בגופו ובממונו שהרי דורש וישפוט שפוט על אברהם שכת' בו וכו' לעשות צדקה ומשפט, ובלק"ט הורכבו המאמרים שלפנינו ומפרש שם אמרו לו האחד וכו' אמרו לו דין שדנו ראשונים אתה בא לעוות שכך התנו סדומיים שכל אכסנאי הבא במקומם להיותם מתעללים בו ונוטלין את ממונו: 6 ממנו התהילה וכו'. בפי' ב"ר כ"י גורס ומפרש מי שהתחיל בעבירה ממנו התחיל הפורענות לפי שנאמר אנשי סדום נסבו על הבית מנער ועד זקן לפיכך הוכו בסנורים מקטון ועד גדול (בפי' ב"ר בכי"א הסר מכאן עד פנ"ב סי' י' ונכתב „כאן הסר"), וכן נוסף בדפוסי' שנאמר אנשי סדום וגו' לפיכך הוכו וכו'): וימח את כל היקום. וס"ד מאדם עד בהמה עד רמש ועד עוף וכו' ואדם התחיל בעבירה כדכתיב וירא יי' כי רבה רעת האדם וכו' ועי' לעיל צד 266 הכל קילקלו מעשיהם בדור המבול הכלב עם הזאב תרנגול עם הטווס וכו' אף הארץ זינת וכו', ובפי' מהרז"ו העיר שבגויעה כתוב ויגוע כל בשר וכו' בעוף ובבהמה ובחיה וכו' וכל האדם וצ"ע: 7 וצבתה בטנה. במשנה סוטה שם במדה שאדם מודד בה מודדין לו וכו' בירך התחילה בעבירה תחלה ואחר כך הבטן לפיכך תלקה הירך תחלה ואחר כך הבטן ושאר כל הגוף לא פלט, ובירושלמי שם כתוב אח' אומר לצבות בטן ולנפיל ירך וכתוב אחר אומר וצבתה בטנה ונפלה יריכה וכתוב אחר

וילאו למצוא הפתח אילויו היך דאת אמר כי אויל עמי אותי וגו' (ירמיה ד כב):

ט יב יג) ויאמרו האנשים אל לוט וגו' כי משחיתים וגו' ר' לוי בשם ר' שמואל מלאכי שרת על ידי שגילו מסטירין שלהקב"ה נדחו ממחיצתן קל"ח שנה,

1 ילקוט שם, ילק' מכירי ישעיה ס"ז ייג: 2 ילקוט שם, לקמן פס"ח וצ"ח, תנחומא מ ג וילח קי' כ"ח:

הפורענות ודכותה בתת ייי את ירכך נופלת ואת במנך צבת אבר.. בעבירה ממנו התחיל הפורענות ודכותה הכת.. העיר כי שהתחיל בעבירה תחלת ממנו התחילת הפורענות ב, דכותת והכיתי כל.. מצרים ואכבדה בפרעה ובכל חילו פרעה התחיל.. ממנו התחיל הפורענות [דכוותה הכה.. העיר ההיא לפי חרב מי שהתחילת בעבירה כמנו מתחילין הפורענות] א², דכותה הכת.. חרב מי שהתחילה בעבירה תחלה ממנו מתחילין הפורענות א', דכותה הכת.. העיר ההיא וג' מי שהתחיל בעבירה תחילת וג' ג, ל' פ | 1 אילויו — וגו'] אילעין היך.. כי אויל.. אתי לא ידעו ו, אלעון כמה דאתמר כי אויל.. אותי לא ידעו וגו' ג, ולעיאו כד"א ונלאו מצרים ו, אילוי היך דאת אמ' והיה כי נראה כי נלאה מואב על הבמה איתנסון היך מה דא' א' נילאיתי נשוא איפתמון היך מה דא' א כי אויל.. אותי וגו' ל", אלעון (אל עין ב, הלאון א') היך מה דאמר (כד"א א, כמה דתימ' ב) והית.. מואב איגכון (איתנסון א, איתנכין ב) היך מה דאמר (כד"א א, כמה דתימ' ב) נלאיתי נשוא איפתמון (איפתמיין א') היך מה דאמר (כד"א א, כמה דתימ' ב) כי אויל עמי דאב, אלעון כד"א והית.. מואב ד"א אתנסון כד"א נלאיתי נשוא ד"א איפתמיין כד"א כי אויל עמי וגו' מ, אשתיין כד"א כי.. עמי אלונין כד"א והיה.. מואב איתנסון כד"א נלאיתי נשוא פ, אלעון היך מד"א כי.. עמי אינכון היך מד"א נלאיתי נשוא ת | 2 ויאמרו — וגו'] ויאמרו.. לוט פ, ויאמרו.. לוט עוד מי לך פה וא'ב, ויאמרו.. פה וג' ג, ל' דא'ת | וגו'] אנחנו וג' דפאחבתי, אנחנו וג' ג | **לוי] ל' ל | ר' שמואל בר (בן ו) נחמן פואנב, בר נחמן די', ר' נחמן ת | 3 שרת] וג', השרת דפחאבתעי | מסטירין] מסטורין וחתעש, מסטורין דפב, מיסטרין ג, מסתורין ר'י, מיסתורין א², מסוטרין א' | נדחו] לפיכך ~ י | ממחיצתן] ממקומן ו | קל"ח] ד'א'תר', מאה ושלשים ושמונה פוהי, מאה.. ושמנה דגב, קי"ל א' | שנים ת |

אומר בתת י"י את ירכך נופלת ואת בטנך צבה מקרא אחד מבריע שני מקראות וכו' כאן למעשה וכאן לתנאין וכו' ואפילו תימר כאן וכאן למעשה וכאן וכאן לתנאין וכו' הדעת מברעת ירך התחילה בעבירה תחילה ואח"כ [illegible] נפלה ירכה אין לי אלא בטנה וירכה שאר איבריה מנין ת"ל ובאו בה אני אקרא ובאו בה מה ת"ל וצבתה בטנה [illegible] האדמה מאדם ועד בהמה מי שהתחיל בעבירה ממנו התחיל הפורענות כיוצא בו אתה אומר ואת האנשים אשר פתח הבית הכו בסנורים מי שהתחיל בעבירה ממנו היתה מתחיל הפורענות כיוצא בו אתה אומר ואכבדה בפרעה ובכל חילו פרעה התחיל בעבירה ממנו התחיל הפורענות כיוצא בדבר אתה אומר הכה תכה את כל יושבי העיר ההיא לפי חרב מי שהתחיל בעבירה ממנו התחיל הפורענות אף כאן וצבתה וכו' ועי' מכילתא בא ובשלח שם והנחומא בשלח שם ועי' ע בת"נ כאן, ובתוספתא שם בסגנון אחר וביתר דוגמאות וכן הוא אומ' בסוטה בתת י"י את ירכך נופלת וג' ירך התחילה בעבירה תחילה תילקה ירך תחילה ושאר כל הגוף לא פלט שנ' והשקה את המים וגו' וכן אתה מוצא בדור המבול אדם התחיל בעבירה תחילה שנ' וירא י"י כי רבה רעת האדם בארץ וגו' הוא לקה תחילה והשאר לא פלטו שנ' וימח את כל היקום פרעה התחיל בעבירה תחילה שנ' ויקם מלך חדש וכו' הוא לקה תחילה והשאר לא פלטו שנ' ובכה ובעמך ובכל עבדיך יעלו הצפרדעים קטני סדום התחילו בעבירה תחילה שנ' טרם ישכבו [illegible] וכו' שכיני ארץ ישראל התחילו בעבירה תחילה וכו' נביאי ישראל התחילו בעבירה תחילה וכו' ועי' בבמ"ר שם:

1 אילויו. כ"ה בכי"ל ואולי צ"ל אילעו כלו' נשתטו הד"א כי אויל וכו', ואויל משורש אול ולאה או לעה נרדף לפי הדרש עם לעע (עי' במדבר י"ב י"א ישעיה י"ט י"ג ירמיה ה' ד' ג' ל"ו) ועם יאל (עי' איוב ו' ג'), וגם בכי"ו [illegible] (ובכי' ג היגה בכתב אחר ונלאו מצרים). ובפי' ב"ר כי"ט גורס ומפרש וילאו למצוא הפתח אלעון נשתטו נבול תבול (שמות י"ח י"ח) בתרגום ירושלמי מילעא תלעי [illegible] (הושע ה' י"א), ובכי' ל נוסף בגליון בכתב אחר להגי' אילויו היך דאת אמ' (לפני התיבות כי אויל וכו') והיה כי נראה כי נלאה מואב על הבמה איתנסון היך מה ד' א' נילאיתי נשוא אישתטו.. היך מה דא' א'" והוא הגהה כפי גי' הספרים שציינתי ועה"ג, ובפי' השני שבפי' ב"ר הנדפס גורס וילאו למצא הפתח אלאין כמה דתימר ונלאו מצרים (ועי' גם גי' הילקוט), והעיר שם ומה שכתוב בספרים כי אויל עמי טעות הוא, אכן אין למחוק פסוק זה שהובא ברוב הספרים, ועיקר הגי' רק הדרש שדרשו וילאו בהוראת נשתטו, ובדפ"ר וד"ו הגי' אלעון בעי"ן: 3 שגילו מסטירין. סודו של הקב"ה שאמרו כי משחיתים אנחנו את המקום הזה וכו' וישלחנו י"י לשחתה לפיכך נדחו ממחיצתן קל"ח [illegible] שלפנינו גם לקמן פס"ח לפ' ויחלם וכו' והגי' שם בשם ר' לוי בשם ר' שמואל בר' נחמן מלאכי שרת על ידי [illegible] ואחר כך יורדים, וזו האגדה גם בתר"י א' שם ויחלם והא כולמא וכו' והא תרין מלאכיא דאזלו לסדום ואיטרדו מן מחיצתהון מן בגלל דגלון מסטירין דמרי עלמא והוו מיטרדין ואזלין עד זמן דנפק יעקב מבית אבוי והינון לוון יתיה בחיסדא עד בית אל ובההוא יומא סלקין לשמי מרומא ענין ואמרין איתון חמון יעקב חסידא וכו' דהויתון [illegible] ר' לוי בשם וכו' מלאכי השרת על ידי שגילו המיסטירין של הקב"ה נדחו ממחיצתן קל"ח שנה אשמע לך ואדחה ממחיצתי וכו', והחשבון קל"ח שנה מפרש בפי' ב"ר כי"ט כאן שכך מצינו בב"ר בסדר ויצא יעקב הזקיה אמר בן ששים ושלש שנה היה יעקב אבינו בשעה שנטל את הברכות ועשה עוד ארבע עשרה שנה מוטמן בארץ ומשמש את עבר (לקמן פס"ח כ"ה ועי' שם) נמצא כשיצא מבית עבר היה ליעקב שבעים ושבע שנה ומשם הלך לפדנה ארם ביתה בתואל ואותו היום ליווהו מלאכים וכו' ויצחק בן ששים שנה כשנולד יעקב נמצא קל"ח (וצ"ל קל"ז) שנה

ר׳ תנחומה הוה מפיק לישנא קילה, אמר ר׳ חמא כר׳ הנינא על שנתגאו ואמרו כי משחיתים אנחנו וגו׳ :

יד) ויצא לוט וידבר אל התניו לוקחי בנותיו: ארבע בנות היו לו, שתים נשואות ושתים ארוסות, לקוחי אין כתי׳ אלא לוקחי :

ויהי כמצחק בעיני חתניו אמרו אדרבלין וכרבלין במדינה ומדינה נהפכת :

טו) וכמו השחר עלה וגו׳ אמר ר׳ הנינה משיעלה עמוד השחר עד שהאיר את המזרח י

3 ילקוט שם, לעיל לד 515 : 5 ילקוט שם, ועי׳ לעיל לד 223 : 6 ילקוט שם, ירוש׳ ברכות פ״א ה׳ א׳ יומא פ״ג מ׳ ב׳, פסחים צ״ג ב׳ :

1 *ר׳ תנחומה — קילה] אמ׳ ר׳ תנחומה הוה מפיק תנחומה (לה ל°) לשינה (לשינא ל°) קילה ל, אמר ר׳ תנחומא הוה מפיק לישנא קילה ו, ור׳ תנחומא הוה (ר׳ תנחומא הוה כ, ור׳ תנחומא ת) מפיק לישנא קלה דפגבת, ר׳ (ור׳ יש) תנחומא הוה מפיק . . קלא אש, ל׳ ד׳י | בר׳] וכ, בר דפאתי | חנניא י | על] ~ ידי אי | 2 וגו׳] את המקום הזה דחת, ל׳ אגבי | 3 *ויצא — בנותיו הבי] ויצא . . חתניו וג׳ ג, ויצא . . חתניו פו, וידבר . . בנותיו א²ת, וידבר . . חתניו וגו׳ ד, ל׳ ל | שתים — ארוסות] פוא²גבי, שתים ארוסות ושתים נשואות דת , 4 לקוחי בנותיו ת | אין כתיב י, אין כתי׳ (כת׳ בת) כאן דפאבת, אין כתו׳ (כת׳ ג) כן וג | לוקחי] פוא²י, ~ בנותיו דא¹גבת | 5 *אמרו פואג] אמרו לו דתי¹, ל׳ לחע *אדרבלין ר¹] אדרכלין ל, אדרבלון וכ, אדרכולין ד, אדרבלון ה, אדרבלין עי, אררבלון פ, ארדוכלין ת, ארדבלון ג, הרדבלין ש, הרדבולין ד¹ *וכרבלין דתע״¹] וכרבלין לפהב, וכרבלון ג, וברבלון ו, וכרדבלין י ובדינה] והעיר י , 6 וגו׳] פי, ויאיצו המלאכים א¹גב, ויאיצו . . בלוט לאמר דת | משיעלה שחר א¹ | עד כ שהאיר את] הגב, שהאיר ו, שיאיר דפא²ת, שיאור ש |

משנולד יצחק עד עולים ויורדים ושנה קודם שנולד יצחק בשרוהו מלאכים על לידתו כדכתיב למועד הזה בשנה האחרת ובשנה שנתבשרה באותו הפרק נהפכה סדום (ועי׳ במ״י לעיל צד 474 וצד 490 וצד 504) נמצאו קל״ח שנה מהפיכת סדום עד שבא יעקב לארם נהרים ולן במקום עולים ויורדים בו ועי׳ גם בלק״ט ובשכל טוב, ומסטירין ל״י[1]) ונכונה הגי׳ במי״ת, ובערוך-ע׳ מכטר פי׳ ענין כתר, ואולי פי׳ זה טעם להגי׳ מכתורין בתי״ו ועה״נ ובערוך השו׳ ע׳ מכתורין: 1 ר׳ תנחומה. בכי״ל כתוב אמ׳ ר׳ תנחומה הוה מפיק תנחומה לשינה קילה, ועל מלת אמ׳ נמשך קו קטן ומלת תנחומה אחר מלת מפיק נמחקה ע״י נקודות והוגה בינו שיטי לה ולשינה נקוד[2]) והוגה בינו שיטי א׳ בסוף התיבה, והגהתי ר׳ תנחומה הוה מפיק לישנא וכ״ה בכי״ו לקמן פס״ח ו׳ תנחומ׳ הוה מפיק לישנא וכו׳ ועה״נ (ובכי״ג נוסף ג״כ בינו שיטי לה להגיה הוה מפיק לה), והגי׳ הוה מפיק לישנא קילה (קלא) נעתקו המפרשים לפרשה, ולכן נר׳ שהגי׳ קילה בכי״ר וכי״ו היא הגי׳ העיקרית וקילה היא מלת קלה (ובתוספת בין ד במקום סגול ועי׳ במ״י לעיל צד 449 בד״ה אמר וכו׳) וכן הגי׳ קלה בדפ״ר וכי״ו לקמן פס״ח (ובדפ״ר כאן נשמט המאמר א״ר תנחומא וכו׳ ולא הועתק בילקוט, ולקמן ר׳ קי״ט הועתק מב״ר פס״ח והגי׳ שם קלא, ובכי״ל לקמן פס״ה הגי׳ קלא והוגה קלה), ור״ת תפס זה הרשון כמין למספר קל״ה, ובגליון כי״ל נסמן כאן למלת קלה מאה ושלשים ו[שמנה] שנה ואח״כ נוסף שם ברשון גי׳ אחרת ושנה אמ׳ ר׳ תנח.. ביר׳ מניין קל״ה [ק׳] מאה ל׳ שלשים ח׳ שמנה. וכעין זה הדריש בבלה (איוב ה׳ ב׳) מנין ששים בירוש ביכורים פ״ב ס״ד ג׳ ובמו״ק כ״ה א׳ ועי׳ ש וצי׳ לעיל צד 417 אמר ר׳ תנחומא אית דמפקין לישנא אדרינא ועל כנגנות אלו בירושלמי עי׳ באכער בעירמינאלאגיא ח״ב צד 104 ובתנחומא מ״ב שם איתא אמר לוט למלאכים מה באתם לעשות כאן אמרו לו כי משחיתים אנחנו גילו לו מסטירין (פי׳ סתר) שלהם לפיכך נדחו ממחיצתן קל״ח שנה ר׳ תנחומא אמר ק״ל שנה כמנין סל״ב בגימטריא ועי׳ גם בתענית רש״ב שם: שנתגאו וכו׳. שתלו הגדולה בעצמם ואמרו כי משחיתים אנחנו וכו׳: 3 ארבע בנות וכו׳. דורש וידבר אל התניו לוקחי וכו׳ ולוקחי בנותיו התניו שלקחו כבר בנותיו א״ו שתים הנשואות ולוקחי בנותיו לקוחי אב״ב שהוא משמע שלקחו כבר בנותיו והם התניו אלא לוקחי שעתידין ליקח בנותיו אלו שתים הארוסות ומיעוט רבים שנים התניו שנים ולוקחי בנותיו שנים ועי׳ בפ״ת וכן מפרש בפירש״י עה״ת התניו שתי בנות נשואות היו לו בעיר לוקחי בנותיו שאותן שבבית היו ארוסות להם וכו׳ הנמצאות המזומנות לך בבית וכו׳ וגם לעיל צד 515 הדריש למה עשרה וכו׳ שיש שם עשרה לוט ואשתו וארבע בנותיו וד׳ התניו. ואגדה זו נמצאת גם אצל הירונימוס שהזכיר דעת האומרים שבנותיו הנשואות נשארו בסדום ובנותיו הבתולות יצאו מסדום עם אביהן ועי׳ במ״ה חלק מ״ג צד 501 : 5 אדרבלין וכרבלין. כן הגהתי ועה״נ ולעיל צד 223, וגם בשכל טוב משובש אדרבלין, ולנכון שם וכרבלין, ועפ״י זה המאמר מפרש במדרש הגדול אמרו לו שוטה שבעולם נבלים וכנורות והלילים בעיר ואתה אומ׳ סדום נהפכת. ובפי׳ ב״ר כי״מ אמרו כל העיר מלאה שמחה וצחוק וכולם יושבין בשלוה ואתה אומר שהמדינה נהפכת: 6 משיעלה עמוד השחר וכו׳. כן הגי׳ העיקרית בכי״ל וכ״ה בכי״פ ובכי״א ב׳ בגוף הספר אמר ר׳ הנינא משיעלה עמוד השחר עד שיאיר המזרח אדם מהלך ד׳ מילין דכ׳ וכמו (שנא׳ וכמו) השחר עלה וכת׳ השמש וכו׳ וכן הועתק בלק״ט ובשכל טוב וכמו השחר עלה א״ר ח׳ משעלה עמוד השחר עד שיאיר המזרח אדם מהלך ארבעה מילין (ד׳ מילין) שכן כתיב השמש (שנא׳ השמש) יצא על הארץ ולוט בא צוערה ומסדום לצוער ד׳ מילין (ובערוגת הבשם הובא ג״כ מב״ר משיעלה עמוד השחר עד שיאיר מזרח אדם מהלך ד׳ מילין דכת׳ וכמו השחר עלה וכת׳ השמש יצא וכו׳ ועי׳ במאגאצין חלק י״ד צד 14. ובמ״ב כתב וכך מצאתי שוב הגי׳ בספר ישן מאד ונכון בלי ספק לערוגת הבשם, אבן הגי׳ שם בסמוך ומגא לן משיעלה עמוד השחר וכו׳ ועי׳ למטה). וכפי שהוגה בכי״ל בינו שיטי הגי׳ כאן משיעלה עמוד השחר וכו׳ ד׳ מילים ובשהאיר (וצ״ל ומשהאיר) המזרח עד שתנץ החמה אדם מהלך ד׳ מילין שנ׳ וכמו וכו׳, וגי׳ זו מסכמת עם גי׳ הדפוסים ובי״ת, וגם בגי׳ זו מביא הראיה על תחלת המאמר שמשיעלה עמוד השחר עד שהאיר את המזרח אדם מהלך וכו׳ ולא על סוף המאמר שמשהאיר המזרח עד שתנץ החמה אדם מהלך וכו׳ וכן איתא בהדיא בכי״ו משיעלה עמוד השחר שהאיר המזרח אדם מהלך וכו׳ משהאיר וכו׳ עד שתנץ וכו׳ ומנין משיעלה עמוד השחר עד שהאיר מזרח אדם מהלך ארבעה מילין וכמו השחר עלה וכת׳ השמש יצא וכו׳ וכ״ה בכי״ה וכי״כ ועה״נ, ולפי סוגיתינו השחר

- 1) μυστήριον. 2) לְשִׁינָה.

אדם מהלך ד' מילים וכמו השחר עלה וכתי' השמש יצא על הארץ (בראשית יט כג), ומסדום
לצער ד' מילים, אמר ר' זעירא המלאך היה מקדר לפניהם את הדרך, ומנין משהאיר את המזרח עד

1 ד] פאתישי, ארבעה ו, ארבעת דחב, ארבע נ | מילין דפואנבתישי, מיל ח | וכמו] דכ' וכמו פ,
שנ' וכמו א', ומשהאיר (משהאיר י) המזרח עד שתנין (הנץ י) החמה אדם מהלך ד' מילין שנ' וכמו ל"י,
משהאיר (משיאיר ת, ומשהאיר יש) המזרח עד שתנין החמה ארבע (ד' ד'תיש) מילין שנ' וכמו דתיש,
משהאיר המזרח עד שתנין החמה אדם מהלך ארבעה מילין ומנין משיעלה עמוד השחר עד שהאיר מזרח אדם
מהלך ארבעה מילין וכמו ו, משהאיר מזרח (ומשהאיר את המזרח ב) עד שתנין (שהנץ כ) .. אדם .. ארבעת מיל
(מילין ב) ומנין משיעלת .. עד (ועד ב) שהאיר מזרח שאדם (אדם כ) .. ארבעת מיל (מילין כ) שנ' (דכת' כ)
וכמו חב, ומשהאיר המזרח עד הנץ .. אדם .. ד' מילין ומנין משיעלה עמוד .. עד שיאיצו המזלות אדם .. ד'
מילין שנאמ' וכמו א' | הארץ] ~ ולוט בא צוערה חאבישי | ~ ד'] ד'פאתישי, ארבעה ו, ארבעת חב,
ארבע ד | מילין פוהאבתישי | אמר] ואין תימר יתר הוויין ~ פ, והא ייתר הוויין ~ יש | זעורא ו, חנינא יש |
מקדר] ד', מקדיד ו, מקיר דר'י, מקדיר פא, מקריב כ | להם א'כ | משהאיר את — החמה] משהאיר
(משמשהאיר ת) המזרח עד שתנין (שהנין פ) החמה דפות, [משהאיר המזרח עד שהנין החמה] א', משאיר
מזרח ועד שהנין החמה כ, שמשהאיר המזרח עד שיאירו המזלות א²' משיעלה עמוד השחר עד שיאור
(שהאיר י) המזרח ישי |

עלה היינו שעלה עמוד השחר והשמש יצא על הארץ היינו שהאיר המזרח והשמש יצא להוציא אורה על הארץ (ובכי"א
[illegible] עד שיאיצו המזלות אדם מהלך
וכו' ובגליון שם נוסף אמ' ר' זעירא המלאך הוה היה מקדיר עליהם את הדרך ומנין משהאיר המזרח עד שהנין החמה ד'
[illegible]
עד שיאיצו המזלות אדם מהלך ד' מילין, ובכי"ח הועתק רק עד ומסדום לצוער ארבעת מילין, ובכי"ג המאמר מקוטע),
ובהגי' שלפנינו צריך אחר המאמר א"ר זעירא וכו' ומנין משהאיר את המזרח עד שתנין החמה אדם
מהלך וכו' וכ"ה בדפוסי' ושאר כ"י הב"ר (חוץ מכי"ח וכי"ג) ועח"נ, ומשני וכמו וכו' כלו' שהל"ל כמו ובתיב וכמו
ויבוא הכתוב דבר נדמה לדבר כמו משיעלה עמוד השחר עד שהאיר את המזרח אדם מהלך וכו' כן משהאיר את המזרח
עד שתנין החמה אדם מהלך וכו', והסוגיא בב"ר כאן מסכמת עם שיטת הירושלמי ביומא שם א"ר חנינה מאילת
השחר עד שיאור המזרח אדם מהלך ארבע' מיל ומשיאור המזרח עד שתנין החמה אדם מהלך ארבעת מיל ומנין
שמאילת עד שיאיר המזרח אדם מהלך ארבעת מילין שנ' וכמו השחר עלה ויאיצו המלאכים
בלוט לאמר מן סדום לזוער ארבעת מילין וכו' אמר ר' זעירא וכו' ומניין משיאיר המזרח עד הנץ
החמה אדם מהלך ארבעת מיל כמו וכמו מילה דמיא לחבירתה, ובירוש' ברכות הגי' מהופכת אמר ר' הצנ' (וצ"ל
ר' חנינ') מאיילת השחר עד שיאור המזרח אדם מהלך ארבע' מילין משיאיר המזרח עד שתנין החמה ארבעת מיל
ומניין משיאור המזרח עד שתנין החמה ארבעת מיל דכתיב וכמו השחר עלה וגו' וכתיב השמש
יצא על הארץ ולוט בא צוערה ומן סדום לצוער ארבעת מיל וכו' א"ר זעירא וכו' ומניין מאיילי' השחר
עד שיאור המזרח ארבעת מיל כמו וכמו מילה מדמיא וכו' וצריך לפרש לפי' זו הגי' וכמו השחר עלה היינו
[illegible]
בהגי' שלפנינו א"ר זעירא המלאך וכו' ומנין משיעלה עמוד השחר עד שהאיר המזרח אדם מהלך
ד' מילין כמו וכמו וכו', ובראש המאמר בילקוט א"ר ח משיעלה עמוד השחר וכו' משהאיר המזרח עד הנץ החמה
אדם מהלך ד' מילין שנאמר וכמו השחר עלה וכתיב השמש וכו' צריך לפרש שמביא הראיה על סוף המאמר
שמשהאיר המזרח עד הנץ וכו' ד' מילין, וכ"ה בפי' ב"ר הנדפס בדפ"ר א"ח משיעלה עמוד השחר עד שיאור
המזרח אדם מהלך ה' מילין ומשהאיר המזרח עד שתנין החמה ד' מילין שנאמר וכמו השחר עלה וכתיב השמש
וכו' המלאך וכו' ומנ"ל משיעלה עמוד השחר עד שיאור המזרח ד' מילין כמו וכמו מילא דמיא למילא ומפרש מאי
[illegible]
שיאור המזרח ד' מילין מילא מדמיא למילא, וכן בערוגת הבשם ומנא לן משיעלה וכו עד שהאיר מזרח ד' מילין
כמו וכמו מילה מידמיא למילה כמו וכמו דבר מידמי לחבירו כמו משיאיר עד הנץ החמה ד' מילין כך משיעלה
וכו' עד שיאור מזרח ד' מילין מלה מדמיא למלה (ובמדרש ד' מילא שלשו ידי המגיהים ושנו הגי' בפירש"י ומנ"ל
משיאור המזרח עד שתנין החמה ד' מילין כמו וכו' כמו משיעלה עמוד השחר עד שיאור המזרח ד' מילין כך
משיאור המזרח עד שתנין החמה ד' מילין מילא מדמיא וכו') ועי' היטב במ"כ שהאריך כפי' המאמר ודבריו נכונים
מאד וכ"י של ב"ר ייעידו שאין להגיה הגי' שלפנינו עפ"י הגי' בירוש' ברכות ועי"ע בפי' מהרז"ו ובפי' מהרז"ף
לירושלמי שם, ובכי"ל כתוב מילים במ"ב וכן בדפ"ר וד"ו ומסדום לצוער ד' (ארבע) מילים: 1 ומסדום וכו'.
בתמיה, וכן פי' במ"ב ויפ"ת, ובכי"ת ובלק"ט ושכל טוב זה סיום הראיה, ובבבלי פסחים שם איתא מעלות השחר
עד הנץ החמה חמשת מילין מנא לן דכתיב וכמו השחר עלה ויאיצו המלאכים וגו' וכתיב השמש יצא על הארץ
ולוט בא צוערה ואמר רבי חנינא לדידי חזי לי ההוא אתרא והייא חמשה מילין (ובמכסנא שם צ"ד א' מתרין ויאיצו
שאני ומעלות השחר עד הנץ החמה ד' מילין) ועי"ע שם בפי' רבינו חננאל, ובכי"פ גורס ומסדום וכו' ואין
תימר יתר הוויין א"ר זעירא וכו', ובפי' ב"ר בדפ"ר ומסדום וכו' והא ייתר הוויין וכו' ומפרש שם ומה
דאותיב ולא יתר הווי' כדגרסי' בפסחי' לדידי חזי לי וכו' והוה ה' מילין, ובערוגת הבשם והא יותר הוויין וכו' הא
הפירך הא יותר הויין פי' רבינו קלונימוס ז"ל מדגרסינן בפ' מי שהיה בפסחים לדידי וכו' ההוא דובתא והוי ה'
מילין, ובירוש' ברכות הגי' ומן סדום וכו' יותר הוון א"ר זעירא וכו' ובירוש' יומא מן סדום וכו' יתיר הוון אמר
וכו', אבל בפי' רבינו חננאל יומא כ"ט א' הועתק מירושלמי א"ר חנינא מאילת השחר עד שיאיר המזרח אדם מהלך
ד' מילין ומשיאיר המזרח עד הנץ החמה אדם מהלך ד' מילין שנאמר השמש יצא וכו' ולוט בא צוערה וא' לדידי
חזי לי ההוא אתרא והוי ד' מילין וכו': 2 היה מקדר וכו'. נוקב לפניהם הגבוה ומשוה הנמוך וע"י זה קיצר להם
את הדרך ובאו מסדום לצוער משעלה עמוד השחר עד שיצא השמש על הארץ אע"פ שהדרך היה יותר מד' מילין,
[illegible]
אלא ד' מילין, ובערוגת הבשם א"ר חנינא המלאך היה מקדר כ"א מקדר (כ"ה שם וצ"ל) לפניהם את הדרך שנ'
ויאיצו המלאכים, ובפי' ב"ר כי"ט היה מקדר לפניהם וכו' היה ממדד לפניהם את הדרך בפסיעות גסות היה פוסע

שתנין החמה אדם מהלך ד׳ מילים. וכמו וכמו מילא מדמיא למילה, אמר ר׳ יוסי ברי אבין אם יאמר לך אדם הרא כוכבתא דצפרא איילתא דשח־א היא שקרין, פעמים פוחתת פעמים מוספת, אלא כמין דקרנין סלקין ומנהרין לעלמא :

1 אדם מהלך ל׳ פש | ד׳] ד[1]א[2]שי, ארבעה ות, ארבעת פב, ארבע ד | מילין | וכמו] וא[2]ב, דכ׳ וכמו פ, שנאמ׳ וכמו א[1], כמו דגתר[1]י | וכמו ל׳ אב | מילא מדמיא] א[2]גב, מילא מידמיא פן, .. דמיא ר[1], מילתא דמיא תי, .. דמייא ד | למילא פוא[2]גבש, למילתא דתר[1]י | בר׳] גב, בר דפואת | בון ו | 2 הדה א[2]גי, הא פ | כוכבתה דצפרא ג, כוכבא .. פ, ככבא .. ו[1], כוכבתא דצפרה א[2], איילתא דשחרא ש | אילתא דשחרא אגבת, ככבת׳ דצפר׳ ש | היא] פגיש, הוא ואבי, ל׳ דת | *שקרין פא[2]] שיקרין ג, שוקרין ו, שקדין ל, שקרן א[1], שקרא ב, שקרן הוא דתר[1], שקרא הוא י | פעמים שהיא וא | פוחתת] מוספת א | פעמים] גר[1]י, פעמים שהיא וא, ופעמים שהיא דפבת | מוספת] פוחתת א | 3 *כמין דואתעשי] כמן לפגב | דקרנין] תרין דקרנין וגבע, תרין דקורין א[1], תרתין דיקרנין ר[1], דוקרנין דנהור ש, תרתין קרנין דנהור דתי | סלקין] פאגבע, סליקין ו, סלקין ממדינחא דת, .. מן מדינחא שי |

לפניהם מפני מהירות הדרך שנ׳ ויאיצו המלאכים ומקדר דומה לו בעירובין (נ״ת א׳) שמעתי שמקדרין בהרים, ונכונה הגי׳ בכי״ל מקדד וכ״ה במדרש דפ״ר ובירוש׳ ברכות בר״ו ועי׳ בערוך ע׳ קד א׳ ובעמת״ל ע׳ קדד ובד״ס עירובין שם, ולפי שטת הירושלמי והב״ר שלשה זמנים הם עלות השחר והאיר המזרח והנין החמה ועי׳ גם יומא פ״ג מ״א הרואה אומר ברקאי מתתיא בן שמואל אומר האיר השחר, ותימה שלפי הירושלמי והב״ר מן עלות השחר עד הנין החמה ח׳ מילין ולפי הבבלי בפסחים ה׳ מילין וכדמתרץ שם רק ד׳ מילין ועי׳ גם ביפ״ת: 2 הרא כוכבתא וכו׳. הכוכב נוגה נקרא כוכבת ובלא״ר כוכבתא וכשיתראה אחר שקיעת החמה הוא לנו כוכב הנשף (ועי׳ ירוש׳ ברכות פ״א ב׳ ב׳ אמר רבי יוסי ברבי בון ובלחוד דיתחמון תלתא כוכבין בר מן הדא כוכבתא ועיי״ש בפי׳ מהרז״ף ועי״ע בעמת״ל ח״ב צד 304) וכשיתראה קודם עלות השמש הוא לנו כוכב השחר כוכבתא דצפרא, והכוכבת פעמים פוחתת מחסרת ופעמים מוספת ממלאה את אורה לפי מצבנו לנגדה ולפי יחוס מעמד השמש (ועי׳ סלאנימסקי ככבא דשביט צד 26) וכפי הילוכה פעמים מקדמת לעלות ברקיע עד ג׳ וד׳ שעות קודם עלות השמש ופעמים מאחרת לעלות עד קרוב לעלות השמש, ואיילתא דשחרא הוא עמוד השחר כדמוכח מלשון מאמר ר״ה כאן ובירוש׳ ברכות ויומא ועי׳ למטה (וזה גי׳ הירושלמי שהובאה בפי׳ רבינו הננאל פסחים צ״ד א׳ מאילת השחר עד שיעלה עמוד השחר וכו׳), וטעם מאמר ר״י בר׳ אבין אם יאמר לך אדם כוכבת זו של שחר היא עמוד השחר (ועי׳ תוי״ט ברכות פ״א מ״א) דברי שקרים הם שהכוכבת פעמים פוחתת וכו׳ אלא בעלות עמוד השחר עולים כעין קנים מפוצלים (מן המזרח) ומאירים לעולם ועי׳ יומא כ״ח ב׳ רבי אומר וכו׳ תימור של חמה (ופירש״י שם עלות השחר שנבקע ונראה כתמר זקוף וכו׳) מפציע לכאן וכאן וכו׳ ושם כ״ט א׳ מ״ט דרבי דכתיב למנצח על אילת השחר מה אילה זו קרניה מפצילות לכאן וכאן אף שהר זה מפציע לכאן ולכאן (ובשכל טוב הועתק ותימור של חמה מתפצל וכו׳ אף שחר מפצל וכו׳ מה אילת זו קרניה מפצלין אף שחר קרניו מפצלין בו ועי׳ גם בד״ס) ובמנחות צ״ח א׳ ארבעה סניפין של זהב היו שם מפוצלין מראשיהן כמין דקרנין היו שסומכין בהן את הלחם ופי׳ רגמה״ג שם כמין דוקרנין בעין קנין שמתפרדין מלמעלה ועי׳ גם בערוך ע׳ דקרן ב׳, ונכונה הגי׳ דקרנין בכי״ל והוא ל״י [1]) ופי׳ בעלי שני ראשים, ור״י בר׳ אבין מתאר מראות האורה בעמוד השחר שמתפצלים לכאן וכאן בלשון כמין דקרנין, ומראות הרבה בעמוד השחר ואין צ״ל כמין תרין דקרנין אע״פ שמלת תרין איתא גם בירושלמי ועח״ג ובערוך ע׳ דקרן א׳, ושם פי׳ מלשון כי קרן עור פניו, וגם יש למצוא במלת דקרנין הוראת דקר בקע ועי׳ צונץ ריטוס צד 232 ולעף אצל קרויס צד 194, ובערוגת הבשם הועתק מב״ר אם יאמר לך אדם הדא אילתא דשחרא כוכבתא דצפרא היא שקרן הוא וכו׳ אלא כמין דוקרנין דנהור סלקין מן מדינהא ומנהרין וכו׳ ואח״כ איתא שם תרין דוקרנין פי׳ שני עמודין של אורה דוקרין לרקיע ויוצאין ויש מפרש דוקרנין מלשון כי קרן עור פניו דמשה, ובפי׳ ב״ר בדפ״ר הדא איילתא וכו׳ ככבת׳ דצפר׳ היא שקרן הוא וכו׳ למה שפעמים פוחתת פעמים מוספת פי׳ פעמים מקדמת ככב לאיילת פעמים מאחרת אלא כמין דוקרנין דנהור סלקין מן וכו׳ תרין דוקרנין שני עמודים של אורה דנהרין הרקיע ויוצאין, ובפי׳ ב״ר כי״ט איילתא דצפרא כת השחר שקרן הוא טועה הוא פעמים פוחתת וכו׳ פירושו פעמים מקדמת כוכב אחד ופעמים מאחרת סלקין ממדינהא ומנהרין לעלמא תרתין דיקרנין שני עמודים של אורה דוקרין את הרקיע ויוצאין, וכלה״כ אז יבקע כשחר אורך (ישעיה נ״ח ח׳) הלשון בירוש׳ ברכות ויומא במאמר דלמא ר׳ חייא וכו׳ וראו איילי׳ (אילת) השחר שבקע אורה (וכ״ה באותו הכיפור בשהש״ר פ׳ מי זאת וכו׳ ובסוף מדרש אסתר ובמדרש תהלים כ״ב סי׳ י״ג ועיי״ש), ובשכל טוב הועתק ומפורש א״ר יוסי אם אמר לך וכו׳ הדא כוכבתא דצפרא איילתא דשהרא היא אל האמין שפעמים שהיא מקדמת ופעמים שהיא מאחרת [פעמים שהיא פוחתת] ופעמים שהיא מוספת אלא כמין שני דוקרנא עולין ומאירין את העולם, ובירוש׳ ברכות הגי׳ א״ר יוסי בי ר׳ בון הדא איילתא דשחרא מאן דאמר כוכבתא היא טעיא זמנין דהיא מקדמא וזימנין דהי׳ מאחרה מאי כדון כמין תרין דקורנין דנהו׳ דסלקין מן מדינח׳ ומנהרין (ושם בד׳ מגנצא כוכבתא דצפרא וכו׳ טעי וכו׳ דהיא מאחרא וכו׳ כמין תרין דוקרני׳ דנהור׳ וכו׳) ובירוש׳ יומא שם א״ר יוסי וכו׳ מאן דאמר כוכבתא היא טעי וכו׳ כמין תרין דקרנין דנהור וכו׳, ובערוגת הבשם איתא עוד כתב בפי׳ רבינו קלונימוס ז״ל בברכות ירושלמי הדא אילת (וצ״ל איילתא ועי׳ במ״ח חלק כ״ו צד 366) דשחרא מאן דאמר כוכבתא היא טועה הוא למה שפעמים קודמת ופעמים מאחרת, ושם בסוף המאמר בברכות ירושלמי בתחילת (וצ״ל המסכת) מאיילת השחר עד שהאיר מזרח אדם מהלך ד׳ מילין ומירושלמי דקאמר מאיילת השחר עד שיאיר מזרח אדם מהלך ד׳ מילין שמעינן דעמוד השחר הוא איילת השחר ועי׳ במ״כ ומה שקרא שם איילת השחר קרא כאן עליית השחר וכן משמע מספר ישן וז״ל מלשון ב״ר דקאמר משיעלה עמוד השחר עד שיאיר המזרח אדם מהלך ד׳ מילין ומירושלמי דקאמר וכו׳ שמעינן דעמוד השחר הוא איילת השחר, ובפי׳ ב״ר בדפ״ר מעורבב ומקוטע ובירושלמי בברכות האי איילתא דשחרא מאן דאמר כוכבתא היא טעי וכו׳ בברכות ירושלמי בתחלת המסכתא מאיילת השחר עד שיאור המזרח אדם מהלך ד׳ מילין ומשיאו׳ המזרח עד שתנין החמ׳ ד׳ מילין תרין דוקרנין וכו׳, והושמט שם „עוד כתב בפי׳ רבינו קלונימוס ז״ל" כמו שהושמט שם „פי׳ רבינו קלונימוס ז״ל" לפני התיבות כדגרסי׳ בפסחים וכו׳, וכל הפירוש הארוך בפי׳ ב״ר הנדפס הוא מפירוש השני שבאותו הפירוש ומסכים בכלל עם מה שהועתק בערוגת הבשם, ומכל זה נמצא בפי׳ ב״ר כי״ט בקצת שינוי רק הפירוש כמו וכמו מילא דמיא למילתא וזה כמו וכמו דבר זה דומה לחברתה כמו משיאור מזרח ועד שתנין החמה ארבעה מילין כך משיעלה עמוד השחר

— 1) *δίκρανος*.

קום קח את אשתך ואת שתי בנותיך הנמצאות ר' טוביה בר' יצחק אמר שתי מציאות, רות המואבייה ונעמה העמונית, אמר ר' יצחק מצאתי דוד עבדי (תהלים פט כא) איכן מצאתיו בסדום:

יא טז יז) ויתמהמה תמהון אחר תמהון, אמר כמה אבוד בכסף וזהב באבנים טובות ומרגליות ההיד עושר שמור לבעליו לרעתו (קהלת ה יב), ר' יהושע בן לוי אמר זה לוט, ר' שמואל בר נחמן אמר זה קרח, ר' יהודה בר' סימון אמר זה נבות, ר' לוי אמר זה המן, ר' יצחק אמר זה שבט ראובן וגד, רבנין אמ' זה שבטו שללוי דהוא מתמסכן וחזר למה דהוה:

ויחזיקו האנשים וגו' מי היה זה, רפאל, אתיבון והא כת' ויהי כהוציאם אותם וגו',

1 ילקוט שם, לעיל צד 391 וש נ: 4 ילקוט שם: 5 ילקוט שם, ילק' קהלת ר' תתקעיג, מדרש קהלת פ' יש רעה חולה (ה' יב): 6 פסחים קי"ט א', סנהדרין ק"י א', בויות רבה פל"ח סי' ג', תנחומא משפטים סי' ה', מדרש אסתר פ' אחר הדברים (ג' א'), בדר"ת ג"ב: תנחומא מ"ב מטות סי' ה', תנחומא מטות סי' ה', במדבר רבה פכ"ב סי' ז': 8 ילקוט ר' פ"ד:

1 יקום — הנמצאות פוא'גבי] קום.. אשתך וגו' ל, ואת.. הנמצאות א'ת, ואת.. הנמצאות וגו' ד | ר' — אמר] ב, ר' טוביה (טוביא א²) בר יצחק אמ פאג, אמ' ר' טוביה (טובייה ת) בר' (בר ת) יצחק דת | 2 המואביה | 3 *מצאתיו אתישי] מצאתי ל, מצאתי אותו דפוחגב | בסדום | 4 °תמהון] תימהון ד (וכן בסמוך) | כמה אבוד] במה אבור ג, .. אבדר ד'ח', .. אבדור אג"ש, .. אעמוד ו, כמה מעביר בס כ | בכסף פ | בזהב ו, ובזהב חגב | ואבנים פ, ובאבנים ב, או באבנים גיש | ובמרגליות חב | בר נחמן לי ג | 6 בר] ואג'ב, בר דפאי', בייר ת | 7 וגד] ושבט גד אגב | *רבנין אמ' ו] רבנין אמרין ג, ורבנין.. א', רבנין אמרי וי', רבנן אמרין ב, .. אמרי דת, ורבנן אמרי פא², לי ל | *שבטו שללוי פו] שבטו שללוו ל, לוי א, איוב דהגתי (קהלת) | דהוא מתמסכן] וג, דהוה מתמסכן חי (שם), מתמסכן ב, דהוא עתיר ומתמסכן פ, דהוה עתיר ונתמסכן דא³, דהוה.. ואתמסכן ת, עתיר ונתמסכן א' | וחזר — דהוה] והוזר.. דהוה ו, וחזר.. דהוא פ. וחזר למאן דהוה י (שם) | 8 וגו'] בידו פא², בידו וביד אשתו והא'גב, בידו.. וביד שתי בנותיו ת, בידו.. בנותיו וגו' ד, בידו.. בנותיו בחמלת י"י עליו י | מי — רפאל] ות, מי היה זה זה רפאל די, זה היה רפאל ח, זה רפאל פאגב | איתיבון פא'בי | והא כת'] והכת' תי, לי ואב | ויהי] פוהאגב, ויוציאוהו ויניחוהו וכת' ~ דתי | בהוציאם וא'ג |

עד שיאיר מזרח ארבעת מילין מלא מדמייא וכו' והפי' תרתין דיקרנין שני עמודים של אורה דוקרין וכו' ועי' במאמרי על פי' ב"ר בספר תפארת ישראל צד XII ועי"ע במ"י לעיל צד 354 (ופי' ר' קלונימוס שהזכרתי במ"י לעיל צד 111 הובא בעירובת הבשם למאמר ר' לוי בב"ר פמ"ח סי' ט' ועיי"ש: 1 ר' טוביה וכו'. המאמר נסדר כבר לעיל צד 391, והגהתי איכן מצאתיו כמו שהגי' שם גם בכי"ל, ובילקוט כאן נוסף בסוף המאמר מיבמות ע"ז א' וכתיב הנה באתי במגלת ספר כתוב עלי ועי' במ"י לעיל שם: 4 ויתמהמה. ואין כת' ויתמה ודרשו ויתמהמה תמהון אחר תמהון ועי' במ"י לעיל צד 338 בד"ה אלא ויתגל: כמה אבוד. כמה איבוד בכסף וכו' ואבד כל עשרו בענין רע הה"ד עושר שמור וכו', וגם בלק"ט הגי' תמהון וכו' כמה אבוד בכסף בזהב ובאבנים טובות ועת"ג, ובשכל טוב מפרש תמהון וכו' אמר אוריק אוצרי בזהב ובכסף ובאבנים טובות, ובמדרש אגדה הוצ' רש"ב מפרש ויתמהמה שהיה רוצה להוציא ממונו משם ויחזיקו האנשים בידו אמרו לו דייך שאתה ניצול, וכן בפירש"י עה"ת ויתמהמה כדי להציל את ממונו וכו' המלט על נפשך דייך להציל הנפשות אל תחוס על הממון: 6 זה קרח. בשמו"ר שם יש עושר שהוא עושה רע לבעליו וכו' זה עשרו של קרח שהוא היה עשיר מכל ישראל וכתיב וירדו הם וכל אשר להם חיים שאולה ועי' בתנחומא משפטים שם, ובפסחים שם א"ר חמא בר חנינא שלש מטמוניות הטמין יוסף במצרים אחת נתגלה לקרח וכו' עושר שמור לבעליו לרעתו א"ר שמעון בן לקיש זו עשרו של קרח וכו' א"ר לוי משאוי שלש מאות פרדות לבנות היו מפתחות בית גנזיו של קרח וכו' ועי' גם בסנהדרין שם: זה נבות. שנהרג בשביל כרמו: זה המן. בשמו"ר שם ד"א זה עשרו של המן הרשע שנ' ויספר להם המן את כבוד עשרו וכתוב ותלו אותו ואת בניו על העץ ועי' בתנחומא שם, ובמדרש אסתר שם ר' פנחס אמר שני עשירים עמדו בעולם אחד לישראל ואחד לאומות העולם ולא עמד להם ממונם אלא לרעתם קרח בישראל שמצא אוצרות של כסף וזהב שהטמין יוסף המן באומות העולם לקח אוצרות מלכי יהודה וכיון שראה המלך את עשרו ואת עשרת בניו לפניו שרים עמד וגדלו והרמו וכו' ועי' בפדר"א שם: שבט ראובן וגד. שהיה להם מקנה רב ובחרו להם נחלתם בעבר הירדן והם גלו תחלה, ובתנחומא מ"ב מטות שם איתא שני עשירים עמדו בעולם קרח מישראל והמן מאומות העולם ושניהם אבדו מן העולם למה שלא היתה מתנתן מן השמים וכן אתה מוצא בבני גד ובני ראובן שהיו עשירים הרבה והיה להם מקנה גדול וחבבו את המקנה וישבו להם חוצה לארץ ישראל לפיכך גלו תחלה מן השבטים שנ' ויגלם לראובני ולגדי וכו' וכ"ה בתנחומא מטות שם ובבמ"ר פכ"ב ועי"ע הדרש נחלה מבוהלת בראשונה ואחריתה לא תבורך וכו' בתנחומא שם סי' ז' ובבמ"ר שם סי' ט', ובמדרש קהלת שם ליתא הדרש זה לוט וכן ליתא שם הדורש ר' לוי והגי' שם עושר שמור לבעליו לרעתו א"ר יהושע זה קרח ור' שמואל אמר זה נבות היזרעאלי ר' יהודה אמר זה המן ר' יצחק אמר אלו בני ראובן ובני גד: 7 שבטו של לוי. בכי"ל יש לקרות שללוו או שללון וכנר' תוגה' שם התיבה ע"י סופר אחר, ובוודאי היה כתוב שם שללוי כמו שהגי' גם בכי"פ וכי"ו זה שבטו של לוי, ובלי ספק היא הגי' העיקרית וכ"ה במדרש קהלת בדפ ר"ו ורבנין אמרי זה שבטו של לוי דהוא מתמסכן הוזר למה דהוה, ובמ"כ הגיה שם כמו שהגי' כאן בדפוסי' ואחריו שינו הגי' שם, ובילקוט כאן העתיק רבנין אמרי זה איוב דהוה מתמסכן וחזר למה דהוה ניחא אחרינא זה שבטו של לוי דהוה עתיר ונתמסכן וחזר למה דהוה, ובכי"ב בגוף הספר ר' יצחק אמ' זה שבט ראובן וגד ס"א שבטו שללוי רבנן אמרין זה איוב מתמסכן וחזר למה דהוה (וגי' ס"א הובאה שם בשיבוש למאמר ר' יצחק), ובמ"כ כתב להמאמר במדרש קהלת ופירושו נעלם ממני, ואולי כוונו לזמן עזרא ונחמיה שנתמסכן שבטו של לוי וחזר למה דהוה כדכתיב בנחמיה י"ג י' י"א ואדעה כי מניות הלוים לא ניתנה ויברחו איש לשדהו הלוים והמשררים וכו' ואריבה את הסגנים וכו' ואקבצם ואעמדם על עמדם, ובהגי' זה איוב ק"ק והוזר למה דהוה שהרי כתיב ויוסף י"י את כל אשר לאיוב למשנה (איוב מ"ב י') ועי' גם ביפ"ת: 8 זה רפאל. וכן לעיל צד 516 ורפאל

אמר לון קרון דבתריה ויאמרו המלט על נפשך אין כת׳ אלא ויאמר, אם כן למה נאמר ויחזיקו זכות אברהם עם רפאל, ההרה המלט בזכותו שלאברהם: פן תספה בעון העיר:

יח יט) ויאמר לוט אליהם וגו׳ ר׳ ברכיה ר׳ לוי בשם ר׳ חמא ברי חנינה שני בני אדם אמרו דבר אחד, לוט וצרפית, צרפית אמרה עד שלא באתה אצלי היה הקב״ה רואה מעשיי ומעשה עירי והיו מעשיי רבים על מעשה עירי עכשיו שבאת אצלי הזכרתה עוני והמתה את בני, לוט אמר עד שלא הלכתי אצל אברהם היה הקב״ה רואה מעשיי ומעשה עירי והיו מעשיי רבים ממעשה עירי עכשיו שאני הולך אצל אברהם מעשיו רבים ואיני יכול לעמוד בגחלתו

3 ילקוט שם, ילק׳ מלכים כ׳ ר״ס, פסיקתא רבתי פ״ג (י״ א׳), אגדת בראשית פכ״ה:

1 לון] פיא^{2}ג, להון הכת, ליה ד | *קרון דפותאגת] קרייה ל, קריין כ | *דבתריה דוא^{2}גבת] דבתרה ל, בתריה פ, כה דבתריה א^{1}י | ויאמרו] המלט על נפשך ~ א | המלט — נפשך] המלט ו, ל׳ אגב | אין כת׳ (כתי׳ אי) כאן פאגתי, אין כת׳ כן ו | ויאמר] פא, ~ המלט ות, המלט על נפשך דגי | אם כן.. עם רפאל] אם כן .. ויחזיקו האנשים זכותו של אברהם עבר רפאל פ, א״כ (אמרו לו א״כ א^{2}) מת״ל ויחזיקו האנשים זכותו של אברהם היה עם לוט א, ל׳ דוהגבתי | 2 *ההרה המלט פוהאגב] ~ פן ל, פן תספה דת | בזכותו של אברהם] פוהגב, בזכות אברהם א^{2}, בזכות אברהם שנקרא הר מדלג על ההרים ואומ׳ שמעו הרים וגו׳ ד, בזכות.. שנקרא.. ואמ׳ שמעו הרים ת, בזכותו של אברהם שגדול כהר כד״א מדלג על ההרים י | פן — העיר] ואגב, פן.. בעון וגו׳ פ, ל׳ דחתי | 3 ויאמר — וגו׳] פ, ויאמר.. אליהם אל נא אדוני וגו׳ ח, ויאמר.. נא אד׳ (אדוני א^{1}, יי׳ כ) הנה נא מצא עבדך חן בעיניך וא^{1}כ, ויאמר.. אד׳.. חן וגו׳ ג, הנה.. חן בעיניך וגו׳ י, לא אוכל להמלט ההרה א^{2}, ואנכי לא אוכל.. ההרה ויאמר לוט.. אדני.. בעיניך ת, ואנכי.. ההרה וגו׳ ויאמר.. אדני (יי׳ ד^{1}) הנה.. בעיניך וגו׳ ד | ר׳ ברכיה ל׳ ו | ור׳ לוי דפי, בשם ר׳ לוי אגבת | בר׳] וגב, בר דפאתי | 4 אמרה] ~ לאליהו ת | באת א^{2}גבי | מעשיי] ו, מעשי דפאבתי (וכן בסמוך) | 5 ומעשי א^{1} | עירי] פואגבי, בני עירי ח, אנשי עירי ד, אנשי העיר ת | מרובין א^{2} | על — עירי] פוא^{2}גי, על מעשי עירי ג, על מעשה בני עירי חי (מלבים), ממעשי עירי כ, על אנשי (מעשה ת) בני עירי והייתי צדקת ביניהם דת | עכשו פותבי^{1}, ועכשיו ת, ועכשו א | שבאת] פוגבי, שבאתה דת, ל׳ א | אצלי] אלי י (שם), ל׳ א | הזכרתה עוני] באתה (באת אלי פואגב) להזכיר את עוני דפואגבת, באת להזכיר עוני י | והמתה] ולהמית | את ל׳ י | 6 ולוט י | אצל] עם פ | ומעשה] וכתי, ומעש׳ ד^{1}, ומעשי דפאג | עירי] פואגבי, בני עירי חי (שם), בני עירי ואני צדיק ביניהם דת | והיו — עירי] והיו מעשי (מעשיי ו) רבים (רבין ח, מרובין א^{2}, יתירים ו) ממעשי (ממעשה כ, על מעשה ח, על מעשי ואג) עירי פוהאגב, והיו מעשי רבים על מעשה בני עירי י (שם), ל׳ דתי | 7 מעשיו] פוהאגבי, שמעשיו דת | רבים (מרובים ח) על שלי דפוהא^{1}בתי (שם), רבים (רבין י) משלי ג׳, מרובין על מעשי א^{2} | ואיני] פהאגי, איני דות | *בגחלתו ל°חג°], בגחלים לפ, בגחלום ג, בגחלתן כ, בגחלתו דתי^{1}, על גדולתו א^{1}, בגדולתי ו, ל׳ א^{2} |

להציל את וכו׳ ועי״ע לעיל צד 485, ובפי׳ השני שבפי׳ ב״ר הנדפס מפרש ויחזיקו האנשים זה מיכאל ורפאל וכו׳ בהמלת י״י עליו זה רפאל וכו׳ ועי׳ גם במ״כ, ואינו מכוון לפי׳ הגי׳ שלפנינו אם כן למה נאמר ויחזיקו זכות אברהם עם רפאל ועח״נ, ומסיים ההרה המלט בזכותו של אברהם אתה ניצול ובכי״א א׳ כתוב ביני שיטי לזכות אברהם, ובלק״ט הגי׳ ההרה המלט אל זכותו של אברהם, ובפי׳ ב״ר כי״ט מפרש בזכות אברהם שגדול כהר כדכתיב מדלג על ההרים, וכן נוסף בילקוט, ובדפוסי׳ שנקרא הר מדלג וכו׳ ואומ׳ שמעו הרים וגו׳ וכן באג״ב פכ״ה ההרה המלט וגו׳ זה אברהם שנקרא הר שנאמר שמעו הרים וכו׳ ועי׳ ד״ה י״א א׳, ובפירש״י עה״ת מפרש המלט וכו׳ ובזכות אברהם אתה ניצול וכו׳ ההרה המלט אצל אברהם ברח שהוא יושב בהר שנ׳ ויעתק משם ההרה וכו׳, ובמדרש אגדה הוצ׳ רש״ב ההרה המלט לך אצל אברהם ואתה נמלט, וגם לפנינו טעם זה הדרש במאמר הסמוך ויאמר לוט וכו׳: 2 בעון העיר. במקרא כתוב כן בפ׳ וכמו השחר וכו׳, ובפ׳ ויהי כהוציאם וכו׳ כתוב רק פן תספה, ודרשו גם כאן בעון העיר, וכן הועתק בלק״ט ועח״נ: 3 ר׳ ברכיה וכו׳. המאמר נסדר כאן בדרוש הפ׳ ויאמר לוט אליהם אל נא וכו׳ הנה מצא עבדך חן בעיניך וכו׳ ואנכי לא אוכל המלט ההרה פן תדבקני הרעה וכו׳ לוט אמר אל המלאך אל נא תאמר ההרה המלט שאלך אצל אברהם שאם אני הולך אצלו מעשיו מרובים וכו׳ כמו שדרש ר״ב וכו׳ בשם רחב״ח ועי׳ בלק״ט לפ׳ ואנכי לא אוכל וכו׳ ובפירש״י עה״ת, ושם הובא וכן אמרה הצרפית לאליהו וכו׳ עד שלא באת אצלי היה הקב״ה רואה מעשי ומעשה עמי (ומעשה בני עירי) ואני צדקת ביניהם וכו׳ וכן נוסף כאן בדפוסי׳ וכי״ת והייתי צדקת וכו׳, ובפסי״ר שם כשהמלאכים היו הופכין את סדום ומצילים אותו בזכות אברהם מה אמרו לו ההרה המלט פן תספה בזכותו של אותו ההר הגדול אברהם נמלטת לך אצלו אמר להם איני יכול שכבר אמר לי הפרד לא אוכל להמלט ההרה וגו׳ ד״א פן תדבקני הרעה כל הימים שהייתי בסדום היה הקב״ה מחשב מעשי עם מעשיהם והייתי עומד שהייתי צדיק אצלם אלך לי אצל אברהם הצדיק שישקול הקב״ה את מעשי עם מעשיו לא אוכל למה פן תדבקני הרעה, ואח״כ ג׳ שם א״ר יוחנן שני בני אדם אמרו הדבר הזה הצרפית כי באת אלי להזכיר [את] עוני ולהמית את בני (מ״א י״ז י״ח) אמרה לו עד שלא באת אצלי היה הקב״ה שוקל מעשי עם בני מקומי והייתי עומדת שהייתי כשרה אצלם ועכשיו באתה אצלי וע״י שהיית צדיק שקל הקב״ה מעשי עם מעשיך והזכרת עונותי ומת בני וכו׳, ובאג״ב שם אמרו לו לך אצל אברהם שנאמר ההרה המלט וגו׳ זה אברהם וכו׳ א״ל אברהם צדיק גמור הוא ואיני יכול לילך אצלו שנאמר ואנכי לא אוכל וגו׳ למה שכל זמן שהיתה סדום ועמורה הייתי יושב בתוכה ונראה ביניהן צדיק והיה הקב״ה מסתכל במעשי ובמעשיהם והייתי נראה צדיק מהן אבל עכשיו אם אלך אצל אברהם הוא צדיק שלם ואם יסתכל במעשיו ובמעשי אם נמצאתי רשע בעיניו הוא עוקרני לפיכך ואנכי לא אוכל וכו׳: 5 הזכרתה וכו׳. כ״ה בכי״ל, ובשאר הספרים באתה (באת אלי) להזכיר וכו׳ ולהמית וכו׳ והוא כלה״כ במ״א שם: 7 בגחלתו. בכי״ל איתא בגחלים וכ״ה בכי״פ, ובכי״ל נמחק סוף התיבה ונכתב ביני שיטי חלתו להגיה בגחלתו וכן הוגה ביני שיטי בכי״ג וכ״ה בכי״ח ולק״ט וכן הגהתי, וכגנון הלשון כמו מאמרם באבות פ״ב מ״י והוה זהיר בגחלתן

ואנכי לא אוכל: ר' ברכיה משו' ר' לוי מן הן תנינן כשם שהנווה הרע בודק כך הנווה היפה בודק, מן הכא ואנכי לא אוכל להמלט ההרה, שרי בעומקה והן א' לו סק לטורא והוא א' הכן, הרא אמ' אפילו מנוה הרע לנווה היפה, שהנווה היפה בודק:

כ כא) הנה נא העיר הזאת קרובה. ויאמר אליו הנה נשאתי פניך וגו' אמר ר' תחליפא קטיריה מה אם לוט על ידי שכיבד את המלאך נשא לו פנים, לך לא אשא פני מפניך ומפני אבותיך ישא יי' פניו אליך (במדבר ו כו):

יב כב כג) מהר המלט וגו' אמר ר' לוי למדינה שהיה לה שני פטרונין אחד בן מדינה

1 יתפ' כתובות פי"ג ל"ו ב': כתובות פי"ג מ"י: 4 ילקוט ר' פ"ד, ספרי נשא פי' מ"ג, במדבר רבה פי"א סי' ז': 7 ילקוט סס:

1 ואנכי] הה"ד ~ י | אוכל] ~ להמלט ההרה ו | מש] ו, בשם דפנכתישי | *מן הן דוגכתשי] מה הן לפ | שהנוה פגכתי, שנוה יש | הנות היפה גכת, נוה היפה יש, נוה יפה וי, היפה פ | 2 מן הכא] מהכא יש, מהבא נ, ל' ו | 'להמלט ההרה פונכיש] ההרה פן תדבקני די, ההרה.. תדבקני הרעה ומתי ת, וגו' ל | שרין נרי, ופרום (כדום אב) בעומקא היא (בעומקה היא וכ) בעמקא היה א[1], בעומקא א[2]) לפום כן הוא אומר ואנכי לא (לפי' הוא אומ' לא אב) אוכל להמלט ההרה ~ דואבי[1], וסדום בעומקא היה לפום כן הוא אומר לא אוכל ~ פ (וסדום בעומקא היא לפום כן הוא אומ' ואנכי.. המלט ההרה פן תדבקני הרעה ומתי וסדום בריא ת) | בעומקה] וב, בעומקא דפא[2]נתרי, בעמיקתא י | והן אמרין (אמ' כ) ליה א[2]כ, והם אמרי ליה א[1], ואינון (והינון וג) אמרו (אמ' ד[1], אמרין פוגרי[1]) ליה דפונתרי[1] | סק] אב, סוק דפונתרי[1] | והוא אמ' הכן וג, אמ' הכן כ, והוא אמר הכין דא[2]ת, והוא אומ' כן פ, והוא אומר להם הכי א[1], והוא אמר הכין לא אוכל להמלט ההרה י | הדה ואי[2]ני | 3 אמר' ד[1], אמרה דפואגתרי[1] | מנוה] ד[1]פאגבתרי[1] מנווה ד, מנווי ו | לגנות ד[1]פאגבתרי[1], לנווי ו | הטוב היפה א[2] | שהנווה היפה] שהנוה יפה ר[1], שהנווי היפה ו, הרי שהנווה (שהנות י) היפה די, שהרי הנוה היפה ת, ל' פא:ב | 4 הנה—קרובה] וא[1]גב, הנה.. קרובה לנוס שמה דת, הנה.. העיר וגו' פ, ל' הא[2]י | ויאמר—וגו'] חי, ויאמר.. פניך פוא[1]נ, ויאמר.. פניך גם לדבר הזה דת, הנה.. פניך א[2] | 5 תחליפא] פוהאגב, חלפתא דתי | קיטריה פ, ריא ג, ריה ו, קטרייא דת, קיסוריא כ, קיסוריא א, דמן קסרייא י | מה] ואב, ומה דהתי | ללוט וי | על ידי ל' א[2] | *את המלאך דפהאגבת] למלאך י, על המלך לו | לך—פני] לך.. פנים דוהגבתי, ל' א | 6 אבותיך] ~ לכ"ש א[2] | ישא] הה"ד ~ א[2], לכך נאמר ~ פ | 7 וגו'] שמה ואי, שמה כי לא אוכל פ, שמה.. אוכל לעשות דבר גב, שמה.. דבר עד בואך שמה ת, שמה וגו' ד | למדינה] וא[1]גבעי, כפר ~ דפהאית | שהיה] כי שהיו דפוגתע, שהיתה א | *לה] לו ל | ב עי | פטרונין] וא[1]גבתעש, פטרונין דפ, פטרונים ע, ינין ו[1], פטרופין ד[1] | בן מדינה] עי, בן המדינה א[1]גש, מן המדינה א[2]ב, עירני ו,

שלא תבוה וכו' ולקמן סוף פע"ח אמרו שלא נבוה בגהלתו של יעקב ועי"ע לקמן פנ"ב סי' ד', ומהגי' בגחלתו נשתבש בנחלתו בדפוסי' ובי"ת וילקוט דפ"ר, ובשכל טוב איתא בגורלו ועי"ע בת"נ: 1 ואנכי לא אוכל. זה סיום המאמר וכן בילקוט הה"ד ואנכי לא אוכל להמלט ההרה: תנינן כשם וכו'. במשנה שם (בירושלמי ובמתניתא דתלמודא דבני מערבא) מוציאין מנוה הרע לנוה היפה אבל לא מנוה היפה לנוה הרע רבן שמעון בן גמליאל אומר אף לא מנוה הרע לנוה היפה שהנוה היפה בודק (ובמשנה שבמשניות ובבבלי מוציאין מנוה הר"ע ה וכו' אבל לא וכו' לנוה הר"ע ה רשב"ג אומר אף לא מנוה ר"ע ה לנוה יפה מפני שהנוה היפה וכו', וכאן הגי' גב בדפ"ר ור"ו כשם שהנווה הרע וכו' אפילו וכו' הרע וכו') ואמר ר"ב בשר"ל מן הן תנינן כשם וכו' כלומר מהיכן ראיה לדברי האומר במשנה אף לא מנוה הרע וכו' מן הכא ואנכי לא אוכל וכו' שרי וכו' והוא א' הכן בתמיה הדא אמרה וכו', וכפי' ב"ר כי"ם גורס ומפרש שרי בעומקא ואינון אמרין ליה פוק לטורא כלומר עד עכשיו שוכן בעמק בככר וכו' והוא מסרב ואומר לא אוכל לעלות ההרה אלא הדא אמרה אפילו מנוה הרע עמק לנוה היפה הר שהנוה היפה בודק, וכפי' ב"ר בדפ"ר מן הן וכו' כשם שנוה הרע וכו' כך נוה היפה בודק מהכא ואנכי לא אוכל להמלט ההרה אתמהא שרי בעומקא ואינון אמרי' ליה פוק לטורא והוא אמר כן לא אוכל להמלט ההרה אתמהא עד עכשו היה שוכן בעמק בככר והמלאכים אומרי' לו שיעלה להר והוא מסרב ואומר לא אוכל להמלט ההרה אתמהא אלא הדא וכו' אפילו מנוה הרע לנוה היפה כהר שהנוה היפה וכו', וגם שם ל"ג וסדום בעומקא וכו' לפום כן וכו', ובכי"ל כתוב מה הן והגהתי מן הן ועח"נ ולעיל צד 51, ובזה המאמר מפרש ר"ב בשר"ל ההרה כפשוטו לטורא, ובירוש' כתובות שם איתא ומניין שהנוה היפה בודק ר' לוי בשם ר' ח"א בש"ב (וצ"ל בר') הנ"נ ה פן תדבקני הרעה ומתי במשר' וכמך להרה ואת אמ' אכין אלא מכאן שנוה היפה בודק ועי' בק"ע שם, ובבבלי כתובות ק"י ב' מפרש מאי בודק כדשמואל דאמר שמואל שינוי וסת תחלת חולי מעים ועי' פרייס ביבליש-תלמודישע מעדיצין צד 685: 4 א"ר תחליפא קטיריה. כ"ה קטיריה בכי"ל וכן כתיבת השם בטו"ת בכי"פ וכי"ו וכי"ג, וגקל להגיה קסיריה קיסריה ועח"נ, ואולי ר"ת קטיריה אינו האמורא ר' תחליפא קיסריא (ועי' ערכו במבהי"ק ל א' ובאגה א ח"ג צד 625), והמאמר נובע מספרי נשא, ושם המאמר סתמי ובסגנון אחר ישא ה' פניו אליך וכו' בשעה שאתה עומד ומתפלל שנא' ויאמר אליו הנה נשאתי פניך והרי הדברים ק"ו ומה אם ללוט נשאתי פנים בשביל אברהם אוהבי לך לא אשא פנים מפניך ומפני אבותיך וזהו שאמר הכתוב ישא וכו', וכן בבמ"ר שם ד"א ישא יי' בשעה שאתה וכו' הרי דברים ק"ל והומר אם ללוט נשאתי פנים מפני אברהם אוהבי לך וכו', וכאן נר' מעם המאמר א"ר תחליפא קיסריה אמר הקב"ה לישראל (ועי' בסמ"י לעיל צד 504 בר"ה אפילו וכו') מה אם לוט ע"י שכיבד את המלאך שאמר לו בתפלה ובבקשה אל נא וכו' הנה נא מצא עבדך חן בעיניך ותגדל חסדך אשר עשית עמדי וכו' נשא לו פנים לך לא אשא פני מפניך ומפני אבותיך בזכותך ובזכות אבותיך ישא יי' וכו', ואין מן הענין לפרש ע"י שכיבד את המלאך בכבוד אכסניא שקיבל את המלאכים, ובלק"ט גורס ומפרש א"ר תחליפא מה לוט על שכיבד המלאך נשא לו פנים ישראל שכיבדו הקב"ה על אחת כמה ובמה לכך נאמר ישא וכו', ובכי"ו איתא על ידי שקיבל שכיבד על המלך, ומלת שקיבל נמחקה ע"י קוים, וגם בכי"ל הגי' ע"י שכיבד על המלך והגהתי את המלאך וצ"ע: 7 למדינה. לעיר גדולה (ועי' קידושין פ"ב מ"ג) שהיה לו שני פטרונין ארונים מגינים בעדה אחד וכו' ואחד עירני בן עיר

ואחר עירני וכעס המלך ובקש לרדותן ואמר המלך אם רודני אתם כפני בן המדינה עכשיו יאמרו אילו היה עירני כאן היה מתקיים עלינו, ואילו היה בפני עירני עכשיו הן אומרין אילו בן המדינה שם עכשיו היה מתקיים עלינו, כך לפי שהיו סדומיים מהם עובדים לחמה מהם עובדים ללבנה אמר 32c הקב״ה אם רודה אני אותם ביום עכשיו הן א׳ אילו היתה לבנה שם היתה מתקיימת עלינו, בלילה עכשיו הן א׳ אילו היתה חמה שם היתה מתקיימת עלינו, אלא כששה עשר בניסן בשעה שחמה ולבנה עומדים ברקיע ההיד השמש יצא על הארץ וגו׳ :

פרשה נא

יט כד) וי״י המטיר על סדם וגו׳ כמו שבלול תמס יהלך נפל אשת בל חזו שמש א

7 ילקוט כ׳ פ״ד, ילק׳ תהלים כ׳ תתע״ו, ילק׳ מכירי תהלים כ״ח סי׳ י׳, ועי׳ תנחומא וירא סי׳ י״ז:

1 עירוני פחת, עורוני ד, מן העיר ד[1] | *עירני ע] עירנו ל, עירוני אגבשי, בן המדינה וה, מן המדינה דפת | וכעס המלך] א[1], וכעס המלך עליהם גבש, וכעס עליהם המלך דפתי, לי ו | ובקש המלך וגבי, ורצה א[2] | לרדות׳ לבני המדינה י[1] | ואמר] כ, אמר דפואגתשי | המלך לי א[2] | רודני] פחב, רודה אני דוגת, אני רודה אשי | בן] י, בני דפגבש, בני בן ו, לי ד[1] | עכשו פבש | יאמרו] הן אומרין פת, .. אומרי׳ ד[1], .. אומרים ך, הם א׳מ׳ כ, היו א׳ ו, יהו אומרין ג, .. אומ׳ י[1], .. אומרים ש | 2 היה לי כ | *עירני] עירנו ל, עירוני דפוהגכתשי | כן ג, שם ו | מתקיים] עומד ו (וכן בסמוך) | ואם י | היה] אני רודה אותן ו, אני .. אותם י | *עירני] עירנו ל, עירוני דהגתי, ערוני ד[1], בן עירוני ו, בני העיר כ | עכשיו] עכשו כ, לי ו | הם כ, יהו גי | אם ו | בן] היה ~ פהבי, היה בפני ~ ו | 3 שם] כאן פ, לי ו | עכשיו] ג, עכשו כ, לי דפותי | עלינו] ~ אלא ארדה אותן בפני שניהם פ, התחיל רודה אותה בפני שניהם לומר שאין לאחד מכם כותל עמוד בפני המלך ו | לפי שהיו לי פ | סדומיים] ותי, סדומים ד, הסדומיים פאגב | מהן פגי | מהם] מהן פי, ומהם דאכת, לי ו | עובדים לי וי | וללבנה ו | 4 אני רודה דוא[2]גבתי | ביום] בפני החמה ~ א[1] | עכשיו לי פואגבי | אומ׳ ד[1]פגב, אומרי׳ א[1], ־ים ד, ־ין א[2]ת | שם לבנה ג | מתקיימת] עומדת ו (וכן בסמוך) | בלילה] ותגב, ואם אני רודה אותן ~ דת, אלו אני .. אותם ~ י[1] (בלילה — עלינו לי פא) | 5 עכשיו] אכשו כ, לי וי | הם דכ, יהו י | אומ׳ וג, אומרי׳ כ, ־ים י, ־ין דת | חמה שם] י, שם חמה גב, החמה שם דו, .. כאן ת | אלא] א[2], אלא נקם מהם דת, .. ודה אותם ה, .. ארדה (אני רודה י) אותם פי, אמ׳ הקב״ה הריני רודה אותם ו | בו׳ עשר ד[1], בי״ו א[1]י | שחמה ולבנה] ששתיהן י | 6 *עומדים א[1]כ] עומדין פהא[2]ג, הן עומדין ו, עומדות ת, עומדת ד, שוקעים ל | וגו׳] ולוט בא צוערה פת, ולוט .. צוערה וגו׳ ד, ולוט .. צוערה וי״י המטיר על סדום ועל עמורה כ, ולוט .. ועל עמרה גפרית ואש ו, וי״י המטיר על סדום א[2]ג, וי״י .. על סדום ועל עמורה א[1], וכתי׳ וי״י .. על סדום י ‖ 7 וגו׳] ועל עמורה וא[1]כת, ועל .. גפרית ואש וגו׳ ד, ועל .. ואש מאת י״י מן השמים ג, לי פא[2] | כמו] גי, כתי׳ ~ דפאכתמ, זה הוא שאמ׳ הכ׳ ~ ו | יהלך] וא׳גי, יהלוך דפכתשמ | *נפל — שמש ותשי] ונפל .. שמש ג, כנפל .. שמש י (תהלים), נפל .. שמש וגו׳ ד, וגו׳ לפ, לי אבמ |

קטנה וכעס המלך ובקש לרדותן כלו׳ לבני המדינה (וכן מפרש בפי׳ ב״ר הנדפס ובקש לרדותן לבני המדינה, ובילקוט נוסף לבני המדינה) ואמר המלך אם רודה אני אותם בפני וכו׳ היה מתקיים עלינו מתייצב לנו להצילנו, וסגנון הלשון שהיה לו שני וכו׳ כמו לעיל צד 500 ועיי״ש במ״י, ופטרון עי׳ לעיל צד 460, ובכי״ל כתוב בג׳ הפעמים עירנו והגהתי עירני וכן בערוך ע׳ ערן למדינה שהיו לה ב׳ פטרונין אחד בן מדינה ואחד עירני ועי׳ גם בע׳ פטר ד׳, ולעיל צד 175 איתא עירוני ועה״ג ובעמת״ל ע׳ עירני עירוני וע״ע בפסיקתא פי״ד (קי״ז ב׳) א״ר לוי למטרונא שהיה לה שני שושבינין אחד עירוני ואחד בן מדינה וכו׳ זה שהיה עירוני היה אומר לה דברי נחומים וכו׳, וכענין המשל שלפנינו איתא בירוש׳ ברכות פ״ט י״ג א׳ בשר ודם יש לו פטרון אמרו לו הרי נתפס בן ביתך אמר הרי אני מתקיים עליו וכו׳: 2 ואילו היה בפני וכו׳. כלו׳ ואם הייתי רודה אותן בפני עירני וכו׳ ועה״ג: 5 בששה עשר בניסן. עי׳ לעיל צד 490 וצד 516: שחמה ולבנה עומדים וכו׳. כן הגהתי ועה״ג, ובפי׳ ב״ר כי״ט מפרש חמה ולבנה עומדים כאחד שבכל חודש באמצעיתו שניהם עומדים כאחד כשהחמה יוצאת עדיין הלבנה נראית, ובלק״ט בעת שהחמה והלבנה עומדות ברקיע ביום שהשמש יוצא במזרח והלבנה עדיין במערב וכו׳, ובשכל טוב השמש יצא על הארץ וכו׳ השמש היה יוצא מן המזרח ולבנה עדיין במערב וכו׳ ועי״ע במדרש אגדה הוצ׳ רש״ב ובפירש״י עה״ת לפ׳ וה׳ המטיר: 6 השמש יצא על הארץ וגו׳. וה׳ המטיר על סדום וכו׳ ועה״ג ובמ״י לעיל צד 515 סוף פמ״ט:

פרשה נא. בכי״א א׳ פמ״ח, ובדפ״ר נסמן פ״נ, ובמקרא אין כאן פרשה פתוחה או סתומה אכן יש כאן הפסק ענין קצת, וגם בתנחומא מ״ב וירא סי׳ ט״ז מתחלת דרשה בפני עצמה לפ׳ וי״י המטיר וכו׳ ועי׳ במ״י לעיל ריש פמ״ט ופ״נ: 7 כמו שבלול וכו׳. שבלול במקרא שם מלה בודדת, ובתרג׳ היוני והכורי תרגמו כשעוה, וכאן תרגמו שבלול סיליי אולי מל״י [1]), וכן בתרג׳ תהלים תיבללא, וקשה לפרש מלת כיליי, ובכי״ו הגי׳ בילוי וכן בילקוט כאן בליי ועה״נ, ודוגמתו בירוש׳ שקלים ד״ו פ״ו נ׳ א׳ כתיב והיה ביום ההוא יצאו מים חיים מירושלם וגו׳ תני —

[1]) *σέσιλος*, Schneke.

(תהלים נח ט) כהדין סיליי כיליי, כשלשול זה שנמחה בציאה. כאישות זו שאינה מספקת לראות שמש עד שחוזרת לעפרה. כאשת איש שיוצאת והיא מתביישת שלא יראה עוברה לזמן והיא משליכתו בלילה קודם שלא תחזנו שמש ההיד השמש יצא על הארץ וגו׳ וי״י המטיר על סדם וגו׳:

ב [וי״י המטיר על סדם וגו׳] לשתי מדינות שמרדו במלך, אמר המלך אחת תשרף משלה ואחת תשרף ממטיון, כך להלן ונהפכו נחליה לזפת ועפרה לגפרית (ישעיה לד ט) ברם הכא

4 ילקוט ר׳ פ״ד פ״ה, ועי׳ ילק׳ ישעיה ר׳ ס״ד (תל״ט);

1 *כהדין ואיכישי (שם) מ] בהדין ד, בהייין ת, כהדי ג, בחדי ל, כהדא י, לי׳ פא² | סיליי כיליי] סילוי בילוי ן, סליו בליי י, כיליו סילוי י (שם), כליי סיליי א², כיליי סילוי ג, בליי סילויי מ, סילוי סיליי כ, סיליי יש, סילי א׳, כארסי (כאיסי?) לאי כליי פ, כיליי סיליי ליסצא דרי, סילייא סיליי לימצא ת | זה] פובי, הזה דאנתר״י (שם)מ | שהוא נמחה דפא׳גבתשי, שמ[תמ]סמס א׳, כתמסמס ר׳, שהוא נמחת על המים מ | בציאה] ן, בצואת דפא׳תשי, כצואה גברים, בצנה א׳ | כאשות ני, כאשת ש | הזו גש, זאת ן, הזאת י, הזת א | מכתפקת ש, מספקתם, יכולה א׳ | 2 שמש] השמש גם, את השמש ואב, לי׳ י (שם) | שחוזרת] ישי (שם), שהיא חוזרת דואנתים | לעפרה] פואגבשים, לעפרי ד׳, לעפר דת | ד״א כאשת י | שיוצאת] שהיא יוצאת יש, שהיא יוצאה ני (שם), שיוצאת לזרות (לזנות?) פ, שזינת ן, שזינתה דת, שזינתה (שזנתה א׳) יוצאת אם, שהיא זונה יוצאה כ | ומתביישת אשם, והיא מתחבאת ן | שלא — לזמן] פוב, שלא ייראה . . לזמן ג, שלא יראה . . לחוץ ש, שלא יראה עוברה א׳, שלא . . עיברה א², שלא תראה עוברה דים, שלא . . עיבורה ת, לחזור ביום ההוא י (שם) | והיא (היא פ) משליכתו דפובתי, יוצאה ומשליכתו אם, והיא מהנקתו ש, . . מחניקתו ג, ומחזירה י (שם) | 3 בלילה לי׳ כי | קודם] קודם עד פ, לי׳ י (שם) | שלא לי׳ ויש | תחזנו פגבת, שתחזנו יש, שתחזנו ן, תחזינה י (שם), יראנה אם | שמש] השמש ואגבתי (שם), לי׳ ם | וגו׳] י, ולום בא צוערה דת, לי׳ פואגבם | וגו׳] ועל עמורה בת, ועל עמ׳ גפ׳ ואש ן, לי׳ אגים | 4 לשתי] פוא²גב, לבי ע, לשני ש, משל לשתי א׳ת, . . לב׳ ד׳, . . לשני ד | שמרדו] שמרחו ן | *במלך דפאגבתעשי] ימלך לו | אחת תשרף] פ״אגבד״י, תשרף אחת דתע | משלה] פוגבעד׳, באש ~ דא׳ת | 5 כן ממיון י, באש כממיון א׳ | **כך] לי׳ ל | להלן] ~ באדום י | *ונהפכו דובתעשי] והפכתי לפאג |

בית קודש הקדשים עד הפרוכת בקרני סיליי וביליי מן הפרוכת עד מזבח הזהב בקרני חגבים ממזבח הזהב עד העזרות כחוט של שתי מן העזרות וכו׳ כחוט של ערב מיכן והילך כמפי הפך, ובק״ע שם הגי׳ כקרני כיילי וסיילי, ובשקלים שבבבלי י׳ ד׳ כקרני סולו וביילי, ובדפוסים הישנים ליתא שם מלת וביילי והגי׳ שם סולו׳ (סולות כולום) ועי׳ כד״ם, ובבלי יומא ע״ז ב׳ איתא רק מעין היוצא מבית קדשי הקדשים בתחילה דומה לקרני חגבים כיון שהגיע לפתח היכל נעשה כחוט של שתי כיון שהגיע לאולם נעשה כחוט של ערב כיון שהגיע אל פתח העזרה נעשה כפי פך קטן, ובכי״א ובפי׳ השני שבפי׳ ב״ר הנדפס איתא כאן רק כהדין סילי (סיליי), וידידי רא״ח לעף כתב לי שלדעתו הגי׳ הנכונה כאן כיליי ביליי והוא שם אחד כפול כסגנון חילק בילק ודוגמאות אחרות ועי׳ בהוספות שבסוף הספר, ובדפוסי׳ הגי׳ כאן כיליי כיליי לימצא [1]), וגי׳ זו היתה גם לפני בעל פי׳ ב״ר כ״י שמפרש בכי״ט כיליי סיליי לימצא בשלשול הזה כתמסמס בצואה וכן לימצא מכמסמס והולך, ומלת לימצא איתא עוד בכי״ת המאוחר ואולי הוא פירוש נוסף ועי׳ בפירש״י תהלים שם שבלול יש פותרין לימצא בלע״ז [2]), והגהתי כהדין, ודרשו כמו שבלול וכו׳ שתרגמו סילוי כשלשול זה כדמי השבלול שיוצא מגרתיקו נמחה בציאה ועי׳ בפירש״י מ״ק ו׳ ב׳ שבלול שקורין לימצו״ן תמס יהלך כלומר כשיוצא החוץ מגרתיקו רירות נופלות ממנו עד שהוא נימוח ומת תמס כמו ונמס ועי׳ גם בערוך ע׳ אשת ב׳, וציאה בהגי׳ שלפנינו כל״ם צאתך (דברים כ״ג י״ד): 1 כאישות זו, דורש כמו וכו׳ נפל אשת וכו׳ כאישות [3]) זו שאינה מספקת לראות שמש וכו׳, ובתרג׳ תהלים שם היך נפילא ואשותא די כמיין וכו׳, ובמ״ק שם עדין את האישות ואת העכברים וכו׳ מאי אישות אמר רב יהודה בריה שאין לה עינים וכו׳ מאי קרא כמו שבלול תמס יהלך נפל אשת בל חזו וכו׳, ובערוך שם גורס האישות אשות ועת״ג, ובירוש׳ מ״ק פ״א פ׳ ג׳ אישות זו הולדה אע״פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר נפל אשת בל חזו וכו׳ ועי׳ בעמת״ר ח״א צד 71 וצד 419 ועי״ע לעווזאהן צאאלאגיע וכו׳ צד 101: 2 כאשת איש. דרש אחר (בלי סימן ד״א) כמו וכו׳ נפל אשת וכו׳ כאשת איש שיוצאת והיא מתביישת שלא יהא נראה עוברה וכו׳, ובילקוט הגי׳ כן ד״א כאשת וכו׳, וכפי׳ ב״ר הנדפס גורס ומפרש ד״א כאשת איש שהיא יוצאת ומתביישת שלא יראה עוברה לחוץ והיא מחנקתו בלילה קודם שתחזנו שמש כך כדומיים לא הספיקו לראות השמש ונמחו מן העולם דכתיב השמש יצא על הארץ וסמיך ליה וי״י המטיר על סדום (וכפי׳ ב״ר כי״ט איתא רק כך סדומיים וכו׳ וכתיב בסמוך לו וי״י המטיר וכו׳). וגם בילקוט מבירי מסיים ההיד השמש יצא על הארץ וה׳ המטיר על סדום (ושם הוגה כל המאמר שלא כהוגן עפ״י גי׳ הדפוסי׳ כאן) וכן הפרדתי המאמרים לכיום הפתיחה כפי׳ וי״י המטיר וכו׳, ודרש אחר בתנחומא מ״ב שם וש״ה כמו שבלול וכו׳ כמו שהשבולת הזו נשמטת כן אנשי סדום נשמטו תמס יהלך שהמסה אותם הקב״ה באש וכו׳ ועי׳ בפירש״י תהלים שם, וסגנון הלשון בבי׳ ל׳ ובת״נ קודם שלא וכו׳ קודם עד שלא וכו׳ קודם וכו׳ עי׳ גם לעיל צד 69 וצד 136 וצד 259: 5 ממטיון. מאוצר המלך ועי׳ לעיל צד 15: כך להלן. בפי׳ ב״ר הנדפס מפרש כך להלן באדום ונהפכו נחליה לזפת ועפרה לגפרית מעצמה ברם הכא וי״י המטיר וכו׳ מאת י״י מאוצרו של מקום, וכן נוסף בילקוט להלן באדום, ובילק׳ ישעיה ר׳ ש״ד הועתק מילמדנו ונהפכו נחליה לזפת אתה מוצא בסדום ואדום (כ״ה שם בדפ״ר) גגזר על שניהם שישרפו באש אמר הקב״ה על סדום אני גוזר שיהא שריפתה ממטיון שלי שנא׳ וי״י המטיר על סדום ועל עמורה גפרית ואש מאת י״י מן השמים ועל אדום (כ״ה שם) גזר שתביא עצים משלה ותשרף בהם לעולם שנאמר ונהפכו נחליה לזפת וגו׳ יומם ולילה לא תכבה לעולם יעלה עשנה, ולזה המאמר כוון גם בערוך ע׳ ממיון במ״ש שם ובילמדנו, המאמר לב׳ מדינות וכו׳ הועתק שם מב״ר כאן, ובבי״ל ועוד בארבעה כ״י נשתבש והפכתי נחליה והגהתי ועת״נ:

[1]) λείμαξ. [2]) limace. [3]) Maulwurf.

ויי׳ המטיר וגו׳: אמר ר׳ אבין לשפחה שהיתה רודה בתנור בא בנה ורדה פת ונתנה לו, בא בן גבירתה ורדה גחלים ונתנה לו כך להלן ויאמר יי׳ אל משה הנני ממטיר לכם לחם מן השמים (שמות טז ד) ברם הכא ויי׳ המטיר על סדם וגו׳: אבה חלפי בר סמקי בשם ר׳ יהודה ויי׳ המטיר וגו׳ זה גבריאל מאת יי׳, אמר ר׳ לעזר כל מקום שנאמר ויי׳ הוא ובית דינו, אמר

1 תנחומא מ״ב וירא סי׳ י״ט בשלח סי׳ כ׳, תנחומא וירא סי׳ י׳, שמות רבה פכ״ה סי׳ א׳: 4 ילקוט ר׳ פ״ה: ילקוט שם, ירוש׳ ברכות פ״ט י״ד ב׳ סנהדרין פ״א י״ח א׳, שמות רבה פי״ב סי׳ ד׳, ויקרא רבה פכ״ד סי׳ ב׳, במדבר רבה פ״ג סי׳ ד׳, שהש״ר פ׳ לסוסתי (א׳ ט׳), פסיקתא רבתי פמ״ב (קע״ה ב׳), תנחומא מ״ב וירא סי׳ י״ט וסי׳ ל״ד וארא סי׳ כ״א בא סי׳ י״ז, תנחומא וארא סי׳ ט״ז:

1 וגו׳] על סדום אגי, על.. ועל עמורה כת, על.. עמורה וגו׳ ד, על.. גפרית ואש פ ן | אמר ר׳ אבין] פחאגכי, אמר ר׳ אבון דת, ל׳ ן | לשפחה] משל לשפחה חא׳, משל לגבירתה שעומדת אצל שפחה פ | רודה] וא׳גי, ~ פת ל׳ דפא²כת | בנה] פוחאגכי, בן גברת׳ ד, בן גבירתה תיש | ורדה] פוחגכשי, וורדת ד, ורדת ת, וורדתה א | פת] גחלים י, ל׳ פג | **ונתנה] ונתתה ל | 2 גבירתה] פחא׳, גברתה וא²גכי, בנה דתיש | ורדה] פוחגכ, ורד׳ ש, רדה י, וורדת דת, וורדתה א׳, לקחה א² | גחלין א¹, פת י | ונתנה לו] ~ גחלים ופת יצאו מן התנור י | 3 סדום | וגו׳] ועל עמורה ד¹כ, ועל.. גפרית ואש דת, ועל.. ואש מן יי׳ מן השמים ן, ל׳ פאגי | *אבה חלפי] אבה חלפו ל, אבה חלפיי ן, אבא חלפי ג, אבא חילפי כ, אבא חלפתא פ, ר׳ חלפאי א, ר׳ חלבו בן ר׳ חילפיי ד, ר׳ חלבו בן חלפאי ת | בר] בש״ר א² | סמקי] ג, סמקיי ן, סמקאי את, סמקאיי ד, סימקי פכ | ר׳ יהודה (יודה ת) בר׳ (בר פא¹, בי״ר ת) סימון דפואגכת | 4 וגו׳] על סדום דאגתי, על.. ועל עמורה כ | מאת יי׳] י¹, מאת יי׳ מן השמים חג, מאת יי׳ מן השמים (מאת יי׳ א²) זה הקב״ה דואכת | אלעזר | *וי״י דפחאגכתי] יי׳ ויי׳ לו |

1 בא בנה וכו׳. וכ״ה בכי״פ וכי״ו וכי״ח וכי״ג וכי״כ בא בנה ורדה פת (ורדה) וכו׳ בא בן גבירתה (גברתה) ורדה גחלים וכו׳ וגר׳ טעם המשל לשפחה וכו׳ בא בנה ורדה פת לאכול לשובע נפשו ונתנה לו בא בן גבירתה בזדון ורדה גחלים להזיק לאחרים ונתנה לו פת וגחלים יצאו מן התנור וכך בנמשל מן השמים בא המן ומן השמים באו גפרית ואש לישראל המטיר הקב״ה להם מן השמים לשבוע ועל הסדומיים המטיר גפרית ואש מן השמים ימטר על רשעים פחים אש וגפרית וכו׳, ובלק״ט שינה לשון המשל משל לעומד ע״פ התנור בא בנו נותן לו פת בא שונאו נותן לו גחלים על ראשו כך וה׳ המטיר על סדום וכו׳ וכתיב הנני ממטיר לכם לחם וכו׳, ובשכל טוב מפריש כך מנהג בני אדם אם אדם רודה פת בתנור ובא בנו רעב לפניו נותן לו לחם וכשיבא אורח הופכו בגחלים ונותנו על ראשו אף הקב״ה כן כשבאו בניו רעבים המטיר להם לחם מן השמים וכשמרדו סדומיים חתה עליהם גחלים וכו׳, ובילקוט הגי׳ בא בנה ורדה ג ח ל י ם וכו׳ בא בן גברתה רדה פ ת ונתנה לו (והוסיף גחלים ופת יצאו מן התנור) כך להלן וכו׳, ובדפוסי׳ וכי״ת בא בן ג ב ר ת ׳ (גבירתה) ו ר ד ת (ודת) פת וכו׳ בא בן ב נ ה ו ר ד ת גחלים וכו׳ וגר׳ שהוגה כן בגי׳ העיקרית שלפנינו, וכפי׳ גי׳ הדפוסים מפרש בפי׳ ב ר כי ט בן גברתה ישראל קרויין בנים למקום והוא אדון לשמים ולפי שהאומות עובדין לחמה ולבנה קרויין בניה ושמים קרויין שפחה לפי שנבראו לתשמישן של בריות ובא ב נ ה ורדת גשמים של אש, ובפי׳ ב״ר בדפ״ר לשפח׳ שהית׳ רודה פת בתנור בא בן גבירת׳ ו ר ד ה פת ונתנ׳ לו בא בן בנה ורד׳ גחלי׳ ונתנ׳ לו כך להלן ויאמר י״י אל משה וגו׳ בן גבירתה ישראל קרויי׳ וכו׳ והוא אדון לשמי׳ בא בנה לפי שסדומיי׳ עובדין לשמש ולירח קרויין בניה׳ ושמים קרויין שפחה לפי וכו׳ ובא בנה ורד׳ גחלי׳ ונתנה לו וי״י המטיר על סדום ועל עמורה גפרית ואש, ובתנחומא מ ב וירא שם איתא ד א וה׳ המטיר על סדום וגו׳ מאת ה׳ מהו מאת ה׳ אלא הוא אומר הנני ממטיר לכם לחם מן השמים וכאן הוא אומר וה׳ המטיר על סדום אמר ר׳ ב ר כ י ה למה הדבר דומה למלך שהיה עומד אצל הכבשן של נחתום נכנס אוהבו אצלו רדה פת חמה נתן לו נכנס שונאו חתה גחלים ונתן לו כך הקב״ה כשבאו ישראל אל המדבר הוריד להם לחם מן השמים שנאמר הנני ממטיר וכו׳ וכשבאו הסדומיים לידי עבירות הוריד להם אש מן השמים שנאמר וה׳ המטיר וכו׳, ובתנחומא מ״ב בשלח שם למה״ד לנחתום שהיה עומד על הכבשן נכנס שונאו וחתה גחלים ונתן על ראשו נכנס אוהבו רדה פת חמה ונתן לו הגחלים והפת שניהם יצאו מתוך הכבשן כך הקב״ה הוריד אש על הסדומיים ושרפן ומן השמים הוריד לישראל מן שנ׳ הנני ממטיר וכו׳ (ובילק׳ תהלים ר׳ תרנ״ה הועתק מתנחומא ימטר על רשעים פחים וכתיב הנני ממטיר לכם לחם מן השמים א״ר ברכיה לאחד שהיה עומד אצל הכבשן של נחתום בא בנו ורדה את הפת ונתן לו בא שפחתו רדה גחלים ונתן לה שניהם רדו מן התנור י״י מנת כוסם), ובתנחומא וירא שם א״ר שמעון בן לקיש תמולייר הזה אם בקש מהם אדם להוציא ממנו המין מוציא צונן מוציא ובשבקש הקב״ה הוציא מן לישראל מן השמים שנ׳ הנני ממטיר וכו׳ מן השמים וכשבקש וה׳ המטיר על סדום וכו׳ מן השמים, ובשמו״ר שם בדפ״ו וד״ו ויאמר י״י אל משה הנני ממטיר וכו׳ אמר ריש לקיש בשר ודם וכו׳ שמא יכול להוציא את כלן ממקום אחד אבל הקב״ה אינו כן כשהמטיר אש וגפרית על הסדומיים היה מן השמים שנ׳ וי״י המטיר וכו׳ מן השמים וכו׳ והמן מן השמים משל למולר של זהב בקש צנים הוציא ממנו בקש גחלים הוציא ממנו כך וכו׳ ועיי״ש: 4 זה גבריאל. שנשתלח מאת י״י, וכן לעיל צד 516 גבריאל נשתלח להפוך את סדום וכו׳ ועי״ע לעיל צד 485, ובלק״ט מפרש מאת ה׳ מן הגבורה, וברמב״ן הגי׳ א ב א ח ל פ י בר׳ סמקי בשם ר׳ יהודה בר׳ סימון וה׳ המטיר על סדום זה גבריאל מאת ה׳ מן השמים זה הקב״ה א״ר א ל י ע ז ר כל מקום שנאמר וה׳ הוא ובית דינו א״ר יצחק וכו׳, וכתב הנה אלו שליש מחלוקות בדבר שריב״ם ייחס השם הראשון גבריאל שהוא השליח לשחת ויקרא השליח בשם השולח ור׳ אליעזר אמר כי הוא ובית דינו הסכימו במשפט ומאתו בא ור׳ יצחק אמר שהוא דרך הלשון וכו׳ וכן ברבינו בחיי ריב״ם אמר וי״י המטיר זה גבריאל מאת י״י זה הקב״ה א״ר אליעזר וכו׳ בכל מקום שנאמר וי״י וכו׳ א״ר יצחק וכו׳ הרי לך ג׳ דעות וכו׳ ועי׳ ביא״ם (ושם העתיק בדברי הרמב״ן אבא חלפוי בר סמקא וכו׳ א״ר אלעזר וכו׳ שריב״ם ייחס וכו׳ לגבריאל וכו׳), ובהגי׳ שלפנינו ל״ג זה הקב״ה גם בכי״ת וכי״ג ובילקוט דפ״ר ועת״ג: אמר ר׳ לעזר. בירוש׳ ברכות שם אמר ר׳ אלעזר כל מקום שנאמר וה׳ הוא ובית דינו בנין אב שבכולם וה׳ דיבר עליך רעה (מ״א כ״ב כ״ג), ושם הובא המאמר בהמשך הדרש ה׳ נתן וה׳ לקח וכו׳ כשנתן לא נמלך בברייה וכשלקח נמלך בבית דינו, וכ״ה בוי״ר פכ״ד ושם הגי׳ בדפ״ר וד״ו א״ר אלעזר בכל מקום שאתה מוצא וי״י וי״י הוא ובית דינו בנין אב וכו׳ ועי׳ בילק׳ מלכים ר׳ רכ״ב וילק׳ איוב ר׳ תתצ״ג, ובירוש׳ סנהדרין שם אל תהי דן יחידי וכו׳ א״ר יהודי׳ בן פזי אף הב״ה אין דן יחידי שנאמר וכל צבא השמים עומדים עליו מימינו ומשמאלו (מ״א שם י״ט) אילו מימין

ר׳ יצחק בתורה בנביאים ובכתובים מצינו שההדיוט מזכיר שמו ב׳ פעמים בפסוק אחד, בתורה ויאמר למך לנשיו עדה וצלה שמען קולי נשיי אין כתי׳ אלא נשי למך (בראשית ד כג), בנביאים ויאמר להם המלך קחו עמכם את עבדי אדוניכם והרכבתם את בן המלך על הפרדה אשר לי אין כתי׳ כאן אלא והרכבתם את שלמה בני על הפרדה אשר לי (מ״א א לג), בכתובים כי כתב אשר נכתב בשם המלך וגו׳ (אסתר ח ח), ואת תמה שהקב״ה מזכיר שמו שני פעמים בפסוק אחד: ג

גפרית ואש ההיד ימטר על רשעים פחים (תהלים יא ו) גומרין ומצדן אש וגפרית (שם שם):

1 ילקוט קי׳ ל״ט, סנהדרין ל״ח ב׳, תנחומא מ״ב וירא קי׳ י״ט: 6 ילקוט ר׳ פ״ח, ילק׳ תהלים ר׳ תרכ״ה, ילק׳ מכירי תהלים קפ״ח קי׳ י״ג, מדרש תהלים י״א קי׳ ה:

1 ובנביאים גב, ובכתובים ות | ובכתובים] אגב, בכתובים ד׳, ובנביאים ות | שהדיוט פ, שהדי׳ י׳ | ב׳] שני דפוגבת, ל׳ אי | *ע׳ עדה — קולי פו] עדה.. קולי נשי למך האזנה אמרתי א², עדה וצלה גת, ל׳ לדב | נשיי] פוג, נשי דאבת | אין כתיי (כתי׳ א״ב) כאן דפא²ב, אין כתוי (כתי׳ ג) כן וג, לא נאמר ת | *למך פאגב] למך האזינה וגו׳ ד... האזנה (האזינה ת) אמרתי ות, ל׳ ל | 3 להם המלך] דיואגבי, המלך להם דת | *את בן — אשר לי פ] את.. שלי ל, את שלמה בני על הפרדה אשר לי וגו (אשר לי ת) את בן המלך דת, את בן המלך גב, את בן המלך שלמה בני א², את בן המלך את שלמה את בני א¹ | **אין] אית ל | כן ו | 4 והרכבתם — לי] ונכ, את שלמה בני דפת, את בן המלך א | ⁰ בכתובים] דכתיב ~ ד | 5 וגו׳] ונחתום בטבעת המלך ונב, ונחתם.. המלך דפאית, ונחתם.. המלך אין להשיב בטבעתי אין כתי׳ כאן אלא בטבעת המלך א², ל׳ י | תמה] א׳ג, תמיה דפותי׳ | 6 פחים] וגבי, ~ אש וגפרית פתם, אש וגפרית וגו׳ ד, אש וגפרית ורוח זלעפות מנת כוסם א | גומרין] אגבים, פחים ~ דפת, ימטר על רשעים פחים ~ ו | ומצורין א²מ׳ ומצרן י, ומצורין א¹ |

לכף זכות ואילו מטין לכף חובה וכו׳ א״ר יוחנן לעולם אין הקב״ה עושה דבר בעולמו עד שנמלך בבית דין שלמעלן מה טעם ואמת הדבר וצבא גדול (דניאל י׳ א׳) וכו׳ בשעה שנמלך בבית דינו שלמעלן א״ר לעזר כל מקום שנאמר וה׳ הוא ובית דינו ובניין אב שבכולם וכו׳ ועי׳ בשהש״ר פ׳ לסוסתי וכו׳ ושם הגי׳ בדפ״ר וד״ו ר׳ יוחנן וכו׳ מייתי לה מן הדא ואמת הדבר וכו׳ בשנעשה בצבא גדול דכתיב וי״י אלהים אמת (ירמיה י׳ י׳) וכו׳ א״ר אלעזר כל מקום שנאמר וי״י כביכול הוא ובית דינו ובנין אב וכו׳ וי״י דבר עליך וכו׳. ובפסי״ר שם וה׳ פקד את שרה א״ר אליעזר כל מקום שנאמר וה׳ הוא ובית דינו וכו׳, ובתנחומא מ״ב וירא סי׳ ל״ד וה׳ פקד וכו׳ א״ר אליעזר בן פדת כל מקום שאתה מוצא וה׳ הוא ופנקליטון שלו וכו׳, ושם בא סי׳ י״ז לפ׳ וי״י הכה כל בכור (שמות י״ב כ״ט) ר׳ אלעזר בן פדת אמר כל מקום שנאמר וה׳ הוא ופנקליטין שלו וכו׳, ובבמ״ר שם לפ׳ ואני הנה לקחתי (במדבר ג׳ י״ב) ורבנין אמרי כל מקום שנאמר בו ואני כביכול הקב״ה ובית דינו ובנין אב שבכולם וי״י דבר עליך רעה, והמאמר כתמי בתנחומא מ״ב וארא שם וה׳ נתן קולות וברד (שמות ט׳ כ״ג) וכו׳ וה׳ וכל כנקליטין שלו, ובתנחומא וארא שם ויט משה וכו׳ כל מקום שהוא אומר וה׳ הוא וב״ד של מעלה וה׳ פקד את שרה הוא ופנקליטין שלו וה׳ הממטיר על סדום הוא ופנקליטין שלו וה׳ נתן קולות הוא ופנקליטין שלו, ובשמו״ר שם בדפ״ר וד״ו וי״י נתן קולות וברד כל מקום שנאמר וי״י הוא ובית דינו של מעלה שנ׳ וי״י פקד את שרה הוא ופנקליטין שלו וי״י נתן קולות וברד הוא ופנקליטין שלו, ובתנחומא מ״ב וירא סי׳ י״ט וה׳ המטיר וכו׳ מהו וה׳ שישב עליהם בדין סנהדרין של שבעים ואחד וכו׳ ועי׳ גם באגת״א ח״ב צד 82, ובבי״ל ובי״ו הגי׳ כאן כל מקום שנ׳ וי״י וכו׳ ואולי טעם הגי׳ כמו שמפרש בפירש״י שמות י״ב כ״ט שהוי״ו לשון תוספת הוא פלוני ופלוני, ובפירש״י שם ולפסוק שלפנינו העתיק כל מקום שנאמר וה׳ הוא ובית דינו ועה״כ: 1 ויאמר למך וכו׳. בסנהדרין שם א״ל ההוא מינא לר׳ ישמעאל בר׳ יוסי כתיב וה׳ המטיר וכו׳ מאת ה׳ מאתו מיבעי ליה א״ל ההוא כובס שבקיה אנא מהדרנא ליה דכתיב ויאמר למך לנשיו עדה וצלה שמען קולי נשי למך נשיי מיבעי ליה אלא משתעי קרא הכי הכא נמי משתעי קרא הכי א״ל מנא לך הא מפירקיה דר׳ מ׳ שמיע לי וכו׳, ובתנחומא מ״ב שם מאת ה׳ אם בא אדם ושואלך מה כתיב בפסוק הזה וה׳ המטיר וגו׳ מאת ה׳ אמור לו יש בפסוקין כיוצא בדבר ויאמר וכו׳ קחו עמכם את עבדי אדוניכם לא היה צריך לומר אלא את עבדי (אלא קחו את עבדיו הרי בנביא) ובתורה מנין ויאמר למך לנשיו עדה וצלה שמען קולי נשי למך לא היה צריך לומר אלא נשי הרי בתורה ובכתובים מנין שנאמר כי כתב אשר נכתב בשם המלך ונחתם בטבעת המלך לא היה צריך לומר אלא בטבעתי אף כאן וה׳ המטיר וגו׳ מאת ה׳, וקשה הגי׳ בב״ר כאן והרכבתם את בן המלך וכו׳ אב״כ אלא וכו׳ את שלמה בני וכו׳ ועי׳ גם בח״נ, וביפ״ת כתב שט״ס הוא והגיה את עבדי אב״כ אלא את עבדי אדוניכם, וכן בפירש״י עה״ת קחו עמכם את עבדי אדניכם ולא אמר עבדי ובפי׳ ב״ר כ״י מפרש בהוהק אלו נאמר והרכבתם את בן המלך היה נשמע דבר אחד בן המלך ועבדי אדוניכם ולא הייתי למד מכאן שמזכיר שמו שני פעמים בפסוק אחד אבל עכשיו ששינה הכתוב הלשון שבתחילה הוא אומר עבדי אדוניכם ואחר שינה ואמר שלמה בני נמצאת אתה למד שהזכיר שמו שני פעמים בפסוק אחד, ובתוספת דברים זה הפירוש בפי׳ השני שבפי׳ ב״ר הנדפס, ושם איתא עוד ומפורש בתנחומא לא היה צריך לומר אלא עבדי (וכוֹת המאמר שם ג״ב מפירושו הארוך), ובגליון כי״ל נסמן כ״א ובילמדנו את עבדי אין כת׳ כאן אלא את עבדי אדוניכם, והגי׳ ויאמר להם המלך וכו׳ איתא גם במדרש דפ״ר ובילקוט ובכ״י שציינתי ובלק״ט, ובמקרא כתוב ויאמר המלך להם וכו׳ ועי׳ בתנ״ך הוצ׳ גינצבורג. גר׳ שדורש שאב״כ אשר נכתב בשמי וכמו שמפרש בפירש״י עה״ת בשם המלך ולא אמר בשמי (ושני הפסוקים ויאמר המלך וכו׳ ואתם כתבו וכו׳ בשם המלך וחתמו בטבעת המלך כי כתב וכו׳ הם בענין אחד) ובהגי׳ אשר נכתב בשם המלך ונחתום (ונחתם) בטבעת המלך דורש גם שאב״כ בטבעתי, וביפ״ת העיר שגם מרישא דכתיב בשם המלך איכא ראיה אלא עדיפא למנקט סיפא דהוו ליה תרי בר מתרי קמאי, ובתנחומא מ״ב דורש רק לא היה צריך לומר אלא בטבעתי (ועי׳ גם גי׳ בי״א ב׳), וכן בפי׳ השני שבפי׳ ב״ר הנדפס כתב בכתובים כי כתב אשר נכתב בשם המלך ונחתום בטבעת המלך ומפורש בתנחומא אפשר לומר ונחתום בטבעת המלך מאח׳ שנ׳ נכתב בשם המלך אלא כדי להזכיר שמו שתי פעמים בפסוק: ואת תמה. וכן לעיל צד 112 ת״כ ה אני ועי׳ גם בח״נ שם וצד 13: 6 גומרין ומצדן. מתרגם פחים לשון פחם גומרין גחלים ולשון פח מצדן מצודות, ובמדרש תהלים שם ימטר על רשעים פחים וכו׳ גומרין דאשא כד״א פחם לגחלים

אמר ר׳ יודן אדם מריח גפרית ונפשו סוללת עליו למה שיודעת שנדונת בה לעתיד, מנת כוסם (שם שם) ר׳ ישמעאל בר נחמן מש׳ ר׳ יונתן כדיפלה פוטירין שלאחר מרחין: אמר ר׳ חנינה בן פזי אין דבר רע יורד מלמעלן, אתיבון והא כת׳ אש וברד שלג וקיטור (תהלים קמח ח), אמר להם רוח סערה הוא שעושה דברו, מלתא דר׳ שמעון בן לקיש פליגא דאמר ר׳ שמעון בן לקיש

1 פסיקתא פי״ב (קי״ג א׳): 2 ירוש׳ פסחים פ״י ל״ז ג׳: תנחומא מ״ב וילק׳ סי׳ י״ט:

1 אדם] פותאנכשים, מפני מה ~ דת | מריח] פחג[0]שים, מריח ריח דות, מרתיח אג | נפשו ימ | סוללת] פחג, סולדת דואתרי[1]ם, מיילת כ, קצה י (תהלים) | עליו ל׳ י (שם) | שהיא יודעת דפאגכתימ היא יודעת ו | שנדונת] כי, שנידונת פואגת, שנידונית מ, שהיא נידונת ד | בו י | לעתיד] ~ לבא דפא[1]כתימ, לבוא וא[2]ג | מנת] ואנכי (שם) מ, שני ~ דפת, רוח זלעפות ~ י | 2 שמואל וי (שם) | נחמני י (שם) | מש׳] ו, משום דכעי, בשם פאגמ | ר׳ יונתן ברבי מ | *כדיפלה] כד יפלה ל, כד יפלא פ, כדיפלו ו, כפיילי דכתרי[1]י, כפיילין ע, בפילי אמ | *פוטירין ל[0]פואר[3]] של פוטירי ע, פיטרין דת, פוטרין י (שם). פטרין ר[1], פושרין ד[1]כי[1]מ, לי ל | שלאחר] ו, לאחר דפאגכתימ, אחר ע | מרחין] פאגמ, המרחץ דוכתעי | חנינא] יודן י (שם) | 3 בן פזי] ואנכמ, לי דפתי | יורד ל א[2] | מלמעלה אכשמ, מן השמים פת, מלמעלן אלא הוריד מטר ונעשה גפרית י (שם) | איתיבון כי, התיבון י (שם) | והא כת׳] פו, והכת׳ דא[2]גכתי | וקיטור] ~ רוח סערה גש, רוח סערה עושה דברו א | 4 רוח] למה ~ י (שם) | הוא שעושה] היא שעושה ו, שהיא עושה אתמ, הוא שהוא עושה י, היא שהיא עושה פג, הוא שהיא עושה ד, עושה י (שם) | מלתא] פותי, מילתא דאגכי (שם), מילתה מ | דר׳ — לקיש] דר׳ חנינא בן פזי א[2] | פליגא] פוא[1]גכי (שם) מ, ~ אהא דאמר ר׳ חנינה (חנינא תי) בן (בר׳ ת) פזי דתי, אדרשב״ל א[2] | דאמר — לקיש] ג, דאמר ריש לקיש פוכ, דאמר רשב״ל י (שם), דארשב״ל א[1]מ, דאמ׳ א[2], לי דתי |

ועצים לאש (משלי כ״ו כ״א) וכו׳ ד״א פחים מצודים כד״א כמהר צפור אל פח (שם ז׳ כ״ג), ובילק׳ תהלים שם נוסף כן במאמר שהועתק מב״ר ימטר וכו׳ פחים גומרין ומצרן כמד״א פחם לגחלים וכו׳ ומצרן (וצ״ל ומצדן בב׳ הפעמים) כד״א כמהר צפור אל פח, ובפי׳ ב״ר כי״ט גורס ומפרש מהו פחים גומרן ומצדין (ובפי׳ ב״ר בדפ״ר גומרי׳ ומצדן) יש לפרש שהם לשון (פחים שהוא) גחלים כדכתיב צנים פחים (שם כ״ב ה׳) ומפרש בברייתא דשמואל צנים שני מיני צינה שהאדם נכשל בהם ופחים שני מיני חמימות הן שהאדם נכשל בהן (ועי׳ ברייתא דשמואל הקטן ד׳ פפד״מ תרכ״ג פ״ד ועי״ע כתבי צונץ ח״ג צד 246) וגם מפרש בפסוק אחר (וצ״ל במקום אחר כמו שאיתא בדפ״ר ועי׳ כתובות ל׳ א׳ ובנ״ש) קורא והומא ועוד ראיה לדבר פית כבשן אלו גחלים ויש לפרש לשון מצודות כדכתיב התפול צפור על פח הארץ (עמוס ג׳ ה׳) ומאן דאמר הכי לא משתבש: 1 כוללת עליו. קופצת עליו ומתנדנדת מפחד למה שיודעת וכו׳, וכן הוראת כולדת בח״נ, ובלק״ט גורס ומפרש א״ר יודן מפני מה אדם מתפחד מן האש ונפשו סולדת בגפריות לפי שהיא יודעת שנידונית בה לעתיד, ובשכל טוב העתיק שני מאמרים א״ר יודן מפני מה אדם מפחד מאש ונפשו סוללת עליו בגופו מפני שהיא נידונית בה לעתיד (ואולי העתיק כן ראש המאמר עפ״י הלק״ט) וא״ר יודן מפני מה אדם מריח גפרית ונפשו כוללת עליו שיודעת וכו׳ לעתיד, ובמדרש תהלים שנדפס מכבר הגי׳ אש וגפרית א״ר יודן בשעת שאדם מריח גפרית נפשו מסוללת עליו וכו׳ ובמדרש תהלים מ״ב ורוח זלעפות א״ר יודן בשעה וכו׳ נפשו סולדת עליו לפי שיודעת שבה עתידה שידון שנ׳ כרוח קדים אפיצם (וכן שינה הלשון בילק׳ תהלים במאמר שלפנינו עפ״י הגי׳ במדרש תהלים בשעה שאדם וכו׳ שבה עתידין לידון שנ׳ ברוח קדים וכו׳), ובפסיקתא שם לב יודע מרת נפשו וכו׳ א״ר יוחנן למה אדם מריח ריח גפרית ונפשו כולדת לאחריה שהנפש יודעת שהיא נידונית בה ומה טעם ימטר על רשעים פחים אש וגפרית ורוח זלעפות וכו׳ (וכפי הלשון שבפסיקתא הועתק בערוך ע׳ כלד ועיי״ש), וכהגי׳ כוללת איתא באדר״נ נו״ב פ״ל כוללת אחריה ועיי״ש, ובסנהדרין ס״ט ב המסוללת בבנה קטן וכו׳ (ובתוספתא סוטה פ״ה המסלסלת בבנה קטן וכו׳, ובח״נ שם המסללת המסולסלת) ובשבת ס״ה א׳ וביבמות ע״ו א׳ נשים המסוללות זו בזו וכו׳, אבן בירוש׳ גיטין פ״ח מ״ט ג׳ הגי׳ המסלדת בבנה וכו שתי נשים שהיו מסלדות זו את זו וכו׳ ועי׳ בעמת״ל ע׳ סלד וע׳ סלל, וידידי רא״ח לעף כתב לי שהגי׳ הנכונה כאן סולדת: 2 ר׳ ישמעאל בר נחמן. וכ״ה ר׳ ישמעאל במקום ר׳ שמואל גם בדפוסי׳ ושאר כ״י חוץ מבי״ו ובערוך ע׳ פטר ה׳ ובילקוט כאן ובילק׳ מכירי וכן בוי״ר פ״ט כי׳ ג׳ ר׳ ישמעאל בר רב נחמן ועי׳ באגה״א ח״א צד 484, ובפסיקתא שם ר׳ שמואל בר נחמן בשם ר׳ יונתן אמר כפיילי פוטרין שלאחר המרחץ, ושם בשני כ״י כדיפלא פוטירון וכו׳, ובכי״ל כתוב כד יפלה ומלת כד נמחקה ומלת פוטירין כתובה ביני שיטי בכתב אחר והגהתי ועה״נ, ודיפלה דיפלא משמע שהוראתה כפול מל״י[1]) כמו בירוש׳ ע״ז פ״א ל״ט ד׳ וקנסיה בדיפלא, ובירוש׳ פסחים שם במאמר מניין לארבעה כוסות וכו׳ ג׳ ורבנן אמרי כנגד ארבעה כוסות של פורענות שהקב״ה עתיד להשקות את אומות העולם וכו׳ קח את כוס היין וכו׳ כוס זהב בבל וכו׳ כי כוס ביד ה׳ ימטר על רשעים וכו׳ מנת כוסם מהו מנת כוסם ר׳ אבון אמר דיפלי פוטירין כדיפלי פוטירין אחר המרחץ, ובק״ע שם פי׳ כוסות כפולות. וכאן עוד הגי׳ כפיילי וכו׳ ובערוך שם כפיילין של וכו׳, ובפי׳ בר׳ כי״ט ובדפ״ר גורס כפיילי פטרין (כפיליי פוטירין) ומפרש בכוס משקה של בשמים ששותין אותו לאחר המרחץ לרפואה, ובמדרש דפ״ר וילקוט כאן בדפ״ר וכי״כ הגי׳ כפיילי פושרין ובילק׳ מכירי בפילי פושרין, וקשה לברר הגי׳ העיקרית ולפרשה ועי׳ במ״י לעיל צד 83 ועי״ע פרייס ביבליש־תלמודישע מעדיצין צד 636: אמר ר׳ חנינא וכו׳. בתנחומא מ״ב שם א״ר חנינא בן פזי אין הקב״ה מוריד מלמעלה דבר רע אלא מטר ונעשה גפרית, ובילק׳ תהלים שם נשתבש במאמר שלפנינו א״ר יודן ושם נוסף עפ״י התנחומא אלא הוריד מטר ונעשה גפרית, וגם בפירש״י עה״ת מפרש המטיר גפרית ואש בתחלה מטר ונעשה גפרית ואש, וכאן דורש רהכ״פ ס״ד רוח סערה עושה דברו רוח סערה שהוא עושה דברו ולא שדבר רע יורד מלמעלן, ובגליון כי״ל נוסף פירוש לזה המאמר מטר הוא יורד והיאך שהוא יורד רוח סערת מעלעלת אותו והוא נהפך למרדות וכו׳. ובפי׳ ב״ר כי״ט מפרש אין דבר רע וכו׳ והללו כדומיים גרמו לגפרית ואש לבוא מן השמים ומקשה הללו את ה׳ מן הארץ וגו׳ עושה דברו משמע דברו של מקום עושה רוח סערה בארץ וכו׳ ועי״ע חגיגה י״ב ב׳: 4 מלתא דרשב״ל וכו׳. כן הגי׳ הנכונה ועת״נ ועל כגנון הלשון עי׳ במ״י לעיל צד 513, ובפי׳ ב״ר כי״ט מפרש פליגא אהא דאמר ר׳ חנינא בר פזי שאין דבר רע מלמעלה אוצרו

[1]) διπλοῦν.

יפתח ייי לך את אוצרו הטוב (דברים כח יב) מיכן שיש לו אוצרות אחרים: מאת ייי מן השמים כמרתק מן גוברי:

ד כה) ויהפך את הערים האל ר׳ לוי בשם ר׳ שמואל בר נחמן חמשת הכרכים הללו היו יושבות על צור אחד, שלח מלאך ידו והפכן ההיד בחלמיש שלח ידו הפך משורש הרים (איוב כח ט), תריין אמורין חד אמר בחלמיש שליד וחד אמר בחלמיש שלאצבע:

וצמח האדמה אפילו צמחי אדמה לקו. אמר ר׳ יהושע בן לוי עד עכשיו אם ילקוט אדם מטר מאוירה שלסדום ויתן בערוגה אחרת אינה מצמחת:

ה כו) ותבט אשתו מאהריו ותהי נציב מלח ר׳ יצחק אמר על שחטאת במלח:

3 ילקוט ר׳ פ״ט, ילק׳ איוב ר׳ תתקפ״ו, תנחומא מ״ב וירא סי׳ ט״ו וסי׳ כ״ב: 6 ילקוט ר׳ פ״ה: 8 ילקוט שם וע׳ לעיל צד 521:

1 מיכאן פ, מכאן אבתים | 2 כמרתיק ד׳ונב, כמרתוק ש | גוגר כ, גיבר ד׳וגיש, גבר דתעׁרי, גבור א | 3 *האל דוהאגתי] וגו׳ ל, לי פב | נחמני י (איוב) | חמשת כרכים י, חמשת כרכים א׳תי (שם) | הללו לי א׳כ | היו יושבין על צור אחת א¹, יושבין . . אחד י, על צור אחד היו יושבין חר¹, היו (הן ג) יושבות על צר אחד פגב | 4 מלאך] המלאך גבי, לי א | את ידו דפותי | 5 תריין] ג, תרין דפוגבתשי (שם) | *אמורין ונב] אמרין ל, אמוראין פא׳שי (שם), אמוראי פליגי דת | בחלמיש לי י | של יד] שלח ידו י (שם), כל היד י | של אצבע] פואגב, של אצבע קטנה דת׳, שלח אצבעו י (שם), שלח אצבע י | 6 וצמח] פוהאגב, אמר ר׳ יהושע דתי | האדמה ואב | עד עכשו פב, עדיין א¹ | ילקוט] פוהגב, ילקט ת, לקט א, יקלוט די | 7 מטר] עפר א¹ | מאוירא א²ב, מערוגה א¹ | אחרת] פא²גבי, אחת א¹, שלמקום אח׳ ו, לידת | צומחת י | 8 *מאחריו—מלח ואתי] מאחריו דפגב, וגו׳ ל | שחטאת] פואגבי, שחטאה דת, שחטאתה ח | במלח] פוהגב, ~ באותה (שאותה א) הלילה שבאו המלאכים אל לוט מה היא עושה הולכת (אל לוט מה היתה . . הולכת א², היא הולכת א¹) אל כל שכינותיה (שכנותיה א׳) ואומרת להן (להם א²) תנו לי מלח (מעט מלח א) שיש לנו אורחים והיא מתכונת (מתכוונת את) שיכירו בהן (בהם א׳) אנשי העיר על כן ותהי נציב מלח דאתי |

הטוב מכלל שיש לו אוצרות אחרים למעלה, ומשם נוסף בדפוסי׳ וכי״ת וילקוט אתא דאמר וכו׳ ועי׳ במ״י לעיל צד 484: 2 כמרתק וכו׳. בפי׳ ב״ר כי״ט גורס ומפרש כמרתק מן גבר כלומר מאת גבורתו של מקום שאעפ״י שהוא יורד למרחוק מן השמים לארץ אין האש כבה ודומה לגבור שמכה באגרוף מכה גדולה מרתק בתרגום ירושלמי באבן או באגרוף (שמות כ״א י״ח) באבנא או במרתוקא ועי׳ גם בפי׳ הנדפס, ושם הגי׳ בדפ״ר כמרתוק מן גיבר באגרוף מן גבו׳ באבן וכו׳ מתרגמי׳ תרגום ירושלמי וכו׳ או במרתוקא, ובערוך ע׳ מרתק כמרתק מן גבר תרג׳ ירו׳ באבן וכו׳ מרתיק, ועוד העתיק שם מירוש׳ מ״ק פ״ג ה״ג ב׳ ויהב ליה מרתוקא וכו׳, ובמח״ו צד 313 הובא ובב״ר וי״י המטיר מה חסר המקרא הזה מאת י״י כמרתוקא מן גובר וצ״ע, וגוברי נר׳ שהוא לשון רבוי: 3 חמשת הכרכים וכו׳. סדום ועמורה שהוזכרו בפסוק שלפניו ואדמה וצבוים ובלע היא צוער ואעפ״י שצוער נמלטה כדכתיב הנה נשאתי פניך וכו׳ לבלתי הפכי את העיר וכו׳ וכן לא הוזכרה בפ׳ כמהפכת סדם ועמרה אדמה וצבוים הפך וכו׳ (דברים כ״ט כ״ב) כבר דרשו גם לעיל צד 410 בלע שנתבלעו דיוריה ועיי״ש במ״י, אבן הותק לפרש שלח מלאך ידו והפכן שלא הפכן בבת אחת או שהפך רק ד׳ כרכים ולא כולן ועי׳ ביפ״ת, ונר׳ שגי׳ אחרת היתה לפני רש״י ז״ל שמפרש עפ״י זה המאמר ויהפך את הערים וגו׳ א״ר כ״ע ת ן יושבות בסלע אחד והפכן מלמעלה למטה שנאמר בחלמיש שלח ידו וגו׳ ועי׳ גם ברא״ם, ובפי׳ ב״ר הנדפס גורס ומפרש יושבות בצור אחד על צור אחד זו בצד חבירתה על צור אחד היו יושבות כולן אלא שהיו התיכון בצור כל אח׳ בפני עצמה הה״ד משרש הרים וכו׳, ובדרש בחלמיש וכו׳ הובא כאן תריין אמורין חד אמר כו׳, והלשון חמשת הכרכים הללו איתא גם לעיל צד 500, ובמעין גנים איוב שם גורס ומפרש ר׳ שמואל בן נחמן אמר חמש כרכים הללו כלומר סדום וחברותיה היו יושבות על צ״ד אחת שלח המלאך את ידו והפכן הה״ד בחלמיש שלח וגו׳ ועת״נ, וזה הפירוש בשכל טוב ויהפוך את הערים האל א״ר לוי בשם ר׳ שמואל בר נחמני חמשה כרכים הללו יושבות על צור אחד לכך נאמר האל שהיו קשות שלח המלאך את ידו והפכן וזש״ה בחלמיש וכו׳, וכן משמע טעם הפירוש בלק״ט ויהפך את הערים האל שהיו בצורות ועי׳ לעיל צד 522: 5 תריין אמורין. הגהתי אמורין ועת״נ וב״ה לעיל צד 139 והוא כסגנון הירושלמי: בחלמיש של יד וכו׳. בכי״ל נרשם קו קטן עד הלמ״ד שבחלמיש בשתי הפעמים ונ״ל שהקוים לרמז שדרשו בחלמיש בחומש חד אמר בחמיש של יד באצבע וחד אמר בחמיש של אצבע, וכן מפרש בפי׳ ב״ר בדפ״ר חד אמר בחלמיש של יד כלומר באצבע אח׳ וחד אמר בחלמיש של אצבע בחומש של אצבע, ואולי דרשו רק מלת בחלמיש וטעם שלח ידו כמו הפך, וכהדרש בחלמיש של יד מפורש המאמר במדרש אגדה הוצ׳ רש״ב ויהפך את הערים האל על צור אחד היו יושבים הערים הללו ובאצבע אחת הפכם המלאך שנאמר בחלמיש שלח ידו הפך וכו׳ אל תקרא בחלמיש אלא בחמיש יד, וכן בתנחומא מ״ב שם סי׳ כ״ב ויהפך את הערים שמא תאמר בה׳ אצבעותיו הפכה אמר ר׳ איבו באחת מאצבעותיו הפכה לכרכי סדום שנאמר בחלמיש שלח ידו, ושם סי׳ ט״ו ושמא תאמר באחד מידיו הפכה לא אלא באצבע אחד שהוא אחד מחמשה ביד שנאמר בחלמיש שלח ידו, ובילקוט איוב הועתק או הוגה חד אמר בחלמיש של ח ידו וחד אמר בחלמיש של ח אצבעו, וכן טעם הגי׳ בילקוט ר׳ פ״ה הה״ד בחלמיש שלח ידו חד אמר כל היד וחד אמר בחלמיש שלח אצבעו, ושם נוסף ״שהוא מה׳ אפיק למ״ד מחלמיש״, ובפי׳ ב״ר כי״ט חד אמר בחלמיש שלח ידו כל היד במשמע וחד אמר בחלמיש של אצבע ומפרש בתנחומא בחומש בחלמיש בחומש של אצבע קטנה וצ״ע: 6 אם ילקוט. בלק״ט אם יקלוט אדם מטה (וצ״ל מטר) מאוירה וכו׳ ויתן בערוגה אחרת אינה מצמחת, ובשכל טוב ואם יקלוט אדם מטר מאוירה וכו׳ ויתן אל ערוגה אחרת וכו׳, ונר׳ שעדיפא זו הגי׳ יקלוט ועת״נ: 8 על שחטאת במלח. כדאיתא במאמר ר׳ יצחק לעיל צד 521 מצות גדולה עמדה על המלח וכו׳ והוות אמרה ליה וכו׳, וכן בלק״ט והבט אשתו מאחריו ותהי נציב מלח א״ר יצחק על שחטאת במלח כדלעיל, ובשכל טוב ותהי נציב מלח על שחטאת במלח כדדרשנו ועי׳ גם בפירש״י עה״ת, ובמדרש אגדה הוצ׳ רש״ב מפרש עפ״י המאמר שניתוסף בדפוסי׳ וילקוט וכ״י המאוחרים ועיי״ש:

כט) ויהי בשחת אלהים את ערי הככר ויזכר אלהים את אברהם וגו' מה זכירה ו נזכר לו, שתיקה ששתק לאברהם בשעה שאמר אברהם לשרה אחותי היא היה יודע ושותק:

וישלח את לוט מתוך ההפכה בהפך את הערים אשר ישב בהן לוט ר' שמואל בר 32d נחמן אמר שהיה שרוי בהן, רבנין אמ' שהיה מלוה בהן ברבית:

ל) ויעל לוט מצער וגו' [וישב במערה וגו'] ההיד למנצח אל תשחת לדוד מכתם ה ז בברחו מפני שאול במערה (תהלים נז א) אמר לפניו רבון כל העולמים עד שאני לא נכנסתי למערה עשית חסד עם אחרים בשבילי, עכשיו שאני נתון במערה יהי רצון מלפניך אל תשחת:

לא) ותאמר הבכירה אל הצעירה אבינו זקן ואיש אין בארץ וגו' שהיו סבורות ח שנתכלה העולם כדור המבול:

לב) לכה נשקה את אבינו יין וגו' ר' תנחומ' משי' שמואל ונחיה מאבינו בן אין כת' אלא זרע אותו זרע שהוא בא ממקום אחר ואי זה זה מלך המשיח:

לג) ותשקין את אביהן יין וגו' ולא ידע בשכבה ובקומה נקוד עליו שבשכבה לא ידע אבל בקומה ידע:

1 ילקוט שם: 3 ילקוט שם: 5 ילקוט שם, ילק' תהלים ר' תשע"ה, ילק' מכירי תהלים נ"ז סי' ס': 8 ילקוט ר' פ"ה. פסיקתא רבתי פמ"ב (קע"ו ס'), אגדת בראשית פכ"ה: 10 ילקוט שם, לעיל לד 226 וש"נ: 12 ילקוט שם, ספרי בהעלתך פי' ס"פ, נזיר כ"ג ס', הוריות י' ב' במדבר רבה פ"ג סי' י"ג, מדרש משלי ת"ב פכ"ו, מסכת סופרים פ"ו, אדר"נ נו"א פל"ד נו"ב פל"ז:

1 *הככר — וגו'] הככר ויזכור.. אברהם וגו' י, הככר ויזכר (ויזכור א[1]).. אברהם פא[1]גב, הככר ויזכר (ויזכור ת).. אברהם וישלח את לוט דת, וגו' ל | 2 זכר י | לו] לו ללוט י, ל' כ | שתיקה ל' א[1] | בשעה ל' י | שאמר אברהם] שהוא אומר ת | לשרה פכ] לשרי גי, על שרה וא, על שרה אשתו דת | שהיה א[1] והוא היה ת | ושתק ו | 3 ° וישלח — לוט ל' דת | *בהפך — לוט] בהפוך.. לוט א[2]ש, בהפך את הערים כ, וגו' ל, ל' דפוא[1]תי | בן ו | 4 בהם וא[1]ת | בהן] פאגכ, בהם ו, להן דר[1], להם ת, אותם י | 5 מצער] ג, מצוער דפא[1]כתי | וגו'] וישב בהר דא[1]כתי, וישב.. ושתי בנותיו עמו פג | **מכתם] ~ וגו' ל | 6 רבון העולמים דג, רבון העולם וש, רבונו של עולם פכי, רבש"ע א[1], רש"ע א[2] | עד שלא | 7 במערה אבם | בשבילי] במערה ו | עכשו פא[2]כתי[1] | אל] שלא א[2] | 8 *ותאמר — וגו'] ותאמר.. אין בארץ לבוא עלינו א[1], ותאמר.. אין בארץ א[2], ותאמר.. אין ג, ואיש אין בארץ ישי, ותאמר.. זקן וגו' ד, ותאמר.. זקן ת, ותאמר.. הצעירה וגו' פ, ותאמר.. הצעירה וכ, ותאמר הבכירה וגו' ל | שהיו] מלמד ~ פ | *סבורות דוא[2]כתשי] סבירות לפג, חושבות א[1] | 9 שנתכלה ד[1] | *כדור דואכתי] בדור לפג | 10 *לכה — יין וגו' די] לכה.. יין ונש' ו, לכה.. יין ונשכבה עמו ונחיה מאבינו זרע א[1], ונחיה.. זרע א[2]ע, לכה.. יין לפגכת | משם ו, משום דפי, בשם אגכתע | ר' שמואל כוזית ע, שמואל טוית ו, ר' שמואל דפתי, ר' שמואל בר נחמן אגב | ונחיה מאבינו] פואכ, ונחיה.. זרע דגתי, ל' ע | בן] פואגכע, ונחיה מאבינו ~ דתי | אין כתי' (כת' גכת, כתב ע) כאן דפאגכתי, אין כת' כן ו | 11 זרע] פאתע, ונחיה מאבינו ~ דוגבי | אותו ל' א | בא ל' א | **אחר] אחד ל | ואיזה זה פ, אי זה זה ו, ואיזה זה זה א[1]גתע | המלך ו | 12 ותשקין — וגו' ד] ותשקין.. יין לוא[1]גכת, ל' חא[2]י | *ולא — ובמקוםה חא[1]] ל' לדפוגכבת | עליו] פוג, על וא"ו (ואו ד[1], וו' י[1]) של ובקומה דחתר[1]י, על וי"ו שבובקומה ש, על ו' (ו'ו א[3]) דובקומה א, על שבקומה כ | 13 אבל בקומה] וחא[1]תש, ובקומה פכי, בקומה דא[2]ג |

2 נזכר לו. לו ללוט שתיקה ששתק וכו', ולעיל צד 308 ויזכר אלהים את נח וכו' מה זכרון (זכירה) נזכר לו שפירנס וכו' פי' נזכר לו לנח וכן לקמן פע"ג ויזכר אלהים את רחל מה זכירה זכר לה שתיקה ששתקה לאחותה וכו' פי' זכר לה לרחל, וכאן אין לפרש נזכר לו לאברהם ודרשו ויזכר אלהים את אברהם וישלח את לוט וכו' מה זכירה נזכר לו שתיקה וכו' כמו שמפרש בפירש"י עה"ת מהו זכירתו של אברהם על לוט נזכר שהיה לוט יודע ששרה אשתו של אברהם ושמע שאמר אברהם וכו' אחותי היא ולא גלה הדבר וכו' ועי' ברא"ם, ובלק"ט מפרש מה זכירה זכר זכר ללוט שתיקה וכו', ובמדרש אגדה הוצ' רש"ב ומה זכירה היתה שם וכו': 4 שהיה מלוה בהן וכו'. בפי' ב"ר כי"ט גורס ומפרש שהיה מלוה להן ברבית שהיה לו עסק בכולן, ובשכל טוב בהפוך וכו' אשר ישב בהן לוט וכי בכולן ישב אלא היה מלוה בהן ברבית זו דברי רבותינו ובדברי הפשט ישיבה ממש ואע"פ שהיה יושב בסדום אותו הפרק בכולן היה נוסע וחונה וכה"א ולוט ישב בערי הככר וכך דרש ר' שמואל בר נחמני, ובלק"ט הגי' שהיה מלוה אותם וכו' ועח"נ: 7 חסד עם אחרים. עם לוט ובנותיו שנמלטו מתוך ההפכה וישבו במערה ואמר בשבילי בשביל שהייתי עתיד לצאת מרות המואביה ועי' לעיל צד 392 וצד 528, ובפי' ב"ר הנדפס גורס או מפורש עד שלא נולדתי עשיתי חסד וכו', וכן הגיה רי"ג במדרש שאלוניקי: 8 שהיו סבורות. בכי"ל ובכי"פ וכי"ג הגי' סבירות והגהתי כגי' רוב הספרים סבורות וכן בפירש"י עה"ת סבורות היו שכל העולם נחרב כמו בדור המבול, ובלק"ט כסבורות היו שכל העולם נהפך וכו', ובפסי"ר שם היו בנות לוט סבורות שמא שחרב את העולם כדור המבול וכו', ובשכל טוב כסבורין היו שנתכלה העולם כבדור המבול וכו', ובאג"ב שם שהיו סבורות שאין בריה בעולם וכו', ואגדה זו נמצאה כבר בקדמוניות א' י"א ה', וכן כתב גם אפרם הסורי ומטול דסבר להין דבמבולא דגורא כפת כולה בריתא איך דרא דבית נוח בממולא דמיא אמרת קשישתא לזעורתא וכו' ועי' במ"ח חלק מ"ג צד 503: 10 ר' תנחומ' וכו'. המאמר נסדר לעיל צד 226 בדרש הפ' ותקרא וכו' כי שת לי אלהים זרע אחר וגו', והגי' שם ר' תנחומא בשם שמואל כוזית אותו זרע שקם ממקום אחר וכו', וכן הועתק בערוך ע' כזית ונחיה מאבינו זרע א"ר תנחומא בשם ר' שמואל כוזית בן אב"כ אלא זרע וכו', ובמדרש הגדול עמו' 297 ונחיה מאבינו זרע רב תנחומא בשם כוזית אומ' בן אינו כת' אלא זרע שהוא בא וכו' ואיזה זה זה המלך המשיח ועי' במ"י לעיל שם: 12 נקוד עליו. כ"ה בכי"ל, וכ"ה בכי"פ וכי"ו וכי"ג

ויהי ממחרת ותאמר הבכירה אל הצעירה וגו' [ותשקן יין וגו' | ומניין היה להן
יין במערה. אלא מכאן שהיה יין להם הרבה היו כונסין אותו במערות. אמר ר' יורן ברי סימון נעשה
להם כמין דגמא שלעולם הבא היך דאת אמר והיה ביום ההוא יטפו הרים עסיס (יואל ד יח) :
ט לו׳ ותהרין שתי בנות לוט מאביהן אמר ר' לעזר לעולם אין האשה מתעברת מביאה
4 ראשונה, והכת' ותהרין שתי בנות לוט. אמר ר' תנחומי שלטו בעצמן והוציאו עירותן ועיברו

1 ילקוט כס, ילק' מכירי ת"ע כ"י, מגילת גבלת מס' דשיר"ז ז"ג, ספרי עקב פי מ"ג: 4 ילקוט כ' ס"ו לעיל צד 449 וש"נ:

1 *ותאמר—וגו' ד] ותאמר . . הצעירה וא'גבת, וגו' ל | ומניין] גב, ומנין פוחאי, מנין דתמ | 2 מטח] מאיתם ה, ל' י | שהיה יין מרובה להן פג, שהית להם (להן ם) יין (היין ו) מרובה וחא'מ, שהיין מרובה להן דת, שהיה להם מרובה י | והיו י | כונסין] פוחגבים, נותנין א, מחביאין ד, מחביאות ת | יורן] פאגב, יהודה דותי | בר ת | 3 כמין] מעין | דיגמא ג, דיגמון, ן דוגמא דפחאב, דוגמת י | העולם י | **עסיס] לי ל | 4 *לוט מאביהן דואגבת] וגו' ל | אלעזר | לעולם לי א'ג | אשה פא'גת | מן ביאה ן, בביאה פ | 5 והכת'] אתיבון (איתיבון ב) והכת' גב, אתיבון והא כתי' דת, אתיבון ן, אתיבון ליה פ | לוט] כ, ~ מאביהן דואגת : אלא א"ר פ | ערותן דאגתר'י, ערוותן ו, ערותן הע | ועיברו] וחאער¹, ונתעברו דת |

ובלק"ט, ובספרי שם ולא ידע בשכבה ובקומה נקוד על בקומה לומר בשכבה לא ידע ובקומה ידע, ובמאמר הילמדנו שהועתק בערוך ע' ו"ו ובילקוט ר' פ ו ובקומה נקוד וכו' ועי' למטה. ובפרקי רבינו הקדוש בס' הלקוטים ח"ג צד פ ו ולא ידע בשכבה ובקומה של בכירה נקוד מלמד שבקומה ידע, ובדפוסי' כאן ובכ"י שציינתי ובפי' ב"ר וילקוט הגי' נקיד על וא"ו של ובקומה ור"ל על וא"ו השנייה וכ"ה לפי המסורה ועי' בדקדוקי הטעמים (הוצ' בער ושטראק) סי' 68 ובאכלה ואכלה סי' 96 ובמנחת שי, ובמס' סופרים (הוצ' ר"י מיללער) שם ולא ידע בשכבה ובקומה ואו שבקומה נקוד, ובבמ"ר שם ולא ידע וכו' נקוד על וא"ו שבאמצע של ובקומה של בכירה בשכבה לא ידע אבל בקומה ידע, ובאדר"נ נו"א שם בשכבה ובקו'מה נקוד על וי"ו שבקומה הראשון וכו'. ובנזיר שם כי ישרים וכו' משל ללוט ושתי בנותיו עמו הן שנתכוונו לשם מצוה וצדיקים ילכו בם הוא שנתכוון לשם עבירה ופושעים יכשלו בם וכו' והא מיגס אניס תנא משום ר' יוסי בר רב חוני למה נקוד על וי"ו ובקומה של בכירה לומר שבשכבה לא ידע אבל בקומה ידע ומאי הוה ליה למיעבד מאי דהוה הוה נפקא מינה דלפניא אחרינא לא איבעי למישתי חמרא ועי' בהוריות ובד"ס שם ובערוך ובילקוט ובמד' הגדול שם, ובים"ת מפרש לנכון ובקומה ידע שהנקוד עוקר המלה כמאן דליכא, ולפי' גי' הדפוסי' נקוד על וא"ו של ובקומה וכו' הקשה מאי שנא דנקד וי"ו משאר האותיות דאין דרך לנקד קצת מהאותיות אלא כשצריך לדרוש הנקודות או הבלתי נקודות לבדנה כדאמר לעיל בפמ"ח (צד 492) כל מקום שאתה מוצא כתב רבה על הנקודה כו' והבא לא דרשי' הכתב אלא עקרינן כל המלה וכו' ועיי"ש, והקושיא גם לפי הדרש בבבלי ובבמ"ר שם, ומעולה הגי' שלפנינו נקוד עליו כלו' נקוד כולו כמו לקמן פע"ח וישקהו נקוד עליו (ועי' במ"י לעיל שם) ולקמן פפ"ד בכי"ל את נקוד עליו, וכן משמע מפירש"י עה"ת ובקומה של בכירה נקוד [לומר הרי הוא כאלו לא נכתב] לומר שבקומה ידע ואע"פ כן לא נשמר ליל שני מלשתות (ובספר הזכרון העיר ויש נוסחאות שאין כתוב בהן נקוד על וא"ו אלא נקוד על בקומה והוא הנכון כפי דעת רש"י ז"ל), ובלק"ט ולא ידע בשכבה ובקומה נקוד עליו ללמוד שבשכבה לא ידע אבל בקומה ידע והרגיש ולא היה לו ראוי לשתות גם בליל שני וכו' ועי"ע בשכל טוב, ובפ' ותשקין גם וכו' ותקם הצעירה וכו' אינו נקוד על ובקומה שאין טעם לדרוש גם שם אבל בקומה ידע, ובמדרש אגדה הוצ' רש"ב מפרש בלילה היא וכו' ולכך כתיב בקומה נקוד והיה לו לעמוד ולשמור עצמו שלא ישתה יין בלילה שנייה והוא לא שמר עצמו ובקומה של צעירה אינו נקוד לפי ששמרה עצמה שלא ירגיש בה אביה, וקשה סוף המאמר באדר"נ נו"א שם נקוד על וי"ו וכו' שלא הרגיש אלא בעמידתה של צעירה (והגר"א הגיה שהרגיש בעמידתה) וכן זר הדרש בנו"ב שם ולא ידע בשכבה ובקומה בשכבה הרגיש אבל בקומה לא הרגיש הנקיד עליו שבשכבה לא הרגיש ובקומה הרגיש והצעירה בשכבה ובקומה ידע (ושם בכי"ה הגי' נקוד על בקומה לומר שבשכבה לא הרגיש ובקומה הרגיש והצעירה בשכבה ובקומה הרגיש) ועיי"ש בהערות רש"ש, ומגומגם הלשון במדרש משלי מ"ב שם ולא ידע וכו' מפני מה נקוד מלמד שלא ידע בשכבה אבל בקומה ידע בשכבה של בכירה ובקומה של צעירה מלמד שעבירה גוררת עבירה, והגי' שלפנינו נקוד עליו מסכמת עם גי' הספרי נקוד על בקומה לומר שבשכבה וכו' שצריך לפרשה ג"כ נקוד כולו ועי' בלוי מאסארעטישע אונטערזוכונגען צד 11 (ואינו מחוור מ"ש שם שלפי הספרי גם ובקמה של צעירה נקוד כולו) ועוד צונץ אייגלייטונג וכו' צד 118 ועי' גם גינצבורג אינטעראדוקטיאן וכו' צד 825, והלשון במאמר הילמדנו כפי שהועתק בערוך שם ותהרין שתי בנות לוט מאביהן מהו מאביהן אלא שמאביהן יצא הדבר ראה מה כתיב ולא ידע בשכבה ובקומה ובקומה נקוד למה שהיה סבור מאמש אבל בלילה פג יינו והרגיש בה לפיכך ובקומה נקוד מפני כך הוא מתפרסם בכל שבת הרי הוא חייב לעצמו בוא וראה אע"פ שעשה מה שאפשר וכו', וטעם אחר נמצא אצל הירונימוס שנקדו עליו שאי אפשר לומר שיבעול אדם ואין דעתו עמו ועי' במ"ת חלק ג' צד 428 וחלק מ"ג צד 508 : 1 ומניין היה להן וכו'. צ"ע שלא נסדר המאמר כבר לפ' לכה נשקה כו'. ובלק"ט הועתק הדרש לזה הפסוק וגורס ומפרש שם מניין היה להם יין אלא שלפי שהיה להן בשופע היו מכניסין אותו במערות ומצאו בהן יין, ובשכל טוב לכה וכו' לפי שהיו לאמוריים יין הרבה והיו מכניסין אותו לתוך מערות ואותו יין המוצנע שם מצאו במערה, ובפירש"י עה"ת הובא הדרש לפ' ותשקין את אביהן וכו' : 3 דגמא. כ"ה בכי"ל כאן ולקמן פע"א סי' ה' דיגמה¹) בי"ד והיא הכתיבה הנכונה וכן בירוש' סנהדרין פ"ב כ' א' דיגמא דידכון ושם הוריות פ"ג מ"ז א' דיגמ' וכו' ועי' במ"ת חלק מ"ד צד 564, ובמכילתא שם הדרש וכן הוא אומר לפני שחת י"י את סדום ואת עמורה וכו' ואחריו מה כתיב ותשקן את אביהן יין בלילה הוא וכי מאין היה להם יין במערה אלא שזמן להם הקב"ה כענין שנאמר והיה ביום ההוא יטפו ההרים עסיס וכו' ועי' גם בספרי עקב שם : 4 אמר ר' לעזר וכו'. לעיל צד 449 נסדר המאמר לפ' ויבא אל הגר וכו' ועיי"ש במ"י, ובערוך ע' עד ג' הועתק מהמאמר שלפנינו אמר ר' תנחומא וכו' והוציאו ערותן ועיברו בביאה שנייה, וכן הגי' ערותן בכי"ת, ובמדרש הגדול גורס ומפרש אלא א"ר תנחומא וכו' והוציאו ערותן תחלה ונתעברו מביאה שנייה כביאת אביהן שהיא שנייה, ועוד שם וכן תמר שלטה בעצמה והוציאה בתוליה ונתעברה בביאת יהודה שהיא שנייה, והגי' זרה ופירושה ועי' ביבמות ל"ד ב', ובפירש"י עה"ת הגי' ערותן ועי'

¹) δεῖγμα.

כמביאה שנייה: אמר רב נחמן בר חנן כל מי שלהוט אחר בולמוס שלעריות סוף שמאכילין אותו מבשרו: ר׳ יורן דמן גלייה ור׳ שמואל בר נחמן תריהון מש׳ ר׳ אליהו עיניני אין אנו יודעין אם לוט נתאווה לבנותיו אם בנותיו נתאוו לו, מן מה דכת׳ לתאוה יבקש נפרד (משלי יח א) הוי לוט נתאווה לבנותיו: ר׳ תנחום ברי׳ חייא מש׳ ר׳ הושעיא תרגימניה אין כל שבת ושבת שאין קורין פרשתו שללוט, מה טעם בכל תושיה התגלע (שם שם), אמר ר׳ אחא התגלעו אין כת׳ אלא התגלע האנשים נתרחקו והנשים נתקרבו: ההיד אני ידעתי נאם יי׳ עברתו לא כן (ירמיה מח ל) י

1 לעיל לד 393 וס״כ: 2 ילקוט שם, ילק׳ משלי ר׳ תתקנ״ו, מיר כ״ג ב׳, הוריות י׳ ב׳, לנדם בכלשית סכ״ס: 6 פסיקתא כהני סמ״ב (קע״ו א׳): ילקוט ר׳ פ״ו, ילק׳ ירמיה ר׳ שלי״ט, מדרש רות פ׳ וסכד (ג׳ ו׳):

1 *מביאה ראשונה חש | ר׳ נחמן ואב | בר׳ ואגכ | חנין | שהוא להוט | *בולמוס דחאג°תר¹י] פולמוס לכ, פלמוס ג, ל׳ ן | של ל׳ וכ | העריות א¹כ | לסוף א¹ | מאכילין אבר¹י | 2 מן בשרו ן | גלייה] ן, גלייא דת, גליא פא¹גבי¹ (משלי) | בן ות | נחמני י (שם) | תריהון] וג, תרויהון דפא²כתי (שם), תרויהו. א¹ | משם ר׳ ן, משום ר׳ דפגי (שם), מש״ר ת, משמיה דר׳ אב | אליהו עיניני ד¹א²,.. ענני א¹,.. ענינו כ, אלהא ענני ג, אליהועיני דת, אליהועיניי ן, אליהו פי (שם) | 8 נתאוה | ואם פוכ, או אם י | **בנותיו] לבנותיו ל | כמה אי, ומן מת פ | שכתוב י (שם) | הוי] ~ אומ׳ פ | לוט] הוא י (שם) | 4 *נתאווה ד] נתאוה פואגכתי, נתאוו ל | לבנותיו] פ, ~ ובנותיו לא נתאוו לו דואגכתי, ולא בנותיו נתאוו לו י (שם) | תנחום] ואגכ, תנחומא דפתי (שם) | בר א, בר רבי ת | משם אג | ר׳ ל׳ ג | תרגמנא א³ג, תורגמנא דתר³, ־נה פו, תרגומנא כ, ל׳ א¹י (שם) | אין] ~ לך א¹י | כל שנה ושנה כ | קורין] ~ בה דפוא¹כתי, בו א¹גי (שם) | 5 *־פרשתו] פירשתו ל | מה טעם] פאת, מה טע ן, כ׳ט * (שם), מאי טעמי׳ ד, .. טעמא כ, ומה טעמית ג, מאי טעמא דכתיב י | יתגלע אבתר¹י | חייא י (שם) | יתגלעו פר¹י (שם) | אין כתי׳ (כת׳ פגבת) כאן דפאגבתי, אין כת׳ כן ן | 6 יתגלע פא¹תר¹י | *האנשים דפואגבתר¹י (שם)] והאנשים ל, אנשים י | ונשים י, והאנשים א | □נאם] נאום ד | עברתו לא כן] ג, עברתו לא כן בדיו ד¹פור¹י, עברתו לא .. בדיו לא כן עשו ע, ועברתו לא .. בדיו כ, עברתו ולא .. בדיו ת, ועברתו ולא .. בדיו ד, עברתן אין כתי׳ כאן אלא עברתו א², עברתן אין .. אלא ידעתי עברתו א¹ |

בזכור לאברהם: 1 בולמוס. בכי״ל כתוב כאן פולמוס ותימה שהגי׳ כן גם בכי״כ, ובכי״ג פלמוס, והגהתי בולמו׳ כמו שאיתא גם בכי״ל לעיל צד 393, ושם נסדר המאמר לפ׳ וישא לוט וכו׳, ועיי״ש במ״י ועי״ע פרויס ביבליש־תלמודישע מעדיצין צד 209: 2 דמן גלייה. וכן לעיל צד 505 מנחם דגליא, והאמורא ר׳ אליהו עיניני לא הוזכר במקום אחר, ובשהש״ר פ׳ יונתי בחגוי וכו׳ איתא ר׳ אליהו פתר קרייה בעולי רגלים וכו׳ ואולי הוא בעל המאמר שלפנינו (ועי׳ באגה״א ח״ג צד 564 וצד 608), ובכי״פ וילק׳ משלי הגי׳ גם כאן ר׳ אליהו, וכתיבת השם בשתי תיבות איתא גם בדפ״ר ובכ״י שציינתי, ובאלו הכפרים השם השני עניני ענני (וכגי׳ הדפוסי׳ השם אליהועיני בעזרא ח׳ ד׳ ובדה״א כ״ו ג׳, ובפרה פ״ג מ״ה אליהועיני בן הקוף ועיי״ש בתוי״ט), והוא דורש לתאוה יבקש נפרד זה לוט דכתיב הפרד נא מעלי וכו׳ וישא לוט את עיניו וכו׳ וכל הפסוק הזה לשון ערוה כמו שנדרש לעיל בפ״מ ועיי״ש במ״י, וכן בנזיר שם דרש רבא ואיתימא ר׳ יצחק מאי דכתיב לתאוה יבקש נפרד ובכל תושיה יתגלע לתאוה יבקש נפרד זה לוט ועיי״ש ברש״י ובתוספות בד״ה להאוה וכו׳, ובמאמר הילמדנו שהעתקתי ותהרין וכו׳ מאביהן מהו מאביהן אלא שמאביהן יצא הדבר, ובמ׳ הגדול מאביהן לפי שהיה מבתחלה לוהט אחר הזנות לכך פירט הכתוב קלונו שנ׳ מאביהן מאביהן היה הדבר: 4 תרגימניה. המתורגמן שלו, ולקמן פס״ה בכי״ל חזקיה תרגמנא, וכן בכ״ס תרגמנא, ובירוש׳ חלה פ״ד ס׳ אי מאן אינון הרובין תרגמוניא ובכתובות ח׳ ב׳ רב חייא בר אבא מקרי בניה דריש לקיש וכו׳ דבריה ליהודה בר נחמני מתורגמניה ועה״כ ובעמת״ל ע׳ תורגמנא וע׳ מתורגמנא: כל שבת ושבת. כ״ה בכי״ל ושאר כ״י חוץ מכי״כ ובדפוסי׳ ובילקוט (ומה שנסמן בדפוסי הילקוט ר׳ פ״ו בגליון נ״א שנה ושנה ליתא בילקוט דפ״ר וד״ו) וכן בילמדנו שם מפני כך הוא מתפרסם בכל שבת, ובאג״ב שם הגי׳ אמר ר׳ ברכיה אמר הקב״ה ללוט מה את סבור שאת הוטא ואין אדם יודע חייך יהו קורין בכל שנה ושנה ותהרין שתי וגו׳ וכן שלמה אמר לתאוה יבקש נפרד בכל תושיה יתגלע (ובאג״ב כ״י חייך שבכל שנה ושנה יהיו קורין ומשתקין התינוקות ואומרים ותהרן וכו׳ ועי׳ גם בתנחומא וירא סי׳ י״ב) ובחי׳ הרד״ל העיר על זו הגי׳ באג״ב וכתב וכן הנכון דהיינו כשמשלימין את התורה בכל שנה וכו׳, אכן אי אפשר להגיה כן לפי שהמדרש הוא אגדת א״י ובני מערבא היו משלימין את התורה בשלש שנים ועי׳ במ״ח חלק ל״ד צד 351 ובמ״י לעיל צד 1 וצד 268, ואולי היו נוהגים אז לקרות פרשתו של לוט בכל שבת כמו שכתב בעל יפ״ת, וכנזיר שם באותו המאמר ובכל תושיה יתגלע שנתגלה קלונו בבתי כנסיות ובבתי מדרשות דתנן עמוני ומואבי אסורין ואיסורן איסור עולם ועי׳ בתוס׳ שם בד״ה ובכל תושיה וכו׳, ובפי׳ ב״ר מפרש רק בכל תושיה יתגלע בכל מקום שהבריות דורשין יתגלה קלונו (ובא״א כתב שמלשון זה הפירוש נר׳ דלא גרים בכל שבת ושבת), ולדעת רש״ח גאלדפאהן במ״ע איזראעליטישע מאנאטסשריפט משנת 1905 צד 24 יש לפרש כל שבת ושבת כל ישיבה וישיבה כלו׳ בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ושבת מלשון ישב בשבת תחכמני (ש״ב כ״ג ח׳) וכמו שדרשו במ״ק ט״ז ב׳ שהיה יושב בישיבה, ומעשה לוט ושתי בנותיו נקרא ומתרגם ועי׳ מגילה כ״ה ב׳ ועי״ע לקמן פנ״ב כי׳ ד׳, ובכי״ל כתוב פירשתו והוא לפי הקריאה פרשת כמו ברכה צדקה ועי׳ באבן כפיר ח״ב צד רכ״ח: 5 התגלע. כ״ה בכי״ל וכן במאמר ר׳ אחא התגלעו וכו׳ התגלע, וכ״ה גם בדפ״ר וד״ו ובכי״ו וכי״ג, ובכי״א ב׳ וכי״כ איתא ג״כ אלא התגלע, ובמקרא כתוב יתגלע וטעמו לפי הדרש לשון גילוי יתגלה, וכן טעם הדרש בסנהדרין ו׳ ב׳ ולפני נתגלע הריב נטוש (משלי י״ז י״ד) קודם שנתגלע הריב אתה יכול לנטשו וכו׳ ועי׳ בד״ס שם וברש״י נזיר שם, ור׳ אחא נר׳ שדורש יתגלע לשון געל בהפוך האותיות (ועי׳ בפי׳ מהרז״ו) יתגלעו אין כת׳ אלא יתגלע מי שדומה ללוט כלו׳ הזכרים האנשים נתרחקו שלא יבא עמוני ומואבי בקהל והנשים נתקרבו שמותרות מיד, ובפסי״ר שם אמר הקב״ה איני מקפח שכר כל ברייה אע״פ שלא חשבו בנות לוט מחשבה יפה אלא אני יודע את הלבבות וכו׳ לפיכך כשהוא בא לרחוקם ריחק את עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואביות וכו׳ ועי׳ יבמות ע״ז ב׳: 6 ההיד אני וכו׳. כאן מתחיל מאמר בפ״ע ועי׳ לעיל צד 183 ובמ״י שם בד״ה ההיד אם ישים וכו׳, והפסוק שדרשו כאן הוא

ר' חננא בר פפא ור' סימון ר' חננא בר פפא אמר מתחילת עיבורו שלמואב לא היה לשם זנות אלא לשם שמים. בדיו לא כן עשו (שם שם) אלא לשום זנות וישב ישראל בשיטים ויחל העם לזנות אל בנות מואב (במדבר כה א), ר' סימון אמר מתחילת עיבורו שלמואב לא היה לשום שמים אלא לשם זנות. בדיו לא כן עשו אלא לשם שמים ותרד הגרן ותעש ככל אשר צותה חמותה (רות ג ו). אמר ר' לוי אם תחילת עיבורו לשם זנות אף סופו לשם זנות בדיו לא כן עשו, וישב ישראל בשיטים, אם תחילת עיבורו לשם שמים אף סופו לשום שמים בדיו לא כן עשו, ותרד הגרן:

יא (לז לח) ותלד הבכירה בן ותקרא שמו מואב ר' יודן בשם ר' אייבו (אמר) הבכירה על ידי שביזת כבוד אביה ואמרה מואב כת' אל תצר את מואב ואל תתגר בם מלחמה (דברים ב ט)

5 תנחומא מ"ב גלק כ"ו, תנחומא שם סי' י"ז, במדבר רבה פ"כ סי' כ"ג: 8 ילקוט ר' פ"ז, מ"ר שם, הוריות שם, נזיר קסת ל"ח ב':

1 ר' — סימון ל' פכי (ירמיה) | חננא] וא^2, חנינא א^1, הונא דתי | חננא] וא^{2}י (שם), חיננא כ, חנינא פא^1, הונא דתי | בר פפא] פוכי (שם). ל' דאתי | תחילת וע, תחלת פי | *היה דפואכתי] היית ל, היתה ע | 2 שמים] מצות א | בדיו לא — עשו] ע, אבל בדיו לא.. עשו פ, בדיו לא עשו כן לשם שמים ןי, שנ' ובדיו עשו כן י (שם), שנ' בדיו לא כן עשו לשם שמים כ, שנ' בדיו לא עשו כן לשם שמים ג, שנ' לא כן בדיו עשו לשם שמים דת, שנא' לא כן בריו לא כן (הן א^2) עשו לשם שמים א | לשום] לשם דואנכתעי, ל' פ | לזנות פ | וישב בשיטים ל' א^{2}י | *ויחל — מואב א^{2}ין] ויחל.. את בנות מואב א^{1}ג, ויחל.. לזנות וגו' ד, ויחל.. לזנות פת, וגו' ל, ל' ועי (שם) | 3 **אמר] ל' ל | תחילת ו, תחלת י | לשם | 4 שמים] מצות א^1 | לשום] לשם ואנתעי, ל' פ | לזנות פ | *בדיו לא — עשו ע] בדיו לא עשו כן ל, בדיו לא כן עשו לשם זנות ו, בדיו לא עשו כן לשם זנות י, ובדיו.. זנות י (שם), שנ' בדיו לא כן עשו.. זנות כ, שנ' בדיו לא עשו כן לשם זנות ג, שנא' לא כן בדיו לא כן (הן א^2) עשו לשם (לשום א^2) זנות א, שנ' ועברתו לא כן בדיו לא עשו כן בדיו לשם (לא עשו כן לשם פ) זנות דפת, ל' ד^1 | אלא — לשמים ל' ד^{1}ע | *ותעש — חמותה וא^{2}גכתין] ותעש כל.. ציותה (צוותה ד^1) חמותה ד, ותעש וגו' פ, ל' לע | 5 אמר — הגרן ל' ג^1 | תחילת עיבורו] ו, מתחלת עיבורו א^2, .. עבורו כ, כתחלת עבורו של מואב א^1, תחלתו של מואב דת | **לשם] שלשם ל | אף — זנות] ו, גם סופו היה לשם זנות ד, גם סופו לשם זנות היה ת, ל' אב | 6 *וישב — בשיטים] וישב.. בשטים וא^{1}כת, וישב.. בשטים (בשיטים ד^1) וגו' ד, שנא' וישב.. בשטים וגו' א^2, ותרד הגרן ל | ואם | תחילת] ו, תחלת פ, בתחילת דת, מתחלת א^{2}כ, בתחלת א^1 | לשם | לא עשו כן פ, לא כן עשו לשם שמים כ | 7 *ותרד הגרן] ותרד הגורן דפכ, ותרד הגרן (הגורן ת) ותעש ככל אשר צותה חמותה ות, ותעש.. חמותה א, ותרד וישב ישר' בשיטים ל | 8 *ותקרא — מואב פוא^{2}ג] וגו' לד, ל' ת | בשם] פואנכי, משם דת | אייבו פאגכת | אמר ל' דוכי | 9 ידי ל' א | שביזתה תא^2 | ואמרה שמו דת, וקראה שמו פא^2, וקראת שמו ח, ותקרא שמו ו, ותקרא את שמו א^1, ואמרה ותקרא שמו גכ | מואב] אכ, מואב מאב דפוחי, מואב מי אב ג, מואב בלו' מאב ת | כת'] פ, כת' בו ח, אמר הכתוב דת, אמרה תורה ו, ל' אגכי^1 |

בנבואת ירמיה אל מואב, ובמקרא שם אני ידעתי וכו' עברתו ולא כן בדיו לא כן עשו, ולפנינו בכי"ל וכן במדרש רפ"ר ובכ"פ ובי"ו וכי"ג ובערוך ע' עבר ה' ובפי' ב"ר בכי"ט ובדפ"ר ובילקוט בשני מקומות איתא עברתו לא וכו', וגם רפ"י פ' בסוק המעמים מוסב בדיו למטה (ובירמיה שם הפסוק שלפניו שמענו גאון מואב גאה מאד גבהו וגאונו וגאותו ורם לבו, ובישעיה ט"ז ו' לה"כ שמענו גאון מואב גא מאד גאותו וגאונו ועברתו לא כן בדיו ועי' ברד"ק ירמיה שם), ודרשו עברתו עיבורו לא כן היה כמו שעשו בדיו כלומר בדיו היוצאים ממנו (ועי' לעיל צד 512) בדיו לא כן עשו אלא וכו'. ומדוייקת הגי' בכי"ל עברתו לא כן ר' חננא וכו' בדיו לא כן וכו' כלו' אבל בדיו לא כן עשו וכמו שתגי' בכי"פ, ומשובשת הגי' שנ' בדיו (לא כן בדיו) וכו' ועי' גם ביפ"ת, והגהתי גם בפעם השנית בדיו לא כן עשו כלה"כ ועח"נ, ובכי"ל איתא במאמר ר"ת מתחילת עיבורו לא היית וכו' והגהתי לא היה וכו', ובערוך שם תחילת עיבורו וכו' לא היתה וכו' מתחילת עיבורו לא היה וכו', ור' לוי דורש בדיו לא כן עשו בתמיה, ובכי"ל נשתבש א"ר לוי אם וכו' לא כן עשו ותרד הגרן אם וכו' לא כן עשו ותרד וישב ישר' בשטים והגהתי, וכל המאמר נשתבש במדרש רות והגי' שם בדפ"ר וד"ו ותרד הגרן כת' אני ידעתי את מואב נאם ה' עברתו ולא כן בדיו ר' חיננא בר פפא ור' סימון ורבנין ר' חיננא אמר תחלת עבודה של מואב לא היה לשום שמים אלא לשום זנות שנאמר וישב ישראל בשטים בדיו לא כן עשו לשום זנות אלא לשום שמים ותעש בדיו (בדיו לא נאמר אלא) לא כן עשו לשום שמים אלא לשום זנות וישב ישראל בשטים ויחל העם לזנות רבנין אמרי תחלת עבורה לשום זנות וסופה לשום שמים שנאמר ותרד הגרן ותעש, וכבר כתב ביפ"ת ובמדרש רות בא זה המאמר בענין רע שא"א להולמו: 5 אם תחילת עיבורו. בתנחומא מ"ב שם וישב ישראל בשטים ויחל העם וכו' זרוק מטה לאויר לעיקרו נופל (ועי' לקמן סוף פ"ג) כי שפתח בזנות התחילה השלים לבסוף אמותיהם התחילו בזנות ותבא הבכירה ותשכב את אביה וגו' ותאמר הבכירה אל הצעירה וגו' לימדה אותה בזנות ולפיכך חס הקב"ה על הצעירה ולא פירסמה אלא ותשכב עמו ובגדולה כתיב ותשכב את אביה אותה שפתחה בזנות תחלה השלימו בנותיה תחלה לזנות ויחל העם לזנות את בנות מואב, וצ"ל השלימו בנותיה אחריה ועי' בתנחומא ובבמ"ר שם: 9 על ידי שביזת וכו'. בנזיר שם א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן מנין שאין הקב"ה מקפח אפי' שכר שיחה נאה דאילו בכירה דקריתיה מואב א"ל רחמנא אל תצר את מואב ואל תתגר בם מלחמה מלחמה הוא דלא אבל צעורי צערינן ואילו צעירה דקריתיה בן עמי אמר ליה אל תצרם ואל תתגר בם אפילו צעורי לא תצערינן כלל ועי' בב"ק שם, ובספרים שציינתי הגי' גם כאן כמו בסמוך מואב

מלחמה אין אתה עושה עמהן אבל אתה מפתק נהרות שלהן ומצית את הגדישים שלהם באש, אבל בצעירה על ידי שחסת בכבור אביה ותקרא שמו בן עמי בן מי שהיה עימי אל תצרם ואל תתגר בם (שם שם יט) כל עיקר: ר׳ יורה ור׳ חנן בשם ר׳ יוחנן בנותיו שללוט הולכות לעבור עבירה ונפקרות, באי זו זכות, בזכות מואב מאב כי אב המון גוים נתתיך (בראשית יז ה):

פרשה נב

כ א) ויסע משם אברהם וגו׳. ר׳ אבין פתח ואולם הר נופל יבול וגו׳ (איוב יד יח) א הר נופל יבול זה לוט שנפל מהר, וצור יעתק ממקומו (שם שם) זה אברהם לפי שחיב מקומה

5 ילקוט שם, ילק׳ איוב כ׳ תתק״ו, תנחומא מ״ב וירא סי׳ כ״ב, אגדת בראשית פכ״ה: 6 פסיקתא רבתי פמ״ב (קע״ו א׳):

1 מלחמה — עמהן ל׳ י | אין] פוחגב, אי דאת | אבל מפתק פחב, סותם אתה ן | נהרות] פחאגברי׳י, הנהרות דתרי¹ | ומצית] פחגב, ואתה מצית א, מצית אתה ן, ושורף ת, שורף ד | את ל׳ | גדישים דוכת, גדישי׳ ד¹, ־ין אני | 2 בצעירה] ח, הצעירה דפאגבתי, צעירה ן | על ידי ל׳ ן | שחסתה א׳ | על כבוד | ותקרא] גת, וקראה א², ואמרה ן, ואמרה ותקרא ג°כ | שמו ל׳ ן | *בן מי—עימי ל°ג] בן.. עמי דפוכתי, בן שהוא (שהיה א²) עמי א, ל׳ ל | אל] ואגבי, כתי׳ ~ פ, אמ׳ הכתו׳ ~ דת | תצורם דפאגבת, תצורם כלל ן | 3 ר׳ יהודה (יודה פת, יודן ג) ברי׳ (בר א¹גי) סימון דפאגבתי, ר׳ חייה בש׳ ר׳ סימון ן | ור׳ (ר׳ ן) חנין בשם ר׳ דואגבתי, ור׳ פ | יונתן ת | הלכו פ | 4 ונפקרות] פא¹ג, ונתפקרו דתי, ונפק רות כ, ונפק רות מינה ן | באיזו גת, באי זה א¹ר³, באיזה פא²ר¹, בזכות מי י | *מואב מאב (חאגב] מואב מי אב פת, מאב מיאב ד¹, מאב מי אב ד, אברהם מואב מאב י, מואב ל, מאביהן אברהם ל° | כי] פואגבי, שנ׳ באברהם ~ דת, שנ׳ בו ~ ח || 5 וגו׳] ארצה הנגב דפא¹גכתי | אבון ת, כהן ן | ואולם—וגו׳] ואולם.. יבול וצור יעתק ממקומו דפאגבת, ל׳ י | 6 הר — מהר] ואולם הר נופל (נופל יבול חגי) זה.. מהר דפחגי, הר נופל יבול זה לוט ת, ואולם הר נופל יבול זה לוט שנפל מהר זה אברהם א, ל׳ וכ | וצור — ממקומו] אגי, וצור דפת, ל׳ וכ | **זה אברהם] ל׳ ל | לפי] עתק ממקומו ~ ן, פנה ממקומו ~ י (איוב), פינה (פונה כ) ממקומו ~ גכ, שפנה ממקום למקום ~ א¹, שפנה ממקומות ~ א², יעתק ממקומו פנה ממקומו ~ דת, יעתק .. פינה ממקומו ~ פ, שגרם לו שפינה ממקומו ד״א ~ י |

מאב: 1 מפתק הנהרות. פותח אפיקי הנהרות להטותם מדרך הלוכם ועי׳ במ״י לעיל צד 142 בד״ה היה פותק: ומצית. ושורף וכן בירוש׳ תרומות פ״ז מ״ד ד׳ המצית גדישו של חבירו וכו׳, ומצית מל״מ כמו הנגי מצית בך אש (יחזקאל כ״א ג׳) למה הציתו עבדיך את החלקה אשר לי באש (ש״ב י״ד ל״א), והקבוץ גדישים שאינו בל״מ גם בב״ק ס׳ ב׳ גדישים דשעורים וכו׳ וגדישין דעדשים וכו׳ ועח״נ: 2 בן מי וכו׳. כן הושלם בכי״ל בגליון ועח״נ: 4 מואב מאב. בכי״ל איתא בזכות מ ו א ב והי״ו נמחקה ונקוד שם לקרות מאב המ״ם בצרי, וגם בכי״ח נקוד מאב ²) וכן טעם הגי׳ מואב מי אב והגי׳ מאב מיאב, והגהתי בזכות מואב מאב ועח״נ, ובפי׳ ב״ר בדפ״ר וכי״ט מפרש באי זה (באיזה) זכות בזכות מאביהן אברהם (בזכות אברהם) שנקרא אב דכתי׳ כי אב המון גוים נתתיך היה לו (שהיה יכול) לומ׳ ותהרי׳ שתי בנות לוט ממנו מהו מאביהן בזכות אברהם (מהו מאביהן זה אב המון וזהו אברהם) ומשם נוסף מ א ב י ה ן א ב ר ה ם בכי״ל ביני שיטי:

פרשה נב. בכי״א א׳ פמ״ט, ובדפ״ר נסמן פנ״א ועי׳ במ״י לעיל ריש פ״ג, ובמקרא כאן פרשה סתומה: 6 שנפל מהר. טעם זה הדרש קשה, ובכי״ו וכי״כ ל״ג כלל הר נופל זה לוט שנפל מהר (ובכי״ו הושלם ביני שיטי זה לוט מהר), ובכי״ת ליתא שנפל מהר, ובמ״כ מפרש עפ״י פירש״י נפילתו וחסרונו בא לו ממה שעשה בהר (ובהר זה במערה כדכתיב ויעל לוט מצוער וישב בהר וכו׳ וישב במערה הוא ושתי בנותיו), ולשון הפירוש בפי׳ ב״ר בדפ״ר זה לוט שנפל מהר כלומר שנחסר מהר כלומר על ידי הר שנתרחק מישראל על עסק שעש׳ בהר נופל לשון חסר כד״א לא נופל אנכי מכם, והלשון מגומגם שם, ובפי׳ ב״ר כי״ט איתא זה לוט שנפרד מאברהם שחסר מהר כלומר על עסק רע שעשה בהר נתרחק מישראל נופל לשון חסר כד״א כו׳, ומ״ש שנפרד מאברהם גר׳ שהוא פירוש אחר וכטעם הגי׳ בכי״א א׳ וב׳ שנפל מהר ז ה א ב ר ה ם ועי׳ בח״נ לעיל צד 529 ההרה וכו׳ בזכות אברהם שנקרא הר וכו׳ ועי״ע במ״י שם, וכן בתרגום איוב י״ד י״ח ת״א וברם לוט דאתפרש מאברהם דמתיל לטור רם נתר ותקיפא סליק איקר שכנתיה מסדום דהוא אתריה, ודרש אחר בתנחומא מ״ב שם ויסע וכו׳ זש״ה ואולם הר נופל יבול זו סדום וחברותיה שנ׳ השמש יצא וכו׳ וה׳ המטיר וכו׳, ובסוף המאמר שם וצור יעתק ממקומו ואין צור אלא אברהם שנ׳ הביטו אל צור חוצבתם וגו׳ שנסע ממקומו שנ׳ ויסע וכו׳, ובאג״ב שם ויסע וכו׳ זש״ה ואולם וכו׳ מה כתיב למעלה השמש יצא וכו׳ וה׳ המטיר וגו׳ ויהפך וגו׳ אמר אברהם לא ישבתי נגד סדום וחברותיה אלא שאהא מקבל העוברים ושבים מפני שסדום ועמורה לא היו זוכין לעניים וכו׳ לפיכך ישב אברהם כנגדה שיהא מקבל את העוברים ואת השבים כיון שהפכן הקב״ה וכו׳ אמר אברהם ומה אהי׳ יושב כאן אין עוד לזכות כאן אלא הריני הולך למקום אחר שנ׳ ואולם הר נופל יבול ואין הר אלא סדום שנ׳ המעתיק הרים וכו׳ (ועי׳ לעיל צד 505) וצור יעתק ממקומו זה אברהם שנ׳ הביטו אל צור חוצבתם לכך נאמר ויסע וכו׳: זה אברהם. כן השלמתי כגי׳ שאר הספרים, ויעתק ממקומו כמשמעו עתק ממקומו וכדדריש ולפי שחרב וכו׳ ואין צורך להגיה עפ״י הגירסאות שציינתי, ובמעין גנים איוב שם הועתק זה אברהם שפנה ממקומו שחרב מקומו של סדום וכו׳, ובילקוט כאן הגי׳ וצור יעתק ממקומו זה אברהם שגרם לו שפינה ממקומו ד״א לפי שחרב וכו׳, ובפי׳ ב״ר כי״ט גורס ומפרש וצור זה אברהם דכתיב הביטו אל צור חוצבתם שגרם לו לוט שפנה ממקומו מפני שם רע שיצא עליו היה אברהם מתבייש ועי׳ למטה סי׳ ד׳, ובפי׳ ב״ר בדפ״ר הלשון שגרם לו לוט שפינה מקומו שהיו עוברים ושבים אומרים כך וכך עשה לוט והיה

¹) מֵאָב.

שלסדום ופסקו העוברים והשבים ואמר מה אני מפסיק צדקה מביתי. הלך ונטע לו אהל בגרר הה״ד ויסע משם אברהם גו׳:

ב את נפשע מקרית עוז (משלי יח יט) זה לוט שהיה בן אחיו שלאברהם. נפשע מקרית עז פשעת באברהם כפרת ביה שקרת ביה, ומי גרם לו, ומדיינים כבריח ארמון (שם שם) הביא 33a
עליו דינים כבריח בית המקדש, מה להלן לא יבא טמא לכל דבר (דה״ב כג יט) אף כאן לא יבא עמוני ומואבי בקהל ייי [וגו׳] עד עולם (דברים כג ד) [ויסע משם אברהם]:

ג חכם לב יקח מצוות (משלי י ח) זה אברהם. יקח מצוות לפי שחרב מקומה שלסדום ופסקו העוברים והשבים ולא חסר קילארין שלו כלום אמר מה אני מפסיק צדקה מביתי. הלך ונטה לו

2 ילקוט ר׳ פ״ז, ילק׳ משלי ר׳ תתקנ״ז, ילק׳ מכירי משלי י״ח י״ט, נזיר כ״ג ל׳, הוריות י׳ ב׳: 7 ילקוט ר׳ פ״ז, ילק׳ משלי ר׳ תתקמ״ו: לקמן פנ״ד:

1 *פסקו דוגבתי (שם)] ופסקו פחא׳י, פסקוה ל, ופסקוה א³ | *העוברים והשבים דפוהא³גבתי] עוברים ושבים ל, העוברים ושבים א¹ | אמר פוהאגבי | פוסק א | מתוך ביתי א | ונטה והאגבי | לו לי פת | 2 ויסע—וגו׳] ויסע. . אברהם ויגר בגרר כ, ויגר בגרר א³ | 3 אח] כתי׳ ~ א¹ | עוז (עז פ)] ~ ומדינים כבריח ארמון ואג | זה] פגעי, אי זה זת ן, אח זה ל״דאתמ | נפשע — עז] פו, נפשע. . עוז דאגתמ, נפשע י (משלי), לי י | 4 פשעת י | כפרת] שקרת ג | בו א² | שקרת] כפרת ג | בו א¹ | ומי — לו] כ, מי. . לו פ, ומי גרם ג, ומה גרם לו י, מה. . לו ן, ומה גרמת לו אמ, ומה גרם לך דת | ומדיינים] ישי¹ (שם), מדיינים פ, ומדינים דוכתמ, לי אי | כבריח ארמון לי אי | אלא הביא א², שהביא י | 5 דינים] ומ, דינין א, דיינים גבי (שם), דיינין פ, מדינים דת, מדיינים ר¹, מדנים י | כבריח] וכר״ים, כבריתי דפאגתיש | בית המקדש] בית ארמונו של הקב״ה זה ~ י | יבוא דא² | 6 עמוני טמא י (שם) | לכל דבר] פואגי (שם) מ, לכל דבר בבית המקדש י, לי דת | יבוא דוא² | בקהל ייי לי י (שם) | עד עולם לי פואגבי | *ויסע — אברהם] לכך סמך ויסע. . אברהם י | 7 חכם] פוא׳גבי, כתי׳ ~ א¹, ד״א ויסע משם אברהם ~ דת | לבב כ | מצוות] פ, מצות דואכי, מצות ואייל שפתים ילבט גת | זה] פאי, חכם לב ~ דגת, חכם לבב ~ כ, יקח מצות ~ ן | יקח מצוות] יקח מצות דכת, לי ואי (יקח — בגרר לי פ) | 8 עוברים ושבים א¹ | *קילארין] קילאדין ל, קלארין כ, קילרין וא³גי (משלי), קילורין א¹ע, קלורין דת | פוסק א | מתוך ביתי א |

אברהם מתב״יש (ובמדרש ד׳ שטעטטין משנת כת״ר וד׳ ווילנא העתיקו זה הפי׳ עד והיה אברהם והוסיפו וכו׳ וישבו, כאן נחסר כמה שורות מן רש״י ז׳ ל׳ ואח״כ התחילו דבר אחר הנה הוא לך כסות עינים וכו׳ ששייך למאמר ר׳ יוחנן למטה סי׳ י״ב, ובאמת חסרים שם הפירושים מן פירש״י בדפ״ר באור השכל ווניציאה שכ״ז־שכ״ה דף ק״ם ע״א וע״ב, והדף ק״ט היה חסר באור השכל לפני מדפיסי ד׳ שטעטטין או אותו הדפוס שהדפיסו אחריו, ואין בידי המדרש ד׳ לבוב שהוזכר בקונטרס המגיד בסי׳ 38 לפני ד׳ שטעטטין תר״ד, והמדפיסים לא חלו ולא הרגישו בזה, וכל מה שפירש במ״כ בשם פרש״י בפנ״ב מן ד״ה אלא לשון וכו׳ עד ד״ה אולת וכו׳ וכן מה שהביא ריש פמ״ז מפירש״י בפנ״ב נמצא בפירש״י בדף החסר ואין להביא מכאן ראיה שהביא המ״כ בשם רש״י הרבה פעמים מה שחסר לפנינו בפירושו על ב״ר ועי׳ במ״י לעיל צד 471 וצד 486 ובמאמרי על פירוש ב״ר בספר תפארת ישראל צד III וצד VI): 1 פסקו וכו׳. כן הגהתי כגי׳ רוב הספרים וכ״ה בלק״ט, וגם בכי״ל למטה סי׳ ג׳ ולקמן פנ״ד ובפירש״י עה״ת ובמעין גנים ופסקו העוברים והשבים, ובשכל טוב ופסקו העוברים ושבים, ובפסי״ר שם במאמר כתמי שבזמן שהיתה סדום קיימת היה אברהם דר בארצות הללו והיה מקבל את העוברים ואת השבים וכיון שחרבה היה עומד ונוסע מן הארצות הללו והולך לו לארץ פלשתים כמה שנאמר ויסע משם אברהם ארצה הנגב: ונטע לו. כ״ה בדפ״ר וד״ו ונטע לו, ובכי״פ וכי״ת ובמעין גנים ונטע, ולמטה סי׳ ג׳ ונטה לו ועח״נ ולעיל צד 880 ובמ״י שם בד״ה ויט אהלו: הה״ד ויסע וכו׳. וס״ד ויגר בגרר: 4 פשעת וכו׳. הסגנון בלשון נוכח גם לקמן ריש פפ״ה בגדה יהודה וגו׳ אמר ליה כפרת יהודה שקרת יהודה וכו׳, ובמקרא הכתיב ומדונים כבריח וכו׳ והקרי ומדינים (ולמדנחאי ומדינים כתיב וקרי ועי׳ בתנ״ך הוצ׳ גינצבורג) ודרשו לפי הגי׳ שלפנינו ומדיגים (ומדיינים) לשון דיין ומי גרם לו כלו׳ ואת מי גרם לו לוט להביא על עצמו (ועדיפא הגי׳ ומה גרם לו ועח״נ) הביא עליו דינים (דיינים) שהם נועלים בפני זרעו שלא יבאו בקהל כבריח שנעל את ארמונו של הקב״ה זה בית המקדש שלא יכנס בו טמא לכל דבר כדכתיב להלן ויעמד השוערים על שערי בית יי׳ ולא יבוא טמא וכו׳ אף כאן לא יבא עמוני וכו׳, והשלמתי כיום הפתיחה ויסע משם אברהם ודרשו ויסע משם משכונתו של לוט שלא יתערב אותו האיש בזרעו של אברהם (ועי׳ לעיל צד 893) וכן מסיים בילקוט לכך סמך ויסע משם אברהם (בדפוסי׳ וכי״ת הציגו הספר׳ ויסע וכו׳ בפנים׳ ד״א לפני הפתיחה שלאחריה ועי׳ במ״י לעיל 68) ובכל הספרים הובא כאן מה״כ שם לא יבא (יבוא) ועי׳ במ״י לעיל צד 129 בד״ה ראיתי וכו׳, ובפי׳ השני שבפי׳ ב״ר מפרש ומדייני׳ כבריח ארמון הביא על עצמו מהלוקו׳ גדולות כבריחי ארמונו של הקב״ה ועי׳ גי׳ הילקוט, וכן דרשו ומדינים כפשוטו בנזיר שם מאי דכתיב את נפשע מקרית עוז ומדינים וכו׳ אח נפשע מקרית עוז זה לוט שפירש מאברהם ומדינים כבריח ארמון שהטיל מדינים כבריחין וארמון לא יבא עמוני וכו׳ ועיי״ש בפירש״י ותוספות, ובהוריות שם באותו המאמר שהטיל מדנים בין ישראל לעמון וכו׳ ועי׳ בד״ס, ושם גם הגי׳ שהטיל מדנים בינו לבין ישראל כבריח לארמון, ובתנחומא מ״ב קרח סי׳ א׳ הדה״ש את נפשע זה קרח שחלק כנגד משה וכו׳ ואין נפשע אלא מריקה ומדינים כבריח ארמון שחלק על הקב״ה ועל משה ועי׳ בתנחומא קרח סי׳ א׳ ובבמ״ר פי״ח סי׳ א׳ וסי׳ י״ד, ומהפתיחה שלפנינו הועתק בערוך ע׳ אח א׳ אח נפשע מקרית עוז זה לוט: 7 מצוות. וכ״ה בכי״ל גם בסמוך ולעיל פעמים שונות ולמטה סי׳ ד׳ תיבות ועי׳ במ״י לעיל צד 519 בד״ה קוושקר וכו׳: 8 קילארין. אוצר, ובכי״ל כתוב קילאדין והגהתי, והאל״ף במקום פתח ובמו שנקוד קילרין לעיל צד 90, וגם בתנחומא מ״ב קדושים סי׳ י״ב נשתבש ג׳ פעמים קלאדין, ולנכון שם בשני כ״י קילארין ובתנחומא שם סי׳ י״ב קלארין, ובכי״ל לקמן פנ״ד בדרש אלהים עמך וכו׳ לפי שחרב וכו׳ ופסקו וכו׳ ולא חסר קילרין שלו וכו׳ ובפנ״ט ושלא חסר קילרין שלו וכו׳, ובערוך ע׳ קלר ב׳ גורס כאן ולקמן שם קילורין ועח״נ:

אהל בגרר, ואויל שפתים (שם שם) זה לוט שהיה אויל בשפתיו שהיה צריך לומר לבנותיו דבר שלקה העולם בו אנו באים לעשות, מה גרם לו, ילבט (שם שם) הביא עליו לובטי ליבוטים, מה להלן לא יבא טמא לכל דבר (דה״ב כג יט) אף כאן לא יבא עמוני ומואבי וגו׳ (דברים כג ד) ויסע משם אברהם:

ד [ויסע משם אברהם] פינה מן ריח רע שהיו א׳ לוט בן אחי אברהם בא על שתי בנותיו: ארצה הנגב שבעה שמות נקראו לו דרום נגב תימן ימין חדר ים וסינין, אתיבון והכת׳ ולא ממדבר הרים (תהלים עה ז), אמר להם אף הוא דרום הוא: אמר ר׳ חייא בר אבא עבר הוית קמי כנשתא דבבלאי בציפרין שמעית מינוקיה יתיבין וקריין ויסע משם אברהם, אמרתי גדולים דברי

5 ילקוט כ׳ פ״ז: 6 ילקוט שם: 7 פסיקתא רבתי פ״ג (ט׳ ב׳): 8 שבת י״ב ב׳, חגיגה כ׳ א׳, יבמות קכ״א א׳:

1 שפתים] גכ, ~ ילבט דפואתי (שם) | שהיה — בשפתיו] שהיה .. בשפתים פ, ל׳ י (שם) | *שהיה דות] ושהיה לפגב. והיה א | צריך] לו ן | 2 העולם בו] ן, בו העולם דפאכתי (שם) | לעשות] פואגבי ושם), ~ אלא ילבט דת | *מה דפואתי (שם), למה ל, מי גב | ילבט] ~ זה לוט י (שם) | שהביא י (שם) | לו גי (שם) | לובטי ליבוטין פ... לבוטים ג, ליבוטי ליבוטים וא2, לבוטי לבוטים כ, לבטי לבוטי׳ ד... לבוטים ת... לבטים י (שם), ליבוטין א1, לבוטים ד1 | 3 יבוא א | יבא וא2 | וגו׳] פ, בקהל יי׳ דואגת... עד עולם כ | 5 פינה] פוא1גכ, פינה מקומו י, פנה דא2ת, פנה משם ה | מריח פ, מפני ריח דוהא2גכתי, משום ריח א1 | הרע ן | שהם א2, שהן א1 | או׳ ג, אומ׳ ן, אומרי׳ א1כ, ~ים פתי, ~ין דא2 | בן — אברהם ל׳ א | בא על] בעל פ | שתי ל׳ כי | 6 שבעה] שמנה פ, שמונה ן, חמשה א1, ה׳ א2 | דרום — וסינין] דרום.. תימנה.. וסינין ל0, דרום נגב ים תימנה וימין חרד וסינים י1, דרום נגב תימנה (תימן ן) ים ויכין (ימין ה) חדר (חרד ג) תימן וחגכ, דרום נגב תימן ים (ים תימן א1) וימין חדר פא1, דרום ותימן נגב [ים] ימין הדר א2, דרום נגב תימן ים וימין חדר וכנינים נ״א וסינים ד, דרום.. נ״א סינים ת | אתיבון] ן, איתיבון פכש, התיבון דגתי, אתיבון (איתיבין א) ליה ל0א | והכת׳] והא כתי׳ פש, ל׳ א | 7 אמר להם] אמ׳ לון תש, ל׳ א | אוף הוא גש | הוא ל׳ וכ | בר אבא ל׳ אגכ | *הוית דא1כת] הויתי ג, הייתי פ, היתה ל, הוינא וי | קומי וג, גבי א2 | 8 כנשתא] כת, כנישתא דפואגי דבבלאי] ד1פואכי, ל׳ דגת | *בציפרין] בציטרין ל, בסיטרין ד1, בציפורין וכ, בציפורי פא, דצפרין דת, דציפורין ג, דציפורי י | ושמעית וי | מינוקיא א1ג, מיינוקייא ן, מנוקיא א2, מינוקי פ, ינקיא י, מינוקא דכת | *יתיבין פוגי] יתבין א, יתיבון דכת, יתובון ל | *וקריין דג0כת] וקרין א, קראין ן, וקריין ואומ׳ י, ל׳ לפג | אברהם] ~ ארצה הנגב אי |

2 לובטי ליבוטים. עינויי עינויים, ועדיפא הגי׳ כמו שכתב לי ידידי ר״ש לאנדויער לובטי לבטים ועי׳ בארטה עטימי׳ שטודיען צד 62 ובמ״י לעיל צד 273 בר״ה אמר ר׳ אבא: 5 פינה. פינה מקומו, ודורש משם משם כלו׳ משם רע של לוט ועי׳ בפירש״י עה״ת ובלק״ט: 6 נקראו לו. לנגב, וכגנון זה הלשון מורגל בב״ר ועי׳ לעיל צד 120 צד 121 צד 132 צד 408 וצד 410, והשמות דרום ונגב רבים במקרא, ותימן דכתיב אמר לצפון תני ולתימן אל תכלאי (ישעיה מ״ג ו׳) עורי צפון ובואי תימן (שה״ש ד׳ ט״ז) ועי׳ לעיל צד 208 וצד 318 וכן תימנה (שמות כ״ו ל״ה) נגבה תימנה (שם שם י״ח), וימין דכתיב צפון וימין אתה בראתם (תהלים פ״ט י״ג) ות״א אם השמאל ואימנה וכו׳ (בראשית י״ג ט׳) אם את לציפונא אנא לדרומא וכו׳ ועי׳ לעיל צד 939, וחדר מפרש בפי׳ ב״ר בדפ״ר דכתיב מן החדר תבא סופה (איוב ל״ז ט׳) וכן בב״ב כ״ה ב׳ מן החדר תבא סופה זו רוח דרומית וממזרים קרה זו רוח צפונית וכו׳ ועי׳ גם בראב״ע איוב שם, וים דכת׳ ממזרח וממערב מצפון ומים (תהלים ק״ז ג׳) ובתרגום שם ומן ימא דרומא, ובפי׳ ב״ר שם ובכי״ט מפרש דכתיב משא מדבר ים כסופות בנגב לחלוף (ישעיה כ״א א׳), וסינין דכתיב ואלה מארץ סינים (שם מ״ט י״ב) ובתרגום שם מארע דרומא ועי׳ ביפ״ת ושם כתב עוד על גירסת כנינים לא ידעתיה, וגי׳ זו וכנינים נ״א וסינים (סינים) איתא רק בדפוסי׳ ובכי״ת המאוחר, ובכי״ל איתא וסינין ובילקוט וסינים ובשאר הכ״י ל״ג וסינים, ובכי״ח ובכי״ג וכי״כ מונה דרום נגב תימנה וכו׳ ומסיים תימן, וכן בפירוש השני בפי׳ ב״ר בדפ״ר ז׳ שמות נקראו לו דרום נגב תימנ׳ ים וימין חדרי תימן וצ״ל חדר ותימן כמו שהובא בא״א מפירש״י, והשם חדר איתא גם במדרש דפ״ר וד״ו, ונשמט כבר בד׳ קראקא א׳, ושם איתא עוד הפירוש במ״כ חדר חדרי תימן, ובד׳ אמשט׳ ת״א וד׳ שטעטטין וד׳ ווילנא הגיהו ושיבשו במ״כ תימן חדרי תימן: והכת׳ ולא ממדבר וכו׳. והרים הוא דרום וכמו שמתורגם שם ולא מן צפונא דמדבריא ומן דרומא אתר טוריא: 7 אמר להם. הלשון מגומגם במאמר הסתמי, וביפ״ת שיער להגיה אלא, ובפי׳ ב״ר בדפ״ר גורס ומפרש אמ׳ לון אוף הוא דרום הוא כלומ׳ ודאי הדין כמו כן היה יכול לומר הרים, ובא״א הועתק ודאי הדין עמו כמו כן וכו׳: עבר הוית וכו׳. עובר הייתי לפני בית הכנסת של בבליים בציפורין ושמעתי התינוקות יושבים וקורים הפ׳ ויסע משם אברהם אמרתי וכו׳, ובכי״ל נשתבש עבר היתה וכו׳ בציטרין שמעית יתובון ויסע וכו׳ והגהתי ועח״נ, וכן לעיל צד 84 לציפרין, ור׳ חייא בר אבא עלה מבבל לא״י ומושבו היה בטבריא והיה גם בציפורין כדאיתא בירוש׳ ברכות פ״ג ו׳ א׳ כד דמך ר׳ יודה נשיאה וכו׳ דחף ר׳ חייא בר אבא לר׳ זעירא בכנישתא דגופנה דציפורין וכו׳ ושם תעניות פ״ד ס״ט ב׳ דרשה ר׳ חייה בר בא לציפוראיי וכו׳ ושם הוריות פ״ג מ״ח ב׳ ר״ח הוה מיסתמיך בר׳ חייה בר בא בציפרין וכו׳, ובכי״א א׳ וב׳ וכי״ג ובי״כ הגי׳ כאן רק אמר ר׳ חייא כמו רחב״א ר׳ חייא סתם בהרבה מקומות ועי׳ במבה״י פ״ב א׳ ובאגה״א ח״ב צד 174, וכנישתא דבבלאי בציפורין הוזכרה גם בירוש׳ שבת פ״ו ח׳ א׳ ועי׳ במבה״י ד׳ א׳, ובפסי״ר פ״ג המאמר באריכות ומתחיל שם ר׳ חייא בר אבא נכנס לבית [הכנסת] ושמע שהיה קורין ויסע משם וכו׳: 8 גדולים וכו׳. כגנון הלשון כמו בשבת שם א״ר ישמעאל וכו׳ אמר כמה גדולים דברי הכמים שהיו אומרים וכו׳ וכן בחגיגה שם א״ר ישמעאל כמה גדולים וכו׳ וביבמות שם א״ר עקיבא וכו׳ אמרתי באותה שעה כמה גדולים דברי הכמים שאמרו וכו׳:

חכמים שאמ״ו הוהר בגחלתן שמא תיכווה שנשיכתן נשיכת שועל וגו׳ שמשעה שפירש אבינו אברהם מלוט היתה פרישתו פרישת עולם :

ויגר בגרר בגרריקי :

ב) ויאמר אברהם אל שרה אשתו אחתי היא וגו׳ על כורחה בלא טובתה :

ג) ויבא אלהים אל אבימלך בחלום הלילה מה בין נביאי ישראל לנביאי אומות העולם ,

1 אבות פ״ב מ״י, אדר״נ נו״א פט״ו, נו״ב פכ״ט : 3 ילקוט שם: 4 ילקוט רמז פ״ח : 6 ילקוט שם, ילק׳ משלי ר׳ תתקנ״ג, ילק׳ איוב ר׳ תתל״ו, לקמן פע״ד ויקרא רבה פ״א סי׳ י״ג :

1 שאמרו] שאומ׳ י, ל׳ ב | הוהר] פא׳נבי, הוי זהיר דוא׳ת | בגחלתן] פואבתי, מגחלתן דנ | שמא] שלא פונבתי | תכווה ו, תכוות דפאנבתי | נשיכת שועל וגו׳] נשיכת שועל ועקיצתן עקיצת עקרב ולחישתן לחישת שרף וכל (ואת כל א׳) דבריהם כגחלי אש א, נשיכת שועל ולחישתן . . שרף ועקיצתן . . עקרב וכל . . אש ו, נשיכת שועל (שרף ג) ועקיצתן . . עקרב וכל דבריהם (דבריהן ג) . . אש גב, נשיכת נחש וכל . . אש תי, וגו׳ (וגו׳ ד׳) וכל דבריהם . . אש ד, נשיכת שועל ועקיצתן . . עקרב פ | משעה י | שנתפרש ני | 2 אברהם אבינו וי, אברהם פאנ | 3 *בגרדיקי דת] בגרדקי א׳ב, בגרר דיקי ו׳, בערדקי פ, בצידקי ל, בצדקי יש, בצדוקי ונ, בצרקי ר׳ | 4 ויאמר . . וגו׳ | ויאמר . . אחותי (אחתי ג) היא אגב, ויאמר אברהם על . . אחותי היא ד, ויאמר . . אל . . . אשתו אחתי הי׳ ויש׳ אבימל׳ מלי גר׳ ויק׳ את שר׳ ו, ויאמר . . על . . אחותי היא וישלח אבימלך ויקח את שרה ת, ויאמר . . אל . . אחותי היא וישלח אבימלך פ, וישלח אבימלך מלך גרר ויקח את שרה ר״י, וישלח אבימלך ויקח את שרה ה, ויקח את שרה ר׳ | על כרחה ואנב, בעל כרחה ר׳, איפשר אלא לקחה בעל כרחה י׳ | שלא בטובתה | 6 ○ויבא] ויבוא ד | *אל — הלילה פהאנבתי] אל אבימלך וגו׳ ל, וגו׳ בחלום הלילה ד | מה] בא וראה ~ פ (ועי׳ בס״י) | ישראל אומות ע״א ת | אומות העולם] ישראל ת |

1 הוהר וכו׳. באבות שם לפנינו הם אמרו שלשה דברים ר׳ אליעזר אומר יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך ואל תהי נוח לכעוס ושוב יום אחד לפני מיתתך והוי מתחמם כנגד אורן של חכמים והוי זהיר בגחלתן שלא תכוה שנשיכתן נשיכת שועל ועקיצתן עקיצת עקרב ולחישתן לחישת שרף וכל דבריהם כגחלי אש. ובמתניתא [illegible] נשיכת שועל ועקיצתן [illegible] שנשיכתן נשיכת נ ח ש וכו׳ ועי׳ גם במדרש שמואל על פרקי אבות, וכן הגירסאות כאן כגחלתן ומגחלתן שמא ושלא שועל ונחש, והגי׳ הזהר ליתא בנוסחאות המשנה ואיתא עוד בארבעה כ״י ובילקוט. ובאדר״נ נו״א ריש פט״ו איתא רק והם אמרו שלשה דברים [illegible] ועוד ג׳ דברים וכו׳ [illegible] משום ר׳ יהודה ברבי אלעאי שאמר משום רבי אלעאי אבין שאמר משום רבי אליעזר הגדול שוב יום אחד וכו׳ והוי מתחמם וכו׳ הוי זהיר בגחלתן שלא (שמא) תכוה שנשיכתן נשיכת שועל ועקיצתן עקיצת עקרב אף כל דבריהם וכו׳, ובנו״ב סוף פכ״ט והוי זהיר בגחלתן שלא וכו׳ שנשיכתן נשיכת שועל ולחישתן לחישת שרף, וכבר הביא הרב המאירי הראיה מאדר״נ שיש עירבובי מאמרים במשנה אבות שם ועי׳ מ״ש רד״ץ האפפמאן בספרו דיא ערסטע משנה וכו׳ צד 30, ובפסי״ר שם איתא אמר יפה שנו חכמים הוי זהיר בגחלתן שלא תכוה שנשיכתן נשיכת שועל ועקיצתן וכו׳ ולחישתן לחישת שרף ולמה אמר (כלו׳ ר׳ חייא בר אבא) הדבר היה מפני שכתב למעלה ותהרין שתי בנות לוט מאביהן וכו׳, ובכי״ל קיצר לשון המשנה בסימן וגו׳ המורגל בקיצור פסוקי המקרא וגם בדפ״ר שנשיכתן וגו׳ וכל דבריהם כגחלי אש: 3 בגרדיקי. בכי״ל הגי׳ וזה בצידקי ובו״ה בפירוש השני שבפי׳ ב״ר בדפ״ר ויגר בגרר בצדקי, וכתב שם בירושלמי בכל מקום משנה שמות כמו מדבר שור באורחא חלוצא (ועי׳ לעיל צד 454) בפסיקת׳ אף כאן בגרר בצרקי (כ״ה [illegible] ובירוש׳ שביעית [illegible] הזוכר ר׳ שובתי דצדוקי ושם דמאי פ״ב כ״ב ג׳ ר׳ אלכסנדרא דצדוקא, אבן צדוקי (צדוקא) שם מקום בגליל ועי׳ במבה״י [illegible] אל אבימלך מלך פלשתים גררה לגרדיקי, וכן [illegible] מלך פלשתים גררה (כ ו א), וכן [illegible] בשני המקומות בגרר לגרר ועי׳ בערוך השי׳ שם), ועיד לקמן פס״ד גם בכי״ל גזרו וכו׳ שבגרדיקי, ובאותו המאמר בירוש׳ שביעית פ״ו ל״ו ג׳ שבגרדיקו, ובשכל טוב [illegible] גרדיקי או גרדיקי הוא שם גרר [illegible][1]) [illegible] צד 124 וצד 240, ועי׳ גם נייבויער געאגראפיע צד 65, ובכי״ם הגי׳ בערדקי, ובתרי״ב מתורגם בפסוק שלאחריו מלך גרר מלכא דערד: 4 אל שרה. במדרש הפ״ר וד״ו ובכי״ת הגי׳ על שרה וכן מתורגם בת״א ובתרי״א ואמר אברהם על שרה והוא כפירוש אל שרה על שרה ועי׳ גם ברש״י וברמב״ן וברד״ק, והדרש על כורחה וכו׳ מוסב על ראש הפסוק וכמו שמפרש בפירש״י עה״ת ויאמר אברהם כאן לא נטל רשות אלא על כרחה שלא בטובתה לפי שכבר לוקחה לבית פרעה על ידי כן, וכן בלק״ט ויאמר אברהם וכו׳ אחותי היא על כרחה שלא בטובתה שהרי בראשונה אמר לה אמרי נא אחותי את והיא [illegible] ולפי הגי׳ בכי״פ וכי״ו וכי״ה וכי״ת וכפי׳ ב״ר ובילקוט דרשו סוף הפסוק וישלח אבימלך וכו׳ ויקח את שרה, ובילקוט בדפ״ר נוסף עוד איפשר אלא לקחה בעל כורחה [illegible] וכתיבת כורחה בוי״ו כמו ביופיו לעיל צד 481 ועי״ש בס״י: 6 מה בין וכו׳. מאמרים אלו נסדרו גם לקמן פע״ד לפ׳ ויבא אלהים אל לבן וכו׳ בחלום הלילה [illegible] וכן סדר המאמרים ומנינם בכי״פ ובכי״א א׳ וב׳ ובכי״ג ובכי״ב (ומקוטע קצת בכי״ג ובכי״כ), והמאמר השני א״ר יוסי (ר׳ יוסי ב״ב) רחוק וכו׳ והמאמר הרביעי [illegible] ואין הקב״ה נגלה וכו׳ אלא באדם וכו׳, ובדפוסים כאן ובכי״ת ליתא המאמר א״ר אלעזר בן מנחם רחוק וכו׳ ומזה המאמר לא הועתק גם בילקוט כאן, ובכי״ו וכי״ח איתא זה המאמר וליתא המאמר א״ר יוסי רחוק וכו׳, וכ״ה בכי״ל ובדפוסי׳ לקמן פע״ד, ושם [illegible] סדר כל המאמרים כמו בכי״ל גם כאן בשאר הכ״י

[1] Γεραριτική.

ר׳ חמא בר׳ חנינה אמר אין הקב״ה נגלה על נביאי אומות העולם אלא בחצי דיבר היך דאת אמר ויקר אלהים אל בלעם (במדבר כג ד). אמר ר׳ יששכר דכפר מנדי אין הלשון הזה ויקר אלא לשון טומאה היך דאת אמר מקרה לילה (דברים כג יא), אבל נביאי ישראל בדיבור שלם בלשון חיבה בלשון קדושה בלשון שמלאכי שרת מקלסין אותו שנ׳ וקרא זה אל זה ואמר קדוש קדוש קדוש ייי צבאות מלא כל הארץ כבודו (ישעיה ו ג): אמר ר׳ יוסי רחוק מרשעים ייי (משלי טו כט) אילו נביאי אומות העולם ותפילת צדיקים ישמע (שם שם) אילו נביאי ישראל: אמר ר׳ יוסי בן ביבה אין הקב״ה נגלה על נביאי אומות העולם אלא בשעה שדרך בני אדם לפרוש אילו מאילו הה״ד בשעיפים מחזיונות לילה (איוב ד יג) ואלי דבר יגנב וגו׳ (שם שם יב): אמר ר׳ לעזר בן מנחם

2 תנחומא מ״ב ויקרא סי׳ כ״ד:

1 ר׳ חמא] פ, ר׳ חמא (חנינא ת) בר׳ (בר וא׳ת) חנינה (חנינא וא[1], חמא ת) ור׳ יששכר דכפר מנדי ~ דוא׳ת, ר׳ חמא בר׳ . . ור׳ יששכר . . מנדו ~ גי (איוב) | בר׳ חנינה] בר׳ חניג׳ ג, בר חנינה פ, . . חננה ן, . . חנינא אבי (שם), ל׳ דת | נביאי ל׳ פאגי (משלי) | אומות העולם] מכחישי ת׳ ת | דבר ג, דיבור דוהא[2]י, דבור פא[1]כתי (שם) | 2 דכפר מנדי] דכפר מנדו ת, ל׳ גי (שם) | לשון זה ג, לשון א׳י | 3 מקרה] כי יהיה בך איש אשר לא יהיה טהור ~ דואגכתי, אשר. . טהור ~ פ | אבל] אלא וגכ | לנביאי ישראל ח, לנביאי ישראל אינו נגלה אלא י (איוב), בנביאי ישראל כתי׳ ויקרא י (משלי), לישראל נגלה י | בדיבור שלם] בדבור שלם י (משלי), בלשון שלם ן, בדיבור א[1], בדבור א[2]כ, בדיבור שלם ויקרא פ, ל׳ י | בלשון חיבה] לשון חיבה פ, ל׳ י | 4 לשון קדושה פ, בלשון קדושה בלשון טהרה בלשון מלוכה א[2], בלשון טהרה בלשון מלוכה כ, בלשון טהרה בלשון קדושה בלשון ברור ויקרא אל משה י | לשון פ | שרת] ג, השרת דפואבתי | מקבלין ג | אותו] בו וא[1], ל׳ י (איוב) | *קדוש — כבוד] קד׳ ק׳ ק׳ ייי צב׳ מ׳כ׳ה׳כ׳ ל, ק׳ק׳ק׳ ייי צבא׳ ן, ק׳ ק׳ ק׳ פח, קדוש וגו׳ ד, קדוש ת, וגו׳ י, ל׳ אגכי (שם) | 5 אמר — ישראל ל׳ וחי (שם) | ר׳ יוסי] ~ בן ביבה דגת, בר ביבא פ, בן בינה כ, בר ביזנא א | מרשעים ייי] פא[1]כי (משלי), ייי מרשעים דתי, ייי מרשעים (מרשע׳ ייי ג) ותפלת (ותפילת ג) צדיקים ישמע א[2]ג | 6 אילו] רחוק מרשע׳ ייי אילו ג, רחוק ייי מרשעים אלו א[2] | *ישמע פאי (שם)] נשמעה ל, נשמעת דתי | *בן ביבה] בר ביבא פ, בן ביכה ל, בן בינה וב, בר ביסא י (איוב), בר ביזנא א, ל׳ דת | 7 נביאי ל׳ פואגכ | מכחישי השם ת | לפרש אב, באין לפרוש ן | אילו מאילו] פן, אלו מאלו חגכי, זה מזה דאת | 8 בסעיפים תי | לילה] ~ בנפל (בנפול חי) תרדמה על אנשים פוחי, בנפ׳ תרד׳ על אנשים בתנומות עלי משכב ג | **ואלי] ואמ׳ ל | יגנב] ן, יגונב דפחגבתי | וגו׳] ותקח אזני שמץ מנהו ן | אמר — ויקרא ל׳ דתי | אלעזר פוהאגכ | בן מנחם] וא[2]ג, בר׳ . . א[1] בר. . כ, ל׳ פ |

(חוץ מכי״ת) וילקוט כאן ולקמן פפ״ד בכי״ל וגם בדפוסי׳ שם, ובדפוסי׳ כאן ובכי״ת סירסו המאמר א״ר יוסי אין הקב״ה נגלה וכו׳ אלא בשעה שדרך בני אדם לפרוש וכו׳ והמאמר מה בין וכו׳ משל למלך שהיה וכו׳ בטרקלין וכו׳ לפני המאמר מה בין וכו׳ אלא בחצי דיבור וכו׳ והמאמר א״ר יוסי בן ביבה רחוק וכו׳, ובוי״ר סדר המאמרים מה בין וכו׳ אלא בחצי דיבור וכו׳ א״ר אלעאי (וצ״ל אלעזר) בר מנחם כתיב רחוק וכו׳ א״ר יוסי אין הקב״ה נגלה וכו׳ ר׳ חנינא בר פפא ורבנין וכו׳ משל למלך וכו׳, ובילק׳ איוב שם הועתקו המאמרים לפי סגנונם וסדרם מב״ר לפי הסדר שלפנינו ולא מויקרא רבה כמו שנכמן שם, ושם ליתא כמו בכי״ו וכי״ת המאמר א״ר יוסי רחוק וכו׳, וממאמר ר׳ אלעזר בן מנחם הועתק שם בהשמטת שם האומר ואין הקב״ה נגלה וכו׳ ומסיים שם בסוף הענין הוי רחוק וכו׳ ועח״נ, ובילק׳ משלי נסמן ב״ר וקטע שם אבל בנביאי ישראל כתי׳ ויקרא בדבור שלם בלשון חבה בלשון קדושה וכו׳ ורמז שם בדפ״ר כתיב באיוב: 1 בחצי דיבר. וכן לעיל צד 457 לדיבר ועיי״ש במ״י, ולקמן שם הגי׳ גם בכי״ל בחצי דיבור: 3 לשון טומאה. מפרש בפי׳ ב״ר כי״ט שהיה דומה כמו שהיה מדבר עם בר עמא, ובפי׳ ב״ר בדפ״ר שהיה דומה לפני הקב״ה כאילו מדבר עם טמא: בדיבור שלם. בכי״פ נוסף פירושו בדיבור שלם ויקרא, והוא לשון חיבה וכו׳ לשון שמלאכי שרת מקלסין אותו שנ׳ וקרא זה אל זה וכו׳, ובוי״ר שם מה בין נביאי וכו׳ ר׳ חמא בר חנינא ור׳ יששכר דכפר מגדי (כ״ה שם בדפ״ר וד״ו) ר׳ חמא בר חנינא אמר אין הקב״ה נגלה על אומות העולם אלא בחצי דיבור כמה דתמר ויקר וכו׳ אל בלעם אבל נביאי ישראל בדבור שלם שנאמר ויקרא אל משה ור׳ יששכר דכפר מגדי אמר כך יהא שכרן (ועי׳ לקמן פע״ד) אין לשון ויקר אלא לשון טומאה כמה דתמר אשר לא יהיה טהור מקרה לילה אבל נביאי ישראל בלשון קדושה בלשון טהרת בלשון ברור בלשון שמלאכי השרת מקלסין בו להקב״ה כמה דתמר וקרא זה אל זה ואמר (ונר׳ שמשם גובע׳ גי׳ הילקוט כאן בלשון טהרה בלשון קדושה בלשון ברור ויקרא וכו׳ ועח״נ), ובתנחומא מ״ב שם אמר ר׳ יששכר כשהקב״ה נגלה על הרשעים הוא נגלה עליהם בלשון טומאה (כן הגי׳ הנכונה שם בשלשה כ״י) שנאמר ויקר אלהים אל בלעם אין ויקר אלא לשון טומאה שנאמר אשר לא יהיה טהור מקרה לילה אבל כשהוא נגלה על הצדיקים בלשון טהרה הוא נגלה עליהן שנאמר ויקרא אל משה וגו׳: 5 אמר ר׳ יוסי. כ״ה בכי״ל, ובמאמר שלאחריו א״ר יוסי בן ביכה והגהתי בן ביבה, ולקמן פע״ד הגי׳ בכי״ל אמר ר׳ יוסי אין הקב״ה נגלה וכו׳ ובדפוסי׳ שם ר׳ יוסי בר חנינה אמר אין וכו׳ וקשה לברר שמות האומרים ועח״נ ועי״ע במבה״י ע׳ ר׳ יוסי בר ביבי: רחוק מרשעים וכו׳. וכ״ה כאן עוד בארבעה כ״י ובילק׳ משלי, ולמטה במאמר ר״א בן מנחם בכי״ל ועוד בששה כ״י ובילק׳ איוב וכן בכי״ל לקמן פע״ד, ובמקרא כתוב רחוק ייי מרשעים ותפלת צדיקים ישמע, ואולי נשתבש זה הכתוב מלה״כ רחוק מרשעים ישועה (תהלים קי״ט קנ״ה), ובכי״ל נשתבש עוד בב׳ הפעמים נשמעה וכן לקמן פע״ד ועח״נ: 7 הה״ד בשעיפים. בכי״ל לקמן שם בסעיפים מחזיונות לילה וג׳ ואלי דבר יגנב וגו׳, והוראת סעף פרש חלק וכן סעפים שנאתי (שם קי״ט קי״ג) ולעיל צד 431 חדרש כרעפי וכו׳ הפורשים ועיי״ש במ״י וגעזעניוס־בוהל ע׳ סעף, ובמעין גנים איוב שם הועתק ומפרש אמר ר׳ יוסי אין הקב״ה נגלה על נביאי בשר ודם שהם אומות העולם אלא בלילה בשעה שבני אדם פורשין [זה] מזה דכתיב בסעיפים מחזיונות לילה שנאמ׳ אז יגלה אזן אנשים (איוב

רחוק מרשעים יי׳ אילו נביאי האומות ותפילת צדיקים ישמע אילו נביאי ישראל ואין הקב״ה נגלה על האומות אלא כאדם שבא מרחוק היך דאת אמר מארץ רחוקה באו אלי (ישעיה לט ג). אבל נביאי ישראל מיד וירא (בראשית יח א) ויקרא (ויקרא א א): מה בין נביאי ישראל לנביאי אומות, ר׳ חנגא אמר למלך שהיה הוא ואוהבו בטרקלין והוא תילה את הוילון מדבר עם אוהבו. רבנין אמ׳ למלך שהיה לו אשה ופילגש כשבא אצל אשתו בא אצלה בפרהסיא וכשבא אל פילגשו בא אצלה

1 נאמ׳ רחוק ח | מרשעים ייי] פוחא׳גב, ייי מרשעים א׳ | אומות העולם פוחאגב | *ישמע פחאגן נשמעת לו. נס ב | 2 *נגלה פחאגבי (שם)] מגלה ג, לי ל׳ אל ו | אומות העולם פואגי (שם) נביאי אומות העולם חב | שבא] כי (שם), שהוא בא פואג | מרחוק] פות, ממרחק אבי (שם), מדרך מרחק ג | *רחוקה פחאגי (שם)] רחוק ו, רחוקת מאד ל | אלי] ו (שם), ~ מכבל פוהאגב | 3 *וירא ואב] שנ וירא אליו ת וירא וירא לפ וירא וירא ג, לי י (שם) | ויקרא] פואגבי (שם) ויקרא אל משה וידבר ה׳ אליו ח ישראל] אומות העולם ח | 4 אומות העולם דפואגבי, מכחישי השם ת, ישראל ח | ר׳ חנינא (חננא א², חנני ג, חיננא ב) בר פפא פאגבי (שם), ר׳ חנגא (חנינא ת) בר פפא ורבנן ר׳ חנגא (חנינא ת) בר פפא דות | למלך] וא׳גבי, משל ~ דפא׳ת | ואוהבו] פגי (שם), שהיה הוא ואוהבו שי, שהוא נתון ואוהבו א׳, שהוא . . הוא ואוהבו כ, שהוא ואוהבו נתון א׳, שהית נתון הוא ואוהבו ת, שהית . . הוא ואהובו ד, שהית בחדר ואוהבו ו | בטריקלין גב | והוא — את הווילון] פ, והוא . . את הווילון ו, והוא . . את הבילון ג, והוא תולה הווילון י (שם), והית תולת את תווילון י׳, וילון (ווילון ד׳) מונח ביניהם דת, ווילון הוא מתוח ביניהן (ווילון כתות ביניהם א׳) והוא תולה את הוילון א, ובולון הוא מתוח ביניהם והוא . . הבילון כ | מדבר — אוהבו] ג, ומדבר . . אוהבו פאי, ומדבר עמו ו, כל זמן שהוא רוצה עם אוהבו מדבר עם אוהבו כ, כל זמן שהית רוצת לדבר עם אוהבו היה קופל את הווילון ומדבר עמו אבל לנביאי אומות העולם (מכחישי השם ת) אינו מקפל אותו (הווילון ת) אלא מדבר עמהם מאחורי (מדבר מאחורי ת) תווילון דת | 5 למלך] משל ~ פח | שיש א | וילון לי ל | אשה ופלגש פחאי (שם), פילגש ואשה כ, פלגש י | כשבא] פ, כשהוא בא אגי, וכשבא ח, וכשהוא בא כ, כשהוא הולך דת, וכשרוצה לדבר ו | אל א, עם ו | בא] א׳, הוא בא פחא׳גבי, הוא הולך ד, הולך ת, מדבר הוא ו | אצלה] כ, עמה ו, לי דפהאנתי | וכשהוא בא פחא׳גב, כשהוא בא א׳י, וכשהוא הולך דת, וכשרוצה לדבר ו | אל אי, עם ו | פילגשו] וא׳גבי (שם), פלגשו פחא׳י, פלגשתו דת | בא] ח, הוא בא פאגבי, הולך דת, הוא מדבר ו | אצלה פא׳גב, אליה א׳, עמה ו, לי דחתי

ל״ג מ״ו), ובכי״ג בסעיפים מחזיונות לילה בנפ׳ תרד׳ על אנשים בתנומות עלי משכב נתערבו הפסוקים איוב ד׳ י״ג ושם ל״ג ט״ו, ובוי״ר שם א״ר יוסי אין הקב״ה נגלה על אומות העולם אלא בלילה בשעה שדרך בני אדם פורשים זה מזה הבתי בסעיפים מחזיונות לילה בנפול וגו׳ ואלי דבר יגונב וגו׳, ובתנחומא מ״ב שם וירא אלהים אל יעקב עוד וזש״ה ואלי דבר יגונב ותקח אזני שמץ מנהו בסעיפים וכו׳ בנפול תרדמה וכו׳ ואלי דבר יגונב כשהקב״ה נגלה על הרשעים בגניבה הוא נגלה עליהם בלילה וכו׳ אבל כשהוא נגלה על הצדיקים בפרהסיא הוא נגלה עליהן אמר ר׳ יששכר וכו׳ כשהקב״ה נגלה על הרשעים נגלה בלילה לפי שמעשיהן חשוכין כלילה לכך הוא הוא נגלה עליהן בלילה שנ׳ ויבא אלהים אל לבן בחלום הלילה אבל כשהוא בא אצל צדיק מה כתיב וירא אלהים אל יעקב עוד: 2 שבא מרחוק. ולכן כתוב באבימלך ובלעם ולבן ויבא אלהים אל וכו׳ וזה הלשון טעמו מרחוק היך דאת אמר מארץ רחוקה באו אלי, ובוי״ר שם אמר ר״א בר מנחם כתיב רחוק מרשעים יי׳ (כ״ה בדפ״ר) וכתיב ותפלת צדיקים ישמע רחוק מרשעים אלו נביאי אומות העולם ותפלת צדיקים ישמע אלו נביאי ישראל אתה מוצא אין הקב״ה נגלה על אומות העולם אלא כאדם שבא מארץ רחוקה כמה (בדפ״ר הכמה) דתימר מארץ רחוקה באו אלי אבל נביאי ישראל מיד וירא ויקרא ועיי״ש בחי׳ רד״ל, והגהתי גם כאן מיד וירא ויקרא ועח״נ, ובכי״ל וכי״ם הגי׳ מיד וירא ווירא ויקרא, ובכי״ג מיד וירא וירא ויקרא, ואולי כוונו גם לפ׳ וירא אלהים אל יעקב וכו׳ שנדרש בתנחומא מ״ב שם, או לפ׳ וירא יי׳ אל אברם (בראשית י״ב ז׳) או לפ׳ וירא אליו יי׳ (כ״ו ב׳) שכתיב ביצחק, ואפשר שצ״ל וירא וארא ויקרא: 4 והוא תולה וכו׳. הלשון קצר, ועם הגי׳ שלפנינו מסכמת הגי׳ בכי״פ וכי״ו וכי״ג וכי״כ ובילקוט דפ״ר כאן ובילק׳ איוב (והגי׳ בילון גם בח״ג לעיל צד 334 ועי׳ שם ובמ״י לעיל צד 265), וגם בפי׳ ב״ר בי״ם הגי׳ תולה את הוילון ומפרש שם מגדיר את הוילון להתראות פנים וצ״ע, ובפי׳ השני שבפי׳ ב״ר בדפ״ר מפרש למלך שהיה הוא ואוהבו בטרקלין וביניהם וילון כשהוא מדבר הוא מקפל את הוילון ומדבר עם אוהבו אבל לאומות העולם אין מקפל אלא דרך גניבה מדבר עמהם, ואולי נובע׳ משם הגי׳ שבדפוסי׳ ועי׳ במ״י לעיל צד 484, ולקמן פע״ד הגי׳ בכי״ל ר׳ חנגא ור׳ סימון ר׳ חנגא אמר למלך ואוהבו שהיו נתונים בטריקלין (ועי׳ במ״י לעיל צד 88 כל שעה שמבקש לדבר עמו מדבר, ובדפוסי׳ שם ר׳ חנגא בר פפא ור׳ סימון ר׳ חנגא בר פפא אמר למלך ואוהבו שהיו נתונים בטרקלין כל שעה שהוא מבקש הוא מדבר עם אוהבו, ועוד שם נ״א למלך ואוהבו וכו׳ בטרקלין וביניהם וילון כל שעה שהוא מבקש לדבר עם אוהבו מקפל את הוילון ומדבר עמו ועיי״ש, ובסגנון אחר בוי״ר שם ר׳ חנינא בר פפא ורבנין ר׳ חיננא (כ״ה בדפ״ר) בר פפא אמר משל למלך שהיה הוא ואוהבו בטרקלין וביניהם וילון כשהיה מדבר עם אוהבו מקפל את וילון עד שרואהו פנים אל פנים ומדבר עמו אבל לאחרים אינו עושה כן אלא מדבר עמהם ומחיצת הוילון פרוסה ואינן רואין אותו: 5 כשבא אצל וכו׳. לקמן פע״ד בכי״ל ר׳ סימון אמר למלך וכו׳ בשעה שבא אל אשתו בא בפרהסיא ובפילגש בממונית (ועי׳ לעיל צד 158) כך וכו׳ על נביאי אומות העולם וכו׳ ויבא וכו׳ אל בלעם לילה אל אבימלך בחלום הלילה, ובדפוסי׳ שם ר׳ סימון אמר וכו׳ בשעה שהוא בא אצל וכו׳ ובשעה שהוא בא אצל פילגשו הוא בא בטמטמונית כך וכו׳ על אומות העולם וכו׳ ויבא וכו׳ אל בלעם לילה ויבא אלהים אל אבימלך בחלום הלילה ויבא אלהים אל לבן בחלום הלילה, ובוי״ר שם ורבנן אמרי משל למלך וכו׳ כשהוא הולך אצל אשתו הולך בפרהסיא וכשהוא הולך אצל פילגשו הולך בטמטמונית (כ״ה בדפ״ר הי״ו) כך וכו׳ על אומות העולם וכו׳ שנ׳ ויבא אלהים אל אבימלך בחלום הלילה ויבא וכו׳ אל לבן הארמי בחלום הלילה ויבא וכו׳ אל בלעם לילה, ומסיים שם אבל נביאי ישראל ביום והוא יושב פתח האהל כחום היום (בראשית י״ח א׳) ויהי ביום דבר יי׳ אל משה (שמות ו׳ כ״ח) אלה תולדות אהרן ומשה ביום דבר יי׳ את משה

בסתר כך אין הקב״ה נגלה על נביאי האומות אלא בלילה ויבא אלהים אל בלעם לילה (במדבר כב כ), אל לבן לילה, אל אבימלך לילה:

הנך מת על האשה וגו׳ מיכן שאין התרייה בבני נח:

והיא בעולת בעל אמר ר׳ אחא בעלה נתעטר בה והיא לא נתעטרה בבעלה, רבנין אמ׳ מרתא דבעלה, בכל מקום האיש גוזר ברם הכא כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה (בראשית כא יב):

ד) ואבימלך לא קרב אליה וגו׳ הגוי גם צדיק תהרג אם כן דנתה לדור המבול ו ולדור הפלגה צדיקים היו, אמר ר׳ ברכיה אי גוי תהרג צדיק תהרג:

ה) הלא היא אמר לי אחתי היא והיא גם היא היא וחמריה וגמליה ובני ביתה:

3 ילקוט ר׳ פ״ח, לעיל לד 325 וש״נ, בבא קמא נ״ב א׳, מכות ס׳ ב׳: 4 ילקוט ר׳ פ״ס, לעיל לד 470: 7 ילקוט רמז ל׳, תנחומא מ״ב ויקא סי׳ כ״ה, פסיקתא רבתי פמ״ב (קע״ו ב׳): 9 ילקוט שם, תנחומא מ״ב שם, פסיקתא רבתי שם:

1 בסתר] בסטמונית ן, בסטמוניות דפאכתי(שם), בסטמוגות ח | נביאי] וגת, ל׳ דפחאכי | אומות ג, אומות העולם דפואכי, מכחישי השם ת | בלעם לילה] אבימלך בחלום הלילה פ | 2 אל לבן לילה] ויבא אלהים אל לבן הארמי בחלום הלילה דוחאגכי, ויבא אלהים . . הארמי ת, ויבא . . אל בלעם לילה פ | אל אבימלך לילה] ויבא אלהים אל אבימלך בחלום הלילה דוחאגכת, ויבא . . אל לבן הארמי בחלום הלילה פ, ויבא . . אל אבימלך בחלום הלילה הוי רחוק מרשעים יי׳ אלו נביאי אומות העולם ותפלת צדיקים ישמע אלו נביאי ישראל י (שם), אבל נביאי ישראל ביום והוא יושב פתח האהל כחם היום ויהי ביום דבר יי׳ אלה תולדות אהרן ומשה ביום דבר יי׳ י | 3 הנך — וגו׳] ויאמר לו הנך מת א, ויאמר . . מת על האשה אשר לקחת פגב, ויאמר . . לקחת והי׳ בעולת בעל ן, ויבא אלהים אל אבימלך ויאמר . . אשר וגו׳ ד, ויבא . . אשר לקחת ת | מיכן] פוג, מכאן דאכתר[1], מיכאן י[1] | התרייה] וג, התראה דפכתר[1]י, מיתה א | לבני פר[1], על בני א | 4 בעלת פג | ר׳ אחא] פואגב, רב אחא דע, רבי | 5 מרתה אכי, מרתית פחג | של בעלה א | גוזר] ~ ותא׳ ואשתו מקיימת ן | **שמע בקולה] וגו׳ ל | 7 ואבימלך — אליה ל׳ חא | *וגו׳ — תהרג ד] ויאמר יי׳ (אדני פ) הגוי . . תהרוג פגי, ויאמר . . תהרג ת, הגוי . . תהרוג חא, וגו׳ ל | אם] פוחא[2]גבי, אמר ~ דא[1]ת | כן] וחתי, כך דפאגב | דנתה] וגכי, דנת דפחאת | דור י, בדור ג | הפלגה פ | 8 ובדור ג | המבול פ | אי גוי] ד[1]וי[1], אם גוי א, אי גוי זה ד, אם . . זה פת, איזה ג, איזו ש, אינו אומ׳ ן | תהרג] א[1]ג, תהרוג דפא[1]תשי, תהרוג צדיק אלא ן | תהרג] א[2]ג, תהרוג דפוא[1]תשי | 9 אחותי היא א[1]גת, אחותי פי, וגו׳ ד | *והיא גם היא דוא[2]י] והיא גם היא אמרה ת, והיא גם היא אמרה אחי הוא חא[1]גש, וגו׳ ל | היא] אף שי, ל׳ פא[2]ג | וחמריה וגמליה] וחמריא וגמליא חאג, וגמליא וחמריא פ, חמריא וגמליא שי | ובני ביתה] ובני ביתא חא[1]גכר[1]י, ובני בייתית כולם אמרו כן י, ואנשי ביתה כולם . . כן דת |

וגו׳ (במדבר ג׳ א׳), ומשם הועתק סיום המאמר גם בילקוט כאן ועח״ג: 8 מיכן וכו׳. שלא התרו בו קודם שלקחת את שרה וכן למטה סי׳ ח׳ ואם אינך משיב וכו׳ מיכן שאין התראה וכו׳ (והתרייה כסגנון הירושלמי ועי׳ במ״י לעיל צד 825 ובעמת״ל ח״א צד 499), ואין לומר שמ״ש הנך מת זו התראה שאם יקרב ימות דממ״ש ואבימלך לא קרב אליה משמע שאם קרב היה מת אע״פ שלא התרו בו ועי׳ בפי׳ מהרז״ו, ובב״ק שם מכאן לבן נח שנהרג שהיה לו ללמוד ולא למד ועיי״ש ומכות שם: 4 בעולת בעל. בעולת חסר כתיב בעלת ודורש ר״א בעולת בעל בעלת בעל שרתה של בעל בעלה נתעטר בה ורבנין אמ׳ מרתא דבעלה שנאמר לו שמע בקולה, ובפתיחה לעיל ריש פמ״ז נדרש עטרת בעלה בעלה נתעטר בה, ובפי׳ ב״ר כי״ט העיר בעלה נתעטר בה כדאמרינן לעיל ועי׳ במ״י לעיל צד 471, ובפי׳ השני שבפי׳ ב״ר בדפ״ר מפרש כאן בעלה נתעטר בה והיא לא נתעטרה בבעלה שנטל הב״ה יוד שהיה מונח בסוף שם שרי והניח חציו באברהם וחציו בשרה הדא הוא דכתי׳ אשת חיל עטר׳ בעלה (ובמ״כ ריש פמ״ז הובא פירוש זה מפירש״י כאן בפנ״ב ועי׳ במ״י לעיל שם וצד 542), ובערוך ע׳ בעל ב׳ הגי׳ אמר רב אחא בעלה וכו׳ וכ״ה במדרש הגדול עמו׳ 299 ושם הגי׳ מרתא בבעלה: 7 הגוי גם צדיק וכו׳. מלת הגוי קשה ודרשו שאמר על דור המבול ודור הפלגה אם כן דנתה וכו׳ צדיקים היו כמו שאני צדיק ותאמר להרגני (ועי׳ בפירש״י עה״ת) ור״ב דורש שאמר הגוי על עצמו אי גוי תהרג וכו׳ אם אותי תהרג גם צדיק גם אברהם תהרג הלא הוא אמר לי אחתי היא וכו׳, וגם בתר״י א׳ מתורגם הגוי בר עממין ועיי״ש, ובפ׳ השני שבפ׳ ב״ר בדפ״ר גורס ומפרש א״ר ברכיה איזו תהרוג צדיק תהרוג הלא הוא אמר לי אחותי היא שאני לא נגעתי בה ואתה אומר הנך מת אם יש להרוג הרוג את אברהם שאמר לי אחותי היא וכו׳, ובפסי״ר שם אמר לו הקב״ה הנך מת על האשה אשר לקחת אמר לו אבימלך רבונו של עולם הנסתרות והנגלות לפניך גלויים ולא הייתי מכיר בה שאתה הורגני ואבימלך לא קרב אלא הגוי גם צדיק תהרוג תחילה אתה דורש שהיה אומר הגוי גם צדיק אע״פ שאני גוי אני ירא שמים ד״א הגוי גם צדיק אמר לו אם הורגני אתה אם גוי תהרוג גם צדיק אף דור המבול ודור הפלגה צדיקים היו אם כן דנת אותם בלא התראה הגוי גם צדיק תהרוג ד״א הגוי גם צדיק אמר אם גוי תהרוג גם צדיק תהרוג אם הורג אתה לאבימלך הרוג אף לאברהם למה א״ר ברכיה הכהן ברבי אמר שאלתי אותו מה היא אשתך אמר אחותי היא וכו׳, ובתנחומא מ״ב שם אמר לפניו רבונו של עולם הכל שוין לפניך אמר איוב אחת היא וגו׳ תם ורשע הוא מכלה הגוי גם צדיק תהרג כדומים עד שלא חטאו לפניך אבדת אותם ואני שלא חטאתי לפניך תהרגני גם צדיק תהרג הלא הוא אמר לי וכו׳, ובלק״ט מפרש המאמרים שלפנינו הגוי וכו׳ אמר לפניו רבש״ע אם כך דנת על אנשי דור המבול ודור הפלגה שבאת עליהם בשוגג כמזיד ועל אונס כרצון אם כן צדיקים היו והרגת אותם ר׳ ברכיה אמר הגוי וכו׳ תינח גוי תהרוג אבל גם צדיק תהרוג, ובמדרש אגדה הוצ׳ רש״ב אדני הגוי גם צדיק וכו׳ אתה סבור בי שאני גוי ואתה אומר הנך מת איני אלא צדיק ואם אתה הרגני צדיק תהרוג ד״א הגוי וכו׳ אם אתה הורג אותי הרוג לאברהם שהוא גרם לי לקחתה שנאמר הלא הוא וכו׳ והיא גם כן תהרוג שאמרה אחי הוא וכו׳: 9 ותמריה וכו׳. מוליכי התחמורים והגמלים ובני ביתה, ודרשו גם לרבות, וכן בפירש״י עה״ת גם היא לרבות עבדים

בתם לבבי ובניקיון כפי עשיתי זאת הד' אמ' מישמוש ידים היה שם:

ז ו) ויאמ̇ר אליו האלהים בחלום וגו' ר' יצחק אמר מתמוא לי על כן לא נתתיך
לנגע אליה, אמר ר' איבון לגיבור שהיה רכוב על סוס והסוס רץ תחתיו, ראה תינוק אחר מושלך 33a
בדרך ומשך הסוס ולא הוזק התינוק. למי הכל מקלסין לסוס או לרוכב הוי לרוכב על כן לא
נתתיך לנגע אליה:

1 ילקוט פס, תנחומא מ״ב פס : 3 ילקוט פס, פסיקתא רבתי פס, שמות רבה פ״כ סי׳ ח׳ :

1 בתום י | ובניקיון — זאת] א', ובנקיון . . זאת וחא'גב, ובנקיון . . עשיתי פ, ובנקיון . . זאת א״ל אמת באחת תום יש לך נקיון כפים אין לך ממת שהשיבו גם אנכי ידעתי כי בתום לבבך עשית זאת י, לי דת | הדה אמרה דוהא'ג, הדא אמרה פא'כי . . אמרת ת | ידיים ו | שם] פוחאגכרי', לי דת | 2 ויאמר — בחלום לי חאי | וגו'] גם אנכי ידעתי פו, גם . . ידעתי . . וגו' ואחשוך גם אנכי אותך מחטוא לי ד, ואחשוך . . לי על כן לא נתתיה . . אליה ח, על כן . . אליה י, מחטוא לי א' | ר' — אמר לי חגי | מחטוא — אליה] מחטוא לי מחטינך לי (מחטינך לך כ, מחשיכך פ) על כן . . לנגוע אליה פא'ב, מחטוא (מחט: ת) לי מחטונך לי על כן לא נתתיך דת, מי חטונך לי על כן . . לנגע אליה ו, מחטינך לי על . . נתתיך א', לי חגי | 3 אמר — איבון] אב' . . אייבון ו, א״ר . . אבין פח, א״ר אייבו ג, א״ר איבו אב, לי דת | לגיבור] וגב, לגבור פאשי, משל . . דחת | שהיה לי דת | רכוב] פוא'גב, רוכב דהא'תי | סוס] פא'כ, הססו דוחא'גתשי | והסוס — תחתיו] והיה הסוס . . תחתיו פוחא'ש, והיה הסוס . . מתחתיו י, היה סוס . . תחתיו ג, רץ תחתיו כ, והסוס רץ דת, לי א' | וראה | אחר לי פחא'כ | 4 בדרך] פוחא'גכי, לי דא'ת | משך א' | את הסוס פוא | הוזק התינוק] ח, הוזק את התינוק דפואגכת, הזיק י | הכל] היו גי, לי פ | לסוס — לרוכב לי א | הוי] הוי אומר ותי, לא דאגכת, לי פ | לרוכב לי פ | על] פוג, כך ~ ל"דהאכתי | 5 לנגוע דפחא'כתי | אליה] פוהא'גב, ~ מחטונך לי יצרך (מחטוא לי צדק י') המחטיאך בידי הוא מסור ואני מנעתיך מלחטוא משכתיך מן החטא והשבח שלי הוא ולא שלך דתי |

וגמלים וחמרים שלה את כלם שאלתי ואמרו לי אחיה הוא, ובתנחומא מ״ב שם ולא האמנתי עד ששאלתי אותה והיא גם היא אמרה אחי הוא ולא האמנתי עד ששאלתי לחמרים וגמלים שלה וכו', ובפס״ר שם חזרתי ושאלתי אותה האשתו את אומרת לאו אלא אחותו אני אף על פי כן שאלתי לבני ביתו ואמרו אחותו היא הלא הוא אמר לי וכו' והיא גם היא וכו' ולא היא בעצמה אלא והיא אף בני ביתם וכו': 1 הד' אמ' מישמוש וכו'. ביפ״ת מפרש שמשמוע הדייק לה מבנקיון כפי עשיתי דמה ענין מעשה של נקיון כפים זה אלא שמשמוש ידים מיהת היה שם וקאמר כי בנקיון כפים היה מאחר שבתם לבבו עשה, וכתב שם אבל גרסת הילקוט יותר נכונה דגריס וכו' אמר לו אמת באחת תום יש לך נקיון כפים אין לך וכו' ועח״נ, וגר' שגי' הילקוט נובעה מהדרש בתנחומא מ״ב שם ויאמר אליו האלהים בחלום גם אנכי ידעתי כי בתם לבבך עשית זאת אמר הקב״ה באחת זכית ושקרת באחת (ובכ״י פארמא שם באחת דבתה ובאחת שקרת) תום לבבך יש כאן נקיון כפיך אין כאן תדע שכן הוא נקיון כפיך אין כתיב כאן אלא בתם לבבך אמר לו הקב״ה בקשת לחטוא לי אלא ואחשוך גם אנכי אותך מחטוא לי וכו', ולזה המאמר כוון בעל פי' ב״ר, ושם איתא בכי״ט משמוש ידים היה שם בשרה כדמפורש בתנחומא בתום לבבי וכו' עשיתי זאת אמר לו המקום זכית באחת בתום לבבך שלא חטאת בה אך בנקיון כפים שאמרת שקרת שכך החזיר לו המקום גם אנכי ידעתי כי בתום לבבך עשית זאת אך על נקיון כפים לא השיב משום דמשמוש ידים היה שם, ובפי' ב״ר בדפ״ר בתום לבבי ובנקיון וכו' הדא אמר' משמוש ידים היה שם בשרה ובנקיון כפי דורש ובתנחומא מפרש בתום לבבי ובנקיון כפי אמר ליה הקב״ה דכית באחד ושיקרת באחד תום לבבך יש בך נקיון כפים לא יש בך ממאי מדכתיב גם אנכי ידעת וכו' בתום לבבך כתי' ולא כתיב בנקיון כפיך אמר הקב״ה בקשת לחט' אלא אני לא נתתיך אף על פי כן נקיון כפים אין לך בדב' זה הדא היא דאמרי' משמוש ידים היה שם: 2 ר' יצחק אמר. להו״כ ויאמר אליו וגו' גם אנכי ידעתי כי בתם לבבך עשית זאת ואחשך גם אנכי אותך מחטוא (והכתיב מחטו) לי על כן לא נתתיך לנגע אליה והורש ר״י מחטוא לי גמשך למטה מחטוא לי על כן לא נתתיך וכו' ור' איבון (וצ״ל ר' אבון או ר' איבו) מביא המשל לגיבור וכו', ולפי גי' הדפוסי' והכ״י שציינתי דורש ר' יצחק מחטוא (מחטו) לי מחטונך (מחטינך) לי וצ״ע, ובדפוסי' וכי״ת נוסף בסוף המשל מחטונך לי יצרך המחטיאך בידי הוא מסור ואני מנעתיך וכו' (ובילקוט דפ״ר וד״ו איתא מחטוא לי צדק המחטיאך, ובדפוסים אחרים הוגה יצרך המחטיאך) והוספה זו שהוא פירוש מחטונך לי ליתא בכי״ל ושאר הכ״י ועח״נ (ובכי״א ב' מסיים על כן לא נתתיך, וההוספה ליתא ג״כ שם) ולא הוזכרה בפי' ב״ר, ובלק״ט גורס ומפרש ויאמר אליו וכו' גם אנכי ידעתי וגו' ואחשוך גם אנכי אותך מחטו לי הכר א' א״ר יצחק מחטונך לי כלומר אין השבח הזה לך אלא לי שעצרת מחטך דכתיב כי עצור עצר ה' בעד כל רחם לי היה האנותך (כ״ה שם) ולא לך לי השבח ולא לך משל לרוכב סוס ותינוק בדרך תפס הרוכב הסוס ולא רמסו למי השבח לרוכבו ולא לסוס, ובכי״ת וכי״ג ליתא מאמר ר״י ולא הועתק בילקוט, ובפסי״ר שם אמר לו הקב״ה גם אנכי ידעתי כי בתם לבבך עשית זאת ולא לך לקלס ואחשך גם אנכי אותך מחטו לי א״ר לוי לאחד שהיה רכוב על הסוס ותינוק מושלך לפניו הסוס רץ בא לדוש הנער תפש אותו האיש הבליני' (וצ״ל הכלינוס) עמד לו הסוס התחילו הכל מקלסים את הסוס אמר להם אותו האיש אילולי אני שתפסתי וכו' כך אמר לו הקב״ה ואחשך גם אנכי אותך מחטוא לי וכו', ובשמ״ר שם שוט לסוס ומתג לחמור זה פרעה וכו' ומתג לחמור זה היה אבימלך אימתי כי עצור עצר ה' בעד כל רחם וכו' התחיל משבח עצמו ואומר בתם לבבי ובנקיון כפי ואחשך גם אנכי אותך מחטוא לי למה הדבר דומה לחמור שהיה אדם רכוב (כ״ה בדפ״ר וד״ו) עליו ראה את התינוק בשוק קפץ עליו ולא הזיקו התחילו משבחין לחמור שדלג על התינוק ולא הזיקו אמרו להם בעליו חייכם אילולי אני שמשכתי ברכן של פיו היה מזיקו כך אמ' כשר היה אבימלך שלא קירב אצל שרה אמר להם הקב״ת הוא היה מבקש ואני לא הנחתיו ואני הוא שמשכתיו שנאמר אל תתן ה' מאויי רשע וכו', ולהגי' רכוב ורוכב

ח ז) ועתה השב אשת האיש וגו׳ אמר לו מי מפייסו שלא נגעתי בה, אמר לו כי נביא
הוא, אמר לו מי מודיע לכל, אמר לו ויתפלל בעדך וחיה:
ואם אינך משיב דע כי מות תמות מיכן שאין התראה לבני נח:
ט ח) וישכם אבימלך בבקר ויקרא לכל עבדיו אמר ר׳ חנן לפי שרואים עשן סדום
עולה ככבשן אמרו תאמר אותן המלאכים שנשתלחו לסדום באו לכאן לפיכך וייראו האנשים וגו׳:
י ט) ויקרא אבימלך לאברהם וגו׳ מהו מה עשית לנו, הנך מת על האשה וגו׳, ומה
חטאתי לך, אם אינך משיב דע כי מות תמות, כי הבאת עלי ועל ממלכתי חטאת
גדולה, כי עצר עצר יי׳, מעשים אשר לא יעשו עשית עמדי אמר ר׳ חלבו בכל מקום היתה
רווחה מקדמתך וכאן קדמך רעבון מעשים אשר לא יעשו עשית עמדי:
יא י – יב) ויאמר אבימלך אל אברהם מה ראית וגו׳ וגם אמנה אחתי בת אבי וגו׳
אמר להן בשיטתן השיבן שבת אב מותרת להן ובת אם אסורה לפיכך השיבן כמנהגן:

1 ילקוט שם, תנחומא מ״ב שם: 3 ילקוט שם, לעיל לד 544: 4 ילקוט שם: 6 ילקוט שם: 10 ילקוט כ׳ ל״ח, לעיל לד 165, תנחומא מ״ב וילא סי׳ כ״ו:

1 וגו׳] כי נביא הוא דפבתי, ל׳ וחא | לו] לפניו א | ומי ח | *מפייסו דפאבת] מפייסך ל, מפייס ח, מפייסו ומודיעו י | כי ל׳ פ | 2 לו] לפניו א | ומי חי | לכל] ~ באי עולם א | 3 ואם — נח ל׳ א | *דע — תמות דפגתי] וגו׳ ל, ל׳ כ | מכאן כתי | התראיות ו | לבני] פי, בבני דוגבת | 4 *בבקר — עבדיו ואי] בבקר . . עבדיו וידבר את כל הדברי׳ האלה ג, בבקר וגו׳ ד, בבקר כת, וגו׳ ל | חנין | שהן רואין פאגב, שהיו רואים דתי. . רואין ו | עשנה של | 5 *ככבשן] בכבשן ל, ככבשן (ככבשן ג, לכבשן ו) תאש דפואגכתי | *אמרו דפואגכ] א׳ ל, אמר תי | *תאמר דפואכתי] ויאמר ל, ל׳ ג | אותן] אילו ג, אלו י, ל׳ ו | מלאכים י | *לסדום דואגכתי] בסדום פ, ל׳ ל | אותם באו ו | לכן ו | וויראו פא׳גב | וגו׳] מאד | 6 וגו׳] ויאמר לו ד, ויאמר לו מה עשית לנו פ | מהו מה — לנו] ג, מה היא מה . . לנו כ, מה עשית לנו וי, מה חטאתי לך ומה עשית לנו ד, מה זאת עשית לנו ומה חטאתי לך ת (מהו — עצר יי׳ ל׳ פא | הנך — וגו׳] הנך . . האשה י, הנך . . האשה אשר לקחת גכ, היך מת דאת אמר הנך . . לקחת וגו׳ ד, היך . . לקחת ת, ל׳ ו | 7 אם] וגכ, ואם דת | 8 *גדולה דגכת] גד׳ וגו׳ ל | עצר] וגכת, עצור די | עצר יי׳] י, ~ בעד כל רחם לבית אבימלך דוגכת | עשית עמדי] וגבי, ל׳ דפת | כל כ, א״ל בכל א | היתה] א²תי, הייתה ד, היית ג, היה א¹, ל׳ וכ | 9 רוחה פא²ת | וכן וג | קידמך ו | ריעבון ד¹ו | עשית עמדי] חגב, עשית ו, ל׳ דפת | 10 ויאמר — ראית ל׳ א | וגו׳] כי עשית את הדבר וגו׳ (הזה ג) ויאמר אברהם כי אמרתי רק אין יראת אלהים דג, כי . . הדבר הזה ויאמר . . כי (כי יראתי כי ת) אמרתי . . אלהים במקום הזה כת, ויאמר . . רק ו, ויאמר . . אמרתי פ, ל׳ א | אחותי | וגו׳] היא דאגתר, היא אך לא בת אמי כע, ל׳ פי | 11 אמר לחן] וגכ, ל׳ דפאתערי | *בשיטתן דוא¹גר¹י] בשיטתם ר², כשיטתן א²תע, כשטתן פ, בשטותן לכ | *שבת — כמנהגן] שבת . . לפיכך כמנהגן ל, שבת . . להם ובת אם אינה מותרת לפיכך השיבן כמנהגן ע, שבת . . להן ובת אם אסורה לכך אחותי בת אבי שהיא מותרת כמנהגכם פ, ל׳ דואגכתרי |

עי׳ גם בעמת״ל ע׳ רכב: 1 מי מפייסו. לשון פיוס ועי׳ לעיל צד 506, ובתנחומא מ״ב שם אמר אבימלך רבונו של עולם הרי אתה מתפיים שלא נגעתי בה מי מפיים את בעלה שלא נגעתי בה א״ל הקב״ה מה איכפת לך מפיוס יודע הוא למה שנביא הוא שנ׳ ועתה השב וכו׳ כי נביא הוא אם יתפלל עליך תחיה וכו׳, ומשם נובעים הדברים בפי׳ השני בפי׳ ב״ר בדפ״ר ועתה השב אשת האיש אמר אבימלך רש״ע הרי נתפייסת שלא נגעתי בה מי מפייס לאברהם שלא נגעתי בה א״ל מה לך פיוס כי נביא הוא ויודע בבירור, ומפרש שם מי מודיע לכל ויתפלל בעדך וחיה ודבר זה יגלה לכל, ובפי׳ ב״ר כי״ט אמר לו מי מודיע לכל שלא נגעתי בה מה שאברהם יתפלל בעדך יתפרסם בעולם שלא נגעת בה: 4 עשן סדום עולה. כדכתיב וישקף על פני סדם וכו׳ וירא והנה עלה קיטור הארץ כקיטור הכבשן (בראשית י״ט כ״ח), וכהגי׳ שלפנינו לפי שרואים עוד בחמשה כ״י שהן רואין, ועדיפא הגי׳ שהיו רואים, וכן בלק״ט א״ר חנן לפי שהיו רואין עשנה של סדום עולה ככבשן האש אמרו תאמר וכו׳ שנשתלחו לסדום באו לכאן וכו׳ ועת״ג: 6 מהו מה עשית וכו׳. דורש ד׳ לשונות שאמר אבימלך מה עשית לנו ומה חטאתי לך כי הבאתה עלי ועל ממלכתי חטאה גדולה מעשים אשר לא יעשו עשית וכו׳ וכדמפרש בפי׳ ב״ר כי״ט מה חטאתי לך שרגז עלי המקום הנך מת על האשה אשר לקחת ומה חטאתי לך שאמר לי המקום ואם אינך משיב דע כי מות תמות אתה וכל אשר לך (כ״ה בכי״ט, וכפי׳ ב״ר בדפ״ר מה עשית לנו שגרמת לנו לומ׳ דע כי מות תמות אתה וכל אשר לך ומה חטאתי לך אני שגרמת לי לומר הנך מת, ושאר הפירוש ליתא שם) כי הבאת עלי ועל ממלכתי חטאה גדולה שרגז עלי המקום שעצור עצר בעד כל רחם לבית אבימלך מעשים אשר לא יעשו בכל מקום שהלכת לא קדמך אלא טוב וכאן קדמך רעבון דכתיב ויסע אברהם הלוך ונסוע הנגבה (בראשית י״ב ט׳) זו ארץ פלשתים שהיא נוטה לצד דרום וכתיב בסמוך ויהי רעב בארץ (שם שם י׳), וגם בזו הפרשה כתיב ויסע משם אברהם ארצה הנגב וכו׳ ויגר בגרר ולקמן אצל יצחק וילך וכו׳ אל אבימלך מלך פלשתים גררה (שם כ״ו א׳), אכן קשה זה הפרוש שאמר אבימלך מעשים אשר לא יעשו עשית עמדי על הרעב שהית מכבר הימים שאותו הרעב שהיה בימי אברהם היה בבואו אל ארץ כנען ואברהם בן ע״ה שנה בצאתו מחרן ובהפיכתה של סדום היה בן צ״ט שנה (ועי׳ במ״י לעיל צד 504) ומשם נסע ויגר בגרר, ואולי דרש כן ר׳ חלבו לשיטתו לעיל צד 242 וצד 883 ששני רעבון באו בימי אברהם וצ״ע, ובדפ״ר וכי״ו כתוב ריעבון ועי׳ במ״י לעיל צד 241: 11 אמר להן. כ״ה בכי״ל ועוד בשלשה כ״י, ולעיל צד 165 לפ׳ על כן יעזב וכו׳ נסדר כל המאמר בשלימותו תני גר שנתגייר והיה נשאוי לאחותו בין מן האב בין מן האם יוציא כדברי ר׳ מאיר וחכמים אומרים מן האם יוציא ומן האב יקיים שאין אב לגוי אתיבון ליה והכת׳ וגם אמנה

יג) ויהי כאשר התעו אתי אלהים מבית אבי וגו' אמר ר' חנן הלוי נדרוש הדין קריית תלת אפין וניפוק ידוי. בשעה שבקשו אומות העולם לזווג לי עד שאני בבית אבה נתקיים עלי הקב"ה. בשעה שבקשו אומות העולם להתעות אתי נגלה עלי הקב"ה ואמר לי לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך וגו' (בראשית יב א), ובשעה שבקשו אומות העולם לתעות מדרכיו שלהקב"ה העמיד להם הקב"ה שני גדולים משלבית אבא כגון שם ועבר והיו מתרין בהן:

1 ילקוט כאן, ירוש' מגילה פ"א ה"ט ד', מסכת סופרים פ"ד:

1 חנן] חי, חנין דפואגכת | חלווי] ג, הלוי פו, הלואי דא'כתי, לי ח | להדין ו, את א | 2 קרית דר[1], קריא וגי, קרא פחר[2], הפסוק הזה א | תלתא ת, בתלתא י, שלש ר[2] | *וניפוק דא'ג°תי] ונפוק פא'ר[2], ונפיק וכר[1], ומפיק ל, והלואי נפוק ח | ידוהי פאגכר | בשעה] כך אמר אברהם ~ י | ליזווג כ, ליזווג ד, להזווג פ, לחיזוויג ונ, לחזווג א'תשי, להזווג א[2] | אבא פחאגכר, אבי דותיש | 3 ובשעה | להתעות אותי דכ, לענות אותי ונתי, לעננותי א', לענות א', לתעות אותי מדרכיו של הקב"ה ש | מארצך — וגו'] מארצך וממולדתך כ, מארצך וש, לי דאת | 4 לתעות אותי תי, לתתעות אותי כ, לענות אותו ש | מדרכיו — הקב"ה לי ש | 5 הקב"ה] וא'נכי, לי דפא'תש | גדולין א'ג | משל — אבא] מבית אבא כ, משל אבת פ, לי א | כגון] פוחגכשי, לי דאת | והיו לי א | בהן] ביניהם א[2] |

אחותי בת אבי וג' אמר להון בשיטתן השיבן אמר ר' חנן וכו' ועיי"ש, ומשם הובא כאן אמר להן וכו' כלו' אמר ר' מאיר להכמים, והגהתי גם כאן בשיטתן, ואיתא עוד בכי"ל שבת אב מותרת להן וכו' (והשלמתי מלת השיבן) וכ"ה בערוך ע' את א' במעט שינוי ובכי"פ בסגנון אחר קצת, ובשאר כ"י ובדפוסי' וילקוט ובפי' ב"ר ובלק"ט ובשכל טוב ליתא, וג"ל שהוא פירוש נוסף ואינו מעיקר הספר, והגי' בשטותן איתא גם בכי"כ וכן הוגה בכי"ל לעיל שם, ויש לפרש בשטותן השיבן בסכלותם כמנהגם של שטות, ומה שמוסיף שבת אב מותרת להן היינו לדעתם וכמנהגם אבל כדינו' בן נח אסור באחותו גם מן האב לדברי ר"מ (וצריך תיקון קצת מ"ש במ"י לעיל שם בסוף ד"ה וגם אמנה וכו'), ובפי' ב"ר כי"ט וכי"א גורס ומפרש בשיטתן (בשיטתם) השיבן שבני נח לא היו נוהגי' בקרובות מן האב אלא מן האם, ובפי' ב"ר ברפ"ר בשיטתן השיבן שבני נח לא היו נוהגים איסור בשאר האב אלא בשאר האם, ובלק"ט כשיטתן השיבן אחותי בת אבי היא קורבה דאחוה אית לי בה מאבא ולא מאמה שהיא בת הרן אחיו וכו' ועי' סנהדרין נ"ח ב' ובפירש"י עה"ת ובשכל טוב, ובתנחומא מ"ב שם וגם וכו' בת אבי היא אך לא בת אמי מכאן אמרו אין אב לגוי וכו': 1 הדין קרייה. זה הפסוק אי אפשר לפרשו כפשוטו שאיך יאמר אברהם ח"ו על הקב"ה כאשר התעו אותי אלהים וגם קשה שכתוב התעו לשון רבים (ועי' לעיל צד 62 ובפירש"י עה"ת), ובירוש' מגילה שם איתא כל השמות הכתובים באבינו באברה' קודש חוץ מאחד שהוא חול ויהי כאשר התעו אותי אלהים מבית אבי ויש אומרים אף הוא קודש שאילולי אלהים כבר התעו אותי, ובמס' סופרים שם כל השמות האמורים באברהם קדש הוץ מאחד שהוא חול וכו' ויאמר אדוני אם נא מצאתי חן בעיניך וי"א כאשר התעו אתי אלהים ר' חנניה בן אחיו (הנינא אחיו) של ר' יהושע א' קדש שאלולי אלהים כבר התעו אתי (ועי' במ"י לעיל צד 487), ור' חנן אמר כאן הלואי נדרוש זה הפסוק בשלש פנים ונצא ידיו כלו' ונדרשהו כראוי לו, ור"ח סובר ג"כ שהשם כאן קדש וכהדרש שאילולי אלהים וכו' הוא מפריד התיבות התעו אתי אלהים ודורש דרש אחד ויהי כאשר התעו אותי בשעה שבקשו אומות העולם לזווג לי (ועי' לעיל צד 400 צד 401 וצד 404) אלהים מבית אבי אלהים היה בעזרתי מאז הייתי בבית אבי עד שאני בבית אבה נתקיים עלי הקב"ה (והלשון כמו לעיל צד 581 היה מתקיים עלינו), ודרש שני ויהי כאשר התעו אותי בשעה שבקשו אומות העולם להתעות אותי (ועי' הגי' לענות אותי לענותי) אלהים מבית אבי אלהים לקחני מבית אבי נגלה עלי הקב"ה ואמר לי לך לך וכו', וקשה טעם דרש השלישי בשעה שבקשו וכו' להעות מדרכיו וכו' העמיד להם הקב"ה וכו', וביפ"ת מפרש כאשר טעו אומות העולם אותי אלהים מבית אבי היו עמי אלהים דהיינו שופטים שמבית אבי דהיינו שם ועבר שהיו מוכיחים אותם כמוני, וכתב שם לפ"ז ק' דהתעו פועל יוצא וצ"ל שפי' התעו את עצמם או התעו זה את זה ועוד שפי' אותי דחוק מאוד ועוד שלא מצינו את שם ועבר שהוכיחום כשעמדו על אברהם והשליכוהו לכבשן האש וכו' (אכן הגי' לפנינו כגון שם ועבר ועח"נ ולעיל צד 511 כגון רומוס וכו'), ובפי' ב"ר כי"ט כתב בפירוש הדרש הראשון עד שאני בבית אבא נתקיים עלי המעשה שיעמוד לי בצרתי ומפורש בפרקי ר' אליעזר שבעוד שהיה קטן בקשו כל גדולי מלכות והקוסמים להרגו ונתחבא בארץ ישראל עשר שנים נתקיים עלי (ועי' במ"י לעיל צד 861), ובפי' השני שבפי' ב"ר ברפ"ר המאמרים מסורסים ובקצת שינויים ויהי כאשר התעו אותי אלהים מבית אבי כך אמר אמר אברהם (וכן נוסף בילקוט) בשעה שבקשו וכו' להזדווג לי עד שאני בבית אבא נתקיים עלי הב"ה עמד לי בצרתי ומפורש בפרקי דר' אליעזר שבעוד וכו' להרגו בשעה שבקשו לענות אותו העמיד להם ב' גדולים משל בית אבא כגון שם ועבר והתרו בם שאלמלא הם היו עושין בו יסורין גדולים (ואח"כ נכפל שם ובשעה שבקשו להזדווג לי עד שאני בבי' אבא כמו שכתוב בפרקי ר' אליעזר שנחבא בארץ י' שנים נתקיים עלי הב"ה ועמד לי בצרתי) ובשעה שבקשו אומות העולם לתעות אותי מדרכיו של הקב"ה נגלה עלי הקב"ה ואמר לי לך לך מארצך, ובלק"ט הובא רק הדרש השני ומפורש שם בשני פירושים ויהי כאשר וכו' מבית אבי א"ר חנין בשעה שתעו אומות העולם זה את זה אחר עבודה זרה אותי אלהים בחר אלהים מבית אבי ואמר לי לך לך וכו' ד"א כאשר בקשו להתעות אותי אלהים מבית אבי הוציאני ואמר לי לך לך, ובמדרש הגדול מפרש ויהי כאשר התעו אותי אלהים אמר להן כיון שתעו כל העולם בע"ז שהיא תעתועים לקח אותי אלהים מבית אבי שנ' לך לך מארצך אלא שדיבר הכת' בדרך קצרה, וכהדרש השני מתורגם בתר"י א' והוה כד בעו לאטעאה יתי פלחי טעוותא ונפקית מבית אבא וכו', ובת"א והוה כד טעו עממיא בתר עובדי ידיהון ויתי קריב י"י לדחלתיה מבית אבא וכו' וע' באורי אונקלוס לרש"ב שעפטעל, ובשכל טוב מפרש ויהי כאשר התעו אותי נמרוד ועמו לכבשן האש ונצלתי וכו' אלהים מבית אבי לקחני וכו' ועיי"ש, ועוד העתק שם צד 49 א"ר הנינא הלוי נדרש הדין קרא תלת אפין וניפוק ידוי בשעה שבקשו א"ה להזווג לי וכו' ובשעה שבקשו להתעותי מדרכי נגלה עלי הקב"ה ואמר לי וכו' וכשבקשו להתעותי מדרך הקב"ה העמיד לי שני גדולים מבית אבי שם ועבר והם היו מתריסין בהם, וכגגון הלשון נדרוש וכו' תלת אפין כמו התורה נדרשת מ"ט פנים וכו' (ירוש' סנהדרין פ"ד כ"ב א'), והגי' וניפוק (ונפוק) ידוי כמו בת"נ לעיל צד 491 יצא ידיהם וכו' ועי'

יב יד—טז) ויקח אבימלך צאן ובקר וגו׳ וכת׳ ולשרה אמר הנה נתתי אלף כסף וגו׳ אמר ר׳ יהודה ברי׳ אילעי אזלת למצרים וסחרת בה אתית להכא וסחרת בה ואין ממון את בעי הילך ממון וכסי מינה עינה הנה הוא לך כסות עינים. אמר ר׳ יוחנן עשה לך כסות שיהו הכל מביטין בה ולא בנאה כסות עינים כסות שהיא עושה עינים. ר׳ ברכיה אמר עשאה מטרונה כסות עינים כסות שמכוסה מן העין. ר׳ שמעון בן לקיש אמר ביקש להקנותה בפני בעלה לומר כל השנים הללו היה עימה ולא עשה לה דבר וזה לילה אחד עשה לה כל הדבר הזה. אמר להם אתם הכסיתם מני

1 ילקוט שם: 4 תנחומא מ״ב וילא סי׳ כ״ז, אגדת בראשית פכ״ו: 6 מגילה (ט״ו א׳) כ״ח א׳, בבא קמא צ״ג א׳:

1 ויקח — וגו׳] ג, ויקח . . ובקר ויתן לאברהם ות, ויקח . . ובקר דפחכ, ל׳ אי | וכת׳] ג, וכתו׳ כ, וכ׳ פ, ל׳ דואתי | וגו׳] לאחיך דגתי, ל׳ פואכ | 2 בר פא¹ג, ב״ר ת | אלעי ג, אלעיי ו, אילעאי כ, אלעאי דפאתש | וסחרת] פואגכר¹, סחרת דתי | הכא י | ואין] ו, ואי אש, ואם פגכ, אם דת | איתבעי כ | הילך] פותגכשי, הא לך דאת | 3 וכסי ל׳ א | מינה עינה] ח, מינה עיינה ו, . . . עינא דפכר¹, עיני מינה ר², מיני עינא ת, עינך מנאי י, מינך עינא ש. ל׳ א | עשי ש | לך] א¹, ליך ש, לה דפוא²גכתי | שיהו] וגכש, שיהיו דא¹תי שהיו פא² | 4 בה] בכסות ת, בו בכסות י | בנאה] ג, בנואה פ, בנויית חת | בנויה דא¹, בנוי שלה ו, ביופיה י, בנוייך ש | שהיא עושה] ח, שהוא עושה ואנש, שהיא עשוית דכת, עשויה ר¹ | עינים] חאגש, עינים עינים דותר¹, ענים ענים כ | עשאה] הלבישה לבוש מלכותו ~ ת, כסות עינים] פואגכ, ל׳ דת | 5 כסות ל׳ א | שהיא מכוסה דפוא²כתי, שהוא מכוסה א¹ג | ר׳ — לקיש] ג, רשב״ל א, ריש לקיש דפוכת | להקנאתה י | לפני כ, על ו | לאמר ו, אמי׳ א¹ | האלו א²כ | 6 היה עימה] תיה עימי ל, הוא עמה פא¹, תיתה עמו וי, היא עמו דא²גת | וזה — אחד] גכ, וזה לילה אחת דפת, וזה לילה א, וזה תיתה עמו לילה אחת י, ובלילת הזה ו | ועשה י | כל הדבר] פוג, כל הכבוד א²כי, את כל הכבוד דת, כבוד א¹ | הזה] זה א¹, ל׳ פ | ד״א אמר תי | *להם דפואגכת] להן ש, ליה ל | הכסיתם] ואגכ, כסיתם דפתר¹ | ממני וא²גתשי |

במ״י שם: 1 וכת׳ ולשרה אמר. וכ״ה בכי״פ וכי״ג וכי״כ, ומפרש בפי׳ ב״ר בדפ״ר ויקח אבימלך צאן ובקר צאן ובקר נתן לו ולא מצינו שנתן לו כסף וזהב וכתיב ולשרה אמר הנה נתתי אלף כסף לאחיך והלא לא נתן לו כי אם בהמה ולא כסף וזהב א״ר יהוד׳ בר׳ אלעאי כך אמר לה אבימלך אזלת למצרים וסחרת בה שנתן לו פרעה ממון אתית לחכא וסחר׳ בה ואי ממון את בעי הילך וכסי מנך עינא. ובפי׳ ב״ר כי״ט ויקח אבימלך צאן ובקר מכלל שלא נתן לו כסף וכתיב ולשרה אמר הנה נתתי אלף כסף לאחיך עבורך לצרכך לקנות לך מלבוש מובחר אבל לצרכו צאן ובקר אזלת למצרים וסחרת שניתן לך בעבורה ממון כלומר כמדומה בעיני שאין אתה הולך ממקום למקום כ״א לקנות כסף ואם את בעי ממון כסי מינה עינא שלא יביט בה שום אדם ואני אתן לך ממון. וגר׳ שפירושים שונים שם. ובפי׳ ב״ר כי״א מסיים כסי עיני מינה כלומ׳ עמוד במקום א׳ שלא יביט בה אדם ואני וכו׳, והאב״א פי׳ וכסי מינה עינא שתצניענה ולא תלך לסחור בה מכאן ומכאן, ובילקוט הגי׳ וכסי עינך מנאי כלו׳ מחול לי: 3 עשה לך. אמר אבימלך עשה לך כסות שיהו הכל מביטין בה בכסות ולא בנאה בנואה (וכן לעיל צד 99 והוא גאו ועיי״ש) כסות עינים כסות שהיא עושה עינים שהיא עושה שעינים מביטות בה, ובפי׳ השני בפי׳ ב״ר בדפ״ר גורס ומפרש עשי ליך כסות שיהו הכל מביטין בה ולא בנוייך כסות עינים שהוא עושה עינים שהכל מביטין בו, והרד״ק בספר השרשים שרש עין מפרש אלף כסף נתתי לאחיך שיקנה לך בו כסות נאה שהיא עשויה עינים עינים, וכתב שם וכן פירשו בב״ר ועי׳ גם במ״כ ושם איתא עוד וכן פי׳ בשם ר׳ סעדי׳ כתנות תשבץ מעשה רקמה עשוי עינים עינים וכן בל׳ ערבי נקרא עיון (כ״ה במ״כ במפרש ד׳ קראקא א׳), ורס״ג תרגם כסות עינים כסוה חסנה כלו׳ כסות נאה, ובלק״ט גורס ומפרש א״ר יורן (יוחנן) עשה לך כסות שיהיו הכל מביטין בו ולא בנואה של שרה ד״א כסות עינים שעושה עינים עינים, ובבחיי הועתק עשה לה כסות שיהיו הכל מביטים ביופיו ולא בגויה דבר אחר כסות עינים שהיא עשויה עינים עינים ועח״נ: 4 עשאה מטרונה. שנתן לה כסות עינים כסות שמכוסה כסות שתהא בה מכוסה מן העין. ובתנחומא מ״ב שם אמר ר׳ אחא מהו הנה הוא לך כסות עינים נטל לבוש מלכות והלבישה ועשאה מטרונה למה שלא יתבע אותה אדם בעולם אלא יהיו שומעין שהיא מלכה ומתייראין לתבוע אותה, ובסגנון זה מפרש המאמר בפי׳ ב״ר הנדפס ר׳ ברכיה אמר נטל לבוש מלכות והלבישה ועשאה מטרונ׳ למה כדי שלא יתבע אותה אדם אלא יהו שומעי׳ וכו׳, וכן הועתק בילקוט נטל לבוש מלכות והלבישה ועשאה מטרונא למה כדי שלא יתבע אדם אותה אלא יהו שומעין שהיא מלכה ומתייראין לתבוע אותה, ובלק״ט הועתק ר׳ ברכיה אמר מטרונה עשאה כסות שהיא מכוסה מן העין, ועוד שם ד״א כסות עינים שיהיו הכל יראין ממנה לאמר מלבוש של מלכות לובשת ותתכס מן העין של בני אדם, ובאג״ב שם ולשרה אמר וכו׳ ומה עשה לשרה עשאה מטרונה והלבישה בגדי מלכות שנאמר הנה הוא לך כסות עינים וגו׳ למה שלא יתבע בה עוד ברייה אלא יהי שומע שהיא מלכה והוא מתירא לומר מי יכול לתבוע מלכה וכו׳, ובאג״ב כ״י ומה נתן לשרה שלקח והלבישה בגדי מלכות וכו׳ כסות עינים בגדי מילת שהמלכות מתכסות בה שכל מי שנותן עיניו שירצה לתבעה יאמר והלא זה עליה בגדי מלכות זו אינה של הדיוט אלא אשת מלך היא והוא ירא לתבעה וכו׳ ועי׳ בהערות רש״ב: 5 להקנותה. לשון קנאה וכעס וכלה״כ אקניאם וכו׳ אכעיסם (דברים ל״ב כ״א) ויכעיסוהו וכו׳ יקניאוהו (תהלים ע״ח נ״ח): 6 אתם הכסיתם. שאברהם אמר אחותי היא ותיא גם היא אמרה אחי הוא וקללם אבימלך בן שאתם מעמידין זה יצחק יהיה כסוי עינים, והגי׳ הכסיתם איתא בכי״ל ועוד בחמשה כ״י, ובדפ״ר וד״ו הגי׳ אמר להם, ובכי״ת וילקוט ד״א אמר וכו׳, ובמגילה כ״ח א׳ איתא והאמר ר׳ יצחק לעולם אל תהי קללת הדיוט קלה בעיניך שהרי אבימלך קלל את שרה ונתקיים בזרעה שנאמר הנה הוא לך כסות עינים אל תקרי כסות אלא כסיות עינים (א״ת כסות עינים אלא כהות עינים וכתיב ויהי כי זקן יצחק וגו׳), ובב״ק שם ואמר ר׳ יצחק לעולם וכו׳ שנאמר הנה הוא לך כסות עינים אמר לה הואיל וכסית ממני ולא גלית שהוא אישך וגרמת עלי הצער הזה יהי רצון שיהו לך בני כסויי עינים ונתקיים בזרעה דכתיב (כסות עינים אל תקרי כסות עינים אלא כהות עינים וכתיב) ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו וכו׳, והמאמר במגילה ט״ו א׳ ואמר ר׳ אלעזר אמר ר׳ חנינא אל תהי וכו׳ שהרי אבימלך וכו׳ הוא מאמר נוסף ועי׳

את העין בן שאתם מעמידין יהיה כסוי עינים, ואת כל ונכחת אמר ליה כבר תוכחתה דאיהוא גברא גביה דתנן המורדת על בעלה פוחתין לה מכתובתה שבעה דינרין בשבת. למה שבעה דינרין מפני שהיא מתחייבת לו שבע מלאכות טוחנת ואופה ומכבסת ומבשלת ומיניקה את בנה ומצעת את המיטה ועושה בצמר לפיכך שבעה וכן המורד על אשתו מוסיפין לה על כתובתה ג׳ דינרין בשבת. למה ג׳ דינרין מפני שהוא חייב לה שארה כסותה ועונתה לפיכך שלשה. אימור אם הכניסה לו שפחות אינה מתחייבת לו כלום אימור שלא נתן לה שאר כסות ועונה אינו מתחייב לה כלום. אמר ר׳ יוחנן צערו שלאיש מרובה משלאשה ההיד ויהי כי הציקה לו בדבריה כל הימים ותאלצהו (שופטים טז טז)

2 כתובות פ״ה מ״ז: ירוש׳ כתובות פ״ה ל׳ ב׳: 8 כתובות פ״ה מ״ה: 6 כתובות ס״ד ב׳: סוטה מ׳ ב׳:

1 יהיה] א׳ג׳, יהא דפותש. כסוי יהיה כ, ל׳ א׳ | עין א׳ | כסות י | ונוכחת פאבי | לת גבר׳ | *תוכחתה ו] תוכחתה ל, תוכחתא פ, ־תיה דאגבר״י, תוכחתית ת | ׳דאיהוא ג] דאיהו כ, דא הוא ל, דהוא ו, דהתוא דפאר״י | 2 גביה] עימיה פ | דתנינן פוגבי | מכתובתה ל׳ א | ד׳ פאי | דינרי פ | למה] ואבעי, ולמה דפגת | ז׳ פעי | דינרין] דינרי פ, ל׳ וי | מפני — לו] כדי שהיא מתחייבת לו גב, מפני שהיא חייבת לו פא, שהיא חייבת לו ו, שהיתה מתחייבת י, מפני שהיא מתחייבת לעשות ע, כנגד דת | 8 שבע מלאכות] ואגב, ז׳ מלאכות פעי, שבעת (שבע ת) מלאכות שהאשה עושה לבעלה דת | ומכבסת ומבשלת] גב, מכבסת ומבשלת א׳ע, ומכבסת מבשלת ו, מכבסת מבשלת א׳, ומבשלת ומכבסת דת | ומצעת] ואגבע, ~ לו דת | את ל׳ פע | מטתה כ | 4 ומווה ע | *לפיכך שבעה דוגב] לפיכך עושה לו כן ל, ל׳ פאתע | **וכן] ל׳ ל | באשתו י | על כתובתה] בכתובתה א׳, ל׳ כ | ג׳] ד׳פאעי, שלשה דוגבת | ולמה פ | ג׳] ד׳פא׳תע, שלשה דוגב, ל׳ א׳ | 5 דינרין] פגב, ל׳ דואתע | מפני — לה] מפני.. חייב לה ג׳ פע, מפני.. חייב לה שלשה (ג׳ א) דברים וא, מפני.. מתחייב לה שלשה דברים י, כדי שהוא מתחייב לה שלש מלאכות גב, כנגד שלשה (ג׳ ד׳) דברים שהוא מתחייב לה דת | שארה — ועונתה] פואגבעי, שאר כסות ועונת ת, שאר.. עונה ד | לפיכך שלשה] ונת, לפיכך מוסיף שלש פ, לפיכך וגו׳ ד׳, ל׳ א | איטור] פ, אטור דואגב, האטור ת | אם — שפחות] שהכניסה לו עבדים ושפחות | 6 *אינה — לו דוא׳גב] אינה חייבת לו פ, אינה מתחייבת א׳ת, אינו מתחייב ל | כלום ל׳ א׳ת | אימור) אטור דפא׳בת, ל׳ ו (אימור — כלום ל׳ א׳ג | יתן א׳ | שאר — ועונה] ו, לא שאר ולא (לא ת) כסות ולא עונה פא׳בת, לא שאר לא עונה לא כסות ד | *אינו — לה א׳] אינו חייב לה פת, לא (אינה דו) מתחייבת לו לדו | 7 משל] פואגבש, מצערה של דת | *בדבריה — ותאלצהו דאגבת] וגו׳ ל |

בד״ס: 1 אמר ליה. וב״ה בכי״ם וכי״ו ובדפ״ר וד״ו, והאב״א כתב נר׳ דגרסינן אמר לה כבר תוכחתיה דההוא גברא וכו׳ ופי׳ שאם ימרוד עליך הוכחתו אצלו דכמו שאם מרדה היא פוחתין לה שבעה דינרין בכל שבת כן אם מרד הוא מוסיפין לה שלשה דינרין וכו׳, ובפי׳ ב״ר הנדפס הגי׳ כן אמר לה כבר הוכחתיה וכו׳ ומפרש ברוחק כלומר מפני מה אין לה כסות והלא האיש מצווה לעשות לאשתו ג׳ דברים שארה כסותה ועונתה, ובשכל טוב גורס ומפרש אמר לה כבר תוכחה דההוא גברא גביה מפני שמרד בין וריחקה מאצלו באומרו אחותי היא לפיכך המעט הזה שהיא מציאתך וראוי להיות שלו יהי׳ שלך והיכן מצינו שהתורה הכבימה על דבריו דתנן המורדת וכו׳, ובכי״ל כתוב כבר תוכחתה דא הוא גברא וכו׳ והגהתי ועת״ג: 2 דתנן. במשנה כתובות שם המורדת על בעלה פוחתין לה מכתובתה שבעה דינרין בשבת ר׳ יהודה אומר וכו׳ עד מתי הוא פוחת וכו׳ ר׳ יוסי אומר וכו׳ וכן המורד על אשתו מוסיפין לה (כ״ה במשנה שבמשניות, ובמשנה שבבבלי איתא מוסיפין, ובמתניתא דתלמודא דבני מערבא ובמשנה שבירושלמי איתא מוסיף לה) על כתובתה שלשה דינרין בשבת ר׳ יהודה אומר וכו׳ ומביא כאן רישא וסיפא דמתניתין ומפרש המורדת על בעלה וכו׳ למה שבעה דינרין מפני שהיא מתחייבת לו שבע מלאכות טוחנת וכו׳ וכדאיתא בכתובות פ״ה מ״ה אלו מלאכות שהאשה עושה לבעלה טוחנת ואופה ו מ כ ב ס ת ו מ ב ש ל ת ומיניקה את בנה ומצעת את המיטה ועושה בצמר (כ״ה במתניתא דתלמודא דבני מערבא, ובמשנה שבירושלמי ומצעת המיטה, ובמשנה שבמשניות ובבבלי מצעת לו המטה ועת״ג), והגהתי לפיכך שבעה, ומפרש וכן המורד וכו׳ מפני שהוא חייב לה שארה כסותה ועונתה לפיכך שלשה, ופריך איטור כלומ׳ אמור לגפשך אם הכניסה לו שפחות אינה מתחייבת לו כלום וכדתנן במשנה שם אלו מלאכות וכו׳ הכניסה לו שפחה אחת לא טוחנת ולא אופה ולא מכבסת שתים אינה מבשלת וכו׳ שלש אינה מצעת את (אינה מצעת לו) המיטה וכו׳ אימור שלא נתן לה כלו׳ שהתנה שלא יתן לה אינו מתחייב לה כלום (ועי׳ ירוש׳ כתובות פ״ה כ״ט ד׳) וא״כ המורדת שהכניסה לו שפחות לא יפחתו לה והמורד שהתנה אין יוסיפו לה ומתניתין סתמא קתני המורדת וכו׳ וכן המורד וכו׳ אלא אמר ר׳ יוחנן צערה של איש מרובה משל אשה לפיכך המורדת פוחתין לה מכתובה שבעה דינרין והמורד מוסיפין לה על כתובתה רק שלשה דינרין, וסוגיא זו שהובאה כאן בפירוש המשנה המורדת וכו׳ נשנה בירושלמי שם ל׳ ב׳ בסגנון אחר הבא את כר שלשה א״ר יוסי בר חנינא היא על ידי שהיא חייבת לו שבע הוא פוחת ממנה שבעה והוא על ידי שהוא חייב לה שלשה הוא מוסיף לה שלשה הגע עצמך שהכניס׳ לו עבדים הרי אינה חייבת לו כלום הגע עצמך שהתנה עמה לא שאר ולא כסות ולא עונה הרי אינו חייב לה כלום מאי כדון כיי דמר רבי יוחנן צערו של איש מרובה יותר מן האשה הה״ד ויהי כי הציקה לו בדבריה כל הימים ותאלצהו, וכהטעם שאמר רבי יוחנן צערו של איש מרובה וכו׳ איתא גם בבבלי כתובות שם מאי בין מורד למורדת וכו׳ צא ולמד וכו׳ מי שוכר את מי וכו׳ ועי׳ בפירש״י שם, ולפי הטעם שאמר ריב״ח בירושלמי כתבו התוספות שם ס״ג א׳ בד״ה פוחתין וכו׳ שהש״ס שלנו אינו סובר כן, והלשון שם בירושלמי מפרש כנגד שבע מלאכות שהאשה עושה לבעלה מסכים עם גי׳ הדפוסי׳ כאן, ובגליון כי״ל נכתב ל״א בירוש׳ הגע עצמך שהתנ׳ עמה שאין לה עליו לא שאר ולא כסות ולא עונה הרי אין לה עליו כלום, ובכי״ל בגוף הספר נשתבש איטור אם הכניסה וכו׳ אינו מתחייב כלום אימור שלא נתן לה וכו׳ לא מתחייבת לו וכו׳ והגהתי, וגם בדפוסי׳ נשתבש אמור שלא נתן לה וכו׳ אינה מתחייבת לו וכו׳ וכבר הגיה שם בא״א ובפ״ת אינו חייב לה, ובערוך ע׳ שבע א׳ הועתק מב״ר כאן למה ז׳ דינרין מפני שהיא מתחייבת ל ע ש ו ת ז׳ מלאכות

אמר ר׳ יוחנן שהשמיטה עצמה מתחתיו, ותקצר נפשו למות (שם שם) הוא קצרה נפשו למות אבל היא לא קצרה נפשה למות, למה שהיתה עושה צרכיה ממקום אחר:

יז) ויתפלל אברהם אל האלהים אמר ר׳ חמא בר׳ חנינא מתחילת הספר ועד כאן לא יג נאמר כלשון הזה, כיון שנתפלל אבינו אברהם הותר אותו הקשר:

יח) כי עצר עצר יי׳ וגו׳ נאמ׳ עצירה בפה עצירה בגרון עצירה בעין עצירה באף עצירה באוזן עצירה מלמעלה עצירה מלמטה, והכל אומרים על דבר שרה אשת אברהם, אמר ר׳ ברכיה 33c על דטולמיסן למקרב למסנא דמטרונא, כל אותו הלילה היתה שרה שטוחה על פניה ואומרת רבון

1 ילק׳ שופטים רמז ע׳: 3 ילקוט כ׳ ל״א: 5 ילקוט שם, בבא קמא צ״ב א׳, פסיקתא רבתי פמ״ב (קע״ז ב׳): 6 לעיל פ״מ צד 389:

1 אמר ר׳ יוחנן ל׳ | שהיתה שומטת דפואגבת, . . נשמטת ש | הוא — אבל — למות] א״ר יוחנן הוא . . אבל . . למות ג, אמ׳ ר׳ יוחנן הוא . . אבל . . נפשה י (שופטים), א״ר הוא . . אבל [היא] לא . . למות פ, היא לא . . נפשה למות ו, אבל היא . . נפשה דת, והיא . . נפשה למות א״ר יוחנן הוא קצרה נפשו למות והיא לא קצרה נפשה למות א | 2 למה] פוגבי (שם), ל דאת | ממקום] עם ו | 3 בר פאת, *הספר דואגתר׳ י] ספר לפב כן וג | *לא ל[0]רפאתרי] הוא לוגב | 4 כלשון] ד[1]א[2]גר[8], בלשון דפותרי | וכיון י | שנתפלל] פואגבי, שהתפלל דת | אברהם אבינו גבת, אברהם פי, אברהם אל האלהים א | אותו הקשר] פואגי, הקשר הזה דת, הקשר ב | 5 עצר] פוגי[1], עצור דחאבת | עצר — וגו׳] עצר יי׳ בעד כל רחם פוחגבת, עצר יי׳ אי, עצר ד | נאמ׳] ד[1]פג, נאמר דחי[1], נאמרה ב, ל׳ ואתר[3] | עצירה בגרון] ונאמרה עצירה בגרון ב, ונאמר בגרון ח, ל׳ י | עצירה — באף] עצירה בעין פואג, ונאמר עצירה בעין י, ל׳ דחבת | עצירה באוזן] ועצירה באזן פ, עצירה באוזן ועצירה בעין ב, באזן בעין ח, ל׳ א | 6 *אומרים] אומרין דת, אומרי׳ אב, אומ׳ פו, או׳ ג, א׳ ל, ל׳ חי | שרה] חאת, שרי דפוגבי | *אשת אברהם חאת] אשת אברם דפובי, וגו׳ ל | 7 על] ואגבתר[2], עלו דר[1]י, עאל פ | *דטולמיסן פג] דטולימסן ל, דטולמסין ב, דטולמיסין ד, ־יין ת, דטולימיסין ר[1], דטולמוסין א[1]ר[2], דטלמוסין א[3], דטולמיסו ו, דטולמוסא י | למקרב למסנא] למקרבא ב, למקרא ג, למיעקרא ו | למסנא] ואבת, למכנה פג, למסאנא דר׳י | דמטרונא] א[2]י, ־נה דפא׳גב | | אותו] פואגב, אותה דחת | שרה ל׳ פו | *ואומרת דפא׳גב] ואמרה ת, א׳ ל | רבון העולמים דחגב, רבון העולם ו, רבש״ע פאת |

טוחנת ואופה מכבסת ומבשלת ומיניקה את בנה ומצעת המטה וטווה וכן המוריד וכו׳ ג׳ דינרין וכו׳ למה ג׳ מפני שהוא חייב לה ג׳ שארה כסותה ועונתה, ובלק״ט הועתק כנגד שבעת מלאכות שהאשה חייבת לעשות לבעלה טוחנת אופה מכבסת מבשלת וכו׳ ועושה בצמר, וכן בשכל טוב כנגד שבעה וכו׳ שחייבת לעשות לבעלה טוחנת ואופה ומכבסת ומבשלת ומניקת וכו׳ ומצעת המטה ועושה בצמר: 1 א״ר יוחנן שהשמיטה וכו׳. בירושלמי שם מהו ותאלצהו א״ר יצחק בר לעזר שהיתה שומטת עצמה מתחתיו ותקצר נפשו למות הוא קצרה נפשו למות היא לא קצרה נפשו למות ויש אומרים שהיתה עושה צורכה באחרים וכו׳, וכן נדפס במדרש ד׳ שאלוניקי מאי ותאלצהו א״ר יצחק בן אלעזר ותאלצהו שהיתה שומטתו כו׳ והעיר שם רי״ג כל זה הגהתי מירושלמי דכתובות כי שם עיקר הענין, ואחריו הגיה גם בא״א מאי ותאלצהו א״ר יצחק ברבי אלעזר, ובסוטה שם ויהי כי וכו׳ ותאלצהו אמר רבי יצחק דבי רבי אמי בשעת גמר ביאה נשמטה מתחתיו, וכן מפרש בפי׳ ב״ר הנדפס שהיתה נשמטת מתחתיו בשעת גמר ביאה, ובשכל טוב שהיתה שומטת עצמה מתחתיו בשעת גמר תשמיש, ושם הועתק א״ר יוחנן הוא קצר נפשה למות והיא לא קצרה נפשה שהיתה עושה צרכיה ממקום וכו׳ ועח״נ: 3 ועד כאן. ולעיל בפסוק ז׳ נאמר שהקב״ה אמר לאבימלך על אברהם ויתפלל בעדך, ובפי׳ ב״ר כי״ט גורס ומפרש לא נאמר בלשון הזה שיהא אדם מתפלל על אחרים, ובכי״ל בגוף הספר כתיב הוא נאמר וכ״ה בכי״ו ובי״ג וכי״ב ויש לפרשו בדוחק הוא נאמר כאן בפעם הראשונה, ובגליון כי״ל נסמן ס״א לא וכ״ה ברוב הספרים וכן הגהתי ועי׳ גם לעיל צד 157 מתחילת הספר ועד כאן אין כת׳ סמך וכו׳, ודורש ס״ד וילדו כיון שנתפלל א״א הותר אותו הקשר כלו׳ הותרה עצירתם (וכבגנון הלשון בפסיקתא ריש פ״ח הותרה רצועה ולעיל צד 511 מותרה ציבחר), ובת״א מתורגם וילדו ואתרוחו ובחר״י א׳ ואיתרווחו, וכן מפרש בפירש״י עה״ת וילדו כתרגומו ואתרוחו נפתחו נקביהם והוציאו [מה שצריך לצאת] והיא לידה שלהם, וגם בלק״ט ובמדרש אגדה הוצ׳ רש״ב מפורש וילדו ואתרוחו, ובעקידה שער כ׳ הועתק א״ר חנינה מתחלת הספר וכו׳ לא נאמר כלשון הזה כיון שנתפלל אברהם הותר אותו הקשר, ובשכל טוב גורס ומפרש א״ר יוסי בר׳ חנינא מתחלת הספר ועד כאן לא נאמר לשון פילול כיון שהתפלל אברהם הותר אותו הקשר ומה וילדו נתרווחו, והגי׳ שנתפלל כמו לעיל צד 84: 5 נאמ׳ עצירה וכו׳. דורש עצר עצר עצירות הרבה, והלשון נאמ׳ עצירה קשה קצת, ובכי״ו וכי״א א׳ וב׳ וכי״ת ליתא מילת נאמ׳ וכן ל״ג בפי׳ ב״ר הנדפס ומפרש שם כי עצור עצר יי׳ עצירה בכל דבר עצירה בפה מלדבר עצירה בגרון מלאכול עצירה בעין מלראות עצירה באזן משמוע עצירה מלמעלה קטנים עצירה מלמטה גדולים, וכן בפי׳ ב״ר כ״י עצירה בכל דבר עצירה מלדבר וכו׳ בעין מלראות באוזן מלשמוע וכו׳, וגם בא״א העיר מלת נאמר היא יתירה וכן הגיה ביפ״ת כי עצור עצר עצירה בפה וכו׳ ועי׳ גם במ״כ, והתיבות עצירה בעין עצירה באף הושלמו בכי״ל בין שיטי בכתב הספר, ובשאר הספרים ליתא עצירה באף, ובפסי״ר שם איתא בדרש כי עצור עצר וכו׳ שנה ר׳ אלעזר אחד הגדולים ואחד הקטנים א׳ האנשים ואחד הנשים וכו׳ סתם הקב״ה את המעיינות שלהם אחד מהם לא הטיל מים ולא נפנה ולא הוציא ליחה מאפיו ולא דמעה מעיניו כולם עצורים וחתומים ומכוסים וכו׳, והגי׳ עצירה בעין איתא גם בשער כ״י (חוץ מכי״ת) ובילקוט, וכן בשכל טוב נאמר עצירה בפה ועצירה בגרון עצירה בעין ועצירה באוזן עצירה מלמעלה ועצירה מלמטה, ואפשר שדרשו לפי זו הגי׳ עצר עצר עצירות שתים שתים בפה ובגרון בעין ובאוזן מלמטה ומלמעלה, ובב״ק שם כי עצר עצר ה׳ אמר ר׳ אלעזר שתי עצירות הללו למה אחת באיש שכבת זרע שתים באשה שכבת זרע ולידה במתניתא תנא שתים באיש שכבת זרע וקטנים שלשה באשה שכבת זרע וקטנים ולידה רבינא אמר שלש באיש שכבת זרע וקטנים ופי טבעת ארבעה באשה וכו׳: 6 והכל אומרים וכו׳. בדרש סוף הפסוק על דבר אשת אברהם הובאו כאן בשינוי קצת המאמרים שנסדרו לעיל פ״מ בדרש וינגע וכו׳ על דבר שרי אשת

כל העולם אברהם יצא בהבטחה ואני יצאתי באמנה אברהם חוץ לסירה ואני נתונה בסירה, אמר לה הקב״ה כל מה שאני עושה בשבילך אני עושה, והכל אומרים על דבר שרה אשת אברהם, אמר ר׳ לוי כל אותו הלילה היה מלאך עומד ומגלב בידו והיה מתייעץ בשרה אם אמרת ליה מחי הוה מחי ואם אמרת ליה שבוק הוה שביק, כל כך למה שהיתה אומרת אשת איש אני ולא היה פירש. ר׳ אלעזר ותני לה משו׳ ר׳ ליעזר בן יעקב שמענו בפרעה שלקה בצרעת ואבימלך בעיצור, מנין ליתן את האמור לזה לזה ואת האמור לזה לזה תלמוד לומר על דבר על דבר גזירה שוה:

פרשה נג

א כא א) וי״י פקד את שרה וגו׳ זה הוא שאמר הכתוב וידעו כל עצי השדה כי אני
י״י השפלתי עץ גבוה הגבהתי עץ שפל הובשתי עץ לח הפרחתי עץ יבש אני י״י

7 ילקוט כ׳ נ״ט, ילק׳ יחזקאל כ׳ שנ״ו, תנחומא ע״כ וילא סי׳ ל״ג, תנחומא שם סי׳ ס״ו, אגדת בראשית פכ״ס, סדר א פכ״ג:

1 באבטחת חב | באמינה א׳, נתונה] בתוך ו | 2 *שאני רחא׳גכת] אני ל, אשר אני ו | בשבילך ד | *אומרים] אומרין דת׳ אומרי׳ א׳, אומ׳ פוב או׳ ג, א׳ ל, לי ח | שרה] חא׳ת, שרי דפ׳גכ | *אשת אברהם דחת] אשת אברהם וא׳גב ל׳ לפ 3 אותו] פוא׳גב, אותה דחת | המלאך וא׳ | והיה — בשרה] פ. והיה מתיעץ בשרה א׳גבת . . מתייעץ בשרי ד, ל׳ ו | אין ו, אי א׳ג | אמרה א׳ת | ליה] לו כת, ל׳ א׳ **מחי] מחה ל | 4 *הות מחי פת] היה מחי ח, הוא מחי גב, הוא מחה ל, מחי דוא׳ | אם כ, ואין ו, ואי א׳ג | אמרת] פוכ׳ אמרה דא׳נת, הות אמרה ח | ליה] לו כ, ל׳ א׳ | שבוק נת | היה שביק ח, הוא שביק ג, שביק וא׳, שבק כ | וכל הנב כך] זה ו | אומרת] כ, ~ לו דפוא׳גת | אנכי א׳ הייתי פ 5 אליעזר א׳ | *ותני פכ] ותנו ל, תני דוא׳גת | משום דת, בשם פוא׳גב | אליעזר | ואבימלך] פא׳, ~ שלקה דוחנכת בעצירת פא׳ | 6 ומנין פו | ליתן את האמור כאן להלן ואת האמור להלן כאן חא׳, ליתן את. . כן להלן ואת . . להלן כן וג, את של זה בזה פ, שהכל לקו בזה ובזה דת | *על — דבר פוחא׳גב] על דבר שרת ל, על דבר שרת אשת אברם ד, על דבר שרי . . אברהם ת, על דבר א׳ | לגזירה שוה פא׳, לג״ש א׳ || 7 וגו׳] כאשר אמר דונכת, ל׳ פאי | זה הוא — הכתוב] זהו . . הכתוב נב, זש״ה פאי, ל׳ ו | 8 והגבהתי פ | הובשתי — ועשיתי] ואג, הובשתי . . והפרחתי . . עשיתי פב, ל׳ דת |

אברם ועיי״ש גם בת״נ ובמ״י, ולנכון כאן בשתי הפעמים על דבר שרה וכו׳, והגהתי דטולמיסן וכו׳ מחי וכו׳ ותני לה וכו׳ על דבר על דבר וכו׳ כמו שהגי׳ בכי״ל לעיל שם, ובשכל טוב הועתק והכל אומרים על דבר שרה אשת אברהם אמר ר׳ ברכיה כל אותו הלילה וכו׳ שטוחה על פניה ואמרה רבש״ע אברהם יוצא בהבטחה ואני באמנה וכו׳ ואני נירונה בסירה אמר לה וכו׳ והכל יאמרו על דבר שרה אשת אברהם (ומפרש שהיא ראויה לו) א״ר לוי כל אותו הלילה המלאך עומד ומגלבין בידו אם אמרה לו שרה מחי הות מחי ואם אמרה לו שבוק הוי שביק כל כך למה שהיתה אומרת לו אשת אברהם אני וכו׳ שמענו בפרעה וכו׳ ואבימלך נלקה בעיצור מניין ליתן את האמור בזה לזה ת״ל זה נאמר כאן על דבר שרה ונאמר להלן על דבר שרי לגזירה שוה, ובכי״א ב׳ קיטע ואומ׳ רבש״ע וכ׳ ע״ד על דבר על דבר לג״ש בפרשת וינגע י״י וכו׳ ועי׳ במ״י לעיל צד 886 בד״ה וינגע וכו׳:

פרשה נג. בכי״א א׳ פ״ג, ובדפ״ר נסמן פנ״ב, ובמקרא כאן פרשה כתומה, ורבו הפתיחות בזו הפרשה ועי׳ גם פנ״ם פע״ם פ״פ ופפ״ב, ובכל הפתיחות והמאמרים בפרשה שלפנינו לא נמצא שום דרש מעניני ר״ה, ולפי המשנה במגילה פ״ג קורין בר״ה בחודש השביעי באחד לחדש (וכן במסכת סופרים פי״ז ובראש השנה בחדש השביעי וכו׳, ובירוש׳ מגילה פ״ג ע״ד ב׳ ובראש השנה ובחדש השביעי אית תני תני וי״י פקד את שרה, ובתוספתא מגילה פ״ג בראש השנה קורין וי״י פקד את שרה כאשר אמר ויש אומ׳ בחודש השביעי וכו׳, ובבבלי מגילה ל״א א׳ בראש השנה בחדש השביעי וכו׳ ויש אומרים וה׳ פקד את שרה וכו׳ והאידנא דאיכא תרי יומי יומא קמא כיש אומרים למחר והאלהים נסה את אברהם), וגם בפסיקתא נוסדה הפסקא לר״ה עפ״י המשנה לפ׳ בחדש השביעי, ובפסי״ר נסדרה פ״מ לפ׳ בחדש השביעי ופמ״ב לפ׳ וי״י פקד וכו׳ ועי׳ בהערות רש״ב בפסיקתא ריש פכ״ג ובהערות רמא״ש בפסי״ר ריש פל״ח: 7 זה הוא שאמר הכתוב. לשון זה שנמצא בציון זש״ה ברוב הפתיחות במדרשי תנחומא ופעמים שונות בפסיקתא נמצא בב״ר רק כאן ועוד בכי״ל לקמן ריש פצ״ה, ויש לפקפק בסגנון זו הפתיחה שנכפל בה א״ר יודן וכו׳ א״ר ברכיה וכו׳ (כמו שהגי׳ בכי״ל ובכי״ו וכי״ג וכי״כ) ושנדרש גם בתחילתה היכן דיבר למועד וכו׳ ועשיתי ויע״ש וכו׳, ובילק׳ יחזקאל הועתק א״ר יודן וכו׳ א״ר ברכיה וכו׳ רק בסוף הפתיחה, ושם ניתוספו השיטות כי וכו׳ השפלתי עץ גבוה זה קרח הגבהתי עץ שפל זה אהרן והנה פרח מטה אהרן ד״א השפלתי עץ גבוה זה נבוכדנאצר הגבהתי עץ שפל זה חנניה מישאל ועזריה הובשתי עץ לח זה בלשאצר הפרחתי עץ יבש זה דניאל ד״א השפלתי עץ גבוה זה המן הגבהתי עץ שפל זה מרדכי, ובתנחומא מ״ב שם זש״ה וידעו וכו׳ מי הן עצי השדה ר׳ יעקב בר אחא אמר אלו בני אדם שנאמר כי האדם עץ השדה השפלתי עץ גבוה זה נבוכדנצר הגבהתי וכו׳ זה חנניה וכו׳ שהשליכו לכבשן האש הובשתי וכו׳ זה בלשצר הפרחתי וכו׳ זה דניאל ד״א וידעו כל עצי השדה מדבר באברהם השפלתי עץ גבוה זה פרעה הגבהתי עץ שפל זה אברהם הובשתי עץ לח זה אבימלך הפרחתי עץ יבש זה שרה אני ה׳ דברתי ועשיתי שנאמר וה׳ פקד את שרה, ובתנחומא שם זש״כ וידעו וכו׳ השפלתי עץ גבוה זה אשור שנאמר הנה אשור ארז בלבנון וכו׳ הגבהתי עץ שפל אלו ישראל דכתיב וגם אני נתתי אתכם נבזים ושפלים וכו׳ הובשתי עץ לח זו אשתו של אבימלך הפרחתי וכו׳ זו שרה שנאמר ותהר ותלד שרה אני ה׳ דברתי ועשיתי שנאמר ויעש ה׳ לשרה כאשר דבר, ובאג״ב שם זש״ה וידעו וכו׳ השפלתי עץ גבוה זה פרעה הראשון וכו׳ ועוד שם השיטות זה שמואל וכו׳ זו חנה וכו׳ ועיי״ש, ובפדר״א שם וידעו כל עצי השדה אלו האומות מ״ה (כ״ה בר״ו שפ״ח, ובר״א

דברתי ועשיתי (יחזקאל יז כד), אמר ר׳ יודן לא כדין דאמרין ולא עבדין, אמר ר׳ ברכיה אני יי׳ דברתי ועשיתי, היכן דיבר, למועד אשוב אליך וגו׳ (בראשית יח יד), ועשיתי, ויעש יי׳ לשרה כאשר דבר. וידעו כל עצי השדה אילו הביריות היך דאת אמר כי האדם עץ השדה (דברים כ יט), כי אני יי׳ השפלתי עץ גבוה זה אבימלך, הגבהתי עץ שפל זה אברהם, הובשתי עץ לח אילו נשי אבימלך שנ׳ כי עצר עצר יי׳ (בראשית כ יח), הפרחתי עץ יבש זו שרה, אני יי׳ דברתי ועשיתי אמר ר׳ יודן לא כדין דאמרין ולא עבדין, אמר ר׳ ברכיה אני יי׳ דברתי, היכן דיבר, למועד אשוב אליך וגו׳, ועשיתי, ויעש יי׳ לשרה וגו׳:

ב האנוש מאלוה יצדק אם מעשהו יטהר גבר (איוב ד יז) וכי איפשר לבשר ודם להיות צדיק יותר מבוראו אלא אם מעושהו יטהר גבר וכי איפשר לבשר ודם להיות טהור מבוראו, מה אלישע א׳ לשונמית למועד הזה כעת חיה את חבקת בן (מ״ב ד טז) אמרה לו אהה אדני איש האלהים אל תכזב בשפחתך (שם שם) אותן המלאכים שבישרו את שרה כך אמרו למועד אשוב וגו׳ (בראשית יח יד), אמר לה אותן המלאכים שהיו יודעין שהן חיין וקיימין לעולם אמרו למועד אשוב אליך אבל אני שאני בשר ודם קיים היום מת למחר בין חי בין מת למועד הזה כעת חיה את חובקת בן, ומה כתי׳ שם ותהר האשה ותלד בן (מ״ב ד יז) ודבריו של בשר ודם מתקיימים, שלהקב״ה לא כל שכן וי״י פקד את שרה וגו׳:

8 ילקוט כ׳ ל״ס, ילק׳ איוב כ׳ תתל״ג: 11 ילק׳ מלכים כ׳ רכ״ח:

1 **דאמרין] דאמרון ל | עבדין] פ אגכ, ~ אלא אני יי׳ דברתי ועשיתי דת | 2 ועשיתי ל׳ וג | היכן] פואנת, והיכן דכ | וגו׳] פג, כעת חיה וכ, כעת.. ולשרה בן ת, ולשרה בן ד, ל׳ א | ועשיתי] אב, עשיתי ן, ועשה דת, ל׳ פג | *ויעש — דבר פואג] ויעש יי׳ כאשר דבר ל, ל׳ דת | 3 וידעו] ד״א וידעו כל עצי השדה זה נמרוד הגבהתי עץ שפל זה אברהם הובשתי עץ לח אלו שדותיהן של אומות העולם (א״ה א¹) הפרחתי עץ יבש זו שרה שנא׳ וי״י פקד את שרה ד״א ~ א, ד״א וידעו . . השדה כי אני י״י השפלתי זה נמרוד הרשע הגבהתי . . זה אברהם הובשתי . . שדותיהם של אומות העולם הפרחתי . . זו שרה שנ׳ . . את שרה כאשר אמר ד״א ~ כ | 8 חבריות | 5 נשיו של פואנכי (יחזקאל) | עצור כי | עצר יי׳] ~ וגו׳ פ, בעד כל רחם לבית אבימלך ות | 6 ועשיתי] פואנכי, ל׳ דת | אמר ר׳ יודן — דברתי] וכי (שם), א״ר יודן . . דברתי ועשיתי ג, לא כאלין דאמרין ולא עבדין דברתי ו, ל׳ דפאת | 7 היכן דיבר ל׳ פאי | למועד — שרה וגו׳ ל׳ פא | וגו׳] כעת חיה כ, כעת.. ולשרה בן ת, ל׳ דוגי | ויעש] גגכי, הה״ד ~ דת | וגו׳] כאשר דבר דוגכתי | 8 האנוש] כתי׳ ~ א¹כת | ואם פכ (אם — גבר ל׳ א¹) | לבשר ודם] פוחג, לו לבשר ודם י, לאדם דת, לו לאדם אכי (איוב) | 9 יותר מבוראו] כבוראו י (שם) | אלא — מבוראו] אלא אם . . וכי אפשר לבשר . . להיות טהור מבראו פ, אלא אם מעש׳ . . וכי אפשר לו להיות טהור מבראו ג, אם מעשהו . . וכי איפשר לו להיות טהור מבוראו ן, אם מעושהו . . וכי אפשר להיות טהור מבוראו ח, הלא אם מעושהו . . וכי איפשר להיות טהור יותר מבוראו י, אם מעושהו . . וכי אפשר לאדם להיות טהור יותר מבוראו ד, ל׳ אכתי (שם) | 10 אומר דפוחא¹כ, הוא אומ׳ ת, אמר א²ני | חובקת | אמרה לו אהה] ן, אמרת לו אל ד, ואמרה לו אל ת, ותאמר אל א¹ג, ותאמר אליו אל פכ | אדני] פו, אדוני דא¹גכת | 11 כך ל׳ י (מלכים) | אמרו] פוא²גי (שם), ~ לה דכת | 12 וגו׳] אליך י (שם), אליך כעת חיה גכ, אליך . . חיה ולשרה בן דפות | אמר לה] א״ר לוי פ | שהיו] פוחגכ, שהן ת, לפי שהם א², חיו ד, ל׳ י (שם) | יודעין ל׳ י (שם) | שהן חיין] פוגכ, שהם חיים דא²תי (שם) | וקיימים א¹תי (שם) | 13 אליך] ~ כעת חייה ג | *אני שאני דפחא¹גכתי (שם)] שאני ל, אלישע שהוא א² היום קיים א, היום כאן י (שם) | ומת למחר חגכ, ולמחר בקבר י (שם), ומחר בקבר א | בין — מת ל׳ א | כעת חיה] פוחאגכי (שם), ל׳ דת | 14 ומה] פוחאגכ, סה דתי | האשה] פואגכ, ל׳ דתי | ותלד בן] א, ~ למועד הזה וגו׳ פ, למועד הזה כעת חיה אשר דבר אליה אלישע דת, למועד אשר . . אלישע וחגי | ודבריו] פו, דבריו דחא²גכתי, ומה דבריו א¹ | 15 של הקב״ה] ודבריו ~ דות, דבריו אכי, דברו ~ פחג | לא—שכן] על אחת כמה וכמה פי, עאכ״ו א, אין מתקיימי׳ ד¹, אין מתקיימין ד, אין מתקיימים ת, אינן מתקיימים ן, אינו מתקיים חגכ | וגו׳] כאשר אמר פח, כאשר אמר וגו׳ ד, ל׳ אגכי |

תס״ח אומות העולם) כי אני י״י השפלתי עץ גבוה זה נמרוד הגבהתי עץ שפל זה אברהם אבינו הובשתי עץ לח אלו נשי האומות מ״ה (אומות העולם) הפרחתי עץ יבש זה שרה אמנו וכו׳ וכן נוסף בכי״א א׳ וב׳ וכי״כ ד״א וכו׳ זה נמרוד וכו׳ ועח״ג, ולהדרש היכן דיבר וכו׳ עי׳ למטה סי׳ ה׳, ועדיפא הגי׳ לא כאלין דאמרין וכו׳: 9 אלא אם. וכ״ה בכי״פ וכי״ג וצ״ע, וכל הפתיחה קשה וכבר הקשו מה צורך להק״ו ודבריו של ב״י וכו׳ הרי מפורש שנתקיימו דבריו של הקב״ה וי״י פקד וכו׳, ונר׳ שלפי הדרש האנוש וכו׳ אינו לשון תימה (וכן למטה סי׳ ד׳ ההוא אמר וכו׳) וטעם הכתוב אנוש מאלוה יצדק וכו׳ ומתמה וכי איפשר לב״ו וכו׳ ודורש הכתוב בענין אלישע אנוש מאלוה יצדק אם מעושהו יטהר גבר מה אלישע אמר בטהרת מחשבתו למועד הזה כעת חיה וכו׳ ולא אמר למועד הזה אשוב אליך כעת וכו׳ כמו שאמרו המלאכים שבשרו את שרה למועד אשוב אליך כעת וכו׳ ואעפ״י שאמר אלישע לשונמית אותן המלאכים שהיו יודעין שהן חיין וכו׳ לא מצינו בין במלאכים בין בהקב״ה ששבו אליו למועד כעת חיה הוי אנוש מאלוה יצדק וכו׳, ומסיים ומה כת׳ שם בשונמית ותהר האשה ותלד בן למועד הזה וכו׳ אשר דבר אליה אלישע

כי תאנה לא תפרח (חבקוק ג יז) זה אברהם היך דאת אמר כביכורה בתאינה בראשיתה ראיתי אבותיכם (הושע ט י), ואין יבול בגפנים (חבקוק שם שם) זו שרה היך דאת אמר אשתך כגפן פורייה וגו' (תהלים קכח ג), כחש מעשה זית (חבקוק שם שם) אותם המלאכים שבישרו את שרה האירו פניה כזית, כוחשים היו. אלא ושדמות לא עשה אוכל (שם שם) אותם השדים המתים לא עשו אוכל, גזר ממכלה צאן (שם שם) היך דאת אמר ואתם צאני צאן מרעיתי אדם אתם (יחזקאל לד לא), ואין בקר ברפתים (חבקוק שם שם) היך דאת אמר ואפרים עגלה מלומדה וגו' (הושע י יא). חזרה שרה ואמרה מה אנא מיבדה סברי מן ברייה חס ושלום לית אנה מובדה סברי מן בריי אלא ואני ביי אעלווה אגילה באלהי ישעי (חבקוק שם יח), אמר לה הקב"ה את לא אובדת סבריך אף אנא לית אנה מובד סבריך אלא וי"י פקד את שרה וגו':

1 ילקוט כ' ל"ט. ילק' חבקוק כ' תקס"ח, תנחומא מ"ב ויגש סי' ל"ט, פסיקתא רבתי פמ"ב (קע"ז ב'):

1 כי] כת' ~ את | תפרח] פאי, ~ וגו' ן, ואין יבול בגפנים י (חבקוק), ואין . . בגפנים כחש מעשה זית כ, ואין . . זית ושדמות לא עשה וגו' ד, ואין . . עשה אוכל ת, אין . . אוכל גזר ממכלה צאן ואין בקר ברפתים ג | זה] פאי' כי תאנה לא תפרח ~ דוגבתי | 2 ראיתי אבותיכם (שם) | זה י | שרה] ~ אתמהא פ | 3 פוריה | אותם] וכי ~ י | מלאכים ישי' (שם) | 4 והאירו פא | את פניה אי' (שם) | כחשים פאנבשי | היו] ~ אתמהא פ | אלא לי פאי | ושדמות] פואגי, שדמות דבת | עשו כ | 5 השדיים ן | המתים לי י | אוכל] ~ אתמהא פ | ממכלא אגב | **צאן] לי ל | אתם ן, ואתן דפ, ואתנה ד'אגבתי | 6 אדם אתם לי פאתי (שם) | ואין] אגבתי, אלא ~ דפו | ברפתים] ~ אתמהא פ | 7 וגו'] אהבתי לדוש פו, אוהבת לדוש ד, לי אנבי | חזרת ואמרה שרת י, אמרה שרה א | אנא] פוגי, אני דאת | מובדא ואתי | סיברי אי', סברי כ, סיברוי פ | מברוי גבי, מן בוראי א, מן בריאי ן | חס— *מובדה (מבדה ל)— מן בריין חס . . לית אנא מובדא . . מן בריי י, חס . . לית אנא מובדה כברי (סברי כ) מברוי גב, חס ושלום (חיו א) לית אנא מובדא (מאבדה פ) סיברי (סברי אי') מן בוראי פא, חס . . לית אנא מובדא סברי מן בריאי ן, לי דתי (שם) | 8 אגילה — ישעי לי א | 9 אובדת] וי, אובדית דת, אבדת פ, הובדת אב | סבריך] ותי, סיבריך דפא'ג, סברך א'כ | ואף ג | לית אנא פגב, איני דת, לא אי | מובד וגתי, אוביד א | סבריך] ואתי, סיבריך פגב, ית סבריך ד | אלא לי כ | וגו'] כאשר אמר ן, לי דפא'גבתי |

ודבריו של ב"ו מתקיימים של הקב"ה לא כל שכן והקב"ה שב אליו למועד אשר דבר אותו וזה נכלל בפ' וי"י פקד את שרה כאשר אמר וכו' ועי' ברש"י וברמב"ן לפ' שוב אשוב וכו' ובראב"ע לפ' למועד אשר דבר וכו' ועי"ע בימ"ת. ושם העיר ג"כ על מה שאמרו כאן אותן המלאכים וכו' ומלאך אחד בישר את שרה והלשון למועד אשוב וכו' כת' בבשורתו של הקב"ה ובבשורתו שהמלאך כת' שוב אשוב וכו' ועיי"ש ולמטה סי' ה', ובפירש"י שם הועתק אלישע אמר לשונמית למועד וכו' ותאמר אל אדוני וכו' אותן המלאכים שבשרו את שרה אמרו למועד אשוב אמר לה אלישע אותם המלאכים שהם חיים וקיימים לעולם וכו' אבל אני בשר ודם שהיום חי ומחר מת בין חי ובין מת למועד הזה הזה וגו', והגי' היוב כאן והגי' ומחר בקבר כמו בברכות כ"ח ב' : 1 כביכורה וכו'. זה הפסוק נדרש בפתיחה לעיל ריש פמ"ו ועיי"ש : 3 כחש מעשה זית. בתמיה וכי אותן המלאכים שעשו מעשה זית שבישרו את שרה והאירו פניה כזית כוחשים שקרנים היו (והגי' כחשים כלה"ב ישעיה ל' ט') שלא רצתה שרה להאמין תחלה בבשורתם ואמרה האף אמנם אלד אלא השדימות וכו' שדי מות אותם השדיים המתים שכבר צמקו לא עשו אוכל (וכן הדרש בתנחומא שופטים סי' י"ח ותצחק שרה בקרבה לאמור היתה מבטת בקרביה ואומרה מעים הללו טוענים ולד שדים הללו שצמקו מוציאין חלב וכו' ועיי"ש) ואיך יתקיים שתהיה לגוים ומלכי עמים ממנה יהיו גזר ממכלה צאן הר"א ואתם צאני וכו' ואין בקר ברפתים הר"א ואפרים עגלה וכו' (ועי' לעיל צד 490) חזרה שרה ואמרה מה אנא וכו' מה אני מאבידה תקותי מן בוראי חס ושלום לית אנה וכו' אין אני מאבידה תקותי מן בוראי אלא ואני וכו' אמר לה הקב"ה את לא אובדת וכו' את לא האבדת תקותך אף אני איני מאביד תקותך אלא וי"י פקד וכו', ובכי"ל כתוב ו א ת ם צאני וכו' אדם אתם, ובדפ"ר וברוב הכ"י ובילקוט בשני המקומות ואתנה צאני וכו' ובמקרא כתוב ו א ת ן צאני וכו' אדם אתם, ומלת ואתן בזה הפסוק אין לה ריע במקרא, וביחזקאל ל"ד י"ז איתא ואתנה צאני וכו', ועוד נמצא ואתנה בראשית ל"א ו' ויחזקאל י"ג י"א, ושם י"ד כ' אשר אתנה מצדדות וכו' אשר אתם מצדדות וכו', ובהלשון הזרה שרה ואמרה מה אנא וכו' גם לקמן ריש פס"ח בפתיחת ר' שמואל בר נחמן לפ' ויצא יעקב וכו' חזר ואמר מה אנא מובד סברי מן בריי חס ושלום לית אנא מובד סברי מן בריי אלא עזרי מעם וכו', ושם גם בדפוסי' מה אנא וכו' חס ושלום לית אנא וכו', וכמו שפירשתי כחש מעשה זית בתמיה וכו' משמע טעם הגי' בילקוט כאן כחש מעשה זית וכי אותם המלאכים שבשרו את שרה כחשים היו, ואח"כ גרס שם מעשה זית האירו פני כזית ושדמות וכו', ובתנחומא מ"ב שם לשון הפתיחה זש"ה כי תאנה לא תפרח מי הוא זה זה אברהם שנאמר כבכורה בתאנה וכו' ואין יבול בגפנים בגפן זו שרה שנאמר אשתך וכו' כחש מעשה זית כחשים היו הדברים שבשרו מלאכי השרת לשרה שוב אשוב אליך מעשה זית מה הזית הזה מאיר לעולם כך המלאכים מאירים דבריהם ושדמות וכו' אותן השדים אינן מניקין אדם גזר ממכלה צאן אין את מעמיד ממנה כנסת ישראל שנקראת צאן שנאמר ואתנה צאני ד"א אותה הגזירה שגזרת עלי ואמרת כה יהיה זרעך מכלה אתה אותן ואין בקר ברפתים אין אתה מעמיד ממנה שבט אפרים שכתב בו ואפרים עגלה וכו' אין בקר אמרה אמנו שרה אעפ"כ ואני בה' אעלוזה אלו אומרים אין שרה יולדת ואלו אומרים אין אברהם מוליד אע"פ כן בה' בוטחה אמר לה הקב"ה ועלי את נבטחת חייך אני פוקד אותך שנאמר וה' פקד וכו', ובפסי"ר שם וה' פקד וכו' זש"ה כי תאנה וכו' כביכורה וכו' זה אברהם ואין יבול בגפנים זו שרה ואברהם ושרה זקנים כחש מעשה זית חדל להיות לשרה אורח כנשים ושדמות לא עשו אוכל אחרי בלותי היתה לי עדנה גזר וכו' הלבן מאה שנים יולד ואין בקר וכו' ותהי שרי עקרה ואני בה' אעלוזה במה שהבטיחוני על ידי המלאכים אבל שרה אשתך ומה שהבטיחני מיד עשה וה' פקד וכו':

יבש חציר נבל ציץ (ישעיה מ ח) יבש חצירו שלאבימלך ונבל ציצו ודבר אלהינו יקום לעולם (שם שם) ויי׳ פקד את שרה:

לעולם יי׳ דברך נצב בשמים (תהלים קיט פט) הא בארץ לא, אלא מה שאמרת לאברהם ד בשמים למועד אשוב אליך וגו׳ (בראשית יח יד) [ויי׳ פקד את שרה]:

ר׳ מנחמה ור׳ נחמן דמן יפו בשם ר׳ יעקב דקיסרין פתח אלהים צבאות שוב נא (תהלים פ טו) שוב ועשה מה שאמרת לאברהם הבט משמים וראה (שם שם) הבט נא השמימה וספור הכוכבים וגו׳ (בראשית טו ה), ופקוד גפן זאת (תהלים שם שם) ויי׳ פקד את שרה כאשר אמר:

ר׳ שמואל בר נחמן פתח לא איש אל ויכזב וגו׳ (במדבר כג יט) אמר ר׳ שמואל בר 33d נחמן לא ראשו שלפסוק הזה סופו ולא סופו ראשו לא איש אל ויכזב וגו׳ ההוא אמר ולא

1 ילקוט כ׳ ל״א, ילק׳ ישעיה כ׳ ס״ס (תמ״ה): 3 ילק׳ מכירי תהלים קי״ט סי׳ מ״א, שמות רבה פל״א סי׳ ו׳, במדבר רבה פ״ב סי׳ י״ב: 5 מדרש תהלים פ׳ סי׳ ז׳, מדרש שמואל פט״ז, אגדת בראשית פכ״ח: 9 ילקוט כ׳ ל״א, ירוש׳ תעניות פ״ב ס״ה ב׳, תנחומא מ״ב וילא סי׳ ל״ו, תנחומא וילא סי׳ י״ב מסעי סי׳ ז׳, במדבר רבה פכ״ג סי׳ ח׳, מדרש תהלים י״ג סי׳ א׳:

1 יבש] פוגכי, כתי׳ ~ א, וי״י פקד את שרה וגו׳ ~ ד, וי״י.. שרה כת׳ ~ ת | ציץ] ~ ודבר אלהינו יקום לעולם וגכת | יבש] יבש חציר ~ וגכ | חציר א[1]י (ישעיה) | של] זה א[1] | **אבימלך] אבר׳ ל | נבל ציצו של אבימלך ואי (שם), נבל ציץ ציצו (נבל ציצו ג) של אבימלך פג, נבל ציצו של אבימלך כי עצור עצר י״י | 2 שרה] פאגתי, ~ כאשר אמר דוכ | 3 לעולם] כתי׳ ~ א[1] | לאברהם] ~ אבינו א[2] | 4 בשמים ל׳ מ | וגו׳] כעת חיה דת, כעת.. ולשרה בן וגכ, ל׳ פא | 5 ר׳ מנחמה] ו, ר׳ מנחמא פגכ, ר׳ מנחם א[1], ר׳ מונא א[2], ל׳ דת | ור׳] פוא, ורב גכ, ר׳ דת | נחמן] אחא א[2] | דיפו דפאגכת, דייפו ו | בשם] פואגכ, משם ד, משי׳ ת | דקסרין וא, דקסרי כ | 6 נא] ו, ~ הבט משמים וראה כ, הבט.. וראה וגו׳ א[2], הבט.. וראה ופקד (ופקוד ד) גפן זאת דפא[1]גת | שוב — זאת ל׳ א[1]ג | ועשה] וראה א[2] | לאברהם אבינו א[2] | הבט—וראה] וכ, ל׳ דפא[2]ת | 7 וספור — וגו׳] וספור הכוכבים דות, וספור וגו׳ פ, ל׳ א[2]כ | 8 כאשר אמר] וג, ל׳ דפאבת | 9 בן ו | **פתח] אמ׳ פתח ל | וגו׳] פי, ובן אדם ויתנחם דגכת, ובן.. ההוא אמר ולא יעשה ודבר ולא יקימנה ו | בר נחמן] פא[2]גכ, ל׳ דתי | 10 לא ראשו של פסוק זה פגכ, לא.. פסוק א[3], הפסוק הזה (הפסוק זה י, זה הפסוק ת) לא ראשו דתי | *לא — יעשה וגו׳ י] לא איש אל ויכזב וגו׳ ל, לא.. וגו׳ ההוא אמר ולא יעשה ודבר ולא יקימנה ד, לא.. ויכזב ההוא.. יקימנה ת, לא.. ויכזב ובן אדם ויתנחם ההוא.. יקימנו ג, ל׳ פא[2]כ |

1 יבש חציר וכו׳. פתיחה זו הושלמה בכי״ל בגליון: 3 שאמרת לאברהם בשמים וכו׳. במ״כ מפרש בדוחק שקודם שנגלה אליו על הארץ אמר למלאך שיבשרנו שיהיה לשרה בן למועד ועי׳ גם ביפ״ת, ובדברים רבה כי״מ (בלקוטים ממדרש אלה הדברים וכו׳ הוצ׳ רש״ב צד 16 ועי׳ ילק׳ מכירי תהלים קי״ט סי׳ מ״ד) בדרש הפ׳ י״י אלהיכם הרבה אתכם וכו׳ זשה״כ לעולם ה׳ דברך נצב וכו׳ מהו לעולם וכו׳ דרשו בסוף המאמר ד״א לעולם ה׳ דברך נצב בשמים וכי בארץ אין דברו של הקב״ה נצב שהוא אומר דברך ה׳ נצב בשמים ומהו נצב בשמים אלא אותו הדבר שאמר לאברהם אבינו נתקיים ומה כתיב שם ויוצא אותו החוצה ר׳ יודה בר סימון ר׳ חנון בשם ר׳ יוחנן אמר העלהו הקב״ה למעלה מכיפת הרקיע ואין החוצה אלא השמים וכו׳ אמר לו הבט נא השמימה ר׳ שמואל בר יצחק אמר אין אומרים הבט אלא מלמעלה למטה וכו׳ (ועי׳ לעיל צד 432 וצד 481) וכיון שיצאו ישראל ממצרים ובאו למדבר ראה אותן משה בכל אותן האכלוסין אמר להם משה הרי עכשיו נתקיים אותו הדבר שאמר הקב״ה לאברהם אביכם הבט נא השמימה וכו׳, ושם טעם דברך נצב בשמים מה שאמר הקב״ה לאברהם בשמים כשהעלהו למעלה מכיפת הרקיע ועי׳ גם בשמו״ר ובבמ״ר שם, ובשמו״ר שם סי׳ א׳ דרשו עוד לעולם י״י דברך נצב בשמים אל תאמר בשמים אלא כשמים וכו׳ ועיי״ש. והשלמתי כאן סיום הפתיחה וי״י פקד וכו׳: 5 ר׳ מנחמה וכו׳. וכ״ה בכי״פ וכי״ו וכי״ג וכי״כ ר׳ מנחמ׳ ור׳ (ורב) נחמן בשם וכו׳ ושניהם אמרו בשם ר״י דקיסרין מה שהוא פתח, ובמדרש שמואל שם הובא אלהים צבאות שוב נא וגו׳ ופקוד גפן זאת רבי מנחמה ור׳ נחמן דיפו בש״ר יעקב דקיסרין פקוד מה שאמרת לשרה וה׳ פקד את שרה וגו׳, ובמדרש תהלים מ״ב שם אלהים וכו׳ שוב נא הבט וכו׳ ר׳ נחמן בש״ר יעקב דקיסרין אמר אותו שאמר לאברהם שוב אשוב אליך כעת חיה אותו שאמר הבט משמים וראה ופקוד גפן זאת וה׳ פקד את שרה, ובמ׳ תהלים שנדפס מכבר ר״נ וכו׳ אמר אותו שאמר לאברהם שוב אשוב אליך תהי ידך על איש שאמרת הבט נא השמימה וכו׳ ועי׳ בילק׳ תהלים ר׳ תתכ״ט ובילק׳ מכירי תהלים פ׳ סי׳ ל״א, והאמוראים ר׳ נחמן דמן יפו ור׳ יעקב דקיסרין הוזכרו רק באותו המאמר ועוד בוי״ר פ״ו סי׳ ה׳ ועי׳ באגה״א ח״ג צד 765, ובכי״א א׳ וכי״ג הפתיחה עוד ביתר קיצור ול״ג שם שוב ועשה וכו׳ ועה״נ, ובאג״ב שם שם מאמר ארוך ד״א וה׳ פקד וכו׳ זש״ה ה׳ צבאות שוב נא הבט משמים וראה ופקוד גפן זאת וה׳ פקד את שרה כאשר אמר מה אמר אלא ראה מה כתיב ויוצא אותו החוצה וגו׳ העלה אברהם לשמים שאין חוצה אלא שמים וכו׳ אמר לו הסתכל מה יש למטה שנאמר הבט נא השמימה הרי שהיה למעלה מן הכוכבים שאין הבט אלא מלמעלה למטה וכו׳ ומסיים ופקד גפן זאת ואין גפן אלא שרה שנאמר אשתך כגפן פוריה וגו׳ אמר לו הקב״ה ואני פוקד ומקיים מה שאמרתי וה׳ פקד את שרה: 9 ר׳ שמואל בר נחמן פתח. כגנון זו הפתיחה רשב״נ פתח וכו׳ ארשב״נ וכו׳ כמו לעיל צד 496 ועיי״ש במ״י בד״ה ר׳ יצחק פתח, ורשב״נ דורש סוף הפסוק ההוא אמר ולא יעשה וכו׳ שאינו לשון תימה, והגהתי לא איש אל ויכזב וגו׳ ההוא אמר וכו׳ בשעה שהקב״ה גוזר להביא טובה לעולם וכו׳ ועה״נ, ובירוש׳ תעניות שם איתא כתיב לא איש אל ויכזב ר׳ שמואל בר נחמן ורבנן ר׳ שמואל בר נחמן אמר הקב״ה אומר לעשות טובה לא איש אל ויכזב אומר לעשות רעה ההוא אמר ולא יעשה ודבר ולא יקימנה ורבנן אמרי לא איש הוא שעשה דבריו של אל כאילו אינן וכו׳, ובתנחומא מ״ב שם וה׳ פקד את שרה מה כתיב למעלה מן הענין ויתפלל אברהם וגו׳ משל למה הדבר דומה למלך שהיה לו אוהב וכו׳ ראה מעשה של הקב״ה שאינו כמעשה בשר ודם אומר אדם

יעשה וגו׳ (שם שם). אלא בשעה שהקב״ה גוזר להביא [טובה לעולם לא איש אל ויכזב ובשעה שהוא גוזר להביא] רעה לעולם ההוא אמר ולא יעשה. בשעה שאמר לאברהם כי ביצחק יקרא לך זרע (בראשית כא יב) לא איש אל ויכזב ובן אדם ויתנחם בשעה שאמר לו קח נא את בנך את יחידך וגו׳ (שם כב ב) ההוא אמר ולא יעשה ודבר ולא יקימנה. בשעה שאמר הקב״ה למשה פקד פקדתי אתכם (שמות ג טז) לא איש אל ויכזב ובן אדם ויתנחם בשעה שאמר לו הרף ממני ואשמידם (דברים ט יד) ההוא אמר ולא יעשה ודבר ולא יקימנה. בשעה שאמר הקב״ה לאברהם וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי וגו׳ (בראשית טו יד) לא איש אל ויכזב ובן אדם ויתנחם בשעה שאמר לו ועבדום ועינו אותם וגו׳ (שם שם יג) ההוא אמר ולא יעשה וגו׳. בשעה שאמר הקב״ה לאברהם למועד אשוב אליך וגו׳ (שם יח יד) לא איש אל ויכזב וגו׳ וי״י פקד את שרה:

ה אשר שמרת לעבדך דוד אבי וגו׳ (מ״א ח כד) אשר שמרת לעבדך זה אברהם אשר דברת לו (שם שם) למועד אשוב אליך וגו׳ (בראשית יח יד), ותדבר בפיך ובידך מלאת כיום הזה (מ״א שם שם) וי״י פקד את שרה:

1 להביא ל׳ כ | *טובה — להביא דא׳תי] טובה.. שהוא גוזר כ, טובות לא איש.. להביא פ, ל׳ ל | 2 **רעה] רעת ל׳ לעולם] אבי, ל׳ דפת | בשעה] כך כ | שאמר] ~ הקב״ה פואגכ | 3 ובן — ויתנחם] וגב, ל׳ דפאתי | בשעה] וג, ובשעה דפאתי | לו] לאברהם א², לו הקב״ה ו, הקב״ה לאברהם א¹ | 4 את יחידך וגו] וגו׳ י, את יחידך דפאת, את.. אשר אהבת את יצחק וג | ודבר — יקימנה] ו, וגו׳ פ, ל׳ דאתי | ובשעה א | הקב״ה ~ א׳ת | 5 *למשה דפא׳תי] לאבותינו ו, לאברהם ל, ל׳ א²נכ | פקד] ואגכ, פקוד דתי | אתכם] ~ ואת העשוי לכם במצרים כי | ובן — ויתנחם] נכ, ל׳ דואתי בשעה] ג, ובשעה דואתי | לו] ת, לו הקב״ה די, למשה א²ג, הקב״ה למשה א¹, ל׳ ו | 6 **יעשה] יעשה וגו׳ ל | ודבר — יקימנה] ו, ל׳ דפאגתי | ובשעת א | 7 הקב״ה ל׳ פוא²ת | אשר — וגו׳] פ, אשר יעבודו (יעבדו י) דן אנכי ג׳, אשר יעבדו ו, אשר יעבודו א׳ת, ל׳ ד | ובן — ויתנחם ל׳ דוא²גתי | 8 בשעה] פוג, ובשעת דא²כתי | לו ל׳ ג | ועינו — וגו] ועינו אותם דפואכי | 9 וגו] ודי ולא יקימ׳ ו, ל׳ דפאגכתי | ובשעה שאמ א²ת, כשאמר י | הקב״ה לאברהם] פוא²גב, לו הקב״ה דת, לאברהם א², ל׳ י | למועד פואגבי, שוב דת | וגו] פ, כעת חיה א²ת, כעת.. ולשרה בן וגב, ל׳ דא׳י | אל — וגו׳] אל ויכזב דואגכתי, וגו׳ פ | 10 *וי״י — שרה אגב] וי״י.. שרה כאשר אמר פ, וי״י.. אמר ויעש יי׳ לשרה כאשר דבר ו, אלא וי״י.. שרה דתי, ל׳ ל | 11 אשר] וגב, כת׳ ~ את, וי״י פקד את שרה ~ ד | *דוד דפוא²גבת] ודוד ל, לדוד א¹ | וגו] את אשר דברת לו דת, אשר (את אשר ואג) דברת לו ותדבר בפיך ובידך מלאת (מלאת לאמ׳ ו) כיום הזה פואגב | אשר — כיום הזה ל׳ אכ | אשר דברת] פוג, את ~ דת | 12 וגו] כעת חיה ולשרה בן וג, ל׳ דפת | 13 שרה] ~ כאשר אמר |

ליתן לחבירו מתנה פעמים אינו נותן פעמים אינו נותן אבל הקב״ה אינו כן כשהוא אומר להיטיב מיד הוא מטיב אמר בלעם לא איש אל ויכזב וחזר ואמר וחזר ואמר ההוא אמר ולא יעשה אמר ר׳ שמואל בר נחמן הפסוק הזה לא סופו ראשו ולא ראשו סופו שהוא אומר לא איש אל ויכזב וגו׳ וחזר ההוא אמר ולא יעשה אלא בן אדם ההוא אמר ולא יעשה אבל הקב״ה אומר ועושה גוזר ומקיים שנאמר וי״י פקד את שרה, ובתנחומא וירא שם וה׳ פקד וכו׳ זש״ה לא איש אל ויכזב ובן אדם ויתנחם אמר ר׳ שמואל בר נחמן סופו של פסוק שובר את ראשו כי שהוא אומר לא איש אל ויכזב חוזר ואומר ההוא אמר ולא יעשה ומהו לא איש אל ויכזב כשהוא אומר לעשות טובה כיצד מלך ב״ו וכו׳ והקב״ה אומר לעשות טובה ואעפ״י שחוטאין אינו חוזר בו וכו׳ וכן אתה מוצא אחר שעשו ישראל את העגל וכו׳ וידבר ה׳ אל משה לך עלה מזה וכו׳ הוי לא איש אל ויכזב מהו ההוא אמר ולא יעשה אם אמר בשעת כעסו להביא רעה חוזר שכן אמר למשה הרף ממני ולא עשה אלא וינחם ה׳ על הרעה וכו׳, ובמדרש תהלים מ״ב י״ג פי׳ א׳ וכן הוא אומר לא איש אל וכו׳ אמר ר׳ שמואל בר נחמני הפסוק הזה לא ראשו סופו ולא סופו ראשו אלא בשעה שהקב״ה גוזר להביא טובה לעולם לא איש וכו׳ ובשעה שהוא גוזר להביא רעה לעולם ההוא אמר ולא יעשה בשעה שאמר וגם את הגוי וכו׳ לא איש אל ויכזב ובשעה שאמר ועבדום וכו׳ ההוא אמר ולא יעשה וכן בשעה שאמר הקב״ה לאברהם כי ביצחק וכו׳ לא איש אל ויכזב ובשעה שאמר קח נא את בנך וכו׳ ההוא אמר ולא יעשה. ובמ׳ תהלים שנדפס מסבר א״ר שמואל מה הפסוק הזה לא ראשו כסופו ולא סופו כראשו אלא בשעה וכו׳ כך בשעה שאמר הקב״ה לאברהם כי ביצחק וכו׳ ובשעה שאמר לו וגם את הגוי וכו׳ ובשעה שאמר פקד פקדתי אתכם לא איש אל ויכזב ובשעה שאמר לו הרף וכו׳ ההוא אמר ולא יעשה, ובתנחומא מסעי שם לפ׳ צו את בני ישראל (במדבר ל״ד ב׳) המאמר כתמי ובסגנון אחר זש״ה לא איש וכו׳ לא איש עושה לאל שיכזב ולא בן עמרם עושה אותו להתנחם שהוא אומר הרף ממני עמד בן עמרם וכו׳ ד״א לא איש ויכזב בטובה כשהוא אומר להביא טובה אעפ״י שחוזר חייב אינו חוזר בו לא איש אל ויכזב וכשהוא אומר להביא רעה חוזר בו שנאמר ההוא אמר ולא יעשה הדע לך שאמר לאברהם הבט נא השמימה וספור הכוכבים וגו׳ ועשה כן שנאמר ה׳ אלהיכם הרבה אתכם וכו׳ א״ל לאברהם ידוע תדע כי גר יהיה זרעך וגו ולא עינו אלא מאתים ועשר שנים הוי לא איש אל ויכזב בטובה אבל ברעה ההוא אמר ולא יעשה אמר לישראל כי אתם לא עמי והזר ואמר ואמרתי ללא עמי עמי אתה וכו׳ ועי׳ גם בבמ״ר שם: 11 זה אברהם. כבר העיר בא״א דבר קשה, הוא שיזכיר הכתוב דוד בפירוש וידרש באברהם וכו׳, ואולי דרשו אשר שמרת לעבדך לאברהם את דוד עבדי כלומ׳ לולא פקד ה׳ את שרה לא היה יוצא דוד ממנו וצע״ג, ובכי״א א׳ וכי״כ הובא רק הפסוק וכיום הפתיחה וי״י פקד וכו׳, ובכי״א ב׳ הושלמה הפתיחה בגליון ג״כ בזה הסגנון:

מושיבי עקרת הבית (תהלים קיג ט) **זו שרה ותהי שרי עקרה** (בראשית יא ל) **אם הבנים שמחה** (תהלים שם שם) **שני היניקה בנים שרה וגו' :**

[**וי"י פקד את שרה וגו'**] ר' יורה א' וי"י פקד את שרה כאשר אמר [מה שאמר לה באמירה ויעש יי' לשרה כאשר דבר מה שאמר לה בדבור, ר' נחמיה א' וי"י פקד את שרה כאשר אמר] מה שאמר לה על ידי מלאך ויעש יי' לשרה כאשר דבר לה הוא: [ר' יהודה א' וי"י פקד את שרה ליתן לה בן] ויעש יי' לשרה כאשר דבר לברכה בחלב. [אמר ליה ר' נחמיה וכי כבר נתבשרה בחלב אלא מלמד] שהחזירה הקב"ה לימי נערותה. ר' אבהו אמר נתן

1 ילקוט שם, פסיקתא פ"כ (קמ"א א'), פסיקתא רבתי פמ"ג (ק"פ א'), מדרש שמואל פ"ו: 3 ילקוט שם, מכילתא בא פי"ב: 5 לעיל צד 472 וש"נ:

1 מושיבי — וגו' ל' וא[1] | הבית] פא[1]גכ ~ אם הבנים שמחה מושיבי עקרת הבית דת | 2 וגו' ל' | 3 ר' יודן אומ' פ, ר' יהודת ור' נחמיה ר' יהודה אמ' ד[1]ו, ל' דא[1]גכת (ר' יודה — בדבור ל' חא[1]) | כאשר אמר ל' ד[1]פ | *מה — באמירה ד[1]גכי] שאמ'.. באמירה ן, מה שאמר לה הוא באמירה דת, לה באמירה א[1], ל' לפ | 4 *ויעש — בדבור י] ויעש י"י לשרה כאשר דבר ונכ, ויעש.. דבר לה א[1], ויעש י"י כאשר דבר ד[1], ויעש י"י (י"י לשרה ת) כאשר דיבר (דבר ת) מה שדיבר לה על ידי (שדיבר ע"י ת) מלאך דת, ל' לפ | *ר' נחמיה — כאשר אמר] ר' נחמית אמר וי"י.. כאשר אמר דוחא[1]גכת, וי"י.. כאשר אמר ר' נחמיא אמ' כאשר אמ' א[2], וי"י פקד את שרה כאשר אמר י, ור' נחמיה אמ' ויעש י"י לשרה כאשר אמר ד[1], ל' לפ | מה — לה] לה ד[1]ת, ל' א[1]י | כאשר דבר ל' ד[1]פ | 5 לה הוא] חא[2], מה שדבר (שדיבר ות) לה הוא ד[1]ות, מה שאמר לה הוא דפגכי, ל' א[1] | *ר' יהודת א'] ר'.. אמר דת, ר'.. אומר חי, ור'.. אמ' ל[0], ד"א ר'.. או' פ, ר' יהודה ור' נחמיה (נחמיא א[2]) ר' יהודה אמר ואכ, ר'.. ור'.. ר' יהודת אומר ש, ל' ל | 6 *וי"י — שרה ל[0]פגי] וי"י.. שרת כאשר אמר וכש, כאשר אמר דא"ת, ל' ל | *ליתן — בן ל[0]דפוגכתשי] לתת לה בן א[1], ל' ל | ויעש — לשרה] פוחאגכשי, ל' דת | *אמר ליה (אמ' לו ן, א"ל גי, אמר ח) ר' — וכי — אלא מלמד פוחגשי] אמ' ליח.. וכי.. בחלב מלמד ל[0], אמ' לו.. וכי.. בחלב אלא כ, א"ל נחמית (א"ר נחמיא א[2]) וכי.. נתבשרה אלא א, אמר ליה (לו ת).. והלא כבר.. נתבשרת בחלב אלא מלמד דת, ל' ל | 7 שהחזירן וח | **הקב"ה] ל' ל | נערותיח כ, נעוריה א[1], נערותן וח | *אמר דת] ור' ל, בשם ר' יוסי בן (בר' כ, בר י) חנינא וכי, בשם.. בר' חנינה ג, בש"ר.. בר' חנינא (כ"ח א[1]) אמ' א, אמ' בשם.. בר חנינה פ | נותן אני |

1 זו שרה וכו', בפסיקתא שם רני עקרה וכו' מושיבי עקרת הבית וכו' שבע עקרות הן שרה רבקה ורחל ולאה ואשתו של מנוח וחנה וציון ד"א מושיבי עקרת הבית זו אמנו שרה ותהי שרי עקרה אם הבנים שמחה הניקה בנים שרה ד"א מושיבי עקרת הבית זו רבקה וכו', ודרשו שם הפ' מושיבי וכו' בכל אלו העקרות, וסיום הפתיחה שם ד"א מושיבי וכו' זו ציון רני עקרה וכו', והפתיחה שלפנינו אינה מסיימת כשאר הפתיחות בזו הפרשה בפ' וי"י פקד וכו', ובכי"ו וכי"א א' ליתא כל הפתיחה, ובילק' תהלים ר' תתע"ג הועתק המאמר מפסיקתא, ובטעות שם הציון ב"ר גם בדפ"ר, ואולי מוסב הציון על השיטה הראשונה ועי"ע למטה סי' ט', ומפסיקתא נובע המאמר במדרש שמואל שם, ודרש אחר על הפ' מושיבי וכו' בפסי"ר שם: 3 ר' יודה וכו'. הגהתי זה המאמר עפ"י הגי' המעולה בילקוט וי"י פקד את שרה כאשר אמר מה שאמר לה באמירה ויעש י"י לשרה כאשר דבר מה שאמר לה בדבור וי"י פקד את שרה כאשר אמר על ידי מלאך ויעש י"י לשרה כאשר דבר מה שאמר לה הוא (ושם השמיט שמות האומרים), ועל גי' זו העיר כבר האב"א ופירשה עפ"י המכילתא שם וי"י פקד את שרה כאשר אמר והיכן אמר [ויאמר אלהים] אבל שרה אשתך וגו' (בראשית י"ז י"ט) וכו' ויעש י"י לשרה כאשר דיבר והיכן דיבר ביום ההוא כרת י"י את אברם ברית [לאמר לזרעך נתתי וגו' (שם ט"ו י"ח), והברית היה ע"י דבור כדכתיב היה דבר י"י אל אברם במחזה וכו' (ההא"צ הגיה והנה דבר י"י אליו לאמר לא יירשך זה ועי' בפירש"י עה"ת), ובשאר הספרים המאמר מקוטע ומשובש, ובכי"ל וכי"פ נתערבו דברי ר"י עם דברי ר"נ והגי' שם ר' יודה א' (ר' יודן אומ') וי"י פקד את וכו' מה שאמ' לה על ידי מלאך ויעש י"י לשרה כאשר דבר (מה שא') לה הוא, ועל התיבות ר' יודה א' נמשך בכי"ל קו בדיו דיהה להגיה שהן מיותרות כמו שתסר שם האומר בדפוסי' וכי"א א' וכי"ג וכי"כ וכי"ת, ובמדרש דפ"ר נמצא זה המאמר במקומו כאן כמו שהודפס בד"ו ובסגנון אחר למעלה לפני הפתיחה וי"י פקד וכו' אשר שמרת וכו' ר' יהודה ור' נחמיה ר' יהודה אמ' וי"י פקד את שרה מה שאמ' לה באמירה ויעש י"י כאשר דבר ור' נחמיה אמ' ויעש י"י לשרה כאשר אמ' לה על ידי מלאך ויעש י"י לשרה מה שדבר לה הוא, וביתר דיוק זו הגי' בכי"ו ר"י ור"נ ר"י אמ' וי"י פקד וכו' כאש' אמ' [מה] שאמ' לה באמירה ויעש י"י לשרה כאשר דבר ר"נ אמ' וי"י פקד את שרה כאש' אמ' מה שאמ' לה על ידי מלאך ויעש י"י לשרה כאשר דבר מה שדיבר לה הוא, וסוף הדרש בדברי ר"י ויעש וכו' כאשר דבר מקוטע בגי' זו, וגם בכי"ג וכי"כ איתא בסוף שיטה הראשונה רק ויעש י"י לשרה כאשר דבר, ובדפוסי' וכי"ת המאוחר הוסיפו מה שדיבר לה (מה שדיבר) על ידי מלאך ועוד הגיהו שם בתחלת המאמר מה שאמר לה הוא באמירה, ותגיהו כן לפרש שיטת הת"ק שהיא מהופכת משיטת ר"נ, ובכי"ת וכי"א ב' הועתק רק ר"נ אמ' וכו' ע"י מלאך וכו', ובלק"ט מפרש עפ"י דברי ר"נ כאשר אמר ע"י המלאך ויאמר שוב אשוב אליך כעת חיה כאשר דבר ע"י שכינה וידבר אתו אלהים (בראשית י"ז ג'): 4 ר' יהודה וכו'. במאמר שלפניו נחלקו ר"י ור"נ בדרש הלשון כאשר אמר והלשון כאשר דבר וכאן דורש ר"י וי"י פקד את שרה ליתן לה בן ויעש י"י לשרה וכו' לברכה בחלב א"ל ר"נ וכו', ובכי"ל מקוטע גם זה המאמר ויעש ה' לשרה כאשר דבר לברכה בחלב שהחזירה וכו', וביני שיטי חושלם בדיו דיהה בראש המאמר ור' יהודה אמ' וי"י פקד את שרה ליתן לה בן, ואחר מלת בחלב הושלם אמ' ליה ר' נחמיה וכי כבר נתבשרה בחלב מלמד, ובכי"פ ד"א ר' יהודה או' וי"י פקד וכו' והגהתי ועח"נ, ופלוגתא זו דר"י ור"נ ליתן לה בן וכו' לברכה בחלב א"ל ר"נ וכו' וכן המאמרים ר' אבהו וכו' ר' יודן וכו' נסדרו גם לעיל צד 472 לפ' וברכתי אותה וכו' ועיי"ש במ"י, ושם הגי' גם בכי"ל ר' אבהו בשם ר' יוסי בר' חנינא נותן אני יראתה על כל אומות העולם וכו' ר' יודן

יאתח על כל ראה דלא יהיין צווחין לה עקרתא. ר' יודן אמר עיקר מיטרין לא היה לה וגילף לה הקב"ה עיקר מיטרין:

ויי פקד את שרה אמר ר' אחא הקב"ה בעל פקדונות הוא. עמלק הפקיד אצל הקב"ה חבילות שלקוצים החזיר לו חבילות שלקוצים פקדתי את אשר עשה עמלק (ש"א טו ב), שרה הפקידה אצלו מצוות ומעשים טובים החזיר לה מצוות ומעשים טובים ויי' פקד את שרה וגו': אמר ר' יצחק כת' ואם לא נטמאה האשה וטהורה היא ונקתה ונזרעה זרע (במדבר ה כח) וזו נכנסה לבית פרעה ויצתה טהורה לאבימלך ויצתה טהורה אינו דין שתפקד: אמר ר' יודה אפע"ג דאמר רב הונא מלאך הוא שממונה על התאווה אבל שרה לא צרכה לדברים הללו אלא הוא בכבודו ויי' פקד את שרה וגו':

8 ילקוט שם, ילק' שמואל ר' קי"ח, פסיקתא רבתי שם (קצ"ח א'), מדרש שמואל פי"ח:

1 כל ל' כרי | הארב] האומות העולם תר, אומות העולם דפואגבישי | שלא ת | יהוון] וג, יהון דפבת, יהו שי, ליהיון א², ליהוו א¹, ל' ר | צווחין] ר², צוהין ר¹, מונין לה וצווחין פאי, . . וצווחין דבת, . . וקרון וציוחין ג, מונין לת וכו' ש | עקרתת וא², עקרה י | ר' יודן אמר] ר' יהודן (יהודה א²ג) בש' ר' שמעון בן לקיש וא²ג, ר' יהודה בשם ריש לקיש דכתי, ר' . . ריש לקיש אמר ש, ר' יהודה אמ' בשם ריש לקיש פ | עקר גב | מיטרין ה"וי¹, מטרין דפאגתר², מוטרין ב | הוה גב, הוות ו, היו פ | לה ל' ות | *וגילף פאי"ר²] וגלף דוא²גברי, וגילה ל | 2 עקר כ | מיטרין די"וגברי"ו¹, מטרין דפאתר²י | 3 ויי — שרה ל' | *ר' אחא ל"דפוהא²גבתי] ר' אחוה א¹, ל' ל | הקב"ה] א"י, אמר הקב"ה ח, ל' דפוא²גבת | *הוא ל⁰] אני לדפוהא²גבת, ל' א"י | אצל הקב"ה] וחאגבי, אצלו ת, אצלי ד | 4 חבילה א | החזיר] וא²גב, והחזיר דפי (החזיר — קוצים ל' א"ת) | לו] ~ הקב"ה | חבילה א²י (שמואל) | *עשה עמלק פא'] עשה . . לישראל דגבתי, לך עמלק לא² | 5 אצלו] פי, אצל הקב"ה וחאגבי (שם), אצלי ד | מצוות] ח, מצות דואגבתי, ל' פ | מעשים פ | החזיר — טובים] החזיר (והחזיר י) לה הקב"ה מצות . . טובים די, החזרתי לה מצוות . . טובים ת, והחזירה לה שני פ, לפיכך י (שם), ל' וחאגב | 6 אמר] פוהא²גבי, וויי פקד את שרה ~ דת | ר' יצחק] ~ אמר הקב"ה י | כתוב ד | *וטהורה — זרע דפוא'גבתי] וגו' ל | וזו] פוגב, וזאת י, זו דת, ל' א | 7 נכנסה] וגב, שנכנסה דפתי, משנכנסה א | לבית פרעה] חי, לביתו של . . דפוגבת, ל' א | ויצתה טהורה] ויצאת . . גב, ויצאה פו, ויצאתה . . ח, ל' דאתי | לאבימלך] לבית אבימלך א², ולבית של . . י, לביתו של . . וחא'ג, ולביתו של . . דפת, ונכנסה לביתו של . . כ | ויצתה] י, ויצאת דוג, ויצאה פב, ויצאתה חת | בדין פוכ | יהודה ת, יהודה ברי (בר א¹, בר ר' י) סימון דפוא'גבי | אפע"ג] ו אף על גב ג', אע"ג דפאבת | 8 רב] פגבתי, ר' דוא | שממונה] פאי, שהוא ממונה דוגבת | התאוה פואגבתי *צרכה וה] צרכו ל, נצרכה דאגתי, הוצרכה פ | 9 וגו'] כאשר אמר ב, ל' דפואגתי

בשם ריש לקיש וכו' מיטרין וכו', וכאן קיטע שמות האומרים, ובפי' ב"ר כי"ט מפרש נותן אני יראתה וכו' כאשר דבר והיכן דבר כי שרה שמה עד עכשיו שרה לאומתה מכאן ואילך שרה לכל באי עולם (ועי' לעיל צד 471) שהכל מתיראין ממנה עיקר מיטרין בית הרחם לא היה לה וגלף לה וכו' כאשר דבר והיכן דבר וגם נתתי לך ממנה בן, ובפי' ב"ר שבדפוס מוסיף ובתיב הביטו אל צור חוצבתם ואל מקבת בור נוקרתם שעשה לה בית וולד: 3 אמר ר' אחא. בכי"ל כתוב אמר הקב"ה בעל פקדונות אני וכו' ובין שיטי נוסף אחר מלת אמר ר' אחא ומלת אני נמחקה והוגה הוא, ובילקוט בשני המקומות ובכי"א הגי' אמר ר' אחא (ר' אחוה) הקב"ה בעל פקדונות, וגי' זו נכונה לפי לשון המאמר עמלק הפקיד אצל הקב"ה וכו' החזיר לו וכו' שרה הפקידה אצלו וכו' החזיר לה וכו', והגי' א"ר אחא בעל פקדונות אני צריך לפרש א"ר אחא אמר הקב"ה כמו שהגי' בכי"ה וכן טעם הגי' ר' אבהו וכו' נותן אני וכו' ועי' במ"י לעיל 472 וצד 504 בר"ה אפילו וכו' (ובדפ"ר וד"ו הגי' גם כן אמר ר' אחא בעל וכו'), ובמדרש שמואל הגי' א"ר אחא בעל פקדונות אני שרה הפקידה אצלי חבילה של מצות לפיכך וה' פקד וכו' אבל עמלק הפקיד אצלי חבילה של קוצים לפיכך כה אמר ה' צבאות פקדתי וכו' ועת"נ, ובתיבת מצוות בכי"ל כמו לעיל פעמים שונות וכן בסמוך התאווה ועי' לעיל צד 519, ובשכל טוב גורס ומפרש א"ר אחא אמר הקב"ה בעל פקדונות אני עמלק הפקיד אצלי חבילה של קוצים שהי' מחתך זמורות ומשליכן כלפי מעלה והחזרתי לו קוצים שנאמ' פקדתי וכו' שרה הפקידה אצלי צדקה וגמילות חסדים ואני מחזיר לה שנא' וה' פקד וכו', ובסגנון אחר המאמר בפסי"ר שם א"ר אחא בשם ר' שמעון בן לקיש אמר הקב"ה לישראל בעל פקדונות אני שכל שאדם מפקיד אצלי אני נותן לו למה הדבר דומה לאחד שהיה בעל פקדונות והיו הבריות מפקידות אצלו בא אחד וכו' מי שהפקיד אצלו כסף נתן לו כסף מי שהפקיד אצלו קוצים החזיר לו קוצים כך אמר הקב"ה בעל פקדונות אני כל מה שאדם פוקד אצלי אני נותן לו כך אתה מוצא אברהם הפקיד אצל הקב"ה נפשות דכתב ויקח אברם וכו' ואת הנפש אשר עשו בחרן וכי אברהם עשה נפשות וכו' אלא שהיה אברהם מגייר אנשים ושרה מגיירת הנשים וכו' (ועי' במ"י לעיל צד 379) והיו מביאים את הבריות תחת כנפי השכינה אמר להם הקב"ה חייכם נפשות פקדתם אצלי נפשות אני פורע לכם וה' פקד וכו' בא עמלק והפקיד אצלו קוצים כמה שכתב ויבא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים וכן אשר קרך בדרך ויזנב בך וכו' אמר לו הקב"ה הפקדת אצלי קוצים חייך קוצים אני פורע לך כה אמר ה' וכו' ועתה לך והכית את עמלק וכו': 6 ויצתה. וכן בסמוך גם בילקוט ויצתה במשקל פעלי ל"ה ועי' הדוגמאות בערוך הש' ע' יצא, ובבתיי העתק א"ר יצחק כתיב וכו' וזו נכנסה לביתו של פרעה ויצאה טהורה לביתו של אבימלך ויצאה טהורה אינו בדין שתפקד הגי' אומר וה' פקד וכו', ובשכל טוב א"ר יצחק כתיב וכו' וזו נכנסה לבית פרעה ויצאתה וכו' לבית אבימלך ויצאת טהורה דין הוא שתפקד בבן זכר וכו' ועי' ברכות ל"א ב': 8 מלאך הוא וכו'. וכן לקמן פס"ה כי' ה', במאמר ר' יוחנן מלאך שהוא ממונה על התאוה, ובשכל טוב גורס ומפרש א"ר יהודה בר סימון אע"ג דאמר רב הונא מלאך הוא הממונה על התאוה ועל הריון אבל שרה לא נפקדה ע"י המלאך כי אם

ב) ותהר ותלד שרה לאברהם מלמד שלא גינבה זרע ממקום אחר. בן לזקוניו מלמד שהיה איקונין שלו דומה לו:

למועד אשר דבר אתו אלהים ר' יודן אמר לט' חדשים נולד שלא יהו א' גרוף הוא מביתו שלאבימלך, ר' חוניא אמר לז' שהן ט' מקומטים: ר' הונא (אמר) בשם חזקיה בחצות יום נולד, נאמר כאן מועד ונאמר להלן מועד צאתך ממצרים (דברים טז ו):

1 ילקוט כ' ל״ב, בבא מציעא פ״ז א', תנחומא תולדות סי' א': 3 ילקוט שם: 4 ראש השנה י״א א', תנחומא וירא סי' י״ז: 5 מכילתא בא פ״ה:

1 * לאברהם ל°] לאברהם בן לזקוניו דפא¹גת, .. לזקניו ו, וגו' ל | * גינבה] גונבה ל, גנבה דא²ת, גינבה לו וג, גנבה לו פא¹ר | לזקניו ו | 2 שהיה איקונין] פח, שאיקונין ג, שחיו איקונין אב, שחית זיו איקונין דותי | דומין הב | 3 ר' יודן] פ, ר' יודן ור' חמא ~ דואגכת | * לט' א²] ט' ל, לתשעת דפא¹גכתי, בן תשעה ו | * שלא דפאגכתי] והלא לו | יהו אומרי' כ, .. אומרים א²..אומרין ג, יהיו אומ' ו, .. אומרין ד, יאמרו א¹ת, יהו אומ' לו פ | הוא] פאכרי, היה ו, ל' דת | 4 מבית אבימלך אר | ר' חוניא] ג, ר' חונא ש, ר' חמא דואבי, ורב חמא ת | לז'] לשבעה (לז' א²) חדשים נולד א, לשבעה שלמים י | ט] א², תשעה דפוגכתי, תשעה חדשים א¹ | מקוטעים ד¹וא¹גתי, ־ין פחא²כש | חונא ו, חוניא ג | אמר ל' דוגכי | חזקיה וחג, ר' חזקיה דפאכתי | בחצי א | יום] פותגכ, היום דאתי | 5 נאמ' כן ו, כת' הכא ת | מועד] למועד אשר דבר אותו אלהים ת | ונאמר] וכת' ת | להלן] להלן מועד ג, ל' ת | מועד] א², כבוא (כבא פכ) תשמש ~ דפוא¹גכתי |

על ידי הקב״ה בעצמו שנ' וה' פקד וכו', והגי' רב הונא איתא גם בילקוט וכ״י שציינתי ועי' לעיל צד 521, וכתיבת אפעלגב בתיבה אחת כמו אפעלפיכן לעיל פעמים שונות ועי' לעיל צד 438, והגהתי לא צרכה ועח״נ ולעיל צד 376: 1 שלא גינבה. בכי״ל כתוב גונבה והגהתי גינבה לשון פיעל ועח״נ וכן לעיל צד 348 היו אלו מגנבין וכו' ובשמו״ר פ״ה סי' י״ד והיו מגנבין וכו', ומדייק ותהר וכו' לאברהם מלמד שלא גינבה זרע ממקום אחר כלו' מאבימלך ודורש לזקניו לשון איקונין, ומשובשת הגי' והיו איקונין וכו' ועי' לעיל צד 385 ובמ״י לעיל צד 180 בד״ה קוזמידין, ולפי הגי' זיו איקונין דרשו לזקוניו נוטריקון, וכן בלק״ט בן לזקוניו שתי מלות הן זיו איקונין מלמד שהיה זיו איקונין שלו וכו', ולקמן פפ״ד בדרש כי בן זקונים הוא לו הגי' גם בכי״ל ר' יהודה א' שהיה זיו איקונין שלו דומה לו, ובמ״מ שם היו מרננים ואומרים אם שרה הבת תשעים שנה תלד אברהם בן מאה שנה יולד מיד נהפך קלסתר פנים של יצחק ונדמה לאברהם פתחו כולם ואמרו אברהם הוליד את יצחק, ובתנחומא תולדות שם בא וראה כח השלום שבשעה שנתטלטלה שרה מיד פרעה ליד אבימלך ונתעברה ביצחק היו אומות העולם אומרים הלבן מאה שנה יולד אלא היא מעוברת מאבימלך או מפרעה והיתה (וצ״ל והיה) חשד בלבו של אברהם וכו' מה עשה הקב״ה אמר למלאך הממונה על יצירת הוולד עשה כל איקונין שלו כדמות אביו כדי שיעידו הכל שהוא בנו של אברהם וכו', וכן מתורגם כאן בתר״י א' בן לזקוניו בר דדמי וכו' ועי״ע שם לפ' ואלה תולדות יצחק וכו': 3 לט' חדשים. לפי המשך הפרשיות נתעברה שרה אחר מעשה אבימלך וא״ר יודן לט' חדשים נולד שלא יהו אומרים גרוף הוא וכו' ואילו היה נולד לז' היו אומרים שהוא מזרעו של אבימלך, ואברהם נתבשר בפסח כדאיתא לעיל צד 490 פרס הפסח היה וכו' ובפסח נולד יצחק והוא המועד שאמר הקב״ה לאברהם למועד הזה בשנה האחרת, ושיטת הברייתא בר״ה י' ב' בפסח נולד יצחק בר״ה נפקדה שרה וכו' ומפרש בסוגיא דשמעתא שם בפסח נולד יצחק מנלן כדכתיב למועד אשוב אליך אימת קאי וכו' אלא דקאי בחג וכו' ועי' כחי' אגדות שם, ובב״ק צ״ב א' דרש: כל המבקש רחמים על חבירו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחלה וכו' מהכא ויתפלל אברהם אל האלהים וכו' וכתיב וה' פקד את שרה וכו' כאשר אמר אברהם אל (על) אבימלך וכו' ועי' גם בתנחומא מ״ב וירא סי' ל' סי' ל״ב וסי' ל״ו ובתנחומא וירא סי' י״ד ובפסי״ר פל״ח ופמ״ב, ובתוספות בב״ק שם בד״ה כאשר אמר אברהם וכו' פירשו לאו בהריון משתעי שהרי המלאכים בישרו את שרה מפסח שלפניו אלא ילדה ברויח כמו שהתפלל על אבימלך: 4 מקומטים. כ״ה בכי״ל, וגר' שהלשון חדשים מקומטים כמו סדין המקומט בתוספתא נגעים פ״א וכעין הדרש אשר קומטו (איוב כ״ב ט״ז) אלו תלמידי חכמים שמקמטין עצמן וכו' (חגיגה י״ד א') ועי' בעמת״ל ע' קמט, ובדפוסי' ושאר כ״י הגי' מקוטעים (מקוטעין), ובילקוט לשבעה שלמים שהם תשעה מקוטעים, ובפי' השני שבפי' ב״ר הנדפס גורס ומפרש ר' הונא אמר לז' שלימים שהן ט' מקוטעין יום א' לחדש שעבר ויום א' להבא חשוב כב' חדשים שהם חדשים מקוטעים יום לחודש, וביפ״ת האריך בפירוש המאמרים וכתב שהגי' שהם תשעה מקוטעים משובשת דט' מקוטעים היינו ח' שלמים ומקצת ט' ומה ענין לז' בכאן ואין לומר דלחדשי הלבנה קאמר וכגון שנתעברה ד״מ בתוך חדש אלול קודם ליום כ״ו וילדה בט״ו באייר דאיכא בנתיים ז' חדשים שלמים אבל אם נמנה גם חדש העיבור והלידה הוו להו ט' וכו' דלא קרי גמרא מקוטעים אלא משום חדש אחרון אבל החדשים הראשונים לעולם נמנים שלמים של שלשים שלשים מיום העבור ולא לחדשי השנה וכו' ועוד שאין לו ט' בכאן וכו', ושם הגיה לשבעה שהם מקוטעים וכתב שכן הוא בקצת נוסחאות של חדושי רש״י בחומש (וכן הובא בזכור לאברהם ברש״י עה״ת מהדורא א' הגי' ר' יודן ור' חמא ר' יודן אומר מלמד שנולד לט' חדשים שלא יאמרו גרוף וכו' ור' חמא אומר לז' חדשים שהן מקוטעין) ויהיה פירוש המאמר כמו דמסיק בר״ה שם אלא דקאי בחג אכתי בשיתא ירחי מי קא ילדה תנא אותה שנה מעוברת היתה כוף כוף כי מדלי מר יומי טומאה בצרי להו אמר מר זוטרא אפילו למ״ד יולדת לתשעה אינה יולדת לשבעה יולדת למקוטעין וכו' (ועי' במ״י לעיל צד 188 בד״ה ר' אבא בר זוטרא) ולפי זה לא ס״ל לר״ח פרס הפסח היה ואפשר שהוא כדעת האומר לעיל פמ״ז אותה שנה מעוברת היתה (ועי' במ״י לעיל צד 474, ושם צ״ל בפסח וכו' מגלן וכו') ולא חש להא דקאמר ר״י שלא יאמרו גרוף וכו', ובעל המאמר לעיל פמ״ז הוא ר' הונא בש״ר אידי ולפנינו גם כאן הגי' ר' חוניא אמר וכו' והוא ר' הונא ועי' לעיל צד 517), ובתנחומא וירא סי' י״ז איתא בראש השנה נפקדה שרה ונולד יצחק לשבעה חדשים בליל פסח שנאמר שוב אשוב וכו', וכאן אמר ר״ה בשם חזקיה בחצות יום נולד (ומשמע בט״ו ניסן וכן איתא בתנחומא בא סי' ט' ועי' במ״י לעיל שם) נאמר כאן וכו' ונאמר להלן בפ' כי אם וכו' שם תזבח את הפסח בערב וכו' מועד צאתך ממצרים וכמו שנדרש במכילתא בא פ״ה מועד צאתך ממצרים אימתי יצאו וכו' ממצרים משש שעות ולמעלה וכן הוא אומר ויהי בעצם היום הזה יצאו וגו' (שמות י״ב מ״א), ובמכילתא דרשב״י ויהי בעצם היום הזה (שם שם נ״א)

י ג ד׳ ויקרא אברהם את שם בנו הנולד לו אשר ילדה לו שרה יצחק יצא חוק לעולם ניתן הורייה לעולם, אמר ר׳ יצחק חפושיה י׳ עשרה כנגד עשרת הדיברות, צ׳ תשעים ואם שרה הבת תשעים שנה תלד (בראשית יז יז). ח׳ שמנה ימי מילה וימל אברהם את יצחק בנו בן שמנת ימים, ק׳ הלבן מאה שנה יולד (שם שם):

ו ותאמר שרה צחוק עשה לי אלהים כל השומע יצחק לי ר׳ ברכיה ר׳ יודה ברי סימון ר׳ הנן בשם ר׳ שמואל בר רב יצחק ראובן בשמחה שמעון מה איכפת ליה, כך שרה נפקדה ח׳

1 ילקוט פס: 2 פדר״א פל״ב, נמדבר רבה פי״ח פי׳ כ״א, תנחומא קרח סי׳ י״ב: 6 ילקוט ר׳ ל״נ, פסיקתא פכ״ג (קמ״ו ס׳), פסיקתא רבתי פמ״ג (קע״ז א׳), תנחומא פ״ג וירא סי׳ ל״ז:

1 הנולד — שרה] פ וא׳, הנולד לו כת, לי ד | חק כי | 2 לעולם לי י | נותן כ, יצא ר, ד״א נתן וי׳ | דוריה פ ואג, דוריא ר׳, דורה ר׳, דרורית חי, הורייה כ | של עולם וי׳ | חפושיית ן, חיפושית ח, חפשיה כר׳, חפישית ר׳, חופשיה א׳, חופשיא א׳, הפושיה פ | י׳] פחא׳גכ, יוד ד׳ו, יו״ד דת, יצחק י׳ י | עשרת הדברות פ וגב, י׳ הדברות א׳, י׳ דברות שעתידין בניו לקבל י, עשרה נסיונות ועשרת הדברות ח | צ׳] ד׳פ וחאגכ׳, צדי ד, צאד ת | ואם — תלד] ואם שרה הבת תשעים פן, כנגד ואם.. תשעים שנה תלד ל׳א, שנולד לתשעים שנה לאמו ח | 8 * ח׳ שמנת — יולד] ח׳.. אברהם ק׳.. יולד ל, ח׳ שמנה כנגד ימי מילה שחנכת לשמונה וימל.. אברהם ק׳.. יולד ל׳, ח׳ כנגד המילה שרנכו לשמונה ק׳ הלבן מאה שנה א׳, ק׳ מאת כנגד הלבן.. ח׳ שמונה כנגד שמונת ימי המלה שחנכו לשמונת שנא׳ וימל.. את יצחק בנו בן שמונת ימים א׳, ק׳ מאת הלבן מאה שנה (שנת יולד וכ) ח׳ שמונת (תמניא ן) כנגד המילה שחינכת ושרנכו כ) לשמונה (לשמנת ימים כ) וימל (דכ׳ וימל פ) אברהם.. בן שמונת (שמנת כ) ימים ובן שמונת (שמנת כ) ימים ימול לכם כל זכר פוב, ח׳ שמנה כנגד מילה שחנכה לשמנה וימל אברהם.. בן שמנת ימים וגו׳ ובן שמנת ימים ימול לכם וגו׳ נ, קו״ף (ק׳ ד׳, וקו״ף ת) מאת הלבן מאה שנה (שנה יולד ת) חי״ת (ח׳ ד׳, חי״ת שמונה ת) כנגד המילה שניתנה לשמונה (לשמונת ימים ת) וימל.. את יצחק וגו׳ (יצחק בנו ת) הה״ד ובן.. לכם כל זכר לדורותיכם דת, ק׳ מאה שנולד למאת שנה לאביו ח׳ שמונת כנגד המילה שחנכה לשמנה ח, ק׳ מאה הלבן.. יולד ח׳ כנגד שמונת ימי המילה וימל.. בן שמונת ימים כאשר דבר אותו אלהים והיכן דבר ובן.. המול לכם כל זכר י | 5 * ותאמר — לי י] ותאמר.. צחוק (צחק פ) עשה לי אלהים דפאגכת, לי ל | ר׳ יהודה וגכ, ור׳.. א, ור׳ יודה פ, ברי יודה ד, בר ר׳ יהודה י, בש״ר יודן ת | בר פא׳, בר ר׳ י, בי״ר ת | 6 ר׳ חנן] ח, ר׳ חנין וג, ור׳ חנין אכ, ר׳ חנינה פ, לי דתי | שמעון א׳ | בר רב] פא׳כ, בר׳ ד, בר ר׳ י, בן ר׳ ן, בר גת | יצחק] נחמן ג | מאי כ | אכפית ת | כך] אם י, לי ן

אין עצב אלא תקפו של יום, ומ״ש כי בחדש האביב הוציאך י״י אלהיך ממצרים לילה (דברים שם א׳) דרשו בספרי ראה פי׳ קכ״ח מלמד שנגאלו בלילה ועי׳ ברכות ט׳ א׳, וכפי השיטה שנולד לז׳ חדשים ואותה שנה מעוברת היתה מפרש בשכל טוב וה׳ פקד וכו׳ ופקידה זאת היתה בר״ה ולמחר פירכה שרה נדה וכו׳ ובליל שמיני טבלה וכו׳ נותרו כ״ב ימים לתשרי וכ״ט למרחשון ול׳ לכסלו וכו׳ וכ״ד בניסן ילדה בחצי היום זמן שחיטת הפסח וכו׳ ומנין שבזמן שחיטת הפסח נולד יצחק א״ר הונא בשם חזקיה כתיב הכא למועד וכו׳ וכתיב התם מועד צאתך וכו׳ לג״ש וצע״ג (והזקיה שר״ה אומר בשמו הוא חזקיה בר׳ חייא שלא נסמך ועי׳ מאמרו מהו לזקוניו וכו׳ בתנחומא מ״ב וירא סי׳ ל״ז), ובתנחומא פקודי סי׳ י״א איתא ר׳ שמואל בר נחמן אמר בשלשה חדשים נגמרה מלאכת המשכן וכו׳ והעמידוהו באחד בניסן וכו׳ מפני שחשב הקב״ה לערב שמחת המשכן בשמחת היום שנולד בו יצחק אבינו לפי שבא בחד בניסן נולד יצחק וכו׳, ועוד אגדה אחרת בס׳ היובלים פט״ז ובאמצע החדש תשישי פקד אלהים את שרה ויעש לה כאשר אמר ותהר ותלד בן בחדש השלישי באמצע החדש לימים אשר דבר אלהים את אברהם בחג הביכורים נולד יצחק וכו׳: 1 יצא חוק. דורש יצחק נוטריקון יצא חוק לעולם מאת הקב״ה ניתן דורייה מתנה לעולם, והוק כענין חק לכהנים (בראש׳ מ״ז כ״ב) לחם חקי (משלי ל׳ ח׳), ובילקוט דפ״ר הג׳ ד״א נתן דרוריה של עולם וכן בכי״ח ובסמוך בס׳ ה׳ גם בכי״ג דרוריה ובכי״ו דרורייה ובכי״פ דרור, אכן דוריה ל״י ופי׳ מתנה ואינו לשון דרור וחירות ועי׳ לעיל צד 422, ובלק״ט מפרש יצא חוק לעולם למול בן ח׳ ימים ועי׳ גם בשכל טוב ובתוספות שבת קל״ז ב׳ בד״ה ידיד וכו׳, ובפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א מפרש יצא חוק לעולם שקבלו ישראל את התורה שנ׳ בה חוק דכתיב כי חוק לישראל הוא יצא דורה (דוריא) לעולם מתנת דורון דכתיב ונברכו בך, ובפי׳ ב״ר הנדפס מסיים דבר אחר יצא דורייה לעולם מתנה דורון דכתיב ונברכו וכו׳: 2 ר׳ יצחק חפושיה. גר׳ שכן שם האמורא, ובפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א מפרש חפשיה (חפישיה) מאותו מקום וצ״א, ובכי״פ איתא הפושיה והמלה נמחקה ורשומה ניכר מעט, ובכי״ת איתא ר׳ יצחק אמ׳ חפושתה והתי״ו נמחקה וג״ב נ״א הפושייה, ובלק״ט הגי׳ רק ר׳ יצחק ובילקוט קיטע שם האומר, והגי׳ שם יצחק י׳ עשרה וכו׳, ובילקוט דפ״ר ליתא הפירוש הפשיות שנוסף בילקוט ד״ו כאן להגי׳ דרוריה ולמטה להגי׳ מה עשייה שנ׳ להלן נתן דרוריה וכו׳ ולכן במלה השערת רש״ב שנוסף תפושית בדפוסי המדרש עפ״י פי׳ הילקוט חפשיות ועי׳ בהערותיו לפ׳ שוש אשיש וללק״ט פ׳ ויקרא אברהם וכו׳ ואחריו נמשך גם בעל ערוך השלם בע׳ דריה, והגי׳ אמר ר׳ יצחק חפושיה איתא גם בכי״ג ובדפ״ר וד״ו ועה״ג, ובמ״כ הגיה תפושית ועיי״ש ועי״ע במ״ח חלק י׳ צד 76 וחלק ל״ב צד 309: כנגד עשרת הדיברות. ק״ק זה הרמז שאינו כרמזי שאר האותיות מעגייני של יצחק, ובילקוט מוסיף כנגד י׳ דברות שעתידין בניו לקבל, ובלק״ט העתק יו״ד כנגד י׳ נסיונות שנתנסה אברהם אבינו צ׳ כנגד שני שרה ח׳ כנגד ח׳ ימים שנימול ק׳ כנגד שני אברהם דכתיב הלבן מאה וכו׳ (אבן בלק״ט כ״י פלארענץ הגי׳ ג״כ הדברות) וכן בפירש״י בראשית י״ז י״ט וקראת את שמו יצחק על שם הצחוק וי״א על שם העשרה נסיונות וצ׳ שנה של שרה וח׳ ימים שנמול וק׳ שנה של אברהם, ובפדר״א שם ולמה נקרא שמו יצחק י׳ עשרה נסיונות שנתנסה אברהם אבינו צ׳ תשעים שנה שהיתה שרה אמנו בת תשעים ח׳ לשמונה ימים שנמול ק׳ מאה שנה שהיו לאברהם אבינו שנאמר ואברהם בן מאת שנה, ובתנחומא קרח שם יצחק יו״ד כנגד עשרה נסיונות צ׳ תשעים שנה לשרה נולד ח׳ לשמונה ימים נמול ק׳ ק׳ שנים היו אברהם כשנולד ועי׳ גם בבמ״ר שם, ולפי סגנון זה יובן גם הדרש י׳ עשרה בשם יצחק

אחרים מה איכפת להם, אלא בשעה שנפקדה אימנו שרה הרבה עקרות נפקדו עמה הרבה חרשים נתפקחו עמה הרבה סומים נתפתחו עימה הרבה שוטים נשתפו עימה נאמ׳ כאן עשייה ונאמ׳ להלן עשייה והנחה למדינות עשה (אסתר ב יח) מה עשייה האמ׳ להלן ניתן דורייה לעולם אף עשייה האמ׳ כאן ניתן דורייה לעולם, ר׳ לוי אמר הוסיפה על המאורות נאמ׳ כאן עשייה ונאמ׳ להלן עשייה שני ויעש אלהים את שני המאורות וגו׳ (בראשית א טז): 34a

ז) ותאמר מי מלל לאברהם הניקה בנים וגו׳ ר׳ פינחס משום ר׳ חלקיה מי אמר מי דבר אין כת׳ אלא מי מלל רמזו שמוליד למאה שנה, ר׳ פינחס משי׳ ר׳ חלקיה קמתו שלאברהם ט

1 בנייסא דל״ב מדות מדה ח׳: 6 ילקוט שם, תנחומא מ״ב שם, פסיקתא רבתי פמ״ג (ק״פ א׳):

1 אחרות וי | מאי כ | איכפת] פואגכי, אכפת דת | להו פכי | אמנו שרה דג, אמינו . . ת, שרה אמנו י, . . אמינו וכ, שרה פא | הרבה — נפקדו] נפקדו כל העקרות ו | עמה] עימת ג, ל׳ א | הרבה חרשים] הרבה חולים נתרפאו עמת ~ י | 2 עמה] י, ל׳ דפואגת | הרבה — עמה] הרבה סומים (סומין א^1) נתפתחו דוא^{1}גתי, הרב׳ סומין נפתחו א^2, ל׳ פ | נשתתפו כר^2 | עימה ל׳ | כן ו | עשיה א^{1}ע, עשה פב | 3 * עשייה ח] עשיה א^{1}ע, עש׳ ל, ל׳ דפוא^{2}גכתשי | עשייה האמ׳] עשיה האמורה פ, עשייה שני תי^1, . . שנאמרה גכ, . . שנאמר דש, עשיה שנאמ׳ ע, ל׳ וא | ניתן] חא^1, נותן דגכש, נתן ותעי, ניתנה א^2 | * דורייה דת] דוריה א^{2}ע, דוריא א^1, רודייה ל, דרורייה ו, דרוריה חגר^{1}י, דרוריא ר^2, דרור פ | בעולם ו | עשייה האמ׳] עשייה שני׳ דוכתי^1, . . שנאמ׳ ג, עשיה שנא׳ פ, . . שנאמ׳ ע, ל׳ א | 4 כן ד^{1}וג | ניתן] חא^{1}ג, נותן כ, נתן ועי, ניתנה א^2, ל׳ דפת | * דורייה דכת] דוריה א^{2}גע, דוריא א^1, רודיית ל, דרורית פוחי, דרוריא ש | בעולם ו | הוסיפו ו, הוסיף י | המאורות] ~ הגדולים פ | נאמר כי | כן וג | עשיית] ואכי, עשיה פג, עשייה עשה לי ד, עשה לי אלהים ת | ונאמר כי | 5 עשייה שנ׳] א^1, עשיית כ. ל׳ דפוא^{2}גתי | וגו׳] הגדולים פגכ, ל׳ דואתי | 6 לאברהם ל׳ ו | הניקה — וגו׳] חניקת בנים שרה ד^{1}גכת, תיניקת . . שרה ד, ל׳ פוחאי | כשם פואגכת | ר׳ חלקיה] חלקיה ו, חזקיה כ | 7 מי דבר מי אמר ו, מי דבר אי | אין כתיב (כת׳ פכת) כאן דפאגכתי, אין כתיב (כתוב ו) כן ד^{1}ו | מלל] ~ לאברהם פ | רמז חאתר | שמוליד] ח, שהוא מוליד דפוגכת, שהוליד אי | לק׳ א | שנה] פוחאכי, ~ מנין מלל ד^1, מניין . . ת, מנין מליל ד | פינחס] תנחום ש | משי׳ ר׳ חלקיה] בשם . . פא^{1}גשי, משם חלקית ו, בשם ר׳ חזקיה כ, בש״ר ירמית א^2, ל׳ דת | קמתו] פג, קמותיו וי, קומתו דאתכש | שלאבינו אברהם כ, של אברהם פג, של

שנסיון העשירי היה הנסיון בעקידתו של יצחק כדאיתא לקמן פנ״ו סי׳ י״א ובפדר״א פל״א ובמדרש תהלים מ״ב י״ח סי׳ כ״ה ובו נמלאו העשרה נסיונות שנתגבה א״א ועי׳ ביפ״ת ובמ״י לעיל צד 361, וכמו באלו המקומות שהעתקתי נכון כדר הרמזים לפנינו בכי״ל וכן בכי״א ב׳, ובשאר הספרים הקדימו קו״ת לחי״ת, ובגי׳ הדפוסים וכי״ת, הוא דיבור בפ״ע לפסוק וימל אברהם וכו׳ הה״ד ובן וכו׳ וכן בילקוט וימל וכו׳ והיכן דבר ובן וכו׳, ושם בדפ״ר נדפס כן בבירור, ובכי״ל נוסף ביני שיטי להגיה ח׳ שמנה כנגד ימי מילה שחנכה לשמונה ועח״נ, וכן הלשון בשהש״ר פ׳ ישקני וכו׳ אברהם נצטוה על המילה יצחק חנכה לשמנה ימים: 1 חרשים נתפקחו וכו׳. וכן הלשון בגיטין פ״ב מ״ו הרש ונתפקח סומא ונתפתח שוטה ונשתפה וכו׳ ועי׳ בעמת״ל ע׳ שפי שפה, ובשכל טוב הגי׳ הרבה סומים נפתחו ועח״נ, ועוד שם לכך דרש ר׳ ברכי׳ צחוק עשה לי אלהים שמחה יתירה עשה לי הקב״ה כי נתן לי הריון עם בן זכר וצע״ג וע׳ גם במ״י לעיל צד 560 בד״ה ויצתה, וכל המאמר נסדר גם בפסיקתא פ׳ שוש אשיש והגי׳ שם הלא אתה תשוב תחיינו ועמך ישמחו בך וכו׳ ותאמר שרה צחוק עשה לי אלהים וגו׳ ר׳ יהודה ור׳ כימון (וצ״ל בר׳ כימון) ור׳ שמואל בר רבי יצחק ראובן בחדוה שמעון מאי איכפית ליה שהרי שרה אומרת כל השומע יצחק לי א״ר לוי את מוצא כשילדה אמנו שרה כל העקרות נפקדו עמה וכל החרשים נתפקחו וכל הסומים נתפתחו וכל האלמים נתרפאו וכל השוטים נשתפו והיו הכל אומרים הלואי שתיפקד אמנו שרה פעם שנייה שנפקד עמה ר׳ ברכיה בש״ר לוי להוסיף על המאורות נאמר כאן עשייה ויעש ה׳ לשרה כאשר דבר ונאמר להלן ויעש אלהים את שני המאורות הגדולים מה עשייה האמורה להלן ליתן אורה לעולם אף כאן ליתן אורה לעולם ונאמר כאן עשייה ונאמר להלן והנחה וכו׳ מה עשיה האמורה להלן ליתן דורניא לעולם אף עשיה האמורה כאן ליתן דורניא לעולם, ובערוך ע׳ דריה הועתק מב״ר כאן ופסיקתא שם נתן דוריה לעולם ועיי״ש, ובפי׳ ב״ר כי״ט גורס ומפרש נאמר כאן עשייה דכתיב צחוק עשה לי אלהים ונאמר להלן והנחה למדינות עשה דרוריה חירות מה וכו׳ לגבי אסתר חירות אף וכו׳ ביצחק חירות ורווחה באה לעולם ועי׳ בפי׳ ב״ר הנדפס, ובפסי״ר פ׳ ות׳ פקד וכו׳ אמר ר׳ יהודה בר׳ סימון בשם ר׳ חנין בשם ר׳ שמואל בר׳ יצחק כל עקרות שהיו בעולם נפקדו עם שרה ועיברו עמה וכשילדה ילדו כולם עמה היא ששרה אומרת צחוק עשה לי וכו׳ כל השומע יצחק לי ראובן שמח ושמעון עסוק בקרדומו בשדה ומה שמחה יש לו אלא שכל עקרות שהיו בעולם נפקדו עמה היא שכתב וה׳ פקד את שרה ולא זו בלבד אלא כשילדה שרה כל סומא שהיה בעולם נפתח וכל פסח נעשה שוה וכל אלם נפקח וכל שוטה נתרפא למלך שהיה לו אוהב וכו׳ אמר ר׳ חנינא בן לוי דבר גדול ומעולה יותר מזה שבאותו היום שנולד בו יצחק הוסיף הקב״ה אור של גלגל החמה ארבעים ושמונה פעמים כנגד מה שיש בו וכו׳, ודורש שם הרבוי את שרה וכן בברייתא דל״ב מדות שם את לרבות כיצד דכתיב וי״י פקד את שרה אלו היה אומר פקד שרה הייתי אומר שרה לבדה נפקדה כשהוא אומר את מלמד שכל העקרות נפקדו עמה וכה״א צחוק עשה לי אלהים כל השומע וכו׳, ובתנחומא מ״ב וירא שם ותאמר שרה צחוק עשה לי אלהים מלמד שבשעה שנולד יצחק נתרפאו החולים ונתפתחו החרשים ונתפקחו הסומים לפיכך הוא אומר צחוק עשה לי אלהים אמר ר׳ ברכיה הכהן מהו כל השומע יצחק לי וכי הכל שמעו אלא מהו כל השומע שהוסיף הקב״ה על מאורתן של חמה ולבנה שנאמר ויעש אלהים וכו׳ ועי״ע תנחומא תולדות סי׳ ב׳ שבשעה שנולד יצחק היו הכל שמחים שמים וארץ חמה ולבנה כוכבים ומזלות וכו׳, ובברייתא בר״ה שם איתא בר״ה נפקדה שרה רחל וחנה, ובתנחומא וירא סי׳ י״ז בראש השנה וכו׳ וארבע עקרות נפקדו בר״ה ואלו הן שרה ורבקה ורחל ולאה (ועי׳ במ״י לעיל צד 460 בד״ה נתעקרו וכו׳), וכאן לא הוזכר שפקידתה של שרה היתה בר״ה ועי׳ במ״י לעיל צד 561: 7 למאה שנה. מנין מל״ל, ובדפוסי׳ נוסף כן כגר׳ מפי׳ ב״ר, וכן בלק״ט ר׳ פנחס וכו׳ אלא מי מלל רמזו למאה

אבינו היתה יבישה ונעשה מלילות: הניקה בנים הניקה בנאין, שרה היתה צנועה יותר מדאי אמר לה אבינו אברהם אין זו שעת הצניעות אלא גלי את דדיך כדי שידעו הכל שהתחיל הקב"ה עושה ניסים, גילה דדיה והיו נובעים חלב כב' מעיינות, היו מטרונות באות ומניקות את בניהן והיו אומרות אין אנו כדיי להניק מחלב הצדקת. רבנין אמ' כל מי שבא לשום שמים נעשה ירא שמים, ר' אחא אמר אף מי שלא בא לשום שמים ניתן לו ממשלה בעולם. ולא עשו אלא כיון שהפליגו עצמן

1 ילק' איוב ר' תתקי"ו, בנא מגילא פ"ז א', פסיקתא שם (קמ"ו ג'), פסיקתא רבתי שם, תנחומא ע"ב ויקא סי' ל"ז סי' ל"ח, הנחומא תולדות סי' ג', פדר"א פכ"ב: 2 ילקוט ר' ל"ג:

אבינו י | 1 * היתה דפאנכתש] היה ל, היו וי | יבשות כי, יבישות וג | ונעשה] פא²כ, ונעשת ד²י, ונעשית א²נתר¹, ונעשו י, ועשו ן | * הניקה בנים פוכ] הניקה בנים שרה ד¹אגתי (שם), היניקה . . שרה דח, לי ל | הניקה בנאין] כ, הניקה בנאיין ו, הניקת בנאיין שרה ג, היניקה בנאים שרה ח, הניקה בנין שרה א¹, היניקת בן אין כתי' כאן ד, הניקת בן אין כת' כאן אלא בנים ת, זת לא היה לה אלא אחד אלא פ, לי א¹י (שם) | שרה] פחג, שרה אמנו א²כי (איוב), . . אמינו ו, אמנו שרה דחא¹, אמינו שרה גת | שהיתה א² | יותר] פוא²כת, יתר דג, ביותר א¹י (שם) | מדאי] מדיי וג, לי י (שם) | 2 אברהם אבינו אי (שם), אברהם פ | אין] שרה ~ י (שם) | זאת כ, זה ג | צניעות ת, הצניע פו, הצנע חאי (שם) | אלא לי י (שם) | את לי פ | דדייך וג | שהקב"ה התחיל כי (שם), שהקב"ה פא | עושה] פחאכ, עשות ן, לעשות דגתי (שם), לעשות לנו י | 3 גילה] ח, וגילה ו, גילתה פא¹ג, גלתה דא²כתי (שם), וגלתה י | דדיה] גכי, את ~ דפואתי (שם) | נובעות חי | חלב לי ותי | כשתי פחאגכי, כשני דות | והיו מטרוניות | ומניקה י (שם) | את לי ת | בניהן] א¹, בניהם כי (שם), בניהן (בניהם די) ממנה דפוא²גתי | היו אומרין א², ואומרי' י | 4 כדי פכי¹, כדאי את | להניק] ~ את בנינו דפחאכתי | מחלב] ח, מחלבה את, מחלבו דפוגכי | של צדקת דחא, של צדקת הזו ת, של צדיק ג, של צריק זה פכ, של יצחק י (שם), ש[ל]צדיק שליצחק ו, של יצחק ההי"ד הניקה בנים הניקה אין כת' כאן וי¹ | רבנן פ, רבנין ור' אחא רבנין וא², רבנן. . רבנן דכתי, רבנין ור' יוחנן י (שם) | לשום] א¹, לשם דפא²געי | ** נעשה דפאגעי), נעשו ל (נעשה — לשום שמים לי כתי (שם), כל מי — ר' אחא אמר לי ן) | 5 * מי שלא בא דואגי] מי שבא שלא פ מי שבא ל | לשום] א¹, לשם דפא²גי * ניתן דפאגת] נותן לכי (שם), נתן וי¹ | בעולם] פוגכי (שם), ~ הזה פאתי | ולא עשו אלא] וגכי (שם), לי דפאתי | * כיון דפוכתי] כגון ל, וכיון א, לי גי (שם) | הפליגו י (שם) | את עצמן אי (שם) |

שנה מוליד מנין מלל, ועוד שם ד"א מלל שהניקה בכל יום מאה ילדים, ובדרש אחר דרש ר"פ מש"ר חלקיה מי מלל קמתו וכו' ונעשה מלילות (ולגבון בפי' השני בפי' ב"ר בדפ"ר אמר הורי, אך נשתבש שם ר' תנחום בשם ר' חלקיה), ובתנחומא מ"ב שם א"ר פנחס הכהן בר חמא בשם ר' חלקיה וכו' מהו מי מלל מי' ארבעים לי' לי' ששים הרי מאה מי בישר לאברהם בן מאה שנה אתה מוליד (ועיי"ש בהערות רש"ב), ושם קדם מאמר כתמי ותאמר מי מלל לאברהם שיש בו ליחה של נערות ואין לשון מלל אלא לשון לח כד"א וקטפת מלילות ד"א מי מלל שעתידין בני וכו', ובפסי"ר שם איתא רק המאמר א"ר פנחס הכהן בן חמא בש"ר חלקיה קמתו של אברהם הובישה ונעשת מלילות מי מלל לאברהם, ונכונה הגי' גם לפנינו קמתו וכו' וכן הגיה במ"כ ופי' מלשון קמה או גדיש: 1 הניקה בנים. כן הוספתי ועח"נ, וגם בב"מ ובפסיקתא ופסי"ר איתא הניקה, ולפנינו במקרא היניקה ועי' במנחת שי: הניקה בנאין. וכ"ה בכי"כ בנאין, ובכי"ח בנאים, ובכי"ו וכי"ג בנאיין, וטעם הדרש שאכ"כ הניקה בן ודרשו בנים קרי ביה בונים בנאין בעלי יראה ובעלי ממשלה שבונין את העולם, וגם בפי' ב"ר כי"ט וכי"א הגי' בנאין וכתב גם שם כדמפרש אי ירא שמים או ממשלה גדולה נתן לו, והמאמר ביתר ביאור בסגנון הפסי"ר וכי בנים הרבה היו לה לשרה והלא לא ילדה אלא יצחק וכו' אלא בשעה שילדה שרה את יצחק היו אומות העולם אומרים בנה של שפחה הוא ועושה היא עצמה כאילו היא מניקה אותו באותה שעה אמר לה (כלו' אברהם) שרה מה את עומדת אין השעה הזו של צניעות אלא עמדי והפרייע (וצ"ל והפריעי) עצמך בשביל קדושת השם עמדה שרה והפריעה עצמה והיו שני דדיה מוריקים חלב כשני זינוקים של מים כמה שכתב ותאמר מי מלל לאברהם היניקה בנים שרה א"ר פנחס וכו' קמתו וכו' והיו אומות העולם מביאים את בניהם אצל שרה שתניק אותם וכו' ויש מהם שהיו מביאים את בניהם לבדוק אילו ואילו לא הפסידו א"ר לוי אלו שבאו באמת נתגיירו זהו שאמר הניקה בנים שרה מהו הניקה בנים שנתבנו בישראל ואילו שבאו לבדוק אותה אמרו רבותינו נתגדלו בעולם הזה פרוקופאות (כלו' בכבוד וגדולה ועי' לעיל צד 113) וכל גרים המתגיירים בעולם וכל יראי שמים שיש בעולם מן אותם שינקו מחלב של שרה וכו', אבן כאן מסיים ולא עשו (כלו' לא שהו בממשלתם ועי' במ"י לעיל צד 369 ועשה שם המש שנים וכו' ועי"ע לקמן סוף פנ"ד ופנ"ז סי' ד' ופע"ח סי' ט"ז) אלא כיון שהפליגו עצמן וכו' ניטלה מהם אותה הממשלה וכו', ובפסיקתא פ' שוש אשיש לשון המאמר ר' ברכיה בשם ר' לוי את מוצא כיון שילדה אמנו שרה את יצחק היו אומות העולם אומרים חס ושלום לא ילדה שרה את יצחק אלא הגר שפחת שרה היא ילדה אותו מה עשה הקב"ה ייבש דדי נשותיהן של אומות העולם והיו מטרוניות באות ומנשקות עפר רגליה של שרה ואומרות לה עשי מצוה והניקי בנים שלנו והיה אברהם אבינו אומר שרה אין זו שעה של הצנע קדשי שמו של הקב"ה ושבי בשוק והניקי בניהן הה"ד הניקה בנים שרה הניקה בן אין כתיב כאן אלא הניקה בנים וכו' (ובערוך ע' בן ג' מסיים מאמר הפסיקתא בן אב"כ אלא וכו' מלמד שהניקה בניהן של אומות, ובמאמר שלפנינו בב"ר הועתק שם הניקה בנים שרה כל מי שבא לשם שמים נעשה ירא שמים, ובילקוט ר' צ"ג הועתק מפסיקתא עד שבי בשוק והניק בניהן, ואח"כ הועתק מב"ר כאן מן כדי שידעו הכל וכו' עד סוף המאמר, ושם ובילק' איוב מסיים ג"כ הה"ד מוסר מלכים פתח וגו'), ועוד האגדה בסגנון אחר בב"מ שם במאמר ותאמר מי מלל לאברהם הניקה שרה כמה בנים הניקה שרה א"ר לוי אותו היום שגמל אברהם את יצחק בנו עשה סעודה גדולה וכו', וגם שם איתא ונעשה נס בשרת אמנו ונפתחו דדיה כשני מעיינות וכו' ועיי"ש ובתנחומא תולדות שם, ובתנחומא מ"ב וירא סי' ל"ז איתא ר' פנחס הכהן בר חמא אמר כיון שילדה שרה היו נשי

בסיני ולא קיבלו את התורה ניטלה מהם אותה הממשלה הה"ד מוסר מלכים פתח ויאסור אזור במתניהם (איוב יב יח):

ח) ויגדל הילד ויגמל ר' הושעיא רבה אמר נגמל מיצר הרע, רבנין אמ' נגמל מחלבו: ויעש אברהם משתה גדול וגו' ר' יהודה א' גדול עולמים היה שם. ר' יודן בשם ר' יוסי בר' חנינה ויעש המלך משתה גדול (אסתר ב יח) גדול עולמים היה שם הה"ד כי ישוב ייי לשוש עליך לטוב (דברים ל ט) כי ישוב ייי לשוש עליך לטוב בימי מרדכי ואסתר כאשר שש על אבותיך (שם שם) בימי אברהם יצחק ויעקב: אמר ר' יודה משתה גדול משתה גדולים, עוג וכל גדולים היו שם, אמרו לעוג לא הייתה אומר לאברהם פרדה עקרה הוא ואינו מוליד, אמר להם עכשיו מתנתו מה היא לא שפופה, אין יהב אנא אצבעי פחש אנה לה, אמר לו הקב"ה מה

3 ילקוט כ' ל"ד: 4 ילקוט שם: 8 ילקוט שם, ילק' דברים כ' תת"י, דברים רבה סדר דברים (פב"ל סי' כ"ח):

1 ממשלה פא | הה"ד—במתניהם] פב, הדה הי'.. ויאסר.. במתניחם ון, תה"ד.. פתח וגו' א[2]י, תה"ד.. פתח א[1], לי' דת | 3 ** ויגמל] ~ וגו' ל | הושעיא רבה] ברכיה ן | שנגמל מיצר הרע ליצר טוב י | שנגמל מחלבו י, נגמל מחלב ח | 4 יהודה (יודה דת) בר' (בר פ, בי"ר ת) סימון דפאגבת | אמר דאבת | גדולי א | העולם פ היו א | ר' יודן — חנינה] ר' יהודה בר' סימון (ר' יודן בר מספרתת ר' יודן בר' סימון ן[0]) ר' זבודא מטי ליה בש' ר' יוסי בר' חנינה ן, ר' יודן מספרתא א"ר יודן בר סימון ר' זבידא מטי לה בשם.. בר חנינא פ, ר' יודן בר מספרתה ור' יודן בר' סימון ור' זבידא מטו לת בשם.. בר' חנינת ג, ר' יודן בר מספרתא ור' יודן בר' סימון ור' זבידא מטולא בשם.. בר' חנינא כ, ר' יודן בר מספרתא ור' יודן בר (בר' א[2]) סימון ור' זבידא מגוולא בש"ר.. בר חנינא אמ' א, ר' יודן (ור' יודה ת) בר מספרתא אמ' דת | 5 ויעש המלך] ויעש פ, ויעש אברהם א | גדול — חיה] וכי, גדול העולמים היה פג, גדול עולם היה א[1], גדולי עולם היו דא[2]ת | 6 לטוב] וכי, ~ וגו' ד, כאשר שש על אבותיך אג | כי — לטוב] כי ישוב וגו' פ, לי' וי | בימי] בטוב ן | 7 אברהם — ויעקב] אברהם י | יהודה (יודן ו) בר' (בר פא, בי"ר ת) סימון דפואגבת | גדולין ג, גדולים היו שם י | 8 גדולים] וחבת, הגדולים פ, גדולים (גדולין ג) עמו דג, גדוליו עמו י (דברים), גדולי הדור א[1], גדולי.. עמו א[2], גדולי מלכות י | שם] עמו י | לעוג] לו ~ גשי | *הייתה א'ג] היתה לפובי[1] (שם), היית דא[2]תשי | לאברהם] ש, אברהם דפואגת, לי' כ | הוא לי' ש | אינו ש, ולא יהית א[2], ולא היה א[1] | 9 עכשו א[2]כש, ועכשו פי | * מתנתו דפתע] מתנתי ל, מתנתיה חאברי, ־תה ג, *מה היא דפאתעשי] מה הוא לו. מהו ב, הוא ג | לאו י | שפיפה פהאגר[2], שפיפא ר[1], שפיפה הוא ן, שפיפא היא י | אי חעי, אם פאגבי (שם) | יהב] פוג, יהיב דהאבתעי | אנה ן | אצבעיה כ, אצבעי עליה א, אצבעו עליה פג, אצבע עלויה י | פחיש אנא לה ע, פחיש.. לו א[1], אנא פחיש ליה דא[2], אנא.. לה ת, פשח אנא לה ח, כחש אנא ן, פחים אנא יתיה י[1] (שם), פחים אנא לה פ, פחים יתיה י | *לו דפוא[1]גבת] ליה א[2], לה ל | מה לי' י |

אומות העולם תמהים לומר אפשר שילדה והיו אומרין אלו לאלו והלא זקנה שרה ושמא שפחתה היא ומה היו עושות היו נוטלות בניהן והולכות אצל שרה ואומרות לה היניקי את הילד הזה והיתה מניקה את בניהם שנאמר היניקה בנים שרה, ושם סי' ל"ח אמרו רבותינו כל בני המצריות שהניקה שרה כולם נתגיירו וכו', ובפדר"א שם מופת שני מיום שנברא העולם לא היתה אשה יולדת לתשעים שנה עד שבאת שרה אמנו וכו' וראו כל מלכי הארץ ותמהו ולא האמינו מה עשה הקב"ה הוביש חוטי דדי נשיהם ומביאים הילדים לשרה להניקם שנ' וידעו כל עצי וכו' (ועי' במ"י לעיל צד 564) הפרחתי עץ יבש זה שרה אמנו והיו כלן מביאין בניהן אצל שרה והיתה מניקה אותן שנאמר הניקה בנים שרה וכו': 3 נגמל מיצר הרע. כלו' שהיה בן י"ג שנה למצות, ולפי שיטה זו הדרש למטה סי' י"ג שהיה ישמעאל בן כ"ז שנה כששלחו אברהם ועי' גם לקמן פס"ג לפ' ויגדלו הנערים, וכן במדרש אגדה הוצ' רש"ב ויש אומרים שנגמל מיצר רע ליצר טוב (ועי' גי' הילקוט) וכן י"ג שנה היה, ורבנין אמ' כפשוטו של מקרא ויגמל נגמל מחלבו, ובפירש"י עה"ת מפרש ויגמל לסוף כ"ד חדש וכן במד' אגדה ויגמל שנגמל משרה אמו שהיה בן כ"ד חדש ועי' גיטין ע"ה ב' כמה היא מניקתו שתי שנים ופירש"י שם שיהא לולד שתי שנים שכך הוא זמן הנקתו: 4 ר' יהודה. ר"י בר' סימון ועת"נ, ודורש משתה גדול משתה של גדול גדול עולמים הקב"ה היה שם, והכוונה אמר ר' יודן בשם ריב"ח ויעש המלך משתה גדול גדול עולמים היה שם הה"ד כי ישוב ה' לשוש וכו' בימי מרדכי ואסתר כאשר שש על אבותיך בימי אברהם יצחק וכו' (ובילקוט הגי' רק בימי אברהם כלו' כשעשה משתה גדול ביום הגמל את יצחק), ובלק"ט העתיק רק המאמר הראשון ר' יהודה ב"ר סימון אמר גדול עולמים היה היה שם, ועפ"י המאמר השני הוסיף ושש היינו דכתיב כי ישוב ה' לשוש עליך כאשר שש על אבותיך ועי' גם בשכל טוב, ומשובשת הגי' במאמר השני גדולי עולם היו שם ועת"נ, ובדפוסי' וכי"ת נשמט בשם ריב"ח, ושם הגי' ר' יודן (ור' יודה) בר מספרתא אמ' ויעש המלך וכו', ובכי"ו ר' יהודה בר' סימון ר' זבודא מטי ליה בש' ר' יוסי בר' חנינה, ובסוף העמוד שם הושלם ר' יודן בר מספרתה ר' יודן בר' סימון ר' זבודא, וכ"ה במעט שינוים בכי"פ (ושם ר' יודן מספרתא) ובכי"א א' וב' וכי"ג וכי"כ, ובסנהדרין מ"ד א' נמצאו שני מאמרים שאמר ר' אילעא (אילעאי) משום ר' יהודה בר מספרתא (ר' יהודה מכפרתא) ועי' בד"ס, והלשון ר"ז מטי לה בשם וכו' הוא כסגנון הירושלמי ועי' באכער עקסעגעטישע טערמינאלאגיע ח"ב צד 110: 7 אמר ר' יודה. הוא ג"כ ר"י בר' סימון ועת"נ, ודורש דרש אחר משתה גדול עוג וכל גדולים היו שם וכו' ועוג היה כבר בימי אברהם כדאיתא לעיל צד 413 ויבא הפליט וכו' הוא עוג וכו' ועי"ע האגדות על עוג במ"י שם צד 414: 8 פרדה עקרה וכו'. כמו שאמרו גם דור הפלגה ורועי לוט על אברהם ועי' לעיל צד 354 וצד 392: 9 מתנתו. בן שנתן לו הקב"ה מה היא לא שפופה בתמיה כפופה ושפלה (ועי' במ"י לעיל צד 211) אין יהב אנא וכו' אם נותן אני אצבעי פחש אנה לה אני ממעכה כלו' מתנתו, והגהתי מתנתו מה היא וכ"ה בערוך ע' שף ז' וכן בע' פחש, ושם עוד אי יהיב אנא אצבעי פחיש אנא לה, ואולי יש לקרות לה בצרי פחש אנה ליה כלו' בנו השפוף ועת"נ, וכן בבי"ל לעיל

את מבוה על מתנתי חייך שאתה רואה אלף ריבוא מבניו וסופך ליפול ביד בניו [שנ׳ ויאמר יי׳ אל משה אל תירא אותו כי בידך נתתי אותו (במדבר כא לד)]: אמר ר׳ לוי לא נדנדה עריסה תחילה אלא בבית אברהם אבינו. דאמר ר׳ יהושע בר׳ נחמ׳ אותן ל״א מלך שהרג יהושע כולם היו

1 לעיל לד 418: 3 ילק׳ יהושע ר׳ כ״ב: עי׳ תנחומא מ״ב מסעי סי׳ ה׳, תנחומא שם סי׳ ו׳, במדבר רבה פכ״ג סי׳ ז׳:

1 * מבוה] מבות דפאתי, מבות לג, מבוית כ | על] את ג, ל׳ אתי (שם) | מתנתי] פחגבי (שם), מתנתו דאי, במתנתי ת | אלף ריבוא] אלף אלפים (אלפין ו, אלפי אלפים כ) וריבי (ורבי כ, ורובי י׳, ורבבי ת) רבבות דפונבתי, אלף אלפים וריבוא רבבות י (שם), אלף אלפים א², . . אלפין א¹ | מבניו] א¹, מבני בניו פוחאיגבי (שם), יוצאים מבני בניו דתי | וסופך] ואין סופו של אותו האיש דוחאיגבתי, ואין . . אותו פא² | ליפול אלא | ביד בניו] בידם אגבי, בידן פוח, בידו דת | * שנ׳ — אותו נתי] שנ׳ . . נתתי וגו׳ ד, שנ׳ . . בידך פ, שנ׳ . . תירא אותו וא², שנ׳ . . נתתי אותו אתננו לא נאמ׳ אלא נתתי א¹, ויאמר יי׳ אלי אל . . נתתי אותו כ, ל׳ ל | 2 אמר] אבי, ואמ׳ ו, דאמר דפגת נחרת כ | * עריסה ל°פואגתרי] עריס ד, ערסית כ, ערופת ל | 3 בביתו של | אברהם אבינו] וא׳גבי, אבינו אברהם דת, אברהם פא² | יהושע] שמואל י (יהושע) | בר׳ נחמית כ, בן ר׳ נחמיה ו, בר נחמן פאג, בר נחמני י (שם), בן מנחמה דתי׳ | כל אותן א¹, כל אותם י (שם) | ל״א] שלשים ואחד כת, שלשים וא׳ א², אחד ושלשים א¹, ל״ב ד׳שי, שלשים ושנים דו, שנים ושלשים י (שם), שלשים ג, ששים ושנים ל°, ששים ושתים פ | מלך] פכתיש, מלכים דואי | היו ל׳ י |

פעמים שינית ר״ה גמיר וכלתי נקוד בהוראת ליה ועי׳ לעיל צד 41 צד 158 (גד פעמים וכן שם יתה ועי״ש בני׳) צד 164 (בגי׳ פעמים וכן שם דידה) צד 205 וצד 476, וכן צד 154 בשבונתה ונקוד וצד 246 חמתה (ובכל אילו המקומות הגהתי הכינוי ככתיבה המורגלת) ועי״ע תוכחתת לעיל צד 552: 1 מבוה על וכו׳. וכן כגנון הלשון לעיל צד 8 מבוה על כבודי, וגם בל״מ ויבזו עלינו (נחמיה ב׳ י״ט): שנ׳ ויאמר וכו׳. כן השלמתי עפ״י גי׳ שאר הספרים, וכן לעיל צד 413 אמר לו הקב״ה חייך וכו׳ אתה רואה אלף אלפים מבניו ואחריתך ליפול ביד בניו ויאמר יי׳ אל משה וכו׳ ועי׳ גם שם בח״נ, ולשון המאמר בדב״ר שם ד״א כי בידך נתתי אותו כי בידך אתננו אין כתיב כאן אלא כי בידך נתתי אותו כבר פסקתי את דינו מימות יצחק כיצד בשעה שמל אברהם את יצחק בנו עשה משתה וקרא לכל מלכי כנען שנ׳ ויעש אברהם משתה גדול מהו גדול שכל גדולים היו שם אף עוג היה שם באותה שעה אמרו לו לעוג לא כך היית אומר אברהם פרדה עקרה הוא ואינו מוליד כיון שראה את יצחק אמר מהו זה אין זה כלום באצבעי אני הורגו אמר לו הקב״ה כך אמרת על מנת שתראה אלפים ורבבות יוצאים [ממנו] ובידם אותו האיש עתיד ליפול, ומשם נובע הפירוש בפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א כי בידך אתננו (אתננו לך) אב״כ אלא כי בידך נתתי אותו (אלא נתתי) כבר פסקתי דינו מימי יצחק, וכן נוסף בכי״א א׳ אתננו לא נאמ׳ אלא נתתי: 2 עריסה. בכי״ל כתוב ערופה ונמחק כוף התיבה והוגה בינו שיטי בכתב אחר יפה כפי הגי׳ עריכה ועח״נ ולעיל צד 16 לבן מלכים שהיה ישן על גבי עריכה וכו׳, ונדנדה משמע שהוא מבנין פולפל לא נודנדה בהוראת נענוע, אכן טעם המאמר קשה מאד, ודוחק הפירוש בפי׳ ב״ר הנדפס לא נדנדה עריסה אלא בימי אברהם תחלה הה״ד ביום הגמל את יצחק יום שנתנוהו בעריסה עשו משתה גדול ובאו וגמלו עמו חסד וכו׳, ורי״ג הביא זה הפירוש וכתב ולשון הר״ן (ועי׳ במ״י לעיל צד 38 בד״ה סמכה) לא נזכר עריכה וכו׳ ופי׳ כמו רש״י ז״ל, ולפי האגדות שלפנינו היה יצחק ביום הגמלו בן י״ג או בן ב׳ שנים כמו שפירשתי, והאב״א מפרש בדוחק לא נדנדה וכו׳ לפי שנולד יצחק קטן מאד הוצרך לעריסה אבל שאר העולם היו בניהם נולדים גדולים שלא היו צריכי׳ לעריסה וכו׳ ונר׳ שכוון להדרש לעיל צד 336 וילדיהן ירקדון ועיי״ש, ומאמר זה והמאמר שלאחריו ד״א מ״ר ר׳ יהושע וכו׳ נראים מסורסים, וזר הפירוש בפי׳ ב״ר כי״א לא נדנדת וכו׳ נדנה כמו ויהי כל העם נידון (ש״ב י״ט י׳) כלומ׳ ראשית קללתו של עוג לא היתה אלא בביתו של אברהם משום אנא פתיש ליה ועי״ע במ״כ וצע״ג: 3 אותן ל״א וכו׳. כ״ה בכי״ל בגוף הספר, ובגליון נכתב ס״א ששים ושנים ועי׳ גם גי׳ כי״פ, ונרא׳ שהגי׳ ל״א היא הגי׳ הנכונה ועם גי׳ זו מסכמת גם הגי׳ בכי״א א׳ וב׳ וכי״כ וכי״ת, ומסיק ולא שלשים ואחד היו אלא כההיא וכו׳, וגם בפי׳ ב״ר כ״י מפרש בניהותא ולא שלשים ואחד היו בלבד שלא היה דוקא אחד ומה ת״ל אחד לדרשא כההיא דאמר ר׳ ברכיה מה ת״ל אחד הוא ואנטי קיסר שלו שר צבא שלו, ומשמע שמפרש לפי זה הדרש רק במלך יריחו אחד הוא ואנטיקיסר שלו, אכן גי׳ שר׳ יוחנן נקט ראשון שבכולם ואנטיקיסר היה לכל אחד של אילו המלכים, ולפי הגי׳ בדפ״ר וד״ו ובכי״ו ובילקוט בשני המקומות וכן לפי גי׳ כ״א בכי״ל וגי׳ כי״פ צ״ל גם לריב״נ כההיא דאמר ר׳ ברכיה וכו׳ מש׳ ר׳ יוחנן ובדדריש אחד א׳ במלך יריחו לבדו או בכל המלכים הוא ואנטיקיסר שלו וא״כ היו ל״ב או ס״ב במספר, ופריך ולא שלשים ואחד היו בתמיה ומשני אלא וכו׳, ובפי׳ השני בפי׳ ב״ר שבדפוס מפרש כפי ב״ר כ״י הוא ואנטיקסר שלו שר צבא שהיו שניהם היו ל״ב, וכתב עוד ואני אומר טעות יש בספרים שכתוב בהם ל״ב מלך ואין ראוי להיות אלא ס״ב מלך שהיה דורש אחד שאין ת״ל אחד ומה ת״ל אחד הוא וכו׳ כלומר כל מלך ומלך ואנטיקסר שלו שבכל מלך ומלך של ל״א מלכים כתוב אחד שאין ת״ל אלא לרבות אנטיקסר שלו פי׳ אותו שהיה ממונה תחתיו של מלך לעשות כל צרכי המלך כמו שהיה המלך ראוי לעשות (ועי׳ גם לשון הגהת זה המפרש במ״י לעיל צד 524), ובמ״כ הביא גי׳ רש״י אותן ששים ושנים מלכים וכן הדפיסו בדפוסים אחדים, ודרש אחר בתנחומא מ״ב מסעי שם אחה מוצא כשהרג יהושע אותן המלכים אמר ר׳ ינאי הכהן ששים ושנים מלכים היו ל״א ביריחו ול״א בסיכרא כיון שהלך להלחם עם ישראל נהרגו אף הם עמו וכו׳ ועי׳ בתנחומא מסעי ובבמ״ר שם ועי״ע באגה״א ח״ג צד 306, ולנכון כתב בעל יפ״ת כלם היו במשתה של אברהם רחוק שיהיו הם עצמם שהרי מלידת יצחק עד יהושע יותר מת׳ שנה (ועי׳ לעיל צד 440) ואף אם עוג הי׳ כל כך שנים להיותו מיתר הרפאים לא יתכן זה בשאר אלא פי׳ בעלי המלכיות ההם שלהיותם מלכי ארץ כנען ואברהם עשה משתה לכל הגדולים מסתמ׳ היו שם כל המלכים וכו׳, ונכונה גם הגי׳ אותן ל״א מלך לפי משפט הלשון וכמו לעיל צד 7 צד 9 וצד 204 כ״ו הור׳, ובזבחים פ״א מ״ג כפי שבעים ושנים זקן (אבן מפרש בבבלי שם י״ב ב׳ דכולהו בהדא שיטתא הוו קיימי) ובמדות פ״א מ״א בדיוק בשלשה מקומות וכו׳ בעשרים ואחד מקום וכו׳:

במשתה שלאברהם, ולא שלשים ואחר היו אלא כההיא דאמר ר' ברכיה ור' חלבו ר' פרנך מש' ר' יוחנן מלך יריחו אחד (יהושע יב ט) אין תלמוד לומר אחד אלא הוא ואנטיקיסר שלו:

ט י) ותרא שרה את בן הגר המצרית וגו' אמר ר' שמעון ר' עקיבה היה אומר בו יא דבר לגניי, דרש ר' עקיבא ותרא שרה את בן הגר המצרית אשר ילדה לאברהם מצחק אין מצחק אלא גילוי עריות היך דאת אמר לצחק בי (בראשית לט יז) מלמד שהיתה שרה רואה את

2 לקמן סוף פפ"ה, ועי' ספרי עקב פי' ל"ז, תנחומא מ"ב משפטים סי' י' שלח תוספת סי' ע"ז, תנחומא משפטים סי' י"ז כלפ סי' ח': 3 ילקוט כ' ל"ד, תוספתא סוטה פ"ו, ספרי ואתחנן פי' ל"ח:

1 במשתה] בביתו י | אברהם] פא², אבינו אברהם דוגת, אברהם אבינו א¹כ, אברהם אבינו היו במשתה י, אברהם אבינו שנאמר ויעש אברהם משתה גדול משתה גדולים היו שם י (שם) | ל' ואי' ד¹, ליא י, בשלשים אחד א' | היו ל' א' | ברכיה] חלבו ו, חייא א | ר' חלבו ג' (שם), ור' ברכיה ו | ר' פרנך] וג' (שם), ור' ופרנך דפאכתי | מש'] ו, משום דפבי, בשם ג' (שם), אמר א | 2 אין] פוא²כע, שאין ג', מה דת, ומה א¹ | ואנטי קיסר כ, ואנתיקיסר א¹ | 3 וגו'] אשר ילדה לאברהם מצחק ת, מצחק ח, ל' דואגכי | שמעון] פותגכי, ~ בן יוחאי דת | בו ל' אכ | לגניי] לגנאי (לגניי וג) ואני אומר בו דבר (אומר דבר א) לשבח דפוחאגכתי | 4 את — מצחק] א'ת, את.. המצרית וג' ג, את.. המצרית וכ, אשר.. מצחק א², וגו' דפ | לצחק בי] בא אלי העבד העברי אשר הבאת לנו לצחק בי דאכת, בא.. העברי לצחק בי י, בא.. העברי אשר הבאת וגו' פ, בא.. העברי ן | 5 שרה] פ, אמינו (אמנו כ) שרה דכת, שרה אמנו ואי, אימנו ג | את ישמעאל] אותו לישמעאל ד |

2 אין וכו'. שהל"ל מלך יריחו, ודורש אחד ואחד הוא ואנטיקיסר[1]) שלו, ובערוך ע' אנטיקיסר הגי' ג"כ אין ת"ל וכו' ועח"נ, ולקמן פפ"ה איתא אלא כל מלך שלא היה [לו] שלטון בארץ ישראל הוא אומר אין מלכותו שוה כלום ומלך בבל אנטיקיסר שלו היה יושב ביריחו וכו' (כ"ה בכי"ל, וכן הועתק בערוך שם אלא כל וכו', וגם בכי"פ וכי"ו וכי"כ ל"ג שם אלא תני ר' שמעון בן יוחאי כל מלך וכו'), וטעם זה הדרש כמו שנדרש בספרי שם הרי הוא אומר ואתן לך ארץ חמדה נחלת צבי צבאות גוים (ירמיה ג' י"ט) ארץ חמדה ארץ שעשויה חולאות חולאות למלכים ושולטונים שכל מלך ושולטון שלא קנה בא"י חולאות אומר לא עשיתי כלום ר' יהודה אומר וכי אחד ושלשים מלכים שהיו לשעבר כולם היו בא"י אלא כדרך שעושים ברומי עכשיו שכל מלך ושולטון שלא קנה פלטיאות וחולאות ברומי אומר לא עשיתי כלום כך כל מלך ושולטון שלא קנה פלטורות וחויילאות בא"י אומר לא עשיתי כלום וכו', ובתנחומא מ"ב שלח הוספה שם נחלת צבי צבאות גוים ארץ שצביונות אומות העולם בה כתיב מלך יריחו אחד מלך העי אשר מצד בית אל אחד ואין בין זו לזו ג' מילין והוא אומר מלך יריחו מלך העי אמר ר' פרנך אמר ר' יוחנן כל מלך שהיה בחוצה לארץ ולא היה קונה לו עיר אחת בארץ ישראל לא היה נקרא מלך מה כתיב וארא בשלל אדרת שנער וכו' ועי' בתנחומא ראה שם (ובהערות רש"ב ריש ראה אות ד'), ובתנחומא משפטים שם מסורס נחלת צבי וכו' ארץ שנתאוו לה מלכי העולם כתיב מלך יריחו אחד וכו' ואין ביריחו לעי אלא ג' מילין והוא אומר כן אלא כל מלך שהיה מולך בחוצה לארץ אם לא היה קונה בא"י לא היה נקרא מלך וגו' א"ר פרנך בשם ר' יוחנן ראה מה כתיב וארא בשלל וכו', ובתנחומא מ"ב משפטים שם בשני כ"י א"ר יוחנן ראה וכו' ועי"ע במ"י לקמן סוף פפ"ה, ולפי אילו האגדות משמע כאן טעם הוא ואנטיקיסר שלו אותו המלך שהיה מולך בחוצה לארץ ואנטיקיסר שלו שהיה יושב ביריחו וכן בכולם וצ"ע: 8 אמר ר' שמעון וכו'. זה אחד מארבעה דברים שנסדרו בתוספתא ובספרי שם (ועי' גם ר"ה י"ח ב') שאמר ר"ש שהיה דורש ר"ע והוא אינו דורשו כמוהו, ולבד החילופים בשמות האומרים ובסדר הענינים אין וכו' אלא ג"ע וכו' אלא ע"ז וכו' ועוד שינוים אחדים מסכים סגנון המאמרים כאן עם סגנון התוספתא, והגי' שם ר' שמעון בן יוחי אומ' אומ' (אמר רשב"י) ארבעה דברים היה ר' עקיבא דורש וכן איני דורש ודבריי אני רואה (נראין) מדבריו דרש ר' עקיבא מצחק (צחוק) אין צחוק (צחוק האמור כאן) אלא עבודה זרה שנ' ויקומו (וישב העם לאכל ושתה ויקומו) לצחק מלמד שהיתה שרה (אמנו שרה) רואה ישמעאל בונה במה (שהיה בונה במסון) וצד חגבים ומקטיר (ומעלה ומקטיר) לע"ז ר' אליעזר בנו של יוסי הגלילי אומ' אין מצחק (צחוק האמור כאן) אלא גילוי עריות שנ' בא אלי העבד העברי אשר הבאת לנו לצחק בי (העברי וגו') מלמד שהיתה שרה (אמנו שרה) רואה את ישמעאל מכבש את הגנות ומענה את הנשים ר' ישמעאל אומ' אין מצחק (אין לשון צחוק) אלא שופך דם (שפיכות דמים) שנ' יקומו נא הנערים וישחקו וכו' ויקומו וכו' ויחזיקו איש וכו' ויפלו יחדו מלמד שהיתה שרה (אמנו שרה) רואה את ישמעאל נטל חצים (קשת וחצים) ומתכון להרוג את יצחק (ומזרק כלפי יצחק) שנ' כמתלהלה היורה זקים חצים ומות (זקים וגו' כן איש רמה וגו') ואני אומר חס ושלום לא היה בביתו של צדיק (שהיה בביתו של אותו צדיק ההוא) כך איפשר מי שכתוב בו (לפי שנאמר עליו) כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו יהא בנו עובד (יהא בביתו עבודה זרה) ומגלה עריות (וגילוי עריות ושפיכות דמים) אלא אין צחוק האמור כאן אלא (אלא לענין) ירושה כשנולד יצחק (אבינו יצחק לאברהם אבינו) היו אומ' (היו הכל שמחין ואומרין) נולד בן לאברהם (לאברהם נולד בן לאברהם נוחל את העולם) שנטל (ונוטל) שני חלקים והיה ישמעאל מצחק ואומר (מצחק בדעתו ואומר אל תהו שוטים אל תהו שוטים) אני בכור ונוטל (ואני נוטל) שני חלקים מתשובת (שמתשובת) הדבר אני למד שנ' ותאמר לאברהם גרש האמה הזאת ואת בנה כי לא יירש בן האמה הזאת עם בני עם יצחק (אתה למד כי לא יירש בן האמה וגו' ורואה את דברי מדברי ר' עקיבא) הרי הוא אומר (דרש ר' עקיבא) הצאן ובקר ישחט להם וכו' הרי (דרש ר"ע הרי) הוא אומר בן אדם וכו' המה אומרים לאמר אחד היה אברהם וכו' הרי (דרש ר"ע הרי) הוא אומר צום הרביעי וצום החמישי וכו' ועיי"ש בח"נ, ובסגנון אחר בספרי שם רשב"י אומר ד' דברים היה ר' עקיבא דורשם ואין אני דורשן כמותו ודברי נראים מדבריו הרי הוא אומר ותרא שרה את בן הגר המצרית [מצחק] שעבד ע"ז ואני אומר לא לענין הזו צריך אלא לענין שררות וכשבאו לחלק היה ישמעאל אומר לא אני נוטל שני חלקים שאני בכור לכן שרה אמרה גרש את האמה הזאת ואת בנה ודברי אני רואה מדבריו כיוצא בו אתה אומר הצאן ובקר וכו' ועיי"ש, ושתי דעות אלו עם הפ' וישב העם וכו' ויקומו לצחק והראיה מתשובה שאמרה שרה גרש את האמה וכו' הביא גם הירונימוס ועי' במ"ח חלק ג'

[1]) *ἀντίκαισαρ.

ישמעאל מכבש גנות וצד נשי אנשים ומענה אותן. תני ר' ישמעאל אין צחק אלא עבודה זרה שנ' ויקומו לצחק (שמות לב ו) מלמד שהיתה שרה רואה את ישמעאל בונה בימסיות וצד הגבים ומקריב עליהם. ר' אלעזר אומר אין צחק אלא שפיכות דמים יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו וגו' (ש"ב ב יד), ר' עזריה משם ר' לוי אמרו ביאו נראה חלקנו בשדה והיה ישמעאל נוטל קשת וחיצים ומורה כלפי יצחק ועושה עצמו מצחק ההיד כמתלהלה היורה זיקים חצים ומות כן איש רימה את רעהו ואמר הלא מצחק אני (משלי כו יח יט). ואני אומר אין הלשון הזה צחוק אלא לשון ירושה, שכשנולד אבינו יצחק היו הכל שמחים אמר להם ישמעאל שוטים אתם אני בכור ואני נוטל פי שנים, שמתשובה שאמרה שרה לאברהם את למד כי לא יירש בן האמה הזאת עם בני עם יצחק:

1 תוספתא סוטה פ"ו ח., סוטה רבה פ"א פי ה': 4 סדרי"א פ"ל:

1 מכבש] פוחאנב, מכביש דתי | גנות ות, גויות ל[ס], זוגות א', נדות א[2] | אנשים] אחרים א | תניא א | ר' ישמעאל] פוני, ~ אומר דאבת | מצחק א[2]י, מצחק זה א[1], הלשון חזת צחוק פוחגב, הלשון . . של צחוק דת | עבודת זרה] לשון ~ פחגבי | 2 ויקומו] א', וישב העם לאכל (לאכול פ) ושתו ~ דפ, וישב . . לאכל (לאכול ות) ושתה ~ וגת | *מלמד] ל' ל | * שרת רואת ע] רואת שרה ל, אבינו (אמנו כת, איםנו ג) שרת רואה דגבת, שרת אבינו (אמנו אי) רואה ואי | במוסיות וג, בימוכיאות י, בומוכיאות ה, בימיכיאות א[1], בימוכות ע, בימסאות פ, דימוסיאות א' | * ומקריב דפואבת] ומקרב ל, ומקריבן ע, ומקטיר חגי | 3 אליעזר (אליעזר א'נתי) בנו של ר' יוסי הגלילי דפואנבתי | ** אומר] א' ל | צחק] מצחק זה א', שחוק זה א[2], הלשון הזה י, לשון צחוק פ, הלשון הזה צחק ו, הלשון . . צחוק דחגב, הלשון . . של צהוק ת | שפיכות דמים] פואנבתי, לשון ~ דח | ויצחקו פת | וגו' ל' | 4 מש'] ו, משום דכ, בשם פאג | אמרו] פוחגב, א"ל ישמעאל ליצחק דאת, אמר זת לזה י | בואו] נלך | ונראה | קשתות וחצים ת, חיצים ו | והיה מורה א, ומורה לו פ | 6 כלפי] כנגד ח | ועשה פ | את עצמו א[1], בעצמו י | מצחק] ו, כאילו ~ דא[1]י, כאלו ~ פא[2]בת, כילו ~ ג | ** כמתלהלה] ל' ל | זיקים] אנבי, זקים דפות | חצים ומות] פוא[2], חיצים ומות א'ב, חצים וגו' י, וגו' ד, ל' ת | 6 משחק וא[1] | ואני אומר] פוחגבי, ואני אומר בו דבר לשבח את' ואומר אני בו. . לשבח ד | אין — ירושה ל' א[2] | הלשון הזה צחוק] פוח, לשון הזה של צחוק דת, לשון צחוק כ, הלשון הזה ני, לשון זה א[1] | 7 שבשעה שנולד | יצחק אבינו א'נב, יצרק פא[2]י | היו ל' ג | שמחין א[1]נכת | אתם] מסת אתם שטחים א[2], ל' א[2]כ | 8 שמתשובת — לאברהם] פי, שמתשובה. . אמנו שרת לאברהם אבינו נב, כי מתשובה. . שרה אמנו. . אבינו ח, שמתשובה. . שרה אמנו א[1], שמתשובת. . שרה אמינו כי לא יירש בן האמה הז' ו, שמתשובת אמינו שרה לאברהם כי לא יירש בן האמה הזאת עם בני ד, שמתשובת אמנו. . לאברהם ידענו שאמרה כי לא. . עם בני עם יצחק ת | היה את למד ג, אתה למד שאמרה ח, *כי — יצחק ל[ס]חאגבי] כי. . הזאת פ, כי. . יירש וגו' ל |

צד 429, ובכי"ל ל"ג בתחילת המאמר ואני אומר בו דבר לשבח, ובכונה זו הגי', ובסוף המאמר הגי' גם בכי"פ וכי"ו וכי"ח וכי"ג וכי"כ ובילקוט ואני אומר אין וכו' ועת"נ: 1 מכבש גנות. בגליון כי"ל נסמן גויות וכן הגי' ברא"ם, ובכי"ו וכי"ח הגי' גגות וכן לקמן פס"ה בכי"ל שהיה חורש בגגות, ובדפוסי' שם בגנות, ובית"ת מפרש מכביש גנות אונס נשים וגנות מלשון גיניא דלעיל פי' ח (צד 165) והיינו נשי אנשים דקאמר צד נשי אנשים אלא דצד היינו מפתה וכו' ועי' גם לקמן פע"א את הנשים וכו' היו כונסות בה ות"נ שם הגנויות הגיתות הגתיות (ומית"ת נובע פי' הגליון אונס נשים בילקוט ד' ליוורנו משנת שק"י, ובילקוט ד' פפד"א מאנס נשים, ופירוש זה ליתא בילקוט דפ"ר וד"ו) ועי' גם בעער לעבען אבראהאמס צד 170, ובתוספתא הגי' שהעתקתי מכבש את הגנות ומענה את הנשים, והגר"א הגיה שם האמות, ובחי' הרד"ל מפרש מכבש גנות שדרך נשים לעבוד בגנות והיה מכבש הגנות וצד הנשים העובדות בו ומענה אותן, ובשכל טוב הועתק שהיה מכביש וצד נשי אנשים וכו' וצ"ע: 2 בימסיות. במות לע"ז, ובימסיות ל"י[1]), ובערוך ע' במס הגי' בימוסות ופי' שם מזבחות לשם ע"ז, וכן פי' הילקוט בדפ"ר בגוף הספר, ובתיבת התיבה ביו"ד עי' גם בהדגמאות אצל קרויס ע' בימוס בימס, ובשכל טוב הגי' במות, ובתנחומא שם איתא מה עשה ישמעאל כשהיה בן ט"ו שנה (ובעל עץ יוסף הגיה בן ט"ז שנה ופי' בן י"ג שנה היה כשנמול ועוד שנה ללידת יצחק ועוד שנתיים ליניקתו ועי' במ"י לעיל צד 565 בד"ה נגמל וכו' ולקמן צד 570 בד"ה בן כ"ז שנה) התחיל להביא צלם מן השוק והיה מצחק בו ועובדו כמו שראה לאחרים מיד ותרא שרה את בן הגר המצרית וכו' ועי' גם בשמו"ר שם, ובהשיטה אין צחוק אלא ע"ז בתורגם מצחק בתר"י א' וב' מגחך לפולחנא (בפולחנא) נוכראה: וצד הגבים. כדרך הנערים ועי' בחי' הרד"ל, וברא"ם הגי' בונת בימוסיות וצד חגבים ומקטיר עליהם, וכן בתוספתא ומקטיר ועת"נ: 4 בואו נראה. בפי' ב"ר כ"י מ גורס ומפרש נלך ונראה חלקנו בשדה כמו חלקת השדה נצא השדה ונראה מה תבואה עושה היאך גדלה, ובית"ת העיר לפ"ז יראה שהיה יצחק גדול והיה זה ימים רבים אחר הגמל את יצחק או שפירש ויגמל מיצר הרע כדלעיל, ומאמר זה ר' עזריה מש"ר לוי וכו' נוסף בסגנון הב"ר: נוטל קשת וכו'. בפדר"א שם ישמעאל גולד בקשת ונתרבה בקשת שנ' ויהי רובה קשת והיה נוטל קשת והצים והיה יורה אחר העופות פעם אחת ראה את יצחק יושב לבדו ויהה עליו חץ להרגו ראתה שרה והגידה לאברהם וכו' (ובילקוט ר' צ"ד הועתק והיה יורה אחר הפרגוד וראה את יצחק וכו'): 6 מצחק אני. כ"ה בכל הספרים חוץ מכי"ו וכי"א א', ובמקרא כתוב משחק: ואני אומר. בפי' ב"ר כי מ וכי"א כפירש אני אומר אמר ר' שמעון אומר אני (ואני אומר) דבר לשבח שאין הלשון משחק אלא ירושה שלא היה משחק אלא על (הלשון הזה משחק אלא על) עסקי ירושתו שבשעה שנולד יצחק היו הכל שמחים אמר להם וכו', ונר' שמשם נובע' התוספה בדפוסי' וכי"א א' וב' וכי"ת ואומר אני (ואני אומר) בו דבר לשבח: 8 את למד. מתשובה שאמרה שרה כי לא יירש וגו' את למד שהיה מלעיג ומריב על הירושה שוטים אתם אני בכור וכו' וכדמסיים בתוספתא מתשובה הדבר אני (אתה) למד וכו' כי לא יירש וכו' ועי' בפי' ב"ר, וגם בפירש"י עה"ת

[1]) βωμός.

[עם בני אפעלפי שאינו יצחק עם יצחק] אפעלפי שאינו בני, קל וחומר עם בני עם יצחק:

יא) וירע הדבר מאד בעיני אברהם הה״ד ועוצם עיניו מראות ברע (ישעיה לג טו): יב

יב) ויאמר אלהים אל אברהם אל ירע בעיניך וגו׳ כי ביצחק יקרא לך זרע אמר

34b ר׳ יודן בר שילום אין כת׳ יצחק אלא ביצחק ר׳ עזריה בשם בר היטה ב׳ תריין במי שמודה בשני עולמים ינחול שני עולמים, אמר ר׳ יודן בר׳ שלום כת׳ זכרו נפלאותיו אשר עשה מופתיו ומשפטי פיו (תהלים קה ה) מופת נתתי למי שמוציא מתוך פיו, כל מי שמודה בב׳ עולמים יקרא לך זרע וכל מי שאינו מודה בב׳ עולמים לא יקרא לך זרע:

2 ילקוט שם: 3 ילקוט שם, ירוש׳ נדרים פ״ג ל״ח ח׳, נדרים ל״א ט׳, סנהדרין נ״ט ב׳, מדרש תהלים ק״ה סי׳ ט׳: 5 ילק׳ תהלים ר׳ תתס״ב, ילק׳ מכירי שם ק״ה סי׳ ד׳:

1 * עם — אפעלפי — עם יצחק ו] עם.. אע״פ (אף על פי ג׳) .. עם יצחק ל[0]חא[2]ג׳, אף על פי.. עם יצחק א[1], כי לא יירש עם.. אפילו (אע״פ ת) .. ועם יצחק דת, ל׳ לפב | אפעלפי] ו, אף על פי ג׳, אע״פ דפהאת (אפעלפי — יצחק ל׳ ב) | שאין פ | ק״ו את | עם יצחק] פוהאגת, ועם יצחק ד, שהוא יצחק י | 2 בעיני אברהם] ∼ וגו׳ ח, על אד׳ (אודות ת) בנו ות | עוצם פוחאגכי | 3 * ויאמר — וגו׳ ד] ויאמר — בעיניך על הנער ת, ויאמר.. בעיניך פוגכ, ויאמר אלהים וגו׳ ל, ל׳ האי | * כי — זרע חאי] ל׳ לדפוגכ | 4 בר שילום] בר׳ (בר א[1]) שלום ואגבש, ל׳ דפת | אין כתיב יצחק אלא ביצחק ר[1], אין כתיב כיצחק אלא ביצחק חר[2], יצחק (כי יצחק ש) אין כתיב (כת׳ ובת, כאן (כן ד[1]ו) אלא ואלא כי תש) ביצחק דואבתש, ביצחק ולא כל יצחק י, יצחק אין כת׳ כאן אלא ביצחק בהדין שהוא עתיד לנחל שני עולמות העולם הזה והעולם הבא פ | ר׳ — חוטה] פוג, ר׳.. חטייא ד, ר׳.. חיטיא ד[1], ר׳.. בש״ר חיטייא ת, ר׳ זעירא בשם בר חוטה כ, ל׳ א | ב׳ תריין] בי תריין ו, בית תריין ג, בי״ת (בית ד[1]ש, ב׳ י) תרין דתשי, תרין פ, בי ב שנים ח, ל׳ אב | במי ל׳ א | שהוא כודה | 5 עולמים] וחגב, עולמות דפתשי, עולמים ב׳ מנין תרין א[1], עולמות מנין תרין א[2] | ינחול — עולמים ל׳ | בר א[1], ביי״ר ת, בשם רבי י | * מופתיו — פיו דת] מופתיו ומשפטי פיהו א[2]ש, .. משפטי פיהו ד[1]וא[1]גכי, וגו׳ לם, ל׳ פ | 6 למה תי[1] | שמוציא] ש, שהוא מוציא דפואגכתי | מפיו אים | כל מי] שכל מי גש, ל׳ מ | שמודה] וא[2], שהוא מודה דפא[1]גבתם | בשני | עולמים] ואגכמ, עולמות דפתשי | 7 כל א[2] (וכל — זרע ל׳ פג) | שהוא אינו ו | מודה] ל׳ ל | בשני | עולמים] ואכמ, עולמות דחת | אל יקרא ת, אין נקרא ו |

איתא בקצת נוסחאות שהיה מריב עם יצחק על הירושה ואומר אני בכור וכו׳ ומתשובת שרה אתה למד שאמרה כי לא יירש בן האמה הזאת, וכן הובא בבחיי ולמדנו זה מתשובת שרה כי לא יירש בן האמה, ובכ״ו הגי׳ כאן שמתשובה שאמרה שרה אמינו כי לא יירש וכו׳ את למד, ובדפוסי׳ שמתשובת אמינו שרה לאברהם כי לא יירש וכו׳ אתה למד ועח״נ: 1 עם בני וכו׳. הוא דרש בפ״ע וכן מפרש ביפ״ת וליתא בתוספתא, ובכי״ל איתא רק הדרש אפעלפי שאינו בני וכו׳. ובגליון שם נוסף בדיו דיהה בגרא׳ בכתב הספר „בן האמה הז׳ עם בני עם יצחק עם בני אע״פ שאינו יצחק עם יצחק״ והשלמתי המאמר ועח״נ ועי״ע בפירש״י עה״ת ובלק״ט ושכל טוב, ובפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א מפרש היה לו לומר [עם] בני (עם זה) מהו עם בני עם יצחק אפילו לא היה אהוב ויקר כיצחק לא היה יורש עמו שהיה (שהרי) נולד יצחק בכמה תפלות ובכמה בקשות עם יצחק אעפ״י שאינו בני אפילו לא היה בני אלא בנו של אברהם מאשה אחרת בכתובה וקידושין לא היה ראוי לירש עמו קל וחומר עם בני אהוב עם יצחק שלי ועי׳ גם בפי׳ ב״ר הנדפס, וכתיבת אפעלפי כמו לעיל צד 110: 2 הה״ד ועוצם וכו׳. בסגנון זה גם לעיל צד 415 וישמע אברם וגו׳ הה״ד אוטם אזנו וכו׳: 4 בר שילום. כ״ה בכי״ל, ובחמשה כ״י ובפי׳ השני בפי׳ ב״ר הנדפס ר״י בר׳ (בר) שלום, וטעם הדיוק כדמפרש בפי׳ ב״ר כי״ט אין כתיב יצחק אלא ביצחק אילו נאמר יצחק יקרא לך זרע הייתי אומר יצחק כל זרעו עכשיו שנאמר ביצחק מן יצחק ולא כל יצחק במקצת זרעו כגון יעקב וכו׳, וכן בירוש׳ נדרים שם קונם וכו׳ שאיני נהנה לזרע אברהם אסור בישראל ומותר באומות כו׳ ואין ישמעאל בכלל זרעו של אברהם כי ביצחק יקרא לך זרע ואין עשו בכלל זרע יצחק א״ר יודן בר שלום ביצחק במקצת יצחק, ובבבלי נדרים שם והאיכא ישמעאל כי ביצחק יקרא לך זרע כתיב והאיכא עשו ביצחק ולא כל יצחק (וכן הלשון בילקוט) ועי׳ גם בסנהדרין שם, ור׳ עזריה בשם וכו׳ דורש כי ביצחק יקרא לך זרע ב׳ תריין במי שמודה בשני עולמים יקרא לך זרע וכדמפרש בפי׳ ב״ר הנדפס כגון יעקב ולא עשו שכפר בתחיית המתים ועי׳ ב״ב ט״ז ב׳, ובכי״ל נוסף עוד ינחול שני עולמים ואולי צ״ל וינחול, ובכי״פ נוסף בסוף מאמר ר׳ יודן אלא ביצחק בהדין שהוא עתיד לנחל שני עולמות העולם הזה והעולם הבא וצ״ע, וכעין זה דורש עוד ר׳ יודן בר׳ שלום עפ״י הפ׳ זכרו נפלאותיו וכו׳ כל מי שמודה בב׳ עולמים יקרא לך זרע, ובירוש׳ נדרים שם איתא ר׳ הונא אמר בי״ת תרי בן שהוא עתיד לנחול שני עולמות העולם הזה והעולם הבא: 5 מופתיו ומשפטי פיו. כן השלמתי סוף הפסוק והוא בתהלים שם, ופסוק ו׳ שם זרע אברהם עבדו וכו׳ (ובדה״א ט״ז י״ב י״ג כתוב זכרו וכו׳ ומשפטי פיהו זרע ישראל עבדו וכו׳ ועי׳ גם בח״נ), ודורש ריב״ש מופתיו ומשפטי פיו זרע אברהם וכו׳ מופת נתתי למי שמוציא משפטיו מתוך פיו שמודה בשכר ועונש בעוה״ז ובעוה״ב שיקרא זרע אברהם וכן כאן כל מי שמודה בב׳ עולמים יקרא לך זרע וכל מי שאינו מודה וכו׳, או דורש מופתיו הן משפטי פיו (וזה טעם הגי׳ משפטי) מופת נתתי למי שמוציא מתוך פיו כל מי שמודה וכו׳ ועי׳ ביפ״ת ובחי׳ הרד״ל, ובמדרש תהלים שנדפס מכבר לשון המאמרים זכרו נפלאותיו אשר עשה א״ר אלעזר כי ביצחק יקרא לך זרע כל מי שהוא בשם יצחק עולמית הרי הוא כיצחק שנאמר כי ביצחק ר׳ יודן אמר במקצתו ולא בכולו שנאמר ביצחק ולא בכולו כל מי שמודה בשני עולמות יקרא לך זרע וכל מי שאינו מודה בשני עולמות לא יקרא לך זרע זכרו נפלאותיו אשר עשה זרע אברהם, ובמדרש תהלים מ״ב מקוטע זכרו נפלאותיו אשר עשה אמר ר׳ עזריה כתיב כי ביצחק יקרא לך זרע כל מי שהוא [מודה] בשני עולמות הרי הוא כיצחק ר׳ יודן אמר מקצתו ולא ככולו, ובילק׳ תהלים סוף ר׳ תתס״ב הועתק המאמר מב״ר כאן, וגרע והוסיף שם זכרו נפלאותיו משפטי פיהו אמר רבי יודן בשם ר׳ שלום מופת נתתי למה שהוא מוציא מפיו כי ביצחק

יד טו׳ וישכם אברהם בבקר ויקח לחם וחמת מים כית אברהם וותרנים היו שני
וישכם אברהם וגו׳. [ויתן אל הגר] שכן דרך עברים שיהא להם מים בכדים:
שם על שכמה וגו׳ בן כ״ז שנה היה ואת אמ׳ שם על שכמה ואת הילד, אלא מלמד
שהכניסה בו עין רעה ונכנסה בו חמה ואבבית. תדע לך שכן דכת׳ ויכלו המים מן החמת שכן
דרך התולה להיות שותה בכל שעה:

1 כי תנחומא כמות סי׳ ח׳, כמות רבה פ״ח סי׳ ח׳: 2 ילקוט ר׳ ל״ד: 3 ילקוט שם, ועי׳ תנחומא שם, שמות רבה שם בר״ה ס״ל.

1 וישכם — בבקר ל׳ י | *ויקח — מים פוא׳כ׳י] ויקח.. מים ויתן אל הגר דגת, וגו׳ לא׳ | ביתו של דפות (בית — וגו׳ ל׳ א׳גכ׳י) | אברהם] פ, אברהם אבינו ות, אבינו אברהם ד | *וותרנים היו דו] ותרנין (ותרגים ת) היו פת, וותרנים היה ל | 2 וגו׳] בבקר ד, בבקר וגו׳ פ... ויק׳ לח׳ ן... ויקח לחם וחמת מים ת | *ויתן אל הגר ד] ל׳ לפואגכתי | דרך ל׳ כי׳ | עברים] העוברין ל׳, עוברים ושבים כ, כדין (?) פ | *שיהא להם — בכדים] שיהא מים בכדים ל, שיהו להם מים בכדים כ, שיהא מים בידם ן, שיהו שואבין מים בכדים ל׳ג, שהם שואבים מים בכדיהם י, שיהו נושאין המים בכדים א׳, נושאין מים בכדים א׳, שיהיו ממלאים כדים על שכמם דת, שיהא מונין כבר (?) פ | 3 *שם] ל׳ ד | וגו׳] ואת הילד דפוחאתי, ואת.. וישלחה גכ | כ״ז] א׳ר׳, עשרים ושבע דוחגכר, שבע ועשרים ת, י״ז י׳ | שנה] ואיתר׳י, שנים דא׳נכר׳ | היה] חא׳י׳ ל׳ דוא׳גכת | ואת אמר גכ, ואת אמרת דחא׳רי, ואתה אומ׳ א׳, ותמר ן | שם—הילד] פגכת, שם על שכמת דוי, ואת הילד חאר | 4 *בו דפוחאגכ] לו ל, בו שרה תי | הרע חא׳כ, הרע ומתוך כך חלת י | *ואבבית חא׳ר׳] ואבא בית פ, ואבאבות ג, ועבעבית ד׳ע, ועבעבות ן, ואכבית א׳ר׳, ואכאבית דר׳, ואבאיבתית ת, ועבעבית י׳, וחככית כ, ועבבגית ל | שכן הוא פח, שהוא כן י | כתי׳ א, כת׳ כ | 5 התולים א׳, חולים א׳ | לשתות א׳כ, לשתות מים א׳ | בכל שעה] פוחא׳גכי, הרבה א׳, הרבה ובכל שעה דת |

יקרא לך זרע ביצחק ולא כל יצחק כמי שמורה בב׳ עולמות, ובשכל טוב הרכיב מאמר ר׳ עזריה וכו׳ עם מאמר ריב״ש והעתיק ר׳ עזריה בשם ר׳ הונא אומר בשם ר׳ יודן בר שלום זש״ה זכר עשה לנפלאותיו וכתיב זכרו נפלאותיו אשר עשה מופתיו ומשפטי פיו מופת נתתי שמוצא דבר מפיו כי כל שמורה בפיו בב׳ עולמות יקרא לך זרע וכו׳ וכל מי שאינו מודה בשני עולמות לא נקרא לך זרע: 1 בית אברהם וכו׳. מאמר זה ליתא בכי״א ב׳ וכי״ג וכי״ב (ובכי״א א׳ נשתרבב למטה ונשתבש בתו של אברהם אבינו ותנין שכן כתי׳ וישכם אברהם בבקר ויקח לחם וחמת מים, ובכי״ל נשתבש וותרגים היה) ולא הועתק בילקוט ובלק״ט ואינו מפורש בפי׳ ב״ר, וכבר הקשו מאי ראיה מכאן לוותרנות שנתן לחם וחמת מים להגר, וזר הפירוש ביתו של אברהם היו וותרנים ולפיכך כת וישכם אברהם וכו׳ שפחד פן יתנו לה בני ביתו מתנות זהב וכסף ועי׳ ביפ״ת. ובדוחק מפרש בשכל טוב וביתו של אברהם אבינו וותרנין היו ולפיכך נתן להם לחם וחמת מים כאשר תוכל שאת מצד אחד וכו׳, ובספר מתתיה מפרש עפ״י מאמרם בב״ק פ״ב א׳ ושתהא אשה משכמת ואופה כדי שתהא פת מצויה לעניים ואברהם השכים בבקר ומצא בביתו מוכן לחם. ואגדה אחרת בתנחומא שם ויקח לחם וחמת מים וגו׳ ללמדך שהיה שונא לישמעאל על שיצא לתרבות רעה ושלחו הוא ואת הגר אשתו ריקם וטרדן מביתו על כך וכי תעלה על דעתך שאברהם שכתוב בו ואברם כבד מאד במקנה בכסף ובזהב היה משלח אשתו ובנו מביתו ריקם בלא מזון בלא כסף בלא בהמה אלא ללמדך כיון שיצא לתרבות רעה לא נפנה אליו א״כ מהו וירע הדבר מאד בעיני אברהם על אודות בנו שיצא לתרבות רעה אתה מוצא כשגדל ישמעאל ישב בפרשת דרכים והיה מלסטם את הבריות שנאמר והוא יהיה פרא אדם ידו בכל וכו׳ ועי׳ בשמו״ר שם: 2 שיהא להם מים. כן הגהתי, וגי׳ ס״א בגליון כי״ל שכן דרך העוברין שיהו שואבין מים׳ וגב בשכל טוב הועתק שכן דרך העוברים, ורבו הגירסאות בזה המאמר ועת״נ: 3 בן כ״ז שנה. כפי שיטת ר׳ הושעיא רבה לעיל צד 365 ויגדל הילד ויגמל שנגמל מיצר הרע כלו׳ כשהיה בן י״ג שנה וישמעאל היה בן י״ג שנה כשנימול ולשנה אחרת נולד יצחק הרי שהיה ישמעאל בן כ״ז שנה כשעשה אברהם משתה גדול ביום הגמל את יצחק ואמרה לו שרה גרש האמה הזאת ואת בנה ועי׳ בפי׳ ב״ר ובלק״ט, ובילקוט הגי׳ בן י״ז שנה וכן הועתק שם ר׳ צ״ה מפדר״א פ״ל בן י״ז שנה היה ישמעאל בצאתו מבית אביו ועי׳ גם במדרש הגדול לפ׳ ויכלו המים וכו׳ (והציון ״מדרש״ ליתא בילקוט דפ״ר, וכבר נסמן גם שם ״פר״א״ להמאמר הנס התשיעי נולד ישמעאל וכו׳ שהועתק בילקוט ר׳ צ״ד מפדר״א ריש פ״ל, ובפדר״א ד״ו שס״ח הגי׳ ובן כ״ז שנה היה ישמעאל כשיצא מבית אברהם ויצחק בן עשר שנים היה, וגר׳ שגי׳ הדפוסי׳ שם משובשת או הוספה מאוחרת, ובפדר״א פל״א איתא בן שבע ושלשים שנה היה יצחק בלכתו אל הר המוריה וישמעאל בן חמשים שנה ועי׳ גם בביאור הרד״ל לפדר״א) ובלק״ט ויש אומרים ישמעאל היה בן י״ז שנה, ומפרש שם י״ד עד יצחק וג׳ עד הגמל את יצחק הרי י״ז, ובשכל טוב והיה באותו פרק בן י״ז שנה כי כשנמל היה בן י״ג שנה ולבסוף שנה וכו׳ שהיא שנת י״ד לו נולד יצחק ולבסוף ב׳ שנים אחרות (ועי׳ במ״י לעיל שם) שהיא שנת ט״ז לו נגמל יצחק וזה הדבר בשנת י״ז לו, וברמב״ן אמרו ז״ל שהיה בן שבע עשרה שנה, ובבהיי מפרש שהיה ישמעאל בעת הזאת בן י״ו שנה ויצחק נגמל אחר ב׳ שנים ועיי״ש, ובתנחומא ובשמו״ר שם איתא מה עשה ישמעאל כשהיה בן ט״ו שנה וכו׳ ועי׳ במ״י לעיל צד 568 בד״ה בימסיות: אלא מלמד וכו׳. שהכניסה בו שרה עין רעה ונכנסה בו חמה וכו׳ חום וקור שבחולי קדחת ונעשה כחוש כילד ואברהם שם אותו על שכמה תדע לך שכן דכת׳ ויכלו המים וכו׳ שהיה שותה הרבה שכן דרך חולה כזה לשתות בכל שעה, ולפי האגדה שלפנינו מתורגם גם בתרי״א א׳ ולקה ישמעאל באישא צמירתא ושתי כל מיא עד דישלימו כל מיא מן קרווה ואתחריך ואתקליש בשריה וכו׳, והגהתי חמה ואבבית ועת״נ ולעיל צד 169 וצד 822 ועי״ע פריים ביבליש־תלמודישע מעדיצין צד 152 וצד 186, ובלק״ט הגי׳ שהכניסה בו עין הרע וכן גורס ומפרש בשכל טוב אלא שרה הכניסה בו עין הרע והלצתו חמה ונקליש בשרו ושופו עצמותיו וכו׳ ויכלו המים מן החמת שהי׳ קדוח וחולה וכו׳ והי׳ שותה בכל שעה כדרך בעלי קדוח, ובילקוט הוסיף פירושו שהכניסה בו שרה עין הרע ומתוך כך חלה ונכנסה

ותשלך את הילד תחת אחד השיחים אמר ר' מאיר שכן דרך הרתמים להיות גדילים במדבר אמר ר' איסי ששם השיחו עמה מלאכי השרת :

טז) ותלך ותשב לה מנגד הרחק וגו' הכא את אמ' ותשב לה מנגד וגו' ולהלן אמ' אך רחוק יהיה ביניכם וביניו כאלפים אמה במידה (יהושע ג ד) הא למדנו נגד מנגד הרחק

1 ילקוט שם, תנחומא וילא סי' ה': 3 ילקוט שם, ילק' יהושע כ' י"ג, ועי' ירוש' עירובין ע"ס כ"ב ב', תנחומא מ"ב כי תשא סי' ט"ו במדבר סי' ט' וסי' ט"ז, תנחומא כי תשא סי' כ"ז במדבר סי' ט' וסי' י"ד, שמות רבה פמ"ה סי' ג', במדבר רבה פ"ב סי' ט"ו :

1 שכן] רותם היה ~ י, זה רותם א[1] | 2 אסי פחא[2], יוסי ג, יסא ן, אמי דא'כת | ששם] פוחאנכ, שיחים ~ י, תחת אחד השיחים ~ דת | תסיתו פחגי | עמה] בה כ, ל' ת | 3 * חרחק וגו' פו] הרחק ת, הרחק כמטחוי קשת חגכ, וגו' ל, ל' דאי | הכא את אמ'] פ, תכא . . אמר ג'י, הכה איתמר ן, נאמר כאן דת, ל' חאכ | ותשב — וגו'] ותשב . . כנגד דת, ותשב . . מנגד הרח' כמטחוי קשת ן, מנגד הרחק י[1], הרחק . . קשת פג, ל' חאב | ולהלן] פוחאנגכי, ~ הוא אומר (ונאמ' להלן ת) מנגד סביב לאהל מועד הרחק הכא את אמר (אמ' ד[1], אמרת ת) הרחק כמטחווי (כמטחוי ת) קשת ולהלן דת, ~ הוא א' מנגד . . מועד תכא אמ' הרחק ל[0] | את אמ' פא[2], את אמר דחכ, איתמר ן, הוא אומ' א'גתי | 4 אך ל' כת | ובינו תי | אלפים י | הרחק] פוחאנגכי, ורחוק דת |

בו וכו' ועי' בפי' ב"ר הנדפס: 1 אמר ר' מאיר. ר"מ מפרש השיחים הרתמים שכן דרך הרתמים להיות גדילים במדבר וכדכתיב באליהו וירא ויקם וכו' ויבא באר שבע וכו' והוא הלך במדבר וכו' ויבא וישב תחת רותם וכו' וישכב ויישן תחת רותם וכו' (מ"א י"ט ג'-ה') ור' איסי דורש שאמר הכתוב השיחים ששם השיחו עמה מלאכי השרת (ועי' לעיל צד 114) וכוון למ"ש כאן ויקרא מלאך אלהים אל הגר וכו' או להדרש לעיל צד 455 ויאמר לה מלאך י"י וכו' כמה מלאכים גיזדווגו לה וכו' וס"ל שהלכה ותעתה במדבר באר שבע באותו המקום שמצאה מלאך על עין המים במדבר על העין בדרך שור כשברחה אז מפני שרי והקב"ה פקח עתה את עיניה ותרא אותו באר המים ועי' ביפ"ת, וגם בשכל טוב מפרש לקמן ותרא באר מים הוא באר לחי רואי, וכתיבת שם האמורא איסי כמו לעיל פעמים שונות והוא שם אחד עם אסי יאסי יסא יוסי, וכן בלק"ט א"ר אסי ששם השיחו וכו' ובשכל טוב א"ר יוסי ששם הסיחו וכו' ועח"נ ובמ"י לעיל צד 192 ועי"ע באגה"א ח"ב צד 151 וצד 159, ובתנחומא ויצא שם כי הוא ידע מתי שוא וירא און ולא יתבונן הכתוב מדבר בישמעאל בשעה שאמרה שרה לאברהם גרש את האמה הזאת וכו' ותשלך את הילד תחת אחד השיחים ר' מאיר אומר זה הרותם הגדול במדבר ר' יוסי בר חלפתא אומר מקום שהסית עמה אחד מן המלאכים וכו': 3 ולהלן אמ' אך וכו'. כן הגי' העיקרית בכי"ל וכ"ה בשאר כ"י (חוץ מכי"ת) ובילקוט ולהלן את אמר (איתמר, הוא אומ') אך רחוק וכו'. וכן הובא בלק"ט הרחק כמטחוי קשת למדנו מן אך רחוק יהיה ביניכם וביניו כאלפים אמה, ובשכל טוב ותלך ותשב לה מנגד הרחק ממנו אלפים אמה ולכך וכו' כדי שנלמוד הרחק מרחוק בג"ש כתיב הכא הרחק וכתיב התם אך רחוק וכו' כאלפים אמה מה התם אלפים אף הכא אלפים, וכמו כן הדרש בתנחומא מ"ב כי תשא שם ומשה יקח את האהל וגו' הרחק מן המחנה כמה היה רחוק מיל שנאמר אך רחוק וכו' (ובתנחומא שם ומשה יקח וכו' הרחק ר' יצחק אמר מיל כענין שנאמר אך רחוק וכו', ובשמו"ר שם ומשה יקח וכו' כמה היה רחוק א"ר יצחק מיל נאמר כאן הרחק ונאמר להלן אך רחוק וכו', ובירוש' עירובין שם ומשה יקח את האהל וגו' כמה היה רחוק ר' יצחק אמר מיל), ורק בדפוסי' ובכי"ת המאוחר שמסכים בכלל עם הדפוסי' איתא כאן ותלך ותשב לה מנגד (מנגד הרחק) נאמר כאן ותשב לה מנגד ולהלן הוא אומר (ונאמ' להלן) מנגד סביב לאהל מועד הרחק הכא את אמר (אמרת) הרחק כמטחווי (כמטחוי) קשת ולהלן את אמר אך רחוק (ולהלן הוא אומ' רחוק) יהיה ביניכם וכו', ושינוי הסגנונות נאמר כאן ותשב וכו' הכא את אמ' הרחק וכו' מעיד גם כן שיש כאן הוספת דברים בגי' הדפוסי' (ובכי"ל נוסף בדיו דיהה ביני שיטי אחר מלת להלן „הוא א' מנגד כביב לאהל מועד הכא אמ' הרחק"), וביפ"ת פי' דילפינן מנגד סביב לאהל מועד וכו' מנגד דכתיב בהגר ובהגר ילפינן דמנגד היינו אלפים אמה מדכתיב הכא הרחק וכתיב התם רחוק יהיה וכו' והלמד בג"ש חוזר ומלמד בג"ש וכו' והעיר שם על במ"ר פ"ב, ושם מתחיל המאמר מנגד סביב לאהל מועד יחנו תנינן תמן השובת בדרך וכו' ומסיים וכן אתה מוצא כשאמר הקב"ה למשה שישרה ישראל דגלים אמר לו השרה אותם לכל רוח אלפים אמה שנ' מנגד סביב לאהל מועד יחנו מהו מנגד א"ר יצחק ברחוק מיל שהם אלפים אמה ומנין דהאי מנגד ברחוק מיל הוא ילפינן מנגד מנגד כת' הכא מנגד סביב לאהל מועד יחנו וכת' להלן ותלך ותשב לה מנגד הרחק כמטחוי קשת כי אמרה אל אראה במות הילד ותשב מנגד ותשא את קולה ותבך מה להלן מיל אף כאן מיל ומנין דהאי מנגד דאמור בהגר רחוק מיל (כ"ה שם בדפ"ר וד"ו) כת' הכא הרחק וכת' להלן רחוק אך רחוק יהיה ביניכם וביניו כאלפים אמה במדה מה להלן מיל אף כאן מיל, אכן בבמ"ר שם הורכב המאמר ילמדנו רבינו וכו' השובת וכו' שנמצא במדרשי תנחומא במדבר סי' ט' עם המאמר מתנחומא מ"ב שם סי' ט"ז מהו מנגד אמר ר' יצחק מרחוק מיל (ובתנחומא שם סי' י"ד מהו כנגד מרחוק מיל) אמר הקב"ה יהיו ישראל רחוקים מן הארון אלפים אמה שנאמר אך רחוק יהיה ביניכם וביניו כאלפים אמה וגו', וכל מה שנוסף בבמ"ר מן ומנין דהאי מנגד ברחוק וכו' עד אף כאן מיל ליתא במדרשי תנחומא, והוא פירוש נוסף בבמ"ר וניכר מתוכו, וזה המדרש (לפ' במדבר ופ' נשא) מאוחר מאד ומוסיף דברים הרבה להמאמרים ששאב מן מדרשים הישנים, וגם כאן בגי' הדפוסי' הוסיפו ולהלן הוא אומר מנגד סביב וכו' לפרש נגד מנגד הרחק (ורחוק) מרחוק, ובפי' ב"ר כ"י ובפי' הנדפס מפרש נגד מנגד (למדנו נגד מנגד הרחק מרחוק) נאמר כאן ותשב לה מנגד ולהלן הוא אומר מנגד סביב וכו' נאמר כאן הרחק כמטחוי קשת ונאמר להלן רחוק יהיה וכו' מה נגד ורחוק האמור להלן אלפים אמה אף כאן וכו' אלפים אמה, ומלשון זה הפירוש משמע שהיה לפני בעל פי' ב"ר גירסא אחרת ואולי היה גורס רק למדנו נגד מנגד הרחק מרחוק ומפרש נאמר כאן וכו' ועי' בפי' מהרז"ו לברייתא דל"ב מדות מדה ז' דלפעמים דורשים סתם ואינם מביאים הפסוקים וסומכים עצמם על איזה פסוק בתנ"ך ע"ד גז"ש, וכן העתיק (או קיטע) בילק' יהושע שם מב"ר כאן ותשב לה מנגד הרחק כמטחוי קשת למדנו נגד מנגד הרחק מהרחק ועיי"ש, ואפשר שכוונו לסוף הפסוק ותשב מנגד שהוא מיותר ומופנה לג"ש ולמדו ותשב מנגד מן ותשב לה מנגד הרחק והרחק מרחוק וכדאיתא בעירובין נ"א א' למדנו מקום ממקום ומקום מניסה וכו' ותוץ מחוץ וכו', וכעין זה כתב בשכל טוב בסוף הענין כי אמרה אל אראה במות הילד ותשב לה מנגד זה מנגד בא להיותו מופנה לג"ש ללמוד נגד מנגד וצ"ע, וק"ק גם הלשון הכא את אמ' ותשב וכו' ולהלן אמ' אך

מרחק, אמר ר' יצחק שני טוחים בקשת מיל. אמר ר' ברכיה כמטחת דברים כלפי מעלה, אמרה
יד אתמול אמרתה לי הרבה ארבה את זרעך (בראשית טו י) עכשיו הוא מת בצמא: החיר נודי
ספרתה אתה (תהלים נו ט) לנדנודי ספרתה אתה, שימה דמעתי בנאדך (שם שם) באותה בעלת
נוד הלא בספרתך (שם שם) כשם שכתוב בספר תילים שמעה תפלתי יי' ושועתי האזינה אל
י דמעתי אל תחרש (שם לט יג), אל דמעתה שלהגר לא החרשתה, אל דמעתי אתה מחריש. ואם
תאמר על שהיתה גיורת היתה חביבה אף אנכי כי גר אנכי עמך תושב ככל אבותי (שם שם):

יז יח) ויקרא מלאך אלהים וגו' בזכות אברהם. באשר הוא שם בזכות עצמו, יפה תפילת החולה לעצמו יותר מכל: באשר הוא שם אמר ר' סימון קפצו מלאכי שרת לקטרגו

1 תנחומא וילא סי' ה', תמות רבה פ"ג סי' צ': 2 ילקוט ר' ל"ד, ילק' תהלים ר' תשע"ד: 6 עי' מכילתא מצגפים צ"ח: 7 ילקוט ר' ל"ד: 8 תנחומא וילא שם, שמות רבה שם, מדרש תהלים ה' סי' ח', ועי' רלא הבנה פ"ז ב', ירוש' רלא הבנה פ"ל ר"ז ל' תענית פ"ד ס"ט ב', ליכה רבתי פ' בלע (ב' ב'), תנחומא יתרו סי' ה', שמות רבה פכ"ז סי' ל':

1 שני] פותאגב, כמטחוי קשת ~ דתי | שתי ש | טוחין פ, מחוין ר², טיחות ש, חוטים וב, חובין גר' | למעלה ג, למעלן ו, בוראת י | 2 אמרתה] ו, אמרת דפאנכתי | ° זרעך] ~ וגו' ד | ועכשיו א'ג, ועכשו פחא²כי' | ° מת בצמא] צמא ד | 3 ספרתה] ו, ספרת דפאנכתי | * לנדנודי ל°ג] לנד נודי פ, ליד נדי ל, לבד נודי כ, לנידודים ו, לי דאתי | ספרתה אתה] כ, ספרת אתה פג, לי דאתי | * בנאדך פואנבת] בנודך י, בנודיך ד¹, בנאדיך ד, בנדי ל | באותה] פוכי, כאותה דאגת | 4 הלא בספרתך] פאנבי, הלא בסיפרתיך ו, לי דת | שכשם כת' ל°, שכשם כתוב ג, כתיב י¹ | תילים] פגב, תלים דוא²ת, תהלות א¹, שלך י | אל — תחרש] פאי (תהלים), ואל . . תחרש גבי, וגו' ד, לי ת | 5 אל לי א'י | החרשתה] פוכ, החרשת דאגתי | אל דמעתי] א², ואל . . פגת, ועל . . דוכ, ולדמעתי י | את מחריש פוגב, תחריש י, אל תחרש א² | ואין תיכר ו | 6 על] י (שם), ~ ידי דפואנבתי | היתה] היא גי (שם) | אנכי] אני וגתי (שם), אני כן י, כאן א², לי א'כ | ** כי גר אנכי] לי ל | * תושב — אבותי דפכתי] תושב בכל אבותי ג, תשב בכל אבותי ל, וגו' ו, לי א | 7 ויקרא] וישמע אלהים את קול הנער ~ א' | וגו] אל הגר דפי, . . הגר וגו' ג, . . הגר מן השמים חא'כת, לי ו | בזכות] א²ת, בזכותו של דפוהא'נכרי | אברהם אבינו כ, אברהם שנא' בו ויקרא אליו מלאך יי' א' | באשר — שם] וי"א א¹, ואית דאמרי א² | יפה] מכאן אמרו ~ א¹, חדה אמרה ~ א²
8 התילים ו | יותר] יתר וג, לי י | מן הכל ח, מכל שני ת, מתפלת אחרים י, מכל מכל תפלות אחרים דכתי' כי שמע אלהים את קול הנער א¹, מכל תפלות של אחרים שנא' כי . . אל קול הנער א² | ר' יודה ביר' סימון ו | שרת] ג, השרת דפוהאכתי |

רחוק וכו' שאינו מסגנון הלמד בג"ש ועי' המאמרים בלשון הבא את אמ' וכו' ולהלן וכו' לעיל צד 118 וצד 456 ועי' בח"ג לעיל צד 252 וצד 491, והמאמרים בסגנון למד ג"ש לעיל צד 384 נאמר כאן נכון ונאמר להלן וכו' וצד 561 נאמר כאן מועד ונאמר להלן וכו' וצד 563 נאמר כאן עשייה ונאמר להלן וכו': 1 שני טוחים. ר"י מפרש כמטחוי קשת כשני מטחוי קשת המיעוט רבים שנים ושני טוחים בקשת דהיינו ב' פעמים מדת המרחק שהחץ מהלך ממקום שיירה הוא מיל ומיל אלפים אמה כדאיתא במדרשי תנחומא כי תשא ובמדבר שם ובשמו"ר ובבמ"ר שם (ורק כאן בדרש כמטחוי קשת הובא מאמר ר"י בסגנון שלפנינו) ועי' גם יומא ס"ז א' ועי"ע מ"ש צוקקערמאנן בספרו על המדות צד 27, ומטחוי מלה בודדת במקרא וכן טוחים כאן (ובדפ"ר וד"ו הגי' ג"כ טוחים), ובפירש"י עה"ת מפרש כמטחוי קשת כשתי טיחות והוא לשון יריית חץ וכו' וע"ש, וכן הגי' בפי' ב"ר הנדפס שתי טיחות בקשת מיל ומפרש שם כשאדם מושך בקשת שתי טיחות לסוף הראשונה מתחיל האחרת יכול לירות מיל וזהו אומן לירות בקשת וכו' (ובשנוי הפי"א כי' ה' איתא שאדם זורק חץ למעלה אינו מהלך מאה אמה), ובפי' ב"ר כי"ט גורס ומפרש א"ר יצחק כמטחוי שני חוטין בקשת מיל כאדם (וצ"ל כשאדם) מושך את החוט שבקשת שני פעמים יכול לירות מיל. וכן הובא בתוספות וכו' בשם פירש"י שני חוטין (חוטים) וכו' כשאדם מושך ברובה הקשת וכו', וגם במדרש אגדה הוצ' רש"ב מפרש כמטחוי וכו' כשני חוטין שבקשת והוו אלפים אמה ועח"נ: כמטחת וכו'. ר"ב דורש כמטחוי לשון הטחה כמטחת דברים כלפי מעלה וכו', וכן בתנחומא ויצא שם ר' ברכיה אמר שהטיחה דברים קשים כלפי מעלה אמרה לפניו רבש"ע כביכול אתה דומה לבני אדם שהן אומרים ליתן דבר והוזרים בהן לא כך אמרת לי הרבה ארבה את זרעך הרי הוא מת בצמא מיד רמז הקב"ה למלאך להראות לה את הבאר וכו', ובשמו"ר פ"ג כי הוא ידע מתי שוא וכו' וירא און ולא יתבונן כיצד אתה מוצא בשעה שיצאה הגר מביתו של אברהם היא ובנה מה כתיב ויכלו המים מן החמת ותלך ותשב לה מנגד א"ר ברכיה התחילה מטחת דברים כלפי מעלה אמרה רבון העולמים אתמול אמרת לי הרבה וכו' והיום הוא מת בצמא מיד ויקרא מלאך אלהים אל הגר וכו': 3 לנדנודי. כן הגהתי ועח"ג, והוריש נודי לשון נדנוד וכמו לעיל צד 371 נידנוד אחר נידנוד וכו': שימה דמעתי. שים ושקול דמעתי בנאדך באותה בעלת נוד בהגר שנשאה את החמת ותשא את קולה ותבך וישמע אלהים וכו' ותלך ותמלא את החמת מים וכו' אל דמעתה של הגר לא החרשתה וכו', ומלת באותה אינו כתובה בכי"ל בבירור (ויש לקרות גם כאותה) אכן הגי' באותה איתא גם בכי"פ וכי"ו וכי"כ ובילקוט בשני המקומות ונכונה לפי הדרש בנאדך באותה וכו', ובהגי' כאותה מפרש בשכל טוב שימה דמעתי רצוי' לפניך כדמעות בעלת נוד המים, ובילקוט דפ"ר הגי' הלא בספרתך כתיב בספר שלך ולפי גי' זו פי' ענין בעלת נאד כתוב בספר שלך שהיא התורה ועי' בפי"ת ובפי' מהרז"ו: 6 היתה חביבה. כמאמרם במכילתא שם חביבין הגרים וכו': 7 בזכות אברהם וכו'. בפי' ב"ר כי"ט וכי"א מפרש בזכותו של אברהם שנאמר בו ויקרא אליו מלאך יי' מן השמים (בראשית כ"ב י"א) בזכות עצמו בזכות תפלתו וכבר אמרנו הולה היה מכאן אמרו יפה תפלת החולה לעצמו מכל תפלות (התפלות של) אחרים דכתיב כי שמע אלהים את (אל) קול הנער באשר הוא שם, ומשם נובעות ההוספות בכי"א א' וב' והגי' בילקוט מתפלת אחרים ועח"נ, ובפירש"י עה"ת הביא הדרש לריש הפסוק את קול הנער מכאן שיפה תפלת החולה מתפלת אחרים עליו וכו', וכן בשכל טוב וישמע אלהים את קול הנער אמרו רבותינו יפה תפילת החולה מתפלת אחרים וכו' ויקרא מלאך אלהים אל הגר מן השמים בזכות אברהם: 8 אמר ר' סימון. וכן

אמרו לפניו רבון כל העולמים אדם שעתיד להמית בניך בצמא אתה מעלה לו הבאר, אמר להם עכשיו מהו, אמרו לו צדיק, אמר להם איני דן את האדם אלא בשעתו קומי שאי את הנער וגו׳ :

יט) ויפקח אלהים את עיניה וגו׳ [ר׳ בנימן בר לוי ור׳ יונתן בר עמרם תרויהון אמ׳ הכל בחזקת סומים עד שהקב״ה מאיר את עיניהם מן הכא ויפקח אלהים את עיניה ותרא וגו׳]:

[ותלך ותמלא את החמת] הדי אמ׳ מחוסרת אמנה היית:

5 ילקוט כ׳ ל״ס :

1 רבון (ריבון ג) העולמים דג, ריבונו של עולם ן, רבונו . . עולם כי[1], רבש״ע פא[1]ת, רש״ע א[2] | * שעתיד ין] שהוא עתיד דפוהאגכת, שעתידים ל | את בניך והאגכ | לו] עליו כ | הבאר] פוג, באר דא[1], את הבאר תי, את . . הזה א[2] | 2 עכשו פא[2]כ | מהו] מה הוא (מהו פא[2]גכ) צדיק או רשע דפואגכתי | לשעתו ת, לפי שעתו י | קומי — וגו׳] ג, קומי . . הנער דוכ, ל׳ פאי | 8 ᵐ אלהים ל׳ ד | וגו׳] ותרא באר פ, . . באר מים כ, ל׳ דואגת | * ר׳ בנימן — וגו׳] ר׳ בניטן (בנימין פ) בר (בן א) לוי ור׳ יונתן (ר׳ יוחנן ן) בר (בן א) עמרם תרויהון (תרין כ) אמ׳ (אמרין פא[1], אמרי א[2]כ) הכל (הכל היו פ) בחזקת סומים (סומין פאכ) עד שהקב״ה מאיר את עיניהם (מאיר עיניהם אכ, האיר עיניהם פ) מן הכא (מן הכה ן, מהכא א) ויפקת אלהים את עיניה ותרא וגו׳ (עיניה א[1], עיניה וגו׳ א[2], עיניה ותרא פ, עיניה ותרא באר מים כ) פואכ, אמר ר׳ בנימין הכל . . סומין עד . . מאיר את עיניהם מן הכא ויפקח . . עיניה דת, ל׳ לג | 5 * ותלך — החמת דין] ותלך . . החמת מים א[2]תר, ל׳ לפוא[1]גכ | הדא דפא[1]כתר[1], הדה וא[2]גר[2]י | אמרה | שהיתה מחוסרת ת | היית] ו, היתה דפאכרי, הייתה ג, ל׳ ת |

בשמו״ר פ״ג אמר ר׳ סימון בקשו מלאכי השרת לקטרגו אמרו לפניו רבון העולם וכו׳ אמר וכו׳ צדיק הוא או רשע אמרו לפניו צדיק הוא אמר להם איני דן את האדם אלא בשעתו וכו׳ (ובתנחומא ויצא שם אמר אותו מלאך רבש״ע לרשע הזה שעתיד לקפח את העוברים ואת השבים אתה מעלה לו את הבאר א״ל הקב״ה מהו עכשיו לא צדיק הוא איני דן את האדם אלא על שעה שעומד בה בדין לפני לפיכך כתיב כי שמע אלהים אל קול הנער באשר הוא שם), ובמדרש תהלים שם וירא און ולא יתבונן ר׳ סימון פתר קריא בישמעאל ויפקח אלהים את עיניה ותרא באר מים אמרו מלאכי השרת לפני הקב״ה רבש״ע אדם שהוא עתיד להמית בניך בצמא אתה מעלה לו את הבאר הוא שאמר ישעיה משא בערב וגו׳ לקראת צמא התיו מים (ישעיה כ״א י״ג י״ד) אמר להם הקב״ה עכשיו מה הוא צדיק או רשע אמרו לו צדיק אמר להן איני דן את האדם אלא לפי מעשיו של אותה שעה שנאמר באשר הוא שם ולא כשעה שהוא עתיד להיות שם וכו׳, וגם במאמר שלפנינו כוון ר״ס לפ׳ משא בערב וכו׳, והפסוקים בישעיה שם נדרשו במאמר ר׳ יוחנן בירוש׳ תעניות שם שמונים אלף פירחי כהונה ברחו לתוך חיילותיו של נבוכד נצר והלכו להן אצל ישמעאלים אמרון לון הבו לן נישתי דאנן צחיי הביאו לפניהן מיני מלוחים ונודות נפוחות אמרון לון אכלון ואתון שתיי וכיון דהוה חד מנהון שרי זיקא ויהיב ליה גו פומיה הוה רוחא נפק והוה חנק ליה הדא הוא דכתיב משא בערב מטול רב בערביי׳ ביער בערב תלינו מי נתונים ביער הלבנון בערב תלינו אלא אורחות דדנים כן אורחתון דבני דודייא עבדין ישמעאל שצמא לא לקראת צמא התיו מים ויפתח אלהים את עיניה ותרא באר מים וכו׳, ובאיכ״ר פ׳ בלע וכו׳ המאמר סתמי ובסגנון אחר קצת, ובאיכ״ר מ״ב שם מתחיל המאמר ג״כ א״ר יוחנן והועתק רובו בלה״ק, ובסגנון אחר האגדה בתנחומא יתרו במאמר ריב״ל כשהגלה נבוכדנצר הרשע את ישראל לבבל היו כפותים ידיהם מאחוריהן נתונים בשלשלאות של ברזל וכו׳ ועיי״ש, ומסיים שם אביכם שהיה מושלך בצמא במדבר פתחתי לו באר מים שנאמר ויפקח אלהים את עיניה ותרא באר מים ואתם עשיתם כך טוב שכן קרוב מאת רחוק, ובשמו״ר פכ״ז הועתק מתנחומא שם אמר ר׳ יהושע בן לוי כשהגלה נבוכד נצר את ישראל לבבל היו כפותים מאחריהם, ואח״כ קיטעו בדפוסי׳ שם ורמזו כמו שכתוב במדרש איכה עד כי מפני חרבות גדדו אביכם כשהיה מושלך במדבר פתחתי לו באר מים ואתם עשיתם כך הוי טוב שכן קרב מאח רחוק, ומתנחומא יתרו נוסף ונכלל במאמר ר׳ סימון פתר קריא וכו׳ במדרש תהלים שם באיזה כ״י בשעה שהגלה נבוכדנאצר את ישראל היו ידיהם כפותין לאחוריהם ונתונין בשלשלאות וכו׳ עד ונכנס הרוח במיעיהם ומתו (ועיי״ש בהערות רש״ב ובילק׳ מכירי תהלים ה׳ סי׳ י״ז) ועי׳ גם בפירש״י עה״ת כאן וישעיה שם ואיכה א׳ י״ט ובלק״ט ושבל טוב ובמדרש אגדה הוצ׳ רש״ב, ובירוש׳ ר״ה שם איתא דא״ר סימון בשם ר׳ יהושע בן לוי אין הב״ה דן את האדם אלא בשעה שהוא עומד בה מה טעמ׳ אל תיראי כי שמע אלהים אל קול הנער באשר הוא שם, ובר״ה שם וא״ר יצחק אין דנין את האדם אלא לפי מעשיו של אותה שעה שנאמר כי שמע וכו׳ באשר הוא שם, ובפירש״י שם בד״ה שנאמר באשר הוא וכו׳ כתב ומצינו בבראשית רבה אמרו מלאכי השרת לפני הקב״ה רבש״ע מי שעתידין בניו להמית את בניך בצמא אתה מעלה לו באר שנא׳ משא בערב וגו׳ לקראת צמא התיו מים שהיו מוציאין לקראת הגולים מיני מלוחים ונודות נפוחים וכו׳ כדאיתא התם אמר להם השעה צדיק הוא או רשע אמרו לו צדיק אמר להם באשר הוא שם איני דן את העולם אלא בשעתו וצע״ג, ועפ״י המאמרים שלפנינו מתורגם גם בתר״י א׳ ושמיע קדם י״י ית קליה דטליא בגין זכותיה דאברהם וכו׳ ארים שמיע קדם י״י ית קליה דטליא ולא דן יתיה לפום עובדוי בישיא דהוא עתיד למעבד וכו׳ : 3 ר׳ בנימן וכו׳. הוספתי זה המאמר עפ״י הגי׳ בכי״פ וכי״ו וכי״א א׳ וב׳ וכי״כ, וגם בשכל טוב הועתק ויפקח אלהים את עיניה ר׳ בנימין בר לוי ור׳ יונתן בן עמרם תרווייהו אמרין הכל בחזקת סומין עד שהקב״ה מאיר עיניהן, ובלק״ט ויפקח וכו׳ א״ר בנימין בן לוי ור׳ יונתן בן עמרם הכל וכו׳ מאיר עיניהם דכתיב ויפקח אלהים את עיניה, ובדפוסי׳ וכי״ת הגי׳ אמר ר׳ בנימין הכל וכו׳ ועח״נ, ובכי״ל וכי״ג ליתא המאמר ולא הועתק בילקוט ואינו מפורש בפי׳ ב״ר, ויש לפקפק בכגנון הגי׳ ר׳ בנימן ב״ל ור׳ יונתן ב״ע תרויהון אמ׳ וכו׳ שהאמורא ר״ב ב״ל היה כנראה בדור השלישי ור״י ב״ע היה מתלמידי רבינו הקדוש ועי׳ ב״ב ח׳ א׳ ועי״ז ל״ו ב׳ (וצ״ל גם שם ר׳ יונתן בן עמרם) ועי״ע בסה״ד ע׳ ריב״ע ובמבה״י ס״ט ב׳ ובאהג״א ח״ג צד 23 וצד 661, וכתיבת בנימן בר לוי בכי״ו וכי״א א׳ וב׳ וכי״כ כמו בכי״ל לקמן פע״ח סי׳ י׳ (ופצ״ב סי׳ ה׳ ר׳ בנימן) פפ״ז כי׳ ו׳ פצ״א סי׳ ב׳, וכן לעיל צד 417 ר׳ בנימן בר יפת ועוד לקמן פעמים רבות השם בנימן ככתיבתו לרוב בתורה ועי׳ לעיל צד 264 ובמ״י שם וצד 806: 5 ותלך ותמלא וכו׳. כן השלמתי ועח״נ, ובפי׳ ב״ר ב״י מפרש ותמלא את החמת מים הדא (הדא) אמרה מחוסרת אמנה היתה שהיתה יראה פן יחסרו לה המים, ובשכל טוב ותלך ותמלא את החמת מים תחלה שהיתה חסרת אמנה שמא יחסרו כל מי הבאר ויבשו ואחר כך ותשק את הנער ממי הבאר, ובסגנון זה הדרש לעיל צד

טו כ) ויהי אלהים את הנער וגו' ר' ישמעאל שאל את ר' עקיבה אמר לו בשביל ששימשתה את נחום איש גם זו כ"ב שנה אכים ורקים מיעוטים, אתים גמים ריבויים א ת דכת' הכא מהו, אמר ליה אילו נאמר ויהי אלהים הנער היה הדבר קשה אלא את הנער. אמר ליה כי לא דבר רק הוא מכם (דברים לב מז) ואם רק הוא מכם שאין אתם יודעין לדרוש. אלא את הנער הוא וחמרוי וגמלוי ובני ביתו:

ויהי רבה קשת רבה בקשיותי אמו, רבה מתלמד בקשת, רבה על כל המורים בקשת:

כא) וישב במדבר פארן וגו' אמר ר' יצחק זרוק חוטרה לאוירה ועל עיקריה הוא קאים. כך לפי שכתוב ולה שפחה מצרית ושמה הגר (בראשית טז א) לפיכך כת' ותקח לו אמו אשה מארץ מצרים:

1 ילקוט שם, לעיל צד 12 וצד 206: 6 ילקוט שם: 7 ילקוט שם, לקמן פפ"ו, תנחומא מ"ב בלק סי' כ"ו, תנחומא שם סי' י"ז, במדבר רבה פ"כ סי' כ"ג:

1 וגו'] ויגדל דפוא'בתי, ויגדל וגו' ג, ל' א' | אמר לו] פוגבת, א"ל ד'א'י, אמר ליה דא' | ששימשתה] ן, ששימשת דא'ת, שמשת פא'בי | 2 את ל' ד | נחום ל' א' | עשרים ושתים שנה דוגב, כ"ב שנים ת, כ"ב שנה שהית דורש י, שהית דורש א | אכים — ריבויים] כ, אכים רקים מעוטים איתים .. ריבויים ן, אכים ריקים מיעוטים אתים .. ריבוים ג, אכין ורקין מיעוטין אתין גמין (וגמין ת) ריבויין פת, אכין .. מעוטין .. וגמין רבויין י, אכים ורקים מיעוטי' אתין וגמין ריבוים ד. אכין ורקין מיעוטין אתים וגמי' רבויין א', את כל אתין שבתורה א' | את] פגכי, הדין ~ דא'ת האי ~ א', הרי ~ ן | הכת ן | מהוא ן, מהו אומ' א' | 3 נאמר] כתיב י | 4 מכם ל' ןי | ריק ד' | ° הוא ל' ד | מכם] ~ הוא רק י | שאין — לדרוש ל' א' | את .. הנער] ~ לרבות ח | °* הוא] ל' ל | וחמרוי וגמלוי] ן, וחמורוי וגמלוי פ, וחמרוהי וגמלוהי חאגבר"י, וחמוריו (וחמריו ד') וגמליו דת | 5 ביתיה אכר", בייתיה י', ביתוי פ, ביתותי ג | 6 רבה] פוא', רובה דא'כתי | רבה .. עמו ל', רבה וביקושותו אמו ן, רבה ובקשותו אמ' כ, רובה ובקשותו אמו א', רבה בקשיותיה פ, רבה לקשותי' א', רבת ובקשותי עמו ג, רבה וקשיותיו עמו שי, רביה וקשיותיה עמיה ר', רביה לקשיותיה עמו ר", רבה וקשיותו עמו נ"א רבה וקשיותו אמו ד, רבה וקשיותו עמי נ"א רבה וקשתתו עמו נ"א רבה וקשיותו אמו ת, ל' ח | * רבה ל' דפא'גבת] רווח ל, רודה ו, ל' חא' | ומתלמד פא'ר | בקשתות פ | ד"א רבת פת | רובת א'ג, רב י | מורים ת | 7 וישב — פארן ל' י | וגו'] א', ותקח לו אמו אשה מארץ מצרים תי, ל' דוא'גב | זריק ד'אגבת'רי] זרק לפ | חוטרא | לאוירה]: לאוירא דפאכתרי. באוירא ג | ° ועל עיקריה דא'ג°בר'] על עיקרית חא'ת, ולעיקרית פ, לעיקרית י, עד עקרית ר', אעיקרה ר', ולא עוקריה ל, ולא עקורת ג | הוא ל' פחבר' | 8 כך ל' ח | שכתיב י, שכתב א' | ושמה הגר ל' פא'גב | לכך א' | כת' ל' | 9 ** מארץ מצרים] וגו' ל |

298 ויבא נח וכו' מחוסר אמנה היה וכו' ועי"ע באמנה לעיל צד 389 וצד 554: 8 היה הדבר. הלשון קשה וכן לעיל צד 206 אילו נאמר קניתי איש י"י היה הדבר קשה וכו', ובפי' ב"ר כ"י מפרש היה הדבר קשה להתעות את הבריות כלו' ע"י מינות וכן לעיל צד 12 אילו נאמר בראשית ברא אלהים את שמים וארץ היינו אומרים אף שמים וארץ אלהות ועי' במ"י שם: 4 אלא את הנער. א ת לרבות חמרוי וכו' מוליכי החמורים והגמלים שלו ובני ביתו שלכולם היתה הצלחה עמו, וכן לעיל צד 547 והיא ג ם היא היא והמריה וגמליה ובני ביתה: 6 ויהי רבה וכו'. להד"ב רבה קשת קשה לפרשו כפשוטו כי קשת שאין לו ריע במקרא שם התואר והוראתו ג"כ רובה, ועוד כתוב רבה חסר וי"ו, ורבו הגירסאות בדרש הראשון שדרשו קשת לשון קשיות, ובכי"ל כתוב ר ב ה ב ק ש י ו ת י א מ ו, ובינו שיטי כתוב ע' להגיה ע מ ו ועת"נ, ובדפוסי' שתי גירסאות רבה וקשיותו עמו נ" א וכו' אמו, ובפי"ת כתב והנסחא האומר רבה וקשיותו אמו לא ידעתיה, והגי' רבה וקשיותו עמו מפרש שם שכל שהיה גדול והולך היה רעתו גדל עמו וכו', ובמ"כ מפרש רבה מלשון רביא כלומר נער ואע"פ כן קשיותו עמו וכו' וקשיותו א מ ו שעזרה לו לרעה ולכך סמך ותקח לו אמו אשה מארץ מצרים שהיה לה ליקח ממשפחת אברהם ושרה, והגי' רבה וקשיותו עמו איתא גם בפי' ב"ר הנדפס ובילקוט, ובשכל טוב צד 67 ויהי רובה קשת וקשיותו עמו, ובפי' ב"ר כי"ט גורס ומפרש רביה וקשיותיה עמיה כלומר אדם קשה הוא, וכן גר' טעם גי' כי"פ רבה בקשיותיה, ובהגי' שלפנינו קשה גם מלת ב ק ש י ו ת י, ואולי הדרשו קשת לשון זנות וכעין הדרש לקמן פפ"ז נתמרה הקשת וחזרה הה"ד ותשב באיתן קשתו וכו' ובדפוסי' נוסף שם קשיותו, וכן בנוסחת הדפוסי' פצ"ת סי' כ' וצע"ג, וידידי ר"ש לאנדויער שער שצ"ל בקשוותי אמיה, ובדרש השני דרשו רבה לשון רביא או רובה כלו' נער וקשת כמשמעו מתלמד בקשת להיות קשת, ובתר"י א' והוה יליף רבי קשיתא, ובשכל טוב צד 56 רובה גדול ומתלמד להיות קשת, ובמדרש הגדול רובה קשת הוא שהתחיל לירות בקשת, ובת"א מתורגם והוה רביא קשתא, ועפ"י זה התרגום כתב בס' השרשים לר' יונה צד 466 שיתכן להיות ענין רבה קשת נער קשת ועיי"ש, וכן מפורש בחוברת הערוך לר' שלמה פרחון רבה קשת פי' נער ותנן הרובים שוטרים שם (תמיד פ"א מ"א) פי' פרחי כהונה, וגם בתרגום הרומי מתורגם רבה קשת נער קשת ועי' בבאורי אונקלוס לרש"ב שעפטעל, ובדרש השלישי דרשו רבה לשון רבא רבה רב קשת רב על כל המורים בקשת, ולפני דרש השני והשלישי נעדר הסימן ד" א כמו לעיל פעמים רבות ועי' צד 346 ובמ"י שם: 7 ועל עיקריה וכו'. מפרש בפי' ב"ר כ"י כשהוא נופל נועץ בארץ ועומד על עיקרו וכו', ובכי"ל נשתבש ולא עוקריה והגהתי ועת"נ, וגם לקמן סוף פפ"ו לפ' ויהי יוסף יפה תאר וכו' לשון המאמר בכי"ל א"ר יצחק זרוק חוטרה לאוירה ועל עקרה הוא קאים כך לפי שכת' ורחל היתה וכו', ובלק"ט העתק זרוק הוטרא וכו' ועל עיקריה קאים, ובשכל טוב זרוק וכו' ועל עיקרי' קאי, ובפירש"י עה"ת מפרש מארץ מצרים ממקום גדוליה שנאמר ולה שפחה וכו' היינו דאמרי אינשי זרוק הוטרא לאוירא אעיקריה קאי, ובתנחומא מ"ב בלק ובבמ"ר שם סגנון המשל בלה"ק זרוק מטה לאויר לעיקרו נופל ועי' במ"י לעיל צד 540, ובתנחומא שם זרוק מטה באויר אעיקרו נופל:

פרשה נד

כא כב) ויהי בעת ההיא ויאמר אבימלך ופיכל וגו ברצות י"י דרכי איש גם א אויביו ישלים אתו משלי טז ז) ר' יוחנן אמר אויביו זו אשתו אויבי איש אנשי ביתו (מיכה ז ו), מעשה באשה שקיבלה על בעלה לשלטון והתיז את ראשו ויש א' אף התיז את ראשה, ר' שמואל בר נחמן אמר זה הנחש, תנא דבי חלפתא בר שאול הנחש הזה להוט אחר השום, אמר ר' שמואל בר נחמן מעשה בנחש אחד שירד לבית ומצא קערה שלשום ואכלה והקיא בתוכה ונחש כבית ולא היה יכול לעמוד לו וכיון שיצא לו ירד ומילא אתה עפר, ר' יהושע בן לוי אמר זה יצר הרע, בנוהג 34c שבעולם אדם גדל עם חבירו שתים או שלש שנים הוא קושר לו אהבה, וזה גדל עם אדם מנערותו

1 ילק' משלי כ' תתקנ"ד, ילק' מכירי תהלים ל"ס סי' ח', ילקו' תרומות פ"ח מ"ו ה', פסיקתא פ' ויהי בשלח (ע"ע ב'), תנחומא מ"ב בשלח סי' ג': 6 ילקוט שם, ילק' תהלים כ' תתכ"נ, מדרש תהלים ל"ד סי' ב':

1 ויאמר — וגו'] ויאמר אבימלך פן, ויאמר . . ופיכל (ופיכול כ) שר צבאו דגכת, ויאמר . . ופיכל . . צבאו אלהים עמך בכל אשר אתה עושה א[1], וגו' א[2] | ברצות] כת' ~ א[2]כ, וש"ה ~ א[1] | *גם — אתו דאגתימ] גם . . אותו פ, וגו' ל, ל' ן | 2 *אויביו אנכימ] אותו ל, ל' דפות | זה א'י | אויבי של איש ן | 3 באשה] ~ אחת פואגכר[3] | שקיבלה] ו, שקבלה דפאנכתרי | על בעלה לשילטון ן, לשלטון בבעלה י | ויש אומרים פר'ו, ויש אומ' ד'וכת, וי"א דא | 4 בר נחמן] פוא[1]גכ, בר נחמני י, ל' דא[2]ת | תנה ן, תאנא פ, תני א[1], ל' א[2] | דבין] פכ, דבי ר' א[2], רבי א[1], ר' דוגת | חלפתה ן | בר שאול] ן, בן שאול פאנכ, אומ' דת | אמר — מעשה] ואנכר[3], מעשת פי, ומעשה דת | 5 שירד לבית] ג', שירד בבית ר[3], שירד מן התר (מההר ן) לבית דפואת, שירד לבית מההר כ | ונחש בבית] פוגי, וראה נחש שבבית דכת | לא פי | 6 לו] בו ור, ל' א | וכיון] פואגכ, כיון דתי | שיצא לו ירד] פואנכי. שיצא אותו הנחש יצא הנחש של בית דת | ומילא (ומלא א[1]) אותה דפא[1]כת, ומילאה ן, ומלא אותו א[2]י | 7 ב' י (תהלים) מ | או שלש] פני (משלי), | שלוש ן, ושלש א, וג' י[1] (תהלים) מ, שלש כת, ג' ד | שנים] פאגכתימ, ~ בכרך דו | הוא קושר] פא[1]כימ, והוא . . דות, וסקשר א[2] | *לו דפות] עמו אנכימ, ל' ל חיבה ן | אבל זה אמ | *אדם דפואגכתמ] עמו י, ל' ל | *מנערותו דאנכי (תהלים) מ] בנערותו פ, מנעורתו ת, מנעורתן ל, מנעורותיו י (משלי) |

פרשה נד. בכי"א א' פנ"א, ובדפ"ר נכמן פנ"ג, ובמקרא כאן פרשה פתוחה: 1 ברצות וכו'. בירושלמי שם בסוגיא מאן תנא ניקורין רבן גמליאל אומר אף הנחש שהוא מקיא וכו' איתא כתיב ברצות וכו' גם אויביו ישלים אתו ר' מאיר אומר זה הכלב ר' יהושע בן לוי אומר זה הנחש רעייא חלבון חלב ואתא חיויא וכו' חד בר נש עבד תום שחיק גו בייתיה ואתא חיויא דטור ואכיל מיניה והוה חיוי דבית מסתכל ביה אתון בני בייתיה מיכל מיניה מישרי מתרתר עליהון עפר ולא איתבוננן וקלק גרמיה גוויה, וכן מתחלת הפתיחה בפסיקתא ריש פ' ויהי בשלח ברצות וכו' ר' מאיר אומר זה הכלב רעייא חלבון חלב וכו' ור' יהושע (ור' יהושע בן לוי) אומר ברצות וכו' זה הנחש דחד בר נש וכו' ואח"כ ג' שם ר' יוחנן אמר ברצות וכו' זה אשתו וכו' ר' שמואל בר נחמן אמר ברצות וכו' זה יצר הרע וכו', והשיטה האחרונה שם ורבנן אמרי ברצות ה' דרכי איש אלו ישראל וכו' גם אויביו ישלים אתו זה פרעה וכו' לכך נאמר ויהי בשלח וכו', וכן בתנחומא מ"ב שם הפתיחה לפ' ויהי בשלח וכו' ושמות האומרים שם כמו לפנינו בהשיטות שנסדרו שם וש"ה ברצות וכו' אמר ר' יהושע בן לוי במי הוא מדבר ביצר הרע וכו' ר' שמואל בר נחמני אמר גם אויביו ישלים זה הנחש שכתוב בו ואיבה אשית וגו' וכשהקב"ה רוצה בדרכיו של אדם הוא משלים אותו לו ומעשה בנחש אחד וכו', ומסיים שם ד"א ברצות ה' אלו ישראל וכו' לכך נאמר ויהי בשלח וכו': 2 אויביו זו אשתו. כן הגהתי ועח"נ, והגי' שקיבלה בפיעל איתא גם בכי"ו, ועדיפא הגי' שקבלה, וקבל פי' צעק ועי' בעמת"ל ע' קבל, וכן תרגום כי יצעק (שמות כ"ב כ"ו) ארי יקבל, ובפסיקתא שם זה אשתו דכתיב ביה אויבי איש אנשי ביתו וביתו זו אשתו דא"ר יוחנן אשתו של לסטס כלסטס ואשתו של חבר כחבר ומעשה באשה אחת שקבלה על בעלה לדיין וחייבו להתיז את ראשו לאחר זמן מצא עליה עילא והרגה, ובפי' ב"ר כי"ט הובא בסוף המאמר ויש אומרים וכו' ומפורש בפסיקתא לאחר זמן מצא עליה עילה והרגה לפי שלא חמלה על בעלה: 3 תנא דבי וכו'. וכ"ה בכי"פ וכי"ב תאנא (תנא) דבי חלפתא בן שאול (ועי' לעיל צד 185 דבית יניי), ובכי"א ב' דבי ר' חלפתא בן שאול, ובכי"ו וכי"א א' וכי"ג הגי' תנא (תנה, תני) ר' חלפת' בר (בן) שאול, וכן נמצא במאמרי הלכה ואגדה בירוש' ברכות פ"א ג' ג' פ"ג ו' ד' תרומות פ"י מ"ז ד' ביכורים פ"ב ס"ד ד' (מדרש שמואל סוף פכ"ג, מדרש תהלים כ"ו סי' ז') שבת פ"ד ז' א' מ"ק פ"א פ' ד' תנא (תני) ר' חלפתא בן (בר) שאול ועי' זבחים צ"ג ב' מנחות ז' ב' ועי"ע ברכות כ"ט א' מ"ק י' א', ור' חלפתא ב"ש אמורא היה ועי' בסה"ד ע' ר"ח ב"ש ובד"ס ברכות מ"ק וזבחים שם ובאגה"ת ח"ב צד 552, ובדפוסי' כי"ט השמיטו בן שאול ושיבשו תנא ר"ח אומר הנחש וכו', ובירוש' תרומות ובפסיקתא ובתנחומא מ"ב שם ליתא המאמר תנא וכו' ולא הועתק בילק' משלי שם: 4 מעשה בנחש וכו'. שירד לבית מן ההר כדאיתא בירושלמי שם ואתא חיויא דטור וכו' ומצא קערה וכו' ונחש בבית כלו' היה בבית ולא היה יכול לעמוד לו לאותו הנחש וכיון שיצא לו אותו הנחש ירד הוא ומילא וכו' ועח"נ, ובפי' ב"ר כ"י מפרש מעשה בנחש אחד נחש של הרים היה שאותו נחש רע ביותר מאותו שנולד בישוב והקיא בתוכה ארס וראת נחש שבבית וכו' ולא היה יכול לעמוד בו מפני אותו נחש שאותו נחש שהקיא בקערה נחש הרים היה (בפי' ב"ר הנדפס נשתבש חריף היה) כמו שמפורש בפסיקתא וכיון שירד לו (שיצא לו) אותו נחש ירד נחש הבית ומילא את הקערה עפר כדי שלא יאכלוהו בני הבית ומפורש בפסיקתא אעפ"כ לא הרגישו בני בית ורצו לאכול מה שבקערה וזרק עצמו לתוכה (ומפורש וכו' ולא איתרגיש לסוף זרק גרמיה לגויה), כדי שלא יאכלוהו הוי ברצות וכו' גם אויביו ישלים אתו זה נחש דכתיב בו ואיבה אשית גם אותו האויב ישלים אתו שהנחש מסייע לו שלא ימות, ולשון הפסיקתא דחד בר נש שחיק תומא אתא חיויא דטורא ואכיל חמתיה חיוויא דביתא שרי מתרתר עפרא (משליך עפר ועי' ערוך ע' תר ז') עליהון ולא

עד זקנותו ואם מצא בתוך שבעים הוא מפילו. בתוך שמנים מפילו. ד״א ישרוד אמר כל עצמותי תאמרנה ייי מי כמוך מציל עני מחזק ממני ועני ואביון מגוזלו (תהלים לה י) אמר ר׳ אחא וכי יש גוזלן גדול מזה, ואמר שלמה אם רעב שנאך האכילהו לחם וגו׳ (משלי כה כא) מלחמתה שלתורה היך דאת אמ׳ לכו לחמו בלחמי (שם ט ה), ואם צמא השקהו מים (שם כה כא) מימיה שלתורה הוי כל צמא לכו למים (ישעיה נה א), אמר ר׳ ברכיה אויביו גם אויביו לרבות כל מזיקי ביתו כגון יתושים ופרעושים וזבובים, ד״א ברצות ייי דרכי איש וגו׳ ויהי בעת ההיא ויאמר אבימלך וגו׳:

8 סוכה נ״ב ח׳: 6 ילקוט ר׳ ל״ח, ילק׳ משלי שם:

1 ועד] אנכתימ, עד דפ | ** זקנותו] זקנותן ל | ואם] פאגבימ, אם דת | מצא] ~ אותו אנכמ, להפילו י | ע׳ פ, שבעים שנה י (תהלים) מ, ע׳ שנה א | בתוך — מפילו] בתוך שמונים (שמנים נכ, פ׳ ד׳פ) הוא מפילו דפגבתי (משלי), בתוך שמונים שנים . . מפילו י (תהלים), ל׳ א | ישרוד אמר] י, ישרוד (שדויד ג) אומר דפא׳גבתמ, שאמ׳ דוד א׳ | 2 ** כמוך] ככבה ל | ׳ ועני — מגוזלו ד׳א׳] וגו׳ ל, ל׳ א׳נכמ | 3 יש לך מ | גזלן | מזה] שנוטל נשמתו של אדם מ | הוא ששלמה אמ׳ ל° | שנאך] ג, שונאך דפאבתי (משלי) | וגו׳] ואם צמא השקהו מים דת, ל׳ פאבי (שם) | מלחמתה] פב, מלחמת דא׳תי (שם) | 4 בלחמי] ~ ושתו ביין מסכתי ת | ואם — מים] פאבי (שם), ל׳ דת | * מימיה פאכ] מימימה ל, ממימיה גי (שם), וממימית ת, ומימימית ד | 5 ** הוי] הוא ל | אויביו ל׳ א׳ | כל ל׳ | 6 כגון] כמו א׳ | יתושין ופרעושין וזבובין פג, יתושין זבובין פרעושין א׳, פרעושים יתושים וזבובים י (שם), זבובין יתושין ופרעושין א׳, זבובים ופרעושין ויתושין ח | * איש וגו׳ (ג] איש לא׳כ, איש זה אברהם גם אויביו ישלים אתו י, איש זה . . אתו זה אבימלך א׳י (שם), איש זה אברהם שנקרא איש דכתי׳ בית מארץ מרחק (רחוקה ת) איש עצתו גם אויביו זה אבימלך דת | 7 * ויאמר — וגו׳ ו] ויאמר אבימלך ופיכול ד, ויאמר . . ופיכל (ופיכול כ) שר צבאו א׳גבתי, ויאמר אבימלך י (שם), וגו׳ ל |

אתבונגנון לפוף זרק גרמית לגווה, ובסגנון אחר ובלה״ק הסיפור בתנחומא מ״ב ועיי״ש: 1 ואם מצא. כלו׳ להפילו ועח״נ: 3 גוזלן. כ״ה בכי״ל וכ״ה בח״נ למטה סי׳ ג׳ ופעמים שונות בירושלמי ועי׳ ערוך השי׳ ע׳ גזל, ולעיל צד 218 רתחנין וצד 168 כוקרנית ועי׳ במ״י שם, ובפי׳ ב״ר כ״י מפרש וכי יש לך גזלן גדול מזה שנוטל נשמתו של אדם: ואמר שלמה. בסוכה שם דרש ר׳ עוירא ואיתימא ר׳ יהושע בן לוי שבעה שמות יש לו ליצה״ר הקב״ה קראו רע וכו׳ שלמה קראו שונא שנאמר אם רעב שונאך האכילהו לחם ואם צמא השקהו מים כי גחלים אתה חותה על ראשו וה׳ ישלם לך אל תקרא ישלם לך אלא ישלימנו לך, ופירש״י שם האכילהו לחם הטריחהו במלחמתה של תורה דכתיב לכו לחמו וכו׳ השקהו מים תורה דכתיב בה הוי כל צמא וכו׳, וכן כאן הדרש להם מלחמתה של תורה, והגהתי מים מימיה של תורה ועח״נ, ולפי הגי׳ מלחמה וכו׳ ממימיה (וממימיה) וכו׳ יש לפרש מלחמה מן לחמה וכן משמע הדרש במדרש תהלים, ובחגיגה י״ד א׳ דרשו כל משען לחם אלו בעלי תלמוד (ופירש״י שיש לסמוך על הוראתן כסמיכת לחם) שנאמר לכו לחמו וכו׳ ואיש מלחמה זה שיודע לישא וליתן במלחמתה של תורה וכו׳, ובפסיקתא לשון המאמר רשב״נ אמר ברצות ה׳ דרכי איש זה יצר הטוב גם אויביו ישלים אתו זה יצר הרע בנוהג וכו׳ שתים שלש שנים (שתים וכו׳ בברך) אח״כ הוא קושר לו אהבה והיבה וזה גדל עם האדם מנעוריו ועד זקנותו ואם הוא יכול להפילו בתוך כ׳ שנה מפילו וכן בתוך מ׳ או בתוך ס׳ או בתוך פ׳ (ובכל יום ויום רוצה להפילו ואם אינו יכול להפילו בתוך י׳ שנים מפילו בתוך כ׳ שנה מצא להפילו בתוך ששים שנה מפילו בתוך שמונים שנה מפילו) עד יום מותו אמרו עליו על יוחנן כ״ג ששימש בכהונה גדולה שמונים שנה ולבסוף נעשה צדוקי והוא שאמר דוד כל עצמותי וכו׳ מציל עני מחזק ממנו זה יצר טוב מיצר הרע ועני ואביון מגוזלו וכי יש גזלן גדול מזה (ול״ג שם א״ר אחא) ר׳ ברכיה היה קורא עליו אם רעב וכו׳ האכילהו לחם זה מלחמה של תורה (ועיי״ש בהערות רש״ב) ואם צמא וכו׳ מימיה של תורה מפני מה כי גחלים וכו׳ ישלם לך אל תקרי ישלם וכו׳ (ובפי׳ ב״ר העיר למאמר שלפנינו בתוך שמונים מפילו ומפורש בפסיקתא כדרך שעשה ליוחנן כהן גדול ששימש וכו), ובתנחומא מ״ב שם אמר ריב״ל במי הוא מדבר ביצר הרע ויש אויב גדול מזה בנוהג וכו׳ אדם שהוא דר בכרך עם חבירו שנה אחת אפילו הוא שונאו נעשה אוהבו יצר הרע גדל עם האדם מנערותו ועד זקנותו ובכל יום ויום רוצה להפילו ואם אינו יכול להפילו בתוך י׳ שנים מפילו בתוך כ׳ שנים אמרו עליו על יוחנן וכו׳ נעשה צדוקי ר׳ ברכיה קורא עליו אם רעב וכו׳ לחם וגו׳ מלחמתה של תורה כשם שאומר לכו לחמו וכו׳ ואם צמא וכו׳ ממימיה של תורה כשם שאומר ואם צמא וכו׳ מפני מה וכו׳ על ראשו וגו׳ הוי ברצות וכו׳ איש זה יצר טוב גם אויביו וכו׳ זה יצר הרע אמר דוד וכו׳ עני מחזק ממנו יצר טוב מיצר רע, ובסגנון אחר במדרש תהלים פודה ה׳ נפש עבדיו אמר ר׳ שמואל בר נחמני מדבר ביצר הרע עליו הוא אומר אם רעב שונאך וכו׳ זה יצר הרע אדם מהלך עם חבירו שעה אחת נעשה אוהבו ויצר הרע נולד עם האדם וגידל עמו כל ימיו שנאמר כי יצר לב האדם רע מנעוריו (ועי׳ לעיל צד 320) ואם מצא להפילו בן ארבעים בן חמשים בן ששים הרי מפילו יש לך שונא גדול מזה אמר ר׳ שמואל בר נחמני אם עמד עליך יצר הרע האכילהו מלחמה של תורה שנאמר לכו לחמו וכו׳ ואם צמא השקהו ממימה של תורה שנאמר הוי כל צמא וכו׳ ולמה כי גחלים וכו׳ ומה וה׳ ישלם לך ישלימנו לך הוי כל עצמותי וכו׳ מציל עני מחזק ממנו אמר ר׳ אחא מציל יצר טוב מן יצר הרע ועני ואביון מגוזלו יש לך גזילה גדולה מזו שמחטיא את הצדיק וכו׳: 5 אמר ר׳ ברכיה וכו׳. אויביו היל״ל וכת׳ גם אויביו לרבות וכו׳ כגון יתושים וכו׳ ועי׳ לעיל צד 88 צד 79 וצד 192, ובפסיקתא שם וא״ר ברכיה גם אויביו ישלים אתו לרבות מזיקי ביתו כגון זבובים ויתושין ופרעושין ועח״נ, ובכי״ו הועתק מאמר ריב״ל עד וזה גדל עם אדם ואח״כ קיטע שם וגו׳ גרש בשלח יתושים ופרעושים, וכוון לפסיקתא פ׳ ויהי בשלח ועי׳ במ״י לעיל צד 39 בד״ה גלגל וכו׳: 6 ד״א ברצות וכו׳. וכן מאמר הסוגר בקיצור בכי״ו וכי״א א׳ וכי״ג וכי״כ (ונשמט בכי״פ), ודרשו ברצות וכו׳ באברהם ואבימלך בסוף הפתיחה לפ׳ ויהי בעת וכו׳, ובפי׳ ב״ר כי״מ וכי״א מפרש ד״א ברצות וכו׳ דרכי איש זה אברהם שנקרא איש דכתיב ביה מארץ מרחק איש עצתו (עצתי) גם אויביו זה אבימלך וכו׳, וגר׳ שמשם באו התוספות בילקוט ובדפוסי׳ וכי״ת ועח״נ ובמ״י לעיל צד 484:

[ופיכל] ר' יהודה ור' נחמיה ר' יהודה א' פיכל היה שמו, ר' נחמיה אמר פה שכל צבאותיו ב
נושקין לו על פיו:

אלהים עמך בכל אשר אתה עשה לפי שהיו אומות העולם א' אילו היה צדיק לא היה מוליד, וכיון שהוליד אמרו לו אלהים עמך בכל אשר אתה עשה, ואילו היה צדיק היה שומע לקול אשתו, וכיון שנאמר לו כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה (בראשית כא יב) אמרו לו אלהים עמך בכל אשר אתה עשה, אילו היה צדיק היה דוחה בנו בכורו, וכיון שראו מעשיו אמרו אלהים עמך וגו', לפי שחרב מקומה שלסדום ופסקו העוברים והשבים ולא חסר קילרין שלו כלום לפיכך אלהים עמך בכל אשר וגו':

כג) ועתה השבעה לי באלהים הנה אם תשקר לי ולניני ולנכדי עד כאן רחמי האב על הבן, אמר ר' אבא בר כהנא עד כאן לאחים השותפין, אמר ר' יוסי ברי' חנינא אויבי חיים

1 ילקוט ר' ל"ס, לקמן פס"ד: 3 ילקוט שם: 7 לעיל לד 542: 9 ילקוט שם, ילק' מכירי תהלים ל"ח סי' י"ח:
10 ירוש' בבא בתרא פ"ט ה"ז ס':

ר' — נחמיה] א[1]גב, ר' . . נחמיא א[2], ר' יודה ור' נחמיה ן, ל' דפת | יודה ו | אומר פוחאתי, אמר דכ | פיכל] פוחא[1]כי, פיכול דא[2]גת | היה] והאנכי, ל' דפת | ור' א[1]ג | נחמיא א[3], נחמן א[1] | * א'] אומר פהא[2]תי, אמר דוא[1]כ | 2 לו ל' ה | 3 בכל — עשה] בכל . . עושה פוחאגכי, ל' דת | אומרים ת, יין דה, אומרות כ | לא היה מוליד] פוא[2]גכ, לא . . מוליד אתמהא ד, היה מוליד חא[1]י, היה מוליד אתמהא ת | 4 וכיון] פוא[1]גכי, כיון דחא[2]ת | אמרו לו ל' א | בכל — עשה] בכל . . עושה וגכי, ל' דפאת | אילו חא[1], אלו א[2]י | היה שומע] פוחגכי[1], לא היה שומע דאתר | 5 לקול אשתו] ~ לגרש הגר א[1], לדחות את בנו י | כיון הת | (וכיון — בכורו ל' א) | שאמ' לו הקב"ה ת, שאמר ליה אלהים י | *שמע בקולה דגכתי] וגו' ל | 6 אמרו לו] אמר י | ◦אלהים] אלהיך ד | בכל — עשה] ג, בכל . . עושה וכי, ל' דפחת | אילו] וחג, אלו כי, ואילו דפ, ואלו ת | * היה דוחה פוחגכי[1]] לא היה דוחה דת | בנו] כי, את ~ דפו.ת וכיון פואגכ | 7 ◦ מעשיו] את ~ ד | אמרו] כ, אמרו לו דפוחא[1]גת, היו אומרים א[1], אמר י | ◦ אלהים] אלהיך ד | וגו'] גי, בכל אשר אתה עושה דכ, ל' פאת | לפי] ואגכ, ולפי פ, ד"א לפי דת | מקומה] פואגכער, מקומ' ד[1], מקומות דת | העוברים ושבים א[1], עוברים ושבים ר[1] | קילרין] וא[2]גר[2], קילארין פ, קלארין כ, קילורין דא[1]ער[1] | 8 כלום] ~ אמ' מה אני פוסק צדקה מביתי (מתוך ביתי א) הלך ונטע (ונטה א) לו אהל בגרר פא, כול' ע"ד ונטה לו אהל בגרר ל◦ | לפיכך] לכך א, אמרו לו פ, לפיכך אמרו לו ת | בכל — וגו'] בכל אשר אתה עושה דכת, וגו' ג, ל' פוא | 9 ועתה השבעה] ה, השבעה כ, והואיל (הואיל ו) ואלהים עמך (עמך וכו' פ, עמך בכל אשר אתה עושה וג) ועתת השבעה ד[1]פוג, הואיל ואלהים עמך השבעה י, והואיל והאלהים עמך ועתת תשבעה דת, הואיל וכן ועתה (עתה א[1]) השבעה א | * באלהים — ולנכדי פגכ] באלהים . . תשקור . . ולנכדי דא[1]ת, באלהים הנה ן, אם תשקור . . ולנכדי ים, וגו' ל | ** עד] ועד ל | 10 ** אמר] דאמ' ל | אבין אם | בר כהנא] פואגכר[2]מ, ל' דתר[1] | ברי' חנינא] ברי' (בן ן, בר פ) חנינה ד[1]פו, בר חנינא דת, ל' אגכר[3]מ | אויבי] וכ, ואויבי י[1], כתי' ואויבי דאתר[1]מ |

1 ר' יהודה וכו'. המאמר נסדר גם לקמן פס"ד לפ' ואחוזת מרעהו ופיכל וכו' ור"נ דורש פיכל נוטריקון פה כל שכל צבאותיו נושקין לו וכו', ולקמן שם בכי"ל שכל צבאותיו נושקין על פיו וכלה"כ ועל פיך ישק כל עמי, ובלק"ט מפרש פה שכל החיילות של אבימלך היו נושקים לו ועל פיו היו יוצאים ובאים: 3 לפי שהיו וכו'. במקרא אינו מפרש הטעם מה שאמרו לו אלהים עמך בכל אשר אתה עושה ודרשו בענינים שונין לפי שהיו אומות העולם אומרים אילו היה צדיק לא היה מוליד בתמיה וכיון שהוליד וכו' אילו היה צדיק היה שומע לקול אשתו בתמיה וכיון שנאמר לו וכו' אילו היה צדיק היה דוחה בנו בכורו בתמיה כיון שראו וכו' (ובניחותא הגי' היה מוליד וכו' לא היה שומע וכו' לא היה דוחה וכו' ועח"נ), ובפי' ב"ר כ"י מפרש לא היה שומע לקול אשתו שגרש הגר ובנה וכן נוסף בכי"א א' לגרש הגר, ובפי' ב"ר הנדפס לא היה שומע לקול אשתו לדחות את בנו וכן נוסף בילקוט לדחות את בנו. אבן קשה שזה הענין השלישי ועוד שאברהם שלח את הגר ואת בנה אחרי שנאמר לו כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה, וביפ"ת מפרש לא היה שומע לקול אשתו כשקבלה על הגר ומכרה בידה ותענה שרי וכו' ועי' גם בחי' הרד"ל ובפי' מהרז"ו, ובכי"א א' וב' הורכבו שני הענינים והגי' שם לא היה שומע לקול אשתו (לגרש הגר) וכיון שראו מעשיו וכו', וכן בלק"ט וכששמע לקול שרה וגירש את הגר ואת ישמעאל היו מרננים אחריו למה שמע לקול אשתו וגירש את בנו כיון שראה מעשיו שנשא אשה מארץ מצרים והיה יושב ורובה קשת ומלסטם את הבריות אמר לו אלהים עמך בכל אשר אתה וכו' ועי' גם בשכל טוב ובמ"י לעיל צד 570 בד"ה בית אברהם וכו', 7 לפי שחרב דרש אחר בלי סימן ד"א לפי שחרב מקומה וכו' וי"א חסר קילרין אוצר שלו כלום לפיכך אמר אבימלך אלהים עמך בכל אשר וכו', ובכי"פ וכי"א א' וב' הגי' כאן כמו לעיל צד 542 ולא חסר וכו' כלום אמר מה אני פוסק צדקה וכו' וכן הוגה בכי"ל בידי שיטי להשלים המאמר ועח"נ וביד"מ, ובדפ"ר איתא שחרב מקומה של סדום ובד"ו וכי"ת נשתבש שחרב מקומות, ובדפוסי' אחרים הגיהו ושיבשו שחרב' שחרבו, וברוב הספרים נסמך הדרש לפ' שלאחריו והואיל (הואיל) וכו' ועתה השבעה לי וכו': 9 עד כאן. עד נכדו רחמי האב על הבן שלא יתחש רק על בנו ובן בנו: 10 עד כאן לאחים וכו'. עד ג' דורות הדין לאחים השותפין שמתפרנסין מתפוסת הבית וכל מה שסיגלו סיגלו לאמצע וכדאיתא בירושלמי שם ר' חייה רובה אמר סתם אחין שותפין עד ג' דורות ועיי"ש בפני משה, ובמראה הפנים שם הביא פי' הראב"ד והרמב"ן לזה המאמר ועי"ע בתוס' י"ט ב"ב פ"ט מ"ד: אויבי וכו'. ובסמוך לא נחם וכו', ובמקרא כתוב ואיבי חיים וכו' ולא נחם וכו' ועי' במ"י לעיל צד 129 ברי"ה ראיתי וכו', ודורש ואויבי הם חיים

עצמו (תהלים לה כ) מה שניתן לאברהם לשבעה דורות ניתן לאבימלך לשלשה. למה לא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים (שמות יג יז) שעדיין היה נכדו קיים:

כחסד אשר עשיתי עמך וגו׳ מה חסד עשה עמו. אלא שאמר לו הנה ארצי לפניך (בראשית כ טו), ולא קיבל עליו:

כה) והוכיח אברהם את אבימלך אמר ר׳ יוסי ברי חנינה התוכחת מביאה לידי אהבה הוכח לחכם ויאהבך (משלי ט ח). היא דעתיה דרי יוסי ברי חנינה דאמר כל אהבה שאין עמה תוכחת אינה אהבה. אמר ריש לקיש תוכחת מביאה לידי שלום והוכיח אברהם וגו. היא דעתיה דריש לקיש דאמר כל שלום שאין עמו תוכחת אינו שלום:

אל אודות באר המים אשר גזלו אי זהו גזלן. ר׳ לעזר בר קפרא זה שגוזל בפרהסיא היך דאת אמר ויגזלו את כל אשר יעבר עליהם בדרך (שופטים ט כה) מה דרך פרהסיא אף גזלן פרהסיא, ר׳ שמעון בן יוחי מייתי לה מהכא והבאתם גזול את הפסח וגו׳ (מלאכי א יג) מה פסח מום

1 מכילתא ר״ש בשלח, מכילתא דרשב״י שם, פסיקתא פ״י (פ״ה ס׳), תנחומא בשלח סי׳ א׳: 3 ילקוט שם: לקמן ר״פ נ״ח, מדרש תהלים א׳ סי׳ י״ג: 6 ילקוט שם: עי׳ ספרי דברים סי׳ א׳, ערכין ט״ז ב׳: 7 קהלת שם סי׳ ב׳: 9 ילקוט שם, ירוש׳ סנהדרין פ״ח כ״ו ב׳ פי״א ל׳ א׳, בבא קמא ע״ט ב׳: 11 ילק׳ שופטים ר׳ ס״ו:

1 שנתן י | לו׳ אי | * ניתן דפואנכים] ניתנו ל, נתן י | לשלשה (לג׳ י) דורות א״י | ולמה א׳ | לא פא׳ | 2 שעדין דא״י | היה] פוהגב׳ ל דאתימ | 3 עמך וגו׳] עמך תעשה עמדי האגב׳ עמך דפתי׳ ל׳ ו ** עשה] עשו ל | עמו] פחאב׳ עימו ו. לו דנתי | לפניך] ~ וגו׳ ו. בטוב בעיניך שב פחג | 4 ולא] פוהגבי׳ ואעפ״י כן (ואע״פ כן ת, ואעפ״כ א) לא דאת | עליו ל׳ י | 5 * את אבימלך פואנכת׳] את אבימלך וגו׳ ד, וגו׳ ל | בר׳] א׳נב׳ בן ו, בר דפא׳ת | 6 * היא דפואנת] הוא ב׳ והוא ח, ל׳ ל | דעת ר׳ ח | בר׳] ד׳א׳נב׳ בן ו, בר דת | דאמר] דמר ר׳ יוסי בן חנינת ו, דא׳ ר׳.. בר׳ חניג׳ נ, דא״ר.. ב״ח א׳, ל׳ ב | עמה] בה אבי | 7 תוכחת] והאגב׳ תוכחי ד׳, תוכחה דפתי | ר׳ שמעון בן לקיש ו, רשב״ל אג | תוכחת] ד׳פוחא², תוכחי ד׳, תוכחת א״י | על ידי ו | וגו׳] את אבימלך | הוא ב׳ והוא ח | דעת ח | 8 דריש לקיש] פב׳ דר׳ שמעון בן לקיש ו, דרשב״ל א, רבן שמעון בן גמליאל ח, ל׳ דת | דאמר] דמר ר׳ שמעון בן לקיש ו, ל׳ פב | עמו י, בו א׳, בה א׳ | תוכחת פי | אינה פי | 9 אודות פו | באר המים] פוא׳נב׳ תבאר דת, המים י | * אשר גזלו פחי] אשר .. עבדי אבימלך דאגבת | וגו׳ ל | אי זהו] א, איזהו ע׳, ואי זהו ד, ואיזהו פ, איזה הוא ות, ואיזה הוא נ | גזלן ו | ר׳ לעזר] ר׳ אלעזר ע, ר׳ לעזר בשם ו, ר׳ אלעזר בשם פאגב׳ ל׳ דת | בר קפרא] ~ אמר דפאבע זה] זהו פא׳ | שגוזל] ע׳ שהוא גוזל דוהאגבתי׳ הגוזל פ | 10 יעבר] וגבע׳ יעבור דפאתי | עליהם] עליהן ל | פרהסיא] ח, בפרהסיא דפואגבתעי (וכן בפסוק) | גוזלן וג, גזל אבי | 11 | ליה י | מן הכא פו, מן הכה נ | את] ד׳פוא׳בי׳ ואת דת | הפיסח ת | וגו] ואת החולה דפהאגבתי׳ ואת החולה וגו׳ ו, ל׳ ע | פסח מום] עי׳ (שופטים). פסח (פיסח ת) וחולה מומין פחאתי׳ פסח (פיסח ד׳) וחולה מומן דונ׳ פסח .. מומם כ |

עצמו שמאריכים ימים בעולם יותר מן הצדיקים מה שניתן וכו׳ מה שנתקיים לאברהם לזרעך אתן את הארץ וכו׳ לשבעה דורות ניתן לאבימלך ועתה השבעה לי וכו׳ ויאמר אברהם אנכי אשבע וכו׳ לשלשה דורות שיוצאי מצרים היו הדור השביעי לאברהם אברהם יצחק יעקב לוי קהת עמרם משה ואותו הדור היה הדור השלישי לאבימלך וכדדריש למה לא נחם וכו׳ שעדיין היה נכדו קיים, וכן הדרש במכילתא שם ולא נחם כו׳ דרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא וכו׳ ד״א כי קרוב הוא קרובה השבועה שנשבע אברהם לאבימלך השבעה לי וכו׳ אם תשקור לי ולניני ולנכדי ועדיין נכדו קיים, ובפסיקתא שם ד״א כי קרוב הוא קרובה היא השבועה שהשביע אבימלך לאברהם אבינו הה״ד השבעה לי באלהים עד כמה דורות השביעו עד שלשה דורות אם תשקור לי ולניני ולנכדי לי ולברי ולבר ברי: 4 ולא קיבל עליו. וכן לקמן ר״פ פס״א הדרש אשרי האיש זה אברהם וכו׳ ובמושב לצים לא ישב זה אבימלך שאמר לו הנה ארצי לפניך ולא קיבל עליו, ובמדרש תהלים שם ובמושב לצים זהו אבימלך שאמר לאברהם הנה וכו׳ ולא קבל עליו, וקשה כגנון הלשון ולא קיבל עליו, ומעם הדרש כשמע שאברהם לא נשאר בגרר במושב אבימלך והיה בעת ההיא במקום המאורע שמסופר כאן ושם נשבעו שניהם ועל כן קרא למקום ההוא באר שבע ועי׳ במ״כ ובים״ת, אכן קשה שאבימלך אמר לאברהם במאורע הראשון הנה ארצי לפניך וכו׳ ובעת ההיא אמר לו כחסד אשר עשיתי עמך ועם הארץ אשר גרתה בה ואברהם גר שם משנסע מחברון אחרי שנהפכה סדום כדכתיב ויסע משם אברהם וכו׳ ויגר בגרר וכמו שדרשו בסוף הפרשה ויגר אברהם בארץ פלשתים ימים רבים מאותן שעשה בחברון עשה כ״ה שנה כאן עשה כ״ו שנה, וגם באר שבע היתה אז בגבול ארץ פלשתים וכמו שפי׳ הרמב״ן וישובו אל ארץ פלשתים ענינו וישובו אל עירם אשר בארץ פלשתים כי בארץ פלשתים היו אבל הם יושבים בגרר שהיא מדינת המלך והוא יושב בבאר שבע שהיא בארץ פלשתים בנחל גרר ועי׳ גם ברד״ק, ובלק״ט ובמדרש הגדול לא הועתק ולא קיבל עליו, ובמדרש אגדה הוצ׳ רש״ב מפרש כחסד אשר עשיתי עמך שאמר לו הנה ארצי לפניך ושנתן לו צאן ובקר והיו כורתין ברית וכשהחזיר לו שרה לא לקחם ממנו, ואגדה בס׳ הישר ואברהם ישב בארץ פלשתים ימים רבים וכו׳ כ״ו שנים ויהי אחרי כן וילך אברהם עם עבדיו וכל אשר לו ויצאו מארץ פלשתים וירחיקו ממנה מאד ויבאו עד קרוב לחברון וישבו שם ויחפרו שם עבדי אברהם וכו׳ וישמעו עבדי אבימלך וכו׳ וישמע אבימלך וכו׳ ויבא הוא ופיכול וכו׳ וצ״ע: 7 לידי שלום. בספרי שם ומפני ד׳ דברים אין מוכיחים את האדם אלא וכו׳ שהתוכחה מביאו (מביאה) לידי שלום וכן אתה מוצא באברהם שנאמר והוכיח אברהם את אבימלך וכו׳ ומהו אומר ויכרתו שניהם ברית וכו׳ ועי׳ בילק׳ דברים ר׳ ת״ת: 9 ר׳ לעזר וכו׳. וכ״ה בערוך ע׳ גזל איזהו גזלן ר׳ אלעזר בר קפרא אמר זה שגוזל וכו׳. ובשכל טוב ר״א אומר זה שגוזל וכו׳, ושמו של בר קפרא היה ר׳ אלעזר (לעזר) ועי׳ אגה״ת ח״ב צד 500 וצד 502, ובכי״ל נעדרה מלת א״מ ר ועי׳ במ״י לעיל צד 53 בד״ה ר׳ ירמיה וכו׳: 11 את הפסח

שבגלוי אף גזלן בגלוי, ר' יוסי בשם ר' אבהו ר' חזקיה ר' אבהו בשם ר' שמעון בן לקיש לפני תשעה גנב לפני עשרה גזלן, ר' תנחומ' בשם ר' הונא לעולם אינו גזלן עד שיגזלנו מתחת ידו שנ' ויגזל את החנית מיד המצרי (ש"ב כג כא) :

כו) ויאמר אבימלך לא ידעתי וגו' [וגם אתה לא הגדת לי על ידי מלאך] :

כח) ויצב אברהם את שבע כבשת וגו' אמר לו הקב"ה אתה נתתה לו שבע כבשת חייך ד

4 ילקוט כ' ל"ח: 5 ילקוט שם, ילק' שמואל כ' ק"ג, ילק' מכירי תהלים ע"ח סי' פ"ד, פסיקתא פ' ויהי בשלח (פ"ה א'), מדרש שמואל פי"ב סי' א', ועי' סדר אליהו רבה פ"ז (לד 45) :

1 שבגלוי] פחאעי, בגלוי דגכת, גלוי ו | גוזלן ו, גזל אי | שבגלוי א[1], גלוי ו | ר' — בשם ר' אבהו] פאנכי (שם), ר' שמע' בשם ר' אבהו ו, ל' דתי | ר' חזקיה] וגכ, ור' חזקיה א. חזקית פ, ל' דת | ר' אבהו] ור'.. א[1], ל' פא[2] | 2 תשעה] פיאגכתי, ס' דא[2] | לפני] אגכתי, ולפני דפו | גוזלן ו | חונה ו, אבא א | גוזלן ו | שיגזלנו] פא[1]גכרי, שיגזלו א[2], שיגזלה דת | מתחת ידו] פואגכרי, מידו דת | 3 ויגזל] ו, ויגזול דפאגכתי | * מיד המצרי דאתי] מיד.. ויהרגהו בחניתו פ[1]גכ, וגו' ל | 4 ויאמר — לא ידעתי ל' א[2] | וגו'] מי עשה פ, מי עשה וגו' ו, מי עשה את הדבר (עשת הדבר י) הזה א[1]גכתי, ל' דא[2] | * וגם — מלאך פא] וגם אתה.. מלאך וגם אנכי לא שמעתי בלתי היום דכ, אתה.. מלאך.. היום ג, לא הגדתה לי .. מלאך.. לא שמעתי ו, וגם אתה .. לא הגדת לי על ידיך וגם אנכי לא שמעתי על יד מלאך בלתי היום ת, למה לא הגדת לי על ידיך וגם אנכי לא שמעתי על ידי מלאך י | 5 ויצב — וגו'] ויצב .. כבשות הצאן א[2], יצב.. כבשות הצאן לבדהן א[1], ויקח אברהם צאן ובקר ויתן לאבימלך ויצב . . את שבע וגו' ויאמר אבימלך לאברהם מה הנה וגו' ו, ויקח .. ובקר וג' (ובקר ויתן לאבימלך כ) ויצב .. שבע כבשות הצאן לבדהן ויאמר.. לאבר' (אל אברהם כ) מה הנה שבע כבשות הצאן האלה גכ, ויקח . . ובקר ויצב.. את שבע מה הנה שבע כבשות פ, ויקח.. ובקר ויתן לאבימלך ויאמר . . לאברהם מה.. שבע כבשות דת, כי את שבע כבשות תקח מידי י | אמר] אמ' ר' יהודה דסכנין בשם ר' לוי ~ כ | הקב"ה] ~ לאברהם י (שמואל) | אתה — דורות ל' א | נתתה] ות, נתת דפחגכים | לו] פחגכתימ, להם ו, ל' ד | כבשת] ו, כבשות דפגכתים, ל' ח |

וכו'. וכ"ה בערוך שם ר"ש בן יוחי מייתי לה מהכא והבאתם גזול את הפסח מה פסח מום שבגלוי אף גזלן וכו' ול"ג ואת החולה מה פסח וחולה וכו' וגי' נכונה היא, וכן בילק' שופטים מה פסח מום שבגלוי וכו' ובשכל טוב מה פסח שהוא בעל מום בגלוי וכו', והגי' את הפסח איתא גם במדרש דפ"ר ובילקוט בשני המקומות ובכ"י שציינתי, ובמקרא כתוב ו את הפסח ועי' בתנ"ך הוצ' גינצבורג: 1 ר' יוסי וכו'. הוא חברו של ר' יונה ואומר בשם ר' אבהו ור' חזקיה אומר בשם ר' אבהו שאמר בשם רשב"ל ועי' במכה"י נ"ט א' פ"א א' ק' ב' ובאגה"א ח"ב צד 89 וח"ג צד 288 וצד 690, ובילקוט שם ובשכל טוב הועתק ר' יוסי בשם ר' אבהו לפני (אומר לפני) תשעה וכו', וגם בדפוסי' קטעו שמות האומרים ועח"נ, ובירוש' סנהדרין פ"ח שם הי דינו גנב והי דינו גזלן א"ר הילא גנב בפני עדים גנב בפני הבעלים גזלן ר' זעירה בעי מעתה אפי' נתכוון לגזלה ולבעליה אין זה גוזלן והי דינו גוזלן וכו' ר' שמואל בר סוסרטי' בשם רבי אבהו עד שיגזלנו בפני עשר' בני אדם בגיין אב שבכולן ויגזול את החנית מיד המצרי ויהרגהו בחניתו ועי' גם פי"א שם, ובב"ק שם גזלן היכי דמי אמר ר' אבהו כגון בניהו בן יהוידע שנאמר ויגזל את החנית מיד וכו' ר' יוחנן אמר כגון בעלי שכם שנאמר וישימו לו בעלי שכם מארבים על ראשי ההרים ויגזלו וכו', ובפי' ב"ר כ"י מפרש לפני תשעה גנב לפני עשרה גזלן לא קתני תשעה דוקא ולא עשרה דוקא אלא אתא לאשמועינן אם לקח בפני יחיד גנב הוא ואם לקח בפני רבים גזלן הוא וכו' ועי"ע ביפ"ת: 4 וגם אתה וכו'. כן השלמתי הפסוק והוספתי הדרש על ידי מלאך ועח"נ, והדרש הובא גם בפי' ב"ר ומפרש שם שכן היו האבות רגילין לעשות שליחותן על ידי מלאך, ובלק"ט מפרש כפשוטו לא ידעתי מעצמי וגם אתה לא הגדת לי ע"י שליח, ורי"ג העיר במדרש ד' שאלוניקי נ"א לא הגדת לי על ידיך אנכי לא שמעתי על ידי מלאך וכן הוגה בא"א וכן הגי' בכי"ת, ובילקוט הגי' למה לא הגדת לי על ידיך וכו', ובתר"י א' מתורגם ואוף אנא לא שמענא מן חורנין וכו': 5 אתה נתתה לו שבע. רמז רמז לו הקב"ה שיהא נענש על שכרת ברית עם אבימלך וכדאיתא בסא"ר שם ישמר אדם דברים בלבו שלא יעשה שותפות עם הגוי ולא יכרת עמו ברית שכן מצאנו באברהם אבינו שעשה שותפות וסוף דברים שעשו (שכרת) עמו ברית שנאמר ויקח אברהם צאן ובקר וגו' אברהם כרת ברית עם אבימלך (וכשכרת עמו ברית) נתקבצו מלאכי השרת (מלאכי השרת לפני הקב"ה) אמרו לפניו רבון כל העולמים אדם יחיד שבחרתה לך משבעים לשונות כרת ברית עם אומות העולם וכו' ועיי"ש, ובד' ווילנא הוסיפו ד' פעמים אתה נתת וכו' כבשות בלי רצוני וכן הגיה רש"ב בילק' מכירי תהלים ע"ח סי' ע"ד ועי' גם שם צ"ו סי' א', ובמדרש שמואל נסדר המאמר לפ' ויהי ארון ה' בשדה פלשתים שבעה חדשים (ש"א ו' א'), ולפנינו הגי' שם כתיב כי את שבע כבשות וגו' אמר לו הקב"ה אתה נתת לו שבע כבשות חייך שאני משהה וכו' דבר אחר אתה נתת לו וכו' חייך שבניו הורגים שבעה צדיקים מבניך אלו הן שמשון חפני ופנחס שאול וכו' דבר אחר אתה נתת לו וכו' חייך שבניו מחריבין שבע משכנות מבניך אלו הן אהל מועד וגלגל ונוב וכו' ובית העולמים תריין דבר אחר אתה נתת לו וכו' חייך שארוני מחזר בשדה פלשתים שבעה חדשים הה"ד ויהי ארון ה' בשדה פלשתים שבעה חדשים, ובפי' רשב"ם בראשית כ"ב א' הועתק ממ"ש ויהי ארון וכו' כת' את שבע כבשות תקח מידי אמר לו הק' אתה נתתה לו שבע כבשות חייך שבניו עושים שבע מלחמות עם בניך ונוצחין אותן ד"א חייך שבניו הורגים וכו' ואילו הן שמשון חפני וגו' ושאול ושלשה בניו ד"א חייך שבניו מחריבים שבע משכנות ואלו הן אהל מועד וכו' ד"א שארון מחזיר (שארוני מחזר) בשדה פלשתים שבעה חדשים, ובכי"כ הגי' גם כאן חייך שבניך עושין עמם שבע מלחמות וכו' וכן הועתק במדרש אגדה הוצ' רש"ב חייך שבניו עושים מלחמה עם בניך ונוצחים, ובפסיקתא שם ליתא השיטה הראשונה א"ל הקב"ה וכו' חייך שאני וכו' (וכן ל"ג בכי"א א' וב'), ובסדר אחר המאמרים שם ויצב אברהם את שבע כבשות הצאן לבדהן ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי א"ל הקב"ה אתה נתת לו שבע כבשות חייך שארון עושה אצלו שבעה חדשים הה"ד ויתן לשבי עוזו זה ארון הברית שנא' ויהי ארון ה' בשדה פלשתים שבעה חדשים ותפארתו ביד צר אלו בגדי כהונה גדולה כמד"א ועשית בגדי קדש לאהרן

ישאני משהא בשמחת בנין שבעה דורות. אתה נתתה לו שבע כבשת כנגדן בניו הורגים מבניך שבעה צדיקים ואילו הן שמשון חפני ופינחס ושאול ושלשת בניו. אתה נתתה לו שבע כבשות כנגדן מחריבין מבניך ז' משכנות אהל מועד וגלגל נב וגבעון ושילה ובית העולמים תריין. את נתתה לו ז' כבשת וארוני עושה ז' חדשים בשדה פלשתים. ר' ירמיה בשם ר' שמואל בר רב יצחק אילו תרנגלתו של אחד מכם אבדה לא היה מחזר כמה פתחים להביאה וארוני בשדה פלשתים ז' חדשים ואינכם...

3 פסי' בסיקתא פר"ז (ק"ל א'), איכה רבתי פ"ב פי' נכה חנכה (ס' ג'): 4 ילק' מכירי שם ל"ו סי' ח', מדרש שמואל שם פר' ג': 6 ילק' שמואל שם:

1 * משהא דפבי'] משהת נתי (שם), משהו ל | משמחת י | * שבעה דפחנכתי] ז' מ, שבע ל | אתה] ד"א ~ כמ | נתתה] ת, נתת דפחא'גבים (וכן בסמוך) | לו ל' א' | כבשת] כבשות דפאגבתים, ל' ח (וכן בסמוך) | כנגדן בניו] פ, כנגד הן בניו ג, כנגד כן בניו חי (שם), כנגד כן י, חייך כנגד כן דת, חייך שהם א'מ. . שהן א', חייך שבניך עושין עמם שבע מלחמות ונוצחין אותן ד"א אתה נתת לו שבע כבשות כנגד כן בניו כ | מבניך ז' י, שבעה (ד' א') מבניך א | 2 צדיקים ל' אמ | ואילו הן] אלו הן י (שם), ל' אמ | שמשון] עלי מ | חפני] אימ, וחפני דפהגבת | שאול מ | ושלשת] פחאגבימ, ושלשת ת, וג' ד | אתה] ד"א ~ אמ | ז' י, אלו שבע א' | כנגדן] כנגד כן בניו דתי (שם), חייך כנגדן (כנגד כן גב) בניו פגב, חייך כנגד כן י, חייך שהם א'מ. . שהן א' | 3 לבניך פא'מ | ז'] א'מ, שבעה א'תי, שבע דפגבי (שם), משכנות] אמ, ~ ואילו הן פג, ואלו הן דבתי | אהל] פאגבתי, אוהל דמ | נוב די, ונוב פאגבתי (שם) מ | עולמים פהאבתים | תריין] תרין דבת, שנים פחגי, תרתין אמ, ל' י (שם) | ד"א אתה אבמ | נתתה] ות, נתת דפהאגבים | להם ו | ז'] י, שבע דפוחאגבתי (שם) מ | 4 כבשת] ו, כבשות דפאבתים, ל' ח | ארוני] כנגד כן ~ דוהגבתי, חייך ~ פ, חייך שארוני מ, חייך כנגדן ארוני א | עושה] חוזר | ז' — פלשתים] בשדה פלשתים שבעה חדשים פג, בשדה פלשתי' חד' ו, בשדה פלשתים שבעת (ז' אמ) חדשים התיד ויתן לשבי עוזו זה ארון ברית וכתי' ויהי (הה"ד . . תברית וכתי' ויהי א', ד"א . . עוז . . הברית וכתי' ויהי א', הה"ד . . עוז . . הברית וכתיב ויהי מ, הה"ד . . עווז . . הברית ויהי כ, ההיד . . עזו וכת' ויהי ת) ארון י"י בשדה (במחנה א') פלשתים שבעת (ז' א'מ) חדשים ותפארתו ביד צר אלו בגדי כהונה (כהונת גדולה כ) כמ' דאת אמ' ועשית בגדי קדש לאהרן וגו' (כד"א ועשית בגדי קדש לאהרן אחיך לכבוד א'מ, תכמא דתימא ועשית . . לכבוד כ, דכת' ועשית . . לכבוד ת, כד"א לכבוד א') ולתפארת דאבתמ | יצחק] וגב, ~ אמר פאמ, בשם ר' אבא למה (אמ' למה ת) לקו אנשי בית שמש על ידי שהיו מליזין (מליזים ת) בארון דת | אילו (אלו א'בת)] פוא'ג, אמר הקב"ה ~ א'בם, אמר להם הקב"ה ~ דת, | תרנגולתו פואמ | 6 לא — מחזר] וגב, לא. . מחזיר פ, היה מחזר עליה ד, היה. . אחריה ת, הייתם מחזירים א'מ, הייתם מחזירין א' | להביאה] להחזירה א'מ | ז' חדשים] ת, שבעה חדשים דוגב, ל' פאמ | ואין אתם |

אחיך לכבוד ולתפארת ר' יהושע דסכנין בש"ר לוי א"ל הקב"ה אתה נתת לו וכו' חייך שהן עתידין להרוג מבניך ז' צדיקים ואלו הן שאול ושלשת בניו ועלי וחפני ופנחס ואית דאמרי שמשון ולא עלי ר' יהושע דסכנין בש"ר לוי א"ל הקב"ה אתה נתת לו וכו' חייך שהם עתידין להחריב מבניך שבע עולמות ואלו הן אהל מועד וגלגל ושילה ונוב וגבעון ובית עולמים שנים (ועי' גם במדרש הגדול), ובכי"ב הגי' ג"כ בראש השיטה הראשונה אמ' ר' יהודה (וצ"ל יהושע) דסכנין בשם ר' לוי אמ' לו הקב"ה אתה נתת לו וכו' חייך שאני משהא וכו', ומסגנון הפסיקתא נוכח בדפוסי' ובכ"י שציינתי הה"ד ויתן לשבי עוזו זה ארון הברית (ברית) וכו' ותפארתו ביד צר אלו בגדי כהונה (ובכי"כ כהונה גדולה) וכו' ועי' מגילה י"ב א' שמו"ר פ"ט סי' ז' מדרש תהלים ע"ח סי' י"ח, והוספה זו ליתא גם בכי"פ וכי"ו וכי"ג ובמדרש שמואל (ובכי"ו קיטע אמ' לו הקב"ה אתה נתתה להם שבע כבשות חייך גרש בשלח ויהי ארון י"י בש' פל' וגו' אתה נתת להם שבע כבשת כנגד כן ארוני החזר בשדה פלשת' חד' ר' ירמיה וכו', וכוון לפסיקתא פ' ויהי בשלח ועי' במ"י לעיל צד 576), ובכי"ל נשתבש שאני משהו והגהתי משהא וכן לעיל צד 101 ושהא, וטעם אני משהא בשמחת בניך שבעה דורות שיוצאי מצרים היה הדור השביעי לאברהם ועי' במ"י לעיל צד 578 בד"ה אויבי וכו', ובתוך שבעה צדיקים שיהיו הפלשתים הורגים מבניו של אברהם נמנו גם חפני ופינחס כדאיתא בשבת נ"ה ב' ויומא ט' א' כל האומר בני עלי חטאו אינו אלא טועה וכו', ובסדר נכון השמות גם בדפ"ר וד"ו שמשון וחפני ופינחס, ובדפוסים אחרים הקדימו חפני פנחס ושמשון, וכסגנון הפסיקתא הגי' בילק' מכירי תהלים ע"ח סי' ע"ד עלי חפני ופנחס, ויהיה טעם זו הגי' שעלי נפל ומת כששמע את קול הצעקה והמבשר אמר לו גם ישראל לפני פלשתים וכו' וארון האלהים נלקחה, ובגי' הכי"ל מסדר הפסיקתא ואית דאמרי שמשון וכו', וענין ז' משכנות מפרש ביפ"ת אהל מועד המשכן שהיה במדבר מ' שנה וכשעברו את הירדן הוקבע בגלגל י"ד שנה של כבוש וחלוק ואחר שחלקו הארץ קבעוהו בשילה בשעת ע"י ירקת הארון הרבה שילה ובאו לנוב וכשחרבה נוב בימי שאול באו לגבעון עד שבנה שלמה בית המקדש וכו' ובית המקדש נקרא בית עולמים שקדושתו קדושת עולם ובית העולמים תרין היינו מקדש ראשון ומקדש שני, ועי' גי' הדפוסי' הקשה מאי בניו מחריבין מבניך ז' משכנות דאפילו תימא שכשחרב שילה ע"י פלשתים כשנלקח הארון מ"מ אהל מועד וגלגל לא היה בו חרבן אלא שהעתיקוהו ממקום למקום וכן גבעון לא נחרב אלא כשנבנה שלמה בה"מ נגנז המשכן ונוב נמי לא חרב ע"י פלשתים אלא ע"י שאול שהרג את נוב עיר הכהנים ומקדש ראשון נחרב ע"י כשדים ומקדש שני ע"י רומיים וכו' ועיי"ש, ולפנינו הגי' רק כנגדן מחריבין, וכן ל"ג בניו בכי"א וכי"ב ומחריבין נמי לאו דוקא אלא נוב ושילה ובית העולמים תרין יחרבו והשאר יבטלו ועי' גם בבי' מהרז"ו. וארוני עושה. שוהה וכן לעיל צד 564 ולא עשו ועי' במ"י שם: אילו תרנגלתו וכו'. אמר הקב"ה אילו וכו' לא היה מחזר וכו' להביאה בתמיה וארוני וכו' ועת"ג ובמ"י לעיל צד 580 בד"ה א"ר תחליפא וכו', בדרש שמואל א"ר ירמיה בשם ר' שמואל ב"ר יצחק אמר הקב"ה אילו תרנגולת וכו' נאבדה היה מחזיר כמה וכו' וארוני וכו' ושם בשכבר אני אהוש בדבר הה"ד וישרנה הפרות, ובשכל טוב ר' ירמיה בשם וכו' בר נחמני אומר אמר הקב"ה אילו תרנגולת של אחד מכם אבדה היה מחזר עליה וכו', ובמדרש שמואל שם הגי' אמר ר' שמואל

משגיחים, אני בעצמי אשגיח עליו הושיעה לו ימינו וזרוע קדשו (תהלים צח א) **ההיד וישרנה הפרות בדרך** (ש"א ו יב) **מהלכות בישרות הפכו פניהם כלפי ארון ואמרו שירה, אי זו שירה אמרו, ר' מאיר אמר שירת הים אמרו, נאמר כאן הלכו הלוך וגעה** (שם שם) **ונאמר להלן כי גאה גאה** (שמות טו א)**, ר' יוחנן שירו לייי שיר חדש** (תהלים צח א)**, ר' לעזר אמר הודו לייי קראו בשמו, רבנין אמ' ייי מלך תגל הארץ** (שם צז א)**, ר' ירמיה אמר תלת שירו לייי שיר חדש, שירו לייי כל הארץ** (שם צו א)**, ייי מלך ירגזו עמים** (שם צט א)**, תני אליהו רומי רומי**

1 עבודה זרה כ"ד ב', תנחומא ויקהל סי' ז': 6 סדר אליהו רבה פי"א (לד 58):

1 משגיחין ם, משגיחים עליו ו ב, משגיחין עליו פאגי, משגיחים (משגיחין ת) כו דת | אני (ואני י)] ואנכים, אם אין [אתם] משגיחין ~ פ, אם אין אתם משגיחים עליו ~ ד | בעצמי ל' | משגיח פואנכים | ווישרנה ום | 2 שהיו מהלכין י | והפכו פ | פניהן א¹ג | שירה] פואנכים, ~ והינו דכתי' (והיינו דכת' ת) וישרנה אמרו שירה נאה דת | * אי זו דין] איזו פו, אי זו היא ל, ואי זו א¹כ, ואיזו א²ג, איזה ת, ואיזה ם | 3 אומר דפונכתים | כן ו | הלך פא¹ג | וגעה] אנכי, וגעו דפת, וגאו ום | כי] שירו לייי ~ וגבי | 4 שירו] מזמורא יתמא ~ פ | חדש] ~ כי נפלא' עש' הוש' לו ימ' וז' קד' ל° | לעזר ו, אלעזר דפא²גכתימ, אליעזר א¹ | אומר א¹גכת | 5 ירמיה] פ, ~ בשם ר' שמואל כ, בשם ר' שמואל בר רב (בר ר' ד) יצחק דואגתים | 6 תני] ~ דבי ם | * רומי רומי וא¹ער¹] דומי דומי ל, רומי ד, רוני רוני פגב, רוני ע°, רני רני א²תר²ים |

בר רב יצחק אמר להם הקב"ה לישראל אילו תרנגלתו של אחד מכם אבדה לא היה מחזר אחרי כמה מבואות עד שהיה מביאה וארוני מחזר בשדה פלשתים ואין אתם מקפידין עליו אף הוא הושיעה וכו', ובדפוסי' וכי"ת הגי' ר' ירמיה בשם ר' שמואל וכו' בשם ר' אבא ונוסף שם למה לקו אנשי בית שמש וכו' וכן הוגה בשיבוש בילק' מכירי שם ועי' סוטה ל"ח א' ובמ"ר פ"ה סי' ט' וסא"ר פי"א, והגי' מחזר איתא גם בדפ"ר וד"ו ובבי"ו וכי"ג וכי"כ וכי"ת: 2 מהלכות בישרות. במדת ישרות הפכו פניהם כלפי ארון ואמרו שירה ועי' בעמת"ל ע' ישרות, ומלת וישרנה אנדרוגינוס כמו ויחמנה (בראשית ל' ל"ח וע"ש במ"ש) יעמדנה (דניאל ח' כ"ב), ודרשו וישרנה לשון ישרות ולשון שירה, ובע"ז שם וישרנה הפרות וכו' מאי וישרנה א"ר יוחנן משום ר"מ שאמרו שירה ורב זוטרא בר טוביה אמר רב שישרו פניהם כנגד ארון ואמרו שירה (ובד"ס שם הגי' ורב אמר שעקמו פניהם כלפי ארון ואמרו וכו' ועי' גם בפי' רבינו חננאל), ובתנחומא שם שבשעה ששבו פלשתים את הארון ובקשו להחזירו מיד הביאו את הפרות וקשרו אותן כמנהג אחוריהן לארון וידעו והבינו הפרות מיד מה היה נתון עליהם ועקמו פניהם כלפי הארון והיו מנהיגין את הארון לפניהם שנאמר וישרנה הפרות בדרך מהו וישרנה הפרות שפתחו פיהן ואמרו שירה, ובמדרש שמואל שם וישרנה הפרות שרן ואזלן מהלכין ביופי היו הופכות פניהם כלפי שטה ואומרות שירה, ובדפוסי' וכי"ת נוסף כאן פירוש והיינו דכתי' (והיינו דכת') וישרנה אמרו שירה נאה (ובד' קראקא א' ובדפוסים אחרים אמרו שירה בפה): אי זו שירה וכו'. בע"ז שם ומאי שירה אמרו א"ר יוחנן משום ר"מ אז ישיר משה ובני ישראל ור' יוחנן דידיה אמר ואמרתם ביום ההוא הודו לה' קראו בשמו (ישעיה י"ב ד') ור"ש בן לקיש אמר מזמורא דיתמא מזמור שירו לה' שיר חדש כי נפלאות עשה הושיעה לו ימינו וזרוע קדשו (תהלים צ"ח א') ר' אלעזר אמר ה' מלך ירגזו עמים ר' שמואל בר נחמני אמר ה' מלך גאות לבש, ובכי"פ הגי' כאן בדברי ר' יוחנן מזמורא יתמא שירו לי"י שיר חדש והוא מזמור צ"ח ועי' בתוס' ע"ז שם בד"ה מזמורא וכו' וכן נוסף בכי"ל ביני שיטי כי נפלא' עש' הוש' לו ימ' וז' קד', ובדברי ר' ירמיה גר' ג"כ שירו לי"י שיר חדש הוא מזמור זה ושירו לי"י כל הארץ הוא מזמור צ"ו המתחיל שירו לי"י שיר חדש שירו לי"י כל הארץ, ור' לעזר שאמר הודו וכו' כוון לישעיה שם ואמרתם וכו' הודו וכו' או לתהלים מזמור ק"ה, ובמדרש שמואל שם הגי' אי זו שירה אמרו ר' מאיר אומר שירת הים אמרו וכו' הה"ד וכו' וגעו וכו' ר' יוחנן אמר שירו לה' שיר חדש ר' שמעון בן לקיש אמר הודו לה' קראו בשמו ר' אלעזר אמר ה' מלך ירגזו עמים ורבנין אמרין ה' מלך תגל הארץ ועי' בד"ס ועי"ע בפירוש המיוחס לרש"י ז"ל לדה"א ט"ז ל"ה: 6 רומי וכו'. בכי"ל נשתבש דומי דומי הושיטה והגהתי ועח"נ, וסגנון כל המאמר בלשון מליצה נאה לשירה ונכפל בו רומי רומי וכו' התנופפי התנופפי וכו', ורומי ציווי מן רום כמו קומי והתנופפי מן נוף, ובל"מ ינופף ידו, ושיטה הוא הארון וכדמפרש בפי' ב"ר כי"ט רומי רומי השטה כנגד הארון נאמר שהוא עשוי מעצי שטים, ובערוך ע' רם הועתק מע"ז שם ומב"ר כאן ומפרש רומי רומי (כ"ה בשלשה כ"י, ובשדפ"ע רומי) השיטה התנופפי ברוב הדריך פי' זה ארון שהיה מעצי שטים רומי לשון הגבהה התנופפי לשון הגבהה ס"א רוני לשון רנה המחושקה ברקמי זהב שהיתה מצופה בציורין של זהב כענין וחשק אותם (שמות ל"ח כ"ח) בדביר ארמון בהיכל ועי' גם בערוך ע' רקם (ובע' דביר הועתק מע"ז בדביר וארמון) וסוף המאמר לא הועתק שם, וקשה המליצה המעולפת מבין וכו' ונר' פירושו המכוסה בין שני הכרובים ועי' בעמת"ל ע' עלף א' וכן מעם מעלפת ספירים (שה"ש ה' י"ד), ובפיר"שי שם מפרש מקושטת ומתוקנת בספירים לשון ותתעלף (בראשית ל"ח י"ד) דמתרגמינן ואיתקנת וכן פי' ביפ"ת כאן מקושטת ומתוקנת מלשון ותתעלף דמתרגמינן וכו' וענינו שארון היה מתוקן ויפה בין שני הכרובים ועי' בח"נ הגי' המפוארת והגי' מחופפת וצ"ע, ובמדרש שמואל שהעתיק מב"ר לשון המאמר בהוצ' רש"ב תאני אליהו רומי רומי (ובמ"ש כ"י פארמא הגי' רוני רוני) השיטה התנופפו התנופפו (וצ"ל התנופפי התנופפי) ברוב הדריך המחושקה ברומי (וצ"ל ברקמי) זהב המהוללה בדביר וארמון המפוארה בשני כרובים (והגי' ברביד איתא גם כאן בכ"י שציינתי ובדפ"ר וד"ו ודפוסים אחרים, ובד' ווילנא הוגה בדביר), ובסא"ר הוצ' רמא"ש איתא וכשהן מהלכין בדרך נשאו פרות השירה בקולן וכך אמרו רוני רוני השיטה התנופפי ברוב הדרייך המהושקה וכו' המהוללה בדביר ארמון המאופדת בין שני הכרובים שנאמר וישרנה וכו', ושם בד"ו הגי' רני רני וכו' התנופפי התנופפי ברוב הדרך וכו' המהולל בדביר וארמון שנאמר וכו' ושם ליתא המאופדת וכו' (ובילק' שמואל ר' ק"ג הועתק המאמר רני וכו' בתוך המאמרים שהועתקו שם מב"ר כאן ובתחילת המאמרים נסמן בילקוט דפ"ר בגוף הספר הציון ב"ר ולפני המאמר וישרנה הפרות בדרך שהיו מהלכין בישרות וכו' הציון ב"ר וס' אין מעמידין ולפני המאמר רני וכו' הציון תאנא דבי אליהו, ונ"ל שכוונת הציון לרמז גם על תאנא דבי וכו', ובהמשך רמז ק"ג שם הועתק בקיצור מאמר ארוך בציון תנא דבי אליהו ועי' בס"ר צד 57 עד צד 59, ובאותו הענין לא הועתק עוד הפעם רני וכו' שהועתק כבר מב"ר כמו שמוכח מהלשון שם המעולפת מבין שני

השיטה התנופפי ברוב הרריך המחושקה בריקמי זהב המהוללה ברביר ארמון המעולפת מבין שני הכרובים. אמר ר' שמואל בר רב יצחק כמה ינע בו בן עמרם עד שלא לימד שירה ללוים, אתם אומרות שירה מאיליכן, יישר חיליכן:

ה ל) ויאמר כי את שבע כבשת וגו' רבנין אמ' רועי אבימלך היו מדיינין עם רועי אברהם, אילו אמרו שלנו היא הבאר [ואילו אמרו שלנו היא הבאר]. אמרו להם רועי אברהם כל מי שהמים רואין את צאנו ועולים שלו היא הבאר. כיון שראו המים צאנו שלאבינו אברהם מיד עלו, אמר לו

4 ילקוט כ' נ"ס : 6 לקמן פ"ס :

1 * השיטה פ׳א׳גבערי׳] הוסיפה ל׳. השטה דא׳תרי׳מ | התנופפי התנופפי] א׳גב התנופפי דוא׳תעים. התנופפו פ | ברוב א׳ב | הרריך פונעם. הדרך דאבתי | המחושקה נ | ברביר] א׳גבתעים. ברביר דפוא׳ | וארמון ני, ארמון וארגמן כ, וארמון וארגמן מ, ארגמן וארגמן א׳ | המעולפת] המפוארת א׳מ, מחופפת א׳, המתופרת כ | בין אם | 2 בר רב יצחק] בר רב נחמן כ, בר נחמן דפותם, בר נחמ׳ נ, בר נחמני א׳י, ל׳ א׳ | כמה ל׳ ו | ינע] שים, ינע דונ, ~ יגיעות ~ פכת | בו ל׳ פואנכשים | ** בן] ל׳ ל | שלא לימד] ו, שלימד דנ, שילמד פאשי׳ם, שילמד כ | שירה] תורת נת | ללוים] ללויים א׳ם, ל׳ ש | 8 אתם] ו, ואתם דאנבתי, ואתן מ, ואותן פ | אומרות] פוא׳נים, אומרין ת, אומרי׳ א׳כ, אומרים (אומרי׳ ד׳) אומרות ד | מאיליכן] פא׳נכ, מאליכן מ, מאיליכם ו, מאליכם י, מאיליהם ד, מאליתן א׳ת | איישר] אישר פו, ל׳ א | חיליכן] ים, הילכן כ, חיילכן ו, חיליכם ת, חילכם דנ, ויפרנה הפרות חילוכן א, חיליכון דכת׳ ויפרנת פ | 4 כבשות וגו׳ ד, כבשת ו, כבשות א׳נכת...תקח מידי א׳,..תקח מידי וגו ח | רבנין ורבי יצחק בן תקורת רבנ׳ נ, רבנין ור׳ . . בן חקולא (חקלאה א׳) רבנין א, רבנין ור׳ . . בן הלולא רבנין פ, רבנן ור׳ . . בן הקורה (בן חקורת ד׳, בר תקולה כ) ורבנן דכת, רבנן ור׳ יצחק רבנן ו | רועי] תי, רועיו של דפוהאב | אבימלך] פוהאגבי, אברהם דת מריבין א׳ | * רועי פואבי] רעי ל, רועיו של דחת | אברהם] פוהאגבי, אבימלך דת | 5 * אילו פינ] אלו לחאבי, רועי אברהם דת | אמרו] וחגבי, אומ פ אומרין דא׳, אומרים א׳, היו אומרין ת | שלנו היא] פוהא׳גב, שלנו הוא א׳, שלנו י, לנו דת | * ואילו — הבאר ונ] ואלו אומרי׳ (אומרין א׳) שלנו היא (הוא א׳) הבאר א, ואילו אומ׳ שלנו היא פ, ואלו אמרו שלנו הבאר י, ואלו אומרים (אומרי׳ ד׳, אומרין ת) לנו הבאר דת, ל׳ לחכ | להם ל׳ י | רועיו של ח | 6 רואין את צאנו ועולי׳ י׳, רואים (רואין אנר׳) את..ועולין פהאגר׳, רואים צאנו ועולים וכ, עולים (עולים לקראתו ת) להשקות את צאנו דת | הוא פא׳כ | הבאר ל׳ י | כיון] וכיון דפוהאגבת | * אבינו אברהם נ] אבינו ל, אברהם אבינו דוחת, אברהם פאבי | לית א׳ |

הכרובים), ובע"ז שם ג׳ אחרי המאמרים שהעתקתי ר׳ יצחק נפחא אמר רוני רוני השיטה התנופפי ברוב הדרך המחושקת בריקמי זהב המהוללה בדביר ארמון ומפוארה בעדי עדיים רב אשי מתני לה דר׳ יצחק אהא ויהי בנסוע הארון ויאמר משה קומה ה׳ ישראל מאי אמרו אמר ר׳ יצחק רוני רוני השיטה, ובפי׳ ר״ח גורס ומפרש רומי רומי שיטה הארון שהוא עצי שטים התנופפי ברוב וכו׳ המחושקה וכו׳ המהוללה בדביר וארמון כי הארון היה נתון בדביר שבארמון וכו׳ וישראל מאי אמור אמר ר׳ יצחק נפחא רומי רומי שיטה וכו׳, ול"נ שם ומפוארה בעדי עדיים, וכ"ה בס"ס כי"מ בדביר וארמון וליתא גם שם ובע"ז ד׳ פיזרו ומפוארה וכו׳ והוסיפוהו בד"ו מרש"י, ובכי"מ הגי׳ התנופפי התנופפי, והגי׳ המחושקה איתא גם בד׳ פיזרו ועי׳ בד"ס, וברש"י שם מפרש השיטה ארון עצי שטים התנופפי התרוממי המחושקת קשורה כמו וחשוקיהם כסף בריקמי זהב מצופה זהב טהור מבית ומחוץ המהוללה בדביר ארמון שבו"ת של משה בתוכו וארון מהולל ומפואר במה שבתוכו בעדי עדיים ואין לך עדי גדול מזה דביר הוא כפר בלשון פרסי, ומפרש כן עפ"י מאמרם שם כמאן קרו פרסאי לספרא דביר כהכא ושם דביר לפנים קרית ספר (שופטים א׳ י"א) ובירוש׳ שקלים פ"ו מ"ט ג׳ תני ר׳ יודה בן לקיש אמר שני ארונות היו מהלכין עם ישראל במדבר אחד שהיתה התורה נתונה בתוכו ואחד שהיו שברי הלוחות נתונין בתוכו וכו׳ ורבנן אמרי ארון אחד היה ופעם אחת יצא בימי עלי ונשבה וכו׳ ועי׳ ביפ"ת, ומהוור פי׳ ר"ח ואחריו נגרר גם בעל הערוך ע׳ רם, ומהוייקת הגי׳ בדביר ארמון כלו׳ בדביר של ארמון ודביר הוא קדש קדשים ומקדש יכונה ארמון וכן מתורגם וארמון על משפטו ישב (ירמיה ל׳ י"ח) ובית מקדשא, והמליצה רומי וכו׳ היא מרגניתא דלית בה טימי מסדר אליהו הקדום שהיה מפורסם כבר בימי האמוראים ואמרו עליו בכתובות ק"ו א׳ רב ענן הוה רגיל אליהו דאתי גביה דהוה מתני ליה סדר דאליהו וכו׳ ויתיב קמיה עד דאפיק ליה סידריה והיינו דאמרי סדר דאליהו רבה סדר אליהו זוטא, וברש"י ותוס׳ שם הגי׳ סדר אליהו רבה וכו׳ ועיי"ש ובערוך ע׳ סדר ב׳ ושם כתב ודאמרי בגמרא תנא דבי אליהו כולהון בגווייהו, ומסדר הב"ר העתיק המאמר משם בלשון תני אליהו, וגם ר׳ יצחק נפחא בעל המאמר בע"ז שם לקחו בלי ספק ג"כ מסדר אליהו, ועליו נוסד המדרש המאוחר שלפנינו בד"ו שנ"ח ובהוצ׳ רמא"ש שנדפסו עפ"י כ"י שונים ובמאמרים רבים וארובים שהועתקו בילקוט בשם תנא דבי אליהו (והמדרש הנודע לכל בשם תדב"א מכיל הנוסחא החדשה שעשה לו בעל זקוקין דנורא והדפיסה עם הנוסחא הישנה בהוצ׳ פראג ת"ו), וזרה שיטת רמא"ש בקדמות הסדר אליהו שלפנינו ועי׳ מ"ש במ"ח חלק מ"ד צד 380 וצד 550 וחלק מ"ז צד 70 ועיי"ע בהדו"ד ה"ג צד 288 : 2 עד שלא וכו׳. וכן סגנון הלשון לעיל צד 135 קודם עד שלא וכו׳ ועי׳ גם במ"י לעיל צד 582, ומ"ש שירה ללוים קשה שלא נמצא זה בכתוב שלימד משה שירה ללוים ועי׳ ביפ"ת ובחי׳ הרד"ל ושם צדד להגיה שירה לישראל. ובפי׳ השני בפי׳ ב"ר הנדפס כמה יגע בן עמרם עד שלמד שירה ואת׳ אומרים מעצמיכ׳ ובו׳ ול"ג ללוים, ובכי"ג וכי"ב הגי׳ עד שלימד (שילמד) תורה ללוים וצ"ע, ובמדרש שמואל שם אמר ר׳ שמואל (ובכ"י שם ר׳ שמואל בר נחמן) כמה יגע בן עמרם עד שלא למד ללוים שירה ואתם אומרות שירה מעצמכן יישר חיליכם, ובדפ"ר וד"ו וכי"ג הגי׳ כמה יגע יגע ועי׳ במ"נ לעיל צד 85 וצד 103, ובסיום יישר חיליכן לשון נופל על לשון ויפרנה וכו׳. וכן באיכ"ר פ׳ רבתי בגוים יישר חילך, ומורגל בסגנון הבבלי יישר כוחך ועי׳ בערוך השל׳ ע׳ איש ועי׳ חילא: 4 מדיינין. מריבין ועי׳ בפירש"י עה"ת ולעיל צד 22 ובח"נ צד 213: 6 רואין וכו׳. וכ"ה בפי׳ ב"ר כי"מ ומפרש רואין את צאנו ועולין המים כנגד צאנו:

חקביה סימן לבניך שתהא הבאר עולה להן ההיד עלי באר ענו לה (במדבר כא יז), אמר ר' יצחק בר חקורה עוד מן אתרה לית היא חסרה בעבור היתה לי לעדה אין כת' אלא תהיה לי לעדה:

לג) ויטע אשל וגו' ר' יודה אמר אשל פרדס שאל מה תשאל תאנים וענבים ורימונים, ר' נחמיה א' אשל פונדוק שאל מה תשאל קופד חמר ביעין, ר' עזריה בשם ר' יודה אשל סנהדרין היך דאת אמר ושאול יושב בגבעה תחת האשל ברמה (ש"א כב ו), על דעתיה דר' נחמיה

3 ילקוט שם, סוטה י' א', פדר"א כו"א פ"ו, מדרש תהלים ל"ז סי' א' קי' סי' א':

1 סימן — לחן] אתה (את פגכ) סימן לבניך מה את כיון (מה אתה כיון וא, כיון ג) שראו המים את צאנך מיד עלו אף בניך כיון שהבאר רואה (שרואה הבאר א[2]) אותן (אותם פא[1]) מיד יהא (מיד תהא ד[1]וחג, מיד היא ת, מיד פאכ) עולה דפוהאגכת, אתה סימן.. מה אתה כיון שראו המים צאנך.. שהבאר רואה אותן מיד תהא עולה מאליה י | עלי — לה] אז ישיר ישראל את השירה הזאת עלי.. לת א'כת, אז.. הזאת עלי באר פ, אז.. ישראל עלי באר י, אז.. השירה הזאת וגו' דן, אז.. ישר' וג' ג | אמר] ואגכי, אמר לו דת, ל' פ | 2 בר חקורה] בר (בן א[2]) חקולה וא[2], בן חקולא א[1], בן חקירת ג, בן הקורה ת, בן הקורא כ, בן הקולא אומ' פ | אתריה פ, אתרא א[1]גכרי[1] | חסרה] פאגכ, חסרא ת, חסירה ד[1]ור[2], חסירא דר[1] | לעדה ל' י | אין כתיב (כת' ו) כן ד[1]ו, אין כתיב (כת' פגכת) כאן דפאגכתי | תהיה] פא[1]גכ, בעבור תהיה דוא[2]תי | לי לעדה ל' פ | 3 וגו'] בבאר שבע חגת, בבאר שבע וגו' ד, ל' פואכע | ר' יודה] ר' יהודה פ, ר' יודן ע, ר' יהודה ור' נחמיה ר' יהודה דת, ר'.. ור' נחמיה (נחמיא א[2]) ורבנין (ורבנן א[2]כ, ורבנ' ג) ר' יהודה אגכ, ר'.. ור' נחמיה ורבנן ו | אומר פחאתי | אשל ל' חע | תאנים ענבים תאנים י,.. תאינים חג | ורימונין ג, רמונים י | 4 נחמיא א[2] | אמר דואגעי, אומר כת | אשל ל' א[1]ע | פונדוק] ג. פונדק חאכתערי, פונדיק ד | שאל] א"ל ~ י[1] | קופד] וחגע, קופר אכרי, עיגולא קופד ד, .. קופר ת | בעין כרי[1], ובעין ח | ר' עוריה בשם ר' יהודה ע, ר' עזריה (זעירה י) בשם ר' יתודת (יודה ו) בר' (בר א[1]י, בי"ר ת) סימון דוא[1]גכתי, רבנין א[2]. רבנן ח | סנהדרין] זה ~ א[1]גי. זו ~ ת, אלו ~ א[2] | 5 האשל] אגכעי, אשל דת | ועל דעת ר' ח | נחמיא א[2] |

1 סימן לבניך וכו'. כאן הלשון קצר בכי"ל, ובסגנון המאמר בשאר הספרים איתא לקמן פ"ס גם בכי"ל בדרש ותרד העינה כל הנשים יורדות וממלאות וכו' וזו כיון שראו אותה המים מיד עלו אמר לה הקב"ה את סימנת סימן לבנייך מה את כיון שראו אותך מים מיד עלו אף בנייך וכו' ועי' לעיל צד 482 את סימן לבניך שאתה וכו': 2 בר חקורה. וכ"ה ר"י בר (בן) חקורה בדפ"ר ב' פעמים (ונשתבש חקירה הקורה הקורא), ובכי"ו וכי"א א' וב' וכי"כ הגי' בר (בן) חקולה (חקולא, ונשתבש חקלאה הקולא), וזה האמורא שהיה בן דורו של יהושע בן לוי נזכר במדרש רק כאן, ומאמרים של ר' יצחק בר (בן) תקולא בירושלמי עי' במבה"י ק"ז א', ובפסחים קי"ג ב' הכלל הוא ר' יצחק בן טבלא (בר טבלאי הוא ר"י נפחא) הוא ר"י בן חקלא (תקולא) הוא ר"י בן אלעא (אלעזר) הוא ר"י בן אחא דשמעתא הוא ר"י בן פנחס דאגדתא וכו' ועי' בד"ס ובאגה"א ח"ב צד 206: מן אתרה וכו'. וכן סגנון הלשון בירוש' שבת פ"ז ט' ב' מן אתרה לא חסרה כלום, ובתנחומא כ"ב ותנחומא נשא סי' כ"ה דבר תורה הוא ואפי' ממקומה אינה חסרה כלום, ובפי' ב"ר כי"ט וכי"א מפרש עלי באר ענו לה כמו שעשית בימי אברהם מן אתרא (אתרה) לית וכו' כלומר ממקומו אין חסר כלום מלהביא ראיה שאין צריך להביא ראיה ממקום אחר כי אם ממקומו כד"א בעבור תהיה לי לעדה לעדה מתנה על (לעדה לעדת ישראל מתנה) הבאר לעשות כמו כן במדבר ועי' בפי' הנדפס: 3 ויטע אשל וכו'. ר"י ור"ן דרשי אשל שאל בהיפוך האותיות ר"י אמר פרדס שאומרים בו שאל מה תשאל תאנים וכו' ור"נ אמר אשל פונדוק[1] בית מלון שאומרים בו שאל מה תשאל קופד בשר (ועי' לעיל צד 170 וצד 508) חמר יין ביעין ביצים ור' עזריה בשם ר' יודה אמר אשל סנהדרין הד"א ושאול יושב וכו' וטעם אשל כמו בירוש' ב"מ פ"א ח' א' אשלי דיינין שבגליות ובביצה כ"ז א' ובנ"ש דתליא באשלי רברבי שפי' בחכמים גדולים ועי' בערוך ע' אשל, ודורש בפ' ושאול יושב בגבעה תחת האשל הרמה ג"כ אשל סנהדרין וכדאיתא בתוספתא סוטה פי"א ושאול וכו' אם ברמה היך בגבעה אלא מי מעמיד רגלי שאול בגבעה בית דינו של שמואל היושב ברמה ועי' תענית ה' ב', וכהדרש אשל שאל איתא באדר"נ שם וכל שהפה שואל מצוי בתוך ביתו של אברהם שנאמר ויטע אשל וכו' ועיי"ש, ובערוך שם העתיק ויטע אשל ר' יודן אמר פרדס שאל וכו' ר' נחמיה אמר פונדק שאל וכו' קופד וכו' ר' עזריה בשם ר' יהודה אמר אשל סנהדרין הה"ד ושאול וכו', ובמדרש הגדול ר' יהודה אומר פרדס וכו' ר' נחמיה אומר פונדק וכו' קופד וכו' ר' עזריה בשם ר' יודה אשל זה סנהדרין וכו', ובמנוה"מ כי' קפ"ו ר' יהודה אומר אשל פרדס וכו' ר' נחמיה אומר פונדק וכו' חמר קופר ביעין רבי עזריה בשם רבי יהודה ברבי סימון אומר אשל זו סנהדרין וכו' ועה"נ (וכתיבת פונדוק לפנינו בשני ווי"ן ועי' גם לעף אצל קרויס צד 428), ובלק"ט מפרש ר' יהודה אמר פרדס מאי אשל שאל כל מה שאדם היה שואל בו מטעים תאנים וכו' ר' נחמיה אמר פונדקי שאל מה תרצה בשר עופות דגים יין, ומוסיף שם רבנן אמרי אכילה שתיה לויה, ובשכל טוב ר' יודן אומר פרדס תיבה הפוכה אשל שאל ומה תשאל ענבים תאנים ורימונים מלמד שנטע בו כל מיני מאכל ר' נחמיא אומר פונדק שאל וכו' יין בשר וביצים ר' יודן אמר אשל זה סנהדרין כדכתיב ושאול יושב וכו' והכא אמרי רבנן במסכתא יומא לא פסקת ישיבה מאבותינו מעולם אברהם זקן יושב בישיבה היה וכו' (ועי' יומא כ"ח ב') רבנן אמרו אשל אכילה שתיה וכו', וכן איתא במדרש אגדה הוצ' רש"ב אשל ר"ת אכילה שתיה לויה, ובמה"ג ד"א אשל אכילה שתייה לוייה ועי' גם ברד"ק ובפי' רבינו בחיי ורקנאטי, וזה הדרש ליתא לפנינו בכל הספרים, ואיתא במדרש תהלים הנדפס מכבר מזמור ק"י בדרש מי העיר ממזרח צדק וכו' וכיצד עשה אברהם עשה לו פונדק ופתח לו פתחים לכל רוח והיה מקבל העוברים והשבים שנ' ויטע אשל בבאר שבע א"ר עזריה מהו אש"ל אכילה שתייה לוייה (ובילק' תהלים ר' תתס"ט ובילק' מכירי שם ק"י סי' ו' הגי' א"ר אלעזר) ועי' במ' תהלים מ"ב שם כי' א', ושם ל"ז סי' א' הדרש סתמי נטע אשל בבאר שבע אכילה שתיה וכו', ובסוטה שם איתא ויטע אשל וכו' אמר ריש לקיש מלמד שעשה פרדס ונטע בו כל מיני מגדים ר' יהודה ור' נחמיה חד אמר פרדס וחד אמר פונדק בשלמא

— [1]) πανδόχιον.

ראמר פונדוק אברהם היה מקבל את העוברים ואת השבים ומשהיו אוכלין ושותין אמר להון בריכו, והוון אמ' ליה מה נאמר. אמר לון ברוך אל עולם שאכלנו משלו ההיד ויקרא שם בשם יי' אל עולם:

לד) ויגר אברהם בארץ פלשתים ימים רבים מאותן שעשה בחברון. בחברון עשה כ"ה שנה, כאן עשה כ"ו שנה:

פרשה נה

א כב א) ויהי אחר הדברים האלה והאלהים נסה את אברהם וגו' נתתה ליריאיך נס

1 לעיל צד 421 וצד 602, תנחומא מ"ב לך לך סי' מ"ו, תנחומא שם סי' י"ב: 4 ילקוט שם, סדר עולם פ"א: || 6 ילקוט ר' ל"ס, ילק' תהלים ר' תתע"ז, ילק' תהלי כם ס' סי' ו', תנחומא מ"ב וירא סי' מ"ג:

1 דהוא אמר וחגכי | פונדק א², אשל פיגרוק וג... פונדק דא'כתי | את העוברים ושבים א¹, העוברים השבים ת | ומשהו ג | אומר א'גבת | להון] וח, לון ד, להם אגב, להן ת | ברכו ואבת | 2 וחוון] וחג, תוו כ, והון ד, והם א, ותן ת | אומרים א, אומרין ת · ליה] חגב, לה ו, לו א', לי דא²ת | נאמר] אגת, ניפר דוחב | אמר] וחאת, ואמר דגב | להון דוגב, להו א², לחם א¹, להן ת | ברוך] וחא'גבת, בריך ד, ברכו א' | 4 ** בארץ פלשתים) וגר ל | מאותן] פא²כ, רבים (רבין ג, ורבים ו) מאותן דוגת, מאותן ימים א¹, מאותן שנים י | שבחברון י | 6 כ"ח] פא'תי, כ' וחמש ד³, עשרים וחמש דוחא'גבר¹ | שנים את | כן וג וכאן דפחאבת, ובגרר י | עשה ל' פא | * כ"ו פא²י) עשרים (עשרין ח) ושש דוחא'גבת, כ"ד ל | שנה] פוחגבי, שנים דאת] 6 וגו' ל' דאגבתי | נתתה] ו, נתת פגבי. כתי' (כתי' ת) נתת דאתמ |

למ"ד פרדס הייטו דכתיב ויטע אלא למ"ד פונדק מאי ויטע כדכתיב ויטע אהלי אפדנו (ועי' לעיל צד 642 הלך וגמע לו אהל וכו'), ובפירש"י שם מפרש פונדק ללון שם אורחים ולשון אש"ל נוטריקון הוא אכילה שתיה לויה שהיה מאכילן ומשקן ואח"כ מלוה אותן, ובתר"י א' מתורגם ונציב פרדיסא וכו' ואתקין בגויה מיכלא ומשקיא תבוריא ולתאוביא וכו', ובתר"י ב' ונציב אברהם פרדס וכו' ואתקין בגויה מאכל ומשקה וכו' ועי' כל האגדה שם, בפהס"ר פ' עד שהמלך במסבו (א' י"ב) דרשו ויטע ישראל וכל אשר לו ויבא בארה שבע להיכן הלך הלך לקוץ א ר ז י ם שנטע אברהם אבינו בבאר שבע שנ' ויטע אשל בבאר שבע ועי' גם לקמן פצ"ד סי' ד' בנוסחת הדפוסי' ועי"ע האגדה בתר"י א' שמות כ"ו כ"ח: 1 אברהם היה מקבל. עי' לעיל צד 421 וצד 602, ובמנוה"מ שם הועתק אברהם היה וכו' ומשהיו וכו' אמר להם ברכו והם אומרים מה נאמר אמר להו ברוך אל עולם וכו' וה"ד ויקרא ועת"ג, ובסוטה שם ויקרא שם וכו' אמר ריש לקיש אל תקרי ויקרא אלא ויקריא מלמד שהקריא אברהם אבינו לשמו של הקב"ה בפה כל עובר ושב כיצד לאחר שאכלו ושתו עמדו לברכו אמר להם וכי משלי אכלתם משל אלהי עולם אכלתם הודו ושבחו למי שאמר והיה העולם (ועי' במ"י לעיל צד 381 בד"ה צלו), ובתנחומא לך לך שם וזורע צדקה שכר אמת זה אברהם שזרע צדקה והיה מאכיל עוברים ושבים שנאמר ויטע אשל וכו' ויקרא שם לאחר שהיה מאכילן ומשקן היו מברכין אותו ואמר להם לי אתם מברכים ברכו לבעל הבית שנותן לכל הבריות אוכל ומשקה ונותן בהם רוח והיו אומרים לו היכן הוא אמר להם שליט בשמים ובארץ וכו' וכיון שהיו שומעין כך היו שואלין כיצד נברך אותו ומחזיקין לו טובה היה אומר להם אמרו ברוך ה' המבורך לעולם ועד ברוך נותן לחם ומזון לכל בשר והיה מלמדם ברכות וצדקות וכו', ובתנחומא מ"ב שם איתא רק תחילת המאמר ועיי"ש: 4 מאותן שעשה וכו'. וכן בס"ע שם (הוצ' מארכס) ויגר אברהם וכו' בארץ פלשתים ימים רבים ימים הללו מרובין על של חברון ושל חברון כ"ה שנה והללו כ"ו שנים, והחשבון מפרש בפירש"י עה"ת וז"ל ימים רבים מרובים על של חברון בחברון עשה כ"ה שנה וכאן כ"ו שהרי בן ע"ה שנה היה בצאתו מחרן אותה שנה ויבא וישב באלוני ממרא שלא מצינו קודם לכן שנתיישב אלא שם וכו' שם ישב עד שנהפכה סדום מיד ויסע משם אברהם מפני בושה של לוט (ועי' לעיל צד 548) ובא לארץ פלשתים וכן צ"ט שנה היה שהרי בשלישי למילתו באו אצלו המלאכים (ועי' במ"י לעיל צד 474 וצד 490) הרי כ"ה שנה וכאן כתיב ימים רבים מרובים על הראשונים ולא בא הכתוב לסתום אלא לפרש ואם היו מרובים עליהם שתי שנים או יותר היה מפרשם ועל כרחך אינם יתרים יותר משנה הרי כ"ו שנה מיד יצא משם וחזר לחברון ואותה שנה קדמה לפני עקידתו של יצחק י"ב שנים בסדר עולם, וכל הפירוש כן שהרי בן ע"ה וכו' הוא מדברי רש"י ומ"ש ואותה שנה קדמה וכו' כוון למה שאיתא עוד בס"ע שם יצחק אבינו היה בשעה שנעקד על גבי המזבח בן ל"ז שנים בו בפרק מתה שרה (כלו' בת צ' היתה כשנולד יצחק ובת קכ"ז כשמתה הרי ליצחק ל"ז ועי' בפירש"י בראשית כ"ה כ' ועי"ע במ"י לקמן פנ"ה סי' ד' ופנ"ו סי' ח' ולקמן פנ"ח סי' ה') ואותה שנה שיצא אברהם מארץ פלשתים היה יצחק בן כ"ה שנה וא"כ קדמה לפני עקידתו וכו' ומ"ש מיד יצא משם וחזר לחברון עי' גם בפירש"י לפ' וישב אברהם בבאר שבע (כ"ב י"ט), וגם בשכל טוב מפרש ויהי אחר הדברים האלה אחרי באו מארץ פלשתים לחברון ועשה בחברון שתים עשרה שנה ובסוף י"ב שנה והאלהים נסה את אברהם וכו' ועי' ברמב"ן לפ' ויבא אברהם (כ"ג ב'), והלשון מאותן שעשה וכו' בחברון עשה וכו' כמו לעיל צד 680 ארוני עושה ז' הרשים וכו' ועי' במ"י שם ועי"ע בהערות ר"א מארכס בהעתקת ס"ע צד 2:

פרשה נה. בכי"א א' פנ"ב, ובדפ"ר נסמן פנ"ד, ובמקרא כאן פרשה פתוחה: 6 נתתה וכו'. דרשו נ ס לשון ניסיון ולשון גידלון כלו' גידול והגבהה וכן ל ה ת נ ו ס ס בשביל לנסותם וכו' ובשביל לגדלן וכו' כנס של ספינה וכו' מפני קושט כלה בשביל שתתקשט שתתאמת מידת הדין בעולם וכו' וכוונו לפרש והאלהים נסה את אברהם וכו' שתי הוראות שנסהו הקב"ה נסיון אחר נסיון בעשרה נסיונות ונסיון העשירי הוא נסיון העקידה (ועי' לקמן פנ"ו סי' י"א) וגידל אותו שעשאו עשיר ועשאו מלך לפי שעמד בנסיונו ואברהם בן וכו' אברהם היה בן מאת שנה בהולד לו וכו' ואחר הצער הזה שנולד לו יצחק רק כשהיה בן ק' שנה (וגי' משובשת בן מאה שנה כל) נאמר לו קח נא וכו' ולא עיכב ועליו נאמר נתתה ליריאיך נס להתנוסס תרי והאלהים נסה וכו' שנסהו וגידלו ועי' גם לסמה סי' ו', וגבונה הגי' ג י ד ל ו ן ועת"ג, וגידלון במשקל פעלון ועי' צונץ זינאגו' פאעזיע צד

להתנוסס וגו׳ (תהלים ס ו) ניסיון אחר ניסיון גידלון אחר גידלון בשביל לנסותם בעולם בשביל לגדלן בעולם כנס שלספינה, וכל כך למה מפני קושט סלה (שם שם) בשביל שתתקשט מידת הדין בעולם שאם יאמר אדם למי שהוא רוצה מעשיר ולמי שהוא רוצה מעני ולמי שרוצה הוא עושה מלך, אברהם כשרצה עשאו עשיר כשרצה עשאו מלך, יכול את להשיבו ולאמר לו יכול את לעשות מה שעשה אברהם, ואברהם בן מאת שנה בהולד לו את יצחק בנו (בראשית כא ה) אחר הצער הזה נאמר לו קח נא את בנך וגו׳ ולא עיכב נתתה ליריאיך נס להתנוסס, [והאלהים נסה את אברהם]:

35a י״י צדיק יבחן וגו׳ (תהלים יא ה) אמר ר׳ יונתן היוצר הזה אינו בודק קנקנים מרועעים שאינו מספיק להקיש עליהן אחת עד שהוא שוברם ומה בודק קנקנים ברורים שאפילו הוא מקיש

8 ילקוט כ׳ ל״ה, לעיל לד 290 וש״נ, לעיל לד 314, תנחומא וילא סי׳ כ׳:

1 וגו׳] ן, מפני קושט (קשט אתשמ) סלה דאגכתשימ, ל׳ פי (תהלים) | ניסיון] ואי, נסיון דפא²גכתשימ (וכן בסמוך) | גידלון] ומ, גדלון פאגכשי (שם), גדולה י, וגידולין דת | גידלון] ומ, גדלון פאגכי (שם), גידולין דת, גדלון (גדולה י) מה טעם נתת ליריאיך (ליראיך י) נס שי | להתנוסס ש, לנסות׳ י¹ | בעת״ז י (שם) | בשביל] ד״א י | 2 בעולם] לעולם הבא י (שם), ל׳ י | כנס הזה דאתימ, כנס הזו פוגכ, כנסו י (שם) | וכל כך ל׳ כ | מפני] בשביל י | קשט אמ | סלה] פואגכימ, ל׳ דת | בשביל] כדי ת | 3 בעולםך י (שם), בעולם הזה פ | יאמר] פו, ~ לך דאגכתימ | אדן ן | רוצה] וא²גכימ, ~ להעשיר דפת | הוא מעשיר י¹ | ולמי — מעני] גכ, למי . . מעני ד, למי . . הוא מעני י, ולמי (למי ת) שהוא רוצה להעני מעני פת, למי . . רוצה מסעט י (שם), ל׳ וא²מ | למי ואי, ומי פי (שם) | שהוא רוצה | הוא *עושה מלך דגכתי] עושה מלך א, עושה אותו מלך י (שם), הוא מלך לו, ממליך מ, להמליך ממליך פ | 4 כשרצה דפואג⁰כתימ] כשירצת ל, כשראה ג | עשה אותו ר¹י | עשיר] פוגכרי¹, מלך דאת | * כשרצה דפואג⁰כתימ] וכשרצה י (שם) כשירצה ל, כשראה גר² | עשה אותו רי | מלך] פוגכרי, עשיר דאתמ | ולאמר לו] ו, ולומר לו דאגת, ולומר פמ, ל׳ י | 5 מה] י, כמה ן, כמו דפאכתמ | אברהם] פאי¹, אברהם אבינו דא²גת, אבינו אברהם וכמ, ל׳ י (שם) | ואברהם בן] אברהם בן י, והוא אומר (אומר לך פכ, או׳ לו ג) מה (ומה פ) עשה ואת אומר לו (אומר ת, אמור לו כ) ואברהם בן דפגכת, והוא אומר (הוא אמ׳ ן) לך מה עשה (עשה לך מ) ואתה אומ׳ לו (ואתה אמו׳ לו אי, ואתה א״ל מ, ותמר לו ן) בן ואמ, אי אפשר והוא אומר לך מה עשה ואתה אמור לו ואברהם בן י (שם) | * מאת — בנו גכתי] מאת . . יצחק פ, מאת . . לו ד, מאת . . בהולד וגו׳ ן, מאת שנה ל, מאה שנה מל אמ | ואחר כל הצער | 6 וגו׳] פ, את יחידך דאגי (שם), את . . אשר אהבת את יצחק כתמ, ל׳ וי | נתתה] ו, נתת ג, הוי נתת פאכי (שם) מ, הרי נתת דת | 8 וגו׳] ורשע ואוהב (ואהב כ, אהב ג) חמס שנאה נפשו דחגכתי, ורשע אוהב חמס פ, ל׳ וא | יוחנן ואכ, יודן ג (ועי׳ במ״י) | הזה] פוחגכי, ~ כשהוא בודק את הכבשן שלו דת | קנקנים] פגכ, קינקינים ן, את הכלים דת | מרועעים] וג, מרועעין פי, מרועעים הכ, המרועעים דת | 9 שאינו] פות, מפני שאינו גכי, למה שאינו דת | לקיש ח | עליהן] י, עליו דפוגכ, על ח | אחת] אחר ח, ל׳ פי | שוברן וי, שוברו דפחכת | ומה בודק] ומה הוא . . דגת, ומהו . . פחכ, אלא מהו בודק י, ל׳ ן | קנקנים] חגכי, ־ין פ, בקנקנים דת, והקנקנים ן | ברורים] בריאים כ, היפים י | אפילו ן | הוא ל׳ פוגי |

400, ולכתיבת אדן בכי״ו עי׳ גם בח״נ לעיל צד 30 צד 36 וצד 37 ועי״ע במ״ח חלק נ״א צד 457 וצד 502, ובפי׳ ב״ר כי״א גורס כשראה עשה אותו מלך ומפרש ולשון משנה הוא רואה אני את דברי ר׳ אלעזר בן ערך (אבות פ״ב מ״ט), וגם בכי״ג הגי׳ בגוף הספר כשראה עשאו עשיר כשראה עשאו מלך והוגה בב׳ הפעמים כשרצה, ודרש אחר בתנחומא מ״ב שם והאלהים נסה וכו׳ זש״ה נתת ליראיך נס להתנוסס מנוס שנוצלו (נס בתוך נס להתנוסס מנוס כדי שינצלו) ישראל מדינה של גיהנם וכו׳ נתת (ד״א נתת) ליראיך נס בא וראה מה בין הראשונים לאחרונים שהראשונים היו מתנסים ע״י הקב״ה שנאמר והאלהים נסה את אברהם וכו׳ אבל האחרונים וכו׳ הרי נתת ליראיך נס להתנוסס מפני קושט סלה מאי מפני קושט סלה מי נתנסה ועמד בנסיונות (הרי וכו׳ להתנוסס למה לידע מי עושה רצונך באמת שנאמר מפני קושט סלה מי נתנסה ועמד בנסיונו אברהם אבינו עליו השלום) וכן אתה מוצא בדניאל וחביריו וכו׳, ומסיים שם הוי נתת וכו׳ מהו נס גידלת אותם כמה שנאמר וכנס על הגבעה ולמה נסה אותם הקב״ה בשביל לגדלם כדי שלא ליתן פתחון פה לאומות העולם לומר הוא מגדלן והוא לא נסה אותן ועמדו בנסיונן לפיכך אחר הדברים האלה והאלהים נסה את אברהם: 8 י״י צדיק יבחן וכו׳. כל הפתיחה נסדרה לעיל פל״ב לפ׳ ויאמר י״י לנח בא אתה וכו׳ ובפל״ד לפ׳ וידבר וכו׳ צא מן התבה וכו׳ ועיי״ש בח״נ ומ״י, ושם מסיים ד״א י״י צדיק יבחן זה נח וכו׳ וכאן מאמר הסוגר ד״א י״י צדיק יבחן זה אברהם וכו׳, ובכי״ל איתא כאן ממאמר השני רק התחלתו אמ׳ ר׳ יוסי בן חנינה והשלמתי כמו לעיל צד 290, ובכי״ו וכי״ח וכי״כ וכי״ג וילקוט חסר בזה המאמר ובשעה שהוא רעה וכו׳, ובכי״פ קיטע א״ר יוסי הפשתני וגו׳ ד״א י״י צדיק יבחן זה אברהם וכו׳, ובכי״א א׳ אמר ר׳ יוחנן היוצר הזה וכו׳ כדכתיב לעיל ד״א י״י צדיק יבחן זה וכו׳, ובכי״א ב׳ א״ר יוחנן היוצר הזה וכ׳ בפל״ב ד״א י״י צדיק יבחן זה וכו׳, ובכי״ו כתוב היוצר וכו׳ קינקינים וכו׳ ועי׳ במ״י לעיל צד 335, ובדפוסי׳ וכי״ת נשתבש אמר ר׳ יונתן (יוחנן) הפשתני וכו׳ ומאמר זה נסדר שם לפני המאמר א״ר יונתן היוצר הזה כשהוא בודק את הכבשן שלו אינו בודק וכו׳ ועי׳ בשהש״ר פ׳ דודי לי (ב׳ ט״ז), ומה שנוסף בדפוסי׳ וכי״ת במאמר הפשתני הזה וכו׳ למה שאין יכולין לעמוד דכתי׳ והרשעים כים וכו׳ ויהי אחר הדברים האלה וכו׳ נמצא בשהש״ר שם במאמר ר׳ אלעזר לבעל הבית וכו׳ ועיי״ש, ובתנחומא שם לשון

עליהן כמה אינו שוברם, כך אין הקב"ה [מנסה את הרשעים] אלא את הצדיקים ײ צדיק יבחן. אמר ר' יוסי בן חנינה [הפשתני הזה בשעה שיודע שהפשתן שלו יפה, כל שהוא כותשה היא משבחת ומשתמנת, ובשעה שהיא רעה אינו מספיק לקיש [עליה אחת] עד שנפקעת כך אין הקב"ה מנסה את הרשעים אלא את הצדיקים שנ' ײ צדיק יבחן]. אמר ר' לעזר לבעל הבית שהיה לו ב' פרות אחת כוחה יפה ואחת כוחה רע, על מי נותן העול, על אותה שכוחה יפה, כך הקב"ה אינו מנסה אלא הצדיקים ײ צדיק יבחן. ד"א ײ צדיק יבחן זה אברהם והאלהים נסה את אברהם:

ר' אבין פתח כאשר דבר מלך שלטון ומי יאמר לו מה תעשה (קהלת ח ד) אמר ר' אבין לרב שמצווה לתלמידו וא' לו אל תלווה בריבית, והיה הוא מלוה בריבית, אמר לו ר' אתה א' לי אל תלוה בריבית ואת מלוה בריבית. אמר לו אני אמ' לך אל תלוה בריבית לישראל אבל לאומות הלוה שנ' לנכרי תשיך וגו' (דברים כג כא), כך אמרו ישראל לפני הקב"ה רבון כל העולמים כתבת בתורה לא תקם ולא תטר (ויקרא יט יח) ואתה נוקם ײ ובעל חימה נוקם ײ לצריו

8 ילקוט כאן. ילק' מכירי נחום ס' ב', מדרש קהלת פ' נלמד (ס' ד'):

1 עליהן] י, עליו דפוחגכת | כמה] פ.ג, ~ פעמים דחכתי | שוברן י, שוברו דפוחגכת | * מנסה — הרשעים דת] מנסה פוחגכי, לי ל | את לי פחכי | הצדיקין ג | 2 ר' יוסי בר (בן ו) חנינה פו, ר' .. בן (בר' ב) חנינא חכ, ר' .. בר חניני' נ, יונתן ד, יוחנן ת | * הפשתני — יבחן] הפיפתני (הפשתני חנכ) הזה בשעה שהוא יודע (שיודע כ) שפשתנו (שהפשתני שלו ו) יפה כל (כל זמן נכ) שהוא כותשה (כובשה ו) היא משבחת (היא משתבחת ח, הוא משבחת לה כ) וכל (וכל זמן נכ) שהוא מקיש עליה היא משתמנת כך אין הקב"ה מנסה אלא את (אלא כ) הצדיקים (הצדיקין ו) ײ (שנ' ײ חנכ) יבחן וחנכ, הפשתני .. שהוא יודע שפשתנו .. כל זמן .. משובחת וכל זמן שהוא .. משתמנת כך .. מנסה אלא הצדיקים י, הפשתני הזה כשפשתנו לוקה אינו מקיש עליו ביותר לפי שהיא פוקעת וכשפשתני יפה הוא מקיש עליו ביותר למה שהיא משתבחת (אינו מקיש עליו ביותר למה שהוא יודע שהיא מתפערת ת) והולכת כך הקב"ה אינו מנסה את הרשעים למה שאין יכולין לעמוד דכתי' והרשעים כים נגרש ואת מי מנסה את הצדיקים שנ' ײ צדיק יבחן ויהי אחר הדברים האלה ותשא אשת אדוניו אל (את עיניה אל ת) יוסף ויהי אחר הדברים האלה דת | 4 לעזר] ו, אלעזר דחגכת | לבעל] משל ~ ח | ** תבית] בית ל | שתיו גכתי | 5 שתי | כחה כי | יפה] רע כ | כחה כי | רע] יפה כ | נותן] וי, הוא ~ דגכת | עול ת, את העול דוגכי | על] י, לא ~ דוחגכת | שכחת כי | 6 אין הקב"ה | צדיקים י, את תצדיקים וגכת | * ד"א — יבחן דפאגכת] צדיק ל, לי ות | והאלהים] פאגכ, ויהי אחר הדברים האלה ~ דות | 8 אבין] פגכ, אבון דות, אבא אם (וכן בסמוך) | כאשר] פגכ, באשר דואתים | מלך] פואנכים, המלך דת | * ומי — תעשה דגכת] מי .. תעשה י, וגו' לפום, לי א | 9 לרב] משל ~ פא' | שהוא מצווה כ, .. מצות נ, שהיה מצווה א'ת, .. מצוה דפוא'מי | את תלמידו ונכי | ואומר דפנת, והוא אומר כ, והיה אומר ואם | אל תלוה פוני, לא תטה משפט והוא מטה משפט (והוא מטה א') לא תכיר פנים והוא מכיר פנים (והוא מכיר א') לא תקח שוחד והוא לוקח שוחד לא תלוה דאתם, לא תטה משפט ולא תכיר פנים לא תקח .. לוקח שוחד אל תלוה כ | והיה הוא] וי, והרי הוא נ, והוא דפאכתמ | בריבית לי פב | אמר לו] פוא'נכים, אמר לו תלמידו ד, אמרו לו תלמידיו ת | אתה] מפני מה ~ ת | 10 אומר דפא'נכתמ, אמרת י | אל] פוגכי, לא דא'תמ | ואת] והרי אתה י | בריבית ל פי | אמר] פוני, לך שרי ולי אסיר ~ דא, לך .. אסירא ~ מ, לך .. אסור ~ כת | איני כ | אומר | לא וא' | בריבית לי א' | אלא לישראל כ | 11 לאומות העולם מלוה פ, לאומות .. אתה מלוה א', לאומות .. את מלוה בריבית נ, לאומות .. אתה .. בריבית א'ם, לאומות העולם שרי מלוה אתה בריבית כ, מלוה את בריבית לאומות ו, תלוה (הלוה ד', אתה מלוה י) בריבית לאומות העולם די', אתה מלות בריבית למכתיסי השם ת | וגו'] ולאחיך לא תשיך דפאגכתמ, לי וי | ** אמרו] אמ' ל | להקב"ה י | רבון — העולמים] מ, רבון העולמים דכ, רבון העול' ו, רבונו של עולם פנת, רבש"ע א, לי י | 12 כתבת] י, אתה כתבת פאכמ, הכתבת דת, אתה כתבתה ו, כך הכתבת לנו נ | בתורה] וכ, בתורתך פאתים, בתורתיך ד | תקם] ו, תקום דאכתים, (וכן בסמוך) | תטר] ו, תטור דאכתים (וכן בסמוך) | ואתה] ואתה כתוב (כתיב מ) בך אמ' ואת נוקם ונוטר ו, ואת ואתה כתי' נוקם . שנ' דפגכתי | חימה] חימה | גכ, חמה דפואתי, ** נוקם] ונוקם ל | ײ] פאגכם, הוא דת |

הפתיחה זשה"כ ײ צדיק יבחן אמר רבי יונה הפשתן הזה כל זמן שאתה כותש עליו משתבחת אימתי כשהוא יפה אבל כשהוא רע אתה כותש עליו והוא מתפקע כך אין הקב"ה מנסה אלא לצדיקים א"ר יהודה בר שלום היוצר הזה אינו מקיש על כלי רעוע שלא ישבר ובמה הוא מקיש על הבריא כך וכו' א"ר אליעזר לבעל הבית וכו' על מי הוא משים את העול לא על אותה שכחה יפה הוי אומר ײ צדיק יבחן לכך נאמר והאלהים נסה וכו':
8 ר' אבין וכו'. פגנון הפתיחה ר"א פתח וכו' אמר ר"א כמו לעיל צד 567 ועיי"ש במ"י בד"ה רשב"נ פתח: כאשר דבר. במקרא כתוב באשר ועד"ג ובתנ"ך הוצ' גינצבורג: 9 אל תלווה. וכ"ה בכ"י פ וכ"י ו וכ"י נ וילקוט כאן, ובדפוס' ובכ"י המאמרים וילק' מכירי שם נוסף לפני זה עוד לא תטה וכו' לא תכיר וכו' לא תקח וכו' ועוד שם ואת מלוה ברבית לך שרי וכו' וכל זה כבנגון המאמר במדרש קהלת, ושם הגי' בדפ"ר וד"ו כאשר דבר מלך

ונוטר הוא לאויביו (נחום א ב), אמר להם הקב"ה אני כתבתי בתורה לא תקם ולא תטר לישראל אבל באומות נקם נקמת בני ישראל (במדבר לא ב). [לא תנסו (דברים ו טז), והאלהים נסה את אברהם]:

אחר הדברים האלה הרהורי דברים היו שם, מי הירהר, אברהם, אמר שמחתי ושמחתי ד
הכל ולא הפרשתי להקב"ה לא פר ולא איל אחד, אמר לו הקב"ה על מנת שנאמר לך שתקריב לי את בנך ולא תעכב. על דעתיה דר' לעזר דאמר אלהים והאלהים הוא ובית דינו מלאכי שרת אמרו אברהם זה שמח ושימח את הכל ולא הפריש להקב"ה לא פר ולא איל, אמר להם הקב"ה על מנת שנאמר לו שיקריב לי את בנו ולא יעכב. יצחק וישמעאל היו מדיינין זה עם זה, זה אמר אני חביב

4 ילקוט שם, לעיל לד 428 וש"נ, סנהדרין פ"ט ב': 6 לעיל לד 533 וש"נ: 8 ילק' מכירי מיכה ו' ו', תנחומא פ"ב וילא סי' מ"ב, תנחומא שם סי' י"ח:

1 אני לי כ | הכתבתי נכ, אמרתי ן | בתורתי פי, לכם ן | לישראל] את בני עמך | באומות] נוקם (נוקם אני ם) ונוטר אני (ונוטר ן) לאומות העולם דפוא²גבים, נוקם אני את א"ה ונוטר אני את א"ה א¹, נוקם אתה ונוטר למכחישי השם ת | ישראל] ~ מאת המדינים פכת | 2 * לא — אברהם פגכ] לא.. אברהם וגו' ן, לא תנסון.. אברהם א, וכתי' לא תנסו את י"י (י"י אלהיכם ת) והאלהים.. אברהם דת | 4 הרהורי] פאגרי, הירהורי וחכ, אחרי הרהורי דת | היו] חאגי, היה פוכ, שהיו דת | ומי א² | הירהר] ג, הרהר דפיאתי | אברהם] א²ת, ~ הרהר דפוא¹י, הירהר ג | אמר] פאגת, ואמר דן, אמר נולד יצחק בני י | 5 הכל] אכ, את הכל דפוגתי | פר אחד | על מנת שאומר אתי, הלויני מצות כ | לי ל' א²י | 6 לעזר] ן, אלעזר דפחאג, אליעזר כתי | דאמר] חא¹י, דהוא אמר פוגכ, אמר דת, ל' א² | * אלהים והאלהים דפאגכת] אלהים ואלהים ל, אלהים אלהים ן, והאלהים ח, וי"י הוא ובית דינו והאלהים י | מלאכי השרת אמרו דוחת, אמרו מלאכי שרת ן, אמרו.. השרת כי, אמרו . . השרת לפני הקב"ה א | 7 זה] היה א², ל' א¹י | את ל' פא | פר] פ, ~ אחד דוחאגכתי | איל אחד | 8 שאומ' את, שיאמר י | לי] וחא, ל' דפגכתי | את ל' א² | בנו] ~ יחידו א | יעכב] ~ אומות העולם אמרו (אמרו אומ' העו' ן) אברהם זה שמח (אברהם שמח א¹כ) ושימח את הכל (ושמח הכל א¹) ולא הפריש להקב"ה לא פר אחד ולא איל אחד אמר להם (להן ג) הקב"ה על מנת שנ' לו (ע"מ שאומ' לו א¹, על מנת כ) שיקריב לי את בנו (שיקריב את בנו כ, שיקריב לי את בנו יחידו א¹) ולא יעכב וא¹גכ, אומות העולם אומ' אברהם זה שמח וכו' פ, אמרו אומות העולם אברהם זה שמח ושמח וכו' י | יצחק] ד"א ~ ת | עם זה] את זה פכ | * זה דחאגכתי] ישמעאל ם, ל' לפו | אומר | חביב] גדול חג |

שלטון א"ר בון כתיב לא תנסו והאלהים נסה לא תקום ולא תטור וכתיב אל קנוא ונוקם ה' אמר ר' לוי לרב שהיה מצוה את תלמידו ואומר לו לא תטה משפט והוא מטה משפט לא תכיר פנים והוא מכיר פנים (ונר' שיש שם חסרון) אמר לו התלמיד רבי לך שרי ולי אסיר אמר לו איני אומר לך אלא שלא תלוה לישראל ברבית אבל הלוה לאומות העולם שנאמר לנכרי וכו' כך אמרו ישראל וכו' (והוספת דברים שם) ומסיים שם אבל נוקם את לאומות העולם שנאמר נקם נקמת בני ישראל לקיים מה שנאמר כאשר דבר מלך שלטון, ובכי"ל חסר כיום הפתיחה והשלמתי ועח"נ, וק"ק שהדרש לא תנסו וכו' אינו מפורש, ובילקוט מסורס זה הדרש בראש הפתיחה: 4 הרהורי דברים וכו'. וכן הדרש לעיל צד 428 לפ' אחר הדברים האלה היה וכו' ועיי"ש במ"י, וכאן דרשו אחר הדברים וכו' מי הרהר אברהם וכו' וע"ד דר' לעזר דאמר וכו' אחר הדברים שאמרו מלאכי שרת (ובחמשה כ"י ובילקוט גם השיטה אחר הדברים שאמרו אומות העולם) ועוד אחר דין ודברים שהיו יצחק וישמעאל מדיינין, ובכולם הסגנון אמר לו (להם) הקב"ה על מנת וכו', וכן לקמן פנ"ו סי' ד' אמר לו על מנת כן, ובפי' ב"ר כי"ט גורס ומפרש אמר וכו' על מנת כן אני אומר כלומר גלוי לפני שאם אני אומר לו שיקריב בנו לא יעכב מיד ויהי אחר הדברים וכו', והגהתי על דעתיה דר' לעזר דאמר אלהים והאלהים וכו' וכוונו לדעת ר' לעזר כל מקום שנאמר וי"י הוא ובית דינו ועי' לעיל צד 538, ושם הגי' בכי"ל וכי"ו י"י וי"י (והגהתי שם כגי' רוב הספרים) וכן בוי"ר פכ"ד בדפ"ר וד"ו בכל מקום שאתה מוצא י"י וי"י וכו', ובסנהדרין שם ויהי אחר הדברים האלה וכו' אחר מאי א"ר יוחנן משום ר' יוסי בן זימרא אחר דבריו של שטן דכתיב ויגדל הילד ויגמל וגו' אמר שטן לפני הקב"ה רבש"ע זקן זה חננתו למאה שנה פרי בטן מכל סעודה שעשה לא היה לו תור אחד או גוזל אחד להקריב לפניך אמר לו כלום עשה אלא בשביל בנו אם אני אומר לו זבח את בנך לפני מיד זובחו מיד והאלהים נסה וכו' ר' לוי אמר אחר דבריו של ישמעאל ליצחק א"ל ישמעאל ליצחק אני גדול ממך במצות שאתה מלת בן שמנת ימים ואני בן שלש עשרה שנה א"ל ובאבר אחד אתה מגרה בי אם אומר לי הקב"ה זבח עצמך לפני אני זובח מיד והאלהים נסה וכו', ובתנחומא שם ויהי אחר הדברים האלה וכו' ומה דברים היו שם שהיה ישמעאל אומר ליצחק אני גדול ממך שאני מלתי בן י"ג שנה וכבלתי את הצער ואתה מלת בן ח' ימים ולא ידעת בצער אפילו אביך היה שוחטך לא היית יודע אלו היית בן י"ג שנה לא היית מקבל הצער א"ל יצחק אין זה דבר אלו היה אומר הקב"ה לאבי שחוט את יצחק בנך לא היית מעכב מיד קפץ עליו הדבר שנאמר ויהי אחר הדברים האלה והאלהים נסה וכו' (והמאמר שם הוא מהוספות שבד' מאנטובה), ובתנחומא מ"ב שם ד"א ויהי אחר וכו' מה הרהור היה שם יצחק מהרהר שהיה דן עם ישמעאל שהיה ישמעאל מתרעם לומר אני גדול ממך אני יורש את העולם שאני בכור לאבי ולעולם הבכור יורש כפליים אמר לו יצחק אמור לי מה יש לו להקב"ה ממך א"ל ישמעאל אני אומר לך מה עשיתי אילולי לא עשיתי מאומה אלא שהייתי בן שלש עשרה שנה ומלני אבא הייתי יכול לומר לו אי אפשי לימול אלא נתתי נפשי וקבלתי עלי א"ל יצחק הרי כל מה שלויתה להקב"ה שלשה טיפי דם ואני יודע כי בקש הקב"ה אותי לשחוט עכשיו ואני בן שלשים ושבע שנים והקב"ה אומר לאבא שיקריבני ואיני מעכב אמר הקב"ה למלאכים הרי השעה מיד קפץ על אברהם שנאמר ויהי אחר הדברים האלה מכאן אתה למד שהרהורי דברים היו שם ועי' גם בפי' ב"ר הנדפס, וכעין

ממך שמלתי לי"ג שנה וזה א' אני חביב ממך שמלתי לח' ימים, אמר לו ישמעאל אני חביב שהייתי יכול למחות ולא מיחיתי. באותה שעה אמר יצחק הלווי יגלה עלי הקב"ה ויאמר לי שנחתוך אחד מאיבריי ולא אעכב. אמר לו הקב"ה על מנת שתקריב לי עצמך ולא תעכב: ר' יהושע בשם ר' לוי אפעלפי שהדברים אמ' במישע מלך מואב אינו מדבר אלא ביצחק שנ' במה אקדם יי' אכף לאלהי מרום וגו' האתן בכורי פשעי פרי בטני חטאת נפשי (מיכה ו ו ז):

והאלהים נסה את אברהם ר' יוסי הגלילי אמר גדלו כנס שלספינה. ר' עקיבה א' נסה אתו

8 ילק' מיכה כ' תקנ"ח: 6 ילקוט ר' ל"ז:

1 יותר ממך א | שמלתי] ד"פוחא'גב, שנמלתי דתמ, שנימולתי א' | לי"ג] ד"א, לשלש עשרה דוגבתמ | שנה] שנים א², לי כ | ויצחק מ, אומר | אני חביב] פוחאבת, חביב אני ד, אני גדול גי | שמלתי] פוהא'גבי, שנמלתי דתמ, שנימלתי א' | לשמונה פא²ת, לשמנה כמ, לשמונת ו, לשמנת נ | ימים לי ד"ם | לו לי י | חביב] גבי, ~ ממך דפוחא²תמ, יותר ממך א' | 2 שהייתי יכול] שהית לי א', שהיה בידי א²ם, למה שהיה בידי י, למה שהית (שהיתה וח) ספק (ספיקה וח) בידי דוחבת, למה שהיה בידי ספיקה פג | השעה ו | הלווי] וג, הלואי דפהא'כתים | * יגלה פחא'בים] ייגלה נ, הגלה לו, נגלה א², היה נגלה ד | הב"ת עלי מ, הקב"ה א'ב | ויאמר] פוחא'גבים, ואומר דא²ת | שנחתיך] פ, שנחתך ו, שאחתך דתמ, שאחתוך אב, שנחתוך לו נ, שאחתוך לו ח, .. לי י, שיחתוך ד' | 8 אמר א' ו | מאיבריי] נ, מאיברי דאת, מאברוי ו, מאבריפבי"ם | נעכב ו | אמר — תעכב] מ, אמר .. שתקריב לי את (שתקרב לי את נ, שתקריב את כ, שתקריב י) עצמך ולא תעכב פאנבי, אמר .. על מנת שני' (שנאמר ח) לך שתקריב את עצמך ולא תעכב וח, מיד והאלהים נסה את אברהם נ"א (ד"א ת) אמר לו ישמעאל אני חביב ממך שנמלתי לשלש עשרת (לי"ג ד') שנה אבל אתה נמלת בקטנך ואי אפשי (אפשר ת) למחות אמר לו יצחק כל מה שהלוית להקב"ה שלשה (ג' ד') טיפים (טיפי ת) דם הם אלא הריני עכשיו בן ל"ז שנה אילו (אלו ת) מבקש לי הקב"ה להשחט איני מעכב אמר הקב"ה הרי השעה מיד והאלהים נסה את אברהם דת | ר' יהושע דסכנין פואגבם, במה (כת' במה ת) אקדם יי' אכף לאלהי מרום ר' יהושע (יהושוע ת) דסכנין דת | 4 אפעלפי] ו, אע"פ דאגבתמ, אעפ"י פ | שדברים הללו פ | אמורים גבתרים, ־רוי א², ־רין דפ, אומ' ו, אומרים א¹ | מואב] פאנכרים, ~ הוא מדבר ו, שעשה מעשה והעלה את בנו לעולה דת | אבל אינו | 5 האתן — נפשי] הירצה יי' באלפי וגו' פ, הירצה .. באלפי אלים א, הירצה .. אילים וגו' ו, הירצה .. אלים ברבבות נחלי שמן וגו' כ, הירצה .. אלים בריבב' .. שמן האתן בכו' פשעי פרי בטני חטאת נפשי נ, הירצת .. אלים ברבבות .. בכורי .. נפשי ביצחק אע"פ שלא נעשה מעשה קבלו כגומר מעשה ובמישע לא נתקבל לפניו דת | 6 ר' יוסי] ר' יוסי הגלילי ור' עקיבא (עקיב' ג) ~ אגב | אומר דפואגבי | גידלו פו | כנס הזה דתי, כנס חזו פואגב | * א' ג] אומר דפואכתרי, לי ל | נכה אותו דגבתר, ניסה אותו פוא²י, נסהו א¹ |

זה הלשון במאמר שנוסף בשם נ"א בדפוסי' א"ל יצחק כל מה שהלוית להקב"ה וכו' הריני עכשיו ל"ז שנה וכו', וזה המאמר ליתא בכי"ל ובשאר כ"י (חוץ מכי"ת) ובילקוט כאן ובילק' מכירי מיכה שם, ובקצת כגנון אחר האגדה בתר"י א' ועיי"ש, ושהיה יצחק בשעת העקידה בן ל"ז שנה הוא כשיטת הס"ע ועי' במ"י לעיל צד 584 בד"ה מאותן וכו' וכ"ה באיכ"ר פתיח' כ"ה (כ"ד) ובתנחומא מ"ב וירא סי' מ"ו ובתנחומא שם סי' כ"ג ובתנחומא שמות סי' א' ובשמו"ר פ"א סי' א' ובפדר"א פל"א ובבא"ר פכ"ז (צד 188) ובא"ז פ"ב (צד 174) ובמדרש ויושע ובספר הישר פ' וירא, ובתר"י א' שם איתא מתיב יצחק ואמר הא נא יומיא בר תלתין ושית שנין וכו', ובמאמר שנוסף בדפוסי' (וכי"ת) לקמן פנ"ז סי' ח' כלום יכול אדם לכפות בן שלשים ושבע נ"א בן ששים ועשרים ב' שנה וכו' (והחשבון כ"ו שנה כמו שנדרש לעיל שם כאן עשה כ"ו שנה כלו' משנהפכה סדום ולשנה האחרת נולד יצחק הרי היה בן כ"ה שנה כשיצא אברהם מארץ פלשתים ואחר זה היה הנסיון, ולפי שיטה זו מעם ויהי אחר הדברים האלה וכו' אחר סמוך ולא מופלג י"ב שנים ולא ס"ל שמתה שרה בו בפרק ועי' לקמן פנ"ח סי' ה', וגם הגר"א הגיה בס"ע שם בן כ"ו שנה מדמסיים שם י"ד שנה היתה רבקה כשנשאה יצחק ויצחק בן ארבעים שנה בקחתו את רבקה ורבקה נולדה בעקידה ועי' ברד"ל לפדר"א שם ועי"ע במ"י לקמן פנ"ז סי' א'), וביסוד עולם (שהובא גם ביוחסין ד' ווארשא צד 176) איתא שיצחק היה בן כ"ז שנה כשנעקד על המזבח (וגר' שמ"ס שם ועי' בהערות ר"א מארכס לס"ע פ"א), ובקדמוניות ספר א' פי"ג סי' ב' מסופר שהיה בן כ"ה שנה, ורבינו בחיי כתב בן ל"ז שנה היה והכתוב קורהו נער אבל דרך הכתובים בכך וכן מצינו ביהושע כתוב ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש והוא היה בן נ"ו שנה ועי' גם בראב"ע לפ' ביום השלישי: 4 אפעלפי וכו'. וכן כגנון המאמר בלשון קצרה בשאר כ"י (חוץ מכי"ת) ובילקוט וילק' מכירי מיכה, וגר' טעם המאמר אעפ"י שהדברים באותו הענין האתן בכורי וכו' נראים אמורים נגד מישע מלך מואב שלקח את בנו הבכור ויעלהו עולה על החומה אבל הכתוב אינו מדבר אלא ביצחק שנ' במה אקדם יי' אכף לאלהי מרום וגו' ורק נסיון עקידתו של יצחק היה לרצון לפני הקב"ה ועי' גם במ"כ, ובדפוסי' וכי"ת הציגו בראש המאמר במה (כת' במה) אקדם וכו' והוסיפו הפירושים במישע מלך מואב שעשה מעשה וכו' ביצחק אע"פ שלא נעשה מעשה וכו' ועת"כ: 6 גדלו כנס וכו'. ריה"ג דורש נ ס ה לשון נס (ועי' לעיל צד 584) ור"ע דורש נסה בוודיי כלומר כמשמעו וכדמפרש בפי' ב"ר כי"ם נסה אותו ודאי שלא יהו אומרים הממו ערבבו שאם היה אומר לו קח נא את בנך והעלהו מיד לעולה היו העולם אומרים הממו ערבבו בפתע פתאום אמר לו המקום ולא היה יודע אברהם מה שהיה עושה עד ששחטו לכך אמר לו המקום קח נא וכו' ולך לך אל ארץ המוריה מהלך שלשת ימים כדי לנסותו שלא יהא מטורף בדעתו אלא ביישוב הדעת הקריב אברהם [את] בנו, וכן בתנחומא מ"ב שם ולמה ביום השלישי ולא ביום הראשון ולא ביום השני שלא יאמרו אומות העולם הממו והלך ושחט את בנו שאילו היה בדעתו לא היה שומע לו להקריב בנו וכו' ועי' בתנחומא שם, ובאג"ב שם ולמה ביום השלישי ולא מיד אלא אמר הקב"ה כדי שלא יאמרו אומות העולם מפני יראה הקריב אברהם את בנו כשנגלה הקב"ה לו מיראתו נטל דעתו הימנו והלך והקריב את בנו שאילו

בוודיי שלא יאמרו הממו עירבבו ולא היה יודע מה לעשות. ויאמר אליו אברהם ויאמר הנני אמר ר׳ יהושע בשני מקומות דימה משה עצמו לאברהם. אמר לו הקב״ה אל תתהדר לפני מלך ובמקום גדולים אל תעמוד (משלי כה ו). אברהם אמר הנני הנני לכהונה הנני למלכות, זכה לכהונה נשבע ייי ולא ינחם אתה כהן לעולם על דברתי מלכי צדק (תהלים קי ד). זכה למלכות נשיא אלהים אתה בתוכנו (בראשית כג ה). משה אמר הנני (שמות ג ד) הנני לכהונה הנני למלכות. אמר לו הקב״ה אל תקרב הלם (שם שם ה) קרב אין קרב אלא לכהונה היך דאת 35b אמר והזר הקרב יומת (במדבר א נא). הלם אין הלם אלא מלכות היך דאת אמר כי הביאותני עד הלם (ש״ב ז יח):

1 תנחומא מ״ב וירא סי׳ מ״ו, תנחומא שם סי׳ כ״ב, אגדת בראשית פכ״א סי׳ ב׳, פסיקתא רבתי פ׳ בחדש השביעי (קי״ט א׳): 2 תנחומא מ״ב שמות סי׳ ס״ז, תנחומא שמות סי׳ י״ט, שמות רבה פ״ב סי׳ ו׳, דברים רבה סדר ואתחנן (פ״ב סי׳ ז׳), זבחים ק״ב א׳: 3 תנחומא מ״ב וירא סי׳ מ״ד: 4 לעיל צד 420 וצד 462: לעיל צד 410 וצד 419: 7 לעיל צד 457:

1 בוודאי דאת, וודיי ו, וודאי ג, ודאי רי, בוראו פכ | יאמרו] א[2], יהיו אומרין דת, יהו אומרים א[1]ר[1], יהו אומרי׳ פ, יהו אומ׳ וכ, יהו או׳ נ, היו המינין אומ׳ ו[1] | הממו ל׳ י | וערבבו גת | *ויאמר — אברהם] ויאמר לו אברהם ל, שנ׳ ויאמר אליו אברהם פא[1]גכתי, שנא׳.. אברהם וגו׳ א[2], ל׳ ד | *ויאמר הנני ל׳ דפאגכתי] ל׳ ל | 2 יהושע] ~ בן קרחה דפואגתי, בן קרהא כ | *עצמו דותי] עצמינו ל, ל׳ פאגכ | 3 הנני] פי, הנני הנני דוא[1]ג, ל׳ א[2]כ | 4 זכה] זכה לכהונה וזכה (זכה אני) למלכות זכה דואגתי, זכה לכהונה ולמלכות פ | על — צדק ל׳ | זכה] ואגתי, ל׳ דפ | 5 בתוכנו פואגכי, ל׳ דת | הנני] י, הנני הנני דפואגת, ל׳ כ | 6 הלם] פוג, הלום דאכתי | קרב ל׳ | ואין ו | לכהונה] ו, כהונה דפגכתי | הלם] פו, הלום כ, ל׳ דגתי | אין] פוא[2]גכ, ואין דא[1]תי | הלם] פו, הלום דאגכתי (וכן בסמוך) | 7 הביאהני פוגת |

איחר שעה אחת היה חוזר בו לפיכך אמר הקב״ה יעשה שלשה ימים מצטער ומבקש את המקום כדי שידעו הכל שבדעתו ובאהבה הקריבו וכו׳, ובפסי״ר שם ולמה לא ראה ביום הראשון כדי שלא יהו אומות העולם אומרים בהול היה ולא היה יודע להיכן הולך וכו׳, וכן כתב אפרם הסורי דלא דין נאמרון דמתתוהו אתתוה אורך לה תלתא יומין ועי׳ במ״ח חלק מ״ג צד 580, וכהדרש נסה גדלו דרשו במכילתא יתרו מס׳ דבחדש פ״ט כי לבעבור נסות אתכם (שמות כ׳ כ׳) בשביל לגדל אתכם וכו׳ (ובילקוט יתרו ר׳ ש״א הגי׳ בשביל לגדל אתכם בין האומות כנס הזה של ספינה), ובמכילתא דרשב״י שמות שם לבעבור נסות אתכם לגדלכם על כל באי העולם כענין שנ׳ נשא אויל מרודך ד״א כי לבעבור נסות אתכם לגדלכם במצוות כענין שנ׳ כי אבני נזר מתנוססות על אדמתו ואומר נתת ליריאך נס להתנוסס ד״א כי לבעבור נסות אתכם בודאי לשעבר וכו׳, ועוד במכילתא בשלח מסכתא ד׳ פ״א ושם נסהו (שמות ט״ו כ״ה) נשא לו גדולה דברי רבי יהושע שנאמר נשא אויל מרודך וגו׳ ואומר נשא את ראש בני גרשון אמר לו ר׳ אלעזר המודעי והלא גדולה אינה תלויה אלא בשין וכאן לא כתיב אלא בסמך הא מה ת״ל ושם נסהו ושם נסה המקום את ישראל ועי׳ במכילתא דרשב״י לפ׳ ושם נסהו ועי״ע בראב״ע לפ׳ והאלהים נסה (ובמ״י לעיל צד 28 בר״ה מן הסערה), ובלק״ט הועתק ריה״ג אומר גידלו כנס של ספינה ר׳ עקיבא אומר נסה ודאי ועת״נ, והוראת בוודיי (בודאי ודאי) כמו לעיל צד 142 זהב וידוי (וודאי ודאי) וצד 408 כושי וודיי ועי׳ גם בספר מתת־יה, ובכי״ל כתוב נסה אתו כמו לעיל פעמים שונות, ונר׳ שהמאמר מסיים ולא היה יודע מה לעשות וכן הועתק ברמב״ן לפ׳ קח נא וכו׳ ר״ע אומר נסה אותו בוודאי שלא יהו אומרין הממו וערבבו ולא וכו׳ מה לעשות, ולפי׳ הגי׳ בילקוט ובששה כ״י שנ׳ ויאמר אליו אברהם וכו׳ מדייק ממ״ש ויאמר הנני שהתרצה בדעת מיושבת שלא בבהילות, וגם במדרש ד׳ פיורדא עם יפ״ת מסיים שנאמר ויאמר אליו אברהם וגו׳ וצ״ע: 3 אברהם אמר הנני. כן הגי׳ הנכונה, והגי׳ אברהם אמר הנני הנני פירשו ששתי פעמים כתוב הנני כאן ובפי׳ ויאמר אליו מלאך וכו׳, אכן טעם הדרש הנני שכתוב בפ׳ ויאמר אליו אברהם וכו׳ הנני לכהונה הנני למלכות וכמו בסמוך משה אמר הנני וכו׳ ושם כתוב הנני רק פעם אחת, ולנכון גם בתנחומא מ״ב וירא שם ויאמר הנני הנני לכהנה הנני למלכות וכו׳, ומשובשת הגי׳ בסמוך משה אמר הנני הנני וכו׳, ותימה שגם בשכל טוב מפרש אברהם אמר בשני מקומות הנני וכו׳ ומשה כמו כן אמר בשני מקומות הנני וכו׳): 4 על דברתי מלכי צדק. על דיבורו של מלכי צדק ועי׳ צד 420 וצד 462 ובמ״י שם: זכה למלכות וכו׳. עי׳ לעיל צד 410 וצד 419: 7 אלא מלכות. וכן לעיל צד 457 הדרש כי אמרה הגם הלם וכו׳ אמרה לא דיי שנזקקתי וכו׳ אלא למלכות הד״א כי הביאותני עד הלם, ובדב״ר שם לשון המאמר אמר ר׳ יהושע בן קרחה בשני מקומות דימה משה (כ״ה שם בדפ״ר וד״ו) לאברהם ולא הועיל לו כלום כיצד אברהם קרא לו הקב״ה ואמר הנני שנ׳ ויאמר וכו׳ ויאמר הנני מהו הנני הנני לכהונה הנני למלכות וזכה לכהונה זכה למלכות זכה בכהונה מנין שנ׳ נשבע וכו׳ אתה כהן לעולם על דברתי מלכי צדק וזכה למלכות שנ׳ אל עמק שוה הוא עמק המלך ואף משה בקש לעשות כן שנ׳ ויאמר משה משה ויאמר הנני הנני לכהונה הנני למלכות אמר לו הקב״ה אל תתהדר וכו׳ ובמקום גדולים אל תעמוד ויאמר אל תקרב הלום אין לך עסק בכהונה שנ׳ והזר הקרב יומת אין לך עסק במלכות כענין שנ׳ כי הביאותני עד הלום, ובתנחומא שמות שם ויאמר משה ויאמר הנני מהו הנני אמר ר׳ יהושע בן קרחה הנני לכהונה הנני למלכות א״ל הקב״ה במקום עמודו של עולם אתה עומד אברהם אומר הנני ואתה אומר הנני אל תקרב הלום אין הלום אלא מלכות שנאמר מי אנכי ה׳ אלהים ומי ביתי כי הבאתני עד הלום וכן הוא אומר הבא עוד הלום איש (ש״א י׳ כ״ב) וכו׳ ועי׳ בתנחומא מ״ב שמות ובשמו״ר שם, ובזבחים ק״א ב׳ אמר רב משה רבינו כהן גדול וחולק בקדשי שמים היה וכו׳, ושם ק״ב א׳ מתיבי חמש שמחות היתה אלישבע יתירה על בנות ישראל יבמה מלך אשה כהן גדול וכו׳ יבמה מלך אין כ״ג לא אימא אף מלך כתנאי ויחר אף ה׳ במשה ר׳ יהושע בן קרחה אומר כל חרון אף שבתורה נאמר בו רושם וזה לא נאמר בו רושם ר״ש בן יוחי אומר אף זה נאמר בו רושם שנאמר הלא אהרן אחיך הלוי וכו׳ אני אמרתי אתה כהן והוא לוי עכשיו הוא כהן ואתה לוי וחכמים אומרים לא נתכהן משה אלא שבעת ימי המילואים בלבד ויש אומרים לא פסקה כהונה אלא

ז ב) ויאמר קח נא את בנך וגו' אמר לו קח נא בבקשה ממך: את בנך אמר לו אי זה בן, אמר לו את יחידך. אמר לו זה יחיד לאמו וזה יחיד לאמו, אמר לו אשר אהבת, אמר לו אית תחומין במיעיה. אמר לו את יצחק. ולמה לא גילה לו. כדי לחבבו בעיניו וליתן לו שכר על כל דיבור ודיבור. היא דעתיה דר' יוחנן דאמר לך לך מארצך (בראשית יב א) זו איפרכייה שלך. וממולדתך (שם שם) זו שכונתך. ומבית אביך (שם שם) זה בית אביך. אל הארץ אשר אראך (שם שם) ולמה לא גילה לו. כדי לחבבה בעיניו וליתן לו שכר על כל פסיעה ופסיעה. אמר ר' לוי בר חיתה שתי פעמים כת' לך לך ואין יודעין אנו אי זו חביבה אם השנייה אם הראשונה. מן מה דכתי' ולך לך אל ארץ המורייה הוי שנייה חביבה מן הראשונה לך לך אל ארץ המורייה

1 ילקוט ר' ל"ו, סנהדרין פ"ט ב', תנחומא וירא סי' כ"ב: לעיל לד 872, סנהדרין שם, תנחומא מ"ב שם, תנחומא שם, פסיקתא רבתי שם, (קפ"ט ב') מדרש תהלים כ"ט סי' ל', פדר"א פל"א: 6 לעיל לד 871:

1 וגו') את יחידך א'ב, ל' פגת | אמר לו ל' י | קח — ממך] פא[1], קח . . בבקשה וחג, בבקשה ממך קח נא דת, בבקשת ממך א[3], בבקשה כ, אין נא אלא בבקשה י | אי זה] אב, איזה פוני, לאיזה ח, תרין בנין אית לי אי זה ד, תרין . . איזה ת | 2 אית תחומא אב, תחומין אית פ | 3 במיעיא ב, במעייה ן, במעיא דפאנתר | גילה] פוא'נב, גלה דת (וכן בסמוך) | * לו פואנגכ] לו מיר דת, ל' ל | * 4 היא דואנגכת] הוא לפ | דאמר] א[2] ~ ר' יוחנן דפוא'גכת | מארצך] פוה, מארצך וממורדתך א[1], מארצך וממולדתך (וממולדתך ומבית אביך כ, וממולדתך . . אביך אל הארץ אשר אראך א[1]) כארצך א'גב, ל' דת | ** זו] זה ל | איפרכיות וחת, ־יא ג, אפרכיה דת, ־יא פאב | * וממולדתך דפחאגנת] וממלדתך ל, ל' וכ | 5 ** זו] זה ל | * זה בית אביך והא'נ] זו . . אביך לדפב, כמשמעו ת | 6 לו] פוחגב, ~ מיד דת, בפעם אחת א[1] | על] פוחגב, ~ כל דבור ודבור (דיבור ודיבור א[1]) ועל דא'ת | חיתא דפש, חייתה ן, חייתא נת | שתי נתש | 7 כתוב וש, כתיב דא'נ | ואין אנו יודעין פנב, ואין (אין ן) . . יודעים דות, ולא ידענו א | איזו פו, איזו היא נ, איזה ת, אי זהו כ | השנייה] כ, השניה ן, השנייה רביבה א[1], הראשונה דפא[2]נתש | או פגש | הראשונה] א'ב, הראשנה ן, השנייה א[2]ש, השניה דפג, האחרונה ת | ומן מה גב, ממה פא'ש, וממה א[2] (ומן — הראשונה ל' ן) | *דכת' א'גב] דכ' ל, דכתיב דא'ת | 8 המוריה | הוי אומ' פב | שנייה] א'גבת, שנית ד, השניה פא' | ** חביבה] ל' ל | מן ל' א' | * הראשונה דפא[2]גבת] הראשנה ל, ל' א' | לך — המורייה] כ, לך . . המוריה וחגי, ולך . . המוריה ד, אל ארץ המוריה פא[2], ל' א' |

מורעו של משה וכו' אמר עולא בקש משה מלכות ולא נתנו לו דכתיב אל תקרב הלום ואין הלום אלא מלכות שנאמר מי אנכי וכו' כי הביאתני עד הלום וכו': 1 בבקשה ממך. בסנהדרין שם ויאמר קח נא וכו' א"ר שמעון בר אבא אין נא אלא לשון בקשה משל למלך בו"ד וכו' אף הקב"ה אמר לאברהם ניסיתיך בכמה נסיונות ועמדת בכלן עכשיו עמוד לי בנסיון זה שלא יאמרו אין ממש בראשונים (ומשם נובע המאמר בתנחומא וירא ריש סי' כ"ב), ומורגל הכלל אין נא אלא לשון בקשה ועי' בנ"ש, וכן מפרש בפי' ב"ר כ"י קח נא אין נא אלא לשון וכו' ובילקוט ויאמר קח נא אין נא אלא בבקשה: את בנך וכו'. כל המאמר נסדר לעיל פל"ט לפ' לך לך וכו' וכפי הענין הגי' שם אמר ר' יוחנן לך לך מארצך זו איפרכייה שלך וכו' היא דעתיה דר"י דאמר ר"י ויאמר קח נא את בנך אי זה בן וכו' ועיי"ש במ"י, ובפי' ב"ר כ"י מפרש כאן אית תחומין במעיא כלומר יש תחומין בעצמי לאמר עד כאן אני אוהב את זה ועד כאן אני אוהב את זה והלא יוצאי ירכי הם שכולם שוים באהבתי, ובשכל טוב א"ל וכי תחומין במעיין שמוליד אדם זה ממקום טוב וזה ממקום רע שניהם אני אוהב וכו', ומשובש הלשון בלק"ט אמר לו איתת חמין (וצ"ל אית תחמין) במעיא תרויהו (ושם בכ"י פלאר' אית תחומין דמעיא תרוייהו רחימא), ובסנהדרין שם את בנך ב' בנים יש לי את יחידך זה יהיד לאמו וזה יחיד לאמו אשר אהבת תרוייהו רחמינ' להו את יצחק וכל כך למה כדי שלא תטרף דעתו עליו וכו', ובד"ס שם הגי' תרוייהו רחימנא וכן נ"ל להגיה בלק"ט, ובתנחומא מ"ב וירא שם קח נא את בנך אמר לפניו איזה בן א"ל את יחידך אמר לפניו זה יחיד לאמו וזה יחיד לאמו א"ל אשר אהבת אמר לפניו רבש"ע יש ג ב ו ל ב מ ע י י ם א"ל את יצחק, ובתנחומא וירא שם ויאמר קח נא וכו' אמר ליה איזה בן אמר ליה את יחידך אמר ליה זה יחיד לאמו וכו' אמר ליה אשר אהבת אמר ליה שניהם אני אוהב א"ל את אשר אהבת הרבה אמר ליה וכי יש גבול במעיים וכו', ובפסי"ר שם אמר לו לאיזה מהם א"ל את יחידך א"ל שניהם יחידים יצחק יחיד לי וישמעאל יחיד לה לאמו א"ל וכו' א"ל רבון העולמים וכי יש תחומים במעים לזה אני אוהב ולזה אני אוהב א"ל את יצחק וכל כך למה כדי לחבבו בפניו וכו', ובמדרש תהלים שם אמר ליה איזה מהם אמר לו את יחידך אמר ליה זה יחיד וכו' אמר לו אשר אהבת אמר ליה שניהם אני אוהב וכו', ובפדר"א שם ר' יהודה אומר באותו הלילה נגלה הקב"ה על אברהם ואמר לו קח נא וכו' ואברהם חס על יצחק אמר לפניו רבון כל העולמים לאי זה בן לבן המילה או לבן הערלה אמר לו את יחידך אמר לו זה יחיד לאמו וכו' אמר לו אשר אהבת אמר לו לזה אני אוהב ולזה אני אוהב אמר לו את יצחק וכו' ועי' גם במ"ג ח"ג פכ"ד: 6 אמר ר' לוי וכו'. זה המאמר נסדר לעיל פל"ט לפני מאמר ר"י לך לך מארצך וכו' ועי"ש, וכאן מסיים מן מה דכת' וכו' הוי שנייה מן הראשונה שבפעם השנייה אמר לו הקב"ה שילך אל ארץ המוריה למקום המקודש שמשם יצאה הורייה ויראה וכו' לעולם בדורים ואזיל לך לך אל ארץ המוריה ר' חייא רבה ור' ינאי וכו' (ובכי"ו ל"ג גם כאן מן מה דכת' וכו') וכמו כן מפרש בפי' ב"ר כ"י וכמאי דכתיב אל ארץ המוריה הוי שניה חביבה שמוריה אינו אלא לשון שרות כדאמרינן בפסק מרוותא דעלמא כלו' שרתי במדינות, ובפי' הפני שבפי' ב"ר הנדפס מפרש א"ר לוי בר חיתא שתי פעמים כתוב לך לך בנסיון ראשון ובנסיון אהרון ואין אנו יודעי' איזה מהם חביבה אם הראשונה או השנייה ממה דכתיב אל ארץ המוריה אמור מעתה שהיתה חביבה מן הראשונה שפי' לו המקרא מה שלא עשה לו בתחלה אלא אל הארץ אשר אראך ולא פי' לו מקום ו ב ה ר ג י נ ו מפורש ממה דכתיב בי נשבעתי נאום י"י הוי שנייה חביבה (וגר' שכוון לפסי"ר פ' בחדש השביעי' או לפסקא אהריתי דר"ה, והפסיקתות לר"ה שבת שובה יוה"כ וסוכות קראו הקדמונים בשם מדרש הרגינו, והמאמר ממה דכתיב בי נשבעתי וכו' לא נמצא לפנינו בפסי"ר שם ועי' במ"י לעיל

ר' חייא רבה ור' ינאי חד אמר למקום שהורייה יוצאה לעולם וחרנה אמר למקום שיראה יוצאה לעולם, דכוותה ארון ר' חייא רבה ור' ינאי חד אמר למקום שאורה יוצאה לעולם וחרנה אמר למקום שהמורא יוצא לעולם, דכוותה דביר ר' חייא ור' ינאי חד אמר למקום שהדיבר יוצא לעולם וחרנה אמר למקום שהדבר יוצא לעולם, אמר ר' יהושע בן לוי שמשם הקב"ה מורה על אומות העולם ומורידם לגיהינם, ר' שמעון בן יוחי א' למקום ראוי כנגד בית המקדש [שלמעלה], ר' יודן בן פלייא אמר

1 ירוש' ברכות פ"ד ה' ג', ספרים פ"ז ה', שיר השירים רבה פ' בנוי לתלפיות (ד' ד'), תנחומא מ"ב שם סי' ע"ה, פסיקתא רבתי שם:

1 יניי ן | ממקום פ | שהורייה] ד'ה, שהוראה דפאכתר[2], שהחורייה ג, שההוראה י, שהאורה ג'ר'[1] | יוצאה דפחאגכתרי] יצאה ל | **לעולם] בעולם ל | ותרנה] ת', וחרנא ת, וחרינה ג, ואוחרנ' ד'[1], ואוחרנה ד, וחד חאי | שהיראה י, שתוראה ג | ** יוצאה] יצאת ל | לעולם ל' י | 2 דכוותה] דכותה כ, דכותיה ת, ל' ן | רבה] ואגכת ל' ד | יניי ן, ייגאיי ג | מקום י | שאורה] וא[2]י, שהאורה דגת | * יוצאה דא[2]גתי] יוצא לו | וחרנא ת, וחד דא[2]גי | למקום] גכ, ממקום ת, מקום די | 3 * שהמורא] שהמורה ל, שהיראה י, שיראה דא[2]ת, שהוראה ג | * יוצא] יצא ל, יוצאה דא'גתי | דכוותה] דכותה א[1], דכותית ת, ודכוותה י, ל' ן | ר' חייא רבה א, .. רובה ג | ייגאיי ג | למקום] ואגכי, ממקום דת | שהדיבר] וג, שהדיבור כתי, שהדיבורות ד, שיראה א | * יוצא וגכתי] יצא ל, יוצאות ד, יוצא' א[2] | וחרינה ג, ואחרינא כ, וחד דפא[2]תי | 4 למקום] פא[2]ג, ממקום דת, מקום י | שהדבר] פכת, שהדיבר א[1]ג, שהדיבור ד, שהדבור א[2], שהדברות י | * יוצא דפאגכת] יצא ל | מורא פא[1], מורה כחץ י, מביא מורא א[2], מביא מורה כ | על אומות] פוחאכ, לאומות דתי | 5 לגיהנם א[2]גכי, לגהינם דפוחא[1], לגהנם ת | אומר פא'כתי, אמר דוא[2]ג | ראוי] שהוא ראוי דא[2]תר[1], שהוא יראוי והגכר[2]י, שהוא מכוון א[1] | * שלמעלה] של מעלה פהאגרי, למעלן דוכת, ל' ל | בן פלייא] בן פליא א[2], בן פיליא א[1], בר' פילייה ן, בן פוליא פכ, בר פוליא ג, ל' דתי | אומ' פת |

צד 411 ובהחוקר ח"א צד 70), וזה הפירוש בשכל טוב ולך לך הראשונה לך לך והשניה ולך לך הוסיף לה ו' להוסיף לה חבה ועי' גם בלק"ט: 1 ר' חייא רבה וכו'. בירושלמי שם הר המוריה ר' חייא רובא ורבי יניי חד אמר שמשם הוריה יוצאה לעולם וחרנה אמר שמשם יראה יוצאה לעולם ארון ר' חייא רובא ור' ינאי חד אמר שמשם אורה יוצאה לעולם וחרנה אמר שמשם ארירה יוצאה לעולם דביר ר' חייא ור' ינאי חד שמשם דבר יוצא לעולם וחרנה שמשם דיברות יוצאות לעולם (וכלשון הירושלמי הועתק המאמר בערוך ע' ארן ועי' גם במדרש הגדול, ובירוש' ברכות ד' מגנצא הגי' דביר ר' חייא רבא וכו' חד אמ' שמשם דברות יוצאות וחרינא אמ' שמשם דבר יוצא לעולם, ונקוד שם דבר[1]) ובפי' מהרש"ס שם דבר יוצא וכו' מיתה יוצאה לעולם שמבזין קדושת שמי), ומירושלמי שם הועתק בשהש"ר כל הענין מן מכאן אמרו העומדים בחוצה לארץ וכו' והגי' שם בדפ"ר וד"ו ר' חייא רבה ור' ינאי חד אמר שממנו יוצא מרה לעולם וחרינא אמר שממנו יוצא מורא לעולם ארון וכו' חד אמר שמשם יוצא אורה לעולם וחד אמר שמשם יצא ארירה לעולם דביר וכו' חד אמר שממנו יצאו דברות לעולם וחד אמר שמשם יוצא דבר לעולם, ונכון גם לפנינו סדר המאמרים (וכ"ה בכי"ו וכי"א ב' ובכי"ג וכי"כ ובילקוט, ומקוטע בכי"פ), ובדפוסי' וכי"ת סירסו המאמרים והקדימו דביר לארון, ובדרש ארון וכו' הגי' בכי"ל וחרנה אמ' למקום שהמורה וכו' והגהתי שהמורא ומורא לשון יראה, ובדרש דביר וכו' שהדיבר וכו' שהדבר וכו' טעם שהדיבר דיבורו של הקב"ה (ועי' בספרי סוף פ' נשא) וח"נ דיבר ודיבור ע' גם לעיל צד 328 צד 457 וצד 545, ומשובשת הגי' בדפוסי' שהדיברות וכו' שהדיבור וכו', ובב"ר כאן נסדרו עוד המאמרים אריב"ל שמשם הקב"ה מורה על אומות העולם (ובגי' הילקוט מפרש מורה כחץ) וכו' רשב"י א' למקום ראוי כנגד וכו' (ונר' שדורש מוריה לשון ראה ופי' ראוי שהוא נראה וכוכן להיות כנגד ביה"מ של מעלה, ולפי' הגי' יראוי דורש מוריה לשון ירא ויראוי במשקל נשאוי ועי' במ"י לעיל צד 158 ובעמת"ל ע' יראוי, ובפי' ב"ר כי"א מפרש יראוי מכוון כד"א נורא אלהים ממקדשיך שהוא מכוון כנגד כסא כבוד של מעלה, ובפי' ב"ר כי"ט ראוי מכוון כד"א נורא וכו' שהוא מכוון כנגד כסא וכו' ועי"ע בפי' ב"ר הנדפס, ובענין הדרש עי' במכילתא לפ' מכון לשבתך ובירושלמי ובשהש"ר שם ועי' עוד למטה) ר' יודן בן פלייא (ועי' במבה"י צ"ה ב' ובאגה"א ח"ג צד 732) אמר למקום שהיה מראה לך ר"פ אמר לאתר מרותא דעלמא למקום ממשלת העולם (ובכי"ל נשתבש מודותא, ופי' גליון שם עלייתו שלעו') רבנין אמ' למקום שהקטרת קריבה הד"א אלך לי אל הר המור ודרשו מוריה לשון מור וכן מתורגם בת"א ובתר"י א' לארע פולחנא ועי' בפירש"י עה"ת, ובתנחומא מ"ב שם ולך לך אל ארץ המוריה ר' ינאי ור' חייא חולקין ר' ינאי אומר מה הוא מוריה מקום שהאורה יצא לעולם שנאמר נורא אלהים ממקדשיך ר' חייא אמר ממקום שהתורה יוצאה לעולם שנאמר כי מציון תצא תורה (ורש"ב הגיה בר"י שהמורא ובר"ח שהוראה) ד"א מוריה מקום שהצדיקים מורין לפני הקב"ה והוא עושה וכו' אמר ר' שמואל בר נחמן מהו מוריה מקום שהקב"ה מורה לרשעים ומורידן לגיהנם שנאמר כצאן לשאול שתו ר' שמעון בן יוחי אומר מהו מוריה מקום מורה מכוון נגד בית המקדש של מעלה שנאמר מכון לשבתך ר' יהודה בן פלטא אומר מהו מוריה אמר אברהם לפני הקב"ה רבון העולמים לאיזה מקום נלך א"ל הקב"ה למקום שאני קושטך ואין הלשון הזה אלא לשון קישוט שנאמר לא תגע בו יד או ירה יירה (ובתר"י ב' מתורגם ירה יירה יתקשטון, וגם בגליון כי"ל נסמן למאמר ר"י בן פלייא למקום שהיה מראה וכו' מלשון או ירה יירה וצ"ע ועי' הגי' שבפסי"ר) ר' פנחס הכהן בן חמא אומר מהו מוריה למקום מרותיה של עולם אמר ר' יהודה הלוי בר' שלום מנין שנאמר ויעל דוד וכל ישראל בעלתה אל קרית יערים (ודורש בעלתה לשון מרתא ועי' לעיל צד 547), ובפסי"ר שם מהו ארץ המוריה תבילה של חכמים כאן נאמר כל אחד ואחד ר' ינאי אומר מהו המוריה מקום שהמורא (והוראה) יוצאת לעולם הימנו נורא אלהים ממקדשך ורבי [חייא] הגדול אומר ארץ שהוראה יוצאת משם שנאמר כי מציון תצא תורה וכו' ד"א המוריה אמר רבי שמואל הארץ שמתוכה עתיד הקב"ה להורות על הרשעים שירדו לגיהנם שנאמר כצאן לשאול שתו מות ירעם ירדו שאול חיים וצורם לבלות שאול ומהיכן מזבול לו ד"א ארץ המוריה אמר רבי יהושע בן לוי הארץ שהצדיקים מורים לתוכה וגוזרים על הקב"ה והוא עושה וכו' ד"א

1) דָּבָר.

למקום שהיה מראה לך. ר׳ פנחס אמר לאתר מרותא דעלמא. רבנין אמ׳ למקום שהקטרת קריבה היך דאת אמר אלך לי אל הר המור (שה״ש ד ו):

ויעלהו שם לעולה אמר ר׳ יודן אמר לפניו רבון כל העולמים וכי יש קרבן בלא כהן, אמר לו הקב״ה כבר מניתיך שתהא כהן ההיד נשבע ייי ולא ינחם אתה כהן וגו׳ (תהלים קי ד):

ז על אחד ההרים אשר וגו׳ דאמר ר׳ הונא משו׳ ר׳ אליעזר מי שהקב״ה מתהא ומתלה בעיני הצדיקים ואחרכך מגלה להם טעמו שלדבר אל הארץ אשר אראך (בראשית יב א), על אחד ההרים אשר אמר אליך, וקרא אליה את הקריאה אשר אני דבר אליך (יונה ג ב), קום צא אל הבקעה ושם אדבר אותך (יחזקאל ג כב):

ח ג) וישכם אברהם וגו׳ אמר ר׳ שמעון בן יוחי אהבה מקלקלת את השורה ושנאה מקלקלת

3 ילקוט שם, פסיקתא רבתי שם (קי״ט א׳): 4 לעיל לד 689: 5 לעיל לד 872: 9 ילקוט ר׳ ל״ז, סנהדרין ק״ה ב׳, מכילתא בשלח מסכתא ב׳ פ״א, מכילתא דרשב״י בשום ריד ר, תנחומא מ״ב בלק סי׳ י״א, תנחומא שם סי׳ ח׳, במדבר רבה פ״כ סי׳ י״ב:

1 שהיה] א׳גב, שהוא ל׳פח, שיהא ד, שאני א׳תי, שיי ו | מראה] בוראה י | מאתר י | * מרותא דפגב] מרוותא ארי, מריותא ת, מודותא ל, את רמותה ו | שהקטרת] פבי, שהקטורת דאגת, שקטורת ו | קריבת פ | 2 המור] פואבי, ~ ואל גבעת הלבונה דחת | 3 ר׳ יודן (יודה ו) ברי (בר דא׳, ביר׳ ו) סימון דפואגב | לפני י | רבון (ריבון ג) העולמים דגב, רבונו של עולם פ, רבש״ע את, הביא י | וכי] פוהאגבי, לי דת | 4 מניתיך א׳ב | שתהא לי חא | * נשבע — ינחם פוהאגבי] נשבע ייי ל, לי דת | וגו׳] לעולם דפהאגבתי | 5 אשר וגו׳] אשר אומר (אמר ג) אליך דוהגבת, לי א | דאמר] ב, דמר ו, אמר דהאגת | ר׳] ואג׳ב, רב דא׳ת | חונת וג | משום דגבת, בשם וא | ר׳ אליעזר (ליעזר ו, אלעזר א׳ב) בנו של ר׳ יוסי (יוסה ו) הגלילי דואגבת | מי שהקב״ה] ו, משהקב״ה א׳גב, מה שהקב״ה א׳, שהקב״ה דחת | משהא א׳, מתלא א׳, מתלת ת | * ומתלה דוא׳] ומצלת ל, ומתלא גב, ומתהא ת, ומשהא א׳ | 6 בעיניהם (בעיניהן ג) של צדיקים דואגבת | ואחרכך] ו, ואחר כך דגב, ואח״כ א׳ת | מגלה] ת, הוא ~ דואגב | אשר — אליך] חא׳ג, אשר אומר אליך פא׳ב, וגו׳ ד, לי ות | 7 וקרא] פוחאגב, דכותה ~ ד, דכותיה ~ ת | עלית א׳ת | אשר — אליך] אשר אני דובר אליך ח, אשר אנכי דובר (דבר א׳ג) אליך אגב, אשר וגו׳ ד, לי ות | קום] פוהאגב, דכותה ~ ד, דכותיה ~ ת | 8 * ושם — אותך דחא׳ב] ושם.. אתך לפא׳ | ושם אדבר ג, וגו׳ ו | 9 וגו׳] בבקר ויחבש את חמרו ו, בבקר.. חמורו פב, בבקר ויחבש.. חמירו א׳תי, בבוקר ויחבוש.. חמורו ד | אהבה — את השירה דאגת] אהבה מקלקלת השורה לפבי, לי ו | ושנאה — את השורה] שנאה.. את השורה י, ושנאה מקלקלת השורה א׳, לי ו |

ארץ המוריה אמר ר׳ יהודה בר פלויי (כ״ה בפסי״ר ד׳ פראג) מוריה אמר לו להיכן הוא אמר לארץ שאני מראה אותך וכו׳ ד״א מהו המוריה א״ר פנחס בארץ שמרותו של עולם לתוכה שנאמר והיו עיני ולבי שם וכו׳ ואף המקום מרות הוא על כל המקומות ויעל דוד וכל ישראל בעלתה ד״א מהו המוריה אמר ר׳ שמעון בן יוחאי בארץ שהיתה מקושטת כנגד מזבח של מעלן או ירה יירה ד״א הארץ שקטורת הסמים קריבי׳ בתוכה אלך לי אל הר המור משום רבותיך דברה ועיי״ש בהערות רמא״ש, ובתענית שם מאי הר המוריה פליגי בה ר׳ לוי בר חמא ור׳ חנינא חד אמר הר שיצא ממנו הוראה לישראל וחד אמר הר שיצא ממנו מורא לאומות העולם, ומעם כל האגדות שלפנינו שארץ המוריה היא ירושלם וכן מפורש לבנות את בית ה׳ בירושלם בהר המוריה (דה״ב ג׳ א׳) ועי׳ לקמן פנ״ו סי׳ י׳ ועי״ע בקדמוניות ספר א׳ פי״ג סי׳ ב׳ (וגם הירונימוס מביא דעות חז״ל לזה הפסוק), ואגדה שהר המוריה הוא סיני עי׳ בפירש״י ותוס׳ תענית שם: 3 כבר מניתיך וכו׳. כדאיתא לעיל צד 689 זכה לכהונה ועי׳ במ״י שם בד״ה על דברתי מלכי צדק, ובפסי״ר שם ד״א מוריה אמר לו רבון העולמים וכי כשר אני להקריבו כהן אני שם כהן גדול וכו׳ אמר לו הקב״ה כשתגיע למקום אני מקדשך ועושה כהן אותך מהו מוריה תאורתו של שם אליפוי׳ כד״א לא יחליפנו ולא ימיר אותו, והרד״ו ורמא״ש הגיהו תמורתו של שם חליפיו, ובילק׳ שה״ש ר׳ תתקפ״ח הועתק מפסי״ר ד״א מוריה תמורה אברהם נעשה כהן גדול תמורת שם בן נח שנאמר לא יחליפנו ולא ימיר וגו׳: 5 דאמר ר׳ הונא. וכ״ה בכי״כ ובכי״ו דמר וגו׳ שהמאמר הובא כאן מפל״ט ועיי״ש ובמ״י לעיל צד 649 בד״ה אמר להן, ובלק״ט הועתק רב הונא משום ר׳ אליעזר בנו של ר׳ יוסי הגלילי אומר משהקב״ה מתמהא בעיניהם של צדיקים אח״כ מגלה להם וכו׳, ובשכל טוב רב הונא בשם ר׳ אליעזר בנו וכו׳ הקב״ה מתהא דבריו בעיני צדיקים וכו׳ ואח״כ מגלה להם וכו׳ שנאמר אל הארץ וכו׳ את הקריאה אשר אני דובר וכו׳ ועי׳ במ״י לעיל צד 872 בד״ה אשר אני וכו׳, ובכי״א א׳ וב׳ הגי׳ כאן אל הארץ וכו׳ על אחד וכו׳ קום צא וכו׳ וקרא וכו׳: 9 אמר ר׳ שמעון וכו׳. בכי״ל חסר בזה המאמר מן ויחבש עד השורה ובסוף המאמר קיטע ויאסר את רכבו ולא היו כמה עבדים וגו׳, ובגליון כי״ל נוסף בדיו דיהה בכתב דומה לכתב הספר ויחבש ולא היה לו כמה עבדים כול׳ שנאה מקלקלת את השורה וישכם בלעם בבקר ויח׳ את אתנ׳ ולא היה לו כמה עבדים כו׳ אהבה מקלקלת את השורה, ותימה שהשיבוש וישכם בלעם איתא גם בכי״פ וכי״ו ובי״ג וכי״כ ובילקוט, וכן יש גרעון בכי״ל במאמר ארשב״י תבוא הבשה וכו׳ ובמאמר תני ר׳ ישמעאל תבוא חרב יד וכו׳ והשלמתי המאמרים ועת״ג, ובריתא בסנהדרין שם תנא משום ר׳ שמעון בן אלעזר אהבה מבטלת שורה של גדולה מאברהם דכתיב וישכם אברהם בבקר שנאה מבטלת שורה של גדולה מבלעם שנאמר ויקם בלעם בבקר ויחבוש את אתונו ועיי״ש בר״ס, ובמכילתא ל״ג אהבה מקלקלת וכו׳ ולשון המאמרים שם ויאסור את רכבו וכו׳ ארבעה אסרו בשמחה אברהם אסר בשמחה שנאמר וישכם וכו׳ ולא היו לו כמה עבדים אלא לכבוד המקום יוסף וכו׳ ולא היו לו כמה עבדים אלא לכבוד אביו בלעם] אסר בשמחה שנאמר ויקם בלעם בבקר ויחבוש את אתונו פרעה אסר בשמחה שנאמר ויאסור את רכבו תבא חובשה של אברהם שהלך לעשות רצון המקום ותעמוד על

את השורה, אהבה מקלקלת את השורה וישכם אברהם בבקר [ויחבש ולא היו לו כמה עבדים אלא אהבה מקלקלת את השורה], שנאה מקלקלת את השורה [ויקם בלעם בבקר ויחבש את אתנו (במדבר כב כא) ולא היו לו כמה עבדים אלא שנאה מקלקלת את השורה, אהבה מקלקלת את השורה] ויאסר יוסף מרכבתו וגו' (בראשית מו כט) ולא היו לו כמה עבדים אלא אהבה מקלקלת את השורה, ושנאה מקלקלת את השורה ויאסר את רכבו (שמות יד ו) ולא היו לו כמה עבדים אלא שנאה מקלקלת את השורה, אמר ר' שמעון בן יוחי תבוא חבשה ותעמוד על חבשה, תבוא חבשה שחבש אברהם אבינו לילך ולעשות רצונו שלמי שאמר והיה העולם ותעמוד על חבשה שחבש בלעם לילך ולקלל את ישראל, תבוא אסרה [ותעמוד על אסרה, תבוא אסרה שאסר יוסף לקראת אביו] ותעמוד על אסרה שאסר פרעה לילך ולרדוף את ישראל, תני ר' ישמעאל תבוא חרב יד [ותעמוד על חרב יד, תבוא חרב יד שעשה אברהם אבינו שנ' וישלח אברהם את ידו ויקח את המאכלת לשחוט את בנו (בראשית כב י) ותעמוד על חרב יד] שאמר פרעה אריק חרבי תורישמו ידי (שמות טו ט) :

1 אהבה מקלקלת השורה א[2]י, אהבה מנין פ | וישכם — בבקר] פואגי, וישכם . . בבוקר ד, ל' כ | * ויחבש ל°פ] ויחבש את חמרו וג, ויחבש . . חמרו כ, ויחבוש . . חמורו אי, וגו' ד | * ולא היו (היה דפו) לו — את השורה דפוהא[1]כ] ולא היו לו כמה עבדים (וכי לא היו לו עבדים י) אלא . . מקלקלת השורה א[2]י, ולא היה לו כמה עבדים כ ו ל' ל° | 2 שנאה — השורה] ן, ושנאת . . השורה דאגבי, שנאת מנין פ | * ויקם — אתנו] שנ' ויקם . . בבקר (בבוקר ד) ויחבש (ויחבוש א) . . אתונו דאת, וישכם בלעם בבקר ויחבש (ויח' ל°) . . אתנו ל°ן, שנ' וישכם . . בבקר ויחבש (ויחבוש י) . . אתונו פבי | 3 * ולא היו (היה דפו) לו — את השורה דפוהאגב] וכי לא היה לו עבדים אלא . . את השורה י, ולא היה לו כמה עבדים כ ו' ל° | * אהבה — השורה ל°דפוהאגת] ל' כי | 4 ויאסר] פוג, ויאסור דאבתי | וגו'] ויעל וגו' ן, ויעל לקראת ישראל אביו ד, ויעל . . אביו גשנה ת, ל' פא[2]גבי | ולא] פוחאגב, וכי לא דתי | היו לו] חאבי, היה לו פוג, היה ליוסף ד, היה לו ליוסף ת | כמה ל' י | מקלקלת — השורה] וכו' פ | 5 ושנאה — השורה] פכ, שנאה . . השורה דואגת, ל' י | ויאסר] פוגת, ויאסור דאבי | רכבו] ~ ואת עמו לקח עמו ל°פגי | ולא] וכי לא א[1]גי | * היו לו אבי] היו ל, היה לו דפוג, היו (הית ת) לו לפרעה חת | * כמה עבדים — את השורה ואבת] כמה . . מקלקלת השורה ד, כמה . . ששנאה . . את השורה ג, עבדים . . שנאה . . את השורה י, כמה עבדים וגו' ל, וכו' פ | 6 תבא פוגב (תבוא — על חבשה ל' י) | חבישה פת | ותעמד וגב, ותבטל פ | על ל' פ | חבישה פ, החבישה ת | 7 חבישה פ, החבישה ת | תבא פוגבי | תבא פוגבי | שחיבש א[1] | אבינו אברהם ת, אברהם פ | לילך ל' א[2]י | לעשות אי | רצון הא | * שלמי — העולם ת] למי . . העולם ל, של מי . . העולם י, מי . . העולם א, שלמי . . העולם שנ' וישכם אברהם ן, של הקב"ה שנ' וישכם אברהם וגו' פ, של מי (שלמי כ) שאמר . . העולם שנ' וישלח אברהם את ידו ויקח (וישלח אברהם ויקח כ) את המאכלת לשחוט את בנו גכ, של מקום של מי . . העולם שנ' וישלח אברהם את ידו וגו' ד | ותעמד וג | חבישה פ, החבישה ת, חובשה כ | 8 בלעם] ~ הרשע א[2]י | לילך] כדי א[1], ל' א[2]כ | לקלל אגבי | תבא פוחגי, ותבא כ | אסירה פת | * ותעמוד — אביו] ותעמד (ותעמוד ת) על אסרה (אסירה ת) תבא (תבוא ת, ותבא כ) אסרה (אסירה ת) שאסר יוסף לקראת (לילך לקראת כ) אביו חגבת, ותעמוד על אסרת תבוא אסרה שאסר יוסף לכבוד (מרכבתו לכבוד א[2]) אביו א, שאסר יוסף לקראת אביו ד, שאסר . . לעלות לקראת ישראל אביו י, שאסר יוסף שנ' ויאסר יוסף וגו' פ, שאסר יוסף ן° | 9 ותעמד וגב | ם שאסר] של ד | פרעה] ~ הרשע א | לילך] וגב, ללך פ, שהיה הולך דת, ל' חאי | ולרדוף] ן, ולרדף פ, לרדוף דחאגתי, לרדף כ | את] אחרי א[2], אחרי (אחר י) בני א[1]י, ל' פ | תני] ~ דבי א[1]ת | ר' ישמעאל] ~ אומ' כ, אמ' ג | תבא פחגבי | 10 * ותעמוד — על חרב יד] ותעמוד (ותעמד גב) על חרב יד תבא (תבוא א) חרב יד שעשה אברהם אבינו (אבינו אברהם ג, אברהם פא[1]) שנ' וישלח . . את ידו ויקח את המאכלת לשחוט את בנו (את . . ויקח את המאכלת ג, את ידו ויקח וגו' פ, את ידו א[2]) ותעמד (ותעמוד א) על חרב (בחרב פ) יד פאגב, ותעמד . . תבא . . שעשה אברהם אבינו שנ' וישלח . . ויקח את ותעמד על ידי ן, ותעמוד . . תבא חרב יד של א"א שנ' וישלח . . על חרב יד של פרעה ח, שעשה אברהם אבינו שנ' וישלח . . את בנו ותעמוד על חרב יד דת, שעשה אברהם . . שנ' וישלח . . את המאכלת ותעמוד על חרב יד של פרעה י | 11 פרעה ל' חי | 12 * תורישמו ידי וחאבי] וגו' לפ, ל' דגת |

חובשה של בלעם שהלך לקלל את ישראל תבא אסרה של יוסף שאסר לילך לקראת אביו ותעמוד על אסרה של פרעה שהלך לרדוף את ישראל דבר אחר ר' שמעון בן יותאי אומר תבא הרב יד דכתיב באברהם ויקח את המאכלת לשחוט את בנו ותעמוד על חרב יד שעשה פרעה הרשע לילך לרדוף אחרי ישראל שנאמר אריק חרבי תורישמו ידי, ובמכילתא דרשב"י שם ויאסור את רכבו וכו' ארבעה אסרו בשמחה אברהם ויוסף ופרעה ובלעם ר' שמעון בן יוחאי אומר תבוא חבישה תעמוד על חבישה תבא חבישה שחבש אברהם לילך ולעשות רצון אביו שבשמים ותעמוד על חבישה שחבש בלעם לילך לקלל את ישראל תבוא אסירה ותעמוד על אסירה תבוא אסירה שאסר יוסף לקראת ישראל אביו ותעמוד על אסירה שאסר פרעה

ויקח את שני נעריו אתו ואת יצחק בנו וגו׳ אמר ר׳ אבהו שני בני אדם נהגו בדרך ארץ, אברהם ושאול, אברהם ויקח את שני נעריו, שאול הוא ושני אנשים (ש״א כח ח):

ויבקע עצי עולה ר׳ חייא בר יוסי אמ׳ לה משי׳ ר׳ מיישא ותני לה משי׳ ר׳ בנייה בשכר שתי בקיעות שביקע אברהם אבינו עצי עולה זכה שביקע הקב״ה את הים לפני בניו שנ׳ ויבקעו המים (שמות יד כא), אמר ר׳ לוי דייך עד כה אלא אברהם לפי כוחו והמקום לפי כוחו: 35c

ויקם וילך אל המקום וגו׳ ניתן לו שכר הקימה ושכר הליכה:

1 ילקוט שם, ויקרא רבה פכ״ו סי׳ ז׳, תנחומא מ״ב אמור סי׳ ד׳ בלק סי׳ י״א, תנחומא אמור סי׳ ב׳ בלק סי׳ ח׳, במדבר רבה שם סי׳ י״ג, מדרש שמואל פכ״ד: 3 ילקוט ר׳ נ״ח, מכילתא שם פ״ג, מכילתא דרשב״י בשוח י״ד ט״ו, שמות רבה פכ״א סי׳ ח׳: מדרש קהלת פ׳ מקיע אנשים (י׳ ט׳): 6 ילקוט שם:

1 אתו] עמו אנת | ואת — וגו׳ ל׳ | בני אדם] אנשים י | הארץ ו | 2 אברהם] ואלו (אלו כ) חן ~ א״כ | נעריו] ~ אתו וכי, עמו את | הוא — אנשים] וילך הוא ושני אנשים עמו פואכ, וילך הוא .. אתו י, וילך .. וכ׳ (ושני ת) אנשיו עמו דת | 3 ר׳] אמ׳ ר׳ כ | בר׳ יוסי אנב, בייר יוסי ת, ור׳ יוסי פ | אמ׳ לה] אמרין (ואמרי א) לה ואב, אמ׳ ואמרין לה ג, אמרו לי׳ פ, לי׳ דת | משם | מיישא] ג, מישא כ, מיאשא פ, מיאשא דת, מייאשה א, מיאשה א׳ | משם | בנייה] פוא גת בניה דהא״ב | 4 שני ישי | בקיעות פוחג״שי | שביקע] וחב, שבקע דפאגתי | אבינו אברהם כ, אברהם פי | שביקע — את] שביקע ו, שבקע פח, שיבקע אנבי, להבקע דת | לפני בניו] פוחגי, לפני בני ישראל דא״ת, לבני בניו כ, לבני ישראל א² | שני] נאמר כאן י, ל׳ ו | ויבקעו] ויבקע עצי עולה ונאמר להלן ~ דתי, ויבקע עצי .. מהו (מהוא ו, ומהו חאב) אומר ~ פוחאגב | 5 כוחו] וגת, כחו דפאכ | והמקום — כוחו] והקב״ה .. כוחו וגת, והקב״ה .. כחו דפא״י, ל׳ א²כ | 6 וגו׳] ו, אשר אמר לו האלהים חא״גב, ל׳ דפא²תי | * ניתן דאגכת] נתן פי, נותן ל | הקימה] פוחגב, קימה דאתרי |

למהר לרדוף אחר ישראל תבוא חרב יד וישלח אברהם את ידו ויקח את המאכלת לשחוט את בנו ותעמוד על חרב יד של פרעה שנאמר אריק חרבי תורישמו ידי, ובתנחומא מ״ב בלק שם ויקם בלעם בבקר ויחבוש וכו׳ וכי לא היה לו עבד או שפחה אלא ששנאת ישראל קדמתו ועמד בזריזות הוא עצמו א״ל הקב״ה כבר קידמך אברהם אביהם לעקידת יצחק בנו וישכם אברהם וכו׳ ועי׳ בתנחומא ובבמ״ר שם, ונכונה הגי׳ ולא היו לו והגי׳ ולא היה לו ועי׳ לעיל צד 43 וצד 495: 1 שני בני אדם וכו׳. בוי״ר שם בדרש ואיש או אשה כי יהיה בהם אוב או ידעוני וכו׳ ואיש זה שאול ואשה זו אשת בעלת אוב וכו׳ איתא וילך הוא ושני אנשים עמו זה אבנר ועמשא א״ר איבו למדתך תורה דרך ארץ שלא יהא אדם יוצא לדרך בפחות משנים שאם יצא סופו נעשה עבד לעבדו דאמר ר׳ איבו שני בני אדם נהגו בדרך ארץ אברהם ושאול באברהם כתו אומר וישכם אברהם בבקר ויקח את שני נעריו עמו ומי היו ישמעאל ואליעזר בשאול מהו אומר וילך הוא ושני וכו׳ ומי היו אבנר ועמשא ויבאו אל האשה לילה וכו׳, ובאותו הענין בתנחומא מ״ב אמור שם וילך הוא וכו׳ מי היו אבנר ועמשי לימדה הורה דרך ארץ שלא יצא אדם לדרך (בלילה) לבדו וכן עשה אברהם אבינו ויקח את שני נעריו עמו וכו׳ וכן וילך הוא ושני נעריו אתו ויבואו אל האשה לילה וכו׳ (והמאמר משובש שם), ובתנחומא אמור שם וילך הוא וכו׳ ומי היו אבנר ועמשא למדה תורה דרך ארץ שלא יצא אדם לדרך לבדו שכל היוצא לבדו לדרך נעשה עבד עבדים א״ר איבו שני בני אדם נהגו דרך ארץ אברהם ושאול אברהם כתיב בו ויקח את שני נעריו אתו ואת יצחק בנו ויבקע וכו׳ וילך אל המקום אשר אמר לו האלהים וכאן וילך הוא ושני אנשים עמו ויבאו אל האשה וכו׳, ובמדרש שמואל שם וילך הוא ושני אנשיו עמו זה אבנר ועמשא אמר ר׳ אבהו למדתך וכו׳ שלא יהא אדם יוצא לדרך בפחות משנים ואם יוצא הוא סוף שהוא נעשה עבד לעבדיו אמר ר׳ אבהו שני בני אדם נהגו בדרך ארץ אברהם ושאול אברהם ויקח את שני נעריו וגו׳ שאול וילך הוא וכו׳ ויבאו אל האשה וכו׳, ושם ובמדרשי תנחומא ליתא ומי היו ישמעאל ואליעזר, וכפי זו האגדה מתורגם בתר״י א׳ והדבר ית תרין טליוי עמיה ית אליעזר וית ישמעאל וכו׳ ועי׳ גם בוי״ר פ״ב סי׳ ב׳ ובמדרש קהלת פ׳ לך אכל (ט׳ ז׳) ובפדר״א פל״א וברים מדרש ויושע ובס׳ הישר פ׳ וירא ועי״ע בפירש עה״ת ובמדרש אגדה הוצ׳ רש״ב, ובלק״ט בפרש ויקח את שני נעריו אתו מיכן שאין ראוי לאדם הגון לילך לבדו וכן בשאול כתיב וילך הוא ושני אנשים עמו, ובשכל טוב הוסיף ויקח וכו׳ אליעזר וישמעאל מכאן וכו׳ וכתב שלא בדיוק וכן מצינו בשאול וילך הוא ושני אנשיו אתו לבקש האתונות, ובתנחומא מ״ב בלק שם נכדר הדרש לפסוק שכתוב בבלעם ושני נעריו עמו (במדבר כ״ב כ״ב) זו דרך ארץ היוצא לדרך צריך שנים לשמשו וחוזרין ומשמשין זה את זה ועי׳ בתנחומא בלק ובבמ״ר שם, והשיבושים ויקח את שני נעריו עמו וילך הוא ושני אנשיו עמו ושני אנשים אתו עי׳ גם בח״נ: 4 שתי בקיעות. דורש ויבקע עצי וכו׳ מיעוט רבים שנים, ובלק״ט העתיק ר׳ חייא בר יוסי אמר בשם ר׳ מישא בשכר בקיעת עצים של עולה זכו בניו ויבקעו המים, וגי׳ משובשת בפי׳ רבינו בחיי א״ר ברכיה בשכר שבקע אברהם עצי עולה זכה שבקע הקב״ה הים לבניו שנ׳ ויבקעו המים א״ל ר׳ לוי דייך ברכיה אלא וכו׳, ובמכילתא שם ר׳ בנאה אומר בזכות מצוה שעשה אברהם אני אקרע להם את הים שנאמר ויבקע את עצי העולה וכתיב הכא ויבקעו המים, ובמכילתא דרשב״י שם ר׳ בניה אומר בזכות שעשה אברהם לפני אני קוריע להם את הים ויבקע עצי עולה מהו אומר ויבקעו המים ועח״נ, ובשמ״ר שם ר׳ בניה אומר בזכות אברהם אני בוקע להם את הים בעבור מה שעשה שנ׳ ויבקע עצי עולה ואומר ויבקעו המים, ובמדרש קהלת שם ובוקע עצים וכו׳ אמר רבי מיאשה בשכר שתי בקיעות שבקע אברהם אבינו על הר המוריה זכה ליקרע הים לבניו שנים עשר קרעים, וכן במכילתא שם פ״ד עשרה נסים נעשו לישראל על הים וכו׳ נחלק לשנים עשר גזרים וכו׳ ובתנחומא בשלח סי׳ י׳ ונחלק לי״ב שבילים (ובילק׳ בשלח ר׳ רל״ג הגי׳ נחלק לשנים ועי׳ גם במכילתא דרשב״י פ׳ ואתה הרם): 5 אמר ר׳ לוי וכו׳. בפי׳ ב״ר כ״י ב וכי״א מפרש אמר וכו׳ דייך עד כה כלומר עד כאן מלדרוש מה שאמר שלא שילם לו המקום בעבור שתי הבקיעות (בקיעות) כי אם בקיעת הים שהרבה תשלומין שילם לו אלא אברהם לפי כחו מה שהיה לו יכולת עשה וכו׳, ופי׳ אחר בפי׳ ב״ר הנדפס א״ר לוי דייך עד כאן מלדרוש לדמות בקיעת אברהם לבקיעת שכינה וצ״ע: 6 הקימה. וב״ה עוד בחמשה כ״י הקימה כגי׳ בה״א הידיעה, ודמוי לשון הוא הקימה והליכה, ובלק״ט הגי׳ ניתן לו שכר קימה ושכר הליכה ועח״נ:

פרשה נו

כב ד ה) ביום השלישי וגו׳ יחיינו מיומים ביום השלישי יקימנו ונחיה לפניו א
(הושע ו ב) ביום השלישי שלשבטים ויאמר יוסף אליהם ביום השלישי (בראשית מב יח), ביום
שלישי שלמתן תורה ויהי ביום השלישי בהיות הבקר (שמות יט טז), ביום שלישי שלמרגלים
ונחבאתם שמה שלשת ימים (יהושע ב טז), ביום שלישי שליונה ויהי יונה במעי הדג שלשה
ימים (יונה ב א), ביום שלישי של עולי גולה ונחנה שם ימים שלשה (עזרא ח טו), ביום שלישי
שלתחיית המתים יחיינו מיומים ביום השלישי יקימנו ונחיה לפניו, ביום שלישי שלאסתר
ויהי ביום השלישי ותלבש אסתר מלכות (אסתר ה א) לבשה מלכות בית אביה, באי זו זכות,
רבנין אמ׳ בזכות יום שלישי שלמתן תורה, ר׳ לוי אמר בזכות יום שלישי שלאברהם ביום
השלישי וגו׳:

וירא את המקום מרחוק מה ראה, ראה ענן קשור בהר, אמר דומה שאותו המקום שאמר
לי הקב״ה להקריב את בני שם, אמר לו, יצחק בני רואה את מה שאני רואה, אמר לו הין, אמר ב

1 ילקוט ר׳ ל״ט, ילק׳ יהושע ר׳ י״ב, לקמן פצ״א, מדרש אסתר פ׳ ויאמר לה המלך (ה׳ ג׳), מדרש תהלים כ״ב סי׳ ה׳: 10 ילקוט ר׳ ל״ט, ילק׳ מכירי זכריה ט׳ ט׳, פסיקתא פ׳ אחרי מות (ק״ע ב׳), ויקרא רבה פ״כ סי׳ ב׳, מדרש קהלת פ׳ לך אכל (ט׳ ז׳), תנחומא ת״ב וילא סי׳ מ״ו הכרי מות סי׳ נ׳, תנחומא וילא סי׳ כ״ג אחרי מות סי׳ ב׳, פסיקתא רבתי פ׳ במדבר הסיני (ק״ע ב׳), אגדת בראשית פל״א, פדר״א פל״א:

1 וגו׳] וישא אברהם את עיניו דפאבת, וישא .. עיניו וגו׳ ן, וישא .. עיניו וירא את המקום מרחוק גי | יחיינו] פוגי, כת׳ ~ דאבת | וביום ד[1]פב | 2 השלישי] ~ וגו׳ ונ, זאת עשו וחיו פ | 3 השלישי דפואגתי, הג׳ ד[1] (וכן בסמוך) | הג׳ ד | בהיות הבקר] פאבתי, בהיות הבקר וגו׳ ג, בהיות .. ויהי קול׳ ן, ל׳ ד | ד״א ביום פ | 4 ונחבאתם] ד[1]וכתי, ונחבתם דפאג | * שמה דפואגכי] שם לת | ד״א ביום פ | השלישי פוא[3]גתי, הג׳ ד (וכן בסמוך) | הדגה פוכי (יהושע) | ג׳ ד[1] | 5 ימים] פא[1]גי, ~ ושלשה (וג׳ ד) לילות דא[2]כת | ד״א ביום פ | ימים שלשה] א[1]גכתי, שלשה ימים י (שם), ג׳ ימים ד, שלשת ימים פ | ד״א ביום פ | 6 תחיית] פואגכי, תחית דת | וביום פא[1]כ | הג׳ דא[1] | * ונחיה לפניו אכ] ונחייה לפניו ל, ל׳ דפת | 7 הג׳ דא[1] | לבשה — אביה] מה לבשה .. אביה א, ל׳ י | באיזו זכות פוגת, באיזה זה אי (שם), באיזה י | 8 רבנין י[1], רבנן פ, רבנין ור׳ לוי רבנין אג, רבנן .. רבנן דוכת | ביום פי | שלישי] י (שם), השלישי פוא[2]גתי, הג׳ דא[1] | תורה] פוגכי, ~ שנ׳ ויהי ביום הג׳ בהיות הבוקר ד, שנ׳ ויהי .. השלישי .. הבקר א, שנ׳ ויהי .. השלישי .. הבקר ויהי קולות וברקים ת | ° בזכות] בזכותו של ד | * יום דפואגתי] ביום כ, ל׳ ל | השלישי פוגתי, הג׳ א | אברהם] פוי, אברהם אבינו את, אבינו אברהם דגכ | * ביום — וגו׳ ן] שנא׳ ביום השלישי ד[1], שנאמ׳ .. הג׳ ד, ביום השלישי וישא אברהם את עיניו ו, שנ׳ ביום השלישי (השלשי כ, הג׳ א[1]) וישא .. עיניו אגכתי (שם) | 10 ראה ענן] ענן פא[1]ים | קשורה א[1]ם | דומה זה הוא אותו ג, דומה לי שאותו י, דומה לי כ, דומה אני שבאותו א | המקום] וכי, מקום דפאגת | אמר הקב״ה א | 11 שם את בני כ, בני שם ג, את בני פא[2] | לו ליצחק בני ן, ליצחק בני דגת, ליצחק בנו פחא[2], ליצחק א[1]י | חן פחגתי, .. מה (א״ל מה א) אתה רואה א״ל אני רואה ענן קשור (אמ׳ לו רואת אני ענן קשור כ, ענן קשורה רואת אני א[1]) בהר אכ |

פרשה נו. בכי״א א׳ פנ״ג, ובדפ״ר נסמן פנ״ה, ובמקרא אין כאן פרשה פתוחה או סתומה, ובכל הספרים כאן התחלת פרשה, ואולי אינה מחלוקת המדרש העיקרית, והסופרים הפרידו הפרשיות משום שהמאמר ביום השלישי וגו׳ יחיינו מיומים וכו׳ דומה בסגנונו לסגנון הפתיחות ועי׳ במ״י לעיל צד 386 בד״ה ויגע וכו׳ וצד 515 ריש פ״נ, ואולי חסר כאן גם הדרש שהועתק בלק״ט ביום השלישי וכו׳ אין הקב״ה מניח את הצדיקים בצער יותר משלשת ימים וכו׳ ובשכל טוב אמר הקב״ה איני מניח את הצדיק בצער יותר מג׳ ימים וכו׳, וכן לקמן פצ״א בכי״ל ויאסף אתם אל משמר שלשת ימים לעולם אין הקב״ה מניח את הצדיקים בצרה עד ג׳ ימים ויאמר אליהם יוסף ביום השלישי וגו׳ הה״ד יחיינו מיומים ביום השלישי יקימנו וכו׳ (ומה שנוסף בדפוסים שם וכן למדנו ליוסף ליונה למרדכי לדוד ליתא גם בכי״פ וכי״ו וכי״ת ועיי״ש), ובילק׳ יהושע שם הועתק כל המאמר שלפנינו לפ׳ ונחבאתם שמה וכו׳ וגם שם מתחיל המאמר אין הקב״ה מניח את הצדיקים בצרה יותר משלשה ימים, ובמדרש אסתר שם בדפ״ר וד״ו ויהי ביום השלישי לעולם אין ישראל נתונין בצרה יותר משלשה ימים שהרי באברהם כתיב ביום השלישי וישא וכו׳ השבטים ויאסף אותם אל משמר שלשת ימים יונה שנאמר ויהי יונה במעי הדגה שלשה ימים ושלשה לילות והמתים אינן חיים אלא לשלשה ימים שנאמר ביום השלישי יקימנו ונחיה וגם נס הזה נעשה בסוף שלשה ימים וכו׳ ועי״ע במדרש תהלים שם, ובדפוסי׳ וכי״ת הקדימו כאן ביום השלישי של מרגלים לביום השלישי של מתן תורה, ובספר פוגיא צד 877 העתיק הה״ד יחיינו מיומים וכו׳ ביום השלישי של שבטים וכו׳ ביום השלישי של מתן תורה וכו׳ ביום השלישי של מרגלים וכו׳ וזייף שם בדרש ביום השלישי של תחיית המתים ביום השלישי יקימנו ונחיה לפניו שהוא מלך המשיח שנ׳ י״י אלהים צבאות השיבנו האר פניך ונושעה: 4 ונחבאתם. במקרא כתוב ונחבתם, ובמדרש תהלים מ״ב שם ונחבאתם שמה וכו׳ חסר א׳ כתיב ונחבתם וכו׳ ועח״נ ובמ״י לעיל צד 3 בד״ה והוא גלי: 5 ימים שלשה. בכי״ל כתוב שלשה ימים ונסמן ביני שיטי בכתב הספר על מלת שלשת ב ועל מלת ימים א, ובשכל טוב הועתק שלשה ימים וכן בילק׳ יהושע שם, ובילקוט כאן לנכון ימים שלשה ועח״נ: 11 אמר לו.

לישני נעריו רואים אתם מה שאני רואה. אמרו לו לאו. אמר הואיל ואינכם רואים שבו לכם פה עם החמור שאתם דומים להמור [מכאן שהעבדים דומים לחמור]. רבנין מייתין לה ממתן תורה ששת ימים תעבד ועשית כל מלאכתך וגו' ועבדך ואמתך ובהמתך (שמות כ ט י): אמר ר' יצחק עתיד המקום לירחק מבעליו. לעולם. תלמור לומר זאת מנוחתי עדי עד פה אשב כי איויתיה (תהלים קלב יד) לכשיבוא אותו שכתוב בו עני ורוכב על חמור וגו' (זכריה ט ט):

1 יבמות ס״ב א׳, כתובות קי״א א׳, קידושין ס״ח א׳, בבא קמא מ״ט א׳, נדה י״ז א׳ : 3 ילקוט ר׳ ל״ט ור׳ ק׳, ילק׳ מכירי שם, אגדת בראשית לד 6 (מדרש זוטא לד 1), לקמן פצ״ח:

1 שאנו רואין א'ם, שאנו' רואי' א² | ואינכם רואין כחמור ע, וחמור (והחמור וא'י) אינו רואה ואתם אין אתם (ואתם אינכם חאי) רואים דוחאבתי, וחמור.. אינכם (אנכם ג) רואין גנ׳, וחמור ואתם אינן רואין פ | 2 שאתם — לחמור] שאתם דומין לחמור ע, עם הדומה לחמור גב, ל׳ דפוחאתים | *מכאן — לחמור] מכאן.. דומין לחמור ע, ומנין שעבדים כחמור מן הכת שבו לכם פה וגו׳ ן, ומנין שעבדים דומין (דומים ת) לבהמה מן הכא שבו לכם פה עם החמור דת, [ומנין] שעבדים כבהמה מהכא שבו לכם פה עם החמור פ, ומנין.. כבהמה שנ׳ שבו לכם פה עם החמור גכ, ומנין.. כבהמה מן הכא (שנ׳ מ) שבו.. החמור עם (העם מ) הדומה לחמור חמ, ל׳ לאי | מייתי י, מייתו אמ | ⁰ לה] ליה ד | מן מתן תורה] פו, ממתן תורה כ, מן הכא י, מן הכת ג, מהכא אמ, מהכא ממתן תורה דת | 3 תעבד] פוגכ, תעבוד דאתי | וגו׳] ויום השביעי וגו׳ פ, ויום.. שבת לייי אלהיך לא תעשה כל מלאכה א'גכ, ל׳ תי | ועבדך — ובהמתך] אתה ובנך ובתך ועבדך . . ובהמתך תמ, אתה . . ועבדך ואמתך א׳, אתה ובתך וגו׳ ג, עבדך ואמתך ושורך וחמורך י, אתה.. ובתך ועבדך.. ושורך וחמורך כ, שורך וחמורך עם החמור ן | אמר] מרחוק ~ ל⁰ | ר׳ יצחק] ~ מהו מרחוק י | 4 המקום] הקב״ה פמ, ל׳ י | לרחק פ, לרחוק אב, לירחק שכינה י | לעולם] וג׳, ולעולם דפכת, ושמא לעולם א'מ, ושמא תאמ׳ לעו׳ א², יכול לעולם י | כי איויתיה] א'כ, כי אויתיה ג׳, וגו׳ ן, ל׳ דפת | 5 לכשיבא פוא'כמ, שבו לכם פה עם החמור לכשיבוא ל⁰ת, שבו.. לכשיבא י | ** בו] כי ל | חמור] ~ יחזור המקום לבעליו ת, תחזור.. לבעליו י | וגו׳ ל׳ |

ליצחק ועח״נ, וכל האגדה בסגנון אחר קצת בפסיקתא שם מה ראה ראה ענן קשור על גבי ההר (ול״ג שם אמר דומה שאוהו וכו׳) אמר לבנו בני רואה אתה מה שאני רואה א״ל הן א״ל מה אתה רואה א״ל אני רואה ענן קשור על גבי ההר (ועי׳ הגי׳ בכי״א א׳ וב׳ וכי״כ) אמר לנעריו רואים אתם וכו׳ א״ל לאו א״ל הואיל ואין אתם רואים כלום והחמור איננו רואה כלום שבו לכם פה עם החמור עם הדומה לחמור מה עשה נטל את יצחק בנו ועלה לראש ההר וכו׳ ועי׳ בוי״ר פ׳ אחרי מות שם (ושם הגי׳ אמר לישמעאל ולאליעזר רואים אתם כלום וכו׳ ועי׳ במדרש קהלת שם ובמ״י לעיל צד 594 בד״ה שני בני ארם וכו׳) ובתנחומא ט״ב ותנחומא אחרי מות שם, ובפסי״ר שם ראה מרחוק ענן קשור על הר אחד אמר ליצחק בני רואה אתה מאומה על ההר אמר לו רואה אני ענן אחד קשור עליו ושאל לנערים אמר להם רואים אתם מאומה אמרו לו לאו אמר להם הואיל והמורי אינו רואה אותה ואתם אינכם רואים שבו לכם פה עם החמור, ובתנחומא ט״ב וירא שם וירא את המקום מרחוק כמו מרחוק א״ר יצחק רחוק מיל שנאמר אך רחוק יהיה וכו׳ (ועי׳ במ״י לעיל צד 571) אמר ליצחק רואה אתה כלום א״ל רואה אני הר נאה ומשובח וענן קשור עליו אמר לנעריו רואים אתם כלום אמרו לו לאו אמר להן שבו לכם פה עם החמור מה החמור רואה ואינו יודע כך אתם עם הדומה לחמור וכו׳ ועיי״ש בהערות רש״ב יבתנחומא וירא שם, ובאג״ב שם בשלישי ראה לשכינה עומדת בהר שנ׳ ביום השלישי וישא אברהם וכו׳ וירא את המקום מרחוק נאמר כאן מרחוק ונאמר להלן מרחוק ה׳ נראה לי וכו׳, ובתר״י א׳ מהורגם וחמא ענן איקרא קטיר על טוורא, ובפדר״א שם ביום השלישי הגיעו לצופים וכו׳ ראה כבוד השכינה עומד על גבי ההר שנאמר ביום השלישי וכו׳ וירא את המקום מרחוק מה ראה עמוד של אש מן הארץ עד לשמים אמר ליצחק בנו בני רואה אתה כלום באחד מן ההרים הללו אמר לו הן אמר לו כה אתה רואה אמר לו רואה אני עמוד של אש וכו׳ והבין אברהם כי נרצה הנער לעולה אמר לישמעאל ולאליעזר רואים אתם כלום וכו׳ אמרו לו לאו השב אותם כחמור ואמר להם שבו לכם פה עם החמור כשם שאין החמור רואה כלום כך אתם אינכם רואים כלום שנאמר ויאמר אברהם אל נעריו שבו לכם פה עם החמור עם הדומה לחמור וכו׳ ועי״ע בספר הישר פ׳ וירא ובלק״ט ושכל טוב ובמדרש אגדה הוצ׳ רש״ב ובמדרש הגדול, ובהגי׳ שלפנינו ובערוך ע׳ עבד א׳ שבו לכם וכו׳ שאתם דומים לחמור ג״כ טעם הדרש עם החמור ועי׳ הגי׳ בכי״ג וכי״כ וכי״ת וילק׳ מכירי, והשלמתי עפ״י גי׳ הערוך שם מכאן שהעבדים דומים להמור ועח״נ, וביבמות שם הכל מודין בעבד שאין לו חיים דכתיב שבו לכם פה עם החמור עם הדומה לחמור, ובקידושין שם שפחה כנענית מנלן (דלא תפסי בה קדושין) אמר רב הונא אמר קרא שבו וכו׳ עם החמור עם הדומה לחמור וכו׳ ועי׳ עוד בב״ק ובכתובות ונדה שם: 3 ועבדך וכו׳. וכ״ה ועבדך גם בדפוסי׳ וכי״פ וכי״א א׳ וכי״כ וכי״ת וילק׳ מכירי, ובמקרא כתוב בדברות הראשונות אתה ובנך ובתך עבדך ואמתך ובהמתך וגרך וכו׳, ובדברות האחרונות אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך ושורך וחמרך וכל בהמתך וגרך וכו׳ ועח״נ ובמ״י לעיל צד 35 בד״ה בשביל וכו׳ ובתנ״ך הוצ׳ גינצבורג שמות כ׳ י׳: 4 עתיד וכו׳. בפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א מפרש עתיד המקום זה ירושלם להתרחק מבעליו זה הקב״ה וזהו וירא את המקום מרחוק ולא לעולם די שיתזור (כי יחזור) עליה המקום (וצ״ל הקב״ה) וישב בה שנאמר פה אשב והוא ישוב לכם (והוא שבו לכם פה) ומתי ישוב וישב בה עם החמור כשיבא אותו שנאמר בו עני ורוכב על חמור, ובפי׳ ב״ר הנדפס בדפ״ר אמר רבי יצחק מהו מרחוק עתיד המקום לירחק מבעליו משכינה יכול לעולם ת״ל זאת מנוחתי עדי עד פה אשב כי אויתיה שבו לכם פה עם החמור לכשיבא אותו שכתוב בו עני ורוכב על חמור תחזור המקום לבעליו, ומשם נוסף בילקוט מהו מרחוק וכו׳ יכול לעולם וכו׳ תחזור המקום לבעליו, ונשתבש עתיד לירחק שכינה מבעליו ועי׳ במ״י לעיל צד 576 בד״ה ד״א ברצות וכו׳ (ובילקוט הועתק המאמר בשני מאמרים נפרדים בר׳ צ״ט ור׳ ק׳), ובאגדת שה״ש שם ד״א למה אמר להם שבו לכם פה עם החמור שנתנבא על אותו מקום בית הבחירה שנ׳ זאת מנוחתי עדי עד פה אשב וגו׳. ולקמן פע״ה הדרש ויהי לי שור וחמור וכו׳ חמור זה מלך המשיח שנ׳ עני ורוכב על חמור

ואני והנער נלכה עד כה אמר ר׳ יהושע בן לוי נלך ונראה מה בסופו שלכה: ונשתחוה ונשובה אליכם בישרו שחוזר מהר המורייה בשלום, אמר ר׳ יצחק והכל בזכות השתחוויה. [אברהם לא חזר מהר המוריה בשלום אלא בזכות השתחוויה ונשתחוה] ונשובה אליכם. ישראל לא נגאלו אלא בזכות השתחוויה ויאמן העם וישמעו כי פקד וגו׳ ויקדו וישתחוו (שמות ד לא), התורה לא נתנה אלא בזכות השתחויה והשתחויתם מרחוק (שם כד א), חנה לא נפקדה אלא בזכות השתחויה וישתחו שם וגו׳ (ש״א א כח), והגליות אינן מתכנסות אלא בזכות השתחוויה והיה ביום ההוא יתקע בשופר וגו׳ והשתחוו לייי בהר הקדש בירושלם (ישעיה כז יג), בית המקדש לא לא נבנה אלא בזכות השתחויה רוממו ייי אלהינו והשתחוו וגו׳ (תהלים צט), המתים אינם חיים אלא בזכות השתחווית בואו ונשתחוה ונכרעה וגו׳ (שם צה ו):

1 ילקוט כ׳ ק׳, תנחומא מ״ב וירא שם, תנחומא וירא שם, פסיקתא רבתי שם, אגדת שה״ש שם: מועד קטן י״ח א׳:
2 ילקוט שם, ילק׳ שמואל רמז פ׳, ומדרש שמואל פ״ג, פדר״א פל״א:

1 ** עד כה] ~ וגו׳ ל | נלך ונראה] נראה ג | מה] וחגכי, ~ יחיה דאת | בסופה ח, שבסופו ו, סופו י, בסוף א[1] | * שלכה וגכ] של כה דחא[2]תי, כה א[1], ל׳ ל | ונשתחוה | בישרו] ברית כרותה לשפתים בישרו ת, ברית.. לשפתים בשרן י | 2 * שחוזר (שחיזר ל)] שהוא חוזר | המורייה] כ, המוריה דפוא[2]גתי, מוריה א[1] | * בשלום דפוחאגכת] בטוב ל, ל׳ י | והכל] ואג, הכל דפחכתי | * השתחוויה ו] השתחויה דפחאגתי, השתחווה ל, השתחוה כ | * אברהם — השתחוויה] אברהם . . בשלום . . השתחויה פו, ואברהם . . בשלום . . השתחויה דת, אברהם . . מהר המוריה אלא . . השתחויה אגכי, לא חזר אברהם אבינו מהר המוריה אלא בזכות ההשתחואה י (שמואל), ל׳ לח | 3 * ונשתחוה דח] שנ׳ ונשתחוה פואגכתי, ל׳ ל | נגאלו] ~ ממצרים אכ | 4 השתחויה פואגכתי, ההשתחואה י (שם) | וישמעו — וגו׳] וישמעו כי פקד יי״ א[2]ג, וישמעו . . יי״ את בני ישראל וכי ראה את ענים א[1], וישמעו . . עניים פכ, וישמעו וגו׳ י, וגו׳ דו, ל׳ ת | *ויקדו וישתחוו דפא׳כת] ל׳ לוא[2]גי | 5 לא נתנה] לא ניתנה ואג, ל׳ פ | אלא ל׳ פ | לא ל׳ פ | אלא ל׳ פ | * וישתחו — וגו׳] וישתחו שם לי״י דפוגכתי (שם), וישתחוו שם וגו׳ ל, וישתחו לי״י י, וגם אנכי השאילתיהו לי״י כל הימים אשר היה הוא שאול לי״י וישתחו שם לי״י א[1], וישתחוו לפני יי״ ויבואו אל ביתם הרמתה וידע אלקנה את חנה אשתו וגו׳ א[2] | 6 והגליות] פוגכ, הגליות דתי, ישראל א | אינן מתכנסות] לא נגאלו א, ל׳ פ | אלא ל׳ פ | השתחויה דפואגכתי, ההשתחואה י (שם) | 7 בשופר גדול וגו׳ פכי, בשופר גדול דגת, וגו׳ ו | * והשתחוו — בירושלם דא[2]] והשתחוו . . ובירושלם א[1], והשתחוו . . ובירושלים ת, ל׳ לפוגכי | בית — נבנה] בנין בית המקדש פ | 8 אלא ל׳ פ | ההשתחואה י (שם) | והשתחוו וגו׳] וחשתחוו להר קדשו דפאכת, והשתחוו להדם רגליו ג, והשתחוו י, ל׳ ן | אף המתים אינן חיים י, תחיית המתים פ | 9 אלא ל׳ פ | השתחויה דפואגכתי, ההשתחואה י (שם) | בואו] ואגי, באו דפכת | ונשתחוה] פאכת, נשתחוה דוגי | וגו׳] וג, נכרכה לפני יי״ עושנו די (שם), ונברכה . . עושנו ת, ל׳ אכי |

ועיי״ש: 1 נלך ונראה. אמר אברהם נלך וכו׳ והשלמתי בסופו של כה ועח״נ ור״ל בסופו שלכה בהבטחתו של הקב״ה שאמר כה יהיה זרעך (בראשית ט״ו ה׳), ובלק״ט הועתק אמר ריב״ל נלך ונראה מה יהיה בסופו של כה יהיה זרעך, ובמדרש הגדול נלכה עד כה ר׳ אליעזר אומר לראות מה יהיה בסוף כה שנ׳ כה יהיה וכו׳, ובפסי״ר שם ואני והנער וכו׳ עד פה אין כתב כאן אלא עד כה אמר ריב״ל נלך ונראה מה בסוף הדיבור שאמר לי כה יהיה וכו׳, ובתנחומא מ״ב שם ג׳ לה סתמא ואני והנער וכו׳ מהו עד כה נלך ונראה מה סופו של דבר של אותו כה איזה כה שנאמר כה יהיה וכו׳, ובתנחומא שם ואני והנער וכו׳ מהו עד כה נראה מה יהיה בסוף כה שאמר לי הקב״ה כה יהיה וכו׳. וגם בתר״י א׳ מתורגם ואנא ועולימא נתמטי עד כא לבחוני אין יתקיים מה דאיתבשרית כדין יהון בנך וכו׳, ואגדה אחרת באגדת שה״ש שם למה אמר לו הקב״ה כה יהיה זרעך אלא שהראה לו מזלו של יצחק מן הכוכבים שמו מזל כה שנ׳ שבו לכם וכו׳ ואני והנער נלכה עד כה וכו׳: 2 בישרו שחוזר וכו׳. בכי״ל כתוב שחיזר והגהתי, ובתנחומא מ״ב שם ונשובה אליכם בשרו פיו שהוא הולך וחוזר ורוח הקודש אומר לאדם מערכי לב ומה׳ מענה לשון, ובתנחומא שם ונשתחוה ונשובה אליכם בשרו פיו שיחזרו שניהם בשלום ועי׳ בהערות רש״ב, ובלק״ט פי׳ מבשרו שהם חוזרין מהר המוריה לשלום, ובפ״ת הגיה גם כאן פיו בישרו וכו׳, ובילקוט הגי׳ בשרן שהוא חוזר וכו׳ ושם ובכי״ת נוסף ברית כרותה לשפתים, ונרי שהוספה זו נובעה ממ״ק שם דא״ר יוחנן מנין שברית כרותה לשפתים שנאמר ויאמר אברהם אל נעריו שבו לכם וכו׳ ואני והנער נלכה עד כה ונשובה אליכם ואיסתייעא מלתא דהדור תרוייהו, ובפסי״ר שם מהו ונשובה אליכם שלא אמר ואשובה תחילה אתה דורש שלא הודיעם שהוא הולך לקרבן ד״א ונשובה אליכם לאדם מערכי לב ומה׳ מענה לשון שנתבשר שיצחק חוזר לו, ובאגדת שה״ש שם ולכה אמר להם ונשתחוה ונשובה אליכם אלא שנתנבא אברהם שהם חוזרים הוא ויצחק בשלום מן המזבח, ולזו האגדה כוון גם אפרם הסורי שכתב ואתנבי אף במסקהון דלטורא איך דאתנבי לעבדא דשבק בשפול טורא ועי׳ במ״ת חלק מ״ג צד 530: 5 והשתחויתם מרחוק. וכל הפרשה ואל משה אמר עלה וכו׳ נאמרה קודם מתן תורה ועי׳ בפירש״י שם ובמכילתא יתרו מסכתא דבחדש פ״ג: 6 וישתחו שם וגו׳. בכי״א ב׳ הובא פסוק י״ט שמואל שם וישתחוו לפני י״י וכו׳ וידע אלקנה את חנה וכו׳ ועי׳ בחי׳ רש״ש, אכן גם במדרש שמואל נסדר כל המאמר לפי׳ וישתחו שם לה׳, ושם הגי׳ א״ר יצחק הכל בזכות השתחויה אברהם לא חזר מהר המוריה בשלום אלא בזכות וכו׳ ישראל לא נגאלו וכו׳ התורה לא ניתנה וכו׳ בית המקדש לא נבנה אלא בזכות השתחויה דכתיב רוממו ה׳ אלהינו והשתחוו להדום רגליו (ה.א פסוק ה׳ תהלים שם וכ״ה בכי״ג רוממו וכו׳ והשתחוו להדם רגליו ועי׳ איכ״ר מ״ב ב׳ א׳ ולא זכר הדום רגליו וכו׳ אין הדום רגליו אלא בית המקדש תה״ד רוממו ה׳ אלהינו והשתחוו להדום רגליו וכו׳, ולפי הגי׳ רוממו וכו׳ והשתחוו להר קדשו הוא פסוק ט׳ שם) ואף המתים אינן חיים וכו׳ דכתיב בואו נשתחוה ונכרעה (ובילק׳ מכירי תהלים צ״ט סי׳ י״א הועתק בואו נשתחוה ונכרעה נברכה לפני ה׳ עושינו) ואף הגליות אינן

ג ו) ויקח אברהם את עצי העולה וישם על יצחק בנו כזה שטוען צלובו בכתפו:
ויקח בידו את האש ואת המאכלת אמר ר' חנינה למה נקרא שמה מאכלת, שמכשרת האוכלים. [ורבנין אמ'] כל אכילות שישראל אוכלין בעולם הזה בזכות אותה המאכלת:
וילכו שניהם יחדו זה לעקוד וזה להיעקד זה לשחוט וזה להישחט:
ד ז ח) ויאמר יצחק אל אברהם וגו' בא לו סמאל אצל אבינו אברהם, אמר לו מה סבה

1 ילקוט ר' קי"ח, פסיקתא רבתי פל"א (קי"ג ב'), תנחומא מ"ב וירא שם: 2 ילקוט שם. תנחומא וירא שם: 3 תנחומא מ"ב וירא שם: 4 ילקוט שם, תנחומא מ"ב שם, תנחומא שם: 5 ילקוט שם, סנהדרין פ"ט ב', תנחומא מ"ב שם, תנחומא וירא קי' כ"ב (כ"ג), פסיקתא רבתי פ' בהדם הבניני (קי"ע ב'), מדרש ויושע:

1 *וישם—בנו ר"ין] לי לדפואגבתי | ** כזה] כעין ל | שהוא טוען | צלובו] פואנבתרי, צליבו א'ר', צלוב ד | בכתיפו ואנב, על כתיפו ר', בכתפיו ר | 2 ** ואת המאכלת] לי ל | נקרא שמה] פוחאנבעי, נקראת כבין דת | שמכשרת] א'בע, שהיא מכשרת ור', לפי שמכשרת ד', לפי שהיא מכשרת פחת, מפני שמכשרת א', מפני שהיא מכשרת גי | 3 אוכלים דכתרי, אין האנר', אכלים ו, את האוכלין פ, את האוכל ע | * ורבנין אמ'] ורבנין אמרין פאג, .. אמרי א'י, ורבנן אמרי דותע, .. אמ' ב, לי ל | כל אכילות] למה נקרא שמה מאכלת י | שישראל לי א | אוכלין] פגעי', אוכלי' ד', אים דוחב, שאוכלין א' | בזכות] פוחאנבי, בשביל א', אוכלין בזכות ע, אינם אוכלים אלא בזכות ד, אינה אלא בזכות ת | מאכלת פאי | 4 יחדו] ואכ, יחדיו דפאגתי | לתעקד פב, לייעקד דהאתי, לעקד וג | להשחט פב, לישחט דחואנתי | 5 וגו'] אביו א, אביו וגו' ו, אביו ויאמר אבי דפנתי, אביו .. אבי ויאמר הנני כ | לו לי פאגבשי | אברהם אבינו ואנכש, אברהם פא' | ואמר כי | ליה איתש | מה סבה] ג, מה סבא לפוהגבש, סבא סבא דאת, סבא י |

התכנשות (בילק' מכירי שם אינם עתידות להתכנס) אלא וכו', ולהדרש המתים וכו' בואו נשתחוה ונכרעה כתב ביפ"ת לא מצאתי זכר לתחיית המתים במזמור זה ומשקול הדעת נראה שמפרש לפני ה' עושנו על מה שיבנה בני גופנו שנית לתחיית המתים וכו' אי נמי משום דק"ל אומרו נכרעה אחרי אומרו נשתחוה וכו' להכי מפרש נכרעה על המיתה ע"ד לפניו יכרעו כל יורדי עפר דהיינו במיתה כדאיתא בת"כ גבי ויקרא אל משה וכו' ושוב נברכה ונקומה לפני ה' עושנו לתחיה וכו' ועי' גם במ"כ, ובכי"ל ועוד בחמשה כ"י איתא ונשתחוה, ובמקרא כתוב נשתחוה, ובפדר"א סוף פל"א המאמר מקוטע ר' יצחק אומר הכל לא נוצר אלא בזכות השתחוית שנאמר רוממו ה' אלהינו והשתחוו להדום רגליו: 1 וישם על יצחק וכו'. כן הוספתי ועח"נ, והגהתי כזה שטוען (ובכי"ל כתוב כעין או כעין), ובשכל טוב כזה שטוען צלובו על כתפו, ובפי' ב"ר כ"י גורס ומפרש טוען צלובו בכתפיו קורה לתלות בך היה טוען עצי מערכתו, ובפסי"ר שם איתא אברהם שאמרתי לו להביא את יצחק בנו ולא עיכב ויצחק היה טוען עצים כאדם שטוען את הצלוב שלו וכו', ובתנחומא מ"ב שם למה היה יצחק דומה למי שהוא יוצא לישרף ועציו על כתפיו: 2 שמכשרת וכו'. בפי' ב"ר כ"י מפרש שהיא מכשרת אוכלים (אוכלין) שאין בשר ניתר בלא שחיטה, ובלק"ט מה לשון מאכלת שמתיר בשר לאכילה שנאמר אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו וכיון שנשחט הותר ועי' גם בשכל טוב, ובערוך ע' מאכלת הגי' למה נקרא שמה וכו' שמכשרת את האוכל, ובתנחומא שם למה מאכלת שהיא מתירה את האוכלין לתוך פיו של אדם: 3 ורבנין אמ'. כן הוספתי ועח"נ, ובערוך שם ורבנן אמרי כל אכילות וכו' בעולם הזה אוכלין בזכות אותה כו', ובמדרש הגדול רבנן אמרי שכל וכו' בעוה"ז בזכות אותה וכו', ובתנחומא מ"ב שם למה כתיב מאכלת ולא כתיב סכין שהרבה אכילות אכלו ישראל מתחת ידו: 4 וילכו וכו'. בלק"ט וילכו שניהם יחדיו שוים זה לעקוד וזה ליעקד, ובתנחומא מ"ב שם זה לשחוט וזה לישחט: 5 מה סבה וכו'. מה זה זקן וכי האבדת את לבך בן שנתן לך וכו' א"ל על מנת כן א"ל ואם מנסה הוא וכו' א"ל ויתר וכו' וינכה לי יתר על כן ולא אלאה א"ל למחר אומר לך וכו' ואתה חייב ששפכת את דמו ואע"פ שהוא אמר לך שתעלהו לעולה א"ל וכו' כיון שראה סמאל שלא הועיל וכו' בא לו אצל יצחק א"ל מה ברא וכו' מה זה בן שרה העלובה הולך הוא אביך לשוחטך א"ל וכו' א"ל אם כן כל אותן הפרגזיות שעשתה אמך יהיו לישמעאל שונא הבית לירושה כד לא וכו' אם לא יכנס בלב השומע לשון הרע דבר כולו יכנס חציו הה"ד ויאמר יצחק אל אברהם אביו ויאמר אבי למה אביו אבי שקרא אביו ועוד אמר לו אבי (שאב"כ ויאמר יצחק אל אברהם אבי) כדי שיתמלא וכו' ויאמר הנה וכו' אמר לו אברהם יצף וכו' יצער לההוא שיגער בו הקב"ה כלו' לסמאל מכל מקום אלהים יראה לו השה וגו' ואם לאו שה[1]) אתה לעולה בני ואע"פ שהבין יצחק שהוא הולך להשחט בכ"ז וילכו שניהם יחדו זה לשחוט וכו' (וגם בלק"ט ובשכל טוב הועתק מסוף המאמר רק זה לשחוט וזה לישחט), ובכי"ל הגי' שופך דם אתה ואתה חייב וכן גר' בפי' ב"ר בדפ"ר שגורס ומפרש שופך דם אתה וחייב אתה ששפכת דם, ובפי' ב"ר כי"ט מפרש ולמהר יבא עליך ויאמר ששפכת דם נקי ועח"נ, והגי' הפרגזיות איתא גם במדרש ד"ו ובכי"ם ובי"ג ובי"ת ובערוך ע' פרגזיות ופי' שם ענין כעסים וכן נסמן במדרש עם יפ"ת ומפרש שם עם כן כל אותן ההרדות שעשתה לישמעאל היו לבטלה כי עכשו יהיה השונא יורש וכו', ובמדרש דפ"ר ובי"א א' ובי' הגי' הפרגיות, וב"ה ובפי' ב"ר כי"א ומפרש שם לשון חמד נחמד למראה (בראשית ב' ט') תרגו' ירוש' פרג (ולפנינו הגי' שם דמרגג), ובפי' ב"ר בדפ"ר כל אותן הפרגזיות שעשתה אמך כל אותן דברים החמודים שקנתה אמך למי קנתה אותן לישמעאל בנאיה דביתה ירותא לישמעאל סנו הבית יפלו בירושה, וקשה לפרש פרגזיות כמו תמינא (וצ"ל כיתנא) מלייה דמרגליתא על פרגזתא (ירוש' שבת ריש פ"ו ז' ד') ושהוא פרגזתא לשון פרגוד ועי' עמת"ל ח"ד צד 99 וקרויס צד 477, ולא כצאנו שעשתה שרה מעילים ובגדי חמודות ועוד הל"ל כל אותן הנכסים של אברהם יפלו לישמעאל בירושה, ובעל המסביר פי' פרגזיות מל"י[2]) פעולות והכונות ויהיה פי' המאמר כל אותן הפרגזיות שעשתה אמך וכו' שאמרה לאברהם גרש האמה הזאת ואת בנה כי לא יירש וגו' עם בני עם יצחק וצע"ג, ובילקוט הגי' כל פרוגיאות, ופירש גליון טעף בילקוט ד"ו האונאות דברים ופי' זה ליתא בילקוט דפ"ר, והמאמר כד לא וכו' גר' שהוא משל בלא"ר, ובפי' ב"ר כ"י מפרש כד לא תיעול וכו' כשאומרים לו לאדם דבר של לשון הרע אם לא נכנס באזנו כולה נכנס חציה כך נעשה ביצחק שמן התשובה שהשיב יצחק לאביו ואמר איה השה לעולה אתה למד שנכנס באזנו לשון הרע של סמאל, ויצף מפרש שם דאגה תבא, והגי' שם לההוא דגער בך, ובערוך ע' צף ו' יציף לההוא

[1]) σέ. — [2]) πρᾶξις.

אוכרת לבך, בן שנתן לך לק׳ שנה את הולך לשחטו. אמר לו על מנת כן, אמר לו ואם מנסה הוא לך יותר מיכן את יכול לעמוד הנסה דבר אליך תלאה (איוב ד ב), אמר ליה ויתר על כן, אמר לו למחר אומר לך שופך דם אתה ואתה חייב, אמר לו על מנת כן, כיון שראה שלא הועיל ממנו כלום בא לו אצל יצחק, אמר לו מה ברא דעלובתא, הולך הוא לשוחטך, אמר לו על מנת כן, אמר לו אם כן כל אותן הפרגזיות שעשת אמך לישמעאל סניה דביתה ירותה, כד לא תיעול מילה תיעול פלגה ההיד ויאמר יצחק אל אברהם אביו ויאמר אבי למה אביו אבי כדי שיתמלא עליו רחמים, ויאמר הנה האש והעצים וגו׳, אמר ליה יצף להחוא דייגער ביה, מכל מקום אלהים יראה לו השה וגו׳, ואם לאו, שה לעולה בני, וילכו שניהם יחדו זה לשחוט וזה להישחט: 35d

8 פדר״א פל״א:

1 הוכרת פחגשי | ליבך דוא[1]ר[2], את לבךפ | שנתן] כי, שניתן דפוא[1]גת, שנולד א[2] | למאה פוחא[2]גכתי | לשוחטו פואגכי | אמר לו אם כ, ואם י | הוא] פוכ, ל׳ דאגתי | 2 לך] גי, אותך דפאכת, אתך ו | יתר פו | מכן א[1]גכי, מכאן ת | יכול את ו, תוכל חאגכי | לו פ | ויתר] פחג, ויותר דאכתי, יתר ו | על כן] פאכ, על דין דת, על כדין ח, על כדון י[1], מן כן ו | 3 ליה גכ | * אומר דגש] אומ׳ א[1]ת, אומרין א[2], הוא אומר פחכ, אמ׳ ל, הוא אמ׳ ו, יאמר י | 8 לו ו | דמים פו, דם האדם ח | אתה] אשי, את ג, ל׳ דפוחכ | אתה חייב (ואתת חיב ח, את חייב כ, חייב את ג) ששפכתה (ששפכת חג, ששפכת את כ) דמו וחגכ, את חייב (אתה חייב פת, חייב אתה א) ששפכת דמו של בנך דפאת, ששפכת דמו י | כיון] אכ, וכיון דפוגתשי | שראה ל׳ | ממנו] בו א[1], לו י, ל׳ גש | 4 כלום ל׳ י | לו ל׳ י | מה] פוכ, אי חגש, אן י, ל׳ דאת | ברה וחג | דעלובתה ג, דעליבתא ש, העליבתח ו, דעלובה ר[1] | הוא הולך אגש, הולך אביך ת | לשוחטך] ואגשי, לשחטך דכת | ליה וש | אמר לו] פוגת, א״ל א[2]י, אמר ד, ל׳ א[1] | 5 ואם א | אותן ל׳ י | תפורגזיות וח, הפרגזות ר[1], הפרגיות ד[1]ארי[2], הפרוגיות כ, פרוגיאות י | שעשתת א[2]עש | סניא ע, סנאיה פחגש, שנאיה דואכת, סניאה י | דביתת] פוש, דביתא דאגכתעי, דביתיה ח | ירותה] ו, ירותא חאגכעש, יירתיה י, ירותא ואתה אינך מכניס בליבך ד, ירותא ואתת . . בלבך ת | מילה] ר[2], מלה א[1], מילא דוחא[2]גכ, מילא כולה י[1], מילא (מילה ש) כולא תש | 6 פלגה] ו, פלגא דחאגכתרי[1] | * ויאמר — אביו דות] ל׳ לאגכי | ויאמר אבי] א[2]גתי, ויאמר וגו׳ ו, ויאמר אבי אבי דא[1]כ | אביו אבי] אבי (אבי אבי אגכר, אביו אביו ו) שני (שתי תר[1]) פעמים דפואגכתרי | * שיתמלא דואגכתש] שתימלא ל, שתמלא פי[1] | 7 וגו׳] ו, ואיה השה פת, ואיה . . לעולה אגכשי, ל׳ ד | יציף ע, זעף י[1] | להחוא] פוחא[1]געריי[1], ~ גברא דת | דיגער דחגת, דגער פאערי[1], גער ו | בך ר | 8 וגו׳] לעולה א[1]י, לעולה בני פא[2]ג, בני ד, ל׳ וחת | שה] ד[1]פו, השה חגכתשי, אסי חשה ד, אתה ר, ל׳ א | ** לעולה] לעלה ל | וילכו—להישחט ל׳ פא | יחדו] וכי[1], יחדיו דגכת | זה לשחוט] זה לעקוד וזה ליעקד (להעקד כ, לעקד ו) ~ דוחג[0]כתי | להשחט כ, לישחט דוחגתי |

דגער ביה ועי׳ בעמת״ל ע׳ יצף, ובילקוט דפ״ר הגי׳ זעף להחוא דגער ביה, ובשכל טוב זעף להחוא גברא דיגער ביה, וכן (נוסף גברא בדפוסי׳ וכי״ת ועי׳ גם ברד״ק ש״א ט׳ ה׳), ובכי״ל ובדפוסי׳ הגי׳ גם בסמוך בסי׳ ה׳ ההוא דייגער (דיגער) ביה וגר׳ לפרש שיגער בו הקב״ה וכלה״כ יגער י״י בך השטן ועי׳ גם במ״כ ובפי׳ מהרז״ו, ודרשו השה לפניו ולאחריו (ועי׳ במ״י לעיל צד 209 בר״ה הלא וכו׳) אלהים יראה לו השה וגו׳ ואם לאו שה לעולה בני, ושה בהוראת ל״י אתה, ופי׳ גליון בכי״ל לשון יווני איסי אתה (וכן נוסף בכי״ג), ובפי׳ ב״ר בדפ״ר בלשון יוני אישי אתה (ובא״א הובא בל״י איסי אתה) וכן טעם הגי׳ במדרש ד״ו ואם לאו אסי השה לעולה בני, וכפי הדרש מתורגם גם בתר״י ב׳ ואין לא את הוא לעלתא ברי והליכו תרוויהון כחדא בלב שפי, ובפדר״א שם יראה לו השה לעולה בני אתה הוא השה, ובסגנון אחר האגדה בתנחומא מ״ב שם אמר ר׳ אבין הלוי ברבי עם שהן הולכין בא השטן מימינו של יצחק ואמר אי עלוב בנה של עלובה כמה תעניות נתענה אמך עד שתבא והזקן נשתטה בזקנותו והרי הוא הולך לשחוט אותך חזר יצחק ואמר לאביו ראה מה זה אומר לי א״ל הרי הוא בא ליצף אותך אבל הקב״ה אל יצף לנו שנאמר אלהים יראה לו השה לעולה ואע״פ כן וילכו שניהם, וזה המאמר הובא בפי׳ ב״ר הנדפס כד״ה ובתנחומא מפרש בא השטן מימינו וכו׳ (והמאמר איתא גם בתנחומא בדפוסים הראשונים ונשמט בדפוס מאנטובה, ובאמצע המאמר שנוסף בזה הדפוס וירא את המקום מרחוק אמר אברהם מה אעשה אם אגלה לשרה וכו׳ נמצא מסורס א״ל עלוב בר עלובה כמה תעניות וכו׳ חזר ואמר לאביו ראה מה אומר לי זה א״ל אל תשגיח עליו שאינו בא אלא ליעף לנו מיד ויאמר יצחק וגו׳ ועי׳ בהערות רש״ב וירא אות רכ״ז ואות רס״א ועי״ע במדרש ויושע), וכפסי״ר שם ויאמר יצחק אל אברהם אביו וכו׳ אמר לו אברהם אלהים יראה לו השה יזמן קרבנו ואם לאו שה לעולה בני שה לעולה חי (וצ״ל סי) לעולה לשון יוונית אתה הוא הקרבן אעפ״כ וילכו שניהם יחדיו מהו יחדיו שלא היצר במה שאמר לו אביו אלא כשם זה היה שמח לקרב כך זה היה שמח ליקרב אברהם שמח לעקוד ויצחק שמח ליעקד אברהם שמח לשחוט ויצחק שמח לישחט עם שיצחק מהלך עם אביו מה עשה השטן בא ועמד לו לימינו של יצחק אמר לו הא עלוב בנה של עלובה כמה תעניות נתענית אמך וכמה תפילות [נתפללה] עד שלא באת לה והזקן הזה נשתטה מזקנותו והולך לשוחטך מיד הפך פניו יצחק אל אביו אמר לו אבא ראה מה אמר לי האיש הזה אמר הוא בא ליצף לך הקב״ה יראה לו וכו׳, ובסנהדרין שם קדמו שטן לדרך אמר לו הנסה דבר אליך תלאה וכו׳ כי אתה תבא אליך ותלא אמר לו אני בתומי אלך אמר לו הלא יראתך כסלתך וכו׳ כיון דחזא דלא קא שמע ליה אמר ליה ולי דבר יגונב כך שמעתי מאחורי הפרגוד השה לעולה ואין יצחק לעולה אמר לו כך עונשו של בדאי שאפילו אמר אמת אין שומעין לו וכו׳, ובמדרש אגדה הוצ׳ רש״ב וכשהיו מהלכין בא שטן אצל אברהם אמר לו זקן אן דעתך בן שחננך הקב״ה למאה שנים אתה הולך לשחטו אני הוא שהתעתי אותך ואמרתי לך קח נא וכו׳ ועיי״ש:

ח ט) ויבאו אל המקום וגו׳ ויבן שם אברהם את המזבח ויצחק איכן היה. אמר ר׳ לוי נטלו והצניעו, אמר דלא יזרק ההוא דיינער ביה אבן ויפסלנו מן הקרבן:

ויעקד את יצחק בנו וגו׳ ר׳ חננה בר יצחק אמר כל מה שהיה אברהם עוקד את בנו מלמטה היה הקב״ה כופת שרי האומות מלמעלה ולא עשו. אלא כיון שהפליגו ישראל עצמן בימי ירמיהו אמר להם הקב״ה מה אתם סבורין דיתהון כפתייה קימין כי עד סירים סבוכים (נחום א י) כי עד שרים סבוכים, אלא כסבאם סבואים (שם שם) אישתריין יהוין כפתייה אוכלו כקש יבש (שם שם). ובשעה ששלח אבינו אברהם את ידו ליקח את המאכלת לשחוט את בנו בכו מלאכי שרת ההי״ד הן אראלם צעקו חוצה וגו׳ (ישעיה לג ז) מהו חוצה, ר׳ עזריה אמר חיצה, חיצה היא בידיה

1 ילקוט שם, פסיקתא רבתי שם : 3 ילקוט שם, ילק׳ נחום ר׳ תקס״ח, ילק׳ מכירי נחום א׳ י : 7 ילקוט ר׳ ק״ס, ילק׳ ישעיה ר׳ ש״ג (פל״מ), פיוט רבתי פ׳ נכה הנכה (ס׳ כ׳), פסיקתא רבתי שם (קע״א א׳), לגדת גדלביה סל״א, סדר״א פל״א, מדרש ויושע:

1 וגו] אשר וגו׳ ו, אשר אמר לו האלהים דא׳גכתי | ׳ ויבן — המזבח דפהאגבתי] ל׳ לו | הוא ו | 2 ההוא גברא ת | דיגער דפת, דגער וא, ויגער גב | 3 ׳ויעקד — וגו פ] ויעקד (ויעקוד י) את . . בנו חא׳י, ויערך (ויערוך מ) את העצים ויעקד (ויעקוד מ) את . . בנו נמ, ויבן שם אברהם וגו׳ ל, ויבן . . אברהם את המזבח ו, ויבן . . המזבח וגו׳ (המזבח ת) ויעקד . . בנו דת, ויבן . . המזבח ויערוך (ויערך כ) את העצים ויעקד . . בנו א׳כ | חנגא דוהג, חיננא כ, חנינא פאי (נחום) מ | הונא ת | בר פפא פ׳ (שם) | ״׳ אמר] ל׳ ל׳ אברהם] פא׳, אבינו אברהם דנמ, אברהם אבינו וא׳כתי | בנו] יצחק א׳ (שם) מ, יצחק בנו דפוגבתי | 4 מלמטה] האבים, ״מן דפוגת | כופת] עוקד כ | שרי אומות מ, שריהם (שריהן ור׳, שרים כ) של אומות העולם דפוהגברי, שריהם שלשבעים אומות ע״א ת, את האומו׳ א׳ את כל האומות א׳ | מלמעלה] פהאבי, ״לן דונת, למעלת י (שם) מ | ולא ״ עשו ד׳פוגבי׳, ולא עשה ד, ולא עשה כן ת, ולא ל, ל׳ אמ | אלא כיון] וכיון אמ | את עצמם י (שם), עצמן לע״ז פתי | בימי ירמית ותי, . . לע״ז מ | ה׳ אתין א׳ | סבורין] סוגים ״ים דבי (שם), סוברים ת, סברין א׳ | דיתהון] פ, דייתין ו, דייתון ג, דאיגון הא׳נ׳רי, דאילין דא״כ, דאלין ת, ריהון י (שם) | כפתייה] ו, כפתייא פ׳, ״יא דהגתר, כפיתיא אמ | קיימין פוהאבתר״י | כי] ו, שנ ~ דפהבתי, דכתי׳ אמ | סבוכים] האבי״מ, ~ וגו׳ ו, וכסבאם סבואים דפת | כי עד שרים סבוכים] כי עד סירים סבוכים ד׳מ, ל׳ פואבי (שם) | 6 אלא ל׳ פי | ״כסבאם כבואים דואבת] וכסבאם סבואים פה, כסבאם סבאים מ, כסבואים כבואין ל, ל׳ י | אישתרון כ, אשתרון דותר׳, אשתרין פ, ישתריון א׳, ישתרון א׳מ, ישתריין הי | כפתייה] ו, כפתית פ, ״ייא תי, ״יא דת, כפיתיא אמ | אכלו דפהגתמ | יבש] י, יבש מלא דפוהאגבת | 7 ובשעה] פוהאגב, בשעה דתי | אברהם אבינו א׳י, אברהם פא׳ | לקחת א׳ | את] ואגבתי (ישעיה), ל׳ דפי | ״ לשחוט את בנו דפוהאתי] ולשחוט . . בנו גב, ל׳ ל | שרת] ג, השרת דפוהאבתי | 8 וגו] מלאכי שלום מר יבכיון א׳גבת, ל׳ דפי | מהו חוצה] כהוא חוצה ו, מה הוא . . כ, ל׳ פתי | חיצה—בידיה] חיצת . . היא בידה ו, חיצה . . הוא בידיה פנ, חיצה כתיב חיצה היא (הוא ר) בידיה חרי, חיצה כתיב . . הוא בריה ר׳, חוצת חיצה היא ברייה דת, חוצה היא לך חוצה היא לאבא י (שם), חוצה (חוצה היא א׳) למחרבא דביתא (ביתא א׳) חוצה היא בידית (ביריה ?) א, חוצה הוא למחרבא ביתיה חוצה הוא ביריה (ביידיה ?) כ |

1 ויצחק וכו׳. בפסי״ר שם ולמה לא בנה יצחק עמו אלא אמר אברהם שלא יפול עליו אבן או צרור ויעשה בו מום ויפסל מן הקרבן וכו׳: 3 ר׳ חננא וכו׳. וב״ה גם בדפ״ר וד״ו ר׳ חנגא בר יצחק, ובד׳ קראקא א׳ נשתבש ר׳ חפני וכו׳: 4 ולא עשו. בכי״ל חסר מלת עשו והשלמתי וכ״ה גם בדפ״ר, והגהתי גם כסבאם סבואים, ובכי״ל כתוב כסבואים סבואין ונקוד כסבואים [1]) כגר׳ להגיה כסובאם, וטעם המאמר כל מה שהיה אברהם וכו׳ היה הקב״ה כופת קושר שרי האומות ולא עשו לא שהו להיות כפותים אלא כיון שהפליגו וכו׳ הרחיקו ישראל עצמן מהקב״ה בימי ירמיהו א״ל הקב״ה וכי אתם סבורים שאילו הקישורים קיימים לעד כי עד סירים וכו׳ כי עד (ודורש עד לשון עדי עד וכו׳ שוכן עד וכו׳) שרים סבוכים כפותים אלא כסבאם וכו׳ (ודורש וכסבאם כוי״ו הפירוד) כשנעשו סובאי יין כבואים אישתריין וכו׳ הותרו אלו הקישורים אוכלו כקש וכו׳ ושלטו בהם האומות וכמו שדרשו לעיל צד 338 עשרת השבטים וכו׳ יהודה ובנימן לא גלו אלא בשביל היין וכו׳ ועיי״ש ובהי׳ הרש״ש, והלשון ולא עשו וכו׳ כמו לעיל צד 564 ולא עשו אלא כיון שהפליגו עצמן וכו׳ ועי׳ במ״ו שם וצד 584 בד״ה מאותן שעשה וכו׳, ובפי׳ ב״ר כ״י גורס או מפרש כיון שהפליגו עצמן ישראל לע״ז ועח״נ, ובפי׳ ב״ר בדפ״ר כיון שהרשיעו ישראל עצמן לע״ז, ומ״ש בימי ירמיהו עי׳ גם לעיל צד 483, ובים״ת כתב אך תימה שהמקרא הזה בנבואת נחום על חרבן נינוה ומה ענין לישראל וכו׳, וכהדרש סירים שרים איתא גם בתרגום שם ארי שלטוני עממיא וכו׳ ועיי״ש: 8 מהו חוצה. שאי אפשר לפרש חוצה כפשוטו שהמלאכים שוכני מרום צעקו בחוץ ומה ענין חוץ למעלה ודרש ר׳ עזריה חוצה חיצה (ובהג׳ חיצה כתי׳ כלו׳ חצה חסר וי״ו) המלאכים צעקו היצה היצה היא בידיה למיכס וכו׳ לשחוט את בנו, והגי׳ חיצה היא בידיה איתא גם בכל הספרים שציינתי (ובכי״ו כתוב בידה ג״כ בהוראת בידיה), וידידי רא״ת לעף כתב לי שהוראת חיצה כמו חיצא בל״ס עז וקשה, ובפי׳ ב״ר כ״י מפרש חוצה חיצה כתיב חיצה הוא בידיה וכו׳ לשון מהירות כמא דתימא דבר המלך נחוץ, ורמא״ש פי׳ בפסי״ר שם שהוא לשון חץ וצ״ע, ומן בידיה נשתבש ברייה בדפוסי׳ וכי״ת ובפי׳ ב״ר הנדפס, ולפרש ברייה כמו לעיל צד 508 חלילה לך וכו׳ בריא היא לך וכו׳ קשה שלא היה צריך לדרש חוצה היצה, וכן דוחק הפירוש ששום בריה יעשה כזה לשחוט את בנו, ובילק׳ ישעיה שם ל״ג בידיה או ברייה והגי׳ שם בדפ״ר חוצה היא לך חוצה היא לאבא למיכס ית וכו׳, וכן איתא בכל הלשון בכי״א א׳ וב׳ ובכי״כ חוצה (חוצה היא, חוצה הוא) למחרבא וכו׳ חוצה היא (הוא) וכו׳ (והדמות שם האותיות דל״ת ורי״ש ויש לקרות בידיה או ביריה וכו׳), וכלשון הראשון הדרש באיכ״ר מ״ב שם חוצה מה הוא

[1]) כְּסָבְאָם.

למיכס ית בריה, ומה היו א׳ **נשמו מסילות** (שם שם ח) אין אברהם מקבל את העיברים ואת השבים, **שבת עובר אורח** (שם שם) היך דאת אמר **חדל להיות לשרה ארח כנשים** (בראשית יח יא), **היפר ברית** (ישעיה שם) **ואת בריתי אקים את יצחק** (בראשית יז כא), **מאס ערים** (ישעיה שם) **וישב בין קדש ובין שור** (בראשית כ א), **לא חשב אנוש** (ישעיה שם) **לא עמדה זכות לאברהם** אתמהא, ומי יאמר לך שאינו מדבר אלא במלאכי שרת, נאמר כאן **ממעל לעצים** ונאמר להלן **שרפים עומדים ממעל לו** (ישעיה ו ב):

י) **וישלח אברהם את ידו ויקח את המאכלת** רב בעא קומי ר׳ ח״א רבה מש׳ ר׳ מנין ו

5 תנחומא מ״ב וירא סי׳ מ״א, אגדת בראשית שם: 7 ילקוט כ׳ ק״א, חולין ט״ז א׳:

1 למיכס] חר[1]י, למיכוס אג[3]ר, למכוס דפותר[2] | מהי | הן א | אומרים דא[2]תי (שם) | מסילות] ~ שבת עובר אורח א[1]ב, שבת.. אורח וגו׳ ת | שאין אברהם י, ואין.. ב, אם אברהם אינו י (שם) | את העוברים והשבים פא[2], עוברים ושבים י (שם) | 2 היך — אמר] דבר אחר י (שם) | ארח כנשים] פחג, אורח כנשים ואבתי (שם), ל׳ ד (היך — כנשים ל׳ י) | 3 הפר | 4 וישב — שור] פוחאגנתי (שם), וישב בין שור ד, ויסע משם אברהם ך, ויסע אברם ארצה הנגב וגו׳ י | שלא עמדה א[2], לא עמדה לו א[1], לא חשב י | זכות אברהם י, זכותו של אברהם אבינו כ | ה לך] זה א[1], ל׳ א[2]בי (שם) | שאינו כדבר] פוחאגב, שאין הפסוק (שאין הפסוק הזה ש) מדבר דש, שאין הפסוק הזה ת, שמדבר י (שם) | אלא — שרת] ג, אלא.. השרת דפואבתש, במלאכים י (שם) | נאמר כן ון, כתיב הכא י (שם) | לעצים] פואגבשי (שם), ל׳ דת | ונאמר להלן] פחגבש, ונאמר וא[1], ונאמר להלן ממעל דא[2]ת, וכתיב התם י (שם) | 6 * ממעל לו דפוהא[1]גבתי (שם)] ממעל א[2], וגו׳ ל | 7 * את — המאכלת דפא[1]גבת] את ידו וגו׳ ן, את ידו א[2], וגו׳ ל | בעה ן, בעי א | קמי ר׳ א[2]. קמיה דר׳ א[1] | רובה ג, מש׳ ר׳] משום ר׳ ג, בשם ר׳ ן, בש״ר א, ל׳ דפתי |

חוצה א״ר עזריה חוצה היא מן גבר למחריבי ביתא, ובדפ״ר וד״ו הגי׳ שם הן אראלם צעקו חוצה אמר רבי ז ע י ר א חוצה כתיב היא גביה נכסיניה (ובד׳ קראקא א׳ הוגה חיצה כתי׳ היצה היא גביה דנכסיניה) אמר רבי ברכיה כמה דאת אמר ויוצא אותו החוצה, ולשון המאמר בפסי״ר שם בנה את המזבח וכו׳ ועקד את יצחק בנו על גבו נטל אברהם את המאכלת לשחטו אמר לו יצחק אבא אוסרני בידיי וברגליי שהנפש חצופה היא שלא אראה המאכלת בא עלי ואקרטע ואיפסל מן הקרבן כפתו אביו כיון שבא ליתן את המאכלת על צוארו באו המלאכים והיו בוכים ומצווחים לפני הקב״ה שנאמר הן וכו׳ צעקו חוצה ומה היו צועקים נשמו מסילות היכן הוא מתן שכרן של עוברי דרכים שהיה אברהם מודיעך בעולם שבת עובר ארח בטל מתן שכרם של אורחים שהיו באים מכל מקום ולנים אצל אברהם לאכול חנם ולעשות אותך ברכה בעולם אלא הפר ברית ומפיר אתה את הברית שאמרת לאברהם את בריתי אקים את יצחק הרי המאכלת על צוארו עד אימתי אתה ממתין א״ר ב ר כ י ה צעקו חוצה חיצה כתב אמרין ח י צ ה ה י א כ י ד ך מכוסיניה מיד אמר הקב״ה למיכאל וכו׳ (ובפי׳ ב״ר הנדפס הובא זה המאמר בשינוי מעט מן מה היו צועקים וכו׳ עד אתה ממתין בשם מדרש הרנינו ועי׳ במ״י לעיל צד 590 בד״ה אמר ר׳ לוי וכו׳), ובאג״ב שם אף המלאכים נתכנסו והיו בוכים שנאמר הן אראלם וכו׳ התחילו אומ׳ רבש״ע נשמו מסילות שבת עובר אורח וכו׳ אם שוחטו הוא היכן עולי רגלים וכו׳ הלא הפר ברית היכן הוא הברית שהתנית עמו אמרת לו כי ביצחק יקרא לך זרע אמר להן הקב״ה חייכם לא אחלל בריתי וכו׳, ובפדר״א שם אמר יצחק לאברהם אביו אבי קשרני וקשור שתי ידי ושתי רגלי בשביל פשיעותא ואמצא מחלל כבד את אביך קשר שתי ידיו וכו׳ ועקדו על גבי המזבח וכו׳ והקב״ה היה יושב ורואה לאב שעקד ולבן שהיה נעקד בכל לב וכו׳ ומלאכי השרת צועקים ובוכים שנאמר הן אראלם צעקו וכו׳ אמרו מלאכי השרת רבש״ע נקראת רחום וחנון וכו׳ ועי״ע במדרש ויושע ובתר״י א׳ וב׳ ובמ״י למטה סי׳ ז׳ בד״ה ולא עיכבתה: 2 היך דאת אמר וכו׳. נר׳ שמביא פסוק זה חדל וכו׳ לפרש שבת לשון פסק בטל שאין מורגל בהוראה זו בלשון חז״ל ועי׳ גם לעיל צד 493, וגי׳ משובשת בילק׳ ישעיה ד ב ר א ח ר חדל וכו׳, ובילקוט כאן ל״ג היך דאת אמר וכו׳: 5 נאמר כאן ממעל וכו׳. בתנחומא מ״ב שם דרש אחר ממעל לעצים מהו ממעל מלמד שעשה המזבח מכוון כסא הכבוד כד״א שרפים עומדים ממעל לו, ובאג״ב שם א״ר ח נ י נ א מהו ממעל שעשה את המזבח מכוון כנגד וכו׳ שנאמר שרפים עומדים ממעל לו למעלה מן המזבח, ובפדר״א שם אמר ר׳ ישמעאל כיון שהגיעו לאותו מקום הראהו הקב״ה באצבע לאברהם ואמר לו זה הוא המזבח הוא המזבח שהיה אדם הראשון מקריב בו מקודם הוא המזבח שהקריבו בו קין והבל הוא המזבח שהקריבו בו נח ובניו שנאמר ויבן נח מזבח לי״י אין כתיב כאן אלא ויבן את המזבח (וצ״ל ויבן שם אברהם את המזבח מזבח אכ״כ אלא המזבח, וכ״ה בילק׳ מכירי תהלים ל״ו סי׳ ה׳) שהקריבו בו ראשונים (עליו הראשונים) ועי׳ בתר״י א׳ ובמ״י לעיל צד 818: 7 רב בעא כו׳. כגי׳ הנכונה שלפנינו בכי״ל הגי׳ גם בכי״ג מ ש ו ם ר׳ ובכי״ו וכי״א א׳ וב׳ בש״ר, ובחולין שם איתא יתיב רב אחוריה דר׳ חייא ור׳ חייא קמית דרבי וקאמר מניין לשחיטה שהיא בתלוש שנאמר ויקח את המאכלת לשחוט א״ל רב לר׳ חייא מאי קאמר א״ל וי״ו דכתיב אאופתא קאמר והא קרא קאמר קרא זריזותיה דאברהם קמ״ל (ופירש״י שם שחש ונזהר שמא לא ימצא צור אפילו מחובר והביא עמו מאכלת וכו׳ ועיי״ש בתוס׳ בד״ה מניין וכו׳) וגר׳ שהוראת בעא כאן דרש חקר (ועי׳ במבה״י ט׳ ב׳) ובכל הספרים (חוץ מכי״ת) ל״ג א מ ר ל י ה מן הכא וכו׳, ומדוייקת הגי׳ בכי״ל אין מן וכו׳ (ול״ג אמר ליה אין מן וכו׳) ורב בעא קומי ר״ח רבה מש׳ רבי דאמר מנין לשחיטה וכו׳ מן הכא וישלח אברהם את ידו ויקח את המאכלת לשחוט וכו׳ אם מן אגדה אמר לך רבי חזר הוא ביה דאפילו במחובר מעיקרו כשר וקרא זריזותיה דאברהם קמ״ל ואין מן אולפן ואם בקבלת מרבותיו (ועי׳ ירוש׳ עירובין פ״ג כ״א ב׳ מגילה פ״א ע״א ד׳) אמר לך לית הוא חזר ביה דתני לוי היו נעוצים מתחילתן הרי אילו פסולין אפילו בדיעבד תלושים ונעצן הרי אילו כשירים בדיעבד דתנינן השוחט במגל יד ובצור ובקנה שחיטתו כשירה, וסוגיא דגמרא שם ט״ו ב׳ השוחט דיעבד אין וכו׳ ורמינהו בכל שוחטין בין בצור וכו׳ לא קשיא כאן בתלוש כאן במחובר דאמר רב כהנא השוחט במחובר לקרקע רבי פוסל ור׳ חייא מכשיר עד כאן לא מכשיר ר׳ חייא אלא בדיעבד וכו׳ אלא הא דתניא בכל שוחטין בין בתלוש בין במחובר וכו׳ מני לא רבי ולא ר׳ חייא וכו׳ לעולם ר׳ חייא ואפילו

לשחיטה שהיא בדבר שהוא מטלטל מן הכא וישלח אברהם וגו' אין מן אגדה אמר לך חזר הוא בית ואין מן אולפן אמר לך לית הוא חזר ביה דתני לוי היו נעוצים מתחילתן הרי אילו פסולין, תלושים ונעצן הרי אילו כשירים דתנינן השוחט במגל יד ובצור ובקנה שחיטתו כשירה: אמר ר' יוסי בר אבין ה' דברים נאמרו בקרומית שלקנה. אין שוחטים בה ואין מוהלין בה ואין חותכין בה בשר ואין מקנחין בה את הידים ולא מחצין בה את השינים מפני שרוח רעה שולטת עליה:

יא) ויקרא אליו מלאך יי מן השמים ויאמר אברהם אברהם תני ר' חייה לשון חיבה לשון זירוז. ר' ליעזר א' לו ולדורות, אין דור שאין בו כאברהם ואין דור שאין בו כיעקב וכמשה וכשמואל:

2 פי' חולין ט"ז ב': 3 חולין פ"א מ"ב: יחזקאל כנת פ"ח י"א ג', חולין ט"ז ב': 6 ילקוט שם, מדרש ר"ם וילקוט תוספתא ברכות פ"ט, במות רבה פ"ב ס' ו', במדבר רבה פי"ד ס' כ"ט, מדרש שמואל פ"ט ס' ח': 7 לקמן פע"ד:

1 שהיא] ו, ל' דפאגתשי | מיטלטל ו, מטולטל ג, המטלטל דפא²תשי, חמיטלטל א¹ | מן הכה ו, מהכא פאשי, מהכה ג, אמ' ליה מן הכא ת | וישלח אברהם את ידו ד, וישלח.. ידו וגו' וא², וישלח.. ידו ויקח את המאכלת א¹גתש, ויקח.. המאכלת פר, וישלח אברהם את ידו ויקח מכלל דתלוש הוה י | אין מן] אם כן א, אמר לית אין כן דת, אמי ליה (א"ל ישי) אם מן גבישי, א' לה אן מן ו, א לו מן פ | אגדת] פאב, אגדא ו, הגדה גיש, האגדת י¹, ההגדה דת | אמרה לך א¹, אמר לך ר' אפילו במחובר שרי י¹ | הוא ל' כ | 2 בו ו | ואם פגב, אם א, ואן ו | הוא אמ' ו | חוזר הוא א¹ | בו ו | ר' לוי א²ת | נעוצין פא¹בשי | פסולים ו, אסורין א¹ | 3 תלושים] וכת, ־ין דפאגישי | כשירין פג, כשרים דאבתש, ־ין י | דתנינן] פוא²גבשי, דתנן דא¹ת | *ובצור — כשירה (ג] ובצור.. כשרה י¹, בצור.. כשרת פאב, ובצור ובקנה וגו' יש, במגל קציר ובצור.. כשרה דת, וגו' ל | 4 בר אבין] פא, ביר'.. ו, בר'.. גב, ל' דת | ה] א¹, חמשה דפיא¹גבת | בקרומית] פאינת, בקרומיות דוא² | שוחטין | 6 את הידים ל' אב | ולא] ואין אגב | מחצצין פת, מחצצים א¹ | השינים] פא¹, השנים דא², השיניים כ, השניים וגת | שוכנת דפו, שורה אג | עליה] פוג, עליו דא¹בת, עליהם א² | 6* ויקרא — אברהם פא¹ת] ויקרא.. השמים אברהם אברהם די, ויקרא.. השמים וכ, ויקרא.. מלאך וגו' ל, ויאמר אברהם אברהם ח | לשון ויקרא לשון חיבה א¹ | 7 לשון זירות] ולשון זירוז כ, ל' א¹ | ר' אלעזר (ר' ליעזר ו, ר' אליעזר א²גבד³, ר"א פ) בן יעקב דפואגכתר³י | אומר פאגבי, אמר דן, אומ' אמר ת | לו ולדורות] אברהם לו ולדורות י, ל' א¹ | 8 וכמשה וכשמואל] פ, ואין דור שאין בו כמשה ושמואל י, ואין.. כמשה ואין דור שאין בו כשמואל דוחאגת |

לכתחילה וכו' ואלא מתניתין דקתני השוחט דיעבד אין לכתחילה לא וכו' רבי היא קשיא דרבי אדרבי (דהא קתני בברייתא רבי פוסל דמשמע דיעבד) לא קשיא כאן במחובר מעיקרו (פוסל ואפילו בדיעבד) כאן בתלוש ולבסוף חיברו וכו', ועוד שם ט"ז א' בעי רבא תלוש ולבסוף חברו לענין שחיטה מאי וכו' ועי"ש בפירש"י ובתוספות שם בד"ה תלוש וכו' תיבעה מאי קמיבעיא ליה הא אסיקנא לעיל וכו' ואי לא ידע הנהו ברייתות וכו', וגם בב"ר כאן לא הוזכרו אלו הברייתות, והברייתא דתני לוי היו נעוצים וכו' כלו' דברים ששוחט בהם כדמפרש בפי' ב"ר לא הובאה בבבלי שם, ועי"ע במ"כ וביפ"ת ובעץ יוסף ודו"ק, ובפי' ב"ר בדפ"ר מפרש ומנין לשחיטה וכו' מהכא וישלח וכו' ויקח את המאכלת מכלל דתלוש הוה א"ל אם מן הגדה אמר לך ר' חזר הוא ביה דאפילו במחובר שרי וכן נוסח בילקוט (ועי' במ"י לעיל צד 596 בד"ה עתיד וכו') ונשתבש שם אמר לך ר' אפילו במחובר שרי חזר הוא ביה, ובכי"ל קיטע דתנינן השוחט במגל יד וגו', והשלמתי לשון המשנה ובצור ובקנה שחיטתו כשירה, וכ"ה במתניתא התלמודא דבני מערבא השוחט במגל יד ובצור וכו' שחיטתו כשרה, ובמשנה שבמשניות ובגמרא איתא במגל יד בצור ובקנה ועת"ג, ומשובשת הגי' בדפוסי' וכי"ת השוחט במגל יד במגל קציר ובצור ובקנה וכו', ובהדיא נשנה שם ובכל שוחטין חוץ ממגל קציר והמגירה וכו', וכבר הוגה לנכון במ"כ וביפ"ת: 3 אמר ר' יוסי וכו'. בירושלמי שם רבי יוסי בי רבי בון בשם רב הונא חמשה דברים נאמרו בקלומות של קנה אין שוחטין בה ואין מוהלין בה ואין מחצצין בה וכו' ואין מחתכין בה את הבשר על גבי השולחן ואין מקנחין בה מפני שרוח רעה שורה עליה, ובחולין שם אמר רב חסדא א"ר יצחק ואמרי לה במתניתא תנא ה' דברים נאמרו בקרומית וכו' אין שוחטין בה ואין מלין בה ואין מחתכין בה בשר ואין מחצצין בה שינים ואין מקנחים בה אין שוחטין בה דתניא בכל שוחטין בין בזכוכית בין בקרומית של קנה אמר רב פפא בסימנא דאגמא וכו' ואין מקנחין בה תיפוק ליה משום דאמר מר המקנח בדבר שהאור שולטת בו שיניו נושרות אמר רב פפא קינוח פי מכה קאמרינן, ובבבלי שם הטעם בכל הדברים שנאמרו בקרומית של קנה משום שקיסמין ניתזין ממנה, ובירושלמי שם מפרש בק"ע שהטעם מפני שרוח רעה וכו' אקינות להוד קאי, וכאן אי אפשר לפרש כן ועי' גם בב"י בטור יו"ד ריש סי' ו' ובעץ יוסף, ויש לפקפק בהגי' שלפנינו ואין מקנחין בה את הידים וכ"ה גם בדפוסי' ובכי"פ וכי"ו וכי"ג וכי"ת, ובכי"א א' וב' ובכי"כ ל"ג את הידים, ובשכל טוב העתיק א"ר יוסי בר אבא חמשה דברים וכו' בקרומית של קנה אין שוחטין בה ואין מוהלין בה ואין חותכין בה בשר ואין מקנחין בה את המכה ואין מחצצים בה את השינים מפני שרוח רעה שורה עליה, ונר' שהוסיף עפ"י הבבלי את המכה להגי' ואין מקנחין, ומחצין בכי"ל ובדפוסי' ובכי"ו וכי"א ב' וכי"כ כמו מחצצין ועת"ג: 6 ויקרא אליו. בכי"א ב' מתחלת כאן פנ"ז, ובכי"א א' פנ"ד: תני ר' חייא. בספרא שם משה משה (שמות ג' ד') אברהם אברהם יעקב יעקב (בראשית מ"ו ב') שמואל שמואל (ש"א ג' י') לשון חבה ולשון זירוז ועי' בבמ"ר שם ובמ"י לעיל צד 104 וצד 183, וכן בתוספתא שם משה משה אברהם אברהם וכו' לשון חיבה ולשון (לשון) זירוז, ובמדרש שמואל שם תנא ר' חייא אברהם אברהם יעקב יעקב משה משה שמואל שמואל לשון חבה ולשון זרוז, ובשמו"ר שם בדפ"ר וד"ו אתה מוצא באברהם אברהם יש בו פסק יעקב יעקב יש בו פסק וכו' אבל משה משה אין בו פסק למה כן משל לאדם וכו' תני ר' שמעון בן יוחאי מהו משה משה לשון חיבה וכו': 7 ר' ליעזר וכו'. לקמן פע"ד נסדר המאמר לפ' ויאמר אלי מלאך האלהים בחלום יעקב וגו' (ושם לא נכפל יעקב), והגי' שם בכי"ל ר' אליעזר א' וכו' אין דור שאין בו כאברהם וביעקב וכמשה

יב) ויאמר אל תשלח ידך אל הנער וגו׳ וסכין איכן היא, נשלו דמעות ממלאכי שרת עליה ושחה, אמר לו אחנקנו, אמר לו אל תשלח ידך אל הנער, אמר לו נוציא ממנו טיפת דם, אמר לו אל תעש לו מאומה אל תעש לו מומה, כי עתה ידעתי עתה יידעתני לכל שאת אוהבני, ולא חשכת את בנך וגו׳ ולא תאמר כל חלאים שחוץ לגוף אינן חלאים אלא מעלה אני עליך כאילו שאמרתי לך שתקריב לי את עצמך ולא עיכבתה: אמר ר׳ אחא ה

1 ילקוט שם, ילק׳ מכירי תהלים פ״ע סי׳ מ״ו, תנחומא וירא סי׳ כ״ג: 2 פסיקתא רבתי שם: 4 עי׳ ספרי האזינו פי׳ ש״ג, תנחומא מ״ב שלח סי׳ כ״ז, תנחומא שלח סי׳ י״ד, במדבר רבה פי״ז סי׳ ב׳: 5 תנחומא מ״ב וירא סי׳ מ׳, אגדת בראשית פל״א:

1 אל — וגו׳] מ, אל הנער פא1ש1, ל׳ דוא2כת | * היא דש] הוא לוחאגכתע, היה פים | נשלו] פחאגע, נישלו ו, נשרו דתרימ | * דמעות פוחא2בעמ] דמעו ל, שלש (שלשה א1ר2) דמעות דא1גתרי | ממלאכי שרת] ג, . . השרת דפוחא2כתערימ, ממלאכים א1 | 2 עליה] פוחאגכעי, עלי׳ ש, ל׳ דתרמ | ושחה] פע, ושחת וחג, ושחת (ושיחת ת) הסכין דתמ, ושחח א2, ונשחת א1, ושרת כ, ונשרית ש, ונשרו י1 | אל הנער ל׳ פ | אמר לו ל׳ א | נוציא] וחגכ, אוציא דפאתימ | ממנו ל׳ כי1 | 3 טיפה של חכ | * אמר לו דפוהגכת] א״ל א1ימ, ל׳ לא2 | אל — מומה] אל . . מומא א1, אל . . מום פ, מומה י, ל׳ וחא2מ | ידעתי] ~ וגו׳ ן, כי ירא אלהים אתה פחגכי | עתה יידעתני] יידעתני כ, עתה יידעתי הג0, ידעתיך פאמ, ידעתי הודעתי ד, הודעתי ש, עתה ידעתי ג, ידעתי ן1 | 4 את בנך וגו׳] פ, את בנך את יחידך ממני חאגשי, את . . יחידך ן, וגו׳ ד, ל׳ ת | שלא | שכל וכמ | חלאים] פואג0בר2מ, החלאים ד, חולאים חי, חליים ר1, חוליין גש, תחלאוים ת | אין כ | חולאים ח, חוליין ג | 5 * כאילו דפושי] כאלו אכתמ, כילו ג, ל׳ ל שאמרתי] פוכ, אמרתי דהאגתשימ | לך ל׳ שי | שתקריב] פוחאכישימ, שתקרב ג, הקרב דת | לי ל׳ חא2גכשי | את] ואגכמ, ל׳ דפתשי | עיכבתה] ו, עכבת פחאכימ, עיכבת גש, ~ דבר אחר (ר״א ד1ת) אמר ר׳ יצחק בשעה שבקש (שביקש ת) אברהם לעקוד יצחק (את יצחק ת) בנו אמ׳ לו (ליה ת) אבא בחור אני וחוששני (וחושש אני ת) שמא יזדעזע גופי מפחדה של סכין ואצערך ושמא תפסל חשחיטה ולא תעלה לך לקרבן אלא כפתני (כפתיני ת) יפה יפה מיד ויעקוד את יצחק (יצחק בנו ת) כלום יכול אדם לכפות בן שלשים ושבע (ל״ז שנה ת) נ״א בן שש עשרים (שש ועשרים ד1, ששה ועשרים ת) שנה אלא לדעתו מיד וישלח אברהם את ידו הוא שולח יד ליטול את הסכין (ליטול הסכין ת) ועיניו מורידות דמעות ונופלות דמעיו לעיניו (לתוך עיניו ת) של יצחק מרחמנותו (מרחמנותו ת) של אבא ואף על פי כן (ואעפ״כ ת) הלב שמח (שוכח ת) לעשות רצון יוצרו והיו המלאכים מתקבצין (מתקבצים ת) כתות כתות מלמעלן מה הוון צווחין נשמו מסלות שבת עובר אורח הפר ברית מאס ערים אין רצונו בירושלים ובבית המקדש שהיה בדעתו להוריש לבניו של יצחק לא השב אנוש לא עמדה זכות לאברהם (זכותו שלאברהם ת) לית לכל בריה חשיבות קדמוי דת | אמ׳ ר׳ אבא גכש, א״ר אבא א״ל א1, א״ר אבא אמ׳ ליה (א״ל מ) אברהם א2מ, א״ל י |

וכשמואל, ובמ״ש שם ר׳ אלעזר (ובכ״י שם ר״א בן יעקב) אומר וכו׳ אין דור שאין בו כאברהם אין דור שאין בו כיעקב אין דור וכו׳ ועח״נ, ובלק״ט גורס ומפרש ר׳ אלעזר בנו של ר׳ יעקב אומר לו ולדורותיו אין דור שאין בו כאותן שנכפלו שמותן אברהם אברהם יעקב יעקב וכו׳, ונר׳ שדורש שהמלאך אמר לו אברהם אברהם לרמז לו ולדורות שעתידין לצאת ממנו שאין דור שאין בו וכו׳: 1 נשלו וכו׳. וכ״ה בערוך ע׳ שח ג׳ וסכין איכן הוא נשלו דמעות וכו׳ עליה ושחה, ושם הובא משבת ס״ז א׳ שיח שיח ופי׳ תמם תמס ועוד שם ותם השמש [וגמס] שיח, ונר׳ שמפרש ושחה כאן ונמכה וכן מעם חגי׳ ושחת ועי׳ גם בעמת״ל ע׳ שווח, ותימה שבכי״ל ובערוך ובספרים שציינתי הגי׳ הוא וסכין ל״נ וכן ושחה ושחת ל״נ, ובערוך שם הועתק עוד מוי״ר פכ״ב נתנוהו בקערה וכמה דהדין שיח הדין שיח עד שעמד על עקרו ופרח (ועי׳ במ״י לעיל צד 83 ובח״נ לעיל צד 84) ובמדרש הגדול הרכיב שני המאמרים והעתיק וסכין היכן היא נשלו דמעות ממלאכי השרת עליה ושחה עד שעמד עיקרו ופרח, ובפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א גורס ומפרש נשרו שלש (שלשה) דמעות ממלאכי השרת ושהתה הסכין היתה נשרית (נשרת הסכין נשרת) לשון שרוי וכו׳, ודוחק הפי׳ בפי׳ ב״ר הנדפס ונשרית ונשחת כמגופת חבית שנשרית והיא נשחתת, ובתנחומא שם איתא ובא השטן ודחף ידו של אברהם ונפלה הסכין מידו וכו׳: 2 נוציא. וכ״ה עוד בארבעה כ״י, ובלק״ט הגי׳ אוציא ממנו טיפת דם א״ל אל תעש לו מאומה כי עתה וכו׳, ובפירש״י עה״ת מפרש אל תשלח לשחוט אמר לו אם כן לחנם באתי לכאן אעשה בו חבלה ואוציא ממנו מעט דם אמר לו אל תעש לו מאומה אל תעש בו מום, ובפסי״ר שם אמר לו מה אתה עושה אל תשלח ידך אל הנער אמר לו ואחנקנו ואמר אל תעש לו מאומה, ושם ליתא אל תעש לו מומה ועח״נ: 3 יידעתני. וכ״ה בכי״כ, ובלק״ט כי עתה ידעתי ידעתי לכל וכו׳ ועח״נ ובמ״י לעיל צד 23 בד״ה הודעתו: 4 אינן חלאים. ולא היה קשה לך הנסיון להקריב את בנך אלא מעלה אני עליך כאילו שאמרתי לך שתקריב לי את עצמך וכו׳, ובפי׳ ב״ר הנדפס מפרש ולא חשכת את בנך את יחידך ממני מעלה אני עליך כאילו נפשך שנקרא׳ יחידה הקרבת לפני שאין יחידך האמור כאן אלא נפשך וכו׳, וכן הדרש בפסי״ר שם אמר לו הקב״ה גלוי וצפוי לפניי אפי׳ נפשך אם אמרתי לך לא הייתה מעכב את יחידך הצילה מחרב נפשי מיד כלב יחידתי אמר לו אברהם למה עשית לי כך אמר לו הקב״ה שהייתי מבקש ליודעך בעולם שלא על חנם בחרתי בך מכל האומות כי עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה מיד ויקרא וכו׳, ובתנחומא מ״ב שלח שם אמר אברהם לפני הקב״ה רבש״ע על חנם אמרת לי קח נא א״ל לאו אלא להודיעך בעולם שנאמר כי ידעתיו למען אשר יצוה וגו׳ אמר ר׳ שמעון בן יוחי אמר לו הקב״ה חייך מעלה אני עליך שאם אמרתי לך שתשחוט את נפשך שלא היית מעכב על שמי והיית שומע להשחט על שמי מנין אמר ר׳ שמעון בן יוחי א״ל הקב״ה ולא חשכת את בנך את יחידך הרי כבר פירש את יצחק מהו את יחידך אלא נפשו של אברהם שהנשמה קרויה יחידה שנאמר הצילה וכו׳ ועי׳ בתנחומא שלח שם ובבמ״ר שם, ובספרי שם יצרנהו כאישון עינו אפילו בקש המקום מאבינו אברהם גלגל עינו היה נותן לו ולא גלגל עינו בלבד נותן לו אלא אף נפשו הוא נותן לו שחביבה עליו מן הכל שנאמר קח נא את בנך את יחידך וכו׳ והלא בידוע שהוא בנו יחידו אלא זו נפש שנקראת יחידה שנא׳ הצילה וכו׳ ועי׳ לעיל צד 133: 5 ולא עיכבתה. וכ״ה סיום המאמר בשאר כ״י (חוץ מכי״ת) ובפי׳ ב״ר

אף את לפניך שיחות. אתמול אמרת לי כי ביצחק יקרא לך זרע (בראשית כא יב) וחזרתה ואמרת לי קח את בנך את יחידך (שם כב ב) ועכשיו את אומר לי אל תשלח ידך אל הנער, אמר לו הקב"ה אברהם לא אחלל בריתי (תהלים פט לה) ואת בריתי אקים את יצחק (בראשית יז כא), בשעה שאמרתי לך קח נא את בנך וגו' ומוצא שפתי לא אשנה (תהלים שם שם), כך אמרתי לך שחטהו, לא העלהו, אסיקתיניה אחתיה:

1 אף את — שיחות] פ"ג. אף אתה.. שיחות חא'. אף אתה יש לפניך שיחות מ, אף אני לפניך שיחות כ, אפרש לפניך שיחות א', כביכול שיש לפניך כשיחות בני אדם שמחליפין בדבורם י, התחיל אברהם (אברהם אבי' ת) תמיה אין הדברים הללו אלא דברים של תימה דת | אמרתה ו | לי] פוחאגבים, לי דת | וחזרת פוחי, חזרת דאכתם | 2 לי] פוחא', לי דא'גבתים | את יחידך] כת, את.. אשר אהבת את יצחק א', וגו' פ, לי דוי | ועכשו פ, עכשיו גמ, עכשו א'ב | * את אומר דפו] אתה אומר א'גבתים, אמ' ל | לי לי גבים | אל הנער] פו, ~ אתמהא דאגכת | 3 אברהם] לאברהם ת, לי א'גבים | בריתי] חגי, ~ וגו' ו, ומוצא שפתי לא אשנה דפאכתם | ואת — יצחק] שאמרתי ואת.. יצחק י, בשעה שאמרתי לך כי ביצחק יקרא לך זרע ואת בריתי.. יצחק חג, בשעה שאמרתי לך (כשאמרתי מ) כי.. זרע לא אחלל בריתי ואת (שני ואת כ) בריתי.. יצחק א'כם, בשעה.. לא אחלל ואת בריתי.. יצחק פ, לא אחלל בריתי כשאמרתי.. זרע לא.. בריתי ואת בריתי.. יצחק א', לי דות | 4 בשעה שאמרתי] והא'גבי, כשאמרתי דא'תם | את בנך וגו'] א', את בנך את יחידך אשר אהבת את יצחק כ, את.. אהבת א', את.. יחידך וגו' ח, את.. יחידך גם, את בנך דתי, וגו' ו, לי פ | ומוצא — אשנה] והאגם, מוצא.. אשנה פבי, לי דת | כך אמרתי לך] ות, כלום אמרתי לך א'ג, וכי אמרתי לך י, וכי אמרתי פש, אמרתי לך כ, לא אמרתי לך א'תם, לא אמרתי ד | 5 שחטהו] לשוחטהו א', תעלהו ל° | לא העלהו] לא תעלהו אמרתי לך כ, תעלתו ו, העלתו (העליהו ש) אמרתי לך הגישי, אלא תעלהו מ, אלא והעלהו א', אלא העלהו אמרתי א', לא אמרתי אלא תעלהו פ, אלא ותעלהו שם לשם חיבה ת, אלא והעלהו לשם חיבה אמרתי לך ד, לא שחטהו ל° | * אסיקתיניה כ] אסיקתונה ל, אסיקתני' ש, אסקתיניה הג, אסיקתיה פא'דם, אסקתיה א', אסיקתיה וקיימת דברי ד, אסיקתית אחתית אמרתי לך וקיימת דברי ת | * אחתיה פוא'] אחתוה ל, אחתיניה חא'גברם, ועתה אחתיניה (אחתית ת) נ"א משלו משל למלך (לה"ד למלך ת) שאמר לאוהבו העלה את בנך על שלחנו (שלחני ת) הביאו אותו אוהבו וסכינו בידו אמר לו המלך וכי העלתו (תעלהו ת) לאכלו אמרתי לך העלהו מפני חיבתו הדא הוא דכתי' (ההיד ד'ת) ולא עלתה על לבי זה יצחק דת |

הנדפס ובילקוט וילק' מכירי תהלים שם, ובדפוסי' וכי"ת נוסף כאן מאמר ארוך ד"א א"ר יצחק בשעה שבקש אברהם לעקוד יצחק בנו א"ל אבא בחור אני וחוששני שמא יזדעזע גופי וכו' ושמא תפסל השחיטה וכו' אלא כפתני יפה יפה וכו', (ומ"ש שם כלום אדם יכול לכפות בן שלשים ושבע נ"א בן שש עשרים שנה וכו' עי' במ"י לעיל צד 688) מיד וישלח אברהם את ידו וכו' ועיניו מורידות דמעות וכו', וסוף זה המאמר והיו המלאכים מתקבצין מה הוון צווחין נשמו מסילות וכו' לא חשב אנוש לא עמדה וכו' נר' שהוא שיטה אחרת להמאמר לעיל צד 600 בכו מלאכי שרת וכו' נשמו מסילות וכו' לא חשב אנוש לא עמדה זכות לאברהם וכו' ועי' המאמרים שהעתקתי מפסי"ר ופדר"א במ"י שם, ובתנחומא מ"ב וירא סי' מ"ו ויבאו אל המקום עם שהוא בא לשחטו א"ל יצחק אוסרני בידי וברגלי שהנפש הצופה היא עד שלא נראה המאכלת בא ואזדעזעה ואיפסל מקרבן בבקשה אבי כדי שלא יעשה בי מום וכו', ובתנחומא שם סי' כ"ג א"ל אבא אוסרני ידי ורגלי מפני שהנפש וכו' וכשאראה את המאכלת שמא אזדעזע ויפסל הקרבן בבקשה ממך אל תעש בי מום וכו', ובבא"ר פכ"ז שאמר יצחק לאביו כפתיני יפה ותנני על גבי מערכה שמא אבעט בך ואבך וכו' ועי' גם בסא"ז פ"ב ובספר הישר: 1 אף את כו'. אמר אברהם אף את וכו' (ועי' במ"י לעיל צד 520 בד"ה אפילו וכו'), ובפי' ב"ר בדפ"ר גורס ומפרש אמר ר' א ב א אמר אברהם כביכול יש לפניך שיחות כבני אדם שמחליפין דבורן אתמול וכו', וכן העתיק בילקוט כביכול וכו', ובפירש"י עה"ת (ברוב הספרים) הובא אמר ר' א ב א א"ל אברהם א פ ר ש ל פ נ י ך א ת ש י ח ת י אתמול אמרת לי כי ביצחק וכו' וחזרת ואמרת קח נא את בנך עכשיו אתה אומר אל תשלח ידך אל הנער אמר לו הקב"ה לא אחלל בריתי ומוצא שפתי לא אשנה כשאמרתי לך קח מוצא שפתי וכו' ועח"נ. 4 כך אמרתי לך. בתמיה שחטהו ל א ה ע ל ה ו אמרתי לך בתמיה העליתו הורידהו, והגהתי אסיקתיניה אחתיה, ובכי"ל משובש קצת, ונכון הכנוי יניה בעבר נוכח והכנוי יה בציווי ועי' דאלמאן צד 200 וצד 311, ואסיקתיניה אפעל מן נסק (סלק) ואחתיה אפעל מן נחת, ובפירש"י עה"ת הגי' ל א א מ ר ת י לך שחטהו א ל א העלהו אסקתיה אחתיה, ובפי' ב"ר בדפ"ר ו כ י א מ ר ת י שחטהו ה ע ל י ה ו א מ ר ת י ל ך אסיקתני' אחתיניה העלית אותו קיימי' דברי עכשו הורידהו, ובמדרש אגדה הוצ' רש"ב וכי אמרתי לך קח נא את בנך את יחידך ושחטהו לפני לא אמרתי לך אלא והעלהו שם אסקתיה אחיתיה ועח"נ, ומפי' ב"ר נוסף בדפוסים וכי"ת וקיימת דברי ועי' במ"י לעיל צד 576 בד"ה ד"א ברצות וכו', ובתנחומא מ"ב וירא סי' מ' בפתיחה ויהי אחר הדברים האלה וז"ה לא אחלל בריתי וכו' איתא אמר ר' אחא לא אחלל את בריתי שהתניתי עם אברהם ואמרתי לו כי ביצחק יקרא לך זרע ומוצא שפתי לא אשנה שאמרתי לו קח נא משל למה הדבר דומה למלך שאמר לאוהבו מתאוה אני לראות על שלחני תינוק קטן מיד הלך אוהבו והביא את בנו והעמידו על השלחן לפני המלך והלך והביא החרב לשוחטו מיד צוות המלך ואמר לו מה אתה עושה א"ל ולא אמרת לי מתאוה אני וכו' א"ל תינוק חי אמרתי לך שמא מת כך אמר לו הקב"ה לאברהם קח נא את בנך מיד ויבן שם אברהם את המזבח וגו' וישלח אברהם את ידו צווח לו המלאך אל תשלח ידך אל הנער א"ל אברהם לא אמרת לי קח נא א"ל שמא אמרתי לו לשוחטו הוי לא אחלל בריתי ומוצא שפתי לא אשנה כך שנו רבותינו אשר לא צויתי וכו' לא צויתי ליפתח שיקריב את בתו ולא דברתי למלך מואב שיקריב את בנו וכו' ולא עלתה על לבי לומר לאברהם שישחוט את בנו אע"פ שאמרתי לו קח נא לא עלתה על לבי שישחוט את בנו לכך נאמר לא אחלל בריתי (ועי' גם באג"ב פל"א), ובעין זה המשל נוסף בדפוסי' ובכי"ת נ"א משלו משל וכו', ולסיום זו התוספה ולא עלתה על לבי זה יצחק

יג) וישא אברהם את עיניו וירא והנה איל אחר וגו׳ מהו אחר. אמר ר׳ יודן אחר כל ט המעשים ישראל נאחזים בעבירות ומסתבכין בצרות וסופן להיגאל בקרניו שלאיל וי״י אלהים בשופר יתקע וגו׳ (זכריה ט יד), אמר ר׳ יודה ברי סימון [אחר כל הדורות ישראל נאחזים בעבירות ומסתבכין בצרות, סופן להיגאל בקרניו שלאיל ההיד וי״י אלהים בשופר יתקע וגו׳], אמר ר׳ חנגא בר יצחק כל ימות השנה ישראל נאחזים בעבירות ומסובכים בצרות ובראש השנה הן נוטלין שופר ותוקעין וסופן להיגאל בקרניו שלאיל [ההיד וי״י אלהים בשופר יתקע], ר׳ אבא בר רב פפי ר׳ יהושע דסיכנין בשם ר׳ לוי לפי שהיה אבינו אברהם רואה את האיל ניתוש מן החורש הזה

1 ילקוט כאן, ילק׳ זכריה ר׳ תקע״ח, ירוש׳ תענית פ״ב ה״ה ד׳, פסיקתא פ׳ בחדש השביעי (קנ״ד ב׳), ויקרא רבה פכ״ט סי׳ י׳, פסיקתא רבתי שם (קע״א ב׳), ועי׳ בתנחומא מ״ב וירא סי׳ מ״ו, תנחומא שם סי׳ כ״ג,

1 * וירא — וגו׳] וירא והנה איל אחר נאחז בסבך בקרניו הא[1], וירא.. בסבך א[2]ת, וירא.. אחר דג, וירא וגו׳ ן, וגו׳ ל | מהוא ן | אחר נאחז א[2] | 2 המעשים] הדורות א[1] | * ומסתבכין דוהא[1]גת] ומסתנכין ל, ומסתבכים י, מסתבכין פב, ונסבכין א[2], ־ים י (זכריה) בצרות] ~ ובראש השנה הם נוטלים שופר ותוקעים י (שם) * וסופן דפוהא[2]גתין] סופן ל, ועתידין כ, ולבסוף עתידין א[1] | להיגאל] ג, להגאל פב, ליגאל דואתי | בקרנו ת | ההיד ביום ההוא יתקע בשופר גדול י | 3 וגו׳] והלך בסערות תימן י״י צבאות יגן עליכם ג, י״י.. עליכם ן, לי אבת | אמר — סימון] ן, אמר ר׳ יהודה (יודה ת, יודן א[2], אבא פ) בר׳ (בר פ, בי״ר ת) סימון דפא[2]גבת, לי א[1]י (שם) | * אחר — וגו׳] אחר כל הדורות ישראל נאחזין (נאחזי׳ ד, נאחזים כ) בעבירות ומסתבכין בצרות סופן להגאל (וסופן להגאל א[2], ועתידי׳ להגאל כ, ליגאל ד) בקרניו (בקרנו דת) של איל ההיד (הדהי ג, ה״ה כ) וי״י אלהים בשופר יתקע דא[2]גב, אחר.. הדורות.. נאחזין.. מסתבכין.. וכופן ליגאל בקרניו.. הדת היא וי״י.. יתקע י״י צבאות יגן עליכם ן, אחר.. הדורות.. נאחזים.. ומסתבכין.. וסופן ליגאל בקרנו.. שנ׳ וי״י.. יתקע והלך בסערות תימן ת, אחר פ, לי לאי (שם) | אמר — יצחק לי פ | 5 חננה ן, חיננא א, חנינה דגת, ־ינא חבי (שם) | *ומסובכים] ומסובבים ל, ומסתבכין דפוהאגב, ונסבכין י (שם) | 6 שופרותיהם ן | ׳ ותוקעין פג] ותוקעים וח, ומתקיעין א[1], ומתקעין א[2], ומתקעים ב, ומתקתקים ל, ותוקעים (ותוקעין ת) בו ונזכרים לפני הקב״ה ותוא מוחל (מוחיל ת) להם דת | להיגאל] ג, להגאל פהאבי (שם), ליגאל דות | * ההיד—יתקע א] שנ׳ (ה״ה כ, חיינו דכתי׳ ח) וי״י.. יתקע דחגבתי (שם), וי״י.. יתקע י״י צבאות יגן עליכם ן, לי ל | ר׳— פפי] ר׳ אבא (אבהו א[2]) בריה דרב פפי וא[2]כי (שם), ר׳ אבא בריה דר׳ פפי פא[1]ג, לי דת | 7 ר׳ * יהושע— בשם] ר׳ (ור׳ א[2]) יהושע דסכנין בשם וא[2]י (שם), ר׳ (ור׳ א[1]) יוסי דסיכנין (דסכנין פא[1]כ) בשם לפא[1]גב, לי דת | אבינו אברהם] וג, אברהם אבינו דאבתי, אברהם פי (שם) | נתוש פא[2]גב, נותש י[1], נוטל י (שם) | מן החרש פב, מחורש וי | זה וגי |

עי׳ גם תענית ד׳ א׳: 1 מה אחר. שקשה לפרשו בלשון הכתוב כאן, ודרשו וירא והנה איל אחר נאחז בסבך בקרניו שראה א״א בשעת העקידה מה שיקרה את בניו אחריו באחרית הימים ר״י אמר א ח ר אחר כל המעשים נ א ח ז ישראל נאחזים בעבירות וכו׳ ב ק ר נ י ו סופן להיגאל בקרניו של איל ההיד וכו׳ וריב״ס אמר א ח ר אחר כל המעשים וכו׳, ושני המאמרים בסגנון אחד (ועי׳ בחי׳ הרד״ל), וק״ק לפרש במאמר ר׳ יודן אחר כל המ ע ש י ם וביפ״ת מפרש בדוחק אחר כל המעשים שעשה ה׳ לישראל דהיינו יציאת מצרים וירושת ארץ ישראל ובנין בית המקדש וכו׳, ובכי״ל איתא ממאמר השני רק התחלתו אמ׳ ר׳ יודה בר׳ סימון, ובכי״פ בשיבוש א״ר אבא בר סימון אח׳, ובילק׳ זכריה לא הועתק המאמר השני (ובמאמר ר׳ יודן נשתרבב שם מלמאמר שלאחריו ובראש השנה הם נוטלים שופר ותוקעים), ובכי״א איתא רק מאמר אחד והגי׳ שם א״ר יודן אחר כל ה ד ו ר ו ת ישראל וכו׳ (ובכי״א ב׳ נוסף מאמר ריב״ס ומאמר רחב״י בגליון כנר׳ בכתב הכפר), ובשכל טוב הועתק רק א״ר יודן אחר המעשים וכו׳ ועיי״ש, ובלק״ט מפרש עפ״י המאמרים שלפנינו ד״א אחר כימן לישראל אחרית הגלות ישראל נסבכים בצרות וסופן להגאל בקרניו של איל וכו׳ ובראש השנה נוטלין שופר ומתריעין וכו׳, ומאמר ריב״ס איתא בירוש׳ תעניות והגי׳ שם וישא אברהם את עיניו וירא והנה איל אחר וגו׳ מהו אחר א״ר יודה בי ר׳ סימון אחר כל הדורות עתידין בניך ליאחז בעונות ולהסתבך בצרות וסופן להיגאל בקרניו של איל הזה שנ׳ וי״י אלהים בשופר יתקע והלך בסערות תימן (ובילק׳ מכירי זכריה ט׳ י״ד הועתק מירושלמי שם מהו אחר נאחז בקרניו אמ״ר יודה בר כימון בשם ר׳ יוחנן וכו׳ ועיי״ש) ואח״כ ג׳ שם ר׳ ח ו נ ה ב ש ם ר׳ חיננה בר יצחק (ובשרידי הירושלמי צד 176 הגי׳ א״ר חנניה בר׳ יצחק) כל אותו היום היה אברהם רואה את האיל נאחז באילן זה וניתור ויוצא נאחז בחורש זה וכו׳ נאחז בסבך זה וכו׳ אמר לו הקב״ה אברהם כך עתידין בניך נאחזים בעונות ומסתבכין במלכיות מבבל למדי ממדי ליון ומיון לאדום אמר לפניו רבון העולמים יהי כן לעולם א״ל וכופן להיגאל בקרניו של איל הזה וי״י אלהים בשופר יתקע והלך וכו׳ (והוא המאמר שלפנינו בסגנון אחר בשם ר׳ לוי), ובפסיקתא שם שני המאמרים וישא אברהם את עיניו וגו׳ א״ר י ו ד ן מלמד שהראה הקב״ה לאברהם אבינו את האיל ניטש מתודש (וצ״ל מחורש) זה ונסבך בחודש (וצ״ל בחורש) זה אמר הקב״ה לאברהם כך עתידין בניך להיות נאחזין בעונות ונסבכין בצרות וסופן להיגאל בקרניו של איל שנאמר וכו׳ א״ר ח נ י נ א מלמד שהראה הקב״ה לאברהם אבינו את האיל נוטש וכו׳ א״ל הקב״ה לאברהם כך עתידין בניך להיות נאחזין באומות ונסבכין במלכיות ונמשכין ממלכות למלכות מבבל למדי וממדי ליון ומיון וכו׳ וסופן להיגאל בקרניו של איל ההיד וכו׳, וכ״ה בפ׳ בחדש השביעי בוי״ר פכ״ט, ושם הגי׳ וישא אברהם וכו׳ והנה איל אחר נאחז בסבך בקרניו מלמד שהראה (ול״ג א״ר יודן) וכו׳ אמר ר׳ ה ו נ א ב ר׳ י צ ח ק מלמד שהראה וכו׳, ועוד שם מאמר אחר ר׳ א ב א ב ר י ה ד ר ב פ פ י ור׳ י ה ו ש ע ד ס כ נ י ב ש ם ר׳ ל ו י אמ׳ כל ימות השנה עסוקין במלאכתן ובראש השנה נוטלין שופרותיהן ותוקעין לפני הקב״ה והוא עומד מכסא דין לכסא רחמים ומתמלא עליהם רחמים אימתי בחדש השביעי, וזה המאמר נמצא גם לפנינו בכי״א א׳ וב׳ ובכי״ב ועח״ג ועי״ע בפסיקתא שם קנ״א ב׳ ובוי״ר שם סי׳ ג׳, ובפסי״ר שם מהו א ח ר נ א ח ז ב ס ב ך אמר לו הקב״ה ראה מה לפניך בניך העומדים אחריך כשיהיו מסובכים ונאחזים בעבירות מה הם עושים בקרניו נוטלים את הקרנות האלו ותוקעים בהם ואני נזכר עקידתו של יצחק ומזכה אותם בדין וכו׳ ועי״ע בתנחומא מ״ב ותנחומא וירא שם: 6 ר׳ אבא בר רב וכו׳. בדפוסי׳ וכי״ת נשמטו שמות האומרים בשם ר׳ לוי ועי׳ במבה״י

הולך ומסתבך בחריש אחר אמר לו הקב״ה כך בניך עתידים להסתבך ממלכות למלכות מבבל למדי וממדי [ליון ומיון] לאדום וסופן להיגאל בקרנו שלאיל הה״ד וי״י אלהים בשופר וגו׳ י״י צבאות יגן עליהם (שם שם יד טו):

וילך אברהם ויקח את האיל ויעלהו לעולה תחת בנו ר׳ יודן בשם ר׳ בניה אמר לפניו רבון כל העולמים הוי רואה [דמו שלאיל זה כאילו דמו שליצחק בני, אמוריו שלאיל זה כאילו אמוריו שליצחק בני כהדה דתנינן הרי זו תחת זו תמורת זו חליפי זו הרי זו תמורה, ר׳ פינחס בשם ר׳ בניה אמר לפניו רבון כל העולמים הוי רואה] כאילו הקרבתי את יצחק בני תחילה ואחרכך

4 ילקוט כי ק״ס, תנחומא שלח סי׳ י״ד, במדבר רבה פי״ז סי׳ ב׳, פסיקתא רבתי כס: 6 תמורה פ״א מ״ה:

1 הולך] והולך דפאבת, ל׳ וגי | ומסתבך] ונסבך ו׳ (שם), ונאבך י׳ | בחריש אחר פב, בזה ו | הקב״ה] ~ אברהם ו | עתידין בניך דפואגתי. עתידים ב | * ממלכות למלכות] ממלכות זה למלכות אחר ל, ממלכות פואגבי, למלכיות דת | 2 וממדי * ליון ומיון פאבי], וממדי ליוון ומיוון ו, ממדי ליון (ליוון ג) מיון גתי (שם), מן מדי ליון מיון ד, וממדי ל | לעשו ת | וסופן להיגאל] ג, וסופן להגאל פא׳כי.. ליגאל וא², וסוף ליגאל דת, ומאדום נגאלין ח | בקרנו] פ, בקרניו דואגבתי | בשופר וגו׳ — * עליהם] בשופר וגו׳.. עלינו ל, בשופר יתקע י״י.. עליהם י, בשופר יתקע.. עלינו ג, בשופר יתקע י״י.. יגן עליכם י״י צבאות יגן עלינו ו, בשופר יתקע דחתי (שם), בשופר יתקע ר׳ אבא בריה דר׳ פפי ור׳ יהושע דסכנין בשם ר׳ לוי אמר כל ימות השנה עוסקין ישראל במלאכתן ובראש השנה נוטלין הן שופר של איל ותוקעין לפני הקב״ה והקב״ה עומד מכסא הדין ויושב על כסא רחמים ומרחם עליהם הדא הוא דכתיב וי״י אלהים בשופר יתקע י״י צבאות יגן עליכם א¹, בשופר יתקע ר׳ אבהו.. דרב פפי ור׳.. ר׳ לוי אמרי כל.. הן נוטלין שופר ותוקעין.. מכסאו ויושב.. עליהם כדכתי׳ וי״י.. יתקע וגו׳ א², בשופר יתקע י״י צבאות יגן עלינו ר׳ אבא.. דרב פפי ור׳.. ר׳ לוי כל.. הן נוטלין שופרותיהן ותוקעין.. מעל כסא דין ויושב.. עליהם ת״ת וי״י.. יתקע ומתרחם עליהם והופך מדת הדין למדת רחמים איםתי באחד לחדש השביעי ב | 4 * ויעלהו — בנו דגכתי] ויעלהו לעולה פ, וגו׳ לו, ל׳ א | * ר׳ יודן בשם ואגב] א״ר יודן בשם פ, ר׳ יודן בש׳ ר׳ יודן בש׳ ל, ל׳ דת | בנייה פא²ת | אמ׳ אמר ת | 6 רבון העולמים גכ.. העול׳ ד¹, .. העולם ד, רבונו (ריבונו ו) של עולם פוא¹י, רבש״ע ת, רש״ע א³ | * הוי רואה דפואגתי] הרי ראה ל | * דמו — הוי רואה] דמו (דמיו דגכת) של איל זה (של איל הזה ו, של זה א¹) כאילו דמו (כאלו דמו פבת, כילו דמו ג, כדמו א², כילו דמיו ו) של יצחק בני (של יצחק א³) אמוריו של איל הזה (אימוריו.. זה א², אימוריו של זה א¹, ואימוריו של איל כ, אמורין של איל זה פ, אמורין של איל ג, אימוריו דת) כילו אמוריו (כאילו אימוריו ד, כאלו איכוריו ת, כאימוריו אכ, כאלו אמורין פ, כאמורין ג) של יצחק בני (של יצחק א³, דיצחק ברי ד) כהדה דתנינן (כהדא דתנינן פ, כי דתנינן ו, דתנינן גכ, כהדא דתנן ד, כההיא דתנן ת) זו תחת זו תמורת זו חליפי זו הרי זו תמורה (הרי זו תחת זו זו תמורת זו זו חליפי זו הרי.. תמורת פ, הרי זו תחת זו הרי זו תמורה זו חליפי זו הרי.. תמורה ג, הרי זו תחת זו הרי זו תמורת זו הרי זו חילופי זו הרי.. תמורה ד, זו תחת זו הרי זו תמורת זו זה חילופי זה הרי.. תמורה א¹, זו תחת זו הרי זו תמורה זו חליפי זו הרי תמורה א², הרי זה תחתיו הרי זו תמורת זו חילופי זו הרי זו תמורה כ, הרי זו תחת זו הרי זו תמורת זו הרי זו חילוף זו ת) ר׳ פינחס בשם ר׳ בניה (ר׳ פנחס.. בניה א¹ג, ר׳ בנייה פא², ר׳.. משום ר׳ בניה כ, ר׳ פינחס אמר ד, ר׳ פנחס אמ׳ ת) אמר (אמרו ו) לפניו רבון העולמים (ריבון.. ג, רב׳ העו׳ ו, רבש״ע פא¹ת, רש״ע א²) הוי (הוי את ג) רואה דפואגכת, דמו של איל זה כדמו של יצחק בני קרב כהדא דתנינא הרי זו תחת זו הרי זו חליפי זו הרי זו תמורה ר׳ פנחס אמר אמר לפניו רבונו של עולם הוי רואה י¹, דמו.. כאילו דמו של יצחק בני אימורין של איל זה כאימוריו של יצחק בני כהדה דתנינן הרי זו תחת זו הרי זו תמורת זו ח, ל׳ ל | 7 כילו וג, איל זה כאילו א¹, איל.. כאלו א², דמו של איל זה כאלו י | את בני יצחק כ, יצחק בני א¹, בני א² |

נ״ת א׳ ובאגה״א ח״ג צד 650, והגהתי ר׳ יהושע דסכנין וכ״ה לנכון גם בשכל טוב צד 69, וכגי׳ המשובשת איתא גם בלק״ט ר׳ יוסי דסיכנין, ובכי״ל בסוף המאמר יגן עלינו וכ״ה בכי״ג, ובכי״ו יגן עליכם וכו׳ יגן עלינו ועוד שם ג׳ פעמים יגן עליכם, ובמקרא כתוב יגן עליהם וכן הגהתי: 4 ר׳ יודן בשם וכו׳. השלמתי בזה המאמר ובמאמר שלאחריו מה שנשמט בכי״ל ע״י שיווי התיבות הוי רואה, ובדפוסי׳ וכי״ת נקטעו שמות האומרים ועת״נ, ור״י בשם ר״ב מפרש התחת בנו תמורת בנו אמר לפניו וכו׳ הוי רואה דמו של איל זה כאילו דמו של יצחק וכו׳ כהדה דתנינן הרי זו תחת זו וכו׳ הרי זו תמורה, ור״פ בשם ר״ב מפרש תחת בנו אחר בנו ובמקומו אמר לפניו וכו׳ הוי רואה כאילו הקרבתי את יצחק בני תחילה ואח״כ הקרבתי את האיל תחתיו הד״א וימלוך יותם בנו תחתיו (ובילקוט נוסף במקומו), וסגנון הלשון כאילו דמו וכו׳ כאילו אמוריו וכו׳ כמו בירוש׳ ב״ק פ״ח ו׳ ב׳ רואין אותו כילו שומר וכו׳ ובירוש׳ תרומות פ״י מ״ז א׳ כילו בצל וכו׳ ועי׳ בעמת״ל ע׳ כילו, והגהתי כגי׳ כי״ו אמוריו בלא יו״ד וכן אמורין בכי״פ וכי״ג ועי׳ בערוך ע׳ אמר ז׳ ועי״ע בערך מלין צד 56, וכן הגהתי כגי׳ כי״ו זו חליפי זו וכ״ה במתניתא דתלמודא דבני מערבא בתמורה שם הרי זו תחת זו חליפי זו הרי זו תמורה, ובמשנה שבמשניות ובבבלי הגי׳ הרי זו תחת זו תמורת זו חליפת זו וכו׳ ועי׳ תמורה כ״ו ב׳ בפי׳ רגמ״ה ובפירש״י, ושתי השיטות בפירוש תחת בנו נכדרו בתנחומא שלח שם במאמר סתמי באותה שעה נטלו אברהם ויעלהו לעולה תחת בנו כיון שאמר ויקח את האיל ויעלהו לעולה חסר המקרא כלום מהו תחת בנו אמר אברהם רבש״ע הריני שוחט את האיל כך תהיה רואה כאילו בני שחוט לפניך נטל דמו אמר כך תהא רואה כאילו דם יצחק זרוק לפניך וכו׳ שרפו א״ל כך תהא רואה כאלו אפרו צבור לפניך על גבי המזבח ויעלהו לעולה תחת בנו חסר המקרא כלום מהו תחת בנו א״ל הקב״ה חייך בנך הוא שנתקרב ראשון אלא האיל הזה תחתיו וכו׳ ועי׳ בבמ״ר פי״ז, ושם הגי׳ ד״א מהו תחת בנו אמר לו

הקרבתי את האיל תחתיו היך דאת אמר וימלך יותם בנו תחתיו (מ״ב טו ז): כהדה דתנינן כאימרה כדירים, ר׳ יוחנן אמר כאימר תמידה, ר׳ שמעון בן לקיש אמר כאילו שלאבינו אברהם, תמן אמי כוולד החטאת, תני בר קפרא כאימר דלא ינק מן יומוי:

יד) ויקרא אברהם שם המקום ההוא י״י יראה ר׳ ביבי רבה בשם ר׳ יוחנן אמר לפניו י
רבון כל העולמים משעה שאמרת לי קח נא את בנך את יחידך (בראשית כב ב) הי׳ה לי להשיב אתמול אמרת לי כי ביצחק יקרא לך זרע (שם כא יב) עכשיו את אמרת לי קח נא, חס ושלום לא עשיתי כן אלא כבשתי רחמיי לעשות רצונך כן יהי רצון מלפניך יי׳ אלהינו בשעה שיהיו בניו שליצחק באים לידי צרה תזכור להם אותה העקידה ותימלא עליהם רחמים: אברהם קרא אותו

1 נדרים פ״א מ״ג: 2 ירושל׳ נדרים פ״א ל״ז א׳: 4 ילקוט שם, ירוש׳ תעניות שם, פסיקתא שם (קנ״ד א׳), ויקרא רבה שם סי׳ ט׳, פסיקתא רבתי שם, תנחומא מ״ב וירא סי׳ כ״ג, תנחומא שם סי׳ כ״ג, מדרש תהלים כ״ט סי׳ א׳: 8 ילקוט כ׳ ק״ג, ילק׳ תהלים כ׳ תתי״ד, מדרש תהלים ע״ו סי׳ ג׳:

1 האיל] י, ~ תזת דפואגכת | וימלך] פוג, וימלוך דאבתי | תחתיו] ~ במקומו י | כהדה דתנינן] וא^{1}ג, כתדא . . פא^{2}כ, כהדא דתני׳ ו^{1}, כהדא דתנן דת | 2 כאימרה] וא^{2}ג, ־רא דכתר^{2}, כאמרא פר^{1}י | כרירים פג, כריריים ו, כדירים כעצים כאבנים א | ר׳ ישמעאל בן לקיש י | כאימרה א^{2}, ־רא א^{1}ג, כאמרי ר^{2}י | תמידא דפאגכת, תמידי ר^{2}, תמירא ו, תמורה ו^{1} | ר׳ — לקיש] ר׳ ו^{1} | אבינו אברהם] ו, אברהם אבינו אגכ, אברהם פי, יצחק דת | 3 כוולד] וכי, כולד דפאגת | חטאת וא^{2}כי | תני בר קפרא] ~ לסיועיה (לסיועי א^{1}) לרשב״ל א | יניק פת, ייגק א^{1}כ | * מן יומוי דו], מיומוי את, מן יומי ל, מן יומו פ, בר (בן כ) יומוי גכ, יומוי ו^{1} | 4 ר׳ ביבי — בשם] פוא^{2}כ, ר׳ . . רובה בשם ג, רב ביבי ורבא בשם א^{1}, ל׳ דת | אמר] עמד אברהם בתפלה ותחנונים לפני הקב״ה ~ א^{1}כ, עמד . . לפני המקום ~ א^{2} | 5 רבון העולמים וחג, . . העולם ד^{1}, . . תעולי ד, רבונו של עולם י, רבש״ע פת, רבש״ע (רש״ע א^{2}, רבון העולמים כ) גלוי וידוע לפני כסא כבודך אכ | בשעת א^{2}גכי | את יחידך ל פי | להשיב] אי, מה להשיב דפגכת | | 6 יקרא — זרע] פאגכתי, יקרא לך וגו׳ ו, וגו׳ ד | עכשיו] ג, ועכשיו דוא^{1}י, ועכשו פכת | את — לי] אתה אמרת לי י, את או׳ לי ו, אתה אומר לי אגכ, את אומ׳ פ, ל׳ דת | קח נא וגו׳ פ, קח . . את בנך הא^{2}י, קח . . בנך וגו׳ ד, קח . . בנך את יחידך א^{1}גכ, קח . . יחידך וגו׳ ו | ח״ו לא א, ולא חי | 7 * רחמיי ו] רחמיו ל, רחמי דפא^{2}גתי, את רחמי חא^{1}כ | כן יהי — אלהינו] חכ, יהי . . אלהינו דג, יהי . . אלהי ת כן יהי . . מלפני יי׳ ו, כן יהי . . מלפניך פ, יהי . . מלפניך י, כן יכבשו רחמיך את כעסך א^{2}, כן . . כעסיך א^{1} | 8 צרח] עבירות י, עברות פ, עבירות ומעשים (מעשים ו) רעים דוחא^{1}גכת | תהי (תהא פו, תהיה י) נזכר דפוגכתי, תהי (תהא א^{1}) זוכר א | לפניהם כ | אותה עקידת את, עקדה זו ח, העקדה כ, העבודה הזאת י | ותמלא י, ותתמלא את, ומתמלא דפוחגכ | ** עליהם] עלינו ל | אברהם] ויקרא אברהם ~ פ, י״י יראה ~ ח, אמר הקב׳ה ~ י (תהלים) |

הקב״ה חייך בנך נתקרב ראשון וכו׳, ובפסי״ר שם ויעלהו לעולה תחת בנו א״ר בנייה היה אברהם מקריב את אימוריו ואמר הרי אמוריו של יצחק בני כך על כל דבר ודבר אמר כך יהא לפניך כמו שיצחק בני קירבתי כעניין שנאמר וימלוך יותם בנו תחתיו, ונראה שהמאמר מקוטע שם ועי׳ גם בהערות רמא״ש: 1 כהדה דתנינן. במשנה נדרים שם כאימרא כדירים כעצים וכו׳ הרי זה נדר בקרבן, ובמשנה שבירושלמי כאימרא כדיריים וכו׳, ובגמרא שם מהו כאימרה ר׳ יוחנן אמר כאימר תמידא (ככבש של קרבן תמיד) תמן אמרינן בוולד (וצ״ל תמן אמרין כוולד) חטאת ר״ש בר לקיש אמר כאילו של אברהם אבינו תנא ר׳ חייה מסייע לר״ש בן לקיש כאימרא דלא ינק מן יומוהי (שלא ינק מימיו וזה אילו של א״א דבריה מימי בראשית היה (ועי׳ בק״ע שם), וכל המאמר כאן אין לו שום שייכות להדרש שלפניו, ונר׳ שהוא דיבור בפ״ע, ואולי חסר כאן הדרש ויקח את האיל שהיה מוכן מששת ימי בראשית (ועי׳ בפירש״י עה״ת ובתנחומא וירא ושלח שם ובבמ״ר שם ובפדר״א פי״ט ופל״א ובתר״י א׳ ועי״ע אבות פ״ה ופסחים נ״ד א׳) ובהמשך זה הדרש הובא כהדה דתנינן וכו׳ כאילו של א״א וכו׳ כאימר דלא ינק וכו׳ ועי׳ בפירוש זה המאמר הקשה גם במ״כ ובידי משה ובעין יוסף וצע״ג: 4 ר׳ ביבי רבה וכו׳. בלק״ט הועתק ר׳ בא אמר בש״ר יוחנן אמר א״א לפני הקב״ה רבש״ע משעה וכו׳ היה לי מה להשיב אתמול וכו׳ עכשיו אתה אמר קח נא את בנך וכבשתי רחמי וכו׳ כן יהי רצון וכו׳ ה׳ אלהי שיכבשו רחמיך את כעסך על בניו של יצחק ותהא נזכר להם אותה עקידה ותתמלא עליהם וכו׳, ובדפוסי׳ וכי״ת נשמט שם האומר בשם ר״י, ובירוש׳ תעניות שם ר׳ ביבי אבא בשם ר׳ יוחנן אמר אברהם לפני הקב״ה רבון העולמים גלוי וידוע לפניך שבשעה שאמרת לי להעלות את יצחק בני היה לי מה להשיב ולומר לפניך אתמול אמרת לי כי ביצחק וכו׳ ועכשיו את אומר והעלהו שם לעולה חס ושלום לא עשיתי כן אלא כבשתי את יצרי ועשיתי רצונך כן יהי רצון וכו׳ י״י אלהי שבשעה שיהיו וכו׳ נכנסי׳ לידי צרה ואין להם מי ילמד עליהם סניגוריא אתה תהא מלמד עליהם סניגוריא י״י יראה את נזכר להם עקידתו של יצחק אביהם ומתמלא עליהם וכו׳ ועי׳ באצוי״ר, ובפסיקתא שם בי נשבעתי וכו׳ מה צורך היה לשבועה הזו ר׳ ביבי רבא בש״ר יוחנן אמר אברהם לפני וכו׳ גלוי וידוע לפניך בשעה שאמרת לי קח נא וכו׳ שהיה בלבי להשיבך מה היה בלבי לומר אתמול וכו׳ ועכשיו אתה אומר לי קח נא וכו׳ אלא כשם שהיה בלבי להשיבך וכבשתי את יצרי ולא השיבותיך כך בשעה שיהיו וכו׳ באים לידי עבירות ומעשים רעים תהא נזכר להם עקדת יצחק אביהם ותתמלא עליהם רחמים ותרחם עליהם ותהפוך להם מדת הדין למדת רחמים וכו׳, ובוי״ר שם מה צורך היה לשבועה ר׳ ביבי בר אבא בשם ר׳ יוחנן אמר עמד אברהם בתפלה ותחנונים לפני הקב״ה (וכ״ה בכי״א א׳ וכי״כ) ואמר לפניו רבש״ע גלוי וכו׳ שאמרת לי קח נא וכו׳ היה בלבי וכו׳ אתמול וכו׳ ועכשיו אתה אומר לי והעלהו וכו׳ אלא כשם וכו׳ ולא השיבותיך כחרש לא אשמע וכאלם לא יפתח פיו כך כשיהיו וכו׳ באים לידי עבירות וכו׳ תהא מזכיר להם וכו׳ ותהפוך להם ובו׳ ועי׳ בפסי״ר (ושם נשתבש מן ר״י ר׳ ירמיה) ובתנחומא מ״ב ותנחומא וירא ובמדרש תהלים שם ועי״ע בתר״י א׳ וב׳: 8 קרא אותו. שם המקום וכן נוסף בכי״ל ביני שיטי, ובמדרש תהלים מ״ב שם לשון המאמר את מוצא שנקרא בית המקדש שלם שנאמר ומלכי צדק מלך שלם והוא שם בן נח וכו׳ ואברהם קרא לבית המקדש יראה שנאמר ויקרא אברהם שם

יראה ויקרא אברהם שם המקום ההוא ייי יראה, שם קרא אתו שלם ומלכי צדק מלך שלם (בראשית יד יח), אמר הקב״ה אם קורא אני אתו יראה כשם שקרא אותו אברהם שם אדם צדיק מתרעם, ואם קורא אני אותו שלם כשם שקרא אותו שם אברהם אדם צדיק מתרעם, אלא הריני קוראו כמו שקראו אותו שניהם ירושלם יראה שלם, ר׳ ברכיה בשם ר׳ חלבו עד שהוא שלם עשה לו הקב״ה סוכה והיה מתפלל בתוכה היה ויהי בשלם סוכו ומעונתו בציון (תהלים עו ג) ומה היה אומר יהי רצון שיראה בבניין בית המקדש, ד״א מלמד שהראה לו הקב״ה בית המקדש בנוי וחרב ובנוי ויקרא אברהם שם המקום ההוא ייי יראה הרי בנוי היך דאת אמר שלש פעמים בשנה יראה (דברים טז טז), אשר יאמר היום בהר הרי חרב היך דאת אמר על הר ציון ששמם (איכה ה יח), ייי יראה בנוי ומשוכלל לעתיד לבוא היך דאת אמר כי בנה ייי ציון נראה בכבודו (תהלים קב יז):

יא טו טז) ויקרא מלאך ייי וגו׳ ויאמר בי נשבעתי מה צורך לשבועה הזאת, אמר לו השבע לי שאינך מנסה אותי ולא את יצחק בני. ד״א מה צורך לשבועה הזאת, ר׳ לוי בשם ר׳ חמא

6 ילקוט כ׳ ק״ב, ילק׳ תהלים כ׳ תתנ״ה, ספרי תלת הנכבה פי׳ שנ״ב, ועי׳ לעיל נד 18 : 11 ילקוט כ׳ ק״ב :

1 ויקרא — יראה ל׳ פ | ושם פאגכי (שם), שם (ושם י) בן נח תי | אותו | 2 אמר הקב״ה ל׳ י (שם) | אני קורא פאכעי | אותו | כשם] כדרך גי | שקורא אותו ג, שקראו אי (שם), שקרא פת | שם בן נח י | אדם הצדיק ח, אדם צדיק הוא כי, צדיק י (שם), צדיק הוא א | 3 ומתרעם פאגכי | אם א | * קורא אני דוכ] אני קורא פאגעי, קורא ל | כשם — שם] כשם שקרא אותו (שקורא אותו ג, שקראו פא) שם פוהאגכ, כדרך שקראו שם י (שם), כדרך שקרא אותו שם בן נח י, ל׳ דת | אברהם הצדיק מתרעם ח, אברהם אדם צדיק ומתרעם ג, אברהם . . צדיק הוא ומתרעם א׳י, אברהם צדיק ומתרעם י (שם), אברהם צדיק הוא ומתרעם א[2], אבטל דברי אברהם פ | הרי אני וכ | 4 קוראו) פע, קורא אותו והאגכי, קורא אותו ירושלים דת | כמו] כמה ן, כשם פח, כדרך י (שם), בשם א[3] | שקראו אותו] הגכעי[1] (שם), שקראוהו א[1], שקראו דפתי, ל׳ א[1] | ירושלם — שלם] פוהאגעדי[1] (שם), ירושלים . . שלם י, יראה שלם ירושלים דת | 5 עשה לו המקום ך, הקב״ה עושה לו א[2] | ומתפלל א[2] | * סוכו ומעונתו בציון דאגכי] סכו—בציון פ, סכו וגו׳ ן, סוכו ח, בסוכו ל | 6 מה היה אומר י, ומהוא אמר ן, ומהו אומ׳ פא[2] | שיראה] ד׳פחגכי[1], שה יראה ן, שאראה ל[0]ראת | בביניין] ג, בבניין ו[1], בבנין דאכת, בניין ל[0], בנין פ | בית המקדש] ביתי דפוהאת, ביתו גכי | שהראהו פ | 7 בנוי — ובנוי] פוהגכתי, בנוי . . ובנוי ומשוכלל לעתיד לבוא א, חרב ובנוי חרב ובנוי ד | ויקרא אברהם] אגכ, ויקרא פו, ל׳ דת | שלש פעמים ל׳ א | 8 יראה] ~ כל זכורך פאגכתי (שם) | בהר] פואי, בהר ייי דת, בהר . . יראה גכ | 9 ששמם] ~ וגו׳ ן, שועלים הלכו בו ת | לבוא] א[1]גתי (שם), לבא דפואיכי | כענין שני דת | 10 * נראה בכבודו דפאגכתי) וגו׳ ו, ל׳ ל | 11 ויקרא — ייי ל׳ א | וגו׳] אל אברהם שנית מן השמים פ, אל . . שנית וגו׳ ן, אל . . שנית ג, אל אברהם י, שנית מן השמים כ, שנית דת, ל׳ א | נשבעתי] ~ נאם ייי א[1]גכת | מה — ד״א ל׳ הא[1]ג | * צורך דפא[2]כתי] צורך היה ן, צריך ל | לשבועה הזאת] פ, לשבועה זאת כ, לשבועה זו דא[3], לשבועה ת, לאותה השבועה ן, שבועת זו י | * אמר לו דו] א״ל י, אמ׳ ל, אלא אמ׳ לו ת, ר׳ לוי בשם ר׳ המא בר׳ חנינא אמ׳ לו כ, ר׳ לוי בש״ר . . בר . . אמ׳ א״ל א[3], ר׳ לוי מלמד שאמ׳ אברהם פ | 12 * שאינך] שאיני ל, שאין את דפוכ, שאין אתה תי, שאין אתה עוד א[2] | אותי] פוא[2], אותי עוד מעתה דכת, לי עוד לא אותי י | ואת יצחק ן, ולא ליצחק י | בני פא[2]כי, ~ משל לאחד ששבר (ששוור ד[1], ששם ת) את אגינו שבולת נהר (אגיני נהר ת) והקפיץ גם (את ת) בנו עמו דת, לאחד שישוור את אגום והשביר את בנו עמו ו | ד״א — מעתה ל׳ א[2]כי | * הזאת פו] זו דהא[1]גת, ל׳ ל | ר׳ — בשם] פוא[1], ל׳ דגת |

המקום ההוא ה׳ יראה אמר המקום אם אקרא אותו שלם כמו שקראו שם אבטל דברי אברהם אוהבי שקראו יראה ואם אני קורא אותו יראה אני אבטל דברי שם הצדיק שקראו שלם מה עשה הקב״ה שיתף מה שקראו שניהם וכו׳ ומהו ירושלים יראה ושלם וכו׳ ועי׳ במ״י לעיל צד 246 צד 420 וצד 462, והמאמר שלפנינו הועתק בערוך ע׳ ירושלם ושם מקוטע קצת: 4 עד שהוא שלם וכו׳. מפרש כפי׳ ב״ר כי״ט עד שנקרא שלם עשה [לו] המקום סוכה וכו׳ כשהיה בשלום סוכו [היה] מתפלל שיהא מעונתו בציון ועל מדרש זה יסד ר׳ אלעזר וחן בשלום סוכו, ובפי׳ ב״ר בדפ״ר ועל וכו׳ ייסד ר׳ אלעזר הפייט בקרובה וחן וכו׳, והוא בקרובה הראשונה לסוכות, ובמדרש תהלים שם נסדר המאמר לפני המאמר את מוצא וכו׳ והגי׳ שם במ״ב ויהי בשלם סוכו וכו׳ אמר ר׳ ברכיה מתחילת ברייתו של עולם עשה הקב״ה בירושלים סוכה כביכול שהיה מתפלל בתוכה יהי רצון שיהיו עושין בניי רצוני כדי שלא אחריב את ביתי ומקדשי וכו׳ וכיון שחרב הוא מתפלל יהי רצון מלפני שיעשו בניי תשובה שאקרב בנין ביתי ומקדשי הוי ויהי בשלם סוכו, ובכי״ל כתוב יהי רצון שיראה בביניין וכו׳ ובגליון נסמן אראה בנין, והגי׳ שיראה איתא גם במדרש דפ״ר ובילקוט דפ״ר ובכ״י שציינתי וצ״ע, ולח״נ סוכו סכו עי׳ בתנ״ך הוצ׳ גינצבורג ועי״ע במנחת שי תהלים שם: 6 ד״א מלמד וכו׳. בספרי שם ישכון לבטח עליו וכו׳ וכן אתה מוצא באברהם שראה אותו בנוי וראה אותו חרב וראה אותו בנוי ויקרא אברהם שם המקום ההוא ה׳ יראה הרי בנוי אשר יאמר היום בהר הרי חרב ה׳ יראה הרי בנוי ומשוכלל לעתיד לבוא וכן אתה מוצא ביצחק וכו׳ וכן אתה מוצא ביעקב וכו׳ ועי׳ לעיל 18 ובמ״י שם, ובגי׳ הנכונה שלפנינו הועתק גם ברבינו בחיי הראה לו בית המקדש בנוי והרב ובנוי וכו׳: 12 את יצחק בנו. במדרש דפ״ר נוסף כאן משל לאחד ששוור את אגינו שבולת נהר והקפיץ גם בנו עמו, ופי׳ ששוור שקפץ ועי׳ במשנת דר״א ובעמה״ל ע׳ שוור, ובד״ו איתא ששבר והגה בא״א ששטף, ובכי״ת משל לאחד ששט את אגינו נהר וכו׳, ובכי״ו לאחד

366 בר׳ חנינא אמר לו השבע לי שלא תנסני עוד מעתה, למלך שהיה נשאוי למטרונה, ילדה ממנו בן
ראשון וגירשה, שיני וגרשה, שלישי וגרשה, כיון שילדה בן עשירי נתכנסו כולם ואמרו לו השבע
לנו שלא תגרש אימנו עוד, כך כיון שנתנסה אברהם ניסיון עשירי אמר לו הישבע לי שלא תנסיני

1 עי׳ תנחומא מ״ב שלח סי׳ כ״ז, תנחומא שם סי׳ י״ד, במדבר רבה פי״ז סי׳ ב׳:

1 * בר׳ חנינא] בר חנינא א[1], בר׳ (בר פת, ביר׳ ו) חנינה ד[1]פות, ר׳ חננא ל, ל׳ ג | ליה א[1] | שאין את דפהג, שאין אתה א[1]ת, שאין ו | מנסני ח, מנסה אותי דפוא[1]גת | מעתה עוד ג | למלך] וא[2]גבי[1], משל ~ דפחא[1]ת | שהיה ל׳ כ | נשאוי] פוחגבי[1], נשוי דאת | למטרוניתא ח | 2 וגירשה גתי | שיני] וג׳ שני דפא[1]כת, בן שני א[2], וחזר ונשאה וילדה לו בן שני י | וגירשה גתי | שלישי וגרשה] שלישי וגירשה גת׳ שלישי וגרשה וכן עד עשרה א[1], בן ג׳ וגירשה כן עד עשר א[2], עד שילדה בן עשירי י | כיון—עשירי] וכיון (כיון ג) שילדה ממנו (הימנו א[1], המנו א[2], לו פ) בן עשירי דפואגכת, ל׳ י | נכנסו ת, באו פ, ונכנסו י | כולן גת | לו ל׳ א[2] | 3 שאין את (אתה א[1]) מגרש דפוהא[1]גכתי, שאינך מגרש עוד א[1] | את אמנו דפחאגבי, . . אימינו ו, . . אמינו ת | * עוד ח] מעתה דפא[2]ת, עוד מעתת וא[1]גבי, ל׳ ל | אברהם] פו, אברהם אבינו דאבי, אבינו אברהם גת | נסיון פאגכת | ליה א[1] | השבע לי] פואגבי, ל׳ דת | שאין את (אתה ת) מנסה אותי דפוגבת, שאין את מנסני חא[1], שאינך מנסני א[2], אתה מנסה לי י |

שישור את אגום והשביר וכו׳, ודוחק הפי׳ אגינו לשון גינה או מל״ס אגן או שפתו לשון אוגן ועי׳ במ״כ וביפ״ת ובעמת״ל ובערוך השי׳ ובמלון הלשון העברית ע׳ אגין, ומלה זרה גם אגום (או אגוס) בכי״ג, ובכי״ל ושאר הספרים ליתא כלל המשל, ובכי״ת וכי״א א׳ וב׳ וכי״ג וכי״כ ובילקוט איתא כאן רק דרש אחד ועח״נ, וכפי הגי׳ בכי״א ב׳ וכי״כ הועתק גם בלק״ט ר׳ לוי בש״ר חמא ב״ר חנינא נשבע לו שאין מנסה אותו עוד ולא ליצחק בנו, וכהדרש שלפנינו ד״א וכו׳ א״ל השבע לי שלא תנסני עוד וכו׳ נדרש גם בתנחומא מ״ב שלח שם באותה שעה אמר אברהם לפני הקב״ה רבש״ע איני זז מכאן עד שתשבע לי שלא תנסני עוד לעולם שאם ח״ו לא שמעתי לך הייתי מאבד כל מה שיגעתי מימי אמר ר׳ חנן א״ל הקב״ה חייך כך הוא וכו׳ באותה שעה נשבע לו הקב״ה שלא ינסהו עוד לעולם שנאמר ויאמר בי נשבעתי וכו׳ ועי׳ גם בתנחומא ובבמ״ר שם, והלשון מה צורך היה לשבועה הזו (לשבועה) וכו׳ איתא גם בדרש שהעתקתי מפסיקתא ומוי״ר במ״י לעיל צד 607 בד״ה ר׳ ביבי וכו׳: 1 שהיה נשאוי. וכן כתיבת נשאוי לעיל צד 158 וצד 165, וטעם שני וגרשה וכו׳ כמו שמפורש בילקוט וחזר ונשאה וילדה לו בן שני: 3 ניסיון עשירי. לעיל ריש פנ״ה דרשו ויהי אחר וכו׳ והאלהים נסה וכו׳ נתתה ליראיך נס להתנוסס וגו׳ ניסיון אחר ניסיון וכו׳, ובריש פמ״ח הדרש וימינך תסעדני בכבשן האש בריעבון ובמלכים ועי׳ גם לעיל צד 415 וצד 428, ובאבות פ״ה מ״ג נשנה עשרה נסיונות נתנסה אברהם אבינו וכו׳ ושם לא נמנו הנסיונות בפרוטרוט, ובאדר״נ נו״א פל״ג מפרש עשרה נסיונות נתנסה וכו׳ אלו הן שנים בלך לך (ועי׳ במ״י לעיל צד 370) ב׳ בשני בניו (גירוש ישמעאל ועקידת יצחק) ב׳ בשתי נשיו (לקיחת שרה לבית פרעה וגירוש הגר מביתו) אחד עם המלכים ואחד בין הבתרים ואחד באור כשדים ואחד בברית מילה וכו׳ (ועי״ש בהערות רשז״ש), ואלו הנסיונות נמנו בקצת שינוי גם במדרש תהלים שנדפס מכבר במזמור י״ח אמרת ה׳ צרופה שצרפו הקב״ה בעשר נסיונות ואלו הן כשירד לתוך כבשן האש שנאמר אני ה׳ אשר הוצאתיך מאור כשדים שנים כשאמר לו לך לך ושנים בשרה בהגר בא נא אל שפחתי ובישמעאל גרש האמה הזאת ובמלכים וירק את חניכיו ובמילה שאמר לו הקב״ה התהלך לפני והיה תמים ובין הבתרים כשראה המלכיות משעבדות בבניו (ועי׳ לעיל צד 439 ובמ״י שם בד״ה איתמלי וכו׳) וביצחק קח נא את בנך את יחידך וכו׳, (ונוסחא אחרת במדרש תהלים מ״ב שם סי׳ כ״ה אמרת וכו׳ ואלו הן אחת בכבשן האש וכו׳ ואחת לך לך וכו׳ שנים בשרה בפרעה ובאבימלך הרי ארבעה ובהגר המצרית בא נא וכו׳ ובישמעאל גרש וכו׳ ובמלכים וכו׳ ובמילה וכו׳ ובין הבתרים שהראהו ארבע מלכיות וכו׳ ובעקדה של יצחק וכו׳ ועיי״ש בהערות רש״ב), ובאדר״נ נו״ב פל״ו מפרש עשר נסיונות וכו׳ ואלו הן באור כשדים לך לך מארצך וממולדתך ביציאת חרן (והן ב׳ נסיונות ועי׳ במ״י לעיל צד 370) ויהי רעב בארץ ושנים בשרה אחד בפרעה ואחד באבימלך ואחד של מילה ושל בתרים ושל יצחק ושל ישמעאל וכו׳ (ושם מונה שנים בלך לך ושנים בשרה ומפיק בהגר ובמלכים ומעייל ויהי רעב) וכ״ה במדרש תהלים שנדפס מכבר במזמור צ״ה ואלו הן אחד באור כשדים ולך לך מארצך ויציאתו מחרן ויהי רעב ושנים בשרה בפרעה ובאבימלך ושל מילה ושל בין הבתרים ושל יצחק ושל ישמעאל וכו׳ (ועי׳ בהערות רש״ב שם סי׳ ג׳), ובפדר״א פכ״ו עד פל״א דורש והולך עשרה נסיונות נתנסה א״א וכו׳ נסיון הראשון כשנולד א״א בקשו כל גדולי המלכות להרגו ונחבא מתחת לארץ שלש עשרה שנה וכו׳ נסיון השני נתנוהו בבית האסורים עשר שנים וכו׳ ונתנוהו בתוך כבשן האש וכו׳ נסיון שלישי טלטלו מבית אביו וממשפחתו וכו׳ שנאמר לך לך וכו׳ נסיון הד׳ מיום שנבראו שמים וארץ לא בא רעב אלא בימי אברהם וכו׳ שנ׳ ויהי רעב וכו׳ נסיון החמישי שנלקחת שרה אשתו לפרעה לאשה וכו׳ (שם פכ״ו ועי׳ במ״י לעיל צד 361) נסיון הששי באו אליו כל המלכים וכו׳ (שם פכ״ז) נסיון השביעי אחר הדברים האלה היה דבר י״י אל אברהם במחזה וכו׳ הראה הקב״ה לא״א בין הבתרים מלכיות מושלין וכו׳ (שם פכ״ח ועי׳ במ״י לעיל צד 437 וצד 439) נסיון השמיני ויהי אברהם בן תשעים ותשע שנים אמר לו הקב״ה וכו׳ מול בשר ערלתך וכו׳ (שם פכ״ט) נסיון התשיעי ישמעאל נולד בקשת ונתרבה בקשת וכו׳ והיה נוטל קשת וכו׳ ראתה שרה וכו׳ ותאמר לאברהם גרש האמה הזאת ואת בנה וכו׳ (שם פ״ל ועי׳ במ״י לעיל צד 568) הנסיון העשירי ויהי אחר הדברים האלה והאלהים נסה את אברהם וכו׳ (שם פל״א, ובפדר״א מונה אחד בלך לך ואחד בשרה ומפיק בהגר ומעייל בקשו כל גדולי המלכות וכו׳ ויהי רעב וכו׳), וכפי שיטה זו נמנו הנסיונות גם בסלוק ליום ב׳ דר״ה אשר כי יעשה וכו׳ ועי׳ גם בפירש״י לאבות שם, ורוב המפרשים מנו אחד בלך לך ושנים בשרה בפרעה ובאבימלך והרעב ומלחמת המלכים והמילה והעקידה ועוד מנה הרמב״ם באבות שם לקחו הגר לאשה אחר שנואש מלהוליד משרה וגירוש הגר וגירוש ישמעאל (ואינו מונה אור כשדים ובין הבתרים), ורבינו יונה מנה עוד אור כשדים גירוש הגר וישמעאל והעשירי קבורת שרה (ואינו מונה בין הבתרים) ועי׳ מ״ש הרב המאירי וגדולי המחברים לא מנו בנסיונות ענין אור כשדים אחר שלא נכתב בתורה להדיא ולא מנו ג״כ בין הבתרים וכו׳ והוא מונה בפירושו מספר הנסיונות א׳ נמרוד הרשע שבקש להורגו ונטמן ויש לפרש שהשליכו באור כשדים וניצול וזה מקובל וכו׳ הג׳ שהראה לו בבין הבתרים גלות בניו וכו׳ הט׳ שהזקיקו

עוד, אמר ר׳ חנן כי יען אשר עשית את הדבר הזה ניסיון עשירי הוא ואת אמרת את הדבר הזה, אלא זה נס האחרון ששקול כנגד הכל, שאלולי שקיבל עליו נס האחרון איבד כל מה שעשה:

יז) כי ברך אברכך וגו׳ ברכה לאב ברכה לבן, [והרבה ארבה] רבות לאב רבות לבן:

וירש זרעך את שער אויביו ר׳ אמר זה תדמור: אשריו מי שרואה במפלתה שלתדמור שהיתה שותפה בשני חרבנות. ר׳ יודן ור׳ הונא חד מנהון אמר חרבן הראשון העמידה שמונים אלף

3 ילקוט שם, במדבר רבה פ״ב סי׳ י״ג: 4 ילקוט שם: ירוש׳ תעניות פ״ד ס״ס נ׳, איכה רבתי פ׳ בלע (ב׳ ב׳), ינחות פ״ו ה׳ י״ז ס׳

1 עוד] מעתה פ, עוד מעתה דוחאגכתי | חנן | ניסיון — הוא] נסיון. . הוא דפכתי, לי דיוחאג | את—הזה] ואתה אומר כי (ואת אומ׳ כי ת, ואת אמר כי פ, את אמר כ) יען אשר עשית את. . הזה דפכת, ואת אומר את. . הזה י, ואתה אומר (ואת אמרת א³) נסיון עשירי הוא דיא², ואתה אומר נסיון עשירי א¹, לי ותנ | 2 זה לי דיחאו | נס] דיפוהגב, ניסיון א¹, נסיון דא²תי | אחרון ג׳, עשירי א | שהוא שקול דפוגכתש, שקול א¹, והוא ששקול ח | כנגד הכל] פאכש, כולן ג, כלן י | שאילולי שקיבל] פיהא׳גי, שאלולי שקבל א׳יש, שאלמלי שקיבל כ, שאילולי שלא קיבל ל⁰, שאלולי לא קיבלו ת, שאלולי לא קבלו ד | נס האחרון] ח, הנס האחרון נכש, נס זה (הזה ו) האחרון פו, הניסיון (הנסיון א¹) האחרון א, זה י, לי דת | איבד] פוחנגכתי, אבד דאיש | כל — שעשה] פחאנש, מה שעשה כ, כל מה שעשה מתחילה י, את הכל ג״א כל מה שעשה ד, הכל נ״א כל.. שעשה ת | 3 וגו] והרבה ארבה את זרעך א׳גכ, לי פא²תי | * והרבה ארבה דפתרי״ן] הרבה ארבה א², לי לוא׳כ | רבות] ר׳ יוחנן אמר רבות א, ברכות א², ורבות כ | ברכות כ | 4 וירש] פוכתעי, ויירש דאג | * את—אויביו אגעי] את.. איביו ו, את.. שונאיו דכת, וגו׳ ל | ר] ר׳ יודן א¹ | אומר | זה] פוחא׳גבעי, זו דא²ת | תרמוד פאנכי | אשר פ, ר׳ יוחנן אמ׳ אשריו כ | מי שרואה] א², כי שהוא רואה י, כל מי שרואה פ, כל.. שהוא רואה דוחא׳ת, שהוא רואה גכ | תרמוד פאגכי | 5 שותפת א | בשתי אני | חורבנות ונכי, חורבנין פ | הונא] ותג, הונא פאכי, חנינה דת | מנהון] פא׳גכתי, מינהון דו, י חא¹ | חרבן ראשון פואגב, בחרבן (בחורבן י) ראשון העי, בהרבן בית ראשון דת | שמונים] פוחאתרי¹, שמנים גכ, פ׳ דע | אלפים א׳ע |

לגרש את הגר ואת בנה היו״ד עקידת יצחק ועי׳ גם בהרע״ב לאבות שם, ובמדרש אגדה ריש לך לך הוצ׳ רש״ב מונה אור כשדים ובין הבתרים וגירוש הגר וישמעאל ומפיק מלחמת המלכים ומעייל אשתו עקרה שנאמר ותהי שרי עקרה, וכל האגדה ישנה מאד ומכופר כבר בספר היובלים פי״ז שהקב״ה נסה את אברהם בארצו וברעב ונסהו בעושר המלכים ונסהו עוד באשתו כאשר לוקחה ממנו ובמילה ונסהו עוד בישמעאל ובהגר שפחתו כאשר גרשה וכו׳, ושם פי״ט כתוב במיתת שרה וקבורתה זה נסיון העשירי שנתנסה אברהם, ולפי המאמר שלפנינו ובמדרשי חז״ל שהעתקתי היה נסיון העקידה נסיון העשירי והאחרון וכן בתנחומא מ״ב לך לך סי׳ ד׳ אמר לו הקב״ה נסיון הראשון ונסיון האחרון איני מנסה אותך אלא בלך לך וכו׳ ובתנחומא שם סי׳ ג׳ נסיון הראשון כנסיון האחרון נסיון הראשון בלך לך וכו׳ (ועי׳ בעין יוסף שם) וכן האגדה בתר״י א׳ והאלהים נסה וכו׳ וי״י מתנסי ית אברהם בנסיונא עשיראה וכו׳ ובמדרש הגדול עמו׳ 317 והאלהים נסה זה הוא הנסיון העשירי ועי׳ גם ביפ״ת ומ״ש בעער בספרו לעבען אברהאמס צד 190: 1 ואת אמרת וכו׳. מפרש בפי׳ ב״ר כ״י הזה משמע שבעבור אותו נסיון ברכו והלא נסיונות הרבה אחרים היו גדולים מזה וכו׳, ובפי׳ ב״ר הנדפס וכי לא נתנסה אלא בדבר זה והלא זה אחרון היה אלא זה נס אחרון שהוא שקול כנגד כולם שאלולי שקבל עליו הנס האחרון אבד כל מה שעשה בתחלה, וכן נוסף בילקוט כל וכו׳ מתחילה, והוראת נס כאן כמו נסיון ועי׳ לעיל ריש פנ״ה: 3 ברכה וכו׳. דורש כפל הלשון ברך אברכך ברכה לאב ברכה לבן והרבה ארבה רבות לאב וכו׳ וכן בשכל טוב והרבה ארבה רבות לאב ורבות לבן, ובלק״ט כי ברך אברכך ברכה לאב וכו׳ והרבה ארבה ריבוי לאב וריבוי לבן, ובמדרש אגדה הוצ׳ רש״ב כי ברך אברכך ברכה וכו׳ והרבה לאב והרבה לבן, ובבמ״ר שם במאמר ר׳ חמא בר חנינא כך אמר לו וכו׳ כי ברך אברכך וכו׳ והרבה ארבה רבייה לאב רבייה לבן וכו׳, ובפדר״א פל״א ברך אברכך בעולם הזה והרבה ארבה בעולם הבא: 4 וירש וכו׳. כ״ה במקרא כאן וירש זרעך את שער אויביו, ולקמן כ״ד ס׳ ויירש וכו׳ את שער שנאיו ועי׳ במנחת שי, ובדפוסי׳ וכי״כ וכי״ת נשתבש כאן שונאיו: 4 תדמור. וכ״ה לנכון בכי״ו וכי״ח וכי״ת וגם בדפ״ר וד״ו כאן ובסמוך תדמור בדל״ת ורי״ש, וכן בלק״ט וירש וכו׳ זהו (רבי אומר זה) תדמור אשריו מי שרואה במפלתה של תדמור שהיתה שותפות בשני חרבנות, ובערוך ע׳ קשת וירש וכו׳ זה תדמור וכו׳, ובירוש׳ יבמות פ״א ג׳ ב׳ מקבלין גרים מן הקרדויין ומן התדמוריים וכו׳ שגירי תדמור כשירין וכו׳ וכ״ה שם קידושין פ״ד כ״ה ג׳ ד׳, ובתוספתא נזירות כוף פ״ד התדמורית (וכגי׳ המשובשת תרמוד איתא בשבת כ״א ב׳ ריגלא דתרמודאי וכו׳ ושם ל״א א׳ הרמודיין וכו׳ ועי״ע בכמוך וגם בערוך ע׳ תרמד), ותדמור היא העיר הידועה[1]) שכתוב בה בדה״ב ח׳ וילך שלמה חמת צובה וכו׳ ויבן את תדמר במדבר ואת כל ערי המסכנות אשר בנה בחמת, ובמ״א ט׳ י״ח הכתיב תמר והקרי תדמר ועי׳ בתנ״ך הוצ׳ גינצבורג שם ועי״ע בקדמוניות כפר ה׳ פ״ו סי׳ א׳ שענקעל ביבעללקסי׳ ח״ה צד 491 געזעניוס-בוהל ע׳ תדמר וע׳ תמר וגרעץ קורות היהודים ח״א מהדורא א׳ צד 829, ואולי טעם הדרש שער אויביו זה תדמור שהיתה פתח פתוח לכל אויביו ועי׳ ביפ״ת: 5 שהיתה שותפה. שהיתה עוזרת לשונאיהם של ישראל בשני החרבנות ומפרש ר״י ור״ה חד מנהון אמר חרבן הראשון העמיד שמונים אלף קשטים (קשתים) מורים בקשת והרבן שני וכו׳, ובירוש׳ תעניות שם איתא א״ר יוחנן (וכן הגי׳ בכי״כ כאן ר׳ יוחנן אמ׳) אשרי מי שהוא רואה במפלתה של תרמוד שהיא היתה שותפת בחרבן הבית הראשון ובחרבן הבית השני בחרבן הראשון העמידה שמוני׳ אלף קשטים ובחרבן השני העמיד׳ שמונת אלפים קשטים, ובאיכ״ר בדפ״ר שם אמר ר׳ יוחנן אשרי מי שראה במפלתה של תרמוד למה שהיתה שותפת בשתי הורבנין ר׳ יודן אמר בחרבן ראשון העמידה ארבעים אלף קשתין ובשני העמידה שמונים אלף קשתין רבי הונא אמר בחרבן אחרון הם בראשון, ובאיכ״ר מ״ב שם ד״א מפני קשת דרוכה (ישעי׳ כ״א ט״ו) אשרי אדם שזוכה לראות במפלתה של תרמוד למה שהעמידה קשטים לחרבן ביה״מ וכמה קשטין העמידה ר׳ יודן אמר שמונים

1) Tadmor, Palmyra.

קשטים וחרבן שיני העמידה שמונת אלפים קשטים:

יט) וישב אברהם אל נעריו יצחק איכן הוא, ר' ברכיה בשם רבנין דתמן שילחו אצל שם ללמוד ממנו תורה, לאשה שהעשירה מפילחה, אמרה הואיל מן הפלח הזה העשרתי אינו זז מתחת ידי, ר' יוסי בר' חנינה אמר שלחו בלילה מפני העיין, שמשעה שעלו חנניה מישאל ועזריה

2 ילקוט סס, ילק' מכירי זכריה ב' ח': 4 ילק' זכריה כ' תקע"ע, סנהדרין צ"ג א':

1 * קשטים ע°] קשתים ל°חאג°כעדי, קשיתים פ, קשתים (קשתות ת) ג"א קשטים דת, כשטים גע°, בשטים ן, שנים ל | וחרבן (וחורבן כ, חרבן א2) שני אכ, וחורבן שיני ג, ובחרבן שני ה, ובחורבן השני ן, וחרבן בית שני דת, ושני פ, ובשני י | שמנת כ, ארבעים י, ארבעת פג | אלף וא1גי | * קשטים] קשתים דג°כת, קשיתים פ, כשטים ל°ג, בשנים ל, כשטים וחרנה א' בחורבן הראשון העמידה ארבעים אלף כשטים ובחורבן השני העמידה ארבעת אלפים כשטים ן, קשתים וחד (אחרינא א2) אמ' בחרבן (חרבן א2) ראשון.. ארבעים אלף (מ' אלף א2) קשתים ובחרבן שני (וחרבן ב' א2) העמידה ארבעת אלפים (ארבעת אלף א2) קשתים חא2, קשתים אחרינא אמר חרבן ראשון.. ארבעת אלף קשתים וחרבן שני.. שמונת אלפים קשתים א1, קשתים וחד אמר בחורבן ראשון.. ארבעה אלף קשתים ובשני אלפים קשתים י | 2 יצחק] פואגבי, ויצחק דחתמ | היה אימ | שילחו] ות, שלחי דפאגבתימ | 3 תורה ממנו א1כ, תורה א2מ | לאשה] ואגבעי1מ, משל ~ דפחת | שהעשירה] פוחגבעי, שנתעשרה דאתמ | מפילחה] פוגע, מפילכה חא1ג°בי, מפלכה דא2תמ | ומן הפלח פגע, ומן הפלך דחג°כתי, מפלך מ, ומפלך א | הזה] פוחגכעי, זה אמ, הזו דת | העשרתי] פו, נתעשרתי חאגכתערם, התעשרתי ד | אינו זז] ע, עוד אינו זז דפוחגכי, אינו יוצא אמ, עוד אינה זזה ת | 4 ידי] ע, ידי לעולם פוחאגכימ, ~ כך אמר אברהם כל (כל מה ת) שבא לידי אינו אלא בשביל שעסקתי בתורה ובמצות לפיכך איני רוצה שתזוז מזרעי לעולם דת | ר' יוסי בר (בן ן) הנינה פו, ר' יוסי בר' (בר רבי ג, בר א1י) חנינא אגבי, ר' חנינה דת, ר' הנינא מ | ** אמר] ל' ל | שילחו פו | העין דפואגכתמ, עין הרע שלא ישלוט בו י | שמשעה] אמר ר' יוסי בר' חנינא בשעה י (זכרית) | ° שעלו] שעלה ד |

אלף קשטין העמידה לחרבן בית ראשון ושמונים אלף קשטין לחרבן בית שני ר' חנייא אמר מ' אלף לבית ראשון ומ' אלף לחרבן בית שני (ועוד גירסאות שונות בכי"ו וכי"ח וכי"א וככי"א א' ובילקוט כמו שציינתי בח"ג, ובכי"ל ובדפוסי' וכי"ג וכי"כ וכי"ת הגי' רק חד מנהון (מינהון) אמר וכו' ור"ל שלא היה ידוע מי משניהם הוא האומר ועי' לעיל פ"כ צד 186 ובח"ג ובחי' הרש"ש שם ועי' גם בירוש' מגילה פ"א ע"ב ב' ולא ידעין מאן אמר דא ומאן דאמר דא וכו'), ובסוגיא דבבלי יבמות שם ומקבלים גרים מן הקרדויים והתרמודים וכו' ר' יוחנן וסביא דאמרי תרוויהו אין מקבלים גרים מן התרמודים ומי אמר ר' יוחנן הכי והתנן וכו' ואמר ר' יוחנן זאת אומרת מקבלין גרים מתרמוד וכו' אמוראי נינהו ואליבא דר' יוחנן מתרמוד מאי טעמא לא פליגי בה ר' יוחנן וסביא הד אמר משום עבדי שלמה וחד אמר משום בנות ירושלים וכו' מאי היא פליגי בה רב יוסף ורבנן וכו' חד אמר תריסר אלפי גברא ושיתא אלפי קשתויי וחד אמר תריסר אלפי גברי ומנייהו שיתא קשתויי בשעה שנכנסו גוים להיכל הכל נפנו על כסף וזהב והם נפנו על בנות ירושלים וכו', ושם י"ז א' עתידין ישראל דעבדי יומא טבא כי חרבי תרמוד והא חריב וכו' פסולי דהרפניא משום פסולי דמישון ופסולי דמישון משום פסולי דתרמוד פסולי דתרמוד משום עבדי שלמה והיינו דאמרי אינשי קבא רבא וקבא זוטא מיגנדר ואזיל לשאול ומשאול לתרמוד וכו', ור' יוחנן זכה שהיתה מפלתה של תדמור עוד בימיו ועי' בקורות היהודים ח"ד מהדורא ד' צד 274, ובכי"ל נשתבש שמונים אלף שנים וכו' שמונת אלפים בשנים והוגה ביני שיטי בפעם הראשונה קשתים ובפעם השנייה כשטים, ובערוך ע' קשת הועתק בחרבן ראשון העמידה פ' אלפים קשתים וכו' ספר אחר כשטים ס"א קשטים, ובדפוסי' הגי' פ' אלף קשתים נ"א קשטים וכו' שמונת אלפים קשתים ועי"ע בח"ג, והגהתי בשתי הפעמים קשטים וכ"ה בירוש' תעניות שם, ובאיכ"ר מ"ב שם קשטים קשטין וכן קשטא בל"ס, ובתנחומא מ"ב נשא סי' כ"ז יש מזיק שהוא פורח כעוף וקושט כחץ ועי' בבמ"ר פי"ב סי' ג' ובדב"ר סדר כי תצא (פ"ו סי' ו') ובמדרש תהלים מ"ב צ"א סי' ג' ובמו"ע ע' קשט ובמ"י לעיל צד 591, והגי' כשטים איתא גם בכי"ו וכי"ג ועי' בעמת"ל ח"ד צד 643 תכשיט ותקשיט ולעיל צד 138 כורתו וקורתו ולעיל צד 360 כולב וקולב: 2 אצל שם. שגילה גם לו תורה ועי' לעיל צד 421 ועי"ע לעיל צד 550 ולקמן פס"ג סי' י', ובשכל טוב הועתק יצחק איכן היה וכו' ללמוד תורה, ונוסף שם ועשה שם ג' שנים (ועי' במ"י לקמן צד 612 בד"ה שנולד זיווגו) ובתר"י א' האגדה ודברו מלאכי מרומא ית יצחק ואובלוהי לבי מדרשא דשם רבא וכו', ובמדרש אגדה הוצ' רש"ב וישב אברהם אל נעריו ישמעאל ואליעזר שהיו מדיינין זה עם זה ישמעאל היה אומר אברהם ישחוט את יצחק ואני יורשו ואליעזר אומר לו לא תירש שכבר גרשך אבל אני בן ביתו ואירשנו (ועי' בפדר"א פל"א ובמ"י לעיל צד 594) כיון ששב אברהם אל נעריו אל המקום אשר הניחם ולא ראו יצחק היו סבורים ששחטו אמרו לו יצחק היכן הוא אמר להם לבית עבר רבו הולכתיו ללמוד תורה לכך נאמר וישב אברהם כלומר לבדו ולא הזכיר יצחק, ואגדות שונות במדרש הגדול וישב אברהם וכו' ויצחק היכן הוא אלא אמר ר' אלעזר בן פדת אע"פ שלא מת יצחק מעלה עליו הכתוב כאלו מת ואפרו מוטל על גבי המזבח וכו' ד"א וישב אברהם ויצחק היכן הוא אלא שהכניסו הקב"ה לגן עדן וישב שם (בה) שלוש שנים וכו' ויש אומ' הלך לו אצל שם בן נח ללמוד תורה וכו' ועיי"ש בהערות רשז"ש: 3 מפילחה. וכן בסמוך הפלח, ופלח כמו פלך במשלי ל"א י"ט, ות"נ פלח ופלך כמו לעיל צד 498 לכלכית ולחלוחית, וגם בערוך ע' פלח ג' הועתק רק המשל לאשה שהעשירה מן פילחה אמרה הואיל ומן הפלח הזה נתעשרתי אינו זז מתחת ידי, ומה שנוסף בדפוסי' וכי"ת כך אמר אברהם וכו' ליתא גם בשאר הספרים, ובשינוי קצת מפרש הנמשל בפי' ב"ר כ"י מן הפלך הזה נתעשרתי פלך פושיל בלעז כלומר אמר אברהם כל הכבוד הזה אין לי אלא בשביל שעסקתי בתורה ובמצות לפיכך אינו זז מזרעי לעולם ועי' במ"י לעיל צד 484, ובמדרש הגדול גורס ומפרש ויקומו וילכו יחדיו אל באר שבע לפי שראה אברהם אבינו נחת רוח בבאר שבע לא זז ממנה לה"ד לאשה שהעשירה מפלחה אמרה הואיל ומן הפלח [הזה] העשרתי אינו זז מתחת ידי: 4 מפני תעין. שלא תשלוט בו עין הרע שנעשה לו הנס: שמשעה וכו'. כלומר שכן היה בחמו"ע שלא

מכבשן האש עוד לא הוזכרו, ולאיכן הלכו, ר' לעזר אמר מתו ברוק, ר' יוסי ברי חנינה אמר מתו בעיין, ר' יהושע בן לוי אמר שינו את מקומן והלכו אצל יהושע בן יהוצדק ללמוד תורה הה״ד שמע נא יהושע הכהן הגדול אתה ורעיך היושבים לפניך כי אנשי מופת המה (זכריה ג ח), ר' תנחום בר אבינא בשם ר' חננא על מנת כן ירד חנניה מישאל ועזריה לכבשן האש על מנת שיעשה בהם מופת:

פרשה נז

א כב כ כא) ויהי אחרי הדברים האלה ויגד לאברהם לאמר הנה ילדה מלכה חיי בשרים לב מרפא (משלי יד ל) שער שהוא עומד בהר המורייה נתבשר שנולד זיווגו שלבנו הנה ילדה מלכה וגו':

6 ילקוט כ' ק״ג, ילק' משלי כ' תתקנ״ח, ילק' מכירי משלי י״ד ל':

1 עוד ל' א״מ | הוזכרו] פוגכי, חוזכרו שמותן א^{2}מ... שמותם א^{1}, נזכרו שמותן ד, נזכר שמותם ת | לאיכן וכ, להיכן פאגים | לעזר] וכ, אלעזר פא״גי (שם) מ, אליעזר דתי | אומר פים | מתו ברוק] פוא״גכת, מתו ברוקן א^{2}... בדוקר דמ, ברוק מתו י (שם), ברוק (ברק י') מתו שהיו אומות תעולם רוקקים בהם ואומר' יש לכם אלוה כזה ואתם עובדי' עבודה זרת י | יוסה ן | ברי חנינה] ג, ברי (בר א״ים) הגינא אבים, בן הגינה ן... הנינא י' (שם), ל' דפת | אומר פי (שם) | מתו (מיתו ן) בעין דפואגכתמ, בעין מתו י | 2 אומר פי (שם) | שינו מקים י | והלכו] ת, ~ להם דואים, להן פגב | תורה] אגים, כמנו תורה דפות, תורה ממנו כ | 3 *היושבים — המה אבים] היושבים.. מופת ג, היושבים לפניך דת, וגו' ל | ר' תנחום בר אבינא בשם ר' תנינא א^{1}, ר'.. ביר' אבונה בשם ר' חנינה ן, ר'.. בר' (בר מ) אבינא בשם ר' אבינא א״גמ, ר' תנחום בר (בר' כ) אבינא פב. ר' תנהום י (שם), ר' חנינה דת | 4 ירד] פוג, ירדו דאבתים | לתוך כבשן תים | על מנת ל' אי (שם) מ | 5 שעשה מ | *בהם מופת דפואת] בהן מופת כ, להם מופת ים, לחן מופת ג, ל' ל || 6 אחר תי | * הדברים — לאמר דפא״ג] הדברים.. ויוגד.. לאמר כי, וגו' ל | מלכה] וי, ~ וגו' פ, גם היא א^{2}מ, בנים ד, גם היא בנים כת, גם.. בנים לנחור אחיך א״ג | 7 חיין] כת' ~ דפאגכתים | מרפא] י, ~ ורקב עצמות קנאה דפאגכת, וגו' ר' ברכיה בשם ר' יצחק אם [רופא] את תהא לך ומה מעי חיי בשרים וגו' ן, ר'.. יצחק אמ' אם רופא את תהי לך מה טעם חיי.. לב מרפא מ | עד ן | *עומד ל^{0}וא'] מרפא ל, ל' דפהא^{2}גכתים | המוריה | שנולדה א^{2}תמ | זיווגו] והא^{1}, זוגו פגכי (משלי), בת זוגו י, זוגתו דא^{2}תמ | שלבנו ל' י | *הנה—וגו' וחי (שם) מ | הנה.. מלכה לד, הנה.. מלכה גם היא ת, הנה.. היא וגו' ג, הנה.. היא בנים לנחור אחיך פאב, הנה.. מלכה וגו' ובתוא' ילד את רבקה ל^{0}, ובתואל.. רבקה י |

הוזכרו משעה שעלו מכבשן האש וכדאמר ריב״ח מתו בעין שלטה בהם עין הרע ומתו, ובסנהדרין שם איתא להיכא אזלו אמר רב בעין (הרע) מתו ושמואל אמר ברוק טבעו ור' יוחנן אמר עלו לארץ ישראל ונשאו נשים והולידו בנים ובנות כתנאי ר' אליעזר אומר בעין (הרע) מתו ר' יהושע אומר ברוק טבעו וחכ״א עלו לא״י ונשאו נשים והולידו בנים ובנות שנאמר שמע נא יהושע הכהן הגדול אתה ורעיך היושבים לפניך כי אנשי מופת המה איזו הם אנשים שנעשה להן מופת הוי אומר זה חנניה מישאל ועזריה וכו' ועי' בד״ס, ובילקוט כאן מפרש ברוק מתו שהיו אומות העולם רוקקים בהם ואומ' יש לכם אלוה כזה ואתם עובדי' ע״ז ועי' בפירש״י סנהדרין שם, ובפי' ב״ר כ״י טבעו ברוק שהיו אומות העולם רוקקים בפניהם ואומרים להם יודעים הייתם שאלהיכם אלהים חיים ויכול לעשות לכם נסים והייתם עובדים ע״ז בארצכם ורקקו לשם עד שטבעו באותו רוק, ובפ״ת כתב ואפשר דלישנא קלילא הוא וה״מ והכונה שהם נצטערו מאד במה שהיו לכבה שישראל נתבזו על ידם ומתו מדאגתם וכו', וגי' משובשת בדפ״ר וד״ו ובילק' מכירי זכריה שם מתו בדוקר: 3 היושבים לפניך. ללמוד תורה ואנשי מופת הם חמו״ע: בהם מופת כן הפלמתי ועת״ג, ורתב״א בשם ר״ת דורש שלא נקראו אנשי מופת מפני הנס שנעשה להם אלא לפי שירדו לכבשן האש על מנת שיעשה בהם מופת כלו' שעל ידם יעשה מופת ויתקדש שם שמים על ידם אם ינצלו או אם לא ינצלו ועי' במ״ב שהביא זה הפירוש בשם נמוקי יוסף והעיר על האגדה בשהש״ר פ' זאת קומתך וכו' ועי' הדרש אמרו בין מציל ובין אינו מציל ידיע להוי לך וכו' בתנחומא מ״ב בהעלותך סי' ט״ז ובתנחומא שם סי' ט' ובבמ״ר פט״ו סי' י״ד ועי״ע בספר מתתיה:

פרשה נז. בכי״א א' פנ״ה ועי' במ״י לעיל צד 602 בד״ה ויקרא אליו, ובדפ״ר נסמן פנ״ו, ובמקרא כאן פרשה פתוחה, ובכי״א ב' אין כאן התחלת פרשה, ואחר סיום הפרשה שלפניה שיעשה בהם מופת נתחיל שם באותו העמוד ובאותה השורה ויהי אחר הדברים האלה הרהורי דברים וכו' והפתיחות הושלמו בכי״א ב' בגוף הספר ובגליון בסוף הפרשה: 7 חיי בשרים. חיי קרובים ושאר בשר הם לב מרפא שעד וכו', וגם בשתי הפתיחות האחרות הדרש שעד וכו' נתבשר וכו' ולכן אין לפרש שדרשו כאן בשרים לשון בשורה וגר' דס״ל כמאן דאמר לעיל צד 428 בכל מקום שנאמר אחרי סמוך ועי' גם בפ״ת ובמ״י שם: שנולד זיווגו. רבקה שנאמר הנה ילדה מלכה וכו' ובתואל ילד את רבקה, וזיווגו כמו לקמן פס״ת סי' ג' שאין זיווגו של איש וכו' ויש שהולך אצל זיווגו וכו', ותוספת הס״ע שהבאתי במ״י לעיל צד 584 יצחק אבינו היה בשעה שנעקד על גבי המזבח בן ל״ז שנה בו בפרק מתה שרה, וכן דעות המדרשים שהבאתי שם צד 588 שהיה בן ל״ז שנה בשעת העקידה, ובפירש״י עה״ת ריש פ' תולדת מפרש ויהי יצחק בן ארבעים שנה בקחתו את רבקה שהרי כשבא אברהם מהר המוריה נתבשר שנולדה רבקה ויצחק היה בן ל״ז שנה שהרי בו בפרק מתה שרה וכו' ובו בפרק נולדה רבקה המתין לה

רפאות תהי לשרך ושיקוי לעצמותיך (שם ג ח) ר' ברכיה בשם ר' יצחק אם רופא את תהא לך מה טע' רפאות תהי לשרך שער שעומד בהר המורייה נתבשר שנולד זיווגו שלבנו הנה ילדה מלכה וגו':

ב מים קרים על נפש עייפה ושמועה טובה מארץ מ־חק (שם כה כה) מה שמועה טובה ברוך הטוב והמטיב אף מים קרים ברוך הטוב והמטיב, וכמים קרים על נפש עייפה כן שמועה טובה מארץ מרחק שער שהוא עומד בהר המורייה נתבשר שנולד זוג בנו הנה ילדה מלכה וגו':

4 ילק' מכירי שם כ"ה כ"ה, לעיל לד 124, ירוש' ברכות פ"ט י"ג ד':

1 * לעצמותיך דפאכת] וגו' ל | ר' ברכיה — לשרך] ר'.. תהי לך מה טעם רפאות וגו' ן, ר'.. תהי לך רפאות תהי לשרך כ, ר'.. תהי לך מה טעמא (טעמית א[2]) רפאות תהי לשרך ושיקוי לעצמותיך א. מה טעם רפאות תהי לשרך פ, ל' דת | 2 שהוא עומד וא[1]כ, שהוא דפת | המוריה | שנולד זיווגו] וא.. זוגו פכ, שנולדה זוגתו דת | 3 מלכה וגו'] וגו' ן, מלכה גם היא ת, מלכה.. היא בנים ד, מלכה.. בנים לנחור אחיך א[2], מלכה.. בנים ובתואל ילד את רבקה כ | 4 מים] כתיב ~ מ | עיפה פא[2]גכתמ | *ושמועה— מרחק דאת] וגו' לגמ | מה] ואגמ, מהו מים קרים על נפש עיפה ~ כ, תמן תנינן על הגשמים ועל בשורות טובות הוא אומר ברוך הטוב והמטיב מה ראו לסמוך בשורות טובות לירידת גשמים ר' ברכית בשם ר' לוי אמר על שם מים קרים על נפש עיפה כשמועה טובה מארץ מרחק ~ דת | שמועה טובה] מים קרים פ | 5 ברוך] מבורך מ, ל' א[1]בש | מים קרים] שמועה טובה פ | ברוך ל' פא[2]כתשמ | וכמים] אבשמ, כמים ן, ד"א כמים דת | עיפה ואגבתמ | כך ואנכבמ, זה אברהם ~ דת | 6 שער] ואנכשמ | עומד] פוא[1]גבמ, ל' דא[2]ת | המורייה] כ, המוריה דואגתמ | שנולדה אתמ | זוגו (זיווגו א[1], זוגתו ת) של בנו דא[1]גבת, בת זוגו א[2]מ | 6 * הנה — וגו' דום] הנה ילדה וגו' ל[0], הנה.. ילדה מלכה ת, הנה.. מלכה גם היא כ, הנה.. היא וגו' ג, הנה.. היא בנים לנחור אחיך א[1], ל' ל |

עד שתהא ראויה לביאה ג' שנים ונשאה, ובפדר"א פל"ב איתא ר' יוסי אומר שלש שנים עשה יצחק אבל על שרה אמו לאחר ג' שנים לקח את רבקה וכו' ועי' במ"י לעיל צד 611 בד"ה אצל שם), ועי' פירש"י שם נתפרסמה האגדה שהיתה בת ג' שנים כשנשאת ליצחק, ובתוספות יבמות ס"א ב' בד"ה וכן הוא אומר והנערה וכו' הובא ובסדר עולם תניא בהדיא שהיתה בת שלש וכו' וכתבו שם ואי אפשר להגיה דהא תניא התם יצחק אבינו כשנעקד וכו' היה בן שבעה ושלשים שנה ובו בפרק נולדה רבקה וכתיב ויהי יצחק וכו' נמצאת שהיתה בת ג' וה"ר שמואל חסיד משפיר"א הוכיח שהיתה בת י"ד מ־תניא בספרי (וזאת הברכה פי' שנ"ז) ו' זוגות שנותיהן שוות וקחשיב קהת ורבקה וקהת היה קל"ג כדכתיב בקרא ואם היתה בת י"ד כשנשאה אז החשבון מכוון דכשנולד יעקב היתה בת ל"ד (י"ד שנה וכ' שנה עד לידת יעקב כדכתיב ויצחק בן ששים שנה בלדת אתם) ויעקב היה בן צ"ט כשמתה רבקה הרי קל"ג שהרי כשנתברך היה בן ס"ג וכו' (ועי' גם בס"ע פ"ב ולקמן פס"ת סי' ה' וסוף פס"א), ומסיים שם דצריך לומר דמדרשות חלוקים זה על זה ועי' גם בתוספות ישנים שם, וכן נמצא לפנינו בדפוסי ס"ע פ"א בו בפרק נולדה רבקה נמצא אבינו יצחק נשא את רבקה בת י"ד שנה, ובס"ע הוצ' מארכס נמצאת רבקה כשנישאה ליצחק בת י"ד שנה ובח"נ שם הגירסאות בת ד' בת ג' ועיי"ש ובהעתקת ס"ע צד 2 ובהערות רד"ב ראטנער לס"ע פ"א ופ"ב ובמבוא צד 41, וכבר העירותי במ"י לעיל צד 588 שהגר"א הגיה בס"ע כ"ו שנה תחת ל"ז שנה מדמסיים שם בת י"ד שנה היתה רבקה וכו' ושאיתא במאמר הנוסף בדפוסי' וכי"ת לעיל פנ"ו בן ל"ז נ"א בן כ"ו שנה, וכל המאמר ליתא לעיל צד 603 בכי"ל ובשאר הספרים שציינתי שם, ובחזקוני ריש פ' תולדות הביא ג"כ שיטת הספרי ומסיק שם לכך נראה שהיתה בת ארבע עשרה שנה כשנשאת וכן גרסינן בס"ע כשחזר אברהם מן העקידה נתבשר שנולדה רבקה פי' שנתבשר שנולדה כבר כשעברו אחת עשרה שנה וראייה לדבר נקרא לנערה ונשאלה את פיה וכו' ועי' גם בתוספות עה"ת וברא"ם, וקצת ראייה לדבריו גם מלשון המאמר למטה בכי' ג' אמר לו הקב"ה וכו' כבר נולד זוג בנך וכו': 1 ר' ברכיה וכו'. וב"ה בכי"ו וכי"א א' וב' וכי"ב, ומקוטע בכי"פ מה טעם וכו' ועח"נ, ובדפוסי' וכי"ת חסר מאמר ר"ב בשם ר"י (ובכי"ג חסרה כל הפתיחה, ובכי"ו וילק' מכירי משלי י"ד הגי' ר' ברכיה בשם ר' לוי וכו' גם בפתיחה הראשונה ועח"נ) ואולי דורש רפאות שהיא מלה בודדת רופא את ומפרש לשרך לשארך אם רופא את תהא לך וכן נתקיים באברהם שער שעומד וכו' נתבשר וכו' ונרפא מדאגות לבנו שהרהר ואמר אילו מת בהר המוריה וכו' כמו שדרשו בסמוך, ובילק' משלי ר' תתקל"ב הועתק מילמדנו דרש אחר רפאות תהי לשרך לשארך אדם זוכה לו ולקרוביו תדע בזכות אברהם שהיה יגע בתורה נוצל לוט אחיו מסדום, ובמאמר שהועתק מילמדנו בילק' בלק ר' תשס"ו איתא היה אברהם מתהרהר ואמר אחרים מתברכין בזכותו ומלכה קרובתי אחות אשתי לא היתה צריכה להפקד מיד ילדה מלכה גם היא ילדה מלכה בנים אין כתיב באן אלא גם כשם שהיתה שרה עקרה ונפקדה כך מלכה נפקדה וכו', וביפ"ת שער עוד שהרמז בשקוי לעצמותיך ע"ד עצם מעצמי ועיי"ש: 4 מה שמועה וכו'. דורש מים קרים וגו' כשמועה טובה וכו' מה שמועה טובה וכו' כך מים קרים וכו' וכמים כלו' ועוד דרש אחר כמים קרים וכו' כן שמועה טובה וכו' שער שהוא וכו', והדרש הראשון הובא לעיל פי"ג ב־מאמר כיצד הוא צריך לברך כהדא דתנינן על הגשמים ועל בשורות טובות וכו' ר' ברכיה בשם ר' לוי מייתי לה מהכא מים קרים וכו' מה שמועה ברוך הטוב והמטיב וכו', ובירוש' ברכות שם לשון המאמר וכי מה ראו לסמוך בשורות טובות לגשמים ר' ברכיה וכו' על שם מים קרים על נפש עייפה שמועה טובה מארץ מ־חק ועי' במ"י לעיל צד 122 וצד 124, וראיתי אחרי רואי שבפי' ב"ר הנדפס מפר"ש (והוא מפירוש השני וליתא בפי' ב"ר כי"ט וכי"א) תמן תנינן על הגשמים ועל בשורות טובות הוא אומר ברוך הטוב והמטיב מה ראו לסמוך בשורות טובות לירידת גשמים ר' ברכיה וכו' על שם מים קרים על נפש עיפה כשמועה טובה מארץ מרחק מה שמועה טובה וכו', ועוד שם וכמים קרים על נפש עיפה כך שמועה טובה מארץ מרחק דבר אחר זה אברהם שעד שהוא בהר המוריה וכו' ומשם נובעות התוספות בדפוסי' וכי"ת ועח"נ ובמ"י לעיל צד 484, והוספות אילו ליתא לפנינו בכי"ל ובכי"ו וכי"א א' וב' וכי"ג וכי"כ וילק' מכירי משלי, וכן ליתא בכי"פ ונשתבש שם מים קרים וכו' שמועי' טובות מארץ מרחק מהו מים קרים ברוך הטוב והמטיב אף שמועה טובה הטוב והמטיב כך שמועי' טובה מארץ מרחק עד שהוא עומד כו', ובכי"ג נשתבש מים קרים על נפש עיפה וגו' מה למים קרים על נפש עיפה כך

ג אחרי הדברים האלה הרהורי דברים היו שם, מי הרהר, אברהם, אמר אילו מת בתר תמוריה לא היה מת בלא בנים, עכשיו אשיאנו מבנות ענר אשכול וממרא שהן צדיקות, וכי מה איכפת להם ביחסים, אמר לו הקב״ה אין אתה צריך כבר נילד זוג בנך הנה ילדה מלכה וגו׳, מהו גם היא, מה זו בני גבירה שמונה ובני פילגשים ארבעה אף זו בני גבירה שמונה ובני פילגשים ארבעה. ד״א נתיירא מן היסורים, אמר לו הקב״ה אינך צריך כבר נולד מי שיקבלם את עוץ בכורו: ד איוב איפתי היה. ר׳ שמעון בן לקיש בשם בר קפרא בימי אברהם את עוץ בכורו וכת׳

1 ילקוט רי ק״ב. לעיל לד 428 לד 687 ולקמן פפ״ו: 6 תנחומא מ״ב סלת סי׳ כ״ז, תנחומא שם סי׳ י״ד, במדבר רבה פי״ו סי׳ כ׳: 6 ילקוט שם, ילק׳ איוב כ׳ תתקל״ב. ירוש׳ סוטה פ״ה ה׳ ג׳, בבא בתרא פ״ו ה׳: ילק׳ בלק כ׳ תשס״ו:

1 °אחרי כ] אחר לפוג, ויהי אחרי דחא¹, ויתי אחר א״ת, ד״א ויהי אחר י | °האלה דפוחאגכת] ל׳ לי | הרהורי] פאכי, הירהורי וח, אחר הירהורי ד׳, הרהור ת | היו] פוחא²נכי, היה א¹, שהיו דת | ומי ג | הרהר] פואבתי, הירהר חג, מהרהר ד | אברהם] ~ הרהר דפואבתי, הירהר חג | אילו] אם א² | מת יצחק י, בני מת ח | 2 תמוריה | לא ל׳ א² | עכשיו (עכשו פא²כ)] ~ שנעשה גם ל⁰, שנעשה לו נס י, נעשה נס פ, נעשה וג, מה נעשה כ, מה אעשה דחא, שלא מת כמה אעשה ת | צדיקות] פוחג, צדקניות דאב, צדקניות אף על פי שאינן מיוחסות תי | וכי מה] מה כ, דמה תי | 3 איכפת] פחאגכתי, אכפת דו | לחם] פח, לחן וא²ג, ליה דא״כ, לי תי | * ביחסים פחג] מייחסים ל, ביוחסים ד, ביוחסין וכתי, בייחוסין א | לית א²ו¹ | אינך א²גי | נולדה א¹ | זוגו (זיווגו וח, בן זוגו נ, בת זוגו כ) של בנך פוחגכ, זוגו של יצחק דת, כת זוגו של.. בנך י, בן זוגו א², כת זוגו א¹ | *וגו׳ ל⁰ו] גם היא דאבי, גם היא בנים פג, גם.. בנים וגו׳ ה, ל׳ לת | *מהו ל⁰גי] היא דפוחא¹כת, ל׳ לא² | 4 שמנה נכ, ח׳ א¹ | פלגשים פא²ת | * ארבעה דפוחגכתי] ד׳ א, ל׳ ל | ** אף] אי ל | שמנה נכ, ח׳ ד¹א¹ | פלגשים פ | 5 ד׳ ד¹א | ד״א] ~ מה הרהר י | נתירא א¹נת | הייסורים] ו, ־ין פתי, היסורים ד, ־ין נכ, האיסורין א² | ליה י¹ | אינך] א², אין את דפוגכ, אין אתה א״תי | מי שיקבלם דפאגכתי] מי שייקבלם ו, משיקבלם ל | 6 בכורו] ד״א²ת, ~ וגו׳ ו, ואת בוז אחיו דא״ג, ואת.. אחיו את עוץ זה איוב פ, וכת׳ להלן איש היה בארץ עוץ ל⁰ | איוב] את עוץ בכורו וגו׳ איוב ו, ל׳ פ | איפתיי ו | לקיש] לוי י (איוב) | משום פגבי (שם), משם י | בימי] איוב ~ אי | אברהם] פ, ~ היה דואנכתי | את] ו, שנ׳ ~ דפנת. כת׳ תכא ~ אב | ובת׳] ~ להלן נ, התם אכ |

שמועה טובה מארץ מרחק שעד שהוא עומד וכו׳: 1 אחרי הדברים. הגהתי א ח ר י ואולם הטעם שכתוב כאן א ח ר בכי״ל ועוד בחמשה כ״י ובילקוט כמו שאיתא בפסוקים שנדרשו לעיל צד 428 (ושם שורה 6 צריך לתקן אחר הדברים) וצד 687 הרהורי דברים היו שם וכו׳ וכן הדרש לקמן פפ״ז לפ׳ ויהי א ח ר הדברים האלה ותשא אשת וכו׳: 2 לא היה וכו׳. בתמיה: 2 עכשיו. כ״ה בכי״ל, ובוני שיטי הוגה שנעשה נס, וגר׳ שהוא פירוש נוסף כמו הגירסאות השונות שציינתי בח״ג, וכן פירוש נוסף בילקוט ובבי״ת שהן צדקניות אע״פ שאינן מיוחסות דמה וכו׳, ובמדרש אגדה הוצ׳ רש״ב הגי׳ ועכשיו נעשה לו נס: מה איכפת להם. לענר אשכול וממרא ביוחסים והם אנשים חשובים הטנים, ובכי״ל כתוב מייחסים והגהתי ב י ח ס י ם ועח״ג, וכן לעיל צד 349 יחסיהם יחסיני וצד 350 ליחסים וכגנון הלשון לעיל צד 454 איכפת לי לא במובתה וכו׳, ובדפ״ר וד״ו הגי׳ מה אכפת ליה ביוחסים, ובד׳ קראקא א׳ הוגה מה איכפת לי מיוחסים, ואולי צ״ל גם בכי״ל מיוחסים, ובמדרש אגדה הוצ׳ רש״ב הועתק ומאי איכפת לי ביוחסין: 3 מהו גם היא. הדרש מובא כאן בדרך אגב, ומלת מ ה ו הוגה בכי״ל בוני שיטי וכן הגי׳ בכי״ג ובילקוט ובמ״א אגדה הוצ׳ רש״ב, ונכונה זו הגי׳ שהל״ל הנה ילדה מלכה וכתיב גם היא להשוותה לאחרת, ואין טעם להגי׳ היא גם היא שאף ה י א לא הוצרך הכתוב לומר ועי׳ גם ביפ״ת, ובשכל טוב מפרש המאמר מה ת״ל גם היא אלא מה שרה יהיו לה בני גבירות שמונה ו׳ ללאה ב׳ לרחל ובני פלגשים ארבע ב׳ לבלהה וב׳ לזלפה אף מלכה בני גבירה שמונה ובני פלגשים ארבע כאמור בענין ועי׳ גם בפירש״י עה״ת ובלק״ט וברבינו בחיי, ודוחק הפירוש בפי׳ ב״ר ובמ״כ: 5 ד״א נתיירא. מה הרהר נתיירא וכו׳ וכן נוסף בילקוט: מן הייסורים וכו׳. בתנחומא שם מ״ב בהמשך המאמר שהעתקתי במ״י לעיל צד 609 באותה שעה אמר אברהם וכו׳ איתא אמר לו הקב״ה הייך יסורין קשין ונסיונין אחרים היו ראוין לבא עליך ועכשיו אינן באין אלו הן אותן יסורין שבאו על איוב היו ראוין לבא על אברהם שכן הוא נסמך לפרשה ויהי אחר הדברים האלה ויוגד לאברהם וגו׳ את עוץ בכורו וגו׳ והוא איוב שנאמר איש היה בארץ עוץ וכו׳ ועי׳ גם בתנחומא ובבמ״ר שם, והדרש את עוץ בכורו זה איוב הוא כשיטת רשב״ל בשם ב״ק בראש הסוגיא איוב איפתי היה וכו׳, ובירוש׳ סוטה שם נסדרה כל הסוגיא בשינוים שונים גם בסדר המאמרים בפסקא א״ר יהושע כי יגלה עפר מעיניך ריב״ז שהיית דורש וכו׳ שלא עבד איוב את המקום אלא מיראה וכו׳, והגי׳ שם איפתי היה איוב רשב״ל בשם בר קפרא בימי אברהם אבינו היה הה״ד איש היה בארץ עוץ איוב שמו וכתיב את עוץ בכורו ר׳ אבא אמר בימי אבינו יעקב ודינה היתה אשתו הה״ד כדבר אחת הנבלות תדברי וכתיב כי נבלה עשה בישראל ר׳ לוי אמר בימי השבטים היה הה״ד אשר הכמים יגידו ולא כחדו מאבותם (ול״ג שם ומה שכר וכו׳) ר׳ יוסי בן חלפתא אמר בירידתן למצרים היה ובעלייתן מת משל לרועה שבא זאב ונזדווג לצאנו מה עשה העמיד תייש אחד לנגדו הה״ד יסגירני וכו׳ ועל ידי רשעים ירטני (ול״ג שם את מוצא וכו׳ וכו׳ ובא כמן וכו׳) ר׳ הגנא וכו׳ ר׳ חמא בר׳ חנינא וכו׳ והלווי וכו׳ תני ר׳ ישמעאל איוב מעבדי פרעה היה ומגדולי פמילייא שלו היה הה״ד הירא את דבר ה׳ וכו׳ (ומאמר זה ליתא לפנינו) ר׳ יוסי בר יהודה אומר בימי שפוט השופטים היה הה״ד הן אתם כולכם חזית׳ ולמה זה הבל תהבלו חזיתם מעשה דורי שהיו נוטלין מעשר בגרנות אהבת אתנן וכו ר׳ שמואל בר נחמן בשם ר׳ יונתן בימי מלכת שבא היה שנא׳ ותפל וכו׳ ר׳ נתן אמר בימי כשדים היה שנא׳ כשדים וכו׳ ר׳ יהושע בן קרחה אמר בימי אחשורוש היה שנ׳ יבקשו וכו׳ ר׳ יהושע בן לוי אמר מעולי גולה היה (וזה המאמר ליתא לפנינו) ר׳ יוחנן אמר מעולי גולה היה וישראל היה לפום כן ר׳ יוחנן למד ממנו הילכות אבל ויקם איוב וכו׳ ר׳ יהודה בן פזי בשם ר׳ יוחנן מיכן שאבל צריך לקרוע מעומד (ול״ג שם ר׳

איש היה בארץ עוץ איוב שמו (איוב א א), ר' אבא בר כהנא אמר בימי יעקב דאמר ר' אבא 36c בר כהנא דינה אשת איוב הות, ר' לוי אמר בימי שבטים היה הה"ד אשר חכמים יגידו ולא כיחדו מאבותם (איוב טו יח), ומה שכר נטלו על כך להם לבדם נתנה הארץ וגו' (שם שם יט), ר' יוסי ברי' חלפותא אמר בירידתן למצרים נולד ובעליתן מת, את מוצא עיקר שניו שלאיוב לא היה אלא ר"י שנה ועשו ישראל במצרים ר"י שנה ובא סטן לקטרג וגירה אתו באיוב, ר' חננא בר אחא

1 לעיל צד 181, לקמן פע"ו: 2 ירוש' מגילה פ"ד ע"ה ג', סוטה ז' ב', שמות רבה פ"ל סי' י"ט, במדבר רבה פי"ג סי' ד': 4 סדר עולם פי"ג: לקמן פפ"ח: 5 שמות רבה פכ"א סי' ז':

1 *איוב שמו אבת] איוב ג, וגו' ו, ל' לדפ | יעקב] ~ היה | דמר ר' ו, וא"ר פ | 2 אשתו של | הות] היתה וכ, הייתה ג, כתי' הכא כי נבלת וכ' כדבר אחת הנבלות תדברי פ, היתה כתי' הכא כי נבלה עשה בישראל וכתי' התם כדבר.. תדברי א[2], היתה כתי' הכא (שני' י) כדבר.. תדברי וכתי' התם (וכתיב י) כי.. בישראל א[1]ו[1], היתה דכתי' באשת איוב כדבר אחת הנבלות (הנבלות הדברי ת) וכתי' בדינה כי.. בישראל דת | ולא — מאבותם] כ, ולא כחדו מאבותם פאגי[1], וגו' ו (שם), ולא כיחדו (כחדו ת) מאבותם זה ראובן ויהודה דת | 3 מה י | וגו'] וג, ולא עבר זר בתוכם א[1], ל' דפא[2]כתי | 4 ר' יוסי] פואגבי, ר' לוי בשם ~ דת | בר'] גכ, ביר' ו, בר דפת, בן אי | חלפתא דפאגכתי[1], יתה ו | נולד איוב א[1] | ובעלייתן פוא[1]גכתי, וביציאתן א[2] | ** מת] מתו ל | ** עיקר] ל ל | שנותיו תי | של איוב ל' כ | לא—אלא] לא (שלא כ) היו אלא דפואכת, ל' גי | 5 ר"י] א[2]י, מאתים ועשר דפוא[1]גבת | שנה] א, שנים דפוכתי, שנים היו ג | וישראל היו י | ר"י] פא[2]י, רד"ו א[1], מאתים ועשר דוגכת | שנה] פא[2], שנים דוגכתי, ל' א[1] | סטן] ג, שטן דפואבתי | לקטרגן א[2], לקטרג על ישראל י (שם) | אותו | בו ג | ר' חננא—בר' חנינה] ר' חננה (חיננא א[2]כ, חנינא א[1]) בריה דר' אחא ור' חמא ביר' (בר' גב, בר א) חנינא ואגב, ר' חנינה בריה.. בר חנינה פ, ר' חננא בר אתא,

חנינה אמר וכו') תני ר' חייה היה היה לי בעולמי גוי אחד צדיק ונתתי לו שכרו ופטרתיו מעולמי רשב"ל אמר איוב לא היה ולא עתיד להיות מחלפה שיטתיה דרשב"ל תמן אמר רשב"ל בשם בר קפרא בימי אברהם אבינו היה והכא הוא אמר הכין אלא הוא היה וייסורין לא היו ולמה נכתבו עליו אלא לומר שאילולי באו עליו היה יכול לעמוד בהן, ועוד שם דרש ר' עקיבה ויחר אף אליהוא בן ברכאל הבוזי וכו' אליהוא זה בלעם וכו' משה כתב חמשה סיפרי תורה וחזר וכתב פרשת בלק ובלעם וכתב ספרו של איוב וכו', ובסוגיא דבבלי ב"ב שם משה כתב ספרו ופרשת בלעם ואיוב מסייעא ליה לר' לוי בר לחמא דא"ר לוי בר לחמא איוב בימי משה היה וכו' רבא אמר בימי מרגלים היה וכו' יתיב ההוא מרבנן קמיה דר' שמואל בר נחמני ויתיב וקאמר איוב לא היה ולא נברא אלא משל היה וכו' ר' יוחנן ור' אלעזר דאמרי תרווייהו איוב מעולי גולה היה ובית מדרשו בטבריא היה מיתיבי ימי שנותיו שלאיוב משעה שנכנסו ישראל למצרים ועד שיצאו אימא כמשעה וכו' מיתיבי שבעים נביאים נתנבאו לאומות העולם ואלו הן בלעם ואביו ואיוב וכו' מיתיבי חסיד היה באומות העולם ואיוב שמו וכו' תנאי היא דתניא ר' אלעזר איוב בימי שפוט השופטים היה שנ' הן אתם כולכם וכו' ר' יהושע בן קרחה אומר איוב בימי אחשורוש היה וכו' ר' נתן אומר איוב בימי מלכות שבא היה שנ' ותפל וכו' והכ"א איוב בימי כשדים היה שנא' כשדים וכו' ויש אומרים איוב בימי יעקב היה ודינה בת יעקב נשא כתיב הכא כדבר וכו' וכתיב התם כי נבלה עשה בישראל וכו', והשיטה שאיוב היה בימי אברהם ליתא בבבלי שם, והמאמר בילק' איוב ר' שמעון בן לוי (וצ"ל בן לקיש) אמר משום בר קפרא וכו' הוא מהמאמרים שהועתקו שם מב"ר כאן והציון ב"ר נשתרבב קצת למטה ועיי"ש: 1 דאמר וכו'. בכי"ל כתוב הה"ד דינה וכו' ונמחק מלת הה"ד והוגה בינו שיטי בכתב הספר דאמר ר' אבא בר כהנא, וגם בכי"ו וכי"ג וכי"כ ל"ג כתי' הכא וכו', וכפי הענין כאן נכונה הגי' כתי' הכא כי נבלה עשה וכו' וכתי' התם כדבר אחת הנבלות וכו' ועת"ג, והגי' כתי' הכא כדבר וכו' וכתי' התם כי נבלה וכו' הועתקה גם במעין גנים איוב א' א', ובפי' ב"ר כי"א וכי"ט מפרש דינה אשתו וכו' דכתיב באשת איוב (באשתו של איוב) כדבר וכו' וכתיב בדינה כי נבלה וכו' וכן נוסף בדפוסי' וכי"ת ועי' במ"י לעיל צד 484, ומאמר ראב"כ דינה וכו' הובא לעיל צד 181 ועיי"ע לקמן סוף פע"ו, ולקמן פ"פ סי' י"א איתא רבנן אמ' נטלה שמעון וכו': 2 אשר חכמים וכו'. וכן בירוש' מגילה שם בפסקא מעשה ראובן וכו' כתיב אשר חכמים יגידו לא כחדו מאבותם מה שכר נטלו על כך להם לבדם נתנה הארץ לא עבר זר בתוכם, ובריתא בבבלי סוטה שם אומר לפניה דברים של הגדה ומעשים שאירעו וכו' כגון אשר חכמים יגידו ולא כחדו מאבותם יהודה הודה ולא בוש מה היה סופו נחל חיי העולם הבא ראובן הודה ולא בוש וכו' נחל חיי העולם הבא ומה שכרן וכו' בעוה"ז להם לבדם נתנה הארץ ולא עבר זה בתוכם וכו' ועיי"ש ובבמ"ר שם אשר חכמים יגידו וגו' זה יהודה שהודה ואמר צדקה ממני ולא כיחד מיעקב ומשם וכו', ובשמו"ר שם ולמה נתן הקב"ה כתר ליהודה וכו' שדן דין אמת לתמר וכו' כיצד היו יצחק ויעקב יושבין שם וכל אחיו וכו' ועי' בפי' מהרז"ו, ובפי' ב"ר כי"ט מפרש אשר חכמים יגידו ולא כחדו מאבותם זה ראובן ויהודה (וכן נוסף בדפוסי' וכי"ת) שהודו שניהם זה במעשה תמר וזה במעשה בלהה ומה שכר נטלו על כך להם לבדם נתנה הארץ שנחלתם וגבורתם סמוכים זה לזה רצועה אחת עוברת בגבולם דכתיב ביחזקאל ועל גבול ראובן (ובפי' ב"ר כי"א ועל גבול אפרים מפאת קדמה עד פאת ימה ראובן אחד וכתיב ועל גבול ראובן) מפאת קדים ועד פאת ים יהודה אחד (ועי' יחזקאל מ"ח ו' ז') לא עבר זר בתוכם אימתי מפרש בתנחומא (ועי' בתנחומא מ"ב וישב סי' י"ז) כשבא משה לברכן אמר יחי ראובן ואל ימות ואחר כך וזאת ליהודה שלא נתברך אחד מן השבטים ביניהם ומדקא משתעי איוב במעשה שבטים דאמר אשר חכמים יגידו שמע מינה בדורם היה ועי' גם בפירש"י שם סוטה בד"ה ולא עבר וכו', ומ"ש שם בד"ה יהודה וכו' ובמדרש אגדה דר' תנחומא וכו' עי' ג"כ בתנחומא מ"ב שם, ושם בד"ה להם לבדם נתנה הארץ מפרש יהודה זכה למלכות בתוספתא דברכות (פ"ד) ראובן נטל חלק תחילה בעבר הירדן: 4 ר' יוסי וכו'. בס"ע שם נאמר לאברהם אבינו בין הבתרים ידע תדע כי גר יהיה זרעך וכו' וביצחק הוא אומר ויצחק בן ששים שנה בלדת אותם ואבינו יעקב אמר לפרעה ימי שני מגורי שלשים ומאת שנה וגו' הרי ק"ץ נשתיירו שם ר"י שנים (ועי' במ"י לעיל צד 441) סימן שנותיו של איוב שבאותו פרק (באותו הפרק) נולד שנאמר ויחי איוב אחרי זאת ק"מ שנה ואומר ויוסף ה' את כל אשר לאיוב למשנה נמצאת אומר כשירדו למצרים נולד איוב וכשעלו מת וכו', ונר' שכוונו כאן ובירוש' סוטה לס"ע (וכתיבת ר"י בר חלפותא כמו לעיל צד 358 ועי' במ"י שם), וטעם

ור' חמא ברי' חנינה ר' חננא בר אחא אמ' לרועה שהיה עומד ומביט בצאנו בא זאב אחד וניזדווג לו אמר תנו לו תייש אחד שיתגרה בו. ר' חמא ברי' חנינא אמר למלך שהיה יושב בסעודה ובא כלב אחר וניזדווג לו אמר תנו לו איבר אחד שיתגרה בו ההיד יסגירני אל אל עויל ועל ידי רשעים ירטני (שם טז יא) והלווי בני אדם צדיקים אלא רשעים. ר' יוסי ברי' יהודה א' בימי שפט השופטים היה היה הן אתם כולכם חזיתם ולמה זה הבל תהבלו (שם כז יב). חזיתם מעשיי חזיתם מעשה דורי, חזיתם מעשיי מצוות ומעשים טובים. חזיתם מעשה דורי שהן מבקשים ליתן

6 מדרש רות פ' ויהלל בנת (ג' ז').

ור' חנינה ל, לי דתי (שם) | 1 * ר' חננא בר אחא] ר' חננא (חיננא א¹), חנינא א², בריה דר' אחא דאת, ר' חננא בריה דר' אבא ן, ר' חנינא בריה דר' חנינא נ, בריה דר' אחא ב, ר' חנינא בריה דר' חייא י (שם), לי לפ | לרועה] משל ~ א'נ°י | °שהיה] שהוא ד | עומד ומביט] מביט י (שם) | בעדרו י (שם) אחד ל' ני | ונזדווג ואבי, ונזדויג פ, ונזדוג נ, ניזדווג ד, נזדווג ת | 2 ** תנו לו] תנו לי ל (וכן בסמוך) | תייש] נ, תיש דואבתי | שיתגרא ן, להתגרות י (שם) | ר'] פואגבי, ור' דת | חמא] חנינא י (שם) | ברי' חנינא] ב, ברבי חנינא נ, ביר' חנינה ן, בר חנינא א, בר חנינה פ, בר חני' ר¹, בר חמא י (שם), לי דת | למלך] משל ~ א'נ° | יושב] עומד א | ובא] פונבי (שם), בא דאתי | 8 ונזדווג ואני, ונזדויג פ, ונזדוג ב, גזדווג ת | אבר אחד פואנבי, ככר א' ד, ככר אחת ת | שיתגרא ן, שיגרת י | בו] ~כך בא שטן (סטן ון, השטן כ) לקטרג (לקטרגן א¹) גירת אותו (וגירה אותו פונב, וגירהו א) באיוב דפואגבתי | היא דהוא אמ' ן, הוא שאמר נ, זה שהוא אומר א¹, הוא דאמר איוב י | יסגירני | עויל] ~ זה שטן י | *ועל — ירטני ל°דאגבת] על.. ירטני פ. וגו' ל, ועל.. ירטני אלו חבריו י | 4 והלווי] וג, והלואי דפאת, הלוי כ | אלא] א¹, ~ בני אדם דפוא²גבת | רשעין נ יוסה ן | ביר' ן, בר גי, בן ת | יודה ן | אמר דונבתי, אומר פא | שפט] פוג, שפוט דאבתי | 5 השפטים פוא²נ | כלכם א²י | * ולמה — תהבלו דת] למה.. תהבלו ד'פ, למה זה ל, לי ל°אגבי | מעשיי] וג, מעשי דאתי, מעשה פ | 6 * חזיתם מעשה ן] ומעשה דפא'תי, ומעשי א²נ, לי ל | ** דורי] דורי ל (וכן בסמוך) | חזיתם לי י | מעשיי וג, מעשי] דאתי, מעשה פב | מצות | חזיתם] וכ, וחזיתם נ, לי דפאתי | * מעשה וגב] מעשי ל | ומעשה פא'תי, ומעשי א²נ | שהן] שהיו ן |

הראיה ואומר ויוסף וכו' שהוכפלו גם שנותיו ותיה קודם לכן שבעים שנה, ובברייתא בב"ב שם ימי שנותיו של איוב משעה וכו' ועי' בפירש"י שם ט"ו ב' בד"ה אימא וכו', ובירושלמי שם הגי' כמו שהעתקתי ר' יוסי וכו' בירידתן למצרים היה ובעלייתן מת משל וכו', ובמעין גנים הועתק מב"ר כאן ר' יוסי בן חלפתא אמר וכו' ובעלייתן מת את מוצא עקר שניו של איוב לא היו אלא מאתים ועשר שנים ועשו ישראל במצרים רד"ו שנה, וקשה בס"ע הלשון סימן שנותיו וכו' ובסגנון הב"ר את מוצא עיקר שניו (כמו שהגהתי עפ"י גי' שאר הספרים) לא היה אלא וכו' (ובכי"ג וילקוט ל"ג לא היה אלא), ודותק הפירוש בים"ת שכתב לא ידעתי וכו' מה טעם במלת עיקר ושמא ימים אחרים היו לו מפני והיינו הימים שהיו היסורין עליו ולא מנאם כי אינם חיים וכו' (ומכות איוב י"ב חדשים כדאיתא בס"ע פ"ג ועי' בעדיות פ"ב מ"י), וגם קשה לפרש עיקר וכו' שלא היה אלא ר"י שנה ולא יותר, וסגנון זה איתא גם לקמן פס"א בכי"ל בהמאמר עיקר שנותיו של איוב לא היו אלא מאתים ועשר שנים וניתוסף לו מאה וארבעים שנה הה"ד ויחי איוב אחרי זאת וכו', וכ"ה שם בשאר כ"י חוץ מכי"ת ובילקוט, ובדפוסי' (ובכי"ת) שינו הגי' שם עיקר שניו של איוב לא היו אלא ע' שנה וכו' וכלשון המאמר שלאחריו שם עיקר מלכותו של חזקיהו לא היו אלא י"ד שנה וניתוסף לו ט"ו שנה וכו' וצע"ג, ואולי היתה כאן גי' אחרת לפני בעל פי' ב"ר כ"י שמפרש אתה מוצא שנותיו של איוב מאה וארבעים שנה דכתיב ויחי איוב וכו' וכתיב וכו' למשנה ואפילו שנותיו הוכפלו וכו' וכשתוסיף שבעים שנה שהיה קודם חליו על מאה וארבעים שנה שחיה לאחר חליו הרי מאתים ועשר הא למדת שבירידתן נולד וכו' ובא שטן לקטרג שהיה אומר הם עובדי ע"ז ומגלי עריות ורצית לגאלם וגרה אותו וכו' ועל ידי רשעים ירטני הלואי בני אדם צדיקים היו אלא בני אדם רשעים היו, ועל הדרש ובא שטן וכו' (וכתיבת סטן בכי"ל כמו לעיל צד 167) וגירה אותו באיוב הקשו שהרי הגירוי באיוב לא היה בסוף ימיו כשעלו ממצרים אלא כשהיה בן ע' שנה ובאו עליו היסורין ועי' בפי' מהרז"ו ובאגה"ת ח"ב צד 180, וגר' שלא כוונו כאן לאותו הגירוי ולהנסיונות שנתנסה איוב כשבא השטן לקטרג עליו אלא ובא שטן לקטרג על ישראל וגירה אותו באיוב, והאגדה מפורשת בשמו"ר שם אמר ר' חמא בר' חנינא בשעה שיצאו ישראל ממצרים עמד סמאל המלאך לקטרג אותן ור' חמא בר' הנינא פירשה משום אביו משל לרועה שהיה מעביר צאנו בנהר בא זאב להתגרות בצאן רועה שהיה בקי מה עשה נטל תייש גדול ומסרה לו אמר יהא מתגושש בזה עד שנעבור את הנהר ואחר כך אני מביאו כך בשעה שיצאו ישראל ממצרים עמד סמאל המלאך לקטרג אותן אמר לפני הקב"ה רבש"ע עד עכשיו היו אלו עובדי ע"ז ואתה קורע להם את הים מה עשה הקב"ה מסר לו איוב שהיה מיועצי פרעה דכתיב ביה איש תם וישר אמר לו הרי בידך אמר הקב"ה עד שהוא מתעסק עם איוב ישראל עולים ליס ויורדים ואחר כך אציל את איוב והוא שאמר איוב שלו הייתי ויפרפיני וכו' ויפצפצני כדי לעשות אותי לעמו למטרה וכו' ובתי' יסגירני אל אל עויל מסרני ביד השטן ובדי שלא יצאו ישראל רשעים בדין לכך הרטה אותי בידו הוי ועל ידי רשעים ירטני באותה שעה אמר הקב"ה למשה משה הרי מסרתי איוב לשטן מה בידך לעשות דבר אל בני ישראל ויסעו וכו', והפסוקים מדברי איוב בעת מכותיו הובאו כאן בדרך מליצה, ובעין זה מפרש ביפ"ת הה"ד יסגירני וכו' ואע"ג דהאי קרא בעוד היסורין עליו נאמר וגרוי השטן הנזכר היה בזמן הגאולה שהי' אחרי ק"מ שנה יש לומר דנבא על העתיד וכו' וע"ע בשמו"ר פ"א בפ' ויאמר אל עמו וכו' ג' היו באותה עצה וכו' איוב ששתק נדון בייסורין וכו' ומ"ש בחי' הרש"ש, והגהתי ר' חננא בר אחא ור' חמא בר' חנינה וכו', ובמאמר רהב"ה למלך וכו' הגי' בכי"ל איבר אחד וכו' ונקוד [1] שם ועה"נ, ובירושלמי הובא רק משל אחד בלי שם אומרו: 6 חזיתם מעשה דורי. כן הגהתי ועח"נ, ובמעין גנים הועתק חזיתם מעשי ומעשי אנשי דורי' חזיתם מעשי מצות וכו' חזיתם מעשי אנשי דורי שהן מבקשין ליתן שכר לזונות כן הגרסת הה"ד אהבת אתנן וכו', ובמדרש רות שם ויבא לשכב בקצה הערמה ר' יהודה נשיאה בעא קומי

[1]) א"ג"ר

שכר לזונות מן הגרנות ואין דרכן שלצדיקים להיות נותנים שכר לזונות מן הגרנות ההיד אהבת אתנן על כל גרנות דגן (הושע ט א). ר' שמואל בר נחמ' אמר בימי כשדים היה כשדים שמו שלשה ראשים (איוב א יז). ר' נתן א' בימי מלכת שבא ותפל שבא ותקחם (שם שם טו). ר' יהושע אמר בימי אחשורוש ההיד יבקשו למלך נערות בתולות טובות וגו' (אסתר ב ב) וכת' ולא נמצא נשים יפות כבנות איוב בכל הארץ (איוב מב טו). ר' שמעון בן לקיש אמר איוב לא היה ולא נברא, מחלפה שיטתה דריש לקיש, תמן אמר ר' שמעון בן לקיש מש' בר קפרא בימי אברהם היה והכא הוא א' הכן, אלא לא היה בייסורים שנכתבו לו, ולמה נכתבו לו. אלא שאילו באו עליו היה יכול לעמוד בהם, ר' יוחנן אמר מעולי גולה היה וישראל היה, לפיכך היה למד ממנו הילכות אבלים ההיד ויקם איוב ויקרע את מעילו וגו' (שם א כ) מיכן שצריך אדם לקרוע מעומד,

9 ירוש' מועד קטן פ"ג פ"ג ג', מועד קטן כ' ב' כ"א א':

1 ואין זה דרכם ת (ואין—הגרנות ל' פי) | ליתן את | לזונות] ואגכת, לשכר זונות ד | מן] מבין ג, בבית א | הגורנות כ | 2 אומ' ת | 3 ג' ד[2]א[1] | יונתן א[1] | אמר דואכי, אומ' פגת | מלכת] פואגכי[1], מלכות דת | שבא] ~ היה | [o ר'] ור' ד | 4 יהושע] ~ בן קרחה דפוא[1]גתי] בן קרחא כ, ב"ק א[2] | אומ' כת | בימי אחשורוש (אחשורש ג) היה דואגכתי | ההיד] שכ' פאגכי, דכתיב ביה דת | 5 וגו'] מראה דאת | * ולא דואגכתי] לא לפ | בכל הארץ] אגכ, ל' דפתי | 6 ולא נברא] ולא נהיה דפוא[2]גת, ולא עתיד להיות י, ולא נברא אלא למשל היה א[1] | מחלפא דפאת, מחליפה י[1], מחלפת ן, מחלפה היא ג | שיטתיה דפא[1]ת, שטתיה וא[2]גי | תמן] פוגי, תמן אמרי א[1], דתמן דת, הכא א[2] | מש'—קפרא] בשם בר קפרא דפוא[1]גכתי, ל' א[2] | בימי—היה] בימי אברהם ג, איוב לא היה ולא נברא א[1], איוב לא.. נהיה א[2] | 7 והכה ג, וכה ן, והתם א[2] | הוא אמ' ג, הוא אומ' פ, אמר דא[1]כתי, אמ' בש' בר קפרא א[2] | הכן] איוב לא היה ולא נהיה דן, לא.. נהיה גכת, לא היה ולא עתיד להיות י, איוב בימי אברהם היה א | אלא] ~ תברה י | לא היה] ואגכ, לא היה ולא נהיה דת, הוא היה י | בייסורין א[1], ביסורין פוגכ, ויסורין לא היו י | לו] בו א[1], עליו דפוא[2]גכתי | ** ולמה] ולמה לא ל | לו] בו א, עליו דפוגכתי | אלא לומר א[1]ג, אלא לאמר י, לומ' א[2]כ | שאילולי ג, שאם י | 8 * באו דפואגכת] בא ל, היו באים י | * וישראל פאכי] ויש' ל, וישר' ג, וישראלי דת, ישראל ן | היה] גכי, ~ ומדרשו בטבריא דא[1], .. בטבריא א[2], ובית מדרשו בטבריא פ, ובית.. היה בטבריה ת | לפיכך ל' י | * היה למד דואגת] היה למד למד ל, היה לומד כ, למדים פ, ולמדין י[1] | 9 * הילכות ל[o]] הלכות י, ברכת לוכ, הלכת ברכת ג, קריעה פ, קריעה וברכת דא, קריעה והלכות ת | לאבל פ | וגו'] ן, ויגז את ראשו כ, ויגז את ראשו וגו' א[2], ל' דפא[1]גתי | מיכן דוג] מיכאן פ, מכאן אכתי, כל כן ל | שאדן צריך ן, שחייב אדם א[2], שאדם חייב א[1], שחייב פ |

ר' פנחס בר חמא בועז גדול הדור היה ואת אמרת בקצה הערמה אמר לו לפי שהיו אותו הדור שטופים בזמה והיו נותנין שכר לזונות מן הגרנות ההיד אל תשמח ישראל וגו' ואין דרכן של צדיקים לעשות כן וכו' וגי' הירושלמי שהיו נוטלין מעשר בגרנות מפרש ביפ"ת שהשופטים שבימיו היו מקבלין שוחד וכהנים מהעם בכהן הנוטל מעשר מן הגרנות וכדרך שאמר וכו' אם דומה הדיין לכהן שמחזר על הגרנות וכו' או נוטלים ממש מעשר מהגרנות שהטילו חק על העם שיתנו להם גם כן מעשר מהגרן חק קבוע כלוים וכו'. ובב"ב שם במאמר ר"א הן אתם כולכם חזיתם ולמה זה הבל תהבלו איזה דור שכולו הבל הוי אומר זה דורו של שפוט השופטים. ועוד שם א"ר יוחנן דורו של איוב שטוף בזמה היה שנאמר הן אתם כולכם חזיתם ולמה זה וכו' וכתיב שובי שובי השולמית שובי שובי ונחזה בך וכו' ועי' בפירש"י שם: 3 מלכת שבא. וכ"ה בירושלמי. והגי' בימי מלכות שבא בדפוסי' וכי"ת וגם במעין גנים היא כשיטת הבבלי שם, ובהדיא שם א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן כל האומר מלכת שבא אשה היתה אינו אלא טועה מאי מלכת שבא מלכותא דשבא, ובפירש"י שם מפרש בימי מלכות שבא היה ובא [גם] גדוד מכשדים עליה ותב"א בימי מלכות כשדים בימי נבוכדנצר היה ובא גם משבא גדוד עליו, וגר' שכונתו ליישב טעם שתי הדעות עפ"י הפ' ותפל שבא וכו' והפ' כשדים שמו וכו', וקשה להתאים שיטות דכולהו תנאי ואמוראי עם אלו הכתובים במעשה איוב ועי' גם ביפ"ת: 6 ולא נברא. וכ"ה במעין גנים, ועוד שם מחלפא שיטתיה וכו' והכא אומר לא היה ולא נברא לא היה ביסורין שנכתבו עליו ולמה נכתבו עליו אלא ללמד שאלו באו עליו וכו', ובילקוט הועתק כגי' הירושלמי לא היה ולא עתיד להיות וכו' אלא הוא היה ויסורין לא היו וכו', ובב"ב שם הלשון לא היה ולא נברא א"ר א משל היה וכו', ולפני רה"ג היתה הגי' שם אלא למשל וכו'. ומסוגיא דגמרא שם מוכח שהגי' העקרית שם אלא משל וכו' ועיי"ש בתוספית בד"ה איוב וכו' ועיי' בה"ח חלק כ"א צד 310, ומשובשת הגי' גם כאן בכי"א א' בראש המאמר איוב לא היה ולא נברא אלא למשל היה, ועוד נשתבש שם מחלפא וכו' תמן אמרי אמר ריש לקיש בשם ב"ק איוב לא היה ולא נברא והכא אמר איוב בימי אברהם וכו', והגי' בכי"ל והכא הוא א' הכן כלשון הירושלמי, ושיטתה כמו ושיטתיה ועי' במ"י לעיל צד 566: 8 וישראל היה. וכ"ה בירושלמי, ובב"ב מעולי גולה היה ובית מדרשו בטבריא היה, ובמ"ג מעולי וכו' ומישראל היה ומדרשו בטבריא ועח"נ: היה למד. כלו' ר' יוחנן כדאיתא בירוש' סוטה לפום כן ר"י למד ממנו וכו', ושם ג"כ בשם ר"י מיכן שאבל צריך לקרוע מעומד, ובירוש' מ"ק שם מניין שאבל חייב לקרוע מעומד דכתיב ויקם איוב ויקרע את מעילו ויגז את ראשו ר' יודה בר פזי בשם ר' יוחנן מיכן שאבל צריך לקרוע מעומד ועי"ע במ"ק שם, וכדפ"ר וד"ו הגי' ג"כ לפיכך היה למד, ובמ"כ הגיה והעתיק מירושלמי צרכו ללמוד ממנו וצ"ע, ובכי"ל הגי' ברכת אבלים וכ"ה בכי"ו וכי"כ, והגהתי כמו שהוגה בגליון כי"ל הילכות וכ"ה בילקוט הלכות אבלים ובירושלמי הלכות אבל, ובכי"פ הגי' קריעה, ובדפוסי' וכי"א קריעה וברכת, ובמ"ג גורס ומפרש לפיכך אנו למדין ממנו קריעה וברכות אבלים ההד ויקם איוב ויקרע את מעילו הרי קריעה יהי שם י"י מבורך הרי ברכת השם והצדיק עליו את הדין ומכאן אמרו שחייב אדם לקרוע מעומד שנאמר ויקם איוב ויקרע וכו' ועי"ע ברכות ס' ב' מאי חייב לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה

ר' חנינא אמר גוי היה. תני ר' חייא צדיק אחד עמד באומות, נתתי לו שכרו ופטרתיו, אי זה זה, זה איוב:

את עוץ בכורו וגו' ר' יודן ור' יהודה ברי סימון בשם ר' יהושע הוא לבן הוא קמואל, ולמה נקרא שמו קמואל שקם על אומתו שלאל:

בדי ופילגשו ושמה ראומה וגו' אמר ר' יצחק כולן לשון מרדות הן טבח טבחין נחם נמחין תחש תחשין מעכה מעכין:

פרשה נח

א כג א) ויהיו חיי שרה וגו' יודע ייי ימי תמימים ונחלתם לעולם תהיה (תהלים לז יח) כשם שהן תמימים כך שנותם תמות בת עשרים כבת שבע שנים לנוי בת מאה כבת עשרים שנה

8 ילקוט ר' ק"ג, ילק' גנק ר' תשפ"ו: 6 ילק' ר' תשפ"ו: || 7 ילקוט ר' ק"ב, ילק' תהלים ר' תשל"ו ילק' מכירי תהלים ל"ו סי' כ"ג:

1 דתני א"י | צדיק] פואגבי, גוי צדיק דת | עמד] היה י', עמד לי דא"ת, עמד לו א"כ, חית לי פו, היה לו ג | באומות (מאומות ג) העולם פג, בשבעים אומות ת, באומות העולם לי בעולמי י', באומות העולם ואיוב (איוב א') שמו א | ונתתי | אי — איוב] ואי.. איוב דן, ואיזה זה איוב פתי', ואי זה הוא זה איוב כ, לי א | 2 את—וגו'] את עוץ בכורו דפגב, את.. בכרו ואת בוז אחיו וגו' ן, ואת קמואל א, ואת קמואל אבי ארם י | ר' — בשם] א²גב, ר'.. בר סימון בשם פ, ר'.. יודה בירי סימון בשם ן, לי דת | ר' יהושע בן לוי | 3 על] פואגברי, כנגד דת | אומות ו | 4 כולן] וכ, כלן א³, כלם ח, כולהון דפת, כולהן ג, כלן י | לשון] פחאגבי, לשם ד, בשם ן, על שם ת | מרדות] ארצות ת | טבחין] וכ, יון דפחא¹נתי', טיבחון א² | 5 נמחון] דת, גחמין וכ, גחמון פהאני | תחש תחשין] כ, תחש תחשון פוחאגי, לי דת | מעכין] כ, יון דפוחאגנתי || 6 וגו'] מאה שנה דגת, מאה.. ועשרים שנה פ, לי וחאכ | יודע] כתיי ~ פחאם | ונחלתו—תהיה] ונחלתו וגו' פ, וגו' ן | 7 תמימין וג, תמימות מ | שניהם וכ, שנותיהם א¹תם, יהן א²י | תמות] פוחי¹, תמימים דאכת, תמימות מ (כך הן תמימין שניהם ג) | עשרים] כ' ד¹א²מ, מאת ר, ק' י (תהלים) | שבע שנים] וג, שבע פחאכתי, ז' דם, עשרים ר, כ' י (שם) | לנואי וגת | מאה] פוחאנבתים, ק' ד, עשרים ר³, כ' י (שם) | עשרים] פוחא¹גבתי, כ' דא²ם, ז' ר³י (שם) | שנה לי פחאגבתר³ים |

יבי' ר' בירוניגה' בשמחה וכו' כואי ברא וכו' ורבנן אמרי מתכא ה' נתן וה' לקח יהי שם ה' מבורך: 1 תני ר' חייא. במ"ג העתק ותני ר' הנינא (וצ"ל ר' חייא) אמר הקב"ה צדיק אחד עמד לי באומות העולם איוב שמו ונתתי לו שכרו מושלם ופטרתיו, ובירוש' סוטה תני ר"ת היה לי בעולמי גוי אחד צדיק וכו' ופטרתיו מעולמי, ובברייתא בב"ב שם חסיד היה באומות העולם ואיוב שמו ולא בא לעולם אלא כדי לקבל שכרו הביא הקב"ה עליו יסורין התחיל מחרף ומגדף כפל לו הקב"ה שכרו בעוה"ז כדי לטרדו מן העולם הבא (ובד"ס הגי' חסיד אחד היה וכו' באו עליו וכו' כפל לו הקב"ה שכרו כדי לטרדו מן העולם), ושם מסיק ובהדי תנאי דאיוב מישראל היה לבר מיש אומרים וכו', ובסנהדרין פ' חלק מ"ב לא נמנה איוב להדיוטות שאין להם חלק לעוה"ב, ובגמרא שם ק"ה א' בלעם הוא דלא אתי לעלמא דאתי הא אחריני אתו מתניתין מני ר' יהושע היא דתניא ר"א אומר ישובו רשעים לשאולה וכו' כל גוים שכחי אלהים אלו אוה"ע (ועי' בד"ס שם) וכו' אמר לו ר' יהושע וכי נאמר בכל גוים (בד"ס וכל גוים) והלא נאמר אלא כל גוים שכחי אלהים וכו', ובתוספתא סנהדרין פי"ג הלשון אמר לו ר' יהושע וכו' עכשיו שאמר הכתוב שכחי אלהים הא יש צדיקים באומות שיש להם חלק לעוה"ב (ועי' במ"ת שם), ובהוספה לתרגום היוני בסוף איוב שנובעה כנר' מאיזה תרגום ארמי כתוב שאיוב יקום לתחיה, ושם האגדה שאיוב לפנים שמו יובב והוא יובב בן זרח נכד עשו (ועי' על אותה הוספה גם דילמאנן לאיוב מ"ב י"ז), ושיטה זו הוזכרה גם בראב"ע ריש איוב ועי"ע ביוחסין ע' משה: 2 ר' יודן וכו'. בדפוסי' וכי"ת הושמטו שמות האומרים בשם ריב"ל, ודורש ואת קמואל אבי ארם הוא לבן הוא קמואל ולמה וכו' שקם על אומתו של אל שלבן ביקש לעקור את הכל, וביפ"ת נדחק לפרש לפי זה הדרש הפסוקים ולרבקה אח ושמו לבן וכו' וילך פדנה ארם אל לבן בן בתואל וכו' ועיי"ש, ובילקוט כאן הגי' ג"כ הוא לבן הוא קמואל, ובמאמר שהועתק מילמדנו בילק' בלק שם איתא ואת קמואל זה בלעם שקם כנגד אומתו וכו' וכן בתוספות עה"ת סוף פ' וירא קמואל זה בלעם ולמה נקרא שמו קמואל שקם על אומתו וכו', ובשכל טוב ואת קמואל שקם על וכו' וזה בלעם אבי ארם אבי הרמאין זה לבן, ובסנהדרין שם תנא הוא בעור (אביו של בלעם) הוא כושן רשעתים הוא לבן הארמי ועי' גם בהלכות גדולות ד' ברלין צד 632 ובמ"ע פב"א, ולפי זה הדרש בלעם הוא בן לבן, וכן במדרש הגדול ואת קמואל זה לבן וכו' שקם על אומתו של אל ראה מה עשה בלעם בנו וכו': 4 כולן לשון מרדות. שיהיו האומות שיצאו מהם רודים את בני אדם טבחין וגבהי אדם מעכין ממעכין את הבריות, וקשה לפרש גמחין ותחשין, וגמחין הוא גחמין בהיפוך האותיות, ובכי"ב הגי' מבחין גחמין תחשין מעכין, ובכי"ו ג"כ מבחין גחמין, ובלשון הדרש במאמר ריב"ל לעיל צד 222 כולהון לשון מרדות הן עירד עורדן אני מן העולם וכו' משמע שגם כאן פי' כולן לשון מרדות שהם יהיו לרדייה ובלייה, ובמ"כ מפרש כן לפי גי' הדפוסי' טבחון שחוט אותם וכו' ושמם מורה על הגמולם ועיי"ש הפירוש גמחון מלשון גמם וכו' תחשון לשון כחש והשות, ובפי' ב"ר כי"ט וכי"א מפרש גמחון (גחמון גמחון) גורם לבריות ללכת גחונים תחש מתיש כחן של בריות ועי"ע בעמת"ל ע' גחמון ובאנה"א ח"ב צד 255, ובכי"א א' כתוב בסוף הפרשה חסלת וירא אליו י"י, ובכי"כ סליק סידרא ועי' במ"י לעיל סוף פס"ז, ובכי"א ב' הושלמו כאן הפתיחות שחסרו שם בראש הפרשה ועי' במ"י לעיל צד 612:

פרשה נח. בכי"א א' פנ"ו, ובדפ"ר נסמן בשיבוש פנ"ט, ובמקרא כאן פרשה פתוחה, ובכי"פ כתוב בראש הפרשה ויהיו חיי שרה, ובד"ו סדר חיי שרה ובכי"ת סדר ויהיו חיי שרה ועי' במ"י לעיל ריש פמ"ח: 7 שהן

לחט, ד״א יודע יי׳ ימי תמימים זו שרה ונחלתם לעולם תהיה ושני חיי שרה וגו׳:

וזרח השמש ובא השמש וגו׳ (קהלת א ה) **אמר ר׳ אבא וכי אינן יודעין שזרח השמש** ב
ובא השמש, אלא קודם עד שלא ישקיע הקב״ה שמשו שלצדיק הוא מזריח שמשו שלצדיק חבירו, יום שמת ר׳ עקיבה נולד רבינו [וקראו עליו וזרח השמש ובא השמש], יום שמת רבינו נולד

1 עי׳ לקמן פס״ב ופס״ד: 2 ילקוט כ׳ ק״ב, ילק׳ יהושע כ׳ כ״ו, מדרש קהלת פ׳ חלק השמש (א׳ ה׳), מדרש קהלת שם (מדרש זוטא צד 85), מדרש שמואל פ״ח, קידושין ע״ב א׳, יומא ל״ח ב׳:

1 לחט] וח, לחטא דפאגכתר[3]ים | שרה] פואגכים, ~ שהיתה תמימה במעשיה א״ר יוחנן כהדא (כההיא ת) עגלתא תמימתא דת | ושני] א[2]גכי[1], ויהיו פוא[1]מ, שני ויהיו דת | חיי — וגו׳] פי, חיי שרה א[2]ם, חיי.. מאה שנה א[1], חיי.. מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים וכ, חיי שרה (חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים שני חיי שרה ת) מה צורך לומר שני חיי שרה באחרונה לומר לך שהביב חייהם (חייהן ת) של צדיקים לפני המקום (הקב״ה ת) בעולם הזה ולעולם הבא דת | 2 וזרח] כתי׳ ~ ח, זש״ה ~ י (יהושע) | וגו׳] פו, אל מקומו שואף זורח הוא שם ג, ל׳ דאכתי | אבא בר כהנא דפואגכתי (שם) | וכי ל׳ גי | אין ו, אין אנו דפחאכתי | 3 קודם—שלא] וג, קודם שלא פח, עד שלא דתי, קודם אכי (שם) | השקיע פגי, שהשקיע אכי (שם), הקב״ה ל פ | שימשו ו | צדיק] ~ זה תי | * הוא — צדיק דפוחאכתי] נולד ל[0], ל׳ ל | אחר ו, אחר חברו ח | 4 רבי י, רבינו (רבנו ח) הקדוש חא[1]כ | * וקראו—השמש דאגכתי] וקראו • . וזרח תשמש וגו׳ ח, וקראו.. וזרח השמש ו, ל׳ ל | יום—אהבה ל׳ כ | רבי י, רבינו הקדוש א[1] |

תמימים. תמיד במעשיהם כך שנותם תמות מכוונות זו לזו מילדותם ועד זקנתם בת כ׳ כבת ז׳ לנוי בת ק׳ כבת כ׳ לחטא, ובפירש״י עה״ת מפרש לכך נכתב שנה בכל כלל וכלל וכו׳ בת ק׳ כבת כ׳ לחטא מה בת כ׳ לא חטאה שהרי אינה בת עונשין (ועי׳ שבת פ״ט ב׳ ירוש׳ בכורים ריש פ״ב וסנהדרין פי״א ל׳ ב׳) אף בת ק׳ בלא חטא ובת כ׳ כבת ז׳ ליופי שני חיי שרה כלן שוין לטובה, וכן במדרש אגדה הוצ׳ רש״ב בת מאה שנים כבת עשרים לחטא ובת עשרים כבת שבע ליופי, וביפ״ת הביא בשם בעל מנחת יהודה ששמע שבדורות הראשונים אשה היתה נגמרת ליופי בז׳ שנים וכו׳ (ובמנחת יהודה בדעת זקנים הלשון ושמעתי וכו׳ אשה היתה יולדת לז׳ שנים וכו׳), ובילק׳ תהלים שם הגי׳ בת ק׳ כבת כ׳ לנוי בת כ׳ כבת ז׳ לחטא, וכן בפי׳ ב״ר כשם וכו׳ היה לו לומר מאה ועשרים ושבע שנה אלא כך הוא אומר בת מאה כבת עשרים לנוי בת עשרים כבת ז׳ לחטא, ובלק״ט מה ת״ל מאה שנה ועשרים שנה וכו׳ אלא בת מאה שנה היתה כבת עשרים לנוי ובת עשרים כבת ז׳ לחטא שני חיי שרה כל שנותיה עברו בשמחה ובששון, וגם בחזקוני הובא ובאגדה דורשו בת מאה כבת עשרים ליופי ובת עשרים כבת שבע לחטא וכו׳, והגי׳ תמות נר׳ כלה״כ ויחדו יהיו תמים (שמות כ״ו כ״ד) ות״א שם יהון מכונין, וכתיבת חט כמו בירושלמי פעמים שונות ועי׳ בעמת״ל ובח״ג לעיל צד 226 וצד 391, וח״ג נוי וגואי עי׳ גם לעיל צד 157: 1 זו שרה. בסגנון זה גם הפתיחה לקמן ריש פס״ב יודע וכו׳ ימי תמימים זה אברהם וכו׳ ובפס״ד יודע וכו׳ זה יצחק וכו׳, וטעם הדרש יודע י״י ימי תמימים שיהיו תמימים כלו׳ שלימים שהקב״ה ממלא שנותיהם של צדיקים מיום ליום (ועי׳ ר״ה י׳ א׳), וכאן דרשו יודע וכו׳ זו שרה שנתמלאו ימיה מאה שנה ועשרים שנה וכו׳ ונחלתם לעולם תהיה לעוה״ב וזהו שנאמר עוד בסוף הפסוק שני חיי שרה ודרשוהו ושני חיי שרה בעוה״ב, ובפי׳ ב״ר כ״י מפרש יודע וכו׳ זו שרה שהיתה תמימה במעשיה ונחלתם לעולם תהיה זו (זהו) שני חיי שרה שלאחר שנאמר ויהיו חיי שרה מה צורך לומר שני חיי שרה באחרונה לומר לך שחביבים חייהם של צדיקים לפני המקום בעולם הזה ולעולם הבא לפיכך הכפיל שני חיי שרה לכך נאמר ונחלתם לעולם תהיה לעולם הבא, ובפי׳ ב״ר הנדפס זו שרה א״ר יוחנן כהדא עגלתא תמימתא (ועי׳ למטה כוף סי׳ ב׳) ונחלתם לעולם תהיה שני חיי שרה לאחר שנאמר וכו׳ מה צורך וכו׳ שחביב חייהן וכו׳ לפני הקב״ה בעה״ז ולעולם הבא ולפיכך הזכיר במקרא שני פעמים וכו׳ הה״ד יודע וכו׳ ויהיו חיי שרה בעוה״ז ונחלתם לעולם תהיה לעוה״ב, ומפי׳ ב״ר נובעות ההוספות בדפוסי׳ וכי״ת שהיתה תמימה וכו׳ א״ר יוחנן וכו׳ מה צורך וכו׳ ועי׳ במ״י לעיל צד 484 ולקמן ריש פס״ב: 4 יום שמת וכו׳. מעיקר מאמר ראב״כ רק יום שמת רבינו נולד רב אדא בר אהבה וקראו עליו וכו׳, ורב אדא ב״א האריך ימים הרבה ובזמן מאוחר ניתוסף באותו סגנון יום שמת רב אדא וכו׳, וכל הדרש שלפנינו בפתיחה זו נסדר במדרש קהלת ובמ״ק מ״ב לפ׳ וזרח השמש וכו׳ ובמדרש שמואל לפ׳ ונר אלהים וכו׳, והגי׳ במ״ק ר׳ ברכיה בשם ר׳ אבא בר כהנא אמר וכי אין אנו יודעין וכו׳ אלא מה הוא כן עד שלא ישקע שמשו של צדיק זה הוא מזריח שמשו של צדיק אחר יום שמת ר״ע נולד רבינו וקראו עליו פסוק זה וזרח השמש ובא השמש יום שמת רב אדא בר אהבה נולד רב המנונא בריה וקראו עליו וזרח וכו׳ יום שמת רב המנונא נולד רבי אבין בריה וקראו עליו וכו׳ יום שמת רבי אבין נולד אבא הושעיא איש טריא וקראו עליו וכו׳ עד שלא השקיע שמשה של שרה הזריח שמשה של רבקה הה״ד ובתואל ילד וכו׳ ואחר כך ותמת שרה בקרית ארבע וכתי׳ ויביאה יצחק האהלה שרה אמו עד שלא השקיע שמשו של משה הזריח שמשו של יהושע עד שלא השקיע שמשו של יהושע הזריח שמשו של עתניאל והוא יעבץ וכן כלם בדור ודור הוי וזרח השמש ובא השמש, ובמדרש קהלת מ״ב הגי׳ א״ר אבא בר כהנא אין אנו יודעין משזרח השמש בא השמש אלא עד שלא השקיע שמשו של צדיק זה זרח שמש של צדיק אחר יום שמת ר״ע נולד רבינו הקדוש וקראו עליו וזרח וכו׳ יום שמת ר׳ אחא (וצ״ל אדא) בר אהבה נולד רב הכנונא וקראו עליו וזרח וכו׳ ובא השמש יום שמת רב הושעיא נולד רב הושעיא בריה וקראו עליו ובא השמש עד שלא הגיע (וצ״ל השקיע) שמשה של שרה וכו׳ שנאמר ויביאה וכו׳ עד שלא השקיע שמשו של משה וכו׳ עד שלא שקעה שמשו של יהושע זרחה שמשו של עתניאל עד שלא שקעה שמשו של עתניאל זרחה שמשו של עלי עד שלא שקעה שמשו של עלי זרחה שמשו של שמואל שנ׳ ונר אלהים טרם יכבה וכו׳, ובמדרש שמואל המאמר כתמי והגי׳ שם ונר אלהים וכו׳ עד שלא ישקיע הקב״ה שמשו של צדיק הוא מזריח וכו׳ של צדיק אחר יום שמת ר״ע נולד רבינו הקדוש וקראו עליו וזרח וכו׳ יום שמת רבינו הקדוש נולד רב אדא בר אהבה וקראו עליו וכו׳ יום שמת רב אדא ב״א נולד רב המנונא וקראו עליו וכו׳ יום שמת רב המנונא נולד רב אבין וקראו עליו וכו׳ יום שמת רבי אבין נולד אבא הושעיא איש טירייא וקראו עליו וכו׳ יום שמת אבא הושעיא איש טירייא נולד רבי הושעיא בריה וקראו עליו וכו׳ קודם שלא ישקיע הקב״ה שמשה של שרה וכו׳ שנאמר ויביאה וכו׳ קודם שלא ישקיע הקב״ה שמשו של משה הזריח שמשו של יהושע ויאמר ה׳ אל משה קח לך את יהושע בן נון קודם שלא ישקיע הקב״ה שמשו של יהושע הזריח שמשו של עתניאל בן קנז וילכדה עתניאל וכו׳ קודם שלא ישקיע הקב״ה שמשו של עלי הזריח

רב אדא בר אהבה וקראו עליו וזרח השמש ובא השמש, יום שמת רב אדא נולד רב [אבין וקראו עליו וזרח השמש ובא השמש], יום שמת רב אבין נולד ר' אבין בריה [וקראו עליו וזרח השמש ובא השמש, יום שמת ר' אבין נולד אבה הושעיה איש טרייה וקראו עליו וזרח השמש ובא השמש], יום שמת אבה הושעיה איש טרייה נולד ר' הושעיה [וקראו עליו וזרח השמש 364 ובא השמש]. קודם שלא השקיע הקב"ה שמשו שלמשה הזריח הקב"ה שמשו שליהושע ויאמר יי' אל משה קח לך את יהושע (במדבר כז יח), עד שלא שקעה שמשו שליהושע זרחה שמשו שלעתניאל [וילכדה עתניאל בן קנז (יהושע טו יז)]. עד שלא שקעה שמשו שלעלי זרחה שמשו

7 עי' תמורה ט"ז ח': ילק' שמואל ר' ל"ז:

] ר' אדא ן | בר אהבה] בר אחווא ן, לי א' | וקראו — ובא השמש] וקראו.. וזרח השמש ן, וכו' פ, לי ב | ר' וב | אדא] פא'י, ~ בר אהבה דא'גבת, בר אחווא ן | רב * אבין] רב ל', רב אבון ד, ר' אבין ג', ר' אבון ות, רב המנונא בריה פא'ב, רב המנונא א' | * וקראו — השמש דאגבת] וקראו.. וזרח השמש ן, לי ל | 2 * יום שמת רב אבין — ר' אבין בריה] יום.. ר' אבין.. רב אבין בריה ל', יום.. ר' אבין.. ר' אבין בריה ג' (שם), יום.. רב (ר' ת) אבון.. ר' אבין (אבין ת) בריה דת, יום שמת רב המנונא.. רב אבין א', יום שמת רב המנונא בריה נולד ר' אבין בריה וקראו עליו וזרח השמש יום שמת ר' אבין נולד ר' אבין בריה פ, לי וב' | * וקראו — ובא השמש א'ג] וקראו.. וזרח השמש וגו' י (שם), לי לדפובת | 3 * יום.. איש טרייה] יום.. ר' אבון (אבין ת).. אבא (ר' ת) הושעיא איש טריא דת, יום.. ר' אבון.. אבא הושעיה איש טירייה ן, יום.. רב אבין.. רב הושעיא איש טריה א', יום.. ר' אבון.. אבה הושעיה ד', יום.. ר' אבין.. ר' אושעיא בריה י, לי לפגב | * וקראו — ובא השמש א'] וקראו.. וזר' השמ' ן, לי לדפגבת | 4 יום — ר' הושעיה לי א' | אבא הושעיה דפו'.. הושעיא ג, רב הושעיא כ, ר' אושעיא י | * איש טרייה] איש גרייה ל', איש טריא פגבי (שם), דתי | ר' הושעיא ג, ר' אושעיא בריה כי (שם), ר' הושעיה איש טריא יום שמת רבי הושעיה איש טריא נולד ר' אושעיא וי' | * וקראו — השמש דאגב] וקראו.. וזרח השמש וגו' י (שם), וקראו.. וזרח השמש ות, לי לפי | 5 קודם שלא] פח, וקודם (קודם ב) עד שלא וב', עד שלא דאגתי | שקעה י (שם) | הקב"ה] פואגבי, לי דהתי (שם) | זרחה י (שם) | הקב"ה לי | 6 את יהושע] את.. בן נון דפגתי, את.. בן נון וכתי' ויהי אחרי מות משה עבד יי' א, את.. בן נון איש אשר רוח אלהים בו וכתי' ויהי.. עבד יי' ויאמר יי' אל יהושע בן נון כ, לי ן | ועד פ, קודם עד ן | השקיע הקב"ה ן | השקיע פהא[2], השקיע הקב"ה ן | הזריח ות | 7 עתניאל בן קנז | * וילכדה — קנז] שנ' וילכדה.. קנז דאגבתי, שנ'.. קנז אחי כלב הקטן פ, לי לן | ועד שלא פ, קודם ן | השקיע פי (שם), השקיע הקב"ה י (שמואל), שהשקיע ן, שקעה שמשו של עתניאל בן קנז זרחה שמשו של עלי עד שלא שקעה א | הזריח י (שם), הזר' הקב"ה ן |

שמשו של שמואל ונר אלהים וכו', ומב"ר הועתק במדרש הגדול ביום שמת ר"ע נולד רבינו הקדוש וקראו עליו וכו' יום שמת רבינו הקדוש נולד רב א"א בר אהבה וקראו עליו וכו' יום שמת רב אדא בר אהבה נולד רב אבון וקראו עליו וכו' יום שמת רב אבון נולד אבא הושעיה וקראו עליו וכו' יום שמת אבא הושעיה נולד הושעיה בריה וקראו עליו וכו' ועיי"ש, ומח"ג שלפנינו מוכח שהיו בב"ר כאן גירסאות שונות שנמצאו גם באלו המדרשים, וראש המאמר במ"ק מ"ב שנראה מקוטע ביותר מסכים עם הגי' בכי"כ, וגם במ"ק ליתא יום שמת רבינו נולד רב אדא וכו', והגי' יום שמת רב אדא ב"א נולד רב המנונא בריה איתא גם בכי"פ וכי"א ב' וכי"כ, ובכי"א א' נולד רב המנונא ועי' גם בעקידה שער כ"ב, ויש לפקפק בזו הגי' דאיתא לעיל צד 202 ר' אדא בר אחווה ורב המנונא חד אמר וכו' ומשמע שהיו בדור אחד ועי' בסבה"ד ג"ד א' ועי"ע בכה"ד ע' רב המנונא סבא ועי' רב המנונא בריה דרב אדא בר אהבה (וצ"ל שם אבל במדרש שמואל וכו'), והגי' יום שמת רב המנונא נולד ר' אבין בריה איתא גם בכי"פ, ובכי"א א' נולד רב אבין (וכ"ה בגליון כי"א ב'), והגי' יום שמת ר' אבין נולד ר' אבין בריה שאיתא גם בדפוסי' וכי"פ וכי"ג וכי"ת ובילק' יהושע (ושם המאמר מקוטע) ליתא בכי"ו וכי"א א' וב' וכי"כ וילקוט כאן ובמה"ג וכן ליתא במ"ק ובמ"ק מ"ב ובמ"ש, ובירוש' פאה פ"א ט"ו ג' איתא א"ר אבון פטור אני מכבוד אב ואם אמרו כד עברת ליה אימיה מית אבוי כד ילדתיה מיתת ועי' גם ירוש' קידושין פ"א ס"א ב', והשלמתי עפ"י גי' הדפוסי' וכי"ו וכי"א א' וכי"ת יום שמת ר' אבין נולד אבה הושעיה איש טרייה וכ"ה במדרש קהלת ובמ"ש, וזה ליתא בכי"ל וכי"פ וכי"ג וכי"כ ובמ"ק מ"ב, ובסוף הענין ליתא בכי"א א' יום שמת אבא הושעיה וכו' וכן ליתא במ"ק, ובכי"כ הגי' יום שמת רב הושעיא איש טריא נולד ר' אושעיא בריה, ובמ"ק מ"ב יום שמת רב הושעיא נולד רב הושעיא בריה, ובכי"א ב' כתוב בגוף הספר ג"כ יום שמת רב אושעיא נולד רב אושעיא בריה ובגליון הוגה כגי' בכתב הספר יום שמת ר' אבין נולד ר' אושעיא איש טרייה, ובילקוט כאן שתי גירסאות, והשלמתי בכל הענין וקראו עליו וכו' ועה"ג, ובבבלי קידושין שם איתא כי הוה ניחא נפשיה דרבי אמר וכו' אקרא דאגמא איכא בבבל אדא בר אהבה יש בה היום יושב בחיקו של אברהם היום נולד רב יהודה בבבל דאמר מר כשמת ר"ע נולד רבי כשמת רבי נולד רב יהודה כשמת רב יהודה נולד רבא כשמת רבא נולד רב אשי ללמדך שאין צדיק נפטר מן העולם עד שנברא צדיק כמותו שנ' וזרח השמש וכו' עד שלא כבתה שמשו של עלי זרחה שמשו של שמואל הרמתי שנ' ונר אלהים טרם יכבה ושמואל שוכב וגו', וביומא שם אמר ר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן אין צדיק נפטר וכו' שנ' וזרח השמש וכו' עד שלא כבתה וכו': 3 אבה הושעיה וכו'. בירושלמי סוף ב"ק מסופר אבא הושעיה איש טרייא הוה קצר (פי' כובס) והוה עבד ליה הדא איסטרכין מן חד עמר דלא יהוון ברייתא אמרין מדידן לבש ועי"ע יהוס' וב"מ פ"ב ה' ג', ובפסיקתא פכ"ח (קע"ט א') כך דכך ר' אבא בר הושעיה איש טירייא היתה מטתו פורחת ב... היה הורו קורא עליו אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה שאהב הקב"ה לר' אבא בר הושעיא איש טירייא וכו' וגר' שצ"ל אבא הושעיה איש וכו' ועיי"ש בהערות רש"ב ובוי"ר ריש פ"ל ובשהש"ר פ' מים רבים, וטירייא שם ... עי' נייבויער צד 267: 6 עד שלא. וכן בסמוך, ולמעלה בזה המאמר קודם עד שלא וכו' קודם שלא וכו' עי' גם לעיל צד 69 וצד 582: 7 וילכדה עתניאל וכו'. כן הוכפתי ועת"ג, והוא הפ' ביהושע שם ובכפל

שלשמואל [ונר אלהים טרם יכבה ושמואל שוכב וגו׳ (ש״א ג ד׳)] אמר ר׳ יוחנן כהדה עגלתה
תמימתה, עד שלא השקיע הקב״ה שמשה שלשרה הוריח הקב״ה שמשה שלרבקה, בתחילה הנה
ילדה מלכה (בראשית כב כ), ולבסוף ויהיו חיי שרה:

[מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים] ר׳ עקיבה היה דורש והציבור מתנמנם. ביקש ג
לעורון, אמר מה ראת אסתר שתמלוך על קכ״ז מדינה, אלא תבוא אסתר שהיא בת בתה שלשרה
שחיית מאה וכ״ז ותמלוך על קכ״ז מדינה:

ב) ותמת שרה בקרית ארבע ארבעה שמות נקראו לה אשכול וממרא קריית ארבע ד
וחברון, ולמה קורא אותה קרית ארבע, ארבע שדרו בה ד׳ צדיקים ענר אשכול וממרא ואברהם,

4 ילקוט כ׳ ק״ב, מדרש אסתר פ״א, אגדת אסתר פ״א, מדרש פנים אחרים נו״ב פ״א: 7 ילקוט שם, ילק׳ יהושע כ׳ כ״ג:

1 שמואל הרמתי פ | *ונר — וגו׳] ונר.. יכבה וגו׳ ן, שנ׳ ונר.. שוכב פב״1 (יהושע), שנ׳ ונר.. שכב ג, ונר (שנ׳ ונר את) אלהים.. שוכב בהיכל י״י דאת | כהדה — תמימתה] ן, כהדא (כהדה א1, כתהיא ת) עגלתא תמימתא דפא1גכתרי (שם שם) | 2 ועד פ, וקודם עד ן | שקעה י | הקב״ה ל׳ הי | זרחה אגי הקב״ה ל׳ | תחלה שנ׳ א, שנאמר חגי | 3 מלכה וגו׳ ן... גם היא פתי... גם היא וגו׳ א2ג,... גם היא בנים ד, מלכה.. בנים וגו׳ ח, מלכה.. בנים לנחור אחיך ובתואל ילד את רבקה א1 | ולבסוף] ואחר כך דפואגתי, ואח״כ אומר ח | ויהיו—שרה] פאת, ויהיו.. שרה מאה שנה ד, חיי (שני חיי ג) שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים גכ, שני חיי שרה וגו׳ ן, ושני.. שרה י | 4 היה יושב ודורש דפונכתי, היה יושב.. בצבור א | והיה צבור א | ובקש א | 5 ראתה א | ** שתמלוך (שתימלוך ן)] תמלוך ל | קכ״ז] י, מאה ועשרים ושבע ן, שבע ועשרים (וכ׳ ד1) ומאה דא1גבת | תבא פוא1גכי | 6 שחיית] פוגבי, שחיתה דא2ת, שהיתה בת א1 | ק׳ וכ׳ וז׳ ד, שבע ועשרי׳ ומאה א1, קכ״ז שנה א2י, מאה ועשרים ושבע שנה ן, מאה ועשרים.. שנים ג, מאה ועשרים שנה ושבע שנים פ, מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים כ | קכ״ז] א1י, ק׳ וכ׳ וז׳ ד, מאה ועשרים ושבעות, שבע ועשרים ומאה פגב | מדינה] פוגבי1, מדינות דאת | 7 בקרית | ארבע] ~ וגו׳ ג, היא חברון א1ת | *ארבעה וא2גכת] ד׳ ד, ארבע לפחא1י | אשכול] אג, אשכל דפוכתי1 | ממרא א1 | וקרית וא2ת | 8 וחברון] פא2גתי, חברון דוא1, היא חברון כ | למה פ | * קורא אותה י] הוא קורא אותה דואת, הוא קורא כ, קורין אותה ג, נקרא אותה ל, נקרא שמה פ | קרית הארבע כ, ארבע ן | ארבע ל׳ | ד׳ צדיקים] ארבעה.. פהגתי (יהושע), ארבע.. י, ל׳ כ | ענר — ואברהם] א2ת, ענר אשכל.. אברהם וגבי1, ענר אשכל (אשכול פ).. אברהם דפ, אדם נח אברהם יצחק א1 |

בשופטים א׳ י״ג, ולנכון העיר ביפ״ת שאין לפרש זרחה שמשו של עתניאל לענין המלחמות שאין זה מטעם
הדרש וזרח השמש וכו׳ אלא שזרחה שמשו שהאיר עיני ישראל בהכמתו וכמו שדרשו בתמורה שם תשש כחו של
יהושע ונשתכחו ממנו שלש מאות הלכות וכו׳ במתניתא תנא אלף ושבע מאות קלין וחמורין וגזירות שוות ודקדוקי
סופרים וכו׳ אעפ״כ החזירן עתניאל בן קנז מתוך פלפולו שנ׳ וילכדה עתניאל בן קנז וכו׳ (ופירש״י שם וילכדה
וכו׳ לקרית כפר ומאי קרית כפר הלכות), ועוד שם תנא הוא עתניאל הוא יעבץ וכו׳ יעבץ שיעץ וריבץ תורה
בישראל וכו׳, וכן במ״ק שם עתניאל והוא יעבץ, ובבי״א א׳ וב׳ הגי׳ עוד עד שלא שקעה שמשו של עתניאל בן
קנז זרחה שמשו של עלי וכ״ה במ״ק מ״ב: 1 ונר אלהים וכו׳. גם פסוק זה חסר בכי״ל והשלמתיו עפ״י ג׳ שאר
הספרים, והדרש כפשוטו של מקרא ונר אלהים טרם יכבה ושמואל שוכב בהיכל י״י וכו׳ וכתיב אחריו ויקרא י״י
אל שמואל וכו׳, וביפ״ת מפרש שדרשו ונר אלהים וכו׳ קודם שתכבה נבואתו של עלי וכו׳, וכן ברד״ק שמואל שם
ובדרש אמר כי על נר הנבואה אמר וכו׳ ושמואל שוכב וכו׳ היה שוכב במקומו וכו׳ ועי׳ קידושין ע״ה ב׳, ומאמר
ר״י כהדא עגלתא תמימתא הובא במדרש שמואל פ״ט בדרש ויקרא וכו׳ וירץ אל עלי ויאמר הנני כי קראת לי,
וגר׳ פי׳ כהדא וכו׳ כעגלה שהולכת בתמימותה לקול בעליה, ובפי׳ ב״ר כ״י מפרש כהדא וכו׳ שאינה עושה שום
נגיחה, ואין צורך למחוק המאמר כמו שהגיה במ״כ, והמאמר לא הועתק בילקוט כאן ואיתא בילק׳ יהושע ושמואל
שם: וכבר העירותי שבדפוסי׳ נוסף לעיל סי׳ א׳ שהיתה תמימה במעשיה א״ר יוחנן כהדא עגלתא תמימתא ועי׳
במ״י שם בר״ה זו שרה: 4 היה דורש. במד׳ הגדול לשון המאמר ר״ע היה יושב ודורש וכו׳ בקש לעורר אמ׳
בזכות שרה שחיית מאה ועשרים ושבע שנים תבא אסתר ותמלוך על מאה ועשרים ושבע מדינה, וכן באגדת אסתר
הוצ׳ רש״ב ר״ע היה יושב ודורש בצבור והצבור וכו׳ אמר בזכות שרה שחיתה מאה וכו׳ תבוא אסתר ותמלוך על
שבע ועשרים ומאה מדינה, ובמדרש אסתר שם ר״ע היה יושב ודורש ונתנמנמו התלמידים בעא לעוררה יתהון אמר
מה זכתה אסתר למלוך על שבע וכו׳ מדינה אלא כך אמר הקב״ה תבא אסתר בתה של שרה שחיתה שבע וכו׳
שנה ותמלוך על שבע ועשרים ומאה מדינה, ובמדרש פנים אחרים (בספרי דאגדתא על מגלת אסתר הוצ׳ רש״ב
צד 56) המולך מהודו וכו׳ אמר ר׳ יהודה בן פזי משום אבין שאמר משום ר׳ שמואל בר נחמן מה ראה לשלוט
על שבע וכו׳ מדינה אלא אמר הקב״ה הוא יטול את אסתר שהיא מבנות בנותיה של שרה שהייתה שבע וכו׳ שנה
ותמלוך וכו׳ ועי׳ ילק׳ אסתר ר׳ תתרמ״ה ועי״ע לעיל צד 378: 7 ארבעה שמות וכו׳. וכן סגנון הלשון לעיל
צד 121 ועי׳ במ״י לעיל צד 543, ואשכול נקרא לה כדכתיב ויעלו בנגב ויבא עד חברון וכו׳ ויבאו עד נחל
אשכל וכו׳ למקום ההוא קרא נחל אשכול על אדות האשכול וכו׳ ועי׳ בתנחומא מ״ב שלח סי׳ ט״ו וסי׳ ט״ז
(ותנחומא שם סי׳ ח׳ וסי׳ ט׳ ובמ״ר פט״ז) וממרא כדכתיב ויקם שדה אפרון אשר במכפלה אשר לפני ממרא וכו׳
ואחר כן קבר אברהם וכו׳ על פני ממרא היא חברון וכו׳ ולקמן ל״ה כ״ז ויבא יעקב אל יצחק אביו ממרא קרית
הארבע היא חברון וכו׳ ועי׳ לעיל צד 414 ועי״ע דיללמאנן מהדורא ו׳ צד 297 וצד 299: 8 ולמה קורא וכו׳.
שהוא אומר כאן בקרית ארבע היא חברון, ואין לומר שקורא אותה קרית ארבע משום שנקראו לה ד׳ שמות
שלפי הדרש קרית ארבע שם מיוחד באלו השמות: שדרו בה וכו׳. כדכתיב והוא שוכן באלני ממרא האמורי
אחי אשכול ואחי ענר והם בעלי ברית אברהם, וממשמע שדרשו בעלי ברית וכו׳ שנימולו ג״כ אתו שם, ובכי״פ
וכי״ח ל״ג שמלו בה וכו׳ וכן לא הועתק במדרש הגדול, ושם ד״א שנקברו בה ארבעה א ב ו ת אדם אברהם וכו׳

שמלו בה ד' צדיקים ענר אשכול וממרא ואברהם, שנקברו בה ארבעה צדיקים אדם הראשון אברהם יצחק ויעקב, שנקברו בה ארבע אימהות חוה שרה ורבקה ולאה, על שם בעליה שהן ארבעה ענק וג' בניו, אמר ר' עזריה שמשם יצא אבינו אברהם ורדף ארבעה מלכים קוזמוקרטורין, שהיא עולה בקרנסין שלארבעה בתחילה ליהודה ואחר כך לכלב ואחר כך לכהנים ואחר כך ללוים, שהיא אחד

1 עירובין נ"ג א', סוטה י"ג א', בבא בתרא נ"ח א', פדר"א פ"כ וגל"ו:

1 שמלו — ואברהם] ושמלו.. ארבעה (ד' א).. אשכל (אש' ו, אשכול א).. ואברהם ואני[1] (שם), ושמלו בה ארבע צדיקים י[1], ושמלו בה ענר אשכל.. ואברהם כ, ומלו בה ד' (ארבעה ת).. אברהם ענר אשכל (וענר ואשכול ת) וממרא דת, ל' פת | ושנקברו פחאבי (שם), ושנקבר ו, ד"א קרית ארבע שנקברו דת (שנקברו — ויעקב ל' ני) | ארבעה] פוחב, ד' דאתי (שם) | צדיקים] אב, אבות וי (שם), צדיקים אבות העולם דת | הראשון ל' אי (שם) | ואברהם כת | 2 ויצחק ת | ויעקב] אוכתי (שם), יעקב ד | ושנקברו חאגכי, ושנקבר ו, ד"א שנקברו דת | ארבע] וחגתי, ר' דאי (שם) | אימהות] א[3], אמהות דפוחא'גבתי | שרה] פאגבתי, ושרה דו | רבקה פאגי (שם) | לאה א"י (שם) | על] וגי[1], על דפאבת | ארבעה] פוא'גתי | אברהם אבינו אגי, אברהם פבי (שם) | 3 ושלשה ד דא, ארבעי | ורדף] פוהאגבעי, ורדף אחר י (שם), שרדף אחרי ד, לרדוף אחר ת | ד' אע, ארבע תי | *קוזמוקרטורין דג] קוזמוקרטור ל, קוזמוקרטורין ע'ר[2], קוזמוקרטרין ת, קוזמוסקרטורין ו, קוזמון קרטורין ר[1], קוזמוקולוטורין ד[1], קוזמון (קוזמן א'[2]) קלטורין א, קוזמו קולטורין ר[3], קוזמא קליטירין פ, קוזמוקטורין י | * שהיא דפוערי[1] (שם)] שהוא לאגבר[2]י, ד"א שהיא ת | 4 בקורנסין ע, בקורנסי א[2], בקנסרין ד'ר[1], בקינסרין ל[0]ר[3], ביקנסרין ו, בקנסרין א'ר[2], בקנדסין י[1], בקונדיסין י (שם) | ארבעה] פוגבתער[3], ד' ד, ארבע ארי | לכהנים] פואגכי, ללוים ל'תר[1], ללויים דר[2] | ללוים] וגבי, ללויים פא, לכהנים ל[0]דתר | שהיא] וי (שם), שהוא פגבר[1]י[1], והיא ת, והוא דא | אחד ל' ר"י (שם) |

ד"א שנקברו בה וכו' ועח"נ, ולפנינו נסדרו הדרשות בלי סימן ד"א כמו לעיל פעמים רבות, ובילק' יהושע מסורס ושנקברו בה ד' אמהות וכו' ושנקברו בה ד' אבות וכו': 1 אדם הראשון. וכן למטה סי' ח' אשר במכפלה וכו' שכפפו הקב"ה קומתו של אדה"ר וקברו בתוכה (ועי' לעיל צד 102 וצד 178), ובעירובין שם מאי מכפלה שכפולה בזוגות ממרא קרית ארבע (ובד"ס הגי' הארבע וכ"ה בסוטה שם) א"ר יצחק קרית הארבע זוגות אדם וחוה אברהם ושרה יצחק ורבקה יעקב ולאה ועי' בב"ב שם, ובפדר"א פ"כ ושם הוא נתון אדם וחוה אברהם ושרה וכו' ולפיכך נקראת קרית ארבע שנקברו בה ארבע זוגות וכו', ושם פל"ו אברהם וכו' כשנגלו המלאכים עליו היה סבור שהן אורחי עם הארץ וכו' ורץ להביא בן בקר וברח לפניו בן הבקר ונכנס למערת המכפלה ונכנס אחריו שם ומצא שם אדם וחוה שוכבים על המטות וישנים ונרות דולקין עליהם וריח טוב עליהם כריח ניחוח לפיכך חמד את מערת המכפלה לאחוזת קבר וכו', וגם הירונימוס מפרש קרית ארבע לפי הדרש שנקברו בה אדה"ר אברהם יצחק ויעקב ועי' במ"ת חלק מ"ג צד 681: 3 וג' בניו. אחימן ששי ותלמי ועי' במדבר י"ג כ"ב ויהושע ט"ו י"ד: שמשם יצא וכו'. כדכתיב ויבא הפליט ויגד לאברם וכו' והוא שכן באלני ממרא וכו' וישמע אברם וכו' וירדף עד דן וכו' ויכם וירדפם וכו', והגהתי עפ"י גי' שאר הספרים קוזמוקרטורין [1]) בל' רבים ורדף ארבעה מלכים אדירים מושלי עולם שניצחו את החמשה, ובערוך ע' קוזמקרטור מפרש בל"י קוזמו עולם קרטור תופש, ובפי' ב"ר כ"י קוזמון עולם קרטורין שלטון, ואולי נכונה הגי' בכי"ל וקוזמוקרטור מוסב על אברהם שרדף ארבעה מלכים כמושל על העולם, ולכתיבת הכתיבה בלמ"ד תמורת רי"ש עי' גם קרויס צד 502: 4 בקרנסין. בגורלות של ארבעה כלו' שנפלה להם בחלקם, ולכלב נתנה חברון שלא בגורל ובדגרסינן בב"ב קב"ב א' תנא אף בגורל יצאו יהושע וכלב וכו' שלא נפלו בגורל אלא על פי ה' וכו' כלב דכתיב ויתנו לכלב את חברון כאשר דבר משה וכו' ויורש משם את שלשה בני הענק (שופטים א' כ'), וכן לא נאמר בלוים שנתנה להם חברון בגורל, והגי' בקרנסין איתא גם בד"ו ובכי"פ וכי"ג וכי"כ וכי"ת, ובערוך ע' קרנס בקורנסין, וקרנס הוא ל"י [2]) בהפוך האותיות ובגר"ן תמורת למ"ד ועי' בעמת"ל ח"ד צד 277, ואולי צ"ל בקלרסין ועי' פירסט צד 203 וקרויס צד 545 (ועל דרכם להשתמש בתיבות זרות עי' גם במ"י לעיל צד 197 וצד 486), ואמרו בתחילה ליהודה ואח"כ לכלב כדכתיב ביהושע ט"ו ויהי הגורל למטה בני יהודה וכו' ולכלב בן יפונה נתן חלק בתוך בני יהודה אל פי י"י ליהושע את קרית ארבע אבי הענק היא חברון וכו', ומונה חברון בתוך ערי יהודה כדכתיב שם זאת נחלת מטה בני יהודה למשפחותם ויהיו הערים וכו' וחמטה וקרית ארבע היא חברון וכו' ועי"ע שם י"ד ו' י"ג, והגי' ואחר כך לכהנים ואחר כך ללוים איתא גם בשאר כ"י (הוץ מכי"ת) ובילקוט בשני המקומות, ובכי"ל נסמן בינו שיטי אות ב על מלת לכהנים ואות א על מלת ללוים להגיה ואח"כ ללוים ואח"כ לכהנים וכמו שהגי' בדפוסי' וכי"ת, ובפי' ב"ר כי"ם מפרש לפי זו הגי' ואח"כ ללוים דכתיב ויגשו ראשי אבות הלוים אל אלעזר הכהן וכו' וידברו וכו' י"י צוה ביד משה לתת לנו ערים לשבת וכתיב ויתנו בני ישראל ללוים מנחלתם אל פי י"י את הערים האלה ואת מגרשיהן (שם כ"א א' ב' ג') ובאה להם חברון בנחלתם ובשחלקו את נחלתם לכהנים נשארה ביד הכהנים חברון דכתיב ויצא הגורל למשפחת הקהתי מבני לוי כי להם היה הגורל ראשונה (כ"ה שם בעירבובי הפסוקים פ' ד' ופ' י') וכתיב ויתנו להם את קרית ארבע וכו' (שם שם י"א) ואחר כך לכהנים, אבל אין משמעות הכתובים שם שבאה תחלה חברון ללוים אלא שנתחלקה מתחלה לכהנים בגורל כדכתיב שם ויצא הגורל למשפחת הקהתי ויהי לבני אהרן הכהן מן הלוים ממטה יהודה וכו' ערים שלש עשרה ולבני קהת הנותרים ממשפחות מטה אפרים וכו' בגורל ערים עשר ולבני גרשון ממשפחות מטה יששכר וכו' בגורל ערים שלש עשרה וכו' ושם נמנו הי"ג ערים שנתנו ממטה בני יהודה וכו' וכתוב שם ויהי לבני אהרן וכו' כי להם היה הגורל ראשנה ויתנו להם את קרית ארבע וכו' היא חברון בהר יהודה ואת מגרשה סביבתיה, וי"ג ערים אלו נקראו שם בפ' י"ט ערי בני אהרן הכהנים ובפ' ל"ט נמנו במנין ערי הלוים, ושם מפורש עוד ואת שדה העיר ואת חצריה נתנו לכלב וכו' ולבני אהרן הכהן נתנו את עיר מקלט הרוצח את חברון ואת מגרשיה וכו' ועי' גם בב"ב קכ"ב ב', ובפי' ב"ר הנדפס מפרש ואח"כ ללוים ואח"כ לכהנים וכו' ללויים לערי מקלט ואת שדה העיר ואת

[1]) κοσμοκράτωρ. [2]) κλῆρος.

מארבעה מקומות מגונים שבארץ ישראל, אילו הן ר' יצחק אמר דור ונפת דור ותמנת סרח וחבירון,
רבנין אמ' דנה וקריית סנה ותמנת סרח וחברון:
ויבא אברהם לספד לשרה מאיכן בא, ר' לוי אמר מקבורתו שלתרח לשרה בא, אמר ה
ליה ר' יוסי והלא מקבורת תרח לקבורת שרה היו שתי שנים, אלא מאיכן בא, מהר המורייה:

1 ספרי עקב פי' ל"ז, כתובות קי"ב א', סוטה ל"ד ב', תנחומא מ"ב שלח סי' י"ד, תנחומא שם סי' ח', במדבר רבה פט"ז סי' י"ב: 3 ילקוט כ' ק"ב: 4 סדר עולם פ"א: פסיקתא פ' אחרי מות (ק"ע ב'), ויקרא רבה פ"כ סי' ב', מדרש קהלת פ' לך אכל (ט' ז'), תנחומא מ"ב אחרי מות סי' ג', תנחומא שם ויקרא סי' כ"ג אחרי מות סי' ב', פדר"א פל"ב:

1 מארבעה] פוכת, מר' דא, מארבערי | ואילו דפוגכ, ואלו אתי (שם) | ר' יצחק פי' (שם), ר' יצחק ורבנן ~ דוכתר[3], ר'.. ורבנין ~ אג | ונפת דור] ואנגכר'י, ונופת דור דר[2], ונופת דאור ת, נפת פ | 2 וקריית] ו, וקרית דפאנגכתי | סנה] דנה כי | תמנת ו | 3 *לספד פו] לספי' ל, לספוד דאגכת | לשרה] וגו' ו, ולבכותה אנכת | לשרה בא] בא לשרה פ, בא וחא'גכת, ל' א'[2]י[1] | לה ו, לו פחגכתי | מקבורת * תרח ל[0]] מקבורת שרה ל, מקורבתו של תרח פותאגכי[1], קבורתו של תרח קדמה דתר | לקבורתה של | 4 ** שרה] תרח ל | שתי שנים היו א[1], שתי.. יש ח, שתי שנים דפא[2]כתרי | מהר המוריה פ, מהר המוריה בא ותאגכרי[1], מהר המוריה (המוריה בא ת) ומתה שרה באותו צער לפיכך נסמכה עקידה לויהיו חיי שרה דת |

חצריה נתנו לכלב בן יפונה באחוזתו ו ב ע ז ר' לכהנים, ואולי טעם הפי' ללויים לערי מקלט כדכתיב ואת הערים אשר תתנו ללוים את שש ערי המקלט וכו' (במדבר ל"ה ו') וקשה ובעזרא לכהנים, וכן קשה הפירוש במדרש הגדול ואחר כך ללוים מגרש ואחר כך לכהנים עיר מקלט, וגם פירושים אילו מורים שלא נתברר המאמר, והגהתי הגי' שלפנינו שהיא מקויימת ע"י רוב כ"י וילקוט וכ"ה בפירוש המאמר בחזקוני עיר שירשוה ארבע בעלים זה אחר זה מתחלה לשבט יהודה ואחר כך לכלב ואחר כך לכהנים ואחר כך ללוים כדאיתא בס' יהושע וצע"ג: 1 דור וכו'. ביהושע י"א ב' ובנופת דור וכו' ושם י"ב כ"ג מלך דור לנופת דור וכו', ושם י"ז י"א ואת ישבי דאר וכו' וישבי עין דור וכו' וישבי תענך וכו' שלשת הנפת, ובמ"א ד' י"א כל נפת דאר וכו' ועי' שירער געשיכטע וכו' ח"ב צד 108, ולא נתפרש שהיו מקומות מגונים ועי' בחי' רד"ל, ותמנת סרח מקום מגונה כמו שנדרש בב"ב שם את תמנת סרח בהר אפרים (יהושע י"ט נ') כתיב סרח (שם ושם כ"ד ל') וכתיב חרס (שופטים ב' ט') וכו' בתחלה פירותיה כחרס ולבסוף פירותיה מסריחין וכו', וחברון כדאיתא בספרי שם וחברון מה היתה פסולת של א"י שנאמר קרית ארבע היא חברון וכו', ובכתובות שם ואין לך טרשים בכל א"י יותר מחברון דהוו קברי בה שיכבי וכו' ועי' גם במדרשי תנחומא ובבמ"ר שם: 2 דנה וכו'. בספרי שם (ע"ו ב') כיוצא בדבר אתה אומר ודנה וקרית סנה הוא דביר (יהושע ט"ו מ"ט) ובמקום אחר הוא אומר ושם דביר לפנים קרית ספר (שם שם ט"ו ושופטים א' י"א) נמצאת קרויה ד' שמות וכי מה צורך לבאי עולם בכך אלא שהיו ד' מלכיות מתכחשות עליה זו אומרת תקרא על שמי וזו אומרת וכו' והלא דברים ק"ו וכה אם פסולת ערי ישראל ארבע מלכיות מתכחשות עליה וכו', ושם משמע שדנה וקרית סנה הן ב' שמות לעיר אחת וצ"ע: 4 מקבורת תרח. בכי"ל כתוב מקבורת שרה לקבורת תרח, וביגי שיטי נסמן ע"י אותיות ב א להחליף השמות וכן הגהתי ועח"נ, ובס"ע שם א"א קבר את תרח אביו לפני מיתתה של שרה שתי שנים, והחשבון שתרח היה בן ע' שנה כשהוליד את אברהם וכל ימי תרח היו ר"ה שנה (עי' בראשית י"א כ"ו ל"ג) וכשמת תרח היה אברהם בן קל"ה שנה ושרה בת קכ"ה שנה שהיה אברהם גדול ממנה י' שנים (עי' שם י"ז י"ז) ושרה מתה בת קכ"ז שנה נמצא מקבורת תרח לקבורת שרה היו שתי שנים, ואי אפשר לפרש אמר ליה ר' יוסי שכוונו לס"ע ועי' גם באגה"א ח"ב צד 300 וצד 333, והדרש מאיכן בא מהר המוריה נמצא בפסיקתא שם בפתיחת ר' לוי אמרתי להוללים וכו' במאמר מה ראה ראה ענן קשור על גבי ההר אמר לבנו וכו' (ועי' במ"י לעיל צד 596) מה עשה נטל את יצחק בנו ועלה לראש ההר ובנה את המזבח וכו' ונטל את הסכין בידו לשוחטו אילולי שא"ל הקב"ה אל תשלח ידך אל הנער כבר היה שחוט וכשבא יצחק אצל אמו אמרה לו מה עשה לך אביך אמר לה נטלני אבי וכו' (ועיי"ש בהערות רש"ב אות ס') אילולי דאמר קודשא בריך הוא אל תשלח ידך אל הנער כבר הייתי שחוט אמרה ליה ווי לך ברא דעלובתא לא הספיקה לומר הדבר עד שיצתה נשמתה הה"ד ויבא אברהם לספוד לשרה ולבכותה מהיכן בא מהר המוריה וכו', ובאותו המאמר בוי"ר שם מסיים לא הספיקה וכו' הה"ד ויבא וכו' ומהיכן בא ר' י ה ו ד ה בר' ס י מ ו ן אמר מהר המוריה בא והיה אברהם מהרהר בלבו ואומר שמא ח"ו נמצא בו פסול ולא נתקבל קרבנו וכו' ועיי"ש, ונר' שצ"ל שם ומהיכן בא מהר המוריה ריב"ס אמר אברהם היה מהרהר וכו' כמו שהגי' במדרש קהלת ועיי"ש, וגם בתנחומא מ"ב ותנחומא אחרי מות הגי' מהיכן בא מהר המוריה בא ועיי"ש, ובתנחומא וירא שם באותה שעה הלך ה ש ט ן אצל שרה ו נ ד מ ה ל ה כ ד מ ו ת י צ ח ק כיון שראה אותו אמרה לו בני מה עשה לך אביך אמר לה נטלני אבי וכו' לא הספיק לגמור את הדבר עד שיצאה נשמתה הה"ד ויבא וכו' מהיכן בא מהר המוריה וכו' ועיי"ש סי' כ"ב ובמדרש אגדה הוצ' רש"ב צד 52 וצד 55, ובפדר"א שם וכשבא אברהם מהר המוריה חרה אפו של ס מ א ל שראה שלא עלתה בידו לבטל קרבנו של אברהם מה עשה הלך ואמר לשרה אי שרה לא שמעת מה שנעשה בעולם אמרה לו לאו אמר לה לקח אישך הזקן לנער יצחק והקריבו לעולה וכו' התחילה בוכה ומיללת וכו' ופרחה נשמתה ומתה בא אברהם אבינו ומצאה שמתה שנאמר ויבא אברהם וכו' מהיכן בא מהר מהר המוריה ועי' גם לעיל צד 598, ובפי' ב"ר כ"י מפרש אלא מהיכן בא מן העקידה וכו' ומתה שרה מאותו צער שלפיכך נסמכה פרשת העקידה לויהיו חיי שרה (וכן נוסף בדפוסי' וכי"ת ומתה שרה וכו' ועח"נ) תדע שכן שהרי שרה בת תשעים שנה ילדה את יצחק ומתה בת קכ"ז שנה נמצא יצחק כשמתה שרה היה בן ל"ז שנה וקים לן דבשעת עקידה היה יצחק בן ל"ז שנה, וכן בלק"ט מהיכן בא מהר המוריה למדנו שהיה יצחק כשנעקד בן שלשים ושבע שנה בת תשעים היתה שרה בלדת את יצחק וכו', ובשכל טוב ולמדנו שהיה יצחק בן ל"ז שנה כשנעקד וכו' וכשנפטרה ביום עקידתו היתה בת קכ"ז שנה, ובמדרש הגדול פ' ויהיו חיי וכו' ד"א למה ייחס הכתוב שנותיה כדי להודיע בן כמה שנים היה יצחק כשנעקד שהרי הכתי' אומר ואם שרה הבת תשעים תלד וכו' באותו הפרק נעקד יצחק שכן כתי' ויבא אברהם וכו' מהיכן בא מהר המוריה נמצא בן שבע ושלשים שנה כשנעקד ונתאבל עליה שלש שנים וכו' ונמצא נושא אשה בן ארבעים שנה ועי' במ"י לעיל צד 584 צד 588 צד 604 וצד 612 ולפי השיטה שהיה יצחק בן כ"ו שנה כשנעקד לא מתה שרה באותו הפרק ולא דרשינן ויבא אברהם וכו' מהר המוריה:

ג) ויקם אברהם מעל פני מתו מלמד שהיה רואה מלאך המות מתריס כנגדו: אמר ר׳ יוחנן מאן אנן תנינן מי שמתו מוטל לפניו פטור מקרית שמע, מן הכא ויקם וידבר:

ד) גר ותושב אנכי עמכם וגו׳ גר דייר, תושב מארי בית, אם רציתי דייר ואם לאו מארי בית, כך אמר לי הקב״ה לזרעך נתתי את הארץ הזאת (בראשית טו יח), תנו לי אחזת קבר וגו׳ [חד מת]:

ה ו) ויענו בני חת וגו׳ נשיא אלהים אתה בתוכנו נשיא אתה עלינו אלוה אתה עלינו, במבחר קברינו קבר את מתך וגו׳ [מתין סגיאין]:

1 ילקוט שם: 2 ברכות ג״ב פ״ט. סמחים פ״י: 3 ילקוט שם. 6 ילקוט שם, לעיל צד 410 ולד 410.

1 פני מתו] וגו׳ ו | מלמד] מעל פני מתו ~ ו | שראה ח | ** המות] לי ל | 2 מאן אנן] ג, מן הן דפאשי, כגון את, כגיין כ | דתנינן ו, הא דתנינן אב | לפניו — שמע] וגו׳ ו, לפניו פטור מק״ש ומן התפלה ו כ ו׳ פ, .. פטור מן התפלה ו כ ו׳ ר, .. פטור מקרית שמע (מק״ש אב, מן תקרית שמע ש) ומן התפלה (התפילה ג) ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה אגכשי, לפניו .. מקרית .. ומן תפלה (התפלה ת) ומן התפילין וכל (ומכל ת) מצות שבתורה דת | מהכא אשי, מהכת ג | 3 אנכי — וגו׳] אנכי עמכם האגבתי, אנכי פו, לי ד | דייר גב | מארי בית] פגב, מרי בית והא, מארי ביתא דת, מרי ביתא י, אי א | רציתי] פוב, רצית ד״ג, רציתי ד, רציתם התרי, בעינא א | דייר] גר דפואגכ, אני גר ח | ואי לא א | מארי בית] פגברי, מרי בית והאר׳, מארי ביתא דת, מרי ביתא י | 4 כך] פוהאגב, שכך דתרי | ׳את — הזאת דפהאגתרי] את הארץ כ, וגו׳ לו | אחזת] פוא׳, אחוזת דגבתי | וגו׳] ו, עמכם פ, עמכם ואקברה מתי ני, עמכם .. מתי מלפני דא׳בת | * חד מת לי׳] חד מית פוגב, חד מאית א, איני מבקש מכם אלא מת אחד שנאמר תנו לי אחוזת קבר דת, מית אחד דבר אחר איני .. קבר י, לי ל | 5 וגו׳] את אברהם וגו׳ די, את .. לאמר לו ת, לי פוגב | נשיא — בתוכנו] הא², שמעני אדוני י, שמענו .. וגו׳ ד, שמעינו אדני וגו׳ ו, שמענו אדני נשיא פ, שמענו אדוני נשיא אלהים כ, שמענו .. אלהים אתה ת, שמענו .. אתה בתוכנו א׳, שמענו .. בתוכינו ג | נשיא — עלינו] אמרו לו מלך אתה עלינו ת, מלך אתה (את ד) עלינו נשיא אתה (את ד) עלינו ל״דת, אמרו לו מלך אתה (את פ) עלינו נשיא אתה (את פ) עלינו פואגבי | אלהים חי | את דפא׳ | 6 עלינו] פוהאגב, ~ אמר להם אל יחסר העולם מלכו אל יחסר (יחסר העולם ת) אלוהו דתי | קברינו] א׳ב, ~ במבחר שבקברינו ל״דת, שבקברנו פ... שבקיברינו ו, במובחר שבקברינו חגי | קבור | מתך] וח, מתיך דפאגבתי | וגו׳ לי | * מתין סגיאין ל״א] מיתין סיגין ו, מתים סגיאין כ, מתים כגין פ, מתים סגי נ, מתי׳ (מתים ת׳) הרבה דתי, את אמרת מתי חד ואנו אומרים מתים סגי ח |

1 מתריס. מתקומם כנגדו ומתגרה בו, ובכגנון הירושלמי מתריס לקבל ועי׳ בעמת״ל ע׳ תרס, ודרשו מעל פני מתו מעל פני מלאך המות שהיה עומד לפניו, ובשכל טוב כפרש היה לו לומר מעל פני שרה ומה ת״ל מתו כלומר מותו שהיה רואה מלאך המות עומד ומתריס כנגדו, וכן הדרש בתנחומא מ״ב וזאת הברכה סי׳ ב׳ ובתנחומא שם סי׳ ג׳ לפני מותו וכו׳ לפני מלאך המות ועי׳ גם בדב״ר פי״א סי׳ ה׳, ובע״ז כ׳ ב׳ איתא אמרו עליו על מלאך המות שכולו מלא עינים בשעת פטירתו של חולה (של אדם) עומד מעל מראשותיו וחרבו שלופה בידו וכו׳ ועי׳ בד״ס ובלק״ט: 2 מאן וכו׳. מאן כמו מן הן לעיל צד 630, ולשון המשנה בירושלמי ובמתניתא דתלמודא דבני מערבא מי שמתו מוטל לפניו פטור מקרי׳ שמע ומן התפילין, ובמשנה שבמשניות הגי׳ פטור מק״ש ומן התפלה ומן התפילין (וכ״ה בלק״ט), ובמשנה שבגמרא ברכות י״ז ב׳ פטור מק״ש ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה וכן בברייתא שם ובמ״ק כ״ג ב׳ (וכ״ה בס׳ הגדול) ועי׳ בתוי״ט ובד״ס ובאהבת ציון ובאצוו״ר, ובכי״ל הובא רק ריש המשנה, ובכי״ו מקוטע יותר מי שמתו מוטל וג ו׳ ועח״נ, ואין להוכיח שלשון המשנה בב״ר כמו במשנה בבלי ברכות לפנינו: ויקם וידבר. ויקם אברהם מעל פני מתו וידבר אל בני חת וכו׳ ומשמע שלא היה עוסק בשום דבר אלא בקבורתה, וכן נוסף בכי״פ שלא נתעסק אלא במתו ולא בדברים אחרים, ובברכות שם ילפינן כיון שמוטל עליו לקוברו כמוטל לפניו דמי שנאמר ויקם אברהם מעל פני מתו ונאמר ואקברה מתי מלפני כל זמן שמוטל עליו לקוברו וכו׳, ובפי׳ ב״ר כי״מ וכי״א הובא ובהלכה מפרש ויקם אברהם מעל פני מתו וכו׳ מעל (על) פני מתו קם (היה) בכל שעה אלא כל זמן שמוטל וכו׳ ועי׳ בה״ג ד׳ ברלין צד 25 ולעיל צד 85 ועיי״ע בס ב ובד״ס: 3 גר דייר. שדר בביתו של אחר (וגר בדרז״ל בהוראת גר שנתגייר) ותושב מארי בית בעל הבית, וכן בירוש׳ מעשרות פ״ג ג׳ ד׳ בעל הבית ממחה על ידי דייר ואין דייר וכו׳, והגי׳ דיור כמו לעיל צד 32 והושיב בתובת דיורים וכו׳ וכן בירושלמי שם בבעל הבית ודיורו ועי׳ בעמת״ל ע׳ דייר וע׳ דיור, וגם בשכל טוב הועתק אם רציתי גר וכו׳, ובלק״ט אם רצית גר ואם לאו תושב מרי בית שכך אמר וכו׳, ובמה״ג אם רציתם דייר וכו׳, ובפי׳ ב״ר כ״י מפרש אם רציתם גר ואם לאו וכו׳ בעל כרחכם אהיה בעל הבית שכך אמר וכו׳, וכן בפירש״י עה״ת ומדרש אגדה הוצ׳ רש״ב אם תרצו וכו׳ ועח״נ: 4 חד מת. בכי״ל נוסף כן בין שיטי, ואולי זה הדרש שנ׳ מיותר אינו מעיקר הספר וכן לא הועתק בלק״ט ובמה״ג, וגם בכי״ח סיום המאמר כאן אמר לי וכו׳ את הארץ הזאת, ובסמוך נוסף בכי״ה את אמרת מתי חד וכו׳, וא״כ משמע מעם הדרש שדייקו שאמר תנו לי אחזת קבר עמכם ואקברה מתי וכו׳ מתי מת אחד, ובפי׳ ב״ר הנדפס מפרש ואקברת את מתי הד איני מבקש מכם אלא מת אחד, ובפי׳ ב״ר כ״י איני מפייס מכם אלא במת (ממת) אחד שנאמר תנו לי אחוזת קבר עמכם אחד ששנין ויושב נוסף בדפוסי׳ וכי״ת איני מבקש מכם אלא מת אחד שנאמר תנו לי וכו׳, ושני הפירושים בילקוט תנו לי וכו׳ ואקברה מתי הד מית ד״א איני מבקש מכם וכו׳ שנאמר תנו לי וכו׳ ועח״נ: 5 נשיא אתה וכו׳. לעיל צד 410 המאמר בדרש עמק שוה ר׳ ברכיה וכו׳ בשם רשב״ג ששם השוו כל אומות העולם וכו׳ ואומרים שמענו אדני נשיא אלהים וכו׳ מלך אתה וכו׳ אלוה אתה וכו׳ וגם כאן ונכונה גם הגי׳ שלפנינו כאן נשיא אתה עלינו אלוה אתה עלינו ובין שיטי נוסף בכי״ל מלך אתה עלינו, ואינו מדוייק לדרוש נשיא אלהים אתה בג׳ לשונות, ובדפוסי׳ וכי״ת וילקוט נוסף עוד מלעיל שם אמר להם אל יחסר וכו׳ ועיי״ע צד 419: 6 במבחר קברינו. בכי״ל נוסף בין שיטי במבחר שבקברינו ועח״ג, וגי׳ זו ליתא גם בכי״א א׳ ובכי״ב וכן ליתא בלק״ט, ואין צורך לפרש קברינו שבקברינו, ובשכל טוב מפרש במבחר קברינו קבר וכו׳ בקברי מלכים וגדולי מלכות, ובמה״ג במבחר קברינו קבור וכו׳ אי בעית בקברי עשירים ואי בעית בקברי עניים, ובשניהם ל״ג ג״כ במבחר שבקברינו: את מתך. וכ״ה בדיוק גם בכי״י וכי״ה,

ז) ויקם אברהם וישתחו לעם הארץ לבני חת מיכן שמודין על בשורה טובה:
ח) אם יש את נפשכם לקבר את מתי וגו' ופגעו לי פגעוניה לי סרסוניה לי, ואם ז
לאו צלו לי עלוי:
י) ועפרון ישב בתוך בני חת וגו' ר' יצחק אמר ישב כת' אותו היום מינוהו ארכי סטרטיגוס דלא יהא בר נש רב זבן מדבר נש זעיר:

1 ילקוט שם: לקמן פ"ס: 2 ילקוט שם: 4 ילקוט שם, ועי' לעיל לד 519: שמות רבה פל"א סי' י"ו:

1 *ויקם — חת ו[0]] וישתחו אברהם לפני עם הארץ לדפאגכתי, וישתחו אברהם חר[3] | מיכאן פ, מכאן אכת | 2 אם — לין] וידבר אתם לאמר אם יש את נפשכם לקבור את מתי מלפני שמעוני ופגעו לי בעפרון בן צוחר א[1], וידבר.. לי ג, וידבר.. נפשכם שמעוני.. צחר ת, וידבר.. נפשכם ופגעו לי כ, וידבר.. לאמר לומר אם.. נפשכם פגעו לי י, וידבר.. לאמר שמעוני ופגעו לי פ, ופגעו לי בעפרון בן צוחר א[2], פגעו לי ע, וידבר.. נפשכם ד, וידבר.. לאמר ו | פגעוני כ | כרכורגיה ר[1] | * ואם דפוא[1]גבתרי] ואי א[2], אם ל | 3 וצלו ו[1] | לי ל' כי[1] עלוי] ור[3], עילואי גר[1], עילויה דפאר[2], עלויה ת, עלי כי[1] | 4 יושב ואבתי | ר' יצחק בר (בר' אכ) אמי פואגכש, כתב ו | יום פ | מינוהו] חא[2]ער[2], מנוהו א[1]ר[1], מינו אותו דוגכת, מנו אותו פי | ארכי סטרטיגוס] ע, ארכיסטרטיגוס גע, ארכו סטרטיגוס ד, ארכי (ערכי פ) איכטרטיגוס ד[1]פו, ארכי איצטרטיגוס ח, ארכי אכטוטיגוס כ, ארכי איסטריגוס א[1], ארכי טרמיגוס ר[1], ארכיטרטיגו' ש, ארכיטיגוס ו[1], ארכונטוס עליהם א[2] | 5 *יהא ל[0]פחאגכעשי] יהוי ו, יהי דת, הוה ל | ברנש ד[1]וא[2]ר[2], בר אינש חג, בר אנש ר[1], איניש א[1] | רברבן פא, רברבון כ | זבן] ו, זבין דתע, מזבין א[1]ש, מדבר ל[0]פחגבי[1], מטליל א[2] | מדבר נש] ע, מבר נש ע, מן בר נש דת, מן ברנש ד[1]וא[1], עם בר נש ל[0]כש, עם ברנש א[2], עם בר אינש ח, עם איניש פ, עם אנש ג[1] | זעור ו, זער י |

והדרש מתין סגיאין נוסף בכי"ל ביני שיטי, וכן בלק"ט במבחר קברינו קבור את מתך מיתין סגיאין, ובשאר הספרים כתוב מתיך, וגר' דדריש אם למקרא כאילו כתוב מתיך ביו"ד ועי' ביפ"ת ובמנחת שי, וכן גר' טעם הפירוש בפי' ב"ר כי"ט קבור את מתיך אפילו מתים הרבה מתיך משמע הרבה (ומשם נובע' הגי' בדפוסי' וכי"ת וילקוט מתים הרבה), ובפי' ב"ר בדפ"ר קבור את מתיך אפי' מתים סגי שמתיך לשון רבים משמע, ובשכל טוב מקבר מתיך אפי' מתים הרבה, ותימה שכתב במ"כ מתים הרבה דייק מדכתיב מתיך ולא מתך: 1 ויקם אברהם וכו'. כן הוגה בכי"ו, וכנ' היה כתוב שם וישתחו אברהם לפני עם הארץ לבני חת ונגרד מלת וישתחו ומלת לפני והוגה ויקם אברהם וישתחו לעם הארץ לבני וכו', ובכי"ל ועוד בששה כ"י שציינתי ובדפוסי' וילקוט כתוב וישתחו אברהם לפני עם הארץ, וכן בכי"ח וישתחו אברהם, והוא פסוק י"ב והגהתי כמו שהוגה בכי"ו, וכן הועתק בלק"ט ובמה"ג ויקם אברהם וישתחו, ובשכל טוב ובמדרש אגדה הוצ' רש"ב וישתחו לעם הארץ, וגם בפי' ב"ר כ"י הובא הדרש מכאן וכו' במקומו כאן (ובפי' ב"ר הנדפס הוכפל הדרש גם לפסוק וישתחו אברהם לפני וכו' ומפרש שם באריכות דברים הרבה), וגם בחי' הרש"ש הגיה וישתחו לעם הארץ, וביפ"ת פירש מכאן שמודים וכו' שמודים לה' כדתנן בפרק הרואה על בשורות טובות הוא אומר ברוך הטוב והמטיב וכו' (וכן הדרש לקמן פ"ס סי' ו' ויקד האיש וישתחו לי"י מיכן שמודים על בשורה טובה) וכתב שלכן הובא כאן הפסוק וישתחו אברהם לפני עם הארץ לפרש גם הפ' וישתחו לעם הארץ לבני חת לעיני עם הארץ וצע"ג ועי' גם בראב"ע וברד"ק להפסוק שלפנינו: 2 פגעוניה לי וכו'. דרשו ופגעו לי בעפרון וכו' דמשתמע לתרי אפי בשתי הוראות פגעוניה לי פגעוהו לי כלו' סרסוניה לי סרסרו בינו לביני שימכור לי את מערת המכפלה ופגעו לשון פגישה שיקרבו זה לזה במכירת המערת ואם לאו צלו לי עלוי ואם לא ירצה התחננו לי עליו וכדלעיל ואם לאו מארי בית ופגעו לשון תפלה ותחנה וכל"מ ואתה אל תתפלל בעד העם הזה וכו' ואל תפגע בי (ירמיה ז' ט"ז) ועי' לקמן פס"ת סי' ט' ויפגע במקום צלי וכו', וסרסוניה כמו וסרסרוניה בהבליעת הרי"ש (ובד' ווילנא נדפס בשיבוש סרסרוני, ובאיזה דפוסים סרסוני, וכן נשתבש פגעוני, ובדפ"ר וד"ו כמו לפנינו פגעוניה לי סרסוניה לי), ובערוך הועתק פגעו לי פגעוניה מב"ר כאן בע' פגן ועיי"ש, ובשכל טוב מפרש ופגעו לי מלשון בקשה וכו' כלומר סרסרו עצמכם בעבורי עד שתפגעו בעפרון בן צוחר אם מתפייס מוטב ואם לא צלו עלי, וגם בלק"ט הגי' צלו עלי ועת"נ: 4 ר' יצחק. בערוך ע' ישב הגי' רב יצחק, ובלק"ט ושכל טוב ר' יצחק בר אמי, ובמה"ג תאני ר' יצחק בר אמי ועת"נ: ישב כת'. חסר וי"ו, ובכי"ל נקוד[1]) ועי' לעיל צד 519 ובמ"י שם. ודורש כאן אותו היום מינוהו ארכי סטרטיגוס[2]) ראש שרי החיל דלא יהא וכו' זבן מדבר נש וכו' שלא יהי אדם גדול קונה משל אדם קטן (ובכי"ל כתוב הוה והגהתי, ומלת זבן הושלמה ביני שיטי) וכן בערוך ע' ארך ד' א"ר יצחק וכו' אותו היום מינוהו ארכיסטרטיגוס (כ"ה שם בתיבה אחת) דלא יהא וכו' זבין מדבר נש זעיר (ופי' שם שר השרים), ובערוך ע' ישב אותו וכו' מינוהו ארכי סטרטיגוס דלא יהא וכו' זבין מבר נש וכו', ובמה"ג מנוהו ארכסטרטיגוס[3]) דלא יהי בר נש זבין מבר נש וכו', וגם בפי' ב"ר כ"י מפרש מפני כבודו של אברהם נתעלה עפרון משום דלא יקנה בר וכו' וכן בשכל טוב שלא יקנה אדם גדול וכו', ובגליון כי"ל נסמן ס"א דלא יהא בר נש רב מדבר עם בר נש זעיר, וזו הגי' מדבר עם איתא עוד בארבעה כ"י ובילקוט דפ"ר, ובכי"א ב' ממליל עם וכו', ובפירש"י עה"ת מפרש לפי הענין אותו היום מנוהו שוטר עליהם מפני חשיבותו של אברהם שהיה צריך לו עלה לגדולה, ובלק"ט הגי' אותו היום מינו אותו ארכי איסטרטיגוס ועת"נ, ובסגנון אחר המאמר בשמו"ר שם בשעה שמתה שרה והיה אברהם מבקש מקום לקברה אמר להם שמעוני ופגעו לי בעפרון בן צוחר מיד הלכו ומינוהו אותו היום אסטרטיגוס עליהם אמרו לו מכור את המערה לאברהם אמר להם איני מוכרה לו אמרו לו אם אין אתה עושה אנו מעבירין אותך מן אסטרטיגוס שלך מיד עמד אברהם ושקל לו:

[1]) יֵשֵׁב. [2]) ἀρχιστρατηγός. [3]) אַרְכְּסְטַרְטִיגוֹס.

ויען עפרון החתי וגו׳ לכל באי שער עירו אמר ר׳ פינחס מלמד שנעלו כל דלתותיהן והלכו לגמול חסד לשרה:

טו טז׳ אדני שמעני ארץ ארבע מאות שקל כסף אמר ר׳ חנינה כל שקלים האמורים בתורה סלעים בנביאים ליטרין בכתובים קינטירין. ר׳ אבא בר יודן בשם ר׳ יודה ברי סימון חוץ

1 ילקוט שם: 3 ילקוט שם, ילק׳ משלי כ׳ תתקסי״ב, מכילתא יתרו מסכתא דעמלק פ״א, מכילתא דרשב״י שמות י״ח ל׳, ירוש׳ קידושין פ״א נ״ט ד׳ ס׳ נ׳, בכורות כ׳ א׳, בבא מציעא פ״ז א׳, שמות רבה שם, מדרש רות פ״ו, פסיקתא פ׳ עשר תעשר (צ״ה א׳), פסיקתא רבתי פ״א (כ׳ א׳), תנחומא מ״ב בהר סי׳ א׳ ראה סי׳ י׳, תנחומא וירא סי׳ ד׳ בהר סי׳ א׳ ראה סי׳ י׳:

1 °ויען — עירו] ויען עפרון החתי וגו׳ לו, ויען.. החתי (החיתי ג) את אברהם באזני בני חת דא׳גכי, ויען.. חת לכל באי פ, לכל באי שער עירו חא׳ | שנעלו] ~ לו פ | כל] פוא׳ג, ל׳ דחא׳כתי | 2 חסד לשרה] פוהאגכי, חסדים לאברהם דת | 3 °אדני — כסף] אדוני.. כסף הי, לא אדני שמעני וגו׳ ל. לא אדני שמעני ארץ.. כסף פכ, לא אדוני שמעני ארץ.. כסף מה היא א׳, לא אדוני שמעני ארץ ארבע מא׳ וגו׳ ג, לא אדני שמעי השדה וגו׳ אדני שמעני ארץ וגו ן, לא אדוני שמעני השדה נתתי לך והמערה וגו׳ אדוני שמעני ארץ.. כסף ד, לא אדוני.. השדה.. והמערה אשר בו לך נתתיה אדני שמעני ארץ.. כסף ביני ובינך מה היא ת ארץ.. כסף א׳ | שנאמרו פוא׳גכי (מסלי), שנאמר י׳ | 4 בנביאים] אגכי, ובנביאים דת, ושבנביאים פ | °ליטרין] לטרין ד | ובכתובים ת, ושבכתובים פ | קינטרין הא׳ג, קנטירין ת, קנטרין פא׳כי, קונטרין ד | ר׳ אבא בר יודן] פא׳גכ, ר׳ אבא ור׳ יודן י(שם), ר׳ יודן דת | בשם — סימון] י (שם), בשם ר׳ יהודה בר׳ (ר״י בר פ, ר׳ יוסי בר כ, ר׳ א׳) סימון פא׳גכ, ל׳ דת |

1 כל דלתותיהן. וכ״ה בלק״ט, ובשכל טוב ובמה״ג דלתותיהן, ובשלשתן הגי׳ ג״כ לגמול חסד לשרה, וכן בפירש״י עה״ת לכל באי שער עירו שכולן בטלו ממלאכתן והלכו לגמול חסד לשרה: 3 אדני שמעני וגו׳. כן הגהתי, וכ״ה בכי״ת וילקוט אדוני שמעני ארץ ארבע וכו׳ שנדרש כאן, והפסוקים לא אדני שמעני השדה וכו׳ עד ויען עפרון וכו׳ לאמר לו לא נדרשו לפנינו, ואולי כתוב בכי״ל רק ראש הפסוק שפסק בו לא אדני שמעני וגו׳, ובכי״ו ראשי שני הפסוקים לא אדני שמעי השדה וגו׳ אדני שמעני ארץ וגו׳ וכן שני הפסוקים בדפוסי׳ וכי״ת, ובכי״פ וכי״א א׳ וכי״ג וכי״כ נשתבש לא אדני (אדוני) וכו׳ ארץ ארבע וכו׳ ועח״נ: א״ר חנינא וכו׳. בירושלמי שם ג״ט ד׳ ר׳ יסא וכו׳ בשם ר׳ יוחנן אין קרקע נקנה בפחות משוה פרוט׳ וכו׳ ופליג על ההיא דא״ר חנינה כל שקלים שכתוב בתורה סלעים ובנביאים ליטרא ובכתובים קינטירין א״ר יודן בר פזי חוץ משקלי עפרון דהוין קינטירין מה טעמא בכסף מלא יה: נה לי וכו׳ (ושם כ׳ ג׳ ובנביאים ליטרין ובכתובים קנטירין חוץ וכו׳), ומשם הועתק במדרש רות פ״ז ועיי״ש, וכהגי׳ שלפנינו איתא בפסי״ר פ״א א״ר חנינא כל השקלים שכתוב בתורה וכו׳ ושל נביאים ליטרין בכתובים קינטירין רבי אבא בר יודן בשם רבי יהודה בר סימון חוץ מן השקלים ששקל אברהם לעפרון בקבורה וכו׳ שאינן אלא קנטרין וכו׳ ועיי״ש (ור״י בר פזי בירושלמי הוא ר״י בר׳ סימון כאן ועי׳ במ״י לעיל צד 166 צד 286 וצד 326), ובבכורות שם א״ר חנינא כל כסף האמור בתורה סתם סלע דנביאים ליטרין דכתובין קינטרין חוץ מן כספו של עפרון שאע״פ שכתוב בתורה סתם קינטרין דכתיב ארבע מאות שקל כסף עובר לסוחר ואיכא דוכתא דקא קרי לקונטרא תיקלא (ובערוך ע׳ קנטר הגי׳ כל כסף וכו׳ כלעין דכתובים וכו׳ חוץ מכסף עפרון וכו׳, ובילקוט כאן הועתק בסגנון שלפנינו, והמאמר מכורס שם והשמט שם האומר חוץ משקליו וכו׳ ונוסף שנ׳ ארבע מאות שקל כסף ונרמז גם על המאמר בבכורות שם, ועי״ע בבדרש הגדול וצ״ע שם), ובמכילתא שם הדרש שמתחלה היו קוראין אותו עפרון וכששקל הכסף מיד אברהם פחתו אות אחת משמו שנאמר וישמע אברהם לעפרון וישקול אברהם לעפרן את הכסף עפרן כתיב ועי׳ במכילתא דרשב״י, וכל הדרש שלפנינו נכלל בפסיקתא בפ׳ עשר תעשר בפתיחא נבהל להון איש רע עין, והגי׳ שם ר׳ חנינא פתר קרא בעפרון דא״ר חנינא כל שקלים האמורים וכו׳ סלעים ובנביאים ליטרין ובכתובין קינטרין א״ר יודה בן פזי חוץ משקלי עפרון דהוו קנטרים הה״ד בכסף מלא וגו׳ וע״י שהכניס עין רעה בממונו של אברהם אבינו חסרו הכתוב וי״ו הה״ד אדני שמעני ארץ ארבע מאות שקל כסף ביני ובינך מה היא אין את בעי למיתן ארבע מאות קינטרין דכסף מן פחותיה דביתך את יכול יהב לי וע״י שהכניס עין רעה בממונו של אברהם אבינו חסרו הכתוב וי״ו (ועי׳ הגי׳ שלפנינו בכי״פ ובכי״א א׳ וב׳ וכי״כ וילקוט) הה״ד וישמע אברהם אל עפרון וישקול אברהם לעפרן עפרן תנייגא חסר, ובמה״ג הגי׳ מן סחותיה דביתך (ועי׳ בערוך ע׳ סעותיה ובמו״ע שם ובעמת״ל ע׳ כחותא) ומסיים שם והיינו דאמר ר׳ יהודה בר פזי עפרון קדמאה מלא עפרן בתראה [חסר] ו׳, וכל הפסקא עשר תעשר איתא גם במדרשי תנחומא ראה, ובתנחומא מ״ב שם הגי׳ דא״ר חנינא כל שקלים האמורים וכו׳ ושבנביאים וכו׳ ושבכתובים קינטרין בר משקלי עפרון דאינון קנטרין הה״ד בכסף מלא וכו׳ א״ל אי בעית למיתן לי ארבע מאוון קינטרין דכסף מן סחורתא של ביתך את יכיל וכו׳, ובתנחומא שם דא״ר חנינא כל שקלים שבתורה וכו׳ ושבכתובים קנטרין בר משקלי עפרון וכו׳ אי בעית למיתן לי ארבע מאתן קנטרין דכסף מן סחורה דביתך את יכול וכו׳ (וגם בילקוט כאן הגי׳ מן סחורתא דביתך, ובכי״ז קיטע א״ר חנינה כל שקלים שנאמרו בתורה סלעים וגו׳ גרש בעשר היברו הכ׳ ו״ו, וכוון לפסיקתא פ׳ עשר תעשר ועי׳ במ״י לעיל צד 580, ובשמו״ר שם בדפ״ר וד״ו א״ר חמא (וצ״ל חנינ׳) כל שקל האמור בתורה סלעים ובנביאים וכו׳ ובכתובים קנטירין א״ר יהודה בן פזי חוץ משקלי עפרון שהיו קנטרין מה היא אמר עפרון לאברהם אם אתה נותן לי ארבע מאות שקל כסף מן סחורת ביתך אני נותנה (ובד׳ קראקא א׳ הוגה אתה נותנם לי) ועל ידי שהכניס עין רעה בממונו של אברהם חסרו הכתוב וא״ו הוי לא ידע כי חסר יבואנו האיש שעינו רעה חסרו הכתוב וא״ו, ומסיים שם ולא עוד אלא שלא נקראת המערה לשמו אלא לשמן של בני חת שנ׳ אשר קנה אברהם מאת בני חת מעפרן אינו אומר אלא בני חת, ובסגנון אחר הדרש בתנחומא מ״ב ותנחומא בהר, ושם הגי׳ אמר בן מאמא (מארא) אעפ״י שאמר ר׳ חנינא כל שקלים שבתורה סלעים הם חוץ מאלו שהם קנטרין וכו׳ אמר ר׳ יהודה הלוי בר שלום כל עפרון שכתוב כאן עד שלא נטל הכסף מאברהם מלא עפרון וזה חסר וישקל אברהם לעפרן חסר ו׳ כתיב, ובתנחומא וירא שם המאמר ומנין שהרשעים אומרים הרבה ואפילו מעט אינן עושין שכן מצינו בעפרון שאמר לאברהם השדה נתתי לך וגו׳ ולסוף אמר ארבע מאות וכו׳ כה היא מה דלא הוי שויא דא״ר הגניה כל שקלים האמורין בתורה סלעים וכו׳ ושבכתובים קנטרין בר משקלי עפרון דאיתון קנטרין דכתיב בכסף מלא וכו׳, ובב״מ שם רשעים אומרים הרבה וכו׳ מנלן מעפרן מעיקרא כתיב ארץ ארבע מאות שקל ולבסוף כתיב וישמע אברהם וכו׳ ארבע מאות שקל כסף עובר לסוחר דלא שקיל מיניה אלא קנטרי דאיכא דוכתי דקרי ליה לתיקלא קנטירא ועי׳ בד״ס וכו׳, וכן גר׳ טעם הדרש שלפנינו דכת׳ נבהל להון

משקלי עפרון שהיו קינטירין דכתי׳ נבהל להון איש רע עין וגו׳ (משלי כח כב) **נבהל להון איש רע עין** זה עפרון שהכנים עין רע בממונו שלאברהם, **ולא ידע כי חסר יבואינו** שחיסרתו התורה ו׳ ההי״ד **וישמע אברהם אל עפרון וישקל אברהם לעפרן** עפרן תניינא חסר ו׳:

עובר לסוחר ר׳ אבא בר אבינא אמר פרגמטיא נפקת:

1 ילק׳ מכירי משלי כ״ח כ״ב, סנמופלא מ״ב משפטים סי׳ ה׳: 4 ילקוט כ׳ ק״ב:

1 משקליו של י, ממשקלו של ג | שהיו כולן כ, שהן חי, שהם א[2], שהוא ג | קנטרין **דפחא'גכי**, קנטורין **ת** | דכת׳ נבהל] הה״ד (היינו דכתי׳ **ח**) נבהל **דחגת**, א׳ לו עפרון לאברהם ארבע מאות קנטרין מה אינון לך אילו את בעי מן פתחא דביתא את יהיב להון ועל שתכנים עין רעה בממונו של אברהם חסרו הכתו׳ ויו מן [עפרון] עפרן דכתי׳ הה״ד נבהל **פ**, ביני ובינך מה היא מהו דין כתי׳ הכא מה היא (ארבע מאות שקל כסף ביני ובינך מה היא דין כתי׳ הכא מה היא **א**[1], ה״ה ארבע . . מה היא מה הוא דין דכת׳ מה הוא **כ**) אמ׳ ליה אילו בעית (אלו בעי׳ **א**[2], אין את בעי **כ**) למיתן לי (למיתן **א**[2]) ארבע מאות (ארבע מאה **כ**, ת׳ **א**[2]) קינטרין (קנטרין **כ**) דכסף מהפתחא (אפי׳ מן פתחא **כ**) דביתך את יכיל יהב לי ועל ידי שהכניס עין רעה (צרה **כ**) בממונו של אברהם חסרו (חיסרו **כ**) הכתוב וישקל (דכתי׳ וישקל **א**[2], דכתי׳ וישמע אברהם לעפרון וישקול **א**[1]) אברהם לעפרון (לעפרון עפרן כת׳ **א**[1], לעפרן עפרן כת׳ **כ**) תניינא (תנינא **א**[2]) חסר וא״ו (חסר ו׳ **כ**) הה״ד (ה״ה **כ**) נבהל **אכ** | וגו׳] ולא ידע כי חסר יבואנו **דא'גכת** (וגו׳ — אברהם ל׳ **פ**) | 2 זה ל׳ **א** | רע] ג, הרע **חא**[1]**י**, רעה **דא**[2]**כתמ** | של אברהם] **חגכ**, של אברהם אבינו **אמ**, של צדיק **דת**, של אברהם ארץ ארבע מאות שקל כסף י (שם), של אברהם אמר אי את בעי למתן ארבע מאה קנטרין דכסף מן סחורתא דביתך את יכיל יהב לי י | יבואנו | שחיסרתו התורה] **חג**, שחסרתו התורה **א**[2]**כ**, שחסירו הכתוב י, . . התורה י (שם), שמחסרו התורה **מ**, שחסרתו התוספת **דת** | 3 ו׳] ג, וי״ו **חי**, וא״ו **דא**[1]**תי** (שם) ו״ו **א**[2], ל׳ **כמ** | הה״ד] דכת׳ **פ**, שנאמר י (הה״ד — חסר ו׳ ל׳ **א**) | * וישמע — אל עפרון **דגת**] וישמע. . לעפרון **כע**, וישמע. . לעפרון **ל**, ל׳ **פחימ** | * וישקל — לעפרן **פחעי**[1]] וישקל. . לעפר׳ ג, ויש׳ אב׳ לעפרן **ל**[0], וישקול. . לעפרון **דת**, וישקל. . לעפרון **כמ**, וישקול. . לעפרון י (שם), וגו׳ **ל** | *עפרן. . חסר ו׳ ג] עפרן תנינא חסר ו׳ **ל**[0], . . תניינא חסר וי״ו **עי**[1], עפרון תיניינא חסר וי״ו **ח**, עפרן כתי׳ חסר וא״ו **דת**, . . כת׳ תניינא (תנינה **מ**) חסר ו״ו **כמ**, תנינא חסר וא״ו י (שם), ל׳ **לפ** | 4 עובר] **חא**[2], ארבע מאות שקל כסף ~ **דפוא'גכת** | אבינא] **פא'גכ**, אביני **ש**, בינה **ן**, ביזנא **דא**[2], בסנא **ת** | פרגמטיה **ן**, פרקמטיא **חאר**[1] | נפקת] **פחש**, כי נפקת **א**, נפיקת **ג**, נפיקא **כ**, מפוקית **ן**, נפיק **דתר**[1], כי נפיק **ר**[2] |

וכו׳ שלא לקח אלא קינטרין, וגם לפי הגי׳ הה״ד נבהל להון וכו׳ אין לפרש שהוא דיבור בפ״ע כמו שמפרש ביפ״ת ועיי״ש, ובתנחומא שם ובמדרשי תנחומא ראה הובא בר משקלי עפרון וכו׳ במאמר ר״ח וכן בבכורות אר״ח כל כסף וכו׳ חוץ מן כספו של עפרון וכו׳, ובלק״ט הועתק כנ׳ מב״ר כאן אר״ח כל שקלים שנאמר בתורה וכו׳ ובכתובים קונטורין חוץ משקלי עפרון שהן קונטורין הוא שאמר שלמה נבהל להון וכו׳, ואולי הושמט שם כמו בילקוט כאן שם האומר חוץ משקלי וכו׳ ועי׳ גם בשכל טוב, ובכי״ל מסיים המאמר הה״ד וישמע אברהם לעפרן וגו׳ ובכי״פ דכת׳ וישקל אברהם לעפרון, וביני שיטי הוגה בכי״ל וויש׳ אב׳ לעפרן עפרן תנינא חסר ו׳ והגהתי והשלמתי וישמע וכו׳ אל עפרון וישקל אברהם לעפרן עפרן תניינא וכו׳ ועת״ג, ובערוך ע׳ עפרן הועתק בב״ר וכו׳ וישמע אברהם לעפרון (כן נשתבש גם שם) וישקל אברהם לעפרן בפס׳ דעשר תעשר עפרן תניינא חסר וי״ו וכו׳, ולפנינו בפסיקתא ובתנחומא מ״כ ראה עפרון תניינא חסר, ובתנחומא ראה עפרן תנינא חסר כתיב ועי׳ במנחת שי וישקל וכו׳ כל עפרון שבענין מלא וא״ו חוץ מזה והוא תניינן בפסוק וכו׳, וע״פ המסורה עוד עפרן חסר ו׳ בראשית כ״ה ט׳ מ״ט ל׳ נ׳ י״ג ונמסר באלו המקומות עפרן ד׳ חסר ועי״ע במסורת סייג לתורה לרמ״ה ע׳ עפרון, ובמדרש חסרות ויתרות הוצ׳ רש״א ווערטהיימער סי׳ ע״ג כל עפרון שבתורה מלא במ״ד חסי׳ וישקל אברהם וכו׳ ו י ק ם ש ד ה ע פ ר ן (כ״ג ט״ז) ויקברו אותו וכו׳ אל שדה עפרון (כ״ה ט׳) אברהם את השדה וגו׳ מאת עפרון (נ׳ י״ג) ושם נדרש ולמה אילו ד׳ חסירי׳ בתחלה היה מלא וכיון שהכניס עין הרע בממונו וכו׳ נחסר ו׳ ד״א א ״ ר י ו ס י ב ר ח נ י נ א כל שקלים שכתובי׳ בתורה סתם סלעים ובנבי׳ ליטרי׳ ובכתו׳ קינטירין חוץ מכספו של עפרון שאע״פ שכתו׳ בתורה סתם הוא קינטירין שנ׳ בו ארבע מאות שקל כסף כ ת׳ מ א ת ח ס ר ו׳ שכך אמר עפרון איני נוטל ממך אלא שקלי חס׳ ולבסוף לקח מליאים וישקל אברהם לעפרן וגו׳ ארבע מ א ו ת ולמ׳ מלא שלא נטל ממנו אלא קינטירין שנ׳ עובר לסוחר וכשהכניס עין צרה בממונו של אברי׳ ניטל ממנו ו׳ וכן הוא אומ׳ נבהל להון וכו׳ כי חסר יבואנו זהו עפרון, ובמדרשי חסר ויתר בפליטת סופרים צד 37 איתא כ ל ע פ ר ו ן ח ס ר לפי שאמר לו לאברהם שקלין חסירין אני נוטל ממך וכשבא לגבות לא גבה אלא קנטירין דאמר ר׳ יוסי בר חנינא כל שקלים שנאמרו בתורה סתם אינו אלא סלעים חוץ משקלים של עפרון שהם קנתירין ולפיכך ארבע מאות האחרון מלא, ובמח״ו צד 657 הובא משתי הנוסחאות ד׳ עפרון חסר וי״ו וישקל וכו׳ ויקם שדה וכו׳ ועוד כל עפרן חסר ועיי״ש, ואינו מדוייק מ״ש בשכל טוב וכן וישקול אברהם כל עפרון חסר ו׳ ועי׳ בראשית מ״ט כ״ט (ובתנ״ך הוצ׳ גינצבורג), וליטרין הן מנין וכל מנה כ״ה סלעים וקינטרין [1]) ככרים, וגם בתרגום ירוש׳ מתורגם ככר קנטינר קנטר ועי׳ בעמת״ר ח״ב צד 371, ומשמע כהוראתו שהוא משקל של מאה כלו׳ מנה וכן פירש״י בב״מ שם קנטרי משקל גדול שקורין צנטינ״ר מאה מנה, ולפי החשבון בבכורות ה׳ א׳ ועוד שאלו וכו׳ הככר ששים מנה ומנה של קדש כפול היה ועי׳ בירוש׳ סנהדרין סוף פ״א שאל וכו׳ אין תעביד קינטרא מאה ליטרי וכו׳ ואין תעבדיניה שיתין ליטרין וכו׳ ככרו של הקב״ה כפול היה, ותימה שבמאמר ר״ת בכורות ג׳ א׳ פירש״י ליטרין מנין דהוא כ״ה סלעים קינטרין מאה ס ל ע י ם בכל שקל, וכן בכפתיר ופרח פט״ז פירוש קינטרא מאה סלעים בכל שקל עבר לסוחר וכו׳ ולפי זה קנאה בארבעים אלף שקל וכו׳ ועי׳ צונץ צור געשיכטע וכו׳ צד 537 צוקקערמאנן איבער תלמודישע מינצען וכו׳ צד 7 קרויס ארכעאלאגיע ח״ב צד 403, ואגדה אחרת אצל הירונימוס שחסר ו׳ בשמו של עפרון ללמד שלא היה שלם במדותיו שמכר זכרוני מתים: 4 בר אבינא. בכי״ו ר׳ אבא בר בינה והוא שם אחד ועי׳ במבה״י ס״ו ב׳ ובאגה״א ח״ג צד 526 ועי״ע בח״נ לעיל צד 554, ובפי׳ ב״ר

[1]) κεντηνάριον.

(יז) ויקם שדה עפרון אשר במכפלה דהוות נפולה וקמת דהות לבר נש זעיר והות לבר נש רב, אשר במכפלה מלמד שנכפלה בעיני כל אחד ואחד שכל מי שהוא קבור שם בטוח ששכרו כפול ומכופל: אמר ר' אבהו שכפף הקב"ה קומתו שלאדם הראשון וקברו בתוכה:

השדה והמערה וגו' אמר ר' מניין תנינן המוכר שדהו צריך שיכתוב סימניה, מן הכא השדה והמערה וגו':

1 ילקוט כאן: 3 עי' לעיל צד 102 הע' 17 וצד 622: 4 ילקוט כאן: עי' ב"ב ס"ד ע"ב ותוס' ובי"ב פ"ד ה"ו:

1 * ויקם — במכפלה אגב] ויקם .. עפרון .. במכפלת י, ויקם שדה עפרון פת, ויקם .. עפרי ן, ויקם .. עפרן ד, ויקם ר, אשר, במכפלה ל | דהוות] ן, דהות דאבתר, דהוה פ, מלמד דהות י | *נפולה לש] נפולה ל, כפולא ב, נפילה פור"י, נפילא דא'תר', נפילת א' | דהוות ן, דהוה פ, ד"א דהות א', ד"א דהוה א' | לבר נש] ת, לברנש ר', דבר נש ש, דברנש וא', דבר אינש דחי, דבר איניש א', דבר אנש פב | זעיר ן | * והות] והוה ל, זקפת והות ר', ואיתעבידת דפא'ש, ואתעבידת א'כת, ואתעבידית י, ואתעבדת ן | לברנש ר', לבר אינש פ, לבר אנש כר', דבר נש תש, דברנש וא', דבר אינש חא', דבר אנש י | 2 אשר] פוהאבי, שדה עפרון ~ ת, שדה עפרון ~ ד | ד"א שכל ת | שקבור חי, שקובר ג | שם] פוהאגבי, בתוכה דת | בטוח הוא ב, ידוע ג | 3 אבהוא ן | שכפף] מלמד ~ ח | בתוכה] לשם א | 4 וגו'], אשר בו תי, אשר בו וגו' ד, אשר בו וכל העץ א', אשר .. העץ וגו' ן, וגו' אשר בכל גבולו פ, אשר .. העץ אשר בשדה אשר בכל גבולו סביב א'כ | ר'] ר' יוחנן ות | 4 מנן פגב, מן הן ש, תמן י | דתנינן ן, הא דתנינן א | המוכר] הלוקח א' | שדהו] פחי, את שדהו דוא'גכת, את השדה א' | שיכתוב] פא'גבשי, לכתוב דוהא'ת | סימניה] פג, את סימניה וב, סימנית ומצריה י, סימנית ומצרניה א, את שדהו ואת סימניה דת, שדהו .. סימניה ח | מן הכא] וחבי, מן הכה ג, כהכא דפאת | 5 וגו'] פח, אשר בו א, אשר בו וגו' ן, אשר בו וכל העץ אשר בשדה ג, אשר .. בשדה אשר בכל גבולו סביב דתר |

בדפ"ר מפרש ר' אבא בר אבינ' (כ"ה שם) אמר פרגמטיא[1]) נפקת בסחור' יוצאת ובאה, ובפי' ב"ר כי"ט וכי"א פרקמטיא נפיק (פרגמטיא כי נפיק) יוצא בסחורה והוא כסף צרוף, ובשכל טוב א"ר אבא בר אבינא פרגמטיא נפוק שהיה שיקלה בהכרע מתקבל לכל סוחר, ובערוך ע' פרגמטיא הובא פרגמטיא נפקת כן תר"י ועוד שם ס"א פרקמטיא, ולפנינו בתר"י א' וכי' ארבע מאה כלעין דכסף טב (סלעין דכסף) עברין בכל (לכל) פתור ומתקבלין בכל פרקמטיא, ובת"א ארבע וכו' סלעין דכסף מתקבל כחורא בכל מדינא: 1 דהוות נפולה. בכי"ל כתוב כפולה והוגה נפולה ודורש ויקם וכו' במכפלה שהיתה המכפלה נפולה כלו' נופלת ושוכבת וקמה וכדדריש דהות לבר נש זעיר לאדם קטן לעפרון והיתה אח"כ לאדם גדול לאברהם, והלשון נפולה ק"ק, ובשכל טוב מפרש שהיתה נפולה ביד הדיוט וקמה ביד אדם גדול, ובפירש"י עה"ת ויקם וכו' תקומה היתה לו וכו', ובלק"ט ויקם וכו' וכי שכיבה היתה לו אלא קמה בעילויה שהיתה לאדם קטן ונהייתה לאדם גדול לכך נאמר ויקם, ומוסיף ויקם לשון זכר כמו על שדה איש עצל עברתי והנה עלו; כלו וכו', ובדרז"ל שדה לרוב ל"ג ות"נ כאן דהות דהוה, ובפי' ב"ר הנדפס גורס ומפרש דהות נ פו ל ה וקמת עד עכשיו היתה נפולה ולא היתה חשובה בעיניהם משתבעה אברהם נתייקרה בעיניהם ד ב ר א ח ר ויקם דהות דבר וכו' ואיתעבידת דבר וכו', ובפי' ב"ר כי"א דהות נפילה וכו' כלומ' עד עכשיו היתה בטלה ולא היתה חשובה וכו' משתבעה וכו' נתייקרה בעיניהם ועלה עליה שם ד"א דהות תחלה ל ב ר נ ש זעיר זקפת ו ה ו ת לברנש רב לאברהם ובכי"ט דהות נפילא וכו' כלומר עד עכשיו לא היה נחשב לכלום בעיניהם משתבעה וכו', וכן הגי' ברוב הספרים נפילה נפילא: 2 בעיני כל אחד. בשכל טוב מפרש שנכפל בעיני כל שוכבי' ששכרן כפול ומכופל, ובלק"ט מלמד שנכפלה בעיני כל אחד ואחד ד"א כל שקבורין שם שכרן כפול בזה ובבא, ובפי' ב"ר הנדפס מלמד וכו' לעיני כל אחד ואחד שכולן היו סבורי' שעדיין כפלים היא שוה ממה שנתן בה אברהם ד"א אשר במכפלה שכל מי שקבור בה ידוע ששכרו כפול ומכופל לעתיד לבא א"ר אבהו לכך נקראת מכפלה שכפף הקב"ה וכו', וביפ"ת פי' שנכפלה בעיני כל אחד כשקמה לאברהם למקנה נתעלתה כדלעיל וכו' וצ"ע, ומעם אלו הדרשות נר' שדייקו שלעיל פסוק ט' כתוב ויתן לי את מערת המכפלה וכו' אשר בקצה שדהו וכו' הרי מכפלה שם המערה וכאן כתוב שדה עפרון אשר במכפלה וכו' ודרשו מלמד וכו' ועי' גם בפי' מהרז"ו, ובעירובין נ"ג א' איתא מערת המכפלה רב ושמואל חד אמר שני בתים זה לפנים מזה וחד אמר בית ועלייה על גביו בשלמא וכו' מאי מכפלה שכפולה בזוגות וכו' ועי' במ"י לעיל צד 622 בד"ה אדם הראשון: 3 קומתו. שנברא מלא כל העולם וכשחטא גבעה קומתו ונעשת של מאה אמה ועי' לעיל צד 102 ובח"נ ובמ"י שם: 4 אמר ר'. וכ"ה בדפוסי' ובשאר כ"י חוץ מכי"ו וכי"ת, ובאלו שני הכ"י הגי' אמ' ר' י ו ח נ ן, וגי' ישרה היא ועי' גם לעיל פי' ו', ולא נמצא משנה בלשון שהובא כאן המוכר וכו' צריך שיכתוב וכו', (ועי' גם לעיל צד 530 מן הן תנינן כשם וכו' ובמ"י שם), וכבר העיר ביפ"ת שאין זו משנה וכתב אבל הדין דין אמת שצריך לכתוב כל מצרי השדה לברר המקח וכו' ועיי"ש, ולשון המשנה בב"ב שם המוכר את השדה מכר את האבנים שהם לצורכה ואת הקנים שבכרם שהם לצורכו וכו' אבל לא מכר את האבנים שאינן לצורכה וכו', ובירוש' ב"ב פ"ד י"ד ג' איתו מפרש כלל הל' ח' המוכר את השדה כו' והל' ט' אבל לא מכר כו', והגי' צריך וכו' כימניה ומצריה (ומצרניה) כלשון המשנה בב"ב פ"ז בית כור עפר אני מוכר לך כו' בסימניו ובמצריו וכו', ובשכל טוב מפרש המאמר שלפנינו והמערה אשר בו מכאן שצריך לפרש כל אשר בה בגיינים ומעלות ומורדות מערות ונקיקים וכל העץ אשר בשדה מכאן שצריך לפרש כל אשר בה בחיבור אשר בכל גבולו סביב מכאן שצריך לפרש מצריה, ועוד שם צד 76 וצריך לכתוב לו כל שייכות הזביני שנאמר וכל העץ אשר בשדה ותנן מכר את השדה מכר את האבנים וכו' אבל לא מכר וכו' כלל העולה המוכר בעין רעה הוא מוכר וכל מה שלא פירש לא קנה הלוקח וכו', ובפי' ב"ר כי"ט וכי"א השדה והמערה וכו' אשר בכל גבולו סביב מצרים שהיה לו צריך (שהיה צריך לו) לכתוב מכאן למצרים מן התורה, ובפי' ב"ר כדפ"ר השדה והמערה אשר בו א"ר מן הן תניג' המוכ' צריך שיכתו' סמני' מן הכא השדה וכו' אשר בכל גבולו מצרי' שהיו לו מכאן למצרי' מן התורה, וגר' שכוון שם למאמר רב משרשיא ב"ב ס"ט ב' ע"ש ויקם שדה עפרון וכו' מכאן למצרים מן התורה וכדפירש בראב"ן ויקח שדה עפרון וגו' עד סביב מיכן

[1]) πραγματεία.

יח) לאברהם למקנה לעיני בני חת אמר ר' לעזר כמה דיות משתפכות כמה קולמוסין משתברין כדי לכתוב בני חת. עשרה פעמים כתוב בני חת כנגד עשרת הדיברות, ללמדך שכל מי שהוא מברר מקחו שלצדיק כאלו קיים עשרת הדיברות, אמר ר' יודן ה' פעמים כתוב בני ברזילי כנגד ה' סיפרי תורה ללמדך שכל מי שמאכיל פרוסה לצדיק כאילו קיים כל התורה:

ט יט) ואחרי כן קבר אברהם וגו' ה"ד רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד (משלי כא כא) רודף צדקה זה אברהם שנ' ושמרו דרך ייי לעשות צדקה (בראשית יח יט),

1 ילקוט שם, ילק' מלכים ר' ק"ע, מדרש שמואל פכ"ז: 5 ילקוט ר' ק"ג, ילק' משלי ר' תתקנ"ט, ילק' מכירי משלי כ"א כ"א, לקמן פנ"ט:

1) * לעיני — חת דאגבתי] וגו' לפו | לעזר] ו, אלעזר דפאגבתי | * דיות דפוא[1]גבתי] דיו לא[2] | משתפכין א[1], נשפכין כ, נשפך א[2] | וכמה פאבי (מלכים) | קולמסין פ | 2 נשתברו א[2] | עשרה — חת] עשרה (עשר ג) .. כתוב בני חת בני חת ןג, עשרה .. כתי' בני חת בני חת עשרה ד, י' .. כתי' .. בני חת י' ד[1], עשרה פעמים בתורה בני חת בני חת כתי' עשרה פעמים ת, עשרה פעמים כתוב בני חת בני חת בפרשה ה, בני חת עשרה פעמים פב, בני חת י' פעמי' בתו' א[2], בני חת פעמים עשר' ו[1], עשרה פעמים א[1], י' פעמים י (שם) | עשר א[1], י' ד[1]א[2] | הדיברות] ןג, הדברות דא[2]בתי (שם), דברות חא[1], הדברים פ | וללמדך י, לומר לך י (שם) | כל י (שם) | ** שהוא מברר ל[0]דוא[1]בתי (שם)] שמברר א[2]ג[0]די, שהוא מברך לפ, שמברך הג ** מקחו] לי ל | קיים] ש, מקיים דפהא[2]גבתי, הוא מקיים א[1], שהוא מקיים ן | י' אי (שם) | הדיברות] וג, הדברות דפאבתי | ה'] ד'א, חמשה דפיגבתי | *כתוב דוב] כת' פגתי[1], כתי אי (שם), לי ל | בני ברזלי ת, בני (ולבני ג) ברזילי בני (לבני ג) ברזילי אגב, בני ברזלי בני ברזלי ן, ברזלי ברזלי ן[0], ולבני ברזלי הגלעדי ו[1] | 4 ה'] א, חמשה דפגבתי (שם), חמשת ן | סיפרי] ו, כפרי ד, חומשי פאגבתי (שם) | ** ללמדך] מלמדך ל שמאכיל] אי, שהוא מאכיל דפגבת | לצדיק] ~ בשעת פרנסה אב | קיים] גי (שם), מקיים פאבי, הוא מקיים דת, שהוא מקיים ן | כל התורה] חמשה (ה' ד[1], חמשת ן) ספרי (סיפרי ג) תורה דוגתי (שם), חמשה (ה' א) חומשי תורה פאבי | 5 * ואחרי כן פחאבת] ואחריכן ו, אחריכן לג, ואחר כן י, ואחר כך ד | וגו'] ן, את שרה אשתו פהאגבתי, לי ד | ימצא — וכבוד] ימצא חיים וגו' פ, וגו' ום | 6 לעשות צדקה דפא[2]גי] לעשות .. ומשפט א[1]בתי (משלי) ם, וגו' לו |

למצרים כה"ת שכותבין מצרים בשטר, ובשאילתות בהר סי' קט"ו איתא מאן דזבין ארעא לחבריה צריך למימצר מצראתא דכתיב ויקח שדה עפרון אשר במכפלה וגו' מאי כביב אמר רב משרשיא מיכן למצרים מן התורה ועי' גם בפי' רגמ"ה ורשב"ם בב"ב שם, ובמדרש הגדול מפרש ויקם שדה עפרון אשר במכפלה וכו' מכאן אמרו חכמים המוכר שדהו צריך ליכתוב סימניה ומצריה לא כתב יד המוכר על העליונה וכו' וכל העץ אשר בשדה מכאן אמרו הקונה קרקע סתם לא קנה אילן עד שיפרש אשר בכל גבולו סביב מכאן אמרו צריך לסיים לו השדה בארבעת מצריה ועי' ב"ב שם וס"ב ב' ועי"ע מ"ש בספר מתת־יה לזה המאמר: 1 כמה דיות. בכי"ל נשתבש כמה דיו משתפכות והגהתי דיות ועת"נ, וכן בלק"ט א"ר אלעזר כמה דיות משתפכות וכו', ובמדרש שמואל כמה דיואות משתפכות וכו', וברבינו בחיי כמה דיואות משתפכין וכמה וכו', וח"נ קולמוסין[1]) וקולמסין עי' גם קרויס צד 506, ומליצה זו דוגמתה בתנחומא מ"ב צו סי' י' ותנחומא צו סי' ז' אמר רשב"ג גדול הוא השלום שכתב (שהכתיב) הקב"ה דברים שלא היו אלא בשביל השלום וכו' כשמת יעקב ויראו אחי יוסף וכו' אביך צוה לפני מותו לאמר וכו' אמר רבן שמעון בן גמליאל ראה כמה (אמר רשב"ג כמה) דיו משתפך וכמה קולמוסין משתברין וכמה עורות עבודין וכמה ינוקין (תינוקין) מתרצין ללמד (ללמוד) דבר שלא היה בתורה וכו' וכן אתה מוצא בשרה וכו' (ועי' בב"ר לעיל צד 495), ובתנחומא שופטים סי' י"ח אז"ל כמה קולמסין משתברין וכמה דיו משתפכין לכתוב הדברים האלה שלא היו ומפני כה מפני השלום וכו': 2 עשרה פעמים. ח' פעמים בפרשה זו בפסוק ג' ה' ז' י' (ב' פעמים) ט"ז י"ח כ', ועוד כ"ה י' ומ"ט ל"ב, ובלק"ט הגי' כדי לכתוב בני חת בני חת עשרה פעמים כתיב בני חת כנגד וכו' ללמדך וכו', ובמ"ש כדי לכתוב בני חת בני חת עשרה פעמים ללמדך וכו', וברבינו בחיי לכתוב י' פעמים בתורה בני חת וכו', ומשובשת הגי' בכי"ח עשרה פעמים כתוב בני חת בני חת בפרשה, ובמדרש אגדה הוצ' רש"ב מפרש ה' פעמים כתובים בני חת בזו הפרשה ולמה מפני החסד שעשו עם אברהם ולכך נקרא חת ח' פעמים: 3 שהוא מברר. בכי"ל כתוב בגוף הספר שהוא מברך וכ"ה בכי"פ, ובכי"ת וכי"ג שמברך, וכבר נסמן בגליון כי"ל מ ב ר ר להגיה כהגי' הנכונה שהוא מברר שמברר ועת"נ, וכן בלק"ט שכל המברר מקחו של צדיק כאילו הוא מקיים וכו' וברבינו בחיי שכל המברר וכו' כאלו מקיים וכו' ובמ"ש שכל מי שהוא מברר וכו' מעלין עליו כאלו קיים וכו'. ובפי' ב"ר כ"י מפרש שכל מי שמברר וכו' שמסייעו לקנותו בשוה, ובפי' ב"ר בדפ"ר שמשים דעתו ומסייעו לקנותו וכו', ובשכל טוב ויקם השדה וכו' מאת בני חת מה ת"ל מאת בני חת והלא של עפרון היתה וכו' אלא הם נתעסקו לברר מקחו ונעשים לו מליצים ועדים לפיכך שיפך עליהם כמה דיו ושיבר כמה קולמוסין וכו' ללמדך כל המברר מקחו וכו' כאילו מקיים וכו', ומאמר ר' אלעזר בכתובות קי"א ב' כל המשיא בתו לתלמיד חכם והעושה פרקמטיא לתלמידי חכמים וכו' מעלה עליו הכתוב כאילו מדבק בשכינה: ה' פעמים. באותו הענין בש"ב י"ט וברזלי הגלעדי ירד מרגלים ויעבר את המלך וכו' וברזלי זקן מאד בן שמנים שנה והוא כלכל את המלך וכו' ויאמר המלך אל ברזלי וכו' ויאמר ברזלי אל המלך וכו' וישק המלך לברזלי וכו', ומשום ריהטא דבני חת כתבו כאן ב נ י ברזלי כמו שמפרש לנכון ביפ"ת, ובכי"ן היה כתוב ג"כ בני ברזלי בני ברזלי ונמחקה שם מלת בני בב' הפעמים, אכן במ"ש הגי' א"ר יודן חמשה פעמים כתוב ב ר ז ל י ב ר ז ל י כנגד חמשה ספרי תורה ללמדך שכל מי שהוא נזקק לצדיק ב ש ע ת פ ר נ ס ת ו מעלין עליו כאלו קיים חמשה ספרי תורה, וכן הגיה במ"כ כאן חמשה פעמים כתיב ברזילי, וגי' משובשת בילקוט כאן חמשה פעמים כת' ולבני ברזלי הגלעדי, ורק פעם אחת כתוב כן במ"א ב' ז', ולאותו הפסוק הועתק המאמר בילק' מלכים והגי' גם שם חמשה פעמים כתיב ולבני ברזלי הגלעדי, וכן משובש במה"ג חמשה פעמים כת' בני ברזלי הגלעדי כנגד חמשה ספרי וכו' ללמדך שכל המאכיל וכו' כאלו קיים חמשה

1) κάλαμος.

וחסד שגמל חסד לשרה. ימצא חיים שני' ואלה ימי שני חיי אברהם אשר חי מאת שנה וגו' (שם כה ז). צדקה וכבוד אמר ר' שמואל בר רב יצחק אמר לו הקב"ה אני אומנותי גומל חסדים, תפשתה אומנותי לבוש גם לבושי שני' ואברהם זקן וגו':

פרשה נט

א כד א) ואברהם זקן בא בימים וגו' עטרת תפארת שיבה וגו' (משלי טז לא) ר' מאיר אזל לממלא. ראה אותן כולם שחורי ראש. אמר להן מאי זו משפחה אתם שמא מעלי אתם דכתי' וכל מרבית ביתך ימותו אנשים (ש"א ב לג). אמרו לו ר' התפלל עלינו. אמר להם לכו וטיפלו

1 פנצומא מ"ב חיי שרה סי' ג': || 4 ילקוט ר' קי"ג, ילק' שמואל ר' ל"ו, ילק' משלי ר' תתקנ"ו, מדרש שמואל פ"ח: 5 פי' כלם כבנם י"ח ל', ינמות ק"ה א':

1 חסד] הקב"ה י (שם) | *ואלה ימי — אשר חי] ואלה שני .. חי ל', ואלה ימי שני חיי אברהם ג, שני חיי אברהם לא, ושני חיי אברהם דפוכתי, חיי אברהם מ | מאת — וגו'] י (שם), מאת שנה ושבעים שנה וחמש שנים וא'ם, מאת שנה.. שנה וחמש (וח' ד'¹, וחמשת ד) שנים דכת, לי ני | 2 בר רב] פוא'גכי (שם), ב"ר מ, בר דא'ת | אומנתי י(שם) מ | גמילות חאגכי | 3 תפשתה] ו, תפשת פא'כם, תפשתה ג, תפסת דא'תי, ואתה תפסת ח | אומנתי י¹ (שם) מ | לבוש גם] בוא ולבוש דא'גת, בא ולבוש פוא'י, בא ולבש מ, בא לבוש כ | לבושי] ~ ועתיק יומין וכו' א¹ | וגו'] בא בימים דוחאגכתים, בא.. וי"י ברך פ, לי י (שם) || 4 בא — וגו'] בא בימים דאגכתי, וגו' ו, לי פ | עטרת] וגכי', כתי' ~ דפחאת | וגו'] ו, בדרך צדקת תמצא דפאגכתי | 5 לממלא] פוחגכתערי, להדא ממלא כ, לחדא נמלא ד'א, למעלא ד | אותם א'כת | כולם] פא'גכ. כולן דותע. כלן א¹, לי י¹ | תראש ד'פו | מאי *זו (זה ל') משפחה — מעלי] מאיזו משפחת.. מעלי ע, ממשפחת עלי חכ, מבני עלי י (שמואל), תאמ' ממשפחת עלי א², תאמר (שמא פ, תאמר שמא אתם ת) ממשפחת בית (בני פא'גי) עלי דפוא'גתי | אתם לי ת | דכת] פאג, שכתוב י¹ (שם), דכתי' בית דכתי, דכ' בה ו, דכתיב בהו י(משלי) | 6 ליה ד | ר' לי א | לכו לי י (שמואל) | וטיפלו] ג, וטפלו דפוכי, והטפלו חתי (משלי), והטפילו א, תטפלו י (שמואל) |

חומשי תורה ועח"ג: 1 שגמל חסד לשרה. מפרש בלק"ט צדקה לחיים וחסד למתים, ודרשו ואחרי כן קבר אברהם וכו' שכל תכליתו היה רק לגמול חסד לשרה אשתו ועי' גם ביפ"ת: 2 אני אומנותי. מדותיו של הקב"ת ג"ח ועי' לעיל צד 67, ובתנחומא מ"ב שם בסיום הפתיחה כל ארחות ה' חסד ואמת תחילתה של תורה חסד וכו' עמד אברהם ודיבק במדת חסד א"ל הקב"ה שלי היתה המדה הזאת ואתה אחזתה בה חייך שאני עושה אותך כיוצא בי מנין שנאמר חוה הוית עד די כרסוון רמיו ועתיק יומין יתב לבושיה כתלג חיור וגו' (דניאל ז' ט') מה כתיב למעלה מן הענין ואחרי כן קבר אברהם את שרה אשתו עמד ונטפל בה א"ל הקב"ה ראוי אתה לעטרה שנאמר ואברהם זקן, וכן מסיים במדרש הגדול תפשת אומנותי בא ולבש לבושי כתי' ואברהם זקן וכתי' ועתיק יומין יתיב לבושיה כתלג וכו' ועי' גם בפי' ב"ר, ובסיום הדרש שלפנינו נסמכה הפרשה לפרשה שלאחריה (ועי' במ"י לעיל סוף פמ"ט), וכל המאמר הה"ד רודף וכו' דומה בסגנונו לסגנון הפתיחות (ועי' במ"י לעיל צד 386 בד"ה וינגע וכו') ולקמן פנ"ט סי' ד' נעשה למאמר הסוגר בפתיחה לפ' ואברהם זקן וכו' שנסדרה שם על שם ר"ש בר רב יצחק ועיי"ש:

פרשה נט. בכי"א פנ"ז, ובדפ"ר נסמן פנ"ח ובמקרא כאן פרשה סתומה: 5 אזל לממלא. למקום ששמו ממלא וראה אותן כולם שחורי ראש שלא היה שם זקן שהלבין שער ראשו אמר להן וכו', וכן מפרש בפי' ב"ר בכ"י ובנדפס לממלא שם מקום (ומשם נוסף פירוש שם מקום בילק' שמואל ומשלי בד"ו, ובילק' דפ"ר ליתא הפירוש בג' המקומות, ובכולם שם הגי' לממלא, ובילק' כאן בד"ו הוגה בשיבוש למעלה כמו במדרש ד"ו ועי' במ"כ), ובמדרש שמואל פ"ח לשון המאמר ר' מאיר על לחדא אתרא דאקרי ממלא (ובדפ"ר שם על לחדא ממלא) ומצא אותן שחורי הראש אמר להם תאמרו שמא ממשפחת עלי אתם והוא שכתוב בו וכל מרבית וכו' אמרו לו רבי וכו' אמר להם התעסקו בצדקה ואתם מאריכים ימים קרא לפניהם הפסוק הזה עטרת תפארת שיבה היכן היא מצויה בדרך צדקה תמצא, ומב"ר כאן הועתק בערוך ע' ממלא ר' מאיר אזל לממלא ראה אותן כולן שחורי ראש אמר להן מאיזו משפחה אתם שמא מעלי אתם וכו' (וכן הגהתי מאי זו ועח"נ) ופי' שם ממלא שם עיר ומכתבר דלהכי אקרי דבית עלי ממלאי על שם ממלא ועי' בע' מל ז', ובפי' רשב"ם ב"ב קל"ז ב' ר"מ אזל לממלא ראה אותם שחורי ראש אמר להם שמא ממשפחת עלי אתם דכתיב ביה וכל מרבית אמרו רבי וכו' אמר להם וכו' וטיפלו לצדקה ואתם זוכין לזקנה וכו', ובמנוה"מ סי' קצ"ד רבי מאיר אזל לחדא נמלא ראה אותן שחורי ראש אמר להם שמא ממשפחת בני עלי אתם דכתיב וכל מרבית וכו' אמרו לו התפלל וכו' אמר להם הטפלו בצדקה ותהיו זקנים שנאמר עטרת תפארת שיבה בדרך צדקה תמצא, וגם בכי"א א' וב' הגי' להדא נמלא וכו' ואתם זקנים וכו' (ועי' במ"י לעיל צד 43 וצד 87), והגי' לחדא נמלא איתא גם בדפ"ר, ובמח"ו צד 384 הועתק כמדרש לכו גרננה (ועי' בהחוקר ח"א צד 67) חד פחתא הוה אזיל וכו' כי מטא לטללא וכו' אבלין מללא קלגייא ופי' שם שלטון אחד וכו' הכריזו (ועי' בעמת"ר ע' כלי א') העיר מללא חורין וכו' כדא' בב"ר ר' חייא אזל לטללא מצאם כולם שחורי ראש אמר שמא ממשפחת עלי אתם שנאמ' וכל מרבית ביתך ימותו אנשים והוא ששנינו משום דאתון ממולאי אמריתו מילי מולייתא וכו' ועי' ביבמות ע"ו א' ובנ"ש, וכעין הסיפור שלפנינו איתא בר"ה שם ת"ר משפחה אחת היתה בירושלים שהיו (מתיה) מתין בני י"ח שנה באו והודיעו את רבן יוחנן בן זכאי אמר להם שמא ממשפחת עלי אתם דכתיב ביה וכל מרבית ביתך ימותו אנשים לכו ועסקו בתורה וחיו והלכו ועסקו בתורה וחיו וכו' ועי' בד"ס וביבמות ק"ה א', ועוד שם אם יתכפר עון בית עלי במנחה ובזבח אמר רבא (רבה) בזבח ומנחה אינו מתכפר אבל מתכפר בתורה אביי אמר וכו' מתכפר בתורה ובגמילות חסדים רבה ואביי מדבית עלי קאתו רבה דעסק בתורה חיה ארבעין שנין אביי דעסק בתורה ובגמילות חסדים חיה

בצדקה ואתם זוכים לזיקנה מה טעם עטרת תפארת שיבה בדרך צדקה תמצא, ממי את למד, מאברהם, על ידי שכתי׳ בו לעשות צדקה (בראשית יח יט) זכה לזיקנה ואברהם זקן:

ב עוז והדר לבושה ותשחק ליום אהרון (משלי לא כה) עוז והדר לבושה שלתורה, אימתי, ותשחק ליום אחרון לאדם, אימתי הוא נותן שכרה, לעתיד לבוא, ממי את למד, מאברהם, על ידי שכתי׳ בו ושמרו דרך ייי לעשות צדקה ומשפט (בראשית יח יט) זכה לזקנה שני׳ ואברהם זקן וגו׳:

ארך ימים בימינה (משלי ג טז) לעתיד לבוא, ובשמאלה עושר וכבוד (שם שם) בעולם הזה, אפילו שהיא באה להשמאיל לאדם עושר וכבוד, ממי אתה למד, מאברהם, על ידי שכת׳ בו ושמרו דרך ייי לעשות צדקה ומשפט (בראשית יח יט) זכה לזקנה ואברהם זקן:

1 ילק׳ מלכים ר׳ קס״ו, תנחומא מ״ב חיי שרה סי׳ ד׳: 3 ילקוט ר׳ קי״ג, ילק׳ מכירי משלי ל״א כ״ה, לקמן פס״ב: 7 ילקוט ר׳ ק״ג, תנח׳ סי״ב ס׳, מדרש תהלים ה׳ סי׳ ב׳:

י׳ 1 לצדקה ת | * זוכים דנ^{0}כתי] זכים לוג, זוכין פ, מאריכים י (שמואל), ל׳ א | לזקנה דפוגכתי, ימים י (שם), זקנים א | מה טעם] פחכתי (משלי), מה טעמיה דג, ומה טע׳ ן, שנאמ׳ אי (שמואל), דכתיב י | בדרך] פ׳ ואיכן מצויה ~ ח, וחיכן היא מצוית ~ די, היכן.. מצויה ~ י (משלי), וגו׳ ואיכן .. מצויה ~ ן, בדרך צדקת תמצא היכן (והיכן ת, ואיכן ג) היא מצויה ~ אגת | תמצא ל׳ אגבי | 2 על ידי] פואגי, ל׳ דחכת | דכתי׳ כ | * בו דואגתי] ביה כ, ל׳ ל | לעשות צדקה] ושמרו דרך י״י לעשות צדקה תי, ושמרו .. צדקה ומשפט דאגכי (שם), ושמרו.. י״י וגו׳ ן | זוכה י (שם), מה זכה זכה ת | לזקנה| שנ׳ ואברהם חאגי | זקן] פוא^{2}גי, ~ בא בימים דחא^{1}כתי (שם) | 3 עז ן, כתיב עוז תמ | ותשחק — אחרון] וגו׳ ן | עז פו | לבושה] היא ~ פוא, הוא ~ מ | 4 אימתי] פוגכ, אמתי י^1, ל׳ דאמ | * ותשחק דואגכמ] ותצחק לפ, צוחקת ל, משחקת י | לאדם ל׳ | אמתי י^1 | הוא נותן שכרה] נותן שכרה י^1, נותנת שכרה ל, היא נותנת שכרה מ, היא.. שכרו ש, היא צוחקת ליום אחרון לאדם אימתי הקב״ה [נותן] שכרה נ, (ליום אחרון איפתי) היא צוחקת ליום אחרון לאדם אימתי הוא נותן.. פ, היא שוחקת לאדם ליום אחרון ואימתיי הוא מתן שכרה ן, היא שוחקת ליום אחרון אימתי הוא נותן שכרה כ, היא שוחקת מתן שכרת דת, היא נותנת שירה א | לבא פוכים | 5 על ידי ל׳ ת | *שכת׳ וגת] שכתוב דאמ, שכתב פי, ל׳ ל | לעשות — ומשפט] אכתמ, לעשות צדקה דפג, וגו׳ וי | שנ׳] אגכים, ל׳ דפות | 6 וגו׳] בא בימים דוא^{1}כ, ל׳ א^{2}גתים | 7 ארך] פאגכת, אורך דוי | בימינה] וגו׳ פו, בשמאלה (ובשמאלה ג) עושר וכבוד דאגת | לעתיד] פ, אורך (ארך גת) ימים בימינה ~ דואגת | * לבוא אגת] לבא דפו, לב׳ ל | *ובשמאלת פגכרי] ובש׳ ל, בשמאלה דוא^2 | 8 שהיא] בשעה ~ ואכ | * להשמאיל דכשי] להשמאל ל, להשמיל פואגת | 9 לעשות — ומשפט] וגו׳ ן | ** לזקנה] ל׳ ל | שנ׳ ואברהם אג | זקן] ~ בא בימים א^{1}כ |

שיתין שנין ועי״ע בירוש׳ ר״ה פ״ב נ״ה ב׳ וסנהדרין פ״א י״ח ג׳ ובמדרש שמואל פ״י, והדרש עטרת תפארת וכו׳ בדרך צדקה תמצא וכו׳ בסגנון אחר בתנחומא מ״ב שם ואימתי באה עליו כשהוא עושה צדקה שנאמר עטרת תפארת שיבה והיכן את מוצאה בדרך צדקה תמצא מי היה זה אברהם שכתיב בו כי ידעתיו למען אשר יצוה את וגו׳ א״ל הקב״ה הייך שאתה ראוי לזקנה לכך נאמר ואברהם זקן ואף דוד נטל העטרה הזו וכו׳, ובילק׳ מלכים ר׳ קס״ו גר׳ שהועתק ראש המאמר מב״ר כאן ועיי״ש, ולפנינו בכי״ל וכן בכי״פ ל״ג והיכן היא מצויה, וכבר העיר ביפ״ת שאין צורך לאריכות הלשון, וסיום זו הפתיחה וג׳ פתיחות שלאחריה בסגנון אחד ממי את למד וכו׳: 8 עוז והדר וכו׳. בכי״ל נכפל הדרש כנ׳ בשתי גירסאות עוז והדר לבושה ותשחק ליום אחרון (והושלם ביני שיטי בכתב הספר עוז והד׳ לבו׳ שלתורה) אימתי צוחקת ליום אחרון לאדם אימתי הוא נותן שכרה לעתיד לבוא ממי את למד וכו׳ שנ׳ ואברהם זקן וגו׳ עוז והדר לבושה שלתורה אימתי ותצחק ליום אחרון לאדם אימתי נותנת שכרה לעתיד לבוא וברורתי משתי הגירסאות אימתי ותשחק וכו׳ ועח״נ, והכתוב עוז והדר וכו׳ מדבר לפי הדרש בתורה וכן במדרש משלי פל״א אשת חיל מי ימצא זו היא התורה וכו׳, וטעם אימתי וכו׳ אימתי נתגלה שעוז והדר בלבושה שנותנת עוז והדר גם בעוה״ז ותשחק ליום אחרון לאדם כשמביאה את האדם להיות שמח בעת זקנותו (ודרשו ותשחק בהוראת פועל יוצא ועי׳ במ״י לעיל צד 474, וכן מפרש ביפ״ת טעם גי׳ הילקוט משחקת ועיי״ש) ואימתי הקב״ה נותן עיקר שכרה לעתיד לבוא וכמו שנדרש לקמן פס״ב עוז והדר לבושה וגו׳ כל מתן שכרם של צדיקים מתוקן להם לעתיד לבוא ומראה להן הקב״ה עד שהן בעוה״ז מתן שכרן מה שהוא עתיד ליתן להם לעתיד לבוא ונפשן שביעה וכו׳, ובסיום פתיחה זו ושלאחריה ממי את למד מאברהם וכו׳ זכה לזקנה שנ׳ ואברהם זקן גר׳ שכוונו להדרש ואברהם זקן זה קנה שני עולמות כדאיתא למטה ריש סי׳ ו׳: 7 ארך ימים וכו׳. פתיחה זו הושלמה בכי״ל בגליון בדיו דיהה בכתב דומה לכתב הספר ואיתא גם בשאר הספרים, ודרשו ארך ימים וכו׳ אריכות ימים לעתיד לבוא ליום שכולו ארוך שהוא עיקר שכרה נותנת בימינה ובשמאלה עושר וכו׳, ודרש אחר בשמאלת אפילו שהיא באה ליתן ביד כהה לאדם היא נותנת עושר וכבוד, ובפי׳ השני שבפי׳ ב״ר הנדפס מפרש ד״א אפי׳ כשהיא באה להשמאיל לאדם למי שמשמאיל לה וכו׳ וכוון להדרש בשבת שם מאי דכתיב אורך ימים בשמאלה עושר וכבוד אלא בימינה אורך ימים איכא עושר וכבוד ליכא אלא למיימינין בה אורך ימים איכא וכ״ש עושר וכבוד למשמאילים בה עושר וכבוד איכא אורך ימים ליכא, ושם מעם למיימינין בה אורך ימים בעוה״ז ועי׳ גם ביפ״ת, ובמדרש תהלים שם האגדה התורה אמרה אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד ובני עניים עוסקים בתורה מתוך עניותם הריני מנחילם ש״י עולמות שנאמר להנחיל לאוהבי יש וכו׳ (התורה אמרה בשמאלה עושר וכבוד ובני עניים ורוח הקודש משיבה להנחיל לאוהבי וכו׳) ולמה הם עניים בעוה״ז כדי שלא יעסקו בדברים בטלים וישכחו את התורה וכו׳, והגי׳ ובשמאלה איתא גם בספרים שציינתי, ובמקרא שם כתוב בשמאולה, והגי׳ להשמיל כמו ולהשמיל בש״ב י״ד י״ט וכן חסר א׳ השמילי ביחזקאל כ״א כ״א ועי׳ בתנ״ך הוצ׳ גינצבורג: 8 ממי אתה למד. שניתן לצדיקים

ג ר׳ אחא פתח וגם עד זקנה ושיבה אלהים אל תעזביני וגו׳ (תהלים עא יח) אמר ר׳ אחא לא היא זקנה ולא היא שיבה אלא שאם נתתה לי זקנה תן לי שיבה, ממי אתה למד, מאברהם, על ידי שכתוב בו ושמרו דרך ייי וגו׳ (בראשית יח יט) זכה לזקנה ואברהם זקן וגו׳:

ד ר׳ שמואל בר רב יצחק פתח רודף צדקה וחסד וגו׳ (משלי כא כא) כד דמך ר׳ שמואל בר רב יצחק (הוה מרקד אתלת) נפקין רוחין ועלעולין ועקרין כל אילני טביא דארעא דישראל, למה כן, דהוה לקיט מינהון שיבשבן ומהלך קידם כליא, והוו רבנין אמרין למה הוא עבד כדין ומבזה אוריתא, אמר ר׳ זעירא שבקו יתיה דהוא ידע מה עבד, כד דמך נפקון למגמל חסד ונחתת שבשבה

1 ילק׳ תהלים ר׳ תת״ד, ילק׳ מכירי תהלים ע״א סי׳ י״ב: 4 ילק׳ מכירי משלי כ״א כ״א, ירוש׳ פיאה פ״א ט״ו ד׳ עבודה זרה פ״ג מ״ב ג׳, כתובות י״ז א׳:

1 אחא] פואנכ, אבא מ, יצחק דת | *וגם דואגכתמ] גם לם | ושיבה — וגו׳] ושיבה.. תעזביני נת, ושיבה.. תעזבני דפאכמ, וגו׳ ו | 2 הייא א׳ | *לא היא א׳] לתוא ל, היא ל°א׳כמ, חי י, היני פ, והיא גש, זו א² | *ולא היא דת] ולהוא ל, לא היא ו, והיא א׳נשמ, והי י, היא ל׳כ, היני פ, זו א² | אם פ | נתת פאנכרימ | שיבה] ארמ, שיבת עמה דפוכי.. עימה ג, עמה שיבה ת | 3 וגו׳] לעשות צדקה ג, לעשות.. ומשפט דכתמ, לי וי | *זכה לזקנה דגתימ] זכה לזיקנה ו, זכה כ, לי ל | שנאמר ואברהם ימ | וגו׳] וי, בא בימים כ, לי דגתמ | 4 ר׳ — פתח] ר׳.. בר׳ יצחק פתח ג, לי ו | וגו׳] ימצא חיים ת, לי אכ | כדדמך א׳ג, כד דמך לית פ | בר׳ א¹, בר א² | 5 הוה] פאנכמ, דהוה דתש (הוה — אתלת לי ד׳ין) | אתלתא ג, אתלת שבשין קמי כלה אמ, אתלת קמי כלייה שבישין כ | נפקין — ועלעולין] נפקין כל.. ועלעולין ת, נפקן רוחין ועלעולין פ, נפקא.. ועלעולין כ, לי ו | ועקרין] פאנכתמ, ועקרון ד, אתעקרון ו | כל — טביא] פנ, כל אילניא (אילנייא ת) טבייא דת, כל אילנא (אילנת מ, אילניא כ) טבא א׳כמ, כל אילנא א², ארזייה ו | למה כן] אמרין ו, לי אמ | 6 דהוא א²נכ | לקט פנכ, נסיב ו | מינהון] פ, מנהון דאגכתמ, לי ו | *שיבשבן] שבישבן לנ, שבשין דאתמ, שיבשין פ, שבישין כ, שפשפתיה ו | ומהלך] וגנקלס ו | קדם פאת, קומי וש, קמי נ° | *כליא] כלליא ל, כלייא נ״ש, כלייה כ, כלות פ, כלה דאתמ והוון פנג | אמרין ליה א״כ | הוא עביד אגכ, עבד ת, עביד דפמ | כן פגת | למה היא מבזה דאגכתמ, ולמה.. מבזה פ | 7 אוריתא] כ, אורייתא ג, ית אוריתא ד, את התורה ת, אורייתא והוה מהלכה קדמוי עד זמן דמטא בית עלמיה פ, אוריתא והות.. קדמוהי (קדמוי א²).. דמטבית עלמא א, אוריתא והוה מהלכא קומי עד דמטא ביה עלמא מ | שבקו יתיה] א, שבוקו יתיה פ, שבקותיה ד, שבקוניה נת | יודע א¹ | מה הוא (מהו פ) עביד דפנת, מהו עביד (מה הוא עביד א², מאי היא כ) דאילולי דהוא (אילולי דהוא כ, אלולי דהוא מ, דאילולי א²) ידע חיילה (חיילוה כ, חיילה א²מ) דמילתא (דמלתא מ) יא הוה (עבר א²) עביד אכמ | כדדמך א¹ | *נפקין ת] נפקו לפא׳גכ, נפקו דש, נפקין מ, .. עלמא א׳ | למגמל] פגכתמ, למיגמל (למגמל א) ליה דא, למגמל עמיה ש | חסדא אתמ | ונחתת] פגיש, ונחתא דת, ונפקא א׳מ | *שבשבה דכ] שבשבה לג, שבשבא א, שיבשא פש, שבשא מ, שבשתיה ת |

אורך ימים לע״ל ועושר וכבוד בעוה״ז מאברהם וכו׳, ובכי״פ קיטע ממי אתה למד מאברהם על ידי שכת׳ בו ושמרו דרך יי׳ וכו׳, ובילקוט ע״י שכתוב בו וכו׳: 1 ר׳ אחא פתח. כן הגי׳ הנכונה, וכגנון הפתיחה ר״א פתח וכו׳ אמר ר׳ אחא כמו לעיל פעמים רבות ועי׳ לעיל צד 586 ובמ״י שם בר״ה ר׳ אבין וכו׳, והגהתי וגם עד וכו׳ לא היא וכו׳ ולא היא וכו׳ ועח״נ, ובפי׳ ב״ר מפרש אלא שאם נתת לי זקנה בימים תן לי שיבה בהדרת פנים, וכן נוסף בכי״ל בין שיטי למלת זקנה בימים ולמלת שיבה בהדרת פנים ועי׳ למטה סי׳ ו׳, ובכי״א א׳ העתקה הפתיחה עד תן לי שיבה ובכי״פ וכי״א ב׳ עד ממי את למד מאברהם: 4 ר״ש בר יצחק. המאמר הסוגר בזו הפתיחה ד״א רודף צדקה וכו׳ הוא המאמר שנסדר כבר לעיל סוף פנ״ח והדרש אמר לו הקב״ה אני אומנותי וכו׳ הוא לר״ש בר רב יצחק ולכן נקראת כאן כל הפתיחה על שמו, ובתחלתה הוסיפו עוד הסיפור כד דמך וכו׳ שנמצא גם בירוש׳ פאה וע״ז ובבבלי כתובות שם בסגנונים שונים, והפתיחה שלפנינו באה ללמד על פתיחות רבות איך נסדרו ונתייחסו לאמוראים כאלו הם בעלי אותן האגדות שלימות ועי׳ גם במ״י לעיל צד 2 בד״ה תאלמנה, ובים״ת התפלא כיון שר״ש בר יצחק הוא מרא דעובדא איך דרש הפסוק על מעשה זה, ועוד להעיר שבכי״ו ל״ג ר״ש בר רב יצחק פתח: כד דמך וכו׳. כשנפטר ר״ש בר רב יצחק (הוא היה מרקד לפני הכלות בשלש כלו׳ שבשבות) יצאו רוחות וסערות ועקרו כל אילנות טובים שבארץ ישראל למה כן שהיה לוקט מהן שבשבות ומהלך לפני הכלות והיו רבנין אומרים למה הוא עושה כזה ומבזה את התורה א״ר זעירא הניחוהו שהוא יודע מה הוא עושה ובשנפטר יצאו לגמול חסד כלו׳ להתעסק בקבורתו וירדה שבשבת של אש ונעשית כמין שבשבת של הדס והפסיקה בין המטה ובין הצבור אמרו וכו׳, והגי׳ הוה מרקד וכו׳ איתא בכי״ל ועוד בחמשה כ״י ובילק׳ מכירי, ובכי״א ב׳ וכי״ג הגנה דהוה כמו שהגי׳ בר״ו וכי״ת ובפי׳ ב״ר הנדפס, ובדפ״ר וכי״ו ליתא הוה מרקד אתלת ובן ליתא בירושלמי, ונר׳ שגי׳ זו אינה מעיקר הספר והתוספה נובעת מבבלי כתובות והגרתיה, ובכי״ל נשתבש שבישבן שבשבה שבשבתיה והגהתי שיבשבן שבשבה שבשבתיה וגם בדפוסי׳ וכי״כ הגי׳ שבשבה דנור וכו׳ ובכי״א א׳ וב׳ שבשבא דנורא וכו׳ והיא מלשון שבשבת (שבת פ״ח מ״ד) שפי׳ קנה ענף, והגי׳ שבשין שבשא שיבשא שבישתא כמו תרג׳ שלשה שריגים (בראשית מ׳ י׳) תלתא שבשין ותרג׳ הזמורה (יחזקאל ט״ו ב׳) שבשתא ועי׳ בעמת״ל ע׳ שבשב וע׳ שיבשא שבישתא, ובכי״ל נשתבש מלליא, ובין שיטי כתוב כ להגיה, והקבוץ כליא במשקל ל״ז כמו נשין שעין סעין הוגמתן ועי׳ דאלמאן צד 156, והגי׳ נפקין רוחין וכו׳ שהיא ל״נ כמו נפקן איתא גם בדפוסי׳ וכי״א א׳ וב׳ וכי״ג וכי״ת וילק׳ מכירי וכן ועקרין כמו ועקרן ועיי״ש צד 203, ובשיבוש ובכי״ל ועוד ארבעה כ״י נפקן למגמל וכו׳ והגהתי, וכגנון הסיפור בירוש׳ ע״ז שם כד דמך ר״ש בר רב יצחק איתעקרון ארזייא דארעא דישר׳ אמרין דהוה נסיב שושיבתה ומקלס קומי כלייה והוון רבנין מרגנין ביה אמר לון ר׳ זעירא ארפין ליה לית אהן סבא

דנור ואיתעבידת כמין שבשבה דהדס ואפסיקת בין ערסה לציבורא, אמרין חזוהי דהדין סבא דקמת ליה מתלי שבשבתיה, ד״א רודף צדקה וחסד זה אבינו אברהם שנ׳ ושמרו דרך יי׳ (בראשית יח יט), וחסד שגמל חסד לשרה, ימצא חיים שנ׳ ואלה ימי שני חיי אברהם אשר חי מאת שנה וגו׳ (שם כה ז), צדקה וכבוד אמר ר׳ שמואל בר רב יצחק אמר לו הקב״ה אני אומנותי גומל חסדים, תפשת אומנותי בוא לבוש לבושי ואברהם זקן וגו׳:

יפיפית מבני אדם (תהלים מה ג) נתיפיתה בעיליונים שנ׳ הן אראלם צעקו חוצה וגו׳ ה
(ישעיה לג ז), נתיפיתה בתחתונים שנ׳ נשיא אלהים אתה בתוכנו (בראשית כג ה), על כן ברכך אלהים (תהלים שם שם) ואברהם זקן בא בימים ויי׳ ברך את אברהם בכל:

מי יעלה בהר יי׳ ומי יקום במקום קדשי (תהלים כד ג) מי יעלה בהר יי׳ זה אברהם

4 לעיל לד 629 : 6 ילקוט כי ק״נ, ילק׳ תהלים כי תשמ״ט : ילק׳ מכירי תהלים מ״ה סי׳ ו׳ : 9 ילקוט כי ק״נ, ילק׳ תהלים כי תקל״ז, מדרש תהלים כ״ד סי׳ ס׳ :

1 דנורא אשם | ואתעבידת ת, ואיתעביד אמ | *כמין פאגכ] כמן ל, כמו דתיש, כעין מ | *שבשבה דכ] שבשכה לג, שבשבא א, שיבשא ש, שבישתא פ, שבשתא תמ | ואפסקת כ | ערסא דפגבת, ערסיה ם, עריסיה א לצבורא פאבתשמ | **אמרין] אמרי ל | חזוהי] חזוי פ, חיוהי ל ג, חיוי ן, חמון דתש, ל אבמ | דהדין] דהן ן, ל׳ א¹ | סבא] פן, ~ דקאי ולעי דג°תר, דעביד לך שבשא דנורא פרי הוא דקא עביד א¹, דעביד לך שבשתא פירי דקא עביד כ, דקאי ולעי דעביד ליה שבשבא פירי הוא דקא עביד א¹, עביד שבשתא פירי הוא דקא עביד מ | דקמה מ, וקמת ליה ת, דעבדת ן, דאהנית ש | 2 ליה ל׳ ן | כתלין] פאגב, ל׳ דותר | **שבשבתיה] שבשבתיה לג׳ שבשתיה דא²תר, שבישתיה כ, שבשתה א¹, שבישתא מ, שבישתא פ, שפשפתיה ן | צדקה וחסד] כת, צדקה דפוג | אבינו אברהם] ג, אברהם אבינו וכ, אברהם דפת | שנ׳] פגת, דכת׳ ביה כ, ל׳ דן | דרך יי׳] ~ לעשות צדקה ומשפט כ | 3 שנ׳ ל׳ וגב | *ואלה — חי] ושני חיי אברהם לוגב | 4 וגו׳] ושבעים שנה וחמש שנים וכ | אמר — יצחק ל׳ כ | גומל] וג, גמילות כ | 5 חסדים] וכ, חסד ג | תפשת] כ, תפשתה ן, תפסתה ג | בוא] ן, בא וכ | לבוש] כ, ולבוש וג | ואברהם] כ, שנ׳ ~ ג | וגו׳] בא בימים כ, ל׳ ג | 6 יפיפית] כתיב ~ מ | אדם] פאימ, ~ וגו׳ ן, הוצק חן וגו׳ ד, הוצק (הצק ת) חן בשפתותיך גכת | *נתיפיתה ד¹ור] ניתפיתה ל, נתיפית דאכי (תהלים) מ, נתייפית ת, נתייפתה פ, נתייפת י, נתיפיפתה ג | בעליונים | אראלם פואגברי¹מ] אראלים לדת | וגו׳] ן, ל׳ דפאגתימ | 7 נתייפיתה ד. נתיפית אבי (שם) מ, נתיפית ת, נתייפת י, ונתייפיתה ן, ונתייפתה פ, נתיפיפת ג | בתוכנו] פאבימ, בתוכינו דוגתי¹ (שם) | 8 אלהים] א²י (שם), ~ לעולם דפוא¹גבימ | *ואברהם — בכל כ] ואברהם.. אברהם ג, ואברהם.. בימים וגו׳ יי׳.. בכל וגו׳ ל, ואברהם.. בימים ן, ואברהם.. בא פ, ויי׳.. בכל דאכתים | 9 מי — קדשו] וא¹גב, ל׳ דפא²תי |

ידע מה עביד כיון דדמך נחתת אישתא מן שמייא ואפסק׳ בין ערסא לקהלא והוון תלת שעין קלין וברקי בעלמא חייא דאהן סבא דעבדת ליה שושבתא (ועם סגנון זה מסכמת הנוסחא במאמר המקוטע בכי״ן כד דמך ר״ש בר רב יצחק אתעקרון ארזייה דארעא דישראל אמרין דהוה נסיב שפשפתיה ונגקלס קומי כלייה והוון רבנן וגו׳ אמרין חיוי דהן סבא דעבדת שפשפתיה, וכתיבת שפשפתיה כמו במשנה שבת שם שפשפת לפי הגי׳ בערוך ע׳ שפשף ועיי״ש ובע׳ דבק ובע׳ שבש א׳ ובד״ס שבת פ׳ ע״א), ומסיים בירושלמי שם ונפקת בת קלא ואמר׳ ווי דדמך שמואל בר רב יצחק גמיל חיסדא, ובירוש׳ פיאה שם וגמילות חסדים דכתיב רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד כבוד בעולם הזה וחיים לעולם הבא ר׳ שמואל בר רב יצחק הוה נסיב שיבשתיה והוה מקלס קומי כליא והוה ר׳ זעירא חמי ליה ומיטמר מן קומוי אמר חמי להדין סבא איך הוא סבהית לן וכיון דדמך הוה תלת שעין קלין וברקין בעלמא נפקת ברת קלא ואמרה דמך רבי שמואל בר רב יצחק גמיל חסדיא נפקון למיגמול ליה חסד נחתת אישתא מן שמיא ואיעבידת כמין שבשא דנור בין ערסא לציבורא והוון ברייתא אמרין חיוי דדין סבא דקמת ליה שבישתיה, ובבבלי כתובות שם רב שמואל בר רב יצחק מרקד אתלת (ופירש״י שלש בדין זורק אחת ומקבל אחת) א״ר זירא קא מכסיף לן סבא כי נח נפשיה איפסיק עמודא דנורא בין דידיה לכולי עלמא וגמירי דלא אפסק עמודא דנורא אלא אי לחד בדרא אי לתרי בדרא א״ר זירא אהנייה ליה שוטיתיה לסבא ואמרי לה שטותיה לסבא (ופירש״י שוטיתיה בד של הדס שהיה מרקד בו שיטתיה שיטתו ומנהגו שטותיה שהיה מתנהג כשוטה) ושם לא הוזכר המאורע האחר נפקין רוחין ועלעולין וכו׳ או איתעקרון ארזייא וכו׳ והוון תלת שעין קלין וברקין וכו׳ ועי׳ באגה״א ח״ג צד 36, וקשה לפרש בסוף הסיפור שלפנינו חזוהי דהדין סבא דקמת ליה וכו׳, ובת״נ הגי׳ חזוי חיוהי חיוי חכון (והשמיטוה בכי״א א׳ וב׳ וכי״כ ובילק׳ מכירי, ואילו הספרים מסכימים בשינוים שונים בזה הסיפור), והגי׳ חיוי כהגי׳ המשובשת בירוש׳ פיאה חיוי דדין וכו׳ (ושם בכי״ס חזי להדין ועיי״ש בהוצ׳ רא״מ לונץ), ובירוש׳ ע״ז חייא דאהן וכו׳, ושם הגי׳ דעבדת ליה וכו׳ ועי׳ גם הגי׳ דעביד לך שבשא דנורא פירי הוא דקא עביד דקמת ליה וכו׳ והגירסאות הדומות לה שציינתי, ובפי׳ ב״ר כ״י גורס ומפרש דקאי ולעי שטרח לפני הכלות דקמת ליה שבשתיה שמקבל שכרו ממה שטרח לפני הכלות, ובפי׳ ב״ר הנדפס נר׳ שגורס דאהנית ליה שבשתיה, והגי׳ מתלי כמו בכי״ל איתא עוד בחמשה כ״י וצע״ג, ובתוספות כתובות שם בד״ה שיטתית וכו׳ הועתק מב״ר כאן בסגנון אחר נחת שיבשא דנורא ואיתעבידא כעין שבשא דהדס ואפסקת בין דידיה לחברוהי אמרי חמית הדין סבא דקאי שיבשא דנורא קומיה משום דעביד קמוהי דכלתא : 4 ד״א רודף וכו׳. בכי״א א׳ וב׳ לא הועתק המאמר הסוגר. ובדפוסי׳ העתיקו רק תחילת זה המאמר ורמזו וכו׳ כדלעיל, ובכי״פ וכו׳ כמו לעיל, ובכי״ת כדלעיל, והגהתי גם כאן הפסוק ואלה ימי שני חיי אברהם וכו׳ כמו לעיל צד 630 : 6 בעיליונים. במלאכים שנ׳ הן אראלם וכו׳ וכמו שנדרש לעיל צד 600 ובשעה ששלח את ידו ליקח את המאכלת וכו׳ בכו מלאכי השרת הה״ד הן אראלם צעקו חוצה וכו׳, והגהתי גם כאן אראלם, וכתיבת עיליונים בכי״ל כמו לעיל פעמים רבות : 9 זה אברהם. שנבהו וגידלו הקב״ה כשאמר לו ולך לך אל ארץ המוריה

שני עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה (בראשית כב יב), ומי יקום במקום קדשו זה אברהם שני וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם (שם יט כז), נקי כפים (תהלים שם ד) שני אם מחוט ועד שרוך נעל (בראשית יד כג), ובר לבב (תהלים שם שם) חלילה לך וגו' (בראשית יח כה). 376.
אשר לא נשא לשוא נפשו (תהלים שם שם) זה נפשו של נמרוד. ולא נשבע למרמה (שם שם) שני הרימותי ידי אל יי' אל עליון קונה שמים וארץ (בראשית יד כב), ישא ברכה מאת יי' וגו' (תהלים שם ה) ואברהם זקן בא בימים ויי' ברך את אברהם בכל: אברהם היה מברך את הכל שני ונברכו בך כל משפחות האדמה (בראשית יב ג), מי מברך את אברהם, הקב"ה מברכו שני ויי' ברך את אברהם בכל, משה נסן שלישראל שני מה תריבון עמדי ומה תנסון את יי' (שמות יז ב), מי הוא נסו של משה, הקב"ה שני ויקרא שמו יי' נסי (שם שם טו), דוד רוען שלישראל שני אתה תרעה את עמי (ש"ב ה ב). מי הוא רועו שלדוד, הקב"ה יי' רועי לא אחסר (תהלים כג א), ירושלם אור העולם שני והלכו גוים לאורך (ישעיה ס ג), מי הוא אורה שלירושלם, הקב"ה שני והיה לך יי' לאור עולם וגו' (שם שם יט):

6 ילקוט כ' ק"נ:

1 עתה — אתה] כי עתה.. ירא אלהים ן, כי.. ירא וגו' פ, כי ירא אלהים אתה נ, כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו וגו' (ואת ביתו אחריו ושמרו דרך יי' לעשות צדקה ומשפט א²) וכתיב עתה (כי עתה א²) ידעתי.. אתה א, ולך (לך ו') אל ארץ המוריה תי' | זה אברהם לי' כי' | שני] פאכת, על שום שני' ד, לי' וגו' | 2 אשר — שם] כ, אשר.. שם את פני.. א', אשר.. שם וגו' א², לי' דפוגתי | כפים] פחאכי, ~ ובר לבב דונתי' (שם) | 3 חלילה — וגו'] חלילה.. מעשות וגו' ן, חלילה.. מעשות כדבר הזה דפאגכתי, ומצאת את לבבו נאמן לפניך ר | 4 זה נפשו] זו נפשו נכ, זה נפש ח, לי' ן | נמרוד] אברהם ח | 6 הרימותי | אל עליון — וארץ] י (שם). אל עליון דכת, וגו' ן, לי' פאגי | 6 וגו'] ן, צדקה ד, וצדקה מאלהי ישעו א'גבי (שם), לי' פא'תי | ואברהם זקן לי' חאני | * בא — בכל כ] בא בימים וגו' פ, בא בימ' ן, ויי' ברך את אברהם ד, ו"י.. אברהם בכל האנתי, וגו' בכל ל | ' אברהם דפחאגכתי) ואברהם ן, לי' ל | יהיה ח | 7 כל — האדמה] חאני, כל משפחות פ, כל וגו' ן, כל גויי הארץ ת, לי' ד | ומי וחאגכתי | מברך] פוחאגכי, כיוד דת | לאברהם א', אברהם פת | מברכו] ברכו ת, לי' פוא²י | 8 ניסן | מה — ומה — יי'] גכב, מה.. מה.. יי' חא²י, מה.. מה תנסון פא', מה תריבון עמדי ן, מה תנסון את יי' ר², לכל האותות והמופתים אשר עשה משה דתר¹ | 9 מי] פוכ, ומי דהאגתי | היה א² ניסו | ויקרא] אי, ויבן משה מזבח ~ דוחגכ | נסי] ואכתי, ניסי דפג | רועו נ, רועה י | 10 עמי] ~ את ישראל ן, ישראל דפאגכתי | * מי — רועו של דו] ומי.. של פאכ, ומי.. רועה של גתי, מה רועו מה רועה ל | 11 ירושלים תי | אורו של עולם דוחאגכתי, אורן של ישראל פ | לאורך] ~ וגו' ן, ומלכים לנוגה זרחך י | מי] ן, ומי דפאגכתי | * אורה דפוחאגת] אורו לי | ' ירושלם דוא] ירוש' ל, ירושלים פגתי | 12 * לך יי' דוחאגת] יי' לך י, לך לפ, לי' כ | וגו' ו, לי' דפחאגכתי |

והעלהו שם לעולה על אחד ההרים וכו' ועמד בנסיונו שני' עתה ידעתי וכו', ובכי"ת ובילקוט דפ"ר הובא הפסוק ולך לך וכו', ובפי' ב"ר כ"י גורס או מפרש זה אברהם שכתוב בו בהר ו"י יראה, ודרשו ומי יקום במקום קדשו זה אברהם שני' וישכם וכו' אל המקום אשר עמד שם את פני י"י לבקש רחמים על סדומים ועי' לעיל צד 612, והפתיחה שלפנינו דוגמתה בדב"ר פי"א סי' ב' וש"ה מי יעלה וכו' רבנן אמרי מדבר במשה מי יעלה בהר י"י זה משה שני' ומשה עלה אל האלהים וגו' ומי יקום במקום קדשו זה משה מנין שנאמר כי המקום אשר אתה עומד עליו וכו', ובמדרש תהלים ג' שיטין מי יעלה וכו' זה משה שנאמר ומשה עלה וכו' ד"א מי יעלה וכו' מדבר באברהם שנאמר ולך לך אל ארץ המוריה וגו' על אחד ההרים וגו' ומי יקום במקום קדשו זה אברהם שנאמר וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם את פני ה' נקי כפים אם מחוט ועד שרוך נעל שנתרחק מן הגזל וכו' ד"א מי יעלה וכו' מדבר ביעקב שנאמר קום עלה בית אל וכו' ועיי"ש: 3 ובר לבב וכו'. שלא עלתה על לבו שהקב"ה ח"ו יעשה עול במשפט חלילה לך מעשות כדבר הזה וכו', ובמדרש תהלים הגי' ובר לבב שנאמר ומצאת את לבבו נאמן לפניך ואומר והאמין בה', וגם בפי' ב"ר כ"י הובא הפסוק ומצאת את לבבו נאמן לפניך, ושם פי' זה נפשו של נמרוד שלא הרג אברהם את נמרוד בחנם שנמרוד בקש להרוג את אברהם תחלה ומפרשי אמרפל זה נמרוד (ועי' לעיל צד 408) ואברהם הרג את אמרפל, וכסגנון זה הדרש בדב"ר שם אשר לא נשא לשוא נפשו זו נפשו של מצרי שלא נטלה על חנם אלא כדין עשה, ובשמו"ר ריש פ"ד נקי כפים זה משה וכו' אשר לא נשא לשוא נפשו זה נפשו של מצרי שלא הרג את המצרי עד שעמד עליו בדין וכו', ובמ' תהלים שם הגי' לא נשא לשוא נפשו בפני נמרוד (כלו' לא נשא נפשו לעבוד ע"ז בפני נמרוד ועי' לעיל צד 363), אבן שם סי' ז' בדרש זה משה הגי' ולא נשא לשוא נפשו וכו' שלא נטל לשוא נפשו של מצרי וכו' ושם סי' ט' אשר לא נשא לשוא נפשו של לבן וכו', ובכל המדרשות נדרש אשר לא נשא לשוא נפשו, ולפנינו במקרא הקרי נפשי ועי' במנחת שי ובתנ"ך הוצ' גינצבורג: 6 ואברהם זקן וכו'. זה סיום הפתיחה, ולהדרש ישא ברכה וכו' וי"י ברך את אברהם וכו' נסמך המאמר אברהם היה מברך את הכל וכו' הקב"ה מברכו שני' וי"י ברך וכו' והוקדם להמאמרים שנסדרו בסי' ', וזה המאמר הופרד מהפתיחה גם במדרש ד' פוורדא: 8 מה תריבון וכו'. כן הגי' העקרית וגם ביפ"ת העיר על גי' הילקוט מה תריבון וכו' וכתב וכן מצאתי בכל המפרשים שהביאו אגדה זו ועיי"ש, ונר' שטעם הפסוק לפי הדרש מה תריבון עמדי ומה תנסון העשו אותי לנס לפני י"י וכמו שדרשו לעיל צד 588 והאלהים נסה וכו' גדלו כנס וכו', ולפנינו הגי' ומה תנסון, ובמקרא כתוב מה תנסון ועח"ג ובתנ"ך הוצ' גינצבורג, וגם בפי' ב"ר כי"א

ואברהם זקן זה קנה שני עולמות, אמר ר׳ אחא יש לך שהוא בזקנה ואינו בימים, בימים ואינו בזקנה אבל כאן זקנה כנגד ימים וימים כנגד זקנה בא בימים, ר׳ יודן בשם ר׳ יהודה בר סימון בא בדיפלון, ר׳ ברכיה בשם ר׳ אבא בפילון מפולש לחיי העולם הבא, אמר ר׳ יצחק באותן הימים שכתי׳ בהן עד אשר לא יבואו ימי הרעה (קהלת יב א):

וי״י ברך את אברהם בכל ר׳ יהודה א׳ שנתן לו נקבה, אמר ר׳ נחמיה עקר ביתו שלמלך אין כת׳ ברכה, אלא וי״י ברך את אברהם בכל שלא נתן לו נקבה כל עיקר, ר׳ לוי אמר תלת

1 ילקוט שם, תנחומא מ״ב חיי שרה סי׳ ו׳ : 4 ויקרא רבה ריש פי״ח, מדרש קהלת פ׳ חכור (י״ב א׳), מדרש קהלת מ״ב שם (מדרש זוטא לד 128) : 5 ילקוט שם, תוספתא קידושין פ״ה, בבא בתרא ט״ז ב׳ קמ״א א׳ :

1 זקן] ~ וגו׳ ו, בא בימים חא¹גכי | זה קנה] פגכ, זה שקנה תי¹, קנה ו, שקנה א², זקן זה קנה דא¹, זקן זה שקנה ד¹, זה אברהם שקנה ח | ב׳ ד¹א¹ | עולמות (עולמים י)] פוחאגכי, ~ שלשה (ג׳ ד¹) נכתרו בזקנה ובימים ושלשתן היו ראש לגייסין אברהם יהושע ודוד (יהושע דוד ת) אברהם ראש לאבות יהושע ראש למלכות בשבט אפרים שני סני אפרים שרשם בעמלק זה יהושע (יהושע ת) דוד ראש למלכות בשבט יהודה דת | ** אחא] אבא ל | יש לך] גכ, ~ מי א¹, אדם דפחא¹תי, אדן ו | בזקנה ו (וכן בסמוך) | ויש שהוא בימים א¹ | 2 כן ו | ימים כנגד זקנה וזקנה כנגד ימים א | ר׳ יודן בשם] ואג, ל׳ דפכת | ר׳—סימון] ג, ר׳ יהודה (יודא פ, יודה ו, יודן כ) בר (בר׳ א², ביר׳ ו) סימון פוא²כ, יודן בר׳ סימן ע, ר׳ יהודה דא¹ת | 3 * בדיפלון דועיי] בדופלון א¹, בדילפון ת, ביופלן פ, בריפלין גר¹, בריפלון ר², בריפולין כ, פריפלון ל, ברופלין וחרינא אמר בא בפליון א², ר׳—בשם] פואגכ, ר׳ ברכיה י, ל׳ דת | ר׳ אבא בר כהנא פוא²גכ | * בפילון ע] בכפולון ל, בכפילון פ, בכפילן נ, בוולון ר, בא בפילון ד¹א²תי, .. בכפילון ו, .. בכפלון ד, .. בוולון כ, בדפלין וחרינא אמ׳ בא בפיליון א¹ | באותן] בא ~ ואכי | 4 שכתוב דא, שכתי׳ י¹, שכתב ת | יבואו] אגתרי, יבאו דפוכ | 5 ר׳ יהודה] פ, ר׳ יהודה ור׳ נחמיה (נחמיא א²) ר׳ יהודה אגכ, ר׳ יודה ור׳ נחמיה ר׳ יודה ו, ר׳ יודן .. ר׳ יודן דת | אומר פאכי, אמר דוגת | שניתנה א | אמר] גכי, אמר לו דפות, א״ל א | נחמיא א², נחמן פ | עקר] גי, עיקר דפואת, והלא עיקר כ | בתו ד¹ר³, ברייתו א¹כר², בירייתו א², בריתו ר¹ | 6 אין כת׳] ג, אין כתי׳ רי¹, אין כת׳ (כתוב ד, כתי׳ א) בה דפואכת | אלא] ~ בזכרים פ | ניתנה א¹, ניתן א² | נקבה] פוא²גכי, בת דת | עקר י | שלשה ע |

הובא הפסוק מה תנסון וכו׳, ובפי׳ ב״ר כי״ט מפרש משה ניסן של ישראל דכתיב לכל האותות והמופתים אשר עשה משה, ואולי נובעי׳ משם הגי׳ בדפוסי׳ וכי״ת דכתיב (שנ׳) לכל האותות וכו׳ (וערבבו דברים ל״ד פסו׳ י״א עם פסו׳ י״ב), ונסן של ישראל כמו נסו נסו של משה הקב״ה וכו׳ י״י נסי, ואין הוראת נסן של ישראל העושה להם כל הנסים כמו שפי׳ במ״כ, ובמדרש ד׳ שטײַנטין הגיהו משה עשה ניסים וכו׳: 1 זה קנה וכו׳. דרשו זקן נוטריקון, ודוגמתו הדרש בספרא קדושים פרק ז׳ אין זקן אלא זה שקנה חכמה שנאמר ה׳ קנני ראשית דרכו (ועי׳ קדושין ל״ב ב׳), ובלק״ט הועתק ואברהם זקן זה שקנה חכמה וצ״ע, ולא נתפרש כאן הדרש זה שקנה שני עולמות, ובפי׳ ב״ר כי״ט מפרש שקנה שני עולמות דכתיב בא בימים בשני עולמים משמע, וכן טעם גם מאמר ר״י בשם ריב״ס, ובתנחומא מ״ב שם איתא ד״א ואברהם זקן שקנה שני עולמות בראשונה היה שמו אברם ועכשיו נוסף לו ה׳ שירש שני עולמות שבזכותו נברא העולם הזה והעולם הבא אמר ר׳ חלפתא בר כהנא כתיב אלה תולדות השמים והארץ בהבראם הן הן האותיות שבאברהם הוי שבזכותו נבראו העולם הזה והעולם הבא וכו׳ ועי׳ לעיל צד 107, ובדפוסי׳ וכי״ת ניתוסף כאן שלשה נכתרו בזקנה וכו׳, ומאמר זה ליתא בכי״ל ובשאר כ״י ובילקוט (ובדפ״ר וד״ו הגי׳ ראש לגייסין, וכבר נשתבש בדי׳ קראקא א׳ ראש לנסיון): אמר ר׳ אחא. כן הגהתי כגי׳ שאר הספרים, ור׳ אחא גם בעל המאמר לעיל סי׳ ג׳ לא היא זקנה ולא היא שיבה וכו׳ ועי׳ במ״י שם, וטעם המאמר יש לך שהוא בזקנה וכו׳ שזקנה קופצת עליו ואינו בימים ויש שהוא בימים ואין בו הדרת זקנה אבל כאן באברהם זקנה כנגד ימים וימים כנגד זקנה ולכן אמר הכתוב גם בא בימים, וברוב הספרים הגי׳ יש לך אדם, ובכי״ו יש לך אדן ועי׳ במ״י לעיל צד 585: 2 ר׳ יודן וכו׳. ר״י בשם ריב״ס דורש בימים בכפילת ימים בעוה״ז ובעוה״ב ור״ב בשם ר״א מדייק בא בימים שמשמע שנכנס לאיזה מקום ור׳ יצחק מדייק בימים בימים הידועים באותן הימים שכתוב בהן עד אשר וכו׳, ובכי״ל נשתבש באפריפלון (במלה אחת) והגהתי בא בדיפלון כמו שהגי׳ גם בערוך ע׳ דיפלון, ופי׳ שם בשני עולמים בעוה״ז ובעוה״ב ובלעז כפול דופלו ועי׳ לעיל צד 535, וגי׳ ישנה משובשת ברי״ש ומפרש בפי׳ ב״ר כ״י בא בריפלון (בריפלין) כמו רפי וכמו ברפיון בא בחלישות, ובמאמר ר״ב וכו׳ הגהתי בפילון מפולש לחיי העולם הבא כמו שהגי׳ גם בדפ״ר ובערוך ע׳ פלן ג׳ ופי׳ שם כלו׳ מקום מפולש ואורח ישר ועי׳ לעיל צד 486 ובמ״י שם בד״ה פלונו, ובמדרש הגדול הועתק בא בימים שנכנס בפילון מפולש וכו׳, ומהגי׳ בפילון נשתבש בוילון שמפרש בפי׳ ב״ר כ״י באהל מפולש וכו׳, ובתנחומא מ״ב שם איתא מהו בא בימים ר׳ יוחנן אמר בוילון של העולם הזה ור׳ אלעזר אמר בעולם הזה ובעולם הבא וכו׳ ועי׳ במ״י לעיל צד 445: 4 עד אשר וכו׳. בוי״ר שם עד אשר לא יבואו ימי הרעה אלו ימי זקנה, ובמדרש קהלת שם עד אשר וכו׳ אלו ימי הזקנה והגיעו שנים אלו היסורין: 5 ר׳ יהודה וכו׳. בתוספתא שם וכן אתה מוצא באברהם אבינו שבירכו המקום וגידלו בזקנותו וכו׳ שנ׳ ואברהם זקן וכו׳, וי״י ברך את אברהם בכל ר׳ מאיר אומר שלא היתה לו בת ר׳ יהודה אומר שהיתה לו בת וכו׳ אחרים אומ׳ בת היתה לו לא״א ובכל שמה ובירכו המקום וכו ועי׳ בב״ב שם, ובדברי ר״נ כאן קשה לפרש עקר ביתו של מלך וכו׳, ובפי׳ ב״ר כי״א וכי״ט גורס ומפרש והלא עיקר ברייתו (בריתו) של מלך אין כתי׳ ברכה כלומ׳ בתחלת בריאת (בריית) האשה שהיתה ראשונה לכל נשים ועיקר בעולמו של מקום לא מצינו שכתוב בה ברכה שלא ייחד לה הקב״ה ברכה בפני עצמה אלא עם אדם נתברכה כדכתיב ויאמר להם אלהים פרו ורבו ואת אמרת הכא ברך את אברהם בכל בנקבה וכו׳, ובפי׳ ב״ר הנדפס נשתבש עיקר בתו וכ״ה במדרש דפ״ר, ובעולת שבת הגי׳ עקר בריתו של עולם ועי׳ ביפ״ת ובמ״כ ובשאר המפרשים שנדחקו כולם בפירוש המאמר וצע״ג: 6 ר׳ לוי אמר תלת. תלת שיטין ועי׳ לעיל צד 427, ובערוך ע׳ קלר ב׳ הגי׳ ר״ל אמר שלשה שהשליטו ביצרן (וצ״ל ביצרו) ועשה ישמעאל תשובה ולא חיסר קילורין שלו וכו׳, ובפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א מפרש ר״ל אמר תלת שלשה דברים דריש (דרש) באותה תיבה בכל

שהשליטו ביצרו ועשה ישמעאל תשובה ושלא חסר קילרין שלו כלום. ר׳ לוי (אמר) בשם ר׳ חמא ברי חנינא שלא חזר וניסהו:

ב) ויאמר אברהם אל עבדו זקן ביתו שהיה זיו איקונין שלו דומה לו. המושל בכל ה
אשר לו שהיה שליט ביצרו כמותו:

שים נא ידך תחת ירכי אמר ר׳ ברכיה לפי שנתנה להם לפיכך נשבעין בה:

ג) ואשביעך ביי׳ אלהי השמים ואלהי הארץ אמר ר׳ פינחס עד שלא הודעתיו לבירותיו אלהי השמים וכיון שהודעתיו לבריותיו ואלהי הארץ:

אשר לא תקח אשה לבני מבנות הכנעני הזהירו על בנות ענר אשכול וממרא:

ד) כי אל ארצי ואל מולדתי תלך וגו׳ אמר ר׳ יצחק חיטיה דקרתך זונין מנהון זרע:

1 בנח נחמד י״ז ח׳: לעיל לד 271 ולד 861: לעיל לד 642 ולד 677: לעיל לד 608: 3 ילקוט כ׳ קי, ועי׳ לקמן ז״ם: פנתופא סם: 6 ילקוט סם, פנחומא מ״ב סם: 6 ילקוט כ׳ ק״ז, ספרי האזינו פי׳ פי״ב: 8 ילקוט סם: 9 ילקוט סם:

1 שהשליטו] פואנבעי, בכל ~ דת | ועשה] פנבעי, ושעשה וא, בכל שעשה דת | ישמעאל דפואבתעדין] לי לג | תשובה] פוגבע, ~ בחייו דת, בימיו אי | ושלא] פו, ולא אנבעי, בכל שלא דת | חיסר פא׳ע | קילרין] פגב, קילארין ו, קילורין א׳ער, קלורין דת, קירלין א² | אמר לי וגבי | חמא] לחמא כ | 2 ברי חנינא] גב, בר .. א²׳, ברי (בירי ו) חנינה פו, ב״ח א¹, לי דת | שלא] פוא²גב, בכל שלא דת | וניסהו] א², וניסה אותו פא׳גכתי, ונסה .. ד, וניסא אותו ו | 3 ביתו דפחאגבתי] ~ וגו׳ ל | זיו איקונין] דיוקנין א² | דומין ח, דומים ג | לשלו א² | 4 שהוא גבי | שליט] מושל א¹ | כמותו] כמוהו כ | 5 ירכי] פואבתי, יריכי דג | אמר ר׳ ברכיה] ~ במילה ת | שניתנה ל״פואגתרי | להם] ~ בצער ל״דפוחאג, המילה בצער י, מצוה ראשונה כ | לפיכך] פוחגבי, ~ היא חביבה דת, היא .. להם א¹, היא .. עליהם א² | היו נשבעים ו, אין נשבעין (נשבעי׳ ג) אלא פחגבי, ואין נשבעים (נשבעי׳ ד¹א) אלא דאת | 6 ואלהי הארץ] פאב, לי דוגתי | * הודעתיו וח] הודעתי לפ, הודעתי אותו דאגבתי | 7 לבירויתיו] ו, לבריותיו דחאתי¹. לבריות כ, לבריותיו ג | אלהי] הוא ~ כ | וכיון * שהודעתיו ח] וכיון שהודעתי לפ | וכיון (ועכשו כ) שהודעתי אותו דגבתי, ומשהודעתי ו, ומשהודעתי (משהודעתי א²) אותו א | לבריות כ, לבריותי פ, לבריותיו ג | ואלהי] חא׳גי, אלהי דפא²ת, הוא אלהי השמים ואלהי כ | 8 אשר — הכנעני] גי, מבנות הכנעני א², לי דפוא¹כת | * הזהירו דוהא¹גבתי] הזהירו ל, אם הוהיר פ, הזהר א² | על] פיהאגבי, שלא ילך אל דת | אשכול] את, אשכל דפוגי, ואשכול כ | 9 כי] כי אם פגי | תלך וגו׳] תלך א׳גבת, וגו׳ פ, לי ד | א״ר יצחק מתלא אמ׳ פ, אמרין גי¹, אמרי כ | חיטייה ו, חיטיא פהגער, חטיא דב, חטייא א׳ת, חיטי א² | דארעך א² | מנהון זרע] פאגבעי, מיניהון זרע ה, זרע מנהון דתר, זרוע מיניהון ו |

שהשליטו וכו׳ בכל שעשה ישמעאל תשובה בחייו (בימיו) בכל שלא חסר קילורין שלו וכו׳ ועת״נ, והשיטה שהשליטו ביצרו כדאיתא בברייתא ב״ב י״ז א׳ שלשה לא שלט בה יצר הרע אלו הן אברהם יצחק ויעקב דכתיב בהו בכל מכל כל, והשטה שעשה ישמעאל תשובה כמו שנדרש לעיל 271 תקבר בשיבה טובה בישרו שישמעאל עושה תשובה ועיי״ש, והשיטה שלא חסר קילורין שלו כלום כדאיתא לעיל צד 612 וצד 577, ובמדרש הגדול נשתבש שלא חסר אקלידין שלו וכו׳, ובתוספתא שם מידה שנייה שלא מרד עשו בימיו מידה שלישית שעשה ישמעאל תשובה בימיו, ובב״ב ט״ז ב׳ ד״א שלא מרד וכו׳ ד״א שעשה ישמעאל וכו׳ ועיי״ש ולקמן פס״ג סי׳ י״ב ופס״ב סי׳ ג׳ ולעיל צד 567: 2 שלא חזר וניסהו. וכן דרש ר״ל בשם רחב״ת לעיל צד 608 אמר לו השבע לי שלא תנסני עוד מעתה: 3 שהיה זיו וכו׳. דרשו זקן נוטריקון זיו איקונין ועי׳ במ״י לעיל צד 561, וכן הדרש לקמן פ״ס סי׳ ז׳ ויאמר בוא ברוך י״י שהיה סבור בו שהוא אברהם שהיה קלסטר פניו דומה לו: 4 שהיה שליט וכו׳. בתנחומא מ״ב שם מהו המושל שהיה שולט ביצרו שנ׳ צדיק מושל יראת אלהים: 5 לפי שנתנה להם. כו׳ המילה לפיכך נשבעין בה, וכן בתר״י א׳ שוי כדון ידך בגזרת מהולתי, ובכי״ל כאן שתי גירסאות בגוף הספר לפי שנתנה להם לפיכך נשבעין בה ס״א לפי שניתנה להם בצער לפיכך נשבעין בה, וגר׳ שהגי׳ הראשונה העיקרית ופירושה בגי׳ ס״א ורוב הספרים לפי שנתנה (שניתנה) להם בצער, וכן בלק״ט ר׳ ברכיה אמר לפי שניתנה להם המילה בצער לפיכך היו וכו׳ ובשכל טוב ולפי שנתנה להם המילה בצער היו נשבעין וכו׳, ובמה״ג לפי שניתנה מילה בצער וכו׳, ובפי׳ ב״ר כי״ם וכי״א מפרש עוד לפי שניתנה (שנתנה) להם מילה בצער שנימולו גדולים ובפי׳ ב״ר הנדפס מסיים לפיכך לא היו נשבעין אלא בה, ופירוש אחר בגי׳ כי״כ לפי שנתנה להם מצוה ראשונה לפיכך אין וכו׳, ועוד פירוש נוסף לפיכך היא חביבה וכו׳ היא חביבה להם (עליהם) וכו׳, ובאלו הפירושים מפרש בפירש״י עה״ת והמילה היתה מצוה לו ובאה לו על ידי צער והיתה חביבה עליו ונטלה ועי׳ גם בפי׳ רבינו בחיי, ולפי הגי׳ שנתנה להם בצער וכו׳ הקשו שהרי גם יעקב אמר ליוסף שים נא וכו׳ ועי׳ ביפ״ת, ודרש אחר בתנחומא מ״ב שם אמר לו שים נא ידך ראה היאך היו מחבבין את המילה ואף יעקב כשהשביע ליוסף א״ל שים נא ידך תחת ירכי על מה היו מחבבין המילה שהיו יודעים שהיא עתידה להציל את בניה מגיהנם לעולם הבא וכו׳: 6 שלא הודעתיו וכו׳. כן הגהתי ועי׳ נ׳ ובלק״ט עד שלא הודעתיו לבריות וכו׳ וכיון שהודעתיו (אותו) לבריות וכו׳, ובר״ק עד שלא הודעתיו לבריותיו וכו׳ משהודעתיו לבריותיו וכו׳, ולשון הדרש בספרי שם עד שלא בא אבינו אברהם לעולם כביכול לא היה הקב״ה מלך אלא על השמים בלבד שנ׳ ה׳ אלהי השמים אשר לקחני אבל משבא אבינו אברהם לעולם המליכו על השמים ועל הארץ כענין שנאמר ואשביעך בה׳ אלהי השמים ואלהי הארץ, וגם בפירש״י עה״ת הובא הדרש לפ׳ ה׳ אלהי השמים אשר לקחני מבית אבי ועיי״ש ולעיל צד 421: 8 מבנות הכנעני. וס״ד אשר אנכי יושב בקרבו וכנענים היו כדכתיב והוא שכן באלני ממרא האמורי אחי אשכל וכו׳, ודורש הזהירו על בנות ענר אשכול וממרא אע״פ שהיו צדיקים ובנותיהם צדיקות ועי׳ לעיל צד 614 וצד 621: 9 כי אל וכו׳. בכי״פ וכי״ג וילקוט הגי׳ כי אם אל וכו׳ ועי׳ בסנהדרין י׳ ובתנ״ך הוצ׳ גינצבורג: חיטיה וכו׳. משל הוא בלא״ר אם החטים של עירך הן זונין (ועי׳

ט ה) ויאמר אליו העבד אולי וגו׳ ההיד כנען בידו מאזני מרמה (הושע יב ח׳) כנען זה אליעזר בידו מאזני מרמה שהיה יושב ושוקל את בתו ראויה או אינה ראויה, לעשוק אהב (שם שם) לעשוק אהוב העולם זה יצחק, אמר לו עד אלי ואתן לו את בתי, אמר לו ארור אתה ובני ברוך ואין ארור מידבק בברוך:

י ו ז) ויאמר אליו אברהם השמר לך וגו׳ יי׳ אלהי השמים וגו׳ מבית אבי זה בית אביו, ומארץ מולדתי זה שכונתו, ואשר דבר לי בחרן, ואשר נשבע לי בין הבתרים:

הוא ישלח מלאכו לפניך [ר׳ דוסא אומר הרי זה מלאך מסוים, בשעה שאמר אברהם הוא ישלח מלאכו לפניך] זימן לו הקב״ה שני מלאכים אחד להוציא את רבקה ואחד ללוות לאליעזר:

ח) ואם לא תאבה האשה וגו׳ רק את בני לא תשב שמה רק מיעוט, בני אינו חוזר, בן בני חוזר:

יא י) ויקח העבד עשרה גמלים מגמלי אדניו וילך וגו׳ גמליו שלאבינו אברהם היו ניכרים בכל מקום שהיו יוצאים זמומים:

וכל טוב אדוניו בידו ר׳ חלבו אמר זו דייתיקי:

1 ילקוט שם, ילק׳ הושע כ׳ תקכ״ח: 5 ילקוט כ׳ ק״ז: 7 ילקוט שם, פדר״א פע״ז: 9 ילקוט שם: 11 ילקוט שם: 13 תנחומא ח״ב וילך סי׳ ג׳, אגדת בראשית פמ״ו (פמ״ה), פדר״א פע״ז:

1 אולי וגו׳] וי, אולי לא תאבה פ, אולי.. האשה אג, לי דת | מרמה] א^{2}, ~ לעשוק אהב דפא^{1}גכתי (הושע) | 2 ושוקל] א^{1}, ומשקל פוא^{2}כר^{2}י, ומשקיל דחגת | את — או] בתו אם.. או י^{1}, אברהם ואומר היא ח | 3 אהובו של עולם | אמר לו] פואגכי (שם), אמר לו אליעזר ל^{0}, אמר דת, לי י^{1} | * עד אלי ו] עד אולי לפא^{2}ג, אולי לא תאבה אלי כתיב ב, אולי לא תאבה האשה אלי כתיב י^{1} (שם), אולי לא תאבה ד, אולי לא.. האשה א^{1}כר^{2}, אולי לא תל׳ הא׳ אח׳ ל^{0}, לא תאבה ת, לי י^{1} | * ואתן דא^{1}כתבר^{2}] ואתן לו ואתן ל^{0}, אתן פוי, אתן ואתן א^{2}, אתן לו ויתן ג | לו בתי י, את בתי לו א^{1} | 4 מידבק] ת, מדבק פוחאגבי, מתדבק ד | 5 וגו׳] מן תשיב את בני שמה גבת | וגו׳] אשר לקחני דפוא^{1}כי | זו א^{1} | בית אביו] א, ביתו של אביו דפת, בית אבי וגי | 6 זו וא^{1} | שכונתי וגי | דבר] פוחאגברי, נשבע דת | ** לי] אלי ל | * בחרן ל^{0}דפוחא^{1}כי] בחוץ לג, בארץ א^{2} | נשבע] פוחאגבי, דבר דת | * בין דפוא^{1}גכתי] בן לא^{2}, בבין ח | 7 לפניך] אתך א^{2}, לי פא^{1} | * ר׳ — מסוים פ] ר׳ דוסא (דוסה ו) אמר.. מסוים דו, ר׳ דוסא אומ׳ (אמ׳ א^{2}ת) הרי.. מסויים אבת, הרי מלאך מסוים י, לי לג | * בשעה — לפניך וכ] בשעה.. מלאכו פ, בשעה.. אברהם אבינו הוא.. לפניך דא^{1}ת, בשעה.. אברהם אבינו הוא.. מלאכו אתך א^{2}, לי לגי^{1} | 8 לו לי ו | בי דא^{2} | את אליעזר דואגכתי | 9 בן] אבל ~ א | הוא חוזר ח | 11 אדוניו דגתי | וילך וגו׳] וילך כ, וגו׳ ד, לי גתי | אברהם אבינו אכתי, אברהם פ | ניכר׳ (ניכרים ת) היו א^{2}ת, ניכרין א^{1} | 12 בכל מקומות ו, שבכל מקום י | שהיו יוצאין פ, לפי שהיו יוצאין א^{1}, כשהיו יוצאים היו יוצאים ח, שהיו יוצאים היו יוצאים ו, שהיו יוצאי׳ (יוצאים ת) יוצאים דת, שהיו יוצאין יוצאין גכי, יוצאי׳ א^{2} | 13 אדניו פוב | * בידו דפוא^{2}גכת] וגו׳ ל, לי א^{1} | דייתיקי] וגכר, דייתקי ח, דיאתיקי דפאת |

לעיל צד 266 ובמ״י שם) זרע מהן, והמאמר הועתק בערוך ע׳ זנין א״ר יצחק חיטיא וכו׳ מנהון זרע, וברד״ק א״ר יצחק כי אל ארצי היינו דאמרי אינשי חטין דקרתך וכו׳ זרע מנהון, ובכי״א ב׳ הגי׳ חיטי דארעך וכו׳ ובגליון שם נסמן ג״א חטי דקרתך: 1 זה אליעזר. וכן לקמן פ״ס סי׳ ב׳ עבד משכיל זה אליעזר וכו׳ אמר כבר קללתו של אותו האיש בידו וכו׳, ושם סי׳ ז׳ כנען הוא אליעזר וכו׳: 2 ושוקל. בשיקול הדעת ואומר אם בתו וכו׳: 3 עד אלי. בכי״ל וכי״פ וכי״א ב׳ וכי״ג הגי׳ עד אולי והגהתי עד אלי כמו שהגי׳ בכי״ו וכלה״כ בא עד אליהם (מ״ב ט׳ כ׳), וטעם הדרש אלי כתיב חסר וי״ו וכדאיתא להדיא בילק׳ הושע שם אולי לא תאבה האשה אלי כתיב אתן לו וכו׳, ובכי״ב ס״א אלי כתיב ואתן לו וכו׳, ולפנינו במקרא כאן כתוב אולי לא תאבה וכו׳ ולקמן פסוק ל״ט ואמר אל אדני אלי לא תלך וכו׳, ולזה הפסוק הובא הדרש בפירש״י עה״ת ועיי״ש ובמ״ש וצ״ע: 4 מידבק. מתדבק ועח״נ: 5 מבית אבי וכו׳. וכן לעיל צד 372 וממולדתך זו שכונתך ומבית אביך זה בית אביך, ובפירש״י עה״ת מפרש מבית אבי מחרן ומארץ מולדתי מאור כשדים ועי׳ ברמב״ן ובראב״ע: 6 דבר לי בחרן. בכי״ל נשתבש ואשר דבר אלי בחוץ, ובגליון הוגה בחרן ועח״נ וכן בלק״ט ואשר דבר לי בחרן ואשר נשבע לי בין הבתרים, ובדפוסי׳ וכי״ת מהופך ואשר נשבע לי בחרן ואשר דבר לי בין הבתרים, ובשכל טוב הועתק ואשר דיבר לי בהר המוריה ואשר נשבע לי בין הבתרים, ובמדרש הגדול ואשר דבר לי בין הבתרים ואשר נשבע לי בהר המוריה וצ״ע: 7 ר׳ דוסא וכו׳. כן השלמתי עד בשעה וכו׳ מלאכו לפניך עפ״י הספרים שציינתי, ובכי״ל וכי״ג ליתא וכן לא הועתק בלקט ושכל טוב, ודורש שאכ״כ הוא ישלח מלאך אלא מלאכו מלאך מסויים: בשעה וכו׳. הוא דבור בפ״ע כדמפרש גם ביפ״ת: 8 להוציא את רבקה. שתהא יוצאת באותה השעה לשאוב מים, ובפדר״א שם ר׳ אבהו אמר רצה הקב״ה לגמול חסד עם יצחק ושלח מלאך לפני אליעזר עבד אברהם וקפצה לו הדרך ובא בג׳ שעות העבד לחרן צפוי לפני הקב״ה בת מלאכים שלא יצאתה מימיה לשאוב מים יצאתה לשאוב מים באותה שעה וכו׳: 9 רק מיעוט. כהכלל לעיל צד 12 אכים רקים מיעוטים: 10 בן בני חוזר. יעקב שילך לחרן: 11 גמליו וכו׳. דורש מגמלי אדניו שהיו ניכרים וכו׳ שהיו יוצאים זמומים וכן לעיל צד 392 בהמתו של אברהם היתה יוצאה זמומה ועי׳ במ״י שם וכהגי׳ שלפנינו ובכי״פ איתא גם בשכל טוב גמליו של אברהם היו ניכרין בכל מקום שהיו יוצאין זמומין, ובלק״ט מהו מגמלי אדוניו שגמליו של אברהם היו ניכרין בכל מקום כשהיו יוצאין יוצאין זמומין, ובפירש״י עה״ת ניכרין היו משאר גמלים שהיו יוצאין זמומין מפני הגזל שלא ירעו בשדות אחרים ועי׳ לקמן פ״ס סי׳ ח׳: 18 דייתיקי. שטר מתנה בל״י [1]

1) *διαθήκη*.

ויקם וילך וגו׳ ר׳ ברכיה מש׳ ר׳ יצחק בר יומו, היא דעתיה דר׳ ברכיה בשם ר׳ יצחק ואבא היום אל העין (בראשית כד מב) היום יצאתי היום באתי: ההיד הרעשתה ארץ פצמתה וגו׳ (תהלים ס ד) הרעשתה ארץ בימי אברהם, פצמתה בימי אליעזר, רפא שבריה (שם שם) בימי יעקב, כי מטה (שם שם) בימי ישבי בנוב ההיד וישבי בנוב אשר בילידי הרפה וגו׳ (ש ב כא טז) אניף במגיניה, קפין דוד לאחורוי י״ח אמין, זה נתירא מזה וזה נתיירא מזה, זה נתירא מזה לומר אין

1 ילקוט שם, ילק׳ תהלים ר׳ תקיו: סנהדרין צ״ה ע׳, חולין צ״א ב׳, תנחומא ס״ב שם סי׳ ס׳, תנחומא ויצא סי׳ ג׳, פדר״א שם, מדרש תהלים י״ח סי׳ ל׳:

1 וגו׳] אל ארם נהרים דתי, אל.. נהרים וגו׳ ון, אל.. נהרים אל עיר נחור פב, לי א | ר׳ — מש׳] ר׳.. משום פ, ר׳.. בשם ואנ, ר׳.. אמ׳ משום כ, ר׳ ברכיה אמר ש, ל׳ דת | ר׳ יצחק לי ש | בר יומו] פאנב, בן יומו דותר, בר יומוי י | הוא אב | דר׳ — בשם] וגב, בר׳ ברכית פאי, לי דת | ר׳ יצחק] וגב, דר יצחק דת. לי פאי | 2 ואבוא א׳ | היום באתי] י, והיום.. דפואנבתי (שמואל) | הה ד] פאי. הדה היא ן, הדהי נ, הית כ, לי דת | הרעשתה] פוגב, הרעשת דאתי (שם) | פצמתה] וא׳נבתי (שם), פצמת דא׳ | 3 וגו׳] ן, רפה שבריה פ, .. רפת.. כי מטת דא׳נבתי (שם), לי א׳ | הרעשתה] וגב, הרעשת דפאתי | פצמת פא | רפא] י (שם), רפה דפיאנבתי | 4 ישבו פ | בנוב לי ן | וישבו פ | בנב ן | אשר — וגו׳] אשר.. הרפה פאנבת, אשר בילדי הרפה די, וגו׳ ן | 5 במגיניה] פואנבר״י, במגיניא ד, במגיגיא ת | קפין] פאבי, וקפץ דות | * לאחורוי ן] לאחורוי ג, לאחורוה ל, לאחורוהי י (שם), לאחוריי דפאבתי | ח׳ עשר י׳, תמני עשר דפואנב, תמני סרי ת, תמניסרי י׳ (שם) | נתירא] א׳נבתי (שם), נתיירא דפוא׳שי | נתירא א׳בתי (שם) | * זה — מזה בתי (שם)] זה נתיירא דפ, זה נתירא י, לי לוא׳ | לומר] לאמר ן, לי י (שם) | אין] פוג, אם דתשי, לי א |

וכן בתר״י לפי גי׳ הערוך בע׳ דייתק וכל טוב וכו׳ דיתיקא, וגם בלק״ט ושכל טוב הועתק זו דייתיקי, ובמדרש הגדול דיאתיקי[1]) ועת״נ וקרויס צד 197, ובפי׳ רבינו בחיי מפרש זו דייתיקי וכו׳ ומלת בידו מוכיח וכן מלת וילך כלומר שהלך עם כל טוב אדוניו אשר בידו והוא שטר המתנה ולכך חזר שנית ויקם וילך וכו׳ ועי״ע ברמב״ן, ובתנחומא מ״ב שם ויאמר אברהם אל עבדו זקן ביתו המושל בכל אשר לו אמר ר׳ שמואל בר יצחק מהו המושל שהמשילו בכל אשר לו אמר אפילו אתה נותן כל מה שיש לי קח אשה לבני משם ויקח העבד וכו׳ וכל טוב אדוניו בידו זו היא דיתיקי (שטר מתנה) הוליך בידו וכו׳ ועי׳ באג״ב שם, ובפדר״א שם כתב אברהם כל אשר לו ליצחק ירושה ונטל הכתב ונתנו ביד אליעזר עבדו שילך להשתבח בבית אביו ובמשפחתו וכו׳, וכן מפרש בפירש״י עה״ת כתב מתנה כתב ליצחק על כל אשר לו כדי שיקפצו לשלות לו בתם: 1 בר יומו. באותו היום שיצא הלך ובא אל ארם נהרים אל עיר נחור שקפצה לו הדרך והיא דעתיה דר׳ ברכיה וכו׳ ואבא היום אל העין היום יצאתי היום באתי, ודורש כאן ויקם וילך הוא קם והוא בא, וכן בלק״ט ויקם וילך מלמד שקפצה לו וכו׳ ובשכל טוב ויקם וילך מלמד שקפצה להם הדרך ובו ביום הלך אל ארם נהרים וכו׳, ולקמן פס״ח מפרש ר׳ ברכיה מש׳ ר׳ יצחק וילך חרנה דכתיב ביעקב כפשוטו לישנהון דברייתא פלן אזל לקיסרין ועד כדון וכו׳, ורבנין שם דרשו גם וילך חרנה בן יומו, ובדפוסי׳ וכי״ת נשמט כאן שם ר׳ ברכיה האומר בשם ר״י, ובילקוט הועתק היא דעתיה דר׳ ברכיה ואבא היום וכו׳ כדרכו לקטע שמות האומרים, וסגנון הלשון ר׳ ברכיה וכו׳ היא דעתיה דר׳ ברכיה וכו׳ כמו לעיל פעמים שונות, והמאמר שלאחריו הה״ד הרעשתה ארץ וכו׳ רפא שבריה בימי יעקב אינו המשך המאמר דר׳ ברכיה בשם ר׳ יצחק אלא דבור בפ״ע ועי׳ לעיל צד 133 ובמ״י שם, ודרשו לשונות הכתוב הרעשתה ארץ וכו׳ רפא שבריה כי מטה על קפיצת הדרך שהקפיצה היא שהארץ קופצת ומתקפלת כמו ע״י הרעש ומרחקי הארץ יתקרבו זה לזה כמו הפצמים והשברים שנעשים אם תמוט הארץ ועי׳ ביפ״ת, ובתנחומא מ״ב שם ד״א ויצא יעקב זה אחד מארבעה בני ארם שנתקפצה להן הדרך (שקפצה להם הדרך) ואלו הן אברהם ואליעזר ויעקב ואבישי אברהם וכו׳ ואליעזר מנין כיון שהלך להביא אשה ליצחק נתקפצה הארץ לפניו מה כתיב בו ואבוא היום אל העין בו ביום יצא ובו ביום הגיע וכו׳ ועי׳ ש בהערות רש ב, ובתנחומא שם וילך חרנה זו אחד (וצ״ל אחת) מארבע קפיצות שקפצה הארץ אחת וכו׳ ואחת לאליעזר שנאמר ואבא היום אל העין, ובסנהדרין שם ת״ר שלשה קפצה להם הדרך אליעזר עבד אברהם ויעקב אבינו ואבישי בן צרויה וכו׳ (ואינו מונה שם אברהם) אליעזר עבד אברהם דכתיב ואבוא היום אל העין למימרא דההוא יומא נפק וכו׳, ולקמן פ״ס הדרש ויאמר ברוך י״י אלהי אדוני אברהם וכו׳ מכה שקפצה הדרך לפני הייתי יודע שבדרך נתני וכו׳, ובפדר״א שם ומקרית ארבע עד חרן מהלך שבעה עשר יום ובשלש שעות בא העבד לחרן והיה תמה בלבו ואומר היום יצאתי והיום באתי שנאמר ואבא היום אל העין ר׳ אבהו אמר וכו׳ ועי׳ במ״י לעיל סי׳ י׳ בר״ה להוציא וכו׳: 3 בימי אברהם. כמו שנדרש לעיל צד 419 פסיעותיו של אברהם היו ג׳ מילין וכו׳ ועי״ש במ״י, ועוד איתא לעיל צד 370 שהפריחו מבין הבתרים והביאו לחרן ועיי״ש, ובילק׳ שמואל שם הועתק שלא בדיוק מהמאמרים שלפנינו הרעשת ארץ בימי אברהם דכתיב ואבא היום אל העין היום יצאתי והיום באתי פצמתה בימי אליעזר וכו׳, ובתנחומא מ״ב שם אברהם מנין כיון שיצא לרדוף את המלכים קפצה הארץ לפניו שנאמר ויחלק עליהם לילה, ובתנחומא שם אחת בימי אברהם ויחלק עליהם וכו׳: רפא שבריה. במקרא כתוב רפה בתוראת רפא ובקריאתו ועי׳ במ״י לעיל צד 3 בד״ה והוא גלי: בימי יעקב. כשיטת רבנין לקמן פס״ח בדרש וילך חרנה, ובתנחומא מ״ב שם ויעקב אבינו אף הוא הקפיץ הקב״ה את הארץ לפניו שנאמר ויצא יעקב מבאר שבע וילך וכו׳, ואגדה אה״ת בסנהדרין שם שקפצה הארץ ליעקב כשהגיע כבר לחרן ובקש לחזור לבית אל, ולשון המאמר שם יעקב אבינו דכתיב ויצא וכו׳ וילך חרנה וכתיב ויפגע במקום וילן שם כי בא השמש כי מטא לחרן אמר אפשר עברתי על מקום שהתפללו בו אבותי ואני לא התפללתי בו בעי למיהדר כיון דהרהר בדעתיה למיהדר קפצה ליה ארעא מיד ויפגע במקום וכו׳ ועי׳ בחולין שם ובפירש״י שם בד״ה התפללו וכו׳ ובפירש״י עה״ת בראשית כ״ח י״ז: 5 אניף וכו׳. הניף במגינו וקפץ דוד מכח הנפתו י״ח אמות זה נתירא מזה וכו׳ ישבי מדוד ודוד מישבי זה נתירא ישבי מדוד וכו׳ אם קפץ לאחוריו כמו כך לפני כה יקפוץ ודוד נתירא וכו׳ אם במגינו הניפני כמו כך איך אני יכול לעמוד בפניו באותה שעה אמר דוד מי יתן והיה לי אחד מבני אחותי צרויה ויסייעני מיד ויעזור לו וכו׳ לאחורי תרעה

1) דִיאַתִיקִי.

37c לאחורוי קפץ כדין לקומוי מאי, וזה נתיירא מזה לומר אין במגיניה אניפי כדין איך אנא יכיל למיקמה ביה, באותה שעה אמר דוד הלואי היה לי חד מן בני אחתי ויסייעני, מיד ויעזור לו אבישי בן צרוייה (שם שם יז), לאחורי תרעה הוה קאי אתמהא, רבנין אמ' אפילו היה בסוף העולם הסיטו הקב"ה והביאו כהרף עין כדי שלא יהא אותו צדיק עומד ומצטער ההיד ויעזר לו אבישי בן צרויה ויך את הפלשתי וימיתהו אז נשבעו אנשי דוד וגו':

יא) ויברך הגמלים ארבעהון:

לעת ערב לעת צאת השואבות אמר ר' הונא בשעה שאדם הולך ליקח אישה ושמע קול יב
כלבייא מנבחין הוא מצית דידע מה הינון אמרין לעת ערב לעת צאת השואבות:

פרשה ס

כד יב) ויאמר י"י אלהי אדני אברהם הקרה נא לפני היום וגו' כת' מי בכם ירא א

6 ילקוט כ' ק"ז: 7 ילקוט שם: || 9 ילק' ישעיה כ' של"ה (סע"ג), ילק' מכירי ישעיה כ' י':

1 לאחורוי] ן, לאחורויי ג, לאחורוהי פאשי, לאחוריו דכת | כדו ן | לקומוהי ג, לקטוהי פש, לקמיה י (שם), לקדמותי אי, קומוהי כ | מה דפגי (שם), מהוא ן, כמה ש, סה ביה א[1], מה ביך א[2], ביה כת, לא כ"ש י | נתירא א[1]גכתי | מזה לי י | לומר] לאמר ן, לי י (שם) | אם י, אי י (שם), אילו א[1], אלו א[2] | במגיניה] פואכיש, במגיניא ד, בסוגגיניא ת | אניפי] אניף ן, אניפית י, אניפה ג, לי י (שם) | * כדין דפאתשי] כדן וכ, כדו לגי (שם) | היך גשי, היאך א[2]י (שם), אין ן | אנה ן, אני א[1] | יכל ן | * למיקמה] למיקמא י, למקמה ן, למקמי כ, למוקמא דת, למקמיה לפג, למיקם איש, לי י (שם) | 2 ליה י (שם) | השעה ן | הלווי ונ | היה] פא[1]ש, הוה דא[2]גכי, הווה ן, אית ת | אחותי פש | ויסייעני] וא[2], ויסייעיני גכ, דייתי (וייתי פ) ויסעייני דפ, מסייעני ש, ויעזרני א[1] | ויעזור] א[2]גשי, ויעזר דפוא[1]כת | 3 צרויה | לאוחרי ן, אחורי אר | תרעה] ן, רעא דאגכתרי | °הוה] היה ד | קאי] י, קאים דפואגכתר[1]י (שם) | הסיטו] א[2]גתכר, היסיטו ן, הטיסו ל°דפא[1]י | 4 כהרף עין לי פוגרי | °כדי לי ד | יהא] אגכרי, יהיה דפות | הצדיק ן, ויעזור א[2]ג | 5 * ויך — וימיתהו אז — וגו' ויך.. הפלשתי אז.. וגו' ל, ויך.. וימיתהו אז.. דוד לאמר לא (דוד לו לא כ, דוד לא ג) תצא עוד אתנו (תצא אתנו דת) למלחמת ולא תכבה את נר ישראל דגכת, ויך את הפלשתי וגו' פ, וגו' ן, לי א | 6 הגמלים] אגכי, ~ וגו' ן, מחוץ לעיר דפת | * ארבעהון פהג] ארבעינון דואת, ארבעתן ל, ארבעתין כ, ארבעתהון שי[1] | 7 השאבת פוג | קול] פא[1]כ, קל דא[2]גתי, לי ן | 8 כלבייה ן, כלביא דפאגכתי | מנבחין] צווחין א הוא לי א | ציית י, אצית א[1]ר | דידע] פו, לי דחאגכתר | הינון] והג, אינון דפאכתרי | * לעת צאת השואבות דאגכתי] לעת.. השאבת פ, וגו' לו || 9 ארני] פיתם, ארוני אגכ, לי ד | לפני — וגו'] לפני היום א[1]כתם, לפני וגו' ג, וגו' ן, לי פ | כת'] פתכ, כתיב חאם, לי דות |

וכו' וכי לאחורי הדלת היה אבישי עומד שבא מיד לעזרתו אלא רבנין אמ' אפילו היה בסוף העולם הסיטו הפריחו הקב"ה כהרף עין וכו', ובכי"ל כתוב הסיטו והוגה הטיסו ועח"נ ובעמת"ל ע' סוט וע' טוס, והגהתי זה וכו' וזה וכו' זה נתירא מזה ועח"נ ולעיל צד 430, ובמדרש תהלים שם תרחיב צעדי וכו' ר' יהושע בן לוי אמר מכח הציגה שהניף ישבי בנוב דחה לדוד שמונה עשרה אמות ואעפ"כ לא נפל לארץ והיו שניהן מתייראין זה מזה והוא שדוד מקלס להקב"ה תרחיב צעדי ולא מעדו קרסולי מיד הפריח הקב"ה לאבישי אצלו שנאמר ויעזר לו וכו' ועיי"ש בהערות רש"ב, ובתנחומא מ"ב שם הלשון ואבישי מנין כיון שהיה נלחם עם ישבי בנב א ח י ג ל י ת מה עשה רדף את דוד ברוח מגינו באותה שעה נתן הקב"ה פחדו של דוד עליו (וצ"ל שם) ואמר מה קל האיש הזה היכן דוד וגבורותיו ומנין שכך כתיב ויעף דוד באותה שעה אמר דוד מי יתן לי אחד מבני אחותי כאן והיו יואב ואבישי רחוקים ממנו ונלחמים עם בני עמון ועם ארם וכיון שהתפלל דוד הקפיין הקב"ה את הארץ לפני אבישי שנאמר ויעזר לו אבישי בן צרויה, ובתנחומא שם ואחת בימי דוד שנאמר בהצותו את ארם נהרים ואת ארם צובה וכו' וכן דוד אמר הרעשת ארץ פצמתה רפה שבריה כי מטה מלמד שהקפיץ הקב"ה את הארץ ליואב ולאבישי ולצבא המלחמה, ובסגנון אחר האגדה בסנהדרין שם בהמאמר וישבי בנוב וכו' מאי וישבי בנוב אמר רב יהודה אמר רב איש שבא על עסקי נוב וכו' ועיי"ש, ובילק' שמואל ר' קנ"ה הועתק כל המאמר הארוך מסנהדרין שם, וברמז קנ"ו הועתק המאמר שלפנינו כאן הרעשת ארץ וכו' ובראשו כתוב שם מילתיה דר' אושעיא רבה עביד פליגא וכוונתו שהמדרש ב"ר חולק כאן על הגמרא שם ועי' במ"י לעיל צד 1 וצד 513, ומה שמסיים בילקוט שם א"ל ישבי שנים על אחד אמרי ליה הא אנן קטלינן לך עול אימא בקרתא עשרה קטלין לך (כ"ה בילקוט דפ"ר) לקוח ממדרש תהלים שם: 6 ארבעהון. הרביצם, וכן מפרש בגליון כי"ל, וגם בתר"י א' מתורגם ויברך וארבע, ובכי"ל איתא וארבעתן והגהתי, ונכונה גם הגי' וארבעינון ועח"נ: 7 בשעה וכו'. רבו הפירושים בזה המאמר וקשה לפרשו בענין ניחוש ע"י הכלבים, ואולי הנכון כמו שפי' בעץ יוסף שכלבים המנבחים הם בני אדם פחותים, וגם במליצת ישעיה (נ"ו י' יא) כלם כלבים אלמים לא יוכלו לנבח וכו' והכלבים עזי נפש וכו', ויהיה טעם המאמר בשעה שאדם הולך ליקח אשה ושמע קול אלו האנשים מנבחים ומזלזלים הוא מצית מקשיב ומאזין למען ידע מה שהם אומרים על האשה שהולך לקחתה כמו שאליעזר בא אל באר המים לעת ערב לעת צ א ת השואבות לעת שיוכל לציית מה שידברו על הנערה שהלך ליקח לאשה לבן אדוניו:

פרשה ס. בכי"א פנ"ח, ובדפ"ר נסמן פנ"ט, ובמקרא אין כאן פרשה פתוחה או סתומה:

ייי שומע בקול עבדו וגו׳ (ישעיה נ י) מי בכם ירא ייי זה אברהם, שומע בקול עבדו [שומע בקול הקב״ה לעבדו], אשר הלך חשיכים (שם שם) מכספוטמיה ומחברותיה, ואין נוגה לו (שם שם) ומי היה מאיר לו, הקב״ה מאיר לו בכל מקום שהיה הולך, יבטח בשם ייי וישען באלהיו (שם שם) ומצאת את לבבו נאמן לפניך (נחמיה ט ח), ד״א מי בכם ירא ייי זה אליעזר, שומע בקול עבדו שהיה עבדו שלאברהם, אשר הלך חשכים בשעה שהלך להביא את רבקה, ואין נוגה לו ומי היה מאיר לו, הקב״ה מאיר לו בזיקים ובברקים, יבטח בשם ייי וישען באלהיו, ויאמר ייי אלהי אדני אברהם וגו׳:

ב כת׳ עבד משכיל ימשול בבן מביש וגו׳ (משלי יז ב) עבד משכיל זה אליעזר, מה היתה השכלתו, אמר כבר קללתו שלאותו האיש בידו, שמא יבוא כושי אחר או ברברי אחר וישתעבד בי, מוטב לי להשתעבד בבית הזה ולא נשתעבד בבית אחר, ימשול בבן מביש זה יצחק שבייש את כל העולם בשעה שנעקד על המזבח ובתוך אחים יחלק נחלה (שם שם) כי בתוך אחים יחלק נחלה, מה אילו מזכירין זכות אבות אף זה מזכיר זכות אבות שנ׳ ויאמר ייי אלהי אדני אברהם:

הקרה נא לפני היום וגו׳ היום התחלתה גמור ועשה חסד עם אדני אברהם,

1 ילקוט ר׳ ק״ז: 8 ילקוט שם, ילק׳ משלי ר׳ תתקנ״ו: 13 ילקוט ר׳ ק״ז:

1 וגו׳] א², אשר הלך חשכים (חשיכים) ואין נוגה לו יבטח בשם ייי וישען (בשם וישען ג) באלהיו א׳ג, ל׳ דוכתמ | מי] אמ׳ ~ ד | ירא — עבדו] ירא ייי שומע בקול עבדו זה אברהם י (ישעיה) | * שומע לעבדו ו] ששמע הקב״ה בקולו של עבדו .. אשר שמע הקב״ה .. עבדו ד, אשר .. הקב״ה לקול עבדו של אברהם ת, ששמע בקול עבדו אליעזר פ, שהקב״ה שומע קולו של עבדו כ, ל׳ לגי (שם) | 2 חשכים | ממספוטמיה] פא, ־יא גבעי׳ (שם) מ, כיסופוטמיה ו, שבא מאספמיא דת | ומחברותיה] פואגבעי (שם) מ, ~ ולא היה יודע היכן מארם שהוא שרוי בחושך ד, ולא.. היכן הולך מארם.. בחשך ת | 3 מאיר לו] היה מאיר לו דגבי (שם), ל׳ פואמ | שהוא גבי (שם) | 5 שהיה — של אברהם] פוחאגמ, שהיה.. של אברהם אבינו י (שם), שהיה שומע עבדו שלאברהם כ, של אברהם י׳, בקול (זה ת) אברהם שהיה עבד להקב״ה שנ׳ בעבור אברהם עבדי דת | בשעה שהיה הולך כ | 6 היה מאיר] מאיר גבי | מאיר לו] פגי, היה מאיר לו דוחכ, היה.. לו בכל מקום ת, ל׳ אמ | בזיקין ג | ובברקין ג, וברקים פא׳ים | 7 אדני] פוכתמ, אדוני דאגי (שם) | וגו׳] הקרה נא וגו׳ ו, הקרה.. לפני פג, הקרה.. לפני היום דתמ, הקרה.. היום ועשה חסד כ, ל׳ חאי (שם) | 8 כת׳ ל׳ ו | ימשל וג | בבן — וגו׳] בבן מביש ובתוך אחים יחלק (יחלוק אג) נחלה דאגת, וגו׳ ו | מה היתה] ו, ומה היתה אגי, מה היה פ, ומה היה י (משלי), ומהו ד, ומה הוא ת | 9 כבר ל׳ י¹ | קללת אותו י | האיש] צדיק א¹, זקן א | יבא פוא¹גי | כברברי] פוא¹גשי, כברבר דת | 10 בי דפא¹גתי (שם)] בו וא²שי¹, לו ל | לי ל׳ יש | שאשתעבד י, ישתעבד יש | בבית זה פאגתישי, בביתו י (שם) | נשתעבד] נישתעבד ו, אשתעבד א׳י, ישתעבד גיש, ל׳ דפא²ת, יבישי וג | 11 את ל׳ א² | העולם] גבישי (שם), העולם כולו א׳י.. כלו א², אומות העולם דפות | על גבי | יחלק נחלה ל׳ ו | כי — נחלה] כ כי בתוך יחלוק נחלה ו, בתוך ישראל דאת, ל׳ פגי¹ | 12 שנ׳] פאגבי, ל׳ דותי (שם), אדני] פות, אדוני דאי | אברהם] ואגבתי, ~ וגו׳ דפ | 13 * הקרה — וגו׳] הקרה — היום חגב, הקרה.. לפני וגו׳ ל, הקרה.. לפני י, הקרא נא ו, הקרה.. היום ועשה חסד עם אדוני (אדני ת) אברהם א׳ת, ועשה .. אדוני אברהם ד, ועשה חסד א², ל׳ פ | היום ל׳ | התחלתה גמור] התחלת גמור תי, ל׳ פא | ועשה — אברהם] וג, ועשה .. אדוני אברהם כי, ועשה.. אדוני אברהם וגו׳ ח, ל׳ דפאת |

1 שומע בקול הקב״ה וכו׳. כן הוספתי כגי׳ כי״ו, ושומע מוסב על אברהם והוא עבדו של הקב״ה, ואינו מסגנון הפתיחות שהוא נדרש ע״ב ד״ו הוא אליעזר גם בשיטה הראשונה שלפנינו מי בכם וכו׳ זה אברהם ועח״נ, ובכי״ל וכי״ג הגי׳ כאן שומע בקול עבדו אשר הלך וכו׳ ולא נדרש כלל שומע בקול וכו׳ : 2 ממספוטמיה וכו׳. וכ״ה בערוך ע׳ מספוטמיא אשר הלך חשכים ממספוטמיא ומחברותיה ועי׳ גם לעיל צד 277 וצד 426, ובפי׳ ב״ר כ״י גורס ומפרש אשר הלך חשכים שבא מאספמיא ומחברותיה שלא היה יודע היכן הלך מארם ששרוי בחושך וכן הגיהו בדפוסי, וכי״ת ועי׳ בכ״י לעיל צד 414, ובכי״ל דלג הסופר מן ואין נוגה לו וכו׳ עד ואין נוגה לו וכו׳ והושלם בגליון שם : 3 מאיר לו וכו׳. עי׳ לעיל 277 וצד 418: ומצאת וכו׳. וכן הובא זה הפסוק בהדרש על אברהם לעיל צד 269 וצד : 4 שומע וכו׳. בשיטה זו מוסב שומע על ייי ועבדו הוא אליעזר שהיה עבדו של אברהם כמו שהגי׳ המובאת כאן. ובפי׳ ב״ר כי״א וכי״ט גורס ובפירש שומע בקול עבדו בקול אברהם אבינו שהיה עבד להקב״ה (דמקום) שנאמר בעבור אברהם עבדי. ומשם נובע הגי׳ שבדפוסי׳ וכי״ת : 5 בשעה שהלך להביא וכו׳. שלא היה יודע היכן הולך, ומ״ש הקב״ה מאיר לו בזיקים ובברקים אינו מכוון קצת לפי הדרש היום יצאתי והיום באתי, ובוי״ר פב״א סי׳ ג׳ דרשו כן בדוד ויכם וכו׳ מהנשף ועד הערב וכו׳ מי היה מאיר לו הקב״ה בזיקים וברקים וכו׳ ועי׳ גם באיכ״ר פתיחתא סי׳ ובמדרש תהלים י״ח סי׳ כ״ג, ובא״א העיר נ״ל שפה יש טעות שזה לא נאמר במדרש אלא בענין דוד ע״ה כשנלחם עם העמלקים ואגב שטפא כתב זה פה ועוד שהרי אמר למעלה שנתקפצה לאליעזר הארץ ועי׳ ג׳ בזפ״ת: של אותו האיש. על עצמו אמר כן וקללתי ארור כנען וכו׳ וכנען זה אליעזר ועי׳ לעיל צד 657, ובכי״א א׳ הגי׳ קללתו של אותו צדיק, ובכי״א ב׳ של אותו זקן כלו׳ קללתו של נח: ברברי אחד. כן בני ברבריא ועי׳ בכ״י לעיל צד 225: 10 ולא נשתעבד. אני וזרעי ועח״נ: 11 כי בתוך וכו׳. וכ״ה בכי״כ, ובכי״ו ובתוך אחים כי בתוך וכו׳ וה״ל שטעם ובתוך כי בתוך וכו׳ שלקח חלק ונחלה כמו בתוך אחים מה אילו מזכירין וכו׳, והגי׳ בתוך ישראל ליתא בכ״י הישנים ובילקוט דפ״ר, ובפי׳ ב״ר מפרש מה אלו יצחק ויעקב וצ״ע: 18 היום וכו׳. כן הגי׳

אמר ר׳ דגי בשם ר׳ יצחק הכל צריכו לחסד, אפילו אברהם שהוא מתלגלג ואומר הוא ישלח מלאכו לפניך (בראשית כד ז) צריך לחסד שני׳ ועשה חסד עם אדני אברהם:

יג יד) הנה אנכי נצב על עין המים וגו׳ והיה הנערה שתהא מסורת אשר אמר אליה ג
הטי נא כדך: ארבעה הן שתבעו שלא כהוגן, לשלשה ניתן להם כהוגן ולאחד ניתן לו שלא
כהוגן, ואילו הן אליעזר וכלב ושאול ויפתח. אליעזר והיה הנערה, אפילו אמה אחת אתמהא, זימן
לו הקב״ה רבקה ונתן לו כהוגן, כלב אשר יכה את קרית ספר ולכדה וגו׳ (יהושע טו טז), יכול
אפילו עבד, זימן לו הקב״ה עתניאל, שאול והיה האיש אשר יכנו וגו׳ (ש״א יז כה),

3 ילקוט שם: 4 ילקוט שם. (ילק׳ יהושע ר׳ כ״ה), מעניס ד׳ ס׳, וי״ר פל״ז סי׳ ד׳, תנחומא מ״ב בחקתי סי׳ ז׳, תנחומא שם סי׳ ס׳:

1 * אמר ר׳ חגי פ] ר׳ חגי דואג, ר׳ הגאי כת, אמ׳ ר׳ אמי אמ׳ ר׳ ל | ר׳ יצחק] ~ אמר דאת | צרכו] ואגב, צריכין דפתי | ואפילו פא | אברהם אבינו ת | שהוא מתלגלג — לפניך] גב, שהוא מתלגליג ואמ׳ .·. מלאכו ן, שהוא מתלגלג (מתגלגל) והוא אומ׳ . . לפניך א[2], שהוא מתגלגל ואומר . . לפניך פי[1], שהיה מתגלגל . . לפניך ב, שהחסר מתגלגל בעולם בשבילו דא[1]ת | 2 צריך] פא[2]גבב, צרך ן, נצרך דא[1]ת | שני] הת״ד א[1], ל׳ וב | אדני] פות, אדוני דאגבי | אברהם] פוא[1]גב, ~ התחלת גמור דא[2]ת | 3 הנה — וגו׳] הנה . . עין וגו׳ ן, הנה . . המים כי, הנה . . המים וגו׳ ג, הנה . . חמים ובנות אנשי העיר דת, הנה . . העיר וגו׳ פ. ל׳ א | שתהא מסורת] שתהא בחורת ן, ל׳ דפאגבתי | אשר — כדה] אשר אומר . . כדך ו, אשר . . כדך ואשתה ת, אשר . . הטי וגו׳ ד, אשר אומר (אמר א[2]) אליה אב, וגו׳ פג, ל׳ י | 4 ד׳ דא[1] | הן ל׳ פ | תבעו פ, שאלו א׳גי | לג׳ ד | נתן י | *להם פאג] להן י[1], לו ל, ל׳ דות | לאחד ח | ניתן] נתן י, ל׳ פ | לו] וחאגי, ל׳ דפת | 5 אליעזר] ~עבד אברהם דפהאגבתי, עבדו שלאברהם ו | וכלב] ד[1]פוגבתי, כלב ד, ושאול וכלב א | ושאול ויפתח] פוגבתי, שאול יפתח ד, ויפתח א אליעזר] וגי, ~ אמר דפת, שאל שלא כהוגן א[2]ב, שאל . . כהוגן שנא׳ א | והיה הנערה] ו, ~ אשר אומר (אמר א[2]) אליה א, אשר אומר (אמר) פ אליה וגו׳ פג, אשר אומר אליה הטי נא כדך ב, אשר . . כדך ואשתה דת | אפילו — אחת] אילו יצא אמה אחת היה משיאת לבן אדוניו ו, הא אילו (הא אלו ב, אילו י, אלו ת, יכול אפי׳ א) יצאה (יוצאה ב) אמה אחת (שפחה אחת פת, אמה אחת או ממורת אחת א) והשקתו (והשקתהו נ, והשקהו חי, ותשקהו א[1]) היה משיאה לבן (אדינו ד) אדוניו | אתמהא ל׳ פא | זימן] גי, ווימן דפיחאת, וזמן ב
6 רבקה — לו ל׳ | כהוגן] ~ ויהי הוא טרם כלה לדבר א[2], שני ויהי . . לדבר פ, ויהי . . לדבר וגו׳ ן, ויהי (שני ויהי א[1]ב) הוא . . לדבר והנה רבקה יוצאת א[1]כת, ויהי . . יצאת ג, ויהי . . יוצאת וגו׳ ד, והנה רבקה יוצאת חי | כלב] ו, ~ אמר דפגתי, שאל שלא כהוגן ב, שאל . . כהוגן שנא׳ א | אשר] ויאמר כלב ~ן, שנא׳ והיה האיש ~א[2] | וגו׳] ו, ונתתי לו את עכסה בתי לאשה דפאגבתי | יכול — עבד] אילו (הא אילו פוחגי, הא אלו ב) לכדה עבד אחד (עבד או ממזר פת, עבד או ממזר אחד א[1], גוי או ממזר או עבד אחד ב) היה נותן לו (לו את וחא[1]גי) בתו דפוחא[1]גבי, אלו . . עבד אחד היה . . לו את עכסה בתו לאשת ת | 7 זימן] פגי, וזימן דוחאבת | עתניאל] עתניאל בן קנז שנ׳ וילכדה עתניאל בן קנז פ, עתניאל (את עתניאל א[1]) בן . . שנא׳ . . בן קנז אחי כלב א, כהוגן וילכדה עתניאל וגו׳ ן, כהוגן וילכדה (שני׳ וילכדה ב) עתניאל בן קנז נבי, כהוגן שני׳ וילכדה . . בן קנז אחי כלב הקטן ח, כהוגן שני׳ וילכדה . . אחי כלב ויתן לו את עכסה בתו לאשה דת | שאול] וג, ~ אמר דפתי, שאל שלא כהוגן ב, שאל . . כהוגן שנא׳ א | וגו׳] ן, יעשרנו המלך עושר גדול ואת בת יתן לו א[1]גב, יעשרנו . . לו לאשה דפא[1]ת |

הנכונה בכי״ל היום התחלתה כלו׳ היום ההתחלת לעשות חסד שהיום יצאתי והיום באתי ועתה גמור ועשה חסד עם אדני וכו׳ וכן גורס ומפרש בשכל טוב היום היום הזה התחלת לעשות נס שקפצה לי הדרך היום גמור הדבר ועיי״ש: 1 אמר ר׳ חגי. בכי״ל נשתבש אמ׳ ר׳ אמי ר׳ בש׳ ר׳ יצחק, ובלק״ט הגי׳ ר׳ מני (ר׳ סימאי) בשם ר״י, והגהתי כפי גי׳ כל הספרים שציינתי, ור׳ חגי הוא האומר פעמים רבות בשם ר׳ יצחק ועי׳ באגה״א ח״ב צד 210 וח״ג צד 276: שהוא מתלגלג. וכ״ה גם בכי״ג ובי״כ, ובכי״ו מתלגליג, וידידי ר״ה לעף כתב לי שצ״ל מתגלג (ועי׳ במ״י צד 335) כלו׳ אפילו אברהם שהוא מתנבא ואומר הוא ישלח וכו׳ צריך לחסד וכו׳, ובכי״א ב׳ איתא ג״כ שהוא מתלגלג, ובגליון נסמן שם נ״א מתגלגל כמו שהגי׳ בכי״פ ובילקוט דפ״ר, וכן גכמן בכי״ב ס״א שהיה מתגלגל וכו׳, ובשכל טוב מפרש ועשית חסד עם אדוני אברהם שאע״פ שהוא צדיק גמור צריך הוא חסד שהוא מתגלגל ואומר הוא ישלח מלאכו לפניך והצלית דרכך וצע״ג, ובפי׳ ב״ר כ״י גורס או מפרש אפילו אברהם שהחסד מתגלגל בשבילו נצרך לחסד שנאמר ועשה וכו׳, ואח״כ נשתרבב שם התחלת גמור ומפרש התחלת לעשות חסד שהיום יצאתי וכו׳, וכן הגי׳ בדפוסי׳ וכי״א א׳ וכי״ת שהחסד מתגלגל בשבילו נצרך וכו׳, ובדפוסי׳ ובכי״א ב׳ וכי״ת נכפל עוד הפעם התחלת גמור: 3 שתהא מסורת, כ״ה בכי״ל, ובכי״ו הגי׳ שתהא בחורת, ונוכף בגליון עוד נ ש י ם ולא נתפרש לי, ובשאר הספרים השמיטוה: 5 אליעזר והיה וכו׳. וכן בזה הסגנון כלב אשר יכה וכו׳ שאול והיה האיש וכו׳, ובסגנון קצר ומיוחד בכי״ל אפילו אמה אחת וכו׳. זימן לו הקב״ה רבקה וכו׳ כלב וכו׳ יכול אפילו עבד זימן לו הקב״ה עתניאל שאול וכו׳ יכול אפילו עבד זימן לו הקב״ה דוד יפתח שאל שלא כהוגן והשיבו הקב״ה שלא כהוגן וכו׳ מה עשה לו הקב״ה וכו׳, והנוסחא בשאר הספרים מסכמת יותר עם הנוסחא בוי״ר, ושם נסדרו המאמרים בסדר אחר בפ׳ איש כי יפליא נדר וכו׳ ולשון המאמר הראשון בדפ״ר וד״ו שם ד׳ פתחו בנדרים שלשה שאלו שלא כהוגן והשיבם הקב״ה כהוגן ואחד שאל שלא כהוגן והשיבו המקום שלא כהוגן ואלו הן אליעזר עבד אברהם ושאול ויפתח וכלב אליעזר שאל שלא כהוגן שנאמר והיה הנערה אשר אומר אליה הטי נא כדך אמר לו הקב״ה אלו יצתה שפחה או גויה או זונה היית אומר אותה הוכחת לעבדך ליצחק ועשה לו הקב״ה וזימן לו את רבקה כלב שאל שלא כהוגן שנאמר ויאמר כלב אשר יכה את קרית ספר ולכדה ונתתי לו את עכסה בתי לאשה השיבו הקב״ה אלו לכדה גוי או כמזר או עבד היית נותן לו בתך כה עשה הקב״ה זימן לו את בן אחיו ולכדה שנאמר וילכדה עתניאל בן קנז שאול

יכול אפילו עבד, רשני לו הקב"ה דוד. יפתח ששאל שלא כהוגן והשיבו הקב"ה שלא כהוגן. שאל שלא כהוגן שנ'
וידר יפתח נדר לייי ויאמר וגו' והיה היוצא אשר יצא מדלתי ביתי וגו' (שופטים יא ל לא),
אמר לו הקב"ה אילו יצא גמל אחד חמור אחד או כלב אחד הייתה מעלהו לי לעולה. מה עשה לו
הקב"ה, והשיבו שלא כהוגן וזימן לו את בתו הה"ד ויבא יפתח המצפתה אל ביתו וגו' (שם שם לד):
ויהי כראותו אותה ויקרע את בגדיו (שם שם לה) ר' יוחנן וריש לקיש ר' יוחנן א' הקדש דמים
היה חייב, ריש לקיש אמר אפילו הקדש דמים לא היה חייב דתנינן אמר על בהמה טמאה ועל בעלת

5) ילק' שופטים ר' ס"ח: 6) תמורה פ"ה מ"ו:

1 יכול — עבד] הא אילו (הא אלו כת) יצא כושי אחד או גוי אחד או עבד (כושי אחד.. גוי אחד.. עבד אחד ני, כושי אחד או עבד או גוי אחד ה, כושי או גוי או עבד ב, כושי אחד או ברברי אחד ו) והכתו היה נותן לו את בתו דוחגבי, אלו יצא כושי אחד או ברברי אחד היה.. בתו א², אילו כושי אחד או ברברי א' או ממזר הכהו היה.. בתו א¹, הא אילו הרגו עבד או ממזר היה.. לו בתו פ | זימן] פגי, וזימן דוחאבת | דוד] דוד בן איש אפרתי פ, כהוגן ודוד בן איש וגו' ו, כהוגן ודוד.. אפרתי ני, כהוגן דכתיב (שנ' א²ב) ודוד.. אפרתי דהא¹ב, כהוגן שנא' ודוד.. אפרתי וגו' א¹ | שאל — שלא כהוגן ל' | שאל שלא כהוגן] ב, שאל.. כהוגן שנא' א, אמר פגתי, ל' דו | שנ' וידר — ויאמר וגו' ל' | 2 ' והיה — וגו] והיה היוצא מדלתי ביתי וגו' לפ, והיה היוצא אשר יצא ו, והיה.. יצא מדלתי ביתי י, והיה.. ביתי לקראתי א¹, והיה.. לקראתי וגו' א², והיה.. לקראתי בשובי בשלום והעליתיהו (לקראתי והעליתיהו ב) עולה גב, והיה.. לקראתי (תחוצת לקראתי ד) בשובי.. עולה לייי דת | 3 אמר — הקב"ה ל' | אילו] הא אילו דוא¹גי, הא אלו א²בת | גמל אחד ל' | חמור — אחד] וא²י, חמור אחד או כלב אחד או חתול אחד פהא¹ג, חמור או כלב.. חתול אחד ת, חמור או כלב.. חתול א' ד¹, חמור או כלב.. חתול אחת ד, חזיר או חמור או כלב או חתול ב | * הייתה—לעולה] היתה.. לעולה ל, היה מעלהו לעולה א², היה מעלהו (מעלה אותו ב, מעלה לו ג, מעלה י) עולה דגבתי, היה מעלהו עולה ו, היה מעלהו פא¹ | מה עשה את בתו] וזימן ומה פ¹ לו הקב"ה שלא כהוגן דפא¹גבתי 4 הה"ד] שנא' א², ל' ני | ויבא א² | המצפתה כ | * אל—וגו'] אל ביתו ל, אל ביתו והנה בתו יוצאת (יוצאת א², יוצאת פ' לקראתו דפאבתי והנה. יצאת לקראתו וגו' ג וגו ו | 5 ויהי * כראותו כראות ד, אותה — בגדיו ל' | ור' שמעון בן לקיש וג, ורשב"ל אי | אמר | 6 ריש לקיש] פ, ר' שמעון בן לקיש וג, רשב"ל א, וריש לקיש דבתי | דתנינן] פואגבי, דתני ד¹, דתנן דת |

שאל שלא כהוגן שנאמר והיה האיש אשר יכנו יעשרנו וכו', אמר הקב"ה אלו הרגו גוי או ממזר או עבד היית נותן לו את בתך ויפתח שאל שלא כהוגן שנאמר והיה היוצא מדלתי ביתי אמר הקב"ה אלו יצא גמל או חמור או כלב היית מעלהו עולה השיבו הקב"ה שלא כהוגן וזימן לו את בתו, יכול הכנען איתא גם בבי"ר אמר לו הקב"ה אילו יצא עבד וכו' הייתה מעלהו וכו' והוי אליעזר שאל שלא כהוגן וכו' כלב שאל שלא כהוגן וכו' שאול שאל שלא כהוגן איתא גם בבי"א א' וב' ובבי"כ ועי"ע בת"נ, ובתענית שם איתא א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן שלשה שאלו שלא כהוגן לשנים השיבוהו (השיבום) כהוגן לאחד השיבוהו שלא כהוגן ואלו הן אליעזר עבד אברהם ושאול בן קיש ויפתח הגלעדי אליעזר עבד אברהם דכתיב והיה הנערה וכו' יכול אפילו חיגרת אפילו סומא השיבו כהוגן ונזדמנה לו רבקה שאול בן קיש דכתיב והיה האיש וכו' יכול אפילו עבד אפילו ממזר השיבו כהוגן ונזדמן לו דוד יפתח הגלעדי דכתיב והיה היוצא אשר יצא וכו' יכול אפילו דבר טמא השיבו שלא כהוגן נזדמנה לו בתו וכו' ועי' בד"ס, ובתוספות שם בד"ה שלשה וכו' הקשו אמאי לא חשיב כלב וכו' ולא העירו שם שכן נמצא בב"ר ובוי"ר (ובילק' יהושע שם מעורבב הטאמר מתענית שם ומב"ר כאן), ובלק"ט הועתק ארבעה שאלו וכו' לשלשה ניתן וכו' ולאחד לא ניתן לו כהוגן אליעזר אמר והיה הנערה וכו' יכול אפי' יצאה גידמית או אמה היה משיאה וכו' וזימן לו הקב"ה רבקה שנאמר ויהי הוא טרם וכו' כלב אמר אשר יכה וכו' יכול אפילו עבד היה נותן לו את בתו זימן לו הקב"ה עתניאל בן קנז שאול אמר והיה האיש וכו' אילו יצא כושי וכו' היה נותן לו בתו זימן לו הקב"ה דוד יפתח אמר והיה היוצא אשר יצא וכו' יכול אפילו חמור או כלב היה מעלהו עולה נזדמנה לו בתו דכתיב ויבוא יפתח וכו', ומסיים שם ובמס' תענית אמר שלשה שאלו שלא כהוגן ושני שבשלשה שאול ועתניאל הניחו להשיאת בתם לסיבת נויתה שניתם אחד ועי"ע במדרש הגדול, ובמדרשי התנחומא שם הובא רק הענין של יפתח: 2 והיה היוצא וכו', השלמתי אשר יצא וליתא בכי"ל וכי"ם ובוי"ר בדפ"ר וד"ו ובכי"ם ובי"א א' וב' וכי"ג וכי"ת ובילקוט ובלק"ט. ובמקרא כתוב המצפה: 4 המצפתה. וב"ה בדפ"ר וד"ו: 5 ויהי כראותו וכו'. הגהתי כראותו, וגם בוי"ר הובא זה הפסוק, ושם ג' תהלה היה יכול להפר את נדרו ולילך אצל פנחס וכו' בעיר גלעד לא נאמר אלא בערי גלעד מלמד שהיה ניפול ממנו אבר אבר ונקבר במקומות הרבה ואח"כ ג' שם ר' שמעון בן לקיש ור' יוחנן ריש לקיש אמר דמים היה חייב ליתן וליקרב על גבי המזבח ר' יוחנן אמר דמים לא היה חייב דתנינן דבר שראוי ליקרב על גבי המזבח יקרב דבר שאין ראוי ליקרב על גבי המזבח לא יקרב על המזבח ולא עוד אלא כל מי שנודר ומשלם נדרו זוכה שישלם נדרו בירושלם הה"ד נדרי לי"י אשלם היכן בחצרות בית י"י בתוככי ירושלם וכו', והמאמר משובש שם ולפני באותו המאמר שנינו בכי"א א' ובכי"ב ונמצא שם להדרש בערי גלעד וכו' ובכי"א ב' בסוף הענין ר' יוחנן ורשב"ל (וריש לקיש) ר' יוחנן אמר דמים (הקדש דמים) היה חייב ורשב"ל (וריש לקיש) אמר אפילו דמים לא היה חייב דתנינן על דבר (אמ' על דבר) שהוא ראוי ליקרב וכו' ועה"נ, ולפנינו הובא כלשון המשנה בתמורה שם אב אמר על בהמה טמאה וכו' הרי אלו עולה לא אמר כלום הרי אלו לעולה (המשמע לדמי עולה) יםכרו ויביא בדמיהם עולה, וריש לקיש מביא ראיה לדבריו שאפילו הקדש דמים לא היה חייב יפתח שאמר והעליתיהו עולה ולא אמר לעולה, ובתנחומא שם נוסף ר' יוחנן ורשב"ל ר' יוחנן אמר דמים היה חייב כענין שכתוב בערכין ורשב"ל אמר ולא כלום שהתנה על דבר שאי אפשר להקריב ולא היה עליו כלום. וזה ליתא בתנחומא מ"ב ועיי"ש בהערות רש"ב בד"ה ולא דברתי וכו':

מום הרי אילו עולה לא אמר כלום, הרי אילו לעולה ימכרו ויביא ברמיהם עולה, ולא היה שם פינחס 37c שהיה מתיר לו את נדרו, אלא פינחס אמר הוא צריך לי ואני הולך אצלו, ולא עוד אני כהן גדול בן כהן גדול ואני הולך אצל עם הארץ [יפתח אמ׳ אני ראש קציני ישראל ואני הולך אצל פינחס], בין דין לדין אבדה הנערה היה דבריתא אמרין בין חיתא למתבלתא אזל ברא דרביתא, ושניהם נענשו ברמה, יפתח מת בנשילת אברים, בכל מקום שהיה הולך היה אבר נישול ממנו והיו קוברים אותו שם ההיד וימת יפתח ויִקבר בְעׄרי גלעד (שם יב ז) בעיר גלעד אין כת׳ אלא בערי גלעד,

1 ילק׳ שופטים שם, מדרש קהלת פ׳ עמל הכסילים (י׳ ט״ו), סדר אליהו רבה פי״ם:

1 אילו] זו ג׳, זה אי | הרי] אגי, אמר ~ דפת | אילו] זו א[2], זה א[1] | ימכרו] תרי זה ימכר א[1], הרי.. יםכור א[2] | ברמית א | והיה ח | 2 שהיה מתיר] שיתיר דפאגכתי, להתיר ו, שהיה יכול להתיר ח | לו ל׳ חכ | את ל׳ א | * לי דוחא׳גכתי) ל׳ לפא׳ | הולך] פוחג, אלך דאבתי | ולא עוד — הארץ ל׳ 3 * יפתח אמר פואי] ויפתח אמר דגכת, ל׳ ל | * אני — ישראל דפ׳תי] ראש.. ישראל כ, אני ראשון.. ישראל ג, אני מלך א, ל׳ ל | * ואני — פינחס] ואני.. פנחס פג, ואני הולך לי אצל פינחס ו, ואני.. פנחס ד, אני אלך אצל פנחס כ, ואני אלך אצלו אתי, ל׳ ל | 4 * בין דין לדין דפחגתי] בין דין לדיין ל, בין דן לדן ו, בין דא לדא כ, ל׳ א | אבדה הנערה] פ׳חגתי, איבדה הנערה כ, אבדת הנערת התיא ד, ל׳ א | הדה היא ו, הדא היא גי, הדא ח, התיא ת, היא ל׳, ל׳ א | * דבריתא אמרין ל[0]ג] דברייתא אמרין דפוכתי, דבורייתא אמרין ח, אמרי א, ל׳ ל | חיתא] חא׳תר[2], חייתא דפא[2]גבר[1]י, ־תה ו | למתבלתה ו | אזלת פ, אזלא רי | ברה ותגב, ברתא פ | דרביתא] חא[1]גכ, דרביתה ו, דעליבתא ד, דעלובתא א׳תרי | 5 ברמה] פוא[2], ברמיה תא[1]גי.. של נערה דת, ל׳ כ | איברים אגבתי, כל א | הולך] פואגי, מהלך כ, הולך בו דת | היה אבר נישל וא[1], אבר נשולי, נישל אבר ת | ממנו] פואגבי, הימנו דת | 6 יפתח] ~ הגלעדי פ | בערי גלעד] בערי הגלעד פי, ל׳ וג (בערי — אלא ל׳ כ) | אין כתיב כאן פאי, ..כת׳ בן וג, לא נאמר דת | אלא] ~ ויקבר ו | בערי גלעד (הגלעד י)] ~ מלמד (ד״א ויקבר בערי גלעד מלמד א[1]) שהית אבר נישול ממנו (ממנו נישול כ) כאן ונקבר במקומו וידר יפתח נדר וכו׳ וכי (ונקבר במקום אחר וכי כ) נדר היה ר׳ יוחנן

1 ולא היה שם וכו׳. בתמיה אלא וכו׳ ואני הולך אצלו בתמיה ולא עוד ואני הולך וכו׳ בתמיה בין דין לדין וכו׳ בין זה לזה אבדה הנערה וזהו שהבריות אומרין בין המילדת ליולדת כלו׳ עד שתבוא המילדת ליולדת הלך לו כלו׳ מת בן של העלמה, והגי׳ דרביתא מקויימת עוד ע״י חמשה כ״י אחרים וצ״ע, והשלמתי יפתח אמר וכו׳ ועח״ג, וברד״ק שופטים י״א מ׳ הועתק ומפורש וכי נ ד ר ה י ה ר״י ורשב״ל ר״י אמר ד מ י ם היה חייב וריש לקיש אמר אפילו ד מ י ם לא היה חייב דתנינן אמר על בהמה טמאה וכו׳ הרי אלו לעולה ימכרו ויביא בדמיהן עולה ולא היה שם פנחס שיתיר לו נדרו כלומר שיאמר לו כי בדמים היה פטור אמר פנחס הוא צריך לי יבא אצלי ויפתח אמר ראש קציני ישראל אני ואלך אצלו בין דין לדין אבדה הנערה ושניהם נענשו יפתח בנשילת איברים מת שנאמר ויקבר בערי גלעד ופנחס בן אלעזר ה כ ה ן נגיד היה עליהם נגיד הוא עליהם אב״כ אלא היה עליהם לפנים וה׳ עמו עכשיו לא היה עמו, ונר׳ שמפרש כלומר שיאמר לו וכו׳ כדברי ר״י שאמר דמים היה חייב וכן בתוספת בתרגום שם ואילו שאיל לפינחס כהנא הוה פריק יתה בדמין ועי׳ בתוספות תמורה כ״ז ב׳ בד״ה מתני׳ דלא כר״מ ובחי׳ הרש״ש שמיישב שם המשנה גם אליבית דר״י, ובוי״ר שם הגי׳ אמר אני מלך (וכ״ה כאן בכי״א א׳ וב׳) ואלך אצל פינחס ופנחס אמר א נ י כ ה ן ג ד ו ל ו ב ן כ ה ן ג ד ו ל ו א ל ך א צ ל ע ם ה א ר ץ זה בין דין לדין ספת ההיא עלובתא ושניהם נתחייבו ברמיה פינחס נסתלקה ממנו רוח הקדש הה״ד ופנחס בן אלעזר נגיד היה עליהם יפתח נישול אבר אבר ונקבר הה״ד ויקבר בערי גלעד וכו׳, ובב״ר כאן הגי׳ רק לפנינו בכי״ל ולא עוד אני כהן וכו׳ ואני הולך אצל עם הארץ, וגי׳ זו נמצאת גם במדרש קהלת, ולשון המאמר שם עמל הכסילים תיגענו וכו׳ זה יפתח אשר לא ידע ללכת אל עיר לא היה לו לילך אצל פנחס ויפר לו נדרו אלא אמר יפתח אני ראש וקצי׳ לישראל א׳לך אצל פנחס ופינחס אמר אני כהן גדול בן כהן גדול ואלך אצל עם הארץ מביני תרייה טפת ההיא עלבתא (כ״ה בדפ״ר וד״ו, ובמ״כ הגיה ספת) ותרויהון איתחייבון על דמה יפתח נישול אבר אבר ונקבר דכתיב ויקבר בערי גלעד ובכמה כקומות נקבר דאת אמר ויקבר בערי גלעד אלא מלמד שהיה נישול אבר אבר ונקבר במקומו (כלו׳ כל אבר ואבר נקבר במקום שנישול) פינחס מה הפסיד נכתלקה ממנו רוח הקדש מאתים שנה (ועי׳ בחי׳ הרד״ל) דכתיב ופנחס בן אלעזר נגיד עליהם אב״כ אלא נגיד היה עליהם לפנים וכו׳, וכו עיקר הדרש במדרשי תנחומא שהיה יפתח עם הארץ, ולשון הדרש בתנחומא מ״ב שם איש כי יפליא וגו׳ וש״ה פרי צדיק עץ חיים ולוקח נפשות חכם וכו׳ וכן אתה מוצא ביפתח הגלעדי מפני שלא היה בן תורה איבד את בתו אימתי בשעה שנלחם עם בני עמון ונדר שנאמר וידר יפתח נדר וכו׳ באיתה שעה כעס עליו הקב״ה אמר הקב״ה אילו יצא מביתו כלב או חזיר או גמל יקריב לפני זימן לו הקב״ה בתו שנאמר והנה בתו וכו׳ ויהי כראותו אותה והלא פנחס היה שם והוא אמר לא אוכל לשוב אלא פנחס אמר אני כהן גדול בן כהן גדול אשפיל עצמי ואלך אצל עם הארץ ויפתח אמר אני ראש שבטי ישראל ראש הקצינים אשפיל עצמי ואלך אצל הדיוט מבין שניהם אבדה התיא עלובה (ובתנחומא שם מבין תרויהון אבדת ההיא עלבתא מן עלמא) ושניהם נתחייבו בדמיה פנחס נסתלקה ממנו רוח הקודש יפתח נתפזרו עצמותיו שנאמר ויקבר בערי גלעד אמרה לו בתו אבי שמא כתיב בתורה שיקריבו נפשות בניהם על גבי המזבח וכו׳ אמר לה וכו׳ ועליו אמר הכתוב גבר רש ועושק דלים וכו׳ גבר רש זה יפתח שהית רש בתורה וכו׳ מי גרם ליפתח לאבד את בתו על שלא קרא בתורה וכו׳, ובסא״ר שם יפתח הגלעדי נדר נדר שלא כהוגן ופינחס בן אלעזר עומד היה לו לפינחס שילך אצל יפתח להתיר את נדרו היה לו ליפתח לילך אצל פינחס ויתיר לו את נדרו ולא הלך זה אומר אני כהן גדול בן כהן גדול בן בנו של אהרן אלך אצל עם הארץ וזה אומר אני ראש לכל ישראל אלך אצל זה זה נוהג גדולה לעצמו וזה נוהג גדולה לעצמו אוי לה לגדולה שמקברת את בעליה אוי לה לגדולה שאינה גורמת טובה בעולם וכו׳, ונשילת אברים הוא מין שחין רע ועי׳ פרייס ביבליש-תלמודישע מעדיצין צד 400 :
6 וימת יפתח. כ״ת בכי״ל ובשאר הספרים חוץ מכי״פ, ובמקרא כתוב וימת יפתח הגלעדי ויקבר וכו׳ :

פינחס ניטלה ממנו רוח הקודש ההיד פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן נגיד היה עליהם (דה״א ט כ) נגיד הוא עליהם אין כת׳ אלא היה עליהם לפנים וי״י עמו (שם שם):

ד טו) ויהי הוא טרם כלה לדבר תני ר׳ שמעון שלשה הם שנענו במענה פיהם, ואילו הן אליעזר עבד אב״הם משה ושלמה, אליעזר ויהי הוא טרם כלה לדבר, משה ויהי ככלותו לדבר את כל הדברים האלה ותבקע האדמה (במדבר טז לא), שלמה וככלות שלמה להתפלל והאש ירדה (דה״ב ז א):

ה טז) והנערה טובת מראה מאד בתולה ואיש לא ידעה תנינן טובת עין כתובתה מאתים דברי ר׳ מאיר וחכמים אומרים טובת עין כתובתה מנה, ר׳ אבהו משו׳ ר׳ אלעזר טעמ׳ דר׳ מאיר ואיש לא ידעה הא אם נבעלה מעין בתולה, טעי׳ דרבנן בתולה הא אם נבעלה מעין אינה בתולה:

3 ילקוט כ׳ ק״ח: 7 ילקוט שם: כתובות פ״א מ״ג: 8 ירוש׳ כתובות פ״א כ״ה ב׳:

ורשב״ל (וריש לקיש ב) ר׳ יוחנן אמר דמים חייב (היה חייב ב) ורשב״ל (ריש לקיש ב) אמר אפי׳ דמים לא היה חייב דתנינן על (אמ׳ על ב) דבר שהוא ראוי ליקרב ע״ג ועל גבי ב) המזבח יקרב (יקרב על גבי המזבח ב) דבר שאינו ראוי ליקרב (שאינו ליקרב ב) על גבי המזבח לא יקרב ע״ג (על גבי ב) המזבח אלא כל מי שהוא מטלם (נודר ומשלם ב) נדרו זוכה ומשלם (שישלם ב) נדרו בירושלם ההיד (וה״ה ב) נדרי לי״י אשלם (אשלם נגדה נא לכל עמו ב) היכן בחצרות י״י א״ב | 1 ניטלה] פואתי, נטלה דג, נוטלה ב | הימנו תי | * הקודש ד״ן] קודש ל, הקדש דפא״גבתי, נבואה א² | פינחס] ת, פנחס דפ, ופינחס ן, ופנחס אגבי | בן—הכהן] ד״פא, בן אהרן ב, ל׳ דונתי | נגיד היה עליהם] נגיד.. עליהם לפנים וי״י עמו א, נגיד.. י״י עמו גי, נגיד היה ן, ל׳ ד״פב | 2 נגיד הוא — וי״י עמו] נגיד הוא.. אין כת׳ כאן אלא נגיד היה עליהם.. וי״י עמו ב, הוא נגיד עליהם אין כת׳ כאן אלא היה נגיד לפנים י״י (וי״י ד״ח) עמו דח, הוא.. אלא נגיד לפנים י״י עמו ת, נגיד הוא.. בימים ההם וי״י עמו אין כת׳ כאן [אלא] נגיד היה עליהם לפנים וי״י עמם פ, נגיד הוא עליהם אין כתי׳ כאן אלא היה א¹, ל׳ וני, נגיד הוא עליהם אין כת׳ כאן אלא נגיד היה עליהם ככר וידר יפתח נדר לי״י וכי נדר היה ר׳ יוחנן ורשב״ל ר׳ יוחנן אמ׳ הקדש דמים היה חייב ורשב״ל אמ׳ אפי׳ דמים לא היה חייב דתנינן אמ׳ על דבר שהוא ראוי ליקרב ע״ג המזבח יקרב ע״ג המזבח דבר שאינו ראוי ליקרב ע״ג המזבח לא יקרב על גבי המזבח אלא כל שהוא משלם נדרו זוכה ומשלם נדרו בירושלם תה״ד נדרי לי״י אשלם נגדה נא לכל עמו בחצרות בית י״י א² | 3 לדבר] ואבתי, ~ וגו׳ דג | תאני ג | ר׳ שמעון בן יוחי וחג, .. בן יוחאי דבת, רשב״י א¹, ר׳.. בן יוחי אומ׳ פ | ג׳ דא | במאמר שבפיהם א | ואילו הן] ן, ואלו הן א¹ת, ואלו הם ח, אלו הן א², אלו הם ב, ל׳ דפני | 4 עבד] פיאגבתי, עבדו של ד | משה] גי, ומשה דפיאבת | * היא פואגבתי] ל׳ לד לדבר] ואבי, ~ וגו׳ ג והנה רבקה יוצאת דפת משה] פואגי¹ ~ דבת דאיבת | 5* את—האלה דפוגבתי] וגו׳ א², ל׳ לא¹ | ותבקע האדמה] פ, ותבקע.. אשר תחתיהם דגתי, ותבקע וגו׳ ן, ל׳ א״ב | שלמה] וני¹, ~ דכת׳ פאב, דכתי׳ ביה דת | ויהי ככלות א²ת | להתפלל] וני, ~ אל י״י דפא״ב, וגו׳ א² | 6 ירדה] ~ מן השמים פא²גבתי, מן השמים וגו׳ דן | 7 ° טובת] טבת ד | * מאד — ידעה הגבתי] מאד.. ואיש פ, מאד בתולה דא¹, מאד א², ל׳ לן | 8 כדברי גבי | * אומרים דפוג] אוי ל, אומ׳ ב, אומרי׳ א, עין ת | מנא ן | אבהו] פואגב, חנינה דת | משום דפבת בשם ואג | לעזר ן אלייעזר פא״ב | טעמיה דאגת טעמא פבישי | 9 טעמהון ג, טעמיהו דת, טעמייהו א, טעמא פבשי | אם ל׳ גי |

1 בן אהרן הכהן. וכ״ה בדפ״ר (והוגה בד״ו) ובכי״פ ובי״א א׳ וב׳, ובכי״כ בן אלעזר בן אהרן, ובררד״ק בן אלעזר הכהן, והגי׳ וי״י עמו איתא גם בדפ״ר ובכ״י שציינתי, ובמקרא כתוב ופנחס בן אלעזר נגיד היה וכו׳ י״י עמו, ונשתבש אלעזר בן אהרן הכהן עפ״י פסוקים אחרים כמו במדבר ג׳ ל״ב ד׳ ט״ז, ועל הגי׳ פינחס בלא וי״ו עי׳ לעיל צד 129 בד״ה ראיתי וכו׳ : 3 במענה פיהם. בעוד שמענה לשונם בפיהם, ובלק״ט הועתק שלשה נענו במענה פיהם אליעזר עבד אברהם דכתיב ויהי וכו׳ לדבר משה דכתיב ויהי ככלות לדבר את כל הדברים האלה ותבקע וכו׳ אשר תחתיהם שלמה דכתיב ויהי ככלותו להתפלל אל י״י והאש ירדה מן השמים ועת״נ, ונכון הפסוק לפנינו בכי״ל, ובספרים נתערבב עם הפ׳ במ״א ח׳ נ״ד ויהי ככלות שלמה להתפלל אל י״י וכו׳ ועי׳ במ״י לעיל צד 85 בד״ה בשביל וכו׳, ותימה שבכל שאר הספרים הגי׳ מן השמים ובמקרא בדה״ב שם כתוב מהשמים, ובשכל טוב העתיק שלשה נענו במענה פיהם אליעזר עבד אברהם ומשה ושלמה וכו׳, וגם שם נשתבש ויהי ככלות שלמה וכו׳, ומסיים שם ונדרוש הדבר וכו׳ כי לא נראה דבר פשוט שהרי במשה ושלמה נענו לאחר שכלו תפילתן ואלו אליעזר בטרם כלה וצ״ע: 7 תנינן. במשנה כתובות שם מ״ב בתולה כתובתה מאתים וכו׳ ושם מ״ג הגדול שבא על הקטנה וקטן שבא על הגדולה ומוכת עין כתובתן מאתים דברי ר״מ וחכמים אומרים מוכת עין כתובתה מנה, ובמתניתא דתלמודא דבני מערבא הגדול וכו׳ והקטן וכו׳ ובוכת עין כתובתה מאתים וכו׳ וחכ׳ אומ׳ וכו׳ כתובתה מנא, וכן מנא בכי״ו ועי׳ גם לעיל צד 30, והגי׳ כדברי ר״מ כמו לעיל צד 122 וצד 165 : 8 ר׳ אבהו. כן הגי׳ הנכונה וכן בשכל טוב צד 86 ר׳ אבהו בשם ר״א, ובדפוסי׳ וכי״ת משובש ר׳ חנינה ועי׳ גם באגה״א ח״ב צד 10 : 9 הא אם נבעלה וכו׳. שנתקע לה עין באותו מקום היא בתולה ובתולה כתובתה מאתים ודורש ואיש לא וכו׳ לפי שאיש לא ידעה היא בתולה ומעמהון דרבנן בתולה הא אם נבעלה מעין אינה בתולה ואיצטריך עוד ואיש לא ידעה דאי בתולה לחוד ה״א מאיש השתא דכתיב נמי ואיש לא ידעה אייתר קרא בתולה לומר אפילו מעין ועי׳ ביפ״ת, וריש לקיש דורש ואיש לא ידעה ממקום אחר כלומר שלא כדרכה ור״י דורש ואיש וכו׳ אפילו אדם וכו׳, ובירוש׳ כתובות שם מיתבין לר״מ (דאמר מוכת עין כתובתה מאתים) בתולין אין כאן ותימר כתובתה מאתים אמר לון וכי בבתולין הדבר תלוי הרי בוגרת אין לה בתולים וכתובת׳ מאתים הרי בתולה מן הנישואין יש לה בתולי׳

אמר ר' יוחנן לא נבעלה אשה ממהול לשמונה תחילה אלא רבקה, אמר ריש לקיש לפי שבנות גוים משמרות עצמן ממקום עירותן ומפקירות עצמן ממקום אחר אבל זו בתולה ממקום בתולים ואיש לא ידעה ממקום אחר, אמר ר' יוחנן ממשמע שני בתולה אין אנו יודעין ואיש לא ידעה, אלא אפילו אדם לא תבע בה על שם כי לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים (תהלים קכה ג):

ותרד העינה ותמלא כל הנשים יורדות וממלאות מן העין ווו כיון שראו אותה מים מיד עלו, אמר לה הקב"ה את סימנת סימן לבנייך, מה את כיון שראו אותך מים מיד עלו אף בנייך כיון שהבאר רואה אותם מיד תהא עולה התיד אז ישיר ישראל את השירה הזאת עלי באר ענו לה (במדבר כא יז):

ו יז) וירץ העבד לקראתה לקראת מעשיה הטובים:

ויאמר הגמיאיני נא מעט מים וגו' גמייה אחת:

כא) והאיש משתאה לה וגו' ר' פינחס בשם ר' חנן דציפורין ממצמץ, מביט בה ההצליח ייי וגו':

1 ילקוט שם: 3 ילקוט שם, ילק' תהלים כ' תת"ע (מדרש תהלים קכ"ה סי' ב'), ילק' מכירי שם קכ"ה סי' ה': 5 ילקוט סי' ק"ס: 6 לעיל לד 582: 9 ילקוט שם: 10 ילקוט כ' ק"ס, פסיקתא פ' שם קרבני לחמי (כ"ע ל'), פסיקתא רבתי שם (פ"ב ל'), תנחומא פנחס סי' י"ג, במדבר רבה פכ"א סי' כ', מדרש משלי פי"ג: 11 ילקוט שם:

1 לשמנה פגבי | שבנות] פוחאגכעי, שבנותן של דת | הגיים א[1]י[1], רמיים ת | 2 עירותן] ו, עדותן חע, ערותן דפאבתי | * ומפקירות דפחאגבתי] ומבקירות ו, מפקירות ל | את עצמן א'ג | ** אחר] ל' ל * אבל זו—ממקום פוחאכ] אבל זאת.. כמקום דת, אלא זו.. ממקום ג[1]י, ל' ל | 3 ממה שני ברבקה י[1] (תהלים) | איני יודע אנבי (שם) מ | ואיש] וא[1]ג, שאיש פבים, איש דת | שאפילו י (שם) | 4 אדם] איש ח | על שם] משום שני כ | כי לא — הצדיקים] פאנבת, לא.. הצדיקים י, כי לא.. הרשע וגו' ומ, לא.. הרשע וגו' ד, כי לא.. שבט וגו' י (שם) | 5 * ותמלא נ] ותמלא כדת ת, ותמלא כדת ותעל דפאב, ל' לו | וממלות וגב, וממלאות מים א[2] | אלא זו א[1] | כשראו אותה מים ו, כיון שראו אותה (שראות פ) המים דפא[2]בי, כיון שראו המים אותה א'ת | 6 ** את] אתה ל | סימ:ת ל' | לבניך | אותך מים] וג, אותך המים דפאבי, המים אותך ת | מיד ל' פ | עלו] ~ המים א[1], לקראתך פ | אף] כך ג | בנייך] ו, בניך דפאגכתי | 7 תהא] פוחנבי, תהי דת, ל' א | אז — הזאת ל' פא[2] | עלי — לה] פהאגתי, עלי באר דב, וגו' ו | 10 * הגמיאיני דפוא] הגמיאיני לגתי, הגמאיני כ | * נא — מים דפאגבתי] נא ו, מים ל | וגו'] מכדך דפאבת, ל' וגי | * גמייה דת] גמיה ו, גמיא נ, גמיאה פבי, גמיעה א, ל' ל | ** אחת] ל' ל | 11 לה וגו'] נ, לה מחריש וגו' ו, לה.. לדעת כ, לה דאתי | ר' — חנן] ו, ר' פנחס.. חנין פאגב, ר' חנן ח, ר' יוחנן דת | דציפורין] רצפורין א'גב, דציפורי א[2], ל' פ | ממצמיץ כר[1] | מביט] וכ, ומביט דהאגתי | 12 ההצליח — וגו'] ההצליח יי' דרכו אם לא ב, התצליח דרכו.. וגו' נ, ההצליח.. דרכו פת,

וכתובתה מנה וכו' מה פליגין במוכת עין דר"מ אמר לא בטל חינה ורבנן אמרין בטל חינ': 2 ממקום עידותן. ממקום בתוליהן, ובערוך ע' עד ג' הועתק בשינוי קצת לפי שבנות גוים משמרות עצמן ממקום עדותן וממקום אחר מפקירות וכו' ועי' במ"י לעיל צד 449 וצד 538, וגם בתר"י א' מתורגם בתולים (דברים כ"ב י"ד י"ז כ') סהידוון ובתר"י ב' (שם שם כ') סהדין, ובמ' הגדול הועתק בעירבוביא ובשינוי לשון בתולה וכו' ממשמע שני בתולה איני יודיע ואיש לא ידעה אלא אמר ר' אליעזר בנות גוים משמרות עצמן ממקום עידותן ומפקידות ממקום אחר ברם הכא בתולה מבדרכה ואיש לא ידעה שלא כדרכה (וכן בירושלמי שם במאמר ולמה בעא רבי חגיי מהדר ביה וכו' ורכוותה בתולה וכו' בתולה מכדרכה איש לא ידעה שלא כדרכה), ובלק"ט א"ר שמעון בן לקיש בנות וכו' אינן משמרות עצמן אלא ממקום בתוליהן אבל זו בתולה ממקום ערותה ואיש לא ידעה ממקום אחר, ובפירש"י עה"ת מפרש בתולה ממקום בתולים ואיש לא ידעה שלא כדרכה לפי שבנות הגוים היו משמרות מקום בתוליהן ומפקירות עצמן ממקום אחר וכו': 4 כי לא ינוח וכו'. אין לו נייחה וכהדרש לקמן ריש פפ"ז כי לא ינוח שבט הרשע וכו' אין לו נייחה בצד חבורה של צדיקים אלא בצד חבורה של רשעים וכו' ובריש סוטה אין מזווגין לו לאדם אשה אלא לפי מעשיו שנאמר כי לא ינוח וכו', ודורש ואיש לא ידעה לא ידע ולא הכיר בה, ובשכל טוב מפרש שלא תבע בה איש מעולם והרהרה והשיר בתוליה, ובירושלמי שם איתא א"ר יצחק בן אלעזר אפילו בידי' (וביפ"מ הגי' בירוה ועי' בק"ע) לא תבע בה שני כי לא ינוח שבט הרשע וכו': 5 כל הנשים וכו'. טעם הדרש קשה, והרמב"ן כתב נר' שרקדקו כן מלשון ותמלא כדה ותעל שלא אמר ותשאב ותמלא ונעשה לה נס בפעם הראשונה כי אחרי כן כתוב ותשאב והעבד כשספר להם אמר ותרד העינה ותשאב אולי לא יאמינו ועי' גם בפ"י ב"ר ובפי' רבינו בחיי, ובפירש"י עה"ת הובא הדרש לפי וירץ העבד לקראתה לפי שראו שעלו המים לקראתה, ובפי' מהרז"ו מפרש כל הנשים וכו' לשון קושיא היא, וכן משמע לפי הגי' בכי"א א' אלא זו וכו', אכן בשאר הספרים הגי' וזו וכו', ואולי מדרש אגדה הוא כמו לעיל צד 582 אמרו להם רועי אברהם כל מי וכו' כיון שראו המים צאנו של אבינו אברהם מיד עלו וכו' ועיי"ש וכן אגדה בפירש"י שמות ב' כ' למה זה עזבתן הכיר בו שהוא מזרעו של יעקב שהמים עולים לקראתו: 10 ויאמר וכו'. בכי"ל המאמר מקוטע והגהתי הגמיאיני והשלמתי המלות נא מעט והדרש גמייה אחת, ובלק"ט הועתק ויאמר הגמאיני נא גמיאה אחת ועח"נ ובעמת"ל ע' גמיאה גמייה גמיעה, ובפסיקתא שם הדרש צדיק אוכל לשובע נפשו זה אליעזר עבד אברהם שאמר לרבקה הגמיאני נא מעט מים מכדך גמיאה אחת ובטן רשעים תחסר זה עשו הרשע שאמר הלעיטני נא וכו', ובאותה הפסקא בפס"ר וכן במדרש משלי שם צדיק וכו' הגמיאיני וכו' גמיאה אחת, ובתנחומא שם הגמיאיני וכו' כדי גמיאה, ובבמ"ר שם הגמיאני וכו' כדי גמייא, ובמדרש הגדול מפרש וירץ וכו' ויאמר הגמיאני נא עליו הכת' אומ' צדיק וכו' השקיני נא אין כת' אלא הגמיאיני נא כדי גמייה אחת אבל בעשו וכו': 11 ממצמץ. עד שהוא שותה

כב) ויהי כאשר כלו הגמלים וגו' נזם זהב ר' הונא בשם ר' יוסף אבן יקרה היה בו ומשקלה בקע, ושני צמידים על ידיה כנגד שני לוחות, עשרה זהב כנגד עשר דיברות:

כג) ויאמר בת מי את הגידי נא לי היש בית אביך מקום לנו ללין לינה אחת:

כה) ותאמר אליו גם וגו' גם מקום ללון לינות הרבה:

כו) ויקוד האיש וישתחו לי"י מיכן שמודים על בשורה טובה:

כז) ויאמר ברוך י"י אלהי אדני אברהם וגו' אנכי בדרך נחני י"י בית אחי אדני ממעל בשורת טובה שקפצה הדרך לפני הייתי יודע שבדרך נחני י"י בית אחי אדני:

ז כח) ותרץ הנערה ותגד לבית אמה אמר ר' יוחנן אין האשה רגילה אלא לבית אמה, אתיבון ורכתי' ותגד לאביה (בראשית כט יב), אמר להם שמתה אמה ולמי היתה מגדת, לא לאביה:

1 ילקוט שם, מדרש שמואל פכ"ז: 3 ילקוט שם: 4 ילקוט שם: 5 ילקוט שם, לעיל לד 626: 6 ילקוט שם: 7 עי' לעיל לד 633: 8 ילקוט שם, לקמן פ"ע:

תחצליח י"י דו, לי אי | 1 ויהי.. הגמלים לי חא²י | וגו' — זהב] לשתות ויקח האיש נזם זהב בקע משקלו ג, לשתות.. זהב כת, לשתות ויקח וגו' דפ, לשתות א', ויקח האיש.. משקלו ח, ויקח.. זהב וגו' י, בקע משקלו א²ר, וגו' ן | ° ר'] רב ד | הונא ן | רב יוסף פוהגב, ר' יוסי א | יקרה] טובה פ | היתה ו°אכ | בה י, בידו א | 2 * ומשקלה] למשקלה ל, והיה (והיתה א') משקלה דפואגבתי | שתי א | לוחות אבנים א' | זהב] פ, ~ משקלם דואגכתי | עשר] ר, עשרת דפוחא²גבתי, י' א' | דברות א', חדיברות ות, חדברות דפחא²גברי | 3 ויאמר — לי לי חא²י | היש — ללין] א²בי, אם יש — ללין ג, מקום.. ללין ח, וגו' דפ | 4 ותאמר — וגו'] ותאמר בת בתואל אנכי בן מלכה דת, ותאמר בת.. מלכה ותאמר אליו גם תבן גם מספוא רב עמנו כ, ותאמר אליו בת.. אנכי וגו גם תבן וגם מספא וגו' ג, ותאמר אליו בת בתואל גם תבן גם מספוא וגו' ן, ותאמר אליו גם.. גם מספוא רב עמנו א', ותאמר אליו גם.. גם וגו' א², גם.. גם מספוא וגו' פ, לי חי | גם — ללון] ללון ו | 5 ויקד פוא'גבת | מיכן] פוהג, מכאן דאכתי | 6 ויאמר — וגו' * אנכי — אדני] ויאמר.. וגו' לג, ויאמר.. אדני (אדוני ד) אברהם אשר לא עזב חסדו וגו' דו, ויאמר.. אדני.. חסדו ואמתו ת, ויאמר.. אדוני אברהם ש', אנכי בדרך נחני י"י א | 7 ממעל — טובה] ג, מכה דכתי, מיפה ו, אמ' מפה א, משעה ל°ש | שקיפצה ו | ** י"י] לי ל | אדני] פותי, אדוני דגב | 8 * ותגד — אמה דפא'כתי] ותגד לבית וגו' ו, ותגד וגו' ג, וגו' ל | אין] לעולם ~ פואגב | איכה ו | 9 אתיבון] ג, איתיבון חא'ב, התיבון ות, אתיבון (התיבון י) ליה די | והא כתוב ו, והא כתי' ה | היה לה להגיד דפוחאנכת, היה להגיד י | * לא לאביה ל°דפוהאגי] אלא לאביה כת, לי ל |

ממצמין מבים בה ועי' באגה"א ח"ג צד 674 ועי"ע יאסטראוו צד 827, ובלק"ט הגי' ממצמין ו מ ב י ט ועח"נ: 1 אבן יקרה וכו'. בפי' ב"ר כ"י מפרש בקע משקלו וכי מה חשיבות היה בנזם זהב בקע משקלו חצי שקל אלא נזם זהב היה גדול ואבן יקרה היה בו, וכן בלק"ט ויהי וכו' נזם זהב בקע משקלו מאי רבותא רב הונא בשם רב יוסף (ר' חונה בשם ר' יוסי) אמר אבן יקרת היה בו כמשקלו בקע, ובמדרש שמואל שם איתא ויקח את עטרת מלכם וגו' ומשקלה ככר זהב ואבן יקרה ותהי על ראש דוד והלא פותחת הראש וכו' רב הונא בשם רב יוסף אבן טובה היה בה יפה ככר זהב ורבותה ויקח האיש נזם זהב בקע משקלו אמר ר' יהושע (ר"י בן לוי) אבן טובה היה בה משקלה בקע וכו', ובפירש"י עה"ת הדרש בקע רמז לשקלי ישראל בקע לגלגלת ועי' בתרי"א א': 2 עשר דברות. כ"ה בכי"ל וכ"ה בספרי דברים סוף פי' ב' וכי לא נתנבא משה אלא עשר דברות, ובב"ק נ"ד ב' בדברות הראשונות וכו' ובדברות האחרונות וכו' (ובתוספתא ב"ק פ"ו הגי' בדיברות הראשונים וכו' בדיברות האחרונים וכו' ועי' גם בד"ס ב"ק שם), ועיר בל"ג בירוש' ברכות פ"ד שמשם דיברות יוצאות לעולם (ועי' במ"י לעיל צד 591) ומורגל הלשון עשרת הדברות וכ"ה גם בירוש' מגילה פ"ג ע"ד ב' ולעיל צד 629 ועי"ע באכער טערמינאלאגיע ח"א צד 19 וח"ב צד 36: 4 מקום לנו ללין. בלק"ט מפרש הוא בקש לינה אחת והיא אומרת לינות הרבה דכתיב ללון, ובפירש"י עה"ת ללין לינה אחת לין שם דבר והיא אמרה ללון כמה לינות (ולקמן פסוק נ"ד מפרש וילינו כל לינה שבמקרא לינת לילה אחד), וכבר העיר הרא"ם שלא מצאנו בשום מקום לין שם דבר וכו' ועיי"ש וביפ"ת ובספר מתת־יה, ואולי טעם הדרש שהוא אמר מקום לנו ללין לנו לבד ולא לאחרים והיא השיבה מקום ללון לא להם לבד אלא לכל מי שיבא ועי' בפי' מהרז"ו, ובפי' הגדול מפרש מקום לנו ללין אפילו לינת אדם עראי אמרה לו גם תבן גם מספוא לרבות מאכל ומשתה לאורחין גם מקום ללון מקום מוכן ללון בו עוברי דרכים גם לרבות מקום לגמלים וצ"ע: 6 מיכן וכו'. וכן דרשו לעיל לפ' ויקם אברהם וישתחו וכו' ועי' במ"י שם: 7 ממעל בשורה וכו'. כן הגי' העיקרית בכי"ל בגוף הספר וכ"ה גם בכי"ג ופי' מביאת בשורה טובה וכו', וממעל מפעל עיל ועי' במ"י לעיל צד 74, ובין שיטי הוגה בכי"ל משעה שקפצה וכו' וכ"ה בפי' השני שבפי' ב"ר הנדפס, ובשאר הספרים הגי' מכה שקפצה וכו' וכן הועתק בלק"ט, ולשון הכתוב אנכי בדרך נחני קשה שהל"ל ויאמר ברוך וכו' אשר לא עזב חסדו וכו' ונחני בדרך בית וכו' כלה"ב לקמן פסוק מ"ח ואברך את י"י אלהי אדני אברהם אשר הנחני בדרך וכו' ודרשו אנכי בדרך עד שאני בדרך הייתי יודע כי בדרך נחני י"י וכו' (ואולי דרשו גם מלת בדרך למעלה ולמטה אנכי בדרך בדרך נחני וכו' ועי' גם ביפ"ת), ובפי' רבינו בחיי כתב אנכי בדרך וכו' יתכן לפרש כי הכתוב הזה ירמוז שקפצה לו הארץ כדעת רז"ל וכו' הוא שאמר אנכי בדרך נחני ה' ואני בתחילת הדרך ומצאתי עצמי בית אחי אדני וכו', והדרש שקפצה הדרך לאליעזר עי' לעיל צד 638: 9 אתיבון והכת'. גבי רחל ותרץ ותגד לאביה, וכל המאמר נסדר גם לקמן פ"ע, ושם הגי' בכי"ל אמר ר"י לעולם אין האשה וכו' אתיבון והכת' ותרץ ותגד וכו' א"ל שמתה אמה ולמי היה לה להגיד לא לאביה.

כט) ולרבקה אח ושמו לבן ר' יצחק אמר פרדיכסוס, ר' ברכיה אמר מלובן ברשע: וירץ לבן אל האיש החוצה אל העין מעייניה ליה:

ל) ויהי כראות את הנזם וגו' ויבא אל האיש והנה עומד על הגמלים על העין מעייניה גרמיה:

לא) ויאמר בא ברוך יי שהיה סבור בו שהוא אברהם שהיה קלסטר פניו דומה לו: אמר ר' יוסי ברי דוסה כנען הוא אליעזר ועל ידי ששירת את הצדיק באמנה יצא מכלל ארור לכלל ברוך שני ויאמר בוא ברוך יי': ר' יעקב ברי יוחי בשם ר' יוחנן דבית גברין עבדיה אסט"ה, מה אם אליעזר על ידי ששרת את הצדיק באמנה יצא מכלל ארור לכלל ברוך ישראל שעושין חסד עם גדוליהם בידיהם וברגליהם על אחת כמה וכמה:

1 ילקוט שם, במדבר רבה פ"י סי' ה', מדרש רות פ' ולגנזי מודפ (צ' ט'), מדרש שמואל פ"ט: 2 ילקוט שם: 3 ילקוט שם: 5 ילקוט שם: עי' לעיל לד 393 ולד 636: ויקרא רבה פי"ז סי' ה': 6 לעיל לד 687:

1 אמר] פותאנכע, ~ לשבת דת | פרדיכסוס] האנ[2]גב, פרדוכסוס ו, פרדכסוס ע, פרדיכוסוס פ, פרדיכוס א[1], פרדכוס ר, פרדוכוס דתר[3] | אמר] פותאנכבי[1], ~ לגנאי דת | מלבן הרשע ג | 2 * תחוצה — העין דפתאגבתי] החוצה וגו' ו, וגו' ל | * מעייניה] מעיינה ו, מעייני לדפתאגבתר[2]י, מעיני ר[1], מעיין ר[3] | 3 ויהי — וגו' * ויבא — העין] ויהי.. וגו' לוג, ויהי.. הנזם אבי, ויהי.. הנזם ואת הצמידים פ, ויהי.. הצמידים על ידי אחותו ח, ויהי.. וגו' על העין ל[0], עומד.. על העין דתר | 4 מעייניה כ] מעייני לפותאי, מעיני נר[1], מעיין דתר[2] | בגרמיה א[1], גמליא ל' | 5 בוא] אנ, בא דפותכתי | בו ל' א[2]י | קלסטר] ו, קלסתר דפתאכתי, זיו קלכתר ג | 6 בר פנ, ביר' ת, בן א[1] | דוסה] ו, דוסא דפאגבת | ששרת פהא[2]גב, ששימש א[1], שמש י | את הצדיק] פותאנכבי, אותו צדיק דת | באמנה] פונ, באמונה דאכתי | ובא לכלל ה | 7 שני] אגב, לי דותתי | בוא] אנ, בא דתכתי | ר'] ד[1]וא[2]נכבי, א"ר דת | ברי יוחי] בר יחא ו, לי דאגבתי | משום ת | גברין] אגב, גוברין דותי | עבד ליה דאכרי. עבד לה ונתר[1] | אסטרא ד[1]ר, אפטריה א[1]י, פתיחה א[1] | מה] אגב, ומה דתי | אם לי א | 8 ששירת ות, ששימש א'ג, שמש י | אותו צדיק ת | באמנת] ונב, באמונת דא[1]תי | שהן (שהם א[2]) עושין ואני | עם גדוליהם] עם גדוליהן פוני, עם גדוליהם ועם קטניהם דת, ל א | בידיהן וני | וברגליהם] אגב, רחן פי, ורגליהם דת, רחן ו |

ר' יצחק אמר. שנקרא שמו לבן לפי שהיה פרדיכסוס [1]) והמלות לא לאביה השלמו כאן כבי"ל כיני שיטי ועה"נ: 1 מופלא כלו' לבן ביותר משאר אנשים ור"ב קאמר שהיה מלובן ברשע כלו' מלובן באור אש רשעתו ועי' לעיל צד 618 ה א לבן הוא קמואל וכו' ובמ"י שם בד"ה ר' יודן וכו', והגי' פרדיכסוס איתא עוד בארבעה כ"י שציינתי, ועריפא הגי' בערוך פרדכסוס ובכי"ו פרדוכסוס ובמדרש הגדול פרדוכסוס (פרדכסוס) היה, ובמדרש רות שם ברפ"ר וד"ו נשתבשו פרדי כסוסי (ובמדרש ד' קראקא א' הוגה עפ"י הגהת בעל מ"כ פרדכסוס), ובמדרש שמואל שם פראדוכסים (ובילק' שמואל ר' ע"ז הועתק פרדיכוס, ולנכון פרדכסוס בילק' ואדא ר' קע"ו), ובבמ"ר שם ברפ"ר וד"ו אפראדוכסים (ובמ"כ שם בד' קראקא א' אפרדוכסי'), ובפי' ב"ר כי"ט וכי"א גורס ומפרש ר' יצחק אמר לשבח פ ר ד כ ו ס שני להוכוס מושל היה והיה תובע על הבריות (דקיון של בריות) ומלבין מעשיהם ועושה דין בין אדם לחבירו ומלבין את הדין ר' ברכיה אומר לגנאי מלובן ברשע (ובפי' ב"ר בדפ"ר ד"י אמר לשבח פ ר ד כ ו ס לבן דורש שני לרוכוס מושל היה ותיה תובע דקיון של וכו' ומלבן מעשיהם וכו' ומלבן את הדין וכו'), ומפירוש זה הזר נוסף לשבח ולגנאי בדפוסי' ובכי"ת וליתא גם בבמ"ר ובמ' רות ובמ' שמואל ועי' במ"י לעיל צד 484: 2 מעייניה ליה. הגהתי כאן ובסמוך מ ע י י נ י ה וכן מעם מעיינה כאן בכי"ו (ועי' במ"י צד 566 וצד 600 בד"ת מהו וכו'), ובכי"ל וכי"ם וכי"ח וכי"א א' וב' ובילקוט הגי' בשתי הפעמים מעייני, ובפעם הראשונה גם בדפ"ר וד"ו ובכי"ג כי"כ וכי"ת מעיני, ואולי נשמט הקו וצ"ל מעייני', ודרשו וירץ לבן וכו' אל העין לשון עיון מעייניה כלו' ליה לאליעזר היה מעיין עליו אם יוכל להוציא ממון ממנו וכן בפירש"י עה"ת וירץ למה רץ ועל מה רץ ויהי כראת את הנזם אמר עשיר הוא זה ונתן עיניו בממון, ובסמוך דרשו והנה עומד על הגמלים על העין מעיינה כלו' גרמית עצמו אם יוכל להנצל מידי לבן, ובלק"ט מפרש וירץ לבן אל האיש החוצה אל העין התם קרא לו באר והכא עין אלא מלמד שהיה מעיין לה (וצ"ל ליה) ויבא אל האיש והנה עומד וכו' על העין היה מעיין בעצמו אם יכול אני לו או הוא יכול לי, ובילקוט הועתק ממדרש אבכיר ויהי כראות את הנזם מיד הלך לו לתמיתו הכיר בו שמרוצתו לרעה הזכיר שם והעמיד הגמלים על העין באויר והוא עומד על הגמלים באויר ויהי בראותו כן הכיר שהוא צדיק ואמר בא ברוך וכו': 5 שהיה סבור וכו'. וכן בתר"י א' וחשיב לבן דהוא אברהם ואמר וכו': שהיה קלסטר וכו'. כמו שדרשו לעיל צד 636 זקן ביתו שהיה זיו איקונין שלו דומה לו, ובסגנון שלפנינו הדרש לעיל צד 393 כי אנשים אחים אנחנו וכו' שהית קלסתר פניו דומה לו, והילופי הכתיבה קלסטר וקלסתר עי' גם קרוים צד 548: 6 הוא אליעזר. וכן לעיל צד 637 כנען זה אליעזר ועיי"ש וצד 640, והגי' באמנה כמו לעיל צד 369 וצד 554, ובוי"ר שם איתא אמר ר' יוסי בן דוסא אליעזר הוא כנען ועל ידי ש ש י מ ש אותו צדיק יצא וכו' ובא לכלל ברוך תה"ד ויאמר ארור כנען וכתיב ויאמר בא ברוך יי' ועי"ע בלק"ט: 7 ר' יוחנן. כ"ה כאן בכל הספרים וצ"ל ר' י ו נ ת ן דבית וכו' וכן נשתבש ר' יותנן דבית וכו' בתנחומא מ"ב תולדות סי' כ"ג ועי' באגה"א ח"ג צד 592, ובית גברין (גוברין) הוא אליותריפוליס ועי' במ"י לעל צד 412, וכהגי' שלפנינו ר' יעקב ב ר' י ו ח י בשם וכו' איתא גם במאמר שהועתק מפסיקתא פ' שקלים (י"א ב') בתנחומא כי תשא סי' ד' ר' יעקב בר יוחאי בשם ר' יונתן פתח וישת איש וכו' ועי' בפסיקתא שם בהערות רש"ב אות י"ט, ובוי"ר שם נשתבש ר' יעקב בשם ר' יהודה (וצ"ל ר' יעקב בר יוחי) בשם ר' נתן (וצ"ל ר' יונתן) דבית גוברין עביד וכו' ועי' גם בפסיקתא שם י"א א' ובהערות אות י"ב (וצ"ל שם ובילקוט מש"י ר' תתקנ"ג וכו' הגי' ר' יעקב בר אחא בשם ר' יוחנן דבית וכו') ובפסי"ר פ' כי תשא ל"ג ב' ובהערות רמא"ש שם: עבדיה וכו'. דרש זה הפסוק בנטילת

[1]) παραδόξως.

למה תעמוד בחוץ אין כבודך שתעמוד בחוץ:
ואנכי פניתי הבית מטנופת עבודה זרה ומקום לגמלים:

ח לב) ויבא האיש הביתה ויפתח הגמלים התיר וממיהם, ר' הונא ר' ירמיה שאל לר' חייא בר אבא לא היו גמליו שלאבינו אברהם דומין לחמריו שלר' פינחס בן יאיר: חמריה דר' פינחס בן יאיר גנבו לה ליסטאי. עבדת גבהון ג' יומין ולא טעמת כלום. אמרין סופה מייתה ומסרייה מה דהבא עלנא. שלחו יתה ועלת בביתה דמרה. כיון דעלת נהקת חכם קלה. אמר פתחון לאיתה עניה והבו

1 ילקוט שם: 2 ילקוט שם, לדר"נ נו"ב פ ח: 3 ילקוט שם: 4 ילקוט שם, ירוש' דמאי פ"א ה"א ד', ירוש' שקלים פ"ה מ"ה ד', חולין ז' ס', לדר"נ שם:

1 תעמד] פוגב, תעמוד דחאתי | שתעמיד] וחאי, שתעמד פג, שתשב דת | 2 מטונפת ן, אין שם טנופת א', אין.. טינופת א' | ומקום לגמלים] פוב, לי דאגתי | 3 ° ויפתח הגמלים לי ד | וממיהם] דיוחבת, יהן פאי, וממן ג, וממיהם ד | הונה ן, הונא ג | ר] וגב, ור דפאת | שאלו א, שיילו ת | את ר' א | 4 בר אבא אבי, בר בה ן, בירבה ג, רבה פת | ° גמליו דפואנכת] גמלים י, לי ל | אברהם אבינו פיאג, אברהם בי | לחמריה א' | דרי אי | בן יאיר לי אי | 5 בן יאיר לי י | דפינחס ד | נגבו יתה אינבישי, נגבות דפת לסטאי ואיבתי, לסטאי בליליא יש | עבדא ר | גבהון] פוג, גביהון אבש, גבן דת, גבייהו ר², גביהו רי | תלתא דפאנבתרי, תלתה ן | יומי פר² | טעמת] פו, טעמה דג, טעמא תשי, טעימת אב | כלל י | אמרי יש, אמרו פא² | סופא אבת | מייתה] ן, מיתה ג, מייתא דת, מיתא יש, מתה פאי, מהא ב; ומסרייה] פוגי, ומסריא א, ותסריי דתר², לי ב | מה דהבא] מה דהבה ן, מחרבה פגב, מחרבא א², מערתא דאיתר, לי י | 6 עלנא] יש, עלינן פונב, עלן י, עלינו דאתר | שלחו יתה] פו°אינבישי, נמסרה לרבונה (לרבונה ת) שלחוה דת | ° ועלת דפואנבת] ועלאת יש, ועלת ל, ועאל י | בביתה] פג, בביתא דאבי, בביתיה ן, לביתיה תיש | דמרא פאי, דמארת י | וכיון ן | דעאלת שי | ונהקת ש | וחכם ר' פינחס ת, ותכמין גר, חכמין יש | קלא י, לה נר | פתחון פנבישי, פיתחו ן, פתחו דאת | לה לאותה א | עניית] בישי, עניה ואי², עניא אי, תענייה גת, תעניה דפ | והבו] אגבי, והבון יש, ויהבו דפות |

רשות לכבוד אכסניא, וכן כגנון הלשון לקמן סוף פס"ט ר' ינאי וכו' עבד לה הפטירה מה אב זה שלא הלך לא בידיו ולא ברגליו אלא על שהראה להם בלבד באצבע ניצל וכו' ישראל שעושים חסד עם גדוליהם בידיהם ורגליהם על אחת וכו', ובבמ"ר פ"ד ס"י כ' ר' יוסי עבד לה אפטרה מה אם הארון וכו', ובוי"ר שם הלשון עביד להו נטילת רשות ומה אליעזר יצא מכלל ארור לכלל ברוך על ידי ששימש אותו צדיק אחינו ישראל שנוהגים כבוד עם גדוליהם על אחת וכו', ובזה הלשון במדרש קהלת פ' כי בקול (ז' ו') ר' לוי וכו' עבד לה נטילת רשות כל העצים וכו' ועי' באבער מערסנאלאגיע ח"ב צד 14, ומשובשת הגי' בדפוסי' וכי"ת עם גדוליהם ועם קטניהם ועח"ג, וגם בלק"ט העתק רק עם גדוליהם ועיי"ש: 1 שתעמוד. בלק"ט לעמוד: 2 ומקום לגמלים. כפשוטו ומקום הכינותי לגמלים, וכן מתורגם בתר"י א' ואנא פנית ביתא מפולחנא נוכראה ואתר אתקינית לגמלייא, ובאדר"נ שם האגדה אמרו גמליו של אברהם אבינו לא נכנסו לבית שיש בו ע"א שנאמר ואנכי פניתי וכו' את הבית מתרפים ומה ת"ל ומקום לגמלים מלמד שלא נכנסו לבית לבן הארמי עד שפנו כל הע"א מפניהם ועי' במד' הגדול: 8 וממיהם. וזממים שלהם, וכן בתר"י א' ושרי זממי גמליא, ובלק"ט התיר זממיהן, והשם זמם כמו זמם וזממא בלא"ר ועי' בערוך ע' זמם ב': ר' הונא וכו'. כלו' ר"ה אמר ירמיה שאל וכו' וכן כגנון הרשון לעיל צד 53 ר' ירמיה כהנא שאל וכו' וצד 84 ר' ירמיה וכו' ר' יוחנן מקשי וכו' ועי' במ"י שם, וחגי' ר' חייא בר רבה איתא גם בדפוסי', ונדיפא הגי' ר"ח בר אבא, ומשובשת הגי' ר"ח רבה, וברמב"ן העתיק ר"ה ור"י שאיל לר' חייא בר' אבא לא היו גמליו של אברהם אבינו דומים וכו' ומפרש וזו שאלה לכתור פתות הזמם כי אי אפשר שיהיה החסידות בביתו של רפב"י גדול יותר מביתו של אברהם אבינו וכאשר חמורו של רפב"י איננו צריך להשתמר מן הדברים האסורים לבעליו להאכילו כל שכן גמליו של אברהם אבינו ואין לזממם כי לא יאונה לצדיק כל און, ויהיה פי' ויפתח וכו' התיר קישורי המשאות שעליהם, ובפ"ת מפרש שר' חייא לא חש להשיב על השאלה לא היו גמליו וכו', וגם לעיל צד 392 דרשו בהמתו של אברהם היתה יוצאה זמומה וכו' וצד 637 גמליו של אבינו אברהם וכו' יוצאים זמומים: 4 חמרתיה וכו'. חמורתו של רפב"י לקחוה ליסטים שהתה אצלם ג' ימים ולא טעמה כלום אמרו סופה שמתה ומסררת מה וכו' עלינו שלחו אותה ונכנסה בבית אדוניה כיון שנכנסה נהקה והכיר רפב"י קולה אמר פתחו לאותה עניה ותנו לה שתאכל שיש לה שלשה ימים שלא טעמה כלום נתנו לה שעורים ולא טעמתן אמר להם מתוקנות הן אמרו לו הן אמר להם הפרשתם דמאי אמרו לו לא ולא כן למדנו רבינו הלוקח זרע לבהמה וכו' פטור מן הדמאי אמר ומה נעשה שהיא מחמרת על עצמה, ובירוש' דמאי ושקלים הגי' חמרתיה וכו' גנבונה (גנבתה) ליסטיי (ליסטאי) בליליא עבדת טמורה (טמירא) גבון תלתא יומין דלא טעמת (ולא טעמי) כלום בתר תלתא יומין איתמלכון מחזרתה למרה (אימלכון מהזרתה) אמרין נישלחינה למרה דלא לימות לגבן ותיסרי מערתא (אמרון אפקונה מן הבא דלא תימות גבן) אפקונה אזלת וקמת (וקמי' לה) על תורעת (תרעה) דמרה שוריית (שריית) מנהק' (מנהקה) אמר לון פותהון (פתחון) להדא עליבתא דאית לה תיתא (תלת) יומין דלא טעימת (טעמה) כלום פתחון לה ועלת לה אמר לון יהבון לה כלום (יהבו לה) תיכול יהבון קומה שערין ולא בעית (בעה) מיכול אמרו (אמרון) ליה רבי לא בעית (בעת) מיכול אמר לון מתקנן (מתקנין) אינון אמרו ליה אין אמר לון ואריםתון דמיין אמרו (אמרון) ליה ולא (ולא) כן אלפן ר' (אלפן רבי) הלוקח לזרע (זרע) לבהמה קמח לעורות שמן לנר שמן לסוך בו את הכלים פטור (שמן לאור פטור) מן הדמאי אמר לון מה ניעביד (נעביד) להדא עליבתא דהיא מחמרה על גרמה סגין ואריםון דמיין ואכלת ועי' גם במדרש הגדול, ופי' ועבדת ושהתה כמו לעיל צד 584 בחברון עשה וכו' ועי' במ"י שם, ובב"ל כתוב ומסרויה מ"ה ד"ה"בא (וגר' שנרשמו דקוים לפקפק בזו הגי') וגם בכי"ו איתא מה דהבה, וידידי ר"ח ליט כתב לי שצ"ל מה דהבא (דהבא) מה שמסבתי אותנו כלו' המערה, ובארבעה כ"י הוגה מחרבה (מחרבא) לשון חורבה, והגהה עפ"י נוסחת הירושלמי שם הגי' מערתא, ובילקוט קיב"ע ומסרויה עקן, ובעל

לה תיכול דאית לה תלתא יומין דלא טעימת כלום, יהבו לה שערין ולא טעמתינון, אמר להון מתקנתא הינון, אמ' ליה אין, אפיקתון דמיי, אמרי ליה לאו ולא כן אלפן ר' הלוקח זרע לבהמה וקמח לעורות ושמן לנר ולסוך בו את הכלים פטור מן הדמיי, אמר ומה נעביר דהיא מחמרה על גרמה: ר' ירמיה שלח לר' זעירא חד קיסטל דתאינים, ר' ירמיה אמר איפשר ר' זעירא אכיל להון דלא מתקנן, ר' זעירא אמר איפשר לר' ירמיה משלח להון דלא מתקנן בין דין לדין איתאכלון תאינייא בטיבלא, ∴

2 דמאי פ"א מ"ג: 3 ירוש' דמאי שם:

1 * לה דפואנתשי] ליה לכ | תיכול] ג, דתיכול דואבתשי, דתכול פ | דאית לה] דהא פ | תלתה ן | טעימת] פאגבת, טעמת דן, טעמ' ש, טעמא י | כלום] פואגבתישי, מידי דת | יהבו] א[1]י, יתבון דפא[2]תש, יהבין ן, הבון ג, ויהבו כ | סערין ות, שעורין פ, שעורי' י[1] | ° ולא] לא ד | * טעמתינון ש] טעמינון לגי, טעמתון דפוכ, טעימתון ת, טעמתין א | אמר] אי, אמרון ליה רבי יהבינן לה שערין ולא טעמתנון ~ ג, אמרו (אמ' וכ) ליה (ליה ר' כ, לה ר' ן) יהבינן (יתבנן ן) לה (ליה כ) שערין (סערין ן) ולא טעמתון ~ פוב, אמרין ליה רבי (ר' ד[1]) יתבינן לה (ליה ד) שערין (סערין ת) ולא טעימתון ~ דת, אמרין ליה יהבי' לה שערין ולא טעמא לון ~ ש | לון פא[1]ג | תקנתון יתהון י[1], תיקנתון . . א[1], תקנתון יתיה א[2], תקנתין להין כ, תקונתינהון ש, תקינתון ן, תקנתוה דכתר[2], תקנתיה ג, תקונתיה ר[1] | 2 אמרון ד, אמרו אגת, אמרין פבש | אמר להון (א"ל י) אפיקתון גשי[1], אמר לון (להון א[2]) אפקתון פוא | דמיי] ן, דמאי דפאגבתי (וכן בסמוך) | אמרו דאגת, אמרין כ, אמרי פ | ליה ל' ואי[1]כ | לאו] לא א[1], ל' דפוא[2]גכתי | ולא] פואגבי, לא דת | כן ל' כ אולפן גי | לזרע ולבהמה י | קמח ן | 3 שמן לנר ן | או לסוך פ, ושמן לסוך דאגבתי, שמן לסוך ן | פטור] פואגבי, פטורין דת | אמר] ~ לתון דואגכ, לון פת | ומה] פא[1]גכי, מה דותיש, ומאי א[2] | נעביד] פת, נעביד לה דבישי, נעבד לה וג, אעביד לה א | דהיא] פא[2]תש, והיא דוגכר, דההיא א[1], דהא י | מחמרא פא[1]תרי | גרמא פא[1] | 4 זעירה ן | קרסטל] כער[2]י, קרשטל ר[1], קרסתל א[2], קרטל פות, קרטיל דגש | דתאנים פא[2]גב, דתאינין ד, דתאנין ן, דתינין ת, של תאנים י | איפשר] פואג, אפשר דכתי[1] | דר' פו- | זעירה ן | אכיל להון] פא[2]גבתש, אכילהון דן, אכיל לון י, אכל יתחון א[1] | טיתקנן כ, מתקנין תיש | ור' פת | 5 זעורה ן | איפשר] וא, אפשר דפכתי | דר' וא, ר' י | משלח—דלא] פואב, משלח לון דלא י, דמשלח לון דלא ת, דלא משלח להון ד | בן ן | * דין לדין דפאכתשי] דן לדן ו, לדין ודין ל | אתאכלון ת, איתאכלין א[1]ב, אתאכלין א[2], איתאכלן פ, אתאכלן ן, אתאכיל ש, אתאכול י[1] | תאיגייא] יש, תאיניא פא[1], תאניא א[2], תאנייה ן, תאינין ת, האנים דכי | בטיב־ן פא[2], בטבלן א[1]כי, בטבליהון יש, בטיבליהו ד, בטבולין ן, בטבולייהו ת |

אדר"נ העתיק ויבאיש לנו את החצר (ואולי היה לפניו הגי' בב"ר מדרתא ועי' דניאל ב' י"א) וצ"ע, והגהתי טעמתינון במקום טעמינון, ונכונה גם הגי' טעמתון וכ"ת גם בכי"ל לקמן בסוף מאמר ר' מנא, והגי' א"ל מתקנתא הינון מסכמת עם גי' הירושלמי מתקנן אינון, והם השיבו אין מתוקנות הן כלו' למאכל בהמה שלא היה טבל ודאי אלא דמאי חזר ושאל אפיקתון דמיי כלו' הפרשתם תרומת מעשר ומעשר שני א"ל לאו ולא כן אלפן וכו', ועדיפא גי' זו מגי' הספ"ים תקנתון יתהון וכו' תקנתוה וכו' שירא' שהוא שאל אם תקנו הם עצמם השעורים והם השיבו אין אנחנו תקננו אותן וא"כ אין מקום לשאול אפיקתון דמיי ועי' מ"ש בעל עין יעקב בפי' המאמר בירוש' שקלים, וביפ"ת מפרש ותקנוה בנפה ובידים לנקותם מהאבנים ומהפסולת ועיי"ש ובמפרשי הירושלמי ובמ"כ ובחי' הרש"ש, ולפנינו בכל הספרים חוץ מילקוט הגי' הלוקח זרע לבהמה וכו' כמו בירוש' שקלים וכן הועתק ב' פעמים במדרש הגדול עמ' 364 ועמ' 366, ובמשנה שבמשניות איתא הלוקח לזרע ולבהמה קמח לעורות שמן לנר שמן לסוך וכו' פטור וכו', ובמתניתא דתלמודא דבני מערבא הלוקח לזרע לבהמה וכו' ועח"נ, ובסגנון אחר הסיפור בחולין ז: מאי בהמתן של צדיקים דרבי פנחס בן יאיר הוה קאזיל לפדיון שבויין וכו' אקלע להחוא אושפיזא רמו ליה שערי לחמריה לא אכל חבטינהו לא אכל נקרינהו לא אכל אמר להו דלמא לא מעשרן עשרינהו ואכל אמר עניה זו הולכת לעשות רצון קונה ואתם מאכילין אותה טבלים ומי מחייבא והתנן הלוקח לזרע ולבהמה וקמח וכו' ושמן, לנר ושמן לסוך וכו' פטור מהדמאי התם הא אתמר עלה א"ר יוחנן לא שנו אלא שלקחן מתחילה לבהמה אבל לקח מתחילה לאדם ונמלך עליהם לבהמה חייב לעשר, וכבר העירו בתוספות שם בד"ה הא אתמר וכו' שבירושלמי בשני המקומות ובב"ר כאן לא משני מידי אלא השיב להם דמחמרא אנפשה, ובסגנון דומה קצת להסגנון שלפנינו מסופר באדר"נ שם המעשה בחמורו של רבי חנינא בן דוסא שגנבוהו ליסטים וחבשו את החמור בחצר והניחו לו תבן ושעורים ומים ולא היה אוכל ושותה אמרו למה אנו מניחין אותו שימות ויבאיש (מה אנו מניחין זו עד שתמות ותבאיש) לנו את החצר עמדו ופתחו לה את הדלת והוציאוה והיתה מנהקת וכו' ושם לא הוזכר שלא רצתה לאכול טבלים אלא מסיים שם עמד ופתח את הדלת והניח לה תבן ושעורים ומים והיתה אוכלת ושותה לפיכך אמרו כשם שהצדיקים הראשונים היו חסידים כך בהמתן חסידות כמותן: 4 קרסטל. סל והוא ל"י[1]) בהיפוך האותיות ועח"נ וערוך ע' קיכטל וע' קרטל וע' טרסקל וקרוים צד 277 צד 567 וצד 569 ועי"ע שם צד 549, ובפי' מסכת משקין לר' שלמה בן היתום צד 9 גורס או מפריש ר' ירמיה שדר כלכלה דתיני וכו': ר' ירמיה וכו'. אמר אפשר שר"ז אכל את התאנים שלא מתוקנות ור"ז אמר אפשר שר"י משלח אותן שלא מתוקנות בין כך ובין כך נאכלו התאנים בטבלן למחר עמד ר"י אצל ר"ז א"ל תקנת אותן התאנים א"ל לא, ובכי"ל כתוב להך תאיניא והגהתי אילין ועח"נ, ובירוש' דמאי שם נסדר מאמר זה והמאמרים שלאחריו לפני המאמר חמרתיה וכו' והגי' שם ר' ירמיה שלח לר' זעירא חדא מסאנא דתאני' דלא מתקנא והוה ר' ירמיה סבר מימר מה רבי זעירא מיכול דלא מתקנא והוה ר' זעירא סבר מימר מה איפשר דר' ירמיה משלחה לי מילא דלא מתקנ' מה בין לדין איתכלת (וצ"ל איתאכלת) טבל למחר קם עימיה א"ל ההיא מסנתא דשלחת לי אתמל מתקנא הות א"ל אמרית מה רבי זעירא מיכול מילה דלא מיתקנה א"ל אוף

1) *κάρταλος*.

מתר קם ר' ירמיה עם ר' זעירא אמר ליה תקנתא אילין תאיניה, אמר ליה לא, ר' אבא ברי זמינא בשם ר' לעזר זעירה אין הוון קדמאין מלאכין אנן בני נש ואין הוו בני נש אנן חמרין, אמר ר' מנא אפילו חמרין לית אנן, חמרתיה דר' פינחס בן יאיר יהבין לה שערין טבילין ולא מעמתון ואנן אכלינן תאיניה בטיבלא:

ויתן תבן ומספוא וגו' אמר ר' אחא יפה שיחת עבדי בתי אבות מתורתן שלבנים, פרשת אל[יעזר] שנים ושלשה דפין הוא אומרה ושונה והשרץ מגופי תורה ואין דמו מטמא כבשרו אלא מריבוי המקרא, ר' שמעון בן יוחי א' טמא הטמא (ויקרא יא כט), ר' לעזר ברי יוסי א' זה וזה (שם שם):

1 ירוש' דמאי פא, ירוש' שקלים פה מ"ח ג', שבת קי"ג ב': 5 ילקוט כאן: 6 פסקא מתיני פרשה ה', ענבנירן פ"ו מ"ה, ירוש' שבת פי"ח י"ד ח': 7 מעילה י"ז א':

1 למתר אבי | זעורה ו | תקנתא] פבי, תקנת דוא'ת | * אילין דפא'ג] אלין א'תי, איליך ו, אילך כ, להך ל | תאיניא] פא², תאינייא א', ייה ו, תאניא כי, ייית ד, תינייא ת | לאו פא' | ר'] וש, אמר ר' דפבת, א"ל ר' ג | בר זמינא וגב"ש, זבינא פ, ימינא דת, זימרא א | 2 בשם ר'] פוא'ג, בשם ב, משום דרבי יש, לר' דת | אלעזר זעירא גב, אליעזר א', זעירא דפתישי, זעורה ו | אי אבי | הוו אבתישי | קדמאי דפושי, קדמיי ג, קמאי אב | מלאכים איש, מלכין פב | אינש א, אנש כ | ואי פי, אי א | הוו] כתישי, הוון דפוג, הוו קמאי א | אינש א, אנש כ | חמרי א', חמארי א'כ | אמר — אנן] פוי, א"ר מונא (מינא כ, חננא א³) אפילו חמרי (חמארי א'ב, חמרים ג) לית אנן אנבש, ולית אנן (ולא ת) כחמרתיה דפינחס (דרי פינחס ת) בן יאיר דת | 8 דרמרתיה פגשי, דחמרתא ת | דפנחס ד | ** בן יאיר] לי ל | יתבין ו, אי יהבו א | * לה דפוא'גבתיש] ליה א'י, לי ל | שערין] גבשי, סערין ו, שערי דא, סערי ת, שעורין פ | מבולין פו, מבלין גבשי, מבלי א, דטיבלי ד | ולא] פונשי, לא דאבת | טעמתון] וב, טעימתון ג, טעימתין א', טעמתהון ו, טעמתינון ש, אכלת יתהון דת | אנן א, ואנא ש | * אכלינן דא] אכלינו ל, אכילנא ג, אכלין פובתי, אכלי ש | 4 תאיניא] פא'ג, תאניא י, ייא ד, ייית ו, תאני יש, תינייא ת | בטיבלא] אב, בטיבלין פג, בטיבלי ו, בטבלהון יש בטבליא י, דטבירין דת | 6 ומספא פג וגו' לגמרים דוהאגבתי | שיחת] פוהא'גב, שיחתן של דא'תי | בתי ל' י | אבות] ~ לפני המקום א² | בנים] ~ שהרי אגבי | פרשתו (פירשתו ן) של | 6 ושלשה] פת ושלושה וח, וג' י¹, ושלש ד, שלשה א'גב, ג' א² | הוא — ושונה] היא אמורה פחאני | מיטמא א' | * כבשרו דפוהאגבתי] בבשרו לע | 7 א'] אמר פואגב, אומר תעי, לי ד | ** טמא] טמא טמא ל | לעזר] ו, אליעזר א²גבתעי, אליעזר דפא' | בר'] פאגבי, בירי ות, בן ד | אמר דואגבת, אומ' פי |

אנא אמרית כן הוה ר' ירמיה משלת לי מילה דלא מתקנה, ובקונדרים האחרון בילקוט דפ"ר הועתק מירושלמי ר' ירמיה וכו' חדא מסנא וכו' והיה ר"י סבר מה ר"ז אכיל וכו' ור' זירא הוה סבר מה ר"י משלח לי דלא מתקנא בין דין לדין אתאכלא וכו' א"ל הדא מסנא דשלחת לי הוות מתקנת א"ל אמרית ר"ז אכיל דלא מתקנא א"ל אף אנא כן אמרית ר"י משלח לי דלא מתקנא ועי' בשרידי הירושלמי צד 327, ובפי' השני שבפי' ב"ר הנדפס הועתק בסוף המאמר ג"כ רבי זעירא אכיל דלא מתקנן א"ל אף אנא אמרית אפשר רבי ירמיה משדר לי מידי דלא מיתקן, וזה ליתא בסגנון שלפנינו: 2 ר' לעזר זעירה. וכ"ה בבי"ג ובי"ב אלעזר זעירא, ובבי"א ב' אליעזר, וגם בתוספות שבת י"ב ב' בד"ה ר' נתן אומר וכו' הועתק מב"ר כאן ר' ירמיה שלח לר' זירא חד מרסקל דתאנים וכו' מתאכל תאנתא בטבלא וכו' ר' אבא בר זמנא בשם רבי אליעזר זעירא וכו', אבן צ"ל בשם ר' זעירה (זעירא) ותלמידו ר"א ב"ז אומר בשמו, וכן בירוש' שקלים שם ר' אבא בר זמינא בשם ר' זעירא אין הוון קדמאי מלאכין אנן בני אינש ואין הוון בני אנש אנן חמרין, ובירוש' דמאי ר' אבא בר זבינא בשם ר' זעירא אמר אין וכו' בני מלאכים אנן בני נש ואין וכו' בני נש אנן חמרין (ובשרידי הירושלמי שם הגי' רבא בר זבינא בשם ר' זעירא אין וכו' מלאכין וכו'), ובשני המקומות בירושלמי אמר ר' מנא בההיא שעתא אמרין אפילו לחמרתיה דרבי פינחס בן יאיר לא אידמינן (ובשרידי הירושלמי א"ר מנא אפילו וכו' לית מדמינן), ובבבלי שבת קי"ב ב' איתא בהיפוך שמות המאמרים אמר ר' זירא אמר רבא בר זימונא אם ראשונים בני מלאכים אנו בני אנשים ואם ראשונים בני אנשים אנו כחמורים ולא כחמורו של ר' חנינא בן דוסא ושל ר' פנחס בן יאיר אלא כשאר חמורים (ועי' בסבה"י נ"ז א' ובאגה"א ח"ג צד 15 וצד 25, ועיי"ע בסה"ד ע' ר' אבא בר זימנא ועי' אלעזר זעירא, ועפ"י סגנון זה הועתק בתוספות שם אם הראשונים מלאכים אנו בני אינש ואם הם בני אינש אנו כחמורים ולא כחמורו של הפב"י, וכן הושמט א"ר מנא בדפוסי' וכי"ת ונשתבש שם ולית אנן (ולא) כחמרתיה וכו' ועת"נ: 5 פרשת אליעזר. בבי"ג כתוב פורשתו של וכו' ועי' במ"י לעיל צד 639: 6 מטמא כבשרו. בכעדשה, ובכי"ל כתוב כאן ובסמוך כמטמא בבשרו וכ"ה בערוך ע' שרץ, והגהתי כבשרו כגי' שאר הספרים, ובספרא שם פרשת ה' יה לכם הטמא להביא את דמו שמטמא כבשרו וכו' (ועי' בקרבן אהרן) ושם פרשה י' השרץ שעשה דמו כבשרו וכו' ובמכשירין שם דם השרץ כבשרו מטמא וכו' ועי' בירוש' שבת שם, ואולי טעם הגי' מטמא בבשרו שדם השרץ ובשרו מצטרפין בעוד הדם בשרץ ועי' תוספות מעילה שם בד"ה אמר רב חנין וכו' ורמב"ם הלכות שאר אבות הטומאות פ"ד ה"ז, ורשב"י דורש כאן רבוי המקרא טמא הטמא בפ' וזה לכם הטמא בשרץ השורץ וכו' שהל"ל טמא וכתיב הטמא לרבות דמו, ור' אלעזר ב"י דורש זה וזה שהל"ל זה וכתיב וזה, ובמעילה שם איתא שאל ר' מתיא בן חרש את רשב"י וכו' מנין לדם שרצים שהוא טמא א"ל דאמר קרא וזה לכם הטמא (ועיי"ש בפירש"י ותוספות וגליון הש"ס בד' ווילנא) אמרו לו תלמידיו וכו' אמר להם תלמוד ערוך בפיו של ר' אלעזר בר ר' יוסי שפעם אחת וכו' כשהיו מהלכין בדרך נשאלה שאלה זו בפניהם מנין לדם השרץ שהוא טמא עקם פיו ר"א בר ר' יוסי ואמר וזה לכם הטמא וכו', ולפי המאמר שלפנינו דורש ר"ש יתורא דה"א בהטמא ועי' מנחות נ"א ב', ובתוספות שם בד"ה וי"ו לא דריש כתבו שמב"ר מוכח דמוי"ו קדריש, וצ"ע גם מ"ש בגליון שם דר"ש מפיק בב"ר

ומים לרחוץ רגליו אמר ר׳ אחא יפה רחיצת רגלי עבדי בתי אבות מתורתן שלבנים שאפילו רחיצת רגלים צריך לכתוב והשרץ מגופי תורה ואין דמו מטמא כבשרו אלא מריבוי המקרא, ר׳ שמעון בן יוחי א׳ טמא הטמא, ר׳ לעזר בר׳ יוסי א׳ זה וזה:

לג לד) ויושם לפניו לאכול וגו׳ ויאמר עבד אברהם אנכי אמר ר׳ יצחק מילתא דאת ט בהית בה לה אמור קדמאי:

מט) ועתה אם ישכם וגו׳ ואפנה על ימין זה ישמעאל או על שמאל זה לוט כמה דאת אמר אם השמאל ואימינה (בראשית יג ט):

נ נא) ויען לבן ובתואל ויאמרו מיי יצא הדבר מהיכן יצא, מהר המוריה דברי ר׳ י

1 ילקוט שם: 4 ילקוט שם, בבא קמא צ״ב ב׳: 6 ילקוט שם: 8 ילקוט שם:

1 רגליו] ח, ~ וגו׳ ו, ורגלי האנשים ג, ורגלי.. אשר אתו דכת | בתי ל׳ י | שאילו הי | 2 רגליהם י, רגלי עבדי בתי אבות ח | °תורה] התורה ד | ** כבשרו] בבשרו ל | 3 א׳] אמ׳ כ, אומר וגת, ל׳ ד | לעזר] ו, אליעזר דגת, אליעזר כ | בר׳ יוסי] גכ, ביר׳ יוסה ו, ל׳ דת | אמר דכ, אומר וגת | 4 ויושם—וגו׳] פ, ויושם.. לאכ׳ וגו׳ ג, ויושם לפניו לאכול דכ, ויושם לפניו וגו׳ ו, ל׳ חא, ויושם.. לאכול ווי סים סם הטילו לו במאכלו ואותו סם נזדמן [ל]בתואל ואכלו וניגף שכן הוא אומ׳ ויאמר אחיה ואמה ובתואל לא נזכר כאן לפי שאכל אותו המאכל שהיה הסם בתוכו ומת ת | מלתא וכ | *דאת בהית בה פוחא[1]גבר[2]ין] דאת בהית ל, דאית בך א[2]כ, דאית בך מגניא ד, דאית.. מיגניא ת | 5 לה אמר (אמור ג) קדמיי וג, אמור לה קודמי י, לה אמור קדמאה ח, יתיה (יתה ש) אמור קדמאי בש, קדים ואומרה דכ, ..ואמרה פת, ..אמרה א | 6 ועתה — וגו׳] ועתה.. ישכם עשים (עושים ג) חסד ואמת פג, ועתה.. עושים.. ואמת וגו׳ י, ועתה.. ואמת עם אדוני כ, ועתה.. את אדוני הגידו לי וגו׳ ד, ועתה.. אדני.. לי ואם לא הגידו לי ת, ועתה.. עשים וגו׳ חסד ואמת חסד הגידו לי ואם לאו ואמת הגידו לי ו | ימין] פוחגי, ~ או על שמאל דאכת | זה] פוחגי, על ימין ~ דא[1]כת, ימין ~ א[2] | או — שמאל] פוחגכי, על שמאל דא[1]ת, שמאל א[2] | 7 ואימינה] חאגי, ~ וגו׳ ו, ואם הימין ואשמאילה דכת | 8 מתיכן יצא] מאיכן יצא ו, ל׳ א | מהר — דברי ל׳ |

כאן מדכתיב הטמא ולא כתיב בטמא: 2 מגופי תורה. בילקוט קיטע מגופי תורה וכו׳, ובכי״פ קיטע ואין דמו מטמא כבשרו אלא מרבוי וכו׳, ובכי״א א׳ וכ׳ לא הועתק כלל זה המאמר השני של ר׳ אחא: 4 ויושם לפניו. כן הקרי ויושם ועי׳ במ״י לעיל צד 3 בר״ת והוא גלי, ובתר״י א׳ האגדה וסדרו קומיה למיכול תבשילה דביה סמא דקטול וארגיש ביה ואמר לא איכול עד דאמליל וכו׳, ושם בפ׳ נ״ח ועל דהוו ממללין ברמשא בתואל הוה אכיל מההוא תבשילא ואשכחונוהי בקריצתא דהא מית ואמר אחוהא ואימה וכו׳, וטעם זו האגדה שדרשו ויושם לשון סם (ולקמן בראש׳ נ׳ כ״ו נקוד ויישם בסגול) וכן במאמר שהועתק בילקוט בשם מדרש כיון שראו את הצמידים נתקבצו להרוג לאליעזר וראו שהיה נוטל גמלים בב׳ ידיו ומעבירן את הנחל כיון שראו כן אמרו אין אנו יכולין להורגו והניחו קערה לפניו וסם המות בתוכה ובזכות אברהם נתחלפה הקערה ואכל בתואל ומת ואין ויושם אלא לשון סם וספני מה מת בתואל וכו׳, ובלק״ט ויושם וכו׳ וייושם כתיב מלמד ששמו לפניו סם המות להאכילו עד שהם מדברים הסף גבריאל את הקערה וטעם ממנו בתואל ומת תדע לך שהרי שוב לא נזכר שמו בתורה דכתיב ויאמר אחיה ואמה וכו׳, ובשכל טוב ויושם וכו׳ ויישם כתיב מלמד וכו׳ בא מלאך והסך הקערה לפני בתואל ואכל ומת בלילה ההוא תדע שהרי בפסוק דלקמן כתיב ויאמר אחיה ואמה ובתואל היכן היה אלא וכו׳ שמת באותו סם המות, ובמדרש אגדה הוצ׳ רש״ב ויישם לפניו לאכול שישם לפניו סם המות, ובפי׳ רבינו בחיי ויושם וכו׳ ויושם קרי ויישם כתיב בשני יודי״ן ודרשו רז״ל סם המות הטיל לו בקערה כדי שימות ויטלו כל ממונו ולא עלתה בידם כי נתחלפה לו בשל בתואל ולכך כתוב ויישם כי אות הוא״ו ושני היודי״ן כמספר השם וכו׳ והזכיר בסוף הדברים ויאכלו וישתו הוא והאנשים אשר עמו להוציא בני הבית שלא אכלו כי היו מתאבלי׳ על בתואל שמת ע״י הסם וכו׳, ומקור האגדה וסגנונותיה לא נודע, וליתא לפנינו בכי״ל ושאר כ״י (חוץ מכי״ת) ובדפוסי׳ ובילקוט (במאמר שהועתק מב״ר כאן) ויא נתפרשה בפי׳ ב״ר ולא הוזכרה בפירש״י עה״ת, ובסמוך בפ׳ ויאמר אחיה וכו׳ איתא רק ובתואל היכן הוא ביקש לעכב וניגף בלילה וכו׳ ובפירש״י על התורה מפרש היה רוצה לעכב ובא מלאך והמיתו, ובמדרש אגדה הוצ׳ רש״ב אחיה ואמה והיכן היה בתואל אמרו עליו שאותו מלאך שאמר אברהם לאליעזר הוא ישלח מלאכו החליף הקערה שהיה בה סם המות לפני אליעזר ונתנה לפני בתואל ואכלה ומת ויש אומרים שמלאך נגפו וכו׳, ובהערות שם אות כ״ו הועתק מבראשית רבתי כ״י ויושם לפניו לאכול כמו שנכנסו לבית הניח הקערה לפניו וסם המות בתוכה שנאמר ויישם ויסם כתיב סם המות הניחו לפניו לאכול מיד עמדה ברכת אברהם נוכח מלאך והחליף הקערה לפני בתואל ואכל ומת באותה הלילה, וכן בכי״ת המאוחר הוכפה מאוחרת ויושם וכו׳ וי סים סם הטילו לו במאכלו וכו׳ ועח״נ, ובמ׳ הגדול ויושם וכו׳ ויישם כת׳ מלמ׳ שנתנו סם במאכל כדי להרגו וי סם וכו׳ ועי״ע שם פ׳ ויאמר אחיה וכו׳: 4 מילתא וכו׳. דבר שאתה מתבייש בו אמור אתה תחילה בפני אחרים וכן עשה אליעזר שפתח ואמר עבד אברהם אנכי, ובכי״ל נקוד בהית[1]), ובלק״ט הועתק מילתא דאית בך קדום אימא לה, ובב״ק שם אמר ליה רבא לרבה בר מרי מנא הא מילתא דאמרי אינשי מילתא גנאת דאית ביך קדים אמרה א״ל דכתיב ויאמר עבד אברהם וכו׳, ובד״ס שם הגי׳ מילתא דמיגניא בך קדים ואמרה וכו׳ והגי׳ מילתא דאית בך קדים וכו׳, ובמה״ג הועתק משם א״ל ראבא לראבא בר מארי וכו׳ מילתא דאת בהית מינה קדום ואומרה[2]) דכת׳ ויאמר עבד וכו׳ ועח״נ, ועל שאר הפסוקים בפרשתו של אליעזר שהוא אומרת ושונה דלג בעל המדרש עד הפ׳ ועתה אם ישכם וכו׳ ועי׳ מ״ש במ״י לעיל ריש פכ״ה, ורא״ג במ״ע שלו חלק ח׳ צד 123 האריך בזה הענין וכתב דברים שאין יאות לאומרים: 7 אם השמאל וכו׳. עי׳ לעיל צד 393: 8 מהר המוריה. שעד שהוא עומד בהר המוריה נתבשר שנולד זיווגו של בנו כדאיתא לעיל ריש פנ״ז ופירוש שם ויוגד לאברהם לאמור וכו׳ ע״י נבואה וכן לעיל שם צד 614 אמר לו הקב״ה אין אתה צריך ככר נולד

1) בַהֵית. 2) בָהֵית מִינַה קְדוּם וְאוֹמְרַה.

ייי יצא] בר נחמיה בשם ר׳ חנינא בר יצחק, ורבנין אמ׳ מאיכן יצא, ותהי אשה לבן אדניך כאשר דבר ייי:

יא נג) ויוצא העבד כלי כסף וכלי זהב וגו׳ ומגדנות נתן לאחיה ולאמה. רב הונא אמר קונכי. ורבנין אמ׳ קליות ואגוזין. וקליות היו חביבות מן הכל. אלא ללמדך שאם יוצא אדם לדרך ואין איצטרכיא עימו מיסתנף, ורכוותה ושאלה אשה משכנתה ומגרת ביתה כלי כסף וכלי זהב ושמלות (שמות ג כב) ושמלות היו חביבות עליהן מהכל. אלא ללמדך שאם יוצא אדם לדרך ואין כסותו עימו מסתנף, ורכוותה וכל סביבותיהם חיזקו בידיהם בכלי כסף בזהב ברכוש ובבהמה ובמגדנות (עזרא א ו) וקליות היו חביבות מן הכל. אלא ללמדך שאם יוצא אדם לדרך ואין איסטרכיה עימו מסתנף:

יב נה) ויאמר אחיה ואמה וגו׳ ובתואל היכן הוא, ביקש לעכב ונינף בלילה. התיד צדקת תמים תיישר דרכו (משלי יא ה) צדקת תמים זה יצחק, תיישר דרכו תיישר דרכו שלאליעזר, וברשעתו יפול רשע (שם שם) זה בתואל שביקש לעכב ונינף בלילה:

3 ילקוט שם: 9 ילקוט שם: ילק׳ משלי כ׳ תתקמ״ז:

1 בר | פאגב, ביר׳ ו. בר דת | נחמיא א² | חננא] ו. חיננא כ, חונא נ, חנינא דאת, חנינת פ | בר דפואגת] ברי א׳ב, ר׳ ל | יצחק] ~ מהר (אמר מהר א) תמוריה יצא דפואגבתי | מאיכן] ו, מהיכן דאגבי, מכאן ת | אדניך] וכ, ארוניך דאגתי | * כאשר.. ייי דואבת] וגו׳ ל, לי גי | 2 ויוצא — ומגדנות — ולאמה] ויוצא.. וגו׳ ל, ויוצא העבד וגו׳ ו, ויוצא.. כסף דת, ויוצא.. כסף וגו׳ פ, ויוצא.. וזהב נבע, ויוצא.. זהב וג׳ ע, ויוצא.. זהב ובגדים ומגדנות י, ויוצא.. זהב ושמלות ויתן לרבקה ומגדנות.. לאביה ולאמה א׳, ומגדנות.. לאחיה ולאמה חא² | רב] פגבעי, ר׳ דוחאת | הונה ו | 3 קונכי] והאגבעי, קונבי דר¹, קונבא ת, קונכי גונבי פ | קלויות ו | ואגוזין נע, ואגוזים דפואבתעי | וקליות] קליות נ, וכי קליות ואגוזים א¹, לי א׳בי¹ | חביבות] ד׳הגבעי, חביבין דפאתש, יים ו | מן הכל] פותאגבעישי, מכל דת | אם ו | יצא פוגבעש | 4 אם אינן י¹ | איצטרכיא] אצטרכיא א²ר¹, אצטרכיא דפעש, יית ח, איסטרכיא א¹, איסטרכית ו, מזונות י¹ | מסתנף ע, מסתנף (מסתגיף פח) הוא דפחתרי, מיסתכף הוא ו, מתכסף מסתגיף הוא ב, מתכסף ומסתגף א | ודכותה פא², ודכוותיה ו, ודכותיה ת | ומגרת — ושמלות] א׳ב, כלי.. ושמלות ת, ומגרת ביתה וגו׳ ושמלות א², וגו׳ דו | 5 ושמלות] וכי שמלות א, לי כ | חביבין את | עליהן] פ. לי דואבת | מכל ת, מן הכל דפואב | יוצא אדם] א, יצא אדם דת, יצא הוא אדם ו, אדם יוצא כ | 6 מסתכף הוא ו, מתכסף א׳ב, מתכסף ומסתגף א² | ודכותה פא, ודכוותיה ו, ודכותיה ת | סביבותיהן א¹ | חיזקו] ו, חזקו דפאבת | * בכלי — ובמגדנות] בכסף וזהב ומגדנות פ, וגו׳ לוא¹, לי דא²בת | 7 וקליות] ו, במיני מאכל וקליות וכי קליות פ (וקליות — מסתגף לי דאבת) | היו חביבות] ו, חביבין עליהן פ | יצא אדן ו | 8 * איסטרכיה ו] איסטרטיה ל | מיסתכף הוא ו, מתכסף הוא ל⁰ | 9 וגו׳] תשב וגו׳ ו, תשב הנערה פ, תשב.. אתנו דב, לי האני | בתואל כ | . איכן פו | היה חאגי | וניגף] פוחת, ונגף אב, וניגוף ד, ונוגף גי¹ | 10 תישר פגבי (משלי) | דרכו] ~ וברעתו ירחה רשע פגבי | *״תמים] לי ל | תיישר דרכו] ו, לי דפגבתי | תישר פגי (שם) | של] זה כת | 11 * וברשעתו — רשע י (שם)] וברש׳ יפ׳ רש׳ ל, וברעתו ירחה רשע דפוגבתי | שביקש לעכב] והגי, שבקש לעקב פבי (שם), לי דת | וניגף] והת, וננף פב, וננוף ד, ונוגף גי¹ | בלילה לי פו.

זוג בנך וכו׳, ובשכל טוב מפרש כאן ויאמרו מה׳ יצא הדבר וכו׳ כי שמעו בהר המוריה נתבשר דבר זה וכו׳: 1 ותהי אשה וכו׳. כלומ׳ מכל המאורע שסיפר להם העבד נתגלה להם שמ״י יצא הדבר וכמו שהאמין הוא בתפלתו היא האשה אשר הוכיח י״י לבן אדני אמרו גם הם ותהי אשה לבן אדניך כאשר דבר י״י, וק״ק הלשון מאיכן יצא ותהי וכו׳, ומאמר ר׳ פנחס בש״ר אבהו לקמן פס״ח בתורה ובנביאים ובכתובים מצינו שאין זיווגו של איש אלא מן הקב״ה בתורה ויען לבן ובתואל ויאמרו וכו׳ ועיי״ש: 3 קונכי. כלי קונכי ¹) כלים שעשוים מקונכיות או שדומים להן ועי׳ גם בערוך ע׳ קנכי, ושם ובע׳ אצטרכיא הגי׳ רב הונא וכו׳ קונכי וכו׳, וכן העיד במעריך שהגי׳ בשני ספרים כ״י קונכי בכ״ף, ובמה״ג הועתק רב הונא אמ׳ קונכי (והפי׳ שם כלי מטות שמווה בו האשה הוא הפירוש שהובא בערוך ע׳ קנכי בשם ר׳ משה מן בארי) רבנן אמרי וכו׳ ללמדך שאם יוצא אדם לדרך ואין אסטרכיא עמו מסתגף, ועוד שם מאי מגדנות אמר רב דברים שמושכין את הלב ד״א דברים שהבריות מגידים עליהן כגון מיני אפריא וטמבסא ופוסינא ופלפלי, ובילקוט דפ״ר הגי׳ ג״כ קונכי, ובילקוט ד״ו בשיבוש קונפי ושם פי׳ גליון נראה לי שהוא קונפעטי, וגי׳ המשובשת קונבי עי׳ גם בפי׳ ב״ר, ורבנין דרשי מגדנות לשון מגד מיני מגדים קליות ואגוזין ועי׳ פסחים ק״ט א׳ וברמב״ם שם בד״ה קליות, ובכי״ל כתוב ואיגוזין, והיו״ד בכי״ל גם במקום שוא ובמגל ועי׳ במ״י לעיל צד 114 וצד 130, ובלק״ט מפרש קליות ואגוזים שהביא מארץ ישראל ועי׳ גם בפירש״י עה״ת ובשכל טוב, ופריך וקליות היו חביבות וכו׳ בתמיה: 4 איצטרכייא. מה שנצרך לו לנסיעה, ובילקוט דפ״ר הגי׳ מזונות: מיסתנף. מצטער, ובשכל טוב הגי׳ מסתכף, ובכי״ל נוסף בגוף הספר בסוף המאמרים ס״א מתכסף הוא ועה״ג ועמת״ל ע׳ כנף ע׳ כסף וע׳ כסף: 5 ושמלות היו. בכי״ם קיטע ושמלות חביבות עליהן מן הכל אלא ללמדך וכו׳, וכן מקוטע שם במאמר שלאחריו וכי קליות חביבין עליהם מן הכל אלא ללמדך וכו׳, ובמאמר זה האחרון נמצא רק התחלתו בדפוסי׳ וכי״א ב׳ וכי״כ וכי״ת ודכוותה (ודכותה, ודכותיה) וכל סביבותיהם חזקו בידיהם, וכן בכי״א א׳ ודכותה וכל סביבותיהן הזקו בידיהם וגו׳, ובכי״ג וילקוט לא הועתקו כלל שני מאמרים אלו, והשלמתי הפי׳ וכל סביבותיהם וכו׳ בכלי כסף וזהב וכו׳ ובמגדנות שדרשי רבנין ג״כ קליות ואגוזים, ובכי״פ הגי׳ כאן במיני מאכל וקליות, ובשני המאמרים פריך ג״כ ושמלות היו וכו׳ וקליות היו וכו׳ בתמיה: 7 שאם יוצא וכו׳. בכי״ו כתוב כאן שאם יצא אדן לדרך וכו׳ ועי׳ במ״י לעיל צד 635: 9 וניגף בלילה עי׳ במ״י לעיל בד״ה ויושם לפניו: 11 וברשעתו וכו׳. וכ״ה לנכון בילק׳ משלי שם, ובספרים שציינתי נשתבש וברעתו ירחה רשע.

¹) κόγχη.

תישב הנערה אתנו ימים או עשור ימים אילו שבעת ימי אבלו או עשור אילו י"ב חדש שנותנין לבתולה לפרנס את עצמה:

נז) ויאמרו נקרא לנערה ונשאלה את פיה מיכן שאין משיאין את היתומה אלא על פיה:

נח) ויקראו לרבקה ויאמרו אליה התלכי ר' חנניא בריה דר' אדא בשם ר' יצחק (אמר) מרמזין בה התלכי, ותאמר אלך הולכת אני על כורחכם שלא בטובתכם:

נט ס) וישלחו את רבקה אחתם וגו' ויברכו את רבקה וגו' אמר ר' אייבו דוויין יג ושפויין היו ולא היו מפריגין אלא בפה:

אחותינו את היי לאלפי רבבה ר' ברכיה ור' לוי בשם ר' חמא ברי' חנינא (אמר) מפני

1 ילק' שם: כתובות פ"ה מ"ב, כתובות נ"ז ב': 3 ילק' שם: 4 ילק' שם: 6 ילק' שם, לקמן פע"ד: 8 ילק' שם, שיר השירים רבה פ' יונתי (ב' י"ד):

1 או עשור * ימים א[1]] או עשור לא[2], ימים ימים כ, ימים דפוחגתי | אבלות א[1], אבלו של בתואל תי | ** און] לי ל | שנים עשר פוחאגכ | חודש דו | 8 * ונשאלת — פיה פאגכ] וגו' ו, לי לדתי | מיכן] פח', מיכאן דג, מכאן אבתי | ליתומה א[1], את תקטנה י, הקטנה ג | 4 * ויאמרו — התלכי פי] ויאמרו לה דא'כת, ויאמרו לה וגו' ו, ויאמרו לה התילכי וגו' נ, התלכי עם האיש הזה א[3], לי ל | ר' — בשם] ר' חנינה.. בשם פו, ר' חנינא.. משום כ, ר' חנינא בר אדא בשם א, לי דת (ר' חנינא — התלכי לי ג) | אמר לי פוב 5 לה א' התלכי] פכ, התלכי עם וגו' ו, ..עם האיש הזה א, התלכי התלכי דת | ותאמר אלך] אמרה י, לי ג | בעל פ | כורחכם] פחג, כרחכם דואכתי | ושלא פכת | 6 וישלחו — וגו'] וישלחו.. אחותם וגו' ו, וישלחו.. אחותם פ, וישלחו.. ואת מניקתה כ, וישלחו.. רבקה וגו' ד, וישלחו.. רבקה ת, לי אי | * רבקת וגו' ו] רבקה ויאמרו ביש, רבקה דפאגתעי, רבקת אח' וגו' ל | איבו פא'גבתי | דוויין] א[2]עש, דווים דוא[1]כת, דוים פ, דוונים י[1] | 7 ושפויין] ע, ושיפויין ע, ושפופין דא[2], ושפופים פוא[1]גתי, וסיכופין ש | היו לי פאגבשי * מפריגין דפעי] מפריגים גכ, מפרצין ל, מפרעים ד[1], מפסין א[3], מפצין א[1], מברכין ל[0]בש, מברכים ו 8 ר' לוי וג | בר'] גכ, ביר' ו, בר דפאת | אמר לי פגכת |

ונתערבו שם הפסוקים משלי י"א ה' וי"ד ל"ב ועי' במ"י לעיל צד 35 בד"ה בשביל וכו', ובכי"א ב' חסר כל הדרש הה"ד צדקת וכו', וכן בכי"א א' ושם הושלם בכתב אחר בגליון הה"ד צדקת תמים תיישר דרכו וברעתו ידחה רשע צדקת וכו' תיישר דרכו זת אליעזר וברעתו ידחה רשע זה בתואל וכו': 1 ימי אבלו. של בתואל שניגף בלילה: י"ב חדש. במשנה כתובות שם נותנין לבתולה שנים עשר חודש משתבעה הבעל לפרנס את עצמה (פירש"י נותנין וכו' זמן לכניסתה לחופה מיום שתבעה הבעל לאחר שקידשה להזהירה על עסקי חופה וכו' לפרנס עצמה בתכשיטין), ובגמרא שם מנא הני מילי אמר רב חסדא דאמר קרא ויאמר אחיה וכו' תשב הנערה אתנו ימים או עשור מאי ימים אלימא תרי יומי משתעי איניש הכי א"ל תרי יומי אמר להו לא א"ל עשרה יומי אלא מאי ימים שנה דכתיב ימים תהיה גאולתו וכו', ולפי הסוגיא שם משמע או עשור עשרה חדשים ועי' בתרגומים ובפירש"י עה"ת ובלק"ט ושכל טוב, ובמדרש אגדה הוצ' רש"ב כתב הטעם ימים שנה עשור עשרה חדשים לפי ששנינו נותנין וכו' או עשור יום אחד בסוף חודש ראשון ויום אחד בתחילת חודש אחרון ועשרת חדשים שלימים באמצע חשבם לשנה תמימה (ועי' במ"י לעיל צד 561), וקשה הדרש בב"ר כאן ימים אילו שבעת וכו' או עשור אילו י"ב חדש ועי' גם בראב"ם, ובפי' ב"ר כפרש בדוחק עשור אלו עשרה חדשים או לרבות שני חדשים, ובפי' מהרז"ו הגיה נגד כל הספרים תשב הנערה אתנו אלו שבעת וכו' ימים אלו י"ב חודש וכו', ולפי השיטה שהיתה רבקה בת י"ד שנה כשנשאת ליצחק קשה שהרי בוגרת שעברו עליה שנים עשר חודש בבגרות ונתקדשה נותנין לה שלשים יום ועי' כתובות שם ובמ"י לעיל צד 613 (ובמדרש אגדה הובא ויאמרו נקרא לנערה כתיב לנער חסר ה' לפי שהיתה בוגרת), אכן נר' כוונת המאמר שהכתוב תשב אתנו וכו' רק אסמכתא בעלמא וכן כתב הרד"ק ומכאן סמכו חכמים ואמרו נותנין לבתולה וכו': 8 שאין משיאין וכו'. שהאב מקדש את בתו שלא לדעתה כשהיא קטנה אבל היתומה אין משיאין אותה אלא על פיה, והגי' את היתומה איתא גם בדפוסי' ושאר כ"י חוץ מכי"ג וכ"ה בלק"ט ושכל טוב, ובילקוט הגי' את הקטנה, ובכי"ג תקטנה וכן הוגה בגליון כי"ל הקטנה, וגם ביפ"ת הגיה את הקטנה ועיי"ש ובנזה"ק מ"ש בפירוש הגי' את היתומה ובפירש"י עה"ת הלשון מכאן שאין משיאין את האשה אלא וכו' וכן העתיק במדרש אגדה ועי' בראב"ם: 4 ר' חנניא וכו'. בדפוסי' וכי"ת נשמט שם האומר בשם ר' יצחק, ובלק"ט נשמט בשם ר"י, והגי' שם ר' חנינה בריה דרב אדא אמר היו וכו' ועח"נ ולעיל צד 157 ומכה"י פ"ט א', ובשכל טוב נשתבש רב נחמן בר יצחק אמר, ומפרש שם מרמזין היו לה שלא תלך עמו עד שיבוא יצחק אצלה, ונר' שדייקו שאין כת' כאן ויקראו לרבקה וישאלו כמו בפסוק שלפניו אלא ויאמרו אליה וכו' מרמזין בה וכו' ודרשו התלכי שהוא לשון תימה ולא לשון שאלה, ורבקה לא השיבה הן אלא אמרה אלך הולכת אני על כורחכם וכו', ובדפוסי' ובחמשה כ"י וכן בלק"ט נשתבש ויאמרו לה, ובמקרא כתוב אליה: 6 דוויין וכו'. בזויים ודלים, ושפויין נר' מל"ם ושפו עצמותיו (איוב ל"ג כ"א) וכ"ה בערוך ע' שף ז' דוויין ושפויין, ושם ע' פרן ו' דוויין ושיפויין, והגי' ושפופי' כמו לעיל צד 242 בני אדם שפופים ועי"ע במ"י לעיל צד 211 וצד 565, וגם בשכל טוב הגי' ושפופין (ובשיבוש שם ר' אבהו ועי' במ"י לעיל צד 102 בד"ה א"ר אייבו), ובמה"ג דווין וכפויין, וכן הגי' בכי"ל ובערוך ע' מפרים לקמן סוף פע"ד דוויים וכפויים, ולקמן ריש פפ"ת הגי' בכי"ל דוויים וסחופים ועי' בת"נ שם, וכן ביבמות מ"ז א' דוויים דחופים כחופים וכו' ועיי"ש: 7 מפריגין. בכי"ל כתוב בגוף הספר מפרצין ונר' שנשתבש מן מפריגין ומשמע שפי' לשון פרנא ועי' לעיל צד 158 ויהיה טעם הדרש וישלחו את רבקה וכו' ויברכו וכו' דוויין וכו' ולא היו נותנין לה מוהר אלא דבר שפתים בפה, אכן לקמן פע"ד נסדר המאמר לפ' וישכם לבן וכו' וינשק וכו' ויברך אתהם וכו' ושם אינו כן הענין לפרש מפריגין לשון מוהר. והגי' בכי"ל שם בגוף הספר מפריגים ובגליון נסמן מברכים, וכן נסמן כאן בגליון כי"ל מברכין וכמו שהגי' מברכי' בכי"ו וכי"ב וכפי' השני בפי' ב"ר הנדפס, וכן בשכל טוב ולא היו מברכין אלא בפה, ובלק"ט בפה היו מברכין ועי' גם ברמב"ן בראשית כ"ט כ"ב, ובערוך ע' שף ז' הגי' ג"כ מפריגין וכן בע' פרן ו' ושם פי' מפייסין בפה ולא בלב, ובע' מפרים הועתק מפע"ד ולא היו מפריסים אלא בפה ועי' במ"י לעיל צד 220, ובמה"ג נשתבש ולא היו מפריכין אלא בפה לא בלב וצ"ע: 8 ר' ברכיה וכו'.

[illegible] לא נעקרה רבקה עד שנתפלל עליה יצחק, שלא יהו אומות העולם א׳ תפילתינו עשת פירות
אלא ויעתר יצחק ליי׳ לנכח אשתו (בראשית כה כא). ר׳ ברכיה בשם ר׳ לוי (אמר) כתיב ברכת
אובד עלי תבוא (איוב כט יג) ברכת אובד זה לבן הארמי שנ׳ ארמי אובד אבי (דברים כו ה), 386
עלי תבוא זו רבקה אחתינו את היי לאלפי רבבה ועמדו ממנה אלופין מעשו ורבבה מיעקב
[אלופין מעשו אלוף תימן אלוף אומר וגו׳ (בראשית לו טו). רבבה מיעקב] שנ׳ רבבה כצמח
השדה נתתיך וגו׳ (יחזקאל טז ז), ויש א׳ אילו ואילו עמדו מיעקב ובנוחה יאמר שובה יי׳
רבבות אלפי ישראל (במדבר י לו):

יד סא) ותקם רבקה ונערותיה ותרכבנה על הגמלים וגו׳ אמר ר׳ לוי שכן דרך הגמלים
גדילין במזרח, ורבנין אמ׳ מה הגמל הזה יש בו סימן טומאה וסימן טהרה כך העמידה רבקה צדיק ורשע:
טו ותלכנה אחרי האיש אמר ר׳ יוחנן שבעור לאיש להיות מהלך אחר האשה:
סב) ויצחק בא מבוא אתא מן למיתי, ולאיכן הלך, לבאר לחי ראי, הלך להביא את הגר,
אותה שישבה על הבאר ואמרה לחי העולמים ראה בעלבוני:
סג–סד) ויצא יצחק לשיח בשדה לפנות ערב ואין שיחה אלא תפילה לעני

9 ילקוט שם, ילק׳ איוב כ׳ תתקיי״ז: 8 ילקוט כ׳ ק״ס: 10 ילקוט שם, ברכות ס״ח א׳, עירובין י״ח ב׳:
11 ילקוט שם: תנחומא מ״ב חיי שרה סי׳ ס׳. תנחומא שם סי׳ ח׳: 12 לקמן פס״א: 13 ילקוט שם, מכילתא בשלח
מסכת ב׳ פ״ב, מכילתא דרשב״י כמות י״ד י׳, עבודה זרה ז׳ ב׳, מדרש תהלים ק״ב סי׳ ב׳, פדר״א פט״ז, לקמן פס״ח וס״ג:

1 עד] אלא ~ א³ | שהתפלל ת | יצחק עליה א¹, יצחק א³ | יהו] פאנכי, יהיו דת, יהוא ו | או׳ ו, אום פב, אומר׳ ג, אומרים דא¹, ־ין ת | *עשת דפונ] עשה לכת, עשתה הא¹ | 2 **לוי] לי׳ ל | לנכח] וא²ב, לנוכח דא¹ת | אמר ל׳ ו | כתיב ל׳ | 3 אבד ג | תבוא] א²תי(איוב), תבא דפוא¹נכי | שנ׳ ל׳ ו | *ארמי דפאנכתי] ל׳ לו | אבד ג | 4 תבא פוא¹נכי | זה י (שם) | אחתינו] ו, אחותינו ד. שנ׳ אחותינו פאנכתי | ממנה ל׳ א | אלופים פוחאבתי, אלופיי ד, אלפים ג | ורבבה מיעקב] ורבבות מיעקב א, ל׳ כי (שם) | 5 * אלופין — מיעקב] אלופים (אלפים ג) מעשו אלוף (שנא׳ אלוף א³) תימן . . אומר (אומר וגו׳ ו) רבבה (רבבות א) מיעקב פואני, אלוף . . אומר רבבה מיעקב כי (שם), אלופיי (אלופים ת) מעשו אלוף תימן אלוף קנז מיעקב רבבת דת | שנ׳] אני, דכתי׳ דת, ל׳ פיכ | *רבבה ל[ס]רואנכתי] ל׳ לפ | 6 נתתיך וגו׳] נתתיך דאנכת, וגו׳ ו, ל׳ פי | אילו] ג, אלו אבי, אף אילו פו, אף אלו דת | מיעקב] י (שם), מישראל דפיאנכתי | ובנוחה] ובת, ובנחה פני, ובנוחו ד | 8 ותרכבנה — וגו׳] ותרכבנה . . הגמלים פנת, וגו׳ ו, ל׳ דאב | 9 * גדילין ל[ס]] גדילי׳ ד¹, ־יס דת, גדלים פא¹, שגדלים כ, להיות גדילין ג, . . . גדלים ו, ל׳ לן גמל זה דפוא¹נכתי, גמל א³ | סימני טומאה וטהרה א | כך] אף א | *העמידה רבקה דפינכתי] העמיד רבקה ל, רבקה העמידה א | 10 אמר — יוחנן] פואנ, אמ׳ ר׳ יוחאי כ, ל׳ דת | כאור פי¹, לפי שבעור א³, לפי שבעור הוא א¹, שקשה כ | * לאיש להיות דפונכתי] להיות לאיש ל, לאיש א | ללכת א¹, לילך א³ | אחר] נ, אחרי פואבתי, אח׳ ד | אשה אבי | 11 מבוא] וא²תי, מבא דפאינכ | אתה ו, אתי א | מן למיתי] וכ, מלמיתי פהאני, ממיתי ר². ממיתא דת | ולאיכן] פוב, ולהיכן די׳האנתי | באר | ראי] פונ, רואי דאבתי | 12 לחיי ו, חי א³ | עולמים י | 13 לפנות ערב] וגו׳ ו, ל׳ פא²נכת | ואין] וגכ, אין דפאתי |

בשהש״ר שם ר׳ יהודה בר׳ סימון בשם ר׳ שמעון בן אלעזר אמר מפני מה נתעקרה רבקה כדי שלא יהיו אומות העולם אומרים תפלתינו עשתה פירות שאמרו לה אחותנו את היי לאלפי רבבה עד שנתפלל עליה יצחק ונפקדה הה״ד ויעתר יצחק לנכח אשתו ר׳ עזריה בשם ר׳ חנניה בר פפא אמר מפני מה נתעקרו אמהות וכו׳ ועי׳ במ״י לעיל צד 450: 9 גדילין במזרח. ושם רגילות גם הנשים לרכוב על גמלים וכן כתי׳ ויקם יעקב וישא את בניו ואת נשיו על הגמלים (בראשית ל״א י״ז) אבל בצפורה כתי׳ ויקח משה את אשתו ואת בניו וירכיבם על החמור (שמות ד׳ כ׳) ובאביגיל והיה היא רוכבת על החמור (ש״א כ״ה כ׳) ועי״ע פסחים ג׳ א׳, ומלת גדילין הושלמה בגליון כי״ל, וכן בשכל טוב שכן וכו׳ גדילין וכו׳ ובלק״ט שהן גדלין וכו׳: כימן טומאה. שאינו מפריס פרסה וסימן טהרה שהוא מעלה גרה: 10 א״ר יוחנן. וכ״ה גם בלק״ט, ובדפוסי׳ וכי״ת נשמט שם האומר, והגהתי שבעור לאיש להיות וכו׳ ועח״נ, ולכתיבת כאור בכי״פ וילקוט דס״ר עי׳ במ״י צד 451, ובברכות שם לא יהלך אדם אחורי אשה וכו׳ ותלכנה אחרי האיש ולא לפני האיש א״ר יוחנן אחורי ארי ולא אחורי אשה וכו׳ ועי׳ בד״ס שם: 11 מן למיתי. וכ״ה בכי״ו וכי״כ, ועוד בחמשה כ״י ובילקוט מלמיתי, וגר׳ שדרשו מבוא כמו מלבוא יצחק בא מלבוא כלו׳ להלוך ולאיכן הלך וכו׳, ולפי הדרש אין טעם הכתוב שבא מבאר לחי וכו׳ והביא את הגר עמו אלא שהיה בדעתו להלוך שמה הלך להביא את הגר וכו׳ ורבקה שאלה מי האיש הלזה, ולפי הדרש בכמוך הוא פילוכנו ולא הוזכר שראתה גם הגר אצלו, ואין נ״ל לפרש שדרשו מבוא כמו מלהביא כמו שמפרש בשכל טוב ויצחק בא מבוא כלו׳ מלהביא את הגר שישבה וכו׳, ובת״א מתורגם אתא ממתוהי מבירא וכו׳ וכן הובא ברמב״ן אתא ממיתתהי ועיי״ש, וגי׳ אחרת בת״א על במותוהי מבירא וכו׳ ועי׳ בבאורי אונקלוס, ובתנחומא מ״ב שם מה כתיב למעלה מן הענין ויצחק בא מבוא וכו׳ ואח״כ ויוסף אברהם ויקח אשה אלא בשעה שנטל יצחק לרבקה אמר יצחק נלך ונביא לאבי אשה היא הגר היא קטורה דברי רבי (ועי׳ לקמן פס״א סי׳ ד׳) וכו׳ שכתיב ויצחק בא מבוא וכו׳ אותה שכתיב בה על כן קרא לבאר באר לחי רואי, ובתנחומא שם מה כתיב וכו׳ אמר יצחק אני לקחתי אשה ואבי עומד בלא אשה מה עשה הלך והביא לו אשה וכו׳ שכתוב ביצחק ויצחק בא וכו׳: 13 ואין שיחה. בלק״ט אין שיחה אלא תפלה שנאמר אשפך לפניו שיחי, ובמכילתא שם ביצחק הוא אומר ויצחק בא מבא וכו׳ וכתיב ויצא יצחק לשוח בשדה אין שיחה אלא תפלה שנאמר ערב ובקר וצהרים אשיחה ואהמה וישמע קולי וכתיב אשפך לפניו שיחי

כי יעטף ולפני ייי ישפך שיחו (תהלים קב א) וכן הוא אומר ערב ובקר וצהרים אשיחה ואהמה וגו' (שם נה יח):

וישא עיניו וירא והנה גמלים באים ותשא רבקה את עיניה ותרא את יצחק טו: ותפל מעל הגמל אמר ר' הונא צפה שירה שטיה ותפל מעל הגמל איתרכינת כמה דאת אמר כי יפל לא יוטל (שם לז כד):

סה) ותאמר אל העבד מי האיש הלזה ההולך בשדה לקראתינו ר' ברכיה בשם ר' חייא אבוי ראת אתו הדור כמה דאת אמר הנה בעל החלומות הלזה בא (בראשית לז יט),

3 ילקוט שם: 6 ילקוט שם, ילק' מכירי זכריה ב' ה', תנחומא ורש"ב תולדות סי' ז', לקח טוב בראשית פ"ג, מדרש תהלים ל' סי' יים:

1 * יעטף פוכ] יעט' ל, יעטוף דא[1]נת | ישפך] פ, ישפוך דאנכת | ולהלן הוא אומ' א, וכתוב פ | בקר] פואגב, ובוקר דת | 2 ואהמה וגו'] ואהמה את, וגו' ד, ל' פגכ | 3 וישא — באים] ג, וישא.. באים וגו' ן, וישא.. גמלים כ, וישא.. וירא וגו' פ, ל' דחאתי | 4 ותפל — הגמל] ותפול.. הגמל ג, ל' דפואכתי | אמר — הונא] אמ' ר' חונה ן, אמ' רב הונא א[1], ל' א[2]כ | צפה — שטיה] צפה שאמרה שיר פ, צפה שיחה מירתח א[1], צפת שידו (שידה כ) שטוחה ל[0]וכבשי[1], צפת שידו שטוה חן, צפת.. שטוחה בתפלה אמרה ודאי אדם גדול הוא לכך שאלה עליו דת | ותפל] פוכ, ותפיל דהאנתי | אתרכינת א[1]ת, אתרכנת ן, ואיתרכינת הא[2]גר[1], ואתרכינת כר[3], ואתרכנת פ, ואיכינת ך[2] | 5 יפול | 6 * מי — לקראתינו א[1]] מי.. לקראת' ל, מי.. הלזה וגו' ג, מי.. הלזה פוהא[2]כתעשים, ל' ד | ר' ברכיה בשם] פואנכם, ל' דת | איבו כ | 7 אבוי] וא[1], אבווי ג, ל' דפא[2]כתמ | ראתה אתשים | אותו | הדור] פנשי, ~ כד"א (הכ' דת' ן) רוץ דבר אל הנער הלז ר' לוי אמ' כה שראת בחלום ל[0]ן, כד"א (כמה דתימר כ) רוץ.. הלז אכם, והוהא (ותוהה ת) מפניו דת | כמה — אמר] וכתי' א[1], ל' א[2]כ |

וכו' וכתיב תפלה לעני וכו', ובע"ז שם דתניא ר' אליעזר אומר שואל אדם צרכיו ואחר כך יתפלל שנאמר תפלה לעני וכו' ולפני ה' ישפוך שיחו וגו' אין שיחה וכו' שנאמר ויצא יצחק לשוח בשדה ר' יהושע אומר יתפלל ואח"כ ישאל צרכיו שנאמר אשפוך לפניו שיחי צרתי לפניו אגיד וכו' ועי' בד"ס ובמדרש תהלים שם, ובפדר"א שם בשש שעות ביום יצא העבד מהרן ולקח את רבקה ואת דבורה מניקתה והרכיב אותן על הגמלים ובשביל שלא יתיחד העבד עם רבקה בלילה נקפצה הארץ לפניו ובג' שעות בא לחברון לעת תפלת המנחה ויצא יצחק להתפלל תפלת המנחה שנאמר ויצא יצחק לשוח בשדה ואין שיחה וכו' שנאמר תפלה לעני וכו' ולפני ה' ישפוך שיחו, ולקמן פס"ה במאמר אבות הראשונים תיקנו שלש תפילות וכו' יצחק תיקן תפילת מנחה שנ' ויצא יצחק לשוח בשדה ואין שיחה וכו' שנ' אשפוך לפניו שיחי וכן הוא אומר אשיחה ואהמה וכו' ועיי"ש, וגם בת"א ובתרי"א א' מתורגם לשוח לצלאה וכן האגדה אצל אפרם הסורי והירונימוס ועי' במ"ח חלק י"ז צד 100 והלק מ"ג צד 532: 4 צפה שירה שטיה. כ"ה בכי"ל ולא נתפרש לי, וזיה גם הגי' בכי"פ צפה שאמרה שיר והגי' בכי"א א' צפת שיחה מרתיה, ובכי"א ב' הוגה כן ובגליון שם כתוב צפה פי' הביטה שהאריך בתפילה הש.. אברהם או יצחק מירתת איחר.., ובגליון כי"ל נסמן ס"א צפת שידו שטוחה ועת"נ, וגי' זו מפרש בפי' השני שבפי' ב"ר הנדפס צפת שידו שטוחה ראתה ידו שטוחה ונדמה לה כיד אדם הגון ותשוב, והת' בעער בספרו לעבען אבראהאמס צד 197 שער לפרש שידו שטוחה ולא מרושלות למטה כמו שעבדים הולכים, ובהוספה שבדפוכי' וכי"ת מפרש שידו שטוחה בתפילה אמרה ודאי אדם גדול הוא וכו' וגם פי' זה קשה שהל"ל שידיו שטוחות או פרושות, ובלק"ט ושכל טוב לא הועתק הדרש וצע"ג: איתרכינת. וכן כתורגם בת"א ותרי"א א', ובפירש"י עה"ת כתרגומו ואתרכינת הטתה עצמה לארץ וכו' ודוכה לו כי יפול לא יוטל כלומר אם יטה לארץ לא יגיע עד הקרקע, ובכי"ת נוסף ותפול וכו' תרגו' ואיתרכינת, ושם כי יפול וכו' תרגו' ארי יתרכין, ולפנינו בתרגום תהלים שם ארום יפול וכו': 6 בש"ר חייה אבו. עי' במ"י לעיל צד 501 בד"ה ר' חייה, וביק"ט הגי' ר' ברכיה בש"ר חייא, ובדפוסי' וכי"ת הושמט שם האומר בשם ר"ח ועת"נ: 7 ראת אתו. וכן כתיבת אתו פעמים רבות בכי"ל ועי' במ"י לעיל צד 474: הדור. נאה כד"א הנה וכו' הלזה וכו' ביוסף שהיה יפה תאר ויפה מראה, וגם בתר"י א' מתורגם מי האיש הלזה מן גברא הדור ויאי, ובתנחומא מ"ב שם ויהי כי זקן יצחק וגו' את מוצא וכו' וש"ה יראה אל עבדיך פעלך והדרך על בניהם ואין הדרה אלא זקנה ושיבה וכו' הוי והדרך על בניהם שזכה אברהם ליצחק בחמשה דברים כך שנו רבותינו האב זוכה לבן וכו' בנוי מנין שהיה יצחק נאה כיוסף כתיב ביוסף ויהי יוסף יפה תואר וכשהלך אצל אחיו אמרו הנה בעל החלומות הלזה בא ונאמר ביצחק מי האיש הלזה וגו' שהיה יצחק נאה כיוסף וכו', ובאג"ב שם ויהי כי זקן יצחק וכו' האב זוכה לבן וכו' בנוי מנין (כן שם הגי' הנכונה ועיי"ש בהערות רש"ב) שהיה נאה יצחק כיוסף כתיב ביוסף ויהי יוסף וכו' וכשהלך וכו' אמרו הנה בעל וכו' ונאמר ביצחק מי האיש הלזה וגו' מה הלזה האמור ביוסף שהיה נאה אף הלזה האמור ביצחק שהיה נאה וכו', ובמדרש תהלים פ"ב שם יראה אל עבדיך פעלך ר' ברכיה בשם ר' חייא אמר זה אברהם ושרה והדרך על בניהם זה יצחק ורבקה שנאמר ויצא יצחק לשוח בשדה והיתה רבקה באה עם אליעזר וכיון שראתה אותו רבקה ראתה אותו הדור ביותר לבוש ומעוטף בציצית ודמותו כמלאך אלהים אמרה לאליעזר מי האיש הלזה מאי הלזה [הדור כמו] הלוז וכו', ובמ' התהלים שנדפס מכבר הגי' וכשהיתה רבקה באה עם אליעזר בדרך וראתה ליצחק כיון שראתה רבקה אותו הדור ונכנס בלבה והיא שאומרת לאליעזר מי האיש הלזה הדור כמו הלז (כן שם הגי' ועי' בהערות רש"ב בתנחומא שם ובלק"ט), ובכי"ל נוסף ביני שיטי אחר מלת הדור כד"א רוץ דבר אל הנער הלז (זכריה ב' ח') ר' לוי אמ' מה שראת בחלום, וכ"ה בכי"ו ראת אותו הדור הכ' דת' רוץ דבר אל הנער הלז ר' לוי אמ' מה שראת בחלום הכ' דת' הנה בעל החלומות וכו', ובכי"א א' וב' וכי"כ הגי' הדור כד"א (כמה דתימר) רוץ דבר אל הנער הלז הנה (וכתי' הנה) בעל וכו', והפ' רוץ דבר וכו' הובא גם בילק' מכירי זכריה שם ובלק"ט, וצ"ע איך דרשו כזה הפסוק שהיה יצחק הדור, ובפירש"י דניאל פ' הכן להלז את המראה (ח' ט"ז) מפרש להלז לשון חשיבות כמו שקראו המודות כל מקום שנאמר הלז בעל צורה הוא וכבאן למדו באגדה יצחק נדמה לאביו בצלם ובדמות שנקרא האיש הלז בפרשת ויהי כי זקן יצחק (ר"ל

רבנין אמ׳ הוא פילסונו, הלוה אליו זה:

ויאמר העבד הוא אדני ותקח הצעיף ותתכס שתים הן שנתכסו בצעיף וילדו תאומים, רבקה ותמר, רבקה ותקח הצעיף ותתכס, תמר ותכס בצעיף (שם לח יד):

סו) ויספר העבד ליצחק [את כל הדברים אשר עשה] אמר ר׳ אלעזר כלליה שלתורה מרובין מפרשיותיה שאילו בא לכתוב שנים ושלשה דפין היה כותב, ורבנין אמ׳ דברי שבח גילה לו מה שקפצה הארץ לפניו:

טז סז) ויביאה יצחק האהלה שרה אמו את מוצא כל ימים שהיתה שרה קיימת היה ענן קשור על אהלה וכיון שמתה פסק אותו הענן כיון שבאת רבקה חזר אותו הענן, כל ימים שהיתה שרה קיימת היו דלתות פתוחות לרווחה כיון שמתה שרה פסקה אותה הרווחה וכיון שבאת רבקה חזרה אותה הרווחה, כל ימים שהיתה שרה קיימת היתה ברכה מושלכת בעיסה והיה הנר דולק מלילי שבת ועד לילי שבת באהלה וכיון שמתה פסקו כיון שבאת רבקה חזרו, כיון שראה אותה שעושה

2 ילקוט שם, לקמן פפ״ה: 4 ילקוט שם: 7 ילקוט שם:

1 * פילסונו פוע] פילוסנו לע°, פלסונו ע°, ופילסונו כ, ופלסינו דאנתר, ופלסטונו י | אליו] והג, אלון ל דפאתערי, אלין כ, איליני ד¹, אילון ר² | 2 ארני] פות, ארוני דא״כ | * ותקח—ותתכס האנתי] ותקח הצעיף פ, וגו׳ ל, לי דוכ | נתכסו פ | 3 * ותתכס ואנכתי] לי לד | 4 אליעזר א״י | * כלליה דאגכתי] כללה לו. כללים פ | 5 מרובים] יותר א | שאם כ | ב׳ ד¹, שתים ו, שלשה ר | ושלשה] פ, וג׳ דת, שלשה וגבי, ג׳ א², או שלשה א¹, וארבעה ר | דבר ר | מיד קפצה ג | 6 הארץ] הדרך וא״כ ׳ 7 ויביאית א״ג | את מוצא. לי | הימים אי | שרה אמנו פ | 8 על אהלה] פהאגכ, פתח האהל ן, על פתח אהלה ד, על האהל י, על פתח האהל ת | שמיתת (שמתה א¹) שרה וא¹ | ״ אותו] אותה ל | הענן] וחא¹, ענן דאגכתי | וכיון | הענן] פהא¹, ענן דגכתי | וכל פא¹ | הימים א¹, זמן פכתי | שהייתה ג | 9 דלתותיה י | לרווחה] וחגי, לרווחה דפא״כת | וכיון | שרה לי וכ | הרווחה] וחג, הרוחה דפכת, רווחה י | 10 ׳ אותה דפוחגכתי] לי לא¹ | הרווחה] וג, תרוחה דפכת, רווחה א״י | כל] א״גבי, וכל דפוא״ת | הימים אב, זמן נתי | מושלכת] וחא״גי, מושלחת ד, משולחת ת, משתלחת כ, מוטלת א², לי פ | והיה] פ, וכיון שמתה שרה (וכיון שמיתה ן) פסקה אותה הברכה (ברכה א״כת) וכיון (כיון ד) שבאת רבקה חזרה אותה הברכה (חזרה אותה ברכה הא״ת, חזרה ד) כל (וכל וא״ת) ימים (הימים א״כ) שהיתה (שהייתה ג) שרה קיימת היה דוהא״גכת | נר | דולק] וח, דלוק דפאגכתי | 11 ועד לילי] ללילי ואג, עד מוצאי כ | באהלה לי | שמתה שרה א״גי | פסקו] פסק הברכה שבעיסה ופסק הנר פ, פסק אותו הנר דוחא״גכ, פסק י | וכיון | חזרו] חזר הכל פ, חזר אות הנר וחגכי, חזר הנר ת, חזר ד | כיון] פ, וכיון דוהאגכתי | * שראה וא״גכת] שראת ל, שרואה דא², שראת יצחק פי | אותה לי פי | שהיא (שהיתה י) עושה |

בתנחומא) ויהי יוסף יפה תואר זה המנוי כח׳ דברים שהאב זוכה לבנו עכ״ל, וגרי׳ שגם במ׳ תהלים שנדפס מכבר טעם הגי׳ הדור כמו הלז כד״א רוץ דבר וכו׳ הלז, ובמ׳ תהלים מ״ב צ״ל ג״כ הדור כמו הלז במקום הלוז, ושם בשני כ״י נוסף הפי׳ לוז היינו אילן של שקדים דומה לאילן של לוז בפרחים, וכן הבין בעל שכל טוב שמפרש ראתהו הדור כלוז ודומה לו דבר אל הנער וכו׳ וכן הגה בעל החלוקות וכו׳ שהראה עצמו הדור בפניהם בכתונת פסים וכן הארץ הלזו (יחזקאל ל״ו ל״ה) שהיתה הדורה ומעוטרת באילנות וכו׳, ובפירש״י עה״ת מפרש ראתה אותו הדור ותוהא מפניו, וגרי׳ שמשם נוסף בדפוסי׳ וכי״ת ותוהא (ותוהה) מפניו, ואחר מלות הלזה בא נמצאה עוד הוספה זרה בכי״ת בגוף הספר וז״ל ד״א שכינה ראתה למעלה הימנו ד״א הלזה ה״א בראש תיבה וה״א בסוף תיבה אמרה ודאי זה יצא מבין שני ההיי״ן שניתוספו ה״א באברהם וה״א בשרה וזיי״ן ולמ״ד שנעקד בן שבע ושלשים שנה (ושהיה יצחק בשעת העקידה בן ל״ז שנה עי׳ במ״י לעיל צד 623): 1 הוא פילסונו. הלזה הוא שומרו[1]) כלו׳ המלאך המלוה אותו הלזה אליו[2]) זה אחר זה, והגהתי פילסונו כמו שהגי׳ גם בכי״פ וכי״ו ובערוך ע׳ פלס ו׳ ועיי״ש, ורבנין דרשי הלזה נוטריקין, ובכי״ל כתוב בגוף הספר אליו זה ס״א אלון זה ועת״ג ולקמן סוף פפ״א, וזר הפירוש גם כאן בשכל טוב כאלון זה: 2 שתים הן. זה המאמר נסדר גם לקמן פפ״ה לפ׳ ותכר בגדי אלמנותה מעליה ותכס בצעיף וכו׳: 4 כלליה וכו׳. בלק״ט גורס ומפרש כללותיה של תורה מרובין מפרטותיה שאילו בא ליכתוב כל מה שסיפר לו היה כותב שנים או שלשה דפין ועי׳ לעיל צד 650 פרשת אליעזר שנים וכו׳, ובפי׳ ב״ר כ״י מפרש שבכל מקום שבתורה שכולל דברים אלו בא לכתבם היה מרובה ממה שמפורש בה שאם בא לכתוב שלשה וארבעה וכו׳ א״א כללם ביחד כל הדברים אשר עשה ויספר העבד דבר שבח גלה לו, ואולי דרשי רבנין ויספר לשון מספרים תהלות יי׳ וכו׳ ונפלאותיו אשר עשה גילה לו דברי שבח שעשה לו הקב״ה מה שקפצה הארץ לפניו ועי׳ בבתי כהונה ועי״ע לעיל צד 638 וצד 646: 8 את מוצא. דורש ויביאה יצחק האהלה והנה שרה אמו, וכן בפירש״י עה״ת ויביאה האהלה ונעשית דוגמת שרה אמו כלומר והרי היא שרה אמו שכל זמן ששרה קיימת וכו׳, ומפרש האגדה לפי הגי׳ שלפנינו בלשון את מוצא וכן הוראת זה הסגנון לקמן פע״ז את מוצא שכל מה שהקב״ה עתיד לעשות וכו׳ ובנוסחת הדפוסי׳ לקמן פצ״ח כי׳ י״ז את מוצא בשעה שעלו לקבור את אבינו יעקב באו בני חת וכו׳ ושם כי׳ י״ח את מוצא בשעה שיצא יוסף למלוך על מצרים היו בנות מלכים וכו׳ ורבו הדוגמאות בפסיקתא ועי׳ באכער טערמינאלאגיע ח״א צד 114 וח״ב צד 117: 10 מושלכת. וכ״ה עוד בארבעה כ״י ובילקוט: והיה הנר. וכן בכי״פ והיה נר וכו׳, ובשאר הספרים הוא ענין בפ״ע ועת״ג, וסדר הענינים בכי״א ב׳ כל הימים ששרה קיימת היה נר דלוק וכו׳ ללילי שבת וכיון שמתה פסק אותו נר וכיון שבאתה רבקה חזר אותו הנר כל הימים ששרה וכו׳ היתה ברכה מוטלת וכו׳ וכשמתה פסקה אותה ברכה וכיון שבאת וכו׳ חזרה אותה ברכה, ובילקוט כל זמן שהיתה שרה קיימת היתה ברכה מושלכת וכו׳ כל זמן וכו׳ היו דלתותיה וכו׳ כל זמן וכו׳ היה נר דלוק וכו׳: 11 כיון שראה אותה. ק״ק שמתחיל

[1]) φυλάσσων. [2]) ἄλλος, alius.

כמעשה אמו עושה עיסתה בטהרה וקוצה חלתה בטה״ה מיד ויביאה יצחק האהלה שרת אמו: אמר ר׳ יודן ליטדתך תורה דרך א״ין שאם יהיה לאדם בנים גדולים יהא משיאן תחילה ואחרכך נושא לו אשה, ממי את למד מאברהם, תחילה ויביאה יצחק ואחרכך ויוסף אברהם ויקח אשה ושמה קטורה:

פרשה סא

א כה א) ויוסף אברהם ויקח אשה וגו׳ כת׳ אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים (תהלים א א) אשרי האיש זה אברהם, אשר לא הלך בעצת רשעים זה דור הפלגה, ובדרך חטאים לא עמד (שם שם) אילו אנשי סדום שנ׳ ואנשי סדם רעים וחטאים (בראשית יג יג), ובמושב ליצים לא ישב (תהלים שם שם) זה אבימלך שאמר לו הנה ארצי לפניך (בראשית כ טו) ולא קיבל עליו, כי אם בתורת ייי חפצו (תהלים שם ב) שנ׳ כי ידעתיו למען אשר יצוה וגו׳ (בראשית יח יט), ובתורתו יהגה יומם ולילה (תהלים שם שם) אמר ר׳ שמעון בן יוחי אב לא למדו רב לא היה לו, מאיכן למד את התורה, אלא זימן לו הקב״ה שתי כליותיו כשני רבנן והיו נובעות

2 תנחומא חיי שרה סי׳ ח׳: || 6 ילקוט כ׳ ק״ע, עבודה זרה י״ח ב׳, ומדרש תהלים א׳ סי׳ י״ג: 8 לעיל צד 678: 10 ילק׳ מכירי תהלים כ״א סי׳ י״א, לקמן פל״ה, תנחומא מ״ב ויגש סי׳ י״ב, תנחומא שם סי׳ י״א, אדר״נ נוסח פל״ג:

1 מעשה א¹ | עושה עיסתה] פותא¹, עושה (עשה ב) חלתה א²גבי, קוצה חלתה דת | וקוצה לה פ חלתה] פוהאגבי, עיסתה דת | ויבאיה ג | שרה אמו) גבתי, ל׳ דוא | 2 התורה פו | ᵒדרך ארץ ל׳ ד | יהיו א²ג, יהו י, יהיו לו א¹ | יהיה | משיאן אשה ו | ואחר כן ת | נושא] אי, הוא נושא דפוגבת | 3 לו ל׳ אב | כמי — למד] מנ״ל א | מאברהם אתה למד א¹ | תחלה ת, בתחילה דוג, בתחלה פאבי | ויביאה ג יצחק] פ, ∼ האהלת וא, האהלה שרה אמו דגבתי | ולבסוף גי | ויקח — קטורה] כי, ויקח אשה דפא²גת, וגו׳ ו, ל׳ א¹ || 5 ויקח — וגו׳] ויקח אשה ושמה קטורה דא¹גבת, ויקח אשה א¹י, ל׳ פו | כת׳] פגבת, כתוב ד, כתיב חאי | בעצת רשעים] חא¹גבת, וגו׳ דוא² | 6 אשרי — אברהם] פותאברי, אשרי האיש אשר לא הלך זה אברהם ג, ל׳ דת | אשר — הלך ל׳ ג | 7 סדם ו | כדם] ו, סדום דפאגבתי | וחטאים] ∼ לי״י מאד ב | 8 לצים | שאמר לו] פוהגי, שנאמר דאבת | לפניך] פו, ∼ וגו׳ ד, בטוב בעיניך שב חאגבתי 9 ולא — עליו] פוג, ולא (לא י) קבל עליו חא²בי, ולא קבל א¹, ל׳ דת | וגו׳] י, את בניו ג, את .. ואת ביתו א¹, את .. ביתו אחריו כת, ל׳ דפא² | 10 יומם ולילה] והאגבימ, יומם פ, ל׳ דת | ר׳ — יוחי] וחג, ר׳.. יוחאי פב, רשב״י אמ, ר׳ שמעון ד | אב לא לימדו וחא², אברהם לא למדו אב א¹ | 11 רב — לו] א²וי¹, ורב .. לו דפוחת, לא היה לו רב א¹, בן אין לו ג | מאיכן] פ, מהיכן אגימ, ומאיכן וח, ומהיכן דת | היה למד וא²גי, היה לומד ח | את התורה] התורה ג, תורה חי, ל׳ תמ | שזימן ח | שני א¹ג, ב׳ מ | כליות פגת | כשני] ח, כמין שני דפואגבתי | רבנין פאגבימ, ״ים דות | **נובעות] נובעין ל

כאן דרש אחר שדורש ויביאה יצחק וכו׳ שרה אמו לפי שהיתה עושה כשרה אמו מיד הביאה האהלה ועי׳ ביפ״ת, ולפי האגדה מתורגם גם בת״א ואעלה יצחק למשכנא והוא והא תקנין עובדהא כעובדי שרה אימיה וכו׳ ובתר״י א׳ ואעלה יצחק למשכנא דשרה אמיה ומן יד נהרת בוציגא דטפת בזמן דמיתת שרה ונסיב ית רבקה וכו׳ וריחמה בגין דחמא עובדהא דתקנין כעובדי אמיה וכו׳: 1 עיסתה בטהרה. שאברהם אבינו אוכל חולין בטהרה היה ועי׳ במ״י לעיל צד 491, והלשון וקוצה חלתה כמו בנדה פ״י מ״ז וקוצה לה חלה ועי׳ בעמת״ל ע׳ קצה, ומשובשת הגי׳ בדפוסי׳ וכי״ת וקוצה עיסתה: 2 לימדתך תורה. עי׳ במ״י לעיל צד 282, ובתנחומא שם ויוסף אברהם מה כתיב למעלה מן הענין ויביאה יצחק האה״ה מכאן אתה למד שאם מתה אשתו של אדם ויש לו בנים שלא ישא אשה עד שישיא את בניו ואח״כ ישא אשה לעצמו שכך עשה אברהם אחר מיתת שרה השיא את יצחק ואח״כ נשא אשה לעצמו מנין ממ״ש ויביאה יצחק ואח״כ ויוסף אברהם אמר יצחק וכו׳ ועי׳ במ״י צד 654, ובסיום הדרש שלפנינו נסמכה הפרשה לפרשה שלאחריה ועי׳ במ״י לעיל כוף פנ״ח:

פרשה סא. בכי״א א׳ פנ״ט, ובדפ״ר נסמן פ״ס, ובמקרא כאן פרשה פתוחה: 5 אשרי האיש וכו׳. לעיל פכ״ו נדרשו הפסוקים בנח ועיי״ש, ובמדרש תהלים מ״ב שם ד״א אשרי האיש זה אברהם שנאמר ועתה השב אשת האיש (וכן מפורש בפי׳ ב״ר) אשר לא הלך בעצת רשעים שלא הלך בעצת דור הפלגה שנאמר בהן הבה נבנה לנו עיר ואין הבה אלא עצה וכו׳ ובדרך חטאים וכו׳ אלו הסדומיים שנאמר ואנשי סדום וכו׳ ובמושב לצים זהו אבימלך שאמר לאברהם הנה ארצי לפניך ולא קבל עליו וכו׳, ובמ׳ התהלים שנדפס מכבר ד״א אשרי וכו׳ אשר לא הלך בעצת רשעים זה דור הפלגה וכו׳ ובדרך וכו׳ ובמושב לצים זה אבימלך שנא׳ הנה וכו׳ ולא קבל ועי׳ לעיל צד 678 ובמ״י שם, ובע״ז שם אמר רב שמואל בר נחמני א״ר יונתן אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים זה אברהם אבינו שלא הלך בעצת אנשי דור הפלגה שרשעים היו שנ׳ הבה נבנה לנו עיר ובדרך חטאים לא עמד שלא עמד בעמידת סדום שחטאים היו שנ׳ ואנשי סדום וכו׳ ובמושב לצים לא ישב שלא ישב במושב אנשי פלשתים מפני שלצנים היו וכו׳: 10 אמר רשב״י. במ׳ תהלים שם ובתורתו יהגה וכו׳ אמר ר׳ שמואל בר נחמן אב לא למדו רב לא היה לו שילמדו ומהיכן למד תורה תני ר׳ שמעון בן יוחאי מלמד שזימן לו הקב״ה שתי כליות כעין שני כדים והיו נובעות ומלמדות אותו חכמה ודעת כל הלילה שנאמר אברך וכו׳ (ועיי״ש ט״ז כ״ז) ר׳ שמואל בר נחמני בשם ר׳ יונתן אמר אף הלכות עירובי תבשילין ועירובי חצרות היה אברהם יודע וכו׳, ובששה כ״י גם שם הגי׳ כשני רבנן וכן בכ״י תהלים שנדפס מכבר א״ר שמואל בר נחמני אברהם לא היה לו אב

ומלמדות לו חכמה ההיד אברך את ייי אשר יעצני אף לילות יסרוני כיליותיי (שם טו ז), והיה כעין שתול על פלגי מים וגו' (שם א ג) ששתלו הקב"ה בארץ ישראל, אשר פריו יתן בעתו (שם שם) זה ישמעאל, ועלהו לא יבול (שם שם) זה יצחק, וכל אשר יעשה יצליח (שם שם) אילו בני קטורה ויוסף אברהם וגו':

ב עוד ינובון בשיבה (תהלים צב טו) זה אברהם, דשנים ורעננים יהיו (שם שם) ויוסף אברהם וגו':

כי יש לעץ תקוה (איוב יד ז) יש לאבינו אברהם תקיה, אם יכרת ועוד יחליף (שם שם) אם יאמר עליו כורת הברית ועוד יחליף מצוות ומעשים טובים. ויונקתו לא תחדל (שם שם ז) לבלוכית שלו, אם יזקין בארץ שרשו (שם שם ח) ואברהם זקן וגו' (בראשית כד א), ובעפר ימות גזעו (איוב שם) ותמת שרה וגו' (בראשית כג ב), מריח מים יפריח (איוב שם ט) מריח מצות ומעשים טובים יפריח, ועשה קציר כמו נטע (שם שם) כמו נוטע אין כת'

ילקוט שם, מדרש תהלים צ"ב סי' י"ג: 7 ילקוט שם, ילק' איוב כ התק"ו:

1 *' ומלמדות] ומלומדות ל | לו] אותו | חכמה] פואגבימ, תורה וחכמה ד, ל ת | אברך] הן אמת חפצת בטוחות ובסתום חכמת תודיעני הן אמת חפצת בטוחות אלו שתי כליות ובסתום חכמה תודיעני זה הלב ואום ~ א', הן אמת חפצת בטוחות אלו.. הלב ואומ' (שנאמר מ) ~ א²מ, כליותי | 2 על — וגו] על פלגי מים האגבי, על פלגי ו, ל דפת | 3 ישמעאל] יצחק י | יצחק] ישמעאל י | 4 וגו] ו, ויקח וגו פ, ויקח אשת דא²ג, ויקח אשה וגו א', ויקח.. ושמה קטורה בתי | 5 עוד] אי, שתולים בבית ייי בחצרות אלהינו יפריחו ~ ד, שתולים.. ייי ויוסף אברהם ויקח וגו' ~ פ, שתולים.. יפריחו ויוסף אברהם וגו' ~ ג, שתולים בבית ייי וגו' (בחצרות אלהינו יפריחו כ) שתולים בבית ייי זה אברהם ששתלו הקב"ה בארץ ישראל בחצרות אלהינו יפריחו ויוסף (זו שני' ויוסף ב) אברהם וגו' (ויקח אשה ושמה קטורה ב) ~ וכ | 5 בשיבה] ~ עוד ינובון בשיבה ו, דשנ' ורעננ' יהיו עוד ינובון בש' ג | * זה אברהם פותי] זה אבינו אברהם דג, זה אברהם אבינו א, ל' לב | 6 וגו] וי, ויקח אשת אגב, ל' דפת | 7 כי] כתי' ~ ח | תקיה] ~ וגו' כי יש לעץ תקוה ג, אם יכרת ועוד יחליף ויונקתו לא יחדל כי.. תקוה פ | יש לאברהם תקות ח, יש תקוה לאבינו אבר' ג, זה אברהם אבינו שיהיה לו תקוה י, זה אברהם פא³רי (איוב), זה אברהם אבינו א¹ר³ | אם יכרת — יחליף] ~ כד"א כורת הברית י¹ | ל' עליו] לו א, עליו הק' ל⁵, כרות הברית והוא כורת ל⁶, כרות הברית כורת (והוא כורת י) הברית אי | מצוות] ו, מצות דפאגבתי | זה א²י | 9 לבלוכית] פוא'גב, ליכלוכית ע, לחלוחית ל⁵ראיתי | שבו אתי | ואם ב | וגו] ו, בא בימים פאגבי, ל' דתי (שם) | **' ובעפר] בעפר ל | 10 וגו'] בקרית ארבע אגבי, בקרית ארבע וגו' ו, ל' דפתי (שם) | 11 כמו נטע] פואבי, ל' דגתיש | כמו נוטע — אלא נטע] כמו נוטע אין כתיב כאן אלא כמו נטע ה, נוטע.. אלא נטע אב, נטע (כמו נטע ד¹) אין כת' כאן (כן ו) אלא כמו

שולמדו הורה כאן למד תני וכו' שתי כליותיו כשני רבנן והיו נובעות וכו', ולקמן פצ"ה בכי"ל מהיכן למד תורה אברהם ר' שמעון בן יוחי א' נעשו כליותיו כשני כדין של מים והיו נובעות תורה ומנין שכן אמר אברך וכו' ר' לוי אמר מעצמו היה למד תורה ר' שמואל בר נחמ' בשם ר' יונתן וכו' אפילו עירובי תבשילין היה אברהם אבינו יודע וכו' ועי' במדרשי התנחומא ויגש שם ובמ"י לעיל צד 501, ובאדר"נ שם מלמד שזימן וכו' שתי כליותיו כשני חכמים והיו מבינות אותו ויועצות אותו ומלמדות אותו חכמה כל הלילה שנאמר אברך וכו', ושם בכ"י שתי כליותיו כשני רבנן שהן מביעין אותו ומלמדות אותו וכו' ועיי"ש בהערות רשז"ש ועיי"ע במ"י לעיל צד 366 וצד 421: 2 ששתלו וכו'. במד' תהלים מ"ב שנטלו הקב"ה ושתלו בגן עדן, ובמד' תהלים שנדפס מכבר שנטלו הקב"ה ושתלו בארץ ישראל ד"א שנטלו הקב"ה ושתלו בג"ע ועי' גם בילק' תהלים ר' תרי"ד ובילק' מכירי שם א' סי' כ': 3 זה ישמעאל. שנולד קודם יצחק, וגם במד' תהלים מ"ב הגי' אשר פריו וכו' זה ישמעאל ועלהו וכו' זה יצחק, ובמד' תהלים שנדפס מכבר אשר פריו וכו' זה יצחק ועלהו וכו' זה ישמעאל וכן גם בילקוט כאן: 5 זה אברהם. כן הוספתי, ובכי"א א' וב' ובילקוט כאן כתחלת הפתיחה ג"כ עוד ינובון וכו', וגם בגי' הדפוסים לא נדרש הפסוק שלפניו שתולים וכו', והגי' שתולים בבית י"י זה אברהם הובאה ג"כ בפי' השני שבפי' ב"ר הנדפס ומפרש שם ששתלו הקב"ה בארץ ישראל וכמו שנדרש לעיל והיה כעץ שתול וכו' ששתלו וכו' ועת"נ ולעיל פכ"ו צד 244, ומשם הועתק בילק' תהלים ר' תתמ"ה בציון ב"ר שתולים וכו' זה נח ששתלו הקב"ה בתיבה וכו', ועוד בילק' תהלים שם ד"א שתולים וכו' זה אברהם ששתלו וכו' בחצרות אלהינו יפריחו זה ישמעאל עוד ינובון בשיבה זה יצחק דשנים ורעננים יהיו אלו בני קטורה ויוסף אברהם ויקח אשה ושמה קטורה, וגי' זו ליתא כאן בילקוט ושאר הספרים ואולי היו לפני בעל הילקוט נוסחאות שונות בהפתיחה שלפנינו, ועוד בילקוט שם ד"א שתולים וכו' אלו תינוקות וכו', וזה המאמר הועתק ממדרש תהלים צ"ב סי' י"ב, ושם סי' י"ג עוד ינובון בשיבה זה אברהם ותלד לו את זמרן וכו': 7 אם יאמר וכו'. דורש יכרת לשון כורת ברית אם יכרת אם יהי נאמר עליו כורת הברית, וכן גורס בילקוט כאן בדפ"ר אם יכרת וכו' כד"א כורת הברית, אכן הגי' שם אם יאמר עליו כרתה ברית והוא כורת הברית, ובילקוט ד"ו אם יאמר עליו כרות הברית והוא וכו', ובפי' ב"ר כי"ט גורס או מפרש כרותה ברית (וצ"ל כרות הברית) והוא כורת ברית, ובפי' ב"ר הנדפס אם יאמר עליו הקב"ה כרות הברית והוא כורת, וכן הוגה בכי"ל אם יאמר עליו הק' כרות¹) הברית והוא כורת, וביפ"ת העיר על גי' הילקוט ופרש"י שהל"ל אם יאמר לו כרות וכו', ובכי"א א' וב' הגי' כן אם יאמר לו כרות הברית הוא כורת, ובשאר כ"י וגם במדרש דפ"ר וד"ו הגי' אם יאמר עליו כורת הברית ועוד יחליף וכו', ובא"א הגיה עפ"י גי' הילקוט ועי' גם במ"כ וצ"ע: 9 לכלוכית. וכ"ה בערוך ע' לכלוך ויונקתו וכו' זו ליכלוכית שלו, ובכי"ל הוגה בדיו דיהה לחלוחית ועת"נ ולעיל צד 493: 11 כמו נוטע וכו'. וכ"ה בכי"ה כמו נוטע אב"כ אלא כמו נטע, ובכי"א א' וב' וכי"כ נוטע אב"כ אלא נטע,

¹) כרות.

אלא נטע התוספת מרובה על העיקר ויוסף אברהם וגו' :

ג בבקר זרע את זרעך ולערב אל תנח ידיך (קהלת יא ו) ר' אליעזר ור' יהושע ר' אליעזר א' אם זרעתה בבכיר זרע באפיל שאין את יודע איזה מהם בירך מתקיים אם שלבכיר אם שלאפיל כי אינך יודע אי זה יכשר הזה או זה ואם שניהם כאחד טובים (שם שם), ר' יהושע א' אם בא עני אצלך בשחרית תן לו, בערבית תן לו שאין אתה יודע אי זה מהם הקב"ה מכתב עליך הזה או זה ואם שניהם כאחד טובים : ר' ישמעאל ור' עקיבה ר' ישמעאל א' אם למדת תורה

2 מדרש קהלת פ' בבקר זרע (י"א ו'), תנחומא פ"ב חיי שרה סי' ח', תנחומא שם סי' ו', אדר"נ נו"א פ"ג נו"ב פ"ד : 4 יבמות ס"ב ב', מדרש משלי פכ"ח :

נטע דות, כמה נטע אין או' כן (אין כתיב כאן י) אלא כמו נטע ג', כנטע אין כתיב כאן אלא כמו נטע ש, אין כתיב כאן אלא כמו נטע ר, נטע כמו קציר אין.. כאן אלא ועשה קציר כמו נטע י (שם), ל' פ 1 העקר די (שם) | וגו'] ויקח וגו' י, ויקח אשה גי (שם), ויקח.. ושמה קטורה חב, ל' פאת | 2 בבקר] כת' ~ פח | * ולערב — ידיך דפב] ולערב.. ידך הת, ולערב וגו' ו, וגו' ל, ל' א | ר' — יהושע] ר' ליעזר ור' יהושע ו, ל' פ | 8 אומר פוחא²גבת, אמ' דא¹ | אמר ל' חג | זרעתה] ו, זרעת דפאגבת, זרע ה * בבכיר דפהאגבת] בבכור לו | תזרע כ | באפיל דחאגבח] באפל לפ, ביעפיל ו | שאין את] אל תנח ידיך שאין את ל', שאתה אינך א | איזה מהם] פו, אי זה מהם א¹כ, איזה ג, אי זה חא², אי זהו ד, איזהו ת מתקיים בירך ו⁰אנכ, מתקיים ח, יכשיר ויתקיים פ, היא מכשיר ו, מכשיר דת | אם של — אפיל] ו⁰הא²נכ, אם של.. אפל א¹, אם של אפיל אם של בכיר דת, ל' פו | 4 כי — הזה או זה] חגב, כי.. או זה או זה א¹, הזה או זה ו, ל' דפא²ת | *ואם דוא²בת] אם לפא'ג, או אם ח | *כאחד דהא¹גב] כאח' ו, כא' א², כאחת לפ | 5 אומר פוחאגבת, אמר ד | עני בא אב | שחרית חא | **לו] ל' ל | ערבית הא, ובערבית פ שאינך א' | איזה פוגת | מהם ל' א | מכתיב והאנב, כותב דת | 6 זה ו | אם ג, או אם ח | * כאחד טובים וחא¹גבת] כאחת טובים ל, טובים כאחת ד | ר'—עקיבה ל' פ | אומר דפוהא²גת, אמר כ | למדתה וכ

ולשון הדרש קשה לפי כל הגירסאות ועח"נ, ובפי' ב"ר כ"י כפרש אב"כ אלא כמו נטע כנטיעה עכשיו ברורה תוספתו של מקום מרובה על העיקר יצחק מרובה על ישמעאל, ולמטה כי' ד' מפורש במאמר ר"ש לקיש בשם ב"ק תוספתו של הקב"ה מרובה על העיקר וכו' ישמעאל עיקר ובני קטורה על ידי שהיו לשון תוספת ותלד לו את זמרן וכאן ואת יקשן וגו' ועי"ע במ"י שם, ובמדרש אגדה הוצ' רש"ב מפרש שמתהלה נולדו לו שני בנים ישמעאל ויצחק נולדו לו ארבעה בנים : 8 בבכיר וכו'. בכי"ל כתוב בבכור וכו' באפל והגהתי ועח"נ וכן בסמוך של בכיר וכו' של אפיל ובמ"ק ו' א' כאן בבכיר כאן באפיל וכו', ושם י"א ב' אם לא תזרע בבכיר תזרע באפל וכו' ובשביעית פ"ו מ"ד עושה הבכיר הותר האפל וכו', ובסגנון שלפנינו המאמר במ' קהלת שם ר' אליעזר אומר אם זרעת בבכיר זרע באפיל שאין את יודע אי זה מתקיים לך אם הבכיר ואם האפיל כי אינך יודע אי זה יכשר הזה או זה, ובסגנון אחר בתנחומא שם זש"ה בבקר זרע וכו' ר"א אומר בזורעים הכתוב מדבר אמר שלמה אם זרעת ביורה אל תעמוד במלקוש שנאמר ולערב אל תנח ידך למה כי אינך וכו' ועי' בתנחומא מ"ב שם, ובאדר"נ נו"ב שם ר' אליעזר אומר בבקר זרע וכו' כשמועו שאם בכרת וזרעת שלא תשב ותאמר דיי אלא זרע באחרונה שמא לא ירדו גשמים ויאבדו הראשונים או שמא יבא השדפון ויאבדו האחרונים או שמא אלו ואלו יוכשרו אינך יודע איזה יכשר הזה או זה, ובנו"א שם רבי דוסתאי ברבי ינאי אומר אם בכרת וזרעת ברביעה ראשונה שוב ולך וזרע ברביעה שנייה שמה ירד ברד לעולם וילכדו ראשונים ויתקיימו אחרונים כי אינך יודע איזה יכשר הזה או שניהם נתקיימו בידיך והם שניהם כאחת (כאחד) טובים וכו' אם בכרת וזרעת ברביעה ראשונה ושניה שוב לך וזרע ברביעה שלישית שמא יבא שדפון לעולם וישדפו ראשונות ויתקיימו אחרונות וכו' ועיי"ש וברכות י"ח כ' מעשה בחסיד אחד וכו' ועי"ע תענית ו' א', ובכי"ל הגי' בכל המאמרים שניהם כאחת והגהתי ועח"נ, וגם באדר"נ נו"א שם הגי' כאחת וכאחד : 5 אם בא עני. במד' קהלת שם איתא מאמר אחר של ר' יהושע נשאת אשה בילדותך ומתה תשא בזקנותך היו לך בנים בילדותך יהיו לך בנים בזקנותך שנ' בבקר וכו' וכן בברייתא ביבמות שם ר"י אומר נשא אדם אשה בילדותו ישא אשה בזקנותו היו לו בנים בילדותו יהיו לו בנים בזקנותו שנ' בבקר וכו', ושני המאמרים באדר"נ נו"א שם ר"י אומר שא אשה בילדותך ושא אשה בזקנותך הוליד בנים בילדותך והוליד בנים בזקנותך אל תאמר איני נושא אשה אלא שא אשה והוליד בנים ובנות והרבה פריה ורביה בעולם כי אינך יודע אם שניהם יתקיימו בידך אם שניהם כאחד טובים שנ' בבקר וכו' הוא היה אומר אם נתת פרוטה לעני שחרית ובא עני אחר ועמד לפניך ערבית תן לו כי אינך יודע אם שניהם יתקיימו בידך אם שניהם כאחד טובים שנ' בבקר וכו', ובנו"ב שם ר' עקיבא אומר אם העמדת תלמידים וכו' הוא היה אומר אם בא עני אצלך בשחרית ונתת לו איסר והלך לו ובא אחר במנחה אל תאמר כבר נתתי לראשון אלא מוטב תתן לאחרון כי אינך יודע ר' יהושע בן קרחה אומר אם נשאת אשה בנערותך והולידה לך ומתה שלא תשב לך ותאמר דיי אלא בזקנותך הרבה פריה ורביה כי אינך יודע, ובתנחומא מ"ב שם ר' יהושע אומר אם בא לידך בבקר דבר של מצוה זרע את זרעך אל תאמר לאו ואם בא דבר מצוה לערב ולערב אל תנח ידך כי אינך יודע איזה מהן עומדת לך אם של בקר אם של ערב אם שניהם וכו', ובתנחומא שם ר"י אומר אם בא לפניך בבקר זרע מצוה זרע ואם יבא לפניך דבר מצוה בערב אל תנח וכו' למה כי אינך וכו', ובמדרש משלי שם נותן לרש וכו' א"ר עקיבא כל מי שנותן צדקה לעני אין מחסור וכו' הוא היה אומר אם היה עני אצלך שחרית ונתת לו איסר והלך לו ובא אחר במנחה אל תאמר כבר נתתי לראשון אלא מצוה שתתן גם לאחרון דכתיב בבקר זרע וכו', ובמדרש הגדול וויסף אברהם וכו' זש"ה בבקר וכו' ר' אליעזר אומר אם עשית מצות צדקה בבקר ותבעו אותך גבאי צדקה בערב אל תאמר דיי וכו' ד"א בבקר זרע וכו' רבנן אמרי נשא אשה בנערותו והוליד ממנה בנים אל ינח ידו בזקנותו וכו' למה כי אינך יודע איזה יכשר ילמד כל אדם דרך ארץ מאבינו אברהם שנשא אשה בנערותו והוליד בנים וחזר ולקח אשה בזקנותו דכת' ויסף אברהם וכו' ר' עקיבא אומ' אם נשא אדם אשה ומתה ישא אחרת ויעמיד ממנה בנים למד לך מאברהם וכו' ועי' למטה בסוף הפתיחה שלפנינו : 5 מכתב עליך. וכ"ה בכי"ל בסמוך במאמר ר"ע, ומשם הועתק גם בספר פוגיא צד 477, איזה מהם הקב"ה מכתב עליך, ועדיפא הגי' מכתיב ועי' באכער טערמינאלאגיע ח"ב צד 90 : 6 אם למדת. במ' קהלת שם

בנערותך למוד תורה בזקנותך שאי אתה יודע אי זה מהם מתקיים הזה או זה ואם שניהם כאחד טובים, ר' עקיבה א' אם העמדתה תלמידים בנערותך העמד תלמידים בזקנותך שאין אתה יודע אי זה מהם הקב"ה מכתב עליך הזה או זה ואם שניהם כאחד טובים, שנים עשר אלף זוגות תלמידים היו לו לר' עקיבה מגבת ועד אנטיפטרים וכולהון מתו בפרק אחד, למה שהיתה עיניהם צרה אילו באילו, ובסוף העמיד שבעה, ר' מאיר ור' יהודה ר' יוסי ור' שמעון ור' אלעזר בן שמוע ור' יוחנן הסנדלר ור' אליעזר בן יעקב, ואית דאמ' ר' יהודה ור' נחמיה ור' מאיר ור' יוסי ור' שמעון בן יוחי ור' חנניה בן חכינאי ור' יוחנן הסנדלר, אמר להם בניי הראשונים לא מתו אלא שהיתה עיניהם צרה בתורה אילו באילו אלא תנו דעתכם שלא תעשו כמעשיהם, עמדו ומלאו כל ארץ ישראל תורה, ר' דוסתאי ור' ינאי בשם ר' שמואל בר נחמן אם היו לך בנים בנערותך קח לך אשה בזקנותך והעמד

ילקוט כ' קי"ט:

1 בילדותיך א² | למד ו | שאי אתה] ג, שאין . . ובת, שאין את דם, שאינך א¹ | אי זה מהן מתקיימת א², איזה מתקיים (איזה מהן מתקיימת ג) בידך חג, אי זה (איזה ות) מהם מתקיים (יתקיים ת, מתקיימת וב) לך דובת | אם ג, או אם ח | ² כאחד טובים וחבת] כא' טובים א²ג, כאחת טובים ל, טובים כאחת ד | ² אומר | אם לי א² | העמדת ח, היו לך דואגב, היה לך ת | תלמידין ג | בילדותך א² | העמד] חג, העמד לך וב, עשה לך דת, יהיו לך א | תלמידים] תלמידין ג, לי א | בזקנתך ב | איזה ג, אילו ו | ³ הקב"ה — עליך] מתקיים ב, מתקיים (יתקיים ת) לך דת, מתקיימין ח, מתקיימת ג, מתקיימת לך ו, יכשר א | ⁴ הזה — זה והאגבת] זה. זה ד, לי ל | ואם] ואת, אם א²ג, או אם דחב | ⁴ כאחד טובים וחבת] כא' טובים אג, כאחת טובים ל ד | ⁵ שנים עשר] י"ב ד | אלפים ב | ⁴ זוגות תלמידים האגב] תלמידים זוגות ל, זוגות ו, תלמידים דפת | 4 היו] ~ לו אגבת | מגבת] פחאגב, מגבות ו, סיגבת ב, טעבו דת | ועד] עד ו, לי ח | אנטיפטרס פחגב, אנטפטרס ת, אנטיפטרים ד, איטיפרס וא | וכולהם וג, וכולם דפת, וכלן א², וכלם א²ב | מתו — אחד פאגב, בפרק אחד מתו דת, בפרק . . מיתו ו | ולמה לפי ה, על א | ⁵ לאילו ג, לאלו ח | ולבסף פ | יודה ו | ור' יוסי פאגבת | לעזר ו | בן שמוע לי פ | ליעזר ו, אליעזר ת | ואית דאמ' — הסנדלר לי פו | 6 ור' נחמיה] ור' נחמיא א², לי ב | ור' מאיר ל אב | 7 חנניה] ג, חנינה דת, ינא אב | בן חכינאי] בן חכינייו ו°ג, לי א | בניי] ג, בני דפואת, לי ב | ⁷ הראשונים דפאבת] הראשנים ו, ראשנים ג, הראשים ל | אלא על ת | שהייתה עיניהם צרה ד, שהיתה צרה עיניהם ח, שעיניהם צרה ו | 8 בתורה] פחגב, לי דואת | באילו] פו, כאלו חאת, לאילו ג, לאלו ד | אלא] והאגב, לי דפת | ומילו ו | אתכ"ל וג | 9 דוסתא ו, דוסטאי פ, דוסטיי ג | ור' ינאי] פא²ב, בר' ינאי א¹, בר ינאי ג, לי דות | היה ת, יהוי' | תקח ח | ותעמד] אגבתי, והעמיד דפו,

ר' ישמעאל אומר אם למדת הורה בנערותך למוד בזקנותך שאין את יודע אי זו הורה מתקיימת אם של נערותך אם של זקנותך ואם שניהם כאחד טובים, וביבמות שם נכלל הדרש במאמר ר"ע, ובאדר"נ נו"א שם ר' ישמעאל אומר אם למדת תורה בילדותך אל תאמר איני לומד בזקנותי אלא למוד תורה כי אינך יודע איזה יכשר אם למדת תורה בשעת העושר וכו' אם למדת תורה בשעת שביעה וכו' אם למדת תורה בשעת הריוח וכו' ר' עקיבא אומר אם למדת תורה בילדותך למוד תורה בזקנותך אל תאמר איני למד וכו' כי אינך יודע איזה יכשר אם שניהם יתקיימו בידך או שניהם כאחת טובים שנ' בבקר וכו' ועיי"ש בהערות רשז"ש, ובמה"ג ר' יהושע אומ' אם יגעת בתורה בנערותך אל תניח ידך בזקנותך מללמוד כי אינך יודע איזו הורה מתקיימת בידך שלנערותך או שלזקנותך וכו': 2 אם העמדתה. במד' קהלת נר' ראש זה המאמר מקוטע ועיי"ש, וביבמות שם ר' עקיבא אומר למד תורה בילדותו ילמד תורה בזקנותו היו לו תלמידים בילדותו יהיו לו תלמידים בזקנותו שנ' בבקר וכו', ובמדרשי תנחומא שם ר"ע אומר בבקר זרע וכו' אם העמדת תלמידים בנערותך אל תשב מלהעמיד אחרים (אל תחדל לך מלהעמיד) בזקנותך, ובאדר"נ נו"ב שם ר"ע אומר אם העמדת תלמידים הרבה בנערותך שלא תשב לך ותאמר דיי אלא העמד בזקנותך והרבה תלמוד תורה כי אינך יודע, ובמה"ג שם ר"ע אומר אם העמדת תלמידים הרבה בנערותך אל תנח ידך בזקנותך כי אינך יודע איזה כהן ראוי אם ראשונים אם אחרונים וכו': 3 שנים עשר וכו'. במד' קהלת שם ור' עקיבא אומר שני אלפים (כ"ה בדפ"ר, ובד"ו שני עשר אלפים, ובד' קראקא ב' שנים עשר אלפים) תלמידים היו לי מגיבת ועד אנטיפטרס (כ"ה בדפ"ר וד"ו) וכולן מתו בחיי בין פסח לעצרת ובסוף העמידו לי שבעה ואלו הן ר' יהודה ור' נחמיה ור' מאיר ור' יוסי ור' שמעון בן יוחאי ור' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי ור' יוחנן הסנדלר (ול"ג שם אית דאמ' וכו') אמר להם הראשונים לא מתו אלא מפני שהיתה עיניהם צרה בתורה זה לזה אתם לא תהיו כן מיד עמדו ומלאו כל ארץ ישראל תורה, וביבמות שם אמרו שנים עשר אלף זוגים תלמידים היו לו לר' עקיבא מגבת עד אנטיפרס וכולן מתו בפרק אחד מפני שלא נהגו כבוד זה לזה והיה העולם שמם עד שבא ר"ע אצל רבותינו שבדרום ושנאה להם ר' מאיר ור' יהודה ור' יוסי ור' שמעון ור' אלעזר בן שמוע והם הם העמידו תורה אותה שעה תנא כולם מתו מפסח ועד עצרת אמר רב דמא וכו' כולם מתו מיתה רעה מאי היא אמר רב נחמן אסכרה (ועי' פריים ביבליש-תלמודישע מעדיצין צד 179), והן הן המשה הזקנים שנסמנו בסנהדרין י"ד א' שסמך ר' יהודה בן בבא, ושם רב אויא מוסיף אף ר' נחמיה ועיי"ע בדה"מ צד 174, ומדוייקת הגי' שלפנינו מגבת ועד אנטיפטריס[1]), ועוד הוזכרו אלו המקומות יחד במאמר ר' יוחנן בירוש' תעניות פ"ד ס"ט ב' מגבת ועד אנטיפרס ששים ריבוא עיירות היו וכו' ושם מגילה פ"א ע' א' אר"י מגבות ועד אנטיפרס וכו' (ועיי"ע באותו המאמר באיכ"ר מ"ב פ' בלע וכו' ובשהש"ר פ' הנך יפה דודי ופ' נפת ובריש מדרש רות בפתיחה עצלה תפיל) ובסנהדרין צ"ד ב' בדקו מדן ועד מגבת ועד אנטיפרס ולא מצאו תינוק ותינוקת איש ואשה שלא היו בקיאין בהלכות וכו' (ועי' במ"ח חלק ד"א צד 19 שירער ה"ב צד 156 קרויס צד 70), ובתנחומא שם מעשה בר' עקיבא שהיו לו שלש מאות תלמידים בנערותו ומתו כלם ואלולי שהעמיד שבעה תלמידים בזקנותו לא היה תלמיד שיהא קורא על שמו, ובתנחומא מ"ב שם מעשה בר"ע שהיו לו שלש מאות וכו' אלולי שהעמיד בזקנותו לא היה לו תלמיד אחד והיה קורא על עצמו בבקר זרע את זרעך: 9 ור' ינאי. וכ"ה עוד בשלשת כ"י, ויש לפקפק בזו הגי' שלא נמצא אמורא ר' ינאי

[1]) 'Αντιπατρίς.

בנים, ממי את למר, מאבינו אברהם שהיו לו בנים בנערותו ולקח אשה בזקנותו והעמיד בנים הה״ר ויוסף אברהם וגו׳ :

ד ויוסף אברהם ויקח אשה וגו׳ ר׳ יהודה אמר זו הגר, אמר ליה ר׳ נחמיה והא כת׳ ויוסף אברהם ויקח אשה, על פי הדיבר כמה דאת אמר ויוסף ײ דבר אלי עוד וגו׳ (ישעיה ח ח), אמר ליה והכת׳ ושמה קטורה, אמר ליה שקיטרה מצוות ומעשים טובים, אמר ליה והכת׳ ולבני הפילגשים אשר לאברהם (בראשית כה ו), אמ׳ ליה פילגשם כת׳ אותה שישבה על הבאר ואמרה לחי העולמים ראה בעלבוני, אמר ר׳ ברכיה אף על גב דאמ׳ ותלך ותתע וגו׳ (שם כא יד) תאמר שנחשד עליה בריה תלמוד לומר ושמה קטורה כזה שהוא חותם גנזכה ומוציאה בחותמה:

3 ילק״ע כס, ילק׳ דה״י כ׳ אלף ע״ג, תנחומא מ״ב שם סי׳ ע׳, תנחומא שם סי׳ ח׳, פדר״א פ״ל: 6 לעיל לד 457 ולד 654 :

1 ממי] פואבתי, וממי דג | מאבינו אברהם] וגב, מאברהם אבינו א[1], מאברהם דפא[2]תי | שהיו] אב, שהית דות, שלקח אשת והיו גי | ** בנערותו] ל׳ ל | ולקח לו ו | בנים ממנה א | הה״ד ל׳ גי | 2 וגו׳] ויקח וגו׳ י, ויקח אשה גת, ויקח . . ושמה קטורה א׳ב, ל׳ פוא[2] | 3 * ויוסף — וגו׳ ו] ושמה קטורה דת קטורה א[2]י, ל׳ לפא׳גכ | *ר׳ יהודה חתשי] רב לדאנבי (דה״י), ר׳ ו, רבנין פ | אומר וחתשי, אמרין פ זו הגר] קטורה ~ חש | לו כ | ר׳ נחמיא א[2], רב נחמן י | והכת׳ פא[2]בתרי | * ויוסף — אשה אי (שם)] ויוסף . . אשה ושמה קטורת ל, ויוסף אברהם גתש, ויוסף דפורי | 4 על] פוג, אמר ליה ~ ל[0]ד, אמר לו ~ ת, א״ל ~ אי | ** פי] ל׳ ל | הדיבר (הדבר אי[1], תריבור ח, הדבור ת)] פוחאגי, ~ נשאה דת | עוד וגו׳] עוד לאמר גש, עוד דפותי (שם), עוד בדבר הזה א[1], ל׳ י | 5 לו דת | והא כתיב י (שם) | לית | שקיטרה] פוחגב, שקטרה עי, שמוקטרת ד, שמקוטרת ת, מוקטרת א[2], מקוטרת א[1] | מצ׳ות] ות, מצות דפאגבתשי | לו ת | והא כת׳ פ׳א[1] | 6 הפלגשים נתי | פלגשם חי, פלגשים ג | אותה] פוחאיגבי[1], בעורנו חי ~ דא[2]תר | 7 אפעלגב ו, אע״ג פאבתי, אעפ״י ע | דאמר א[1], דאת אמר דפגתי, דתמר וכ, דכתי׳ א[2]ע | וגו׳] ו, במדבר עי, במדבר וגו׳ ד, במדבר באר שבע פאגבי (שם) | תימר ו | 8 בירית ו, ברייה ג, אדם האב | קטורה] פחאגבעי, ~ מן קטר ד, מוקטר ת, קטו ראבנת (?) ו | כזה] דתמר ו | שחותם פ, שמניח א | גנזכה] ועת, גינזכה ח, גנזבה די (שם), גנזובא י, גנזיביה ש, גזובה פ, גנוזה ג, גנזו א, זכה כ | ומוצאה חער[2]י, ומצאה א[2], ומצאו א[1] | בחותמה (תמה אר[2])] פיחאגבעדי, ~ קשורת וחתומה דת |

שאומר בשם רשב״נ ועי׳ במבה״י ק״ד א׳, ומשובשת הגי׳ בר׳ (בר) ינאי, ובאדר״נ נו״א שם הוא התנא ר׳ דוסתאי בר׳ ינאי שאומר אם בכרת וזרעת ברביעה ראשונה וכו׳ ועי׳ באגה״ת ח״ב צד 385, ונר׳ שנכונה הגי׳ ר״ד בשם רשב״נ ועי׳ לעיל צד 445, ובתנחומא מ״ב שז ד״א א״ר דוסתאי אם נטלת אשת וילדה ומתה אל תשב לך בזקנותך חוץ מאשה למה כי אינך יודע אי זה יכשר ממי אתה למד מאברהם שבנערותו לא הוליד אלא אחד וכו׳, ובתנחומא שם ד״א בבקר זרע את זרעך א״ר יוסי אם לקחת אישה בבחורתך וילדה ומתה קח אשה אחרת בזקנותך כי אינך יודע וגו׳ וממי אתה למד וכו׳ שבנערותו לא הוליד אלא שנים וכו׳, ובמד׳ קהלת שם ר׳ כהן (כ״ה בדפ״ר וד״ו, ובד׳ קראקא ב׳ ר׳ נתן ועי׳ לעיל צד 44) פתר קרייה באשה אם לקחת אשה בנערותך לקח בזקנותך למה כי אינך יודע אי זה בנים מתקיימין לך אם של נערותך אם של זקנותך אם שניהם כאחד וכו׳ ועי׳ מ״ש לעיל בד״ה אם בא וכו׳ : 3 ר׳ יהודה. כן הגהתי כמו שהגי׳ בכי״ח וכי״ת ובפי׳ ב״ר בדפ״ר ובילקוט כאן, ובכי״ל הגי׳ רב וכ״ה בדפוסים ועוד ארבעה כ״י ובילקוט דה״י, וכבר הגיה בעל א״א ר׳ יהודה ועי׳ גם במ״כ, וכגי׳ כי״ו הועתק בלק״ט ר׳ אומר זו הגר, ובתנחומא מ״ב שם היא הגר היא קטורה דברי רבי ורבותינו אומרים אשה אחרת נטל מה טעמו של רבי היא הגר היא קטורה שכתיב ויצחק בא מבוא באר לחי רואי אותה שכתיב בה על כן קרא לבאר וכו׳ ובתנחומא שם ר׳ אומר היא הגר היא קטורת וכו׳ ורבותינו אומרים אשה אחרת לקח ומה טעם של רבי שאומר הגר היא קטורה שכתוב ביצחק ויצחק בא מבא באר לחי רואי איתה שכתוב בה ותקרא שם ה׳ הדובר אליה אתה אל ראי וכו׳ ועי׳ לעיל צד 654 ובמ״י שם בד״ה מן למיתי, ובמ׳ הגדול עמו׳ 375 נשתבש אמ׳ ר׳ סימון היא הגר היא קטורה וכו׳, ודרש זה שקטורה היא הגר איתא גם בפדר״א ובתר״י א׳ וב׳, וכהשיטה אשה אחרת לקח הדרש שהועתק בילק׳ איוב ר׳ תתק״ד בשם הילמדנו ושלש נשים נשא אברהם שרה בתו של שם קטורה בתו של יפת הגר בתו של חם, ובספר הישר ויוסף ויקח אישה אחרת לעת זקנתו ושמה קטורה מארץ כנען ותלד לו וכו׳ כל אלה משפחות בני קטורה הכנענית וכו׳ ועי׳ בעער לעבען אבראהאמס צד 199 : והא כת׳ ויוסף וכו׳. דמשמע שלקח עוד אשה אחרת ומשני על פי דיבור הקב״ה לקחה כד״א ויוסף ײ דבר וכו׳, והגי׳ הדיבר איתא גם בדפ״ר וד״ו ועי׳ במ״י לעיל צד 457 בד״ה לדיבר, ובדפוסי׳ נוסף נשאה מפי׳ ב״ר ועי׳ במ״י לעיל צד 484, ואולי טעם על פי הדיבר כמו שאיתא לעיל צד 472 ומלכי עמים ממנה יהיו וכו׳ מיכן דרש אברהם והחזיר את קטורה, ובפדר״א שם נדרש ולמה ויוסף אברהם אלא שפעם ראשונה היתה אשתו ועוד הוסיף לבא אליה: 5 והכת׳ ושמה קטורה. וא״כ מפורש שאינה הגר ומשני שקורא אותה קטורה שקיטרה שקישרה מצות ומע״ט לאגודה אחת, ובתנחומא שם ד״א למה נקרא שמה קטורה שנאים מעשיה כקטרת, ובפדר״א שם ושמה קטורה שהיתה מקוטרת מכל מיני בשמים ד״א קטורה שהיו מעשיה נאים כקטרת, ובמה״ג שם שהיו מעשיה נאים כקטרת ד״א וכו׳ שקטרה מצוות ומעשים טובים, והגי׳ שקיטירה איתא עוד בחמשה כ״י, ובערוך ע׳ קטר ב׳ ובילקוט בשני המקומות שקטרה, ובלק״ט גורס ומפרש שקיטירה עצמה במצות ובמע״ט. ובתר״י א׳ מפרש קטורה דקטירא ליה מן שירויא ובתר״י ב׳ דהות אסירא ליה מן שירויה, וגם הירונימוס מביא זה הפירוש קטורה קשורה מכבר וכתב שמטעם זה שערו שקטורה היא הגר : והכת׳ ולבני הפילגשים. ומשמע שתי פילגשים היו לאברהם הגר וקטורה ומשני פילגשם כת׳ שלא היתה אלא אחת והיא קטורה היא הגר ודורש פילגשם כמו שפי׳ הרא״ם פילגש שם אותה שישבה שם על הבאר ואמרה לחי העולמים וכו׳ ועי׳ לעיל צד 457 וצד 654, ובפי׳ ב״ר כ״י גורס ומפרש בעודנו חי אותה שישבה וכו׳ בעודנו חי דריש, וכהגי׳ הנכונה איתא גם בילקוט דפ״ר וד״ו בשני המקומות פלגשם כתי׳ אותה וכו׳ ועת״נ, והדרש פילגשם חסר כת׳ יוד תנינא הוא נגד המסורה ועי׳ באור תורה ובמנחת שי (לפ׳ ולבני וכו׳ ושמות י״ב ז׳) ובתנ״ך הוצ׳ גינצבורג: 8 תלמוד לומר ושמה וכו׳. ור״ב דורש קטורה קשורה וחתומת כזה שהוא חותם גנזכה אוצר ומוציאה מתחת ידו

ריש לקיש בשם בר קפרא תוספתו של הקב״ה מרובה על העיקר. קין עיקר והבל על ידי שהוא לשון תוספת נולד הוא ושתי תאומותיו, יוסף עיקר ובינימין על ידי שהוא לשון תוספת הוא מעמיד עשרה שני׳ ובני בנימן בלע ובכר ואשבל גרא וגו׳ (שם מו כא). ער עיקר ושלה על ידי שהוא לשון תוספת הוא מעמיד עשרה בתי דינים ההד׳ בדברי הימים ובני שלה בן יהודה ער אבי לכה ולעדה אבי מרשה ומשפחות בית עבודת הבין לבית אשבע וגו׳ (דה״א ד כא כב). עיקר שנותיו של איוב לא היו אלא מאתים ועשר שנים וניתוסף לו מאה וארבעים שנה ההד ויחי איוב אחרי זאת מאה וארבעים שנה (איוב מב טז), עיקר מלכותו שלחזקיהו לא היו אלא ייד שנה וניתוסף לו טיו שנה דכתי׳ הנני מוסיף על ימיך חמש עשרה שנה (ישעיה לח ח), ישמעאל

1 ילקוט ר׳ קי״ט, ילק׳ מלכים ר׳ רמ״ג, תנחומא ע״ב שם סי׳ י׳, דברים רבה פ״ב דברים (צ״מ סי׳ יי״ג): 2 לעיל צד 205 וצד 214: 3 ילק׳ דה״י ר׳ תתע״ד, ועי׳ מדרש רות פ״ב: 5 לעיל צד 616:

1 ריש — בשם] פי (מלכים), ר׳ שמעון בן לקיש בשם וגו׳, ריש לקיש אמר משום ב׳, ל׳ דאת | בר קפ״א] ר״ש בן אלעזר א | לשון] פואגבי, ל׳ דת־י | 2 הוספת] פואגבי. ~ דכתיב ותוסף ללדת ד׳, דכתי׳ ותוסף.. את אחיו את הבל ת | ¹ושתי דפואגבתדי] ושני לי (שם) | תאומות י׳ (שם) | ובנימין דפאתי (שם), ובנימן וגו׳, ובינימן כ | שהוא לשון] פאב׳, שהוא גו׳, לשון ן, שכתוב (שכתי ת) בו דת | הוא מעמיד] מעמיד י׳, העמיד י (שם) | עשרת בנים ת, י׳ בנים י (שם) | 3 בנימן] וגבי, בנימין דפאת | ובכר — * גרא וגו׳] ובכר.. גרת וגו׳ ל׳, ובכר ואשבל וגו׳ את, ובכר וגו׳ דפ, ובכר נכ׳, וגו׳ וי | ער] ~ בן יהודת ת | לשון ל׳ גי | 4 הוא ל׳ בי | בדברי הימים ל פוי | ובני] פואגבי, בני דת | שילה א׳ג | * אבי — וגו׳ ד] אבי.. ומשפחות עבודת הבוץ.. אשבע וגו׳ א׳, אבי.. ומשפחות בית עבודת הבוץ.. אשביע ת, אבי.. ומשפחות עבודת בית הבוץ.. אשבע י (שם), ׳אבי.. אבי מרשה וגו׳ י, אבי לכה ל׳, אבי וכו׳ פ, וגו׳ ן | 6 שנותיו] פאגבתי, שניו דן | מאתים ועשר שנים] פוגב׳, מאתים.. שנה א׳, ר״י שנים י, ר״י א², קי׳ שנים י (שם), ע׳ (שבעים ד׳ת) שנה דת | ונתוספו גי | מאה וארבעים] וא׳גבתי (שם), מאה ומ׳ ד׳, ק״מ א¹ | 7 ק׳ ומ׳ ד¹, ק״מ א¹ | חזקיהו] פא׳נתי, יחזקיהו ד׳, חזקיה | א׳בי׳ (שם) | לא — אלא] לא היה אלא א׳ב, ל׳ פו | ייד] א¹י, ארבע עשרה דפוא׳גבת | 8 ניתוסף א³, ונתוספו גי | טיו] ד׳אי, חמש עשרה פוגבת, חמשה עשר ד | הנני מוסיף] גבתי, .. יוסיף דפא, והוספתי ן | ט״ו י |

בחותמה, ובערוך שם הועתק אמר ר״ב אעפ״י דכתיב ותלך ותתע במדבר תאמר שנחשד וכו׳ ת״ל ושמה קטורה בזה שהוא חותם גנוזה ומוצאה בחותמה, ובפי׳ ב״ר מפרש ומוצאה וכו׳ שלא נבעלת לשום אדם, ומלת גנוזה שנמצאה בנ׳ רק כאן בב״ר היא מל״מ גנזכיו (דה״א כ״ח י״א), ובדפ״ר וד״ו נשתבש גנובה ועי׳ כל השיבושים בח״ג, ובמת״ג שם כזה שהוא חותם על גנזכו¹) ומוצאו בחותמו, ובדפוסי׳ ניתוספו הפירושים ושמה קטורה כן קטר (בלו׳ מלא״ר קטר) כזה וכו׳ ומוציאה בחותמה, ובלק״ט מפרש ד״א קטורה תרגום קשורה שאע״פ שכתוב בה ותלך ותתע לא נתשדה על בריה אחרת חוץ מאברהם אלא התומה כקנקן שהוא קשור וחתום, ובשכל טוב ושמה קטורה לשון קישור ולשון תרגום הוא כדכתיב ותקשר (בראשית ל״ח כ״ח) ותרגם וקטרת דאע״ג דכתיב בה ותלך וכו׳ האמר שנחשד עליה בריה ת״ל ושמה קטורה קשורה כאדם שהותם גנזיו ומצאו בחותמו ודומה לדבר גן נעול מעין חתום (שה״ש ד׳ י״ב), ובתנחומא שם נוסף במאמר ר׳ אומר היא הגר וכו׳ ולמה נקרא שמה קטורה שהיתה קשורת כנוד: 1 ריש לקיש וכו׳. בלק״ט ד״א ויוסף אברהם ר׳ שמעון בן לקיש בשם בר קפרא תוספתו של הקב״ה וכו׳, ובדפוסי׳ נשמט שם תאומר בשם ב״ק ועח״ג, ובמדרש הגדול עמו׳ 375 ר׳ שמעון בן לקיש משמא דרב ספרא תוספת ברכתו שלהקב״ה גדולה מברכתו תדע לך כמה יגע אברהם אבינו וכמה התפלל עד שנתן לו את יצחק ובזקנותו ניתן לו כל האכלוסין האלו וכו׳ וצ״ע: והבל וכו׳. דכתיב ותוסף ללדת את אחיו את הבל ונולד הוא ושתי תאומותיו ועח״ג ולעיל צד 205 וצד 214 ובמ״י שם: 2 ובינימין. ובסמוך בכי״ל ובני בנימן בלע וכו׳ כמו שכתוב במקרא שם ועח״ג ולעיל צד 264 וצד 573 ובמ״י שם, ובנימין לשון תוספת שאמרה עליו רחל יוסף י״י לי בן אחר (בראשית ל׳ כ״ד): 3 ער עיקר. שהיה הבכור ושלה וכו׳ לשון תוספת דכתיב ותסף עוד ותלד בן ותקרא את שמו שלה וכו׳ (שם ל״ח ה׳): 4 ובני שלה. וכ״ה ובני בשאר כ״י (חוץ מכי״ת) ובילקוט בשלשה המקומות, ובמקרא כתוב בני שלה: ער אבי לכה. מפרש בפי׳ ב״ר כ״י אב בית דין של לכה ולעדה אבי מרשה אב בית דין של מרשה וכו׳, וזהו הדרש שאיתא גם במדרש רות שם במאמר ר׳ סימון בשם ר׳ יהושע בן לוי ור׳ חמא אבוי דר׳ הושעיה בשם ר׳ לא נתן דברי הימים אלא להדרש ההד בני שלה וכו׳ ער אבי לכה אב בית דין של לכה ולעדה וכו׳ אב בית דין של מרשה ומשפחת בית עבודת הבוץ זו רחב הזונה וכו׳ וכן שם בהשמטת ר׳ שמואל בר נחמני פתר קריי בדור בני שלה וכו׳ ער וכו׳ אב בית דין של לכה ולעדה וכו׳ אב ב״ד של מרשה ומשפחת בית עבודת הבוץ זה דוד וכו׳, וכאן קשה הדרש הוא מעמיד עשרה בתי דינים לפי הפסוקים בדה״י שם ועי׳ גם בפי׳ מהרז״ו ובחי׳ הרד״ל, וגי׳ אחרת או הגהה בשכל טוב ושלה וכו׳ מעמיד שני בתי דינין: 5 עיקר שנותיו וכו׳. המאמר קשה לפי הגי׳ שלפנינו בכי״ל ושאר כ״י (חוץ מכי״ת) ובילקוט כאן, ובמעין גנים איוב מ״ב ט״ז הועתק תוספת של הב״ה מרובה על העיקר עיקר שנותיו של איוב לא היו אלא שבעים שנה ניתוסף לו ק״מ שנה, ובפי׳ ב״ר כי״מ מפרש כאן ויחי איוב אחרי זאת וכו׳ מכלל שקודם לכן לא היו בעיקר שנותיו כי אם שבעים שנה חצין של מאה וארבעים וכו׳, ובפי׳ השני שבפי׳ ב״ר הנדפס שנותיו של איוב היו ר״י שנים ועיקר שנותיו לא היו אלא ע׳ שנה דכתי׳ ויוסף י״י את כל איוב למשנה (שם שם ז׳) ונתוספו לו ק״מ שנה דכתיב ויחי איוב וכו׳ מכלל שקודם ע׳ שנה היה עיקרו, ובשכל טוב הגי׳ עיקר שנות איוב ק״י שנה וכו׳ ועח״ג ולעיל צד 615 ובמ״י שם בד״ה ר׳ יוסי וכו׳: 7 אלא י״ד שנה. כדמפרש בפי׳ ב״ר כי״מ דכתיב ויהי בארבע עשרה שנה למלך חזקיהו עלה סנחריב (ישעיה ל״ו א׳) וכתיב בימים ההם חלה חזקיהו למות (שם ל״ח א׳) מכלל שלא היו עיקר וכו׳ אלא ארבע עשרה שנה: 8 הנני מוסיף. כ״ה בכי״ל ועוד בשלשה כ״י ובילקוט כאן ומלכים שם ובתנחומא מ״ב ובדב״ר שם, וכן מתורגם בתרגום היוני ובת״י, ובמקרא כתוב בישעיה שם הנני יוסף ובמ״ב כ׳ ו׳ והספתי ועח״ג: ישמעאל

1) גַּנְזַכּוֹ.

עיקר ובני קטורה על ידי שהיו לשון תוספת ותלד לו את זמרן ואת יקשן וגו׳:

ב) ותלד לו את זמרן ואת יקשן אמי בר יחזקאל ורבנין אמי בר יחזקאל אמר זמרן ד׳ שהיו מזמרים בעולם, יקשן שהיו מתקשין בעולם, ורבנין אמ׳ זמרן שהיו מזמרין בתוף לעבודה זרה, יוקשן שהיו מקישין בתוף לעבודה זרה:

ג) ויוקשן ילד את שבא ואת דדן ובני דדן היו אשורים ולטושים ולאומים ר׳ שמואל בר נחמן אמר אפעלגב דאינון מתרגמין ואמרין תגרין ואנפרין וראשי אומין כולהם ראשי אומות הם:

2 ילקוט כ׳ ק״ט, ילק׳ דה״י כ׳ אלף ע״ג, מדרש תהלים מ״ב ל״ב סי׳ ו״ג: 5 ילק״ש כ׳ ק״ט, ילק׳ דה״י שם:

1 על ידי ל׳ פ | שהיו] א׳, שהן דוגבי, שהם י (שם), שהוא א2, ל׳ פ | לשון ל׳ פני | ואת—וגו׳] וא2, ואת יקשן א׳גב, וגו׳ פי, ל׳ דת | 2 * ותלד—יקשן ח] ותלד .. זמרן ו, את יקשן ואת זמרן וגו׳ א2, ל׳ לדפא1גבת | אמי—ורבנין] גי (דה״י), אמי (אמ׳ ו) .. ורבנין ואב, ל׳ דפת.| אמי] אגבי (שם), אמ׳ ו, רמי דפת | בר יחזקאל ל׳ י (שם) | אימר י (שם) | את זמרן א | 3 יוקשן י, ואת יקשן א1, ויקשן וב | שהיו] שהן ד | מתקשין בעולם] מקישין בתוף לע״ז א | * בתוף פוגבי] בתוף בתוף ל, ל׳ דחאת | 4 יקשן דחא׳ת׳ (שם), ויקשן ו״כי | מקישין] פו0הא1גי, מקשין ד, ־ים ת | לע״ז בתוף א1 | 5 * ויוקשן—ולאומים] ויוקשן .. ואת דדן וגו׳ ל, ויקשן .. את שבא וגו׳ פו, ויקשן .. ואת דדן דגבתי, ובני .. אשירים ולטושים ולאומים א1, ובני .. אשורם ולטושם ולאוכם א2 | 6 נחמני א2י (שם) | אפעלגב] ו, אף על גב גי (שם), אע״ג דפאבתי1 דהינון ו, דאנן א | מתרגמין ואמרין] פוגת, מתורגמין ואומ״י ד1, מתרגמין י, מתרגמי׳ ב, מתרגמינן (מתרגמי׳ א׳) ואמרין א, מתורגמינן ש, מתיגמי תרגומי י (שם) | תגרין] עברין ש, ענרין גי1 | ואמפורין ע, ולומפרין ו, ולופרין פגבשי, לופרין ד, לופרין ת, ולפרין א1, ולפ־ין א2 | ורישי עש | אומים א2ב כולהם] פוב, כולהון דגת, כולן א׳י, כלם שי (שם), כלן א2 | א׳מות הן דפאגבתשי, אומנותיהן ו

עיקר. בלק״ט ישמעאל בן הגר הוא היה העיקר וכו׳ ועי׳ במ״י לעיל סי׳ ב׳ בד״ה כמו נוטע וכו׳, ולשון המאמרים בתנחומא מ״ב שם ויוסף אברהם ויקח אשה זש״ה והיה ראשיתך מצער ואחריתך ישגה מאד ר׳ שמעון בן לקיש בשם ר׳ א ל ע ז ר ה ק פ ר (והוא בר קפרא ועי׳ באגה״ת ח״ב צד 501) מכאן את למד שתוספתו של הקב״ה יותר מן העיקר אברהם מקדם לא הוליד אלא י צ ח ק כשהוסיף לו הקב״ה הוסיף לו יותר שנאמר ותלד לו כן את מוצא באדם הראשון כי ילדת לקין ילדה ואח״כ ותוסף ללדת וכן את מוצא ברחל ילדה ליוסף ואמרה יוסף ה׳ לי בן אחר הוסיף לה בנימין ו ת ו מ ת ו מנין כן זה לך בן אין כתיב כאן אלא כי גם זה לך בן (ועי׳ לקמן פפ״ב סי׳ ח׳) וכן את מוצא בהזקיהו המלך כל ימי מלכותו י״ד שנה וכשהוסיף לו הקב״ה הוסיף לו ט״ו שנה הנני מ ו ס י ף על ימיך וכשראו הנביאים שתוספתו של הקב״ה יתירה מן העיקר התחילו לברך את ישראל בתוספת משה אמר וכו׳ דוד אמר יוסף ה׳ עליכם וכו׳, ובדב״ר שם י״י אלהי אבותיכם וכו׳ ד״א למה ברכן בלשון תוספת שתוספתו של הקב״ה יתירה על העיקר בנוהג שבעולם אדם לוקח מחבירו ליטרא של בשר ואמר הוסיף לי כמה הוסיף לו אונקיא אבל תקב״ה תוספתו וכו׳ כיצד י צ ח ק היה עיקר לאברהם ומה שהוסיף לו יותר מן העיקר שנ׳ ויוסף אברהם ויקח אשה וגו׳ יוסף היה עיקר לאמו בנימין שהית תוספת מנין שנ׳ יוסף י״י לי וכו׳ מה כתיב ובני בנימין בלע ובכר ואשבל וגו׳ הרי יותר מיוסף חזקיה עיקר מלכותו י״ד שנה ומה שהוסיף לו הקב״ה יותר מן העיקר מנין שנ׳ הנני מ ו ס י ף על ימיך וכו׳ שתוספתו של הקב״ה יתירה על העיקר לפיכך ברכן בלשון תוספת: 2 אמי וכו׳. וכ״ה בכ״י שציינתי ובילק׳ דה״י עם אמי בר יחזקאל, ובמדרש תהלים מ״ב שם בר יחזקאל ורבנן חד אמר זמרן שהיו מזמרין בהם יקשן שהיו בני אדם קשין וחד אמר זמרן שהיו מזמרין לע״ז יקשן שהיו מקישין לעבודה זרה, ובמד׳ תהלים שנדפס מכבר שהיו מקישין בתוף וכו׳ והמאמר נשתבש שם ועי׳ בהערות רש״ב, ובפי׳ ב״ר מפרש שהיו מתקשין וכו׳ שהיו מוחזקין בעולם, ובתיבת יוקשן שהיו מקישין וכו׳ וכן בסמוך ויוקשן בוי״ו במקום קמץ חטף ועי׳ בט״י לעיל צד 33 בד״ה דוכים. והלשון מקישין בתוף כמו ותקיש וכו׳ בצלצל (תמיד פ״ז מ״ג): 6 דאינון וכו׳. שהמתורגמנין מתרגמין אשורים תגרין הולכי דרך מלשון ואשרו בדרך (משלי ט׳ ו׳) באשורי אחזה רגלי (איוב כ״ג י״א) ולטושים אנפרין (אמפורין) קודהי אש [1]) לוטשי כל חורש נחשת וברזל ולאומים ראשי אומין כמו ושני לאומים ממעיך יפרדו (בראש׳ כ״ה כ״ג) כולם ראשי אומות הם כמו מרין שבא דדן ושאר בני קטורה שהיו ראשי אילו האומות שנקראו על שמותם, והשמות אשורים וכו׳ אעפ״י שהן בלשון רבים כל אחד שם פרטי, וכמו שאילו המתורגמנין תרגמו איתא גם בתר״י א׳ תגרין ואמפורין ורישי אומין, וכן הביא בעל הערוך בע׳ תגר א׳ בשם תרג׳ ירושלמי והעיד וכן בב״ר ועי׳ גם בע׳ אמפורין, ובתר״י ב׳ מתורגם תגרין ו א ו מ נ י ן ורישי אומין כמו שמתורגם בתר״י א׳ לטש כל חרש נחשת וכו׳ (בראשית ד׳ כ״ב) אומן וכו׳, ובזו הגי׳ הובא התרגום ופירושו בפי׳ ב״ר כ״י שכתב שם בתרגום ירושלמי מפרש ובני דדן היו אשורים וכו׳ אשורים מאושרים בדרכים ולטושים לוטשי נחשת ובני דדן היו תגרים ואומנים (ואומנין) וראשי אומין (ובפי׳ הנדפס ורישי אומין), וגם הירונימוס כתב שתרגמו אשורים תגרים [2]) ולטושים לוטשי נחשת וברזל [3]) ולאומים ראשי אומין [4]), ובפי׳ לאומים הביא גם המלה העיקרית בל״י שהעתיק בל״ר, ואולי השתמשו גם המתורגמנין במלת פולרכין והועתק לפנינו ראשי אומין, ואפשר שגם מזו המלה נשתבש ל ו פ ר י ן בהגי׳ תגרין ולופרין (לופרין) ורישי אומין שאיתא בדפוסי׳ ובכ״י שציינתי והשמיטו אמפורין והוסיפו ראשי אומין, והגי׳ לופרין איתא גם בשכל טוב ואין נ״ל שנשתבש בכל אילו הספרים לופרין מן אמפורין או מגי׳ המשובשת ולומפרין, ובפי׳ השני שבפי׳ ב״ר שנדפס גורס ומפרש אע״ג דאינון מתורגמינן ע ב ר י ן ו ל ו פ ר י ן עברין תגרין ולופרין אומנין ו ר י ש י אומין ולא אותם הנזכרי׳ למעלה כלם ראשי אומו׳ הן, ובכי״ג ובילקוט דפ״ר ענרין וצ״ל ג״כ עברין ופי׳ עוברי דרך תגרין, והרמב״ן גורס אע״ג ד א נ ן (כ״ה בד׳ נאפולי, ובשני דפוסים ישנים אחרים ד א י נ ו ן) מתרגמי׳ (מתרגמין) ואמרין תגרין ו ל פ ד י ן וראשי אומים כלם ראשי אומות וכו׳ וכתב והענין כמו שפירשתי כי היו המתרגמין עושים אשורים הגרין הולכי דרך והיו עושין מן לטושים אנשי רשע פניהם פני להבים בוערים כלפידים מן ללטוש את מחרשתו ואת אתו ילטוש עיניו לי ואמר ר׳ שמואל בר רב נחמן שאעפ״י שנהגו לתרגם כן אינם אלא ראשי אומות אין בהם שום תואר כלל וכו׳, וזו הגי׳ אע״ג דאנן וכו׳ ולפדין וכו׳ עי׳ גם בח״נ, ובת״א מתורגם למישרין ולשכונין ולנגון, ומפרש בפי׳ ב״ר כ״י

1) ἔμπειρος [illegible]) [illegible] terique metalla cudentes. 4) φύλαρχοι
i. e. principes multarum tribuum atque populorum.

ה) ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק ר׳ יהודה ור׳ נחמיה ורבנין ר׳ יהודה א׳ בכורה ר׳ נחמיה א׳ ברכה ורבנין אמ׳ קבורה ודיאתיקי ר׳ יהודה בר׳ סימון ור׳ ברכיה ור׳ לוי (אמ׳) 384 בשם ר׳ חמא בר׳ חנינה לא ברכו אלא מתנות נתן לו, למלך שהיה לו פרדס ומסרו לאריס והיו בו ב׳ אילנות קרובים זה לזה חד שלסם חיים וחד שלסם המית אמר איהו האריס אם משקה אני שלסם חיים זה שלסם המות חיי עימו ואם איני משקה זה שלסם המות היאך זה [שלסם חיים] חיי, חזר

1 ילקוט כאן רמז ק״י, במדבר רבה פ״ד סי׳ ח׳, דברים רבה סדר וזאת הברכה (פ״א סי׳ א׳), מדרש תהלים א׳ סי׳ ה׳: 2 פסיקתא ב׳ וזאת הברכה (קצ״ח א׳), תנחומא ת״ב לך לך סי׳ ה׳ נשא סי׳ י״ז ברכה סי׳ א׳, תנחומא לך לך סי׳ ד׳ נשא סי׳ פ׳ ברכה סי׳ א׳, במדבר רבה פי״א סי׳ ב׳:

1 ר׳—ורבנין] א׳, ר׳ יהודה (יודה ן) ור׳ נחמיה (נחמיא א²) ורבנן דא׳בת, ר׳ . . ורב נחמן ורבנין ג, ל׳ פ | יודה ן | אומר פחא׳גבתי. אמר דוא׳י | 2 ור׳ פ׳א׳גת | נחמיא א² | * א׳] אמר דואגבת, אומר פ׳, ל׳ ל | ׳ודיאתיקי פואת] ודיאתיקי ל, ודאתיקי ד, ודייתיקי כי, ודייתקי ח | ר׳ יהודה—בשם] ר׳ יהודה בר סימון אמ׳ ר׳ יהודה ור׳ נחמיה ר׳ יהודה אמ׳ בכורה ור׳ (ר׳ ב) נחמיה אמ׳ ברכה ר׳ ברכיה ור׳ לוי בשם גב, [ר׳ יהודה בר סימון ר׳ יהודה ור׳ נחמיא ר׳ . . בכורה ור׳ נחמיא אמ׳ ברכה] ר׳ לוי בשם א², ר׳ יודה ור׳ נחמיה ר׳ יודה אמ בכורה ר׳ נחמיה אמ׳ ברכה ר׳ ברכיה ר׳ לוי בשם ן, ר׳ ברכיה ור׳ לוי בשם פ, ר׳ לוי בשם א׳ו, ל׳ דת | 3 חמא] לוי א² בר׳ חנינה] בר׳ חנינה ן, בר . . פ, בר (בר׳ כ) חנינא א׳גבי, ל׳ דא׳ת | ׳ברכו חגבי] בירכו פו, ברכו׳ ל, ברכות ד, ברכות נתן ׳ו ת, ברכן א², בירכן א׳ | נתן לו] נתן להם א, ל׳ ת | למלך] וא׳, משל ~ דפא׳גבתי | ** שהיה לו] שהיו ל | והיה פוי | לו א׳ | 4 שני פואגבתי, שתי די | קרובים חב | זה לזה] אנבי, זה בזה פ, . . אצל זה ח, זה לזה (בזה ת) בכרך אחד דת, ל׳ ו | הד — וחד] פח, אחד . . ואחד דגבתי, א׳ . . וא׳ א, אחד שלסם . . ואחד ו | שלסם ו | בות ת, מוות ו | אותו ל׳ י | האריס] פא׳גבי, אריס דוא׳ת | אני משקה א׳ | ש׳] פת, זה ~ דוא׳גי, אותו ~ א׳כ | שם ו | 5 החיים כ | הרי זה א׳, אותו ח | שם ו | מות ת, מוות ו | חיי] פ, חי הגי, חייה כ, חייא ו, יחיה א, שותה דת | עימו] ו, עמו דפהאגבתי | * איני משקה דת] איגו . . ל, אין אני . . פובי, אני מניחו א², אני מניח שלא לתשקות א׳ | זה — המות] זה . . מות ת, זה . . שם מוות ו, שלסם המות כ, ל׳ א׳ | היאך ל׳ פ | * שלסם חיים כת] של סם חיים דפחאי, שלסם חיים ו, ל׳ ל | חי דהאגתי, חייה כ, חייא ו, כת פ |

למפיריין כמו משירייתא מחנות לטושים כמו נטושים כמו וינטשו בעמק רפאים לשכונין שוכני אהלים ועי׳ בפירש״י עה״ת וברמב״ן, ורשב״ג לא כיוני לאיזה תרגום שהיה לפניו בכתב אלא לתרגום הפסוק דאינון מתרגמין ואמרין וכו׳ ועי׳ במ״ח חלק ג׳ צד 385 חלק ל״ז צד 433 חלק מ׳ צד 403 חלק מ״א צד 348, ראהמער דיא העבריאאישען מראדיטיאנען וכו׳ צד 39, אגה״א ח״א צד 503: 1 ר״י ור״נ וכו׳. נר׳ שדייקו שאי אפשר לפרש הפסוק כפשוטו שנתן אברהם את כל אשר לו ליצחק שהרי גם לבני הפילגשים נתן אברהם מתנות ודרשו את כל אשר לו מה שהיה לו כגולת כל הדברים ר״י אומר בכורה כלו׳ הבכורה והכהונה וכמו שמפרש בדב״ר שם ויתן אברהם וכו׳ ומה נתן לו וכו׳ ר״י אומר בכורה נתן לו כענין שנאמר וימכור את בכורתו ליעקב וכו׳, ובבמ״ר שם ברפ״ר וד״ו מתחלת ברייתו של עולם אדה״ר היה בכורו של עולם וכיון שקירב קרבנו וכו׳ לבש בגדי כהונה גדולה שנ׳ ויעש וכו׳ כתנות עור וכו׳ בגדי שבח היו והיו הבכורות משתמשין בהם כיון שמת אדם מסרן לשת וכו׳ מת נח ומסרן לשם וכו׳ מת שם ומסרם לאברהם וכי אברהם היה בכור אלא מפני שהיה צדיק נמסרה לו הבכורה וקירב שנ׳ ויעלהו לעולה וכו׳ מת אברהם ומסרת ליצחק עמד יצחק ומסרה ליעקב וכו׳ ועי׳ במ״י לעיל צד 197 ובפי׳ מהרז״ו, ואין נ״ל לפרש במאמר ר״י בכורה להיות בכור לנחלה כמו שפי׳ במ״כ, ואגדה אחרת בהסיפור למטה סי׳ ז׳ באו וכו׳ ליעור על ישראל על הבכורה וכו׳, ור״נ אמר ברכה ובדב״ר שם ר״נ אמר ברכה נתן לו כענין שנאמר ויתן לך האלהים וכו׳ ובמדרש תהלים מ״ב שם את מוצא שבתחילה היה מברך הקב״ה את עולמו שנ׳ ויברך אותם אלהים כיון שעמד נח וכו׳ עמד אברהם וברכו שנ׳ וה׳ ברך את אברהם בכל מהו והיה ברכה אמר ר׳ נחמיה שמסר לו את הברכה שאמר לו עד כאן הייתי זקוק לברך את עולמי מכאן ואילך הרי הברכות מסורות לך ולמאן דאהני לך לברכה בריך כיון שעמד יצחק מה כתיב ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק ר״י ור״נ ורבנין ר״י אומר זהו בכורה ר״נ אמר זה ברכה ועי׳ לעיל צד 376 ובמ״י שם, ורבנין אמ׳ קבורה ודיאתיקי ופי׳ קבורה שיהא הוא לבדו נקבר במערת המכפלה ולא יתייחד ישמעאל עמו בקבורה, ודיאתיקי שטר מתנה ועי׳ לעיל צד 637, וגי׳ שכוונו שנתן לו שטר המערה שלא יתעוררו בני ישמעאל ומבקשים לקבור את אביהם במערה, וכמו כן הדרש בהשיטה חדשה נפתלי אילה שלוחה מלמד שקפץ במצרים כאיל והביא שטר המערה לקבור את אביו וכו׳ ועי׳ בנוסחת הדפוסים לקמן פצ״ח ס׳ י״ז וסוטה י״ג א׳ ועי׳ ע׳ בס׳ הישר פ׳ חיי שרה, וגם במדרש תהלים שם ורבנין אמרי זה קבורה ודייתיקי, ובשכל טוב הביא פירוש המאמר ויתן וכו׳ זו מערת המכפלה והדייתקי, ובפירש״י עה״ת גורס ומפרש א״ר נחמיה ברכה דיאתיקי (דיאתיקי וברכה) שאמר לו הקב״ה לאברהם והיה ברכה הברכות מסורות בידך לברך את מי שתרצה ואברהם מסרן ליצחק וצע״ג: 2 ר׳ יהודה בר׳ סימון וכו׳. כ״ה בכי״ל, וטעם הגי׳ ריב״ס ור״ב אמרו בשם ר׳ לוי שאומר בשם רחב״ח ועי׳ לעיל צד 529 ובאגה״א ח״ב צד 300 וח״ג צד 163 וצד 348, ובמ׳ תהלים לא הועתקו שמות האומרים בשם ר׳ לוי, ובדפוני׳ ובכי״ת איתא רק ר׳ חמא אמר לא ברכות וכו׳ (ובכי״ל כתוב לא ברכו׳ והגהתי לא ברכו ועח״ג, ופי׳ מתנות נתן לו נכסים ומתנות מרובה ממתנות שנתן לבני הפילגשים), וכפי הגי׳ שבכי״ג ובכי״ב טעמיע שריב״ס אמר שלא נחלקו ר״י ור״נ ורבנין אלא ר״י ור״נ ר״י אמ׳ בכורה וכו׳, ובכי״א ב׳ הושלמה זו הגי׳ בגליון בכתב הספר, ובכי״ו ג׳ תחלה ר״י ור״נ ורבנן וכו׳ ואח״כ ר״י ור״נ ר״י אמ׳ בכורה וכו׳, וגם בדב״ר שם הגי׳ ר״י ור״נ ר״י אומר בכורה וכו׳, ובלק״ט הועתק ר״י אומר זו גבורה ר״נ אמר זו ברכה ועיי״ש

ואמר אני ארים עביד אנא ומה דהני למריה דפרדיסא למעבר ביה יעביר, כך אמר אברהם אם מברך אני את יצחק עכשיו בני ישמעאל ובני קטורה בכלל, ואם אין אני מברך בני ישמעאל ובני קטורה היאך אברך את יצחק, חזר ואמר אני בשר עביד אנא ומה שהקב"ה רוצה לעשות בעולמו יעשה, כיון שמת אבינו אברהם נגלה הקב"ה על יצחק וברכו הה"ד ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלהים את יצחק בנו (בראשית כה יא):

1 אני — אנא] אגב, אנא.. אנא פ, אנה.. עבור אנה ן, אנא אריס אנא י, אנא אריס ח, אני (אנא דת) אריס עביד אנא עריסותי ל°רת | ומה] הא², מה א¹גי, אלא מה וב, אלא פ, ומאי דת | דהני] והאגבי¹, דמהני פ, דהאני ד, דאהני ת | למריה] פחגתי, לה למרה ן, למאריה דב, למרי א | * דפרדיסא דפוגבת] דפרדיס׳ ל, דפרדסא א¹י¹ | למעבד ביה] פא², למיעבד ביה ג, .. בה ח, מעבוד בה ן, למעבדיניה ב, למעבד תי, למיעבד ד | יעביד] ח, יעבד וג, יעביד (יעבד י) ליח דתי, עביד ב, ליעביד א, יעשה פ אני מברך א² | 2 עכשו פי, הרי א | בני ל׳ תי | * אין אני אבתי] אין אנא ד, איני פ, אין לג | בני] את בני א², ל׳ תי | 3 היאך] פואגבי, היך ד, איך ת | אבירך] י, אני מברך דפואגבת | אני — אנא] אנא.. עביד אנא ב, אנא בשר אנא עביד ג, אנה בשר עבור ן, אנא בשר ודם עביד אנא פ, בשר ודם אנא עביד אנא דידי א, אני בשר ודם תיום כאן ומחר בקבר כבר עביד אנא דידי ל°, בשר ודם אני אני (ודם אני ת) היום.. בקבר כבר עבידת (עבדת ת) אנא דידי דת, אריס אנא י, ל׳ ח | ומה] א, מה וחב. אלא מה גי, (אלא מהקב"ה פ), מיכאן (מכאן ת) ואילך מה דת | חפץ לעשות פ, עושה גי | 4 אבינו אברהם] ובתי, אברהם אבינו דאג, אברהם פ | ° נגלה] גלה ד | עליו הקב"ה א¹ | על יצחק בנו ואבי | וברכו] פאגבי, ובירכו דות ** אלהים — בנו] וגו׳ ל |

בהערות רש"ב: 1 עביד אנא וכו׳. אעבוד אני ואשלים זמני ומה שרוצה בעל הפרדס לעשות בו יעשה. ובכי ל כתוב עבוד (נקוד[1]), וכן בסמוך חזר ואמר אני בשר (כלו׳ ימי עוברים) עבד[2]) אנא ומה שהקב"ה רוצה וכו׳ (ובהעתק שלפני נר׳ שהיה כתוב בכי"ל בשתי הפעמים אלא מה ונמחקה מלת אלא והוגה ומה ועת"ג). ובגי׳ זו העיקרית בכי ל ובכ"י שציינתי סגנון הלשון בנמשל כמו במשל, וטעם עביד אנא במשל ולא אשקה ובנמשל עביד אנא ולא אברך, והגי׳ בשר איתא גם בכי"ו וכי"ג וכי"ב ואין נ"ל שהוא ט"ס ושצ"ל בשר ודם, וכבר נמצא בל"מ בשר בהוראה זו כמו מה יעשה בשר לי (תהלים נ"ו ה׳) ויזכר כי בשר המה (שם ע"ח ל"ט), ובשכל טוב כ"ה י"א גורס ומפרש אני בשר ודם עובר וכו׳ אני הולך לבית עולמי וכו׳, ובקצת כסגנון אחר המאמר במ׳ תהלים מ"ב בשם ר׳ לוי בשם ר׳ חמא אמר לא בירכו אלא מתנות נתן לו ולמה לא בירכו משל למלך שהיה לו פרדס וכו׳ והיו לו מיני אילנות כרוכין זה על זה אחד וכו׳ ואחד וכו׳ אמר הארים אם אני משקה את סם חיים יבא כם המות יחיה עמו (ובמד׳ תהלים שנדפס מכבר את של סם חיים של סם המות יחיה עמו) ואם איני משקהו היאך זה של סם חיים יחיה (חי) אמר הארים (חזר ואמר אותו אריס) לשנה אני משלים אריסותי והולך לי מה דהני ליה (ומה דאהנייה) למריה דפרדס יעביר (דפרדיסא עביד) כך אמר אברהם אם אברך את יצחק עכשיו בני ישמעאל וכו׳ מתברכין עמו ואם איני אברך וכו׳ חזר ואמר אני (אנא) בשר ודם היום כאן ומחר בקבר ומה שהקב"ה רוצה לעשות (ומאי דבעי למעבד) בעירמו יעשה כיון שמת אברהם עלה (נגלה) הקב"ה על יצחק וברכו שנ׳ ויהי אחרי מות אברהם וכו׳ וכן יעקב וכו׳. והמשל נמצא גם בתנחומא מ"ב ותנחומא לך לך בדרש והיה ברכה ושם פ׳ נשא ובבמ"ר פי"א בדרש כה תברכו ובפסיקתא ובמדרשי תנחומא פ׳ וזאת הברכה בפתיחה רבות בנות וכו׳, ובכל אילו המקומות דרשו כשיטת רחב"ח שלא בירכו ועיי"ש ובהר"י א׳ כ"ה א׳, והגי׳ בתנחומא מ"ב נשא שם מלה"ד למלך וכו׳ נתנו לאריס והיה בתוך אותו פרדס אילן אחד של סם חיים ואילן אחד של סם המות מורכב על גביו אמר הארים אם אני משקה אילן של סם חיים אילן של סם המות שותה אמר הארים אני אעבוד ואשלים זמני ומה שהמלך רוצה לעשות בפרדיסו יעשה המלך זה הקב"ה והפרדס זה העולם מסרו הקב"ה לאברהם א"ל והיה ברכה מה עשה אברהם היו לו שני בנים אחד צדיק ואחד רשע ישמעאל ויצחק אמר אברהם אם אברך את יצחק ישמעאל מבקש שאברכנו והוא רשע אלא אני בשר ודם כשאפטר מן העולם הקב"ה יעשה רצונו כשנפטר אברהם נגלה הקב"ה על יצחק ובירכו שנ׳ ויהי אחרי וכו׳ ועי׳ בבמ"ר ושם הגי׳ כבר"ר אמר הארים אני אעבור ואשלים ומה שהמלך וכו׳ אמר אברהם וכו׳ אלא אעבוד אני בשר ודם אני מה שאפשר (וצ"ל כשאפטר) מן העולם מה שהקב"ה חפץ לעשות בעולמו יעשה כשנפטר וכו׳, ובתנחומא נשא שם המשל מקוטע לפנינו ועי׳ בהערות רש"ב, ובתנחומא מ"ב לך לך שם מלה"ד למלך בשר ודם שהיה לו פרדס ונתנו לאריס שיהא משמרו והיה בתוך הפרדס אילן של סם המות ואילן של סם חיים דבוקים זה לזה אמר האריס מה אעשה להשקות את זה ולהניח את זה איני יכול אלא הריני מניחן עד שיבא בעל הפרדס ונה שהוא יודע יעשה (ובתנחומא לך לך שם להשקות אילן של חיים ולהניח את זה אי אפשר שמים שזה שותה זה מגיק ממנו אלא אניח אותם עד שיבא וכו׳ ומה שירצה יעשה) כך אמר אברהם אם אני מברך ליצחק יעקב ועשו יעמדו ממנו אלא הריני מניחו עד שירצה הקב"ה ויברכו כיון שנסתלקו אברהם ויצחק בירך הקב"ה ליעקב בעצמו וכו׳, ועוד בסגנון אחר בפסיקתא שם למה היה אברהם דומה לפני הקב"ה לבעל הבית שהיה לו כרם ונתנו לאריס והיה בו באותו כרם אילן של סם חיים והיה מודלה על גב אילן של סם המות אמר אם אני עודר בכרם זו הרי זו אילן של סם המות מתגדל עמו ואם איני עודר בכרם זו הרי אילן של סם היים מת אלא אמר אריס אני אגלגל בכרם הזו שבעל הבית יודע בכרמו אם עודר בו אם לאו אף כך אמר אברהם אם אני קובע ברכה ביצחק מיד עשו מתברך ואם אין אני קובע בו ברכה הרי יעקב ראוי לברכה אלא אני אין לי אלא ימים של מנין למחר הרי הברכות חוזרות לבעליהן כיון שבא יעקב אבינו וכו׳ ועי׳ בתנחומא מ"ב ותנחומא ברכה שם, ובפי׳ ב"ר כ"י גורס ומפרש במאמר שלפנינו כרוכים זה לזה בכרך אחד וכל אחד ואחד יונק מחבירו אם משקה אני וכו׳ עביד אנא אריסותי ואשמרנו (ואשמרם) כאריס אך לא אשקם וכו׳ ישמעאל ובני קטורה בכלל שאף הן יבקשו ממני לברכם והיאך אני יכול לברך אחד ולהניח אותם חזר ואמר בשר ודם אני היום כאן ומחר בקבר כבר עביד אני דידי כלומר כבר הולדתים מכאן ואילך מה שהקב"ה רוצה וכו׳, וכפי פירוש זה הוגה בכי"ל ביני שיטי בכתב אחר עביד אנא אריסותי וכו׳ אני בשר ודם היום כאן ומחר בקבר

1) עְבוֹד. 2) עֲבַד.

ו) ולבני הפילגשים אשר לאברהם נתן אברהם מתנות בימי אלכסנדרוס מקרון באו בני ישמעאל ליעור על ישראל על הבכורה ובאו עימהם שתי משפחות רעות כנענים ומצריים, אמרו מי הולך ודן עימהם, אמר גביעה בן קוסם אני הולך ודן עימהם, אמרו לו הזהר שלא תחליט את ארץ ישראל להם, אמר אני הולך ודן עמהם, אם נצחתי אותן מוטב, אם לאו הרי אתם אומרים מה היה הגביע הזה שייעור עלינו, הלך ודן עמהם, אמר להן אלכסנדרוס מקרון מי תובע מיד מי, אמרו ישמעאלים אנו תובעין ומתורתם אנו באים עליהן כי את הבכור בן השנואה יכיר וגו' (דברים כא יז) וישמעאל בכור הוא, אמר לו גביעה בן קוסם אדוני המלך אין אדם עושה בבניו מה שירצה, אמר לו הן, והא כתי' ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק, אמי ואיכן הוא לוקטור, אמר לו ולבני

1 ילקוט שם, מגילת תענית פ״ג. סנהדרין צ״א א : 7 עי׳ בבא בתרא קל״ג ב׳ ומ״ה: 8 עי׳ תנחומא ומ״ב נח סי׳ ב. תנחומא שם סי׳ י״ד :

1 הפילגשים] פיאב, הפלגשים דגת׳ | אשר — מתנות פהאב] אשר לאברהם וגו׳ לו, אשר לאברהם גת, וגו׳ ד | אלכסנדרוס וי׳, אליכסנדרוס א׳ | מקרון] מוקדון תי, ל׳ א | 2 ליעור] פתג, לעור ו, לעורר דא׳בתי, להעיר א׳ | על] עם ותי | באו א | עימהם דפואת, עמהן גי (וכן בסמוך) | כנעניים] ד׳גב, ־נים דפותי׳, מצרים א | ומצריים] וגבי׳, ־רים דפת, ובגנן א | 3 ילך ודן פ, דן א | אמר להם א | גביעא ע | בר ו | קיסם א׳, קסם א׳ | אלך א | עמהם דוא, עמהן גי | את — להם] וגב, להן את ארץ ישראל יש, את.. ישראל פי, להם את הארץ דת, את הארץ ח, ל׳ א׳ | 4 אמר להם פא׳ב | אני — עמהם] אני.. עמהן י, הרי אני.. עמהם ן, אני אלך.. עמהם פ, ל׳ א׳ | אני נוצח א, נוצח אני י | מוטב] פא, הרי ~ דוגבתי | ואם הרי] א׳גבי, ל׳ דפוא׳ת | ׳ אומרים דא׳בתי] א׳ ל, אומ׳ פו | מה היה] פ, מי היה ן, מה דהאגבתרי | 5 הגביע] פוהאגבי, גביעה ר, בן גביעה יש, הגרוע דת | ׳ הזה (זהר²)] ל ל | שיעור דוהגתרי׳, שיעורר ב, שיעיר ב | שיעיד אר², שיעד פ, שיועד י׳ | אלכסנדרוס אי׳, מקרון] מוקדון תי, ל׳ פאב | ביד וח, את א | 6 הישמעאלים אב, בני ישמעאל ת, ישמעאל פי | תובעין] פ, תובעים (תובעין א²י) מירן דא²תי.. מירם א׳ב, תובעים (תובעין נ) בירם וח | כי] כת׳ ~ סגבת, כתוב ~ ו, כתי׳ ~ די, שנא׳ ~ א | וגו׳] פו, לתת לו פי שנים א׳בתי, לתת. שנים וגו׳ ג, ל׳ דא׳ | 7 וישמעאל] וישמעאל אבי׳ ג, ל׳ ב | בכור הוא] בדין (בדין נ) היא שיטול פי שנים בהאגי, בדין שיטול.. שנים דת, דין הוא.. לפי שנים ן, ל׳ ב | קיסם וא׳ת, קסם א² | אדני וגבי | בבניו — שירצה] מה שהוא רוצה בבניו א², מה שהוא רוצה (שירוצה ח) בין (בן ו) בניו והא׳ג, מה שהוא.. לבניו דת, מה.. סבניו פ, מה.. כן בניו ב, הפצו בין בניו י | אמר — הן] פגבת, אמר.. הין דוהש, אמר ליה הן י׳, ל׳ א | 8 והא כתי׳ א׳יש, אמ׳ לה והא כתיב ן, א״ל (אמ׳ לו ג) והכתי׳ דא²ג, א׳ לו הא כתיב פ, אמ׳.. הכת׳ כ, ואמר ליה והכתי׳ י׳ | אמ] א׳ (אמ׳ ג) לו פג, אמר ליה י׳, אמ׳ לה ן, א״ל א, אמרו לו דתר, ל׳ ב | ואיכן הוא] פותבע, והיכן הוא אגי, והיכן דת | לוקטור] הבע, לו קטיר ג, לוקא טור ן, ליקטול א׳, שטר שילוח שחילק בין בניו דת. נותן לבני קטורה י | ל׳ פא | ליה י׳. לה ן, להם תר |

כבר עביד אנא דידי וכו׳ וב״ה בדפוס׳ ובי״ת ושם נשתבש כבר עבידת (עבדת) אנא דידי וכו׳, ועוד נוסף שם כנ״ל מפי׳ ב״ר כרוכים וכו׳ בכרך אחד וכן מיכאן (מכאן) ואילך מה שהקב״ה רוצה וכו׳ ועי׳ במ״י לעיל צד 484, ואינה נכונה הגי׳ כבר עביד אני וכו׳ ופירושה כבר הולדתים, אבן הגי׳ היום כאן וכו׳ איתא גם במ׳ תהלים כמו שהעתקתי ועי׳ ברכות כ״ח ב׳ ובמ״י לעיל צד 556, וגרי׳ שבכבר הוכיחו כן במ׳ תהלים לפרש גי׳ העיקרית בב״ר וליתא בשאר הנוסחאות: 1 בימי וכו׳. זה הסיפור הובא בסגנון אחר בסנהדרין שם בפירוש הברייתא בעשרים וארבעה בניסן (ובילקוט שם הגי׳ בכ״ה בניסן, ובמנוה״מ פי׳ קמ״א בעשרים ותמניא בניסן) איתנטילו (בילקי׳ איתנטול) דימוסנאי מיהודה ומירושלים, ושם מסופר הענין בשלשה מאורעות כשבאו בני אפריקיא (אפריקי) להון עם ישראל לפני אלכסנדרוס מוקדון אמרו לו ארץ כנען שלנו היא וכו׳ שוב פעם אחת באו בני מצרים לדון עם ישראל לפני וכו׳ ושוב פעם אחת באו בני ישמעאל ובני קטורה לדון לפני וכו׳, ובמגילת תענית פ״ג (בהוצ׳ נייבויער בסדר החכמים וקורות הימים ח״ב צד 6) איתא בשבעה עשר בסיון אחידת מגדל צור וכו׳ בעשרים וחמשה בית אתנטילו וכו׳ ועיי״ש בח״ג, ושם נתוספו המאמרים שתן סיפור מאורע אחד בסדר שלפנינו ובסגנון מעורבב מסנהדרין שם ומב״ר כאן ובשינויים שונים, ועוד שם הסיפור השני שלפנינו ביקש לעלות לירושלם וכו׳ ועי׳ גרעץ קורות היהודים ח״ג מהדורא ה׳ צד 560 וצד 573 ובמאמר ידידי ר״מ בראגן במ״ח חלק כ״ה צד 445, ומדוייקת הגי׳ אלכסנדרוס מקדון[1]) וכ״ה גם בדפ״ר וד״ו ולעיל צד 201 ועי״ע בד״ס כנהדרין, ושם נסמן גם הגי׳ אלכסנדרוס ועה״ג: 2 ליעור. לעורר, ובסמוך גם בדפ״ר וד״ו שיעור ועה״ג, ובד׳ ווילנא בשיבוש שיעמיד: 3 גביעה. גבן היה, וכן בסמוך מה היה הגביע וכו׳ ובסוף המאמר אני משווה לך גבהותך (גביעתך) כלו׳ הטובהתך, ותר״י ב׳ או גבן (ויקרא כ״א כ׳) או דגבינוי חפין עינוי וכו׳ או דגבית כ״א דגביע ועי׳ בערוך ע׳ גבן ב׳ ועי׳ גביע ובראב״ע ויקרא שם: שלא תחליט. שלא תגרום שתפול להם הארץ לצמיתות: 7 אין אדם עושה וכו׳. במשנת ב״ב שם האומר איש פלוני בני בכור לא יטול פי שנים איש פלוני בני לא יירש עם אחיו לא אמר כלום שהתנה על מה שכתוב בתורה המחלק נכסיו לבניו על פיו ריבה לאחד ומיעט לאחד והשוה להן את הבכור דבריו קיימין וכו׳ ופי׳ רשב״ם בגמרא שם קכ״ו ב׳ שיש כח באדם ליתן ממונו במתנה לכל מי שירצה וכו׳, וכאן כתוב ג״כ ויתן אברהם וכו׳ משום מתנה, ואמרו המחלק וכו׳ על פיו במצוות מחמת מיתה ושכיב מרע דבריו ככתובים ומסורים וכן בבריא אם אמר בלשון מתנה ובקנין, ובמ׳ הגדול עמו׳ 378 הועתק לפי הענין תנן התם המחלק נכסיו לבניו בחייו ריבה לאחד וכו׳ והשוה להן את הבכור מה שעשה עשוי והוא שאמר משום מתנה וכו׳ ומפרש וכך עשה אברהם אבינו ריבה ומיעט ונתן הכל בלשון מתנה דכתי׳ נתן אברהם מתנות: 8 והא כתי׳ ויתן. בכי״ל ל״ג א״ל וכן בסמוך והכתי׳ עבד עבדים וכו׳ ועי׳ לעיל צד 215 ובמ״י שם בד״ה והרי וכו׳: ואיכן הוא וכו׳. כלו׳ שחלק ג״כ

[1]) Μακεδών.

הפילגשים וגו׳ ונסתלקו בבושת פנים: אמרו כנעניים מתורתם אנו למדין ובאין עליהן, בכל מקום כת׳ ארץ כנען, יתנו לנו את ארצינו, אמר לו ארוני המלך אין אדם עושה מה שרוצה בעבדו, אמר לו הין, והכתי׳ עבד עבדים יהיה לאחיו (בראשית ט כה) עתה הם עבדינו, וברחו ונסתלקו בבושת פנים: אמרו מצרים מתורתן אנו למידין ובאים עליהם ששים ריבוא בני אדם יצאו מאצלינו טעונים כלי כסף וזהב דכתי׳ וינצלו את מצרים (שמות יב לו), יתנו לנו את זהבינו ואת כספינו, אמר לו

1 הפלגשים תי | וגו] אשר לאברהם וגו׳ פן, אשר.. נתן אברהם מתנות דאבתי | ונסתלקו משם בבשת פנים א[1]כי, בפתי נפש פ | כנענים גת, כנען פא | למדין ובאין] באין וא[1]גי, באים דפא[2]כת | בכל מקום ל׳ א | 2 כת׳] פגבת, כתוב ן, כתי׳ די, שנא׳ א | ארץ כנען] כ, ארץ כנען ארץ כנען גי[1], ארץ.. אר׳ כנען ן, ארץ.. ארצה כנען ת, ארצה.. ארץ כנען ד, ארץ כנען לגבולותיה פ, ארץ כנען הארץ שלנו היא א | תנו אכ | את ארצנו פא, ארצנו י | אמר לו] פגב, אמר ליה י[1], א״ל א, אמר ליה (אמ׳ לו ן א״ל ד[1]) גביעה בן קוסס דן, אכ׳ להם.. קיכם ת | אדני פובי, ארונינו ג | מה שהוא רוצה (חפץ פ) בעבדו פו:גבי, לעבדו (בעכרו א) מה שהוא רוצח דאת | 3 ליה א[1]י[1] | הן פאגבי | והכת׳] ג, אמ׳ לו והכת׳ פ, א״ל והכתי׳ א[3], אמר ליה והכתיב י, א״ל והא כתיב א[1], אמ׳ לה והא כת׳ ן, אמ׳ לו הכת׳ כ, אמר מה כתי׳ ד, אמר.. כת ת | עבר — לאחיו] ארור כנען עבד.. לאחיו בת, ארור.. עבדים וגו׳ ד, ויאמר ארור.. לאחיו פאגי, ויאמר.. כנען וגו׳ ן | עתה — עבדינו] הרי הארץ שלנו והם (וחן א[2]גי, ואתם ת) עבדים לאדוני (לאדני פן, לאדונינו גי) המלך דפוא:תי | וברחו ל׳ | ונסתלקו] א[2]י, ונסתלקו (נסתלקו פ) משם דפוא[1]גבתי | בבשת פנים א[1]כ, בפתי נפש פ | 4 מצריים וגבי | * למידין — עליהם ל[0]] באים עליהם דפכת באין עליהן וג, באין עליהם א׳, ל׳ ל | ס׳ ד[1]א[2] | ריבוא] גי, רבוא דפואבת | בני אדם ל תי | מאצלינו] מארצנו חי, מארצינו גת | 5 כלי ל׳ פא[1] | וזהב] פא[1], וכלי זהב דוא[2]גתי | תנו אב | את כספינו (כספני כ) ואת זהבינו דובת, את ככפנו (כספינו ג) ואת זהבנו פאג, כספנו וזהבנו י | לו] להם אית, ל׳ ח |

לבני הפילגשים שאם נתן הכל ליצחק ולא שייר במתנתו כלום אין מתנתו מתנה ועי׳ במ״כ ועי״ע בב״ב קל״א ב׳ וקל״ג ב׳, והגי׳ ואיכן רוא לוקטור איתא גם בערוך ע׳ גט ועח״נ, וקשה לפרש המלה הזרה, ובילקוט השמיטה וכתב במקומה והיכן הוא נותן לבני קטורה, ובפי׳ כ״ר כ״י מפרש אמרו לו והיכן שטר שילוח שחלק בין בניו אמר להם וכו׳, ומשם נובע׳ הגי׳ ברפוסי׳ וכי״ת, ובמו״ע שם פי׳ לקטור[1]) מצוה מהמת מיתה לתת מתנה וצ״ע ואינו מדויק מחמת מיתה שהרי כת׳ ולבני הפילגשים נתן אברהם כתנית וישלחם וכו׳ בעודנו חי: 1 בבושת פנים. בכי״פ הגי׳ כאן ובסמוך בפחי נפש וכן הלשון בר״ה פ״ב מ״ן כדי שלא יצאו בפחי נפש ובשבת קכ״ז ב׳ והלך לביתו בפחי נפש ועי׳ בעמת״ל ע׳ פח, ומאמר זה הראשון שלפנינו הועתק במגילת תענית כשבאו (כן שינו שם הלשון לפרש הברייתא בעשרים וחמשה ביה וכו׳) בני ישמעאל לעורר על ישראל על הבכורה ובאו עמהם שתי משפחות רעות כנעניים ומצרים אמרו מי ילך וידון עמהם אמר להם גביהא בן פסיסא שוער הבית לחכמים אני אלך ואדון עמהם אמרו לו הזהר שלא תחלוט את ארץ ישראל אמר להם אלך ואדון עמהם אם ינצחוני אמרו להם הדיוט שבנו נצחתם, ואח״כ ג׳ שם אמרו ישמעאלים כתוב בתורה ביום ההוא כרת ה׳ את אברם ברית לאמר לזרעך אתן את הארץ הזאת ואנו מזרעו של אברהם שישמעאל בן אברהם ונחלוק עמכם השיב להם גביהא בן פסיסא כתוב בתורה ולבני הפילגשים אשר לאברהם נתן אברהם מתנות וכתוב בתורה ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק ברחו להם (ובזה המאמר שם מעורבב מבבלי סנהדרין א״ל גביהא בן פסיסא לחכמים, אם ינצחוני וכו׳ וכן בסגנון דבבלי הנוסחאות במג״ת כ״י פארמא שהעתיק הח׳ נייבויער שם תנו לי רשות, אם נצחתים יאמרו תורתו של ישראל נצחתנו, נתנו לו וכו׳ הלך ודן עמהם, כלום אתם מביאין לי ראיה אלא מן התורה וכו׳), ובסנהדרין שם הוא המאמר השלישי וסגנון המאמר שם ושוב פעם אחת באו בני ישמעאל ובני קטורה לדון עם ישראל לפני אלכסנדרוס מוקדון אמרו לו ארץ כנען שלנו ושלכם דכתיב א״ה תולדות יצחק בן אברהם אמר להן גביהא בן פסיסא לחכמים תנו לי רשות ואלך ואדון עמהם (לפני אלכסנדרוס מוקדון) אם ינצחוני אמרו הדיוט שבנו נצחתם ואם אני אנצח אותם אמרו להם תורת משה רבינו נצחתכם נתנו לו רשות הלך ודן עמהן אמר להם מהיכן אתם מביאין ראייה אמרו לו מן התורה אמר להן אף אני לא אביא ראייה אלא מן התורה שנאמר ויתן אברהם וכו׳ ולבני הפילגשים וכו׳ אב שנתן אנטין (ופירש״י כתבים) לבניו בחייו ושיגר זה מעל זה כלום יש לזה על זה כלום ועי׳ בד״ס, ושם גם הגי׳ שכתב אגיטין והגי׳ שכתב גיטין, ובמד׳ הגדול שם הגי׳ שכתב גטות, ובערוך שם הועתק שכתב לגטון[2]) וכו׳ ופי׳ שטר צואה, ובילקוט דפ״ר הגי׳ שכתב לניטיון, ובתנחומא מ״ב שם הדרש אברהם התחיל בזקנה וכו׳ ובליגטא בוקנה וכו׳ ובליגטא מנין שנאמר ולבני הפילגשים וכו׳ נתן אברהם מתנות וב״ה בתנחומא שם ועי׳ קרוים צד 804, ומסנהדרין שם משמע שלא היו באים ליעור על ישראל על הבכורה ולדון כי את הבכור בן השנואה יכיר וגו׳ וישמעאל בכור הוא ובדין הוא שיטול פי שנים אלא אמרו ארץ כנען שלנו ושלכם ובקשו לחלוק עמהם את הארץ וכן מפרש בשכל טוב שהיו דנין מתורת משה שנאמ׳ ישמעאל בן אברהם וכתיב יצחק בן אברהם (ומוסיף עוד בהגר וקטורה כתיב אשה ובשרה כתיב אשה) לכך ראויין להיות שוים בירושה, ובמגי״ת פתח בלשון הב״ר כשבאו וכו׳ לעורר וכו׳ על הבכורה ומסיים כשיטת הבבלי אמרו וכו׳ ונחלוק עמכם וכו׳: 8 הם עבדינו. כ״ה בכי״ל, וגי׳ זו מעולה מגי׳ הכפרים הרי הארץ שלנו והם עבדים לאדוני (לאדונינו) המלך, וסגנון המאמר הראשון בסנהדרין שם כשבאו וכו׳ אמרו לו ארץ כנען שלנו היא דכתיב ארץ כנען לגבולותיה וכנען אבוהון דהנהו אינשי הוה אמר להו גביהא בן פסיסא לחכמים תנו לי רשות וכו׳ אם ינצחוני וכו׳ ואם אני אנצח אותם וכו׳ נתנו לו רשות וכו׳ אמר להם מהיכן אתם מביאים ראייה וכו׳ אף אני לא אביא לכם ראייה אלא מן התורה שנאמר ויאמר ארור כנען עבד עבדים יהיה לאחיו עבד שקנה נכסים עבד לכוי נכסים למי ולא עוד אלא שהרי כמה שנים שלא עבדתונו אמר להם אלכסנדרוס מלכא (מוקדון) החזירו לו תשובה אמרו לו תנו (תן) לנו זמן שלשה ימים נתן להם זמן בדקו ולא מצאו תשובה מיד ברחו והניחו שדותיהן כשהן זרועות וכרמיהן כשהן נטועות ואותה שנה שביעית היתה ועי׳ בד״ס, ובמג״ת שם כנעניים אמרו ארץ כנען שלנו

[1]) legator. [2]) ληγᾶτον.

גביעה בן קוסם אדני המלך ששים ריבוא בני אדם עבדום ר״י שנה, מהם כספים ומהם זהבים, יתנו לנו מדינר דינר בכל יום. ישבו פילוסופין וחשבו ולא הגיעו לק׳ שנה עד שנמצאת ארץ מצרים לטימיון ונסתלקו בבושת פנים: ביקש לעלות לירושלם אמרו לו כותאי היזהר שאין מניחין אותך להיכנס לבית קדש הקדשים שלהם. כיון שהירגיש גביעה בן קוסם הלך ועשה לו שני אנפליות ונתן בהם שתי אבנים טובות בשתי ריבות כסף, כיון שהגיע להר הבית אמר לו אדוני המלך שלוף מנעליך ונעול לך שני אנפליות הללו שהרצפה חלוקה שלא תחליק רגליך, כיון שהגיע לבית קדש הקדשים

1 גביעא י | קיסם א״ת, קסם א² | אדני המלך] וכ׳, אדוני המלך חאגתי, אדוני ד׳, ל׳ פ | ס ד״אתי רבוא פאבת | בני אדם ל׳ כי | עבדום] עשו אצלם (עשם א²) עבודה אגי, . . אצלם עבדה ב׳, עשו אצלם דפ, עשו אצין ו, היו אצלם ה | ר״י] ד״י, רדיו דא״ת, מאתים ועשר ותא׳גב | שנה] א׳, שנים דפ׳א׳גבתי | מהם] ~ היו חאב | מהם ג׳, מהם היו חב, ומהם היו וא | ׳ יתיו — יום פג׳] ויתנו (תנו אב) לנו דינר בכל יום חאב, יתנו לנו מדינר לשנה ל, שנוטלים (שנוטלין ת) בשכרן (בשכרם ת) דינר ליום דת | 2 פילוסופין] ו״י, ״ים ת, פלוספופין ר׳, פלוספוסים ר², פילוספוסי ד, אפילוספין פג, אפילוספין כ, אפלוסופין א², כופריו א׳, כל כופרי המלך ח | וחישבו ו, חשבו ג׳ | לטאה פוהאגבתעי | לטמיון פחאתע. 3 ונסתלקו משם דוהאגבתי, והלכו להם פ | בבשת פנים א׳בת, בבתי נפש פ | לירושלים פת, בירושלים ג | אמרו לו אילין כותאי א², אולון כיתאי ואמרו (ואמרי ת) ליה דת, אזלון (אזלין י) אלין (אילין גי) כותאי אמרו (ואמרו גי) לו א׳גי, אזלון אילין. . ואמרין לה ו, אזלן אילן. . ואמ׳ ליה פ אזלין אילין. . אמרו להם כ | היזהר] וג׳, הזהר דפא׳בתי | שאין] פא׳גבת, שאינן דו, שאינם י, שלא א² | יניחו לך א׳ | ליכנס פאגבי 4 בבית פ | קדש] גתי, קידש דו, קדשי פאב | הקודשי ד׳ | שלהם ל׳ כת | כיון] פאי, כיון ג, וכיון דובת | שהרגיש | גביעא ב׳, גביע י | קיסם ואת, קסם א² | הלך] בדבר ~ פ | לו ל׳ פ | שני] פא׳געי, ב׳ ד׳ד׳, שתי דובתר² | אנפליות] א׳גר², אנפיליות וא², אנפיליאות ע, אנפיליאות פי, אנפלאות דת, אנפילאות ר׳, אנפוליאות ב | 5 ב׳ ד׳ | טובות] ~ ומרגליות פ | בשתי] פאגבי, שוות שתי דת | ריבות כסף] פו, רבואות כסף תי, רבבות כסף גב, רבבות של כסף א׳, רבאות של כסף ד | כיון] אי, כיון ג, וכיון דפבת, וכיון ו | שהגיע | אדני פוב | מנעליך] כש, את.. פגי, מנעלך דת, את.. ו, נעלך א׳ | 6 ולבוש א | לך ל׳ פוא²תי | שני] ג, שתי דפואבת, אלו שתי י | אנפליות] א׳ג, אנפיליות וא², אנפיליאות פ׳, אנפלאות דת, אנפיליאות כ | הללו ל׳ | חלקה דפואגבשי, חלוקה חלקה ת | תחלוק כ, תחלק י | כיון] אגי, וכיון דפובת | קודש ו, קדשי אגשי |

היא שכן כתוב בתורה ארץ כנען לגבולותיה אמר להם גביהא ב״פ וכי יש גזר דין שמקצתו בטל ומקצתו קיים הרי כתוב בתורה ויאמר ארור כנען וכו׳ עבד שקנה נכסים עבד למי וכו׳ ולא עוד אלא שיש לכם שנים הרבה שלא עבדתם אותנו אמר להם אלכסנדרוס תשובה נצחת השיב אתכם אם אתם מחזירין תשובה הרי מוטב ואם לאו הרי אתם לו לעבדים אמרו תן לנו זמן שלשה ימים הלכו ולא מצאו תשובה מיד הניחו בתיהם כשהם מלאים שדותיהם וכו׳ כשהם נטועות הלכו וברחו להם תנא אותה שנה שביעית היתה ועשו אותו היום יום טוב ועיי״ש בח״נ: 1 ר״י שנה. שעשו במצרים ועי׳ לעיל צד 615 ובמ״י לעיל צד 441: מהם כספים. צורפי כסף ומהם זהבים צורפי זהב ועי׳ בערת״ל ע׳ זהבי ועי׳ כספי, ובפי׳ ב״ר כ״י מפרש מהן כספים וכו׳ שנוטלין בשכרן דינר ליום וכן הלשון בדפוס׳ ובי״ת, ובכי״ל הגי׳ יתנו לנו מדינר לשנה והגהתי מדינר דינר בכל יום ועת״נ: 2 פילוסופין. כפרש בפי׳ ב״ר כ״י הכמים שבהם ועי׳ במ״י לעיל צד 8 ועי״ע זקש בייטרעגע ח״א צד 168, ופי׳ פילוסופין כאן גם בתגי׳ כופריו ובתגי׳ כל כופרי המלך: לטימיון. מוחלטת לאוצר[1]) בשכר העבודה שעבדו בני ישראל, ובפי׳ ב״ר כ״י מפרש לפי הענין שכל אוצרות המלכים אינן יכולין ושלם שכר שעבודן, ונתיבת טימיון ביו״ד גם לעיל צד 15 וצד 403, ולעיל צד 532 ממון וכן בערוך ע׳ ממון לא הגיעו למאה שנה עד וכו׳ לטמיון, ובמג״ת באו המצרים ואמרו מתורתם אנו מביאין עליהם ראיה שנאמר ושאלה אשה משכנתה ששים רבוא אנשים יצאו מאצלנו כולם טעונין כסף וזהב שכן כתוב בתורתם וינצלו את מצרים יתנו לנו כספנו וזהבנו אמר להם גביהה בן פסיסא כלום אתם מביאין ראיה אלא מן התורה כתוב בתורה ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה ששים רבוא היו אבותינו והעבידום בחומר ובלבנים ובכל עבודה חנם בלא שכר ראו כמה שוה פעולתנו לנו לכל יום סלע לכל אחד ואחד ביום וסבו פילוסופים וחשבו ולא הגיעו למאת שנה עד שהיתה מצרים שלהם והלכו משם בבשת פנים ועיי״ש בח״נ, והפסוק ומושב וכו׳ שלשים שנה וארבע מאות שנה הובא שם מסגנון המאמר השני בסנהדרין שם שוב פעם אחת באו בני מצרים לדון עם ישראל לפני וכו׳ אמרו לו הרי הוא אומר וה׳ נתן את חן העם בעיני מצרים וישאילום תנו לנו כסף וזהב שנטלתם ממנו אמר גביהא ב״פ לחכמים תנו לי רשות וכו׳ אם ינצחוני וכו׳ ואם אני אנצח אותם וכו׳ נתנו לו רשות וכו׳ אמר להו מהיכן אתם מביאין ראיה וכו׳ אף אני לא אביא לכם ראייה אלא מן התורה שנאמר ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה תנו לנו שכר עבודה של ששים ריבוא ששיעבדתם במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה אמר להן אלכסנדרוס מוקדון החזירו לו תשובה אמרו לו תנו לנו זמן וכו׳ נתן להם זמן בדקו ולא מצאו תשובה מיד הניחו שדותיהן וכו׳ כשהן נטועות וברחו ואותה שנה שביעית היתה ועי׳ כר״ס, וכענין זה היבות בין המצריים וגביעא בן קוסם (גביהא ב״פ) הוביר כבר פירטוליאנוס בספרו נגד מרקיון טענת שלוחי המצריים שבני ישראל גזלו כלי כסף וזהב ותשובות שלוחי היהודים שלקחום בשכר העבודה שעבדו ועי׳ בענציקלאפעדיא ה״א צד 342: 3 ביקש לעלות. אלכסנדרוס מקדון, ובחשמונאים ג׳ פ״א ופ״ב מסופר מה שאירע למלך תלמי פילופטור כשעלה לירושלם וביקש ליכנס לקדש הקדשים ועי׳ על אותו הסיפור שם גרעץ קורות היהודים ח״ב ב׳ מהדורא א׳ צד 236: כותאי. עי׳ יומא ס״ט א׳ ובמג״ת פ״ט ועי״ע גרעץ שם צד 221: 4 לבית קדש הקדשים. ומשמע שלהיכל היה להם רשות ליכנס ועי׳ בתוי״ט הרד״ל: הלך וכו׳. רצה למנוע שלא יכנס המלך במנעליו להר הבית (ועי׳ ברכות פ״ט מ״ה ויבמות ק״ב ב׳) ועשה לו שני אנפליות[2]) ובדי לייפותם ולכבוד פני המלך במנחה נתן בהם שתי אבנים טובות יקרות מאד וכיון

[1]) *ταμεῖον*, Fiscus. [2]) *ἐμπίλιον*, Filzschuh.

אמר לו עד כאן יש לנו רשות להיכנס, מיכן ואילך אין לנו רשות להכנס, אמר לו לכשאצא אני משווה לך גבהותך, אמר לו רופא אומן תיקרא ושכר הרבה תיטול:

וישלהם מעל יצחק וגו [קדמה אל ארץ קדם] אמר להם כל מה שאתם יכולין להזריח הזריחו שלא תכוו בגחלתו שליצחק, אבל עשו על ידי שבא ונזדווג ליעקב נטל את שלו מתחת ידו ההיד הזאת לכם עליזה וגו׳ מי יעץ זאת על צור המעטירה וגו׳ (ישעיה כג ז ח) אמר ר׳ אלעזר כל צור שכתי׳ במקרא שלם בצור המדינה הכתי׳ מדבר, חסר ברומי הכתי׳ מדבר, המעטירה

3 ילקוט שם: 4 ילק׳ לצפניה כ תקס״ז: 5 תנחומא מ״ב וארא סי׳ ע״ו בא סי׳ ו׳, תנחומא וארא סי׳ י״ג בא סי׳ ד׳, שמות רבה פ״ט סי׳ י״ג, פסיקתא רבתי פי״ז (פ״ע ב):

1 כן ו | לך כ | להיכנס] ו, להכנס פ, ליכנס דאגכתשי | מיכן] ו, מיכאן דפגכ, מכאן אתשי | והלך ו | לך כ | להיכנס ו, ליכנס דפאגכתשי | לכשיצא ו, ולכשאצא כ | 2 משווה] ואי[1], משוה דפא[2]גתרי, אשוה כ | לך ל׳ תר | גבהותך] ר, את גבהותך א, את גבהתך וגבי, את גבויתך פ, פדחתך נ״א גביעתך דת | ליה א[1], לח ו | רופא] פוגב, אם כה (כן ת) תעשה ~ דת, אם אתה עושה כן ~ אי | תיקרא] ור[1], תקרא דפאגכתר[2]י | והרבה שכר א[2] | תטול פאגכתי | 3 וגו׳] בנו דפאגכתי, בנו וגו׳ ו | להרחיק הרחיקו י | 4 תכוו] פא[2]גכתי, תיכוו דוא[1] | **בגחלתו] בגחלתן ל | *נטל דפאגתי] ונטל לוכ | 5 וגו׳] ואגי, מימי קדם קדמתה וגו׳ פ, מימי.. קרמתה יובילוה רגליה מרחוק לגור דת, ל׳ א[1]כ | צר א[1]כי | וגו׳ ל׳ פאגכת | 6 צר י (צפניה) : שכת׳ – שלם] במקרא שלם] ע, שכתוב (שכת׳ פ) במקרא מלא דפא, שכ׳ מלא במקרא ת, שכתוב בתורה מלא י (שם), מ״א שבמקרא ו, שכתוב במקרא ג, שבמקרא כ | מדינה י (שם) | הכתי׳ מדבר] מדבר א[2], כתי׳ כ | ברומי] ~ הרשעה א, חייבת ו[1] (שם) |

שהגיע להר הבית הערים בחכמתו וא״ל אדוני המלך שלוף מנעליך וכו׳ שהרצפה חלוקה וכו׳, ובערוך ע׳ אנפליא הגי׳ שני אנפליאות ועיי״ש ע׳ אמפליא וקרויס צד 61, ובפי׳ ב״ר כ״י מפרש שתי אבנים טובות שוות שתי וכו׳ וכן הלשון בדפוסי׳ וכי״ת, והגי׳ ריבות בכי״ל וכי״פ וכי״ו כלה״כ בנחמיה ז׳ ע״א: 2 אמר לו רופא וכו׳. מכיוס זה המאמר כאן נר׳ שהמלך שתק לגביעה ב״ק ונתפיים בדבריו, ובמג״ת פ״ג הגי׳ ובקש אלכסנדרוס מוקדון לעלות לירושלם הלכו הכותיים ואמרו לו הזהר שאינן וכו׳ להכנס לבית קדשי הקדשים שלהם מפני שאתה ערל וכיון שהרגיש גביהא בן פסיסא הלך וכו׳ שתי אנפילאות ונתן וכו׳ טובות ובהם רבוא כסף וכיון וכו׳ אדני המלך שלוף מנעליך ונעול שתי אנפילאות הללו מפני שהרצפה חלקה שלא תחלק רגלך וכיון וכו׳ לבית קדשי הקדשים וכו׳ רשות להכנס מיכן ואילך וכו׳ רשות לכנס אמר לו הרי אני נכנס וכשאצא אשוה לך גביהתך אמר לו אם אתה עושה כן רופא אומן תקרא ושכר הרבה תטול, ומסיים שם בהוספה זרה אמרו לא זזו משם עד שהכישו נחש, ועוד שם אמרו חכמים לגביהא בן פסיכא עליך הכתוב אומר ישמח אביך ואמך ותגל יולדתך וכתיב חכם בני ושמח לבי ואשיבה חרפי דבר, ובסנהדרין שם ליתא זה הסיפור השני, ושם איתא (לפני המאמרים שהעתקתי) סיפור אחר א״ל ההוא מינא לגביהא בן פסיכא ווי לכון חייביא דאמריתון מיתי חיין וכו׳ א״ל ווי לכון חייביא דאמריתון מיתי לא חיין וכו׳ א״ל חייביא קרית לי אי קאימנא בעיטנא בך ופשיטנא לעקמותך (לעקמומיתך) מינך א״ל אם אתה עושה כן רופא אומן תקרא ושכר הרבה וכו׳ ועי׳ בד״ס: 3 להזריח וכו׳. להרחיק לצד מזרח הרחיקו, ובילקוט ג׳ כפירושו להרחיק הרחיקו, ודורש ריבוי הלשון קדמה אל ארץ קדם וכן הוספתי, ובלק״ט וישלחם מעל יצחק בנו קדמה אמר להם וכו׳, ובשכל טוב בעודנו חי אל ארץ וכו׳ אמר להם כל מה שאתם יכולין ללכת לפאת מזרח הזריחו וכו׳, וטעם שלא תכוו בגחלתו וכו׳ כמו לעיל צד 529 ואיני יכול לעמוד בגחלתו וכו׳ ועיי״ש במ״י בד״ה בגחלתו, ובגליון כי״ל נסמן ס״א ולא תכוו בנחלתו: 4 נטל את שלו. את ענשו בשביל יעקב, וכן הלשון לעיל צד 388 כל מי שהוא בא להזדווג לישראל סוף שהוא נוטל את שלו מתחת ידיהם ועי׳ במ״י שם: 5 על צור וכו׳. ובפסוק שלאחריו כתיב י״י צבאות יעצה לחלל גאון כל צבי וכו׳, וצור שכתוב במקרא שם חסר וי״ו מדבר בעשו כהכלל שאמר ר״א כל צור וכו׳, וכהגי׳ שלפנינו בכי״ל הועתק בערוך ע׳ צר ז׳ מב״ר כאן ומילמדנו ויהי חשך אפלה (שמות י׳ כ״ב) ומפסקא דויהי בחצי הלילה אמר ר״א כל צור במקרא שלם בצור המדינה הכתוב מדבר חסר ברומי הכתוב מדבר, ובתנחומא מ״ב בא שם לפ׳ ויאמר וכו׳ נטה ידך על השמים וכו׳ ויהי חשך אפלה וכו׳ באגדה בטכסיס בשר ודם הביא הקב״ה עליהם את המכות וכו׳ (סי׳ ד׳ ה׳ ו׳) איתא וכל מכות שהביא הקב״ה על המצרים הוא עתיד להביא על אדום שנאמר כאשר שמע למצרים יחילו כשמע צור (ישעיה שם ה׳) אמר ר״א כל מקום שכתיב צור מלא בצור המדינה וכו׳ וכל מקום שכתיב בו צר חסר ו׳ במלכות רומי הרשעה הזו הכתוב מדבר שהיא מצירה לישראל וכו׳, ובתנחומא בא שם וכל מכות וכו׳ כשמע צור אמר ר״א כל מקום שכתוב צור מלא וכו׳ וכ״מ שכתוב צר חסר במלכות אדום הכתוב מדבר שהיא מצירה וכו׳, ובפסיקתא פ׳ ויהי בחצי הלילה מתחלת האגדה ר׳ לוי בר ברכיה בש״ר ברכיה אמר בטכסיסי של מלכים בא עליהם הקב״ה וכו׳ ושם נשמט לפנינו מאמר שלם עם הכלל כל צור וכו׳, ובפסי״ר שם בפ׳ ויהי בחצי שהועתקה מן הפסיקתא איתא ר׳ לוי בר זכריה בש״ר ברכיה בטכסיסי וכו׳ ר׳ לוי חתניה דר׳ זכריה (ועי׳ בהערות רמא״ש אות נ׳ ובאגה״א ח״ג צד 770) בשם ר׳ ברכיה כאשר שמע וכו׳ כשמע צר א״ר אליעזר כל צור מלא בצור המדינה וכו׳ וכל צר חסר במקרא ברומי הרשעה הכתוב מדבר, ובמאמר בשאילתות כי׳ פ׳ שנובע מן הפסיקתא (ועי׳ בהגהות רש״ב לפסיקתא שם אות פ״ד וצ״ו ולתנחומא שם אות י״ח מ״א ונ׳) ר׳ לוי וכו׳ בש״ר ברכיה וכו׳ בטכסיס של מלכים וכו׳ ר׳ לוי חתניה דר׳ זכריה אמר כאשר שמע וכו׳ לשמע צור א״ר אלעזר כל צור מלא שבמקרא בצור המדינה וכו׳ וכל צר שבמקרא חסר ברומי המדינה הכתוב מדבר, ובתנחומא מ״ב וארא שם במאמר ר׳ אלעזר בן פדת אומר כשם שהביא הקב״ה על המצרים עתיד להביא על אומה זו שנאמר כאשר שמע למצרים וכו׳ איתא בכ״י רומי אמר ר״א כל צר שכתוב בתורה בלא וי״ו על אומה הרשעה הזו מדבר (ועיי״ש בהערות רש״ב אות קכ״ו), ובתנחומא שם בדפ״ר וד״ו נשתבש כל צר חסר שבמקרא במלכות הרשעה הכתוב מדבר וכל צור מלא ברומי הכתוב מדבר וצ״ל וכל צור מלא בצור המדינה הכתוב מדבר כמו שאיתא לנכון באותו המאמר בשמו״ר שם (והגהה זרה בתנחומא ד׳ מאנטובה וכל צור מלא בקפוטקייא הכתוב מדבר) ועי״ע במדרש חו״י כי׳ קס״ו, ומערוך שם אין להוכיח שהיתה לפני

ר׳ אבה בר כהנא אמר הקיפוה כעטרה, ר׳ ינאי בריה דר׳ שמעון בן ר׳ ינאי אמר הקיפוה כמין כוב:

פרשה סב

א כה ז) ואלה ימי שני חיי אברהם וגו׳ יודע ײ ימי תמימים (תהלים לו יח) זה אברהם, 39a
ונחלתם לעולם תהיה (שם שם) ואלה ימי שני חיי אברהם וגו׳:

ב ח) ויגוע וימת אברהם בשיבה טובה זקן ושבע וגו׳ אמר ר׳ יהודה בר אילעאי החסידים
הראשונים היו מתייסרין בחולי מעיים בעשרה ובעשרים יום לומר שהחולי ממרק, ר׳ יהודה א׳ כל
מי שני בו גויעה מת בחולי מעיים: כתי׳ עוז והדר לבושה ותשחק ליום אחרון (משלי לא כה)
כל מתן שכרן שלצדיקים מתוקן להם לעתיד לבוא ומראה להן הקב״ה עד שהן בעולם הזה מתן שכרן

ילקוט כ׳ ק״י. ילק׳ מכירי תהלים ל״ז סי׳ כ״ד, ועי׳ לעיל לד 619 ולקמן פס״ד: 4 ילקוט שם, שמחות סוף פ״ג, ועי׳ בנח קי״ח ג׳, נגח נתרם ע״ז ג׳: 6 ילקוט שם. ילק׳ ישעיה כ׳ ש״ל (תפ״ח), ילק׳ תהלים כ׳ תצי״ט, ילק׳ מכירי ישעיה מ״ט ד׳, ילק׳ מכירי משלי ל״א כ״ה. ירוש׳ ענודה זרה פ״ג מ״ב ג׳, תנחומא מ״כ פקודי סי׳ ז׳, פעות רנה פנ״ב סי׳ נ׳:

1 אבא | בר כהנא] פואגבי (שם), ל׳ דת | כעטרה] פא׳גכתי (שם), בעטרת דא׳, בעטר ו | ר׳) פואגכ, ור דת | ינאי] ו, ייני ג, ינאי דפאכת | בריה דר׳ שמעון] פוגכ, בשם ר׳.. דת, בריה דר״ש א | בן ר׳] בר פגכ, ביר׳ ו, בריה דר דא², ל א׳ת | ינאי] יניי ו, ייגאי ג, דינאי ת, ל׳ א׳ | כמין כוב] א׳גבר, כמו כובין ש, כובין ביב ו, ..סיכו פ, כמין דת, ..דגב ד׳א׳ || 2 וגו׳] ג, אשר חי חב, אשר חי וגו׳ ו, ל׳ דאת | יודע] פוגבי, כתי׳ ~ דהאתמ | תמימים] פחים, ~ יודע ײ הטימים ו, ונחלתם לעולם תהיה יודע ײ ימי תמימים דא²גכת | אברהם] פוחאגבימ, ~ שני והיה תמים דת | 8 ** תהיה] ~ זה ימי ל | ** ואלה] שני ל | ימי] פוחאגבימ, ל׳ דת | חיי — וגו׳] פ, חי וגו׳ ו, חיי אברהם אשר חי ה, חיי אברהם אגבימ, ~ שחבב (שהובב ת) הקב״ה שנותן של צדיקים וכתבם (וכתבן ת) בתורת כדי שתהא נחלת ימיהם זכורת לעולם דת | 4 * ויגוע — וגו׳) ויגוע.. אברהם בשיבה טובת פהב, ויגוע.. טובה וגו׳ נ. ויגוע.. אברהם וגו׳ ל, ויגוע.. אברהם וא, בשיבה טובה זקן ושבע ויגוע דת | יורה ו | בר׳] א׳גב, בירבי ו, ביר׳ ת, בר דפא׳ | אילעאי] י׳, אלעאי דפואבת, אלעיי נ | חסידים] פוחת, החסידים דאבי, הרסידין ג | 5 מתיסרין א²ב, ״ים ת, מתים י | מעיים ו, מעים דפאגכתי | כעשיה פות | ובעשרים] חאי, ועשרים דת, ובעשרים פו | °לומר] לאמר ד | יודה ו | אומר פאגבי, אמר דות | 6 גוויעה ו | חולי ו | מעיים] ו, מעים דפאגכתי | כתי׳ עוז] ושבע הת׳ד עוז י¹ (כת׳ עוז — והן ישנים ל׳ ו) | ° לבושה דחאגבתים] לבושו לפ | * ותשחק — אחרון האגבתימ] וגו לפ, ל״ד | 7 מותקן גבמ (ישעיה) | הוא לחם פ | לבוא] א׳ג, לבא דפא׳כתימ |

בעל הערוך הגי׳ שלם גם בילמדנו ובפסיקתא שכן דרכו כשמביא מאמר ממדרשים שונים ביחד שמעתיק בדיוק הנוסחא כאשר היא במקור אחד, ומערוך שם העתיק הרב אברבנאל לישעיה שם הכלל כל צור שבמקרא שלם וכו׳ יכתב ואין דעתי נוחה מזה וכו׳ ולכן אם קבלה היא נקבל וכו׳ ועי׳ גם במאור עינים אמרי בינה פי״ד (ד׳ ווילנא צד 200): 1 ר׳ אבה. וכן כתיבת אבה לעיל פעמים שונות ועי׳ צד 14: 2 כעטרה. כן הגי׳ הנכונה, כלו׳ הקיפוה כעטרה המקפת את הראש ובלה״כ כתרו את בנימן (שופטים כ׳ מ״ג) ועי׳ בחי׳ הרד״ל: בריה דר׳ שמעון. וכ״ה עוד בארבעה כ״י, וגם במדרש קהלת פ׳ עשיתי לי גנות וכו׳ (קהלת ב׳ ה׳) נהלקו ראב״כ ור׳ ינאי בריה דר׳ שמעון, ובמדרש שמואל פכ״א סי׳ ג׳ איתא ר׳ ינאי בריה דר׳ שמואל בר רבי ינאי מאתים וארבעים וכו׳ ועיי״ש בהערות רש״ב אות י״ב ובאגה״א ח״ג צד 572 וצד 623 ובמכה״י ק״ד א׳: כמין כוב. וכ״ה בכי״א א׳ ובכי״ג ובכי״ב ובפי׳ ב״ר כ״י, ושם מפרש כמין כוב ודומה לו וכובין ואטדין (בת״א ותר״י א׳ בראשית ג׳ י״ח) שהקיפוה (שהקיפו) אותו יישוב כאדם שמסבב את כרמו בקוצים ועת״ג וצ״ע:

פרשה סב. בכי״א א׳ פ״ס, ובדפ״ר נסמן פס״א, ובמקרא אין כאן פרשה פתוחה או סתומה אבן יש כאן הפסק ענין קצת ועי׳ במ״י לעיל ריש פנ״א, ובמקרא פרשה פתוחה לקמן פ׳ ואלה תולדת ישמעאל וכו׳ ומה שנדרש בב״ר לאלו הפסוקים מחובר עם זו הפרשה ס״ב: 3 יודע ײ וכו׳. בפי׳ ב״ר מפרש ימי תמימים זה אברהם שנאמר בו התהלך לפני והיה תמים ונחלתם לעולם תהיה שחיבב הקב״ה שנותיהן (ובפי׳ ב״ר כי״א שחבב הקב״ה שנותם) של צדיקים כדי שתהא נחלת ימיהם זכורה לעולם, ומשם נובעות ההוספות שבדפוסי׳ ובכי״ת ועי׳ לעיל צד 619 ובמ״י שם בד״ה זו שרה: 5 בעשרה ובעשרים. בשמחות שם המת ליום אחד מיתה של זעף המת לשנים מיתה של בהלה וכו׳ המת לשבע מיתה של תיבה יתר מכאן של ייסורין וכו׳ אמר ר׳ יהודה חסידים הראשונים וכו׳ בחולי מעיים כעשרים יום קודם מיתתן כדי למרק את הכל כדי שיבואו זכאין לעתיד לבא שנאמר מצרף לכסף וכור לזהב ואיש לפי מהללו, וברמב״ן (לפסוק כ״ה י״ז) הגי׳ ג״כ בעשרה ובעשרים יום לומר וכו׳ ובתורת האדם שער הסטירה העתיק משמחות שם היו מתיסרין לפני מיתתן בחולי מעים כעשרה כעשרים יום כדי למרק וכו׳, ובלק״ט גורס כאן בעשרה ימים כעשרים יום וכו׳ ומפרש שהחולי מעיים ממרק עונות, ובשכל טוב הגי׳ בעשרה בעשרים יום ועת״נ, ובשבת שם איתא רובן של צדיקים מתים בחולי מעיים ופירש״י שם שמתייסרין ביסורין ומתמרקין עונותיהן, ובתוספות שם בד״ה רובם וכו׳ כתבו כי יש במדרש למרק אכילה מן המעיים להיות נקיים וטהורים כמלאכי השרת ועי״ע יומא ד׳ ב׳ ובפירש״י שם בד״ה למרק וכו׳, וב״ב שם כל מיתה שיש בה גויעה זו היא מיתתן של צדיקים: 6 כת׳ עוז וכו׳. מאמר זה שמתחיל כסגנון הפתיחות (ועי׳ במ״י לעיל צד 41 וצד 630) הובא בדרש ויגוע וימת אברהם וכו׳ וש״ב ע״ שכל מתן שכרן של צדיקים מתוקן להם לע״ל ומראה להן הקב״ה וכו׳ ונפשם שביעה וכו׳ ור׳ אליעזר

מה שהוא עתיד ליתן להם לעתיד לבוא ונפשם שביעה והן ישינים. אמר ר׳ לעזר משל למלך שעשה סעודה וזימן את האורחים והראה להן מה שהן אוכלין ושותין ושבעה נפשם וישנו להם כך הקב״ה מראה להם לצדיקים עד שהן בעולם הזה מתן שכרן שהוא עתיד ליתן להם לעתיד לבוא ונפשם שביעה והם ישינים מה טעם כי עתה שכבתי ואשקוט וגו׳ (איוב ג יג) הווי בשעת סילוקן שלצדיקים הקב״ה מראה להן מתן שכרן, כד דמך ר׳ אבהו הוו ליה י״ג נהרין אפרסמון אמר לדון אילין דמן, אמ ליה דידך, אמר להון אילין דאבהו ואני אמרתי לריק יגעתי לתהו והבל כחי כליתי אכן משפטי

5 מנחומא בגלבית סי׳ ח׳ ויחי סי׳ ד׳: עי׳ תענית כ ה ח׳:

1 מה שהוא] א[1]ימ (משלי), שהוא פגי (ישעיה), מה הוא ת, מהוא ד, מהו י (תהלים), מה כ, מה הוא שהוא מ (ישעיה) | שעתיד כי (שם) | לעתיד לבא ד׳פי, לעתיד י (שם), לעולם הבא כמ, לעה״ב א[1] | שביעה] פגתי, שבעה דאבי (שם) מ, ישנה י (ישעיה) | והם ישנים אבי (תהלים) מ (משלי), והן . . פת, והן ישנין מ (ישעיה), והם שבעים י (ישעיה) | אלעזר דפהאגבתי (תהלים) מ, אבהו י (ישעיה), אבהוא ן | משל לי וא[2] | למלך — סעודה] פוהאגבימ, לסעודה שעשה אותה המלך דת | 2 וזימן לי י׳ | את האורחין ג, אורחים אמ | שאוכלין אי (תהלים) מ (ישעיה), שאוכלים י (ישעיה) | ושותין לי ן | ונפשם שבעה והם ישנים אמ | 3 להם לצדיקין ג, לצדיקים וי | עד — הזה] בשעת מיתתן ן | מתן לי ן | שהוא] מה שהוא דפגבתי (שהוא — לבוא לי וא[2]מ | * להם דפגבתי] לי ל | לעתיד לבוא] גת, לעתיד לבא דבי (ישעיה). לעתיד י, לעולם הבא פ ונפשם שביעה] פוגי, ונפשם שבעה הא[2]בי (שם) מ, לי דת | 4 ישינים] גי, ישנים דפוא[2]בתמ (משלי), ישנין מ (ישעיה) | מה טעם] י, מה (מאי כ) טעמיה גכ, שני דפאתמ (מה — שכרן לי ן) | וגו׳] ישנתי אז ינוח לי פהאגבימ, לי דת | הוי דפאבתי (שם) מ, הרי ג, הווי אומר ה | 5 הקב״ה לי גי (שם) | להם לצדיקים מ (משלי) | ר׳ אבהו מדמך ן | *הוו ליה ד[1]] הוו ליה ל, אחוו ליה דפת, הוי גי, הוא אבי (שם) מ, עברון קומוי ן | תלת עשר דפואגבימ, תלת סר ת | נהרין] פואגבימ, נהרי דתי (תהלים) | דאפרסמון פאגבימ * להון דאבי (שם) מ] להון ל, לון פי, להו ת | אלין תימ (משלי) | דמאן פתימ (ישעיה), למאן אבי (ישעיה) מ (משלי) | אמרו דאגת, אמרין י, אמרי כ | 6 דילך א[2]מ, לדידך י (תהלים) | להון] כ, לון פגי, להו ת, לי דאמ | אלין תימ (משלי), כל אילין א׳י (שם), כל אלין י (ישעיה) | לאבהו י (תהלים) | לתהו] פאיתימ, לתוהו דגכ |

אמר משל וכו׳ כך הקב״ה מראה להם וכו׳ ונפשם שביעה וכו׳ מ״ט כי עתה שכבתי ואשקוט וגו׳ הווי בשעת סילוקן של צדיקים הקב״ה מראה להן וכו׳ וכן כד דמך ר׳ אבהו חזו ליה וכו׳ זבדי כ״ל וכו׳ ורבנין אמ׳ מה רב טובך וגו׳ הווי בשעת סילוקן של צדיקין וכו׳ בן עזיי א׳ וכו׳ אימתי הקב״ה מראה להן שכרן וכו׳ סמוך למיתתן וכו׳ לפיכך ותשחק ליום אחרון, ובילקוט כאן נסדרו מאמרים אלו אחר המאמר מה בין מיתת וכו׳ והסיפור ר׳ חייא וכו׳ והגי׳ שם בדפ״ר ושבע ההי״ד עוז וכו׳, (ובילק׳ ישעיה שם הועתק הה״ד עוז והדר לבושה של תורה ותשחק ליום אחרון אימתי היא שוחקת ליום אחרון אימתי היא נותנ׳ שכרה לעתיד לבא ומראה להן מתן שכרן וכו׳ ונפשם וכו׳, וכן בילק׳ תהלים שם וש״ה הוד והדר לבושה של תורה ואימתי היא שוחקת וכו׳ אימתי היא נותנת שכרה לאדם לעתיד לבוא ומראה להם וכו׳ ונפשם שבעה וכו׳ ונ״ל שמעורבב שם המאמר שלפנינו עם הפתיחה לעיל צד 681), ובלק״ט מפרש ושבע מלמד שהקב״ה מראה לצדיקים שכרן בשעת מיתתן ונפשם שבעה וכו׳ וגם הרמב״ן הביא בפי׳ זקן ושבע מב״ר כאן הקב״ה מראה להם לצדיקים מתן שכרן שהוא וכו׳ לעוה״ב ונפשם שבעה וכו׳ וכתב שם שפירשו הכתוב שאומר ושבע במראה הזו, ובמד׳ הגדול עמ׳ 380 ויגוע וימת אברהם וכו׳ זקן ושבע וכי יש לך אדם שישבע מימיו אלא שראה חלקו בגן עדן ושבע כדאמר ר׳ יוסי אין צדיק נפטר וכו׳ עד שמראה לו הקב״ה חלקו בג״ע שנ׳ והלך לפניך וכו׳ ואומר כי הולך אדם אל בית עולמו עולם המוחזק לו, ובתנחומא ס״ב ושמו״ר נסדרו המאמרים בפ׳ ויביאו את המשכן אל משה ועיי״ש, ושם ליתא המשל למלך וכו׳, ובשמו״ר מתחיל המאמר הה״ד עוז והדר לבושה ותשחק וכו׳ כיהו ליום אחרון שכל מתן שכרן של צדיקים מתוקן להם לעוה״ב הוי ותשחק ליום אחרון ובתנחומא ס״ב שם מקוטע, ובירוש׳ ע״ז שם המאמרים ר׳ אבהו כי דמך וכו׳ הקב״ה מראה להן וכו׳ זבדיי וכו׳, וגם בכי״ו ליתא כת׳ עוז וכו׳ עד והן ישנים והמאמר בן עזיי וכו׳: 1 א״ר לעזר. בכי״ו אמ׳ ר׳ אבהוא למלך שעשה וכו׳, וכן בילק׳ ישעיה א״ר אבהו משל למלך שעשה וכו׳, וכגנון המשל בירושלמי שם למלך שעשה סעודה וצר כל מיני סעודה בכפה כיון שנכנסו האורחין ראו אותו ונפשם וישנו להם: 5 חוו ליה. הראו לו, ובכי״ל כתוב חזו ליה והגהתי חוו ליה ועח״נ ובעמח״ל עי׳ הוי ועי׳ חזי, ואפרסמון[1]) עי׳ גם בח״נ לעיל צד 257 צד 276 צד 311 צד 319 צד 366 וקרויס צד 117, ובכי״ו המאמר מקוטע ר׳ אבהו מדמך עברון קומוי תלת עשר נהרין וגו׳ (ועי׳ לעיל צד 544) והוא כסגנון הירושלמי שם ר׳ אבהו כי דמך עברון קומוי י״ג נהרין דאפרסמון אמר לון כל אילין למאן אמרו ליה דידך אמר לון וכל אילין דאבהו ואני אמרתי לריק יגעתי וגו׳, ואח״כ ג׳ שם הקב״ה מראה להן לצדיקים מתן שכרן בעולם הזה ונפשם שביעה והן ישינין להן למלך וכו׳, ובתנחומא מ״ב שם מעשה בר׳ אבהו כשהיה מסתלק מן העולם הראה לו הקב״ה מתן שכרו שמתוקן לו לעוה״ב והעביר לפניו י״ג נהרים של בלסמון והיה רואה אותן ותמיה והיה אומר כל אלה לאבהו והיה קורא לעצמו הפסוק לתוהו והבל וכו׳ אכן וכו׳ ופעולתי את אלהי, ובשמו״ר שם בד״ו מעשה בר׳ אבהו שהיה מסתלק מן העולם ורואה כל הטוב שמתוקן לו לעוה״ב התחיל שמח ואמר כל אלה דאבהו ואני אמרתי וכו׳ ופעלתי את אלהי הוי ותשחק ליום אחרון, ובתנחומא בראשית שם מעשה וכו׳ כשהיה וכו׳ הראה לו הקב״ה שלש עשרה נהרי אפרסמון התחיל לומר בשעת מיתה לתלמידיו אשריכם עוסקי התורה אמרו לו רבינו מה ראית אמר להם שלש עשרה נהרי אפרסמון נתן לי הקב״ה בשכר תורתי התחיל לומר ואני אמרתי וכו׳, ובויחי שם ר׳ אבהו כשנטה למות הראה לו הקב״ה מתן שכרו ותמה ואמר כל אלה לאבהו קרא על עצמו ואני אמרתי וכו׳, וי״ג נהרין אפרסמון הן משל לבשומי גן עדן כמו בתענית שם יהיבנא לך לעלמא דאתי תליסרי נהרוותא דמשחא אפרסמון וכו׳ ועי׳ בשהש״ר פי׳ עד שהמלך וכו׳ ועי״ע באגה״א ח״ב צד 102:

1) *βάλσαμον*.

את ייי ומעלתי את אלהי (ישעיה מט ד), זכדי בן לוי ור' יהושע בן לוי ור' יוסי בן פטרס תלתיהון אמרין הלין קריא כד דמכין, חד מינהון אמר על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצוא (תהלים לב ו) כי בו ישמח לבינו כי בשם קדשו בטחנו (שם לג כא), וחרנא אמר תערוך לפניי שלחן נגד צוררי וגו' (שם כג ה) וישמחו כל חוסי בך (שם ה יב), וחרנא אמר כי טוב יום בחציריך וגו' (שם פד יא), ורבנין אמ' מה רב טובך וגו' (שם לא כ) הוי בשעת סילוקן שלצדיקין הקב"ה מראה להן מתן שכרן, בן עזיי א' כת' יקר בעיני ייי המותה לחסידיו (שם קטז טו) אימתי הקב"ה מראה להן שכרן שהוא מתוקן להן, סמוך למיתתן ההיד המותה לחסידיו לפיכך ותשחק ליום

1 ילק' מכירי תהלים כ"ג סי' י"ב, לקמן פצ"ב, תנחומא ח ג מקץ סי' ס"ו, מדרש תהלים ה סי' י"ח :

1 ומעלתי אלהי] ומעולתי.. אלהי י, ויפעו' את אלהי נ, וגו' מ, לי' דפבת | זכדיי ו | ברי מ (משלי), בר ןמ (ישעיה) | ור' לוי] ור'.. ברי יוסי א'מ (תהלים), ור'.. בן ר' יוסי מ (ישעיה), ור' יוסי בר פיטרס ן, ור' יוסי בר פינחס י (ישעיה) | ור' — פטרס] י (תהלים), ור'.. ברי פטרס ב, ור'.. בן פטרי' ו¹, ור'.. בן פטרס ג, ור'.. בן פרטא דת, ור' פנחס בר פטרס פ, ובן פטרס אמ (ישעיה), ור' יהושע בן לוי ן, וריב"ל י (ישעיה) | תלתיהון ל' וא¹ | 2 הלין קריא] פגי.. קריין ב, חלין קראין א¹, אילין קרייא ד, אלין קראי י (ישעיה), תלתה פסוקין ו, תרין קריין מ, הרין קראי א² | כד דמכין] פאגבים, מידמכין ו, כד דמיך דת | מינהון] מנהון דפאגבתים, מינון ו, ל' י (ישעיה) | לעת מצוא] תי (ישעיה) מ (משלי), לעת מצא דפב, וגו' י, ל' אגמ (ישעיה) | 3 כי — בטחנו] כי.. לבנו.. בטחנו א'בם (תהלים), כי.. לבנו וגו' דפא²מ (ישעיה). ל' וי ' וחרנא] ת, ותרנה ו, וחרינא א²גי (ישעיה), ינה ב, ואוחרנא דפ, ואחרינא א'מ, וחד מנהון י | תערוך ובת | לפני | שולחן א²י (ישעיה) | נגד — וגו'] נגד צוררי דשנת בשמן ראשי וגו' מ (משלי), דשנת.. ראשי כוסי רויה י, נגד צוררי דבתמ (תהלים), וגו' א²ג, ל' פא'י (ישעיה) מ (ישעיה) | 4 וישמחו — בך] א', וישמחו . בך וגו' א'ג, וישמחו.. בך לעולם ירננו מ (תהלים), וישמחו.. ירננו וגו' מ (משלי), ל' וי (ישעיה) | וחרנא] ת, ותרנה ו, וחרינא א²גי (ישעיה), ינה ב, וחרינ' י¹, ואוחרינא דפ, ואחרינא א'מ | בחצריך מאלף דפוא'גבי (ישעיה) מ (ישעיה), בחצירך מאלף וגו' א¹, בחצריך.. בחרתי ת, בחצרך י (תהלים) | 5 ורבנין אמ'] ויש אומ ו, ל' א² | וגו | פו, אשר צפנת י, אשר צפנת וגו' א², אשר.. ליראיך דא'בי (תהלים) מ (ישעיה), אשר.. ליראיך תמ (משלי), ל' ני (ישעיה) | הוי דפאבתמ (הוי — שכרן ל' ו) | סילוקן של צדיקים פגב, סילוקן של.. מהעולם ד, סילוקן של.. מן העולם ת, סילוקן (סלוקן מ) מן העולם א'מ | 6 עזאי (בן עזיי — אחרון ל' ו) | אומר דפאי (ישעיה) מ, אמר גתי (תהלים) | כת] כתיב אמ, ל' דפגתי (ישעיה) אימתי] פאי (ישעיה) ם (משלי), ואימתי דגת | מראה להם הקב"ה י (ישעיה) | 7 שכרן] מתן שכרן פאתי (ישעיה) מ (משלי), היקר י (תהלים) | שהוא — להן] שהיא.. להם דת, שהוא מיתקן להם גב, המתוקן להן י, ל' פאי (ישעיה) מ | לפיכך] הוי י | ותצחק פב |

1 תלתיהון וכו'. שלשתן אמרו פסוקים הללו כשנטו למות אחד מהן אמר על זאת יתפלל וגו' ולקמן פצ"ב הדריש לעת מצוא (ועי' במנחת שי ובתנ"ך הוצ' גינצבורג תהלים שם) לעת מיצוי הנפש וכו' ובברכות ח' א' לעת מצא זו מיתה וכו', ולקמן שם הגי' בכי"ל זבדי וכו' ור' יוסי בר פטרס אמ' תלתא קריין וכו' חד מנהון אמ' על זאת יתפלל כל חסיד וגו' והרנה אמ' תערך לפני שלחן נגד צוררי דשנת בשמן ראשי כוסי רויה והרנה אמ' כי טוב יום בחצירך ויש א' מה רב טובך (ועיי"ש בח"נ), והפסוקים כי בו ישמח וכו' וישמחו וכו' לא הובאו שם ובן ליתא הפ' כי בו ישמח וכו' בילקוט בשלשה המקומות והפ' וישמחו וכו' בילק' תהלים וילק' ישעיה, ובכי"ו הגי' כאן זבדיי בר לוי ור' יוסי בר פיטרס וריב"ל אמרון תלתה פסוקין מידמכין חד מינון אמ' על זאת וגו' ותרנה אמ' תערך לפני וגו' ותרנה אמ' כי טוב יום בחצריך וגו', ויש אומ' מה רב טובך מאלף וגו', ובירושלמי שם זבדיי בר ליואי ור' יוסי בר פיטרס וריב"ל אמרין תלתא פסוקין כי דמכין חד מיניהון אמ' על זאת יתפלל כל חסיד אליך וגו' וחד אמ' וישמחו כל חוסי בך וגומר וחד אמר מה רב טובך אשר צפנת ליראיך וגו', ובמדרש תהלים מ"ב שם ר' זבדי בן לוי וריב"ל ור' יוסי בר' פנחס קראו שלשה פסוקים הללו בשעת סילוקן מן העולם חד מנהון אמר וישמחו כל חוסי בך וחד אמר על זאת יתפלל כל חסיד אליך וחד אמר כי טוב יום בחצריך מאלף בחרתי הסתופף בבית אלהי ואית דאמרי מה רב טובך אשר וכו', ובתנחומא מ"ב מקץ שם זבדי ב"ל ור' יוסי בן פיטרס וריב"ל אחד קרא מה רב טובך וכו' ואחד קרא וישמחו כל חוסי בך לעולם ירננו ותסך עלימו ואחד קרא על זאת יתפלל כל חסיד אליך וכו' לעת מצא לעת מיצוי הנפש וכו', ובפ' פקודי שם זבדי בן לוי (ושני השמות האחרים נשתבשו שם) קראו כל אחד ואחד מהם פסוק בשעת סילוקן מן העולם אחד קרא על זאת יתפלל כל חסיד וגו' והאחד קרא מה רב טובך והאחד קרא וישמחו כל חוסי בך הוי בשעת סילוקן מן העולם הקב"ה מראה להם מתן שכרן, ובשמו"ר שם זבדי ב"ל ור' יוסי בן פטרוס וריב"ל קראו כל אחד ואחד מהן בשעת וכו' אחד מהם קרא על זאת וכו' והאחד קרא מה רב טובך וכו' והאחד קרא כי בו ישמח לבנו הוי בשעת סילוקן של צדיקים הקב"ה מראה להם וכו' ומשמחן, ובכי"א ב' ל"ג ורבנין אמ', ושם הגי' תלתיהון אמרין תרין קראי (כלומ' כל אחד מהם אמר שני פסוקים) כד דמכין חד מנהון אמ' על זאת יתפלל וכו' כי בו ישמח וכו' והרינא אמ' תערוך וכו' וישמחו וכו' והרינא אמ' כי טוב יום וכו' מה רב טובך וכו', וגם בילק' מכירי הגי' בשלשה המקומות תרין קריין, אבן ג' שם ורבנין אמ' מה רב טובך וכו', ולקמן פצ"ב הגי' גם בדפ"ר וד"ו זבדי בן לוי וריב"ל ור' יוסי בר פטרוס ועי' לקמן פע"ד סי' י"ב זבדיי בן לוי וריב"ל וכו' ובפסיקתא קנ"ת א' זבדי בן לוי ור' יוסי בר פיטרס וכו' ועי"ע באגה"ת ח"ב צד 512 ובאגה"א ח"ג צד 598 צד 640, והשם פטרס מליו[1]: 6 כתי' יקר. וכ"ה בילק' מכירי בשלשה המקומות ובכי"א ב' כתיב יקר, ובכי"א א' הושלם כת' בעיני שיטי: אימתי וכו'. דורש היקר זה מתן שכרן, ובילק' תהלים שם הגי' בן אימתי מראה להם הקב"ה היקר

[1]) Πέτρος.

אחרון: מה בין מיתת נערים למיתת זקנים, ר׳ יהודה ור׳ אבהו ר׳ יהודה א׳ הנר הזה בשעה שהוא ככה מאליו יפה לו ויפה לפתילה [ובשעה שהוא ככה שלא מאליו רע לו ורע לפתילה], ר׳ אבהו אמר התאנה הזו בשעה שנלקטת בעונתה יפה להם ויפה לתאינה ובשעה שנלקטת שלא בעונתה רע להם ורע לתאינה: דילמא ר׳ חייא ותלמידוי ואמ׳ ליה ר׳ עקיבה ותלמידוי היו למודין להיות משכימין ויושבין תחת תאינה אחת, והיה בעל התאינה משכים ולוקטה, אמרו שמא שהוא חושדנו נחליף מקוסינו, מה עברו חלפון אתרהון, אזל לגביהו אמר להון רבותיי חרא מצוה דהויתון ילפין זכאין בי שתשבו ותשנו תיתי תאינתי בטלתו, אמרו לו אמרינן שמא את חושדנו, פייסן וחזרו לאתרהון, מה עשה, לא לקטה בשח־ית, התליעו התאינים, אמרו בעל התאינה יורע אימתי היא עונתה שלתאינה

1 ילקוט כ׳ ק״י, שיר השירים רבה פ׳ דודי ירד (ו׳ ב׳), מדרש קהלת פ׳ מתוקה שנת (ס׳ י״ס): 4 ירוש׳ ברכות פ״ב ה׳ ג׳:

1 ומה כ | הזקנים ן | ר׳ — אבהו] אנכי, רב יהודה ור׳ אבהוא ן, ל׳ דפת | רב יודה ן | אומר דפאתי, אמ׳ וכ | 2 מאיליו] פגי, מאליו דאכת, מאילו ן | * ובשעה — לפתילה] ובשעה שהוא.. שלא מאילו.. לפתילה ן, ובשעה שאינו ככה מאליו.. לפתילה דפאת, וכל זמן שאינו ככה מאיליו.. לפתילה י, וכל מי שאינו.. מאליו.. לפתילה ג, ל׳ לכ | אבהוא ן | 3 התאינה ד | הזאת א[1] | שהיא נלקטת | לה דפגכתי, לו וא (וכן בסמוך) | לתאנה פואכי, לתאנים ת (וכן בסמוך) | בשעה י | שהיא נלקטת שלא חגי, שהיא מתלקטת שלא ד, שלא נלקטת ן, שאינה נלקטת פאכת | 4 דילמא] פו, דילמה ג, דלמא י[1], דלמ׳ כ, ל׳ דאת | ר׳ חייא (חייה ן) רבה דפואנכי, ר׳ חייא רבא ת | ותלמידוהי פאנ, ותלמידיו ד[1]תי | ואית דאמרין וגכ, ואית דאמרי דפתי, ואית דא׳ א[2] | ר׳ עקיבא (עקיבה ן) ותלמידוי (ותלמידיו ד[1]) ואית דאמרי (דאמרין גכ, דמרין ן) ר׳ יוסי בר (בן ג, בר׳ כ, ביר׳ ן) חלפתא (הלפתא ן) ותלמידוי דפוגכ, ר׳ עקיבא ותלמידוהי ואית דא״ר . . בן חלפתא ותלמידוהי א[2], ר׳ עקיבא ותלמידיו ואית דאמרי ר׳ . . בן חלפתא ותלמידיו תי | הוו א | למודין] פא[2], ־ים ד[1], לימודים ן, למדים כ, ־ין ג, למידין א׳י | להיות ל׳ וא | 5 ויושבין] א, ויושבין ושונין דגכתי, יושבים ושונים ן, ל׳ פ | תאנה אחת פגכתי, התאגה ושונין א | התאנה אגכתי התאנים פ | ** שמא] ל׳ ל | שהוא] פ, הוא דת, ל׳ אגכי | חושדנו] פג, חושדינו דת, חשדנו א, חושדם כ, חושדינן י | נחליף מקוסינו] נחלוף מקומנו פ, ל׳ דאגכתי | 6 עבדו] אכ, עבדון דפגתי | חלפו כ, חלפין ג, שנו א, אזלון חלפון ת | אתרהון] פכ, אתריהון אגי, אתרון ד | לגביהו] ד׳גכ, לגבייהו דפאתי | אמר] פאגכי, ואמר דת | להן פ | רבותיי] ג, רבותי דפכתי, ל׳ א | מילת׳ מצוה א[1] | דהוויתון ג | ילפין] פגכי, יתכין ד, ל׳ אכת | זכיין דפגתי, זכין אכ | לי ג, כי בטלתוה א[2], בי בטלתיה א[1] | 7 שתשבו ותשנו] יושבין ושונין דפגתי, דהויתון יתבין ושונין א | תחת | תאנתי פא׳כתי | בטלתן) בימלתוה דת, בטלתי כ, בטלתיה פ, ביטלתיה ג, בטלתון יתי י, ל׳ א | לו] ת, ליה דפאג | אמרינן] ד׳י, אמרי׳ דא, אמרן פג, ל׳ ת | חושדנו] פא׳גכ, חושדינו דת, חושדינן י[1], חשדתנו א[2] | * פייסן דא׳גכתי] פייסו לפ, פיים א[1] | לאתרהון] כ, לאתריהון אגי, למקומן דת | 8 לא — בשחרית] השכים ולא לקטה אגת, השכים.. ליקטה כ, השכים בשחרית ולא לקטה פ, השכים.. ולא ליקטה ד, השכים.. ולא לקטן י | התליעו התאינים] וזרחה עליה (עליהן פ) חמה והתליעו דפתי, וחזר (וחזרה ג) עליהם (עליהון א[1]) והתליעו אגכ | התאנה פאכת, הבית גי | יודע הוא ת | * היא דפת] הוא לכ, ל׳ אגי | של תאינה] של תאנה פ, ל׳ אכ |

סמוך למיתתן וכו׳, ובתנחומא מ״ב פקודי שם אמר בן עזאי יקר וכו׳ אימתי הקב״ה מראה לצדיקים היקר שהוא מתוקן להם סמוך למיתתן הוי ותשחק ליום אחרון וגו׳, ובשמו״ר שם אמר וכו׳ אימתי הקב״ה מודיע לצדיקים היקר שמתוקן להם סמוך וכו׳ שנ׳ המותה להסידיו אותה שעה הם רואים ושוחקים לפיכך ותשחק וכו׳: 1 ר׳ יהודה. נר׳ שהוא ר״י בר׳ סימון וכ׳ לעיל צד 15 ר׳ אבהו וריב״ס ועי׳ באגה״א ח״ב צד 105, והשלמתי ובשעה שהוא ככה שלא מאליו וכו׳ וכהסגנון במאמר ר׳ אבהו ובשעה שנלקטת שלא בעונתה וכו׳ ועת״נ, ובשהש״ר שם ר׳ יהודה ור׳ אבהו ר״י אומר הנר הזה בזמן שהוא וכו׳ יפה לו וכו׳ ובזמן שאינו וכו׳, ובמדרש קהלת בדפ״ר וד״ו נשתבש ר״י ור׳ נחמיה ר״י אומר הנר הזה בזמן שהוא ככה מאליו רע לו ורע לפתילה, ובמ״כ הגיה בזמן שהוא וכו׳ טוב לו וטוב לפתילה ובזמן שאין ככה מאליו רע לו וכו׳ וכן הדפיסו אחריו, וביפ״ת מפרש המשל כאשר יכבה הנר מעצמו בכלות שמנו יפה לו כי לא יהיה נשחת ויפה לפתילה שהיא נושא האור שאינה נשחתת אבל כשאינו כבה מאליו אלא ע״ד מקרה רע לנר שיהיה נשבר ולפתילה שתהיה נפסדת וכו׳ וכן בנמשל אם ימות האדם זקן ושבע טוב לגוף וטוב לנפש ועיי״ש: 3 יפה להם. כ״ה בכי״ל וכ׳ בסמוך רע להם כלו׳ בשעה שנלקטת בעונתה יפה להם לפירות ויפה לתאינה לאילן ובשעה וכו׳ שלא בעונתה רע להם לפירות ורע לה לתאינה לאילן וכן בנמשל טוב לאדם שהוא ממלא שנותיו וטוב לפירות שהוא עושה שהוא מסגל מצות ומעשים טובים ועי׳ לעיל צד 72, ובשהש״ר הגי׳ ר״א אמר התאנה הזו בזמן שנלקטת וכו׳ יפה לה וכו׳ ובזמן שאינה נלקטת בעונתה רע לה וכו׳, ובמד׳ קהלת ור׳ נחמיה אומר התאנה הזאת כל זמ: שהיא נלקטת וכו׳ יפה לה וכו׳ וכשאינה נלקטת בעונתה רע לה וכו׳ ועת״נ: 4 דילמא. מעשה ועי׳ לעיל צד 48 צד 330 וצד 464 ולמטה סי׳ ה׳: היו למודין וכו׳. היו רגיליו להיות כשכימין ויושבין שונין תחת תאינה אחת והיה בעל התאינה משכים ולוקטה שלא יתליעו התאינים כשהחמה זורחת עליהן ואמרו הן שמא שהוא חושד אותנו שנקח מתאיניו ולכן נשנה את מקומנו מה עשו שינו את מקומם הלך בעל התאינה אצלם אמר להם רבותי מצוה אחת שהייתם רגילין לעשות עמי שתשבו ותשנו תחת תאינתי בטלתם אמרו לו אמרנו וכו׳ פייסן ותזרו למקומן מה עשה וכו׳, והלשון דהויתון ילפין זכאין וכו׳ כמו בירוש׳ פיאה פ״ח ה״א א׳ והוה רבי יליף זכי עימיה וכו׳ ועי׳ בעמת״ל ע׳ יליף, והגהתי פייסן ועת״ג, ובכי״ו קיטע גם כאן והיה בעל התאינה וגו׳ והוא לוקטה כך הקב״ה וכו׳, ודרשו דודי זה הקב״ה ירד לגנו זה העולם וללקוט שושנים אילו הצדיקים ועי׳

ללקוט ולוקטה כך הקב״ה יודע אימתי עונתן שלצדיקים ומסלקן מה טעם דודי ירד לגנו וגו׳ (שה״ש ו ב): ס״א דילמא ר׳ חייא רבה ותלמידוי ואית דאמ׳ ר׳ הושעיא ותלמידוי ואית דאמ׳ ר׳ עקיבה ותלמידוי הוון נהיגין יתבין פשטין תחות חדא תאינא וכל יום ויום היה משכים בעל תאינה ומלקט תאינתו, אמרו נשנה את מקומינו שמא היא חושדינו, הלכו וישבו להן במקום אחר, השכים בעל התאינה ללקט את תאינתו ולא מצאם, הלך והזר אחריהם, אמר להן רבותיי מצוה אחת שהייתם עושים אתם מבקשים למונעה ממני, אמרו לו חס ושלום, אמר להן מפני מה הנחתם את מקומכם וישבתם במקום אחר, אמרו לו אמרנו נשנה את מקומנו שמא אתה חושדינו, אמר להן חס ושלום, אני אומר לכם מפני מה הייתי משכים על תאינתי ללוקטה שכיון שחמה זורחת עליהן מיד מתליעות, הזרון להמן, ההוא יומא שבק מינהון דלא לקט וזרחה עליהן החמה וסצעו מהן ומצאו איתן מתליעות, אמרו יפה בעל התאינה יודע אימתי היא עונתה שלתאינתו ללוקטה והוא לוקטה, כך הקב״ה יודע אימתי היא עונתו שלצדיק להסתלק מן העולם והוא מסלקו, ומה טעם דודי ירד לגנו וגו׳:

בשיבה טובה אמר ריש לקיש שלשה הם שנאמ׳ בהם בשיבה טובה, אברהם ושוה לו, דוד ושוה לו, גדעון ולא שוה לו ויעש אתו גדעון לאפוד (שופטים ח כז) לעבודה זרה:

ג ט) ויקברו אתו יצחק וישמעאל וגו׳ כאן בן האמה חולק כבוד לבן הגבירה:

12 לעיל צד 442: 14 ילקוט שם. נגד נהרח פ״ו ג׳:

1 ללקט פ. ללוקטה א | ולקטה פת, וליקטה א״ב, ולוקטן י | אימתי] א²גבי, אימתי (אימתיי ו) היא דות, ל׳ א׳ | של צדיקים] א׳גבי, ~ להסתלק מן העולם דפות | ומסלקן] ~ מן העולם א | מה טעם] כוי׳, מאי טעמ׳ ג, ומה טעי ו, שני פ, ההיד דאת | וגו׳] לערוגת הבושם דת, לערוגת הבשם לרעות בגנים וללקוט שושנים פ, ל׳ ואגבי | 12 ר׳ שמעון בן לקיש והג, רשב״ל א | ג׳ ד׳א² | שנ׳] שני ת | בשיבה טובה] א²בת, שיבה טובה פוהג, בשיבה א׳, שיבה ד | ושוה ו | 13 ויעש] לפה ~ דפוהגבת, ולפה א | אתו] ג, אותו דפובת | לעבודה זרה] וג, לע״ז דפאת | 14 אתו] ג, אותו דפואבתי | וגו׳] בניו פאבי, אל מערת המכפלה דת, ל׳ וג | כן פג, כי ו |

בירוש׳ ברכות שם ה׳ סוף ע״ב ושהש״ר שם במאמר ר״י בר׳ חנינא: 2 ס״א דילמא וכו׳. מאמר זה השני נמצא בכי״ל בגוף הספר בציון ס״א, ועם נוסחא זו מסכמת כמעט כלה במלה הנוסחא בשהש״ר שם דילמא ר׳ חייא בר אבא ותלמידיו ואית דאמרי ר׳ עקיבא ותלמידיו ואית דאמרי ר׳ יהושע (ועי׳ בח״נ ומ״י לעיל צד 1 וצד 115) ותלמידיו הוו נהיגין יתבין פשטין תחות חדא תאנה ובכל יום ויום היה משכים בעל התאנה ומלקט תאנתו אמרון נשנה את מקומנו שמא הושדנו מה עשו הלכו וישבו להם במקום אחר השכים בעל התאנה ולא מצאן הלך וחזר אחריהם עד שמצאן אמר להם רבותי מצוה אחת הייתם עושים לי ואתם מבקשין למנעה ממני אמרו ליה חס ושלום ומפני מה הנחתם מקומכם וישבתם במקום אחר אמרינן שמא את חושדנו אמר להם חס ושלום אלא אומר לכם מפני מה אני משכים ללקוט תאנתי שכיון שהחמה זורחת על התאנים הן מתליעות מיד חזרו לתמן ההוא יומא אשבחון ולא לקט נטלו מהן ופצעו אותם ומצאום מותליעות אמרו יפה אמר בעל התאנה ואם הוא יודע עונתה של תאנתו והוא לוקטה כך הקב״ה יודע אימתי עונתן של צדיקים לסלקן והוא מסלקן, וכן בסגנון זה ובשינויים שונים במדרש קהלת שם דילמא ר׳ חייא רבא ותלמידוי (כ״ה בדפ״ר וד״ו) ואית דאמרין ר׳ שמעון בן חלפתא ותלמידוי ואית דאמרין ר׳ עקיבא ותלמידוי הוו יתבין פשטין וכו׳ והיה בעל התאנה משכים ולוקט וכו׳ אמרו נשנה וכו׳ שמא הוא הושדנו ישבו במקום וכו׳ למחר השכים וכו׳ ולא מצאן חזר אחריהם ומצאן אמר להם רבותי מצוה הדא הויתון עבדין עמי מנעתון יתה מני אמרין ליה חס ושלום אמר לון ומפני מה וכו׳ אמרין ליה אנן אמרין שמא הוא הושדנו אמר להם חס ושלום אלא אומר לכם מפני מה הייתי משכים ולוקט אותה כשתנץ עליהם השמש הם מתליעות ההוא יומא שבקתון דלא לקיט ומצאו אותם שזרחה השמש עליהם והתליעו אמרין יפה בעל התאנה יודע עונתה של תאנתו אימתי ראויה להלקט והוא לוקטה כך הקב״ה יודע מתי יגיע עונתו של צדיק ומסלקו, ואין נ״ל לשער שבעל כי״ל הנפלא אסף נוסחא זו מאלו המדרשים בתוך ב״ר כאן בשם ס״א או שהיתה בהעתק שלפניו נוסחת אלו המדרשים בגליון והוא הביאה בפנים הספר (ועי׳ במ״י לעיל צד 109 וצד 112 איך בעל כי״ל רמז בפני מאמרים על מדרש קהלת וכו׳ ועל ברכות דארץ ישי׳), אלא הענין בנוסחת ס״א דילמא וכו׳ כאן כמו באופן אחר וכו׳ לעיל צד 154 שהיו לפניו נוסחאות שונות בב״ר כמו הרבה גרסאות שונות שהובאו בכי״ל ובערוך בשם ס״א (ועי׳ במ״ת חלק ל״ז צד 211 חלק ל״ח צד 10 והלק ל״ט צד 487) ונוסחת ס״א שבכי״ל כאן היא הנוסחא שהיתה גם לפני בעלי מדרשים אלו בב״ר והעתיקו מאמר זה עם המאמר שלפניו מה בין מיתת נערים וכו׳ מב״ר כמו ששאבו הרבה מאמרים אחרים מב״ר ועי׳ גם מ״ש במ״י לעיל צד 169 על נוסחת ס״א לשנים שנכנסו לתנות וכו׳, ועוד בסגנון אחר הסיפור בירוש׳ ברכות שם דלמ׳ ר׳ הויי בר אבא (בד׳ מגנצא דלמא ר׳ חייא רבא) והבורתי׳ ואית דמרין (דאמרין) ר׳ יוסי ביר׳ (בן) חלפת׳ והבורתי׳ ואית דמרין (דאמרי) ר׳ עקיב׳ וחבורתיה הוו (הוון) יתבין לעיי באורית׳ ההות הדא תאינה והוה מרא דתאינת׳ (מרי התאנתא) קריץ ולקיט (לקיט) לה בכל יום אמרי׳ שמא תו׳ הושדיני (הושדנו) נחלוף (נחליף) את מקומינו למחר אתיא (אתי) מרה (מרי) דתאינת׳ גבון אמ׳ לון מריי אף הדא מצוה דהויתן (דהויתון) נהיגי׳ ועבדין עמי מנעתונ׳ מיני אמרון (אמרו) ליה אמרי׳ (אמרינן) דילמא דאתשד (דאת חשד) לן בצפר׳ אתי מודע יתהון זרח׳ עליו החמה (עליהן חמה) והתליעו תאינותי׳ (תאנותיו) באותה שעה אמרו בעל (כשם שבעל) התאנ׳ יודע איכתי עונתה של האינה ללקוט והיה (והוא) לוקטה כך הב״ה יודע איכתי עונתן של צדוקי׳ לסלק (לסלקן) מן העולם והוא מסלקן: 12 אמר ריש לקיש מאמר זה נסדר לעיל צד 442 לפ׳ ואתה תבוא וכו׳ הקבר בשיבה טובה ועיי״ש: 14 כאן בן האמה וכו׳. שמזכיר יצחק תחלה אעפ״י שהיה ישמעאל גדול ממנו, והלשון כאן בן האמה וכו׳ לבן הגבירה כמו לעיל צד 473 כן בן האמה לסד מבן הגבירה וכו׳, ובב״ב שם אמר להו וכו׳ הכי א״ר יוחנן ישמעאל עשה תשובה בחיי אביו שנאמר ויקבר אותו יצחק וישמעאל בניו [מכדי

י) השדה אשר קנה וגו׳ אמר ר׳ תנחומ׳ והלא מקבורתה שלשרה לקבורתו שלאברהם שלשים ושמנה שנה והכא את אומר שמה קובר אברהם ושרה אשתו, אלא בא ללמדך שכל מי שגמל חסד לשרה זכה לגמול חסד לאברהם: אמר ר׳ שמואל בר נחמן שם ועבר היו מהלכין לפני מיטתה וראו אי זה שיית מופנה לאבינו אברהם וקברו אותה בריוטירין שלו:

39b יא) ויהי אחרי מות אברהם ויברך וגו׳ אמר ר׳ סימון בכל מקום שנ׳ ויהי אחרי חוזר העולם לאחוריו, ויהי אחרי מות אברהם מיד כל הבארות אשר חפרו עבדי אביו בימי אברהם אביו סיתמום פלשתים (בראשית כו טו), ויהי אחרי מות משה (יהושע א א) מיד פסק

1 ילקוט שם: 5 ילקוט שם, ילק׳ יהושע רמז ב׳: 7 תוספתא סוטה פי״א, מכילתא בשלח מסכת ד׳ פ״ה, ספרי נצבים וילך פי׳ ש״ה, סדר עולם פ״י, תענית ט׳ א׳, שיר השירים רבה פ׳ שני שדיך (ד׳ ה׳):

1 וגו׳] אברהם דואת, .. מאת בני חת גבי[1], לי פ | תנחומא דפאגבתי[1], ימה ו | עד קבורתו א[1] | אברהם אבינו י | 2 * שלשים ושמנה ל[0]] שלשים ושמונה פו[0]חת, שלשים וח׳ ד, ל״ח א[2]ר, ארבעים ושמנה גב, ארבעים ושמונה ו, מ״ח ד[1]א[1]י[1], ארבעים ל | שנים ב | והכא את אומר] א[1], והכה (והכא ב) את אמר גב, והכא את אמ׳ דא[2]תי, והכא א׳ פ, ותמר ו | קובר] ד[1]ורי, קבר דפאגבת | ושרה אשתו] ד[1]פותר, ושרה אגי, שרה אשתו ד, ואת שרה אשתו ב | בא לי ו | ** שכל] אלא כל ל | 3 * שגמל דפואבתי] שגומל לג | עם שרה י | עם אברהם י | 4 לפני מיטתה] לפני מטתה של שרה ע, לי א | והיו רואין ת | איזה שיית נע[0], אי זה שית ד[1]ב, איזה שית ע, אי זו שית ע, איזו שיח ו, איזה (אי א[2]) זוית א, איזה מקום פתבי, גנה מקום ד | לאברהם אבינו בע, לאברהם פא | וקברו אותו י, וקברוהו שם א | בדיוטירין] גע, בדיוטורין ב, בדיוטרין דפוא[1]תע[0]רי, בדיטורין א[2] | שלו] פואגערי, ~ במקום המוכן ומזומן לו דת | 5 ויברך וגו׳] ויברך אלהים את יצחק בנו דא[1]גבתי[1], וגו׳ ו, לי פא[2] | כל אתי | שנ׳ בו ת | ויהי אחרי מות בתי (יהושע) | חוזר א | 6 לאחריו ג, לאחור י, לאחוריו מיד א | * ויהי — פלשתים] ויהי.. אברהם מיד וכל הבארות אשר חפרו וגו׳ פי (שם), ויהי.. אברהם מיד וכל הבארות וגו׳ (אשר חפרו ת) ויסתמום פלשתים אחרי מות אברהם דת, ויהי.. אברהם חזר העולם לאחוריו מיד וכל (כל א׳) הבארות אשר חפרו פסקו א, מיד כל.. אשר חפרו עבדי אביו סתמום פלשתים ב, מיד כל.. אביו וגו׳ ג, מיד כל.. אשר ו[1], לי לו | 7 [0]משה] ~ עבד יי׳ ד | מיד לי׳ וחב |

ישמעאל קשיש מיצחק מ״ט קא חשיב ליה ליצחק מקמיה ש״מ תשובה הוא דעביד ואדבריה ליצחק מקמיה] ודילמא דרך חכמתן קא חשיב להו אלא מעתה ויקברו אותו עשו ויעקב בניו (בראשית ל״ה כ״ט) מ״ט לא חשיב להו דרך חכמתן אלא מדאקדמיה אדבורי אדבריה ומדאדבריה ש״מ תשובה עבד בימיו ועיי״ב בד״ס, והדרש שעשה ישמעאל תשובה עי׳ לעיל צד 271 צד 361 וצד 636 ובתר״י א׳ לפ׳ ויגוע וימת אברהם וכו׳ ועי״ע למטה סי׳ ח׳: 2 שלשים ושמנה. כן הגהתי ועח״נ, ואברהם היה גדול משרה י׳ שנים וכשמתה שרה בת קכ״ז שנה היה הוא בן קל״ז שנה וימי שני חייו היו קע״ה שנה. וכן הגי׳ ל״ח שנה ופירושה בפי׳ ב״ר ולק״ט. ולעיל צד 453 נכונה הגי׳ נמנעו מחייה מ״ח שנה ועיי״ש: והכא את וכו׳. בלק״ט מפרש ומה היה לו להזכיר את שרה ללמדך שכל מי שגמל וכו׳, ובפי׳ ב״ר והכא את אמר שמה קובר וכו׳ לומר שנקברו ביחד, ובכי״ל איתא אלא בא ללמדך אלא כל מי שגומל וכו׳ והגהתי ללמדך שכל מי שגמל חסד לשרה וכו׳, וסגנון הלשון כמו לעיל צד 626 והלכו לגמול חסד לשרה: 3 שם ועבר וכו׳. שם שהיה עוד יעקב משמשו ג׳ שנה ועבר שמת אחר ירידתו של יעקב לארם נהרים ב׳ שנים כדאיתא בס״ע סוף פ״א וריש פ״ב ועי׳ מגילה י״ז א׳ ובפירש״י שם בד״ה עבר מת וכו׳ ועי״ע לעיל צד 550 וצד 611 ולקמן פס״ג סי׳ ו׳ וסי׳ י׳ ופס״ח סי׳ ה׳, ובספר הישר פ׳ חיי שרה מסופר שהיו גם אבימלך וענר ואשכול וממרא וכל גדולי הדור הולכים אחר המטה: 4 לפני מיטתה וכו׳. בערוך ע׳ שית הועתק שם ועבר היו וכו׳ לפני מטתה של שרה וראו איזה שית מופנה לאברהם אבינו, ושם בשני כ״י ובעיקרי התלמוד הגי׳ שיית כמו בכי״ל וכי״ג, ובערוך ע׳ דיוטר הועתק שם ועבר וכו׳ לפני מטתה וראו אי זו שית מופנה וכו׳ בדיוטירין שלו. ושיית (שית) מלה בודדת ובעל הערוך לא פירשה בשני המקומות, ותמורותיה הגירסאות שיח זוית מקום (ובמדרש דפ״ר הגי׳ וראו איזה שית מופנה וכו׳, ובד״ו וראו גנה מקום מופנה וכו׳, ובדפוסים אחרים וראו גבה מקום וכו׳), וקשה לפרש שיית (שית) חלל מחילה כמו שנקרא החלל שתחת המזבח כנגד מקום הנסכים שית או שיתין ועי׳ בערוך ע׳ שת א׳, ואולי היא מל״מ שת שתות, ומלה זרה בודדת גם דיוטירין (והגי׳ בדיוטירין איתא גם בערוך ע׳ דיוטר בדפ״ר, ובשדפ״ע בדיוטרין, ובמ״כ במדרש ד׳ קראקא ג״כ בדיוטרין ולא בדיוטרון) ואין לפרשה כל״י[1]) מערה כפולה שיקשה גם הלשון בדיוטירין שלו, אלא נר׳ הוראתה כל״י[2]) במדור שלו (ועי׳ קרויס צד 199), ולפי אגדת חז״ל היתה מערת המכפלה שני בתים זה לפנים מזה או בית ועלייה על גביו (ועי׳ במ״י לעיל צד 628), וב״ב נ״ח א׳ איתא ר׳ בנאה הוה קא מציין מערתא כי מטא למערתא דאברהם וכו׳ כי מטא למערתא דאדם הראשון וכו׳, ויהיה טעם המאמר שם ועבר היו מהלכין לפני מיטתה וראו במערת המכפלה אי זה שיית מופנה לא״א וקברו אותה בדיוטירין שלו במדור שהיה מוכן לאברהם, ופירוש זר בפי׳ ב״ר כ״י בדיוטרין שלו בשורות שלו במקום מבואר שלו, ופירוש נוסף בדפוסי׳ וכי״ת במקום המוכן ומזומן לו (ובדפ״ר וד״ו ג״כ הגי׳ הנכונה לפני מטתה וכו׳ וקברו אותה וכו׳, ובילקוט דפ״ר וד״ו הגי׳ לפני מטתה וכו׳ וקברו אותו וכו׳, ובמ״כ הגיה עפ״י הילקוט לפני מטתו וכו׳ וקברו אותו וכן הדפיסו אחריו): 6 חזר העולם לאחוריו. דורש ויהי אחרי חזירה לאחוריו כפני מות אברהם וכן ויהי אחרי כפני מות משה וכו׳ ועי׳ גם ביפ״ת, ובכי״ל המאמר מסורס ויהי אחרי מות משה מיד פסק וכו׳ ויהי אחרי מות יהושע מיד נתגרו וכו׳ ויהי אחרי מות אברהם כל הבארות וכו׳ והגהתי ועח״נ, ובלק״ט הועתק ויהי אחרי מות אברהם א״ר סימון כל מקום וכו׳ ויהי אחרי מות אברהם מיד וכל הבארות אשר חפרו וכו׳ סתמום פלשתים ויהי אחרי מות משה פסק המן וענני כבוד והבאר ויהי אחרי מות יהושע נתגרו וכו׳ ויהי אחרי מות שאול ופלשתים נלחמים, ומסיים שם ויברך אלהים את יצחק בנו להעמידו על מתכונת אביו, ובמקרא כתוב וכל הבארות וכו׳, והגי׳ כל איתא גם בכי״א א׳ וכי״ג וכי״כ ובילקוט דפ״ר כאן ועי׳ במ״י לעיל צד 129 בד״ה ראיתי

1) * δίαντρον. 2) * διαιτάριον.

הבאר והמן וענני כבוד, ויהי אחרי מות יהושע (שופטים א א) מיד נתגרו בהם יתירות הארץ, ויהי אחרי מות שאול (ש״ב א א) מיד ופלשתים נלחמים בישראל (ש״א לא א). מתיבין חבריה לר׳ סימון והכת׳ ואחרי מות יהוידע באו שרי יהודה וישתחוו וגו׳ (דה״ב כד יז), אמר ר׳ תנחומא לא אתא ר׳ סימון למימר אלא ויהי אחרי: אמר ר׳ יודן אילולי שהעמיד הקב״ה אחרים תחתיהם כבר חזר העולם לאחורין דכתיב ויהי אחרי מות אברהם. (כל הבארות וגו׳.) וישב יצחק ויחפר את בארות המים וגו (בראשית כו יח), כת׳ ויהי אחרי מות משה עבד ײ׳, ויאמר ײ׳ אל יהושע (יהושע שם שם), כת׳ ויהי אחרי מות יהושע וגו׳, ויאמר ײ׳ יהודה יעלה (שופטים שם ב), ויהי אחרי מות שאול וכת׳ ודוד שב מהכות את העמלקי וגו׳ (ש״ב שם שם), וכת׳ ודוד בן איש אפרתי וגו׳ (ש״א יז יב):

ה״ו יב) ואלה תולדות ישמעאל בן אברהם וגו דילמא ר׳ חמא בר עוקבא ורבנין הוון יתבין ומתקשין מה ראה הכת׳ ליירס תולדותיו של רשע כאן, עבר ר׳ לוי, אמרין הא אתא מרה דשמעתא נשאלניה. אתא ר׳ לוי בשם ר׳ חמא בר׳ חנינא להודיעך בן כמה שנים נתברך זקינך ואלה שני

10 ילקוט שם: 12 סדר עולם פ״ב, מגילה ט״ז ב׳, יבמות ס״ד א׳:

1 הבאר—כבוד] פותכי, הבאר וענני כבוד והמן דת, המן והבאר וענני כבוד נ, הבאר א | מיד ל׳ ות | ניתגרו ו, חזרו ונתגרו א, נתגדו ת | יתרות חא², יתירות ת, יתרות פ | ** הארץ] ~ ויהי אחרי מות אברהם כל הבארות אשר חפרו עבדי אביו בימי אברהם סיתמו׳ פלשתים ל | 2 מיד] פחא׳גבי, ל׳ דוא׳ת | נלחמין א¹ | מתיבין ליה כ, התיבון י (שם) | חבריה] א׳גב, ־יא פא׳שי (שם), חברייה ו, ־ייא דת, חברי׳ ו¹ | 3 והכת] פא²כת. והא כתי׳ דוא׳ר י (שם), ל׳ ני | * ואחרי דש] ויהי אחרי פא׳גבי, ויהי ל, אחרי ותר² | מות ל׳ ו | יהוידע] פאבשי. ~ הכהן דות | * וישתחוו דפא׳גבתי¹] וישתחו לא²ש | וגו׳] למלך דתשי, למ׳ך (לו פ׳ או שמע המלך (אז שמע נ) אליהם פחאגב | תנחומה ו, תנחום גי | 4 אתה ו, בא י (שם) | ויהי אחרי מות ת | 5 ** לאחורין] לאחורן ל | דכתיב] כתיב י (שם), ל׳ ו | אברהם] ~ וגו׳ ו, ויברך אלהים את יצחק בנו א | כל—וגו׳ ל׳ | וישב] ו׳, וכת׳ ~ דפאגבתי (שם) | ** יצחק] ~ בגרר ל | 6 ויחפר—וגו׳] ויחפר את בארת המים פו, ויחפר.. בארות המים גת, ויחפור.. בארות המים אבי, ויחפור ד | כת׳] פגב, כתיב י, ל׳ דות, (כת׳—אל יהושע ל׳ א) | * עבד ײ׳ דוכ] עבד.. וגו׳ ל, ל׳ פני | ויאמר] וכת׳ ~ פג, וכתיב ~ י (שם) | 7 יהושע] פגי, ~ בן נון ו, בן.. משרת משה כ, בן.. משה לאמר דת | כת׳] כתיב א׳י, וכתי׳ דפ, ל׳ א׳גת (כת׳—יעלה ל׳ ב) | ** אחרי] ל׳ ל | וגו׳ ל׳ | ויאמר] וכת׳ ~ פגי | * יעלה דפואתי] ~ וגו׳ ג, בתחילה ל, בתחלה י (שם) | 8 ויהי] וא׳גתי (שם), כתי׳ ~ דפא׳כי | וכת׳] גכי, ל׳ דפאת (וכת׳—העמלקי וגו׳ ל׳ ו) | ** ודוד ל׳ ל | עמלק אגבתי, הפלשתי פ | וגו׳] וישב בצקלג א׳ וישב דוד בצקלג ימים וגו׳ ד, וישב דוד.. ימים שנים גב, ל׳ פא²י | וכת׳] אגב, וכ׳ למעלה מן הענין קודם מיתת שאול פ, וכתי׳ (וכת׳ ת) למעלה.. מיתת שמואל דת, ל׳ ו (וכת׳—אפרתי וגו׳ ל׳ י) | 9 וגו׳] הזה ו, ל׳ דפאגבת | 10 תולדת ג | * בן—וגו׳ ו] בן אברהם דחא׳כת, בן.. אשר ילדה וגו׳ פ, וגו נ, אשר חי וגו׳ ל, ל׳ א²י | דילמא] פ, דילמה ג, דלמא וב, דלמ׳ ו¹, ל׳ דאת | חייא פאגבי | עוקבה ו, אבא י | הוון] ו, הוו דפאגבתי | יתיבין ו | 11 ומתקשיין דפת, מתקשיי ו, ומקשין א׳י, ־יין א׳ג | הכת׳] הקב״ה גי, ליהס פגת | של ישמעאל רשע פ | אמרי א אמרון ת, ואמרין כ | אתא] אתה ו, ל׳ גי¹ | כרא א׳כת | דשמעתה ו | 12 * נשאליניה דגבתי] נשאילינה ל, נשאלוניה פו°, נשאלונה ו, נשיילוה א | אתא ר׳ לוי] ו, א״ר לוי ל°דפאגבת, אתא ר׳ לוי ואמר י | בר׳ חנינא] ב, בירי׳ חנינה ו, בר חנינא אג, בר חני׳ ו¹, ל׳ דפת | ** בן] בין ל | ° שנים] שנין ד | זקינך] וגבי¹, זקנך דתש, זקניך פא | ימי שני פא׳ג |

וכו׳: 1 הבאר והמן וכו׳. בתוספתא שם ר׳ יוסי בר׳ יהודה אומר שלשה פרנסים טובים עמדו להם לישראל משה ואהרן ומרים ובזכותם ניתנו להם וכו׳ באר ועמוד ענן ומן באר בזכות מרים [עמוד ענן בזכות אהרן מן בזכות משה] מתה מרים נסתלקה הבאר וחזרה בזכות משה ואהרן מת אהרן נסתלק עמוד הענן וחזרו שניהם בזכות משה מת משה נסתלקו שלשתן ולא חזרו וכו׳ ועי׳ בשאר המקומות שציינתי: יתירות. תקיפי הארץ, ובכ״ית הגי׳ יתירות ובכי׳ פ יתרות. וכן לעיל צד 444 יתירות גדולות ובח נ שם יתירות יתרות, ובלקיט גורס ומפרש נתגרו בהם יתירות הארץ הכנעני שהיותיו. ובפי׳ ב ר כ״א מפרש שתי הגירסאות יתירות הארץ שהיו יותר תקועה לישראל ד״א יתרות הארץ שהיותיו מיתב. ובגירסת הדפוסי׳ לקמן פצ״ח סי׳ י״ב הגי׳ כל השבטים הגיהו יתירות (וכן העיר במ״כ בפרש״י ד׳ קראתא א ותלמי דה ס״ב ריש ע״ב גרס וכו׳ ובזון לד ו), ובכי״ו גם שם הגי׳ יתדות: 2 ופלשתים נלחמים. פסוק זה הובא בכל הספרים כאן וב״ה בלק ט, וכבר העיר ביפ״ת שזה היה קודם מותו וכתב ולבי אומר לי שיש כאן ט״ס וצריך לאמר ויעזבו את הערים וינוסו ויבאו פלשתים וישבו בהן (ש״א ל״א ז׳), ובאגה״א ח״ב צד 467 הגיה ופלשתים באו (ש״ב ה׳ י״ח), ולנכון מפרש בתוי׳ הרש״ש דנקיט לישנא דקרא: 3 ואחרי מות יהוידע. כן הגהתי וער״נ: 4 אלא ויהי אחרי. בכי״ל כתוב אלא ויהי אחרי מות אברהם, והמלות מות אברהם נמחקו: 8 את העמלקי. וכ״ה בדפוסי׳, ובחמשה כ״י ובילקוט בשני המקומות הגי׳ את עמלק, ובמקרא שם כתוב את העמלק ועי׳ בתנ״ך הוצ׳ גינצבורג: וכת׳ ודוד בן וכו׳. פסוק זה שנר׳ מיותר ל״ג בילקוט בשני המקומות, ובכי״ו ל״ג וכת׳ ודוד שב וכו׳: 10 דילמא. כמעשה ועי׳ לעיל צד 673 ובסגנון זה בפסיקתא פכ״ג קנ״ה א׳ ר״י ורשב״ל הוון מתקשיין תנינן יום טוב וכו׳ עד אינון יתיבין מתקשין עבר כהנא אמרין דא אתא מרה דשמעתא וכו׳ ובאותו המאמר בירוש׳ ר״ה פ״ד נ״ט ב׳ הא גברא רבה וכו׳ ועי׳ גם ירוש׳ שביעית פ״ז ל״ז ג׳ ולעיל צד 329 וצד 464: 11 של רשע. ומשמע שס״ל שישמעאל לא עשה תשובה ועי׳ במ״י לעיל צד 674 כד״ה כאן בן האמה וכו׳: 12 אתא ר״ל. כלו׳ אתא ר״ל ואמר בשם רחב״ח כמו שהגי׳ בילקוט, ובכי״ו ג״כ הגי׳ אתא, ובכי״ל נמחק ת״א והוגה א׳ להגיה כהגי׳ אמר ר׳ לוי וכו׳: בן כמה שנים. בן ס״ג שנה כדאיתא

חיי ישמעאל וגו׳, מה ראה הכתי׳ לייחס שמו שלרשע כאן, על ידי שבא מקדקדו שלמדבר לגמול חסד לאביו:

יח) וישכנו מחוילה עד שור וגו׳ על פני כל אחיו נפל הכא את אמ׳ נפל ולהלן הוא א׳ ישכון (בראשית טז יב), אלא כל ימים שהיה אבינו אברהם קיים ישכון וכיון שמת אבינו אברהם נפל, עד שלא פשט ידו בבית המקדש ישכון כיון שפשט ידו בבית המקדש נפל, בעולם הזה ישכון לעתיד לבוא נפל:

1 ילק׳ דה״י ר׳ תלף ע״ג: 3 ילקוט ר׳ ק״י, לעיל לד 456:

1 וגו׳] אשר חי וגו׳ ן, אשר חי כ, ל׳ דפא׳גתי | ליחס גבת, לחשב א¹ | שמו] גבע, שניו דוי, שנותיו פחא¹, בניו י (דה״י) | של אותו רשע פ, של ישמעאל י | כאן ל׳ פי (שם) | על ידי] אלא ~ פי | מקדקודו י¹ (שם), כדקדקו ן | 2 ** לאביו] שלאבינו ל | 3 * עד שור וגו׳ על — נפל] עד שור וגו׳ וגי, עד שור אשר על פני מצרים באכה אשורה על.. נפל ת, עד שור לפאב, וגו׳ ד | הכה ונ | אתמר ן | נפל] וישכנו א | 4 הוא או׳ ח, את אמר דפא׳גבי, את אומ׳ א²ת, איתמר ן | ישכן פו, נפל א | כל הימים ח, כ״ז א¹ | אברהם אבינו אגתי, אברהם פ | קיים] חי כי | ישכן פו, שכן א | וכיון] פחאגבי, כיון דות | אבינו אברהם] אברהם אבינו י, ל׳ פואב | 5 פישט ן | ישכן פוא¹ | וכיון שפשט פחב, ומשפשט ן | בבית המקדש] פוהאגבי, בו ד, ל׳ ת | 6 ישכן פו, שכן א¹ | לעתיד לבא פו, אבל לעתיד לבוא ג, אבל.. לבא דתי, בעולם הבא א², ולעה״ב א¹ |

בס״ע פ״ב אבינו יעקב היה בשעה שנתברך בן ס״ג שנה בו בפרק מת ישמעאל שנ׳ וירא עשו כי ברך יצחק וגו׳ וישמע יעקב אל אביו וגו׳ וירא עשו כי רעות וילך עשו אל ישמעאל וגו׳ (בראשית כ״ח ו׳—ט׳) שאין תלמוד לומר אחות נביות ומה תלמוד לומר אחות נביות מלמד שקדשה ישמעאל ומת והשיאה לעשו נביות אחיה וכו׳ ועיי״ש בהערות רד״ב ראטנער, ובמגילה שם דאמר ר׳ חייא בר אבא א״ר יוחנן (דאמר מר) למה נמנו שנותיו של ישמעאל כדי ליחס בהן שנותיו של יעקב דכתיב ואלה שני חיי ישמעאל מאת שנה ושלשים שנה ושבע שנים (כמה קשיש ישמעאל מיצחק ארביסר שנין) וכתיב (דכתיב) ואברהם בן שמונים שנה ושש שנים בלדת הגר את ישמעאל וכו׳ וכתיב ואברהם בן מאת שנה בהולד לו את יצחק וכו׳ וכתיב ויצחק בן ששים שנה בלדת אותם בר כמה הוה ישמעאל (כדאתיליד יעקב) בר שבעין (שבעים) וארבעה (כמה פיישן משניה שתין ותלת) ותניא היה יעקב אבינו בשעה שנתברך מאביו בן ששים ושלש שנה ובו בפרק מת ישמעאל דכתיב וירא עשו כי ברך וגו׳ וילך עשו אל ישמעאל ויקח את מחלת בת ישמעאל [בן אברהם] אחות נביות ממשמע שנאמר בת ישמעאל איני יודע שהיא אחות נביות [א״א] מלמד שקידשה ישמעאל ומת והשיאה נביות אחיה וכו׳ ועי׳ בד״ס שם ובריש״י עה״ת לפ ואלה שני חיי ישמעאל וגו׳ וסוף פ׳ תולדות, ולקמן פס״ח סי׳ ה׳ איתא יחזקיה אמר בן ס״ג שנים היה אבינו יעקב בשעה שנטל את הברכות וכו׳ ועיי״ש, ור״ל בשם רחב״ת מפרש שראה הכתוב לייחס תולדותיו של רשע כאן ואלה תולדות ישמעאל וכו׳ בכור ישמעאל נביות וכו׳ להודיעך וכו׳ דכתיב לקמן וירא עשו כי ברך וצחק וכו׳ ודרשינן ומה ת״ל אחות נביות מלמד שקדשה ישמעאל ומת וכו׳ וכתיב כאן ואלה שני חיי ישמעאל מאת שנה וכו׳ וישמעאל היה בן ע״ד שנה כשנולד יעקב נשארו מקל״ז שנה ס״ג שנה נמצא שהיה יעקב בן ס״ג שנה כשנתברך, וגר׳ שהתיבות ואלה שני חיי ישמעאל וגו הן סיום הדרש להודיעך וכו׳, ועוד דרש ואלה תולדות ישמעאל בן אברהם וגו׳ מה ראה הכתוב לייחס שמו של רשע כאן ע״י שבא וכו׳ לגמול חסד וכו׳, וכן הגי׳ הנכונה שמו של רשע בכי״ג וכי״ב ובערוך ע׳ קדקד, ואין טעם להגי׳ מה ראה הכתוב לייחס שניו וכו׳ ע״י שבא וכו׳, ולפרש גי׳ זו המשובשת הגיה ביפ״ת ואלה תולדות וכו׳ א״ר לוי בשם ר׳ חמא ע״י שבא וכו׳ ואלה שני חיי ישמעאל מה ראה הכתוב לייחס שניו וכו׳ להודיעך בן כמה שנים וכו׳, ובלק״ט גורס ומפרש עפ״י המאמר במגילה שם ואלה תולדות וכו׳ א״ר לוי בש״ר חייא בר׳ רנינא למה נמנו שנותיו של ישמעאל כדי לייחס בהן שנותיו של יעקב בן כמה שנים נתברך וכו׳ ועיי״ש, ומסיים ד״א למה נמנו שנותיו של ישמעאל לפי שבא וכו׳, ובכי״א ב׳ הגי׳ ו י״א ע״י שבא וכו׳ (ובגליון שם הוגה ואלה ימי שני חיי ישמעאל מה ראה הכת׳ לייחס שנותיו של רשע כאן ע״י וכו׳), ובשבל טוב העתיק ואלה שני חיי וכו׳ ולמה נמנין שנותיו לפי שבא וכו׳ א״ר לוי בר חמא מה ראה הכתוב לייחס שנותין של ישמעאל כדי לייחס שנותיו של יצחק בן כמה שנים היה כשבירך את יעקב ובן כמה שנים היה יעקב כשנתברך וכו׳, ובמד׳ הגדול עמו׳ 383 ואלה תולדות ישמעאל מה ראה הכת׳ ליחס זרעו שישמעאל אלא על ידי שבא מקדקדו של עולם לגמול חסד לאביו לכך זכה לייחוס: 1 מקדקדו. בפי׳ ב״ר כ״י מפרש מקדקדו וכו׳ מעיקרו של מדבר ממקום רחוק בא לכבדו, ובכי״ו הגי׳ מדקדקו וכן הועתק בלק״ט וצ״ע: 2 לאביו. בכי״ל כתוב שלאבינו והגהתי לאביו כמו שהגי׳ בדפוסי׳ ושאר כ״י ובערוך שם ובילקוט בשני המקומות, ובלק״ט הועתק לאברהם אבינו, וסגנון הלשון כמו לעיל צד 675 שכל מי שגמל חסד לשרה וכו׳: 3 הכא את אמ׳. המאמר נסדר כבר לעיל צד 456 לפ׳ על פני כל אחיו ישכון ועיי״ש, ובמ׳ הגדול 384 שינה הלשון וכיון שמת אברהם רואין אותו כאלו נפל, ומוסיף שם וכן עתידין זרעו ליפול באחרית הימים וירום קרן ישראל וכו׳, והוספה זרה בכי״ל כאן בסוף הפרשה בגוף הספר „בני ישמעאל אלפה בית כולה חוץ מג׳ז׳ב׳ץ׳ ללמדך כי תשע מאות ושלשים יהיה הגלות״ וצ״ל מג׳ז׳כ׳ץ׳ ופי׳ בשמות בני ישמעאל שהוזכרו בפסוק י״ג—ט״ו נבית וקדר ואדבאל ומבשם ומשמע ודומה ומשא הדד ותימא יטור נפיש וקדמה נמצאו כל האותיות דאלפא ביתא חוץ מן ג׳ ז׳ כ׳ צ׳ (וסמ״ך מתחלף בשי״ן שמאלית במבשם ומשא ועי׳ במ״י לעיל צד 28) ומספרם תתק״ל (ומונה צ כמו ץ) ללמדך וכו׳, ודוגמתיה ההוספות בכי״ל בגוף הספר לקמן פס״ג סי׳ י׳ „ד״א איש תם ת׳ס׳ אלף שנים רוצה להיות יעקב יושב אהלים בגלות בין האומות״ ובפס״ח סוף סי׳ ט׳ „ד״א ויפגע במקום וילן ש׳ם׳ כ׳י׳ בא ש׳מ׳ כ׳י׳ שלשים ותשע מאות שנה בא שמש יעקב וזה סימן לגלות״, וקשה ליישר המספרים אלף שנים ותתק״ל שנה ועי׳ במאור עינים אמרי בינה פמ״ג ובכתבי צונץ ח״ג צד 422 על שנות הגאולה שחשבו דורשי רשומות ומחשבי קיצין, ובכי״ב כתוב כאן בסוף הפרשה סליק סידרא ועי׳ במ״י לעיל סוף פנ״ז:

פרשה סג

א כה יט) ואלה תולדות יצחק וגו' כתי' גיל יגיל אבי צדיק וגו' (משלי כג כד) גילה בזמן שהצדיק נולד: ויהי בימי אחז בן יותם וגו' (ישעיה ז א) אמר ר' הושעיה אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבון כל העולמים ווי שמלך אחז, אמר להם בן יותם הוא ואביו צדיק ואיני יכול לפשוט ידי בו: יולד חכם ישמח בו (משלי שם שם) ר' הונא בשם ר' אחא מנין אתה אומר שכל מי שיש לו בן יגע בתורה שהוא מתמלא עליו רחמים תלמוד לומר בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני (שם שם) ר' שמעון בן מנסיא א' אין לי אלא לב אביו בשר ודם מנין שאפילו הקב"ה מתמלא עליו רחמים בשעה שיגע בתורה תלמוד לומר ישמח לבי גם אני, גילה אחר גילה בזמן שהוא צדיק בן צדיק ואלה תולדות יצחק בן אברהם וגו':

ב עטרת זקנים בני בנים וגו' (שם יז ו) האבות עט"ה לבנים והבנים עט"ה לאבות, האבות עט"ה לבנים דכת' ותפארת בנים אבותם (שם שם), הבנים עט"ה לאבות דכתיב עטרת זקנים

1 ילקוט כ' ק"י, ילק' משלי כ' תתקים, ילק' מכירי משלי כ"ג כ"ד, תנחומא תולדות סי' ב': 2 ילק' ישעיה כ' רפ"ז (ח"ס): 9 ילקוט כ' ק"י, תנחומא מ"ב תולדות סי' ס', תנחומא שם סי' ד', אגדת בראשית פל"ו:

1 וגו'] ו, בן אברהם דא'גבימ, בן.. אברהם הוליד את יצחק א'ת, ל' פ | כת'] גבי', כתוב ו, כתיב פאמ, ל' דת | וגו'] ויולד חכם ישמח בו דאגבתימ, ל' פ | גילה] פואיגי, גילת היא א'[2], גיל מ, גילה אחר גילה דבת | 2 שצדיק ת, שהיה צדיק ו | נולד בו אמ | * בן — וגו'] בן יותם אמ, וגו' לדי, ל' פוגבתי (ישעיה) | הושעיה] פותמ, ר"א דאגב, אושעיא י (שם) | 3 רבון — העולמים] רבון העולמים וגב. רבונו של עולם פי, ובש"ע א'[2], רש"ע תמ, ל' א'י (שם) | ווי] דין הוא א'[1], ל' א'[2] | שימלוך אחז א'[1], אחז ימלוך א'[2], שנולד אחז ב | ואביו צדיק] ואביו צדיק היה י, שהיה צדיק אמ, ל' י (שם) | איני י | 4 ידי בו] גבתי, את ידי בו דו, בו ידי פא'[2], יד בו א'[1], בו יד מ | יולד] פו, ויולד דאגבתי | ר' הונא — אחא] פאגבי (משלי), ר' הונא.. אחא ו, ר' לוי דת | מניין בי'[1] | כל י | 5 ויגע ב, והוא יגע י (שם) | שהוא] שהקב"ה י (שם) | תלמוד לומר] שנא' אמ | בני — אני] חכם בני ושמח לבי וגא' בני.. אני מ, ויולד חכם ישמח בו י | 6 אומר דואגבי (שם) מ, אמ' ת | לב] ל' אבימ | בשר ודם] ואגבימ, של ~ דת | מניין וב | *שאפילו דואבתימ] ואפילו לג | 7 בשעה — בתורה] בשעה שהוא יגע בתורה דאגבתמ, בשעה שהוא רואה אותו שהוא.. בתורה ו, ל' י | תלמוד לומר] שנאמר י (שם) | ישמח] בני אם חכם לבך ~ א'מ | גם אני] ~ גם אני מ, גם לרבות שכינה ת, ישמח לבי של אביו גם אני הקב"ה ב | 8 * בן — וגו'] בן אברהם דפאבתי (שם), בן.. אבר' הוליד את יצחק ג, וגו' לו | 9 כתי' עטרת א | וגו'] ו, ותפארת בנים אבותם פאבת, ל' דגי | עטרת ב | *עטרה דפואגי] עטרה לבת | 10 עטרת ב | ותפארת] וא'גי, תפארת פ, ועטרת דת | והבנים פגי |

פרשה סג. בכי"א א' פס א, ובדפ"ר נמנין פס ב, ובד"ו וכי"ת כתוב בראש הפרשה סדר תולדות יצחק ועי' במ"י לעיל ריש פס ה: 1 גילה בזמן וכו'. כן הגי' הנכונה כאן ובמאמר הבא דורש כפל הלשון גיל יגיל גילה אחר גילה וכו'. ובילק' נשמטו שם הועתק לפ' גיל וכו' התחלת הפתיחה וסופה גיל יגיל גילה בזמן שהצדיק נולד גילה אחר גילה בזמן שהוא צדיק בן צדיק ואלה הולדות יצחק בן אברהם (ואינו מדויק הלשון בילקוט כאן כתיב גיל וכו' גילה בזמן שהוא צדיק בן צדיק), ושם לעיל לפ' בני אם חכם לבך וכו' הועתק דא"ר הונא בש"ר אחא מנין וכו', ובילק' ישעיה שם ויהי בימי אחז א"ר אושעיא אמרו וכו', ובס' הפרדס סי' ד' הובא מב"ר כאן כתיב גיל יגיל אבי צדיק צדיק ויולד חכם וכו' גילה הוא לאב בזמן שנולד לו בן צדיק, ועוד נוסף שם וחכם זה אברהם בשעה שנתבשר לא יירשך זה מיד בא שמחה וגילה בלבו ומיד ויפל אברהם על פניו וכו' ועיי"ש ובשבלי הלקט סי' קכ"ו ובמח"ו צד 109, ודרש אחר בתנחומא שם אלה תולדות וכו' זש"ה גיל יגיל וכו' כנגד מי אמרו שלמה לא אמרו אלא כנגד יצחק שבשעה שנולד יצחק היה הכל שמחים שמים וארץ חמה ולבנה כוכבים ומזלות וכו' ועי' במ"י לעיל צד 533: 3 ווי שמלך אחז. כמו שנדרש לעיל צד 401 ויהי בימי אחז ארם מקדם וכו' כך אמר אחז וכו' וכיון שאחז בתי כניסיות וכו' התחילו הכל צווחין ווי ויהי בימי אחז: ואביו צדיק. צדיק היה ועניו יותר משאר מלכים ועי' בפירש"י סוכה מ"ה ב' בד"ה יותם בן עוזיהו ובמ"י לעיל צד 330, וטעם כל המאמר כאן נר' שהוסיפו על הדרש גילה בזמן וכו' שרשע בן צדיק צרה לעולם וגילה לו שהוא ניצל בזכות אביו וצ"ע: 4 יולד חכם. וכ"ה כ"ה בכי"פ וכי"ו, ובמקרא שם הכתיב יולד חכם וישמח בו והקרי ויולד וכו' ישמח וכו': 5 שהוא מתמלא וכו'. שאביו מתמלא עליו רחמים כלו' אהבה, ובדרש יולד חכם וכו' הובאו המאמרים ר"ה בשם ר"א מנין וכו' ר"ש בן מנסיא וכו' לפ' בני אם חכם לבך וכו', ובילקוט כאן הגי' מנין אתה אומר כל מי שיש לו בן וכו' ת"ל ויולד חכם ישמח בו, אכן בילק' משלי שם הגי' ג"כ מנין אתה אומר וכו' ת"ל בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני, ובילק' מכירי שם הגי' ר' הונא וכו' מנין וכו' שהוא מתמלא עליו רחמים שנ' חכם בני ושמח לבי (משלי כ"ז י"א) ונא' בני אם חכם לבך וכו' ועי"ע המאמר לעיל צד 503 כל מי שיש לו בן יגע בתורה כאילו לא מת וכו': 6 אין לי וכו'. ודורש גם אני גם לרבות, וכן איתא בספרי עקב פי' מ"ח ד"א כי אם שמור תשמרון את כל המצוה וכו' שלא תאמר למדתי הלכות די לי וכו' וכן הוא אומר חכם בני ושמח לבי וכו' ואומר בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני ר' שמעון בן מנסיא אומר (כ"ה בילקוט עקב ר' תתע"ג ובילק' מכירי משלי כ"ג ט"ו) אין לי אביו שבארץ אביו שבשמים מנין ת"ל גם אני לרבות אביו שבשמים: 10 דכת' ותפארת וכו'. והיא תפארה והיא עטרה הבנים מתעטרים ומתפארים באבותם וכן האבות בבניהם דכת' עטרת זקנים בני בנים וכוונת הכתוב גם עטרת אבות בנים ומליצת הלשון הוא להכפיל רעיון אחד במלות שונות וכן במאמר ר"ה וכו'

בני בנים, ר' הונא ור' ירמיה בשם ר' שמואל בר רב יצחק אברהם לא נוצל מכבשן האש אלא בזכות יעקב אבינו, משל לאחד שהיה לו דין לפני שלטון ויצא דינו מלפני השלטון לישרף וצפה אותו השילטון באיסטרולוגיאה שלו שהוא עתיד להוליד בת והיא נישאת למלך, אמר כדיי הוא להינצל בזכות בתו. כן אמר הקב"ה כדיי הוא אברהם להנצל בזכותו של יעקב הה"ד לכן כה אמר יי' אל בית יעקב אשר פדה את אברהם (ישעיה כט כב) יעקב פדה את אברהם, ד"א עטרת זקנים בני בנים וגו' ואלה תולדות יצחק בן אברהם וגו':

1 ילק' ישעיה ר' ת"ב (תל"ו), ויקרא רבה פל"ו סי' ד', אגדת בראשית פס"ה (פב"ד) : 4 סנהדרין י"ט ב', תנחומא שמות סי' ד' :

1 ר' — בשם] פא, ר' הונא . . בשם ג, רב הונא.. בשם י (ישעיה), ר' חונה ר' ירמיה בשם ן, ר' הונא בר' ירמיה בשם כ, ל' דת | בר יצחק א[1], בר נחמן א[2] | אברהם לא נוצל] גב, .. לא ניצל דפואת, לא נוצל אברהם ו[1], אברהם נוצל ו[1] (שם) | אלא ל' י (שם) | 2 בזכות] א[2]י, בזכותו של דפוא[1]גבתי (שם) | אבינו] אגבי, ל' דפותי (שם) | משל לאחד] לאחד ן, שנא' כה אמר י"י אל בית יעקב אשר פדה את אברהם (אשר.. אברהם יעקב פדה את אברהם א[2]) משל לאחד א | ** לו] ל' ל | לפני] אצל ן | שלטון] גב, השלטון דפואתי | דין כ | מלפני השלטון] מלפניו א[1], ל' י (שם) | צפה ן | 3 אותו ל' פן | השלטון דואגבת, שלמון י | * באיסטרולוגיאה ו[1] (שם)] באיסטרולגיאה ל, באסטרולגיאה ד, באיסטרולוגיא ג, באסטרולוגיא ר[1], באצטרולוגיא ר[2], באיסטרולגו' ו[1], באסטרוגוליא ד[1], באסטרוגיליא א[2], באסטרוגליא ת, באצטרוגלייא א[1], באסטרוגו פ, ל' ן | שלו ל' ן | שהוא — נישאת למלך] ג, שהוא.. נשאת למלך דפבתי, שהיה אותו האיש עתיד להוליד.. נשאת למלך י (שם), שהוא.. להעמיד בת שהיא נשאת למלך א, שביתו עתידה להינשא למלכות ן | אמר] ~ השלטון י (שם) | כדי.. להינצל ג, כדי.. להנצל פ, כדאי.. להנצל דא[1]תי (שם), כדאי.. שינצל א[2], בדין.. להנצל ו, יתלה לו ן | 4 בזכות בתו] פי, בזכותה י (שם), בשביל בתו ן, בזכות בתו שהוא עתיד [להוליד] והיא נשאת למלך ד, בזכות (שלו) בתו.. להוליד.. נישאת למלך ג, בזכות בתו שהיא עתידה לינשא למלך א[2]ת, בזכותה של בתו שהיא עתידה לעמוד ממנו א[1] | כן — הקב"ה] כך אברהם יצא דינו מלפני נמרוד לישרף (לשריפה ת) וצפה הקב"ה שיעקב עתיד לעמוד (לצאת פבת) ממנו אמר דפא[2]כת, כך יצא דינו של אבינו אברהם לשריפה לפני נמרוד וצפה.. לעמוד ממנו ן, כך יצא.. של אברהם מלפני נמרוד לישרף (להישרף ג) וצפה.. שעתיד יעקב לצאת ממנו גי (שם), כך אברהם יצא דינו (יצא דינו של אבינו אברהם י) לישרף מלפני (לפני י) נמרוד וצפה (צפה י) הקב"ה שעתיד לעמוד ממנו יעקב (שעתיד יעקב לצאת ממנו י) אמר הקב"ה א[1]י | כדיי.. להינצל ג, כדאי (כדי כ).. להנצל דא[1]כתי[1] (שם), כדאי.. לינצל א[2], כדי הוא להנצל פי. יתלה לו ן | בזכות של יעקב ג, בזכות יעקב א, בשביל.. ן, בזכותו י (שם) | הה"ד — יעקב פדה — אברהם ל' א | לכן — יעקב ל' ן | 5 אברהם] ~ לא עתה יבוש יעקב ולא עתה פניו יחורו פ | יעקב פדה.. אברהם] הוי יעקב.. אברהם פ, ל' נתי | ** ד"א] הוא דאמ' ל | 6 בנים וגו'] ג, בנים דפאבת, וגו' ן | תולדת ן | * בן — וגו'] כן אברהם דפוא[2]גת, בן.. אברהם הוליד את יצחק א[1]כ, וגו' ל |

בשם ר"ש בר רב יצחק אברהם לא נוצל אלא בזכות יעקב בן בנו ומשל לאחד וכו' אמר כדי הוא להנצל בזכות בתו, ובמאמר הסוגר מסיים עטרת זקנים וכו' ואלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק שנתעטר יצחק באברהם ואברהם ביצחק, ובתנחומא שם סגנון הפתיחה אלה תולדות וכו' זש"ה עטרת זקנים בני בנים ותפארת בנים אבותם הצדיקים מתעטרין בבני בניהם ובניהם מתעטרין באבותם כיצד אברהם נתעטר בזכות יעקב כשהשליך אותו נמרוד לתוך הכבשן ירד הקב"ה להצילו אמרו מלאכי השרת רבש"ע לזה אתה מציל כמה רשעים עתידין לעמוד ממנו אמר להן הקב"ה בשביל יעקב בן בנו שעתיד לעמוד ממנו אני מצילו מנין א"ר ברכיה שכך כתיב לכן וכו' אל בית יעקב אשר פדה את אברהם פדאו מן הכבשן הרי נתעטרו אבות בשביל בנים ומנין שנתעטרו בנים בשביל אבות בשעה שיצא יעקב מאצל לבן וכו' אבל יצחק נתעטר באברהם ואברהם נתעטר ביצחק, ובתנחומא מ"ב שם ואלה תולדות וכו' זש"ה עטרת זקנים וכו' מי גרם לאברהם שנתגדל יעקב שנ' כה אמר וכו' אשר פדה את אברהם ולמה שאם זכה אדם שיהא בן תורה הוא ובנו ובן בנו שוב אינה פוסקת ממנו עולמות וכו', ועוד בסגנון אחר באג"ב שם זש"ה עטרת זקנים וכו' יש בנים טובים נותנין עטרה לאבותם ויש בנים רעים נוטלין עטרה מאביהם וכו' ועיי"ש: 2 שהיה לו דין. כן הגהתי כגי' שאר הספרים, ובכי"ל כתוב שהית דין, והוגה ביני שיטי בדין: 3 באיסטרולוגיאה. בחכמת המזלות [1]) וכ"ה הגי' הנכונה בכי"ל לקמן פכ"ה באיסטרולוגיאה שלה ובפפ"ז לשון אסטרולוגיאה ועי' גם המשל במאמר ר"ה ר"י בשם רשב"י לעיל צד 6 למלך שהיה נשוי למטרונה וכו' פעם אחת נמצא המלך עובר בשוק אמר מלו מילנין וכו' והיו אומרים וכו' חזרו ואמרו המלך אסטרולוגוס הוא וצפה שעתיד להעמיד בן וכו' כך אילולי צפה הקב"ה וכו', ובוי"ר בד"ו שם הגי' ר' ברכיה ור' לוי בשם ר' שמואל בר נחמן אמר אברהם לא ניצול מכבשן האש אלא בזכות יעקב משל לאחד שהיה עומד ונידון לפני שלטון לישרף צפה אותו השלטון באצטרולגים שלו וראה שעתיד להוליד בת שהיא נשאת למלך אמר כדי הוא להנצל בזכות בתו שהוא עתיד להוליד כך וכו' ועי' באגה"א ח"ג צד 52 : 4 כן אמר הקב"ה. בשעה שהשליך נמרוד את א"א לכבשן האש כמו שמסופר לעיל סוף פל"ח והוזכר עוד פעמים רבות, ובדפוסי' הגי' כך אברהם יצא דינו מלפני נמרוד לישרף וצפה הקב"ה שיעקב עתיד לעמוד ממנו אמר כדאי הוא אברהם וכו', וכמו כן הגי' בשאר הספרים ועח"נ, וכן בוי"ר כך אברהם יצא וכו' וצפה הקב"ה שיעקב עתיד לצאת ממנו אמר כדי הוא לינצל בזכות יעקב הה"ד כה אמר וכו' אשר פדה את אברהם, וכבר הקשו שהנמשל לא ידמה להמשל כי במשל השלטון הוא אשר צפה ובנמשל לא היה נמרוד הצופה אלא הקב"ה ועי' ביפ"ת, ובאג"ב פס"ה המאמר למה תאמר יעקב וכו' א"ר שמואל בר נחמן אמר לו הקב"ה את קורא תגר אברהם היה לו לקרות תגר שבשעה שנפל לכבשן האש אמרתי לו אילמלי יעקב שהיה עתיד לעמוד ממך לא היית יוצא מכאן אלא בשביל יעקב שנאמר לכן כה וגו' אשר

[1]) *ἀστρολογία.*

ג ואלה תולדות יצחק וגו׳] אברם נקרא אבירם אברם הוא אברהם (דה״א א כז), יצחק נקרא אברהם ואלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם, יעקב נקרא ישראל דכת׳ לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל (בראשית לב כט). יצחק נקרא ישראל ואלה שמות בני ישראל הבאים 390 מצרימה יעקב ובניו (שם: מו ח), אברהם נקרא ישראל רב נתן אמר מילתא עמיקתא היא ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים (שמות יב מ) ובארץ כנען ובארץ גושן ארבע מאות ושלשים שנה:

ד כ) ויהי יצחק בן ארבעים שנה וגו׳ אמר ר׳ יצחק אם ללמד שהוא מפדן ארם מה תלמוד לומר אחות לבן הארמי. אלא בא ללמדך אביה רמאי ואחיה רמאי ואף אנשי מקומה

1 ילקוט כ׳ ק״י: 4 עי׳ מכילתא בא פי״ד, ירוש׳ מגילה פ״א ע״א ד׳, מגילה ט׳ א׳, תנחומא מ״ב שמות סי׳ י״ט, פנסיקתא שם סי׳ כ״ג, מס׳ ספר תורה פ״א ה״ט, מס׳ סופרים פ״א ה״ט (ה״ח), פדר״א נר״ב פל״ו: 6 ילקוט שם, ויקרא רבה פכ״ג, שיר השירים רבה פ׳ כשושנה (ב׳ ב׳):

1 ״ אברם ל׳דפואנתין] אברהם כ׳, ל׳ ל | * אברם — אברהם ל׳פוא״נ] שני אברם.. אברהם א׳י, ל׳ לדת ׳ 2 הוא נקרא כ | אלה פא׳בי | תולדת נ | נקרא] פואנבי, ~ שמו דת | 3 * שמך — ישראל ל׳דפא׳בתי] שמך וגו ל וגו׳ ן נקרא] פואבי, ~ שמו דת | ׳ הבאים — ובניו אב] הבאים מצריטה את יעקב דת, הבאים מצריטה וגו׳, ל׳ לפ | 4 ר׳ נתן אמ׳ ן, א״ר נתן ת | עמיקה ן, הוא א׳, היא דין י | 6 בארץ מצרים ן | בארץ א׳ב | ובארץ גושן ל׳ י | ארבע — שנה] נ, ארבע מאות שנה ושלשים שנת פב, שלשים שנת וארבע מאות שנת דוא׳ת, ת״ל שנה א׳י | 6 ויהי — וגו׳] ויהי.. שנת בקחתו את רבקה כ, ויהי.. רבקה בת בתואל הארמי מפדן ארם ת, בת.. הארמי א׳י, בת.. הארמי מפדן ארם אחות לבן הארמי לו לאשה ח | אם] ~ בא ח, בא ארם פ | ללמוד א, ללמדך ת | שהוא מפדן ארם] פחא׳נבי, מפדן ארם א׳, שהוא מארם נהרים והלא כבר נאמ׳ מפדן ארם ן, שהיא מארם נהרים והלא.. נאמר מפדן ארם מת ת״ל ארמי דת | מה] פחאנבי, בת בתואל הארמי ~ דות | 7 לבן הארמי] ~ לו לאשה ן | רמיי ן | אחיה ן | אף אנשי ת, ואנשי חאני, אנשי ן |

פדה את אברהם מתוכן פדאו מכבשן האש והיה לו לאברהם לקרות תגר לומר לא היה לי מעשים לפניך שאצא בזכותי אלא בזכות אחר ואברהם לא קרא תגר וכו׳, וגם בתנחומא שמות שם הדרש ואלולי יעקב לא נפדה אברהם מן הכבשן שנ׳ לכן וכו׳ אשר פדה את אברהם, ובסנהדרין שם הדרש לבן וכו׳ אשר פדה את אברהם וכי היכן מצינו ביעקב שפדאו לאברהם אמר רב יהודה שפדאו מצער גידול בנים וכו׳: 1 אברם נקרא וכו׳. כן הגהתי ועח״נ ובמ״כ: יצחק נקרא אברהם וכו׳. הדרש קשה, ובפ״ת כתב דאע״ג דאברהם תנין דבק עם הוליד את יצהק מדהוה כגי דלכתוב המוליד את יצחק וכתב שנית אברהם רמיז דיצחק נקרא ג״כ אברהם, וכן מפרש בדוחק בפי׳ ב״ר כ״י יצחק נקרא וכו׳ דכתיב ואלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק דאם מפני תולדות אתא קרא לאשמועינן היה לומר ואלה תולדות יצחק בן אברהם שהוליד יעקב ומדקא חזר קרא לאחוריה ואמר אברהם הוליד את יצחק ש״מ זה יצחק שהוליד שנקרא אברהם וצ״ע: 3 הבאים מצרימה. השלמתי יעקב ובניו, ופסוק זה מחוור כאן מהפסוק ואלה שמות וכו׳ הבאים מצריכה את יעקב (שמות א׳ א׳) ועח״נ, וגם בפ״ת העיר שמצא בנוסחא אחרת הפ׳ ואלה שמות וכו׳ יעקב ובניו, וכתב ונוסחא זו ערבה לי דמכייל ליעקב בכלל בני ישראל צ״ל דישראל זה היינו יצחק: 4 רב נתן. וכ״ה ברפ״ר וד״ו ובשאר כ״י חוץ מכי״ו וכי״ת. ור״נ בבלי היה, ועדיפו הגי׳ ר׳ נתן: מילתא עמיקתא היא. דבר עמוק הוא טעם הכתוב ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה (שמות י״ב מ׳) שצריך לפרשו ומושב וכו׳ אשר ישבו במצרים ובארץ כנען ובארץ גושן ארבע מאות ושלשים שנה שת״ל שנה הן מברית בין הבתרים, ומשום שמונה הכתוב מאברהם ואומר ומושב בני ישראל הרי שאברהם נקראו ישראל ועי׳ בפי׳ ב״ר, וזה אחד מן הדברים ששינו בתרגום היוני ועי׳ במ״י לעיל צד 441, וגם במכילתא שם הלשון ומושב וכו׳ אשר ישבו במצרים ובארץ כנען ובארץ גושן ל׳ שנה וד׳ מאות שנה, וכן לשון השינוי בתנחומא שם אשר ישבו במצרים ובארץ גושן ובארץ כנען שלשים שנה וארבע מאות שנה, ובמגילה ובתנחומא מ״ב שם אשר ישבו במצרים ובשאר ארצות, ובירוש׳ מגילה שם אשר ישבו במצרים ובכל הארצות שלשים שנה וארבע מאות וכו׳, ובמס׳ ספר תורה שם אשר ישבו בארץ כנען ובארץ מצרים שלשים שנה ות׳ שנה ועי׳ גם באדר״נ נר״ב שם, וגירסאות שונות במס׳ סופרים ועי׳ בהערות ר״י מיללער צד 16 ועי״ע בתנחומא וישב סי׳ ג׳ מהו מאד עמקו מחשבותיך א״ר יוחנן מחשבה עמוקה נמלת עם אברהם בין הבתרים כשאמרת לו כי גר יהיה זרעך וכו׳: 6 שהוא מפדן וכו׳. וכ״ה עוד בחמשה כ״י ובילקוט, ור״י דורש יתור הלשון ויהי יצחק וכו׳ בקחתו את רבקה בת בתואל הארמי מפדן ארם אחות לבן הארמי וכו׳ אם כתוב הארמי מפדן ארם ללמד שהוא מפדן ארם (ולא ארמי מארם אחר כמו ארם דמשק וארם צובה) מה ת״ל לבן הארמי שאנו יודעים שהוא ארמי כמו בתואל אביו אלא בא ללמדך וכו׳ ודרוש ארמי וארם לשון רמאות בתואל הארמי אביה רמאי לבן הארמי אחיה רמאי מפדן ארם אנשי מקומה רמאין והצדקת הזו וכו׳ וכן אמר ר׳ פינחס בש״ר סימון כת׳ וישלח וכו׳ וילך פדנה ארם אל לבן בן בתואל הארמי מלמד שכלל כולם לבן ובתואל ואנשי מקומם ברמאות, ובינתיים כמו לעיל צד 27 ועי׳ בעמת״ל ח״א צד 220, ורמיות בכי״ל כמו לעיל צד 70, ומאמר זה הוא שיטה ראשונה בוי״ר שם בפתיחת כשושנה וכו׳ לפ׳ כמעשה ארץ מצרים וכו׳ והגי׳ שם ר״י פתר קרא ברבקה שנ׳ ויהי יצחק בן ארבעים שנה אם ללמד שהיא מפדן ארם מה ת״ל אחות לבן הארמי אלא אביה רמאי ואנשי מקומה רמאין וצדקת הזו יוצאה מבינתים למה וכו׳ ר״פ בש״ר סימון אמר כתב וישלח יצחק את יעקב וילך כללן כולן ברמאות, וכל הפתיחה שבוי״ר שם סי׳ א׳ עד ס׳ ז׳ א״ר ברכיה וכו׳ התה״ד כמעשה וכו׳ הועתקה בשהש״ר לפ׳ כשושנה וכו׳ והגי׳ שם ר״י פתר קרייה ברבקה שנ׳ ויהי יצחק וכו׳ בקחתו את רבקה בת בתואל הארמי מפדן ארם אחות לבן הארמי וגו׳ אם ללמד שהיא מפדן ארם מה ת״ל אחות לבן הארמי אלא אביה היה רמאי אחיה היה רמאי ואנשי מקומה רמאין והצדקת הזאת יצאה מביניהם למה וכו׳ ר״פ בש״ר סימון אמ׳ כתיב וישלח יצחק וכו׳ פדנה ארם אל לבן בן בתואל הארמי וכלל כולם לרמיות, וגי׳ אחרת בכי״ו ובדפוסי׳ וכי״ת אם ללמד שהוא (שהיא) מארם נהרים (כלו׳ אם פירוש בתואל הארמי כפשוטו) והלא כבר נאמר מפדן ארם, ומדייק מה ת״ל הארמי כמו שנוסף בדפוסי׳ וכי״ת), ועוד מדייק בת בתואל הארמי מה ת״ל

רמאין והצדקת הזו שיוצאה מבינתיים למה היא דומה לשושנה בין ההוחים, ר׳ פינחס בשם ר׳ סימון (אמר) כת׳ וישלח יצחק את יעקב וילך פדנה ארם אל לבן בן בתואל הארמי (בראשית כח ה) מלמד שכלל כולם ברמיות:

כא) ויעתר יצחק וגו׳ ר׳ יוחנן וריש לקיש ר׳ יוחנן אמר ששפך תפילות בעושר, וריש לקיש אמר שהפך את הגזירה ולפום כן קריין ליה עתרה דהפיך אדרה:

לנכח אשתו מלמד שהיה יצחק שטוח כאן והיא שטוחה כאן, אמר לפני הקב״ה רבונו של עולם כל בנים שאתה עתיד ליתן לי יהיו מן הצדקת הזו, אף היא אמרה כן:

כי עקרה היא ר׳ יודן בשם ר׳ שמעון בן לקיש עקר מטרין לא היה לה וגלף לה הקב״ה עיקר מיטרין:

ויעתר ויעתר ר׳ ברכיה בשם ר׳ לוי לבן מלכים שהיה חותר לאביו ליטול ליטרא זהב, והיה

4 ילקוט שם: 5 סוכה י״ד א׳, יבמות ס״ד א׳, במדבר רבה פ״י סי׳ ה׳: 6 ילקוט שם, מדרש רות פ״ו, מדרש שמואל פ״ו: 8 ילקוט שם, לעיל לד 472 וש״נ: 10 ילקוט שם, ועי׳ לקמן פס״ז:

1 רמאין] פותאגכי, כן דת | זו ו, הזאת א^{2} | שהיא יוצאה דגכתי, יוצאה פא | מבנתיים ו, מבנתים א^{1}גב, מביניהם דפתי, ־הן א^{2} | ** החוחים] החחים ל | בשם ר׳ סימון] פואגכ, ל׳ דת | 2 אמר ל׳ ו | * וישלח — הארמי פ] וישלח.. לבן וגו׳ י, וישלח.. ארם א^{1}כ, וישלח.. יעקב וגו׳ ל, וישלח.. ארם וגו׳ למה אמ׳ אחר כך אל לבן בן בתואל הארמי ל^{0}, וישלח.. ארם מת״ל אל.. בתואל א^{3}, וילך.. ארם מה ת״ל אל לבן הארמי דת, מה תל׳ לו׳ אל לבן.. בתואל הארמי אחי רבקה אם יעקב ועשו ו | 3 מלמד ל׳ ו | שכלל כולם] פגכי^{1}, שכללן כולן ת, שכללן כלן א^{1}, שכללן א^{2}, שכולם כללן ד, כלל כולם ו | ברמיות דפאגכתי, לרמיות ו | 4 וגו׳] ל״י ו׳... לנכח (לנוכח א׳ת) אשתו דפאגתי, ..לנכח אשתו כי עקרה היא ויעתר לו י״י כ | ור׳ שמעון בן לקיש וג, ורשב״ל א | ששפכו ר | תפלה א^{1}, תפילתו ו | * בעושר דגר^{1}] באושר לוכ, בעותר ו^{1}, בעתר ת, כעתר א^{1}ר^{2}, הרבה פ | וריש לקיש] פכת, ורשב״ל א^{3}, ריש לקיש ד, ר׳ שמעון בן לקיש וגי, רשב״ל א^{2} | 5 שהפך] אגכעי, שהיפך דות | את ל׳ אע | גזירות א^{1}, גזרות א^{2} | ולפס ו, לפום פ | דין א | * קריין דואגכתעשי] קראין ל, קוראין פ | לה פו | * עתרה] עתרא דכתער, אתרה לו, אתרא פג, עותיה ל^{0}, עותר׳ ש, עתר א, לעתרא י | דהפיך] פהא^{2}כעי, דהפך ו, דמהפך ש, דאפיך דת * אדרה פו] אררה ל, אדרא אגעי, אידרא ל דחכ, באידרא ר^{2} | 6 לנכח] פוא^{2}גכי, לנוכח דא׳ת | כנו | כן ו | אמר — הקב״ה] פוגי, לפני הקב״ה כ, אמ׳ לפניו א, ואומר ד, הוא אומ׳ ת | רבש״ע פא׳ת, רש״ע א^{2} | 7 עתיד ליתן] פואגכי, נותן דת | הזאת א׳תי | ואף היא כ, והיא את | אומרת ת | כן] פא^{2}גכי, כמו כן א^{1}, כן (רבש״ע ת) כל בנים שאתה (שאת דו) עתיד ליתן לי יהיו מן הצדיק הזה ל^{0}דות | 8 ר׳ — לקיש] וג, רשב״ל א^{2}, ריש לקיש דפכת | עקר] כ, עיקר דפואגתרי | מיטרין פותגי^{1} | היה] פאגכי, הוה דות | וגילף א^{1} | 9 עקר כ | מיטרין] פותגי^{1}, מטרין דאכת | 10 ויעתר ויעתר] ו, ויעתר לו י״י ויעתר ויעתר ג, ויעתר יצחק ויעתר לו ש, ויעתר יצחק ויחתר פ, ויעתר לו י״י דתי, ויעתר אכ | ר׳ — בשם] פוגכ, א״ר ברכיה א^{2}, ל׳ דת | ר׳ לוי ל׳ א | לבן] וא^{2}שי, משל ~ דפא^{1}גכת | לאביו] פוהאגכי, על אביו דת | ליטול ל׳ פא^{2} | ליטרה ו | זהב] א^{1}, של ~ דפוא^{1}גכתי | והיה — מבחוין] פוהא^{1}ג, והיה.. וזה היה.. מבחוין כ, הבן חותר מבחוין והאב חותר מבפנים י, והיה..

אחות לבן הארמי, וקשה הלשון והלא כבר נאמר מפדן וכו׳ ועי׳ ביפ״ת, וכפי גי׳ זו מפרש גם בלק״ט ויהי יצחק וכו׳ בת בתואל הארמי מהו הארמי א״ר יצחק אם ללמד שמארם נהרים בא כבר נאמר מפדן ארם ומה ת״ל בת בתואל הארמי ועוד שכתוב אחות לבן הארמי כיון שכתוב בה בת בתואל הארמי אני יודע שגם לבן בנו ארמי אלא אביה רמאי וכו׳, ועדיפא הגי׳ במה״ג עמו׳ 389 בת בתואל הארמי מפדן ארם וכו׳ אמר ר״י אם ללמד שהוא מארם נהרים והלא כבר נאמר בת בתואל הארמי ומה ת״ל מפדן ארם וכו׳, ובשכל טוב צד 96 מפרש בת בתואל הארמי הוא בעל רמאות וכו׳ מפדן ארם ממש אחות לבן הארמי כאביו וכו׳: 4 בעושר. כן הגהתי ועח״נ, ור׳ יוחנן דורש ויעתר לשון עושר ושפע כמו עותר עותרא בלא״ר וגם בל״מ עתרת שלום וכו׳ (ירמיה ל״ג ו׳) כלו׳ ששפך תפלות הרבה ועי׳ כפי׳ ב״ר ובמ״כ, ובכי״פ הגי׳ כן תפלות הרבה (ותימה שבכי״ל וכי״ו הגי׳ באושר וכן בסמוך בשני הכ״י אתרה באל״ף, ובכי״פ וכי״ג באתרא), והלשון ששפך וכו׳ כמו בל״מ ישפך שיחו וכו׳, ור״ל אמר שהפך וכו׳ והוא דורש ויעתר לשון עתרא עתר שקורין לו כן משום שהופך את התבואה, וכן מעם הדרש ביבמות שם למה נמשלה תפלתן של צדיקים כעתר מה עתר זה מהפך התבואה ממקום למקום כך תפלתן של צדיקים מהפכת מדותיו של הקב״ה ממדת רגזנות למדת רחמנות ועי׳ בסוכה שם ובבמ״ר שם ובאגה״א ח״ב צד 14, ובלק״ט מפרש ויעתר וכו׳ מהו לשון עתירה הרחת שמהפכין התבואה בגורן קורין עתירה ללמדך כשם שעתר זה מהפך את התבואה ממקום למקום וכו׳ ועי׳ בערוך ע׳ עתר ב׳ ועי׳ רחת ובעמת״ל ע׳ אידרא, ולסגנון הלשון קריין ליה כלו׳ לעתרא עי׳ במ״י לעיל צד 543 בד״ה נקראו לו, וכפי׳ ב״ר כ״י מפרש עתרא כלי שמהפכין בו זיתים, ולנכון בפי׳ ב״ר בדפ״ר שמהפכין בו חטים ועי׳ גם בתוספתא עוקצין פ״א: 6 מלמד וכו׳. במדרש רות שם מהו לנכח אשתו אלא מלמד שהיה יצחק וכו׳ ורבקה שטוחה כאן ואומר רבונו של עולם כל בנים שאתה עתיד ליתן לי וכו׳, ובילק׳ רות סי׳ תר״ח הועתק כל וכו׳ שאתה נותן לי יהו מן הצדקת הזאת, ובמדרש שמואל שם מלמד שהיה וכו׳ אמר לפניו רבון כל העולמים כל בנים שאת עתיד ליתן לי וכו׳ ועח״נ: 7 אמרה כן. כלו׳ כל בנים שאתה עתיד ליתן לי יהיו מן הצדיק הזה, ובכי״ל הושלם כן בגליון בכתב אחר ועח״נ ובלק״ט ובמה״ג, וגם במדרש שמואל הגי׳ אף היא אמרה כל בנים וכו׳ ועי׳ בילק׳ שמואל ר׳ פ״ז, ובמדרש רות ל״ג אף היא וכו׳, אכן בילק׳ רות שם הועתק וכן היא שטוחה ואומרת מצדיק זה: 8 ר׳ יודן וכו׳. מאמר זה נסדר גם לעיל צד 472 וצד 560 ועיי״ש: 10 ויעתר ויעתר. בשתי הפעמים כתוב הלשון ויעתר ואי אפשר לפרש ויעתר לו י״י לשון עושר

זה חיתר מבפנים וזה חותר מבחוץ:

כב) ויתרוצצו הבנים וגו׳ ר׳ יוחנן וריש לקיש ר׳ יוחנן אמר זה רץ להרוג את זה וזה רץ להרוג את זה, ר׳ שמעון בן לקיש אמ׳ זה מתיר ציוויו שלזה וזה מתיר ציוויו שלזה, ר׳ ברכיה אמר מש׳ ר׳ לוי שלא תאמר משיצא ממעי אמו נזדווג לו אלא עד שהוא במעי אמו זירתיה מתיחה לקיבליה הה״ד זורו רשעים מרחם וגו׳ (תהלים נח ד): ויתרוצצו הבנים בקרבה ויתריצו בקרבה, עוברת על בתי

ילקוט שם, ילק׳ מכירי תהלים נ״ח סי׳ ו: ‖ פסיקתא פ׳ זכור (כ״ג ב׳), תנחומא מ״ג סלח סי׳ ד׳, תנחומא שם סי׳ ד׳, מדרש תהלים פ״ג נ״ח סי׳ ג׳:

וזה חותר מבחוץ שבן בערביא קורין לחתירא עתירתא דא״ת | ב וגו׳] ו. בקרבה דפחאנכתימ | ר׳ — לקיש] ר׳.. ור׳ שמעון בן לקיש ונ. וריש״ל א״מ. ל׳ פ | וזה — להרוג] וזה פ | ר׳ — לקיש] ונ׳. ריש״ל א״מ. ריש לקיש דפכת | ** אמ׳] ל׳ ל | ציוויו] פחא״נכרי. ציוויו דו. צוויו א״תימ | וזה — ציוויו] וחא״נ. וזה.. ציווי ד. וזה.. צוויו א״כתימ. וזה פ | אמר ל׳ דונ | בשם | ו תומר ו | נזדווג] ואנכתרימ. נזדוג פ. נזודוג ד | * זירתיה ל״דכרי״ן זירתה לנ. ורתיה ואיר׳. זריתיה א״תמ. זררתיה פ. זירתא ע | מתיחה] פונכ. מתיתא א״תעי. מתוחה דא״רמ | * לקיבליה פע] לקיבלה ל. לקובלה ו. לקבליה דאתרי. כי לקיבליה נכ | 5 זרו כ | וגו׳] תעו מבטן דוברי כזב פ. ל׳ דאנכתי | ויתרוצצו] ד״א ~ פא״י | בקרבה ל׳ י | ויתריצו בקרבה] פחנ. ל׳ דואכתי | עוברת — מרחם

או לשון עת״א ולכן מפרש ר״ב בשם ר׳ לוי ויעתר השני וגם הראשון לשון חתירה משל לבן מלכים שהיה חותר בבית גנזו של אביו ליטול ליטרא זהב והיה אביו שהיה חפץ ליתן לו הזהב חותר נגדו מבפנים וחבן חותר מבחוץ (וריש המשל גם לקמן פס״ז סי׳ י״ב במאמר ר׳ ברכיה לבן מלכים שהיה חותר לאביו ליטרא אחת של זהב וכו׳ ועיי״ש בח״נ), והנמשל מפרש בלק״ט ויעתר לו י״י שבשעה שיצחק אבינו היה מתחר לפתוח לו פתח רחמים כך הקב״ה היה שמח לפתוח לו פתח לעשות רצון צדיק וכו׳. ולריש הפסוק מפרש שם ד״א ויעתר יצחק כמו ויחתר כי עי״ן וחי״ת משמשין וכו׳ שהיה חותר בתפלתו כאדם שחותר לו בקיר לפתוח לו פתח, וזה גם טעם הגי׳ בכי״ם ויעתר יצחק ויחתר, וכן נדרש ויעתר ויחתר בפ׳ ויתפלל אליו ויעתר לו וישמע תחנתו וכו׳ (דה״ב ל״ג י״ג) בהאגדה בירוש׳ סנהדרין פ״י כ״ח ג׳ והיו מלאכי השרת מסתמין את החלונות שלא תעלה תפלתו של מנשה לפני הקב״ה והיו מלאכי השרת אומרים לפני הקב״ה רבש״ע אדם שעבד עבודה זרה והעמיד צלם בהיכל אתה מקבלו בתשובה אמר להן אם איני מקבלו בתשובה הרי אני נועל את הדלת בפני כל בעלי תשובה מה עשה לו הקב״ה חתר לו חתירה מתחת כסא הכבוד שלו ושמע תחינתו הה״ד ויתפלל אליו ויעתר לו וכו׳ א״ר לעזר בי רבי שמעון בערבייא צווחין לחתרתה עתרתה, ובאותה האגדה בפסיקתא פ׳ שובה (קס״ב ב׳) חתר לו כמין התירה תחת כסא הכבוד שלו ושמע תחינתו ויתפלל אליו ויעתר לו וכו׳ מהו ויעתר א״ר אלעזר בר שמעון בערבייא צווחין לחתירתא עתירתא, ובכ״י כרמולי שם הגי׳ אל תקרי ויעתר לו אלא ויחתר לו (ועיי״ש בהערות רש״ב), ובילק׳ מלכים ר׳ רמ״ו הגי׳ ויעתר לו ויחתר כתיב, ובמדרש רות פ״ה פ׳ ויאמר לה בעז וכו׳ חתר לו חתירה מתחת כסא כבודו ממקום שאין מלאך יכול לשלוט הה״ד ויתפלל אליו ויעתר לו וישמע תחנתו אמר ר׳ לוי בערביא צווחין לחתירה עתירה ועי׳ ברמב״ן דברים ב׳ כ״ג ובמבה״י ז׳ ע״ב, ובדב״ר בדפ״ר וד״ו סדר ואתחנן (פ״ב סי׳ כ׳) ויתפלל אליו ויעתר לו ויחתר לו כתיב מלמד שהיו מלאכי השרת מכתמי׳ את חלונות של רקיע וכו׳ מה עשה הקב״ה חתר את הרקיע מתחת כסא הכבוד וקיבל את תפלתו וכו׳, ועוד בפסיקתא פ׳ ולקחתם לכם וכו׳ (קפ״א א׳) פנה אל תפלת הערער זה מנשה מלך יהודה ולא בזה את תפלתם זו תפלתו ותפלת אבותיו הה״ד ויתפלל אל ה׳ (וצ״ל אליו) ויעתר לו ויחתר לו כתיב א״ר אליעזר בר שמעון בערביא צווחין לחתירתא עתירתא, ובזו הפסקא בוי״ר פ״ל סי׳ ג׳ פנה אל תפלת הערער וכו׳ דכתיב ויתפלל אליו ויעתר לו מהו ויעתר לו אמר ר׳ אלעזר בר׳ שמעון בערבייא צווחין לחתירתא וכו׳ (וגר׳ שעפ״י כל אלו המקומות נוסף כאן בדפוסי׳ ובשני כ״י מאוחרים שבן בערביא קורין וכו׳, וגם בפי׳ ב״ר הובא בערביא קורין וכו׳), ובבבלי סנהדרין ק״ג א׳ איתא א״ר יוחנן משום רשב״י מאי דכתיב וישמע אליו ויחתר לו ויעתר לו מיבעי ליה מלמד שעשה לו הקב״ה כמין מחתרת ברקיע כדי לקבלו בתשובה וכו׳ ועיי״ש בפירש״י ובהגרי״ב ועי״ע בד״ס שם ובמנחת שי דה״ב שם. ובתנ״ך הוצ׳ גינצבורג נסמן שם בס״א ויחתר כתיב ויעתר קרי: 2 רץ להרוג. ר״י דורש ויתרצצו לשון רצין וריש״ל דורש ויתרצצו נוטריקון ויתר ציוויו זה מתיר ציוויו של זה וכו׳ מה שנאסר לישראל מותר לאומות העולם וחוקותיהם שנאסרו להם מותרים לישראל ועמ״כ. ובלק״ט מפרש ויתרוצצו הבנים וכו׳ כענין שנאמר ותרץ את גלגלתו סימן לדורות זה רץ להרוג את זה וכו׳ ור״ש בן לקיש אמר זה מתיר צוויו של זה וכו׳ כיצד זה אוסר את יום השבת וזה אוסר את יום ראשון זה אוסר את החזיר וזה מתירו וכו׳ ויתרוצצו שתי מלות הן ויתיר ציוויו: 4 נזדווג לו. עשו ליעקב להרע לו, וכן הוראת נזדווג לעיל פעמים שונות, ור״ב מש׳ ר׳ לוי דורש ויתרוצצו הבנים האחד נתרוצץ בהשני בקרבה שלא תאמר וכו׳ אלא עד שהוא במעי אמו זירתו מתוחה לנגדו וכמו שמפרש בפי׳ ב״ר כי״ם וכי״א זירתיה (זרתיה) מתוחה לקבליה זרת שלו כלו׳ אגרוף שלו נשא כנגד יעקב ורצה להכותו ועי׳ בערוך ע׳ זרת, ודורש זורו רשעים וכו׳ לשון זרת, ווירתה בכי״ל כמו זירתיה ולקיבלה כמו לקיבליה ועי׳ במ״י לעיל צד 566, והוא מתלא בלא״ר, וק״ק כאן סגנון הדרש שלא תאמר משיצא וכו׳ אבן בפסיקתא פ׳ זכור שם בפתיחה יזכר עון אבותיו וכו׳ נסמך מאמר זה להמאמר ומה חטא חמא על אמו וכו׳ ר׳ יהודה אומר אם כשהוא יוצא ממעי אמו חתך מיטרין שלה שלא תלד הה״ד על רדפו בחרב אחיו ושחת רחמיו, ובעל המאמר שם ר׳ ברכיה ועיי״ש בהערות רש״ב אות מ״ז, ובאותה הפסקא בתנחומא מ״ב שם ומה חטא וכו׳ ר״י אומר כשיצא ממעי אמו חתך וכו׳ ור׳ ברכיה אומר לא תאמר לכשיצא אלא עם כשהוא יוצא ממעי אמו זירתיה (פי׳ אגרוף) מתוחה לקיבליה מה טעם זורו וכו׳, ובתנחומא שם ומה חטא חטא עשו הרשע על אמו ר״י אומר כשיצא ממעי אמו חתך וכו׳ ור״ב אמר לא תאמר אחר שיצא ממעי אמו אלא עד כשהוא יוצא וכו׳ זריתיה מתוחא לקבליה מה טעם זורו וכו׳, ובמדרש תהלים שם הדרש זורו רשעים מרחם תעו מבטן הצדיקים מבטן ומרחם נקראו קדושים שנ׳ בטרם אצרך בבטן ידעתיך ובטרם תצא מרחם הקדשתיך וכו׳ אבל הרשעים נעשו זרים ורשעים מרחם אמם שנ׳ זורו רשעים וכו׳ מרחם ומבטן הרשעים ניכרים וכן אתה מוצא בעשו הרשע עד דהוי במעוי דאימיה הוה מגיח עם יעקב אחוי שנ׳ ויתרוצצו הבנים בקרבה שהיה מריץ עם אחיו במעי אמו וכו׳: 5 ויתרוצצו. דרש אחר וכהגי׳ ד״א ויתרוצצו ועי׳ במ״י לעיל צד 574: ויתריצו בקרבה. וב״ה בכי״ם וכי״ה וכי״ג, וצ״ל טעם זו הגי׳ שכוונו לדרוש כאן ויתרוצצו שאינו לשון רצין

עבודה זרה ועשו מפרכס לצאת הה"ד זורו רשעים מרחם וגו, עוברת על בתי כניסיות ובתי מדרשות ויעקב מפרכס לצאת הה"ד בטרם אצרך בבטן ידעתיך וגו' (ירמיה א ה):

ותאמר אם כן וגו' ר' חגאי בשם ר' יצחק (אמר) מלמד שהיתה אמינו רבקה מחזרת על פתחיהן שלנשים ואומרת להן הגיע לכם הצער הזה מימיכם, אם כן היא צער הבנים הלווי לא עיברתי, אמר ר' הונא אם כך אני עתידה להעמיד שנים עשר שבטים הלווי לא עיברתי, תני בשם ר' נחמיה ראויה היתה רבקה שיעמדו ממנה שנים עשר שבטים הה"ד ויאמר י"י לה שני גוים בבטנך וגו' שני גוים הא תרין, ושני לאמים הא ארבעה, ולאום מלאום יאמץ הא שיתא, ורב יעבד צעיר הא תמניא, וימלאו ימיה ללדת והנה תומים בבטנה הא עשרה, ויצא הראשון אדמוני הא חד עשר, ואחרי כן יצא אחיו הא תרי עשר, ואית אמרין מן הדין קרייא ותאמר אם כן למה זה אנכי ז' שבעה ה' חמשה הא תריסר:

3 ילקוט שם: 5 פסיקתא שם, תנחומא ע"ב תלא שם, תנחומא תלא שם, לקמן סוף פע"ז, תנחומא ע"ב ויחי סי' ט"ז, תנחומא ויחי סי' ט"ו, אגדת בראשית פע"ג (פע"ב):

וגו'] עוברת.. ע"ז.. רשעים פ, עוברת.. ע"ז.. ה"ה זרו.. מרחם כ, עוברת.. ע"ז.. הדהי דכת' זורו.. מרחם תעו מבטן דברי כזב ג, עוברת.. ע"ז.. לצאת א, עוברת.. ע"ז עשו.. הא דכתי'.. מרחם וגו' ח, עוברת.. ע"ז עשו.. לצאת זורו.. מבטן ו, שהיתה עוברת על בתי כנסיות ובתי מדרשות ויעקב (יעקב ת) מפרכס לצאת הה"ד בטרם אצרך בבטן ידעתיך דת | 1 עוברת — ידעתיך וגו'] עוברת.. הדהי דכת' בטרם.. ידעתיך ג, עוברת.. כנסיות.. הה"ד.. ידעתיך א^{2}, עוברת.. בתי כנסיות ומדרשות.. דכת' בטרם.. ידעתיך וגו' פ, עוברת.. בתי כנסיות ומדרשות.. הה"ד (ה"ה כ) בטרם.. ידעתיך א^{1}כ, עוברת.. בתי כנסיות ובתי מדרשות יעקב.. הה"ד (היינו דכתי' ח) בטרם אצורך (אצרך ו) מבטן ידעתיך חו, ובשעה שהיא עוברת על בתי ע"ז ועשו (עשו ת) רץ ומפרכס לצאת הה"ד זורו רשעים מרחם דת | 3 וגו'] למה זה וגו' ן, למה זה אנכי דפחאגכתי | ר' — בשם] כ, ר' חגיי בשם ן, ר' חגי בשם פאג, ל' דת | אמר ל' ו | אמינו רבקה] כ, אימנו רבקה ג, אמנו רבקה דפ, רבקה אמינו ות, .. אמנו ו, רבקה א | חוזרת א^{2} | 4 פיתחיהן ג | להן ל' ו | לכן פ, אתכם א^{1}, אתכן א^{2}כ | כצער הזה א^{2}, כזה הצער כ, הצער הזה של בנים א^{1} | מימיכן פא^{2}ג, מעולם מימיכן כ | ואם א | כן] וא^{2}כתי, כך דפג | הוא ל' פת | צער של בנים פ, הצער של.. א^{2}גכי, צערן של.. דת, צערן של נשים ן, הצער א^{1} | הלווי] וגכ, הלואי דפא^{2}תי, ולואי א^{1} עברתי א^{2}כ | 5 אמר ר' הונא] פחא^{2}כת.. הונא ג.. הונה ן.. רב הונא א^{1}, ר' הונא אמר ד | אם] אמרה ~ ת | כן פא^{2}גכי | אנכי חא | י"ב א^{2}תי | הלווי] וג, הלואי דפכתי | עיברתי (עברתי א^{2}כ)] פוחא^{2}גכי, ~ מנין זה דת | תניא א^{2} | נחמיא א^{2} | 6 רבקה היתה ראויה ן | שיעמדו ממנה] להעמיד ואגכי | שנים עשר] פוגכ, י"ב דאתי | שני — וגו'] שני גוים וגו' פ, שני גוים בבטנך דאגכתי | 7 שני גוים ל' | תריין גכ, תרי ת | לאומים דפא^{2}ת, לאומים ממעיך א^{1}, לאמים (לאומים כי) ממעיך יפרדו גכי | ארבע אי | ולאם מלאם פא^{1}ג | הרי ששה א | יעבוד א^{2}י | 8 הרי א | שמונה א^{2}, ח' א^{1} | וימלאו — ללדת ל' א | והנה — בבטנה] א^{2}גכת, והנה תאומים בבטנה פא^{1}י, ל' ד | הרי א | עסרא ת, י' א^{1} | 9 הרי א | חד כר חת, י"א א^{1} | * ואחרי כן דפוא^{1}גכתי] ואחרכן ל | הרי א | תריסר חי, שנים עשר א^{2}, י"ב א^{1} | דאמרי פ, דמיתין ידמיתי א^{2}, דמייתין ת, דמייתי ו^{1}, דמייתי א^{1}, דמתיין ג) לה דהאגכתי | מן — קרייא] ח, מן.. קרייה כ, מן.. קריא ו, מן.. קרא דפגת, מהכא א | זה] ~ מנין זה ת | 10 אנכי ל' פוחת | ז"ין שבעה ה' חמשה הרי י"ב א^{2}, ז"ין ד | (זין ד^{1}, ז' חגכ, הדן זה זיי ן) שבעה (שובעה ן) ה"א (הא ד^{1}, ה' וחגכ) חמשה הא תרי עשר (תרין עשר כ, תריסר חת) מנין (מניין כ, כמנין ח) זה דוחגכת, זה בגימטריא תריסר הוו פ, ז"ה בגימ' תריסר ו^{1}, זה בגימטריא י"ב א |

אלא לשון רוץ ובהתפעל ויתרצו ולשון חכמים לחוד ויתרצו בקרבה היו מתנענעים לרוץ עד שהם בקרבה מפרכסים לצאת עוברת על בתי ע"ז ועשו מפרכס לצאת הה"ד זורו רשעים מרחם נעשו זרים מרחם וכו' עוברת על בתי כניסיות וכו' ויעקב מפרכס לצאת וכו' ועי' בסמוך וכי בתי כניסיות וכו' היו באותן הימים וכו', ובלק"ט מפרש זה המאמר ע"א ויתרוצצו לשון מריצה כשהיתה רבקה עוברת אל מקום מקודש כגון בית הכנסת ובית המדרש היה מפרכס יעקב לצאת וכשהיתה עוברת וכו' היה עשו מפרכס לצאת וכו' ועי' גם בפירש"י עה"ת ובדפוסי' ג' ג"כ תחלה שהיתה עוברת על בתי כנסיות וכו' (כ"ה בדפ"ר וד"ו, ובד' קראקא א' שהיתה עומדת וכו', ובמ"כ הגיה בשעה שהיתה וכו') ואח"כ ג' ובשעה שהיא עוברת על בתי ע"ז וכו', ובסדר שלפנינו ובכ"י שציינתי ובילקוט (ועי"ע בשכל טוב צד 100) הועתק גם במה"ג עמ' 390 כשהיתה אמינו רבקה עוברת על בתי ע"ז וכו' וכשהיתה עוברת על בתי כנסיות ועל בתי מדרשות וכו', והמאמר מתחיל שם ר' ברכיה אומ', אכן הושמט שם המאמר ר' ברכיה וכו' שלא תאמר וכו': 3 ר' חגאי וכו'. וכ"ה במה"ג עמ' 391 ותאמר אם כן ר' חגאי בשם ר' יצחק, ושם הגי' מלמד שהיתה אמינו רבקה מחזרת על בתי נשים ואומרת וכו' הצער הזה אם כן צערן של נשים הלואי וכו' למה זה אנכי וכו' אמ' ר' הונא אם כן אני וכו' שנים עשר שבטים מנין זה תאני וכו' ראויה היתה אמינו רבקה שיעמדו הימנה וכו' דכת' ויאמר ה' לה שני גוים שנים ושני לאמים הרי ארבעה ולאום וכו' הרי ששה ורב וכו' הרי שמונה והנה תומם וכו' הרי עשרה ויצא הראשון ואחרי כן וכו' הרי שנים עשר, ובראב"ם ג"כ הגי' ר' הגאי בשם ר' יצחק וכו' ועיי"ש, ובלק"ט ר' חגי בש"ר יצחק ובשכל טוב צד 97 ר' חגי משום ר' יצחק ועה"נ, ובלק"ט מפרש המאמר מלמד שהיתה רבקה אמנו אומרת לנשים כלום הגיע לידכם כזה הצער בהריון ויאמר לה לאו ותאמר אם כן למה זה אנכי מצטערת מכל הנשים ועי' גם בראב"ע וברד"ק וברמב"ן: 5 אמר ר' הונא. אמרה אם כך ועי' במ"י לעיל צד 520 ברה"

ותלך לדרוש את י"י וכי בתי כנסיות ובתי מדרשות היו באותן הימים, והלא לא הלכה אלא למדרשו שלעבר, אלא ללמדך שכל מי שמקביל פני זקן כאילו מקביל פני שכינה:

כג) ויאמר י"י לה שני גוים וגו' ר' יהודה בר' סימון ור' יוחנן בשם ר' אלעזר בר' שמעון מעולם לא נזקק הקב"ה להשיח עם אשה אלא עם אותה הצדקת, ואף היא על ידי עילא. ר' אבא בר כהנא בשם ר' בירי כמה כירכורין כירכר להשיח עם שרה שנ' ויאמר לא כי צחקת (בראשית יח טו). והכת' ותקרא שם י"י הדבר אליה (שם טז יג) ר' יהושע בר' נחמיה בשם ר' אידי על ידי מלאך, [והכת' ויאמר י"י לה ר' לוי בשם ר' חמא בר חנינא על ידי מלאך]. ר' לעזר בשם ר' יוסי בן זמרא (אמר) על ידי שם:

1 ילקוט שם: 2 עי' ירוש' סוטה ז"ה כ"ג ב': 3 ילקוט שם. לעיל נד 481 לד 457 ולד 498:

1 לדרש פ | כנסיות פואבתי | אלא וי | לא הלכה לה פאינ | 2 לבית מדרשו והי | של שם עבר חתי | אלא לי י | ללמד ו, שמקבל פא"כ, שהוא מקביל דות, שהוא מקבל א'גי | * כאילו מקביל ו] כאילו מקבל לא', כאלו מקבל פא"כ, כאילו הוא מקבל י, כמקביל דת | השכינה ו | 3 שני — וגו'] שני גוים בבטנך א'נכ, שני גוים א', שני גויים פ, שני וי, ל' דות | יודה ות | בירי' ו, בר ת | ר' ו | ** יוחנן] ל' ל | אלעזר] אבת, לעזר ו, אליעזר דפ | בירי' ות | 4 האשה פ | צדקת וא' | אף ונתש | עילה נתש | 5 * בשם ר' בירי] בשם ר' ביריי א'נכ, בש' ר' בירי ל, בשם ר' כירוי ו, ל' דפת | כירכורים וכירכורים א') כירכר וא', כירכורין כרכר דפנכת | להשיח] וא', בשביל ~ דפנכת | עם שרה] א'כ, עמה פ, עימה ו, את שרה נ, אתה ד, עם אותה הצדקת ת | 6 הדבר] פנ, הדובר דוא'כת | אליה] ~ אתה אל יאי ת | ר' יהושע — מלאך] ר'.. בר (בר' כ, ביר' ו) נחמיה בשם ר' (משום ר' כ, מש"ר א') אידי.. מלאך פוא'נכ, ל' דת | 7 * והכת' — מלאך] והכ' ויאמר.. ביר' חנינה אמ' על.. מלאך ו, ר' לוי.. בר' (בר ת) חנינא אמר על.. מלאך דת, ל' לפא'נכ | לעזר] ו, אלעזר דפא'נכת | בשם.. זמרא] פ, בשם.. זימרא א'נכ, בשם.. זימרה ו, ל' דת | שם] פוחא'נכיי, ~ בן נח דת |

אפילו איני) אם בצער הזה אני עתידה להעמיד וכו' ומביא הברייתא בשם ר' נחמיה ראויה היתה רבקה שיעמדו ממנה שנים עשר שבטים הה"ד ויאמר וכו' ואית אמרין מן הדין קרייא וכו', ובכי"ו המאמר מקוטע והושלם בגליון בכתב אחר, וכאן אינו מפרש מפני מה לא העמידה היא י"ב שבטים, ובפסיקתא שם בהמשך המאמר ומה חטא חטא על אבו וכו' שהעתקתי לעיל איתא ור' נחמיה אמר גרם לה שלא תעמיד י"ב שבטים דאמר רב הונא (וגר' שכוונו גם שם דאמר ר"ה ותני לה בשם ר' נחמיה) ראויה היתה רבקה להעמיד י"ב שבטים מן הדין קרא ויאמר וכו' שני גוים בבטנך הרי תרין ושני וכו' הרי ארבעה ולאום וכו' הרי שיתא ורב יעבוד וכו' הרי תמניא וימלאו וכו' והנה תאומים הא עשרה ויצא הראשון וכו' הא אחד עשר ואחרי וכו' הרי שני עשר ואית דמייתי לה מן הדין קרא ותאמר וכו' למה ז"ה אנכי ז"ן שבע ה' חמש הרי י"ב, ובתנחומא ס"ב הצא שם ר"נ אומר גרם לה וכו' דאמר רב הונא ראויה היתה וכו' שתעמיד שנים עשר שבטים שנאמר ויאמר ה' לה וכו' ואחרי כן וכו' הרי שנים עשר ואית דמייתי לה מהכא ותאמר וכו' ז"ה בגימטריא י"ב, ובתנחומא תצא שם ר"נ אומר גרם לה וכו' דאמר רב הונא ראויה היתה וכו' שנאמר ויאמר הא תרי וכו' ואחרי כן וכו' הרי י"ב ואית דמייתי לה מהכא ותאמר וכו' ז"ה בגימטריא שנים עשר, ומאמר סתמי בתנחומא ויחי שם ואף רבקה ראתה אותן י"ב דכתיב ויאמר ה' לה וכו' הרי ב' וכו' ואח"כ יצא אחיו הרי י"ב ואית דמייתי לה מהכא למה זה בגימטריא י"ב כיון שנתרוצצו הבנים במעיה אמרה כך אני מצטערת בי"ב שאמר לי הקב"ה י"ב עתידין לעמוד ממני ותאמר א"כ למה זה אנכי וכו' ועי' בתנחומא ס"ב ויהי שם ולפנינו לקמן סוף פצ"ז לפ' כל אלה שבטי ישראל (ועי' במ"י לעיל צד 49 בד"ה שהוא מעמיד). ובאג"ב שם ויתרוצצו הבנים בקרבה התחילה מצטערת אמרה אם כך אני מצטערת בכרס אחד ותלך לדרוש את ה' וכו' (ועיי"ש בהערות רש"ב) ויאמר ה' לה שני וכו' למה אמרה למה זה ז"ה בגימטריא י"ב ויאמר ה' לה לא כה שאת כבורה אינן עומדין ממך אלא שני גוים בבטנך וכו', וכהדרש ראויה היתה רבקה וכו' למה זה וכו' דרשו לעיל צד 235 ראוי היה אדם הראשון שיעמדו ממנו י"ב שבטים מה טעם זה ספר תולדות אדם מנין זה וכו' ועיי"ש ועי"ע הדרש בשבו"ר פל"ח סי' ח' לפ' וזה הדבר וכו': 1 וכי בתי כניסיות וכו'. שפתם הכתוב ותלך לדרוש את י"י והלא לא הלכה אלא למדרשו של עבר והל"ל ותלך אל עבר לדרוש את י"י מאתו אלא ללמדך שכל מי שמקביל פני זקן וכו', ובילקוט דפ"ר וד"ו הגי' אלא לא הלכה אלא לבית מדרשו וכו' ללמדך וכו' (ובדפוסי' אחרים נסמן בגליון נ"א והלא), והגי' של עבר איתא גם בשאר כ"י (חוץ מבי"ת וכי"ת) ובדפ"ר וד"ו, וכן בשכל טוב שם לבית מדרשו של עבר ועי' גם לעיל צד 849 נביא גדול היה עבר וכו', ובתרי"א מתורגם ואזלת לבי מדרשא דשם רבא למבעי רחמין מן קדם י"י וכן בתרי"ב למתבוע רחמין וכו בבית מדרשוי דשם רבא, ובמה"ג עמו' 392 ותלך לדרש וכו' הלכה לה אצל שם הגדול ויש אומרין (והוא במאמר שלפנינו) אצל מדרשו שלעבר ללמדך שכל המקביל פני זקן כאילו מקביל וכו', ובפירש"י עה"ת מפרש ותלך לדרש לבית מדרשו של שם, ומשמע שגורס כן בב"ר וכמו שהובא ברא"ם ומוסיף שם בב"ר, וכן במדרש אגדה הוצ' רש"ב לבית מדרשו של שם, וברד"ק יש בדרז"ל שהלכה לבית מדרשו של שם, וכ"ה באג"ב הלכה לבית מדרשו של שם. וסעד לזו הגי' הדרש בסמוך ויאמר י"י לה וכו' ר' לעזר וכו' על ידי שם, ובכי"ת וכי"ת וילקוט הגי' של שם ועבר וכן הגי' ברש"י באיזה כ"י (ועי' בהוצ' ר"א ברלינער), והגיהו כן במקצת דפוסי המדרש ועמ"כ, ולפי זו הגי' ק"ק הלשון למדרשו (לבית מדרשו) וכו', ולמטה בסי' י' דרשו יושב אהלים שני אהלים בית מדרשו של שם ובית מדרשו של עבר ועי"ע במ"י לעיל צד 675 בד"ה שם ועבר וכו': 4 עם אותה הצדקת. עם שרה, וכל המאמר נסדר גם לעיל פ"כ לפ' ואל האשה אמר וכו' ובפמ"ה לפ' ותקרא שם וכו' ובפס"ת לפ' ותכחש שרה וכו' ועיי"ש, ובכי"ל וכי"פ וכי"א א' וכי"ג וכי"כ חסר כאן מן והכת' ויאמר וכו' עד על ידי מלאך והשלמתי, ובדפ"ר נמצא כאן לפ' ויאמר י"י לה רק סוף המאמר ר' לוי בשם ר' חמא בר' חנינא אמר על ידי מלאך ר' אלעזר על ידי שם בן נח, ובד"ו הושלם מן ר' יהודה בר' סימון וכו' עד והכתיב ותקרא שם ה' הדובר אליה, וכן ר' יהושע וכו' עד ויאמר י"י לה חסר גם בבי"ת, ובכי"א ב' קיטע

שני גוים בבטנך שני גאי גוים בבטנך זה מתגאה בעולמו וזה מתגאה בעולמו, זה מתגאה במלכותו וזה מתגאה במלכותו, שני גיאי גוים בבטנך אדריינוס באומות ושלמה בישראל, שני שנאי גוים בבטנך כל האומות שונאין את עשו וכל האומות שונאין את ישראל, שנאיהון דבנייא במעייך שנ׳ ואת עשו שנאתי וגו׳ (מלאכי א ג):

ושני לאומים ממעיך יפרדו אמר ר׳ ברכיה מכן שנולד מהול: ה

1 ילקוט שם, ילק׳ מכירי ס״ע כ״י, מדרש תהלים מ״ב ס׳ סי׳ ז׳, ועי׳ ברכות כ״ז ב׳ עבודה זרה י״א ס׳: 5 ילקוט שם, לקמן פפ״ד, אדר״נ נו״א פ״ג, מדרש תהלים שם, תנחומא נח סי׳ ה׳ תקן סי׳ ב׳:

1 גאי גוים] **חא**[2], גיאי גוים **דפותמ**, גיאי גיים **ג**, גיים **כ**, גאים **א**[1] | בבטנך] **פואנכימ**, ל׳ **דת** | זה — וזה — זה — וזה במלכותו] **פוא**, זה מתגאה במלכותו וזה מתגאה במלכות **כמ**, זה מתגאה בעולמו וזה מתגאה במלכותו **דת**, ל׳ **ני** | 2 שני — בבטנך] שני גאי.. בבטנך **ח**, ד״א שני גיאי גוים **פ**, ל׳ **נבימ** * אדריינוס **נתי**] אדיינוס **ל**, אדרינוס **וא**[2]**כ**, ייאנוס **א**[1], ריאנוס **דפ**, אנדרינוס **חמ** | באומות העולם **פב** ושלמה] **פוחאנגבימ**, שלמה **דת** | שני] **ד**[1]**וא**[1]**כמ**, שני גוים **ל**[1]**י**, ד״א שני **דפת**, ל׳ **חג** | שנואי **פא**[1]**תימ**, שני **ותג** | 3 גיים **ו** | בבטנך ל׳ **ו** | הגוים **פ** | * שונאין **פא**[2]**נימ**] שונאים **דוא**[1]**כת**, שונאות **ל** | את עשו] את ישראל **א**[2]**ימ**, לישראל **פ** | כל **ו** | שונאין] **פא**[2]**נימ**, שונאים **דא**[1]**כת**, סונאים **ן**, סנאין **י** | את עשו **א**[2]**י**, לעשו **פמ** | * שנאיהון **א**[2]**נמ**] שנאיהן **ל**, סנאיהון **דפחא**[1], סנאייהון **ת**, סניהון **ן**, שונאיתון **י**, שונאיהם **כ** דבנייה **ד**[1]**ח**, ייא **פא**[1]**י**, ייה **ן**, דבניהון **א**[2]**מ**, דברייהון **ת** | במעיך **פואכתימ** | 4 וגו׳ ל׳ | 5 לאמים **ג** | ממעיך יפרדו **דפואכתי**] ממעיך **ד**[1], וגו׳ **ל** | מיכן] **ן**, מיכאן **ג**, מכאן **דפאכתי** |

מעולם לא נזקק וכו׳ בפסוק אל האשה אמר ועי׳ גם במ״י לעיל צד 457, ובילקוט דפ״ר ויאמר ה׳ לה שני על ידי שם כדכת׳ בפס׳ ותכחש שרה, ובשלימותו המאמר בכי״ו, ובראי״ם הועתק ר׳ אבא בר כהנ׳ בשם ר׳ כירי אמר כמה כרכורים כרכר הב״ה בשביל להסיח עם שרה שנאמר ויאמר לא וכו׳ והכתיב ותקרא שם ה׳ הדובר אליה על ידי מלאך והכת׳ ויאמר ה׳ לה ר׳ לוי בשם ר׳ הנינא בר חמא אמר על ידי מלאך ר׳ אלעזר בשם ר׳ יוסי בן זימרא אמר על ידי שם בן נח, ובמה״ג שם הועתק זה הדרש בסגנון תאני על ידי שם בן נח נאמר לה, וכפי האגדה שהלכה אצל שם ועל ידו נאמר לה כתב גם אפרם הסורי מלכי צדק שים הוא וכו׳ (ועי׳ במ״י לעיל צד 420) ומנה הו אזלת הות רפקא למשאל ואזל אמר לה תרין עמדין במעיכי וכו׳ ועי׳ במ״ח הלק ג׳ צד 353 וחלק מ״ג צד 534: 1 שני גוים וכו׳. והכתיב גיים ודורש גיים כמו גאים והכתיב והקרי גאי גוים שמתגאין זה מתגאה וכו׳ ודריש אחר שני גיאי גוים הגבוהים והרמים שבגוים אדריינוס וכו׳ (וכן בחולין צ״ב א׳ שרי גאים), ובלק״ט מפרש שני גוים וכו׳ קרינן גוים וכתיב גיים יו״ד מתחלף באל״ף וכו׳ ומשמע גאים זה מתגאה כנגד זה וזה מתגאה כנגד זה. ובמה״ג שם שני גוים וכו׳ גיים כתי׳ זה מתגאה בעולמו וזה מתגאה בעולמו, וכן בראי״ם הגי׳ זה מתגאה בעולמו וזה מתגאה בעולמו, וק״ק פעם הדרש הראשון בהגי׳ שלפנינו ובכ״י שציינתי זה מתגאה בעולמו וזה וכו׳ זה מתגאה במלכותו וזה וכו׳, וגי׳ הדפוסי׳ זה מתגאה בעולמו וזה מתגאה במלכותו מפרש ביפ״ת יעקב מתגאה בעולמו כי העולם נברא בשבילו וזוכה לעוה״ב ועשו מתגאה במלכותו בעוה״ז, והרד״ל פי׳ זה מתגאה בעולמו בעוה״ב, ובשכל טוב שם זה מתגבר בעולמו וזה במלכותו זה מלביש כלאים וזה מלביש ציצית זה עורך מערכות מלחמה וזה כומך זקנים וסנהדרין, אכן לפי הגי׳ שבכי״כ וילק׳ מכירי אין כאן אלא דרש אחד שני גוים וכו׳ שני גיים (גיאי גוים) בבטנך זה מתגאה במלכותו וזה מתגאה במלכותו אדרינוס (אנדרינוס) באומות וכו׳, ובמדרש תהלים מ״ב שם שני גוים בבטנך גיים כתיב זה מתגאה בעולמו וזה מתגאה בעולמו אדרינוס באומות העולם ושלמה בישראל (ועוד שם הגי׳ זה מתגאה בעולמו וזה מתגאה בעולמו זה מתגאה במלכותו וזה מתגאה במלכותו אדרינוס וכו׳. ועוד הגי׳ זה מתגאה בעולמו וזה מתגאה במלכותו אדרינוס וכו׳), ובכי״ג וילקוט יק הגי׳ שני גוים בבטנך שני גיאי גיים (שני גאים) בבטנך אדרינוס באומות וכו׳. ודוגמתו הדרש בברכות שם שני גוים וכו׳ אל תקרי גוים אלא גיים וכו׳ אלו אנטונינוס ורבי שלא פסק משלחנם וכו׳ (ובד״ס שם הגי׳ א״ת שני גוים אלא שני גאים זה אנטונינוס וכו׳), ובע״ז שם אל תקרי גוים אלא גיים זה אנטונינוס וכו׳ ועיי״ש בפירש״י (ובד״ס גם שם הגי׳ אלא גאים וכו׳), ובכי״ל נשתבש אדיינוס והגהתי אדריינוס וכן כתיבת השם בכי״ל לעיל צד 118 וצד 261 ולקמן פע״ח: 2 שני שנאי. דרש אחר שני גוים שנאי כלו׳ שנואי גוים, ובכי״ל נקוד [1]), וסימן החיבור ד״א נעדר גם כאן ובסמוך ועת״נ ובמ״י לעיל צד 682 בד״ה ויתרוצצו. ובדפ״ר וד״ו הגי׳ ג״כ שנאי גוים, ובכי״ל כתוב כל האומות שונאות את עשו והגהתי שונאין כמו שהגי׳ גם בכי״ל וכל האומות שונאין וכו׳, ובלק״ט גורס ומפרש ד״א שני גאים שאין לך באומות שאין מקבלין מרות כעשו וישראל: 3 שנאיהון דבנייא. פעם זה הדרש קשה, ואי אפשר להגיה דברייא של הקב״ה כמו שהגיה ביד״מ, ובא״א הגיה דברייהון וכ״ה בכי״ת, וביפ״ת פי׳ ברוחק סנאיהון דברייהון שני גוים השנואים לה׳ אשר בכל הגוים דהיינו עשו. ובתמורת זה הדרש ושלפניו איתא במדרש תהלים מ״ב שם ד״א שני גוים שנאיהון דאומיא במעייכי (ותרגום בבטנך במעיכי) כל האומות שונאין את עשו וכל האומות שונאין את ישראל, ועוד שם ד״א שני גוים ששונאין זה לזה וכו׳ ועי׳ גם במ״כ: 5 מיכן שנולד וכו׳. שיעקב נולד מהול דמשמע ממעיך יפרדו משיצאו ממעי אמם יהיו נבדלים ונפרדים, ובלק״ט ושני לאומים ממעיך וכו׳ א״ר ברכיה מיכן שנולד יעקב מהול, וכן במה״ג עמו׳ 393 ממעיך יפרדו א״ר ברכיה מכאן שנולד יעקב מהול, ובשכל טוב שם מפרש ושני לאומים ממעיך מתוך מעיך יהיו נפרדין זה מהול וזה מושך ערלה, והמאמר סתמי במ׳ תהלים מ״ב שם ושני לאומים ממעיך יפרדו חד גזור וחד אינו גזור מכאן את למד שיעקב נולד מהול, ועוד שם המאמר זה אחד מי״ג שנולדו מהולים ואילו הן אדה״ר שת חנוך שם תרח יעקב יוסף וכו׳ יעקב שנאמר ויעקב איש תם וכו׳ יוסף שנאמר אלה תולדות יעקב יוסף מלמד שנולד מהול כמוהו וכו׳ ועיי״ש בהערות רש״ב ובאדר״נ שם ובתנחומא נח שם ובמ״י לעיל צד 246 ולקמן פפ״ד במאמר ר׳ שמואל בר נחמן אלה תולדות יעקב יוסף וכו׳ מה יעקב נולד מהול אף יוסף

1) ישנאי.

ולאום מלאום יאמץ ר' חלבו משום דבית ר' שילא עד כן קראין סבתבא ורעמא מינך יקומין יהודאי וארמאי:

ורב יעבד צעיר אמר ר' הונא אם זכה יעבד ואם לאו יעבד:

כד) וימלאו ימיה ללדת להלן מלאין וכאן חסרין והנה תומים בבטנה תומם כת', להלן פרץ וזרח שניהם צדיקים, כאן יעקב ועשו אחד צדיק ואחד רשע:

1 ילקוט כאן, פסיקתא פ' נחמו הגליטי (קי"ח ב'), תנחומא מ"ב ולהלן פ"ז ח' יתרו פי' ט"ו, ... רבה פמ"ז סי' ג כ"ט פודש כוס: 3 ילקוט כאן, מוכב תהלים כב, לקמן פס"ו: 4 ילקוט כאן, לקמן פפ"ה:

1 ולאם מלאם פוא"ג, ולאם מלאום א', ולאום מלאום דכתי | משו'—שילא] משום.. שילא פ, בשם.. שילה ו, משום דבי ר' שילא כ, בשם ר' רבי שילה נ, בש"ר שילא א, ל' דת | כאן דפואגבי, כדין ת | קראין] כ, קריאין ו, קריין דא', קרין א'ת, קרין פ, קורין גי | סבתבא ורעמא] סבתבא רעמא ו, סבתבא ורעמה י', סבתא ורעמה כ, סבתא ורעמה וסכתבא פא, סבתא.. וסבתב' ד', סבתא.. וסבתבה ד, סבתא ורעמא (רעמא א') וסבתבא א | ומינך ח, מינוך ו, מנך א', מיכן ל', מיכאן (מכאן י) ואילך גי | יקומון] פוחאתי, יקימון ד, יקרון נ | 2 יהודאי וארמאי] פוחאגבי, יהודאין וארמאין דת | 3 יעבד] פוגבתי, יעבוד דא | ר' הונא פי"גבת] ר' חונא ד, רב הונא לא | יעבד—יעבד] פג, יעבוד.. יעבד אכתי, יעבוד.. יעביד ו, יעבוד.. ייעבד דח | 4 להלן] כאן י | * מלאין] מלאים ד', חסרים דת, למלאין חגב, למלאים פוא, לחסרין י | וכן ו, כאן פ, ולהלן י | חסרים ד', מלאים ד, לחסרין חב, לחסירין ג, לחסרים פוא, למלאין י | והנה—כת'] והנה תומים (תומים בבטנה א') תומם כתיב חא', והנה תאומים בבטנה תומם כתב ו, והנה תאמים.. תומם כת' ג, והנה תאומים (תאומים בבטנה) תומים כת' פי, והנה תומים.. תומים כת' כ, והנה תמים בבטנה א', תומים ת, ל' ד | להלן] פוחאגב, ~ כתי' תאומים ד, תאומים מלא י | 5 פרץ—צדיקים] שניהם צדיקים ו, לפי ששניהם פרץ וזרח היו תמימים י | כאן—רשע] פא'כ, וכאן.. רשע תג' כן אחד צדיק ואחד רשע ו כאן יעקב צדיק ועשו רשע א', וכאן תומים יעקב צדיק ועשו רשע דת

נולד מהול וכו' ועי' בבמ"ר שם ובתנחומא מקץ שם: 1 משו' דבית וכו'. כ"ה בבי"ל ועת"ג, ובירוש' עירובין פ"ה כ"ב ב' המאמר רבי חלבו בשם אילין דבית שילה אפילו אליהו מבקש מים וכו' ובאותו המאמר במדרש שמואל פ"ח רבי חלבו בשם דבי רבי שילה וכו', ומאמרים שונים בכגנון אמרי דבי ר' שילא במגילה י"ד ב' גיטין נ"ח א' ב"ב כ"ו ב' סנהדרין צ"ז א' ק"ח ב' ק"ט א' וכן דבי ר' שילא אמרי בחגיגה ה' א' ר"ה כ"ג א' יומא ל"ח ב' תענית י"א א' ועי' גם באגה"א ח"ג צד 55 ובאגדת האמוראים הבבליים צד 35: עד כן וכו'. נר' שדרשו ולאום מלאום זה וזה יאמץ מכל לאום אחר עד כאן היו קוראים כל האומות ללשונותם בארצותם וגם האומות הקטנות כמו סבתבא ורעמא (ורמזו לבראשית י' ז' ובני כוש סבא וכו' וסבתה ורעמה וסבתכא וכו', ובדה"א א' ט' וסבתא ורעמא וסבתכא וכו' ועת"ג) מינך יקומון יהודאי וארמאי כלו' יהודים ורומיים יבנגדם כל הגוים כאין ועי' גם באגה"א שם צד 58, ודרש אחר בפסיקתא שם שמעה עמי ואדברה א"ר יהודה בר סימון בשם ר' יהושע בן לוי לשעבר ישראל היה שמכם עד שלא קבלתם את התורה כשמותם של אומות העולם סבא וחוילה וסבתא ורעמא וסבכתא כן היה שמכם ישראל משקבלתם את התורה עמי שנאמר שמעה עמי וכו' ובאיתה הפסקא בתנחומא מ"ב יתרו שם לשעבר היו שמותיכם כשמותן של אומות העולם סבא וחוילה אבל כשקיבלתם את התורה שמכם ישראל וכו', ושם וארא סי' א' שמעה וכו' עד שלא עמדתם על הר סיני וקבלתם את תורתי ישראל הייתם נקראים כשם שאומות העולם נקראים סבתכא ורעמה אבל כשעמדתם על הר סיני וכו' נקראתם עמי שנאמר שמעה עמי וכו', ובמדרש רות שם לשעבר היו קרויין ישראל כשאר כל האומות סבתא ורעמא וסבתכא מכאן ואילך אין נקראין אלא עמי שמעה עמי וכו' ועי"ע בשמו"ר שם: 3 ורב יעבד וכו'. יעבד חסר וי"ו כת' ודורש ר"ה אם זכה הצעיר יעבד יעבוד בקריאתו יעבוד הרב את הצעיר ואם לאו יעבד וקרי ביה יעבד בצרי[1]) או יעביד הרב את הצעיר, ובדפ"ר וד"ו הגי' אם זכה יעבוד ואם לאו ייעבד וכ"ה במ' תהלים מ"ב שם וקשה לפרש יעבד צעיר ייעבד מצעיר ועי' בחזקוני ובמנחת שי, ובמה"ג שם הגי' אמ' ר' הונא אם זכה יעבוד ואם לאו יעביד ונקוד שם[2]), ועדיפא הגי' ואם לאו יעבד וכמו שפירשתי וכ"ה גם במקצת דפוסי', ובלק"ט העיר תחלה יעבוד קרי וכתיב יעבד ומשמע שכוון להדרש כפי' הגי' ואם לאו יעבד ואח"כ מפרש א"ר הונא אם זכה יעקב רב יעבוד צעיר ואם לאו יעבוד הצעיר את הרב, ואף שאין משמעות המאמר כך יש לפרש הדרש כן לפי לשון הכתוב ועי' ברד"ק ובאגה"א שם צד 285, ...

ואירייתא: 4 להלן מלאין וכו'. בכי"ר מלאין והגהתי, וגם בדפ"ר הגי' להלן מלאים וכאן חסרים ומשמע שכר המאמר דרש אחר הוא להלן אצל תמר תאומים מלאין וכאן חסרין והנה תומים בבטנה תומם כת' להלן פרץ וזרח שניהם צדיקים כאן וכו' אחד צדיק ואחד רשע, ויהיה פי' להלן מלאין להלן תאומים מלא כתיב וכאן חסרין תומם חסר כתיב (ועי' בירוש' כתובות פ"ג ה"ז ד' נערה אחת שלימה כתיב ופי' נערה מלא ובכתובות מ' ב' נערה מלא, ושלם בהוראת מלא כמו לעיל צד 669 כל צור שכת' במקרא שלם ובסוטה ל"ו ב' בנימין שלם), ובד"ו הגי' (או הגהה) להלן חסרים וכאן מלאים, ונר' שגי' זו היתה לפני רש"י ז"ל שמפרש וימלאו ימיה אבל בתמר כתיב ויהי בעת לדתה שלא מלאו ימיה כי לז' חדשים ילדתם, וגם בלק"ט מפרש וימלאו ימיה ללדת לעיבור תשעה, ובשכל טוב צד 98 וימלאו וכו' לסוף מאתים ושבעים יום. וכן מתורגם בתרי"א ושלימו מאתן ושובעין יומי עיבורהא למילד. ודרש בפ"ע לפי גי' ד"ו להלן כתיב תאומים פרץ וכו' וכאן תומים יעקב וכו', וכן מפרש לדרש בפ"ע בלק"ט ובשכל טוב שם, ובשאר כ"י (חוץ מכי"ת) הגי' כמו לפנינו בשינוי מעט להלן למלאין וכאן לחסרין (לחסרים) וגם ר"ג שם להלן כתי' תאומים וכו' וכאן תומים וכו' ובילקוט מהופך כאן לחסרין ולהלן למלאין ואי אפשר להגיה כבר

[1]) יֵעָבֵד. [2]) יַעֲבִיד.

כה) ויצא הראשון אדמוני ר׳ חגאי בשם ר׳ יצחק בזכות ולקחתם לכם ביום הראשון (ויקרא כג מ) אני נגלה לכם ראשון ופורע לכם מן הראשון ובונה לכם ראשון ומביא לכם ראשון, אני נגלה לכם ראשון אני יי׳ ראשון (ישעיה מא ד), ופורע לכם מן הראשון זה עשו הרשע דכת׳ ביה ויצא הראשון אדמוני, ובונה לכם ראשון זה בית המקדש דכת׳ ביה כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו (ירמיה יז יב), ומביא לכם ראשון זה מלך המשיח שנ׳ ראשון לציון הנה הנם ולירושלם וגו׳ (ישעיה מא כז): ד״א ויצא הראשון אדמוני למה יצא עשו תחילה כדי שיצא ותצא סירתי עמי. אמר ר׳ אבהו כהדין פירכיטא שמשטפה את המרחין ואחרכן מרחיין את בן המלך, כך למה

1 ילקוט סס, ילק׳ ירמיה ר׳ רל״ס, ילק׳ מכירי ישעיה מ״א כ״ז, פסחים ה ע׳, פסיקתא פ׳ ולקחתם לכם (קפ״ה ע׳), ויקרא רבה פ״ל סי׳ ט״ז, שמות רבה פט״ו סי׳ ט׳: 6 ילקוט ר׳ ק״י:

1 אדמוני] אדמני וג, ל׳ א׳ | * חגאי א¹כי (ירמיה) מ] חגא ל, חגיי ו, חגי דפא²נת | ולקחתם — הראשון] ראשון י | 2 * אני — ופורע — ובונה — ומביא — ראשון חא¹גכי (שם)] אני.. ופורע מן.. ובונה.. ומביא.. ראשון ל°, אני נגלה לכם ופורע מן הראשון ל, אני.. ופורע לכם.. ובונה.. ומביא.. ראשון בזכות ולקחתם לכם ביום הראשון י, ל׳ דפוא²תמ | 2 אני — לכם ראשון] ראשון ניגלה ן, נגלה ראשון זה הקב״ה י (שם) | אני — ראשון] פוא¹גכ, אני ראשון ואני אחרון דתימ, אני ראשון י (שם) 3 ופורע מראשון י (שם) | זה — ביה] זה.. הרשע דכת׳ ג, זה.. הרשע שנ׳ מ, זה עשו דכ׳ ביה פ, זה עשו דכתי׳ דאת, ל׳ וי | 4 אדמוני] אדמני ג, ל׳ פ | * ובונה — מקדשנו פ] ובונה.. מקדש׳ ל, ובונה.. דכת׳ כסא.. מקדשינו ת, ובונה.. דכתי׳ כסא.. מראשון וגו׳ א², ובונה.. דכתי׳ ביה (דכת׳ נמ, שנ׳ י) כסא.. מראשון דא¹גבימ, ובונה ראשון כסא.. מראשון וגו׳ י (שם), מביא לכם את הראשון ראשון לציון וגו׳ ן | 5 * ומביא — וגו׳] ומביא.. ולירוש׳ וגו׳ ל, ומביא.. דכ׳ ביה ולירושלים מבשר אתן פ, ומביא.. דכתיב ביה.. הנם וגו׳ א¹, ומביא.. דכתי׳ ביה (דכתי׳ א¹מ, שנ׳ י) ראשון.. הנם א¹גבימ, ואביא.. המשיח (משיחנו ת) דכתי׳ ביה.. הנם דת, ומביא ראשון שנא׳ ראשון.. הנם ולירושלם מבשר אתן י (שם), ומחדש לכם את הראשון כסא כבוד מרום מראשון וגו׳ ן | 6 ד״א ל׳ ן | אדמוני] אדמני ג, ל׳ ן | ** למה] זה עשו ולמה ל | תחילה] ראשון י | שיצא] פוחא¹גכ, הוא דת, מלא דמים י | 7 סריותו דו°אכתר³, סירויתו י, סירוסיו חג, סרחונו פ | כהדין ן | פרכיטה ן, פרכיטא ד¹חאתער, פרכיטא דגשי | שמשטפה] ע, שהוא משטפת דפא²גי.. משטפיה ות | המרחין] וחא¹עי, בית ~ דפא¹נת | ואחר כך דפוגתי, ואח״כ אע | הוא מרחין חא¹ג.. מרחין פו, משטפה א¹ | את — המלך] ע, בנו (את בנו ת) של מלך דפואגתי |

הספרים, ואין לפרש להלן למלאין לט׳ חדשים וכאן לחסרין לז׳ חדשים או למלאין לחדשים שלימין ולחסרין לחדשים מקוטעין ועי׳ במ״י לעיל צד 188 וצד 661, וכל המאמר נסדר גם לקמן פפ״ה לפ׳ ויהי בעת לדתה וכו׳ ועיי״ש, והגי׳ שם בדפוסי׳ כאן חסרים ולהלן מלאים, ובכי״ל ובי״פ כאן לחסרים וכאן (כאן) למלאין (למלאים) ובכי״ו ובכי״ח כן (כאן) לחסרים ולהלן למלאים, ובפירש״י לפ׳ ויהי וכו׳ להלן למלאים וכאן לחסרים וכו׳ וצע״ג, ונכונה הגי׳ לפנינו והנה תומים בבטנה תומם כת׳, ולפי׳ הגי׳ והנה תאומים תומים כת׳ וגי׳ הדפוסי׳ להלן כתיב תאומים וכו׳ וכאן תומים וכו׳ יהיה טעם הדרש שכתוב תומים חסר אל״ף (ובתנ״ך הוצ׳ גינצבורג נסמן כאן בהללי תומים), וכאן במה״ג עמו׳ 395 והנה תומם בבטנה תאומים. אין כת׳ אלא תומים, ובלק״ט והנה תומם וכו׳ תאומים קרינן וכתיב תומים, ובשכל טוב שם והנה תומים בבטנה חסר א׳ כתיב ועי׳ בהערות שם, ובמדרש אגדה הוצ׳ רש״ב והנה תומם חסר אל״ף וכו׳ ובמ״כ תומים חסר אל״ף, וגם ברד״ק ותומים חסר אל״ף וכו׳ ויש בו דרש וכו׳, וכבר כתב בעל ספר הזכרון בפירושו לפירש״י והנה תומם חסר כלומר חסר יו״ד וכו׳ והנוסחאות שכתוב בהן חסר אל״ף אינן נכונות ובפי׳ אמרו בב״ר והנה תומים בבטנה תומם כתי׳ ולא יתכן שנתכוונו להסרון האל״ף וכו׳ ועיי״ש: 2 ובונה וכו׳. עד ומביא לכם ראשון הושלם בכי״ל בינ׳ שיטי בכתב הספר בדיו דיהה, וכן הובא בבחיי בזכות ולקחתם וכו׳ אני נגלה לכם ראשון ופורע לכם וכו ובונה וכו׳ ומביא וכו׳, ושם הגי׳ אני נגלה וכו׳ שנאמר אני ראשון ואני אחרון (ישעיה מ״ד ו׳) ופורע וכו׳ זה עשו הרשע וכו׳ ועת״כ, וכל המאמר הוא בפסיקתא ובוי״ר שם סיום הפסקא ולקחתם לכם, ובפסיקתא הגי׳ א״ר ברכיה בש״ר אבא בר כהנא בזכות וכו׳. אני וכו׳ ופורע וכו׳ ובונה לכם את הראשון ומביא לכם את הראשון אני נגלה לכם ראשון זה הקב״ה דכתיב אני ה׳ ראשון ופורע וכו׳ זה עשו הרשע דכתיב ויצא וכו׳ ובונה לכם את הראשון זה בית המקדש דכתיב כסא וכו׳ מראשון מקום מקדשנו ומביא לכם את הראשון זה משיח דכתיב ביה ראשון וכו׳ ולירושלים מבשר אתן, ובוי״ר שם ר׳ ברכיה בשם ר׳ לוי אמר בזכות ולקחתם לכם ביום הראשון הרי אני נגלה לכם ראשון ופורע לכם מן הראשון זה עשו הרשע דכתיב ביה ויצא הראשון ובונה לכם ראשון זה וכו׳ דכתי׳ ביה כסא וכו׳ מראשון מקום מקדשנו ומביא לכם ראשון זה מלך המשיח דכתי׳ ביה ראשון וכו׳ ולירושלם מבשר אתן, ובפסחים שם איתא דתנא דבי ר׳ ישמעאל בשכר שלשה ראשון זכו לשלשה ראשון להכרית זרעו של עשו ולבנין בית המקדש ולשמו של משיח להכרית זרעו של עשו דכתיב ויצא הראשון וכו׳ ולבנין בית המקדש דכתי׳ כסא וכו׳ מראשון מקום מקדשנו ולשמו של משיח דכתיב ראשון לציון הנה הנם ועי׳ בפירש״י שם, ומאמר סתמי בשמו״ר שם בסגנון אחר, והגי׳ שם בדפ״ר וד״ו ד״א ראשון הוא לכם כביכול הקב״ה שנקרא ראשון שנ׳ אני ראשון ואני אחרון וציון נקרא ראשון שנ׳ ראשון לציון הנה הנם ועשו נקרא ראשון שנ׳ ויצא הראשון אדמוני יבא הקב״ה שנקרא ראשון ויבנה בית המקדש שנקרא ראשון ויפ״ע מן עשו שנקרא ראשון בחדש הראשון וכו׳ (והמאמר הוגה כד׳ ווארשא וד׳ ווילנא): 6 למה יצא. כן הגהתי כגי׳ שאר הספרים, ובכי״ל הלשון מיותר ד״א ויצא הראשון אדמוני זה עשו ולמה וכו׳: 7 סירתו. וכן בכי״ל בסמוך במאמר ר׳ אבהו וסירתו, ושם גם הגי׳ בערוך ע׳ פרכיטא בכל כ״י (חוץ מכ״י ב״ר) וסירתו עמו, ובשכל טוב צד 101 ויצא הראשון למה יצא ראשון כדי שתצא סירותו עמו, ובמה״ג שם ד״א אדמוני שיצא הוא וסריותו עמו, ובלק״ט מפ״ש למה יצא עשו בראשונה כדי שיצא עמו כל טינוף הדמים וכן הועתק בחזוקני מלק״ט פי׳ כל טינוף הדמים, ושם גורס למה יצא ראשון כדי שיהא הוא יוצא וסירותיו עמו ועי׳ בח״נ ולעיל צד 3 והסירות: כהדין פירכיטא. כ״ה בכי״ל, ובכי״ו

יצא עשו תחילה כדי שיצא יסירתי עימו: מטרונה שאלה את ר' יוסי בר חלפתא למה יצא עשו תחילה אמר לה טיפה ראשונה של יעקב היית, אמר לה משל אם תניחי ב' מרגליות בשפופרת אחת לא זו שאת נותן ראשונה היא יוצאה אחרונה, כך טיפה ראשונה שליעקב היית:

אדמוני אמר ר' אבא בר כהנא כולו שופך דמים, וכיון שראה שמואל את דוד אדמוני דכת' וישלח ויביאהו והוא אדמוני (ש"א טז יב) נתירא, אמר אף זה שופך דמים, אמר לו הקב"ה עם יפה עינים (שם שם) עשו מדעתו הורג אבל זה מדעת סנהדרין הורג: דיקליטיאנוס מלכא הוה רעי חזירין בהדא טיבריא, כיון דהוה מטי סדרא דר' הוון מינוקיא נפקין ומחיין ליה, בתר יומין איתעביד מלך, נחת ויתיב ליה בהדא פניים ושלח כתבין לטיבריא בפתי רמשא דערובתא, אמר אנא קלוין דיהון רבני

1 ילקוט כאן, ילק' כתובים כ' קכ"ד, מדרש שמואל פי"ט: 6 ילקוט כ' קי"ו, ירוש' תרומות פ"ח ה"ד נ':

1 עשו ל' ו | שיצא] ו°גע, ~ הוא דפתי | וסירתו] ע°, וסריותו תע, וסירותו ו[1], וסירותיו פ, וסירכתו ע°, ותצא סריותו דו", .. סירותו ג, .. סירותיו ח | מטרונה] פו°א[2]גבתי, מטרונא דת, מטרונא אחת א[1] | בר חלפתא] בר' חלפתא פג, בן חלפתא דאתי, בן חלפתה ו°, ל' ד'כ | למה] אכי, אמיה לו ~ דפו°ת | 2 טיפה של יעקב לא ראשונה פ | היית] וג, היתה דפאכתי | אמר לה ל' פי | תניחי פוהאגבתי] תניחי לד | שתי דפחאגבתי שתים ו | * זו דפוחאגבת] זאת י, זה ל | 3 שאתה כ * נותן ראשונה פוא[1]] ראשונה נותן ל, נותנה ראשונה דכ, נותנת בראשונה גו[1], נותנת תחלה א[2]ת | * היא יוצאה פוגכ] היא יוצאת ו[1], יוצאה דת, הוא יוצא ל, יוצא א | באחרונה ג | היית] וג, היתה דאכתי | 4 כולו] פוא[1], כלו חא[2], כאלו דכת, כאילו גו | * אדמוני דפו°א'כתי (שמואל)] אדמני ג, אדומי ו[1], ארמוני כולו ל | 5 נתירא] א[2]ו (שם), נתיירא דפוא'גכת, מיד נתירא י | אמר] וו, ואמר דפאגכת | אף] שמא אף ח, ל' פא[2]ו (שם) | 6 מדעתו] פא[1], מדעת עצמו דו°גכתי | הורג] א'כת, הוא הורג דפו°א'גי | הורג] כ, הוא הורג דפגתי, הורג כד"א והיה אם מעיני העדה א[2], הוא הרג כד"א והיה.. העדה וגו' א[1], ל' ן | דקליטיאנוס ו, דקליטייאנוס פא'ג, דוקליטיינוס ו, דקליטיינוס ד, דקלטיינוס ת, דיקלטינוס י, דקראטינוס ר[1], דקארלטיאנוס ש, דקלטיאנוס א[2], דליקטיינוס כ | חזירין דפואגבת] חזירי ר[1]ו, חזירים לר[2] 7 בהדה וא[2] | טיבריא] כ, טיבריה ד, ייה ו, טבריא פא[2]גת ייה א'ש | וכיון | סדרא] פא'כר[2], סידרא א'ו, סדריה דות | הוון] פוא'גכש, הוו דא'תי | מינוקיא] פא[2]ג, מינוקייא כ, מיינוקיה ן, מינקייא א'שו, מינוקא דת | ומחיין כ, והזיין ג, ובזיין ש | לה ו | בתר] ו, לבתר דפאגבתשי | תלתין יומין ג | אתעביד א'תע, אתעבד ו | מלכא א[2] | 8 נחת] נחית כ, ל' שי | ויתב לה ו | בהדה וא[1], בהדי ת | פניים] וכע, פניאס פא[2]גי, פמיים ש, פניים נ"א פמיים ד, פניים נ"א פומיים ת | לטיבריא] ג, לטיברייה ו, לטבריא דפאכתי, ייה ש | בפתי] פאכר[2]ו[1], בפת וש, בפני דת, במפני ר[1] | רמשה ו | דערובתה ו, דערובתא דשבתא י | אנה קיליון ו, אנא קיליון ג, .. קלוון כ, קילון (קילון א[2]) אנא ד[1]א, אנא קילון אנא פ, אנה יהיב קילון דתר[1], אנא.. קלון ר[2], אנא.. קולון ו[1] | דיהון] ת, דיהוון דפואגכי דברבני |

פרכיטה ונקוד[1]), ואולי הוא מל"י[2]) או כתיבת פיריכיטא כמו לעיל צד 160 בכי"ל דירכה וצד 335 טיבורך, ובערוך שם הגי' פרכיטא ופי' בלן, ובפי' ב"ר כ"י פרכיטא בלן וכו' שומר המרחץ, ובמו"ע פי' בל"י[3]) שמש הבלן זורק מים על הנרחצים, ובמדרש פנים אחרים ב' בספרי האגדתא על מגלת אסתר הוצ' רש"ב צד 76 ביקש להרחיצו ולא היה שם פרכיטים וצ"ל פרכיטים ועי' פירכס צד 185, ובדפ"ר הגי' ג"כ פרכיטא, ובמה"ג שם כהדין פרכיטא[4]) שמשטיף את המרחץ ואחר כך מרחיין את בן המלך כך וכו' שיצא וסריותו (וסירותו) עמו ואחר כך יצא יעקב, ובלק"ט מפרש המשיל ר' אבהו משל לשכיר המרחץ שנכנס תחלה לשטוף המרחץ ואח"כ נכנס ארוניו, ובחזקוני העתיק משל לבנאי שנכנס וכו' ואח"כ נכנס רבו, ובלק"ט כ"י פלארענץ המשל בלא"ר לאגיר דבניי דעל מרשיא לשטף המרחץ ובתר כן על רבוניה: 6 מדעת סנהדרין. דורש ויפה עינים אב"כ אלא עם יפי עינים בעצת יפה עינים אלו סנהדרין ועי' ביפ"ת, ובכי"א א' וב' נוסף כד"א והיה אם מעיני העדה, וכן בשהש"ר עיניך יונים (א' ט"ו וד' א') עיניך הן סנהדרין שהם עינים לעדה הה"ד והיה אם מעיני העדה, ובמדרש שמואל פי"ד דרשו כל עין ימין (ש"א י"א ב') אלו סנהדרין של ישראל שהן גלגל עיניהם של ישראל כד"א והיה אם מעיני וכו', ושם פי"ט נסדר המאמר לפ' וישלח ויביאהו והוא אדמוני וגו' ושם הגי' כיון שראה שמואל את דוד התחיל מתכת ועולה (ובהערות רש"ב שם הגי' מרתת ועולה והגי' להתפחד) אמר אף זה שופך דמים כד"א ויצא הראשון אדמוני א"ל הקב"ה עם יפה עינים דוד מדעת סנהדרין הוא הורג אבל עשו מדעת עצמו: דיקליטיאנוס וכו'. המלך דיקליטיאנוס[5]) היה קודם שנתנשא רועה הזירים אצל טבריא, ובדפ"ר וד"ו הגי' כאן טיבריה ובסמוך לטבריא ועי' במ"י לעיל צד 222 ובמבה"י ג' ב', ושינויי הכתיבה בשם דיקליטיאנוס עי' גם קרויס צד 212: 7 כיון וכו'. כיון שהגיע למקום בית המדרש של רבי יצאו התינוקות והכו אותו, וסגנון הלשון מטי סדרא כמו לעיל צד 154 וכד הוות מטייא שכונתיה וכו' וצד 384 כיון דמטה מכסה וכו': בתר יומין, לאחר זמן נעשה מלך ירד וישב לו אצל פניים וזכר את אשר עשו לו שם התינוקות ושלח כתבים וכו' למען ימצא תואנה על היהודים שעברו על ציוויו, והגי' פניים איתא גם בערוך ע' פניים, ובדפוסי' פניים נ"א פמיים ועי' לעיל צד 308 ועי"ע שירער ח"ב צד 161, וגם במקורות אחרים נודע שהיה דיקליטיאנוס בפניים ועי' קרויס ארכעאלאגיע ח"א צד 673: 8 בפתי רמשא. לפנות ערב בע"ש ועי' לעיל צד 186: אנא קליון. אני גוזר שיהיו רבני היהודים עומדים לפני בבקר באחד בשבת, וקליון ל"י[6]), ומשובשת הגי' אנא יהיב וכו' ועת"נ, ובסמוך גם בדפוסי' אנא קלון וכו', והשם קיליפסין (קלווסין) עי' לעיל צד 33:

1) פְּרִכִיטָה. 2) περιχύτης. 3) παραχύτης. 4) פְּרִכִיטָא. 5) Διοκλητιανός. 6) κελεύων.

דיהוראי קיימין קדמי בצפרא דחד בשבתא, פקדיה לשליחא ואמר ליה לא תתן יתהון להון אלא עם מטמעי שמשא בערובת שבתא, נחת ר׳ שמואל בר נחמן למסחי, המתיה לרבי קא׳ים קמי סדרא ופניי חוליינות, אמר ליה למה פניך חוליינות, אמר ליה כן וכן אישתדר לי כתבין מן דוקליטיאנוס מלכא אמר ליה איתא סחי דבריין עבד לך ניסין, על למיסחי ואתא הדין ארגנטין מגחיך ומרקיד קומוי, בעא ר׳ דינזוף ביה, אמר ליה ר׳ שמואל בר נחמן שבקיה דזימנין על נסין מתחמי, אמ׳ ליה מריך בעקא ואת גחיך, אמר לון זילו איכלו ועבדון שבא טבא דברייכון עביד נסין ואנא מקים יתכון בצפרא דחד בשבא באתרא דאתון רעיין, באפוקי שבתא בתר סדרא נסתון ואקימון קדם פילי דפניאס, עלון ואמ׳ ליה

1 קימין כי1, קיומין ו, קדמין ת | * קדמי פת] קדמיי ג, קדמין ל°, קדמאי אכ, קודמי ד, קודמיי ו, קודמאי י, ל׳ ל | בחד נכ | בשבתא] ת, בשבא דפאגכי | ואמר] פואגכשי, אמר דת | ליה] לה ו, ל׳ אי | ** לא] אל ל | תיתן נ | עם ל׳ גכשי | 2 ממטועי שמשא ע, ממטעי גכרי1, מטמועי ש, מטמע אי1ר2, מטמעיה ו, מטעמי דפא1ת | דערובתא דשבתא א1, יומא דשבתא די1ר, יומא דערובתא דא2גכתשי, ..דערבותא פ, דיומה דערובתה ו | בר נחמן ל׳ די3 | למסחי] פאגכתש, למיסחי דור1י | חמיה א2גכ, חזייה ש | רבי כ, ר׳ א2 | קאים] וא1כ, קאם ג, קם פא3, דקאים ש, דהוה קאים דת, .. קאי י | קמי] כ, קומי דגתר1, קמיה פא1י, מקמיה א2 | סדרא (סידרא ר1) רבא א1כתר1, סדרא (סידרא י, סדרה ו) רבה דפוא2גשי | ופניו] פגכשי, פניו ו, וראה (ראה ת), פניו דת | 3 חולניות דפוא2גש, חלניות ת, חוליות י (וכן בסמוך) | ליה] פכתש, לו דוג | ליה] פכת, לה ו, לו ג, ל׳ דש | כך וכך י | אישתדר] ג, אשתדר דפאתי, אשתדרין ו, אשתדרון ו°, אשתדור ש | לי ל׳ ו | כתבין] כתביא א1, ל׳ י | דוקליטיאנוס מלכא] מלכותא דפאגכתשי, מלכותה ו | 4 לה ו איתה ג, אתה ו | ניסחי ד1 | דבריין] די1ו, דברייך דפאגכתשי | עבד] פוא1, עביד דא2גכתרי | לך] רי, לגא דת, ל׳ פואגכ | ניסין] פא1גר2י, נסין דא1כתר1, ניסים ו | עאל פ, עלה א2, עלון דוא1ת, עילוון כ, עלין ג, עיילין ש, כדעלון י | למסחי פאכתשי | ואתה ו, אתא א2י | הדן ו, הדא י | ארגנטין] פא1גתע, ארגינטין דרי, ארגנטי א1, ארגינט ו | מגחך וי | ומרקד פוא1כעי | קומוי] ע, קומיהון כש, קודמיהון דו, קדמיהון פאגתי | בעה ו, בעי גכרי | 5 דיזעוף דואגש, דיזעף פתר1י, דזעוף ל°, דזעיף ר1 | בה ו | בר נחמן ל׳ די1ו | שבקיה] תשי, שובקיה ו, אשבקיה כ, ר׳ שבקיה דפא1 ר׳ אשבקיה א1ג | דזימנין] פאגי, דומנין דוכתש | ניסין פוא1י | מתחמי] פש, הוא מתחמי א1גי ..מיתחמי ו, ..מתחמא ד, ..דמתחמי ת, ..מתחזי א2 | אמ׳] די1, אמר ד, אמרין פוא1גכר מאריך א2כ | בעקה ו | 6 גחיך] גחיך ומרקד פ, מגחיך ומרקיד ש, קאים ומרקד כ, קאים גחיך (גחך ו גחין דת) ומרקד דוגתי, ..גחיך ומרקיד א1, חאיך קם ומרקיד קדמיהון א2 | לון] תש, להון דפואכי | זילו איכלו] אזלון אכלון ושתון פאש, אזלון ואכלון ושתון דג, אזלין (אילין כ) ואכלין (אכלין כ) ושתין וכ, אכלון ושתון י | שובא גר1, שובה ו, יומא א2 | טבה ו | דברייכון] פא1גכשי, דמריכון דת עבד פא1ג | ניסין א1גכ, לכון נסין דא2ש, ..ניסין לכון פ | ואנה ו | מוקים ש | יתכון] לכון קודמוי דוא1י1, ..קדמוי פא2ת, קדמוהי גכש | בצפרה דחבשובה ו, בחד בשבא בצפרא ש | 7 באתרא — רעיין ל׳ | בפקי ו, באפני ובאפוקי כ | שבא א2י | ** בתר] בחד ל | סדרא] פונתר2, סידרא דאכרי1י1 | * נסתון ונ] נפתון ל, נסאתון פ, נסבתון ר1י3, נסבון ד, נסבהון א1ת, נסביהון א2ר2 ואקימון] פא1ג, ואקימהון דת, ואקימתון ו, ואוקימון ר1י, ואוקימהון א2, ואוקימנון ר3 | קדם] פאגתר1י, קודם דוכר2 | פולי נ, פיילי ת | דפניאס] פא2כ, דפניים דות, דפניי י1, דפמיים די1ר | עלון ל׳ י1 ואמרון א2גתר, ואמרין דפוא1כ, אמרין י1 | ליה] לה ו, ל׳ י |

1 פקדיה וכו׳. צוה את השליח וא״ל לא תתן את הכתבים להם אלא עם שקיעת החמה בערב שבת כדי שלא יוכלו לבא קודם שבת, ובערוך ע׳ ממע הגי׳ עם ממטועי שמשא ועי׳ במ״י לעיל צד 40: 2 נחת וכו׳. ירד רשב״נ לרחוץ וראה את רבי שהיה עומד לפני בית המדרש ופניו וכו׳, ובשאר הספרים הגי׳ סדרא רבא (רבה) ועי׳ במ״י לעיל צד 283 וצד 327 ובעמת״ל ע׳ סדרא, וחוליינות כמו לעיל צד 185: 3 אישתדר לי. שולח לי ובכי״ו אשתדרון והוגה אשתדרון: 4 איתא וכו׳. בא ורחץ ובוראנו יעשה לך נסים: 4 על למסחי. נכנס לרחוץ ובא אותו ארגנטין משחק ומרקד לפניו, ובסמוך הגי׳ בכי״ל אגרנטין ועח״נ, ובערוך ע׳ ארגנטין גורס בשתי הפעמים ארגנטין ומפרש שד של מרחץ, ועוד לא נתפרש השם, ופירושים שונים עי׳ אצל קרויס צד 126, והגי׳ קומוי איתא גם בערוך ואין צ״ל עלון למיסחי: בעא וכו׳. רצה רבי לגזוף בו א״ל רשב״נ הנח לו שלפעמים על נסים נתגלה א״ל רשב״נ לאותו ארגנטין אדונך בצרה ואת שוחק אמר להם לכו אכלו ועשו שבת טוב שבוראכם עושה נסים ואני מעמיד אתכם בבקר של אחד בשבת במקום שאתם רוצין: 7 באפוקי שבתא. במוצאי שבת אחר שהשלימו סדר תפלה, ובכי״ל נשתבש בחד סדרא והגהתי בתר כגי׳ שאר הספרים, ופי׳ סדרא כאן כמו בירוש׳ פסחים פ״ד ל׳ ג׳ ותעניות פ״א ס״ד ג׳ נשייא דנהיגין (דנהגן) דלא למיעבד עובדא באפוקי (בפוקי) שובתא אינו מנהג עד יפני סדרא (דיתפני סידרא) מנהג וכו׳ ומפרש בראב״ש פסחים ריש פ״ד עד שישלימו סדר תפלה ועיי״ש, ובתנחומא כי תשא סי׳ ל״ג ובשבת אנו נוחין ובמוצאי השבת עד שהסדרים נשלמים וכשהסדרים נשלמים מלאך שמו דומה וכו׳ בא וגוטל נשמתן וכו׳ ה״ה ארץ עיפתה כמו אפל צלמות ולא סדרים מהו צלמות צאו למות שכבר שלמו הסדרים וכו׳ (ועי׳ במ״י לעיל צד 93), ובאותו המאמר בפסי״ר פכ״ג (ק״כ א׳) ובמוצ״ש עד שהסדרים שולמים וכשהסדרים שולמים מלאך וכו׳ כתו צלמות וכו׳ ששלמו סדרים וכו׳, ובס׳ והזהיר ויקהל (קכ״ב ב׳) ובשבת אנו ניגוחין עד מוצ״ש עד שישלמו ישראל סדרותן וכו׳ ועי״ע סוטה מ״ט א׳ ובפירש״י שם בד״ה אקדושא דסידרא (שמפרש סדר קדושה) ובק״ת סדרים ובערוך ע׳ קדש א׳, ובסדר רע״ג ח״א ל״א א׳ ובמוצאי שבת וכו׳ ומסדר התפלה כסדר וכו׳ ופותח שליח צבור ויהי נועם וכו׳ ומסדרין יושב בסתר זבו׳ ואומר ואתה קדוש וכו׳ ואומר כולי סדרא וכו׳ וזה שנהגו לומר ויהי

הא קיימין קדם פילי. אמר פילין פ"ל. נסבתון ואקימתון על סבכא דמדינתא, עלון ואמ' ליה אמר אנא
קילון אנא דיתאזון בני תלתה יומין ועלון וסחון ויתון לגבאי. אזלון ואזון בני תלתה יומין ועל ארגנטין
ומזגא קדמיהון ועלון וסחון ואתון לגביה. אמר להון בגין דאתון ידעין דאלהכון עבד לכון ניסין אתון
מקילין למלכא. אמ' ליה לדיקליטינא רעיי חזירין אקלינן ברם לדיקליטינוס מלכא אנן משעבדין. אמר
לון אפילו כן לא תבסון ברומאי זעיר ולא בגלייר זעיר:

ה) עי' פסחים קי"ג א.

1 הא קיימין] **אשי**, הא קימין **דו**, דאקימון **ת** (הא — ואמ' ליה ל' **סגב**) | קדם] **אתישי**, קודם **דו** | פילין] **וא"שי**, פיילי **דת**, פיילא **א'** | סוגרין **ו** | פיילי **ת** (אמ' — פילי ל' **א**) | נסאתון] **ע**, נסתון **ו**, נסבתון **י'**, נסבהון **א'**, נסבתון **א'**, נסבוהן **ד**, נסבוהון **ת**, ונסבתהון **ש** | ואקימון] **את**, ואוקימון **עי**, ואוקמינון **ש**, ואיקמון **ד**, ואסיקהון **ו** | עד **ו** | סבכא] **ע**, סיבכא **י**, סיבכה **ו**, מטבסא **דתר**, מיבסא **א'** | עלין **וי**, עאלין **ש** | ואמרון **ת"ש**, ואמרין **דוא"י** | לה **ו** | אנא] אנה **ו**, ל' **א'** | 2 * קיליון] קילוין **ל**, קיליוון **ו**, קילוון **א"גבתי**, קלוון **דא"ע**, קילון **ד'**, יהיבי קלוון **ש** | אנא ל' **וע"שי** | דיתאזון] **ג**, דיתזון **ד"ברי**, דתאזון **פא"ע**, דתאזין **ע**, תיזון **ו**, דירשון **דת**, דתהוון מזיין (?) **כ**, דתיהוון **א'** | בני] **וערי'**, בי בני **דאת**, בי ביבני **פ**, ל' **ד"כ** | תלתה] **ו**, תלתא **דפאנגבתרי'** | יומין] **פואנגבתש**, יומי **דרי** | ויתון] **א"**, וייתון **פגשי**, ויאתון **דא"כ** | * לגבאי **דפא"שין**] לגבא **ל**, לגביי **ג**, לגבי **וא'** | אזלו **א'**, אזלין **וכ**, אזלי **א'** | ואזון] **פוי'**, ואתזון **דר**, ואתון **גב**, ואתו **א'**, ואתו ואזון **א'** | בני] **דיוגרי'**, בי בני **דפ**, ביבני **א'**, בגו **כ**, לגו **א'** | תלתה] **ו**, תלתא **דפאנגברי'** | יומי **ר** | ועל] **פוא"גבעשי**, ועאל **דא"ת** | אגרגטין] **ג**, ארגנטין **פא"כע**, ארגנטי **י'**, ארגנטי **א'**, ארגינטין **ש**, ארגינטי **ו**, חד ארגנטין **ת**, . . ארגינטין **ד** | 3 ומזגה **פא'**, מזגא **ש**, מוזגי **ר"** | קדמיהון] **פאנגבתר**, קודמיהון **דוש**, קומיהון **י** | ואעלון **י** | ואעלון **יש**, ועלין **ו**, ועאלין **י** | ואסחון **י** | ואתו **ש** | ** להון] ליה **ל** | עבד] **וא"גב** עביד **דא"תשי** | ניסין] **פא"גבי**, נסין **דתש**, ניסים **ו** | 4 מקלין **ו**, מיקלין **כ** | ** למלכא (למלכה **ו**)] מלכא **ל** | אמרין] להון **ו** | לדקליטונא **כ**, לדלוק מיינא **ו**, לדלקטי אנא **פ**, לדקטלי אנא **ג**, לדיקליטיאנוס **א'**, לדיקלטיינוס **ד**, לדקלטיינוס **ת**, לדקלטיאנוס **ש**, לדקלטינוס **י**, לקטליינוס **א"** | דרעי] **פאנגב**, רעי **דותשי** | חזירי **י**, חזירים **כש** | אקליננ] **תש** אקילינן **ד**, אקילנן **וי** אקלנן **פב**, אקילון **א'**, מקילינן **א"** | לדיקליטיינוס **ד** לדיקליטיאנוס **ו** לדקליטיאנוס **ג** לדקליטינוס **ת** לדקליטיאנוס **ש** לדקליטינוס **י**, לדרקטיאנוס **פ** לדיקטליינוס **א"** | אנן] ל' **ל** | משעבדין] **ואג**, משועבדין **ת** ... **ד** משעבדן **פ** משתעבדין **שי** | 5 להון **ג** להין **דפאת"ש** ... **ו** | תבסון] **ג** תבזון **ל'דפאבתעי**, תבסיו **וש** | ברומי **גר**, לא ברומאי **א** לא ברומיי **ו**, לא ברומי **דפבתעי** | בגלייר] **ר'**, בגליור **ע**, בגולייר **דפוא"גבשי**, בגוליאר **א'**, בגוליר **ר"** | זעיר] חל"ש **א'** |

נועם וקדושא דסדרא ולומר בנעימה וכו' באפוקי שבתא כדי שישתהו ישראל בהשלמת סדריהם כדי להאריך מעט לרשעים וכו' בראבי"ה במוצאי שבת צועק המלאך וכו' שבכר השלימו ישראל סדריהם ולכך מזכירין ישראל בסדר מוצאי שבת ויהי נועם וכו' ועי"ע שם כ"ד ב' ובשאלתות פ' בראשית ובס' הפרדס סי' ד' ובמח"ו צד 113 ובשבלי הלקט סי' מ"ד וסי' קכ"ט ובטור או"ח סי' קל"ב וסי' רצ"ה, ואין נר' לפרש כאן בתר סדרא אחר שהשלימו סדר קדושה כמו שפי' במ"כ, ובפי' ב"ר מפרש אחר שהשלימו סדר היום, ובכי"ו הגי' בפקי שבתא וכן בירוש' ב"ב פ"ב י"ז א בפקי שמיטתא. ובבי"ל נשתבש נפתון ואקימון על סבכא דמדינתא קדם פילי¹) וכו' והגהתי נסתון ואקימון קדם וכו' והתיבות היתרות כאן על סבכא דמדינתא נעתקו בבי"ל ע"י נקודות) לקחם והעמידם לפני שער של פניאס עלון ואמ' ליה וכו' באו השומרים ואמרו לו למלך הנה עומדים לפני השער אמר המלך סגרו השער לקחם הארגנטין והעמידם על סבכא²) על חומת העיר עלון וכו' באו השומרים ואמרו לו למלך שעומדים על חומת העיר אמר וכו'. ונכונה הגי' נסתון בכי"ו וכי"ג ועי' גם בירוש' מעשר שני פ"ה נ"ד ד' הגיגה פ"ב ע"ז א' וב"מ פ"א ח' א', ונסאתון ואקימון על סבכא וכו' בבי"ל כמו לעיל צד 1: נסאתין ויהב וכד' ועי' במ"י שם, וכן בערוך ע' סבכא נסאתון ואוקימון על סבסר וכו', ובכי"פ וכי"ג וכי"ב הגי' מן עלין ואמ' ליה עד עלון ואמ' ליה: 1 אנא וכו'. אני גוזר שיוסקו המרחץ שלשה ימים ויכנסו ויחצו ואח"כ יבאו אצלי הלכו והסיקו את המרחץ וכו'. ובבי"ל כתוב כאן קילוין והגהתי קילוין ועח"כ. ויתאזון בבי"ל הוא אתפעל מ' אזא שנמצא גם בתרגום שבדניאל (ג' י"ט כ"ב) ועי' בעמ"ת ע' אזי אזא. ובני מל"י ועי' לעיל צד 307.³) ובערוך ע' קלוון א' הועתק אנא קלוון דתאזון בני וכו' ע' ז' (זז א') אנא וכו' דתאזון בני, ובדפ"ר הגי' דיתזון ובד"ו דירשון והוגה במ"כ: 3 ומזגא קדמיהון, ומזג לפניהם מים קרים לצנן את המרחץ, והגי' ומזגא איתא גם בדפ"ר וד"ו וכי"ג וכי"ת (ובגליון כי"ו) ובפי' ב"ר כ"ם וילקוט, ובכי"פ וכי"א א' ומזגה: ועלון וכו'. ונכנסו ורחצו ובאו אצלו אמר להם וכו' משום שאתם יודעים שאלהיכם עושה לכם נסים אתם מבזים את המלך אמרו לו דיקליטינא שהיה רועה החזירים בזינו אבל דקליטינוס אני משועבדים והגהתי כגי' שאר הספרים אתון מקילין למ"ר כ"א וכן בסמוך דיקליטינא וכו' אקלינן. ובירוש' ביכורים פ"ג ס"ה ד' ר' מני מיקיל לאילין וכו', והוספתי אנן, והגי' משעבדין איתא גם בכי"ו ועוד בארבעה כי"י וכן בתרי"י א' בראשית מ' כ"ה משעבד יהי וכו': 5 לא תבסון וכו' גם בכי"ג ובירוש' תרומות שם לא תבסי, ותרג' אל תוכח לץ וכו' הוכח לחכם וכו' (משלי ט' ח') לא תבסון וכו' אבים וכו' ועי' בערוך ע' בס ג' ובעמת"ר ע' כסס ובמבה"י קמ"ד ב', ובגליון כי"ל נסמן ס"א תבזון וכ"ה בדפ"ר ובערוך ע' גליור ובילקוט ובחמשה כי"י. ובכי"ו ובפי' ב"ר בדפ"ר הגי' תבסרו ופי' ג"ב תבזון ועי' בפי' לעיל צד 328, ועוד איתא תבסרון בכי"י אחד שציין הח' דאלמאן בספרו אראמ' דיאלעקטפראבען צד 23, והוא הגיה במאמר שלפנינו תבסון, ובעמת"ל ע' בסא בסי החלים שגם בירושלמי שם הגי' הנכונה מבסי וכ"ה בפירוש הקצר שם, אבן בירושלמי ד"ו הגי' מבסי ועי' גם לקמן פע"ם סי' ז': ברומאי וכו'. שרוא קטן יפרות ואף לא בגלייר³) זעיר משרת קטן שמא יעלו לגדולה וכמו שאמרו בפסחים שם ג' אין מתקנאין בהן וארו הן נכרי רשי ונחש קטן ותלמיד קטן מ"מ דמלכותייהו אחורי אודנייהו, והסיפור בסגנון אחר ובשינויים

¹) πύλη. ²) τεῖχος. ³) γαλεάριος, Trossknecht.

כולו כאדרת שער אמ׳ ר׳ חננא בר יצחק כלו ראוי לאדרת, רבנן דרומא בשם ר׳ אלכסנדרי ורהבה בשם ר׳ אבא בר כהנא יצא זה כלו אדירי שער הה״ד באדין דקו כחדא פרזלא חספא נחשא כספא ודהבא והוו כעור מן אדרי קיט וגו׳ (דניאל ב לה) אמ׳ ר׳ חננא בר יצחק מי גרם להם לעשות כעיר מן אידרי קיט על שפשטו ידיהם באדירים:

1 ילקוט כס:

1 כולו] **ואר¹**, כלו **דפחגבתער²י** | ** כאדרת] כעדרת **ל** | חננא] **וג**, חיננא **אב**, חנינא **דחת** ינה **פ** | בר יצחק] **פואגב**, ל׳ **דת** | כלו] **פחא²כר²י**, כולו **דוא¹גתר¹** | רבנין **א** | דדרומא] **וגכ**, דרומא **פ**, דרומאה **דת** (דרומאה — ורהבה ל׳ **ד¹**) | אליכסנדראי **א** | 2 ורהבא **דפת**, ורהכא **אג**, ר׳ דהבא **כ**, והרבה **ו** | יצא זה] **פחאגר**, זה יצא **ו**, יצא **דת**, ל׳ **י** | כלו] **פחא²ר²י**, כולו **דוא¹גתער¹** אדירי שער] **פות**, כאדירי שער **א¹**, אדרי **ע**, כאדרת **ל⁰א²**, אדרת שער **י**, מפוזר ומפורד כאדרת לזורותו כמוץ ובקש מאדרא **ד**, מפוזר.. מאדרת **ת** | כחדה **ע** | ² פרזלא — וגו׳] פרזלא חספה.. וגו׳ **ל**, פרזלא חספא.. קיט **חגע**, פרזלא נחשא דהבא (ודהבא **י**) והוו (והוה **י**) כעור.. אדרי (אידרי **י**) קיט **א¹י**, פרזלא והוו.. אידרי (אדרי **ת**) קיט **דת**, וגו׳ והוו.. אדרי קיט **א²**, והוו.. קיט **כ**, פרזלא וגו׳ **פ**, וגו׳ **ו** | אמר—יצחק] אמר.. חנינא (חיננא **כ**) בר יצחק **פכע**, ר׳ חננא (חנינא **ת**) בר יצחק אמר **דת** (אמר—קיט ל׳ **א**) | 4 להם ל׳ **ע** | לעשות] **פגבר**, ליעשות **ו**, ליעשות כן **ת**, להעשות **ד**, לעשות להן **ע**, להיות **י** כעור מן ל׳ **י** | אדרי **פגתע** |

שונים בירוש׳ תרומות שם דיקלוט חזירא מחוניה מליי דרבי יודה נשייא איתעביד מלך נחת לפמיים שלח כתבין בתר רבנין תיהוון גביי במפקי שובתא מיד אמר ליה לשלוחיא לא תתן להון כתבין אלא בערובתא עם מטמעי שמש׳ ואתא שליחא גבהון בערובתא עם מטמעי שמשא והוה ר׳ יודן נשייא ורבי שמואל בר נחמן נחתין למיסחי בדימוסין דטיבריא אתא אנגימריס גבהון ובעא ר׳ יודן נשייא למיגזר ביה א״ל רבי שמואל בר נחמן ארפי ליה לניסיון הוא מתחמי אמר לון מה רבנין עבדין תנון ליה עובדא אמר לון סחון דברייכון עבד ניסין במפקי שובתא מען יתהון ואעיל יתהון א״ל הא רבנין לבר אמר לא ייחמון אפיי עד דאינון סחיין הוה ההיא ביבני אזייה שבעה יומין ושבעה לילוון נפק ואנצת קדמיהון ועללון וקמון ליה קדמיהון אמר לון בגין דברייכון עביד לכון ניסין אתון מבזין מלכותא אמרין ליה דיקלוט חזירא בזינן דיקליטיאנוס מלכא לא בזינן ואפי׳ כן לא מבכי לא ברומי זעיר ולא בחבר זעיר, ונוסחאות שונות הן בב״ר ובירושלמי ונעדרו שם כמה פרטי הסיפור כמו אמר לון זילו איכלו וכו׳ ואקימון קדם פילי וכו׳ אמר סגרון פילי וכו׳, והוראת חזירא שם ג״כ רועה חזירים, ודיקליטיאנוס נקרא בתחילה דיקרוט[1]) והוא היה ממשפחה בזויה וכינוהו חזירא על שם ארץ מולדתו אילליריען ואנשי אילליריען היו ידועים לרועי חזירים, וגם כאן פי׳ דיקליטיאנוס מלכא הוה רעי חזירין וכו׳ קודם שנתנשא, ואמרו איתעביד מלך כלו׳ שר צבא גדול ולא אמרן איתעביד קיסר וכן בשאר מקומות בירושלמי אשר הוזכר בהם דיקליט׳ לא נמצא שנקרא קיסר, ור׳ יודה נשייא שקרה לו זה המאורע עם דיקליטיאנוס לפי סיפור הירושלמי הוא ר״י נשייא א׳ בן בנו של ר״י הנשיא מסדר המשנת והיה נקרא ג״כ רבי כתם (ועי׳ גם לקמן ריש פ״פ) ורבן יש לקיים גם הגי׳ שלפנינו כיון דהוה מטי כדרא דר׳ וכו׳ תמתיה לרבי וכו׳ ועי׳ במבח״י ב׳ ב׳ נ״ב א׳ צ״ג א׳ קמ״ד א׳ קמ״ו א׳ ובמ״ש ר״מ לערנער בספרו על ב״ר צד 83 ובאגה״א ח״א צד 479 ועי״ע גרעץ קורות היהודים ח״ד מהדורא ד׳ צד 277, והסיפור נסמך כאן להדרש אדמוני כולו שופך דמים, ובירושלמי הובא בהמשך מאמרים אחרים ועי״ש: 1 כלו ראוי וכו׳. טעם הדרש קשה, ובפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א מפרש כולו (כלו) ראוי לאדרת שבקומנו (שבקמנו) נראה כאילו צדיק ראוי להתעטף בצצית, ובמ״כ מפרש ראוי לאדרת כלומר להפשיט עורו מעליו לעשות ממנו אדרת ועל סופו שהיה רשע אמר כן וצ״ע, ואין נר׳ לפרש כולו ראוי לאדרת ללבוש מלכות ושהסיפור דיקליטיאנוס מלכא וכו׳ שמכיים לא תכסון ברומאי זעיר הובא בשביל זה הדרש לפ׳ כלו אדרת וכו׳, והגי׳ הנכונה כאן אמר ר״ח בר יצחק והוא דורש בסמוך מי גרם להם וכו׳: רבנן דדרומא. שבדרום א״י ועי׳ במבח״י ו׳ א׳ ובערך דרומאי שם ע״ג א׳ ועי״ע וי״ר פ״כ סי׳ ד׳ תנחומא מ״ב אחרי סי׳ ד׳ תנחומא שם סי׳ ג׳ פסי״ר פכ״ט (קל״ה ב׳), וכדפ״ר מקוטע רבנן בשם ר׳ אבא בר כהנא יצא כולו וכו׳, ושמות הדורשים כמו לפנינו גם לקמן פע״א סי׳ ז׳ בדרש החכם יענה דעת וכו׳, אכן הגי׳ שם בכי״ל רבנן דדרומה בשם ר׳ אלכסנדרי ורבנא בשם ר׳ אבא בר כהנא, ובכי״ג ופי״כ שם רבנן וכו׳ ורבבא בשם ראב״כ ובכי״ו שם רבנן וכו׳ ודהבא בשם ראב״כ, ובדפוסי׳ שם נשתבש רבנן דדרומאה בשם ר׳ אלכסנדרי בשם ר׳ יוחנן, ובילק׳ איוב ר׳ תתקי״ז הועתק משם רבנין דרומאי בשם ר׳ אלכסנדרי ור׳ אבא בשם ראב״כ, וכאן הגי׳ גם בד״ו וכי״פ וכי״ת ורחבא, ובשלשה כ״י ורהבא, ואולי הוא האמורא ר׳ אהבה (אחווה אחווא אהבה) בר׳ זעירא. וגם ר׳ אבא בילקוט שם הוא ר׳ אהבה ועי׳ בעמת״ל ע׳ יהבה יהבא ובמבח״י כ״ג א׳ ובאגה״א ח״א צד 195 ח״ב צד 477 ח״ג 656 ולעיל צד 6 וצד 375 ובח״נ שם: 2 אדירי שער. דרשו כאדרת לשון אדרא שפי׳ גורן ותבואה (ועי׳ לעיל 681) ושער לשון כער סערה (ועי׳ גם לעיל צד 28) הה״ד באדין וכו׳ כעור מן אדרי וכו׳ וכ״ד ונשא המון רוחא וכו׳, ובערוך ע׳ כער (שער) ג׳ גורס ומפרש כלו כאדרת שער כולו אדרי (ושם לא הועתקו שמות הדורשים וכן לא הועתק הדרש שלפניו כלו ראוי וכו׳) פי׳ כשער אדרי והוא המוץ שבגורן הה״ד דקו כחדה וכו׳, ובראש הערך הובא שם שיער של אפונין ושל עדשים (שבת פכ״א מ״ג) ופי׳ הנופות וכו והתבן והמוץ של תבואה ושל קטנית כולן נקראין שיער, ועוד פי׳ שם ואם היה שיער כותש (פיאה פ״ב מ״ג) אם היו הנופות כותשין זה את זה וכו׳, ובמה״ג עמ׳ 396 מפרש כאדרת כמוץ שבגורן שהוא נקרא שער כותש דכתי׳ הכא כאדרת שער ולהלן והוו כעור מן אדרי קיט, ועוד שם ד״א כאדרת שער שפשט ידו באדירי שער, ובלק״ט קיטע והעתק כלו כאדרת שער הה״ד כעור מן אדרי קיט, ובשכל טוב צד 101 כולו כאדרת שער הה״ד באדין וכו׳ א״ר חנינא בר יצחק מי גרם להם להיות כעור וכו׳ על שפשטו ידיהם באדירים, ובפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א גורס ומפרש יצא זה כורו (כלו) מפורד ומפוזר (מפוזר ומפורד) כאדרת רזורתו כמוץ ובקש מאדרא (מאידרא) מגורן והדא דכתי׳ באדין דקו כחדא וכו׳ מי גרם להם לעשות כיעור (כעור) מן אידרי (אדרי) קיט כמוץ יסוער מגורן פסולת התבואה הדשין מגורן על שפשטו ידיהם באדירים עם אלו הרוגי מלכות,

[1]) Diocles, etis.

ויקראו שמו עשו הא שוא שבראתי בעולמי. אמר ר' יצחק אתון קריתון להוירתכון שם אף אנא קרי לבני בכורי שם שנ' בני בכורי ישראל (שמות ד כב):

כה) ואחרי כן יצא אחיו וגו' הגמון אחד שאל לחד מן אלין דבית סילנא אמר ליה מי תופס המלכות 40.ב אחרינו. הביא נייר חלק נטל קולמוס וכתב עליו ואחרי כן יצא אחיו וידו אחזת בעקב עשו, אמרו ראו דברים ישנים מפי זקן חדש. להודיעך כמה צער היה מצטער אותו צדיק:

כו) ויגדלו הנערים ר' פינחס בשם ר' לוי משל להדס ועצבונית שהיו גדילים זה על גבי זה, כיון שהגדילו הפריחו זה ריחו וזה חוחיו, כך כל שלש עשרה שנה הולכים שניהם לבית הספר ובאים

1 ילקוט פס, ילקוט דה"י כ' אלף ע"ג: 3 ילקוט ר' קי"ו: 6 ילקוט פס, סנחומא מ"ג סולוות סי' ג', סנחומא חלא סי' ד', מדרש פל"ג:

1 אתון] אמר הקב"ה ~ י (דה"י) | קרייתון ו, קרון א' | לחוירכון וא' | שם] ~ דכתיב ויקראו שמו עשו ם | אף ל' א' | 2 אנא קרין] פב, אני קורא וגי (שם). אני קרי א' . אנא קורא דת, אנא אקרי י, לא איקרי א' | לברי בוכרי א' | בני] א', כה אמר יי' ~ דפוחא'גבתי | 3 * ואחרי כן דפגבתי) ואחריכן לו (וכן בסמוך) | וגו'] פו, וידו אוחזת (אחזת גי) בעקב עשו חא'גתי. ל' דא'כ | * אחד דפוחא'גבתי] ל' לא' | לחד] את ר' א, את רבן גמליאל י | מן אלין] וא'ת, מן אילין דפגב, מאילין א' (מן — סילנא ל' י) | סילנא] פחא'ג, סלני ו, כלוגי דת, סלוא א' | * תופס אגב] טופס ל, תופש פות, תופס המלכות ך... את המלכות ת, . . מלכות י | 4 אחרינו] ביד מי ח | נטל] רי, ינטל דפוגבת, ל' ד'א | קולמוס] קלמוס ר'י. ל' ד'א | אחזת] פג, אוחזת דכתרי | עשו] פגבתרי. ל' ד 5 בפי י | להודיעך] מה הוא צריך לכתוב וידו אוחזת. בעקב עשו אלא ~ ב | היה — צדיק] א'כרי. היה.. הצדיק פ, נצטער אותו צדיק דתרי. היה אותו צדיק מצטער א'י, היה.. הצדיק מצטער ו | 6 ר' — בשם] ו, ר' פנחס בשם פא'ג, ל' דת | משל ל' ו | ועצבונית] ועיצבונית חאתעי, ועיצבונית דו, ועצבוניות פגב | גדילים] ע, דין פג, גדלים דא'כתי, דין א', גדולים ו | גב חאי | זה] ~ כל זמן שהיו לא היו ניכרין א' 7 וכיון | הפריחו] פוחאגבי, והפריחו דת | * ריחו פובין] רחיו ל, רוחו ג, נותן ריחו דת, ריחו טוב א, ריחו רע ת | חוחיו] פוא'גבי, חוחו ך, נותן הוחו ת, ריחו טוב ח | שלש עשרה ו, י"ג א'י | שניהם הולכים דוכתי, שניהם (שניהן ג) הולכין פאג | ובאים — הספר] ושניהם באים.. הספר דואגת, ל' כי:

וכ"ה בדפוסי' וכי"ת יצא כולו כפוזר ומפורד וכו' ועח"נ ובמ"י לעיל צד 484. ובמ"כ מפרש באדירים ישראל שנקראו אדירים שנ' ואדירי כל חפצי בם ודרש אדירי (וצ"ל אדרי) לשון אדירים ועי' מנחות נ"ג א': 1 הא שוא וכו'. דורש עשו נוטריקון, ובלק"ט מפרש עשו עשוי להיות שוא ודתו שוא, ובשכל טוב צד 98 עושה שוא הוא שוא ואלהותו שוא, ובמה"ג שם שוא הוא בעולמו: אתון וכו'. אמר הקב"ה אתון קריתון וכו', ובילק' דה"י הגי' כן, ובשכל טוב שם א"ר יצחק אתן קריתם להוירתכון שם אף אני קורא וכו' ועי' במ"י לעיל צד 580 בד"ה אילו וכו'. ורש"י מדייק הכתיב כאן ויקראו שמו עשו וכו' ובפסוק של אחריו ויקרא שמו יעקב ודורש הקב"ה קרא שמו יעקב ועי' בפירש"י עה"ת ובלק"ט ובמדרש אגדה הוצ' רש"ב, ולהדרש להוירתכון כלו' לעשו עי' לקמן ריש פס"ה: 3 ואחרי כן. בכי"ל ובכי"ו כתוב כאן ובסמוך ואחריכן בתיבה אחת ועי' גם במ"י לעיל צד 442: הגמון אחד. שר צבא [1]) אחד של מלכות אדום שאל לאחד מן אותן דבית סילנא א"ל מי תופס כלו' המלכות אחרינו וכו', ואולי סילנא (סילני כלוגי) הוא סילני המוזכר בירוש' שביעית ריש פ"ג ל"ד ג' סילני[2]) שאל לר' חייא בר בא וכו' ושם הוריות פ"ג מ"ח א' ר' חייה בר בא עביד פסיק בהין בית מדרשא דטיבריא והוו תמן מן אילין דבר סילני וכו' (ובויק"ר פ"ה סי' ד' נשתבש מן בנוי דסילכא) ועי' בכתבי צונץ ח"ב צד 9 וקרויס צד 383, ומשובשת הגי' בילקוט הגמון אחד שאל את רבן גמליאל א"ל וכו' ועי' באגה"ת ח"א צד 77, וכן הגי' בכי"א א' וב' שאל את ר' מאילין (מן אלין) דבית כלוא (סילנא) וכו' ובעקידה שער כ"ג שאל הגמון אחד את ר"מ בבית כלוא מי תופס המלכות וכו' הביא וכו' אמר ראו וכו' (ובעמת"ל ח"ד צד 262 שגה ברואה והעתיק דבית פלוגי וזר פירושו שם): 5 דברים ישנים. שנאמרו במקרא ובעם הדברים שמענו עתה מפי זקן חדש, ודוגמתו הדרש בספרי וזאת הברכה פי' שמ"ג [וזרח משעיר למו כענין שנאמר] ואחרי כן יצא אחיו וידו אוחזת בעקב עשו ויקרא שמו. יעקב אמר להם המקום אין כל אומה ואומה נכנסת לתוכם ועיי"ש במ"ע, וקשה סיום המאמר להודיעך וכו', ובפי' ב"ר כ"ב ובי"א גורס ומפרש וידו אוחזת (אחזת) בעקב עשו להודיע כמה צער נצטער (היה מצטער) אותו צדיק יעקב שהיה ממהר לצאת מפני שכונתו של אותו רשע עשו, ובמ"כ מפרש אותו צדיק שמיד בצאתו מרחם אמו הרגיש בצער הגלות שלא יעמוד שררתו עד שיקחנו מיד עשו ועי"ע ביפ"ת: 6 ר' פינחס וכו'. וכ"ה בלק"ט ר' פ נ ח ס ב ש ם ר' לוי וכו', ושם גורס ומפרש עשו ויעקב דומים לעצבונית והדס שהיו גדלין זה על ג ב זה וכיון שהגדילו זה נתן ריחו וזה ח ו ח י ו כך כל י"ג שנה לא היו ניכרין מעשיהן כיון שהגדילו ניכרין מעשיהן זה איש תם וזה איש יודע ציד, ובשכל טוב שם א"ר פנחס בר לוי כהדס ועצבונית פי' קטשין שגדלין זה על גבי זה כיון שהגדילו זה נותן ריחו וזה נותן ריחו (וצ"ל חוחו) כך אילו כל י"ג שנים וכו', ובמה"ג שם כל שלש עשרה שנה היו שניהם הולכין לבית הספר משהגדילו זה ר י ח ן וזה חוח, ובערוך ע' עצב ג' הועתק משל להדס ועצבונית שהיו גדילים זה ע"ג זה וכו' ופי' מיני קוצים הוא, וגם בילקוט דפ"ר ודו"ו ור' פפד"א הגי' ועצבונית ולא ועכבונית כמו שהובא בעמת"ל ע' עכבונית), ובפי' ב"ר כ"י מפרש בסוף המאמר עד י"ג שנה שעד י"ג שנה אינו מתחייב בדבר מכאן ואילך הרי הוא כאיש לכל דבריו ויעקב ועשו היה להם י"ג שנה דכתי' ויהי עשו איש ומדקרי ליה איש שמע מיניה בן י"ג שנה היה וכן ביעקב נאמר ויעקב היה איש תם מכלל שהיה בן י"ג שנה וכו' ועי' הדרש לקמן פ"ה סי' י' איש חרבו וכו' בן י"ג שנה, ובתנחומא מ"ב תולדות שם המאמר ויגדלו הנערים וכו' אמר ר' ברכיה הכהן אמר ר' לוי שניהן הלכו לבית הספר וקניהן שוין עד ט"ו שנה (ועיי"ש בהערות יש"ב ובתוספות עה"ת ובחזקוני) למה היו דומים להדס ו ע צ מ ו נ י ת כל זמן שהיו קטנים אין אדם מפריש מזה לזה משיגדלו זה מפית ויהי (וצ"ל ריח) טוב וזה מוציא קוציו כך כל ימים שהיו עשו ויעקב קטנים לא היה אדם מפריש ביניהם משנתגדלו נתפרשו מנין שנאמר ויגדלו הנערים וכו', ובזה הסגנון בתנחומא הנצא שם (והוא כהתוספות

[1]) ἡγεμών. [2]) Σιλανός.

מבית הספר, לאחר י״ג שנה זה הולך לבתי מדרשות וזה הולך לבתי עבודה זרה, אמר ר׳ אלעזר בר שמעון צריך אדם להיטפל בבנו י״ג שנה, מיכן ואילך צריך שיאמר ברוך שפטרני מענשו שלזה:

ויהי עשו איש יודע ציד וגו׳ צד את הבירות בפיהם לא גנבת מן גנב עמך לא קטלת מן קטל עמך, ר׳ אבהו אמר צידני סרני, צד בבית צד בשדה, צד בבית איך מתקנין מילחא, צד בשדה היך מתקנין תיבנא, ר׳ חייא בר אבה אמר הפקיר עצמו כשדה, אמרו ישראל לפני הקב״ה רבון כל העולמים לא דיינו שנשתעבדנו לשבעים אומות אלא אף לזה שנבעל כנשים, אמר להם הקב״ה אף אני בו בלשון אני פורע ממנו הה״ד והיה לב גיבורי אדום ביום ההוא כלב אשה מצירה (ירמיה מט כב):

ויעקב איש תם יושב אהלים שני אהלים, בית מדרשו שלשם ובית מדרשו של עבר:

3 ילקוט שם, לעיל לד 345 ושי״נ: 4 תנחומא מ״ג שם: פסיקתא ד׳ חלס הנרכה (קל״ט ל׳), תנחומא תולדות סי׳ ח׳: 5 ילק׳ ירמיה ר׳ של״ג: 9 ילקוט ר׳ ק״י:

1 ולאחר י | י״ג] אתי, שלש עשרה דפו°גב | שנה ל׳ י | היה זה כ | * לבתי מדרשות דו°א׳גכת] לבית מדרשות ל, לבית מדרשו א², .. המדרש פ, .. הספר י | לבית פא²גכת | עבודה זרה] ו°ג, ע״ז דפאכי | בר׳ שמעון] גכ, ביר׳ .. ו, בר .. פי¹, בר״ש א, ל׳ דת | 2 להיטפל] וא¹, להטפל דפת, ליטפל גש לטפל א¹י | עם בנו א² | י״ג] פא¹, שלש עשרה וא²גכת, עד י״ג דר¹י, עד שלש עשרה ר¹ | מכאן ואילך אכת, מיכן והילך ו, ולאחר י״ג י | מענשו] כ, מעונשו דפואגתי | 3 ידע ו | ציד וגו׳] ציד דפאגכתי, וגו׳ ו | את ל׳ כ | הבריות | בפיו גתי, בעיניהם א² | לא] את לא י | גנבית וחאג מן] פוג, מאן דהאתשי, מי כ | גנב] פותא׳גכתשי, גניב דא² | עימך ו | לא] פחאגכי, ולא דות קטלית וחאג | מן] וא׳ג, מאן פחא²תשי, מי כ | 4 קטל] דפותא׳גכתשי, קטיל דא² | עימך ו ר׳ — אמר] פחאגכרי, ר׳ אבהוא אמ׳ ו, אמר ר׳ אבהו דת | צודני סודני פ, צודני סדני ח, צדני סדני ו צדני שדני ר³, סודני צידני ד¹, שורני צידני ד, .. צודני ת, .. צדני ר¹, צודני צדני א², צדני צודני י, צידני א² צודני ר² | צד — בשדה] צד בשדה ג | צד] פותאגכי, ל׳ דת (וכן בסמוך) | 5 היך דפאגת, הך ו היאך חכי | מילחה ח, מלחא פכת, מלחה ו | הך ו, היאך חכי | תיבנא] חאגי, תבנאך פכת, תבנה ו חייא בר אבא] פא²כ, חייה ברווה ו, חייא ברבא ג, חייא דת, אבא בר כהנא י | הבקיר ו | רבון — העולמים] רבון העולמים וא¹, רבונו של עולם פגי, רבש״ע א²ת, ל׳ י (ירמיה) | 6 לע׳ אומות אי | לזה שנבעל] א²כ לזו שנבעלה פותא׳גי (שם), לזו שנבעלת דת | אף אני ל׳ י | 7 * בו בלשון ל°דפואגכרין] בלשון ל, בו כלשון הזה ת, באותו לשון י (שם) | אפרע י, פורע א¹ | ממנו] א²כי (שם), כמנה פחא׳ת, הימנה ד מימה ו, ממה ג, מהם י | הה״ד ל׳ א¹ | גבורי פא׳כתרי | אדום] ד¹פאגכתרי, מואב דר³ | ביום ההוא ל׳ ד¹פי (שם) | מצירה] חגכרי, מצרה] דפאת | 8 אהלים] פחאנתר¹י, אוהלים דכר¹ | שני אהלים] וחגכי, ב׳ אהלים א¹, שני אוהלים דפ, ל׳ א²ת |

שבד׳ מנפובה) שניהם הלכו וכו׳ ושניהם באין לא היה אדם מפריש בין זה לזה כל ט״ו שנה אמר ר׳ לוי למה הוא וכו׳ להדס ולעצמוני כל ימים שהם קטנים וכו׳ הגדילו זה הפך את קוציו וזה הריח את ריחו הטוב כך כל הימים וכו׳, ובמדרש אגדה הוצ׳ רש״ב משל להדס ועיצמוני שהיו גדלים זה אצל זה כשהם קטנים אין אדם מכיר אותם איזה הוא הדס ואיזה הוא עיצמוני כיון שגדל ההדס נתן ריח הטוב ועיצמוני הוציא חוחו כך עשו ויעקב וכו׳ ועי׳ לעף פלאנצענאמען צד 294 ואגה״א ח״ב צד 345: 1 בר׳ שמעון. וכ״ה בלק״ט א״ר אלעזר בר׳ שמעון צריך אדם להטפל בבנו עד י״ג שנה מיכן ואילך וכו׳ מעונשו של זה, ומפרש להטפל בבנו להעסיקו בתורה ובמצות, ובשכל טוב שם אמר ר׳ אליעזר ב״ר שמעון צריך אדם לטפל בבנו י״ג שנים מכאן ואילך וכו׳, ובמה״ג שם אמ׳ ר׳ אלעזר ביר׳ שמעון כל שלוש עשרה שנה צריך אדם ליטפל לבנו מכאן ואילך צריך וכו׳ מעונשו שלזה, וברכה זו לא נמצאה בש״ס ועי׳ בדרכי משה טור או״ח סי׳ רכ״ה: 3 צד את הבירות. עי׳ לעיל צד 345 ובמ״י שם בד״ה מה זה: 4 צידני סרני. איש יודע ציד צידני איש שדה סדני צד בבית צד בשדה צד מערים ומרמת בבית איך מעשרין את המלח צד בשדה איך מעשרין את התבן ומלח שאין גדוליו מן הארץ ותבן שאין ראוי למאכל אדם אין חייבין במעשר, ובשכל טוב צד 101 הגי׳ ציידני סיידני צד בבית וכו׳ בבית האיך מתקנין מילחא בשדה האיך מתקנין תיבנא, ובלק״ט מפרש ויהי עשו איש יודע ציד בבית ואיש שדה בחוץ, וכהוראת סדני (סודני) כאן גם סודני בברכות מ״ד ב׳ ובנ״ש לפי הפירוש בתשוה״ג הוצ׳ הרכבי סי׳ ת״ד סודני וכו׳ וכך שמענו מן הראשונים סודני חקלאה כלומר שאתה מבני השדה וכו׳ וסודני לשון שדה (ושם צד 214 גי׳ כ״י סדני) ועי״ע שם סי׳ ת״ה ובערוך ע׳ סדן ה׳, ובדפוסים הישנים הגי׳ בברכות סורני ברי״ש, ובתנחומא מ״ב שם איש יודע ציד אמר ר׳ אבהו מהו יודע ציד צידיו סורנא צד בבית וכו׳, ובתנחומא שם אבן חן השוחד בעיני בעליו וכו׳ מדבר ביצחק שנאמר ויאהב יצחק וכו׳ מהו כי ציד בפיו היה צד את יצחק הצדיק בפיו וכו׳ כשהיה בא עשו מן החוץ היה אומר לאביו אבא המלח מהו שתהא חייבת במעשר והיה תמה יצחק ואומר ראה בני זה כמה מדקדק במצות וכו׳ ועי׳ בפירש״י עה״ת ובמדרש אגדה הוצ׳ רש״ב, ובפסיקתא שם א״ר אלעזר בן פדת וכו׳ שבשעה שבא יצחק לברך את עשו לא היה יודע שיצא לתרבות רעה שהיה עשו בא ושואל את אביו מים או מלח צריכין מעשר או לאו והיה יצחק אומר ומה מים ומלח הוא רוצה לעשר שאר מעשרות על אחת כמה וכמה וכו׳: 5 הפקיר עצמו. למשכב זכור כשדה שהכל דשין בו אמרו ישראל וכו׳ אלא אף לזה לאדום שנבעל כנשים אמר להם וכו׳ וכוונו לכל התועבות שעשו בארץ אדום, ובשכל טוב שם הגי׳ ר׳ חייא בר אבא אמר וכו׳ לא דיינו שנשתעבדנו לכל האומות אלא אף לזה שנבעל וכו׳ אף אני בו בלשון אפרע ממנו שנאמר והיה לב גבורי אדום וכו׳, ובדפ״ר איתא ג״כ לנכון גיבורי אדום, ובד״ו נשתבש והיה לב גיבורי מואב וכו׳ והוא פ׳ בירמיה מ״ח מ״א, ובכר הוגה בא״א אדום וכן במ״כ ד׳ קראקא א׳ ה״ג לב גבורי אדום וכו׳ אכן נשתבש שם הסימן ירמיהו מ״ח: 9 שני אהלים. מפרש בפי׳ ב״ר כ״י יושב אהלים תרי משמע ועי׳ במ״י לעיל צד 684 בד״ה וכי בתי וכו׳,

כח) ויאהב יצחק את עשו כי ציד בפיו קופדה טבא כסא טבא לפומיה:

ורבקה אהבת את יעקב כל שעה שהיתה שומעת קולו היתה מוספת אהבה עליו:

יא כט) ויזד יעקב נזיד אמר לו מה טיבו שלתבשיל הזה, אמר לו שמת אותו הזקן, אמר באותי הזקן נגעה מידת הדין, אין כאן לא מתן שכר ולא תחיית המתים, ורוח הקודש אומרת אל תבכו למת ואל תנודו לו וגו' (ירמיה כב י) אל תבכו למת זה אברהם, בכו בכה להלך (שם שם) זה עשו:

יב ויבא עשו מן השדה וגו' ר' פינחס [בשם ר' לוי ורבנן] משו' ר' סימון את מוצא אברהם חי קע"ה יצחק חי ק"פ, אלא אותן חמש שנים שמנע הקב"ה מחייו שלאברהם מפני שבא עשו על

1 ילקוט כאן: 2 ילקוט כאן: 3 ילקוט כאן, בבא בתרא ט"ז ב', תנחומא מ"ב תולדות סי' ג', פסיקתא רבתי פ' זכור (מ"ז ב'): 4 ילקוט ירמיה כ' ס"ג, תנחומא מ"ב כאן סי' ד' . ילקוט ר' ק"י, ילק' תהלים ר' תתע"ו, ילק' מכירי תהלים ס"ג סי' ה', פסיקתא פ' זכור (כ"ג ב'), תנחומא מ"ב תולדות כאן (מ"ז ב'), פסיקתא רבתי כאן תלא סי' ד', תנחומא הנ"ל סי' ד', בבא בתרא כאן, תנחומא שמות סי' ל', שמות רבה פ"א סי' ל':

1 ... את עשו] וגו' ל | קופדה] ג, קופדא דחער', קופיה ו, קופרא פאבתי, קופר ר' | טבא] ע. טבא לפומיה דפאגבי טבה לפומיה ו | כסא] א'עי וכסא דפא'גבת וכסה ו | טבה ו | לפומיה ~ דאבא ע 2 אהבה] פג, אוהבת דוא'כתי | כל] ~ מה נ, זמן ו°א'כ | ששומעת חגי | היתה ל' ו | מוספת] א'י, ~ לו דפא'גבת עליו ו | אהבה על אהבתו | 3 תבשיל הזה] וג תבשיל זה פחאבי נזיד זה דת ליה א' | הזקן] וא'גב, זקן דא'תי | אמר לו ת, א"ל ו | 4 זקן תי | נגעה] פוחא'גבי, פגעה דא'ת | מדת א'גבת | הדין] פוחאגבבי, ~ אמר לו הין דת | אין כאן] אמר אין כאן פחאגבי', אמ' אין כן ו, אמר (אמר לו ת) אם כן דת | לא ל' ו' | שכרו ג, שכרן ו' | הקודש] וגי, הקדש דפאת | אומרת] פוחא, אומ' ו, או' ג, צווחת דת | אל — וגו'] אל.. לו א'כ, אל.. לו בכו בכה להולך ת, ל' דפוא'גי | 5 למת] כי, ~ ואל (ולא חת) תנודו לו דפוחאגי (ירמיה) | בכה] פוא'כי, בכו דא' | להולך | 6 עשו שנ' (דכתי' א') הנה אנכי הולך למות חא', שנ' ויבא עשו מן השדה והוא עיף ו (שם) | 7 וגו'] והוא עיף א'כתמ, והוא עיף א', ל' דפו | * ר' פינחס — משו' ר' סימון] ר' פנחס (פינחס ו) בשם ר' לוי ורבנן ורבנין א'מ, רבנן ו, רבנין ג) בשם ר' סימון פואגכמ, ר' פינחס משו' ר' סימון ל, ר' יודן בשם ר' אייבו (איבו ת) ור' פינחס (פנחס ת) בשם ר' לוי ורבנן בשם ר' סימון דת | אתה חאימ | באברהם א', את אברהם ו | 8 חי] וחגי, היה דפא'תימ, .. שנים ו (תהלים), מאה ושבעים וחמש שנה וא'כ, מאה ושבעים שנה יחמ' שנ ג | יצחק] פוגבי' ויצחק דאתמ ויצחק הבא מבתי ח | חי] פוחגי ושבי היה אכמ, ל' דתי | ק"פ ו', ק"פ שנה פא'חתמ, מאה ושמונים ו, מאה ושמנים (ופ' כ) שנה גב | אלא אותם ו (שבו) ואיתן ת | ה' שנים א'ימ חמש פ | של אברהם] פו'חאגב של אבינו אברהם מ ל' די | מפני] פו'חאגכמ, ~ שעבר (שעבר עשו ת) שתי עבירות דת, ה' עבירות שעשה ו | עשו שבא מ, שבא ת |

ובמה"ג עמ' 297 אוהל לא נאמ' אלא אוהלים ששימש בתי מדרשות הרבה בית מדרשו שלעבר ובית מדרשו שלשם ובית מדרשו שלאברהם, ובת"א מתורגם יושב אהלים משמש בית אולפנא ובתרי"י א' ומשמש בבית מדרשא דעבר תבע אולפן מן קדם יי'. ובכי"ל נוסף בסוף המאמר בגוף הספר ר"א איש תם ת"ח אלא שנים רוצה להיות יעקב יושב אהלים בגלות בין האומות" ועי' במ"י לעיל צד 677 ולמטה סי' י"ג בד"ה זבין לי:
1 כי ציד בפיו. לעיל רש"י יודע ציד צד את הבריות בפיהם וכו' וכאן כי ציד בפיו כפשוטו בפיו של יצחק וכן בת"א ארי מצידיה הוה אכיל, ובתרי"י א' הדרש ארום מלי רמיותא בפומיה ועי' במ"י לעיל בד"ה צידני וכו': קופדה טבא. חתיכת בשר טובה כוס טוב לפיו, ובדפ"ר ודו"ו ג"כ הגי' קופדא בדלי"ת ועי' לעיל צד 170 צד 503 וצד 583, ובערוך ע' קפד א' הגי' קופדא טבא כסא טבא לפומיה דאבא, ובמה"ג שם כי ציד בפיו דהוי מיתי קופדא טבא לפומיה דאבא: 2 היתה מוספת. מדייק אהבת, וכן מפרש בלק"ט לא אמר אהבה את יעקב אלא אוהבת בכל יום ויום מתוספת לו אהבה על אהבתו, ובשכל טוב צד 99 לא נאמר אהבה אלא אוהבת כל זמן ששומעת דבריו הנעימים וכו' מוספת לו אהבה על אהבה: 3 אמר וכו'. א"ר עשו ליעקב מה טיבו של תבשיל זה א"ל יעקב שמת אותו הזקן אברהם ותבשיל אבל הוא בדרדשי למטה בסי' י"ד מה עדשה זו וכו', ובב"ב שם ותי' ברך את אברהם בכל מאי בכל ר"מ אומר וכו' ד"א שלא מרד עשו בימיו וכו' מנלן דכתי' ויבא עשו מן השדה והוא עיף ותנא אותו היום נפטר אברהם אבינו ועשה יעקב אבינו תבשיל של עדשים לנחם את יצחק וכו' (ובד"ס הגי' דכתי' ויזד יעקב נזיד תנא וכו' ועיי"ש), ובתנחומא מ"ב שם ויזד יעקב נזיד נכנס עשו מן השדה וראה פניו של יעקב מפוחמות א"ל מה את עושה א"ל אין את יודע שמת אברהם זקנינו ואני עושה תבשילין וכו' ומה היה התבשיל עדשים וכו', ובפסי"ר שם יעקב היה יושב ומבשל עדשים בא עשו ואמר לו מה ראית להיות יושב ומבשל עדשים ואמר לו מפני שמת זקני ואני יושב ומתאבל וכו': 5 בכה. וכ"ה בכ"י אחרים שציינתי ובילקוט בשני המקומות, ובמקרא כתוב בכו ועי' בתנ"ך הוצ' גינצבורג: 6 זה עשו. מפרש כפי' ב"ר כ"י זה עשו שכתוב בו הולך למות. ובכי"ח וכי"א ב' הגי' כן שנ' (דכתי') הנה אנכי הולך למות, ובתנחומא מ"ב שם ויאמר עשו הנה אנכי הולך וכו' אברהם מת ורוח הקדש אומר אל תבכו למת בכו בכה להולך: 7 ר' פינחס בשם וכו'. בכי"ל מקומע ר' פינחס בש' ר' סימון והגהתי עפ"י כ"י שציינתי וילק' מכירי תהלים שם ר"פ בשם ר' לוי ורבנן וכו', וגם בלק"ט הועתק רבנן משום ר' סימון אמרו את מוצא באברהם שחי קע"ה שנים וכו' וכן בשכל טוב צד 102 רבנן אמרי משום ר' סימון את מוצא אברהם שחי קע"ה שנה וכו', ובפסיקתא פ' זכור שם הגי' ר' יודן בשם ר' איבו ור' פנחס בשם ר' לוי, ובדפוסי' וכי"ת נוסף ר' יודן בשם ר"א בראש המאמר ועה"נ, ובפסיקתא נסדר המאמר בדרש יבכר על אבותיו וכו' שבא על אבותיו וכו' ועי' במ"י לעיל צד 682) ולשון המאמר שם את מוצא יצחק בא מבר אברהם יצחק חי ק"פ שנים ואברהם קע"ה שנים ר' יודן וכו' בתוך חמש שנים שמנע (שנמנעו) מחייו

נערה מאורסה והרג את הנפש הה״ד ויבא עשו מן השדה שבא על נערה מאורסה שנ׳ ואם בשדה ימצא האיש את הנערה המאורשה וגו׳ (דברים כב כה), והוא עיף שהרג את הנפש כמה דאת אמר עיפה נפשה להורגים (ירמיה ד לא). ר׳ ברכיה ור׳ זכיי רבה אף גנב כמה דאת אמר אם גנבים באו לך (עובדיה א ה). אמר הקב״ה כך הבטחתי את אברהם ואמרתי לו ואתה תבא אל אבותיך
ה בשלום תקבר בשיבה טובה (בראשית טו טו) זו היא שיבה טובה יהא רואה את בן בנו עובד עבודה זרה ומגלה עריות ושופך דמים, מוטב לו שיפטר בשלום שנ׳ כי טוב חסדך מחיים וגו׳ (תהלים סג ב):
ל) ויאמר עשו אל יעקב הלעיטני וגו׳ אמר ר׳ יצחק בר׳ זעירא פער פיו אותו הרשע

2 ילקו׳ מכירי עובדיה א׳ ה׳: 6 ילקוט כ׳ ק״ס, פסיקתא פ׳ את קרבני לחמי (כ״ט א׳), פסיקתא רבתי שם (פ״ב א׳), תנחומא פנחס סי׳ י״ג, במדבר רבה פכ״א סי׳ כ׳, מדרש משלי פי״ג:

1 מאורשה חגא^{1}, המאורסה א^{2}מ, המאורשה פ | והרג — מאורסה] והרג .. מן השדה והוא עיף שבא .. מאורשה א^{1}, והרג .. מן השדה מן השדה זו נערה המאורשה פ, והרג .. הדא היא ויבא עשו מן השדה והוא עיף מן השדה שבא על נע׳ מאור׳ ו°, והרג .. היינו דכתי׳ ויבא עשו מן השדה ואין שדה אלא נערה מאורסה ח, והרג .. הדהי ויבא .. ואין שדה .. מאורשה ג, ל׳ דא^{2}כתמ | * ואם — וגו׳] ואם .. המא׳ וגו׳ ל, ואם .. המאורשה ח, ואם .. המאורסה מ, ואם .. מאורס׳ א^{1}, ואם .. איש .. המאורסה א^{2}, ואם .. ימצא הנערה המארשה ג, ואם בשדה מצאה וגו׳ פ, אם .. מצאה כ, כי בשדה מצאה דת | 2 עיף] פו׳אגכ, עייף דה, עייף ברציחה מ (תהלים) | 3 את] אף ח | עיפה] א^{2}מ (עובדיה), כי עיפה דפו°גכמ (תהלים), כי עייפה א׳ת ר׳ — רבה] ר׳ זכי רבה אמ׳ ו°, ר׳ זכאי רבה (זכאיי רבא ג) אמר אגכמ (תהלים), ר׳ זכאי אמר חמ (עובדיה), ר׳ זכאי אומ׳ פ, רבי (ר׳ ד^{1}) אמר ד, ר׳ אומ׳ ת | 4 לך] ו°אגמ (תהלים), אם שודדי לילה דפכת | ואמרתי לו ל׳ תי | תבא] פכי, תבוא דו°אגתי (תהלים) | 5 * תקבר — טובה אגכתימ (שם)] וגו׳ לפ, ל׳ די (שם) זו] וכי זו ח, איזו ת, והדא י (שם) | סיבו טבא י (שם) | יהא רואה] פג, ויהא רואה א^{2}, שיהא רואה כ, יראה ו°, והוא רואה דת, רואה י, יהי ח, יהא מ (שם), שלא יהא רואה א^{1} | את — בנו] א^{1}, לבן בנו דפו°גת, בן בנו חא^{2}י^{1}מ (שם), שבן בנו כ | ע״ז | 6 ° לו] לי ד | * בשלום דפו°חאגתימ (שם)] מן העולם כי (שם), ל׳ ל | שנ׳] פו°חגכמ (שם), הה״ד אי, הוי י (שם), וזה הוא שכתוב ד, וזהו שכת׳ ת | וגו׳ ל׳ | 7 * הלעיטני פואכתי] הלעיט׳ לג, הלעיטיני ד | וגו׳] נא א^{2}ג, נא וגו׳ ו, נא מן האדום האדום ד נא .. האדום האדום הזה א^{1}ת, נא .. הזה כי עיף אנכי כ, ל׳ פ | ר׳ יצחק בר׳] א׳כ, ר׳ .. ביר׳ ו, ר׳ .. בר פג, ר׳ .. בן א^{2}, ר׳ דתי | זעיר ו | מלמד שפער א | * אותו הרשע דו] הוא הרשע ל, אותו רשע אתי, הרשע פחגכ |

של אברהם אבינו עבר עשו הרשע שתי עבירות קשות בא על נערה מאורסה והרג את הנפש הה״ד ויבא עשו מן השדה והוא עיף ואין שדה אלא נערה מאורשה שנאמר ואם בשדה ימצא וכו׳ ואין עיף אלא הורג שנ׳ אוי נא לי כי עיפה וכו׳ ר׳ זכאי רבה אמר אף גנב שנ׳ אם גנבים באו לך אם שודדי לילה (ועיי״ש בהערות רש״ב), ובאותה הפסקה בתנחומא מ״ב תצא שם ומה חטא על אבותיו אתה מוצא יצחק מכח אברהם בא וחיה וכו׳ ואברהם חיה וכו׳ ר׳ לוי אמר חמש שנים שנמנעו וכו׳ עבר עשו שתי עבירות קשות בא וכו׳ הה״ד ויבא עשו וכו׳ ואין שדה וכו׳ ואין עיף בתוך וכו׳ ר׳ זכאי [רבה] אמר אף גנב שנ׳ אם גנבים באו לך ועי׳ בתנחומא תצא שם, ובסגנון אחר בפסי״ר שם חטא על אברהם זקינו שאמר לו הקב״ה ואתה תבא אל אבותיך בשלום והיה אברהם ראוי להזקין ולהאריך שנים ומפני עשו הרשע נתקצרו ימיו א״ר אבהו יצא עשו לשדה בן חמש עשרה ובא על נערה מאורסה ושפך דמים ויבא עשו מן השדה וכתיב אם בשדה ימצא וכו׳ והוא עיף ששפך דמים דכתיב עייפה נפשי להורגים כיון שעשה כן נסתלק אברהם וכו׳, ובתנחומא מ״ב תולדות שם אמרו ג׳ עבירות עשה אותו הרשע בו ביום גנב דכתיב אם גנבים וכו׳ ובעל נערה המאורשה שנאמר מן השדה אין שדה אלא נערה שנ׳ אם בשדה ימצא וכו׳ והרג את הנפש שנ׳ והוא עיף אין עיף אלא הורג שנ׳ אוי נא לי כי עיפה נפשי וכו׳, ובב״ב שם איתא א״ר יוחנן חמש עבירות עבר אותו רשע באותו יום בא על נערה מאורסה והרג את הנפש וכפר בעיקר וכפר בתחיית המתים ושט את הבכורה בא על נערה מאורסה כתיב הכא ויבא עשו וכו׳ וכתיב התם כי בשדה מצאה (אם בשדה ימצא וכו׳) הרג את הנפש כתיב הכא עיף וכתיב התם אוי נא לי כי עיפה וכו׳ וכפר בעיקר כתיב הכא למה זה לי וכתיב התם זה אלי ואנוהו וכפר בתחיית המתים דכתיב הנה אנכי הולך למות ושט את הבכורה דכתיב ויבז עשו את הבכורה ועי׳ בד״ס, ולזה המאמר כוונו בתנחומא שמות שם כמו ששנינו חמש עבירות עבר עשו הרשע באותו היום בא על נערה מאורסה וכו׳ ושט את הבכורה וכלן מן הפסוק ומגזירה שוה ועי׳ גם בשמו״ר שם ובתר״י א׳, ובלק״ט גורס לפי המאמר שלפנינו ובפסיקתא שבא עשו מן השדה באותו היום על נערה המאורסה וכו׳ וגם הרג את הנפש וכו׳ וגם גנב וכו׳ ומוסיף ועבד ע״ז וכפר בעיקר ועיי״ש, ובילקוט כאן קיטע והעתיק שלא בדיוק אתה מוצא וכו׳ אלא אותן ה׳ שנים שמנע הקב״ה מחייו מפני ה׳ עבירות שעשה אמר הקב״ה כך הבטחתי וכו׳, ושם הוקדם מאמר ר׳ יותנן חמש עבירות וכו׳, ובכי״ו חסר בגוף הספר מן שמנע הקב״ה עד סוף המאמר והושלם בגליון בכתב אחר, ובהגי׳ שלפנינו ר׳ ברכיה ור׳ זכיי רבה אף גנב וכו׳ נעדר מלת אמרין ועי׳ לעיל צד 53 וצד 84 ובמ״י שם, ודרשו מן השדה גם לשון שודד כד״א אם גנבים באו לך אם שודדי לילה, ובדפוסי׳ וכי״ת נשתבש רבי אמר (ר׳ אומ׳) אף גנב, ובשאר כ״י ובילק׳ מכירי תהלים ובפסיקתא ובתנחומא מ״ב ובתנחומא תצא ל״ג ר׳ ברכיה, ויש לפקפק בהגי׳ שלפנינו ר׳ ברכיה ור׳ זכיי רבה ועי׳ במבה״י ע׳ ר׳ זכאי זכיי ובאגה״א ח״ג צד 642, והסגנון את מוצא כמו לעיל צד 656: 6 שיפטר בשלום. הוספתי בשלום ועת״ב, ובשכל טוב שם הועתק אמר הקב״ה אני אמרתי לאברהם תקבר בשיבה טובה ואין זו שיבה טובה שיהא בן בנו עובד ע״ז ומגלה וכו׳ מוטב לו שיפטר מן העולם הה״ד כי טוב וכו׳, ומוסיף עוד וכתיב מפני הרעה נאסף הצדיק, ובפסיקתא שם הלשון אמר הקב״ה אני הבטחתי לאברהם ואתה תבא וכו׳ בשלום והדא שיבה טבא [רואה את בן בנו מגלה עריות ושופך דמים] טב ליה מתכנש בשלם שנ׳ כי טוב וכו׳ ועיי״ש בהערות אות מ׳ וילקוט כי תצא ר׳ תתקל״ח (ושם בדפ״ר והדא סיבו טבא וכו׳ מתכניש בשלם), ובתנחומא מ״ב תצא שם אמר וכו׳ אני כבר הבטחתי לאברהם אוהבי ואתה תבוא וכו׳ ועתה הוא רואה את בן בנו שהוא

גמל, אמר ליה אנא פתח פומי תהא משדר ואזיל כהדא דתנינן אין אובסין את הגמל ולא דורסים אבל מלעיטין:

מן האדום האדום ר׳ יוחנן ור׳ שמעון בן לקיש ר׳ יוחנן אמר מניה ומן פטרוניה, וריש לקיש אמר מניה ומן דכותיה: הוא אדום ותבשילו אדום ארצו אדומה גיבוריו אדומים לבושיהם אדומים פורע ממני אדום בלבוש אדום. הוא אדום ויצא הראשון אדמוני (בראשית כה כה) ותבשילו אדום הלעיטני נא מן האדום האדום וגו׳, ארצו ארומה דכת׳ ארצה שעיר שדה אדום (שם לב ח), גיבוריו אדומים שנ׳ מגן גיבוריהו מאדם (נחום ב ד), לבושיהן אדומים שנ׳ אנשי חיל מתולעים (שם שם),

1 פנים פכיד פ״ג: 3 ילקוט ר׳ קי״ג, תנחומא תולדות סי׳ ו׳: 4 ילקוט שם, ילק׳ ישעיה ר׳ שס״ו (תק״ו), ילקוט מכילי נחום ב׳ ד׳, לקמן פע״ח וס״ג:

1 א׳ לו פ, ואמר ו״י | אנה ו | אפתח פא׳ | תהא משדר] א², תהי את (תהא את ג, תהא אתה ח, ואת תהא א¹, ואת י) משדר פחא׳גי, תהי (ואת תהי ת) משתדר דת, והווי משלח ו | ואזל ו | כהיא דתנינן ת, כהדין.. י, כהדה דתנן ח, כירתנינן תמן ו | ולא דורסים] ולא דורסין חא²ג, ואין.. ת, ל׳ פא׳: 2 אלא ת | מלעיטין] פחא׳גבתי, מלעיטים ד, מלעיטין אותו א¹ | 3 * האדום האדום ד] האדום ל, האדם האדם (האדום האדום אתי) הזה פואגבתי | ר׳—לקיש] וג, ר׳.. ורשב״ל א, ר׳.. וריש לקיש דכת, ל׳ פ | °° אמר] ל׳ ל | מניה] וא², מיניה דא׳גבתרי׳ | ומפטרוניה א | וריש לקיש] י, ריש לקיש דפבת, ר׳ שמעון בן לקיש ו, רשב״ל א, ר׳ שמע׳ ג | 4 * אמר דאגבתי] א׳ ל, ל׳ ו | מניה] ו, מיניה דפאגבתרי, מניך ו°, מנך ר² | דכותיה] פב, דכוותיה דוא׳נתר²י, דכותה א², דכוותיך ו°, דכוותך ר² | תבשילו ו | וארצו פ | גיבוריו] ג, גבוריו דוא׳י (ישעיה), וגבוריו פא²כתמ | אדומין ג לבושיהם] וג, והן פא¹, לבישיו ד, ולבושיו ת, לבושו י (שם), ולבושו א²מ | אדומין א¹, אדום א²י (שם) מ | ופורע פאגבתי¹ (שם) מ | 5 בלבושים אדומים י (שם) | ותבשילו] פא׳נתמ, תבשילו דובי, ומאכלו א² | 6 האדום האדום] אתמ, האדם האדם כ, האד׳ הא׳ ג, האדום די, האדם פ | וגו׳] הזה א׳גבת, ל׳ דפא²ימ | גיבוריו] ג, גבוריו דפואבתי, וגבוריו מ | 7 גיבוריהו] כ, גבוריהו דפואנת, גבורהו ימ | מאודם חי | לבושיהן—מתולעים] כ, לבושיהם (ולבושיהם מ).. מתולעים חא²מ, לבושיהם אדומים אנשי מתולעים וי (שם), לבושיו.. מתולעים גי, ל׳ דת |

גזול ותומס מגלה עריות ושופך דמים והדין הוא סבא (סיבו) סבא טב ליה לההוא צדיקא דמתכניש בשלם שנ׳ כי טוב ועי׳ בהערות שם ובילק׳ תהלים ר׳ תתס״ח ובמה״ג עמ׳ 399, ובלק״ט שמוסיף עובד ע״ז וכפר בעיקר מסיים אמר הקב״ה וכו׳ ואם רואה את בן בנו עובר ה׳ עבירות ביום א׳ היכן שיבה טובה וכו׳, ובסגנון אחר בתנחומא ס״ב תולדות שם אמר הקב״ה התניתי עם אברהם ואתה תבא וכו׳ וזה אחרית טובה שיהא הצדיק יוצא לחוץ ויאמרו לו ראה בן בנך מה עושה אמר דוד כי טוב חסדך וכו׳ לפיכך נסתלק אברהם בשביל עשו תדע לך שכן הוא יצחק שבא מכח אברהם חי ק״פ ואברהם לא חיה אלא קע״ה אמר הקב״ה שלא יראה עשו עובר עבירות וקורא תגר עליו לפיכך גרעו מחייו של אברהם ה׳ שנים: 1 אנא פתח. אני פותח את פי תהא אתה זורק לתוכו זורק והולך, והלעיטני אין לו ריע במקרא ופירשוהו כהדא דתנינן אין אובסין את הגמל אבל מלעיטין, ובלק״ט מפרש א״ר יצחק פצה פיו כגמל אמר לו אפתח פי ואתה הלעיטני והוא לשון משנה דתנן אין אובסין את הגמל אבל מלעיטין אותו, ובמה״ג שם הועתק אמ׳ ר׳ יצחק בר זעיר פער פיו אותו רשע וכו׳ ואמר אנא פתח פומי ואת הוי משלח ואזיל וכו׳ ותנן אין אובסין וכו׳ ואין דורסין אבל מלעיטין וכו׳ ועח״ג, ולשון המשנה שם אין אובסין וכו׳ ולא דורסין אבל מלעיטין, ובפסיקתא פ׳ את קרבני לחמי הובא הדרש ובכן רשעים תחסר זה עשו הרשע שאמר ליעקב הלעיטני נא וכו׳ (ועי׳ במ״י לעיל 645), ושם הגי׳ א״ר יצחק ב״ר אליעזר (ולנכון שם בכי״א אר״י ב״ר זעירא) פער פיו אותו רשע כגמל ואמר אנא פתחי לפומי ואנת הוי משלח ואזיל כהדא דתנינן אין וכו׳ ולא דורסים אבל מלעיטים אותו (ובפסי״ר שם הגי׳ א״ר יצחק בר אליעזר), ובאותה פסקא בתנחומא פנחס שם א״ר יצחק בר זעירא פער וכו׳ ואמר אפתח פי ואתה מכניס התם תנינן אין וכו׳ ואין דורסין אבל מלעיטין, ובבמ״ר שם בדפ״ר וד״ו א״ר יצחק בר׳ זעירא עשו פער פיו וכו׳ אמר אפתח וכו׳ התם תנינן וכו׳ ולא דורסין וכו׳, ובמאמר כתמי במדרש משלי שם פער פיו אותו רשע וכו׳ ואמר אנא פתחי לפומי ותהא משלח ואזיל כהדא דתנינן תמן אין אובסין וכו׳ ולא דורסין, ובדפוסי׳ וכי״ת וילקוט נשתבש א״ר זעירא וכו׳: 3 מניה וכו׳. טעם המאמר קשה ונדחקו המפרשים לפרשו, וזר גם הפירוש בפי׳ ב״ר כ״י מיניה הלעיטני נא מן האדום ממה שאתה אדון ממזון שלך ומן פטרוניה כלומר הלעיטני נא מן האדום ממה שהוא של אדוניך משל שכינה כגון נוב ושילה ובית עולמים לכך כתיב מן האדום האדום שתי פעמים הה״ד כי אכל את יעקב ואת נוהו השמו מיניה ומן דכוותיה צדיקים כמותו האדום דורש לשון דומה כלומר בדומין לך (ובפי׳ ב״ר בדפ״ר מיניה ומן פטרוניה ממה שאתה אדון ממון שלך ומן וכו׳ הה״ד כי וכו׳ השמו מנך ומן דכוותך צדיקים שכמותך כגון ר׳ ישמעאל וחביריו הרוגי מלכות אדום האדום עושה לשון דומה וכו׳), ובתנחומא ס״ב שם לשון המאמר מהו הלעיטני אמר ר׳ יוחנן ממך ומן הדומין לך מן הצדיקים שהן כיוצא בך, ואולי היתה שם גי׳ אחרת לפני בעל פי׳ ב״ר שמפרש כן מאמר ר״ל, ובאגה״א ח״א צד 298 שער לפרש ומן פטרוגיה מן הקב״ה שנקרא ג״כ אדום שנ׳ דודי צח ואדום והוא הפטרון של תבשיל האדום וצע״ג, ופטרון ל״י ועי׳ לעיל צד 460 צד 466 וצד 530, ובשכל טוב שם נשתבש ר״י אמר מיניה מן פטרוניא ר״ל אמר מיניה וכו׳, ובלק״ט לא הועתק, ובמה״ג שם הובא הפירוש מן האדום האדום הזה שהיו שם שני מינין אדומים יין אדום ועדשים אדומים: 4 הוא אדום וכו׳. נר׳ שהוא דרש אחר לפרש כפל הלשון מן האדום האדום ואינו המשך מאמר ר״ל מיניה ומן דכותיה, ולקמן פע״ה נסדר לפ׳ ארצה שעיר שדה אדום, אכן בבחיי מפרש ריש לקיש אמר הוא אדום ותבשילו אדום וכו׳ ועי׳ גם במ״כ: לבושיהם וכו׳. וכ״ה ברקנאטי לבושיהם אדומים וכו׳ לבושיהם אדומים שנאמר אנשי חיל מתולעים, ובבחיי לבושיהם וכו׳ לבושיהם אדומים ואנשי חיל וכו׳, ובדפ״ר וד״ו וכי״ת הגי׳ לבושיו (ולבושיו) אדומים פורע (ופורע) ממנו וכו׳ ואח״כ ג׳ שם גבוריו אדומים מגן גבוריהו מאדם פורע ממנו וכו׳ והפר שם טעם הדרש לבושיו אדומים והוגה בא״א ובכ״ב, ובלק״ט ליתא הדרש לבושיהם אדומים, ובשכל

פורע ממנו אדום שנ' דודי צח ואדום (שה"ש ה י), בלבוש אדום מדוע אדום ללבושיך וגו' (ישעיה סג ב):

לא) ויאמר יעקב מכרה כיום וגו' אמר ליה זבין לי חד יום מן דידך, אמר ר' אהא כל יג
מי שיודע לחשוב יום אחד ישב אבינו יעקב שלוה בצלו שלעשו:

לב) ויאמר עשו הנה אנכי הולך למות וגו' ריש לקיש אמר התחיל מחרף ומגדף, למה לי אין כת' אלא למה זה לי בכורה: ד"א הנה אנכי הולך למות שהיה נמרוד מבקשו להמיתו בשביל אותו הבגד שהיה לאדם הראשון, שבשעה שהיה לובשו עשו ויוצא לשדה היו באין כל חיות ועופות שבעולם ומתקבצין אצלו:

לג) ויאמר [יעקב] השבעה לי וגו' מה ראה יעקב אבינו ליתן נפשו על הבכורה, דתנינן 40b עד שלא הוקם המשכן היו הבמות מותרות ועבודה בבכורות משהוקם המשכן נאסרו הבמות ועבודה

3 ילקוט כ' קי"ח, תנחומא מ"ב תולדות שם: 5 ילקוט שם, נבת נפלא פ"ז ג': 6 ילק' מכירי תהלים ק"ט סי' י"ב: 9 ילקוט שם, ילק' מכירי תהלים שם, תנחומא ע"ב תולדות שם, במדבר רבה פ"ד סי' ח': זבחים פי"ד מ"ד, תנחומא ע"ב שם סי' י"ב:

1 ופורע פחאגבים | בלבושו י (שם) | * ללבושיך דפאגבתים] בלבושיך ל, ללבושך וחי (שם) | 2 וגו'] ובגדיך כדורך בגת פ. ל' דוחאגבתי | [?] וגו'] ו. את בכורתך לי א'גב. ל' דפא[2]תי | אמר ליה] גבת. אמ' לה ו. אמר לו דפ. א"ר אי | זבין] ד'ואבי. זבון דת. מכור ג | 4 שיודע] פי. שהוא יודע דואגבת | לחשוב] פגב. לחשב וא. לחשב ימי הגלות ד. לחשב.. הגולה ת. לחשב כמה שנים י | יום אחד] וא'גב. יום א' א[2]. מוצא יום אחד פ. ימצא שיום אחד דת. ל' י | אבינו יעקב] וגבי. יעקב אבינו א[1]. יעקב דפת | שליוה] ג. שלווה ו. שלוה פב. בשלווה דאתי[1] | בצלו] פא[2]בתי[1]. בצילו דוא'ג | של עשו] ~ יום אחד ו[?] | 5 ** הולך] הלך ל (וכן בסמוך) | למות] למות ולמה זה לי בכורה א[3]. וגו' ו | שמעון בן לקיש וג | 6 אין כת'] ג. אין כת' כאן פבת. אין.. כן ו. אין כתוב כאן ד. אין כתי' כאן אי | בכורה] פחגב. בד"א ובכורה בד"א א[1]) זה אלי ואנוהו א. מלמד שכפר בזה אלי דת. ל' וי. מבקש פאבתים | להמיתו] פא'ים. להמית אותו דת. להמית נפשו ו[0]ב. להמית את נפשו א[2]ג | 7 אותו ל' כ | בגד פא[2]ים | שהיה ל' א'מ | של אדם א[2]ים | שבשעה ל' א'מ | לובשו עשו] פגב. לובש אותו עשו א[2]. עשו לובשו דו[0]תי. לובש עשו הרשע מ. אדם הראשון לובשו א[1] | והיה יוצא מ. היה יוצא א[2] באין ל' ג | חיות ועופות] פ. חיה ועוף האים. עופות ת. עוף דו[0]ג | 8 מתקבצין ג | אליו א[1] 9 * יעקב א[1]] ל' לדפוא'גבתים | וגו'] כיום א'ת. כיום וישבע לו וימכר את וגו' ו. ל' דפא'גים | יעקב אבינו] פובי. אבינו יעקב דגת. יעקב אמ | ליתן] פוחא'גבי. שנתן דא[2]תמ | דתנן חי 10 במות פוא[2] | ומשהוקם ו | [0] נאסרו הבמות] נאסר הבמה ד |

טוב שם הגי' לבושו מאודם שנאמר אנשי חיל וכו': 1 ללבושיך. בכי"ל נשתבש בלבושיך והגהתי. והיו"ד במקום סגול ועי' במ"י לעיל צד 382 ועי"ע בתנ"ך הוצ' גינצבורג: 3 זבין לי. מכור לי יום אחד משלך וכדאמר ר' אהא כל מי שיודע לחשוב יום אחד ישב אבינו יעקב בשלווה בצלו של עשו. והמאמר כתום. ובשכל טוב שם הועתק א"ל הב לי יום חד מדידך א"ר אחא כל מי שיודע לחשוב יום אחד ישב וכו' בשלוה שלא היה בצל עשו, ובדפוסי' הגי' כל מי שהוא יודע לחשב ימי הגלות ימצא שיום אחד ישב וכו'. ובתנחומא מ"ב שם איתא מכרה כיום אמר ר' אהא מי שהוא יודע לחשוב כראוי לא נטלו ישראל בעולם הזה אלא אלף שנים שיומו של הקב"ה אלף שנים הן שנאמר כי אלף שנים. וכן מפרש כאן בפי' ב"ר כ"ט וכי"א מכור לי חד יומא דידך (מכור חד יום מדידך) מיומו של הקב"ה אלף שנה כלומר אלף שנה אהיה בריות אצלך, ואולי גם זה טעם הרמז בכי"ל איש תם ת"ם' אלף שנים רוצה להיות יעקב יושב אוהלים בגלות בין האומות ועי' במ"י לעיל צד 694. והגי' שליוה איתא גם בכי"ג וערו"נ, וטעם בצלו של עשו כמו או בטולך או בטולא דבר עשו בגיטין י"ז א' ועי' גם במשנת דרבי אליעזר: 6 אלא למה זה וכו'. בכי"א א' וב' מסיים בד"א זה אלי ואנוהו, וכן מפרש בפי' ב"ר כ"י התחיל מחרף ומגדף למה זה לי כנגד שבינה משום שנאמר זה אלי ואנוהו. ובשכל טוב שם התחיל מחרף וכו' למה לי אכ"כ אלא למה זה לי כפר בעיקר אמר שאין לו חלק בהקב"ה דכתיב ביה זה אלי וכו', ובלק"ט למה לי לא אמר אלא למה זה לי כלומר אין לי חלק בהקב"ה שנקרא זה אלי וכו' והוא כהדרש בב"ב שם וכפר בעיקר כתיב הכא למה זה לי וכתיב התם זה אלי וכו'. ובדפוסי' וכי"ת נוסף מלמד שכפר בזה אלי. ובלק"ט איתא עוד למה זה לי ואין זה אלא הקב"ה שנאמר זה ה' קוינו לו: 7 בשביל אותו הבגד. משמע שהוא כתונת עור שעשה הקב"ה לאדה"ר ובא ביד עשו וכמו שדרשו בתנחומא מ"ב תולדות סי' י"ב מהו כתנות עור בגדי כהונה גדולה שהלבישן הקב"ה שהיה בכבודו של עולם ועוד שנו רבותינו עד שלא הוקם המשכן היו הבמות מותרות והעבודה בבכורות לכך הלביש הקב"ה לאדם בגדי כהונה שהיה בכורו של עולם בא נח ומסרן לשם ושם מסרן לאברהם ואברהם מסרן ליצחק ויצחק מסרן לעשו שהיה בכורו וכו' ועי' במ"י לעיל צד 197, ובברייתא פסחים נ"ד א' ב' עשרה דברים נבראו בערב שבת בין השמשות ואלו הן וכו' ויש אומרים אף בגדו של אדה"ר (ובד"ס גם הגי' אף בגדיו של וכו') ופירש"י שם בגדו של אדה"ר שהיו חקוקות בו כל מין חיה ובהמה והוא נמסר לנמרוד על כן יאמר כנמרוד גבור ציד ועשו הרגו ונטלו לפיכך היה איש ציד והן שכתוב בהן החמודות אשר אתה בבית ואני שמעתי בגדיו של אדה"ר היינו כתנות עור שהיו לו, ומ"ש והוא נמסר לנמרוד וכו' הוא כהאגדה בפדר"א פכ"ד ברך נח ובניו וכו' הכתונת שעשה הקב"ה לאדם וחוה היתה עמם בתיבה וכשיצאו מן התיבה לקחה חם בן נח והוציאה עמו והנחילה לנמרוד ובשעה שהיה לובש אותה היו כל בהמה חיה ועוף באין ונופלין לפניו וכו' ועוד שם עשו וכו' ראה את הכתונת שעשה הקב"ה לאדם ולהוה על נמרוד וחמד אותה בלבו והרגו ולקח אותה ממנו וכו' וכן האגדה לקמן פס"ה סי' ט"ז בגדי עשו וכו' החמודות מה שחמד מנמרוד וכו' ועיי"ש ואגדות חלוקות הן, וכל המאמר ד"א הנה אנכי הולך וכו' חסר בכי"ו בגוף הספר והושלם בגליון בכתב אחר: 9 ויאמר יעקב וכו'. תימה שבכי"ל ובשאר כ"י (חוץ מכי"א א')

בבדגים, אמר יהיה רשע זה עושר ומקריב לפיכך נתן נפשו על הבכורה הה״ד כי לדם אעשך ודם ירדפך אם לא דם שנאתה ודם ירדפך (יחזקאל לה ו). ועשו היה שונא את הדם, ר׳ לוי בשם ר׳ חמא בר׳ חנינה (אמר) זה דם המילה, ר׳ לוי בשם ר׳ שמואל בר נחמן זה דם הבכורה בקרבנות, רבנין אמ׳ שנאתה דמי שלאדם בגופו הה״ד ויאהב קללה ותבואהו ולא חפץ בברכה וגו׳ (תהלים קט יז). ר׳ לוי בשם ר׳ חמא בר חנינה לא חפץ בבכורה, ר׳ הונא אמר זה דם הקרבנות שהוא קרוי ברכה כמה דאת אמר מזבח אדמה וגו׳ (שמות כ כא):

לד) ויעקב נתן לעשו לחם ונזיד עדשים מה עדשה זו עשויה כגלגל כך העולם עשוי כגלגל, מה עדשה זו אין לה פה אף אבל אין לו פה, אבל אסור לדבר, מה עדשה זו יש בה אבל

1 ילק׳ יחזקאל ר׳ שע״ד: 3 סדר אליהו רבה פכ״ד (פכ״ג): 4 ילק׳ תהלים ר׳ תתס״ח: 7 ילקוט ר׳ קי״ח, בגת נתרח סס: ח תנחומא מ״ב תולדות סי׳ ג׳. סדר״א פ׳ ל״ה:

1 אמר] ~ כלום ב | ¹ יהיה (יהא י)] יהיה זה ל | הרשע הזה ו | 2 שנאתה] א׳. שנאת דפוא׳גבתימ | היה] פואגבימ. הוא דת | ³ ר׳ לוי — המילה] ר׳ לוי.. בר חנינה זה.. המילה ג. ר׳ לוי.. בר חנינא זה.. המילה י (יחזקאל). ר׳ לוי.. ביר׳ חנינה (בר׳ חנינא ב. בר חנינא א. ב״ח מ) אמ׳ זה.. המילה ואבמ. ר׳ לוי בשם ר׳ חמא א׳ זה.. המילה פ. ר׳.. בשם ר׳ חנינה אמ׳ זה.. המילה ל. ר׳ חמא אמר.. מילה ה. ר׳ לוי אמר.. המילה י. ר׳ שמואל בר נחמן אמר זה דם בכורה בקרבנות דת | 3 ר׳ לוי — בקרבנות] גב. ר׳.. אמ׳ זה.. בקורבנות ן°. ר׳.. נחמני.. זה.. בקרבנות י (שם). ר׳ לוי בש״ר שמואל אמר (אמ׳ בש״ר שמואל א²) זה.. בקרבנות א. ובשם ר׳ שמו׳ א׳ זה.. בקרבנות פ. ר׳ שמואל אומר זה הבכורה בקרבנות ח. ר׳ שמואל בר נחמן אמר זה דם הקרבנות י. ר״ל בש״ר חמא זה דם הבכורה וקרבנות מ. ר׳ לוי אמר זה דם של מילה דת | 4 רבנין] אנימ. רבנן דפוכ. ורבנין י (שם) | שנאתה] וחג. שנאת דפא²כתי. שונא א׳ר¹. שהיה שונא מ | דם של א². דם י (שם) | בגופו] ואתה הורגו י | ותבואהו — וגו׳] ותבואהו.. בברכה א׳י. ותבואהו.. הברכה ותרחק ממנו א׳גב. ותבואהו דת. וגו׳ ן. ותבואהו וכתיב ותבא כמים בקרבו וכשמן בעצמותיו מ | 5 ** ר׳ לוי] ר׳ הונא ור׳ לוי ל | * ר׳ — חנינה] ר׳ חמה ביר׳ חנינה ו. ר׳.. בר חנינה ג. ר׳.. בר (בר׳ כ) חנינה א׳כי (תהלים) מ. ר׳ חמא דפא׳ת. ר׳ חנינה ל | ולא חפץ בבכורה י. לא.. בבכורה ותרחק ממנו פ. לא חפץ בברכה ולא (לא חאגמ) חפץ בבכורה והאני (שם) מ. ולא.. בברכה ולא.. בכורה ד. ולא.. ולא.. בבכורה ותרחק ממנו ת | ר׳ חונא וחג. רב הונא מ | 6 וגו׳] תעשה לי דפוכתמ. תעשה לי וגו׳ י (שם). תעשה לי וכתיב (לי וגו׳ א²) אבוא (אבא א׳ו) אליך וברכתיך א׳. תעשה לי וגו׳ עד וברכתיך ג | 7 * לחם — עדשים ל°דפאגכתי] לחם ו. וגו׳ ל | זו ל׳ פ | עשויה] עשוייה ע. ל׳ וא² | גלגל א² | כל העולם כולו גב. כל.. כלו א² | 8 גלגל א² | מה] ומה פ. ל׳ ע | עדשים אין להם א² | * אף — לדבר ע] אף אבל אין לה פה.. לדבר ל. אף אבל אסור לדבר א². כך אבל אסור לדבר וא׳גב. כך אבל אסור לו לדבר ד. כך אבל שמת לו מת אסור לו לדבר ת | ומה א² | לה ג | אבל] שמחה י |

ובדפוסי׳ ובילקוט וילק׳ מכירי חסר מלת יעקב. ולנכון בלק״ט ושכל טוב צד 100 ובמה״ג ויאמר יעקב השבעה וכו׳, ובשכל טוב צד 102 הועתק מה ראה יעקב ליתן נפשו על הבכורה דתנן וכו׳ ועח״ג. והלשון במשנה זבחים שם עד שלא וכו׳ היו הבמות וכו׳ משהוקם וכו׳ ונאסרו הבמות, ובדפ״ר וד״ו בשיבוש כאן ונאסר הבמה: 2 היה שונא וכו׳. בתמיה, ובלק״ט מפרש וכי עשו שונא הדם היה והלא רשע רוצח היה אלא ר׳ לוי בש״ר חמא בר חנינא אמר זה דם המילה שכפר בה ר׳ לוי בשם ר׳ שמואל אמר זה דם הקרבנות שכפר בהן וכו׳, ובשכל טוב שם ר׳ חמא בר חנינא אמר זה דם ברית מילה, ובכי״ל הגי׳ ר׳ לוי בש׳ ר׳ חנינה אמר זה דם המילה וכן בסמוך ור׳ לוי בשם ר׳ חנינה לא חפץ וכו׳ והגהתי בשתי הפעמים בשם ר׳ חמא בר׳ חנינה ועח״נ, וגם בדפ״ר וד״ו הגי׳ זה דם בכורה בקרבנות ומפרש בחי׳ הרש״ש ששנא את הבכורה אשר ע״י זורקים דם בקרבנות ועי״ע שמות רבה ריש פכ״ז עשו בטל את הקרבנות, והרד״ש ורבנין אמ׳ שנאתה וכו׳ מפרש בפי׳ ב״ר כי״ם שונא דמו של אדם בגופו שונאו עד להורגו ומוציא דמו מקרבו, ומשמע שר״ה בשם רחב״ח דורש ולא חפץ בברכה בהיפוך האותיות ולא חפץ בבכורה ועמ״כ. ור״ה אמר זה דם הקרבנות כד״א מזבח וכו׳ וס״ד אבוא אליך וברכתיך, ובכי״א א׳ וב׳ ובילקוט הגי׳ כן וכתיב אבוא (אבא) אליך, ובכי״ג מזבח וכו׳ תעשה לי עד וברכתיך, ולשון המאמר בתנחומא מ״ב שם סי׳ ד׳ ויאמר עשו הנה אנכי הולך וכו׳ ולמה זה לי בכורה ורוח הקודש אומרת ויאהב קללה ותבואהו ולא חפץ בברכה ותרחק ממנו כיצד היו הבכורות מקריבין עד לא הוקם המשכן היה העבודה בבכורות וכל מי שהיה מקריב היה ראוי להתברך שנאמר מזבח אדמה וגו׳ אבא אליך וברכתיך אמר עשו אין אותו האיש רוצה לא להקריב ולא להתברך א״ל הנביא אם לא דם שנאת ודם ירדפך אמר ר׳ לוי בשם ר׳ חנינא בן חמא זה דם הקרבנות ששנא להקריב להקב״ה ורבותינו אומרים זה דם המילה שמשך לו ערלה שנאמר שלח ידו בשלומיו חלל בריתו ד״א אם לא דם שנאת ועשו שונא את הדם אביו מברכו בדם והוא במות בדם שנאמר ועל חרבך תחיה ואומר לו אם לא דם שנאת אלא ששנא נפשו של אדם שהיא נתונה בגופו לפיכך אמר למה זה לי בכורה, ובבמ״ר שם את סבור שמא על חנם אמר יעקב לעשו שהוא מוכר בה״ה בדפ״ר וד״ו) לו את הבכורה לאו אלא שהיה יעקב מבקש להקריב ולא היה יכול מפני שלא היה בכור אמר עשו מה אני מבקש כן הבכורה הזאת שנ׳ הנה אנכי הולך למות וגו׳ באותה שעה נתנבא עליו יחזקאל ואמר לו אם לא דם שנאת ודם ירדפך וכי שונא היה עשו את הדם הרי כמה צדיקים הרג כמה חסידים הרג והוא אמר אם לא דם שנאת וכו׳ אלא אמר לו אם לא דם הקרבן שנאת שהיה בכור והבכורות מקריבין לפיכך ודם ירדפך וכו׳. ובפא״ר שם כי לדם אעשך וגו׳ דם מילה שנאת דם אעשך לרבים: 8 אף אבל וכו׳. וכן הועתק בערוך ע׳ עדש ה׳ מה עדשה זו עשויה וכו׳ עדשה זו אין לה פה אף אבל אין לו פה אבל אסור לדבר ועח״נ, ובב״ב שם מה עדשה זו אין לה פה אף אבל אין לו פה ד״א מה עדשה זו מגולגלת אף אבילות מגלגלת ומחזרת על באי העולם וכו׳ ועי׳ בד״ס, ופי׳ רגמ״ה שם עדשה שאין לה פה שאין לה שום ביקוע, ופירש״י שם אבל אין לו פה שהוא יושב ודומם עדשין אין להן פה כמו שיש לפולין ולשאר מיני קטניות כמין בדק ועי׳ גם בפירש״י עה״ת, ובלק״ט פ׳ ויזד יעקב וכו׳ ומתחלה היו מנחמין בעדשים לפי שאין לעדשים פה כמו לאפונים ולאפולים ולשאר מיני קטניות ועוד שהוא עגול ומתגולל: יש בה אבל וכו׳. בתנחומא מ״ב

ויש בה שמחה כך אבל שלאבינו אברהם שמחה שנטל יעקב את הבכורה:

ויאכל וישת הכנים עמו כת שלפריצים, אמ׳ ניכול דידיה וניחוך עליה ורות הקודש אמ׳ ערוך השלחן (ישעיה כא ה), סדר פתורא, צפה הצפית (שם שם) סדר מנרתא, אמר ר׳ אבא בר כהנא אית אתרין דקריין למנרתא צפיתא, קומו השרים (שם שם) זה מיכאל וגבריאל, משחו מגן (שם שם) כתבו בכורה ליעקב, תני בר קפרא ולפי שהיו משחקים, ומנין שהקב״ה מסכים עמהם שנ׳ כה אמר י״י בני בכורי ישראל (שמות ד כב):

ויקם וילך ר׳ לוי אמר יצא עולמו עמו:

ויבז עשו את הבכורה ומה ביזה עמה, אמר ר׳ לוי תחיית המתים ביזה עימה הה״ד בבוא רשע בא גם בוז ועם קלון חרפה (משלי יח ג) בבוא רשע זה עשו שנ׳ וקראו להם גבול

2 ילקוט שם, ילק׳ ישעיה ר׳ רפ״ח (ס״ב): 3 שיר השירים רבה פ׳ על משכבי (ג׳ א׳): 5 תנחומא ע״ב שם סי׳ ד׳: 7 ילקוט ר׳ קי״א: 8 ילקוט שם, ילק׳ מכירי כ״י מלאכי א׳ ד׳: גבא בתרא שם, פסיקתא רבתי פי״ב (מ״ח א׳): ילק׳ משלי ר׳ תתקנ״ו, לקמן פס״ו, תנחומא מ״ב שם:

1 לה ג | שמחה] אבילות י | כך] אף א | אבל] זה אבל פ, אותו היום כ | של] א, שמת דפוגתי, שמת בו כ | אברהם אבינו גת, אברהם פאי | היה שמחה א[1], היה בו שמחה א[1], ושמחה י | שנטל] שקנה ח | את ל׳ י | 2 עימו ג | פריצין פ, פרוצים ן | אמ׳] ר[1], אמרין דפוא[1]גבת, אמרי א[2], ואמ׳ ר[1] (ישעיה) | * ניכול דוהאגבתרי] נאכול ל, נאכל פ | מדידיה י, מן דידיה ח | * וניחוך] ל[0]דחאגרי[1], וגייחוך ן, וניחוד ל, וגדחוך פ, וגיחוך ת | עליה] ר, עלוי פוגת, עלוי ח, עלוהי א, עילויה כי, עליו ד | הקודש] ותי, הקדיש דפאכי (שם), הק׳ ג | אמר ר[1], אומרת דפוחת, מכרזת אגי (שם) | 3 השולחן כי | * סדר פתורא ל[0]דפא[2]כי (שם)] סדר פתורה ואגי, ל׳ ל | מנרתה ן | 4 * אתרין פא[2]גב] איתרין ן, איתריין ל, אתרא דא[1]תעי | דקרין ע, דקראין ן, דקרון ג | למנרתה ן, מנרתא כ | צפייתא א[2], צפית ג | 5 הבכורה ןי, את הבכורה גי (שם) שהבכורה דפאבת | לפי אר | משחקים] ג, משחקין פוא[2], כמשחקים חברי[1], כמשחקין א[1], כמשחקי׳ (כמשחקים ת) הסכים הקב״ה ושחק עמהם וקיים הבכורה ליעקב דת | ומנין] ואג, ומניין כ, מנין פחי, מניין דת | שהקב״ה — עמהם] חאגב, שאף הקב״ה.. עמהם ן, שהסכים הקב״ה עמהן פי[1], ל׳ דת | 7 יצא — עמו] יצא עולמו וא[1], יצא עמו ג, הלך עמו כ, יצא מעולמו ח, מעולמו יצא דת, יצא בזיונו עמו פר, יצא הוא ובזיונו עמו י, יצא סריותיה עמו א[2] | 8 מה י | ביזה] פא[2]גב, בזה דותא[1]ימ (וכן בסמוך) | ** עמה] עמו ל | ר׳ לוי אמ׳ ג | עימה] ן, עמה דפאגתי | * הה״ד דפא[1]תי] ה״ה כ, הדהי ג, הוא ן, כד״א א[2], אמ׳ ר׳ לוי הה״ד ל | בבא פא[1]כי | 9 ועם — חרפה] פאגב, וגו׳ ן, ל׳ דת | בבא פוא[1]כ | עשו הרשע ג |

שם ומה היה התבשיל עדשים שמקדם היו מכניסין אל האבל עדשים ולבית המשתה עדשים, ובפדר״א שם ר׳ אליעזר אומר העדשים מאכל צרה ואבל הם תדע לך כשנהרג הבל היו אבותיו אוכלין על אבלו מאכל עדשים באבל ובצרה וכשנשרף הרן וכו׳ ויעקב היה אוכל מאכל עדשים באבל ובצרה על שהיתה מלכות ושררה ובכורה של עשו ובאותו היום מת אברהם אבינו זקנו וכו׳ ועי׳ לעיל צד 694: 2 הכנים עמו. גר׳ שדרשו יתור הלשון ויאכל וישת שהיה שם אכילה ושתיה הכנים עמו כת של פריצים וליצנים אמ׳ נאכל משלו ונלעג עליו (ובשכל טוב צד 100 גורס ומפרש והכניס עמו כת של פ ז ר נ י ם א מ ר נאכל ונשתה ונלעג וכו׳) ורוה״ק אמ׳ ערך השלחן צפה הצפית אכול שתה קומו השרים משחו מגן כתבו בכורה ותהיו מגינים לו ומפרש ערוך השלחן סדר פתרא (ובת״י ישעיה שם סדרו פתורין, ובכי״ל הושלם סדר פתורא ביני שיטי) צפה הצפית סדר מנרתא זקוף המנורה וכדאמר ראב״כ אית אתרין וכו׳ יש מקומות שקורין למנורה צפיתא, ובערוך ע׳ צף י״ב הגי׳ א ת ר א דקרין למנרתא וכו׳, וברד״ק ישעיה שם אית אתרא דקרייא מנרתא וכו׳, וברש״י שם צ ו ו ח י ן למנרתא וכו׳, ולהדרש קומו השרים מיכאל וגבריאל עי׳ לקמן ריש פע״ח מיכאל וגבריאל הן הן שרים שלמעלה וכו׳, ובשהש״ר שם בשיטה ד״א על משכבי בלילות זה לילה של בבל וכו׳ דרשו ערוך השלחן סדרת פתורא צפה הצפית אקימת מנרתא אדלקת בוצינה (ובילק׳ ישעיה שם צפה הצפית אקים מנרתא) קומו השרים זה כרש ודריוש משחו מגן קבלו מלכותא וכו׳: 5 ולפי שהיו משחקים. עשו והפריצים אמ׳ רוה״ק כן ערוך השלחן וכו׳, ובפי׳ ב״ר כ״י גורס ומפרש לפי שהיו כ מ ש ח ק י ם שהיו סבורין לעשות שחוק ביעקב הסכים הקב״ה ושחק עמהם וקיים הבכורה ליעקב דכתיב בני בכורי ישראל, וכן שינו הגי׳ בדפוסי׳ ועח״נ ובמ״י לעיל צד 484, ובתנחומא מ״ב שם ויבז עשו כסבור שהוא שוחק עם יעקב והקב״ה מסכים מלמעלה שנאמר כה אמר י״י בני בכורי וכו׳: 7 יצא עולמו עמו. העוה״ז שנעשה חלקו כשמכר את הבכורה ועולמו של יעקב הוא העולם הבא שנתן נפשו על הבכורה לעמוד ולהקריב, ובילקוט ר׳ קי״א האגדה מכרה כיום את בכורתך לי אמרו כשהיו יעקב ועשו במעי אמן א״ל יעקב לעשו אחי שני עולמות לפנינו העולם הזה ועולם הבא העולם הזה יש בו אכילה ושתייה ומשא מתן לישא אשה ולהוליד בנים ובנות אבל העולם הבא אין בו כל המדות הללו רצונך טול אתה העולם הזה ואני אטול העולם הבא שנ׳ מכרה כיום את בכורתך לי כאותו היום שהיו בבטן אמם מיד כפר עשו בתחיית המתים שנ׳ הנה אנכי הולך למות אותה שעה נטל עשו חלקו העולם הזה ויעקב נטל חלקו העולם הבא וכו׳ ועי׳ לקמן פע״ח סי׳ י״ד ובסדר אליהו זוטא פי״ט ובנספחים לסא״ז לרמא״ש צד 26, ובלק״ט הגי׳ יצא מעולמו ועח״נ ובוי״ר פל״ב סי׳ ג׳, ובשכל טוב צד 103 מפרש ויקם וילך יצא מידי עולמו מה שביזה את הבכורה: 8 ומה ביזה עמה. דכתיב ויבז עשו את הבכורה ודורש ר״ל את לרבות תחיית המתים, וכן מפרש בלק״ט את לרבות וכו׳, ובב״ב שם ילי׳ וכפר בתחיית המתים דכתיב הנה אנכי הולך למות וכן בפסי״ר שם והוא כפר בתחית המתים הנה אנכי הולך וכו׳ ועי׳ במ״י לעיל צד 695: הה״ד בבוא וכו׳. בכי״ל נכפל כאן כגר׳ בט״ס אמ׳ ר׳ ל ו י הה״ד וכו׳, וכל זה הדרש בבוא רשע וכו׳ הוא כסגנון הפתיחות והוא ג״כ לפנינו לקמן פס״ד הפתיחה השלישית ר׳ לוי פתח בבוא רשע וכו׳ ועי׳ מ״ש לעיל סוף פנ״ח על המאמר הה״ד רודף צדקה וכו׳: 9 וקראו להם וכו׳. והכתוב מדבר באדום כי תאמר אדום וכו׳, ובשכל טוב שם איתא בבא רשע זה עשו

רשעה (מלאכי א ד), בא גם בוז שבא וביזיונו עמי, ועם קלון חרפה שנתלוה לו קלונו שלרעב, ואין חרפה אלא רעב כמה דאת אמר אשר לא אתן אתכם עוד חרפת רעב בגוים (עי׳ יואל ב׳ יט) ויהי רעב בארץ וגו׳:

פרשה סד

א כו א) ויהי רעב בארץ מלבד הרעב הראשון וגו׳ כת׳ יודע יי׳ ימי תמימים וגו׳ (תהלים לז יח) יודע יי׳ ימי תמימים זה יצחק, ונחלתם לעולם תהיה (שם שם) גור בארץ הזאת, לא יבושו בעת רעה (שם שם יט) בעת רעתי של אבימלך. ובימי רעבון ישבעו (שם שם) ויהי רעב בארץ מלבד הרעב הראשון וגו׳:

ב לא ירעיב יי׳ נפש צדיק (משלי י ג) זה יצחק שנ׳ גור בארץ הזאת וגו׳, והות רשעים יהדוף (שם שם) זה אבימלך, לא יבושו בעת רעה (תהלים לז יט) [בעת רעתי של אבימלך ובימי רעבון ישבעו (שם שם) ויהי רעב בארץ וגו׳]:

ר׳ לוי פתח בבוא רשע (שם יח ג) זה עשו הרשע, בא גם בוז (שם שם) שבא ביזיונו עמו,

4 ילקוט ר׳ קי״ח, ילק׳ מכירי תהלים ל״ז סי׳ כ״ט, וע׳ לעיל צד 619 וצד 670: 6 ילק׳ תהלים ר׳ תשל״ב: 9 ילקוט ר׳ קי״ח, ילק׳ משלי ר׳ תתקמ״ה: 11 לעיל צד 699:

1 וביזיונו] ג. ובזוינו כ. הוא וביזיונו א׳. הוא ובזוונו פ׳. בזוונו דות | עימו ו |. שנתלוות תי. שניתלווה ו | לו] עמו י | 2 * אשר — בגוים ד׳פו׳] ראיתי אשר.. בגוים ל. למען אשר.. בגוים א׳. אשר לא וגו׳ רעב בגוים ו. אשר.. אתכם חרפת רעב בגוים כ. ולא אתן אתכם עוד הרפת.. בגוים א׳נים. לא אתן.. בגוים ח. אשר לא תקחו עוד הרפת.. בגוים דת | ויהי — וגו׳] ויהי.. בארץ מלבד ו. ל׳ דפחאגבתימ: 4 מלבד — וגו׳] מלבד.. הראשון אשר כ. מלבד.. הראשון אג. מלבד פ. וגו׳ ו. ל׳ דתי | כת׳] פגבי׳. כתי׳ אמ. ל׳ דות | * יודע — וגו׳ ו] יודע.. וגו׳ גור בארץ הזאת כת׳ לא יבשו בעת רעה ל. ל׳ דפאגבתים: 5 זה יצחק ל׳ פגי | 6 הזאת] ~ ואהיה עמך פ | לא] כת׳ ~ ג. כתי׳ ~ י | * יבושו] יבשו ד | רעה] ~ ובימי רעבון לא ישבעו לא יבושו בעת רעה גב | בעת רעתו] ברעתו | 7 * מלבד — וגו׳ ו] מלבד.. הראשון לאיכ. וגו׳ פ. ל׳ דא׳גתימ | 8 לא] כת׳ ~ פגב | צדיק] ~ וגו׳ לא ירעיב יי׳ נפש צדיק ו. והות רשעים יהדוף לא.. צדיק גב | וגו׳ ל׳ (שנ׳ — וגו׳ ל׳ א) | והוות וא׳תי (משלי) | 9 יהדף פא׳ג | * לא — רעה פו] לא יבשו.. רעה כ. לא יבושו.. רעה וגו׳ ל. ל׳ דאגתי | * בעת רעתו — וגו׳ ו] ברעתו.. וגו׳ ו. ברעתו.. בארץ פב. ל׳ לדאגתי | 11 ר׳ לוי — * אשר (ראיתי אשר ל) לא — רעב וגו׳] ר׳ לוי.. בבא רשע בא גם וגו׳ בבא רשע זה עשו בא.. ביזיונו (וביזיונו ו׳) עימו.. שניתלווה לו.. אין חרפה.. הכ׳ דת׳ אשר לא אתן אתכם עוד הרפת וגו׳ ו. ר׳ לוי.. בבא רשע בא גם בוז בבא.. עשו הרשע בא.. בזיונו עמו.. שנתלוה לו.. ואין חרפה.. כמה דתימר לא אתן אתכם עוד חרפת רעב בגוים כ. ר׳ לוי.. בבא רשע שנ׳ וקראו להם גבול רשעה וכו׳ בא.. שבא הוא ובזיונו עמו ועם קלון חרפה ויהי רעב ואין רעב אלא חרפה כד״א לא אתן

הרשע שנאמר ויבא עשו מן השדה בא גם בוז שבא לבזות את דבר בוראו ותחיית המתים והעולם הבא וכו׳: 1 שנתלוה לו וכו׳. שבא הרעב לרגלו ויבז עשו וכו׳, מיד ויהי רעב בארץ וכו׳, ונתלוה בבנין נתפעל כמו בתנחומא וישלח סי׳ ג׳ וירדו אחרים ונתלוו לו: 2 אשר לא אתן וגו׳. כ״ה בדפ״ר ובכי״פ וכן הוגה בכי״ו, ובכי״א ב׳ ובכי״ג ובילקוט כאן ובילק׳ משלי ובילק׳ מכירי מלאכי הגי׳ ולא אתן אתכם עוד חרפת רעב וכו׳, ובכי״ת לא אתן אתכם עוד חרפת רעב וכו׳, ויש כאן עירבובי פסוקים מיואל ב׳ י״ט ויען יי׳ ויאמר לעמו הנני שולח לכם את הדגן והתירוש ולא אתן אתכם עוד חרפה בגוים ויחזקאל ל״ו ל׳ והרבתי את פרי העץ ואת תנובת השדה למען אשר לא תקחו עוד חרפת רעב בגוים ועי׳ במ״י לעיל צד 35 צד 142 וצד 183, ובכי״ל נשתבש עוד ראיתי אשר לא אתן וכו׳ וכ״ה בכי״ל גם לקמן פס״ד ועת״נ שם, ובכי״א א׳ למען אשר לא אתן וכו׳, ובד״ו ובכי״ת הוגה כאן אשר לא תקחו עוד וכו׳, ובשכל טוב שם למען אשר לא תקחו עוד וכו׳, ובעקידה שער כ״ג שבא הוא ובזיונו וכו׳ ואין חרפה וכו׳ שנאמר לא תקחו עוד וכו׳, ולשון המאמר בתנחומא מ״ב שם ויבז עשו בבא רשע בא גם בוז מה עשו שנאמר ויבז עשו ויבא קלון שבא הרעב לרגלו שנאמר ויהי רעב בארץ, וכן סיום הדרש כאן לפי הגי׳ שבכי״ל וכי״ו ויהי רעב וכו׳ ונסמכה הפרשה לפרשה שלאחריה ועי׳ במ״י לעיל סוף פ״ס:

פרשה סד. בכי״א א׳ פס״ב, ובדפ״ר נסמן פס״ג, ובמקרא כאן פרשה פתוחה: 5 גור בארץ וכו׳. וס״ד ואהיה עמך ואברכך כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל וכו׳, ובפי׳ ב״ר כ״י מפרש יודע יי׳ ימי תמימים שמספיק ימיהם בטוב בלא חרפת רעב ועי׳ לעיל צד 619 וצד 670 ובמ״י שם, ובכי״ל מעורבב לשון הפתיחה כת׳ יודע יי׳ ימים תמימים וגו׳ גור בארץ הזאת כת׳ לא יבשו בעת רעה יודע יי׳ ימי תמימים זה יצחק ונחלתם לעולם תהיה גור בארץ הזאת לא יבושו וכו׳, ובכי״ג וילקוט כאן ג״כ כת׳ לא יבושו וכו׳ באלו שתי פתיחות לפנינו כאן: 6 בעת רעתו וכו׳. בשנת הרעב שהיתה עת רעה גם לאבימלך ולארצו, ובשאר הספרים הגי׳ ברעתו של אבימלך, ודוחק הפירוש שבאו עליו לסמים כהדרש למכה כי׳ מ׳: 7 ויהי רעב בארץ וכו׳. וכת׳ ויזרע יצחק בארץ ההיא וימצא בשנה ההיא מאה שערים וכו׳: 9 זה אבימלך. שאמר כמעט שכב אחד העם את אשתך וכו׳, ומעם הות רשעים כמו תאבת רשעים וכן הות נפשו (מיכה ז׳ ג׳), ואולי דורש הות לשון חיים והויה, ובתרג׳ משלי שם וקיניגא דרשיעי נכתוף, ובדפוסי׳ וכי״א א׳ וב׳ וכי״ג וכי״ת חסר סיום הפתיחה, ובכי״ל מקומע לא יבושו בעת רעה וגו׳ והשלמתי כסיום הפתיחה שלפניה, ותימה שהורכבו כאן שני פסוקים שונים לפתיחה אחת ועי׳ לעיל צד 142: 11 ר׳ לוי פתח וכו׳? בדפוסי׳ וכי״א א׳ וב׳ וכי״ת נשמטה פתיחה

יעם קלין חרפה (שם שם) שנתלוה לו קלונו שלרעב, ואין חרפה אלא רעב כמה דאת אמר אשר לא אתן אתכם עוד חרפת רעב וגו׳ (עי׳ יואל ב יט) [ויהי רעב בארץ וגו]:

ויהי רעב בארץ עשרה רעבון באו לעולם. אחד בימי אדם הראשון שנ׳ ארורה האדמה בעבורך (בראשית ג יז), ואחד בימי למך מן האדמה אשר אררה י״י (שם ה כט), ואחד בימי אברהם שנ׳ ויהי רעב בארץ וירד אברם מצרימה וגו׳ (שם יב י), ואחד בימי יצחק שנ׳ ויהי רעב בארץ מלבד הרעב הראשון וגו׳, ואחד בימי יעקב כי זה שנתים הרעב בקרב וגו׳ (שם מה ו), [ואחד בימי שפט השופטים שנ׳ ויהי בימי שפט השופטים ויהי רעב בארץ וגו׳ (רות א א)], ואחד בימי דוד שנ׳ ויהי רעב בימי דוד וגו׳ (ש״ב כא א), ואחד בימי אליהו שנ׳ חי י״י אלהי ישראל אשר עמדתי לפניו אם יהיה השנים האלה טל ומטר (מ״א יז א), ואחד בימי אלישע שנ׳ ויהי רעב גדול בשומרון וגו׳ (מ״ב ו כה). ואחד שהוא מתגלגל בעולם, ואחד לעתיד לבוא לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם לשמוע את דברי י״י (עמוס ח יא), ר׳ הונא ור׳ ירמיה בשם ר׳ שמואל בר רב יצחק עיקר אייתנטייא שלו לא היה ראוי לבוא אלא בימי שאול אלא על ידי שהיה שאול גרופית שלשקמה גלגלו הקב״ה והביאו בימי דוד [שילה חטא ויותנה משתלמה אתמהא, אמר ר׳ חייא לזגג שהיה בידו קופה מליאה כוסית ודייטריטין, בשעה שהיה מבקש לתלות הקופה היה מביא יתד יתוקעה ותולה עצמו בה ואחר כך תולה קופתו לפיכך לא באו כולם בימי בני אדם שפופים אלא בימי [בני] אדם גבורים שיכולים לעמוד בהם, ר׳ ברכיה הוה קרי עליהון נותן ליעף כח (ישעיה מ כט). ר׳ ברכיה בשם ר׳ חלבו ב׳ באו בימי אברהם, ר׳ הונא בשם ר׳ אחא א׳ בימי למך וא׳ בימי אברהם, רעב שבא בימי אליהו שלבצורת היה שנה עבדה שנה לא עבדה, רעב שבא בימי אלישע שלמהומה היה עד היות ראש חמור וגו׳ (מ״ב ו כה). רעב שבא בימי השופטים ר׳ הונה בשם ר׳ דוסא מ״ב סאין היו ונעשו

3 ילק׳ ר׳ ק״ס, לעיל לד 241 ולד 382:

אתכם עוד חרפת רעב פ, ר׳ לוי.. כבוא רשע בא גם בוז כבא רשע זה עשו הרשע וכו׳ עד ולא אתן עוד חרפ׳ רעב וגו׳ נ, ל׳ דאת | 3 * ויהי — בארץ ואיכ] ויהי רעב דת, ל׳ לפני | עשר א1 | רעבונות ת, מיני רעבון י | 4 ואחד] פוכ, אחד דת | מן — י״י ל׳ פ | ואחד] פוכ, אחד דת | 5 ויהי — וגו׳] ויהי.. מצרימה לגור שם ת, וירד.. מצרימה דכ, ויהי.. בארץ ו, ל׳ פ | ויהי — וגו׳] ויהי.. הראשון כת ויהי.. מלבד ו, ויהי.. בארץ ד, ל׳ פ | 6 כי — וגו׳] כי.. בקרב הארץ כת, כי.. הרעב וגו׳ ו, כי.. הרעב ד, ל׳ פ | 7 * ואחד — וגו׳] ואחד.. השפטים ויהי.. שפ׳ השפ׳.. וגו׳ ו, ואחד.. שפוט השופטים שנ׳ ויהי.. שפוט השופטים.. בארץ דת, ל׳ לפכ | 8 דויד ו | דויד ו | וגו׳] ו, שלש שנים כ, ל׳ דפת חי — ישראל] ו, חי י״י כ, חי י״י אלהים דת, ל׳ פ | 9 * אשר — ומטר כת] אשר.. לפניו ו, אשר עמדתי וגו׳ ל, וגו׳ ד, ל׳ פ | 10 ויהי — וגו׳] ויהי בשמרון וגו׳ ו, ויהי.. בשומרון דכ, ויהי.. בשמרון ת ל׳ פ | בעולם] פ, ובא לעולם דוכת | לבוא] ת, לבא פוכ, ל׳ ד | לא רעב] פוכ, והשלחתי רעב בארץ ~ דת 11 ולא.. י״י] ולא.. לשמוע דבר י״י כ, ולא צמא למים וגו׳ ד, ולא.. למים ת, וגו׳ ו | 12 ר׳.. יצחק] כ, ר׳ חונה ר׳ ירמיה.. יצחק ו, ר׳ שמואל בר נחמן דת | איוותנטיא ד1, אויתנטיאה דת, אוותינטייה ו | לא היה] לא היה בימי דוד לא היה ו, לא היה אלא בימי דוד ולא היה כ, לא היה ולא היה ד1, היה (היתה ת) בימי דוד ולא היה דת | לבוא] לבא ו, ל׳ כ | 13 שיקמה ו | גלגלו] כת, גילגלו דו | * והביאו דוכת] ל׳ ל | * שילה — בסלע] שילא (שלא ו, שלו כ, שלים ת) חטיא (חטייא ו, חטיה כ, חוטיא ת) ויותנה משתלמה (ויותנא משתלמא דכ) אמר ר׳ חייא (חייא רבה ד, חייה רבה ו, חייא רבא ת) לזגג (משל לזגג דת) שהיה בידו קופה מליאה (שהיה.. מלאה ו, שהיה בידו כ) כוסות ודייטרוטין (ודיוטרוטין ד1, והדגטורוטין כ) ובשעה שהיה מבקש (שמבקש דת) לתלות את קופתו היה.. יתד ותוקעה וניתלה (ונתלה כ) בה.. תולה (היה תולה דו) את קופתו.. לא באו (כולם לא באו דו) בימי בני (בימי כ) אדם.. אלא בימי בני (בימי כ) אדם גיבורים (גבורים כת) שיכולים (שהן יכולים כ, שהן יכולין ו) לעמוד בהם (לעמוד בו ת, לעמוד ד) ר׳ ברכיה.. ר׳ ברכיה בשם (משום דכ) ר׳ חלבו שנים (אמר שנים ד, אמ׳ שתי׳ שנים ת) באו בימי אברהם (בימי אברהם הראשון היה בימי אברהם וכ) ר׳ הונה בשם ר׳ אחא (ר׳ הונא אמ׳ משום ר׳ אחא כ, ר׳ אחא אמר דת) אחד בימי למך (אברהם ת, אברם ד) ואחד בימי אברהם (למך דת) רעב.. בימי אליהו רעב של בצורת היה שנה עבדה (עבדא דת, עברה כ) ושנה לא עבדה (עבדא דת, עברה כ) רעב.. בימי אלישע רעב של מהומה היה (היתה כ) עד.. חמור וגו׳ (בשמונים כסף דת, בשמנים כסף כ) רעב (ורעב כ)

זו ונמצאה לנכון גם בכי״פ וכי״ו וכי״כ, ובכי״ג קיטע ועח״נ, והוספתי סיום הפתיחה ויהי רעב בארץ וגו׳ ועי׳ לעיל כוף פס״ג ובמ״י שם: 3 עשרה רעבון. כל המאמר נסדר לעיל פכ״ה לפ׳ מן האדמה אשר אררה וכו׳, ולעיל פ״מ השלמתיו לפ׳ ויהי רעב בארץ וירד אברם וכו׳ ועי׳ במ״י שם, ובכי״ל קיטע כאן גללו הקב״ה [והביאו] בימי דוד כולו׳ עד אמ׳ ר״ש אימתי כזמן וכו׳ והשלמתי כמו לעיל בפכ״ה, ובכי״פ קיטע ורמז ואחד לעתיד לבא דכ׳ לא רעב ללחם ולא צמא למים כמו שכ׳ לעיל ויהי רעב בארץ וירד אברם, ובכי״ג עשרה רעבון באו לעולם אחד בימי אדם הראשון שנ׳ ארורה האדמה בעבורך וכולא עניינא כדכת׳ בסדר בראש׳ עד אפילו בסלע לא יצא חוץ לארץ, ובכי״ה עשרה רעבון באו לעולם וכלם כתובים

ט א, והא תני לא יצא אדם בחוצה לארץ אלא אם היה סאתים שלחיטים הולכות בסלע]. אמר ר׳ שמעון אימתי בזמן שאינו מוצא ליקח אבל אם מוצא ליקח אפילו סאה בסלע לא יצא חוץ לארץ:

406a וילך יצחק אל אבימלך מלך פלשתים גררה לגרדיקי: ר׳ דוסתי בשם ר׳ שמואל בר ג
נחמן מפני מה גזרו על הגיווי זה שבגרדיקי, מפני שהיא גיווי רע, ועד איכן חייבו, ר׳ חנן בשם ר׳ שמואל בר רב יצחק עד נחל מצרים:

ב) וירא אליו י״י ויאמר אל תרד מצרימה שכון בארץ וגו׳ עשה שכונה שלארץ הוי זרוע הוי נצוב, ד״א שכון בארץ שכן את השכינה בארץ:

ג) גור בארץ הזאת אמר ר׳ הושעיה את עולה תמימה, מה עולה תמימה אם יצאת חוץ לקלעים היא נפסלת אף את אם יצאת חוץ לארץ את נפסל:

כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל האל הקשות האל מקצתן אימתי אני נותן לך את השאר, לעתיד לבוא:

3 ירוש׳ שביעית פ״ו ל״ו ג׳: 6 ילקוט כס: 8 ילקוט כס: 10 ילק׳ כס:

שבא בימי שפוט (שפט ן) השופטים ר׳ הונא (הונה ן) בשם (אמ׳ משום כ) ר׳ דוסא (אחא דות) ארבעים ושתים (מ׳ ושתים ד) סאין (סאים ן) היו ונעשו (ונעשים ד) מ״א (ארבעים ואחת ןכ, אחד וארבע ת) והא תני תניא ת) לא יצא אדם חוצה (לחוץ דו, מן הארץ לחוצה ת) לארץ אלא אם כן היו (אם כן כ) סאתים שלחטים הולכות (סאתים.. היו הולכות ת, סאתים של חטים הולכים ד, סאתים שלחטים כ) בסלע דוכת, כול׳ עד ל | 1 ואמ׳ כ | 2 * שמעון דוכת] שמואל ל | אימתי ן, אם] ו, ל׳ דכת | היה מוצא ו | חוץ] ג, חוצה כ, לחוץ ו, לחוצה א׳ת | לארץ] וא׳נכ, ~ ולמה יצא (ולפי שיצא ת) לחוצה לארץ ונענש (נענש ת) שמת הוא ובניו דת | 3 מלך פלשתים] פואכ, ל׳ דפאכת | דוסתאי דפאכת, ל׳ דת | דוסמא ו | 4 הגיווי] וא׳, הגוה דפא²ת, הצווי כ | זה] וא²כ, הזה פ, ל׳ דא׳ת | גיווי] וא¹, גיויו פ, גוה דת, צווי כ | עד פ | איכן] פו, היכן דאכת | חייבו] וא, חוייבו כ, ל׳ דפת | הנין | בשם — יצחק] וא׳כ, בשם.. בר יצחק א׳, בשם ר׳ שמואל פ, ל׳ דת | 6 ויאמר — תרד ל׳ א² | מצרימה — וגו׳] מצרימה שכון (שכן פ) בארץ דפא׳גתי, מצרימה כ, שכן בארץ א², ל׳ ו | * עשה דפו⁰אכתרי] אעשה ל, תעשה וש, תיעשה ח, יעשה ג | של ארץ] פוחא׳גכ, בארץ א׳תשי, של ארץ ישראל ר, בארץ ישראל ד | הוי זרוע] ה, הווי זרוע ו, הוי זורע פאנכרי, הוי נוטע הוי זורע ד | 7 הווי ו | נצוב] וח, נציב דפאכ, נוטע גרי | שכן א² | שכון א¹, הוי שכן א², שכן נא כ | את ל״י | 8 הושעיא א׳כ, אושעיא א² | אתה א׳ת | מה — תמימה] ג, מה עולה דפואתי | יצאתה א¹, יצאה י, יוצאת ת | 9 לקלעין ג | היא ל׳ פאגכי | אתה ואתר | יצאתה א¹, את יוצא י | לחוץ לארץ פ, לחוץ ו, חוץ לקלעים א¹ | את נפסל] פוכ, אתה.. חי, תהיה נפסל א², נפסלת דא׳ת, נפסל ג | 10 * אתן — האל דפאגכתי] אתן את הארצות האל ל, וגו׳ ו | האל] וחא¹, ל׳ דפא׳גכתי | הקשות] פוחאגכי, קשות כמה דאת אמר (כמד״א ת) ואת אילי הארץ לקח דת | האל מקצתן] פוחאגכי, ד״א למה לא נאמר האלה אלא האל לומר מקצתן אני נותן לך דת | אימתי] פני, אמתי ן, ואימתי דחאכת | 11 ⁰ לך] ל׳ ד | לבוא] חא²גת, לבא דפוא¹י |

לעיל בפרשת בראשית, ובכ״י א׳ ויהי רעב בארץ עשר רעבון באו לעולם וכו׳ כדכתי׳ בפרשת ב״ג עד שלא יצא לחוצה לארץ (והמספר פכ״ה שלפנינו הוא בכי״א א׳ פכ״ג), ובילקוט עשרה מיני רעבון וכו׳, ובתרג׳ רות א׳ א׳ נמנו ג״כ עשרה רעבון אלו, ושם מנה כפן תשיעאי ביומי אלישע בשומרון כפן עשיראי עתיד למהוי לא כפן למיכל לחמא וכו׳ ועי׳ במ״י לעיל צד 241: 1 והא תני וכו׳. בפי׳ ב״ר כ״מ וכי״א גורס ומפרש ותני (ותתני׳) לא יצא אדם וכו׳ ולמה יצא אלימלך איש נעמי בחוצה לארץ אפילו סאה בסלע אפילו ביוקר הזה לא יצא אדם בחוצה (חוצה) לארץ ועל דבר זה נענש אלימלך שמת הוא ובניו, ובדפ״ר וד״ו נוסף כאן ולמה יצא אלימלך וכו׳ ונענש שמת הוא וכו׳ ובכי״ת ולפי שיצא וכו׳ נענש שמת הוא וכו׳ ועי׳ במ״י לעיל צד 243: 3 לגרדיקי. עי׳ לעיל צד 544: ר׳ דוסתי. בירושלמי שם מפני מה לא גזרו על אותה הרוח שבגרדיקו ר׳ סימון בשם ר׳ יהושע בן לוי מפני שגיויה רע עד היכן ר׳ חנין בשם ר׳ שמואל בר רב יצחק עד נחל מצרים וכו׳ ועיי״ש כל הסוגיא, וכאן בכל הספרים (חוץ מכי״ג, ושם חסר מאמר זה והמאמר שלפניו וילך וכו׳ לגרדיקי, וכן לא הועתק בילקוט) הגי׳ מפני מה גזרו, וקשה להגיה עפ״י הירושלמי לא גזרו. והאב א פי׳ מפני מה גזרו וכו׳ שגזרו על אוירו טומאה כאויר ארץ העמים עם היותו בארץ ישראל ותירצו מפני שהוא נוה רע וכו׳ והעיר על גירסת הירושלמי וכתב והגירסא האמתית היא גירסת המדרש הזה וצ״ע, ומשמע שמטעם גיווי זה שבגרדיקי אותה הרוח שבגרדיקי, והגי׳ ועד איכן חייבו איתא גם בכי״ו וכי״א א׳ וב׳, ואולי פי׳ ועד איכן חייבו במעשרות ובשביעית ועי׳ ביפ״ת ובפי׳ מהרז״ו וחי׳ הרד״ל: 6 עשה שכונה וכו׳. עשה יישוב של ארץ היה איש זורע היה איש נוטע, ותרג׳ וימע ונצב, והשם זרוע[1]) וכן נצוב[2]) לפי הגי׳ שלפנינו ובכי״ו וכי״ת הוא במשקל לא״ר קטול ועי׳ בעמת״ר ע׳ נצב ועי׳ קטול ודאלמאן צד 154, ומעורבב הלשון בהגי׳ הוי זורע הוי נציב, ופירושה בהגי׳ הוי זורע הוי נוטע, ובדפוסי׳ נשתבש הוי נוטע הוי זורע הוי נציב, ובלק״ט מפרש עשה שכונה בארץ זרע ונטע אילנות: 7 ד״א שכון וכו׳. שכן כת׳ חסר ו׳ וקרי ביה שכן שכן את השכינה בארץ, ובכי״ה נקוד שכן[3]), ובפי׳ ב״ר כ״מ וכי״א מפרש שכן את השכינה בארץ ישראל (שכן אתה השכינה בארץ) שבזכותך תהיה שכינה בשכונתך: 8 את עולה וכו׳. שנעקדת על גב המזבח. ובראב״ם מפרש עולה תמימה שהיא קדש קדשים וכל הארץ חשובה אצלו כמו העזרה והוצה לארץ חשובה אצלו כחוץ מן העזרה ואין קדש קדשים יוצא לחוץ מן העזרה ואם יצא נפסל ונאסר לעולם אעפ״י שחזר למקומו וכו׳, וארץ פלשתים בכלל ארץ ישראל ועי׳ ברמב״ן ובחזקוני, ובשכל טוב צד 103 הועתק מה עולה תמימה אם יוצאת חוץ לקלעים נפסלת אף אתה וכו׳: 10 האל הקשות. כדכתי׳ כי עז העם היושב

[1]) זָרוֹעַ. [2]) נָצוֹב. [3]) יִשְׁכַּן.

ה) עקב אשר שמע אברהם בקולי וגו' ר' חנינה ור' יוחנן תרויהון אמ' בן מ"ח שנה הכיר אברהם את בוראו. ר' לוי בשם ר' שמעון בן לקיש בן ג' שנים מניין עקב אשר שמע אברהם בקולי בוראי לשמור משמרתי: ר' אחא מש' ר' אלכסנדרי ר' שמואל בר נחמן מש' ר' יונתן (אמר) אפילו הילכות עירובי חצירות היה אברהם יודע, ר' פינחס ר' חלקיה מש' ר' סימון אפילו שם חדש

1 ילקוט כאן, לעיל צד 274, פיר הכילים כנה פי' מכו (ה' פ"ז), פסיקתא רבתי פכ"א (ק"ה א'), תנחומא פ"ג לך לך סי' ד' סוף פכס סי' ו' וינס סי' י"ב בכר סי' ג', תנחומא לך לך סי' ג' בהר סי' א', במדבר רבה פי"ח סי' כ"א, מדרש אסתר פ"ו, נדרים ל"ב א': 3 לעיל צד 500 וש"נ:

1 אברהם — וגו'] אברהם בקולי **דחאכתי**, אברהם **ג**, וגו' **פו** | ר' — יוחנן] **פוג**, ר' הנינא.. יוחנן] **אב**, ר' יוחנן ור' הנינא **דת** | * תרויהון אמ'] תרויהון (תרוויהון **ג**) אמרין **דוא²כת**, תריין אמ' **ל**, תריין אמרין **פ**, חד אמר **א¹** | מ"ח] **אר²י** ארבעים ושמונה **דות**, ..ושמנה **ר¹**, ארבעין ושמנה **כ** ארבעים **פג** | 2 בוראו] ~ שנא' עקב אשר שמע אברהם בקולי **א** | ר' לוי — לקיש] **וג**, ר' לוי בשם ר' (ר"ש **כ**) לקיש אמ' **פכ** ר' לוי אמ' בש' ר' לקיש **א²**, ר"ש לקיש אמ' **דת**, וחד אמר **א¹** | בן ג' שנים] בן שלש שנים **פכ**, בן שלש (ג' **א**) שנים הכיר אברהם את בוראו **דאת**, בן שלש.. הכיר את בוראו **י** **ל** **וג** | מניין] **וג**, מנין **דפכ**, שנא' עקב מנין **א¹**, שנ' עקב אשר שמע מנין **י**, שנא' עקב אשר שמע אברהם בקולי מנין **א²** | עקב] **ד¹פוא¹גכ**, עק"ב **רא²י** | 3 לשמור] **כ**, לשמר **וג** וישמור **ל⁰דא¹ת**, וישמר **א²** משמרתו] משמרתו מצותיו חקתיו ותורותיו **ג**, משמרתו ותורותיו מצותיו והוקותיו **כ**, משמרתי **א¹**, משמרתי מצותי הוקותי ותורתי **ד**, משמרתי.. הוקותי (חקותי **ת**) ותורותי **א¹ת**, משמרתי מצותי חק' ותו' **ו** משמרתי מצותי וחקותי **פ** | * ר' אחא — יונתן] ר' אבה מש' (ר' אבא בשם **גכ**) ר' אלכסנדרי ר' שמואר (שמעון **כ**) בר.. מש' (משום **כ**, בשם **ג**) ר' יונתן **לגכ**, ר' אחא בשם.. ור' שמואל בשם ר' יונתן **פ** ר' אחא בש'.. משום ר' שמואל בר נחמן מש' ר' יוחנן **ו**, ר' אבא (אבא בר כהנא **א²**) בש"ר אליסכנדרי (אליסכנדראי **א²**) ור' שמואל בר נחמן ור"ש בר נחמני **א²**) בש"ר יונתן **א**, ר' יונתן משם (משום **ת**) ר' יוחנן **דת** | אמר ל' **וא¹ג** | 4 הילכות] **ג**, הלכות **דואכ** | עירובי **א** | חצרות **אג** | יודע] **פוחאגכ** ~ תורותי שתי תורות שקיים אפילו מצוה קלה שבעל פה **דת** | ר' פינחס — מש'] ר' פינחס.. בשם **ו** ר' פנחס ור'.. משום **פכ**, ר' פנחס ור'.. בש' **א**, ל' **דת** |

בארין והערים בצורות וכו' ודרשו ה א ל הקשות כמו לעיל צד 522 לאנשים האל הקשות וכו' ועי' במ"י שם, ודרש אחר (בלי סימן החיבור ד"א ועי' לעיל צד 685) האל מקצתן, ובכי' ב"ר כ"י מפרש האל קשות כד"א ואת אילי הארץ לקח ד"א למה לא נאמר האלה אלא האל לומר מקצתן אני נותן לך ליורשך ארץ שבעה עממים ואימתי אני נותן לך את השאר קיני וקניזי וקדמוני לעתיד לבא שהמקום הבטיח לאברהם לתת לזרעו עשרה עממים וכו' ועי' לעיל סוף פמ"ד, וכן הוסיפו בדפוסי' וכי"ת כמד"א ואת אילי וכו' ד"א למה לא נאמר וכו', ובלק"ט מפרש הארצות האל הקשות שהיו האומות חוקות ד"א האל מקצתן אבל לעתיד לבא אתן את השאר שנ' וירד מים עד ים ומנהר עד אפסי ארץ: 1 ר' חנינה וכו'. מאמר זה הובא לעיל צד 274, ובאיזה נוסחאות שם גם מאמר ר' לוי בשם ר' שמעון בן לקיש בן שלש שנים הכיר אברהם את בוראו שנ' עקב וכו' והמאמר מפורש לקמן פצ"ה. והגי' שם בכי"ר בן כמה שנים הכיר אברהם בוראו ר' חנינה וכו' ר' לוי בשם ר' שמעון בן לקיש בן שלש שנים שנ' עקב מניין עקב ע' שבעים ק' מאה ב' שנים והיה אברהם בן מאה ושבעים וחמש שנים נמצאת למד שבן שלש שנים הכיר אברהם בוראו וכו' (ופרשה זו אינה מעיקר ב"ר ונמצאה במקומה פרשת אחרת בב"ר כ"ו ועי' במאמרי בספר היובל לכבוד ר"י גוטמאנן צד 149), ובתנחומא מ"ב וינס שם המאמר כתמי וכן ג' שנים הכיר אברהם לבוראו שנאמר עקב שכל ימיו של אברהם היו מאה ושבעים וחמש מכאן אתה למד שבן ג' שנים הכירו וכו', ובתנחומא מ"ב בהר שם מהו עקב אמר ר' שמעון בן לקיש בן ג' שנים הכיר אברהם להקב"ה מנין עק"ב ע' שבעים וכו' הרי מאה ושבעים ושתים והיה אברהם מאה ושבעים וחמש צא מהם ג' שהיה קטן הרי בן ג' שנים הכיר אברהם להקב"ה (ושם ל"ג ר' לוי בשם רשב"ל ולא הובא שם מאמר ר"ח ור"י. ועי' גם בתנחומא מ"ב לך לך סי' ד' ועי' שרה סי' ו' ובהערות רש"ב ובתנחומא לך לך סי' ג' בהר סי' א', ובשהש"ר שם תני בן כמה שנים הכיר וכו' ר' שמעון בן לקיש אמר בן שלש שנים היה שנאמ' עקב אשר וכו' מנין עקב אמר ר' לוי כד אתא מיתלי עקבא מן ארעא (כאשר בא להגביה העקב מן הארץ כלומר בן ג' שנים. ור"ל אינו דורש מנין עקב), ובפסי"ר שם אנכי א' זה אברהם וכו' ג' חמשים שבן חמשים הכיר אברהם את בוראו ר' חנינא ור' יוחנן תרוויהו אמרין בן ארבעים ושמונה שנה הכיר וכו' ריש לקיש אמר בן שלש שנים עקב מנין אותיותיו של עקב, ובמדרש אסתר שם המאמר מקוטע דאמ' ר"ח ור"י תרויהון בן שלש שנים הכיר אברהם את בוראו הה"ד עקב אשר וכו' מנין עקב שמע אברהם בקול בוראו והוו שנותיו קע"ה וכו', ובבמ"ר שם מאמר סתמי עקב אשר וכו' בן ג' שנים הכירו, ובנדרים שם איתא וא"ר אמי בר אבא בן ג' שנים הכיר אברהם את בוראו שנ' עקב אשר וכו' חושבניה מאה ושבעין ותרין ועי' בפירש"י שם, ובכי' ב"ר כ"ט וכי"א מפרש בכי' זו בן ארבעים ושמונה (בן מ"ח) שנה הכיר וכו' צא וחשוב אותיות של פסוק עקב ואתה מוצא בו ארבעים וחמש מ"ח) הוסף עליהם שלשה תיבות עליהם שלש מצותי חוקותי ותורותי הרי ארבעים ושמונה (הרי מ"ח) ר' לוי בשם ריש לקיש אמר בן שלש שנים הכיר את בוראו מנין אותיות עק"ב (מנין עק"ב שהרי אברהם היה קע"ה שנה צא מהם שלש שנים למפרע נשתיירו קע"ב, ובכי' השני שבכפי' ב"ר הנדפס איתא עוד לישנא אחרינא שהרי ב"ר הפלגה היה אברהם בן מ"ח ולא מצינו שנשתתף בעצתם ועי' במ"י לעיל פ"ל (וצד 459 במ"י בד"ה בשעה שהכיר ושם העתקתי דברי הרמב"ם בהלכות עכו"ם פ"א ובן ארבעים שנה הכיר אברהם את בוראו ועי' בהג"מ ובכ"מ ובמגדל עוז וכמ"ע לפסי"ר שם, ולפנינו נמצאת הגי' בן ארבעים שנה בכי' פ וכו': 3 לשמור וכו'. כ"ה בכי"ר ועוד ב ולפי הגי' וישמור משמרתי וכו' מתחיל כאן דבור בפ"ע: ר' אחא וכו'. מאמרים אלו עד סוף הסימן נסדרו כבר לעיל פמ"ט סי' ב', והגהתי כאן ר' אחא מש' ר' אלכסנדרי, אבן גם בכי"א א' וכי"ג וכי"ב הגי' כאן ר' אבא. ובכי' ב"ר כ"י גירס או מפרש תורותי שתי תורות שקיים אפילו מצוה קלה שבעל פה, וכן נוסף בדפוסי' וכי"ת ובכי' ב"ר נובעת גם התוספת שם דכתיב ויקרא שם המקום וכו'

שהקב"ה עתיד לקרות לירושלם שנ' ביום ההוא יקראו לירושלם כסא יי' (ירמיה ג יז) היה אברהם ידע, ר' ברכיה ר' חייא אבוי רבנן דתמן מש' ר' יהודה אין כל יום ויום שאין הקב"ה מחדש הלכה בבית דין של מעלה מה טעם שמעו שמוע ברוגז קולו והגא מפיו יצא (איוב לז ב) ואין הגא אלא דברי תורה שנ' והגית בו יומם ולילה (יהושע א ח):

ח) ויהי כי ארכו לו שם הימים וגו' אמר ר' יוחנן חלום קשה נבואה קשה אבל שוטה אריכות ימים מבטלת חלום קשה נבואה קשה יארכו הימים ואבד כל חזון (יחזקאל יב כב) אבל שוטה אריכות ימים מבטלת זה אבימלך ויהי כי ארכו לו שם וגו', ר' חונא ור' ירמיה מש' ר' חייא בר בא בשביל שהעלו לו ימים ארוכה היה עושה הדבר הזה לא כן אמר ר' יוחנן המשמש מיטתו ביום הרי זה מגונה

ח ילקוט שם: 8 עי' שבת פ"ו ס', כתובות ס"ה ב', נדה י"ז ס':

1 שהקב"ה עתיד] פוא'. שעתיד הקב"ה דא'כת | לקרות] וא ת. לקראת דפ | לירושלם] ו. לירושלים פ. לירושלם היה יודע כ. לירושלים היה אברהם יודע דא. לירושלים היה.. יודע בו ת | שנ' ביום] פב. ביום ו. דכתיב ויקרא שם המקום יי' (יוי' ת) יראה וכתיב ושם העיר מיום יי' (יוי' ת) שמה וכתיב ביום דת | לירושלים פת' כסא יי' דפכת] וגו' לו | היה — יודע] פוכ. ל' דת | 2 ר' חייא אבוי] פונב. ל' דת (ר' חייא ור' ברכיה א') רבנן דתמן] וכ. רבנין דתמן נ. דרבנין (ורבנין א') דתמן פא'. ל' דת | משום פנב. בשם דוא'ת | יודה ו | 3 דינו ת | שלמעלה] פא'כת. שלמעלן דונ | מה טעם] פת. מה טע' ו. מאי טעמיה דכ. מאי טעמ' נ. שנא' א' | שמעו — קולו ל' א' | והגא — יצא] והגה.. יצא א'. וגו' ו | הגה א'ת | דברי] פוא'נכ. ל' דת | 4 שנ'] פא'נכ. כענין שנאמר ד | ולילה] ~ אפילו (ואפי' א') אותה הלכה היה אברהם יודע ל'א'. ואפי' אותה.. היה אבינו אברהם יודע כ. ואפילו אותה אברהם יודע פ. אפילו אותה הלכה היה יודע ב | 5 הימים וגו'] הימים דפאנכתיו. וגו' ו | נבואה] פואנכרי. ונבואה דת | אבלות י' | 6 אריכת פ | מבטלתן רי | חלום קשה] פונכ. ל' דתרי (חלום — מבטלת ל' א) | נבואה קשה ל' י' | * יארכו הימים] שנ' יארכו הימים ל'. דכ' יארכו הימים פ. ארכו הימים רי. ארכו ימים אבדו חיזון ל. ארכו ימים אבדו חזון כ. ארכו ימים אבד חזיון נ. ארכו ימים אבד חזון ו. מנין שכך היו ישראל אומרים לנביא (אומרין ת) ארכו הימים דת | ואבד כל] אבל אבד כל נ. אבד כ | אבל שוטה] ~ זה יצחק ו | 7 אריכות — מבטלת ל' י' | זה אבימלך] פאנכ. זה יצחק י'. מיצחק דתר. ל' ו | שם וגו'] שם הימים פאנכ. שם ו. שם הימים וירא והנה יצחק מצחק י. שם הימים מיד והנה.. מצחק דת | ר' הונא ור' — מש'] ר' הונא ור'.. משום פא'כ. ר' הונא ור'.. בשם א'. ר' הונא (הונה נ) ר' ירמיה בשם ונ. ל' דת | חייה ברווה ו. חייא בר אבא דפנכת. חמא בר' סימון א | ** בשביל] בשבילו ל | 8 * שהעלו לו ר'] שהעלו לו'. שהעלו לו דפואנכתר' | הימים ר' | ארוכה] פו'אנכר'. ארוכים ר'י. רבים דת | * היה ר'י] והיה ל. והיתה פו'. והייתה נ. היתה ו'כ. היית דאתר'. אתה ר' | הדבר] פואנכר'. את הדבר דת. דבר י | זה י | ולא ו' כן] ואנכר'. כך דפתרי | רב נתן ת | מיטתו] וא'נ. מטתו דפא'כתי |

וכתיב ושם העיר וכו' ועי' במ"י לעיל צד 501, ובכי"א ב' קיטע אפי' שם הדרש שעתיד הב"ה לקרות לירושלם היה אברהם יודע וכ' בפרשת מ"ט: 2 ר' חייא אבוי. אביו של ר' ברכיה ועי' במ"י שם בד"ה ר' חייה: ח חלום וכו'. בפי' ב"ר כי"ם וכי"א מפרש חלום קשה נבואה קשה כשאדם חולם דבר הקשה לו וכשהנביא מתנבא דבר הקשה (קשה) לעולם אריכות ימים מבטלתן שסבורין (שסבורים) בני אדם מפני שמאחר לבא החלום זה נבואה (החלום והנבואה) שיהיו (שיהו) בטלין באריכות ימים ונבטל מלבם מפני אריכות ימים (הימים) ואינו כן (כך) וכן אבל שוטה ששוכח אבל מתו במהרה כבור הוא שאריכות ימים מבטלתו נבואה קשה מנין שכן היו אומרים ישראל (ישראל אומרי') לנביא ארכו (ובפי' ב"ר הנדפס יארכו) הימים ואבד כל חזון וכו' חלום אנן ילפינן מנבואה דכתיב בחלום חזיון כמו בנבואה דכתיב בחלום הזיונות (ועי' איוב ד' י"ג ז' י"ד ב' ה' ל"ג מ"ו) ונבואה (והנבואה) נקראת הזון, וכן הגיהו בדפוסי' ובכי"ת נבואה קשה מנין שכך היו ישראל וכו', ובכי"ל הגי' אמ' ר' יוחנן חלום קשה נבואה קשה וכו' מבטלת חלום קשה נבואה קשה ארכו ימים אבדו חיזון ואבד כל חזון, וגי' זו מקויימת גם עפ"י הגי' בכי"ב וכי"ג וכי"ו וצ"ע, והגהתי כמו שהוגה בכי"ל בינו שיטי בדיו דהיה בכתב דומה לכתב הספר יארכו הימים ואבד כל חזון כלה"כ ביחזקאל שם, והזיון נרדף עם הזון יעי' ש"ב ז' י"ז ודה"א י"ז מ"ו, והגי' ארכו איתא גם בדפ"ר וד"ו ובכי"ת: 7 זה אבימלך. וב"ה בכי"פ ובכי"א א' וב' וכי"ג וכי"כ, והרש קשה, ובכי"ו ובילקוט דפ"ר זה יצחק ועח"ג, ובפי' ב"ר מפרש אבל שוטה מיצחק דכתיב ויהי כי ארכו לו שם הימים מיד והנה יצחק מצחק ושכח אבל אביו, וכן הלשון בדפוסי' ובכי"ת אבל שוטה וכו' מיצחק דכתיב ויהי וכו' מיד והנה יצחק מצחק, ובמ"כ העתיק מפירש"י וכן אבל של שוטה ששוכח מתו וכו', וכבר כתב ביפ"ת וק' בעיני שיקרא המדרש ליצחק שוטה ועוד דרך האבלות להתבטל באריכות הימים ואפילו בי"ב הדש כמ"ש ז"ל גבי נשכחתי כמת מלב וכו' (עי' ברכות נ"ח ב' ועי"ע מאמרם בפסחים נ"ד ב' ג' דברים אלו עלו במחשבה ליבראות ואם לא עלו דין הוא שיעלו וכו' ועל המת שישתכח מן הלב וכו') ואם כן למה יקרא שוטה השוכח אבלותו באריכות הימים (ולפי הסיפור בס' הישר ישב יצחק בגרר שנה תמימה והמאורע ויהי כי ארכו לו שם הימים היה מקץ שלשה חדשים), ועוד כתב ביפ"ת ואפשר דפי' אבל שוטה גרוע כמו הדס שוטה והיינו אבלות על האב שאין הלב דוי עליו כמו אבלות האב על הבן שהוא דוה מאד ולא ישכחנו, ופירושו דוחק גדול וגם אין אפשר לפרש כן לפי הגי' זה יצחק ועי"ע בחי' הרד"ל ובפי' מהרז"ו ובאגה"א ה"א צד 233, והגי' שלפנינו זה אבימלך יש לפרש כמו שכתב בעל בתי כהונה שחשב אבימלך שמה שלא ראה כן עד היום היינו משום שהיה אבל עד עכשו ועכשיו כי ארכו הימים פסקה האבילות ועל זה א"ר יוחנן שלא היה ראוי לחשוב כך אלא לאבל שוטה כאבימלך להיות מתקשה כל כך על מתו ימים רבים יותר מדאי אבל יצחק לא עשה כן רק מחמת יראה כמ"ש והרגוני וכו' וצע"ג: בשביל וכו'. כן

דאמר ר׳ יוחנן אין תשמיש המיטה אלא בלילה בערב היא באה (אסתר ב יד), איוב קילל יום לידתו וליל עיבורו הה״ד יאבד יום אולד בו והלילה אמר הורה גבר (איוב ג ג) אמר ר׳ מרינוס בר׳ הושעיא אמר איוב הלווי היתה אמו נדה בשעה שבא אביו להיזקק לה שתאמר לו הורג גבר הורה גברא, ירמיה מקלל יום לידתו ויום עיבורו דכת׳ ארור היום אשר ילדתי בו וגו׳ (ירמיה כ יד) ארור היום אשר ילדתי בו זה יום לידה, יום אשר ילדתני אמי (שם שם) זה יום העיבור, אישר חלקיהו אדם צדיק היה עושה הדבר הזה, אלא לפי שהיתה איזבל הורגת בנביאים בא ושימש מיטתו ביום וברח:

יב) ויזרע יצחק בארץ ההיא אמר ר׳ חלבו בארץ ההיא, בשנה ההיא, הארץ קשה והשנה קשה, ואילו היתה יפה על אחת כמה וכמה:

1 נדה ע״א ב׳.: ילקוט שם, ילק׳ ירמיה ר׳ ש״ח, ילק׳ איוב ר׳ תתל״ד; 8 ילקוט ר׳ קי״ח:

1 דמר ן | המיטה] וג׳, המטה **דפאבתי** | באה] ו׳, ~ ובבקר היא שבה **דפחאגבתי** | ואיוב **פ** קלל ו׳, מקלל **דפואגבתי** (איוב) | 2 עבורו **כי** (ירמיה) | והלילה — גבר] **אתי**, והלילה.. הרה גבר ג׳, והלילה אמר וגו׳ ד׳, והלילה וגו׳ פ׳, ל׳ **וכ** | מרינס ן׳, מוריינוס **ת**, פנחס **פ** | בי״ר **ת**, בר י (שם | 3 הושעיא] **א**[2]**כ**, ־יה **פוג**, אושעיא **א**[1]**י** (שם), יהושעיא ד׳, יהושע **ת** | הלווי] ו׳, הלויי **כ**, הלואי **דפאגתרי** | אמו] **א**[1], אמי **א**[2]**רי**, אימה וג׳, אימא **כר**[2], אמה פ׳, אמא **דת** | גידה **וגי** אבי י (שם). אבא **דפואגבתרי** להזקק **פוי** (איוב), יהוקיק כ׳, ליזקק **א**[1]**גרי**, להזדקק **דת**, להזדווג **א**[2] הורג — גברא] הורג.. גבר **פב**, הורג גבר הידה גברה ן׳, הורה גברא **א**[1], הורה גבר **א**[2]**רי**, הרה גבר ג׳, הורה גבר אין עכשיו עת הריון מגבר **דת** | 4 קלל **א**[1], היה מקלל. **א**[1]**ב** | עבורו **כי** (ירמיה) | ילדתי] **פוא**[1]**גב**, יולדתי **דא**[2]**תשי** | וגו׳ ל׳ | ארור — לידה] ן׳, זה יום לידה ד׳, זה יום העיבור **תש**, זה יום עבור י (שם), ל׳ **פאגי**[1] | 5 ״״ יום] ויום **ל** | ילידתני **א**[1] | אמי] ~ אל יהי ברוך **פאגשי**[1] | העבור פ׳ הלידה **תשי** (שם) | אפשר **וכתרי**[1] (שם), אפשר יום ג׳, אפשר ביום **פ** | חלקיה **א**[2] | 6 היה — הזה] **פוא**[1]**גבש**, היה.. זה י׳, היה.. את הדבר הזה **א**[2], והיה משמש מטתו ביום **דת** | שהיית ג | את הנביאים **גי** (שם) בא] ובא **א**[1]**ג**, ל׳ י | ושימש] **פונת**, ושמש **דאכרי** (שם), שמש י | מיטתו] ו׳, מטתו **דפאגבתרי** | 7 ביום ל׳ **א** | 8 בארץ ההיא] וגו׳ ן | 9 והשנה קשה] ~ אע״פ כן הצליח י[1] | ואלו **תי**, ואם **א**[2] | היית ג׳ על אחת כ׳ ו׳ **ד**[1], עאכ״ו **א** |

הגהתי, וגם בפי׳ ב״ר כי״מ בשביל שהעלו ל ו ימים וכו׳ היה וכו׳ ובילקוט בשביל שהעלו ימים וכו׳ היה וכו׳, ור׳ תונא (ור׳ הונא) משׁ׳ ר״ח בר בא (בר אבא) דוריש כי ארכו לו הימים שהעלו לו ימים ארוכה (כן הגי׳ הנכונה וכלה״כ בירמיה ל׳ י״ז כי אעלה ארוכה לך וכו׳ ושם ל״ג ו׳ הנני מעלה לה ארכה וכו׳) ומתמה בשביל שהעלו לו וכו׳ היה עושה הדבר הזה כלו׳ היה משמש מיטתו ביום לא כן אמר ר״י וכו׳ וכן בסוף הענין איפשר חלקיהו וכו׳ היה עושה הדבר הזה בתמיה, וקשה הלשון בהגי׳ בשביל שהעלו לך וכו׳ היית עושה לא כן (כך) אמר ר״י וכו׳ וביפ״ת פי׳ מקרא אתמוהי קא מתמה וכו׳, ודרשו וישקף אבימלך וכו׳ וירא והנה יצחק מצחק וכו׳ שהיה משמש מיטתו ביום, וכן בשכל טוב צד 104 וירא וכו׳ והנה יצחק מצחק את רבקה אשתו היה משמש מטתו ביום, ובכי״ח השמיט המאמרים א״ר יוחנן הלום וכו׳ ר״ח וכו׳ בשביל וכו׳ והעתיק וישקף אבימלך בעד החלון ראהו משמש מטתו וכן בפירש״י עה״ת וישקף אבימלך וגו׳ ראהו משמש מטתו ועי׳ ברשב״ם ובראב״ע: 1 דאמר וכו׳. בנדה שם א״ר יוחנן אסור לאדם שישמש מטתו ביום אמר רב המנונא מאי קרא שנאמר יאבד יום אולד בו והלילה אמר הורה גבר לילה ניתן להריון ויום לא ניתן להריון ועי׳ בילק׳ איוב שם ובערוך ע׳ שמש א׳: 3 בר׳ הושעיא. ברפ״ר וד״ו הגי׳ בר׳ יהושעיא ובבי״ת בי״ר יהושע, וכן בירוש׳ ברכות פ״ו י׳ ג׳ אמר מרינוס בי ר׳ יהושע אהן אכל וכו׳ (ושם בד׳ מגנצא א״ר מרינוס בר׳ יהושע) ובירוש׳ גיטין פ״ד מ״ז א׳ ר׳ מרינוס בריה דר׳ הושעיה רבה ועח״נ לעיל צד 1 צד 76 צד 115 וצד 453: היתה אמו. כ״ה בכי״ל וכן בסמוך בשעה שבא אביו בכנוי הנסתר: הורג גבר וכו׳. גי׳ זו מקויימת גם עפ״י הגי׳ בכי״פ וכי״כ הורג גבר הורה גבר, ובכי״ו הגי׳ הורג גבר הידה גברה ולא נתפרש לי, ובפי׳ ב״ר כ״י גורס ומפרש שתאמר לו הורה גבר בתמיה לומר אין עכשיו עת הריון מגבר כלומר וכי לאשה נדה גורמין לה הריון מגבר בשעה שתהא (שהיא) נדה ואבא היה פורש ממנה ולא נתעברה, ומשם נוסף בדפוסי׳ וכי״ת אין עכשיו עת הריון וכו׳: 5 זה יום לידה. בכי״ת ובפי׳ השני שבפי׳ ב״ר הנדפס ובילק׳ ירמיה שם הגי׳ ארור היום אשר ילדתי בו זה יום העיבור (עבור) יום אשר ילדתני וכו׳ זה יום הלידה וכן הגיה בא״א: חלקיהו. אביו של ירמיה, ובמגילה מ״ו א׳ איתא כל (מקום) ששמו ושם אביו בנביאות בידוע שהוא נביא בן נביא וכו׳ במתניתא תנא כל שמעשיו ומעשה אבותיו סתומין ופרט לך הכתוב באחד מהן לשבח וכו׳ בידוע שהוא צדיק בן צדיק וכו׳ ועי׳ בד״ס: 6 היה עושה וכו׳. בפי׳ ב״ר הנדפס מפרש אפשר וכו׳ היה עושה הדבר הזה שהיה משמש מטתו ביום וכו׳, ובפי׳ ב״ר כ״י אפשר וכו׳ צדיק היה והיה משמש וכו׳ וכ״ה בדפוסי׳ וכי״ת והיה משמש וכו׳: שהיתה איזבל. הדרש קשה שהרי דבר י״י היה אל ירמיה בימי יאשיהו בשלש עשרה שנה למלכו ואיך יתכן שיהא נולד בימי אחאב ואיזבל, ובפירש״י ירמיה כ י״ד הובא ששמש חלקיהו מטתו ביום שהיה בורח מפני מ׳נ׳ש׳ה שהיה הורג את הנביאים ושמש מטתו וברח וצע״ג ועי׳ בפי׳ מהרז״ו: 9 ויזרע וכו׳. מאמר זה ומאמר שלאחריו נסדרו בכל כ״י (חוץ מכי״ת) ובדפוסי׳ לפני מאמר ר׳ אייבו לפ׳ ויצו אבימלך וכו׳ וכן סדר המאמרים בילקוט ובפי׳ ב״ר, ובכי״ת הובא כאן ראש הפסוק ויצו אבימלך ואח״כ ג׳ שם ויזרע וכו׳ א״ר חלבו וכו׳ וימצא בשנה ההיא וכו׳ מפני המעשרות ויגדל וכו׳ א״ר חנין וכו׳ ומאמר ר׳ אייבו אפילו צרור וכו׳ לא הועתק שם, ובא״א הגיה וסידר המאמרים כסדר הפסוקים, ובפי׳ המרז״ו כתב שהמדרש היפך הפסוקים לפי שמעתיק ממדרשית אחרים הקודמים מכה וכה: הארץ קשה. לייבב בגרר בגרדיקי וניווי של גרדיקי הוא ניווי רע

וימצא בשנה ההיא מאה שערים מאה כורים. מאה שערים מלמד שהעמידו אותה ועשת במאה שהעמידו אותה, והלא אין הברכה מצויה על דבר במשקל במידה ובמנין, מפני מה מדדו אותה, מפני המעשרות:

יא) ויצו אבימלך אמר ר' אייבו אפילו צרור לא יזרוק אדם בהם הה"ד יגורו יצפונו המה עקבי ישמורו כאשר קוו לנפשי (תהלים נו ז):

1 ילקוט כאן: 2 תענית ח ב', בבא מציעא מ"ב א': 3 פסיקתא פ' עשר תעשר (צ"ח א'), פסיקתא רבתי שם (קכ"ז ב'), תנחומא מ"ב חיי שרה סי' ד' ראה סי' י"ג, תנחומא ראה סי' י"ד, במדבר רבה פי"ב סי' א', מדרש משלי פי"ל, גדר"ש עליו: 4 ילקוט כאן, ילק' מכירי תהלים נ"ו סי' ד':

1 מאה שערים] וגו' ן | מאה כורים] מאה מנינים (מניין חנ, מינים ן, מונים ב, מונין א¹) מאה שערים מאה כורים ל'והא'גב, מאה מינין.. מאה כורין א³, מאה מינים שערים מאה כורים י, מאה כורים מאה שערים מאה מניינים דת, מאה מינין פ | מלמד ל' י | שהעמידו] פוכת, שהאמידו דחאגר, האמידו י | ועשתה הא'ר¹ | 2 במאה — אותה] פו°ב, כמאה.. שהעמידו אותה ג, במאה שהאמידו אותה חא¹, מאה במה שהאמידו אותה א³, מאה במה שהאמידוה ד, מאה.. שהאמידוהו ת, כמה שהאמידוה י | והלא] אלא ג | ברכה פתר | מצויה] א, שרויה ן, שורה דפנתר², לא ב, ל' ר¹ | בדבר נבר | שהוא במשקל דפוגבתר², שבמשקל ר¹, שהוא במדה א | במדה ובמינין ג, ובמידה ובמניין ן, ובמדה ובמנין דפבת, ובמנין ובמדה ר¹, שבמשקל ושבמנין א¹, ושהוא במשקל ושהוא במנין א² | מפני מה] פא'י, ומפני מה דא'גבתר, ולמה ן | מדדו אותה] אנבר², מדדו פ, אמדו אותה ר¹י, מדד אותה דת, מדדן ן | 3 מפני המעשר י, מפני מעשרותיו ש, בשביל לעשרן ן | 4 ויצו אבימלך את כל העם ד, ויצו.. העם לאמר א¹, ויצו.. לאמר הנוגע בי, ויצו.. הנוגע באיש הזה מ, ויצו.. לכל עמו פ, ויצו.. לכל העם לאמר ג, ויצו.. לכל העם לאמר וכו' ן, הנוגע באיש הזה א² | איבו פאבימ | לא] אנימ, אל דפוכ | זרק אמ | בהם אדם דפא'כ, בהן אדן ן, בו אדם י, להם אדם א'מ | יצפנו פ | המה — לנפשי] המה.. ישמרו.. לנפשי ג, המה.. ישמורו (ישמרו פ) כאשר.. נפשי דפא'רמ, המה ישמורו א"כ, וגו' ן |

בדאו' לעיל כי' ג', והשנה קשה שהיתה בצורת ורעבון: 1 מאה כורים. כ"ה בכי"ל בגוף הספר וימצא וכו' מאה שערים מאה כורים מאה שערים מלמד וכו', והורש שערים מדות ומדת כור היא גדולה שבמדות מאה שערים מאה כורים ושערים בהוראה זו לשון שיעור שיעורין, ודרש אחר גר' מאה שערים מלמד וכו' או הוא המשך הדרש לפרש שערים לשון שיעור ואומר מלמד שהעמידו (שהאמידו) אותה ועשת במאה וכו', וכן מפרש ברשב"ם מאה שערים שדה ששיעורוהו שיוציא כור אחד הוציא מאה כורין, ובשכל טוב צד 105 מאה שערים מאה כורין לשון שיעור וכו' מלמד שאמד אותן ועשאת במאה, ובכי"ל בינו שיטי נוסף בכתב דומה לכתב הספר בדיו דיהה מאה מנינים מאה שערים להגיה וימצא וכו' מאה שערים מאה מנינים מאה שערים מאה כורים מאה שערים מלמד וכו' ועת"ג, וגם מעם זו הגי' גר' שדורש מאה שערים מאה מנינים (או מונים) כלו' מאה כורים וכו', ובפי' ב"ר כי"מ וכי"א מפרש מאה שערים מאה מנינים (מנינין) כלומר כנגד מדה אחת (כלומ' מדה אחת) שזרע מצא (נמצא) מאה מדות מאה כורים כרי מאה שיעורים מלמד (מאה שערים מלמד) שהאמידו אותה ששערו אותה ועשתה (ועשת) מאה חלקים יותר ממה שהאמידו אותה. וכהדרש מלמד שהעמידו אותה וכו' מתורגם גם בת"א ואשכח בשתא ההיא על חד מאה בדשערוהי, ובתר"י א' בדשערוי, וכן מפרש בלק"ט מאה שערים על חד בשיעורו מצא מאה, ובפירש"י עה"ת מאה שערים שאמדוה כמה ראויה לעשות ועשתה על אחת שאמדוה מאה, ובראב"ם הביא לשון הב"ר או מפרש כן ק' מניינים ק' כורים לא נאמר אלא ק' שערים מלמד שאמדו אותה וכו' ועי' ביפ"ת, ובבתי כהונה מפרש מאה מנינים מאה כורים בלשון תימה, ונכונה הגי' העיקרית שרפנוני בכי"ר: שהעמידו. שהאמידו, וגם בכי"פ וכי"ב הגי' כאן ובסמוך שהעמידו, ובכי"ו מלמד שהעמידו אותה ועשת במאה שהעמידו אותה), ובכי"ת מלמד שהעמידו וכו' במה שהאמידוהו, ובכי"ג מלמד שהאמידו וכו' כמאה שהעמידו וכו' וכן איתא בירוש' סנהדרין פ"ב כ"ז א' עמדוהו לחיים וכו' עמדוהו למיתה וכו' ועי' בעמת"ל ח"א צד 94: 2 והלא אין וכו'. בתענית שם וא"ר יצחק אין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי מן העין וכו' תנא דבי ר' ישמעאל אין הברכה מצויה אלא בדבר שאין העין שולטת בו וכו' ת"ר הנכנס (ההולך) למוד את גרנו אומר וכו' לפי שאין הברכה מצויה לא בדבר השקול ולא בדבר המדוד ולא בדבר המנוי אלא בדבר הסמוי מן העין וכו' ועי' בד"ס ובב"מ שם, ובשכל טוב שם הועתק והלא אין הברכה שורה על דבר שהוא במדה ובמשקל ובמניין ומפני מה אמדוהו אלא בשביל המעשרות, ובראב"ם הגי' והלא אין הברכה שורה בדבר שבמשקל וכו' ועת"ג, ובילקוט שינה הלשון והלא כל דבר שבמידה ובמנין אין ברכה מצויה בו ומפני מה אמדו אותה וכו': 3 מפני המעשרות. בפסיקתא שם א"ר הונא אבות הראשונים הפרישו תרומות ומעשרות אברהם הפריש תרומה גדולה וכו' יצחק הפריש מעשר שני ויזרע יצחק בארץ ההוא וימצא וכו' מאה שערים א"ר אבא בר כהנא והלא אין הברכה שורה (וכ"ה בתנחומא מ"ב ראה שם, ובתנחומא ראה שם אין הברכה מצויה) לא על המדוד ולא על השקול ולא על המנוי ולמה מדדן בשביל לעשרן (וכ"ה בכי"ו כאן) הה"ד ויברכהו ה' יעקב הפריש מעשר ראשון וכו', ובפסי"ר שם אברהם הפריש מעשר ראשון וכו' יצחק הפריש תרומה גדולה ויזרע יצחק וכו' אמר רבי כל מקום שיש ברכה אין שיעור והוא אומר מאה שערים ויברכהו אלא מכאן שהיה מודד כדי להפריש תרומה ומעשר שני הפריש יעקב וכו' ועי' לעיל צד 422 ובמ"י שם בד"ה באברהם וכו', ובתנחומא מ"ב חיי שרה שם וה' ברך את אברהם בכל וכו' בזכות המעשרות, שנ' ויתן לו מעשר מכל אף יצחק נתברך בזכות המעשרות שנ' ויזרע יצחק וכו' ויברכהו ה' ואומר יאכל מכל וכו' אף יעקב נתברך בזכות המעשרות וכו', ובבמ"ר שם מה שמו ומה שם בנו וכו' מה שמו אברהם הפריש מעשר תחלה וכו' ומה שם בנו זה יצחק שנתן מעשר ונתברך שנ' ויזרע יצחק וגו' מהו וימצא בשנה ההיא מאה שערים מלמד שמדדן לעשרן וכו' ועי' גם במדרש משלי שם, ודרש אחר בפדר"א שם כתוב ויזרע יצחק בארץ ההיא וכי' וכי יצחק זרע הגן חס ושלום אלא לקח את כל מעשר ממונו וזרע צדקה לעניים כד"א זרעו לכם לצדקה וכל דבר שעשר הביא לו הקב"ה מאה שערים של ממון וברכו לכך נאמר ויברכהו וכו' וכן בתר"י א' וזרע יצחק לצדקתא: 4 אפילו וכו'. כך צוה אבימלך את כל העם לאמר הנוגע וכו' אפילו צרור לא יזרוק אדם בהם הה"ד יגורו יצפונו וכו' כאשר קוו לנפשי, וגם בכי"ג הגי' לנפשו, ובמקרא כתוב נפשי

יג) ויגדל האיש [וילך הלוך וגדל עד כי גדל מאד] אמר ר' חנן עד שהיו א' זבל פרדותיו של יצחק ולא כספו וזהבו שלאבימלך:

יד) ויהי לו מקנה צאן ומקנה בקר ועבודה רבה דניאל חייטה אמר ועבדה כת' אם אין אדם נעשה עבד לעבדו אינו קונה אותו:

טז) ויאמר אבימלך אל יצחק לך מעמנו כי עצמת ממנו מאד אמר לו כל עצמות

46d שעצמת לא ממנו היו לך, לשעבר הוה לך חד קויקיה, כדון אית לך קווקייה סגין:

יח—כב) וישב יצחק ויחפר את בארות המים וגו' כמה בארות חפר אבינו יצחק בבאר שבע, ר' יהודה בר' סימון אמר ארבעה, כנגד כן נעשו בניו ארבעה דגלים במדבר, ורבנין אמ' ה' כנגד

1 ילקוט שם: 3 ילקוט שם, ועי' סנהדרין נ"ח ב': 5 ילקוט שם: 7 ילקוט שם:

1 * וילך — מאד א'] ויל' הל' וגד' עד.. מאד ג, וילך הלוך וגדל הלך וגדול דבי, וילך הלך וגדול פת, עד כי גדל מאד א[2], ל' לו | חנין דפוא[2]כת, יוחנן חא[1]ג | או' ו, אומ' ג, אומרי' ו[1], אומרים דאב, ־ין ת 2 פרותיו פ | ולא כספו ולא זהבו ו, ולא זהבו וכספו א[2] | 3 ויהי — בקר ל' א[2] | ועבדה רבה ג, ועבדה פ חייטה] ו, חייטא דפחאת, חיטא ב | כת'] פגבת, כתיב דאי, כתב ו | 4 נעשה] פוחא[1]גי, עושה עצמו דכת | עבד] פו[0], כעבד חא[2]י, כמו עבד דכת, כנעבד ל[0]א[1]ג | אותו] פוחאגבי, ~ כענין שנ' טוב נקלה ועבד לו בנוהג שבעולם אדם צריך למרוח ולבקש יציאות ביתו והם יושבים בביתו דת 5 ויאמר — יצחק ל' חא[2]י | כי — מאד] א[1]גתי, כי.. ממנו דא[2]כ, וגו' ו, ל' פ | אמ] וגכ, א' פ, אמר דא[1], אמרו תע | כל] חע', ~ אותן דפואגבת | עצומות י | 6 לא — לך] לא.. היה לך ת, לא ממנו היו ל[0]ח, לא ממנו היה י, ממנו היה ו, לא היו אלא ממנו ע | * לשעבר ל[0]ההאתי] להעבר וע, עבר לכ, עבד ג | היה פאגי | חד] וע, חדא דפחאבת, ל' י | קויקיה] ו, קווקייא ע, קווקיה ה, ־יא דגב, קוקייא פ, ־יא את, קווקיה חד י | כדון] ועי, וכדון דו[0]א[1]ת, וכדו חג, כדין פ, וכדין א[2]כ קווקייה] ו, קווקייא ע, קווקיה חי, ־יא דגב, קוקייא פ, ־יא את | סגין ו כגיאין ד[1]אי | 7 וישב יצחק ל' א[2] | ויחפר] פוג, ויחפור דאבת | את — וגו'] את בארת (בארות אב) המים פאגב, את באר' וגו' ו, וגו' ד, ל' ת | בארת וג | יצחק אבינו ואתי, יצחק פג | 8 יודה ו, יודן א[2] | בר' סימון] אגבי[1], ביר' סימון ו, בר סימון פ, ל' דת | * אמר ואי] אומר דת, א' פ, ל' לג | ארבעה] א[1]גבי ארבע דפוא[2]ת | כנגדן א | נעשו בניו] עשו א[2] | ד' א | ורבנין] פאגי, ורבנן דוכת | ה'] א, חמשה חי חמש דפגבת |

ועת"כ ובתנ"ך הוצ' גינצבורג, וכתיבת א ד ן בכי"ו כמו לעיל פעמים שונות ועי' במ"י לעיל צד 585 וצד 652, ובשכל טוב שם הועתק א"ר א ב ה ו כל הנוגע אפי' צרור אל יזרוק אדם בהן, ולסוף המאמר יגורו יצפונו וכו' מתחיל בפי' ב"ר כי"ם פירוש אחר והוא כתוב באותו כ"י אחר המאמר ר' סימון אמר קלפות בצליא כאדם המקלף בצל וביצה כך גליתי אותו לקמן בפפ"ב סי' י"ב, ושם נרשם נ ח ס ר מ כ א ן ע ד ס ו ף ה ס פ ר ו מ כ א ן ו א י ל ך ה ו א מ ל ש ו ן א ח ר ועי' במאמרי על פירוש בראשית רבה בספר תפארת ישראל צד VII וכעת ראה אראה שהמדרש כי"א א' שממנו היה מועתק בעדי רק פירוש הראשון מכיל גם פירוש האחר (והוא כתוב בגליון הפנימי מול פירוש הראשון) ומתחיל במקומו כאן ולפניו נרשם ל"א א ל ה ת ו ל ד ו' י צ ח ק, ויש חסרון באמצעותו, ובסוף פפ"ג נסמן שם ע"כ פי' שני, ובפירוש זה מלשון אחר בכי"ם וכי"א מפרש יגורו יצפונו המה וכו' יגורו ישראל יצפונו המה אויבי עקבי ישמורו שונאינו שומרים ואורבים על עקבינו מתי יעבור כאן יהודי ונצא אחריו במקלות ואבנים כאשר קוו נפשי כי אינם מקוים כי אם נפשי (לנפשי): 1 אמר ר' חנן. בשכל טוב שם א"ר י צ ח ק עד שהיו הכל אומרים זבל פרדותיו ולא כספו וזהבו וכו', וכן בפירש"י עה"ת שהיו אומרים זבל פרדותיו וכו' ולא כספו וזהבו וכו', ובלק"ט שהיו אומרים זבל פרדותיו וכו' ולא כסף וזהב וכו', ובתוספות ב"מ פ"ה א' בד"ה הוה וכו' הובא זבל בהמותיו וכו' ולא כספו וזהבו וכו': 3 ועבדה כת'. חסר וי"ו, ופי' ועבודה רבה עבדים ושפחות והוריש ועבדה כת' וקרי ביה ועובדה אם אין אדם נעשה עבד ועבדו אינו קונה אותו, ובענין זה הדרש בסנהדרין שם עובד אדמתו ישבע לחם אם עושה אדם עצמו כעבד לאדמה ישבע לחם וכו', ובדפוסי' וכי"ת נוסף הפירוש כענין שנאמר טוב נקלה ועבד לו בנוהג שבעולם וכו', ובשכל טוב שם הגי' דניאל חיטייא אמר אם אין אדם נעשה כ ע ב ד לעבדו וכו', ובפי' ב"ר כי"ם וכי"א מ"א כמו עבד (כנעבד) וכו' ועת"כ, ודניאל חייטא עוד בעל הדרש בוי"ר סוף פל"ב ובמ' קהלת פ' ושבתי אני וכו': 5 כל עצמות וכו'. כל העושר והעוצם שעצמת לא ממנו לא משלנו היו לך בתמיה לשעבר היה לך כבש אחד עכשיו יש לך כבשים הרבה, ובכי"ל הגי' לא ממנו היו לך עבר הוה לך חד וכו' והוגה ביני שיטי לא ממנו היו לשעבר וכו', ובערוך ע' קווק ב' הגי' אמרו לו כל העצמות וכו' לא היו אלא ממנו ודעבר הוה לך חד קווקייא וכו' ועת"כ, ועי' הובא בערוך שם מב"ר לקמן פע"ד סי' ד' אי הוה חמי ח ד קווקייא טבא הוה נסיב (ובכי"ל שם אין הוה חמי קוקייה טבא וכו') ותרג' שית לבך לעדרים (משלי כ"ז כ"ג) שווי לבך על קווקייך, וכן נוסף בילקוט ד"ו בגליון למלת קווקיה תרגומו של שית לבך לעדרים ועי' בעמת"ל ע' קווקיא, ובפי' ב"ר כ"י מ"א מפרש קוקיא צאן בלשון ערבי, ובמה"ג עמו' 407 אמרו לו כל עצמות וכו' לא ממנו היו לדעבר הוה לך חדא קוקיא כדון אית לך קוקיא כגון, ובשכל טוב שם א"ל כל העצימות שעצמת משלנו הוא לשעבר הות לך חדא קווקין וכדון אית לך קווקין סגין ועיי"ש: 7 בבאר שבע. ובסביבותיה, וסדר הפסוקים בפרשה וילך משם יצחק ויחן בנחל גרר וכו' וישב יצחק ויחפר את בארת המים אשר חפרו בימי אברהם אביו וכו ויקרא להן שמות כשמות אשר קרא להן אביו ויחפרו עבדי יצחק בנחל ו י מ צ א ו ש ם ב א ר מ י ם ח י י ם ויריבו רעי גרר וכו' לנו המים ו י ק ר א ש ם ה ב א ר ע ש ק וכו' ויחפרו באר אחרת ויריבו גם עליה ו י ק ר א ש מ ה ש ט נ ה ויעתק משם ויחפר באר אחרת ולא רבו עליה ו י ק ר א ש מ ה ר ח ב ו ת ויאמר כי עתה הרחיב וכו' ויעל משם באר שבע וכו' ויבן שם מזבח וכו' ויכרו שם עבדי יצחק באר ואבימלך הלך אליו מגרר וכו' ויהי ביום ההוא ויבאו עבדי יצחק ויגידו לו על אדות הבאר אשר חפרו וכו' ו י ק ר א א ת ה ש ב ע ה על כן שם הבאר באר שבע וכו', ור"י בר'

ה' ספרי תורה, ויקרא שם הבאר עשק כנגד ספר בראשית שבו נתעסק הקב"ה וברא את עולמו, ויקרא שמה שטנה כנגד ספר אלה שמות על שם שמררו את חייהם בעבודה קשה, וימצאו שם באר מים חיים כנגד ספר ויקרא שהוא מלא הלכות רבות, ויקרא אתה שבעה כנגד ספר וידבר שקריא משלים שבעה ספרי תורה והלא חמשה הם אלא בר קפרא עבד מן ראשיה דספר וידבר ועד גבי ויהי בנסע הארון ויאמר משה (במדבר י לה) ספר בפני עצמו, ויהי בנסע הארון ודבתריה ספר בפני עצמו, מן תמן ועד סיפיה דספרא ספר בפני עצמו, ויקרא שמה רחובות על שם כי עתה הרחיב י"י לנו ופרינו בארץ:

1 לעיל נג (20): 4 ויקרא רבה פי"א, פסקי' דרב כהנא ויהי בשלח פי' ט"ו, שבת קט"ו ב', מס' סופרים פ"ו, אדר"נ נו"ב פל"ד:

1 ה'] א, חמשה נתי, חמשת דפוכ | ספרי דפוגכת, חומשי אי | עשק] ואכ, עשק דפנתי | את ל' פ | עולמו] פוגכי, העולם דאת | 2 * ויקרא שמה דאתי] ויקרא אתה לג, .. אותה וכ, ל' פ | ספר ל' א' | אלה] וכ' יאלה דפגתי על שם שמררו] שבו ממררו א' | בעבודה קשה] בעבדה קשה כ ל' פוא²גי | 3 אותה | 4 שהוא משלים] ~ כנגד ג | לשבעה י | ספרי] א², ספרי דואגכ, חומשי י, ספרי חומשי פ, ספרים ת | תורה ל' ת | ולא ו | ה' א² | הם] א'כ, הן דפוא²גתי | אלא ל' י | עבד] פוחא¹גכ, עביד א¹י, עביד וידבר (עביד יתיה ת) תלתא ספרים דת | מן — דספרא] מן ראשיה (מן רישיה כ, מן רישיה פ, מן רישא חא¹, מרישיה א²) דספרא פוחאב, מן ראשיה (רישא י) דסיפרא גי, ל' דת | דוידבר י | ועד גבי] פח, עד גבי כ, ועד ג, עד דואתי | 5 בנסע הארן] ו, בנסע הארון פי', בנסוע הארון דחאגב, בנסוע ת | ויאמר משה] פנכ, ל' דוהאתי | ספר לפני עצמו ו, סיפרא י | ויהי — מן תמן — עצמו] ו, ויהי בנסוע ודבתריה.. מן תמן.. עצמו פ, ויהי בנסע הארון ופסוק דבתריה.. מן תמן עד סיפיה דספרא.. עצמו י¹, ומן ויהי בנסוע הארון עד סופיה ספר בפני עצמו מן תמן ועד סופיה דסיפרא.. עצמו א¹, ויהי בנסוע ספר בפני עצמו ודבתריה ועד סופיה ספר בפני עצמו ח, ויהי (ומן ויהי ד) בנסוע ודבתריה ספר בפני עצמו ומן סופיה דפסקא ועד סופיה דספרא.. עצמו דת, ומן תמן עד סופיה דקרא ספר בפני עצמו כ, ל' ג | 6 ויקרא — בארץ ל' י¹ | רחבות פ, רחבת ג | * על שם פואגכ] על מה ל, כנגד משנה תורה על שם כי ירחיב ד, כנגד ספר משנה תורה על שם כי ירחיב י"י אלהיך את גבולך ת, כנגד ספר משנה תורה שכתוב בו כי ירחיב.. גבולך ח | כי — בארץ] כי ירחיב י"י אלהיך א², ויקרא שמה רחובות על כי עתה.. ופרינו בארץ ח, כי עתה.. בארץ שלא הזיקה שום חיה רעה ולא שכלה בהמה ת |

סימון אמר ארבעה והם הבארות אשר קרא עשק שטנה רחובות ושבעה ורבנין אמ' ה' כנגד חמשה ספרי תורה ודרשו הפסוקים לפי סדר הספרים, וקשה הדרש וימצאו שם באר מים חיים כנגד ספר ויקרא וכו' והוא הבאר שקרא שמו עשק ושנדרש כבר כנגד ספר בראשית ועי' בחי' הרש"ש, וגר' שגי' אחרת היתה לפני בעל שכל טוב שכתב שם צד 106 ויחפור באר אחרת ולא רבו עליה ויקרא שמה רחובות וכו' ובמדרש רבותינו כנגד ס' ויקרא שהוא כמולא ומרובה הלכות ותורות ויעל' משם באר שבע כנגד ס' וידבר וכו' וצ"ע ג"כ, ובדפוסי' וכי"ת הגי' ר' יהודה אומר ארבע וכו' והוא ר"י בר' סימון כמו שהגי' לפנינו, והמאמר רבנין אמ' וכו' דומה בסגנונו למאמר ר' סימון לעיל פ"ג ה' פעמים כת' אור כנגד ספרי תורתו ויאמר אלהים יהי אור כנגד ספר בראשית שבו נתעסק הקב"ה וברא עולמו (את עולמו) ויהי אור כנגד ספר אלה שמות (ואלה שמות) וירא אלהים וכו' כנגד ספר ויקרא שהוא מלא הלכות רבות ויבדל אלהים כנגד ספר וידבר וכו' ועי' במ"י שם ועי"ע בלוי צור איינלייטונג צד 43 (וצריך תיקון מ"ש שם שהדרש שלפנינו הוא מאגדת התנאים). ובשכל טוב מפרש שבו נתעסק וכו' שבו מגיד שעסק הקב"ה וברא את עולמו, וכתיבת עסק בסמ"ך גם בכי"ו וכי"א א' וב' וכי"ב עי' במ"י לעיל צד 28 בד"ה מן הסערה: 4 בר קפרא עבד. ורבנין דרשי שבעה כנגד ספר וידבר שהוא משלים שבעה וכו' כדעבד ב"ק מן ראשית דספר וידבר וכו', ובפתיחה חכמות בנתה וכו' בוי"ר שם איתא בר קפרא פתר קריא בתורה וכו' חצבה עמודיה שבעה אלו שבעה ספרי תורה ולא חמשה הן בר קפרא עביד מרישיה דוידבר עד ויהי בנסוע הארון חד כן ויהי עד ובנחה חד ועד סיפיה חד הרי ז', ובברייתא בשבת שם ויהי בנסוע הארון ויאמר משה פרשה זו עשה לה הקב"ה סימניות מלמעלה ולמטה (ומלמטה) לומר שאין זה מקומה ר' אומר לא מן השם הוא זה אלא מפני שספר חשוב הוא בפני עצמו כמאן אזלא הא דא"ר שמואל בר נחמן (נחמני) א"ר יונתן חצבה עמודיה שבעה אלו שבעה ספרי תורה כמאן כר' מאן תנא דפליג עליה דר' רשב"ג הוא דתניא רשב"ג אומר עתידה פרשה זו שתיעקר מכאן ותכתב במקומה ולמה כתבה כאן כדי להפסיק בין פורענות ראשונה לפורענות שנייה פורענות שנייה מאי היא ויהי העם כמתאוננים וכו' והיכן מקומה בדגלים וכו' ועי' בד"ס, ובספרי שם ויהי בנסוע הארון נקוד עליו מלמעלה ומלמטה מפני שלא היה זה מקומה רבי אומר מפני שהוא ספר בפני עצמו מכאן אמרו ספר שנמחק וכו' ר"ש אומר נקוד עליו מפני שלא היה זה מקומו ומה היה ראוי לכתוב ויהי העם כמתאוננים וכו', ובמסכת סופרים שם הכותב צריך לעשות סיעור (שיפור) בפתיחה של ויהי בנסוע הארון מלמעלן ומלמטן שהוא ספר בפני עצמו וי"א שמקומו בנסיעת דגלים וכו' ועיי"ש בהערות ה"י מילער, ובאדר"נ שם שני סמניות אמורות בתורה בפרשה קטנה ואיזו היא פרשה קטנה ויהי בנסוע הארון וכו' רבן שמעון בן גמליאל אומר עתידה פרשה זו שתעקר ממקומה ותכתב במקום אחר, ובדקדוקי הטעמים (הוצ' בער ושטראק) סי' 60 שני סימניות האמורות בתורה בפרשה קטנה וכו' ויהי בנסע הארן נקוד בין מלמעלה בין מלמטה לפי שלא היה זה מקומה מפני שהוא ספר בפני עצמו והיכן מקומו בדגלים ועי"ע בלוי מאסארעטישע אונטערזוכונגען צד 40, ובשכל טוב שם גורס ומפרש ויעל משם באר שבע במדרש רבותינו כנגד ס' וידבר שהוא משלים שבעה ספרי תורה כדברי בר קפרא דעביד מן רישיה דספרא דוידבר עד ויהי בנסוע ספר בפני עצמו מן ויהי בנסוע עד רבבות אלפי ישראל ספר בפני עצמו מן ויהי העם כמתאוננים ספר בפני עצמו: 6 על שם כי וכו'. כן הגהתי ועח"נ, ובכי"ל ושאר כ"י שציינתי אינו מפרש הדרש, ובהגי' ויקרא שמו רחובות כנגד משנה תורה על שם כי ירחיב מעם על שם וכו' שכתוב בו כי ירחיב וכטעם שבו נתעסק וכו' שכתוב בו שנתעסק הקב"ה בבריאת העולם וכן על שם שמררו וכו' שכתוב בו וימררו וכו', ובכי"ח הגי' כן כנגד ספר משנה תורה שכתוב בו כי ירחיב וכו', אבן שם ג' עוד ויקרא שמה רחובות על

כו) ואבימלך הלך אליו מגרר מגורר מלמד שנכנסו ליסטים לתוך ביתו והיו מקרקעים בו כל הלילה, מגורר מלמד שעלו בו צמחים:

ואחוזת מרעהו ר' יהודה ור' נחמיה ר' יהודה אמר אחוזת מרעהו היה שמו, ר' נחמיה אמר סיעה מן רחמוי:

ופיכל שר צבאו ר' יהודה ור' נחמיה ר' יהודה אמר פיכל היה שמו ר' נחמיה אמר פה שכל צבאותיו נושקין על פיו:

1 ילקוט שם: 3 ילקוט שם: 5 ילקוט שם. לפיל גר 577:

1 מגורר] מיגורר **א**[1], ל' **א**[2]**ר** | ליסטים] **אר**, ליסטין ו, ליסטי' ד, לכטים **פוגכת** | בתוך **פואגב** מקרקעים] **פ**, מקרקעין ג, מקרקועים ו, מקרקרים **ת**, ־רין **אבר**[2]**י**, ־רי' **ד** | 2 לילה י[1] | מגורר] **פות**, מגרר ~ **א'כ**, ד"א מגרר ~ **דת** | מלמד ל' **פי** | צמחים (צמחין **א**[2]**י**[1]) **פוחאגבעי**, ~ כמ' דאת אמ' ויקח לו חרש להתגרד בו ל[0], כמד"א להתגורד בו **ת**, כמד"א להתגורר בו **ד** | 3 ואחוזת **פג** | ר' — נחמיה] **א'גב**, ר' יודה ור' נחמיה ו, ל' **דפת** | יודה ו | אומ' **פתי** | אחוזת **פב** | היה ל' י | ר'] **פוחא'גברי**, ור' **דת** אומר **פחר**[2] | 4 וסיעה (סיע' ו) מן רחמוי **פוח**, סיעה מן רחמוהי **כ**, וסיעת מן רחמוי **א**, וסיעת מן ריחמויי **ג**, וסיעת (סיעת **ר**[3]) מן רחמוהי **ר**, סיעת (וסיעת י) מרחמוהי **דתי** | 5 ופיכל] **פוחא'גבי** ופיכול **דא**[2]**ת** | ר' — נחמיה] ר' יודה ור' נחמיה ו, ר' יהודה ור' נחמיא **א**[2], ל' **פ** | יודה ו | אומ' **פתי** פיכל] **פוא'גבי**, פיכול **דא**[2]**י** | היה] **פוחאגב**, ל' **דתי** | ור' **ת** | נחמיא **א**[2]**י**[1] | * אמר **דא**[2]**גכת**| אומ' **פא**[1]**י**, ל' **לו** | 6 נושקין] **פ**, נושקין לו **ואבי**, נושקים לו **דת**, פוסקין על פיו נושקין לו על פיו **ג**

כי עתה הרחיב וכו' ומשמע ששני מאמרים הם, וכן שני מאמרים בכי"ת ויקרא וכו' כנגד משנה על שם כי ירחיב וכו' כי עתה הרחיב וכו' ופרינו בארץ שלא הזיקה שום חיה ולא שכלה בהמה (ודרש זה ליתא בשאר הספרים), ועל גי' הדפוסי' על שם כי ירחיב כי עתה הרחיב וכו' הקשה ביפ"ת שהיה לו לסמוך כי עתה הרחיב על ויקרא שמו רחובות ולא להפסיק בין הדבקים וכו' והאריך שם בפירוש המאמר ועיי"ש בחי' הרד"ל, ובשכל טוב שם גורס ומפרש בפירוש זר ויבן שם מזבח וכו' ויכרו שם עבדי יצחק באר במדרש רבותינו כנגד אלה הדברים כשם שהבאר תיכף למזבח כך סיפור זה תיכף לביאת הארץ: 1 מגורר. מוכה ופצוע, ובל"מ מגררות במגרה (מ"א ז' ט') ודורש מלמד שנכנסו וכו' והיו מקרקעים בו כל הלילה, וכ"ה בכי"פ מקרקעים ובכי"ג מקרקעין, וקרקע נרדף עם קרקר (ועי' גם בעמת"ל ע' קרקע וע' קרקרה), ובדפוסי' ובכי"א א' וב' וכי"כ וכי"ת ובילקוט הגי' כן מקרקרי', ובאותו הדרש לקמן פע"ד סי' ט"ז לפי' וישבם וכו' וישב לבן למקומו הגי' גם בכי"ל מקרקרים וכו' וכן שם גי' הערוך בע' קרקר והיו מקרקרין וכו' ופי' מקרקר קיר (ישעיה כ"ב ה') וכן איתא בירוש' תעניות פ"ד ס"ט ב' בשביעי נכנסו לתוכו בשמיני היו מקרקרין בו וכו' ועי' בעמת"ל ע' קרקר, ובפי' ב"ר הנדפס גורס ומפרש ואבימלך הלך אליו מגרר מלמד שנכנסו לסטים לתוך ביתו והיו מקרקרי' בו כל הלילה שלא הלך כדרך מלך אלא כגר מגורר, ובפי' ב"ר כי"א שלא הלך וכו' אלא מגרר מגורר, ובפי' ב"ר כי"ט ואבימלך וכו' מגרר מלמד וכו' והיו מ ר ק ד י ן בו כל הלילה שלא הלך אלא כדרך מגורר, ובפי' ב"ר כי"ט וכי"א מל"א מפרש מגרר מגורר ולפיכך הלך אליו יצחק לכרות עמו ברית ולהשלים עמו שהיה סבור שבאים עליו צרות בשביל יצחק לפיכך (ולפי') השלים עם יצחק מקרקרים כמו מקרקר קיר ושוע אל ההר וקרקרו ליסטים בלילה כתליו (כותלו) ונטלו בגדי מלכות וכשהלך יצחק (ליצחק) הלך מגורר בלא תכשיטי (מכסים) מלכות ודרש אחר (בלי סימן ד"א ועח"נ ולעיל צד 685) מגרר מגורר מלמד שעלו בו צמחים, וכ"ה בערוך ע' גר י' ומפרש פצעים וחבורות, ובמה"ג עמו' 409 ואבימלך הלך וכו' מאי מגרר מגורר שעלו בו חבורות ופצעים ובא לו אצל יצחק לבקש עליו רחמים כמו שעשה אביו, ובלק"ט מפרש ואבימלך הלך אליו מגרר מגרר בבשרו כלומר שהיה מגרר עצמו מן הצרעת שעלו בו צמחים, ובכי"ל נוסף בינו שיטי בכתב אחר כמ' דאת אמ' ויקח לו חרש להתגרד בו (איוב ב' ח'), ובכי"ת כמד"א להתגורד בו, ומשובש יותר בדפ"ר וד"ו כמד"א להתגורר בו, והוספה זו נובע' מפי' ב"ר שמפרש ד"א מגרר מגורר מלמד שעלו בו צמחים שפרחו בו צמחים כמא דאת אמר להתגרר בו (כ"ה בדפ"ר, ובד' שטעטטין וד' ווילנא הגיהו בפנים וברש"י להתגרד) ובפי' ב"ר כי"ט וכי"א שעלו בו צמחים שפרה (שפרח) בו שחין הא כמה דאמר (כמד"א) להתגרר בו דאיוב: 3 היה שמו. אחוזת היה שמו של מרעהו, ומרעהו נמצא רק כאן בתורה וכמו ויתנה למרעהו (שופטים ט"ו ו') ואל מרעהו (ש"ב ג' ח'), וכשיטת ר"י מתורגם גם בתרג' היוני וכן נמסר על ואחזת לית שום בר נש ר"ל שלא נמצא שם אדם אחזת במקום אחר, ור"נ אמר סיעה מן רחמוי ודורש אחוזת לשון קבוצה ואגודה שנאחזין יחד, ואחוזת נפרד כמו עזרת מצר (תהלים ס' י"ג) ומרעהו לשון רבים וכן מגן גבריהו (נחום ב' ד') כמו מגן גבוריו, והמ"ם שבמרעהו מ"ם השמוש, והגי' סיעה (וסיעה) מן רחמוי (רחמוהי) איתא גם בכ"י שציינתי, וגי' זו והגי' וסיעת (סיעת) מן רחמוי (ריחמויי, רחמוהי) שמפרש בפי' ב"ר כ"י מן אוהביו (ובפי' ב"ר הנדפס מן אוהביו) עדיפא מהגי' סיעת (וסיעת) מרחמוהי שיש לפרשה סיעת מאוהביו וגם סיעת מאהביו (ועי' בעמת"ר ע' מרחמא וע' רחמא), ובת"א מתורגם וסיעת ר ח מ ו ה י (כ"ה בת"א הוצ' ר"א ברלינער ועי' שם ח"ב צד 10 ובעמת"ר שם ובבאורי אונקלוס צד 46) וכן הובא בלק"ט, וברוב הספרים שם הגי' וסיעת מ ר ח מ ו ה י כמו שהובא גם בפירש"י עה"ת שמפרש ואחזת מרעהו כתרגומו וסיעת מרחמוהי סיעת מאוהביו ויש פותרין מרעהו מ' מיסוד התיבה וכו' כדי שתהא תיבת ואחזת דבוקה אבל אין דרך ארץ לדבר על המלכות כן סיעת אוהביו שאם כן כל סיעת אוהביו הוליך עמו ולא היה לו אלא סיעה אחת של אוהבים וכו', וכן בדעת זקנים ואחוזת מרעהו כתרגומו וכו' חבורה מאוהביו. ובספר הזכרון העיד שגי' רש"י בספרים הישנים המדוייקים ואחזת מרעהו ת ר ג ו מ ו וסיעת מרחמוהי סיעת מאהביו ואין דרך ארץ וכו' ור"ל שהתרגום מפרש מ"ם שבמרעהו שרשית וכו' והרב ז"ל השיג עליו וכו' אלא ודאי המ"ם שמושית וכו' ולכן לא כתב כתרגומו אלא תרגומו וכו' ועי' גם ברשב"ם וברד"ק ובזכור לאברהם, והפירוש חבורת אוהביו הזכיר גם הירונימוס: 6 ר' יהודה וכו'. המאמר נסדר כבר לעיל פנ"ד לפ' ויהי בעת ההיא ויאמר אבימלך ופיכל וכו' ועיי"ש במ"י, ובשכל טוב צד 107 מפרש פיכול פה שכל צבאותיו נושקין כלי זיין על פיו, ובפי' ב"ר בכי"א ובדפוסי' כל צבאותיו (כל צבאותיו של אבימלך) היו פוסקין על פיו של פיכול, ובפי' ב"ר כי"ט כל צבאותיו של אבימלך היו פוסקין על פיו של אבימלך אבימלך היה פוסק על פיו של פיכול, וגב

כח) ויאמרו ראו ראינו כי היה י״י עמך ראינו מעשיך ומעשה אבותיך ונאמר תהי נא אלה בינותינו וגו׳:

כט) אם תעשה עימנו רעה כאשר לא נגענוך וכאשר עשינו עמך רק טוב וגו׳ רק מיעט מלמד שלא עשו עימו טובה שלימה: בימי ר׳ יהושע בן חנניה גזרה מלכות שיבנה בית המקדש, הושיבו פפוס ולוליאנוס טרפיזין מעכו ועד אנטוכיא, והיו מספיקים לעולי גולה, אזלין

1 ילקוט כס: 3 ילקוט סס:

1 ראו] ר׳, ראה דפואנבתר״י | כי — עמך] וא׳נב, ל׳ דפא׳תי | את מעשיך כ׳, במעשיך פ׳ ומעשה] ואינו מעשה וא׳. . . את מעשה כ׳. . . במעשה פ | אבותיך ו | ״ ונאמר דפא׳נכת] את אמרתה ל׳, ל׳ ון | ״ בינותינו וגו׳] ג, בינותינו בינינו ובינך א׳, בינותינו ת, בנתינו ו, וגו׳ פ, ל׳ ד | 8 אם — רעה] אם. . עמנו רעה פוא׳נבתי, אם. . עמנו וגו׳ ד, ל׳ א׳ | ״ כאשר — וגו׳] וגו׳ רק טוב פ, וכאשר. . טוב תר׳, כאשר לא נגענוך וגו׳ ל׳, וגו׳ וגו׳, רק טוב א, ל׳ דב | 4 מלמד] פואנבי, ל׳ דתר | ״ עשו] עישו ל׳ עמו | שלמה פו | בר׳ ג | חנניה] פואבי, חנינה דגת | מלכות] וא׳ני, המלכות הרשעה דפא׳ב, המלכות ת | 5 ״ הושיבו] הושיב ל | פפוס ולוליאנוס] א׳י, פאפוס ולוליאנוס פ, פפוס ולוליגוס וב, פפיס ולוליאנוס ד, פפיוס ולולייגוס ת, לוליגוס (לוליאנוס ע) ופפוס גע | ועד אנטוכיה ו, לאנטוכיא י | והיו] ג | מספיקין פואנרי, מספקים ת, היו רע | לעולי] לבני גר | גולה] פואנבע״י ~ כסף וזהב וכל צרכם דת | אזלין פנתי׳ |

בכ״ג נוסף פה שכל צבאותיו פוסקין על פיו נושקין לו על פיו: 1 ראו ראינו. כ״ה בכי״ל ראו וכ״ה במקרא, וברוב הספרים ראה ראינו (ועי׳ שמות ג׳ ז׳ ש״א א׳ י״א) והדרש כפל הלשון ראה ראינו ראינו מעשיך וראינו מעשה אבותיך. וגר׳ שדורש גם ונאמר תהי נא אלה בינותינו וכו׳ האלה אשר בינותינו מימי אביך תהי גם בינינו ובינך כמו שמפרש בפירש״י עה״ת ועי׳ גם בלק״ט ושכל טוב. וכן מתורגם בת״א תתקים כען מומתא דהות בין אבהתנא בינגא ובינך וכו׳. ובכי״ל כתוב את אמרתה תהי נא וכו׳ והגהתי ועת״נ: 4 רק מיעוט. עי׳ לעיל צד 12, ובפי׳ ב״ר כ״מ וכי״א מפרש שלא עשו עמו טובה שלימה שאמר לו אבימלך לך מעמנו, ובלק״ט כאשר לא נגענוך דכתיב הנוגע באיש הזה ובאשתו רק טוב רק מיעוט מלמד שלא עשו עמו טובה שלמה שאמר לו לך מעמנו כי עצמת ממנו מאד, ובשכל טוב שם רק לשון מיעוט מלמד וכו׳: בימי ר׳ יהושע וכו׳. סיפור זה הנפלא שמסיים כך דיינו שנכנסנו באומה זו בשלום ויצאנו בשלום ונסדר לפ׳ אם תעשה וכו׳ כאשר לא נגענוך וכו׳ ונשלחך בשלום נמצא רק כאן בב״ר כמו שהעיר מהרז״ף במ״ת ח״א צד 463, ודעות שונות בענין זה המאורע וזמנו, והדעת נוטה שהיה המאורע בראשית ממלכת אדריינוס והוא נתן בתחלה הריטיון לבנות בית המקדש מחדש לעשות טובה עם היהודים ואח״כ השיב את פקודתו מפני מלשינות צורריהם הכותים והמינים ובמזימה יעצו אותו שיכתוב להם שישנו את ביהמ״ק ממקומו הראשון או יוסיפו עליו חמש אמות על מדותיו או יבצרו ממנו חמש אמות ומעצמם הם יחזרו בם (וכמ״ש הכל בכתב וכו׳ כל מלאכות התבנית ועי׳ זבחים ס״ב א׳), ופפוס¹) ולוליאנוס²) היו לפי הסיפור שלפנינו ראשי המתאמצים בבנין ביהמ״ק, ובספרא בחוקותי פרק ה׳ הדרש ושברתי את גאון עוזכם אילו הגיאים שהם גאונם של ישראל כגון פפוס בן יהודה ולולייגוס אלכסנדרי וחביריו, ושם אמור פרק ט׳ מסופר וכשתפס טריינוס (וצ״ל טריינוס) את פפוס ואת לולייגוס אחיו בלדקיא אמר להם אין אתם מעמן של חנניה מישאל ועזריה יבוא אלהיכם ויציל אתכם מידי ואמרו לו חמו״ע כשרים היו ונבוכד נצר היה הגון שיעשה נס על ידו אבל אתה מלך רשע אתה וכו׳ אלא כוף שהמקום עתיד לתבוע דמינו מידך אמרו לא נסע משם עד שבאו עליו דיופלי מרומי והוציאו את מוחו בבקעיות, וכן בשינויים שונים במדרש קהלת פ׳ אמרתי אני בלבי את הצדיק ואת הרשע ישפוט האלהים (ג׳ י״ז) וכשהרג טריינוס את לוליאנוס ואת פפוס (ובמ׳ קהלת מ״ב וכשהרג טרגינוס את לוליגוס ואת פפוס) אחיו בלודקייא אמר להם אין אתם וכו׳ אמרו לו חמו״ע כשרין היו וכו׳ ואתה מלך חייב וכו׳. ובמס׳ שמחות פ״ח וכשהרג טרגיאנוס פפוס ואת לוליאנוס אחיו בלודקיא אמר להם אם אתם וכו׳ אמרו לו וכו׳ אבל אתה מלך רשע וכו׳. ובמגילת תענית פי״ב במאמר הנוסף שמפרש בתרין עשר ביה יום טוריינוס שתפשו את לולייגוס ואת פפוס אחיו בלודיקיא אמר אם מעמו וכו׳ אמרו לו וכו׳ אבל אתה מלך רשע אתה וכו׳, ובתענית י״ח ב׳ בתריסר וכו׳ יום טוריינוס גופיה בטילית בטילה הואיל ונהרגו בו שמעיה ואחיה אחיו וכו׳ מאי טוריינוס אמרו כשבקש טוריינוס להרוג את לולייגוס ופפוס אחיו בלודקיא אמר להם אם מעמו וכו׳ אמרו לו חמו״ע צדיקים גמורין הן וכו׳ ואותו רשע הדיוט הוא וכו׳ אלא לא מסרנו הקב״ה בידך אלא שעתיד ליפרע דמינו בידך אעפ״כ הרגן מיד אמרו לא זזו משם עד שבאו דיופלי מהעיר וכו׳ ועי׳ בדק״ס. ובירוש׳ תעניות פ״ב ס״ו א׳ ומגילה פ״א ע׳ ג׳ בטל יום טיריון יום שנהרג לולייגוס ופפוס, ועוד איתא במדרש קהלת פ׳ כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך (ט׳ י׳) ר׳ אחא הוה מתחמד למיחמי אפי רבי אלכסנדרי איתחמי ליה בחולמיה הראהו ב׳ מילין (ובדפ״ר שם ג׳ מילין) הרוגי לוד אין לפנים ממחיצתם בדור שהעבירו חרפתו של לוליאנוס כ״ה בדפ״ר וד״ו, ובמ״כ הגיה עפ״י כ״י ברוך שהעביר חרפתן של לוליאנוס ופפוס ועוד הגיה ג׳ מילין) ואשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו (ועי׳ בב״ב י׳ ב׳ ובפי׳ רגמ״ה שם כד״ה הרוגי לוד ובפסחים נ׳ א׳ ובפי׳ ר״ח שם ובפירש״י ב״ב ובפסחים שם כד״ה הרוגי לוד ובתענית שם כד״ה בלודקיא ובערוך ע׳ הרג). ובירוש׳ שביעית פ״ד ה״ה א׳ וסנהדרין פ״ג כ״א ב׳ נמנו וכו׳ אם יאמר (אמר) גוי לישראל לעבור על אחת מכל מצות האמורות בתורה חוץ מעבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים יעבור ולא יהרג (ואל ייהרג) הדא דתימא (דתימר) בינו לבין עצמו אבל ברבים אפילו מצווה (מצוה) קלה לא (אל) ישמע לו כגון לילינוס ופפוס (פפוס ולולייגוס) אחיו שנתנו להם מים בכלי זכוכית צבועה ולא קיבלו מהן וכו׳ ועי׳ במאור עינים פט״ז ערך מלין ע׳ אדריינוס צונץ גד״פ צד 175 גרעץ קורות היהודים ח״ד מהדורא ד׳ צד 125 צד 129 צד 408 וצד 414 ברילל מבוא המשנה צד 275 זאלצער במ״ע מאגאצין ח״ג צד 127 יואל בליקקע אין דיא רעליגיאנסגעשיכטע ח״א צד 15 קרוים במ״ע הצרפתי חלק ל׳ צד 210 שלאטטער דיא טאגע טראיאנס אונד האדריאנס צד 66 וצד 95 ועי״ע שירער ח״א צד 671: 5 טרפיזין. שולחנות בל״י³) ועי׳ לעיל צד 91, והמאמר הושיבו וכו׳ הועתק בערוך ע׳ טרפיז ושם הגי׳ בשני כ״י לעולי גולה ובשלשה כ״י לעולי רגל, ולכתיבת אנטוכיא עי׳ במ״י לעיל צד 222, ובפי׳ ב״ר כ״מ ובי״א גורס ומפרש והיו מספיקין (ובדפ״ר מספקי׳) לבני גולה כסף וזהב וכל צרכן (צרכם) ממבעות לחלוף ומזונות למכור, וכן נוסף בדפוסי׳ ובי״ת כסף וזהב וכל צרכם: אולין וכו׳. הלכו אלו הכותים ואמרו לו למלך

¹) Papus. ²) Julianus. ³) τράπεζα.

אילין כותאי ואמרין ליה ידיע ליהוי למלכא דיהן קריתא דך תתבנא ושוריא ישתכללון מנדה בלו והלך לא ינתנון (עזרא ד יג) מנדה זו מדת הארץ, בלו זו פרוביגרון, והלך לאנדרוטינה, אמר להון מה נעביד וגזרית אמרין ליה שלח אמר להון או ישנוניה מן אתריה או יוספין עלוי חמש אמין או יבצרין מיניה חמש אמין ומן גרמון אינון חזרין בהון הוון קהלייא מצמתין בהדא בקעתא דבית רמון כיון דאתון

2 ע' נדרים ס"ב ב', בבא בתרא ח' א', מדרש אסתר פ"א:

1 אלין וא[2]ת, הלין ג | * ואמרין דפוא[1]כי] ואמרון לג, אמרין א[3] | ליה] פאגי, לה ו, ל' דב ליהוי] פאת, להוי דגבר[2]י, להוא ור[1] | למלכא] פואגברי, מלכא דת | * דיהן פוכ] דיהו ל, די הן אר, דין הן ג, דהדין דת, דהך י | * קריתא פא[1]ג] קרייתא ו, קרתא לא[2]ברי, קרתא מרדתא דת | * דך וכ] דר ל, דון ג, דא פאר, ל' דתי | * תתבנא — ינתנון] תתבנא.. ישתכללון ומנדה וגו' ל, תתבני.. ישתכללון מנדא בלו.. ינתנון ת, תתבני.. מנדא בלו.. יתנון ד, תתבני.. אשתכללו מנדה בלו.. ינתנון ר[2], איתבני.. אישתכללו.. מנדא בלו.. יתנון ר[1], דתתבני.. ישתכללון מנדא בלא והלך ו[1], תתבנא.. משתכללין וגו' א[2], תתבנא.. ישתכללון א[1], תתבני.. ישתכללון כ, תתבנא פ, תתבנה ג, וגו' ו | 2 מנדא תר[1] | מידת] פו, מדת דא[1]גבער, מנת א[2]תי | הארין] המלך אי | * בלו דפואגבתעי[1]] בלא לע[0] | זה א[2]בי פרוביגרון] גע, פרוביגרין כ, פרובגרון ע', פרו·בגרון ע', פרובגירון דתר[1], פריבגרון ר[2], פרובי גירון ר[3] פרוביגדון ד[1]; פרובוגידון ו, פריגורון י | והלך] ~ זו א, זה י | לאנגרוטיגא ג, לאנגרוטיקה ו, לאנגרוטינה פ ינה כ, לאנגורוטינא ע, אנגרוטיגה ו[1], ינה ד, אנגרוטינס א, אגוגרטיה ת | ° אמר] ואמר ד | 3 לון י להו א[2] | ומה אבתי | נעבד פו, אעביד את, אעבד ג | וגזרית] פוא[2]גבי, וגזירית דא[1]ת | אמרו את ליה] לה ו, לו א[1], ל' ג | * אמר כ] אמ' לוא[1]ג, אמור א[2], אימ' ל[0], אימא פ, ואמר ד, ואמ' ד[1]י או ל' ו | * ישנוניה ר[1]] ישנונה י, ישנווניה ג, ישונתה ל, ישונתיה ל', ישינותיה כ, ישנון יתיה דת ישתנה וא, ישתניה ר[2] | מן אתריה] פא[2]גבר, מן אתרה ו[1], מן אתרא א[1], מאתריה דת | יוסיפון י ייספון ת, יוספין ר, יתוכפון א[3] | עלוי] וכת, עליה דארי | חמשא ר[1] | 4 מניה ו, מנויי ג, מנוהי ר[1] חמשא ר[1] | גרמון] וכ, גרמיהון דפתר, גרמין אג, גרמיה ו[1] | אינון] פאנכרי, אנון דת, הינון ו[1] | בהון] מינהון ר[3] | * הוון] הוו אר[2]י, והוון דותר[1], הוה לפגכ | קהליא דפא[2]גכתרי, קהלא א[1], קהלה ו מצומתין ר | בהדה] ואר[2], בחדא פא[2]גכ | בקעת ו | דבית ל' ו | * רמון דפואכתר[2]י[1]] דמין לג רימון ר[1] | וכיון א[1] | דאתו א[1]ר[2] |

(והגהתי ג"כ ואמרין כמו בסמוך אמרין ליה שלח וכו' אמרין יעול וכו' ועי' לעיל צד 648) ידוע יהא למלך שאם תבנה העיר הזאת והחומות יהיו מיוסדות מנדה בלו והלך לא יתנו ומפרש מנדה זו וכו', ובפי' ב"ר כי"ט וכי"א מל"א כתב בטוב טעם ודעת כותאי לא הלשינו בלשון הזה אבל חכמים שכתבו וספרו ספר זה כתבו לשון מלשינות זה כלשון (בלשון) שהלשינו בני המן בספר עזרא ומעשה זה נאמר על הדין קרא (על מקרא זה) דכתיב אם תעשה עמנו רעה באשר לא נגענוך כלומר טובה גדולה עושים לנו מה שהן מניחין (שהם מניחים) אותנו אצלם כמו שעשה אריה (אריא) לקורא מצראה שיצא מפיו לשלום (ומ"ש שהלשינו בני המן כהדרש במדרש אסתר בפתיחת ריב"ם כאשר ינוס וכו' רחום בעיל טעם ושמשי ספרא זה בנו של המן וכו''), ובמקרא כתוב ידיע להוא, וברוב הספרים כאן ליהוי להוי כקריאת התיבה ועי' במ"י לעיל צד 3 בד"ה והוא גלי ובכי"ל נשתבש דיהו קרתא דר תתבנא ושוריא ישתכללון ומנדה וגו' והגהתי והשלמתי דיהן קריתא דך וכו' מנדה בלו והלך לא ינתנון, ובמקרא שם די הן קריתא וכו', ובכי"פ וכי"ו וכי"כ דיהן בתיבה אחת ככתיבה המורגלת בכגנון הירושלמי ועי' דאלמאן צד 239, וכן בספרא אמור פרק ט' והן לא ידיע ליהוי לך מלכא דלאהלך וכו' ולצלם דדהב דהקמת וכו' ועי' דניאל ג' י"ח, ובדפוסי' וכי"ת קרתא מרדתא כלה"כ עזרא ד' י"ב: 2 מנדה. בעזרא ז' כ"ד כתוב ג"כ מנדה בלו והלך, ושם ד' כ' ומדה בלו והלך, וכן שם ו' ח' מדת עבר נהרה, והוראת מנדה מדה מס כמו בנחמיה ה' ד' לוינו כסף למדת המלך ועי' געזעניוס-בוהל ע' מדה ב' וכאן דרשו מנדה זו מידת הארץ בלו וכו', ובפי' ב"ר מפרש זו מדת הארץ מס של בתים, ובמדרש אסתר שם מנדה זו מדת הארץ בלו זו פרוגינון והלך זו אנגריא[1]) ובנדרים ובב"ב שם מנדה בלו וכו' ואמר רב יהודה מנדה זו מנת המלך (וכן הגי' כאן בכי"א ב' וילקוט) בלו זו כסף גולגלתא והלך זו ארנונא[2]) וקשה לפרש ולהגיה המלות הזרות שלפנינו, ובפי' ב"ר כי"ט וכי"א מפרש פרובגירון (פריבגרון) ג"כ כסף גלגולת, ושם בפי' מל"א פרוביגרון (פרוגבירון) מס שנותנים מן ראשם (שנותנין מראשם) ארבעה פשיטים (ד' פשיטים) באייא[3]) בלעז אוגרוטיגא (אנגרוטיגא) מעבר, ובערוך ע' פרבגרון הועתק מנדה וכו' בלו (בלא) זו פרוביגרון (פרובגרון) והלך לאנגורוטינא ולא נתפרש שם, ומן הנמנע לפי כל הגירסאות שציינתי להגיה כאן ובמדרש אסתר בלו זו כריסרגירון[4]) או פרנגירון[5]) ועי' בערך מלין צד 193 זקש בייטרעגע ח"ב צד 141 ברילל יאהרביכער ח"א צד 175 פירכס צד 56 וצד 128 גאלדשמיד במ"ע הצרפתי חלק ל"ד צד 211 קרויס צד 63 וצד 298: אמר להון וכו'. אמר להם המלך מה נעשה וכבר גזרתי שיבנו את ביהמ"ק אמרו לו שלח אמור להם וכו': 3 ישנוניה. ישנו אותו, ובכי"ל כתוב ישונתה והוגה ישונתיה ועת"נ: 4 הוון קהלייא וכו'. היו קהלות העם מקובצים בבקעת בית רמון, ומצמתין כמו מצמת' קהלא בירוש' סוכה פ"ה נ"ה א' ולעיל צד 211 ועד דהומיה מצמתוגון (ובדפ"ר וד"ו הגי' ג"כ מצמתין, ובמקצת דפוסי' נשתבש מצתין), ובהדא בקעתא כמו לעיל צד 125 בהדה עכו וצד 327 בהדה אלסים (וצ"ל במ"י שם באלסים) וצד 688 בהדא טבריא וכו' בהדא פניים וכו', ולהגי' בחדא עי' גם לעיל צד 60 ועי"ע בעמת"ל ח"א צד 452 ובמו"ע ע' הדא, ובקעת בית רמון הוזכרה גם באיכ"ר פ' על אלה (א' ט"ז), ובירוש' חגיגה פ"ג ע"ח ד' בקעת רימון וכ"ה בכי"ו כאן בהדה בקעת רמון, ובכי"ל וכי"ג הגי' בקעתא דבית דמין ועי' גרעץ שם צד 426: כיון דאתון וכו'. כיון שבאו הכתבים שלא יבנו את ביהמ"ק על מכונתו ובתבניתו התחילו לבכות ורצו למרוד במלכות, ושורון בוי"ו ובסמיכות הבינוני כמו בת"נ לקמן פס"ז סי' ו' שורי עקר וכו' ובירוש' חגיגה פ"ב ע"ז ד' ושורי וכו' מצטער וכו' ועי' דאלמאן צד 89, וביכין במשקל פעלי ע"ו כמו בירוש' תעניות פ"ב ס"ה ב' מן גוא דאינון בייכן ובכון וכו' ולקמן ריש פס"ו

1) ἀγγαρεία. 2) ἀννώνα. 3) baiocco, baïoque (?). 4) χρυσάργυρον. 5) παραγγαρεία.

כתביא שירון בייכין בעיין מטרד על מלכותא, אמרין יעול חד בר נש חכים וישדך ציבורא, אמרין יעול ר׳ יהושע בן חנניה דהוא אסכולסטיקה דאוריתא, על והרש אריה טרף טרף ועמד עצם בגרונו, אמר כל דאתי מפק ליה אנא יהיב ליה אגריה, אתא הדין קורה מצרייה דמקוריה אריך ויהיב מקורה ואפקיה, אמר ליה הב לי אגרי, אמר ליה אזיל תהוי מגלג ואמר דעלת לפומיה דאריא בשלם ונפקת בשלם, כך דיינו שנכנסנו באומה זו בשלום ויצאנו בשלום:

לב) ויבאו עבדי יצחק ויגידו לו על אודות הבאר אשר חפרו ויאמרו לו מצאנו מים אין אנו יודעין אם מצאו אם לא מצאו, ממה דכתיב וימצאו שם באר מים חיים (בראשית כו יט) הוי שמצאו מים:

ז) ילקוט פס:

1 כתביא ר[3], רייה ו | שורון] וכ׳. שרון דתרי. שריון א. שרין פ. שריין נר[2] | בייכין] ג. בייכן כ. כביין דא׳תר. בכין פ׳. ככן וא[2] | בעיי ו. בעיין א[2]י. בעון ר[2] | מטרד] פוא׳כרי. מיטרד א׳גי. מטרוד ו[0]ר[3]. למטרד דתר[1] | [*] יעול (ייעול א׳ר[1])] נעול ל | חד ל׳ א[2]ר[1]י | בר נש] נכתר[1]י. בינש דפוא[3] | חכים] פאנכרי. חכם ן. חכימא דת | וישדל ו[1] | ציבורא] ואנתר. צבורא דפכר[1]י | ייעול גער[1] | 2 חנניה] פואר[1]י. ינא כ. חנינה דגת. ינא ר[3] | [**] דהוא (שהוא ע)] דהוה ל | אסכולסטיקא פג. איסכולוסטיקה ן. איסכוליסטיקא ר[1]. אסקולסטיכא ע. אסקלוסתיקא י. איסקולוסטיק׳ ר[3]. אסכולוסטקיא ד. אסכול סקטיא ת. איסכולוטיקא כ. איסכוליטיקא א[1]. אבוליסטיקא א[3]. איספלוספטיקא ר[2] | דאורייתא גער׳ | על] פוגכר[1]י. עאל דאתר[2] | ארי | ועמד] ~ לו א[2]ר. ויעבר לו י. ! ואמר פר | 3 כל] ~ מאן א׳גכת | מפיק דוא׳נכתר. ומפיק פי | ליה] לה ן. ל׳ י | אנה ו | יהב ונר[3]. יהיבנא א[2]ר[1] | ליה] לה ן. ל׳ ר[2] | אגרה ן. אגרא ר[3] | הדן ו | קורא (קוראה א[2]) | מצרייה] ן. מצרייא פ. מצריא ג. מציאה א׳כתער[1]י. מיצראה דר[1] | [*] דמקוריה ל[0]דער[1]] דמקורא לא׳ג. דמקורה פכ. דמוקריה א[2]תר[1]י. דמוקדה ו | ויהיב] פאער[1]. ויהב ונכי. יהיב דת | מקורה] פוכ. מקורא א[1]. מקוריה ער[1]. מוקרה ג. מוקריה ד׳א׳תר[1]. מוקדיה ד. קוע׳ י | 4 לה ו | אגראי ר[1] | לה ו | אזיל] פא׳ג. אזל ו. זיל דא׳תר. ל׳ י | תהוי] פא׳י. תהווי וג. תהא דא׳תר | [*]מגלג ו] מגליג ר[2]. מגלגל לא[2]ג. מלגלג דתר[1]י | [*] ואמר פוא[2]] ואמ׳ לי[1]. ואימר ג. ואימ׳ ר[2]. ואומר דא׳ת. ל׳ ר[1] | דעלת] פנר[2]י. דעלית וא[2]תר[1]. דעאלת א[1]. דעאלית ר[3]. דעילת ד | [*] לפומיה ל[0]פוא[2]נתר[1]] לפמיה ל. לפומא דא׳ר. בפומא י | דאריה א׳ר[1]. רייה ן. הארי י | לשלם ר[3] | ונפקת] פא׳גרי. ונפקית דוא׳תר[1] | לשלם ר[1] | 5 שנכנסנו דפואכתי (כך — ויצאנו בשלום ל׳ ג) | באומה] א[1]. לאומה דפוא׳תי | [*] זו דפאתי] הזו ן. זה ל | 6 ויבאו] פא׳גב. ויבואו דחתי. ויהי ביום ההוא ויבאו ו | [*] ויגידו — מים א׳כ] ויג׳ לו על אוד׳ הבא׳ אש׳ חפ׳ ויאמ׳ לו מצ׳ מים ג. ויגידו לו על אודו׳ הב׳ אש׳ חפרו ויאמ׳ וגו׳ ל. וגו׳ ויאמרו.. מים פ. ויגידו.. אודות.. חפרו ת. ויגידו לו י. וגו׳ ן. ל׳ ד | 7 יודעים ן. מצאו] ~ מים ת | ואם וא[1] | ממה] אנכי. מן מה דפת. ומן מה ו | דכ׳ פו. דכת׳ ג. דכתב י[1]. שכתו׳ כ | 7 הווי ן. הוי אומר חב מצאו א[2]. מצאנו א[1]. שמצאנו כ | 8 מים] פוחאגכת. ~ חיים די |

בכי״ל בייכה היא, וכו׳ ועי׳ בעמת״ל ע׳ בוך: 1 יעול וכו׳. יבא אדם חכם וישקיט את ההמון המקובץ. ובכי״ל כתוב נעול הד וכו׳ והגהתי כגי׳ שאר הספרים יעול וכן בכי״ל בסמוך יעול ר׳ יהושע וכו׳. וישדך נרדף עם שדל ועה״כ ובערוך ע׳ שדך א׳ וע׳ שדל: 2 דהוא אסכולוסטיקה וכו׳. שהוא חכם מפואר במדע התורה ודורש טוב לעמו ובחכמתו ובתורתו ידע להשקיט את העם. ובתוספתא סוטה פט״ו אמרו משמת ר׳ יהושע בטלו אנשי עיצה ומחשבה (ועי׳ באגה״ת ח״א צד 156). והוראת אסכולוסטיקה[1]) מלומד וחכם ועי׳ זקש שם צד 181. ובמאמר שהובא במח״ו סי׳ רצ״ד מאלה הדברים רבא נשתבש אסקלוסין דאורייתא ומפרש שם עמוד התורה. ושם פרטי בירוש׳ ברכות פ״ד ז׳ ד׳ ר׳ תנחום בר איסכולסקיא. וכתיבת אסכולוסטיק׳ בשני ווי״ן גם בכ״י שציינתי. ובערוך ע׳ אסקולסטיכא הגי׳ ייעול ריב״ח שהוא אסקולסטיכא דאורייתא. ובדפ״ר וד״ו נשתבש אסכולוסטקיא. ובמקצת דפוסי׳ ארכולוסטקיא: על והרש. נכנס ודרש נשא עליהם המשל אריה טרף טרף ועמד עצם בגרונו אמר כל מי שיבא ויוציא העצם מתוך גרוני אני אתן לו שכרו בא אותו קורא מצרי שחוטמו ארוך והכניס החוטם והוציא העצם אמר לו תן לי שכרי אמר לו לך ותשתבח ותאמר שעלית לפיו של ארי בשלום ויצאת בשלום כך דיינו שנכנסנו באומה זו וכו׳. ובכי״ל כתוב דמקורא אריך והוגה דמקוריה וכ״ה בערוך ע׳ קר ה׳. והגהתי מגלג ועי׳ לעיל צד 335 ובעמת״ל ע׳ גלג. ומפי׳ ב״ר נוסף בילקוט בסוף המשל ונפקת בשלום ואין לך שכר גדול מזה (ובילקוט ד״ו נוסף פירוש המאמר מן פי׳ מרפיזין שלהנות וכו׳ עד קוע׳ צוארו. וליתא בילקוט דפ״ר). וקורה (קורא) מצריה (מצראה) דמקוריה אריך אין הוראתו כקורא בל״מ (ש״א כ״ו כ׳ וירמיה י״ז י״א). ובערוך שם פי׳ עוף הוא ופיו שמנקר בו ארוך ביותר. ובפי׳ ב״ר כי״מ ובי״א מל״א מפרש קורא מצראה גרואה בלעז[2]) ובקידושין מ״ד א׳ פירש״י בד״ה כי ברוכיא עגור גרואה. ולדעת ידידי רא״ח לעף קורא באן מל״ם קורלא ועי׳ במאמרי על הלעזים בפירושי ב״ר הקדמונים בספר היובל לכבוד ידידי ר׳ אריה שווארץ צד 384. וכגנון המשל דומה המשל על שם הזאב והעגור במשלי איסופוס. ובסיפורים הנדון המשל בנוסחאות שונות על שם האריה והעוף הנקרא כל״א שפעמם ועי׳ במאור עינים שם ובמבוא למתליא דסופוס הוצ׳ לאנדסבערגער צד 30 ובמ״ח חלק ב״ה צד 197 ובמ״ע דמ״ג חלק נ״ז צד 660 והלק נ״ח צד 778 ובאגה״ת ח״א צד 160. ובמשלי שועלים לר׳ ברכיה הנקדן משל השביעי משל זאב ועגור ובחידות איזופיטי שנדפסו עם דברי הימים של משה וכו׳ קושט׳ ע״ז: החידה מהזאב והעגור הנקרא גוריאי ועי״ע במאמר רמש״ש במ״ע יאהרביכער פיר ראמאניטע אונד ענגלישע ליטעראטור חלק י״ג צד 362: 7 אם מצאו וכו׳. דיש לדרוש לו לא באל״ף ויאמרו לא מצאנו מים ועי׳ סוטה ל״א א׳. וממה דכתיב לעיל וימצאו שם באר מים אנו יודעין שבאר מים חיים הוא. ובתרגום היוני העתיקו ויאמרו לא מצאנו מים[3]). וכן כתב פילון הבאר אשר חפרו ויאמרו לא מצאנו מים בנתינת טעם על המנע מיב מן הבאר ההוא הרביעי ועי׳ במאור עינים פ״ה (ד׳ ווילנא צד 111) ובמ״ע של רא״ג חלק ד׳ צד 169:

[1]) σχολαστικός. [2]) grue, Kranich. [3]) καὶ εἶπαν οὐχ εὕρομεν ὕδωρ.

פרשה סה

א כו לד) ויהי עשו בן ארבעים שנה ויקח אשה את יהודית בת בארי החתי ואת בשמת בת אילן וגו' כת' יכרסמנה חזיר מיער וזיז שדי ירענה (תהלים פ יד) ר' פינחס ר' חלקיה בשם ר' סימון מכל הנביאים לא פירסמוה אלא שנים, אסף ומשה, אסף יכרסמנה חזיר מיער, ומשה אמר את החזיר כי מפריס פרסה (ויקרא יא ז), למה הוא מושלה בחזיר, אלא מה חזיר הזה בשעה שהוא רובץ הוא מפשט את טלפיו כלומר שאני טהור, כך מלכות הרשעה הזו גוזלת והומסת נראת כאילו מצעת בימה כך עשו כל ארבעים שנה צד נשי אנשים מענה אותן, וכיון שהגיע לארבעים שנה דימה עצמו לאביו, אמר מה אבא נשא אשה בן ארבעים אף אני נושא אשה בן ארבעים שנה הה"ד ויהי עשו בן ארבעים שנה ויקח אשה וגו':

1 ילקוט כ' קי"ב, ילק' תהלים כ' תת"ל, ילק' מכירי תהלים פ' סי' כ"ה, ויקרא רבה פי"ג סי' ס', מדרש תהלים פ' כ' הנהיותא פ"ב שמיני סי' י"ד, לדר"כ נו"א פל"ד:

1 ויקח — בת * אילן (אל' ל) וגו'] ויקח.. יהודית וגו' פ, ויקח.. יהודית א^{1}, ויקח.. את וגו' ג, ל' דוא^{2}כתי | 2 כת'] פג, כתי' חאי, הה"ד דת, ל' כ | * וזיז — ירענה חאגכ] וזיז.. ירש' ל, וגו' פו, ל' דתי | פנחס דפאגכתי (תהלים) מ | ר' חלקיה] וג, ור'.. פאכי (שם) מ, ל' דת | 3 כל ימ | שנים] ב' מ, שנים ואלו הן א^{1}, ל' חא^{2}י | אסף ומשה] פואכי, משה ואסף דחתמ, ל' גי (שם) | אסף — מיער] פוכ, אסף אמר יכרסמנה.. מיער אגי, משה אמ' ואת החזיר כי מפריס פרסה הוא דת | 4 ומשה — פרסה] משה.. ואת.. פרסה ו, משה.. את (ואת א^{1}גכ).. פרסה הוא פאגכ, ומשה.. ואת.. הוא י (שם), משה את.. מפריס ן, אסף אמר יכרסמנה חזיר מיער דת | ולמה ח | הוא] היא א^{2}מ, ל' גי | מושלה פא^{2}מ | כחזיר פמ | אלא ל' כי | החזיר הזה וי, חזיר זה פא^{1}גכתי (שם) מ, חזיר א^{2} | 5 שרובץ מ, שהוא יכוין ח | הוא ל' אכימ מפשט והא^{2}גכ, מפשיט דמ, פושט פא^{1}תי | את ל' הי | כלומר] ~ ראו חאימ | ** שאני] שאינו ל | המלכות ת, אומה י (שם) | הרשעה] רשעה ח, ל' ת | הזו] י^{1}, זו ח, הזאת דוא^{2}גכת, ל' פא^{1}מ | 6 נראית א^{1}י^{1}, ונראת ג, ונראית פחכתי (שם), ומראה א^{2}מ | כאלו אכתי (שם), כאלו היא פמ | בימה] פוחאגי^{1}מ, את הבימה דת | עשו] ~ הרשע חמ | כל מ' אי | צד] היה ~ ח | מענה אותן] ן, ומענה.. דפא^{1}גתי, ומענגן א^{2}מ | וכיוון וג, כיון אימ | למ' שנה א | 7 דמה גכי | מה ל' י (שם) | לארבעים כ, בן ארבעים (מ' א^{2}מ) שנה דפואגתי^{1}מ, לארבעים שנה י (שם) | נושא — שנה] אשא.. מ' שנה מ, נושא לארבעים שנה י (שם), כן א^{2} | 8 בן מ' א | ויקח — וגו'] ויקח אשה את יהודית די, ויקח.. יהודית בת בארי החתי א^{1}, ויקח אשה כת, וגו' פו, ל' גי (שם) מ |

פרשה סה. בכי"א א' פס"ג, ובדפ"ר נכמן פס"ד, ובמקרא כאן פ"שה סתומה: 3 לא פירסמוה. רשעתה של מלכות אדום שהיא גוזלת וחומסת ומראית עצמה כעושה צדקה ומשפט: אסף. בתהלים שם במזמור המתחיל למנצח וכו' עדות לאסף וכו': 4 את החזיר. וכ"ה בכי"פ וכי"ו, ובמקרא כתוב ואת. החזיר ועי' במ"י לעיל צד 129 בד"ה ראיתי וכו', והחזיר לפי הדרש זו אדום ועי' עפשטיין מקדמוניות צד 35 ואפטאוויטצער אגאדיש זימבאליזירונגען וכו' צד 3 וצד 5: 5 מיפשט. מפשט והיו"ד במקום שוא ועי' במ"י לעיל צד 114, ותו"כ מפשט ופושט כמו בירוש' סנהדרין פ"ג כ"א א' יושב ובטל וכו' כיון שבא' שביעית התחיל פושט את ידיו וכו' אבל אם היה עסוק וכו' כיון שבאת שביעית התחיל מפשט את ידיו וכו': 6 כאילו מצעת בימה, מעמדת כסא של משפט לדין דין אמת ועי' לעיל צד 345, והמאמר מכל הנביאים וכו' נסדר בוי"ר שם בהאגדה כל הנביאים ראו המלכיות בעיסוקן וכו' אברהם ראה המלכיות בעיסוקן וכו' (ועי' במ"י לעיל צד 439) משה ראה את המלכיות בעיסוקן את הגמל זו בבל וכו' את השפן זו מדי וכו' ואת הארנבת זו יון וכו' ואת החזיר זו אדום (כ"ה בדפ"ר וד"ו) וכו', והגי' שם ר"פ ור' חלקיה בשם ר' סימון מכל הנביאים לא פרסמוה אלא שנים אסף ומשה אסף אמר יכרסמנה וכו' משה אמר ואת החזיר כי מפריס פרסה הוא למה נמשלה להזיר לומר לך מה חזיר בשעה שהוא רובץ מוציא טלפיו ואומר ראו שאני טהור כך מלכות אדום מתגאה והומסת וגוזלת כאלו מצעת בימה, ואח"כ גורס שם מעשה בשלטון אחד וכו' ועוד שם השיטות ד"א את הגמל זו בבל וכו' את החזיר זו אדום והוא גרה לא יגר שאינה מקלסת להקב"ה וכו' ד"א את הגמל זו בבל וכו' ואת החזיר זו אדום והוא גרה לא יגר שאינה מגדלת הצדיקים וכו' ד"א ואת הגמל זו בבל וכו' ואת החזיר זו אדום והוא גרה לא יגר שאינה גוררת מלכות אחריה ולמה נקר' שמה חזיר שמחזרת עטרה לבעליה וכו', ובמדרש תהלים מ"ב שם ר"פ ור' חלקיה בשם ר' סימון אמרו לא פירש הנביא בשביל מלכות הרביעית אלא משה ואסף משה אמר ואת החזיר וכו' מה החזיר הזה פורש טלפיו ואומר אני טהור (ובמ' תהלים הנדפס מכבר הגי' פורס טלפיו כלומר ראו שאני טהור) כך עשו הרשע מסייע ליה בימה בפרהסיא מה שהוא חומס וגונב וגוזל ונראין כאלו הן דינין (כך עשו הרשע גוזל וחומס ומראה כאילו הם דינים) של אמת אסף אמר יכרסמנה חזיר מיער א"ר פנחס ור' חלקיה בשם ר' סימון מעשה היה בשלטון אחד וכו' (ובילק' תהלים ר' תת"ל הועתק המאמר מב"ר כאן ונוסף מעשה בשלטון וכו' וכן שם סיום הפתיחה שלפנינו כך עשו וכו'), ובתנחומא מ"ב שם ואת החזיר זו מלכות אדום שנאמר יכרסמנה חזיר מיער למה נמשלה לחזיר שעתיד הקב"ה להחזיר עלית את מדת הדין וכו', ובאדר"נ שם יכרסמנה וכו' זו מלכות רומי וכו', ובלק"ט מפרש ולמה נמשלה מלכות אדום לחזיר אלא מה חזיר מפשט טלפיו בשעה שהוא רובץ כלומר ראו שהוא טהור כי מפריס פרסה הוא והכל אומרים והוא גרה לא יגר כמא הוא כך מלכות אדום הרשעה גוזלת והומסת ומפזרת מעותיה כלומר שהוא עושה חסדים וכו' הוא מעשה אביהם עשו הרשע שכל הימים היה מצייד נשי אנשים ומענה אותן וכיון שהגיע לארבעים שנה רצה לדמות עצמו ליצחק אביו וכו', ובשכל טוב צד 108 דתני ר' חלקיה בשם ר' סימון מכל הנביאים שעמדו לא פירסמו את החזיר אלא משה ואסף אסף אמר יכרסמנה וכו' משה אמר ואת החזיר כי מפריס פרסה וכו' ולמה נמשלה לחזיר לומר לך

ב ר׳ יודן בר׳ סימון פתח אלהים מושיב יחידים ביתה וגו׳ (תהלים סח ז) היא דעתיה דר׳ יהודה בר׳ סימון דאמר אפילו ממזר אחד בסוף העולם וממזרת אחת בסוף העולם הקב״ה מביאן ומזווגן זה לזה, מה טעם אלהים מושיב יחידים וגו׳, כך לפי שכת׳ כי החרם תחרימם החתי וגו׳ 11a (דברים כ יז) ייתי דין מחיק שמא ויסב לדא מחיקת שמא ויהי עשו בן ארבעים שנה וגו׳:

ג ואת כל עורב למינו (ויקרא יא טו) בימי ר׳ חייא רבא עלה זרזיר אחד לארץ ישראל, אתו מעיינין ליה לגביה אמרו ליה מהו מכליניה, אמר איזלון יהבותיה על איגרה וכל עוף דישכן עליה הוא מינו, אזלון יהבותיה על איגרא, ואתא הדין עורבא מצריא ושכן על גביה, אמר מסאב היא דמן מיניה הוא דכת׳ ואת כל עורב למינו, אמרו לא הלך העורב אצל הזרזיר אלא שהוא מינו, כך לפי ישכת׳

1 ילקוט ר׳ קי״ג, ילק׳ מכירי פס פ״ם סי׳ ס״ו, ועי׳ לקמן פס״ח: 2 ילק׳ תהלים ר׳ תשצ״ד, ירוש׳ קידושין פ״ג ס״ד ג׳: 5 ילקוט ר׳ קי״ג, ילק׳ תהלים פס: 7 פסלה במיני, חולין ס״ב ח׳: 8 נבת קפת ל״ג ג׳, חולין ס״ה ח׳:

1 יהודה ת, יודה ו | בר׳ סימון] ואיגבי, בר.. פא״מ, ל׳ דת | *ביתה וגו׳ דוח] ביתה פאגבתימ, וגו׳ ל | היא דפיאגתמ] היא לב | דעתיה דפאגבתמ] דעתיה ל דע ו | 2 יודה ו | בר סימון פג] ב׳ ר׳.. כ, בר.. לאמ, ביר׳.. ו, ל׳ דת | דאמר] א²מ, דאמר ר׳ יהודה (דמר ר׳ יודה ו) בר׳ (בר פא¹, ביר׳ ו) סימון פוא¹גב, דאמר ר׳ יהודה דת | אחת ל׳ א | * מביאן ומזווגן דוחא²גבימ] מביאן ומזוגן פ, מקרבן ומזווגן ל, מזווגן ומביאן א¹ | 3 זה לזה ל׳ פא²מ | מה טעם] אתי | מה טעם (תהלים), ומה טע׳ ו, מאי טעמיה ד, מאי טעמא ג, מאי טעמ׳ כ, מ״ט מ, שנ׳ פ | יחידים וגו׳] יחידים ביתה דפאגבתי (שם) מ, ל׳ ו * החתי וגו׳ ו] החתי י, החתי והאמורי דת, החתי והאמורי וכו׳ פ, החתי והאמרי הכנעני והפריזי וגו׳ א², החתי האמורי.. והפריזי החוי והיבוסי א¹, החתי והאמורי והפריזי החוי והיבוסי והכנעני מ, וגו׳ ל, ל׳ גבי (שם) | 4 יתי ו, אמר הקב״ה ייתי י | דין] גבי (שם), הדין דפהאתימ, הדן ו | שמה ואי, שמיה י (שם), שמה (שמא בי) דכתי׳ לא (ולא י) יהיה שריד לבית עשו חבי | להדא דפבתי, להדה והא¹ג, הדא א¹י (שם) | שמה וחאי | ויהי — וגו׳] שנאמר ויהי.. שנה י (שם), ל׳ א²ב | וגו׳] ויקח וגו׳ ד, ויקח אשה את יהודית כתי (שם), ל׳ וא¹ג | 5 ואת] וא¹גבי, את דפא²ת | חייא רבא] ת, חייא רבה דפאגבי, חייה רבה ו | אחד] הלך י | אחד ל׳ א¹י | בארין גי (שם) | אתון | 6 מעוגין | טענון כ, טעוגין י¹, מעונון א¹ | לה ו | לגביה] לגבה ו, גביה כ, ל׳ א² | אמרו] אמרין פוכ, ל׳ א¹ | ליה] לה ו, ל׳ א¹גי (שם) | מהוא ו, מה הוא ת | נכליניה י, ניכליניה א¹י (שם), נכליה פ, ניכליה א²ג, ניכול דן ו, דניכליניה דת, דניכול ליה כ | אמר] וגי (שם), אמר להון פא¹.. לון דת, .. להו א², א״ל י¹ | איזלון] אזלון דפואגתי, ל׳ כ | יהבותיה] פ, יהביתון י, יהבוניה גבי (שם), יהבונה א¹ ויהבונה ו, יהבו יתיה ד, יהבון יתיה ת, יהבין א² | על גבי א² | איגרא פאי, אגרא ת, אגריה כ | וכל.. דישכון עליה מיניה הוא י, וכל.. דשכן על גביה מן מיניה (מן מינו פ) הוא דפואת, וכל.. דישכון לגביה מיניה הוא י (שם), ל׳ גב | 7 אזלון — איגרא] אזלון יהבו יתיה (יהבונה א¹) על איגרא דפא¹, אזלון יהבון יתיה.. אגרא ת, אזלון ויהבוניה.. איגרה ו, עבדין כן י, ל׳ גבי (שם) | ואתה ו | הדן וג | עורבה ו, ערבא י¹ | מצריא] ג, מצרייא פ, ־ייה ו, מצראה אבתי, מיצראה ד | ושכן] פא¹גבי, שכן ד, שכין ת, ושרה ו | על ל׳ י | אמר לון י | מסאב] הדין ~ גי (שם) | 8 את פ | ** עורב] ערב ל | * אמרו דאגי (שם)] אמ׳ לוי¹, אמרי כ, מיכן אמרו פ, ועל זה אמרו ת | לא] ~ לחנם פאי, על הנם חי (שם) | הלך] הולך א², אזל ג | * העורב — הזרזיר חב] הערב.. הזרזיר ל, עורב.. הזרזיר פ, עורב.. זרזיר ד, זרזיר אצל עורב ואי, זרזיר אחר עורב ע, עורב אצל עורבא זרזיר ג | שהיה פח, מפני שהוא אגי | ממינו פוח, מיניה א¹ | שכת׳] ו, שכתו׳ א², שכתוב י (שם), שכתי׳ א¹, שכתוב (שכת׳ כת) בו דגכת, דכתיב י |

מה הזיר כשהוא רובץ מפשיט את טלפיו ואומר ראו שאני טהור כך מלכות הרשעה גוזלת וחומסת ומראית עצמה כגומלת חסד וכו׳ ועשו עשה מעשה אביו כדי להראות עצמו חסיד כמו אביו שכל הימים היה צד נשי כל האנשים ומענה וכו׳ בכתר וכיון שהגיע וכו׳, ובזה הלשון צד נשי אנשים וכו׳ דרשו גם לעיל צד 568 בגנותו של ישמעאל ועיי״ש: 2 דאמר וכו׳. בירוש׳ שם חד גיור אתא לגבי ר׳ יוסא א״ל מהו מינסוב ממזרתא אמר ליה שרי הזר ואתא לגבי ר׳ יודה אמר ליה שרי וכו׳ ופליג על ההוא דא״ר יודה בר פזי (ועי׳ במ״י לעיל צד 286 וצד 326) אלהים מושיב יחידים ביתה אפילו ממזר בסוף העולם וממזרת בסוף העולם הקב״ה מביאן ומזווגן זה בזה, ודורש יחידים ממזרים שאין להם אח ואחות הקב״ה מביאן ביתה שמזווגן זה בזה (ובפתיחת ריב״ס לקמן פס״ח סי׳ ד׳ נדרש אלהים מושיב יחידים וכו׳ שהקב״ה מזווג זיווגים איש לאשה ואשה לאיש ועיי״ש), ומסיים כאן לפי שכתוב כי החרם תחרימם החתי וכו׳ יבא זה עשו מחוק שמו וישא זו האשה מחוקת שם יהודית בת בארי החתי הה״ד ויהי עשו וכו׳, ובכי״ל כתוב הקב״ה מקרבן וכו׳ והגהתי מביאן, ובשכל טוב שם הגי׳ דאמר ר׳ סימון אפילו וכו׳ הקב״ה מביאן ומזווגן שנא׳ אלהים וכו׳: 5 ואת כל עורב. וכ״ה ואת גם בכי״ו ובכי״א א׳ וכי״ג וכי״ב ובילקוט ובסמוך גם בדפוסי׳ וכי״ת ובילק׳ תהלים ר׳ תשצ״ד (ועי׳ גם בילק׳ שמיני ר׳ תקל״ז), ובמקרא כתוב בויקרא שם את כל ערב וכו׳ ובדברים י״ד י״ד ואת כל ערב וכו׳, ובכל התרגומים מתורגם גם בויקרא שם ואת כל וכו׳ ועי׳ בתנ״ך הוצ׳ גינצבורג: אתו וכו׳. באו והביאוהו אצלו ואמרו לו מהו לאכלו אמר לכו ותנוהו על הגג וכל עוף השוכן עליו הוא מינו הלכו ונתנוהו על הגג ובא אותו עורב מצרי ושכן עליו וכו׳, ויהבותיה בכי״ל עם הכינוי תיה ועי׳ במ״י לעיל צד 125 וצד 451: 7 מסאב הוא. טמא הוא דכתיב ואת כל עורב למינו, ובספרא שם פרק ה׳ עורב זו עורב וכו׳ למינו להביא את הזרזירים וכו׳, ובחולין שם והתניא עורב זה עורב למינו ר׳ אליעזר אומר להביא את הזרזיר אמרו לו לר׳ אליעזר והלא אנשי כפר תמרתא שביהודה היו אוכלים אותן וכו׳ אמר להם אף הן עתידין ליתן את הדין וכו׳, ושם פירש״י הזרזיר הוא איסטורניל[1]: 8 לא הלך וכו׳. בערוך ע׳ לא א׳ הגי׳ לא הלך זרזיר אחר עורב אלא שהוא וכו׳, ובחולין

[1]) estronel, Star.

כי החים תחרימם יתי הדין מחיק שמא ויסב להדא מחיקת שמא ויהי עשו בן ארבעים שנה וגו׳:

לה) ותהיין מרת רוח ליצחק ולרבקה למה ליצחק תחילה. אלא על ידי שרבקה היתה בת כומרים לא היתה מקפדת על טנופת עבודה זרה, וזה היה בן קדושים והיה מקפיד לפיכך ליצחק תחילה, ד״א למה ליצחק תחילה (שהיתה יודעת מקודם לכן) שהדבר תלוי בה שנ׳ ויאמר י״י לה שני גוים בבטנך וגו׳ (בראשית כה כג) לפיכך ליצחק תחילה, ד״א למה ליצחק תחילה שדרכה שלאשה להיות יושבת בתוך ביתה ודרך האיש להיות ייצא בשוק ילמד בינה מבני אדם וזה על שכהו עיניו ויושב בבית לפיכך ליצחק תחילה, אמר ר׳ יהושע בן לוי הורו לסלק ממנו רוח הקדש: ד

כז א) ויהי כי זקן יצחק וגו׳. ר׳ יצחק פתח מצדיקי רשע עקב שחד וגו׳ (ישעיה ה כג) אמר ר׳ יצחק כל הנוטל שחד ומצדיק את הרשע בעקב וצדקת צדיקים יסורו ממנו (שם שם) צדקת ה

2 ילקוט ר׳ קי״ג: 5 לעיל לד 160: 8 ילקוט שם, ילק׳ ישעיה ר׳ כע״ח (ת״ד), ילק׳ מכירי ישעיה ס׳ כ״ג:

1 תחרימם] ~ וכתיב לא יהיה שריד לבית עשו בי | יתי ו | הדן ו | שמה ו, שמיה א[1]ג | להדא] כי, להדה וג, הדא דא[2]ת, דא א[1] | מחקת י | שמה וא[1]י | וגו׳] ויקח אשה את יהודית כ, ל׳ דוגת | 2 ותהיין] פואגי, ותהיינה דבת | מרת] וא[2]גי, מורת דפא[1]כת | ליצחק ולרבקה] פאגתי, ל׳ דוכ | על ידי (מפני א[2]) שהיתה רבקה דפא, על ידי שהיתה וגבת, רבקה על ידי שהיתה י | 3 כומרי׳ ד[1], ־ין פ, כמרים וג, כומרי׳ לע״ז א[1] | ולא א | בטנופת ג | ע״ז פאגכתי | וזה] יצחק י | שהיה י, על ידי שהיה דפואגת | והיה] וי, היה דפאגת | מקפיד] פ, ~ על מנופת עבודה זרה דו, על מנופת (מינופת א[2]) ע״ז אגתי[1] | לפיכך] לכך י | 4 למה] מפני מה חי (למה — תחילה ל׳ פ) | ביצחק חג | שהיתה — לכן ל׳ | שהדבר] לפי שהדבר פא[1], ע״י שהדבר א[2], לפי שהיה הדבר י, אלא שהדיבר ג, אלא לפי שהדבר דת, אלא על ידי שהדבר ו[0] | 5 גוים] הא[1]גתי, גויים פא[1], גיים ד | וגו׳] א[1], ל׳ דפא[2]גתי | לכך פי | למה — תחילה] למה ביצחק תחלה חג, ל׳ פ | שדרכה] לפי שדרכה פ, אלא דרכה דואגתי | 6 בבית פי, בפתח ביתה ג | ודרכו של איש | בשוק] כ, לשוק פוחאג, לדרך דת, לחוץ י | וזהו פ | על] על ידי דפוא[1]גתי, ל׳ כ | והוא יושב דוא[1]כי, הוא יושב גת, היה יושב פא[2] | 7 בתוך הבית דת, בתוך ביתו פואגכי | לכך י | ביצחק ג | הורו] והאכ, הודו ג, המרו פ, גרם להורו דת, לפי שגרם לו י | לסלק ג, ליסלק א[1] | ממנו רוח הקודש וג, רוח הקדש ממנו י[1] | 8 וגו׳] ו, ותכהין פ, ותכהין (ותכהן י) עיניו א[2]גי, ותכהין (ותכהינה כ) עיניו מראות חכתמ, ל׳ דא[1] | מצדיק י | עקב — וגו׳] עקב שחד חי (ישעיה), עקב שוחד דפת, עקב שוחד (שחד גמ) וצדקת צדיקים יסורו (יסירו א[2]מ) ממנו אגימ | 9 אמר — יצחק] וא׳גי (שם), ל׳ דפת | הנוטל] מי שנוטל דפתי, מי שהוא נוטל והא[1]י | שחד] פת, שוחד הוא[1]גי | בשביל להצדיק י | בעקב] ~ נרמס י (שם) | יכירו פ |

ס״ה א׳ דתניא ר״א אומר לא לחנם הלך זרזיר אצל עורב אלא מפני שהוא מינו, ובב״ק שם מנא הא מילתא וכו׳ ותנינא בברייתא ר׳ אליעזר אומר לא לחנם הלך זרזיר וכו׳, ובאותו המאמר בב״ק שם ומשולש בכתובים דכתיב כל עוף למינו ישכון ובני אדם לדומה לו (ובילק׳ שופטים ר׳ ס״ז ובן אדם וכו׳ לא לחנם הלך הזרזיר אצל העורב וכו׳ ועי׳ גם בד״ס), ובסא״ר פ״ב איתא ואמרו חכמים כל עוף למינו ישכון ובן אדם וכו׳, ובתוספות ב״ק שם בד״ה משולש וכו׳ כתבו כל עוף כנף למינהו ישכון אין זה מקרא בכל התורה ושמא בספר בן סירא הוא וכו׳, והמשל נמצא לפנינו בסגנון אחר בספר ב״ס העברי י״ג מ״ז (הוצ׳ שטראק צד 15) מין כל בשר אצלו ואל מינו יחובר אדם, וכסגנון זה הועתק בתרגום היוני, ועוד שם י״ג מ״ו כל הבשר יאהב מינו וכל אדם את הדומה לו: 3 בת כומרים. שהיתה בביתם טנופת ע״ז כמו שדרשו לעיל צד 648 לפ׳ ואנכי פניתי הבית: 4 שהדבר תלוי בה. שהעמידה בן אחד רשע שנ׳ ויאמר י״י לה וכו׳ (ועי׳ גם לעיל צד 684), ובפי׳ ב״ר כי״ם וכי״א מל״א גורס ומפרש אלא שהדיבור (שהדבר) גלוי בה כלומר המקום גלה לה כבר שנאמר (דכתיב) ויאמר י״י לה שני גוים בבטנך כלומר שני אנשים אחד צדיק ואחד רשע שאינו דומה זה לזה, וגם בכי״ג הגי׳ שהדיבר ועי׳ לעיל צד 661 ובמ״י שם בד״ה והא כת׳ וכו׳, ובשאר הספרים ל״ג שהיתה יודעת קודם לכן, וגר׳ שהוא פירוש נוסף בכ״ל: 5 שדרכה של אשה. וכ״ה לעיל ריש פי״ח במאמר ר׳ ירמיה בי״ש ר״ש בר רב יצחק אית דמחלפין דרכה של אשה וכו׳, ודרשו כאן וזה וכו׳ ויצחק שלמד מקודם בינה מבני אדם והיה יושב עתה כלוא בבית היה לו בינה יתרה להכיר נשי עשו: 7 הורו. וכ״ה עוד בחמשה כ״י, ובכי״ג נשתבש הודו, ומורת במקרא מלה בודדת וריב״ל דורש מורת מורות ורוח רוח הקדש הורו לסלק רוה״ק, ובכתיי מפרש ובמדרש מורת רוח מריבות רוח מסלקות רוה״ק מיצחק ומרבקה, ובכי״פ המרו לסלק ועי׳ בפירש״י עה״ת, והגי׳ הקשה הורו לסלק וכו׳ שינו בגי׳ הדפוסי׳ גרם להורו כלו׳ גרם עשו לאביו לסלק ממנו וכו׳: 8 ויהי כי זקן וכו׳. במקרא פרשה סתומה וראש סדר וגר׳ שהיתה גם כאן גם במדרש התחלת פרשה בחלוקתו העיקרית, ובראש זו הפרשה נסדרו הפתיחות שלפנינו עתה בעירבובי הפרשיות בהמשך הפרשה ויהי עשו בן וכו׳ ועי׳ במ״י לעיל ריש פכ״ט. וסגנון הפתיחות ר״י פתח מצדיקי וכו׳ אמר ר״י וכו׳ ר״י פתח ושחד וכו׳ אמר ר״י וכו׳ רחב״פ פתח רבות וכו׳ אמר רחב״פ וכו׳ כמו לעיל פעמים רבות ועי׳ לעיל צד 632 ובמ״י שם בד״ה ר׳ אחא וכו׳: 9 בעקב וצדקת וכו׳. בכי״ל כתוב בעקב־וצדקת, ובעקב נמשך למטה, ומעם הדרש מצדיקי רשע עקב וכו׳ כל הנוטל שחד וכו׳ בעקב באחרית ימיו צדקת צדיקים וכו׳ וזכותו של משה שלא כהתה עינו בזקנותו יסורו ממנו זה יצחק על ידי שהצדיק את הרשע שאהב את עשו עקב שחד כי ציד בפיו עיניו כהות שנ׳ ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו וכו׳, ובעקב לשון נופל על לשון עקב וכן בדרש בדב״ר סדר עקב (פ״ג סי׳ א׳) מפירותיהן אתם אוכלי׳ עכשיו אבל שכרו בעקב אני נותן לכם מניין וכו׳ והיה עקב תשמעון, ובילק׳ ישעיה שם גורס או מפרש כל מי שנוטל שוחד ומצדיק את הרשע בעקב נרמס וצדקת וכו׳, ובמ״כ הגיה בעקב נדרס (כ״ה במדרש ד׳ קראקא א׳), והגי׳ יכורו ממנו איתא גם בכי״ו וכי״א א׳ וכי״ג וכי״כ וכי״ת ובדפוסי׳ ובילקוט בשני המקומות, ובמקרא כתוב יסירו ופשוטו של מקרא הם מצדיקים את הרשע וכו׳ ומסירים צדקת הצדיקים, ולפי הדרש כל הנוטל שחד

צדיקים זה משה, יסורו ממנו זה יצחק על ידי שהצדיק את הרשע עיניו כהות שנ' ויהי כי זקן יצחק ותכהין וגו':

ו מצדיק רשע ומרשיע צדיק תועבת יי גם שניהם (משלי יז טו). אמר ר' יהושע בן לוי לא כמה שהיתה רבקה אוהבת את יעקב יותר מעשו עשת את הדבר הזה אלא אמרה לא יעול ויטעי בההוא סבא על שם תועבת יי גם שניהם, ועל ידי שהצדיק את הרשע כהו עיניו שנ' ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו מראות וגו':

ז ר' יצחק פתח ושחד לא תקח (שמות כג ח) אמר ר' יצחק מה אם שנטל שוחד ממי שהיה חייב לו כהו עיניו הלוקח ממי שאינו חייב לו על אחת כמה וכמה ויהי כי זקן יצחק ותכהין:

ח ר' חנגא בר פפא פתח רבות עשית אתה יי אלהי נפלאותיך ומחשבותיך אלינו וגו' (תהלים מ ו) אמר ר' חנגא בר פפא כל פעולות ומחשבות שפעלת אלינו בשבילנו, למה כהו עיני יצחק כדי שיבוא יעקב ויטול את הברכות ויהי כי זקן יצחק וגו':

3 ילקוט ר' קי"ג, ילק' מכירי שם: 7 ילקוט ר' קי"ד. ילק' מכירי שם, תנחומא ת"ב תולדות סי' ח', תנחומא שם סי' ח': 9 ילקוט שם, ילק' תהלים ר' תשל"ו, תנחומא שם, לגדם גרלפים ס"ט:

1 צדיק י (שם) | יסירו פחא²מ | את עשו הרשע י (שם) | כהו עיניו | 2 ותכהין וגו'] ותכהין עיניו א²ני (שם). ותכהין (ותכהינה כ) עיניו מראות דא'כתמ, וגו' י, ל' ו | 3 תועבת יי ל°דפאגבתימ] וגומ' ל | אמר] שניהם גם שניהם ~ וגב | 4 * אוהבת דפואבתימ] אהבת לג | את ל' פ¹ | יותר] אתי, יתר פוגב, יהיר ד | עשת] וגב, עשתה דאת' את ל' ו. ייעיר א'גבימ | 6 לההוא ת', ההוא פ יי את] ל' ל | 6 ותכהין — וגו'] ותכהין.. מראות א'ת, ותכהינה עיניו ד, וגו' פ, ל' וא²גב | 7 ושחד] פואגבתמ, ושוחד ד, ולא תקח שוחד וגו' י | תקח] א²כמ, ~ וגו' דוג, כי השחד פ, כי השחד יעור פקחים א¹, כי השוחד יעור עיני חכמים ת, ל' י | מה אם] ו, אם מי מ, מה אם מי א, ומה.. מי פגב, ומה.. מה ד, ומה מי תי | שנוטל ת | שוחד] שחד אנכמ, ל' י | שהוא חייב א'ת, שחייב גב, שנתחי' ו¹ | 8 הלוקח] הלוקח שוחד דפוא'ת, .. שחד א'גבמ, הנוטל שוחד י | **על — וכמה] כהו עיניו ל, על.. וכמ' שכהו עיניו ל° | ותכהין ל' | 9 חנגא] פוא'ג, חיננא דכ, חנינה א¹, ינה ת | * פתח — פפא] פתח רבות עשית וגו' (עשית אתה יי אלהי.. אלינו א¹, עשית אתה יי נפלאותיך.. אלינו כ, עשית.. אלהי.. אלינו אין ערוך אליך א¹) אמר ר' חנגא (חיננא כ, חנינא א¹) בר פפא ואכ, פתח.. אלהי נפלאותיך ומחשבותיך א"ר חנגא פ, פתח.. נפלאותיך וגו' אמר ר' חיננא ד, פתח.. יי מחשבותיך ונפלאותיך אלינו א"ר חנינא ת, פתח.. יי אלהי נפלאותיך ומחשבותיך אלינו י, ל' ל | 10 ** פעולות] פעלות ל | ומחשבות ל' א²י | שפעלתה ו | * אלינו ל°דפואגבי] ל' לות | בשבילנו | עיני של | 11 יצחק] צדיק א² | שיבוא] א'ת, שיבא דפוא'גבי יעקב אבינו כ, צדיק א² | הברכה ת | ויהי] הה"ד ~ י (תהלים) | * וגו' ו] ותכהין עיניו י (שם), ותכהין.. מראות א¹, ל' לדא'גכת |

וכו' וצדקת וכו' צדקת צדיקים תסור ממנו מן המצדיק את הרשע וצ"ע: 4 לא כמה וכו'. ורהמיה של רבקה היו גם על עשו בנה שיברכהו גם אותו אביו אלא אמרה לא יעול וכו' לא יבא עשו ויטעה באותו הזקן שיתן ברכתו רק לו ונוטל הברכה מיעקב והא נאמר ביצחק מצדיק רשע ומרשיע צדיק תועבת יי וכו', וכיום הפתיחה כמו בהפתיחה שלפניה ועל ידי שהצדיק את הרשע שאהב את עשו כהו עיניו וכו': 7 ושחד לא תקח. לשה"כ בשמות שם כמו שהושלם לנכון בכי"א א' כי השחד יעור פקחים, ולשה"כ בדברים ט"ז י"ט לא תטה משפט וכו' ולא תקח שחד כי השחד יעור עיני חכמים, ובכי"ת הורכבו שני הפסוקים: ממי שהיה וכו'. מבנו שהיה חייב לו לכבדו כהו עיניו הלוקח וכו', ובכי"ל כתוב הלוקח ממי שאינו חייב לו כהו עיניו והוגה בינו שיטי בכתב אחר על אחת כמה וכמ' שכהו וכו', והגהתי כגי' שאר הספרים, ובתנחומא מ"ב שם הפתיחה וש"ה אבן חן השוחד וכו' בא וראה מה אמר עולתו של הקב"ה לא היה ראוי שיכהה בעיניו אדם שהוא נותן נפשו על שמו של הקב"ה ונעקד על גבי מזבח היה צריך שיכהו עיניו אלא אמר הקב"ה הכתבתי בתורתי ושוחד לא תקח למה כי השוחד יעור עיני חכמים ונטל שוחד מעשו והכהיתי את עיניו ומה אם יצחק הצדיק על שנטל שוחד מבנו כהו עיניו מי שהוא נוטל שוחד מן אחרים על אחת כמה וכמה לפיכך נאמר אבן חן השוחד לפיכך ויהי כי זקן יצחק ותכהין, ובתנחומא שם וש"כ אבן חן השוחד וכו' מדבר ביצחק שנאמר ויאהב יצחק את עשו כי ציד בפיו מהו כי ציד בפיו היה צד את יצחק הצדיק בפיו וכו' (ועי' במ"י לעיל צד 693) ולמה כהו עיניו של יצחק מפני שנסתכל בדמות עשו הרשע ועוד על שהיה מביא ציד ומאכילו וכתיב כי השוחד יעור פקחים וכו', ובמדרש אגדה הוצ' רש"ב ד"א ויהי כי זקן יצחק וכו' ובדין הוא שיכהו עיניו של יצחק לפי שנהנה מן הרשע ולא אהב אותו אלא מפני שהיה מאכילו ציד וכו': 9 ר' חנגא בר פפא. בכי"ל דלג מן ר"ח בר פפא עד אמר ר"ח פפא והשלמתי ועת"ג, ובכתב הספר הוגה שם אלינו בשבילינו, ובילק' תהלים שם מפרש אלינו כלומר בשבילנו, ובמה"ג עמ' 416 הועתק וש"ה רבות עשית וכו' אמר ר' חנינה בר פפא כל פעולות ומחשבות שעשית אלינו בשבילינו כהו עיניו שליצחק כדי שיבא יעקב ויטול הברכות, ובאג"ב שם המאמר ד"א ויהי כי זקן וכו וש"ה רבות עשית וכו' אמרו לו ישראל רבות עשית וגו' למה כל נפלאות שאתה עושה בשבילנו כל מחשבות שאתה מחייב בשבילנו שנאמר נפלאותיך ומחשבותיך אלינו בשבילנו אתה מיסר את הרשעים ומיסר את הצדיקים האיך יורע הקב"ה שיצחק מחבב את עשו ועתיד היה לברכו אמר הקב"ה הריני מכהה את עיניו כדי שלא יהא רואה למי שהוא מברך כדי שיטול יעקב את הברכות לפיכך ויהי כי זקן יצחק, ובתנחומא שם ותכהין עיניו למה כהו עיניו לפי שהיה צפוי לפני הקב"ה שיצחק יברך לעשו אמר הקב"ה יכהו עיניו ויבא יעקב ויטול את הברכות ולא יהא יודע יצחק למי הוא מברך ודוד צוח רבות

ויהי כי זקן יצחק אמ׳ ר׳ יודה בר׳ סימון אברהם תבע זקנה, אמר לפניו רבון כל העולמים ט אדם ובנו נכנסים למקום ואין אדם יודע למי יכבד, מתוך שאת מעטרו בזקנה אדם יודע למי יכבד. אמר לו הקב״ה חייך דבר טוב תבעתה וממך הוא מתחיל, מתחלת הספר ועד הנה אין כתיב זקנה, וכיון שעמד אברהם אבינו נתן לו זקנה שנ׳ ואברהם זקן וגו׳ (בראשית כד א), יצחק תבע ייסורין, אמר לפניו רבוני של עולם אדם מת בלא ייסורין מידת הדין מתוחה כנגדו, [מתוך שאת מביא עליו ייסורין אין מדת הדין מתוחה כנגדו], אמר לו הקב״ה חייך דבר טוב תבעתה וממך הוא מתחיל, מתחילת הספר ועד כאן אין כת׳ ייסורין, וכיון שעמד יצחק נתן לו ייסורין ותכהין עיניו, יעקב תבע את החולי,

1 ילקוט כ׳ ק״ה, בבא מציעא פ״ז א׳, סנהדרין ק״ז ב׳, תנחומא מ״ג סי׳ פרה סי׳ ד׳ תולדות סי׳ ז׳, תנחומא סי׳ פרה פי׳ א׳ תולדות סי׳ ו׳, אגדת בראשית פל״ד וג״מ, פדר״א פנ״ב:

1 * ויהי — יצחק] ו׳ ד״א ויהי כי זקן פ. ל׳ לדאגבת | יודה] ו. יהודה דפחאגבת | בר׳ סימון] פא[2]גב. ביר׳ סימון ות. בר סימוי ד. ב״ס א[1]. ל׳ ד[1] | זקנה ו. הזקנה א[2] | * לפניו] ל׳ ל. רבון העולמים דגב. רב׳ העו׳ ו. רבונו של עולם פי. רבש״ע א׳ת. רש״ע א[2] | 2 אדם] אב ו. האב א[1] | נכנסים] ו. יין דפאגבתי | למקום אחד פאי | ואין — יודע] אין העולם יודעין י. ל׳ א[2] | מי ג | יכבד] פוחגב. מכבד דא׳תי. מכבדין א[2] | ומתוך פא[2]גבי | שאת] א׳י[1]. שאתה דפא[2]גבת | בזקנה] בשיבה ח. בזקנה ושיבה י | יכבד] פח. מכבד דאגבתי | 3 הקב״ה] המקום ג. ל׳ כ | דבר טוב תבעתה] ג. דבר.. תבעת דפא׳כתי. דבר.. שאלת ח. דבר שתבעת טוב הוא א[2] | ממך ח | הוא] אני ת | מתחלת] פאבתי. מתחילת דג | ספר כ | הנה] כאן | כת׳ פגבת. כתי׳ דא. בו י | 4 אברהם אבינו] א׳י[2]. אבינו אברהם גב. אברהם דפא׳ת | ניתן אג | וגו׳] בא בימים דא׳כ. ל׳ פא׳גתי | ייסורין] פאגבת. יסורין די | 5 רבונו של עולם] י. רבש״ע פא׳ת. רש״ע א[2]. רבון כל עולמים ד. רבון העולמים גב | ** בלא] ל׳ ל | יסורין פי | מידת] פג. מדת דא׳בתי. ומדת חא[2] | * מתוך — כנגדו] מתוך ומתוך פאגבת) שאת ושאתה דא״ת) מביא עליו ייסורין (יסורין דפ) אין מידת (מדת דאבת) מתוחה כנגדו דפאגבת. ומת ואם את.. יסורין.. מדת.. כנגדו י. ל׳ ל | 6 חייך ל׳ פ | דבר טוב תבעת דפחא׳גתי. דבר שתבעת טוב הוא א[2] | ממך ח | הוא] פחא[2]גי. אני דת. ל׳ א[1] | מתחלת פבתי. ומתחלת א. 7 כת] פג. כתי׳ ב. כתיב דאי | יסורין פבי | כיון ג | אבינו יצחק י | ניתן אג | ייסורין] את. יסורין פגבי. ייסורים ד | ותכהין עיניו] פ ותכהין.. מראות א[2] ויהי כי זקן יצחק גב. ויהי.. ותכהינה ד. ויהי.. ותכהין עינו מראות א׳תי | תבע חולי פ |

עשית וכו׳ כל נפלאותיך ומחשבותיך אלינו בשבילנו וע״ע במ״י לעיל צד 444: 1 ר׳ יודה בר׳ סימון. בדפ״ר הגי׳ רק ר׳ יהודה, ובד״ו ר״י בר סימוי, ובלק״ט גורס ומפרש א״ר יוסי בר׳ סימון (בר חנינא) אברהם אבינו תבע זקנה אמר לפניו רבש״ע אב ובנו יהיו נכנסין במקום ואין אדם יודע למי מכבד עטריהו בזקנה כדי להבין בין אב לבן א״ל הקב״ה חייך וכו׳ ממך אני מתחיל דכתיב ואברהם זקן בא בימים, ולנכון בשכל טוב צד 120 א״ר יהודה בר סימון אברהם תבע את הזקנה וכו׳, ובתנחומא מ״ב חיי שרה שם בא וראה מאדם ועד אברהם עשרים דורות ואין כתיב בהן זקנה אלא בו היו מולידים בנים ובני בנים ולא היו ניכרים איזה הבן ואיזה האב וכו׳ שהיו הכל שוין עד שבא אברהם ונתן לו הקב״ה את העטרה הזו שהוא עיטור לאדם כשהוא מזקין וכו׳ א״ל הקב״ה חייך שאתה ראוי לזקנה לכך נאמר ואברהם זקן וכו׳ וע״ע שם תולדות סי׳ ז׳ ובאג״ב פל״ד ופ״מ. ובתנחומא חיי שרה שם א״ל אי זה היפוי שלי אני ובני נכנסין לעיר ואין בני אדם מכירין בין האב לבן מפני שהיה אדם חי מאה ומאתים שנה ולא היה מזקין אמר אברהם רבש״ע צריך אתה להפריש בין האב לבן ובין נער לזקן שיתכבד הזקן בנער א״ל הקב״ה חייך ממך אני מתחיל וכו׳, ושם תולדות סי׳ ו׳ אברהם היה דומה ליצחק (ועי׳ לעיל צד 561) ולא היו מכירין הבריות בין האב לבן עד שבקש אברהם ואמר רבש״ע תפריש בין האב לבן והפריש ביניהם הזקנה לכך נאמר ואברהם זקן וכו׳, ובפדר״א שם שבעה דברים מופתים נבראו בעולם שלא היו כמותן וכו׳ מופת שלישי שמיום שנברא שמים וארץ לא זרקה שיבה בבני אדם עד שבא אברהם אבינו וכו׳ שנא׳ ואברהם זקן וכו׳ מופת רביעי מיום שנבראו שמים וארץ לא היה אדם חולה אלא אם כן היה בדרך או בשוק היה עוטש והיה נשמתו יוצ׳ מנחיריו עד שבא יעקב אבינו ובקש על זאת רחמים ואמר לפניו רבון כל העולמים אל תקח את נפשי ממני עד שאצוה את בני ובני ביתי ונעתר לו שנ׳ ויהי אחרי הדברים האלה ויאמר ליוסף הנה אביך חולה וכו׳ מופת שביעי מיום שנבראו וכו׳ לא היה אדם חולה ויחיה מחליו עד שבא חזקיה מלך יהודה וחלה וחיה שנ׳ בימים ההם חלה חזקיה למות והיה מתפלל וכו׳, ובב״מ שם עד אברהם לא הוה זקנה מאן דהוה בעי למשתעי בהדי אברהם משתעי בהדי יצחק בהדי יצחק משתעי בהדי אברהם אתא אברהם בעא רחמי והוה זקנה שנ׳ ואברהם זקן וכו׳ עד יעקב לא הוה חולשא אתא יעקב בעא רחמי והוה חולשא (ופירש״י שם שיחלה אדם לפני מותו ויצוה לביתו) שנ׳ ויאמר ליוסף וכו׳ עד דאתא אלישע לא הוה דחליש ואתפח אתא אלישע בעא רחמי ואתפח שנ׳ ואלישע חלה את חליו אשר ימות בו מכלל דחלה חלי אחריתי ועי׳ בסנהדרין שם ובד״ם: 2 ואין אדם וכו׳. בכי״ו קיטע כאן המאמר עד סופו ואין אדם יודע למי יכבד גירשה כת׳ ויהי אחרי הדב׳ האלה ויאמר ליוסף וגו׳ אמ׳ ר׳ שמואל בר נחמן מיכן שהיה בין הוי׳ ...לי כבד משניהם, ורמז אל זה המאמר שנמצא בשלימותו בכי״ו פצ״ז המתחלת שם לפ׳ ויהי אחרי הדברים וכו׳ ופרשה זו ושתי פרשיות שלפניה בנוסחת כי״ו שיודפסו בס״ד בסוף הספר הוצאתי כבר לאור בספר היובל לכבוד הרב ר״י גוטטמאנן, ושם צד 168 המאמר אמ׳ ר׳ יודה ביר׳ סימון אברהם תבע זקנה וכו׳, ועל סגנון הרמז גירשה כת׳ עי׳ שם צד 167 ובמ״י לעיל צד 626: 5 מתוך שאת וכו׳. כן השלמתי ועח״ג, וכן בכי״ו פצ״ז ומתוך שאת מביא עליו יסורין אין מידת הדין וכו׳, ובלק״ט מפרש אמר לפניו רבש״ע אדם מת וכו׳ מתוך שאתה מביא עליו יסורין מתמרקין עונותיו א״ל הקב״ה וכו׳, אכן במה״ג עמו׳ 417 ל״ג מתוך שאת וכו׳, והגי׳ שם אמ׳ רבון העולמ׳ אדם מת בלא יסורין מדת הדין מתוחה כנגדו אמ׳ לו הקב״ה דבר טוב תבעת וממך אני מתחיל וכך נאמ׳ וכו׳, ובשכל טוב צד 120 אמר רבש״ע אם אדם מת בלא יסורין מדת הדין מתוחה כנגדו

אמר לפניו רבון כל העולמים אדם מת בלא חולי ואין מיישב את בניו, [מתוך שהוא חולה שנים ושלשה ימים הוא מיישב את בניו]. אמר לו הקב"ה חייך דבר טוב תבעתה וממך הוא מתחיל הה"ד ויאמר ליוסף הנה אביך חלה (שם מח א). אמר ר' לוי אברהם חדש זקנה, יצחק חדש ייסורין, יעקב חדש חולי, חזקיהו חדש חולי שיני, אמר לו העמדת איתו עד יום מותו, אלא מתוך שאדם חולה ועומד חולה ועומד הוא עושה תשובה שלימה, אמר לו הקב"ה חייך דבר טוב תבעתה וממך הוא מתחיל הה"ד מכתב לחזקיהו מלך יהודה בחלותו ויחי מחליו (ישעיה לח ט), אמר ר' שמואל בר
41b נחמן מיכן שהיה בין חולי לחולי חולי כבד משניהם:

ותכהין עיניו מראות ר' אלעזר בן עזריה אמר מראות ברעתו שלרשע, אמר הקב"ה יהי יצחק יוצא לשוק ויהון ברייתא אמרין דין אבוי דההוא רשיעא אלא הריני מכהא את עיניו והוא אינו יוצא

ל' ילקוט כ קי"ד, ילק' מכירי משלי כ"ט ח', מגילת כ"ח ח':

1 ** לפניו ל' ל | רבון העולמים דגבי, רבונו של עולם פ, רבש"ע את, רש"ע א² | ** בלא] ל' ל | ואינו דפא'ת, אינו א'גברי | מישב א', מתישב ת | את] א², בין דפא'גרי, בתוך ת | ** מתוך—בניו] מתוך (ומתוך פא'י) שהוא חולה שנים ושלשה (שלשה ג, או שלשה א'י) ימים.. מיישב (מיישב א'כ) בין (את א'י) בניו דפאגבתי, ל' ל | 2 הקב"ה ל' י | חייך ל' פ | דבר טוב תבעתה] ג, דבר.. תבעת דפא'כתי, דבר שתבעת טוב הוא א² | הוא] אני ת | מתחיל] ~ מתחלת הספר ועד כאן אין כת' חולי עד שבא אבינו יעקב וחלה ת | 3 חולה | חדש] פאבי, חידש דגת (וכן בסמוך) | את הזקנה א | ייסורין] פ, יסורין גבתי, ייס ד, את הייסורין א | 4 החולי ג, את החולי חאבי | חזקיה פבת, חזקיהו מלך יהודה י | חולה ת | שיני] פג, שני חבי, שיתרפא דת, שני שנתרפא א | אמר — לו] אמר לפניו רבש"ע את, אמר לפניו רבון העולמים י | העמדת אותו שלום עד יום מותו א', אם העמדת אותו עד יום מותו איך יעשה תשובה ת, לא טוב לאדם שתעמדת אותו עד יום מותו י | 5 חולה — ועומד] חולה.. וחולה ועומד פ, חולה.. והולה כ, חולה ועומד א'י | * הוא דפחאגתי] והוא לכ | שלימה] האגב, שלמה פי, ל' דא'ת | הקב"ה ל' א²י | תבעת | ממך פ | הוא] פחאגבי, אני דת | 6 מכתם א' | * בחלותו — מחליו דפא'כת] בחלותו.. מחוליו חא²גי, וגו' ל | יהושע א' | 7 מיכן] ותג, מיכאן פ, מכאן דאבתי | כן ו | חליו כ | להולי ל' כ | ** חולי] ל' ל | 8 ותכהין עיניו] ותכהן עיניו גי, ותכהינה.. כ, ל' ת | * מראות דפאגבימ] מראת ו, ל' לת | ר' אלעזר — אמר] ר"א.. א' פ, ר' אלעזר.. אומ' א²מ, ר' אלעזר בן עזריה הקירח אמ' ל°, ר' אלעזר.. הקרח אמ' א', ר' לעזר.. הקרח או' ו, ר' אלעזר.. הקירית אמ' גב, אמר ר' אלעזר.. עזריה מהו ותכהין עיניו מראות ת | מראות] פוחאגבתי, עוצם עיניו מראות ברע ~ ד', מראות ברע ~ ד | * ברעתו דפוחאגבימ] בדעתו לת | של אותו רשע י, של עשו הרשע ת | יהיה פ, יהא אימ | 9 יוצא] עובר ג | בשוק ג, לחוץ כ | ויהוון וחג, ויהון י', ויהויין כ | בירייתא ח, יתה ו, בריאתה פ | אומרים מ | דן ו, דין הוא ח | אבוי] פחי, אבוהי אגמ, אבוה דוכת | דההוא רשיעא ת, של אותו רשע י | הרי אני וכי | מכהא] וא', מכהה דפא²גבתימ | את ל' א'גימ | והוא] ויהא י | אינו יוצא] יושב בתוך ביתו |

א"ל הקב"ה חייך וכו' וממך אני מתחיל וכו': 1 ואין מיישב וכו'. וכן הגי' בכי"א ב' את בניו, והשלמתי מתוך שהוא הולה וכו' ועת"ג, וכן בכי"ו שם מתוך שהוא חולה שנים שלשה ימים הוא מיישב בין בניו, ובשאר הספרים (חוץ מכי"ת) הגי' בין בניו, ובפי' ב"ר מפרש אינו מיישב בין בניו שאינו מחלק להם נכסיו ומיישבן בראוי ובמ"כ ואינו מיישב אינו יכול לצוות אותם ולסדר וליישב ענין ירושתם, ובלק"ט גורס ומפרש יעקב תבע חולי אמר לפניו רבש"ע אדם מת וכו' ואינו מחשב את בניו מתוך שהוא חולה שנים ושלשה ימים הוא מיישב בדעתו ומחשב את בניו אמר לו הקב"ה וכו', ובשכל טוב גורס כאן ג"כ ומתוך שהוא חולה ב' או ג' ימים מיישב בין בניו וכו': 4 חולי שיני. שיתרפא האדם מחולי הראשון כדי שיהא חולה ועומד ועושה תשובה ובדמסיק אמר לו העמדת אותו עד יום מותו בתמיה אלא מתוך וכו' אמר לו הקב"ה הייך וכו', וסיום זה הוא בסגנון מאמר ריב"ם שמפרש מאמר ר"ל הקצר אברהם חדש זקנה וכו', ובכי"ו שם חזקיהו [חידש] חולי שני אמ' לפניו רבון העולמים העמדת אותו עד יום מותו אתמהא אלא מתוך שאדם חולה ועומד מחליו חולה ועומד ועושה תשובה שלימה אמ' לו הקב"ה חייך דבר טוב תבעתה ממך הוא מתחיל תחילה הדה היא מכתב וכו', ובדפוסי' וכי"ת הגיהו חידש חולי (חולה) שיתרפא, ובמדרש ד' שאלוניקי העיר רי"ג נ"א אמר ריבון העולמי' אם לא העמדת אותו עד יום מותו היאך יעש' תשובה ועת"ג: 7 מיכן שהיה וכו'. דורש בחלותו ויחי מחליו שחזקיהו חלה שלשה חלאים ומדכתיב בחולי השני ויחי למד שהיה חולי כבד משניהם כחולי הראשון והולי השלישי שמת בו, ובברייתא בב"מ ובסנהדרין שם שלשה חלאין חלה אלישע וכו' שנאמר ואלישע חלה את חליו אשר ימות בו ופירש"י בסנהדרין חלה הד' חליו תרי אשר ימות בו תלת ועי"ע סוטה מ"ז א': 8 ר' אלעזר בן עזריה, בכי"ל כתוב בגליון בכתב הספר בדיו דיהה הקירח והוא תואר לראב"ע, וכן הגי' בכי"ו ובכי"א א' ר' לעזר (אלעזר) בן עזריה הקרח, ובתוספות בכורות נ"ח א' ברה"ה חוץ מן הקרח וכו' הובא ורבינו נסים פי' קרחה רבי אלעזר בן עזריה דאמר בירושלמי שהיה קרח (ובסה"ד ע' ר' יהושע בן קרחה העיר לא מצאתי), ובתוספות ב"ב קי"ג א' ברה"ה וממנו בה וכו' ועוד שפי' רבינו נסים במגלת סתרים שמצא בבראשית רבה החוץ מן הקרח היה רבי אלעזר בן עזריה וכו', ובלי ספק כוון ר"נ להמאמר שלפנינו והיה גורס ג"כ ראב"ע הקרח (ובכי"ג וכי"ב נשתבש הקירית), וראב"ע דורש מראות כלה"כ ועצם עיניו מראות ברע (ישעיה ל"ג ט"ו) מראות ברעתו וכו' שלא יראה רעתו של רשע אמר הקב"ה וכו', ובדפ"ר הגי' כן אמ' ר' אלעזר בן עזריה ועוצם עיניו מראות ברע מראות ברעתו וכו' (ובד"ו נשמטו המלות ועוצם עיניו), ובלק"ט הועתק ותכהין עיניו מראות אראב"ע מראות ברעתו של עשו הרשע, ובשכל טוב שם ותכהינה וכו' א"ר אליעזר בן עזריה מראות ברעתו של אותו רשע אמר הקב"ה יהא צדיק זה יוצא לשוק והבריות יאמרו זה אביו של אותו רשע הריני מכהה עיניו ויושב זמ"ה בקום וכו' (ובכי"ל וכי"ו וכי"א א' מכהא באל"ף כמו לעיל צד 261 ממחא ועיי"ש

הה״ד בקום רשעים יסתר אדם (משלי כח כח), מיכן אמרו כל המעמיד בן רשע או תלמיד רשע עיניו כהות, תלמיד רשע מאחיה השילוני שהעמיד לירבעם וכהו עיניו [שנ׳ ואחיהו לא יכול לראות כי קמו עיניו משיבו (מ״א יד ד) שהעמיד ירבעם תלמיד רשע], בן רשע מיצחק, ד״א מראות מכח אתה הראיה, בשעה שעקד אברהם אבינו את יצחק בכו מלאכי שרת שנ׳ הן אראלם צעקו חוצה וגו׳ (ישעיה לג ז) ונשלו דמעות מעיניהם לעיניו והיו רשומות בתוך עיניו, וכיון שהזקין כהו עיניו שנ׳ ויהי כי זקן יצחק וגו׳, ד״א מראות מכח אתה הראייה, שבשעה שעקד אברהם אבינו את יצחק תלה עיניו למרום והביט בשכינה, מישלים [אותי משל] למה הדבר דומה למלך שהיה מטייל

1 ילקוט כאן, ילק׳ מלכים ר׳ קי״ב, תנחומא ה״ב תלדות סי׳ ד׳, פסיקתא פ׳ זכור (כ״ג א׳), תנחומא שלנו סי׳ ד׳, מדרש שמואל פ״ט סי׳ ה׳ : 4 לעיל צד 600 : 6 דברים רבה סדר וזאת הברכה (פי״א סי׳ ג׳), פדר״א פל״ב :

1 מיכן] וג, מכאן **דפאבתימ** | אמרו ל׳ י | 2 עיניו] **פו°אגבימ**, סוף שעיניו **דת** | מאחיהו **א׳**, שהעמיד — עיניו ל׳ | * שנ׳ ואחיהו — רשע] שנ׳ ואחיהו (ואחיה **ל°**, ואחיהו השילוני **כ**) לא יכול (יוכל **ל°פו°אב**) לראות.. עיניו משיבו שהעמיד (עיניו שהעמיד **פ**) ירבעם (את ירבעם **ו°א[1]**) תלמיד (שהיה תלמיד **ן°**) רשע **ל°פו°אגב**, ואחיהו (דכת׳ ואחיהו **ת**) לא יכול.. משיבו שהעמיד את ירבעם.. רשע **דת**, ואחיהו לא יכול.. משיבו שהעמיד ירבעם הרשע **ימ**, שנ׳ ואחיה השילוני לא יכול לראות שהעמיד תלמיד רשע ואי זה זה ירבעם בן נבט **י[1]** (מלכים), ל׳ **ל** | 3 מיצחק] ~ שנ׳ ותכהין עיניו **פ**, ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו **ד**, ויהי.. עיניו מראות **ת**, ותכהן.. מראות שהעמיד עשו הרשע **י**, ויהי.. ותכהין (ותכהן **ג**).. מראות שהעמיד עשו (את עשו **ג**) הרשע **הג׳[1]** (שם), שנ׳ (דכתי׳ **א[2]**) ויהי.. ותכהין (ותכהינה **כ**).. מראות שהעמיד את עשו (שהעמיד עשו **א[2]**) בן רשע **אב**, ויהי.. את עשו שהיה בן רשע **ן°**, דכתיב ויהי.. ותכהין עיניו שהעמיד בן רשע זה עשו **מ** | 4 מכוח **וגת** | אותה | הראיה] **חא**, הראייה **וכ**, ראיה **דפ**, ראייה **תי** | בשעה] **פוהא׳גבי**, שבשעה **דת**, ל׳ **א[2]** כשעקד **א[2]**, שהעקיד **ן**, שעקדו **פ** | אבינו אברהם **ן**, אביו **פ** | את יצחק בנו **א[2]**, את.. בנו על גבי (ע״ג **א[1]**) המזבח **וא[1]גבתי**, את בנו על.. המזבח **ד**, על המזבח **פ** | בכו] תלה עיניו למרום ובכו **פ** | השרת | אראלים **ת** | 5 וגו׳] **פ**, מלאכי (ומלאכי **ת**) שלום מר יבכיון **א׳ת**, ל׳ **דא[2]כי** [ונשרו **י** | דמעות מעיניהם] דמעותיהן **י** | לעיניו] לתוך עיניו **דואבת**, לתוך עיניו של יצחק **גי** | לתוך **א[2]ב** | 6 * וגו׳ **פ**] ותכהין עיניו מראות **ת**, ל׳ **לדואגב** | מכוח **וגת** | אותה | הראיה | הראייה **פאג**, ראייה **ת** | שבשעה] בשעה **וא[2]י**, ל׳ **פא[1]ג** | שהעקיד **וכ**, שנעקד **י**, כשנעקד **פ** | אברהם אבינו] אבינו אברהם **וכ**, ל׳ **פי** | 7 את יצחק] את יצחק בנו **א[2]**, את.. בנו על גבי המזבח **דואגבת**, על.. המזבח **י**, ל׳ **פ** | למרום] **פו°האגבי**, במרום **דת**, ל׳ **ו** | והביט] וראה **כ** | * אותו משל **דואגבתי**] ל׳ **לפ** | מישל **פ** | להי״ד **א** |

במ״י), וממקור אחר הועתק ראש המאמר במה״ג שם מהו מראות אמ׳ ראב״ע מראות ברוח הקדש מה יהיה באחריתו שלעשו ורבנן אמרי מראות מעשים הרעים שלעשו אמ׳ הקב״ה יהא יצחק יוצא לשוק ויהון בריאתא אמרין דין הוא אבוי וכו׳ אלא הריני מכהה עיניו וישב בתוך הבית הה״ד בקום וכו׳, ובמדרש אגדה הוצ׳ רש״ב ר׳ אלעזר אומר לא כהו עיניו של יצחק אלא מרעתו של עשו וצ״ע, ובמגילה שם אסור לאדם להסתכל בצלם דמות אדם רשע וכו׳ ר׳ אלעזר אומר עיניו כהות שנ׳ ויהי כי זקן יצחק ותכהין וכו׳ משום דאסתכל בעשו הרשע: 2 שהעמיד לירבעם וכו׳. כ״ה בכי״ל, ובסוף המאמר בן רשע מיצחק, ובגליון כי״ל נוסף בכתב הספר בדיו דיהה כגי׳ שאר הספרים שנ׳ ואחיה וכו׳ ועה״נ, ואולי שתי נוסחאות כאן, ובשכל טוב צד 121 הועתק מכאן אמרו כל המעמיד וכו׳ עיניו כהות בן רשע מיצחק תלמיד רשע מאחיה השילוני שהעמיד את ירבעם ולכך כהו עיניו שנ׳ ואחיה לא יכול לראות וכו׳ משיבו, ובמדרש שמואל שם נסדר הדרש לפ׳ ויהי וכו׳ ועלי שוכב במקומו ועיניו החלו כהות וגו׳ והגי׳ שם מיכן אמרו חכמים כל מי שהוא מעמיד בן רשע או תלמיד רשע סוף שעיניו כהות בן רשע מיצחק ויהי כי זקן יצחק ותכהינה וכו׳ למה שהעמיד עשו בן רשע תלמיד רשע מאחיה השילוני ואחיהו לא יכול לראות וכו׳ למה שהעמיד ירבעם תלמיד רשע, ובמה״ג עמו׳ 412 ד״א ויהי כי זקן יצחק וכו׳ אמ׳ ר׳ יודן מפני מה כהו עיניו של יצחק מפני כעסו שלעשו מכאן אמרו כל מי שהוא מעמיד וכו׳ סוף עיניו כהות בן רשע מאבינו יצחק שנ׳ ויהי וכו׳ ותכהין עיניו מראות מאי מראות כעסו שלאותו רשע תלמיד רשע מאחיה השילוני שמשח לו לירבעם וכו׳, ושם עמו׳ 413 ד״א בן רשע מני לן מבני עלי דכת׳ ועלי זקן מאד את מוצא כשם שכהו עיניו של יצחק ממעשה עשו בנו הרשע כך כהו עיניו שלעלי ממעשה בניו הרעים שנ׳ ועיניו קמה ולא יכול לראות, ובפסיקתא פ׳ זכור שם בפתיחה יזכור עון אבותיו וכו׳ (ועי׳ במ״י לעיל צד 682 צד 684 וצד 694) הדרש ומה חטא חטא על אביו גרם לו שכהו עיניו, ולזה הדרש נסמך שם מכאן אמרו כל המעמיד וכו׳ סוף שעיניו כהות בן רשע מאבינו יצחק שנ׳ ויהי כי זקן יצחק וכו׳ למה שהעמיד עשו הרשע תלמיד רשע מאחיה השילוני שנ׳ ואחיה לא יכול וכו׳ למה שהעמיד לירבעם תלמיד רשע, ובתנחומא מ״ב תצא שם ומה חטא הטא על אביו גרם לו שכהו עיניו בחייו מכאן אמרו כל המעמיד וכו׳ גורם לו שיכהו עיניו בחייו בן רשע מיצחק וכו׳, ובתנחומא תצא שם חטא על אביו שגרם לו שכהו עיניו בחייו למה אמר הקב״ה שלא יהא יוצא לחוץ והבריות אומרים זה צמח רשע לפיכך כהו עיניו בחייו מכאן אמרו כל המעמיד וכו׳ גורם לו שיכהו עיניו מראות בחייו מנין אתה למד בן רשע מיצחק וכו׳, ומעם מיכן אמרו מאותו פסוק או מאותו דרש והרחיבו הדרש והסמיכוהו לפסוקים שונים ועי׳ בפסיקתא פ׳ נחמו (קכ״ד א׳ ב׳), והסגנון מיכן אמרו מורגל בפרט בסדר אליהו ועי׳ מ״ש במ״ח חלק מ״ד צד 554: 4 מכח אתה. וכן בסמוך מכח אתה וכו׳ והיתה קוראה אתו וכו׳ ועי׳ לעיל צד 248 צד 449 צד 454: בכו מלאכי שרת. כמו שדרשו לעיל צד 600 ועי׳ במ״י שם בד״ה מהו חוצה, והגי׳ ונשלו איתא גם בדפ״ר וד״ו, ובילקוט ונשרו וכו׳ ועי׳ לעיל צד 603, ובשכל טוב שם הועתק ד״א מראות מכח הראייה בשעה שנעקד על גבי המזבח בכו מלאכי השרת שנאמר הן אראלים צעקו חוצה מלאכי שלום מר יבכיון ונזלו דמעות מעיניהם לתוך עיניו והיו רשומות בתוך עיניו וכיון שהזקין וכו׳, ובמה״ג עמו׳ 417 ד״א מראות מכות אותה ראייה שבשעה שנעקד יצחק על גבי המזבח בכו מלאכי השרת דכת׳ הן אראלם וכו׳ מלאכי שלום וכו׳ וזלגו דמעות מעיניהן וכו׳ והיו רשומות בעיניו עד שזקן וכהו עיניו ועח״נ ועי״ע בפירש״י עה״ת: 7 והביט בשכינה. בלק״ט ד״א מראות על

בפתח פלטין שלו ותלה עיניו וראה בנו שלאוהבו מציץ עליו בעד החלון. אמר אם אני הורגו אני מבריע את אוהבי אלא גוזר אני שיסתמו חלונותיו, כך בשעה שעקד אברהם את יצחק על גבי המזבח תלה עיניו ונסתכל בשכינה אמר הקב״ה אם אני הורגו אני מבריע את אברהם אוהבי אלא גוזר אני שיסתמו עיניו הה״ד ויהי כי זקן יצחק וגו׳:

יא. ויקרא את עשו וגו׳ אמר ר׳ לעזר בר׳ שמעון למדינה שהיתה מכתבת עינקמין למלך והיתה שם אשה אחת והיה לה בן ננס והיתה קוראה אתו מקרולפרים אמרה בני מקרולפרים ואינכם מכתיבין אותי

ה׳ ילקוט כאן, ילק׳ ירמיה ר׳ של״ג, ילק׳ מכירי עובדיה א׳ ב׳, ביר הגדולה רבה לאחז (כ ע״ו), לתדם נעתקות בי״ת:

1 פתח י | פלטרין א | ותלה עיניו] נתן עיניו ג, ל׳ י | בן י | אהבו ו | ⁰ אני הורגו ל⁰] הורגו ל, אני הורג אותו י, אני הורגו עכשיו ו, אני.. עכשו א², הורגו אני (הורג אני אותו ג) עכשיו דא׳גת, הורגו אני עכשו פ, הורגו עכשו כ | אני מבריע אג] אני מברע ל, מבריע אני ו, ׳ הריני מבריע י, מבריע דפבת | 2 ⁰ אוהבי דפואגי] אהבי לכ | גוזר אני] פו׳הגבת, גוזרני דא¹, הריני גוזר י, גוזר אני עליו א² | שעקד אברהם] פ, שעקד אברהם אבינו הא׳גת, שהעקיד אברהם ו, ..אברהם אבינו ד, ..אבינו אברהם כ, שאברהם אבינו עקד א², שנעקד י | את יצחק] את יצחק בנו פואגבת, את בנו ד, ל׳ י | על — המזבח ל׳ י | 3 עיניו] ~ למרום ג | אני הורגו אותו י, הורגו אני ג, אני הורגו עכשיו א¹, אני.. עכשו א², הורגו אני עכשיו דות, הורגו.. עכשיו כ | מבריע אני ו, הריני מבריע י, מברע פ | את ל׳ כ | ⁰ אברהם אוהבי דפוא׳גבתי] אוהבי אברהם א¹, אברהם ל | גוזרני י, גוזר אני עליו א²ג | 4 שיסתמו] א¹, שיכהו דפוא²גבתי | עיניו] י, ~ וכיון (כיון א²) שהזקין כהו עיניו דפואגבת | עינ׳ וא¹, ותכרינה עי׳ ד, ותכהנה עיניו ג ותכהין.. מראות ת, ~ פא׳כ | ⁵ וגו׳] ; בני ג, בנו הגדול דפאבתי | אר״לעזר בר׳ ת, בר׳ פ | ׳ למדינה] משל ~ פהא׳ | שהיתה] שיהא ל | כותבת י¹, מוכתבת א¹מ | עינקמין] פו, ענקמון דא׳תער״מ, עינקמין חג, ענקמין י, עונקמין ר¹, עוקמין א²ב, עוקמין י (ירמיה) | ננס י¹ ~ בע׳ | קוראה דא׳תע׳ שם׳ מ] קורא לפוא׳גב, קוראי י | אותו | מקרולפרים] ע׳ (שם), מקרו לפרום ר², מקרואלפרוס ג, מקרוא לפרוס דפבר¹ו, מוקרו ליפרוס ת, מוקרא ליפרוס ו, מיקריא לופריס ח, מקרפולים א², נקרוליפראוס א¹, ניקר אלפרוס מ | אמרה להם ו⁰א², א״ל ים | ⁰ מקרולפרום וי¹ (שם)] מקרוליפרים ל, מקריא לפרום דפבי, מקרו לפרס ג, מוקרו ליפרוס ת, מוקרא ליפרים ו⁰, מיקריא ליפריס ח, מקרפולים א², נקרוליפראוס א¹, נקרו אלפרוס מ | ואין אתם מכתיבין דכתים, אין מכתיבין אתם א², ואין אתם כותבים ו⁰, ואתם מכתיבי׳ א¹, אתם מכתיבין פ |

עקב שראה השכינה בשעת העקידה לפיכך בעת זקנותו כהו עיניו, ובמשכל טוב שם ועוד שהציץ ותלה עיניו וראה שכינה אמר הקב״ה אם אני הורגו אני מבריע את אברהם אוהבי אלא הריני גוזר שיכהו עיניו לעת זקנה (והמשל לא הועתק שם), ובמה״ג עמו׳ 416 ד״א ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו רבנן אמרין בשעה שנעקד יצחק על גבי המזבח ראה זיו השכינה וכהו עיניו משל למלך שהיה עיניו וראה בן אוהבו מציץ עליו מתוך החלון אמר המלך אם אהרגנו נמצאתי מכוה את אוהבי ואם אניחנו נמצאתי מבזה את המלכות אלא הריני סותם את החלון שראה בה כך אמ׳ הקב״ה כת׳ כי לא יראני האדם וחי אם אהרגנו ליצחק הריני מבריע לאברהם אוהבי אלא הריני סותם את החלון שראה בה לכך נאמר ותכהין עיניו מראות, ובבי״ל כתוב אני מבריע את אוהבי ובמשיך גם בבי״ל אני מבריע את אברהם, ומבריע מלה״ב הכרע הכריעתני (שופטים י״א ל״ה). וכן לקמן פס״ז סי׳ ח׳ אמר מה אני מבריע את אבה ועיי״ש בח״ג ובמ״י, ובמדרש אגדה הוצ׳ רש״ב ר׳ ברכיה אומר לא כהו עיניו של יצחק אלא על שהביט בשכינה בעת העקידה, ובדב״ר שם וש״ה רבות בנות וכו׳ ואת עליה על כולנה וכו׳ יצחק אמר למשה אני גדול ממך שפשטתי צוארי על גבי המזבח וראיתי את פני השכינה אמר לו משה אני נתעלתי יותר ממך שאתה ראית פני השכינה וכהו עיניך מנין דכתיב ויהי כי זקן יצחק וכו׳ מהו מראות בשכינה אבל אני הייתי מדבר עם השכינה פנים אל פנים ולא כהו עיני וכו׳, ובפדר״א שם ר׳ שמעון אומר בשעה שנעקד יצחק נשא את עיניו למעלה וראה את השכינה וכתו׳ כי לא יראני האדם וחי אלא תחת המיתה כהו עיניו לעת זקנותו שנאמר ויהי כי זקן יצחק וכו׳: 5 עינקמון. מדת אנשי הצבא כל״ו[1] ועי׳ קרויס צד 417 ציטגלער קעניגסגלייכניססע צד 62, ובבי״ל נשתבש למדינה שיהא מכתבת וכו׳ והגהתי שהיתה וכן לכבון בשאר הספרים. ובערוך ע׳ עינקמון למדינה שהיתה מכתבת עינקמון: 6 בן ננס. ע׳ לעיל צד 147 ועוד 343. והגהתי והיתה קוראה. ובבי״ל ועוד בחמשה כ״י הגי׳ קורא וצ״ע: מקרולפרוס. יכוין בני תפעמים בירק ירמיה שם בהפ״ר ולשה״כ בירמיה מ״ט ט״ו כי הנה קטן נתתיך בגוים בזוי באדם, ובילק׳ מכירי נכתב בעובדיה לפ׳ הנה קטן וכו׳ בזוי אתה מאד ועה״ג, ובילק׳ ירמיה ר׳ של״ג מתחיל המאמר אם תגביה כנשר ואם בין כוכבים שים קנך וכו׳ והוא כלשה״כ בעובדיה א׳ ד׳), ובערוך ע׳ מקרולפרוס הועתק והיתה שם יבי קוראה אותו מקרולפרוס ופי׳ שם ארוך וקר בל״י מקרולפרוס[2] וכן גרשם בגליון כי״ל פ׳ מקרו ארוך וקר לפרוס קר, ובפי׳ ב״ר הנדפס ארוך וקר בל״י (ובפי׳ ב״ר כ״י ארוך ורחב בל״י), ולפי הגי׳ בכי״ו מיקרא ליפרוס נרשם בגליון שם פי׳ ארוך ושמן[3]), ובשינויים שונים המאמר בשהש״ר שם א״ר שמעון בן אלעזר משל למדינה שמגדלת איספתרין[4]) למלך והיתה שם אשה אחת וילדה בן ננס אחד והיתה קוראה את בנה מיקרו לי פאריס אמרה להם בני מיקרו לי פאריס ואין אתם עושין אותו איספתרין אמרו לה (וכ״ה בדפ״ר וד״ו) אנו בעינינו ארא ננס שבננסים כך אמר הקב״ה עשו זה הרשע אביו קראו גדול שנא׳ ויקרא את עשו וכו׳ אמו קראה אותו גדול שנ׳ את בגדי עשו בנה הגדול אמר להם הקב״ה אם בעיניכם הוא גדול בעיני הוא קטן שנ׳ הנה קטן נתתיך בגוים. ובמנין אחר באג״ב שם אביו קרא אותו גדול ויקרא את עשו וכו׳ ואמו קראה אותו גדול שנאמר ותקח רבקה את בגדי וכו׳ אמר הקב״ה הנה זקן וזקנה שאין בהם דעת אני קראתיו קטן שנאמר הנה קטן נתתיך וכו׳ משל למי שהיה מכתיב טירוניא (ועי׳ לעיל צד 409) בא אחד להכתיב לו את

[1]) incomma, encomma, Militärmass. [2]) μακρoέλαφρος. [3]) λιπαρός. [4]) σπαθάριος, Schwertträger.

אמרו לה אם בעיניך מקרולפרוס בעינינו ננס הוא, כך אביו קראו גדול ויקרא את עשו בנו הגדול, אמו קראתו גדול את בגדי עשו בנה הגדול (בראשית כז טו). אמ׳ להן הקב״ה אם בעיניכם גדול בעיני קטן שנ׳ הנה קטן נתתיך בגוים (עובדיה א ב), אמר רבבהו אמר ר׳ ברכיה לקבל תורא טבחא הה״ד כי זבח לי״י בבצרה וטבח גדול בארץ אדום (ישעיה לד ו) אמר ר׳ ברכיה טבח גדול בארץ אדום:
א ב) ויאמר אליו בני ויאמר אליו הנני הה״ד כי יחנן קולו אל תאמן בו וגו׳ (משלי כו כה):

1 פסיקתא פ׳ החודש (נ״ו ס׳), פסיקתא רבתי פס (ע״ע א׳): 3 לקמן פפ״ג, פסיקתא רבתי פ׳ פרה (ס״ה ב׳), תנחומא מ״ב חקת סי׳ כ״ז: 5 ילקוט כ׳ קי״ד, ילק׳ מכירי משלי כ״ו כ״ה, תנחומא ע״ב תולדות סי׳ ח׳, תנחומא שם סי׳ ס׳, מדרש תהלים י״ד סי׳ ג׳:

1 לה] **פואנכימ**, ל׳ **דתי** (שם) | בעיניך] ~ הוא **פוא¹גבי** (שם) | מקרולפרוס] י¹ (שם), מקרוא לפרוס **דפגכ**, מוקרו ליפארוס **ת**, מוקרא ליפרוס **ו**, מיקריא ליפרים **ח**, מקרפולים **א²**, בקרוליפראוס **א¹**, נקרו אלפרוס **מ**, מקרוס י | ננס הוא] הוא ננס **פוהאגב**, הוא ננוס **י¹מ**, ננס י (שם), הוא ננס שבננסים **דת** | כך] ~ עשו **ת** | קרא אותו **אגבימ**, קורא אותו **דפות** | גדול] בנו הגדול **א¹** | 2 ואמו **פו** | * קראתו **פא¹גי** (שם)] קראתיו **ל**, קראת (קראה **א²ת**, קרא׳ י¹) אותו **דא²כתי¹**, קורא אותו **ו**, קוראה **מ** | את] י (שם), ותקח רבקה ~ **הפואגבימ** | ° עשו] ל׳ **ד** | הגדול] **פואגתימ** ~ ההמודות **ד**.. אשר אתה בבית **כ** | אמר להם **פואגת**, א״ל **ימ**, הוא גדול **דפוגכתי** | קטן] ~ הוא קטן **פוא²כתי**, הוא קטן **דא¹גמ** | 3 קטן] **פוכתי**, קטן **דאגמי²** (שם) | בגוים] **פא²תי** (שם) **מ**, בגוים בזוי אתה מאד **דהא¹גבי**, ל׳ **ו** | אמר רבבהו] ואמ׳ רבבהו **ג**, אמ׳ רב בה **כ**, אמ׳ ר׳ אבהו **פאי** (שם), אמ׳ ר׳ אבהוא **ו°**, ואם הוא רב אמ׳ ר׳ אבהו **מ**, ל׳ **דתי** | לקביל **גת**, לפם **ו**, לפני **מ** | תורה **ו** | טבחה **ו**, טבחיא **א**, דטבחא **מ** | 4 וטבח — אדום] וגו׳ **ו** | אמר — אדום] **ו**, ל׳ **דפו°אגכתימ** | 5 * ויאמר אליו הנני **דואכתמ**] ויאמר הנני **גי**, וגו׳ **לפ** | תאמין **פ** | וגו׳] כי שבע תועבות **פ**, כי.. תועבות בלבו **אכתמ**, כי.. בליבו **ג** |

בנו אמר לו ראה לבני מה בחור מה גבור ובעל קומה אף אמו אמרה ראה מה בנינו בעל קומה אמר להם בפניכם הוא גבור ובעל קומה אינו יודע הרי העין אם יהא בו קומה מדדו ונמצא קטן ונפסל כך רבקה קראה אותו גדול ויצחק קרא אותו גדול אמר להם הקב״ה ומי בעולמי שליט ומושל בלעדי וכו׳ אני עשיתיהו קטן ואתם קוראין אותו גדול ואינו אלא קטן שנאמר הנה קטן נתתיך וכו׳. וגי׳ שפתרו שם מ״ת עינקמון שלפנינו בב״ר כאן לשון עין וקומה הרי העין (אם יהא בו) קומה הרי העינקומה: 3 אמר רבבהו וכו׳. כ״ה בכי״ל, ובכי״ג ואמ׳ רבבהו א״ר ברכיה לקביל וכו׳, וביוחסין מאמר ב׳ הובא בבהו א״ל רב בבהו לרב אשי בפרק שני דיבמות, ובסה״ד ר׳ בבהו אמר לרב אשי וכו׳ והעיר שם לא מצאתי, ובסיום המאמר בכי״ל איתא רק אמ׳ ר׳ ברכיה טבח גדול בארץ אדום וצע״ג, ובכי״כ הגי׳ אמ׳ רב בה אמ׳ ר׳ ברכיה לקבל וכו׳, ונמצא ר׳ אבא בשם ר׳ ברכיה בוי״ר פכ״ו סי׳ ח׳ ובמדרש שמואל פכ״ד סי׳ ח׳ ור׳ ברכיה בשם ר׳ אבא בתנחומא מ״ב קדושים סי׳ ד׳ ובמדרש תהלים מזמור פ״א סי׳ ה׳, ובברכות מ״ה א׳ הגי׳ בכי״מ רב בהו ולפנינו הגי׳ ר׳ אבהו ועי׳ בד״ס שם שזה קצור השם מר׳ אבהו מצוי הוא בכי״מ, ובכי״פ וכי״א א׳ וב׳ וילק׳ ירמיה שם וילק׳ מכירי שם הגי׳ א״ר אבהו א״ר ברכיה וכו׳ ובכי״ו כתוב א״ר אבהוא על הגיד, אכן ר׳ אבהו קדום לר׳ ברכיה ור״ב אומר בשמו ועי׳ באגה״א ח״ב צד 100, ולעיל צד 275 איתא ר׳ ברכיה ר׳ אבהו בשם ר׳ אלעזר וכו׳ ועי׳ במדרש קהלת פ׳ את הכל וכו׳ (ג׳ י״א), ועל כל אילו הגירסאות קשה שהלשון אמר וכו׳ אמר ר׳ ברכיה אינו מסגנון המדרש ב״ר והיה צריך לומר ר׳ וכו׳ בשם ר׳ וכו׳, ובדפוסי׳ וכי״ת הגי׳ רק אמר ר׳ ברכיה, ודורש ואם גדול הוא לקבל תורא טבחא לנגד השור הטבח הה״ד כי זבח וכו׳ וטבח גדול וכו׳ א״ר ברכיה טבח גדול כלו׳ קרי ביה טבח[1] גדול בארץ אדום. ובפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א מלשון אחר גורס ומפרש לקביל (לקבל) תורא טיבחיה (טבחא) כלומר לפי שהשור הוא גדול צריך ג״כ הטבח (צריך הטבח) שיהא גדול ממנו כנגדו (גדול כנגדו) שישבחו (שטבחו) של עשו הגדול יהיה גדול שנאמר וטבח גדול וגו׳. ובכי״ו היה כתוב לפם תורה טבחה[2], הדה היא כי זבח לי״י בבצרה וגו׳ אמ׳ ר׳ ברכיה טבח גדול בארץ אדום וגמתקו המלות וגו׳ עד ברכיה והוגה וטבח, והסיום שלפנינו א״ר ברכיה טבח וכו׳ מסכים עם סגנון הפסיקתא, וכן בכי״ל לקמן פפ״ג סי׳ ג׳ אמר הקב״ה וכו׳ אין לי עסק אלא עם בוצרה הה״ד כי זבח לי״י בבוצרה וטבח וכו׳ אמ׳ ר׳ ברכיה וטבח גדול בארץ אדום, והמאמר שלפנינו הועתק בשכל טוב שם בנו הגדול אם בעיניכם גדול בעיני הוא קטן שנא׳ הנה קטן נתתיך בגוים ואם גדול הוא לקבל תורא טבהא זש״ה כי זבח וכו׳, ובלק״ט מפרש ויקרא את עשו וכו׳ וכן רבקה קראה אותו גדול וכו׳ אבל הקב״ה קראו קטן שנא׳ הנה קטן נתתיך בגוים בזוי אתה מאד אבל לכשיהיה מפלתו כתוב וטבח גדול בארץ אדום א״ר ברכיה לקביל תורא סכינא (ובכ״י אחד שם הגי׳ הנכונה טבחא), ובשהש״ר שם מסיים ואין רב הוא לפום תורא טבחיא הה״ד כי זבח לה׳ בבצרה וטבח גדול בארץ אדום ועח״נ, והמאמר בלי המשל נסדר גם בפסיקתא פ׳ החודש, והגי׳ שם אמר הקב״ה אביו קורא אותו גדול שנ׳ ויקרא וכו׳ ואמו קראה אותו גדול שנ׳ ותקח רבקה וכו׳ ואני קורא אותו קטן שנ׳ הנה קטן אבל הואיל והיו קורין אותו גדול לפום תורא טבחא שנא׳ כי זבח וכו׳ וטבח גדול בארץ אדום א״ר ברכיה וטבח גדול בארץ וכו׳ ועיי״ש בהערות רש״ב אות רמ״ג ואות רמ״ה. ובפסי״ר פ׳ פרה שם ושחט אותה לפניו כי זבח לה׳ בבצרה וטבח גדול וכו׳ א״ר ברכיה טבח גדול בארץ וכו׳ ועי׳ בתנחומא מ״ב חקת שם, ובמה״ג עמו 418 הועתק ויקרא את עשו וכו׳ אמ׳ לו הקב״ה אתה קורא לו הגדול (גדול) ואמו קראה לו גדול חייך שאני עושה במבחו טבח גדול שנ׳ כי זבח וכו׳ ורבנן אמרי אביו קורא אותו גדול ואמו קוראה אותו הגדול (גדול) אמ׳ הקב״ה אני איני קורא אותו אלא קטן שנ׳ הנה קטן וכו׳ ואם רב הוא לפום תורא טבחיה שנ׳ וטבח גדול בארץ אדום וצ״ע ואולי נשתבש אמ׳ רבבהו ובכי״ג ואמ׳ רבבהו מן ואם רב הוא, ומן רבבהו נשתבש ר׳ אבהו: 5 כי יחנן קולו וכו׳. עשו אמר הנני לשון ענוה ובשפתיו ינכר שונא ובקרבו ישית מרמה כי יחנן קולו אל תאמן בו וכו׳, ובמדרש תהלים שם ד״א אמר נבל בלבו זה עשו הרשע שהוא אומר אחד בפה ואחד בלב בלב הוא אומר יקרבו ימי אבל אבי ובפה הוא אומר הנני אמר לו הקב״ה רשע את מתחנן בדבריך וכו׳ כי יחנן קולו אל

[1]) טַבָּח. [2]) טַבחה.

חזקיה תרגמנא אמר כי שבע תועבות בלבו (שם שם) את מוצא תיעבה אחת כת' בתורה וכת' בה עשר,
כת' לא ימצא בך מעביר בנו ובתו וגו וחבר חבר ושואל אוב וידעוני וגו' (דברים יח י יא) כאן
יב שכת' שבע על אחת כמה וכמה הוי כי שבע תועבות בלבו כי שבעים תועבות בלבו, ד"א ויאמר
אליו בני אמר ר' יהושע בן קרחה הגיע אדם לפרק אבותיו קודם לחמש שנים ולאחר חמש שנים
ילעג מן המיתה שכן יצחק אמר אם לשני אבא אני מגיע עד עכשיו מתבקש לי, אם לשני אמה אני
מגיע הנה נא זקנתי וגו': תני שבעה דברים מכוסים מבני אדם ואילו הן יום המיתה ויום הנחמה ועימק

1 ילקוט משלי כ תתקס"ח: 3 ילקוט שם, ילק' ירמיה כ' רנ"ז, מכילתא בשלח מסכתא ד' פ"ה, פסחים נ"ד ב', מדרש קהלת ב כלכל תינך (י"א ה'):

1 חזקיה] פואתמ. חזקיהו דכ (חזקיה — בלבו ל' נ) | תורגמנא ד. ינה ן, תרגמניא א³. תורגמניה פכ. תורגמיניה מ. מתורגמנא ת. מתורגמני' א' | שבע] כת. שבעים דפואמ. ע' ד' | כת'] גתי'. כתו' פא'כ כתוב וא³ (משלי). כתי' דמ | וכת'] גת. וכתו' ד'א'כ. וכתוב דוי' (שם). וכתי' א'ימ | 2 כת'] כ. כתי' א²מ. ל' דפוא'גתי | וגו'] באש דכת. באש וגו' פוגי. באש קוסם קסמים מעונן (ועונן א³) ומנחש ומכשף אמ. ל' י (שם) | וחבר — וגו'] וחובר חבר וגו' ןג. וחובר.. ושואל (ושאר פ) אוב.. ודורש ודרש פ) אל המתים פאכת. וחובר.. ושואל.. ודורש אל המתים כי תועבת יי' (יי' אליך א³) כל עושה אלה א²מ. ל' י | כן וג | 3 שכת'] ות. שכתוב דא²כמ. כתוב ו¹ (שם). כתי' א'י. שכת' בה ג | * שבע דפואגכתי] כי שבע תועבות בלבו מ. ל' ל | הווי ו | כי — בלבו ל' א²י | כי ל' פי | בלבו ל' כ | ד"א] פוא'גכ. ל' דא²תי | ויאמר — בני] פו. ויאמר.. בני ויאמר אליו הנני א'גכ. ויאמר אליו הנני דת. ויאמר.. ויאמר.. הנני הנה נא זקנתי לא ידעתי יום מותי ח. הנה.. מותי א²י | 4 קרחא כ. לוי ג | ** אדם] ל' ל לחמש] פוא'גכת. לה' ד. חמש תא²ר | שנים ל' פ | ולאחר — שנים] ו⁰חגכת. ולאחר חמשה (ה' ד¹) שנים ד. ולאחר חמש פ. או לאחר חמש שנים ור¹. או לאחר חמש ר². ל' י | 5 ילעג] ג. ילאג ן. יראג ל"דפו"האכתרי | שכן י | יצחק אמר וא' אמר יצחק רי | לשני של דפאגכת לשנותיו של ו לשנים של ר. לשני' של י | עכשיו פא²כ | אני מתבקש א¹. אני.. לו כ | ואם ונרי | לשנות ר¹. לשניה של א' לשנותיה של פוא²גכר לשנים של דת לשני של י | אמא דפתר¹ אימה ג אימא ואבר² אימ' י¹ | 6 וגו'] וג. לא ידעתי יום מותי דפאכת | תניא א² | ז' א'י | מכוסין פא'כ | ואילו הן] פג. ואלו הן דו⁰א'כתי. אלו הם י (ירמיה). ל' וא² | מיתה ג |

תאמן בו כי שבע תועבות בלבו כל מה ששנאת הוא אוהב שנאמר שש הנה שנא ה' ושבע תועבות נפשו ועי' בתנחומא ב בשם ובילק' משלי ר' תתקס"ח: 1 תרגמנא. המתורגמן ועי' לעיל צד 539 ובמ"י שם ועי' ע באכער טערמינאלאגיע ח א צד 206 ובאגדה א ח א צד 49, והסגנון את מוצא כמו לעיל צד 656 וצד 694: תועבה אחת וכו'. כי תועבת יי' כל עושה אלה (דברים י"ח י"ב) וכת' בה עשר תועבות לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש קוסם קסמים מעונן ומנחש ומכשף וחבר חבר ושאל אוב וידעני ודרש אל המתים, ומשמע שמונה שהיה מעביר בנו ובתו באש, וקשה הלשון בלק"ט התה"ר כי וכו' שבע תועבות בלבו תועבה אחת היא הכשפנות יבה שבע תועבות הכתוב לא ימצא וכו ומסיים שבע תועבות מעשר הרי שבעים ובשכל טוב שם חזקיה תרגמנא אמר על שבע תועבות בלבו אתה מוצא תועבה זאת בתורה היא הכשפניות וכתיב בה עשר תועבות וכו יכאן שכתוב שבע תועבות עשר על כל אחת הרי ע: 5 ילעג. וכ"ה בכי"ג והוגה. ובכי"ו ילאג והוגה יראג. ובגליון כי"ל נסמן ס"א ידאג כמו שהגי' בשאר הספרים ובסמוך גם בכי"ל. ואולי פי' ילעג יעלג כמו שהתחיל יצחק מגמגם בדבר ויאמר אליו בני וכו' ויאמר הנה נא זקנתי וכו ועי' געזעניוסדבוהל ע' עלג: שכן יצחק אמר. שהיה באותו הפרק בן קכ"ג שנה שהיה בן ששים שנה כשנולד יעקב ובן ס"ג שנה גמל יעקב את הברכות ושרה מתה בת קכ"ז ועי' למטה פי' י"ט ופס"ח סי' ה' ובמ"י לעיל צד 677 ובפירש"י עה"ת. ובפי ב"ר כי"מ וכי"א גורס ומפרש א"ר יהושע בן קרחה הגיע אדם לפרק אבותיו קודם חמש שנים או לאחר חמש שנים (לאחר חמש) ידאג וכו שכן אמר יצחק הנה נא וכו' אם לשנים של אבא אני מגיע שגזרו עלי שאהיה כשנים שהיה אבי עד עכשיו מתבקש לי עדיין (עדין) יש לי הרבה לחיות שלא הגעתי לשנותיו ואם לשנותיה של אמא (אימא) אני מגיע הנה נא זקנתי שיצחק היה באותו זמן פחות מאמו חמש שנים שכן מצינו שאותה שעה שנטל יעקב את הברכות היה בן ששים ושתים (בן ס"ג) שנה ויצחק (וכתי' ויצחק) בן ששים שנה בלדת אותם הא למדנו שהיה יצחק באותה שעה בן מאה ועשרים ושתים (בן קכ"ב) שנה ושרה היתה מאה ועשרים ושבע שנה (חית קכ"ז) הא למדת שהגיע לימי אמו קרוב חמש שנים והיה מפחד (קרוב חמש שנים), ובשכל טוב צד 109 א"ר יהושע וכו' הגיע לפרק אבותיו קודם לחמש שנים ידאג וכו' שכן יצחק היה קכ"ג שנה ואמר אם לשנותיו של אבי אני מגיע עד עכשיו מתבקש לי נ"ב שנה אבל אם לשנות אמי אני מגיע הנה נא זקנתי לא ידעתי יום מותי וכו': 6 תני וכו'. במכילתא שם שבעה דברים מכוסים מבני אדם ואלו הן יום המיתה ויום הנחמה ועומק הדין ואין אדם יודע במה משתכר ואין אדם יודע מה בלבו של חבירו ומלכות בית דוד אימתי תחזור למקומה ומלכות חייבת אימתי תעקר. ורא נמנה שם ואין אדם יודע מה בעוברה של אשה. ופסוקי הראיה לא הובאו שם ובבריתא בפסחים שם שבעה דברים וכו' (אלו הן) יום המיתה ויום הנחמה ועומק הדין ואין אדם יודע מה בלבו של חבירו ואין אדם יודע במה משתכר (ואין יודע במה משתכר ואין יודע מה בלבו של חבירו) ומלכות בית דוד מתי תחזור ומלכות חייבת מתי תפול (תכלה) ועי' בד"ס, ומב"ר כאן נובע המאמר במ' קהלת שם שבעה דברים וכו' ואלו הם יום המיתה ויום הנחמה ועומק הדין ובמה הוא משתכר ומה בלבו של חבירו ומה בעיבורה של אשה ומלכות זו של אדום אימתי נופלת יום המיתה מנין שנא' כי לא ידע וכו' יום הנחמה מנין שנא' אני ה' וכו' ועומק הדין מנין שנ' כי המשפט לאלהים הוא במה הוא משתכר מנין שנ' זו מתת אלהים הוא ומה בלבו של חבירו שנ' אני ה' חוקר לב ומה בעיבורה של אשה שנ' כעצמים וכו' מלכות הרשעה זו של אדום אימתי נופלת שנ' כי יום וכו', ובכי"ו הושלם בגליון בכתב אחר בסגנון שלפנינו כי ואלו הן וכו' עד מתי היא נופלת, ובגוף הספר בסגנון אחר אין אדם יודע אימתי הוא מת כי לא ידע האדם וכו' ועי' ג, ובסדר המאמרים שם הועתק בלק"ט שבעה וכו' המיתה שנאמר כי לא ידע וכו' ומה בלב

הדין ואין אדם יודע במה משתכר ואינו יודע מה בלבו שלחבירו ואין יודע מה בעובר־ה שלאשה ומלכות הרשעה אימתי נופלת, יום המיתה דכת' כי לא ידע האדם את עתו (קהלת ט יב), יום הנחמה דכת' אני י"י בעתה אחישנה (ישעיה ס כב), עומק הדין דכת' כי המשפט לאלהים הוא (דברים א כז), ואין אדם יודע במה משתכר דכת' זו מתת אלהים היא (קהלת ה יח), ואין אדם יודע מה בלב חבירו דכת' אני י"י חקר לב וגו' (ירמיה יז י), ואין אדם יודע מה בעובר האשה דכת' כעצמים בבטן המלאה (קהלת יא ה), ומלכות הרשעה אימתי נופלת דכת כי יום נקם בלבי (ישעיה סג ד), אמר ר' יהושע בן קרחה הגיע אדם לפרק אבותיו קודם חמש שנים ולאחר חמש שנים ידאג מן המיתה שכן יצחק א' אם לשנותיו שלאבא אני מגיע עד עכשיו מתבקש לי ואם לשני אמה אני מגיע הנה נא זקנתי וגו:

ג) ועתה שא נא כליך שוון מאני זינך שלא תאכילני נבלות וטריפות, סב מאני זינך שלא

10 ילקוט כ' קי"ד:

1 ואינו יודע פ | משתכר] א^{2}י (שם), הוא משתכר דו^{0}א^{1}גבת, נשתכר פ | ואינו] פ, ואין אדם דו^{0}אגבתי (שם) | שבלבו א^{1}, ואינו פ, ואין אדם דו^{0}אגבתי (שם) | בעובר־ה] פגי (שם), בעבורה דא^{2}ב, בעיבורה ו^{0}א^{1}ת | 2 הרשעה] פא^{2}בי^{1} (שם), הרשעה הזאת ד^{1}ו^{0}ח, הרשעה זו א^{1}, הזאת ד, עשו ת, הרשעה ומלכות חייבת ג | מתי א^{2}ב, אימתי היא א^{1}גת מתי היא פ^{0}י (שם) | תפול א^{2} | יום המיתה] אין אדם יודע אימתי הוא מת ן | דכת'] ת, שנא' אי, מנין גי (שם), מנין דכתי' דפ, מניין שנ' כ, ל' ן | כי] ואני, כי גם דפבת | עיתו ן | ויום ב (יום — אחישנה ל' ן) דכת'] ת, שנא' א^{2}, מנין גי (שם), מנין דכתי' דפ, מניין דכת' ב, מנין שנא' א^{1}, ל' י | 3 עומק — הוא] עומק.. שנא' כי.. הוא א^{2}, עומק.. מנין כי.. הוא גי (שם), ועומק.. דכ' (שנ' י, מנין ב) כי.. הוא פחבי, אין אדם יודע מה בעומקו של דין שנא' (דכת' ת) כי.. הוא דת, ואין אדם יודע מה בלבו של חברו שנא' אני י"י חוקר לב ובוחן כליות עומק הדין מנין שנא' כי.. הוא א^{1}, ואין אדם יודע מה בלבו שלחבירו אני י"י חוקר לב ואין אדם יודע מה בעומקו של דין כי.. הוא ואין אדם יודע מה דרך הרוח בוולד שהוא במעי אמו כאשר אינו יודע מה דרך הרוח כעצמים בב' המל' ן | 4 ואינו יודע פ | משתכר] אגי (שם), הוא משתכר דוב, נשתכר פ | דכת'] שנ' אגי (שם), ל' ן | זו] כי ב, ל' י הוא] פגבי, היא דוא | ואין — וגו'] ואין.. בלב חברו אני.. חוקר לב י, ואין.. בלבו של חבירו דכתי' אני.. חוקר לב דת, ואין.. של חבירו שנא' אני.. חוקר לב י (שם), ואין.. של חבירו שנ' (דכת' ב) אני.. חוקר לב ובוחן (בוחן ג) כליות א^{2}גב, ואינו יודע.. של חבירו דכת' אני.. חוקר.. ובוחן כליות פ, ל' וא^{1} | 5 ואין — המלאה] ואין.. בעוברה של אשה.. המלאה ג, ואין.. בעוברה של אשה שנאמר.. המלאה י^{1} (שם), ואין.. בעבור' של.. דכתי'.. המלאה י, ואין.. בעיבורה של.. שנא' (דכת' ת).. המלאה את, ואין.. בעיבורה של.. דכתי'.. המליאה ד, ואין.. בעבורה שלאשה כעצמים.. המלאה ב, ואינו יודע מה בעוברה של.. דכ' כאשר אינך יודע דרך הרוח בעצמים.. המלאה פ, ל' ן | 6 ומלכות הרשעה (הרשעה הזאת א^{1}ג, עשו הרשע ת) אימתי היא ד^{1}פחא^{1}גת, ומלכות הרשעה מתי א^{2}י, ומלכות הרשעה מתי היא י^{1} (שם). ומלכות אימתי היא ד, ואין אדם יודע מלכות הרשעה אימתי היא ב, ואין.. יודע אמתיי מלכות ן, ואין.. מלכות אדום ן^{0} | תפול א^{2}י | דכת'] שנ' אגי (שם), ל' ן | בלבי] ~ שנת גאולי באה ב, שנת.. בא פ, ואין אדם יודע אמתיי גאולה באה אני י"י בעתה אחישנה ן | אמר — זקנתי וגו'] אמר.. שכן אמ' יצחק.. לשנותיו שלא אימא.. זקנתי לא ידעתי יום מותי ג, אמ'.. קודם לחמש שנים.. שכן יצחק או' אם וגו' ן, ל' דפאבת | 10 שאוון ג, שחון ל^{0}, שגון פא^{2}ב, שגן ן, שחוו ל^{0}דא^{1}תרי | מאני] מיני א^{2}, ל' ת | זיינך פחא^{1}גכר^{8} | תאכילני פאכרי | נבלות] פא^{2}כתרי, נבילות דוא^{1}ג | וטרפות כרי | סב] תי, סבי דפואגכ, ל' ח | מיני א^{2} | זיינך פגכ |

חברו שנא' אני ה' חוקר לב ועומק הדין שנא' כי המשפט לאלהים הוא וילד שבמעי אמו דכתיב כאשר אינך יודע מה דרך הרוח בעצמים וכו' (ופי' עצמים כמו ועוצם עיניו זה הילד שבבטן) ובמה הוא משתכר שנא' מתת אלהים הוא ואימתי מלכות אדום נופלת שנא' כי יום וכו' ואימתי גאולה באה שנא' אני ה' בעתה וכו' ועי' גם בשכל טוב צד 121 ובמדרש אגדה הוצ' רש"ב, ובמקרא כתוב כי גם לא ידע וכו' זה מתת אלהים היא והקרי זו, ובקהלת ג' י"ג מתת אלהים היא ועה"נ. ובמדרש ד"ו השמיטו בב' הפעמים מלת הרשעה ומקומה פנוי, ובילקוט ז"ו הגיהו כאן ובירמיה שם ומלכות הרביעית, ובילקוט דפ"ר לנכון הרשעה: 6 אמר ר' יהושע וכו'. מאמר זה נכפל כאן גם בכי"ג ובכי"ו ושם קיטע שכן יצחק או' אם וגו', ומאמרים רבים נמצאו בב"ר שנוים ומשולשים אך לא באותו ענין (וכאן גם באותו הענין איזה שינוים קודם חמש שנים וכו' ידאג וכו' אם לשנותיו של אבא ועה"נ לעיל), ואולי נסדר המאמר כאן בהמשך הברייתא שבעה דברים מכוסים וכו' ונספח להדריש יום המיתה דכת' כי לא ידע האדם את עתו. ובלק"ט הובא לראש הפסוק ויאמר הנה נא וכו' כיון שיגיע אדם לזקנה ידאג מן המיתה, ולסוף הפסוק לא ידעתי וכו' שבעה דברים וכו' א"ר יהושע בן קרחה כיון שהגיע אדם בפרק אבותיו ידאג מן המיתה: 10 שוון. כ"ה בכי ר' ובגליון הימיני שם כ"א שחון, ובכי"ג שאוון ולא נתפרש לי, ובמה"ג עמו' 419 אמ' ליה שוי מני זינך וכו', ואינו נ"ל שנשתבש שוון מן שגון כמו שהגי' בכי"פ וכי"א ב' וכי"כ, ובכי"ו שגן (ונרשם בגליון שם פ' שחוז), ולזו הגי' כוון בעל שכל טוב שמפרש שם ועתה שא נא כליך כלומר נשא נא כליך לא תאכילני מן הגזל ד"א שא נא כליך מלשון חרב שנונה חיצי גבור שנונים, וכתב עוד ואני המחבר אומר השאה ממש לשון השחזה כדאמרי' אין משחיזין את הסכין במשחזת של אבן אבל משיאין אותו על גבי חבירתה (עי' ביצה כ"ח א') א"ל בבקשה ממך השחז כליך ואל תאכילני נבילות, ופירוש זה איתא גם בפירש"י עה"ת שא נא לשון השחזה כאותה ששנינו אין משחיזין את הסכין אבל משיאה

תאבילני גוזלית ותמסין תליך אמר ליה הרי ברכות תלויות למאן דחמי ליה למתברכה היא מתברך, ד״א שא נא כליך זו בבל שנ׳ ואת הכלים הביא בית אוצר אלהיו (דניאל א ב), תלייך זו מדיי שנ׳ ויתלו את המן וגו׳ (אסתר ז י). וקשתך זו יוון שנ׳ כי דרכתי לי יהודה קשת מלאתי אפרים ועוררתי בניך ציון על בניך יון וגו׳ (זכריה ט יג), וצא השדה זה אדום שנ׳ ארצה שעיר שדה אדום (בראשית לב ד):

ד) ועשה לי מטעמים ר׳ לעזר בשם ר׳ יוסי בן זמרה שלשה דברים נאמרו בעץ טוב למאכל ויפה לעינים ומוסיף חכמה, ושלשתן נאמרו בפסוק אחד ותרא האשה כי טוב העץ למאכל (בראשית ג ו) מיכן שהוא טוב למאכל, וכי תאוה הוא לעינים (שם שם), מיכן שהוא יפה לעינים ונחמד העץ להשכיל (שם שם) מיכן שמוסיף חכמה כמה דאת אמר משכיל להימן האזרחי (תהלים פח א), וכן יצחק א׳ ועשה לי מטעמים וגו׳, אמר לו בתחילה הייתי נהנה מן הראייה, עכשיו

2 ת. תומא ת״כ תולדות סי׳ י. ילק׳ מכירי זכריה ס׳ י״ג: 6 לעיל צד 174, מדרש קהלת ב׳ בנבגות העונה (ה׳ י׳): 10. ילקוט שם:

1 תאבילני אגבי | גזלות פאי | והמסים | תלייך א׳ | ליה] וכת. לו דפג | הרי ל׳ כ | ברכות] וגי׳ דברכות דפאבת | למי וג | דחמי א׳ דחמי א׳ | ליה ל׳ פא׳גב למתברכא ואת לאיתברכא א׳ למברכיה י | מתברך] פואגכי. מתבריך דת | 2 זה חי | ² בית — אלהיו אתמ] בית.. אלוהיו ד, בית.. אלוהך ג. אוצר בית יי׳ לכ. בבל וגו׳ י. וגו׳ פו | תלייך] א׳. תליך דפוא²גבתימ | מדי | 3 וגו׳] ג. על העץ דת ר׳ פואבי וקשתך] ואגבמ קשתך דפתי זה כמ | יוון] ג. יון דפאבתימ | קשת וגו׳ ל׳ קשת וגו׳ ועוררתי.. יוון׳ קשת מלאתי אפרים א׳ קשת מלאתי ל׳ קשת דפא²גבת וגו׳ ו | 4 זה] פהא׳במ זו דוא׳גתי | אדום] עשו ת | 6 ועשה — מטעמים] ~ כאשר אהבתי כ. כאשר.. והביאה לי ואוכלה א׳ | אלעזר | בן] פאגב. בר דות | זמרה ו. זמרא פא²ת. זימרא דגב. זימרי א׳ | ג׳ ד׳א | בעין] בגוי פא. בגאה ו. בנאי ו°. בנואי ג. בבואו כ. בתאנה ת. בתאינה ד¹. בו ד | 7 נאמרו] כתובי׳ א׳. כתובין כ | אחד] הוה ו ר׳ א׳ | כי טוב] כי טוב העץ למאכל וכי תאוה היא לעינים ~ כ | למאכל] וגו׳ ו ר׳ מיכן] ג מיכאי ו. מכאן דא׳בת הרי א׳ שהוא ר׳ א² | כי ו | מיכן] וג. מכאן דאבת וכן בסמוך | 9 ונחמד העץ] ואגבת ר׳ ד | שמוסיף] שהוא מוסיף א² | להימן] א²כ לאיתן דוא׳גת | 10 שכן ו או׳ ו. אומ׳ א. אמר דפגבת | וגו׳] ו. ל׳ דפאגבת | אמר לו ל׳ ו | בתחלה פאבתי. לשעבר ו | הראיה פוא | עכשיו] ו. ועכשיו דא׳גתי. ועכשו פא²כ |

על גבי חברתה הדר סכינך ושחוט יפה שלא תאבילני נבלה (ומשמע שאינו גורס וטריפות ועי׳ ביפ״ת השלם), ובגליון השמאלי נרשם בכ״י בכתב אחר כ״א שחוז שא נא כמו משיאה בחבר׳, וכן הגי׳ בדפוסי׳ וכי״א א׳ וכי״ת וילקוט ומפרש בפי׳ ב״ר כי״מ וכי״א שא נא כליך שחוז מאני זינך שלא תאבילני נבלות וטרפות שאין שא אלא לשון השחזה כהדא (כהא דתנינן משיאין סכין על גב (משיאין את הסכין על גבי) חברתה ביום טוב (בי׳ ט. והדבר זה שמעתי מפי המורה ר׳ מאיר בר׳ יצחק (ובפי׳ ב״ר הנדפס מקרובי ר״מ בר׳ יצחק ועי׳ במאמרי על פירוש ב״ר בספר תפארת ישראל צד 142) וכליך מתורגם מאני זינך גם בתה״י א׳. ועוד דרשו פב וכו׳ קח כלי זינך וצודה לי צ״ד שלא תאבילני גזילות ותמסין ולפי הגי׳ כפני דרשו גם בזה הדרש הלשון שא נא ובכי״ו נקוד¹), וכדם ר׳ וד״ו הגי׳ ג״ב פני, ובמעריך פי׳ פני שנן וצ״ע, ובמ״כ הוגה סב: 1 למאן דחמי וכו׳. למי שראוי לו להתברך הוא מתברך ובפי׳ ב״ר כי״מ וכי״א מר״א מפרש הברכות תלויות כלומר עדיין הן תלויות שלא הוברר למי אברך או לך או ליעקב למאן דרחמי (דחמי) אברך למי שארצה אברך, וגם בכי״א ובילקוט הגי׳ דרחמי: 2 בית אוצר אלהיו. כן הגהתי כלישה״ב הניאל שם ועה״נ ובלק״ט ובמדרש אגדה הוצ׳ ריש״ב נשתבש הביא בית האוצר ובבחיי הביא בבלה (ועי׳ דה״ב לו י״ח). ובלק״ט מפרש הדרש רמז לו המלכיות כשם שרמז לאברהם אבינו בבתרים ועי׳ לעיל צד 437 וצד 439, ובשכל טוב צד 122 מפרש ד״א שא נא כליך רמז לו שעתיד להתחבר עם מלכות בבל להוציא כלי בית אלהים לבית אוצר אלהיו וכו׳ תליך רמז לו שיגדל כבודו במלכות מדי ופרס ועתיד לתלותו שנאמר ויתלו את המן וקשתך רמז לו שעתיד להתחבר עם מלכות יון וכו׳ וצא השדה רמז לו שעתיד להיות מלכות רביעית שלו שנאמר ארצה שעיר שדה אדום, ובתנחומא מ״ב שם איתא ועתה שא נא כליך אמר ר׳ יצחק נפחא כליך זו מלכות בבל שנאמר ויתן ה׳ בידו את יהויקים מלך יהודה ומקצת כלי בית האלהים תליך זו מלכות מדי שנאמר ותלו אותו ואת בניו על העץ וקשתך זו מלכות יון שנאמר כי דרכתי לי וכו׳, ובמה״ג שם ד״א שא נא כליך אמ׳ ר׳ שמואל בר נחמן הכת׳ מדבר בארבע מלכיות כליך זו בבל שהגלת כלי בית המקדש תליך זו מדי שבה ויתלו את המן וקשתך זו מלכות יון שבה כי דרכתי לי וכו׳ וצא השדה זו אדום הרשעה שהיא מחרבת ציון כשדה שנ׳ ציון שדה תחריש: 6 ר׳ לעזר וכו׳. המאמר נסדר לעיל צד 174 עד משכיל לאיתן האזרחי ועח״נ, ובכי״פ קיטע כאן ומוסיף חכמה וכו׳, ובלק״ט הועתק ועשה לי וכו׳ ר׳ אליעזר בש״ר יוסי אומר שלשה דברים נאמרו בעץ שאכל אדם הראשון טוב למאכל וכו׳ ומוסיף חכמה תלתהון מן ותרא האשה וכו׳ ובשכל טוב צד 100 מסורס המאמר ומפרש ועשה לי וכו׳ כאשר אהבתי לשעבר הייתי נהנה מן הראיה כי הייתי רואה דבר נאה דא״ר אליעזר בשם ר׳ יוסי ג׳ דברים נאמרו בנאה טוב למאכל שנאמר כי טוב העץ וכו׳ ומוסיף חכמה שנאמר ונחמד העץ להשכיל וכולן ע״י ראייה שנא׳ ותרא האשה כי טוב ועכשיו איני נהנה אלא מן הטעם וכו׳, ובמדרש קהלת שם בדפ״ר וד״ו ר׳ אלעזר בשם ר׳ יוסי בר זימרא שלשה דברים נאמרו בנואי התאנה טוב למאכל וכו׳ ושלשתן בפסוק אחד ותרא האשה כי טוב העץ למאכל מכאן וכו׳ וכי תאוה הוא לעינים מכאן וכו׳ ונחמד העץ להשכיל מכאן שהוא מוסיף חכמה הדא ה״ד משכיל לאיתן האזרחי וכן יצחק אומר ועשה לי מטעמים אמר לו בתחילה הייתי נהנה מן הראייה ועכשו וכו׳, ובמ״כ שם גורס ומפרש בגיאי התאנה בתוך התאנה כלומר בו בתאנה אכן גם בכי״ג הגי׳ בנואי ובכי״פ וכי״א א וכי׳ כאן בגוי. ובכי״י הגי׳ בנאת והוגה בנאי², ופירוש זה להגי׳ בנוי נמצא בפי׳ ב״ר כי״א (וליתא בפי׳ הנדפס ובכי״מ) נוי דבר נאה ומתקבל מאיר את העינים ומרחיב את הדעת וא״א שלא יהיה בו טעם וכל זה הקדק מלשון ותרא

¹) פני. ²) בנאי.

אינו נהנה אלא מן הטעם, וכן שלמה א' ברבות הטובה רבו אוכליה ומה כשרון לבעליה כי אם ראות עיניו (קהלת ה י) לא דמי ההוא דחמי סולגיתא פניה וכפין לההוא דחמי סולגיתא מלייא וישבע:

ה) ורבקה שמעת וגו' וילך עשו השדה לצוד ציד להביא אם מצא הרי מוטב ואם לאו להביא מן הגזלות ומן החמסין:

ו—ט) ורבקה אמרה וגו' הביאה לי ציד וגו' ועתה בני שמע וגו' לך נא אל הצאן וגו' אמר ר' לוי לך וקדם את האומה כמה דאת אמר ואתן צאני צאן מרעיתי (יחזקאל לד לא):

וקח לי משם שני גדיי עזים טובים אמר ר' חלבו אם מצאת הרי מוטב אם לאו הבא לי מפראפרנון שלי דאמר ר' חלבו שכך הכתיב לה שהוא מעלה לה שני גדיים בכל יום, ר' ברכיה בשם

2 עי' יומא ע"ד ב': 3 ילקוט שם: 5 ילקוט שם: 7 ילקוט שם: 8 פסיקתא פ' שוש אשיש (ע"ט א'), ויקרא רבה פכ"ט סי' י"א פכ"ז סי' ס', תנחומא ע"ב אמור סי' ע"ו, תנחומא תולדות סי' י' אמור סי' י"ב, פסיקתא רבתי פמ"ז (קל"א א'):

1 אומר דואר[2], הוא אומ' פ, אמר כר[1] | * רבו — עיניו גר[3]] רבו אוכליה וגו' י, רבו אוכליה לפאב, רבו אוכליה מכאן לסומין (לסומים ת) שאינם (שאינן ת) שבעים דת, ל' ו | 2 ולא א[2] | דאמי א'תר[2] | ההוא] פוא[2]גבערי, דההוא ד, האי ת, ל' א[1] | * סולגיתא ל[0]דגתערי[1]ו] סליגותא ל, סליקתא ל[0], סיגליתיה ו, כולניתה פ, סולגיתא כ, סלאגיתא א[1], סוגליתא ר[2] | פניה] פג, פניא דאבתערי, מלייא ו | וכפין] ער[2], וכפן דפאגבתר[1]ו, וישבע ו | לההוא] למאן פר | סולגיתא] סוגליתא ד[1], סגליתיה ו, כולניתא כ, סלאגיתא א[1], סוגליתא ר[2], ל' פ | מליא דאגבתרי, מלא פ, פנייא ו | וישבע] וכפן ו |
3 * ורבקה — להביא] ורבקה שמעת וגו' ג, וילך.. להביא דתר[1], ורבקה שמעת ל, ורבקה שומעת פו, ורבקה.. בדבר יצחק כ, ורבקה.. יצחק את עשו וגו' לצוד ציד להביא י, ורבקה שומעת לצוד.. להביא א[1], לצוד.. להביא א[3] מוצא י, מצא ציד א[2] | הרי ל' פאגרי | מוב פ | ואי י | 4 הגזלות] פאי, הגזילות דונב, הגזל תר | ומן ל' פ | * החמסין ל[0]דא[2]גב] החומסין ל, החמסים וי, יכי' א[1], החמס תר, וחמסין פ | 5 ורבקה — ציד וגו'] ג, ורבקה אמרה אל יעקב בנה וגו' הביאה.. וגו' ו, ורבקה.. בנה הביאה לי ציד פת, ורבקה.. יעקב הביאה לי ציד ד, ורבקה אמרה הביאה לי ציד כ, ל' הא | * ועתה — וגו'] ועתה שמע בני וגו' ל, ועתה בני שמע בקולי וגו' ג, ועתה בני.. בקולי דוחכת, ועתה.. שמע פי, ל' א | הצאן וגו' ו | 6 לך] מוב (מב א[2]כ) אמרה לו ~ אב | את האומה] פוחנכב, אותה אומה ר[1], אותה ר[2], את האומה שמשולה לצאן ד, את.. שמשולה בצאן ת, את.. שהיא משולה כצאן א[1]י, את שהיא.. בצאן א[2] | ואתנה ד[1]ו[0]חאגכתרי | מרעיתי] ~ אדם אתם א[1]כ |
7 * שני — טובים דא[1]ת] שני.. עיזים מוב' נ, שני.. עזים וגו' ו, שני.. עזים א[2]כי, שני גדיי פ, וגו' ל | אמר ר' חלבו] פוב, אמר.. חלאבו א[1], אמר ר' לוי דא[2]ת, ל' ג | מצאתה וג | הרי ל' פא[2]גרי מוב ה | ואם | * הבא דפוא[2]כערי] הווה ל, הביא א[1]גת | לי ל' פאגע | 8 מפראפרנון] ו, מפרע פרנון בע, מרפא פרנון ג, מפרא פורנון א[2]ר[3], מפרא פורכון ר[2], מפראפרנין פ, מפרא פרנין ח, מפרה פרנין כ, מפיפורנין דר[1], מן פרפורנין ת, דפמורין י[1] | * דאמר ר' חלבו] דמר ר' חלבו ו, דא"ר חלאבו א[1], אמ' ר' חלבו ל[0], ד"א לגב, ל' דפחא[2]תרי | שכן ו | הכתיב] פוחא[1], הכת' גכ, כתב דתר[2]י, נכתב ר[1] שיהיה ו | ** שני] ל' ל | גדיי עזים א[1]ת | ר' — חלבו] ונב, ר'.. חלבו (חלאבו א[1]) אמ' פא, מובים

כן פי' ר' רחמאי, ובדפ"ר הגי' כאן נאמרו בתאינה ועי' לעיל צד 140 תאנים היו: 2 לא דמי וכו'. אינו דומה מי שרואה סל רק ונשאר רעב למי שרואה סל מלא פת ושבע מן הראייה, ובכי"ל כתוב סלוגיתא ובגליון בכתב אחר סולגיתא וכן בגוף הספר בסמוך לההוא דחמי סולגיתא ועח"נ, וערוך ע' סלג לא דמי ההוא דחמי סולגיתא פניא וכפין פי' סל כמו אינו דומה מי שיש לו פת בסלו וכו', ובכי"ל נסמן עוד בכתב אחר ס"א סליקתא ועי' בעמת"ל ע' סלקותא, ובמ' קהלת מסיים וכן שלמה אומר ברבות הטובה רבו אוכליה לא דמי וכו' בלגיתיה פניא וכפן לההוא דחמי סלגיתיה מליא ושבע, וביומא שם המאכילך מן במדבר וכו' רבי אמי ורבי אסי חד אמר אינו דומה מי שיש לו פת בסלו למי שאין לו פת בסלו וחד אמר אינו דומה מי שרואה ואוכל למי שאינו רואה ואוכל (אמר רב יוסף) מכאן (רמז) לסומין שאוכלין ואין שבעין ועי' בד"ס, ובפי' ב"ר מוסיף כאן ברבות הטובה רבו אוכליה ומה כשרון לבעליה כי אם ראות עיניו מכאן לסומין שאינן שבעים לא דמי וכו', וכן נוסף בדפוסי' ובי"ת ועי' במ"י לעיל צד 484: 4 מן הגזלות. בכי"ל כתוב מן הגוזלות ומן החומסין והוגה מן הגזלות[1]) ומן החמסין[2]), ובשכל טוב צד 110 לצוד ציד אם מוצא טוב ואם לא להביא מן הגזל ומן החמס ועח"נ, ובלק"ט מפרש מהוא להביא אמר עשו אם אמצא לציד מוטב ואם לאו להביא מכל מקום אפי' גזל או חמס ועי' גם בפירש"י עה"ת: 6 אמר ר' לוי לך וכו'. אמרה לו לך וכו' וכן בסמוך א"ר חלבו אם מצאת וכו' אמרה לו אם מצאת וכו' ועח"נ ובמ"י לעיל צד 451 בד"ה הומסני את וכו': וקדם את האומה. להקדים לה הברכות, ובזה הסגנון מאמר ר' לוי לעיל צד 490 ואל הבקר רץ וכו' רץ לקדם אותה האומה וכו', וגם בשכל טוב צד 122 הגי' וקדם את האומה כענין שנאמר וכו' ועח"נ, ולעיל צד 556 הדרש גזר ממכלה צאן היך דאת אמר ואתם צאני וכו', וגם שם ברוב הספרים הגי' ואתנה ועי' במ"י שם, ועי"ע לקמן פע"ה סי' ו' וסי' י"ב ופע"ח סי' י"ג: 7 וקח לי וכו'. בלק"ט מפרש וקח לי משם מהו לי אמרה לו אם תמצא משל אביך הרי טוב ואם לאו הבא משלי מכתובתי, וכן מפרש בפי' ב"ר כי"ם וכי"א מל"א מפרא פורנון כתובה, וביתר דיוק בפי' ב"ר כ"י מפרפורנין (מפרא פורנון) שלי מתוספת כתובה שלי, ובכי"ו הגי' ג"כ מפראפרנון[3]) ונקוד שם[4]), ובכי"ל לקמן פ"פ מהר פרנון ומתן פראפרנון, ובערוך ע' פרן ד' מפרא פרנון בשתי תיבות ועיי"ש: 8 דאמר ר' חלבו. כן הגהתי ועח"נ, ובשכל טוב צד 110 וקח לי משם משלי שני גדיי עזים טובים א"ר חלבו שכך כתב לה יצחק בכתובתה שתהא מעלה לה שני גדיים וכו', ובפירש"י עה"ת וקח לי משלי הם ואינם גזל שכך כתב לה יצחק בכתובתה וכו': ר' ברכיה בשם וכו'. וכ"ה בכ"י שציינתי, ובמה"ג עמו'

1) הַגְּזֵלוֹת. 2) הַחֲמָסִין. 3) παράφερνα. 4) מְפָּרָאפֵרְנוֹן.

ר' חלבו טובים לך וטובים לבניך, טובים לך שעל ידן את נוטל את הברכות, וטובים לבניך שעל ידן הוא מתכפר להן ביום הכיפורים דכתי' כי ביום הזה יכפר עליכם (ויקרא טז ל):

ט יא) ויאמר יעקב אל רבקה אמו הן עשו אחי איש שעיר גבר שידן כמה דאת אמר ושעירים ירקדו שם (ישעיה יג כא) ואנכי איש חלק כמה דאת אמר כי חלק י"י עמו (דברים לב ט) ר' לוי ור' יצחק ר' לוי אמר לקיון וקרח שהיו עומדים על שפת הגורן עלה המוץ בקיון ונסתבך בשעריו עלה המוץ בקרח ונתן ידו על ראשו והעבירו, כך עשו הרשע מתלכלך בעונות כל השנה ואין לו במה להתכפר. אבל יעקב מתלכלך בעונות [כל השנה] ויש לו יום הכיפורים להתכפר לו. אמר ר'

3 ילקוט שם: 7 ילקוט ר' קס"ז:

א"ר חלבו **חת**. טובים רבי חלבו אמר ד'. טובים י | 1 טובים — לבניך] **פוחא'גב**. טובים.. טובים לבניך **א'י**. ל' **דת** | ° ידן **ל°דפאנכת**] ידיו **ל**. ידם **ח**. ידיהם **וי** | אתה נוטל י. את מקבל ו. תטול **א'** | את הברכה י. הבירכות **א**[2]. ברכות ו | טובים **א**[2]**י** | ידם **א'י** | 2 הוא] הן **א**[2]**ת**. ל' **וא'גבי** | מתכפרי **א'**. דין **ת** | להן] **פגב**. להם **דא'י**. לבניך ו. ל' **א**[2]**ת** | ביום הכיפורים] ו. ביום הכפורים **דפאנכת** ל' י | דכת'] ~ ומאת עדת בני ישר' יקח שני שעירי עיזים וכת' ג | ° עליכם **פתין**] וגו' ד. אתכם ל עליכם (עלכ' ג) לטהר אתכם **אג**. עליכם.. אתכם מכל חטאתיכם לפני י"י תטהרו כ (דכת' — עליכם ל' ו) | 3 ° איש שעיר **וא**[2]**גבין**] איש שעיר ואנכי איש חלק **דא'ת**. וגו' **ל** | גבר] איש שעיר ~ **א'ת** | שידן] **פוחא'**. שיידן **דת**. שעירן **א**[2]. שרכן י[1] | 4 עמו] **פוחא'כתי**. ~ יעקב ד. יעקב חבל נחלתו ג | 5 ר' — יצחק] **ואב**. ר' לוי ורבנן ג. ל' **דפת** | לקוין] **וא**[2]**געי**. לקוין כ. משל לקוין **דפא'ת** | וקריח ג שהיו ל' **א**[2] | עומדים] עומדין **דפוא'גכת**. שנכנסו **א**[2]. ל' י | על — הגורן] בגורן כ. לגרן **א'** | עלה **פוא'גבי**. ועל **ת**. ונכנס **א'** | בקוין כ | 6 בשעריו] בראשו ובשערו **א**[2] | ועלה פ. על **ת** | המוץ] מוץ ו. ל' פ | בקריח ג | הרשע ל' **פי** | מלוכלך **א**. כל השנה כולה הוא מתלכלך י | בעונות] בעבירות **ואב**. ל' י | כל השנה] **א**[2]. כל ימות השנה **דפוא'גכת**. ל' י | 7 במה] מי ו | להתכפר] ג. יתכפר **פאבי**. יכפר **דות** | אבל יעקב] ויעקב ו. יעקב **א** | ° מתלכלך בעונות **ל°דפונת**] מתלכלך בעבירו' כ. מלוכלך בעונות **א'**.. בעבירות **א'** מתלכלך ל' י | ° כל השנה] כל ימות השנה **דפואגבת** ל' **לי** ויש — לו] ויום הכיפורים בא ומכפר ו. בא יום הכפורים ומתכפר כד"א כי ביום הזה יכפר עליכם י. ויש לו במה יתכפר שנ' כי.. עליכם **פג**. ויש לו במה.. עליכם לטהר אתכם **אב**. ובא יום הכפורים ויש לו במה יכפר שנ' כי.. יכפר ד. ובא.. יכפר דכת' כי.. יכפר עליכם **ת** | אמר — יצחק] **פוא'גכרי**. ר' יצחק אמר **דא**[2]**ת** |

421 הועתק טובים מהוא טובים אמ' ר' ברכיה בשם ר' חלבו טובים לך וטובים לבניך טובים לך שעל ידיהם אתה מקבל ברכות וטובים לבניך שעל ידיהם מתכפר לבניך ביום הכפורים דכת' ומאת עדת בני ישראל יקח שני שעירי עזים לחטאת וכת' כי ביום הזה יכפר עליכם, ובשכל טוב צד 122 נשתבש ר' ברכיה בשם ר' אליעזר טובים לך וכו' טובים לך שתקבל הברכות על ידיהן וטובים לבניך שעל ידיהן מתכפר להן ביום הכפורים. ובלק"ט הגי' אמר רב חלבו טובים לך וטובים וכו'. והמאמר נסדר בפסיקתא פ' שור או כשב שם בדריש שור בזכות אברהם שנאמר ואל הבקר רץ אברהם כשב בזכות יצחק שנאמר וירא והנה איל וכו' עז בזכות יעקב שנאמר לך נא אל הצאן וקח לי וכו'. ושם הגי' מהו טובים ר' ברכיה בשם ר' חלבו אמר טובים לך וטובים לבניך שעל ידיהן את מקבל ברכות וטובים לבניך שעל ידיהם מתכפר לבניך וכו' הה"ד כי ביום הזה יכפר עליכם. ובאותה הפסקא בוי"ר פכ"ז שור או כשב או עז שור בזכות וכו' מהו טובים ר' ברכיה בשם ר' חלבו אומר טובים לך טובים לבניך טובים לך שעל ידיהם אתה מקבל סימני ברכות (כ"ה בדפ"ר וד"ו) וטובים לבניך שעל ידיהם מתכפר להם וכו' הה"ד כי ביום הזה וכו', ובתנחומא אמור שם שור בזכות וכו' מהו טובים ר' ברכיה בשם ר"ח אמר טובים לך שעל ידיהם אתה מקבל הברכות וטובים לבניך שעל ידיהן מתכפר לבניך וכו' שנאמר כי ביום הזה וכו'. ובתנחומא מ"ב אמור שם שור בזכות וכו' מהו טובים ר' ברכיה בשם ר' חלבו טובים לך וכו' טובים לך שעליהם אתה מתברך וטובים לבניך שעליהם מתכפר להם. ובתנחומא תולדות שם מקוטע לך נא אל הצאן וגו' ר' ברכיה בשם ר"ח אומר אמרה לו טובים לך טובים לבניך שהן מתכפרין עליהן ביום הכפורים. ובסגנון אחר בפסי' ר' שם זכות האבות הייתה נכנסת עמו יבו זכות אברהם מניין שנאמר בזאת יבא אהרן אל הקודש בפר בן בקר ואל הבקר רץ וכו' ואיל לעולה זכות יצחק וילך אברהם ויקח את האיל וכו' ומניין שאף בזכות יעקב שנ' ומאת עדת בני ישראל יקח שני שעירי עזים אותן שאמרה לו אמו וקח לי משם וכו' מהו טובים אמר ר' ברכיה אמר ר"ה טובים לך טובים לבניך טובים לך שאתה נכנס ומאכיל את אביך ונוטל הימנו את הברכות טובים לבניך שהם מתלכלכין בעונות כל ימות השנה ומביאים שני שעירים ביום הכפורים והם מתקרבין ומתכפר להם, וכזה הדרש בוי"ר פכ"א לפ' בזאת יבא אהרן וכו' הגי' בפר בן בקר זה אברהם וכו' ואל הבקר וכו' ואיל לעולה זה יצחק וכו' והנה איל וכו' עז בזכותו של יעקב דכתיב וקח לי וכו' ר' ברכיה בשם ר' לוי אמר טובים לך וכו' טובים לך שעליהם תקבל הברכות טובים לבניך שעליהם מתכפר להם ביום הכפורים הה"ד כי ביום הזה וכו' (וכל הפרשה כ"א מוי"ר הודפסה בפסיקתא בסוף פ' אחרי מות ועיי"ש הערה ק"ט, והמאמר בפר בן בקר וכו' שם קע"ז כ'): 3 גבר שידן. מזיק כשד ישידן הוא תואר ובשכל טוב שם איש שידן ובלק"ט ובמה"ג גבר שידן ובדפ"ר יה"ו גבר שיידן. ויהגה במ"כ שידין: 4 איש חלק. קרי ביה חלק, ובמה"ג עמו' 422 מפרש ואנכי איש חלק אני חלקו שלהקב"ה כד"א כי חלק וכו': 5 לקוין. מלה"כ קוצותיו תלתלים (שה"ש ה' י"א) ועי' בערוך ובעמת"ל ע' קווץ, ובמה"ג שם הועתק ר' לוי ור' יצחק ר' לוי אומ' לקווץ[1]) וקרח[2]) שהיו עומדין סמוך לגורן עלה המוץ וכו' נתן ידו יפו הוא מתלכלך בעונות בכל השנה ואין לו במה יתכפר לו אבל יעקב הצדיק אע"פ שהוא מתלכלך בעונות כל השנה יש לו במה שיתכפר לו שנא' כי ביום הזה יכפר וכו' ועת"נ, והלשון מתלכלך בעונות כמו בפסי"ר

1) לְקָוֵּץ. 2) וְקֵרֵחַ.

יצחק לא שאילה היא לה ולא שאילה היא לה ונשא השעיר עליו (ויקרא טז כב) זה עשו שנ׳ הן עשו אחי איש שעיר, את כל עונותם אל ארץ גזירה (שם שם) את כל עונות תם שנ׳ ויעקב איש תם (בראשית כה כז):

יב) אולי ימשני אבי והייתי בעיניו במתעתע כתועה כעובד עבודה זרה, והבאתי עלי קללה ולא ברכה אפילו ברכה שעתיד לתת לי בסוף איני נותנה לי:

יג) ותאמר לו אמו עלי קללתך בני ר׳ אבא בר כהנא אמר אדם שחטא לא אמו נתקללה שנ׳ ארורה האדמה בעבורך (בראשית ג יז) אף את עלי קללתך, אמר ר׳ יצחק עלי ליכנס ולומר לאביך יעקב צדיק ועשו רשע:

יד) וילך ויקח ויבא לאמו אנוס וכפוף ובוכה:

טו) ותקח רבקה את בגדי עשו בנה הגדול החמודות מה שחמד מנמרוד הה״ד חמד רשע מצוד רעים (משלי יב יב):

4 ילקוט שם, תנחומא מ״ב תולדות סי׳ י״ח סי׳ כ״ג, ועי׳ סנהדרין ל״ב א׳, מסכת כלה, מס׳ כלה רבתי פ״ב: 6 ילקוט שם: 9 ילקוט שם: 10 ילקוט שם, ילק׳ משלי ר׳ תתקמ״ס, פדר״א פכ״ד, תנחומא מ״ב תולדות סי׳ י״ב: אגדת בראשית פמ״ב (פמ״ג):

1 לא שאילה היא לה — לה] לא שאלה הוא לה ולא שאלה הוא כ, לא שאולה הוא לה ולא שאילה היא לו ג, לא שאיל (שאל א²) הוא לה (ליה ר²י) ולא שאילה (שאלה א²) היא לו ל⁰ארי, לא שאיל הוא לה ולא שאילה היא ליה דת, לא שאילה לה ולא יזיפה לה ו, לא שאילה היא לה פ | ונשא] פוגכבי, אלא ~ דאת | 2 עוונותם ו | אל — גזירה] ג, אל ארץ פ, ל׳ דואכתי | עוונות ו | 4 אולי — אבי] ג, אולי ימושני אבי דפוחא¹כתי, ל׳ א² | * והייתי — כמתעתע דחאגכתי] וגו׳ ל, וגו׳ מהו מתעתע פ, ל׳ ו | כתועה] פחאגככי, כמת וכתועה דו, כמת ותועה ת | וכעובד | ע״ז ד¹פאכתי | 5 * קללה — ברכה פוחאגכי] קללה וגו׳ ד, קללה ת, וגו׳ ל | אפילו ל׳ ח | ברכה] כ, ~ אחת דפוחאגתי | שהוא עתיד | ליתנה לי והגכ, לתנה לי פ, ליתן לי אתי, ליתן ד | 6 ותאמר — אמו ל׳ א² | * עלי — בני דא¹כת] עלי .. בני וגו׳ ג, עלי קללתך וגו׳ ו, עלי קללתך א², וגו׳ ל, ל׳ פ | ר׳ אבא] ~ ר׳ אבא בר כהנא ור׳ יצחק ~ ואגכ | אדם הראשון י | כשחטא פ | אימו ו | ניתקללה ו | 7 קללתך בני דפוא¹גכי | ר׳ יצחק אמ׳ אי | להיכנס ו, לכנס כ | ולאמר לאביך ו, לאביך ולומר כ, לאביך ולומ׳ לו א² | 8 הצדיק ח | הרשע ח | 9 ויבא לאמו ל׳ א² | כפוף ו | 10 ותקח — עשו ל׳ א² | * בנה — החמודות דוא¹גכתי] החמודות פא², וגו׳ ל | מנמרוד] וא², מנמרד (מנמרוד י) הרשע גי, מנמרוד והרגו ו⁰כ, מנמרוד והרגו (הרגו פ) וגנבו דפא¹ת |

שם, ובשהש״ר פ׳ כאהלי קדר (א׳ ה׳) כך ישראל אעפ״י שמתלכלכין בעונות כל ימות השנה יום הכפורים בא ומכפר עליהם שנ׳ כי ביום הזה וכו׳, ושם פ׳ אחות לנו (ח׳ ח׳) כך כל מה שישראל מתלכלכין כל ימות השנה בעונותיהן בא יום הכפורים ומכפר עליהם שנ׳ כי ביום הזה וכו׳, ובמשל כאן ונתן ידו על ראשו והעבירו וכפרה לשון קנות והעברה ועי׳ בפירש״י בראשית ל״ב כ״א: 1 לא שאילה וכו׳. כ״ה בכי״ל וקשה סגנון הלשון וכפל הלשון, וכן קשה הגי׳ בכי״ו לא שאילה לה ולא יזיפה לה, והוראת יזיפה הלואה, ובכי״פ הגי׳ רק לא שאילה היא לה ובמת״ג שם לא שאולה היא ליה, ובגליון כי״ל כתוב לא שאיל הוא לה ולא שאילה היא לו וכ״ה בכי״א א׳ ובפי׳ ב״ר הנדפס ובכי״מ, ובדפוסי׳ וכי״ת לא שאול הוא לה ולא שאילה היא ליה, ומשמע שפי׳ אין המשל דומה לנמשל. ועי׳ בפי׳ ב״ר ובאב״א ובמ״כ ויפ״ת וצע״ג, והגי׳ אלא ונשא וכו׳ איתא רק בדפוסי׳ ובכי״א א׳ וב׳ וכי״ת, והדרש ונשא השעיר עליו זה עשו וכו׳ עי׳ גם בנספחים לסדר אליהו זוטא הוצ׳ רמא״ש צד 29 (סא״ז פי״ב): 4 כתועה וכו׳. בלק״ט והייתי בעיניו כמתעתע כעובד ע״ז כמו הבל המה מעשה תעתועים והבאתי וכו׳ אפילו ברכה אחת שהוא עתיד ליתן לי לבסוף איננו נותנה לי, ובשכל טוב שם כמתעתע כמת תועה ועובד ע״ז כדכתיב הבל המה וכו׳, ובמת״ג שם אולי ימשני וכו׳ כמתעתע כמת ותועה והבאתי וכו׳ אפילו ברכה שהוא עתיד לברכני בסוף את מונעת אותה ממני ד״א כמתעתע כעובד ע״ז וכו׳, וביפ״ת הגיה במתעתע כמתעה ועובד ע״ז, ובתנחומא מ״ב שם סי׳ י״ח אולי ימושני אבי וגו׳ א״ל אין את יודעת שכל המשתק באביו כאילו עובד ע״ז שנאמר והייתי בעיניו וכו׳ ואין מתעתע אלא ע״ז שנאמר הבל המה וכו׳, ושם סי׳ כ״ג מנין אתה אומר שהיה מבקש לברך את יעקב ממה שהוא אומר וכו׳ והבאתי עלי קללה ולא ברכה אמר לה עוד ברכה שהוא עתיד לברכני בסוף אינו מברכני, ובסנהדרין שם מאמר ר׳ אלעזר כל המחליף בדבורו כאילו עובד ע״ז כתיב הכא והייתי בעיניו כמתעתע וכתיב התם כי הבל המה וכו׳, ובמס׳ כלה כל המחליף וכו׳ עובד ע״ז שנאמר אולי וכו׳ כמתעתע ואין מתעתע אלא ע״ז שנאמר הבל המה וכו׳, ובמס׳ כלה רבתי ואין תעתע אלא ע״ז וכו׳: 6 אדם וכו׳. אמרה אדם שחטא וכו׳ וכן עלי ליכנס וכו׳ אמירה עלי ליכנס וכו׳ וכן לעיל צד 725 א״ר לוי לך וקדם וכו׳, ובמת״ג עמו׳ 424 אמר ראב״כ אמרה לו אדם הראשון כשחטא לא אמו נתקללה ארורה וכו׳, ובלק״ט א״ר אבא וכו׳ אמרה לו אדם חטא אמו נתקללה שנא׳ ארורה וכו׳: 9 אנוס וכו׳. שלא עשה מדעת עצמו אלא מדעת אמו, ובלק״ט היה הולך ובוכה ומתפלל שלא יבוש: 10 מה שחמד וכו׳. שחמד עשו מנמרוד, ובמת״ג שם מהוא החמודות שחמד מנמרוד דכת׳ חמד רשע וכו׳, ובפירש״י עה״ת החמודות וכו׳ שחמד אותן מן נמרוד, ובלק״ט ויש אומרים אלו בגדים היו של אדם הראשון ובאו ביד נמרוד וחמדן עשו ולקחן ממנו, ובשכל טוב צד 111 והיו בגדיו של אדה״ר ובאו וכו׳ וחמדן עשו ולקחן, ובתר״י א׳ ונסיבת רבקה ית לבושי עשו ברה רבא מרגגן דהוה מן אדם קדמאי וההוא יומא לא אלבשינון עשו ואשתארו גבה בביתא וכו׳, ובמדרש אגדה הוצ׳ רש״ב ויש אומרים אלו בגדים של אדה״ר ובאו ביד נמרוד וחמדן והרגו ולקח הבגד ממנו, וכן הגי׳ בדפוסי׳ ובכ״י שציינתי שחמד מנמרוד והרגו וכו׳, ובתר״י א׳ פ׳ ויגדלו הנערים

אשר איתה בבית שכהן היה משמש את אביו: אמר רבן שמעון בן גמליאל כל ימי הייתי משמש את אבא ולא שימשתי אותו אחד ממאה ששימש עשו את אביו שאני הייתי משמשו בבגדים מלוכלכין וכשהייתי יוצא [לשוק הייתי יוצא] בבגדים נקיים אבל עשו בשעה שהיה משמש את אביו משמשו בבגדי מלכות אמר אין כבודו שלאבא אלא בבגדי מלכות: אשר אתה בבית כמה נשים הוי לו ואת אמר אשר אתה, אלא דהוה ידע מה עובדיהון, אמר ר' אבא בר כהנא עובדא הוה בחדא סיעא דפריצין בהדא כפר חטאייה דהוו נהיגין אכלין בכנישתא כל אפתי רמיש שובא מן דהוו אכלין הוי

! ילקוט ר' קט״ו: דגניס כנה סדר דגניס (ס״ס סי׳ ע״ו), פסיקתא רבתי פכ״ג (קכ״ד ח׳): 4 ילקוט שם:

1 אתה | שבהם וא׳ | היה ל׳ י | לאביו י | רבן] ונב, ר׳ דפ (רשב״ג אתי) | 2 ** משמש] משמשו ל | שימשתי אבי | אותו] לו א׳ | אחת א׳ | ששימש] פו״א²גתי, ששמש דא׳ב | עשו הרשע י | שאני] אני בשעה שהייתי משמש את אבא דו״א׳גבי, אני.. את אבי א²ת, אני.. שהייתי משמשו פ | משמש אותו י, משמש לו נ, משמש כ | בבגדין ו | 3 מלוכלכים פא׳גי | וכשהייתי] פא²גכ, ובשעה שהייתי דוא׳תי | * לשוק פובי] לחוץ אכ, לדרך דת, ל׳ לחג | * הייתי יוצא דואכתי] ל׳ לפחג | בבגדין נקיים ו, בבגדים נקיים הייתי יוצא ח | שמשמש את אביו א׳, שהיה משמשו פ | 4 היה משמש אותו א׳, לא היה משמשו אלא דפוחא׳גתי שר אבא] ~ להשתמש א׳ להיות משמשו וג להיות משתמש דת להיות משתמש פו״א׳ב אשר אתה] פוחגכבי, הה״ד ~ דאת | 5 ואת אמר] כר, ואת אמ׳ א²גי¹, ואת אמרת דפת, דאת אמרת א¹, ותמר ו | אשר אתה (איתה ו) בבית דפואגתרי | דהוה ל׳ ח | מה] ואגכרי, מאי דת, מה הוה ח, מה הות פ | עבידתהון ר¹, עבידתיה ג | עובדה י | הות פ | בחדה ו, בחד א׳ | 6 סיעא] אברי׳, סיעה דפוג דפריצין] פגרי¹, דפאריצון ו, דפרוצין כ, דפריצין דא²ת, דפרוצין א¹, מפריצין ר², של פריצים ר¹ | בהדא כפר] פא׳כתרי¹, בהדה.. דא׳י, בהדה דכפר גר², בהדה ביזרה דכפר ו | חטאיה ג, חטיאה ד, חטייא פ, חמיא א²י, חיטייא ר², חיטיה ו, חיטיה בר¹, חייטא ת | דהוון נהיגין פג, דהוו נהיגי ר¹, והוו נהיגין א׳כר², והוו נהיגי א¹, והוון ו | אכלין] פוא²גברי¹, דאכלין ר, דהוו אכלין א¹, אכלין ושתין דת | בכנישתה ו, בבי כנישתא אגכר², בבית כנשתא פ | אפתי] פוגב, פתי דתרי, כפתי א | רמוש] פכ, רמיש נ, רמש וי, רמשא דאתר | שבתא י, דשובא גר¹, דשובה כ, בשובה ו, דשבא דא׳תר², דשבתא פ, בשבא א¹ | מאן ג | דהוו] אתר²י, דהוון דפוגברי¹ | * הוו דאתרי] הוון פוגב, הוויין ל |

וכו׳ ורביאו מליא והוה עשו וכו׳ גבר נפיק חקל קטיל נפשן דהוא קטל ית נמרוד וית חנוך בריה וכו׳ ועי׳ לעיל צד 697 ובמ״י שם, ובמאמר שהעתקתי שם מתנחומא מ״ב תולדות סי׳ י״ב מסיים ועשו היה רואה את נשיו עיברית ע״ז והפקידן אצל אמו כשעמד יעקב ולקח הבכורה מן עשו אמרה רבקה הואיל שלקח יעקב את הבכורה מיד עשו בדין היא שילבש בגדים הללו שנ׳ ותקח רבקה את בגדי עשו בנה הגדול החמודות וכו׳ ובאג״ב שם כיון שראה יצחק שנשיו עובדות ע״א נטלן מן עשו והפקידן אצל רבקה כיון שעמד יעקב ונטל את הבכורה מן עשו אמרה רבקה וכו: 3 וכשהייתי יוצא וכו׳. בכי״ל וכי״ג הלשון קטוע וכשהייתי יוצא בבגדים וכו והגהתי ועח״נ, ובמהר״ג שם אשר אתה בבית שהוא משמש כהן אביו אמ׳ רבן וכו׳ כל ימי הייתי משמש וכו׳ ולא שימשתי אותו וכו ששימש עשו וכו אני כשהייתי משמש את אבי הייתי משמשו בבגדים צואים וכשהייתי יוצא לשוק אצא בבגדים נאים נקיים אבל עשו כשהיה יוצא לשוק היה לובש כמרטוטין וכשהיה משמש את אביו לא היה משמשו אלא בבגדי מלכות אמר אבא מלך אין כבודו להשתמש לפניו אלא וכו׳, ונוסף שם והיא שעלתה בידו שכר כבוד אביו שזכה בה להיי העולם הזה. ובפסי״ר שם אני כשהייתי משמש את אבא הייתי משמשו בבגדים צואים וכשהייתי יוצא לחוץ הייתי יוצא בבגדים נאים כדי שאצא לשוק מכובס אבל עשו כשהיה משמשו את אביו היה משמשו בבגדי מלכות דכתיב את בגדי עשו בנה הגדול החמודות. ואין חמודות אלא בגדי מלכות אמר כדי הוא אבא שישתמש בבגדי מלכות ובדב״ר שם המאמר באריכות דברים: 4 אשר אתה וכו׳. כן הגי׳ הנכונה ומשובשת הגי׳ הה״ד אשר אתה וכו: 5 דהוה ידע. שהיה יודע מה מעשיהן של נשיו: עובדה הוה וכו׳. מעשה היה בחבורה אחת של משרתים בכפר חטאייה שהיו רגילין לאכול בבהכ״נ לפנות ערב בכל ע״ש, ופריטין ל״י[1]) וכן בשהש״ר פ׳ אמרתי (ז׳ ט׳) בדפ״ר פריטים משלו היי ובמ״רש שמואל פ״ה סי׳ ז׳ אפיריטוס משלו היה ובפי׳ ב״ר בדפ״ר גורס ומפרש עובדא וכו׳ סיע דפריטין בבת אחת של פריצים. ובדפוסי׳ וכי״א ב׳ וכי״ת הגי׳ בן הפריצין ועי׳ גם לעיל צד 699 הכניס עמו בת של פריצים, ובהדא כפר וכו׳ כמו לעיל צד 711 בהדא בקעתא וכו׳ ועי׳ במ״י שם, ובירוש׳ מגילה פ״א ע׳ א׳ מפרש הצידים (יהושע י״ט ל״ה) כפר חיטייא ועח״נ, והגי׳ אפתי רומש איתא גם בכי״פ וכי״ב, ולעיל צד 186 בפתי רמשה וצד 688 בפתי רמשא וצד 689 ועבדון שבא ובח״נ שם שובא שובה ועי׳ בעמת״ל ע׳ אפתי ועי׳ רמש רמשא רומשא ועי׳ שבא שובא: 6 מן דהוו וכו׳. משהיו אוכלים היו לוקחים העצמות ומקלקלים משברים אותם על מלמד התינוקות והגהתי הוו נסוי, ונסוי כמו נסיי מפעל נסא ועי׳ במ״י לעיל צד 154) וכן נמצא בירוש׳ פיאה פ״א מ״ו א׳ מקשון ובב״מ פ״ג מ׳ ב׳ מודוי ועי׳ דאלמאן צד 351, והגי׳ ומקלקלין איתא גם בכי׳ שציינתי ובילקוט. ובפי׳ ב״ר כי״מ גורס ומפרש מן דהוון אכלין הוו נסבין גרמיא ומקלקין יתהון על ספרא מקלקין ומשליכין לשון אחד בירושלמי כך היו נוהגין משעה שהיו אוכלין היו נוטלין העצמות ומשליכין אותן על ספר מלמד תינוקות אחד והיו מכין אותו בהן והשליך אל תוך שרפת הפרה (במדבר י״ט ו׳) בתרגום ירושלמי ויקלוק ויצ״ל ויקלוק לגו אוקידת תורתא. ובפי׳ ב״ר הנדפס ומקלקין יתהון וכו מקלקין ומטלקין לשון אחד וכו׳ והשליך וכו׳ ויקלוק לגו יוקדת וכו׳, וגם בכי״ו הגי׳ מקלקין, ולקמן פס״ז סי׳ ב׳ בכיר ומקלק ועח״נ שם, ובפי׳ ב״ר כי״א הגי׳ ומטרקין יתהון וכו׳ מקלקין וכ״ה שם ומשליכין לשון אחד היא וכו׳ והשליך וכו׳ תר׳ ירושלמי וטלק לגו יקידת וכו׳ (ולפנינו בתר׳ י״א ויטלוק לגו יקידתא דתורתא ובתר״י ב׳ ויטלק לגו קטם יקידת תורתא). וגם בא״א כתב גיר׳ רש״י ז״ל ומטלקין פי׳ ומשליכין אותם על הסופר מלמד תינוקות, וכן הגיה ביפ״ת ומטלקין ופי׳ משליכין

[1]) ὑπηρέτης, Diener, Handlanger.

41d כבי גרמיה ומקלקלין יתהון על ספרא חד מינהון מידמך, אמ ליה למאן את מפקד על בניך, אמר לספרא. אמ כמה רחמין הוו ליה יהיא אמר לספרא, אלא דהוה ידע מה עובדיהון [כך כמה נשים היו לו ואת אמר אשר אתה אלא דהוה ידע מה עובדיהון]:

טז) ואת עורות גדיי העזים וגו' אמר ר' יוחנן תרין אדרעוי דאבונן יעקב כתרין עמודין יו דיפריסיפא ואת אמרת הלבישה על ידיו אלא הייטתון. ר' הונא בשם רב יוסף שני תמידין שהיו ישראל מקריבין בחג היו מרכיבין על שני הוגנין והיו רגליהן שפופות בארץ, ר' הונא בשם רב יוסף קנמון

4 ילקוט פס, פנחומא רמזי כי ר: 5 ירוש' פילה פ"ו כ' ס': 6 סוכה כנתי פסיק' י"ל (י), סיר כפירים כנח פ' נכד וכנכס (ד' י"ד), מגלת אסתר פ"ב:

1 נכוין] פג, נסבין דו0אבתרי | גרמיה] נ, גרמיא דפא2בתר, גרמייא ן, גרמי י | ומקלקלין] פגבבי ומקלקין ר1, מקלקין ן, וממלקין א1ר2, ומסלקין דת | ספרה ן, כיפרא א2י | מנהון פאבתר | מדמך פב, מן דמיך ן, דמך דאגרי, דמיך ת | אמרין דפוא2גברי, אמרי א1, אמרון ת | לה ן | למן ן מפקד] פואגבר2י, מפקיד דתר1 | על בניך] פוב, על בנך אג, על ברך ר, על בנך לשמרו ד | אמר] גבת, אמר להון דוא2ר, אמר לון פי, א"ל א1 | 2 לספרה ון1 | אמ | ו1, והלא דא2ת, ר' פוא1ג רחמין] פוגי, רחמי א1, רחימין א2תר, רחומין ד | הוו] ואתר1י, הוון ג, הוה פ, היה ד | ליה פאגתר1י, לה ן, לו ד | לספירה ן | דהווה ן | ידיע ג מאי ת, מה בישיא פ עובדיהון] פוגב עבדיהון י, עובדהון (עובדוהי א1ר2) דיחמוהי ודכפרא היאך והיך א1ר2) מנהון מב א1ר. עובדיהון ודכפרא היך (והידין ר3) מינהון (מנהון תר3) מב דתר3 | * כך — עובדיהון] כך כמת נשים היו (היה ן) לו ואת אמרת(ואת אמר ב, ואת אמ' גי1, ותמר ן) אשר אתה (איתה ן) בבית אלא דהוה ידע מה (דהוה ידיע מה ג, דהוה ידע י) עובדיהון דואגבתי, ל' לפ | 4 ערת ן | העיזים ג | וגו'] הלבישה על ידיו ת, .. ועל חלקת צואריו ר, ל' דפואגבי | אדרעוי] חע, אדרעויי ב, אדרעוהי פא1, דרעוי ן, דרעוהי א2 אדרעיא ג אדרעין דתר עדרעי י | דאבונ' יעקב ר8ו1, דיעקב אבונן פ, דיעקב אבונא א1, דיעקב א2 | כתרין] הוון ~ ן | 5 דפרסופא ע, דפרספא י, דיפראסופה ן, דפרצופא ר3, דיפרא צופא חגב, דפרא צופא ר2, דיפרא ציפא פא1, .. ציפה א2, דיפתרא צופא ר1, דיפרא סיפה ד, דיפרא כיפא ת | ואת אמ' ג, ותמר וכ | * תייבתון פוחגב] הייביתון ל הייבתהון דאת, הייבתינון ר8, הבתנון ר1, חייבינון י1 | הונה ן | רב יוסף] אב, ר' יוסף דפותר | 0 תמידין] תמידים ד | 6 0 מקריבין] מקריבים ד | מרכיבין] א1ע, מרכיבין (מרכיבים ן) אותן דפוא2בר1י, .. אותם ר2 | שני ל' א1 | הוגנים וא1ע | רגליהן] וא3י, רגליהם דפא1בער, רגליהון ת שופפות ב שפופין ת שופעות א2ר, שפעות ל0 | לארץ ר | הונא נ, הונה ן | רב יוסף] פוא2ב, ר' יוסף א1גתר, ר' יוסי ד קנמון] פאבתרי, קינמון דוג |

ועי' בערוך ובעמת"ר ועמת"ל ע' כלק וע' קלק: 1 חד מינהון וכו'. כשנטה אחד מהם למות אמרו לו למי אתה מצוה על בניך אמר לספרא אמרו כמה אוהבים היו לו והוא אמר לספרא אלא דהוה ידע וכו' שהיה יודע מה מעשיהם, ומפי' ב"ר נובע' הגי' בדפוסי' למאן אתה מפקיד על בנך לשמרו וכו' והלא במה וכו' דהוה ידע מה עובדיהון ודספרא וכו' ועח"ג, וכגנון הלשון לפנינו חד מנהון מידמך וכו' בגי' כי"ו לעיל 671 ר' אבהו מדמך וכו' ובמאמר הירושלמי שהעתקתי במ"י שם ר' אבהו מי דמך וכו'. ובכי"ו הגי' כאן מן דמיך ובכי"פ וכי"ג מדמך ועי' בעמת"ל ח"ג צד 96 ובערוך הש' ע' דמך, וסיום המאמר כך כמה נשים וכו' ליתא בכי"ל וכי"פ והשלמתיו: 4 תרין אדרעוי וכו'. שתי זרועותיו של אבינו יעקב כשני עמודים וכו' אלא חייבתון תפרתם כדי שיכפיקו, וקשה לפרש מלת דיפרופופא, ואין מן הענין כאן לפרשה לשון פרצוף (פרסוף) או כמו דיפרוסופון לעיל צד 55, וגם בערוך הביאה בערך מיוחד פרספא ולא פירשה ובילקוט הובא פי' עמודי שיש ערוך (כ"ה בילקוט דפ"ר בפנים הספר ועי' במ"י לעיל צד 283), ובא"א כתב והעי' גרים דפרוכופה ופי' של שיש, וכן במ"כ פי' הערוך עמודי שיש, וליתא לפנינו בערוך שם (ובדפ"ר וד"ו הגי' דיפרא סיפה וכ"ה בד' קראקא, ובמ"כ שם דיפרא כופא), ובשכל טוב שם מפרש כן א"ר יוחנן שני זרועי יעקב היו כשני עמודים של שיש ואתה אומר הלבישה אלא הותכן וחייטן על ידיו וכן על מקום הלק שבצווארו (ועוד שם והיה מעשה נסים שאלמלא כך לא היו העורות לחצי הידים כ"ש לידים ולחלקת הצוואר, והוא פירוש למאמר ר' מנא בסוף הענין), ובמעריך הביא מב"ר כאן דיפראצופא ופי' חלקים מכל צד כמו דו פרצופין, וצריך פירוש לפירושו, ובמח"ו צד 317 גורס תרין אדרועי דיעקב אבינו כתרין עמודין די פרו שופו, וזה הפירוש שם די שנים פרו פנים שופו בלשון יווני שוין, וגי' אחרת בתנחומא שם לפ' וירא יוסף וכו' ויתמוך יד אביו להסיר אותה וכו' א"ר יוחנן כשני עמודים שבתוך דמוסין שבטבריא כך היו זרועותיו של יעקב, וכן הפליג ה"י בגבורתו של יעקב במאמריו לקמן פע"ד לפ' ויקח אבן וירמה וכו' כשן הזו של טבריא היית ולקמן פ"ע לפ' ויהי כאשר ראה יעקב וכו' ויגל את האבן וכו' כזה שמעביר את הפקק מעל גבי צלוחית, ובפי' ב"ר בדפ"ר גורס ומפרש כתרין עמודין דפרצופא שם מקום (ובא"א הביא גי' ר"ש י' דיפרא ציפה ופי' שם מקום. ובאב"א העיר שמצא במדרש אסתר מעשה בפרצופא והוא שם מקום (ולפנינו שם בריש המדרש בפתיח' רב פתח והיו חייך וכו' א"ר יצחק מעשה בפרוצפיה באשה אחת וכו'). ובענף יוסף כתב ואפשר שפרצופא היא בשכונת טבריא ועי' גם באגה"א ח"א צד 281, וח"נ אדרעוי ובכי"ו דרעוי ובבי"א ב' דרעוהי כמו בל"מ אזרוע זרוע, ובשאר הספרים כאן כתיבת התיבה באל"ף, ולקמן פ"פ סי' ה' בכל הספרים דרעה דרעא הרועה בלי אל"ף ועי' בעמת"ל ועמת"ר ע' אדרע וע' דרעא: 6 מקריבין בחג. שלכבוד החג היו לוקחים כבשים יותר גדולים והיו מרכיבין אותן על שני גמלים והיו רגליהן שפופות כפופות כלו' נגררות בארץ ועי' במ"י לעיל צד 211 בד"ה לליכסים שפוף, ובפי' ב"ר כי"מ וכי"א מפרש המאמר שני תמידין שהיו מקריבין ישראל (וממשמע של"ג בחג) היו מרכיבין אותן (אותם) על שני הוגנין והיו רגליהם שופעות (ובפי' ב"ר בדפ"ר ג"כ הגי' שופעו', ובכי"ל כתוב שפופות והוגה שפעות) וכו' הוגנין גמלים בחורים שפעת גמלים תכסך בכרי מדין ועיפה (ישעיה ס' ו') הוגני מדין ועיפה בתרגום (תרגו' הוגני מדין ועיפה, ובפי' הנדפס הוגני מדין וחוולד ועי' בערוך ע' הגן א') וכשהיו מעלין תמידין בירושלם (לירושלם) היו מרכיבין אותן (אותם) על הגמלים והיו רגליהן (רגליהם) של תמידין

הזה היה גדל בארץ ישראל והיו עזים וצבאים אוכלין ממני, אמר ר' חנינה עגלין נשחטין זתים נקצצין
עסר שבהרים מעשה ניסים, אמר ר' מנא הכל מעשה ניסין:

יז) ותתן את המטעמים לוות אותו עד הפתח, אמרה עד כאן הייתי חייבת לך, מיכן ואילך
ברייך יקום לך:

יח יט) ויבא אל אביו וגו' ויאמר יעקב אל אביו אנכי עשו בכרך וגו' אמר ר' לוי יח
אנכי לקבל עשרת הדיברות אבל עשו בכרך:

3 ילקוט שם, תנחומא ת"נ תולדות סי' ס"ו: 5 ילקוט שם, תנחומא ת"נ שם סי' י':

1 הזה] זה ו. ל' פארי | * גדל דפואבתריו] גדיל נ. גדול ל | * וצבאים פוא'כתין] וצביים דנ.
ותייישים לא² | אוכלין] פוני. אוכלים אב. מגיעים לראשו של אילן ואוכלים ד. מגיעין.. אילן ואוכלין ת |
ממנה פאנבי. אותו ו | חנינא פאבתרי | עגלין] פי. עגלים ואנב. והלא עגלים דת | נשחטין] פא²ני.
נשחטים וא'ב. נשחטין (נשחטים ת) בארץ ישראל דת | זתים] וא'ב. זיתים נ. וזתים דתי. וזיתים א² |
נקצצין] פאני. יום דוכת | 2 עסר] פואנכ. ועפר דתי | ניסים] וא. ניסין פ. נסים כי. ניסים היו נ. נסים
הם דת | מנא] ו. מונא דפאתר. מינא נ | ניסים פואג. נסים דכת | 3 המטעמים] פאנבי. וגו' ו. ואת
הלחם ד. ואת.. אשר עשתה ת | לוות] פב. ליוות וג. ליוותו ח. לוותה תי. לוותה דא². לוותא א' | אותו
ל' ח. אמרה] ~ לו ונכת. ליה פ | כן ו | * לך דפונכתין] ל' לא | מיכן] וג. מכאן דפאבתי | והלך ו |
4 לך] עלך א' | 5 ויבא — וגו'] ויבא.. אביו ויאמר אבי וגו' דג. ויבא.. אבי וכת. ויבא אל אביו פ.
ל' אי | ויאמר — אביו] וא'גב. ויאמר יעקב י. ויאמר ת. ל' דפא' | אנכי — וגו'] אנכי.. בכרך כ.
אנכי.. בכורך דאנתי. אנכו עשו פ. אנכי וגו' ו | 6 אנכי] פוהאנכ. אנכי עתיד ד. עתיד אני ת.
אנכי שעתידין בניי י | ** לקבל] לקול ל | עשרת] עשר תר². ל' א | הדברות פחנבר. דברות י. הדברות
שפותחין באנכי ב. הברכות א | אבל ל' ג | בכרך] כ. בכורך דוהאנרי |

שופעות לארץ מרוב גדולתן (גדולתם) ומאחר שהבהמות שבארץ ישראל היו גדולים כל כך מה צורך לה
ובכי"א מה צורך ובפי' הנדפס מה צורך לומר, שתפרתם יתר והרא אפשר שהיו מחזיקות ידיו של יעקב כמות
שהן בלא חיבור ותפירה אלא לא היתה תופרת אותן אלא כמות שהן היו מחזיקות ידיו שאע"פ שהיו ידיו
גדולים כמו עמודים אף העזים היו גדולות כמותן (בכי"א והלא איפשר שהיו מחזיקו' ידיו שאע"פ שהיו
גדולות כמו יכי אף העזים היו גדולות כנגדם ועי' בפי' הנדפס) והמאמר שלאחרין ניפרש שם קנמון היה
גדל (גדול היה) בארץ ישראל והיו העזים והצביים כל כך גדולים (גדולים כל כך) שמגיעין לראשו
של אילן ואוכלין ממנו אף אתה אל תתמה אם היו מחזיקות עורות גדיי העזים ידיו של יעקב שבהמות
של ארץ ישראל גדולות היו משאר בהמות, וכפירוש זה כתבו התוספות במנחות פ"ז א' בד"ה שגבוהן
וכו' ובכ"ר אמר הכבשים של תמיד דהיו כל כך גבוהים שאוכלים על גבי ארזים וכשהיו מרכיבין אותן על
הגמלים רגלי הכבשים נגררין לארץ, ועפ"י פי' ב"ר הגיהו בדפוסי' וכי"ת והיו עזים וכו' מגיעי' לראשו של
אילן ואוכלי' ממנו, וכגי' הנכונה שלפנינו (ובכי"ל כתוב עזים ותיישים והגהתי) לשון המאמר גם במדרשים
האחרים קנמון היה גדל בארץ ישראל והיו עזים וצבאים אוכלי' ממנו וכן הועתק בכפתור ופרח וד' בערלין
דף י"א א') קנמון היה גדל וכו' והיו עזים וצביים אוכלים ממנו ובירוש' פאה הובאו שני המאמרים בשבחי
א"י והגי' שם רבי חונא בשם רבי אבין קנמון מאכל עזים היה היו ישראל מגדלין אותו רבי חונא בשם
רבי אבין שני תמידין שהיו מקריבין בכל יום היו מרכיבין אותן על גבי גמל ורגליהן נוגעות בארץ,
וכן נר' טעם המאמר כאן קנמון שהיה בושם משובח שאמרו עליו לעיל צד 311 אילו מגן עדן הביאתו לא
היה לה להביא דבר משובח או קנמון וכו' היה גדל כל כך בא"י שהיו עזים וצבאים אוכלים ממנו, ובאיכ"ר
ובמדרש אסתר שם נסדר המאמר בדרש לא קנית לי בכסף קנה, וגם שם טעם המאמר שהקנמון היה מצוי
הרבה בא"י ועי' בפירש"י ישעיה מ"ג כ"ד, והגי' באיכ"ר בדפ"ר וד"ו רב הונא בשם רב יוסף אמר וכו' (ובאיכ"ר
מ"ב בשם ר' יוסף), ובמ' אסתר בדפ"ר וד"ו רבי הונה בשם ר' יוסי וכו', ובשהש"ר נסדר המאמר לפ' נרד
וכרכם וכו' והגי' שם בדפ"ר וד"ו וקנמון ר' חונא בשם ר' יוסי אמר וכו', ובכי"ל בשני המאמרים ר' הונא
בשם רב יוסף והוא רב יוסף דבבלי, ולעיל צד 248 צד 250 צד 341 צד 434 וצד 646 איתא בכי"ל ר"ה
בשם ר' יוסף ולעיל צד 73 וצד 248 ר"ה בשם ר' יוסי ועי' בח"ג שם ובמבה"י ק"ג א' ובאגה"א ח"ג צד
27: 1 עגלין וכו'. קשה לפרש מה מעשה ניסים בעגלין נשחטין וזתים נקצצין וכו', והגי' בדפוסי' וכי"ת
והלא עגלים נשחטי' בארץ ישראל וזתים וכו' נובע' מפי' ב"ר ועיי"ש, ושם פירושים שונים ובסוף
הפירוש הראשון כתב ויש גמגום בפתרון הזה (כ"ה בכ"י) אלא שכך קבלתי אבל יש לפרש דעת אחרת (כ"ה
בכי"א) לפי שלמעלה בענין מספר בשבחה של ארץ ישראל לפיכך הולך ומספר בשבחה עגלים נשחטין וזיתי'
נקצצין שהיו מוצאין זיתים בתוך מעיהם וכן בעפר שבהרים לקיים מה שנאמר ארץ זית שמן ודבש אמר ר'
מינא מעשה נסים היו שכל כך היתה ברכה משתלחת בה שאפילו בהמות היו אוכלין זיתים כדי שבען אלא רבי
לא פירש כן (ובכי"א ור' לא פי' כן), ור' וידל הצרפתי באמרי יושר כתב פי' המפרש כשהיו שוחטין עגל היו
מוצאין בתוכו זתים אלמא היו גדולים העגלים והנכון לומר שהוא פלא כי עגלים נשחטים בכל יום וכן הזיתים
מדי יום ויום נקצצים ועכ"ז לא יתמו ולא יכלו אלא זה נס והביאו כאן לפי שהזכיר הכתוב גדי עזים לבד א"ר
מונא דרך נס היה זה ג"כ שהלבישה על ידיו ועיי"ע ביפ"ת וצע"ג: 3 לוות אותו וכו'. נר' דמדייק שאכ"כ
ויקח את המטעמים וילך ויבא אל אביו וכו' אלא ותתן וכו' ומשמע שהוא קיבל את המטעמים כשבא אל אביו
שלוותה אותו עד הפתח ולא יכלה ליכנס עמו אצל אביו ואמרה עד כאן הייתי חייבת לך מאהבתי אליך ועשיתי
מה שבידי לסייע לך מכאן ואילך בוראך יהי בעזרך ועי' ביפ"ת, ובעקידה שער כ"ד הועתק לותה אותו וכו'
אמרה ע"כ הייתי חייבת מכאן ואילך בוראך יקום לך ובמה"ג עמו' 425 ליוות אותו עד הפתח ואמרה לו מכאן
ואילך ברייך יקום לך, ובלק"ט ותתן וכו' באת רבקה ללוות את יעקב עד הפתח, ובשכל טוב שם מפרש ותתן
ידי בי ליוותהו עד הפתח מכאן ואילך נתנה הכל בידו והיא שימרה ועמדה לפני הפתח ואמרה מכאן ואילך
יעמוד לך בוראך, ובתנחומא מ"ב שם המאמר ותתן את המטעמים וגו' אמר ר' יהודה הלוי ב"ר שלום בשם
ר' ה"ר כ"י הכניסה אותו עד מחיצתה עד היכן שהיה לה רשות ליכנס אמרה לו בני עד כאן הכנסתי עמך מכאן
ואילך אלהיך יכנס עמך וכו': 6 אנכי לקבל וכו'. אמר אנכי וכו', ובכי"ל כתוב אנכי לקול וכו' והגהתי

קום נא שבה אמר ר' יוחנן אמר לו הקב"ה ליעקב אתה אמרתה קום נא שבה חייך בו בלשון אני פורע לך קומה י"י ויפוצו אויביך וגו' (במדבר י לה), יש נספה בלא משפט (משלי יג כג) זה עשו אמר הקב"ה לעשו אתה אמרת יקום אבי (בראשית כז לא) גדה דעבודה זרה דאת קאים אף אני בו בלשון אני פורע לך יקום אלהים יפוצו אויביו (תהלים סח ב):

כ כא) ויאמר יצחק אל בנו מה זה מהרת למצא בני מה זה מהרת למצוא את הברכה בני, אביך נתברך בן ע"ה שנה ואת בן ס"ג:

[ויאמר כי הקרה י"י אלהיך לפני ר' יוחנן ור' שמעון בן לקיש חד מינהון אמר אם לקורבנך המציא לך דכת' וישא אברהם את עיניו וירא והנה איל (בראשית כב יג) למאכלך על אחת כמה

1 ילקוט שם, ילק' מכירי תהלים ס"ח סי' ח', לקמן פס"ו. תנחומא תולדות סי' י"ח: 5 ילקוט שם: 7 ילקוט שם:

1 אמר ר' יוחנן] פוחאנגכמ, ל' דת | אמר לו] ת, א"ל ד[1], אמר ליה ד, אמר פוחאנגכימ | אמרתה] ו, אמרת דפאנבתר[3]מ, אומר ר | שבה] ~ בבקשה פוחי | חייך] ~ אני פ, אף אני ונב,' שאני פורע לך אמ | שבו בלשון ר[1], באותו לשון אי | 2 אני — לך.ל' אמ | איביך ו | וגו'] פגמ, ל' דוחאכתרי יש] ד[1]אנברי, ויש דותמ, כת' (כתיב ח) יש פח | 3 אמרתה ו | * גדה וחגכ] גדא דפערי[1], גידה א[1], גידא א[2], גודה מ,' גרה ל | דע"ז ד[1]פאכתערי[1]מ | 4 אף אני] ונכערי, אני פ, חייך אמ, חייך אף אני ת, חייך בו אף (ואף ד[1]) אני ד | אני ל' גע | אפרע ע | איביו ו, אויביו וגו' נ, אויביו ויגוסו משנאיו מפניו תמ | 5 ויאמר — בנו ל' א[2] | * מה — בני דחג] מה.. למצוא בני אתר, מה.. מיהרת למצוא בני כ, מה.. מהרת למצא בני ויאמר כי הקרה י"י אלהיך לפני י, מה זה מהרת ו, וגו' ל, ל' פ | מה זה] פואגכרי, מה זו ח, ל' ד | מיהרת דת | למצוא] חאכר, למצא דפוגי | * את דפוחאגרי] ל' לכר[3] | ברכה ר[3] | 6 בני ל' א | ע"ה] ד[1]פאתר[2]י, שבעים וחמש וחגכר[1], שבעים וחמשה ד | שנה] ד[1]פואנגכתרי, שנים ד, ל' ר[2]י | ואת] פחא[2]נכ, ואתה דוא[1]תרי | ס"ג] ר[2]י, ששים ושלש ר[1], ס"ג שנה ד[1]פאת, ששים ושלש שנה גכ ששים.. שנים ח, ששים ושלשה שנים ד | 7 * ויאמר — כמה] ויאמר.. לפני ר' יוחנן ור' שמעון בן לקיש (ורשב"ל א, וריש לקיש דת) חד מינהון (חד מנהון ת, .. מיניהו י, .. מניהו נ, .. מהם ח, ר' יוחנן א) אמר אם (מה אם ואג, ומה אם חי) לקורבנך (לקרבנך אגת, לקרבניך י, לקרבנו ח) המציא לך (לך הקב"ה דאת) דכת' וישא אברהם את עיניו וירא והנה איל (שנא' וישא.. איל דחא[1], שנ' וישא.. איל אחר נאחז בסבך א[2]ת וישא.. וירא ו, וירא.. איל וגו' י) למאכלך.. וכמה וחרנה (וחרנא ת, והרינא נ, ואוחרנא ד, וחד ח, חד מיניהון ו[1], רשב"ל א) אמר אם (מה אם א[2], ומה אם ח) לזיווגך (לזיוגך דת, לזיווגין י, לזוגתך א) המציא לך (לך הקב"ה א) דכת' וישא עיניו וירא והנה גמלים באים (שנ' וישא.. באים הא, וישא.. והנה וגו' ו, דכת'

לקבל כגי' שאר הספרים, ובפי' ב"ר מפרש עתיד אני לקבל וכו' וכ"ה בכי"ת, ובדפוסי' אנכי עתיד לקבל וכו' ובילקוט גורס או מפרש אנכי שעתידין בני לקבל וכו' ובמדרש אגדה הוצ' רש"ב ד"א אנכי נתנבא יעקב אבינו על בניו שיעמדו בהר סיני ויקבלו עשרת הדברות שתחלתן אנכי, ובמה"ג שם אמר אני ממי שמקבל עשר הדברות שתחלתן אנכי וכו', ובתנחומא מ"ב שם סי' י' ואע"פ שאתם אומרים שיקר יעקב לא שיקר בלעם אמר לא הביט און ביעקב אלא אנכי יעקב עשו בכורך, ובלק"ט מפרש הפסיק הדבור ואמר אנכי אבל עשו בכורך ועי"א אנכי עתיד לקבל עשרת הדברות אבל עשו הוא בכורך ועי' בשכל טוב צד 112, ולהגי' עשר הדברות עי' לעיל צד 646: 1 א"ר יוחנן. וכ"ה בכ"י שציינתי ובילקוט מכירי, ובדפוס' וכי"ת המאמר כתמי וכ"ה לקמן סוף פס"ו ושם הגי' בכי"ל אתה אמרתה קום נא שבה בבקשה ממך בו בלשון וכו' יש נספה וכו' אתה אמרתה יקום אבי וכו' חייך אף אני בו בלשון וכו' ועח"נ: 2 יש נספה. במקרא כתוב ויש נספה ועי' לעיל צד 608, ודורש יש נספה בלא משפט זה עשו שכלכל דבריו בלא משפט שאמר בזדון יקום אבי אמר הקב"ה לעשו אתה אמרת יקום אבי גדה דע"ז מזל של ע"ז שאתה תקום אף אני בו בלשון וכו', וגדה דע"ז לשון שבועה שבו היה עשו נשבע, ובערוך ע' גד א' הועתק אמר הקב"ה וכו' גדא דע"ז וכו' אף אני בו בלשון אני אפרע לך יקום אלהים וכו', ובפי' ב"ר כי"מ מפרש גדא דע"ז דאת קאים מזל של ע"ז שאתה מעמידה כמא דתימא אומרים לעין אבי אתה וכו' ועי' יבמות מ"ח ב', אכן אין לפרש דאת קאים שאתה מעמיד, ובכי"ל כתוב כאן גרה דעבו' זרה וכן לקמן פס"ו גרא וכו' והגהתי, ולקמן פע"א בכי"ל אתא גדה דבייתה אתא גדה דעלמא וכו' ועי"ע בערוך שם, ובסגנון אחר הדרש בתנחומא שם וכיון שנכנס הרשע התחיל קורא לאביו בזדון יקום אבי ויאכל מציד בנו והכתוב אומר עליו בבוא רשע בא גם בוז יקום אבי היה גוזר עליו אבל יעקב לא אמר כן אלא נא לשון בקשה קום נא שבה ואכלה שלשתן לשון בקשה לשון שפלות וענותנות ואותו רשע אמר יקום אבי ויאכל אמר ליה הקב"ה ליעקב אתה אמרת קום נא הרי בן בנך משה יאמר לי קומה ה' ויפוצו אתה אמרת שבה בן בנך יאמר שובה ה' רבבות וגו' אבל עשו שאמר יקום אבי בו בלשון אני מעורר עליו מדת הדין שנאמר יקום אלהים יפוצו אוביו וכו': 6 אביך נתברך וכו'. יצחק היה בן ע"ה שנה כשנפטר אברהם שהיו ימי שני חייו קע"ה שנה ואברהם בן מאת שנה בהולד לו את יצחק וכתיב ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלהים את יצחק בנו וכו' ואת בן ס"ג כדמפרש בס"ע פ"ב ובמגילה מ"ז ב' ועי' במ"י לעיל צד 677 וצד 722, ובשכל טוב צד 122 מפרש מה זה מהרת למצוא בני מה זה קראתה לאביך למצוא הברכות י"כ שנה לשנותיו אביך נתברך בן ע"ה שנה וכו' ויעקב נתברך בן ס"ג שנה וכו', ובמה"ג שם הועתק אמ' לו מה זה מהרת למצא את הברכות בני אברהם אביך לא נתברך אלא והוא בן שבעים שנה וחמש שנים ואתה בן ששים ושלוש, ואולי כוונו לפי גי' זו שאברהם נתברך בן ע"ה שנה כשאמר לו הקב"ה לך לך מארצך וכו' ואעשך לגוי גדול ואברכך וכו', ואברם בן חמש שנים ושבעים שנה בצאתו מחרן: 7 ויאמר כי הקרה. כל המאמר חסר בכי"ל, ובכי"פ וכי"ב המאמר מקוטע, והשלמתיו עפ"י גי' שאר הספרים, וכתיבת לקורבן בוי"ו כמו הקורבנות לעיל צד 323 ועי' במ"י שם, וחרנה כמו לעיל צד 157 וצד 170 ועוד פעמים שונות, ובלק"ט ובמדרש אגדה הוצ' רש"ב הובא הדרש אם לקרבנך המציא וכו' וכן בשכל טוב צד 112, ושם צד 123 אמר ריש לקיש אם לזיווגו כך המציא דכתיב וישא עיניו וכו', ובפ' ב"ר כי"מ מפרש ויאמר כי הקרה וכו' ר' יוחנן ור' שמעון בן לקיש (בכי"א וריש לקיש) חד מניהון (מנהון) אמר אם

ובמה, ותרגמה אמר אם לזווגך המציא לך דכת׳ וישא עיניו וירא והנה גמלים באים (שם כד סג) למאכלך על אחת כמה וכמה]: ויאמר כי הקרה יי׳ וגו׳ אמר ר׳ יוחנן לעורבה דאיתי נורה על קניה, בשעה שאמר כי הקרה יי׳ אלהיך לפני אמר יצחק יודע אני שאין עשו מזכיר שמו של הקב״ה וזה מזכיר, אין זה עשו אלא יעקב, כיון שאמר יעקב כן אמר גשה נא ואמשך בני, אמר ר׳ הושעיה בשעה שאמר יצחק גשה נא ואמשך נשפכו מים על שוקי יעקב ורפא לבו כשעוה וזימן לו הקב״ה

2 ילקוט שם, תנחומא תולדות סי׳ י׳ ס״ו מקן סי׳ ר״ז: 4 ילקוט שם, לעיל צד 126, תנחומא מ״ב תולדות סי׳ ס״ו ועי׳ תרומה מ״ב ושלח סי׳ ו׳:

הקרה נא לפני היום וכת׳ וישא.. באים תי. דכתי׳ הקרה.. וכתי׳ וירא.. באים ד) למאכלך (למאכלו ו¹) על.. ובמה דוחאגתי. ויאמר.. וריש לקיש חד מנהון.. אם לקרבנך המציא לך שנ׳ וישא עיניו וירא והנה גמלים באים למאכלך על אחת כמה וכמה פ. ויאמר.. וריש לקיש חד מנהון אמ׳ מה אם לקרבנך המציא לך דכת׳ וישא אברהם את עיניו וירא והנה איל אחר נאחז בסבך למאכלך על אחת כמה וכמה כ. ל׳ ל | 2 ויאמר] פואכ. ל׳ הנתרי. (ויאמר—קניה ל׳ א׳) | ״ יי׳ וגו׳ פ] יי׳ אלהיך לפני דאגבתרי. ל׳ לו | אמר ר׳ יוחנן] פג. ר׳.. אמר דת. א״ר א׳ (אמר — לפני ל׳ כ) | לעורבא דתרי. לעיבה וג. משל לעובית פ. משל לעורב א׳ | דאיתי] ג. דאמיה ו. דאיתי דר. דאייתי פאתרי׳ | נורה] ו. נורא דאתרי | על ל׳ י | קניה] ר². קניא אג. קיניה דותרי. לקיניה ו¹. על קינה כן יעקב נתפס בדיבורו פ | 3 כי - לפני] יי׳ אלהיך פ | יצחק ל׳ ן | יודע אני] אני יודע ר². ל׳ ן | אין ו | וזה מזכיר] וזה (והוא א) מזכיר שמו של הקב״ה וחאגברי. ל׳ ר׳ | ״ עשו] ל׳ ל | אלא יעקב ל׳ א² | כיון — ״ ואמשך (ואמ׳ ל) בני] וכיון שאמ׳ לו כן אמ׳ לו גשה נא כ. וכיון שאמ׳ כן ויאמר גשה נא ואמושך בני פן. מיד אמר לו (א ר ו¹) גשה.. ואמושך בניך רי. מיד אמר גשה נא ואמשך בני ב. וכיון שאמ׳ לו גשה ושקה לי בני ג. ל׳ דחאת | אמר — ואמשך] אמ׳ ר׳ הושעיה הושעיא ג) בשעה שאמ׳ (שאמ׳ ל׳ ג) יצחק ליעקב גשה.. ואמשך ואמושך ג) בני וג. א״ר אושעיה.. שאמר יצחק ליעקב.. ואמושך וגו׳ ר². אמר ר׳ הושעיא.. שאמר יצחק ליעקב גשה נא ר¹. א״ר אושעיא.. שא׳ לו גשה נא פ. וכיון שאמר יצחק ליעקב (וכיון שאמר ח) גשה נא ואמושך בני דחת. וכיון שא״ל גשה.. ואמשך א². וכיון שאמ׳ לו גשה.. ואמושך א². ל׳ כי | 5 מימיו פ | שוקי יעקב] שוקיו דפוחאגת. ברכיו כי | והיה לבו רפא ג. והיה לבו ליבו ד) רפה דפוחאבתי | כשעווה ו |

לקרבן (לקרבנך) המציא וכו׳ ותרגמא אמר אם לזווגך (לזוגתך) המציא לך דכתיב הקרה נא לפני היום וכתיב וישא עיניו וכו׳ למאכלך וכו׳ (וכ״ה בדפוסי׳ וכי״ת ובילקוט דכתי׳ הקרה נא וכו׳ וכתי׳ וכו׳). ולא פי׳ שם טעם הדרש אם לקרבנך וכו׳, ובמ״כ מפרש שדייק לשון הקרה והנה איל והנה גמלים לשון מקרה והזדמן הוא ועי׳ ע בדי התה״ר יע ע׳: 2 לעורבה וכו׳. משל לעורב שהביא אש על קנו ונשרף כך יעקב הזכיר שם שמים ונכוה בדיבורו שבשעה שאמר כי הקרה יי׳ אלהיך לפני אמר יצחק וכו׳ כיון שאמר יעקב כן אמר יצחק גשה נא ואמשך וכו׳, והגי׳ דאיתי בכי״ת כמו איתיתה דגיתי לעיל צד 92 ועיי״ש, ובכי״פ נוסף משל וכו׳ כן יעקב נתפס בדיבורו, ובפי׳ ב״ר כי״ם וכי״א מפרש משל לעורב שהביא האש לשרוף את קנו כך יעקב אבינו תפש יעקב תפס) והביא לשון שנתפש (שנתפס) בו שביוון (שביון) שאמר כי הקרה וכו׳ אמר יצחק וכו׳ אין זה עשו אלא יעקב מיד אמר לו גשה נא ואמושך בני, ובדפוסי׳ וכי״ח וכי״א א׳ וב׳ וכי״ת המאמר מקוטע ומעורבב עם המאמר שלאחריו ועח״נ. ובשכל טוב צד 123 נשתבש א״ר אחא כעורבא דמייתי נורא לקינה כך כשהזכיר יעקב את השם אמר יעקב הוא זה שהרי עשו אינו מזכיר את השם לכך אמר גשה ואמשך בני, ובכי״א ב׳ חסר המשל, ושם הושלם בגליון ג״א ויאמר כי הקרה יי׳ אלהיך לפני א״ר לעורבה דמייתי נורה על קניה, והמשל חסר גם בפי׳ ב׳ ובתנחומא מ״ב תולדות סי׳ י׳ איתא במאמר סתמי וכיון ששמע יצחק שאמר כי הקרה וכו׳ אמר אין זה עשו אמר אין עשו מזכיר ה׳ אלהיך א״ל גשה נא וכו׳, ושם סי׳ ס״ו אמר ר׳ יוחנן בשעה שאמר כי הקרה וכו׳ אמר יצחק הלשון הזה אין לשון עשו אלא לשון יעקב וכו׳ התחיל יצחק אומר ליעקב גשה נא וכו׳. והמשל הובא בתנחומא מ״ב מקץ שם לפי׳ שנים עשר עבדיך אחים אמר ר׳ יוחנן משל לעורבא דעייל נורא לקיניה פי׳ עורב שהכניס את האור לקינו) אמר להם אחים אתם אמרו לו הן וכו׳: 4 אמר ר׳ הושעיה, מאמר זה נסדר לעיל צד 426 בפתיחה ואתה ישראל עבדי וכו׳ ועיי״ש והועתק משם בילק׳ ישעיה ר׳ שי״ג (תמ״ם) ובילק׳ מכירי ישעיה מ״א י׳, ובתיבת רפא באל״ף בכי״ל וכי״ג כמו לעיל צד 718 מכהא ועי׳ במ״י שם, ובסוף המאמר כתוב בכי״ל אל תשתע לא תשתע וביני שיטי כתוב ווע להגיה לא תשווע, ובפי׳ ב״ר כי״ם וכי״א מפרש אל יהי לבך יפה כשעוה עליך, ובפי׳ הנדפס אל יהי לבך עליך כשעוה ועח״נ, ובלק״ט גורס ומפרש א״ר הושעיא בשעה שאמר יצחק ליעקב גשה נא ואמשך נרתע ונזדעזע ונהיה לבו לשעוה וזימן לו הקב״ה שני מלאכים ומחזיקים אותו בשני מרפיקיו שלא יפול שנאמר אל תשתע כי אתך אני, ובשכל טוב צד 112 א״ר אושעיה אותה שעה התחיל יעקב נשפך מים על ברכיו והיה לבו רפי כשעוה וזימן לו וכו׳ שני מלאכים אחד מימינו ואחד משמאלו והיו אוחזין אותו במרפקו שלא יפול וזש״ה אל תירא כי אתך אני ואל תשתע וכו׳ אל תשוע פלגשת. ובמה״ג שם גשה נא וכו׳ אמ׳ ר׳ אושעיה בשעה שאמ׳ יצחק ליעקב גשה נא ואמושך בני נשפכו מים על שוקיו והיה לבו רפה כשעוה וזימן לו וכו׳ אחד מימינו ואחד משמאלו הסמיכו אותו והקב״ה עמו הה״ד אל תירא כי עמך אני אל תשתע כי אני אלהיך אמצתיך במיכאל אף עזרתיך בגבריאל אף תמכתי בימין צדקי, ובמדרש אגדה הוצ׳ ר״ש״ב ושלח לו הקב״ה מיכאל וגבריאל ותפשו שניהם בשתי זרועותיו והקב״ה מאחריו שנ׳ אל תירא כי אתך אנכי ואל תשתע וכו׳ אמצתיך במיכאל עזרתיך בגבריאל תמכתי בימין צדקי זה הקב״ה. ובפי׳ ב״ר כי״ם וכי״א מ״א שני מלאכים זימן לו אחד מימינו ואחד משמאלו דכתיב עזרתיך אף תמכתיך עזרתיך במיכאל אף תמכתיך בגבריאל כך פי׳ לעיל ועי׳ בת״נ לעיל שם ובמאמר מתנחומא מ״ב תולדות סי׳ ס״ו שהעתקתי במ״י שם, ובילק׳ מכירי שם הועתק מתנחומא מ״ב שם בשינויים שונים אמ״ר הושעיא כיון שאמר יצחק ליעקב גשה נא ואמושך הרתיח אפו והיה שוחח כשעוות הזו מה עשה הקב״ה נטל שני מלאכים מיכאל וגבריאל מיכאל מימינו וגבריאל משמאלו והוא בכבודו ית׳ תומך בו מאחוריו ואומ׳ לו הא יעקב למה מתירא וגופך שוחח עליך וכו׳ אל תירא כי אתך אני ואל תשתע אל ישוח גופך שאני עמך אמצתיך במיכאל אף עזרתיך בגבריאל וכו׳, ובתנחומא מ״ב וישלח שם המאמר ד״א ויירא יעקב אמרו

שני מלאכים אחד מימינו ואחר משמאלו והיו אוחזין במרפקו כדי שלא יפול הה"ד אל תשתע (ישעיה מא י) לא תשוע.

כב) ויגש יעקב אל יצחק אביו וימושהו ויאמר הקול קול יעקב הא קל דקל חכים וידיה דמהלשין מיתין, הקול קול יעקב אין יעקב שליט אלא בקולו והידים ידי עשו אין עשו שליט אלא בידים, הקול קול יעקב אמר ר' פינחס קול יעקב מכנים והידים ידי עשו מכריז ליה ואתי, הקול קול יעקב אמר ר' ברכיה בשעה שיעקב מרגיז בקולו ידי עשו שולטות ובשעה שמצפצף

3 ילקוט סס: 4 מכילתא בשלח מסכתא ב' פ"ב, מכילתא דרשב"י סמות י"ד י', סמות רבה פכ"א סי' ס', תנחומא מ"ב תולדות סי' י':

1 מימינו] פואגב, בימינו דת, לימינו י | בשמאלו ת, לשמאלו י | אוחזין] ר, אוחזין (אחזין ג, אוחזים ו) אותו דפואגבתר⁸י | * במרפקו דפואתרי] ממרפקו ל, במרפיקו גב, במפרקיו ר³ ה"ה ב היא דהוא אמ' ליה ו, הדה הא (הדהי ג) דאמ' ליה חג | ואל כ | תשתע] וחאגבר, ~ כי אני אלהיך דפי, כי.. אלהיך אמצתיך אף עזרתיך אף תמכתיך בימין צדקי ת | 2 * לא תשוע פו⁰חכ] לא תשווע ל⁰ לא תשתע ל אל תשוע דא, אל תשע ג, אל תשוע אל יהי לבך כשעוה בי | 3 * ויגש — יעקב ת] ויגש.. יעקב והידים ידי עשו א¹, ויגש.. אל יצח' וימושהו.. יעקב ל, ויגש.. יצחק וגו' הקול.. יעקב ר, ויגש.. יצחק וגו' ו, ויגש.. יצחק הקול פ, ויאמר הקול.. יעקב א²י, הקול.. יעקב ח | הא] האי ר², ל' א | קל] פוחגבר²י, קול דתר¹ הקול א¹, ל' א² | הקל] דקול ת, מקל ג, כקל א, קל ר², קול ר¹, ל' ר³ | חכים ר | 4 וידייה] ו וידיה דפאתר¹, ודיא גבר², וידי' י¹, וידי ח | דמהלשין] ו⁰כ, דמי חלשין ח, כמחלשין א², מחלשין י¹ מיחלשין ג, דמלחשין פ, דמשלחין דתר¹, כמשלחן א¹, משלחין ר² | מיתין] מייתין ת, מתין ר³, מיתיא ר² דמיתין א², מיתים ו מתים א¹, ל' י¹ | הקול] וחאגב, ד"א ~ דתר¹ | שליט] פוא²גב שולט דחתר¹י בקולו] חא²בר¹, ~ הקול (דכ' הקול פ שנ' הקול י) קול יעקב דפגתי, הקול.. יעקב וגו ו | והידים — אין] ואין פוא²גבר¹י | 5 * שליט פוא²גב] שולט ל⁰דחתר¹י, ל' ל | * בידים דחת] בידיו א², בידים (ביידים ל) שנ' והידים (דכ' והידים פר¹, והידים וג) ידי עשו לפוגבר¹י | הקול] א, והקול ו, ד"א הקול דפתר והקול — ואתי ל' חבי) | פנחס פא²ת | קולו של יעקב דפואת | מכנים] מכריז א¹, מכריז ליה ר² והידים ו | מכריז] פג, מכריז ו, מרמיז דת, מכבים א¹, מוכנים ר² | ליה] לה ו, ל' ר² | 6 והוא אתי דפואגתר² | הקול] פוחאגב, ד"א ~ דתר | מרגיז] וא¹בר², מרגז א², מרגן פחג, מרגן כ מיכון דתר¹ | ידי] והידים ~ ו | שולטות] פוחאגבר, ~ דכתי' וילונו כל העדה ויבא (ובת ויבא ת) עמלק דת | שהוא מצפצף דפוא¹גבתר¹, שיעקב מצפצף א²י |

רבותינו נעשה גופו כשעוה הזו וכו' באותה שעה א"ל הקב"ה אל תירא כי אתך אני אל תשתע וכו' אמצתיך במיכאל עזרתיך בגבריאל אף תמכתיך בימין צדקי הנה אנכי עמך וכו': 3 הא קל וכו'. הן קול של קול חכם והידים של מפשיטין מתים, ומשל הוא בלא"ר שאומרים על הצבוע שבפיו ובשפתיו מורה שהוא חכם וירא חטא ומעשיו מכוערים ועי' ביפ"ת, ומחלשין כמו לעיל צד 213 דין אמר חלוש וכו', ובפי' ב"ר כי"מ גורס הא קול קול דחכים וידיה דמשלחין מיתין ומפרש מפשיטין מתים, ובפי' ב"ר כי"א האי קל קל דחכים וידיא משלחין מיתיא מפשיטים מתים מרצחים, ובפי' ב"ר כי"ב וכי"א מל"א וידיא משלחין מפשיטין כמו והפשיט את העולה דמתרגמינן (ומתרגמי') וישלח (כ"ה בת"א ותרי"א) ועח"נ ולעיל שם במ"י ובעמת"ר ועמת"ל ע' חליש וע' שלח: 4 הקול קול וכו'. דריש אחר בלי כימן ד"א. וכ"ה לפנינו בכל הענין ועי' במ"י לעיל צד 685, ולפי' הגי' הקול וכו' אין יעקב וכו' אלא בקולו והידים וכו' אין עשו וכו' מיותר בסוף הדרש שנ' והידים ידי עשו שכתוב ג"כ בכי"ל, ונוסחאות שונות כאן ועח"נ. ובשכל טוב צד 123 הועתק הקול קול יעקב אין יעקב שליט אלא בקול ואין עשו שליט אלא בידים, ובמה"ג עמו' 426 אין יעקב שולט אלא בקול ואין עשו שולט אלא בידים, ובבהיי אין יעקב שליט אלא בקולו שנא' הקול קול יעקב ואין עשו שליט אלא בידיו שנאמ' והידים וכו', ובתנחומא מ"ב תולדות סי' י' הדריש ויגש יעקב וכו' א"ר הויא את עושה בקולך אבל הידים ידי עשו, ובמכילתא שם וישלח משה מלאכים מקדש אל מלך אדום וכו' וישמע קולינו אמר להם אתם מתגאים על מה שהוריש לכם אביכם יצחק דכתיב הקול קול יעקב וכו' ואנו מתגאים על מה שהוריש לנו אבינו דכתיב והידים ידי עשו ועל חרבך תחיה וכו' ועי' במכילתא דרשב"י שם. ובשמו"ר שם שתי ירושות הנחיל יצחק לשני בניו הנחיל ליעקב הקול וכן הוא אומר הקול קול יעקב והנחיל לעשו הידים שנאמר והידים ידי עשו ועשו היה מתגאה בירושתו וכו' ויעקב מתגאה בירושתו וכו': 5 קול יעקב מכנים. דרש זה קשה לפרשו, ובמ"כ פי' שמכנים ואסף את קולו מלעסוק בתורה ותפלה מרמז הקב"ה לעשו (כגי' הדפוסי' מרמיז ליה) ומיד הוא בא ועוד העיר שם ורש"י ז"ל היתה לפניו גי' אחרת, והלשון בפי' ב"ר בדפ"ר מכריז ליה והוא אתי בשעה שהנביאים מוציאין קול על יעקב ומתנבאין עליה פורענו' להביא עליהם אומות מיד ידי עשו מוכנין לשעבד בהן, ובפי' ב"ר כי"מ ד"א הקול קול יעקב מכריז ליה והוא אתי בשעה שהנביאים מוציאים קול על יעקב ומתנבאים וכו' להביא עליהם אומות והנה ידי עשו מוכנים לשעבד בהם. ובא"א הביא גיר' רש"י ד"א הקול קול יעקב מכריז ליה והוא אתי ובשעה שהנביאים מכריזים קול על יעקב ומתנבאים וכו' מיד והידים ידי עשו מוכנים לשעבד בהם, וביתר שלימות בפי' ב"ר כי"א ד"א הקול קול יעקב מכריז ליה והידים ידי עשו מוכנים והוא אתי בשלוה (וצ"ל בשעה) שהנביאי' מכריזי' קול על יעקב ומתנבאי' וכו להביא עליהם אומות והנה ידי עשו מוכנים לשעבד בהם, ובקצת שינוי זו הגי' בכי"א א' הקול קול יעקב א"ר פינחס קולו של יעקב מכריז והידים ידי עשו מסבים ליה והוא אתי, ועוד גי' אחרת בשכל טוב שם ר' פנחס אמר קולו של יעקב מכנים והידים ידי עשו מבדרי ליה (ופי' מבדר מפזר), ובכי"ה וכי"ב ליתא מאמר זה וכן לא הועתק בילקוט וצ"ע: 6 שיעקב מרגיז וכו'. להתרעם ולרגן דברים על בוראם אז והידים ידי עשו שולטות ובשעה שמצפצף בקולו בצניעותו ובענותנותו אין ידי עשו שולטות או פירוש בשעה שמצפצף וכו' שמצפצף בקולו בתפלה ודברי תורה כתינוקות של בית רבן מצפצפין שאין העולם מתקיים אלא בהבל פיהם אין ידי עשו וכו', ולהגי' שלפנינו בשעה שיעקב מרגיז בקולו ידי עשו שולטות והגי' מרגן וכו' מרנן וכו' נכונה הראייה שניתוספה בדפוסי' ובי"ת דכתי' וילונו, כל העדה וכו' (וצ"ל וילן העם על

בקולו אין ידי עשו שולטות: אמר ר' אבא בר כהנא לא עמדו פילוסופין בעולם כבלעם בן בעור ובאבנימוס הגרדי, אבנומוס הגרדי נתכנסו כל אומות העולם אצלו, אמרו לו תאמר שאנו יכולים להזדווג לאומה זו אמר לכו וחזרו על בתי כניסיות ובתי מדרשות שלהן אם מצאתם שם תינוקות מצפצפין

1 פסיקתא פ' איכה (קכ"א b), איכה רבתי פתיחה ב', מדרש איכה נתדפס זומא לד 78;

1 * בקולו דפואנתרי"ן ל' לב | אין ידי] אין ידים ידי פ. אין הידים ידי ות. אין הידים ידי עשו אין ידי ד | פילוסופים ר"י. פלוספין פ | באומות העולם גי. באומות פ | בן בעור ל' פ | ובאבנומוס] ג. ובאבנימוס דפחאבתר"י. ובאבנמוס ו. ובאבנימיוס ר'. ובאבטימוס ר". ובא במסוס ד' | הגרדי ל' ג | אבנומוס הגרדי] אבנימוס הגרדי פבי. זה אבנומוס ג. אבנימוס זה ר". אבניטיוס זה ר'. אבטימוס זה ר". ל' דחאת | נתכנסו אומות העולם אצלו י. . כל האומות אצלו כר'. נכנסו כל אומות העולם אצלו א". פעם אחת נכנסו כל אומות . . אצלו א'. נתכנסו אצל אבנימוס הגרדי כל אומות העולם ח | תאמר לנו א' | היאך אנו א'. מה שאנו ח | יכולין לעשות ח | 3 להזדווג] חאי. להיזדווג ג. להזווג פת. ליזווג ד. ליזדווג ב | באומה י | אמר] ~ להם פחא'גבת. להן י | כניסיות] א'ג. כנסיות דפא'בתי | ובתי מדרשות] אגבתי. ומדרשות פ. ועל בתי מדרשות ד | שלהן ל' פאב | אם] פגבתי. אם אתם א. ואם ד | מוצאי א'. מוצאים א". יושבים י. ישבין ג | מצפצפים בקולם תי. בצפצפין בקולם ע". מציצין בקולם ע |

משה ויבא עמלק) ואין לה טעם להגי' בשעה שיעקב מרבין בקולו כלו' שקול יעקב נמוך. וגי' זו איתא גם בפי' ב"ר כ"י . . . ובפי' השני שבפי' ב"ר הנדפס מפרש בשעה שיעקב מרבין בקולו ידי עשו שולטות הקול הפי' הוא, אם יעקב הקל קולו מיד הידים ידי עשו. ובעין יעקב באגדות ירוש' ר"ה פ"ג המאמר וכן יצחק אמר הקול קול יעקב כל זמן שקול יעקב נמוך ידי עשו שולטות בו ובכל זמן שיעקב מצפצף בקולו אין הידים ידי עשו שולטות בו (והמאמר אינו לפנינו בירושלמי) וכתב הכותב שם בפירו מאמר זה שמעתי מפי חכם בקי שהוא נובע שראה במדרש כי תיבת הקול חסר וי"ו ופירושו מלשון קולא כלומר כאשר הקל קול יעקב שאין מרבים בתפלה לפניו יתברך אז ידי עשו שולטות וזה פי' נאה בקשתי בב"ר אם יסכים על זה ומצאתי שיש . . . וזה . . . אמר . . . בשעה שיעקב מרבה בקולו ידי עשו שולטות דכתיב וילונו כל העדה ויבא עמלק ובשעה שהוא מצפצף בקולו אין הידים ידי עשו שולטות וכן אמר בלעם לאומות העולם שנתכנסו כלם אצלו ואמרו לו תאמר לנו שאנו יכולין ליזדווג לאומה זו א"ל לכו וחזרו על בתי כנסיו ועל בתי מדרשו' שלהם ואם מצאת' שם תינוקות מצפצפין בקולם אין אתם יכולין להזדווג להם שכך הבטיחו אביהם הקול קול יעקב בזמן שקולו של יעקב מצוי בבתי כנסיות אין הידים ידי עשו ואם לאו הידים ידי עשו יכולים להם ע"כ. ומפרש שם לפי הגי' מרבה בקולו כל זמן שהקול הוא קולו של יעקב ר"ל על דברי עצמו לזעוק ולהתלונן כנגד הקב"ה כמו וילונו כל העדה אז ויבא עמלק אבל בשעה שמצפצף בקולו ר"ל צפצוף בדברי תורה או בתפלה אז אין הידים וכו' ועי' גם במ"כ וביפ"ת ובמנחת שי. ובשכל טוב שם גורס ומפרש א"ר ברכיה כשיעקב מברין בקולו הידים ידי עשו שולטות וכשמצפצף בקולו ידי עשו רפות: 2 פילוסופין. הכמי האומות ועי' במ"י לעיל צד 8 וצד 668. ובספרי וזאת הברכה פי' שנ"ז דרשו ולא קם נביא עוד בישראל כמשה אבל באומות קם ואיזה זה בלעם בן בעור וכו' (ועי' גם בתנחומא מ"ב ותנחומא בלק סי' א ובבמ"ר פ"כ סי' א) ושם פי' שמ"ג כשנגלה הקב"ה ליתן תורה לישראל הרעיש את העולם כולו על יושביו שנ' קול ה' על המים וכו' כיון ששמעו אומות העולם את הקולות נתקבצו כולם אצל בלעם אמרו לו במרומים אנחנו שהמקום מאבד את עולמו וכו' אמר להם ה' עוז לעמו יתן ואין עוז אלא תורה וכו' (ועי' במכילתא ריש פ' יתרו ולפ' אנכי וכו' וזבחים קטז א') ויתכן האגדה כיון בפי' ב"ר וכן בשעת מתן תורה נתכנסו כל האומות אצל בלעם וכו' ובבי' א ב' נוסף בסוף המאמר וכן בשעת המבול נתכנסו כל האומות וכו' ועה"כ. וכאן אמר ראב"כ לא עמדו פילוסופין בעולם כבלעם בן בעור ובאבנימוס הגרדי שגם הוא פירסם לאוה"ה שסגולת ישראל היא התורה שנתן הקב"ה לעמו אמר לכו וחזרו על בתי כניסיות ובתי מדרשות שלהן וכו' שכך הבטיחן אביהן הקול קול יעקב וכו', ואבנומוס[1]) הגרדי היה בן דורו של ר' מאיר שכבדו מאד ונשא ונתן עמו כדאיתא במדרש רות פ"ב אבנימוס הגרדי מתה אמו עלה ר"מ להראות לו פנים וכו' לאחר זמן מת אביו ועלה ר"מ להראות לו פנים וכו' ובחגיגה ט"ו ב' שאל נימוס הגרדי את ר"מ וכו', ובמאמר שהועתק במה"ג עמו' 19 משמו"ר ריש פי"ג שאל אבדומוס הגרדי (ובכי"ק שם הגדרי) את ר' מאיר אמר לו היאך נבראת הארץ אמר לו וכו' (ובשמו"ר שם בדפ"ר וד"ו הגי' שאל אבנימוס הגרדי את רבותי' ז"ל אמר להם וכו' אמרו לו וכו') ועי' גרעץ קורות היהודים ח"ד מהדורא ד' צד 175 וצד 434 שירער ח"ב צד 42 ואגה"ת ח"ב צד 31. ובכתיי ד"ו הועתק א"ר אבא וכו' לא עמדו פילוסופין וכו' וכאבנימוס הגרדי נכנסו כל אומות העולם אצלו אמרו לו תאמן שאנו יכולין להזדווג לאומה זו אמר להם לכו וחזרו על בתי כנסיות ובתי מדרשות שלהם אם אתם מוצאים תינוקות מצפצפים בקולם. אין אתם יכולים להם ואם לאו אתם יכולים להם שכך הבטיחם אביהם הקול וכו' בזמן שיעקב מצוי בבתי כנסיות ובבתי מדרשות אין הידים ידי עשו, ובפסיקתא שם נסדר המאמר בפתיחת ראב"כ מי האיש החכם וכו' והגי' שם אמר ראב"כ לא עמדו פילוסופים באומות העולם כבלעם וכו' וכאבנימוס הגרדי נכנסו אוה"ע אצל אבנימוס הגרדי אמרו לו יכולין אנו להזדווג לאומה הזאת אמר להם לכו והזרו וכו' ועל בתי מדרשות שלהן אם מצאתם שם וכו' אין אתם יכולין להזדווג להון ואם לאו אתם יכולין להזדווג להם שכך הבטיחן אביהם הקול וכו' כל זמן שקולו של יעקב מצפצף בבתי כנסיות ובבתי מדרשות אין הידים ידי עשו (ובכי"א שם איתא עוד וכל זמן שאין קולו של יעקב מצפצף בבתי כנסיות ובבתי מדרשות הידים ידי עשו) ובמה"ג עמו' 426 הועתק מהפסיקתא אמר וכו' לא עמדו פילוסופין וכו' וכאבנימון הגרדי (ובכי"ק שם הגדרי) נכנסו כל אומות העולם אצל אבנימון הגרדי (הגדרי) אמרו לו תאמר יכולין אנו להזדווג לאומה זו אמ' להן לכו חזרו וכו' ובתי מדרשות שלהם אם מצאתם קול התינוקות וכו' ואם לאו וכו' שכך הבטיחן יצחק אביהן ואמ' להן הקול וכו' כל זמן שקולו של יעקב מצפצף וכו' אין הידים ידי עשו. ובמדרש איכה במדרש זוטא שם אמר וכו' לא עמדו וכו' וכאבגינוס הגרדי נכנסו אומות העולם אצל אבגינוס הגרדי וכו' יכולים אנו וכו' לכו והזרו וכו' ובתי מדרשות שלהם אם וכו' שכך הבטיחם אביהם הקול וכו' כל זמן וכו' אין הידים ידי עשו שולטים בהם. ובאיכ"ר שם באותה הפתיחה מי האיש החכם וכו' אמר וכו' לא עמדו וכו' לאומות העולם כבלעם וכו' וכאבנימוס הגרדי אמרו להם יכולין אנו

[1]) Οἰνόμαος.

בקולן אינכם יכולין להם. אם לאו אתם יכולין שכך הבטיחן אביהן הקול קול יעקב בזמן שיעקב
מצווצי בבתי כניסיות אין ידים לעשו: הקול קול יעקב בפילגש בגבעה שנ׳ ארור נותן אשה לבינימן
(שופטים כא יח). הקול קול יעקב בימי ירבעם ולא עצר כח ירבעם עוד בימי אביה ויגפהו
י״י וימת (ד״הב יג כ), אמר ר׳ שמואל בר נחמן את סבור לומר שירבעם ניגף והלא לא נוגף אלא 42a

2 לקמן פצ״ג: 3 סדר עולם פט״ז, ירוש׳ יבמות פט״ז ט״ו ג׳, ויקרא רבה פל״ג סי׳ ה׳, מדרש רות פ״ז, מדרש שמואל פי״ס:

1 אין (אי י) אתם | יכולין] פאגת, ־ים דחבי | להם] חא[2]ב, להן פגי, להזדוג (להזדווג ת) להם דת, ל׳ א[1] | אם — יכולין] ואם.. יכולין ג, ואם.. יכולין להם פא, ואם.. יכולים להם וחבי, ל׳ דת | הבטיחם פא[1]ת | אביהם אכתי | הקול] ח, וא׳ ~ פ, ואמר להם ~ דאכתי, ואמ׳ להן ~ ג | יעקב] והידים ידי עשו ח | שיעקב] גע, שקולו של יעקב דפחאכתי | 2 מציין כ, מצויין ע, מצפצף ע[0], מצווח ה, מצוי דגתי, מצויה א | בבתי כנסיות ע, בבתי כנסיות (כניסיות ג) ובבתי (ובתי ת) מדרשות חאגכתי | אין — לעשו] ע, אין הידים ידי עשו ואם לאו הידים (והידים כ) ידי עשו חא[1]גבי, אין.. ואם.. הידים ידי עשו אתם יכולים (יכולין להזדויג ת) להם דת, אין.. ואם לאו הידים ידי עשו וכן בשעת מתן תורה נתכנסו כל האומות אצל בלעם ואמרו לו י״י למבול ישב החזיר להם הקול קול יעקב א[2] | הקול] ד״א ~ כ | יעקב ל׳ פ | בפלגש א[1], הקול קול יעקב בפילגש ן, הוקל קול יעקב בפלגש פ | לבנימן] ואיגב, לבנימין דפא[2]תי | 3 הקול] ד״א ~ פ | בימי] הק׳ קול יע׳ ~ ן, היקל קול יעקב ~ כ | ירבעם] פואגכ, ~ קול בכי שהרגו מהם חמשה (ה׳ ד[1], חמש ת) מאות אלף דת | ׳ ירבעם — וימת] ירבעם.. אביהו.. וימת א[2], ירבעם בימי אביהו (אביה ר[3]) ויגפהו.. וימת ר, בירבעם בימי אביה.. וימת כ, ירבעם וגו׳ ן, ירבעם דת, וגו׳ ל, ל׳ פ | 4 שמואל] דואיכתר] שמע׳ לפג בר נחמן] בר נחמני א[2]ר[2], בר רב נחמן ר[1], ל׳ פא[1] | את] פאגבר אתה ן מה את ר, מה אתה ת לומר] פו[0]ב, ל׳ דואגתר | שירבעם ניגף דפגבתר[1], .. נגפ אר[2], ירבעם שהוא ניגף ן | והלא ל׳ וא | ולא ן | ניגף דפגבתר[1], נגפ א[2]ר[1] |

להזדוג וכו׳ אמרו להם לכו וחזרו על בתי כנסיות שלהם שכך הבטיחם אביהם ואמר להם הקול קול יעקב והידים ידי עשו כל זמן שקולו של יעקב בבתי כנסיות ובתי מדרשות אין הידים ידי עשו וכל זמן שאין קולו מצפצף בבתי כנסיות ובתי מדרשות הידים ידי עשו (כ״ה שם בדפ״ר וד״ו, ובמ״כ הוגה לבו והזרו וכו׳ שלהם אם התינוקות מצפצפין בקולם אי אתם יכולים להם ואם לאו אתם יכולים להם שכן וכו׳ ועי׳ גם באיכ״ר מ״ב), ומב״ר כאן הועתק בערוך ע׳ ציין אם מצאתם שם תינוקות מציצין בקולם ס״א מצפצפין בקולם, ובע׳ מצוי בזמן שיעקב מצוויין בבתי כנסיות אין ידים לעשו ס״א מצפצף, ומוי״ר פט״ז סי׳ ז׳ הובא שם אינון ציפריא מציצין (מצייגין) ס״א קלנין, ובוי״ר פ״ו סי׳ י׳ איתא המצפצפים אלין המצייגין, ובריש מדרש קהלת צפור מצויץ ויודע על מה מצויץ, ושם פ׳ וסגרו וכו׳ (י״ב ד׳) ציפרין מצוציין, ובכי״ל הגי׳ כאן מצוויצי ובכי״כ מציין ועח״נ ובעמת״ר ע׳ ציין ובעמת״ל ע׳ ציין וע׳ צוי, ובכי״ו קיטע הסופר ורמז אל איכ״ר וכאבנמוס וגו׳ באיכה ואם לאו אתם יכולים להם, ובכי״פ מקוטע סוף המאמר בזמן שקולו של יעקב וכו׳: 2 הקול קול וכו׳. בכי״ל נקוד כאן ובסמוך הקול[1]). ובכי״פ הגי׳ הקול קול הוקל קול יעקב בפלגש וכו׳. ובמ״כ פי׳ בפלגש בגבעה דריש הקל מרשון קללה וכו׳. ובמקרא כתוב ארור נותן אשה לבנימן ועח״נ ולעיל צד 338 וצד 662. ובפילגש בגבעה ובימי ירבעם היו הידים של יעקב כידי עשו ששפכו דם אחיהם, ובפי׳ ב״ר כ״י מפרש הקול קול יעקב בימי ירבעם קול בכי שהרגו מהן חמש מאות אלף הה״ד ולא עצר וכו׳ (וכן נוסף בדפוסי׳ וכי״ת קול בכי שהרגו וכו׳), וקשה לפירושו שלא הביאו הפסוק ויכו בהם אביה ועמו מכה רבה ויפלו חללים מישראל חמש מאות אלף איש וכו׳ (דה״ב שם י״ז) אלא הפסוק ולא עצר כח וכו׳ שכתוב שם בסוף הענין, ובירושלמי שם נדרשו שני הפסוקים ועי׳ למטה, והשלמתי הפ׳ ולא עצר כח ירבעם עוד בימי אביה וכו׳ וכ״ה לקמן פע״ג בכי״ל וכי״פ וכי״א א׳ וב׳ וכי״ג ובירושלמי ובוי״ר ובמדרש שמואל. ולפנינו בדה״י שם ובפסוק שלאחריו כתוב אביהו. ושבע פעמים באותה פרשה כתוב אביה, ובדרש ס״ד ויגפהו י״י וימת הובאה כאן כל הסוגיא אמר רשב״נ את סבור לומר וכו׳, ולקמן פע״ג דרשו אסף אלהים את חרפתי בימי פילגש בגבעה ארור נותן אשה לבינימן אסף אלהים את חרפתי בימי ירבעם ולא עצר כח ירבעם וכו׳, ושם מעם הדרש אסף וכו׳ בפילגש בגבעה שהתירו החרם אסף וכו׳ בימי ירבעם שניגף אביה ומפרש ואזיל אמר רשב״נ את סבור וכו׳, ומקור זה הדרש בס״ע שם וירדוף אביה אחרי ירבעם וגו׳ ולא עצר כח ירבעם וגו׳ ואין אתה יודע מי הוא שנגפו אמור הרי ירבעם קבר את אביה [ומלך אחריו ב׳ שנה הא אינו אומר ויגפהו אלא באביה] ומפני מה נגפו שהיה עומד ומחסד את ישראל ואומר להם ועמכם עגלי זהב אשר עשה וגו׳ והוא אז לכד את בית אל וראה עגל הזהב והניחו לפיכך נגפו המקום וכו׳ ועיי״ש בהערות רד״ב ראטנער (ובילק׳ מלכים ר׳ ר״ת הגי׳ בדפ״ר וד״ו מהמאמר שהועתק מס״ע ואין אתה יודע מי הוא שנוגף הרי ירבעם קבר את אביה ומלך אחריו עשרים שנה הא אינו אומר ויגפהו אלא באביה ומפני מה נגפו המקום מפני שהוא עומד ומחשד את ישראל ואומר להם ועמכם עגלי זהב וכשלכד את בית אל וראה את עגלי הזהב המל עליו לפי׳ נגפו המקום ועל שקרא לאחיה בכלל), וירבעם מלך אחר אביה ב׳ שנים שהוא מלך בשנת י״ח לירבעם ואסא בנו בשנת כ׳ לירבעם והימים אשר מלך ירבעם עשרים ושתים שנה ועי׳ ברש״י מ״א ט״ו א׳ וברד״ק שם ט״ו א׳ ט׳ ובדה״ב י״ג א׳ כ׳ וראב״ע ור׳ אפי דרשו כאן ולמה נוגף (ונוגף כמו נוטל לעיל צד 108 ונוצל לעיל צד 364 וצד 679) על ידי שהעביר הכרת פניהם (ומפרש בפי׳ ב״ר כ״י שקצץ חוטמיהם) וכו׳ על ידי שהעמיד עליהם שומרים וכו׳ ותנינן וכו עליהם הוא אומר עצמו לי אלמנותיו וכו׳ שלא יכלו להעיד עליהם ונשארו נשותיהם אלמנות חיות, ולשון המשנה ביבמות פט״ז בירושלמי ובמתניתא דתלמודא דבני מערבא אין מעידין אלא על פרצוף[2]) פנים (הפנים) עם החוטם אע״פ שיש סימנין בגופו ובכליו (או בכליו) אין מעידים אלא לאחר ג׳ (אין מעידין לאחר שלשת) ימים אפילו מגוייד (ראוהו מגויד) וצלוב על הצליב (או צלוב על הצלוב) והחיה (או חיה) אוכלת בו אין מעידין אלא עד שתצא נפשו ובגמרא ירוש׳ מפרש כיני מתניתא אין מעידין אלא עד לאחר שלשה ימים. ובמשנה שבמשניות ובבבלי אין מעידין אלא על פרצוף פנים וכו׳ ובכליו אין מעידין אלא עד שתצא נפשו ואפילו ראוהו מגוייד וצלוב והחיה אוכלת בו אין

1) הַקּוֹל. 2) πρόσωπον.

אביה, ולמה נִגַף אמר ר׳ אבא בר כהנא על ידי שהעביר הכרת פניהם שלישראל דכת׳ הכרת פניהם ענתה בם (ישעיה ג ט), ר׳ אמי אמר על ידי שהעמיד עליהם שומרים ג׳ ימים עד שנתקלקלה צורתם ותנינן אין מעידין אלא על פרצוף פנים עם החוטם אפעלפי שיש סימנין בגופו ובכליו ואין מעידין אלא לאחר ג׳ ימים, עליהם הוא אומר עצמו לי אלמנותיו מחול ימים (ירמיה טו ח), ר׳ יוחנן אמר על שביזה לאחיה השילוני שנ׳ ועמכם אנשים רקים בני בליעל (דה״ב יג ז), קרא לאחיה

יבמות פט״ז מ״ג: 5 ילק׳ מלכים ר׳ ר״ה:

1 נִגַף דפוגכתר׳. נגס א׳ר׳ | אמר — כהנא] פאגב. ר׳ אבא.. אמר דת, ר׳ אבא בר בהנא ן | ידי ל׳ ן | פניס א | בישראל א׳, לישראל א׳ | וכת׳ ן, שנאמר אכ | 2 ר׳ אסי אמר] ר׳ לוי אמ׳ ן, ור׳ לוי אמר דת, ר׳ אמ׳ כ, ר׳ אומ׳ פא, ד״א ג | ידי ל׳ ן | שהעמיד] שהשים ן | שומרין פ, שמרים ן, שומרים ת | שלשה | שנתקלקלה] שנשתנה א׳, שנישתנית א׳כ, שנשתנת ן | 3 צורתן | * ותנינן ל°] דתנינן וכ, דתנן דת, ל׳ לפאנ | ואין פא׳ג | מעידים ן | פרצוף] הכרת ~ א׳ | אף על פי דג, אע״פ ד׳ו°אבת | * שיש דו°גב] שיש שם ל, שיש בו א | סימנים ו°ת | ובכיליו] כ, ובכליו דו°אגת | 4 מעידין] אנבת, ־ים דו° | * לאחר ל°ו] עד דתר, עד ג׳ ימים לאחר ד׳, על אותן שעברו עליהם א׳, ל׳ לגכ | ג׳] ד׳א[2], שלשה דוא׳גכת | * ימים דואגכת] ~ דתנינן אין מעידין אלא לאחר ג׳ ימים ל | ר׳ יוחנן] פוי (מלכים), ר׳ יוחנן ורשב״ל (ור׳ שמע׳ בן לקיש ג) ורבנן ~ אג, ר׳ יוחנן וריש׳ לקיש ורבנן ~ דכת | 5 שביזה לאחיה — לאחיה בליעל] שביזה לאחיה השילני (אחיה השילוני ג) שנ׳ ועמכם אנשים רקים.. לאחיה (לאחיה השילני ג) בליעל פג, שביזה לאתיה השילוני שנ׳ ועמכם אנשים בני (ועמכם בני ת) בליעל.. לאחיה השילוני בליעל דת, שביזה לאחיה השילוני.. ועמכם (ועמהם א[1]) אנשים רקים בני.. קרא לאחיה (אחיה א[2]) השילוני בני בליעל א, שביזה אחיה (לאחיה ר[2]) השילוני.. ועמכם אנשים ריקים (רקים ר[8]) בני בליעל.. ר, שביזה לאחיה השילוני כ, שחשדם ברבים ועמכם עגלי הזהב אשר עשה לכם ירבעם ו[1] (שם), שחיסרם ברבים ועמכם עגלי זהב ן |

מעידין אלא עד ג׳ ימים (ועי׳ בתוספות רע״ק), ובוי״ר פי״ח סי׳ א׳ אין מעידין אלא על פרצוף פנים עם החוטם ואין מעידין לאחר שלשה ימים. ובכי״ל כתוב ות נ י נ ן ביני שיטי. ובגוף הספר אין מעידין אלא וכו׳ אפעלפי (ועי׳ לעיל צד 569) שיש שם סימנין וכו׳ ובכליו ואין מעידין אלא (ונוסף ביני שיטי ל א ח ר) ג׳ ימים דתנינן אין מעידין אלא ל א ח ר ג׳ ימים עליהם הוא א׳ עצמו לי וכו׳. ונכונה הגי׳ ותנינן אין וכו׳ כמו בירושלמי ותני כן אין וכו׳, ומיותר דתנינן אין וכו׳ שכתוב בכי״ל עוד הפעם וליתא בשאר הספרים ועה״נ. ובכי״ו כתוב ר׳ לוי אמ׳ על שהשים עליהם וכו׳ שנשתנת צורתן דתנינן אין מעידים אלא לאחר שלשה ימים. ובגליון שם הושלם על פרצוף פנים וכו׳ בגופו ובכליו ואין מעידים אלא, ועוד בגליון עליהם הוא אומ׳ עצמו לי וכו׳, ובכי״פ קיטע ר׳ אומ׳ וכו׳ עד שנתקלקלה צורתן ואין מעידין אלא על פרצוף פנים עם החוטם וכו׳. ובדפ״ר באן שתי הגירסאות אלא עד ג׳ ימים לאחר ג׳ ימים. ולקמן פע״ג הגי׳ בכי״ג וכי״כ ר׳ לוי אמ׳ על שהושיב וכו׳ עד שנשתנת (שנשתנית) צורתם ואין מעידין (מעידין עליהם) לאחר שלשה ימים וכו׳. ובדפ״ר וד״ו שם ר׳ לוי אמ׳ שהושיב וכו׳ שנשתנה צורתן דתנן אין מעידים על פרצוף וכו׳ ואין מעידי׳ שלשה ימים וכו׳ (ובמ״כ הוגה אלא על פרצוף וכו׳ אלא עד שלשה וכו׳), וסוגיית הירושלמי שם אין מעידין אלא על פרצוף פנים וכו׳ רב יהודה אמר החוטם עם הלכתות ואתיא דמר ר׳ ירמיה בשם רב הכרת פניהם ענתה בם זה החוטם וכו׳ כ ת י ב ו י כ ו ב ה ם א ב י ה ו ע מ ו מ כ ה ג ד ו ל ה מ א ד אמר ר׳ אבא בר כהנא שהעביר הכרת פניהם וכו׳ ההי״ד הכרת פניהם ענתה בם וגו׳ זה ה ח ו ט׳ ר׳ א מ י אמר שהושיב עליה׳ משמרו׳ שלשה ימים עד שנתקלקל׳ צורתן תה״ד עצמו לי א ל מ נ ו ת י ך מחול ימים ותני כן אין מעידין אלא על פרצוף פנים עם החוטם כתיב ולא עצר כח ירבעם עוד בימי אביה ונגפהו י״י וימו׳ א״ר ש מ ו א ל את סבור שהוא ירבעם אינה אלא אביה ובמה ניגף ר׳ יוחנן אמר וכו׳. ובוי״ר פל״ג וכי תמכרו ממכר הה״ד ויכו בהם וכו׳ מכה רבה מה היא מכה רבה ראב״כ אמר שהעביר צורת פניהם וכו׳ בד״א הכרת פניהם ענתה בם ש מ ו א ל בר אמי אמר שהעמיד עליהם שומרים ג׳ ימים עד שנתקלקלה צורתם ד ת נ י נ ן ת מ ן אין מעידין אלא וכו׳ עם החוטם א פ י ל ו יש בו סימנין ובכליו ואין מעידין אותו אלא ל א ח ר ג׳ ימים (כ״ה בדפ״ר וד״ו, ובמ״כ הוגה אלא ע ד ג׳ ימים) ה ה ״ ד ולא עצר וכו׳ בימי אביה ויגפהו י״י א״ר שמואל בר נ ח מ נ י אתה סבור ל ו מ ר שירבעם ניגף והלא לא ניגף אלא אביה ולמה ניגף ר׳ יוחנן וכו׳, ובילק׳ מלכים שם בדפ״ר הועתק מוי״ר מפני מה נגף אביה ר׳ א מ י אמר ע״י שהושיב עליהם שומרים ג׳ ימים וכו׳ ותמן תנינן אין מעידים אלא וכו׳ עם החוטם ע ד ג׳ ימים וכו׳, ומב״ר כאן נובע המאמר במדרש רות פ״ז, והגי׳ שם בדפ״ר וד״ו ודכותה ולא עצר כח ירבעם א״ר שמואל את סבור שירבעם הוא שניגף לא ניגף אלא אביה ולמה ניגף אביה ע״י שהעביר הכרת פניהם וכו׳ ר׳ א ח א אמר על ידי שהעמיד וכו׳ שלשה ימים שנשתנו צורתן דתנינן אין מעידין אלא על פרצוף פנים כנגד ובמ״כ הוגה ע ם) החוטם ר׳ יוחנן וכו׳. ובמדרש שמואל שם מקוטע ודכותה ולא עצר כח ירבעם עוד בימי אביה ויגפהו וכו׳ אמר ר׳ שמואל בר נ ח מ נ י את סבור שהוא ירבעם ואינו אלא אביה ולמה נגפו ר׳ יוחנן וכו׳: 5. שביזה לאחיה וכו׳. שהיה המחזיק את ירבעם בראשונה בדבר ה׳ ואביה אמר אנשים רקים בני בליעל והכניס לאחיה בכללם קרא לאחיה בליעל, ולשון הפסוקים בדה״י ויקם אביה מעל להר וכו׳ ויאמר שמעוני ירבעם וכל ישראל הלא לכם לדעת וכו׳ ויקם ירבעם בן נבט וכו׳ וימרד על אדניו ו י ק ב צ ו ע ל י ו אנשים רקים בני בליעל ויתאמצו על רחבעם וכו׳ ועתה אתם אומרים וכו׳ ואתם המון רב ועמכם עגלי זהב אשר עשה לכם ירבעם וכו׳, וכאן נשתבש בדפוסי׳ וכ״י ובפר׳ ב״ר בשני הכ״י ובנדפס ו ע מ כ ם אנשים וכו׳ וכן לקמן פע״ג בכי״ג וכי״כ ועמכם אנשים וכו׳ (ובכי״ל וכי״פ וכי״ו וכי״א א׳ וב׳ שם המאמר מקוטע) ובדפ״ר וד״ו לקמן שם ובוי״ר שם הגי׳ ג״כ ועמכם (ובמ״כ הוגה ויקבצו עליו). וריש לקיש אמר על ש ח י ס ד ן ברבים וכו׳. וכ״ה בכי״ג וכי״כ שחיסדן ובכי״פ שחסדן כמו מ ח ס ד בס״ע שם מל״מ פן יחסדך שומע (משלי כ״ה י׳) וכן גורס ומפרש בפי׳ ב״ר כי״מ על שחסדם ברבים שחרפם וכו׳, ובגליון מדרש אב״א נסמן ס״א שחסדן וס״א שחסרן, ובדפ״ר וד״ו הגי׳ כאן שחסרם וכ״ה בפי׳ ב״ר כי״א על שהסרם ברבים שחרפם וכו׳ (ובפי׳ ב״ר בדפ״ר שחיסרו וכו׳ שחרפו וכו׳) וכן בשמו״ר פ״ל סי׳ י׳ בדפ״ר וד״ו שבשעה שחיסרו וכו׳ שחיסרתם אותו וכו׳ ועי׳ במ״כ (ושם איתא במדרש ד׳ קראקא א׳ על ש ח ס ר ם ה״ג רש״י ז״ל ופי׳ שחרפום ברבים וכן הוא לקמן בפי׳ משפטי׳ דף צ׳ ע״א וכוון לד״ו, ובשמו״ר בד׳ קראקא איתא במ״כ ש ה י ס ר ו לשון בזיון וכו׳, ובד׳

בליעל, ריש לקיש אמר על שחיסדן ברבים שנ׳ ועמכם עגלי זהב אשר עשה לכם ירבעם לאלהים (שם שם ח), רבנין אמ׳ על שבאת עבודה זרה לתוך ידו ולא ביטלה שנ׳ וירדף אביה אחרי ירבעם וילכד ממנו ערים את ביתאל ואת בנותיה ואת ישנה ואת בנותיה (שם שם יט) וכת׳ וישם את האחד בביתאל ואת האחד נתן בדן (מ״א יב כט). והלא דברים קל וחומר מה אם מלך על ידי שהונה מלך כמותו ענשו הכתוב וניגף הדיוט שהוא מונה את הדיוט על אחת כמה וכמה: דקול קול יעקב הא קול כא

5 ילקוט כ׳ קס״ו, ילק׳ יחזקאל כ׳ ש״ס:

1 ר׳ שמעון בן לקיש וג, רשב״ל א, ור׳ שמואל בר נחמני י(שם) | שחיסדן (שחיסדו לירבעם ל[0]) ברבים — לאלהים] שחסדן (שחיסדן ג) ברבים שנ׳ ואתם המון רב ועמכם עגלי זהב פג, שחיסדן.. שנ׳ ואתם.. הזהב ב, שחסדם ברבים.. ר[1], שחסרם ברבים שנ׳ ואתם.. זהב דת, שחסרם ברבים.. ר[2], שחיסרו ברבים ר[3], שחסדן בדברים שנאמר ואתם.. זהב א, שחסרן בדברים.. זהב וגו׳ א[2], שביזה לאחיה השילני עמכם אנשים ריקים בני בליעל קרא לאחיה השילני בליעל ן, שבזה כבוד אחיה השילוני וקרא אותו בן בליעל י(שם) | 2 רבנן ן, ורבנין פאגר[2], ורבנן דכתר[1] | על ידי נב | שבאתה ר[1], שראה א[2] ע״ז ד[1]פאתר | לתוך ידו] פוג, לידו דא[1]כתר, ל׳ א[2] | ביטלה] פגבר[1], בטלה דאתר[2], ביערה ן וירדף — ירבעם] פג, וירדוף.. ירבעם דאבתר, ל׳ ן | 3 *וילכד — בנותיה] וגו׳ ס״א היך מה דא׳ אמ׳ וילכד ממנו את ערים ואת ביתאל ואת בנתיה ואת ישנה ובנותיה ל, וילכד ממנו ערים את ביתאל ן, וילכוד ממנו את בית אל ואת בנותיה ר, וכתי׳ וילכוד (וילכד א[1]ב) ממנו ערים את בית אל (ערים את עיון א[1], את עיים ד[1]ב) ואת בנותיה דא[1]כת, ל׳ פג | וכת׳ ל׳ וכ | 4 בביתאל] ואג, בבית אל דפכת | ואת — בדן] ת, וגו׳ פ, ל׳ דואגכ | והלא] פאגת, והרי דוכ | ק״ו פאר[2] | מה] ן, ומה דפאגכת | אם ל׳ א | המלך ן, אביה מלך ג | על ידי ל׳ ן | שהונא ן | 5 את המלך ן, ירבעם המלך ג | כמותו] פא[1]תר, כמוהו דגכר[3], חבירו א[2], ל׳ ן | ענשו ל׳ ן | הכתוב] הקב״ה ר[3], ל׳ ן | וניגף] פגכ, ונגף אר, וניגוף דת, ניגף ן שמונה י(שם), שהוא הונה אב | את] ואגכ, ל׳ דתי(שם) | ההדיוט ן, הדיוט חבירו א | עאכ״ו א הקול] אגכ, הקיל ן, ד״א הקול דפתי | קול יעקב ל׳ פ | קול] פי(יחזקאל), קל דגתי, קל קל ואב |

בפר״א הגיהו כאן בפנים ובמ״כ שחסדם ובשמו״ר בפנים שחיסדו וכו׳ שחיסדת׳ וכו׳ ובמ״כ שחיסדו וכו׳), ובכי״א א׳ הגי׳ שחסדן בדברים, ובכי״א ב׳ שחסרן בדברים, ובאב״א מפרש שחסרם ברבים שאמר להם חסרונם ברבים, וכשיטת הירושלמי חילוף המאמרים בכי״ו כדברי ר״י ור״ל והגי׳ בכי״ו ר׳ יוחנן אמ׳ על שחיסרם ברבים וכו׳ ר׳ שמעון בן לקיש אמ׳ על שביזה לאחיה השילני עמכם וכו׳, ובילק׳ מלכים ר״י אמר על שחשדם ברבים ועמכם עגלי הזהב וכו׳ (ושם ור׳ שמואל בר נחמני אמר על שבזה כבוד אחיה השילוני וקרא אותו בן בליעל), וכן לקמן פע״ג בכי״ג ר״י אמ׳ על שחיסדם וכו׳ רשב״ל אמ׳ על שביזה וכו׳ ובכי״ב ר״י אמ׳ על שחסדן וכו׳ ריש לקיש אמ׳ על שביזה וכו׳ ובדפ״ר וד״ו שם ר״י אמר על שיסרם (והוגה בד׳ קראקא במ״כ שחסרם ובד׳ פפר״א כבפנים שחסדם) וכו׳ ריש לקיש אמר על שבזה וכו׳. ובירושלמי שם איתא ר׳ יוחנן אמר על שחישד את ירבעם ברבים הה״ד ואתם המון רב ועמכם עגלי הזהב אשר עשה וכו׳ ריש לקיש אמר על שביזה את אחיה השילוני רב יהודה היא דכתיב ויקבצו אליו אנשים בני בליעל על רצווה לאחי׳ השילוני, ובוי״ר שם ר׳ יוחנן וריש לקיש ר״י אמ׳ על ידי שחסדן (כ״ה בדפ״ר, ובד״ו שחשדן, ובמ״כ בד׳ קראקא הוגה שחסרם) ברבים הה״ד ואתם וכו׳ ועמכם עגלי זהב אשר עשה וכו׳ וריש לקיש אמר על ידי שבזה לאחיה השילוני וקרא אותו בליעל וכו׳. ובמדרש רות בדפ״ר וד״ו ר׳ יוחנן וריש לקיש ר״י אמר על ידי שמסרן (ובמ״כ הוגה שחשדן) ברבים וכו׳ ריש לקיש אמר על ידי שבזה כבוד אחיה השילוני ויקבצו (בדפ״ר ויתאמצו) עליו אנשים רקים בני בליעל קרא לאחיה השילוני בן בליעל. ובמדרש שמואל ר״י ורשב״ר חד אמר על שחישדן ברבים וכו׳ ורשב״ל אמר על שבזה כבוד וכו׳ וקרא אותו בן בליעל שנ׳ ויקבצו עליו אנשים רקים וכו׳: 2 ולא ביטלה. שעמדה בבית אל עד שנטלה מלך אשור בימי הושע בן אלה ועי׳ כס״ע פכ״ב וכס׳ מתת־יה, ובכי״ו הגי׳ כאן ולא ביערה, ובכי״ל לקמן פע״ג שבאת וכו׳ על ידו ולא בערה וכו׳, ושם בדפוסי׳ וכי״ג וכי״כ לתוך ידו ולא בערה (ביערה) וכו׳, ובירושלמי שם ורבנין אמרין על ידי שבא ע״ז לידו ולא ביערה הה״ד וירדף אביה וכו׳ וילכד ממנו ערים את בית אל ואת בנותיה וכתי׳ וישם את האחד בבית אל ואת האחד נתן בדן, ובוי״ר ורבנן אמרי על ידי שבאת ע״ז ולא בער׳ הה״ד וירדף וכו׳ את בית אל וכתי׳ וישם את האחד בבית אל, ובמדרש רות ורבנין אמרין על ידי שבאת ע״ז על ידו ולא בערה הה״ד וירדף אביה אחרי ירבעם וכתיב וישם וכו׳ בבית אל, ובמדרש שמואל ורבנן אמרי על שבאת לידו ע״ז ולא ביערה הה״ד וירדוף וכו׳, וכתיבת ביתאל בתיבה אחת גם לקמן שם בכי״ל וכי״ג וכי״כ וכן בכי״ל לקמן סוף פפ״ט פע״ח סי׳ ב׳ וסי׳ מ״ז פפ״א סי׳ א׳ וסי׳ ב׳ ופפ״ב סי׳ ב׳ וסי׳ ז׳ ועי׳ לעיל צד 379 ובמ״י שם ובירוש׳ מגילה פ״א ע״ב א׳ כמס׳ ספר תורה פ״ה מס׳ סופרים פ״ה ה״י ועי״ע בתנ״ך הוצ׳ גינצבורג מ״א והה״ב שם ובכפתי אינטראדוקטיאן וכו׳ צד 200 ובמ״ע של ראב״ג חלק י׳ צד 188 ובתרגום אונקלוס הוצ׳ ר״א ברלינער ח״ב צד 144: 4 והלא דברים וכו׳. דרש זה ליתא בירושלמי שם, ובוי״ר שדורש הפ׳ וכי תמכרו ממכר לעמיתך וכו׳ אל תונו איש את אחיו מסיים והרי דברים וכו׳ ומה אם המלך וכו׳ מלך כמוהו ענשו הכתוב מי שמונה את חבירו על אחת כמה וכמה לפיכך משה מזהיר את ישראל וכי תמכרו ממכר לעמיתך וכו (ובילק׳ מלכים שם מסיים בסגנון שלפנינו. והלא וכו׳ ומה מלך על שהונה מלך כמותו ענשו הכתוב ונוגף הדיוט שמונה הדיוט אעכ״ו), ובמדרש רות והרי הדברים וכו׳ מה אם המלך שמונה את המלך נגפו הכתוב הדיוט שמונה את ההדיוט וכו׳. ובמדרש שמואל והרי וכו׳ ומה אם המלך שהונה למלך נגפו הכתוב הדיוט וכו׳ ועי׳ לקמן פע״ג, והק״ו מה אם מלך על ידי שהונה מלך כמותו וכו׳ מכוון יותר לפי הגי׳ על שחיסדו לירבעם ברבים וכו׳ וגי׳ זו מסכמת עם הגי׳ בירושלמי על שחישד את ירבעם וכו׳: 5 הקול וכו׳. בזמן שמשמיע קולו לא נשמע רק קול יעקב הא קול משתק את העליונים וכל שכן את התחתונים ובדרדיש ר״פ בש״ר אבין בעמדם תרפינה וכו׳ בשעה שישראל אומרים שמע ישראל שותקין המלאכים וכו׳ וכתיבת עיליונים כמו לעיל צד 633 ועי׳ במ״י לעיל צד 180. וכאן ובסמוך כתוב בכי״ר כנפיהם וכ״ה בדפוסי׳ וכי״א א׳ וב׳ וכי״ג וכי״ב וכי״ת ובילקוט בשני המקומות, ובמקרא כתוב שם בפ׳ כ״ד ואשמע את קול כנפיהם וכו׳ בעמדם

משתק את העליונים ואת התחתונים. ר׳ פינחס בשם ר׳ אבין כת בעמדם תרפינה כנפיהם
(יחזקאל א כד כה) וכי יש ישיבה למעלה, לא כן אמר ר׳ חנינה בר אנדראי מש׳ ר׳ שמואל בן סיטיר אין ישיבה
למעלה ורגליהם רגל ישרה (שם שם ז) אין להן קפיצין קרבת אל חד מן קמיא (דניאל ז טז) קיימיה.
שרפים עומדים ממעל לו (ישעיה ו ב) וכל צבא השמים עומדים מימינו ומשמאלו (מ״א כב יט)

1 תנחומא מ״ב בשלח סי׳ י״ג קדושים סי׳ ו׳, תנחומא קדושים סי׳ ו׳: 2 ירוש׳ ברכות פ״א ה׳ א׳, חגיגה פ״ו ה׳, שמות רבה פמ״ג סי׳ ד׳, רים מדרש רות, מדרש תהלים מ״ב א׳ סי׳ ג׳:

1 העליונים | ר׳ פינחס בשם] ונ, ר׳ פנחס בשם פאכ, ל׳ דת | אבין] ראובן | כת׳] פו״גב, כתיב דא, כתוב ו¹, ל׳ ות | בעומדם ו¹ | תרפנה פי | כנפיה׳ פ | 2 וכי] י, בעמדם ~ דא¹ת, בעומרם ~ א¹, בעומדים ~ כ, בעימדין פג. ובעמדם אתמהא ~ ו | ״ יש] ל׳ ל | למעלה] פואבי, למעלן דנת | ולא ו | כן ג | ר׳ חנינה — בן סיטיר] ר׳ חננה בר אנדרי בשם ר׳ שמואל בר שומר ן, ר׳ חנינא בן אנדראי בש״ר.. בר סומייר א², ר׳ חנינא בן אנדראי בש״ר.. בן סיטראי א¹, ר׳ חנינא בן אנדראי משום ר׳.. מומיר כ, ר׳ חנינה בן אנדראי משום ר׳.. בר סיסרפאי נ, ר׳ חנינא בר אנדראי משום ר׳.. בר סיסרפאי ו (שם), חנינא בן אנדראי משום ר׳ שמואל פ, ר׳ שמואל דת | אין — למעלה] פואכת, אין.. למעלן דגי¹ (שם), ל׳ י | 3 שאין י, ואין ע | להן] ג, להם דפאנכעדי | קפיצים ר², קפצים אר²י¹ | קרבת] פוא²גבעיי. קרבית א¹י (שם). קורבית דת על ואעי (שם) ל׳ פי¹ | מן קמיא] א¹כי (שם). מן קמייה פ. מן קאמיא דגע. מן קאמייא ת | קיימיה] מהו דין לישנא קאמיה (קמיה כ) קיימיה פב, מהו.. קמיא קימיא א, מהו.. דקמיא קיימא נ, מהו (מה ת) דין לשון קאמייא קיימיא דת, מהו דין לשון קיימיא ו¹ (שם), [מהו] הדין לישנה קאמיא קיימיה אתמהא ן, אמרין מן קמייא מן קיימיה י | 4 עומדים מימינו ומשמאלו] פונב, עומדים (עומדין א¹) עליו מימינו ומשמאלו ל°אי, עומדים דת |

תרפינה כ נ פ י ה ן (ועי׳ בתנ״ך חוצ׳ גינצבורג) ובפ׳ כ״ה ויהי קול וכו׳ אשר על ראשם בעמדם תרפינה כנפיהן, וברוב הפעמים בפרשה שם כ נ פ י ה ם וכן שם בהחיות והאופנים מראיהם ומראיהן לארבעתם ולארבעתן בלכתם ובלכתן וכו׳, ועדיפא הגי׳ בשאר הספרים ר״פ בשם ר׳ ר א ו ב ן ועי׳ לעיל צד 384 ובאגה״א ח״ג צד 79 וצד 404, ובתנחומא מ״ב בשלח שם הג׳ א״ר פ נ ח ס ה כ ה ן ב ר ח מ א (ושם בכ״י רח״מ ב ש ם ר׳ ר א ו ב ן) מה כתיב בעמדם תרפינה כ נ פ י ה ן וכו׳, ולפני זה המאמר שם א״ר ח ל ב ו בשם ר׳ שמואל בר נחמן ראה מה כתיב ותשאני רוח ואשמע אחרי וכו׳ והוא המאמר שלפנינו בסוף הענין, ובחילוף שמות האומרים בתנחומא קדושים שם א״ר פנחס הכהן בר חמא א״ר ר א ו ב ן מאי דכתיב ואשמע וכו׳ א״ר שמואל בר נחמני ראה מה כתיב שם בעמדם תרפינה כנפיהם וכו׳ וכן בתנחומא מ״ב קדושים שם א״ר פנחס הכהן בר חמא א״ר ראובן מהו דכתיב ואשמע וכו׳, ושם ליתא הדרש לפ׳ בעמדם וכו׳: 2 וכי יש ישיבה וכו׳. דמשמע בעמדם שבתחלה היו יושבים לא כן אמר וכו׳ אין ישיבה למעלה ורגליהם רגל ישרה שאין להן קפיצין שיהיו יכולים לכוף את שוקיהם כדי לישב ועי׳ בפירש״י יחזקאל א׳ ז׳ וזכריה ג׳ ז׳ דניאל ז׳ ט״ז, ובילקוט בשני המקומות הגי׳ כן ש א י ן להם קפצים, ובפי׳ ב״ר מפרש אין להם קפצים שאין להם חוליות וכו׳, ובערוך ע׳ קפץ ג׳ ו א י ן להם קפיצין קרבת ע ל חד מן קאמיה כלו׳ אין להם פרקים, ושם הובא מבכורות מ״א א׳ תנא קפץ העליון ולא קפץ התחתון, ויליף שאין להן וכו׳ מדכתיב קרבת אל חד מן קמיא וכו׳ שנקראו המלאכים עומדים וכן שרפים עומדים וכו׳, והגי׳ אל חד איתא גם בדפ״ר וד״ו וכי״ג וכי״ת, ובמקרא שם כתוב קרבת על חד מן ק א מ י א ועח״נ, ומפרש קמיא (קאמיא) קיימיה (קיימיא) כלו׳ קרי ביה קיימיא העומדים כמו בדניאל ג׳ ג׳ וקאמין כתיב וקימין קרי (ונמצא רק בדניאל ב׳ ל״א הבינוני בל״י קאם ובת״א קאים, ובלי אל״ף בל״ר קימין קיימין ועי׳ דאלמאן צד 316 וצד 321), וביפ״ת פי׳ מעם הדרש דמשמע קאמיא ראשונים אבל קיימיא משמע עומדים כתרגומו, וכסגנון ב״ר הנכון ל״ג בכי״ל מהו דין לישנא וכו׳ ועי׳ במ״י לעיל צד 16 וצד 522, ובירוש׳ ברכות שם איתא זה שעומד ומתפלל צריך להשוות את רגליו תרין אמורין וכו׳ חד אמר כמלאכים וחד אמר כבהני׳ מאן דאמר כבהנים וכו׳ ומאן דאמר כמלאכים ורגליהם רגל ישרה ר׳ ח נ י נ א ב ר א נ ד ר י י ב ש ם ר׳ ש מ ו א ל ב ר ס ו מ ר המלאכים אין להם קפיצין ומה מעמא קרב׳ על חד מן ק מ י י א ק י י מ י א (ובירוש׳ ברכות ד׳ מגנצא הגי׳ ר׳ חנינא בר אנדריי בשם ר׳ שמואל בר סיסרפאי מלאכים וכו׳ מאי מעמ׳ וכו׳ מן קאמיא קיימיא ועיי״ש בפי׳ מהרש״ס, והגי׳ ר״ש בר סיסרפאי איתא גם בכי״ג ובילק׳ יחזקאל שם ועי׳ במבה״י קכ״ו ב׳, וביפ״מ הגי׳ רבי מ ו נ א בר אנדריי בשם ר׳ שמואל בר סופר המלאכים וכו׳ מן קמייא קיימיא. ובדפוסי׳ וכי״ת קיבעו כאן ובסמוך שמות האומרים), ובתנחומא מ״ב בשלח שם בעמדם מהו מי ששומע בעמדם סבור שיש ישיבה למעלה [חס ושלום אין ישיבה למעלה] אלא הכל עומדים שנאמר שרפים עומדים וגו׳ וכן הוא אומר קרבת א ל חד מן קאמיא מהו בעמדם וכו׳, ובתנחומא קדושים שם מי ששומע בעמדם סבור שיש ישיבה למעלה אלא הכל בעמידה שנאמר שרפים עומדים ממעל לו וכן הוא אומר קרבת על חד מן קאמיא וכן ראיתי את ה׳ יושב על כסאו וכל צבא וכו׳, ובמדרש תהלים מ״ב שם ויבא המלך דוד וישב לפני ה׳ וכו׳ אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד וכו׳ ולא כן אמר ר ב ה ו נ א ב ש ם ר׳ ש מ ע ו ן (ישמעאל) אין ישיבה למעלה שנ׳ קרבת על חד מן קאמיא (ובילק׳ מכירי תהלים א׳ סי׳ פ׳ אמר וכו׳ בשם ר׳ ישמעאל שאין וכו׳ מן קמייא) שאין להם קפיצת רגל שנ׳ ורגליהם רגל ישרה וכתיב שרפים עומדים וכו׳ וכתיב וכל צבא השמים וכו׳ (וכתיב ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה) למעלה אין ישיבה ודוד יושב וכו׳, ובמדרש רות שם בדפ״ר וד״ו בעת ההיא יעמד מיכאל וכי יש ישיבה למעלה והא אמר ר׳ ח נ י נ א אין ישיבה למעלה דכתי׳ קרבת על חד מן קדמיא הדין דאתא (ובמ״כ הוגה מן קאמיא מהו דין לשון) קאמיא קיימא דכתי׳ שרפים עומדים וכו׳ וכתיב וכל צבא השמים ע ו מ ד י ם ע ל י ו וכו׳ ואתה אומר יעמד מהו יעמד משתתק כמד״א והוחלתי כי ידברו עמדו ולא ענו עוד וכו׳, ובשמו״ר שם בדפ״ר וד״ו ואשב בהר וכי יש ישיבה למעלה אתה מוצא שכולן עומדים שנא׳ שרפים עומדים וכו׳ וכן בעמדם תרפינה כ נ פ י ה ם וכן קרבית על חד מן קמייא (ובמ״כ הוגה קאמייא) וכן אפילו משה וכו׳, ובחגיגה שם גמירא דלמעלה לא הוי לא ישיבה וכו׳ ועיי״ל בפירש״י ובד״ס, ובהאגדה המלאכים אין להן קפיצין איתא בירוש׳ שבועות פ״ו ל״ז א׳ אמר ר׳ שמואל בר נחמן מלאכי חבלה אין להן קפיצין ומה מעמא משום בארץ וכו׳ ועי׳ בוי״ר פ״ו סי׳ ג׳: 4 עומדים. כ״ה כאן בכל הספרים, ובכי״ל נוסף בינו שיטי ע ל י ו ועח״נ, וכן בתנחומא ובמדרש תהלים שם וכל צבא השמים ע ו מ ד י ם עליו,

ואת אמ׳ בעמדם, ומהו בעמדם בא עם דם, בשעה שישראל א׳ שמע ישראל שותקין ואחרכך בעמדם תרפינה כנפיהם ומה הם א׳ ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, ר׳ פינחס בשם ר׳ לוי ורבנן בשם ר׳ סימון כת׳ ברון יחד כוכבי בקר (איוב לח ז) ברון יחד כוכבי בקר מה שזרע יעקב שנמשל בכוכבים מקלסין דכת׳ בהון ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד (דניאל יב ג) ואחרכך ויריעו כל בני אלהים (איוב שם שם) אילו מלאכי השרת, מה הם א׳ ברוך כבוד ה׳ ממקומו (יחזקאל ג יב), ר׳ ברכיה בשם ר׳ שמואל כת׳ ואשמע אחרי קול רעש גדול (שם שם) [מהו אחריי] לאחר שקילסתי

4 ספרי האזינו סוף פי׳ ש״ו, חולין צ״א ע״ב: 6 ילקוט ר׳ קע״ו:

1 ואת אמ׳] א[1], ואת אמר גבי, ואת אמרה דפא[1]י (שם), ואת אומ׳ ת, ותמר ו | בעמדם] פגבי, בעמדם (בעומדים ו) אתמהא דות, בעמדם וכי יש ישיבה למעלה א[1] | ומהו בעמדם] אגי (שם), ומה הוא בעמדם דת, מהו (מה הוא ב) בעמדם ו[0]בע, אלא ו, ל׳ פ | בא עם] בעם י | או׳ ג, אומ׳ פו, אומרי׳ כ, אומרים א[2]עי (שם), אומרין דא[1]ת | שמע ישראל וגו׳ י, שמע ישראל י״י אלהינו פ, שמע ע שותקין] פא[1]גע, שותקי׳ כ, יים א[2]י, הם שותקים ו, המלאכים שותקין ד, .. שותקים ת | בעמדם] פואב ל׳ דגתי | 2 כנפיהן פ, כנפ׳ ו | ומה הם] וכת, ומה הן דפאגי, ומהו י (שם) | או׳ ג, אומ׳ פו, אומר׳ ו[1], אומרים כי (שם), אומרין דאת | * ברוך — ועד וגי] ברוך שם כבוד פ, ברוך שם כבודו לעולם ועד ל, ברוך כבוד י״י ממקומו ת, ברוך.. ממקומו וברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד א[2]כ, ברוך כבוד י״י וברוך.. ועד א[1], ברוך.. ממקומו וברוך.. מלכותו ד | * ר׳ פינחס בשם וא[1]כ] ר׳ פנחס בשם פא[2]גי (שם), ר׳ פינחס בש׳ ר׳ שמואל בש׳ ל, ל׳ דת | ורבנן — סימון] פכ, ורבנין.. סימון אגי (שם), רבנן.. סימון ו, ל׳ דת | 3 כת׳] פגכ, כתוב ו, כתיב י, ל׳ דאת | ברון] ג, ברן דפואכתי | כוכבי] פואכתי (שם), כבבי דגי בקר] פגי, בוקר ת, בוקר בקר כ, בקר וגו׳ ו, בקר ויריעו כל בני אלהים דא | ברון — בקר] ברן.. כוכבי בוקר ג, ברון כת׳ כוכבי בקר כ, ל׳ דפואתי | מה שזרעו דכ, ממה שזרעו פ, מאחר שזרעו א, משזרעו ג, אלא משזרעו ו[1], משקלסו אותו זרעו י (שם), זה זרעו ת, זרעו י | של יעקב | * שנמשל ל[0]דוגת] הנמשל פ נמשל לכ, שנמשלו אי | 4 בכוכבים] וג, בכבבים פ, כבוכבים א[2]כ, כבכבים ו[1], לכוכבים דתי (שם), לכבבים א[1] | מקלסין] מקלסין להקב״ה פ, שמקלסין ת, ל׳ אי | דכת׳ בהון] דכת׳ גכ, דכתיב י (שם), שנא׳ א, ל׳ י | ככבבים פא[1] | לעולם ועד] פגכ, לעולם ועד מקלסין א, ל׳ דתי | 5 * אילו — השרת ל[0]פוג] אלו.. השרת דאכת, אלו מלאכים י, ל׳ לי (שם) | מה הם] כ, מה הן ד, מהן ג, ומה הם ו, ומה הן פאת | אומ׳ פוג, אומרי׳ כ, יין דת | ברוך — ממקומו] פואגכת, ברוך שם כבוד מלכותו ד | 6 ר׳ — בשם] ר׳ ברכיה ור׳ (ר׳ וג) חלבו בשם פואגכ, ל׳ דת | * שמואל] שמע׳ לפ, שמואל (שמעון כ) בר נחמן דוא[1]גכת, שמואל בר נחמני א[2] | ואשמע — גדול] ותשאני רוח ואשמע.. גדול א[1]גכ, ותשאני.. גדול וגו׳ ד, ותשאני.. גדול ברוך כבוד י״י ממקומו א[1]ת, ותשאני.. קול י, ותשאני.. אחרי וגו׳ פ, ותשאני רוח וגו׳ ו | * מהו אחריי ל[0]] מהו אחרי ב, אחרי אתמהא ו[0]כ, אתמהא ות, רעש גדול אתמהא דא[1], א״ר יהודה רעש גדול אתמהא א[1], ל׳ לפג | לאחר שקילסתי] אלא משקילסתי דו, .. משקלסתי את, .. משיקלסתי כ, משקלסתי י (לאחר — גדול ל׳ פג) |

ובמקרא כתוב עומד עליו: 1 ואת אמ׳ בעמדם. ומשמע שיש להם ישיבה ובעמדם תרפינה וכו׳ ואעפ״י שיש לפרש כפשוטו בעמדם במקומם בלכתם ילכו ובעמדם יעמדו ובהנשאם מעל הארץ ינשאו וכו׳ ואשמע את קול כנפיהם כקול מים רבים כקול שדי בלכתם וכו׳ בעמדם תרפינה כנפיהן, וביפ״ת שיע׳ שכוונו לפסוק שלאחריו ויהי קול מעל לרקיע וכו׳ ושם מיותר בעמדם תרפינה וכו׳, ודרשו כאן מהו בעמדם נוטריקון בא עם דם בא עם ה׳ לייחד שמו של הקב״ה דם דממה בשעה שישראל אומרים שמע ישראל (ובערוך ע׳ בעמדם הגי׳ אומרים שמע) שותקין המלאכים ואחר כך בעמדם תרפינה וכו׳ (ועדיפא הגי׳ ואחר כך תרפינה וכו׳) אחרי שאמרו ישראל שמע וכו׳ תרפינה כנפיהם המלאכים אומרים שירה ומה הם אומרים ברוך שם כבוד וכו׳ וכדמפרש בפי׳ ב״ר כי״ש מלשון אחר תרפינה כנפיהם זו היא שירתן שאומרות שירה בהן בהמון קול כנפיהם, ובבתי כהונה פי׳ ואח״כ תרפינה כנפיהם שהם עונים בקול נמוך בחשאי ברוך שם כבוד וכו׳ (ואין צורך להגיה כאן כמו שהגיה בפי׳ מהרז״ו ועיי״ש), ור׳ פינחס בשם ר״ל ורבנן בשם ר״ס דרשו הפ׳ ברן יחד וכו׳ ואחר כך ויריעו כל בני אלהים ומה הם אומרים ברוך כבוד וכו׳ ור׳ ברכיה בשם ר״ש דרש הפ׳ ואשמע אחרי וכו׳ לאחר שקילסתי וכו׳ שמעתי קול רעש גדול ומה הן אומרים ברוך כבוד וכו׳ (ובכי״ל כאן ובסמוך ואחרכך בתיבה אחת ועי׳ לעיל צד 442 ובמ״י שם), ובסגנון אחר הדרש בתנחומא שם ומהו בעמדם תרפינה כנפיהם משישראל מקלסין מלאכי השרת מרפין כנפיהם עומדים מלומר שירה שבכנפיהם אומרים שירה וכן הוא אומר ברן יחד כבבי בקר ויריעו כל בני אלהים, ולא דרשו שם בעמדם בא עם דם, ובתנחומא מ״ב בשלח שם מהו בעמדם אלא כשישראל עומדים ומקלסין להקב״ה אותה שעה ותרפינה כנפיהם, והדרש שבכנפיהם אומרים שירה כמו שדרשו בחגיגה י״ג ב שאומרים שירה בהן וכו׳ מבשתים יעופף וכו׳ (ופירש״י שם דאמרי בהו שירה שמקשקשות בקול כנפיהם) ובפדר״א פ״ד ובשתים מעופפים ומעריצים ומקדישים וכו׳: 3 מה שזרע וכו׳. וכ״ה בדפוסי׳ מה שזרעו וכו׳, ובא״א שיע׳ להגיה מאחר שזרעו וכו׳ וביפ״ת משזרעו וכו׳ ועח״נ, וכתיבת ברון בכי״ל בוי״ו כמו בראש המאמר בעומדם בכי״א א׳ ובילקוט דפ״ר ועי׳ במ״י צד 83 בד״ה דוכים, ובכי״ל כתוב נמשל והוגה שנמשל, והסגנון שנמשל בכוכבים כמו לעיל צד 17 שנמשלה במים וצד 396 שמשולה (שנמשלה) במים ועי׳ במ״י שם והתיבות אילו מלאכי השרת הושלמו בכי״ל בינֵי שיטי בכתב דומה לכתב הספר. ובמעין גנים איוב שם מעורבב מאמר זה עם שלפניו בעמדם תרפינה כנפיהם וכי יש ישיבה למעלה שהוא אומר בעמדם אלא כשמעם קול בניו של יעקב שנמשלו בככבים מקלסין שמו של הב״ה דכתיב בהו ומצדיקי הרבים כככבים וכו׳, ובספרי שם איתא ומנין שאין מ״ה מזכירים שמו שלמעלה עד שמזכירים שמו ישראל מלמטה שנאמר שמע ישראל וכו ואומר ברן יחד כל כוכבי בוקר והדר ירועו כל בני אלהים כוכבי בוקר אלו ישראל שמשולים לכוכבים שנאמר והרבה ארבה את זרעך ככוכבי השמים בני אלהים אלו מלאכי השרת וכן הוא אומר ויבואו בני אלהים, ובחולין שם אין מלאכי השרת אומרים שירה למעלה עד שיאמרו ישראל למטה שנאמר ברן יחד כוכבי בוקר והדר ויריעו כל בני אלהים: 6 מהו אחריו. כן הושלם בכי״ל בינֵי שיטי וכן נסמן בגליון מדרש אב״א פ״א

אני וחבירי שמעתי קול רעש גדול, ומה הן א' ברוך כבוד יי' ממקומו: אמר ר' יהודה בר' אילעאי ר' היה דורש הקול קול יעקב קול יעקב מצוית ממה שעשו לו הידים ידי עשו, אמר ר' יוחנן קול אדריינוס שחיק עצמות הורג בביתר שמונים אלף ריבוא בני אדם:

כב כג) ולא הכירו כי היו ידיו וגו' בשעה שהיו רשעים עומדים ממנו לא הכירו:

כו) ויאמר [אליו יצחק אביו] גשה נא ושקה לי בני אמר לו את נושקני בקבורה ולא אחרים:

כז) ויגש וישק לו וירח את ריח בגדיו ויברכהו אמר ר' יוחנן אין לך שריחו קשה

1 ירוש' תעניות פ"ד ס"ח ד', גיטין נ"ז ב', איכה רבתי ונ"ב פ' בלע (ב' ב'), שיר השירים רבה פ' עד שיסום (ג' י"ו), תנחומא מ"ב תולדות סי' י': 4 ילקוט שם: 6 ילקוט שם: 7 ילקוט שם, שיר השירים רבה פ' נפת תטפנה (ד' י"א), תנחומא מ"ב שם סי' י' וסי' כ"ב, תנחומא שם סי' י"ח:

1 וחבריי ו, וחבירי דא²תי, וחברי א'כ | שמעתי — גדול] ואחר כך רעש גדול ו¹, ואחרכך ואשמע אחרי וגו' ו, ואח"כ ואשמע אחרי א², אחר כך ואשמע אחרי קול רעש גדול כ, ואחר כך ואשמע.. גדול ברוך כבוד יי' ממקומו דת, ואשמע.. ממקומו א' | ומה הן] פות, ומה הם דכ, ומהן ג¹ (ומה — ממקומו ל' א) | או' פ, אומ' וגת, אומרים כ, —ין ד, אמרו ו¹ | ברוך — ממקומו] פונבי, ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד ת, ברוך שם ד | אמר] פואנכבי, ל' דת | בר'] פוא²גכ, ביר' ת, בר ר' ו¹, בר דא' | אלעאי | 2 ר'] פו¹, ברוך רבי וכ, בדור רבי נ, ברבי א¹, ל' דת | הוה כ | הקול — יעקב] פו°אנכי, הקל קולו ת, הקול ד | קול] כת, קולו דפואני | של יעקב | מצוית] ד¹, מצווית דג, מצוח פו, מצווח ב, צווח י, מצויה א'כת | שעשו לו והידים.. עשו ג, שהידים ידי עשו עשו לו י | קול] פאכ, קל וג, קולו של דת, ל' י | 3 אדריינוס (אדריאנוס א¹, אדרינוס פ, אנדריינוס ו¹) קיסר דפואנכתי | שחוק עצמות ל' | הורג] פוי¹, הי"ג כ, שהרג דאת, הולך הורג י | בבתר ו, בביתור פ | שמנים ג, פ' ד¹, שמונה י | ריבוא] י, רבוא דפאכת, ריבו ג | 4 כי — וגו'] כי.. היו ידיו כידי עשו אחיו שעירות ויברכהו א¹, כי.. אחיו י, כי.. עשו ג, כי.. כידי כ, כי.. ידיו פ, ל' דא²ת | שהיו] שהיה רואה וא² | * עומדים דפואנתי] ל' לכ | לא הכירו] ולא הכירו א'כ, לא היה מכירו י, ל' פ | 5 * ויאמר — אביו א¹] ויאמר לדפונכתי, ל' א² | בני] ואנכתי, ל' דפ | אתה ואת | נושק לי ר² | 6 ולא אחרים] ואין אחרים ינשקוני בקבורה פ, ואין (אין ו) אחר נושקני (נושק לי ר¹) בקבורה דוא²כתרי, ואי (ואין ג) נושקני בקבורה א¹נ | 7 ויגש — לו ל' א² | ויברכהו] נכתרי, ל' דפוא | אין — שריחו] ר¹, אין לך דבר שריחו דפחאנכתי, אין לך ריח ו | קשה] רע וקשה יותר ח |

מהו אחרי, ובתנחומא מ"ב בשלח שם מהו .אחרי אחר שקילסתי אני וחבירי אחר כך הלכו מלאכי השרת ואמרו ברוך כבוד וכו', ובתנחומא מ"ב קדושים שם מהו אחרי אחר שקילסתי אני וחבירי שמעתי מלאכי השרת שקילסוהו ואמרו ברוך כבוד ה' ממקומו ואומר ברן יחד כוכבי בקר והדר ויריעו וכו', ובתנחומא קדושים שם אמר יחזקאל משקלסתי אני וחבירי שמעתי מלאכי השרת מקלסין אותו אחרי ואומרים ברוך שם כבוד ה' ממקומו תדע לך שבשעה שעלה משה למרום שמע קול מלאכי השרת מקלסין כן ירד ולמד את ישראל שיהיו אומרין כן בלחישה בשכמל"ו, ובדב"ר פ"ב סי' ל"ו איתא בשעה שעלה משה וכו' שמע למלאכי השרת שהיו אומרים להקב"ה ברוך שם כבוד מלכותו וכו' והוריד אותה לישראל וכו' ועי"ע שם סי' ל"א ובנוסחת הדפוסי' לקמן פצ"ח סי' ג' ובנ"ש: 2 ר' היה דורש. עקיבה רבי היה דורש, ובמה"ג עמ' 427 חוברו שני המאמרים והועתק ר' עקיבה היה דורש הקול קול שליעקב צווח מה עשו לו ידיו שלעשיו בבית תור שמונים אלף (ושם עמ' 604 צויח ממה שעשו וכו' בבית תר וכו' אלף רבוא), ובשכל טוב צד 123 גורס ומפרש ר' יהודה בר אלעאי בשם ר' היה דורש קולו של יעקב צוח ממה שעשו לו הידים ידים ידי עשו שהרג את חסידיו והחריב את מקדשו, ובלק"ט ר' יהודה בר' אלעאי היה דורש הקול קול יעקב אלו ישראל שצועקים בגלות ע"י עשו שהחריב מקדשם והרג חסידיהם ואבד את טובם, ובירוש' תעניות שם איתא תני א"ר יהודה בי ר' אלעאי ברוך רבי היה דורש הקול קול יעקב והידים וכו' קולו של יעקב צווח ממה שעשו לו ידי עשו בביתר תני ר' שמעון בן יוחי עקיבה רבי היה דורש דרך כוכב מיעקב וכו' א"ר יוחנן קול אדריינוס קיסר הורג בביתר שמוני' אלף ריבוא (והגי' ברוך רבי גם כאן בכי"ו וכי"כ, ובכי"א ב' נשתבש ברוך הבי היה וכו' ונמצא בגליון שם נ"א רבי היה דורש, וביפ"מ הגי' בדוך ר' ועי' גם בק"ע), ובאיכ"ר מ"ב שם רבי היה דורש הקל קול וכו' קולו של יעקב צווחת ממה שעשו ידי עשו בביתר ור' יוחנן היה דורש קול אדריינוס קיסר שהרג בביתר שמונים אלף רבוא בני אדם (וצ"ל שם עפ"י הגי' שלפנינו ובירושלמי ועי' בהערות רש"ב ובאגה"ת ח"א צד 284), ובשהש"ר שם בדפ"ר וד"ו ומה עשו בבית תר א"ר יוחנן אדרינוס קיסר הרג בבית תר (בביתר) ריבוא אלף בני אדם (ובד' קראקא א' הוגה ת' ריבוא ועי' במ"כ), ובתנחומא מ"ב שם גי' אחרת אמר ר' יהודה בר אילעאי בדורות הראשונים היה דורש מהו הקול קול יעקב קול אדרינוס קיסר הרג בביתר שמונים אלף רבוא אמר ר' יוחנן קולו של יעקב צווח מה שעשו לו ידי עשו בביתר, ומגומגם הלשון בדורות הראשונים היה וכו' וכן בכי"ג כאן בדור רבי היה דורש וכו', ובגיטין שם במאמר סתמי הקול קול יעקב והידים וכו' הקול זה אדריינוס קיסר שהרג באלכסנדריא של מצרים ששים רבוא על ששים רבוא כפלים כיוצאי מצרים קול יעקב זה אספסיינוס שהרג בכרך ביתר ארבע מאות רבוא ואמרי לה ארבעת אלפים רבוא והידים ידי עשו זו מלכות הרשעה שהחריבה את בתינו ושרפה את היכלנו והגליתנו מארצנו, והגי' בכי"ל אדריינוס שחוק עצמות כמו לעיל 261, ולקמן פצ"ח בלא"ר אדריינוס שחיק טמיא: 4 בשעה שהיו וכו'. השלמתי מלת עומדים ועח"נ, ובמה"ג שם שלא הכירו בשעה שהרשעים עומדין ממנו, ובלק"ט ולא הכירו אלו רשעי ישראל שידיהם כידי עשו וכו': 5 ויאמר וכו'. השלמתי תיבות הפסוק אליו יצחק אביו שהושמט בכל כ"י (חוץ מכי"א א') ובדפוסי' ובילקוט, ולנכון במה"ג ויאמר אליו יצחק אביו גשה נא וכו', ושם הגי' כגי' רוב הספרים אמ' לו את נושקיני בקבורה ואין אחר נושקיני בקבורה, ובשכל טוב שם אתה נושקני וכו' ואין עשו

מן השטף שלעזים ואת אמ׳ וירח את ריח בגדיו ויברכהו, אלא בשעה שנכנס יעקב אצל אביו נכנס עימו גן עדן הה״ד כריח שדה אשר ברכו י״י: ד״א וירח את ריח בגדיו וגו׳ כגון יוסי משיתה

2 ילקוט שם, פנסומא מ״ב סי׳ י׳:

1 מן השטף] פבר[1], מן השטף הזה דחאגתי, משטף זה ו | ואת אמ׳] א[2]ת, ואת אמר גב, ואת אמרת דפי[1], ואתה אומ׳ א[1], ותמר ו | ויברכהו ל׳ פא[2] | בשעה שנכנס] כשנכנס י | יעקב] פוחא[2]גבי, אבינו ~ דת | אצל אביו] אצלו ח, ל׳ ו | נכנס] א[2]כי, נכנסה דפוחגת | 2 עמו גן עדן דפא[2]גבת, גן עדן עמו וחי | הה״ד] פא[2]ת, הדה היא ו, הדא הוא (ה״ה ד[1]) דאמר ליה ד, הדא היא דהוא אמר ליה כ, הדהי דהוא א״ל ג, הדא הוא דכתי׳ דאמר ליה ח | כריח — י״י] ריח (ראה ריח כ) בני כריח.. י״י גב, ראה (ויאמר ראה ו) ריח בני.. שדה וגו׳ פוא[2], ראה.. כריח השדה ח, ראה.. כריח שדה (שדה אשר ברכו יוי ת) ובשעה שנכנס עשו אצל אביו נכנסה עמו גיהנם (גהנם ת) היך מה דאת אמר (היך מא דאת אמ׳ ת, היך מד״א ד[1]) בא זדון ויבא קלון דת | את — וגו׳] את.. בגדיו ויברכהו דת, את.. בגדיו פוא[2]ג, את.. בגדיו ריח בגדיו י, את.. בגדיו את ריח בוגדו כ | * יוסי ל[0]דפגכתר[1]ו] יוכה ו, יוסף אר[2], ר׳ יוסי ד[1], ל׳ ל משיתה] פוגי, משיתא דכתר[2], משית׳ ר[3], משיחה ר[1], משתיתא א |

ישקני בקבורה, וכהגי׳ שלפנינו ולא אחרים הגי׳ בכי״פ ואין אחרים ינשקוני בקבורה, וכפי׳ ב״ר מפרש ואין אחר וכו׳ שלא נקבר במערת המכפלה אלא יעקב ועי׳ גם בחי׳ הרד״ל: 1 מן השטף; מן עורות המופשטים מן העזים, וכפי׳ ב״ר כי״מ מפרש אין לך שריחו קשה מן השטף וכו׳ מן השער של עזים אית אתרא דקרון לשטפא שערא ועי׳ וי״ר פט״ו סי׳ ג׳, ולפנינו ובכ״י שציינתי ובילקוט הובא כאן במאמר ר״י רק אלא בשעה שנכנס (כשנכנס) יעקב וכו׳, ובפירש״י עה״ת והלא אין ריח רע יותר משטף העזים אלא מלמד שנכנס עמו ריח גן עדן, ובלק״ט ויאמר ראה ריח בני מלמד שנכנס עם יעקב ריחו של גן עדן שנ׳ כריח שדה אשר ברכו ה׳, ובשכל טוב צד 113 א״ר יוחנן אין לך ריח קשה מן השטף של עזים וכו׳ אלא בשעה שנכנס יעקב אבינו הפיח הקב״ה עליו ריח גן עדן כדי לחבבו על אביו וכו׳ כריח השדה זהו גן עדן שכן בלשון רבותינו שדה האילן ושדה הלבן, ולקמן פס״ז לפ׳ ויחרד יצחק וכו׳ איתא א״ר יוחנן מי שיש לו ב׳ בנים וכו׳ אלא בשעה שנכנס עשו נכנסה גיהינם עמו רב נתן בשם ר׳ אחא התחילו כותלי הבית מרתיחין הה״ד מי אפוא מי הוא שעתיד ליאפות וכו׳, ובדפוסי׳ וכי״ת הגי׳ כאן א״ר יוחנן וכו׳ אלא בשעה שנכנס אבינו יעקב וכו׳ ובשעה שנכנס עשו אצל אביו נכנסה עמו גיהנם (גהנם) המד״א בא זדון ויבא קלון (משלי י״א ב׳), ודרשו כאן קלון לשון שרפה כמו קלוי באש (ויקרא ב׳ י״ד) אשר קלם מלך בבל באש (ירמיה כ״ט כ״ב), וגם במה״ג עמו׳ 428 הועתק אמ׳ ר׳ יוחנן אין לך ריח רע משטף זה שלעזים וכו׳ אלא בשעה שנכנס יעקב אצל אביו נכנסה עמו רוח מגן עדן לכך נאמ׳ ראה ריח בני כריח שדה וכיון שנכנס עשו נכנסה עמו רוח מגהינם כד״א בא זדון וכו׳, ובשהש״ר שם וריח שלמותיך וכו׳ כתיב ויגש וישק לו וירח את ריח בגדיו א״ר יוחנן אין לך דבר שריחו רע וקשה יותר משטף וכו׳ והוא אומר וירח את ריח בגדיו אלא כיון שנכנס יעקב אבינו נכנס עמו גן עדן הדא דאמר ליה ראה ריח בני כריח שדה אשר וכו׳ כיון שנכנס עשו הרשע אצל אביו נכנס עמו גיהנם מה טעם בא זדון ויבא קלון הדא דאמר מי אפה (כ״ה בדפ״ר וד״ו) מי נאפה בתנור זה השיבו רוח הקדש הוא הצד ציד, ובתנחומא מ״ב שם סי׳ י׳ כשנכנס יעקב נכנס ג״ע עמו שנ׳ כריח שדה וכו׳ כשנכנס עשו נכנס גיהנם עמו שנ׳ ויאמר מי איפא ואין איפא אלא גיהנם שנ׳ כי חצבת לך פה קבר וגו׳, ושם סי׳ כ״ב ד״א וכו׳ ולמה חרד אמר נתן החבר בשם ר׳ אחא ור׳ יהודה הלוי בר׳ שלום בשם ר׳ יותנן כשנכנס יעקב נכנס ג״ע עמו שנ׳ וירח את ריח וכו׳ והרי לא לבש אלא בגדי עזים שנ׳ ואת עורות גדיי העזים וכו׳ ואין לך ריח רע בעולם מן השטף של עזים ומהו וירח את ריח בגדיו יש דורשים לומר הקטורת העתידה לעשות בבית המקדש הפיח הקב״ה ריחה בבגדיו של יעקב אבל כשנכנס עשו הרשע ר׳ אחא ור׳ יוחנן אמרו נכנסה גיהנם עמו שנ׳ בבא רשע בא גם בוז ועם קלון חרפה (משלי י״ח ג׳) יצחק רואה ביאתו של עשו מרתיח הבית ורואה את גיהנם התחיל מצעק וחרד שנ׳ ויחרד יצחק וכו׳ מהו מי אפוא מי איפה אמר יצחק רבון העולמים מי נאפה בתוך התנור הלזה אני או יעקב בני א״ל הקב״ה לא אתה ולא יעקב בנך אלא מי הוא הצד ציד זה עשו שנ׳ ויהי עשו איש יודע ציד, ובתנחומא שם ויחרד יצחק וכו׳ יקום אבי באותה שעה הכיר את קולו והתחיל חרד א״ל מי אתה לפי שבשעה שנכנס יעקב נכנסה עמו ריח ג״ע ריח ניחוח ונתישבה דעתו של אותו צדיק שנ׳ ראה ריח בני וכו׳ התחיל לברכו אבל כשנכנס עשו נפתח לו גיהנם לפיכך ויחרד יצחק וכו׳ והיה תמיה יצחק בלבו ואומר אני רואה גיהנם ועשו מסיק אותו וכו׳, וכהדרש כריח שדה אשר ברכו י״י זהו ג״ע מפרש גם אפרם הסורי חקלא מברכתא קרא לארעה דפרדיסא ועי׳ במ״ח חלק מ״ג צד 535, והדרש שבתנחומא מ״ב שם הקטורת וכו׳ עי׳ גם בתר״י א׳ וב׳ לפ׳ ויגש וישק וכו׳: 2 ד״א וירח את ריח וכו׳. קרי ביה את ריח בוגדיו כגון יוסי משיתה וכו׳ שקדשו שמו של הקב״ה, וכן מפרש בפי׳ ב״ר וירח את ריח בגדיו בוגדיו, ובהדרש בסנהדרין ל״ז א׳ אל תיקרי בגדיו אלא בוגדיו ועיי״ש ובמ״י לעיל צד 16 בד״ה מי העיר וכו׳, ובשכל טוב צד 123 מפרש כן וירח את ריח בגדיו אל תקרי בגדיו אלא בוגדיו, ושם הגי׳ כגון יוסי בן מסית ויקים איש צרורות, ובלק״ט וירח את ריח בגדיו אפילו בוגדיו רשעים שבישראל צדיקים הם וכו׳, ובמה״ג שם ד״א וירח את ריח בגדיו שהריח בצדיקים היוצאין ממנו ובירכן כגון יוסי משיתא ויקים איש צרורות, ובתנחומא מ״ב שם איתא ולא הכירו כי היו ידיו וכו׳ צפה שהרשעים עתידין לעמוד ממנו ולא בקש לברכו כיון שצפה יקום כשנכבשה ירושלים היו אומרים העולם מתייראין להכנס לבית המקדש מה עשה נכנס והוציא את המנורה כשראה אותו לא בקש לברך את יעקב בשבילו ולא הכירו וכיון שצפה שהוא עושה תשובה מיד וירח את ריח בגדיו ויברכהו וכו׳, ושם בכ״י פארמא הגי׳ וכיון שנכבשה ירושלים בימי יהויקים היה אומר העולם מתיראים וכו׳ (ורש״ב הסגיר המלות כיון שצפה יקום וכו׳ ועי׳ בהערותיו שם, אכן מסיום המאמר וכיון שצפה שהוא עושה תשובה וכו׳ מוכח שאין זו הוספה חיצונית) ונוסחאות שונות הן בב״ר ובתנחומא, ותחילת זה הסיפור דוגמתו קצת במה שכתב יוסיפון לרומיים במלחמות היהודים ספר ו׳ פ״ת סי׳ ג׳ כשנכבשה ירושלים ע״י טיטוס הוציא הכהן ישוע בן תיבותי מחומת בית המקדש שתי מנורות ושולחנות ומזרקי יין וקערות כולן זהב טהור וכן לקח את הפרוכות ובגדי כהן גדול עם האבנים והרבה כלי קדש אחרים ומסרן בידיהם, והגי׳ כאן בדפ״ר וד״ו ג״כ יוסי משיתא, ומשיתה (משיתא) נר׳ שהוא שם תואר ליוסי, ובפי׳ ב״ר כי״מ נשתבש כגון יוסי משיחה ומפרש מאותו מקום, ובפי׳ ב״ר כי״א כגון יוסף משיתא מאותו מקום, ובפי׳ ב״ר בדפ״ר כגון יוסי משית׳ שם מקו׳ (ובר׳

יקים איש צרורות, יוסי משיתה בשעה שבקשו שונאים להכנס להר הבית אמרו יכנס מהם ובהם תחילה, אמרין ליה עול מה דאת מפיק דידך, נכנס והוציא מנורה שלזהב, אמרו לו אין דרך הדיוט להשתמש בה ארא עול זמן תניין ומה דתפיק דידך, ולא קיבל עליו. אמר ר' פינחס נתנו לו מכס ג' שנים ולא קיבל עליו, אמר לא דיי שהכעסתי לאלהי פעם אחת אלא אכעיסנו פעם שנייה, ומה עשו לו, נתנו איתו בחמור שלחרשים והיו מנסרין איתו והיה צווח ווי ווי דארגיזית לברייי: יקים איש צרורות היה בן אתותי של ר' יוסי בן יועזר איש צרידה והוה רכיב סוסיה, אזל קמי שריתא אזל למצטלבה,

מדרש תהלים פי"ג י"א סי' ז':

1 ויקים] פואנברוי. ויקום ד, וויקים ת | צרורות] פאגברוי. צררות ן, צרודות דת | יוסה ן, יוסף א | משיתה] פוני משיתא דבת משיתא א | שבקשו] ת שבקשי דפואגבי | שנאים ג שונאין פא² | להכנס דא¹, ליכנס פואנבתי | יכנס] מי יכנס א¹, ל' ן | מהן א¹, עמהם ת | 2 תחילה] וג, תחלה דפאבתרי | אמרין דונרי, אמרי ת, אמרו אב | * ליה דפנתרי) לה ן, לו אב, ל' ל | מה] פונב, ומה דאתרי, וכל ר' | דידך] ~ הוא י | ליה י | דרכו של | 3 בה] בזו דפואיבתי, בו א¹, בכלי זה ר, בכלי זו ג | זמן ל' פא | תניין] תנייגות וכתי¹, תנינות דפר, תניינות ג, ל' א | דאת מפיק | דידך] ~ הוא י | עלוי ן | פנחס פאינת, יצחק א¹ | ג'] ד¹, שלש נבתי, שלוש ן, שלשה ד, של שלש פא | 4 קבל ואי | ** עליו] ל' ל | די פאי | אלא] ולא א¹ | אכעיסנו] א¹, שאכעיסנו דפואינבתי | שניה פ | ומה] פואיבי, מה דאינתע | לו ל' נ | 5 * נתנו אותו דפואינת] נתנו לו ל, נתנוהו עי | חרשין ר | מנסרין אותו] פאיתע, מנסרים (מנסרין נב) בו דונבי | והוה פת, והווה ן | צווח] נעי, מצוח פב, צוות (צויח ת) ואומר א²ת, מצווח ואומר ד, מצוות ואמר ן | ווי ווין] ווי ווי תע, וי וי פ, וה וה כ, ווחוה ן, ווי אוי אוי ד, ווי א¹י, ל' נ | דארגזית ע, דאכעסית וב דאכעסת פג שהכעסתי דאכעסתי דא¹ת | לבריי] פואנבי לבוראי דתע | יקים] פואינברוי¹ ויקים א²ת ויקים ד | צרורות] פואינבר¹י¹ צרודות דתרי¹ | והיה ל' ו | של יוסי יוסף אב) בן יועזר פואברי¹, של יועזר ר | צרידה] פאינבתרי¹, צרדה דואר² | * והוה רכיב דפבתרי¹] והווה רכיב ן, והיה רכיב א, והיה ג) רכוב לג | סוסיה] ן סוסיא פאינברי¹ אסוסיא א¹ סוסיא בשבתא דת | אזיל פורי | קמי] אגר קומי דפות, קמיה כי, לקמי ר² | שריתה וג, שיירתא י¹, דשריתא פ | אזל] וי¹, אזיל פאגבר, ל' דת | למצטלבא פאיתרי¹, למיצלבה ן, למצטבלא א¹, למסתבלא ב

שעשמין יד ייורנא נשתבש ויסי משיתן, ובכי"א א וב בשתי הפעמים יוסף משיתא ועי' גם במנחת חקק פ"ר צד 198: 1 להכנס. בכי"ל נקוד¹, ובגנון הרשון יכנס מהם ובהם כמו בספרא בחוקותי פרק ו' וירו בכם שנאכם שאיני מעמיד עליכם אלא מכם ובכם ובשעה שאומות העולם עומדים על ישראל אינן מבקשים אלא מה שבגלוי וכו' אבל בשעה שאעמיד בכם ומכם הם מחפשים אחר מטמוניות שלכם וכו', ועי' הראב"ד שם מכם ובכם מלומדים בשעת השמד והמסורות והם המגלים המטמוניות שלכם ובפי' בי"ר מפרש יכנס מהם ובהם הראשון ישראלי יכנס וכן נוסף בגליון ילקוט ד"ו שיכנס יהודי תחלה ואמרו ליוסי שיכנס הוא: 2 אמרין ליה עול וכו'. אמרו לו ליוסי לך אתה ומה שאתה מוציא שלך הוא נכנס והוציא וכו' אמרו לו וכו' ארא עול וכו' לך פעם שנייה ומה שתוציא שלך הוא. והגי' זמן תניינות כמו בירוש' יבמות סוף פי"ב י"ג א' והלין לה זמן תיניינות: 5 בחמור של חרשים. מפרש בפי' בי"ר כפסל של דף עבה שמגררין בו הנסרים, וכן לקמן פ"ע סי' י"ז אפילו את נותן את הרשע בחמור של חרשים אין את מועיל ממנו כלום ועי' בערוך ע' חמר א' וקרויס ארכעאלאגיע ח"ב צד 267, ובערוך שם ג"כ הגי' ונתנוהו בחמור של חרשים והיו מנסרין אותו והיה צווח ווי ווי דארגזית לבוראי, ובמה"ג שם הועתק יוסי משיתא כשבקשו השונאים ליכנס וכו' אמרו יכנסו בהם (מהם ובהם) תחלה אמרין ליה עול ומא דאת מפיק הוא דידך נכנס וכו' אמרו אין דרכו של הדיוט להשתמש בזו ארא עול זמן תנין ומא דאת מפיק הוא דידך ולא קביל עילאויה וכו' נתנו לו מכס של שלש שנים ולא קיבל עליו אמ' לא דיי שהכעסתי להקב"ה פעם אחת אלא אכעיסנו פעם שנייה מה עשו נתנו אותו בחמור שלחרשים[2] והיו מנסרין[3] בו והו צווח וי וי[4]) דאכעיסית לבורייה עיי"ש: 5 יקים איש צרורות. כ"ה בשתי הפעמים בכי"ר ובכי' שציינתי ובילקוט הפ"ד ובמה"ג ובמדרש תהלים מ"ב שם מתחיל הסיפור ושר יהוו פנימו אמרו חכמים יקום איש צרורות היה בן אחותו של יוסי בן יועזר איש צרידה, וברוב הכ"י גם שם הגי' בן אחותו וכו' ועי' בהערות רש"ב (ובילק' מכירי תהלים י"א סי' י"ח הועתק אמרו יוקים איש צרורות הוא בן אחותו וכו'), ובב"ב קל"ג ב' איתא דיוסף בן יועזר היה לו בן שלא היה נוהג בשורה וכו' ועיי"ש (ובד"ס שם יוסי בן יועזר וכו'), וכבר שיערו שיקים בן צרורות זה הוא יקים שהוסב שמו אלקימוס שהיה כהן גדול בעת ששלטו היונים ובגד בעמו והרג חסידי אל יהיה שמה בסיתה המופה כמו שמסופר בס' המקבים א' וביוסיפון לרומיים בקדמוניות (ועי' שירער ח"א צד 215 וצד 226) וכן סיפרו שלא חמל גם על יוסי בן יועזר קרובו והנו למות ותוכחתו של זה החסיד כשהובל להיצלב נכנסה בו בארס של נחש והלך וקיים בעצמו ארבע מיתות בית דין ועי' גרעץ קורות היהודים ח"ב כ' מהדו"א א' צד 367 וצד 369 והדור"ד ח"א צד 106, ובדפ"ר וד"ו הגי' בשתי הפעמים יקום איש צרורות וקשה לפרש איש צרורות כמו איש צרידה וצ"ע: 6 והוה וכו'. והיה רוכב על סוס (ועי' בעמת"ך ע' סוסא סוסיא) והגי' בשבתא איתא רק בדפוסי' וכי"ת, ובילקוט ד"ו נוסף בשבתה וליתא שם בדפ"ר וכן ליתא בפי' בי"ר כי"מ וכי"א והפ"ר, וגם במה"ג הגי' רק והוה רכיב סוסיא, ואולי הוסיפו בשבתא ע"י שגירא דלישנא כמו בסנהדרין מ"ו א' ומעשה באחד שרכב על סוס בשבת בימי יונים והביאוהו לב"ד וסקלוהו וכו', ובמ' תהלים הגי' הוה רכיב על סוסיא כד הוה אשתמר, וברוב הכ"י שם וכן בילק' מכירי תהלים ל"ג כד הוה וכו': 7 אזל וכו'. הלך יוסי בן יועזר לפני הקורה שהיו מוליכין לתלותו עליה אזל למצטלבה הלך להיצלב א"ל יקים ראה סוסי שהרכבני עליו אדוני וראה סוסך שהרכבך עליו אדונך הקורה שאתה תהיה נתלה עליה א"ל

1) להכגים. 2) בחמור שלחרשים. 3) מנסרין. 4) צווח וי וי.

42b אמר ליה חמי סוסי דארכבי מרי וחמי סוסך דארכבך מרך, אמר ליה אם כך למכעיסיו קל וחומר לעושי רצונו, אמר לו ועשה אדם רצונו יותר ממך, אמר לו ואם כך לעושי רצונו קל וחומר למכעיסיו, נכנס בו הדבר כארס שלחכנה, הלך וקיים בו ארבע מיתות בית דין סקילה שריפה הרג וחנק, מה עשה הביא קורה ונעצה בארץ ועשה סביבה גדר וקשר בה גינייא [ועשה מדורה לפניה ונעץ את החרב באמצע נתלה בקורה נפסקה גינייא] ונחנק, קידמתו החרב ונהפך עליו גדר ונשרף, נתנמנם יוסי בן יועזר וראה

1 עי׳ נדרים כ׳ ב׳, מכות כ״ד ב׳:

1 לה ו | סוסי] פואˡכר³, סוסיי ג, סוסאי ד, סוסיא אˡתר²ו | דארכיבי א¹, דארכבאי ר, דארכיב לי פ, דאתרכיבו כ | מארי ר¹, מריה גב, מר י | סוסייך ג, סוסיא ר¹ו, סוסא פ | מארך ר¹ | * כך למכעיסיו דכ] כן למכעיסיו וגרי¹, כך (כן ת) למכעיסין לת, למכעיסיו כך פ | קל וחומר ל׳ א | 2 רצונו] ~ עאכ״ו א ליה פאˡכ | ועשה] פוגרˡו, עשה דת, ועושה א¹ | יתר וג | מימך ו | ליה אˡכ | אם ואˡכרˡו | * כך — רצונו דכת] כן.. רצונו וגרˡו, כך עושי רצונו ל, לעושי רצונו כך פ, לעושה.. כך א¹ | קל וחומר ל׳ א למכעיסיו] ~ עאכ״ו א | 3 כריסה ו | חכנה] ג, חכינה ואˡ²ו¹, חכינא אˡכ, עכנה פ, עכנא דר, עכינא ר³, עכנאי ת | בו] פואגכ, בעצמו דתרי | ד׳ א | בית דין] ואˡגתר¹, ב״ד דאˡתר²ו, ל׳ פכ | סקילה שרפה א¹, שרפה סקילה ת | חנק והרג ת | 4 ° ונעצה] נעצה ד | ועשה — גינייא] ועשה.. גיניא ע, ועשה.. נימא ל⁰, וקשר בה גיניה והקיפה גדר ו, וקשר.. נימא (נימין י) והקיפה גדר פכי, וקשר בה נוגיה ג, וקשר.. נימא (נימה ד¹ת) וערך העצים (עצים א) והקיפן (והקיפה א) גדר של אבנים דאת | * ועשה — גינייא] ועשה.. נפסקה ל⁰, ועשה.. לפנים.. ניתלה.. נפסקה גיניה ו, ועשה.. לפניה.. נתלה.. נפסקה נימה י¹, ועשה.. לפניה.. ונעץ החרב.. נתלה.. נפסקה נימיה פ, ועשה.. לפניה ונעץ חרב (החרב כ) באמצע נתלה הקורה נפסקה הנימא אˡ²כ, ועשה.. לפניה.. את החרב באמצע והצית האור תחת העצים ומתחת האבנים ונתלה בקורה נפסקה דת, ל׳ לגע | 5 ונחנק] פוכי, ונחלק אˡ²ג, ונחנק קדמתו (קדחתו ת) האש נפסקה הנימה נפל (ונפל ת) לאש דת | קידמתו] ו, קדמתו דפגתי, וקדמתו כ | החרב] פואˡגכי, חרב דתי ונהפך] פואˡ²גכי, ונפל דת | נשרף כ | ונתנמנם אב | יוסה ו, יוסף אב | בן יועזר] י, בן יועזר איש צרידה פגכר¹, בן.. צרדה דאתר², איש צרדה ו | ראה ו |

יוסי אם כך נותן הקב״ה טובה ושלוה למכעיסיו ק״ו לעושי רצונו א״ל יקים וכי יש אדם שעשה רצונו יותר ממך א״ל יוסי ואם כך מגיע לעושי רצונו ק״ו למכעיסיו שיפרע מהם נכנס בו הדבר כארס של חכנה[1]) של נחש, ובדפ״ר וד״ו ובפי׳ ב״ר בדפ״ר ג״כ הגי׳ הנכונה למצטלבה, ונשתבש בדפוסי׳ אחרים למצטבלה, ובמה״ג שם נפיק למצלביה אמ׳ ליה חמי סומיא דארכבי מרי וחמי סוסיא וכו׳ אמ׳ לו אם כן וכו׳ אמ׳ לו ועשה אדם רצונו יתר ממך אמ׳ לו אם כן לעושי רצונו וכו׳ נכנס הדבר כריסה של חכינה[2]) הלך וקיים בעצמו ארבע מיתות וכו׳, ובמ׳ תהלים שם נפיק גזירתיה על יוסי בן יועזר לאיצטלבא ואזל קמי שירתא ונפק לאיצטלבא (וגירסאות שונות שם בהערות רש״ב, ובילק׳ מכירי שם אזל קמי מלכא ונפק למצטלא) אמר ליה חמי סוסיא וכו׳ וחמי סוסיא וכו׳ אמר ליה אם כן למכעיסיו וכו׳ אמר ליה ועושה אדם רצונו יותר ממך אמר ליה אם לעושי רצונו כך וכו׳ נכנס בו הדבר כארס של עכנא הלך וקיים בעצמו וכו׳, והגי׳ כריסה שלחכינה כמו במה״ג איתה גם בכי״ו, וכן בפסיקתא פ׳ שקלים (י״ג ב׳) חסד שאו״ה עושין מתוקן הוא להם כריסה של עכנה וכו׳ (ובכי״א שם כריסה של חכינה, ובערוך ע׳ חכן א׳ הועתק משם כאריסה של חכינה, ובאותה הפסקא בתנחומא כי תשא סי׳ ה׳ כארסה של נחש), ובנוסחת הדפוסי׳ לקמן פצ״ח סי׳ י״ד מה הנחש הזה ריסו מחלחל לאחר המיתה וכו׳, ובמדרש רות בדפ״ר וד״ו פ׳ ליגי הלילה וכו׳ בהסיפור ר׳ מאיר הוה יתיב וכו׳ נשתבש ונתנו לה מאותו המין ואכלה והיה מפעפע בכריסה ככריסה של חכינה וכו׳ (ובמ״כ הוגה שם כריסה), ובמ׳ קהלת בדפ״ר וד״ו פ׳ טוב אחרית דבר וכו׳ נשתבש והיה מפעפע בכריסה כבכריסה של חכינה, (והגיהו שם כאריסה), ובאותו הסיפור בירוש׳ חגיגה פ״ב ע״ז ב׳ הגי׳ והיה אותו הריח מפעפע בגופה כאירסה של חכינה, וכן נשתבש בירוש׳ סנהדרין פ״י כ״ח ד׳ בוער בו ככריסה של חכינה וכו׳ ככריסה של עכנא וכו׳, ובפסיקתא פי״ז (קל״ב ב׳) נשתבש כהדין כריסה של חכינה, וכן באיכ״ר מ״ב פ׳ סורו טמא וכו׳ כהדין כריסה, ובאיכ״ר שם הגי׳ כארס הזה של עכנא וכן באותו המאמר בוי״ר פט״ז סי׳ א׳ כארס של עכנה, והגי׳ חכנה איתא גם בכי״ג, ובכי״ל לקמן פפ״ב סי׳ ט״ו הגי׳ חכינה ובפפ״ח סי׳ ג׳ חכינא ועח״נ שם ועי׳ במבה״י ז׳ ע״ב ובעמת״ל ע׳ ארס אירס ע׳ ריס א׳ ע׳ חכינה וע׳ עכנא וקרויס צד 43 צד 250 וצד 415 ובמאמר ידידי רא״ח לעף בספר היובל לכבוד רא״א הרכבי צד 47: 4 גינייא. חבל, וכן גיניה בכי״ו וגיניא בערוך ע׳ גניא ב׳, ושם הגי׳ כמו בכי״ל הביא קורה ונעצה בארץ ועשה סביבה גדר וקשר בה גיניא ונחנק, וגי׳ זו מקוטעת ואין מפרש בה איך קיים ארבע מיתות ב״ד, והגהתי כמו שהושלם בכי״ל בכתב דומה לכתב הספר והוספתי עוד מלת גינייא, וכן בשינוי מעט בכי״פ וכי״ו וכי״א ב׳ וכי״כ וילקוט ועשה מדורה וכו׳ ונעץ וכו׳ נתלה וכו׳ נפסקה וכו׳, ובמה״ג שם הגי׳ כיצד עשה נטל הקורה ונעצה בארץ וקשר בה גיניא והקיף בה (והקיפה) גדר ועשה מדורה לפניה ונעץ החרב באמצע כיון שנתלה בקורה נפסקה הנימה ונחנק ונפל על החרב ונהפך עליו הגדר ונשרף במדורה, וגי׳ אחרת במדרש תהלים מה עשה הביא קורה ונעצה בארץ וקשר בה נימא וערך עצים והקיף עליהם גדר של אבנים ועשה מדורה לפניה ונעץ את החרב באמצע והצית את האש תחת העצים מתחת האבנים ונתלה בקורה ונחנק ונפסקה הנימא ונפל לאש וקודמתו (וקידמתו) החרב ונהפך עליו גדר של אבנים ויצאה נשמתו וקבלוהו בתשובה (ובמ׳ תהלים שנדפס מכבר ובילק׳ מכירי שם ל״ג ויצאה נשמתו וכו׳ ועיי״ש), וכגי׳ זו גורס או מפרש בפי׳ ב״ר כי״ם וכי״א מה עשה הביא קורה ונעצה בארץ וקשר בה נימא וערך עצים והקיפן גדר של אבנים (בכי״ט והקיף אותן באבנים) ועשה מדורה לפניו (כ״ה בכי״א) ונעץ את החרב באמצע והצית את האור תחת העצים ומתחת האבנים ונתלה בקורה (בכי״א ונתלה) קדמתו האש ונפסקה הנימא (בכי״א הנימה) ונפל לאש קדמתו החרב ונפל עליו גדר ונשרף ועי׳ בפי׳ הנדפס, וכ״ה גם בדפוסי׳ וכי״ת: 5 נתנמנם וכו׳. במ׳ תהלים נתנמנם יוסי בן יועזר

[1]) ἔχιδνα. [2]) כְּרֵיסָה שֶׁלַּחֲכִינָה.

כג את מיתתי פירחת באייר, אמר בישעה קלה קידמני זה לגן עדן: ד"א מלמד שהראה לו הקב"ה בית המקדש בנוי וחרב ובנוי שנ' ראה ריח בני הרי בנוי היך מה דאת אמר ריח ניחוחי (במדבר כח ב), שדה הרי חרב כמה דאת אמר ציון שדה תחריש (מיכה ג יב), אשר ברכו י"י בנוי ומשוכלל לעתיד לבוא כמה דאת אמר כי שם צוה י"י את הברכה חיים עד העולם (תהלים קלג ג):

פרשה סו

א כז כח) ויתן לך האלהים מטל השמים וגו' כת' שרשי פתוח אלי מים וגו' (איוב כט יט) אמר איוב על ידי שהיו דלתיי פתוחות לרווחה היו כולם קוצרים יבישות ואני מלילות, מה טעם שרשי פתוח אלי מים וטל ילין בקצירי, אמר יעקב על ידי שהייתי עוסק בתורה שנמשלה במים זכיתי להתברך בטל שנ' ויתן לך האלהים מטל השמים וגו':

1 ילקוט בס. סגני וחלת הנכרכה פי' סכ"ג, תנחומא מ"ב תולדות סי' י', וער' לעיל צד 601 ולד 600: 5 ילקוט כ' קפ"ו, ילק' איוב כ' תתקי"ז, תנחומא מ"ב תולדות סי' י"ג, אגדת בראשית פמ"ד (פמ"ג): 7 לעיל צד 396, לקמן 855:

1 את מיתתו] נ. מיתתו ו. מתתו דפאכתרי | לשעה א. אוי לשעה פי. אוי שעה נ. אין לשעה וכ. אוי לי שבשעה ד | * קידמני נ] קידמים ל. קדמני דפואכתרי | 2 ובנוי] פונכתי. בנוי ד. ומשוכלל לעתיד לבוא א¹. וחזר וראהו בנוי ומשכלל.. לבוא א² | שנ' ל' | ראה] ויאמר ~ פואנכי | ריח בני] כריח שדה ראה ריח בני כ | ניחוחי] נחותי תשמרו וא². ניחותי (נחותי י) תשמרו ד. ניחותי תשמרו להקריב א¹. ניחוחי.. להקריב לי ת. ניחוחי.. לי במועדו נב. נחות.. במועדו פ | 3 שדה] כריח שדה דפאנב. כריח השדה ותי | הרי ר נ] תחריש] ~ וירושלים לעיים תהיה כ | בנוי] הרי ~ פתא'כי חזר וראהו ~ א¹ | ומשוכלל ומקים כ | 4 לבוא] אנת לבא דפיכי | ציוה] נ צוה דפואכתי | חיים עד העולם] חיים עד העולם ל וגו' פ. ל' א | 5 וגו' ל' | כת'] פנכת. כתי' דאי. ל' ו | וגו'] ו. וטל ילין בקצירי דפאנכתי | 6 אמר ר כ | דלתיי] ונ דלתי דתי איובי דלתותי פא דלתיו כ | לרווחה] לרוחה פאכתי (שם) ל' נ | היו הכל דפא'כת הכל היו וא'נ' שם | קוצרים] וכי (שם) היו דפאנת | יבשות פאתי (שם) | ואני קוצר 7 מה טעם] שנא א | שר בקצירי פא²] וגו' ו ר לדאינכת | לאשר נמשלה נ | במים פי (שם) למים א'כתי | מטל — וגו'] מטל השמים דהאנכתי. מטל י (שם). וגו' פ. ל' ו |

וראה מטתו וכו' ואמר יאו לשעה קלה זה וכו', ובפי' ב"ר כ"י נתנמנם יוסי וכו' איש צרידה (צרדה) וראה מטתו וכו' אמר אוי לי שבשעה קלה קדמני זה וכו', ובסגנון אחר מסיים במה"ג שם שמע ר' יוסי בן יועזר אתנח ונגוד[1]) לשעה חזר וראה מטתו וכו' אמר קלה היא זו שהרי לשעתו נכנס לגן עדן: 1 ד"א מלמד וכו'. וכן דרשו לעיל צד 601 באברהם, ובלק"ט ע"א ראה בית המקדש בנוי וחרב ובנוי בנוי ראה ריח בני המד"א ריח ניחוחי תשמרו חרב כריח שדה בענין שנאמר ציון שדה תחריש בנוי אשר ברכו ה' כענין שנאמר כי שם צוה ה' את הברכה בשם שראה אותו אברהם אביו בנוי וחרב ובנוי כך ראה יצחק וכך יעקב ועי' במדרש אגדה ריש פ"ב ובמה"ג עמ' 429 ד"א ראה ריח בני ר' יהודה אומ' הראהו הקב"ה בית המקדש בנוי וחרב ובנוי ראה ריח בני הרי בנוי רבת את קרבני לחמי לאשי ריח ניחוחי כריח שדה הרי חרב כמד"א ציון שדה תחריש אשר ברכו ה' הרי בנוי כמד"א כי שם צוה ה' את הברכה, ובסגנון אחר בתנחומא מ"ב שם ד"א כריח שדה צפה שהוא עומד ובונה ציון ומקריב קרבנות בתוכה וברכו ואין שדה אלא ציון שנ' ציון שדה תחריש אשר ברכו ה' אותה שכתב בהן כטל חרמון וגו', ובספרי שם ישכן לבטח עליו וכו' וכן אתה מוצא באברהם וכו' וכן אתה אתה מוצא ביצחק שראה אותו בנוי וראה אותו חרב וראה אותו בנוי ומשוכלל לעתיד לבוא וכו' וכן אתה מוצא ביעקב וכו' ועי' במ"י לעיל שם ולקמן פס"ט סי' ז':

פרשה סו. בכי"א א' פס"ד, ובדפ"ר נכמן פס"ה, ובמקרא כאן ראש סדר ועי' במ"י לעיל ריש פל"ג וריש פ"נ: 6 שהיו דלתיי וכו'. כמו שאמר איוב דלתי לארח אפתח (ל"א ל"ב) ועי' באדר"נ נו"א פ"ז נו"ב פי"ד ובתוספות שם דף פ"ב, וגר' שדרשו אלי מים כמים שהם חנם לכל, וקי"ק מעם הדרש שרשי וכו' שרשי דלתיו וכו' ועי' בחי' הרד"ל ובמ"כ, ומלילות כמו לעיל צד 363 קמתו של אברהם אבינו היתה יבשה ונעשית מלילות, ובפי' ב"ר כ"י מל"א מפרש הכל קוצרין יבשות שהתבואה לא נתגדלה מלחלוחית המים יבשות עגומות ריקות ושדופות קדים ואני מלילות מלאות ובריאות, ובמעין גנים כ"מ י"מ הועתק שרשי פתוח אמר איוב על ידי שהיו דלתי ביתו פתוחות לרוחה היו הכל קוצרים יבשות ואני קוצר מלילות, ובפס"ר ירד' העי' ג"כ שנמשלה במים וכן לעיל צד 396 בזכות תורה (התורה) שמשולה (שנמשלה) במים ועי' במ"י שם (ועי' ע' ב"ק י"ז א' ופ"ב א' ע"ז ה' ב' שמו"ר פ"ב סי' ה' במ"ר פ"א סי' ז') ולעיל צד 739 שזרע יעקב שנמשל בכוכבים וכו', ובסגנון אחר בתנחומא מ"ב שם כתיב שרשי פתוח וכו' מי אמר הפסוק הזה איוב אמרו על עצמו ועל בית המקדש ועל יעקב כיצד מדבר בעצמו שרשי פתוח וגו' פתח ביתו היה פתוח לעוברים ושבים וביותר לבני תורה מהו אלי מים לאילו של תורה וגבוריה וכו' למים אין כתיב כאן אלא אלי מים שהיה ביתו של איוב פתוח לעוברי דרכים ושבים למד מביתו של אברהם לפיכך וטל ילין בקצירי וכו' ד"א שרשי פתוח אלי מים זה בית המקדש שהיו שערי פתוחין לתורה שנאמר הוי כל צמא לכו למים וכו' ד"א שרשי פתוח אלי מים זה היה יעקב מדרש בבתי מדרשות הפתוחין לתורה לפיכך וטל ילין בקצירי אלא כשיבוא יעקב אצל אביו לקבל עשר ברכות בטל היא פותח ויתן לך האלהים מטל וכו', ובאג"ב שם והיה שארית יעקב וגו' כטל וש"ה שרשי פתוח וכו' אמרו ישראל מפני שבנינו עוסקין בתורה שנמשלה במים דכתיב הוי כל צמא וכו' לפיכך הברכות באות עלינו שנאמר שרשי פתוח וכו' (לפיכך הברכות באות עלינו בטל שהוא מים שנאמר ויתן לך האלהים

[1]) ונגוד.

ב ר׳ ברכיה פתח שובי שובי השולמית שובי שובי ונחזה בך (שה״ש ז א) ד׳ פעמים כת׳ שובי כנגד ד׳ מלכיות שישראל נכנסין בתוכן בשלום ויוצאין בשלום, השולמית שמסיימים לה שלום בכל יום ויום שנ׳ וישם לך שלום (במדבר ו כו), אומה ששלום העולמים דר בתוכה שנ׳ ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם (שמות כה ח), אומה שאני עתיד ליתן לה שלום שנ׳ ונתתי שלום בארץ (ויקרא כו ו), אומה שאני עתיד לנטות אליה שלום הה״ד הנני נוטה אליה כנהר שלום (ישעיה סו יב), ר׳ שמואל בר׳ תנחום ר׳ חנן בר ברכיה מש׳ ר׳ אידי אומה שעשת שלום ביני ובין עולמי שאילולי היא הייתי מהריב עולמי, ר׳ הנא בשם ר׳ אחא עליה נמוגים ארץ וכל יושביה

1 ילק׳ שיר השירים ר׳ תתקצ״ג, שיר השירים רבה פ׳ שובי שובי (ז׳ ס׳), מדרש שיר השירים שם: 7 ילק׳ תהלים ר׳ תתי״ה, שיר השירים רבה שם וג׳ לקוטי (ס׳ ע׳), רש מדרש רות, פסיקתא רבתי פכ״ה (נ״מ ב׳ ק״י ס׳):

1 * שובי — בך דפאגבתי] שובי.. השולמית וגו׳] ל, שובי השולמית וע | ד׳] דא׳ע, ארבעה דפוגבתי *כת׳ פגבת] כתיב ד, כתוב ו, כתב ע, ל׳ לא | 2 שובי] שובי שובי א¹ ל׳ א² | ד׳] ד¹אע ארבע ות, ארבעה דפגבי | נכנסין — ויוצאין] פוחע, נכנסין לתוכן.. ויוצאין כ, נכנסין לתוכן לשלום ויוצאין ד, נכנסים לתוכם לשלום ויוצאים ת, נכנסים ויוצאים מתוכם י, יוצאין ונכנסין לתוכן ג, עתידין ליכנס לתוכן לשלום ויוצאין א¹, עתידין.. לתוכם בשלום ולהוציא א² | לשלום א¹ | השולמית] פוחאגבי השולמית אומה ששלום חי העולמים מתנהג בה מאוהל לאוהל ~ דת | אומה ל׳ בע | שמסיימין פחבי, שמסיים אע, שמסימים ו, שמשימין ל°, שהכהני׳ משימין ד, שהכהנים משימים ת | בה ע | 3 ויום] והאב, ל׳ דפגתעי | וישם — שלום] ואגבעי, ישא ה׳ פניו אליך וישם.. שלום פ, ושמו את שמי וכתיב וישם.. שלום ד, ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם ת | אומה] והאגבי, ד״א אומה פ, השולמית אומה דת | העולם י, חי העולמים ת | 4 ושכנתי בתוכם ל׳ וא² | אומה] פוחאגבי, השולמית ~ דת שעתיד אני פא | לה] חא¹גי, בה דוא²בת, ל׳ פ | שלום] בשבילה ~ פ | בארץ וגו׳ ן (שנ׳ ונתתי — אליה שלום ל׳ כי) | 5 ליגטות ן | הנני] האבי, כה (כי כה ן) אמר יי׳ ~ דפוגת | 6 בר וא²גבת | תנחומא י, נחמן פ | ר׳ — ברכיה] ר׳ חנן בריה דר׳ ברכיה בוצרייה ן, ר׳ חנן (חנין כ) בריה דר׳ ברכיה בר צריה גב, ור׳ חנין בריה דר׳ ברכיה בן צריר א, ר׳ חנין בר׳ ור׳ ברכיה בן צרויה ד¹, ור׳ חנן ת, ור׳ חנין ד, בריה דר׳ ברכיה בן צריה פ משום פגבי, בשם דואת | אידי] אחא א | שעשתה חאבתי | ביני חג | 7 שאילולי] פוג, שאלולי דכת, שאלמלי א¹י שאלימלא א² | עולמי] ה, את ~ דפואגבתי | הונא ג, הונה ן, הונא דפבתי (תהלים), אחא א | בשם ר׳ אחא] בש״ר אבא א¹, בש״ר הונא א², ל׳ פ | עליה] וגב, אמ׳ עליה פא, פתח דפ | נמוגים.. יושבית ן, נמוגים.. יושביה אנכי תקנתי עמודיה כלה נמוגים א¹

מפל השמים ומפני מה מפני ששרשי פתוח וכו׳) ועיי״ש בהערות רש״ב: 1 כת׳ שובי. השלמתי כ״ת׳ ועח״נ ובערוך ד״ו ע׳ שב ג׳ הגי׳ ג״כ ד׳ פעמים כת׳ שובי וכו׳ (ובערוך הש׳ כתב), ובמדרש שיר השירים הוצ׳ גרינהוט הגי׳ שובי וכו׳ שובי ונחזה בך א״ר ברכיה ארבעה פעמים שובי כנגד ארבע מלכיות שישראל נכנסין ויוצאין מתוכן בשלום (וכן הועתק בילק׳ שה״ש שם אמר ר״ב וכו׳ שישראל נכנסים ויוצאים מתוכם בשלום ועוד גירסאות אחרות מסכימות שם עם הגי׳ במדרש שה״ש, והציון בראשית רבה בראש המאמר נמצא בילקוט דפ״ר בפנים הספר), ובשהש״ר שם בדפ״ר וד״ו שובי שובי השולמית ר׳ שמואל בר חייא בר יודן בשם ר׳ חנינא ד׳ פעמים כתוב כאן שובי שובי כנגד ד׳ מלכיות ששולטין בישראל וישראל נכנסין תוך ידיהן בשלום ויוצאין לשלום. ועוד שם השולמית אומה של שלום (ובמ״כ הוגה ששלום) חי העולמים מתנהג בה התה״ד ואתהלך באהל ובמשכן (ושם ל״ג בסמוך השולמית ששלום העולמים דר בתוכה), ובדפוסי׳ וכי״ת נוסף כאן השולמית אומה ששלום חי העולמים מתנהג בה מאוהל לאוהל: 2 שמסיימים לה וכו׳. הכהנים בברכתם יברכך וכו׳ וישם לך שלום. ובערוך ע׳ שלם א׳ הועתק השולמית שמסיימים בה שלום בכל יום שנא׳ וישם לך שלום, ובגליון כי״ל נרשם שמשימין ועח״נ, ובמה״ג עמו׳ 429 ד״א אומה שמשימין עליה שלום בכל יום שנ׳ וישם לך שלום, ובפי׳ ב״ר כ״י גורס ומפרש אומה שהכהנים משימין לה שלום בכל יום שנ׳ ושמו את שמי על בני ישראל ואומר וישם לך שלום. ומשם נובע׳ הגי׳ בדפוסי׳ שהכהנים משימין לה וכו׳ שנ׳ ושמו את שמי וכתיב וישם לך וכו׳, ובמדרש שה״ש הגי׳ כמו לפנינו השולמית אומה שמסיימין לה שלום בכל יום שנ׳ וישם לך וכו׳, ובשהש״ר בדפ״ר וד״ו ד״א השולמית אומה שמסיימת להשלים (והוגה במ״כ שמסיימים לה שלום) בכל יום תמד״א וישם לך שלום: 3 ששלום העולמים. הקב״ה, ובילקוט שם ששלום העולם דר וכו׳, ובמדרש שה״ש השולמית אומה ששלום העולם תלוי בה ואומה מי ששמו שלום דר בתוכה שנ׳ ועשו לי מקדש וכו׳: 4 שאני עתיד ליתן וכו׳. דרש זה ושלאחריו נר׳ כענין אחד, ובמה״ג שם הועתק רק ד״א השולמית אומה שעתיד לנטות אליה כנהר שלום שנ׳ הנני נוטה וכו׳, ובכי״ב וילקוט שם הגי׳ אומה שאני עתיד ליתן בה (לה) שלום ה״ה (הה״ד) הנני נוטה וכו׳, וכן רק דרש אחד במדרש שה״ש שולמית שעתיד הקב״ה לעשות לה שלום בעולם שנ׳ הנני נוטה וכו׳, ובשהש״ר הדרש הראשון בסגנון אחר ד״א השולמית אומה שאני עתיד להושיבה בנוה שלום הה״ד וישב עמי בנוה שלום וגו׳ ואח״כ ג׳ שם ד״א השולמית אומה שאני נוטה עליה שלום הה״ד הנני נוטה אליה וכו׳: 6 ר׳ שמואל בר׳ תנחום וכו׳. וכן שמות האומרים בשם ר׳ ירמיה בדרש כתי׳ וירדו מאניותיהם וכו׳ בוי״ר ריש פכ״ב בדפ״ר וד״ו ר׳ ישמעאל בר׳ תנחום ור׳ חנין בריה דר׳ ברכיה (וצ״ל ר׳ שמואל בר׳ תנחום ועי׳ גם במ״י לעיל צד 56), ובכי״ו הגי׳ בריה דר׳ ברכיה בוצריה, ובכי״פ ובי״ג ובי״כ בריה דר״ב בן (בר) צריה, ובכי״א א׳ וב׳ בריה דר״ב בן צריר, ובילקוט דפ״ר ר׳ שמואל בר׳ תנחומא ר׳ חנין בר׳ ור׳ ברכיה בן צרויה וכו׳ וכן במדרש שה״ש השולמית ר׳ שמואל בר תנחומא ר׳ חנין ברבי ורבי ברכיה בן צוריה משום ר׳ אידי (ועי׳ באגה״א ח״ג צד 706 וצד 745), ושם הגי׳ אומה שעשתה שלום ביני ובין עולמי כשקבלה את התורה שנ׳ אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי, ובשהש״ר המאמר מבורס והגי׳ שם ר׳ שמואל בר תנחום ור׳ חנן בריה דר׳ ברכיה בוצריה בשם ר׳ ירמיה אומה שעשתה שלום ביני ובין עולמי שאילו לא קבלה תורתי הייתי מחזיר עולמי לתהו ובהו: 7 ר׳ חנא. כ״ה בכי״ל ועי׳ לעיל צד 36 ובמ״י שם, ור״ה בשם ר׳ אחא אמר ע״ליה על זה הדרש ועי״נ לעיל צד 169

(תהלים עה ד) כמה דאת אמ׳ נמוגו כל יושבי כנען שמות טו טו), אנכי (תהלים שם שם) כיון שקיבלו עליהם אנכי יי׳ אלהיך (שמות כ ב) תכנתי עמודיה (תהלים שם שם) ונתבסס העולם אמר ר׳ אלעזר בר מרים אומה שהיא משלמת אסטטיוני שלעולם הן הן בעולם הזה והן הן לעולם הבא. ר׳ יהושע דסכנין בשם ר׳ לוי אומה שכל טובה שהיא באה לעולם אינה באה אלא בזכותה. הגשמים אינן יורדין אלא בזכותה לך בזכותך. הטללים אינן יורדין אלא בזכותה לך בזכותך ויתן לך האלהים וגו׳:

3 ילק׳ פ״ל כפירים פס, פ״ל הפירים לנה פ׳ פוני פוני, פורם פ״ל פפירים פס: 4 דנרים לנה סול כי תנא (פ״ז פי׳ ז׳): 5 ילקוט ר׳ קפ״ו:

1 יושבי ן | * כנען דפואגכת] ארץ וגו׳ ל. חלר וי׳ (שם) | אנכי] פוגב. אנכי תכנתי עמודה סלה אתי (שם). אנכי תכנתי אנכי ד | 2 שקבלו פואבתי (שם) | עליהם] ישראל א | תיכנתי ן | עמודית סלה | * ונתבסס ן] ונתבסס לד׳פאכת. נתבסס י (שם). ונתבשם ד | 3 אמר ר׳ אלעזר] פאגכ. אמ׳ ר׳ לעזר ן. ר׳ אלעזר אומר י (שה״ש). ר׳ אלעזר דת | בר מרום] א׳גב. בר מרום ן. בר׳ סירוס א׳. בן מרון ד. בן מרון אומ׳ ת. ל׳ פ | אסטטיוגו] ועשי (שם). איסטטיוגו ד׳חג. איסטטיוגו ד. אסטטיוגו ת. איסטטיוגי כ. אסטטיום פ. איסטטיום ר. אסטיבום א׳. אסטטיוגו א² | הן הן] הן ח | לעולם א² | והן הן] פו. הן הן דאגכתעי (שם). הן ח | לעולם] פאת. בעולם דוחגבעי (שם) | 4 ר׳ — בשם] ג. ר׳.. דסכנין בשם פוא. ר׳ הושעיא דסכנין בשם כ. ל׳ דת | בזכותה] בשבילה ת | 5 הגשמים] הטל י (שם) | אינן יורדים ן. אינם יורדין א³. לא ירדו ת. אינו יורד י (שם) | בזכותך י. בזכותן א³ | לך בזכותך] וכ. לך נ. שנ׳ יתן לך בזכותך פ. ויתן לך בזכות׳ א². ויתן לך א¹. שנאמר ויתן לך האלהים י (שם). יפתח יי׳ לך בזכותך ו°י. ל׳ דחת | הטללים] הגשמים י (שם) | אינן יורדין] א׳גבי. אינן יורדים ן. אינם יורדין א³. אינם יורדים ד. לא ירדו ת. ל׳ פ | בזכותך פי. בזכותן א³ | לך בזכותך] א׳גב. ל׳ דפוחא²תי | ויתן — וגו׳] ויתן.. השמים א׳גב. שנא׳ ויתן.. השמים א². ויתן.. האלהים ן. ויתן.. האלהים בזכותך י. שנ׳ יתן.. מטל בזכותך פ. שנ׳ ויתן לך בזכותך מטל השמים ח. שנ׳ ויתן לך האלהים מטל השמים לך בזכותך וכך הדבר תלוי דת |

וצד 297, ובדפוסי׳ וכי״ת נשתבש ר׳ הונא בשם ר״א סתח וכו׳, והגהתי ונתבסס וכו׳, והפעל נגזר מהשם בסיס[1]) ועי׳ קרויס צד 162, וזה המאמר הועתק בילק׳ תהלים ר׳ תתי״א לפ׳ נמוגים וכו׳ וליתא במדרש שה״ש, ובשהש״ר שם בדפ״ר הגי׳ דאמר חונא בשם ר׳ אחא כת׳ נמוגים ארץ וכל יושביה אילו שעמדו (והוגה במ״כ אילולי שעמדו) ישראל לפני הר סיני ואמרו כל אשר דבר ה׳ נעשה ונשמע כבר היה העולם מתגמגם והולך ומי ביסס העולם אנכי שנאמ׳ אנכי תכנתי עמודיה סלה בזכות אנכי ה׳ אלהיך תכנתי עמודיה, ובשהש״ר בדפ״ר פ׳ לסוסתי וכו׳ ד״א דימיתיך רעיתי וכו׳ רעייתה דעלמי שקבלו תורתי שאילו לא קבלוה הייתי מחזיר עולמי לתהו ובהו דאמר ר׳ חנינא בשם ר׳ אחא כתיב נמגים ארץ וכו׳ אנכי תכנתי עמודיה סלה אילולי שעמדו ישראל על הר סיני ואמרו כל אשר וכו׳ ונשמע היה העולם מתמגמג וחוזר לתהו ובהו ומי ביסס העולם אנכי תכנתי וכו׳ בזכות אנכי וכו׳, ובמדרש רות בדפ״ר ודי״ו חייך שאני מדבר בצדקה וכו׳ ר׳ יוחנן אמר (והוגה במ״כ ר׳ אלעזר ור׳ יוחנן חד אמר) בצדקה שעשיתם את עולמי על שקבלתם את תורתי שאלו לא קבלתם את תורתי הייתי מחזיר אותו לתהו ובהו דאמר ר׳ הונא בשם ר׳ אחא נמוגים ארץ וכל יושביה כבר היה העולם מתמוגג והולך אלו לא שעמדו ישראל לפני על הר סיני וכו׳ ומי ביסס את העולם אנכי תכנתי עמודיה בזכות אנכי וכו׳, ובפסי״ר שם צ״ב ם׳ א״ר חייא בר רבי אבא בשם ר׳ יוחנן אם יראה למה שקפה וכו׳ אלא אמרה הארץ שמא תאמר אין ישראל מקבלים את התורה ואני חוזרת למימי כמו שהייתי דאמר רבי בשם רבי אהא נמוגים וכו׳ אנכי תיכנתי עמודיה סלה כבר היה העולם מתמגמג והולך אילולי שעמדו ישראל לפני וכו׳ ואמרו כל אשר וכו׳ ונשמע כבר העולם חוזר לתוהו ומי בישם העולם אנכי תכנתי עמודיה סלה, ולנכון שם ק״י א׳ רבי הונא בשם רבי אחא וכו׳ ומסיים שם ומי ביסס את העולם אנכי וכו׳ בזכות אנכי ה׳ אלהיך ועי״ע שבת פ״ח א׳ ובנ״ש ובתנחומא בראשית סי׳ א׳ ודב״ר פ״ח סי׳ ה׳ ומדרש תהלים מ״ב ע״ה סי׳ א׳, ובמאמר ר״ח בשם ר״א נמוגים וכו׳ הגי׳ רק כאן בב״ר כד״א נמוגו וכו׳ שנר׳ מיותר וביפ״ת נדחק לפרשו: 3 בר מרום. וכ״ה בכי״א ב׳ וכי״ג וכי״ב ועי׳ לקמן פס״ם סי׳ ח׳ פפ״א סי׳ ד׳ ובאגה״א ח״ג צד 698, ובמה״ג שם מאי שולמית אומה שהיא משלמת אסטטיוני[2]) של עולם הן הן בעולם הזה והן הן לעולם הבא, ובערוך ע׳ אסטטיון[3]) מפרש אומה שהיא משלמת אסטטיוני וכו׳ הן הן בעה״ז הן הן בעה״ב משלמת עמידתו של עולם כלומ׳ שהן קיימין בעה״ז ולעה״ב וכו׳, ובפי׳ ב״ר כ״י גורס איסטטיום של עולם ומפרש ג״כ עמידתו של עולם שהן עומדין לעולם ועי׳ גם לעף אצל קרויס צד 79, ובמד׳ שה״ש שם ר׳ אלעזר אומר שהיא משלמת אסטטיוני של עולם הן הן בעוה״ז והן הן בעוה״ב, ובשהש״ר פ׳ שובי וכו׳ הגי׳ בדפ״ר ודי״ו ר׳ אלעזר בר מרום (בדי״ו ב״ר מרום, ובמ״כ הוגה בר סרון) אמר אומה שמשלמת איסטטיונרין של עולם הן בעולם הזה הן בעולם הבא, והמלה הזרה אסטטיונו נמצאה רק באותו המאמר: 5 לך בזכותך. ויתן לך דורש, ובילקוט כאן הגי׳ הגשמים אינן יורדין אלא בזכותך יפתח יי׳ לך (דברים כ״ח י״ב, ושם הה״כ יפתח וכו׳ את אוצרו הטוב את השמים לתת מטר ארצך וכו׳) בזכותך הטללים אינן יורדין אלא בזכותך ויתן לך האלהים בזכותך, ובמה״ג שם ר׳ יהושע דסכנין בשם ר׳ לוי אומ׳ השולמית אומה שכל הטובות שלעולם אינן באין לעולם אלא בזכותה הגשמים אינן יורדין אלא בזכותה דכת׳ יפתח יי׳ לך את אוצרו הטוב את השמים מאי לך בזכותך ובך הדבר תלוי טללים אינן יורדין אלא בזכותך דכת׳ ויתן לך האלהים מטל השמים, ובמדרש שה״ש הגי׳ ר׳ יהושע דסכנין בשם וכו׳ אומר אומה שכל טובה הבאה לעולם אינה אלא בשבילה הטל בשבילה שנ׳ ויתן לך וכו׳ מטל השמים וגו׳ הגשמים אינם אלא בשבילה שנ׳ ירד עלי אדם רב (באיוב ל״ו כ״ז כ״ח כי יגרע נטפי מים יזקו מטר וכו׳ אשר יזלו שחקים ירעפו עלי אדם וכו׳), ובשהש״ר שם בדפ״ר ודי״ו ר׳ יהושע דסכנין בשם וכו׳ אמר אומה שכל טובות שבעולם אינן באות אלא בזכותה הה״ד ויתן לך וכו׳ מטל

[1]) βάσις. [3]) אַסְטַטְיוּגֵי. [3]) statio.

ג [ויתן לך האלהים וגו'] יתן לך ויחזור ויתן לך, יתן לך ברכות ויתן לך כבשיהם יתן לך שלך ויתן לך שלאביך, יתן לך שלך ויתן לך שלאחיך, ר' אחא יתן לך ויתן לך אלהותא, אימתי לכשתצרך לה הה"ד ויתפלל שמשון אל י"י ויאמר י"י אלהים זכרני נא וחזקני נא אך הפעם הזה האלהים וגו' (שופטים טז כח) אמר לפניו רבון כל העולמים הזכר לי אותה הברכה שברכני אבא יתן לך אלהותה:

מטל השמים זה המן שנ' ויאמר י"י אל משה הנני ממטיר לכם לחם מן השמים וגו' (שמות טז ד), ומשמני הארץ זו הבאר שהיתה מעלה להם דגים שמנים יתר מדיי,

1 ילקוט שם, תנחומא מ"ב תולדות סי' י"ד: 2 ילק' שופטים רי' ע"ס: 7 ילקוט רי' קפ"ו, ילק' מכירי זכריה ט' י"ז, תנחומא ע"ב שם סי' ע"ז, לגדם בלקטית שמ"ב (פמ"ב):

1 * ויתן — וגו'] ויתן לך דפוחאגבתר, ל' לי | יתן לך] פי. יתן דת, ל' וחאנבר | יתן לך ל' א כבשיהם] וב. כבשיהן פאר. כבישהן ד. כבושיהן חג. כיבושיהן ר¹. כיבושים הראוים לך ת. כיבושין הראויות לך י | יתן] וחא²גבתרי. ר"א יתן פ. ויתן דא¹ | 2 אביך] אחיך פ | אחיך] אביך פ | ר' אחא] ג. ר' אחא אמר דפוא²בתר. ר'.. אומ' א¹. אמר ר' אחא י (שופטים) | יתן לך] ~ האלהים א'ר | ויתן לך ל' י אלהותה פוא²גב | אמתיי ן | 3 לכשתצרך] ג. לכשתיצרך ן. לכשתצטרך דפבתרי. לכשיצטרך י (שם) | לה] לו ר³. לי ר | * ויתפלל — וגו'] ויתפלל שמשון וגו' ל. ויתפלל.. אל י"י ויאמר י"י אלהים זכרני נא וחזקני אך הפעם וגו' פ. ויתפלל.. וחזקני נא אך הפעם הזה מפלשת' ואנקמה נקם אחת משתי עיני מפלשת' ג. ויתפלל.. וחזקני נא י (שם). ויתפלל.. זכרני נא ופקדני נא אך הפעם הזה א¹ב. ויתפלל.. זכרני ופקדני נא אך הפעם א³. ויתפלל.. ופקדיני נא ד¹. ויתפלל.. ויאמר זכרני נא וחזקני נא י. ויקרא שמשון אל י"י וגו' ן. ויקרא.. אל יו"י ויאמר יו"י אלהים זכרני נא וחזקני נא אך הפעם הזה האלהים ואנקמה נקם אחת משו' עי' מפל' ן⁰. ויאמר.. זכרני נא וחזקיני (וחזקני ת) נא דת | 4 רבון העולמים דוב. רבון העולם ו¹. רבונו של עולם פגתרי (שם). רבש"ע א | זכור א'רי. הוי זוכר דת. הוי (הווי ן) זכור פוא². תהי זכור ג. תהא זכור י (שם) | ל' לי ר¹ | לאותה ר¹ | 5 ברכה פאבתרי | שבירכני ת | יתן לך] י. ויתן לך א²ר³. יתן לך ויתן לך דגבתר. יתן לך ויתן ן. ויתן לך יתן לך פ. ויתן לך האלהים יתן לך י (שם). ויתן.. ויתן לך א¹ | אלהותה] פוא². אלהותא דא¹גבתרי | 6 ~ זה] זו ל | ויאמר — משה ל' אים | * מן — וגו'] מן השמים דאגבתרים. מן וגו' ל. וגו' ן. ל' פ | 7 משמני ימ' זה אמ | באר י | שהעלה א. שעלה מ | להם] אליהם ב. לה פ. ל' י | דגים] וחגי. מיני דפוא⁰בתמ | שמנים — מדיי] שמינים.. מדיי ן. שמנים (שמהנים ן) יותר מדאי חאנתמ. שמנים פי. יותר מדאי ב. שמנים יתיר מדאי ומשמני הארץ אלו הקרבנות עולות מחים מלמעלה לך ד |

השמים ומשמני הארץ לך ובזכותך (נבמ"כ הגיה בזכותך) ובך הדבר תלוי דכתיב יפתח ה' לך את אוצרו הטוב (וביפה קול הגיה הטמר בזכותך דכתיב יפתח וכו') בזכותך ובך הדבר תלוי. ובדפיסי ובי"ת נוסף גם כן בזכותך ובך הדבר תלוי ועח"נ, ובדב"ר סדר כי תבא שם ד"א יפתח ה' לך רבנן אמרי אמר הקב"ה לישראל בני כל הטובות הבאות לעולם בזכותכם הן באות כיצד הטל אינו יורד אלא בזכותכם מניין שנ' ויתן לך האלהים מטל השמים המטר אינו יורד אלא בזכותכם מניין שנ' יפתח ה' לך את אוצרו הטוב אף השלום אינו בא לעולם אלא בזכותכם מנין שנ' וישם לך שלום בזכותך: 1 ויתן לך וכו'. כן השלמתי, ודורש ויתן לך יתן לך ויחזור ויתן לך, ובפי' ב"ר מפרש היה לו לומר יתן לך מהו ויתן לך אלא הוספת לומר יתן ויחזור ויתן, וכן בפירש"י עה"ת ויתן לך יתן ויחזור ויתן, ובלק"ט ויתן לך האלהים וכו' לא אמר יתן אלא ויתן יתן לך את שלך ויתן לך של אביך ומוסיף שם יתן לך בעוה"ז ויתן לך בעוה"ב. ובשכל טוב צד 126 לא אמר יתן אלא ויתן כלומר יתן לך שלך ויתן לך של אחיך. ובתנחומא מ"ב שם איתא ד"א ויתן לך האלהים יתן לך ויתן לך יתן לך משלו ויתן לך משל אבותי ויתן לך ברכת אברהם, וקשה לפרש כאן יתן לך ברכות ויתן לך כבשיהם, והוחק הפירוש בפי' ב"ר כ"ם וכי"א כבשיהן מקום כבושיהן יש מקומות (מקום) לבולת (לסלת) ויש מקומות (מקום) ליין מקומות להתקיים שם הברכות, ובגרזון כי"א ב' גרשם לטרת כבשיהן פי' מקום ליין מקום לשמן, ובגי' הילקוט ובי"ת משמע פי' כיבושין כמו כיבוש הארץ, ובפסיקתא פ' וזאת הברכה (קצ"ז א') בדרש וזאת הן וכיבושיהן לפי שהוא מקנטרן בראשו של ספר וכו' לפי' הוא חוזר ומברכן בסופו וכו' פירוש וכיבושיהן דברי כיבושין ותוכחות, ובלק"ט ושכל טוב השמיטו זה הדרש וצ"ע: 2 ר' אחא בכי"ל וכי"ג נעדרה מלת אמר ועי' לעיל צד 53 וצד 366 ובמ"י שם, ור"א דורש ויתן לך האלהים את האלהים אלהותא ומפרש בערוך ע' אלהותא ויתן לך אלהותא כח ומעוז. ובפי' ב"ר כ"ם וכי"א ר' אחא אמר יתן לך האלהים ויתן לך אלהותא כח (ובפי' ב"ר בדפ"ר אלהותא אילות וכח) אימתי לכשתצטרך לי, ובשכל טוב שם הפירוש ר' אחא אומר ויתן לך האלהים יתן לך אלהותך שתגזור אומר ויקם לך ובמקרא שם כתיב ויקרא שמשון וכו' ותימה שנשתבש ויתפלל בכי"ל וכי"פ וכי"א א' וב' וכי"ב ובמדרש הפ"ר ובילקוט בשני המקומות, והשלמתי הפסוק שכוונת הדרש לס"ד וחזקני נא אך הפעם הזה האלהים וכו' הזכר לי לאותה הברכה שברכני אבא ויתן לך האלהים יתן לך אלהותא והפעם הזה הוא שתצרך לה ועי' בחי' הרד"ל ובפי' מהרז"ו (ולמה שהעיר שם על כתיבת השמות י"י אלהים שכתובים במקרא בד' אותיות עי' במ"י לעיל צד 487, ואלהים כתוב כקריאתו וכן הענין בפסוקים שהבאתי שם), ובפי' ב"ר מפרש שמדייק למה הזכיר השם הזה י"י אלהים אלא כך אמר רבש"ע וכו' ועי' גם באגה"א ח"ג צד 137: 7 יתר מדיי. בדפוסי' איתא עוד ומשמני הארץ אלו הקרבנות עולות מחים וכו' ובבי"ת בסמוך ד"א מטל השמים זו ציון וכו' ומשמני הארץ אלו הקרבנות הממ"א עולות מחים וכו' וגר' שהוסיפו כן עפ"י פי' ב"ר כ"ם וכי"א שמפרש שם בעירבוביא מטל השמים זה המן ומשמני הארץ זה קרבנות (הקרבנות) דכתיב עולות מחים אעלה לך כטל (כטל) שנאמר הנני ממטיר לכם לחם מן השמים ורוב דגן ותירוש בחורים דכתיב כי (ורב דגן בחורים) כי מה טובו ומה יופיו דגן בחורים ורוב דגן אלו התלמוד (זה תלמוד) וכו', ובגי' הדפוסי' העיר כבר בא"א שכאן המאמר משמני וכו' עולות מחים וכו'

ורב דגן אילו הבחורים שנ' דגן בחורים (זכריה ט יז), ותירוש אילו הבתולות שנ' ותירוש ינובב בתולות (שם שם), ד"א מטל השמים זו ציון שנ' כטל חרמון שיורד על הררי ציון (תהלים קלג ג), ומשמני הארץ אילו הקרבנות, ורב דגן אילו הביכורים, ותירוש אילו הנסכים, ד"א מטל השמים זה המקרא, ומשמני הארץ זו משנה, ורב דגן זה תלמוד, ותירוש זו הגדה:

כט) יעבדוך עמים אילו שבעים אומות, וישתחוו לך לאומים אילו בני ישמעאל ובני 49a קטורה שנ' ובני דדן היו אשורים ולטושים ולאומים (בראשית כה ג), הוה גביר לאחיך זה עשו ואלופיו:

6 ילקוט כאן, תנחומא מ"ב כאן, אגדת בראשית כאן:

1 ורב] פב. ורוב דוחאגתימ | אילו] פוג. אלו דחאבתימ. ל' ר | בחורים ר | * שנ' דגן בחורים גמ] בר א.. בחורים פ דגן בחורים ו] דכתיב והיך מה ראת אמ' ת) כי מה טובו ומה יפיו (ויפיו ת) דגן בחורים דת ל' לאב | ותירש ו | אילו] וג. אלו דפאבתימ | ותירש וג | 2 זה ציון פחאגב. אלו מנחות י | שנ' — ציון] שנ' כטל חרמון וגו' פ. כטל.. שיורד וגו' ו. ל' י | 3 אילו] וג. אלו דפאבת. ל' י | הקרבנות] ~ המד"א עולות מחים אעלה לך ת | ורב] פגב. ורוב וחאי. ל' דת | אילו] פוג. אלו דאבתי | הביכורים] וחאי הבכורים דפא'גבתי | ותירוש] וחאבי. ותירש פג. תירוש דת | 4 אילו] וג. אלו דפאבתי | * זה הגבחתי] זו לא | המקרא] וחג מקרא דפאבתי | זה י | המשנה וגב | ורב] פגב ורוב וחאתי ל' ד | זו א | 5 התלמוד וחגב. גמרא ת | ותירוש] חאבתי. ותירש פו. תירוש ד | זו] ואגת. זה דפחבי | הגדה] פחא'ג אגדה דוא'בתי | 6 אילו] וג. אלו דפא'בתי | שבעים] פוא'גבת. ע' דא'י | ** וישתחוו] ישתחוו ל | לאמים ו | אילו] פוג. אלו דאבתי | ישמעאל] עשו כ | 7 שנ'] פו°אגב. דכתי' י. דכתי' (דכת' ת) בהון דת | * ובני — ולאומים פחאגבי] ובני דדן היו אשורים וגו' ו. ובני דדן וגו' ל. אשורים.. ולאומים דת | 8 ואלופיו ל' א |

מיותר ושצ"ל בפסוק אלו הקרבנות דכתיב עולות מחים וגו', ובשאר הספרים לא הובא הפ' עולות מחים גם בפסוק. ולהדרש ורב דגן אילו הבחורים השלמתי שנ' דגן בחורים ועיין נ. ובלק"ט הועתק מטל השמים זה המן וכו' ומשמני הארץ זה הבאר ורוב דגן אלו הבחורים ותירוש אלו הבתולות וכן הוא אומר דגן בחורים ותירוש ינובב וכו', ובשכל טוב שם מטל השמים זה המן ומשמני הארץ זה הבאר שהיתה מעלת להם דגים שמנים ביותר וכו' ועיי"ש, ובמה"ג שם מטל השמים זה המן שנ' הנני ממטיר לכם וכו' ומשמני הארץ זו הבאר שהיתה מעלה להם דגים שמנים ביותר ורב דגן אלו הבחורים ותירוש אלו הבתולות שנ' כי מה טובו ומה יפיו דגן בחורים ותירוש ינובב בתולות ואומ' יחיו דגן ויפרחו כגפן זכרו כיין לבנון ועי' ויי"ר פ"א סי' ב': 2 זו ציון. בילקוט הגי' אלו מנחות ועי' מ"ש בחי' הרד"ל להדרש דגן אלו הבכורים, ובשכל טוב צד 124 ד"א מטל זה ציון שנ' כטל חרמון וכו' ומשמני הארץ אלו הקרבנות ורוב דגן אלו הביכורים ותירוש אלו הנסכים וכ"ה במה"ג עמו' 430: 4 זה תלמוד. מפרש בפי' ב"ר כ"י שהוא עיקר, וכתב שם וכן מפורש בספרי (כ"ה שם בכי"א, ובכי"ם נשתבש בסיפיה) יחיו דגן בתלמוד ויפרחו כגפן באגדה שמושכת לבו של אדם כיין ועי' בוי"ר שם ובספרי האזינו פי' שי"ז, ובכי"ת הגי' דגן זה גמרא וכן נדפס בב"ר עם יפ"ת, ובשכל טוב שם ד"א מטל השמים זו מקרא ומשמני הארץ זו משנה ורוב דגן זה תלמוד ותירוש זהו אגדה, ומב"ר כאן הועתק כל המאמר בעקידה שער כ"ד מטל השמים זה המן שנ' הנני ממטיר וכו' ומשמני הארץ זה הבאר שהעלה להם מיני דגים שמנים ורוב דגן אלו הבחורים ותירוש אלו הבתולות וכו' ד"א מטל השמים זה ציון וכו' ומשמני הארץ אלו הקרבנות ורוב דגן אלו הבכורים וכו' ד"א מטל השמים זה מקרא ומשמני זו משנה ורוב דגן זו תלמוד ותירוש זו הגדה, ובס' יחוס הצדיקים ד"ו שס"א ג' ע"ב מטל השמים זה המן דכתיב הנני ממטיר וכו' ומשמני הארץ זה הבאר שהיה מעלה להם מיני דגים שמנים הרבה ורב דגן אלו בחורים שנ' והדגן בחורים ותירוש אלו בתולות שנ' ותירוש ינובב וכו' ד"א מטל השמים זה ציון שנאמר כטל חרמון וכו' ומשמני הארץ אלו הקרבנות ורב דגן אלו הבכורים ותרוש אלו הנסכים ד"א מטל השמים זה מקרא ומשמני הארץ זה משנה ורב דגן זה גמרא (וביה"צ ד' ירושלים זה תלמוד) ותירוש זו הגדה, ובסגנון אחר השיטות בתנחומא מ"ב שם מטל השמים זו היא תורה שנ' תזל כטל אמרתי ומשמני הארץ אלו הנביאים ורוב דגן זה תלמוד ותירוש אלו המדרשים ד"א מטל השמים זה המן שנ' וברדת הטל ומשמני הארץ זה הבאר ד"א מטל השמים זה ירושלים שנ' כטל חרמון וגו' ומשמני הארץ זו סולת של מנחות ורוב דגן ותירוש זו שמן זיתים ד"א ורוב דגן ותירוש אלו כהנים גדולים. ובאג"ב שם מטל השמים זה המן שנ' וברדת הטל ומשמני הארץ זה הבאר שהיתה מעלה להם דגים ורוב דגן אלו שלוים (ובהערות רש"ב בתנחומא ואג"ב שם צ"ל ס' יחוס הצדיקים במקום מס' אצירות כי המאמרים שנדפסו ע"י ר' אברהם בהגר"א מווילנא בסוף אג"ב אחרי מס' אצירות הועתקו מס' יה"צ): 6 וישתחוו לך. בכי"ל כתוב ישתחוו ולנכון בשאר הספרים וישתחוו. ובמקרא הכתיב וישתחו והקרי וישתחוו ועי' במנחת שי ובתנ"ך הוצ' גינצבורג ובמ"ד לעיל צד 3. ודרשו אילו בני ישמעאל ובני קטורה שנ' ובני דדן היו וגו' ולאומים וכולהם ראשי אומות הם (לעיל צד 663), וכן שאר בני קטורה, וכנ' הגיהו בדפוסי' וכי"ת בני ישמעאל ובני קטורה דכת' בהון אשורים וגו' ולאומים, ובבני ישמעאל כתוב שנים עשר נשיאים לאומותם (בראשית כ"ה ט"ז) ועי' ביפ"ת, ולפי הדרש לעיל צד 661 קטורה זו הגר, ודרשו הוה גביר לאחיך שהוא לשון רבים זה עשו ואלופיו, ובלק"ט הועתק יעבדוך עמים אלו שבעים אומות וישתחוו לך לאומים אלו בני ישמעאל ובני קטורה ובני דדן הוה גביר וכו' וכ"ה במדרש אגדה הוצ' רש"ב, ושם נוסף אלו שבעים אומות שנאמר והיו מלכים אומניך, ובשכל טוב צד 114 מפרש יעבדוך עמים אלו משפחות שאר בני נח שעליו הוא אומר בהנחל עליון גוים וגו' יצב גבולות עמים כלל עמים וישתחוו לך לאמים בני ישמעאל ובני קטורה הוי גביר לאחיך אלו אלופי עשו שהבנים במקום אביהם היו עומדים, ובתנחומא מ"ב שם לשון הדרש יעבדוך עמים אלו בני נח וישתחוו לך לאומים אלו בני קטורה הוה גביר לאחיך אלו בני ישמעאל וישתחוו לך בני אמך אלו בני עשו אורריך ארור זה בלעם וחביריו ומברכך ברוך זה משה וחביריו, ובקצת שינוי

וישתחוו לך בני אמך הכא את אמ׳ וישתחוו לך בני אמך ולהלן ישתחוו לך בני אביך (בראשית מט ח), אלא על ידי שנטל יעקב ארבע הוא אומר ישתחוו לך בני אביך, יצחק על ידי שנטל אחת הוא אומר בני אמך:

אורריך ארור ומברכיך ברוך ולהלן הוא אומר מברכיך ברוך ואורריך ארור (במדבר כד ט), אלא בלעם על ידי שהוא שונא פותח בברכה וחותם בקללה [אבל יצחק על ידי שהיא איהב פותח בקללה וחותם בברכה, אמר ר׳ יצחק בר חייא הרשעים על ידי שתחילתן שלווה וסופן יסורין פותחין בברכה וחותמין בקללה] אבל הצדיקים על ידי שתחילתן יסורין וסופן שלויה פותחין בקללה ומשלימין בברכה:

1 ילקוט שם, תנחומא פ״ב שם כ״ה י״ז: 4 ילקוט שם, ילק׳ במדבר ר׳ תשע״ח:

1 הכא] הכה וג, ל׳ כ | את אמ׳] א[2]ת, את אמר דפ, את אמרת י, איתמר ן, אמ׳ א, ל׳ כ. * וישתחוו לך דא׳גת] ישתחוו לך לו, ל׳ פחא[2]כי | בני אמך ל׳ כ | ולהלן] פ, ~ את אמ׳ א[2]ת, את אמר ד, איתמר ן, הוא אומר חא[2]כי | * ישתחוו לך] ישתח׳ לך ן, וישתחוו לך לדפגת, ל׳ אבי | 2 יעקב על ידי שנטל דפו[0]אגב׳.. לפי שנטל ח, .. ע״י שנשא י[1] | ארבע] פו[0]גב, ד׳ א, ד׳ נשים י, ארבעה אמהות ה, ארבעה (ד׳ ד[1], ארבע ת) נשים לאה רחל (ורחל ת) זלפה ובלהה דת | ** אומר] א׳ ל | ישתחוו לך] וישתחוו לך פגב, ל׳ דו[0]חאתי | 3 ויצחק אגכת | על.. שנטל] וחאגב, נטל ד, שלא נטל אלא פ, לא נטל אלא ת, שלא נשא אלא י | אחת] פוחאגכי, אחת רבקה ת, רבקה ד | * הוא אומר פוחא[1]י] הוא א׳ ל, הוא אמ׳ ג, אמר דכ, והוא אומ׳ ת | בני] וישתחוו לך ~ פוג | 4 אריך ן | * ומברכיך ברוך פאבי] וגו׳ לדו, ל׳ ת | הוא ל׳ ן | * ואורריך ארור דפאכתי] ואריך (ואררך ג) ארור וג, וגו׳ ל | 5 על ידי ל׳ א | שהוא] פיגב, שהיה דחאתרי | פותח] פותי, פתח דאגכתר | וחותם] פוחכי, וסיים דאגתר | בקללה] ~ מברכיך ברוך ואורריך ארור ן | * אבל — בברכה פ] אבל.. שהיה.. בברכה ח, יצחק.. שהיה.. בברכה י (במדבר), אבל.. שהוא אוהב (אהוב כ) פותח (הוא פותח ן, פתח כ) בקללה וחותם (וחתם כ) בברכה אורריך (אורריך כ) ארור ומברכיך ברוך וגב, ויצחק (יצחק א[2]) שהיה אוהב פתח.. וסיים בברכה דא[2]ת, יצחק שהיה.. פתח.. וסיים בברכה אורריך ארור ומברכך ברוך א[1], ל׳ לי | 6 * אמר — חייא] פוג, ר׳.. בר׳ (בר ת) חייא אמר דכת, אמ׳ ר׳ יצחק בר׳ חיים א, אמר ר׳ יצחק ח, ל׳ ל | * הרשעים — בקללה] הרשעים.. שתחלתן שלוה.. יסורין (ייסורין י[1]) פותחין.. בקללה י, הרשעים.. שהן תחלתן שלוה (בשלוה א[1]) וסופן ייסורין (בייסורין א[1]) פותחין.. בקללה א, הרשעים.. שתחלתן (שתחילתן וג) שלווה (שלוה גבת) וסופן ייסורין (יסורין ג) פותחי׳ (פותח׳ ג, פותחין כ, פותחים ד[1]ת, הם פותחין ן) בברכה וחותמין בקללה מברכיך ברוך ואורריך (ואורריך ן, ואררך ג) ארור דוגבת, ל׳ ל | 7 אבל ל׳ אי | והצדיקים א[2] | שתחילתן] וג, שתחלתן דכתי, שהן תחלתן א | יסורין] גי, ייסורין דפואבת | שלוה פאגבתי | פותחין] אב, הם פותחין דפת, הן פותחין ן | 8 ומשלימין] והותמין דפואבת | בברכה] ~ אורריך (אריך ן, שנ׳ אורריך פ, אוררך י) ארור ומברכיך ברוך דפוא[1]כתי |

באג״ב שם יעבדוך עמים אלו בני נח וישתחוו לך לאומים אלו בני ישמעאל הוה גביר לאחיך אלו בני קטורה וישתחוו לך בני אמך זה עשו ואלופיו אורריך ארור זה בלעם ומברכיך ברוך זה משה שנאמר וזאת הברכה וגו׳, ובמה״ג שם יעבדוך עמים אלו בני יפת ובני חם וישתחוו לך לאמים אלו בני שם הוה גביר לאחיך אלו בני ישמעאל ובני קטורה וישתחוו לך בני אמך זה עשו ואלופיו אורריך ארור זה בלעם ומברכיך ברוך זה משה ואהרן דוד ושלמה, וביה״צ הועתק מתנחומא או מאג״ב ומב״ר יעבדוך עמים אלו בני נח וישתחוו לך לאומים אלו בני קטורה וישתחוו לך בני אמך זה עשו ואלופיו אורריך ארור זה בלעם הרשע ומברכיך ברוך זה משה שבירך את ישראל ד״א יעבדוך עמים אלו הם שבעים אומות וישתחוו לך לאומים אלו בני ישמעאל ובני קטורה שנאמר אשורים וכו׳ הוי גביר לאחיך זה עשו ואלופיו, וכאלו אגדות מתורגם בתר״י א׳ ישתעבדון לך אומיא כל בנוי דעשו ויגחנון קומך מלכוותא כל בנהא דקטורה רב ושליט תהי על אחך וכו׳ לייטך ברי יהון ליטין כבלעם בר בעור ומברכך יהון בריכן כמשה נביא ספרהום דישראל, ובתר״י ב׳ וישתעבדן לך כל מלכיא כל בנוי דישמעאל הוי רב ושליט על בני קטורה יהון מקדמין למשאל בשלמך כל בנוי דלבן אחוה דאמך מאן דלייט יתך יעקב ברי יהוי ליט כבלעם בר בעור ומאן דמברך יתך יהוי בריך כמשה נבייא ספרהון דישראל. 1 ולהלן, בברכת יעקב, ובכי״ל נשתבש הכא את אמ׳ ישתחוו וכו׳ ולהלן וישתחוו וכו׳ וגם בדפוסי׳ ובכ״י שציינתי וישתחוו לך בני אביך והגהתי, ולנכון בסמוך בכי״ל אלא על ידי שנטל יעקב וכו׳ הוא אומר ישתחוו לך בני אביך, וביה״צ הועתק הכא אמר בני אמך ולהלן נאמר בני אביך אלא יעקב על ידי שנטל ארבע נשים אמר בני אביך שכלם בני אב אחד היו ויצחק שלא נטל אלא אשה אחת אמר בני אמך ועח״נ, ובתנחומא מ״ב שם כשבא יעקב לברך את יהודה אמר לו וישתחוו לך בני אביך שהיו לו נשים הרבה אבל יצחק שהיה לו אלא רבקה אמר ליעקב וישתחוו לך בני אמך: 5 אבל יצחק וכו׳. בכי״ל דלג הסופר מן אבל יצחק וכו׳ עד אבל הצדיקים וכו׳ והשלמתי ועח״נ, וביה״צ הועתק אורריך ארור ומברכיך ברוך ולהלן אמר מברכיך ברוך ואורריך ארור אלא בלעם שהיה שונא פתח בברכה וסיים בקללה ויצחק שהיה אוהב פתח בקללה וסיים בברכה א״ר יצחק הרשעים תחילתן שלוה וסופן ייסורין לכך פותחין בברכה ומסיימין בקללה אבל הצדיקים ע״י שתחילתן ייסורין וסופן שלוה פותחין בקללה ומסיימין בברכה, ובלק״ט הובא בלעם שהוא שונא פתח בברכה וסיים בארורה אבל יצחק בארורה התחיל ובברכה סיים הרשעים תחלתן שלוה וסופן יסורין הצדיקים תחלתן יסורין וסופן שלום לפיכך הצדיקים חותמין בברכה ועי׳ בפירש״י עה״ת, ובשכל טוב שם א״ר יצחק בר אבא הרשעים שתחילתן שלוים וסופם יסורין פותחין בברוך ומסיימין בארור כגון בלעם והצדיקים שתחילתן יסורים וסופן שלום פותחין בארור ומסיימין בברוך כגון יצחק, ובמה״ג עמו׳ 804 נשלם מכי״ק אמ׳ ר׳ שמואל הרשעים על שתחלתן שלוה וסופן ייסורין לפי כן הן פותחין בברכה וחותמין בקללה אבל הצדיקים שתחלתן יסורין

ל) ויהי כאשר כלה יצחק וגו׳ אמר ר׳ איבו פליני שלאבינו יצחק מפוליש היה, רבנן אמ׳ כמין אסטרופומטא הדלתות היו נכפלות לאחוריהן ועמד לו יעקב אחר הדלת עד שנכנס עשו ויצא לו הה״ד אך יצא יצא יעקב מאת פני יצחק וגו [נראה יוצא ואינו יוצא]:

1 ילקוט ר׳ קט״ו, כנתומא ת״ג כס, תנכומא תולדות סי׳ י״ס:

1 ויהי — וגו׳] ס. ויהי.. יצחק לברך את יעקב ד א׳ת. ויהי.. יעקב ויהי אך יצא יצא ג. ויהי.. ויהי אך יצא (יצא י) יצא יעקב א׳בי ויהי אך יצא יצא יעקב ח׳ איבו פאבר | פליגו] וע פליגו ד פליגו ג׳ד׳ פליגי ד׳ פליני י פליגי ד פליגי ת׳ פרני כ פרפין ה פלונו פ | יצחק אבינו וחא׳ע׳ר׳ יצחק פ יעקב אבינו א׳ היה] פוחאנכבעי. ~ זה בא מכאן וזה בא (יצא ת) מכאן דת | רבנין] פאג. רבנן דוכתע רבני י׳ ל כמין] כגון א. ד׳ ד׳ע | אסטרופוטמא ע אסתרופומפה ו אסתרופוטמא ח איסטרופימטא א׳ איסתרופיטמא א׳. אסטרופימיטא ת. איסטרופוסיטא ד׳. אסטרופומא נ. איסתרומפה פ. איספרוטומה ו׳. איספריפומיפא מפה ר׳. איצטריבומפא ד׳. איצטרא במיטא ר׳. איצרבא מטה ר׳ | נכפלות] פוחאנכבתערי. נכפלין ד. נקפלות ר׳ | לאחוריהן] וחאגעריי. לאחוריה׳ ד׳. יהם דפכתר | ועמד י | אחורי חגי | עד — עשו] עד שבא עשו ח. לי׳ י | לו ל׳ התי | 3 אך — וגו׳] אך יצא (יצוא פא׳ת) יצא יעקב דפאכתעי. אך (ויהי אך נ) יצא יצא (נ. ר׳ ח | 4 נראה — יוצא אנכי) נראה כיוצא ואינו יוצא דת. יצא אין כת׳ כאן אלא יצוא יצא (אינו או׳ כן אלא אך יצא יצא ן. אך יצא אינו אומר אלא אך יצא יצא ע) נראה יוצא ואינו יוצא פוע. שאין כתו׳ כאן אך יצא יצא יעקב אלא אך יצא יצא נראה יוצא ואינו יוצא ח. ל׳ ל |

וסופן שלוה לפי כך הן פותחין בקללה וחותמין בברכה. ושם וביה״צ בשני המאמרים וגם בדפוסי׳ במאמר הראשון אלא בלעם וכו׳ לא הובאו הפסוקים מברכיך וכו׳ אורריך וכו׳. ובכי״ו הובאו בכל הגבות. ובכי״ג מסיים אבל הצדיקים על ידי שתחילתן יסורין וסופן שלוה אררך ארור ומבר׳ ברוך, ובכי״ם נשמט במאמר ריב״ח מן שתחלתן עד שתחלתן. ובילק׳ במדבר שם בדפ׳ ר׳ וד׳ו מקומע ד׳א הרשעים על ידי שתחילתן שלוה וסופן יסורין (וגוסה בגליון ד׳ ספר א פותחין בברכ׳) הצדיקי׳ פותחין בקלל׳ וסופן בברכה אורריך ארור ומברכיך ברוך ובילקוט כאן נשתבש הצדיקים על ידי שתחלתן יסורין וסופן שלוה פותחין בברכה אוררך ארור ומברכיך ברוך: 1 פלונו וכו׳. וכן לעיל צד 496 במאמר ר׳ אבהו פלונו של אבינו אברהם מפוליש היה ובערוך ע׳ פלן ג׳ הגי׳ ג״ב פלונו של יצחק אבינו מפוליש היה, ובפי׳ ב״ר כי״ם וכי״א גורס ומפרש א״ר איבו פילונו של אבינו יצחק (יצחק אבי׳) מפוליש היה זה בא מכאן וזה בא מכאן (וזה מכאן) פילון אוהל (אהל) ועי׳ במ״י לעיל שם וצד 633. וכן נוסח בדפוסי׳ וביה״ת זה בא מכאן וכו׳ ועת״נ. ובלק״ט מעורבב המאמר עם שלאחריו שמפרש שם ויהי כאשר כלה יצחק לברך את יעקב ויהי אך יצא יצא שתי יציאות הללו למה א״ר איבו שנראה כיוצא ולא יצא לפי שפגע בעשו ועמד לו אחרי הדלת לכך נאמר יצא יצא ועי׳ גם במדרש אגדה הוצ׳ ווי״ב ובפגגון אחר המאמר בתנחומא מ״ב שם ויהי כאשר וכו׳ ויהי אך יצא יצא שתי יציאות כתיב כאן ר׳ איבו (כ״ה שם בכ״י פארמא) אמר הפרון (וצ״ל הפרון) של יצחק היה לו ב׳ פיאות שער מן הצפון ושער מן הדרום יעקב ירד והריסקום (וצ״ל הריפסקום) בידו נפה את עשו ונטמן אחר הפתח מי שבאור אינו צופה אותו שבחושך (כ״ה שם בכ״י פארמא) וכך אך יצא יצא שאילו ראהו עשו היה הורגו וכו׳ ועי׳ בהערות יפ״ב. ובתנחומא שם ויהרד יצחק וכו׳ מה כתיב למעלה מן הענין ויהי אך יצא יצא יעקב מאת פני יצחק זה יצא וזה נכנס היאך היה הדבר הזה אלא מי שנתון באורה אינו רואה למי שנתון בחשיכה אבל מי שהוא נתון בחשיכה רואה למי שנתון באורה עשו בא מן השוק ולא ראה ליעקב שהי׳ לפנים מן הבית אבל יעקב ראה אותו מבפנים ונטמן אחורי הדלת כיון שנכנס עשו יצא יעקב שנאמר אך יצוא יצא יעקב ועשו אחיו בא וכו׳: 2 כמין וכו׳. כלשון המשנה מדות פ״ד מ״א פתחו של היכל וכו׳ וד׳ דלתות היו לו שתים מבפנים ושתים מבחוץ וכו׳ ר׳ יהודה אומר בתוך הפתח היו עומדות וכמין אצטרמיטה (איצטרמיטא) היו ונקפלות לאחוריהן (ובמתניתא דתלמודא דבני מערבא הגי׳ וכמין איצרבה מיטה היו נקפלות לאחוריהם) וכו׳ שנאמר ושתים דלתות לדלתות שתים מוסבות דלתות וכו׳ (יחזקאל מ״א כ״ד) ועי׳ בפירוש המשנה ברמב״ם שם ובפירש״י ביחזקאל (ושם ג׳ במדות וכמין איסטרמיטא היו נקפלות וכו׳. ובר״ש הגי׳ וכמין איסתרמיטא. ובר״אש כמין איצטרופוטא). ובערוך ע׳ אסטרופוטא גורס ומפרש רבנן אמרי אסטרופוטמא (ור״ג כמין) הדלתות היו נכפלות לאחוריהן עמד לו יעקב אחר הדלת עד שנכנס עשו ויצא לו הה״ד אך יצא יצא יעקב אך יצא אינו אומר אלא אך יצא יצא נראה יוצא ואינו יוצא פי׳ אסטרופוטמא היא כענין אצטרבא מיטה (אצטרבאמיטה) שבמדות וכו׳ ר׳ יהוד׳ אומר בתוך הפתח היו הדלתות וכמין אצטרבאמטא היו נכפלות לאחוריהן וכו׳ ובספר אחר מצאתי זה של מדות אסטרופוטמה ובל״י קורין למהופך אסטרפו (ובערוך ד״ו הגי׳ בענין אצטרבא מוטא וכו׳ וכמין אצטרבא מוטא וכו׳). וגי׳ ספר אחר במדות כמו הגי׳ כאן בכי״ו ובערוך ויש לפרש אסטרופוטמה מל׳ [1]) ציר הדלת ועי׳ קרויס צד 82 ובערך מלין של יאקאבין אונד וויללער. והגי׳ אסטרופומא בכי״ג כמו שמתורגם בתרגום היוני [2]) מוסבות דלתות ביחזקאל שם. והרמב״ם שם כתב וא״ר יהודה שכל דלת מהם היה מפורקת והיא נקפלת לשנים כגון דבר פלוני ודימה אותו לצורה מפורסמת אצלם וכו׳. ובפי׳ ב״ר כי״ם מל״א מפרש איצטרבא מטה דלת הפותח חוצה ופנים. וברד״ק יחזקאל שם גורס במדות שם בתוך הפתח היו עומדות וכמין איצטרבה מטה היו נקפלות וכו׳ ומכ״י כאן הועתק אך יצא יצא יעקב רבנן אמרי כמין אצטרוכי מטה הדלתות היו נקפלות לאחוריהן עמד לו יעקב וכו׳ עד שנכנס עשו יצא לו הה״ד אך יצא יצא יוצא ואינו יוצא. ובמה״ג עמו׳ 430 ויהי כאשר כלה יצחק וגו׳ ויהי אך יצא יצא יעקב רבנן אמרי כמין אסטרופסטיא [3]) הדלתות היו נכפלות לאחוריהן ועמד לו יעקב לאחר הדלת וכו׳ ויצא לו הה״ד ויהי אך יצא יצא נראה יוצא ואינו יוצא. ושם עמ׳ 804 כמין אסטרופסמה וכו׳ אך יצא יצא יעקב אך יצא אינו אומ׳ כן אלא אך יצא יצא נראה וכו׳ וגי׳ זו היא כגי׳ הערוך ועת״נ, ובכי״ה נקוד בניקוד זר עמד לו יעקב וכו׳ עד שבא עשו ויצא שאין כתו׳ כאן אך יצא יצא [4]) יעקב אלא אך יצא יצא [5]) נראה וכו׳. ובלק״ט ובמדרש אגדה הוצ׳ ווי״ב מפרש שתי יציאות הללו למה וכו׳ ובתנחומא מ״ב שם שתי יציאות כתיב כאן וכו׳. ובשכל טוב שם ויהי כאשר וכו׳ ויהי אך לשון מיעוט יצוא יצא כפל היציאות שנראה כיוצא ועדיין לא יצא מן הבית אלא מאת פניו של יצחק אביו יצא שהיו הדלתות מקופלות לאחריהן וכשראה יעקב את עשו עמד לו אחורי הדלת וכו׳. ולפי הגי׳ שלפנינו יש לפרש שלא הדיקו יצא יצא אלא דייקו אך יצא וכו׳ מאת פני יצחק וכו׳ ועי׳ גם ברא״ם ובגי׳ רוב הספרים השלמתי

1) στρόφωμα. 2) στροφωτός. 3) אַסְטְרוּפַּמְטָא. 4) יָצֹא יָצָא. 5) יָצֹא יָצָא.

ועשו אחיו בא מצידו בא מזוין:

לא) ויעש גם הוא מטעמים הה״ד סממית בידים תתפש וגו׳ (משלי ל כח). אמר ר׳ חמא ז בר׳ חנינה באי זו זכות הסממית מתפסת, בזכות אותן הידים ויעש גם הוא מטעמים וגו׳:

ויאמר לאביו יקום אבי ויאכל מציד בנו אמר הקב״ה ליעקב אתה אמרתה קים נא שבה (בראשית כז יט) בבקשה ממך כו בלשון אני פורע לך קומה יי׳ ויפוצו אויביך (במדבר י לה). יש

1 ילקוט שם: 2 ילקוט שם, ילקוט משלי ר׳ תתקס״ג: 4 ילקוט ר׳ קס״ו, לעיל צד 731:

1 ** ועשו — מצידו] ל׳ ל | בא ל׳ | מזויין] פוחא[2]גכי, מזוין לצוד נפשו כמה דאת אמר (כמד״א ד[1]) ואשר לא צדה דבר אחר (ד״א ד[1]) מברכיך ברוך תני גוי המברך את השם עונים אחריהם אמן בשם אין עונים אחריו אמן אמר ר׳ תנחומא אם בירכך גוי אחד ענה אחריו אמן דכת׳ ברוך תהיה מכל העמים גוי אחד פגע בר׳ ישמעאל ברכו אמר ליה כבר מילתך אמורה פגע בו אחר וקללו אמר ליה כבר מילתך אמורה אמרין ליה כמה דאמרת לדין אמרת לדין אמר להון כן כתוב מברכיך ברוך ואורריך ארור ד, מזויין לצוד נפשו כמד״א.. לא צדה ד״א. ויהי אך יצוא יצא יעקב מאת פני יצחק אביו כיון שהפליגו ישראל עצמן מאחרי הקדוש ב״ה ואז עשו בא לצידו אלו ישראל לפי שהתנה הקב״ה תנאי בבית דין שלמעלה שבשעה שיחטאו ישראל אם זוכים נופלים ביד עשו הה״ד כי ציד בפיו ואם לא זכו נופלים לגהנם ה״ד וצודה לי ציד אמ׳ לו כשתראה בני אחיך עוברים על דברי תורה קדם אתה וצוד אותם עד שלא יפלו צידה לגיהנם ע״כ ד״א מברכיך ברוך תני.. עונין אחריו בשם אין עונין.. א״ר תנחומא אם ברכך.. גוי אחד פגע בר׳ ישמעאל ברכו אמ׳ לו כבר מלתך אמורה אמרין ליה כמה דאמרת.. אמ׳ להון כת׳ כן מברכיך.. ארור ת | 2 מטעמים] פואכי, ~ וגו׳ ג, ויאמר לאביו יקום אבי דת | סממית] פו, שממית דאגכתרי[1] | תתפש וגו׳] ג, תתפש דפכתר, .. והיא בהיכלי (בהכלי י) מלך אי | חייא א | 3 בר׳] פב, ביר׳ ן, בר דאגתי (משלי) | חנינה] פוגת, חנינא דא[1]כי (שם), חיננא א[1] | באיזו וגתי, באי זה אר[2]י (שם), באיזה פ | הסממית] פוגכ, השממית דתרי[1], שממית י (שם) | * מתפסת וא[1]ר[2]] נתפסת לג, מתפשת דפכתר[1], תתפש י (שם), בידים תתפש י | * בזכות אותן דפואגכתרי[1]] בזכות אותם ר[2], באותן ל, בזכות י (שם) | ויעש] דכתיב ~ י (שם) | וגו׳] ויבא לאביו א[1]גכ, ל׳ תי | 4 * ויאמר — בנו] ויאמר יקום אבי.. מצד בנו ל, ויאמר לאביו יקום אבי א[2]כ, ויאמר.. יקום פ, יקום אבי ויאכל א[1], יקום אבי דתי, ל׳ וג | * אמר — אויביו] אמר הקב״ה אתה.. גרא.. בו בלשון פורע.. ויפוצו אויביך ל, אמר הקב״ה ליעקב אתה אמרת.. בבקשה ממך חייך בו בלשון.. לך שנ׳ קומה.. יש.. אתה אמרת.. גדה דע״ז את קאים חייך בו בלשון אני פורע ממך יקום.. ויפוצו אויביו כ, אמר לו הקב״ה ליעקב אתה אמרת.. בבקשה חייך אף אני פורע לך בו בלשון שנ׳ קומה.. יש.. אתה אמרת יקום אבי בו בלשון אני פורע לך שנ׳ יקום.. יפוצו אויבך ג, אמ׳ לו הקב״ה ליעקב אתה אמרתה קום נא שבא בבקשה חייך דסבת קדמיא יקום אלהים יפוצו איביו ן, אהב״ה ליעקב אתה אמרת קום חייך שאני פורע לך באותו הלשון קומה יי׳ ויש.. זה עשו וכו׳ כדכתי׳ בפרשת מ״ה א[2], אמר הקב״ה ליעקב אתה אמרת קום נא שבה חייך בלשון אני פורע לך כו׳

נראה יוצא ואינו יוצא: 1 בא מזויין. בשאר הספרים ל״ג בא וכן בשכל טוב שם ועשו אחיו בא מצידו מזוין, ובפי׳ ב״ר כי״ם וכי״א מפרש ועשו וכו׳ בא מצידו מזויין לצוד נפשו כמא דתימא (כד״א) ואשר לא צדה ואומר אתה (ואתה) צודה את נפשי לקחת, וכן נוסף בדפוסי׳ לצוד נפשו כמד״א ואשר לא צדה, ועוד שם ההוספה ד״א ומברכיך ברוך תני גוי וכו׳ א״ר תנחומא וכו׳ גוי אחד פגע וכו׳, וכל המאמר תני גוי וכו הוא בקצת שינוי בירוש׳ סוכה פ״ג נ״ד א׳ ובמגילה פ״א ע״ב א׳ (ועוד איתא בירוש׳ ברכות סוף פ״ח, ושם ל״ג בשם אין עונים אחריו אמן, ובתוספתא ברכות פ״ה הגי׳ גוי המברך בשם עונין אחריו אמן כותי המברך בשם אין עונין וכו׳ ועי׳ בס׳ מתת־יה), ובירושלמי מסיים בג׳ המקומות בפ׳ אורריך ארור ומברכיך ברוך, וזו ההוספה נשתרבבה כאן בסוף הדרש לפ׳ ויהי כאשר וכו׳ ועשו אחיו וכו׳, ובכי״ת נוסף בין שתי ההוספות עוד מאמר זר ד״א ויהי אך יצוא יצא יעקב וכו׳ כיון שהפליגו וכו׳ ועח״נ: 2 סממית. וכ״ה בכי״פ וכי״ו, ובסמוך גם בכי״ג וכי״כ הסממית בסמ״ך בתמורת שי״ן שמאלית ועי׳ במ״י לעיל צד 28 ובמשלי הוצ׳ בער צד 52 ועי״ע בערוך ע׳ סממית, ושממית במשלי לדעת חז״ל עכביש (ומעם תתפש היא תתפש) ומרומז בה מלכות אדום, וכן הדרש במדרש משלי פ״ל שממית וכו׳ דא היא אדום אומתא רשיעתא וכו׳ ועוד שם הנמלים עם לא עז זה בבל וכו׳ שפנים עם לא עצום זה מדי מלך אין לארבה זה אלכסנדרוס מקדון שנטלטל בכל העולם כולו כארבה שהוא פורח באויר שממית בידים תתפש זה אדום שאין בכל השרצים שנואה כמותה וכן כתיב ואת עשו שנאתי והיא בהיכלי מלך אדום שהחריב בית המקדש (ובילק׳ משלי דפ״ר ר׳ תתקס״ד ארבעה הם קטני ארץ הם ארבעה מלכיות הנמלים וכו׳ זה בבל וכו׳ שפנים וכו׳ זה מדי וכו׳ מלך אין לארבה זה יון אלכסנדרוס מוקדון שנטלטל וכו׳ שממית וכו׳ זה אדום שאין בכל השרצים שנואה כשממית וכתיב וכו׳ שהחריבה מקדשו של מלך מלכי המלכים), ובשכל טוב צד 124 מפרש ויעש גם הוא מטעמים זש״ה שממית בידים תתפש והיא בהיכלי מלך סממית היא מלכות הרשעה שכך רמוזות בדברי אגדה ד׳ מלכיות א״ר חמא בן חנינא באיזה כח סממית זו מתפשת ממשלה ושולטת בהיכלי מלך בזכות אותן הידים שנתעסקו לעשות מטעמים לזקן, ובכי״ל כתוב הסממית נתפסת באותן וכו׳ והגהתי ועח״נ, ובפי׳ ב״ר כי״ם וכי״א מפרש ה״ג שממית בידים תתפש באי זו זכות השממית מתפשת (מתפסת) באי זו (באי זה) זכות עשו תופס מלכות בזכות אותן (אותם) הידים שברכו אביו על (ועל) חרבך תחיה, ופירוש זה אין מן הענין כאן, ועוד שם שממית שומם ששימם בית אלהינו שממית שם (סם) המות, ואולי כוון בדרש שממית שומם וכו׳ לקריאת שממית בשי״ן ימנית ועי׳ בתנ״ך חוצ׳ גינצבורג: 4 אמר הקב״ה וכו׳. מאמר זה שנסדר כבר לעיל צד 371 לפ׳ קום נא שבה נמצא בשליםותו כאן גם בכי״ג וכי״כ, והגהתי אמר הקב״ה ליעקב וכו׳ גדא וכו׳ אני פורע וכו׳ יפוצו אויביו ועח״נ, ובפי׳ ב״ר כי״ם וכי״א מפרש כאן יש נספה בלא משפט זה עשו שהוא נתכוון לכבוד אבא (אבינו) ואעפ״י כן נהפך לו לפורענות וכו׳, ובפי׳ ב״ר בדפ״ר ס״א יש נספה זה עשו שנתכוו׳ לכבוד ואעפ״כ לא עלה בידו כלום וכו׳, ובשכל טוב צד 114 הובא

נססה בלא משפט (משלי יג כג) זה עשו אמר הקב"ה לעשו אתה אמרתה יקום אבי נדא דעבודה זרה דאת קאים חייך אף אני בו בלשון אני פורע לך יקום אלהים יפוצו אויביו (תהלים סח ב):

פרשה סז

א כז לג) ויחרד יצחק חרדה וגו' כת' חרדת אדם יתן מוקש ובוטח בי"י ישוגב (משלי כט כה) חרדה שהחרידה רות לבועז שנ' ויחרד האיש וילפת (רות ג ח) יתן מוקש בדין היה לקללה אלא ובוטח בי"י ישוגב נתן בלבו וברכה שנ' ברוכה את לי"י בתי וגו' (שם שם י), חרדה שהחריד יעקב ליצחק בדין היה לקללו אלא ובוטח בי"י ישוגב נתן בלבו וברכו שנ' גם ברוך יהיה:

ב ויחרד יצחק חרדה גדולה וגו' אמר ר' חמא בר' חנינה עד מאד מחרדה שחרד על גבי המזבח, אמר מי הוא שנעשה סרסור ביני לבין המקום שיטול יעקב את הברכות כלפי רבקה אמו. אמר

3 ילקוט ר' קט"ו, ילק' משלי ר' תתקס"ג, ילק' רות ר' תרו"ו, מדרש רות פ"ו, תנחומא תולדות סי' י"ג: א ילקוט ר' קט"ו, תנחומא מ"ב תולדות סי' כ"ג, תנחומא שם סי' י"ג:

בדלעיל פרשת ס"ז עד יקום אלהים יפוצו אויביו ב. א' הקב"ה ליעקב אתה אמרת קום נא שבא וכו' בדאיתה לעיל פ. א"ל הקב"ה ליעקב אתה אמרת וכו' בדלעי' ו¹. אמ' הקב"ה ליעקב.. אמרת.. שבה חייך שאני פורע לך בו בלשון שנא' קומה יי' ויפוצו אויביך א¹. על ידי שאמר לו יקום אבי נפרע לו בו בלשון יקום.. יפוצו אויביו דת ‖ 3 וגו'] גדולה דא'ת. גדולה עד מאד חגבי. ל' פוא² | כת'] פגבת. כתי' ההא. וש"ה י (רות). ל' וי | ובוטח — ישוגב] ובוטיח.. ישוגב ת. ובוטח בי"י וגו' פ. וגו' ן. ל' י (משלי) | 4 ° שהחרידה] שחרדה ד | לבועז י. את בועז פ | שנ' — מוקש ל' י | 5 * היה דואגבתי] היה לו הי (שם). הוא לפ | שיקללנה פ | ובוטיח ת. ישגב ג | ונתן ח. נתן הקב"ה י | לבו א¹. לו ן | וברכה פחגבי. לברכה א וגו' ל' | 6 חרדה] ד"א ~ פ. ד"א חרדת אדם יתן מוקש ~ א | ליצחק] י. את יצחק אבי' א ליצחק שנ' ויחרד יצחק חרדה גת. ליצחק דכתיב ויחרד.. ליצחק ויחרד.. חרדה י (שם). חרדה ן. ליצחק שנ' ויחרד.. חרדה גדולה עד מאד דפ. ליצחק דכתיב ויחרד יצחק וכו' י (רות) | בדין] פגי. יתן מוקש ~ הוא'כת | היה לו י (משלי). הוא פ | שיקללנו פ | * ובוטח — ישוגב דפואבי] ובוטח.. ישגב ג. ובוטיח.. ישוגב ת. ל' ל | נתן — ובירכו] וי (רות). נתן.. וברכו פהא'גכתי. נתן בלבו הקב"ה וברכו י (משלי). שבירכו ד | שנ'] פהאגבי (שם). ואמר דת | 8 * ויחרד — וגו' ד] ויחרד יצחק פ. ויחרד.. חרדה יב. ויחרד.. חרדה גדולה עד מאד א'ת. חרדה.. גדולה.. מאד ח. מאד א'ג°. ל' ל ° אמר — חנינה] אמ'.. בירי חנינה ן. אמר.. בר חנינה דפגת. אמר.. בר חנינא כי. אמ' ר' אחא בר חנינא א. אמר ר' חמא ח. ל' ל | עד מאד] מאד דפואגבתרי. יותר ח | שחחריד א | 9 הוא] כי. הוא זה דפואגת. סירסור פ | המקום] הקב"ה ו | שיטול] פוחאגי. שיטל כ. שנטל דת | את ל' ח | אמו] פה. אמנו א¹. אמ' ו¹. אמרו דוא'גכת |

אמר רוח הקודש ליעקב אתה אמרת קום נא שבה בלשון ענוה ובקשה חייך בו בלשון אני עומד לבניך שנא' קומה יי' ועשו שאמר יקום בו בלשון אני פורע לבניו שנ' יקום וכו' ועי"ע בלק"ט ובמדרש אגדה הוצ' רש"ב, ולשון הדרש בתנחומא תולדות סי' י"א העתקתי במ"י לעיל שם ועי' גם בתנחומא מ"ב תולדות סי' ט"ו:

פרשה סז. בכי"א א' פכ"ה, ובדפ"ר אין כאן התחלת פרשה, ובמקרא אין כאן פרשה פתוחה או סתומה. אבן גם בתנחומא מ"ב תולדות סי' כ"א ובתנחומא שם סי' י' מתחלת דרשה בפני עצמה לפ' ויחרד יצחק וכו' ועי' בכי' לעיל ריש פס"ב ופנ"א: 4 חרדה וכו'. במדרש רות נסדר הדרש לפ' ויהי בחצי הלילה ויחרד האיש וכו' ושם מסורס לפי הענין חרדה שהחריד יעקב ליצחק דכתיב ויחרד יצחק חרדה ובדין היה שיקללנו אלא ובוטח בה' ישוגב נתת בלבו וברכו שנ' גם ברוך יהיה חרדה שהחרידה רות לבועז דכתיב ויחרד האיש וילפת ובדין הוא שיקללנה אלא ובוטח וכו' נתת בלבו וברכה שנ' ברוכה את וכו', ובתנחומא שם סי' י"ג בקצת בנגון אחר ויחרד יצחק וכו' וזש"כ חרדת אדם וכו' חרדה שהחריד יעקב ליצחק ראוי היה שיקללנו ומי גרם לו שברכו ובוטח בה' ישוגב: 8 ויחרד יצחק וכו'. כן השלמתי ועח"ג, ובלק"ט הועתק ויחרד יצחק חרדה גדולה א"ר חמא ב"ר חנינא יותר מחרדה ע"ג המזבח. ובמדרש אגדה הוצ' רש"ב ויחרד יצחק ר' חמא בר חנינא אמר גדול מאד היתה החרדה הזאת יותר מחרדה שעל גבי המזבח, ובפי' ב"ר גורס ומפרש עד מאד מאד מאותה חרדה וכו' וקשה לשון הפירוש בשבל טוב צד 114 ויחרד וכו' גדולה עד מאד אלמלא לא נאמר עד הייתי אומר יותר מראי ממה שחרד ונתיירא על גבי המזבח וכשהוא אומר עד כלומר קרוב להיות חרד יותר ממה שחרד על גבי המזבח ובתנחומא שם לשון הדרש א"ר לוי בשם ר' חמא בר חנינא שתי חרדות חרד יצחק אחת על גבי המזבח ואחת כשנכנס עשו ואין אתה יודע איזה מהן גדולה אלא ממה שאת קורא כאן גדולה עד מאד אתה יודע שזו גדולה וכו' ועי' במה"ג עמו' 432, ובסגנון אחר בתנחומא מ"ב שם ד"א ויחרד וכו' גדולה עד מאד אמר ר' לוי בשם ר' חמא בר חנינא אין אדם אומר גדולה עד מאד אלא שהיתה אחרת לפניה ומה שתי חרדות חרד יצחק אחת בהר המוריה כשעקדו אביו ונטל את המאכלת לשחטו נגלה הקב"ה על המלאכים ופתח את הרקיע ויצחק נשא עינו ורואה בחדרי המרכבה וחרד ונזדעזע וכאן חרד חרדה והיתה גדולה מן הראשונה להלן ראה את הקב"ה ואת חדרי המרכבה ואת המלאכים וחרד וכאן בשביל שנכנס יעקב ונטל את הברכות והיתה חרדתו גדולה מאותה חרדה וכו', ובבחיי מפרש שתי חרדות חרד וכו' והזכיר עד מאד לומר שחרדה זו גדולה מאותה חרדה שחרד על גבי המזבח: 9 אמר מי הוא וכו'. דורש מי אפוא הוא וכו' מי הוא שסיבב שיבא יעקב וכו' מפרש שדורש מי אפוא מי היה פה ומליץ, והגי' כלפי רבקה אמו איתא גם בכי"פ

ר׳ יוחנן מי שיש לו ב׳ בנים אחד נכנס ואחד יוצא חריד אתמהא, אלא בשעה שנכנס עשו נכנסה גיהינם עמו, רב נתן בשם ר׳ אחא התחילו כותלי הבית מרתיחין הה״ד מי אפוא מי הוא שעתיד ליאפות כאן אני או בני, אמר לו הקב״ה לא את לא בנך אלא הוא הצד ציד: הוא צד הצייד, אמר ר׳ לעזר בר׳ שמעון ציידא היך צדוך פכיר תרעייה היך תרעך פכיר ומקלק הה״ד לא יחרוך רמייה

1 ילקוט שם: סיר הסירים רבה פ׳ נשת תשובה (ד׳ י״ח), תנחומא מ״ב תולדות סי׳ י׳ וסי׳ כ״ב ברכה סי׳ א׳, תנחומא תולדות סי׳ י״א ברכה סי׳ א, ועי׳ לעיל לד 741: 3 ילקוט שם, תנחומא תולדות סי׳ י״א: 4 ילקוט שם, ילק׳ משלי ר׳ תתק״כ, תנחומא מ״ב תולדות סי׳ י׳ וסי׳ י״ז, תנחומא שם סי׳ י״א, ועי׳ עירובין כ״ד א׳, עבודה זרה י״ע א׳:

1 נתן פ | כל מי פ | לו ל׳ ו[1] | שני דואגכת, ל׳ פי[1] | א׳ אי | נכנס] פואגכ, יוצא דחי, יצא ת | וא׳ אי | יוצא] פואגכ, נכנס דחתי | חרד] פוהאגכי, חריד דת | אתמהא ל׳ ן (והושלם בגליון) חתי | עשו] פואגכי, ~ אצל אביו דת | נכנס א, נכנ׳ ו[1] | 2 גהינם (גהנ׳ ו[1]) עמו פחאי, גיהנם עימו ן, עמו גיהנם ד, .. גהנם כת, גיהנם ועמו ג | רב — בשם] ואיכ, ר׳.. בשם א[2]גי, ל׳ דפחת | אחא] יוחנן פ | התחילו.. הבית] פואיכ, ..כתלי הבית דגתי, כותלי הבית התחילו א[2] | מרתיחין] הא[2]גכ, ־חי׳ ו[1], ־חים ות, מרתחין פ, מרתיתים ד, מותחין א[1] | הה״ד] פ, הדא הוא (ה״ה ד[1]) דהוא (דהוה ת) אמר דת, הוא דהוא אמר י, היא דהוא אמ׳ וכ, אמר ח, זהו שאמר א[1], ז״ש א[2] (מי — אלא ל׳ א) | אפוא] ות, איפוא דחי, איפא פ, איפה ג, אפה כ | מי הוא זה | שעתיד] פכי, שהוא עתיד דוחגת | 3 * ליאפות דו[0]גכת] לאיפות ל, לאפות פי | כן וג, בכאן י | * או בני דו[0]ג] בני לו, ובני פכ, או יעקב בני חתי | לא ל׳ ג | אתה חי | ולא בנך דפוגת, ולא יעקב בנך חכי | הוא צד הצייד] פו, הוא הצד הצייד ג, הוא הצד הציד ד, הצייד כ, הוא צירי ת, ל׳ חאי | 4 לעזר] ו, אלעזר דפאגברת | בר׳] פגכ, ביר׳ ות, בר ד | ציידה וג, צידא א׳י, צידה א[2]כ, צדיידא ת | היאך ר[1] | צייד גר[3]י, ציידך פו, צודה ר[1] | פכיר] ר, פכור דואתי, פכר פ, פגור כ | תרעייה] ו, ־ייא פכת, ־יא דא׳גר[1], תרעך ו[1], תרועא א[2]ר[2] | היך] ~ תריסר פ | תרעיך י | פכיר] פוגער, פכור דאתי, פגור כ | ומקלק] וע[0], ומקלקל פו[0]י, ומקולקל דא[2]גתער, ומקלקי ע[0], ומקלל כ, ומלקלק א[1] | הדא הוא ו, היך מא דאת אמ׳ ת | יערוך פ | רמייה] ות, רמיה דפחאגכי |

וכי״ח, ובכי״א א׳ כלפי רבקה אמנו, וגי׳ אחרת כלפי רבקה אמרו וצ״ע, ובלק״ט מפרש מי אפוא שנתן עצה ליעקב ליטול וכו׳, ובשכל טוב צד 124 הועתק מי הוא זה שנעשה סרסור ביני לבין הקב״ה שיטול אחיך הברכות, ובמה״ג שם ויאמר מי איפוא הוא מי הוא זה שנעשה וכו׳ לבין הקב״ה כדי שיבא יעקב ויטול את הברכות, וסוף המאמר כלפי רבקה וכו׳ לא הועתק בשכל טוב ובמה״ג: 2 מרתיחין. התחילו להיות רותחין מחום הגיהנם ודורש מי אפוא לשון אפה [וכן לקמן בסמוך סי׳ ה׳] מי הוא שעתיד להיות נאפה ונשרף כאן אני או בני יעקב א״ל הקב״ה לא את לא בנך יעקב אלא הוא הצד ציד עשו שהוא איש יודע ציד (ובדפ״ר וד״ו הגי׳ לעיל שנטל יעקב וכו׳ וכאן אני או בני וכו׳, ובד׳ קראקא א׳ הוגה שיטול יעקב וכו׳ אני או בני יעקב וכו׳ ועמ״כ, ורב נתן או ר׳ נתן או נתן החבר שאומר בשם ר׳ אחא עי׳ גם לעיל צד 37 וצד 460 ובמ״י לעיל צד 741 ובאגה״א ח״ג צד 111), ובלק״ט מפרש ד״א ויחרד יצחק וכו׳ מה ראה יצחק ליחרד אלא אמרו רז״ל כשנכנס יעקב נכנס גן עדן עמו שנאמר ראה ריח בני כריח שדה (ועי׳ לעיל שם) כשנכנס עשו נכנס עמו גיהנם וכו׳ ויאמר מי אפוא מי ייאפה הכא יצא בת קול ואמר הצד ציד הרגיל לצוד ציד בכל יום ומי הוא זה זה עשו ובבחיי הועתק אפשר מי שיש לו שני בנים אחד נכנס ואחד יוצא והוא חרד אתמהא אלא בשעה שנכנס עשו וכו׳ ר׳ נתן בשם ר׳ אחא התחילו כותלי הבית מרתיעין הוא שאמר מי אפוא מי הוא שעתיד לאפות כאן אני ובני אמר לו הקב״ה לא אתה ולא בנך אלא הוא הצד ציד, ונוסף שם עפ״י הדרש שלאחריו הוא הלך לצוד ונצוד, ובמה״ג שם מקוטע ראש המאמר ור׳ יוחנן אומ׳ מי הוא שיש לו שני בנים אחד נכנס ואחד יוצא, ואח״כ ג׳ שם ד״א מי אפוא הוא ר׳ נתן בשם ר׳ אחא אמ׳ בשעה שנכנס עשו אצל אביו נכנסה עמו רוח אחת מגיהנם והתחילו כתלי הבית מרתיחין סבור שהוא מחמת תנור אמ׳ מי אפוא מי הוא זה שעתיד ליאפות כאן אני או בני אמ׳ לו הקב״ה לא אתה ולא בנך אלא הצד ציד, ובקצת סגנון אחר בשכל טוב שם א״ר יוחנן מי שיש לו שני בנים אחד נכנס לשרתו ואחד יוצא לשירותו איך הוא חרד לכך אלא בשעה שנכנס עשו נכנס הגיהנם עמו ר׳ נתן בשם רב אחא אמר התחילו כותלי הבית להיות מרתתין הוא שיצחק אמר מי איפוא, ולשון המאמרים בשהש״ר שם ובתנחומא מ״ב תולדות סי׳ י׳ וסי׳ כ״ב ובתנחומא שם סי׳ י״א העתקתי במ״י לעיל שם, ובתנחומא מ״ב ותנחומא ברכה סי׳ א׳ איתא למה ויחרד אמר ר׳ אלעזר בן פדת שראה גיהנם פתוח לפניו וכו׳ [ובתנחומא מ״ב הנוסחה לעשו במקום לפניו, וע׳ רש״י עה״ת כאן] ובתר״י א׳ מתורגם ויחרד וכו׳ ואזדעזע יצחק וכו׳ כד שמע ית קליה דעשו וריח תבשיליה עלת באנפוי היך ריחא דיקידת גהינם וכו׳: 3 הוא צד וכו׳. וכ״ה בכי״פ וכי״ו, וטעם זה הדרש הוא הצד ציד הוא צד הצייד וכדאמר ר׳ לעזר בר׳ שמעון, וכן נפרדו המאמרים בד׳ קראקא א׳, ושם הוגה הוא הצד ציד אמר וכו׳ (ובדפ״ר וד״ו הגי׳ הוא הצד הציד), ומפרש במ״כ צד ציד דרש כמו צד הצייד (ועוד שם ודייק הצד ציד ניצוד הצד) וביפ״ת מפרש הוא הצד ציד א״ר אלעזר וכו׳ יתורא דציד דריש וכו׳ שהיה יצחק כמתמיה עליו עם היותו רמאי היאך נמצא אחר שרימה בו, ובתנחומא שם הוא הצד ציד למה שני פעמים אלא אמר יצחק לעשו אתה הלכת לצוד ואתה נוצדת: 4 ציידא וכו׳. משל בלא״ר צייד איך צדו אותך הורס שערים איך שערך הרוס ומושלך, והגי׳ היך תרעך פכיר ומקלק איתא גם בכי״ו (והוגה שם ומקלקל) ובערוך דפ״ר, ובכי״כ הגי׳ פגור ועי׳ במ״י לעיל צד 227, ומקלק מושלך כמו בוי״ר פכ״ב סי׳ ד׳ בדפ״ר וד״ו חמא חד תעל מית מקלק באורחא וכו׳ חד ארי קטיל ומקלק וכו׳ ועי״ע במ״י לעיל צד 728, ובפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א גורס ומפרש ציידא היאך צודה (היך ציידך) פכיר תרעיא (תרועא) שוער היך תרעך פכיר ומקולקל כי הרס תהרסם (שמות כ״ג כ״ד) הרי פכרא תפכרינון בתרגום ירושלמי (תרג׳ ירושלמי ארי פכרא וכו׳) משל שבני אדם אומרים לצייד היאך נשמטה צידה (צידה שלך) מידך וכן לשוער לחרש הבונה שער לבני אדם אמר (אומרי׳) לו והלא אתה מתקן שער של אחר (שער כל אחד) איך שער שלך שבור ומקולקל כך עשו לא נתקיימה צידתו בידו, ובפי׳ ב״ר בדפ״ר צייד היך ציידך פכיר וכו׳ היך תרעך פכיר תרועא שוער וכו׳ כי הרס וכו׳ ארום פכרא תפכרינון בירושלמי משל וכו׳ וכן לשוער וכו׳ אומר לו והלא אתה מתקן שער של אחרי׳ וכו׳, ולפנינו בתר״י א׳ ארום פכרא תפכרא בית סגידהון, ובת״א ארי פגרא תפגרינן: הה״ד לא יחרוך וכו׳. יחרך במקרא שם מלה

צידו (משלי יב כח), רבנין אמ׳ לא יארוך לא יאחר הקב״ה לרמאי ולא לצידו, ר׳ ליעזר בנו שלר׳ יוסי הגלילי לא יארוך לא יאחר הקב״ה לרמאי ולצידו דאמר ר׳ יהושע בן לוי כל אותו היום היה עשו צד צבאים וכופתן ומלאך בא ומתירן עופות ומסרסן ובא מלאך ומפרידן כל כך למה הון אדם יקר חרוץ (שם שם) כדי שיבוא יעקב ויטול את הברכות שהוא עקרו שלעולם חרוצות לו: ר׳ חננא
5 בר ספא שאליה לר׳ אחא אמר ליה מהו דכת׳ הון אדם יקר חרוץ, אמר ליה חרוצה היא ביד הצדיקים שאינן נוטלין מן יקר שלעתיד לבוא בעולם הזה:

1 צידו] ~ וגו׳ ו | רבנין] פאני (משלי), רבנן דוחכת | לא — יאחר] לא יארוך (יאריך חי) ולא יאחר פוחנכי, לא יאחר ולא יאריך דת, זה עשו לא יאריך ולא יאחר י (שם), יחיינו (תחיינו א[2]) מיומים ונחיה לא יחיה א | לרמיי ונ, לא לרמאי א׳ | ולא לצידו] אנ, ולצידו דפוחתי, ל׳ כר | ר׳ ליעזר—ולצידו] ר׳ אליעזר בנו.. הגלילי אומ׳ לא יאריך ולא יאחר.. לרמאי (לרמיי ג) ולצידו א׳ג, ר׳ אלעזר.. הגלילי אומר לא יאריך.. לא לרמאי ולא לצידו א[1], ר׳ אליעזר בנו של ר׳ יוסי אומר מה הוא לא יהרוך לא יאריך הקב״ה לרמאי ולצידו ד, ל׳ פוחכתי | 2 דמר ו, אמר א | יהושע ת | ** אותו] ל׳ ל | * היה] ל׳ ל | 8 עשו ל׳ גרי (שם) | צביים ר[1] | ומלאך בא] ומלאך פ, ובא מלאך ת | מתירן פ | עופות] פוחאנכרי (שם), ועופות דת, צד עופות י | ומסכן אנ, ומסככן כי (שם), קשרן (קושרן ר[2], וקושרן ר[3]) ומסכבכן ר, וממרכן ח, וכופתן י | ובא מלאך] פחאת, ומלאך בא דונכרי | ומתירן ומפריחן גר[1], ומתירן ר[2] | כל] פוכתי, וכל דחאנרי (שם) | הון] י, והון דואנכתרי (שם), דכ׳ הון פ | אדם ל׳ ד[1] | 4 שיבוא א[2]ג, שיבא דפוחא׳כרי | יעקב] פוחאני, ~ שהוא יקרו של עולם דת | ויקבל ח | את ל׳ פא | ברכותיו א | שהוא עיקרו של עולם פחא, שהן עיקרו.. עולם ו, שהוא יקירו.. עולם ל[0], שהן יקרו.. עולם י (שם), שהן יקרו׳.. עולם ו[1], שמעיקר העולם דת | חרוצות] ויהיו ~ ל[0] | חננה ו, חיננא א[2]כ, חנינא פא׳י (שם) | 6 שאליה לר׳] פונכי, שייליה לר׳ א, שאל את ר׳ דת | אחא] זירא י (שם) | מהו] פנאי, מהוא ו, מה הוא ד, מה הוא דין ת | והון פאנכי (שם) | לו ת | היא ל׳ אר[2] | בידי ר | 6 צדיקים ר[1], הצדיק א | שאינן נוטלין] פגרי, שאין נוטלין אכ, שאינם נוטלים ות, שאינם נוטלים די (שם | מן יקר פאנכרי׳י (שם), מיקר ר[2], מן היקר ר[1]ו, מן יקרם דת, מן יקר שלהם ו | * שלעתיד ל[0]דפאנכרי) לעתיד לות | לבוא] אנת, לבא דפוכרי |

בודדת (ורק בארמית שבדניאל ג׳ כ״ז נמצא התחרך) ודרשו לא יחרך בחילוף חית ואל״ף לא יחרוך כלומר לא יאחר או דרשו יחרך נוטריקון יארוך יאחר ורבנין אמ׳ לא יארוך לא יאחר הקב״ה לרמאי אל פניו ישלם לו ולא לצידו שיהא נפסד מיד ממנו, ור׳ ליעזר בנו של ריה״ג פתר קרא בעשו לא יארוך לא יאחר הקב״ה לרמאי ולצידו בתמיה והקב״ה היה מאחר זמן צידו כדאמר ריב״ל כל אותו היום וכו׳ ומלאך בא וכו׳ כל כך למה כדי שיבוא יעקב וכו׳, [ולגי׳ כי״א יחיינו וכו׳ ע׳ הושע ו׳ ב׳] ובפי׳ ב״ר כי״ם וכי״א מפרש ורבנין אמרין (אמרי) מהו לא יחרוך לא יאריך הקב״ה לרמאי שיהא נפגע ממנו מיד (נפרע ממנו) ר׳ אליעזר וכו׳ מהו לא יחרוך לא יאריך כלומר לא יחיה ולא יאריך ימים לא יאחר (לא יאריך) הקב״ה לרמאי ולצידו דאמר ריב״ל כל אותו היום היה צד צביים (צבאים) וכופתן (וכופתם) והיה בא מלאך (ומלאך בא) ומתירן עופות קשרן (קושרן) ומסכסכן מסכסך כנפיהן (כנפיהם) ומלאך בא ומתירן ומפריחן (בא ומתירן) וכל כך למה והון אדם וכו׳ כדי שיבא יעקב שהוא יקרו של עולם ויטול את הברכות שהן חרוצות לו פסוקות לו (ומשם נובע בדפוסי׳ ר׳ אליעזר וכו׳ מהו לא יחרוך וכו׳ יעקב שהוא יקרו של עולם וכו׳), ובכי״פ וכי״ו וכי״ח וכי״כ וכי״ת ל״ג ר׳ אליעזר בנו של ריה״ג וכו׳ וכן ליתא בילק׳ משלי, ושם נוסף ברבנין אמרין זה עשו לא יאריך ולא יאחר, וגם בילקוט כאן הועתק רק מאמר אחד הה״ד לא יחרוך רמי׳ צידו לא יאריך ולא יאחר הקב״ה לרמאי ולצידו דאמר וכו׳, [וכן היא הגי׳ הנכונה לדעתי, ונראה שמלות ר״א בנו של ריה״ג נכתבו בראשונה בגליון מסופר אחד לרמוז שרבנן דורשים גימטריא או נוטריקון על פי מדה כ״ט ול׳ ממדות של ר״א בנו של ריה״ג, והגליון בא אח״כ לפנים ונכפל הדרש לא יארוך וכו׳ והנכון גם שמאמר ר׳ יהושע בן לוי הוא דרש אחר וענין בפני עצמו וכמו שהוא לנכון בכתי״א ובשכל טוב אמר תחת דאמר, וע׳ גם תנחומא מ״ב תולדות סי׳ י״ז] ובשכל טוב שם גורס ומפרש א״ר יהושע בן לוי כל אותו היום היה עשו צד צביים וכו׳ ומלאך בא ומתירן עופות וקושרן ומלאך בא ומפרידן כדי שלא ימהר וימצא את יעקב עומד לפני אביו ועליו הכתוב אומר לא יחרוך רמיה צידו לא יאחר הק׳ ולא יאריך רוחו לא לרמאי ולא לצידו, ובעירובין ובע״ז שם דרשו הפ׳ לא יחרוך וכו׳ על מי שמרבה בגירסא ואינו מחזיר עליה ועל מי שהוא קובץ ביד, ולשון המאמרים שם אמר רב שיזבי משום רבי אלעזר בן עזריה (משמיה דר״א ב״ע) מאי דכתיב לא יחרוך וכו׳ לא יחיה ולא יאריך ימים צייד הרמאי רב (ורב) ששת אמר צייד הרמאי יחרוך כי אתא רב דימי אמר משל לצייד שצד צפרים אם ראשון ראשון משבר כנפיו משתמר ואם לאו אין משתמר (שצד צפרין אם משבר כנפיה של ראשונה כולם מתקיימות בידו ואם לאו אין מתקיימות בידו) ועי׳ בפירש״י וכד״ס שם וביפ״ת ובחי׳ הרד״ל ובאגה״א ח״א צד 157, ובמאמר ר׳ ליעזר וכו׳ נעדרה בכי״ל מלת אמר כמו לעיל צד 747 ר׳ אחא יתן לך וכו׳ ועי׳ במ״י שם, וכאן ובסמוך הגי׳ בכי״ל הון אדם וכו׳, ובמקרא כתוב והון וכו׳, וכן לעיל צד 731 יש נספה וכו׳ ועי׳ במ״י שם, והגי׳ ומסרסן איתא גם בכי״פ וכי״ו ובכי״א ב׳ ובכי״ת ובדפ״ר וד״ו, ונר׳ שפי׳ מסרסן משבר כנפיהם, ובד׳ קראקא א׳ הוגה ומסכסכן ועי׳ במ״כ ובעמת״ל ח״ג צד 523, ומגומגם קצת הלשון כדי שיבוא יעקב ויטול את הברכות שהוא עקרו של עולם חרוצות לו, ובגליון כי״ל הוגה ויהיו הרוצות לו, ובתנחומא מ״ב תולדות סי׳ י״ז איתא אמר ר׳ יהושע בן לוי בשתי שעות היה לומד עשו נכנס אצל אביו ובשש שעות היה יוצא ויעקב שאיחר בכל העסק הזה היכן היה עשו עד אותה שעה אמר ריב״ל היה צד ציד ואוסרו והמלאך מתירו ומבריחו הוא שנאמר לא יחרוך רמיה צידו והון אדם יקר חרוץ וכו׳ ושם סי׳ י׳ כיון שהיה צד וקושר והיה המלאך הולך ומתירן ומבריח שוב היה צד והמלאך מתירן ולמה כך אלא לגלגל את השעות עד שילך יעקב וילך ויעשה ויכנס אצל אביו ויאכל ויטול את הברכות וכו׳, ובתנחומא שם כיון שיצא עשו לצוד שלח הקב״ה עליו שמן ולא הניחו לצוד עד שיבא יעקב ויטול את הברכות ועל עשו נאמר הפקד עליו רשע ושטן עומד על ימינו כיצד היה עשו רץ וצד צבי וקושרו ומניחו ורץ ותופס אחר וקושרו ומניחו והשטן מתירן ומבריחן והיה עשו בא ולא היה מוצא אחד מהן וכך עשה ב׳ או ג׳ פעמים וכן הוא אומר לא יחרך רמיה צידו והיה מגלגל בשעות עד שבא יעקב ונטל את הברכות וכו׳ ועי״ע בתה״י א׳ לפ׳ ויעש גם הוא מטעמים וכו׳: 4 ר׳ חננא וכו׳. בילק׳ משלי שם הגי׳ ר״ח בר ספא

42d ואוכל מכל ר' יהודה. ור' נחמיה ר' יהודה אמר מכל מה שנברא בששת ימי בראשית, ר' נחמיה אמר מכל טוב שהוא מותקן לצדיקים לעתיד לבוא: אמר לו עיקרו שלדבר מה האכילך, אמר לו איני יודע אלא טועם הייתי טעם פת טעם בשר טעם דגים טעם חגבים טעם כל מעדנים שבעולם, אמר ר' ברכיה כיון שהזכיר טעם בשר בכה, אמר אני קערה שלעדשים האכילני ונטל את בכורתי, אתה שהאכילך בשר על אחת כמה וכמה, אמר ר לוי לפי שהיה אבינו יצחק מתפחד ואומר תאמר שלא עשיתי כשורה שעשיתי את שאינו בכור בכור כיון שאמר את בכורתי לקח אמר יאות בירך: אמר ר' אלעזר אין קיום גט אלא בחותמיו שלא תאמר אילולי שרימה אבינו יעקב באביו לא נטל את ג

1 ילקוט ר' קט"ו, בבא בתרא ט"ז ב', תנחומא ת"ב שם סי' כ"ג, תנחומא שם סי' י"א: 2 ילקוט שם, תנחומא ת"ב שם: 7 לקמן בסוף הפרשה ופע"ח סי' י"א, גיטין פ"ה מ"ה, עדיות פ"ב מ"ג, תנחומא שם:

1 מכל] ~ בטרם תבוא ת | ר' — נחמיה] ר.. ור' נחמיא א, ל' פי | יודה ו | אמר] וגכ, אומ' דחאתי | * מכל' דפוחאבתר[1]י] כל לג | שנברא בעולם א[1], שברא הקב"ה פ | בו' א[2], מששת כי ור' ת | 2 נחמיא א[2] | אמר א[1]גבת, אומר דוא[1]י | טוב] מה א[1], ל' גב | שהוא מותקן] וגכ, שהוא מתוקן דפא[2]חתי, שמתוקן א[1] | לצדיקים] פוחאגבי, ל' דת | לבוא] אגת, לבא דפוחבי | עקרו י | מה הוא ת | 3 טועם הייתי ל' ת | ** טעם פת] ל' ל | טעם חגבים] וחגבים א | מעדנים] מיני ~ כתי | בעולם פ | 4 שהזכיר] ~ לו חת | טעם] אגב, ל' דפוחתי | בכה] אב, מיד בכה דפוחתי, ל' ג | אני] ~ כשהאכילני כ | קערה] פאגב, ~ אחת דותי | האכילני ל' כ | את ל' חת | 5 * אתה שהאכילך ל[0]דוגהת] ואתה שהאכילך פ, עתה שהאכילך לי, כשהאכילך אב | על — וכמה] פוחגבתי, עאב"ו דא | לוי ל' א[1] | שהיה ל' ו | יצחק אבינו חי, יצחק פא[1], שאבינו יצחק ו | ואומר ל' י | תאמר] תומר ו, ל' פא | 6 שמא לא עשיתי כשורה א[2], שעשיתי שלא כשורה ח | בכור ל' פכ | וכיון וי | יפה ת | ברך] פוגב, ברכית ל[1]ר[2], בריכית ר[3]י, ברכתי דאתר[1] | 7 לעזר ו, יצחק ר | גט] ה, הגט דפואגכתרי | * בחותמיו דפוהאבר] בחותמין י[1], חותמה ל, חותמיה ג | אילולי] פוא[1]גבי, אלולי דתר | שרמה פחא[2]כר | אבינו יעקב] גרי, יעקב אבינו וח, יעקב דפאת | * באביו דא[1]תי] לאביו פ, את אביו ו, לאחיו א[2], ל' לגר | ** לא] ולא ל |

שאליה לר' זירא, והגי' שלפנינו בכי"ל ובשאר הספרים קשה, ולעיל צד 167 איתא ר' אחא בשם ר' חננא בר פפא בכל כפר וכו' ובפסיקתא ס"ז ב' ר' אחא בשם ר' חנינא [בר פפא] אמר לפי שהיו ישראל וכו', ואפשר שצ"ל ר' אחא שאליה לרחב"פ ועי' באגה"א ח"ב צד 515, וחרוצות חרוצה כל"מ אם חרוצים ימיו (איוב י"ד ה') כליון חרוץ (ישעיה י' כ"ב) קבוע ומיועד: 1 מכל מה וכו'. הגהתי מכל ועח"נ, ובפי' ב"ר כי"ט מפרש מכל מה שנברא במעשה בראשית שנדמה לו כאלו טעם מכולן, ובלק"ט ר' יהודה אומר מכל שברא הקב"ה טעם יצחק אבינו באותן המטעמים, ובמה"ג שם הועתק ר' יהודה אומ' מכל מה שנברא בששת ימי בראשית ור"נ אומ' מכל טוב שהוא מתוקן לצדיקים לעתיד לבוא (והגי' מותקן כמו לעיל צד 274 ובח"נ צד 670 וצד 672), וכשיטת ר"נ הדרש בברייתא בב"ב שם שלשה המעימן הקב"ה בעולם הזה מעין העולם הבא אלו הן אברהם יצחק ויעקב אברהם וכו' יצחק דכתיב ביה מכל וכו', ובתנחומא מ"ב תולדות סי' כ"ג איתא אמר ר' יצחק מכל אשר ברא הקב"ה בששת ימי בראשית טעם יצחק באותו תבשיל ור' יהודה הלוי ב"ר שלום בשם ר' אייבו אמר ממה שצפון לצדיקים לעתיד לבא טעם יצחק באותו התבשיל, ובתנחומא שם במאמר סתמי מכל מה שברא הקב"ה מששת ימי בראשית היה מאותן התבשילין: 2 אמר לו. עשו ליצחק, [ובפעם שניה חסר אמר לו בכי"ל והושלם ביני שיטי בדיו דיהה בכתב הספר] והשלמתי טעם פת טעם בשר וכו' כגי' שאר הספרים, וכן במה"ג שם אמר לו עיקר הדבר מה האכילך אמ' לו וכו' אלא הייתי טועם (טועם הייתי בו) טעם פת טעם דגים טעם חגבים טעם בשר טעם כל מעדנים וכו', ובשכל טוב צד 115 עיקר הדבר מה האכילך א"ל טועם הייתי טעם פת טעם דגים טעם בשר וכו', ובתנחומא מ"ב שם א"ל עשו אבא מה הוא אותו תבשיל א"ל יצחק שואל אני את פסיאנון טעמתי בו א"ל עשו אבא אמור לי עיקר א"ל בשר היה: 5 אתה שהאכילך. בכי"ל כתוב עתה והוגה בכתב אחר אתה ועח"נ, אכן גם בילקוט הגי' עתה וכו', ובשכל טוב שם א"ר ברכיה כיון שהזכיר אביו בשר מיד ויצעק צעקה וכו' אמר ומה בשביל קערה אחת של עדשים שהאכילני נטל וכו' עכשיו שהאכילך בשר ודגים חגבין וכל מיני מטעמים על אחת כמה וכמה, ושם צד 116 לפי ויאמר הכי קרא וכו' כיון ששמע יצחק על הבכורה שמח שהיה מתפחד ואמר שלא עשיתי כהוגן שעשיתי בכור למי שאינו בכור כי עד עכשיו לא שמע על עסק הבכורה שמכר לו וכיון ששמע אמר כהוגן ברכתי, ובמה"ג עמ' 432 אמ' ר' ברכיה כיון שהזכיר לו בשר התחיל בוכה אמ' אני קערה (קערה אחת) שלעדשים האכילני וכו' את שהאכילך בשר על אחת כמה וכמה אמ' ר' לוי לפי שהיה אבינו יצחק מפחד ואומ' שעשיתי שלא כשורה עשיתי את שאינו וכו' וכיון שאמ' עשו את בכרתי לקח אמ' יאות ברכית (בריכית), והגי' יאות ברך כמו בכי"ל איתא גם בכי"פ וכי"ו ועוד בשני כ"י, ובתנחומא מ"ב שם ר' חנניה ב"ר יצחק אמר כיון ששמע עשו כן התחיל מופח על פניו אמר אוי לו לאותו האיש שנאמר (ויזעק זעקה) [ויצעק צעקה] גדולה וכו' אמר עשו נזיד של עדשים האכילני ונתתי לו בכורתי ולאבא האכיל בשר וכו' התחיל מצעק ואומר הכי קרא שמו יעקב וגו' א"ל אביו ומה אעשה לך א"ל כבר לקח את בכורתי א"ל יצחק על הדבר הזה הייתי מיצר ואומר שמא עברתי על מצות הדין וברכתי את הקטן לפני הגדול עתה שכבר ברכתיו גם ברוך יהיה, ושם ריש סי' כ"ג ד"א למה חרד על שבירך לקטן קודם לגדול שכך היה בדעתו לברך את שניהם וכו' ממה שהוא אומר וכו' והבאתי עלי קללה ולא ברכה אמר לה עוד ברכה שהוא עתיד לברכני בסוף אינו מברכני (ועי' לעיל צד 727) [לא] חרד יצחק אלא שאמר מה עון בידי שנתקלקלה שלשלת היחסים על ידי לברך את הקטן ואחר כך הגדול וכן אתה מוצא בכל מקום וכו' אף כאן לא חרד יצחק אלא שאמר מה חטא יש בידי שברכתי את הקטן לפני הגדול ושניתי הסדר וכו' ועי' בפירש"י עה"ת [ובמדרש אגדה] וביפ"ת: 7 אין קיום וכו', אין קיום שטר אלא בחתימתו שלא תאמר אילולי וכו' לא נטל את הברכות ת"ל וכו' הרי שקיים יצחק את הברכות שחתם ואמר גם ברוך יהיה, ור"א תפס לשון המשנה בגיטין ועדיות שם שאין קיום

הברכות תלמיד לומ׳ גם ברוך יהיה, אמ׳ ר׳ יצחק בא לקללו אמר לו הקב״ה הזהר שאם תקללו לנפשך אתה מקלל שכך אמ׳ לו ארריך ארור ומברכיך ברוך: אמר ר׳ לוי ששה דברים משמשים את האדם ג׳ ברשותי וג׳ אינן ברשותי, העין והאוזן והחוטם שלא ברישותו המי מה דלא בעי ישמע ומריח מה דלא בעי, הפה היד והרגל ברישותו אין בעי לעי באוריתא אין בעי אמר לישן ביש אין בעי

2 ילקוט פס, ילק׳ מלכים ר׳ ר״נ, תנחומא מ״ג פס סי׳ כ״ח, תנחומא מ״ב פס סי׳ י״ב [וע׳ תנחומא מ״ב מקץ סי׳ ה׳]:

1 גם ל׳ ג | בא] יצחק ח | הקב״ה ל׳ ג | הזהר] ~ בך א | אתה (את ג) מקללו פהאגי, מקללו את דו, מקללו אתה ת, כאת לקללו כ | 2 את נפשך ו | אתה] א², את דפוא¹גכתי | שכך אמרת פאגב, שכן אמרתה ן, שכבר אמרת י, שכן אמרתי ח, דאמרת דת | לו] וחאגב, ל׳ דפתי | ארריך] וג, אורריך דפא²כתי | ומברכיך ברוך] אגב, ל׳ דפוחתי | לוי] ~ ש״ב ג, ל׳ כ | ו׳ ד׳ | דברים ל׳ א | משמשים] וכ, ״ין דפחאגתי | 3 ג׳] ד׳, שלשה דפוחגתי, שלש א¹, ג׳ הן א², שלשה הן כ | ושלשה פוחגכתי | * אינן דפוחגכתי] אינו ל, שאינן א, שלא י (מלכים) | העין והאזן והחטם פ, העין והחוטם והאזן י, האוזן והחוטם והעין י (שם) | שלא] אינן א¹, אינם חי (שם), אין ג | חמי דלא בעי כ, רואה מה שאינו רוצה ח, מה דלא בעי שמע י | 4 שמע מה דלא בעי מריח מה דלא בעי דפואבתי (שם), שומע מה שאינו רוצה מריח מה שאינו רוצה ח, מה דלא בעי מירח מה דלא בעי חמי י | הפה] וג׳ הן ברשותו ~ א¹ | והיד | ברשותו ל׳ חא¹ | אי.. באוריתא אי (שם), אם.. באורייתא פ, אין (אי י) בעי הוא לעי באוריתא דגתי, הפה אי בעי (דלא בעי כ) באוריתא וכ, אם הוא רוצה מדבר בדברי תורה ח | * אין — ומגדף ל⁵] אין בעי לישן ביש מחרף ומגדף ל, אין בעי (בעי הוא ת) לישנא בישא אם (אין ת) בעי מחרף ומגדף דת, ואם בעי הוא או׳ לישן ביש אם בעי הוא מחרף ומגדף פ, אי בעי אמ׳ לישן ביש אי בעי מחרף אי בעי מגדף א, אין בעי הוא אמר לישן ביש אין בעי הוא מחרף אין בעי הוא מגדף וג, אין בעי הוא אמ׳ לישן ביש כ, אי בעי אמר לישן ביש אי בעי הוא מחרף אי בעי לא מחרף י (שם), אי בעי מפליג מצות אי בעי אמר לישן ביש אי בעי מחרף ומגדף י, ואם הוא רוצה מדבר בלשון הרע ומחרף ומגדף ח |

הגט אלא בחותמיו, וכל שטר קרוי גט ועי׳ בתוי״ט שם ובתוספות ריש גיטין, ובכי״ל כתוב כאן אין קיום גט אלא חותמה והגהתי ועת״ג, ולמטה סי׳ י״ב הגי׳ בכי״ל אמר ר״א אין קיום גט אלא בחתימה וכו׳ שרימה יעקב באביו וכו׳, ולקמן פע״ח סי׳ י״א אמר ר״א אין קיום גט אלא חותמיו שלא תאמר אילולי שרימה אבינו יעקב באביו לא נטל וכו׳ ת״ל אחי יהי לך אשר לך, ובמה״ג עמו׳ 432 הועתק אמ׳ ר׳ אליעזר אין קיום השטר (הגט) אלא בחותמיו שלא תאמר אלולי רימה יעקב אבינו באביו לא נטל וכו׳ ת״ל גם ברוך יהיה אמ׳ ר׳ יצחק כיון שחרד בא לקללו אמ׳ לו הקב״ה הזהר שאם את מקללו מקלל את נפשך שכן אמרת לו ארריך ארור ומברכיך ברוך כיון ששמע את הדבר הזה אמ׳ גם ברוך יהיה, ושם עמ׳ 437 לפ׳ ויקרא יצחק וכו׳ אמ׳ ר׳ ברכיה אין קיום הגט אלא בחותמיו, ונוסף שם ויצחק אבינו קיים זו ההלכה שבירך לו (לבנו) וחתם לו בברכה, ושם עמו׳ 517 לפ׳ ויאמר עשו יש לי רב וכו׳ אמ׳ ר׳ אלעזר אין קיום הגט אלא בחותמיו, ובפי׳ ב״ר כי״ם וכי״א נשתבש א״ר יצחק אין קיום הגט אלא בחותמיו וכו׳ (ולנכון בפי׳ ב״ר הנדפס א״ר אלעזר וכו׳), ובלק״ט א״ר יצחק אין קיום השטר אלא בחותמיו לכך נאמר הן גביר שמתיו לך ושם [צד 138] לפ׳ ואל שדי יברך אותך א״ר אלעזר אין קיום השטר אלא חותמיו וכו׳, ובשכל טוב שם גורס ומפרש א״ר יצחק בא לקללו אמר וכו׳ הזהר שאם תקלל לעצמך אתה מקלל שכך אמרת אורריך ארור ואם תברכהו לעצמך אתה מברך שכך אמרת ומברכיך ברוך לפיכך חתם ברכותיו וקיימם וכו׳ א״ר אליעזר (וצ״ל אלעזר) אין קיום הגט אלא בחותמיו שלא תאמר אילולי שלא רימה יעקב את אביו לא נטל את הברכות ת״ל גם ברוך יהיה הוזהר מפי הקב״ה לברכו וחתם ברכותיו מרצונו, ובתנחומא שם לשון הדרש בפרם תבא ואברכהו ביקש ליטול את הברכות ולומר גם ארור יהיה א״ל הקב״ה מה אתה עושה לעצמך אתה מקלל שאתה אמרת לו אורריך ארור ומברכיך ברוך חזר וקיים את הברכות ואמר גם ברוך יהיה: 3 אינן וכו׳. [בכי״ו היה כתוב בתחילה שאינן כמו בכי״א ונמחק], בכי״ח הועתק כל המאמר ללה״ק רואה מה שאינו רוצה שומע מה שאינו רוצה וכו׳, ובילקוט כאן המאמר מעורבב, ובכי״ל כתוב אין בעי לישן ביש מחרף ומגדף והוגה ביני שיטי אמ׳ לישן ביש אין בעי מחרף וכו׳ ועת״ג. ובתנחומא מ״ב שם המאמר בסגנון ארוך אמר ר׳ לוי ששה דברים ברא הקב״ה לאדם ג׳ ברשותו וג׳ אינן ברשותו ואלו הן שאינן ברשותו החוטם והעין והאוזן כיצד אדם עובר בשוק פתאום והיו מעשנין לפני ע״ז ולא היה מבקש להריח ואעפ״י שאינו מבקש להרית מה יעשה הוי החוטם שאינו ברשותו ואף העין אינו ברשותו כיצד היה עובר בשוק וראה עבירה ולא היה מבקש מה יעשה למה שאין העין ברשותו ואף האוזן אינו ברשותו כיצד היה מהלך ושמע אדם מחרף ומגדף ולא היה מבקש לשמוע גדופים ועוד שהיה חייב בקריעת בגדים וכו׳ ומה יכול לעשות ואזניו אין ברשותו ואלו הן ג׳ שברשותו הפה והיד והרגל היד אם מבקש אדם לגנוב גונב ואם לאו אינו גונב ואם מבקש להרוג בידו הורג ואם לאו אינו הורג הרי היד הרגל אם מבקש אדם להלוך ברגליו לעבוד ע״ז הולך ואם לאו אינו הולך ואם מבקש לעשות מצוה הוא עושה ואם לאו אינו עושה והפה אם מבקש אדם לדבר הוא מדבר ואם לאו אינו מדבר הוי לאדם מערכי לב, והמאמר כתמי ובסגנון אחר עוד וביתר אריכות בתנחומא שם ויחרד יצחק וכו׳ זש״ה אזן שומעת ועין רואה ה׳ עשה גם שניהם וכי לא עשה הקב״ה אלא עין ואוזן בלבד והלא כל האברים הוא גלפן באדם אלא כהו אזן שומעת וגו׳ את מוצא ג׳ דברים ברא הקב״ה ברשותו של אדם ושלשה אינן ברשותו הללו שהן ברשותו הידים והפה והרגלים כיצד הידים רצה לעשות בהם מלאכת שמים סוכה לולב שופר וכו׳ עושה רצה לגנוב לשפוך דם נקי וכו׳ לעבור בהן עבירות הרבה עושה הפה בקש לעסוק בתורה לספר לשון טוב להלל לשבח להתפלל לומר שירות אומר בקש לספר לשון הרע להרף לגדף להשבע על שקר אומר הרגלים בקש לילך לדבר מצוה לבקר חולים וכו׳ הולך רצה לילך לדבר עבירה לנאף ולרצות ולגנוב הולך הללו שאינן ברשותו העינים והאזנים והחוטם העינים כיצד היה עובר בשוק ראה עברה או דבר שהוא מאוס בעיניו או אדם שאין לו בו חפץ לראות וכו׳ מה יעשה רואה הוא שלא בטובתו האזנים שומעת חרופין וגדופין וכו׳ מה יעשה שומע שלא בטובתו החוטם עבר בדרך והריח תבשילין ממאין או ריח של קטרת עבודה זרה וכו׳ מה יעשה הריח בהם שלא בטובתו, ומסיים שם וכשהקב״ה הפך אף אלו

מחרף ומגדף, היד אין בעי מפלג מצוון אין בעי גנב וקטיל, הרגל אין בעי אזיל לבתי כניסיות ולבתי מדרשות אם לאו הולך לבתי תיאטריות ולבתי קרקסיות, ובשעה שאדם זכיי הקב"ה עושה אותם שהן ברשותו שלא ברשותו הפה גם ברוך יהיה, היד ותיבש ידו אשר שלח אליו וגו' (מ"א יג ד), הרגל בני אל תלך בדרך אתם וגו' (משלי א טו):

לד) כשמע עשו [את דברי אביו ויצעק צעקה גדולה ומרה] וגו' אמ' ר' חנינה כל מי שאומר ד'

5 ילקוט ר' קט"ו, ירו' תהלים פ"ה מ"ס ד' בילה פ"נ ס"ב ב', תנחומא פ"ב ס"ה ב', בנה"ג קמא ר' ט', פסיקתא ר' טובה (קמ"ח ב'), תנחומא כי תשא סי' כ"ו, מדרש לתהלים פ' הכלים יל"ו (ג' ס"ו) וז' ומרדכי ידע (ד' ח'), מדרש פנים אחרים נו"ס פ' הכלים ילאו, אגדת אסתר פ' ומרדכי ידע, מדרש תהלים מ"ב י' סי' ג' [ועי' במדבר רבה פי"ד סי' ו]:

1 והיד י | אי בעי הוא מפליג מצוון אי בעי גניב וקטיל י(שם), אי בעי מפליג מיצון אי בעי גניב אי בעי קטיל א[1], אין.. הוא מפלג מצוון אין בעי הוא גנב ואן בעי קטל ן, אי (אין ג) בעי הוא מפליג מצוון (מצון ג) אי (אין ג) בעי הוא גניב אי (אין ג) בעי הוא קטיל א[2]ג, אם.. הוא מפלג במצות אם בעי הוא קטיל אם בעי גנב פ, אין.. הוא עביד מצוותא (מצות ת) אין.. הוא גניב ואם (ואין ת) בעי הוא קטיל דת, אי בעי גניב אי בעי קטיל ו, אין בעי הוא גניב אין בעי הוא קטיל כ, אם הוא רוצה עושה מצות ואם הוא רוצה הוא גנב הוא רוצח ח | * הרגל דפוחאגכתי (שם)] רגל ל, והרגל ו, והורג ו[1] | אי בעי אזיל ו, אם.. אזיל פ, אין (אי א) בעי הוא אזיל דאגכת, אי בעי הוא הולך י(שם), אם רוצה (הוא רוצה ח) הוא הולך וח | לבתי — מדרשות] ג, לבתי כנסיות.. מדרשות וחאבי(שם), לבתי כנסיות ומדרשות ו, לבית הכנסת ולבית המדרש פ, לבתי טרטסיאות ולבתי קרקסיאות דת | 2 ואם לאו הוא הולך פוגכ, ואם הוא רוצה הוא הולך ח, אי בעי אזיל י(שם), ואי.. אזיל ו, ואין (ואי א[2], אי א[1]) בעי הוא אזיל דאת | * לבתי — קרקסיות ו] לבתי תיאטריות ל, לבתי טרטיאות ולבתי קרקסיאות ו, לבתי תרטיאות (טרטיאות א[1]) וקרקסיאות א, לבתי טרטיאות וקרקסאות י(שם), לבתי טרטיסאות לבתי קרקסאות כ, לבית תרתיסיאות ולבית קרקסיאות פ, לבתי קרקסיות ולבתי תיאטריות ג, לבתי קרקסאות ולבתי טרטיאות ה, לבתי כנסיות ובתי (ולבתי ת) מדרשות דת | בשעה י(שם) | שאדם] פוחאגכי, שהוא דת | זכיי] פג, זכאי חא[2]כבי(שם), זכחי וא[1], זוכה דתי | אותם] פחא[1]בי[1] (שם), אותן דוא[2]גי | שהן ברשותו] פוא[2]גי, שהם ברשותו חא[1]כי(שם), שברשותו דת | 3 הפה — יהיה] פואגי(שם), הפה נאמ' גם.. יהיה ח, הפה וגם.. יהיה ו, גם.. יהיה כ, היד ותיבש ידו אשר שלח עליו דת, היד.. שלח אותה אליו ד[1] | היד — וגו'] היד.. אליו ולא יכול להשיבה עוד פ, היד.. אליו אגי, היד ותיבש ידו וגו' ן, היד ותיבש ידו י(שם), היד נאמ' ותיבש.. ח, הפה גם ברוך יהיה דת | 4 בני — וגו'] א[2], בני.. אתם א[1], בני.. אתם מנע רגלך מנתיבתם י(שם), בני.. מנע.. מנתיבתם כי רגליהם לרע ירוצו כ, בני.. מנע.. כי.. ירוצו וגו' ג, בני.. מנע.. כי.. ירוצו וימהרו לשפוך דם פ, בני.. אתם וגו' כי רגליהם לרע ירוצו וגו' ל[0], בני.. אתם כי.. ירוצו וגו' ן, בני.. אתם כי.. ירוצו דתי, לא תלך עמהם ולא תאור את העם כי ברוך הוא ח | 5 כשמע עשו] פוא[1]גכ, כשמוע עשו דתעי, ל' א[2] | * את — וגו'] את דברי אביו וגו' וג, את דברי אביו דפא[1]כתי, ויצעק צעקת גדולה ומרה א[2], וגו' לע | חנינא אבתע, חני' ו[1] | מי שאומר] אי, מי שהוא אומר דוכת, שהוא אומ' פ, האומר גער |

שהן ברשותו אינן ברשותו מנין ממשה ובלעם ויונה וירמיה וירבעם משה מנין וכו' וכשהקב"ה חפץ אף הידים אינן ברשותו של אדם אימתי כשבא אידו הנביא אצל ירבעם וכו' ותיבש ידו אשר שלח עליו וכו' ואף הרגלים אינן ברשותו פסוק מלא מה' מצעדי גבר ואדם מה יבין דרכו וכו' ואף הפה אינו ברשותו של אדם מנא לך מבלעם ומיצחק בלעם שנאמר ולא אבה ה' וכו' ויהפוך ה' אלהיך וגו' יצחק בשעה שנכנס עשו התחיל מזדעזע ולומר גם ארור יהיה א"ל הקב"ה מה אתה מבקש ואתה סבור שפיך ברשותך חזר ואמר גם ברוך יהיה וכו' [ובתנחומא מ"ב מקץ שם הושאל הרעיון לפרש את המקרא אוזן שומעת ועין רואה ודורש כל האברין של אדם עתידין ליתן דין חוץ מן האזן ומן העין למה, אלא העין הזו רואה שלא במובת אדם והאוזן שומעת שלא במובת אדם (והוסם לא הוזכר) אבל הידים אם אינו רוצה אינו גונב והרגלים כך וכו']: 1 מפלג מצוון. וכ"ה בכי"ו, ובפי' ב"ר גורס ומפרש מפליג מצוון מחלק מעות לצדקה, וכן בווי"ר פל"ד סי' י"ד בהסיפור ביומוי דר' תנחומא וכו' כל עמא יפקון ויפלגון מצוה וכו' ובאותו הסיפור לעיל צד 304 אם כשהן מחלקין צדקה לעניים וכו', ובהסיפור ר' יוסי הגלילי הוה ליה וכו' בווי"ר שם דהוא עביד מצוון וכו' ולעיל צד 154 עביד מצוה וכו': 2 לבתי תיאטריות. וכ"ה בכתיבה המדוייקת תיאטריות[1]) בתי"ו בכי"ו וכי"ג ובפי' ב"ר, והשלמתי ולבתי קרקסיות[2]) ועח"כ ובערוך ע' תאטר: 3 אשר שלח אליו. במקרא שם ותיבש ידו אשר שלח עליו ולא יכול להשיבה אליו, ונשתבש אשר שלח אליו גם בכי"פ וכי"א א' וב' וכי"ג וכי"כ וילקוט כאן, ובדפ"ר אשר שלח אותה אליו, והוגה לנכון בד"ו, ובדפוסי' וכי"ת הקדימו היד וכו' להפה וכו': 4 אל תלך וכו'. בכי"ל נוסף עוד ביני שיטי כמו ברוב הספרים הפסוק שלאחריו כי רגליהם לרע ירוצו וגו', וביפ"ת שיער שפי' כי רגליהם לרע ירוצו לרעתם וימהרו לשפוך דמם כי ה' יוליכם את פועלי האון הפך מחשבותם להזיק לאחרים וכו' ועי' גם במ"כ וצ"ע [ואולי דרש כפל לשון בני אל תלך וגו' מנע רגלך מנתיבתם והוא מפרש אל תלך, אני מבטיחך שהקב"ה ימנעך מלכת אתם, על כן הרחק אפילו מנתיבתם כדי שלא תבוא לידי נסיון, ודרשה זו לא מצאה חן בעיני בעל מדרש תנחומא לכן הוא מדגיש שמצא פסוק מלא (משלי כ' כ"ד) כמו שהועתק לעיל בסמוך] ובכי"ח מסיים והרגל נאמ' [במדבר כ"ב י"ב] לא תלך עמהם ולא [במקרא כתוב לא בלי וי"ו אמנם גם בת"י א' הוא בוי"ו] תאור את העם כי ברוך הוא: 5 כל מי שאומר וכו'. שהקב"ה וותרן הוא עובר על כל פשעים יתוותרו מעיו אלא מאריך רוחו (אפו) וגובה שלו, ויתוותרון נופל על לשון וותרן, ובכי"ל כתוב יתוותרן והגהתי ועח"כ ובערוך ע' וותר, ומוריך כמו בתרג' מיכה ז' י"ח לא מוריך וכו' ובירוש' ר"ה פ"א ג"ז א' הוון מורכין, ובשכל טוב צד 124 גורס ומפרש ויצעק צעקה גדולה ומרה א"ר חנינא כל האומר הקב"ה

1) θέατρον. 2) κίρκος.

יקב״ה ויתרן הוא יתיתרן מעוי. אלא מריך רוחיה וגבי דידיה. זעקה אחת הזעיק יעקב לעשו ואיכן נפרע לו בשושן הבירה שנ׳ ויזעק זעקה גדולה ומרה וגו׳ (אסתר ד א):

לה) ויאמר בא אחיך במרמה ר׳ יוחנן אמר בחכמת תירתו:

לו) ויאמר הכי קרא שמו יעקב וגו׳ לקח בכורתי וישתקתי לו והנה עתה לקח ברכתי:

3 ילקוט פס, תנחומא מ״ב תולדות סי׳ כ״ד [ועי׳ לקמן פ״ע סי׳ ח׳]:

1 הקב״ה] **פאנעדי**, שהקב״ה **דוכת** | ותרן **א**[1]**תי** | הוא ל׳ **א**[2]**כתר**[2] | * יתוותרון **דור**[1]] יתוותרן **ל**, יתותרון **ע**, יוותרון **א**[1]**ג**, יותרון י, וותרון **כ**, יותרו **פ**, יתוורון **ת**, יתוורן **א**[2], מתותרן **ר** | מעוהי **ע**, מעיו י, בני מעוי **ור**[1], בני מעוהי **דפכתר**, בני מעיה ג, מעוהי וחייו **א**[2], ימיו וחייו ובני מעוהי **א**[1] | מוריך רוחיה] **ע**, מאריך רוחיה **פואנכי**, מאריך אפיה **דת** | וגבי דידיה] **ואעי**, וגביה דידיה **גכ**, וגבי דיליה **פת**, וגאבי דיליה **ד** | זעקה (צעקה ו)] ויצעק צעקה גדולה ומרה ~ **כ** | שהזעיק **ת** | יעקב אבינו י לעשו] **פוחאנכעי**, ~ דכתי׳ כשמוע עשו את דברי אביו ויזעק זעקה **ד**, דכת׳ כשמוע.. זעקה גדולה ומרה עד מאד **ת** | ואיכן] **פוח**, והיכן **דאנכע**, ואימתי י | 2 דכתיב **פ** | ויצעק **כ** | צעקה **גכ** | ומרה ל׳ **א**[1] | וגו׳] עד מאד **דת**, ל׳ **פוחאנכי** | 3 במרמה] ~ וגו׳ ו, ויקח ברכתך **א**[1], ויקח ברכתיך **כ** | בחכמת] **פוחאנכי**, בא ~ **דת** | 4 ויאמר — וגו׳] ג, ויאמר.. יעקב **וחא**[1], ויאמר.. יעקב ויעקבני **דכ**, ויאמר.. ויעקבני זה פעמים **פת**, ל׳ **א**[2] | לקח בכורתי] את בכורתי לקח **פחג**, ר׳ שמעון בן לקיש אמ׳ התחיל מחכך בגרונו ויאמר הכי ו, זה התחיל מחכך בגרונו את בכורתי לקח **כ**, ריש לקיש אמר התחיל מחכך בגרונו כמאן דמתייך וזורק רוק מפיו ויאמ׳ הכי ויעקבני (הכי קרא שמו יעקב ויעקבני זה פעמים **ת**) את בכורתי לקח **דת** (לקח — ברכתי ל׳ **א**) | והנה עתה] ולא די לו אלא ועתה הנה **ח** | ברכתי] **פוחגכ**, ~ וישתקתי לו **דת** |

ותרן הוא יוותרון מעיו אלא מאריך חימה זעקה אחת זעק לאביו היכן נפרע בשושן דכתיב במרדכי ויצעק צעקה גדולה ומרה (וצ״ל ויזעק זעקה וכו׳ [וכן צ״ל בכי״כ שהוספתי נוסחתו בח״נ], ובמאמר בתנחומא מ״ב שהעתקתי לעיל צד 766 צ״ל ויצעק צעקה וכו׳ ועי׳ במ״ש סימן עשו ויצעק צעקה מרדכי ויזעק זעקה), ובמה״ג שם כשמע עשו את דברי אביו ויצעק צעקה גדולה ומרה אמ׳ ר׳ חנניה מאן דאמ׳ דרחמנא ותרן יתותרון בני מעוהי[1]), אלא מאריך רוחיה וגבי דיליה[2]) בא וראה צעקה אחת הזעיק אבינו יעקב לעשו דכת׳ כשמע עשו ויצעק, ואיכן וכו׳ בשושן הבירה ויצא בתוך העיר ויזעק זעקה וכו׳, ובכי״ק שם יתבתרון בני מעוי וכו׳ הצעיק אבינו וכו׳, ואולי כתיבת יתוורון כפי הברת הירושלמי ופי׳ יתוותרון (יתבתרון) מעוי יתחתכו מעיו כמו במכילתא בא פ״ו כדי שיהיו המצרים רואין ומעיהן מתחתכין, ושם פי״א כדי וכו׳ רואים ומעיהם מתחתכים ועי׳ בספר היובל לכבוד ידידי ר״א שווארץ צד 348, ובירוש׳ תעניות שם דרשו כתיב וקרעו לבבכם וכו׳ ושובו אל י״י אלהיכם כי חנון ורחום הוא א״ר יהושע בן לוי אם קרעתם לבבכם בתשובה וכו׳ למה כי חנון ורחום הוא ארך אפים וכו׳ ר׳ שמואל בר נחמן בשם ר׳ יונתן ארך אף אין כתיב כאן אלא ארך אפים מאריך רוחו עם הצדיקים ומאריך רוחו עם הרשעים ר׳ אחא וכו׳ בשם ר׳ יוחנן ארך אף אין כתיב כאן אלא ארך אפים מארי׳ רוחו עד שלא יגבה התחיל לגבות מאריך רוחו וגובה א״ר חנינה מ״ד דרחמנא וותרן יתוותרון בני מעוי אלא מארי׳ רוחיה וגבי דידיה וכו׳ (ובק״ע פי׳ יתוותרון וכו׳ יותרו קשרי בני מעיו ויצאו בתחלואים מאריך רוחיה כעסו אולי ישוב וגבי דידיה כשאינו שב), וכן נסדרו המאמרים בפסיקתא פ׳ שובה ועיי״ש, ושם הגי׳ יוותרון וכו׳ מאריך רוחו וגובה דידיה, ומאמר ר״ח נסדר גם בירוש׳ שקלים וביצה שם, ובתנחומא כי תשא שם אר״ח כל מי שאומר רחמנא ותרן יתותרון בני מעיו אלא מאריך אפו וגובה הוי וביום פקדי ופקדתי, ובב״ק שם א״ר חנינא כל האומר הקב״ה ותרן יותרו חייו שנאמר הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט, ופירש״י שם יותרו חייו וגופו שמורה אל הבריות לחטוא (ובערוך שם הועתק מב״ק אר״ח וכו׳ וותרן הוא יתוותרון מעיו וחייו, ובד״ס הגי׳ יתוותרו חייו והגי׳ יתותרון בני מעיו אלא מאריך אפיה וגבי דיניה והגי׳ יתוותרון וכו׳ וגבי דיליה, ולפנינו הגי׳ בכי״א ב׳ מעוהי וחייו ובכי״א א׳ ימיו וחייו ובני מעוהי), ובמדרש אסתר פ׳ הרצים יצאו וכו׳ א״ר חנין מאן דאמר רחמנא ותרן הוא יתותרון מעוהי אבל מאריך רוחיה וגבי דידיה אמר להם לשבטים אתם מכרתם את אחיכם וכו׳ כך אני אעשה לכם וכו׳, וכן במדרש פנים אחרים נו״א א״ר חנין מאן דאמר הקב״ה וותרן יוותרון בני מיעיה אלא מאריך רוחיה וגבי דיליה וכו׳ (ובילק׳ אסתר דפ״ר ר׳ תתרג״ו א״ר חנינא מ״ד הקב״ה וותרן הוא יותרו מעוהי אלא מאריך וכו׳), ובמדרש תהלים מ״ב שם אמר ר׳ יודן מאן דאמר רחמנא וותרן הוא יתוותרון בני מעוהי אלא מאריך אף וגביה דילית אמר הקב״ה לשבטים וכו׳ (ובילק׳ מכירי תהלים שם סי׳ ו׳ יתוותרון מעוהי אלא מאריך אפיה וכו׳, ובילק׳ תהלים דפ״ר ר׳ תרמ״ח יוותרו לו חייו אלא מאריך רוחיה וגבי דידיה וכו׳), ומב״ר כאן נובע המאמר באגדת אסתר פ׳ ומרדכי ידע וכו׳ ד״א ויזעק אמר ר׳ חנינא מאן דאמר רחמנא והרן יתוותרון בני מעוהי אלא מאריך אפיה וגבי דיליה בא וראה צעקה אחת הזעיק אבינו יעקב לעשו דכתיב כשמוע עשו ויצעק צעקה גדולה ומרה איכן נפרע לו בשושן הבירה שנאמר ויזעק זעקה, ובמדרש אסתר פ׳ ומרדכי וכו׳ א״ר חנין מאן דאמר קודשא בריך הוא ותרן הוא יתוותרון בני מעוהי אלא מאריך רוחיה וגבי דיליה תדע שהרי זעקה אחת הזעיק יעקב לעשו דכתיב ויזעק זעקה גדולה ומרה (כ״ה בדפ״ר וד״ו) [ובבמדבר רבה שם נאמר בסתם ואע״פ שאין נפרעין ממנו מיד אל יחשוב שהקב״ה יוותר לו על עוונו אלא מאריך רוחיה וגבי דיליה וכו׳], ועוד איתא בשהש״ר פ׳ כמעט (ג׳ ד׳) נתותרו מעיו כל אותו הלילה וכו׳, אכן בילק׳ ישעיה ר׳ רפ״ח הועתק משם נתיזו בני מעיו: 1 ואיכן נפרע לו, לא משום שהיה אבינו יעקב מן האומרים הקב״ה וותרן הוא [??] אלא משום שהקב״ה מדקדק בסביביו כחוט השערה ומוראו על הקרובים יותר מן הרחוקים ועי׳ בירוש׳ שקלים וביצה שם וביבמות קכ״א ב׳ איתא וסביביו נשערה מאד מלמד שהקב״ה וכו׳ ר׳ חנינא אמר מהכא אל נערץ בסוד קדושים רבה וגורא על כל סביביו (ובב״ק שם הגי׳ ר׳ נחוניא ועי׳ בד״ס), ובמדרש פנים אחרים שם ויזעק זעקה גדולה ומרה אמר ר׳ חנינא רבה בייא למלכא דמיעבד בייא לעלובייא צעקה אחת צעק עשו מפני יעקב שנאמר כשמוע עשו וכו׳ והיכן פרע לבניו כאן ויזעק זעקה וכו׳ (והמאמר הועתק גם בילק׳ אסתר שם): 3 בחכמת תורתו, וכ״ה בשכל טוב שם ר׳ יוחנן אמר בחכמת תורתו, ובמה״ג שם אמ׳ ר׳ יוחנן בחכמה, וכן מפרש בפירש״י עה״ת ובלק״ט בחכמה, וגם בת״א ותר״י א׳ מתורגם בחכמתא, ובתנחומא מ״ב המאמר בתמי ויאמר בא אחיך במרמה וגו׳ היה אומר על צדיק במרמה ח״ו אלא בא עליך ברמיות [וכן דרשו לקמן פ״ע ויענו בני יעקב וכו׳ במרמה וכו׳ מה את סבור רמיות דברים יש כאן וכו׳]: 4 לקח בכורתי וכו׳, לפי

[1]) מָאן דאמ׳ דְרַחֲמָנָא וַתְּרָן יִתְוַתְּרוּן בני מעוהי. [2]) וְגָבֵי דִילֵיה.

ויאמר הלא אצלת לי ברכה מן הנצולת:

לז) ויען יצחק ויאמר וגו' אמר ר' ברכיה הן גביר שמתיו לך ברכה השביעית, ולמה ה
איטרה תחילה, אלא אמר לו מלך עשיתיהו עליך וברכותיך שלו הן, עבדא ומה דיליה למאריה את
כל אחיו נתתי לו לעבדים ודגן ותירוש סמכתיו, ולך איפה ברם לך פיתח אפייה, ר' יוחנן

1 ילקוט שם: 2 ילקוט שם, תנחומא מ"ב שם סי' ט"ז סי' כ"ד, דברים רבה סדר דברים (פ"א סי' י"ט וסי' י"ט), ועי' לקמן פפ"ד, ויקרא רבה סוף פל"ד, פדר"א סוף פל"ב:

1 ויאמר] **פואגב**, ל' **דתי** | אצלת ל' **ו** | לי ברכה ל' **פו** | הנצולת] ג, הנצולות **פער**[2]י, הניצולות **א**[3], הניצולת **דואיכת**, הניטלות **ר**[1] | 2 ויען — וגו'] ויען.. ויאמר לעשו **וג**, ויען.. לעשו הן גביר **דפ**, ויען.. הן גביר שמתיו לך **האיכתי**, הן.. לך **א**[2] | שמתיו לך ל' **ת** | ברכה] היא ~ **ו**[0]**אבי** | השביעית] **פוגב**, שביעית **דאחתי** | 3 * אומרה] אומר **ל**, אומ' **א**[1]**י**[1], הוא אומר **ר**[1], הוא או' **פר**[2], הוא אומרה **גכר**[3], הוא אומרה לו **דוחת** | תחילה] **וג**, תהלה **דפאכתרי** | אלא ל' **אי** | * עשיתיהו **דפות**] עשיתהו **ל**, שמתיו **חאגכרי** | עליך] לכל **גר** | עבדא (עבדה **ו**)] **פיחאגבי**, עבדא דמאן נכסי (נכסים **ת**) דמאן ~ **דת** | * ומה דיליה **פוחי**] כל מה (מא **ת**) דיליה **דת**, למה דליה **ל**, למאן דיליה **כ**, דיליה למאן **א**[1], למה נכסיה **ג** | למריה **פוחי**, דמאריה **א**[2] | את] **פ**, ואת **דוגכת** (את—סמכתיו ל' **א**) | 4 ודגן—סמכתיו] וגו' **ו**, ל' **כת** | ולך] **פא**[2]**גבי**, ולכה **דחא**[1]**ת**, ל' **ו** | איפה] **חאכת**, איפא **פ**, איפ' **ג**, איפוא **ד**, איפא מה אעשה בני **ו**[3], ל' **ו** | פיתה] **ו**, פיתא **פחאגכר**[3]**י**, פיתך **דת**, פתך **ר** | * אפייה **ו**] אפיא **חאגכר**[3], אפויה **דפתרי**, איפוא **ל** | ר' יוחנן] **פ**, ר' יוחנן ור' שמעון בן לקיש ~ **וג**, ר' יוחנן ורשב"ל ~ **א**, ר' יוחנן וריש לקיש ~ **דכת** |

הגי' שלפנינו דרשו הכי כפשוטו לשון תימא הכי קרא שמו יעקב שיעקבני זה פעמים לקח בכורתי ושתקתי לו והנה עתה לקח ברכתי ואשתוק לו בתמיה, ובכי"ו הגי' ויאמר הכי קרא שמו יעקב ר' שמעון בן לקיש אמר התחיל מחכך בגרונו ויאמר הכי ושתקתי לו. ומשמע שדורש הכי לשון מחכך, ובדפוסי' [וכי"ת] נוסף פירוש מחכך בגרונו כמאן דמהייך וזורק רוק מפיו ועה"ג [ולמטה סי' י"א ומש"כ שם], וגם בשכל טוב שם המאמר רשב"ל אומר התחיל מחכך בגרונו ואמר את בכורתי לקח ושתקתי והנה עתה לקח את ברכתי ובמה"ג שם אמר ר' שמעון בן לקיש הכחך בגרונו את בכורתי לקח ושתקתי והנה עתה לקח ברכתי, ובלק"ט גורס ומפרש ד"א הכי אר"ש בן לקיש התחיל מחכך בגרונו כאדם שמחייב את חבירו והוא מרוב כעס מחכך לכך נאמר הכי, ובכי"ל ליתא זה המאמר וכן ליתא בכי"פ וכי"ח וכי"ג וכי"ת ואינו מפורש בפי' ב"ר ולא הועתק בילקוט, ובכי"א א' וב' ליתא כל הדרש לפ' ויאמר הכי וכו' ובציון פסיקתא הועתק בילקוט הכי קרא שמו יעקב מלמד שחיכך בגרונו והוציא את הזמורה, ובערוך ע' זמר ד' בפסיקתא דזכור לפי שלא היו ישראל יודעין מה טיבה של זמורה אלא והנם שלחים את הזמורה על אפם וכיון שבא עמלק התחיל לזמרה להן ספר אחר כיון שבא עמלק לימדה להן וממי למדה מעשו זקנו שנאמר הכי קרא שמו יעקב חיכחך בגרונו והוציא הזמורה פי' כיחו וניעו וכלשון ס"א לפנינו בפסיקתא פ' זכור (כ"ז ב'), ושם הגי' חיכך בגרונו והוציא את הזמורה וכ"ה בפסקא זכור בתנחומא מ"ב תצא סי' י"ד [ותנחומא שם סי' י'] ועי' בהערות רש"ב ובעמת"ל ע' חכך וע' זמורה [ובהערות רמא"ש לפסי"ר צד כ"ז א']: 1 מן הנצולת. מהברכות הגרועות, ובשכל טוב צד 116 מן הניצולות, ובמה"ג שם נשתבש אפילו מן המצולות, ולקמן פע"ד הגי' בכי"ל ויצל אלהים את מקנה כזה שמציל מן הניצולת, ובערוך ע' נצל ב' גורס גם לקמן שם מן הנצולות ומפרש החסוכים ועי' בח"נ לעיל צד 262 ובמ"י שם: 2 ברכה השביעית. מפרש בלק"ט א"ר ברכיה ברכה זו שביעית היא שנאמר מטל השמים ומשמני הארץ ורוב דגן ותירוש יעבדוך עמים וישתחוו לך לאומים הרי ו' ברכות הוי גביר שביעית היא ולמה היה אומר בתחלה וכו' אמר לו יצחק וכו' מלך עשיתי[ו] עליך עבדא ונכסיה למריה ולך אפוא מה אעשה בני שכל הברכות שלך שלו הן וכו', ובשכל טוב שם ולמה אמרו תחלה אלא כך אמר לו מלך עשיתיו עליך וברכותיך שלו הן עבדים וכל דיליה למאריה ולך איפוא וכו', ובמדרש אגדה הוצ' רש"ב מלך עשיתי אותו עליך עבדיה ונכסיה דעבדיה למאריה ולכה איפוא וכו', ובמה"ג עמ' 433 והלא ברכה שביעית היא זו ולמה מזכירה תחלה אלא אמר לו כבר עשיתיו עליך מלך, ובתנחומא מ"ב שם סי' ט"ז מטל השמים זו היא תורה וכו' ומשמני הארץ וכו' ורוב דגן וכו' ותירוש וכו' כיון שברכו את אלו הוסיף שש ברכות כדי שיהיו עשרה אלו הן יעבדוך עמים אלו בני נח וישתחוו לך לאומים וכו' הוי גביר לאחיך וכו' וישתחוו לך בני אמך וכו' אורריך ארור וכו' ומברכיך ברוך וכו' (ועי' במ"י לעיל צד 748), ושם סי' כ"ד אמר ר' ברכיה אמר לו אדון עשיתיו לך כל מה שאני מברכך לו אני מברך למה כל מה שהעבד מסגל לאדונו הוא מסגל הוי גביר לאחיך שאמר יצחק ליעקב ברכה שביעית היא ויצחק הניח עשר ברכות שבירכו ולא אמר לו אלא הן גביר שמתיו לך אלא אמר לו כל מה שאתה סבור שאני מברכך איני מברך אלא לו למה שהעבד כל מה שיש לו לאדונו הוא כך במצרים וכו', ולקמן פפ"ד סי' ו' זה נתברך בעשר וכו' (כן שם הגי' הנכונה ועיי"ש), ובווי"ר שם בדפ"ר אז יבקע כשחר אורך וכו' אז תתענג על יי והרכבתיך על במותי ארץ הרי ארבעה עשר ועשרתי אוחרנייתא דכתיבי גבי יעקב דכתי' והאכלתיך נחלת יעקב אביך ואלו הן ויתן לך האלהים מטל השמים וגומ', ובדב"ר שם א"ר אחא וכו' ברכה אחת ברכו אביו ועל חרבך תחיה וליעקב בירך עשר ברכות מנין שכן כתוב ויתן לך וכו' א"ר ברכיה כשנכנס עשו אצל אביו וראה שנטל יעקב את הברכות אמר לו לא הנחת לי אפי' ברכה אחת וכו' אמר לו יצחק אפי' אני מברכך לו אני מברך לא כך אמרתי לו הוה גביר לאחיך העבד וכל מה שיש לו לא של אדוניו הם וכו', ובפדר"א שם ר' יהודה אומר עשר ברכות ברך יצחק ליעקב על מללי שמים ועל דגן הארץ כנגד עשרה מאמרות שבהם נברא העולם שנא' ויתן לך וכו', והגהתי עבדא ומה דיליה וכו' ועה"ג, ובדפוסי' נוסף עבדא דמאן וכו' מפי' ב"ר כ"י שמפרש אלא אמר לו מלך שמתיו לכל ומה מועיל לך אם אני מברכך שלו הן עבדא דמאן נכסי דמאן ברם לך פתך אפויה מזומנות ועי' סנהדרין צ"א א' ומגילה ט"ז א' ובד"ס שם, ובפירש"י עה"ת הן גביר ברכה זו שביעית היא וכו' אלא אמר לו מה תועלת לך אם תקנה נכסים שלו הם שהרי גביר שמתיו לך ומה שקנה עבד קנה רבו ועי' ברש"י הוצ' ר"א ברלינער מהדורא ב' ופסחים פ"ח ב': 4 ברם לך וכו', זה סיום המאמר עבדא וכו' העבד ומה שלו לאדונו הוא את כל אחיו נתתי לו וכו' והדגן ותירוש סמכתיו ולך וכו' אבל

אמר הרף [ממני שפורניתו אפויה לפניו בכל מקום. ר' שמעון בן לקיש אמר הרף] ממני שאף וחימה מסורין לו: ר' שמלאי ואמ' לה משו' ר' אבהו אמר לו הקב"ה כך הייתה אומר ולך איפוא, אמר לו יוחן (ישעיה כו י), אמר לו רשע (שם שם) הוא, אמ' לו בל למד צדק (שם שם) לא כיבד את הוריו, אמר לו בארין נכוחות יעול (שם שם) עתיד הוא לפשט ידו בבית המקדש, אמר לו אם כן השפע לו שלוה בעולם הזה ובל יראה גאות י"י (שם שם) לעתיד לבוא.

2 ילק' ישע' ר' כל"ו (תכ"ט), מגילה ו' ס':

1 * ממני וכן] ממנו דפאתי (ממני — הרף ל' לג) | * שפורניתו דוא[2]] שפירניתי כ. שפורניותו י. שפורעניות פ. מפורניתי ת. שפונייתו א[1] | * אפויה דאתי] אפייה פו | * לפניו דפואבת] לך י | * ר' — לקיש ן] רשב"ל א. ריש לקיש דפת. וריש לקיש כי | * ממני וכן] מיני רג. ממנו דפאתי וחימה] וגר[1]. וחמה דפאבתר[2]י | 2 מסורים ת | * לו ל'דפוא'גבתי] לך לר. בו א[1] | ר' שמלאי] פוא'גי (ישעיה), ר' שלמאי ד. ר' שמלאי אמ' א[2]. ר' שמלאי אומר בת | ואמרין וג. ואמרי דפאבתי (שם) | ליה ג | משום פ. בשם דואגבתרי (שם) | אמר — הייתה אומר] ת. אמר.. היית אומר דבר[1]. אמ'.. היתה או' פו. אמ'.. כד הויתה אמ' ג. א"ל הב"ה כה תאמר לו א[1]. כשא"ל א[2]. בשעה שאמר יצחק לעשו י (שם) | ולך] פגכר[1]י. ולכה דואתר[2] | איפוא] פג. אפוא ן. איפא כר[1]י. איפה דאר[2]. איפה מה אעשה בני תי (שם) | אמר לו] א"ל יצחק להב"ה א[2]. אמר יצחק לפני הקב"ה רבש"ע י (שם) | 3 כבד י | את ל' פ | 4 אמר לו הקב"ה דת | * בארין] ארין ל. אל ארין פ | נהכות י | יעול ת | הוא ל' גרי | לפשט] ו. לפשוט דפאגבתרי | * ידו דבתר[1]י] ידיו פאגר[2]י (שם). את ידיו ו. ל' ל | ** אם כן] ל' ל | השפע] ורי. השפיע דפגבת. תשפיע א | 5 שלוה] ואגבר. שלווה ד. טובה פתר[2]י | ולא.. בגאות פ | לעתיד לבוא] א[2]גת. עתיד לבא דפוא[1]כרי | לעולם הבא י. לעתיד לבא הוי משמני הארין יהיה מושבך י (שם) |

לך הפת אפויה שאתה עבדו ותהי ניזון מנכסי ארונך ועי' באמרי יושר וביפ"ת, ובמקרא כתוב ולכה בה"א והיא מלה בודדת בהוראת לך ועי' במנחת שי, וככתיבה המורגלת לך בכי"ל ובכ"י שציינתי ובילקוט וכן בסמוך במאמר ר' שמלאי ועי' במ"י לעיל צד 3 בד"ה והוא גלי, ובמקרא כתוב כאן אפוא כמו בפ' ויחיד יצחק וכו' מי אפוא ונדרש לעיל צד 753 ג"כ לשון אפה, ובהללי כאן איפא ועח"נ ובתנ"ך הוצ' גינצבורג, ובסגנון לא"ר בזה המאמר עבדא וכו' הגהתי פיתה אפייה כמו שהגי' בכי"ו, ובשכל טוב צד 124 הועתק ולך איפוא ברם לך פיתא, ובמה"ג שם גורס או מפרש ולך אפוא מה אעשה בני ברם אם אית לך פיתא איזיר אפייה[1]), וגם בתר"י א' מתורגם ואזיל ותמרד מני דמה אעביד לך ברי, אכן לפנינו טעם הדרש כן רק במאמרי ר"י ורשב"ל שדרשו לכה ככתיבתו לשון הליכה ובהגי' הרף ממני (מיני) לך מעלי אל תאיין בי לברכך, ור"י דורש אפוא ג"כ לשון אפה שפורניתו אפויה (אפייה) שתנורו בוער לפניו, והוראת פורנית כמו פורני[2]), או פי' שפורניתו וכו' פת פורני אפויה לפניו ופורנית כמו פורניתא בל"ם ועי' לעף אצל קרוים צד 435, ורשב"ל דורש אפוא לשון אף וחימה, ובכי"ל וכי"ג דלגו מן הרף עד הרף והשלמתי, ובדפ"ר וד"ו הגי' הרף ממנו שפורניתו אפויה לפניו וכו' ריש לקיש אמר הרף ממנו שאף וכו' ועח"נ, וגם ביפ"ת פי' הרף ממנו משום דכתיב לכה בה"א מפרש לה לשון הליכה כמו לכה אתנו וכו' ופי' שפורניתו אפויה מזהר ליה לעשו שירפה מיעקב שפורניתו אפויה כלו' שיכוה בגחלתו שתנורו בוערה תמיד להנקם מאויביו ולריש לקיש פי' שאף וחמה מסורין ביד יעקב לשולחם על אויביו, ובאמרי יושר מפרש ר"י אמר הרף ממנו דייקו מלת לכה בתוספת ה"א שהוא כמו לך לך וכמו כלך אמר יצחק לעשו כלך מהזיק לאחיך כי על כל פנים אף אם תזיקהו פתו אפויה ר"ל אמר על זה הדרך אלא שפירש אפוא מלשון חמה ואף כי הכל מסור לידו ולזה מנע רגלך מלהזיק לאחיך כי לא תוכל לו, ובמ"כ הגיה פורניתא אפויה לך (וכן הדפיסו אחריו שפורניתא וכו' לך) ופי' מוכן הוא ליקח נקמתו ממך ולפיכך הרף ממנו ועי' גם באגה"א ח"א צד 298 שפי' שם עפ"י הגהת מ"כ התנור אופה לך עשו (רומי) בכל מקום כלו' מזונותיך מזומנות לך בכל מקום בשופי, ובפי' ב"ר כ"ם וכי"א גורס ומפרש ולך איפא (ולך איפה) אף וחימה מזומנים לך מסורין לך (אף וחמה מסורין לך) דברי ריש לקיש כלומר הממשלה בידך להרע, ודברי ר"י לא הובאו שם: 2 אמר לו הקב"ה, ליצחק אתה תמלת על עשו ואמרת ולך אפוא מה אעשה בני א"ל יצחק יוחן א"ל הקב"ה רשע הוא א"ל יצחק בל למד צדק לא כיבד את הוריו בתמיה וכמו שדרשו לקמן פע"ו ויירא יעקב, וכו' אמר כל השנים הללו ישב בא"י וכו' כל השנים הללו הוא כיבד את אביו (הוריו) שמא בא אלי מכות כיבוד אב ואם וכו' ולעיל צד 728 אמר רשב"ג כל ימי הייתי משמש את אבא ולא שימשתי אותו אחד ממאה ששימש עשו את אביו ובו' [ובכי"ל וכי"ו הגי' רשע הוא בל למד וכו' והושלם בכי"ל ביני שיטי אמר לו] והשלמתי לפשוט ידו בבית המקדש אמר לו אם כן וכו' ועה"נ ולעיל צד 677, ובפי' ב"ר כ"ם וכי"א גורס ומפרש ר' שמלאי בשם ר' אבהו אמר לו וכו' כך היית אומר (אומ' לו) ולך איפא (ולכה איפה) כלומר כעס עליו על מה שהשלימו אמר יצחק להקב"ה רבש"ע יוחן אמר לו רשע הוא אמר לו יצחק בל למד צדק בתמיה כלום (כלומ') לא כיבד (כבד) את הוריו אמר לו בארין וכו' יעול (ייעול) עתיד לפשוט ידו (ידיו) וכו' אמר לו אם כן השפע לו שלות בעולם הזה ובל יראה וכו' לעתיד לבא, ובשכל טוב צד 116 אמר רבש"ע יוחן אמר הקב"ה רשע הוא אמר יצחק בתימה בל למד צדק והלא הוא למד לעשות לי צדקה לכבדני א"ל הקב"ה בארץ וכו' עתיד הוא לפשוט ידו וכו' אמר יצחק א"כ השפע לו טובה בעוה"ז ובל יראה וכו' לעולם הבא, ובמה"ג שם אמ' לו הקב"ה כך אתה אומר לשונאי ולכה אפוא מה אעשה בני אמ' לו יוחן אמ' לו רשע הוא אמ' לו בל למד צדק הלא מכבד הוריו הוא אמ' לו בארין נכוחות יעוול עתיד הוא לפשוט את ידיו וכו' אמ' לו אם כן השפיע לו טובה בעולם הזה ובל יראה וכו' לעתיד לבוא, ובסגנון אחר בתנחומא שם סי' כ"ד בא לברכו ונסתלקה שכינה ממנו התחיל להתפלל ואומר יוחן רשע א"ל (א"ל הקב"ה) בל למד צדק א"ל זה אתה מבקש לברך עתיד הוא להחריב את ביתי ולערבב את הארצות (האוצרות) והממנות שנאמר בארץ נכוחות יעול א"ל יצחק תן לו בעוה"ז ובל יראה וכו' לעתיד לבא (לעולם הבא) שאנכי הוא לי לפרוע לו הכבוד שכבדני וכו', ובמגילה שם במאמרי ר' יצחק

[1]) אַפְיָה. [2]) φοῦρνος.

לט) ויען יצחק אביו ויאמר אליו הנה משמני הארץ וגו׳ זו איטלייא, ומטל השמים ו
מעל זו בית גברין, ד״א הנה משמני הארץ וגו׳ מן שמיניה דארעה: אנטונינוס שלח לרבינו אמר
ליה בגין דתיסוריה חסרין מה נעביד ונמלא יתהון, נסתיה לשליהא ואעליה לגו פרדיסה, שרי עקר
פוגלין רברבין ושתל דקיקין, אמר ליה הב לי אנטיגרפין, אמר ליה לית את צריך, סלק לגביה

1 ילקוט ר׳ קט״ו: 2 ננודה זכה ״ ס׳:

1 * ויען — אליו וא׳ג] ויען יצחק ויאמר לעשו לפת, ויעו.. אביו ויאמר לעשו כ, ויען יצחק ויאמר ד,
א[2] | וגו׳] יהיה מושבך פחי, יהיה מושביך דאגת, ל׳ כ | * זו דאבתי] הנה מש׳ הא׳ יה׳ מו׳ זו ו,
ל׳ לפג | איטליא ד[1]פוגכתי, איטאליאה דח, איטליא (אטליא א[2]) שליון א | * וממל דפאגכתי]
מטל לו | 2 מעל ל׳ א[2]כ | גוברין פורי | הנה ל׳ ח | הארץ ל׳ פ | וגו׳ ל׳ | מן שמיניה] וג, מן
שמיניא דתעי[1], מן שמני ח, משמיניה ו, משמינא כ, משומיניא א | דארעא פוחאגכבעי, ~ מן הן
מתעבדא ארעא שמניא (שמיניא ת) מן כלא ומטל השמים מעל דת | אנטנינוס ת | לגבי (לגב וג)
רבינו פוגבי, אצל רבינו א, לר׳ ת | 3 לה ו, לו פ (א״ל ל׳ ג) | דתיסווריה] וכ, דתסווריה פ, דתיסווריא א[2],
דתיסוריא א[1], דתיסבריא ג[1], דתסבריא ד[1]ר[2], ייא ר[3], דתסוורא ת, דתסוורתא דר[1], תסוורתא ע
חסרין] פאגערי, חסירין וכת, חסרים ד | ונמלי אכער[2], ונמליא פ, ייא ו, ומליא ג, דנמליה י
נסתיה] פע, נסתייה ו. נסותיה ג, נסביה דארי, נסבי כ | לשליהה ו | ואעליה] פוגער[2], ועייליה דאכתר[1],
ועיליה י[1] | גו גר[2], בו פ | פרדיסה] ו, פרדיסא פא[1]גכער[2], פרדסא דא[2]תר[1]י[1] | שרי] שורי ו, שריה כ,
ל׳ י | עיקר ע[0]ר[2] | 4 פולגין פ | רברבנין כ, רבובין ת | ושתל] פגעי, ושתיל דואכר | דקיקין] ~ תרדין
(תורדין גו) רברבין (רברבנין כ) ושתל (ושתיל וכר[2]) דקיקין חסין רברבין ושתל (ושתיל וכר[2]) דקיקין פוגכר[2],
חסין רברבין ושתיל (ושתל י) דקיקין א[2]ר[1]י | לה ו | אנטיגרפין] ע, אנטיגרפה ונכי, אנטיגרפא דאתר[2],
אנטיגרפיה פ | אמר — צריך] אמר לה.. צריך ו, אמר ליה לא.. צריך ע, לא יהב לי׳ (לי ו[1]) י |
סליק ואנכר, על י | גביה י |

מאי דכתיב יוחן רשע וכו׳ אמר יצחק לפני הקב״ה רבש״ע יוחן עשו א״ל רשע הוא א״ל בל למד צדק א״ל
בארץ נכוחות יעול א״ל אם כן בל יראה וכו׳ ועי׳ בר״ס: 1 ויען יצחק וכו׳. בכי״ל וכי״פ ובי״ת בשיבוש ויען
יצחק ויאמר לעשו כלה״כ בפסוק ל״ז, והגהתי גם זו איטלייא וממל וכו׳ וכ״ה במה״ג ויען יצחק אביו ויאמר
אליו הנה משמני זו איטליה ומטל השמים מעל זו בית גוברין (גברין), ובשכל טוב שם מפרש הוא איטליא
שהיא ארץ שמינה ובעלת פירות ומטל השמים מעל שלא תדור בארץ ציה ומלח אלא בארץ שהיא שותה ממה
שיורד לה מן השמים מל של ברכה כגון בית גוברין, ובפי׳ ב״ר כי״ם מל״א הגי׳ איטליא של יון וכ״ה בכי״א
א׳ וב׳ וכן הובא בפירש״י עה״ת (ועי׳ בזכור לאברהם במהדורא א׳), וכוונו על החלק מאיטליא הדרומית הנקרא
אצל הקדמונים ארץ יון הגדולה בעבור שישבו בה יונים מימים כבירים והיתה אדמתה משובחת מאד דשנה ורעננה
עי׳ בערך מלין צד 43 ובמ״ע הצרפתי חלק ל״ג צד 187, ובית גברין היא אליותריפולים ועי׳ במ״י לעיל צד 412:
2 מן שמיניה וכו׳. מן שמיני הארץ כלו׳ הגדולים והעשירים ובל״מ כל שמן וכל איש חיל (שופטים ג׳ כ״ט)
ויהרג במשמניהם (תהלים ע״ח ל״א), והובא כאן המעשה באנטונינוס שמילא את אוצרותיו והעשיר מהדוכסים
שהעביר והדוכסים שהושיב תחתיהם כמו שמפרש בערוך ע׳ שמן ב׳ הנה משמני הארץ מן שמיניא דארעא
פי׳ עשירים מפיק דוכסין ונוטל שלהם מעייל דוכסין ונותנין לו שוחד ועי׳ גם ע׳ דכוס, ובמה״ג 434 נסדר
הסיפור לפי׳ ועל חרבך וכו׳ ומסיים שם לקיים ועל חרבך תחיה, והוספה זרה בדפוסי׳ וכי״ת מן הן מתעבדא
ארעא וכו׳ ועת״נ: 3 בגין דתיסווריה[1]) וכו׳. בשביל שהאוצרות חסרים מה נעשה שנמלא אותן, ובערוך ע׳
תסוור בגין תסוורתא וכו׳ ונמלי יתהון: נסתיה וכו׳. לקח רבינו את השליח והכניסו לגנה, וכן הגי׳ נסתיה
בכי״פ ובערוך ע׳ נסתיה ועי׳ לעיל צד 92, וצד 363: שרי עקר. התחיל לעקור צנונות גדולים ושתל קטנים
וכן בסמוך ואעלי לפרדיסא שרי עקר וכו׳ ושתל דקיקין ועי׳ בערוך ע׳ פגלא, ובדפוסי׳ הגי׳ בסמוך שרי עקר
פוגלין וכו׳ תררין וכו׳ חסין וכו׳ וכ״ה גם כאן בכ״י שציינתי, ובכי״א ב׳ ובפי׳ ב״ר כי״ם וילקוט פוגלין וכו׳
חסין וכו׳ ועת״נ, ונר׳ שנכונה הגי׳ שלפנינו שעקר ושתל רק מין אחד וכן בנמשל מפיק דוכסין ומעייל דוכסין,
והגי׳ שורי כמו לעיל צד 712 שורון בייכין ועי׳ במ״י שם: 4 הב לי וכו׳. תן לי תשובת דברים בכתב וגם בערוך
ע׳ אנטיגרפין הגי׳ הב לי אנטיגרפין וכו׳, ועדיפא הגי׳ שלפנינו בסמוך אנטיגרפי[2]), ובמדרש אסתר מתורגם
פשתגן הכתב (ג׳ י״ד) אנטיגרפון (כ״ה בדפ״ר וד״ו) דאיגרתא ובילק׳ אסתר ר׳ תתרנ״ו אנטיגרפין דאגרתא:
אמר ליה לית וכו׳. א״ל אינך צריך בא השליח אצל אנטונינוס א״ל היכן אגרת התשובה א״ל לא נתן לי
כלום א״ל ומה אמר לך א״ל לא אמר לי כלום אלא לקחני והכניסני לגנה והתחיל לעקור וכו׳ התחיל אנטונינוס
להעביר דוכסים ולהושיב דוכסים עד זמן שיתמלאו האוצרות, ובכי״ל הלשון ממועט ומה אמר לך לא אמר לי
וכו׳ ועי׳ לעיל צד 666 ובמ״י שם בד״ה והא כת׳ וכו׳, ונכונה הגי׳ נסתי ואעלי כמו ואעלי בירוש׳ סנהדרין
פ״א י״ח ג׳ ועי׳ דאלמאן צד 360, ובפי׳ ב״ר כ״י מפרש מיד הבין שרי מפיק וכו׳ וכן נוסף בדפוסי׳ וכי״ת
מיד הבין, ובכי״א א׳ המאמר מקומע א״ל לית את צריך סליק לגביה א״ל ולא עבד קמך כלום א״ל נסבני
וכו׳, ובילקוט א״ל הב לי אנטיגרפה לא יהב לי על גביה א״ל מה אמר לך וכו׳, ובילקוט ד״ו ניתוספו הפירושים
תיסברייא פי׳ האוצרות שמונחות בזוויות וכו׳ עד אנטיגרפה פי׳ כתב בלשון יוון, ובמה״ג שם הועתק
אנטלינוס שלח לגבי רבינו הקדוש בגין דתוסבריה[3]) חסרין מאי נעביד עד דנמלי יתהון נסיב שליחא
ואעליה לפרדיסא שארי עקר פוגלין רברבין ושתל זעירין תרדין רברבין ושתל זעירין אמ׳ ליה הב לי
תשובה אמ׳ ליה לית וכו׳ כיון דסליק גביה אמ׳ ליה הן היא תשובת דברים אמ׳ ליה לא יהב לי
כלום אמ׳ ליה ומה אמ׳ לך אמ׳ ליה לא אמ׳ לי כלום אמ׳ ליה ולא עבד קומך כלום אמ׳ ליה נסובני
ואעלני לפרדיסא שרי עקר פוגלין רברבין ושתל זעירין תרדין רברבין ושתל זעירין קם מן שעתיה
והוה מפיק שלטונין ומעייל דוכסין עד דאתמלון תוסבריה לקיים וכו׳ (ובכי״ק שם עקר פולגין, וכתיבת
אנטלינוס כמו אנטולינוס בירוש׳ כלאים פ״ט ל״ב ב׳, ובירוש׳ סנהדרין פ״י כ״ט ג׳ כתוב ו׳ פעמים אנטולינוס
ופעם אחת אנטונינוס), ובסגנון אחר הסיפור בע״ז שם א״ל (אנטונינוס לרבי) מצערין לי חשובי רומאי מעייל

1) θησαυρός. 2) ἀντιγραφή. 3) דתוּסַבְרִיָה.

אמר ליה הן היא אנטיגרפי, אמר ליה לא נתן לי כלום. ומה אמר לך. לא אמר לי כלום אלא נסתי ואעלי לפרדיסא ישרי עקר פוגלין רברבין ושתל דקיקין. ישרי מסיק דוכסין ומעייל דוכסין עד זמן 43a
דיתמלון תיסווריא:

מ) ועל חרבך תחיה אמר ר' לוי על חרבך ואת חיי:

ואת אחיך תעבד אמר ר' הונא אם זכה תעבד ואם לאו תאבר:

והיה כאשר תריד וגו' אמר לו את יש לך ירידים והוא יש לו ירידים את יש לך נימוסות והוא יש לו נימוסות. אמר ר' יוסי בר' חלפיתא אם ראית יעקב אחיך פורק עולה שלתורה מעל צוארו

4 ילקוט פס: 5 ילקוט פס, לעיל לד 686: 6 ילקוט פס:

1 (א"ל — אמר לי כלום ל' א¹) | * הן היא (ג) הין היא לג, הן הוא ר, הן א², היך היא פ, אן הן ת, דין הן ד | אנטיגרפה וג, אנטיגרפא דא¹כתר¹, אנטיגרפיה פ | לה ן | נתן] יהב וא²נתר², יהיב דפכרי | ומה] ג, אמר ליה (לה ן) ומה דפות, א"ל ומה א², א"ל מה י | לא] אמר לו (ליה פ, לה ן) לא דפוי, א"ל ולא א²ג, אמ' לו ולא ת | כלום] א², ~ אמר ליה (אמ' לה ן, א"ל א¹ר²) ולא (לא פו) עבד קורמך (קדמך תי, קומיך ו, קמך פגא'ר) כלום דפוא¹גתרי | אלא] אמר ליה פכתר¹, אמ' לה ן, א"ל אגר¹וי, ל' ד | נסתי] פוג, נסבני דאתר², נסביני ר¹, נסביה כ, ל' י | 2 ואעלין] וא¹גכ, ואעלאי ר², ואעלי פ, ואעלני א¹תר¹, ואעליני ד, אעלני י | לגו (גו ר¹) פרדיסא פוא¹גכר², לגו (גו ר²) פרדסא (פרדס' וי) דא¹ר¹ו, לגו פוגלא ת | שורי וגכ, שארי ר¹, ושרי פ | פוגלין] פולגין פ, ל' ת | רבובין ת | ושתל] פוגי, ושתיל דאכתר | דקיקין] ר¹, ~ תרדין רברבין (רבובין ת) ושתיל (ושתל וגי) דקיקין חסין רברבין (רבובין ת) ושתיל (ושתל גי, וש' ו) דקיקין דוגתר¹ו, תרדין רברבין ושתיל דקיקין א¹כ, חסיגין רברבין ושתיל דקיקין א¹, וכו' פ | שרי] פאערי, שור וגכ, מיד הבין שרי דת | מפק ן | רברבין דוכסין א¹ | ומעייל] א¹גכתער, ומעיל דפי¹, ומעל ו, ועייל א¹ | דוכסין] אגתער, דוקסין דפו, דוקסין כ, איפרכין י | זמן ל' ר | 3 דיתמלון] ג, דאיתמלון ר¹, דאתמלון פור², דאיתמליין ד, דאתמליין ת, דאיתמליאן י, דתיכלון א¹, דתמלון א², דתמליין כ | תיסווריא ג, תיסוורייה ן, תיסווריה פא², תיסוריא א¹, תיסברייא ר¹, תיסבריא ר²וי, תסבריא ד¹, תסוורתא דת | 4 אמר ר' לוי] פוחא¹גי, אר"ל א², ר' לוי אמ' דת, אמר ליה כ | על] פוא, עול ל¹דו¹חגכתר, תמול י | את חיי א, ואת תחי פ | 5 תעבד] פוגכ, תעבוד דאתי | אמר — הונא] אמר.. חונה ן, אמר.. חיננא כ, אמר.. אחא ג, ל' אח | תעבד] פא¹גכר²וי, תעבוד דוחא¹תר¹ | ואם לא זכה כ | תעבד א²י, תעביד ח, תיעבר תב | 6 וגו'] ופרקת עולו ג, ופרקת.. מעל צוארך חב, ופרקת.. צואריך א¹, ל' דפוא²תי | אמר לו] פוחגב, א"ל י, ל' דאת | אתה וחא¹ת | * ירידים פחאנבתר¹) ירידים ל, ירודים ור², ירודין י, ירודים שווקים ד | * ירודים פחאנבתי] ירודים ל, ירודים ן, שווקים ד | אתה וחא²ת | נימוסיות א, נמוסי' ו¹ | 7 נימוסיות א, נימוסים ו¹ | דוסא פ | בר'] פא¹כ, ביר' ו, בר דנת, בן א¹ר | חלפתא דפחא²גכתר, חלפתה ן | ראיתה ן | יעקב אחיך] פוחא¹גרי, יעקב א¹כ, אחיך דת | פורק — צוארו] פא¹גבר, פורק עול תורה.. צוארו ן, פורק עולה של.. מעליו דת, פורק מעל צוארו (מעליו י) עולה של תורה חי, פורק עולה של תורה א² |

ליה לגינא כל יומא עקר ליה פוגלא ממשרא קמיה אמר ש"מ הכי קאמר לי את קטול חד חד מינייהו ולא תתגרה בהו בכולהו ולימא ליה מיכר בהדיא אמר שמעי בי חשובי רומי ומצערי ליה ולימא ליה בלחש משום דכתיב כי עוף השמים יוליך את הקול ועי' בד"ס [הסופרים היונים והרומים מספרים כעין אגדה זו, כן מסופר בדברי הימים כהרודוטוס ח"ה פצ"ב מפריאנדרוס מושל קרינתים ששלח לתרזיבולוס מושל מיליטוס לשאול בעצתו איך לפקח על עסקי העיר לטובתה, אבל תרזיבולוס לא השיב לשליח כלום אלא הלך עמו חוץ לעיר לשדה מלאה בר ועקר השבלים הבריאות והטובות, ומזה הבין פריאנדרוס שעצת תרזיבולוס היא להרוג את חשובי העיר, וכן כספרים ליוויוס, דבה"י ח"א פנ"ד, ואובידיוס, פסטי ח"ב 701, על טרקויניוס סקסטוס ששלח לאביו כדת כה לעשות עם העיר גאביי (Gabii) לכובשה ולדכא אותה והאב לא השיב תשובה אלא הלך לפרדס וקטע את ראשי הפרחים והבין הבן שכונתו שיהרוג את קציני העיר, והחילוק האופי שבין האגדות האלו הוא שלפי עצת חכמי האומות על המושל להרוג את האנשים העומדים לשטן לו ואינם לפי רוחו מה שאין חכם יהודי יועץ לשפוך דם נקי בלא משפט, על כן הוא נותן צו לחייבם חובת גלות, אמנם לפי האגדה בע"ז ציערו חשובי רומי את אנטונינוס ולכן צוה רבי להרוג אותם אחד אחד]: 4 על חרבך וכו'. אמר לו על חרבך ואת חיי וכן בסמוך א"ר הונא אם זכה תעבד וכו' אמר לו אם וכו' א"ר יוסי וכו' אם ראית וכו' אמר לו אם וכו' וכן סגנון הלשון לעיל פעמים שונות ועי' במ"י לעיל צד 604 בד"ה אף את וכו' ור"ל דורש על לשון עלל כמו ועללתי בעפר קרני (איוב ט"ז ט"ו) וכדמפרש בפי' ב"ר הכנס חרבך לנדנה שלא תרצח ואתה תחיה, ועל לפי הדרש לשון צווי במשקל בעלי הכפולים וקרי ביה עול וכן מעם הגי' עול (ובכי"ל וכי"ו הגי' על והוגה עול), ובשכל טוב צד 125 א"ר לוי על חרבך ואתחי וצ"ל ואת חי: 5 אם זכה וכו'. אם זכה יעקב תעבד תעבוד את אחיך ואם לאו תעבד תאבד אותו ועמ"כ, והגי' תאבד באל"ף איתא גם בדפוסי' ובכי"פ ובי"ו וכי"א א' וכי"ג וכי"כ ובפי' ב"ר כי"מ וכי"א, ובמה"ג עמו' 435 ואם לא תעבד תאבד, ובשכל טוב צד 117 הגי' אם זכה תעבוד ואם לא זכה תעבד[1]), ובלק"ט לא זכה תיעבד [ובמדרש אגדה לא זכה יעבד] ועה"ג, ובסגנון זה אם זכה וכו' נדרש במאמר ר' הונא לעיל צד 686 הפ' ורב יעבד צעיר ועיי"ש: 6 את יש לך וכו'. גר' שדרשו והיה כאשר וכו' והוא יהיה כאשר אתה תריד ותריד לשון מריד, את עשו בלו' אדום יש לך ירידים והוא ישראל יש לו ירידים, ואולי דרשו גם תריד כמו תרדה, את יש לך נימוסות[2]) חוקים ומשפטים שאתה רודה בהם בכל האומות והוא יש לו וכו', ובכי"ל נשתבש ידידים, ובמה"ג שם אמר

[1]) תְעָבֵד. [2]) νόμος.

גזור עליו שמדים ואת שליט בו הה״ד כי אתה אבינו כי אברהם לא ידענו וישראל לא יכירנו (ישעיה סג טז), ויצחק היכן הוא, מי שהוא אומר לו גזור עליו שמדים את מתכיפו לאבות:

מא) וישטום עשו את יעקב אמר ר׳ לעזר בר׳ יוסי נעשה לו שונא נוקם ונוטר, עד כדון ח קראין סנטרוי דרומי:

ויאמר עשו בלבו הרשעים ברשות לבם שנ׳ אמר נבל בלבו (תהלים יד א), ויאמר עשו בלבו, ויאמר ירבעם בלבו (מ״א יב כו), ויאמר המן בלבו (אסתר ו ו), אבל הצדיקים לבם ברשותם שנ׳ וחנה היא מדברת על לבה (ש״א א יג), ויאמר דוד אל לבו (שם כז א), וישם דניאל על לבו (דניאל א ח), דומין לבוראן ויאמר י״י אל לבו וגו׳ (בראשית ח כא):

1 עי׳ סנס פ״ע ג׳: 3 ילקוט סס, יכוס׳ ענודס זרס פ״ס ל״ע נ׳: 5 לעיל לד 320 וס״כ:

1 ואתה חא[2]ת | שליט] פ, שלט ו, שולט דהאגכתרי | וישראל — יכירנו] .. הכירנו ד[1]ו[1], וגו׳ וג | 2 איכן ו | הוה ע | מי] אמרו ישראל ~ י | לו] לעשו תע, ל׳ אני | אתה פחא, ואת וכ | מכתיפו פ | לאבות] לאבותם ו, עם האבות י, ל׳ פ | 3 וישטם פוא[2]געי | את יעקב] פאגכת, את יעקב וגו׳ ו, ל׳ דעי | לעזר] ו, אלעזר דפחגכתר | * בר׳ דפא[2]גכ] ביר׳ ות, בר ר׳ ע, בר לאי | יוסף א[1] | נעשה] פותגכע, בלבו נעשה י, סנטירו ונעשה דת (נעשה — ונוטר ל׳ א) | נוקם] גע, ונוקם דפוחכתי | עד ל׳ י | כאן א | 4 קראין] פוחא[2]געי, קריין דכת, קורין א[1] | סנטורי ע, סנטיראי י, סנטארוי א[1] | דרומאי כי, דרומי שנעשה שונא ונוקם ונוטר א, ברומי ד[1] | 5 לבם] פגכ, לבן דוחאת | שנ׳] פאגכ, ל׳ דוחת | בלבו] ~ אין אלהים אכ | ויאמר עשו בלבו ל׳ חא[2] | 6 * ויאמר ירבעם.. המן בלבו דג] ויאמר המן בלבו ויאמר ירבעם בלבו פו[0]חת, ויאמר ירבעם בלבו ל, ויאמר המן בלבו א[1] | אבל] ויאמר עשו בלבו ~ ח | לבם כרשותם] פ, לבן (ליבן ד[1]) ברשותן דוגכת, לבן ברשותם א[1] | 7 שנ׳] פא[1]גכ, ל׳ דוחת | ויאמר — לבו] ודוד אמר אל לבו ג, ל׳ ח | 8 על] פוא[1], אל דגכת | דומין לבוראן] דומים לבוראם ח, דומין לבוראם ת, דומין לבוראן ו, דומין אל בוראן א[1], ל׳ פ | שנ׳ ויאמר כ | וגו׳] לא אוסיף ח, ל׳ דפוא[1]גכת |

לו יש לך ידים והוא יש לו ידים, והגי׳ ירודים כמו לעיל צד 477 שלשה ירודים הן ירוד וכו׳, ובפי׳ ב״ר כי״ס וכי״א מפרש את יש לך ירידים (ירודים) שווקים (שוקים) תריד דורש והוא יש לו שוקים כלומר עת שיהא שולט (הוא שולט) ועת שאתה שולט וכשתראה לעתך (עתך) עומדת בהם אז ופרקת עולו וכו׳, וכן הוסיפו והגיהו את יש לך ירידים שווקים והוא יש לו שווקים, ובילקוט ד״ו נוסף בגליון פירוש שווקים, ובשכל טוב שם הגי׳ א״ל אתה יש לך ירידים וכו׳ אתה יש לך נימוסית והוא יש לו נימוסית: 1 גזור עליו וכו׳. אם ראית הוא פורק עולה של תורה אף אתה ופרקת עולו מעל צוארך גזור עליו שמדים ואת שליט בו וכל הפורק ממנו עול תורה נותנין עליו עול מלכות, וגם בת״א מתורגם והיה כאשר תריד וכו׳ ויהי כד יעברון בנוהי על פתגמי אוריתא וכו׳ ועי״ע בתר״י א׳ וב׳ [וראה גם במדבר רבה פ״א סי׳ ב׳ מהו רדנו וכו׳], ונסמך המאמר הה״ד כי אתה אבינו וכו׳ ויצחק היכן הוא שלא נזכר אלא מי שהוא אומר לו וכו׳ את מתכיפו מצרפו ומחברו לאבות בתמיה, ובמה״ג שם אמ׳ ר׳ יוסי אמ׳ לו אם ראית יעקב אחיך וכו׳ גזור עליו שמד שאת שולט בו וכך אמרו ישראל כי אתה אבינו וכו׳ ויצחק איכן הוא אלא אמרו מי שהוא אומ׳ לעשו גזור עליו שמדים את מתכיפו[1]) לאבות, ובערוך ע׳ את ד׳ ויצחק היכן הוה (וב״ד היכן הוא) מי שהיה אומר לעשו וכו׳, ובלק״ט מפרש והיה כאשר תריד ופרקת עולו מעל צוארך אמר לו אם ראית יעקב אחיך פורק עול של תורה מעל צוארו את יכול לו לכך אמר כי אתה וכו׳ ויצחק היכן הוא למה לא הזכירו לפי שאמר לעשו ופרקת עולו כלומר גזור עליו שמדים ואתה שולט בו לפיכך לא זכר את יצחק, ומגומגם הלשון בשכל טוב שם א״ר יוסי בן חלפתא כך אמר לו אם ראית יעקב אחיך וכו׳ גזור עליו שמדות להתכיפו לאבות וכו׳ [המלים האחרונות שייכות לשורה ח׳ שם אחר תעבור אותו וצ״ל אי אפשר להתכיפו וכו׳] ובפי׳ ב״ר כי״ס וכי״א מפרש א״ר יוסי בן חלפתא כך אמר יצחק לעשו אם ראית יעקב אחיך פורק עולה וכו׳ גזור עליו שמדים ואתה (ואת) שולט בו תוריד דורש כלומר בשעה שתמרידהו על הקב״ה אתה יכול לו הה״ד כי אברהם לא ידענו וישראל לא יכירנו יצחק לא נאמר לפי שלא די לו כי לא בקש עליו רחמים אלא שאמר לו לגזור עליו שמדים מי שהוא אומר גזור עליו (גוזר עלינו) שמדים את מתכיפו לאבות בתמיה לפיכך לא הזכירו (ובפי׳ ב״ר הנדפס נשתבש א״ר יוסי בן אלעזר ועיי״ש, ובכי״ל ר׳ יוסי בר׳ חלפותא כמו לעיל צד 615 ועי׳ במ״י שם), ובשבחו של יצחק הדרש במאמר ר׳ שמואל בר נחמני בשם ר׳ יונתן בשבת שם: 3 נעשה לו וכו׳. דורש וישטם נוטריקון שונא וכו׳ וכן נר׳ טעם הפירוש בלק״ט וישטום נקוד הוא כלומר שונא נוטר נוקם, ור״ל ש׳ שונא ט׳ נוטר מ׳ נוקם (ובכ״י פלארענץ הגי׳ וישטם נקוד הוא שעדיין שונא נוקם ונוטר), ובמדרש אגדה הוצ׳ רש״ב וישטום עשו נקוד שהיה שונא ונוקם ונוטר, ור׳ אלעזר בר׳ יוסי דורש כן גם השם סנטור עד כדון וכו׳ עד עתה קוראים סנטרוי[2]) דרומי משום שהם שונאים נוקמים ונוטרים את ישראל, ובפי׳ ב״ר כ״י מפרש סנטרוי שונא נוקם וכו׳ ובכי״א א׳ וב׳ סנטארוי (סנטרוי) דרומי שנעשה שונא ונוקם וכו׳ ועח״נ, (ובדפוסי׳ ובי״ת משובש בראש המאמר סנטירו ונעשה לו שונא וכו׳, והוראת סנטרה דקרתה לעיל צד 154 עי׳ במ״י שם), והגי׳ סנטרוי דרומי איתא גם בשאר כ״י ובדפ״ר וד״ו (ובד׳ קראקא א׳ סנטריו) ובשכל טוב שם עד כדון קריין סנטרוי וכו׳, ועדיפא הגי׳ בערוך ע׳ סנטר ג׳ נעשה לו שונא וכו׳ עד כדון קראין סנטורי דרומי, ובילקוט סנטיראי דרומי, ובמה״ג שם אמ׳ ר׳ אלעזר נעשה לו נוקם ונוטר ושונא עד כדון קוראין סנטריא (קראין סנטריה) דעשו, ובירוש׳ ע״ז שם מפרש סטרגלייה שנאה ממונה שונא נוקם נוטר היך מה דאת אמר וישטם עשו את יעקב, ואח״כ ג׳ שם א״ר יצחק בי ר׳ לעזר ברומי צווחין ליה (וצ״ל להון) סנטורייה דעשו: 5 הרשעים וכו׳. המאמר נסדר כבר לעיל צד 320 לפ׳ ויאמר י״י אל לבו, ובכי״ל נשמט כאן ויאמר המן בלבו והשלמתי, ובכי״א ב׳ קיטע ויאמר עשו בלבו הרשעים ברשות לבן שנא׳ אמ׳ נבל בלבו אין אלהים ויאמר ירבעם בלבו וכו׳ בפסוק ויאמר ה׳ אל לבו, ובלק״ט קיטע ויאמר עשו בלבו הרשעים ברשות לבם כגון

[1]) מַתְכִּיפוֹ. [2]) σενάτωρ.

יקרבו ימי אבל אבי ואהרגה את יעקב אחי ר׳ יהודה א׳ בא לו עשו במתינה אמר מה אני מכריע את אבה אלא יקרבו ימי אבל אבי וגו׳, ר׳ נחמיה אמר הרבה סיחים מתו ונעשו עורותיהם שטיחין על גבי אמותיהם, רבנין אמ׳ אם הורגו אני שם ועבר יושבין עלי בדין אלא אני הולך ומתחתן לישמעאל והוא בא ועורך עמי לבכורה והורגו ואני עומד עליו כגואל הדם והורגו ויוריש אני ב׳ משפחות הה״ד בן אדם יען אמרך על שני הגוים ועל שתי המשפחות לי תהיינה וירשנוה וי״י שם

1 ילקוט כאן, לקמן בע״ח סי׳ פ׳: 2 סנהדרין נ״ב א׳, פסיקתא פ׳ אחרי מות (קע״ג ב׳), ויקרא רבה פ״כ סי׳ י׳, במדבר רבה פ״ב סי׳ כ״ג, תנחומא ת״ב אחרי מות סי׳ ז׳, תנחומא שם סי׳ ו׳: 3 מדרש תהלים ע״ב י״ד סי׳ ב׳, אגדת בראשית פ״ב ובע״ז (סע״ו):

1 * ואהרגה — אחי חי׳] ואהר׳ את יעקב ג, ואהרגה כ, וגו׳ ל, ל׳ דפואת | ר׳ יהודה (יודה ו)] פ׳, ר׳ יהודה ור׳ נחמיא (נחמיה ג) ורבנין ~ א²ג, ר׳ יודה (יהודה כ) ור׳ נחמיה ורבנן ~ וכ, ר׳ נחמיא ור׳ יהודה ורבנין ~ א¹, ר׳ יהודה ור׳ נחמיה ~ דת | אומר דפאי, אמ׳ ונבת | 2 אנא חא²י | מעביר א²י, מעבר ח, אעביר כ, מעביר ת | אבא דוהאכתי, אבי פג | אבי וגו׳] פ, אבי אבי, .. ואהרגה ד, .. ואת׳ את יעקב נ, .. יעקב אחי ח, .. ואחר כך אהרגה את יעקב אחי ת, וגו׳ ו | ור׳ ת | * נחמיה דפוחא¹גבת] נחמיא א², נחמ׳ ו¹, יעקב ל | אמר ואגכתי, אומר דח | הרבה] פוחאגכבי, בת קול אומרת ~ דת | סייחין פר¹, סיחים ו¹, ביחין ג, כוסים א²כ, סוסין א¹ | מיתו ו | עורותיהן פאגבר, עורותהן ו¹ | 3 שטיתין] חנרי, שטיחים ו, שטוחין פאב, ל׳ דת | * על גבי דפוחא¹כרין] על גב ת, ע״ג א², על לג | אבותיהם] ת, אמותיהן דפחכר, אומותיהם ו, אימותיהן ג, אמותם א¹, אמותן א²י | רבנין] גי, רנן דות׳ ורבנין א, רנן פכ | אני הורגו א²י | שם] יש ~ דפוגת, הרי ~ חאי | ויושבין פ, שניהם ו | בדין ~ ואומרים (ואומרין את, ואומ׳ פוי, אומ׳ ג) לי (לו א¹) למה הרגת (הרגתה ו) את אחיך דפואגתי | הריני דאתי, הרי אני פוג | 4 בא עמו א² | עמי א¹ | לבכורה] פו, בבכורה ג, על הבכורה דוחא²תי, את הבכורה א¹ | עליו ל׳ ח | בגואל ו | ואני יורש פ, וירש ו, ויורש ת | שתי דפוגכתי, את שתי א | 5 בן אדם] ד¹פאגכ, ל׳ דוחתי | אמורך א², אומרך י | על] פאגכ, את דוחתי | גוים אגכ | * ועל פאגכ] על ל, ואת דו°התי | * שתי המשפחות ד¹] שתי משפחות אגכ, שני המשפחות חי, שני משפחות לפ, שתי הארצות דו°ת | * וירשנוה דפו°חא¹גתי] וירשתם לא²כ |

אמר נבל בלבו ובאלה הרבה אבל הצדיקים אל לבם דומים לבוראם ויאמר ה׳ אל לבו, ועי״ע בלק״ט בראשית י״ז י״ז, ובמה״ג עמו׳ 436 הרשעים ברשות לבם ויאמר עשו וכו׳ ויאמר ירבעם וכו׳ ויאמר המן וכו׳ אמר נבל בלבו אבל הצדיקים לבם ברשותם וחנה וכו׳ ויאמר דוד וכו׳ וישם דניאל על לבו שהן דומין לבוראן דכת׳ ביה ויאמר ה׳ אל לבו, ובבחיי הרשעים ברשות לבם אמר נבל וכו׳ ויאמר עשו וכו׳ ויאמר ירבעם בלבו אבל הצדיקים לבם ברשותם וחנה וכו׳ ויאמר דוד וכו׳ וישם דניאל על לבו דומים לבוראם וכו׳ ועי׳ במ״י לעיל שם: 1 ר׳ יהודה וכו׳. ר״י דורש הפסוק כפשוטו יקרבו ימי אבל אבי ואח״כ אהרוג את יעקב שבא לו עשו במתינה אמר מה אני מכריע מצער את אבי אלא וכו׳ (ומכריע כמו לעיל צד 720 אני מכריע את אברהם אוהבי וכו׳, ובפי׳ ב״ר כ״ם מל״א מפרש כאן מכריע וכו׳ מצער את אבי שכן יפתח אומר לבתו הכרע וכו׳ ועי״ע בח״נ) ור״נ אמר אמר עשו הרבה סייחים מתו וכו׳ אם אמתין עד שימות אבי אני אמות קודם אלא יקרבו ימי אבל אבי ע״י שאהרוג את יעקב ומה לי אם אצער את אבי [אין דברי ר״נ כובלים פי׳ זה, כי העיקר חסר מן הספר, ואם הגי׳ שלפנינו היא עיקרית אין ר״נ חולק על ר׳ יהודה אלא שותק הוא על דברי עשו] ורבנין אמ׳ אמר עשו אם הורגו אני וכו׳ ועי׳ באמרי יושר. ובמה״ג שם מפרש ד״א יקרבו ימי אבל אבי ר״י ור״נ ר״י אומ׳ יקרבו ימי אבל אבי מעצמן ואחר כך ואהרגה את יעקב אחי ר״נ אומ׳ אמר עשו אני מקרב אבלו של אבא כדי להרוג את יעקב אחי ורבנן אמר׳ אמר עשו אם אני הורגו וכו׳, אכן לפני אלו המאמרים גורס שם יקרבו ימי אבל אבי אמ׳ רב נחמן הרבה סייחים מתו ונעשו עורותם שטוחין על גבי אמותיהן, ובלק״ט מפרש בשיטת ר״י יקרבו וכו׳ בא לו עשו בהמתנה שלא להעציב את אביו ואח״כ ג׳ שם ר׳ נחמיא אמר אמר עשו הריני הולך להתחתן בישמעאל כדי שיהרוג את יעקב בשביל הבכורה ואני גואל הדם ואהרוג את ישמעאל ואוריש את שניהם וכו׳ והשמיט שם בדברי ר״נ המשל הרבה סייחים והביא בשם ר״נ הדרש שלפנינו בשם רבנין ואולי היתה גי׳ אחרת לפניו בב״ר [ועי׳ בחי׳ הרד״ל], ובשיטת ר״י ורבנין מפרש בשכל טוב צד 118 יקרבו וכו׳ שאם אני הורגו עכשיו הריני מכריע את אבי וכו׳ אלא הריני ממתין עד שימות אבי בתוך כך ימותו שם ועבר ולא יבואו עלי בדין לומר למה הרגת את אחיך ואלך ואתחתן לישמעאל והוא בא ומתעורר על הבכורה וכו׳ והורגו ואני עומד עליו כגואל הדם ואהרוג את ישמעאל וכו׳ [אני תמה למה לו להמתין עד שימותו שם ועבר אפילו אם יחיו לא יהרגו אותו על ידי תחבולתו לידון כגואל הדם, ועי׳ במ״כ], ובמאמר מתמי לקמן פע״ה ד״א אל תתן י״י מאויי רשע אמר יעקב לפני הקב״ה וכו׳ אף מחשבות עשו הפר שלא יהרגני זה אחד מג׳ בני אדם שחשבו רעה ולא עבדה בידן עשו וירבעם והמן בעשו כת׳ ויאמר עשו בלבו בירבעם כת׳ ויאמר ירבעם בלבו בהמן כת׳ ויאמר המן בלבו מהו ויאמר עשו בלבו אמר קין הרג אחיו ולא עשה לו הקב״ה כלום וסוף שהוליד אדם בנים אחרים וירשו עמו את העולם אף אני אהרוג את אבי תחילה ואח״כ את אחי ואירש את העולם לבדי שנ׳ יקרבו ימי אבל אבי ימות אבי לא אמר אלא יקרבו ימי אבל אבי שאמר אקרב אבלו שלאבה ואחרכך אהרג את יעקב ולא הספיק הקב״ה בידו ועיי״ש ועי״ע בתר״י א׳: 2 הרבה סייחים וכו׳. משל הוא שאומרים על בנים שמצפים על מיתת אביהם ומתים בפניהם, ובפ׳ אחרי מות בפסיקתא ובוי״ר ובמדרשי תנחומא שם הובא המשל על נדב ואביהוא שהיו מהלכין אחרי משה ואהרן ואומרין מתי שני הזקנים הללו מתים ואנו נוהגין שררה על הציבור תחתיהן, ושם איתא א״ר ברכיה אמר להם הקב״ה אל תתהלל ביום מחר וכו׳ הרבה סייחין מתו ונעשו עורותיהן (ובתנחומא שם ועשו בעורותיה׳) שטוחין על גבי אמותיהון (אמותיהן), ובסנהדרין שם המשל על נדב ואביהוא בסגנון לא״ר אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי נפישי גמלי סבי דטעיני משכי דהוגני, ולפנינו הגי׳ שטיחין כמו בנדה נ״ה א׳ שמא יעשה עורות אביו ואמו שטיחין לחמור, ופי׳ שטיח מרדעת ועי׳ בפירש״י שם ובעמת״ל ע׳ שטיח, ודוחק לפרש בדברי ר״נ כאן בת קול אומרת הרבה וכו׳ כמו שמפרש בפי׳ ב״ר כ״י וניתוסף מזה הפירוש ברפוסי׳ וכי״ת, ועשו לא מת בחיי אביו: 5 בן אדם וכו׳. במקרא כתוב יען אמרך את שני הגוים ואת שתי הארצות לי

היה (יחזקאל לה י), מן אמר דאמר כן, אמר ר׳ יודן הקב״ה וי״י שם היה, אמר ר׳ ברכיה כסר עשו ואמר לא אמרית הדא מילתא, אמר לו הקב״ה לית את ידע דאנא הוא בודקיהון דלבבייא שני׳ אני י״י חוקר לב וגו׳ (ירמיה יז ז):

מב) ויגד לרבקה מי הגיד לה, ר׳ חגי בשם ר׳ יצחק אימהות נביאות היו ורבקה היתה מן ט
האמהות, ר׳ ברכיה מש׳ ר׳ יצחק אפילו הדיוט אינו חורש תלם בתוך תלם ונביאים חירשים תלם בתוך תלם ואת אמ׳ אל תגעו במשיחי וגו׳ (תהלים קה טו):

4 ילקוט ר׳ קי״ו, מדרש תהלים מ״ב ק״ה סי׳ ד׳:

1 מן] **פואגכ**, מאן **דתי** | * דאמר **דפוא^{2}גכ**] דאמ׳ **א׳ת**, דאמרית י, ל׳ **ל** | הקב״ה] **א^{1}**, הקב״ה אמ׳ **פא^{1}ג**, הקב״ה אמר כן **ו**, אמר הקב״ה **דכתי** | 2 לא אמרתי **א^{1}**, אנא לא אמרי י | הדה **ו** | ** מילתא] ל׳ **ל** | ליה **תי** | אנא ידע **א^{2}גכתי** | דאנה **ו** | הוא ל׳ **פוי** | בודקהון **גכ**, בדוקהון **ו**, בודקנא **א^{2}** | דלבבייה **ו**, דלבביה **ח**, דלבביא **דפא^{1}**, דליבביא **ג**, דליבבייא **כ**, דליביא **א^{2}י**, דלבייא **ת** | שני׳] **חאגכ**, הה״ד **ת**, ל׳ **דפוי** | 3 וגו׳] ובוחן (בוחן **גת**) כליות **פוחאגכת**, ל׳ **די** | 4 ויגד] **א׳גי**, וייגד **דפוחא^{2}כת** | לרבקה] **ת**, ~ וגו׳ **ד**, את דברי עשו **פא׳**, את.. עשו וגו׳ **ו**, את.. עשו בנה הגדול **חגכ** | ומי **א^{2}** | חגיי **וג**, חגאי **כת**, ר׳ ברכיה **א^{1}** | אימהות י, אמהות **דפחאגכת**, האימהות **ו** | ** היו] היה **ל** | ורבקה — האמהות] ורבקה היתה (הייתה **ג**) מן האימהות **וג**, רבקה.. מהאמהות י, ל׳ **פ** | 5 ר׳ — מש׳] ר׳.. משום **פ**, ר׳.. בשם **וא^{1}י**, ר׳.. אמ׳ בשם **ג**, ר׳ ברכיה **כ**, ל׳ **דא^{2}ת** | ר׳ יצחק ל׳ **כ** | ם הדיוט] תלם ~ **ד**, בתוך תלם ל׳ י | ונביאין **א^{2}** | חורשין **פא**, חוששים **י^{1}** | 6 ואת אמ׳] **א^{2}ת**, ואת אמר **דג**, ואת אמרת **פ**, ותמר **ו**, ואתה אומר **א^{1}**, ל׳ י | וגו׳] ובנביאי אל תרעו **ד^{1}פי**, ולנביאי.. תרעו **דת**, ל׳ **ואגכ** |

תהיינה וירשנוה וכו׳, ובכי״ל ועוד בכי״פ ובכי״א א׳ וב׳ וכי״ג וכי״כ כתוב בן אדם יען וכו׳ על שני הגוים (גוים) ועל (על) שני (שתי) משפחות לי תהיינה וכו׳, ובכי״ל וגם בכי״א ב׳ וכי״כ כתוב גם וירשתם, ובדפ״ר בן אדם יען וכו׳ את שני הגוים ואת שתי המשפחות (ובד״ו הוגה יען וכו׳ ואת שתי הארצות, ובכי״ו הובא רק ראש הפסוק יען אמרך את שני הגוים וגו׳ [ונתוסף בגליון כמו שהוא בדפוסים וכמו שהוספתי בח״נ]), ובלק״ט יען וכו׳ על שני גוים ועל שתי המשפחות וכו׳, ובכי״ח ובילקוט ושכל טוב יען וכו׳ את שני הגוים ואת שני המשפחות לי תהיינה וכו׳, ובפי׳ ב״ר כי״ט מל״א מפרש על שני משפחות לי תהיינה על עשו נאמר שירש שתי משפחות, והגהתי בכי״ל רק קצת ועל שתי המשפחות וכו׳ וירשנוה וכו׳ (וביחזקאל כ״ו ב׳ לה״כ בן אדם יען אשר אמרה צר וכו׳), ועוד הגהתי מן אמר דאמר כן וכו׳ לא אמרית הדא מילתא וכו׳ ועת״נ, וכמו שכתוב במקרא הובא הפסוק במה״ג, ושם הועתק אם אני הורגו עכשיו שם ועבר יושבין עלי בדין ואומרין לי למה הרגת את אחיך אלא הריני הולך ומתחתן וכו׳ והוא בא ועומד עמי עליו על הבכורה וכו׳ ואני אעמוד עליו גואל הדם (ואני וכו׳ הדם והורגו) ואירש שתי משפחות הה״ד יען וכו׳ את שני הגוים ואת שתי הארצות לי תהיינה וירשנוה מן דאמ׳ (אמר) דהוא אמ׳ כן אמ׳ ר׳ יודן הקב״ה אמר דכת׳ וה׳ שם היה אמר ר׳ ברכיה אם כפר עשו ואמר דלא אמרית הדא מילתא אמ׳ לו הקב״ה וכו׳ דאנא בדוקהון דלביא דכת׳ אני ה׳ חוקר לב ועי״ע שם צד 440, ובכי״ל ל״ג ואומרי׳ לו למה הרגת וכו׳, ובהדרש שם ועבר יושבין עלי בדין נר׳ שכוונו לבית דינו של שם שהרי שם מת כשהיו יעקב ועשו בני נ׳ שנה וכשנטל יעקב את הברכות היו בני ס״ג שנה ועי׳ לעיל צד 675 צד 693 וצד 731 ובמ״י שם ובפי׳ מהרז״ו ובחי׳ הרש״ש כאן ובבמ״ר פ״ג אות י״ג, ובסגנון אחר הדרש במאמר סתמי במדרש תהלים מ״ב שם ויאמר עשו בלבו מה חשב אמר אין דרך שאהרג את אבא אלא אני אומר לישמעאל אחיו והוא הורגו ואני אהרוג את יעקב אחי ואני והוא יורשין את העולם כך היה אומר [ל]ישמעאל אבל עשו מחשב בלבו מאחר שישמעאל הורג את אבי ואני את אחי אני בא על ישמעאל בדין ואהרוג גם אותו ואירש העולם לבדי לכך הוא אומר אמר נבל בלבו וכו׳ והקב״ה פירסמו איך נחפשו עשו וכו׳ חשפתי את עשו וכו׳ אמר ליה הקב״ה אני יודע מה חשבת בלבך וכו׳ וכן הוא אומר יען אמרך את שני הגוים ומי הודיע וה׳ שם היה (ובשינוים שונים המאמר במ׳ תהלים שנדפס מכבר, ושם ובילק׳ מכירי תהלים שם הגי׳ יען וכו׳ את שני הגוים ואת שתי המשפחות לי תהיינה וכו׳), ועוד בסגנון אחר הדרש באג״ב פ״ב ופמ״ז (פמ״ו) ובהערות רש״ב שם ועי״ע בסא״ר פכ״ד (הוצ׳ רמא״ש צד 126): 4 אימהות וכו׳. בסגנון זה הדרש לקמן סוף פע״ב אימהות נביאות היו ורחל היתה מן האימהות, ובמה״ג שם הועתק ויגד לרבקה את דברי עשו מי הגיד לה ר׳ חגי (חגיי) בר ר׳ יצחק אומ׳ אמהות נביאות הן ורבקה מן האמהות, ובלק״ט מפרש ויגד לרבקה וכו׳ ע״י מלאך, ובשכל טוב שם ויוגד לרבקה ע״י מלאך דא״ר חגי אמנו רבקה נביאה היתה, וכן הדרש לעיל צד 188 ויאמר י״י לה ר׳ לוי בשם וכו׳ על ידי מלאך, ובירוש׳ סוטה ריש פ״ז והא כתיב ויאמר י״י לה שני גוים בבטנך וכו׳ הדיבור נפלה לה וכו׳ ועי׳ במ״י לעיל שם ועי״ע לעיל צד 457 ובמ״י שם בד״ה לדיבר, ובתר״י א׳ מתורגם ויגד וכו׳ ואיתחווא לרבקה ברוח קודשא וכו׳ וכן מפרש בפירש״י עה״ת ברוח הקודש הוגד לה מה שעשו מהרהר בלבו, ובס״ע פכ״א (ובמגילה י״ד א׳) לא נמנו רבקה ורחל במספר שבע נביאות שנתנבאו להן לישראל וכו׳, אכן איתא שם בס״ע ומנין שכל האבות [והאמהות] נקראו נביאים שנאמר אל תגעו במשיחי ובנביאי אל תרעו ועי׳ בהערות ראטנער שם אות א׳ אות ז׳ ואות כ״ה ובילק׳ תהלים ר׳ תתס״ג ובילק׳ מכירי תהלים ק״ה סי׳ י״ג, ולשון המאמר במדרש תהלים מ״ב ק״ה סי׳ ד׳ אל תגעו במשיחי אמר ר׳ ב ר כ י ה אלו האבות ובנביאי אל תרעו אלו האמהות שהיו נביאות אמר ר׳ י ו ד ן בשם ר׳ יצחק ויוגד לרבקה את דברי עשו בנה הגדול מי הגיד לה ר ו ח ה ק ו ד ש (ובמ׳ תהלים שנדפס מכבר מסיים מי הגיד לה והוא בלבו דבר שנאמר ויאמר עשו בלבו אלא רוח הקדש הגיד לה ועי׳ בילק׳ מכירי שם סי׳ י״ד), וקשה לפרש מאמר ר׳ ברכיה בש׳ ר׳ יצחק שלפנינו עפ״י מאמר ר׳ ברכיה במדרש תהלים, והאב״א כתב אפילו תלם הדיוט (כן הגי׳ המשובשת בדפוסי׳) אינו חורש תלם בתוך תלם שמעתי בזה המאמר בשם זקני קשטילייא שפירשו אותו כך שבא ר׳ יצחק להכריח מה שאמר לעיל שאמהות נביאות היו מפסוק אל תגעו במשיחי שמדבר באבות כמו שאמר ויתהלכו מגוי אל גוי גו׳ לא הניח לאיש לעושקם גו׳ אל תגעו במשיחי ואם אמרו ולנביאי אל תרעו שם ג״כ על האבות והוא

ותשלח ותקרא ליעקב בנה וגו' הנה עשו אחיך מתנחם לך וגו' כמת היא תירא עליך כמת הוא מתנחם עליך וכבר שותה עליך כוס תנחומים:

מג מד) ועתה בני שמע בקולי וגו' וישבתה עמו ימים אחדים וגו' וכת' ויעבד יעקב ברחל שבע שנים ויהיו בעיניו כימים אחדים וגו' (בראשית כט כ), אמר ר' חנגא בר פזי נאמר כאן אחדים ונאמר להלן אחדים מה אחדים שנ' להלן שבע שנים אף אחדים שנ' כאן שבע שנים:

מה מו) עד שוב אף אחיך אמו כצדקתה אמרה עד אשר תשוב חמת אחיך והוא לא

1 ילקוט כס: 3 ילקוט כס, לקמן פ"ע סי' י"ז: 7 ילקוט כס, ילק' מכירי עמוס ח' י"א:

1 * ותשלח — לך וגו'] ותשלח.. בנה וגו' ל, ותשלח.. בנה הקטן ותאמ' אלי הנה.. לך להורגך ג, ותשלח.. הקטן מתנחם.. להרגך כ, ותשלח.. בנה מתנחם לך פ, ותשלח.. הקטן ח, ותשלת ותקרא ליעקב דת, הנה.. מתנחם לך י, מתנחם לך להרגיך א', מתנחם לך להורגך א² | כמת] והגי, כמה א'כ, במה פא', אמרה לו הרשע הזה כמת ד, אמרה.. כמה ת | תוהה א² (תוהא — הוא ל' ת) | 2 כמה א'כ, במה פא' | כבר י | הוא שותה פוחאגי, שתה דת, הוא שתה כ | תנחומים] ות, יין דחאגי, של תנחומין פכ | 3 ועתה — וגו') ג, ועתה.. בקולי וקום ברח לך ד, ועתה.. לך אל לבן אחי ת, ועתה.. בקולי פוא'כ, ל' חא²י | וישבת (וכתיב וישבת א') | עימו ו | ימים — וגו'] ימים אחדים דפאגבתי, וגו' ו | וכת'] פגכ, וכתי' חאי, כת' ת, כתיב ד (וכת' — וגו' ל' ו) | ויעבד] פגכ, ויעבוד דחא'תי (ויעבד — שנים ל' א²) | 4 וגו' ל' | חננא] א', חינגא ג, חנינא דא', חנינה פות | בן וחא' | 6 כן ו | ימים אחדים י | אחדים — להלן] פוא²ג, האחדים האמור להלן א', להלן אחדים דת, להלן חי | ז' שנים א² (וכן בסמוך) | אחדים — כאן] אחדים האמור כאן א'. כאן אחדים ת, כאן פחי | 7 עד — אף] עד אשר תשוב חמת דפוחאגכתימ | אמו — אמרה] אמו בצדקתה אמרה פהימ, אמו בצדקותה אמרה א'ת, אמו אמרה בצדקתה ג, ל' א'כ | עד — אחיך] עד.. חמת ו, כן מ, ל' א²גכי |

כפל ענין במלות שונות אין ראוי להאמין זה על דברי נביאים שכופלים ענין אחד במלות שאפילו תלם הדיוט וכו' ונביאים חורשים תלם בתוך תלם בתמיהה אלא ודאי שאומרו ולנביאי אל תרעו הכוונה על האמהות שהיו נביאות ע"כ (ועי' גם ביפ"ת ובפי' מהרז"ו) ודחוק הוא מצד הלשון ומצד הענין כי לשון ואת אמרת אין צורך לזה הפירוש וגם התולדה נשארה על פיה וגם משל ודמיון התלם לא היה צריך אלא אפילו הדיוט אין כופל דבריו ועוד שאינן דברי נבואה אלא רוח הקדש וכמה פעמים מצינו כפל ענין נביאות וכו' לחזק או לפרש וכו', והוא [אב"א] פירש המאמר בפירושים שונים שאינם מתקבלים על הלב, ואי אפשר להגיה אמהות נביאות היו כד"א אל תגעו וכו' ועי' במ"כ ובחי' הרד"ל, ודוחק גם הפירוש במ"כ אפילו הדיוט וכו' לכך הוגד לרבקה בנבואה מחשבת עשו מפני שהיא הזקיקה את יעקב לקבל את הברכות ואיך יחרוש אח"כ התלם להיפוך שיהרג בשביל הברכות שקיבל והכתוב אומר אל תגעו וכו', ובפי' ב"ר כי"מ מל"א מפרש הדיוט אינו חורש תלם וכו' דבר מתוך דבר כלומר על ידי חידות היתה אומרת רבקה שדעתו של עשו להרוג את יעקב אלא המקום אמרו שנאמר אל תגעו במשיחי וצע"ג [ולדעתי נראה שפעל חרש הושאל כאן כמובן בעילת נשים בלשון נקיה כמו לקמן פ' פ"ה סי' ד' חורש בגנות ופ' צ"ח סי' ד' בגי' הדפוס' כל החרישות שחרשת באמך וכו' והכונה שהאבות דהיינו נביאים הולידו בנים נביאים מן נשיהם הנביאות וחרשו תלם (דבר חשוב) בתוך תלם], ובשכל טוב צד 125 הועתק א"ר חגי אמהות נביאות וכו' ר' ב ר כ י ה בשם ר' יצחק אפילו הדיוט אינו חורש ת י ל י ם ואומר אל תגעו במשיחי, ובכי"פ וילקוט וגם במדרש דפ"ר הגי' ו ב נ ב י א י אל תרעו (והוגה בד"ו ולנביאי) וכן בס"ע ובמד' תהלים וילק' מכירי שם ו ב נ ב י א י ועי' גם שבת קי"ט ב', ובמקרא כתוב בתהלים ק"ה ט"ו ולנביאי ובדה"א ט"ז כ"ב ובנביאי ועי' בתנ"ך הוצ' גינצבורג תהלים שם: 2 כמת הוא וכו'. נר' שדרשו מתנחם נוטריקון מת נחם כהדרש מת הלך לעיל צד 178 (ועי' במ"י שם) ונחם כמו נהם בה"א (ועי' במ"י לעיל צד 278) וכלה"כ ונהמתם איש אל אחיו (יחזקאל כ"ד כ"ג) מתנחם כמת כבעל המת הוא נוהם עליך, ותוהא כמו לעיל צד 15 תוהא ובוהא, ועוד דרשו מתנחם לשון ניחומין כמת כבעל המת הוא מתנחם עליך וכבר שותה וכו', וכהדרש הוא תוהא וכו' מפרש בלק"ט ד"א מתנחם כנהמת ים, וכהדרש כמת הוא מתנחם וכו' בפירש"י עה"ת ומ"א כבר אתה מת בעיניו ושתה עליך כוס של תנחומים, והגי' כמת איתא גם בדפ"ר וד"ו, ונוסף שם אמרה לו הרשע הזה, ובמ"כ הגיה כמה ועח"נ, ובאגדה וכבר שותה עליך כוס תנחומים כמאמרם בסנהדרין ע' א' לא נברא יין בעולם אלא לנחם אבלים וכו' שנא' תנו שכר לאובד ויין למרי נפש וכו' ועי' עירובין ס"ה א' ובד"ס שם ובפדר"א פמ"ז, ובירוש' ברכות פ"ג ו' א' תני עשרה כוסות שותין בבית האבל וכו' ועי' כתובות ח' ב' ושמחות פי"ד: 5 אף אחדים וכו'. שהיה ברצונה שישב עמו שבע שנים, ובכי"ו הגי' ועתה בני וכו' וישבת עימו וגו' אמ' ר' חנינה בן פזי וכו', וכן ל"ג וכת' ויעבד וכו' בשכל טוב צד 118, ושם הגי' וישבת עמו ימים אחדים אמר ר' חנינא בן פזי נאמר כאן ימים אחדים ונאמר להלן ויהיו בעיניו כימים אחדים מה ל ה ל ן ז' שנים אף כ א ן ז' שנים, ובמה"ג עמו' 437 וישבת עמו ימים אחדים אמ' ר' חנינה בן פזי (ובכי"ק שם בר פזי) נאמ' כאן אחדים ונא' להלן אחדים מה אחדים שנ' להלן שנים אף אחדים שנ' כאן שנים ועי' גם לקמן פ"ע לפ' ויהיו בעיניו כימים אחדים וגו': 7 כצדקתה וכו'. כפי צדקתה אמרה עד אשר תשוב וכו', וק"ק לפי הגי' שלפנינו שלא הובא כאן הפ' עד שוב כמו בראש המאמר ועח"נ [ובכי"ו ליתא תיבת אמו והושלם בגליון], ובלק"ט הגי' ע ד ש ו ב א ף א ח י ך היא דברה ב צ ד ק ת ה והוא לא עשה כן א ל א ויטרוף וכו', ובשכל טוב צד 119 גורס ומפרש עד שוב אף אחיך ושכח את אשר עשית לו רבקה ב צ ד ק ת ה דברה כך ע ד א ש ר ת ש ו ב ח מ ת א ח י ך על הברכה ע ד ש ו ב א ף א ח י ך על הבכורה אבל עשו לא עשה כך א ל א ויטרוף וכו', ובבחיי עד אשר תשוב חמת אחיך על הבכורה עד שוב אף אחיך על הברכה וע"כ הזכיר הכתוב שתי חמות, ובמה"ג שם עד שוב אף אחיך ממך אמו בצדקתה אמרה ושכח את א ש ר ע ש י ת ל ו והוא לא עשה כן א ל א ויטרוף וכו', וזה הפסוק מדבר בעשו על שלשה פשעי אדום וכו' על רדפו בחרב אחיו ושחת רחמיו ויטרף לעד אפו וכו' ומפרש רשב"ל עוברתיה נוחרתיה עברתו חמתו לא

עשה כן ויטרוף לעד אפו ועברתו שמרה נצח (עמוס א יא), ר' שמעון בן לקיש אמר עוברתיה נוחרתיה לא זעיא מפומיה:

יא למה אשכל גם שניכם וגו' ותאמר רבקה אל יצחק קצתי בחיי וגו' אמר ר' הונא התחילה נורפת מחוטטה ומשלכת:

אם לוקח יעקב אשה מבנות חת כאלה קופחת זו וזו וזו:

יב כח א) ויקרא יצחק אל יעקב ויברך אתו וגו' אמר ר' אבהו לפי שהיו מפוקפקות בידו, איכן נתאששו בידו ויקרא יצחק אל יעקב ויברך אתו, אמר ר' אלעזר אין קיום גט אלא בחותמיו, שלא תאמר אלולי שרימה יעקב באביו לא נטל הברכות תלמוד לומר ויקרא יצחק אל יעקב ויברך

3 ילקוט שם: 5 ילקוט שם: 6 ילקוט שם, לקמן פע"ח: 7 לעיל לד 755 וש"נ:

1 כן עשה פ | ויטרוף כע, אלא ויטרוף דחא[2]נתי, אלא ויטרף פוא[1]מ | ועברתו שמרה נצח ל' ן | ר' — לקיש] וגמ, רשב"ל א, ריש לקיש דפבתער | עברתיה ע[0]ר[2], עברותיה א[1]מ, עיברותיה א[3] | 2 נוחרתיה] ע[0], נוחרתה ן, ניחרתיה פג, נחרתיה כע, ונחרתיה דתר, ונוחרותיה א[2], ונחרותיה א[1], ונחירותיה מ | זעיא] א[1]גבעמ, זעייה ן, זעייא י, זיעא דר, זיעה א[2], זייעא ת, זייעיה פ | מן פומיה פוגב | 3 למה — וגו'] למה.. שניכם (שניהם גב) יום אחד וא[1]גכת, למה.. שניכם דפ, ל' חא[2] | וגו'] וח, מפני בנות חת פי, ל' דאגכת | הונה ן, חונא ח, אבהו א[2] | 4 * ומשלכת דפוחא[2]גרי] ומשלכת' ת, מושלכת לא[1], משלכת כ | 5 אם — יעקב] פואגכי, ואם לוקח יעקב ח, אם לוקיח יעקב ת, אם לקח יעקב ד, ל' א[2] | * אשה — כאלה אבתרי] אשה.. חת חג, אשה וגו' ן, וגו' ל, וגו' כאלה נשי עשו פ, מבנות חת כאלה ד | קופחת] אם כאלה זו קופחת א | * זו — וזו פחג] זו.. וזו בידו ל, זו וזו לזו א[1]כ, זו לזו וזו לזו דת, זו וזו ור, זו לזו א[1]י | 6 ויקרא — יעקב ל' א[2] | ויברך — וגו'] ויברך אותו דפחאבתי[1], וגו' ן, ל' ג | אמר — אבהו] ג, אמ' — אבהוא ן, ר' אבהו אמר דת, ל' פאב | לפי שנתפקקו י[1], לפי שהיו הברכות מפוקפקות ת (לפי — אתו ל' פכ) | 7 איכן] וחגע, היכן ר[8], והיכן דאר[2]ת, אינן י[1] נתאששו] וחאגר[2]י, נתאוששו דתר[1] | בידו ל' ע | ויקרא — אתו] ויקרא.. אותו וגו' ע, ויקרא.. אל יעק' ג, כן ויקרא.. אל יעקב וגו' ן, כאן ויקרא.. יעקב ויברך אותו חא, כאן ויקרא.. יעקב דת, כאן ויברך אותו י | לעזר ן, יצחק ת | גט] ח, הגט דפואגכתי | * בחותמיו דוחאבתי] בחתימה ל, בחותמיה ג | 8 ** שלא תאמר] ל' ל | אילולי וא[2]גב | שרמה אב | אבינו יעקב וכ | אביו כ, לאחיו א[2], לעשו א[1] | * לא נטל דוחאבת] ונטל לג | ברכות גכ, את הברכות וחא[2], את הברכה א[1], ברכותיו דת

תמוש מפיו, והמלות בלא"ר עוברתיה נוחרתיה (נחרתיה) נמצאות כנר' רק כאן ועי' בעמת"ל ע' נחרתא וע' עוברתא, וגם בערוך הובאו בערך מיוחד ע' עבר ו' ושם הגי' ג"כ והוא לא עשה כן ויטרוף וכו' ר"ל אמר עוברתיה נחרתיה (ובדפ"ר שם נוחרתיה) לא זעיא וכו', ובכי"ל נקוד בדיו דיהה עוברתיה נוחרתיה[1]) להגיה עברתיה ניחרתיה ועח"ג, ובילקוט דפ"ר נשתבש כזחרתיה וצ"ל נוחרתיה, וזעיא בינוני מפעל זוע כמו בירוש' ברכות פ"ב ד' ג' לא הוון וכו' זעין מיניה: 4 ומשלכת. כן הגהתי ועח"ג, וכן בשכל טוב שם א"ר חונא התחילה וכו' ומשלכת, ובמה"ג שם אמ' ר' חונא התחילה בוכה וגורפת מחוטמה ומשלכת על הארץ ואומרת אם לוקח יעקב וכו', וביפ"ת מפרש גורפת מהוטמה לומר שהן מאוסות בעיניה כניע היוצא מהחוטם וז"א קצתי בחיי, וכתב ולא מצאתי רמז לזה בכתוב ובספר מתת־יה שיער שר"ה הרגיש קצתי בחיי ולמה לי חיים ודריש בחיי כחיי בחילוף ב' וכ' הרגיל בדרכי המדרש וכחיי מלשון כיחה וניעה וכו', ולדעת באכער בהגרן ח"ב צד 79 יסוד דרש זה נמצא בהוצאת המלות אשר אמרה רבקה כי האומר יצחק קצתי בחיי נותן קול במבטא הקוף והצדי והחית כקול הגורף בחוטמו ומשליך וצ"ע [דרך המדרש לרשום בקוים אחדים ובולטים את תמונת המדבר כמו שהוא חי ועומד לפנינו כמו לעיל צד 758 במ"י אות 4 התחיל מחכך בגרונו וכו' וכן בסמוך קופחת זו וזו ולקמן פצ"ב סי' ט' נער פורפורא, וע' במ"כ שם]: 5 קופחת וכו'. מתקוטטת וקופחת כל אחת מהן זו וזו וזו, ומלת בידו בכי"ל נר' שניתוספה ע"י שגירא דעינא ממאמר שלאחריו מפוקפקות בידו [יותר נכון שצ"ל בידה, כלומר שהכתה בידה עליהן], ובפי' ב"ר כי"ם מפרש קופחת על ראשיהן (ועי' לעיל צד 227) זו וזו כך אומרות כזו וכזו, ודוחק בפי' ב"ר כי"ם מל"א מבנות חת כאלה קופחת זו וזו וזו דריש כאלה כלומר מאירה בזו ובזו קופחת לשון מארה, ובשכל טוב שם הגי' למה לי חיים הריני מקופחת מזו ומזו [וביפ"ת כתב דמה צ"ל כאלה הלא כל בנות חת הן כאלה ביחסן אלא ע"כ דבר משונה באלה מכל בנות חת שאין שלום ביניהם אלא מתקוטטות וקופחת זו לזו]: 6 לפי שהיו. הברכות מפוקפקות מתמוטטות רפויות בידו שנתברך תחלה שלא מדעת אביו איכן נתאששו נתחזקו בידו כאן ויקרא יצחק וכו' ויברך אותו שבירכו ברצונו וקיים את הברכות וכדאמר ר"א אין קיום וכו', ומפוקפקות מל"מ ופיק ברכים (נחום ב' י"א) [שם הוא שם ולא פעל ויותר הי' לו להביא מן המקרא בישעיה כ"ח ז' פקו פליליה, וירמיה י' ד' ולא יפיק, ובמשנה נמצא גם פקפק, עדיות פ"ה מ"ו]. ונתאששו מל"מ והתאששו (ישעיה מ"ו ח'), ובפסיקתא פ' בחודש (ק"א ב') הלכות המאוששות, והמאמרים נכדרו לקמן פע"ח בדרש ויאמר עשו יש לי וכו', והגי' שם אמר ר' איבו לפי שהיו הברכות מפוקפקות איכן נתאששו בידו כאן אחי יהי לך אשר לך אמר ר' אלעזר וכו' ועיי"ש, ומב"ר כאן הועתק בערוך ע' פק ד' לפי שהיו מפוקפקות בידו איכן נתאששו ויקרא יצחק וכו', ובשכל טוב שם א"ר אבהו לפי שהיו הברכות מפוקפקות בידו היכן נתאוששו בידו כאן ויברך אותו כדאמר ר' אליעזר אין קיום הגט אלא בחותמיו, ובבחיי לפי שהיו הברכות מפוקפקות כאן נתאששו בידו וכו' אין קיום הגט אלא בחותמיו שלא תאמר שאילולי שרמה יעקב את אביו לא נטל הברכות וכו', ובלק"ט א"ר אלעזר אין קיום השטר אלא חותמיו שלא יאמרו במרמה לקח יעקב את הברכה, ובמדרש אגדה הוצ' רש"ב א"ר אלעזר אין השטר מתקיים אלא בחותמיו שלא יאמרו במרמה לקח יעקב

[1]) עוֹבְרָתִיה נוֹחַרְתֵּיה.

אתו. אמר ר׳ ברכיה לבן מלכים שהיה חותר לאביו ליטרא אחת שלזהב, אמר לו לטה בממטונית בוא
וטול לך בפרהס׳א שנ׳ ויקרא יצחק אל יעקב וגו׳:
ויצויהו הזהירו על בנות ענר אשכול וממרא:
ז) וישמע יעקב אל אביו וגו׳ הה״ד דרך אויל ישר בעיניו ושומע לעיצה חכם
(משלי יב טו), דרך אויל ישר בעיניו זה שמשון שאמר אותה קח לי כי היא ישרה בעיני
(שופטים יד ג), ושומע לעיצה חכם זה יעקב שנ׳ וישמע יעקב אל אביו ואל אמו:
ח ט) וירא עשו כי רעות בנות כנען וגו׳ וילך עשו אל ישמעאל ויקח את מחלת יג
ר׳ יהושע בן לוי אמר נתן דעתו להתגייר, מחלת שמחל לו הקב״ה על עוונותיו, בשמת שנתבשמה
דעתו עליו, אמר ליה ר׳ אלעזר אילו הוציא את הראשונות יפה הייתה אומר אלא על נשיו 436

1 ע׳ לעיל צד 681 : 3 ילקוט שם, וע׳ לעיל צד 636 : 4 ילקוט שם [וע׳ ילקוט משלי כ׳ תתקמ״ט], תנחומא פ״ב ולא ס״י ח׳, תנחומא בראשית סמ״ו (סמ״ה): 7 ילקוט שם, ירוש׳ ביכורים פ״ג ס״ה ד׳, מדרש שמואל פי״ז:

1 אותו דאנכת (יעקב אתו ל׳ ו) | לבן] וא׳גכי. משל ~ דפא׳ת | לאביו] האגכ. ~ ליטול דפותי | ליטרה אחת ו, לטרא אחת כ. ליטרא פי. ליטרות א² | של כסף ס | בממטונית] פי. בממטוניות דאכת. בממונגית ו | בוא] חנת. בא דפואכי | 2 לך ל׳ פאי | בפרסיא ד¹ | שנ׳ — וגו׳] שנ׳ ויקרא.. אל יעקב ויברך אותו אנכ. כך ויקרא.. ויברך אותו חי. ל׳ דפת | 3 ויצוהו פחי. ויקרא יצחק אל יעקב ויברך אותו ויצוהו ד. ויקרא.. אל יעקב ויצוהו ת. ויצוהו ויאמר כ. ויצוהו ויאמר לא תקח ג | ** הזהירו] היזהרו ל | ענר ל׳ ו | אשכל פוגבי | 4 וגו׳] ואל אמו דפוחאגת. ואל אמו וילך פדנה ארם כ. ל׳ י | דרך אויל] ו°. כל דרך איש דוחא׳גכ. כל דרך פ. (דרך — חכם ל׳ א׳תי) | ושומע — חכם] ושומע לעצה חכם א²כ. ותוכן לבות י״י ושומע (ושמע ג) עצה חכם חג. ל׳ דו | 5 דרך אויל] ו°א׳. כל דרך איש דוחא²גכתי | שאמר] דכת׳ כ. ויאמר (שנ׳ ויאמר האג. דכת׳ ויאמר ת) שמשון אל אביו דוחאגתי | אתה ו | כי — בעיני] וגו׳ ו. כי.. בעיניו ת | 6 * ושומע דפוחאגכי] ושמע לג. ושומיע ת | לעצה | שנ׳] פאגכ. ל׳ דותי | אל — אמו] חא²כ. אל.. אמו וגו׳ ג. אל.. אמו וילך ד. אל.. אמו וילך פדנה ארם ת. אל אביו וגו׳ ו. אל אביו א׳. וגו׳ פ. ל׳ י | 7 וירא — וגו׳] ג. וירא — כנען דפכ. וירא.. רעות ו. ל׳ חאי | * אל — מחלת חגי] אל.. מחלת בת ישמעאל בן אברהם כ. אל ישמעאל לדוא²ת. וגו׳ פ. ל׳ א׳ | 8 אמ׳ ר׳.. בן לוי כת. אריב״ל א | נתן] עשו ~ א² | שמחל — על] שמחל.. הקב״ה ח. שמחל הקב״ה על ו. שנמחלו לו י | עוונותיו] גכי. עוונותיו ו. כל עוונותיו דאת. כל עוונותיו פ | * שנתבשמה א׳גכי] שנתבשמת ל. שנתבסמה דפוחת. שניתבסמה ד¹. שנתבסמת א² | 9 אמר ליה] אמ׳ לה ו. אמ׳ לו פחב. א״ל אגי. אמר ד | לעזר ות | אלו פא²ת. אם כ | הייתה אומר] וי¹. היית אומר פחגכר. אתה אומר א. היה דת |

מעשו את הברכות והנה ברכו באחרונה ברצונו, ובס׳ יחוס הצדיקים ד״ו ג׳ ע״ב לפי שהיו הברכות וכו׳, כאן נתאששו שאין קיום השטר אלא בחותמיו שלא תאמר אילולי שרימה יעקב לעשו אחיו לא נטל את הברכות ת״ל ויקרא יצחק וכו׳, ובכי״פ קימע כאן א״ר אלעזר אין קיום הגט וכו׳ כדלעיל וכן בילקוט א״ר אלעזר אין קיום הגט אלא בחותמ׳ וכו׳ כדלעיל ועי׳ לעיל צד 765 ובמ״י שם, ומאמר ר׳ אבהו לפי שהיו וכו׳ ל״ג כאן בכי״פ וכי״כ: 1 לבן מלכים וכו׳. וכן מתחיל המשל לעיל צד 681 במאמר ר׳ ברכיה בשם ר׳ לוי לבן מלכים שהיה חותר לאביו ליטול ליטרא זהב וכו׳ ועיי״ש בח״נ, ובממטונית כמו לעיל צד 168, ובשכל טוב שם כבן מלך שהוא (חותם) [חותר] לאביו ליטרא זהב אמר לו אבא ולמה בממטוניות בא וטול בפרהסיא וכו׳, וביה״צ שם משל לבן מלכים שהיה חותר לאביו ליטול ליטרא של זהב אמר לו אביו למה בממטוניות בא וטול בפרהסיא הה״ד ויקרא יצחק וכו׳ ועח״נ: 3 ויצויהו וכו׳. מלת ויצויהו הושלמה בכי״ל ביני שיטי בכתב הספר בדיו דיהה [וכן מלת הזהירו בגליון כי״ו], ובמה״ג שם מפרש ויצוהו ויאמר לו לא תקח אשה מבנות כנען מהו ויצוהו צוהו על בנות ענר אשכול וכו׳, ובשכל טוב שם ויצוהו ויאמר לו וכו׳ מבנות כנען ואפי׳ מבנות ענר אשכול וממרא שהן צדקניות ועי׳ לעיל צד 636 ובמ״י שם: 4 הה״ד דרך וכו׳. כל הדרש עד אל אביו ואל אמו הושלם בגליון כי״ל בכתב הספר בדיו דיהה, ושם הגי׳ הנכונה בשתי הפעמים דרך אויל וכו׳ כלה״כ במשלי י״ב ט״ו דרך אויל ישר בעיניו ושמע לעצה חכם, ובדפוס׳ ובילקוט ובכי״ שציינתי מעורבב פסוק זה עם הפסוק משלי כ״א ב׳ כל דרך איש ישר בעיניו ותכן לבות י״י (ובכי״ו נמחקה בשתי הפעמים הגי׳ כל דרך איש והוגה דרך אויל) ועח״נ ובמ״י לעיל צד 35 וצד 700, ובפתיחה בתנחומא ס״ב שם לשון הדרש ויצא יעקב זש״ה דרך אויל ישר בעיניו זה עשו הרשע דכתיב למעלה וירא עשו כי רעות בנות כנען וכו׳ וילך עשו אל ישמעאל וגו׳ הוסיף צרה על צרה ושומע לעצה חכם זה יעקב וכו׳ ועיי״ש ובאג״ב שם, וזה המאמר הועתק בציון תנחומא בילק׳ משלי ר׳ תתקמ״ט, ותימה שגם שם בסדר הפסוקים במשלי סי׳ י״ב נשתבש דרך איש ישר זה עשו שנ׳ וירא עשו וכו׳ וילך עשו אל ישמעאל הוסיף כאב על כאב ושומע לעצה חכם זה יעקב שנ׳ וישמע יעקב אל אביו ואל אמו, ושינה שם הלשון כאב על כאב כזו הגי׳ במאמר הסמוך שלפנינו ועח״נ [ובכי״פ (או בהעתקה שלפני) דלג הסופר מן ושומע לעצה הכם הראשון עד חכם השני]: 8 מחלת. היא מחלת בת ישמעאל וכו׳ אחות נביות והיא בשמת בת ישמעאל אחות נביות (בראשית ל״ו ג׳), ודורש מחלת שמחל לו הקב״ה על עונותיו, בשמת שנתבשמה שנתיישבה דעתו עליו על ידיה, ובלק״ט גורס וירא עשו כי רעות בנות כנען א״ר יהושע בן לוי נתן דעתו וכו׳ וילך עשו וכו׳ ויקח את מחלת שמחל לו הקב״ה ולהלן הוא אומר בשמת בת ישמעאל שנתבשם דעתו עליה, ובשכל טוב צד 120 וילך עשו אל ישמעאל א״ר יהושע בן לוי נתן דעת להתגייר ויקח את מחלת זו בשמת ולמה קוראה מחלת שמחל לו הקב״ה בשמת שנתבסמה דעתו עליה [וברמב״ן לקמן ל״ו ג׳ ובב״ר אמרו נתן עשו דעתו וכו׳ שמחל לו הקב״ה על עונותיו בשמת שנתבשמה דעתו עליו וע״ש ובבחיי שם],

כיב על כיב תוספה על בית מלי, ר׳ יודן בשם ר׳ אייבו בפשע שפתים מוקש רשע ויצא מצרה צדיק (משלי יב יג), ממרד שמרדו עשו וישמעאל בהקב״ה באת להם תקלה, ויצא מצרה צדיק זה יעקב שנ׳ ויצא יעקב מבאר שבע:

פרשה סח

כח י) ויצא יעקב וגו׳. ר׳ יודן בש׳ ר׳ יונתן ר׳ פינחס בש׳ ר׳ חנגא בר פפא א פתח אז תלך לבטח דרכך וגו׳ אם תשכב לא תפחד ושכבת וערבה שנתך (משלי ג כג כד)

1 ילקוט שם, ילק׳ משלי ר׳ תתקמ״ח ועי׳ לעיל לד 314 ולקמן פס״ה סי׳ ב׳: 4 יל׳ וט ר׳ קי״ו, ילק׳ משלי ר׳ תתקנ״ה:

1 כיב על כיב] והא²גרי¹, כוב על כוב כ, כאב על כאב פא¹, כאב על כאב ד״א כוב על כוב דת | תוספה] פח, תוספא גכר², תוספתא ר¹, תוספת דוי, ותוספה א², ותוספת א¹ | * בית מלי ל⁰ן] כי יתמלי לח, כי יתמלא גכ, כאב יתמלי פ, בית מלא דאר, בית מלא׳ ת, בית מלייא י | איבו פאגכתי רשע] ד¹א, רע דפוהגכתי | ויצא — צדיק] אגכ, ל׳ דפוי | 2 ממרד] בפשע שפתים מוקש רע ~ ת | שמירדו ן, שמרד י¹ | בהקב״ה] פוהאגכי, ~ והכעיסו אותו וכן נשיו שהכעיסו אותו דת | באתה הא²י (משלי), תלה א¹ | 3 שנ׳] פאגכי (שם), דכת׳ ת, ל׳ דוהי | מבאר שבע] האגכתי (שם), מבאר.. וילך חרנה ד¹, ל׳ פו || 4 וגו׳] ן, מבאר שבע ג, וילך חרנה דהא¹כת, ל׳ פא² | ר׳ יודן — פתח] ר׳ יודן בשם.. ר׳ פינחס בשם.. פתח ן, ר׳ יודן בש״ר יוחנן ר׳ נתן בש״ר.. פתח א², ר׳ יודן בשם ר׳ נתן ר׳ פנחס בשם ר׳ חיננא.. פתח כ, ר׳ יודן בשם ר׳ פנחס בשם ר׳ חנינה (חנינא א¹) בר.. פתח פא¹, ר׳ יודן בשם ר׳ יונתן ר׳ פנחס בשם ר׳ חמא בר חנינה פתח ג, ר׳ יודן בשם ר׳ יונתן ר׳ בשם ר׳ חמא בר חנינא י¹ (משלי), ר׳ יודן כתי׳ ח, ר׳ פינחס בשם ר הונא בר פפא פתח ד, ר׳ פנחס פתח י, כת׳ ת | 5 דרכך] פואגכ, דרכיך דת | וגו׳] ן, ורגלך (ורגליך א) לא תגוף האגכ, ורגלך.. תמעד פ, ל׳ דת | אם — שנתך] פחג, אם.. שנתיך א²ת, אם.. ולא.. שנתיך א¹, אם.. ולא.. שנתך ח, אם.. הפחד וגו׳ ן, אם.. תפחד ד, ל׳ כ |

ובירושלמי שם חכם התן נשיא גדולה מכפרת וכו׳ חתן וילך עשו וכו׳ ויקח את מחלת בת ישמעאל וכי מחלת שמה והלא בשמת שמה אלא שנמחל לו על כל עונתיו וכו׳ ובמדרש שמואל שם חכם וכו׳ חתן וילך עשו וכו׳ ויקח את מחלת וכי מחלת הוא שמה. והלא בשמת הוא שמה אלא מלמד שמחלה לו על כל עונותיו וכו׳ ובתר״י א׳ ונסיב ית מחלת היא בשמת וכו׳: 1 כיב וכו׳. בכי״ל שתי גירסאות בגוף הספר כיב על כיב תוספה על כי יתמלי ס״א תוספה על בית מלי, וגם בכי״ו וכי״ח וכי״א ב׳ ובפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א ובילקוט דפ״ר הגי׳ כיב על כיב, ור״א דורש מחלת לשון מחלה כיב על כיב כאב על כאב ועי׳ בעמת״ר ע׳ כיבא והוריש על נשיו לשון הוספה כרה״ב על מה תכו עוד תוסיפו סרה (ישעיה א׳ ה), ובכי״פ וכי״א א׳ הגי׳ כאב על כאב, והוראת כוב קוץ כמו לעיל צד 508 למגל שכוסחת כובין (ובח״נ שם כוב קוץ) ולעיל צד 15 אפקת כוביה (ועי׳ במ״י שב׳ וצד 433 דרוב כובה (כובא). והוראת תוספה (תוספא תוספתא) תוספת ועי׳ לעיל צד 206 וצד 662 ובערוך הש׳ ע׳ תוספה תוספת, וברורתי גי׳ ס״א על בית מלי כמו שהגי׳ גם בכי״ו ועי׳ בעמת״ר ע׳ מלי ב׳, ובדפוסי׳ וכי״א א׳ וב׳ ובפי׳ ב״ר וגם בשכל טוב צד 120 ובמה״ג צד 440 על בית מלא, אבן קשה לשער שמזו הגי׳ הקלה נשתבש בכי״ל ועוד בשלשה כי על כי יתמלי (יתמלא), ובכי״פ על כאב יתמלי וצע״ג, ובפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א גורס ומפרש אלא על נשיו כיב על כיב כאב על כאב ספות הרוה את הצמאב ראשונות היו יפות (וצ״ל רעות) והשניות כמו כן ד״א כיב על כיב כמו קוצים על קוצים (ד״א כיב על כיב קוצים על קוצים) תוספתא (תוספא) על בית מלא ביתה היתה מראה נשים נכריות והוא הוסיף לקחת מהן (ובפי׳ ב״ר בדפ״ר אלא על נשיו כאב על כאב ספות הרוה וכו ראשונות היו רעות והשניות כמו כן כוב על כוב קוצים על קוצי׳ תוספא על בית מלא ביתו היתה וכו׳), ובדפוסי׳ וכי״ת נוסף להגי׳ כאב על כאב ד״א כוב על כוב, ובשכל טוב צד 120 על נשיו שלא הוציא הראשונות אלא כוב על כוב תוספת על בית מלא, ושם צד 125 א״ר אליעזר אילו הוציא וכו׳ יפה עשה ׳אלא כוב על כוב כלומר על חמאתו הוסיף פשע, ובמה״ג שם על נשיו מהו על נשיו כאב[1]) על כאב תוספה על בית מלא: מוקש רשע. וכ״ה בדפ״ר וכי״א א׳ וב׳ [ולקמן פס״ח גם בכי״ל וכי״א הגירסא רע כמו שהוא במקרא], ועי׳ לעיל ריש פל״ד, ושם עבד לה ר״י בשם ר׳ אייבו פתיחה לפ׳ וידבר אלהים אל נח וכו׳ צא מן התבה וכו׳ ממרד שמרדו דור המבול בהקב״ה באת להם וכו׳ ויצא מצרה צדיק זה נח וכו׳, ולקמן פס״ח הפתיחה השלישית ר׳ יודן בשם ר׳ אייבו פתח בפשע שפתים וכו׳ ממרד שמרדו נשיו של עשו וכו׳ ועיי״ש. ומשם הועתק במה״ג עמו׳ 439 לפ׳ וירא עשו וכו וילך עשו וכו׳ ר׳ יודה בשם ר׳ איבו פתח בפשע שפתים מוקש רע ממרד שמרדו נשיו של עשו להקב״ה (בהקב״ה) באת להן תקלה ומפרש שהלך עשו אל ישמעאל ולקח ממנו אחות נביות. ובשכל טוב צד 121 הועתק מכאן דריש ר׳ יודן בשם ר׳ אייבו בפשע שפתים מוקש רע ויצא וכו׳ ממרד שמרדו עשו וישמעאל באת להן תקלה ויצא מצרה צדיק זה יעקב שנאמר ויצא יעקב מבאר שבע, והוספה זרה בדפוסי׳ וכי״ת והכעיסו אותו וכן נשיו שהכעיסו אותו. ובסיום המאמר שלפנינו נסמכה הפרשה להפרשה שלאחריה ועי׳ במ״י לעיל סוף פס ג ובכי״ב כתוב כאן בסוף הפרשה סליק סידרא ועי׳ במ״י לעיל סוף פס״ב:

פרשה סח. בכי״א א׳ פס״ו וכן נסמן בדפ״ר פס״ו ועי׳ במ״י לעיל ריש פס״ז, ובמקרא כאן פרשה סתומה, ובד״ו כתוב בראש הפרשה סדר ויצא ובכי״ת סדר ויצא יעקב ועי׳ במ״י לעיל פס״ג: 4 ר׳ יודן בשם וכו׳. וכ״ה בכי״ו ועח״נ, ור״י ור״פ נחלקו בשכות האומרים גם לפי הגי׳ בח״נ לעיל צד 41 וצד 694 ועי׳ גם לעיל צד 19, ולא מצאתי בפתיחות דוגמא להסגנון שלפנינו ר׳ פלוני בש״ר פלוני ר׳ פלוני בש״ר פלוני פתח ועי׳ לעיל צד 557:

[1]) כְּאֵב.

אז תלך לבטח זה יעקב שנ׳ ויצא יעקב מבאר שבע, אם תשכב לא תפחד מעשו ומלבן. ושכבת וערבה שנתך, וישכב במקום ההוא:

ב ר׳ שמואל בר נחמן פתח שיר למעלות אשא עיני אל ההרים (תהלים קכא א) אל ההורים למלפני ולמעברני, מאין יבוא עזרי (שם שם) אליעזר בשעה שהלך להביא את רבקה מה כת׳ ביה ויקח העבד עשרה גמלים וגו׳ (בראשית כד י) ואני לא צמיד אחד ולא נזם אחד, ר׳ חנגא אמר גדוד שילחו, ר׳ יהושע אמר שילח עימו אלא שעמד עשו ונטלן ממנו, חזר ואמר מה אנא מובד סברי מן בריי חס ושלום לית אנא מובד סברי מן בריי אלא עזרי מעם יי׳ עושה שמים וארץ (תהלים שם ב), אל יתן למוט רגלך (שם שם ג) למייט, אל ינום שמרך (שם שם) הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל (שם שם ד), יי׳ שמרך יי׳ צלך וגו׳ (שם שם ה) יי׳ ישמרך מכל רע (שם שם ז) מעשו הרשע ומלבן, ישמר את נפשך (שם שם) ממלאך המות, יי׳ ישמר צאתך (שם שם) ויצא יעקב מבאר שבע:

3 ילקוט כ׳ קי״ו, ילק׳ תהלים כ׳ תתע״ח, ילק׳ מכירי תהלים קכ״א סי׳ ד׳: 4 לקמן פ״צ: 5 עי׳ תנחומא ע״ב דרלא סי׳ ג׳, לגדה בכתבי״ת סמ״ו (סמ״ה): [10 עי׳ לקמן פע״ט סי׳ ג׳]:

1 לבטח] ~ דרכך וחאגי | שנ׳] פחאג. דכתיב דתי (שם). ל׳ וכי׳ | ויצא — שבע] פאיגב. ויצא יעקב דואיתי. וישמע יעקב אל אביו ואל אמו וילך פדנה ארם י (שם) | ולא ח | מלבן ומעשו י | 2 ושכבתה ו | שנתיך אתי | שנ׳ וישכב חאי. הה״ד וישכב א² | 3 בר נחמן] בר נחמני א²י (תהלים). ל׳ כ | * למעלות דוא²כתי (שם)] המעלות לפאיג | ** אל] על ל | ההרים] ~ וגו׳ ו. מאין יבא (יבוא ת) עזרי א׳כת | * אל ההורים ימ] אשא עיני אל ההורים דת. אשא.. אל ההרים אל ההורים וכ. על ההורים לג. אל ההרים א¹. ל׳ פ | 4 למלפני א׳כי. למלפנאי ת. למאלפני מ. למלפיני ג | ולמעברניי ו. ולמעבדני כימ. ולמעבדניי דפ. ולמעבדנאי ת. ולמעבדיני ג. ולמעבדוי א¹ | יבא פוא¹ | אליעזר] ~ עבד אברהם א¹י. מאין יבא ~ כ | את ל׳ פי | מה כת׳ פגכת. מה כתיב דואימ | ביה] בי ו. ל׳ א׳מ | 5 גמלים ל׳ א² | וגו׳] מגמלי אדוניו י (שם). מגמלי אדוניו וילך וכל טוב אדוניו בידו א¹. וגו׳ וכל.. בידו א². וכל.. אדניו בידו פ. ל׳ וכתי | צמיד] י. נזם דפואגכי (שם) מ | לא מ | נזם] י. צמיד דפואגכי (שם). צמד מ חנינא דא׳כתי (שם). חנינה פוג. אליעזר י | אומר י | גדודי וכ. גרודי י¹. גרור פג. גירר א¹ | 6 שילחו] ; . שלחו דפא²כתי. שלח אותו י (שם). ושלחו א¹ | ר׳ יהושע] כ. ר׳ יהושע (יהושוע ת) בן לוי דפוגתי. ריב״ל אי (שם) | שולח כ. שלח ו¹. ממון אחרים שלח א². אחרים שלח א¹ | עמו | שעמד] שבא אי | ונטלו וי | הימנו פכ | חזר ל׳ י | ומר ן. אמר י | אנה ן. אני מ | מוביד י (שם) מ. ל׳ ת | סיברי וא²ג. סוברי כ. סבריי י (שם) | מבריי פכ. מן בוראי א¹. מבוראי א²מ | 7 חס — בריי] חס.. לית אנה.. סיבריי מן בריי ן. ח״ו לית אנא מוביד סברי (מובד סיברי א²) מן בוראי א. ח״ו לית אנא מוביד סברי מ. חזר ואמר חס ושלום (ח״ו ד¹) לית אנא מובד סברי מן בריי ד. ל׳ פגכתי | עושה — וארץ] פגכימ. וגו׳ ן. ל׳ דאת | 8 וכתיב אל יתן מ | רגלך] וי (שם). רגליך דאכתימ. רגלך וגו׳ ג | למייט] פוא²כ. למט א¹. לכייט להריגה כד״א והמטים עקלקלותם ומטים להורגים מ. ל׳ דגתי | אל — שמרך] ן. אל (ואל כי) ינום שומרך דכי. אל (ואל מ) ינום שומריך תמ. ל׳ פאי (שם) | הנה — יישן] ותמ. הנה.. ישן דגכי. ל׳ פא | 9 שומר ישראל] גכתי. וגו׳ דו. שומר ישראל ישראל סבא הה״ד והנה ה׳ נצב עליו יומם השמש לא יככה ויזרח לו השמש וירח בלילה זה. המלאך שנזדווג לו בלילה מה כתיב וישר אל מלאך מ. ל׳ פא | יי׳ — צלך וגו׳ ל׳ | ישמורך א | 10 הרשע ל׳ (מעשו ומלבן ל׳ י¹) | ישמר] פו. ישמור דאכימ. וישמור ת | את ל׳ י (שם) | יי׳ ל׳ מ | ישמר] פוני (שם). ישמור דאכתימ | צאתך] פימ. ~ ובואך דגכי (שם). ובואיך ת. ובואך וגו׳ ן. ובואך מעתה ועד עולם א | 11 מבאר שבע] א׳כימ. מבאר פ. ל׳ דוא²גת]

1 זה יעקב. בשביל ששמע אל אביו ואל אמו ונהגי׳ בילק׳ משלי זה יעקב דכתיב וישמע יעקב אל אביו וכו׳ ועי׳ בחי׳ הרד״ל: 3 שיר למעלות. במקרא כתוב בזה המזמור לבד שיר למעלות, וכבר נדרש בספרי עקב פי׳ מ״ז שיר המעלות אין כתיב כאן אלא שיר למעלות וכו׳, ובכי״ל ועוד בשלשה כ״י נשתבש שיר המעלות, ורשב״נ דורש אל ההרים קרי ביה אל ההורים לשון הוראה למלפניי למלמדי ולשון הריון למעברני כמו שמתורגם בתר״י א׳ וב׳ האנכי הריתי (במדבר י״א י״ב) האנא עברית, וגם בכי״ו הגי׳ הנכונה ולמעברניי ברוי״ש וכן בכי״ו פצ״ט ברכות הורי וגו׳ למלפניי ולמעברניי, ובדפוסי׳ פצ״ת נשתבש ברכות אביך למלמדי ולמעבדניי (כ״ה בדפ״ר וד״ו) ועח״נ ובאגה״א ח״א צד 511: 5 ואני וכו׳. ואני אין בידי לא צמיד אחד וכו׳, ובזה הסגנון דרשו לקמן פ״ע במאמר כתמי וישא את קולו ויבך למה בכה אמר אליעזר עבד אברהם בשעה שהלך וכו׳ מה כת׳ בו ויקח העבד וכו׳ ואני לא נזם אחד ולא צמיד אחד ועח״נ: גדוד שילחו. ריקם שילחו, וגדוד ביטוני פעול מן גדד. ובאב״א כתב שגי׳ הילקוט גרוד ופי׳ קרח, והגי׳ בילקוט כאן בדפ״ר גרודי (ובד״ו גדודי), והדרש שילחו ריקם עי׳ גם בתנחומא מ״ב ואג״ב שם: 6 ר׳ יהושע. ר״י בן לוי ועח״נ ובמ״י לעיל צד 116 בד״ה בשם ר׳ אלעזר: שילח עימו. עי׳ בספר הישר סוף פ׳ תולדות: חזר ואמר וכו׳. וכן סגנון הלשון לעיל צד 556 חזרה שרה ואמרה מה אנא מובדה סברי ועיי״ש [ובילקוט דפ״ר נשתבש מובר סברי בריין]: 8 למייט. וכ״ה בכ״י שציינתי, והשם מייט גם במדרש קהלת פ׳ את הכל ראיתי (ז׳ ט״ו) שהצדיק עתיד לבא לידי מייט וכו׳, ובילק׳ מכירי תהלים שם גורס ומפרש למייט להריגה כד״א והמטים עקלקלותם (תהלים קכ״ה ה׳) ומטים להורגים (עי׳ משלי כ״ד י״א) וכו׳ שומר ישראל ישראל סבא (כלו׳ יעקב אבינו ועי׳ לטמה סי׳ י״א) וכו׳ ועח״נ [ועי״ע במה״ג

ר' יודן בשם ר' איבו פתח בפשע שפתים מוקש רע (משלי יב יג) [ממרד שמרדו נשיו שלעשו בהקב"ה באת להן תקלה], ויצא מצרה צדיק (שם שם) זה יעקב ויצא יעקב:

ג ר' פינחס בשם ר' אבהו פתח בית והון נחלת אבות וגו' (משלי יט יד) ר' פינחס בשם ר' אבהו בתורה בנביאים ובכתובים מצינו שאין זיווגו שלאיש אלא מן הקב"ה בתורה ויען לבן ובתואל ויאמרו מי"י יצא הדבר (בראשית כד נ), בנביאים ואביו ואמו לא ידעו כי מי"י היא וגו' (שופטים יד ד), בכתובים מנ' בית והון נחלת אבות ומי"י אשה משכלת, ויש שהולך אצל זיווגו ויש שזיווגו בא אצלו, יצחק זיווגו בא אצלו שנ' וישא עיניו וירא והנה גמלים באים (בראשית כד סג), יעקב הלך אצל זיווגו שנ' ויצא יעקב:

ד ר' יודן בר' סימון פתח אלהים מושיב יחידים ביתה וגו' (תהלים סח ז) מטרונה שאלה את ר' יוסי לכמה ימים ברא הקב"ה את עולמו, אמר לה לששת ימים, מאותה שעה מהו עסוק, אמר

1 עי' לעיל .לד 314 ולד 769: 3 ילק' שופטים כמז ע', מועד קטן י"ח ב', מדרש תהלים מ"ב נ"ט סי' ב': 6 ילק' מכירי משלי י"ט י"ד: 9 ילק' כ' קי"ו, ילק' תהלים כ' תשל"ד ועי' לעיל לד 714: פסיקתא פ' שקלים (י"א ב'), ויקר"א רבה פ"ה, תנחומא מ"ב במדבר סי' י"ח מסות סי' ע', תנחומא וישלח סי' י' כי תשא סי' ה' במדבר סי' ע"ז מטות סי' ו', במדבר רבה פ"ג סי' ו' פכ"ב סי' ס' מדרש שמואל פ"ס סי' י"ג:

1 * ר' יודן — ויצא יעקב] ר' יודן בש"ר איבו (ר' יודן פ) פתח בפשע שפתים מוקש רע (שפתים וגו' ן) ממרד.. באת להן (להם פ) תקלה ויצא מצרה צדיק זה (מצרה זה פ) יעקב ויצא פן, ר' יודן.. ר' איבו פתח בפשע (בפתע כ) שפתים.. רע (רע ויצא מצרה צדיק בפשע שפתים מוקש רע א^{2}) ממרד.. בהקב"ה (להקב"ה כ) באת להן (באתה להם א^{2}) תקלה ויצא מצרה.. ויצא (שנא' א) יעקב מבאר שבע אכ, ר' איבו פתח בפשע.. רע ויצא מצרה.. ויצא יעקב ל, ל' דגת | 3 ר' פינחס בשם ר' אבהוא ן, ר' אבהו דפאת, ר' יודן בשם ר' איבו גכ | נחלת—וגו'] נחלת.. ומי"י אשה משכלת דפחאגכת, וגו' ן | פנחס פא^{2}גכתי | 4 אבהוא ן, איבו פא^{1}גכי | בתורה.. מצינו] א^{2}ר^{1}, בתורה.. בכתובים מצינו י, בתורה ובנביאים ובכתובים מצינו פוחא^{1}ג, מצינו בתורה בנביאים ובכתובים ד, מצינו בתו' בכתובים ובנביאים ת | שאין ל' א^{1} | זווגו כ, זוגו פא^{1}י | איש הזה ן | אינו אלא מהקב"ה א^{1} | בתורה] פו, ~ כנין דאגכ, מניין שנ' ת, מנין דכתיב י, כתי' ח | ויען — ויאמרו ל' פ | 5 ויאמרו ל' ת | * מי"י — הדבר דפאגתי] מי"י.. הדבר הזה כ, מי"י וגו' ל, וגו' ן | בנביאים] ~ דכתיב פת, כתי' ח, מנין דכתיב י (בנביאים—וגו' ל' ד^{1}) | ידעו] ~ את הדבר ת | * היא וגו'] היא דפת, הוא וגו' ל, הוא חאגכי, וגו' ן | 6 ובכתובים ח מנ'] מנין ג, דכת' ת, כתי' ה, מנין דכ' פ, מנין דכתיב י, היינו דכתיב ד, ל' ואכ | בית—משכלת] אגכי, בית והון וגו' פו, ומי"י.. משכלת דת | ויש] פואגכימ, יש דחת | שהולך] פ, שהוא הולך דואגכתימ זוגו פחא^{2}גימ | * 7 שזיווגו דא^{1}כת] שזיוגו ל, שזוגו פחא^{2}גימ | בא] הולך י | בא זיווגו אצלו וא^{1}, בא זוגו אצלו פחגימ, בא אצלו זוגו א^{2} | שנ'] א^{1}גכתי, ההו"ד א^{2}מ, ל' דפו | וישא — וירא] ואגכתמ, וישא יצחק את עיניו וירא י, וירא דפ, ל' ד^{1} | והנה — באים] והנה גמלים י, ל' ד^{1} | 8 ויעקב ח | זוגו פחא^{2}גימ | שנ'] פחאגכ, דכתיב דתמ, ל' ו | יעקב] ~ מבאר שבע וא^{2}תמ, מבאר.. וילך הרנה חא^{1}כ | 9 יורת ת | ביר' ות, בשם ר' י | ביתה וגו'] וח, וגו' פ, ביתה אכי, ביתה מוציא אסירים בכושרות גת | מטרונה] וא^{2}גכי, מטרונא דתי (תהלים), מטרונה (מטרונא ח) אחת פו^{0}ח | 10 את ר' יוסי] פחאגכי (שם), לר' יוסי י, את ר' יוסי בר חלפתא דת, את.. בר' חלפתה ן | לכמה] אמרה לו ~ דפוחאגכ, אמרה ~ ת | העולם א | לששת ימים] ן, לששה ימים פחג, לו' ימים א^{2}, בששה ימים א^{1}, לששה כו^{1}, לו' ו^{1} (שם), לששה ימים כדכתיב (דכת' ת) כי ששת ימים עשה י"י את השמים ואת הארץ דת | * מאותה שעה — עסוק] מאותה ימים.. עסוק ל, ומאותה שעה במה הוא עסוק י (שם), מאותה... מהו עוסק ו^{1}, ומאותה.. במה הוא עוסק אכ, ומאותה שעה ואילך במה הוא עוסק ח, מאותה שעה מהו עושה פ, אמ' לו ומאותה שעה מהו עוסק ו^{0}ג, אמרה לו מה (ומה ת) עושה מאותה שעה ועד עכשיו דת | אמ' לה ל' פ |

ריש פ' ויצא שהרחיב את המאמר שלפנינו]: 3 בשם ר' אבהו. וכ"ה בכי"ו וכגנון הלשון ר"פ בשם ר"א פתח וכו' ר"פ בשם ר"א בתורה וכו' כמו לעיל פעמים רבות ר' פלוני פתח וכו' אמר ר' פלוני וכו' ועי' במ"י לעיל צד 715 בד"ה ויהי כי זקן וכו', ור' אבהו נתחלף עם ר' איבו ועח"נ ובמ"י לעיל צד 102, ובמ"ק שם אמר רב משום רבי ראובן בן אצטרובולי מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים מה' אשה לאיש וכו', ובמדרש תהלים שם במאמר סתמי בוא וראה כמה קשה הוא הזיווג מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים הקב"ה מייחד שמו על הזיווג בתורה כתיב וכו' מכאן שייחד הקב"ה שמו על הזיווג, וכזה הלשון מפרש בפי' ב"ר כי"ט וכי"א בתורה וכו' מצינו שהקב"ה מיחד (מייחד) שמו על הזיווג (הזווג), ובפי' ב"ר הנדפס נשתבש מייחד שמו על ישראל: 9 מטרונה וכו'. סיפור זה הובא בפתיחות שונות ובמאמרים שונים בסגנונים שונים, ובפתיחת ריב"ס לעיל ריש פס"ה נדרש לדעתו אלהים מושיב יחידים וכו' אפילו ממזר אחד בסוף העולם וממזרת אחת בסוף העולם הקב"ה מביאן ומזווגן זה לזה ועי' במ"י שם, וכאן כלל בפתיחתו הסיפור מטרונה שאלה וכו' ולדעתו דר' יוסי טעם הכתוב מושיב יחידים וכו' אדם יחיד ואשה יחידה הקב"ה מזווג זיווגן ומיישב מהם בית וכפירש"י סוטה ב' א' בד"ה מושיב וכו', ומסיים כמו בפתיחה שלפניה ויש שהולך אצל זיווגו וכו' (ועי' לעיל צד 199 וצד 631 [וצד 278 – 279, 382, 479 – 480, 714 - 715 ולקמן פע"א סי' א' וב' ופע"ה סי' א'—ג']), והמאמר אמר לה אם הדבר קל וכו' חסר בכי"ל והשלמתיו עפ"י הגי' בכ"י שציינתי ובילק' תהלים ר' תשצ"ד ושם נוסף למחר שלחה וקראה לו כפרה לו כל הדברים, ובילקוט דפ"ר שם ר' תתי"ב קיטע כמרונא שאלה את רבי יוסי בכמה ימים וכו' אמר' ליה מאותה שעה מהו עושה אמר לה יושב

לה יושב היא ומזווג זיווגים איש לאשה ואשה לאיש, אמ״ה לו אם הדבר קשה יכולה אני לעשותו,
הלכה וזיווגה ונתנה זו לזה וזה לזו, לאחר ימים הלכו אותם המזווגים והכו זה את זו וזו את זה, וזו
אומרת איני נוטלת זה וזה אומר איני נוטל זו, [אמר לה אם הדבר קל בעיניך קשה הוא לפני הקב״ה
כקריעת ים סוף מה טעם אלהים מושיב יחידים ביתה מוציא אסירים בכושרות], אמר ר׳

:: סוטה ב׳ א׳, סנהדרין כ״ב א׳ :

1 יושב הוא] ו°, יושב פחאגכתי, הב״ה יושב ד | ומזויג פגב, ומזוג ד[1], ומזווג דו°אתי |
זיווגין א׳ת, זווגים י (שם), זוגים ג, זוגות א[1] | איש — לאיש] פי״אגבי, אשה לאיש ואיש לאשה ת,
בתו של פלוני לפלוני אשתו של פלוני לפלוני ת, בתו של.. אשתו של.. לפלוני ממונו של פלוני
לפלוני ד | ליה ת | אם — לעשותו] אם הדבר הזה (אם הדבר א[1]) קשה יכולה אני לזויג (לזוויג ח,
לזווג ו״א[1]) מאה עבדים למאה (ומאה ו°חא[1]) שפחות בלילה אחת פו°חא[1]ג, אם.. הזה.. לזויג.. למאה..
אחד כ, אם הדבר קשה.. לזווג.. ומאה.. לזווג.. יכולה.. ומאה.. אחר י (שם), אחת א[2], ורא היא
אומנותיה אפ אני יכולה לעשות כן כמה עבדים וכמה שפחות יש לי לשעה קלה אני יכולה לזווגן אמר לה
אם קלה היא בעיניך (בעינך ת) קשה היא לפני הקדוש ברוך הוא (הב״ה ד[1], הקב״ה ת) כקריעת ים סוף
הלך לו ר׳ יוסי בר חלפתא דת | 2 * הלכה — לזו] הלכה.. זה לזה וזה לזו ל, הלכה וזיוגה (וזיווגה ו°ח)
מאה עבדים למאה (ומאה ו°ח) שפחות בלילה אחת פו°חג, הלכה וזיוגה מאה.. למאה.. אחד כ, הלכה
ועשתה כן זווגה (זיוגה א״) מאה.. ומאה.. אחת א, מה עשתה נטלה אלף עבדים ואלף שפחות והעמידה
איתן שורות שורות אמרה פלן יסב לפלנית (פלנותי ת) ופלונית תיסב לפלוני (פלוגי ת) וזיווגה אותן בלילה
אחת דת, ל׳ י (שם) | לאחר ימים — את זה] עמדו והכו אילו לאלו ופצעו אילו לאילו פ, עמדו.. אלו
לאלו.. אלו לאילו א, והכו אלו לאלו ופיצעו אלו לאלו כ, עמדו והיכו אילו את אילו.. אילו את אילו ג,
עמדו והכו אלו את אלו.. אלו את אלו ו°חי (שם), למחר אתון לגביה (לגבה ת) דין מוחיה פציע דין עיניה
שמימה (שמימא ת) דין רגליה תבירא דת | * וזו — זו] וזו א׳ איני נוטל זה וזה א׳ איני נוטל זו ל, זה
אומר אין אני (איני ח) נוטל את זו (לזו ו°ח, זו כ, כזו ג) וזו אומרת אין אני (איני ח) נוטלת
לזה פו°חגכ, זה אומר אין אני.. את זו וזאת.. אין אני.. את זה א[1], זה אומר אני.. לזו וזאת אומרת
אני.. לזה א[2], זה אומר אני.. את זו וזאת אומרת אני.. את זה ו[1] (שם), אמרה להון מה לכון דין אמרה
(אמ׳ ת) לית אנא בעי לדין ודין אמר (אמ׳ ד[1]ת) לית אנא בעי (בעיא ת) לדא דת | 3 * אמר — בכושרות]
אמר.. ים סוף שנ׳ אלהים.. יחידים וגו׳ פ, אמר.. הדבר (הדבר הזה ג) קל בעיניך (בעיניך קל הוא ג)
קשה הוא (קשה כ) לפני הקב״ה (לפני מי שאמר והיה העולם א[2], למי שאמ׳.. העולם א[1]) בקריעת ים סוף
מאי טעמא (מאי טעמ׳ ג, שנא׳ א, הדא היא ו[0]) אלהים.. יחידים בית כמוציא (מוציא אב) אסירים
בכושרות ו°חאגב, למחר שלחה וקראה לו ספרה לו כל הדברים אמר לה אם את הדבר הזה קלה.. קשה
היא לפני הקב״ה.. מה טעם.. מוציא.. בכושרות י (שם), מיד שלחה והביאה את ר׳ יוסי בר חלפתא אמרה
לו לית אלה כאלהכון אמת היא הורתכון (הורתכם ת) נאה ומשובחת יפה אמרת אמר (אמ׳ לה ת) לא כך
אמרתי לך אם קלה היא בעיניך קשה היא לפני הקדוש ברוך הוא (הב״ה ד[1], הקב״ה ת) כקריעת ים סוף
הקדוש ברוך הוא (הב״ה ד[1], הקב״ה ת) מה (מה הוא ת) עושה להם מזווגן בעל כרחן שלא (ושלא ת)
במובתן הדא הוא דכתיב (הה״ד ד[1]ת) אלהים.. מוציא.. בכושרות מהו בכושרות בכי ושירות מאן דבעי אומר
(אמ׳ ת) שירה ומאן (מאן ת) דלא בעי בכי דת, ל׳ ל | 4 ר׳ ברכיה אמ׳ פ |

יושב זווגים וכו׳ כדכתיב לעיל ברמז תשצ״ד רבי ברכיה אמר כלשון הזה יושב וכו׳, והלמד קשה הוא וכו׳
כקריעת ים סוף וכו׳ מוציא אסירים וכו׳ כמו במאמר רבה בר בר חנה אמר ר׳ יוחנן בסוטה שם וקשין לזווגן
כקריעת ים סוף שנאמר אלהים מושיב וכו׳ מוציא אסירים בכושרות ופירש״י שם דוציא את ישראל ממצרים בחדש
כשר לא חמה ולא צינה מקיש זיווג יחידים ליציאת מצרים (וכן טעם הגי׳ כמוציא בכי״ח וכי״ג ובגליון כי״ו),
ולאותו המאמר בסנהדרין שם נוסף אל תיקרי מוציא אסירים אלא כמוציא אל תיקרי בכושרות אלא בכי ושירות,
וכבר מחק זה הרש״ל ועי״ע בד״ס שם, ובכי״ל חסר גם סוף הפתיחה ויש שהולך וכו׳ וליתא ג״כ בכי״פ וכי״ה
וכי״א א׳ וב׳ וכי״ב והשלמתיו כלשונו בכי״ל בפתיחה הקודמת, ולפני מאותה שעה וכו׳ נעדר אמרה לו ועי׳ לעיל
צד 666 ובמ״י שם בד״ה והא כת׳ ויתן, והגהתי שעה וכו׳ ונתנה זו לזה וכו׳ וזו אומרת איני נוטלת וכו׳, ויש
לפקפק בהגי׳ שלפנינו אמרה לו וכו׳ יכולה אני לעשותו הלכה וכו׳ לאחר ימים וכו׳, ועדיפא הגי׳ יכולה אני לזויג
מאה עבדים וכו׳ הלכה וזווגה מאה עבדים וכו׳ עמדו והכו וכו׳ ועת״ג (ובכי״ו הועתק רק ריש הפתיחה וסיומה יש
שהוא הולך וכו׳, ובאמצעיתה קיצץ הסופר אמ׳ לה לששת ימים וגו׳ גרשה כי תשא כי אלהים שופט זה וגו׳,
וכוון לזו דפסקא בפסיקתא או בתנחומא, ועל מלת גרשה עי׳ לעיל צד 717 בד״ה ואין אדם וכו׳, ובגליון כי״ו
הושלמה בכתב אחר בסגנון שלפנינו ובשאר כ״י הוין כי״ת) [ובפסיקתא ובויק״ר שם סגנון הספור כמו ברפוסים ובכי״ת
עיי״ש השינויים ובתנחומא מ״ב בםדבר שם] ובתנחומא מ״ב מטות שם הובא ג״כ ריש הסיפור שאלה מטרונית וכו׳,
ושם הגי׳ אמרה לו ומאותו היום מהו עושה אמר לה יושב ועושה סולמות מעלה לזה ומוריד לזה וכו׳ (ובתנחומא
מטות שם נשתבש שאלה וכו׳ את ר׳ שמואל בן חלפתא וכו׳, ובבמ״ר פכ״ב נשתבש ר׳ שמעון בן חלפתא), וכן
ריש הסיפור בתנחומא וישלח [ובבמ״ר פכ״ב], ושם תשובת ר״י בן חלפתא רק בשיטת ר׳ ברכיה, ובבמ״ר פ״ג
הוחלפו שתי השיטות, והגי׳ שם שאלה מטרונא אחת לר״י בן חלפתא אמרה לו הכל מודים שבששת ימים ברא
אלהים את העולם משפת ולכאן מהו עושה אמר לה מעלה סולמות ומוריד סולמות פלוני שהיה עשיר יעני ופלוני
שהיה עני יעשיר שנ׳ י״י מוריש ומעשיר וגו׳ ר׳ ברכיה אומר לא השיבה כן אלא כך אמר לה מזווג בעולמו זווגים
ואומר פלני ישא פלנית ופלנית תנשא לפלני ומושיבן בבתיהן אמ׳ לו יכולה אני לזווג אף ביום אחד שתק ר׳ יוסי
והלך לו וכו׳ ועיי״ש, ומסיים שם אמר לה אם הדבר הזה קל בעיניך קשה לפני המקום כקריעת ים סוף הה״ד אלהים
מושיב וכו׳ מהו אלהים מושיב יחידים הקב״ה יושב ודן אותם ומביא זה ממקום אחד וזה ממקום אחד ומושיבן בבית

43c ברכיה כלשון הזה השיבה יושב ועושה סולמות מעלה לזה ומוריד לזה הה"ד כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים (שם עה ח), [ויש שהולך אצל זווגו ויש שזווגו בא אצלו, יצחק זווגו בא אצלו שנ' וישא עיניו וירא והנה גמלים באים (בראשית כד סג), יעקב הלך אצל זווגו שנ' ויצא יעקב]:

[ויצא יעקב וגו'] יחזקיה אמר בן ס"ג שנים היה אבינו יעקב בשעה שנטל את הברכות, עשה עוד י"ד שנה מוטמן בארץ ומשמש לעבר, עוד ז' שנים באימהות, נמצא נושא בן שמונים וארבע שנים, ועשו בן מ' שנה נשא, הא למדנו שהקב"ה מקדים לרשעים ומשהא לצדיקים: אמר ר' הושעיא כבר כתוב וישמע יעקב אל אביו ואל אמו וילך וגו' (שם כה ז) מה תלמוד לומר ויצא יעקב מבאר

4 ילקוט כ' קי"ו, לעיל לד 677 לד 731, סדר עולם פ"ב, מגלה י"ז ח': 5 לקמן סי' י"א [ובנ"ד סי' ח]: [לקמן פ"ע סי' י"ס ופע"ס סי' ט']:

1 בלשון פחא¹כת | השיבה] פו⁰חאגבי (שם), ~ ר' יוסי בר (בן ת) חלפתא דת | יושב] א, יושב (ישב ג) הוא פו⁰חגבי¹ (שם), הקדוש ברוך הוא (הב"ה ד¹, הקב"ה ת) יושב דת | ** ועושה] ועוסה ל מעלה — לזה] פחאגבי (שם), מוריד לזה ומעלה לזה ו⁰, משפיל לזה ומרים לזה מוריד לזה ומעלה לזה ד, משפיל.. ומרים.. מוריד.. ומעלה ת | הה"ד] פי (שם), הדה היא ו⁰, ה"ה ב, הדהי ג, שנא' א, היינו דכתי' ח, הוי אומר דת | כי אלהים] פו⁰חאגבי (שם), אלהים ד, ל' ת | זה ירים וזה ישפיל א¹ | 2 * ויש — ויצא יעקב] יש שהוא הולך אצל זווגו (זוגו ו¹) ויש שזיווגו בא אליו (שזוגו הולך אצלו ו¹) יצחק בא זיווגו (זוגו ו¹) אצלו וישא עיניו וירא (וישא עיניו ו¹) והנה.. באים יעקב הלך אצל זיווגו (זוגו ו¹) ויצא יעקב מבאר שבע ו¹, יש שהוא הולך.. זיווגו.. שזיווגו בא.. יצחק בא זיווגו.. שנ' ויצא יצחק לשוח בשדה יעקב הלך.. זיווגו שנ' ויצא.. מבאר שבע ד, יש שהוא הולך.. זיווגו.. שזיווגו בא.. ויצחק בא זיווגו שנ' ויצחק בא מבוא וישא עיניו וירא.. באים יעקב הלך.. זיווגו שנ' ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה ת, יש שהוא הולך אצל זוגו וזה שזוגו בא אצלו ג, ל' לפחאב | 4 חזקיה | ששים ושלש פחגב, ..ושלוש ו, ושלשה א¹ | שנה פוא¹בי | יעקב אבינו וחא²גת, יעקב פא¹ | בשעה שנטל] פואגב, בעת שנטל דת, כשנטל י | את ל' ח | הבכורה ת | 5 י"ד שנה] ארבע עשרה (ועשרה א¹) שנה וחא¹גב, ל' י מוטמן — לעבר] פ, מוטמן (ומוטמן ב) ומשמש את עבר גב, מוטמן בארץ ישראל.. לעבר א, מוטמן.. לעבר י"ד שנה י, מוטמן בבית עבר ומשמשו ח, שניטמן (שנטמן ת) בבית עבר דת | עוד — באימהות] עשה עוד שבע שנים באימהות וג, עשה עוד שבע (ז' א²) ..באמהות חאב, עשה שבע באמהות פ, ובאמהות שבע שנים י, עשה עוד שבעה (ז' ד¹, שבע ת) שנים שעבד ברחל דת | נמצא] חא²גי, ונמצא דפוא¹כת | נושא אשה | שמונים וארבע] פוכת, שמנים וארבע הג, ה' וד' ד¹, שמונים וד' ד, פ"ד אי | שנים] שנה פוגב, ל' אי | 6 מ'] ד¹פא², ארבעים דוהא¹גבת | שנה ל' תי | נשא] כ, נשא אשה פג, ל' דוחאתי | הא ל' י | מקדים — לצדיקים] פוחא¹כי, מקדים.. ומשהה לצדיקים א², מקדים.. ומשהי לצדיקים ג, משהה לצדיקים ומקדים לרשעים דת | הושעיה וחכ, אושעיא א², יהושע י | 7 כתוב] וגי, כת' א¹כת, כתי' ד¹א², כתיב ד | ᵒ יעקב ל' ד | ואל — וגו'] ואל אמו (אביו ת) דפואגכת, ל' י | מה] פואגי, ומה דחכת | מבאר שבע ל' פא |

אחד מוציא אסירים בכושרות שהוא מוציאן מבתיהם אסורים בעל כרחם ומזווגן בכושרות אם אינן זוכין בוכים ואם זכו מזמרין, ועוד שם שיטות הרבה בדרש אלהים מושיב וכו' ובדרש מוציא אסירים וכו' ועי' גם במכילתא ובמכילתא דרשב"י לפ' אתם יוצאים בחודש האביב (שמות י"ג ד') [ושאלות מטרונה מר' יוסי נמצאו גם לעיל צד 30, 158, 239, 688 ולקמן פפ"ד סי' ב"א ועי' במאסף דביר ספר ראשון צד 133 הערה 7]: 4 בן ס"ג וכו'. כדאיתא בס"ע ריש פ"ב שהעתקתי במ"י לעיל סוף פס"ב אבינו יעקב היה בשעה שנתברך בן ס"ג שנה בו בפרק מת ישמעאל שנ' וירא עשו וכו' שאין ת"ל אחות נביות וכו', ולעיל צד 731 אביך נתברך בן ע"ה שנה ואת בן ס"ג, ועוד בס"ע שם עשה אבינו יעקב בארץ ישראל י"ד שנה מוטמן ומשמש את עבר וכו', ולמטה סי' י"א כל י"ד שנה שהיה מוטמן בארץ ומשמש לעבר לא שכב ולקמן פצ"ד שכל הלכות שמסרו שם ועבר ליעקב וכו', ועי' במגילה שם וברש"י עה"ת כוף פ' תולדות, וכלי הדרש שבשעה שנתברך יעקב בו בפרק מת ישמעאל וכו' שאין ת"ל אחות נביות וכו' והדרש שהיה מוטמן בארץ י"ד שנה ומשמש לעבר יהיה עולה מתשבון הפסוקים שהיה בן ע"ז שנה כשנתברך והלך לחרן צא ותשוב י"ד שנה ששהה בבית לבן לפני לידתו של יוסף ושלשים של יוסף עד עמדו לפני פרעה ותשע עד שירד יעקב למצרים הרי נ"ג ויעקב אמר לפרעה ימי שני מגורי שלשים ומאת שנים הרי שהיה בן ע"ז כשהלך לחרן, ועי' פריידענטהאל העללעני' שטודיען צד 39 וצד 219 שכך נמצא לנכון בשיורי ספר דברי הימים של דימיטריוס שיעקב היה בן ע"ז כשהלך לחרן וכן איתא בפדר"א פל"ה בן שבעים ושבע שנה היה יעקב בצאתו מבית אביו [גם לפי הב"ר היה יעקב בן ע"ז כשהלך לחרן אלא שלפי הדרש שהיה בן ס"ג בשעה שנתברך תסרים י"ד שנה עד צאתו לחרן והשלימו איתן על ידי האגדה ששהת י"ד שנים בבית עבר. ובכי"ת הגי' בן ס"ג וכו' שנטל את הבכורה ובגליון כתוב נ"א הברכות, ובכי"ל הגי' ד' שנת מוטמן וכו' וי"ד תלויה בינ שיטי ובנראה הושלמה מכופר אחר], ובמה"ג עמ' 462 חזקיה אמר בן ששים ושלוש שנה היה יעקב אבינו בשעה שנטל וכו' ממטין בארץ ומשמש את עבר עשה שבע שנים באמהות ונמצא נושא לאה בן ארבע ושמונים שנה ועשו בן ארבעים שנה נשא אשה הא למדנו שהקב"ה מקדים לרשעים ומשהה לצדיקים, ושם עמ' 443 הועתק כאמר אחר: 5 נמצא נושא. אשה, וכן ועשו וכו' נשא ועח"ג ובעמת"ל ע' נשא, ועשו היה בן מ' שנה כשנשא אשה כדכתיב ויהי עשו בן ארבעים שנה ויקח אשה וכו' [ובילקוט דפ"ר נשתבש ועשו בן מ"ד, ובנראה היה כתוב כן גם בכי"א ב' ונמחק], ובהדרש נמצא נושא בן וכו' גב לקמן פע"ט יעקב בן פ"ר שנה וכו' ולקמן פ"ע אמר וכו' הרי אני בן פ"ר שנה וכו', וכתיבת ומשהא באל"ף כמו לעיל צד 101 ושהא: 6 כבר כתוב וכו'. ר' הושעיא ס"ל שיעקב בחברון נתברך שהוא ארץ מגורי אביו ולשם חזר אליו שנאמר [לקמן ל"ה כ"ז] ויבא יעקב אל יצחק אביו ממרא קרית הארבע היא חברון וכו' [כמו שכתב הרמב"ן

שבע אלא אמר אבא בשעה שביקש לצאת לחוצה לארץ מאיכן הורישה לו לא מבאר שבע, אף אני הריני הילך לבאר שבע ואם נותן לי רשות הריני יוצא ואם לאו לא אצא [לפיכך צרך הכת׳ לומר ויצא יעקב מבאר שבע]: ויצא וכי לא יצא משם אלא הוא והלא כמה חמרים וגמלים יצאו עימו

3 ילקוט שם, ילקוט רות ר׳ תרי״ס, מדרש רות ג״ב:

1 * אלא לי׳דפוגכ] ל׳ לי | אבא דפותאנתי, ר׳ אבא כ | שביקש] ואינ׳, שבקש דפחא׳כת | לחוין פו, חוין חי | * מאיכן פוכ] מהיכן דחאנתי, מיכן ל | לא הורשה ו | לו] פנבי, ל׳ דות | לא] אלא ת, ל׳ ו׳ | 2 הריני] הרי אני פות, ל׳ חי | ואם] פוכ, אם דאנתי | נתן דפונת, נותן אבי, יתן ח | הריני] אני, הרי אני דוכת, אני פ | לא אצא] איני יוצא (יצא ת) דפותאנכת, אין אני יוצא י | * לפיכך — שבע ל׳דינת] לפיכך.. ויצא יעקב ו, לפיכך צריך.. שבע ד, לפיכך הוצרך (הוצרך הכתו׳ א²) לומר.. שבע א, לפיכך צורך.. שבע כ, לפיכך צרך לומר.. שבע פ¹, לפיכך אמ׳ הכתו׳ ויצא.. שבע ח, ל׳ ל | 3 ויצא] ויצא יעקב ני, ל׳ א² | כי ו | ** משם] שם ל | והלא] פחאנכת, והרי ד, ל׳ וי | כמה] ~ עבדים וכמה כ | חמרים] חמרין א, גמלים ת, ~ יצאו חי | וגמלים] וכמה (כמה ח) גמלים (גמלין א) דפותאנכי, וכמה חמרים ת | עימו] ואת אמרת (אמ׳ נ, ואתה אומר ח, אמר י) ויצא פחא׳גי, ותמר ויצא ו, (משם א²) ואת אמ׳ (אמר כ) ויצא יעקב דא²כת |

לקמן לפסוק י״ז וג׳ בבחיי כאן], וכן מעם הדרש בתנחומא מ״ב ויצא סי׳ ט׳ ויצא יעקב מבאר שבע וכו׳ והלא בחברון היה שנאמר היא חברון אשר גר שם אברהם ויצחק וכו׳ ופריך כבר כתוב וישמע יעקב וכו׳ וילך פרנה ארם מה ת״ל ויצא יעקב מבאר שבע וילך וכו׳ ומה צרך הכתוב לומר שיעקב הלך תחלה לבאר שבע ומשם יצא ללכת חרנה אלא אמר אבא בשעה וכו׳ אף אני הריני הולך לבאר שבע וכו׳ לפיכך צרך הכתוב וכו׳ וע׳ בחיי הרד״ל והרש״ש: 1 מאיכן וכו׳. בכי״ל כתוב מיכן וכו׳ והגהתי וערו״נ, וקשה הלשון מאיכן הורשה לו לא מבאר שבע וכו׳ ובמ״כ פי׳ בדוחק תורשה ניטל ממנו הרשות, וביפ״ת מהיכן בקש ליטול רשות, ובבתי כהונה מהיכן הוצרך ליטול רשות, והגי׳ לא הורשה איתא רק בכי״ו, ור׳ הושעי׳ דורש לעיל צד 702 גור בארץ הזאת את עולה תמימה וכו׳ אם יצאת חוין לארץ את נפסל ויצחק הלך כגרר לנחל גרר ומשם עלה לבאר שבע שהוא בגבול א״י ומשם לא הורשה לו לצאת לחוצה לארץ, [ובתנחומא מ״ב וישלח סי׳ י׳ איתא לנבון יצחק אבי בקש לצאת לחוצה לארץ ולא הניחת אותו בשביל שהיה עולה, נגליתה לו ואמרת לו אל תרד מצרימה ואני וכו׳ נטלתי רשות סמך ומאבי וכו׳ ובתנחומא מ״ב ויצא סי׳ כ״ג אמר יעקב ברשות יצאתי וכו׳], וסיום המאמר לפיכך צריך וכו׳ הושלם בגליון כי״ל בדיו דיהה בכתב דומה לכתב הספר, ובשכל טוב צד 139 העתיק וקטע א״ר אושעיא בשעה שבקש יעקב לצאת לחרן לחוין לארץ [אמר] אבא מבאר שבע הורשה אף אני וכו׳ וברמב״ן שם הועתק א״ר הושעיא כבר כתיב וכו׳ ומה ת״ל ויצא יעקב מבאר שבע אלא אמר כו׳ מהיכן הורשה לו לא מבאר שבע אף אני וכו׳ ואי לאו איני יוצא לפיכך הוצרך הכתוב לומר וכו׳ [וכן הוא] בכפתור ופרח פ״י (ד׳ ברלין ל״ה א׳) [ושם בטעות] א״ר הושעיה כבר כתוב וכו׳ מה ת״ל ויצא וכו׳ אלא אמר רבי אבא בשעה וכו׳ בחוצה לארץ מהיכן הורשה לו וכו׳ ובמה״ג עמו׳ 444 אמ׳ ר׳ אושעיא והלא כבר נאמ׳ וישמע יעקב וכו׳ לחוצה לארץ מאיכן הורשה מבאר שבע אף אני הולך לשם אם נתן לי רשות וכו׳ ואם לאו איני יוצא, ומסיים שם כיון שנתן לו רשות לצאת כיד ויצא יעקב [וע״ש עוד עמ׳ 443 אמר ריב״ל וכו׳, ובחיי כאן מביא דרשו רז״ל אמר יעקב כשם שהלך אבא לבאר שבע, כך אני הריני הולך לבאר שבע אם כו׳ ואם לאו איני יוצא, ואולי כן היה בנוסחתו]: 3 ויצא וכו׳. דרש אחר מה ת״ל ויצא וכו׳ והלא כמה חמרים וכו׳ כנהיגי חמורים ומנהיגי גמלים יצאו עמו ולא היה הכתוב צריך לכתוב אלא וילך יעקב חרנה ולמה הזכיר יציאתו וע׳ בפירש״י עה״ת, ושם מפרש וגורס אלא מגיד שיציאת צדיק מן המקום עושה רושם שבזמן שהצדיק בעיר הוא הודה הוא זיוה הוא הדרה יצא משם פנה הודה פנה זיוה פנה הדרה וכו׳, [וכן בבחיי ושם אלא ללמדך שכל זמן וכו׳] ובלק״ט ויצא יעקב וכי לבדו יצא והלא כמה גמלים וכמה קרונות יצאו ר׳ חנין בש״ר שמואל בר יצחק אמר הצדיק בעיר הוא זיוה הוא שבחה הוא הודה ואעפ״י שנשאר שם יצחק לא דומה זכותו של צדיק אחר וכו׳, ובשכל טוב צד 125 ויצא יעקב ר׳ עזריה בשם ר׳ יהודה בר׳ סימון אומ׳ הצדיק בעיר הוא זיווה הוא שבחה הוא הדרה פונה משם פינה זיווה פינה הדרה שהרי כמה שיירות יצאו משם באותו היום ואינו מזכירן ואע״פ שנשאר יצחק אינו דומה זכותו של צדיק אחד לזכותן של שני צדיקים וכו׳, ובמדרש אגדה ויצא יעקב וכו׳ והלא כמה חמורים וכמה גמלים יצאו עמו מבאר שבע ולא גילה הכתוב יציאתן וכו׳ יצא משם יצא הודה יצא זיוה יצא כבודה, ובמה״ג עמו׳ 444 העתיק ומפרש ד״א ויצא יעקב אמ׳ ר׳ שמואל ביר׳ יצחק וכי לא יצא משם אלא הוא כמה חמרים[1]) כמה גמלים[2]) יצאו ואת אומ׳ ויצא יעקב אלא הקב״ה ערב לו לפרסם יציאתן של צדיקים ולמה אלא כל זמן שהצדיק במדינה הוא זיווה הוא שבחה הוא הדרה יצא משם פנה זיוות פנת שבחה פנה הדרה ודכותיה ותצא מן המקום וכו׳ אית לך למימר לא הוה תמן אלא אותה הצדקת ברם הכא לא היה שם יצחק אלא אמ׳ ר׳ עזריה בשם ר׳ יהודה ביר׳ סימון לא דומה זכותו של צדיק אחד לזכותן של שני צדיקים, והרא״ם העתיק ויצא יעקב וכי לא יצא אלא יעקב והלא כמה חמרים יצאו כמה גמלים יצאו ואת אמרת ויצא ר׳ עזריה בשם וכו׳ ור׳ חנן בשם ר׳ שמואל בר רב יצחק אמרו שהצדיק בעיר הוא הודה הוא זיוה הוא הדרה ודכוותה ותצא וכו׳ והלא כמה חמרים וכו׳ וכתב ונראה שדעתם לומר דמדאפקיה בלשון יחיד ויצא יעקב וכן ותצא מן המקום והיוצאים היו רבים ש״מ שלא דבר הכתוב על יציאת גופם אלא על יציאת הזיו וההדר וכו׳ אך מלשון רש״י דקאמר לא היה צריך לכתוב אלא וילך לא משמע כן ולא ידעתי איך הניח רש״י הב״ר ופי׳ פי׳ אחר ושמא מצא זה במקום אחר וכו׳, אכן גם פירוש השאלה וכי לא יצא וכו׳ בשכל טוב ובמדרש אגדה ובמה״ג מכוון עם פירש״י ז״ל ולמה הזכיר יציאתו, ובמדרש רות פ׳ ותצא מן המקום וב׳ המאמר מסורס ומקוטע, והגי׳ שם בדפ״ר וד״ו ותצא וכי לא יצאת משם אלא היא והלא כמה גמלים כמה חמרים יצאו ואת אמרת ותצא ר׳ עזריה בשם ר׳ יהודה בר׳ סימון גדול שבעיר הוא זיוה והוא הודה והוא הדרה והוא שבחה פנה משם פנה זיוה פנה הודה פנה הדרה פנה שבחה וכן את מוצא ביעקב אבינו כשיצא מבאר שבע פנת זיוה פנה הודה פנה הדרה פנה שבחה תמן לא הות אלא אותה הצדקת ברם הכא לא הות יצחק תמן אלא אמר ר׳ עזריה בשם ר׳ עזריה בר׳ סימון לא דומה זכות צדיק אחד לזכות שני צדיקים ועיי״ש במ״כ, ובילק׳ רות הועתק

[1]) חֲמָרִים. [2]) גְּמַלִּים.

ר׳ עזריה בשם ר׳ יהודה בר׳ סימון ר׳ חנן בשם ר׳ שמואל בר רב יצחק הצדיק שבעיר היא זיווה [הוא הדרה] והוא שבחה, פינה משם פינה זיווה הדרה ושבחה, דכוותה ותצא מן המקום אשר היתה שמה (רות א ז) וכי לא יצאה משם אלא היא, כמה חמרים וכמה גמלים יצאו, ר׳ עזריה בשם ר׳ יהודה [בר׳ סימון ר׳ חנן בשם ר׳ שמואל בר רב יצחק הצדיק שבעיר הוא זיווה הוא הדרה והוא שבחה, פינה משם פינה זיווה הדרה ושבחה], ניחא תמן שלא היתה שם אלא אותה הצדקת בלבד, ברם הכא לא היה שם יצחק, ר׳ עזריה בשם ר׳ יודן בן ר׳ סימון לא דומה זכות צדיק אחד לזכות ב׳ צדיקים:

ז **מבאר שבע** ר׳ יודן ור׳ הונא ר׳ יודן אמר מבארה שלשבועה, אמר שלא יעמד עימי אבימלך ויאמר לי השבעה לי כמו שנשבע לי זקינך נמצאתי מישהי כשמחת בני שבעה דורות, ר׳ הונא אמר

7 ילקוט ר׳ קי״ו, תנחומא ת״ב וילא סי׳ ס׳:

1 יודה ן | בר׳] פוא[2]גכ, בר דא[1], ביר׳ ת | ר׳ חנן — יצחק] ר׳ חנין.. יצחק פוג, ור׳ חנין בר רבי (בר א) יצחק כא, ל׳ דת | הצדיק שבעיר] ו[0]חא[2]כ, הצדיק בעיר פא[1]ג, בזמן (כל זמן י) שהצדיק בעיר דתי | זיווה] א[2]ג, זיוה דפו[0]חא[1]כתי | * הוא — שבחה] והוא (הוא א[1]) הדרה והוא (הוא א[1]) שבחה א[1]ג, הוא (והוא ן) שבחה והוא (הוא חא[2]י) הדרה פוחא[2]י, שבחה והוא הדרה כ, והוא שבחה ל, הוא הדרה דת | 2 פינה] וגכ, פנה פחאי, יצא דת | * פינה זיווה — ושבחה] פינה זיוה.. ושבחה ל, פינה זיווה (זיוה כ) פינה שבחה פינה הדרה וגכ, פנה זיוה פנה שבחה פנה הדרה פחי, פנה זיוה (זיווה א[2]) פנה הדרה פנה שבחה א, פנה זיוה פנה הדרה דת | ודכוותה פוא[2]י, ודכותה א[1], ודכותיה דת, ודכוותיה ח, ודכוותא כ, ל׳ ג | 3 שמה] פגתי, שם א, שמה (שם ד[1]) וגו׳ ד, וגו׳ ן | וכי] פאגכי, ותצא וכי דת, ותצא כי ן | * יצאה פגכ] היתה יצאה ל, יצאת י (רות), יצא דו[0]חתי[1] | משם פוגכי (שם), שם א, מן המקום דת, ל׳ י | הוא ן | כמה] פי (שם), וכמה כ, והלא כמה אגתי, והרי כמה ד חמרים] חמרין א, ~ יצאו ן | כמה גמלים חי, וכמה גמלין א, וגמלים י (שם) | יצאו] ~ משם פגכי (שם), ואומר ותצא ד, ותמר ותצא ן, ואת אמ׳ ותצא ת | ר׳ יהודה] ר׳ יודה תי (שם), ל׳ ן | 4 * בר׳ סימון — ושבחה] ר׳ סימון ר׳ חנין.. יצחק הצדיק שבעיר הוא זיווה [הוא שבחה ן[0]] והוא הדרה פינה משם פינה זיווה פינה שבחה פינה הדרה ן, בר׳ סימון ר׳ חנן.. יצחק הצדיק בעיר הוא זיוה הוא שבחה הוא הדרה פנה משם פנה הודה פנה זיוה פנה הדרה י (שם), בר (ביר׳ ת) סימון ור׳ (בש״ר ת) חנין.. יצחק אמר (אמרי ת) כשהצדיק בעיר הוא זיוה הוא הדרה יצא (וכשיצא ת) משם פנה זיוה פנה הדרה דת, בר׳ סימון כול׳ (סימ׳ וכו׳ א[2]) א[1]ג, בר׳ סימון א[1]כ, כול׳ ל, וכו׳ פ | 5 * ניחא פחאגתי] ניחה דוכ, ניחתא ל | תמן] פוחאגכי, דתמן דת | שלא] פוחאגכי, דלא דת | שם] תמן י (שם) | הצדיקת ת, צדקת חגי | בלבד ל׳ א[1]י (שם) | ׳ ברם — שם] פחאגכתי, ברם הכה לא [היה ן[0]] שם ן, ברם הכא היה שם ו (שם), אלא הכא דהוה דת | 6 יצחק] פוחאגכי ~ ורבקה דת | בשם — סימון] בשם ר׳ יהודה בר׳ (בר א[1]) סימון אגכ, בשם ר׳ יודה ביר׳ סימון ן, בשם ר׳ סימון דת, בר סימון פ | לא] אינו אחי (שם) | זכות] י (שם), זכותו של דפוחתי, זכות של אכ | לזכות] א[1], לזכותן של פוגי, לזכותם של חי (שם), לזכותו של ד, לזכות של כת, ל׳ א[2] | * ב׳ ד[1]י (שם)] שני דפוחא[1]גכתי, לשני א[2], ג׳ ל | 7 חונא [~ ור׳ ברכיה ן[0]] ן | מבאירה ן | יעמד] פוגכ, יעמוד דאתי[1] | עמי פו[0]א[2]גכ, עמו א[1], עלי דתי | 8 ויאמר] פואגכתי, דאמר ד | לי] ו, ל׳ דפאגתי | השבע וא[2]י | כמו] כשם דות | * שנשבע דפוא[2]גכי] שעשה א[1], נשבעו ל | לי ל׳ א[2] | * זקינך דוגכתי] זקיניך ל, זקנך פ, זקניך א | ונמצאתי פאת | משהא דפוגכי, משהה, ת, מעכב א | בניי י[1] | ז׳ ד[1] | חונה ן |

המאמר מב״ר כאן ומסורס שם ג״כ להסמיך הדרש לפ׳ ותצא וכו׳ וקיטע שם ודכוותה ויצא יעקב מבאר שבע וכי לא יצא משם אלא הוא כו׳, וכן קיטע בילקוט כאן ודכוותה ותצא מן המקום וכו׳ והלא כמה חמרים כמה גמלים יצאו וכו׳, וכן מקוטע אמצע המאמר בכי״ל וכי״פ [וכי״א] וכי״ג והשלמתי כסגנון ראש המאמר ועח״נ [ובדפ״ר חסר מן דכוותה ותצא עד ניחא תמן], והגהתי הוא זיווה הוא הדרה והוא שבחה כמו שהגי׳ פינה זיווה הדרה ושבחה, וגם בכי״ג הגי׳ הוא זיווה והוא הדרה והוא שבחה. והגי׳ פינה איתא גם בכי״ו וכי״ג וכי״כ ובשכל טוב וצ״ע, ובכי״ל נשתבש ניחתא והגהתי ניחא כמו בכי״ל לקמן פס״ט סי׳ ג׳ מאן דאמר עליו על סלם ניחא וכו׳, וסגנון הלשון ניחא תמן וכו׳ ברם הכא וכו׳ כמו בירוש׳ יומא פ״ג מ׳ ד׳ ניחא של משה וכו׳ ברם של שלמה וכו׳ ובירוש׳ קידושין פ״ד ס״ה ב׳ ניחא תמן וכו׳ הכא מה אית לך וכו׳ ועי׳ בעמת״ל ע׳ נית ניחא: 5 לא היה שם יצחק. בתמיה ונשאר שם צדיק בעיר ולא פינה זיווה וכו׳ ומשני ר׳ עזריה בשם וכו׳ לא דומה זכות צדיק אחד לזכות ב׳ צדיקים, ובכי״ל איתא ג׳ צדיקים והגהתי, והגי׳ יצחק ורבקה איתא רק בדפוסי׳ [וכי״ת], ומפריך לא היה שם יצחק מוכח שבעל זה הדרש ס״ל שיצחק ישב בבאר שבע כמו שכתוב לעיל ויעל משם באר שבע וכו׳ ויקרא אותה שבעה על כן שם העיר באר שבע וכו׳ וסמך לו ויהי כי זקן יצחק וכו׳ ובבאר שבע נתברך יעקב ומשם יצא והלך לחרן, [ועי׳ בפי׳ מהרז״ו]: 7 מבארה של שבועה. מעומק מטעם השבועה, וגר׳ שר׳ יודן דורש ויצא יעקב וכו׳ שאעפ״י שהיה מוכרח לצאת בברחו מפני עשו עכ״ז חשב שע״י יציאתו מבאר שבע ימלט ג״כ משבועה שלא ישביעהו אבימלך ויאמר השבעה לי כשם שאמר השבעה לי לזקינו אברהם [כן פי׳ ביפ״ת, אמנם הנכון כמו שהעיר גם מהרז״ו שהאמוראים כאן סוברים שיעקב יצא מחברון ממקום שקבל ברכותיו ולא הלך לבאר שבע כלל, ודלא כר׳ הושעיא לעיל צד 774, ומה שאמר הכתוב מבאר שבע הוא לדרשא בעלמא, והמקרא יוצא מידי פשוטו, וכן הוא לדעת התנחומא המובא בסמוך ומיושב קושית ביפ״ת שם, וכן מבואר במה״ג לפי הנוסחא העיקרית בכי״ק שם עמוד 805 מהו מבאר שבע על שמו נקרא דכת׳ על כן קרא למקום ההוא באר שבע, ד״א מבאר שבע ר׳ יודן אומר וכו׳] ודרשו לעיל צד 577 ועתה השבעה לי וכו׳ אם תשקר לי ולניני וכו׳ מה שניתן לאברהם לשבעה דורות ניתן לאבימלך לשלשה וצד 679 ויצב אברהם את שבע וכו׳ אמר לו הקב״ה אתה נתת לו שבע כבשת חייך

מבאירה שלבכורה, אמר שלא יעמוד עמי עישו ויאמר לי כך היית מרמה ונוטל את בכורתי, נמצאתי מאבד אותה שבועה, ר' ברכיה אמר מבאירה שלברכה, אמר שלא יעמוד עימי עישו ויאמר לי כך היית מרמה ונוטל את ברכותי ונמצאתי מאבד היגיעה שיגעה בי אמי:

ח וילך חרנה רבנין אמ' בן יוסו, ר' ברכיה מש' ר' יצחק לישנהון דברייתא פלן אזל לקיסרין ועד כדון הוא על זוודייא:

4 ילקוט שם, סנהדרין צ"ה ב', חולין צ"א ב', תנחומא מ"ג סי' ח', תנחומא שם סי' ג':

1 מבאירה ן | יעמד פגב | עמין פא"גבי, עמו א', עלי דת | עשו] פגבי ~ (הרשע ת) ויערער על הבכורה דת | לי ל' א' | הייתה פגי', היתה א'ת. היתי' א² | ° מרמה דפת] מרמה ל. מרמה אותי ג', מרמה לי אב, מרמי בי ן | את ל' ו | (בכורתי - - את ל' א') | נמצאתי] וי. ונמצאתי דפא'גכת [illegible] דא'ת – ברכיה] פא'גבי מבאר שבע ~ ד, ד"א מבאר שבע א"ר ~ ת | אמר] אומר ו, ל' ת | מבאירה ן | ברכה] פוגבתי, ברכות ד | יעמד פגב | עימין ו, עמי ד'פא'בי', עלי דת, ל' ג | לי ל' ת | הייתה וגת, היתי' א², היתה ד | 3 מרמה] מדמה ל, מרמה בי דפבתי, מרמי בי ן, מרמה לי א² | הברכות דת, ברכתי פגא', בכורתי ג, בכורתי ברכתי ב | ונמצאתי] פאת, נמצאתי דוי, ונמצאת גב | היגיעה] אותה יגיעה א', אותו יגע דפו'גבת | אימה ו | 4 רבנין] פאג, רבנן דות | משום כ, בשם דפואגת | לישנהון] פואג, לישניהון ב, כלישנהון דת, לישנא ו | דברייתא].ו, דברייתה ן, דברייתא (דברייתה פ, דבריתא א'ב) הוא דפאגב, דבריאתא הוא ת | אזל] פא"גי, אזיל דא'כת | לקיסרין] פא"גי, לקסרין דאת, קיסרין ו | 5 ועד] ועל ו', ל' א | כדון] וכדון א', וכדין א², כען פ | **הוא ל' ל | על ל' פ | זוודיא ד, ג, זודיא ב, זודייא ת, זודיה פ, זידויה ן, זוודהי ו, תיריא א', תרעא א² |

שאני משהא בשמחת בניך שבעה דורות (ועי' במ"י שם) ויעקב נתירא שאם ישבע לאבימלך יעכב שמחת בניו עוד שני דורות שיהיו נכנים שבעה דורות כמנו ולא מאברהם, ור' הונא דורש מבאר שבע מבארה של שבועה של בכורה אמר שלא יעמוד עמי עשו וכו' נמצאתי מאבד אותה שבועה ויאבד הבכורה שקנה ע"י השבועה, ובדפוסי' [וכי"ת וקצת גם בכי"א ב'] נוסף ויערער על הבכורה ויאמר לי כך וכו' ונמצאתי מאבד אותה שבועה שנ' השבעה לי כיום, ור"י ור"ה דרשי שבע לשון שבועה, וקשה טעם הדרש של ר' ברכיה מבאר שבע מבארה של ברכה, ואין לפרש גם בגי' הדפוסים מבארה של ברכות שדורש מבאר של שבע ברכות, ועי' בחי' הרד"ל ובמ"י לעיל צד 759 כד"ה ברכה השביעית, ודוחק הפי' ביפ"ת שדורש שבע לשון שובע ושלוה, ובמ"כ מפרש ונמצאתי וכו' שיגעה בי אמי שאמרה עלי קללתך בני יאחר יש בו שבועה וכו' א בשבועת האלה [ע' שבועת [illegible] ואולי יש לפרש עפ"י התנחומא המובא בסמוך] שדורש מבאר שבע מבארה של שבועה של ברכה אמר שלא יעמוד וכו' ויאמר השבעה לי שלא נטלתי הברכות במרמה נמצאתי וכו' שחשש יותר על יגיעת אמו מעל ברכתי וצ"ע [ר' ברכיה ובארה של ברכה הוא לשון נופל על לשון כמו שנמצא הרבה פעמים באגדה, ועי' לעיל צד 759 ולקמן פפ"ה סי' י"ב א"ר ברכית סברכתא ובמ"ע האנגלי הופעה חדשה שנה שניה צד 9 וצד 16], ובכי"ל נשתבש במאמר ר' כמו נשבעו לי זקניך והגהתי ושם נקוד ויאמר[1]) לי, ובדפוסי' נשתבש דאמר והוגה כבר בא"א ובמ"כ ויאמר, וכהגי' נמצאתי [illegible] שאני [illegible] [ולעיל צד 776] ובלק"ט [illegible] ר' יודן אומר וכו' יעמוד עמי אבימלך ויאמר לי השבעה לי כשם שנשבע לי אביך וזקנך [אולי צ"ל אביך זקנך בלי וי"ו] ונמצאתי משהה וכו' ורב הונא אמר מבארה של שבועה של בכורה שלא יעמוד וכו' מרמה אותי ונוטל את ברכתי ונמצאתי מאבד אותה שבועה, ובמה"ג שם יעמוד עלי אבימלך ויאמר השבעה לי כשם שנשבע לי זקנך ונמצאתי מעכב שמחת בני שבעה דורות ד"א מבאר שבע ר' חונא אומ' מבארה של בכורה אמ' שלא יעמוד עלי עשו ויטול את בכורתי ונמצאתי מאבד אותה השבועה ד"א מבאר שבע ר' ברכיה אומר מבאירה של ברכה אמ' שלא יעמוד עלי עשו ויאמר וכו' היית[ה] מרמה בי ונוטל את ברכתי ונמצאתי מאבד מה שיגעה בי אמי, ובסגנון אחר הדרשות במאמר כתמי בתנחומא מ"ב שם ויברח יעקב שדה ארם ומהיכן ברח מבאר שבע שנאמר ויצא יעקב מבאר שבע וכי בבאר שבע היה והלא בחברון היה שנאמר הוא חברון אשר גר שם אברהם ויצחק אלא ממקום המיוחד לשבועות ששם נשבע אברהם לאבימלך שנאמר וכו' קרא למקום ההוא באר שבע כי שם נשבעו שניהם ומנין ששם נשבע יצחק שנאמר וכו' ויקרא אותה שבעה ואף עשו נשבע ליעקב שנאמר השבעה לי כיום בשנטל את בכורתו השב ברכו ואמר אם יבא ואמר בא השבעה לי שלא נטלתה הברכות במרמה מה אני יכול לעשות לו אלא אצא מן המקום הזה המיוחד לשבועות לכך נאמר ויצא יעקב מבאר שבע וגו' הוי ויברח יעקב שדה ארם, ומאמר זה הועתק בילקוט בלי הציון תנחומא אחר המאמר חרנה תני וכו' ועיי"ש, [illegible] ביפ"ת ולא הבנתי [illegible] ממקום המיוחד וכו' [illegible] אם היה בחברון היאך יצא מבאר שבע [illegible] 4 בי [illegible] רבנין [illegible] ויצא [illegible] ור' ברכיה מש' ר' יצחק מפרש לשון הבריות הוא [illegible] וכו', ולעיל צד 638 גבי אליעזר דורש ר"ב מש' ר' יצחק ויקם וילך וגו' בר (בן) יומו, ושם במאמר סתמי הדרש [illegible] יעקב [illegible] וכפר' [illegible] ובמדרש אגדת וילך חרנה וכי בשעה שיצא מבאר שבע בא לו לאלתר לחרן אלא מלמד שקפצה לו הארץ [ועי' בסנהדרין ורולין שם]: פלן אזל וכו'. פלוני הלך לקיסרין ועד עתה הוא עסוק בהכנת צידה לדרך. [illegible] וגם צדה לא עשו להם (שמות י"ב ל"ט) ואף זודין לא עבדו להון וע' בערוך ע' זוודא זוורא, ובא"א פי' עדן הוא עושה צידה לדרך וכתב ולשון מדרש רבתי ועד כדון הוא מתקן זוודיא (וכוון למדרש רבה רבתי ועי' במ"ע מאגאצין חלק פ"ו צד 70), ובלק"ט כפרש וילך הרנה לשון העולם כך אמר הולך פלוני אל מקום פלוני ועדיין הוא בביתו [ובן] בשכל טוב צד 133 וילך חרנה ר' ברכיה בשם ר' יצחק דברה תורה בלשון בני אדם כאומר פלוני הולך למקום וכו', ובמת"ג שם שינה טעם הדרש ולשונו וילך חרנה וכו' וכי אפשר לדבר הזה הוא [illegible] אלא [illegible] ר' ברכיה בשם וכו' לישנהון דבריתא (דברייתא) היא כשאדם יוצא לקיסרין [illegible] בא אוהבו מבקשו בתוך ביתו אמרה לו אשתו לקיסרין הלך והוא עד עכשיו אין בידו אלא

[1]) וְיֹאמַר.

חרנה תני מש׳ ר׳ נחמיה כל דבר שצריך למד מתחילתו ניתן לו ה׳ בסיפו סדומה שעירה חרנה, והא כת׳ ישובו רשעים לשאולה (תהלים ט יח), ר׳ אבא בר זבדא אמר לבוטי תחתונה שבשאול:

יא) ויפגע במקום ר׳ הונא מש׳ ר׳ אמי למה מכנים שמו שלהקב״ה וקוראין אותו מקום שהוא ט מקומו שלעולמו, אמר ר׳ יוסי בר׳ חלפתא אין אנו יודעין אם הקב״ה מקום עולמו אם עולמו מקומו,

1 ילקוט שם, לעיל לד 518 וש״נ: 3 ילקוט שם, ילק׳ חבקוק ר׳ תקס״ג, ילק׳ מכירי חבקוק ג׳ ח׳, פסיקתא רבתי פכ״א (ק״ד ב׳), מדרש תהלים מ״ב לי סי׳ י׳, פדר״א פל״ה: 4 תנחומא מ״ב כי תשא סי׳ כ״ז, תנחומא שם סי׳ כ״ז, שמות רבה פמ״ה סי׳ ו׳:

1 חרנה] **פואגבי**, דבר אחר ~ ד, ע״א ~ **ת** | תני] **פואגבתי**, תנא **ד** | משום **פגב**, בשם **דאות** נחמן **א**[1], נחמן אמ׳ **א**[2] | דבר] תיבה **חא**[2] | שצריך] **פא׳גבי**, שהוא צריך **דת**, שיצרך **ו**, שצריכה **חא**[2] | למד] **ד׳וגבת**, למ״ד **דפא׳** | מתחילתו] **ו**, בתחילתו **ג**, בתחלתו **דפת**, בתחלתה **חאב**, בתחלה **י** | נותן **חב**, תן **א**[1] | לה **חא׳י** | ה׳] **ד׳[1]פב**, הא **ותי**[1], ה״א **דחא** | בסופה **חא** | סדומה] מצרימה **א**[2], כגון ~ **ח** | שעירה] שעירה מצרימה **דוחגבת**, מצרימה שעירה **י**, מצרימה **א**[1], שעירה סדומה **א**[2] 2 והא כת׳] **ג**, והכת׳ **ב**, והכתי׳ **ה**, התיבון והא כת׳ **ו**, התיבון והכת׳ **י**, אתיביה והא כתי׳ **ד**, אתיבון והא כת׳ **ת**, איתיבון והא כתיב **א**[1], איתיבין והכתי׳ **א**[2] | ישבו **ח** | בן זבדי **ת**, בן זבד׳ **ד** | לבוטי] **חגב**, לביטי **ת**, לדייטי **ו**[0], לדיוטי **א**[2]**י**, לדיוטא **א**[1], לאמבטי **ד** | תחתונה] **א**[1], התחתונה **דפוא**[2]**גבתי** | שבשאולה **ח** | 3 במקום] ~ וגו׳ **ו**, וילן שם **כ** | רב **ע** | חונא **ו**, חנא **כ** | משום **פבע**, בשם **דואגתי** (חבקוק) אבא **פ**, אידי **ו** | למה] **פוהגבעי**, מפני מה **דת**, ל׳ **א** | * מכנים **וחאג**] מכנין **דתעי**, מכנים **לפבי** (שם), מכניסים **ע**[0] | וקוראים **וי** (שם), וקורין **אבעי** | * שהוא **דפוחאגבתעי** (שם)] מפני שהוא **י**, ל׳ **ל** 4 מקומו של עולמו] **פחע**, מקומו של עולם **תי**[1], מקום עולמו **אגבי** (שם), מקומו של עולם (עולמו **ו**) ואין עולמו מקומו **דו** | בר׳] **פוא**[2]**ע**[0], בר **געמ**, ביר׳ **ת**, בר ר׳ **ע**[1], בן **א׳בי** (אמר ר׳ — מקומו ל׳ **ד**) | ח׳פתה **ו**, חנינה **ת** | יודעים **וי** (שם) | מקום עולמו] **ע**, מקומו של עולמו **פוחג**, מקומו של עולם **אבתימ** | אם] **פא׳ג**, ואם **וחא**[2]**י** (שם) **מ**, או אם **תעי** | העולם **תי**, עולם הוא **א**[2] | מקומו של הקב״ה **ת** |

שנים שלשה מילין לכך נאמר וילך חרנה ויפגע במקום [וע׳ ברש״י ואבן עזרא]: 1 תני וכו׳. כל המאמר נסדר כבר לעיל צד 518 בפ׳ ויבאו שני המלאכים סדמה וכו׳ ועיי״ש (וטעות דפוס שם בפנים כל דבר וכו׳ ניתן לה וכו׳ וצריך להתקן לו, ובמ״י לביט וצ״ל לביטי) ובכי״פ מקוטע ניתן לו ה׳ בסופו וכו׳ [ובכי״א ב׳ היה כתוב כנראה גם כאן הטיל לו ה״א כמו לעיל שם והוגה ביני שיטי תן], ובלק״ט גורס ומפרש הרנה תני משום ר׳ חייא כל דבר שצריך למ״ד בתחלתו נותן לו ה״א בסופו וא״ת ישובו רשעים לשאולה היאך כתב למ״ד בתחלתו וה״א בסופו רב אבא בר זוודא (זבדא) אמר לדיוטא התחתונה שבשאול, ובשכל טוב צד 125 הועתק דא״ר נחמיא כל תיבה שצריכה ל׳ בתחלתה הטיל לה ה׳ בסופה, ובמה״ג תני בשם ר׳ נחמיה כל דבר שצריך למד בתחלתו ניתן לו ה׳ בסופו כגון סדומה שעירה מצרימה חרנה התיבון והא כת׳ ישובו וכו׳ אמרי לדיוטא התחתונה שלשאול, וכפי׳ ב״ר מל״א גורס וכפירש לאמבטי התחתונה למדרגה התחתונה שבשאול: 3 למה וכו׳. ר׳ אמי דורש ויפגע במקום בהקב״ה שפגע בשכינה ומפרש למה מכנים שמו של הקב״ה וקוראין אותו מקום שהוא מקומו של עולמו, ובערוך ע׳ מקום הועתק ויפגע במקום אמר רב הונא משום ר׳ אמי למה מכנין וכו׳ (ובדפוס ישן ובשלשה כ״י הגי׳ שם מכניסים. ותימה שגם בכי״ל וכי״פ וכי״כ וילק׳ חבקוק הגי׳ מכנים בסמ״ך) א״ר יוסי בר חלפתא אין אנו וכו׳ הוי הקב״ה וכו׳ (והגי׳ הוי אומר איתא שם רק בכ״י אחד) [ובכי״א א׳ דלג הסופר מן עולמו מקומו הראשון עד מקומו השני והושלם בגליון], ובמה״ג עמו׳ 446 אמ׳ ר׳ הונא בשם ר׳ אמי מפני מה מכנין שמו של הקב״ה מקום מפני שהוא מקומו של עולמו ואין עולמו מקומו אמ׳ ר׳ יוסי בר אבון ועדיין אין יודעין אם הקב״ה מקומו של עולמו ואם וכו׳ אלא ממה שכת׳ ויאמר ה׳ הנה מקום אתי אנו יודעין שהקב״ה מקומו של עולמו ואין וכו׳ כיוצא בו מעונה אלהי קדם אמ׳ ר׳ יצחק אין וכו׳ אם הקב״ה מעונו של עולמו ואם וכו׳ אלא ממה שכת׳ ה׳ מעון אתה אנו יודעין שהקב״ה מעונו של עולמו ואין עולמו מעונו אמ׳ ר׳ אבא בר יודן לגבור שהוא רוכב על הסוס וכליו משופעין לכאן ולכאן וכוס (והסוס) טפילה לרוכב ואין וכו׳ הה״ד כי תרכב על סוסיך, ובפי׳ ב״ר מלשון אחר כפרש מרכבותיך ישועה למרכבותיך ישועה כלומר שהרוכב מסייע לסוס והסוס טפל. ומאמר ריב״ח בכגנון אחר בתנחומא מ״ב כי תשא שם ויאמר ה׳ הנה מקום אתי וגו׳ אמר ר׳ יוסי בר חלפתא הנה אני במקום הזה אין כתיב כאן אלא הנה מקום אתי מקומי טפל לי ואין אני טפל למקומי ועיי״ש בהערות רש״ב ובתנחומא כי תשא וערוך שם, ובשמו״ר שם ויאמר ה׳ הנה מקום אתי וכו׳ אמר ר׳ יוסי בר׳ חנינא הנה אנכי וכו׳ אחרי טפלה לי ואין אני טפל לאחרי, ובדפוסי ל״ג אמר ר׳ יוסי בר׳ חלפתא אין אנו וכו׳ (במ״כ העיר על גי׳ הילקוט א״ר יוסי בן חלפתא וכו׳ וכתב וגירסת הירושלמי במסכ׳ מכות. כוף פרק אלו הן הגולין נוטה לגירסת הספר, ועוד כתב בירושלמי גרס לא הכוס סובל את הגבור אלא הגבור סובל את הכוס, ולפנינו לא נמצא המאמר בירושלמי שם [ט״ס הוא במ״כ וצ״ל אלו הן הלוקין וס״ג ממס׳ מכות הסר בירושלמי שלפנינו וכן הביא הרשב״ץ בספרו מגן אבות לאבות פ״ב מ״ט וז״ל ואמרו במ״ר ובירושלמי בסוף מס׳ מכות מפני מה מכנים שמו של הקב״ה מקום שנאמ׳ ויפגע במקום שהוא מקומו של עולם אמר ריב״ח איני יודע אם הוא מקום וכו׳ או כו׳ הרי הוא אומר הנה כו׳ ת״ל שהוא מקום כו׳ מקומו מקומי טפילה לי ואין אני טפל למקומי שנאמ׳ הנה השמים ושמי השמים לא יכלכלוך וכן הוא אומר מעונה וכו׳ ואיני יודע אם הוא מעון כו׳ או כו׳ כשהוא אומר מעון כו׳ ת״ל שהוא מעון עולמו וכן הוא אומר ומתחת זרועות עולם כן אמרו במדרש רבה וכן בספרי ע״כ, וליתא בספרי שלפנינו ונמצא לנבון במדרש תנאים שם]), וכן לא הוזכר מאמר ריב״ח בשכל טוב צד 140, ושם גורס ומפרש א״ר חונה בש״ר אמי למה מכנין וכו׳ לומר הוא מקומו של עולם ואין העולם מקומו שנאמר הנה מקום אתי וכתיב ויפגע במקום שפגע בשכינה א״ר יצחק כתיב מעונה וכו׳ ואם העולם מעונו כשהוא אומר וכו׳ הוי אומר הקב״ה מעון עולמו ואין העולם מעונו, ובלק״ט ויפגע במקום רב הונא בש״ר מאיר אמר למה מכנים שמו של הקב״ה מקום וכן הוא אומר בנעמן והניף ידו אל המקום (מ״ב ה׳ י״א) לפי שהוא מקומו של עולם וכה״א ה׳ מעון וכו׳ אתה מעונו של עולם, וגם בפסי״ר נסדרו המאמרים שלפנינו בלי מאמר ריב״ח, והגי׳ שם ר׳ הונא בשם ר׳ אמי אמר מפני מה מכנים וכו׳ וקוראים אותו מקום מפני שהוא מקומו של עולמו ואין אנו יודעים אם הוא מקומו של עולם ואם עולמו הוא מקומו אלא מן מה דכתב וכו׳ אנו יודעים שהוא

מן מה דכת׳ הנה מקום אתי (שמות לג כא) הוי הקב״ה מקום עולמו ואין עולמו מקומו, אמר ר׳ יצחק כת׳ מעונה אלהי קדם (דברים לג כז), אין אנו יודעין אם הקב״ה מעון עולמו ואם עולמו מעונו, מן מה דכת׳ י״י מעון אתה היית לנו (תהלים צ א) הוי הקב״ה מעון עולמו [ואין עולמו מעונו], אמר ר׳ אבא בר יודן לגיבור שהיה רוכב על סוס וכליו משופעים הלך והלך הסוס טפילה לרוכב ולא הרוכב טפילה לסוס הה״ד כי תרכב על סוסיך מרכבותיך ישועה (חבקוק ג ח):

ויפגע במקום צלי: אמר ר׳ יהושע בן לוי האבות הראשונים תיקנו שליש תפילות, אברהם תיקן תפילה של שחרית שנ׳ וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם את פני

[1 מדרש תהלים לד 222]: 3 ילק׳ תהלים ר׳ תתמ״א: 6 ילקוט ר׳ קיין: ילקוט שם, ילק׳ תהלים ר׳ תתע״ח, ירוש׳ ברכות פ״ד ז׳ א׳, ברכות כ״ו ב׳, תנחומא מ״ב מקץ סי׳ י״א, תנחומא חיי שרה סי׳ ה׳ מקץ סי׳ ט׳, במדבר רבה פ״ב סי׳ א׳, מדרש תהלים מ״ג נ״ה סי׳ ב׳, מדרש משלי מ״ב פכ״ב סי׳ כ״ח:

1 ומן מה וגבי (שם), ממה פאעי, וממה מ | הווי ן, הוה פ, הוי אומר חת | שהקב״ה ח, הוא י | מקום עולמו] מ, מקומו של עולמו פוחגת, מקומו של עולם דא²כעי, מקום העולם א¹ | 2 כת׳ ל׳ א | מענה ומ | יודעין פא²כתמ, יודעים דוחא׳י | מעונו של עולמו דוחתי (שם), מעונו של עולם פאבימ | אם פגב, או אם תי | עולם א¹, העולם י | ומן מה גב, ממה פי, וממה א²מ, וממאי א¹ | 3 אתה ל׳ א¹ | היית לנו] פאכתי, היית.. בדור ודור מ, הייתה.. לדור ודור ג, הייתה וגו׳ ן, ל׳ דהי (שם) | הווי וג, הוי איבר׳ חא מעונו של עולמו דוחא²גבי (שם). מעונו של עולם פא¹ימ ° ואין – מעונו דפוחאגבתמ] ואין העולם מעונו י, ואין עולמו מעונו של הקב״ה י (שם), ל׳ ל | 4 ר׳ — יודן] ר׳ יודן י (שם) | לגיבור] ן, לגבור דפא²גבתרימ, משל לגבור חא¹ | שהיה] פיאגברימ, שהוא דת | רכוב יא¹ | סוס] פיאגברי, הסוס דת | כליו ב, כיליו ג | משפעים י¹ (שם), משופעין חתר, משופעין לו אמ | הלך והלך] פוגב, הילך והילך מ, אילך ואילך דארי, אילך ח, לכאן ולכאן ת | והסוס מ | טפלה חא²רי (שם), נופל מ | ולא] פוהבי, ואין דאגת | 5 טפלה חא²רי (שם), טפל י, נופל מ | לסוס] לו א | הה״ד] פאימ, הדה היא ן, הדהי ג, ה״ה ב, שנאמר דת, היינו דכתי׳ ח | * סוסיך דפוחאגכתמי (תהלים)] סוסך לי | * מרכבותיך ישועה גבתי (שם)] מרכבת ישועה ל, ומרכבותיך ישועה ח, מרכבותיך י, וגו׳ מ, מר׳ ישועה אתמהא ן, ל׳ דפא | 6 ויפגע במקום] פוחאגבברי, ד״א מהו ויפגע דת | צלי] פגבי, ~ במקום צלי ור, במקום צלויי ר⁸, במקום צלי בבית המקדש ד, במקום בבית המקדש ת, כד״א ואתה אל תתפלל בעד העם הזה ואל תשא בעדם רנה ותפלה ואל תפגע בי א¹, כד״א ואל תפגע בי א² | בן לוי ל׳ פ | האבות] פוחאגבי (תהלים), אבות דת | הראשנים ן, ל׳ פי (שם) | תקנו פגי, התקינו דוחאבת | שלש] פוחגב, שלוש ת, ג׳ ד׳אי (שם), שלשה ד, ל׳ י | 7 תיקן] ג, תקן דפאתי (שם), התקין והב | תפלת (תפילת ג) שחרית דאגבת, תפלת (תפילת ן) השחר פוחי (שם) | בבקר — י״ין] אגת, בבקר.. שם וגו׳ ד, בבקר.. שם ב, בבקר.. המקום ן, וגו׳ פ |

מקומו של עולם ואין עולמו מקומו אמר ר׳ יצחק כתיב מעונה אלהי קדם אין אנו יודעים וכו׳ אמר ר׳ יודן לגיבור שהיה רוכב על הסוס כיליו משופעים מכאן ומכאן הסוס טפילה לרוכב וכו׳ וכן הוא אומר כי תרכב על סוסיך מרכבותיך ישועה, ובמדרש תהלים שם לפ׳ ה׳ מעון וכו׳ המאמרים מסורסים ובסגנון אחר א״ר יצחק מה שאמר הכתוב מעונה אלהי קדם אין אנו יודעין אם הקב״ה מעונו של עולם ואם העולם מעונו של מקום בא משה ופירש ה׳ מעון אתה היית לנו אמר ר׳ יוסי בר חלפתא אין אנו יודעין אם הקב״ה טפילה לעולמו ואם עולמו טפילה לו עד שבא הקב״ה ופירש הנה מקום אתי שהוא מקום עולמו ואין העולם מקומו הוי עולמו טפילה לו ואין הוא טפל לעולמו אמר ר׳ הונא בשם ר׳ אמי לכה נקרא שמו של הקב״ה מקום שהוא מקומו של עולם שנאמר הנה מקום אתי, ועוד שם ד״א למה נקרא שמו מקום שבכל מקום שהצדיקים עומדים שם הוא נמצא עמהם שנאמר בכל [ה]מקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך וכן הוא אומר ויפגע במקום וילן שם, ובפדר״א שם ויפגע במקום וכו׳ ולמה נקרא שמו מקום אלא בכל מקום שהצדיקים שם הוא נמצא עמהם שנאמר בכל המקום אשר וכו׳ ועי׳ בערוך שם, והדרש מעונה אלהי קדם הוא מעון עולמו וכו׳ והמשל הסוס טפילה לרוכב וכו׳ הובא במ״ג ח״א פ״ע ועיי״ש ובעקרים מאמר ב׳ פי״ז, ורבו הלשונות בדרז״ל שהיו מכנים שמו של הקב״ה וקוראין אותו מקום כמו שפסח המקום (פסחים פ״י מ״ה) כלוה כן המקום (אבות פ״ב מ״ט) ברוך המקום (מדות פ״ה מ״ד, ע״ז מ׳ ב׳) המקום ימלא לך חסרונך (ברכות מ״ז ב׳) המקום יהיה בעזרו (בכורות מ״ה א׳) [וע׳ בספרי אונטערזוכונגען איבער דיא רעדקטיאן דער משנה צד 71 הערה 2] וע׳ פריידענטהאל העללעני׳ שטודיען צד 72, וויינשטיין צור גענעזיס דער אגאדא צד 88 ובמ״ע של רא״ג חלק י״א צד 228 ובאגה״ת ח״א צד 200, [וסגנון הלשון משופעים הלך והלך גם בספרא תזריע נגעים פרק ב׳ ח׳ שופע הילך והילך ובמתניתא דבני מערבא תמיד פ״ד מ״ה הגירסא הלך והלך במקום הילך והילך שבנוסחתינו וכ״ה שם זבים פ״ג מ״ב ופסחים פ״ג מי״ז ובמשנה שבירושלמי שם אילך]: 6 צלי. התפלל וכדרש בסמוך ויפגע וכו׳ ואין פגיעה אלא תפילה, ובתר״י א׳ מתורגם וצלי באתר בי מוקדשא וכו׳ וכן ספרים כפי׳ ב״ר ויפגע במקום צלי (צלויי) בבית המקדש, ומשם נוסף בבית המקדש בדפוסי׳, ובפירש״י עה״ת ויפגע במקום וכו׳ הוא הר המוריה וכו׳ ועי׳ לקמן פס״ט סי׳ ז׳ ובמ״י שם: אברהם תיקן וכו׳. בכי״ל נשמט סוף מאמר ריב״ל בגוף הספר והושלם בגליון מן שנ׳ וישכם אברהם בבקר אל המקום וכו׳ עד ואל תפגע בי [ובכי״א. ב׳ בטעות וישכם אברהם וכו׳ אל פני ה׳] ושורה הגי׳ בכי״ב יצחק התקין תפלת מנחה שנ׳ ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב ואין שיחה וכו׳ יעקב תקן תפלת ערבית שנ׳ ויפגע במקום וילן שם כי בא השמש ואין פגיעה וכו׳ ולעיל צד 664 איתא רק הדרש ויצא יצחק לשוח וכו׳ ואין שיחה אלא תפילה, ושם הובאו הפסוקים תפילה לעני כי יעטף וכו׳ ערב ובקר וצהרים אשיחה וכו׳ ועי׳ במ״י שם ובת״ג כאן, ולפנינו נסדר מאמר ריב״ל בראש המאמרים להסמיכו לפ׳ ויפגע במקום שנדרש כאן ובסדר אחר המאמרים בסוגיית הירושלמי שם מאיכן למדו ג׳ תפילות ר׳ שמואל בר נחמני אמר וכו׳ רבי יב״ל אמר תפילות מאבות למדום

י״י (בראשית יט כז), ואין עמידה אלא תפילה שנ׳ ויעמד פנחס ויפלל (תהלים קו ל), יצחק תיקן תפילת מנחה שנ׳ ויצא יצחק לשוח בשדה (בראשית כד סג) ואין שיחה אלא תפילה שנ׳ אשפוך לפניו שיחי (תהלים קמב ג) וכן הוא אומר אשיחה ואהמה וישמע קולי (שם נה יח), יעקב תיקן תפילת הערב שנ׳ ויפגע במקום ואין פגיעה אלא תפילה שנ׳ ואתה אל תתפלל בעד העם וגו ע״ד ואל 43d תפגע בי (ירמיה ז טז), אמ׳ ר׳ שמואל בר נחמן כנגד ג׳ פעמים שהיום משתנה, בערבית צריך לומר יהי רצון מלפניך י״י אלהי שתוציאני מאפילה לאורה, בשחרית צריך לומר מודה אני לפניך י״י אלהי שהוצאתני מאפילה לאורה, במנחה צריך לומר יהי רצון מלפניך י״י אלהיי כשם שזכיתני לראות חמה בזריחתה כך תזכיני לראותה בשקיעתה, רבנין אמ׳ כנגד תמידין, תפילת שחרית כנגד תמיד שלשחר,

1 ברכות ו׳ ב׳: 2 לעיל לד 654 וש״נ: 4 סנהדרין צ״ה ב׳, תענית ז׳ ב׳. סוטה י״ד א׳, תנחומא ת״ב ויצא סי׳ ד׳, אגדת בראשית פמ״ו (פמ״ה):

1 ** ואין] אין ל | ויעמוד א | פינחס וא׳ | ויפלל] ~ ותעצ׳ המגפה ן | תיקן] ונת, תקן דפאי (שם), התקין הב | תפילת] ג, תפלת דפאכת, תפילה של ן | 2 המנחה פא׳ג | שנ׳ ל׳ ן | בשדה] בשדה וגו׳ פ, בשדה לפנות ערב האגב, וגו׳ ן | אשפך.. שיחי פ, אשפך לפני שיחי וגו׳ ג, תפלה לעני כי יעטוף ולפני י״י ישפוך שיחו כב, תפילה.. יעטף ן, אשפוך.. שיחי וכתי׳ ולפני (וכתי׳ תפלה לעני כי יעטוף ולפני א׳) י״י ישפוך שיחו א | 3 וכן — קולי] וכן הוא אומר ערב ובקר וצהרים אשיחה.. קולי ג, וכן.. אשיחה (אשיחה ואהמה א) אב, וכן.. וצהרים וגו׳ ן, וכן הוא אומר לפני י״י ישפוך שיחו ואומ׳ ערב.. קולי ה, ל׳ דפת | תיקן גב, תקן דפאתי (שם), התקין וח | תפילה של ן | 4 הערב] פג, ערב ח, ערבית דואכתי (שם) | במקום] ~ וילן שם כי בא השמש כי (שם) | אין ח | ואתה — בי] ואתה אל תתפלל בעד העם הזה ואל תשא בעדם רנה ותפלה (ותפי׳ ג) ואל תפגע בי א׳גכ, ואתה.. הזה וגו׳ ואל תפגע בי א², ואתה.. העם וגו׳ פ, אל תשא.. בי ה, אל תשא בעד העם וגו׳ ואל תפגע בי וכן הוא אומ׳ ואם נביאים הם ואם יש דבר וגו׳ ד¹, ואל תשא בעדם וגו׳ (בעדם רנה ותפלה ת) ואל תפגע בי וכן הוא אומר ואם נביאים הם ואם (נביאים ואם ת) יש דבר י״י אתם יפגעו נא בי״י צבאות דת, ואתה.. העם הזה וגו׳ וכן הוא או׳ ואם נביאים.. דבר י״י וגו׳ ן | 5 נחמני רי (שם) | ג׳] ד¹א², שלשה דפוהא¹גכתר²י, שלש ר¹ | ** משתנה] משנה ל | ערבית י | צריך] פ, צריך אדם דואנכתי, ל׳ י (שם) | יאמר י (שם) | 6 אלהינו י | שתוציאנו י | צריך] ~ אדם וג | * י״י אלהי דגכתי (שם)] ~ ואל׳ אבו׳ ן, ל׳ לפ | 7 ** שהוצאתני] שהוציתאני ל | צריך] פכי, צריך אדם דונת, ל׳ י (שם) | שיאמר ג, יאמר י (שם) | י״י אלהיי] י״י אלהי דונכתי, ל׳ פ | שכשם דת | שזיכיתני פכ, שזכיתה (שזכית ה) אותי וח | ** לראות] לאור ל | 8 בזריחה ן | כן י | תזכני דפאכי, תזכה אותי וחגי (שם) | לראות אתה ן, לראות דחי, לראות חמה את רבנין] אגי (שם), רבנן פוהכי, ד״א ויפגע במקום רבנן דת | כנגד תמידים (תמידין י) תקנום (תיקנום ת) דתי, כנגד תמידין תקנו אותם י (שם), כנגד תמידין קבעו אותן אגב, כנגד.. קבעו אותם ח, כנגד.. קבעו פ, כנגד תמידים קבעו אותה ן | תפלת (תפילת וג) השחר דפוהאגכתי |

תפילת השחר מאברהם אבינו וישכם וכו׳ תפילת מנחה מיצחק אבינו ויצא וכו׳ ואין שיחה אלא תפילה כמ״ד תפלה לעני כי יעטוף ולפני ה׳ ישפוך שיחו תפילת הערב מיעקב אבינו ויפגע וכו׳ אלא תפילה כמה דתימר יפגעו נא בה׳ צבאות ואומר אל תשא בעדם רינה ותפילה ואל תפגע בי ורבנן וכו׳, ובלק״ט הועתק אמר ר׳ יהושע בן לוי אבות תקנו תפלות אברהם תקן תפלת השחר דכתיב וישכם וכו׳ יצחק תקן תפלת המנחה דכתיב וכו׳ ובה״א אשפוך לפניו שיחי ואומר ולפני ה׳ ישפוך שיחו יעקב תקן תפלת ערבית שנאמר ויפגע וכו׳, ובמה״ג עמ׳ 446 קיטע והעתיק ויפגע בבקום ר׳ סימון בשם ריב״ל יעקב התקין תפלת ערבית דכת׳ ויפגע במקום וילן שם ואין פגיעה וכו׳ וכל המאמר שם עמ׳ 372 לפ׳ ויצא יצחק וכו׳ ריב״ל אומ׳ תפלות אבות תקנום אברהם תקן תפלת שחרית דכת׳ וישכם וכו׳ ואין עמידה וכו׳ יצחק תקן תפלת מנחה דכת׳ ויצא וכו׳ דכת׳ אשפוך וכו׳ ואומ׳ ולפני ה׳ ישפך שיחו יעקב תקן תפלת ערבית דכת׳ ויפגע במקום ואין פגיעה וכו׳ ועי״ע שם עמ׳ 295 לפ׳ וישכם אברהם וכו׳, והלשון תפלות אבות תקנום הוא כסגנון הבבלי שם: 5 כנגד ג׳ פעמים וכו׳. תקנו התפילות, ובירושלמי שם רשב״נ אמר כנגד ג׳ פעמים שהיום משתנה על הבריות בשחר צריך לאדם לומר מודה אני לפניך ה׳ אלדי ואלדי אבותי שהוצאתני וכו׳ במנחה צריך אדם לומר מודה אני לפניך ה׳ אלדי ואלדי אבותי כשם שזכיתני לראות החמה במזרח כך זכיתי לראות (וצ״ל כך תזכני לראותה [כמו שהוא באבודרהם, עי׳ באצוו״ר שם] ובירוש׳ ברכות ד׳ מגנצא הגי׳ כך זכני לראותה) במערב בערב צריך לומר יהי רצון מלפניך ה׳ אלדי ואלדי אבותי כשם שהייתי באפילה והוצאתני לאורה כך תוציאני מאפילה לאורה, ובסגנון אחר בתנחומא חיי שרה סי׳ ה׳ ר׳ שמואל בר נחמן אמר לפי שהיום משתנה ג׳ פעמים בכל יום לפיכך צריך האדם להתפלל ג״פ בכל יום בשחרית השמש במז״ח ובצהרים באמצע הרקיע ובמנחה במערב ריב״ל אמר אברהם תיקן תפלת הבקר שנ׳ וישכם אברהם בבקר יצחק תיקן תפלת מנחה שנ׳ ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב יעקב תקן תפלת הערב שנ׳ ויפגע במקום וילן שם כי בא השמש, [ובכי״א א׳ וב׳ הסר כאן, והלשון שם שהיום משתנה בשחרית (ובכי״א ב׳ בערבית) צריך אדם לומר יהי רצון מלפניך י״י אלהי ואלהי אבותי כשם שזכיתני (ובכי״א ב׳ שזוכתני) לראות חמה וכו׳ והושלם קצת בגליון]: 8 כנגד תמידין. תקנו התפילות, וסגנון הלשון כמו במאמר רשב״נ כנגד ג׳ פעמים וכו׳, ואין צ״ל כנגד וכו׳ תקנים או קבעו אותן ועת״נ. והגי׳ כנגד תמידין תקנום איתא גם במה״ג עמ׳ 372, ונוסף שם דכת׳ ונשלמה פרים שפתינו (הושע י״ד ג׳)

תפילת המנחה כנגד תמיד של בין הערבים, תפילת ערבית אין לה קבע, אמר ר' תנחומה אף תפילת הערב יש לה קבע כנגד איברים ופדרים שהיו מתאכלין באור על המזבח כל הלילה:

ויפגע במקום ביקש לעבור ונעשה העולם כותל בפניו, רבנין אמ' כי בא השמש מלמד שהשקיע הקב"ה חמה שלא בעונתה בשביל לדבר עם יעקב אבינו בצינעה, לאוהבו שלמלך שבא אצלו

ג. ילקוט כי קי"ו: [מדרש קהלת פרשה ג' ס"ד], ע' סנהדרין צ"ה ב', חולין צ"א ב', סוף א' שם:

1 המנחה] פא'כי, מנחה דוא'גתי (שם) | בין] בן ד'ו | ערבית] י (שם), הערב דפוחאגבתי אין — קבע] לא מצאו לה קבע י, לא מצאו קבע פ, לא מצאו לה קבע (קבע מכאן א) אמרו תפלת הערב אין לה קבע חאג, לא.. קבע אמרו תפילת.. אין.. וגו' ו, תנחומא דפחאגבתי אפילו דת | תפלת ערבית י (שם), היא י | ב' איברים] אגבתי (שם), אברים דחי, אברין פ, האיברים ו | והפדרים ו | שהיו מתאכלין] וא'כת, שהיו מתעכלין א², שהיו מתעכלים י', שהיו מתאכלים דח, שהיו מאוכלין פ, שנתאכלו ג | באור ל' י | על המזבח] על גבי המזבח פוחגבי, ל' א | כל הלילה] פוחאגבי, ל' דת | 3 ויפגע במקום] וילן שם כי בא השמש א¹ | ביקש] וגת, בקש דפחאבי | העולם] פוחא'גבי ~ כולו דת, ל' א² | כותל] פוחאגבי, כמין ~ דת | בפניו] פי, לפניו דחאגבתי | רבנין] אג, רבנן פוחבי, כי בא השמש] פחאגי', כיבה השמש דות, ל' ב | שהשקיע פוחא'גבי, שהשקיעה דת, ששקעה א² | הקב"ה ל' אג | חמה] פוחאגבי, גלגל (לגלגל ת) חמה דת | בלא חאת | עונתה עונתה חאת, בעיתה ו | בשביל] כדי א | אבינו יעקב וג, יעקב פ | בצנעה פגכת, בצנעא א¹, בצינעא א² | לאוהבו] וב, לאוהבו י', לאהבו ג, משל לאוהבו דפת (לאוהבו — אבינו בצינעה ל' א) |

ובלק"ט מפרש אלו ג' תפלות כנגד הקרבנות תפלת השחר כנגד תמיד של שחרית וכו': 1 אין לה קבע. אין לה כנגד מה קבועה, וכן טעם הגי' לא מצאו לה קבע ובחמשה כ"י נוסף עוד אמרו תפלת הערב אין לה קבע כלו' אמרו במשנה (ברכות פ"ד מ"א) תפה"ע אין לה קבע, ובירושלמי שם ורבנן אמרו תפילות מתמידין גמרו תפילת השחר מתמיד של שחר את הכבש האחד תעשה בבקר תפילת המנחה מתמיד של בין הערבים ואת הכבש השני תעשה בין הערבים תפילת הערב לא מצאו במה לתלותה ושנו אותה סתם הדא הוא דתנינן תפילת הערב אין לה קבע וכו' א"ר תנחומא עוד היא קבעו אותה כנגד איכול איברים ופדרים שהיו מתאכלין על גבי המזבח כל הלילה (ובד' מגנצא הגי' כנגד עיכול וכו' שהיו מתעכלין וכו') והוראת קבע בב"ר כאן כמו שמפרש בירושלמי, והגי' אמרו וכו' כלשון הירושלמי ה"ה דתנינן וכו', והגי' בד' מגנצא ר' יוסי בר חנינא אמר תפלות מאבות למדום וכו' ורבנן אמרין וכו' נובעה מסוגיית הבבלי שם איתמר ר' יוסי בר' חנינא אמר תפלות אבות תקנום ר' יהושע בן לוי אמר תפלות כנגד תמידין תקנום וכו' תניא כוותיה דריב"ח אברהם תקן תפלת שחרית שנ' וכו' יצחק תקן תפלת המנחה שנ' וכו' שנ' תפלה לעני וכו' (אשפוך לפניו שיחי) יעקב תקן תפלת ערבית שנ' ויפגע וכו' ותניא (תניא) כוותיה דריב"ל וכו' ומפני מה אמרו תפלת הערב אין לה קבע שהרי אברים ופדרים (שלא נתעכלו מבערב) קרבים והולכים כל הלילה וכו' ועי' בר"ס, ושם פי' אין לה קבע שזמנה כל הלילה, והלשון אין לה קבע מפרש בגמרא שם כ"ז ב' שתפלת ערבית רשות ועי' ביפ"ת שהאריך להשוות את הבבלי והירושלמי בפירוש קבע [ובבמ"ר רפ"ב הלשון, אתה מוצא קבע שמתפללים ג"פ ביום אברהם קבע תפלת בקר וכו' יצחק קבע תפלת המנחה וכו' יעקב קבע וכו'], והאגדה תפלות אבות תקנום איתא עוד במאמר סתמי בתנחומא מ"ב ובתנחומא מקץ ובבמ"ר ריש פ"ב ועיי"ש, ובמדרש תהלים הנדפס מכבר מזמ' נ"ה ערב ובקר וצהרים אשיחה מכאן שצריך אדם להתפלל שלש תפלות ביום ומי תקן אותם אברהם תקן תפלת השחר וכו' אמר דוד הואיל ואבות תקנום ערב ובקר וצהרים אשיחה (ובמ' תהלים מ"ב שם הגי' אמר ר' שמואל מכאן שאדם צריך וכו') ובמדרש משלי שם אל תסג גבול עולם אשר עשו אבותיך אמר ר' שמעון בן יוחאי מנהג שעשו אבותיך אל תשנה אותו כגון אברהם שתקן תפלת השחרית דכתיב וישכם וכו' ויצחק תקן תפלת המנחה שנ' ויצא יצחק וכו' ויעקב תקן תפלת ערבית שנ' ויפגע במקום וכו', ואחר המאמר שלפנינו נמצאה הוספה זרה בכי"ל בגוף הספר „ד"א ויפגע במקום וילן ש"ב' כ' י' בא ש"ס' כ' י' שלשים ותשע מאות שנה בא שמש יעקב וזה סימן לגלות" ועי' במ"י לעיל צד 677 בד"ה הבא את וכו' [ושם הובא גם הרמז איש תם ת"ם אלף שנים רוצה להיות יעקב יושב אהלים בגלות, וכתב המחבר וקשה ליישר המספרים אלף שנים ותתק"ל שנה וכו', ואם תחשוב תמצא שתתק"ל שנה לגלות הוא שנת אלף למנין הרגיל, ואולי כוון לזה בעל ההוספה, איך שיהיה יוצא מהוספה זו שגם קצת יהודים כמו נוצרים חשבו שבשנת אלף לסה"נ יהיו ימי המשיח, ובזמן ההוא נתחברה הוספה זאת. והגימטריאות מיוסדות על החשבון שמי"ם סופית הוא שש מאות, ונתעוררתי על זה ע"י מר ד"צ בנעט] וצד 693 בד"ה שני אהלים: 3 ביקש לעבור וכו'. פגע במקום כאילו פגע בכותל שהעולם חשך בעדו, ובעקידה שער כ"ה הגי' ונעשה לו העולם ככותל ועיי"ש: כי בא השמש. וכ"ה בכי"פ וכי"ח [וכי"א] וכי"ג ובילקוט דפ"ר, ולפי זו הגי' הכונה מפרש בפירש"י ע"ה"ת כי בא השמש היה לו לכתוב ויבא השמש וילן שם כי בא השמש משמע ששקעה לו חמה פתאום שלא בעונתה וכו' ובלק"ט מפרש וילן שם כי בא השמש מת"ל כי בא השמש אלא מלמד כשהגיע באותו המקום עדיין היה שעות ביום ורצה הקב"ה להלינו שם והשקיע השמש בעבורו לכך נאמר כי בא השמש ואותו השמש ששקע בעבורו זרח בגללו דכתיב ויזרח לו השמש לו ולא לשאר העולם, וגם בשכל טוב צד 126 הועתק כי בא השמש מלמד שהשקיע הקב"ה חמה שלא בעונתה כדי לדבר עם יעקב בצנעה, ובמה"ג עמו' 447 רבנן אמרי מלמ' שהשקיע הקב"ה גלגל חמה בלא עתו בשביל לדבר עם יעקב בהצניע, והדרש כי בא השמש כיבה השמש איתא רק בגי' הדפוסים וכי"ו [וכי"ת, ובמדרש קהלת שם המאמר עמד יעקב אבינו ועשה היום לילה שנאמר ויפגע במקום וילן שם כי בא השמש ודאי כיבה השמש, רבנן אמרין הסקיע הקב"ה גלגל חמה בלא עונתו ודבר עמו בצינעה, כמשל לאוהבו של מלך שבא אצלו לקיצים והיה המלך נזקק לכל בני המדינה בשבילו אמר כבו הפנסין והנרות כדי שאדבר עם אוהבי בצינעה, כך הצניע הקב"ה את השמש שלא בעונתו ודבר עם יעקב אבינו בצינעה, ונראה שגם כאן צ"ל בא השמש ודאי כלמד וכו' והכונה המקרא הוא כפשוטו, כדרך המדרש לאמור כן בכ"מ, ובאו להוציא מדעת פילון האלכסנדרוני שהוציא את המקרא מידי פשוטו ודרש שמש זה הקב"ה, ע' בספרו דע סימניים א' תקע"ג (צד 631), או מדעת ר' חנן בסמוך. ועי' עוד

לפרקים, אמר המלך כבו הפנסים שאני מבקש לדבר עם איהבי בצינעה [כך השקיע הקב״ה חמה שלא בעונתה בשביל לדבר עם יעקב אבינו בצינעה]. ר׳ פינחס בשם ר׳ חנן שמע קול מלאכי שרת א׳ בא השמש בא השמש. בשעה שאמר יוסף הנה השמש והירח וגו׳ (בראשית לז ט) אמר יעקב מי גילה לי ששמי שמש, אותן שתי שעות שהשקיע לו הקב״ה בצאתו מבית אביו מתי החזירן לו, בחזרתו לבית אביו הה״ד ויזרח לו השמש וגו׳ (שם לב לב), אמר לו הקב״ה אתה סימן לבניך, מה את ביציאתך

2 ילקוט ר׳ ק״ח: 3 לקמן פפ״ד סי׳ י״א: 5 ילקוט שם. ילק׳ ירמיה ר׳ רל״ג [מלאכי ר׳ תקל״ג]:

1 לפרקים אצלו ו, אצלו כ | אמ׳ לו כ | כבו הפנסים וגי׳... הפנסין פ, יכבו הנר כ, כבו את הנרות כבו הפנכין (את הפניסים ת) דת | בצנעה פכ, בצנעא ת | * כך — בצינעה] ל׳ ל | * חמה פוגבי] גלגל ~ דת | ל׳* בעונתה דפגבתי בעיתה ו | בשביל דו] כדי תי ל׳ פגב, * יעקב אבינו דבת] אבינו יעקב וג, יעקב פי | * בצינעה דוגי] בצנעה פכ, בצנעא ת | פינחס] פנחס דות, חנן ו׳ | הנן דציפורין ו׳, הנין דציפורין דכת, ..דציפורי א׳, ..דציפרין ג, ..דצפרין פ, דצפרי א² | קול מלאכי השרת א׳, קולן של מלאכי שרת ג, קולן של מלאכי (המלאכי ו) השרת דפוכת | א׳] א׳ פוג אומ׳ ת אומרים דא, שהיו אומרין ו, ל׳ כ | בא — השמש] בא.. השמש אתא שימשא אתא שימשא ד, בא.. השמש.. שמשא.. שמשא ות, בא השמש אתא שמשא.. שמשא פ, בא השמש בא השמש אתא שמשא אג, בא השמש אתא שימשא ו, בא השמש אתיא שמשא כ, בא.. השמש אתא שמשא.. שמשא בא יעקב שנקרא שמש ב | 3 הנה] פיא׳גבי. והנה דא²ת והירח ת | וגו׳] ג, ואחד עשר כוכבים פב, ואחד.. כוכבים משתחוים לי ו, ל׳ דואת | אמר יעקב] אמר ו, ל׳ גב | גילה] פוא׳גי, גלה דא²כת | * לו דפוגכת] לי ל, לך א, לזה ו | 4 השמש וגב | ואותן א | השעות ו | לו ל׳ פבי | הקב״ה] האי׳גבי, ~ חמה דפוא²ת | ביציאתו פהאגב | מביתו של אביו ת | מתי] אימתי דפהא², אמתי ו׳, אמתיי ג, ואימתי גב, היכן א׳, ל׳ ת | החזירו ו, הוזרין א׳ | לו] פואגבתי, ל׳ ד | בהזרתו חו | 5 וגו׳] ו, כאשר עבר את פנואל פנואל ח) הגי׳ ל׳ דפאבת | אתה] האבתי את דפג | את] פג, אתה דהאבתי (ירמיה), ל׳ ו | ביציאתך] פהא²גבי (שם), ביציאתיך א׳, בצאתך דות, בצאתך מבית אביך ו |

מש״כ לקמן פפ״ט סי׳ ז׳] ובהאגדה שהעתקתי בס״י לעיל צד 638 מסנהדרין צ״ה א׳ יעקב אבינו וכו׳ כי מטא להרן וכו׳ מכיים בתר דצלי בעי למהדר אמר הקב״ה צדיק זה בא לבית מלוני יפטר בלא לינה מיד בא השמש והיינו דכתיב ויזרח לו השמש וכי לו בלבד זרחה והלא לכל העולם כולו זרחה אלא א״ר יצחק שמש שבא בעבורו זרחה בעבורו וכשבא שיב צד 141 הרכיב אגדה זו עם המאמרים שלפנינו וילן שם וכו׳ ביקש להחזיר אחרי שהתפלל אמר הקב״ה צדיק בא לביתי אין אני פוטרו בלא לינה עשה את העולם כותל לפניו והשקיע בעבורו החמה שתי שעות שנאמר ויזרח לו השמש וכו׳ ובתר״י א׳ האגדה ויצא חמשא ניסין אתעבידו ליעקב בזמן דנפק מן בירא דשבע ניסא קמא אתקצרו שעוי דיומא וטמע שמשא בלא אשוניה מן קדם דהוה דבירא מתחמד למללא עמיה, ועי׳ בתר״י ב׳, ובפדר״א שם אמר לפניו רשב״ע עד עכשיו לא ירד השמש חמישים ירידות ואני שוכב במקום וברא ערו בא השמש במערב והביט יעקב וראה את השמש בא במערב וילן שם וכו׳ [ובמדרש תנחומא מ״ב וישלח סי׳ י׳ הוי ותגזר אומר ויקם לך ועל דרכיך נגה אור שתי פעמים שהשקיע הקב״ה לשמש שלא בעונתה כשבקש יצאת ובשבקש לדבר עמו ויצא יעקב מבאר שבע מה כתוב שם והנה ה׳ נצב עליו וגו׳ וכשבא הזריח לו השמש שלא בעונתה ויזרח לו השמש וכו׳ אמר ר׳ ברכיה הכהן מהו ויזרח לו השמש שהזריח לו השמש שלא בעונתה כשם ששקע לו שלא בעונתה]: 1 הפנסים. האבוקות, ועי׳ לעיל צד 19 ובמ״י שם בד״ה ופנים, ובמה״ג שם משל לאוהבו שלמלך שבא אצלו אחר קצים אמר המלך כבו הפניסין שאני מבקש לדבר עם אוהבי בהצניע כך השקיע הקב״ה גלגל חמה בלא עתו בשביל לדבר עם יעקב בהצניע, ובכי״ל הסר הנמשל כי השקיע וכו׳ והשלמתיו ועת״כ: 2 בשם ר׳ חנן. וב״ה בכי״ל לעיל צד 80 ר״פ בשם ר׳ חנן ולעיל צד 77 ר״פ בשם ר״ח דציפורי וצד 645 ר״פ בשם ר״ח דציפורין ועת״כ ובאגה״א ח״ג צד 674, וגר׳ שר״ה דורש יהורא דקרא כי בא השמש, וביפ״ת מפרש שדורש כי בא השמש שמע כי בא השמש ולזה לן שם וכו׳ [ונראה שר״ת פליג ארבנן ודורש שהיה לו לכתוב ויבא השמש שנשמע שהשמש הלך ושקע וכתיב כי בא השמש משמע שכבר בא והיינו ששמע המלאכים אומרים שיעקב הנקרא שמש בא למקום, ולעיל צד 16 דרשו ויקרא אלהים לאור יום זה יעקב וכו׳ ויהי בקר זה יעקב, ובשכל טוב לקמן צד 216 לפסוק והנה השמש הועתק אמרו רבותינו וילן שם כי בא השמש ר׳ פנחס בשם ר׳ חביב אמר שמע יעקב כל מלאכי השרת אומרים בא השמש בא השמש ובשעה שאמר יוסף והנה השמש וירח וגו׳ אמר יעקב מי גילה לזה ששמי שמש], ופי׳ בא השמש בא השמש כמבשרים זה לזה ולפי שדרך הבשורה וההכרזה לכפול אותה כפל בא השמש בא השמש, והדקאמר אתא שמשא לא דברי מלאכי השרת הן דהא אינן מכירין בלשון ארמית כהז״ל אלא דברי המדרש הן וכו׳ [עכ״ל היפ״ת] ובכי״ל ל״ג אתא שמשא וכו׳ ובכי״פ וכו׳ ב׳ ובילקוט לא נכפל כי בא השמש ולעיל צד 177 השתמשו בלא״ר בדרש וישמע וישמעו שמעו קולן של אילנות אומרים הא גנבא דגנב דעתיה וכו׳ ולא כדרש שמעו קולן של מלאכי השרת אומרים ה׳ אלהים הוך וכו׳ והגי׳ בשעה שאמר יוסף הנה השמש איתא גם בכ״י שציינתי ובילקוט. ובמקרא כתוב והנה השמש וכו׳ ועי׳ בס״י לעיל צד 129 בד״ה האיתי וכו׳ ובמה״ג שם הועתק ר׳ פנחס בשם ר׳ חנן דציפורין שמע קלהון דמלאכי השרת אומרין בא השמש אתא שמשא אתא שמשא ובשעה שאמר יוסף והנה השמש והירח אמר יעקב מי גילה לו וכו׳ [ובכי״א א׳ הגי׳ גילה לך וכו׳ ובכי״א ב׳ היה כתוב גלה לו והוגה ביני שומי לך]: 4 אותן שתי שעות, הוא סיום הדרש רבנין אמ׳ מלמד שהשקיע וכו׳ (וצ״ע מנ״ל שהיו שתי שעות, ועי׳ ביפ״ת ובנזה״ק [ובתנחומא מ״ב ויצא סי׳ ג׳ עשו כשיצא לרדוף אחר יעקב בעשר שעות והכסה הקב״ה את היום ועשה אותו ערב שנאמר ויפגע במקום וגו׳ ועי׳ באגדת בראשית פמ״ו (מ״ה)]) וכן הועתק במה״ג מאמר זה לפני המאמר ר״פ בשם ר״ח [ומדברי מסדר המדרש הוא ולכן הציגו אחרי פירושי האמוראים] והגי׳ שם ואותן שתי שעות שהשקיע לו ביציאתו מבית אביו וכו׳ אתה סימן לבניך כה ביציאתך השקעתי לך גלגל חמה ובחזירתך החזרתיו לך כך בניך ביציאתם אמללה יולדת וכו׳ בא שמשה בעוד יומם ובחזירתם וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה, ובכי״ו [ובילקוט מלאכי] הגי׳ ובחזירתך הזרחתי לך, ובדפו״ר וכ״ו שתי הגירסאות החזרתי הזרחתי לך והגיה בא״א והזרחתי [וכ״ה בכי״ת], והגי׳ באה שמשה כמו לפנינו בכי״ל איתא עוד בחמשה כ״י ובילקוט, וכן

השקעתי לך גלגל חמה. בחזירתך החזרתי לך גלגל חמה. כך בניך ביציאתם אומללה יולדת השבעה נפחה נפשה באה שמשה וגו' (ירמיה טו ט), בחזירתן וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה (מלאכי ג כ):

יא ויקח מאבני המקום ר' יהודה א' י"ב אבנים נטל, אמר כך גזר הקב"ה שמעמיד י"ב שבטים, אברהם לא העמידן יצחק לא העמידן ואני אם מתאחות זו לזו יודע אני שאני מעמיד י"ב שבטים, כיון שנתאחו זו לזו ידע שמעמיד י"ב שבטים, ר' נחמיה א' ג' אבנים נטל, אמר אברהם ייחד הקב"ה שמו עליו, יצחק ייחד הקב"ה שמו עליו, ואני אם מתאחות הן ג' אבנים זו לזו אני יודע שיש הקב"ה מתייחד עלי, כיון שנתאחו הבין שהקב"ה ייחד שמו עליו, רבנין אמ' אבנים מיעוט אבנים שנים,

4 ילקוט כ' קי"ס, חולין שם, תנחומא מ"ב וילא סי' ד', תנחומא שם סי' א', מדרש תהלים ל"א סי' ו', פדר"א פס:

1 לך] פותאגכי, ל' דותי (שם) | גלגל] פו°חאגכי, ל' דת | ובחזירתך דפואגכ, ובחזרתך חתי | החזרתי] פחאגכי, הזרחתי ון (מלאכי), החזרתי הזרחתי (והזרחתי ת) דת | לך ל' ח | גלגל חמה ל' א | כך] אפ י | לבניך פ | ביציאתם] פגכי (ירמיה), יתן חי (מלאכי), ביציאתן כתי' א, בצאתם ית, בצאתן דן | אמללה פג | 2 נפחה — וגו'] נפחה — שמשה חא'כי. נפחה.. בא שמשה א³. נפחה.. שמשה בעוד (בע' ג) יומם פג, וגו' ן, ל' דת | בחזירתן] וכ, יתם ג, בחזורתן ח, ובחזירתן דפ, ובחזורתן תי (מלאכי), ובחזורתם י (ירמיה), .. מהו אומר י, ובחזירתן (בחזירתן א?) כתי' א | שמש — בכנפיה] א²כתי, שמש.. ומרפה בכנפיה א', שמש.. מרפא בכנפיה ח, שמש צדקה וגו' ג, שמש צדקה פ, וגו' דן | 4 ר' יהודה] פ, ר' יהודה ור' נחמיה (נחמיא א³) ורבנן (ורבנין א'ג) ר' יהודה דאגכת, ר' יודה.. ורבנן ר' יודה ן | אמר דוא'גכת, אומר א'י | י"ב] ד'א', שתים עשרה פוחא²גכי, שנים עשרה ד, שנים עשר ת | נטל] לקח כ | אמר פו°חא²גכי, ל' דוא'ת | כך הקב"ה אמ' א', כך אומ' הקב"ה ת | שהוא מעמיד דפוחא²גכת, שאני מעמיד י, שהוא מעמיד ממני א' | י"ב] ד'את, שנים עשר דגוחגכי | 5 אברהם פואגכי, אמר ~ דת | ואני] פוא²גי, אני דכת (ואני אם — שמו עליו ל' א') | מתאחות] י, ~ הן גכ, הן שנים עשר (י"ב ד'), שתים עשרה ן) אבנים דפו, שנים עשר אבנים ת, הן אבנים א³, השתים עשרה אבנים ח | אני יודע וא²י, שהוא מעמיד ממני ת, שאני מעמידן ג | י"ב שבטים] ד'ו°א²ת, שנים עשר שבטים דפחכי, ל' ג | 6 וכיון גי (כיון — שבטים ל' א²) | * שנתאחו פו°חנכתי] שניתחו ל, שנתאחו שנים עשר (י"ב ד') אבנים ד, שנתאחו י"ב אבנים שנטל ת | זו לזו ל' י | שהוא מעמיד | י"ב] ד'ו°תי, שנים עשר דפחגכ | נחמיא א²י' | אמר דא'גכת, אומר פחי | ג' — נטל] א²י, שלש.. נטל פו°חג, נטל שלשה (ג' ד'), שלוש ת) אבנים דת | אמר ל' י (אברהם — ואני ל' א²) | ייחד] פו°גכי, יחד דת | 7 שמו של הקב"ה פת | ייחד] פו°גי, יחד דכת | שמו של הקב"ה ת | אני גי | הן ל' פחתי | ג' אבנים] ד'ו°, שלש אבנים א'כ | שלש אבנים הללו ת, שלשה אבנים ד, אלו השלש אבנים ח, ל' פא²גי | ** לזו] כזו ל | אני יודע] א²כ, יודע אני דפו°א'גי, יודיע אני ת | שהקב"ה מיחד (מייחד ו°תי) שמו דפו°חכתי, שמייחד שמו ג | 8 כיון] ו°, וכיון דגחאנכתי | שנתאחו] ~ זו לזו פחכי | הבין] ידע | הקב"ה ג | ייחד] נ, יחד כ, מייחד פו°ת, מיחד דהא | רבנן דות, ורבנין י, ורבנן פחכ | אבנים] וגא²כ, אבני פח, ל' דא'תי | מעוט פוי' | אבנים] רבים ח | ב' ד', שתים ואת |

בלק"ט אומללה וכו באה שמשה וכו' והעיר שם שמש לשון זכר ולשון נקבה כמו וכו', ולפנינו במקרא שם הכתיב באה והקרי בא, וע' במ"י לעיל צד 3 בד"ה והוא גלי, ובתנ"ך הוצ' גינצבורג נסמן בס"א באה כתיב וקרי, [והסגנון אתה סימן לבניך כמו לעיל צד 482 ולקמן פע"ח סי' ה']: 4 ויקח מאבני וכו' פשוטו של מקרא ויקח אבן אחת מאבני המקום כדכתיב ויקח את האבן אשר שם מראשותיו, ולפי הדרש טעם הכתוב ויקח אבנים מאבני המקום, ומתאחות ונתאחו [נתחברו] כמו לעיל צד 366 שאיחה לנו את כל העולם, ובכי"ו חסר מן שאני מעמיד וכו' עד שהקב"ה מייחד וכו' והושלם בגליון בכתב אחר [ובכי"א א' דלג הסופר מן ואני אם מתאחות הראשון עד מתאחות השני והושלם בגליון בכתב אחר], והגי' יצא ממנו פסולת כלשון הספרי שם, ובמה"ג שם הועתק כמה אבנים נטל ר"י אומ' שנים עשר וכו' להעמיד שנים עשר שבטים אברהם ויצחק לא העמידום ואני אם מתאחות הן שתים עשרה אבנים יודע אני שאני מעמידם כיון שנתאחו ידע שהוא מעמיד וכו' אם מתאחות זו לזו הקב"ה מייחד שמו עלי, ובסגנון אחר המאמרים במדרש תהלים מ"ב שם ר"י ור"נ ורבנן ר"י אומר בשעה שהיה יעקב מהרהר ואומר שאני מעמיד שנים עשר שבטים מה עשה נטל שנים עשרה אבנים ונתנן תחת ראשו ואמר אם נעשין כולו אחד יודע אנכי שאני מעמיד שנים עשר שבטים ולכך היה מכוין לבוראו שנאמר ויקח מאבני המקום ונעשו אבן אחד ר"נ אמר שלשה אבנים היו ואמר אם הקב"ה מייחד שמו עלי כמו שייחד על אבותי יעשו כולן אחת ועמד ומצאן כולן אחת שנאמר ויקח מאבני המקום ומנין שנעשו כולן אחת שנאמר ויקח את האבן ורבנן אמרו מיעוט אבנים שנים ואם תמיה אתה על הדבר אמר ר' חנינא בשם ר' אבהו בשם ר' שמעון בן יוחי (ובילק' תהלים ר' תתמ"ג הגי' אמר ר' אבהו בשם ר' יוחנן) כי הנה י"י יוצא ממקומו וכו' וכתיב ונמסו [ההרים] תחתיו ומה אם בשעה שהקב"ה יוצא נמסו ההרים תחתיו כאן שכתוב והנה ה' נצב עליו על אחת כמה וכמה, ובחולין שם איתא כתיב ויקח מאבני המקום וכתיב ויקח את האבן וכו' תנא וכולן נבלעו באחד, ובפדר"א שם לקח יעקב שתים עשרה אבנים וכו' להודיעו שעתידין לעמוד ממנו שנים עשר שבטים ונעשו כולן אבן אחת להודיעו שכלם עתידין להיות גוי אחד בארץ וכו' ובתנחומא שם א"ר אבהו בשם ר"ש בן לקיש כיון שראו האבנים שהיו תחת מראשותיו כבודו של הקב"ה נמתו כלם ונעשו אבן אחת מנין שעד שלא ישן כתיב ויקח מאבני המקום אבנים הרבה כיון שנגער כתיב ויקח את האבן אבן אחת, וע' במה"ג עמו' 448, ובתנחומא מ"ב שם ויקח מאבני וכו' חשב בלבו זקני אברהם משתי נשים הוליד צדיק ורשע יצחק צדיק ורשע ישמעאל רשע ויצחק אבא מאשה אחת הוליד צדיק ורשע אני שאטול ארבע נשים כמה רשעים יהיו ממני א"ל הקב"ה בולך יפה וכו' כיון שהשכים בבקר מצא

אברהם יצא ממנו ישמעאל ובני קטורה, יצחק יצא ממני עשו, ואני אם מתאחות הן יודע אני שאינו יוצא ממני פסולת, ר׳ לוי ור׳ אלעזר בשם ר יוסי בן זימר׳ עשאן כמרזב ונתנן תחת ראשו שהיה מתיירא מן החיה; ר ברכיה ר׳ לוי בשם ר חמא בר׳ חנינה כת׳ כי הנה י״י יוצא ממקומו וגו׳ ונמסו ההרים תחתיו וגו׳ (מיכה א ג ד) מי שנגלה עליו הקב׳ה על אחת כמה וכמה, ר׳ ברכיה בשם ר׳ לוי איתן האבנים שנתן אבינו יעקב תחת ראשי נעשו תחתיו כמטה וכתרונים, מה טרפה הטריף שם קורות בתינו ארזים (שה״ש א יז) צדיקים וצדיקות נביאים ונביאות:

1 עי׳ ספרי האזינו פי׳ שי״ב: 3 ילק׳ מכירי מיכה ס׳ ג׳: 4 שיר השירים רבה ד׳ קורות בתינו (ס׳ י״ז):

1 אברהם] אמר ~ ו[0]חאגכ, אומ׳ י[1] | ממנו] ~ פסולת | ובני] פחגתי, וכל בני דואכ | יצחק — ממנו] אגב, יצחק.. ממנו פסולת וי, מיצחק יצא דת | עשו] ~ ואלופיו הגתי, וכל אלופיו דפואב | הן] פחאכי, הן זו לזו ג, הן ב׳ (שתי ו) אבנים זו לזו ד[0], שתי אבנים זו לזו ת | שאינו — פסולת] שאין.. פסולת פ, שאינו.. הימני פסולת ד, שאין פסולת יוצא ממני ח, שאין.. ממני פסולת וכיון שנתאחו ידע שאין (שלא א) יוצא (יצא א) ממנו פסולת (פיסולת א[2]) אבי, שאינו.. ממני פסולת וכיון שנתאחו שתי אבנים זו לזו ידע שאינו.. פסולת ו | 2 לעזר ו | בן] פהאגכ, בר דות | זימרה ו, זימרא חאגכ, זמרה פ, זמרא דת | כמרזב] פוחאגכרי, כמין מרזב דת | ונתנם ח | 3 מתירא פחאינכת | החיות חתי | ר׳ לוי] ו, ור׳.. דפאגכת | בר׳] אכמ, בר דפגת, ביר׳ ו | חנינא אי[2]כ | כת׳] פגכת, כתי׳ א, כתיב דמ, כתוב ו, כתוב אחר אומר י | כי ל׳ א[1] | הנה ל׳ פ | * ממקומו וגו׳ — תחתיו וגו׳] ממקומו וגו׳ ל, וגו׳ ונמסו תחתיו ו, ממקומו וירד ודרך על במותי ארץ ונמסו.. תחתיו וגו׳ ג, ממקומו.. במתי (בכותי א[1]מ) ארץ.. תחתיו פא[1]כמ, ממקומו ודורך.. במותי.. תחתיו והעמקים יתבקעו י, ממקומו וירד.. במותי ארץ וגו׳ ד, ממקומו ויירד.. במתי עב ת, ממקומו ויצא ודרך.. במותי.. הרים תחתיו א[2] | 4 מי] ומה אם בשעה שיצא הב״ה נמסו ההרים ~ מ | עליו] לו ג | 5 אבנים חאע | אבינו יעקב] וא[2]כי, יעקב אבינו דהא[1]גתע, יעקב פ | תחת ראשו ל׳ י | כמיטה ו | וכתרנוס ע, וכפרונס ל[0]וג, וכפורנס אבי, וכפירנס דת, וכפירינוס ר[1], וכפריכוס ר[3], וכפילומה פ | מרפה — שם] א[2]גב, המרפה.. שם א[1], מריפה.. שם י, רמיכה הרמיב שם ו[0]ר, רמיבה הרטיב דות, רטיבה הרמיבו אותן אבנים מרפה הטריף שם פ | 6 ארזים וגו׳ דוג | צדיקות וצדיקים ג, צדיקים וצדקניות א | נביאים ונביאות] פואבי, נביאות ונביאים ג, נביאים ונביאות שיצאו ממנו דת |

את האבנים כולם אב׳ אחת נתבשר שמטתו שלמה שנאמר כו׳ א״ל הלכ״ה הייך כשם שאבנים הללו נעשו כולן אחת כך בניך כולם צדיקים וכו ובילקוט איוב ר׳ התצ״ט הועתק אפילו אני גומל ארבעה נשים כמה יעמדו ממני גמל ד׳ אבנים ואמר אם מתאחות זו לזו מובטח אני שמטתי שלמה וכו׳ וגם בתר״י א׳ האגדה גיסא תניינא ארבעתי אבניא דשוי איסדוי אשכח יתהון בצפרא לאבנא חדא וע׳ בתר״י ב׳ [ואגדה ערבית מספרת שהאבנים אשר בכלי הרועים לדוד בלכתו להלחם את גלית נתחברו לאבן אחת, ע׳ גריגבוים נייע בייטרעגע צור זעמיטישען זאגענקונדע צד 192]: 2 עשאן וכו׳. בפירש״י עה״ת כפרש עשאן כמין מרזב סביב לראשו שהיה ירא מפני חיות רעות, ובפי׳ ב״ר עשאן כמרזב אחת מכאן ואחת מכאן ואחת על גביהן ונתנן כנגד ראשו שהיה מתירא מחיה רעה, והמאמר ר״ב ר״ל בשם רחב״ח כת׳ כי הנה וכו׳ מוסב על הדרש בדברי ר״י ור״נ ורבנין שנתאחו האבנים זו לזו, ומעם המאמר כמו במ׳ תהלים מ״ב שם ואם תמיה אתה על הדבר וכו׳, ומה אם בשעה שהקב״ה יוצא נמסו ההרים תחתיו וכו׳ ובתנחומא שם כיון שראו האבנים וכו׳ כבודו של הקב״ה נמחו כלם וכו׳ ובילקוט מכירי גורס גם כאן או מפרש ומה אם בשעה שיצא הב״ה נמסו ההרים מי שנגלה עליו וכו׳ והשלמתי ונמסו ההרים תחתיו וגו׳, ובפסוק כי הנה וכו׳ הכתיב במותי והקרי בכתי ועח״נ ובמ״י לעיל צד 33 בר״ה על במותי וכו׳ ובתנ״ך הוצ׳ גינצבורג מיכה שם. וזר הפירוש בשכל טוב צד 126 וישכב במקום ההוא שכיבה נעימה דא״ר יוסי בן זימרא עשאן לאותן האבנים כמרזב ושם אותן ת־ת ראשו שהיה ירא מן החיות ור׳ ברכיה אמר מי שנגלה עליו הקב״ה אפשר שהיה ירא מן החיות דכתיב כי הנה וכו׳ וכיצד רשות לחיות לבא ולהזיק במקום שכינה אלא אותן האבנים שם תחת ראשו ונעשו תחתיו אחת כר ואחת כסת ומנעימות שכיבתו עליהן וכו׳, ובפירושו זה חיבר מאמר ר״ב וכו׳ בשם רחב״ח עם מאמר ר״ב בשם ר״ל שהם מאמרים נפרדים: 5 כממה וכתרונוס. כ״ה בכי״ל בגוף הספר, וגם בערוך ע׳ תרנוס הגי׳ כממה וכתרנוס ופי׳ כסא[1]), ובגליון כי״ל נכמן בכתב הספר ס״א וכפרונס ועח״נ, וקשה לפרש גי׳ זו ובילקוט ד״ו נוסף בגליון פי׳ כר וכסת וכן אמרו בסוף פאה (פ״ח מ״ז) נותני׳ לו פרנסת לינה ועי׳ בערוך ע׳ פרנס ושבת קי״ח א׳, ובפי׳ ב״ר כ״י גורס וכפירינוס (ובא״א גי׳ רש״י פרינוס), ומפרש פירינוס בלשון בנען[2]), כסת [וכ״כ בגליון כי״א ב׳] (וע״י באגה״א ח״ב צד 346 ולעף אצל קרויס צד 614) ובהוראת המלה הזרה כסת גם מעם הגי׳ בכי״פ וכפילומה, וכן בשהש״ר קורות בתינו ארזים ר׳ מנחמא בשם ר׳ ברכיה אבנים שיכן עליהם יעקב אבינו נעשו תחתיו כממה וכפלומה[3]), וכן גר׳ שהיתה מלה זרה בהוראה זו גם לפני בעל לק״ט שמפרש ויקח מאבני המקום וכו׳ לא היה עמו לא כר ולא כסת וכו׳ אבל אעפ״כ ששכב במקום ההוא שכיבה נעימה שכב כי אין מעצור לה׳ שלא לתת רכיכות באבן כמו בכר וכסת (וממש נובע הפירוש בשכל טוב וישכב וכו׳ שכיבה נעימה וכו׳ אחת כר ואחת כסת וכו׳) [וע׳ במה״ג עמו׳ 448] ובערוך ע׳ פסדיות, וקשה לשער שנשתבש פרונס פורנס מן תרונוס וצ״ע, וכהמשך הדרש מה טרפה הטריף כלו׳ הפריח שם קורות בתינו וכו׳ נר׳ שר״ל פותר הפסוק שלפניו הנך יפה דודי וכו׳ אף ערשנו רעננה ביעקב אבינו שנעשו האבנים שנתן תחתיו כממה וכו׳ ואותה המטה רעננה שראה צדיקים וצדיקות וכו׳ שיצאו ממנו ועי׳ ביפ״ת ובחי׳ הרד״ל, אבן בכל הספרים הובא רק הפסוק קורות בתינו וכו׳, ובשהש״ר הגי׳ ומה הרטבה הרטיב מהן קורות בתינו ארזים ד״א קורות בתינו ארזים אלו הצדיקים והצדיקות הנביאים והנביאות שעמדו ממנו (והתיבות ד״א קורות בתינו ארזים מחק כבר במ״כ), והשם טרפה נמצא רק כאן לפנינו בכי״ל [ובכי״א] ובכי״ג וכי״כ, והטריף גם לקמן סוף פס״ט הטריף מצוות וכו׳ (וכ״ה שם בדפוסי׳) וכן באותו המאמר לקמן סוף פפ״א (ובדפוסי׳ שם הרטיב), ובילקוט דפ״ר הגי׳ כאן מה טריפה

[1]) θρόνος, Sessel. [2]) perina, Federpolster. [3]) pluma.

ויּשכב במקום ההוא ר׳ יהודה א׳ כאן שכב, כל י״ד שנה שהיה מיטמן בארין ומשמש לעבר לא שכב, ר׳ נחמיה אמר כאן שכב, הא כל עשרים שנה שהיה בבית לבן לא שכב, מה היה אומר, ר׳ יהושע בן לוי אמר חמש עשרה שיר המעלות שבתילים מה טעם שיר המעלות לולי יי׳ שהיה לנו יאמר נא ישראל (תהלים קכד א) ישראל סבא, ר׳ שמואל בר נחמן אמר כל ספר תילים היה אומר, מה טעם ואתה קדוש יושב תהילות ישראל (שם כב ד) ישראל סבא:

יב) ויחלם אמר ר׳ אבהו דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין: הד בר נש אזל לגבי ר׳ יוסי יב

1 ילקוט שם ׳ פי׳ לעיל לד ״״: 2 ילק׳ תהלים ר׳ תת״ס מ״רש תהלים מ״מ״ר קכ״ד): לקמן צג״ד: 6 תוספתא מעשר שני פ״ה ס׳, ירוש׳ מעשר שני פ״ד נ״ה נ׳. סנהדרין ל׳ א׳, גיטין נ״ב א׳, הוריות י״ג ב׳, חיגה רבתי פ׳ חיכה ישנה (א׳ י״ז): ירוש׳ מעשר שני שם, חיכה רבתי שם, ברכות נ״ו ב׳:

1 ר׳ יהודה] פ. ר׳ יהודה ור׳ נחמיה (נחמיא א) ר׳ יהודה דאגב, ר׳ יודה ור׳ נחמיה ר׳ יודה ן, אמר דוא׳גבת, אומר פחאי | כל] פי, אבל ~ דת, הא ~ חאגכי | י״ד שנה] ד׳א², ארבע עשרה שנה וא׳גב, ארבעה.. שנה ד׳, ארבעה עשר שנה תי, השנים פ | מוטמן — לעבר] וגי, מוטמן ומשמש עבר ב, טמון (כוטמן פא, נטמן ומשמש ח) בבית עבר דפחא, בבית עבר ת | 2 ר׳] פובי, ור׳ דת ור׳ — לא שכב ל׳ א) | נחמן י | אומר חי | כן ו | הא] פחכי, אבל דת, ל׳ ו | כ׳ שנה ד׳ שהיה] פו״כתי, שעמד ד | בבית לבן] פי, בביתו של לבן דוכת | מה] פוגב, ומה דהאתי אומ׳ פא | אריב״ל א | יהושע ת | חמש עשרה] פוחא׳גבת, ט״ו ד׳א², חמשה עשרה ד׳, חמשה עשר י (תהלים), ל׳ י׳ | ³ שיר המעלות] מעלות לא² | שבתילים] שבספר תילים דג, שבספר תלים את׳ (שם), שבספר תלים היה אומר ות, ל׳ פב | מה טעם] מה טע׳ ן, מה טעמ׳ ג, מה טעמיה ד׳, ומה טעם י, ומה ח, ל׳ פאב | שיר המעלות] ד׳וא׳ג׳, שיר המעלות לדוד דא²ת, ל׳ פב | 4 יאמר — ישראל] וגו׳ ן, בקום עלינו אדם לולי יי׳ שהיה לנו יאמר נא ישראל ת | ישראל ל׳ ג | סבה ן | נחמני י (שם) | תלים האבתי (שם), תהילים פ | 5 מה טעמ׳ ן׳, מה טעמא ג, מאי טעמא ב, מ״ט י (שם), שנאמר א, ומה טעם שנ׳ י | תהילות] וג, תהלות דפחאבתי | ישראל] וגו׳ ן | ישראל ל׳ א׳גי | סבה ן | 6 ויחלם] ן, ויחלום פאגב.. והנה כולם דת | אבהוא ן | דברי חלומות].. חלום ן, כל החלומות א¹ | מעלים ן | מורידים ן | ברנש פוג | אזיל א | לגבי] לגביה פו, לגב ג, ל׳ א¹ | דר׳ ן, לר׳ א¹ |

הטריף שם, ובילקוט ד״ו נוסף בגליון נ״א רמיבה הריטב [וכן נוסף בגליון כי״א], ושתי הגירסאות בבי״פ ועת״נ ובעמת״ל ע׳ טרף וע׳ רמב: 1 כל י״ד שנה. כדאיתא לעיל צד 773 וע׳ במ״י שם [ובבי״ו הי׳ כתוב בתחלה אמ׳ שכב כאן ארבע עשרה וכו׳ והוגה כמו שהוא לפנינו] ובלק״ט הועתק ר׳ יהודה אומר באמת כאן שכב אבל י״ד שנה שהיה נ ט מ ן ב ב י ת ע ב ר ו מ ש מ ש ל ע ב ר לא שכב: 3 שיר המעלות. ע׳ בח״נ ובחנ״ך הוצ׳ גינצבורג תהלים שם ולמזמור קכ״ב, ובד״ו הגיהו שיר המעלות ל ד ו ד לולי וכו׳ כלה״כ לפנינו [וכ״ה בכי״א ׳ב׳ ובכי״ת], ואינו מהוור הדרש שיר המעלות לדוד וכו׳ יאמר נא ישראל ישראל סבא שהיה יעקב אבינו אומר אותו שיר המעלות, והמאמר נסדר גם לקמן פע״ד לפ׳ ות״ד שנתי מעיני (וגם שם הגי׳ בכי״ל ובכי״פ וכי״ו וכי״ב שיר המעלות לולי וכו׳ בלא מלת לדוד), והדרש ישראל סבא איתא עוד לקמן פ״ע סי׳ ב׳ פצ״ג סי׳ ב׳ פצ״ו סי׳ ה׳ ריש פע״ז סי׳ א׳ פצ״ב סי׳ ב׳ ועי״ע במ״י לעיל צד 770 בד״ה למיט. ובילק׳ תהלים שם המאמר מכורס ומקוטע שיר המעלות לדוד לולי וכו׳ יאמר נא ישראל ישראל סבא כתיב וישכב במקום ההוא אמר ר י ב ״ ל כאן שכב הא כל עשרים שנה וכו׳ היה אומר חמשה עשר שיר המעלות שבסדר תלים ר׳ שמואל בר נחמני אמר וכו׳, ובמדרש תהלים הועתק מזמור קכ״ד מילק׳ התהלים שם: 6 דברי חלומות וכו׳. בהסיפורים בגיטין והוריות שם בעל זה המאמר ר׳ מאיר ועיי״ש, ובתוספתא שם בא איש החלום ואמר לו וכו׳ זה היה מעשה וכו׳ ובאו ושאלו לחכמים ואמרו וכו׳ שדברי חלומות וכו׳, ובירושלמי שם אתא עובדא קומי רבנין אמרין דברי חלומות וכו׳, ובאיכ״ר שם נסדר בסגנון אחר הסיפור שלפנינו בסמוך והסיפור שבב״ר לקמן פפ״ט סי׳ ח׳, ובסוף הסיפור השני איתא גם שם א״ר אבהו דברי חלומות וכו׳ (ובאיכ״ר מ״ב אמר לה רבהון וכו׳) וכן נוסף בדפוסי׳ לקמן שם א״ר אבהו וכו׳ וליתא שם בכי״ל וכי״פ וכי״ו ובילקוט ר׳ קמ״ז, ובירושלמי שם נסדרו סיפורים אלו עם הרבה סיפורי חלומות אחרים וכן באיכ״ר שם ואין להקשות שהן מעשים לסתור שיטת מי שאומר דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין: חד בר נש. אדם אחד בא אל ר׳ יוסי ב״ח א״ל נאמר לי בחלום לך וקח נכסי אביך מן קפודקיא א״ל ר״י כלום הלך אביך מימיו למדינת קפודקיא¹) א״ל לא א״ל ר״י לך וספור עשרים קורות בקירוי של ביתך ותמצאהו א״ל אין בו עשרים קורות א״ל ר״י ואם אין בו עשרים קורות ספור מראשן לסופן ומסופן לראשן וכשתמצא עשרים תמצא המטמון הלך ועשה כן ומצא וכו׳ ועת״נ, ועל עצמו אמר להחוא גברא ועי׳ לעיל צד 131, ולשונות הציווי איזול איזל זיל כמו לעיל צד 335, ופי׳ פעלייה נכסים, ובל״ם ופעל ידיו (דברים ל״ג י״א) פעל אוצרות (משלי כ״א ו׳) [ובגליון כי״א ב׳ כתוב פי׳ פקדון, ולדעתי פי׳ פעליה שכר עבודתו, הכסף ששכר אביך בעבודתו ובל״מ פעל כמו ופעלו לא יתן (ירמיה כ״ב י״ג) וכשכיר יקוה פעלו (איוב ז׳ ב׳) וגם פעלה כמו פעלת שכיר (ויקרא י״ט י״ג), וכן אולי פירושו לקמן פ״ע סי׳ י״ד הוה פעלה בעשרה וכו׳ ובלקח טוב שם הובא היה שוה ש כ ר ו, וע׳ גם לעיל צד 137 וצד 380 פעלה סבה וצד 97], ובערוך ע׳ פעל ב׳ הגי׳ איזול סב פ ו ע ל א דאיבך פ״א מדלא (וכן הגי׳ בירושלמי מדלא), ובערוך ע׳ מדל ב׳ הועתק מסיפור אחר באיכ״ר שם אפקיד מידלא וכו׳ פ״א פועלה, ומלת שריין מוגה בכי״ל והוראתה קורות כמו לעיל צד 742 שריתא, ובדפ״ר וכי״ו הגי׳ כשורין [וכן בכי״א], ופי׳ בכרסה (בכרסא) דביתך בקירוי של ביתך (ועי׳ בעמת״ל ע׳ כריסא כרסא) או בתוך ביתך כמו גו בייתיך בירושלמי, ובערוך הביאו בערך מיוחד כרס ב׳ ולא פירשו, והגי׳ שם זיל מני ע ש ר שריין בכרסיה (בכרסה, בבריכה) דביתך, ובע׳ שר י״א זיל מני ע ש ר י ן שריין בכריסיה דביתך [וכ״ה בע׳ דקא, ושם בכרסיה]. ובדפ״ר ברכסא דביתא, ואולי טעם זו הגי׳ כמו במאמר שהועתק מילמדנו בע׳ רכס ד׳ אימתי רכס הקב״ה עליותיו וכו׳ ובשמו״ר פט״ו סי׳ כ״ב המקירה במים עליותיו וכו׳ בנה את העליות לא באבן ולא בגזית אלא רכסים של מים וכו׳, ובפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א א״ל מני (זיל מני) עשרין שריין (שרין) ב ר י כ ס א דביתך וכו׳ א״ל לית ביה עשרין שריין (שרין) מני מן רישיהן (רישיהון) לסופיהן

¹) Καππαδοκία.

בר׳ חלפתא אמר ליה איתמר להדיא גברא בחלמא איזיל סב פעלייה דאבוך מן קפודקיא, אמר ליה אזל אבוך לקפדקיא מן יומיה, אמר ליה לא, אמר ליה זיל מני עשרין שריין בכרסה דביתך ואת משכח ליה, אמר ליה לית ביה עשרין, אמר ליה ואם לית ביה עשרין מני מן ראשהון לסופהון ומסופהון לראשהון ואם דאת משכח עשרין את משכח לה, אזל ועבד כן ואשכח, ומנין יליף לה ר׳ יוסי בר׳ חלפתא, מן קפדקיא: תני בר קפרא אין חלום שאין בו פתרון, ויחלם והנה סולם זה הכבש, מצב

5 ילקוט כ׳ קי״ט, ילקוט מכירי עמוס ע׳ ס׳, ספרי קרח פי׳ קי״ט, מדרש תהלים מ״ב ע״ח סי׳ ו׳, תנחומא מ״ב ויצא סי׳ ז׳:

1 בר׳] **פכג**, בר **דא[1]ת**, ביר׳ ן, בן **א[2]** | לה ן | * איתמר להתוא גברא בחלמא ג] איתמר להדיא.. בחלמא **ל**, איתמר לההוא גברא **כ**, איתמר ליה לההוא **פ**, איתמר ליה לההוא.. בחלמא **א**, אתאמר לה לההוא גוברא ן, .. בחילמא ן[0], חמית בחלמי אמרין (דאמרון **ת**) לי **דת** | איזיל] **פכר**, איזל **גער[3]**, אזל **דו**, זיל **את** | פעליה **פוא[2]כ**, פעליא **א[1]**, פועליא **דגתר**, פועלא **ער[3]**, מדלא **ע[0]** | מן ל׳ **א** קפרוקיא **ר[2]**, קפאדוקיה ן, קפוטקיא ג, בקפודקיא **א** | לה ן | 2 אזל אבוך] **פא[1]גר**, ואזל אבוך **וא[2]ת**, ואזל לאבוך **ד**, ואזל ליה **כ** | לקפודקיא **דפכתר**, ייוא ן, בקפודקיא **א**, לקפטוקיא ג | מן יומיה] מן יומוי **פוכת**, מימיו **א**, ל׳ **גר** | לה ן | ליה ל׳ ן | אזל ן | עשרין] **פוגתר**, עשרים **ד**, עשר **א[1]ע**, עשרה **א[2]כ** שרין **ר[2]**, שרייא **ר[3]**, כשורין **ד[1]וא** | בכרסה] **פע[0]**, בכרסא **דאגכת**, בכריסה **ע[0]**, בכרסיה **ע**, בכריסיה **ע**, ברכסה ן, ברכסא **ד[1]ר[3]**, בריכסא **ר**, בכותלא **ב** | דבייתך ן, דביתא **ד[1]** | ואת] **פואגכער[3]**את **דתר** | 3 לה ן, כן **א[2]**, ל׳ **א[1]** | ביה] **פאגר**, בה ן, בהון **דת** | עשרין] **פוגת**, כ׳ **ד[1]**, עשרים **ד**, עשרה **א**, עשרין שריין **ר[1]**, .. שרין **ר[2]** | ואם] ג, אם **כ**, ואין ן, אין **ר[3]**, ואי **דפת** (ואם — עשרין ל׳ **א**) | בהון **ת** עשרין] **פוגר[3]**, עשרי׳ **ד[1]**, עשרים **דכ**, עסרין **ת** | מני] זיל ~ **א** | מן ל׳ **א** | * ראשהון] רישהון **גר[1]**, ראשיהון **לדו**, רישיהון **פתר[2]**, רשיהון **כ**, מראשיהון **א** | לסופהון] **גת**, לסופיהון **דפואכר** | ומסופהון] ן[0], ומן כופהון **גת**, ומכופיהון **אכ**, ומן סופיהון **דפר** | 4 לראשהון] ן[0], לרישהון ג, לראשיהון **ד**, לרישיהון **פאכתר** | ואין (ואן **כ**) דאת משכח עשרין (עשרים **כ**) את משכח ליה **גכ**, ואי את משכח עשרה את משכח ליה **א**, ואת.. עשרין.. ליה **פ**, ודאת.. עשרין.. לה ן, ואת משכח **דתר[2]**, ואת משכחת **ר[1]** | אזל ל׳ **כ** | ועבד — ואשכח] **פגכ**, עבד.. ואשכח **א**, עבד ואשכח ן, מנא ואשכח כן **דת** | ומנין] **גאכ**, ומניין **דת**, ומ̇נ׳ ן, ומנן **פ** | ליה **א[2]כ** | יוסה ן | בר׳] **וא[2]גכ**, בר **דת**, בן **פא[1]** | 5 חלפתה ן | קפדקיא] **ת**, קפודקיא **ל[0]דפאגכ**, דקפדוקיה ן | דתני **א** | שאין בו] ג, שאין לו **דואכתי**, בלא **פ** | פיתרון ן | ויחלם] ן, ויחלום **פאגכמ**, ל׳ **דת** | סלם **וחא[2]תמ** | כבש י | מצב] **פא[1]תמ**, מוצב **דוהא[2]גבי** |

ומן סופיהון לרישהון (לרישיהון) וכו׳, ומפרש שם לך וספור עשרים (עשר) קורות מכותל (מכותל ביתך) ב כ ר ס א דביתך בקרן זוית שבביתך שהטמין אביך שם וכו׳ (ובפי׳ ב״ר בדפ״ר הגי׳ זיל מני עשרין שרייא ב ר כ ס א דביתך ואת משכח א״ל לית ביה עשרין שריין א״ל אין לית ביה עשרין מני מן רישיהון וכו׳ לך וספור עשרים קורות מכותל ביתך ב כ ר י ס א דביתך בקרן זוית שבביתך וכו׳), ובכי״ל כתוב מני מן ראשיהון לכופהון ובכופהון לראשהון, והגהתי מן ראשהון, וכתיבת הבינונים ביו״ד ראשיהון רישיהון סופיהון כמו כופיהון בירוש׳ שבועות פ״ז ל״ח א׳ ובתר״י א׳ במדבר כ״ד כ׳ ושם ויקרא כ״א ד׳ ברישיהון וכו׳ ובבשריהון ועי׳ דאלמאן צד 203, ומסיים בב״ר כאן ומנין יליף לה ריב״ח מן קפודקיא כלו׳ שפתר לו מה שנאמר לו בחלום קפודקיא רמז לעשרים קורות וכמו שמפורש באיכ״ר, ולשון המאמר שם חד בר נש אתא לגבי ר״י בר חלפתא א״ל חמית בחלמי דאמרין לי קום סוק לקפודקייא ואת נסיב פ ע ל א דאבוך א״ל ומי סליק ליה אבוך מן י ו מ ו י לקפודקייא א״ל לא א״ל זיל כד לך עשרים שוריא בביתך א״ל לית הינון עשרים א״ל זיל מגינון מלעילא לתתא ומתתא לעילא ובאתרא דישלים מניין עשרין שריין תמן את משכח ליה אזל ועבד כן ואשכחיה לפעליה ואיעתר ומן הן יליף ליה ר״י קפודקייא כפא[1]) בלשון יון עשרים דוקייא[2]) הן בלשון יון קורות (ופי׳ כפא בל״י עשרים האות כפא בל״י הוא סימן למספר עשרים) ובירוש׳ מעשר שני פתרו מלת קפודקיא ע ש ר קורות, ושם לשון המאמר חד בר נש אתא לגבי דר׳ יוסי בן הלפתא א״ל חמית בחילמאי מ י ת מ ר לי איזיל לקפודקיא ואת משכח מ ד ל א דאבוך אמר ליה אזל אביו דההוא גברא לקפודקיא מן יומוי אמר ליה לא אמר ליה איזיל מני ע ש ר שריין ג ו ב י י ת י ך ואת משכח מידלא דאבוך ק פ א ד ק ו ר י א, ובאיכ״ר מ״ב שם חד בר נש אתא גבי ר׳ ע ק י ב ה א״ל אתחמי לי בחלמי סוק לקפודקיא ואת משכח פ ו ע ל א דאבוך א״ל וסליק אבוך לקפודקייא מן יומי א״ל לא א״ל קום זיל מני כשורה דריש ע ש ר ה ואת משכח פועלא דאבוך מן הן יליף ליה ר׳ ע ק י ב ה קפא כשורה דיקא[3]) עשרה, ובברכות שם א״ל ההוא צדוקי לר׳ י ש מ ע א ל וכו׳ חזאי דאמרי לי שבק לך אבוך נכסי בקפודקיא א״ל אית לך נכסי בקפודקיא א״ל לאו אזל אבוך לקפודקיא א״ל לאו אם כן קפא כשורה דיקא עשרה זיל חזי קפא דריש עשרה שהיא מלאה זוזי אזל אשכח שהיא מלאה זוזי (ונוסחא אחרת שם עי׳ בד״ס), וקשה לפרש קפא כשורה ועי׳ בפירש״י שם ובערוך ובמו״ע ע׳ דקא, וגם בערוך ע׳ שר י׳ וע׳ כרם ב׳ הגי׳ עשרין והגי׳ עשר, ונר׳ שנוסחא אחרת היתה לפני בעל פי׳ ב״ר בהמשך המאמר כאן או בירושלמי שמפרש בבי״ט ובי״א א״ל והלא כל הכותל כולן אינן (כל הכותל אינו) עשר קורות ואתה אומר לי מני (מנה) עשרין שריין (שרין) בכרסא דביתך וכו׳ א״ל ריב״ח אם אין שם עשרה קורות התחיל למנות מקורה התחתונה עד קורה העליונה (והוא כהלשון באיכ״ר זיל מנינון מלעילא לתתא וכו׳) וכשאתה מגיע עד קורה העליונה (מגיע לעליונה) תחזור למטה (למנות) כלמעלה למטה עד שתגיע לקורה עשירית ובקורה עשירית (העשירית) תמצא הממון וריב״ח דייק קופדקייא (קפודקיא) ופתר החלום כדיוקו קופדקיא קפא דקיא (מדיוקו קפא דיקא) קורה עשירית קפא היא קורה דקיא (דיקא) היא עשירית במסכת מעשר ירושלמי וגם לשם מפורש דקיא (דיקא) היא קורה (ובפי׳ ב״ר דפ״ר הגי׳ א״ל והלא כל הכותל אין שם ע ש ר קורות וכו׳ א״ל ריב״ח אם אין שם ע ש ר׳ קורות התחיל למנות וכו׳ עד שתגיע לקורה ה ע ש י ר י ת בקורה ע ש י ר י׳ אחה מוצא הממון קפא דיקא קורה ע ש י ר י׳ קפא היא קורה דיקא היא [עשירית] במסכת מעש׳ שני בירושלמי וגם לשם מפרש דיקא הוא ע ש ר ה, ובד׳ ווילנא נשתבש): 5 תני בר קפרא. בספרי שם ר׳ אלעזר הקפר אומר מנין אתה אומר שהראה הקב״ה ליעקב אבינו בית

1) κάππα. 2) δοκός. 3) δέκα.

ארצה זה המזבח מזבח אדמה תעשה לי (שמות כ כד), וראשו מגיע השמימה אלו הקרבנות שריחן עולה לשמים, והנה מלאכי אלהים אלו כהנים גדולים, עולים ויורדים בו שהן עולין ויורדים בכבש, והנה י״י נצב עליו, ראיתי את י״י נצב על המזבח (עמוס ט א), רבנין פתרין ליה בסיני ויחלם והנה סלם זה סיני, מצב ארצה שנ׳ ויתיצבו בתחתית ההר (שמות יט יז), וראשו מגיע השמימה שנ׳ וההר בער באש עד לב השמים (דברים ד יא), והנה מלאכי אלהים זה משה ואהרן, עולים, ומשה עלה (שמות יט ג), ויורדים, וירד משה מן ההר (שם שם יד), והנה י״י נצב עליו, וירד י״י על הר סיני (שם שם כ), שלומייני בשם ר׳ שמעון בן לקיש תרונס שלג׳ רגלים

4 תנחומא מ״ב שם: 7 מי׳ נרכוס ל״ג ל׳:

1 המזבח] ו°אנכמ, מזבח דפחי, מוביח ת | שנ׳ מזבח פו°אנכתמ, כר״א מזבח י | לי ~ וזבחת עליו עולותיך וגו׳ י | אילו פוג | 2 עד לשמים א | אילו וג | הכהנים א׳ | גדולים ל׳ ת | עולין ג | (עולים — בו ל׳ א[2]) | ויורדים] פוכי, ויורדין דג | ** בו] ל׳ ל (והושלם ביני שיטי) | שהן] פוגכת, שהם דח, שהיו י, ל׳ א | עולין] פאגב, עולים דוחתימ | 3 * ויורדים ל°דוחמי] ויורדין אנ, ל׳ לפכ | לכבש כ | עליו] ~ זה סיני ת | המזבית ת | רבנין] אני, רבנן דפוחכת | פתרין] פתרי את, דרשין ח | לה פוחא׳נתי | 4 ויחלם] ו, ויחלום דפאכת, ל׳ חי | סלם] פגתע, סולם דואכי | סיני] ~ סכום דין לקבל דין פ, חושבניה דדין כחושבניה דדין ע | מצב] פג, מוצב דוחאכתי | שנ׳] פג, ל׳ דוחאכתי | 5 * השמימה דוחאנכתי] וגו׳ ל, ל׳ פ | שנ׳] פגכ, ל׳ דוחאתי | בער] פוג, בוער דחאכתי | השמים] פוחאנכבי, ~ ד״א והנה סולם זה סיני אותיות דדין הוא והנה מלאכי אלהים על שם רכב אלהים רבותים אלפי שנאן ולמדנו לנביאי׳ שנקראו מלאכים דכתיב ויאמר חגי מלאך י״י במלאכות י״י לעם ד, ע״א והנה כלם זה סיני חשבניה דדין הוא כחושבניה דדין ת | 6 ואהרן] ומניין שהנביאים נקראים מלאכים שנ׳ ויאמר חגי מלאך י״י ת | עולים] ~ ויורדים בו י, זה משה א | ומשה עלה] חג, ומשה (שנ׳ ומשה אכ) עלה אל האלהים דפואכת, עלי אלי ההרה י | ויורדים] וחכ, ויורדין א׳ג, ויורדים זה משה דא׳ת, ל׳ י | * וירד משה מן ההר ו°גכי], שנ׳ וירד.. ההר ת, וירד.. ההר אל העם א, וירד משה ואלעזר מן ההר לו, וירד משה דפח | 7 סיני] חגי, ~ אל ראש ההר דפואכת | שלומייני] פאגב, שלומייניי ו, ר׳ שלמוני דת | ר׳ — לקיש] ואנ, ריש לקיש דפכי, ר׳ לוי ת | תרגוס עי, תרכוס פוא׳נכרי[1], תרכופא דת, מרכוס ר[2], תרנובו ר[3] | ג׳] ד[1]א׳[2]ער[3], שלש פא׳גכר, שלוש ות, שלשה ד |

המקדש בנוי וקרבנות מוקרבים וכהנים משרתים ושכינה מסתלקת שנאמר ויחלום וכו׳ עולים ויורדים בו אין חלום אלא שיש לו פתרון ויחלום והנה סולם מוצב ארצה זה בית המקדש וראשו מגיע השמימה אלו הקרבנות קרבים שריחם עולה לשמים והנה מלאכי אלהים אלו כהנים המשרתים שעולים ויורדים בכבש והנה ה׳ נצב עליו ראיתי את ה׳ נצב על המזבח (ובר קפרא הוא ר״א הקפר בספרי שם וע׳ במ״י לעיל צד 578 וצד 668), ובמאמר הנוסף במ׳ תהלים מ״ב שם הגי׳ אין חלום שאין לו פתרון (ובמ׳ תהלים שנדפס כבר אין חלום אלא שיש לו פתרון) הנה סולם וכו׳ אלו הקרבנות שקריבין (שמקריבין) וריחן עולה וכו׳ אלו הכהנים שעולים ויורדים בכבש שנקראו מלאכים שנאמר כי מלאך ה׳ צבאות הוא וכו׳ ובתנחומא מ״ב שם ויחלום וכו׳ אמר ר׳ א ל ע ז ר ב ר׳ ש מ ע ו ן ב ן י ו ח י הראה לו מזבח שנ׳ מזבח ארמה וראשו מגיע השמימה זה ענן הקטורת והנה מלאכי אלהים אלו הכהנים שעומדים על כבש המזבח ומשמשין, ובשני כ״י שם הגי׳ אלו כהנים ולוים שעומדים וכו׳, ובכ״י אחר שם אלו כהנים גדולים המשרתים עליו, ולפנינו ג״כ הגי׳ כהנים ג ד ו ל י ם וכן בשכל טוב צד 141, ובא״א העיר מלת גדולים יתירה, וביפ״ת כתב וי״א דגדולים ט״ס ועיי״ש ובספר מתת־יה [וכן ליתא בכי״ת], ובלי מלת גדולים הועתק במה״ג עמ׳ 450 והנה מלאכי אלהים אלו הכהנים וכן הוא אומ׳ כי שפתי כהן ישמרו דעת וכו׳ כי מלאך ה׳ צבאות הוא עולים ויורדים בו עולים ויורדים בכבש וכו׳ ובעקידה שער כ״ה והנה וכו׳ אלו ה כ ה נ י ם שנאמר כי שפתי כהן וכו׳ כי מלאך י״י צבאות הוא עולים ויורדים בו בכבש וכו׳, ומה שנרשם בגליון בילקוט ד׳ פפד״א למלת גדולים כ״א ל״ג ליתא בילקוט דפ״ר וד״ו: 4 זה סיני. בכי״פ נוסף פירושו סכום דין לקבל דין, ובערוך ע׳ סולם ובבתיי סלם זה סיני חושבניה דדין כחושבניה דדין [וכן בכי״ת בסמוך] וכן מפרש בלק״ט חושבניה כחושבניה דדין ק״ל, ובמה״ג שם סולם זה סיני שהוא מנין סלם, ובמדרש אגדה [ובכי״א מתנחומא המובא במבוא לרש״ב צד ס״ג] ובעקידה שם סלם זה סיני בגימטריא, ובהוספת שבדפוסי׳ ד״א והנה וכו׳ גי׳ משובשת זה סיני אותיות דדין הוא אותיות דדין, וכן נוסף בילקוט ד״ו רבנן פתרין ליה בסיני והנה סולם זה סיני א ת י ה ד ד י ן כ א ת י ה ד ד י ן ובגליון שם נרשם פירוש במספר, ובתנחומא מ״ב שם ד״א ויחלום אמר ר׳ ש מ ע ו ן ב ן י ו ח י הראה לו סיני (הוא סלם הוא סיני) זה סימן ס׳ עולה ששים י׳ עשרה נ׳ חמשים י׳ עשרה הרי מאה וכלם מאה ושלשים נאמר כאן מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה ונאמר בסיני וכו׳ עד לב השמים: 6 וירד משה וכו׳. בכי״ל כתוב וירד משה ו א ל ע ז ר מן ההר, ופסוק זה אינו נאמר בסיני אלא בהור ההר (במדבר כ׳ כ״ח), ובכי״ו היה כתוב ג״כ ואלעזר ונמחק שם, ובא״א העיר וצ״ע שעל אהרן אין מביא ראיה לעולים ויורדים וכו׳ כמו במשה וכו׳ ואפשר דתיבת אהרן טעות ועולים ויורדי׳ על משה מדריש לבד אעפ״י שהוא יחיד דלקמן נמי דריש עולים ויורדים על דניאל ואפי׳ שהוא יחיד ועי׳ גם ביפ״ת, אבן הגי׳ זה משה ואהרן איתה בבל כ״י [מלבד כי״ת] ובדפוסי׳ וילקוט ובמה״ג ושכל טוב שם, ובלק״ט והנה וכו׳ זה משה ואהרן עולים ויורדים כענין שנא׳ ומשה עלה וכו׳ וכתיב וירד משה וכתיב ויעל משה וגו׳ ואל הזקנים אמר שבו לנו בזה (שמות כ״ד י״ג י״ד), ובבחיי והנה וכו׳ זה משה ואהרן כענין שנאמר ומשה עלה וכו׳ וכתיב וירד משה וגו׳ ואל הזקנים אמר, ובעקידה שם והנה וכו׳ אלו משה ואהרן עולים ויורדים דכתיב ויעל משה וירד משה מן ההר אל העם ו ע ל י ת א ת ה ו א ה ר ן ע מ ך (שם י״ט כ״ד), ובתנחומא מ״ב שם ד״א והנה וכו׳ זה משה ואהרן שנאמר ו י ע ל מ ש ה ו א ה ר ן (שם כ״ד ט׳), ובהוספת הדפוסי׳ [וכי״ת] טעם הדרש והנה מ ל א כ י א ל ה י ם זה משה ואהרן וכו׳ ולמדנו לנביאים שנקראו מלאכים וכו׳ ועי׳ בתנחומא ותנחומא מ״ב ריש פ׳ ויקרא ובהערות רש״ב שם: 7 שלומייני. כנר׳ לא הוזכר הכם זה במקום אחר, ומאמרו בשם רשב״ל תרונס[1]) ככא של ג׳ רגלים והן האבות הראה לו כמאמר רשב״ל לעיל צד 475 ולקמן פס״ט סי׳ ג׳

[1]) θρόνος.

הראה לו, ר' יהושע דסיכנין בשם ר' לוי את הוא רגל שלישית, היא דעתיה דר' יהושע בשם ר' לוי כי חלק י"י עמו יעקב חבל נחלתו (דברים לב ט) מה חבל זה פחות משלשה אין מבקיעין אותו, ר' ברכיה אמר עולם ושליש עולם הראה לו, עולים אין עולים פחות משנים ואין יורדים פחות משנים, המלאך שלישו שלעולם, מנ' שהמלאך שליש העולם שנ' וגויתו כתרשיש ופניו כמראה ברק וגו' (דניאל י ו): ר' חייא רבא ור' ינאי חד אמר עולים ויורדים בסולם וחרנה אמר עולים ויורדים ביעקב, מאן דאמר עולים ויורדים בסולם ניחה, מן דאמר עולים ויורדים ביעקב מעלים בו

2 ספרי האזינו פי' ש"ב: 3 ילקוט שם, ילק' דניאל ר' תתרס"ו: 4 חולין צ"א ב': 5 ילקוט ר' קי"ט, ילק' מכירי ישעיה מ"ס ג':

1 דסיכנין] דסכנין **דפואגכת**, ל' **ע** | אתה **ת** | שהוא י | שלישית] **פות**, שלישי **א'געי**, ג' **ד[1]א[3]**, שלשה **ד** | דעתיה ל' **ת** | ** דר'] ר' **ל** | יהושע] **פ**, יהושע (יהושוע **ת**) דסכנין (דסיכנין **א[1]**) **ואגכת**, יהודה דסכנין **ד** | בשם ר' לוי ל' **פ** | 2 יעקב — נחלתו] יעקב חבל **פ**, ל' **ו** | החבל הזה (הזאת **א[1]**) **דפואגכתי** | משלשה] **פוא'גכי**, משלושה **ת**, מג' **דא[2]** | מבקיעין] **אגכ**, מבקעי' **ד[1]**, יים **דת**, מפקיעין **פוי** | אותו] **וגכי**, ~ כך יעקב הוא השליט בחבל **פ**, כך האבות אינו (אין **א**) פחות מג' (משלשה **א[1]**) **דא**, כך.. אינן פחותים משלשה **ת** | 3 אין — משנים] י, אין פחות משנים (מב' **ד[1]**) **דפוגכת**, שנים **א** | ואין — משנים] י, יורדים אין פחות משנים **ו**, ויורדים (ויורדין **פא'ת**) שנים **דפאת**, ויורדים ב' **ד[1]**, ל' **גכ** | 4 המלאך — עולם] **וגכ**, והמלאך.. עולם **א**, המלאך (והמלאך **י**) הוא שלישו של עולם **פי**, ל' **דת** | מנ' — העולם] ומנין (ומנ' **ו**) שהמלאך הוא שלישו של עולם **דוכ**, ומנין (ומניין **ת**) שהמלאך שלישו שלעולם **את**, מנין **י**, ל' **פג** | כתרשיש] ~ כהדין ימה **ד[1]** * ופניו — וגו'] פניו.. בזק וגו' **ל**, ופניו (פניו **ד[1]**) .. ברק ועיניו (שיניו **ד[1]**) כלפידי אש וזרועותיו ומרגלותיו כעין נחושת (נחשת **פת**) קלל **דפת**, וגו' **וג**, ל' **אכי** | 5 חייה **ו** | רבא] רבה **פואכימ**, רובה **ג**, ל' **דת** | * ינאי **ו**] ינאי **דפאכתימ**, ל' **לג** | ויורדין **דא[1]** | בסלם **גמ** | וחרנה] **פו**, וחרינא **ג**, ואחרינא **י**, וחד **דאכתמ** | ויורדין **א[1]** | 6 מן **ג** | ויורדים] ויורדין **א**, ל' **ת** | בסלם **מ** | ניחה] **ו[0]**, ניחא **דפאגכתימ** | מן] **ג**, מאן **ו[0]מ**, ומאן **ד'כתי**, אלא למאן **פ**, מ"ד **א[2]**, ומ"ד **א[1]** | עולין **ג** | ויורדין **א[1]** | מעלין **אגעמ** | בו] **פוא[2]גכי**, לו **א[1]**, ל' **דת** |

האבות הן הן המרכבה וכו' ובברכות שם במאמר ר' אלעזר אמר משה וכו' ומה כסא של שלש רגלים אינו יכול לעמוד לפניך וכו' [ובילקוט הנוסחא והנה י"י נצב עליו ריש לקיש אמר תרגוס וכו'], וכתיבת תרונוס בכי"ל כמו לעיל צד 783 כממה וכתרונוס, ובערוך ע' תרגוס הגי' גם כאן תרגוס, וכן בהמאמר שהועתק שם מילמדנו עד שלא נבנה ביהמ"ק היה העולם עומד על תרגוס של שתי רגלים וכו' והוא המאמר בתנחומא מ"ב תרומה סי' ח' ועיי"ש, ובתנחומא שם על טרונוס של שתי רגלים וכו', וברוב הספרים נשתבש תרכוס [ובכי"א ב' הנוסחא כנראה תורכוס ובגליון כתוב פי' כסא, ובגליון כי"ת פי' ארגז], ובפי' ב"ר כ"י מפיש מה סלם שלש אותיות כך הראה לו שהעולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים [אבות פ"א מ"ב], ונכון הפי' האחר שם ד"א כסא של שלש רגלים שלשה אבות אברהם יצחק ויעקב: 1 את הוא וכו'. אמר הקב"ה ליעקב (ועי' במ"י לעיל צד 494 בד"ה אתם וכו') את רגל שלישית, ובך התרונוס עומד שאינו פחות משלש רגלים וכמו כן הדרש דר"י בשר"ל כי חלק וכו' יעקב חבל נחלתו מה חבל זה פחות משלשה וכו', ולפנינו בכי"ל וכן בכי"ו וכי"ג וכי"כ ובילקוט הלשון קצר וחסר הנמשל כך וכו', ובכי"פ נוסף כך יעקב הוא השליט בחבל, ובדפוסי' [וכי"א ב' וכי"ת] כך האבות אינו [אינן] פחות [פחותים] מג', ובכפרי שם יעקב חבל נחלתו וכו' מה חבל זה משולש כך היה יעקב שלישי לאבות וקיבל שכר כולם כשנולד אברהם מהו אומר ואת לצרה יולד כשנולד יצחק מהו אומר טובים השנים מן האחד כשנולד יעקב מהו אומר והחוט המשולש לא במהרה ינתק: 2 מבקיעין. מפקיעין ועח"נ, וכן הפקיר בהברת הירושלמי הבקיר, ובח"נ לעיל צד 265 הגי' ומפקיע והגי' ומבקיע, ולעיל צד 645 ומפקירות וכח"נ שם ומבקירות ועי' במבה"י ח' ע"א ובעמת"ל ע' בקע וע' בקר, ובמ"כ הגיה מפקיעין ופי' אין גודלין חבל בלא שלשה נימין: 4 כתרשיש. בפי' ב"ר כ"י מפרש וגויתו כתרשיש כהדין ימא ואותו ים שלישו של עולם הוא וכן נוסף במדרש דפ"ר כהדין ימה, ובריתא בחולין שם תנא כמה רחבו של סולם שמונת אלפים פרסאות דכתיב והנה מלאכי אלהים עולים ויורדים בו עולים שנים ויורדים שנים וכי פגעו בהדי הדדי הוו להו ארבעה וכתיב ביה במלאך וגויתו כתרשיש וגמירי דתרשיש תרי אלפי פרסי הוו, ופירש"י שם תרשיש ים ששמו תרשיש כדמתרגמינן תרשיש כרום ימא (עי' שמות כ"ח כ', ל"ט י"ג יחזקאל כ"ח י"ג) מראה הים וכתיב אניה באה תרשיש וכן בפי' ר"ס דניאל שם וגויתו כתרשיש תרי אלפי אמה כעומק ים תרשיש וכו' וזה שאנו מתרגמינן תרשיש כרום ימא, וברש"י שם וגויתו וכו' גופו גדול שני אלפים פרסה כמדת ים ששמו תרשיש והוא ימא של אפריקא, ובפי' ב"ר הנדפס מפרש אין עולים פחות משנים ואין יורדים פחות משנים הרי ד' מלאכים ומלאך אחד הוא גדול כשלישו של עולם שנאמר וגויתו כתרשיש ברום (וצ"ל כרום) ימא וים הוא שלישו של עולם ועי' בתוכפות פסחים צ"ד א' בד"ה כל היישוב וכו', ובילק' דניאל המאמר מסורס ומקוטע ר' ברכיה אמר המלאך שלישו של עולם הוי עולם ושליש העולם הראה לו, והדרש שהמלאך שליש העולם גם במאמר ר"ב לקמן פצ"ז בנעכחת הדפוסים לפי' וירא יוסף וכו' ידא דדחת תליתאה דעלמא את מבקש לדחותה ועי' בפסי"ר סוף פ"ג, ובמאמר כתמי בילק' ישעיה ר' שי"א וקווי י"י יחליפו כח וכו' זה יעקב בשעה שעבר את מעבר יבוק נזדווג לו מלאך שהוא שלישו של עולם שנ' וגויתו כתרשיש ולא יכול לו וכו', ובענין האגדה שהמלאך שליש העולם עי' במ"נ ח"ב פ"י ובבחיי פ' ויצא: כמראה ברק. בכי"ל כתוב כמראה בזק כלה"כ יחזקאל א' י"ד כמראה הבזק ועי' לעיל צד 516 ובמ"י שם: 5 ר' חייא וכו'. וכן נחלקו ר"ח ור"י לקמן צד 792 בדרש והנה י"י נצב עליו וכו' חד אמר עליו על סלם וחרנא אמר עליו על יעקב וכו', והשלמתי מלת ינאי שנשמטה בכי"ל ועח"נ, ולעיל צד 591 ר' ינאי בר פלוגתא דר' חייא ג' פעמים ובכולם הלשון חד אמר וכו' וחרנה אמר וכו' ועי"ע לעיל צד 208 ובמ"י שם: 6 מעלים בו וכו'. בפי' ב"ר כ"י מפרש פעמים מעלין אותו פעמים מורידין אותו, וביפ"ת פי' מעלין ומורידין שמלמדים עליו זכות וחובה והמלמד זכות עולה כדאמר בסמוך ועי"ע

מורידים בו אופזים בו קופזים בו סונטים בו שנ' ישראל אשר בך אתפאר (ישעיה מט ג), את הוא שאיקונין שלך הקוקה למעלן עולים ורואין איקונין שלו יורדין ורואים אתו ישן, למלך שהיה יושב ודן בפרור עולים לבסילקי ומוצאין אותו ישן יורדים בפרור ומוצאים אותו יושב ודן, למעלן כל מי שהוא אומר זכותו עולה חובתו יורד, למטה כל מי שאומר זכותו יורד חובתו עולה, מלאכים המלוין את

1 לקמן פע"ח פי' ג' ותנ"ב סי' ג', חולין צא, פדר"א פל"ה, נמדבר רבה ריש פ"ד: 4 ילקוט ר' קי"ט, תנחומא מ"ג ויצלח פי' ג', ויצא סי' ב':

1 מורידים] פובי. מורידין א[2]געמ. ומורידים דת. ומורידין א[1] | ** בו] ל' ל | אופזים] פואבעריומ. אופזין געד[2]. אפזים דתע. אופצי' ד[1] | קופזים] פואכעימ. קופזין גע. קפזים דתע. קופצים א[2]. קופצין ר[1]. קופצי' ד[1] | סונטים] ובעי. סונטין גר. סונטי' ד[1]. שונטים א. כוטנים ד. שוטנים תמ. מקטרגים פ | שנ'] ל' וי | אתה ו | 2 * שאיקונין פואגכתמ] שאיקוני' ד[1]. שאיקונים ד. שאוקונין ל. שאיקוניך י | שלך ל' י | חקוק י | למעלן] וג. למעלה דפאבתי. למעל' ד[1]. למעלה בכסא הכבוד מ | עולים למעלן וג. עולי' למעלה ד. עולים (עולין א[2]י) למעלה פאבתימ | ורואין] פואגמ. ורואים כת. ורואי' ד | איקונים ד. אוקני' ד[1] | יורדין למטה אגת. ויורדים (יי' ד[1]. ין פי) למטה דפבי. יורדים למטן | ורואין כ. ומוצאים ת. ומוצאי' ד. ומוצאין פואגנימ | אותו | למלך] וא[2]גבעימ. משל ~ דפא[1]ת | שהיה] ~ לו דין א | 3 בפרור] פומ. בפרוור אע. בפרוד דגב. בפרוזדור י. בפרוזדוד ת | עולין פאגיעמ : לבסלקי א. לבסליקי מ. בבסילקי נ. בסילקי י | * ומוצאין גתי]. ומוצאי' ד[1]. ~ים ד. ומצאין ו[0]. ומוציאין ל. ~ים כ. מוצאין אמ. ורואין ע | יורדים] ו. יורדין פגעי. ויורדים כ. יוצאין א. ויוצאין דת | בפרור] פו. בפרוד דגב. בפרוור אע. בפרוזדור י. בפרוזדוד ת | ומוצאין א[1]גתי. מוצאין א[2]. ומוציאין פע. ~ים כ. ורואין ע[0] | יושב ודן] פואגבעי. ישן דת | * למעלן — חובתו עולה] למעלן.. למטן כל מי שהוא אומר.. עולה פ. ל' לדואגכת | 4 מלאכים] ד[1]פואגבי[1]. ד"א ~ דת. והנה מלאכי אלהים עולים ויורדים בו ח | שהן מלוין דפתי. .: מלוים וגב. שהם מלוים ח. שמלוין א[2] |

בסוף הפרשה: 1 אופזים וכו'. מרקדים בו מדלגים בו מגדפים בו שעולין ורואין איקונין דמות שלו (ועי' לעיל צד 385) חקוקה למעלן ויורדין ורואין אותו ישן, ואופזים מלה בודדת בזו הפרשה וגר' שהיא מל"מ מ פ ז ז ומכרכר (ש"ב ו' ט"ז ובדה"א ט"ו כ"ט מרקד ומשחק) [מהמשך הענין כאן ולקמן צד 790 ב נ ב ו כ ד נ צ ר יוצא בברור שכל הלשונות האלו לא של שמחה הן אלא של בוז וכעס וכמו שהוא גם לפי' ב"ר בכמוך], וקופזים כמו וקופצים (וכ"ה בדפ"ר קופצי' ולמטה קופצים) וכן לקמן פפ"ו סי' ד' גבר קפוז וכו' כל אותה דובה כפז וכו', וסונטים כמו לקמן פע"א סי' ב' והכל היו סונטים בה מפרשי ימים היו סונטים בה וכו', והמאמר הועתק בערוך ע' אפזים וע' סנט וע' קפז א' ועיי"ש, ובפי' ב"ר כי"ט וכי"א מפרש אופזים (אופזין) כו דותקין בו, וכתב ואופצין (ואופזין) שהוא לשון דותקין הביא המורה ראיה מן המשנה ולא נהיר (וגר' שכוון לאהלות פ"ט מ"ג היתה פחותה וכו' או א פ ו צ ה וכו' ועי' בעמת"ל ע' אפץ, ובפי' ב"ר דפ"ר הלשון אופזים בו כמו אופצים בו דוחקין בו אפוצא במשנת כלים), וסונטין פי' שם מקטרגין וכן הגי' בכי"פ מקטרגים. והדרש ש נ' ישראל אשר בך וכו' את הוא שאיקונין וכו' הובא כאן לפרש סונטים בו עולין ורואין איקונין וכו', ובנבחר מפנינים הביא הגי' מכ"י ישן כוטנים בו את הוא וכו' שנאמר ישראל וכו', ובילק' מכירי גורס או מפרש את הוא שאיקונין שלך חקוקה למעלה ב כ ס א ה כ ב ו ד, ובבתיי עולים למעלה רואים דמות יעקב חקוקה בכסא הכבוד יורדים למטה ומוצאין אותו ישן [ובמדרש אגדה ראו דיוקנו של יעקב אבינו הקוק בכסא הכבוד אמרו והלא למטה הוא ומי הביאו כאן ירדו וראו אותו ורצו להזיקו, ועי' במה"ג עמ' 452] ובלק"ט וראשו מגיע השמימה שדמות יעקב מתוקקה בכסא הכבוד, וכן לקמן פפ"ב יעקב שאיקונין שלו חקוקה בכסאי וכו' ובתר"י א' המון יעקב חסידא דאיקונין דיליה קביעא בכורסי יקרא וכו' ולקמן פע"ת את הוא שאיקונין חקוקה למעלה, [ובבמ"ר שם קבעתי איקונים שלך בכסאי] וברקאנטי פ' ויצא הובא בראשית רבה עולין ומסתכלין בדיוקנו של מעלה ויורדין ומסתכלין בדיוקנו של מטה מלמד שדמות יעקב אבינו ע"ה חקוק' בכסא הכבוד, ובשכל טוב שם גורס ומפרש ר' חייא רבה ורב ינאי חד אמר וכו' ו ח ד אמר עולים ויורדים בו ביעקב שהיו מלאכי השרת מעלים בו ויורדים בו אופזין בו קופזין בו ס ו ט נ י ם בו ז ש"ה ישראל וכו' חקוקה למעלה עולים למעלה ורואים חיה רביעית שבכסא הכבוד ששמה כמוהו דהיינו ישראל ויורדים למטה ומוצאים אותו ישן ולכך היו כוטנים בו, ובחולין שם תנא עולין ומסתכלין בדיוקנו של מעלה ויורדין ומסתכלין בדיוקנו של מטה בעו לסכוניה מיד והנה ה' נצב עליו וכו' ופירש"י שם בדיוקנו של מעלה פרצוף אדם שבארבע חיות בדמות יעקב ועי' גם בפי' רגמ"ה, ובפדר"א שם ומלאכי השרת עולים ויורדים בו ורואים פניו של יעקב ואומרים זה הפנים כפני החיה שבכסא הכבוד וכו' [ובתנחומא מ"ב שמיני סי' ג' יעקב וכו' ראה כולם ומלאכי אלהים עולים ויורדים ומ ב י ט י ם ב ו וכו' יעקב הצדיק אדם שאמר לו הקב"ה אשר בך אתפאר שנאמר ישראל וכו']: 3 בפרור. גר' שהוא מל"ם בדה"א כ"ו י"ח לפרבר [ובמ ב ב מ"ג י"א פרורים; ועי' גזעניוס-בוהל ע' פרבר [ורמב"ן בראשית ל' כ'], והוראתו כאן לישבה שהמלך יושב ודן שם, ועי' בערוך ע' פרוור, ובסילקי בל"י[1]) היכל המלך, וקשה שהמשל יורדים וכו' ומוצאים אותו יושב ודן אינו דומה לנמשל יורדין ורואים אותו ישן, ואולי טעם המשל שהמלך במקום אחד הוא יושב ודן ובמקום אחר הוא ישן, וכבר העיר בא"א וצל"ע איך הוא ענין זה, ובדפ"ר וד"ו [וכי"ת] משובשת הגי' משל למלך וכו' אותו ישן ויוצאין בפרוד ומוצאי' אותו י ש ן, ובמ"כ הגיה יושב ודן (בלי מלת בפרו') עולים וכו' ומוצאים אותו י ו ש ב ו ד ן ויוצאין בפרוד ומוצאים אותו ישן והדפיסו אחריו שהיה יושב ודן עולים וכו' ומוצאים אותו ד ן ויוצאים וכו' ומוצאים אותו ישן, ואין להגיה המאמר נגד הגי' שלפניו בכי"ל ובשאר כ"י ובערוך וילקוט [ובילקוט מכירי הגירסא עולין לבסילקי מוצאין אותו י ו ש ב ו ד ן כך עולין למעלה ומסתכלין בדמותו ויורדין למטה ומסתכלין בעו לסכוניה מיד והנה כו' ואולי הוא טעות], ובענין בסילקי עי' ציגלער קעניגסגלייכניססע צד 104, ושם מפרש המאמר לפי הלשון המוגה בדפוסים: למעלן כל מי וכו'. בכי"ל ג' תחלה מלאכים המלוין וכו' ואח"כ למעלן וכו', וכן סדר המאמרים בדפ"ר וד"ו וכי"ו [וכי"א א' וכ'] וכי"ג וכי"ב והגהתי כסדר הנכון בכי"פ וכן הגיה בא"א וביפ"ת ועי' גם במ"כ אבן השמיטו כבר בד' קראקא א' המאמר מלאכים שהן מלוין וכו' [ובכי"ת המאמר מלאכים שהן מלוין כפול בשינויים קטנים קודם למעלה כל מי שהוא אומר וכו' ואחריו, ובכי"א א' חסר אחר תיבת למטה סוף המאמר הושלם בגליון ואח"כ כתוב שם מלאכים שמלוין אותו בארץ ישראל מלוין אותו בחוצה לארץ והוגה בגליון עולים אלו מלאכים וכו' ישראל יורדים אלו שמלוים אותו וכו'], ובילקוט לא הועתק למעלן כל מי וכו', ומעם המאמר למעלן מי שהוא אומר זכותו של ישראל עולה ומי שאומר חובתו יורד אבל למטה וכו': 4 מלאכים המלוין.

1) βασιλική.

האדם בארין אין מלוין אותו בחוצה לארין, עולים אילי שליוותו בארין ויורדים אילו שלייוהו חוין לארין ר' לוי בשם ר' שמואל בר' נחמן מלאכי שרת על ידי שגילו את מיסטירין שלהקב"ה נדחו ממחיצתן קל"ח שנה, ר' תנחומ' הוה מפיק ליישנא קלח אמר ר' חמא בר' הנינא על שנתגאי ואמרו כי משחיתים אנחנו את המקום הזה (בראשית יט יג), איכן חזרו, כאן, עולים ואחרכך יורדים:

יג ר' יהושע בן לוי פתר קריא בגליות, ויצא יעקב כמה דאת אמר שלח מעל פני ויצאו (ירמיה טו א), וילך חרנה כמה דאת אמר אשר הוגה י"י ביום חרון אפו (איכה א יב) ויפגע במקום, עד אפס מקום (ישעיה ה ח), וילן שם כי בא השמש, אומללה יולדת השבעה נפחה נפשה באה שמשה (ירמיה טו ט), ויקח מאבני המקום, תשתפכנה אבני קודש (איכה ד א), וישם מראשותיו שנ' כי ירד מראשותיכם (ירמיה יג יח), וישכב במקום ההוא שנ' נשכבה בבשתנו (שם ג כה), ויחלם זה חלום נבוכדנצר, והנה סולם זה צלמו שלנבוכדנצר הוא סמל הוא סלם, מצב ארצה,

2 לעיל לד 524 וש"נ: 5 ילקוט ר' קי"ט:

1 לו לאדם **א**[1], לאדם **א**[2] | בארין] **ח**, ~ ישראל **דפואגכתי** | אינן י, איגם **ח** | מלוים **וח** בחוין **פח**, חוין ג | * לארין **פ**] ~ למעלן כל מי שהוא אומר (כל שהו **ל**) זכותו עולה חובתו יורד למטה (למטן **ד**) כל מי שא' (שהוא אומר **דו**) זכותו יורד חובתו עולה **לדו**, למעלה כל מי שאומר.. יורד למטה (כל מי שאומ'.. עולה **א**[2]**א**[01]) **א**, למעלה כל מי שהוא אומר.. יורד למטן כל מי שהוא אומר זכותו עולה **כ**, למעלה כל מי שהוא או' יורד חובתו עולה ג, למעלה כל.. אומר זכותו עולה למעלן וכל מי שהוא אומ' חובתו יורד למטן כל מי שהוא אומ' חובתו עולה זכותו יורד ד"א מלאכים שמלוין אותו בארץ ישראל אין מלוין אותו בחוצה לארץ **ת** | עולים] **פחי**, עולין **וא**[2]**גבר**, עולים ויורדים בו (בו עולים **ד**) **דת** | אילו] **וג**, אלו **פחא**[2]**כרי**, אותם ד, אותן **ת** | * שליוותו **ל**[0]] שליוהו **ל**, שליוו אותו **דוחג**, שלוו אותו **פא**[2]**כתרי** | בארין] ~ ישראל **דפוחא**[2]**כרי**, ישראל עולים **ת** | ויורדים] **חר**[2], ויורדין **פר**[1], יורדים **דוכי**, יורדין **א**[2], ל' **ת** | אילו] ו, אלו **דפחא**[2]**כרי**, אותן **ת** | * שליוותו] שליוהו **ל**, שליוו אותו **דות**, שלוו אותו **פבי**, שמלוין (שמלוים **ת**) אותו **א**[2]**ת**, שהיו מלוין אותו **ר**[2], ללוות אותו **ר**[1] | חוין] **וג**, בחוין **פח**, בחוצה **דא**[2]**כתרי** | 2 לארין יורדים **ת** | בר **דפוא**[2]**גתי**, בר ר' **כ**, ל' **א**[1] | נחמן] נחמני **א**[2], ל' **א**[1] | שרת] ג, השרת **דפוחאכתרי** | על יד **ת** | שגילו] **פוחג**, שגלו **דאכתרי** | את ל' | מסטירין **דפוחת**, מסטורין **כר**[8], מסטרין **גי**[1], מיסתורין **א**[2], מסתורין **א**[1]**ר** | 3 מאה ושלשים ושמנה **פחב**, מאה.. ושמונה **וי**[1], מאה ושלשים ג | * שנה **דפואגבי**] שנים **חת**, ל' **ל** | תנחומה ו, תנחומא **דפחאכתרי** | הווה ו | מפק ו, מפיק ליה **ר**[1], ..לה **ר**[2] | לישנה ו, לשנא **דג**, לשנה **ד**[1], ללישנא **ר**[1] | * קלח **ד**[1]**וי**[1]] קלה **ל**[0]**חאר**, קלא **לדפגב**, קרא **ת** | אמר ל' **א**[2] | חייא **א**, חונא **ת** | בר'] **כי**, בר **דפאגת**, ביר' ו | תגינה **וגת**, חיננא **א**[1] | על] **פוח**, ~ ידי **דאגכי**, יד **ת** | 4 את — הזה] את.. הזה וגו' ג, וגו' **פ**, ל' **א** | איכן] **ד**[1]**פוגב**, ואיכן **ח**, היכן **דתי**, והיכן **א** | עולים] **פוחבי**, עולין ג, עולים ויורדים עולים **דא**[2]**ת**, עולים ויורדין עולין **א**[1] | יורדין **א**[1] | 5 קריא] **פחגי**, קרייא **ת**, קריה **א**, קרייה **דוכ** בגלות **דאת** | יעקב] **פחאגכבי**, ~ מבאר שבע **דות** | שלח — ויצאו] ויצא מן בת ציון כל הדרה מבאר שבע נשבע י"י בגאון יעקב **בי**, ויצא מבת.. הדרה **ח** | 6 וילך ל' **ח** | אפו ~ מבאר שבע נשבע י"י בגאון יעקב **ה** | עד] כד"א ~ **א** | 7 אמללה **גת** | יולדת הז' **ד**[1] | * נפחה — שמשה] נפחה.. בא שמשה **א**[2], נפהה.. באה שמשה בעוד יומם בושה וחפרה **ו**[0], באה שמשה **גי**, וגו' **ל**, ל' **דוהכת** | 8 קודש] **חגי**, קדש **פואב**, קדש בראש כל הוצות **דת** | וישם ל' **א**[1] | מראשותיו ו | 9 שנ' ל' (וכן בסמוך) | בבשתנו] ג, בבושתנו **ח**, בבשתינו **אב**, בבשתנו וגו' ו, בבשתנו ותכסנו כלמתנו **פ**, בבשתינו.. כלימתינו **ד**, בבשתינו ותכסינו כלמתינו **ת**, בבושתינו.. כלמתנו כי לי"י אלהינו וגו' י | 10 ויחלם] **וג**, ויחלום **פחאבי**, ויחלום והנה כולם (סלם **ת**) **דת** | זה] ל' **א** | חלום] **כ**, חלומו של **דפוחאגתי** | נבוכדנצר] **פוח**, נבוכד נצר **דתי**, נבוכדנאצר **א**, נבוכד נאצר **גכ** | סלם **ו**[0]**חא**[1]**ג** | זה] הוא **ו**[0] | נבוכדנצר] **פו**[0]**ח**, נבוכד נצר **דתי**, נבוכדנאצר **אב**, נבוכ' נאצר ג | הוא — כלם] הוא כמל (כלם **ח**, כולם **י**[1]) הוא כולם (סלם **פאגת**, סמל **חי**, צלם **כ**) אותוי (אתיא י, הינון אתוהי **פא**[2]**גב**, הינן איתוהי **א**[1], הינון אתין **ח**) דדין הן אותוי (הינון אתוהי **א**[2]**גב**, אינון אתוהי **פ**, אינון איתוהי **א**[1], הינון אתין **ח**, הוא כאותוי **ת**, אינון אתיא י) דדין **דפחאגכתי**, הוא סמל הוא סולם הנון אתוי דדן והינון אתוי דדן ו | מצב] **פא**[1]**ג**, מוצב **דוחא**[2]**כתי** |

בתנחומא מ"ב שם והנה מלאכי אלהים עולים ויורדים בו לא היה צריך לומר אלא יורדים ועולים מיאדם יורד הוא עולה והוא אומר עולים ויורדים וכו' [ובמדרש אגדה יורדים ועולים מבעי ליה אלא אותן מלאכים שיצאו עמו מארץ ישראל לא הלכו עמו לחוצה לארץ אלא עלו הם וירדו אחרים לח"ל], ובלק"ט והנה מלאכי אלהים עולים אלו מלאכי השרת שליוותו בארץ ישראל ועלו וירדו אחרים ללוותו בחוצה לארץ, ובבחיי והנה מלאכי אלהים שליוותו מא"י עולים ואחרים יורדים ללוותו בחוצה לארץ, ובמה"ג עמו' 451 והנה וכו' ויורדים עולים אלו מלאכים שמלוין אותו בא"י ויורדים אלו מלאכים שמלוין אותו בחוצה לארץ ועי"ע בפירש"י עה"ת ולקמן סוף פע"ד: 2 ר' לוי וכו'. מאמר זה נכּבר כבר לעיל צד 524 לפ' כי משחיתים וגו', ועי' במ"י שם, ובאן הושלמ' מלת שנה בכי"ל ביני שיטי, והחשבון קל"ח שנה מפורש גם בפי' ב"ר ובלק"ט [ועי' במבוא לתנחומא לרש"ב צד ס"ג]: [5 פתר קרייא. וכן לקמן פצ"ב סי' ג' ר' יהושע בן לוי פתר קריה בגליות (ובדפוסים שם משובש ר' יאשיה ב"ל)]: 10 נבוכדנצר. לכתיבת נבוכד נצר בשתי תיבות וכן נבוכדנאצר נבוכד נאצר בח"נ כאן ובסמוך ע' גם בח"נ לעיל צד 456 ובמקומות שציינתי במ"י שם: הוא סמל וכו'. הן אותיות של סמל והן אותיות של סלם כמו שמפרש בשאר הספרים, וססל

התקימה בבקעת דורא (דניאל ג א), וראשו מגיע השמימה, רומיה אמין שיתין (שם שם), והנה מלאכי אלהים זה חנניה מישאל ועזריה, עולים ויורדים בו מעלים בו ומורידים בו אפסים בו קוסים בו סגנים בו די לאלהך לא איתנא פלחין (שם שם יח) והנה י״י נצב עליו, עבדוהי די אלהא עילאה פוקו ואתו (שם שם כו), ד״א והנה מלאכי אלהים זה דניאל, עולים ויורדים בו שעלה והוציא את בלעו מפיו הה״ד ופקדתי על בל בבבל והוצאתי את בלעו מפיו (ירמיה נא מד), והנה י״י נצב עליו, דניאל עבד אלהא חייא (דניאל ו כא):

1 הקימיה אב, הקימא ג, אקימת ו, אקימיה דחי, אקימי׳ פ, והקימיה ד[1], אוקמיה ת | דורה פו | שיתין] י, שתין וא[5], שתין וגו׳ פ, שתין (שיתין חר[2]) פתייה (פתיה כר[1], פותיה ח) אמין שית דחכתר, שתין פתיה אמין שיתין ג | 2 זה] אלו חא, ל׳ י | עולי׳ א[2], עולין ג | ויורדין א׳ג | מעלים בו] מעלין בו פא׳ג, מועלים בו ח, ל׳ כי | ומורידים בו] ומורידין בו פג, מורידים בו כי, מורדים בו ח, ל׳ א | אופסים] פותא[2]י, אופזין א׳ג, אפזים דת, אופצים ד[1], אופצין ר[1] | 3 קוסים] פותכי, קופזין א׳ג, קפזים דת, קופצים ד׳א[2], קופצין ר[1] | סוגנים] וחא׳כ, סוגני׳ ו[1], סוגנין ד׳גר[1], סגנים פ, שוגנים א[2], סוגנים ת, שוגני׳ ד | * די — פלחין ל[0]] די אלהך.. פלחין ל, די לאלהך לא איתנה פלחין ו, די לאלהך (אלהך ח) לא איתנא (אנחנא כ) פלחין ולצלם דהבא די הקמת לא סגדין חא׳כ, לאלהך לית אנחנא פלחין.. הקימת.. סגדין א[2], ולצלם.. דהקמת לא סגדין י, ידיע ליהוי (להיוי ד[1]) לך מלכא די לאלהך (מלכא לאלהך ד[1]) לא איתנא.. ולצלם.. די הקמת לא נסגוד ד, ידיע ליהוי מלכא.. די הקימת לא נסגוד ת, ידיע להוי.. לא איתנא.. די הקמת לא ניסגוד ר[1], אלהיך די אנת פלח ליה אלהיך לית אנחנא פלחין ג | עבדוהי] פותאנכי, אמר להם הקדוש ברוך הוא (אמר להון ת) לחנניה מישאל ועזריה ~ דת | 4 דאלה י | עילאה] עלאה כת, עיליא ו, ל׳ א[1] | ** פוקו ואתו (איתו י)] וגו׳ ל | ד״א] פואנכתי, ~ והנה י״י נצב עליו ד | עולין א[2] | 5 בו ל׳ א׳ת | את בלעו] פא׳ת, את בילעו ו, את בולעו ד, בלעו כי, מפיו א[2] | מפיו] א[1], מתוך פיו דפוגכתי, את בלעו א[2] | על בבל ד[1] | את ל׳ ו[0]כ | בולעו ד[1] | 6 והנה — חייא] פוב, והנה.. חייא וגו׳ ג, והנה.. אלה חייא כ, והנה.. עבדא אלהא חייא י, והנה.. זה דניאל.. חייא א, שהיה לו תנין אחד לנבוכד נצר והיה בולע כל מה שהיו (שהן ת) משליכין לפניו אמר ליה (לו ת) נבוכד נצר לדניאל כמה כוחו גדול שבולע כל מה שמשליכין לפניו אמר לו דניאל תן לי רשות ואני מתישו נתן לו רשות מה עשה נטל תבן והטמין לתוכו (בתוכו ת) מסמרים השליך (והשליך ת) לפניו ונקבו (נקבו ת) מסמרים את בני מעיו הדא הוא דכתיב (הה״ד ד׳ת) הוצאתי את בילעו (בולעו ד[1], בלעי ת) מפיו דבר אחר (ד״א ד׳ת) והנה כולם (סלם ת) זה חלומו של נבוכד נצר וארו צלם חד סגיא וגו׳ (סגי ת) מוצב ארצה וגיויה (וגויה ת) יתיר קם לקבלך וראשו מגיע השמימה (השמים ת) צלמא דנן רב והנה מלאכי אלהים עולים שנים (ב׳ ד[1]) ויורדים ב׳ אלו שרי ארבעה (ד׳ ד[1]) מלכיות שש‍למנותן (ויורדים שנים ששלמנותן ת) גומרת בהן עולים ויורדים יורדים ועולים אין כתיב כאן אלא עולים ויורדים עולין (עולים ת) הם ועליה (ועלייה ת) תהא להם אלא שכל אחד ירוד מחבירו כתיב הוא צלמא ראשיה די דהב (רישיה דדהב ת) חדוהי ודרעוהי די כסף וגו׳ בבל (כסף בבל ת) למעלה מכולם (מכולן ת) כדכתיב אנת הוא רישא די דהב׳ (דהב ד[1]) וכתי׳ ובתרך (דהבא ובתרך ת) תקום מלכו אחרי (אוחרי ת) ארע מינך וכתיב ומלכו תליתאה אחרי די נחשא וכתי׳ בסיפה (בסופיה ת) ואצבעת (ואצבע ת) רגליא מנהון [די ת] פרזל ומנהון [די נחש ומנהון די ת] חסף מן קצת מלכותא תיהוי תקיפא ומינה (ומניה ת) תהוי תבירה (תבירא ד׳ת) והנה י״י נצב עליו כתיב וביומיהון (וביומוהון ת) די מלכיא אינון (אנון ת, אילין ד[1]) יקים אלה שמיא מלכו די לעלמין (דעלמי׳ ד[1]) וגו׳ (לעלמין לא תתחבל ת) דת |

הוא צלם, ובכי״ל ל״ג הינן אתוי וכו׳ כמו לעיל צד 786 הדרש והנה סלם זה סיני בלי הפירוש חושבניה דדין וכו׳:
1 הקימה. בדניאל שם כתוב א ק י מ ה, ושם ה׳ י״א הקימה אבוך מלכא, ועח״נ: 2 מעלים בו וכו׳. לשון הדרש בנוי לעיל צד 787 וכבר כתב ביפ״ת לא ידענא מה מעלין בו כי לא היו אלא מורידין ומשפילין וכו׳ ועיי״ש, ובכי״ב וילקוט ל״ג כאן מעלים בו, ובכי״ח הגי׳ כאן כועלים בו מורדים בו וצ״ע [לפי גירסתנו יהיה ראיה לפי׳ ב״ר לעיל שם אות 6 ודלא כיפ״ת שם וע׳ מש״כ שם צד 788 אות 1, ובכי״ל הגי׳ די אלהך (וכן בכי״ח) והלמ״ד תלויה כיני שיטי בכתב אחר]: 4 עילאה. הקרי שם עלאה והכתיב עליא ועח״נ, ובפי׳ ב״ר כי״ט מפרש ללא נכון אמר להם הקב״ה לחנניה מישאל ועזריה עבדוהי די אלהא וכו׳ וכן נוסף בדפ״ר וד״ו אמר להם הקב״ה לחנניה וכו׳, ובא״א ובמ״כ ויפ״ת הגיהו אמר להם לחנניה וכו׳ [וכ״ה בכי״ת אמר להון לחנניה] והכל יתר, ובמה״ג עמ׳ 450 הועתק המאמר בזה״ל ד״א בגליות הכתוב מדבר ויצא יעקב שלח מעל פני ויצאו וילך חרנה א ו ת י נ ה ג ו י ל ך (איכה ג׳ ב׳) וכו׳ ויחלום זה חלומו שלנבוכדנצר והנה סלם זה ס מ ל ה ק נ א ה (יחזקאל ח׳ ג׳) מוצב ארצה אקימיה בבקעת דורא וכו׳ אלו חנניה מישאל ועזריה עלים ויורדים ירדו לכבשן האש ועלו עבדוהי די אלהא עלאה פוקו ואתו והנה י״י נצב עליו וריויה די רביעאה דמי לבר אלהין (דניאל ג׳ כ״ה): ד״א והנה מלאכי וכו׳. בדפ״ר וד״ו הגי׳ ד״א והנה י״י נצב עליו והנה מלאכי וכו׳ והגה כבר בא״א ובמ״כ, וסיום הדרש והנה י״י וכו׳ דניאל עבד אלהא חייא חסר בדפוסים [ובכי״ת] ואחר המלות והוצאתי את בלעו מפיו נוסף שם שהיה לו תנין אחד לנבוכד נצר וכו׳ וסיפור זה משונה מהסיפור בס׳ בל והתנין בספרי הגנוזים ועי׳ שם פסוק כ״ז וביוסיפון פ״ג ועיי״ע הסיפור בירוש׳ נדרים פ״ג ל״ז ד׳ ושבועות פ״ג ל״ד ד׳ חוית (חויא) דשבור מלכא וכו׳ ובתנחומא מ״ב בשלח סי׳ י״ז ותנחומא שם סי׳ י״ח מעשה בשבור מלכא (המלך) שהיה וכו׳ ועוד הוספה ארוכה בדפוסים [וכי״ת] ד״א והנה כולם זה חלומו של נבוכד נצר עד סוף הפרשה, ושתי ההוספות ליתנהו בכי״ל ושאר כ״י ובילקוט ולא הוזכרו בפי׳ ב״ר [ובכי״ת נמצא עוד הוספה זאת „ד״א והנה סלם מצב ארצה הראה הקב״ה את אבי׳ יעקב מקרה שיקרה את בניו והנה סלם אלו ישראל מוצב ארצה שכשיתמאו הם נעשין כארץ דיש לכל וראשו מגיע השמימה כשיעשו תשובה הם מתעלים

פרשה סט

א כח יג) והנה י״י נצב עליו וגו׳. ר׳ יוסי בן זימרה פתח צמאה לך נפשי כמה לך בשרי בארץ ציה וגו׳ (תהלים סג ב) ר׳ לעזר בשם ר׳ יוסי בן זימרה צמאה לך נפשי כמה לך בשרי, אמר ר׳ אייבו ככמהין הללו שהן מצפות למטר, רבנין אמ׳ כשם שנפשי צמאה לך כך רמ״ח איברים שיש בי צמאים לך, איכן, בארץ צייה ועיף בלי מים (שם שם), על כן בקדש חזיתיך לראות עזך (שם שם ג) זו פמליא שלך, וכבודך (שם שם) והנה י״י נצב עליו:

ב ר׳ חמא בר׳ חנינא פתח ברזל בברזל יחד וגו׳ (משלי כז יז) אמר ר׳ חמא בר׳ חנינא אין סכין מתחדדת אלא בירוכה שלחברתה כך אין תלמיד חכם משבח אלא בחבירו שנ׳ ברזל בברזל

1 ילקוט ר׳ קי״ט, ילק׳ תהלים ר׳ תשצ״ו, ילק׳ מכירי תה׳ ס״ג סי׳ ג׳: 6 ילקוט ר׳ קי״ט, ילק׳ מכירי משלי כ״ז י״ז, תענית ז׳ ס׳:

1 עליו וגו׳] עליו ויאמ׳ אנכי י״י וגו׳ ד, עליו ויאמר אני י״י ת, עליו חאכי, וגו׳ ו, ל׳ פ | בן] פאגכימ, בר דות | זימרה] ו, זמר׳ ד1, זמרה ד, זימרא אגכימ, זמרא פת | צמאה — נפשי] פוא2גכימ, אלהים אלי אתה אשחרך ~ א1, ל׳ דת | כמה — וגו׳] כמה.. בארץ וגו׳ פ, כמה.. בארץ ציה (צייה ג) ועיף בלי מים דאגכתי, וגו׳ מ | 2 אמ׳ ר׳ אמ | * לעזר ו] אלעזר דפאגכתמ, ליעזר ל, אליעזר י (תהלים) | בשם ר׳] בר׳ י (שם) | בן] פאגכמ, בר דותי (שם) | זימרה] ו, זימרא אגכי (שם) מ, זמרא דפת | * לך נפשי דפוגכת] ל׳ לאמ | כמה — בשרי] פת, כמה לך ד, ל׳ ואגכמ | 3 אמר — אייבו] וגתר3, אמר.. איבו דפכר, ר׳ איבו אמ׳ א2, ל׳ א1י (שם) מ | ככמהות דפאתר2, ככמאות ו0נ, ככהמות כ, כאמבמיאות י, כאמבמאות י (שם), כבהמות מ | מצפות] פואגכרימ, מצפי׳ ד, מצפין ת, מצפים י (שם) | למטר] פוי, למים דאגכתי (שם) מ | רבנין] אימ, רבנן דוכת, ורבנין ג | לך צמא׳ י | כך] נפשי פ | מאתים וארבעים ושמנה גכ, מאתים.. ושמונה ו | אברים פ | 4 שבי י (שם) | צמאים הם מ, צמאה י | ** לך] ל׳ ל | איכן] פוכ, היכן דאגתימ | ציה | ועייף ו | על כן] כן ל0א1גי (שם), לכן י, כן בקדש חזיתיך לראות עוזך וכבודך כן מ | בקודש ו | חזיתיך] וא1גכי (שם) ~ על כן בקדש חזיתיך מ, על כן בקדושה חזיתיך דפאת2י | 5 עזך] וג, עוזך דפאתימ, עוזך וכבודך כ | זו — שלך] זה.. שלך א1, זו פימליא שלך ת, זה פמיליאה שלך י, ל׳ גי (שם) | וכבודך] וכבודיך ת, ל׳ כ | 6 ר׳ — פתח] אמ׳ ר׳.. חנינא א1, ל׳ א2 | בר׳] גכמ, ביר׳ ו, בר דפתי | חנינה פוגת | וגו׳] ומ, ואיש יחד פני רעהו חאגכי, ל׳ דפת | בר׳] א2גכ, ביר׳ ו, בר דא1תמ | חנינה פוג | כשם שאין א1 | 7 מתחדד חר2 | בירוכה] פג, בירכה והא2כימ, בירך דתר, בצרה א1 | חברתה] חבירתה דאר2 | כך] כן י1 | תל׳ חכ׳ שאינו ו | משבח] פר1, משביח ו0גבר2, משתבח ל0דחאתימ | בחברו פהכר1י | שנ׳] פחאגכרמ, ל׳ דות, (שנ׳ — אבינו יעקב ל׳ י1) |

למעלה ככוכבי השמים והנה מלאכי אלהים אלו שבעים שרי אומות העולם שמבקשים למשול בישראל ואין הקב״ה משליטם עליהם הה״ד והנה י״י נצב עליו על ישראל לשמרם מנזק שבעים שרים ע״כ. וקצת מזה נמצא בפסיקתא פכ״ג (ק״נ ב׳) ובויקרא רבה פכ״ט ס״ב ובתנחומא ויצא סי׳ ב׳ ויחלום וכו׳ א״ר שמואל בר נחמן אלו שרי אומות העולם וכו׳ וע״ע שמות רבה פל״ב סי׳ ז׳ ולקמן פס״ט סי׳ ה׳. ורע שכופרי הנוצרים הראשונים פתרו את חלום יעקב על צליבת הנוצרי ותלייהו: ראה גרינבוים נייע בייטרעגע וכו׳ צד 14, ואפשר שעל ידי זה התאמצו חז״ל לפתור חלום יעקב באופנים שונים כדי להוציא מלבם של התועים. ובילקוט דפ״ר משובשת הגי׳ זה דניאל שהוציא בלעו מתוך פיו והנה י״י וכו׳]:

פרשה סט. בכי״א פס״ז וכן נכמן בדפ״ר פס״ז, ומן ויצא יעקב וכו׳ עד ויקרא שם המקום ההוא מחנים (בראשית ל״ב ג׳) אין במקרא לא פרשה פתוחה ולא כתומה, וע׳ במנחת שי ריש פ׳ ויצא ובמ״י לקמן ריש פע״א פע״ג ופע״ד: 2 ר׳ לעזר. כן הגהתי וכן לעיל צד 66 ר׳ לעזר בשם ריב״ז ועח״נ, ומעם הפתיחה ריב״ז פתח צמאה לך וכו׳ כלו׳ פתר קריא ביעקב (וע׳ בילק׳ תהלים שם) יעקב אבינו אמר צמאה לך נפשי כמה לך בשרי איכן בארץ ציה וכו׳ ונכלל בה הדרש ר׳ לעזר בשם ריב״ז צמאה וכו׳ כמה לך בשרי וכמו שמפרש ר׳ איבו הלשון כ מ ה ככמהין הללו שהן מצפות למטר [וקשה קצת הלשון ר׳ לעזר בשם ריב״ז צמאה וכו׳ בלי שום הרש, ונכונה הגי׳ בלי אמר ר׳ איבו, ובכי״א ב׳ הגי׳ א״ר אלעזר בש״ר יוסי בן זימרא ר׳ איבו אמ׳ ככמהות וכו׳ וע׳ בפי׳ מהרז״ו וחי׳ הרד״ל] ורבנין אמ׳ כשם שנפשי צמאה לך כך רמ״ח איברים שיש בי בבשרי צמאים לך [והם דורשים אולי כמה כמו כמוה, כלומר כמו הנפש לך בשרי צמא וכפי׳ הרש״ש], ונכונה הגי׳ שלפנינו כ כ מ ה י ן, ולפי הגי׳ ככמהות מפרש בפי׳ ב״ר כ״י כמהות כמו כמהין ופטריות בלעז בוליץ[1]: 4 על כן וכו׳. במקרא כתוב כן בקדש וכו׳ ודרשו על כן בקדש חזיתיך, ובילק׳ מכירי הגי׳ כן כ ן בקדש חזיתיך ע ל כן בקדש חזיתיך לראות וכו׳ ואין צ״ל כן בקדש ועח״נ [ובכי״א א׳ הנוסחא בלי מים אמר ר׳ אלעזר בש״ר יוסי בן זימרא ר׳ איבו אמר ככמהות הללו כן בקדש וכו׳ ונקוד על מלות אמר עד הללו], ופמליא ע׳ לעיל צד 331: 6 [ר״ח בר״ח פתח. סגנון זו הפתיחה ר״ח בר״ח פתח וכו׳ אמר ר״ח בר״ח כו׳ כמו לעיל צד 557 שורה 9 וע״ש במ״י, ובכי״א ב׳ ליתנהו למלות ר״ח בר״ח פתח, ובכי״א א׳ הגי׳ אמ׳ ר׳ חמא ב״ר חנינא ונקוד עליו]: 7 משבח, כמו לעיל צד 290 היא משבחת וע׳ בח״נ שם וצד 314 וצד 586. ובכי״ל הוגה בכתב אחר מ ש ת ב ח כמו שהוא גם בדפ״ר וד״ו, [ובכי״א ב׳ כתוב על הגליון בכתב דומה לכתב הספר נ״א משביח, ונוסחתנו משבח הוא אולי בינוני הפעל], ובאיזה דפוסי׳ הגיהו מתחדד. ובתענית שם המאמר א״ר חמא בר חנינא מאי דכתיב ברזל בברזל יחד לומר לך מה ברזל זה אחד מחדד את חבירו אף שני תלמידי חכמים מחדדין זה את זה

1) bole(t)z.

יחד, ואיש יחד וגו' (שם שם). ואיש זה יעקב, כיון שעמד אבינו יעקב איש יחד פני רעהו שנתיחדה עליו השכינה שנ' והנה יי' נצב עליו וגו':

ג מה כת' למעלה מן העיניין והנה מלאכי אלהים עולים ויורדים וגו' (בראשית כח יב) אמר ר' אבהו לבן מלכים שהיה ישן על גבי עריסה והיו זבובים שוכנים עליו וכיון שבאת מינקתו שחה עליו והניקתו וברחו מעליו, כך בתחילה והנה מלאכי אלהים עולים ויורדים בו, כיון שנגלה עליו הקב"ה ברחו מעליו [והנה יי' נצב עליו]:

[והנה יי' נצב עליו] ר' חייא ור' ינאי חד אמר עליו על סלם וחרנא אמר עליו על יעקב, מאן דאמר עליו על סלם ניחא, מאן דאמר עליו על יעקב מתקיים עליו: אמר ר' יוחנן הרשעים מתקיימין על אלהיהם שנ' ופרעה חולם והנה עומד על היאור (בראשית מא א) אבל הצדיקים

3 ילקוט שם: 7 ילקוט שם: 8 לקמן פצ"ם סי' ד':

1 ואיש — וגו'] ואיש יחד פני רעהו דפתמ, ל' ותאגכרי | ואיש] תא[2]גכר, איש דותמ, ל' פא[1] | זה יעקב] ל' א[1] | יעקב אבינו תר, יעקב פ | ואיש ואמ | פני רעהו ל' וי | שנתיחדה] תארימ, שנתייחדה דפתר[2], שניתיחדה ו, שנתיחד ג | 2 עליו ל' תא[2]מ | שכינה פת, שכנה י[1], השכינה עליו א[2], שכינה עמו ת, השכינה על יעקב א[1], השכינה עם יעקב מ | שנ'] פתאגכמ, ל' דותי | עליו ויאמר ת | וגו' ל' | 3 מה — העיניין] מה כת' (כתו' כ).. העניין גכ, מה כת' (כתי' תאי).. העינן פתאי, אמ' ר' אבהו מה כתוב.. העניין ו, ל' דת | והנה — וגו'] והנה.. אלהים וגו' פ, והנה.. אלהים והנה יי' נצב עליו ג, והנה.. אלהים עולים ויורדים בו והנה.. עליו ויאמר כ, והנה.. ויורדין בו והנה (ויורדים והנה א[2]) .. עליו א, והנה.. עולים וגו' והנה.. עליו וגו' ו, והנה.. אלהים (והנה.. ויורדים בו י) ואחר כן (ואחר כך י) והנה.. עליו תי, ל' דת | 4 לבן] פוא[2]גכי[1], משל ~ דתא[1]ת | על גב ת | זבובין א[1]ג | שכנין ג, שוכבין א[1] | וכיון] כיון תא[1]ג, ל' י | שבאת] פותא[2]ג, שבאתה א[1]כ, שבא דת, ובאת י | מינקתו] וג, מיניקתו א[1], מניקתו דפתא[2]כת, מניקה שלו י | שחה עליו] ושחה עליו וי, ושחחה עליו א[1], ל' א[2] | 5 והיניקתו] ו, והניקתו פתגכת, הניקתו ד, ומניקתו א[1]י, ל' א[2] | ברחו ותאכ | בתחילה] וג, בתחלה דפתאכתי | והנה ל' י | עולים — בו] א[2]כתי, עולים (עולין א[1]ג) ויורדין בו דא[1]ג, עולים ויורדין פ, ל' ו | וכיון י | שניגלה] ו, שנגלה דפאגכתי | 6 הקב"ה] ~ ממרום י, ל' א[2] | מעליו] כולם א[2] | 7 חייא] ה, ~ רבא ות, רבה דפאכי, רובה ג | * ינאי ו] ינאי דפתת, יוחנן לאגכי | עליו] ~ עליו פ, ל' א[2] | כולם דפוי, הסלם תג, הסולם אכת | וחרנה פו, וחרינא ג, ואחרינא כ, וחד דהאתי | עליו ל' ת | * על] ועל לי[1] | 8 מן וג | דמר ו | עליו ל' פי | סלם] גי[1], כולם פו, הסולם דאכת | ניחא] ו[0], ניחא ליה כ | מאן] פבי, מן ג, ומאן תא, ומן ו, אלא למאן דת | דמר ו | עליו ל' פתי | מתקיים עליו] וא[2]כ, מתקים עליו י[1], מי מתקיים עליו דת, היאך מקיים עליו פ, הקב"ה מתקיים עליו א[1], קאים עליו מתקיים עליו תג | רא"ר א[1] | 9 מתקיימים ות, מתקיים א[2], מתקימי י[1] | אלוהיהון פ | שנ' ל' דתי | חלם ד[1]וא[2] | * עומד — היאור דפאכתי] עמד.. היאור ג, וגו' לו |

בהלכה וע' בד"ס ובילק' מכירי שם: 1 ואיש זה יעקב. שנא' ויעקב איש תם כיון שעמד וכו' ובכי"ו לקמן פצ"ה הפתיחה ברזל בברזל יחד זה יהודה ויוסף ואיש יחד פני רעהו שנתיחדה עליו שכינה ואת יהודה שלח לפניו וגו', ודרשו רעהו זה הקב"ה וכן הדרש בתנחומא יתרו סי' ה' ובשמו"ר ריש פכ"ז רעך ורע אביך וכו' רעך זה הקב"ה [וע' בפי' מהרז"ו]: 3 מה כת' למעלה וכו'. וכן סגנון הלשון לעיל צד 369 וע' במ"י שם ולקמן בכי"ו שם, ובעקידה שער כ"ה הועתק אמר ר' אבהו משל לבן מלכים שהיה ישן בעריסה והיו זבובים שוכבים עליו כיון שבאת מניקתו ושהתה [וצ"ל ושחת או ושחחה כמו שהוא בכי"א א'] עליו והניקתו ברחו מעליו וכו' כיון שנגלה וכו' ברחו מעליו הוי והנה יי' נצב עליו, ובמה"ג עמו' 452 משל לבן מלכים שהיה שוכב על ערשו והיו זבובים שוכבין עליו כיון שבאת מינקתו שחת עליו להציל [ובכי"ק שם שוכבין עליו וכו' שחת עליו להניק] אותו ברחו כולם מעליו כך וכו' כיון שנגלה הקב"ה ברחו כולם לכך נאמר והנה ה' נצב עליו, וכן השלמתי כיום המאמר והנה יי' וכו' [וכן בתחלת המאמר הסמוך, ובכי"ת הנוסחא שם עליו ר' חייא וכו']: 7 ור' ינאי. הגי' ור' יוחנן משובשת היא שר' יוחנן אינו בר פלוגתא דר"ח [ובכי"א ב' היה כתוב בתחלה חנן ונתוסף ביני שיטי יו"ד וי"ו], והגהתי ור' ינ י י, וע' לעיל צד 787 ובמ"י שם בר"ה ר' חייא, וכמו שמתרץ למאן דאמר עליו על יעקב מתקיים עליו [לשומרו ולהצילו] מפרש גם ר' יוחנן עליו על יעקב ודורש הרשעים וכו', וזה המאמר נסדר גם לקמן פפ"ם, והלשון מתקיים עליו כמו לעיל פל"ם סי' ג' איני מתקיים עליו וכו' וע' גם במ"י שם, ולעיל צד 650 נתקיים עלי הקב"ה, ומורגל הלשון על מי שיש לו פטרון שהוא [הפטרון] מתקיים עליו, וע' לעיל צד 531 ובירוש' ברכות פ"ט י"ג א' ובדב"ר סדר ואתחנן (פ"ב סי' כ"ב), [ובבמדבר רבה ריש פ"ד אמר ר' הושעיא אשרי ילוד אשה שכך ראה המלך ופמליא שלו נצבים עליו ומשמרים אותו], ורשב"ל מפרש ג"כ נצב עליו על יעקב ודורש גם מפסוק זה האבות הן הן המרכבה, וע' לעיל צד 475 ובמ"י שם, ומעין זה המאמר הדרש בשם רשב"ל לעיל צד 786 תרגום של ג' רגלים הראה לו ועיי"ש [ולא כן דעת ר' בחיי לקמן פרשה ל"ב פ"י שכ' וכבר ידעת מאמר חכמי האמת האבות הן הן המרכבה ואין מרכבה פחותה מארבעה ואין קורין אבות אלא לשלשה שהרי הש"י קרא את עצמו אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב ולא מצינו כן בשאר נביאים שיאמר אלהי משה אלהי יונה וכו' אבל מצינו זה בדוד הוא שכתוב (מ"ב כ' ה') אלהי דוד אביך וכו', וע' בהערות יפא"ש למכילתא צד ב' א' אות ל"א] והמאמר איתא כן גם בשאר כ"י ובילקוט ונשמט בדפוסים, ובכי"ל חסר הפ' והנה יי' נצב וכו' והשלמתיו, ובמה"ג שם מפרש אמ' ר' שמעון בן לקיש האבות הן הן המרכבה לפי שצורת המרכבה חקוקה בלבם והמרכבה מוכחת שיש שם רוכב לכך נקראו מרכבה:

אלהיהם מתקיימים עליהם שנ׳ והנה י״י נצב עליו וגו, ר׳ שמעון בן לקיש אמר האבות הן הן המרכבה שנ׳ ויעל אלהים מעל אברהם (שם יז כב), ויעל מעליו אלהים (שם לה יג), והנה י״י נצב עליו:

ויאמר אני י י אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק ר׳ חנינה בשם ר׳ פינחס י״ח פעם הוא ד מזכיר האבות בתורה, וכנגד כן קבעו חכמים י״ח ברכות שבתפילה, ואם יאמר לך אדם י״ט הם אמור לו והנה י״י נצב עליו לית הוא מינהון, ואם יאמר לך אדם י״ז הם אמור לו ויקרא בהם שמי ושם אבותי אברהם ויצחק (שם מח טז) מינהון:

הארץ אשר אתה שכב עליה לך אתננה ולזרעך ר׳ שמעון בן לקיש משׁ׳ בר קפרא

1 לעיל לד 475, לקמן פפ״ב סי׳ ו׳: 3 ילקוט ר׳ קי״כ, ירוש׳ ברכות פ״ד ה׳ א׳ תעניות פ״ב ס״ס ב׳, תנחומא וירא סי׳ א׳: 8 ילקוט שם, חולין צ״א ב׳, תנחומא מ״ב וילך סי׳ ע׳:

1 אלוהיהן פו°, הקב״ה י | מתקיימין דו, מתקיים פחאגכתי | עליהן פוג | ** נצב ל׳ ל | עליו ויאמר א | וגו׳ ל׳ | * ר׳ שמעון — נצב עליו] ר׳ שמע׳.. ויעל מעליו ל, אמר ר׳ שמעון בן לקיש (ריש לקיש פ) האבות.. המרכבה שנ׳ ויעל (המרכבה ויעל וי) אלהים.. נצב עליו פוחגי, אמ׳ ריש לקיש האבות.. שנ׳ ויעל מעליו אלהים והנה.. עליו כ, ארשב״ל האבות.. שנא׳ ויעל אלהים מעל אברהם והנה י״י נצב עליו ויאמר אני י״י אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק ויעל (ויאמר ויעל א[2]) מעליו אלהים א, ל׳ דת | 4 * ויאמר — יצחק פחי] ויאמר.. אברהם ואלהי יצחק כ, ויאמר.. אביך ות, ויאמר.. אברהם ד, ל׳ לא | חנינא א, חנניה וג, חיננא כ | פינחס] וכ, פנחס דפא, יצחק חג | י״ח] ד׳אי, ח״י פ, שמונה (שמנה חב) עשרה דחכת, שמונה (שמנה ג) עשר וג | פעם] וג, פעמים דפחאכתי | הוא ל׳ דאת | 5 את האבות פוחכי | כנגד כן א[1], וכנגדן ו, כנגדן א[2] | חכמים ל׳ א[2] | שמנה עשרה גכ, שמונה עשר ו | שבתפילה] וג, שבתפלה דחאכת, בתורה בתפלה פ, בתפלה י | אם א | ** לך אדם] אחד ל י״ט] ד[1]פאר[8]י, תשע עשרה וחת, תשעה עשר דגכר | * הם דחגתר[8]] הן ואכרי, ל׳ לפ | 6 הנה כי (והנה — לו ל׳ ד[1]) | ° י״י] השם ד | עליו] ~ ויאמר אני י״י אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק ר | לית הוא] אינו אכ | מינהון] וח, מנהון תר[3]י, מנהון שאין יעקב נקרא עמהן ג, מן המנין דפא, מן המניין כ | ** אדם] ל׳ ל | שבע עשרה חת, שבעה עשר וגכ | הן פואכתי | 7 * ושם — ויצחק דפחאתרי] ושם אבותיו.. ויצחק ו, ושם אבותי כ, וגו׳ ל | * מינהון ו] מנהון פחא׳גכת, מהם ל, חד מנהון ד, הוא חד מנהון י, מן המנין א[2] | 8 שכב] ו, שוכב דפחאגכתי | לך — ולזרעך ל׳ פאגי | ר׳ — לקיש] וג, ריש לקיש פכי, ר׳ שמעון דת, ר׳ שמעון בן לוי ח | משם ד, משום פגכת, בשם וא[2]י (משם — קפרא ל׳ א[1]) |

4 ר׳ חנינה וכו׳. בירוש׳ ברכות פ״ד ה״ג הסוגיא ולמה שמונה עשרה ריב״ל אומר וכו׳ רבי חנינא בשם רבי פינחס כנגד י״ח פעמים שאבות כתובין בתורה אברהם יצחק ויעקב אם יאמר לך אדם י״ט הן אמור לו והנה וכו׳ לית הוא מינהון אם יאמר לך אדם י״ז הן אמור לו ויקרא בהם שמי ושם אבותי אברהם ויצחק מינהון, ובתעניות שם ר׳ חנניה בשם וכו׳ כנגד שמנה עשר פעמים וכו׳ אם יאמר לך אדם תשעה עשר הן אמור לו והנה וכו׳ לית הוא מינון ואם יאמר לך אדם שבעה עשר הן אמור ויקרא וכו׳ מינון הוא, והמאמר מפורש יותר בתנחומא וירא והגי׳ שם ולמה שמנה עשרה א״ר שמואל בר נחמן כנגד י״ח פעמים שהאבות כתובין בתורה הראשון שבהם ואלהים פקד יפקוד אתכם והעלה אתכם מן הארץ הזאת אל הארץ אשר נשבע לאברהם ליצחק וליעקב (בראשית נ׳ כ״ד) והאחרון ויאמר ה׳ אלי[ו] זאת הארץ אשר נשבעתי (לאבותיכם) לאברהם ליצחק וליעקב (דברים ל״ד ד׳) ואם יאמר לך אדם הרי הן י״ט שכך כתיב אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק הארץ אשר אתה שוכב עליה וגו׳ אמור לו אין זה מן המנין שאין יעקב נמנה עמהן (וכן נוסף בכי״ג שאין יעקב נקרא עמהן), וגם לפנינו ובירושלמי מעם ואם יאמר וכו׳ י״ט הם, י״ט פעמים הם שכך כתיב והנה וכו׳ ויאמר אני י״י אלהי אברהם וכו׳ ומעם ואם יאמר לך י״ז הם, י״ז פעמים הם שאבות כתובין בתורה אברהם יצחק יעקב אמור לו ויקרא בהם שמי וכו׳, והגר״א בשנות אליהו לברכות פ״ד מ״ג ציין אלו י״ז הפעמים א׳ בפ׳ ויחי (נ׳ כ״ד) וה׳ בפ׳ שמות (ג׳ ו׳ ומ״ו ומ״ז ד׳ ה׳) וב׳ בפ׳ וארא (ו׳ ג׳ וח׳) וא׳ בפ׳ כי תשא (ל״ב י״א) וא׳ בפ׳ מטות (ל״ג א׳) וא׳ בפ׳ דברים (א׳ ח׳) וא׳ בפ׳ ואתחנן (ו׳ י׳) וב׳ בפ׳ עקב (ט׳ ה׳ וכ״ז) וב׳ בפ׳ נצבים (כ״ט י״ב ל׳ כ׳) וא׳ בפ׳ וזאת הברכה (ל״ד ד׳) הרי י״ז, ואח״כ כתב שם ויש עוד שני פעמים הג׳ אבות ביחד וכו׳ והוא זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך (שמות ל״ב י״ג) וא׳ בפ׳ בחוקותי וזכרתי את בריתי יעקב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם (כ״ו מ״ב) ועל זה פריך בירושלמי ואם יאמר לך אדם י״ט אמור וזכרתי את בריתי כו׳ לית מנהון כצ״ל והיינו מפני שאינו כסדר ופריך אם אינו חשיב אלא מ״ש אברהם ויצחק ויעקב כס״ר א״כ אינן אלא י״ז ומשני זכור לאברהם ליצחק ולישראל מנהון כצ״ל פי׳ אעפ״י שכתוב ישראל מ״מ כיון דכתיב כסדר הוא מן המנין ישראל היינו יעקב עכ״ל, ופירושו ועל זה פריך בירושלמי וכו׳ הוא נגד לשון התנחומא ואם יאמר לך אדם הרי הן י״ט שכך כתיב אלהי אברהם וכו׳ וגם קשה מאד להגיה הירושלמי כמו שהגיה הגר״א נגד לשון המאמר שם בשני המקומות ונגד המאמר שלפנינו בכל כ״י ובדפוסי׳ ובילקוט וצע״ג ועי״ע באגה״א ח״ג צד 817 ושם מפרש ללא נכון אם יאמר לך וכו׳ י״ט הן י״ט ברכות הן הוסף עוד והנה וכו׳ ואם יאמר לך י״ז הן י״ז ברכות הן גרע מהן וכו׳ ובהערותיו שם נמשך אחר פי׳ מהרז״ו שכתב בלי דיוק שהגר״א מגיה בירושלמי כמו בתנחומא [וכן נמשך אחריו רש״ב בהערותיו לתנחומא וירא סי׳ א׳ אות ג׳], והמאמר שלפנינו הועתק במה״ג שם ויאמר אני וכו׳ ר׳ חנניה (חנינה) בשם וכו׳ שמונה עשר פעמים הוא מזכיר האבות בתורה וכנגדן וכו׳ שמונה עשרה ברכות בתפלה אם יאמר לך אדם תשעה (תשע) עשרה הן אמור לו והנה וכו׳ לית הוא מנהון ואם יאמר לך שבעה עשר (שבע עשרה) אמור לו ויקרא בהם שמי ושם אבותי מנהון, ובשכל טוב

קיפלה כפינקס ונתנה תחת ראשו כאניש דאמר מן תחות ראשך דידך ר׳ חוניא משם ר׳ אלעזר ובלבד שתקבר
ונקבר עליה:

יד) והיה זרעך כעפר הארץ מה עפר ארץ אינו מתברך אלא במים כך בניך אין מתברכין אלא בזכות התורה שנמשלה במים. מה עפר ארץ מבלה את כלי מתכות והוא קיים לעולם כך בניך מבלים את כל אומות העולם והן קיימין לעולם. מה עפר הארץ עשוי דייש כך בניך עשויין דייש למלכיות ההד״ ושמתיה ביד מוגיך וגו׳ (ישעיה נא כג). מהו מוגיך. אילו דממגין מחתך אפילו כן למבתיך מקשקשין ליך מן חובך כמה דאת אמר ברביבים תמוגגנה צמחה תברך (תהלים סה יא). אשר אמרו לנפשך שחי ונעבורה (ישעיה שם שם), מה היו עושים להם, היו מרביצים להם

3 ילקוט פס, לעיל לד 395:

1 קיפלה] פותגתי, קפלה דאב | כפנקס פחאי, בפניו כ | ונתנה] והניחה ת | ראשו] מראשותיו א¹ | כאניש] ו, כאינש פחא²בי, כאיניש דת, כאדם א¹ | דמר ו, דאמר לחבריה ת | מן] מאן חי, מא ת, ל׳ א | דתחות ת, מתחות א | ראשך] ו, רישך דפחאגכתי | דידך הוא י | חוניא] פ, הונא דתי, חנינא ר, חנינא בן אבשלום א, הוניא אבשום ונב | משום פב, בשם דואגתרי | לעזר ות אליעזר א¹ 2 ונקבר] ג, נקבר ו, שיהא נקבר דו°תר¹, שתקבר י, תקבר פא | 3 ° הארץ] ל׳ ד | ארץ] הארץ דפותאגבת, ל׳ י | אין ג | כך] אף הא² | אינן פותי, אינם ח | מתברכים חת | 4 שנמשלת ח | למים בי, למים שנ׳ (במים הוי ג) הוי כל צמא לכו למים חג | ומה אב | ארץ] הארץ דותגכת, ל׳ אי (ארץ — הארץ ל׳ פ) | מבלה חאגבי | את] ג, כל א², את כל דות, ל׳ חא¹בי | מתכת כ | מתקיים י | לעולם ל׳ א² | בניך] ישראל כ | 5 מבלים ח, מבלין א, מבלי׳ י, הן מבלין ג, מבלה כ | את כל] את ג, כל אי, ל׳ חב | אומות] ותאגבי, ל׳ דת | והן] ואתי, והם דחג | קיימין] ואגת, ־ים דחב, קימין י¹ | מה] וי, ומה דאגבת | הארץ] וחג, ל׳ דאבתי | דייש] פחאב, דייש וג, דיש לכל דת, דייש לעולם י | כך] אף הא² | עשויין] א²ג, עשויים דוב, עשויי׳ א¹, עשוין ח, עשוים פת, נעשים י | דייש וג | 6 לכל המלכיות ת | ** ושמתיה] ושמתיך ל | מוגייך ג | וגו׳] אשר אמרו לנפשך שחי ונעברה פ, אשר.. ונעבורה אב, אשר.. ונעבורה ותשימי כארץ גוך וכחוץ לעוברים ו°, ל׳ דותגתי | מהו מוגיך] מהו מוגייך ונב, מה מוגיך א², ל׳ הי | אילו] ג, אלו פא²בי, אילין דוח, אלין א¹ת | דממייגין ח, דמגגין ו, דמייגין י¹, דמגין ד¹, דממגגין א¹, דמגגין א², דמסגיין ת | מחתך] וג, מחתיך ל°, יתך א²בב, יתיך י, לך א¹, מחתיך (מתתיך ד¹) ומייסרין אותיך (יתיך ת) ומתישין את כחיך (כוחך ת) דת, ל׳ ח | אפילו כך ו, ואפילו כן י, אע״פ כן ת, ואפילו הכי ח | 7 * למכתיך פותי] לניכתיך ל, למבתך ג, למובתיך דב, למובתך את, למובותיך ל° | משקשקין] והנכר³, מקשקשין אר²י, דמשקשקשין פ, משקשקין (מקשקשין ד¹ת) וממריקין דת | ליך] ונכת, לך דפאר, ביך י | * מן חוביך דפחגבת] מן חובך א, מין חוביך ל, מן חובתיך ו, ל׳ י | צמחה תברך ל׳ פ | 8 ונעבורה] וגו׳ פ | עושים להן ות, עושין להם א², עושין להן פגי, עושין א¹ | היו ל׳ א | מרביצין פאגבתי | להם] אותם ות, אותן דפאגבי |

צד 142 ר׳ חנניא בשם וכו׳ הוא מזכיר האבות וכנגדם קבעו בתפילה י״ח ברכות: 1 כפנקס. שמקפלין את דפיו, ונתנה תחת ראשו כאדם שאומר מה תחת ראשך שלך הוא, ובפי׳ ב״ר מלשון אחר גורס ומפרש מתחות רישא דידך כלומר מתחת ראשך כל אשר לך, והלשון קיפלה כפינקס כמו לפנקס שמקופל (נדה ל׳ ב׳), ובשכל טוב שם ריש לקיש אמר משום בר קפרא קיפלה כפנקס ושמה תחת מראשותיו כאיניש דאמר לחבריה מה דתחות רישיך דיליך הוא, ובמה״ג שם בר קפרא אומ׳ כביכול שקיפלה כפינקס ונתנה תחת ראשו כאיניש דאמ׳ לחבריה מא דתחות רישך לך, ובחולין שם איתא הארץ אשר אתה שוכב עליה וגו׳ מאי רבותיה אמר ר׳ יצחק מלמד שקפלה הקב״ה לכל ארץ ישראל והניחה תחת יעקב אבינו שתהא נוחה ליכבש לבניו, ובתנחומא מ״ב שם אמר ריש לקיש נסים עשה הקב״ה עמו בשעה שראה את החלום וכו׳ הארץ אשר אתה שוכב עליה וגו׳ שקיפלה הקב״ה תחת ראשו למה שלא נאמר יושב עליה אלא שוכב עליה (כ״ה שם בכ״י רומי בהערות רש״ב): ר׳ חוניא. ר׳ הונא, וכתיבת השם הונא חוניא לעיל פעמים רבות, ובכ״י ו וכי״ג וכי״כ הגי׳ ר׳ הוניא אבשום ולא נתפרש לי [צ״ל בן אבשלום כמו שהוא בכי״א א׳ וב׳], ונראה שר״ח בשם ר״א דורש הארץ אשר אתה שוכב וכו׳ אם אתה תשכב עליה לך אתננה וכו׳ הקב״ה הבטיחו לתת את הארץ לו ולזרעו ובלבד שיהא נקבר עליה ולכן השביע את יוסף אל נא תקברני במצרים, והלשון ובלבד כמו ובלבד שיתן כנגד היסוד (זבחים ה׳ ח׳), והגי׳ ובלבד ונקבר איתא גם בכי״ג וצ״ע, וטעם הגי׳ שתקבר אמר לו הקב״ה הארץ וכו׳ לך אתננה וכו׳ ובלבד שתקבר עליה, וכן בשכל טוב שם ר׳ חונא בשם ר׳ אליעזר אמר ובלבד שתקבר בה, ובמה״ג שם ד״א אשר אתה שוכב עליה ר׳ חונא בשם ר׳ אליעזר (אלעזר) אומ׳ ובלבד שתיקבר עליה לכך נתחרם (ואולי צ״ל נתחכם) על הקבורה בה: 3 מה עפר וכו׳. כל המאמר נסדר כבר לעיל צד 395 לפ׳ ושמתי את זרעך וכו׳ ועיי״ש [ובכי״ל כאן כתוב בניך אין מברכין והתי״ו תלויה בינו שיטי בכתב אחר], ובשכל טוב צד 127 הועתק מה עפר אינו מתברך אלא במים כך בניך אינם מתברכין אלא בתורה שנמשלת למים שנא׳ הוי כל צמא לכו למים ומה עפר הארץ מכלה מיני מתכות והוא קיים אף בניך מכלין את המלכיות והן קיימין [ועוד שם הוספה זו ומה עפר הוא יסוד העולם אף בניך הן יסוד העולם] ומה העפר עשוי דייש לכל ומצמיחין אף בניך עשויין דייש למלכיות ומצמיחין וזש״ה אשר אמרו וכו׳ [ובלק״ט מה עפר בכל מקום אף בניך בכל מקום ומה עפר הארץ אין מתברך וכו׳ כך ישראל אין מתברכין אלא בתורה שנמשלה במים ומה עפר קיום לעולם אף בניך יסודו של עולם] ובמה״ג שם מה העפר מכלת את הכל והוא אינו כלה כך בניך מכלין את אומות העולם וכו׳ ד״א מה עפר עשוי דייש כך בניך בזמן שהן. תומאין הן נעשין דייש לכל אומות העולם [ונתוסף שם וכן הוא אומ׳ השואפים על עפר ארץ בראש דלים

כפלטיות ומעבירים לידים עליהם. ר׳ עזריה בשם ר׳ אחא הא סימן טב, מה פלטיה זו מכלה את העוברים ואת השבים והיא קיימת לעולם כך בניך מבלים את כל האומות והן קיימין לעולם:

ופרצתה ימה וקדמה וגו׳ אמר ר׳ אבא בר כהנא את הוא תרועיה דימא כמה דאת אמר עלה הפורץ לפניהם וגו׳ (מיכה ב יג), ר׳ יוסי בר חנינה אמר אף חלוקי יחזקאל הראה לו, והלא לא פירש יחזקאל אלא מן המזרח [למערב], בא ישעיה ופירש כי ימין ושמאל תפרוצי (ישעיה נד ג):

טו) והנה אנכי עמך ושמרתיך וגו׳ רבנין אמ׳ על הכל השיבו הקב״ה ועל הפרנסה לא ו השיבו, אם יהיה אלהים עמדי (בראשית כח כ) והנה אנכי עימך, ושמרני (שם שם) ושמרתיך, בדרך הזה אשר אנכי הולך (שם שם) בכל אשר תלך, ושבתי בשלום (שם שם כא) והשיבותיך,

3 ילקוט שם, ילק׳ מיכה ר׳ תקנ״ה, ילק׳ מכירי ישעיה כ״ד ג׳ מיכה ב׳ י״ג, מכילתא בשלח מסכתא ב׳ פ״ג, מכילתא דרשב״י שמות י״ד ט״ו. שמות רבה פכ״א סי׳ ח׳: 4 ילקוט ר׳ ק״כ, ילק׳ ישעיה ר׳ תנ״ט (תע״ז), ילק׳ מכירי ישעיה שם: 6 ילק׳ ר׳ קי״ב, ילק׳ תהלים ר׳ תתל״ה, ויקרא רבה פל״ה סי׳ ב׳, תנחומא מ״ב ויצא סי׳ ב׳, תנחומא ויצא סי׳ ג׳:

1 בפלטיות] פ, בפלטריות אגת, ביפלטריות ו, בפולטריות ד[1], בפולטרית ד, בפלטרין י | ומעבירים] ונכ, ־ין דפאר[1]י | לידים] וג, רידים ב, רודים ל[0]כר[3], רירים פ, רירין א, ריר ר[2], כרים דתר[1], דרים כ, דרין י[1] | עליהן פי | זעירא פ | הא] פוחאנכ, היא דת, והוא י | טב] הא[2]גי, טוב דפוא[1]כת | מה] לישראל ~ א | פלטיה] חג, ־יא פכרי, ־יאה ו, פלטריא א, פלטירה דת | זו ל׳ וא[1]י | מכלה פאגבר[2]י | את ל׳ ר[2] | 2 העוברים] פוחאנכתר[1], ־ין ד, העברי׳ י, עוברים ר[2] | והשבים פא[2]ר[1], ושבים א[1]ר[2] | מתקיימת אב | לעולם ל׳ פ | מכלים פגבי, ־ין א | את כל] את פוב, כל א[3], ל׳ י | האומות] פב, אומות העולם דוחאגי, אומות העו׳ עובדי אלילים ת. והן קיימין] פוגי, והם קיימים דחא[1]כת, והן מתקיימין א[2] | 3 ופרצתה] ו, ופרצת דפאגבתערים | וקדמה וגו׳] וקדמה וצפונה ונגבה דתמ (ישעיה), וקדמה פא[2]גבערים (מיכה), ל׳ וא[1] | בר׳ מ (ישעיה) | חנינה י[1] | הוא ל׳ י | תרועיה] פואכמ, תרועיא ע, תרעייא דת, תרועה ר[2], תרועא ר[1]י[1] (מיכה), קרועא ר[3], רועיה ג, תרעומא י[1] | דימה א[1]ת, דיימה ו | 4 וגו׳ ל׳ | בר׳ א[1]גכר, בן ו | חנינה] ות, חנינא דפאברימ | אף ל׳ א[1] | לו] ~ הקב״ה ליעקב י (ישעיה), ל׳ ת | 5 יחזקאל ל׳ י[1] | * למערב ל[0]דא[1]א[2]גתרי (שם)] ל׳ לפוכימ | ובא ו | ישעיהו י[1] (שם) | תפרוצי] א[1][0]גבתרימ, תפרצי פא[2], תפרוצי וגו׳ ד, וגו׳ ו | 6 * והנה פוחאבת] הנה לדגי | ושמרתיך וגו׳] פ, ושמרתיך א[2], ושמרתיך. בכל אשר תלך דא[1]גתי, ושמרתיך.. תלך והשיבותיך אל האדמה כ, וגו׳ ו | רבנין] פי, רבנן דחת, רבנין ור׳ אסי רבנין א[1]ג, רבנן ור׳ איסי (אסי א[2], יוסי כ) רבנן וא[2]כ | מרין ג | הקב״ה] פוחגכ, ל׳ דאתי | על כ | 7 אם] אמ׳ אם ח (אם — עימך ל׳ א) | והנה] וחכ, הנה פגי, אמר לו הנה (והנה ת) דת | עמך | ושמרני — תלך] פוגכי, אמר ושמרני.. אשר אני הולך.. תלך ח, ושמרני ושמרתיך אשר אנכי.. תלך א, ושמרני בדרך הזה שנאמר ושמרתיך בדרך בכל אשר תלך ד, ושמרני בדרך הזה אמ׳ לו ושמרתיך בכל אשר תלך ת | 8 בשלום] פא[2]גי (תהלים), ~ אל בית אבי דוחא[1]תי | והשיבותיך] פאגי (שם), והשיבותיך (והשיבתיך ו, אמ׳ לו והשיבותיך ת) אל האדמה הזאת דוחתי |

(עמוס ב׳ ז׳) ואומ׳ וישימם כעפר לדוש (מ״ב י״ג ז׳), וע׳ במ״י לעיל צד 396 אות 2, ובכי״א ב׳ הגי׳ אפלו כן למובחך ונקוד על מלת כן, ובכי״א א׳ כתוב רק אפי׳ למובחך והועבר על אפי׳ קו]: 1 לידים. כן הגי׳ העיקרית בכי״ל וכ״ה בכי״ו וכי״ג, ואולי לידים כמו רידים בחילוף למ״ד ורי״ש, ובגליון מדרש אב״א נסמן ס״א רידים וס״א דרים, ועח״נ כאן ולעיל צד 396 ובמ״י שם: 3 את הוא וכו׳. אמר הקב״ה ליעקב את הוא תרועיה דימא פורץ הים שבזכותך אני קורע לבניך את הים, וראב״כ פתר גם הפ׳ עלה הפורץ וכו׳ ביעקב וע׳ בתנחומא [מ״ב] סוף פ׳ ויצא ולקמן פע״ג סוף סי׳ י״א, ובילק׳ מיכה שם שינה לשון הדרש להסמיכו לזה הפסוק עלה הפורץ לפניהם ר׳ יוסי בר כהנא א״ר חנינא זה יעקב דכתיב ופרצת ימה וקדמה את הוא תרועא דימא (ושמות המאמרים נשתבשו שם עפ״י שני המאמרים שלפנינו), ובמכילתא דרשב״י שם ר׳ עקיבה אומר בזכות יעקב אני קוריע להם את הים שנ׳ והיה זרעך כעפר הארץ ופרצת ימה, וכן בשמו״ר שם, ובמכילתא שם ד״א בשביל הבמחה שהבמחתי ליעקב אביכם אני אקרע לכם את הים שנאמר והיה זרעך וכו׳ ופרצת ימה רמז לו פרוץ את הים, והתואר תרועיה מפעל תרע, ותרגום אשר פרץ י״י פרץ וכו׳ (ש״ב ו׳ ח׳) על דתרע י״י תרעתא וכו׳ וע׳ בערוך ע׳ תרע ב׳, [ובגליון כי״א ב׳ כתוב פי׳ קורע הים] ואינו מדויק הפירוש בשכל טוב שם אתה שוער של ים, וע׳ בעמת״ל ע׳ תרועיא וע׳ תרע תרעא: 4 חלוקי יחזקאל. גבולי השבטים ומחלקותם שניבא יחזקאל לעתיד הראה לו הקב״ה כשאמר לו ופרצת ימה וכו׳ ופריך והלא לא פירש יחזקאל אלא מן המזרח למערב כמו שכתוב בכל שבט (יחזק׳ מ״ח ב׳–ח׳ כ״ג–כ״ז) מפאת קדים (קדימה) עד (ועד) פאת ימה, ומשני בא ישעיה ופירש כי ימין ושמאל וכו׳ וימין ושמאל הוא דרום וצפון [וע׳ לעיל צד 543], ובכי״ל כתוב אלא מן המזרח ונוסף בינ״י שיטי למערב ועח״נ, ובשכל טוב שם גורס ומפרש אף חלוקת יחזקאל נראה לו והלא לא פירש יחזקאל אלא מן המזרח בא ישעי׳ ופירש כי ימין וכו׳ וש״ה והאכלתיך נחלת יעקב אביך שנאמר לו ופרצת ימה וכו׳: 6 על הכל השיבו וכו׳. גר׳ דרבנין ס״ל כמאן דאמר לקמן פ״ע סי׳ ד׳ מסורסת היא הפרשה שיעקב אמר בתחלה אם יהיה אלהים עמדי וכו׳ והקב״ה השיבו והנה אנכי עמך וכו׳ וע׳ במ״כ וביפ״ת, אכן במה״ג עמו׳ 453 הוסיף בראש המאמר זהש״ה והיה טרם יקראו ואני אענה והעתיק שם רבנן אמרי על הכל השיבו הקב״ה חוץ מן הפרנסה אמר יעקב אם יהיה אלהים אמר לו הקב״ה והנה אנכי עמך אמ׳ ושמרני (בדרך) השיבו ושמרתיך וכו׳ ר׳ יוסי (אסי) אומ׳ אף על הפרנסה השיבו שנ׳ כי לא אעזבך ולהלן הוא אומ׳ לא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם, ובוי״ר שם הגי׳ רבנן ור׳ אסי רבנן אמ׳ וכו׳ עמדי א״ל והנה אנכי עמך ושמרני א״ל ושמרתיך בדרך הזה אשר אנכי הולך א״ל בכל אשר תלך ושבתי בשלום אל בית אבי א״ל והשיבותיך אל האדמה הזאת ועל הפרנסה וכו׳ א״ר אסי אף על הפרנסה השיבו

על הפרנסה לא השיבו, אמר ר' אסי אף על הפרנסה השיבו כי לא אעזבך ואין עזיבה אלא פרנסה כמה דאת אמר ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם (תהלים לז כה):

טז) וייקץ יעקב משנתו ר' יוחנן אמר ממשנתו:

ויאמר אכן יש י"י במקום הזה איכן היא השכינה שרויה במקום הזה ולא הייתי יודע:

יז) ויירא ויאמר מה נורא המקום הזה ר' לעזר בשם ר' יוסי בן זמרא הסולם הזה עומד בבאר שבע ושיפועו מגיע עד בית המקדש, מה טעם ויצא יעקב מבאר שבע וגו' ויירא ויאמר מה נורא המקום, אמר ר' יהודה בר' סימון הסלם הזה עומד במקדש ושיפועו מגיע עד ביתאל, מה טעם ויירא ויאמר וגו' ויקרא שם המקום ההוא ביתאל: אין זה כי אם בית אלהים וזה

3 ילקוט ר' קי"כ: 4 ילקוט שם: 6 ילקוט שם:

1 ועל | אמר ר' איסי דח, ..ר' יסא ו, ר' אסי או' פ, ר' (ור' י) אסי אמר א²י, ר' יוסי אומר י(שם), ר' אומר א¹ | השיבו ל' ת | שנ' כי דאת, שאמ' כי ח | לא אעזבך] ~ עד אשר אם עשיתי ו | 2 ולא] לא פחאתי | * וזרעו — לחם פחא¹גבתי] וגו' דא², ל' לוי (שם) | 3 וייקץ ג | * משנתו דפחגבי] משנתו וגו' דו, משנתו ויאמ' ת, ל' ל | ** ר' — אמר] ל' ל | ממישנתו ו | 4 איכן היא] פ, אכן היא חג, אכן הוא כ, אכן דאתי, אמ' איכן היא ו | שכינה י | שרוייה י | במקום הזה ל' ח | ולא — יודע] ואנכי לא ידעתי א¹, ל' א² | 5 ויירא חב | המקום הזה] המקום י¹, ל' פא² | ר' — זמרא] א"ר יודה ביר' סימון ת | לעזר] ו, אלעזר דפאגבר | בשם ר' יוסי ל' א¹ | בן] בר ו, ל' פא¹ | זמרא] חג, זמר' ד¹, זמרה ד, זימרא וא²כר, ל' פא¹ | הסלם פא²כר | 6 * ושיפועו דואבתר] ושפועו פגי, שיפועו ל | בבית גרי | מה טעם] פתי, ומה טעם ר, ומה טע' ו, ומה טעמ' ג, מה טעמיה ד, מאי טעמא חב, שנא' א | ויצא יעקב ל' א² (ויצא — מה טעם ל' פ) | * מבאר — וגו'] מבאר שבע והא¹גב, מבאר שבע וגו' ויחלום והנה סלם וגו' ר, מבאר שבע ויחלום (ויחלם ת) והנה סולם (סלם ת) דת, וגו' ל, ל' א² | * ויירא דאגבתר"ו] ויירא לוח | 7 המקום] ~ הזה דוהא¹גבת, הזה וכתיב ויקרא שם המקום ההוא בית אל י, ל' א² | אמר ר' — ויאמר וגו' ל' כ | יודה ביר' סימון ות, יוחנן י, ר' יהודה בר (בר' א²) סימון אומר (אמ' א²) א | הסלם א² | הזה ל' א² | היה עומד ח | בבית המקדש | ושפועו ג, שפועו י | מגיע ל' ו | ביתאל] ואג, בית אל דחתי | מה טעם] י, ומה טע' ו, מה טעמ' ג, מ"ט ת, מה טעמיה ד, מאי טעמא ח, שנא' א | 8 ויירא ת | וגו'] מה נורא המקום הזה דפחא¹גתי, מה נורא א², ל' ו | ויקרא] וכתיב ~ י, ~ יעקב ת | ביתאל] ואג, בית אל דחתי | אין — אלהים ל' א² | * וזה — השמים דפאגבתי] וגו' לו |

דכתיב כי לא אעזבך ואין לשון עזיבה האמורה כאן אלא לשון פרנסה כד"א נער הייתי גם זקנתי ולא ראיתי וכו' וזרעו מבקש לחם, ושם אחד הוא אסי איסי יוסי יסא ועח"נ ובמ"י לעיל צד 192, ובתנחומא מ"ב שם כה אמר אם יהיה אלהים עמדי כך השיבו הקב"ה והנה אנכי עמך רבותינו אמרו על הכל השיבו חוץ מן הפרנסה ר' אושעיא אמר אף על הפרנסה השיבו שנאמר כי לא אעזבך וכו' ובתנחומא שם איתא א"ר ברכיה בכל מה שתבע יעקב מן הקב"ה השיבו אמר אם יהיה וכו' השיבו והנה אנכי עמך אמר ושמרני השיבו ושמרתיך בכל אשר תלך אמר ושבתי בשלום השיבו והשיבותיך אמר ונתן לי לחם ולא השיבו על הפרנסה אמר הקב"ה אם אני מבטיחו על הלחם מהו מבקש ממני עוד לפיכך לא הבטיחו על הלחם ורבנן אמרי אף על הפרנסה השיבו שנאמר כי לא אעזבך ואין כי לא אעזבך אלא לחם כמד"א לא ראיתי וכו' וזרעו מבקש לחם: 3 ויקץ. במקרא כתוב וייקץ, וע' במנחת שי, ובכי"ל חסר מן משנתו עד ממשנתו והשלמתי המאמר כגי' שאר הספרים [ובכי"א חסר כל המאמר והגי' שם בכי"א א' ויקץ יעקב משנתו ויאמר אכן יש וכו' השכינה שרויה וכו' ונוסף בכתב אחר על הגליון ר' יוחנן אמר ממשנתו, ובכי"א ב' הגי' אכן יש וכו' השכינה שרויה וכו']: [ממשנתו. נראה שדעתו שהקב"ה דבר עם יעקב בהקיץ, כי רק על נביאי אומות העולם נגלה בחלום לילה כמאמר רבנין לעיל צד 547, ולכן דרשו רבנין לעיל צד 780 שרצה הקב"ה לדבר עם יעקב בצינעה לפיכך בא השמש שלא בזמנו, כי יעקב נביא היה כמו שאר האבות (סדר עולם פכ"א) והקב"ה מדבר עם נביאי ישראל ביום וגם עם יעקב דבר רק בצינעה בלילה אבל לא בחלום וכמו שאמרו בתנחומא מ"ב ויצא כי' כ"ד, ומה שאמר הכתוב ויקץ משנתו הכוונה שהתעורר ממשנתו ותלמודו שקבל מהשכינה, וע' בראשית מ"ו ב' ושכל טוב שם, וע"ע במורה נבוכים ח"ב פמ"ה וס' חסידים הוצ' מק"נ סי' מ"ו ורפ"ה]: 4 השכינה שרויה. וגם בתר"י א' מתורגם אית יקר שכינתא די"י שרי וכו', וק"ק הגי' איכן היא וכו' שאיתא גם בכי"פ וכי"ו [היא הגי' הנכונה לדעתי, ודרשו אכן כמו איכן כלומר איפה השכינה שרויה? במקום הזה, ואנכי לא ידעתי עד עתה מקומה], ובלק"ט ג' כגי' הדפוסים אכן השכינה שרויה וכו': 6 עד בית המקדש. כגיע השמימה כנגד ביהמ"ק, ור"א בשם ריב"ז דורש משני המקראות ויצא יעקב מבאר שבע וכו' ויירא ויאמר מה נורא וכו' הסולם עומד בבאר שבע ושיפועו מגיע עד ביהמ"ק ולא הזכיר הכתוב ויקרא את שם המקום ההוא ביתאל וכו' ולדעתו של ריב"ז לוז היא ירושלם שקראו ביתאל (וע' גם מאמר ר' אלעזר פסחים פ"ח א' כיעקב שקראו בית שנאמר ויקרא וכו' ביתאל), וריב"ס דורש משני המקראות ויירא ויאמר מה נורא וכו' ויקרא וכו' הסולם עומד במקדש ושיפוע שהוא ראשו מגיע עד כנגד בית אל, וע' ברמב"ן עה"ת, ושם השיג על פירש"י שמפרש במאמר ר"א בשם ריב"ז ואמצע שיפועו מגיע כנגד בהמ"ק וראשו בבית אל וע"י"ש ובפירש"י חולין צ"א ב' בד"ה התפללו, וע"ע בר"ם וביפ"ת, ומשובשת הגי' בילקום גם במאמר הראשון וכתיב ויקרא וכו' ובמאמר השני נשתבש שם א"ר יוחנן, ובכי"פ (או בהעתק שלפני) איתא רק מאמר אחד ר' אלעזר בשם ר' יוסי הסלם וכו' מה טעם ויירא ויאמר וכו' ונראה שדלג מן מה טעם עד מה טעם ובכי"כ דלג מן ויירא ויאמר וכו' עד ויירא ויאמר וכו' [ולנוכחת כי"פ ר"א בשם ר' יוסי בלי מלות בן זמרא, ע' לעיל צד 432 ובח"נ ובמ"י שם]: 8 שם המקום. וכן בסמוך בכל הכ"י [מלבד כי"א א'] שמובא בהם ראש הפסוק, ובמקרא כתוב ויקרא את שם המקום, ולכתיבת ביתאל בתיבה אחת ע' במ"י לעיל צד 737, ובתנ"ך

שער השמים אמר ר' אחא עתיד השער הזה להפתח להרבה צדיקים כיוצא בך: אמר ר' שמעון בן יוחי אין המקדש שלמעלן גבוה משלמטן אלא י"ח מיל מה טעם וזה שער השמים מניין וזה י"ח: ד"א מלמד שהראה לו הקב"ה בית המקדש בנוי וחרב ובנוי ויירא ויאמר מה נורא זה בנוי כמה דאת אמר נורא אלהים ממקדשיך (תהלים סח לו), אין זה זה חרב כמה דאת אמר על זה היה דוה לבנו (איכה ה יז), כי אם בית אלהים וזה שער השמים בנוי ומשוכלל לעתיד לבוא כמה דאת אמר כי חזק בריחי שעריך וגו' (תהלים קמז יג):

ח יח) וישכם יעקב בבקר ויקח את האבן וגו' ויצק שמן על ראשה כמיפי הפך:

3 ילקוט שם, ספרי חלת הברכה פי' שנ"ב, תנחומא מ"ב וילה סי' ס', ועי' לעיל לך 18 לך 608 ולך 744: 7 ילקוט שם, לקמן פפ"ב סי' ו':

1 אחא] אבא א, ל' פ | הזה ל' פ | * להפתח — בך ל0דפבת] להיפתח.. בך וג, להפתח (ליפתח א2) לכמה צדיקים.. בך א, להפתח לכמה צדיקים כיוצא בו י, לתתה לצדיקים ל | 2 יוחי] פג, יוחיי ו, יוחאי דכ | בית המקדש | מעלה פאכתי | משלמטן] ג, משלמטה אב, מבית המקדש שלמטן וי, מבית.. של מטן ד, מבית.. של מטה פת | י"ח] ד1פא, שמונה (שמנה גכ) עשר וגכי, שמונה עשרה דת | מה טעם] פי, ומה טע' ו, מ"ט ת, מה טעמ' ג, מה טעמיה ד, מאי טעמא כ, שנא' א | מניין] וכ, מנין דפאתי, מינין ג | י"ח ל' | 3 מלמד ל' ו | שהראה — הקב"ה] פותאגכ, שהראהו הקב"ה י, שהראה הקדו' ברוך הוא (הב"ה ד1) ליעקב דת | ובנוי] בנוי ו, ~ ומשוכלל לעתיד לבוא א | ויירא ויאמר ל' חתי | מה נורא] מה נורא המקום כ, מה נורא המקום הזה דותאגת, מה המקום הזה י1, וגו' פ | זה] הרי פואכתי, הרי זה ח, ל' ג | 4 ממקדשך ות | ט אין] ואין ד | זה] הרי דותאגכתי, ל' פ | היה ל' ח | 5 * לבנו פתאג] לבינו וכתי, לבינו ועל אלה חשכו עינינו ד, ל' ל | כי — אלהים ל' חי | וזה — השמים ל' דת | בנוי] הרי ~ תאכתי | * לבוא וא2ג] לבא דפתאיכתי, ל' ל | כמה — אמר ל' פ | 6 חזק] פתאגכי, חיזק דות | וגו'] ו, בירך בניך בקרבך ג, ל' דפתאכתי | 7 * וישכם—ראשה ד] וישכם יעקב וגו' ל, וישכם.. האבן ויצק.. ראשה ת, וישכם.. האבן וגו' ו, וישכם.. האבן גכ, וישכם.. בבקר ויצק שמן פ, וישכם.. האבן אשר שם מראשותיו וישם אותה מצבה ויצוק.. ראשה א1, ויצק שמן על ראשה א2י | כמיפי הפך] ו, כמפי הפך ר2, כמו פי הפך פג, כמלא פי הפך ר1י1, שופע לו (לו שמן את) מן השמים כמלא (כמלוא א1ת) פי הפך דאת |

הוצ' גינצבורג נסמן למדנחאי ביתאל חדא מלה כת' וק': 1 עתיד השער וכו'. אמר הקב"ה ליעקב עתיד השער הזה להפתח וכו', ובכי"ל כתוב בגוף הספר עתיד השער הזה לתתה לצדיקים, והוגה בגליון בכתב הספר בדיו דיהה להפתח להרבה צדיקים כיוצא בך ועח"נ, [ובשכל טוב צד 128 שער השמים שעתיד להפתח לצדיקים שנאמר זה השער לה' צדיקים יבואו בו (תהל' קי"ח כ')]: 2 המקדש שלמעלן. שהוא מכוון כנגד ביהמ"ק שלמטן, ועי' מאמר רשב"י לעיל צד 591 ובמ"י שם, ובשכל טוב צד 142 הגי' אין בית המקדש של מעלה גבוה מבית המקדש של מטה [אלא] י"ח מילין מנין ו'ז'ח': 3 ד"א מלמד וכו'. וכן דרשו לעיל צד 608 באברהם וצד 744 ביצחק, ובלק"ט מלמד שראה בית המקדש בנוי וחרב ובנוי כמו שנאמר ביצחק מה נורא בנוי וכה"א נורא אלהים וכו' אין זה הרי חרב וכה"א על זה דוה לבנו וגו' וזה שער השמים בנוי וכה"א כי חזק בריחי שעריך, ובשכל טוב שם מלמד שהראה לו הקב"ה וכו' ויירא ויאמר מה נורא המקום הזה הרי בנוי שנאמר נורא וכו' אין זה הרי חרב שנאמר על זה דוה לבנו כי אם בית אלהים זה בנוי וזה שער השמים הרי משוכלל לעתיד לבא שנאמר כי חזק בריחי שעריך ברך בניך בקרבך, ובמה"ג עמו' 464 מלמד שהראהו בית המקדש וכו' בנוי מה נורא המקום הזה דכת' נורא וכו' אין זה חרב דכת' על זה היה וכו' כי אם בית אלהים הרי בנוי ומשוכלל דכת' שמחתי באומרים לי בית ה' נלך (תהל' קכ"ב א'), ובתנחומא מ"ב שם הראה לו הקב"ה בית המקדש בנוי וכו' בנוי שנאמר מה נורא ואין נורא אלא בית המקדש שנאמר נורא וכו' והראה אותו חרב שנאמר אין זה ואין זה אלא בית המקדש שנאמר ויביאם אל גבול קדשו הר זה (תהל' ע"ח נ"ד) ראה אותו בנוי שנאמר כי אם בית אלהים וכו' (כ"ה שם בכ"י רומי, ועי' בהערות רש"ב), ובספרי שם וכן אתה מוצא ביעקב שראה אותו בנוי וראה אותו חרב וראה אותו בנוי ומשוכלל לעולם הבא ויירא ויאמר מה נורא המקום הזה הרי בנוי אין זה הרי חרב כי אם בית אלהים הרי בנוי ומשוכלל לעולם הבא ועי' במ"י לעיל שם [וע"ע במדרש אגדה ובבחיי כאן]: 7 כמיפי הפך. כמפי הפך, וכ"ה בפי' ב"ר כי"א ובשכל טוב צד 128 כמפי הפך, ולקמן פפ"ב לפ' ויצב יעקב מצבה וכו' ויצק עליה שמן הגי' בכי"ל כמיפי הנוד, ובכי"ו שם כמיפי הנוד, וכתיבת מיפי ביו"ד כמו לעיל צד 299 מימינה ולעיל פעמים רבות מיכן, ובפי' ב"ר כי"ט מלשון אחר מפרש כמפי הפך נזדמן לו שמן מן השמים שהיה מזומן לו כאדם שיש לו שמן בתוך פיו שלו והולך כל שעה שהוא מתרצה ומסתפק ממנה וכן מפרש בפדר"א וכוון למ"ש שם פל"ה וירד לו שמן מן השמים ויצק עליה שנ' ויצוק שמן על ראשה, [ובשכל טוב שם לימד שעתידין בני בניו להמשח לכהונה ולמלכות, וע' בלק"ט] ובדפוסי' הגי' כאן ולקמן פפ"ב כמלא פי הפך ועיי"ש בח"נ והלשון כמפי הפך כמו בתוספתא סוכה פ"ג ג' י' וי"א מי בראשית עתידין להיות יוצאין כמין פי הפך (כמפי הפך) וכו' וצ"ע כאן [ונכונה הגי' בכי"ל וכי"ו כאן כמפי הפך ולקמן פפ"ב כמפי הנוד וטעם הדרש שכאן כתוב ויצק שמן על ראשה דהיינו מעט כמפי הפך, ולקמן כתוב ויצק עליה שמן דהיינו הרבה כמפי הנוד], וכאן עוד הוספה זרה בדפוסים [וכ"ה בכי"א א' וב' ובכי"ת] שופע לו [שמן] מן השמים (וכן הגיהו בילקוט ד"ו) ועח"נ, ובלק"ט מפרש ואולם לוז שם העיר וכו' ולמה הזכיר הכתוב את העיר ללמדך כי משם לקח השמן שיצק על ראש האבן וכ"ה בשכל טוב צד 128 וצד 142 הלך ללוז ולקח משם שמן ויצק על ראש האבן, ועוד

יט) ויקרא שם המקום ההוא ביתאל ואולם לוז שם העיר וגו' אמר ר' אבא בר כהנא למה נקרא שמה לוז, כל מי שנכנס לה הפריח מצוות ומעשים טובים כלוז, רבנין אמ' מה לוז אין לה פה כך לא היה אדם יכול לעמוד על פתחה שלעיר, אמר ר' סימון לוז היה עומד על פתח העיר, ר' לעזר בר מרום משום ר' פינחס בר חמא לוז היה עומד על פתח המערה והיה הלוז חלול ונכנסים דרך הלוז למערה ודרך המערה לעיר הה"ד ויראו השומרים איש יוצא מן העיר ויאמרו לו הראנו נא את מבוא העיר ועשינו עמך חסד ויראם את מבוא העיר ויכו את העיר לפי חרב ואת האיש ואת כל משפחתו שילחו (שופטים א כד כה), ר' ינאי בשם ר' ישמעאל עבד לה

1 ילקוט כאן, ילק' שופטים ר' ל"ט, לקמן פפ"א סי' ד':

1 * ויקרא — וגו'] ויקרא שם.. ביתאל.. שם הע' לראש' נ, ויקרא את שם.. שם העיר לראשונה א1, ויקרא שם.. ביתאל וגו' לו, ויקרא שם.. ביתאל כ, ויקרא שם המקום ההוא וגו' פ, ואולם לוז שם העיר לראשונה א1י, ואולם.. העיר ח, ואולם לוז היא לוז שצובעין בו את התכלת היא לוז שעלה סנחרב ולא בלבלה נבוכד נצר ולא החריבה היא לוז שלא שלט בה מלאך המות כעולם הזקנים שבה מה עושין להם כיון שהם זקני' הרבה מוציאין (מוציאי' ד1) אותן חוץ לחומה והם מתים ד, ואולם לוז שם העיר היא שצובעים בה את.. נבוכדנצר.. מה עושים.. שהם זקנים.. אותם.. מתים ת | 2 שכל מי פאתרי (שופטים), שכל י | הנכנס י | לה] פ, בה דחאגכרי, לשם ן, לתוכה ת | היפריח ן, הרטיב איר | מצות פחאגבתר2י, במצות ר1 | ומעשין טובין ן, ובמעשים טובים ר1 | רבנין] אגי (שם), רבנן וחכי1, ורבנן דפת | מרין ג | לוז הזה ן, הלוז הזה י | 3 לה] לו ות | כך ל' פ | לעמוד] לעבור י | פיתחה ן | ר' סימון אמר ח, ר' ישמעאל אומר י (שם) | על — עומד ל' וא1 | פתחה של עיר | 4 אלעזר דפא2גכתי (שם) | בר מרום] פאכ, בר' מרום נ, ר' דתי (שם) משם ד, משום פכ, משי' ת, בשם א2גי (שם) | פינחס] ת, פנחס דפחא2גכי (שם) בר' פג | היתה עומדת א2 | פתחה (פיתחה וג) של מערה | הלוז] וחאי, לוז דפגכת | 5 והיו נכנסים דוחתי (שם), .. נכנסין פאגכ | * ודרך פחאגכי (שם)] ונכנסים דרך ן, דרך ד, וכן ל, ל' ת | המערה ל' ת | * ויראו — שילחו] ויראו.. מבא.. מבא.. שלחו ח, ויראו.. עמך חסד ואמת ויראם.. שילחו (שלחו א) ל°א, ויראו.. ויאמרו אליו.. מבא.. חסד ואמת.. מבא.. ואת משפחתו שלחו פ, ויראו.. אדם יוצא.. נא לנו את מבוא.. חסד ואמת ויראם את מבוא העיר ואת האיש ואת משפחתו שלחו כ, ויראו.. איש יוצא.. נא את מבוא העיר (וכת' ת) ויכו את העיר לפי חרב ואת.. ואת כל משפחתו (ואת משפחתו ת) שלחו דת, ויראו השומרים את מבוא העיר ויא' ועשינו עמך חסד ויראם את מבוא העיר ויכו.. כל משפחתו שלחו נ, ויראו השומרים ויראם את מבוא העיר וגו' ל, ויראו.. איש וגו' ויראם את מבוא העיר ן, ויראם.. העיר ויכו.. ואת משפחתו שלחו י, הראנו נא את מבא העיר י (שם) | 7 ינאי] ג, ינאי דפואכתי | בשם ר'] ן, בר' אג, בר פכי, ור' דת | ליה אי |

הביא שם הדרש מפדר"א: 1 ואולם לוז. בדפוסים [ובכי"ת] נוסף כאן בראש המאמר היא לוז וכו' והוספה זו נובעה מסוטה מ"ו ב' וע' השינוים שם, ועי"ע בסדר אליהו זוטא סוף פט"ז (פרקי דרך ארץ פ"א בנספחים לסא"ז הוצ' רמא"ש צד 14), וכל המאמר שלפנינו אמר ראב"כ וכו' עד סוף הפרשה נסדר בכי"ל בשלימותו גם לקמן פפ"א לפ' ויבא יעקב לוזה וכו' ועיי"ש: 2 הטריף מצוות וכו'. וכ"ה לעיל צד 783 מה טרפה הטריף וכו' וגם בדפוסי' הגי' כאן הטריף וכן בשכל טוב צד 128 שכל מי שנכנס שם הטריף מצות וכו' ובפי' ר"י קרא על שופטים שהו"ל ר"ש עפנשטיין בספר שנתי לחברת יודיש-ליטעראַרישע געזעללשאַפט ח"ד צד 2 הועתק אמר ראב"כ וכו' כל מי שנכנס בה הרטיב מצות וכו' ועח"נ [ובכי"ו כתוב על הגליון נ"א הרטיב], ובא"א העיר הטריף וכו' הפריח מצוות נ"ל, וכן הוגה בילק' שופטים שם בד' פפד"א וע' במ"י לעיל שם, ומעם הטריף מצות ומע"ט כלוז [כאילן לוז] שממהר להציץ ציץ ולגמול שקדים וע' בכורות ח' א' וירוש' תעניות פ"ד ס"ח ג' [ובכי"ל הי' כתוב בתחלה בלוז והוגה כלוז]: מה לוז וכו'. מה שקד אין לו פה שהוא סתום כך העיר סתומה ולא היה אדם יכול לעמוד על פתחה, ולעיל צד 698 מה עדשה זו אין לה פה וע' במ"י שם ועי"ע בלק"ט וביפ"ת: 3 לוז היה עומד. אילן לוז, ובשכל טוב הורכב מאמר זה עם שלאחריו א"ר סימון אילן לוז היה עומד על פתחה של עיר והיה הלוז חלול ועומד על המערה והיו נכנסין דרך הלוז וכו' וגם בכי"ו איתא רק מאמר אחד אמ' ר' סימון לוז היה עומד על פיתחה שלמערה וכו' [וכן בכי"א א' ודלג הסופר מן עומד הראשון עד עומד השני], ובילקוט ר' ק"כ הועתק רק לוז היה עומד על פתחה של מערה וכו' ושם שינה הלשון ומן הלוז נכנסים לעיר הה"ד וכו' והגי' ר' לעזר בר מרום איתא בכי"ל גם לקמן פפ"א ועי' לעיל צד 380, ובלק"ט גורס ומפרש ר' אלעזר בש"ר פנחס אמר לוז שם אילן כתיב הכא לוז וכתיב לח לוז וערמון לוז היה עומד על פתח המערה והיה חלול הלוז ונכנסין מן הלוז למערה ומן המערה לעיר, ובפי' הרי"ק הסכים מאמר ר' סימון והעתיק רבנין אמרין מה לוז וכו' ר' אלעזר בר (כ"ה שם) בשם ר' פנחס בר חמא לוז היה עומד על פתחה של מערה והיה לוז חלול והיו נכנסין וכו', ובכי"ל כתוב ויראו השומרים ויראם את מבוא העיר וגו' ושני הפסוקים הושלמו בינ' שיטי בכתב הספר בדיו דיהה, ומשובש שם ובכי"פ [וכי"א א' וב'] וכי"כ ועשינו עמך חסד ואמת (כלה"כ ביהושע ב' י"ד), ובפי' ב"ר כ"י בלשון אחר מפרש ויראו השומרים את מבוא העיר ואילו יהושע וסיעתו לא היו רואים אלא מכלל שאין אדם יכול לעמוד על פתחה של עיר: 7 ר' ינאי וכו'. וכ"ה בכי"ל לקמן פפ"א ר' ינאי בשם ר' ישמעאל, ונכונה הגי' ר"י בר' ישמעאל וע' באגה"א ח"ג צד 573 (וכן נשתבש בירוש' ברכות פ"ד ח' א' ר' ינאי בשם ר' ישמעאל, ולנכון שם בד' מגנצא ור' ינאי בר' ישמעאל וע' גם במבה"י ק"ג ב'), והסגנון עבד לה הפטרה מה אם וכו' כמו לעיל צד 647 ר' יעקב וכו' עבדיה הפטרה מה אם אליעזר וכו' ישראל שעושין חסד עם גדוליהם וכו' וע' במ"י שם, ובסוטה שם תניא וכו' והלא דברים ק"ו ומה כנעני זה שלא דיבר בפיו ולא הלך ברגליו גרם הצלה לו ולזרעו עד סוף כל הדורות מי שעושה לויה ברגליו על אחת כמה וכמה במה הראה להם חזקיה אמר בפיו עקם להם ר' יוחנן אמר באצבעו הראה להם תניא כוותיה דר' יוחנן בשביל שכנעני זה הראה

הפטרה, מה אם זה שלא הלך לא בידיו ולא ברגליו אלא על שהראה להם בלבד באצבע ניצל מן הפורענות ישראל שעושים חסד עם גדוליהם בידיהם ורגליהם על אחת כמה וכמה:

פרשה ע

א כח כ) וידר יעקב נדר לאמר וגו׳ אשר פצו שפתי ודבר פי בצר לי (תהלים סו יד)
אמר ר׳ יצחק הבבלי מן דנדר מצוה, מהו לאמר לדורות כדי שיהו נודרין בעת צרתן, יעקב
פתח בנדר תחילה, לפיכך כל מי שנודר לא יהא תולה את הנדר אלא בו, אמר ר׳ אבהו כתיב אשר
נשבע לי״י נדר לאביר יעקב (שם קלב ב) לאביר אברהם ולאביר יצחק אינו אומר כן אלא לאביר
ב יעקב תלה הנדר במי שפתח בו תחילה, ר׳ יודן בשם ר׳ אידי כת׳ וישמח העם על התנדבם
וגו׳ (דה״א כט ט) ולפי שהיו עסוקין במצות נדבה ועלה בידן לפיכך שמחו, מהו אומר ויברך דוד את

1 עי׳ לעיל לד 647, סוטה מ״ו ב׳, סדר אליהו זוטא פט״ז: || 3 ילקוט ר׳ קכ״ג, ילק׳ שמואל ר׳ פ״ח, ילקוט תהלים ר׳ תס״ל תשל״ה, ילק׳ מכירי תהלים קל״ב סי׳ ז׳, מדרש שמואל פ״ב:

1 הפטורה ג, אפטרה ן, הפטר מן הבא ת | ומה פגי | זה ל׳ ן (והושלם בגליון) | הילך ג, הולך ו1 לא — ברגליו] לא בידו ולא ברגליו ת, ברגליו ולא בידיו פ, ברגליו ולא עשה בידיו (ברגליו בידיו א1) א | על] על ידי ן, ל׳ פא2י | שהראם ו1 | בלבד ל׳ | ניצל] פוא, ניצול דגכת, נוצל י | 2 הפורעניות פ | שעושי׳ ד, שעושין פגאכי, שהן עושין ן | חסד] גמילות חסדים י, ל׳ א1 | גדוליהם] גדוליהן פוא1, גדוליהם ועם קטניהם י, גדוליהם חסד א1, ל׳ ת | בידיהן וא2ג, ידיהם ת | ורגליהם] י, וברגליה׳ ד1, וברגליהם דפא1גכת, וברגליהן וא2 | עאכ״ו אי || 3 יעקב] ישראל דת | * נדר — וגו׳] נדר וגו׳ לפ, נדר לאמר חאגכימ, נדר לאמר אם יהיה אלהים עמדי וגו׳ ונתן לי לחם לאכול (ובגד ללבוש ת) דת, וגו׳ ן אשר] וגי, כת׳ ~ פת, כתי׳ דחאבמ | * ודבר — לי דפחאגכתימ] ודבי פי וגו׳ ל, וגו׳ ן | 4 * מן — מצוה ל0ג] מן.. מצוות ן, מאן.. מצוה פא2כי (שמואל), מאן.. ממצוה ו1, מאן.. מצרה ח, מאן.. מצוה הכתוב מדבר מ, במאן.. מצוה הכתו׳ מדבר לאמר א1א02, מן דנדר ניצוח ל, ודבר פי בצר לי שנדר מצוה בעת (שנדר בעת ת) צרתו דת | לאמור פ | לאמר ל׳ פ | כדי שיהו] וג, כדי שיהיו דפכ שיהו תימ, שיהיו א2, שהיו א1 נודרין] פא2גכימ, נודרי׳ ד1א1י, ־ים דותי (שם) | בעת] בשעת וחאגכי צרתם תמ, הדחק י | *יעקב פתח] פתח יעקב ל, ויעקב פתח א1 | 5 בנדרים י (תהלים) | תחילה] וג, תהלה דפהאכתימ | מי שהוא נודר דפוחאגכתמ, מי שיהא נודר י (שם), הנודר י | יהא] יהיה דא1 תולה — הנדר] תולה הנדר א, תולה נדר פ, תולה י, הנודר תולה מ, את הנדר ת | אלא בו] אלא במי שפתח תחלה ביעקב ת | א״ר אבהוא ן, ר׳ אבהו אמר י (שם) | כתיב] כת׳ פואגכת, ל׳ י (שם) | 6 ** לי״י] י״י ל | לאביר יעקב] ~ תלה את הנדר במי שפתח בו תחלה א1, ל׳ וג | נדר לאביר אברהם ע, אברהם י (שם), לאביר יצחק א2 | לאביר יצחק געמ, ויצחק י, לאביר אברהם א2 | אינו — כן] וג, אינו.. כאן פ, לא אמר כאן כ, אין כתי׳ כאן ד, אינו אומר אמ, אינו אמור ע, לא נאמר חתי | אלא נדר לאביר ד, אלא אביר י (אלא — תחילה ל׳ א1) | 7 תולה מ | הנדר] ע, את הנדר דפוחא2גכתימ | תחילה] וגע, תחלה דפחאכתימ | * ר׳ יודן ל0גי (שם)] ר׳ הונא דאכת, ר׳ חונה ן, ל׳ לפ | כת׳] פגכת, כתי׳ א, כתיב די (שם), כתוב ן | וישמחו פו | כל העם ת | 8 וגו׳] ן, כי בלב שלם התנדבו לי״י י, כי בלב (בלבב א) .. התנדבו (יתנדבו פ) לי״י וגם דוד המלך (דוד ד, המלך דוד א) שמח שמחה (דוד שמחה ת) גדולה דפו0אגכתי (שם) | לפי פוי | עסוקין] גב, עסוקי׳ ד1, ־ים דפ, עסקים ת, עוסקי׳ א1, עוסקים וי, ־ין א2 | * במצות דפא1גכתי] במצוות ן, במצוה א2, על מצות ל | נדבה ל׳ א ועלה בידן] ועלתה בידם פי, ועלת בידן ת, ועלת בידם ן, תלה הנדר במי שפתח בו תחלה ר׳ הונא אמ׳ תלה הנדר בידם א | לפיכך ל׳ י | מהו] אגכי, מהוא ן, לפיכך (לפי׳ ד1) מה ד, לפיכך מהו ת, ומה פ | אומ׳ ד1א, אמ׳ פ | דויד ן |

באצבעו גרם הצלה לו ולזרעו עד סוף כל הדורות, ובסא״ז פט״ז (בנספחים לסא״ז צד 15) מסיים והלא דברים קל וחומר ומה אדם שלא הלך ברגליו ולא דבר בפיו אלא הראם באצבעו גרם לו ולכל משפחתו הצלה עד סוף כל הדורות המלוה תלמיד חכם מעיר לעיר ומכרך לכרך וממדינה למדינה ומהלך ברגליו ומדבר בפיו על אחת כמה וכמה שיטול שכרו מלפני הקב״ה:

פרשה ע. בכי״א א׳ פס״ח וכן נסמן בדפ״ר פס״ח, ובמקרא אין כאן לא פרשה פתוחה ולא סתומה, ועי׳ במ״י לעיל ריש פס״ט: 3 אשר פצו וכו׳. וכתיב לפניו אשלם לך נדרי: 4 דנדר מצוה. בכי״ל כתוב מן דנדר ניצות וביני שיטי בכתב הספר ס״א מצוה, והלשון דחוק, ובמדרש שמואל שם הגי׳ אמר ר״י הבבלי כל מאן דנדר עבד מצוה מהו לאמר לאמר לדורות שיהו נודרין בשעת צרתן לפיכך כל מי שהוא נודר אינו תולה נדרו אלא ביעקב, ובלק״ט ושכל טוב צד 129 לאמר לאמר לדורות שיהיו נודרין (נודרים) בעת צרתם [ע״כ], ורק הנודר בעת צרה עושה מצוה אבל שלא בעת צרה טוב אשר לא תדור [ועי׳ נדרים ט׳ א׳ ותוס׳ חולין ב׳ ב׳ ד״ה אבל]: 6 לאביר אברהם וכו׳. במ״ש שם הגי׳ לאביר ישראל אינו אומר כאן אלא לאביר יעקב, והמאמר שלפנינו הועתק בערוך ע׳ נדר ועת״ג: 7 ר׳ יודן בשם וכו׳. בכי״ל הושלם ר׳ יודן ביני שיטי בכתב הספר בדיו דיהה, וכ״ה בכי״ג ובילק׳ תהלים ר׳ יודן בשם ר׳ אידי, ונר׳ שעדיפא הגי׳ ר׳ הונא בשם ר׳ אידי שהרבה מאמרים של ר׳ אידי אמר ר׳ הונא בשמו ועי׳ באגה״א ח״ג צד 704, אכן ר״י ור״ה בני פלוגתא הם ובפרט בב״ר, ועי׳

יי לעיני כל הקהל ויאמר דוד ברוך אתה יי אלהי ישראל אבינו (שם שם י) אלהי אברהם
ויצחק ויש״ראל אינו אומר אלא אלהי ישראל אינו תולה הנדר אלא במי שפתח בו תחילה, אמר
ר׳ יודן עוד מן אתרא לית היא חסירא וידרו יש״ראל (במדבר כא ב) אינו אומר אלא וידר ישראל
יש״ראל סבא [וידר יעקב נדר וגו׳]:

ג [וידר יעקב נדר וגו׳] ארבעה הם שנדרו, שנים נדרו והפסידו ושנים נדרו ונשתכרו,
ד ישראל והנה נשתכרו, יפתח נדר והפסיד, יעקב נדר והפסיד: ר׳ אייבו ור׳ יונתן חד אמר מסורסת
היא הפרשה וחרנה אמר על הסדר נאמרה, מאן דאמר מסורסת היא הנה אנכי עמך (בראשית כח טו)

5 ילקוט ר׳ קכ״ג, ילק׳ שופטים ר׳ ס״ח, מדרש שמואל שם: 6 ילקוט ר׳ קכ״ג:

1 * ויאמר — אבינו ת] וגו׳ ויאמר ברוך יי.. אבינו ל. ויאמר דוד ברוך.. ישראל חא. ויאמר דוד (ויאמר י) ברוך אתה יי פגבי. וגו׳ דו | ** אלהי] ל׳ ל | אברהם] ישראל י (שם) | 2 ויצחק] י. יצחק דפוכ. אלהי יצחק אגת | ויש״ראל] ויעקב פ. ל׳ חאגתי | אינו אומר] חא׳י (שם). אינו.. כן וג. אינו.. כאן דכ. אין כתי׳ כאן פת. לא נאמר א²י | יש״ראל] אי (שם) ~ אבינו דפוחגתי | אינו — אלא] תלה הנדר פאי. תלה את הנדר דוחגכתי (שם) | * בו דפאנכתי] לו ו. ל׳ לח | תחילה] וגי. תחלה דפאבתי (שם). מתחלה ח | 3 יודן] יהודה דת | אף י (שם) | אתרה] אתריה א¹. התורה ב | חסירה דוגכת. חסירה פאי | * וידרו דואנתי] וידרו לפ | ** ישראל] ל׳ ל | 4 סבה ן | 6 הם] פואגכי (שופטים). הן דתי. שהם ח | שנים] ~ הם כ. ל׳ א²ת | נדרו] שנדרו וכ. ל׳ א²ת | והפסידו] ונשתכרו י (שם) | שנים ותי | שנדרו ו | והשתכרו ד¹פא²כ. והפסידו י (שם). והשתבחו א¹ | 6 ישראל — יעקב — והפסיד] יעקב נדר והפסיד יפתח נדר והפסיד חנה וישראל ונשתכרו פ. יעקב.. יפתח (ויפתח ן) נדר.. הנה נדרה ונשתכרה (והשתכרה א³. והשתבחת א¹) ישראל נדרו ונשתכרו (והשתכרו א³. והשתבחו א¹) והאגי. יעקב.. יפתח.. חנה.. ישראל.. ונשתכרו שנאמר וידר ישראל נדר וגו׳ (נדר ת) דת. יעקב.. יפתח.. ישראל נדרו ונשתכרו שנאמר וידר ישראל נדר חנה נדרה ונשתכרה שנאמר ותדור נדר ותאמר י (שם). ל׳ כ | אייבו] פוג. איבו א²כי. אבהו דת. יונתן נת. אייבו א¹ | יוחנן א¹ | חד ל׳ י¹ | מסוכרת ת | 7 וחרנה] פו. וחרנא ת | וחרינא נ. ואחרינ׳ ד¹. ינא כ. וחד אי | נאמר י¹ | מן וג | דמר ו | מסורסת ל׳ ת | * היא פ] היא הפרשה דואנכתי. ל׳ ל | הנה] פוא²גכרי¹. והנה א¹ר²י¹, שכבר הבטיחו הב״ה שנאמר והנה דת |

באגה״א שם צד 202 ולעיל צד 145 צד 216 צד 428 וצד 432. ולעיל צד 186 וצד 610 ר׳ יודן ור׳ הונא (חונא) חד מנהון וכו׳ ועיי״ע לעיל 443 וצד 444 ר׳ יודן ור׳ אידי וכו׳. וכהגי׳ ר׳ הונא איתא במ״ש שם ור׳ חונא בשם ר׳ אידי כתיב וישמחו העם על התנדבם כי בלבב שלם התנדבו לה׳ וגו׳ על ידי שהיו עסוקים במצות נדבה ועלתה בידם שמחו מה כתיב בתריה ויאמר דוד ברוך אתה ה׳ אלהי אברהם יצחק אינו כתוב אלא אלהי ישראל אבינו. ובמה״ג שם רב הונא בשם ר׳ אידי אמ׳ דכת׳ וישמחו העם על התנדבם על ידי שהיו עוסקין במצות נדבה עלתה בידם ושמחו ומה כת׳ בתריה ויברך וכו׳ ישראל אבינו מעולם אלהי יעקב אבינו אין כת׳ אלא אלהי ישראל אבינו. ולפנינו כתוב וישמח העם גם בכי״ג וכי״כ [וכי״א א׳ וב׳ וכי״ת] ובדפ״ר ודי״ו ובילקוט כאן ותהלים שם. ובמקרא כתוב וישמחו: 3 מן אתרא וכו׳. וכן סגנון הלשון לעיל צד 683 וע׳ במ״י שם. וכאן מעם מן אתרא מן התורה. ובגליון מדרש אב״א נסמן גם ס״א התורה. והלשון יש״ראל סבא כמו לעיל צד 784 ועיי״ש. והשלמתי סיום הפתיחה וידר יעקב נדר וגו׳. ובפי׳ ב״ר כ״י מלשון אחר מפרש מן אתרא לית הוא חסירה כלומר מן מקומה אינו חסר שכתוב במקום הנדר וידר ישראל ישראל סבא יעקב הזקן ומה שכתוב ברוך ה׳ אלהי ישראל אותו ישראל אינו כתוב במקום נדר שהנדר למעלה הוא כתוב ואין ישראל זה נשמע על הנדר וגם אשר נשבע לאביך יעקב (כ״ה שם) אינו נשבע נדר בפירוש. ובמ״ש הגי׳ אמר ר׳ יודן אפילו מן אתרה לא חסרה כלום וידרו ישראל אינו אומר כאן אלא וידר ישראל סבא. וכן במה״ג שם אמ׳ ר״י אפילו מן אתרה לא חסרה כלום וידרו וכו׳ אין כת׳ אלא וידר ישראל: 6 ישראל והנה וכו׳. במ״ש הגי׳ ארבעה נודרים נדרו שנים נדרו והפסידו שנים נדרו ונשתכרו יעקב ויפתח נדרו והפסידו ישראל וחנה נדרו ונשתכרו. ובמה״ג שם ותניא ארבעה נדרו שנים הפסידו ושנים נשתכרו יעקב ויפתח נדרו וכו׳ ישראל וחנה נדרו וכו׳ (וע״י שם עמ׳ 806). ובשכל טוב צד 142 גורס ומפרש ארבע הן שנדרו שנים וכו׳ ושנים נדרו והשכירו יעקב נדר והפסיד את דינה לפי שהוציא את הנדר לשם שמים לבטלה שהרי הבטיח כבר הקב״ה על כל התנאים הללו ולא היה צריך לנדור יפתח נדר והפסיד את בתו ואת איבריו (וע׳ לעיל צד 643) לפי שנדר שלא כהוגן וכו׳ ישראל בימי הכנעני מלך ערד נדרו ונשכרו וכן חנה נדרה ונשכרה הואיל שנדרו כהוגן ונדרו לצורך וכו׳ ומעם ישראל נדרו ונשתכרו כדכתיב וישמע יי בקול ישראל וכו׳ (במדבר כ״א ג׳) וחנה נדרה כדכתיב ותדר נדר וכו׳ (ש״א א׳ י״א). ונשתכרה כדכתיב ויזכרה ה׳ וכו׳ (שם שם י״ט). וגם בפי׳ ב״ר מלשון אחר מפרש יעקב נדר והפסיד כדלקמן (ריש פפ״א) שנתבקר פנקסו שזינתה בתו שנאמר ותצא דינה בת לאה. ובפי׳ מהרז״ו מפרש שמתה רחל. ובתנחומא וישלח סי׳ ח׳ איתא בא וראה כשהלך יעקב לארם נהרים מה כתיב שם וידר יעקב נדר לאמר וגו׳ השיבו על כל דבר ודבר הלך ונתעשר ובא וישב לו ולא שלם את נדרו הביא עליו עשו ובקש להרגו וכו׳ לא הרגיש הביא עליו המלאך ורפש עמו וכו׳ כיון שלא הרגיש באת עליו צרת דינה שנאמר ותצא דינה כיון שלא הרגיש באת עליו צרת רחל שנאמר ותמת רחל וכו׳ [ושם אח״ז ועל שאחר את נדרו לקה בשלשתן (בע״ז וגילוי עריות ושפיכות דמים). וע׳ גם בתנחומא מ״ב וישלח סי׳ כ׳ וסי׳ כ״ב. ובויקרא רבה פל״ז סי׳ א׳ אמר רשב״נ כל מי שנודר ומשהה את נדרו סוף שבא לידי ע״ז וגילוי עריות ושפיכות דמים ולשון הרע וכו׳ יעקב ע״י שנדר ושהה את נדרו בא לידי כולן ע״ז מנין כו׳ גילוי עריות מנין מדינה כו׳ שפיכות דמים מנין וכו׳ לשון הרע מנין כו׳ ורבנן אמרי כל מי שנודר ומשהה נדרו קובר את אשתו כו׳ מתה עלי רחל. ובמדרש אגדה כאן שביקש יעקב שיצילהו הקב״ה מע״ז ומגילוי עריות ומשפיכות דמים ולבסוף נכשלו בניו בכולם. וע׳ לקמן פפ״א סי׳ ב׳, וראה גם גרינבוים, נייע בייטרעגע צור זעמיטישען זאגענקונדע צד 146]: ר׳ אייבו. ע׳ במ״י לעיל צד 102 וצד 771 ובאגה״א ח״ב צד 119: מסורסת היא וכו׳. שיעקב נדר תחלה את נדרו אם יהיה אלהים וכו׳ ואח״כ חלם והנה יי נצב עליו ויאמר וכו׳ והנה אנכי עמך וכו׳ וע׳ ביפ״ת ולעיל 795 ובמ״י שם בד״ה על הכל השיבו וכו׳: 7 כאן דאמר וכו׳. בפי׳ ב״ר כי״מ וכי״א מפרש הקב״ה אמר לו הנה (והנה) אנכי עמך והוא

אם יהיה אלהים עמדי אתמהא, מאן דאמ׳ על הסדר נאמרה מה מקיים אם יהיה אלהים עמדי, אלא שאם יהיה לי שניתקיימו כל התנאין שהתנה עימי: ר׳ אבהו ורבנין ר׳ אבהו אמר אם יהיה אלהים עמדי ושמרני בדרך הזה מלשון הרע כמה דאת אמר וידרכו את לשונם קשתם שקר (ירמיה ט ב), ונתן לי לחם לאכל מגילוי עריות כמה דאת אמר ולא חשך ממני מאומה כי אם הלחם אשר הוא אוכל (בראשית לט ט ו) לשון נקי, ושבתי בשלום אל בית אבי משפיכות דמים, והיה י״י לי לאלהים מעבודה זרה, רבנין פתרין לה בכל עיניינא אם יהיה אלהים עמדי ושמרני בדרך הזה אשר אנכי הולך מעבודה זרה מגילוי עריות ומשפיכות דמים ומלשון הרע, אין דרך אלא עבודה זרה כמה דאת אמר הנשבעים באשמת שומרון ואמרו חי אלהיך דן וחי דרך באר שבע וגו׳ (עמוס ח יד), אין דרך אלא גילוי עריות כן דרך אשה מנאפת (משלי ל כ), אין

3 תנחומא ויצא סי׳ ח׳: 5 לקמן סוף פפ״ו: 6 ילקוט מכירי עמוס ח׳ י״ד: 9 [ע׳ קדושין ב׳ ב׳]:

1 אם] פוגבי[1], והוא אומר ~ דת | ומאן ת,׳ מן ג, ומן ו | דמר ו | נאמרה] ~ הפרשה א[1], נאמר י[1] | ומה ו, מי ג | מקיים] מתקיים פ, ~ לי כך אני מקיים א[1] | עמדי] ~ ושמרני בדרך הזה פ | 2 אלא ל׳ אי | שאם — * לי—עימי] שאם.. לו.. עימי ל, שאם.. לי שנתקיימו.. התנאים.. עמי ג, שאם תהיה (אם יהיה י) לי שיתקיימו כל התנאין (שיתקיימו התנאים י) שהתנה עמי פי[1], אם יהיה לי כל התנאים שהתנית עמדי א[1], אם יהיו כל.. עמי א[2], שאם יהיה לי זכות שיתקיימו כל התנאים שהיתנה עימי ו, שאם יהיה לו שנתקיימו.. התנאים [הללו] שהתנה עמו כ, כך אמר יעקב אם יתקיימו לי (יתקיימו ת) התנאים שאמר לי להיות עמי ולשמרני אני אקיים (מקיים ת) את נדרי דת | ר׳—ורבנין] אג, ר׳.. ורבנן דוכת, ל׳ פ | 3 עמדי — הזה] אני, עמדי.. הזה אשר אני (אנכי ת) הולך דכת, עמדי ושמרני וגו׳ פ, וגו׳ ו | ** הרע] רע ל | 4 לאכל] ו, לאכול א[1]גכת, ל׳ פא[2]י | * מגילוי דואכ], מגלוי פתי, גילוי ל, זה גילוי ג | * ולא דפוא[1]גכתי] לא לד[1], ל׳ א[2] | חשך ממני] ד[1]פוגבי, ידע אתו דת, ידע אתי א[1], ל׳ א[2] | מאומה ל׳ א[2] | 5 כי — אוכל] כי.. אוכל וגו׳ ו, כי אם אותך באשר את אשתו י | אל בית אבי ל׳ פ | משפיכת א[2] | 6 מע״ז פאכתי, ל׳ ד[1] | רבנין] פג, רבנן דותי[1]מ, ורבנין א[2], ורבנן א[1]כ | פתרי א | לה ל׳ אמ | כל אמ | עיניינא] כ, עיניינה ו, ענינא דפא[1]גתימ, ענינא א[2], עניאנא ד[1] | 7 ושמרני — הולך] ת, ושמרני.. הולך וגו׳ כ, ושמרני.. אני הולך ד, ושמרני.. הזה אני, וגו׳ פ, ל׳ ו | מעבודה זרה] ו, מע״ז דפאגכתמ | מגלוי י, ומגילוי וגכ, ומגלוי ת, וגלוי מ, וגילו א[2], וג״ע א[1] | ומשפיכות] פוגכת, משפיכות ד, ושפיכות א[2]ימ, וש״ד א[1] | ומלשון] פוגכתי, מלשון ד, ולשון אמ | 8 ואין ו | עבודה זרה] וג, ע״ז דפאכתימ | הנשבעים באשמת ל׳ פ | * שומרון — וגו׳ ג] שומרון.. שבע ימ, שומרון ואומרו (ואומרין א[2], ואומ׳ ד[1]ת, ואו׳ כ) חי אלהיך (חי דרך ד[1]) .. שבע דאכת, האומרים חי.. שבע פ, שומרון וגו׳ ל, .. ואמרו חי אלהיך דן וגו׳ ל[0], וגו׳ ו, שומרון ואמרו.. שבע ונפלו ולא יקומו עוד ו[0] | 9 ואין פוגבימ (אין — מנאפת ל׳ א) | גלוי פתימ | מנאפת וגו׳ ד | ואין |

אומר אם יהיה אלהים עמדי אתמהא והלא כבר (הבטיחו [הקב״ה]) אלא הפרשה מסורסת מה שלמעלה למטה בתחלה (שבתחלה) נדר ואמר אם יהיה אלהים עמדי ואחר כך חזר ואמר לו ה׳ (ואח״כ אמר) והנה אנכי עמך, ומשם נוסף בדפוסים [וכי״ת] שכבר הבטיחו הב״ה שנאמר וכו׳ והוא אומר אם יהיה וכו׳, והלשון הקצר בגי׳ העיקרית מאן דאמר על הסדר נאמרה מה מקיים אם יהיה וכו׳ (וע׳ גי׳ כי״ו) מפרש בפי׳ ב״ר כ״י מה מקיים ליה אם יהיה אלהים עמדי ולמה אמר יעקב כך והלא כבר הבטיחו הקב״ה ומשיב (והשיב) לא שהיה יעקב שואל מהקב״ה להיות עמו שהרי מובטח ועומד אלא כך אמ׳ יעקב אם יתקיימו לי התנאים שאמ׳ לי להיות עמי (כ״ה בכי״א, ובכי״ם חסר מן שהרי עד עמי) ולשומרני (ולשמרני) אני מקיים (אקיים) את נדרי ועפ״י זה הפירוש הגיהו בדפוסי׳ [וכי״ת] אלא כך אמר יעקב וכו׳, וע׳ במ״י לעיל צד 484, וע״ע לקמן פע״ו סי׳ ב׳ [ובלק״ט מאחר שהבטיחו הקב״ה ואמר לו והנה כו׳ מהו אם כו׳ אלא בקש רחמים על התנאים שיתקיימו], והגי׳ הנה אנכי וכו׳ איתא ברוב ספרים ובמקרא כתוב והנה, וע׳ במ״י לעיל צד 129 בד״ה ראיתי: 2 אם יהיה וכו׳. בתנחומא שם שבשעה שנדר מה הוא אומר אם יהיה אלהים עמדי שלא ישעה אחר עבודה זרה ושמרני מגלוי עריות בדרך הזה משפיכות דמים וכו׳, וגם בתר״י א׳ מתורגם אין יהי מימרא די״י בסעדי ויטרנני משפיכות (א)דם זכאי פולחנא נוכראה וגילוי עריתא וכו׳: 4 ולא חשך וכו׳. ובד״ו הגיהו ולא ידע אתו [וכ״ה בכי״ת, ובכי״א א׳ ולא ידע אתי וצ״ל אתו], ויש כאן ערבובי הפסוקים ולא חשך ממני מאומה כי אם אותך באשר את אשתו וכו׳ (בראשית ל״ט מ׳) ולא ידע אתו מאומה כי אם הלחם אשר הוא אוכל וכו׳ (שם שם ו׳), וע׳ במ״י לעיל צד 35 בד״ה בשביל וייראו וכו׳ (ובילקוט הובא רק הפסוק ולא חשך ממני מאומה כי אם אותך באשר את אשתו [ובכי״א ב׳ רק סוף הפסוק כי אם הלחם וכו׳]), והדרש כי אם הלחם וכו׳ לשון נקי איתא גם לקמן סוף פפ״ו: 6 פתרין לה וכו׳. פותרין ושמרני בדרך וכו׳ בכל הענין בע״ז ג״ע ש״ד ולה״ר אין דרך וכו׳, [אין דרך אלא גילוי עריות וכו׳ ובקידושין שם איתא וביאה איקרי דרך דכתיב ודרך גבר בעלמה כן דרך אשה מנאפת, אמנם כל הסוגיא שם היא מיסודם של רבנן סבוראי כמש״כ רב שרירא גאון באגרתו (הוצ׳ לעווין צד 71)], וקשה הדרש אין דרך אלא לשון הרע שנ׳ וישמע את דברי בני לבן וכו׳ [ובנוסחת כי״א נוסף הפסוק וישם דרך שלשת ימים וכו׳ (בראשית ל׳ ל״ו) והכונה שעל ידי הדרך ששם לבן בינו ובין יעקב נתגלגל הדבר ובא לידי לשון הרע של בני לבן ודחוק הוא], ופסוק זה איתא גם בשאר כ״י ובדפ״ר וד״ו ובילק׳ מכירי, ורק בילקוט [ובכי״ת] הגי׳ ואין דרך אלא לה״ר דכתיב וידרכו את לשונם קשתם שקר כמו שהובא זה הפסוק במאמר ר׳ אבהו, וגי׳ זו היתה גם לפני בעל שכל טוב שמפרש שם ושמרני הקב״ה מע״ז ומג״ע ומשפיכות דמים ומלשון הרע שנא׳ בדרך הזה וארבעתן קרויין דרך ע״ז כו׳ לשון הרע דכתיב וידרכו את לשונם קשתם שקר וגו׳, ובא״א ויפ״ת הגיהו ג״כ וידרכו את לשונם וכן נדפס במדרש עם יפ״ת ד׳ פיורדא [וע׳ בויק״ר פל״ז סי׳ א׳ ובחי׳ הרד״ל ומהרז״ו], וסגנון הלשון רבנין פתרין לה בכל עגיינא עי׳ גם לעיל צד 150:

דרך אלא שפיכות דמים שנ׳ בני אל תלך בדרך אתם וגו׳ כי רגליהם לרע ירוצו וימהרו לשפך דם (שם א טו טז), אין דרך אלא לשון הרע שנ׳ וישמע את דברי בני לבן וגו׳ (בראשית לא א):

ונתן לי לחם לאכל ובגד ללבש עקילס הגר נכנס אצל ר׳ אליעזר אמר לו הרי כל שבחו של גר שנ׳ ואוהב גר לתת לו לחם ושמלה (דברים י יח) אמר לו וכי קלה היא בעיניך דבר שנתחבט בו זקן ונתן לי לחם לאכל וגו׳ ובא והושיטה לו בקנה. נכנס אצל ר׳ יהושע התחיל מנחמו בדברים לחם זו התורה שנ׳ לכו לחמו בלחמי (משלי ט ה), שמלה זו טלית, זכה אדם לתורה זכה למצוה,

3 ילקוט כ׳ קכ״ג, פסוק רבה פ״ט סי׳ ד׳, במדבר רבה סוף פ״ח, מדרש קהלת פ׳ טוב ארך רוח (ז׳ ח׳) תנחומא לך לך סי׳ ו׳:

1 * אתם] איתם ן, אתה ל | * וגו׳ — דם נ] וג׳ כי רגליהם לרע וגו׳ ן, וגו׳ וימהרו לשפוך דם פ, וכתיב כי רגליהם לרע ירוצו וימהרו לשפוך (לשפך מ) דם ימ, מנע רגלך מנתיבתם (מנתיבותם ד׳) וגו׳ ד, מנע.. מנתיבתם כי.. לשפוך, (לשפך ת) דם כת, מנע.. מנתיבתם כי.. לשפוך (לשפך א²) דם ואין דרך אלא גילוי (גלוי א²) עריות שנא׳ כן דרך אשה מנאפת א, וגו׳ ל | 2 ואין | וישמע — וגו׳] וישמע.. לבן לאמור וגו׳ פ, וישמע.. לאמר לקח יעקב דכ, וישמע.. לאמר.. יעקב וגו׳ נ, וישמע.. לאמור.. יעקב וגו׳ וכתיב וישם דרך שלשת ימים בינו ובין יעקב א׳, וישמע את בני לבן וגו׳ וישם.. ימים א², וישמע.. לבן ומ, וידרכו את לשונם קשתם שקר תי | 3 * לאכל — ללבש וג] לאכול.. ללבוש דחאבתי, לאכל ל, ל׳ פ | עקלס פ | ר׳ ליעזר ן, ר״ש א׳ | אמר לו] אמר ליה א׳, אמ׳ א², ואמר ת | 4 שנ׳] פחא²נכתי, שאמ׳ ד׳ות, שאמר ד, ל׳ א׳ | ואהב נ | אמר לו] אמר ן | וכי ל׳ א | היא ל׳ ח | דבר ל׳ א׳ | 5 * בו] בה ל, עליו דפוחאנכת, עליה י | הזקן וחנ, אותו הזקן פ, אותו זקן א²תי | ונתן] ונכי, שנ׳ ~ דפת, שאמר ~ ח | לאכל וגו׳] ן, לאכול ובגד ללבוש דחאבת, לאכל נ, לאכול י, וגו׳ פ | ובא] נ, בא י, ובא זה דפוחאבת, ובא הב״ה ד׳ | לו ל׳ א | נכנס] בא לו י | ר׳ יהושע] פוחאנכי ~ (ר׳ יהושע ת) נ״א עקילס הגר בא ושאל את ר׳ אלעזר (אליעזר ת) אמר לו הרי (הרי כל ת) חיבה שחיבב הקדוש ברוך הוא (הקב״ה ת, הב״ה ד׳) את הגר דכתיב ואוהב גר לתת לו לחם ושמלה כמה מוסין (־ים ת) אית לי כמה פוסייני (פסיונות ת) אית לי אפילו על (עלי ת) עבדי לא (אין ת) משגיחין (־ים ת) נזף ביה ואזיל לגבי ר׳ יהושע אמרו (נזף בו אמרו ת) לו תלמידיו ר׳ (רבי ד׳) דבר שנתחבט עליו אותו זקן את מושיטו לזה בקנה (בקנה אזל לגבי ר׳ יהושע ת) דת | והתחיל ן | מנחמו] מפייסו דת | בדברו ת | 6 זה א׳ | התורה] וא׳נ, תורה דפחא²כתי | ᶜשנ׳ — לחמו] דכתיב לחמו ד | בלחמי וגו׳ פוג | ושמלה פחא | זה וא | * טלית] טלת לד׳ | זכה ל׳ נ | אדם ל׳ א | זכה ל׳ חנ | למצות ו°א׳, למצוות כ, למינוי פ, ולמינוי חנ, לטלית דת, לבניו ן |

3 אמר לו והרי וכו׳. הנה כל שבחו של גר שאמר הכתוב שהקב״ה אוהבו לתת לו לחם ושמלה בתמיה א״ל ר׳ אליעזר [ובכי״א א׳ משובשת הגי׳ ר״ש, ובכי״א ב׳ כתוב בפנים ר׳ אליעז׳ (ועוד תיבה אחת שאינני יודע לקרותה) ועל הגליון שמעון] וכי קלה היא בעיניך דבר שנצטער בו אבינו הזקן כשבקש מלפני הקב״ה ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש ובא הוא [הגר הזה] והושיטה לו [הקב״ה, ולפי גי׳ דפ״ר (שהוספתי בח״נ) מוסב טלת ובא גם כן על הקב״ה] בקנה כאלו היה דבר קל ומועט, ובפי׳ ב״ר כ״י מלשון אחר גורס ומפרש דבר שנתחבט אותו זקן דבר שנפל על פניו לארץ לבקש תפלה על אותו דבר ולזה הושיטו בקנה כלומר ולזה הגר מזמן מזונותיו בלא שום צער כלומר כמו שאדם נותן לחבירו בלא שום דוחק, והלשון והושיטה וכו׳ כמו לעיל צד 186 אמר כל מה שעמלתי וכו׳ בא זה והושיטה לי בקנה וכו׳ וע׳ במ״י שם, ובמה״ג עמ׳ 456 העתיק אנקלס הגר שאל את ר׳ אליעזר אמ׳ לו הרי כל חיבה שחבב הקב״ה את הגר לתת לו לחם ושמלה אמ׳ לו וכי קלה היא בעיניך עד שנתחבט עליה אותו זקן שנ׳ ונתן כו׳ מלמד שהיא קשה מן הכל: 5 התחיל מנחמו. מפייסו בדברים לחם זו התורה וכו׳ שמלה זו טלית וכו׳ וכן הדרש לעיל צד 339 ויקח וכו׳ את השמלה וכו׳ זכה שם לטלית ועי׳ במ״י שם, ועי״ע באגה״ת ח״א צד 185, ובפי׳ ב״ר מל״א גורס ומפרש זכה אדם לתורה ולמינוי משעה שזכה הגר לתורה זוכה למינוי שממנין אותו נשיא [ע׳ קידושין ע״ו ב׳] ועוד גדולה מזו שמשיאין מבני בניו לכהונה ועח״נ וקידושין פ״ד מ״ז, ונקט והיו בני בניהם מקריבים עולות שהוא הקרבן היותר קדוש שכולה כליל כדמפרש ביפ״ת, וזוכים ללחם ושמלה לחם זו לחם הפנים וכו׳ הרי במקדש ובגבולין מנין שמתקיים בהם ואוהב גר וכו׳ לחם זו חלה שמלה זו ראשית הגז שהן המתנות שניתנו לכהנים בגבולים וע׳ בספרי קרח פי׳ קי״ט וחולין קל״ג ב׳, ובשכל טוב צד 143 הוסב הדרש על יעקב ונתן לי לחם לאכול זו תורה וכו׳ ובגד ללבוש זו טלית וכשיזכו בניו לתורה יזכו למינוי להשיא בנותיהם לכהונה ובניהם זוכין ללחם הפנים במקדש וכן לבגדי כהונה ובגבולין חלה וראשית הגז, ובסגנון שלפנינו כל המאמר גם בבמ״ר שם עקילס וכו׳ שבחו של גר ואוהב גר וכו׳ שנתחבט עליו אותו זקן ונתן לי וכו׳ ובא זה והושיטה וכו׳ התחיל מנחמו וכו׳ לחם זו תורה וכו׳ ושמלה זו טלית זכה אדם לתורה זכה למצות ולא עוד אלא שמשיאין בנותיהם לכהונה יהיו בני בניהם מקריבים עולות וכו׳ לחם זה לחם הפנים ושמלה אלו בגדי כהונה גדולה [וכ״ה כאן בכי״פ וכי״א ב׳ ובילקוט כמו שהוספתי בח״נ וצ״ע] הרי במקדש בגבולים מנין וכו׳ ושמלה זו ראשית הגז וכו׳, ובסגנון אחר במדרש קהלת, והגי׳ שם ברפ״ר וד״ו ועוד עקילס הגר שאל לר׳ אליעזר ואמר לו הרי חיבה שחיבב הקב״ה את הגר בלחם ושמלה בלבד שנאמר ואוהב גר לתת לו לחם ושמלה כמה מוסין וכמה פיסיונין אית לי ואפי׳ על עבדי לא משגחין עליהון אמר ליה וכי קלה היא בעיניך דבר שבקש בו אבינו יעקב מתחילה שנאמר ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש דבר קל הוא אתא לגבי ר׳ יהושע ושאל ליה כך אמר לו גר שנתגייר לשם שמים זוכה ומשיאין מבנותיו לכהונה לחם זה לחם הפנים ובגד אלו בגדי כהונה צמצמו בדברים אמרו לו תלמידיו וכי קלה היא בעיניך דבר שנחבט בו הזקן שנאמר ונתן לי לחם לאכול ולמה את מושיטו בקנה התחיל מפייסו בדברים לחם זו התורה שנ׳ לכו לחמו בלחמי ובגד זה הכבוד שנ׳ בי מלכים ימלוכו הוי טוב ארך רוח טובה היא האריכה שהאריך ר׳ יהושע עם עקילס

45a אילא עוד אלא שמשיאין מבנותיהן לכהונה והיו בני בניהם מקריבים עולות על גבי המזבח, לחם זו לחם הפנים, שמלה אילו בגדי כהונה, הרי במקדש, בגבולין מנין, לחם זו חלה, שמלה זו ראשית הגז:

כא) ושבתי בשלום אל בית אבי והיה י"י לי לאלהים ר' יהושע דסיכנין בשם ר' לוי ו נטל הקב"ה כיהתן שלאבות ועשאה מפתח לגאולתן שלבנים, אמר לו הקב"ה ליעקב אתה אמרת והיה י"י לי לאלהים חייך כל טיבות וברכות ונחמות שאני נותן לבניך איני נותנן אלא בלשון הזה והיה ביום ההוא יצאו מים חיים מירושלם (זכריה יד ח), והיה ביום ההוא יחיה איש עגלת בקר (ישעיה ז כא), והיה ביום ההוא יוסיף י"י שנית (שם יא יא), והיה ביום ההוא יטפו ההרים עסים (יואל ד יח). והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול (ישעיה כז יג):

כב) והאבן הזאת וגו' [וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך] הד אמם שאל לר' ז מאיר פטר חמור במה הוא נפדה, אמר לו בשה דכת' ופטר חמור תפדה בשה (שמות לד כ), אמר לו אין לו שה, אמר לו בגדי, אמ' לו מאין, מן הכבשים ומן העזים תקחו (שם יב ה), אמר לו

3 ילקוט שם [ילקוט ישעיה ר' רע"ז (סט)], ילקוט זכריה ר' סקצ"ה, ילק' מכירי זכריה י"ד ס': 6 לעיל לד 407: 11 ע' בכורות פ"ח מ"ד:

1 שהן משיאין דפוכי, שהם משיאין חת | מבנותיהן] פו, בנותיהן חאכ, מבנותיו ת, את בנותיהם ד, מבני בניו ג | והיו] ויהיו פהא, ל' י | בני בניהם (בני בניהן הא[2], בני בניו ג) מקריבין פחא'ג, ובני בניהן מקריבים י, בני בנותיהן מקריבים ן, בניהם ובני בניהם מקריבים כ, בניהם כהנים גדולים ומעלים ד, בניהן כהנים ומעלין ת | עולות ל' י | המזביח ת | לחם] ד"א ~ דת | זו] פחגת, זה דואכי | 2 שמלה] פואגכי, ושמלה דחת | אילו] פו, אלו דחאכתי, זו ג | כהונה גדולה פא[2]י | בגבולין מנין] פהא.. מנ' וג, ..מניין כ, אבל בגבולים דת | זה חא[1] | שמלה] אכ, ושמלה דפוחגת | זה חא | הגז] פוהאגכב, ~ אמרו (ל' ת) אילולי (אלולי ת) אריכות פנים שהאריך ר' יהושע (יהושוע ת) עם עקילס היה חוזר לכורו וקרא עליו טוב ארך אפים מגבור דא[01]ת | 3 * ושבתי — אלהים] ושבתי.. אבי וגו' ל, ושבתי.. אבי וכו' א[01], ושבתי.. אבי דחא[1]כת, ושבתי בשלום וגו' ן, ושבתי בשלום פ, והיה.. לאלהים א[2]י | דסיכנין] גכ, דסכנין דפואתי(זכריה)מ, דסכינין י(ישעיה) | 4 סיחתן] פי[1](זכריה), סוחתן ג, שיהתן דוהאכי(ישעיה)מ, שיהתב ת | של בנים ה | ועשאה] פוא[1]גכי(זכריה)מ, ועשאן דחא[2]תי(ישעיה) * לגאולתן דפא[2]גכי(שם, מ] לגאולתם א[1]תי(זכריה), לגאלתן ל, לגאולת ן | בנים ן | לו ל' א | ליעקב] י(שם), ל' דפוהאגכתי | (אתה — לאלהים ל' ן והושלם בגליון) | ** אמרת] אמרה ל | 5 והיה י"י לי]-והיה לי ד, והיה י"י ת | טובות] מידות ~ ן | ונחמות וברכות פ, ונחמות וגאולות ג, וברכות י(ישעיה) | נותן] עתיד ליתן א | נותנן] וא[2]כ, נותן דפא[1]תי | 6 והיה] שנא' ~ א[1]י(שם), (והיה — מירושלם ל' א[1]) * מירושלם דחא[2]כתי(שם)] מירוש' לי[1], מירושלים פ, וגו' ן, ל' י(זכריה) | והיה — בקר] חי(שם), והיה.. בקר ושתי צאן אי, [והיה] ביום.. בקר וש' צ' ג, והיה.. איש וג' כ, ל' דפת | 7 והיה — שנית ל' א | שנית] פי, ~ ידו חגי(שם), ידו וגו' ן, ידו לקנות את שאר עמו דת, לקנות.. עמו ד[1]כ | 8 ◦ גדול] ~ וגו' ד | 9 והאבן הזאת ל' א[2] | וגו'] פ, אשר שמתי וגו' ן, אשר שמתי מצבה יהיה בית אלהים דא[1]גכת, ל' א[2] | * וכל — לך דהג] וכל.. עשר.. לך פא[2], וכו' א[01], ל' לוא[1]כ אמם] ג, אמן א, גוי דות, איגיש כ, אגים פ | שאל] שאליה דפואגכ, שייליה ת | * לר' מאיר] את ר"מ א, לר' אליעזר ולר"מ ל | 10 פטר] פאגכ, אמ' לו ~ ן, אמר ליה ~ דת | חמור] חמורך דת | ליה ת | דכת' — בשה ל' א | אמר לו ל' ג | 11 אין] אם אין אכ, ואם אין וג | שה] ~ מהו א[1]ת, מנין מהו א[2] | אמר לו] אמר ליה ת, א"ל א, ל' פכ | * אמר לו גכ] אמ' ל, אמ' ליה פות, א"ל דא[1], ל' א[2] | מאין] מנין א, מנן פ, מן הן ן, ומן הן ג, מנא לך הא דת | מן הכבשים] א[2], אמ' לו ~ ג, א' ליה ~ פ, אמר ליה (לו כ) דכתי' ~ דוכת, דכתי' ~ א[1] | לו] פגכ, ליה דות |

מהקפדה שהקפיד בו ר' אליעזר שאילולי כן חזר לסיאורו וקרא עליו טוב ארך רוח מגבה רוח (ועי' במ"כ שם). והשמיטו [בדפוסים וכי"ת כאן] מן עליהון וכו' עד דבר קל הוא ומן ושאל ליה וכו' עד צמצמו בדברים, ושינו נזף ביה ואזיל לגבי ר' יהושע ועוד שינו אמרו לו תלמידיו ר' וכו', והגיהו התחיל מ פ י י ס ו בדברים כמו שהלשון שם, ובסוף המאמר שלפנינו הוסיפו משם בשינוי הלשון אמרו אילולי וכו', וגם בגליון מדרש אב"א נכמן במ"ס אין זה, ובסגנון מאוחר ובאריכות דברים ובעירבובי התשובות של ר' אליעזר ור' יהושע הסיפור בשמו"ר שם שאל עקילס הגר את רבותינו אמר להם וכו' ועיי"ש, ובסגנון קצר הסיפור בתנחומא שם מעשה ב א ו נ ק ל ו ס הגר ששאל ל ז ק ן מה חביב הגר לפני הקב"ה שכל חבתו כתב בו שנאמר ואוהב גר לתת לו לחם ושמלה א"ל יעקב אבינו לא תבע מן הקב"ה אלא ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש: 5 בלשון הזה, בלשון ו ה י ה, וכל הפסוקים שלפנינו הובאו גם לעיל צד 407 בדרש שבכל מקום שנ' והיה משמש שמחה וע' במ"י שם, והפ' והיה ביום ההוא יחיה וכו' איתא שם גם בדפוסים [וכן נמצאו כל הפסוקים שם בכי"א], ובלק"ט הועתקו רק ג' פסוקים והיה ביום ההוא יוסיף וכו' יטפו וכו' יתקע וכו' והגי' שם כמו בכי"ו מפתח ל ג א ו ל ת ב נ י ם, ועי' גם בשכל טוב צד 143, ובמקרא כתוב יוסיף אדני שנית וכו' [אמנם בס"א שם יהוה, ע' תנ"ך הוצ' גינצבורג], וע' מ"ש במ"י לעיל צד 487: 9 הד אמם. וכ"ה בכי"ג ובפי' ב"ר כ"י מל"א, ושם מפרש גרוע כדמתרגמינן עמיא מכתשא (ויקרא י"ג ו'), ואולי השם אמם מפעל אמם שהוא נרדף עם עמם [עממי] כמו השם ע מ ם באיכ"ר א' י"ב פ' רבתי וכו' וגמלא עמם (פי' מנהיג הגמל הוא גוי) וכו' דגמלא עמם וכו' וע' בעמת"ל ח"ג צד 663, אכן באיכ"ר מ"ב שם הגי' וגמלא גוי וכו' דגמלא גוי וכו', והסיפור הובא אגב הסיפור שלאחריו לפנינו כאן: 11 מן הכבשים. אמר לו מן הכבשים [ואף שגם בפסח כתיב

אילו לפסח, אמר לו אף גדי נקרא שה, מן הן, וזאת הבהמה אשר תאכלו שור שה כשבים ושה עזים (דברים יד ד), עמד ונשקו על ראשו: ר' יהושע דסיכנין בשם ר' לוי כותי אחד שאל את ר' מאיר אמ' לו אין אתם אומרים יעקב אמיתי היה, אמר לו הן, אמר לו לא כך אמר וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך, הן והפריש שבט לוי [אחד מעשרה], ולמה לא הפריש משני שבטים, אמר לו וכי שנים עשר שבטים היו והלא י"ד היו שנ' אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי (בראשית מח ה), אמר ליה כל דכן, איספת מים אוסיף קמח, אמר לו אין את מודה לי שהן ד' אימהות, אמר לו הן, אמר לו צא מהן ד' בכורות לד' אימהות, הבכור קודש ואין

1 עי' מכילתא בא פי"ג וצ"ד: 2 ילק' מכירי מיכה ז' כ', פסיקתא ב' עשר תעשר (נ"ח ס'), תנחומא ראה סי' י"ד: [עי' תנחומא ויחי סי' ס"ו ומ"ב שם סי' ס"ז]: 7 עי' פדר"א פל"ז:

1 אילו] וג, אלו דפאכת | לו] פאגכ, ליה דות, לה ו | נקרא] ~ שמו ו | * מן הן פל°] אמ' ליה ~ ו, א"ל ~ ג, אמר ליה מנא לך הא ת, מנא לך הא ד, שנא' א, מה הן ל | וזאת] אמר ליה (א' לו פ, א"ל ג) דכתי' ~ דפגת, אמר ליה דכתי' זאת ו, דכת' וזאת כ, זאת א | שור — עזים] פכ, צאן שה.. עזים דת, שור שה בכבשים ושה עז' ג, וגו' ו | 2 דסיכנין] ג, דסכנין דפאכתמ, דס' ו | כותי] כושי א, גוי כותי ת | ** אחד] ל' ל | 3 ליה ות | אתן ד"ו, אתה ח | * אומרים דפחא²כמ] א' ל, או' ג, אומ' ו, אומרי' א¹, אומרין ת | אמיתי היה] ח, אמתי הוא א², אמיתי ו, אמתי פמ, אימתי כ, אמת א¹, אמיתי הכתיב (אמתי דכתי' ת) תתן אמת ליעקב דת | ליה ות | הן] גכ, הין דוחת, הן (הין מ) דכת' (דכתי' א) תתן אמת ליעקב פאמ | אמר לו] אמר ליה ת, א"ל א, א' ו, ל' ג | לא כך] ואג, ולא כך דפחכי, ולא ת | אמר] כת' ת | 4 לך] ~ והיכן הפריש מבניס ח, והיכן הפריש ג | הן והפריש] אמ' לו (א"ל א) הן הפריש אכ, א"ל הין שהפריש מ, א"ל הפריש חג, אמר הין א"ל הפריש ד, אמ' לו (ליה ת) הן (והין ו°ת) אמ' לו (ליה ת) הפריש פו°ת | שבטו של לוי | * אחד מעשרה] א' לעשרה א², ל' ל | ולמה — שבטים] למה (ולמה ו°חגכ) לא הפריש אחד מעשרה לשנים (לשני ח) שבטים אחרים דו°חגכת, למה לא הפריש עוד משנים (לשנים א¹) אחרים אחד מעשרה אמ, לשנים שבטים אחרים לא הפריש פ | 5 ליה ת | שנים עשר שבטים] ג, שנים עשר פו°חא¹כתמ, י"ב דא² | היו] הן דפאכת, הם וחגמ | והלא] וזה לא פ | ארבעה עשר פחא¹גתמ, ארבע עשר כ, י"ד א² | היו] הן דפאכתמ, הם חג | 6 לו פ | כל דכן] פו°חגכ, כל שכן דתמ, כ"ש א | אוספת] פחגכת, אוסיפת ד, אספת ו°, שהמוספת א¹, המוספת א²מ | מים] ו°חאכמ, מיא דפת, קמח ג | אוספת כ, הוסיף פ, הוסף א² | קמח] ו°חכמ, קמחא דפ, מים ג | ליה חת | אין] אי א | אתה חא | * לי דפו°אכתמ] לו ג, ל' לח | 7 שהן] פו°האגכתמ, שהם ד | ד'] פא², ארבע דוחא¹גכתמ | אימהות] וג, אמהות דפחאכתמ | ליה חת | הן] פאגכ, הין דו°תמ | ליה חת | הוצא כ, קח ת | ° מהן] מהם ד | ד'] ארבע' ג, ארבע פחא¹כתמ | ** בכורות] בנים ל | ד'] ו°א², לארבע דפחא¹גכתמ | אמהות פחאכתמ | והבכור ו°כ, לפי שהבכור ג, שאין הבכור מתעשר למה הבכור פ, שאין.. מיעשר שהוא מ | קדש ו°אמ, קדוש כ |

שה פירשה התורה שיכול להביא גם גדי]. וכן נעדר אמר לו בסמוך מן הן וזאת הבהמה וכו' ועח"נ ולעיל צד 215 וצד 772 ובמ"י שם: 3 יעקב אמיתי. וכן הלשון לקמן פע"ח סי' י"ד איפשר יעקב אמיתי היה ונראה שהכותי רצה להוכיח שאין ממש בדרש"ת הכמים והמקרא כפשוטו הוא, ובשאלה ראשונה לא הודה בהלכה שמקורה בדרשה שגם גדי בכלל שה, ובשאלה שלפנינו התאמץ להראות שיעקב לא אמיתי היה ובמרמה הלך גם עם עשו ולבו כפשוטו של מקרא וכדעתם של הרומיים (עבודה זרה י"א ב') ולא כדעת חכמינו שדנו אותו לכף זכות ופירשו בא אחיך במרמה בחכמת תורתו (לעיל צד 758) ואמרו עליו שרי לצדיקי לסגויי ברמיותא כי עם גבר תתבר כתיב (מגילה י"ג ב') ולדעתם גם צאנו של יעקב לא נתרבו על ידי המקלות שהציג אלא בדרך נס (לקמן פע"ג סי' י' ועי' בלק"ט שם)]: אשר תתן לי. מכאן עד סוף המאמר קיטע בכי"ו גרש אמר כובי אומתך וכו' [עי' בסמוך צד 805 אות 1] ועי' במ"י לעיל צד 772, והמאמר הושלם שם בגליון בכתב אחר מטושטש: 4 הן והפריש. אמר לו הן [והוא עשה כן] והפריש שבט לוי וכו' ועח"נ, ולפי הגי' א"ל הפריש הוא שאלת הכותי, והגהתי עפ"י שאר הספרים אחד מעשרה, וקשה השאלה ולמה לא הפריש משני שבטים [כי בשני שבטים אין כאן חיוב מעשר, ואין כאן קושיא כי הכותי כיוון לקנטר], וביפ"ת פי' לב' שבטים אחרים מספר בניהם אשר הולידו בחיי יעקב וצ"ע: 6 כל דכן וכו'. כל שכן הוספת מים תוסיף קמח, ומשל הוא בלא"ר, ובפי' ב"ר כ"י מל"א מפרש אוספת קמחא אם תוסיף מים בעיסה תוסיף קמח כלומר אם תוסיף בבנים תוסיף במעשר וכו' [ובתנחומא ויחי שם א"ר יוחנן וכי י"ב שבטים הן והלא כבר נאמר אפרים ומנשה כראובן ושמעון והן י"ד אלא כשלוי נמנה עמהן אינן נמנין עמו וכשאין לוי נמנה עמהן אפרים ומנשה נמנין שבט אחד וכו' והגהתי מודה לי וכו' [ואין צורך כי לשון חכמים כך הוא כמו נזיר פ"ה מ"ג, שבת [illegible] ועי' גם עירובין פ"ה מ"ט יבמות פ"ג מ"ב] ד' בכורות ועח"נ: 7 הבכור קודש. בכי"פ נוסף פירושו שאין הבכור מתעשר דהבכור קודש וכו' ובפי' ב"ר כ"י מל"א מפרש ואין קדש מוציא מידי קדש כלומר וארבע בכורות אינן צריכין להתעשר שאין קדש כמו בכורות מוציא מידי קדש מעשר, מעשר נקרא קדש שנאמר העשירי יהיה קדש לה', ובבחיי מפרש ואין קדש מוציא קדש נשארו עשרה והעשירי הוא שבט לוי שהבדילו הש"י לשרתו ולברך בשמו וכו', ואגדה אחרת בפדר"א שם מה עשה יעקב הפריש ארבעה בכורות לארבע אמהות ונשתיירו שמונה התחיל משמעון וגמר בבנימן שבמעי עמו ועוד התחיל משמעון וגמר בלוי ועלה לוי מעשר קדש לה' שנאמר העשירי יהיה קדש וכו' [ועוד שם ר' ישמעאל אומר כו' ולא עשר יעקב אלא למפרע התחיל מבנימין שבמעי עמו ועלה לוי קדש לה' וכו'] ועי' בתרי"א בראשית ל"ב כ"ה, ובילקוט [illegible] בקונטרים האחרון מילמדנו ר' מ"ז העשירי יהיה קדש אשר היה שמה אני נעשה כהן גדול שאני

קודש מוציא קודש, אמר לו אשרי אומתך מה בתוכה:

כט א) וישא יעקב רגליו אמר ר' אחא חיי בשרים לב מרפא (משלי יד ל) כיון שנתבשר ה בשורה טובה טעין ליביה רגלוהי הדא אמ' כרסה טענא רגליא:

ב ג) וירא והנה באר בשדה וגו' ר' חמא בר' חנינא פתר בה שת שיטין וירא והנה באר בשדה זו הבאר, והנה שם שלשה עדרי צאן רובצים עליה משה אהרן ומרים, כי מן הבאר ההיא ישקו העדרים שמשם היה כל אחד ואחד מושך לדגלו ולשבטו ולמשפחתו, והאבן

2 ילקוט ר' קכ"ג, [וע'] תנחומא ת"ב וילא סי' ס': 4 ילקוט שם: 5 ע' סדר עולם פ"י, תענית ע' א': 6 תוספתא סוכה פ"ג י"א, תנחומא ע"ב במדבר סי' ג' חקת סי' מ"ח וסי' כ', תנחומא במדבר סי' ג' חקת סי' כ"א, במדבר רבה פ"א סי' ב' פי"ט סי' כ"ו:

1 קודש] פחגב, קדש דו°אתמ (וכן בסמוך [גם בח]) | מוציא מידי מ | לו] ליה פ, ל' ו | אשרי] פחג, אשריך ואשרי דא[1]כתמ, אשריך ואשרי מזומתיך ואשרי א[2], סובי ו | אומתך] הדור א[2] | מה בתוכה] גכ, מה שבתוכה ח, מה אית בה ו, שאתה בתוכה פ, שאת (שאתה תמ) שרוי בתוכה דתמ, שאתה.. בתוכו א[1], אשר אתה שרוי בו א[2] | 2 רגליו וגו' ו | חיי] כתי' ~ ח | מרפא] וגו' ו | 3 טען ו לביה וחגכת | רגלוהי] פחאגכי[1], רגלוי ו, ית רגלוהי ד, ית רגלוי ת | הדה וג | אמרה דאגכת, אמר י, היא ו | כרסה] ו, כרסא פא[2]גי, כריסא דא[1]כת | טענה וג, טעין י, טעינא ת | רגלייה וי[1] | 4 * וגו' וא[01]ג] ל' לדפחאכתי | חמא] יוסי פ | בר'] א[2]גכ, ביר' ו, בר דפא[1]תי | חנינא] אגכי, חנינה דפות | פתח א[2]ת | בה] אי, ביה דפוגת, ל' כ | שת] ו, שית דפאגכי, שיתא ל°ת שטין וא[2]ג, אפין ל°, מונין כ | * וירא — בשדה ואגכי] והנה.. בשדה דת, והנה באר פח, ל' ל 5 זה חאגכי | °שם] ל' ד | רובצים עליה] וכי, ל' דפחאגת | זה משה חי | ואהרן פוחא[1]כתי 6 ההוא פג | ישקו העדרים] וגו' פ | שמשם ל' א | היה — מושך] פו, היה כל אחד מושך ג, היה מושך כל אחד ואחד חכ, כל אחד מושך י, שכל אחד היה מושך א, כל אחד ואחד מושך מים (מושך לו ת) דת | לדגלו ולשבטו] לשבטו ולדגלו חי, לרגלו מים ולשבטו ת |

העשירי אמר הקב"ה איני מתחיל מן הקטנים אלא מן הגדולים והעשירי זה לוי [וכן הוא בתנחומא קרח סי' י"ב חשוב מבנימן עד לוי היו לו עשרה בנים ולוי היה העשירי ונתנו מעשר למקום לקיים וכל אשר תתן לי עשר וכו' וע' במדבר רבה פי"ח סי' כ"א ובס' היובלים פל"ב, מדרש תנאים צד 220 וספרי זוטא לבמדבר י"ח ו' וס' ראב"ן סי' קי"ז] וע' ברילל יאהרביכער ח"ד צד 130 ובמאמר ר"א עפשטיין על ר' משה הדרשן צד 16 [וגרינבוים, נייע בייטרעגע צור זעמיטישען זאגענקונדע צד 147]: 1 מה בתוכה. מה יש בתוכה כמה תורה וכמה חכמה, וגם בכי"ג וכי"כ הגי' כן, ובכי"ו אמר סובי (וצ"ל טובי) אומתך מה אית בה, והגי' שאתה בתוכה כמו בירוש' חגיגה ריש פ"א אין הדור יתום שר' לעזר בן עזרי' בתוכו והגי' שאת שרוי בתוכה כמו באותו המאמר [במכילתא בא פט"ז, תוספתא סוטה פ"ז י"ב] בחגיגה ג' ב' אין דור יתום וכו' שרוי בתוכו, וע' בלק"ט ובשכל טוב צד 129. ובסגנון אחר המאמר בפסיקתא פ' עשר תעשר כותי אחד בא ושאל את ר' מאיר וא"ל לית אתון אמרין דיעקב אבוכון קשוט הוא א"ל אין דכתיב תתן אמת ליעקב א"ל הפריש שבטו של לוי אחד מעשרה לשבטים לא היה להפריש לו עוד משנים א"ל אתה אומר דאינון [י"ב ואנא אומר דאינון] י"ד אפרים ומנשה כראובן ושמעון א"ל והא מבאית והא לית את מסייע אוספת קמח אוספת מיא א"ל אין את מודה לי שהן ארבע אימהות יצא מהם ארבע בכורות ואין הבכור מתעשר למה שהוא קודש ואין קודש מוציא קודש א"ל טיבוי לאומתך דאת בה בגווה וכו' וכ"ה בקצת שינוי באותה הפסקא בתנחומא (ושם הגי' א"ל והא את מסייע לי הוספת קמח הוסיף מים וכו' א"ל טובי אומתך דאת בגווה), ובסגנון הפסיקתא הועתק המאמר במה"ג צד 456 ועיי"ש (ושם הגי' והא לי את מסייע אוספת קמחא אוספת מיא), ובתוספות עה"ת פ' אם יהיה אלהים וכו' הובא מב"ר שאל מין אחד את ר' יהושע בן לוי היכן מצינו שעישר בניו אמר לו לוי שהקדישו לשמים אמר לו ומה ראה להקדיש לוי והוא לא היה עשירי אמר לו שעשה יעקב מכל בניו כטלאים הנכנסין לדיר להתעשר והכניס דרך תולדותם דברגיות הן וצ"ע: 2 חיי בשרים וכו'. הלשון וישא וכו' רגליו נמצא במקרא רק כאן ודרש ר"א שנשא לבו רגליו (ומדויקת הגי' רגלוהי בלי מלת ית שאין כתיב כאן את רגליו), והפ' חיי בשרים וכו' נדרש גם בפתיחה לעיל ריש פנ"ז ועיי"ש, ובפירש"י עה"ת מפרש המאמר שלפנינו וישא וכו' משנתבשר בשורה טובה שהובטח בשמירה נשא לבו את רגליו ונעשה קל ללכת, וכן בתר"י א' ונטל יעקב בקלילותא ריגלוי לטילא וכו', וסוף המאמר מפרש ביפ"ת הדא אמרה כריסא וכו' דרך משל הוא לומר שהלב מקומם את האדם להתעורר בעניניו והרי הוא כאילו הכרס נושא הרגלים לא הרגלים את הכרס, וכמ"כ פי' וזהו שאומרים הבריות במשליהם הכרס נושא את הרגלים אם כריסו מלא ונפשו רחבה עליו קל הוא ברגליו, ובלק"ט משמע שהוא דרש אחר שמפרש וישא וכו' ללמדך שבשורה טובה נותנת כח לאדם שכיון שנתבשר יעקב אבינו נשא רגליו ד"א שסעד ועמד והלך, ובשכל טוב שם וישא יעקב את רגליו בקלילות כיון שנתבשר בשורה טובה ניתן בו כח וקלילות וכו' סעד ועמד והלך ומשל הוא לבני אדם כריסא טעין וכו' ובמה"ג שם הועתק טעון לביה רגלויי הדא דאמרי כרסיה טעינא רגליה (ושם בכי"ק טען לביה רגלוי ה"ד כרסיה טענא וכו'), ובעקידה שער כ"ה טעין ליביה לרגלוהי הדא אמרה כרסא טענה רגליא: 4 שת שיטין. שש שיטות, ובגליון כי"ל נסמן ס"א שיתא אפין וע' לעיל צד 466 וצד 550, וכן באיכ"ר פ' בלע (ב' ב') ור' יוחנן הוה דריש שיתין אפין בבלע וכו'. 5 [הבאר. שניתן להם במדבר, שכל טוב צד 143]: משה אהרן וכו', שהם שלשת הרועים שבזכותם ניתנה והזרה הבאר לישראל במדבר, וע' בכ"ע ותענית שם [ותוספתא סוטה פי"א י' ולעיל צד 676], ופי' שלשה עדרי צאן שלשה רועי עדרי צאן, ובשכל טוב צד 143 ג' עדרי צאן זה משה ואהרן ומרים מנהיגי העדרים: 6 מושך וכו'. מושך מים, ובדפוסי' נוסף כן מושך מים, ובשכל טוב שם שכל אחד מושך לשבטו ולמשפחתו והאבן גדולה כמלא פי כברה קטנה היה בה, ומפרש שם גדולה שגדולה במעשיה וניסיה, ובדרש כל אחד ואחד מושך וכו' הובא כאן מאמר ר"ח שרק כמלוא פי כברה קטנה היה בה בבאר [ומזה נשמע שגם האבן לא היתה גדולה באמת], ומאמר זה איתא גם לעיל צד 36 ועיי"ש, ובתוספתא שם האגדה כך היתה הבאר שהיתה עם ישראל במדבר דומה לסלע מלא

גדולה על פי הבאר אמר ר' חנינה כמלוא פי כברה קטנה היה בה, ונאספו שמה כל העדרים בשעת המחנות. וגללו את האבן מעל פי הבאר והשקו את הצאן שמשם היה כל אחד ואחד מושך לדגלו לשבטו ולמשפחתו, והשיבו את האבן על פי הבאר למקומה בשעת המסעות: ד"א וירא והנה באר בשדה זו ציון, והנה שם שלשה עדרי צאן אילו שליש רגלים, כי מן הבאר ההיא ישקו שמשם היו שואבין רוח הקודש, והאבן גדולה זו שמחת בית השואבה. אמר ר' הושעיא למה היו קורין אותה שמחת בית השואבה שמשם היו שואבין רוח הקודש, ונאספו שמה כל העדרים באים מלבוא חמת עד נחל מצרים, וגללו את האבן מעל פי הבאר והשקו את הצאן שמשם היו שואבין רוח הקודש והשיבו את האבן על פי הבאר למקומה מונח לרגל הבא: ד"א וירא והנה באר בשדה זה ציון, והנה שם שלשה עדרי צאן אילו ג' בתי דינין דתנינן שלשה

1 לעיל לד 36, ועי' ירוש' כלאים פ"ט ל"ב ב', ויקרא רבה פכ"ב סי' ד', מדרש קהלת פ' ויתרון ארץ (ה' ח'): 5 ירוש' סוכה פ"ה כ"ה א', פסיקתא רבתי פ"א (א' ב'): 9 סנהדרין פי"א מ"ב:

1 על פי הבאר ל' **א** | חנינה] **וגת**, חניני ד[1], חנינא **דחאב**, ל' פ | כמלא **חא'כי**, מלא פ | כברה] סדה פ | היתה **א** | בו **א**[1] | העדרים] ~ וגללו **דת** | 2 בשעת] בשעה שחונין פ | וגללו—ולמשפחתו] ג', וגללו את האבן וגו' (האבן מעל פי הבאר ן) שמשם.. לשבטו ולדגלו (לריגלו ולשבטו ן) ולמשפחתו **פו**, וגללו את האבן והשקו את הצאן שמשם היה כל אחד מושך לדגלו ולמשפחתו **א**, וגללו.. הבאר (הבאר והשקו את הצאן י) שמשם היה מושך (שמשם מושך י) כל אחד לשבטו ולדגלו ולמשפחתו (ממשפחתו י') **כי**, ל' **דחת** | 3 והשיבו] וגללו **ח** | * על — למקומה **דחכתי**] על פי הבאר פ, על פי וגו' ן, וגו' **ל** | בשעת המסעות] **וא'נכי**, בשעת מסעות **פא**[2], בשעת מסע המחנות **ח**, בשעת מסעות היתה חוזרת לאיתנה **דת** | 4 וירא] **ואנכי**, ל' **דפחת** | זה **פוחאכי** | °שם ל' **ד** | ג' **ד'א**[2] | עדרי צאן] עדרי.. רובצים עליה **חבי**, ל' פ | אילו פוג, אלו **דחאכתי** | שלש] פ, ג' ד'א, שלשה **דוחגכת**, ל' י | 5 ההוא **פגי** | ישקו] ~ העדרים **והאנכתי** | היו ל' י | שואבין] **פגכ**, שואבי' **א**[2], שואבים **דוחא'ת** | הקודש] וג', הקדש **דפאכתי** (והאבן — הקודש ל' **א** והושלם בגליון) | גדולה] ~ על פי הבאר **ו°חגי** | זה] י | * השואבה **דפחגת**] השאבה ן, ~ שמשם היו שואבים **ל** | הושעיה **פות**, אושעיא **ח** | 6 היו ל' **וח** | קורים ו, קוראין **פג**, קוראים **ד** | * אותה **דפוחגת**] אותו **ל** | שמחת ל' **דפות** | שמשם ו | שואבין] **פג**, יים **דוחתי** | את רוח ג | הקודש] וג, הקדש **דפחתי** | כל העדרים ל' פ | 7 באים ל' **ח** | מלבא **האכ** ועד **דחת** | וגללו — האבן ל' **א**[2] | * מעל — הצאן **ל°חגכי**] מעל.. הבאר ו°, והשקו את הצאן **א**[2], וגו' **ד**, ל' **לפת**, (והשקו — הבאר ל' **א**[1]) | 8 שמשם ו | שואבין] **פחגכתי**, שואבי' **א**[2], שואבים **דו** | ברוח **א**[2] | הקודש] וג, הקדש **דחא**[2]**כתי** | על — למקומה] **הא**[2]**גי**, על.. הבאר **פת**, ל' **דו** | שמונח י, מונין **א**[1] | עד רגל י | 9 וירא ל' **פחכת** | בשדה ל' פ | זה] **פאי**, זו **דוחגכת** | ציון] בית המקדש **א** | והנה שם] **וחאגכתי**, והנה **ד**, ל' פ | ג' **ד'א**[2] | צאן] צאן רוב' ן, צאן רובצים עליה **ח**, ל' פ | אילו] **פוג**, אלו **דהאכתי** | ג'] **ד'א**[2], שלשה **דפוחא'גכתי** | דינין] **פחאגכי**, דיני' **ד**, דינים **ות** | דתנינן] **פוא**[2]**גי**, דתנן **דחת** (דתנינן — דינין ל' **א**[1]) | ג' **ד'א**[2] |

כברה וכו' וכל אחד ואחד מושך במקלו איש לשבטו ואיש למשפחתו שנ' באר חפרוהו שרים כרוה נדיבי העם וכו', ובתנחומא מ"ב חקת סי' מ"ח כרוה נדיבי העם וגו' שהיו הנשיאים עומדים על גבה ומושכין במטותיהן כל אחד ואחד לשבטו ולמשפחתו וכו' וע' בתנחומא חקת ובבמ"ר פי"ט. ובתנחומא מ"ב במדבר שם והבאר בזכות מרים וכו' והיאך היתה הבאר עשויה כמין סלע (ובכ"י רומי שם סלע כמין כברה) היתה מתגלגלת וכו' (ועיי"ש בהערות רש"ב אות כ"א על הגי' המשובשת לפנינו בתנחומא במדבר שם כמין סלע כמין כוורת או כדורת (ובעמת"ל ח"ב צד 296 צריך למחוק כל הערך כדורת) ובבמ"ר פ"א הגי' והיאך היתה הבאר עשויה סלע כמין כוורת היתה ומתגלגלת וכו'), ובירוש' כלאים שם איתא א"ר חייה בריא כל מי שהוא עולה להר ישימון ומצא כמין כברה בים טיבריא זו היא בורה של מרים וכו' (ובוי"ר ובמ' קהלת שם הגי' א"ר חייא בר אבא וכו' כמין כברה קטנה בים), וטעם זה המאמר שבארה של מרים נגנזה בים טבריא, וכן בשבת ל"ה א' א"ר חייא הרוצה לראות בארה של מרים יעלה לראש הכרמל ויצפה ויראה כמין כברה בים וזו היא בארה של מרים (ופירש"י כמין כברה סלע עגול ועשוי ככברה) אמר רב מעין המיטלטל טהור וזו היא וכו' וע' בד"ס, ובתנחומא מ"ב חקת סי' נ' [ובתנחומא שם] ונשקפה על פני הישימון וכו' זה לענין באר שבאתה עמהם עד שנגנזה לתוך ימה של טבריא והעומד על פני הישימון רואה בתוך הים כמלוא פי תנור וכו' ובבמ"ר פי"ט עד שנכנסה וכו' כמלא תנור וכו' וע' בפירש"י במדבר כ"א כ' שגורס בתנחומא כמין כברה בים: 2 שמשם היה וכו'. זה הדרש חסר כאן בדפוסים [וכי"ת וכי"ת], ואיתא בשכל טוב וגללו והשקו שמשם כל אחד מושך לדגלו ולמשפחתו, ובסוף המאמר הגי' גם שם ובלק"ט בשעת המסעות, ובדפוסים [וכי"ת] נוסף היתה חוזרת לאיתנה: 4 [זו ציון. הרמב"ן מביא ולרבותינו בב"ר גם בזה להם סוד רמז לעתיד וכו' כי הבאר ירמוז לבית המקדש וכו' ישקו העדרים שמשם היו שואבין רוח הקודש או שירמוז כי מציון תצא תורה שנמשלה למים ודבר ה' מירושלם ונאספו שמה כו']: 5 ר' הושעיא. בירוש' סוכה שם אמר ר' יהושע בן לוי למה נקרא שמה בית השואבה שמשם שואבים רוח הקודש על שם ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה, ובפס"ר שם א"ר יהושע בן לוי למה היו קורין אותו שמחת בית השואבה שמשם היו שואבין רוח הקודש [ובכ"א א' וב' דלג הסופר מן רוח הקדש עד רוח הקדש והושלם בגליון בכתב אחר והאבן גדולה על פי הבאר זו שמחת בית השואבה א"ר אושעיא (ובכ"א ב' אושעי') למה נקרא שמחת בית השואבה שמשם וכו']: 7 מלבוא חמת וכו'. כלה"כ מ"א ח' ס"ה דה"ב ז' ח', וגי' זרה בסוף השיטה בשכל טוב והשיבו את האבן לרגל רביעי, ובעקידה שם הגי' והשיבו וכו' למקומה לרגל הבא: 9 [זה ציון. בלק"ט איתא זו ירושלים]:

בתי דינין היו שם אחד בפתח הר הבית אחד בפתח העזרה ואחד בלישכת הגזית, כי מן הבאר ההיא וגו׳ שמשם היו שומעין את הדין, והאבן גדולה זה בית דין הגדול שבלשכת הגזית, ונאספו שמה כל העדרים אילו בתי דינין שבארץ ישראל, וגללו את האבן שמשם היו שומעין את הדין, והשיבו את האבן שהיו נושאין ונותנין עד שמוציאין את הדין על בוריו: ד״א וירא והנה באר בשדה זה ציון, והנה שם שלשה עדרי צאן אילו ג׳ מלכיות הראשונות, כי מן הבאר ההיא וגו׳ שהעשירו מן ההקדישות הצפונות בלשכות, והאבן גדולה זו זכות אבות, ונאספו שמה כל 45b העדרים זו מלכות הרשעה שמכתבת טירוניה מכל אומות העולם, וגללו את האבן שהעשירו מן ההקדישות הצפונות בלשכות והשיבו את האבן לעתיד לבוא זכות אבות עומדת: ד״א וירא והנה באר זו סנהדרין, והנה שם שלשה עדרי צאן אילו ג׳ שורות שלתלמידי חכמים שהיו יושבין לפניהם, כי מן הבאר וגו׳ שמשם היו שומעין את ההלכה, והאבן גדולה זה מופלא בית דין

7 לעיל לד 409 ופ״נ: 9 סנהדרין פ״ד מ״ד: 10 עי׳ סיר הסירים כנה פ׳ הנה מפסו (ג׳ ז׳):

1 דינין] פו°חא[2]גכי, דינים דת | בפתח הר] פו°חאגכי, בהר דת | ואחד | עזרה פ | אחד י[1], | (כי מן — הגזית ל׳ פ) | * ההיא וגו׳ ד] ההיא ת, ההוא ל, ההיא (ההוא י) ישקו העדרים וחאכי, הה׳ יש׳ הע׳ ג | 2 שמישם ו | שומעים וח | גדולה] ~ על פי הבאר וחאגכי | ב״ד אי | * הגדול דוחאגכת] גדול ל, ל׳ י | אשר בלשכת כ | 3 כל העדרים ל׳ פ | אילו] פוג, אלו דחאכתי | בתי דינין] פחאגכ, בתי דינים דוכת, ב״ד י | שבחוצה לארץ י | את האבן] את.. מעל פי הבאר א[1]גכ׳ את.. הבאר והשקו את הצאן א[2], ל׳ פ | (שמשם — האבן] למקומה א[1]) | שומעים וחת, משקין א[2] | את ל׳ כ | הדין] הצאן א[2] | 4 את האבן] את.. על פי הבאר למקומה חא[1]גכי, ל׳ פ | °נושאין] ־ים ד | ונותנין (ונותנים ג) בדין דפוחאגכתי | שמוציאין] שמעמידין דפא[1]גכת, ־ים ו, שהיו מעמידין א[1]י, שהעמידוהו ח | את הדין] אותו דפואכתי, הדבר ג, ל׳ ח | בוריו כת | בריו ח | וירא — בשדה] וא[2]גכ, והנה.. בשדה חא[1]תי, והנה שלשה עדרי צאן וירא והנה באר ד, ל׳ פ | 6 זה ציון] פחאכי, זו ציון דות, ל׳ ג | שלשה — צאן] של׳ עד׳ צ׳ רובצ׳ ג, שלשה ו, ל׳ פ | אילו] פוג, אלו דחאכת, זה י | ג׳] אי, שלש פחגכ, שלוש ות, שלשה ד | הראשונות] פואי, ראשונות דגכ, ל׳ ת | כי — הבאר ל׳ ת | * ההיא וגו׳] ההוא ל, ההיא (ההוא י) ישקו העדרים דוחא[1]כי, הה׳ ישקו הע׳ ג, ההיא.. העדרים אלו ישראל א[2], ל׳ פת | 6 שהעמידו ג | ההקדשות דפחאגי, הקדשות וכ | * בלשכות דפואגכת] מן בלשכות ל, בלשכת הגזית ח, ל׳ י | גדולה] פו ~ על פי הבאר דחאגכתי | זו] אלו י, ל׳ א | בזכות א | ** כל העדרים] ל׳ ל | 7 הרשעה] ד[1]פאגתי[1], הרשעה הזאת וחכ, ל׳ ד | שהיא מכתבת דפוחאגכתי, שכותבת ע | טירוניה] פג, ־ייה ו, ־יא דחא[1]כתעי, מרוניא א[2] | מכל האומות ע, על אומות העולם כ, אצל א״ה א[1] | את האבן] את האבן וגו׳ ו, את.. מעל פי הבאר חאגכ, ל׳ פ | 8 * ההקדישות ו°גת] ההקדשות דפחאכי, הקדישות ו, הלשכות ל | הצפונות בלשכות] הצפונות בלשכת הגזית ח, שבלשכת הגזית י, ל׳ פ | האבן] פי, ~ על פי וגו׳ ו, על.. הבאר למקומה דחאגכת | לבא פוחאגכתי | °זכות] וזכות ד | אבות ל׳ י[1] | שהיא עומדת לעד ת | וירא — באר] וירא.. באר בשדה וגכ, והנה.. בשדה דחאתי, ל׳ פ | 9 זה א[1]ג | והנה שם ל׳ פ | ג׳ עדרי צאן ד[1]א[2], שלשה עדרי פ, שלשה.. רובצים עליה וחכ | אילו] ו, אלו דפחאגכתי | ג׳] ד[1]א, שלש פגכי, שלוש ו, שלשה ד, שורות שלש ת, ל׳ ח | שהיו יושבין] פא, שהיו יושבים ח, .. יושבי׳ כ, שהן יושבין גת, .. יושבים ו, שהם יושבים ד, שיושבין י | 10 לפניהן וי | כי מן הבאר ל׳ פ | וגו׳] ההיא (ההוא ד[1]י) ישקו העדרים דחאכתי, הה׳ יש׳ העדרים ג, ההיא ישקו ו, ישקו העדרים פ | היו ל׳ ת | שומעים ות | את ל׳ א[1] | ההלכות ת | (והאבן — ההלכה ל׳ א) | גדולה] פו, ~ על פי הבאר דחגתי | זה] זו פג, ל׳ י | המופלא י | בית דין] שבבית דין פ, ל׳ י[1] |

1 אחד בפתח וכו׳ וכ״ה בשכל טוב, ובלק״ט אחד בהר הבית ואחד בפתח העזרה וכו׳ ובמשנה שבירושלמי ובמתניתא דתלמודא דבני מערבא אחד על פתח הר הבית ואחד על פתח העזרה ואחד בלשכת הגזית, ובמשנה שבמשניות שלפנינו ובבבלי סנהדרין פ״ו ב׳ אחד יושב על פתח הר הבית ואחד יושב על פתח העזרה ואחד יושב בלשכת וכו׳ וע׳ בד״ס, ובכי״ו קיטע שלשה היו שם וגו׳: 3 אילו בתי וכו׳. בשכל טוב אלו שאר כל בתי דיינין שבארץ ישראל: 4 שהיו נושאין וכו׳. כ״ה בכי״ל כאן, וכגי׳ הספרים שהיו נושאין ונותנין בדין עד שמעמידין אותו וכו׳ גם הלשון בכי״ל למטה בשיטה החמישית שהיו נושאים ונותנין בהלכה עד שמעמידין אותה על בוריה, ובשכל טוב הגי׳ שנושאין ונותנין בדבר עד שמעמידין אותו וכו׳, ובלק״ט והשיבו את האבן שמעמידין דבר וכו׳: 5 ג׳ מלכיות וכו׳. בבל מדי ויון שהעשירו מן ההקדישות וכו׳ שבזזו מה שמצאו בלשכות כמ״ש בנבוכדנצר ויוצא משם את כל אוצרות בית י״י וכו׳ (מ״ב כ״ד י״ג), ובשכל טוב הגי׳ שהן העשירו את ההקדשות וכו׳: 6 [זכות אבות. בגליון כי״ת כתוב בכתב דומה לכתב הספר ובספר האורה כת׳ כל זמן שהאבן על פי הבאר ישראל בשעבוד עיין שם]: 7 מלכות הרשעה. בד״ו השמיטו [מפני חמת המציק] מלת הרשעה, והניחו הנייר פנוי, ובד׳ קראקא א׳ השלימו מלכות רומי, ובשכל טוב ג״כ הגי׳ זו מלכות הרשעה שהיא מכתבת טירוניא מכל אומות העולם וע׳ לעיל צד 409 ובמ״י שם: 8 מן ההקדישות. בשכל טוב צד 144 וגללו את האבן שבזזו וגזלו כל ההקדשות הצפונות בלשכות, ובלק״ט שינה הלשון ונאספו שמה כל העדרים אילו חיילי האומות וגללו אלו כלי בית המקדש שלקחו והשיבו את האבן לעתיד לבא, ומפרש דכתיב תחת הנחשת אביא זהב: 9 אילו ג׳ שורות. במשנה סנהדרין שם ושלש שורות של תלמידי חכמים יושבין לפניהם, ובשכל טוב מפרש אלו ג׳ שורות של עשרים ושלשה שהיו יושבין לפניהם וע׳ בפירש״י סנהדרין ל״ז א׳ בד״ה שלש שורות: 10 מופלא בית דין. בהוריות פ״א מ״ד ובירוש׳ שם

שמסיים את ההלכה. ונאספו שמה כל העדרים אילו התלמידין שבארץ ישראל וגללו את האבן שמשם היו שימעין ההלכה. והשיבו את האבן שהיו נישאים וניתנין בהלכה עד שמעמידין אותה על בוריה: ד״א וירא והנה באר זו בית הכנסת. והנה שם שלשה עדרי צאן אילו שלשה קרויים, כי מן הבאר ההיא וגו׳ שמשם היו שומעין את התורה, והאבן גדולה זה יצר הרע. ונאספו שמה כל העדרים זה הציבור, וגללו את האבן שמשם היו שימעין התורה והשיבו את האבן שכיון שיוצאים יצר הרע חוזר למקומו: ר׳ יוחנן פתר לה בסיני וירא והנה באר בשדה זה סיני, והנה שם שלשה עדרי צאן כהנים לוויים וישראלים. כי מן הבאר ההיא וגו׳ שמשם שמעו עשרת

1 שהוא מסיים פ. שהוא מסרס דוחגתי | את ל׳ ו׳¹ | * כל העדרים דוחאגתי] ל׳ לפ | התלמידים פואג תלמידים חי. תלמידי חכמים דת | שבחוצה לארץ י | את האבן] את האבן וגו׳ ו. את.. מעל פי הבאר י. את.. הבאר והשקו (והשקו את א²) הצאן א ל׳ פ | 2 שמישם ו (שמשם — האבן ל׳ א³ והושלם קצת בגליון) שומעין] פחא¹י. ־ים דות | ההלכה] א¹. את ההלכה דפוחא²גבתי | והשיבו — האבן] פי. על פי הבאר למקום ח. ~ וגו׳ ו. על פי הבאר דת. על.. הבאר למקומה אגב | שהיו נושאים ונותנים דות. שהיו נושאין ונותנין חגבי. שנושאין ונותנין פ. שמשם היו נושאין ונותנין א | שמעמידין] פחאנבתי. שמעמידי׳ ד¹. ־ים ד. שהיו מעמידין ו | 3 בורייה ו | וירא — באר] והנה באר א³. וירא.. באר בשדה דוא¹גבת. והנה.. בשדה חי. ל׳ פ | זו] פוא¹גבתי. זה דחא³ | והנה שם ל׳ פ | ג׳ עדרי צאן ד¹א³. שלשה עדרי פ. שלשה.. רובצים עליה גב. שלשה וגו׳ ו | אילו] פו. אלו דחאגבתעי | קרויים] כע. קרוין א². קירויין א¹. קרוים פת. קרוין י¹. קרסוס ו. קרואים דת קריאם ג | כי מן הבאר ל׳ פ | 4 * ההיא וגו׳ ו] הה׳ ל. ההוא ישקו י. ההיא ישקו וישקו את ח) העדרים חאבת. הה׳ יש׳ העד׳ ג. ישקו העדרים פ. וגו׳ ד | היו ל׳ י | שומעין] פאתי. ־ים דוח | התורה] ההלכה א³ (והוגה בגליון) | גדולה] ~ על פי הבאר חאי | יצר רע ות | * כל העדרים דוהאגתי] ל׳ לפ | 5 (זה — האבן] וגו׳ א¹. וגללו את האבן מעל פי הבאר והשקו את הצאן א³) | הציבור] הגי. הצבור דפות | האבן] ~ מעל פי הבאר חג | שמשם — התורה] שמשם היו שומעים (שומעין פאת. שומע׳ ג) את התורה דפואגת. זה ספר תורה שגוללין ושומעין ממנו דברי תורה חי | את האבן] ות. את האבן וגו׳ ד. את.. על פי הבאר י. את.. על (מעל א²) .. הבאר למקומה חאגב. ל׳ פ | שכיון] כיון א¹. שתכס פ | 6 שיוצאין י. .. משם פ. .. להם א. .. להן ג. שהם יוצאים ח. שהם (שהיו ו) יוצאים (יוצאין כ) להם דוכ. שהיו שומעין את התורה ויוצאים להם ת | יצר רע ת | למקומו] למקומה א¹. ~ ד״א וירא והנה באר בשדה ו. ל׳ י | ר׳ יונתן א | לה] קרא י. ל׳ נ | וירא ל׳ חי | בשדה] וחאגבתי. ל׳ דפ | והנה שם ל׳ פ | 7 ג׳ ד¹ | עדרי צאן] אתי. עדרי צאן וגו׳ ו. עדרי.. רובצים עליה חגב. עדרי פ. ל׳ ד | לויים דואת. לוים פחגי. ולוים כ | * וישראלים דפחא¹ת] ויש׳ ל. וישר׳ ג. וישראל וא²י¹ | כי מן הבאר ל׳ פ | * ההיא וגו׳] הה׳ ל. ההיא דות. ההיא ישקו העדרים חאכ. הה׳ יש׳ העד׳ ג. ישקו העדרים פי | שמישם ו | שמעו] יצאו ת. ל׳ ד | העשרת ח. עשר א¹ |

מ״ו א׳ איתא מופלא של בית דין וכו׳ ושם פי׳ הרמב״ם מופלא של ב״ד הוא ראש הישיבה ועי׳ בפירש״י הוריות ד׳ ב׳ בר״ה או שלא היה וכו׳ ובתוספות סנהדרין ט״ז ב׳ בר״ה אחד ממונה וכו׳. ובתוספתא סנהדרין פ״ז א׳ נצרך אחד מהן הלכה הולך לבית דין שבעירו וכו׳ הוא ומופלא שבהם באין לבית דין שבהר הבית וכו׳. ובתוספתא חגיגה פ״ב מ׳ הוא ומופלג (ומופלא) שבהם וכו׳ ועי׳ בירוש׳ סנהדרין פ״א י״ם ג׳ ובבבלי סנהדרין פ״ח ב׳. ובכי״ל הגי׳ שמסיים את ההלכה, וכן בכי״פ שהוא מסיים וכו׳, ובדפוסי׳ ובילקוט ובכ״י שציינתי שהוא מסרס וכו׳, ומשמע שגי׳ זו עיקרית לפי הדרש בשהש״ר שם ומן העיר לקח סרים אחד (מ״ב כ״ה י״ם) זה מופלא בית דין ולמה קורא אותו סרים שמסרס את ההלכה, ובבמ״ר פי״א סי׳ ג׳ זה מופלא של בית דין וכו׳ (ושם ליתא ולמה קורא אותו וכו׳) ובירוש׳ סנהדרין פ״א י״ח ג׳ ולמה קוריהו סרים שמסרס את ההלכה ושם ליתא זה מופלא וכו׳). ובפירוש הקצר בירושלמי שם מפרש שמסרס שהותך בפלפולו ומכריע את ההלכה, וביפ״ת כתב אם הוא מלשון סרסהו ודרשהו [ע׳ ב״ב קי״ט ב׳] פי׳ שמהזר עליה ומפלפל בה להבין לכל ויותר נר׳ שהוא לשון סרים ופירושו שחותך ופוסק ההלכה וצ״ע. ולהגי׳ שלפנינו שמסיים וכו׳ ע׳ גם לעיל צד 415. [ונראה שלגי׳ זו הכונה שהוא סיים וחתם את ההלכה, כי בדיני נפשות מתחילין מן הצד (סנהדרין פ״ד מ״ב) ומסיימין וגומרין בגדול דהיינו במופלא שבב״ד, וע׳ גם פסחים פ״י מ״ד ושבת כ״ב ב׳ מתחיל כו׳ מסיים, ובכי״א חסר מן והאבן עד ההלכה ובכי״א א׳ הושלם בגליון בכתב אחר והאבן גדולה וכו׳ זה מופלא שבב״ד שיודע לסרס את ההלכה, ובכי״א ב׳ יש בגליון רק והאבן גדולה ע״פ הבאר] ובלק״ט הועתק והאבן גדולה גדול שבהם ונאספו שמה אילו תלמידי חכמים וכו׳ האבן על פי הבאר היו נושאים ונותנין בהלכה עד שמעמידין ההלכה על בוריה, ובשכל טוב שב גורס ומפרש כי מן הבאר ההוא ישקו וכו׳ שמשם היו פוסקין את ההלכה והאבן גדולה זו מופלא שבבית דין ונאספו שמה כל העדרים אלו תלמידים שבארץ ישראל וגללו והשקו שמשם יוצאה תורה לכל ישראל וגללו את האבן על פי הבאר למקומה שהיו נושאים ונותנים כדבר ז׳ שבתות עד שמעמידין אותו על פירקו וצ״ע: 3 בית הכנסת. לפי הדרשות בשאר השיטות אין נר׳ לפרש שמעם הדרש כאן והנה באר בשדה זו בהכ״נ לפי שבתי כנסיות שלהם היו בשדה ועי׳ בחי׳ הרש״ש: שלשה קרויים. קרואים לתורה שאין פוחתים מהם, וקרויים כמו בירוש׳ תעניות פ״ד ס״ז ג׳ ולא שבעה קרויין אינון וכו׳, ובערוך ע׳ קר ט״ו מפרש שלשה קרויים ג׳ ארונים של בית הכנסת, והרד״ל העיר עוד על ירוש׳ מגילה פ״ג ע״ד א׳ ג׳ מבית הכנסת כבית הכנסת דמשמע שהיו אצלם ג׳ ממונים בבהכ״נ יעוי״ע בעמת״ל ע׳ קיראה ב׳, ובערוך שם בדפ״ר והפ״ו נשתבש ארונים ועי׳ במעריך ע׳ קר (וכן הובא במ״ב וביפ״ת), ולנכון פי׳ שם קרויים העולים לקרות בתורה, ובשכל טוב הועתק וירא והנה באר בשדה זו בית הכנסת ג׳ עדרי צאן אלו קרויין שמשם שומעין ספר קריאת התורה והאבן גדולה

הדיברות, והאבן גדולה זו שכינה, ונאספו שמה כל העדרים ר׳ שמעון בן יהודה איש כפר עכום מש׳ ר׳ שמעון שאילו היו שם ישראל חסירים עד אחד לא היו כדיי לקבל את התורה, וגללו את האבן שמשם שמעו עשרת הדיברות, והשיבו את האבן, אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם (שמות כ כב):

ד—ו) ויאמר להם יעקב אחי מאין אתם ויאמ־רו מחרן אנחנו ר׳ יוסי בר׳ חנינה פתר פ׳
קרייה בגלות ויאמר להם יעקב וגו׳ ויאמרו מחרן אנחנו מחרונו שלהקב״ה אנו בורחים, ויאמר להם הידעתם את לבן בן נחור הידעתם את מי שעתיד ללבן עוונותיכם כשלג, ויאמר להם

1 מכילתא יתרו פס׳ דבחדש פ״ג, מכילתא דרשב״י שמות י״ט י״ח, דברים רבה פ״ז סי׳ ס׳: 5 ילקוט ר׳ קכ״ג:

1 הדיברות] ו, הדברות דפא²כתי, דברות חא¹ | גדולה] ~ על פי הבאר חאגכי, ל׳ פ | זה א׳ השכינה ו | **כל העדרים] ל׳ ל | 2 עכום] פוגכ, עכו דאת | משום דפאגכת, משם ו | ר׳ שמעון] פוגכ, ר׳ שמואל דת, ר״ש א | שאלו פכת, שאם א | היה פ | שם ל׳ | ישראל ל׳ א | * חסירים כ] חסירין וג, חסרים דאת, חסרין חי, חסידים לפ | עד] כ, עוד דוגת, אפילו פחא, ל׳ י | היו] היה א¹, ל׳ פ. כדיי לקבל] וחג, כדי לקבל כ, כדאי לקבל א, כדאין לקבל פ, מקבלין ד, ־ים תי | את התורה] עשרת (י׳ א¹) הדברות א | וגללו — האבן] והשקו את הצאן פ, ~ וגו׳ ו, מעל פי הבאר אגכ, הבאר והשקו את הצאן ח | 3 * שמשם — הדיברות ג] שמישם.. הדיברות ו, שמשם.. עשרת (י׳ א¹) הדברות פאכ, שמשם.. הדברים י, שמשם שמעו התורה ועשרת הדברות ה, שמשם היו שומעים (־ין ת) את הקול ושמעו עשרת הדברו׳ דת, אתם ראיתם פי מן השמים דברתי עמכם ל | האבן] ~ וגו׳ ו, על פי הבאר י, על.. הבאר למקומה חאגכת | * אתם — עמכם פאגכתי] אתם ראיתים.. עמכם ח, אתם.. דברתי וגו׳ ד, אתם.. השמים וגו׳ ו, שמשם שמעו עשרת הדיברות ל | 5 להם] אליהם פ | אחי ל׳ י¹ | * מאין אתם חאגכתי] מאין ל, וגו׳ דפו | ויאמרו — אנחנו] ח, ל׳ דפואגכתי | בר׳] חא²ג, בר דפתי, בן ו | חנינה] פוגתי, חניג׳ ד, חנינא חא² | 6 קרייה] ו, קריה א², קריא דחג, קרא פי, לה קריה א¹, לה ת | בגלות] דית, בגליות פוחאי, בגלותו ד | * ויאמר — אנחנו] ויאמר להם יעקב ל, ויאמר.. יעקב וגו׳ ו, ויאמר.. יעקב וגו׳ מחרן אנחנו ד, ויאמר.. יעקב אחי מאין אתם ויאמרו מחרן אנחנו א¹ג, ויאמרו.. אנחנו פחא²י | הקב״ה] מקום א²י | אנו] אנחנו ת | בורחין פא¹י | * ויאמר להם דפוחאגכת] ל׳ לי | 7 את — נחור] את לבן ות, ל׳ פ | הידעתם] יודעים אתם א | את מין] מי א²ת, אותו פ | שעתיד] פ, שהוא עתיד דוחאגכתי עונותיכם דפחכת, את עוונותיכם וא², את עונותיכם ג, עונותיהם י, עונותיהם של ישראל א¹ | ** כשלג] כשלג ילבינו ל | ויאמר] ויאמרו ידענו ~ פוחא²גכי |

זה יצר הרע ונאספו שמה כל העדרים זו הציבור וגללו את האבן שמסלקין יצר הרע בכח תפלתם והשקו את הצאן שמשם משמיעים תורה לרבים והשיבו את האבן שכיון שהן יוצאין יצר הרע חוזר למקומו. ובעקידה שם וירא והנה באר בשדה אלו בתי כנסיות והנה שם שלשה וכו׳ אלו שלשה קורין בתורה כהן לוי וישראל כי מן הבאר ההוא ישקו העדרים כי משם שומעים את התורה והאבן גדולה על פי הבאר זה יצר הרע ונאספו שמה וכו׳ כששומעין את התורה יצר הרע מתגלגל ומתפוצץ והשיבו את האבן על פי הבאר למקומה שכשיוצאין משם יצר הרע חוזר למקומו: 1 ר׳ שמעון בן יהודה וכו׳. עי׳ לעיל צד 88 ובח״ג וכמ״י שם וצד 102, ובמכילתא דרשב״י שם ר׳ שמעון בן יהודה איש כפר עיכוס אומר מניין אתה אומר שאם היו יוצאי מצרים חסרין אפילו אחד לא היתה תורה ניתנת להן ת״ל כי ביום השלישי ירד ה׳ לעיני כל העם, ובמכילתא שם מאמר סתמי ד״א לעיני כל העם מלמד שאם היו חסרים עד אחד אינן כדאי לקבל וכו׳, ובדב״ר שם א״ר שמעון בן יוחאי מנין אתה אומר אילו היו ישראל חסרים אפילו אדם אחד לא היתה השכינה נגלית עליהן דכתיב כי ביום וכו׳, וטעם והשיבו את האבן וכו׳ אתם ראיתם כי מן השמים דברתי וכו׳ שהשכינה חזרה לשמים ועי׳ ביפ״ת, ובלק״ט גורס ומפרש ר׳ יוחנן וכו׳ וירא והנה באר בשדה זה סיני וכו׳ והנה שם וכו׳ כי מן הבאר ההוא ישקו העדרים אלו עשרת הדברות והאבן גדולה זו שכינה ונאספו שמה אלו ישראל וגללו את האבן שקבלו התורה והשיבו את האבן אתם ראיתם וכו׳, ובשכל טוב וירא והנה באר בשדה זה סיני ג׳ עדרי וכו׳ כי מן הבאר ההוא ישקו שמשם שומעין עשרת הדברות והאבן גדולה זו גילוי שכינה ונאספו שמה כל העדרים וגללו את האבן ר׳ שמעון אומר אילו היו ישראל חסרים איש אחד לא היו כדאי לקבל את התורה והשיבו את האבן אתם ראיתם וכו׳, [ובמדרש אגדה באר בשדה מלמד שראה סיני שבו ניתנה תורה שנקראת באר חיים, שלשה עדרי כו׳ רובצים עליה מרביצים תורה כי מן הבאר ההיא מן התורה ההיא ישתו ישראל והאבן גדולה זו שכינה שנאמר משם רעה אבן ישראל (בראשית מ״ט כ״ד) ונאספו שמה אלו ישראל שנאמר ויתיצבו בתחתית ההר (שמות י״ט י״ז) וגללו את האבן משה ואהרן יקבלו את התורה והשקו את הצאן והשיבו כו׳ זה שנאמר וישב את דברי העם וגו׳ (שם שם ח׳)] ובעקידה שם ר׳ יונתן פתר לה בסיני וירא והנה באר בשדה זה סיני וכו׳ צאן כו׳ כי מן הבאר ההיא ישקו העדרים שמשם שמעו כו׳ והאבן גדולה על פי הבאר זו שכינה ונאספו שמה כל העדרים ר״ש בן יהודה איש כפר עכו אמר משום ר׳ שמעון שאלו היו חסרים אפילו אחד לא היו כדי לקבל עשרת הדברות וגללו וכו׳ מעל פי הבאר שמשם שמעו עשרת הדברות והשיבו את האבן על פי הבאר למקומה אתם ראיתם וכו׳, ובבחיי הובא ר׳ יוחנן פתר קראי בסיני באר בשדה זה סיני וכו׳ והנה שם כו׳ כי מן הבאר ההוא ישקו אלו עשרת הדברות והאבן גדולה זו שכינה ונאספו שמה אלו ישראל וגללו את האבן שקבלו את התורה והשיבו וכו׳ אתם ראיתם וכו׳: [6 של הקב״ה. בכי״א ב׳ כתוב של מקום ולמעלה בין השורות נכתב הב״ה, ובכי״א א׳ טעה הסופר מפני שיווי המלות והתחיל לכתוב את המאמר שלנו ויאמרו מחרן וכו׳ מחרונו וכו׳ לפני מלות ר׳ יוסי ב״ר חנינה וכו׳ ונקד עליו:] 7 כשלג. בכי״ל נוסף ילבינו כלה״כ אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו (ישעיה א׳ י״ח), ובמה״ג עמ׳ 459 כל הדרש בסגנון אחר, ומסיים שם ויאמר להם השלום לו הוא שלום ובמרומיו שלום יפרוש עליכם שלום וישכן אתכם בנוה שלום אמרו לו באיזו זכות

השלום לו ויאמרו שלום, באי זו זכות והנה רחל בתו באה עם הצאן הה"ד כה אמר ײ קול ברמה נשמע נהי בכי תמרורים רחל מבכה על בניה וגו' מנעי קולך מבכי וגו' כי יש שכר לפעולתך וגו' (ירמיה לא טו-טז): ויאמר להם השלום ביניכם לבינו ויאמרו שלום ואין פטמין את בעי והנה רחל באה עם הצאן הדא אמ' שהדיבור מצוי בנשים:

ז) ויאמר הן עוד וגו' אמר להם אם ישירי שכר אתם הן עוד היום גדול, אם שלכם אתם רועים לא עת האסף המקנה וגו':

ח ט) ויאמרו לא נוכל וגו' עודנו מדבר עמם ורחל באה אמר רבן שמעון בן גמליאל בוא וראה כמה בין שכינות לשכינות להלן שבע היו ובקשו הרועים להזדווג להם הה"ד ויבאו הרועים ויגרשום (שמות ב יז), ברם הכא אחת הייתה ולא נגע בה ברייה על שם חונה מלאך ײ סביב ליריאיו ויחלצם (תהלים לד ח) לסבובים ליריאיו:

ילקוט שם: 7 ילקוט ר' קכ"ד, ילקוט תהלים ר' תש"כ, ילק' מכירי תהלים ל"ד סי' י':

1 לו] ~ אתם בשלום עמו א' | ** ויאמרו] ויאמר ל | שלום וגו' ן | באיזו פות, באי זה חא, באיזה י, והנה באי זו כ, .. באיזו ג | זכות] ~ בזכות ן, בזכות רחל ת | באה עם הצאן ל' פ | כה אמר ײ ל' ן | 2 נשמע ל' ת | נהי — וגו'] חת, נהי.. בניה מאנה להנחם וגו' ד, נהי.. בניה פא²ג, נהי.. תמרורים וגו' י, נהי.. תמרורים כ, וגו' וא' | מנעי] כה אמר ײ מנעי | וגו' — וגו'] ועיניך מדמעה כי יש שכר לפעולתיך נאם ײ ושבו מא' האו' ג, ועיניך.. לפעולתך.. ושבו מארץ אויב ויש תקוה לאחריתך נאם ײ ושבו בנים לגבולם י, כי יש שכר לפעולתך נאם ײ ויש תקוה לאחריתך נאם ײ ח, וגו' ויש תקוה לאחריתך וגו' ד, ויש תקוה לאחריתך וגו' ן, ויש תקוה לאחריתך נאם ײ פאכ, ..לאחריתך ושבו בנים לגבולם ת | 3 ויאמר] ד"א ויאמר פחא°¹גכ, ד"א ויאמרו א³, ד"א ויאמר להם יעקב אחי מאין אתם ויאמר להם הידעתם ויאמר ן | להם] ל' דא | השלום] פע, השלום לו א²א°¹י, השלום לו השלום דוחגכת | ביניכם לבינו ל' א² (והושלם בגליון) | ויאמר תי¹ | שלום ל' י¹ | ואי חי | פטמין] פנכערי, פטימין א³, פיטמין ן, פוטמין ד, פוטמים ת, פטפוטין ח | 4 הנה י | באה עם הצאן] בתו באה.. הצאן דהאכי, בתו באה ת, בתו פוג | הדה וחא²י | אמרה דוחאגכרי, אמרינן פ, ל' ת | שהדיבור] חגתערי¹, שהדבור דפאכר²י, · שדיבור ן | מצויה א | 5 וגו'] היום פ, ..גדול חאנכתי, ..גדול וגו' ן | אמר להם] אמר להן א³, ל' פא¹ | אם — גדול ל' א¹ (והושלם בגליון) | אם] חא¹, ואם דפוא²גכתי | 6 רועים אתם א² | האסף — וגו'] ן, האסף (האסף את י) המקנה השקו הצאן ולכו רעו חנכי, האסף המקנה דאת, וגו' פ | 7 ויאמרו — וגו'] ן, ויאמרו.. נוכל עד אשר פ, ויאמרו.. אשר יאספו כל העדרים גכ, ל' דחאתי | עודנו מדבר ל' א²י | עמם ל' פא²י | * ורחל באה דגמ] ורחל באה וגו' ח, ורחל.. עם הצאן א²כ, ורחל.. הצאן אשר לאביה א¹תי, וגו' ל, ל' פו | אמר רבן — גמליאל] ח, רבן.. גמליאל י¹ (תהלים), אמ' ר' שמעון בן גמליאל ן, אמ' ר"ש בן גמלי' פ, אמ' רשב"ג כ, ארשב"ג אגימ, ל' דת | 8 בוא] אגתי(שם)מ, בא דפוחכי | כה פאי | שכינות לשכינות] פחגי¹, שכונות לשכונות דות, שכנות לשכנות אכמ | להלן] במשה פ | שבע היו] פוחא¹ג, ז' היו דמ, שבע י, היו שבעה י (שם), שבע נשים א³, שבע בנות ת | ובקשו] ובאו א² | ** הרועים] הרעים ל, ל' אמ | להזדווג להן א³, להיזדווג להם ן, להיזדוויג להן ג, להזדויג להם ת, להזדויג אליהם כ, להן להזדווג מ, לגרשן פ | ויבואו אגתי(שם)מ | ** הרועים] הרעים ל | 9 * ויגרשום] ויגרשום וגו' חמ, ויגרשום ויקם משה ויושיען פ, וגו' לן | הכה ן, ביעקב פ | ° אחת] אחר ד | היית ן | * נגע דוחא¹גכמ] נגעה פא¹תי (שם), נזדווג י, ל' ל | בה] לה י, ל' ת | ברייה] פ, בירייה ן, בריה דחאתימ, ברייא ג | * חונה דפחאגכתימ] חנה ן, הנה ל | סביב ליריאיו] אגכי(שם)מ, סביב ליראיו דפחתי, וגו' ן | 10 * ויחלצם דפאגכימ] וגו' ל, ל' חת | לסבובים ליריאיו] אגי (שם), לסבובים ליראיו חי, לסביבים ליראיו פ, לסובבים ליראיו דו, לסובבים ליריאיו יהלצם ת, ל' כמ |

אמ' להם בזכות רחל אמכם דכת' והנה רחל בתו באה עם הצאן ואומ' רחל מבכה וכו' ואומ' כה אמר ה' מנעי קולך וכו': 3 ויאמר להם וכו' הוא דרש אחר ועת"נ. [ולדרש הראשון נראה שיעקב לא אמר בלשון שאלה השלום לו אלא בתור הבטחה שהקב"ה שהשלום במעונו גם עליהם יעשה שלום, והם שאלו שלום, באיזו זכות? ויעקב השיב והנה רחל בזכות רחל וכמו שהוא גם במה"ג, וע' גם במדרש אגדה]: ואין פטמין וכו'. ואם דברים אתה רוצה והנה רחל וכו', והגי' פטמין איתא גם בערוך ע' פט ג', ושם גורס בוי"ר פ"ב למאן פטמין וע' גם במ"י לעיל צד 162 וצד 452. [ובכי"א א' כתוב פטמין ובין השורות תלויה בי"ת על המ"ם]: 8 להלן. בנות יתרו שבע הי' ובקשו הרועים להזדווג להרע להן, וכן הוראת הזדווג לעיל פעמים שונות וע' פמ"א סי' ג' צד 550 צד 616 וצד 682, ואגדות שונות בשמו"ר פ"א סי' ל"ב ועיי"ש, ובדפוסי' [ובי"ת] השמיטו שם בעל המאמר בוא וראה וכו' ולגבון גם בשכל טוב צד 131 ארשב"ג בוא וראה כמה יש בין שכינות לשכינות, ומפרש ולהלן הוא אומר ויבואו הרועים ויגרשום אע"פ שהן שבע שהי' בהן פסולת אבל רחל שהיא יחידה לא נגע בה בריה משום שהיתה צדקת וז"ה חונה מלאך ה' סביב ליראיו ויחלצם, ול"ג שם לסבובים ליראיו ועת"נ, [והוסף שהי' בהן פסולת כדי שלא יקשה והלא צפורה אשת משה היתה עמהן, לכן הוא מפרש שהיו בהן טובות ורעות ובשביל הרעות סבלו גם הטובות.] ובילקוט דברים רמז תתכ"ד הועתק מילמדנו ראה מה כתיב ורחל היתה יפת תואר וכתיב ורחל באה עם הצאן אשר לאביה אלא שהיה הקב"ה משמרן שהיה גלוי לפניו שהן עתידי' להדבק לצדיקים בנות לבן מדבקות ביעקב וצפורה בת יתרו

י) ויהי כאשר ראה יעקב את רחל וגו' ויגל את האבן אמר ר' יוחנן כזה שמעביר את הפקק מעל גבי צלוחית:

יא) וישק יעקב לרחל כל נשיקה שלתיפלות בר מן ג', נשיקה שלגדולה ונשיקה שלפרקים ונשיקה שלפרישות. נשיקה שלגדולה ויקח שמואל את פך השמן ויצק על ראשו וישקהו (ש"א י א), נשיקה שלפרקים וילך ויפגשהו בהר האלהים וישק לו (שמות ד כז), נשיקה שלפרישות ותשק ערפה לחמותה (רות א יד), ר' תנחומ' אמר אף נשיקה שלקריבות וישק יעקב לרחל שהיתה קרובתו:

וישא את קולו ויבך למה בכה, אמר אליעזר עבד אברהם בשעה שהלך להביא את רבקה מה כת' בו ויקח העבד עשרה גמלים וגו' ואני לא נזם אחד ולא צמיד אחד, ד"א

1 ילקוט ר' קכ"ד, מדרש קהלת פ' שנפי וכלה (ע' י"ח) [ועי'] תנחומא וישלח סי' ד': 3 ילקוט שם, ילקוט שמואל ר' ק"ח, שמות רבה ריש פ"ה, מדרש רות פ"ב, מדרש שמואל פי"ד: 8 ילקוט ר' קכ"ד: לעיל צד 770:

1 ויהי — רחל] **א[1]גכ**, ויהי.. יעקב **דפותר[1]**, ל' **חא[2]י** | * וגו' — האבן **ל[0]פ**] בת לבן אחי אמו ואת צאן לבן אחי אמו ויגש יעקב ויגל את האבן **א[1]**, וגו' ויגל.. האבן מעל פי הבאר **ר[1]**, ויגש יעקב ויגל.. האבן **דא[2]כת**, ויגש ויגל.. האבן י, ויגל.. האבן **ח**, וגו' נ, ל' **לו** | אמר ר' יוחנן ל' **א** | כזה] כאדם **י** | שמעביר] **ר[3]**, שהוא מעביר **דזפוחאגכתרי** | את הפקק] **זוחא[1]גכר[1]י**, הפקק **א[2]ר[2]**, פקק **דפת** | 2 מן **א[1]** | גבי] **זוחגבר[2]**, גב **ר[3]**, פי **דפתי**, ל' **א** | הצלוחית **פאכר[3]י** | 3 * שלתיפלות] שלתפילות **ל**, של תפלות **פח**, לתיפלות **זוג**, לתפלות **דאכתי** | בר] חוץ **ג** | מן תלת **דזואגכתי** (שמואל), מתלת **פח**, מתלתא **י** | ונשיקה] **זגב**, נשיקה **דפוחאתי** (שם) | לפרקים **זו**, של פרישות **כ** | 4 ונשיקה] **זפגכ**, נשיקה **דוחאתי** (שם) | שליפרישות **ו**, של פרקים **כ** | דכ' ויקח **פ**, שנ' ויקח **חת**, מנין שנא' ויקח **א[1]** ויצק — וישקהו **פגכת**] ויצוק.. וישקהו **דחא**, וישקהו י, וגו' **לי** (שם), ל' **ו** | 5 נשיקה ל' **פ** | וילך] שנ' וילך **חא[1]**, ל' **א[2]** | * בהר — לו **דפחאגכי** (שם)] בהר וישק לו י, וגו' **ל**, ל' **דו** | נשיקה ל' **פ** | דכ' ותשק **פ**, שנ' ותשק **ח**, מנין שנא' ותשק **א[1]** | 6 [0]לחמותה] ~ ורות דבקה בה **ד** | תנחומא **פהאגכת**, תנחומה **זוי[1]**, תנחום י (שם) | אומר **חי** (שם) | קרבות **כ**, קריבה **פ** | שנ' וישק **דהאת** | שהיתה קרובתו] שהייתה קרובתו **ו**, שהיא קרובתו **אג**, שהם קרובים **כ**, ל' **ח** | 8 למה בכה] ולמה בכה **ז**, ל' **א[1]** (והושלם בין השורות) | אמר ל' **ג** | אליעזר] **פוחאכתי**, ר' אליעזר **דג** | עבד אברהם] **פאגכ**, ל' **דוחתי** | בשעה ל' **אכ** | כשהלך **אכ** | 9 מה ל' **פ** | כת'] **גתי[1]**, כתי' **ד[1]חא**, כתוב **זוכ**, כתיב **ד**, ל' **פ** | בו] **זוגכ**, ביה **דהאתי**, ל' **פ** | [0]עשרה] י' **ד** | וגו'] מגמלי אדוניו **א[1]כ**, וגו' וכל טוב אדוניו בידו **א[2]**, ל' **פותי** | נזם] צמיד **א** | אחד ל' **פ** | צמיד] נזם **א[1]**, פתיל **א[2]** |

מדבקת במשה הוי חונה מלאך י"י סביב ליריאיו להם ולמסובבים להם וכו', [ואב"א פי' כאן וכן אברהם הי' דר בחרן ולמדו ממנו יראת האל והוא רחוק]: 1 אמר ר' יוחנן. מכאן עד למטה סי' י"ט נסמנו בח"נ גם הגירסאות על דף אחד מן הדפים של ב"ר שהיו ממונים בהגניזה באלקאהרא ועי' במ"י לעיל צד 309: כזה וכו'. כך היתה גבורתו של יעקב שגלל את האבן הגדולה מעל פי הבאר בלי עמל ויגיעה כזה שמעביר את הפקק הכיסוי מעל גבי צלוחית ועי' בפירש"י עה"ת, ושם ג' כ א ד ם (כזה) שמעביר א ת ה פ ק ק מעל פ י צלוחית, וכ"ה במ' קהלת שם א"ר יוחנן כו' הצלוחית, ובלק"ט א"ר יוחנן כ א ד ם שהעביר הפקק מעל ג ב י ה צ ל ו ח י ת, ובשכל טוב שם נשתבש א"ר י צ ח ק גלגל יעקב את האבן בנחת כ א ד ם מעביר פ ק ק מעל פ י צלוחית, ובמה"ג שם אמ' ר' חונא כ א ד ם שהוא מעביר פקק מ פ י ה צ ל ו ח י ת, ובפי' ב"ר מלשון אחר מפרש ויגל את האבן בלא שום דוחק כ א ד ם שמעביר א ת ה פ ק ק בלא שום דוחק מעל ג ב י צלוחית, ומאמר זה של ר' יוחנן נסדר גם בכי"ו לקמן פצ"ו בפתיחה שבתי וראה וכו' בדרש ולא לגבורים וכו' אתמול ויגש יעקב ויגל אמ' ר' יוחנן כ ז ה שהוא מעביר את הפקק מעל ג ב י הצלוחית, ועח"נ ובמאמרי בספר היובל לכבוד הרב ר"י גוטמאנן צד 162 ובמ"י לעיל צד 717, ובתנחומא שם בדרש ו י ר י מ ה והוא הרימה מצבה כאדם שמעביר פקק צלוחית מן הצלוחית: 3 בר מן ג'. חוץ מן שלש נשיקה של גדולה למי שעלה לגדולה ונשיקה של פרקים כשרואה אדם את חברו לפרקים ונשיקה של פרישות כשפורש אדם מחברו [ובכי"ו דלג הסופר מן שלפרקים עד שלפרישות והושלם בגליון בכתב הספר], ובלק"ט הביא כל הנשיקות של תפלות חוץ מן שלשה של גדולה ושל פרקים ושל פרישות של גדולה כגון ויקח שמואל וכו' של פרקים כגון וילך כו' של פרישות וישק ערפה וכו' ר' ת נ ח ו ם הוסיף אף נשיקות של קריבות וישק יעקב וכו', ובשכל טוב כל נשיקה היא ל ת פ ל ו ת חוץ מן ג' ואלו הן של גדולה וכו', ונשתבש שם לגדולה דכתיב וילך ויפגשהו וכו' לפרקים ויקח שמואל וכו', ומסיים שם ר' תנחומא מוסיף אף של קריבות שנא' וישק יעקב לרחל שהיא בת דודו, ובמ' רות שם נסדר המאמר לפ' ותשק ערפה וכו' כל נשיקה של תפילות (כ"ה שם בדפ"ר וד"ו וגם בכי"ל כאן) בר מן תלת נשיקה של גדולה ו נ ש י ק ה של פרקים וכו' של גדולה וכו' של פרקים וכו' של פרישות וכו' ר' תנחומא אמר אף נשיקה של קריבות שנאמר וישק וכו' ל מ ה שהיתה קרובתו, ובסדר אחר קצת במ' שמואל שם לפ' ויקח שמואל וכו' כל נשיקה ל ת פ ל ו ת בר מן תלת נשיקה של פ ר י ש ו ת נשיקה של ג ד ו ל ה נשיקה של פ ר ק י ם וכו' ר' תנחומא אמר אף נשיקה של ק ר ו ב ו ת וישק יעקב וכו' שהיתה קרובתו, ובשמו"ר שם א מ ר ו ר ב ו ת י נ ו ז"ל כל נשיקות של תפלות הן ח ו ץ מג' נשיקה של גדולה נשיקה של פ ר י ש ו ת נשיקה של פ ר ק י ם וכו' ו י ש א ו מ ר י' אף נשיקה של קרובות א י ן ב ה ג נ א י שנא' וישק יעקב וכו' שהיתה קרובתו. 8 אליעזר וכו'. וכ"ה לעיל צד 770 בפתיחת רשב"נ ועיי"ש, ובלק"ט אמר בלבו אליעזר הלך להשיא את רבקה אמי ולקח עמו עשרה גמלים וכל טוב אדוניו בידו ואני אין עמי לא נזם ולא צמיד, ובמה"ג שם למה בכה אלא אמר אליעזר העבד הלך להביא את רבקה והיה עמו עשרה גמלים ואני אין בידי כלום [ובכחיו למה בכה אמר יעקב אליעזר עבד אבא הביא בידו נזמים וצמדים ואני אין בידי כלום] ועי"ע

למה בכה שראה שאינה נכנסת עימו לקבורה הדא היא אמרה לה לכן ישכב עימך הלילה (שם ל׳ טו) אמרה לה עימך הוא דמיך לית היא דמיך עימי, ד״א למה בכה שראה אנשים מלחשים אילו לאילו. אמרו מה בא זה לחדש לנו דבר שלערוה שמשעה שלקה העולם בדור המבול עמדו אומות העולם וגדרו עצמן מן הערוה והדא אמרה שאנשי מזרח גדורים מן הערוה:

יב) ויגד יעקב לרחל כי אחי אביה וגו׳ אם לרמאות כי אחי אביה הוא, ואם לצדקות כי בן רבקה הוא:

ותרץ ותגד לאביה אמר ר׳ יוחנן לעולם אין האשה רגילה אלא לבית אמה, אתיבון והכת׳ ותרץ ותגד לאביה, אמר להן שמתה אמה, ולמי היה לה להגיד, לא לאביה:

יג) ויהי כשמע לבן וגו׳ אמר אליעזר פסול הבית היה וכת׳ ביה ויקח העבד עשרה גמלים (בראשית כד י), זה שהוא אהובו שלבית על אחת כמה וכמה, וכיון דלא חמא אפיסטקיתיה

1 לקמן פע״ב סי׳ ג׳: 3 לקמן פ״פ סי׳ ד׳: 6 ילקוט שם, מגילה י״ג ב׳, גנז נסתר קכ״ג ח׳: 7 ילקוט שם, לעיל לד 646: ע׳ ילקוט שם:

1 שראה] שצפה ת | **שאינה] שאין עימו ל | נכנסה ג | עימו] זו, עמו דפחאגכתי | בקבורה פ | הדא] פכת, היא וג, הוא חא, ה״ה ד[1], ההי״ד ד | היא פ | אמרא ת | * לה דוחין] ליה ל, ללאה פ, לה ללאה ו[0]גב, ל׳ את | עימך] ו, עמך דופחאגכת, ל׳ ו[1] | הלילה ל׳ זוי[1] | 2 * אמרה לה זוא] אמר אמר׳ ד[1]) לה ד, א׳ ליה ל, ל׳ פחגתי | עימיך ו, עמיך פכת, עמך דזחאגי | הוא ל׳ פ | לית—עימי] עמי (עימי ו) לית (לא א[1]) הוא דמיך (דמוך א[1]) דוחאגתי, עמי לא ידמיך פ | ** ד״א] ל׳ ל | אנשים] פו[0]חאגכ, האנשים דת, בני אדם י, ל׳ ז | מלחשין א[2]ו[1], מתלחשין (־ים ת) פת | אילו לאילו] זוג, אלו לאלו חאכ, אמרו אלו לאלו י, זה לזה פ, אלו לאלו מפני שנשקה דת | 3 אמרו] זפוחגת, וכי י, ל׳ דאכ | זה בא פא, בא כ | עלינו חאי | של] זוחגכי, ל׳ דפת | עריה זו[0] | בדור המבול] במבול נתי, ל׳ א[2] (והושלם בין השורות) | עמדו—וגדרו] גדרו אומות העולם פי | 4 עצמם חי, את עצמן א[1] | הערייה ו[0], ערייה ז | והדה זוי, הדא דפאכת, הדה חג | * אמרה פוחאגכין א׳ ל, אמר׳ ד, אמרת ת | אנשי פ, שבני י | המזרח זו | גדורין פא[2], גדורים היו א[1] | העריה ן | 5 * כי — וגו׳] כי אחי אב׳ ל, כי אחי אביה הוא א, כי אחי וגו׳ וכי בן רבקה ד, כי.. אביה הוא וכי בן רבקה הוא חגכתי, כי אחי וגו׳ פ, וגו׳ זו | אין זו | לרמיות זו | כי ל׳ א[1] | אם חכת, ואין ן | לצדקות חתי | 6 כין] חת, וכי דפיאגכי | הוא] וגו׳ פו | 7 ותרץ ותגד ל׳ ן (והושלם בגליון) | לאביה ל׳ ן | אמר ר׳ יוחנן ל׳ א[1] | לעולם ל׳ י | אשה גי | איכה ד[1] | אתיבון] איתיבון חאכ, התיבון ו, אתיבון ליה פ, אותיביה ת, איתיביה ד, ל׳ גי | והכת׳] ת, והכ׳ ו, והכתי׳ חי, והא כת׳ פג, והא כתיב דן; ליה והכתיב א[2], ליה א[1], ל׳ כ | 8 ותרץ ל׳ פי | אמר להם זוהאגכ, א״ל די, אמ׳ פ, אלא ת | שמיתה זו | אמה] אימה ז, ל׳ י | לה ל׳ א[2]ג | לא] אלא כ, כי אם פ, לה לא א[02] | לאביה] ~ אתמהא זו | 9 כשמע] פוגע, כשמוע דוחאבתי | וגו׳] את וגו׳ ז, את שמע וגו׳ ן, וגו׳ את שמע פ, את שמע יעקב וגו׳ ח, את.. יעקב בן אחותו אגבי, ל׳ ת | * אמר] ~ לבן ח, ל׳ ל | היה ל׳ פ | וכת׳ ביה] א׳גכ, וכתיב ביה ע, והכתי׳ ביה ו[1], וכתוב בה ן, וכת׳ ת, וכתיב דחא[2], ל׳ פ | עשרה] י׳ ד, ל׳ ן | 10 גמלים] ~ וגו׳ ח, מגמלי אדוניו כ, ל׳ ן | וזה הא׳כ, וזהו א[1] | אוהבו זהע, אהבו פ, יליד כ | של בית] בית כ, ל׳ ע | וכיוון ד, כיון ר | חמא] פא[2]גכער[3]ו[1], חמה זוח, חמי דת, חמת ר, אשכח כלום אמ׳ א[1] | אפיסטקיתיה] וג, אפיסטיקיתיה פ, אפסטיקיתיה חר[3], אפסתקיתיה ע, אפרכתקיתיה כ, אפיסקיטיתיה ר[2], אפסיקיטיתי׳ ר[1], אפסתיקי א[1], אפסתיקיה ו[1], אפסיתיקניה א[2], אפי׳ סמקיתה ז, אפילו אפיסתקיתיה ד[1], .. אפיסתקיתי ד, .. אפיסיתיקי ת |

בפירש״י עה״ת, ובדפו״ר ודו׳ו נשתבש א״ר (אמר רבי) אליעזר בשעה וכו׳: 1 דהיא אמרה לה. ללאה לכן ישכב וכו׳ עימך וכו׳ עמך ישכב בקבר במערת המכפלה ולא ישכב עמי שרחל נקברה בדרך אפרתה, ובשכל טוב צד 144 למה בכה שראה שאינה נכנסת עמו לקבורה שכך היא אמרה ללאה לכן ישכב עמך לעולם ולא עמי, ובמה״ג שם ד״א למה בכה שראה ברוח הקדש כו׳ בקבר והיא אמרה בפומה לכן ישכב עמך הלילה עמיך הוא דמיך עמי לא דמיך, ולקמן פע״ב איתא תני ר׳ שמעון בן יוחי לפי שזילזלה בצדיק לפיכך אינה נכנסת עימו לקבורה הה״ד לכן ישכב עימך הלילה עימך הוא דמיך עימי לית הוא דמיך: 2 מלחשים וכו׳. מפני שנשקה, ובדפוסי׳ [וכי״ת] נוסף כן, ובלק״ט הגי׳ ד״א ראה אותם מלחשים זה עם זה וכו׳, ובשכל טוב צד 131 למה בכה שראה בני אדם שם מתלחשים זה עם זה ואומרים בא זה לחדש עלינו את הערוה שמשעה שלקה העולם גדרו עצמן מן הערוה וכו׳, ובמה״ג עמ׳ 460 ד״א למה בכה ראה אנשים מתלחשין ואומרין מה בא זה לחדש עלינו דבר ערוה שמשעה שלקה העולם במבול עמדו וגדרו עצמן מן הערוה הדא דאמרין שאנשי מזרח גדורין וכו׳ ועח״נ ולקמן פ״פ סי׳ ו׳: 5 אחי אביה הוא. אחיו הוא ברמאות, ובמגילה שם ויגד וכו׳ כי אחי אביה הוא והלא בן אחות אביה הוא אלא אמר לה מינסבת לי אמרה ליה אין מיהו אבא רמאה הוא ולא יכלת ליה אמר לה אחיו אנא ברמאות וכו׳ ועיי״ש: 9 פסול הבית. עבדו של בית, והסגנון זה שהוא אהובו של בית וכו׳ כמו לקמן פע״ה סי׳ ד׳ ועיי״ש. 10 וכיון דלא וכו׳. וכיון שלא ראה אפיסטקיתיה[1]) התיק שלו ללחם ומזונות ויחבק לו למשמשו אמר שמא דינרין יש לו ונתונים בירכו כלו׳ קשורים במתניו וכיון שלא מצא כלום אמר שמא מרגליות יש לו ונתונות בפיו א״ל יעקב מה אתה סבור שבאתי ממון כמון לא באתי אלא מעון דברים ויספר ללבן וכו׳, ואפיסטקיתיה מלה בודדת כאן ובעל כתר כהונה

[1]) ὀψοθήκη, Speisebehälter, Schnappsack.

ויחבק לו אמר דילמא דינרין אינון ויהיבין בחרציה, כיון דלא אשכח כלום וינשק לו אמר דילמא מרגלין אינון ויהיבין בפומיה, אמר ליה מה את סבור כמון אתית טעין, לא אתית טעין אלא מלין ויספר ללבן את כל הדברים האלה:

יד) ויאמר לו לבן אך עצמי ובשרי אתה אמר ליה מלך הייתי סביר לעישותך עלי, כיון יד דלית גבך כלום אך עצמי ובשרי אתה כהדין גרמא אנא מהדק לך:

וישב עמו חדש ימים אמר ר' אסי לימדתך התורה דרך ארץ עד איכן אדם צריך ליטפל בקרובו עד חדש ימים:

טו) ויאמר לבן ליעקב הכי אחי אתה ועבדתני חינם איפשר כן, אלא אם הוה פעלה

4 ילקוט שם: 6 ילקוט שם: 8 ילקוט שם:

1 * דילמא וחא²גי] דיל' ל, דילמ' א¹, דלמא זפ, ל' דכת | דינרין] זפו°חאגכתי, דינרי' ד¹, דינרים ד | אינון] הינון ז, מעין פ | ויהיבין] ואיבון ד, ואנון ת, ואינון יהיבין ו°א, והינון יהיבין זחג, והינון יהבין כ, ואינון יהיבין ליה י, ל' פ | כיון] ו°, וכיון דחא²גכתי, וכיוון ז, תו פ (כיון — כלום ל' א¹) | לא פ | כלום ל' פ | וינשק לו ל' ת | * דילמא דפו°חגי] דיל' ל, דילמ' ד¹א²כ, דלמא זת, ל' א¹ | 2 מרגלין] פו°גכ, מרגליין זוח, מרגליא י, מרגליות דת | אינון] הינון זח, היגין ו, ל' פ | ויהיבין] ואינון ד, ואנון ת, והינון ח, והינין יהיבן ו, ואינון יהיבין א, ואינן יהבין י¹, והינון יהיבין ג, והינון יהבין ז, יהבין כ, ל' פ | בפומיה] בפומה זו, ~ לפיכך כת' וינשק לו ת | אמר] זפוחגכ, וכיון דלא אשכח ~ י, וכיון דלא חמא ~ ת, ..חמא יעקב ~ ד, וכיון דחמא יעקב ~ א | ליה] לה זו, ליה יעקב ת, ל' י | מה ל' פ | אתה ד¹ | אתיתי תי | אתיתי ת | מלין] חת, מילין דזפואגי, מללין כ | 3 שב' ויספר פא | את — האלה] וחאבי, את.. הדברים פג, ל' דת | 4 * ובשרי אתה חא¹גכתי] ובשרי אתה וגו' ל, ובשרי וגו' ד, ובשרי וא², וגו' פ, ל' ז | (אמר — אתה ל' ת) | ליה] לה ז, ~ בתחלה א, ל' ח | לעשות לך כ | עלי] עליי זו, ל' גכ | וכיון י, וכדון דואכ, וכדו פחג | 5 לית פג | גבך] עמך חי | כהדין גרמה זו | אנא] אנה זו, ל' א | מהדק] פוחכי, מהדיק א, מחרק ז, מחלק דגרי¹, מחליק תר² | 6 אסי] ג, יוסי אכ, אמי דפחת, אימי זו | לימדתך] וחכת, למדתך דזפאגי | התורה] ו, תורה דזפחא¹כתי, תורה למדתך א² | הארץ ו | איכן] זוחכ, היכן דפאגתי | אדם צריך] זות, צריך אדם דפאגכת, חייב אדם י | ליטפל] זוהכתי, לטפל פא², להטפל ד, להטפיל א¹ | 7 בקרובו] זפוהאגכ, בקרוביו דתי | עד ל' פח | חדש] פחאגכתי, חודש דו | ימים ל' י | 8 ויאמר — ליעקב] ויאמר לו, לבן א, ל' פ | הכי אחי אתה] פחאגכתי, הכי אחי אחי אתה ו, הכי וגו' ד, הכי אחי אתה כאסליו (?) ז | ועבדתני] ואם לאו ~ וחי | חנם | אפשר גת | אם] פר, אין דוכת, אן ז, אי חאגי | הוה ל' פו (והושלם בגליון) | פעלה] זפו' פעליה א, פעלא י, פועלה דח, פועלא תר |

פירושה לנכון מאפסון[1]) ותיקי[2]) תיק של מחיה שאפסון פירושו כל מאכל ועי' בערוך השלם ע' אפסתקיתיה, ובלק"ט ושכל טוב ובמה"ג השמיטו מלה זרה זו. [ובכי"א ב' כתוב על הגליון פי' פרקמטיא הוא מביא] ובחרציה כמו וקטרי חרצה בדניאל ה' ו', ובת"א מתורגם במתניו (בראשית ל"ז ל"ד) בחרציה ועי' בערוך ע' חרץ ו', ובמה"ג שם הועתק אמר בלבו אליעזר פיסול הבית היה וכו' אהובו של בית וכו' מיד וירץ לקראתו וכיון דלא חמא עמיה כלום אמ' דלמא דינרין אית ליה ואינון קטירין בחרציה מיד ויחבק לו וכיון כו' דלמא מרגליין עמיה בפומיה (ואינון בפומיה) אמ' ליה מא את סביר כו' אלא למלין (מלין), ועי"ע בפירש"י עה"ת: 5 מהדק לך. כגי' הדפוסים וכי"ג גורס ומפרש בפי' ב"ר כהדין גרמא אני מחלק (מחליק) לך כעצם הזה שהוא חלק שאין בו בשר [ובכי"א ב' כתוב על הגליון נ"א אנא מחליק לך, ולנוסחתינו מהדק הוא משורש דקק כמו בדניאל ו' כ"ה גרמיהון הדקו וכלומר אני אעבור בך ואשחוק את גופך כמו ששוחקין וכותשין עצם, ודורש מלשון אך שהוא מיעוט, וכמו שמפרש בשכל טוב צד 132, שבתחילה רצה לעשותו גדול, ובכי"ת דלג הסופר מן אתה עד אתה]: 6 ר' אסי. [ובכי"א] ובכי"כ ר' יוסי ושם אחד הוא וע' לעיל צד 571, וגם שם ח"ג ר' איסי (אסי) ור' אמי, וכן שם אחד ר' אמי ור' אימי וע' במבה"י ס"ג א', ובמה"ג עמו' 461 הועתק אמ' רב אמי וכו' לימדתך התורה וכו' עד איכן אדם צריך וכו' בקרוביו עד וכו', ובשכל טוב צד 132 א"ר אמי מכאן שצריך אדם לטפל בקרובו חדש ימים, ובלק"ט אמר רמי (כן הגי' הנכונה שם) למדנו שצריך אדם להיטפל בקרוביו חדש ימים, ורמי כמו ר' אמי ועי' באגה"א ח"ב צד 149, וסגנון הלשון למדתך התורה דרך ארץ כמו לעיל פעמים שונות וע' במ"י לעיל צד 282, והלשון ליטפל וכו' כמו לעיל צד 693 צריך אדם להיטפל בבנו וכו' ועיי"ש ועי"ע כתובות כ"ג א' איטפל בקרובותיך: 8 איפשר כן. שעבדו עד עתה חנם ממש אלא אם הוה פעלה וכו' אם היה פועל בעשרה פולרין היה נותן לו לבן חמשה ואי הות מובלתיה וכו' אם היה משואו בששה פולרין היה נותן לו בשלשה (שלשה) ועי' בפי' ב"ר, ופעלה כמו לעיל צד 137 פעלה מבה [וע' מש"כ לעיל צד 784 אות 6] ופולרין ל"י ועי' לעיל צד 503, והגי' מובלתיה מיכלתיה נר' שמשובשת מן מובלתיה, ואולי פי' מיכלתיה פרנסתו לכל יום, [וכן הגי' לקמן פרשה פ' סס"י ח' בכי"ל ובכי"כ מוכלתיה, ובבחיי מפרש את המקרא וז"ל מלת הכי אינה לשון מסופק רק לשון ודאי וכו' ועבדתני חנם יאמר הכתוב בודאי אחי אתה ועד עתה עבדתני חנם ע"כ וכן פי' כנראה גם המדרש ולכן הוא שואל איפשר כן, וע"ע ברש"י עה"ת, וגם לפי פירושו משמע שעד עתה במשך חדש ימים עבד יעקב חנם, וע' רמב"ן] ובשכל טוב שם מפרש ויאמר לבן ליעקב הכי כלומר מכיון שאחי אתה ראוי לך לעבדני חנם וכו' ולא חנם ממש אלא אם אדם נשכר בעשרה עובדני בחמשה וכו', ובלק"ט הכי כך אמר לו לבן באמת אחי אתה אבל איני ראוי לעובדני חנם וכו' וכי בחנם עבדו כי אמר לו ועבדתני חנם אלא בדבר שאם היה שוה שכרו עשרה דינר נותן לו חמשה, ובילקוט ובשני כ"י הגי' ואם לאו ועבדתני חנם [וכן צ"ל בכי"ז

[1]) ὄψον. [2]) θήκη.

בעשרה סולרין הוה יהב ליה חמשה, ואי הות מובלתיה בשיתה סולרין הוה יהיב ליה בתלתא סולרין,
אמר ליה מה את סבור ממון אתית בעי, לא אתית אלא מן בגין תרתין טליתא:
טז טז) וללבן שתי בנות כשתי קורות מסולשות מסוף העולם ועד סופו, זו העמידה אלופים
וזו העמידה אלופים, זו העמידה מלכים וזו העמידה מלכים, מזו עמדו הורגי אריות ומזו עמדו הורגי
אריות, מזו מכבשי ארצות ומזו מכבשי ארצות, מזו מחלקי ארצות ומזו מחלקי ארצות, קרבן בנה

3 ילקוט שם: 4 [ע' תנחומא מ"ב ויצא סי' י"ב], לגדם נרלסים פת"ס (סמ"ח):

1 בעשרה] זוהאגכר²י. בעשר פ. בעסרא ת. בי' ד | סולרין] זפוהא'גכתר²י. פלורין ד. סולדין א'ר¹. סורלין ר² | הווה זו | יהב] ו. יהיב דופחאגכרי. לי ת | ליה] לה זו. לי א³ | חמשה] א'י. חמש פ. חמשה סולרין זוהגכת. חמשה (ה' ד¹) פלורין ד. חמשת (חמשא א²) סולדין א'ר¹. .. סורלין ר² | ואי חאגי. ואין ת. ואן זפו. ואם דר | הוות זו. הוה פחארי | מובלתיה] אר. מובלתת זו. מובילתיה די. מובלתיה פגת'. מיכלתיה ח | בשיתא חאגתרי. באישתה זו. בשית פ. בו' ד. בששה ר¹ | סולרין] זפוחא'גתר²י. פלורין ד. סולדין א³. לי ר | ** הוה] לי ל | יהב זו | ליה] לה ו. לי א³ | בתלתא] גת. בתלתה ו. בג' ד. תלתא חאי. תלת פ. ג' ר³ | סולרין] וחא'גתר²י. פלורין ד. סולדין א³ 2 אמר ליה] אמר לה ז. אלא ח | אתיתי ר²,' איתיתי ר¹ | בעי] פוהאגכי. מעין א¹°ר². בעי מינך דת ולא כ | אתיתי ר², איתיתי ר¹ | מן בגין] זוחא'כר². בגין דפא²נתר²י | תרתין] אלין תרתן ו. אלין א³. הדין א¹ | טליאתא ת. טלייתה כ. טליתא ר. טלייתך י. טלייתה וללבן שתי בנות וגו' זו | 3 °שתי] ב' ד | בנות] ~ שתי בנות זו | כשתי] כב' ד. בשתי פ | אלפים זפו | 4 וזו.. אלפים זו. וזו כן פ | וזו א¹ וזו — מלכים] זו.. מלכים ו¹. וזו כן פ | זו עמדו ממנה ת | הורגי אריות] הרוגי.. ח. מכבשי ארצות פא | * ומזו.. (הרוגי ח) אריות זוחגכ] מזו.. אריות לו. ומזו (ומזה א¹) ..מכבשי ארצות א. ומזו כן פ. ומזו עמדו (וזו עמדו ממנה ת) ..אריות מזו עמדו נביאים ומזו עמדו נביאים מזו עמדו שופטים ומזו עמדו שופטי' דת | 5 כזו עמדו | מכבשי ארצות] הורגי אריות פא | ומזו.. ארצות] ומזו עמדו.. ארצות דזוחתי. ומזו עמדו הורגי אריות א. ומזו כן פ | מזו] פ. מזו עמדו דזוחאכתי. (מזו מחלקי — ארצות לי ג) | הארץ כ | ומזו] פ. ומזו עמדו דזוחאכתי | הארין כ | קרבן — של זו] קורבן.. של זו זו. זו קרבן בנה ת |

במקום כאסליו הכתוב שם, ולגי' זו פירוש הכתוב באמת אחי אתה ואם אין אתה רוצה להיות לי כאח עבדני עכ"פ בחנם, ועל זה שואל המדרש איפשר כן, ומשיב שכונת לבן היה שיעבדו יעקב בחצי שכרו]: 2 אמר ליה וכו'. א"ל יעקב מה את סבור שבאתי לבקש ממון לא באתי אלא בשביל שתי בנותיך, ומן בגין כמו בתר"י ב' דברים ד' מ"ו ומן בגין אגרא וכו', וכן נמצא מן בגין ג' פעמים במדרש קהלת פ' כי העשק וכו' (ז' ז') ובאותו המאמר בירוש' תעניות פ"ד ס"ח א' הגי' בגין ועח"ג, ובמה"ג שם הועתק אמ' ליה יעקב מא את סביר ממון אתית למבעי לא אתית אלא לאינכובי: 3 כשתי קורות. דורש בנות בונות כשתי קורות מגיעות מסוף העולם ועד סופו ומעמידות העולם וע' ביפ"ת, ורחל ולאה בנו שתיהן את בית ישראל, והדרש בנות בונות כמו א"ת בניך אלא בוניך (ברכות ס"ד א') והדרש בשמו"ר פכ"ג סי' י' אל תהי קורא בנות ירושלם אלא בונות ירושלם זו סנהדרי גדולה של ישראל שהן יושבין ומבנין אותה [שם הוא מלשון בינה וכמוש"כ המחבר בעצמו לעיל צד 163 אות 9 וכאן הוא נמשך אחר בעל עה"ש], ובפי' ב"ר כ"ם מלשון אחר מפרש וללבן שתי בנות, לשון שתי בנויות, ומשמע בנויות שחברו להן הכל יחדיו אלופים מלכים וכו', ולא נתפרש לפי פירושו כשתי קורות וכו', [וע' בשמו"ר פ"א ס"ו שדורש על השבטים ומנין שהם תקרתו של עולם כו'] וגם במה"ג שם מפרש וללבן שתי בנות בנויות כשתי קורות מסוף העולם ועד סופו תדע לך שזו העמידה כו' ובלק"ט וללבן שתי בנות שתי בניות זו העמידה מלכים כו', ובשכל טוב שם וללבן שתי בנות כלומר בנויות זו כזו כשתי זויות מחוטבות זו העמידה אלופים וכן זו וכו' [ובתנחומא מ"ב ויצא סי' י"ב וללבן שתי בנות שוות בנוי כו' וע' במ"כ ובמהרז"ו ובפי' התורה והמצוה לר"מ מלבים ויקרא מ"ז ה']: אלופים. בכי"פ וכי"ו הגי' אלפים, ואלופים נרדף עם אלפים כמו לעיל צד 654 היי לאלפי רבבה ועמדו ממנה אלופין מעשו ורבבה מיעקב וכו' ויש א' אילו ואילו עמדו מיעקב וכו' שובה י"י רבבות אלפי ישראל, וכיש אומרים שם הדרש כאן זו העמידה אלופים וכו', ומבני לאה נמצאו אלופים ואלפים בפ' והיה כאלוף ביהודה (זכריה פ' ז') ואמרו אלופי יהודה (שם י"ב ה') ואשים את אלופי יהודה (שם שם ו') צעיר להיות באלפי יהודה (מיכה ה' א') ומבני רחל אלפים בפ' והם רבבות אפרים והם אלפי מנשה (דברים ל"ג י"ז) אלפי הדל במנשה (שופטים ו' ט"ו) ועי"ע ש"א כ"ג כ"ג דה"א י"ב כ"א: 4 העמידה מלכים. לאה העמידה דוד וכל מלכי יהודה ורחל העמידה שאול ירבעם ונדב: הורגי אריות. בפי' ב"ר כ"י שם מפרש גם את הארי גם הדוב הכה עבדך (ש"א י"ז ל"ו) וכוונתו מלאה עמד דוד ולא פירש מי שעמד מרחל, ובמ"כ פי' הורגי אריות דוד מלאה שמשון מרחל, וביתר ביאור ביפ"ת שמשון שהוא מבני רחל הרג כפיר אריות (שופטים י"ד ה') וגם דוד שהיה מלאה הרג הארי וגם את הדוב, ומוסיף עוד גם בניהו בן יהוידע הרג את הארי בתוך הבור (ש"ב כ"ג כ'), ותימה מ"ש שמשון מרחל ושמשון היה משבט דן כדכתיב ממשפחת הדני (שופטים י"ג ב'), ובבמ"ר פ"י סי' ה' הדרש אינו אומר משבט אלא ממשפחת הדני מלמד שהיה אביו מדן ואמו של מנוח מיהודה וכו' נמצא שמשון בא משבט דן ומשבט יהודה וכו' [דן היה בנה של בלהה שפחת רחל ונקרא בנה, בראשית ל' ו' (וע' גם בהערות רמא"ש לפסי"ר צד כ"ט א' אות ל"ח), ועי"ע לקמן פפ"ד סי' י"א ובנוסחת הדפוסים פצ"ט סי' ד' שיעקב עשה לכל השבטים אריות], ובדפוסי' [וכי"ת] נוסף עוד מזו עמדו נביאים וכו' מזו עמדו שופטים וכו' וליתא בכל כ"י ובילקוט ולא הועתק בשכל טוב ועיי"ש, ורק במה"ג הובא זו העמידה נביאים וזו העמידה נביאים, [ובתנחומא] ובאג"ב שם איתא מה שהעמידה לאה העמידה רחל לאה העמידה מלכים ורחל העמידה מלכים לאה העמידה נביאים ורחל העמידה נביאים לאה העמידה שופטים ורחל העמידה שופטים, וע' בתוספתא סוטה פ"א ט' וסוטה כ"ז ב': 5 מכבשי ארצות. משה ודוד מלאה יהושע ושאול מרחל, ומחלקי ארצות משה ויהושע. [ובכי"ל כתוב בפעם הראשונה ארצת בלי וי"ו וביני שיטי נוסף הוי"ו]: קרבן בנה וכו'. בנה של רחל נשיא לבני אפרים שהקריב קרבנו להנוכת המזבח ביום השביעי ויום השבת היה וע' בתנחומא מ"ב נשא סי' ל"א וסי' ל"ב ובתנחומא נשא סי' כ"ח ובבמ"ר פי"ד סוף סי' א', ובנה של לאה שקרבנו דוחה את השבת שיער ביפ"ת שזה

שלזו דוחה את השבת וקרבן בן זו דוחה את השבת, מלחמת בן זו דוחה את השבת ומלחמת בן זו דוחה את השבת, לזו נתן שני לילות ולזו לילות שנים, לילו שלפרעה ולילו שלסנחריב ללאה, לילו שלגדעון לרחל לילו שלמרדכי לרחל שנ׳ בלילה ההוא נדדה שנת המלך (אסתר ו א):

שם הגדולה לאה גדולה במתנותיה, כהונה לעולם ומלכות לעולם, ושם הקטנה רחל קטנה במתנותיה, יוסף לשעה ושאול לשעה:

טז יז יח) ועיני לאה רכות אמורא דר׳ יוחנן תרגם קדמיהי עיניא דלאה הוו רכיכן, אמר ליה עיניא דאמך הוו רכיכן, זו מהו רכות, רכות מבכיה שכך היו התנאין שיהא גדול לגדולה וקטן לקטנה,

4 ילקוט שם: 6 ילקוט ר׳ קכ״ה, בבא בתרא קכ״ג ס׳, תנחומא מ״ב ויצא סי׳ י״ב וסי׳ כ׳, תנחומא שם סי׳ ד׳: 7 לקמן פע״א סי׳ ב׳, מדרש תהלים כ״ה סי׳ ד׳:

1 את השבת] **ותאכי**, שבת **דפגת** | וקרבן — זו] וקרבן (וקורבן **זו**) בנה של זו **דופותא[1]גכ**, וזו קרבן בנה **ת**, קרבן של זו גמי **א[2]** (וקרבן — מלחמת — השבת ל׳ י) | דוחה.. השבת] **ותאכ**, דוחה שבת **דגת**, כן **פ** | (מלחמת — ומלחמת — השבת ל׳ **א[1]ת**) | בנה (ל׳ **ח**) של זו | את השבת] **ותא[2]כ**, שבת **דפג** | בנה של זו | 2 דוחה שבת **ג**, כן **פ** | נתן] **גכי[1]**, גיתן **דופותאת** | שני] **פתא[1]**, שתי **דווא[2]גכתי** | ולזו] **פת**, ~ נתן **כי[1]**, ניתן **דוותאגת** | שני לילות **פתא[1]**, שתי (כ׳ ד׳[1]) לילות **דווא[2]גכתי** | לילו] לילות **ו**, ללאה ~ **י** | ולילות **זו** | ללאה ל׳ **י** | לילו (לילות **זו**) של גדעון ולילו (ולילות **זו**) של מרדכי לרחל **ותאגכת**, ולרחל לילו.. ולילו של מרדכי **י**, לילו של גדעון לרחל לילו של מרדכי **דפ** | 3 שנ׳ ל׳ **וא[2]** (והושלם בין השורות) **תי** | שנת המלך ל׳ **זו** | 4 גדוליה **פ** | כהונא **פ** | מלכות **א[2]י[1]** | לעולם] **פו[0]חאגכי**, ~ דכתיב וירושלם (וירושלים **ת**) לעולם תשב וכתיב זאת מנוחתי עדי עד **דת** | 5 ושאול] **ותגכ**, שאול **דפתי** | לשעה] **פותגכי**, ~ ושילה לשעה (דכת׳ **ת**) וימאס באוהל (באהל **ת**) יוסף ובשבט אפרים לא בחר **דת** | 6 אמוראיה **ד**, אמוריה **זפותאגתי** | תרגם] **זפואת**, תירגם **דתג**, אמר **י** | קדמוהי] **חגכ**, קודמוי **דזוי**, קדמוי **ת**, קומיה **פ**, ל׳ **א** | עיניא] **אג**, עייניה **ח**, עינה **ו**, עינוהי **כ**, עיני **י**, עין **דפ** (עיניא — הוו ל׳ **ת**) | דלאה] **זותגכ**, לאה **דפי** | הוו] הווין **וח**, הוין **כ**, ל׳ **פי** | רכיכין] **ותאכי**, רכיכן **דפגת**, רככן **ז** | לה **זו** | 7 עיניא] **פא[2]א[01]גכ**, עייניה **זת**, עיינא **ו**, עינוהי **דת**, עיני **י** | דאמך] **זחגי**, דאימך **דא[01]ת**, דאימיך **פוכ** | הוו] הוון **א[2]**, הווין **זת**, תוויין **ו**, הויין **כ**, ל׳ **פ** | רכיכין] **ותא[2]א[01]כי**, רכיכן **דפת**, רככן **ז** | זו מהו] אלא מהו **פ**, ומהו **דתגכתי**, ומהוא **ו**, ומה **ז**, ומהו דכתי׳ **א** | רכות ל׳ **א[1]** | רכות ל׳ **פו** (והושלם בגליון) **חא** | מבכיה] מבכייה **זות**, מביכיה **ג**, מפני **א[2]**, ל׳ **א[1]** | שכך] **זפותאגכבי**, שהיו אומרי׳ כך **דת** | התנאין] **פוא[2]כ**, ־ים **דתא[1]גתי** | שיהא גדול (הגדול **תא[2]**) נושא גדולה (לגדולה **תאג**) וקטן (והקטן **תא[2]**) נושא לקטנה **ותאג**, שיהא גדול נושא לגדולה וקטן לקטנה **כי**, שיהא גדול.. גדולה והקטן את הקטנה **פ**, הגדולה לגדול והקטנה לקטון **דת** |

שלמה שהקריב לחנוכת בית המקדש ודחה השבת וצ״ע, ועי׳ במ״ק ט׳ א׳, ובפי׳ ב״ר כ״י שם מפרש דוחה שבת כהנים מקריבים בשבת שהן מלאה [אבל אין זה במשמע קרבן בנה של זו כי אין הקרבנות שלהם, אמנם ביחזקאל מ״ו ד׳ כתיב שהנשיא יקריב ביום השבת קרבנות לעולה והוא מלאה, וא״כ קרבנו דוחה שבת. ועי׳ גם במדבר רבה פי״ג סוף סי׳ י״ג ופי״ד סי׳ י״ג, ואפשר עוד שהכונה כאן לקרבן צבור שדוחה שבת כמו קרבן פסח, ואין חילוק בין אם א ח ד משבטי לאה או משבטי רחל מביא את פסחו, ובמשנה מנחות פ״ט מ״ז נקרא קרבן פסח קרבן יחיד] ועי״ע בחי׳ הרש״ש: 1 מלחמת בן זו וכו׳. מלחמת יהושע שלכד יריחו בשבת ועי׳ לעיל צד 477 ובתנחומא מ״ב ותנחומא ובמ״ר שם, וביפ״ת כתב לא ידעתי אי זו מלחמת דחתה שבת זולת מלחמת יהושע ביריחו ועי׳ גם בחי׳ הרד״ל, ובפי׳ ב״ר כי״ט כתב מלחמת בית חשמוני בשבת היתה כדמפרש בספר יוסיפון וצ״ע [ועי׳ גם בספר הראשון של חשמונאים ב׳ ל״ב—מ״ד. ובלעדי זאת אין כאן קושיא כי אין כתיב כאן שהיתה מלחמה בשבת באמת, אלא שלפי ה ד י ן מלחמה דוחה שבת אם ארעה וכמו שמפורש בספרי שופטים פיסקא ר״ג ובשבת י״ט א׳ ולעיל צד 477. ובכי״א א׳ ובכי״ת חסרה כל הפסקא]: 2 לילו של פרעה. דכת׳ ויהי בחצי הלילה וי״י הכה כל בכור וכו׳ (שמות י״ב כ״ט) ולילו של סנחריב דכת׳ ויהי בלילה ההוא ויצא מלאך י״י ויך במחנה אשור וכו׳ (מ״ב י״ט ל״ה) ומשה וחזקיה שניהם מלאה, לילו של גדעון דכת׳ ויהי בלילה ההוא ויאמר אליו י״י קום רד במחנה וכו׳ [שופטים ז׳ ט׳ ועי״ש י״ט] וגדעון ומרדכי שניהם מרחל, ולילו של מרדכי אינו מפורש בכתובים כמו לילו של פרעה ושל סנחריב ושל גדעון והובא כאן הראיה מפ׳ בלילה ההוא נדדה וכו׳ ובאותו הלילה צוה המלך לעשות לו יקר וגדולה. [ובכי״ו כתוב כמו בכי״ז לילות ונמחק התי״ו]: 4 כהונה לעולם. לאהרן ובניו דכתי׳ ברית מלח עולם היא לפני י״י לך ולזרעך אתך (במדבר י״ח י״ט) [ועי׳ בספרי קרח סוף פ׳ קי״ח וב״ב קכ״ג א׳] וכן מלכות בית דוד לעולם דכתי׳ כי י״י אלהי ישראל נתן ממלכה לדויד על ישראל לעולם לו ולבניו ברית מלח (דה״ב י״ג ה׳), ועי׳ לקמן פע״א סי׳ ה׳ בזה ברית מלח וכו׳, וגם במה״ג שם הועתק כמו שהגי׳ לפנינו, ובלק״ט מפרש קצת הגדולה לאה גדולה במתנותיה כהונה ומלכות אהרן ובניו מלוי ומלכות דוד לעולם הקטנה רחל וכו׳ יוסף לשעה ושאול לשעה, והוספה זרה בדפוסי׳ [ובכי״ת] דכתיב וירושלים לעולם תשב וכו׳ ושילה לשעה וימאס באהל יוסף וכו׳ [ובכי״ו דלג הסופר מן במתנותיה עד במתנותיה והשלים בגליון]: 6 אמורא דר״י. המפרש לרבים מה שהוא לוחש לו בשעת הדרשה ועי׳ בפרש״י סוטה מ׳ א׳ בד״ה אמוריה ובעמת״ל ע׳ אמורא: תרגם קדמוהי. תרגם לפניו ועיני לאה רכות עיניא דלאה הוו רכיכין דמשמע שהיו כהות רכות מטבעה כעס עליו ר׳ יוחנן א״ל עיניא דאמך וכו׳, זו לאה מהו רכות שכת׳ בה רכות מבכיה שכך היו התנאין וכו׳ [ובכי״א א׳ דלג הסופר מן רכיכין עד רכיכין והשלים בגליון א״ל וכו׳ רכיכין ותוב א״ל], ובכגנון אחר המאמר בתנחומא מ״ב ויצא סי׳ כ׳ בשעה שילדה רבקה ליעקב ולעשו נולדו ללבן שתי בנות (כהדרש בס״ע פ״ב שרחל ולאה תאומות היו) ושלחו אגרות זה לזה לומר אתה הולדת שתי בנות ואני שני בנים ניתן אלו לאלו

והיתה בוכה ואומ׳ת יהי רצון שלא תיפול בחלק עשו הרשע, אמר ר׳ הונה גדולה תפילה שבטלה הגזירה ולא עוד אלא שקדמה לאחותה:

יז ורחל היתה יפת תאר וגו׳ ויאהב יעקב את רחל ויאמר וגו׳ אמר ליה בגין דאנא ידע שאנשי מקימך רמאין לפיכך אנא מברר עיסקי ממך, ויאמר אעבדך שבע שנים ברחל בתך הקטנה [ברחל] ולא בלאה בתך שלא תביא אחרת מן השוק ושמה רחל הקטנה שלא תחליף שמותן זו בזו, אפילו את נותן את הרשע בחמור שלחרשים אין את מיעיל ממנו כלום:

יט כ) ויאמר לבן טוב תתי וגו׳ ויהיו בעיניו כימים אחדים וגו׳ אמר ר׳ חנינה בן פזי נאמר כאן אחדים ונאמר להלן וישבת עמו ימים אחדים (בראשית כז מד) מה כאן שבע שנים אף להלן שבע שנים:

3 ילקוט שם: 7 לעיל לד 766:

1 יהי רצון] ~ מלפניך יי׳ אלהי **א**, ל׳ **ו** (והושלם בגליון) | תפול **פגב**, אפול **דזוחאתי** | בחלקו של רשע **זפוחאב**, בגורלו של רשע **ד**, בגורלו שלזה הרשע **ת**, בידו של רשע **י** | הונא **דאת**, חוניא **חגבי**, חונייא **ו**, חנינה **פ** | גדולה] קשה **זפואגבי**, קשה היא **דחת** | תפלה **א**, התפילה **זוג**, התפלה **דפהבתי** | שביטלה **זוג** | 2 הגזרה **רי**[1], את הגזירה **דזוחא**[2]**ג**, .. הגזירה **פא**[1] | שחרמה באחותה (?) **פ** | 3 ורחל — וגו׳] ורחל.. תואר ויפת מראה **גב**, ורחל.. תאר (ויפת מראה **ת**) עיקר סימניה של רחל לא היתה אלא נאה ורחל היתה וגו׳ (היתה **ת**) **דת**, ורחל.. עקר סמניה.. לא היה אלא נאה ורחל.. יפת וגו׳ **ז**, ורחל.. תואר עיקר.. שרחל לא היה אלא.. היתה יפת תואר **ו**, ל׳ **פחאי** | * ויאהב — וגו׳] ויאהב.. רחל וגו׳ **ל**, ויאהב.. רחל **דוא**[1]**ת**, ויאהב.. ויאמר אעבדך שבע שנים וגו׳ **פ**, ויאהב.. שנים ברחל **כ**, ויאהב.. ברחל בתך **ג**, אעבדך.. בתך הקטנה **י**, אעבדך שבע שנים **א**[2] | אמר ליה] **פגבת**, אמר לה **זו**, אמר **י**, ל׳ **ד**, (א״ל — ממך ל׳ **א**[1]) | בגין] כיון **א**[2] | דאנא ידע] דאנה ידע **זו**, דאת ידע **פ**, ל׳ **י** | 4 שאנשי] **פא**[2]**גב**, דאנשי **דותי** | רמאיין **זו** | לפיכך ל׳ **פי** | אנא מברר] **פ**, אני מברר **דוא**[1]**גת**, אברר **י** | עסקי **דת**, עסקיו **ג**, את עסקי **פא**[2], ..עסקיו **וכ**, ..קנייני **י** | ממך] עמך **א**[2], ל׳ **י** | ויאמר — הקטנה] **א**[1]**גב**, ויאמר.. בתך **ח**, אעבדך.. בתך **ת**, ויאמר אעבדך ברחל בתך **ד**, ויאמר אעבדך **ו**, ברחל בתך **פא**[2], ברחל **י** | 5 (ולא — בתך ל׳ **א**[1]) | בלאה] ~ בתך **ת** | ביתך **ז** | ושלא **א**[1] | תבא **ח** | מן השוק ל׳ **א**[1] | ושמה] ותקרא (את **י**) שמה **תי** | רחל ל׳ **י**[1] | הקטנה] **א**[2]**ת**, קטנה **דזפוחא**[1]**גבי** | תחלף **ת** | 6 שמותן זו לזו **א**, שמותן של זו בזו **ג**, שם זו לזו **פ** | ואפילו **י** | את] אתה **חת**, אם **ו**, ל׳ **פא**[2] | נותן אתה **א**[2] | חרשין **א**[1]**רי** | אתה **חא** | ממנו כלום ל׳ **י** | 7 (ויאמר — וגו׳ ל׳ **א**) | תתי וגו׳] **זו**, תתי **פ**, תיתי (תתי **גת**) אותה לך וגו׳ (לך **ת**) **דגת**, תתי.. לך מתתי אותה לאיש אחר **כ** | ויהי — וגו׳] ויהי.. אחדים **פהא**[2], ויעבוד יעקב ברחל **ד**, ויעבד.. ברחל וגו׳ **זו**, ויעבד.. ברחל שבע שנים **גב**, ויעבד.. שנים ויהיו בעיניו כימים אחדים **א**[1]**ת** | (אמר — פזי ל׳ **א**) | חנינא **פחגב**, חנניה **זו**, יהודה **ת** | בן] **פגבת**, בר **דזו** | 8 כן **זו** | אחדים] **זפוחאגב**, ~ וישבת עמו ימים אחדים **דת** | וישבת — אחדים] **פחגב**, ימים אחדים **א**[1], אחדים **דזוא**[2]**ת** | * כאן **דפחאגבת**] אחדים שנ׳ כן **זו**, לחלן **ל** | 9 * להלן **דפחאגב**] אחדים שנ׳ להלן **זו**, כאן **לת** |

והיתה לאה שומעת מעשה עשו ובוכה ורחל שומעת מעשה יעקב ושמחה מנין שהיתה לאה בוכה שנאמר ועיני לאה רכות תרגם אמורא (כ״ה שם בשני כ״י) של ר׳ יוסי מהו רכות צירניות א״ל ר׳ יוחנן לא תרגמת יפה ומהו רכות ארוכות שכל מה שנתן לה הקב״ה היו ארוכות כהונה גדולה ומלכות ושמן המשחה וכו׳, [וכנראה נוסחת התנחומא היא העיקרית וכדרשת ר״א בב״ב שם (וע׳ באבן עזרא) כי לפי נוסחת ב״ר שלפנינו קשה להבין למה כעס ר״י הלא לפי דרשתו ג״כ תרגומו של רכות רכיכן אלא שהוא נותן טעם לשבח שאין הרכות גנאי ללאה, ואין זה נוגע להתרגום בעצמו, וכמו שמתורגם באמת גם בתר״י ב׳ המובא בסמוך] ועי״ע בתנחומא ויצא שם, ובב״ב שם מאי רכות אילימא רכות ממש אפשר בגנות בהמה טמאה לא דבר הכתוב וכו׳ אלא א״ר אלעזר שמתנותיה ארוכות רב אמר לעולם רכות ממש ולא גנאי הוא לה אלא שבח הוא לה שהיתה שומעת על פרשת דרכים בני אדם שהיו אומרים שני בנים יש לה לרבקה שתי בנות יש לו ללבן גדולה לגדול וקטנה לקטן וכו׳ ומשאלת גדול מה מעשיו איש רע הוא מלסטם בריות וכו׳ והיתה בוכה עד שנשרו ריסי עיניה וכו׳ וע׳ בד״ס, ובת״א מתורגם ועיני לאה יאין, וכמו שתרגם אמורא דר״י מתורגם בתר״י ב׳ ועיני דלאה הוון רכיכן, אכן גם שם הדרש על דהות בביא ומצלא דלא תיפוק במוליה דעשו, ובתר״י א׳ ועיני לאה הוון צירניין דבכיא ובעיא מן קדם יי׳ דלא יזמן לה לעשו רשיעא: 1 שלא תיפול. וכ״ה בלק״ט ואומרת וכו׳ שלא תפול בחלקו של רשע, ובמה״ג עמו׳ 462 שלא אפול בחלקו וכו׳ ועח״נ: שבטלה הגזירה. שביטלה התנאין שהתנו, ובלק״ט א״ר חוניא גדולה תפלה שבטלה הגזירה ולא עוד וכו׳, ובשכל טוב א״ר הוניא גדולה היא התפלה שמבטלת את הגזירה וכו׳, ובמה״ג שם אמר רב חונא קשה היא התפלה שביטלה הגזירה וכו׳, ושם אחד הוא הונא וחוניא ועח״נ ולעיל צד 43: 3 ורחל היתה וכו׳. הדרש עיקר סימניה וכו׳ שנמצא בדפוסי׳ וכי״ו [וכי״ז וכי״ת] ליתא בכי״ל ושאר כ״י ובילקוט ולא הועתק בלק״ט ובמה״ג, ורק בשכל טוב הובא ועיקר סמניה לא היו אלא אנוי: אמר ליה וכו׳. א״ל יעקב ללבן בשביל שאני יודע שאנשי מקומך רמאים הם לפיכך אני מברר עסקי עמך ויאמר אעבדך וכו׳ ואעפ״כ אפילו אתה נותן את הרשע בחמור של חרשים אין אתה מועיל ממנו שהרי רמהו לבן, והגהתי ברחל ולא בלאה כמו שנוסף בכי״ל בינו שיטי בכתב אחר, ובשכל טוב ברחל ולא בלאה בתך ולא שתביא אחרת מן השוק ותקראה רחל וכו׳ ומפרש שאפי׳ את נותן לרשע במסר של חרשים ומנכרו אין את וכו׳ וע׳ לעיל צד 742 ובמ״י שם בד״ה חמור וכו׳ ובמה״ג שם הועתק בגין דאנא ידע שאנשי מקומך

כא) ויאמר יעקב אל לבן הבה את אשתי כי מלאו ימי ואבואה אליה אמר ר׳ יח איבו אפילו אדם פרוץ אינו אומר כלשון הזה, אלא אמר כך גזר עלי הקב״ה שאני מעמיד י״ב שבטים, עכשיו הריני בן פ״ד שנה ואם אין אני מעמידן עכשיו אימתי אני מעמידן, לפיכך צרך הכתוב לומר ויאמר יעקב אל לבן הבה את אשתי וגו׳:

45d כב) ויאסף לבן את כל אנשי המקום ויעש משתה כינס כל אנשי המקום, אמר להם יט יודעין אתם שהיינו מדוחקים למים, וכיון שבא זה הצדיק נתברכו המים, אמ׳ ליה מה דהני לך עביד, אמר להון אם בעיין אתון אנא מרמי ביה ויהב ליה לאה, והוא רחים להדא רחל סגי, והוא עבד גבכון

1 ילקוט שם: 5 ילקוט שם:

1 ויאמר — לבן ל׳ חא[2] | * הבה — אליה א[1]] הבה.. ואבא אליה ח, הבה.. ימי כ, הבה.. אשתי וגו׳ ואבואה אליה א[2], הבה.. אשתי וגו׳ לג, הבה.. אשתי דפתי, הבה וגו׳ ן | 2 איבו פאתי | פריץ א | אינו — הזה] אינו.. בלשון זה ואבואה אליה וא׳ כן יעקב פ, אינו.. כלשון (בלשון ג) הזה כך היה יעקב אומר הבה את אשתי ואבואה אליה דג, אינו כן (אומר ת[0]) בלשון הזה לא כך אמ׳ יעקב הבה.. אליה ת, אינו.. כלשון (פרצה ז) הזה כך היה יעקב אבינו (אבינו יעקב ז) או׳ הבה את אשתי זו, אומר.. הזה גנאי הוא לו ואדם צנוע כיעקב אמר כן ח, בלשון הזה גנאי.. ואדם.. כיעקב אומר כלשון הזה ו[1], לא היה אומ׳ כן ויעקב היה אומר כך א[1], לא.. אומ׳ הדבר הזה ויעקב אמ׳ כך א[2] | (אלא — אני ל׳ פ) | אמר] וחבי, ל׳ דאג | כך אמר יעקב א | * גזר זוחגכין] אמר ל[0]דת, הקב״ה גוזר א, ל׳ ל | עלין] א[2]ג, עליי זו, לי ד, ל׳ חא׳כתי | הקב״ה ל׳ א | י״ב] אי, שנים עשר דוחגכת | 3 עכשיו] ועכשיו י, ועכשו ח, ל׳ ואכ | הריני] הי, הרני כ, הרי אני דזואגת | *בן] כבן דת | פ״ד] אי, שמונים וארבע דזות, שמנים וארבע חגכ | שנה] זואגכ, שנים דחתי | איני י | עכשיו] עכשו פחא[2]כ, ל׳ ת | אמתי ז, אמתיי ן | אני מעמידן] אני מעמידם ת, ל׳ פ | לכך גי | צרך] זוח, צריך גי, הצריך דת, הוצרך א, צורך כ, פירש פ | לומר ל׳ פ | 4 * ויאמר — וגו׳] ויאמר.. אשתי דוא[1]א[02]גכ, ויאמר אל לבן וגו׳ ל, הבה את אשתי ת, הבה את אשתי ואבוא אליה י, ואבואה אליה פ, כן ח | 5 ויאסף פוגכי | * את — משתה דוחא׳תי] את.. המקום וגו׳ זג, את.. המקום א[2]כ, את.. אנשי וגו׳ פ, וגו׳ ל | כנס פא[2] | כל] פחאגת, את כל דוכ | מקומו | להן וא[2] | 6 יודעין] ג, ־ים דזפוחאכתי | מדוחקים] זפוא[1]גכי, מדוחקין ח, דחוקים דא[2]ת | וכיון] כיון פ, ל׳ א | שבא] ובא א | צדיק זה פ, הצדיק א[2], הצדיק הזה חא[1]כי, הצדיק הזה לכאן דזות, הצדיק.. לכן ג | ונתברכו א, נתברכנו זן, נתקרבו פ | במים זן, המים ובעי מהדר פ | אמרו חא, אמרי ת, אמרון ג, אמרין דזוכ (אמ׳ — להון ל׳ פ) | ליה] לה ן, לו א[2], ל׳ א[1] | מה — עביד] ב, מה הני (הנו ח) .. עביד חגכ, ומה הני.. עביד ו[0], עביד מאי (מה א[2]) דהני לך א, ומה (מה ו[1]) הני לך וי[1], ומה אהני לך דת | 7 אם] ת, אן ז, אין דוג, אי חאבי, ואין פ | בעיי אתון ן, בעוי איתן ז, אתון בעון פ | אנה זן | מרמה א, מרמיה י | * ביה דפהאגכתי] בה זו, ליה ל | ויהיב.. לאה דת, ויהב (ויהיב חא[1]ו) ליה (לה זן) הדה (הדא אבי, חדא ג) לאה זוחאגכי, והוא עביד גבכון שב שנין אחרנין פ | והוא] ו, דהוא דפוחאכת, דהוה ג | רחם זן | להדה זו, לה ג | רחל בתי א[2]כ | סגי] סגין זוח, סגיא ג, סגי ואנא מרמינא ביה בלאה פ, ל׳ את | והוא — אחרנין] והוא עבד (עביד א[2]) גביכון.. אחרנין א[2]תי, והוא עבד ביניכון (גביכון א[01]) ..שנים אחראין א[1], והוא עבד הכא גבכון שבעה (ז׳ ד[1]) שנין אוחרין ד, והוא עביד גביכון שב.. אחרנין עוד כ, והוי עביד (והוא עבד ג) גבכון שנין אחרין (אחרנין ג) עוד חג, והוא עבד גבן עוד שבע שנים אחרנין ן, ל׳ פ |

רמאין אינון לפיכך אנא מ ב ר י ר לך י ת ע ס ק י אעבדך וכו׳: 2 אמר כך גזר. כדאיתא לעיל צד 782 במאמר ר׳ יהודה י״ב אבנים נטל וכו׳, ואמר עכשיו הריני בן פ״ד שנה כמו שנדרש לעיל צד 773 ועי׳ במ״י שם, ובמה״ג שם הועתק אמ׳ ר׳ איבו אפילו פרוץ ב ע ר ו ה אינו אומר כ ן ו א ב ו א ה אליה אלא א מ ר כ ך ג ז ר ע ל י הקב״ה שאעמיד שנים עשרה שבטים וכו׳, ובשכל טוב צד 133 מפרש ויאמר יעקב וכו׳ כי מלאו ימי היה לו לומר כי מלאו הימים כמו שכתוב בדוד מלאו הימים (ש״א י״ח כ״ו) מה ת״ל ימי אלא כך א״ל הקב״ה הבטיחני שאעמיד י״ב שבטים והריני היום מלא ימים בן פ״ד שנה ס״ג כשקיבל הברכות י״ד שנה שהיה בבית עבר וז׳ של עבודה הרי פ״ד ואם איני מעמידם עכשיו אימתי אעמידם לכך החציף ואמר ואבואה אליה וכו׳ ועי״ע במדרש אגדה [ובלק״ט מוסיף לכך אמר הבה את אשתי מגין הב״ה. ובכי״ל הגי׳ ואם אין מעמידן ומלת אני נוספה בין השורות בכתב אחר]: 6 שהיינו מדוחקים וכו׳. הדרש לא נתפרש כאן, ובפדר״א ריש פל״ו איתא והיתה הבאר עולה ושופכת מים חוצה לה וראו הרועים ותמהו כלן ולא היו יכולין לגלגל את האבן וכו׳, ובתר״י א׳ לפ׳ ויצא יעקב וכו׳ ניסא רביעאה דטפת בירא וסליקא מיא לאנפוי והות טייפא כל יומין דהוה בחרן, ושם (כ״ט א׳) וטפת בירא וסליקו מיא לאנפוי וכו׳ והות טייפא עשרין שנין, ולפסוק שלפנינו עני ואמר להום הא שב שנין דאתא יעקב לגבן בירן לא חסרו ובית שקיותן סגו וכדו איתו נתיעט עליה עיטא דרמיו די ימתן לגבן ועבדו ליה עיטא דרמיו לאסבא ליה לאה חולף רחל ועי׳ גם בתר״י ב׳ לזה הפסוק ולפ׳ ויצא וכו׳ ולעיל צד 646 ובמ״י שם ועי״ע במ״י לקמן פע״ד סי׳ ו׳ בד״ה ויגד ללבן, והגי׳ מ ד ו ח ק י ם איתא גם בלק״ט, ובשכל טוב ד ח ו ק י ן, ובמה״ג [מפרש בנוהג שבעולם כשאדם עושה משתה בתחלה הוא מכין כל צרכי הסעודה ואחר כך מכנים את האורחין אבל זה כינס כל אנשי מקומו תחלה] אמר להם אין אתם יודעין שהיינו ד ח ו ק י ם ב מ י ם וכיון שבא ה צ ד י ק ה ז ה א צ ל י נ ו נתברכו וכו׳: אמ׳ ליה וכו׳. אמרו לו מה שטוב לך [בעיניך] עשה אמר להם אם רוצים אתם אני מרמה אותו ונותן לו את לאה והוא אוהב רחל זו מאד והוא ישהה אצליכם שבע שנים אחרות אמרו לו עשה מה שטוב לך אמר להם תנו לי משכונות שלא יפרסם לו אחד מכם הדבר נתנו לו משכונות והלך הביא עליהם על אותן המשכונות יין שמן ובשר הוי לכך נקרא לבן הארמי וכו׳

שבע שנין אחרנין, אמרו ליה עביד מה דהני לך, אמר לון הבו לי משכונין דלית חד מינכון מפריש ליה, יהבון ליה משכונין, ואזל אייתי עליהון חמר משח וקופד, הוי לכך נקרא לבן הארמי לפי שרימה אפילו אנשי מקומו: כל ההוא יומא הוון מכללין בה, כיון דעל ברמשא אמר להון מהו כדין, אמ' ליה את גמלת חסד בזכותך, הוון מקלסין קדמיה ואמ' הי לאה הי לאה, ברמשא אתון מעלתא וטפין בוציניא, אמר להון מהו כדין, אמ' ליה מה את צבי דאגן דבזיון דכוותכון,

5 כ' מנהותת וילת סי' ז':

1 אמרון ג, אמרין דכ, אמרי פת, אמ' ו, אמר ח | לה זו | עבד ו | דאהני ת | לון] פ, להון דוותאנכת | יהבון זוחא[2]גי, יהבי כ, יבין פ | לי ל' חת | משכונין] פוחאגבי, משכונה ז, משכון דת | דלית — מפריש] ו[0]ג, דלית.. מנכון מפרש אב, דלית.. מינכון מפרסם ד, דלית.. מפרסמי ח, דלית חד מפרסים ת, דחד מנכון לא לימא פ | 2 ליה] פ, ל' דוחאנכת | יהבון] ואג, ויהבון דת, ויהבו ז, יהבין חב, יבי פ | לה זו, ל' א[1] | מישכונין ו, משכנתין ז | אזל חאו, אזיל פ | אייתי פוג, אייתי ז, ואייתי דחבי, ואיתי את | עליהון] להון ת, ל' חי | חמר] אימר ד[1], משח פ, ל' א[1] | משח] ומשח י, חמר פ | וקפד ו, וקפר ז, וקופר פתי | לכך] למה (ולמה ז) | נקרא שמו | הארמי] האיש פ, ל' ד[1] | 3 לפי ל' | אפילו אנשי] א[2]גב, אפי' לאנשי א[1], אפילו באנשי זוח, את אנשי פ, באנשי דתי | כל ההוא] וכולי ד, ל' ת | יומה ז, ומה ת | הוון] פח, הוו דואגתר[1], היו כ, הוה ז | מכלילין ר[2], מברכלין פ, מכלכלין ז | בה] זפו, ביה דא[2]כתר[1], ליה חא[1]גרי | כיון] אגר, וכיון דפוחכתי, וכיוון ז | דעל] ~ לביתיה ו | רמשא ר[1] | אמר ל' ח | לון פג | 4 מהו] פואגכרי, מהוא ז, מה הוא דחת | כדן זו, כדון אי, דין פ | אמרון דת, אמרי אר[3], אמרין הגכר (אמ' ליה ל' ו והושלם בגליון) | אתה א[1], אית ר | גמיל ר[1], גמל ר[2] | בזכותך] ~ אנו נגמול חסד י | הוון] פוחג, הוו ארי, והוו ת, והיו ד | מקלסים י | קדמיה] כי, קדמוי פת, קודמוי דו, קמיה אגר[1], קומיה חב, יומיה י[1] | ואמ'] ואמרין וחגכתר, ואמרי י[1], ואמ' ד, וא"ל ר[1], ל' פא | הי — לאה] י, הילייא הילייא פ, הילייה הילייה (הילייא הילייא כ, הילייא הילייא א[1]) הי לאה הי לאה ואב, הילייא היא לאה היא ג, הי לאה הי לאה הי לאה ח, הא ליא הא ליא היא לאה היא לאה דת, הא לייה היא לאה ר[1], לייא היא היא לאה היא לאה ר[2] | ברמשא אמר להון א[1]א[02] | 5 אתו א[2] | מעלתה פו, מעלהא א[1], מיעלהא א[2], מטליתא י | וטפין פגב | בוציגייה ו, בוצינא פגכרי | לון פ | מהו] חאגכתרי, מהוא ו, מה הוא ד, ל' פ | כדן ו, דין פ | אמרין וחגכת, אמרי ד, אמרו א[2] | מאי ר | אתה ר[2] | צבי] פגתר, צבו ד, סבי וח, סבר כ, סבור אי | דאגן] פוחאגכתר[2]י, דאינון דר[1] | * דבזיון כר[2]] דביזיון ו, דביזויי י, דבזזון ל, דבזיין דכריין פ, דכרון דר[1], דכדון ת, דיכרוון ל[0]א[1]א[02], דיכריין ח, דיכריין ג, דיכרנין ר[3], חזינן ביזיון א[2] | * דכוותכון ל[0]וא[1]גתר[3]י] דיכוותתכון ל[0], דכותתכון דפח, דכוותיכון ר[1], דכתכון לכ, דכותיך א[2] |

[שרימה אפי' אנשי מקומו והאכילם משלהם, שהוצרכו לפדות את משכונם מן החנוני. ובכי"ל הגי' עביד גבכון שנין וכו' ונוסף בין השורות מלת שבע בדיו דיהה. ובילקוט דפ"ר הגי' א"ל יהבון לי משכונין אזל ואייתי וכו' ומה שבינתים חסר] והגי' הנכונה וקופד בדלי"ת איתא גם בדפ"ר וד"ו ועי' לעיל צד 170, ובפי' ב"ר כ"י מלשון אחר גורס ומפרש מאן דאהני לך עבוד מה שתרצה עשה ולית חד מינהון מפרש מסרב אזל ואיתי עליהון הלך והביא על המשכונות יין ובשר וכו', ובמה"ג צד 463 הועתק אמרו ומה הני לך אמר להון אין בעיי אתון אנן מרמין ביה ויהבין ליה הדא לאה דהא (דהוא) רחים לרחל סגון והוא עביד הכא אף שבע שנין אחרנין וכו' מנכון מפרסים וקמו יהבו (וקמון יהבון) ליה משכונין וכו': 3 הוון מכללין וכו'. במ"כ פי' כל אותו היום היו משבחין ומזמרים בשמחה לכבוד חתן וכלה וכיון שנכנס לעתותי ערב ועוד הם מזמרים ומחנגים (כ"ה בד' קראקא א') לפניו אמר להם יעקב מה הוא כזאת כלומר למה אתם גומלים עמי חסד כולי האי ואמרו לו גם אתה גמלת חסד עמנו בזכותך שנתברכו המים לרגליך והיו מקלסין לפניו ואמרו בקול שמחה הא ליא היא לאה לרמז לו הערמה והוא בתומתו לא הרגיש, וכן מפרש בגליון המדרש עם יפה תואר מכללין משבחין, ובפי' ב"ר כי"ט מל"א מפרש הוו מכללין היו עושין לו חופה טלמן בלעז[1]) וצ"ע, [וכ"כ בגליון כי"א ב' היו עושין לו חופה, ובמשמעה זו השתמשו בתלמוד בפעל כלל כל כמו ב"מ ק"א ב' כלליה לבריות ועוד, וכאן נכון יותר לפרש במשמע העיקרי לעטר בעטרה (כלילא) וכמו שמתורגם גם כן עטר בתהלים ה' י"ג ועוד, ועי' לעיל צד 314 יתכללון בי צדיקיא] ובכי"ל נקוד הי לאה הי לאה[2]), ובשכל טוב פי' והיו מקלסין לפניו הילייה הילייה כלומר היא לאה אפס כי לא מכיר ומבין, ובמה"ג שם הועתק ויהי בערב ויקח את לאה בתו כל ההוא יומא הוו מכללין לה וכיון דאתא רמשא היו מקלסין לה הא רחל הא רחל וכו': 4 ברמשא וכו'. בערב באו להכניסה וכבו הנרות אמר להם יעקב מהו כזה שאתם מכבין הנרות, והגי' הנכונה דטפון איתא גם בדפ"ר וד"ו, ונשתבש כבר ותפון בד' קראקא א', ובמה"ג שם וכיון דאעלון יתה טפון בוצינא אמר להון מהו דין וכו': 5 מה את צבי. וכ"ה בכי"פ וכי"ג [וכי"ת], ובפי' ב"ר כ"י מפרש צבי סבור כמו שמשמע לפי הענין, ובמה"ג ומה את מדמי, [ובכי"א] ובילקוט הגי' סבור וכן הגיה בא"א ובעמת"ל ח"א צד 406, והוראת צבי רצה [ויהיה פירושו כאן מה אתה רוצה שנהיה כו' כמותכם] וצ"ע: דאגן וכו'. בכי"ל כתוב דאגן דבזזון דכתכון, ונוסף בינו שיטי וו להגיה דכוותכון, ועוד הוגה דיכרוון דיכוותכון, והגהתי דאגן דבזיון דכוותכון כמו שהגי' בכי"ב ובפי' ב"ר כי"א דאגן דבזיון, ובכי"ו דאגן דביזיון, ובילקוט דאגן דביזויי (ולא בזויין כמו שהובא במ"כ), אכן דוחק לפרש דאגן דבזיון וכו' שאנחנו בזויים כמותכם ושאמרו כן ליעקב. ובדפ"ר וד"ו הגי' דאינון דכרון, וכ"ה בפי' ב"ר כי"ט ומפרש שם וכי סבור אתה שאנו פרוצים כמם ולשמש לגר, ובפי' ב"ר הנדפס א"ל מה את צבי דאגן דיכרנין דכוותכן וכי סבור אתה שאנו פרוצים כל כך כמם וכו', ובמ"כ מוסיף פירוש לפירושו דכרנים פרוצים כאלים ותיי"ם אילים ת"א דכרין, ובפי' ב"ר כ"י מל"א הגי' דיכרוון כמו שהוגה בכי"ל, ומפרש שם זכר בתרגום דיכרא כלומר בחורים פרוצים כמם

[1]) talamo (θάλαμος). [2]) הֶי לאה הֶי לאה.

כל ההיא ליליא הוה צוח לה רחל והיא מעניא ליה, בצפרא והנה היא לאה, אמר מה רמייתה בת רמאי, אמרה ליה ואית ספר דלית ליה תלמידין, לא כך הוה אבוך צוח לך עשו ואת עני ליה אף את קרית לי ואנא עניתי לך:

כה–כז) ויאמר אל לבן מה זאת וגו' ויאמר לבן לא יעשה כן וגו' מלא שבוע זאת וגו' אמר ר' יעקב בר' אחא מיכן שאין מערבין שמחה בשמחה:

ל) ויבא גם אל רחל וגו' ויעבד עמו עוד שבע שנים אחרות אמר ר' יודה בר' סימון כ
בנוהג העולם פועל עושה עם בעל הבית שתים שלש שעות באמונה ובסוף הוא מתעצל במלאכתו,

1 פתומא מ"ב וילא פי' י"א, אגדם בראשים פמ"ע (פמ"ס), וע' מגילה י"ג ב', בבא בתרא קכ"ג א': 4 ילקוט סס, ירוש' מועד קטן פ"א פ' ד', מועד קטן ס' ג': 6 ילקוט סס:

1 *כל] וכל דת | ההיא ת | ליליה ו, לילא פי, ללא ח | הוה ל' ו | צווח והאג | לה רחל] לה רחל רחל י, והא רחל הא רהל ת | מעניא] אג, עניא דפחת, ענייא י, ענייה ו | לה | בצפרה י1 | אמר] א2גכ, אמר לה דפוחא1ת, א"ל י | מה] והא2גכי, מאי דת, ל' פא1 | רמייתה] ות, רמייתא דתי, רמיתא גכ, רמאיתה פ, רמאה א | כרת ות | 2 רמאי] פוחגכי1, רמאה ד1א, רמאה לאו בלילא הוה קרינא רחל ואת ענית לי דת | ליה ל' ו | ואית] אית דת | סופר ל0ח | לה ו | תלמידין] פוחגכ, תלמידי' ד1, ־ים דאתי1 | ולא ו, לאו ת | כן והאגכי | *הוה — לך פ] הוה אביך.. לך ל, הוה אבוך צווח לך הא2י, היה (הוה ת) צוח לך אבוך דת, צווח לך אבוך ג, הוה צווח אבוך לך א1, הווה צווח אביך צווח לך ו | עשו ל' ח | ענית א1 | לה ו | *אף — לך] אף.. קרית ליה.. עני לך ל, ל' דפוחאגכתי | 4 ויאמר — וגו'] ויאמר.. זאת עשיתי לי וגו' דו, ויאמר.. לי ת, ויאמר.. לי הלא ברחל עבדתי כ, ויאמר.. עבדתי עמך וגו' ג, ויאמר.. לבן וגו' פ, ל' האי | *ויאמר לבן — וגו' ד] ויאמר.. יעשה וגו' פ, ויאמר.. יעשה כן במקומינו וגו' ג, ויאמר.. במקו' (במקומנו ת) וכת, ל' לחאי | שבע וא2 | 5 וגו'] וניתנה לך א1, ונתנה לך גם את זאת י, ל' פחא2כת | בר דפוחאכת | מיכן] פוח, מכאן אתי, מיכאן ד | מערבין] פאכתי, ־ים דו, מערבבין ה | בשמחה] האכי, ~ אלא מלא שבע זאת ו, אלא.. זאת וגו' ד, אמ' מלא.. זאת ונתנה לך וגו' פ, בתוך שמחה אלא.. שבוע זאת ת | 6 *ויבא — אחרות] ויבא.. רחל ויאהב גם את רחל ויעבוד עמו עוד שבע שנים אחרות י, ויאהב גם את רחל מלאה ויעבוד.. אחרות א2, ויעבוד.. אחרות ח, ויבא.. אל (את א1) רחל ויאהב גם אל (את א1ת) רחל מלאה וגו' (מלאה א1ת) דא1ת, ויבא.. אל.. ויאהב גם את רחל פ, ויבא גם אל רחל וגו' ג, ויבא.. אל רחל לוכ | יודה] ת, יהודה דפוחאגכ | בר'] פא2גכ, ביר' ות, בר דא1 | 7 מנהג ח | שבעולם | עושה] ונכ, עושה מלאכה דפת, ל' חי1 | שלש] פג, שלוש ו, ושלש דחא2כי, ושלוש ת, וג' א1 | *שעות דפוחאגכ] שנים תי, ל' ל | באמונה ל' א | ולבסוף א1כי, לסוף פ | הוא ל' פא | במלאכתו ל' חגתי |

לשמש לאור הנר, [וכ"כ בגליון כי"א ב' נ"א דיכרון פי' שאנו זכרים ככם תרגו' זכר דיכרא]. ובכי"ג הגי' דאנן דכריין, ושתי גרסאות בכ"פ דבזיין דכריין, ובשכל טוב מפרש וכי מבזין אנו נשותינו לשמש לאור הנר, ובמה"ג דאנן מבדין כותך, ושם בכי"ק דאנן מבזין וכו', וביפ"ת פי' מהו כדין שתמה על הדבר שהיו מכבין הנרות בהיותם אנשים ונשים מעורבין וקרוב הדבר לבא לידי זנות וכו' ולזה השיבו מה את סבור דאנן דבזאי כוותכון כלו' וכי אנו חשודים על הערוה כמותכם שאתה הושדנו בכך והלא אנו גדורים מן העריות ודרך צניעות אנו עושין שתהיה הכנסת כלה בצנעה ועיי"ש, ובתנחומא שם הדרש עושה משפט לעשוקים זו רחל שהיתה עשוקה שהושיבה אביה באפריון והכניס את לאה וכיבה את הפנסין והוציא בידו את רחל וכו': 1 כל ההוא ליליא. כל אותו הלילה היה קורא לה רחל והיא עונה, בצפרא וכו' בבקר והנה היא לאה אמר מה זאת רמאית בת רמאי (ובד"ו [וכי"ת] נוסף לאו בלילא הוה קרינא רחל וכו'. והוספה זו ליתא גם בדפ"ר) אמרה לו וכי יש סופר שאין לו תלמידים לא כך היה אביך קורא לך עשו ואתה ענית לו אף אתה קראת לי ואני עניתי לך, והגי' והיא מעניא איתא גם בכי"ג [ובכי"א א' וב'], ומעניא בינוני בבנין הכבד וכן ת"א שמות ט"ו כ"א ומעניא להון מרים, ופי' ספר סופר כמו שהוגה בכי"ל ועי' בעמת"ל ע' ספר ספרא, ובפי' ב"ר כ"י מל"א מפרש ולית ספר דלית ליה תלמידי כלומר אין אדם יודע לגלח את חברו אלא אם כן למד מאחר ל"א כלומר אין התורה מתקיימת אלא בתלמידים לא כך צוח לך אביך עשו ואת עני ליה ברמאות כלומר כך עשינו לך, וכ[עין] פי' הראשון הזר מפרש במ"כ וכי יש ספר אומן בלן המספר את הבריות וכו', ובמה"ג שם וכל ההוא ליליא הוה צווחת לה רחל והא עניא ליה לצפרא וכו' אמר לה מאי רמיתא בת רמאה אמרה לו אית לך סופר דלית ליה תלמידים וכו', ובתנחומא מ"ב שם כל הלילה היתה עשה (וצ"ל עושה) עצמה כרחל כיון שעמד בבקר והנה היא לאה אמר לה בת הרמאי למה רמית אותי אמרה לו ואתה למה רמית אביך וכו' ואתה אומר למה רימיתני ואביך לא אמר בא אחיך במרמה וכו', ועי' לקמן פע"א סי' ב' ובמגילה שם: 5 מיכן שאין וכו'. בירוש' מ"ק שם ר' אילא רבי ליעזר בשם ר' חנניה על שם שאין מערבין שמחה בשמחה רבי לא (כלו' אילא) שמע לה מן הדא כי חנוכת המזבח עשו שבעת ימים והחג שבעת ימים (דה"ב ז' ט') ר' יעקב בר אחא שמע לה מן הדא מלא שבוע זאת ועי' בבבלי מ"ק שם, ובלק"ט א"ר אחא בר חנינא א"ר יעקב בר אחא מיכן שאין מערבין שמחה בשמחה, ובכ"י פלארענץ שם איתא רק א"ר יעקב בר אחא ועי' גם בהערות רש"ב, ובשכל טוב צד 134 א"ר יעקב מכאן וכו': 7 בנוהג העולם. וכן סגנון הלשון בכי"ל לעיל צד 3 ובמקומות שציינתי שם, ובמה"ג עמו' 465 שבע שנים אחרות א"ר יהודה בר סימון בנוהג שבעולם פועל עושה מלאכה שתים שלש שעות באמונה ובסוף וכו' במלאכתו ויעקב אבינו אינו כן אלא ויעבד עמו עוד שבע שנים אחרות מה הראשונות שלימות אף האחרונות שלימות מה הראשונות באמונה, אף האחרונות באמונה ומוסיף שם לכך שמח באחריתו ויפרץ האיש מאד מאד וכו' [ועי' בפי' התורה והמצוה לרמ"ל מלבים ויקרא

כ״ם הבא מה ראשונות שלימות אף אחרונות שלמות, מה ראשונות באמנה אף אחרונות באמנה: אמר ר׳ יוחנן כת׳ ויברח יעקב שדה ארם ויעבד ישראל באשה ובאשה שמר (הושע יב יג) אמר להם דוגמה שלכם דומה ליעקב, מה יעקב עד שלא נשא אשה נשתעבד משנשא אשה נשתעבד אף אתם עד שלא נולד גואל נשתעברתם משנולד גואל אתם נשתעבדתם:

פרשה עא

א כט לא) וירא י״י כי שנואה לאה וגו׳ כי שומע אל אביונים י״י ואת אסיריו לא בזה (תהלים סט לד) אמר ר׳ בנימן בן לוי לא ראשו שלפסוק הזה סופו ולא סופו ראשו, לא היה צריך קריא למימר אלא כי שומע אל אביונים י״י ואת אסירים לא בזה או כי שומע אל אביוניו י״י ואת

2 ילקוט פס, ילקוט הושע ר׳ תקכ״ס: || 5 ילקוט ר׳ קכ״ה, ילק׳ תהלים ר׳ תת״ג, ילק׳ מכירי תהלים ס״ט סי׳ כ״ח:

1 מה — שלמות] מה הראשונות שלמות (שלימות וא²ב, היו שלימות ת) אף האחרונות (אחרונות כ) שלימות (שלמות חי, היו שלימות ת) דוהא²בתי, ל׳ פא׳ג | ומה א² | הראשונות | באמנה] ג, באמונה דפוחאבתי (וכן בסמוך) | אחרונות] כ, האחרונות דפוהאגתי | 2 כתיב דארי | * ויעבד - שמר כע] ויעבוד.. שמר תר, ויעבוד ישראל באשה וגו׳ ד, ויעבד (ויעבוד י) ישראל באשה פר³י, וגו׳ לו, ל׳ אג | להם] להן ר³, להון ער, להם הקב״ה לישראל י (הושע), לו הנביא לישראל פא, ל׳ ו | 3 דיגמה] ו, דוגמה גי, דוגמא דפאבתעדי (שם) | שלכם] דידכון ר | ליעקב] פנבעי, ~ אביכם דות, אבוכון ר | מה יעקב] פאגבעדי, ~ אביכם דות | עד שלא דואגבתערי] שלא ל, משלא פ | אשה ל׳ ת | נשתעבד] עבד א¹ | ומשנשא וא²ר׳ו, ומי שנשא ג | אשה ל׳ י | נשתעבד] עבד א¹ | 4 * עד שלא נולד ל⁰פואגבתעי] עד שנולד ל, משלא נולד ד | ⁴* נשתעבדתם] השתעבדתם ל | * משנולד תע] משנולד ל, ומשנולד דפואגבי | גואל] הגואל ו⁰, ל׳ פ | אתם ל׳ א²תעי | * נשתעבדתם פתעי (שם)] משתעבדים דא²ב, ־ין גי, מישתעבדים ו⁰, משתעבדתם ל, משועבדים א² || 5 לאה וגו׳] לאה התימ, לאה ויפתח את רחמה כ, ל׳ פ | כי] כת׳ ~ פגב, כתיב ~ אמ, ר׳ שמואל בר נחמן פתח ~ י | ואת — בזה] ואל.. בזה א¹, וגו׳ פוא² | 6 בנימן והגי (תהלים), בנימין דפאבתעימ | בן לוי] בר לוי פ, בר׳ לוי וג, בר יפת י, ל׳ חאבי (שם) מ | לא.. זה.. ראשו הגבתעי (שם), לא.. זה הוא (זה א¹) סופו.. הוא ראשו א²מ, לא.. פסוק הוא סופו.. הוא ראשו א², פסוק זה לא סופו ראשו ולא ראשו סופו י, לא ראשו של סופו ולא ראשו של סופו של פסוק זה פ | לא הוה צריך א¹גתימ, לא צריך ו, לא צרך פ | 7 קריא] קרייה וכ, קריא דפא¹גתי (שם), הכתו׳ ח, ל׳ א²ימ | לומר חא², לאמר י, מימר פ | אלא ל׳ פ | כי ל׳ כ | שמע א²ג, שומיע ת | אביוניו ו¹ | י״י] ל׳ דת | ואת] ואל אי | אסיריו הי | * או — בזה והכמ] או.. שומע אביוניו.. בזה ל, או.. שמע אל אביוניו.. ואל.. בזה א², או.. שומע אביוניו.. ואת אסיריו וגו׳ ד, או.. שמע (שומיע ת) אל אביוניו.. אסיריו גת, או.. שומע.. אביוניו י״י ואל אסיריו א¹, או.. שומע אל אביונים י״י ואת אסיריו פ, ל׳ י |

ו׳ ד׳]: 2 אמר להם. הנביא לישראל דיגמה שלכם וכו׳, וסגנון הלשון דיגמה וכו׳ דומה וכו׳ כמו בירוש׳ סנהדרין פ״ב כ׳ א׳ דיגמא דידכון דמיא וכו ובשהש״ר פ׳ הנך יפה (ד׳ א׳) דוגמא דידך דמייה וכו׳ ועי׳ במ״י לעיל צד 538, והגהתי מה יעקב עד וכו׳ אף אתם עד שלא נולד גואל נשתעבדתם משנולד גואל נשתעבדתם וכ״ה בערוך ע׳ איש, וגואל זה משה [ובירושלמי שביעית פ״ו ל״ו ב׳ איתא אבותיך אעפ״י שנגאלו חזרו ונשתעבדו אבל אתם משאתם נגאלין עוד אין אתם משתעבדין וכו׳, ועי׳ גם ספרא בחקתי פ״ג ב׳]. ובמה״ג שינה ראש המאמר ויעבד עמו עוד שבע שנים עליו הנביא אומר ויעבד ישראל באשה ובאשה שמר אמר להן הנביא לישראל דוגמא שלכם וכו׳ מה יעקב עד וכו׳ אף אתם עד שלא נולד וכו׳ נשתעבדתם משנולד גואל נשתעבדתם, ומסיים שם הדא היא דכת׳ ובנביא העלה ה׳ את ישראל ממצרים ובנביא נשמר:

פרשה עא. בכי״א א׳ פס״ט וכן נסמן בדפ״ר פס״ט, ובמקרא כאן ראש סדר ועי׳ במ״י לעיל ריש פל״ג וריש פ״נ וריש פס״ז. 6 בניומן. וכן כתיבת השם בכי״ל לעיל צד 338 ולמטה בכי׳ מ׳ ופעמים שונות לקמן פע״ג, ובערוך ע׳ אבון הועתק כי שומע וכו׳ אמר ר׳ בנימין בן לוי וכו׳ וקיטע שם ולא סופו ראשו וכו׳, ובמה״ג עמו׳ 465 הועתק בסגנון אחר ומפרש וש״ה כי שומע וכו׳ ר׳ בנימין אומר הפיסוק הזה לא ראשו סופו ולא סופו ראשו אי שומע אל אביונים הוה ליה ואת אסירים לא בזה אי ואת אסיריו לא בזה הוה ליה כי שומע אל אביוניו אלא אמר ר׳ לוי כי שומע ה׳ אל אביונים אלו העניים ממש ואת אסיריו לא בזה אלו העקרות שהן אסורות בידו של הקב״ה דתניא שלש מפתחות בידו של הקב״ה וכו׳ מפתח של עקרות דכת׳ ויפתח את רחמה וכו׳ ובמדרש תהלים ע״ח סי׳ ה׳ כי שומע אל אביונים ה׳ אלו ישראל ואת אסיריו לא בזה אלו עקרות שהקב״ה פוקדן וכו׳ ר׳ אחא בשם ר׳ יונתן אמר שלש מפתחות הן וכו׳ של רחם וכו׳ ועי׳ לקמן פע״ג סי׳ ד׳, וסגנון הלשון הפסוק הזה לא ראשו סופו וכו׳ כמו לעיל צד 557 וכן בפסיקתא פכ״ח (ק״פ ב׳) ובשהש״ר פ׳ דודי ירד (פ״ו ב׳) ועי׳ באכער טערמינאלאגיע ח״ב צד 136, ובשכל טוב צד 135 מפרש שומע אל אביונים וכו׳ והיה לו לומר בסוף בלשון ראשון אלא בתחלה אל אביונים ולבסוף שינה ואמר אסיריו אלא כי שומע אל אביונים ה׳ אלו ישראל דאמר ר׳ יוחנן כל מקום שנאמר כתם דל עני ואביון בישראל הכתוב מדבר ואת אסיריו לא בזה אלו העקרות שהן אסורות לפני הקב״ה בתוך בתיהן וכיון שהן נפקדות בבנים הרי־הן ניתרות ונפתחות מבית מסגר וכו׳, ובפי׳ ב״ר כי״ט בלשון אחר לא ראשו שלפסוק כלומר לא דמי ראשו של פסוק לסופו בראשו כתיב אל אביונים ובסופו כתוב ואל אסיריו היה לו לומר ואל אסירים ומדכתיב אסיריו משמע אסיריו של מקום שממנו הן נעקרות

אסיריו לא בזה, אלא כי שומע אל אביונים י״י אילו ישראל דאמר ר׳ יוחנן בכל מקום שנ׳ דל עני ואביון בישראל הכתוב מדבר, ואת אסיריו לא בזה אילו העקרות שהן אסורות בתוך בתיהם, וכיון שהקב״ה פוקדן בבנים הן נזקפות, תדע לך שכן לאה שנואת הבית הייתה וכיון שפקדה הקב״ה נזקפה הה״ד וירא י״י כי שנואה לאה וגו׳:

סומך י״י לכל הנופלים (שם קמה יד) אילו העקרות שנופלות בתוך בתיהם, וזוקף לכל ב הכפופים (שם שם) שכיון שהקב״ה פיקדן בבנים הן נזקפית, תדע לך שכן לאה שנואת דבית הייתה וכיון שפקדה הקב״ה נזקפה הה״ד וירא י״י כי שנואה לאה וגו׳:

וירא י״י כי שנואה לאה שעשת כמעשה השנאים. שהיתה אמורה לשונא שכך היו התנאים

1 מדרש תהלים ע״ח סי׳ ה׳: מדרש תהלים ה׳ סי׳ ו׳, פ׳ סי׳ י״ב: 5 ילק׳ תהלים ר׳ תתפ״ח, ילק׳ מכירי תהלים קמ״ה סי׳ י״ד, תנחומא מ״ב ויצא סי׳ י׳, אגדת בראשית פמ״פ (פמ״ס): 8 ילקוט ר׳ קכ״ה, ועי׳ בבא בתרא קכ״ג א׳, תנחומא מ״ב שם סי׳ י״א י״ב, אגדת בראשית שם: לעיל לד 815:

1 שומיע **ת** | (אביונים — אילו ל׳ **א**[2]) | אילו] וג׳ אלו **דהא**[1]**כתימ**, ל׳ **פ** | דמר **ו** | יונתן **אמ** כל **אגבימ**] דל] ~ דך **י**(שם), דך מך **י** | 2 ועני **ו** | אביון **ח** | ואת] ואל **א**[1] | אילו] וג׳ אלו **דפהאכתימ** בתיהם] **והימ**, בתיהן **פאגבי**(שם)... ועליבות **דת** 3 פיקדן] זוכרן **ת** בבנים ל׳ **פאמ** | נזקפין **י**(שם) שכן] שהוא כן **ו**, שהרי **י** | בית **י** | היתה **דהאגכתימ**, היית **פו** | שפקדה הקב״ה בבנים **וא**[2], שהקב״ה פקדה בבנים **מ**, שנפקדה בבנים **א**[1] שנפקדה **תי** | 4 נזקפת **מ**, נזדקפה **ח** | והה״ד — וגו׳ ל׳ **י**) י״י ל׳ **א**[2] | וגו׳] ויפתח את רחמה **האבמ**, ל׳ **דוגתי**(שם) | 5 סומך] ד״א ~ **דת** | הנופלים] ~ סומך י״י לכל הנופלים **ו** | אילו] וג׳ אלו **דפהאתימ** | **העקרות] עקרות **ל** | שנופלות] **מ**, שהן נופלות **פוהאגכר**[3], שהם נופלות **תי**, .. נופלין **ד**, שהן נפילות **ר**[1], .. נפולות **ר**[2] | בתוך בתיהן **פהאמ**, בבתיהן **רי** 6 שכיון] **והאבמ**, כיון **דפגתי** | שהוא פוקדן **מ**, שהן פיקדן **מ**, שפוקדן **א**[2], שפיקדן **כ**, שהן נפקדות **א**[1] | בבנות **מ** **הן ל׳ **ל** | שכן] שהרי **ח** (שכן—נזקפה] מלאה **פ**) | שנואת] שנואה **א**[1]**י** | הבית ל׳ **י** | היתה **דהא**[1]**גבתימ**, היית **ו** | 7 שפקדת הקב״ה בבנים נזקפה **וי**, שפקדה בבנים נזקפה **מ**, שנפקדה בבנים נזקפה **ח**, שנפקדה הקב״ה זוקפה **ת** | * הה״ד — וגו׳] הה״ד.. לאה ויפתח את רחמה **ת**, הה״ד.. לאה **די**, הדהי.. לאה **ג**, שנאמר וירא.. וגו׳ **מ**, שנ׳ וירא.. לאת ויפתח **פ**, שנ׳ וירא.. לאת **ח**, וירא.. לאה **ו**, ל׳ **לכ** | 8 וירא — לאה] **א**[1]**כרי**, וירא.. לאה וגו׳ **ו**, כי.. לאה **דא**[2]**ת**, ל׳ **פחג** | שעשתה **ר**, שעשה **חאי** | השונאים] **פא**[2]**כ**, השונאין **א**[1]**ר**[2], שינאים **ה** השנאים **דוגתר**[1], השנואי **י**[1], שנואי **ר**[3] שהיתה — לשונא] **פוהאגב**, שהיתה אמודה לשונא **י**[1], שהיתה אמודה להנשא לשונא **ר**[3], שהיתה אמודה לינשא לשונא **ר**[1], שהיתה אומרת להנשא לשונא נ״א שהיתה אמודה (אמודה להנשא **ת**) לשונא **דת** | שכן **א**, בכך **י**[1] | התנאין **פב** |

וממנו הן נפקדות שהיא אחת מן המפתחות שלא נמסרו לשליח. [ובכי״ל הגי׳ אלא כי שומע וכו׳ ואת אסיריו וכו׳ וניכר בינו שינוי דמי״כ], ולפי גי׳ הילקוט כאן מדייק ג״כ ששינה הכתוב ואמר ואת אסיריו ולא אמר ואל אסיריו וכו׳ ועי׳ גם בילק׳ תהלים ולא נהיר: 1 דאמר ר׳ יוחנן. במ׳ תהלים מ״ב ה׳ סי׳ ו׳ אמר ר׳ יוחנן כל מקום שנאמר עני ואביון בישראל הכתוב מדבר שנאמר העניים והאביונים וכו׳ ושם ט׳ סי׳ י״ב אמר ר׳ יוחנן כל מקום שכתוב במקרא דל, דך תככים אביון מך עני רש הילך בישראל הכתוב מדבר דל כתיב כהר יקדמוני רחמיך כי דלונו מאד וכו׳, ובמ׳ תהלים שנדפס מכבר אר״י כל מקום שנאמר דל עני ואביון מך בישראל הכתוב מדבר וכו׳, ובילק׳ תהלים נוסף דך ובילקוט כאן דך מך, ועי׳ באדר״נ נו״ב פמ״ג ובוי״ר פל״ד סי׳ ו׳ ובתנחומא מ״ב בהר סי׳ ו׳ ובמדרש משלי פכ״ב: 3 וכיון וכו׳ כיום זו הפתיחה כמו בפתיחה שלאחריה וכן כאן הלשון הן נזקפות וכו׳ נזקפה וכו׳ כמו בדרש וזקף י״י לכל הכפופים [ועי׳ לעיל צד 771 אות 9]: שכן לאה. שהיתה ג״כ עקרה, ועי׳ במ״י לעיל צד 450 וצד 563 ובפסיקתא פ׳ רני עקרה (קמ״א א׳) מושיבי עקרת הבית וכו׳ שבע עקרות הן שרה רבקה ורחל ולאה וכו׳ (ועי׳ במ״י לעיל צד 659) ד״א מושיבי עקרת הבית זו לאה וירא ה׳ כי שנואה לאה [ויפתח את רחמה] מכאן שהיתה לאה עקרה וכו׳ ועי׳ גם במה״ג עמ׳ 192: 5 סומך וכו׳. בתנחומא מ״ב שם דרשו וש״ה סומך ה׳ לכל הנופלים וזוקף לכל הכפופים וכו׳ תאמר שאף לרשעים הוא זוקף כו׳ לאו שנאמר שם נפלו פועלי און וכו׳ אבל הצדיקים סומך ה׳ כיון שראה הקב״ה ללאה שהיא שנואה אמר היאך אני מחבבה בפני בעלה אלא הריני זוקפה ונותן לה בנים תחילה כדי שתהא אהובה בפני בעלה לפיכך וירא ה׳ כי שנואה לאה וכו׳ ועי׳ באג״ב שם, ובמה״ג עמ׳ 466 וש״ה סומך ה׳ לכל הנופלים וכו׳ ר׳ יהודה אומר בעקרות הכתוב מדבר שליבן נופל עליהן הקב״ה פוקדן וסומכן בבנים תדע לך הרי לאה אמנו שהיה לבה נופל עליה ואומרת עכשו יעקב מגרשני לפי שרמיתי בו והיתה נכפפת לפני הקב״ה שלא לביישה כיון שראה הקב״ה כך מיד כמכה בבנים שנאמר וירא ויפתח את רחמה [ובכי״א ב׳ קיטע הסופר הראיה מלאה ואיתא שם הן נזקפות וכו׳, ובכי״א א׳ לאה שנואה הבית היתה וכו׳]: 8 אמורה לשונא. כן הגי׳ הנכונה בכי״ל ועוד בחמשה כ״י [וכן בכי״א א׳ וב׳, ובכי״א ב׳ כתוב בגליון אהובה], ופי׳ אמורה מיועדת כמו לעיל צד 158 אמורה הייתי להינשא ועי׳ במ״י שם, וזה הפירוש כפי׳ ב״ר כי״ט מלשון אחר שהיתה אמורה לשונא שהיתה כמו שנעשה בה מאמר לשון נקי, ובדפוסי [וכי״ת] הגי׳ שהיתה אומרת להנשא לשונא ונוסף כגי׳ הילקוט נ״א שהיתה אמורה לשונא (כ״ה בילקוט דפ״ר וד״ו) ובפי׳ ב״ר כי״ט ובנדפס הגי׳ שהיתה אמודה להנשא (לינשא) לשונא, אכן בפי׳ ב״ר כי״א איתא שהיתה סבורה לינשא וכו׳ וגר׳ שדרש אחר הוא כי שנואה לאה שהיתה אמורה לשונא כלו׳ לעשו שכך היו התנאים וכו׳ (והשלמתי המאמר שהוא גדול וכו׳ בלשון המאמר בכי״ל לעיל צד 815 ועיי״ש [ובכי״א ב׳ קיטע נושא לגדולה וכו׳ לעיל בסמוך אר הונא קשה וכו׳]), ועוד דרש אחר והכל היו כונסים בה וכו׳ שהיתה שנואה בפני הכל וקשה לפרש הדרש הראשון שעשת כמעשה השונאים (או השנאים) ובאבא מפרש ג״כ שפירושים שונים כאן, ושם פי׳ שעשת כמעשה השנאים שרמתה באחותה (ובסמוך הגי׳ לפנינו כיון שראה אבינו יעקב שרימת לאה בארותה וכו׳ ולא מעשים שרימת וכו׳) וביפ״ת פי׳ שעשתה כמעשה השנאין שהיתה שנואה בעצמה ומרת נפש

[שיהא גדול לגדולה וקטן לקטנה והיתה בוכה ואומרת יהי רצון שלא תיפול בחלק עשו הרשע, אמר ר׳
הונא גדולה תפילה שבטלה הגזירה ולא עוד אלא שקדמה לאחותה], והכל היו כונסים בה, מפרישי
ימים היו כונסים בה, מהלכי דרכים היו כונסים בה, אף הנשים מאחורי קוריים היו כונסות בה, והיו

1 °שיהא — לאחותה] שיהא גדול נושא לגדולה (גדולת ג) והקטן נושא לקטנה (וקטן.. קטנת ג, והקטן לקטנת כ, וקטון לקטנת א׳) והיתת בוכה ואומרת יהי רצון (מלפניך א׳) שלא אפול (תפול גב) בחלקו של רשע (בחלק זה הרשע ו, חלקי בחלקו של רשע ג) אמר ר׳ הונא (חוניא גכ, הונייא ו, חנינא א׳) קשה היא (קשה גכת) התפלה (התפילה ו, תפלה א׳, תפילה ג) שביטלה (שבטלה אכ) את הגזירה (הגזרה א׳) ולא עוד אלא שקדמה לאחותה דואגכת, שיהא.. הגדולת וקטן.. הקטנה.. תפול בחלק.. חוניא.. את אחותה ח, גדולה לגדול וקטנה לקטן והיתה בוכה שלא תפול בחלקו.. א״ר הונה קשה התפלה שבטלה הגזרה ולא עוד.. שקדמה אח׳ פ, שיהא הגדול נושא לגדולה והקטן לקטנה כי שנואה לאה י, שיהא גדול לגדולה וקטן לקטנה ל°, ל׳ ל | 2 והכל היו] פחגכ, והיו הכל דותי, והכל א | כונסים] פוהע, ־ין דגתי, שונסין ע°, שוטנים אכ | מפרישי ימים ח, מהלכי ימים כ | 3 היו — בה] פח, היו סונטין בה דג, כונסים (סוכנים ו°) בה ו, סונסין בה תי, היו שוטנים בה אכ, ל׳ ע | מהלכין ת, הולכי א׳ (מהלכי — בה ל׳ א׳) | היו — בה] פות, היו סונטין בה דגת, כונסין בה י, היו שוטנים בה כ, שוטנים בה א², ל׳ ע | ואף חגר (אף — בה ל׳ י) | הנשים] ע, הגתיות דפוהאכתר², הגיתיות ר¹, הגיתות נע, הגוניות ל°, הגתיות כונסים בה ב | מאחרי ר², מאחר א | קוריים] פוגכבע, קורים חא׳ע, הקוריים ר¹, הקורים ד¹תר² (הקורים ד) קורים א² | היו כונסות] חע, היו שונטות כ, ..סנטות פ, ..כונסים ות, ..סונטין דגר, ..שוטנים א, כונסות ע, כונסים ב |

ועושה כמעשה השנואין ההם מרי נפש ששונאים בעצמם ובוכים ומיללים תמיד וכן היא היתה בוכה וכו׳ ומה שאמר שהיתה אומרת כו׳ או שהיתה אבודה כו׳ הוא פי׳ אחר על שנואה דהיינו שנקראת כן על מחשבת זווגה לשונא דהיינו עשו דכתיב יען אמר האויב והנקבה יתארוה בתואר בן זווגה וכו׳ ואמרו בסמוך והיו הכל כונסין בה הוא פי׳ אחר על שנואה לאה שהיתה שנואה בעיני הכל שנחשבה לרשעה שרמתה באחותה וכו׳ ואל תתמה שלא אמר דבר אחר בב״א כהפתושים הפוגים שכן דרך המדרש פעמים רבות (ועי׳ במ״י לעיל צד [2 וצד] 574 וצד 733), ובנזה״ק כתב ה״ג בספרים המדויקים כי שנואה לאה שהיתה אמודה להינשא לשונא שכך היו התנאים עד קשה היא התפלה שבטלה הגזרת ד״א שעשת כמעשת השנואים והיו הכל כונסין בה וכו׳, ושם פי׳ דריש כי שנואה לאה שהיתה אמודה להינשא לשונא זה עשו שכך היו התנאים וכו׳ והיתה בוכה וכו׳ ובשכר זה ויפתח ה׳ את רחמה מיד קודם רחל וכו׳ והו קאמר ד״א כי שנואה לאה שעשתה כמעשה השונאים כלומר כמעשה הרמאים השנואים במה שריכתה באחותה וכו׳, והגי׳ שהביא בע״ל נזה״ק לא מצאתי בכ״י שלפני, ובשכל טוב צד 145 הועתק וירא ה׳ כי שנואה לאה שעשתה מעשה השונאים שהיתה אמורה לשונא, ובא״א הגיה שנעשת כמעשה וכו׳ וצע״ג, [ואולי הגי׳ העיקרית היא שעשה כמעשה (ה)שונאים (וכמו שהוא גם בכי״ח ובי״א א׳ וב׳) ופירוש זה הראשון הוא לפרש כפשוטו שיעקב שנא מטבעו את לאה, ובדרכו של הב״ר להביא בתחילה את הפירוש הפשוט ואח״כ את הדרש, ע׳ בדוגמאות שמביא רמא״ש במבואו למכילתא צד ע״ו, והמדרש מדייק וירא ה׳ וכו׳ ולאה אומרת, פסוק ל״ג, שמע ה׳, שהשנאה לא היתה דבר שבלב בלבד אלא גם במעשה שנהג יעקב עמה כדרך השונאים. וגם לגירסתנו שעשתה כו׳ המעם הוא כעין שפי׳ ביפ״ת שנהגה כדרך הנשים השנואות מבעליהן דהיינו שלא אכלה ולא שתתה כי מרת נפש היתה, ובעשיה אלו ראה ה׳.] ומעם כל הדרשות להוציא המקרא מפשוטו שהיתה לאה שנואה בפני יעקב [מפני שהיתה כעורה, כי גם לפי הדרש בסמוך היתה שנואה בפניו אם מפני שהוכיחה אותו אם מפני שרימת באחותה] ובמקרא שלפניו כתוב ויאהב גם את רחל מלאה ומשמע שגם לאה היתה אהובה אלא שאהב את רחל יותר מלאה, ובב״ב שם דרשו מאי שנואה אילימא שנואה ממש אפשר בגנות בהמה ממאה לא דבר הכתוב בגנות הצדיקים דבר הכתוב אלא ראה הקב״ה ששנואין מעשה עשו בפניה ויפתח את רחמה וכו׳, ובתנחומא מ״ב שם ד״א וירא ה׳ כי שנואה לאה לא מפני שהיא שנואה בפני בעלה אלא מפני שהוכיחה אותו שעבד יעקב שבע שנים ברחל וכו׳ ומתוך דברים הללו שהוכיחה אותו התחיל שונאה אמר הקב״ה אין רפואתה של זו אלא בבנים ובעלה נכסף לה לפיכך וירא ה׳ כי שנואה לאה ויפתח את רחמה וכו׳ ד״א למה היתה שנואה לא שהיתה כעורה מרחל אלא שהיתה יפה כרחל וכו׳: 2 כונטים. מגדפים, וכן לעיל צד 788 אופזים בו וכו׳ כונטים בו: 3 אף הנשים. כ״ה בכי״ל בגוף הספר, ובגליון נסמן ס״א הגוניות ועי׳ במ״י לעיל צד 568 בד״ה מכש גגות, ובערוך ע׳ כנט הועתק אף הנשים מאחורי קורים היו סונטות בה וכו׳, ובע׳ גת ב׳ אף הגיתות מאחורי קורים כונטות בה ס״א אף הנשים, ובע׳ קר האחרון אף הנשים מאחורי קוריים (כמו שהגיד בעל ערוך הש׳ בע׳ כנט הערה ה׳ ובע׳ גת, וכתב ששינו הגי׳ בד׳ אמש׳ קורייס יען שרצה ר״ב לפתור את המלה מל״י¹), ובכ״ז לא נמנע מלהדפיס קוריים בערוך הש׳ ע׳ קר [ואנכי עיינתי בעצמי בערוך דפ״ר הנמצא בבית״מ לרבנים בברעסלא והנוסחא שם קוריים, ובעל עה״ש בוראי הרפים עפ״י כת״י שהיו לפניו ושכח להעיר על השינוי בדפוסים]) היו כונמות בה, והנשים כאחורי קוריים (קוריכ) הן הגתיות (הגיתיות הגיטות) וכמו שפירש באב״א אפילו הגתיות מאחורי הקורים שהן מתעסקות במלאכתן בגת למעון הקורה על גבי הענבים כונטי׳ בה ומגרין אותה עם היותן טרודות במלאכתן, ובמ״כ נשים הדורכות בגת אחורי הקורות של בית הבד, ואותן הנשים היו למשל בפי כל כדרכן לפטפט ולגדף, ודוגמתו בירוש׳ פסחים פ״ו ל״ג א׳ אפילו נשים מאחורי הקוריין יודעות היו שדוד עתיד למלוך וכו׳ ובמדרש אסתר פ׳ ביום השביעי (א׳ י׳) אמר הקב״ה משחק אני עליהן אביא גאות מאחורי הקוריים (כ״ה שם בדפ״ר וד״ו, ובמ״כ הגיה שם אביא גתיות מאחורי כו׳ ובן הדפיסו אחריו גתיות ושינו עוד הגי׳ הקוריים בסמ״ך, והמאמר משובש במדרש אבא גוריון בספרי דאגדתא הוצ׳ רש״ב צד 14 ושם איתא בשלשה כ״י הקוריים ובשני כ״י הקוריים, ובמאמר שנוסף באגדת אסתר הוצ׳ רש״ב צד 14 הקוריים, וכאן הגי׳ בדפ״ר הקורים, ובד״ו נר׳ כאילו נדפס הקוריס אכן גם בד״ו משנת שכ״ז עם פי׳ האב״א ובד׳ קראקא א׳ וב׳ ובשאר הדפוסים שלפני הגי׳ הקורים ועת״נ, וגי׳ הערוך בע׳ קר קוריים איתא גם בעיקרי התלמוד כ״י לר״א זכות, ובמ״כ העתיק מערוך הנשים מאחורי הקוריים, ומ״ש ופי׳ מאחורי כלי הארוגה היתד והמסכת ליתא לפנינו בערוך שם [ע׳ סוטה פ״ו מ״א ובריתא בגיטין פ״ט א׳ מוזרות בלבנה], ובמ״כ העיר גם על המאמר בריש פמ״ט שמותן של רשעים דומים לכלי

¹) Καῖρος.

אומרים לאה זו אין סתרה כגלויה, נראת צדקת ואינה צדקת, אילו היתה צדקת היתה מרמה באחותה, ר׳ יהודה בר׳ סימון ר׳ חנן בשם ר׳ שמואל בר רב יצחק כיון שראה אבינו יעקב שרימת לאה באחותה נתן דעתו לגרשה, כיון שפקדה הקב״ה בבנים אמר לאימן שלאילו אני מגרש, ובסוף הוא מודה על הדבר הה״ד וישתחו ישראל על ראש המטה (בראשית מז לא), מי היה ראש מיטתו שלאבינו יעקב, לאה:

ורחל עקרה אמר ר׳ יצחק רחל היתה עקרו שלבית כמו שנ׳ ורחל עקרה [עיקר הבית], 46a

6 ילקוט שם, ילק׳ מכירי תהלים ס׳ ע״ו, פסיקתא פ׳ רני עקרה (קמ״א ב׳), תנחומא מ״ב שם סי׳ ע״ו, מדרש רות פ׳ ויאמרו כל העם (ד׳ י״א), מדרש רות מ״ב שם (מדרש זוטא צד 55), במדבר רבה פי״ד סי׳ ח׳ [וע׳ לקמן פע״ג סי׳ ג׳ ופע״ד סי׳ ט׳]:

1 * אומרים **דחא[2]ע**] אומ׳ **פוא[1]גכ**, א׳ **ל**, אומרין **ת** | זו ל׳ **א** | סיתרה **ן** | כגלוייה **כ**, כגילוייה **ע**, כגליה **פ**, כגלייה **ג** | נראית **פהאת** | ואינה צדקת] ואינה **א[2]** | אילו] **וחא׳ג**, אלו **דפא[2]כתי** | היתה מרמה] **ואגכ**, מרמה **ד[1]**, לא ~ **דפחתי** | ** באחותה] באחות **ל** | 2 ר׳ — סימון] **א[2]גכ**, ר׳.. בר סימון **פא[1]**, ר׳ יודה ביר׳ סימון **ו**, ל׳ **דת** | ור׳ **אכ** | חנין | רב ל׳ **א[1]** | יעקב אבינו **וחא[1]ג**, יעקב **פ** | שרימת — באחותה] שרמת (לאה **א[02]**) באחותה **א[2]**, שרימה לאה לאחותה **א[1]**, מעשים שרימת (שרימה **ח**) .. באחותה **דפוחגבי**, מעשיה שרימת באחותה **ת** | 3 דעתו] לבו **א[1]** | וכיון | שהפקידה **ח** | בבנים ל׳ **י** | לאימן] **י**, לאמן **דפוחאכת** | אילו] **וג**, אלו **פהאכתי**, אילן **ד** | ולבסוף **כ** | הוא — הדבר] הורה בדבר **י** | 4 המיטה **ן** | מה היתה **פ** | ראש ל׳ **א[2]** | מיטתו] **וג**, מטתו **דפחאכתי** | 5 יעקב אבינו **א[2]גכי**, יעקב **פהא[1]** | לאה] **ה**, לא לאה **דפואגכתי** | 6 רחל ל׳ **א[2]** | היתה ל׳ **מ** | עיקרו **דפוגכתי**, עקרה **מ**, עיקרה **א** | כמו — עקרה] כמה.. עקרה **דת**, שנ׳.. עקרה **פא[2]כמ**, כמה שנ׳ וירא ה׳ כי שנואה לאה וגו׳ ורחל עקרה **ו**, ורחל עקרה **א[1]**, ל׳ **גי** | * עיקר הבית **ל[0]**] עיקרה רחל **דת**, עיקרה **פ**, רחל היתה עקרו **כ**, ל׳ **לאגימ** |

קורייס מה כלי קורייס וכו׳, ושם הפירוש בפי׳ ב״ר הנדפס כלי אריגה יתדות והמסכת, ובערוך הובא גם זה המאמר שמותן וכו׳ בע׳ קר, והגי׳ שם בכ״י קורייס ובדפ״ר קירייס קורייס, וגם בכי״ל וכי״ג ובמדרש דפ״ר וד״ו הגי׳ בפס״ט קוריים ועי׳ לעיל צד 497 בח״ג ומ״י, ועוד הובא בערוך ע׳ קר מפסיקתא ויהי בשלח מה הדין דכתי׳ שמלתך לא בלתה מעליך שמא כלי קוריות וכו׳ ומירוש׳ שבת מהו לטלטל כלי קורייס וכו׳, ואין להוכיח שבעל הערוך כוון בכל אלו המאמרים שחברם יחד למלת היונית, וגם תמוה שלא הביאם בע׳ קרס, ובע׳ גת וסנט הגי׳ רק קורים במ״ם, ובפי׳ ב״ר כי״ט גורס ומפרש ואף הגיתיות מאחורי הקורייס וכו׳ נשים האורגות אחרי קוריהן שדורכות כבגת, ובמעריך ע׳ גת מפרש גתיות כאן ובמדרש אסתר מאנטירש בלעז נשים שאורגות מכסאות מכסה בערבי גתא וז״ש מאחורי הקוריים בלעז טילאר שהוא שתי קורות באחת כורכין הארוג ובאחת כורכין השתי וכו׳ ובפ׳ מ״ט כלי קוריים כלים מן לוחות עין כמו בוטאש ובאריליש וכו׳ ועי״ע לעיל צד 130 שפעת קוריים שנשתבש במ׳ קהלת קורייס, ובח״ג שם קורים קורות קורה, וח״נ קורים קורה גם בתוספתא נגעים פ״ר ועי״ע לעף אצל קרויס צד 520 ופליישער בעמת״ל ח״א צד 438): 1 היתה כרמה. בתמיה, ובאמת לא רימתה באחותה שרחל מכרה לה סימניה [כ״כ ביפ״ת, אמנם זהו לא נזכר בב״ר אלא הוא אגדה במגילה י״ג ב׳.] ומשמע שר״ש בר רב יצחק ס״ל שרימתה באחותה ועי׳ לעיל צד 819 ובמ״י שם: 3 אני מגרש. בתמיה, ובדפוסי׳ ובשאר הכפרים [מלבד כי״א] הגי׳ כיון שראה וכו׳ מעשים שרימת וכו׳ וכן הובא ברמב״ן [שראה יעקב מעשים שרמתה כו׳ וכיון כו׳] והקשה ביפ״ת דמיד ראה יעקב שרימת לאה באחותה ואם כן מיד נתן יעקב דעתו לגרשה ואיך היה מקוה שתפקד הלא משנתן דעתו לגרשה איך נזקק לה והוליד בני גרושת הלב ח״ו ובשלמא ראובן אפשר דבלילה הראשונה נתעברה ממנו אבל בן שני איך היה דקאמר הכא וכיון שפקדה הקב״ה בבנים אמר לאמן של אלו כו׳ גם יש לדקדק הלשון דקאמר מעשים שריכות דמה ענין המעשים האלה וכו׳ ועיי״ש, [ובכי״ל חסרה מלת שפקדה והוגה ביני שיטי בכתב אחר]: 5 לאה. שנשאה תחלה, והמאמר נסדר בכי״ו גם בפצ״ו לפ׳ ויאמר השבעה לי וגו׳ ודגי׳ שם אמ׳ לאמן שלאילו אני מגרש אתמהא ובסוף הוא מודה על הדבר וישתחו וכו׳ מי היה ראש מטתו של יעקב אבינו לאה, וע׳ במאמרי שהו״ל בס׳ היובל לכבוד הרב ר״י גוטטמאנן צד 167 ובמ״י לעיל צד 717: 6 עקרו של בית. דורש עקרה לשון עיקר, ובכי״ג וילקוט ל״ג כמו שנאמר ורחל וכו׳ שנר׳ מיותר כאן, ובכי״ל נוסף עיקר הבית ביני שיטי בכתב הספר בדיו דיהה, ובכי״ו מעורבב מאמר זה עם שלאחריו אמר ר׳ יצחק וכו׳ כמה שנאמר וירא י״י כי שנואה לאה וגו׳ ורחל עקרה ורחל עיקר ורחל עקרה עיקרה רחל היתה וכו׳ [והמלות מן ורחל עיקר עד עיקרה נמחקו], ובמאמר ראב״כ משמע כאן טעם רוב מסובים וכו׳ המסובים בשלחנו של יעקב (וכלה״כ תהלים קכ״ח ג׳ סביב לשלחנך ובברכות ס״ז א׳ אין המסובין וכו׳), והגי׳ לפיכך איתא בכ״י [מלבד כי״א ב׳] ובדפוסי׳ וגם בילקוט דפ״ר וד״ו, ובשכל טוב צד 145 לפיכך עושה וכו׳, וקשה לפרש לפיכך עושים וכו׳ לפי שרוב מסובים היו של לאה עושים (היו עושים) רחל עקר כדי שלא לבייש אותה כפי׳ במ״כ, וזר הפירוש בפי׳ ב״ר כ״י מלשון אחר רוב מסובין של לאה היו רוב מסובי שולחנו של יעקב מלאה היו שרוב בנים מלאה היו ומפני מורת גידול בנים לא היתה יכולה לאה לצוות צרכי הבית לאנשי ביתה כגברת לפיכך עושין רחל עיקר מפני שהיתת פנויה ולא היה לה מורת גידול בנים לפיכך נהגה עצמה כגברת ונעשית עיקר, ובא״א הגיה ואף על פי כן [וכן הגי׳ בכי״ת] וכן נדפס במדרש עם פי׳ יפ״ת ובילקוט בדפוסים מאוחרים, ובפסיקתא רני עקרה מהופך סדר המאמרים והגי׳ שם ראב״כ אמר עיקר מסובן משל לאה היו אלא שהיו עושין של רחל עיקר כד״א ורחל עקרה א״ר יצחק רחל היתה עיקרה של בית כמד״א ורחל עקרה עיקרה, ובערוך ע׳ מסובין הועתק מפסיקתא שם של לאה כו׳ עושין רחל עיקר, ופי׳ הגדולים, [ובכה״ג עמוד 468 אמר ר׳ אבא עיקר מסובין שללאה היו אלא שהן עושין רחל עיקר דכתי׳ ורחל עקרה אמ׳ ר׳ יצחק אל תקרא עקרה אלא עיקרה, ובכי״פ (בהעתק שלפני) כאן משובש לפיכך היו עושין רחל עקרה והוא עיקר] ובמדרש רות נסדרו המאמרים לפ׳ ויאמרו כל העם כו׳ יתן י״י את האשה הבאה אל ביתך כרחל וכלאה וכו׳ והגי׳ שם א״ר ברכיה רוב מסובין של לאה לפיכך הוא עושה את רחל עיקר א״ר אבא בר כהנא דחל היתה עיקרו שלו שנאמר ורחל עקרה עיקרה, ושם הטעם רוב מסובין בועז והזקנים ור״ל לפיכך הוא עושה, הכתוב עושה (ובמדרש רות מ״ב כרחל וכלאה אמר ר׳ יצחק רחל היתה עקרת של בית לפיכך הוא עושה את רחל עיקר), וזה הדרש מפורש יותר בתנחומא מ״ב שם

אמר ר' אבא בר כהנא רוב מסובים שללאה היו לפיכך עושים רחל עקר ורחל עקרה רחל היתה עקר הבית, אמר ר' שמואל בר נחמן לפי שהדברים אמורים ברחל לפיכך נקראו ישראל על שמה שנ' רחל מבכה על בניה (ירמיה לא טו), ולא לשמה בלבד אלא לשם בנה שנ' אולי יחנן יי' צבאות שארית יוסף (עמוס ה טו), ולא לשם בנה אלא לשם בן בנה שנ' הבן יקיר לי אפרים (ירמיה שם כ):

ג' לב) ותהר לאה ותלד בן וגו' אמר ר' יוסי בן חנינה ארבע מידות נאמרו בשמות, יש שמות' נאים ומעשיהם מכוערין, שמותן כעורין ומעשיהם נאים, שמותם כעורין ומעש' כעורין,

2 ילק' ירמיה ר' שט"ו, ילק' עמוס ר' תקמ"ד [וע' לקמן פפ"ב סי' י']: 3 ילקוט ר' קכ"ו, ילק' עזרא ר' תתרס"ו, תנחומא מ"ב שמות סי' ה' בלק סי' י', תנחומא שמות סי' ג', בלק סי' ו', במדבר רבה פכ"ז סי' י':

1 מסובים] גכ, יין דפאתימ | היה א', היתה י | לפיכך] ואע"פ כן ת, ל' א² | עושי' דא', עושין א¹', היו עושים כ, היו עושין פג | עקר] מ, עיקר דוא²גכתי, עיקרה א' | *ורחל עקרה דא'גתימ] ורחל עקרה עיקרה וכ, ל' לא² | רחל היתה] ורחל היתה א', רחל ת, היתה מ, ל' י | עיקרו של בית דוגכת, עיקרת (עקרה מ, עיקירה א') של בית א'ימ | 2 אמר — נחמן] וכ, אמר.. נחמני פמ, א"ר יצחק ג' (ירמיה), תאני ר' שמעון בן יוחאי ד, תני רשב"י ת | שהדברים אמורים] פואגכי'מ, שכל הדברים תלוין דת | ברחל] ~ דכתיב אעבדך שבע שנים ברחל י (שם), אעבדך.. ברחל בתך י (עמוס) | לפיכך ל' א² | לשמה וכ, בשמה ג, על שמה של רחל א¹י (ירמיה) | 3 לשמה בלבד] פ, על שמה בלבד אמ, סוף דבר לשמה דת, לשמה וגי (שם שם), על שמה י | אלא אפי' א² | על שם אימ | צבאות — יוסף] וגו' ו | 4 לשם בנה] פוגי, לשם בנה בלבד כ, על שם בנה בלבד א, סוף דבר לשם בנה דת | אלא] ~ אפי' י (עמוס) | על שם א'מ, ע"ש אפי' א² | אפרים] ~ וגו' פו, אם ילד וגו' א¹ | 5 ותהר לאה ותלד] ותהר ותלד א¹, ל' א² | בן וגו'] בן ותקרא את שמו ראובן הא'כ, ותקרא.. ראובן א², בן דוגתי, וגו' פ | בן] ו, בר' א²גכ, בר דפא'תי | חנינא אכי | ר' פא²י (עזרא) | מידות] ג, מדות דפוהאכתי | נאמרו ל' י | 6 *שמות'] שמות לח, שמותן ו, שמותם פו°ג, ששמותם דתי (שם), ששמותיהן א¹י, ששמותיהם א²כ | נאין פ, כעורים א¹, יין ו° | ומעשיהם] האכתי¹, יהן דפוג | כעורין פי, יים א²י (שם), נאים דוחא'גכת | שמותן] ג, שמותיהן פ, יהם א¹, ויש שמותם ח, ויש ששמות; ו, יש (ויש א'כ) ששמותיהם דא²כת, מעשיהם י (שם) | כעורין] פ, יים דחכת, כאורים ו, מכוערים א², יין ג, נאים א¹י (שם) | ומעשיהם] האכת, יהן דפוג, ושמותם י (שם) | נאים] א²כי (שם), נאין פ, כעורים דחא'ת, כאורין ו, מכוערין ג | שמותם] י (שם), שמותן וג, שמותיהם א¹, יהן פ, ויש (יש ת) שמותם חת, יש (ויש א²) ששמותיהן דא² | כעורים דהא'תי (שם), כאורים ו, נאין פ, נאים ו°א²ג | ומעש'] ו, ומעשיהם דהאתי (שם), יהן פג | כעורין] פג, יים א¹י (שם), נאים דוהא²ת |

ורחל עקרה הוא היתה עיקר הבית שלא נשתעבד יעקב אלא בשבילה שנאמר ויעבוד יעקב ברחל מנין שהיא היתה עיקרה של בית שכן בניה של לאה מודים בועז וכל סנהדרין שלו מבני יהודה היו מבני בניה של לאה ומה כתיב וכו' כרחל וכלאה אשר בנו שתיהן את בית ישראל וכו' מכאן (ממה שהקדימו רחל ללאה) שרחל עיקר הבית שנאמר ורחל עקרה, ובילק' רות ר' תר"ו הועתק מתנחומא לא היה צריך קריא למימר אלא כלאה וכרחל אלא אף אל פי שיצא בועז וכל סנהדרין שלו מלאה היו מודים שעקר הבית היה רחל שלא נשתעבד יעקב בבית לבן אלא בשביל רחל וע"י בפירש"י בראשית ל"א ד' ורות שם, וגר' שהמאמרים שלפנינו נדרשו על הפסוק ברות שם כרחל וכלאה וכו' ונסדרו גם כאן לפי' ורחל עקרה ע' ביפ"ת ובחי' הרד"ל, ובבמ"ר שם קרבנו קערת כסף אחת אל תיקרי קערת אלא עקרת כנגד רחל שהיתה עקרת הבית היא היתה עיקר ביתו של יעקב כו': 2 לפי שהדברים. בפי' ב"ר כ"י מלשון אחר בפרש לפי שהדברים אמורים ברחל שהפסוקים אמורים ברחל דכתיב אעבדך שבע שנים ברחל וכן נוסף זה הפסוק בילקוט שם בשני המקומות, ובשכל טוב שם א"ר שמואל בר נחמני לפי שהדברים אמורים ברחל לכך נקראו על שמה שנאמר ורחל מבכה ולא לשמה אלא לשם בנה שנאמר אולי יחנן ד' צבאות וכו' ולא לשם בנה כל כך אלא לשם בן בנה שנאמר הבן יקיר וכו' (והגי' אולי יחנן יי' איתא כאן בכל כ"י ובדפוסי' ובילקוט בשלשה המקומות, ובמקרא כתוב אולי יחנן יי' אלהי צבאות וכו') וגי' הדפוסים [וכי"ה] מסכמת עם דגי' בפסיקתא שם תני ר' שמעון בן יוחאי לפי שכל הדברים תלויין ברחל לפיכך נקראו בניה על שמה רחל מבכה וכו' ולא סוף דבר לשמה אלא אפי' לשם בנה אולי יחנן ה' אלהי צבאות וכו' ולא סוף דבר לשם בנה אלא אפילו לשם בן בנה הבן יקיר לי וכו', וע"ע במה"ג עמו' 468. ובמדרש רות שם תני ר' שמעון בן יוחאי לפי שאמרו דברים כנגד רחל לפיכך נקראו בנים לשמה דכתיב רחל מבכה על בניה ולא סוף דבר לשמה אלא אפילו וכו', והסגנון ולא סוף דבר כמו לעיל פעמים שונות וע"י במ"י לעיל צד 477: 5 ארבע מידות. בשכל טוב צד 135 גורס ומפ"ש א"ר יוסי בר חנינא כו' יש ששמותן נאין ומעשיהן כעורין כגון ישמעאל שמו שומע וכו' עשו שמו עושה וכו' שמותיהן כעורין ומעשיהן נאים כגון בני הגולה בני בקבק בני חקופה וכו' ועלו ובנו בית המקדש שמותיהן כעורין ומעשיהן כעורין כגון י' מרגלים סתור בר סתור שמותיהן נאין ומעשיהן נאין כגון י"ב שבטים ראובן ראו בן בין הבנים, והגי' חקופה בה"א איתא גם בכי"ו ובכי"ג [וכי"א ב' וכי"ת] ובדפוסי' ובילקוט כאן בדפ"ר וד"ו, ובמקרא כתוב בעזרא שם וכן בנחמיה ז' נ"ג חקופא, ובכי"ת הגי' בני ברקום בני סיסרא בני תמח בני הרחור, ונתערב שם הפסוק שלפנינו עם הפ' עזרא ב' נ"ג ונחמיה ז' נ"ה בני ברקוס בני סיסרא בני תמח, ונשתבש שם ברקום, והשמות בקבוק חקופה חרחור כעורין, שבקבוק לשון בקבק יוצר חרש (ירמיה י"ט א') וחקופה לשון קוף וחרחור לשון בשרפת וכו ובחרחור (דברים כ"ח כ"ב) עי' בפי' מהרז"ו (וכתיבת כאורים בכי"ו באל"ף כמו לעיל צד 384 באורים ושהורים וע"י במ"י שם), ודרשו סתור בר סתורין לשון סתירה וגדי גדין ומרדין לענה ומות (ותרגום לענה גידא גידין, ושבת פ"ו א' ויגד וכו' כגידין וע"י בערוך ע' גד י' ובעמת"ר ע' גידא א' ובעמת"ל ע' גד ב' וע' מרדין [גי' כי"ו וכי"ת וכי"א א' וב' ומררין (מררין) ברי"ס נכונה יותר, ובתנחומא מ"ב בשלח סי' כ"ב נמצא כגידין מרין וע' במ"כ, וע' גם בעמת"ל ע' מרורא צד 263]), ובתנחומא מ"ב שמות נסדר המאמר לפי' ואלה שמות בני ישראל וכו' והגי' שם אמר ר' יוסי בר' חנינא יש בני אדם ששמותיהם נאין ומעשיהן כעורין ששמותיהם כעורים ומעשיהם נאין יש ששמותן נאים ומעשיהן נאים יש ששמותן כעורין ומעשיהן כעורין יש ששמותן נאין ומעשיהן כעורין זה אבשלום

[שמות' נאים ומעשי' נאים], שמותם נאים ומעשיהן כעורין עשו שמו עושה ואינו עושה ישמעאל שמו שומע ואינו שומע, שמותיהן כעורין ומעשיהם נאין אילו בני הגולה בני בקבוק בני חקופה בני חרחור (עזרא ב נא) וזכו ועלו ובנו בית המקדש, שמותיהם כעורין ומעשיהם כעורים אילו המרגלים סתור (במדבר יג יג) סתור בר סתורין גדי (שם שם יא) גדין ומרדין, שמותיהן נאים ומעשיהם נאים אילו השבטים ראובן ראו בן הבנים שמעון שומע בקול אביו שבשמים, אמ' ר' יוסי בר חנינה אין שמות השבטים עבור להם אלא חפות להם:

3 עי' סוטה ל"ד ב', תנחומא האזינו סי' ז': 5 ע' ברכות ז' ב':

1 * שמות' — נאים] שמותיהם נאים ומעשיהם נאים א[1], ויש ששמותם (ששמותיהן ת, שמותם ח) נאים ומעשיהם כעורים דחת, ויש ששמותן.. ומע' כאורים ן, שמותם כעורים ומעשיהם נאים י (שם), שמותן כעורין ומעשיהן נאים ג, שמותיהן כעורין ומעשיהן כעורין פ, שמותם מכוערים ומעשיהם מכוערים א[2], ל' ל | שמותם] ח, שמותן וג, שמותיהן דפ, ־הם א, ששמותם י (שם) (שמותם — כעורין ל' ד'ת) | נאין פ | ומעשיהן] פג, ומעשיהם דוחאכי (שם) | כעורין] פג, ־ים דחא[1]כי (שם), כאורים ן, מכוערים א[2] | זה עשו וי (שם) | שמו]. ששמו כ, ל' הגי | עושה] פוא[1]כי, שהוא עושה חג, עשו דא[2]ת | שמו ל' חגי | 2 שומיע ת, שמע א[2], שהוא שומע חג | שומיע ת' | * שמותיהן פא[2]י] שמותהן ל, שמותיהם א[1]כת, שמותן דוג, שמותם חי (שם) | כעורין] פגי, ־ים דחא[1]כתי (שם), כאורים ן,' מכוערין א[2] | ומעשיהם] חאכתי, ־הן דפ, ומע' ו | נאין] פ, ־ים דוהאכתי, כעורים י (שם) | * אילו וג] אלו דפחאכתי, ל' ל | * בני הגולה — בית המקדש דא[2]ת] בני.. ברקוק.. חקופה.. חרוד וזכו.. המקדש ל, בני.. בקבוק.. חקוקה (חקופה וי, חקופא כ) בני חרחור זכו ובנו (וזכו ועלו ובנו א[1]כ, זכו ועלו ובנו י, ועלו ובנו ן) בית המקדש פוא[1]כי[1], בני.. ברקום בני סיסרא בני תמח בני חרחור וזכו ובנו.:. המקדש ח, המרגלים סתור בר סתורים גדי גדין ומרדין ג, המרגלים.. בר כתורין גדי בר גדי י (שם) | 3 * שמותיהם ת] שמותהם ל, שמותיהן פא[2]י, שמותם חי (שם), שמותן דג, ששמותיהם א[1], ל' ן | כעורים חא[1]תי, כאורים ו, מכוערין ג, ־ים א[2] | ומעשיהן פו | כעורים] הכתי, ־ין ד, כאורין ו, מכוערין א[2], נאים פחגי (שם) | אילו] וג, אלו דחאכתי, ל' פ | המרגלים — ומרדין] המרגלים סתור בר סתורין.. גדין (גדדין ו) ומררין וח, המרגלים ..סתורין.. גבין מדרין פ, מרגלים.. בר מסתורין.. כגידין מרדין י[1], המרגלים סתור סתורין כ, המרגלים.. בן פתורין גדי גרדים ומרדין ד, המרגלים.. סתורים גדי גדדים ומרדים ת, המרגלים.. בר סתרים גדי בן גדין (בר גידין א[2]) מררין א, בני הגולה בני בקבוק בני חקופת בני חרחור וזכו ועלו ובנו בית המקדש ג, עולי גולה בני בקבוק בני חרחור ועלו.. המקדש י (שם) | 4 שמותיהן] פי, ־הם א[1]כ, שמותן וג, ־תם חי (שם), ששמותיהן א[1], אמ' ר' יוסי בר חנינה שמותיהן (שמותיהם ת) דת | נאין פ | ומעשיהם] האכתי (שם), ־הן דפוגי | נאים] כעורין פ | 5 אילו] וג, אלו דפחאכתי | * ראו בן ל[0]ת] ראובן בן וג, ראובן בין פו[0], ראו בין ח, ראו בן בין דאכי, ל' ל | בנים ל[c] | שומיע ת | לקול חי (שם), קול כ | בר'] פא[2]גכ, בר דתי, בן וא[1] | חנינא אכ | שמותם ד, שמותן פואגכת, שמותיהן י | 6 של שבטים דפוהא[1]גכתי, של רשעים א[2] | עבור] ו, עביר כ, עכור דאגתי, עבוד פ | להן א[2] | חופות להן א |

שנאמר ויבא אבשלום אל פלגשי אביו שמותן כעורין ומעשיהם נאין אלו עולי גולה שנא' בני ברקום בני סיסרא בני תמה שמותן כעורין ומעשיהן כעורין אלו המרגלים מה כתיב למטה אשר כתור בן מיכאל שמותן נאין ומעשיהם נאים אלו השבטים שנאמר ואלה שמות בני ישראל וגו' ראובן שמעון לוי ויהודה, ובתנחומא שמות שם אמר ר' יוסי בר חנניה יש בני אדם ששמותיהן נאין וכו' ויש ששמותיהן כעורין כו' ויש ששמותיהן ומעשיהן כעורין ויש ששמותיהן ומעשיהן נאין שמותיהן נאין ומעשיהן כעורין אבשלום אב לשלום ובא אל פלגשי אביו עשו עושה רצון עושו ומעשיו רעים שמותיהן כעורין ומעשיהן נאין אלו אנשי כנסת הגדולה בני ברקום בני סיסרא והם בנו בה"מ שמותיהן ומעשיהן כעורין אלו המרגלים נחבי בן ופסי שמותיהן ומעשיהן נאין אלו השבטים ראובן שמעון לוי, ובתנחומא כ"ב שלח שם המאמר כתמי אלה שמות האנשים ומה היה שמותם כתור בן מיכאל נחבי בן ופסי גאואל בן מכי יש בני אדם וכו' שמותם ומעשיהם נאים שמותם ומעשיהם כעורים שמותם נאים ומעשיהם כעורים זה ישמעאל ועשו ישמעאל שומע אל עשו עושה רצון עושיו והיו מעשיהם כעורים שמותן כעורין ומעשיהם נאים אלו עולי גולת בני ברקום בני סיסרא בני תמח שמותם נאים ומעשיהם נאים אלו השבטים שמותם כעורים ומעשיהם כעורים אלו המרגלים מה כתיב בהם סתור שסתרו אל מן העולם, ובתנחומא שלח שם בני ברקום וכו' בני תמח ובנו בית המקדש כו' כתור שסתרו אל מן העולם נחבי שהחביא את דבריו כו', ועי' בבמ"ר פ' שלח (ושם חסר שמותיהם נאים וכו' אלו השבטים), ובסוטה שם איתא אמר רבי יצחק דבר זה מסורת בידינו מאבותינו מרגלים על שם מעשיהם נקראו ואנו לא עלתה בידינו אלא אחד סתור בן מיכאל סתור שסתר מעשיו של הקב"ה מיכאל שעשה עצמו מך אמר רבי יוחנן אף אנו נאמר נחבי בן ופסי נחבי שהחביא דבריו של הקב"ה ופסי שפיסע על מידותיו של הקב"ה, ובהוספות שניתוספו בתנחומא ד' מאנטובה נדרשו שמות המרגלים שמוע בן זכור וכו' שפט בן חורי וכו' יגאל בן יוסף וכו' פלטי בן רפוא וכו' גדיאל בן סודי דבר דברים קשים כגידין גדי בן סוסי הטיח דברים כלפי מעלה והעלה סיסיא וכו' עמיאל בן גמלי וכו' כתור בן מיכאל על שהיה בלבו לכתור מה שכתוב מי הוא כאל ה' וכו' נחבי בן ופסי החביא האמת ופכה האמונה מפיו וכו' ומסיים שם וכך נמצא בספר רבי משה הדרשן ועי' במבוא לתנחומא מ"ב צד 179 ותנחומא מ"ב האזינו הערה א' וי"ב: 5 ראו בן הבנים. בכי"ל כתוב ראו בן בינו שיטי בכתב דומה לכתב הספר ובמלת הבנים נמחק הה"א, ואולי פי' הגי' בן הבנים וכן הגי' בן בין הבנים בן המעולה בבנים או כמו שדרשו בברכות ל"א ב' זרע אנשים (ש"א א' י"א) לא ארוך ולא גוץ וכו' לא חכם ולא טיפש, וכן הובא במה"ג עמו' 469 מאי ראובן ראו בן בין הבנים לא אריך ולא גוץ לא חיור ולא אוכם, ודרש אחר בברכות ז' ב' ראובן א"ר אלעזר אמרה לאה ראו מה בין בני לבן חמי וכו' ובמה"ג שם הובא גם זה הדרש ועוד שם ד"א וכו' והגי' ראו בן בין הבנים איתא גם בשכל טוב שם ועח"נ: שומע בקול. וכ"ה בשכל טוב, ובלק"ט שומע לקול ועח"נ: 6 עבור להם. כ"ת בכי"ל ועוד בכי"ו וקשה לפרש

ד לג) ותהר עוד ותלד בן ותאמר כי שמע י"י כי שנואה אנכי ויתן לי גם את זה ותקרא שמו שמעון זה עתיד להעמיד ישגא, ומי מרפא מכתו גם את זה פינחס שעומד מלוי:

לד) ותהר עוד ותלד וגו' עתה הפעם ילוה אישי וגו' ר' יודן אמר לויתי, זה עתיד ללות את הבנים לאביהם שבשמים:

על כן קרא שמו וגו' בכל מקום שנ' על כן קראה שמו מרובה באוכלוסים:

לה) ותהר עוד וגו' הפעם אודה את י"י ר' ברכיה בשם ר' לוי לכהן שירד לגרן, נתן לו אחד כור שלמעשר ולא החזיק לו טובה, ונתן לו אחד קומין שלהולין והחזיק לו טובה, אמר לו אדני כהן אני נתתי לך כור ולא החזקתה לי טובה וזה נתן לך קומין והחזקתה לו טובה, אמר לו אתה

1 ילקוט כ' קכ"ו: 3 ילקוט שם: 5 ילקוט שם [לקמן לד 629 ולד 832]: 6 ילקוט שם, תנחומא וילנא סי' ס':

1 *ותהר – שמעון] ותהר.. אנכי (אנוכי ד[1]) .. ותקרא את שמו שמעון ד, ותהר.. בן כי שמע.. ותקרא שמו שמעון נ, ותהר.. בן ותאמר כי שמע אלהים כי.. אנוכי.. גם את זה כ, ותהר.. בן ותאמר כי שנואה אנכי.. זה ת, ותהר.. ותלד וגו' שמעון ל, ותהר.. ותלד בן ותאמר וגו' ו, ותאמר כי.. שנואה אנוכי י, כי שנואה אנוכי ר[1], ותהר עוד וגו' שמעון שם עון פ, ויתן לי גם את (גם א[1]) זה א | 2 זה – להעמיד] עתיד זה לעמוד (למוד ו[1]) ממנו י | גם] ויתן לי ∼ פ | פינחס] ר[1], פנחס דפאגבתי, זה פינחס ו | שעומד] פ, שהוא עומד ואגבי, העומד ר, שהוא עתיד לעמוד דת | 3 *ותהר – וגו'] ותהר ותלד וגו' ל, ותהר ותלד בן וגו' ד, ותהר עוד ותלד בן ותאמר (בן ת) וחאיגכת, ותהר עוד פ, ל' א[1]י | עתה – וגו'] עתה.. ילוה וגו' ו, עתה.. ילוה אישי אלי א'כ, הפעם.. אישי ח, הפעם.. אלי גי, הפעם ילוה פ, ילוה אישי אלי א[1], על כן קרא שמו לוי דת | או' וח | לויתי] לווייתי חג, לווייתי ו, לוי דת, ל' פאבי | זה שעתיד ת, עתיד זה אי | 4 ללות] ד[1]פגבת, ללוות דוחאי | את ל' י | בנים י | לאביהם] חאיגכת, להן דפוא[2]י | 5 *קרא דפוא[2]בתי] קראה לחאי'ג | שמו וגו'] שמו לוי ואבי, שמו דחגת, ל' פ | כל פ | קראה שמו] גבי, קרא שמו ת, ל' דפוחא | באוכלוסים] באוכלוסין א[1]גב, באוכלסים ו, –ין דפ, –יין ח, באכלוסין א[2], מאוכלוסין י[1], באכלוסין חוץ משבט לוי מפני שהיה הארון מכלה בהם ת | 6 ותהר – וגו'] ותהר עוד ותלד בן ותאמר דוחאיגכת, ל' פא[2]י | את י"י] ∼ וגו' ו | לכהן] אמר ∼ א, משל ∼ ח | שירד] שהיה יורד א, שהיה עומד י | לגורן דפוחאגת, בגורן כי | 7 אחד] בעל הגורן פ, בעל הבית א, ל' חב | כר ת, כור אחד חאב | למעשר ג, מעשר פ | ונתן לו אחד] וג, נתן.. אחד (א' א[2]) פא, ונתן.. אחר ח, נתן לו דכת, בא אחד ונתן לו י | קומין אחד (א' א[2]) פאב | והיה מחזיק א[2] | 8 אדוני האתי | כהן] פוחאגכי, הכהן דת | **אני] ל' ל | שנתתי א[2] | כור אחד אי, כור יה ר | ולא – טובה] ולא (לא א[2]) החזקת לי טובה חא[2]י, ל' דפוא[1]גכתר | ולזה א[1] | נתן לך] שנתן לך א[2], נתן פ, לא נתן לך אלא דוחא[1]גכתרי | קומין] ∼ אחד הא[1]י, בלבד פ | והחזקת לו טובה חי, ואתה החזקת לו טובה ר, ואתה מחזיק לו טובה דות, אתה מחזיק טובה א[2], ואתה (ואת גכ) מחזיק (החזקת נ) לו טובה ולי לא החזקת טובה ו[0]א[1]גכ, לו החזקת טובה ולי לא.. טובה פ | אתה] פוחאת, את דכי |

גי' זו והגי' עכור להם ודוחק להגיה עבוד ולפרש המאמר אין שמות השבטים היו כבגד עבוד שנעשה לכתחלה כפי מדות ארכו ורחבו של האיש אשר בעבורו נעבד הבגד שאז יעשה מצומצם בלי יתרון וחסרון אלא חפות להם כבגד רחב שלובש אדם לפעמים אף שלא כמדתו ועי' בתי' הרש"ש ובאגה"א ח"א צד 424, ובפי' ב"ר כ"י מלשון אחר מפרש חפות כסות נאה, ובמ"כ חפוי וכסוי של כבוד ועי"ע בערוך ע' חפת וצע"ג: 1 ותהר עוד וגו' השלמתי כל הפסוק ועה"ג, ולפי הדרש דלעיל אין לפרש כי שנואה אנכי שהיתה שנואה בפני יעקב [עי' לעיל צד 821 ומש"כ שם. ובלאו זה הלא אפשר גם כאן לדרוש שנואה שהכל מקלסין בה מפני שריבה באחותה, ועי' בשכל טוב נדרש כאן אמורה לשונא ואין הכרח לדרש חדש, והנכון שגם את זה דרש וכמו שמפורש בשכל טוב ובמ"כ] ודרשו ותאמר וכו' כי שנואה אנכי ויתן לי גם את זה זה עתיד להעמיד שונא זה זמרי וגם לרבות זה פינחס העומד מלוי שמרפא מכתו דכתיב פנחס בן אלעזר כו' השיב את המתי (במדבר כ"ה י"א), ובשכל טוב גרס. ומפרש כי שנואה אנכי שהייתי אמורה לשונא ויתן לי גם את זה א"ר יוסי ב"ר חנינא מת"ר גם את זה אלא כך אמרה ברוח הקודש עתיד זה להעמיד שונא ומי מרפא מכתו גם את זה העומד מבן שאני מעמדת אחריו זה פנחס הבא מלוי, וכהגי' בכי"פ שמעון שם עון מפרש במה"ג שם מאי שמעון שם עון שצפת ברוח הקודש שעתיד לצאת ממנו זמרי שעשה אותו מעשה: 3 לויתי. דורש ילוה לשון לויה, ובשכל טוב צד 136 ל"ג לויתי ועה"ג, ובמה"ג שם מפרש לוי שראת שעתיד לצאת ממנו בנים שמלוין את ישראל לאביהן שבשמים והן משה ואהרן [ויותר נכון שהכונה להכהנים והלוים שעבדו במקדש, ועי' ביפ"ת ובמ"כ. ובמה"ג שם עוד לוי שמו שלוה והלוה את המלך וכ"כ בספר היובלים פל"א כ"ד—כ"ה לוי אתה תלוה לד' וחלק יהיה לך בכל בני יעקב משלחנו תאכל אתה ובניך וכו' ועי' ברש"י עה"ת]: 5 בכל מקום וכו'. בפסוק שלאחריו כתוב ביהודה ולקמן ל' ג' בדן על כן קראה שמו ויהודה ודן היו מרובים באוכלוסים משאר השבטים במנין הראשון ובמנין השני במדבר, וכאן בלוי כתוב על כן קרא שמו (ובכי"ל וכן בכי"ח ובכי"ג [וכי"א א'] נשתבש קראה והגהתי) ולוי היה מכועט באוכלוסין (ות"ג אוכלוסין אוכלסי' גם לעיל פעמים שונות ועי' לעיל צד 427), ובפירש"י עה"ת מפרש כל מי שנאמר בו על כן מרובה באוכלוסין חוץ מלוי שהארון היה מכלה בהם, ורי"ג בהערותיו למדרש ד' שאלוניקי מביא בפירש"י כדאמרינן במדרש, ובא"א הגיה כאן שצ"ל עוד חוץ מלוי וכו' [וכ"ה בכי"ת חוץ משבט לוי וכו'] וכן כתב ביפ"ת שגי' שמדברי המדרש הוא והסורי כחסרא לישנא דאגדה זו, ומפירש"י משמע שדרשו הלשון על כן וכ"ה בלק"ט, וגי' זו איתא בדפוסי' ובכי"פ וכי"ו וכי"ח [וכי"א] וכבר הקשה ביפ"ת מה טעם מאמר על כן לרבוי האוכלוסין, ובדוחק פי' ואולי דריש לשון על לשון עילוי והשיבות וכו', ולפי הגי' שלפנינו וכן בכי"ג וכי"ב ובילקוט בכל מקום שנ' על כן קראה שמו וכו' אפשר שעיקר הדרש על אותו הלשון שכתוב ביהודה ודן ורק סימן להדבר הוא בכל מקום וכו' והדרש הובא בדרך אגב גם כאן לפי' על כן קרא שמו לוי [ובכי"ת הגי' משובשת בכל מקום שנ' על כן קרא שמו וכו']: 8 והחזקתה לו וכו'. בכי"ל נכפל כאן אמ' לו אדוני

מחלקי נתת לי, זה משלו נתן לי, כך לפי שהיו אמהות סבורות ישזו מעמדת שלשה וזו שלשה וזו
ה שלשה וזו שלשה, כיון שילדה בן רביעי אמרה הפעם אודה את י״י: הה״ד קח מאתם מטה מטה
לבית אב (במדבר יז יז) ר׳ יוסי א׳ מטו מטו בני, מטו בעגל מטו במרגלים, ר׳ לוי אמר עלו מהם
ב׳ שבטים שבט כהונה ושבט מלכות ואת מוצא כל מה שכתוב בזה כתוב בזה בזה משיחה ובזה
משיחה, בזה מטה ובזה מטה, בזה ברית מלח ובזה ברית מלח, בזה פעם ובזה פעם, בזה נזר ובזה
נזר, בזה קריבה ובזה קריבה, בזה שלשלת יוחסים ובזה שלשלת יוחסים, בזה ציץ ובזה ציץ:

2 ילקוט שם:

1 מחלקי] שלי פ | נתת] פחאבי, נתתה דות, זה] וזה א¹, אבל זה דפוחא²גכתי | משלו — לי] י, מחלקו נתן לי פ, משלו נתן לי לפיכך אני מחזיק לו טובה וח, נתן לי משלו לפיכך.. טובה דכ, משלו לפיכך.. טובה ת, מחלקו נתן לי (נתן לי מחלקו א²) לפי׳ אני מחזיק לו טובה א | לכך א¹ | שהיו אימהות סבורות ן, שהיו האמהות סבורות י, שסבורים (שסבורין ר²) היו ר | זו א¹ | מעמדת לו ר | שלשה] ג׳ דא¹ | וזו — וזו — שלשה] וזו מעמדת שלשה זו (וזו ג) שלשה וזו שלשה וג, וזו מעמדת שלשה זו מעמדת שלשה וזו מעמדת שלשה ח, וזו מעמדת שלשה וזה שלשה כ, וזו מעמדת שלשה (ג׳ ד¹) דת, וזו שלשה פ, וזו ג׳ א, וזו מעמדת לו שלשה כו׳ ר¹, ל׳ י | 2 כיון] פח, וכיון דואכתי | שילדה] אב, ~ לאה דפוחתי | רביעי] ד׳ ד | את ל׳ י | קח] פ, וקח דואגכת | 3 לבית אב] וגו׳ ן | יוסי] פאגכ, יצחק דות אומר פא²גכ, אמר דוא¹ת | מטו ל׳ פת (מטו — בני ל׳ א²) | בניי וג, בנוי א¹ | מטו בעגל] מטו מטו בעגל ת, בעגל ן (והושלם בגליון) | עלה ן | מהם] ו°אגכ, מהן פ, בהם דת | 4 ב׳] ד¹, שני דפו°אגכת | מלכות] מלוכה א | ואת] ואגכ, את דפתי | כל] פואבי, שכל דגת | בזה י | 5 בזה י | בזה פעם י¹ | בזה י¹ . 6 בזה י¹ | יוחסין דפכתי, יחסים ן, ־ין ג, של יוחסין א | בזה י¹ | יוחסין דפכתי, יחס׳ ן, יחסין ג, של יוחסין א | בזה י¹ |

כהן אני נתתי לך וכו׳ ולא החזקת לי טובה וזה וכו׳ והחזקתה לו טובה, ומ״ש נתן לו אחד כור של מעשר העיר בפי׳ מהרז״ו הנה בתורה מפורש שהתרומה לכהן והמעשר ללוים אך בנחמיה י׳ [ל״ט] כתיב והיה הכהן בן אהרן עם הלוים פי׳ שגם הכהן יקח מעשר עם הלוים כי קנסו את הלוים [ע׳ חולין קל״ב א׳ בתר דקנסינהו עזרא ובפירש״י שם ובכתובה מ״ז ב׳ דרחמנא אמר דיהבי ללוים ואנן קא יהבינן לכהנים, ולדעת ר״א בן עזריה ביבמות פ״ו ב׳ מה״ת מעשר גם לכהנים משום דכהנים לוים נקראו, וע׳ גם בתוס׳ שם ד״ה מפני. ובירושלמי מעשר שני פ״ה נ״ו ב׳ איתא ביומוי דריב״ל בקשו להימנות שלא ליתן מעשר לכהונה וכו׳ ועיי״ש], ובשכל טוב צד 145 הועתק ר׳ ברכיה וכו׳ לכהן שירד לגורן ובא אחד ונתן לו כור של מעשר וכו׳ ובא אחד ונתן לו קומץ של חולין והחזיק לו טובה כך האמהות היו סבורות כל חדא להעמיד שלשה בנים כיון שילדה לאה בן רביעי אמרה אודה וכו׳, ובתנחומא שם הכאמר כתמי ובכגנון אחר ויזכור אלהים את רחל וכו׳ מה כתיב למעלה מן הענין ותהר עוד ותלד בן ותאמר הפעם אודה את ה׳ לכה לא אברה בראובן ושמעון ולוי ובכלם דודיה אלא ביהודה משל לכהן שיצא לגורן ליטול תרומה ומעשר ובא בעל הגורן נתן לו תרומה ולא החזיק לו טובה נתן לו מעשר ולא החזיק לו טובה לאחר שנתן לו כל מה שהיה ראוי לכהן ליטול עמד בעל הגורן והוסיף לו מדה אחת של חולין החזיק לו טובה ונתפלל עליו אמרו לו למה כשנתן לך בעל הגורן התרומה והמעשר לא החזקת לו טובה ועכשיו על מעט מדה אחת של חולין החזקת לו טובה אמר להן הראשונות התרומה והמעשר שלי הן ושלי לקחתי אבל אותה המדה שהוסיף לי משלו לפיכך אני מחזיק לו טובה וכך אמרה לאה שנים עשר שבטים עתידין לעמוד מיעקב והרי אנו ארבע נשים אנו ראויות לילד שלש לכל אחת ואחת שלש שילדתי כבר חלקי הן עכשיו כשהוסיף לי בן רביעי על חלקי בודאי הפעם אודה את ה׳ וכו׳ ועי׳ במה״ג עמו׳ 470:
2 הה״ד קח וכו׳. במלת הה״ד כתחיל כאן מאמר בפ״ע כמו לעיל פעמים שונות וע׳ לעיל צד 133 וצד 418, וטעם המאמר שאמרה לאה הפעם אודה וכו׳ לפי שזכתה לשבט כהונה ולשבט מלכות וכדדריש ר׳ לוי כמה מטה שני מטות לוי ויהודה שעלו ונתעלו משאר השבטים ואת מוצא וכו׳, ובילקוט קיטע ושינה הלשון ד״א על שהיו לה שבט כהונה ושבט מלכות את מוצא וכו׳ (והכגנון את מוצא כמו לעיל צד 722 ועי׳ במ״י שב), והקדים הדרש מטה מטה לשון מוט מטו מטו בני וכו׳, ולגי׳ ר׳ יוסי עי׳ לעיל צד 623 ר׳ לוי אמר וכו׳ אמר ליה ר׳ יוסי וכו׳, ובדפוסי׳ וכי״ו [וכי״ת] הגי׳ ר׳ יצחק אמר וכו׳ והוא בעל פלוגתא דר׳ לוי בהרבה מקומות, ובכי״ל וגם בכי״פ הגי׳ קח מאתם וכו׳ ובמקרא כתוב ולקח ועי׳ במ״י לעיל צד 129 בד״ה ראיתי וכו׳, ובפי׳ ב״ר כ״י מלשון אחר מפרש המאמר הה״ד וקח מאתם מטה מטה שני מטות בפעם אחת הפעם שנאמר בלוי דורש והפעם שנאמר ביהודה דורש מטו בני כלומר מטה מטה משמש פעמים נתמוטטו בני מטו במעשה העגל מטו במרגלים ר׳ לוי אמר דרשות הרבה אנו דורשים בשניהם בזה כתוב וכו׳ ופירושו שם מקוטע ומשובש קצת, וביפ״ת פי׳ בזה משיחה דכתיב ומשחת אותם וכו׳ וכהנו לי (שמות כ״ח מ״א) ובזה משיחה דכתיב וימשח אותו בקרב אחיו (ש״א ט״ז י״ג) בזה מטה והנה פרח מטה אהרן (במדבר י״ז כ״ג) ובזה מטה, מטה עוזך ישלח ה׳ מציון (תהלים ק״י ב׳) בזה ברית מלח דכתיב ברית מלח עולם היא (במדבר י״ח י״ט) ובזה ברית מלח דכתיב ממלכה לדוד וכו׳ לו ולבניו ברית מלח (דה״ב י״ג ה׳ ועי׳ במ״י לעיל צד 815 בד״ה כהונה לעולם) בזה פעם הפעם ילוה אישי אלי ובזה פעם הפעם אודה את ה׳, בזה נזר ונתת את נזר הקדש על המצנפת (שמות כ״ט ו׳) ובזה נזר דכתיב ויוציא את בן המלך ויתן עליו את הנזר (מ״ב י״א י״ב) בזה קריבה ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך וכו׳ (שמות כ״ח א׳) ובזה קריבה דכתיב ומושלו מקרבו יצא והקרבתיו (ירמיה ל׳ כ״א) בזה שלשלת וכו׳ בזה ציץ דכתיב וישם על המצנפת אל מול פניו את ציץ הזהב נזר הקדש (ויקרא ח׳ ט׳) וכו׳ ובזה ציץ דכתיב ועליו יציץ נזרו (תהלים קל״ב י״ח) ועי״ע בפי׳ מהרז״ו, והלשון שלשלת יוחסין עי׳ גם לקמן פפ״ב סי׳ י״א וכן באיכ״ר בפתיחה סי׳ כ״ג [והנהומא מ״ב תולדות סי׳ כ״ג] ואולי כיוון כאן לשלשלת היוחסין בדה״א ג׳ וה׳, [ראה במדבר רבה פ״ב סי׳ כ״א שהמקום מתעסק בו להעמיד ממנו כו׳ שלשלת יוחסין וכו׳ ושני בני אדם כתב המקום תולדותם אחד לשלשלת המלכות ואחד לשלשלת הכהונה ואלה תולדות פרץ להעמיד שלשלת המלכות הימנו אלה הולדות אהרן ומשה בשביל שלשלת הכהונה, ושם פ״ט סי׳ ז׳ אני נטלתי יעקב לנחלה וכו׳ לפי שהיה זרעו דומה לחבל שהוא משולשל זה בזה שהיו כולם מיוחסים בני אבותיהם וכו׳ ולא היה שם ממזירות כיצד כתיב אלעזר הוליד וכו׳, ואולי הכונה

אמ׳ ר׳ לוי לא יגרע מצדיק עינו (איוב לו ז) דיגמה דידיה, תפסה לאה פלך הודייה ועמדו כל בניה בעלי הודיה, יהודה ויכר יהודה וגו׳ (בראשית לח כו) דוד הודו לי״י כי טוב כי לעולם חסדו (תהלים קז א), דניאל לך אלה אבהתי מהודה ומשבח אנא (דניאל ב כג), רחל תפסה פלך שתקנית

1 ילקוט פס, ילק׳ איוב ר׳ תתקי״ב, מדרש שמואל פכ״ח: תנחומא פס סי׳ ו׳ [וע׳ גנכות ז׳ ב׳]: 3 עונס אסתר ב׳ י׳, וע׳ מגילה י ג א׳, גנא בתרא קכ״ג א׳, מנחת אסתר פ״ב:

1 נגרע ן | עינו] עיניו ן, עינו ואת מלכים לכסא ויושיבם לנצח ויגבהו א | דיגמה] ג, דיגט ן, דוגמה י, דוגמא פאבי (איוב), עינותי דוגמא דת | ° דידיה פאגבי] דידה לו, דידיה כאיניש דאמ׳ עינוהי דפוריה ודפוריא ת) דת | תפשה לאה ע, לאח תפשה פחי, לאה תפסה ואגבי (שם), ואת מלכי׳ לכסא לאה תפסה דת | פלך] בפתח ד׳ | הודייה] כי (שם), הודיה דפחאגתי, והודייה ן, הודאה ישג׳ הפעם אודה את ה׳ ע | כל בניה] פוחאבעי, בניה גי (שם), היטנה ד, ממנה ת | 2 הודייה וכי (שם), הודאה ע | יהודה ויכר] ויכר פאי | וגו׳] ע, ויאמר וגו׳ ג, ויאמר צדקה ממני (ממנו ת) דפחאבתי, ל׳ וי (שם) | ° דוד פוחא׳גבי] דוד אמר דת, אמר דוד א׳, ל׳ ל | כי ל׳ פ | טוב ל׳ פי׳ | כי — חסדו] תב, כו׳ א², וגו׳ ג, ל׳ דפוחאי׳ | 3 דניאל] ואבי, ~ דכת׳ ג, אמר דת | ° אלה ואגבי (שם)] אל׳ ל, אלהא דחתי | ° אבהתי חא׳גבי (שם)] אהבתי לד׳ואי, דאבהתי דתי | מהודה] אנא מהודא ת, ל׳ וג | ומשבח אנא] ומשבח וגו׳ ג, ומשבח פת, ל׳ ו | תפשה פחב, שתפסה ע, לקחה א | פלך] פתח ד׳ח | שתקנות] חגבעי (שם), שותקנות ן, שתקנית י, שתיקה דפאת, שליש תקנות ד׳ |

עוד שכין בכהנים ובין במלכים הבנים עומדים תחת אבותם וכמו שדרשו כן מן הכתוב בכהנים בספרא צו פ״ק ה׳ ב׳ ואחרי פרק ח׳ ה׳ (וע״ע שמיני פ״א ב׳) ובמלכים בספרי שופטים פי׳ קנ״ב, וכן נראה משיר השירים רבה פ״ה ה׳ ויהושע בן יהוצדק היה כהן גדול בן כה״ג אבל עזרא כו׳ לא היה ראוי לשמש בכהונה כו׳ קשה היא שלשלת יוחסין כו׳ וע׳ גם ביפ״ת] ובשכל טוב שם קיטע ר׳ לוי אומר ע״ז מהן שני שבטים שבט כהונה ושבט מלכות מה שכתוב בזה כתוב בזה משיחה בזה ובזה ברית מ״ח בזה ובזה פעם בזה ובזה קריבה שלשלת יוחסין וציון בזה ובזה: 1 לא יגרע וכו׳, במקרא כתוב עיניו, והגי׳ עינו גם בשכל טוב, ובילק׳ איוב הגי׳ עינו גם במאמר שהועתק שם מזבחים ק״ב א׳ א״ר אלעזר א״ר חנינא וכו׳ ובמאמר שהועתק מתנחומא לא יגרע וכו׳ אין הקב״ה מונע מן הצדיק מה שרוצה לראות בעינו וכו׳ (וע׳ בתנחומא מטות סי׳ ד׳, ובתנחומא מ״ב שם סי׳ ו׳ הגי׳ עיניו כו׳ בעיניו, ובבמ״ר פכ״ב כי׳ ה׳ בדפ״ר עינו ובד״ו עיניו). וגם בראש המאמרים שם הגי׳ לא יגרע מצדיק עינו וע׳ בכנחת שי ובתנ״ך הוצ׳ גינצבורג איוב שם, וכן עינו ה׳ פעמים בתנחומא פקודי סי׳ י״א וע׳ בערוך ע׳ דגם, ור׳ לוי דורש עינו דוגמא שלו לא יגרע מצדיק עינו דוגמתו בנים ובני בנים הדומין לו תפסה לאה וכו׳ ועמדו כל בניה וכו׳, ודיגמה בכי״ל ביו״ד כמו לעיל סוף פ״ע וע׳ במ״י שם, ודידה בכי״ל ובכי״ו כמו דידיה וע׳ במ״י לעיל צד 666, והוראת עין דוגמא כמו בלשון מעין ובלשון מעין דוגמא. וכן מעם הדרש בתנחומא פקודי שם וז״ה לא יגרע מצדיק עינו ואת מלכים לכסא וכו׳ אין הקב״ה מונע מן הצדיק דוגמטרין שלו (וע׳ לעיל צד 96) הוי לא יגרע וכו׳ תדע לך אברהם הוליד ליצחק דומה לו וכו׳ ויעקב הוליד ליוסף דומה לו וכו׳, ובהוראה אחרת דרשו בבמ״ר פ״ו סי׳ ב׳ הה״ד לא יגרע מצדיק עיניו וגו׳ אין הקב״ה מונע דיגמה דידהון (כ״ה בדפ״ר וד״ו) כו׳ ואין עיניו אלא התתיו כמה דתימא והנה הנגע עמד בעיניו ומהו התתיו אלו בניו כמה דתימא תחת אבותיך יהיו בניך וכו׳, ובדפוסי׳ [ובי״ת] נוסף כאן משל בלא״ר כאיניש דאמ׳ עינוהי דפוריה וע׳ במעריך ע׳ אפוריא ובאגה״א ח״ב צד 227 וצד 402, ומשל זה ליתא כאן בכל כ״י ובילקוט בשני המקומות וכן ליתא בשכל טוב, ושם נכתבש לא יגרע מצדיק עיני רגימר דידיה [ובכי״א ב׳ כהוב דומיא דידיה ועל הגליון בכתב הספר דוגמא], אכן במדרש שמואל שם איתא לא יגרע מצדיק עיניו ואת מלכים לכסא וכו׳ עיניו דוגמה דידהון אמר ר׳ לוי עייניהון קפיריתי (ובדפ״ר שם קפירותי): פלך הודייה. מדת הודיות, והסגנון תפסה פלך כלה״ב וכפיה תמכו פלך (משלי ל״א י״ט), וביומא ס״ו ב׳ אין חכמה לאשה אלא בפלך ולעיל צד 611 לאשה שהעשירה מפילתה וכו׳, וע׳ בערוך ע׳ פלך א׳, ובשכל טוב שם גורס ומפרש לאה תפשה פלך הודאה ועמדו מבניה בעלי הודאה יהודה הודה במעשה תמר דוד אמר הודו לה׳ כי טוב דניאל וכו׳: 3 מהודה ומשבח אנא. וכן בכי״ב ובדפ״ר וד״ו ובילקוט בשני המקומות ובלק״ט, ובכי״פ ג״כ מהודה ומשבח, ובמקרא כתוב מהודא ומשבח אנה, ובמ׳ שמואל הגי׳ לאה תפסה פלך של הודייה ועמדו כל בניה בני הודייה יהודה אתה יודוך אחיך דוד הודו לה׳ כי טוב דניאל מצלי ומודי (דניאל ו׳ י״א), ובתנחומא שם נסדר המאמר לפ׳ ויזכור אלהים את רחל והמאמר מסורס שם לפי הענין רחל תפשה וכו׳ לאה תפשה בהודיה עמדו זרעה בהודיה אחריה היא אמרה הפעם אודה וכו׳ יהודה אתה יודוך אחיך דוד הודו לה׳ כי טוב דניאל מצלי ומודה, ובמה״ג שם בשינוי הלשון אמר לה הקב״ה את תפשת פרק שלהודייה חייך שההודייה מצויה בו לעולם דכתי׳ יהודה אתה יודוך אחיך [ובתנחומא מ״ב ויחי סי׳ י״ב בשמך הודת אמך כשילדה אותך אמרה הפעם אודה כו׳ ומה ראתה להודות ביהודה וכו׳ שהוא הודה במעשה תמר שנאמר ויכר יהודה וכו׳ א״ל אביו אמך הודית בך ואת הודית לפיכך אחיך יודו (לו) [לך]] וכן דוד אומ׳ הודו לה׳ כי טוב וכן דניאל נאמר בו ומצלי ומודי קדם אלהיה, ובמקרא שם כתוב ומצלא ומודא קדם אלהה [וע׳ במ״י לעיל צד 3 אות 10]: רחל תפסה וכו׳. שהיתה יודעת בשעה שהיו נותנין את אחותה ליעקב ושתקה וע׳ [בחי׳ הרש״ש] למטה סי׳ ח׳ אילו שלחתי ואמרתי לו תן דעתך שהן מרמים בך לא היה פורש וכו׳ ולקמן פע״ג סי׳ ד׳ ויזכר אלהים וכו׳ מה זכירה זכר לה שתיקה ששתקה לאחותה וכו׳, ועמדו בניה בעלי מסטירין שאין מגלין את הסוד בנימן ישפה שמו היה חקוק על ישפה מאבני החושן ודרשו ישפה נוטריקון יש פה יודע במכירת יוסף ואינו מגיד וכו׳, והשם שתקנות מלה בודדת כאן, ולפני מרסיסי דפ״ר היתה הגי׳ שלשתקנות ועמו שלש תקנות מן של שתקנות, וח״ג מסטירין מסתורין גם לעיל צד 524, ובפי׳ ב״ר כ״י בלשון אחר מפרש הגי׳ בעלי מסתורין בני עצה שיודעים עצה ומסתירים דבר וכן במ״ב מסתירין לשון סתר וע׳ במ״י לעיל שם, ובתיבת בנימן כמו לעיל צד 662 ובני בנימן וכו׳ וע׳ במ״י שם, ואבנו של בנימין היתה ישפה בבראיתא בירוש׳ פאה פ״א מ״ו ג׳ וקידושין פ״א ס״א ב׳ פעם אחת אבדה ישפה של בנימן וכו׳ וע׳ בפסי״ר פכ״ג (קכ״ג ב׳), ובשכל טוב שם רחל תפשה פלך שתיקה ועמדו מבניה בעלי מסטורין וכו׳, ובמ׳ שמואל שם רחל תפסה פלך של שתיקה ועמדו כל בניה בעלי מיסטורין בנימן אבנו ישפה מהו ישפה יש פה יודע במכירתו של יוסף ושותק שאול ואת דבר המלוכה וכו׳ אסתר לא הגידה אסתר וגו׳ (אסתר ב׳ י׳), ובתנחומא שם אין לך נאה מן רחל ובשביל נויה בקש יעקב לישא אותה והיה משלח סבלונות ליתנם לרחל ולבן נוהגן ללאה והיתה רחל שותקת וכו׳ רחל תפשה בשתיקה עמדו

ועמדו כל בניה בעלי מסטירין, בנימן ישפה (שמות כח כ) יש פה, יודע במכירת יוסף ואינו מגיד, שאול ואת דבר המלוכה לא הגיד לו (ש"א י טז), אסתר אין אסתר מגדת מולדתה (אסתר ב כ):

[על כן קראה שמו יהודה בכל מקום שנ' על כן קראה שמו מרובה באוכלוסין]:

ותעמד מלרת אמר ר' אמי מי מעמיד רגלה שלאשה בביתה, בניה:

ל א) ותרא רחל כי לא ילדה ליעקב ותקנא רחל באחותה אמר ר' יצחק אל יקנא לבך בחטאים וגו' (משלי כג יז) ואת אמ' ותקנא רחל, אלא מלמד שקנתה במעשיה הטובים, אמרה אילולי שהיא צדקת היתה יולדת:

ותאמר אל יעקב הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי אמר שמואל ארבעה חשובין כמת,

3 ילקוט שם, לעיל צד 826: 4 ילקוט שם: 5 ילקוט ר' קכ"ז אגדת בראשית פנ"ב (פנ"א): 8 ילקוט שם, לעיל צד 448, תנחומא ש"ב ויצא סי' י"ט, נדרים ס"ד ב', עבודה זרה ה' א', איכה רבתי פ' במתחכים (ג' ו'), שמות רבה פ"ה סי' ד', תנחומא צו סי' י"ג:

1 עמדו ע | כל ל' א[2] (והושלם ביני שיטי) תי (שם) | מבגיה ת | מסטרין חע, מיסטרין י, מסטורין כ, מסתורין פא, שתיקה ת | בנימן] וחגבי, בנימין דפאתע | ישפה] אבנו ישפה ת, הטור הרביעי ישפה פ | ישפה פן | ידע ו, שיודע י, שהיה יודע גי (שם) | במכירתו של | ולא הגיד א | 2 לא — לו] ל' ו | אין — מולדתה] פג, אין.. מולדתה וגו' ו, אין.. מולדתה ואת עמה דחא[2]כ, אין.. מגדת עמה ומולדתה א[1], לא הגידה אסתר את עמה י, לא.. עמה ואת מולדתה ת | 3 * על כן — באוכלוסין ג] על כן.. שנ' אשר קראה שמו.. באוכלוסין כ, על כן.. שנ' על כן קרא שמו.. באוכלסין ו, על כן.. שמו יהודה בכל (כל א[2], שמו בכל ח) .. שנ' על כן מרובה באוכלסין (באכלוסין פ, באוכלוסין א[1]) דפו[0]חא, על כן.. שנ' על קראה מרובין באכלוסין ת, על כן קראה מרובה באוכלוסין י, ל' ל | 4 ותעמד] פוא[1]גכ, ותעמוד דהא[2]תי | אמי] לוי א[2], ל' ו (והושלם בגליון) ה | מעמד י, העמיד א | רגליה של חארי, רגלי ג | בביתה] הי, בתוך ביתה דואגכר, בבית פ | 5 * ותרא — באחותה חא[1]גתי] ותרא.. ילדה וגו' ותקנא.. באחותה ד, והרא.. ילדה וגו' ו, ותרא.. ילדה ליעקב כ, ותרא רחל ותקנא פ, ותרא רחל וגו' ל, ותקנא רחל באחותה א[2] | * אל פכ] כת' אל ות, כתוב אל ד, כתיב אל חי, כת' לא ג, בני אל לא | 6 וגו'] ו, כי אם ביראת י"י (אלהים פ) כל היום דפחכתי, ל' אג | ואת אמ'] ד[1]א[2], ואת אמרת דחא[1]גת, ואת אמר כי, ואיתמר פ, ותמר ו | רחל] כ ~ באהותה דפוחאגתי | מלמד ל' פחי | שקנתה] כ, שקינת ו, שקנאה חא[2], שקנאתה א[1], שקינאתה דת, קנאת פי, שקינאה באחותה ג | במעשים ת | הטובים] חשובים ח | 7 אילולי] אילו ג, ל' פ | שהיתה צדקת אגי, היא שצדקת פ, מעשיה הטובים כ | היתה] וי, היא ג, לא היתה דחאכת, ל' פ | 8 ותאמר — בנים ל' פא[2] | ליעקב י | * ואם — אנכי דפחאגכת] וגו' ל, ל' וי | אמר שמואל] חא[2]כ, שמואל אמ' ו, אמ' ר' (א"ר א[1]ת) שמואל דא[1]גת, א"ר שמואל בר נחמן י | ארבעה] פגכתי, ד' דא, ארבעה הם וח | חשובין] פכי, ־ים דוחא[2]גת | כמתים ג |

זרעה בשתיקה ראתה סבלונותיה ביד אחותה ושתקה בנימן בנה האבן שלו מן האפוד ישפה יודע במכירת יוסף ושותק וזהו ישפה יש לו פה ושותק שאול בן בנה ואת דבר המלוכה וכו' אסתר אין אסתר מגדת מולדתה וכו', ובמדרש אסתר שם אין אסתר מגדת מולדתה מלכד שתפשה שתיקה בעצמה כרחל זקנתה שתפשה פלך שתיקה עמדו כל גדולי זרעה בשתיקה רחל תפשה פלך שתיקה ראתה סבלונותיה ביד אחותה ושותקת בנימין בנה תפש בשתיקה תדע שאבנו שהיתה בחשן היתה ישפה לומר יודע היה במכירת יוסף ושותק ישפה יש פה ושותק שאול בן בנה ואת דבר המלוכה וכו', ובכגנון אחר המאמר במגילה שם א"ר אלעזר [א"ר חנינה] מאי דכתיב לא יגרע מצדיק עינו בשכר צניעות שהיתה בה ברחל זכתה ויצא ממנה שאול ובשכר צניעות שהיה בו בשאול זכה ויצאת ממנו אסתר ומאי צניעות היתה בה ברחל וכו' אלא אמר מינסבת לי אמרה לו אין וכו' מסר לה סימנים כי מטא ליליא אמרה השתא מיכספא אחתאי מסרתינהו ניהלה וכו', לפיכך זכתה ויצא ממנה שאול ומה צניעות היתה בשאול דכתיב ואת דבר המלוכה לא הגיד לו וכו' זכה ויצאת ממנו אסתר ועי' בד"ס ובילק' שמואל ר' ק"י ובאגדת אסתר שם: 3 על כן קראה וכו'. בכי"ל חסר כל המאמר והשלמתיו, ובלק"ט ובשכל טוב צד 136 הועתק כל מקום שנאמר על כן מרובה באוכלוסין ועח"נ ובמ"י לעיל צד 826 בד"ה בכל מקום וכו': 4 מי מעמיד וכו'. בפי' ב"ר כ"י גורס ומפרש מי מעמיד רגליה של אשה בתוך ביתה בניה שאין בעלה מגרשה עוד ועוד שאינה מורחת מכאן ואילך אחר מזונותיה, ובפי' ב"ר כ"י מלשון אחר ותעמוד מלדת מחמת לידתה עומדת כלומר על ידי בניה שלוקחת לגדלן עומדת בבית, והגי' בתוך ביתה איתא גם בשכל טוב צד 145 ועח"נ: 6 בחטאים וגו'. בהצלחת החטאים, וגם על קנאת הלב בצדיקים הזהיר הכתוב דכתיב בס"ד כי אם ביראת י"י וכו' ואין כתיב ביראי י"י וכו' ואת אמ' ותקנא רחל וכו' ומשני מלמד שקנאה באחותה במעשיה הטובים, אמרה אלולי שהיא צדקת היתה יולדת בתמיה ועי' באמרי יושר וביפ"ת, ודרש אחר לעיל צד 163 ותפרעו כל עצתי וכו' לא בראתי אותה וכו' מן הלב והרי היא קונתנית ותקנא רחל וכו', וצד 452 ארבע מידות נאמרו בנשים וכו' קנאות ותקנא רחל וכו', [ובכי"ל וכי"א א' וב' הגי' בני אל יקנא כמו שהוספתי בח"נ ונשתבש מן כתי' או שהוא לקוח מפסוק ט"ו במשלי שם, ובכי"א א' חסר מן א"ר יצחק עד ותקנא רחל באחותה והושלם בגליון בכתב הספר] ובכי"ל ובכי"כ שקנתה במשקל פעלי ל"ה, ובפירש"י עה"ת הועתק קנאה במעשיה הטובים וכו' ובלק"ט קנאתה וכו' אמרה אלולי שהיא צדקת לא היתה יולדת, ובשכל טוב צד 137 ורבותינו דרשו ותקנא רחל באחותה לא שקנאת בה דכתיב אל יקנא לבך וכו' אלא במעשיה הטובים אמרה אלמלא שהיתה צדקת לא היתה נפקדת, ובמה"ג עמו' 471 ותקנא רחל וכי רחל הצדקת מתקנא באחותה אלא שקינת וכו' אמרה אלו לא היתה צדקת לא היתה יולדת ועח"נ, ובאג"ב שם ותרא רחל וכו' ותקנא רחל באחותה מה ראתה לקנאות עכשיו כשראתה אחותה נכנסת לחופתה לא קנאתה ועכשיו קנאתה למה קינאת אלא במעשיה הטובים קנאת אמרה אלולי שהיא צדקת ממני לא היה הקב"ה נותן לה בנים קודם הימני וכו' ועי"ע שם בהערות רש"ב: 8 ואם אין וכו'.

461 סומא ומצורע ומי שאין לו בנים ומי שירד מנכסיו, מי שאין לו בנים מרחל [ואם אין מתה אנכי], סומא במחשכים הושיבני כמיתי עולם (איכה ג ו), מצורע אל נא תהי כמת (במדבר יב יב) מי שירד מנכסיו כי מתו כל האנשים וגו׳ (שמות ד יט) [וכי מתים היו] והלא דתן ואבירם היו, אלא שירדו מנכסיהם:

ב ג) ויחר אף יעקב וגו׳ רבנן דדרומה בשם ר׳ אלכסנדרי ורבנא בשם ר׳ אבא בר כהנא החכם יענה דעת רוח וגו׳ (איוב טו ב) זה אברהם שנ׳ וישמע אברם לקול שרי (בראשית טז ב), י

:: ירוש׳ נדרים ז ט מ״א ג׳, פדר״א פ״ט: 6 ילקוט כאן, ילק׳ איוב כ׳ תתקי״ז. תנחומא ש״נ כאן, אגדת בראשית כאן:

1 סומא ומצורע] פתאגכי. ואילו הן סומא ומצורע ו. ואלו הם (הן ת) מצורע וסומא דת | שירד מנכסיו] שהעני פ | * מי — אנכי ל*) מי.. מרחל ל. מי.. בנים דכ׳ (שנא׳ א¹. מנין שנ׳ ג) הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי פא¹ג. מי.. בנים מנין שנא׳ אם אין.. אנכי א². מי.. בנים מנ׳ ותאמר אל יעקב הבה ו. סומא מנין דכתי׳ במחשכים הושיבני כמתי עולם ח. סומא שנ׳ במחשכים הושיבני כמיתי עולם י. מצורע מנין (מניין ת) אל נא תהי כמת דת | 2 סומא.. כמתי עולם פ. סומא מנין (מנין שנ׳ אג. מניין שנ׳ ת) במחשכים.. כמיתי (כמתי ד׳א²ת) עולם דאגת. סומא מניין במחשכים הוש׳ וגו׳ ו. מצורע מנין שנ׳ אל תהי כמת ח. מצורע אל נא תהי כמת י | מצורע — כמת] פ. מצורע מנין (מנין שנ׳ א¹ג) אל.. כמת ואג. מי (ומי ת) שאין לו בנים מנין (מניין ת) שנ׳ הבה לי בנים ואם אין מתה וגו׳ (אנכי ת) דת. ומי שירד מנכסיו כי מתו כל האנשים המבקשים את נפשך וכי מתים היו והלא דתן ואבירם היו אלא שירדו מנכסיהן י. ומי שירד מנכסיו מנין שנ׳ כי.. האנשים את נפשך.. מנכסיה׳ ח | 3 * מי — מנכסיהם] מי.. וגו׳ והלא.. מנכסיהם ל. מי.. מנכסיו מנ׳ (מניין שנ׳ ג) כי.. האנשים וכי מתים היו והלא.. שירדו (ירדו ו) מנכסיהם וג. ומי שירד (והירד ת) מנכסיו מנין (מניין ת) שנ׳ כי מתו כל (מנכסיו שנא׳ כי מתו א¹. מנין כי מתו כ) האנשים המבקשים את נפשך וכי מתים היו והלא.. מנכסיהם (יהן ת) דאבת. מי שהעני דכ׳ כי מתו כל האנשים וכי מתו והלא.. מנכסיהם פ. ומי שאין לו בנים מנין שנ׳ (בנים שנ׳ י) הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי חי | 5 וגו׳] ברחל דפהאגכתי. ברחל וגו׳ ו | רבנין פי (איוב) | דדרומה] ו. דדרומא פכ. דדרומאה ד. דרומאה ת. דרומאי אי (שם). דרומא ג | אלכסנדרי א¹. אליסכנדראי א² | ורבנא] ורבבא גכ. ודהבה ו. ור׳ אבא אי (שם). ל׳ דפת | בשם — כהנא] ואגכי (שם). בשם ר׳ יוחנן דת. ל׳ פ | 6 אמ׳ כתי׳ החכם א | וגו׳] ו. וגו׳ החכם יענה דעת רוח א. החכם.. רוח כ. ל׳ דפגתי | אברם] פואכתי (שם). אברהם די | * שרי דפוגכתי (שם)] שרה לי |

בן השלמתי, ודורש מתה אנכי כאילו מתה אנכי וכהדרש לעיל צד 448 תני כל מי שאין לו בן כאילו הוא מת כאילו הרוס כאילו מת ותאמר אל יעקב הבה לי בנים ואם אין וכו׳, ובתנחומא מ״ב שם אמרו רבותינו מכאן אתה למד שכל מי שאין לו בנים חשוב כמת, וכאן הובא המאמר אמר שמואל ארבעה חשובין כמת וכו׳, ובנדרים שם איתא א״ר יהושע בן לוי כל אדם שאין לו בנים חשוב כמת שנאמר הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי ותניא ארבעה חשובין כמת עני ומצורע וסומא ומי שאין לו בנים וכו׳, ובע״ז שם מאי מיהה עניות דאמר מר ארבעה חשובים כמתים אלו הן עני סומא ומצורע (חשובים כמת עני מצורע סומא) ומי שאין לו בנים עני דכתיב כי מתו כל האנשים ומאן נינהו דתן ואבירם ומי מתו מיהוי הוו אלא שירדו מנכסיהם סומא דכתיב וכו׳ ועיי״ש בד״ס, ובלק״ט אמר שמואל ד׳ חשובים כמתים, אבן הגי׳ שם כמו בברייתא בנדרים עני ומצורע וסומא ומי שאין לו בנים, ובשכל טוב שם ואם אין מתה אנכי כלומר כמתה אני חשובה דאמר שמואל ד׳ חשובין כמתים עני דכתי׳ וכו׳ סומין דכתיב וכו׳ מצורע דכתיב וכו׳ כי שאין לו בנים דחשיב כמת דכתיב וכו׳, ובדפוסי׳ ובי״ג [וכי״א א׳ וכי״ת] הגי׳ אמר ר׳ שמואל (ורק בילקוט הגי׳ א״ר שמואל בר נחמן), וכן באיכ״ר שם אמר ר׳ שמואל ארבעה חשובין כמתים, והסדר שם סומא דכתיב וכו׳ מצורע שנאמר וכו׳ ומי שאין לו בנים דכתיב בה ברחל הבה לי וכו׳ ומי שירד מנכסיו שנאמר כי מתו כל האנשים וכי מתים היו אלא שירדו מנכסיהם, ובאיכ״ר מ״ב תני אמר ר׳ שמואל ארבעה חשובים כמתים ואלו הן סומא ומצורע ומי שאין לו בנים ומי שירד מנכסיו סומא דכתיב וכו׳ מצורע שנאמר וכו׳ ומי שאין לו בנים שנאמר הבה לי וכו׳ ומי שירד מנכסיו שנאמר כי מתו כל האנשים המבקשים את נפשך וכי. מתים היו והלא דתן ואבירם היו אלא שירדו מנכסיהם ונחשבו כמתים, ובמה״ג שם הועתק תאני ארבעה חשובים כמתים סומה דכת׳ וכו׳ מצורע דכת׳ וכו׳ מי שירד מנכסיו דכת׳ כי מתו וכו׳ המבקשים את נפשך והלא דתן ואבירם היו אלא שירדו מנכסיהן ונחשבו כמתים ומי שאין לו בנים שנ׳ הבה לי וכו׳, ובשמו״ר שם המאמר כתמי ד׳ הן חשובים כמתים, ומקוטע שם וכולן קרא במס׳ ע״ז, ובמאמר מאוחר בתנחומא צו שם בסגנון אחר ארבעה הם חיים וקראם הכתוב מתים ואלו הן האביון והמצורע והעור ומי שאין לו בנים המצורע מנין שנאמר בשנת מות המלך עוזיהו ולמה כנהו הכתוב מת אלא שנצטרע וכו׳ ושם בסוף הסימן ומי שאין לו בנים מנין מרחל שאמרה ליעקב הבה לי וכו׳ ומנין העור שנאמר במחשכים וכו׳ ומנין האביון שנאמר כי מתו כל האנשים המבקשים את נפשך: 1 כרחל. כ״ה בכי״ל, וביני שיטי נוסף בכתב דיהה דומה לכתב הספר ואם אין מתה אנכי וצח״נ: 3 וכי מתים היו. כן הוספתי כמו שהגי׳ בכ״י שציינתי ובדפוסי׳ וילקוט ובאיכ״ר מ״ב ובירוש׳ נדרי׳ שם, ובנדרים שם הגהו מי מיתי והא אמר ר׳ יוחנן משום ר׳ שמעון בן יוחי כל מקום שנאמר נצים ונצבים אינן אלא דתן ואבירם אלא אמר ריש לקיש שירדו מנכסיהן ועיי״ש בר״נ, ובפדר״א שם וכי מתים היו והלא חיים היו אלא שירדו מנכסיהם מכאן אתה למד שכל היורד מנכסיו כאלו מת וכו׳, ובשמו״ר שם כי מתו כל האנשים וגו׳ וכי מתו והלא דתן ואבירם הם והם היו עם קרח במחלקותו אלא מאי מתו שנתעני ועי״ע שם פ״א סי׳ כ״ט ובתנחומא שמות סי׳ י׳: 5 ורבנא וכו׳. נר׳ שזה השם נשתבש כאן בכל הגירסאות וצ״ל רחבא (רהבא) בשם ראב״כ ועי׳ לעיל צד 691 ובמ״י שם בר״ה רבנן דדרומא, ובמה״ג נשתבש ורבנן דהכא בשם ראב״כ, ואפשר שדרשו החכם יענה בניחותא ודעת רוח כמו ברוח דעת או דעת רוה״ק שהסכימה דעתו לקול רוה״ק כמו שדרשו

וימלא קדים בטנו (שם שם) זה יעקב שנ׳ ויחר אף יעקב, אמר לו הקב״ה כך עונין למעיקות, חייך שבניך עתידין לעמוד לפני בנה, ויאמר התחת אלהים אנכי אשר מנע ממך פרי בטן ממך מנע ממני לא מנע, אמרה לו כך עשה אביך לאמך, לא חגר מתניו כנגדה, אמר לה הוא לא היו לו בנים, אני יש לי בנים, אמרה לו וזקינך לא היו לו בנים וחגר מתניו כנגד שרה, אמר לה יכולה את לעשות כשם שעשת זקנתי, אמרה לו ומה עשת, אמר לה הכניסה צרתה לביתה, אמרה לו אם הדבר הזה מעכב הנה אמתי בלהה בא אליה וגו׳ ואבנה גם אנכי ממנה מה זו נבנת על ידי צרתה אף זו נבנת על ידי צרתה:

ו) ותאמר רחל דנני אלהים וגו׳ דנני והייבני דנני וזיכני, דנני וחייבני ורחל עקרה (בראשית כט לא), דנני וזיכני ויתן לי בן:

8 ילקוט ר׳ קכ״ז, תנחומא מ״ב סס.

1 יעקב] פ ~ ברחל דואגכתי | עונין] פאגכרי, ־ים דוחת | את המעיקות פוחאגכר, את המעוקות תי[1], את המניקות ד | 2 עתידין] פאגכתי, עתידי׳ ד[1], ־ים דוח | לעמד פ | בפני א[2]ג | בניה כר[1]י (שם) | ויאמר — אלהים ל׳ א[2]י | * אנכי — בטן דחא[1]גכ] אני אשר.. בטן ת, אשר.. בטן י, אנכי אשר.. ממך ל, אשר.. ממך א[2], וגו׳ ו (אנכי — בנים ל׳ פ) | אמ׳ לה ממך א, מנע ממך ח | 3 וממני לא מנע ה, ולא ממני כ | אמרה לו — לי בנים ל׳ חי[1] | לנגדה ו | * לה דואגכת] ל׳ ל | הוא] א, אותו דונת, אבי כ | היו] ואגכ, היה דת | 4 אני] וא[1]גכ, אבל ~ דא[2]ת | ** לו] ל׳ ל | וזקנך פח, וזקניך א[1], זקניך א[3] | היו] פוחאכי, היה דגת | וחגר] לא חגר ו | 5 כשם] מה פי | שעשתה חאכי | זקינתי גכתי | ומה] פאכי, מה דוחגת | עשתה חאי | אמר לה ל׳ גב | שהכניסה פ | לביתה] פוחאגכי, לתוך ביתה דת | דבר זה פ, את הדבר הזה חא[2]כי | 6 בא אליה וגו׳] פ, בא (בוא ת) אליה דתי, בא (בוא חא[2]) אליה ותלד (תלד ל[0]) על ברכי ל[0]חאגכ, וגו׳ ו | * ואבנה — ממנה חת] ואבנה גם אנכי ד, גם אנכי פ, ואבנה.. ממנה אבנה גם (וגם כ) אבנה ל[0]גכ, ואבנה.. ממנה אבנה גם א[1], ואבנה.. ממנה אבנה א[3], אבנה וגם אבנה ו, ל׳ ל | מה זאת א[1] | נבנת] פו, נבנית דחאגת (וכן בסמוך) | על יד ת, ע״י א (וכן בסמוך) | 8 דנני — וגו׳] ו, דנני אלהים דחאגכתי, דנני פ | ** וחייבני] וחיבני ל | וזכני י | דנני ל׳ פ | * וחייבני דוחאגתי] וחיבני ל, חייבני פ | 9 דנני ל׳ פ | וזכני כי |

לעיל צד 449 וישמע אברם לקול שרי לקול רוח הקדש ועי׳ ביפ״ת: 1 כך עונין. בתמיה: למעיקות. לעקרות מעיקות רוח ומרות נפש, ומעיקות מל״ם מעיק (עמוס ב׳ י״ג), ועוק נרדף עם צוק, ותרג׳ איש מצוק (ש״ב כ״ב ב׳) גבר מעיק רוח, ותרג׳ הציקתני רוח (איוב ל״ב י״ח) עקתני רוח, ובשאר הכ״י ובפי׳ ב״ר הגי׳ את המעיקות וכ״ה בשכל טוב ובמה״ג וברמב״ן עה״ת ועיי״ש [והיא הגי׳ העיקרית], ובדפ״ר וד״ו נשתבש את המניקות, ובילק׳ איוב שם וגם בילקוט כאן בדפ״ר הגי׳ את המעוקות (ובילקוט כאן בד״ו שבשו והגיהו את המניקות) וכן הוגה בא״א וגמ״כ בד׳ קראקא א׳ המעוקות: 2 לפני בנה. לפני יוסף, ובמה״ג עמ׳ 472 נוסף ואומ׳ להן בלשון הזה אל תיראו כי התחת אלהים אני, וכן גורס או מפרש בשכל טוב חייך שבניך עומדים לפני בנה והוא אומ׳ להן כי התחת אלהים אני, ובתנחומא מ״ב שם אמרה רחל ליעקב הבה לי וכו׳ ויחר אף יעקב ברחל ורוח הקודש אומרת החכם יענה דעת רוח אמר יעקב לרחל וכי אנטידיסר (וצ״ל אנטיקיסר) של הקב״ה אני התחת אלהים וכו׳ א״ל הקב״ה חייך בלשון שאמרת התחת אלהים וכו׳ בו בלשון בנה עומד ואומר לבניך התחת אלהים אני, ובאג״ב שם א״ל הקב״ה כך אתה מחסד אותה ואומר לה התחת אלהים חייך שאני מעמיד ממנה בן שיאמר לאחיו כי התחת אלהים אני ועי׳ גם בפי׳ מהרז״ו: 3 כך עשה. בתמיה לא חגר מתניו וכו׳ כלומר לא התאמץ להתפלל בעדה בתמיה, וחגר מתניו לשון התאמצות כמו חגרה בעוז מתניה (משלי ל״א י״ז) ובשמו״ר פמ״ג סי׳ א׳ התחיל חוגר בתפלה, ובלק״ט מפרש אמרה לו רחל הלא אביך בקש רחמים על אמך, ובתנחומא מ״ב שם אמרה לו כך היה יצחק אביך עשה לרבקה אמך לא היו שניהם עומדים ומתפללים זה כנגד זה שנאמר ויעתר יצחק לה׳ לנוכח אשתו אף אתה תתפלל עלי אל ה׳, ובאג״ב שם ד״א הבה וכו׳ אם תבקש את אני יולדת עשה כשם שעשה יצחק אביך שהיתה אשתו עקרה והתפלל עליה שנאמר ויעתר יצחק: הוא לא היו לו. בדפוסי׳ [ובכי״ת] הגי׳ כאן ובסמוך לא היה לו ועי׳ במ״י לעיל צד 495 בד״ה שהיו וכו׳, ובמה״ג שם אמ׳ לה אותו לא היו לו וכו׳, ובלק״ט אבי לא היה לו וכו׳, ובשכל טוב אבא לא היו לו וכו׳ ועח״ג ובאג״ב שם אמר לה יעקב יצחק אבא לא היה לו אלא אשה אחת לפיכך התפלל עליה אבל אני יש לי ארבעה נשים [צ״ל שתי נשים וכמו שהוא. לנכון בכ״י] כבר ילדה לאה וכו׳: 4 לא היו לו וכו׳. בתמיה והלא הגר ילדה לו ישמעאל וחגר מתניו וכו׳ וביפ״ת הקשה היכן מצינו שהתפלל אברהם על שרה שתוליד אחרי אשר נולד לו בן ואדרבה מצינו כשנתבשר על לידת יצחק צחק ואמר לו ישמעאל יחיה לפניך וכו׳ ועיי״ש, [פשוט הוא מאחר שהקב״ה הבטיחו שתי פעמים ששרה תלד לו בן (בראשית י״ז ט״ז וי״ח י׳) בודאי היתה זאת משאלת לבו ואעפ״י שהיה לו כבר בן, חגר מתניו וחפץ שיהיה לו גם משרה בן, אלא שחשב שדבר כזה שבן מאה שנה יוליד אי אפשר הוא] ובאג״ב המשך הדרש אמרה לו ואם אין אתה מבקש לעשות כיצחק אביך עשה כשם שעשה אברהם זקניך ששמע לשרה כשאמרה לו הנה עצרני ה׳ מלדת אף אתה הנה אמתי בלהה בא אליה, ואבנה אנכי אין אומר כך אלא גם אנכי כשם שעשתה שרה, ובזה הדיוק מפרש בפירש״י עה״ת גם המאמר שלפנינו ואבנה גם אנכי מהו גם אמרה לו זקנך אברהם היו לו בנים מהגר וחגר מתניו כנגד שרה אמר לה זקנתי הכניסה צרתה לביתה אמרה לו אם הדבר הזה מעכב הנה אמתי, ואבנה גם אנכי כשרה, ומהגי׳ שלפנינו בכל כ״י ובדפוסי׳ מה זו וכו׳ אף זו וכו׳ (ובילקוט לא הועתק) משמע שסיום המאמר הוא מלשון הדורש ולא דברי רחל ועי׳ גם במ״כ, ובמה״ג הועתק לא אמרה אבנה אלא ואבנה גם אנכי ממנה מה שרה נבנית על ידי צרתה אף רחל נבנית וכו׳, ובכי״ל נוסף בגליון אבנה גם אבנה ועח״ג וצ״ע: 8 דנני וחייבני וכו׳. דורש דנני אלהים וגם שמע בקולי וכו׳ דנני להובה כמו וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי (בראשית ט״ו י״ד) ודנני לזכות כמו דן דין עני ואביון (ירמיה כ״ב ט״ז), ובתנחומא מ״ב שם דנני וחייבני דנני וזיכני דנני וחייבני שלא נתן לי בן דנני וזיכני שנתן לשפחתי בן וכו׳:

על כן קראה שמו דן בכל מקום שנ' על כן קראה שמו מרובה באוכלוסין:

ח) ותאמר רחל נפתולי אלהים נפתלתי וגו' נופתי פיתיתי תיליתי אחותי עלי, אמר ר' יוחנן נימפה היה לי לעשות לפני אחותי, אילו שלחתי ואמרתי לו הן דעתך שהן מרמים בך לא היה פייס, אלא אמרתי אם איני כדיי ליבנות העולם ממני יבנה מאחותי, פיתילייה לא דידי הוין, כלום הלך יעקב אצל לבן אלא בשבילי, עצמו נופת לא שלי היא דברי תורה שנ' נופת צופים (תהלים יט יא) יהו נאמ' בחלק נפתלי:

1 ילקוט שם, לעיל לד 826 ולד 829 : 2 ילקוט שם : 3 [ע'] תנחומא מ"ג שם : 6 [ע'] תנחומא מ"ב שם, סמוה רנה ס"ח פי' ה' :

1 דן ל' **פ** | בכל מקום שנ') בכל מקום שנ' שם **ג**, ל' **פי** | על — שמו) **וג**, על כן קראה **ח**, על כן **דו°אבת**, ל' **פי** | באוכלוסין) **א^{1}בי**, באוכלסין **חג**, באכלוסין **פא'ת**, באוכלוסים **ד**, באוכלסים **ו** | 2 ותאמר רחל ל' **א'** | נפתלתי וגו') נפתלתי עם אחותי גם יכולתי עם אחותי נפתלתי **א^1**, נפתלתי **הגבתר**, וגו' **פו** | ניפיתי **הגר^1**, נפותי **א^1**, נפתי **א^2**, ניסיתי **י** | פיתיתי) **חגבתי**, פתיתי **דפואר** | תיליתי) **חג**, תליתי **דפואבי**, חליתי **ת** | אחתי **ו** | אמר ר' יוחנן) אמ' **א'** | 3 נימפה) **א^{2}ג**, נמפה **ע**, נימפי **ו**, אני מפה **י^1**, נינפה **דפא^{1}בתר**, נינפי **ר^2** | הוה **ע** | אחתי **ו** | אלו **א^{2}כתר** | שולחתי **ו** | ואמרתי לו) ואמרתי **פ**, לו לאמר **א** | שהן) **פאגברי**, שהם **דות** | מרמין **אגבתרי** | לך **א^{2}גר** | 4 שאמרתי **פ**, אני אמרתי **ר** | אם ל' **רו** | איני) **פוכרי**, אני איני **א^1**, אני אין **א^2**, אין אני **דת** | כדיי) **וג**, כדאי **דפאבתרי** | שיבנה **דואתרי**, יבנה **פגב** | ייבנה **ו** | פיתולייה) **ו**, פיתולייא **ר^2**, ייה **י^1**, ייא **א^2**, פתילייה **פ**, ייא **כ**, יה **גר^2**, פתלייה **א^1**, ד"א נפתולי (נפתולי אלהים **ת**) פיתולייה **דת** | לאו **פאבתר** | הויין **דפאבר^2**) הוין **ל**, הוויין **ר^2**, הווין **גר^1**, הוון **ות**, הוה **י** | 5 הלך) בא **פ** | עצמו נופת) **ו**, עצמו ניפת **ג**, נופת עצמו **אבר**, נפת **ו^1**, ד"א נופת עצמו **דת**, נפתלי נופת שלו **פ** | לאו **א'ת** | הוא) **פואגבר**, היא **דת**, היתה **י** | אלא דברי **א** | שנ') **פאגי^1**, שנ' בהם **דוכת** | נופת) **וא'י**, ונופת **דגבת**, נפת **א^2**, ומתוקים מדבש ונופת **פ** | 6 יהיו **דפאגבת**, יהוא **ו**, היו **י** | נאמרים **דוגבת**, נאמרי' **ד'א^1**, יין **פא^{2}י** | בחלקו של **דאתי**, בתוך חלקו של **פוגב** :

1 בכל מקום וכו'. במה"ג כל מקום שנא' קראה שמו מרובה באוכלוסין ועח"נ ובמ"י לעיל צד 826 וצד 829: 2 נופתי וכו'. דרשו נפתולי אלהים נפתלתי לשון נוטריקון נו"ן נופתי פ"א פיתיתי תי"ו תיליתי, וקשה לפרש נופתי או ניפיתי ובילקוט הגי' ניסיתי [לפי גי' כי"א ב' נפתי משמע שענינו כמו נפתי משכבי (משלי ז' י"ז) וכמו שפי' ביפ"ת, כלומר כבר הכינותי את משכבי ליעקב להיות אשתו וגרחתי מפני אחותי ועי' בתנחומא מ"ב שם שבכל יום רביעי היתה מקושטה להכנס וכו'] ומשמע פיתיתי וכו' פיתיתי את אחותי כשמסרתי לה הסימנים [עי' באב"א ובמ"כ, אמנם בב"ר אין זכר בהאגדה של מסירת סימנים אלא במגילה י"ג ב' היא נזכרת (ועי' מש"כ לעיל צד 823 אות 1) וגבונה הגי' בלי יו"ד והוא פועל וענינו נתפתיתי ונתרציתי לסוג אחור מפני אחותי ולסייע לה להיות אשת יעקב.] תיליתי הגדלתי אחותי עלי, ותיליתי בבנין הכבד (ועי' יחזקאל כ"ז י') ובהוראת גידול והגבהה, ובשכל טוב צד 146 הגי' נופיתי פתיתי תליתי וכו', ובמה"ג הועתק רק פתיתי (נפתיתי) ותליתי וכו': א"ר יוחנן. דורש נפתולי וכו' כל"י אמרה נימפה[1]) כלה היה לי להעשות לפני אחותי אילו שלחתי ואמרתי לו וכו' לא היה פירש בתמיה אלא תפסה פלך שתקנות ואמרה בלבה אם איני כדיי וכו', ובערוך ע' נמפה ג"כ הגי' נמפה בס"ס, ובשכל טוב שם נינפי ועח"נ, ובילקוט בדפ"ר וד"ו נשתבש אני מפה וכו' והוגה בד' פפד"א אני נינפה, ובפי' ב"ר בי"ט וכי"א גורס ומפרש א"ר יוחנן נינפה (ובפי' ב"ר הנדפס נינפי) וכו' שכן בכרכי הים קורין לכלה נינפה (ובכי"א ובדפ"ר שכן קורין בכרכי הים לכלה נינפי) אלו שלחתי וכו', ובמה"ג הגי' אמ' ר' יוחנן כל הנמפין היה לי לעשות עם (לפני) אחותי אילו שלחתי וכו' אם איני כדי שיבנה וכו', ונוסף שם מאי נמפין בכרכי הים קורין לכלה נמפי מאי קראה יפה נוף משוש כל הארץ (תהלים מ"ח ג'), ובתנחומא מ"ב שם הדרש ותאמר רחל נפתולי וכו' נפתולי שלי היתה החופה וכו', וגם שם נוסף בכ"י אחד פי' לשון נינפי שבכרכי הים קורין לכלה נינפי, ובר"ת כ"ו א' איתא אמר ר"ש בן לקיש כשהלכתי לתחום קן נשרייא היו קורין לכלה נינפי וכו' מאי קרא יפה נוף וכו', ובשמו"ר פל"ו סי' א' הה"ד יפה נוף וכו' מהו יפה נוף לשון יוני קורין לכלה נמפי, ושם סוף פנ"ב בדפ"ר וכן דוד אמר יפה נוף משוש כל הארץ קלי נגפי[2]) [כלה יפה] משוש כל הארץ, ועי' בפסי"ר ריש פמ"א, ובתנהומא כי תשא סי' י"ח גם הדרש נפת תטפנה וכו' (שה"ש ד' י"א) מהו נפת א"ר יוחנן לשון יוני הוא כלה נופי, ועדיפא זו הגי' מהגי' בתנהומא מ"ב כי תשא סי' ט' מהו נופת קלוניפי לשון יוני הוא, ועוד בתנחומא פקודי סי' ט' הדרש ונחשת התנופה (שמות ל"ח כ"ט) ונחשת הכלות שכן בלשון יוני קורין לכלה נינפי, ומורגל הלשון שכן בכרכי הים קורין ועי' במ"י לעיל צד 161 וצד 286 ועיי"ע סוטה י"ג א' וסנהדרין ק"י ב', ובזה הלשון כוונו לל"י בתנחומא חקת סי' ט' ובבמ"ר פי"ט סי' ט' ועי' בפסיקתא פ' שמעו (קי"ח ב') ובמדרש תהלים מ"ב ט' סי' ט"ז ובהערות רש"ב שם: 4 פיתולייה. דרש אחר נפתולי וכו' אמרה הגלגולים שנתגלגל יעקב לא שלי הם בתמיה כלום הלך וכו', ודרש זה ושלאחריו נסדרו כאן בלי סימן ד"א ועח"נ ובמ"י לעיל צד 822, ובמה"ג העתיק ד"א נפתלתי אמרה פתיליו לא דידאי אינון כלום הלך יעקב אצל לבן אלא בשביל רחל: 5 עצמו נופת. עצמו של נופת לא שלי הוא בתמיה, ומפרש עצמו נופת דברי תורה שנ' נופת צופים יהיו נאמרים בחלקו, ובמה"ג עמ' 473 הגי' ד"א נפתולי נופת לא שלי היא דברי תורה שכתוב בהן ונופת צופים יהיו נאמרים בתוך חלקו של נפתלי ועח"נ, ובשכל טוב צד 138 גורס ומפרש ותקרא שמו נפתלי נפת לי דברי תורה שנאמר בהן ומתוקים מדבש ונפת צופים יהא נאמרים וכו' וכן הוא אומר הנותן אמרי שפר ועיי"ש בהערות רש"ב ובמ"כ כאן, ולקמן בכי"ל פצ"ז בברכת נפתלי הדרש הנותן אמרי שפר שהיה לשונם של שבט נפתלי בתורה מתוקים כדבש (ודרש אחר בנוסחת הדפוסים פצ"ח סי' י"ז ועי' במ"י לעיל צד 49 בד"ה שהוא מעמיד), ובשמו"ר שם נפתלי על שם תורה ומצות שנתן להם הקב"ה שכתוב בהם ומתוקים מדבש ונופת צופים, ובתנחומא מ"ב שם כגנון הדרש ותקרא שמו נפתלי שמגבולם הם עטרים (ובכ"י

[1]) νύμφη. [2]) καλὴ νύμφη.

י) ותלד זלפה שפחת וגו׳ בכולם כת׳ ותהר וכאן ותלד אלא בחורה היתה ולא היתה ט
נכרת בעוברה:

יא) ותאמר לאה בגד אתא גדה דבייתה, אתא גדה דעלמא, בא מי שעתיד לגדד משתיתן שלאומות: נמנו אליהו משלמי, ר׳ לעזר אמר מבינימן ויערישיה ואליה וזכרי בני ירוחם (דה״א ח כז)

1 ילקוט שם: 3 ילקוט ר׳ קכ״ח: 4 ילקוט שם, ילקוט מלכים ר׳ ר״ח, [וע׳] תנחומא כי תשא סי׳ י״ג, שמות רבה פ״מ סי׳ ד׳:

1 שפחת וגו׳] שפחת לאה דא[2]ת, שפחת.. ליעקב בן וחא[1]גב, ל׳ פי | בכולן חא[2]גתי, בכולהו כ | כת׳] נכתי[1], כתיב דחא, כתוב ו, ל׳ פ | ותהר ותלד פ | וכאן כתי׳ חא, וכן כת׳ ג, וכן כתוב ו | היית פוג | היית ג | 2 נכרת] פוא׳ב, ניכרת דחא[2]גתי | בעוברה] פחגי, בעיבוריה דוא[2], בעבורה א׳כת 3 בגד] פחא[2]גער[2], באגד וא[1], בא גד דכתר[1]י | אתה ו (אתא — דבייתה ל׳ א[1]) | גדה] וח, גדא דפא[2]גבתרי, גד ע | דביתה וא[2], דבייתא ח, דביתא דפכתער[2]י | אתה ו | גדה] ו, גדא דפחאגכער[3]י, גידא תר[2] | שהוא עתיד וכר[2] | לגדד] גבעי[1], לגדר דפחאר[2], לגרר ת, לגרד ו | * משתיתן דותער[2]ין] משתותן ג, משתיהן לר[1]פכת | 4 אומות] ע, ~ העולם פוחבי, העולם ומנו אליהו [ז״ל ת] דאגתר[2] | נמנו אליהו] פ, נימנו אליהו ו, אמרו אליהו הנביא ח, אליהו כעי, ל׳ דאגתר[2] | מי של מי א[2], ומשל מי ת, משל מי הוא חר[2]י (מלכים), מבנימין מבני מי פ | לעזר] ו, אליעזר דפא[1]גבר[2], אליעזר חא[2]תעי | אומר הא[1]תי | מבנימין תע, משל בנימן וחגר[2], משל בנימין דפאבי (שם), משל.. הוא י | * ויערישיה ל[0]ן ויערשיה דותער[2]י (שם), ועריִשה לד[1], וערשיה י, יעריִשיה א[1], יערשיה ח, יעריִשה פא[2], יעדישה ג, ערסיה כ | ואליהו א | וזבדי פאר[2]י (שם) (וזכרי — בנימן] וגו׳ ו) | בן ירוחם פבר[3]י (שם) |

פארמא שם מעטרים, ובכ״י רומי שמגבולם כעמידין) את התורה שכתיב בה ומתוקים מדבש וכו׳, ובחי׳ הרד״ל כתב שרמזו לטבריא שבחלקו של נפתלי שבה היו כנהדרין בימיהן [ע׳ כפרי דברים פי׳ שנ״ה ומלא ברכת ה׳ כו׳ רבי אומר זה ב״ד של טבריא, ובמדרש תנאים שם צד 220 הגי׳ זה בית המדרש הגדול של טבריה, ונתוסף שם שהוא מלא ברכה שהוא בתוך חלקו של נפתלין]: 1 בכולם כת׳ וכו׳. בלק״ט לפי שהיתה בחורה ילדה ולא נכרת בעוברה, ובשכל טוב שם ולא היתה ניכרת בעיבורה, ובפירש״י עה״ת מפרש בכולן נאמר הריון חוץ מזלפה לפי שהיתה בחורה ותינקת בשנים ואין הריון ניכר בה וכו׳, ובמה״ג שם ותלד זלפה ולא נאמר בה ותהר ותלד מגיד שלא היתה ניכרת כשהיא עברה עד שבורעת לילד וזה לפי בנין גופה וטבעה [אולי הוא מפרש בחורה במובן טובה ונבחרת בין הנשים וכן גי׳ כי״ו במ״י לעיל צד 641 אות 3 (שהמחבר לא ידע לפרשה) יש לפרש כן]: 3 בגד. הכתיב בגד בתיבה אחת והקרי בא גד בשתי תיבות ופי׳ בא מזל, ובת״א מתורגם אתא גד וכתר״י א׳ אתא מזלא טבא, ודרשו כאן בא גד אתא גדה דבייתה וכו׳ בא מזל הבית בא מזל העולם, וכתיבת גדה כמו לעיל צד 731 גדה דע״ז ועיי״ש ובערוך ע׳ גד א׳, ובלק״ט בא גדא דבייתא ומפרש שם (לפי הגי׳ הנכונה) לשון ארמית גדא מזל, ובשכל טוב שם יש אם למסורה וכו׳ ויש אם למקרא בא גד ב׳ תיבות כלומר בא מזל של בית ודומה לו העורכים לגד שלחן (ישעיה ס״ה י״א), ובמה״ג ותאמר לאה בגד אמרה אתא גידא דביתא אתא גידא דעלמא, ובריבב״ם (הוצ׳ ר״ד ראזין) הובא מב״ר אתא מזליה דביתא: בא מי וכו׳. דרש אחר בא גד בא מי שעתיד לגדד משתיתן להרוס יכודן של אומות וזה אליהו וכשיטת ר׳ נהוראי דאמר אליהו משל גד, ודרשו גד לשון גדד, והגי׳ משובשת בדפ״ר וד״ו לגדר, והגהתי משתיתן ועח״נ ובעמת״ל ע׳ גדד א׳ וע׳ משתית, [ובכי״ל כתוב לאומות והשי״ן נתוסף ביני שיטי] ובערוך ע׳ גד ד׳ העתיק בא גד בא כר של אומות ופי׳ כגון גודו אילנא (דניאל ד׳ י״א), ובמה״ג בא מי שעתיד לגדד משתותיהן של אומות העולם וכן הוא אומר גד גדוד יגודנו וכו׳, ובלק״ט ד״א בא גד בא מי שהוא גורד את האומות וכו׳ ועיי״ש, ובשכל טוב שם ויש דורשין לשון גדוד ודומה לו גודו אילנא לא תתגודדו וכו׳ כלומר בא מי שמגדד נביאי הבעל ונביאי האשרה וכו׳, וכפי הדרש שלפנינו מתורגם בתר״י ב׳ אתא גדא טבא דעתיד למגדע משתווייהון דאומיא, ובפסיקתא פ׳ וזאת הברכה (קצ״ח א׳) במאמר אחד עשר מזמורים אמר משה כנגד אחד עשר שבטים שבירך ואלו הן וכו׳ הדרש אל נקמות ה׳ זה שבטו של גד שהוא עתיד לגדע משיתן של אומות ועיי״ש בהערות רש״ב. ובאותו המאמר במדרש תהלים שנדפס מכבר מזמור צ׳ הגי׳ אל נקמות ה׳ כנגד שבטו של גד שאליהו זכור לטוב עומד ממנו שהוא עתיד לגדע משתיתו של אומות (ובילקוט תהלים ר׳ תתמ״א שאליהו ז״ל עומד ממנו שהוא גודר משתיתן של אומות העולם, ובמ׳ תהלים מ״ב שם סי׳ ג׳ שאליהו וכו׳ שהוא משתיתו של עולם וכ״ה בילק׳ מכירי תהלים צ׳ כי׳ ב׳), ובתנחומא ויחי סי׳ י״ב גד גדוד יגודנו וכו׳ שהגואל הבא בעקב הוא מגד וכו׳ הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא שהוא משבט גד לכך נאמר יגוד עקב ועי׳ לקמן פצ״ט כי׳ י״א בנוסחת הדפוסים. ובתנחומא כי תשא סי׳ י״ג במאמר בצלאל בן אורי זה אחד משבעה בני אדם שנקרא להם שמות וכו׳ אליהו ארבעה וכו׳ נדרש מגדל גד (יהושע ט״ו, ל״ז) שמשם הקב״ה יוציא ומגדר משכנותיהן ומשתותיהן של אומות העולם וכו׳ (כלו׳ יוציא את אליהו שהוא מגדד וכו׳ וצ״ל שם), ועי׳ בשמו״ר פ״מ סי׳ ד׳: 4 נמנו וכו׳. ובכי״ו נימנו וכו׳, וגם בלק״ט נימנו חכמים וכו׳ ועיי״ש, ובדפ״ר וד״ו וכן בכי״ג [וכי״א א׳ וב׳ וכי״ת] וכפי׳ ב״ר כי״א מסיים הדרש בא מי שעתיד וכו׳ ומנו אליהו ואח״כ ג׳ שם משל מי וכו׳ כלומר אליהו משל מי, ובמ״כ הגיה בא מי וכו׳ ומנו אליהו אליהו משל מי, וכן הדפיסו אחריו, ובכי״כ ובילקוט כאן ובילק׳ מלכים שם מתחיל זה המאמר אליהו משל מי, ובערוך ע׳ אליהו הועתק בגד זה אליהו אליהו משל מי וכו׳: ר׳ לעזר. ובסמוך ר׳ אלעזר (ובדפ״ר וד״ו הגי׳ ג״כ ר׳ אלעזר) והוא ר׳ אלעזר בן שמוע, ור׳ פליפי שאמר לר׳ נהוריי מה חמית וכו׳ לא הוזכר במקום אחר וע׳ באגה״ת ח״ב צד 282 וצד 380, ובערוך שם ר׳ אליעזר אמר מבנימין ר׳ נהוראי אמ׳ מגד, ובמה״ג ר׳ אליעזר אומ׳ מבנימן, וכתיבת מבינימן בכי״ל וכן למטה ואילו אמרי מבינימן כמו לעיל צד 820, ובסמוך בני בנימן כמו שכתוב במקרא מבני בנימן וכמו לעיל צד 573 וצד 829 ועי׳ במ״י שם: ויערישיה. בכי״ל כתוב כאן ובסמוך ועריִשה (והיו״ד במקום כגול כמו לעיל צד 130 באימצע וע׳ במ״י שם) וכ״ה בדפ״ר, ובמקרא כתוב ויערשיה וכ״ה במה״ג, ובערוך ע׳ יערשיה העתיק ויערשיה ואליה וזכרי בני ירוחם ומכוף המאמר בשעת שמרעיש [כ״ה בערוך דפ״ר ובעה״ש הוא משובש] וכו׳ ור׳ אלעזר דורש שאליה בפסוק זה הוא אליהו הנביא כמו אליה במ״ב א׳ פסוק ג׳ ד׳ ח׳ י״ב ובמלאכי ג׳ כ״ג, ועוד נמצא אליה בעזרא י׳ כ״א כ״ו, וע׳ במסורה מ״ב א׳ י״ב, ובמדרש חסירות ויתירות בפליטת

כל אלה בני בנימן, ר' נהוראי אמר סגד הה"ד ויען אליהו התישבי מתושבי גלעד וגו' (מ"א יז א), אמר ליה ר' פליפי לר' נהוריי מה חמית למימר כן, אמר ליה דכת' ויהי להם גבול יעזר וכל ערי הגלעד (יהושע יג כה), מה מקיים ר' אלעזר קרייה דר' נהוריי מתושבי גלעד, מיושבי לישכת הגזית, ומה מקיים ר' נהוריי קרייה דר' אלעזר ויערישיה ואליה, אלא מדרישות הן, בשעה שמרעיש עולמו אליהו מזכיר זכות אבות בני ירוחם והקב"ה מתמלא רחמים על עולמו, פעם אחת נחלקו רבותינו עליו,

5 סדר אליהו רבה פי"ח (צד 97), סדר אליהו זוטא פט"ו (צד ???):

1 בנימן] חגב, בנימין דפאתר"י | נהוריי ג, נוהריי ו | אומר פחי | מגד] ע, משל גד פוחגבת, משל.. היה דא, משל.. הוא י (שם) | ויען] ד[1]פחאגבי (שם), ויאמר דות | התישבי א[2], התושבי ד[1] | וגו'] ח, ל' דפואגבתי | 2 ליה] פ, לה ו, א"ל א, ל' דחגבתי (שם) | פלפי בי[1] (שם) | לר'] פא, בר' ג, בר דוכת, בן י[1] (שם), ל' ח | נהוריי] ג, נוהריי ו, נהוראי דפאבי (שם), נהורא ת, ל' ח | מה] פוחאבר[2], מאי י (שם), מאן דת | חמית] פוחאב, חזית תר"י (שם), חזיית ד | מימר ו, דאמרת פ | כך ר[2] | אמר ליה] אמר לה ו, אלא ח, ל' א[2] | גבול] פחבי, הגבול דותר[2] | וכל — הגלעד] וכל.. גלעד חא[1]י[1], וגו' ו | 3 מה — הגזית ל' אב | לעזר ו, אליעזר תי | קרייה] וח, קריה י[1] (שם), קיאה דת | נוהריי ו, נהוראי דפחתי | הגזית] גי (שם), ~ הוה דתי, היה ו[0]ח, היה דכתיב פ | 4 מה פבתי | נהוריין] ג, נוהריי ו[0], נהוראי דפחאבתי | קרייה] פו[0]חאגבי, קריה י[1] (שם), קראה דת אליעזר תי | * ויעריטיה ל[0]] ויעריטיה דתי (שם), ועריטה לד[1], ועריטיה י, יעריטיה ח, יערישה פא[2], ועריסיה א[1], ועדישה ג, ועוסיה כ | ואליה] פחא[2]בי, ואליה וגו' וג, ואליהו דא[1], ואליה הוה ת | אלא] אמר ליה ח, ל' י | יערישה בשעה פ | שמרעיש] ע, שהוא מרעיש י, שהמקום מרעיש ו, שהקב"ה מרעיש פאי (שם), שהיה הקב"ה מרעיש דחגבת | את עולמו ו[0]חגי, את העולם פא | 5 אליהו] פוחא[1]גבתעי, אליה א[2], היה ד | ** זכות] ל' ל | בני ירותם] בני ירחם ח, בן ירוחם א, ל' י | הקב"ה פאעי (שם) | רחמים — עולמו] רחמים י, עליהם רחמים א | חלקו א[1], חלקו עליו א[2] | עליו] פוחבי, בדבר ד, בדבר זה ת, ל' אגי (שם) |

מוסרים צד 41 [וע' מהדורות וערטהיימער צד כ"ב] הדרש כל הנביאים אליהו בר מן ה' וכל יעקב חסר וי"ו ללמדך שאליהו בא וגאל זרע יעקב וכו' וע' בפירש"י ויקרא כ"ו מ"ב, ולפי זה הדרש משמע שלא דרשו שאליה בפ' ויערשיה ואליה וכו' זה אליהו וכן אליה בעזרא שם אינו אליהו, וע' גם ביפ"ת [ובכי"א א' וב' וכן בכמוך בדפוסים ובכי"א א' הגי' בפסוק ואליהו]: 1 כל אלה וכו'. במקרא שם בסוף הפרשה (ח' מ') כל אלה מבני בנימן, ומדרכם לקצר הפסוקים ולערבם יחד וע' במ"י לעיל צד 36: ויען וכו'. במקרא כתוב ויאמר אליהו וכו', [ובילקוט דפ"ר נשתבש ר' נהוריא או' מנשה דכתי' ויהי להם גבול וכו' ומה שבינתים חסר]: 2 מה חמית וכו'. מה ראית לומר כן להביא ראיה מזה הפסוק שאליהו מגד הוא והרי מגלעד ניתן לנחלה גם לחצי שבט מנשה א"ל דכתיב גבי בני גד ויהי להם גבול יעזר וכל ערי הגלעד ועל שם הערים נקראו תושבי גלעד אבל גבי חצי שבט מנשה כתיב ביהושע י"ג ל"א רק וחצי הגלעד וע' ביפ"ת ובהי' הרש"ש, וכן משמע פירוש הראיה במת"ג ששינה הלשון והעתיק ר' נהוראי אומר מגד דאית בנחלתם ערי הגלעד וכתיב ויען אליהו התשבי מתושבי גלעד, ונכונה הגי' מה חמית שהיא כסגנון לשון הירושלמי, והגי' גבול איתא גם בשכל טוב צד 139, ובמקרא כתוב הגבול: 3 לשכת הגזית שהיתה בעזרה, ובדה"י שם כתוב אחר ויערשיה ואליה וכו' אלה ראשי אבות לתלדותם ראשים אלה ישבו בירושלם, ודורש מתושבי גלעד מיושבי גל עד מקום העדות והוראה לישראל, וכנהדרין של שבעים ואחד היתה יושבת בלשכת הגזית ([סנהדרין פי"א מ"ב ולעיל צד 807] ירוש' סנהדרין פ"א י"ט ג'), ובספרי וזאת הברכה פי' שנ"ז ויראהו וכו' ואת הגלעד מלמד שהראהו בית המקדש ואין גלעד אלא בהמ"ק שנ' גלעד אתה לי ראש הלבנון (ירמיה כ"ב ו') וע' במכילתא מס' דעמלק פ"ב, ובשהש"ר פ' הנך יפה וכו' (ד' א') הדרשות שגלשו מהר גלעד הר שגלשתם מתוכו עשיתיו גל ועד לאומות העולם ואי זה זה בית המקדש וכו' שגלשו מהר גלעד הר שגלשתן מתוכו עשיתיו גל ועד לאומות העולם ואי זה זה אלו סנהדרין וכו' [והעיר על זה מהרז"ו בשמו"ר שם, ובילקוט הנוסחא מסורסת בתחלה מה מקיי' ר' נהוראי וכו' ואח"כ ומה מקיים ר' אליעזר וכו']: 4 מדרשות הן. כמו שאמרו בוי"ר פ"א סי' ג' ובמדרש רות רפ"ב לא ניתן דברי הימים אלא לידרש, ור' נהוראי דורש ויערשיה וירעיש יה בשעה שמרעיש עולמו ואליה וזכרי אליהו מזכיר בני ירוחם והקב"ה מתמלא רחמים על עולמו, והגי' אליהו מזכיר איתא גם בכ"י שציינתי ובילקוט כאן ובדפ"ר בילק' מלכים ובערוך שם, ובמת"ג בשעה שהקב"ה מרעיש עולמו אליהו מזכיר זכות בני ירוחם והקב"ה מתמלא רחמים וכו', ובמאמר שלפנינו תמוה מאי מקשה ומה מקיים ר' נהוריי וכו' שלר"ג דאמר אליהו מגד אין אליה שמוזכר בדה"י בין בני בנימין אליהו הנביא אלא איש אחר ששמו אליה וכן אליה בב' הפסוקים בעזרא שם אנשים אחרים הם, ועוד ע"י הדרש בשעה שמרעיש מקיים גם ר"נ שאליה בקרייה דר' אלעזר הוא אליהו הנביא [ע' ביפ"ת ובמבוא לסדר אליהו רבה מאת רמא"ש צד 5 שהעירו בזה], והדרש נכון במאמר בתנחומא כי תשא שם אליהו ארבעה א"ר אלעזר בן פדת איש ירושלמי היה ומשבט בנימן היה ומיושבי לשכת הגזית היה וכו' ונקראו לו ד' שמות בדברי הימים ויערשית ואליה וזכרי בני ירוחם יערשיה שבשעה שהקב"ה כועס ומרעיש עולמו עומד אליה ומזכיר אבות העולם לפני הקב"ה ומרחם לפיכך כתיב ויערשיה וכו' הרי ארבעה שמות, וע' בשמו"ר שם ובפי' מהרז"ו שם, ועי"ע בהקדמת ר"א בן הגר"א למסכת אצילות שנספחה עם מדרשים קטנים אחרים למדרש אגדת בראשית ד' ווילנא תקס"ב: 5 פעם אחת. בשכל טוב שם פעם אחת נחלקו רבותינו אלו אומרים משל גד ואלו אומרין משל בנימין בא ועמד לפניהם אמר אתם חולקים עלי אני מבני בניה של רחל, ובמת"ג פעם אחת נחלקו רבותינו עליו אלו אומרין מגד ואלו אומרין מבנימן בא ועמד לפניהן ואמ' להן רבותי מפני מה אתם נחלקין אני מבני בניה של רחל, ובסא"ר שם מסופר פעם אחת היו רבותינו והכמים יושבים ואומרים [מהיכן אליהו בא] מהן היו אומרים מזרעה של רחל ומהן היו אומרים מזרעה של לאה עד שהן יושבין ואומרים בא אליהו ועמד לפניהם אמר להן רבותיי אני איני אלא מזרעה של רחל לא כך כתוב ביחוסו של בנימין ועדשה (ובד"ו ועשיה) ואליה וזכרי בני ירחם אמרו לו לא כהן אתה וכו' (ובתוס' ב"מ קי"ד ב' הביאו וכן נמצא בתשובת גאון שכתב שיש בסדר אליהו רבה שנחלקו עליו וכו' ועיי"ש וברד"ק

אלו אמרו מגד ואילו אמרו מבינימן, בא ועמד לפניהם, אמר להם רבותיי למה אתם נחלקים עלי, אני מבני בניה שלרחל:

יג) **ותאמר לאה באשרי וגו'** אמר ר' לוי לא לן אשר באכסניה מימיו, ירש אשר גגי י פלטריות מה שלא ירש יהודה ארצות, הה"ד ובני אשר ימנה וישוה וגו' הוא אבי ברזית (דה"א ז ל לא) ר' לוי ור' סימון ר' לוי אמר שהיו בנותיהן נאות והיו נשואות לכהנים שנמשחו בשמן זית, ר' סימון אמר שהיו בנותיהן נאות והיו נשואות למלכים שנמשחו בשמן זית:

3 ילקוט כ' קכ"ח: 4 ילקוט שם, ילק' דה"י כ' תלף ע"ו: 5 עי' תנחומא ויחי סי' י"ג:

1 אילו **פוג** | אמרו] **חגכי**, אומרים **דואתי** (שם), אומ' **פ** | מגד] **פ**, משל גד **דוחאגבי** (שם), משל בנימין **תי** | ואילו] **וג**, ואלו **דפהאכתי** | אמרו] **והגכי**, אומרים **די** (שם), אומ' **פת**, אומרין **א** | מבנימין **פ**, משל בנימין **והגכ**, משל בנימין **דאי**[1] (שם), משל גד **תי** | היה בא **א**[1], בא אליהו **ח** | לפניהם] עליהם **א**[2] | רבותיי] **וג**, רבותי **דפאכתי**, ל' **ה** | למה] **פוחאגי**, מה **דכת** | נחלקין **פ**, חולקים **וא**[2], חולקין **א**[1], חלוקים **י**[1] (שם) | עלי ל' **תי**[1] | 2 של רחל] **פחאגכתי**, ~ אני **דו** | 3 לאה] רחל **ת** | באשרי וגו'] באשרי **פו**, באשרי כי (וגו' **א**[02]) **א**[2], באשרי כי אשרוני (אישרוגי **כ**) בנות **חא**[1]**גכ**, באשרי.. בנות לומ' אשרי מי שזכה לכך **דת** | לן] ל' **ת** | באכסניא **דפאגתר**[2]**י**, ־ייה **ו**, ־ייא **כ** | אשר] **פוא**[2]**גכתי**, ל' **דא**[1] | גגי] **וגכע**, גגהי **ד**, גבהו **ת**, גב **פ**, גבי **א**[1], על גבי **א**[2], ל' **ר**[2]**י** | 4 פלאטריות **ו**, פלטיות **ר**[2], פלטיאות **י** | הה"ד ל' **א** | וישוה] **פא**[1]**גכר**[2]**י**, וישווה **ו**, ל' **דא**[2] | וגו'] **ור**[3], וישוי וכריעה ושרח (וסרח **פא**[2]**גכתי**) אחותם **דפאגכתר**[2]**י** | ברזיית **ו**, בר זית **י**, בר זיית **ג** | 5 ר' — סימון ל' **א**[2] | *בנותיהן **פואגכתער**[3]] בנותיהם **דתר**[2]**י**, בנותם **ל** | °נאות] נאים **ד** | והיו ל' **א**[1] | *נשואות **דפוחאגכתער**[2]] נשאות **י**, נישאות **ר**[3], נושאות **ל** | * לכהנים **דפוחאגכתר**[2]**ין** לכהונה **לר**[3] | * בשמן זית **וחאגכר**[2]**י**] בזית **ל**, בשמן המשחה **פ**, בשמן המשחה שמן זית **ד**, בשמן המשחה שהוא שמן זית **ת** | 6 ור' **ת** (ר' — זית ל' **א**) | אומ' **ח** | בנותיהן נאות] **פגכ**, בנתיהן נאות **ו**, בנותיהם נאות **ח**, ל' **דתי** | והיו] **פוחכ**, שהיו **ג**, ל' **דתי** | *נשואות **דפוחגכת**] נשאות **י**, נושאות **ל** | ** למלכים] למלוכה **ל** | הזית **ו** |

דה"א ח' כ"ז ובמאמר שהועתק מערוגת הבשם במ"ת חלק ל"א צד 412) ועי' בכא"ז שם, ועוד שיטה אחרת שאליהו משבט לוי (פסי"ר פ"ד) ושהוא כהן (ב"מ קי"ד ב' מדרש משלי פ"ט) והוא פנחס (פדר"א פמ"ז תר"י א' שמות ו' י"ת ילקוט ריש פנחס) ועי' בהערות רמא"ש לסא"ר שם ובמבואו מאמר א' גדלות אליהו:
3 לא לן וכו'. טעם הדרש קשה וכן קשה הלשון גגי פלטריות[1]) כמו שהגי' גם בערוך ע' פלט ג' והלשון גבהי פלטריות בדפוסים, ובפי' ב"ר כי"א הגי' רק ירש אשר פלטיות[2]) ובילקוט ירש אשר פלטיאות, והוראת אכסניה[3]) כאן כמו בתנחומא מ"ב ויצא סי' כ"ב שמא אם יצא לאכסניא וכו' וכשיצא לאכסניא היה עמו וכו', וביפ"ת פי' לא לן וכו' שהיה עשיר ושקט ושלו במקומו ולא היה צריך להיות נודד ממקום למקום לסחורה כדרך האנשים, וכתב ולא מצאתי לזה רמז אלא נר' דהכי גמירי לה וכן מ"ש שירש גבהי פלטריות, ועוד כתב לא לן אשר וכו' נר' דדריש כי אשרוני בנות עיירות כמו חשבון ובנותיה וז"א שלא לן באכסניא כי היו לו עיירות והיה שוכן לבטח בהם לעולם וכו' ושוב דרש בנות לשון בנות ממש שהיה אשר מאושר בבנות וכו', ובפי' ב"ר כי"ט מלשון אחר כי אשרוני בנות עיירות וכפרים כמו בחשבון ובנותיה לא לן אשר באכסניא כשיירה העוברת ממקום למקום וחונה בשדה ומתאכסנת שם באהלים ואשר לא הוצרך לכך שכל מלכותו מיושב, מה שלא ירש יהודה ארצות שדות [עי' שה"ש רבה פ"א ה' בנות ירושלים וכו' כד"א אשדוד בנותיה וחצריה. ויותר נראה שדורש אל תקרי בנות אלא בונות וכמו שדרשו רבנן בשהש"ר שם, אבל לא מלשון בינה כדרשתם אלא מלשון בנין (וכ"ה כונת הדרש במדרש זוטא מ"ב שם צד 26, ועי' גם לעיל צד 814). וטעם הדרש שכל הבונים מתקנאים באשר שהיו לו פלטיות הרבה ולא הוצרך ללון באכסניה, ואפשר עוד (אבל איננו מחוור) שהדרש הוא בנות כמו בנאות משרש נוה ודירה וכן כתוב נות במקום נאות בצפניה ב' ו', ועי' לקמן פרשה ע"ט סי' ג'] ובשכל טוב שם ותקרא את שמו אשר מאושר דא"ר לוי וכו' ירש אשר גגי פלטוראת וכו', ומה שנוסף בדפוסי' [וכי"ת] בראש המאמר אשרוני בנות לומ' אשרי מי שזכה לכך נובע מפי' ב"ר וכמו שהלשון בפי' ב"ר כי"א לומ' אשרי [מי] שזכה וכו' (ובפי' ב"ר כי"ט חסר הפירוש בסוף פרשה זו ובתחלת פרשה שלאחריה) ועי' במ"י לעיל צד 484: 4 הה"ד וכו'. דרש אחר כי אשרוני בנות שהיה אשר מאושר בבנותיו שהיו נשואות לכהנים ולמלכים, ובמלת הה"ד מתחיל דבור בפ"ע ועי' במ"י לעיל צד 827. ובדבה"י שם כתוב בני אשר (וכאן הגי' ובני אשר כלה"כ בראשית מ"ו י"ז) ימנה וישוה וישוי ובריעה ושרח אחותם ובני בריעה חבר ומלכיאל הוא אבי ברזית, והכתיב שם ברזות והקרי ברזית[4]), ופשוטו של מקרא שמלכיאל הוא אבי ברזית, ור"ל ור"ס דרשו ובני אשר וכו' הוא אבי ברזית שאשר הוא אבי ברזית אבי בן זית (ודוגמתו הדרש בבמ"ר פי"ח כי' ט"ז אלה שני בני היצהר וכו' וכי יש לשמן בנים אלא זה אהרן ודוד שנמשחו בשמן המשחה אהרן נטל כהונה ודוד מלכות וכו' ועי' בנסמן שם) ר"ל אמר שהיו בנותיהן נאות והיו נשואות לכהנים ור"ס אמר שהיו בנותיהן נאות והיו נשואות למלכים שנמשחו וכו', ובכי"ל הגי' לכהונה וכו' למלוכה וכו' וגם בפי' ב"ר הנדפס הגי' לכהונה וכהלשון לעיל צד 803 שמשיאין מבנותיהן לכהונה וכו', ועדיפא הגי' בשאר הספרים לכהנים שנמשחו וכו' למלכים שנמשחו וכו' וכן הגהתי, ועיקר הדרש שהיה מאושר בבנותיו איתא גם בתנחומא ויחי שם מאשר שמנה לחמו שבנותיו נאות שנאמר באשרי כי אשרוני וכו' והוא יתן מעדני מלך שבנותיו ראויות למלכות וכן הוא אומר המלבישכן שני עם עדנים ועי' גם בנוסחת הדפוסי' לקמן סוף פצ"ט. ובפירוש המיוחס לרש"י דה"י שם הועתק ר"ל ור"ס ר"ל אומר שהיו בנותיו נאות ונשואות לכהנים שנמשחו בשמן זית ר"ס אומר שהיו בנותיהם נאות ונשואות למלכים שנמשחו בשמן המשחה, ובילק' דה"י שם מקוטע ר"ל ור"ס ר"ל אמר שהיו בנותיהם נאות והיו נשואות למלכים שנמשחו בשמן זית, ובלק"ט א"ר לוי שהיו בנותיהם של שבט אשר נאות כמותו והיו נשואות לכהנים ולמלכים שנמשחו בשמן המשחה בשמן זית, ובשכל טוב שם א"ר לוי שהיו בנותיהן נאות והיו נשואות לכהנים ולמלכים שנמשחים בשמן זית וכו' וכן הורכב הדרש של ר"ל עם הדרש של ר"ס בערוך ע' ברזית שהיו בנותיהן נאות והיו נשואות למלכים ולכהנים שנמשחו בשמן זית:

[1]) praetorium, Palast. [2]) παλάτιον. [3]) ξενία, die Fremde. [4]) בִּרְזָיִת.

פרשה עב

א ל יד) וילך ראובן בימי קציר וגו׳ חנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה (משלי כב ו) יותן את הארץ הזאת לעבדיך לאחוזה וגו׳ (במדבר לב ה):

שבעים בלחם נשכרו וגו׳ (ש״א ב ה) שבעים בלחם נשכרו לאה שהיתה שביעה בבנים נשכרה, אלא ורעבים חדלו (שם שם) רחל שהיתה רעיבה בבנים חדלה, עד עקרה ילדה
ב שבעה (שם שם) לאה שהיתה עקרה מן הבית ילדה שבעה, אלא ורבת בנים אומללה (שם שם) רחל שהיתה ראויה שיעמדו ממנה רוב הבנים אומללה, ומי עשה כן יי׳ ממית ומחיה מוריד שאול ויעל (שם שם ו):

1 ילקוט ר׳ קכ״ט [ותסז ו], ילק׳ משלי ר׳ תתק״ס, ילק׳ מכירי משלי כ״ב ו׳: 3 ילקוט ר׳ קכ״ט, ילקוט שמואל ר׳ פ״ד, מדרש שמואל פ״ה:

1 וגו׳] חסים דפחאבתר[2]י, חיס׳ ג, חסים וגו׳ ומ | חנוך] כת׳ ~ פגת, כתי׳ ~ אר[2]מ | * גם כי יזקין לא יסור ממנה דא[1]גבתי] וגו׳ לפא[2]. חנוך לנע׳ על פי דר׳ זה ראובן וילך ראובן וגו׳ גם כי יזקין לא יסור ממ׳ ן, וגו׳ חנוך לנער זה ראובן גם.. ממנה מ, גם.. ממנה זה ראובן וילך ראובן בימי קציר חטים ואמר ו[1] (משלי) | 2 את ל׳ י | לעבדיך — וגו׳] לעבדיך לאחוזה תי (שם), לעבדיך לאחוזה פ, לעבדיך וגו׳ דא[1]מ, לעבדיך כי, לאחוזה וגו׳ א[2], ל׳ וג | 3 שבעים — וגו׳] שבעים.. נשכרו ורעבים חדלו גכ, שבעים.. חדלו עד עקרה ילדה שבעה ורבת בנים אומללה דת, ל׳ פואי | לאה] חא[1]גכר[2]י, זו ~ דפותי (שמואל), וגו׳ ~ א[2] | * שהיתה דפוחתי] היתה לאגכר[2] | שביעה] וגת, שבעה דפהאבי | 4 * נשכרה פחא[1]גבת] נזכרה ל, ונשכרה דור[2], נשתכרה א[1]י, ונשתכרה ר[3] | אלא] וג, ל׳ דפחאבתי | זו רחל תי (שם) | רעיבה] וגת, רעבה דפחאבי | בבנים] א[1]גכי (שם), לבנים דפוהא[2]תי | חדילה ו, ל׳ י (שם) | 5 לאה] זו ~ י (שם), ל׳ א[2] | עקרה מן הבית] חגב, עקירה מן הבית פ, עקורה מן הבית ות, עיקרה של בית דא, עקרה י | ילדה ל׳ י | אלא] וגכ, ל׳ דפחאתי | אמללה פת | רחל] פוחאגכי, זו ~ דתי (שם) | 6 שהיא ג | ראויה] וחאגכתי, ראוייה ד, סבורה פ | שיעמדו] שיעמד ן, שיעמידו ו[1], להעמיד גי (שם), ל׳ פ | ממנה ל׳ פ | רוב הבנים] ת, רובן של בנים דוחאגכי, רובן של נביאים י (שם), שרובן של בנים ממנה פ | אומלה ת | מי פוחי | מוריד — ויעל] חאגב, וגו׳ י, ל׳ דפותי (שם) |

פרשה עב. בכי״א א׳ פ״ע וכן נסמן בדפ״ר, ובמקרא אין כאן פרשה פתוחה או סתומה ועי׳ במנחת שי. 1 חנוך לנער וכו׳. בפתיחה זו הובאו רק הפסוקים בלי הדרש שבוונו לדרוש בה וגם בשכל טוב 149 הועתק רק וכ״ה חנוך לנער על פי דרכו וכו׳, שנאמר יותן וכו׳, וביתר שלימות מעט הפתיחה בכי״ו ובילק׳ משלי וילק׳ מכירי שם ועי׳ במ״י לעיל ריש פ״ה וצד 425 בד״ה חכם וכו׳, ואולי מעם הפתיחה חנוך לנער וכו׳ ראובן שהלך בשעת הקציר בשעת ביכור כל מיני איפורייאה לא הביא דבר אלא שהוא מן המופקר לפי שהיה שמור מן הגזל כמו שדרשו בסמוך ובאותה המדה תפסו בניו שאמרו יתן את הארץ הזאת לעבדיך וכו׳ וכהדרש במדרש קהלת פ׳ ונתתי את לבי וכו׳ (א׳ י״ג) אבל שבט ראובן וגד שהרחיקו עצמן מן הגזל לפיכך נתן להם הקב״ה נחלתם במקום שאין בו גזל שנאמר והנה המקום מקום מקנה וכו׳ ועי׳ ביפ״ת ובחי׳ הרד״ל ועי״ע בפי׳ ב״ר: 3 שבעים וכו׳. דורש הפסוק כשבחה של לאה שבעים בלחם וכו׳ לאה שהיתה שביעה בבנים שילדה כבר ארבעה בנים ואמרה הפעם אודה וכו׳ נשכרה ששכרה את יעקב בדודאי בנה כמו שאמרה כי שכר שכרתיך וכו׳ ולא היתה כוונתה אלא להעמיד שבטים מאותו הצדיק ורעבים חדלו רחל שהיתה רעיבה בבנים חדלה מבעלה והניחתו ללאה בשביל הדודאים עד עקרה וכו׳ לאה שהיתה עקרה וכו׳ ילדה שבעה ששה בנים ובת אחת ורבת בנים אומללה רחל שהיתה ראויה וכו׳. [ובכי״ת כתוב בפעם הראשונה שבעים בלחם חדלו ובגליון נ״א נשכרו] ובכי״ל כתוב לאה וכו׳ נזכרה והגהתי נשכרה. ואין נ״ל לפרש נשכרה כלשון יש זריז ונשכר וכו׳ (פסחים נ׳ ב׳) וכמו שמפרש בפי׳ ב״ר כי״א ונשכרה שכר טוב ובשכל טוב צד 145 לאה שהיתה שביעה בד׳ בנים נשכרה עוד וילדה את יששכר וזבולון וכו׳, ולמטה סי׳ ג׳ הגי׳ נשתכרה ולא נשכרה, וביפ״ת פי׳ נשכרה שהשכירה [ששכרה] את בעלה בדודאים ואעפ״י שהיא משכרת [שוכרת] ולא מושכרת קאמר נשכרה כדרך העולם שהאשה נשכרת וכו׳, ואולי יש לקיים הגי׳ נזכרה, והגי׳ אלא ורעבים וכו׳ אלא ורבת בנים וכו׳ איתא גם בכי״ו וכי״ג וכן במדרש שמואל לאה שהיתה שבעה בבנים נשכרה אלא ורעבים חדלו רחל שהיתה רעבה לבנים הדלה עד עקרה וכו׳ אלא ורבת בנים וכו׳, ושם גם במאמר שלפניו שבעים בלחם נשכרו זו פנינה שהיתה שבעה בבנים ונשתכרה אלא ורעבים הדלו חנה שהיתה רעבה מבנים חדלה וכו׳, וגר׳ שהוראת אלא כאן כמו אבל ועי׳ בעמת״ל ע׳ אלא. והגי׳ לאה שהיתה עקרה מן הבית איתא גם בכי״ת וכי״ג וכי״כ, ובכי״ו [וכי״ת] עקורה מן הבית ומעם זו הגי׳ כמו במ״ש לאה שהיתה עקורה מבית וולדה (וכן הגיה בא״א כאן) כלו׳ שלא היה לה בית ולד כמו שדרשו ביבמות ס״ד ב׳ שרה אמנו אילונית היתה שנאמר ותהי שרי עקרה אין לה ולד אפילו בית ולד אין לה. ולעיל צד 472 וברכתי אותה וכו׳ עיקר מיטרין לא היה לה וגלף לה הקב״ה עיקר מיטרין ועי׳ במ״י שם, וכן ברבקה לעיל צד 681 וברחל בתנחומא מ״ב ויצא סי׳ מ״ו ועיי״ש בהערות רש״ב, והדרש שגם לאה היתה עקרה עי׳ לעיל צד 821 ובמ״י שם בד״ה שכן לאה. ובשכל טוב צד 146 נשתבש קצת עד שלאה היתה עיקרה מן הבית, וגי׳ משובשת בדפוסי׳ [וכי״א א׳ וב׳] לאה שהיתה עיקרה של בית ילדה וכו׳ שדרשו לעיל צד 828 רחל היתה עקרו של בית ועי׳ במ״י שם, ובמ״ש מתחיל המאמר ר׳ אלעזר בר רבי יוסי פתר קריה באמהות שבעים בלחם

46c ויִמצא דודאים בשדה ר׳ חייא כרבא אמר יברוחין, ר׳ יצחק אמר סעדין, ר׳ יודה בר׳ סימון ב אמר מייאשין, בין כדברי אילו ובין כדברי אילו הכל מודין שלא הביא אלא דבר שהוא מן המובקר, תדע לך שכן שהלך בשעת הקציר בשעת ביכור כל מיני איפורייאה ולא הביא דבר אלא שהוא מן המובקר, ולהודיעך עד היכן היו שמורים מגזל הארץ, ואם כך היו ישמורים מגזל הארץ על אחת כמה וכמה שהיו שמורין משאר כל הגזל:

1 ילקוט כ׳ קכ״ט, סנהדרין ל״ע ב׳:

1 וימצא — בשדה] פח, וימצא דודאים א[2]י, וילך ראובן בימי קציר חטים וימצא דודאים דכ, וילך.. חטים.. דודאים בשדה א[1]ת, וילך.. חטים.. דודאים וגו׳ ג, וילך.. חטים וגו׳ ן | ברווה ן, בר אבא דפאנכת, בר י[1] | * סעדין ע] סערין לוחגכ, שערין פי[1], שעורין דאת | יודה] ותע, יהודה דפחאגכר[2]י | ביר׳ ן, בר ר׳ ע, בר תי | 2 מיאשין פ, מואשין כ, מיישין דזוא[1]תער[2], מיישים הג, מישין א[2]ר[3]י[1] | בן כדברי אילו בן (ובן ז) כדברי אילו זו, בין.. אלו בין.. אלו א[2]כי[1], בין בדברי.. בין בדברי אלו חא[1], בין לדברי אלו ובין לדברי אלו דת, בין דברי.. ובין דברי אלו ר[2], בין דברי אילו לדברי אילו ג, אלו ואלו פ | הכל ל׳ פ | מודין] פג, ־ים דוחאכתי | דבר שהוא מן] זוחגכר[3], מדבר פ, מן דא[2]תר[2]י, ל׳ א[1] | * המובקר זוג] המבוקר ל, המופקר פחאכר[2]י, ההפקר ר[3], ההפקר למאן (מאן ת) דאמר שעורי׳ שעורים (סעורין סעורין ת) בימי קציר חטים בשדה של הפקר הן לפי שכבר כלה הקציר של שעורים דת | 3 שכן] גכ, שהוא כן וח, שכיון א, שכן הוא אדם פ, ל׳ דתר[2]י | ביכור] זפוחגתער[2], בכור דכ, בכורי א, הבכור י | איפורייא ר[2], איפוריא דגתרי, אפורייה כ, אפורייא ע, אפוריה פ, אמפורייה זו, פירות ל[0]ח, איפוריא הטריח א | לא גר | דבר אלא] ת, אלא דבר דזוחא[0][2]כ, אלא ממה ע, אלא פגרי, כי אם דבר א[1] | שהוא ל׳ פגתרי | מן ל׳ ע | 4 * המובקר זוג] המבוקר ל, המופקר דפחאכרי, מופקר ע, ההפקר ת | ולהודיעך] וכ, להודיעך דזפחאגתי, ללמדך ע | * עד היכן היו חי] עד היכן הוא ל, עד איכן שהיו זו, עד.. היו ו[0]גכ, עד היכן (היכאן א[1]) א, כמה היו פע, שהיו דת | שמורין פא[2]גע, שומרי׳ י | מן הגזל עי | שמורין אג | מגזל הארץ] משאר הגזל א | 5 שהיו] היו ו[0], ל׳ פ (שהיו — הגזל ל׳ א) | שמורין] ג, ־ים דזוחכת, ששמורין פ | משאר כל] פוחכ, משאר ג, מכל דזת |

וכו׳ ועי׳ במבה״י קי״ג ב׳: 1 ר׳ חייא ברבא. ר׳ חייא בר אבא, וברבא בכי״ל במלה אחת כמו ברווה בכי״ו, ובלק״ט ובשכל טוב הועתק ר׳ חייא בר אבא אמר וכו׳, ובסנהדרין שם מאי דודאים אמר רב יברוחי לוי אמר סיגלי ר׳ יונתן אמר סיבסוך (סביסקי) ועי׳ בד״ס, ודעת האומרים דודאים יברוחין[1]) כמו שהועתק כבר בתרגום היוני[2]) וכמו שכתב יוסיפון לרומיים בקדמוניות ספר א׳ פי״ט סי׳ ז׳, וגם בת״א ותר״י א׳ מתורגם דודאים יברוחין ועי׳ בראב״ע וברמב״ן וברד״ק, ועי״ע בעמת״ל ע׳ יברוח יברוחא דיללמאנן מהדורא ו׳ צד 344 לעף פלאנצענגאמען סי׳ 142 פרייס ביבליש־תלמודישע מעדיצין צד 540, ותמונת הדודאים עי׳ פראהנמייער אונד בענציגער בילדעראטלאס צור ביבעלקונדע צד 188: סעדין. כן הגהתי כמו שהגי׳ בערוך ע׳ סעד ג׳, והוראת סעדין[3]) כמו סיגלי בסנהדרין שם וכן בל״ס סעדא וסגלתא, ובמה״ג נקוד סעדין[4]), ובכי״ל הגי׳ סערין (כן ראיתי אחרי רואי אחרי שהוגה ההעתק שלפני עפ״י עיקר הספר וצ״ל מ״ש במ״ח חלק ל״ט צד 342 ועיי״ש) ועח״כ ואולי הוא ל״י או שנשתבש סערין מן סעדין ועי׳ לעף שם סי׳ 208 וסי׳ 221, ובהוראת סערין גם שערין בכי״פ וילקוט דפ״ר, ואין טעם שערין שעורין כמו שהגי׳ בדפוסי׳ [וכי״א א׳ וב׳ וכי״ת] (ועי׳ בעמת״ר ע׳ סערתא) וכמו שהבין בעל פי׳ ב״ר שמפרש הכל מודים שלא הביא אלא מן המופקר למאן דאמר שערין שעורין בימי קציר חטים בשדה של הפקר הן לפי שכבר כלה הקציר של שעורים (כ״ה בפי׳ ב״ר כי״א, ובכי״ט חסר עד כל מיני וכו׳, ובפי׳ ב״ר בדפ״ר נשתבש הכל מודין וכו׳ למאן דאמר שערין שעדיין בימי קציר וכו׳, ומפי׳ ב״ר נוסף בדפוסי׳ [וכי״ת] למאן דאמר שעורי׳ וכו׳ וליתא בכי״ל ושאר כ״י ובילקוט ובלק״ט ושכל טוב ובמה״ג) וכגי׳ העיקרית בערוך שם הועתק המאמר גם בספר הזכרון לר״א בקראט הלוי שהעיר על טעות נפלא בהוספה לפירש״י עה״ת שלפניו וז״ל דודאים סגלו ובלשון ישמעאל יאסמין ופי׳ אותו גאון סעדא כלו׳ שיש גאון שפי׳ דודאים עשב הנקרא בלשון ישמעאל סעדא והכי נמי איתא בב״ר ר׳ יצחק אמר ס ע ד י ן והוא עשב שמטיב הגוף ומשיר השער ומעדן הבשר ומתקן ריח הפה כמו שכתו׳ בספר הרפואות והא דגאון תוספת היא שהוסיפו בדברי הרב ז״ל אבל לפי שטעו הסופרים בתוספת הזאת ובמקום סעדא כתבו פי׳ אותו גאון ז״ל רב סעדיה הוזקקתי לכתבה ולבארה, וכן נמצא בפירש״י ד׳ צאמורה דודאים וכו׳ עשב הוא ופירש אותו הגאון ר׳ סעדיה בל׳ ישמעאל יסמין ועי׳ בזכור לאברהם מהדורא א׳ ועי״ע במ״ע לרא״ג ח״י צד 129: 2 מייאשין. כ״ה בכי״ל, ועח״כ, וידידי רא״ח לעף כתב לי שהגי׳ הנכונה מישין[5]) וכתבו מיישין בשני יודי״ן ובכתיבה זו קראו מישין[6]) וכן נקוד במה״ג[7]) ונכתב בכי״ל מייאשין ועי׳ פלאנצענגאמען סי׳ 189 [ופלורה דער יודען ח״ג צד 417], ובערוך ע׳ מייש פי׳ מ י י ש י ן פרי של אילן ששמו מייש, ובפי׳ ב״ר כי״א מיישין פרי אותו אילן שקורין מיישין ובפי׳ ב״ר בדפ״ר מישין פרי אותו אילן שקורין מייש, וטעם זה הדרש דודאים מייאשין קשה וצ״ע: מן המובקר. בכי״ל כתוב כאן ובסמוך מן המבוקר והגהתי מן ה מ ו ב ק ר כמו שהגי׳ בכי״ז וכי״ו [בכי״ו הוגה כנראה הקו״ף לחי״ת ונעשה המובחר] וכי״ג, וכן בסגנון הירושלמי הבקר כמו הפקר ובירוש׳ פאה פ״ו י״ט ב׳ שדי מובקרת יום אחד וכו׳ ועי׳ במבה״י ח׳ א׳ ובעמת״ל ע׳ בקר וע׳ הפקר, ובמה״ג הועתק בין כדברי ז ה ובין כדברי ז ה הכל מודים שלא הביא ד ב ר אלא מן ה מ ו ב ק ר תדע לך ש ה ו א כ ן שהלך ב ע ת הקציר ב ע ת ביכור כל מיני אפריא (אפוריא) ולא הביא ד ב ר אלא שהוא מן המובקר להודיעך ע ד ה י כ ן ה י ו שמורין מגזל הארץ על אחת כמה וכמה עד היכן היו שמורין מ ש א ר כ ל הגזל ועי׳ בערוך ע׳ אפרייא, ובלק״ט בימי קציר חטים בימים שכל מיני איפורה ובכורים ולא הביא אלא דבר

[1]) Alraun. [2]) μῆλα μανδραγορῶν. [3]) Cypergras. [4]) סְעַדִין. [5]) מַיְשִׁין, Zürgelbaum. [6]) מֵיְישִׁין. [7]) מְיְישִׁין.

ויבא אתם אל לאה אמו להודיעך עד איכן היה כבוד האם עליו שלא טעמם עד שהביאם אל אמו:

ג יד טו) ותאמר רחל אל לאה וגו׳ ותאמר לה המעט קחתך את אישי אמר ר׳ יצחק הגית לשבי מן דקני: תני ר׳ שמעון בן יוחי לפי שזילזלה בצדיק לפיכך אינה נכנסת עימו לקבורה הה״ד לכן ישכב עימך הלילה עימך הוא דמיך, עימי לית הוא דמיך: ר׳ ברכיה אמר ר׳ אלעזר ור׳ שמואל בר נחמן ר׳ אלעזר אמר זו הפסידה וזו הפסידה זו נשתכרה וזו נשתכרה, לאה הפסידה דודאים ונשתכרה שבטים (ובכורה) ורחל נשתכרה דודאים והפסידה שבטים (ובכורה), ר׳ שמואל בר

1 ילקוט כס: 3 ילקוט כס: 4 לעיל לד 812: 6 ס״ל תפיכים כנה פ׳ הזודלים (ז׳ י״ר):

1 אתם] ונב, אותם דפחאתי | איכן] זוהכ, היכן דאגתי | * היה זפוגתי] היא ל, היתה ד, הית והיר א. ל׳ ח | כבודה של אמו (איכו ז) דופוחגכתי, בכבודה של אמו א׳, בכבורה א² | טעמם] פחגכי, טעמן דואת | שהביאן פוא, שהביא ת | 2 אל איכו ז, אצל אמו ח, לאמו פגכי | 3 ותאמר — לאה ל׳ א | וגו׳] תני וגו׳ פ, תני נא לי מדודאי (נא מדודאי ת) בנך דוגכת, ל׳ א | ותאמר לה] פואגכי, אמ׳ ת, ל׳ דחר | * קחתך — אישי דחא²כתרי) .. אישי ולקחת גם את דודאי בני א׳, וגו׳ לזפ, קחתך את ג, קח׳ וגו׳ ו | אמר — יצחק] זפוא, ל׳ דגכת | 4 * הגית ל״ו] הגיית ר², הגיאת דתר¹, הגאת א², הגאה ג, מהגי את א׳, הבת ל, הבאת פי, כת ז | לשבי] זפוא¹גר, לשובי כ, לפבי דא²תר², לפני י | דקני] פואנכר, דיקני דת, דאקני י | תני] פוחא²גכתי, תאני דא¹, אמר ע | בן יוחי] זפוחאגעי, בן יוחאי כ, ל׳ דת | שזלזלה פחאכתער | בצדיק] בזקן ר | לא נכנסה פא | עמו | לקבורה] פוהאתעי, בקבורה דגכ | 5 הה״ד] ע, הדא דהיא (היא כ) אמרה לה א²גכ, הדא.. אמרה א¹, הדא היא.. ליה פ, הוא דהיא.. לה (ליה ת) דתי, הוא דהיא אמרה ו, דהיא אמרה לה ח | עמך | * הלילה דפחאגכתעי] ל׳ לזו | * עימך ל״ו] עמך פאי, עמיך ת, אמרה לה עמך גכ, אמ׳.. עמך ד, אמ׳.. עמיך וח, אמר.. עמך ד¹ע, ל׳ ל | הוא ל׳ ג | עימי] ו, עמי דפאגכתעי, ועמי ח | ר׳ ברכיה — נחמן] ר׳ ברכיה.. נחמני ג, ר׳ ברכיה.. ר׳ לעזר.. נחמן ו, א״ר ברכיה פליגי ר׳ אלעזר ור׳ שמואל פ, ר׳ ברכיה אמר פליגי בה ר׳ אליעזר (אלעזר א²) ור׳ שמואל בר נחמן (נחמני א²) א, ר׳ ברכיה ר׳ אלעזר בשם ר׳ שמואל בר נחמן כ, ר׳ ברכיה ור׳ שמואל בר נחמני ר, ר׳ ברכיה אמר י, ל׳ דחת | 6 ר׳ אלעזר אמר] פחא²ג, ר׳ לעזר או׳ ו, ר׳ אליעזר אמר א׳ר¹, אמר ר׳ אלעזר דכת, ל׳ י | וזו] זו ו | השתכרה וחגכ | השתכרה זוחגכ | 7 ונשתכרה] פחאגכתרי¹, ונשכרה ד, נכתכרה ו | שבטים] פוהאגכרי¹, שני ~ דת | ובכורה ל׳ פא¹כרי¹ (ובכורה — ונשתכרה שבטים ל׳ א²) | רחל פחא¹כ | נשתכרה דודאים] הפסידה שבטים פא¹כ | * והפסידה — ובכורה דוגת] והפסידה בכורה ושבטים ח, והפסידה שבטים וקבורה ל, והפסידה שבטים ר¹, ונשתכרה דודאים ובכורה פא¹כ |

שהוא מן המופקר להודיעך עד היכן היו שומרין עצמן מן גזל הארץ כל שכן מן שאר גזל וע׳ בשכל טוב צד 146, ואיפורייאה ל״י[1]). ובסנהדרין שם איתא וילך ראובן וכו׳ אמר רבא בר׳ יצחק אמר רב מכאן לצדיקים שאין פושטין ידיהן בגזל, ומאמצע המאמר מן מלת מייטין עד קרוב לסוף הפרשה נכמנו בח״נ גם גירכאות אחדות מן דף אחד מטושטש מהדפים של ב״ר שהיו מטוגים בהגניזה באלקאהרה ועי׳ במ״י לעיל צד 809 וצד 811 (והגי׳ בן כדברי אלו בן כדברי וכו׳ [בהעתקת כ״ז שלפני כתוב וכן כדברי] והגי׳ אמפורייה [וכן עד איכן שהיו, ובכי״ו הוגה היו] ולמטה בסי׳ ה׳ אל תהי קורא כן מסכימות עם הגי׳ בכי״ו): 1 עד איכן היה וכו׳. כן הגהתי היה, ובלק״ט ויבא אותם וכו׳ להודיעך עד היכן היה כבוד אמו עליו שלא טעמן עד שהביאן לאמו, ובשכל טוב שם להודיע כמה היה כבוד אמו עליו וכו׳ לאמו, ובמה״ג שם להודיעך עד היכן כבודה שלאמו עליו וכו׳ לאמו: 4 הגית לשבי. [הגהתי כמו שהוא בגליון כי״ל בכתב אחר ס״א הגית ובכי״ו, ולשבי הוא כמו לסבי ופירושו כמו שמפרש] בפי׳ ב״ר כי״ם וכי״א משל בני אדם הוא שאומרי׳ מהנה אתה לזקן שלי מזקן שלי (כ״ה בכי״א, ובכי״ם נשתבש מזקן שלך) כלומר לא די לך קחתך את אישי אלא שאתה רוצה להתניתו (להתנותו) משלי ולא משלך ולוקחו לגמרי משלי, והוכפה זרה בכי״כ הבאת לשובי מן דקני הנאה לשכיבה כלומר מה הנאה בשכיבת זקן, וזרה גם הגי׳ בילקוט הבאת לפני מן דאקני וצ״ע: לפי שזילזלה וכו׳. שאמרה בלשון מגונה לכן ישכב עמך וכו׳ ולא אמרה יהיה עמך [בפשטות הכונה שזילזלה במשכבו של צדיק ומכרתו בעד דודאים, ובפירש״י עה״ת ולפי שזלזלה במשכב הצדיק לא זכתה להקבר עמו. וע׳ ביפ״ת ובנזה״ק] לפיכך אינה נכנסת עמו לקבורה הה״ד לכן וכו׳ ואמרה כמתנבאה עמך הוא דמיך עמך ישכב בקבר עמי לית הוא דמיך, וגם בלק״ט הגי׳ תני רשב״י ומפרש שם לפי שזילזלה על הצדיק ואמרה לכן ישכב עמך הלילה תחת דודאי בנך לפיכך אינה נכנסת עמו לקבורה היא אמרה לכן ישכב עמך הלילה וכן היה הוא שוכב עמה בקבר ולא עם רחל, וכן בשכל טוב שם תני רשב״י לפי שזלזלה בצדיק לכך לא נכנסה עמו לקבורה וכו׳, ובערוך ע׳ דמך אמר ר׳ שמעון בן יוחי וכו׳, ובמה״ג שם אמר ר׳ שמעון בן יוחאי לפי שזלזלה בכבודו של צדיק לא זכת שתיכנס עמו לקבורה והיא דאמרה ה״ה לכן ישכב עמך אמרה לה עמיך הוא דמיך עמי לא דמיך ועה״נ ולעיל צד 812: 7 ונשתכרה שבטים. יששכר וזבולון, והגי׳ ובכורה איתא גם בדפוסים וכי״ו וכי״ג, אבן גי׳ זו משובשת בב״ר כאן וכבר הגיהו במ״כ וביפ״ת עפ״י הגי׳ בשהש״ר בשיטת רשב״נ שמוחלפת שם עם שיטת ר״א, ושם המאמר הדודאים נתנו ריח וכו׳ ר׳ אלעזר ור׳ שמואל בר נחמן ר׳ אלעזר אומר זו הפסידה וזו הפסידה זו נשתכרה וזו נשתכרה לאה הפסידה דודאים ונשתכרה שבטים וקבורה רחל נשתכרה דודאים והפסידה שבטים וקבורה ר׳ שמואל אמר זו הפסידה וזו הפסידה זו נשתכרה וזו נשתכרה לאה הפסידה דודאים ונשתכרה שבטים והפסידה הבכורה ורחל נשתכרה דודאים ונשתכרה בכורה והפסידה שבטים, ומעם שלאה הפסידה הבכורה ורחל נשתכרה

[1]) ὀπώρα, Sommerfrüchte.

נחמן אמר לאה הפסידה דודאים ונשתכרה שבטים וקבורה [ורחל נשתכרה דודאים והפסידה שבטים וקבורה]:

ד טז) ויבא יעקב מן השדה בערב תנינן השוכר את הפועלים ופסק עימהן להשכים ולהעריב מקום שנהגו שלא להשכים ולהעריב אינו יכול לכופן, אמר ר׳ מנא [מקום שאין מנהג] תניי בית דין הוא שתהא הוצאה משל בעל הבית והכנסה משל פועל שנ׳ תזרח השמש יאספון ואל מעונתם

3 ילקוט שם, ילק׳ מכירי תהלים קיד סי׳ ס״ד, יכוס׳ בבא מציעא פ״ז י״א ב׳, בבא מציעא פ״ג א׳, מדרש תהלים ק״ד סי׳ י״ח:

1 נחמני ג ר1ו | ** אמר] ל׳ ל | לאה] פי, זו דת, זו הפסידה וזו הפסידה זו נשתכרה וזו נשתכרה לאה א1ר1, הפסידה וזו.. וזו נשתכרה לאה ג, זו הפסידה.. זו השתכרה וזו השתכרה לאה וחב | דודאים] ~ ובכורה פכ | * ונשתכרה פחא1גכתר1ו] נשתכרה לזו, ונשכרה ד | וקבורה] פוחאגכ, ~ עמו דתר1, ובכורה ז | ורחל — וקבורה וג] רחל.. וקבורה חת, ורחל.. וקבורה עמו ר1, רחל נשכרה.. וקבורה ד, רחל (הפסידה) נשתכרה דודאים ובכורה והפסידה שבטים וקבורה כ, רחל הפסידה שבטים וקבורה ונשתכרה דודאים (דודאים ובכורה פ) פא | 3 ויבוא א2 | * בערב דוא2תר] בערב וגו׳ פג, בערב ותצא לאה לקרתו א1כ, וגו׳ ל, ל׳ י | תנינן] פוא2גכימ, תמן ~ דא1תר | * את דזפואכרימ] ל׳ לג | ** הפועלים] פועלין ל | ופסק עמהן ג, ופסק עמהם דפאכתרימ, ואמ׳ להם ו | 4 * מקום — לכופן דא2גכר] מקום שנהגו להשכים.. לכופן ת, מקום.. שלא להשכים ושלא להעריב.. לכופן פא1מ, מקום שלא נהגו להשכים ולהעריב.. לכופן י, מקום שנהגו כול׳ ל, וגו׳ ו | מנא] ו, מונא דפאכתר1ימ, מונה ר2, מינא ג | * מקום — מנהג דפואגכתרמ] ל׳ לי1 | תניי] ג, תנאי דואכתרימ | בית דין] ~ הגדול דת | 5 שיהא י | ** משל בעל] מבעל ל | * והכנסה משל פועל דואגכר1מ] והכנסה משל פועלים פת, .. מפועל ל, ל׳ י1 | שנ׳] י1, מנין א2מ, מנין שנאמר א1א2*, מנין דכ׳ פ, הוצאה משל בעל הבית מנין (מניין ת) שנ׳ דת, הוצאה.. מנ׳ ו, הוצאה.. מנין כר1, הוצאה.. שנאמר ר8 | יאספון — ירבצון] י, יאספון.. מעונותם ירבצון א2כ, יאספון.. מעונותם א1, יאספון וגו׳ פג, יאספון דתרמ, ל׳ ו |

הבכורה שהבכורה נטלה מראובן ונתנה ליוסף כדכתיב ובני ראובן בכור ישראל כי הוא הבכור ובחללו יצועי אביו נתנה בכורתו לבני יוסף וגו׳ והבכרה נתנה ליוסף (דה״א ה׳ א׳ ב׳), והבכרה נתנה ליוסף ליטול שני חלקים כדכתיב אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי וע׳ בב״ב קכ״ג א׳ וברשב״ם שם בד״ה ולא להתיחס, ובתנחומא ויחי סי׳ ט׳ הדרש כי עלית משכבי אביך עילית משכבי אביך אימתי בשעת דודאי׳ המעט קחתך את אישי וגו׳ לכן ישכב עמך אז חללת יצועי וכו׳, וע׳ לקמן בנוסחת הדפוסים [פצ״ח סי׳ ד׳] פצ״ט סי׳ ו׳ [ובנזה״ק ובמהרז״ו כאן], וגי׳ ישרה כאן בכי״פ [וכי״א א׳] וכי״כ בדברי ר״א לאה הפסידה דודאים ונשתכרה שבטים רחל הפסידה שבטים ונשתכרה דודאים ובכורה, ובפי׳ ב״ר כי״ט לאה הפסידה דודאים ונשתכרה שבטים ורחל נשתכרה דודאים והפסידה שבטים, וכן הסגרתי מלת ובכורה בשתי הפעמים, ובשכל טוב צד 147 הועתק רק א״ר שמואל בר נחמני לאה הפסידה דודאים ונשתכרה שני שבטים וקבורה ורחל נשתכרה דודאים והפסידה קבורה, וכגי׳ כי״פ בדברי רשב״נ הגי׳ במה״ג שם ר׳ אליעזר אומ׳ לאה הפסידה דודאים ובכורה ונשתכרה שבטים וקבורה ורחל הפסידה שבטים וקבורה ונשתכרה דודאים ובכורה [ובילקוט דפ״ר קמוע ומשובש ר׳ ברכיה אמר זו הפסידה וזו הפסידה זו נשתכרה וכו׳ לאה הפסידה דודאים והפסידה שבטים ובכורה, ובכי״א ב׳ דלג הסופר מן שבטים עד ונשתכרה שבטים]: 3 תנינן וכו׳. במשנה שבירושלמי הגי׳ השוכר את הפועלין ואמר להם (וכ״ה בכי״ו ואמ׳ להם) להשכים ולהעריב מקום שנהגו שלא להשכים ולהעריב אינו יכול לכופן, ובמשנה שבמשניות ובבבלי הגי׳ השוכר את הפועלים ואמר להם להשכים ולהעריב מקום שנהגו שלא להשכים ושלא להעריב (וכ״ה בכי״פ [וכי״א א׳ ובילק׳ מכירי שם]) אינו רשאי לכופן, וע׳ בד״ס שהגי׳ אינו יכול לכופן איתא ג״כ בכי״מ ועוד בשלשה כ״י ובמשניות נאפולי וברי״ף וברש״י: 5 שתהא הוצאה וכו׳. יציאתו של פועל למלאכתו בבוקר משל בעל הבית [מזמנו של בעה״ב היא] שלא יקדים לצאת לפעלו ולעבודתו אלא עם זריחת השמש, והכנסה כניסתו לביתו מן המלאכה בערב משל פועל [מזמנו של פועל שהוא חייב] לעשות העבודה אצל בעה״ב עד שתחשך שנאמר תזרח השמש יאספון וכו׳ החיות שכתוב בהן למעלה תשת חשך ויהי לילה בו תרמש כל חיתו יער וכו׳ מיכן ואילך מזריחת השמש ואילך יצא אדם לפעלו ולעבודתו עדי ערב עד שתחשיכה (ובכי״ל כתוב הוצאה מבעל הבית והכנסה מפועל והגהתי משל בעל הבית וכו׳ משל פועל כגי׳ שאר הספרים, וכן הובא במה״ג ובלק״ט ובפי׳ ב״ר ובתוספות ב״מ שם) א״ר אמי בשם רשב״ל וכו׳ ומדליק לו נר מבעוד יום ומסיים ויבא יעקב מן השדה בערב הה״ד ולעבודתו עדי ערב שגם יעקב אבינו קיים בעצמו הכנסה משל פועל, ובמה״ג עמו׳ 475 הועתק בשינויים שונים ויבא יעקב וכו׳ השוכר את הפועלים ופסק עמהן להשכים ולהעריב מקום שנהגו להשכים ישכים ומקום שנהגו להעריב יעריב מקום שאין בו מנהג אמ׳ רב מנא תנאי בית דין שתהא הוצאה משל בעל הבית מנין דכת׳ תזרח השמש יאספון וגו׳ מכאן ואילך יצא אדם לפעלו הכנסה משל פועל דכת׳ ולעבודתו עדי ערב ר׳ אמי בשם ר׳ שמעון בן לקיש המריחו וכו׳ שאם היתה ערב שבת צריך לעשות לו כל צורכו עורך לו את השלחן וממלא לו וכו׳ וצולה לו דגה ומדליק לו את הנר ויעקב אבינו קיים כך דכת׳ ויבא יעקב מן השדה בערב הדא היא ולעבודתו וכו׳, ובלק״ט גורס ומפרש ויבא יעקב וכו׳ זש״ה יצא אדם וכו׳ וכן אמרו רז״ל השוכר את הפועלים ופסק עמהם להשכים ולהעריב ואין מנהג המקום להשכים ולהעריב אין יכול לכופם א״ר מונא (כ״ה שם הגי׳ הנכונה בכ״י פלארענץ [ובכ״י ירושלם ר׳ אבהו, וע׳ במדרש תהלים המועתק להלן]) מקום שאינו מנהג תנאי בית דין הוא שתהא הוצאה משל בעל הבית והכנסה משל פועל הוצאה משל בעה״ב דכתיב תזרח השמש יאספון מכאן ואילך יצא אדם לפעלו הכנסה משל פועל דכתיב ולעבודתו עדי ערב כלומר מבעוד יום יצא מן העבודה ועח״ב (ופירושו הכנסה משל פועל וכו׳ מבעוד יום יצא וכו׳ צ״ע וע׳ למטה), ובפי׳ ב״ר כי״ט ויבא יעקב וכו׳ תמן תנינן השוכר וכו׳ שתהא הוצאה משל בעל בית כלומר משלו נותן לו פועל (וצ״ל לפועל וכ״ה בפי׳ ב״ר הנדפס) והכנסה משל פועל משלו נותן לבעל הבית הוצאה משל בעל הבית מנין תזרח השמש

ירבצון (תהלים קד כב) מיכן ואילך יצא אדם לפעלו ולעבודתו עדי ערב (שם שם כג), אמר ר׳ אמי בשם ר׳ שמעון בן לקיש הטריחו על בעל הבית שאם היתה ערב שבת שתהא הכנסה משלו, עד

1 [מ׳ מכילתא נח פי״ח]:

1 מיכאן ג, מכאן אבתר״ים, ומכאן ר׳, ומאיכן פ | והלך ו | ° ולעבודתו — ערב פא׳] וגו׳ למ, ולעבודתו.. ערב עד א׳, הכנסה משל פועל מנין (מניין גבי) ולעבודתו עדי (עד ו) ערב ונכי, הכנסת.. מנין (מניין שנ׳ ת) ולעבודתו עדי ערב עד ערב לא נאמר אלא עדי ערב לומר עד (עם ת) חשיכה כד״א עדי נשף דת | ר׳ אמי.. ריש לקיש (שמעון בן לקיש גמ)] אמר דפגתר²מ, ר׳ אימי (אמי ו) בשם ר׳ שמעון בן לקיש ו׳, ר׳ אמי.. ריש לקיש כר׳, ר׳ אמי בשריש א׳, רשב״ל אמי א² | 2 בית פ | היה פאתמ | שתהא] ואגברימ, תהא דת, ל׳ פ | הכנסה] הוצאת י, בין בהכנסה בין בהוצאה פ | ועד פ |

יאספון ומעונתם ירבצון יצא אדם לפעלו הכנסה משל פועל מנין ולעבודתו עדי ערב עד ערב לא נאמר אלא עדי ערב לומר עם חשכה (ובפי׳ ב״ר הנדפס עד שחשכה [ובכי״א עד חשכה]) כד״א עדי נשף (ומשם נוסף בדפוסים [וכי״ת] עד ערב לא נאמר וכו׳) ר׳ אמי בשם ריש לקיש הטריחו וכו׳ שאם היתה ערב שבת שתהא הכנסה משלו עד היכן עד שיהא כל אחד ואחד כל פועל ופועל ממלא לו חבית, ובפי׳ ב״ר כי״מ מלשון אחר מפרש ופסק עליהם להשכים ולהעריב ופסק עמהן שהן משכימין ומעריבין במלאכתן אעפ״י שנהגו העם [שלא] להשכים ולהעריב אינו יכול לכופן ולדוחקן כל כך אמר ר׳ מונא אינו חולק על מתניתין אלא כך אמר ר׳ מונא התינח מקום שנהגו שכן הדין מפרש אלא במקום שאין מנהג להשכים ולהעריב עד מתי יתעצל הפועל לשחרית לבא למלאכתו של בעל הבית תנאי בית דין הוא כך תקנו חכמים בית דין בין בעל הבית לפועל כדי שלא יהא מתרעם זה על זה שתהא הוצאה משל בעל הבית שתהא שעותיו של פועל היוצא למלאכתו משעותיו של בעל הבית שיכול הפועל לעכב את עצמו מליכנס במלאכה עד שתזרח השמש ועל כרחו של בעל הבית והכנסה משל פועל ובעל הבית יכול לדחוק הפועל שאין הפועל נכנס לביתו עד שיעבוד במלאכת בעל הבית עדי ערב שהן שעותיו של פועל וכך תקנו להם בית דין במקום שאין מנהג ולשון דר׳ מונא דקאמר הוצאה סירכיה דקרא נקט דכתיב יצא אדם לפעלו ולעבודתו, הטריחו בית דין בעל הבית שאעפ״י שיש דין לבעל הבית לדחוק את חשיכה [את הפועל עד חשיכה כצ״ל וכ״ה בכי״א] שתהא הכנסה משל בעל הבית שלא יעכבנו במלאכתו אך בתוך שעותיו של בעל הבית ילך לו מבעוד יום עד שיוכל הפועל למלוא לו חבית וצלות לו דג מבעוד יום משום כבוד שבת (וכן נוסף בדפוסי׳ [וכי״ת] מבעוד יום משום כבוד שבת), ובירושלמי שם הלכה א׳ המאמר מקום שאין מנהג יהודה בן בוני ר׳ אמי רב יהודה תניי בית דין הוא שתהא השכמה של פועלין והערבה של בעל הבית ומאי מעמא תשת חשך ויהי לילה הכפירים שואגים לטרף תתן להם ילקוטון תזרח השמ׳ יאספון יצא אדם לפעלו ערבית (וצ״ל ערבי שבתות כגי׳ הרשב״א [והאו״ז ח״ג פסקי ב״מ שם] והג״א) בין השכמה בין הערבה משל בעל הבית עד איכן כדי למלאות לו חבית מים ולצלות לו דגה ולהדליק לו נר, וזה המאמר בירוש׳ מתאים עם המאמרים שלפנינו בב״ר כמו שמפרש בפני משה שתהא השכמה של פועלין כלומר שלהן הוא ואינם צריכין להשכים מקודם זריחת השמש וכו׳ והערבה של בעל הבית בערבית שלו הוא היתור שצריכין להעריב ולעשות מלאכה. עד צאת הכוכבים וכו׳ ערבי שבתות כצ״ל בין השכמה בין הערבה משל בה״ב כמו בהשכמה של כל היום הוא משל בה״ב שהוא מוותר ושל פועלים הוא כך הערבה של ע״ש הוא משל בעל הבית לפועלין מפני שצריכי׳ להקדי׳ לכבוד שבת וכו׳, ולפי פירושו הנכון טעם השכמה של פועלין בירושלמי כמו הוצאה משל בעל הבית בב״ר כאן, וטעם הערבה של בעל הבית בירושלמי כמו הכנסה משל פועל כאן, ומדוייק הלשון בירוש׳ בב׳ הפעמים של ובב״ר משל, ובסוף המאמר בירוש׳ בין השכמה וכו׳ משל בעה״ב כלו׳ משל בעה״ב לפועלין ושלהם הוא ע׳ בנזה״ק, [ובאו״ז] ובהג״א גורסים בירושלמי שתהא השכמה משל פועלים והערבה משל בעה״ב [ולפי גי׳ זו אי אפשר לפרש כפירוש הפני משה, ובלאו זה הדיוק בין של ובין משל הוא קלוש וכמש״כ גם ביפ״ת, ולשון הירוש׳ מורה כפי׳ ר״ח בתוס׳ ב״מ שם המועתק להלן וכמו שהעירו הריטב״א (המובא בשיטה מקובצת ב״מ שם) והב״ח בחו״מ סי׳ של״א והיפ״ת כאן, אמנם גם לפירוש זה קשה הלשון ערבי שבתות בין השכמה בין הערבה משל בעה״ב, כי בערב בכל יום הפועלים מקדימים לצאת מן העבודה מבעוד יום (והי׳ לו לומר שיקדימו יותר בע״ש) ובהשכמה דהיינו בבוקר מדוע יאחרו להכנס למלאכתם בע״ש יותר מבשאר ימים, ואולי אין להמאמרים בירושלמי ובב״ר ובבבלי כונה אחת, והירוש׳ חוזר על המשנה ששנו בה שאם בעה״ב פסק עם הפועלים להשכים ולהעריב אינו יכול לכופן נגד המנהג, ועל זה שואל הירוש׳ ובמקום שאין מנהג האיך הדין אם הפועלים משכימים ומעריבים, ופירשו האמוראים שתנאי ב״ד הוא שאם הפועלים משכימים אז השכמה שלהם וחייב בעה״ב לשלם להם יותר, ואם הם מעריבים ומתאחרים במלאכתם אז הערבה של בעה״ב ואין צריך לשלם להם, וכל זה בכל ימות השבוע, אבל בערבי שבתות בין אם הם מקדימים לבוא בבקר בין אם הם מתאחרים לצאת סמוך לחשכה, הוא של בעה״ב ואינו חייב לשלם להם יותר, מפני שבע״ש אין הפועל עובד כל היום, כי הוא הולך לביתו מבעוד יום, ומפרש הירוש׳ עד איכן רשאי פועל בע״ש להעריב עד כדי שימלא לו חבית וכו׳]. ובבבלי ב״מ שם איתא אמר ריש לקיש פועל בכניסתו משלו ביציאתו משל בעל הבית שנאמר תזרח השמש יאספון ואל מעונתם ירבצון יצא אדם לפעלו ולעבודתו עדי ערב וליחזי היכי נהיגי בעיר חדשה וכו׳ איבעית אימא דאמר להו דאגריתו לי כפועל דאורייתא, ופירש״י שם בכניסתו לעיר משלו צריך לוותר משלו אצל בעה״ב ולהחשיך אצלו וביציאתו למלאכתו בבקר משל בעל הבית אינו צריך להקדים אלא עם הנץ החמה וכו׳ ופי׳ התוספות שם פועל בכניסתו וכו׳ בכניסתו לביתו מן המלאכה משלו בשעה שהיא שלו דהיינו אחר יציאת הכוכבים וכו׳ וביציאתו למלאכה משל בעה״ב דזמן המלאכה הוא מהנץ עד צאת הכוכבים ולא מעמוד השחר וכו׳ וכתבו ופירוש זה משמע בב״ר ואפילו לשון הכנסה מפרש התם כניסה לביתו והכי איתא התם בפרשת ויצא וכו׳ תמן תנינן השוכר את הפועלים ופסק עמהם להשכים ולהעריב כו׳ א״ר מנא במקום שאין מנהג תנאי ב״ד הוא שתהא הוצאה משל בעל הבית והכנסה משל פועלים הוצאה משל בעה״ב מנין דכתיב תזרח השמש יאספון מכאן ואילך יצא אדם לפעלו הכנסה משל פועל דכתיב ולעבודתו עדי ערב וכן פי׳ בקונטרס אלא שפירש בכניסתו משלו מוותר משלו וכו׳ ועוד הביאו שם פירוש ר״ח שמפרש איפכא בכניסתו למלאכתו נותן משלו לבעה״ב וממהר לצאת קודם הנץ שהוא זמנו לצאת ויוצא מעלות השחר ולכך ביציאתו ממלאכתו משל בעה״ב שיוצא קודם צאת הכוכבים שיגיע לביתו עד צאת הכוכבים וזה משל בעה״ב שהרי דינו היה עד צאת הכוכבים כמו שמביא מן הפסוק וקמ״ל ריש לקיש ששינו העולם

איכן, עד שיהא כל אחד ואחד ממלא לו חבית של מים וצולה לו דגה ומדליק לו נר, ויבא יעקב מן השדה בערב הה״ד ולעבודתו עדי ערב:

ה ותצא לאה לקראתו מלמד שלא הנחתו לרחוץ רגליו:

ותאמר אלי תבא אמר ר׳ אבהו צפה הקב״ה שלא היתה כונתה אלא על מנת להעמיד שבטים לפיכך צרך הכתוב לומר אלי תבוא: אמר ר לוי בוא וראה מה יפה היתה סרסרותן שלדוראין שעל ידי דודאים עמדו ב׳ שבטים גדולים בישראל, יששכר וזבולון, יששכר עוסק בתורה וזבולון מפרש בים ובא ונותן לו והתורה רבה בישראל הדודאים נתנו ריח (שה״ש ז יד):

3 ילקוט כס: 4 ילק שם, יכוס׳ כוסה פ״ג י״ט ל׳: ה סיל הסיליס רבה פ׳ הדודאים (ז׳ י״ד): 7 ויקרא רבה פכ״ה סי׳ ב׳:

1 איכן] פו, היכן דאגכתרימ | שיהיה ו | ואחד] ~ הולך לביתו י | וממלא י | לו ל׳ אמ לו ל׳ אמ | דגה] ואגכ, דגים פ, דג ימ, דג (דאג ת) מבעוד יום משום כבוד שבת דת | לו] ואגכתי, ל׳ דפמ | הנר מ, את הנר פגתי[1] | ויבא] וי, שנ׳ ~ דא׳א[02]גכתמ, הה״ד ~ פ, הה״ד ויבוא א[2] 2 * בערב דפאגכתימ] וגו׳ ל, ל׳ ו | הה״ד] כדכ׳ פ | עד פו | 3 לקראתו וגו׳ פ | הנחתו] הניחתו פ, הניחה אותו דוחאגכת | את רגליו כ, אפילו רגליו פ | 4 תבא] פוחכי, תבוא דאגת | אמר ר׳ אבהו ל׳ א | כונתה] פחא[2], כוונתה דוא׳גתי | על מנת] וג, לשם שמים דת, ל׳ פחאכי | 5 לכך פ צרך] וחגכי[1], צריך פ, הצריך דא׳ת, הוצרך א[2] | לומר] ~ וישמע אלהים אל לאה דת | אלי] פחאגי, ותאמר אלי דוכת | תבא פוחא׳כי | בוא] א׳גת, בא דפוחא׳כי | מה — היתה] מה.. היית ו, כמה יפה היה ת, כמה הוא פ, כמה א, ל׳ גכי | * סרסרותן דח] סרסותן ל, סרסורותן ו, סרכורן ת, כחן פא׳כי, כוחן א[2]ג, שכרן ל[0] | דודאין] דודאים פוחאגכי, ~ לפני מי שאמר והיה העולם דת | 6 שעל — עמדו] פוחכי, על.. עמדו ג, שעל.. הדודאים עמדו דת, שהעמידה על ידיהן א[1], ..על ידן א[2] | ב׳] א[1], שני דפוחא[2]גכתי | גדולים ל׳ ח | * בישראל דפוהאגתי] מישראל כ, ל׳ ל | יששכר וזבולון] ..וזבולון הג, ..זבולון א[1], ל׳ פ | עוסק] יושב ועוסק דזוחאגכתי, שיושב ועוסק פ | וזבולון וח, זבולן ג | 7 יוצא ומפרש פוא[1], ..ומפריש כ, יושב ומפרש נ, יושב ומפריש ח, יוצא ד, יצא ת בימים דוחאכתי, ימים פג | לו] לתוך (בתוך פו) פיו של יששכר דפוחא׳גתי, בתוך.. ישכר כ, לתוך.. אלעזר יששכר א[2] | רבתה א[2] | הדודאים] ו[0], והדודאים דזוגכת, הה״ד הדודאים א׳י, הה״ד הדדאים א[2], לכך נא׳ הדודאים פ, היינו דכתי׳ הדוראים ח |

מנהגם מדין הפסוק שמביא וכו׳, ופי׳ ר״ח שכן משמע בב״ר, והקשו בתוספות ואדרבא שם משמע כפירוש קמא וכו׳ ור״ל כפירושם שהעתקתי, אבן כשיטת ר״ח גם הפירוש בערוך ע׳ כנס פועל בכניכתו משלו וכו׳ פי׳ פועל של תורה משיזורח השמש עד הערב כדכתי׳ תזרח השמש וכו׳ יצא אדם וכו׳ ולעבודתו עדי ערב וזה הפועל שמשכים בבוקר ועושה מלאכת בעל הבית קודם זריחת השמש חסד עושה עמו ומוסיף משלו לבעה״ב וזה שמנית בעה״ב הפועל מבעוד יום קודם הערב חסד עושה עמו ומניח משלו וכן מפורש בב״ר וכו׳ ופירוש אחר בערוך ע׳ פעל א׳ ועיי״ש [ובעה״ש ע׳ כנס בהערה], וכהגי׳ בערוך ע׳ פעל א׳ הועתק גם בשכל טוב צד 149 אמר ריש לקיש פועל בכניסתו א ו כ ל משלו שנאמר תזרח השמש וכו׳ וביציאתו א ו כ ל משל בעל הבית שנא׳ יצא אדם וכו׳ וכתב שם ופירשו אנשי עיר הקודש בתלמודא (ר״ל בב״ר, וע׳ בהערות ריש״ב ובמבואו צד 29) א״ר מני כגון מקום שאין בו מנהג אלא דין תורה זהו תנאי בית דין (ומוסיף שם אבל אם נהגו בענין אחר יעשו כמנהגם וכו׳) וא״ר אמי בשם ריש לקיש המריחו וכו׳ עד היכן עד שיהא כל אחד ממלא לו וכו׳ וצולה לו דגה ומדליק לו את הנר, ומסגנון לשונו פועל בכניסתו וכו׳ משמע שמפרש כפי׳ ר״ח בכניסתו למלאכה וביציאתו מן המלאכה [ובאו״ז פסקי ב״מ שם הועתק מב״ר ת מ ן תנינן השוכר א ת ה פ ו ע ל ו פ ס ק ע מ ו להשכים ולהעריב וכו׳ א״ר מנא במקום שאין מנהג תנאי ב״ד הוא שתהא הוצאה משל בעה״ב והכנסה מ ש ל פ ו ע ל הוצאה משל בעל הבית מנין דכתיב תזרח השמש יאספון ואל מעונותם ירבצון ומיכן ואילך יצא אדם לפעלו הכנסה משל פועל מנין דכתיב ולעבודתו כו׳], ובמדרש תהלים ט״ב שם איתא ד״א יצא אדם לפעלו ולעבודתו עדי ערב אמר ר׳ אבהו בשם ר׳ שמעון בן לקיש כך דרשו חכמים שתהא היציאה של בעל הבית והכנסה של פועל וצריך לו הפועל שתזרח לו השמש במלאכתו וצריך בעל הבית שיהא משקיעת החמה הפועל בביתו, וע׳ בילק׳ מכירי תהלים ק״ד סי׳ ס״ה, ובסוף המאמר נוסף בכי״ח יעקב אבינו היה לו ארבע בתים לארבע אמהות ובכל בית ובית היו לו שתי מצעות אחת של שכינה ואחת שלו וכשהיה יעקב בא לערב באי זה מהם שהיה רואה שהשכינה שרויה בו היה בא ולן בו, ולא נודע לי מקור ההוספה, וע׳ גם במ״י לעיל צד 11 וצד 97 וצד 198: 3 שלא הנחתו. ובשכל טוב צד 147 הגי׳ שלא הניחתו וכו׳, ובלק״ט שלא הניחה אותו וכו׳ ועח״נ: 4 אלי תבא. כ״ה בכי״ל כאן, ובסוף המאמר אלי ת ב ו א וכ״ה במקרא והסופרים לא דקדקו בחסירות וביתירות: 5 צרך הכתוב וכו׳ שבשבחה מדבר הכתוב, וכן מפרש בשכל טוב שם ותאמר אלי ת ב א א״ר א מ י צפה וכו׳ אלא להעמיד שבטים לפיכך כתוב הפסוק הזה בתורה להיות לה לשבח, ובלק״ט ותאמר אלי ת ב ו א א״ר אבהו (ובכ״י פלארענץ א״ר אמי) ראה הקב״ה וכו׳ אלי ת ב ו א, ובמה״ג שם ותאמר אלי ת ב ו א וכו׳ לפיכך צ ר י ך הכת׳ לומר ותאמר אלי תבוא, ומשובשת הגי׳ בדפוסי׳ [וכי״ת] לפיכך הצריך הכתוב לומר וישמע אלהים אל לאה ותאמר וכו׳, ובסגנון אחר המאמר בירושלמי סוטה שם ותאמר אלי ת ב א וישכב עמה בלילה הוא אמר ר׳ אבהו כביכול היה במחשבה הוא לבדו היה יודע שלא עלת על דעתה אלא בשביל להעמי׳ שבטים וע׳ במפרשים שם [ונראה שגם כאן סוף הפסוק דהיינו מלת הוא דריש, וע׳ נדה ל״א א׳]: סרסרותן. בכי״ל מ״ם סרסותן והגהתי, והשם המופשט סרסרות נר׳ שנמצא רק כאן, וביני שיטי כתוב בכי״ל בכתב אחר ש כ ר ן [ובכי״א ב׳ כתוב כותן של ש ב ט י ם, וביני שיטי בכתב הספר דודאים], ובלק״ט א״ר לוי בוא וראה מה יפה היה ע ר ב ו ת ן של דודאים שהעמידו על ידן שני שבטים גדולים ב י ש ר א ל וכו׳ יששכר י ו ש ב ו ע ו ס ק בתורה זבולון יוצא בשיירה ומפרש בימים ובא ונותן בתוך פיו של י ש ש כ ר התורה רבה ב י ש ש כ ר (ובכ״י פלארענץ בתוך פיו של

יח) ותאמר לאה נתן אלהים שכרי וגו׳ ותקרא שמו יששכר תשיעי לשבטים היה והקריב שיני למלך הה״ד ביום השני הקריב נתנאל בן צוער נשיא יששכר (במדבר ז יח), מפני שהיה בן תורה הה״ד ומבני יששכר יודעי בינה לעיתים וגו׳ (דה״א יב לג), מהו לעיתים, ר׳ תנחומ׳ אמר לקילסין ד״א לעיבורין, ראשיהם מאתים (שם שם) מאתים ראשי סנהדריות היה שבט יששכר מעמיד, וכל אחיהם על פיהם (שם שם) וכל אחיהם מסכימים הלכה על פיהם והוא משיב

1 ילקוט כאן [ובמו קפ״ח], ילק׳ דה״י ר׳ תתקמ״ט: 3 פסיקתא פ״ח (ס׳ ח׳), במדבר רבה פי״ג סי׳ ט״ו, פי״ב שה״ש רבה פ׳ שנה את (ו׳ ד׳), מדרש הגדול כ״ס פ״ד:

1 * וגו׳ — יששכר ד] ותקרא.. יששכר ת. וגו׳ לפ. ל׳ זוחאגכי | יששכר כ | תשעי ח. היה תשיעי א׳. שני תשיעי א׳. שביעי י (דה״י) | 2 היה] זפותג. ל׳ דאכתי | והקריב] חא. והוא הקריב דזפוגכי. והוא מקריב ת | שיני] זוג. שני דפחאכתי | היינו דכתי׳ ח. שני י | נתנאל — יששכר] נתנאל בן צוער י. וגו׳ זו | 3 מפני שהיה] פ. מפני מה שהיה (היה ז) זואי. מפני (ומפני ח) מה מפני שהיה דחכתי (שם). מפני מה.. שהוא ג | בן תורה] עוסק בתורה א | היינו דכתי׳ ח | מבני י (שם) | לעיתים וגו׳] לעיתים דא׳. לעתים פחא׳גכעי. לעתים לדעת מה יעשה ישראל ת. וגו׳ זו | מהו לעיתים] מהו לעתים דפוחאכתעי (שם). ל׳ ד׳ג | 4 תנחומא דפחאגכתעי (שם). ־מה זו | אומר חעי (שם) | לקילסין] ע°. לקירסין זוכע. לקירסון חג. לקסרין א. לקירמין ע. לקורגיסין ד. לקירגיסין ת. לקינסרין פ. יובי תורה חכמתם י (שם) | ד״א] ע. ר׳ יוסי (יוסה ז) בן (בר זות) קוצרי (קוצריי ג. קצרי זפו. קוסרין כ) אמר דזפוא׳גכת. ר׳ יוסי בן קציי אמר י (שם). ר׳ אסי בן קסרי אמ׳ א׳. ר׳ יוסי אומר ח | לעיבורין] חאכע. ־ים וגת. לעיבורן י. לעבורין פ. לעבורי׳ ד׳. ־ים ד. לעבר שנים י (שם) | מאתים] פוי. ~ וכל אחיהם על פיהם דחאכת | * מאתים ראשי דפחאכתי] ראשי מאתים ל. אילו מאתים ראשי ו | סנהדריות] זו. סנדריות א׳. סנהדריאות כת. סנהדריאות דחאי. סנדראות ד׳פ | שהיה זו | שבט] חי. שבטו של ו. ל׳ דפאכת | 5 ** מעמיד] מעמיד משבטו ל | * וכל — פיהם דזוחאכתי] ל׳ לפ | וכל אחיהם] כל אחיהם היו א׳. וכל אחיהן היו א׳. שהיו זו. וכל ישראל היו י (שם). ל׳ חי | מסכימין פאגי (שם) | פיהן ג | והן משיבין פ |

יששכר שהיה מרבין תורה לישראל) לכך נאמר הדודאים וכו׳, ובשכל טוב שם א״ר לוי בא וראה כמה היה פרסתן וכו׳ שעל ידיהם עמדו שני שבטים גדולים בישראל וכו׳ יששכר עוסק בתורה וזבולון מפרש בימים ובא ונותן לתוך פיו של יששכר והתורה רבה בישראל וכו׳, ובמה״ג ותאמר לאה נתן אלהים שכרי אמ׳ ר׳ לוי בוא וראה מה יפית היית פרסותן של דודאים לפני מי שאמר והיה העולם ב״ה שבשכר הדודאים הללו עמדו שני שבטים גדולים מסויימין בישראל ואלו הן שבט יששכר ושבט זבולון יששכר יושב ועוסק בתורה וזבולון יוצא ומפרש בימים (ושם בכי״מ בים ובכי״ק בימים) ועוסק בפרקמטיא ובא ונותן בתוך פיו של יששכר ומתוך כך תורה רבת בישראל וכו׳, ושם הועתק קצת כבגנון המאמר בשהש״ר [ר׳ יודן ור׳ לוי ר׳ יודן אמר בא וראה כמה הם חביבין הדודאים לפני מי שאמר והיה העולם שבשכר הדודאים הללו עמדו שני שבטים גדולים מסוימים ואלו הם שבטו של יששכר ושבטו של זבולון שנ׳ ויבא יעקב מן השדה בערב], והדרש יששכר עוסק בתורה וזבולון וכו׳ כדלעיל בסמוך [לפסוק י״ח], ובגי׳ שאר הספרים איתא גם בוי״ר שם על ידי שהיה זבולון מפרש מיישוב ועוסק בפרקמטיא ובא ונותן לתוך פיו של יששכר נותן לו שכר בעמלו וכו׳, ומעם הדודאים נתנו ריח ריח של תורה: 1 תשיעי לשבטים. כסדר תולדותם והקריב שני למלך ליהודה, ובלק״ט הובא המאמר לפסוק שלפניו ליעקב בן חמישי ומפרש חמישי היה ליעקב מן לאה שהוא תשיעי לבנים והוא הקריב שני למלך בנשיאים דכתיב ביום השני וכו׳ וכ״ה בשכל טוב שם: 4 לקילסין. כ״ה בכי״ל, וגי׳ זו הובאה גם בערוך ע׳ קרס ד׳, ושם הועתק מהו לעתים ר׳ תנחומא אמר לקירסין ס״א לקילסין ד״א לעיבורין ס״א לקירסין, ובע׳ קרטין ומבני יששכר וכו׳ ר׳ תנחומא אומר לקירטין ס״א לקירסין ופי׳ עת בל״י קירוס וכו׳ (ושם העיר בעל ערוך הש׳ שהובא בע׳ קרס עוד הגי׳ קילסין, וגי׳ זו ס״א לקילסין איתא בכל דפ״ע ועי׳ גם במעריך ע׳ קרס וללא נכון השמיט ס״א לקילסין בע׳ קרס, והגי׳ ד״א לעיבורין כמו לפנינו בכי״ל), ומלת קילסין היא קירסין[1]) בחילוף יו״ש ולמ״ד, [ובגליון כי״א ב׳ כתוב פי׳ לשון תפוש וכ״ה בפי׳ ב״ר מל״א] ור״ת דורש ומבני יששכר יודעי בינה לעתים יודעי בינה לדעת וליעץ מה יעשה ישראל כפי צורך הזמנים כל דבר ודבר בעתו, ופירוש זה בגי׳ הילק׳ דה״י ר׳ תנחומא אומר רובי תורה חכמתם, ודרש אחר לעתים לעיבורין לעבר שנים ועי׳ בתרגום דה״י שם ולפי הגי׳ שבדפוסי׳ ובכ״י שציינתי ובילק׳ דה״י בעל הדרש לעיבורין הוא ר׳ יוסי בן (בר) קוצרי (קצרי, קציי, קוסרין) ועי׳ לעיל צד 126. ובילקוט כאן השמיט הדרש לקיסרין, וכן בשכל טוב, ושם העתיק מהו לעתים לעבורא וכו׳ מאתים וכל אחיהם על פיהם אחיהם ראשי סנהדראות היה יששכר מעמיד וכל אחיהם מסכימין וכו׳ והוא משיבן הלכה למשה מסיני, ובמה״ג עמ׳ 476 ד״א נתן אלהים שכרי בוא וראה כמה גדול שבחו שלישכר והלא תשיעי שלשבטים והוא מקריב שני למלך וכו׳ מפני מה מפני שהיה בן תורה וכו׳ מהו לעתים אמ׳ ר׳ יוסי לעיבורין ראשיהם מאתים אילו מאתים ראשי סנהדריות שהיה שבטו שלישכר מוציא וכל אחיהם על פיהם מלמד שכל אחיהם היו מסכימין וכו׳ והוא משיב להן הלכה כהלכה למשה מסיני, וכל המאמר נסדר גם בכי״ו פצ״ט ויהי למס עובד אילו מאתים ראשי סנהדריות שהיה יששכר מעמיד הדה היא ומבני יששכר ידעי בינה לעתים מהוא לעתים ר׳ תנחומא אמ׳ לקירסין ר׳ יוסי בר קצריי אמ׳ לעיבורים ראשיהם מאתים וכל וגו׳ שהיו מסכימין הלכה על פיהם והוא מושיב להם הלכה כהלכה למשה מסיני וכו׳, ובנוסחת הדפוסים לקמן פצ״ח סי׳ י״ב המאמר מקוטע ועיי״ש ועי״ע בתנחומא ויחי סי׳ י״א ובנוסחת הדפוסי׳ לקמן פצ״ט סי׳ י׳ ובאג״ב פפ״ג (פפ״ב), ולקמן פצ״ז בכי״ל (בנוסחת השיטה חדשה) חמור גרם כשם שהחמור שובר את העצם ואת הגרם כך שבטו של יששכר שוברין את ישראל בהלכה שנ׳ ומבני יששכר יודעי בינה לעיתים וגו׳ שהיה שבטו מעמיד מאתים סנדריות, ובפסיקתא שם הובא המאמר בדרש קח מאתם (במדבר ז׳ ה׳) מאתם היה הדבר ומי נתן להם את העצה שבטו של יששכר הה״ד ומבני יששכר וכו׳ ר׳ יוסי ובר קצה

[1]) καιρός.

להם כהלכה למשה מסיני, וכל השבח הזה מגין לישׂשכר, מזבולון שהיה מתעסק בפרקמטיה ומאכיל את ישׂשכר שהיה בן תורה הה״ד זבולון לחוף ימים ישכון (בראשית מט יג), וכשבא משה לברך את ישראל הקדים ברכת זבולון לברכת ישׂשכר שמח זבולן בצאתך ויששכר באהליך (דברים לג יח) ממה שיששכר באהליך ויש א׳ יששכר באהלי זבולון:

1 להן פג, עליהם א[1] | כהלכה] פ, הלכה חי, הלכה כהלכה דוואגכת |· וכל זה השבח ח, וכל חייו אגכ, וחייו של יששכר י (שם) | מני׳ זן, מגין לו ו, מגין היה ח, מגין היה (היו א[2]) לו דא[2], מגיין היה (היו א[1]) לו א[1]גכת, ל׳ פ | לישׂשכר ל׳ י | מזבולון] כי, מזבולון ג, מזבלון פ, משל זבולון דאת, משל זבולון ות | עוסק דואכתי, עסוק פחג | בפרקמטיא פ, ־יוא ו[1], בפרקמטיא (בפרגמטיא ונכ) שלו דוחאגכתי (שם) | והיה מאכיל כ | 2 את ל׳ פחא | לישׂשכר חא[1] | שהוא גי | בן תורה] עוסק בתורה ת | היינו דכתי׳ ה | זבולן זוחג, זבלון פ (זבולון — יששכר ל׳ א) | לחף ו | ישכון] ישכן ג, ישכון ובשביל כך יששכר חמור גרם י (שם), וגו׳ זפ | 3 את ל׳ פ | ישראל] כי, השבטים דזפוחגתי (שם) | * זבולון — שמח ד] זבולון.. שנ׳ שמח ת, זבולון.. הה״ד שמח י (שם), זבולן.. הדה היא שמח ו, זבלון (זבולון י) ליששכר הה״ד שמח פי, זבולן לברכת יששכר הדהי (היינו דכתי׳ ח) ולזבולן אמר שמח חג, זבולון.. יששכר זבולון.. ישכר ולזבולון אמר שמח כ, ל׳ ל | זבולן] זחג, זבו׳ ו, זבלון פ, זבולון דאכתי ויששכר באהליך] האגי (שם), ויששכר באוהליך דת, וישׂשכר (וישכר כ) באהלך ד[1]פכי, ל׳ ו 4 ממה] פאגכי, שמח זבולון בצאתך ~ ד, אל תהי קורא (תיקרא ו) כן אלא שמח זבולן בצאתך ~ זו (ממה — באהליך ל׳ ת) | וישכר כ, שיששכר עמד פ, שיש שכר ו, שביששכר א[2]ג | באהליך] פאגי[1], באוהלך דו, באהלך כ | ויש א׳] וי״א א[1], ויש אומ׳ פוא[2]תי[1], ויש אומרי׳ כ, ויש אומרים ד, ל׳ ג | יששכר] זואי, ישכר כ, ויששכר ג, שהיה יששכר פ, יש שכר דת | זבולון זוג, זבולון יששכר עומד באהלי זבולון כ

(וג׳ שצ״ל בר קצרה) אמר לעיבורים ר׳ תנחומא אמר לקירסין ראשיהם מאתים אלו מאתים ראשי סנהדריות שהעמיד יששכר וכל אחיהם על פיהם מלמד שהיו מסכימין הלכה על פיהם (ובעל הערוך ציין בע׳ קרטין בפסקא ויהי ביום כלות משה ובב״ר וכו׳ והביא המאמר כסגנונו כאן מהו לעתים ר׳ תנחומא אומר וכו׳ כדרכו להעתיק המאמרים כסגנונם במקום אחד ואף שציין מקורם במקומות שונים), ושם בכ״י כרמולי הגי׳ יודעי בינה לעתים שהיו יודעים לעבר שנים ולקבוע חדשים מה יעשה ישראל ר׳ תנחומא אמר שהיו יודעים לרפות את הקרסים, וגי׳ זו צ״ל עפ״י המאמר בשהש״ר שם שנובע מפסיקתא וקח מאתם והיו מהו קח מאתם מאתם היו הדברים וכו׳ הוא שהכתוב משבח שבט יששכר שנאמר ומבני יששכר וכו׳ מהו לעתים ר׳ תנחומא אמר לקירסין ר׳ יוסי בר קסריי אמר לעיבורין לדעת מה יעשה ישראל שהיו יודעים לרפאות את הקורם (כ״ה בד״ו) ראשיהם מאתים אלו מאתים ראשי כנהדראות שהיה שבטו של יששכר מעמיד וכל אחיהם על פיהם מלמד שכל אחיהם היו מסכימין ההלכה על פיהם כהלכה למשה מסיני, ובמדרש אסתר שם בדפ״ר וד״ו ויאמר המלך לחכמים יודעי העתים וגו׳ מי היו אמר ר׳ סימון זה שבטו של יששכר הה״ד ומבני יששכר וכו׳ ר׳ תנחומא אמר לקירסין, ור׳ יוסי בר קצרתא אמר לעיבורין לדעת מה יעשה ישראל שהיו יודעין לרפאות את הקירום פירוש קליפה העולה מחמת מכה ראשיהם מאתים אלו מאתים ראשי סנהדראות שהיה שבטו של יששכר מעמידים וכל אחיהם וכו׳ וכולם היו מסכימים הלכה על דעתן כהלכה למשה מסיני (הפירוש קליפה העולה וכו׳ הוא הוספה זרה, וקשה הדרש לדעת מה יעשה וכו׳ שהיו יודעי׳ לרפאות וכו׳ ועי׳ בהערות רש״ב בפסיקתא שם, ומהרז״ף במ״ח חלק ג׳ צד 22 מפרש קירוס מל״י[1]) וצע״ג), ועוד בבמ״ר שם קערת כסף אחת בא נשיא יששכר והקריב על שם התורה לפי שהם אהבו את התורה יותר מכל השבטים שנאמר ומבני יששכר וכו׳ מהו לעתים ר׳ תנחומא אמר לקרסין ר׳ יוסי אומר לעבורים לדעת מה יעשה ישראל באיזה יום יעשו מועדים ראשיהם מאתים אלו מאתים וכו׳ שהיה שבט יששכר מעמיד וכל אחיהם וכו׳ שהיו מסכימים הלכה על פיהם ואומר ויט שכמו לסבול שהיו סובלים עול תורה ויהי למס עובד שכל מי שהיה טועה בהלכה היו שואלים אותה לשבט יששכר והם מבארים אותה להם, ובאלו המדרשים ל״ג והוא משיב להם, וטעם הגי׳ כאן כל אחד מראשי סנהדריות [או שבט יששכר] משיב להם וכו׳, ובכי״פ הגי׳ והן משיבין, וכבר דרשו בספרי וזאת הברכה פי׳ שנ״ד ויששכר באהליך מלמד ששבטו של יששכר משתבח בתורה שנאמר ומבני יששכר יודעי בינה לעתים וכן מצינו שאביו משבחו שנאמר וירא מנוחה כי טוב וכו׳ ועי״ע עירובין ק׳ ב׳ יומא כ״ו א׳, ובתר״י א׳ מתורגם ותאמר לאה וכו׳ ואמרת לאה יהב י״י אגרי וכו׳ והיכדין עתידין בנוי לקבלא אגר טוב על דאינון עסיקין באורייתא וכו׳: 4 ממה שיששכר וכו׳. וסוף הפסוק אינו נאמר על יששכר כאילו כת׳ ולישׂשכר אמר שמח יששכר באהליך אלא מוסב למעלה שמח זבולן בצאתך הצלח בצאתך לסחורה ממה בזכות מה שיששכר באהליך שהוא עוסק בתורה ויושב באהלים על ידך עי׳ ביפ״ת, ויש אומרים יששכר באהלי זבולון, זכותו וברכתו באהליך [לפי הנוסחאות שלפנינו יששכר בתיבה אחת ולא יש שכר כגי׳ הדפוסי׳ וכי״ת אין לפי פירוש זה חילוק בין פי׳ הראשון לפי׳ היש אומרים, אמנם נראה שלפי׳ הראשון באהליך מוסב על יששכר וכונת המקרא הוא שמח זבולון בצאתך ממה שאתה יששכר יושב באהליך ולפי׳ היש אומרים באהליך מוסב על זבולון שישמח מפני שיששכר יושב באהליו ולומד], וכן טעם הגי׳ בכי״ו אל תיקרא כן כלו׳ להפריד הפסוק אלא שמח זבולן בצאתך ויששכר ממה שיששכר וכו׳, וגם בכי״ו לקמן שם הגי׳ וכל השבח הזה מאין היה ליששכר משלזבולון שהיה עוסק בפרגמטיא שלו ומאכיל וכו׳ הדה היא זבולן לחוף וגו׳ וכשבא משה לברך את השבט הקדים וכו׳ הדה היא שמח זבולן בצאתך וגו׳ אל תהי קורא כן אלא שמח זבולון בצאתך ממה וכו׳, וח״נ פיקמטיא פרגמטיא עי׳ גם לעיל צד 627, והגי׳ וי״א יש שכר באהלי וכו׳ איתא רק בדפוסי׳ [וכי״ת] ועי׳ גם גי׳ הילקוט, ובמה״ג שם גורס ומפרש וכל השבח הזה מגין לו לישׂשכר משלזבולון שהיה עוסק בפרקמטיא שלו ובא ומאכיל את יששכר הוי אלמלי זכותו שלזבולון לא עמדה תורתו שלישׂשכר וכשבא משה לברך את ישראל הקדים ברכת זבולן ליששכר דכת׳ שמח וכו׳ ויששכר באהליך ויש אומרין יששכר נתקיימה ברכתו באהלי זבולן, ובשכל טוב וכל השבח הזה ליששכר

[1]) χηρίον, grindartiger Ausschlag.

כ) ותאמר לאה זבדני אלהים אתי זבד טוב הפעם יזבלני אישי השדה זו כל זמן
שאת מזבלה ומעדרה היא עושה פירות:

כא) ואחר ילדה בת וגו' הגן היתה אשתו מעוברת ואמ' יהי רצון שתלד אשתי זכר הרי זו
תפילת שוא, דבי ר' ינייי אמ' ביושבת על המשבר היא מתניתא. אמר ר' יודה בר פזי אף היושבת 461a

1 ילקוט ר' ק"ל: 3 ילקוט שם, ילקוט ירמיה ר' רל"ט: גנכות פ"ט מ"ג: 4 ירוש' גנכות פ"ט י"ד ח'. גנכות ס' ח', תנחומא וילא סי' ח' [וש] סנהומא מ"כ שם סי' י"ע [ויצלת סי' י"ח]:

1 * ותאמר — אישי] ותאמר.. טוב וגו' ל, ותאמר.. אלהים זבד טוב' הפעם.. אישי י, ותאמר.. זבדני וגו' הפעם יזבלני ם, ותאמר לאה הפעם.. אישי א', הפעם.. אישי חא', ותאמר.. אלהים וגו' ו, ותאמר.. אותי זבד טוב כ, ותאמר.. אתי ג, זבדני.. אותי זבד טוב הפעם יזבליני אישי ת, זבדני.. טוב ד | זו] ג, הזו דפוחכתרי, הזה א | זמן] מה זו | 2 שאת] זפוחגבי, שאתה דאתר | מעדרה ומשקה ומזבלה א | 3 ואחר — בת ל' א' | וגו'] ו, ותקרא את שמה דינה חא'גכ, ותקרא.. שמה א', ל' דפתי | תגן] ח, תנינן זפואגבי (ירמיה), תניג' ד, תנינא ת, תמן תנינן י | היתה] א, כיצד היתה דפוכת, כיצד הייתה ז, הרי שהיתה חי, הרי שאמ' שהייתה ג | (ואמר — שוא ל' ו) | רצון] ~ מלפניך כ | בן זכר א | זה י | 4 תפילת] וג, תפלת פחאכתי, תפלה ד | דבין] דבית וחכ, ל' י | יניי] ג, ינאי דפוהאכתרי | אמרין] וחכ, אמרי דאגתרי (שם). אמרו ר', אומר י | מיושבת ג | היא] פוחאברי, הדא דת, ל' נ | מתניתה וג | ואמ'] ח, דאמ' ת | יודא פ, יהודה דזוחאגבתי | בר] ו, בן דפחאגבתי | היושבת] פא', יושבת ו, ביושבת חא'גי, על היושבת דת |

מזבולון שהיה עוסק בפרגמטיא שלו ומאכיל ל י ש ש כ ר וכו' (ושם מפרש ותקרא שמו יששכר כלומר
יש לי שכר וכו' ועי' גם ברד"ק). ובכי"ל לקמן פצ"ז זבולן לחוף ימים ישכון בסחורתו ויששכר בתורתו וכו' מה
ראה יעקב שבירך זבולן ואחרכך יששכר והלא יששכר גדול ממנו וכו' ועי' בתנחומא ויחי ובנוסחת הדפוסי'
לקמן פצ"ט סי' מ': 1 הפעם יזבלני וכו'. כן השלמתי ועח"נ, וכן מפרש בפי' ב"ר כ"י [לקמן פהשה ע"ג]
יזבלני דריש, ובמה"ג שם ותהר וכו' ותאמר הפעם יזבלני אישי אמרה לאה השדה כל זמן שאת מזבלה היא
עושה פירות כך האשה כל זמן שמוספת בנים בעלה מוסיף באהבתה, ובשכל טוב צד 149 הפעם יזבלני לשון
זבל וכו' ועיי"ש צד 148 [ובמדרש אגדה הפעם יזבלני וגו' כעין שדה שמזבלין אותה כדי שתצא התבואה
יפה] והלשון כל זמן וכו' כמו לעיל צד 460 מה קינמון הזה כל זמן שאתה מזבלו ומעדרו הוא עושה פירות
וכו': 3 תגן. במשנה שם הצועק לשעבר הרי זו תפלת שוא כיצד היתה אשתו מעוברת ואמר וכו' הרי זו
תפלת שוא, וכפי הגי' לפנינו בכי"ל [וכי"א א' וב'] הועתק כאן לפי הענין מן היתה אשתו וכו', ובמשנה
בבבלי חסר מלת כיצד ועי' בדה"ם צד 288 וד"ס ח"א צד 288, ובדפ"ר וד"ו הודפס ת נ י נ' ור"ל תנינן,
וכבר נשתבש בד' קראקא א' תנינא ועי' במ"י לעיל צד 151: 4 דבי ר' יניי. לעיל צד 135 הגי' דבית ינייי
ועי' בח"נ ובמ"י שם: המשבר. כסא של היולדת ועי' פריים שם צד 459 וקרויס ארכעאלאגיע ח"ב צד 6:
היא מתניתא. מיירי מתניתין, ור"י בר פזי שאמר אף היושבת על המשבר וכו' משמע שחולק על המשנה,
ולא נתפרש אתיבון וכו' אי לדבי ר' יניי או לריב"פ [ובכי"א א' הגי' איתיבון א"ר ינאי ונקוד עליו וביני
שיטי כתוב ליה], ובהקושיא חסר עיקר הדרש שעיקר ברייתה זכר היה ונעשית נקבה, ואף אם כוונו לאגדה
זו קשה דהא אפשר לפרש שנשתנית קודם שישבה לאה על המשבר, ומאי משני עיקר ברייתה שלדינה זכר
היה וכו' שאינו מחדש כלום, ובבבלי ברכות שם איתא היתה אשתו מעוברת וכו' תפלת שוא ולא מהני רחמי
מתיב רב יוסף (ועי' בד"ס שם צד 340 הגי' ר' א ב א וכן מביא ביפ"ת) ואחר ילדה בת ותקרא את שמה
דינה מאי ו א ח ר אמר רב לאחר שדנה ל א ה דין בעצמה ואמרה י"ב שבטים עתידין לצאת מן יעקב
ששה יצאו ממני וארבעה מן השפחות וכו' אם זה זכר לא תהא אחותי רחל כאחת השפחות מיד נהפכה לבת
שנאמר ותקרא את שמה דינה אין מזכירין מעשה ניסים ואיבעית אימא מעשה דלאה בתוך ארבעים יום הוה
וכו', ובמ"כ שיער להגיה כאן עפ"י הבבלי שם והכתיב ואחר ילדה בת ו א מ ר ר' א ב א (וכ"ה במה"ג
ועי' בד"ס) עיקר ברייתה וכו' ומשני א"ר תנינא האמהות נביאות היו וכו' והיה עמהם דרך נס וכו' וביפ"ת
כתב חזרתי על כל בעלי אגדה שבארין הלזו שיפרשו לי הך תיובתא ותירוצא ואין אתנו יודע עד מה וכו'
ועיי"ש ובנזה"ק שהאריכו בפירוש המאמר [ולדעתי נראה שנחלפו כאן המאמרים וצריכים לסרס אותם בדרך
זה תגן כו' תפילת שוא אתיבון והכת' ואחר ילדה בת ואמר רב (כצ"ל במקום א"ל) עיקר ברייתה וכו' נעשת
נקבה דבי ר' יניי אמ' כו' ובזה הכל עולה על נכון כי לדבי ר' יניי דוקא ביושבת על המשבר נשנה במתניתן
שאין תפלה מועלת ורחל התפללה קודם ישיבתה של לאה על המשבר], ובפי' ב"ר מפרש דבי ר' ינאי וכו'
איתבון לר' ינאי והכתי' ואחר וכו' נעשתה נקבה כלומר מקודם לכן נהפכה נתכנסו כל האמהות ואמרו וכו'
תפקד עוד רחל [ובפי' ב"ר כי"א נוסף ואמרו יהי רצון שתפקד זו והיינו ואחר לאחר שילדו כלם התפללו
עלי' וב"ה בגליון כי"א ב'.] ובפי' ב"ר כי"ם מל"א הכיוצר הזה מה היוצר הזה לאחר שיצר את הכד שוברו
ועושה אחר אף אני עושה את המקום אפילו על המשבר (וכן נוסף הפירוש בדפוסים [וכי"ת] מה יוצר הזה
וכו') וקשיא לר' ינאי והכתיב ואחר ילדה בת דמשמע עד שעת לדתה היה זכר במעי לאה ובשעת לדתה
היינו על המשבר [נעשית נקבה] עיקר ברייתה של דינה כלומר תחלת יצירתה זכר היתה ומתפילתה של רחל
שאמרה וכו' נעשית נקבה קודם לידה ומשבר דיינו בזכרים וכו' והיינו אחר שילדו כולם התחילו מתפללות
על רחל, ובסגנון שלפנינו בב"ר המאמרים בירוש' ברכות, ושם ל"ג אמר ריב"פ אף היושבת וכו' ול"ג אתיבון
והכת' וכו' אמר להם, והגי' שם דבית ינאי אמר ביושבת על המשבר [היא מתניתא] הא קודם כן יצלי על שם
הנה כחומר ביד היוצר רבי [יהודה בן פזי] בשם דבית ינאי עיקר ע י ב ו ר ה של דינה זכר היה מאחר
שנתפללה רחל נעשית נקבה הדה היא ואחר ילדה בת ותקרא את שמה דינה מאחר שנתפללה רחל נעשית
נקבה וא"ר י ה ו ד ה בן פזי ב ש ם ד ב י ת ר' י נ א י אמינו רחל מנביאות הראשונות היתה אמרה עוד
אחר יהיה ממני הדא הוא דכתיב יוסף ה' לי בן אחר אחרים לא אמרה אלא עוד אחר יהיה ממני
(והתיבות שהוספתי נשתרבבו שם למעלה), ובפני משה הגיה בירושל' עפ"י המאמר שלפנינו בב"ר,
ועי' גם במראה הפנים ובפי' מהרז"ף, אכן גם בירוש' ברכות ד' מגנצא הגי' כן באיזה שינויים, וכן
הועתק מירושלמי במה"ג עמו' 477 דבי ר' ינאי אומרין ביושבת וכו' ה א מ ת נ י ת א וכו' ר' י ו ד ה ב ר

על המשבר יכול הוא להשתנות הה"ד הכיוצר הזה לא אוכל וגו' (ירמיה יח ו), אתיבון והכת' ואחר ילדה בת, אמר להם עיקר ברייתה שלדינה זכר היה ומתפילת רחל שאמרה יוסף י"י לי בן אחר (בראשית ל כד) נעשת נקבה, אמר ר' חנינה בן פזי אמהות נביאות היו ורחל היתה מן האימהות, יוסף י"י לי בנים אחרים לא נאמר אלא בן אחר אמרה עוד אחד עתיד להעמיד ולווי יהיה ממני, אמר ר' חנינה נתכנסו אימהות ואמרו דיינו זכרים תפקד זו:

פרשה עג

ל כב) ויזכר אלהים את רחל וגו' זכריני י"י ברצון עמך פקדיני בישועתך (תהלים קו ד) אמר ר' אלעזר בראש השנה נפקדה שרה רחל וחנה ויזכר אלהים את רחל וגו':

3 [לעיל לד 765 ועי' תנחומא מ"ב וילא סי' כ] : || 6 ילקוט מכירי תהלים ל"ה סי' י"ב : 7 כלא הסנה י"ש ס':

1 הוא] פחאגכי, היא ו, ל' דת | וגו'] לעשות י (שם), לעשות לכם בית (לעשות בית ג) ישראל נאם י"י וגו' חג, לעשות לכם בית ישראל הנה כחומר ביד היוצר י[1], לעשות.. ישראל הנה (וכתי' הנה א[1]) .. היוצר כן אתם בידי בית ישראל א, וגו' (לעשות לכם.ו[0]כ) הנה.. היוצר.. ישראל פו[0]כ, לעשות לכם בית ישראל הנה.. בית ישראל מה יוצר הזה לאחר שיצר את הכד שוברו ועושה אחר אף אני עושה כן אפי' על המשבר דת | אתיבון] פחג, התיבון ו, איתיבון אכר[2], איתבון ר[1], איתיביה ד, אותבוה ת | והכת'] גכת, והכתיב דחא'רי, והא כת' פו, והא כתיב ר[3]י (שם), ל' א[2] | 2 להון א | עקר ח * ברייתה דפוחאכתר[2]י] בריתה לר[1]ו[1] (שם), בירויותה ז, בריתיה ג | של דינה] פוחאגרי, ל' דכת | היה] אגכר[3], היתה דהרי, היית פו, ל' ת | ומתפלתה (ומתפלת פ) של דפחאכתר[3]י, ומתפילה של ו[0]ג | 3 נעשת] פוי, נעשית זחאכתר[3]י (שם), נעשתה ר[1], נעשה דג | חנינא חאגכ, חנניה ו בר ו | אמהות] פחכת, אימהות דואג, האמהות י | היו] הן ת | היתה] וחאגכ, ל' דפת | האימהות] וא[2]ג, האמהות דפחא[1]כת | 4 לי בן א[1], לי בן אחר ח | אחרים ל' א | לא נאמר] חי, אינו אומר כן פו. אין כתיב (כת' גכת) כאן דאגכת | אלא יוסף י"י לי בן וא[1] | ועוד ג | אחד] פחא[1]י, אחר דוא[2]גכ, בן אחר ת | עתיד] כ, הוא עתיד דפוא[2]תי, הוא א[1]ג | לעמוד וחי | ולואי א[1], והלואי י, הלווי והגכ, הלואי דפא[2]ת | יהי ממני י, ממני יהיה פ, שיהא ממני א[1], יצא ממני ת, ממני ח | 5 חנינא ח, חנינה (חנינא אגכ) בן פזי פאגכ, חנניה בר פזי ן | כל האימהות דואג, כל האמהות פחתי אמרו פכ, ל' ת | דיין א[2] | תפקוד כ, תיפקוד ו | זו] א, עוד זו פוחגכ, עוד זאת דת, עוד רחל ר, עוד זאת רחל ר[3]ו[1] || 6 ויזכור חאכת | וגו'] ו, ל' דפחאגכת | זכריני] ג, זכרני דות, כת' (כתיב חא[2]מ, כתו' כ, הה"ד א[1]) זכרני פחאכמ | עמיך ת | פקדני בישועתיך ד, ופקדני (פקדני א[3], פוקדנו ח) בישועתך (בישועתיך ת) חאגכתמ, וגו' פו | 7 לעזר ו | שנה ו | שרה ורחל פת, רחל ושרה א[1]כ | ולאה וחנה פ | ויזכור חאתמ | את ל' ד | וגו' ל' |

פזי בשם דבית ר' ינאי עיקר עיבורה וכו', וגר' שצ"ל כאן עפ"י הירושלמי אמר ר' יהודה בן פזי אמהות נביאות היו וכו' ונתחלף עם ר' חנינא ב"פ שהוא בעל המאמר בסמוך (ואף לפי הגי' שלפנינו אמר ר' חנינה נתכנסו וכו' וגם ר"ח לעיל צד 461 הוא ר"ח בן פזי, וע' באגה"א ח"א צד 45, וללא נכון הובא שם צד 23 זה המאמר בתוך מאמרי ר"ח בר חמא) אכן גם בשכל טוב צד 148 הועתק א"ר חנינא בן פזי רחל אמנו נביאה היתה אמרה עוד בן אחד הוא עתיד להעמיד יהי רצון שיהא ממני ואמר רב חנינא בן פזי נתכנסו כל האמהות ואמרו דיינו וכו' ומפרש שם לכך נאמר ואחר ילדה בת כלומר לאחר שנתפללה לאה ואמרה יהי רצון שיהא עובר בבמני נקבה כדי שתלד רחל אחותי זכר וכו' מכאן שנתחלפה דינה בבנימין אבל מקצת רבותינו דרשו שנתחלפה ביוסף, ובתנחומא שם ילמדנו רבינו אם היתה אשתו מעוברת מהו שיתפלל יה"ר שתלד אשתי זכר כך שנו רבותינו היתה אשתו מעוברת ואמר וכו' ר"ה בשם ר' יוסי אומר אע"פ ששנינו היתה אשתו מעוברת וכו' הרי זו תפלת שוא אינו כן אלא אפילו עד שעה שתשב על המשבר יתפלל שתלד זכר לפי שאין קשה לפני הקב"ה לעשות את הנקבות זכרים וכו' וכן מפורש ע"י ירמיה וכו' מה הקב"ה אומר לירמיה הכיוצר הזה לא אוכל לעשות וכו' וכן אתה מוצא בלאה אחר שילדה ששה בנים וכו' והיתה מתרעמת לפני הקב"ה ואמרה רבש"ע וכו' מיד שמע הקב"ה תפלתה ונהפך העובר שבמעיה לנקבה שנאמר ואחר ילדה בת ותקרא וכו' ואחרת אין כתיב כאן אלא ואחר ולמה קראה לאה דינה לפי שעמדה לאה הצדקת בדין לפני הקב"ה אמר לה הקב"ה את רחמנית ואף אני מרחם עליה מיד ויזכור אלהים את רחל, וע' בתנחומא מ"ב שם, והאגדה גם בתר"י א' ומן בתר כדין ילידת בת וקרת ית שמה דינה ארום אמרת דין הוא מן קדם י"י דיהון מני פלגות שבטיא ברם מן רחל אחתי יפקון תרין שבטין היכמא דנפקו מן חדא מן אמהתא ושמיע מן קדם י"י צלותא דלאה ואיתחלפו עובריא במעיהון והוה יהיב יוסף במעהא דרחל ודינה במעהא דלאה, וממקור אחר הועתק במה"ג צד 479 מהו דינה אמ' ר' יהושע בן נחמיה שנעשה בה מידת הדין שהיית זכר ונעשית נקבה ורבנן אמרי מהוא דינה הכל צווחו דיינו בנים לאה והשפחות וכו' ואפשר שגם במאמר ר"ח נתכנסו אימהות ואמרו דיינו וכו' הוא דורש השם דינה [וכמוש"כ ביפ"ת ובחי' הרש"ש], ועוד איתא בפדר"א פל"ו אמרה הילדה הזאת דין ומשפט היא על כן קראה שמה דינה ועיי"ש בביאור הרד"ל [והשם אמהות במאמר ר"ח על השפחות לאו דוקא כי אין קורין אמהות אלא לארבע (ברכות ט"ז ב') וכמו שהעיר ביפ"ת, וע' גם לקמן פע"ג סי' ג'. אמנם במסכת שמחות ספ"א הנוסחה אין קורין לאבות אבינו וכו' ולא לאמהות אמינו אלא לארבע אמהות]:

פרשה עג. בכי"א א' פע"א וכן נסמן בדפ"ר, ובמקרא כאן ראש סדר וע' במ"י לעיל ריש פע"א: 6 זכריני וכו'. [פי' בפי' ב"ר כ"י מל"א] בעת שאתה מצוי ומתרצה לעמך [כצ"ל תחת לפניך הכתוב שם]

ב זכר חסדו ואמונתו לבית ישראל ראו כל אפסי ארץ את ישועת אלהינו (שם צח ג)
זכר חסדו זה אברהם חסד לאברהם (מיכה ז כ), ואמונתו זה יעקב תתן אמת ליעקב (שם שם),
לבית ישראל ישראל סבה, מי היה ביתו שליעקב אבינו לא רחל, בכולם כת׳ בני לאה בכור
יעקב ראובן (בראשית לה כג), ובני זלפה שפחת לאה גד. ואשר (שם שם כו), ובני בלהה
שפחת רחל דן ונפתלי (שם שם כה), וברחל כת׳ בני רחל אשת יעקב יוסף ובנימן (שם מו יט),
ד״א זכר חסדו ואמונתו וגו׳ ויזכר אלהים את רחל וגו׳:
ג פדה בשלום נפשי וגו׳ (תהלים נה יט) זה יעקב, מקרב לי (שם שם) שלא תקרב לי עצת
הרשע שלא יאמר זו שילדה יטלינה וזו שלא ילדה לא יטלינה, כי ברבים היו עמדי (שם שם) דאמר

1 [illegible] כ׳ ק״ל, ילק׳ תהלים כ׳ תתנ״ב, ילק׳ מכירי בם, ילק׳ מכירי מיכה ז׳ כ׳, וע׳ תנחומא מ״ב וילך סי׳ י״ט:
[illegible] ק״ל, ילק׳ מכירי תהלים כ״ה סי׳ י״ז, תנחומא מ״ב שם סי׳ י״ז, מדרש תהלים כ״ה [וע׳ תנחומא מ״ב שם סי׳ כ]:

1 זכר] כתיב ~ חמ (תהלים), וכתי׳ ~ א | ׳ לבית — אלהינו דת] לבית.. וראו.. אלהינו ל, לבית ישראל פחא׳גכימ, וגו׳ וא² | 2 זכר חסדו] חסד י | * חסד לאברהם ו] שני חסד (וחסד ח) לאברהם דפו⁰חאגכתי (תהלים) מ, ל׳ לוי | תתן] וי¹, שני ~ דפ⁰חאכי (שם) מ, דכתי׳ ~ ג | 3 * ישראל סבה] ישראל סבא דפוחכתימ, סבה ל, סבא אג | ומי ח | יעקב אבינו] חי, אבינו יעקב דוגכת, יעקב פאי (שם) | לא ל׳ חא׳ | בכולן א׳כת, בכלם פ, בכלן א²ימ (שם), כי בכלן ח | כתי׳ פחאי | בני — ראובן] והגכתי, ובני.. ראובן דפ, בני.. יעקב א, ובני.. יעקב מ (שם), אלה בני לאה י (שם) | 4 ובני — ואשר] ובני (בני י) זלפה שפחת לאה הני, ובני.. שפחת וגו׳ ו, ובני זלפה פ, אלה בני זלפה י (שם), ובני בלהה שפחת רחל אמ (שם) | ובני — ונפתלי] ובני (בני י) בלהה שפחת רחל חני, ובני בלהה וגו׳ ו⁰, ובני בלהה פ, אלה בני בלהה י (שם), ובני זלפה שפחת לאה אמ (שם) | 5 כת׳] גת, כתי׳ דפהאכימ (שם), כתוב ו | בני] ובני מ (שם), אשת יעקב שנא׳ ובני א²א¹⁰ | יוסף ובנימן] וגו׳ ו, ל׳ דפהאגכתימ (שם) | 6 ד״א] לכך כתיב י, לכך ח, ל׳ א²י (שם) | זכר חסדו ל׳ א | ואמונתו וגו׳] ואמונתו לבית ישראל דוחכתי, ואמונתו ג, וגו׳ פ, ל׳ אי (שם) | ויזכור א¹י (ויזכר — רחל ל׳ א²) | וגו׳] ו, וישמע אליה ד, וישמע אליה אלהים ויפתח את רחמה ת, ל׳ פאגכי | 7 פדה — נפשי ל׳ א² וגו׳] ו, מקרב לי א׳גימ, מקרב לי כי ברבים היו עמדי דת, ל׳ פא² | זה] פדה בשלום נפשי ~ ואגכי, פדה בשלום וגו׳ ~ מ, נפש ~ פ | מקרוב א² | תיקרב לו ו | עצתו של רשע דפואכתר³, ..של אותו רשע גרימ | 8 שילדה הימנו י | יטלנה ת, יטלנה עמו דפואגכרימ | וזה ו | לא] אר¹, אל דפוגכתר²ימ | יטלנה עמו דפאגכתרימ, יטלנה עימו ו | * כי — דאמר א¹] כי.. עמדי רי, ד״א לג, דאמר דפא²כתמ, דמר ו |

וזהו בראש השנה, א״ר אלעזר בר״ה נפקדה וכו׳ שנאמר ויזכר וכו׳ (וזה סיום הפתיחה), והדרש מפורש בר״ה שם, ולשון הברייתא שם בר״ה נפקדה שרה רחל וחנה ובסוגיא דגמרא שם בר״ה נפקדה וכו׳ מנלן א״ר אלעזר אתיא פקירה פקירה אתיא זכירה זכירה כתיב ברחל ויזכור אלהים את רחל וכתיב בחנה ויזכרה ה׳ (ש״א א׳ י״ט) ואתיא זכירה זכירה מראש השנה דכתיב שבתון זכרון תרועה (ויקרא כ״ג כ״ד) פקידה פקידה כתיב בחנה כי פקד ה׳ את חנה (ש״א ב׳ כ״א) וכתי׳ בשרה וה׳ פקד את שרה, וע׳ בר״ס, ומאמר אחר במה״ג עמו׳ 478 אמ׳ ר׳ אלעזר מניין שנפקדה רחל בראש השנה ממה שכת׳ למעלה מן הענין ואחר ילדה בת ותקרא את שמה דינה מהוא דינה אימת שהקב״ה יושב בדין על הבריות וצ״ע: 3 ישראל סבה. יעקב אבינו, וע׳ לעיל צד 784: בכולם כת׳ וכו׳. לפי הגי׳ שלפנינו קשה שמביא בכולם הפסוקים בראשית ל״ה כ״ג כ״ו כ״ה, ושם כת׳ גם ברחל בני רחל יוסף ובנימן, והפ׳ בני רחל אשת יעקב יוסף ובנימן הוא בפרשה אחרת (מ״ו י״ט), וגם קשה שמקדים הפ׳ ובני זלפה שפחת לאה וכו׳ (ל״ה כ״ו) לפ׳ ובני בלהה שפחת רחל וכו׳ (ל״ה כ״ה) [אמנם בכי״א א׳ וב׳ וילק׳ מכירי הפ׳ ובני זלפה מאוחר לפ׳ בני בלהה], וגי׳ ישרה בילק׳ תהלים שם בכלן כתיב אלה בני לאה (מ״ו ט״ו) אלה בני זלפה (מ״ו י״ח) אלה בני בלהה (מ״ו כ״ה) וברחל כתיב בני רחל אשת יעקב, אבן גם בשכל טוב צד 156 הובאו הפסוקים כמו לפנינו, והשמיט שם הדרש זכר חסדו זה אברהם וכו׳ ואמונתו וכו׳ [וע״ע ברמב״ן לפסוק ל״א ל״ג], וכתיבת ובינימן בכי״ל כמו לעיל צד 820 וע׳ בס״י שם: 6 ד״א זכר חסדו וכו׳. במאמר הסוגר דרשו כל הכתוב על רחל ומסיים ויזכר אלהים את רחל וגו׳, וע׳ בילק׳ תהלים, ובילקו׳ כאן הגי׳ לכך כתי׳ זכר חסדו וכו׳, וסוף הפסוק ראו כל אפסי ארץ וכו׳ בראש הפתיחה לפי הגי׳ בכי״ל ובדפוסי׳ [וכי״ת] לא נדרש כאן, ולשון הפתיחה בתנחומא מ״ב שם וש״ה זכר חסדו ואמונתו מדבר ביהושע שהוא מבני בניה של רחל וראו כל אפסי ארץ את ישועת אלהינו אותה ישועה שעשה יהושע שנאמר שמש בגבעון דום ד״א זכר חסדו וזכירת אמנו רחל לבית ישראל שנאמר אשר בנו שתיהן את בית ישראל הוי ויזכור אלהים את רחל, וע׳ גם בילק׳ מכירי שם, ובמה״ג עמו׳ 479 הועתק וש״ה זכר חסדו וכו׳ אמ׳ ר׳ יצחק ורחל עקרה היא עיקר הבית (וע׳ לעיל צד 823) שלא הלך יעקב לחרן אלא בשביל רחל הואיל והיא היתה העיקר זכרה הקב״ה הדא היא זכר חסדו ואמונתו למי לבית ישראל לרחל שהיתה עיקר הבית וראו כל אפסי ארץ את ישועת אלהינו זה יהושע בן נון שהוא עומד ממנה ומעמיד גלגל חמה שהוא עומד בכל העולם: 7 עצת הרשע. עצתו של עשו הרשע שלא יאמר זו שילדה יטלנה יקח לו וזו שלא ילדה רחל לא יטלנה וישלחה וישאנה הוא (וכתיבת יטלינה בכי״ל ביו״ד כמו באומצע לעיל צד 130 וע׳ בס״י שם)׳ ועפ״י הגי׳ בפי׳ ב״ר כי״מ וכי״א הגהתי כי ברבים היו עמדי ר׳ יודן בשם וכו׳ וגם בילקוט הגי׳ כי ברבים היו עמדי (והשמיט שם שם האומר ר׳ יודן וכו׳), ולא נהירא הגי׳ בכי״ל וכי״ג ד״א ר׳ יודן וכו׳ והגי׳ בשאר הספרים דאמר ר׳ יודן וכו׳ [מלת ד״א בכי״ל וכי״ג יש לפתור דאמר והיא נפרדה מן ר״ש הסמוכה וצ״ל דא״ר כמו שהוא בכי״א א׳ וב׳, ועפ״ז מקויימת מלת דאמר בכל כ״י ולכן הוספתי מלה זאת בפנים בהתאמה לנוסחת כי״א א׳ ולא לנוסחת פי׳ ב״ר], ובכי״ל נשתבש בזכותה דכת׳ את רחל בזכות אחתה וכו׳ ולפני את רחל נוסף בינו שיטי ויזכר אלהים והגהתי ועח״ג, [ובכי״א ב׳ הנוסחה

ר׳ יודן בשם ר׳ איבו בהרבה תפילות נפקדה רחל, בזכותה דכת׳ ויזכר אלהים את רחל, [את
רחל] בזכות אחותה, וישמע אליה אלהים בזכות יעקב, ויפתח את רחמה בזכות האימהות:
[ויזכר אלהים את רחל] אמר ר׳ שמואל בר נחמני אוי להם לרשעים שהופכים מידת
רחמים למידת הדין, בכל מקום שנ׳ י״י מידת רחמים י״י י״י אל רחום וחנון (שמות לד ו) י״י ארך
אפים ורב חסד (במדבר יד יח) וכת׳ וירא י״י כי רבה רעת האדם (בראשית ו ה) וינחם י״י כי עשה
את האדם (שם שם ו) ויאמר י״י אמחה וגו (שם שם ז), ואשרי הצדיקים שהופכין מידת הדין למידת
רחמים, בכל מקום שנ׳ אלהים מידת הדין אלהים לא תקלל (שמות כב כז) עד האלהים יבא דבר
שניהם (שם שם ח) וכת׳ וישמע אלהים את נאקתם (שם ב כד) [ויזכר אלהים את נח (בראשית
ח א)] ויזכר אלהים את רחל: מה זכירה זכר לה, שתיקה ששתקה לאחותה [בשעה שהיו נותנין ד

3 לעיל צד 308 וש״נ: 4 [ספרי דברים פ׳ כ״ז]: 7 [ע׳ מכילתא נשי״ת (מסכתא ג׳) פ״ד ובחדש פ״ד, מכילתא דרשב״י צד 49 צד 61 וצד 103]: 9 ילקוט כאן:

1 בשם ר׳ איבון] .. איבו אבתרמ, ל׳ פ | תפילות] וג, תפלות דפאבתרימ | בזכותה — רחל] פ, שנאמר ויזכור אלהים בזכותה אמ, שנ׳ ויזכר.. את רחל רחל בזכותה דת, רחל בזכותה וגכ, רחל בזכות עצמה י | * את רחל דוגבתימ] ל׳ לפ | 2 בזכותה של מ | * אחותה דואגכתימ] אחתה ל, אהותה שנ׳ את רחל פ | אליה ל׳ מ | אלהים ל׳ י | ° את רחמה ל׳ ד | האמהות דפא׳גבתימ, אימהות וא² 3 * ויזכר — רחל] ויזכור.. רחל ח, ל׳ לדפואגכת | נחמן | שהופכים] א², ־ין א¹, שהן (שהם חכ) הופכים והכ, שהן הופכין פג, שהן מהפכים ת, שהם מהפכין ד | מידת] וג, מדת דפהאכת | 4 רחמין ו | למידת] וג, למדת דפהאכת | מידת] וג, מדת דפא¹כת | רחמים היא שנאמ׳ א¹ י״י ל׳ ד¹ (י״י — וחנון ל׳ א¹) | י״י — חסד] ד¹א¹כ, וגו׳ ארך אפים וגו׳ ג, ארך אפים ורב חסד ד, ארך אפים ת, ל׳ פח | 5 האדם] ו, האדם בארץ דהא¹גכת, וגו׳ פ | כי — האדם] ח, כי.. האדם וגו׳ פ, כי.. האדם בארץ א¹כ, כי עשה וגו׳ ו, ל׳ דת | 6 וגו׳] את האדם ח, את האדם וגו׳ ג, את האדם אשר בראתי וא¹כת, ל׳ ד | ואשריהם דפוחא¹כת, ואשריהן ג | שהופכין] א¹, שהן הופכין פג, שהם (שהן ו) הופכים דוחכ, שהן מהפכים ת | מדת פחא¹כת | למדת פחא¹כת | 7 כל א¹ | מידת] ו, מדת פא¹כ, זו מידת ג, הוא מדת דת | הדין] ~ שנ׳ פגכ, היא שנא׳ א¹ | תקלל וגו׳ ג | עד — שניהם ל׳ פ יבוא נת | 8 שניהם] ~ אשר ירשיעון אלהים ת | וישמע — נאקתם] וגכ, וישמע.. נאקתם ויזכור אלהים את בריתו ח, וישמע אלהים אל לאה וישמע.. נאקתם דת, ל׳ פ | * ויזכר — נח דוגת] ויזכור.. נח פחא¹כ, ל׳ ל | 9 ויזכור אכ | רחל] ~ וישמע אליה אלהים חא¹ | מה] ד״א ויזכר אלהים את רחל ~ פ, ויזכור אלקי׳ ~ ח | זכירה ל׳ פ | זכרה א¹, נזכר פוחגי | לה ל׳ פי | שתיקה ששתקה] ואגכ, השתיקה ששתקה ח, אתה שתיקה ששתקה פ, שתיקתה דת, ששתקה י | באחותה אג * בשעה — רחל דגתי] בשעה.. ושתקת.. רחל ו, בשעה.. לו לאה.. ושותקת ויזכור.. רחל כ, בשעה.. נותנין לאה ליעקב היתה.. ושתקה ויזכור.. רחל א¹א⁰², בשעה שנותנין לו לאה.. ושותקת ויזכר אלהים פ, בשעה שהיו.. את לאה.. ושותקת ח, ל׳ ל |

בזכותה שנא׳ ויפקוד והוגה בגליון ויזכור וכפי׳ ב״ר כ״י מלשון אחר מפרש וזו רחל שלא ילדה אל יטלנה עימו אלא אני אמלנה הואיל ואין לו בנים ממנה כי כך היו התנאים אחת לעשו ואחת ליעקב] ובפתיחה זו הסר הסיום הנכון ויזכר וכו׳, ובמדרש תהלים שם איתא ד״א פסוק זה על רחל נאמר מהו מקרב לי שלא הקרב עצתו של עשו הרשע ברחל למה שכך היו התנאים שיעקב נוטל לאה ועשו רחל (וע׳ לעיל צד 815 וצד 821) ומי גרם ליעקב להנצל ממנו כי ברבים היו עמדי, ומשם הועתק בילק׳ תהלים ר׳ תשע״ב (וכבר נסמן בשיבוש בילקוט דפ״ר בראשית רבה, ובד׳ פפד״א ב״ר פרשה ע״ד) ד״א פדה בשלום נפשי על רחל נאמר וכו׳ שלא תקרב וכו׳ ברחל אמר ר׳ יעקב בר אידי שכך היו התנאים וכו׳ מי גרם לרחל להנצל ממנו כי ברבים היו עמדי ומסיים שאף יעקב ולאה היו סודרין עליה תפלה הה״ד ויזכור אלהים את רחל רחל בזכותה את רחל בזכות האבות והאמהות, ובסגנון אחר בתנחומא מ״ב שם ד״א פדה בשלום נפשי מדבר ברחל אמרה רחל פדה בשלום נפשי בזכות מה נתן לי הקב״ה בנים כי ברבים היו עמדי על ידי שהיה יעקב ולאה מתפללים עלי לכך נאמר ויזכר אלהים את רחל, ובקצת שינוי הועתק מאמר זה מתנחומא במה״ג עמו׳ 480, ועוד שם ר׳ חונא בשם ר׳ אחא ויזכר אלהים את רחל בזכות רחל את בזכות לאה וישמע אליה אלהים בזכות יעקב ויפתח את רחמה בזכות השפחות הדא היא כי ברבים היו עמדי, ועפ״י אלו האגדות ייסד הפייט בקרובת א׳ דר״ה האדמון כבט שלא חלה (פי׳ כהביט עשו שלא נתעברה) צבה לקחתה לו ונתבהלה ופללה רבים בעד התוחלה פדותה מזד ולא הוללה זכר לה יושר ארחות עבר להמיר בבטן אחות וכו׳ סילוק דינה ביהוסף להנחות כבע ככלי יוצר העביר וכו׳ וע׳ בפירש״י עה״ת, [ומה שאומר כאן בזכות האימהות ע׳ לעיל סוף פע״ב ובמה שהעירותי שם, ואולי הכונה כאן לשפחות וכלשון מקרא (בראשית ל״א ל״ג), ומיושב לפי״ז למה כפול כאן בזכות אחותה ובזכות האמהות, כי הלא לאה ג״כ בכלל האמהות, וע׳ ביפ״ת ובבמ״ר פי״ד כס״י י״א (והגי׳ בדפ״ר שם לפי שקראו האימהות אמהות לכך וכו׳)]: 3 המאמר נסדר כבר לעיל צד 308 לפ׳ ויזכר אלהים את נח ועיי״ש [ובכי״א ב׳ הועתק רק עד למדת הדין וקיטע כ׳ בפרשת ל״ב עד ויזכור אלהים את רחל] ובשכל טוב צד 150 גורס ומוסיף ומפרש א״ר שמואל בר נחמני אוי להם וכו׳ שמהפכין מדת הרחמים למדת הדין בכל מקום וכו׳ שנאמר י״י אל רחום וחנון וכתיב ברשעים ויראה ה׳ כי רבה וכו׳ וינחם ה׳ וכו׳ ויאמר ה׳ אמחה וגו׳ וכתיב וירא אלהים את הארץ והנה נשחתה ויאמר אלהים לנח קץ כל בשר ואשריהן לצדיקים שמהפכין וכו׳ למדת הרחמים שבכל מקום שנאמר אלהים לשון דין שנאמר אלהים לא תקלל עד האלהים וכו׳ ופללו אלהים ובמעשה הצדיקים כתיב ויזכור אלהים את נח וישמע אלהים את נאקתם וכו׳ וכתיב וידבר אלהים אל משה ויאמר אליו אני ה׳ כבר נסתלקתי ממדת הדין למדת רחמים וכו׳: 9 מה זכירה וכו׳. בסגנון זה גם לעיל שם מה זכרון (זכירה)

לו את לאה היתה יודעת ושותקת. ויזכר אלהים את רחל] והדין נותן שהכניסה צרתה לביתה, ר׳ הונא ר׳ אחא מש׳ ר׳ סימון דן יוסף ובנימן (דה״א ב ב) בזכות דן נפקדה רחל, בזכות דן נולד יוסף ובנימן :

ויפתח את רחמה ר׳ מנחמה מש׳ ר׳ ביבי ג׳ מפתחות ביד הקב״ה מפתח קבורה וגשמים ורחם, [מפתח קבורה הנה אני פותח את קברתיכם (יחזקאל לז יב), מפתח גשמים יפתח י״י לך את אוצרו וגו׳ (דברים כח יב), מפתח רחם ויפתח את רחמה, ויש אומ׳ אף מפתח פרנסה פותח את ידך וגו׳ (תהלים קמה טז)] :

4 תענית ב׳ א, דברים רבה פרש כי תצא (ב״ז סי׳ ו׳), תנחומא ויצא סס פי׳ ט״ז, מדרש תהלים ע״ח פי׳ ה׳ :

1 לביתה ושתקת א׳ | 2 הונא] | ר׳ אחא] ו. ור׳ אחא דפת. ל׳ אגב | משום פב. בשם דואגנת | סימון] יוסי אמ׳ א׳ | ובנימן] וגב. ובנימין דפאתי | °° נפקדה] נפקדת ל (נפקדה — דן ל׳ פו) | (בזכות — יוסף] מיוסף א׳א׳°) | נולד] עמד | 3 ובנימן וכ. ובנימין דפאתי | 4 מנחמה] ו. מנחמא פאגב. תנחומא דת | בשם | ביבי] לוי חנ | ג׳] א. שלשה דפוחכת. שלש ג | בידו של פוחנ. ביד של כ | קבורה] וחאנכ. של ~ דפת | ומפתח גשמים וחאב. .. של גשמים דפגת | 5 ומפתח רחם פוחאב. .. של רחם דת. .. של חיה ג | מפתח — ידך וגו׳] מפתח קבורה.. מפתח גשמים.. מפתח הרחם.. ידך וגו׳ ו. מפתח של קבורה (מפתח קבורה ד׳חאנ) מנין שנ׳ (מניין שנ׳ ת. שנ׳ חא) הנה אני (הנה אנכי א. הנני ד׳נ) פותח.. קברותיכם והעליתי אתכם מקברותיכם עמי (פותח.. קברותיכם עמי חא׳. פותח.. קברותיכם א׳נ) מפתח של גשמים (מפתח גשמים הא) מנין (מנין שנ׳ ג. מניין שנ׳ ת. שנ׳ חא) יפתח.. אוצרו הטוב את השמים לתת מטר וגו׳ (מטר ארצך בעתו א׳. יפתח.. אוצרו הטוב חא²נת) מפתח של רחם (מפתח רחם חאנ) מנין שנ׳ (מניין שנ׳ ת. שנ׳ חאנ) ויפתח.. רחמה ויש אומרים (ויש או׳ ג. וי״א א) אף מפתח של פרנסה (מפתח פרנסה חא׳) שנ׳ פותח (פותיח ת) את ידיך וגו׳ (ידיך ומשביע וגו׳ א׳. ידיך ומשביע לכל חי רצון חת) דחאנת. מפתח קבורה מניין הנה אנכי.. קברותיכם מפתח גשמים מניין יפתח.. אוצרו הטוב את השמים מפתח רחם שנ׳ ויפתח.. ויש אומרי׳ אף מפתח שלפרנסה שנ׳.. את ידיך ומשביע לכל חי רצון כ. קבורה דכ׳ הנה.. קברותיכם של גשמים שנ׳ יפתח.. את השמים וגו׳ ושל רחם דכ׳ ויפתח.. וי״א אף מפתח של פרנסה שנ׳.. את ידיך ומשביע פ. ל׳ ל |

נזכר (זכר) לו שפירנס וכו׳ ויזכר אלהים את נח והדין נותן וכו׳ ולעיל צד 537 ויהי בשחת וכו׳ ויזכר אלהים וכו׳ מה זכירה נזכר (זכר) לו שתיקה ששתק לאברהם וכו׳, וכאן דורש ויזכר וכו׳ מה זכירה זכר לה שתיקה ששתקה לאחותה (והשלמתי בשעה שהיו נותנין לו את לאה וכו׳ ועח״נ) וכן לעיל צד 828 רחל תפסה פלך שתקנות וכו׳ ועי׳ במ״י שם, ודורש ויזכר אלהים וכו׳ שהוא מדת הדין [והוא] נותן כלו׳ מסכים לפי שהכניסה צרתה בלהה לביתה ועי׳ לעיל צד 831, ובפי׳ ב״ר כ״י מפרש והדין נותן שהכניסה וכו׳ אלהים דורש כלומר מדת הדין נותן שתהא נפקדת, ובשכל טוב שם ויזכור אלהים את רחל זכר לה זכות ששתקה בשעה שהכניסה את לאה ליעקב וכו׳ והדין נותן שישמע הקב״ה לתפילתה שהרי הכניסה צרתה לביתה, [ולפירושו השתמש המדרש כאן בדבור התוכני הדין נותן על הדרך שהשתמשו בו במקומות אחרים (ולרוב במכילתא וספרי לבמדבר) ופירושו וכן המשפט מחייב] ומאמר ר׳ הונא וכו׳ מש׳ ר׳ סימון מפרש בפי׳ ב״ר כ״י מלשון אחר מפני שהכניסה צרתה לביתה ונולד ממנה דן באותו זכות נפקדה רחל ועמדו ממנה יוסף ובנימן, ור״ס דורש מעם הכתוב דן יוסף ובנימן נפתלי וכו׳ שלא נמנו כסדר תולדותם, ולא הזכיר נפתלי, בזכות דן ונפתלי נפקדה רחל וכו׳ לומר שאפילו לא ילדה את נפתלי היה מספיק שתזכה רחל מאחר שהעמידה שבט בישראל עי׳ ביפ״ת: 4 ג׳ מפתחות וכו׳. בכי״ל כתוב רק ראש המאמר והשלמתיו ועח״נ, ומשובשת גי׳ הדפוסי׳ [וכי״ת] ר׳ תנחומא בשם ר׳ ביבי, ומאמרי ר׳ מנחמא בשם ר׳ ביבי עי׳ גם לעיל צד 523 ולקמן פפ״ז פי׳ ד׳ (ובמדרש שמואל פל״ב נשתבש ג״כ ר׳ תנחומא ועי׳ באגה״א ח״ב צד 286), ובתענית שם איתא אמר ר׳ יוחנן ג׳ מפתחות בידו של הקב״ה שלא נמסרו ביד שליח ואלו הן מפתח של גשמים ומפתח של חיה ומפתח של תחיית המתים מפתח של גשמים דכתיב יפתח וכו׳ את אוצרו הטוב את השמים לתת מטר ארצך בעתו מפתח של חיה מנין דכתיב ויזכור אלהים את רחל וישמע אליה אלהים ויפתח את רחמה מפתח של תחיית המתים מנין דכתיב וידעתם כי אני ה׳ בפתחי את קברותיכם במערבא אמרי אף מפתח של פרנסה דכתיב פותח את ידך וגו׳ ורבי יוחנן מאי טעמא לא קחשיב להא אמר לך גשמים היינו פרנסה ועי׳ בד״ס ובסנהדרין קי״ג א׳, ובדב״ר שם יפתח ה׳ לך וכו׳ מהו יפתח אמר ר׳ יונתן ג׳ מפתחות בידו של הקב״ה ואין בריה שולטת עליהן לא מלאך ולא שרף ואלו הן מפתח של תחיית המתים ומפתח של עקרות ומפתח של גשמים מפתח של תחיית המתים מניין שנ׳ וידעתם וכו׳ מפתח של עקרות שנאמ׳ ויפתח את רחמה ומפתח של גשמים שנאמר יפתח ה׳ לך את אוצרו הטוב, ובמדרש תהלים מ״ב שם ר׳ נחמי׳ אמר לה פתם ר׳ אחא בשם ר׳ יונתן אמר שלשה מפתחות הן שלא מסרן הקב״ה ביד שליח מפתח של רחם שנאמר (ובמדרש תהלים שנדפס מכבר שלש מפתחות הן מפתח של רחם מפתח של תחיית המתים מפתח של גשמים ואין משליטן לבריה אלא לידו של רחם מנין שנאמר) ויפתח וכו׳ מפתח של קברים בתחיית המתים (של תחיית המתים) שנאמר בפתחי וכו׳ מפתח של גשמים (של גשמים) שנאמר יפתח ה׳ לך וכו׳ וכשרצה הקב״ה נתן להם לצדיקים של עקרה מסר לאלישע שנאמר כעת חיה וכו׳ ובתנחומא מ״ב שם ויזכור אלהים את רחל וכו׳ אמר ר׳ יוחנן ארבעה מפתחות ביד הקב״ה ולא מסר אותם לבריה בעולם ואלו הן מפתח של גשמים ומפתח של כלכלה ומפתח של קברות ומפתח של עקרות ולכשיצטרכו מסרן הקב״ה לצדיקים וכו׳ ומנין שלא מסרן הקב״ה לבריה אלא הוא בעצמו פותח אותן מפתח של גשמים שנאמר יפתח ה׳ לך מפתח של כלכלה שנאמר פותח את ידך ומפתח של קברות שנאמר הנה אני פותח את קברותיכם ומפתח של עקרות מנין ממה שכתיב בענין ויזכר אלהים את רחל ויפתח את רחמה, וכן האגדה בתר״י ב׳ ארבעה מפתחין מסירין ביד ריבון כל עלמא י״י ולא מסר יתהון לא למלאך ולא לשרף מפתח מטרא מפתח פרנסה מפתח קבריא מפתח עקרתא וכו׳ [ובאותיות דר׳ עקיבא אות זיין וכמה מפתחות

כג) ותהר ותלד בן ותאמר אסף אלהים את חרפתי אמר ר׳ לוי בר זכריה עד שלא ה
תלד האשה הסירחון נתלה בה, מן אכל הדא מקמתא ביך מאן תבר הדא מקמתא ברך: אסף
אלהים את חרפתי בימי פילגש בגבעה ארור נותן אשה לבינימן (שופטים כא יח), אסף אלהים
את חרפתי בימי ירבעם ולא עצר כח ירבעם עוד בימי אביה ויגפהו י״י וימת (דה״ב יג כ),
אמר ר׳ שמואל בר נחמן את סבור שירבעם נגף ולא נגף אלא אביה, ולמה נגף, [אמר ר׳ אבא בר
כהנא על ידי שהעביר הכרת פניהם של ישראל דכת׳ הכרת פניהם ענתה בם (ישעיה ג ט), ר׳ אסי
47a אמר על ידי שהעמיד עליהם שומרים ג׳ ימים עד שנתקלקלה צורתן ותנינן אין מעידין אלא על פרצוף
פנים עם החוטם אפעלפי שיש סימנין בגופו ובכיליו ואין מעידין אלא לאחר ג׳ ימים, עליהם הוא
אומר עצמו לי אלמנותיו מחול ימים (ירמיה טו ח), ר׳ יוחנן אמר על שביזה לאחיה השילוני שנ׳
ועמכם אנשים רקים בני בליעל (דה״ב יג ז), קרא לאחיה בליעל, ריש לקיש אמר על שחיסדן
ברבים שנ׳ ועמכם עגלי זהב אשר עשה לכם ירבעם לאלהים (שם שם ח) רבנין אמ׳] על שבאת

1 ילקוט שם, תנחומא מ״ב שם סי׳ י״ט: 3 ילקוט שם, לעיל לד 735 וש״נ:

1 ותהר—ותאמר ל׳ א[2] | אסף—חרפתי] אסף פ, וגו׳ ן | ביר׳ ן | זכריה] זבדא א | 2 הסרחון פחאכתר[3]י, הסרחון הזה ג, הסרחון היה ר[2], היה הסירחון ר[1] | °נתלה] ניתלה ד | בה] וח, בזו ג, בה לאחר שתלד תלוי בבנה דת, בה כיון שילדה (משילדה א[1]) הסרחון נאסף (נאסף הסרחון א) ממנה פאכ, בה מאן אכל הדא מקמתא מאן תבר הדא מקמתא אבל משתלד הסרחון נתלה בבנה י | מן] וגע, מאן דפחאכתרי | אכיל ר[1] | הדה וג, הדין רע | מקמתה ו, מן קמתא ג | בריך ר | מאן] מן ג, ומן ו, ל׳ פ | תבר ל׳ ת | הדה וח | מקמתה ן | °ברך (בריך ור)] אלא ~ ד | אסף—לבינימן] אסף.. בימי פילגש.. שנ׳ ארור.. לבנימין פ, אסף.. חרפתי בפלגש (פילגש ן°, זו פלגש א) בגבעה ארור (שנ׳ ארור ו°א) נותן.. לבנימין דו°אתי, אסף.. חרפתי פלגש (בפלגש ר[8]) בגבעה ארור.. לבנימן כר, ל׳ וג | 3 ד״א אסף פ | 4 שנ׳ ולא את | *עוד ין] וגו׳ ל, ל׳ דפאגת | בימי] לפני ת | אביה] פאג, אביהו דת | וימת] פא[1]גכ, וימות דא[2]ת | 5 נחמני ג | שירבעם נגף] א, ירבעם ניגף פג, ירבעם ניגוף (שניגוף ת°) ת, ירבעם הוא שניגף וכ, ירבעם.. שניגוף ד | ולא] גכ, לא דפא[1]ת | נגף] א[1], ניגף פנכ, ניגוף דת | אביהו ת | ניגף גכת, ניגוף ד | *אמר ר׳ אבא—רבנין אמ׳] ר׳ אבא בר כהנא אמר (א״ר אבה בר כהנא ת) על שהעביר.. דכתיב (שנ׳ גכת) הכרת.. ענתה בם (ענתה ג) ר׳ לוי אמר שהושיב (על שהושיב גכ) עליהם שומרים (שומרים עליהם ג, עליהם ת) שלשה (ג׳ ד[1]) ימים שנשתנה (עד שנשתנת ג, עד שנשתנית כת) צורתן דתנן אין מעידים (מעידין אלא ת) על פרצוף (הפרצוף ת) פנים.. ואעפ״י שיש סימנים בגופו ובכליו (בכליו ובגופו ת) ואין מעידי׳ (־ין ת) שלשה ימים (צורתם ואין מעידין לאחר שלשה ימים ג, צורתם ואין מעידין עליהם לאחר שלשה ימים כ) ר׳ יוחנן אמר על שיסרם (שהיסדם ג, שחסדם ת, שחסדן כ) ברבים שנאמר ועתה אתם אומרים להתחזק לפני ממלכת י״י וגו׳ (מלאכת י״י ת, ממלכתי ד[1]) ועמכם עגלי הזהב (זהב ד[1]ת).. ירבעם לאלהים (שנ׳ ועמכם.. הזהב.. לאלהים כ, שנ׳ ועמכם.. הזהב.. ירבעם ג) ריש לקיש (ר׳ שמעון בן לקיש ג) אמר על שבזה (שביזה גכת) לאחיה השילוני (השילני ג) שנאמר ועמכם אנשים ריקים (רקים כת) בני בליעל קרא לאחיה השילוני (השילני ג) בליעל רבנן אמרין (אמרי כת, מרין ג) דגכת, ל׳ ל | 11 שבאתה כ |

יש לו להקב״ה ומונה שם הרבה מפתחות]: 2 נתלה בה וכו׳. כלומר עד שלא תלד וכו׳ בעלה מרגן מי אכל וכו׳ אפשר בנך מי שבר וכו׳ אפשר בנך, וברך בב׳ הפעמים בלשון תימה ולפי הגי׳ לאחר שתלד תלוי בבנה מאן אכל וכו׳ והגי׳ כיון שילדה הסרחון נאסף ממנה מאן אכל וכו׳ מעם המאמר אם הבעל מרגן מי אכל וכו׳ האשה משיבה בניהותא ברך בנך אכל מי שבר וכו׳ ברך בנך שבר (ומשובשת הגי׳ מאן תבר וכו׳ אלא ברך), והוראת מקמתא דבר יקר ועי׳ בערוך ובעמת״ל ע׳ מקמתא, וכגי׳ הדפוסי׳ גורס או מפרש בפי׳ ב״ר כי״ם עד שלא תלד וכו׳ נתלה בה לאחר שתלד הסרחון תלוי בבנה מאן אכיל וכו׳, ובלק״ט הועתק א״ר לוי בר זכרי׳ עד שלא תלד האשה החסרון נתלה בה משתלד החסרון נתלה בבנה לכך נאמר אסף וכו׳ וצ״ל הסרחון, ובשכל טוב צד 156 א״ר לוי עד שלא תלד האשה הסירחון נתלה בה ומשתלד הסירחון נתלה בבנה מאן אכיל הדא מקמתא בריך מאן תבר וכו׳ בריך, ובפירש״י עה״ת מפרש כל זמן שאין לאשה בן אין לה במי לתלות סרחונה משיש לה בן תולה בו מי שבר כלי זה בנך מי אכל תאנים אלו בנך, ובסגנון אחר בתנחומא מ״ב שם ותאמר אסף אלהים את חרפתי מהו אסף אלא כיון שאין האשה יולדת חרפה מצויה בתוך ביתה כיצד שוברת כלי בתוך ביתה במי יש לה לתלות כיון שיולדת תולה בבנה לכך אמרה אסף אלהים את חרפתי, ובמה״ג שם הובא ותהר ותלד בן וכו׳ מאי אסף אלהים את חרפתי רבנן אמרי עד שלא ילדה האשה בעלה עומד עליה אם חבלנית היא אם לאו אם גרגרנית היא אם לאו וכיון שילדה היא תולה הרחון בבנה ועושקת אותו בכל מי שיבר כלי זה בנך מי אכל ככר זה בנך הוי אסף אלהים את חרפתי: 3 בימי פילגש בגבעה וכו׳. כל הסוגיא נסדרה כבר לעיל פס״ה צד 735 בדרש הקול קול יעקב בפילגש בגבעה שנ׳ ארור וכו׳ הקול קול יעקב בימי ירבעם ולא עצר כח וכו׳, וכאן חסר בכי״ל מן אמר ר׳ אבא בר כהנא וכו׳ עד רבנין אמ׳ ובסוף המאמרים אחר לא כל שכן מסורס ר׳ אבין בר כהנא אמ׳ שהעביר הכרת פניהם שליש׳ דכת׳ הכרת פניהם ענתה בם והגהתי הסוגיא כמו שהיא בשלימותה לעיל שם ועיי״ש בח״נ ובמ״י, ובכי״פ הועתק עד לא ניגף אלא אביה וקיטע כדכ׳ בפרש׳ ס״ה, [וכן בכי״א א׳ וכו׳ כדכתי׳ בפס״ה סמוך לסופה עד הדיוט שהוא מוגה הדיוט צדיק עאכ״ו ובכי״א ב׳ הועתק עד שירבעם נגף ומסיים כ׳ בפרשת ס״ה] ובכי״ו הועתק אסף אלהים את חרפתי (והושלם בגליון בכתב אחר פילגש בגבעה שנ׳ ארור נותן אשה לבנימין אסף אלהים את חרפתי) בימי ירבעם ולא עצר כח ירבעם וגו׳ אמ׳ ר׳ שמואל בר נחמן

עבודה זרה על ידו ולא בערה הה״ד וילכד ממנו ערים את ב׳תאל (שם שם יט), וכת׳ וישם א׳ת האחד בבית אל (מ״א יב כט). [והלא דברים קל וחומר] ומה אם מלך שהונה את המלך נינף, הדיוט שהיא מונה את הדיוט לא כל שכן:

כד) ותקרא את שמו יוסף לאמר יסף י״י לי בן אחר אחר לגלות, אמר ר׳ יודה בר׳ סימון לא למקום שגלו עשרת השבטים גלה שבט יהודה ובנימן, עשרת השבטים גלו לפנים מנהר סבטיון, ושבט יהודה ובינימן מפוזרים בכל הארצות, אחר למחלוקת דאמר ר׳ פינחס בשם ר׳ סימון מתפילתה שלרחל לא חלק שבט יהודה ובינימן עם עשרת השבטים, אחר מעשה אחרים:

1 ילקוט שם: 5 ע׳ ימש׳ סנהדרין פ״י כ״ט ג׳, איכה רבתי פ׳ היו צרי כלחוב (ג׳ ה׳), פסיקתא רבתי פל״א (קמ״ו ב׳), תנחומא מ״ב הוספה לג׳ מ״ח סי׳ ו׳, במדבר רבה פט״ז סי׳ כ״ה:

1 ע״ז דבת | לידו ת, לתוך ידו דגב | ביערה גת | וילכד] גב, וילכוד דת | את ל׳ ג | ביתאל] ~ ובנותיה גב, בית אל (בית ת) ואת בנותיה דת | וכת׳] גת, וכתיב ד, וכתוב כ | 2 בביתאל (בבית אל ת) ואת האחד נתן בדן גבת, בבית אל וגו׳ ד | * והלא — והומר דת] והרי.. וחומר גב, ל׳ ל | מה ג | ° מלך] המלך ד | * נינף דגבת] ויגף ל | 3 * שהוא מונה דוא׳נת] שהונה כ, המאנה ל | את ל׳ וא׳ב | הדיוט] ~ צדיק א¹, ההדיוט ת | לא — שכן] על אחת כמה וכמה דוגבת, עאכ״ו א¹ | 4 ותקרא — לאמר] ותקרא.. יוסף וגו׳ פ, ויקרא.. לאמר ו, ל׳ א² | יסף — אחר אחר] יוסף.. אחר אחר דאגבת, יוסף.. בן אחר ו¹, בן אחר פ, אחר ן | לגלות אחר למחלוקת א¹ | יהודה | בר׳] ביר׳ ן, בר פ, ל׳ ת | 5 סימון ל׳ ת | * השבטים דפוא²גבת] שבטים לא¹ | גלו וחאבת | שבט ל׳ פ | * ובנימן פוחב] ובני׳ ל, ובנימין דאת, ובינימן ג | * השבטים דפוא²גבת] שבטים לחא¹ | לפנים מנהר] פחאתי, לפנים מן נהר דוב, לנהר ג | 6 סבטיון] פחאבת, סבטיון ו¹, סנבטיון ד, סמבטיון וג | ושבט פא | ובנימן והגב, ובנימין דפאתי¹ | מפוזרין פו, גלו ומפוזרין א, גלו כ | ארצות ג | אחר] פוהאגבי, בן ~ דת | מחלוקת ו¹ | דאמר] האגבר, דמר ו, אמר דפת | פינחס] וכרי¹, פנחס דפאגתר² | בשם ר׳ סימון] ואגבר, בשם ר׳ חמא פ, ל׳ דת | 7 מתפילתה של] וג, מתפלתה של דהאבתרי, מתפלת ר⁸ | הלק] גלו ר | שבט ל׳ ת | ובנימן פחגבר, ובנימין דאתי | אחר] גר, ~ שעשה דפבת, עשה א, עושה וי | מעשים ן | אחרים] פואגברי, אחר ר⁸, אחרים כגון ירבעם [בן נבט ת] וחביריו דת |

את בכור ירבעם הוא שניגף כו׳ גר״ש (כן כתוב על הגרד וע׳ במ״י לעיל צד 804) הקול קול יעקב הדיוט שהוא מונה הדיוט על אחת כמה וכמה, ובילקוט הועתק רק אסף אלהים וכו׳ עד ולא עצר כח ירבעם עוד, ובפי׳ ב״ר כ״י מפרש אסף אלהים את חרפתי פלגש בגבעה ארור נותן אשה לבנימן שהתירו לו החרם אסף אלהים את חרפתי בימי ירבעם שניגף אביה, ובשכל טוב שם אסף אלהים את חרפתי דברה ברוח הקודש מה שעתיד להיות לבניה בימי פלגש בגבעה שהחרימו לאמור ארור נותן אשה לבנימין ונאספה חרפתם דכתיב חנינו אותם כי לא לקחנו איש אשתו במלחמה (שופטים כ״א כ״ב) ועוד בימי ירבעם דכתיב ולא עצר כח יכו׳ א״ר שמואל בר נחמני לא ירבעם ניגף אלא אביה ניגף כדדרשי׳ בגמרא באריכות, ואולי כוון להסוגיא בגמרא ירוש׳ יבמות פמ״ז שהבאתי במ״י לעיל פס״ה [וגוסחת כי״ל המאנה הוא מן פעל אנה (ולא מן ינה כלשון מקרא) ונגזר כנראה מן השם אונאה ונמצא גם בברייתא בבלי ב״מ נ״ט ב׳ המאנה את הגר, וראה גם משנה ב״מ פ״ד ד׳ אוניתני ובד״ס שם]: 4 אחר לגלות. [מלת אחר מדייק שהיה לו לומר בן שני או בן עוד, וע׳ לעיל צד 845 ובמ״י שם וסנהדרין ק״ב א׳ אחר הדבר כו׳ מאי אחר כו׳, ומפרש אחר לגלות] שלא גלה בנימין עם יוסף כדמפרש ואזיל אריב״ס לא למקום שגלו עשרת השבטים שהגלה מלך אשור את ישראל אשורה ויושב אותם בחלח וחבור נהר גוזן וערי מדי גלה שבט יהודה ובנימין שהגלה נבוכדנאצר, עשרת השבטים גלו לפנים מנהר סבטיון שהוא לדעת חז״ל נהר גוזן (וע׳ ברמב״ן עה״ת דברים ל״ב כ״א) שבט יהודה ובנימין מפוזרים בכל הארצות, ובירוש׳ סנהדרין שם איתא ר׳ ברכיה ור׳ חלבו בשם ר׳ שמואל בר נחמן לשלש גליות גלו ישראל אחת לפנים מנהר סנבטיון ואח׳ לדפני של אנטוכיא ואח׳ שירד עליהם הענן וכיסה אותם וכו׳, וע׳ באיכ״ר מ״ב ובתנחומא מ״ב ובבמ״ר ובפסי״ר שם [ובעה״ש ע׳ אנטוכי], ועי״ע באגה״א ח״א צד 521, ועל נהר סבטיון ע׳ לעיל צד 93 ובמ״י שם ובספרו של הח׳ שלעססינגער על ההלכות של אלדד הדני צד 119: 6 למחלוקת. כשחלקו את הארץ לשבטים שלא נטל בנימין חלקו עם יוסף אלא עם יהודה וכדאמר ר״פ בשם ר׳ סימון מתפילתה של רחל לא חלק וכו׳, [גבול בנימין היה בין יוסף ויהודה (יהושע י״ח י״א) ולא לקח בנימין חלקו לא עם יוסף ולא עם יהודה, וגם הלשון לא הלק שבט יהודה ובנימן עם עשרת השבטים אין משמע כפי׳ זה, והנכון כפי׳ במ״כ ששבט בנימין כמו שבט יהודה לא חלק על מלכות בית דוד כשאר עשרת השבטים (ע׳ מ״א י״ב כ״א כ״ג, ודבה״ב י״א א׳ י״ב) וכן לא השתתף בנימין עם ירבעם שהיה משבט יוסף במחלקותו עם רחבעם מיהודה, ועל כן היה אחר מיוסף בשעת מחלוקה]: 7 אחר מעשה וכו׳. וכ״ה בכי״ג ובפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א, ומפרש אחר מעשה אחרים זה ירבעם שעבד לאל אחר, וקשה הלשון אחר מעשה וכו׳, והפירוש זה ירבעם וכו׳ שהרי ירבעם מיוסף ולא מבנימין [וכמו שהקשה מהרז״ו, אמנם גם בילקוט דפ״ר בקונדרים אחרון מילמדנו ר׳ כ׳ גדרש אחר על יוסף, בן אחר בן אחרונו של עולם מכאן שמשוח מלחמה עתיד לעמוד מיוסף (ע׳ סוכה נ״ב א׳ ובסמוך צד 851 אות 1 ולקמן פצ״ה סי׳ ו׳) כשם שהוא אומר כי שת לי אלהים זרע אחר שמשיח עתיד לעמוד ממנו (ולא אבחד שאמיתיותו של הילמדנו הזה מוטלת אצלי בספק, ונמוקי הוא, ראשית, הלשון בן אחרונו של עולם שדומה להשיטה הידועה שמשיח הוא בן אלהים, וא״א לפרש שמשוח מלחמה הוא אחרונו של עולם, כי המשיח יבא אחריו, ושנית הראיה משת שרמז בזה להדרש לעיל צד 226 שאין ענינו לכאן) ומהרז״ו כתב עוד ואולי הכונה על בנימין בפלגש בגבעה, ולפי הנוסחאות שלפנינו פירוש זה מתקבל על הלב, אמנם תמוה איך אפשר שרחל התפללה על בן אחר והזכירה חמאו וקראתו אחר, ודרש זר כזה לא מצינו, וע׳ גם בנזה״ק ופירושו דחוק, לכן נראה שצ״ל אחר ואחרים, ובעל המדרש מוסיף לדרשות על אחר עוד פירוש שרחל לא התפללה דוקא על בן אחד יותר מפני שנביאה היתה, וכדעת ר״ח בן פזי לעיל צד 845, אלא התפללה על בנים אחרים והזכירה רק את

כה) ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף וגו' כיון שנולד סטנו שלעשו ויאמר יעקב אל ז לבן שלחני ואלכה אל מקומי ולארצי דאמר ר' פינחס בשם ר' שמואל בר נחמן מסורת היא שאין עשו נופל אלא ביד בני בניה שלרחל הה"ד אם לא יסחבום צעירי הצאן (ירמיה מט כ), ולמה קורא צעירי הצאן, שהן צעירים שלשבטים:

כז) ויאמר לבן אם נא מצאתי חן בעיניך נחשתי נסיתי ובדקית ויברכני י"י בגללך: ח

כח) ויאמר נקבה שכרך סכום קטע פרש:

ל) כי מעט אשר היה לך לפני ויפרץ לרב ר' יודה בר' סימון בשם חזקיה מעט

1 ילקוט שם, לקמן פע"ה סי' ה' פפ"ד סי' ה' פל"ז (פל"ס), בבא בתרא קכ"ג ב', פסיקתא פ' זכור (כ"ח א') [פסיקתא רבתי פי"ב (נ' א')], תנחומא מ"ב ויצא סי' ט"ו כ"ג כ"ד וישלח סי' ה' [ויחי סי' י"ג] תצא סי' ט"ו, תנחומא ויחי סי' י"ד תצא סי' י' : 5 ילקוט שם : 6 ילקוט שם : 7 ילקוט שם :

1 ויהי ל' א[2] | רחל — וגו'] רחל את יוסף דפחאגכתי, וגו' ן | שנולד] ~ יוסף נולד דת | סטנו] וח, שטנו דפאגכתי | ויאמר] פוחא[1]גכ, שנאמר ~ דת | אל לבן ל' ד[1] | 2 שלחני — ולארצי] שלחני.. מקומי א[1], שלחני ואלכה כ, שלחני וגו' וחא[02], וגו' פג | דמר ר' ן, א"ר א | פנחס פאגת | נחמני א[1]י | מסרת פ, מסורת אגדה ןי | * היא דוא[2]גכ] הוא לחא[1], היא בידינו תי, ל' פ | 3 שאין — רחל] פהגכ, שאין זרעו של עשו.. רחל א[1], שאין.. ביד בניה.. רחל דא[2]תי, ביד בניה של רחל עשו נופל ן | צעירי הצאן] וגו' ן | 4 למה פח | הוא קורא אותם חגכ, הוא.. אותן דותי, קורא אותן (אותם א) פא | שהן פוגכתי, שהם דא[2], מפני שהם א[1] | צעירין ג, צעירן חי, צעירי (צעירים א[02]) הצאן א[2], קטנים ן, קטניהם ן[0] | של שבטים] והאגכי, שבשבטים דת, משאר שבטים פ | 5 לו לבן א | * נחשתי פוא[2]כי] וגו' ד, וגו' נחשתי ג, ניחשתי ויברכני י"י בגללך א[1], ל' לת | ניסיתי ובדקית י, נסיתי ובדקתי דת, נסירת ובדקית ן, בדקית ונסיתי פ, נסיתי אכ, ניסיתי ג | ויברכני י"י ל' א | בגללך] וכי, בגלליך דגת, ל' א | 6 ויאמר ל' א[2] | שכרך] אגי, ~ וגו' ן, עלי דפכ, עלי ואתנה ת | סכום — פרש] פוגי[1], סכום.. פירש כ, סכום.. פריש א, סכום.. פרש אמו' (פריש ואמור ת) הסכום קצוב ופרש (ופריש ת) מה שכרך דת | 7 כי] חי, ויאמר אליו אתה ידעת וגו' ~ דוג, ויאמר.. ידעת (יודע ת) ~ פכת | * לך — לרב ג] לך לפ' ויפ' לרב וגו' ל, לך.. ויפרוין להוב כת, לך וגו' ויפרוין לרוב ד, לך לפני חא[1]י, וגו' פו, ל' א[2] | יודה] ן, יהודה דאגכת, יהודא פ | בר'] אגכ, ביר' ן, בר פ, בשם ר' דת | חזקיה] וחכ, ר' חזקיה דפאגת | כי מעט ח | .

הראשון, ואפשר שצ"ל אחר אחרים כלומר אחרים שכבר נולדו (וע' גם ערכין כ"ד ב' אחר אחר), ומפני שהמעתיקים לא הבינו כונת המדרש הוסיפו כרצונם והולידו נוסחאות שלפנינו שהן מעשה אחרים] ובדפוסים [וכי"ת] הוסיפו כגון ירבעם וחביריו (ובפי' ב"ר בדפ"ר הגי' אחר מעשה אחר זה ירבעם וכו' ובד' ווילנא הגיהו שעשה מעשה אחר) וצ"ע: 1 סטנו וכו'. יוסף שהוא שטנו של עשו (וכתיבת סטנו בסמ"ך כמו לעיל צד 157 נברא הסטן וכו' וע' במ"י שם, וצד 356 הסטן מקטרג וכו' וצד 615 ובא סטן וכו') וע' לקמן פפ"ד, וגם בשכל טוב צד 151 הגי' כיון שנולד שטנו של עשו ויאמר יעקב וכו', ושם א"ר פנחס בשם ר' נחמיא מסורת בידינו שאין בני עשו נופלים אלא ביד בני בניה של רחל וכו' ובלק"ט גורס ומפרש כיון שנולד יוסף נולד שטנו של עשו הרשע מיד בטח ברחמי שדי ונתן בלבו לצאת דא"ר פנחס בש"ר נחמן מסורת היא שאין עשו נופל אלא ביד בניה של רחל וכו' ועח"נ (וצ"ל בלק"ט ושכל טוב בשם ר' שמואל בר נחמן), ובב"ב שם בעא מיניה ר' חלבו מר' שמואל בר נחמני כתיב ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף וגו' מאי שנא כי אתיליד יוסף אמר ליה ראה יעקב אבינו שאין זרעו של עשו נמסר אלא ביד זרעו של יוסף שנאמר והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש וכו' וע' בד"ס [ועפ"י אגדה זו מתורגם בתר"י א' והוה כד ילידת רחל ית יוסף ואמר יעקב ברוח קודשא דבית יוסף עתידין למהוי כשלהוביתא לגמרא ית דבית עשו וכו'], ובתנחומא מ"ב ויצא סי' ט"ו אמר ר' שמואל בר נחמן (ול"ג שם ר' פינחס בשם רשב"נ) מסורת היא ביד בנים של עשו שאין נופלין (ושם בשני כ"י מסורת אגדה היא שאין עשו נופל, ובילק' שופטים ר' נ"א מסורת אגדה היא בידינו שאין עשו נופל) אלא ביד בניה של רחל שנ' אם לא יסחבום צעירי הצאן וכו', ושם וישלח סי' ה' ומסורת אגדה היא שאין עשו נופל אלא ביד בניה של רחל למה שנאמר אם לא יסחבום צעירי הצאן אלו בניה של רחל. ובפסיקתא פ' זכור שם ואתה עיף ויגע וכו' ר' פנחס בשם ר' שמואל בר נחמן אמר מסורת אגדה היא שביד בניה של רחל עשו נופל שנ' אם לא וכו' ולמה קורא אותם צעירי הצאן לפי שהם קטניהם של שבטים שבזה כתיב נער ובזה כתיב קטן וכו' וע' באותה פסקא בתנחומא מ"ב ובתנחומא תצא שם, ולקמן פצ"ט בנוסחת הדפוסי' ביד מי מלכות אדום (כ"ה בדפ"ר ובכי"ו) נופלת ביד משוח מלחמה שהוא בנו של יוסף ר"פ בשם רשב"נ מסורת היא שאין עשו נופל אלא ביד בניה (בכי"ו ביד בני בניה) של רחל ה"ה אם לא וכו' ולמה הוא קורא אותן צעירי הצאן שהן צעיריהן (בכי"ו קטניהן) של שבטים [וע' לקמן פע"ת סי' ד' יוסף קטן שבטים היה], וכזו האגדה בתנחומא מ"ב ובתנחומא ויחי שם א"ר שמואל בר נחמן מסורת אגדה היא שאין עשו נופל אלא ביד בניה (ביד בני בניה) של רחל וכו', ובכי"ל לקמן פצ"ז (בנוסחת שיטה חדשה לברכת יעקב) ליוסף מזווגו כנגד מלכות הרשעה ומסורת היא שאין עשו נופל אלא ביד בני בניה של רחל וכו', וע' באכער טערמינאלאגיע ח"א צד 107 וח"ב צד 115 ע' מסורת: 5 ויאמר לבן. במקרא כתוב ויאמר אליו לבן [ובכי"א א' וב' הגי' ויאמר לו לבן]: נכיתי וכו' נסיתי ובדקתי [ונכונה הגי' בכי"א א' וב' וכי"ג וכי"כ בלא ובדקית, כי נסיתי הוא עפ"י דקדוק לשון עברי ובדקית עפ"י לשון ארמי, ומטעם זה הגיהו בדפוסים וכי"ת ובדקתי, ומלת ובדקית הוא גליון לפרש מלת נסיתי במובן בדיקה, וכן מתורגם בת"א לקמן מ"ד ה' וט"ו נחש ינחש בדקא מבדק] וע' ברמב"ן ולשון נחשתי נכיתי וכל נחש ניסיון, וגם בת"א מתורגם נחשתי נסיתי, ובתר"י א' אשיירית קוסמין, ובלק"ט מפרש נסיתי ברצוני, ובשכל טוב שם נחשתי וכו' נחש היה בידי נסיתי ובחנתי שברכני ה' בשבילך וע' גם בפירש"י עה"ת ובראב"ע: 6 סכום וכו'. קצוב הסכום ופרשהו, וגם בילקוט דפ"ר הגי' כן סכום קטע פרש ועח"נ, ובילקוט ד"ו הגיהו סכום קבוע פרש, ובפי' ב"ר כ"י מלשון אחר מפרש סכום קטע פרש עשה סכום ודבר קצוב ופרש לשכרך, ובת"א מתורגם פריש אגרך ובתר"י א' קטע איגרך, ופירוש נוסף בדפוסים [וכי"ת] אמור הסכום קצוב ופרש מה שכרך: 7 ר"י בר' סימון. בדפוסים [וכי"ת] נשתבש ר' יהודה

שבעים נאמר כאן מעט ונאמר להלן במתי מעט (דברים כו ה) מה להלן שבעים אף כאן שבעים:

ויברך יי אותך לרגלי כל מקום שהצדיקים הולכים ברכה הולכת עמהם, ירד יצחק לגרר ובאת ברכה לרגלו [שנ׳ ויזרע יצחק בארץ ההיא וגו׳ (בראשית כו יב)] ירד יוסף אצל פוטיפרע ובאת ברכה לרגלו שנ׳ ויברך י״י את בית המצרי בגלל יוסף (שם לט ה), ירד יעקב אצל לבן ובאת
ח ברכה לרגלו שנ׳ ויברך י״י אותך לרגלי:

ועתה מתי אעשה גם אנכי לביתי ראובן בעי ביי ושמעון בעי ביי:

ט לג) וענתה בי צדקתי אמר ר׳ יהודה בר׳ סימון כת׳ אל תתהלל ביום מחר (משלי כז א) ואת

2 ספרי עקב פי׳ ל״ח, [וע׳] לקמן פצ״ו, ברכות מ״ב א׳, סנהדרין ל״ט ב׳, מגילה כ״ט א׳ [פס״ר פכ״ד (126)]: 6 ילקוט כס: 7 ילקוט פס, ילקוט משלי כ׳ תתקס״א, לקמן פ״ס סי׳ ד׳:

1 שבעים] פוחא׳גב, ע׳ א², ~ נפש דת | כן ו | להלן] פוחא׳גכ, ~ מעט דתי | במתי] ויגר (ויגור ו¹) שם ~ פוחאבי, בע׳ נפש ירדו אבותיך וכתי׳ ויגר שם ~ ד¹ | שבעים] ד׳וחאגכי¹, ע׳ פ, בשבעים נפש דת | ע׳ פ, בשבעים נפש ת | 2 ** לרגלי] לרגלך ל | בכל פאגב, לכל וח | שהצדיקים הולכים] שהולכין פ | הברכה א | הולכת עמהם] וחאג, הולכת עמהן פ, הולכת אחריהם כ, משתלחת דת | 3 ובאת] ואג, ובאה פ, ובאתה כ, באת דת | * שנ׳ — וגו׳ ח] שנ׳ ויזר׳ יצחק וגו׳ פא², שנ׳.. יצחק באר׳ ההיא ן, שנאמ׳ ויזרע.. ההיא וימצא וגו׳ א¹, שנ׳.. ההיא וימצא בשנה וגו׳ (ההיא ת) דת, שנ׳.. בארץ ההיא ויברכהו י״י ג, שנ׳.. ההיא וימצא מאה שערים ויברכהו י״י כ, ל׳ ל | * ירד — יוסף] ירד.. אצל פוטייפר ובאת.. יוסף ח, ירד יוסף לפוטיפרע ובאת.. י״י וגומ׳ ל, ירד יוסף אצל פוטיפרע באתה.. לרגלו ויברך.. את בית.. יוסף ג, יוסף ירד אצל פוטיפרע באת.. שנ׳ ויברך.. בגלל יוסף כ, ירד יוסף אצל פוטיפרע ובאת.. שנ׳ ויהי מאז הפקיד וגו׳ ן, ירד יוסף אצל פוטיפר באה.. שנ׳ ויברך.. בית המצרי וגו׳ פ, ירד יוסף למצרים ובאת.. שנ׳ ויברך.. בגלל יוסף א, ירד יעקב אצל לבן ובאת.. שנ׳ ויברך י״י אותך לרגלי דת | 4 * ירד — לרגלי ג] ירד יעקב ללבן ובאת.. אותך לרג׳ ל, ירד יעקב אצל לבן ובאת.. לרגלי וגו׳ ן, ירד.. אצל לבן ברכה באת.. לרגלי כ, ירד.. אצל לבן באת ברכה.. ויברך אותך לרגלי ח, ירד.. אצל לבן באה ברכה.. שנ׳ ויברכני ה׳ פ, ירד יעקב ללבן (לארם א²) ובאת.. שנאמ׳ ניחשתי (נחשתי א²) ויברכני י״י בגללך ויברך י״י אותך לרגלי א, יוסף ירד (ירד יוסף ת) אצל פוטיפר באת.. שנ׳ ויברך י״י את בית המצרי (בגלל יוסף ת) דת | 6 * ועתה — לביתי דפתר¹] ועתה.. לבתי כ, ועתה.. לביתי וגו׳ א⁰², ועתה.. אעשה אנכי לביתי ל⁰, מתי (ומתי א¹) ..גם אנכי לביתי א¹י, ל׳ לוא²ג | ביי] פוכ, בי דא¹גתרי, בית ד¹א² (וכן בסמוך) | שמעון ואי | באעי א², בעיי ו¹ | 7 צדקתי] ו, ~ וגו׳ פ, ביום (כיום ד¹י) מחר דאגבתר¹י, ליום מחר וגו׳ ח | אמר — סימון] א²גכ, א״ר.. בר סימון פ, אמ׳ ר׳ יודה ביר׳ סימון ן, ר׳ יהודה בר (בר׳ ד¹, ביר׳ ת) סימון אמר דת | כת׳ ל׳ חג | ** ביום] ליום ל | מחר] ~ וגו׳ ן, כי לא תדע מה ילד יום הא²כ | ואת אמרת] פ, ואת אמ׳ א², ואת אמר גכ, ואתה אומר ח, ותמר ן, ואתה אמרת א¹, אתה אמרת דתי (משלי) |

בשב״ר ר׳ סימון בשם ר׳ חזקיה אמר מעט שבעים נפש וכו׳. ובשכל טוב ושם ר׳ יהודה בר׳ סימון בשם חזקי׳ אמר מה להלן ונגר שם במתי מעט מה להלן בשבעים וכו׳ ובלק״ט ר׳ יהודה בר׳ סימון בש״ר חזקיהו וכו׳, ונכונה הגי׳ בשם חזקיה וכן למטה סי׳ י״ב חזקיה אמר וכו׳ וע׳ באגה״א ח״א צד 48 ובמ״י לעיל צד 134 בד״ה יהודה בר׳: 2 כל מקום וכו׳. המאמר מקורו בספרי שם וכן אתה מוצא בכל מקום שהצדיקים הולכים באת ברכה הרגרם יצחק ירד לגרר באה ברכה לגרר שנ׳ ויזרע יצחק בארץ ירד יעקב אצל לבן ברכה ירדה לרגליו שנ׳ נחשתי ויברכני ה׳ בגללך ירד יוסף אצל פוטיפר ברכה באה לרגליו שנ׳ ויברך ה׳ את בית המצרי בגלל יוסף ירד יעקב אצל פרעה וכו׳ וכן אתה מוצא בארון האלהים שירד לבית עובד אדום הגתי וכו׳ וכן אתה מוצא שכל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר וכו׳ ובהגי׳ שלפנינו ובשאר כ״י הקדימו ירד יוסף וכו׳ כדי לסיים בפסוק שנדרש כאן ירד יעקב וכו׳ שנ׳ ויברך ה׳ אותך לרגלי ורק בדפוסי׳ [וכי״ת] הגי׳ ירד יעקב וכו׳, יוסף ירד [ירד יוסף] וכו׳ ולקמן כוף פפ״ו לפ׳ ויברך י״י את בית המצרי וכו׳ תני ר׳ שמעון בן יוחיי בכל מקום שהצדיקים הולכים שכינה (ברכה) הולכת עמהן ירד יצחק לגרר וכו׳ ירד יעקב אצל לבן וכו׳ ירד יוסף אצל פוטיפר וכו׳ (ובדפוסי׳ שם המאמר מקוטע ועיי״ש בח״נ ובמ״י), ובשכל טוב צד 152 גורם ומפרש ויברך ה׳ אותך לרגלי בשביל רגלי שנכנסו לביתך שכל מקום שהצדיקים הולכים הברכה הולכת עמהם ירד יצחק לגרר וכתיב וימצא יצחק בשנה ההיא מאה שערים וירד יוסף למצרים וכתיב ויברך וכו׳ בגלל יוסף (והשמיט שם ירד יעקב וכו׳), ובלק״ט הובא רק ויברך וכו׳ כ״מ שהצדיקים הולכים ברכה הולכת שם. והגי׳ פוטיפרע איתא גם בכי״ו וכי״ג וכי״כ, ופוטיפר הוא פוטיפרע לפי הדרש לקמן פפ״ו סי׳ ג׳. ובברכות שם [אמר אביי כו׳] הכף לתלמידי חכמים ברכה שנ׳ ויברכני י״י בגללך איבעית אימא מהכא שנ׳ ויברך י״י את בית המצרי בגלל יוסף וע״ע בסנהדרין ומגילה שם: 6 בעי ביי. בכי״ל נקוד בכ׳ הפעמים¹), והוראת ביי בית כמו ברביי בן בית בוי״ר פכ״ה סי׳ ח׳ ובשהש״ר פ׳ שוקיו עמודי שש (ה׳ ט״ו) [וע׳ לעיל צד 844 חילופי נסחאות בין דבי ר״י ודבית ר״י ובמ״י שם], וכן מפרש בפי׳ ב״ר כי״א בעי בי בית, ובשכל טוב שם ראובן מבקש בית שמעון מבקש בית, ואין טעם לפרש בדרש מתי אעשה וכו׳ לביתי בעי בי הפין בי ועמ״כ [ויפ״ת], ובדפ״ר הגי׳ בכ׳ הפעמים בעי בית [וכן בכי״א ב׳ בפעם השניה, ובפעם הראשונה על הגליון, ובין שיטי כתוב כנראה ביך], ובמת״ג עמו׳ 486 הגי׳ ראובן באעי (בעי) בהיי שמעון באעי (בעי) בהיי: 7 כת׳ אל תתהלל וכו׳. לקמן פ״פ נדרש כן זה הפסוק בפתיחת ריב״ס לפ׳ ותצא דינה וכו׳, ובכי״ל נשתבש כאן ליום מחר והגהתי גם בסיום המאמר שנ׳ ותצא וכו׳ ועח״נ, ולקמן בכי״ל

¹) ביֵי.

אמ̇רת וענתה בי צדקתי ביום מחר, מחר כתך יוצאת ומתענה יש̇נ׳ ותצא דינה וגו׳ (בראשית לד א):

לד) ויאמר לבן הן לו וגו׳ אמר ר׳ חייה רבה כל דבר ודבר שהיה לבן מתנה עם יעקב היה הוזר בו עשרה פעמים למפרע הן לא, רבנין אמ׳ מאה פעמים ואביכן התל בי והחלף את משכרתי עשרת מנים וגו׳ (שם לא ו) אין מניין פחות מעשרה:

לו) וישם דרך שלשת ימים וגו׳ [ויעקב רעה את צאן לבן הנותרות] ריש לקיש אמר גנתרת כת׳ מנהון בישין מנהון עקרן מנהון קווסרין:

לז לח) ויקח לו יעקב מקל לבנה לח ולוז וערמון חוטר חוור רטיב ודלוז ודדלוב: י

2 ילקוט כ׳ ק״ל, לקמן פע״ד סי׳ ג׳ וסי׳ י״ט, תנחומא וילא סי׳ י״א: 5 ילקוט שם, תנחומא מ״ב וילא סי׳ כ״ד: 7 ילקוט שם:

1 ביום] כיום ד, ל׳ פ | מחר ל׳ פ | מחר] **וחאגר**[1]י (שם), למחר **דתי**, ומחר פ | בתך (ביתך ו) יוצאה **דפוחאכתר**[1]י[1], יוצאה כתך י (שם) | * שנ׳ **דפחאת**] כת׳ **ל**, הה״ד י (שם), ל׳ **וגכי**[1] | וגו׳] ו, בת לאה **דפחא**[2]**תי**, בת לאה וגו׳ ג, בת לאה אשר ילדה ליעקב כ, בת לאה וכתי׳ וירא אותה שכם בן חמור **א**[1] | 2 ויאמר לבן] ויאמר לו לבן **א**[1], ל׳ **א**[2] | וגו׳] יהי (יהא י) כדברך **דפי**, יהי כדבריך **ואגכת** | חייא **פואכת** | רובה ג | לכל ג | ודבר ל׳ י | לבן מתנה (מתנה לבן א) עם יעקב אבינו **ואגי**, מתנה לבן עם אבינו יעקב כ, אבינו יעקב מתנה עם לבן פ | 3 חוזר] עושה וחוזר ג | עשר **פא** | למפרע ל׳ **אי**[1] | הן לא] **גכ**, הין לא ו, שנ׳ הן לו **דת**, שנ׳ הן לו הן לא **א**, ל׳ **פי**[1] | רבנין] **פר**, רבנן **דוגכתר**[3], ורבנן **אי**[1] | אמרין **פא**[1]**גכ**, ־רי **דא**[2]**תר**[2], מרין **ר**[1] | מאה פעמים] עשרת מונין מאה פעם היה חוזר פ | ואביכן — וגו׳] ואביכן (אביכן **א**[1]) .. והחליף את משכורתי.. מונים **א**[1]**גכ**, ואביכן התל בי ן, והחליף (שנ׳ ותחלף י) את משכורתי עשרת מונים (מונין י) **א**[2]**י**, שנאמר ואביכן.. והחליף.. משכורתי (משכרתי **ת**) עשרת מונים י׳ פעמים י׳ (עשר פעמים עשרה **ת**) **דת**, ל׳ פ | 4 אין] **ו**[0]**גר**[2]**י**[1], ואין **אכתר**[1], שאין פ, דאין ד | מניין] י, מנין **דפתר**[1], מנים **ו**[0], מונים **אגכר**[2] | מעשרה] מי׳ **א**[1], מעשרה וכ׳ והחליף את משכרתי עשרת מונים פ | 5 * וישם — ויעקב רעה — הנותרות **ד**[1]] וישם.. ויעקב רועה.. הנותרות **ד**, וישם.. ימים ויעקב רועה.. הנותרות **ת**, וישם.. ימים בינו ובין יעקב ויעקב רועה.. הנותרות **א**[1], וישם.. ימים וגו׳ **לפו**, וישים.. ימים וגו׳ ג, ויעקב רעה.. הנותרות **ע**, ויעקב רועה.. הנותרות **חי**, רועה.. הנותרות **א**[2], צאן לבן הנותרות **ע**, וישם.. ימים בינו ובין יעקב כ | ר׳ שמעון בן לקיש **וג**, רשב״ל **א** | אומ׳ **א**[1] | 6 נותרת כת׳] נותרת כתי׳ **חער**[2]**י**, נותרת כתוב **ר**[1], הניתרת כתב ן, נתרת כתיב **ער**[3], גותרות כת׳ (כתיב ג) **גכ**, נותרות נותרת כתי׳ **א**[1], נותרות נותרות כת׳ פ, נותרות **דא**[02], ל׳ **ת** | מינהון **חג**, מנהן ו, דמנהון **ר**[2] | ביישן ו, עקרן **פכ** | מינהון **ה**, מינהן ו, ומנהון **א**[1] | עקרין **חע**, קוסרן **פכ** | מינהון **ח**, מנהן פ, ומנהן ו | קווסרין] **חע**, קווסרן **וא**[2]**גר**[3]**י**, קווצרן **ר**, קוצרן **א**[1], בישן **פכ**, קווסרין נתרת כתי׳ כמד״א ונתור כביה ושיניה דקיסר **דת** | 7 * ויקח — וערמון **דוחגכתי**] ויקח.. ולוז פ, ויקח.. לבנה **א**, ויקח לו מקל לבנה וגו׳ **ל**, מקל.. וערמון **ר** | ** חוטר] חוטרא **ל**[0], ל׳ **ל** | חוור] **א**[2]**כ**, חיור **דפו**[0]**ת**, חיוור **חא**[1]**גר**, ל׳ **י**[1] | * רטיב **פוגרי**] רטוב **לחאכ**, ל׳ **דת** | ודלוז] **פו**, דלוז **דחכתי**, דליז ג, ולוז **א**, דלוב **ר** | * ודדלוב **פוחי**] ודלוב **לא**[2], ודלב **א**[1], ודרלוב **ר**[1], ורידלוב **ר**[2], ודדלוף **דת**, ודדלוג **כ** |

אל תתהלל ביום מחר וכו׳ מחר יוצאה בתך וכו׳: 2 אמר ר׳ חייה וכו׳. מאמר זה נסדר גם לקמן פע״ד לפ׳ ואביכן התל בי וכו׳ ולפ׳ זה לי עשרים שנה וכו׳. ור״ח דורש הן לו קרי ביה הן לא וליף עשרה פעמים ג״כ מפ׳ והחליף את משכרתי עשרת מנים, ורבנין דרשי מנים לשון מנין אין מנין פחות מעשרה, ובדפוסי׳ הגי׳ רק כאן עשרת מונים י׳ פעמים י׳ דאין וכו׳, ובשכל טוב צד 156 גורס ומפרש ויאמר לבן הן א״ר הייא כל דבר ודבר כו׳ היה חוזר בו עשר פעמים למפרע מהן ללאו רבנן אמרי מאה פעמים שנאמר והחליף וכו׳ עשרת מונים כלומר עשרה מניינים ואין מנין וכו׳, וע״ע במ״י לקמן פע״ד סי׳ ג׳: 6 נותרת כת׳. חסר ו׳ שהיו חסירות וגרועות, מנהון בישין מנהון עקרן מנהון קווסרין[1]), מהן רעות מהן עקרות מהן חולות. ובפי׳ ב״ר כי״ם וכי״א גורס ומפרש נותרת כתוב (כתי׳) מנהון (דמנהון) בישין זקנות מנהון עקרין (עקרן) עקרות מנהון קווצרן חולות קווצרן (כמו) כדקציר ורמי בערסיה [ב״ב קנ״ג א׳ ע״ש] וכמו קצירי ומריעי (נדרים מ״ט ב׳), ובבה״ג עמו׳ 487 הועתק ויעקב רואה את צאן לבן הנותרות רבנן אמרי הנותרת כת׳ מינהון בישין מנהון עקרן[2]) מנהון קייסרין[3]), ויישרה הגי׳ בישן והגי׳ קווסרן, והגי׳ הנכונה נותרת כת׳ כלומר חסר ו׳ תניין כמו שנמסר כאן ובירמיה ל״ד ז׳ איתא עוד בכי״ה [וכי״א א׳] ובילקוט וערוך ע׳ קווסר, ושם הועתק צאן לבן הנותרות נותרת כתיב מנהון בישין וכו׳ עקרין וכו׳ קווסרין, ואינה מדוייקת הגי׳ בע׳ נותרות ויעקב רעה את צאן לבן הנותרות נתרת כתיב מנהון בישין מנהון עקרן וכו׳, וכן נשתבש בפי׳ ב״ר הנדפס, וע׳ במנחת שי, ובדפוסי׳ [וכי״ת] נשתרבב נתרת כתי׳ אחר מלת קווסרין, והיספה זרה שם כמד״א ונתור כביה ושיניה דקיסר (וע׳ חולין נ״ט ב׳), ואין טעם הדרש שר״ל דורש הנותרת מלשון נתר, ומשובשת ג״כ הגי׳ בכי״ו הניתרת כתב וע׳ באגה״א ח״א צד 376, ובשכל טוב צד 153 הובא ויעקב רעה את צאן לבן חסר ו׳ כתיב מהן רעות מהן עקרות ומהן חולות (וגר׳ שקיטע הפסוק ויעקב רעה וכו׳ ולא כוון רעה חסר ו׳ כתיב), ובפירש״י עה״ת לא הזכיר הכתיב ומפרש הנותרת הרעועות שבהן החולות והעקרות שאינן אלא שירים אותן מסר לו וע׳ ברא״ם וכיפ״ת, וגם בתנחומא מ״ב שם לא נדרש הכתיב, והגי׳ שם מהו הנותרות אמר ריש לקיש הזקנות העקרות החולות, ובתר״י א׳ מתורגם ויעקב רעי ית ענא דלבן סבאן ומרעאן דאשתארו: 7 חוטר חוור וכו׳. לפי הדרש אין לבנה שם אילן אלא תואר כמו לח, חוטר חוור רטיב, וטעם ולוז וערמון של לוז ושל ערמון, [ווי״ו יתירה] ודוגמאות במקרא ורכב וסוס (תהלים ע״ו ז׳) וקדש וצבא

[1]) καυσάριος, kränklich. [2]) עַקְרָן. [3]) קַיְסְרִין.

כך היה אבינו יעקב נותן את המקלות בתוך הבריכות שלשים ויותר מבריכה באה לשתות ורואה את המקלות ונרתעת לאחוריה והזכר רובעה והיתה יולדת כיוצא בו, אמר ר' הושעיא נעשו מים זרע בתוך מעיהם ולא היו חסרות אלא צורת הולד בלבד, אמר ר' הוניא מלאכי שרת היו טוענים מתוך צאן לבן ובאין ונותנין בתוך צאנו שליעקב הה"ד שא נא עיניך וראה כל העתודים (בראשית לא יב), עולים על הצאן 176
אין כת' אלא העולים מאיליהם היו עולים, ר' תנחומא אמר ששף שלגשמים, רבנין אמ' ענני כבוד:

2 תנחומא מ"ב שם: 3 לקמן פע"ד [פי' ג' וע'] תנחומא מ"ב שם:

1 * אבינו יעקב דנתי] יעקב אבינו וחא²כ, אבינו ל, יעקב פא¹ | נותן] היה נותן ו (ונמחק), עושה היה נותן פ | את ל' א | בתוך הבריכות] פ, בתוך הברכיות ו, בתוך בריכות חג, לתוך הבריכות (הבריכות א²) א, בתוך הבורות י, בשקתות דת | של מים] פותאגבי, המים דת | הבהמה] אי, בהמה דפוהגת | באה] רוצה פא | והיתה (והייתה י¹) רואה והאיגי | את ל' א¹ | 2 והיא נרתעת גי | וזכר א², ובא הזכר י | רבעה ג, ורובעה י, מזדקר פ | והיא יולדת פוי, והיא היתה יולדת ג, ויולדת אב | הוטעיה והת, אוטעיה פא¹ | נעשה פ, נעשין א | מים] פחגב, המים דפואתי | בתוך מעיהן א, בתוך מיעיהן ג, במעיהן פ | 3 היו] היה י, ל' א¹ | חסרות] פחא²י, חסירות דוא¹גבת | הוולד וחא¹ג | בלבד] ~ מעשה בכושי אחד שנשא לכושית אחת והוליד ממנה בן לבן תפס המלך לבן (את הבן ת) ובא לו אצל רבי אמר לו שמא (שמא זה ת) אינו בני אמר לו היה לך מראות בתוך ביתך אמ' לו הין אמר לו שחורה או לבנה אמר לו לבנה אמר לו מיכן שהיה (מכאן היה ת) לך בן לבן דת | חוניא] חא², חונא דבית הורון ד, הונא דבית הורון (הורין י) תי, חוניא דבית חורן גב, חוניא דבי חורן א¹א⁰², חנינה דבית חורן פ, חונייא דברת חברן ו, נהוניא (מונא ר²) דבי חורן ר | שרת] והג, השרת דפאבתרי | טוענין וגאבתרי, מוענין אותן פ | צאנן של | ובאין ונותנין] א¹גבתר, ובאי' ונותנין א², ובאים ונותנין דו, ונותני' י, ונותנים ח, ונותנין אותן פ | 4 לתוך פהגר | ** נא] ל' ל | * כל העתודים והגי] כל.. העולים על הצאן דאבתר, וגו' לפ | עולין ג, ד"א עולים א¹א⁰²תר | על הצאן ל' פואגבי | 5 אין כתי' (כת' פגבת, כתוב ר) כאן דפחאגבתרי, אין כת' כן ו | העולין ג, העולים על הצאן ח | מאיליהם] וגבת, מאיליהן דפא²ר¹, מאליהם א¹ר²י, מאליהן ח | היו עולים] היו עולין חאגר³, ל' י | תנחומ' א¹, תנחומה ו¹, תנחום ר¹ | אומר ח | שטף] וברודים ~ א¹א⁰², ברודים של ~ ר³ | רבנין] אגר, רבנן דפוחבת, ורבנן ו¹ | מרין ג | הכבוד ה

(דניאל ח' י"ג) וע' בים"ת [וברש"י ורמב"ן לקמן ל"ו כ"ד], וכלה"כ ולוז וערמון גם הגי' שלפנינו ודלוז וכו', וכן מפרש בלק"ט ויקח לו יעקב מקל לבנה מקלות לבנות להום (וצ"ל להות) של אילן לוז וערמונים וכו', ובפירש"י עה"ת מפרש כפשוטו של מקרא מקל לבנה עץ הוא ושמו לבנה כמא דתימא תחת אלון ולבנה (הושע ד' י"ג) וכו' לח כשהוא רטוב ולוז ועוד לקח מקל לוז וכו', [וכן] בת"א (הוצ' ר"א בערלינער) מתורגם חוטרין דלבן רטיבין ודלוז ודדלוב וכו', ובכי"ל כתוב חוטרא ביני שיטי [ועוד נשתבש שם חוגר וביני שיטי נוסף ו' ר' להגיה חוור] וע' לעיל צד 136, ושם האילן לוז שהוא שקד נמצא במקרא רק כאן, ובירמיה א' י"א מקל שקד, וע' לעף פלאנצענגאמען כי' שי"ט ועמת"ל ע' לוז ובמ"י לעיל צד 261: 1 כך היה וכו'. הדרש מוסב על ויצג את המקלות וכו' ויחמנה בבאן לשתות, וכן מפרש בפירש"י עה"ת ויחמנה הבהמה רואה את המקלות והיא נרתעת לאחוריה והזכר רובעה ויולדת כיוצא בו ר' הושעיא אומר המים נעשים זרע במעיהן ולא היו צריכות לזכר וזהו ויחמנה וגו', ובשכל טוב צד 154 ויחמנה בבאן לשתות וראתה המקלות ונרתעת לאחריה והזכר רובעה לפני המקל ויולדת כיוצא בו, ושם צד 156 א"ר יהושע (וע' במ"י לעיל צד 115) נעשה המים זרע וכו', ובלק"ט היה נותן את המקלות בתוך הבריכות של מים והיתה הבהמה באה וכו' והיתה רואה וכו' ונרתעת לאחוריה והזכר רובעה ויולדת שנא' ויחמו הצאן אל המקלות. ומאמר ר' הושעיא מפרש בפי' ב"ר כי"ט מלשון אחר ולא היו חסרות אלא צורה ולד בלבד כלומר המים בתוך מעיה כזרע בתוך מעיה ואין בה לעשות אלא שיסכים הקב"ה על הזרע לעשות צורות וכו', ובתנחומא מ"ב שם איתא מה כתיב ויקח לו יעקב מקל לבנה אמר ר' הושעיא היה צר צורה וכשם שהיה צר כך היו מולידות ולא היה הכר אלא ליתן להם נשמה, ובדפוסי' [וכי"ת] כאן ההוספה מעשה בכושי אחד וכו' והגמתה הסיפור בתנחומא מ"ב נשא סי' י"ג (ובתנחומא שם סי' ז' ובבמ"ר פ"ט סי' ל"ד) שאל מלך הערביים את ר' עקיבא אני כושי ואשתי כושית וילדה לי בן לבן אני הורגה שזינתה תחתי א"ל יש לך צורות בתוך ביתך א"ל הן א"ל צורות ביתך לבנות או שחורות א"ל לבנות א"ל כשהיית עסוק עמה נתנה עיניה בצורות וילדה כיוצא בהם ואם תמיה אתה על הדבר למוד מצאנו של יעקב מן המקלות היו מתייחמות שנ' ויחמו הצאן אל המקלות וכו' וע' בתוספתא עתיקתא ח"ה צד 56, וע"ע פערלעס מיסצעללען צד 45, דיללמאנן מהדורא ג' צד 348, פרייס ביבליש־תלמודישע מעדיצין צד 454: 3 ר' חוניא. הוא ר' חוניא (הונא הונא) דבית הורן[1] (דברת חברן, ע' שירער ח"א צד 427) ועח"ג ובאגה"א ח"ג צד 566. וקשה הדרש עולים על הצאן אין כת' וכו' מאיליהם היו עולים. והדיוק הפירוש כפי' ב"ר כי"ם מלשון אחר העולים על הצאן המלאכים שכתוב בהם עולים ויורדים, וכפי' ב"ר כי"ם וכי"א גורס ומפרש ד"א עולים אב"ב אלא העולים משמע מאיליהן היו עולים (מאליהם היו עולין), ולקמן פע"ד נכדר מאמר ר"ח רק מן עולים אין כת' וכו' ועיי"ש, וגר' שר"ח דורש שלא ילדו הצאן עקודים נקודים וכו' לפי שנתחממו ע"י המקלות שהציג יעקב אלא מלאכי שרת היו טוענין עתודים נקודים וברודים מתוך צאן לבן ובאין ונותנין בתוך צאנו של יעקב הה"ד ויאמר אלי מלאך האלהים בחלום וכו' כל העתודים וכו' והמלאכים הביאום ואותן העתודים הן העולים מאיליהם היו עולים, וע' בבחיי, ור"ת ורבנין דרשי ג"כ מאיליהם היו עולים ר"ת אמר שטף של גשמים וכו', ובפי' ב"ר גירס ברודים של שטף וכו' ומפרש כפי' ב"ר ב"י לשון ברד גשמים היו שוטפי' ומביאי' לתוך צאנו של יעקב דכתי' ברודים שטף ברד כלומר זרם ברד היה מציפן לשם רבנין אמ' ענני כבוד היו נוטלין מצאנו של לבן ונותנין לתוך צאנו של יעקב דכתי' העולים וכתי' ובהעלות הענן [ובעיני] נראה שהמלות מלאכי שרת היו טוענין וכו' בתוך צאנו של יעקב הן הוספה מאוחרת והגי' העיקרית הוא א"ת הה"ד שא וכו' וכמו שיוצא מלקמן פע"ד, ור"ח סובר כר' הושעיא שהמים נעשו זרע בתוך מעי

[1]) Hauran.

מב) ובהעטיף הצאן. לא ישים והיו העטופים ללבן ר׳ יוחנן אמר בכירייה דלבן, ריש לקיש אמר לקישייה דלבן:

יא מג) ויפרין האיש מאד מאד וגו ר׳ שמעון בר אבא אמ׳ נפרצה לו פירצה מעין עולם הבא, ר׳ אבא בר כהנא אמר מאה ותרתין רבבן ושבעה אלפין ומאתן ענין הוה לאבונן יעקב, ר׳ לוי אמר

1 ילקוט שם, פסיקתא פ׳ ולקחתם לכם (ק״פ ב׳), ויקרא רבה פ״ל סי׳ ג׳: 3 ילקוט שם, מדרש קהלת פ׳ שבתי וראה (ט׳ י״א), מדרש קהלת מ״ב שם (מדרש זוטא צד 123), תנחומא מ״ב שם:

1 * לא — ללבן דת] לא.. והיה העטופים ג, לא ישים פבי, וגו׳ לוא | ר׳ יוחנן] פי, ר׳ יוחנן וריש לקיש ~ דכתר, ר׳ יוחנן ור׳ שמעון בן לקיש (ורשב״ל א) ~ ואג | בכירייא ר[1], בכיריה ו, בכיריא דפואגבתר[2] | ללבן אב | ר׳ שמעון בן לקיש ג, וריש לקיש ו, ור״ל פ, ור׳ שמעון בן לקיש ן, ורשב״ל א | 2 לקישייה] ו, לקישייא תר[1], לקישיא דפיאגכר[2] | ללבן אב, ל׳ פ | 3 ויפרץ — וגו׳] ויפרין (ויפרוץ א[2]ר[2]ו) האיש מאד מאד פאברי, ויפרץ האיש מאד ג, ויפרץ האיש וגו׳ ן, ויפרוץ האיש דת | ר׳ — אבא] ר׳ סימון בשם ר׳ שמעון בר אבא פן, ר׳ סימון בשם ר׳ שמעון בן לקיש (כשרב״ל א) אג, ר׳ סימון בשם ריש לקיש כר[1] | נפרצה] פואברי, ניפרצה ג, מלמד שנפרצה דת | לו ל׳ ואגב | פריצה ן, הפירצה ג | מעין] ר[8], מעין דוגמא (דגמת ן) של דפואגכתר, מעין דוגמ׳ ו[1] | העולם פבר[1]ו | הבא] פוא[2]גבי, ~ היך מד״א (כמד״א ת) עלה הפורץ לפניהם דת, כתי׳ הכא ויפרוץ האיש וכתי׳ התם כי ימין ושמאל תפרוצי א[1] | 4 אמר] ~ קבוז ן[0] | מאה] מאתן כי | ותרתין וג, ועשרין ל[0]פר[1] | * רבבן פוג] רבבין א[2], רבבו ל, ריבבן ר[1], רבבי א[1]כ, רבון ד, רבוון ת, רביין י | ושבעה] פאגב, ושיבעה ן, ושבעת י, ז׳ ד[1], שבעה דת | אלפין] א[2]גבת, אלפי׳ א[1]ו[1], אלפים דו, אלפין ענין פ | ומאתים ן, ומאה פ | ענין] וא[2]גבי[1], עאנין א[1], עדרין דת, ל׳ פ | הוה] ן, היה ג, הוו פבי, היו א[1], הוו ליה דת, היו לו א[2] | לאבונא פ, לאבינו וא[2]גת, דאבוכון ו[1], לאביכן כ, ל׳ א[1] | ליעקב א[1] | לוי] איבו א[2], ל׳ ו[1] |

הבהמה ולא היו צריכות לזכר והיינו מאיליהם היו עולים, כלומר עולים ובאים ונולדים מעצמם מן הצאן בלי תשמיש זכר ולא שהעתודים עלו על הצאן לרביעה אלא עלו ונולדו מן הצאן, ור׳ תנחומא ורבנין באו לפרש רק תיבת וברודים, לקמן ל״א י׳ י״ב, וכמו שהוא בכי״א, והובאו אגב מאמר ר״ח כאן] וביפ״ת פי׳ ורבנן אמרי דענני כבוד היו מביאין הצאן כמו שהיו נושאות את ישראל במדבר ממקום למקום [וע׳ בפסיקתא רבתי פ״א (ב׳ א׳) העבים באים וטוענים אותם ומביאין אותם לירושלים וכו׳], ובשכל טוב צד 158 וסוף הענין מוכיח לראשו שלא בערמה פיצל יעקב את המקלות ונתן פני הצאן אל עקד אלא על פי מלאך וכו׳ ועיי״ש, ומאמר אחר בתנחומא מ״ב שם וישמע את דברי בני לבן לאמר לקח יעקב וכו׳ מהו לקח יעקב אמר ר׳ הושעיא שנעשו מלאכי השרת כתיפין ליעקב: 1 ר׳ יוחנן וכו׳. ר״י תרגם העטופים בכירייה כלו׳ הבכירות ור״ל לקישייה כלו׳ האפילות, ולא הובא כאן איך תרגמו והקשורים ליעקב, ומכתבר שר״י תירגם הקשורים לקישייה ור״ל בכירייה, ותרג׳ העטופים לקישייה כמו שמתורגם בת״א והון לקישיא ללבן ובכיריא ליעקב, וכן בתר״י א׳ והוון לקישייא ללבן וכו׳, ובפירש״י עה״ת ובהעטיף לשון איחור כתרגומו וכו׳ וכן בערוך ע׳ גף ו׳ מלפני יעטוף (ישעיה נ״ז ט״ז) וכו׳ ויעטוף לשון איחור כמו ובהעטיף הצאן, ובע׳ עטף עוד פ״א לשון ליאות, ועטף לשון איחור גם בפסיקתא שם מהו העטופים ר׳ יצחק בר חקולא אמר לקישיא (וצריך לתקן מ״ש במ״י לעיל צד 583 שהאמורא ר״י בר חקורה או בר חקולה נזכר במדרש רק בב״ר שם), ובאותה הפסקא בוי״ר שם מהו העטופים ר׳ יצחק בר׳ חלקיה אמר לקישיא (כ״ה בדפ״ר וד״ו) וגי׳ אחרת במדרש תהלים ק״ב סי׳ א׳ ועיי״ש [וכאן ריש לקיש ולקישייה הוא לשון נופל על לשון, וע׳ מש״כ לעיל צד 776], וקשה לפרש תרג׳ העטופים בכירייה במאמר ר׳ יוחנן. ובפי׳ ב״ר כי״ט מפרש ר״י וריש לקיש וכו׳ ר׳ יוחנן דורש העטופים כמו ועמקים יעטפו בר [תהלים ס״ה י״ד, וע׳ ר״ה ח׳ א׳] כסדר אלו המבוכרות ריש לקיש דורש כמו בהתעטף עלי נפשי [יונה ב׳ ח׳] וכמו כי רוח מלפני יעטוף ומפרש משלהי ליה (ע׳ לעיל צד 232, ובפי׳ ב״ר הנדפס איתא ומתרגמינן משלהי) כלומר אותן שהן יגיעין ועייפין ולא היה כח בהם לקבל הריון כמו הבריאות כי אפילות הנה, וע״ע בשכל טוב צד 155 ובלק״ט ובראב״ע: 3 מעין עולם הבא. כ״ה בכי״ל, ויתורא דלישנא היא הנוכחא מעין דוגמא, וע׳ לעיל צד 538, ובלק״ט הועתק ר׳ סימון בש״ר שמעון בר אבא אמר שפרצה לו פרצה מעין העולם הבא, ובשכל טוב שם ר׳ סימון בשם ר׳ שמעון בר כהנא (וצ״ל בר אבא) אמר נפרצה לו פירצה מעין עולם הבא ועת״נ, וכל המאמר נסדר גם בכי״ו פצ״ו בפתיחה שבתי וראה וכו׳ (וע׳ במאמרי בספר היובל לכבוד הרב ר״י גוטטמאנן צד 162 וכמ״י לעיל צד 717 וצד 811) ושם הגי׳ ר׳ סימון ביר׳ (וצ״ל בשם ר׳) שמעון בר אבא נפירצה לו פירצה מעין דוגמה שלעולם הבא הכד״א עלה הפורץ וכו׳, וכן הובא זה הפסוק כאן בגי׳ הדפוסי׳ [וכי״ת], ובמדרש קהלת שם איתא רק ראש המאמר והגי׳ שם ר׳ סימון בשם ר׳ שמעון מלמד שהיה לו דוגמה מעין דוגמה של עולם הבא המד״א עלה הפורץ לפניהם, ובמ׳ קהלת מ״ב שם מלמד שפירצו לו פרצה מעין דוגמא של עולם הבא כד״א עלה הפורץ וכו׳ [מיכה ב׳ י״ג, ובכי״א א׳ הובא הפסוק כי ימין ושמאל וכו׳ בישעיה נ״ד ג׳, ובברייתא ב״ב ט״ז ב׳ נמנו שלשה שהטעימן הקב״ה בעוה״ז מעין העולם הבא ותן אברהם יצחק ויעקב כו׳ יעקב דכתיב ביה כל (לקמן ל״ג י״א)]: 4 מאה ותרתין וכו׳. בכי״ל כתוב רבבו והגהתי רבבן כמו שהגי׳ גם בכי״פ וכי״ו וכי״ג וכן הקרי בדניאל ז׳ י׳, והכתיב שם רבון, וכן בדפ״ר וד״ו רבון וע׳ דאלמאן צד 128, והקבוץ ענין נמצא איזה פעמים בתר״י וע׳ בעמת״ר ע׳ ענא, וכאן מתורגם בת״א צאן רבות ען סגיאין ובתר״י א׳ עאן סגיאין, ובשכל טוב שם הועתק ויהי לו צאן רבות ר׳ אבא בר כהנא אמר מאה ושנים ריבוא ושבעת אלפים ומאתים. ובמה״ג עמו׳ 488 קיטע ר׳ אבא בר כהנא אמ׳ ענין[1]) הוה ליה ליעקב אבינו (לאבינו יעקב) ר׳ לוי אומ׳ ששים רבוא כלבים היו לו ורבנן אמרי מאה ועשרים רבוא ולא פליגין מאן דאמר וכו׳ לכל עדר כלב אחד ומאן דאמר מאה ועשרים רבוא לכל עדר תרין כלבין, ובכי״ו הגי׳ ראב״כ אמ׳ קבזר מאה וכו׳ (ומלת קבזר כתובה על הגרד) וכן בכי״ו לקמן שם ר׳ אבא בר כהנא אמ׳ ק׳ב׳ז׳ר׳ מאה ותרתין רבוון ושבעת אלפין ומאתיין ענין הווה ליה לאבינו יעקב ר׳ לוי אמ׳ ששים רבוא כלבים רבנין אמ׳ מאה ועשרים ריבוא ולא פליגין מן דמר וכו׳ כל עדר כלב ומן דמר וכו׳ לכל עדר תרין כלבין, ופתרון הסימן קבז״ר ק׳ מאה ב׳ תרתין (מאה ותרתין רבבן) ז׳ שבעה אלפין ר׳ מאתן, וסימן

1) ענין.

ששים ריבוא כלבים רבנין אמ' ק"כ ריבוא ולא פליגי מאן דאמר ששים ריבוא לכל עדר כלב, למאן דאמר ק"כ לכל עדר ב' כלבים:

יב **לא א) וישמע את דברי בני לבן וגו'** חזקיה אמר עד שלא ירד אבינו יעקב לשם לא נפקדו בזכרים, כיון שירד לשם נפקד בזכרים הה"ד וישמע את דברי בני לבן וגו':

את כל הכבוד הזה ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי אין כבוד אלא כסף וזהב שנ' בוזו כסף בוזו זהב ואין קצה לתכונה כבוד מכל כלי חמדה (נחום ב י):

3 ילקוט שם, תנחומא מ"ב בלק סי' י"ז, תנחומא שם סי' י"ב, במדבר רבה פי"ב סי' י"ט: 5 ילקוט שם, תנחומא מ"ב ויגש סי' כ"ד:

1 ס' אי | רבוא פאכת | כלבים] ~ היו לו ליעקב פ | רבנין] פי, רבנן דוגת, ורבנין א1, ורבנן אכ | מרין ג | *ק"כ] מאה ועשרין דפג, .. ועשרים א, .. ועסרין גת, ק"ב ל | * ריבוא וגי] רבוא דפאכת, ל' ל | ולא פליגין ו (ולא — ק"כ ל' פג) | מן דמר ו | ס' אי | ריבוא] אי, רבוא דוכת, ל' א2 | עדר] וא ~ ועדר דכתי | חד כלב דוכ, חד כלבא אתי | מאן דתי, ומן ו, ומאן אכ | 2 דמר ו | *ק"כ] מאה ועשרים א2, ק"כ ריבוא א1, מאה ועשרין ריבא ו, מאה ועשרים (ועשרי' ד1, ועסרין ת) רבוא דת, עשרים מאה רבוא כ, ק"ב ל | עדר] ~ ועדר כת | תרין כלבין דוגכת, תרי כלבי (כלביא א1) א, תיתין כלבי' ו1, תלתין כלבים פ | 3 ° דברי] ל' ד | בני — וגו'] פ, בני לבן לאמר חי, בני.. לאמר לקח יעקב כ, בני לבן דאגת, וגו' ו | ר' חזקיה ג | ירד] בא ח | אבינו יעקב] פא2ג, יעקב אבינו דוחתי, אבינו כ, יעקב א1 | 4 נפקד ת | כיון שירד] כ, וכיון שירד פת, ומשירד א, וכיון שירד יעקב אבינו דו, וכיון שירד יעקב ח (כיון — בזכרים ל' גי) | נפקד] ת, נפקדו דפוחאכ | וגו'] ו, לאמר כי, ל' דפחאגת | 5 *את — הזה דת] את.. הכבוד א1, ומאשר לאבינו עשה את.. הכבוד הזה חי, ל' לפוא2גכ | יהושע ת | דסכנין | היך מד"א דת | 6 הכסף א2 | *בוזו זהב — חמדה פוא1גכי] בוזו.. לתכונה.. חמדה דא2, בוזו.. לתכונה מכל.. חמדה ת, בוזו כסף ואין.. לתכונה כבוד.. חמדה ל, בוזו זהב וגו' ח, בוזו זהב ד1, וגו' ו |

המספר נמצא גם בהמאמר בתנחומא מ"ב שם וכמה צאן היו לו אמר ר' תנחומא בר אבא ק"כ רבוא היה שנ' ויפרוץ האיש מאד מאד ונאמר במצרים מאד וירב העם ויעצמו מאד (שמות א' כ') והם ס' רבוא וכאן נאמר מאד מאד הרי ק"ך רבוא וכמה כלבים של צאן היו לו אמר ר' אבא בר כהנא שלש מאות ותשעה אמר ר' תנחומא מנין ק' ב' ז' ר' (ובכ"י רומי שם מנין קב זר ק' מאה [ב' שנים] ז' שבעה ר' מאתים) הרי החשבון ויפרוץ האיש מהו ויפרוץ שפרין לו הקב"ה גדרו של עולם ואמר לו כך אני פורין לבני בניך לעולם הבא שנ' עלה הפורץ לפניהם (וזה המאמר הועתק בילק' מיכה ר' תקנ"א ועיי"ש) וכבר העיר רש"ב בהערותיו שמאמר ראב"כ שם אין לו שחר ומה הוא הסכום ש"ם ודעתו שצ"ל שם עפ"י המאמר שלפנינו בב"ר כאן מאה ותרתין וכו' ור"ת נתן הסימן קבז"ר, [לא אדע מדוע יש למאמר ראב"כ בב"ר כאן שחר ולמאמרו בתנחומא אין שחר, ומה הוא הסכום ק"ב רבוא וז' אלף ומאתים, ורש"ב מביא שם מפי' ידי משה שראב"כ דורש מאוד מאוד והוא כפל ממנין של דגלים שהיו תר"ג אלף ותק"נ, וכפי' ב"ר שמובא בסמוך, ולא הרגיש שלפי"ז צריכים לגרוס כאן מאה ועשרין רבבן ושבעה אלפין ומאה וכמו שהוא בפי' ב"ר וא"כ נופל הסימן קבז"ר בבור כי היה ראוי להיות קכז"ק, ואולם לפי נוסחת התנחומא הסימן עולה יפה כי קבז"ר בגמטריא ש"ם]. ובפי' ב"ר כ"ט וכי"א מפרש המאמר שתי פעמים, באמצע הפרשה נשתרבב שם ויפרוץ (ויפרץ) האיש מאד מאד ר' תנחומא מפרש מלמד שפרץ (מפרש שפרץ) לו הקב"ה גדיו (גדרו) של עולם הזה דוגמא שעתיד לעשות לבניו לעולם הבא דכתיב עלה הפורץ לפניהם ר' תנחומא אמר מאה ועשרים רבוא היה (ק"כ רבוא צאן היו) לו ליעקב כפלים כיוצאי מצרים דכתיב ויסעו בני ישראל מרעמסס סוכותה כשש מאות אלף וכו' (שמות י"ב ל"ז) ר' אבא בר כהנא אמר מאה ועשרין ריבבן ושבעה אלפין ומאה ענין היה (ק' וכ' רבוא וז' אלפי' ומאה ענין היו) לו ליעקב כפלים כדגלים דכתיב בהו ויהיו כל (דכתיב כל) בני ישראל שש מאות אלף ושלשת אלפים וחמש מאות וחמשים (וע' במדבר א' מ"ו ב' ל"ב, וצ"ל כאן) ותרוויהו מאד מאד דרשי כפלים (ובכ"י הגי' ג"כ מאה ועשרין רבבן ושבעה אלפין ענין ומאה, וגם בכי"ל הוגה בינו שיטי ועשרין, אבן הסימן קבז"ר הוא נגד זו הגי' בפי' ב"ר שנר' שהיא הגי' העקרית לפי פירושה המחוור), ובסוף הפרשה לפי' ויפרוץ וכו' מפרש בחילוף שמות האומרים ויפרוץ האיש מאד מאד ר' סימון בשם ריש לקיש (כ"ה בכי"ט, וליתא בכי"א) נפרצה לו פרצה מעין דוגמא של העולם (עולם) הבא כתיב הכא ויפרוץ וכו' וכתיב התם כי ימין ושמאל תפרוצי ר' אבא בר כהנא אמר מאה ועשרים ריבוא (ק"כ רבוא) צאן היו (היה) לו ליעקב אבינו ומפרש בתנחומא נאמר במצרים וירב העם ויעצמו מאד והיו ששים ריבוא (והם ששים רבוא) וכתיב כאן מאד מאד שני (שתי) פעמים לומר שהיו מאה ועשרים ריבוא (ק"כ רבוא) כפלים כיוצאי מצרים ר' תנחומא מאה ועשרין ריבבן ושבעה אלפין [ומאה] ענין היה ליעקב אבינו דורש מאד מאד כפלים כדגלים דכתיב בהו ויהיו כל בני ישראל וגו' (בכי"א חסר מן ר' תנחומא וכו', ובפי' ב"ר הנדפס קיטע והשמיט כתיב הכא ויפרוץ וכו' ראב"כ אמר, ושיבש ר' תנחומא מאה ותרתין, ולנכון שם ומאה עאני'), ונר' שהרכיב בעל פי' ב"ר לעיל מאמר ר' תנחומא בתנחומא מ"ב שם עם מאמר ראב"כ בב"ר, וכאן משמע שהיו נוסחאות אחרות לפניו בב"ר ובתנחומא, ולפני ר' לוי אמר וכו' נר' שחסרה כאן שיטה אחרת ס' ריבוא עדרי צאן היה ליעקב, ולפי זו השיטה לא פליגו ר' לוי ורבנין מאן דאמר וכו', וכן פי' בים"ת דלתרויהו ס' רבוא עדרים היו הצאן [ונר' שבזמנם היו אומדין את עשרו של אדם לפי עדרו ומספר צאנו וכלביו, כמו שעוד היום אומדים בארצות המזרח את עשרם של נשיאי השבטים לפי מספר גמליהם]: 3 עד שלא ירד וכו'. בתנחומא מ"ב שם בדרש מן ארם ינחני וכו' שלא ראה לבן בנים אלא בזכות יעקב שבתחלה כתיב ורחל באה עם הצאן ואילו היה לו בנים היאך בתו רועה כיון שהלך יעקב לשם נתנו לו בנים שנאמר וישמע את דברי בני לבן וגו' נחשתי ויברכני ה' בגללך וכו' ועי' בתנחומא ובבמ"ר שם, וכן פירוש נוסף בבי"ת כאן עד שלא בא יעקב וכו' לא נפקדו בזכרים שנ' והנה רחל בתו באה עם הצאן אם היה לו זכרים לא היה שולח בתו וכיון שירד וכו' (וע' במ"י לעיל צד 841), ובלק"ט הועתק וישמע את דברי בני לבן אמר חזקיה עד שלא ירד יעקב אבינו לא נפקד בזכרים וכיון שירד נפקד וכו', ובשכל טוב צד 165 וישמע את דברי בני לבן היינו דאמר חזקיה עד שלא ירד יעקב לשם לא נפקד לבן בבן זכר דכתיב כי רעה היא וכו' ועי' גם בפירש"י שה"ת ל' כ"ז: 6 ואין קצה וכו'. בכי"ל כתוב תבונה והגהתי, וכן נשתבש בשכל טוב צד 156,

ב) ויצא יעקב את פני לבן וגו' בר סירא אמר לב אדם ישנה פניו בין טוב בין רע: אמר הקב"ה ליעקב חייך חמיך אינו מסביר לך פנים ואת יושב כאן שוב אל ארץ אבותיך ולמולדתך ואהיה עמך:

פרשה עד

לא ג) ויאמר י"י אל יעקב שוב אל ארץ אבותיך ולמולדתך ואהיה עמך צעקתי א
אליך י"י אמרתי אתה מחסי חלקי בארץ החיים (תהלים קמב ו) והלא אין ארץ החיים אלא צור וחברותיה, תמן שובעה תמן זולה ואת אמ' חלקי בארץ החיים אלא ארץ שמיתיה חיין תחילה לימות

1 ילקוט שם: ‖ 4 ילקוט שם, ילק' מכירי ישעיה מ"ב ה', ילק' מכירי תהלים קמ"ב סי' ו', תנחומא מ"ב וילא סי' כ"ג: 5 ירוש' כלאים פ"ט ל"ב ג', כתובות פי"ב ל"ה ב', לקמן פצ"ו סי' ה', שמות רבה פל"ב סי' ב', תנחומא מ"ב ויחי סי' ו', תנחומא שם סי' ג', פסיקתא רבתי פ"א (ב' ב'):

1 וגו'] פו, ל' דחאגכתי | בן פהכ | סימא א | בין — רע] חי, בין.. ובין רע ג, בין טוב לרע ו, בין טוב לבין רע פא[2]כ, בין למוב ובין (בין א[1]) לרע דא[1], אם למוב ואם לרע ת | אמר — ליעקב] פא[1]וי[1], אמר.. לאבינו יעקב וא[2]גכ, אמר.. ליעקב אבינו ח, אמר לו הקב"ה דת | 2 חייך ל' | אין י, לא ג | מסבירך ו | ואתה האת | כן ו, אצלו חי | ולמולדתך — עמך] א'כ, ולמולדתיך.. עמך ג, ואהיה עמך דתי, וגו' וחא[2], ל' פ ‖ 4 אלהים אי | אל — עמך] אל.. ולמולדתך דכ, אל.. אבותיך וגו' א[2], אל.. אבותיך פא'תי, וגו' ו | צעקתי] וי[1], כתי' (כת' גכ) צעקתי ד[1]א'גכ, זעקתי א[3], כתיב (כת' פת) זעקתי דפתמ | 5 * י"י דפואנכתמ] ל' לי[1] | אמרתי — החיים] אמרתי.. מחסי בארץ החיים י, וגו' חלקי.. החיים ו, וגו' מ (תהלים) | חיים את | 6 שובעא פאתר[3]ימ, שובע ר | ותמן א | זולה] ו, זולא דפאכתר[3]ימ, זול ר | ואת אמר ד[1]גכמ (ישעיה), ואת אמרת פא'מ (תהלים), ותמר ו | חלקי ל' פאגכימ | ארץ ל' א | * שמיתיה דפו] שמיתיה אגכתי, שמיתה ל, שנותנת מ | חיים | תחילה וג, תחלה דפאכתימ |

ושם מפרש טעם הדרש אין כבוד וכו' כ ב ד שניים במקרא (ר"ל כאן ונחום שם, וכן נמסר הכבד ב' חסר) ושניהם נדרשו לשון עושר ושניהם חסר ו' כדי להודיע כי אינם כשאר כבוד כגון שבח ותהלה וכו' אלא כגון כסף וזהב לבד וא"ר לוי אין כבוד אלא כסף וזהב לבד שנ' בזו כסף בזו זהב ואין קצה לתבונת כבוד וכו' לפיכך נכתבו חסר ו', ובתנחומא מ"ב שם הגי' אמר ר' סימון אין כבוד וכו': 1 בר סירא אמר. בספר ב"ס העברי י"ג כ"ה (הוצ' שעכטער וטאילור צד 8 והוצ' לעווי ח"ב צד 98 ועיי' במ"י לעיל צד 58 צד 78 וצד 715) הגי' לב אנוש ישנא פניו אם לטוב ואם לרע וכן מתורגם בתרגום היוני[1]), ובשכל טוב שם גורס ומפרש אמר בר סירא לב אדם ישנה פניו בין טוב לרע כך הביט יעקב בפני לבן והיו רעים וזועפים וכו' ובלק"ט הובא שלב אדם משנה פניו בין טוב לרע ועח"נ: 2 חייך חמיך וכו'. כ"ה בכי"ל ובשאר הספרים ל"ג חייך, ובלק"ט הגי' אמר לו חמיך אינו מסבירך פנים שוב וכו'. ובשכל טוב שם א"ל יעקב הרי חמיך וכו' ובמה"ג עמו' 489 אמ' ר' הונא בשם ר' שמעון בן לקיש אמ' לו הקב"ה ליעקב חמיך וכו' יושב אצלו וכו' ועיי"ש, ובסיום המאמר שוב וכו' נסמכה הפרשה לפרשה שלאחריה ועי' במ"י לעיל סוף פס"ז:

פרשה עד. בכי"א א' פע"ב וכן נסמן בדפ"ר, ובמקרא כאן ראש סדר ועי' במ"י לעיל ריש פע"ג: 4 צעקתי וכו'. במקרא כתוב זעקתי ועח"נ ולעיל צד 758, ובפי' ב"ר כי"ט מלשון אחר מפרש תמן שובעא תמן זולא שמוציאין לשם הוצאה גדולה בשובע גדול ובזול וכשאדם כוצא הוצאה גדולה בזול מוליכו לחיים [ועי' יומא ע"א א'], והדרש שבראש הפתיחה איתא גם בירוש' כלאים פ"ט וכתובות פי"ב ושם הגי' ר' שמעון בן לקיש אמר אתהלך לפני ה' בארץ החיים (תהלים קט"ז ט') והלא אין ארצות החיים אלא צור וחברותי' וקיסרין וחברותיה (צור וקיסרין וחברותיה) תמן זולא תמן שובעא (שבע) ר' שמעון בן לקיש בשם בר קפרא ארץ שמיתיה חיין (שמתיה חיים) תחילה לימות המשיח ומה טעם (מה טעמה) נותן נשמה לעם עליה, ובפסי"ר שם אמר ריש לקיש בשם ר' אליעזר הקפר (ועי' במ"י לעיל צד 355 צד 578 וצד 663) וכו' כמו שדוד אמר אתהלך לפני ה' בארצות החיים וכי ארץ ישראל ארץ החיים היא והלא בני אדם מתים בתוכה והלא חוצה לארץ היא ארץ החיים אלא וכו' שמתיה חיים לימות המשיח, ובתנחומא מ"ב ויחי שם אמרו רבותינו שני דברים בשם ר' חלבו למה האבות מחבבין ארץ ישראל לקבורה שמתי ארץ ישראל חיים תחלה לימות המשיח ואוכלין שנות המשיח וכו', אמר ריש לקיש מקרא מלא הוא כיון שמגיעין לארץ ישראל הקב"ה נותן בהם נשמה שנאמר נותן נשמה לעם עליה וכו' ועי' בתנחומא ויחי שם ולקמן פצ"ו ובמאמרי בספר היובל לכבוד הרב ר"י גוטטמאנן צד 166 (ובכי"ו גם הגי' ר' שמעון בן לקיש בשם בר קפרא מייתי לה מן הכא) ובשמו"ר שם ואתן לך ארץ חמדה וכו' שנתחמדו לה אבות העולם וכו' ולמה הם מתחמדים לה אמר רשב"ל מפני שהם חיים תחלה לימות המשיח, והפתיחה בסגנון אחר בתנחומא מ"ב ויצא שם זש"ה זעקתי אליך וכו' כי אמר הפסוק הזה דוד אמרו חלקי בארץ החיים הוא קורא ארץ ישראל ארץ החיים למה אמר ריש לקיש בשם ר' אלעזר הקפר מפני שמתי ארץ ישראל חיים תחילה לימות המשיח לפיכך הוא קורא אותה ארץ החיים אמר דוד מתאוה אני לישב בתוכה ואין שאול מניחני וכו' ד"א זעקתי אליך ה' מדבר ביעקב כשיצא מבית אביו מהו אומר אם יהיה אלהים עמדי וגו' תלה עיניו להקב"ה אמר אתה מחסי א"ל הנה אנכי עמך וגו' חלקי בארץ החיים שהיה יעקב מקוה לחזור לארץ ישראל וכו' [ועי' גם במדרש תהלים סוף מזמור נ"ו, ובאותיות דר' עקיבא אות ט' איתא ארץ החיים ארץ שמיתיה חיים תחלה לעולם הבא וכו', וכאן ובירושלמי ובתנחומא מ"ב ויצא ובשמו"ר שם אמרו שחיין לימות המשיח, ולא נשמע מלשון זה אם בתחלת ימות המשיח או בסופם תהיה תחיית המתים (ובמה"ג עמו' 489 המלות לימות המשיח חסירות)

[1]) ἐὰν εἰς ἀγαθὰ ἐάν τε εἰς κακά.

המשיח, ריש לקיש אמר בשם בר קפרא מן הכא נותן נשמה לעם עליה (ישעיה מב ה), אמר לו הקב״ה אתה אמרת חלקי בארץ החיים, שוב אל ארץ אבותיך ולמולדתך ואהיה עמך אביך מצפה לך, אמך מצפה לך, אני עצמי מצפה לך, ר׳ אמי בשם ר׳ שמעון בן לקיש נכסי חוץ לארץ אינן בכלל ברכה אלא משתשוב אל ארץ אבותיך אהיה עמך, הכא את אמ׳ ואהיה עימך, ולהלן ואהיה עימך בכל אשר הלכת (ש״ב ז ט), אלא דוד על ידי שפירנס את ישראל הוא אומר לו ואהיה עימך בכל אשר הלכתה, יעקב על ידי שפירנס את ביתו הוא אומר שוב אל ארץ אבותיך ולמולדתך ואהיה עמך:

ב ד) וישלח יעקב ויקרא לרחל וללאה השדה וגו׳ אמר רבן שמעון בן גמליאל בג׳ דברים

1 ילק׳ מכירי תהלים שם 4 מדרש שמואל פכ״ו: 8 ילקוט שם, נכבוש ח׳ ג׳, פסיקתא פ׳ פרה (ל״ג ג׳), תנחומא ת׳ ג ויל״ח פי׳ כ״ד תקת פי׳ י״ח, תנחומא חקת סי׳ ו׳, במדבר רבה פי״ט סי׳ ג׳, מדרש קהלת פ׳ כל זה נסיתי (ז׳ כ״ג):

1 משיחנו ת | וריש לקיש ת, ר׳ שמעון בן לקיש וגמ (תהלים), רשב״ל א, ור׳ שמעון בן לקיש מ (ישעיה) | אמר — קפרא] אמ׳.. קפרא מייתי לה פא1, בשם (משום ג, משם י1) בר קפרא מייתי לה (להו א2) דוא2גבתימ (תהלים) | מן הכא] גב, מן הכה ו, מהכא דפתימ, מהכא דכתי׳ א1א02 | עליה] ו, ~ ורוח להולכים בה דפאגבתימ | 2 הקב״ה לדוד א1 | אמרתה ו | חלקי ל׳ מ | אבתיך ו | ולמולדתך — עמך] ולמולדתך כ, ואהיה עמך י, שוב אל ארץ אבותיך ו, ל׳ דפאגתמ | 3 אמך — לך] ואמך מצפה ח | ואני ח, אף אני ת | עצמי] וכ, בעצמי דחגתימ, בכבודי פ, ל׳ א | אימי ו | ר׳ — לקיש] והגמ, רשב״ל א2, ריש לקיש דפת, ר״ל ד1, ר״ש בן לוי א1 | נכסי׳ א1 | חוץ] פוג, חוצה דא2כתרימ, של חוץ ה, של חוצה א1 | 4 אינן בכלל] פוגברי, אינם בכלל ח, אין בהן דת, אין בהם אמ | ואהיה פוגבר | הכא — עימך] הכא את (אתה ח) אמר (אמ׳ ד1ת, אומר ח, אמרת י) ואהיה עמך דהתי, הכה אתמר עימך ו, הכא אתמר (את אמר כ) שוב אל ארץ אבותיך ואהיה עמך פכ, ל׳ אגמ | ולהלן] ~ את אמ׳ ד1א2ת, את אמר דפגרמ, את אמרת א1י, אתמר ו, אתה אומר ח, הוא אומר כר3 | 5 אהיה א1 | עמך | התהלכת והר1י, תלך ר2 (אלא — הלכתה ל׳ א1, והושלם קצת בגליון) | דויד ו0 | שהוא מפרנס דו0גב, שהיה מפרנס פא2תי, שהיה זן ומפרנס א01, שפרנס מ, שהיה פרנס ח | לכל ישראל ו0חא2גבי, את ישראל כולן מ | הוא — לו] פו0גב, היה.. לו דת, הוא אומר חא2י, ל׳ מ | 6 ואהיה עימך] ואהיה עמך דו0חא2תמ, אהיה עמך גב, ל׳ פי | הלכת דפא2גבתמ, התהלכת ו0חי | יעקב] י, אבל יעקב פחאגבתמ, אבל יעקוב ו | ידי ל׳ א2 | שהוא מפרנס דוהאגכת, שהיה מפרנס פי | את ביתו] לאנשי ביתו כ, ביתו בלבד פ | הוא אומר] ת, הוא אומר לו דחא2גבי, הוא.. לך ו, א״ל הקב״ה א1, ל׳ פ | ארץ ל׳ ח | 7 ולמולדתך — עמך] חג, ולמולדתך א2כ, ואהיה עמך א1תימ, וגו׳ דו, ולא בחוץ לארץ פ | 8 * לרחל — וגו׳] לרחל.. השדה אל צאנו א1גתי, לרחל וללאה וגו׳ ד, לרחל וללאה השדה ח, לרחל וללאה א2כ, לרחל וגו׳ לפ, ל׳ ו | רבן — גמליאל] והג, ר׳.. גמליאל ד, רשב״ג פאבתי | בשלשה פוחא1גב, בשלושה ת |

אמנם מהתוספה לקמן פצ״ו ובתנחומא ויחי שם ואוכלין שנות המשיח מבואר שלדעתם בתחלת ימות המשיח תהיה תחיית המתים, וכן הוא בפסיקתא רבתי שם בסוף הפס׳ (ד׳ ב׳) וככה הם ימות המשיח וכו׳ ומתי ארץ ישראל בני ישראל חיים בהם ואוכלים אותם וכו׳, וראה גם כפרי ואתחנן פל״ד והקיצות לימות המשיח וכו׳ ובתרי״ו א׳ במדבר י״א כ״ו, אולם ממשנה ובריתא כנהדרין ק״ח א׳ יוצא שתחיית המתים הוא קודם יום הדין שלעתיד לבא ולאחריו יתחדש העולם, והוא הנקרא עולם הבא, וכ״כ הרמב״ן בשער הגמול (קרוב לסופו) ואח״כ יבואו ימי המשיח והוא מכלל העולם הזה ובסופן יהא הדין ותחיית המתים וכו׳, וע׳ גם בבחיי דברים ל׳ ט״ו ובספר עזרא ד׳ קאפ׳ ז׳ פסוק ל׳—ל״ב ובבית המדרש (ליעללינעק) ח״ו צד 148 ומה שמובא מספר פילוסופומינה בספר דברי הימים לשירער ח״ב מהדורא ד׳ צד 608. ונראה שמסתירה זו בקבלת האומה נולדה ההשקפה באגדה המאוחרת ששתי תחיות המתים יש אחת בתחלת ימות המשיח ואחת לעולם הבא וכמפורש בסדר אליהו רבא פ״ג (צד 14) תחיית המתים להקב״ה בין לימות המשיח בין לעולם הבא, וע׳ גם כנהדרין צ״ב א׳ צדיקים שעתיד הקב״ה להחיותן וכו׳ ובפירש״י ובמאור עינים לר״י פינטו בעין יעקב שם ובתשו׳ רב האי במעם זקנים (פפר״מ, צד נ״ם והלאה). ואפשר שגם האגדות האומרות שתחיית המתים תהיה בימי ביאת אליהו וכמו שאסף רמא״ש במבואו לסא״ר צד 26 (וע׳ גם מדרש תהלים מ״ב ג׳ ז׳) כונו לתחיה הראשונה בימות המשיח (ודלא כדעת רמא״ש שם שכונו לביאה שנית של אליהו קודם יום הדין שלעתיד, כי ביאה שנית זו שצייר לו (ע״ש צד 25) יסודה בנסחה שלפנינו בסדר עולם רבא פי״ז שספק גדול הוא אם נכונה היא, ע׳ הוצאת ראטנער עמו׳ ל״ו הערה י״ג). והרמב״ם הרגיש כנראה בסתירה שיש באגדות בזמן תחיית המתים ולכן הוא אומר במאמר תחיית המתים שהתחיה תהיה אם בימי המשיח או לפניו או אחרי מותו, וע׳ גם אמונות ודעות לר׳ סעדיה מאמר שביעי]: 2 אביך וכו׳. באמרי יושר מפרש אביך מצפה לך היינו שוב אל ארץ אבותיך אמך מצפה לך היינו ולמולדתך אני מצפה לך והיינו ואהיה עמך, ובשכל טוב צד 157 שוב אל ארץ אבותיך שאביך מצפה לך אמך מצפה לך ולמולדתך שאפי׳ כל בית שבנותך מצפים לך ואהיה עמך ותהיה שכינתי מסייעת לך שלא יזיקוך עשו ובני כנען, ומאמר ר׳ אמי בשם רשב״ל מפרש בפי׳ ב״ר כי״מ נכסי חוצה לארץ אינן בכלל ברכה אלא משתשוב אל ארץ אבותיך ואהיה עמך בארץ ולא חוצה לה ולהלן את אמר ואהיה עמך בכל אשר התהלכת אפילו בחוצה לארץ, וגם בכי״ו ובילקוט נשתבש בכל אשר התהלכת, ובפי׳ ב״ר כי״א נשתבש בכל אשר תלך, ומשמע שבפי׳ ב״ר ל״ג הכא את אמ׳ וכו׳ ועח״נ, וגר׳ שהוא דבור בפ״ע הכא את אמ׳ וכו׳ ולהלן וכו׳, ובמדרש שמואל מבורס לפי הענין שם ואהיה עמך בכל אשר הלכת וגו׳ להלן הוא אומר שוב אל ארץ אבותיך ולמולדתך ואח״כ ואהיה עמך וכו׳, ובשכל טוב צד 167 הגי׳ דוד שהיה מפרנס כל ישראל וכו׳ אבל יעקב שהיה מפרנס

אני אוהב בני מדי שאין מושכין ואוכלין אלא הותכים ואוכלין, ואין נושקין בפה אלא ביד, ואין מתייעצים אלא בשדה הה״ד וישלח יעקב וגו׳:

ה) ויאמר להן ראה אנכי וגו׳ ואלהי אבי היה עמדי עמדי סמכי: ג

ו ז) ואתנה ידעתן וגו׳ ואביכן התל בי והחליף את משכרתי עשרת מנים אמר ר׳ חייה רבה כל דבר ודבר שהיה מתנה עם אבינו יעקב היה חוזר בו [עשרה פעמים למפרע הן לא,

4 תנחומא וילא סי׳ י״א [לעיל לד 853]:

1 אוהב אני פג, אני משבח ן | את בני מדי י, בני מדינחא ל°, את בני המזרח דוחגת, את.. מזרח פאכ | שאין] פאכתי, שאינם ח, שאינן דוג | מושכין] פו, נושכין דחאגב, נושכים תי | ואוכלים י[1] | חותכין דפוחאגכי, מחתכים ת | ואוכלין] פו°חאגכ, ואוכלים י, ואוכלין ואין חותכין בשר אלא על גבי השולחן ד, ואוכלים ואין נוטלים עצה אלא במקום רווח ואין חותכין בשר אלא ע״ג השלחן ת | ואינן וחר, ואינם ג | נושקים י | בפה] פוחאגכר, ל׳ דתי | אין ת, ואינן וח | 2 נוטלין (נוטלים י) עצה דפאכתי, נוטלין עיצה וחג | בשדה] פוחאגכי[1], במקום רווח דת | הה״ד] אי, הדא היא ן, שנ׳ פגכ, דכתי׳ ח, כענין שנא׳ דת | וישלח — וגו׳] וישלח יעקוב ן, וישלח יעקב ויקרא וגו׳ ח, וישלח.. ויקרא לרחל וללאה ג, וישלח.. וללאה השדה אכ, וישלח.. השדה אל צאנו י, השדה אל צאנו פ, וישלח.. וללאה (וללאה השדה אל צאנו ת) במקום רווח מתלא אומר (אמרין ת) בחקל דאית ביה איזגרין לא תימר מילה (אזגדין לא תימא מלא ת) דמסטירין דת | 3 * ויאמר — אנכי דג] ויאמר להם.. אנכי ל, ויאמר להם (להן ת) רואה אנכי וכת, ל׳ פא | וגו׳] את פני אביכם ן, את.. אביכן וגו׳ ג, את.. אביכן כי איננו אלי כתמל שלשם כ, ל׳ פאת | * ואלהי — עמדי ל°פאר] ל׳ לדוגכת | עמדי סמכי] עמודי סמכי וא[2]גר, עמודי סומכי פר[3], היה עמודי סמכי א[1], ל׳ דכת | 4 ואתנה — וגו׳] ואתנה ידעתן ן, ואתנה ידעתם וגו׳ ג, ואתנה ידעתן כי בכל כחי כ, ל׳ דת (ואתנה — מעשרה ל׳ פא) | * ואביכן — מנים ל°] ואביכן.. משכורתי.. מונים כ, ואביכן.. בי וגו׳ ג, ואביכן.. בי דות, ל׳ ל | 5 חייה] ד[1]ן, חייא דגכתר | רבא תר[1], רובה ג, רובא ר[2] | * ודבר דוגכתר] ל׳ ל | מתנה] לבן מתנה וגכר[1], מתנה לבן ר[3] | יעקב אבינו כר[2], יעקוב אבינו ן, יעקב ר[1] | * עשרה — לא גכש] עשרה.. למפריע הין לא ן, י׳ (עשרה ת) ..למפרע שנ׳ הן לו דת, מאה.. למפרע שנא׳ עשרת מונים ר[2], עשרה.. למפרע שנאמר הן לו עשרת מונים אין מונים פחות מעשרה ר[1], ל׳ ל |

את ביתו לבד וכו׳: 1 בני מדי. וכ״ה בילקוט את בני מדי, ובגליון כי״ל כתוב מדינחא, והגי׳ מושכין איתא גם בכי״פ וכי״ו, וקשה לשער שנשתבש כן מן נושכין באלו שלשה כ״י המעולים, ובלק״ט הועתק אמר ריש לקיש (ובכ״י פלארענץ אמר ר׳ שמעון) בשלשה דברים אני אוהב את בני מזרח אינן נושכין ואוכלין אלא חותכין ואוכלין ואין נושקים בפה אלא ביד ואין יועצים אלא בשדה, וכן בשכל טוב צד 157 השדה אל צאנו זה שאמר ריש לקיש בשלשה דברים אוהב אני וכו׳ (וגם בלק״ט ושכל טוב ליתא מה שנוסף בדפוסי׳ ואין חותכין בשר וכו׳ מתלא אומר וכו׳), ובפסיקתא פ׳ פרה שם הגי׳ ארשב״ג בשלשה דברים אני משבח את בני מזרח אינם נושקים בפה אלא ביד ואין נושכין בפה (כ״ה לנכון שם בכי״א) אלא חותכין בסכין ואין יועצים אלא במקום רחוק שנ׳ וישלח יעקב ויקרא לרחל וללאה השדה, ובאותה הפסקא בתנחומא מ״ב חקת שם אמר רבן שמעון בן גמליאל וכו׳ אוהב אני את הפרסיים שאין נושקין בפה אלא ביד וכשחותכין בשר אין חותכין אלא בסכין ולא בפה וכשנוטלין עצה לא נוטלין אלא בשדה וכו׳ ובתנחומא חקת שם ארשב״ג וכו׳ אני אוהב את בני המזרח כשנושקין אין נושקין בפה וכו׳ וכשחותכין בשר אין חותכין על גב היד אלא בסכין ולא ביד וכשנוטלין עצה וכו׳, ובבמ״ר שם קיטע אמר רשב״ג בשלשה דברים וכו׳, ובמדרש קהלת בדפ״ר וד״ו פ׳ כל זה נסיתי וכו׳ אמר רבן שמעון בן גמליאל וכו׳ אני משבח את בני המזרח שאין נושקין בפה וכו׳, ואין נושכין בפה אלא חותכים בסכין ואין נוטלין עצה אלא במקום מרווח ואין יועצין אלא בשדה, ובכגנון אחר קצת בתנחומא מ״ב ויצא שם אמר רבן שמעון בן גמליאל וכו׳ אוהב אני את בני המזרח שאין נושכין בשר בשיניהם אלא בסכין חותכין וכשהוא נושק את חבירו אינו נושקו בפיו אלא בידו וכשמבקש ליטול עצה אינו נוטל בבית אלא בשדה לכך נאמר וישלח יעקב ויקרא וכו׳ השדה למקום מרווח, ובברכות שם איתא תניא אמר ר״ע בשלשה דברים אוהב אני את המדיים כשחותכין את הבשר אין חותכין אלא על גבי השולחן כשנושקין אין נושקין אלא על גב היד וכשיועצין אין יועצין אלא בשדה וכו׳ מאי קרא וישלח יעקב ויקרא וכו׳ ומשם נוסף בדפוסי׳ [וכי״ת] ואין חותכין בשר אלא על גבי השולחן, והוספה זרה גם מתלא אומר וכו׳ וללא דבר גלאו למצוא פשר למלה זרה איזגרין [ובכי״ת אזגדין או אזגדין], וטעם המשל כמו בוי״ר פל״ב סי׳ ב׳ ובעל כנפים יגיד דבר ר׳ לוי אמר אזנים לדרך ואזנים לכותל, ובמדרש קהלת פ׳ גם במדעך וכו׳ (י׳ כ׳) ובמדרש תהלים ז׳ סי׳ א׳ ובעל כנפים יגיד דבר משום אזנים לכותל, ובפירש״י ברכות שם אלא בשדה דאמרי אינשי אזנים לכותל [ומשל זה נמצא באמת גם אצל הפרסיים והערבים, ע׳ גרינבוים, נייע בייטרעגע צור זעמיט׳ זאגענקונדע צד 43]: 3 עמדי סמכי דורש היה עמדי היה עמודי כלו׳ סמכי משען לי, ובדרש עמדי כתוב בכי״ל עמדי ועי׳ במדבר י״ד י״ד, ובכ״י שציינתי הגי׳ עמודי, ואולי גם סמכי שם דבר וכמו סמך בת״א בראשית כ׳ י״ח כ׳, ובפי׳ ב״ר כ״י גורס ומפרש ואלהי אבי היה עמדי מהו עמדי עמודי סמכי, ובפי׳ ב״ר כי״ט מלשון אחר עמודי סמכי המקום שהוא כמו עמוד לסמכני, והדרש ליתא בדפוסי׳ ובכי״כ [וכי״ת] ולא הובא בלק״ט ושכל טוב: 4 אמר ר׳ חייה וכו׳. המאמר נסדר כבר לעיל צד 853, ובכי״ל השמיט כאן מן עשרה פעמים וכו׳ עד רבנין אמ׳, וקיטע מאה פעמ׳ [ובין השורות כתוב] כול׳, והשלמתי המאמר כמו שהוא לעיל שם, וכן המאמר בשלימותו בדפוסי׳ ובכי״ו וכי״ג וכי״כ [וכי״ת], ובכי״פ [וכי״א א׳ וב׳] הושמט כל המאמר, ובפירש״י עה״ת מפרש אין מונים פחות מעשרה מנים לשון סכום כלל החשבון והן עשיריות וכו׳, ובלק״ט הועתק א״ר חייא כל דבר ודבר שהיה לבן מתנה עם יעקב אבינו היה חוזר בו עשרה פעמים למפרע הן לאו, ובשכל טוב צד 167 א״ר חייא בר אבא כל דבר שהיה לבן מתנה עם יעקב היה חוזר בו עשר פעמים למפרע הן ללאו, ועי׳ באגה״ת ח״ב צד 530 ובאגה״א ח״ב צד 190, וכהגי׳ שלפנינו בב״ר הועתק גם לעיל שם בפי׳ ב״ר כי״א וכי״ט רבנין אמרי מאה פעמים (מרין

רבנין אמ׳] מאה פעמים ואביכן התל בי והחליף את משכרתי עשרת מנים וגו׳ אין מניין פחות מעשרה:

ח) אם כה יאמר נקדים יהיה שכרך וגו׳ ר׳ ברכיה ור׳ לוי בשם ר׳ חמא ברבי חנינה צפה הקב״ה מה לבן עתיד לעשות עם יעקב והיה צר צורה כיוצא בה, אם כה אמר אין כת׳ אלא אם כה יאמר, ר׳ יודן ור׳ איבו מש׳ ר׳ יוחנן כי ראיתי את כל אשר לבן עשה לך אין כת׳ אלא עושה לך:

יא) ויאמר אלי מלאך האלהים בחלום יעקב וגו׳ ר׳ אליעזר א׳ לו ולדורות, אין דור שאין בו כאברהם וכיעקב וכמשה וכשמואל:

3 ילקוט כס: 7 ילקוט כס, לעיל לד 602 וש״נ:

1 * רבנין אמ׳] רבנין אמרין ר¹, .. אמרי ר², רבנן אמרי דוחכת, .. אמר׳ ג, ל׳ ל | * מאה — מעשרה] מאה.. ואביכן התל בי (שנ׳ ואביכן התל בי כ), שנ׳ עשרת מונים ג) ואין מנים (מונים גב) פחות מעשרה וגב, ק׳ (עשרה ת) .. שנ׳ ואביכן התל בי והחליף את משכורתי י׳ (משכרתי עשרת ת) מונים ואין מנין פחות מעשרה (מי׳ ד¹) דת, מאה פעמים כי אין מונים פחות מעשרה ח, אלף מנים ר¹, אלף ר², מאה פעמ׳ [כול׳ כ⁰] ל | 3 נקדים] פגבת, נקודים דוהאי | יהיה — וגו׳] ג, יהיה שכרך וילדו כל הצאן (הצאן נקדים ת) דת, יהיה שכרך חאבי, וגו׳ ו, ל׳ פ | ור׳ לוי] פוא²ר, ר׳ לוי גב, בשר״ל א¹, ל׳ דת | בשם] משום ו, ל׳ נר | ר׳ חמא בר׳ (בר א¹) חנינא ואב, ר׳.. בר חנינה פ, בר חמא נר, ר׳ חנינה דת | 4 לבן מה עתיד לעשות פ, מה עתיד לבן לעשות א¹, מה שעתיד לעשות לבן י | עם אבינו יעקב דגבת, עם.. יעקוב ו, עם אבונא יעקב י, ליעקב אבינו חאר, ליעקב פ | בו ו | אם כה] והאברי, ~ יאמר דת | אין כתי׳ (כת׳ פגבת, כתוב ר¹) כאן דפחאגבתרי, אין כת׳ כן ו | 5 אם כה] ואגברי, כה ח, ל׳ דפת | יאמר נקודים יהיה שכרך א² | ר׳ יודה ו | ור׳ אייבו] ור׳ איבו אבתר¹, ל׳ פ | מש׳ ר׳ יוחנן] בשם.. יוחנן פוגב, בש״ר יונתן א, בשם ר׳ אבא ר¹, ל׳ דת | כל — לך] וא², כל.. עושה לך כ, אשר לבן עשה לך חי, כל אשר עשה לך לבן דו⁰ת, כל אשר לבן עושה לך עשה לך פ, אשר לבן עושה לך עשה א¹, כל אשר לבן עושה לך ליעקב ר¹, כל אשר לבן עושה לך לבן ג (אין — לך ל׳ וב) | אין כתי׳ (כת׳ פגת, כתו׳ ו⁰) כאן דפו⁰האגתרי | 6 עושה לך] פחאי, את כל אשר לבן עושה לך דגת, לך ר¹ | 7 אלי] פו, אליו דאגבתי | בחלום ל׳ י | יעקב וגו׳] יעקב פאגבתי, וגו׳ ד, יעקב יעקב י, ל׳ ו | ר׳ אלעזר (ר׳ אליעזר א²גת, ר״א פ) בן יעקב דפאגבת, ר׳ אליעזר בן יעקוב ו | אומר דפא²גבת | ** לו] ל׳ ל | 8 וכיעקב] אין (ואין פבי) דור שאין בו כיעקב דפגבתי, ואין.. כיעקוב ו, ואין דור שאין בו כיצחק ואין דור שאין בו כיעקב א | וכמשה וכשמואל] פ, ואין (אין ג) דור שאין בו כמשה ואין (אין ג) דור שאין בו כשמואל וגב, ואין דור.. כמשה ואין.. בו כאהרן ושמואל (וכשמואל א²) א, ואין דור שאין בו כמשה י, ואין (אין ת) דור שאין בו כשמואל דת |

פעמים) שנא׳ ואביבם (ואביכן) התל בי והחליף את משכרת (משכורתי) עשרת מונים אין מונים (ואין מנין) פחות מעשרה, וכאן הגי׳ בפי׳ ב״ר כי״א א״ר חייא רובא כל דבר ודבר שהיה מתנה לבן עם יעקב אבינו היה חוזר בו מאה פעמים למפרע שנא׳ עשרת מונים רבנין אמרי אלף, ובבי״ט מעורבב קצת אמר ר׳ חייא רבא כל דבר ודבר שהיה לבן מתנה עם יעקב היה חוזר בו עשרה פעמים למפרע שנאמר הן לו עשרת מונים אין מונים פחות מעשרה (ועי׳ בפי׳ ב״ר הנדפס), וגורס ומפרש שם רבנין אמרין אלף מנים מנים כתיב חסר ואין מנה פחות ממאה ועשרה מנים הן אלף, ובתנחומא שם איתא מהו עשרת מונים עשרה פעמים אינו אומר אלא עשרת מונים א״ר אבא עשרת מונים ק׳ פעמים פעם מן עשר, עשר ר׳ חייא אמר ק׳ פעמים מן ק׳ ק׳. ובעין יוכף הגיה ר״ח אמר עשרה פעמים מן ק׳ ק׳ והיינו אלף פעמים והיה אפשר לפרש בדברי ר׳ אבא עשרת מונים ק׳ פעמים מונים מן עשר עשר, אכן גם במה״ג עמו׳ 489 הועתק ואביכן התל בי מהוא עשרת מונים אמ׳ ר׳ אבא מאה פעמים משלעשר עשר ר׳ חייא אומ׳ מאה פעמים משלמאה מאה, וקשה לפרש טעם הדרש למ״ד עשרת מונים עשרת אלפים: 3 ור׳ לוי וכו׳. בדפוסי׳ [ובי״ת] נשתבש ר׳ ברכיה בשם ר׳ חנינה צפה וכו׳ ובמאמר ר׳ יודן וכו׳ נשמט בשם ר׳ יוחנן, ועדיפא הגי׳ ר׳ ברכיה ר׳ לוי וכו׳ וכן צ״ל בסמוך ר׳ יודן ר׳ איבו וכו׳ ועי׳ במ״י לעיל צד 6 וצד 123, ובלק״ט הגי׳ ר׳ לוי בש״ר חנינא בר׳ חמא צפה הקב״ה מה לבן עתיד לעשות ליעקב אבינו והיה צר צורה כיוצא בה וכו׳, ובשכל טוב צד 157 דתניא ר׳ ברכיה בשם ר׳ לוי אם כה אמר אין כתיב כאן אלא אם כה יאמר צפה הקב״ה מה עתיד לבן לעשות ליעקב והיה צר צורה וכו׳, וסגנון הלשון כיוצא בה כמו לעיל צד 854 והיתה יולדת כיוצא בו [ובכי״ל הי׳ כתוב במאמר ר׳ יודן וכו׳ כי ראיתה ונמחק הה״א וכתוב עליה בדיו הדש יו״ד]: 7 ר׳ אליעזר וכו׳. מאמר זה נסדר לעיל צד 602 לפ׳ ויאמר אברהם ועי׳ במ״י שם, וכאן לא נכפל יעקב יעקב אלא בפסוק מ״ו ב׳, ובא״א כתב מימרא זו נפלה כאן בטעות מפני שאין כתוב יעקב כאן אלא פעם א׳ והיתה ראויה ליכתב בפרשת ויגש וכו׳, וכן ביפ״ת מימרא זו נאמרה על כפל שם אברהם וכו׳ ואין ספק שכתיבתה כאן מ״ס הוא, והמאמר איתא גם בכ״י [וצ״ע נוסחת כי״א א׳ וב׳ כאן ואין דור וכו׳ כיצחק וכו׳ כאהרן], ובילקוט הביא לה״כ ויאמר אליו מלאך האלהים יעקב יעקב (וגם בכי״ג וכי״כ [וכי״א א׳ ב׳ וכי״ת] ובדפ״ר וד״ו נשתבש אליו והגה במ״כ אלי), ובלק״ט הועתק ר׳ אלעזר בן יעקב אמר לו ולדורותיו אין דור שאין בו כאברהם ואין דור שאין בו כיעקב, וכן בשכל טוב צד 158 ר׳ אליעזר בן יעקב

[יב) ויאמר שא נא עיניך וראה כל העתודים וגו' אמר ר' חוניא עולים על הצאן אין כת' אלא העולים מאיליהם היו עולים, ר' תנחומא אמר שטף שלגשמים רבנין אמרי ענני כבוד]:

47c ט) ויצל אלהים את מקנה כזה שמציל מן הניצולת:

יד) ותען רחל ולאה וגו' למה מתה רחל תהילה, ר' יהודה א' שדברה בפני אחותה, אמר ד ליה ר' יוסי ראית מימיך אדם קורא ראובן ושמעון עונה אותו, והלא לרחל קרא ורחל ענתה אותו, על דעתיה דר' יהודה ניחה, על דעתיה דר' יוסי לא מתה אלא מן קללת הזקן עם אשר תמצא את אלהיך לא יחיה (בראשית לא לב) והוה כן כשגגה היוצא מלפני השליט:

1 ילקוט שם, לעיל לד 854 : 4 ילקוט שם : 5 ילקוט שם : 7 לקמן לד 866 ושל"ג סי' ו' : 8 ירושלמי שבת פי"ד י"ד ד' עבודה זרה פ"ב מ' ד' סוטה פ"ט כ"ד ד', מועד קטן י"ח א' כתובות כ"ג א' פ"ב ב' גבא מציעא פ"ם א', איכה רבתי ת"ב פ' כפלה עשרת (ה' ע"ו), מדרש קהלת פ' יש רעה (י' ה'):

1 * ויאמר — כבוד] ויאמר שא נא וראה כל העתודים העולים על הצאן נקודים וברודים (ויאמר שא נא עיניך וראה.. על הצאן א'גת, ויאמר.. כל העתודים כ, ויאמר.. וראה ן, כל העתודים.. הצאן א[2]) אמר ר' חונא (חוניא אגב, חוניה ן, הונא ת) דבית (דבי א, דברת ן) הורון (חורן אג, הוורן כ, חוורין ן) עולים (עולין א[1]) אין כתיב כאן (כת' כאן כת, כת' כן ן) אלא העולים (העולים עולים א[1]) מאיליהן (מאיליהם ן, מאיליה ג, מלמד שעולים מאיליהם כ) היו עולין (עולים וא[2]גבת) ר' תנהומא אמר שטף של גשמים רבנין (ורבנן א, רבנין ג) אמרי (אמרין וכ, מרין ג) ענני כבוד דואגבת, ויאמר שא נא עיניך וראה וגו' א"ר הונא דבית חורון עולים אין כת' כאן אלא העולים מאליהן היו עולין כ ל ע י ל פ, שא נא עיניך וראה כל העתודים העולים עולים אין כתי' כאן אלא העולים מאליהן היו עולים י, ר' תנחומא אמר בשטף של גשמים רבנין אמרי בענני כבוד ר[1], ל' ל | 4 את מקנה] ע, ~ וכו' ו[1], אביכן ור[2], אביכם ויתן לי דת, אביכן.. לי פא[1]גבר[1], ל' א[2] | כזה ל' ע | שמציל] ע, שהוא מציל דפואגתרי, שהוא ניצול כ | מן] את גר[2] | הניצולת] גכ, הנצולת דפא[1]ר, הניצולות א[2]ת, הנצולות וא[01]ער[3]י | 5 וגו'] ו, ותאמרנה לו הא[1]גבתי, ותאמרן לו דא[2], ותאמרנה.. העוד לנו פ | ולמה א[1] | מיתה ן | תהילה] ו, תחלת דפהאבתי | ר' יהודה] הי, ר' יודה ן, ר"י פ, ר' יהודה ור' יוסי ר' יהודה א, ר' יודה ור' יוסי ר' יודה ו[0], ר' יודן ור' יוסי ר' יודן דת, ר' יהודה ור' יוסי ג | אומר פהא, אמר דוגתי | שדברה] פחכ, שדיברה דוגת, מפני שדברה אי | לפני פכ | ** אחותה] אחתה ל | 6 לו פוחכת | ראיתה מימיך ו, מימיך ראית י, וכי ראית מימיך פ | לראובן א | אותו] לו א[1], במקומו ה | לרחל קרא] רחל קרא פ, לא קרא אלא לרחל א | ורחל] והיא פ | ענת וג | * אותו דפוהאגכת] לו ל, ל' י | 7 יודה ו, יודן ת | ניחה] ו, ניחא דפהאגבתי | ועל וחי | דעת ג | לא] למה י[1] | מתה] מיתה ו, ניחא א | אלא ל' י[1] | מקללתו (מקיללתו ו, מן קללתו כ) של זקן דפוהאגבתי | עם] שאמר ~ ה, שנ' ~ דפאת | 8 והוה כן] ד[1], והווה כן ו, והיה כן כ, והוה דפה, והות ת, והוי ג, הוה א[2], והיה י[1], היה א[1] | היוצא] א[2]גב, היוצאה א[1], שיוצא פ, שיוצאה דחתי, שיצא ו | השליט] י, ~ ותגנב (ותגנוב חגב) רחל ותמת רחל פחגכת, ותגנב רחל וגו' ותמת רחל וגו' ד, ותגנב רחל את ותמת רחל ו, והוה כן ותגנוב רחל ותמת רחל א[2], והיה כן ותגנוב רחל את התרפים ותמת רחל א[1] |

אומר וכו' ועת"ג: 1 ויאמר שא נא וכו'. בכי"ל הסר כל המאמר, ובדפוסי' וכי"ו וכי"ג וכי"כ [וכי"א א' וב' וכי"ת] נסדר כל המאמר ושם ובכי"פ ל"ג מלאכי שרת היו טוענים וכו' ועת"נ, ולעיל צד 854 ובמ"י שם: 4 ויצל וכו'. תימה שהמאמר מסורס כאן בכי"ל ושאר כ"י ובדפוסים וילקוט [שלא כסדר הכתובים, ולדעתי מזה ראיה שהדרשות הקודמות לפסוק י"א וי"ב הן תוספות (ע' במ"י שם) שנתוספו על פי המאמרים לעיל פנ"ו ופע"ג, והיו כתובות בגליון הספר ובאו אח"כ לפנים שלא במקומן], והדרש קשה לפרשו, ובערוך ע' נצל ב' גורס הנצולות ופי' החכוכים כמו מן הנצולות לעיל צד 759, וע' במ"י שם, ובמ"כ הביא פי' הערוך הגרועות, ובפי' ב"ר כי"ט וכי"א מפרש כזה שהוא מפריש את הריקניות, ולא מסתבר שיעקב אמר שהקב"ה נתן לו ממקנה אביהן כמי שמציל מעט מן הגרועות, ובלק"ט הביא המאמר כסדר הכתובים וגורס ומפרש ויצל אלהים כזה שהוא מציל מן הניצולת כלומר דבר שהוא נאבד מן העולם זה שנפלה עליו דליקה או שהשטיפוהו המים ובא אחר והצילו כך הציל הקב"ה את מקנה אביכם ויתן לי ד"א ויצל הפריש כמו ואל תצל מפי דבר אמת (תהלים קי"ט מ"ג), וביפ"ת העיר ג"כ שהמאמר מסורס ומפרש טעם הדרש כזה שהוא מציל שדייקו הלשון ויצל שאין כת' ויקח או ויבדל, ושער לפרש מן הנצולת מהמצולה כמו נצולה שאין בה דגה דהיינו מצולה וכו', וע' בערוך ע' נצל ג' [והכונה שהיה זה ליעקב אחר יאוש שכבר היה מתייאש משכרו על ידי תחבולות לבן, והי' כמציל משלוליתו של נהר, ב"מ כ"א ב'], וע"ע בהי' הרש"ש [ורד"ל], ופירוש זר בשכל טוב צד 157 כזה שמצילין מן הניצולות כך היו ענני כבוד טוענין בתוך צאנו של לבן ובאין ונותנין לתוך צאנו של יעקב וכו': 5 ר' יהודה. בשכל טוב צד 167 א"ר יהודה על שדברה לפני אחותה וכו' ושם צד 158 א"ר יוסי ראית מימיך אדם קורא לשמעון וראובן וכו' אלא לרחל קרא וכו', ולרחל קרא תחלה כדכתיב וישלח יעקב ויקרא לרחל וללאה וכו': 7 מן קללת וכו'. וכן לקמן פצ"ג אמו של זה לא מתה אלא מקללתו של אביו שנ' עם אשר תמצא וכו': 8 כשגגה היוצא וכו'. עשת"כ בקהלת י' ה', והלשון מורגל בדרז"ל, ובכל המקומות שציינתי הגי' בכל המאמרים (חוץ מב"מ שם) כלה"כ כשגגה שיוצא וכו' ועת"ג, ובכי"ל ובילקוט ל"ג כאן בסיום המאמר ותגנב רחל ותמת רחל שפי' במ"כ כעין גזירה שוה קדריש, וע' למטה כי'

טו) הלא נוכריות נחשבנו לו וגו' איפשר כן, אלא אין הוה חמי קוקייה טבא הוה נסיב, פטילקין טב היה נסיב ליה:

טז יז) כי כל העושר וגו' ויקם יעקב וישא את בניו ואת נשיו אמר ר' יוחנן לב חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו (קהלת י ב) לב חכם לימינו זה יעקב וישא את בניו ואח״כך את נשיו, ולב כסיל לשמאלו זה עשו ויקח עשו את נשיו (בראשית לו ז) ואחרכך את בניו:

יח) וינהג את כל מקנהו [וגו' מקנה קנינו] מה שקנה מקינינו:

יט) ולבן הלך לגוז את צאנו בכל מקום שנ' גזיזה עשה רושם:

1 ילקוט שם: 3 ילקוט שם, לקמן פפ״ב סי' י״ג, מדרש קהלת פ' לב חכם (י' ב'): 8 ילקוט שם, לקמן פצ״ה סי' ו', מדרש שמואל פכ״ג:

1 נכריות | * נחשבנו — וגו' פו] נחשבנו לו א^{2}ע, נחשבנו לו כי מכרנו וא^{1}גבת, נחשבנו.. מכרנו וגו' ד, וגו' לע | איפשר] פחא^{2}גבי, אפשר דותע, איפשר לעשות כן א^{1} | אין] וגע, אי חאעי, אם דת, כד פ | הווה ו | חמי] ל' דת | קוקיא דפאגכת, קווקייה ו, ייה י, ייא ח, קווקאי ע, חד קווקייא ע | טבה הווה ו | נסיב] ע, נסיב ליה פגי, נסיב לה דוחא^{2}כ, נסב לה א^{1}, ליה ת | 2 פטילקין] ו, פטלקין ח, פטליקון ע, פטליקון י, פטיקלין דפאגת, פסיקלין כ | * ליה דפאגתי] לה לוהכ, ל' ע | 3 כי — העושר ל' אי | וגו'] פו, אשר הציל אלהים ג, אשר.. מאבינו כ, אשר.. מאבינו וגו' ד, אשר.. מאבינו לנו הוא ת, ל' אי | ** יעקב] ישי' ל | * וישא — נשיו חג] וישא.. נשיו כו' א^{2}, וישא את בניו דפת, וישא.. בניו ואת נשיו (ואת בנותיו י) על הגמלים א^{1}בי, וישא וגו' ו, וגו' ל | 4 לב] כתי' ~ ד, כת' ~ ת | ולב — לימינו ל' והאגבתי | וישא] שנ' וישא יעקב ח, שנאמר ויקם יעקב ~ דת, ויקם יעקב ~ וג (וישא — נשיו ל' י) | 5 * ואחרכך ו] ואחר כך ד, ואח״כ א^{1}ת, אחר כך ח, ואח״כ וישא א^{2}, ואחר ל, ל' פגכ | את] וחא^{2}, ואת דפגכת, ל' א^{1} | ויקח עשו] שנ' וישא ח | * ואחרכך — בניו] ואח״כ.. בניו א^{2}, ואחר כך ואת בניו ת, וגו' ואחרכך את בניו ו, ואחר (אחר ח) כך את בניו ואת בנותיו חגבי, ואת בניו ובנותיו פ, ואת בניו ואחרכך (ואחר כך ואת ד) בנותיו לד, ואת בנותיו א^{1} | 7 וינהג — מקנהו ל' א^{2}ת | * וגו' — קנינו] ואת כל רכושו אשר רכש מקנה קנינו דת, ואת כל רכושו פ, וגו' ו, ל' לאגכ | מה — מקיניינו] מה שקנה (מקנה ו^{0}) מקנייינו ו, מה מקנה מקיניינו ג, מה מקנה קניינו כ, מה שקנה מקנינו (מקניינו ת) של לבן דת, מהו מקנה קניינו קנינין כגיאין פ, ל' א | 8 ^{0}ולבן] ל' ד | * לגוז — צאנו ג] לגזוז.. צאנו דהאכתי, לגזז פ, וגו' לו | כל פא | גזיזה] גיזה א^{2} | עשה] וגכ, עושה דפהאי, נעשה ת |

ט' [ובידי מטה]: 1 הלא נוכריות וכו'. כן כתוב בכי״ל נוכריות בוי״ו יתירה במקום קמץ חטף, וע' במ״י לעיל צד 33 בר״ה דוכים, וגר' שדרשו ס״ד ויאכל גם אכול את כספנו איפשר כן [שלקח את ממונן בחזק יד והוציאו לצרכו, וכיוצא בזה לעיל צד 813, ודלא כפי' מהרז״ו], אלא אם היה רואה שה נאה היה לוקח קערה נאה היה לוקחה, וקוקייה (קווקייה) ע' גם לעיל צד 707, ופטילקין ל״י^{1}), ובערוך ע' קווק ב' הועתק הלא נכריות וגו' אפשר כן אלא אי הוה חמי חד קווקייא טבא הוה נסיב, ובע' פטילקין (פטילקין) והלא נכריות נחשבנו לו אפשר כן אלא אין הוה חמי קוקאי טבא הוה נסיב פטיליקון טב הוה נסיב, ובפי' ב״ר כי״ט מלשון אחר מפרש קוקיא מכן מלה שמן [פנוקלין מעדן שעושין מאגוזים ומדבש, וכן בגליון כי״א ב' פי' פטיקלין מאכל שעושין וכו'], ובלק״ט הלא נכריות נחשבנו לו אפשר כן אלא כל מה שהיה רואה לבן בבית רחל ולאה דבר נאה היה נוטלו לכך נאמר ויאכל גם אכול את כספנו: 3 אמר ר' יוחנן. המאמר נכדר גם לקמן פפ״ב לפ' ויקח עשו וכו', ושם מסיים לנכון גם בכי״ל ויקח עשו את נשיו ואחרכך בניו, וכאן נשתבש והגהתי וע״נ, וכן נשתבש בדפוסי' כאן, וכבר הוגה בא״א ובמ״כ, ובמ' קהלת שם המאמר כתמי לב חכם לימינו זה יעקב שנ' ויקם יעקב וישא את בניו וגו' ולב כסיל לשמאלו זה עשו הרשע, ונשתבש שם בדפ״ר וד״ו שנ' עשו לקח את נשיו מבנות כנען וגו' והוגה במ״כ, ובלק״ט העתיק ויקם יעקב וישא את בניו זש״ה לב חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו דכתיב ויקח עשו את נשיו ואח״כ בניו, ובשכל טוב צד 159 מפרש אבל עשו ויקח את נשיו תחלה לזנות ואח״כ את בניו וכו', ובפירש״י עה״ת את בניו ואת נשיו הקדים זכרים לנקבות ועשו הקדים נקבות לזכרים שנאמר ויקח עשו את נשיו ואת בניו וגו' [ולקמן ל״ב כ״ג כתוב גם ביעקב ויקח את שתי נשיו ואת שתי שפחותיו ואת אחד עשר ילדיו, וע' ברמב״ן ותזקוני שם]: 7 מה שקנה וכו'. ואין לפרש מקנה קנינו מקנה וקנינו שכבר כת' וינהג את כל מקנהו ואת כל רכשו אשר רכש, אלא מעם מקנה קנינו מה שקנה מקנינו וכדמפרש בלק״ט מקנה קנינו אשר רכש מעמלו ומקנינו, ובפירש״י עה״ת מקנה קנינו מה שקנה מצאנו עבדים ושפחות וגמלים וחמורים [ובשכל טוב שם ואת כל רכושו אלו כל מהלכי רגל וכו', קנינו זה שאר מטלטלין, והוא נגד פירש״י, וע' ביפ״ת], ומשובשת הגי' בדפוסי' [וכי״ת] מה שקנה מקנינו של לבן, וע' גם בהא״ם, וגי' אחרת בכי״פ מהו מקנה קניינו קנינין כגיאין וצ״ע: 8 בכל מקום וכו'. וכן הדרש לקמן פפ״ה לפ' ויעל על גוזי צאנו וכו', והוכפה בדפוסי' שם וכן מצינו בנבל ולבן ואבשלום, ובלק״ט מפרש כאן ולבן הלך לגוז את צאנו בכ״מ שנאמר גזיזה שם תקלה ויהי גוזזים לאבשלום (ש״ב י״ג כ״ג) וצוה והרגו את אמנון אחיו וכן בנבל הכרמלי כי גוזזים לך (ש״א כ״ה ז') וכתיב ויגף ה' את נבל וימת (שם שם ל״ח), ובשכל טוב שם כל מקום שנאמר גזיזה עשתה רושם באבשלום נהרג אמנון יהוא נמרד בנבל ניגף ביהודה בא על כלתו בלבן והגנב רחל ונענשה מיתה על קללות הצדיק, והדרש גם במדרש שמואל לפ' ואיש במעון וכו'

[1]) πατέλλιον.

ותגנב רחל את התרפים וגו׳ והיא לא כיונה אלא לשם שמים, אמרה אנן אזלין ונשבוק הדן סבא בקילקוליה לפיכך צרך הכתוב לומר ותגנב רחל:

כב כג) ויגד ללבן ביום השלישי וגו׳ אמר ר׳ אבהו מה שהילך אבינו יעקב לג׳ ימים ו הילך לבן ליום אחד, אמר ר׳ חייא רבה מה שהילך יעקב לז׳ ימים הלך לבן ליום אחד [מה נפשך רוצה ולא רוצה] כבר כתוב וישם דרך שלשת ימים בינו ובין יעקב (בראשית ל לו) ויגד ללבן ביום השלישי שלישי לבריחה, ויקח את אחיו עמו [וירדף אחריו דרך שבעת ימים] יומא דהוון קימין ביה הוה מה שהילך אבינו יעקב לז׳ ימים הלך לבן ליום אחד:

1 ילקוט שם, תנחומא שם סי׳ י״ב סדל״ס פל״ו: 3 ילקוט שם:

1 ותגנב] פוא[1], ותגנוב דהא[2]גבתי | * את — וגו׳ ן] את התרפים פא[2]י, את.. אשר לאביה דהא[1]גכת, וגו׳ ל | היא אכי | נתכוונה דוהאגב, נתכונה תי[1] | לשום שמים א[1], לשמים פי | אנן אזלין] אנן ניזיל לן א, מה אנא (אני ג) מיזיל לי דגת, מה אנה (אנא י) מזל לי וי[1], מה אנא ניזיל ח, אנא מזיל כ | וניש‍בוק א[2], ונשביק ח, ונשבק פ, ומשבק ו | 2 הדן] הדין דוהגתי, ההוא אב, ל׳ פ | סבה ן | בקלקוליה אבתי, בקילקולא פ | לכך פ | צרך — לומר] פוהב, צריך.. לומר ג, הצריך.. לומר א[1], הוצרך.. לומר דא[2]ת, ל׳ י | ותגנב] פוא׳כ, ותגנוב דהא[2]גתי | רחל] א[2], ~ וגו׳ פה, את התרפים וגו׳, את.. אשר לאביה דא[1]כת | 3 ויגד] וגכת, וויגד דפהאי | * ביום — וגו׳ וג] ביום השלישי כי ברח יעקב פא[2]כ, ביום השלישי תי, ביום הג׳ ד, כי ברח יעקב א[1], ל׳ ל | ר׳ אבהוא אומ׳ ן | מי ג | שהילך] וג, שהלך דפאכתי | יעקב אבינו וגבי, יעקב פ, (אבינו — שהילך ל׳ א) | לשלשה פותי, לשלשת ג, שלשה כ | 4 הילך] וג, הלך דפכתי | ביום וי | אחד] י, ~ וויגד (ויגד ות) ללבן ביום השלישי שלישי (ג׳ ד[1]) לבריחה דות, מ״כ רוצה לא רוצה כבר כת׳ וישם דרך שלשת ימים וויגד ללבן ביום השלישי שלישי לבריהה פ | חייא] פהתי, חייה דו | רבה] בר אבא י | * מה דפותרי] מי ל, כל מה ה | שהלך דפהתרי, הילך ו | יעקב] פאר[1], אבינו יעקב דתר[2], יעקב אבינו והי | לשבעה והתרי, לשבעת פ, בז׳ א[1] | הילך ו | ליום] פוהא[2]תרי, ביום דא[1] | * מה — ולא רוצה ל[0]גתר[1]י] ממה.. ולא רוצה ד, מה.. לא רוצה פא, מה.. ואינו רוצה ר[2], מה.. או אינו רוצה ר[8], מה.. רוצה לריצה ן, ואם (?) נפשך רוצה לומר כ, ל׳ לח | 5 כבר] הא פ | כתוב] וכר[1], כת׳ פגת, כתי׳ דהאר[2]י | ג׳ ד[1], שלושת ת | ימים ל׳ ח (ימים — השלישי] וגו׳ פ) | * בינו — יעקב דהא[1]כתרי] בינו לבין יעקב ג, בינו וגו׳ ן, וגו׳ ל, ל׳ א[2] | ויגד] גר[2], וויגד ואבר[1], וכת׳ (וכתי׳ י) ויגד תי, וכתי׳ וויגד דח | 6 השלישי] הג׳ דא[2] | ג׳ ד[1] | ויקח] פוגבר, וכתי׳ ~ ח, שנאמר ~ דת | * וירדף — ימים פגתר[2]] וירדוף.. ימים חאבר[1]י, וירדף.. שבעה (ז׳ ד[1]) ימים ד, וירדף וגו׳ ן, ל׳ ל | יומא ל׳ א[1] 7 דהוו דפאבתר[2]י, דהוה והר[1], דהוי ג | קימין] ר[1], קיימין דפוהאגבר[2], קיימי תי | ביה] ~ וכת׳ וידבק אותו וגו׳ וישג לבן את יעקב וגו׳ פ | * הוה ן] דהוה ל, הוי דפאגת, הרי ח | שהילך] וג, שהלך דפהא[1]כתי, שהלך לו א[2] | אבינו יעקב] ו, יעקב אבינו הא[2]גבי, יעקב דפא[1]ת | לז׳] א[2]ג, לשבעה והב, לשבעת פא[1]י, בז׳ ד, בשבעה ת | הילך ג, הלך לו א[2] | ליום] ביום א[1]תי | אחד] ~ מה נפשך רוצה לריצה ן |

ויהי בגזז את צאנו וכו׳, ושם הגי׳ אמר ר׳ איבו כל מקום וכו׳, וע׳ בילק׳ שמואל ר׳ קל״ד: 1 אנן אזלין וכו׳. אנו הולכין ונעזוב זקן זה בקלקולו לפיכך צרך הכתוב לומר כלומר לפרסם לשבחה ותגנב רחל שלא כיונה אלא לשם שמים, וכן כגנון הלשון לעיל צד 841 לפיכך צרך הכתוב לומר אלי תבוא, ולפי הגי׳ לא נתכוונה וכו׳ מה אנא מיזיל וכו׳ מפרש בשכל טוב שם והיא לא נתכוונה אלא וכו׳ אמרה היאך אני הולכת ומנחת לזקן זה בקלקולו. ובלק״ט מפרש ותגנוב רחל לא גנבתם אלא נתכוונה לשם שמים אמרה שלא יהא אביה עומד בקלקולו, ובפירש״י עה״ת להפריש את אביה מע״ז נתכוונה, [וע׳ אבן עזרא] ואגדה זו נמצאה גם אצל אבות הכנסיה שלהם וע׳ בס״ח חלק מ״ג צד 536 [ודרש אחר לעיל צד 163 ותפרעו כל עצתי וכו׳ לא בראתי אותה וכו׳ מן היד והרי היא ממשמשנית ותגנוב רחל וכו׳, וע׳ לעיל צד 829 ובמ״י שם]: 3 ויגד ללבן. בבי״ח נמצא כאן הוכפת מי הגיד לו ללמדך שכל אותם הימים שלא היה יעקב שם היו המים דקים ולא היו משקין לבהמותיהן אלא בצער וכשבא יעקב בזכותו הוגברו המים מתהום והיו מים רבים וכשהלך יעקב פסקו המים לכך נאמ׳ וויגד ללבן ביום השלישי (וע׳ במ״י לעיל צד 841), וסיום המאמר מקוטע קצת. ובתר״י א׳ מתורגם ובתר דאזל יעקב קמו רעייא על בירא ולא אשכחו מיא ואמתינו תלתא יומין דלמא תהי מייפא ולא טפת ובכן איתוי ללבן ביומא תליתאה וידע ארום ערק יעקב דבזכותיה הוה טייפא עשרין שנין, וע׳ בתר״י ב׳ ובמ״י לעיל צד 817 בד״ה שהיינו מדוחקים וכו׳: מה שהילך. וכן לעיל צד 383 שהילכנו וצד 397 תני הילך וכו׳, ומשמע מעם המאמר מה שהילך אבינו יעקב לג׳ ימים מיום הבריחה עד שהוגד ללבן ביום השלישי הילך לבן ליום אחד ביום הרביעי כשרדף אחריו והשיגו בו ביום יומא דהוון קימין ביה, ור׳ אבהו אינו חושב הדרך של שלשת ימים שהיה בינו ובין יעקב בתחלה ושהילך לבן ג״כ באותו יום, ור׳ חייא חושב גם זה הדרך מה נפשך וכו׳ כבר כתוב וישם דרך שלשת ימים וכו׳, ובפירש״י עה״ת מפרש כנר׳ לפי שיטת ר״ח ביום השלישי שהרי דרך שלשת ימים היה ביניהם וכו׳ דרך שבעת ימים כל אותן ג׳ ימים שהלך המגיד להגיד ללבן הלך יעקב לדרכו נמצא יעקב רחוק מלבן ששה ימים ובשביעי השיגו לבן למדנו שכל מה שהלך יעקב בשבעה ימים הלך לבן ביום אחד, והלשון בפירש״י שכל מה שהלך יעקב בשבעה ימים שהוא כלשון המדרש. הוה כה שהילך וכו׳ מפרש בחזקוני כלומר כל מה שהלך יעקב לשבעת הימים מהלך שהיה בין לבן ובין הר הגלעד וכמה ימים הלך בהן יעקב הוי אומר ארבעה ימים שהרי אף בשביעי היה יעקב הולך לו ונתרחק מלבן הלך לבן ביום אחד וכו׳, והרא״ם כתב פי׳ מה שהלך יעקב בז׳ ימים אילו היה הולך ממקום צאן לבן הלך לבן ביום אחד ופי׳ וירדוף אחריו דרך ז׳ ימים ממקום שהיה לבן עומד בו למדנו שכל מה שהלך יעקב וכו׳, וע׳ ביפ״ת ובפירוש שהביא בשם החזקוני (ואינו מחוור מ״ש שם שצ״ל בלשון רש״י למדנו שכל מה שהלך יעקב בג׳

ז כד) ויבא אלהים אל לבן הארמי בחלום הלילה מה בין נביאי ישראל לנביאי אומות
העולם, ר' חמא בר חנינה אמר אין הקב"ה נגלה על נביאי האומות אלא בחצי דיבור היך דאת אמר
ויקר אלהים אל בלעם (במדבר כג ד), אמר ר' יששכר דכפר מנדי: כך יהיה בשכרן: אין הלשון
הזה ויקר אלא לשון טומאה היך דאת אמר מקרה לילה (דברים כג יא) אבל נביאי ישראל בדיבור
שלם בלשון קדושה וחיבה בלשון שמלאכי השרת מקלסין בו וקרא זה אל זה ואמר קדוש קדוש
קדוש י"י צבאות מלא כל הארץ כבודו (ישעיה ו ג): אמר ר' יוסי אין הקב"ה נגלה לנביאי
האומות אלא בשעה שדרך בני אדם לפרוש אילו מאילו הה"ד בסעיפים מחזיונות לילה וגו'
(איוב ד יג) ואלי דבר יגנב וגו' (שם שם יב): אמר ר' אלעזר בן מנחם רחוק מרשעים י"י
(משלי טו כט) אילו נביאי האומות ותפילת צדיקים ישמע (שם שם) אילו נביאי ישראל: מה בין
יו נביאי ישראל לנביאי אומות העולם, ר' חננא ור' סימון ר' חננא אמר למלך ואוהבו שהיו נתונים

1 לעיל לד 544 וש"נ:

1 * הארמי — הלילה דחא²נכת] הארמי בחלום א¹, הארמי.. הלילה וגו' ו, וגומ' ל, ל' פ | מה יש א² | נביאי — העולם] פחאנכ, נביאי.. לבין.. העולם ו, נביאי אומות העולם לנביאי ישראל ד, נביאי מכחישי השם לנביאי ישראל ת | 2 ר' חמא] פאית, ר' חמא בר (בר' ו°כ) חנינה (חנינא ו°כ) ור' יששכר דכפר מנדי ~ דפו°כ, ר'.. בר חנינא ור'.. מנרי ~ ג | בר חנינא א¹נת, בר' חנינא ו°כ | אמר ל' גכ | ניגלה ו°ג | על — האומות] על.. אומות העולם ו°, לנביאי, אומות העולם דפגכ, למכחישי השם ת | דבור פת, הדיבור ו, הדבור כ, הדיבר ג | דכתיב דת | 3 * אמר — מנדי ל°פוכ] אמ' ר' יששכר ל, אמר.. דכפר מנרי ג, ר' (ור' ת) יששכר דכפר מנדי אמר דת | כך — בשכרן] ו, כך יהיה בשמן פ, ל' דגכת | לשון הזה כ, לשון פ | 4 ויקר ל' כ | ** טומאה] טמאה ל | מקרה לילה] פכ, כי יהיה בך איש אשר לא יהיה טהור ו°, כי.. טהור מקרה לילה דגת | נביאי] פוג, לנביאי דת | בדבור דת | 5 שלם] ~ ויקרא פ | בלשון — וחיבה] פ, בלשון קדושה בלשון חיבה ג, בלשון חיבה בלשון קדושה דות | ולשון פ | שרת] ו, השרת דפגכת | בו] ג, אותו דפות, ל' כ | שנ' וקרא פת | ואמר — כבודו] ואמר ק' ק' ק' י"י צב' מל' כל הא' כב' ג, ואמר ק' ק' ק' י"י צבאות כ, ואמר קדוש דת, ואמ' וגו' ו, ל' פ | 6 אמר ר' יוסי] אמר ר' יוסי בן כיבה פג, אמר.. בן כינה כ, ר' יוסי בר (בן ו) חנינה אמ' דות | לנביאי (על נביאי פ) אומות העולם דפוג, על אומות העולם כ, למכחישי השם ת | 7 פורשין פ, פורשים ת | אלו מאלו כת, זה מזה פ | בסעיפים] ד¹פגכ, בסעפים ות, בשעיפי' ד | בחזיונות ת | וגו'] ו, בנפול ובנפל פ, בנ' ג) תרדמה על אנשים דפגכת | 8 וכת' ואלי ת | יגונב | וגו'] ותקח אזני שמץ מנהו כ, ל' פת | לעזר ו | בן מנחם] גכ, בר.. ו, בר'.. ד¹, ביר'.. ת, ב"ר.. ד, ל' פ | מרשעים י"י] פ, י"י מרשעים דגכת, י"י מרשעים וגו' ו | 9 אילו] פוג, אלו דכת | אומות העולם דזפוגכ, מכחישי השם ת | ותפילת זוג ותפלת דכת, תפלת פ | צדיקיהם ז | * ישמע דזפוגת] נשמעה לכ | אילו] זפו, אלו דגכת | בן ז | 10 ישראל] אומות העולם ת | לבין נביאי אומות העולם זו, לאומות העולם פ, לנביאי ישראל ת | ר' חננא] ר' חננא (הננה זו, חיננא כ) בר פפא דזוגכת, ל' פ | ור' סימון ל' פ | ר' חננא (חננה ז, חיננא כ, הנינא פ) בר פפא דזפוגכת | למלך — מדבר] למלך.. שהיו נתונים (שנתונין פ, שהיו כ) בטרקלין (בפטרקלין ז) כל.. שהוא מבקש (שרוצה פ) לדבר מדבר (הוא מדבר זוכ) עם אוהבו זפוגכ, למלך ואהובו שהיו נתונים בטרקלין כל.. שהוא מבקש הוא מדבר עם אוהבו נ"א למלך ואוהבו שהיו נתוני' בטרקלין וביניהם וילון כל שעה שהוא מבקש לדבר עם אוהבו מקפל את הוילון ומדבר עם אוהבו דת |

ימים וכו' והן דברי ר' אבהו), וכפי' מהרז"ו העיר שבילקוט ל"ג בדברי ר"א ויוגד ללבן ביום השלישי שלישי לבריחה ובן ליתא לפנינו בכי"ל ועח"נ (ובכי"ג וכי"כ דלגו מן ליום אחד עד ליום אחד במאמר ר' חייא), ומפרש שם שיתכן לדעת ר' אבהו שלא הלך יעקב קודם שרדפו לבן וכו' ועיי"ש ועי"ע בספר הזכרון ובידי משה, ועוד העיר שם שצ"ל ר' חייא בר אבא כגי' הילקוט ועי' גם באגה"א ח"ב צד 190 ובמ"י לעיל צד 859 בד"ה אמר ר' חייה, ובכי"ל הושלמו התיבות מה נפשך רו' ולא רוצה בגליון בכתב הספר, וטעם זה הסגנון כמו שמפרש בפי' ב"ר כי"ט מלשון אחר רוצה ולא רוצה כלומר בין לא תרצה (וצ"ל בין תרצה [וכמו שהוא בכי"א]) בין לא הרצה כלומר על כרחך אתה אומר הלך יעקב בשבעה ימים מה שהלך לבן ביום אחד וכו', ובכי"ו הגי' שתי פעמים רוצה לריצה וצ"ע [ובכי"כ כנראה הנוסחא אם נפשך רוצה לומר, והסגנון אם נפשך לומר מצוי בברייתות]: 1 מה בין וכו'. מאמרים אלו נסדרו כבר לעיל פנ"ב לפ' ויבא אלהים אל אבימלך בחלום וכו' ועיי"ש בח"נ ובמ"י [ובכי"א א' קוטע ר' חמא בר חנינא אומ' וכו' כדכתי' בפרש' נ"ב עד כשהוא בא אצל פלגשו הוא בא אצלו בטמטוניות, ובכי"א ב' לנביאי אומות העולם כו' בפנ"ב]: 3 כך יהיה בשכרן. כ"ה בכי"ל כאן ונפרד ע"י נקודות, ובכי"ו נקוד[1]) ובכי"פ נשתבש כך יהיה בשמן, ובאותו המאמר בוי"ר פ"א איתא ור' יששכר דכפר מגדי אמר כך יהא שכרן וכו', והותק הפירושים שם במ"כ ובפי' מהרז"ו, ואולי הלשון כך יהיה שכרן הוא לשון ברכה כמו בבכורות מ"ה א' ונדה כ"ב ב' דבר זה רבינו הגדול אמרו המקום יהיה בעזרו [הנקודות בכ"י כאן הן לסימן המחיקה להורות שהוספה זהה הן המלות כך יהיה בשכרן, ובעל התוספה רצה לאמור שגם לעתיד כאשר ישולם שכר נביאי אוה"ע הקב"ה נגלה עליהם רק להצי, ור' יששכר ובשכרן הוא לשון נופל על לשון, ועי' מש"כ לעיל צד 855] והתיבות דכפר מגדי הושלמו בכי"ל כאן בגליון בכתב אחר, ולעיל פנ"ב הגי' הנכונה כן בגוף הספר: 9 אילו נביאי האומות. בשאר הספרים הגי' אומות העולם, ומן מלת אומות עד למטה ריש סי' י"ג נכמנו בח"נ גם גירסאות מדף אחד ממושמש מן הדפים של ב"ר שהיו טמונים בגניזה באלקאהרה, וגם כאן מסכימות איזה גירסאות וכתיבת התיבות עם הגי' בכי"ו ועי' במ"י לעיל צד 838: 10 למלך וכו'. בפי' ב"ר כי"א וכי"ם גורס או מפרש למלך ואוהבו שהיו

1) כך יהיה בשכרן.

בטריקלין כל שעה שמבקש לדבר עמו מדבר. ר' סימון אמר למלך שהיה לו אשה ופלגש בשעה שבא אל אשתו בא בפרהסיא וכפילגש במטמונית כך אין הקב"ה נגלה על נביאי אומות העולם אלא בלילה ויבא אלהים אל בלעם לילה (במדבר כב כ), ויבא אלהים אל אבימלך בחלום הלילה (בראשית כ ג) ויבא אלהים אל לבן הארמי בחלום הלילה וגו':

השמר לך מדבר עם יעקב מטוב עד רע אפילו דברים שאת אומרן לו לטובתו הוא חושבן לרעתו השמר לך מדבר וגו':

כז—כט) למה נחבאת לברוח וגו' אמר דילמא דחזר ביה, ולא נטשתני וגו' אמר ליה ה עד כדון אית ביה, יש לאל ידי וגו' אמר לית היא מיניה:

ל) ועתה הלך הלכת כי נכסף נכספתה איתחמדת למה גנבת את אלהי, אמר ר' 47d

5 ילקוט שם, יבמות ק"ג א', נזיר כ"ג ב', הוריות י' ב': 7 ילקוט שם: 8 תנחומא ויצא סי' ד': 9 ילקוט שם:

1 ופלגש] כ, ופילגש דזפוגת | בשעה שבא אל] פ, בשעה שהוא בא אצל דזוגכ, כשהוא בא אצל ת | 2 אשתו] הגבירה ת | בא] הוא בא דפת, הוא.. אצלה זן | בפרהסיא] בפרהסייא ז | ובפילגש] אל פילגשו בא פ, ובשעה שהוא בא אצל פילגשו הוא בא דזוג, וכשהוא בא.. הוא בא ת, כשהוא בא.. הוא בא אצלו א[1] | במטמונית] פוג, במטמוניות דא[1]כ, במטמניות ת | אין ז | על נביאי אומות העולם] זו, לנביאי.. פ, על אומות.. דגכ, על נביאי מכחישי השם ת | 3 ויבא — לילה] וגו' ג, ל' כ | * ויבא — הלילה דזות] ויבא.. לילה פ, אל אבימלך.. הלילה ל, ל' גכ | 4 * ויבא — וגו' ג] ויבא.. אל לבן הארמי בחלום.. ז, ויבא.. הארמי כ, ויבא.. אל לבן וגו' ו, ויבא.. אל לבן בחלום הלילה דת, וכן ללבן פ, ל' ל | 5 השמר — רע] א, השמר.. ועד רע ח, השמר.. מטוב פ, מדבר.. מטוב ועד רע כ, ויאמר לו השמר.. עד רע ת, ויאמר לו השמר לך ד, השמר לך מדבר עם יעקב י, ל' זו | אפלו ת | דברים] פו[0]חאגכתי, ל' דזו | שאתה אומרן אכי, שאת אומ' ג, שאתה אומר אותם ח | לו] זואגכ, ל' דפתתי | הוא חושב אותם ח, חושבן הוא א, הוא פ | 6 השמר — וגו'] השמר.. עם יעקב זו, השמר.. יעקב מטוב עד (ועד גכ) רע דגכת, ל' פחאי | 7 למה — וגו'] למה.. לברוח פאגכר[1]י, למה נחבאתה לברוח וגו' ולא הגדתה לי זו, למה נחבאת לברוח ולא הגדת לי ת, למה נחבאת.. הגדת לי ואשלחך וגו' ד | א"ל פ, אמר ליה אמינא א | * דילמא ואכר] דלמא זפתר[8]י, דילמ' דג, דיל' ל | דחזר] ואגכר[1]י, חזר ד, דחזרת פ, הדר ת | ביה] ל' פ | וגו'] לנשק וגו' זו, לנשק כו' א[2], לנשק לבני פי[1], לנשק.. ולבנותי דא[1]גכת | אמר ל' א[1] | ליה] לה זו, ל' א[1]תי | 8 כדין אי | איתכה זו, אתביה ו[1] | אמ' יש י | וגו'] לעשות עמכם פ, לעשות עמכם רע זוי, לעשות.. רע ואלהי אביכם ג, לעשות.. אביכם אמש אמר אלי לאמר דת, ל' א | אמר ל' גכ | היא] ו, הוא דפא[2]גכתרי, הוא דחיל א[1]א[02] | מניה וא[2]ת | 9 הלוך זוהאכתר[1] | * הלכת — נכספתה] הלכת.. נכספת א[2], הלכת.. נכ' נכס' ל[0], הלכת.. נכסוף (נכסף כ) נכספת לבית אביך חא[1]כר[1], הלכת.. נכסוף נכספת.. אביך למה גנבת את אלהי דת, הלכת למה גנבת ז, הלכתה למה גנבת ו, הלכת וגו' לג, וגו' פ | * איתחמדת ל[0]פ] אתחמדת ו, [את] חמדת ז, אתחמרת ג, איתחמידתה ר[1], איתחמידת ר[8], את חמדת א[2]ר[2], אתה חמדת ח, אתה חמדת לבית אביך א[1], את חמדת לילך אל בית אביך ד, ל' לכת | * למה — אלהי ל[0]דפחא[1]גי] למה גנבתה.. אלהי ו, ל' לא[2]כת | (אמר — אלהי ל' א) |

נתונין בטרקלין (לטרקלין) וביניהם (וביניהן) וילון כל שעה שהוא מבקש לדבר אל אוהבו מקפל (מסלק) את הוילון ומדבר עם אוהבו, ומשם נוסף בדפוסי' נ"א למלך וכו', וע' במ"י לעיל צד 546: 5 השמר לך מדבר. במקרא כתוב כאן פן תדבר וכו' ובפסוק כ"ט השמר לך מדבר וכו', ובלק"ט הועתק ג"כ השמר לך מדבר וכו' מטוב עד רע אפילו דברים שאתה אומרן לטובתו הוא חושבן לרעתו, ובשכל טוב צד 160 ויאמר לו השמר לך פן תדבר וכו' מטוב ועד רע שאפילו דברים שאתה אומרם לטובתו וכו', וביבמות שם איתא א"ר יוחנן משום ר"ש בן יוחי כל טובתן של רשעים רעה היא אצל צדיקים שנאמר השמר לך פן תדבר וכו' מטוב עד רע בשלמא רע לחיי אלא טוב אמאי לא אלא ש"מ טובתן של רשעים רעה היא אצל צדיקים וכו', ובנזיר שם א"ר יוחנן כל טובתן וכו' שנאמר השמר לך מדבר וכו' מטוב ועד רע בשלמא רע שפיר וכו' וע"ע בהוריות שם, וכלשון המאמר ביבמות מסיים בלק"ט ושכל טוב לפי שטובתן של רשעים רעה היא אצל הצדיקים: 7 אמר דילמא וכו'. חשב שמא יחזור לפיכך בקש לפייסו בדברים למה נחבאת וכו': אמר ליה עד כדון. בילקוט [וכן בכי"ת] ל"ג ליה. וכן הגיה בא"א, ודרשו ס"ד עתה הסכלת עשו כיון שראה לבן שלא חזר בו יעקב אמר עד עתה יש בו סכלותו וע' ביפ"ת, ושם פי' טעם הדרש דאם לא כן מאי עתה הסכלת והלא בשעה ראשונה שברח הוא שהסכיל עשו וע"ע בפי' מהרז"ו, ודוחק הפי' במ"כ עוד עתה יש כח בידך לנשקן. [ולדעתי המדרש מפרש עתה כמו עד עתה, וכן מתורגם בתר"י א' לקמן ל"ב ד' עד עתה, עד כדון (וכאן מתורגם עתה, כדון) ורוצה לומר שלבן אמר עד למדרגה כזו הלכה סכלותך שלא נטשתני אפילו לנשק את בני]: 8 לית היא מיניה. אין ממנו לעשות רעה שהקב"ה אמר לו השמר לך וכו', וכן מפרש בפי' ב"ר כי"ט מלשון אחר לית הוא מיניה אין ביד לבן לעשות רעה שהרי המקום אמר לו, ובתנחומא שם יש לאל ידי אמר לו יעקב אילולי שאמר לך השמר יש לאל ידך להרגני, ובפי' ב"ר כי"ט וכי"א מפרש ואלהי אביכם אמש אמר אלי לאמר לית הוא מיניה אלהיכם הוא ולא שלו (שלי), ובפי' הנדפס לית הוא מיניה כלומר אלהיכם הוא ולא משלי [וגי' כי"א לית הוא דחיל מיניה, אמנם בפירושי מדרש הקודמים מלת אמר מוסב על לבן והכינוים על יעקב, ובודאי גם בפירוש זה הוא כך, והנכון שלבן אמר מה שאין הוא עושה עם יעקב רע אין זה מכוחו ועוצם ידו (מיניה) אלא מפני שהקב"ה אמר לו וכו' וכן פי' בפ"א ביפ"ת]: 9 כי נכסף וכו'. בכי"ל כתוב בגוף הספר ועתה הלך הלכת וגו' אמר ר' איבו וכו' והושלם בינֵי שיטֵי בכתב דומה לכתב הספר כי נכ' נכס' איתחמדת (ועליו יוד תלויה לפני התי"ת [וכן תלויה הכ"ף של נכס']) למ' גנ' את

אייבו כיון ששמעו השבטים כן אמרו בושנו בך לבן אני אמינו שבעת זקנותך את אמ׳ למה נגנבת את אלהי:

ט לב) עם אשר תמצא את אלהיך לא יחיה והיה כשגגה היוצא מלפני השליט ותמת רחל (בראשית לה יט):

לג) ויבא לבן באהל יעקב שהוא אהלה שלרחל, ויצא מאהל לאה ויבא באהל רחל למה באהל רחל שני פעמים, דהוה ידע דהיא ממשמשתם:

לד) ורחל לקחה את התרפים ותשימם בכר הגמל בעביטא דגמלא:

לה) ותאמר אל אביה אל יחר בעיני אדני וגו׳ |ויחפש ולא מצא את התרפים] אמר ר׳ יוחנן תרפים לא מצא קיתונות מצא, נעשו תרפים קיתונות:

י לו לז) ויחר ליעקב וגו׳ ויען יעקב וגו׳ ר׳ עזריה ר׳ יונתן בן חגי ור׳ יצחק בר מריון ותנו לה בשם ר׳ חנינא בר יצחק קפדנותן שלאבות ולא ענותנותן שלבנים. קפדנותן שלאבות ויחר ליעקב

3 לעיל לד 861, איכה רבתי פ״ב פי׳ נפלה עטרת (ה׳ פ״ו), מדרש קהלת פ׳ יש רעה (י׳ ה׳), תנחומא וילא סי׳ י״ב, זכר״ס בליו, לגמן בכלפית סנ״ב (פנ״ט): 6 ילקוט שם: 7 ילקוט שם: 8 ילקוט שם: 10 ילקוט שם, ילק׳ שמואל ר׳ קכ״ט, תביקפת פ׳ במצו (קפ״ו ב׳), תנחומא שם סי׳ י״ג, מדרש שמואל פכ״ג:

1 איבו פב | כן] זוח, כך דפבתי | בשנו ת | בך] ממך י | לבן ל׳ דת | אמינו] ות, אימנו ד, אמנו פהגבי | שלעת דפחגבי, לעת ן, שלשבעים ת | זקנתך וחי | אתה (את י) אומר | 2 גנבתה ן | 3 (עם — ויבא לבן ל׳ א²) | את — יחיה] לא יחיה ת, וגו׳ פ | והוה] פח, והוי ג, הוי א¹, והוה (והווה ן) כן דוכת | היוצא] א׳גב, שיוצא ן, היוצאה דת, שיוצאת ח | °מלפני] מפי ד | ותמת רחל] ותגנב (ותגנוב חת) רחל ותמת רחל דזפותגכת, והוה כן ותגנוב.. רחל א¹ | 5 לבן ל׳ ת | באוהל ז | יעקב] פת, ~ וגו׳ ן, ובאהל לאה אגב, ובאהל לאה וגו׳ ח, ובאהל רחל ד | באוהל ד¹, אהל א | ** שהוא] שהיא ל | אוהלה של ן, אהל אב | ויצא — רחל] א¹, ובאהל שתי האמהות פ, ובאהל.. האמהות וגו׳ ן, ובאהל.. האמהות ולא מצא וגו׳ ג, ובאהל.. ולא מצא ויצא מאהל לאה ויבא באהל רחל חב, ובאוהל לאה ובאוהל.. ולא מצא ויצא מאוהל לאה.. באהל רחל ד, ובאוהל.. ובאהל שתי השפחות (נ״א האמהות ת°) ולא.. מאהל לאה.. באהל רחל ת, ל׳ א² | 6 ולמה גר¹, למה אמ׳ א¹ | שתי פאבתר¹ | * דהוה ידע האגבר¹] דחוה ידע ל, דהווה ידע זו, אלא דידע פ, שהיה יודע ת, שהיה מכיר ד | * דהיא זפותאגב] דהוא ל, שהיא דר¹, ל׳ ת | ממשמשתנהו פ, ממשמשנית ל°חא, משמשנית דר³י, משומשנית ת, ממשמנו ו°ג, משתמשת ר³ | 7 ורחל — התרפים ל׳ א | ותשימם ל׳ ו | דגמלא] פחא, ~ ותשב עליהן (עליהם ו) דזות | 8 ותאמר — יחר ל׳ א | * בעיני — וגו׳ ן] ב׳ א׳ וגו׳ ל, בעיני אדוני כי לא אוכל וגו׳ ד, בעיני.. אוכל ת, בעיני אדוני כ, וגו׳ פ, ל׳ א | * ויחפש — התרפים א¹] ולא.. התרפים א², ל׳ לדפוגכי | 9 קיתונות] זפואגר³י, קיתונית כ, קיתוניות דתר | מצא — תרפים] מצא ונעשו תרפים י, כיון שהרגיש אבינו יעקב שגנבתם רחל והתחילה מתביישת מאביה נתפלל עליהן ונהפכו ת | קיתונות] פואגי¹, קותונות ז, קיתונית כ, קיתוניות (קותניות כדי ת) שלא לבייש את רחל דת | 10 יעקב ו | וגו׳ — וגו׳] ויחר בלבן דפחאגתי, וירב בלבן וגו׳ זו, וירב בלבן ויען יעקב כ | ר׳ (ור׳ א) יונתן (יהונתן כ) בר חגי אגכ, ור׳ יונתן בן חגי פ, ור׳ יונתן בר חגיי ו, .. ונתן בר חגי ז, בשם ר׳ חגי דת | מריון] פואג, מרון ד, מוריון ת, גוריון כ | ותני זפואגב, ותאני ת | 11 חנינא חא׳כי (שמואל), חנינה פת, הנניה ז | בר פפא כ | קופדנותן זו | * ענותנותן (שם)] ענוותנותן פואכתי, ענותן ל, ענותהן ז | ויחר] א, מניין ~ ד, מנין ~ פגכי, שנ׳ ~ ה, מניין שנ׳ ~ ת, מיעקב ~ י(שם) |

אלהי וכן השלמתי, ובת״א מתורגם נכסף נכספת חמרא חמידתא, ובתר״י א׳ אתחמדא חמידתא, וממאמר ר׳ אייבו העתק בשכל טוב צד 162 אמרו השבטים בשנו בך אבי אמותינו שבעת זקנותך אתה אומר וכו׳: 3 והוה וכו׳. בשאר הספרים מסיים והגנב רחל ותמת רחל ועי׳ לעיל צד 861, ובאיכ״ר מ״ב שם נפלה וכו׳ וכן אמר יעקב ללבן עם אשר תמצא וכו׳ וכן הוות לה, ובמדרש קהלת שם בשגגה וכו׳ כך אמר לו יעקב ללבן עם אשר תמצא וכו׳ וכן הות כשגגה שיוצא מלפני השליט ומיתת רחל, ובתנחומא שם התחיל לבן אומר ליעקב ועתה הלך הלכת וכו׳ השיבו עם אשר תמצא וכו׳ באותה שעה נגזר על רחל מיתה, ובפדר״א שם ויעקב לא ידע בכל אלה ואמר כל מי שגנב את התרפים ימות בלא עתו והיוצא מפי צדיק כיוצא מפי המלאך וכו׳ ועי״ע באג״ב שם: 5 שהוא אהלה וכו׳. דכתיב ויבא לבן באהל יעקב ובאהל לאה ובאהל שתי האמהות וכו׳ ולא הוזכר גם אהל רחל ודרשו באהל יעקב שהוא אהלה של רחל, ומ״ש אח״כ ויצא מאהל לאה ויבא באהל רחל שבא באהל רחל עוד הפעם ולמה באהל רחל שני פעמים וכו׳, [ועי׳ ביפ״ת ובמתרז״ו] ואהל יעקב הוא אהלה של רחל כהדרש לעיל צד 823 רחל היתה עקרו של בית וצד 846 כי היה ביתו של אבינו יעקב לא רחל וכו׳ וברהל כת׳ בני רחל אשת יעקב וכו׳: 6 ממשמשתם. ממשמשת את התרפים, וכן מעם הגי׳ בכי״פ ממשמשתנהו, וגם בלק״ט מפרש לפי שהיה יודע בה שהיתה משמשת בתרפים, ובגליון כי״ל כתוב בדיו דיתה ממשמשנית ועח״נ ולעיל צד 164, וגי׳ הדפוסי׳ שהיה מכיר שהיא משמשנית כהלשון בפירש״י עה״ת ועיי״ש: 7 בעביטא דגמלא. וכן מתורגם בת״א ובתר״י א׳ ועי׳ בעמת״ר ע׳ עביטא. 8 ויחפש וכו׳. השלמתי סוף הפסוק שנדרש במאמר ר״י [וכמו שהוא בכי״א], וקיתונות הכבין מן קיתון¹) כוס, וגם בשכל טוב צד 163 הועתק קיתונות, ובלק״ט הגי׳ קיתוניות ועח״נ, ופירוש נוסף בדפוסי׳ בסוף המאמר שלא לבייש את רחל: 10 ותנו לה. וכ״ה בדפ״ר וד״ו, ועדיפא הגי׳ ותני לה, ובכי״ל

¹) κώθων, Trinkgeschirr.

וירב בלבן ויען יעקב ויאמר ללבן מה פשעי ומה חטאתי את סבור שמא מכות ופצעים היו שם, לא אלא דברי פיוסים, יעקב מפיים את חמיו כי משישת את כל כלי וגו׳, אמר ר׳ סימיי חתן שדר אצל חמיו איפשר לו שלא להנות ממנו אפילו כלי אחד אפילו סכין אחד ברם הכא כי מששת את כל כלי אפילו מחט אפילו ציגורא, ולא ענותנותן שלבנים מנין מדוד ויברח דוד מניות ברמה ויבא ויאמר לפני יונתן מה עשיתי מה עוני ומה חטאתי לפני אביך כי מבקש את נפשי (ש״א כ א) מזכיר שפיכות דמים בפיוסו, ברם הכא כי דלקת אחרי:

לט) טרפה לא הבאתי אליך דקטילא: אנכי אחטנה אני הייתי חוטא על ארי שנך יא

7 ילקוט כ׳ ק״ל:

1 וירב בלבן ל׳ א[2] | ויען — ומה חטאתי] ג׳, ויען.. מה חטאתי כי דלקת (דלקת אחרי ת) דת׳ וגו׳ פ׳, ל׳ אכי | את] פאגכי (שם)׳ אתה ח׳ מה את י׳ ד״א את דת | שמא ל׳ י (שם) | הכאות י (שם) | ופצעים] פאב׳ או פצעים דחגתי (שם) | היו] פחאגכתי׳ יהיו ד | 2 * לא ל[0]] אינן פחכ׳ ואינן ג׳ ואינם י (שם)׳ לא היו א׳ ולא היו שם י׳ ל׳ לדת | דברי ל׳ י (שם) | פיוסין פחאכ׳ פייוסים ג | היה מפיים חא | את חמיו] לחמיו א[2]׳ את חמיו ומה פשעי ומה חטאתי כי דלקת אחרי ח | וגו׳] חג׳ מה מצאת כ׳ מה מצאת מכל כלי ביתיך דת׳ ל׳ פאי | סימיי] ג׳ סימאי חב׳ סימון דפאת | חתן] פחאגבי׳ בנוהג שבעולם ~ דת | שהוא דר דחגכתי׳ דר פא | 3 אצל] בבית י | איפשר] פחאגבי׳ אפשר דת | ליהנות | ממנו] פחגכי׳ ל׳ דאת | * אפילו סכין אחד דחא[1]] אפילו.. א׳ א[2]׳ אפילו.. אחת ת׳ אפילו סכינה אחד ל׳ או סכין אחד פג׳ אפי׳ סכינא אחת כ׳ או חפץ או סכין אחד י | כי — כלין] גי׳ מששת.. כלי ד׳ כי מששת.. כלי ביתיך ת׳ כי.. כלי מה מצאת פכ׳ כי.. מצאת מכל כלי ביתיך ח׳ מה מצאת.. ביתיך א | 4 מחט אחד י | ציגורא] אגכ׳ צגורא א[2]׳ צגורה פ׳ ציגוריה ח׳ ציגורא אחד י[1]׳ ציגורא לא מצאת דת | ענותנותן חגכ | של בנים ל׳ ת | מנין] פא׳ מניין כ׳ ל׳ דחגתי | ויברח] גכ׳ שנ׳ ויברח דחאת׳ דכת׳ ויברח פ | מניות] פחאגכתי׳ מנויות ד | 5 * ויבא דפחגכת] ל׳ לאי | יהונתן פגכי | מה עשיתי ל׳ א | ומה עוני ד[1]חתי׳ מה פשעי א[2] | 6 בפיוסו] י׳ בתוך פיוסו פאב׳ בתוך פייוסו שאמר כי מבקש את נפשי ח׳ בפיוסו מילין (מלין ת) דקטלא דת | ברם] אבל ח | הכת ו׳ הכא אמ׳ ח׳ הכא כתי׳ א[1] | 7 טרפה] פאי׳ טריפה ח׳ זה עשרים שנה וגו׳ (שנה אנכי עמך וגו׳ ו) טריפה דו׳ זה.. שנה טרפה ת׳ זה.. שנה אנכי עמך טרפה גכ | אליך] וגו׳ ז׳ אליך וגו׳ ו׳ ל׳ פ | דקטילה וה׳ דקטילנא י | אחטנה] ~ מידי תבקשנה דת | אנכי א[2]כר | הייתי ל׳ פר | על ארי] זוחא[2]גכר׳ על הארי דפתי׳ ל׳ א[1] |

נשתבש ולא ענותן והגהתי ע נ ו ת נ ו ת ן כמו שהגי׳ בכי״ל בסוף המאמר ועת״נ: 1 ומה חטאתי. וכ״ה בכי״ג ובלק״ט, ובמקרא כתוב מ ה חטאתי וע׳ במנחת שי ובתנ״ך הוצ׳ גינצבורג, ובש״א שם מה עוני ומה חטאתי, ומשובשת הגי׳ בדפוסי׳ [וכי״ת] ד״א את סבור וכו׳: 2 ר׳ סימיי. וכ״ה בכי״ג, ובשני כ״י ר׳ סימאי, וח״נ ר״ס ור׳ ס י מ ו ן איתא גם בלק״ט, ובשכל טוב שם א״ר סימון ועי׳ במ״י לעיל צד 343 בד״ה ותירס וצד 487 בד״ה אמר לו וכו׳, וצינורא דבר קטן כמו מחט וכן בחגיגה כ״א ב׳ מחטין וצינורות ובירוש׳ יבמות פי״ב י״ב ד׳ מאן בעי מחטין מאן בעי צינורין ועי׳ בערוך ע׳ צנר א׳: 4 מניות. בדפ״ר וד״ו מנויות, והקרי בש״א שם מניות והכתיב מנוית ועי׳ בתנ״ך הוצ׳ גינצבורג, והגי׳ לפני י ו נ ת ן איתא גם בדפוסי׳, ובמקרא כתוב לפני י ה ו נ ת ן, וכתיבת יונתן בש״א י״ג ב׳ ג׳ ט״ז כ״ג ועוד פעמים שונות, ובדפוסי׳ [וכי״ת] נוסף מזכיר וכו׳ בפיוסו מ י ל י ן ד ק ט ל א וליתא בכ״י ובילקוט, ובכי״ו קיטע ורמז אל הפסיקתא פ׳ שמעו קופדנותן שלאבות ולא ענותנותן שלבנים ג ר ש ב ש מ ע ו מה מצאת מכל כלי וגו׳ ברם הכה כי דלקת אחרי, ולהסגנון ג ר ש בכי״ו עי׳ במ״י לעיל צד 804, ובפסיקתא שם לשון המאמר ר׳ עזריה ור׳ י ו נ ת ן ב ר ח ג י ב ש ״ר ש מ ו א ל בר רב יצחק קפדנותן וכו׳ ולא ענותנותן וכו׳ קפדנותן של אבות מיעקב ויחר ליעקב וירב בלבן וגו׳ ולא ענותנותן של בנים מדוד ויברח דוד מניות וכו׳ מזכיר שפיכות דמים בפיוכו א״ר ס י מ ו ן (ובמה״ג עמ׳ 492 אמ׳ ר׳ ס י מ א י) ב נ ו ה ג ש ב ע ו ל ם אדם דר אצל חמיו ועובר (במה״ג ומבקש) לצאת מביתו אפשר [שלא] ימצא בידו אפי׳ דבר קל וזה אפי׳ מחט אפי׳ סכין לא נמצא בידו וכו׳, ובמדרש שמואל שם ויברח דוד מניות וכו׳ ר׳ ז כ ר י ה ור׳ י ו נ ת ן ב ר ח ג י בשם ר׳ יצחק בר מריון יפה קפדנותן וכו׳ מענוותנותן וכו׳ קפדנותן של אבות מיעקב ויחר ליעקב וירב בלבן וגו׳ את סבור שמא מכות או פצעים היו והלא לא היה שם אלא דברי פיוכין אמר רבה (ובכ״י שם ר׳ סימון רבא) בנוהג שבעולם אדם הולך לבית חמיו אפשר שלא ליטול בידו מאומה ברם הכא אפי׳ מחט או צנורא לא עלתה בידו ענותנותן של בנים מדוד ויברח דוד מניות ברמה וגו׳ מזכיר שפיכות דמים בפיוכו, ובסגנון אחר בתנחומא שם בכאמר סתמי ויחר ליעקב וירב בלבן ויאמר מה פשעי ו מ ה חטאתי אמרו קפדנותם של אבות ולא פיוכן של בנים כתיב ויחר ליעקב וירב בלבן ראה מה אמר ליה בחרות אפו לא א״ל אלא מה פשעי ו מ ה הטאתי ואלו דוד בפיוכו שלא אבה לשלות יד בשאול כתיב כי אם ה׳ יגפנו וכו׳ [ועיקר המאמר של ר׳ חנגא בר יצחק הוא קפדנותן שלאבות וכו׳ יעקב מפיים את חמיו וכו׳ כל כלי וגו׳ ולא ענותנותן של בנים מנין מדוד וכו׳, ומאמר ר׳ סימיי הוא מאמר מוסגר לפרש את המקרא שהובא כדרך המדרש, וכן יוצא מהפסיקתא ותנחומא וילקוט שמואל שם, אח״ז ראיתי שבכי״א ב׳ המאמרים מסורסים, והגי׳ שם יעקב מפיים לחמיו ולא ענותנותן של בנים מנין מדוד וכו׳ ברם הכא כי דלקת אחרי כי משישת את כל כלי א״ר סימון חתן דר וכו׳, ונראה עוד שהלשון כאן ברם הכא כי דלקת אחרי הוא הוספה, כי כבר הזכיר את דברי פיוסים של יעקב]: 7 דקטילא. שאין טעם טרפה שנולדו בה סימני טרפות אלא דקטילא [ומן טרפה עד דקטילא ל׳ בכי״ל והושלם ביני שיטין] ובפי׳ ב״ר כ״י דקטילא כמו טרוף טורף (בראשית ל״ז ל״ג), ושם ת״א מיקטל קטיל, ודקטילא בדל״ת כמו בת״א כאן דתבירא, ובתר״י א׳ דתבירא מן חות ברא, וכן מתורגם בת״א שמות כ״ב י״ב הטרפה דתבירא ועי׳ דאלמאן צד 117, ובתר״י ב׳ כאן קטילת:

גזר הקב"ה לארי שיהא אוכל ה' שיים מן [צאן] לבן בכל יום, ואם תאמר שאם היה רועה אחר היה מצילן תלמיד לומר כאשר יהגה האריה והכפיר על טרפו אשר יקרא עליו מלא רועים מקולם לא יחת וגו' (ישעיה לא ד):

גנבתי יום וגנבתי לילה קריין לי גנבא ביממא וגנבא בליליא:

מ) הייתי ביום אכלני חרב וגו' ותדד שנתי וגו' מה היה אומר, אמר ר' יהושע בן לוי ט"ו שיר המעלות שבתילים הה"ד שיר המעלות לולי י"י שהיה לנו יאמר נא ישראל (תהלים קכד א) ישראל סבא, ר' שמואל בר נחמן אמ' כל ספר תילים היה אומר ואתה קדוש יושב תהילות ישראל (שם כב ד) ישראל סבא:

מא) זה לי עשרים שנה וגו' [ותחלף את משכרתי עשרת מנים] אמר ר' חייא רבא כל דבר ודבר שהיה מתנה לבן עם יעקב היה חוזר י' פעמים [למפריע הן לאו] רבנין אמ' ק' פעמים שנ' עשרת מנים ואין מניין פחות מעשרה:

1 ילקוט שם: 5 ילקוט שם. לעיל צד 784: 9 לעיל צד 853 וצד 859:

1 על ארי א, על הארי פ, על צאנו י | שיהא אוכל חמש שיים חב, שיהא.. חמש שיין א^{1}ג, שיהא אוכל בכל יום חמש שיים פא^{1}, שהיה הארי אוכל ממנו בכל יום חמשה י, שיהיה אוכל חמשה שיחים ן, שיהיה (יהיה ת) טורף ואוכל דת | * מן — יום) מן לבן בכל יום ל, מצאנו של לבן בכל יום דוחגבת, מצאנו של לבן פא, ל' י | אם כ | שאם] שאילו פ, שאלו כ, אילו וח, כדין עשיתי שאילו א^{1} | היה ל' ת | אחר] אחד פת, אחר רודף (אחר היה רודף א^{0}, רודף כ) אחר הארי אב, ל' גי^{1} | היה מצילן] היה מציל א^{1}, והיה מציל א^{2}, היה מציל ורודף אחר הארי פ | 2 האריה] זפוחא^{1}גב, הארי דא^{2}ת (הכפיר והארי י) | טורפו י | * אשר — וגו'] אשר יקרא (יקרה א^{1}) .. לא יחת פו^{0}א, אשר.. לא יחת ולא יענה דת, אשר.. רועים כ, וגו' לג, ל' וחי | 4 גנבתי] וחא^{1}ג, גנובתי דא^{2}כתי | * וגנבתי לילה חא^{1}ג] וגנובתי לילה דוא^{2}כת, וגו' ל | קריין א^{2}, קרי כ | ליה אב | גנבה ן | בימטנה ן, ביומא א^{1}, דיממא י, דיומא א^{2} | וגנבא בלליא ח, וגנבא דליליא א^{2}י, וקריין לי גנבה בליליא ן | 5 הייתי — שנתי וגו'] הייתי.. חורב וקרח בלילה והדד שנתי מעיני י, הייתי.. חרב (חורב כ) וקרח בלילה א^{1}כ, הייתי.. חרב וקרח א^{2}, הייתי.. חרב וגו' ג, הייתי.. חורב וגו' וח, הייתי.. חורב פ, ל' דת | ומה פוחאג | אמר — לוי] ר' יהושע (יהושע ת) .. אמר דואגכת, ר' יהושע.. אומר פח, ר' יהושע.. לוי י | 6 חמש עשרה והא^{1}גכת | שיר המעלות] וחגכתי, שיר ד, מעלות פא | שבספר תילים (תלים א^{2}) פא^{1}, שבספר תלים (תילים גב) היה אומר דוחגבת | הה"ד] מה טעם שנ' י, ל' ת | שיר המעלות] פוחב, שיר המעלות לדוד א^{1}, ל' דגתי (שיר — שהיה ל' א^{2}) | * לנו — נא ישראל דפחא^{1}גבתי] יאמר.. ישראל א^{2}, לנו וגו' יאמר.. ישראל ל, לנו וגו' ן | 7 ** ישראל] ל' ל (והושלם בין השורות) | סבה ן | (ר' שמואל — סבא ל' א) | נחמני ג | תילים] זפגי, תלים דוחכת | היה אומר] הוא אומר ז, ל' פי | ואתה] שנ' ~ ח, מה טעם שנ' ~ י | 8 תהילות] וג, תהלות דפחכתי | סבה זו | 9 וגו'] בביתך וגו זו, בביתיך וגו' ג, בביתך עבדתיך כ, ל' דת | חייא רבה וכ, .. רובה ג, חייה רבה דז | 10 * והדבר דזוכת] ל' לג | מתנה לבן] ג, לבן מתנה דזוכת | יעקב] אבינו יעקב דוגכת, יעקב אבינו ז | חוזר בו זות | עשרה זות | * למפרע — לאו] למפרע וגו' ז, למפרע שנ' הן לו ד, ל' ל | רבנן ד | ק'] ד^{1}, מאה ד | 11 עשרת מנים] והחליף את משכורתי י' מונים ד | מניין] ז, מנין ד, מנים ן |

1 ה' שיים. אולי נרמז הדרש בה"א באחמנה [וכפי' הרד"ל, ובשכל טוב צד 168 הועתק אנכי הייתי חוטא על ההיה שגזר הקב"ה על הארי להיות אוכל שמנה שיין בכל יום מצאנו של לבן וכו', ונתחלף הה"א לחי"ת ונעשה כמנה שמונה] ובפי' ב"ר כ"י מפרש אנכי אחטנה אנכי חוטא על ארי שהייתי גוזלה מאצלו, ובפי' ב"ר כי"ט מלשון אחר אני הייתי חוטא על ארי שהצלתי טרפו מפיו ועשיתי שלא כדת שהקב"ה גזר לו לאכול ואם תאמר כדי עשיתי ששאר רועים עושים ומצילין מלה מפי ארי תלמוד לומר כאשר יהגה הארי על טרפו וכו' מקולם לא יחת ומהמונם לא יענה הא למדת שדרכו של הארי לטרוף ואני עשיתי שלא כדת שהצלתי טרפו מפיו ובאג"ב פס"מ (פס"ח) איתא שכל זמן שהיה (יעקב) רועה, אחד מן החיות לא נגע בצאן]: 4 קריין לי וכו'. מפרש בפי' ב"ר כי"ט כל"א כתוך שהייתי רודף להשיב את הנדחת ולבקש את האובדת ומתיגע אחריהם בהרים ובשווקים וברחובות קורין לו [לי] גנב ביום ובלילה מתוך שאני ניעור משנתי ואיני ישן כדי לשמרם קורין לו [לי] גנב בלילה [ואין טעם לפירוש זה, והועתק גם הפי' במ"כ שהבריות קורין אותו כן שחשדוהו שלקח משל אחרים למלאות מספר צאן לבן מפני שראו שלא חסר ממניינו כלום, כי אין יום ולילה לכאן, ולדעתי צ"ל גנבי בליר, והכוונה שהגנבים קורין אותו ביום, ומעירין אותו משנתו בלילה, כי צריך הוא לעמוד על המשמר כל היום וכל הלילה, ובכי"ב הגי' קרי ליה, ובשכל טוב שם הועתק קריה ליה גנבא וכו' וגם זה נכון]: 5 מה היה וכו'. המאמר נסדר כבר לעיל צד 784 בדרש כל עשרים שנה שהיה בבית לבן לא שכב, ובשכל טוב צד 168 הועתק ומה היה אומר ט"ו שיר המעלות שבספר תהלים מה טעם דכתיב בהן לולי וכו' ובפרדס סוף סי' ב' הייתי ביום אכלני חורב מה היה אומר ר' יהושע בן לוי אומר ט"ו שיר המעלות שבתהילים ר' שמואל בר נחמני אומר כל ספר תהלים היה אומר שנאמר ואתה וכו', ומפרש שם כלומר הזקן שלנו והיה הקב"ה יושב ומצפה כל היום תהילותיו של ישראל אבינו ועי' במה"ו צד 108 [וכהור רש"י צד 217]: 10 למפרע הן לא. כן השלמתי ועי' לעיל צד 853 וצד 859, ובכי"ו וכי"ו קיטעו היה חוזר בו עשרה פעמים למפרע (למפריע) וגו' ואין מניין (מנים) פחות מעשרה, ובכי"ג עם אבינו יעקב וגו', ובכי"ב יעקב וכו'. [ובכי"ת עשרה פעמים כו' כדלעיל] ובכי"פ [וכי"א א' וב'] לא נסדר המאמר כאן וכן לא הועתק בילקוט

מב) לולי אלהי אבי וגו' זבדיי בן לוי ור' יהושע בן לוי זבדיי א' כל מקום שנ' לולי בא יב
בזכות אבות, והא כת' כי לולי התמהמהנו (בראשית מג י), אמר ליה כל עצמן לא עלו אלא בזכות
אבות שאילולי זכות אבות לא היו עולים משם בשלום, אמר ר' תנחומ' אית דמפקין לישנא דר'
יהושע וזבדי בן לוי ר' יהושע א' כל מקום שנ' לולי בא בזכות אבות חוץ מזה, אמר ליה אף זה
בזכות אבות, ר' יוחנן אמר בזכות קדושת השם, ר' לוי אמר בזכות אמנה ובזכות תורה, בזכות אמנה
לולי האמנתי וגו' (תהלים כז יג), בזכות תורה לולי תורתך שעשועי (שם קיט צב):
ואת יגיע כפי וגו' אמר ר' ירמיה בן אלעזר חביבה היא המלאכה מזכות אבות שזכות אבות

1 ילקוט שם, מדרש תהלים כ"ז סי' ז' ל"ד סי' ה': 7 ילקוט שם, תנחומא וילא סי' י"ג:

1 וגו'] זן, אלהי אברהם חי, אלהי.. ופחד יצחק דת, אלהי.. יצחק היה לי כ, ל' פא |
זבדיי — ור' — לוי] ג, זבדי.. יהושע (יהושע ת) ..לוי דא^{2}כת, זבדיי בר לוי ור'.. בן (בר ן) לוי זן,
ל' פא^{1} | זבדיי בן (בר ן) לוי זן, זבדי בן לוי דפחאבת | אמר דוחא^{2}גכת, אמר ור' יהושע בן לוי א^{1} |
בכל וחגב | שנאמ' בה א^{1} | בא ל' זואי | 2 זכות א^{1} | והא כתי' ח, והכ' פ, והכת' גכ, והכתי' אי,
אמ' לה והא כת' ן, אמר לו ר' יהושע (יהושע ת) והא כתי' (כת' ת) דת | כי עתה ת | לולא אי |
* התמהמהנו דפוחא^{1}כתי] התמהמנו ל, התמהנו א^{2}ג | לה ן, לו פת | * כל עצמן דפוחא^{2}גתי] כל
עצמו ל, ל' כ (כל עצמן — אמר ליה ל' א^{1}) | עלו] באו ת | 3 שאילולי] וחא^{2}גי, שאלולי דכת,
שאלמלי ז, שאילו פ | היו עולין פחא^{2}, עלו י | לשלום פי, לעולם ב | תנחומ'] ד^{1}, תנחומא דפא^{2}גכת,
תנחומה זן | דמפקי פ, דמפקיה א^{2}, דמפיק י | לישנה זן, לישנא אחרינא פא^{2}, לישנא אחרינ' ו^{1}, לישנא
אחרי כ | דר' — לוי] דר' (ר' וא^{2}) יהושע (יהושע ת) בן לוי וזבדי (וזבדיי זן) בן לוי דזוא^{2}כת, ל' פג |
4 ר' יהושע בן לוי | אמר דוא^{2}גכת | כל] פא^{2}י, בכל דזוגכ | בא ל' פא^{2}י^{1} | מזה] מזה כי לולי וגו' כ,
מזה כי.. התמהמהנו פ, מזה כי.. התמהנו א^{2}, משבטים ג | אמר לה זן, אמר לו זבדי ת, א' ליה זבדי
בן לוי פ | אף זה] זוא^{1} ~ בא דפא^{2}גכת | 5 ** בזכות] בשביל ל | בזכות אמנה — תורה ל' פ |
אמונה א^{1} | אמנה — וגו'] אמנה.. האמנתי זן, אמנה.. האמנתי לראות דא^{2}, אמנה דכ' (דכת' כ, שנ' ת)
לולי.. לראות בטוב י"י פכת, אמונה שנאמ' לולא.. בטוב י"י א^{1}, תורה לולי (שנ' לולי ג) תורתך
שעשועי גי | 6 ובזכות ז | * תורה — שעשועי א^{2}] תורה תורתך שעשועי ל, תורה לולי תורתך שעשועיי כ,
תורה לולי.. שעשועי וגו' זן, תורה דכ' לולי.. שעשועי פ, התורה [שנ' ת] לולי.. שעשועי דת, תורה
שנא' לולי.. שעשועי אז אבדתי בעניי א^{1}א^{02}, אמנה שנ' לולי האמנתי לראות בטוב י"י גי | 7 ואת] חגי,
את עניי ~ דזפואכת | * כפי וגו' זוח] וגו' ל, כפי דפאת, כפי ראה אלהים גכי | אמר — אלעזר] פאגכ,
אמ'.. בר אלעזר ן, ר' ירמיה אמר דת | היא ל' ן | מלאכה י | מזכות אבות ל' א |

[וכי"ח]: 1 זבדיי א'. וכן בכי"ל בסמוך לישנא דר' יהושע וכו' ר' יהושע א' וכו' וע' לעיל צד 178 ובמ"י לעיל
צד 116 בר"ה בשם ר' אלעזר וצד 399 בר"ה ור' שמואל וכו', [ותיבת אבות נתוספה בכי"ל בין שיטי בכתב אחר]:
2 והא כת' וכו' כלומר אמר לו ריב"ל והא כת' וכו' ועת"נ ובמ"י לעיל צד 666 בר"ה והא כת' וכו', והגי'
לולי איתא גם בדפוסי' וכי"פ וכי"ו וכי"ג וכי"כ [וכי"א ב' וכי"ת], ובמקרא כתוב לולא התמהמהנו [וכן
הגהתי התמהמהנו כמו שהוא בדפוסי' וברוב כ"י]: 3 אית דמפקין וכו'. יש שאומרים בזה הסגנון לשון
הדרש דר' יהושע וזבדי ב"ל ר' יהושע א' כל מקום וכו', ולפי זה הסגנון לא הקשה ר"י והא כת' וכו' על הדרש
דזבדי ב"ל כל מקום וכו' וזבדי מתרץ כל עצמן וכו' אלא ר' יהושע אומר כל מקום וכו' חוץ מזה כלו' חוץ מכי
לולי וכו' וזבדי אמר אף זה בזכות אבות, וגם בדפ"ר וד"ו הגי' דמפקין לישנא דריב"ל וזבדי ב"ל (ובמ"כ
הגיה לישנא דריב"ל לזבדי וכן הדפיסו אחריו, והגהה אחרי הגהה בחי' הרש"ש לישנא דזבדי ב"ל לריב"ל),
ובכי"פ [וכי"א ב'] הגי' א"ר תנחומא אית דמפקי לישנא אחרינא ר"י בן לוי א' כ"מ שנ' לולי וכו'
ובילקוט דפ"ר אית דמפיק לישנא אחרינ' כל מקו' וכו' ועי' לעיל צד 417 אמר ר' תנחומא אית דמפקין לישנא
אחרינא ועיי"ש בה"נ, ולעיל צד 525 וצד 789 ר"ת הוה מפיק לישנא וכו' ועיי"ש, וכדאית דמפקין הועתק בשכל
טוב צד 164 לולי א"ר יהושע בן לוי כל מקום שנא' לולי בא בזכות אבות חוץ מכי לולי התמהמהנו, ומוסיף
שם שבא על קדושת השם כמאמר ר' יוחנן כאן, וכסגנון לשון הראשון איתא במדרש תהלים מ"ב מזמור כ"ז ר'
זבדי בן לוי אמר כל מקום שכתוב (ובמ' תהלים שנדפס מכבר זבדי ב"ל אמר כל מקום שנאמר) לולא בזכות
אבות והכתיב לולא התמהמהנו אמרו לו כל עצמינו לא היינו עולים משם אלא בזכות אבות שאלמלא זכות אבות
לא עלינו משם בשלום (ושם לא הוזכר ר' יהושע בן לוי, ובילק' תהלים ר' תש"ז הועתק כלשון המאמר שלפנינו
א"ר זבדי בר לוי כל מקום שנ' לולא בזכות אבות והכתיב כי לולא וכו' א"ל כל עצמן לא עלו אלא בזכות
אבות שאלולי זכות אבות לא היו עולין משם לעולם, והציון ב"ר פע"ר שנמצא בדפוסי ילקוט המאוחרים ליתא
בדפ"ר וד"ו), ובמ' תהלים מ"ב מזמור צ"ד הגי' אמר ר' יהושע בן לוי כל מקום שנאמר לולי אינו אלא בזכות אבות
שנאמר לולי אלהי אבי וכו' נענה ר' זבדי בן לוי והא כתיב לולי התמהמהנו אמר ליה אף הוא בזכות אבות שאם לא
היה זכות אבות לא היינו עולים משם (ובילק' תהלים ר' תת"נ נענה זבדי בן לוי ואמר ליה והכתיב כי לולי
וכו' אמר ליה אף היא זכות אבות שאם לא היה וכו' לא היו עולים משם בשלום), ונוסחת המאמר שם כסגנון
לשון הראשון שלפנינו בחילוף שמות האומרים זבדי ב"ל וריב"ל ועי"ע במה"ג עמו' 494: 5 בזכות קדושת וכו'.
הגי' לולי האמנתי איתא גם בשאר כ"י [חוץ מכי"א א'] ובדפוסי' וילקוט, ובמקרא כתוב לולא ונקוד, ובמ'
תהלים מ"ב מזמור כ"ז הגי' ר' יוחנן אמר כל לולי בזכות הקב"ה שנאמר לולי ה' צבאות (ישעיה א' ט')
ר' לוי אמר בזכות התורה ובזכות האמנה וכו', ושם מזמור צ"ד אמר ר' לוי כל מקום שנאמר לולי בזכות התורה
שנאמר לולי תורתך וכו' ובזכות האמנה שנאמר לולא האמנתי וכו' אמר ר' יוחנן כל מקום שנאמר לולי בזכות
שמו לולי ה' שהיה לנו וכתיב לולי ה' עזרתה וכו' ועי' במ' תהלים שנדפס מכבר ובילק' תהלים שם: 7 שזכות
אבות וכו'. בפי' ב"ר כי"ט מלשון אחר מפרש זכות אבות הציל הממון דכתיב כי עתה ריקם שלחתני בלא ממון
ראה אלהים ויוכח אמיש שלא תזיק בנפשות ביתי, ובשכל טוב צד 168 גורס ומפרש את עניי וכו' א"ר

מציל' ממון שלאכה הצילה נפשית. זכית אבית הצילה ממון דולי' אלהי אבי [וע' כי עתה ריקם שלחתנין, ומלאכה הצילה נפשות את עניי ואת יגיע כפי וגו':

מג) ויען לבן ויאמר אל יעקב הבנות בנותי וגו' אמר ר' ראובן כולן בנותיו היו הבנות בנותי הרי שתים ולבנותי מה אעשה הרי ארבע, רבנין מייתין לה מהכא אם תענה את 48a
בנותי (בראשית לא נ) הרי שתים ואם תקח נשים על בנותי הרי ארבע:

מה) ויקח יעקב אבן וירימה וגו' אמר ר' יוחנן כשן הזו של טבריא היית:

מו) ויאמר יעקב לאחיו כמה אחים היו לו חד הוה ליה ולווי קבריה, אלא בניו היה קוראם

3 ילקוט שם, פדר"א סל"ו: 6 ילקוט שם, תנחומא וישלח סי' ד': 7 ילקוט שם, תנחומא וישלח סי' ד', מדרש קהלת פ' שנסי ורלת (פ' י"ח), מדרש קהלת פ"ג שם (מדרש זוטא לד 123), תנחומא שם, פדר"א שם:

1 מצילה ת | ממון בלבד פ | (ומלאכה — ממון ל' פ) | מצילה נפשות ת | * וגו' — שלחתני ין] אלהי אברהם ופחד יצחק היה לי כי עתה ריקם שילחתני כ, אלהי.. רקם שלחתני ח, אלהי.. ריקם שלחני ג, אלהי.. ריקם וגו' פ, אלהי אברהם וגו' ן, אלהי אברהם ת, וגו' ד, ל' לא | 2 עוניי ח, עוני ו' | * כפי וגו' פונ] וגו' ל, כפי א, כפי ראה אלהים כת, כפי.. אלהים וגו' ד, כפי.. ויוכח אמש ח | 3 ויען לבן ל' א' | * ויאמר — וגו' נ] ויאמר.. בנותיו וגו' ן, ויאמר ליעקב.. בנותי פחא'י, ויאמר ליעקב.. בנותי והבנים בני דכת, הבנות בנותי א', ובתואל ל | ראובן] וחגר²י, אבון ד¹, אבין דתר¹, לוי א²כ, ל' פא' | כולן] חא²ר¹, כלן פ, כולהון דת, כלהון י, כולם ר², כולהם ונ, כלהם כ, כולן ד' א' | הבנות ל' פא | 4 * בנותי דפחאגכתי] בנותיו ן, בנתי והבנים בנים ל | ולבנותיי ן | מה אעשה] ~ לאלה ח, לאלה היום ת, ל' פאגכי | ** הרי] הנה ל | ארבעה חכ | רבנין] א', רבנן דווחא²גכת (רבנין — ארבע ל' פי) | מייתין] זוח, מייתי דא'כת, מייתו א', מתיין ג | ° לה] ליה ד | מן הכא חג, מן הכה זו | 5 * בנותי דחאגכת] בנותיו ן, בנתי ל | בנותיו ן | ארבעה חכ | 6 * וירימה וגו'] וירימיה מצבה ת, וירימה ר¹, וגו' לדזו, ל' פאגבר²י | הזו] זוגבר², הזה דאתר¹י, ל' פ | טבריא פא²גכי, טבריה דוא'תר, טיבריי ז | היית] ן, היתה דת, ל' פאגכי | 7 לאחיו] י, לאחיו וגו' פ, לאחיו לקבו ז, לאחיו לקבו אבנים ואנר, לאחיו.. אבנים וגו' ח, אל אחיו.. אבנים דכת | אחים] זפוחא²גבר², אחין דא²ר¹ | היה ור³, הוו ר¹ | ליה ר¹ | חד — ליה] פא, חד ה"ל ר², אחד הוה ליה כ, חד הווה ז, חד אח הוה ליה י, אנטיי' הוה ליה ר³, אנטא.. ליה ח, אנטיא חד הויא ליה ר¹, אנטיא חד הוה נ, חד דות | ולואי אתרי, והלווי זו, הלואי ח, הלואי פ | קבריה] ~ אתמהא פ | בניו — קוראם] אלו בניו שהוא קורא אותן דת, אילו.. שהיה.. אותן זפו, אלו (אילו ג).. שהיה.. אותם חאגכ, אלו.. והיה.. אותם י |

נחמיא הביבה היא המלאכה יותר מזכות אבות שזכות אבות הצילה ממון שנא' לולא אלהי אבי כי עתה ריקם שלחתני וזכות מלאכה הציל את נפשי שנאמר את עניי ואת יגיע כפי ראה אלהים ויוכח אמש כדכתיב השמר לך מדבר עם יעקב וגו', ובתנחומא שם המאמר השמר לך פן תדבר עם יעקב מטוב ועד רע מכאן אנו למדין שזכות מלאכה עומדת במקום שאין יכול זכות אבות לעמוד שנאמר לולי אלהי אבי וכו' א"כ לא עמדה לו זכות אבותיו אלא לשמירת ממונו את עניי ואת יגיע כפי ראה אלהים ויוכח אמש שהזהיר מהרע לו בזכות יגיע כפיו וכו': 3 אמר ר' ראובן. כן הגי' הנכונה וכ"ה למטה גם בדפוסי', והשם ראובן נתחלף עם אבון אבין גם לעיל צד [102 וצד] 384: כולן בנותיו היו. אף בלהה וזלפה, ובפדר"א שם איתא לקח לבן את שתי שפחותיו ונתנן לשתי בנותיו וכי שפחותיו היו והלא בנותיו היו אלא ללמדך שבניו של אדם כפלגשו נקראו שפחות שנ' ויתן לבן לרחל בתו וגו', וכן פירש"י לפ' אם תענה וכו' בנתי בנתי שתי פעמים אף בלהה וזלפה בנותיו היו מפלגש, ובשכל טוב צד 166 לפ' אם תענה וכו' ארבעתן בנותיו היו רחל ולאה מגבירות ובלהה וזלפה מפלגש, ובבחיי לשון הדרש הבנות בנותי הבנות שתים בנותי שתים הרי ארבע וכתב שם ונראה מזה כי גם בלהה וזלפה היו בנותיו ממש מאשה אחרת או כגדולות בביתו, ובלק"ט הבנות בנותי הרי שתים ולבנותי הרי ארבע וכולם חשובות לי כבנות: 6 וירימה וגו'. כן השלמתי, ורי"ו מדייק שאב"כ וישימה מצבה כמו וישם אותה מצבה (בראשית כ"ח י"ח) אלא וירימה מצבה ודורש שהיתה רמה וגבוהה כשן הזו של טבריא שהיתה ידועה להם (וכתיבת טבריא בבי"ל כמו לעיל צד 287 טבוריה ועי' במ"י שם), וכן בפי' ב"ר כי"ם ויקח יעקב אבן וירימה כשן וכו' כך היתה גבוהה, ובשכל טוב צד 165 מפרש ויקח יעקב אבן וירימה מצבה האבן היתה גדולה וארוכה והיתה כומה וכיון שהעמידה היתה נראית כתר רב דא"ר יוחנן וכו' לכך כתיב וירימה, ובתנחומא וישלח שם איתא ראה גבורתו של יעקב מה כתיב בו ויקח יעקב אבן וירימה מצבה וכמה שעורה כשיגה של טבריה וכו' וירימה והוא הרימה מצבה כאדם שמעביר פקק צלוחית מן הצלוחית ועי' לעיל צד 811: 7 כמה אחים וכו'. והלא אחד היה לו עשו והלואי שקברו אלא וכו', ובכגנון זה לקמן סוף פפ"ד ויקומו כל בניו וכל בנותיו וכו' כמה בנות היו לו חדא הוות ליה ולווי קברה אלא וכו', ובהגי' אנטיא חד וכו' אנטיא לי"ו[1]), ובפי' ב"ר כ"י מפרש עז פנים כנגדו בלשון יון אנטידיקוס בעל דין, ובשכל טוב שם הועתק ומפורש ויאמר יעקב לאחיו אח אחד היה לו ולוואי שקברו אלא אלו השבטים שהיה קוראן אחיו בלשון חבה ואו"ר הונא גיבורים וצדיקים כיוצא בו היו, ובבחיי הובא לאחיו אלו בניו והיה קורא אותם אחיו שהיו גבורים כיוצא בו צדיקים כיוצא בו, ובתנחומא שם ואף בני יעקב גבורין כמותו היו שכן הוא אומר להם ויאמר יעקב לאחיו לקטו וכי אחיו היו חד הוה ליה ולוי קבריה אלא בניו היו והיו גבורין כמותו, ובמדרש קהלת שם ויזבח יעקב זבח בהר וכו' וכי אחיו היו וכו' והלא בניו היו אלא כשהגיעו לשבטו דימה אותן לו וקרא אותן לו אחים וכו' ועי' במדרש קהלת מ"ב שם, ובפדר"א סוף פל"ו והביא את בניו עמו בברית שבועה שנא' ויאמר יעקב לאחיו לקטו אבנים וכי אחיו היו והלא בניו היו אלא ללמדך שבניו של אדם כאחיו, וגם בתר"י א' מתורגם ואמר יעקב לבנוי

[1]) ἀντίος.

בלשון קודש אחיו, אמר ר׳ חוניה גיבורים היו כיוצא בו וצדיקים. אמר ר׳ יודן לבש אדם לבוש אביו הרי הוא כיוצא בו:

מז) ויקרא לו לבן יגר שהדותא אמר ר׳ שמואל בר נחמן אל יהי לשון סורסי קל בעיניך יד שבתורה ובנביאים ובכתובים הקב״ה חלק לו כבוד, בתורה יגר שהדותא, בנביאים כדנה תאמרון להון (ירמיה י יא), בכתובים דכ׳ וידברו הכשדים למלך ארמית (דניאל ב ד):

מט) והמצפה אשר אמר וגו׳ אמר ר׳ אבהו כי יסתר אין כת׳ אלא כי נסתר עד כאן היינו רואים זה לזה מיכן ואילך אין אנו רואים זה לזה:

נ) אם תענה את בנותי אמר ר׳ ראובן כולהם בנותיו:

1 [ע׳ לקמן פפ״ה סי׳ ס׳]: 3 ילקוט שם, ילק׳ ירמיה ר׳ רפ״ו, ילק׳ דניאל ר׳ תתרי״ס, ירוש׳ סוטה פ״ז כ״א ג׳: 6 ילקוט ר׳ ק״ל: 8 ילק׳ שם:

1 בלשון קודש] בלשון קדש ה, בלשון הקודש דזפוג, .. הקדש כת, ל׳ אי | חוניא פוחגר[2], חונייא ז, הונא דתרי[1], חנינא א[1]כ, יוחנן א[2] | גיבורים היו] ג, גבורים היו ר[3], גבורים דזפוהאכתרי[1], צדיקים י צדיקים כיוצא בו דזפוהאגבת, גבורים כיוצא בו י | לבוש] פ, לבושו של דזואגכתי | 3 שהדותא] כהדותא י, וגו׳ פ, ל׳ ז | * נחמן דזפוא[1]גת] נחמ׳ לי[1], נחמני י (ירמיה) | יהי] פחאע, יהא דגכתי, יהיה זו, תהי י (שם) | סורסי] פכעי[1], זה סורסי ו, סורסי זה חאג, ארמית י (שם), ארמי תי (דניאל), פרסי הזה ד | קלה י | 4 שמצינו כתוב בתורה י (ירמיה) | ובנביאים] זוחא[1]גי, בנביאים דפא[2]עי (שם), ושבנביאים כ | ובכתובים] זוחאגתעי, בכתובים דפ, ושבכתובים כ | הקב״ה חלק] ע, הקב״ה חולק י[1] (שם), מצינו (מציאנו ו) שהקב״ה חולק דזוחאגכתי, מצינו שחלק הקב״ה פ | יגר] פ, ויקרא לו לבן ~ דזפואכתי | סהדותא י | כדנא ד[1]פחא[1]כי, כדנן ג | תימרון האגעי (שם), תמרון י | 5 להון] אגי (שם), להון וגו׳ ד[1], להום פכתע, להום וגו׳ דזו, להון אלקיא דשמיא וגו׳ ח, להון אלהא דשמיא וארקא לא עבדו י | ובכתובים זו | דכ׳ א[1]] שנ׳ ח, ל׳ דזוא[2]גכתי | הכשדים ל׳ י | אל המלך ת | ארמית] ~ מלכא לעלמין חיי חגי | 6 והמצפה — אמר] כי נסתר א[2] | וגו׳] פ, יצף י״י דת, יצף.. ביני ובינך כ, יצף.. ובינך ו, יצף.. וביני ג, יצפ.. כי נסתר א[1], יצף.. נסתר איש מרעהו ח, ל׳ זוא[2] | אמר — אבהו] אמ׳ ר׳ אבהוא ו, א״ר אבוהא ז, ל׳ פאגכ | יסתר] יסתיר ח, יסתר איש מרעהו ת | אין כתי׳ א[1], אין כתיב (כת׳ פגכת) כאן דפחא[2]גכתי, אין כת׳ כן זו | נסתר] ~ איש מרעהו כ | 7 * רואים ל[6]פוחכתי] רואין דזואג, ראים ל | זה את זה | מיכן] זוחג, מכאן דפאכת | והילך ו | רואין אג | זה את זה | 8 * בנותי דזפאגכתי] בנתי וגו׳ ל, בנתיי ו | ראובן] אבהו ו, אבין ת | כולהם בנותיו] ג, כלן (כולן א) בנותיו היו פא, כולהם בנותיו היו הבנות בנותי כ, הרי שתים ואם תקח נשים על בנותי הרי שתים כולהון בנותיו היו י, כולהם בנותיו היו הבנות בנותיי הרי שתים ולבנותיי מה אעשה הרי ארבע רבנין מייתין לה מן הכה אם תענה את בנתיי הרי שתים ואם תקח נשים על בנותיי הרי ארבע ו, כולהם [..] ז, כולהון בנותיו היו הבנות בני אם (בנותיו היו אם ת) תענה את בנותי שלא תקח נשים בחייהן ואם תקח נשים על בנותי לאחר מיתתן ראה אלהים עד ביני ובינך דת |

דהוה קרי להום אחוי וכו׳: 1 לבש אדם וכו׳. שהוא שוה לאביו בתוארו ובקומתו ולובש מלבושו הרי הוא כיוצא בו ונקרא אחיו וכן היו בני יעקב דומים לו ואף שהיו צעירים בשנים ונקראו אחיו עי׳ ביפ״ת, ובמ״כ כתב לבושו כוי נר׳ שעל מדותיו ומעשיו אומר כן, ובלק״ט נשתבש א״ר חנינא א״ר יהודה כיון שלבש אדם מלבוש של אביו הרי הוא כיוצא בו, ובכ״י פלארענץ שם הגי׳ א״ר יהודה לבש אדם לבושו של אביו הרי הוא כמותו ר׳ חנינא גבור כמותו: 4 חלק לו כבוד. ליכתב בין כתבי הקדש בתורה יגר וכו׳ בנביאים כדנה תאמרון להון (ובמקרא כתוב תאמרון להום) בכתובים וידברו הכשדים למלך ארמית, ומשם מתחיל ארמית שבדניאל, ובירושלמי שם הגי׳ ר׳ שמואל בר נחמן בשם ר׳ יוחנן שלא יהא לשון סורסי קל בעיניך שבתורה ובנביאים ובכתובים הוא אמור בתורה כתיב ויקרא וכו׳ ובנביאים כתי׳ כדנה תימרון להון בכתובים כתיב וידברו וכו׳, ובערוך ע׳ כרס ב׳ הועתק מב״ר כאן אל יהי וכו׳ ופי׳ שם לשון כורסי הוא לשון ארם צובה וכו׳ והיא נקראת ארץ סוריה ונקרא לשונם לשון כורסי וכו׳, (ובדפוסי׳ נשתבש אל יהא לשון פרסי הזה קל וכו׳), ובלק״ט ארשב״נ אל יהי לשון סורסי קל בעיניך שבתורה בנביאים בכתובים מצינו שהקב״ה חלק וכו׳ בנביאים כתוב כדנא תאמרו להום ובכתובים כתוב וידברו וכו׳ ארמית, ובשכל טוב שם נשתבש א״ר נחמיא אל יהי לשון סורכא זה קל בעיניך שבתורה ובנביאים ובכתובים חלק לו הכתוב כבוד בתורה כתיב וכו׳ בנביאים כתיב וכו׳ ובכתובים כתיב וידברו וכו׳ ארמית, ובמה״ג עמו׳ 495 ר׳ אומ׳ אל יהי לשון כורסי וכו׳ שבתורה ובנביאים ובכתובים הקב״ה חולק לו כבוד בתורה מנין וכו׳ בנביאים מנין כדנה תאמרון להום בכתובים מנין וידברו וכו׳ ארמית, ומפרש שם והיא לשון כוריא, ובתוס׳ ב״ק פ״ג א׳ בד״ה לשון סורסי כתבו נראה דלשון כורסי הוא לשון ארמי כדאמר (וכוונו להמאמר שלפנינו) אל יהי לשון כורסי קל בעיניך שהרי בתורה ובנביאים ובכתובים חלק לו הכתוב כבוד תורה דכתיב יגר שהדותא בנביאים דכתיב כדנא תימרון להום בכתובים דניאל ועזרא וכו׳ ודניאל נמי קורהו לשון כורסי אף על גב דכתיב ביה וידברו הכשדים למלך ארמית ועי׳ גם בתוספות ב״ב צ׳ ב׳ בד״ה לכוריא, ובסוטה מ״ט ב׳ פירש״י לשון כורסי קרוב הוא ללשון ארמי ואומר אני שזה לשון גמרת ירושלמי ואובות העולם קורין אותו לינג״א שוריי״א, ובתרגום היוני מתורגם ארמית בדניאל שם בלשון כורסי[1]) ועי׳ דאלמאן צד 2: 6 כי יכתר וכו׳. בא״א העיר איני מבחין בין יסתר לנסתר ועי׳ במ״כ וביפ״ת וצ״ע [גסתר הוא דורש לשון צווי וזרוז כעין לכה נכרתה ברית בפסוק מ״ד, כלומר נעשה שלא יראה איש את אחיו, ובכי״ת נמצא כאן הוספה זו ומי ביטל שבועה זו ועבר עליה תחלה בלעם הרשע שבא לקלל את ישראל ולפי כך ייחדו הכתי׳ לבדו בהריגתו שנ׳ ואת בלעם בן בעור הרגו בחרב בעור הוא לבן הארמי, ועי׳ בעמ׳ הבא ד״ה בשעה], ובלק״ט מפרש אמר לו עד כאן וכו׳ וכן במה״ג שם אמ׳ לו עד כאן היינו רואים זה את זה מכאן ואילך שוב אין אנו רואין זה את זה, וכ״ה בשכל טוב שם זה את זה בשתי הפעמים: 8 כולהם בנותיו. וכ״ה בכי״ג, ובכי״ל הושלם כאן אמ׳ ר׳ ראובן

1) συριστί.

נא) ויאמר לבן ליעקב הנה הגל וגו' אשר יריתי וגו' אמר ר' יוחנן כזה שמורה החנית: נב) עד הגל וגו' [ואם אתה לא תעבר אלי את הגל הזה ואת המצבה הזאת לרעה] לרעה אין את עובר אבל לפרגמטיה אתה עובר: בשעה ששילח דוד את יואב לארם נהרים ולארם צובה פגע באדומיים ביקש לזגבן הוציאו לו אסטליות שלהם רב לכם סב את ההר הזה (דברים ב ג),

1 ילקוט שם: 2 ילקוט שם: 3 ילקוט שמואל ר' קמ"ז. תנחומא מ"ב דברים סי' ג', תנחומא שם סי' ג', מדרש תהלים ס' סי' ח':

1 ויאמר - ליעקב ל' א² | * הנה — יריתי וגו'] הנה הגל וגו' ל. הנה הגל הזה ו. הנה.. הזה והנה המצבה פא'ב. הנה.. המצבה אשר יריתי א³. הנה.. יריתי ביני ובינך ר¹. אשר.. ובינך ר². עד הגל הזה אשר יריתי י. ל' דת | שמורה את החנית פ. שהוא מורה את החנית דואבתי | 2 * עד — לרעה] עד הגל וגו' ל. עד הגל הזה א'ת. עד.. הזה וגו' דו. עד.. הזה ועדה המצבה בי. ואת המצבה הזאת לרעה חא² | 3 לרעה] לרעה אין את [עובר] עלי לטובה את עובר עלי ~ ו | אי כ | את] וג. אתה דפחאבתי | עובר] ~ עלי פוחאגבי | אבל ל' ו | אתה עובר לפרקמטיא פא'י. אתה עובר עלי לפרקמטיא חא²כ | אתה.. עלי בפרקמטיא דתר'. עובר אתה עלי לפרגמטיה ו. עובר את עלי בפרגמטיא ג | ששילח] ו. שלח דפחאגבתי | דוד המלך ח | את יואב] ליואב א'א²³ | 4 צובא י | פגעו י | באדומים פו. בארמיים ו¹ | בקש דבתערי. וביקש וח. ובקש פא | לו] להם י. ל' חר | אסטליות] וכר²י¹. איסטליות חא. אסטליאות ע. איצטליות ד'ר¹. אפיסטולי דת. ססטליות פ. פיסטליות ר³ | שלהן פא'ער¹ | רב — הזה] רב.. סוב את.. הזה א²ת. שני רב.. סוב.. הזה חא¹. רב.. סב (סוב ע).. הזה וגו' וע. רב.. סב.. ההר פ. רב.. סוב.. ההר וגו' ד. הנה עד הגל הזה ועדה המצבה הזאת י |

כולהם וכו' ביני שיטי בכתב הספר, [וכן חסר כל המאמר בכי"א ב' והושלם בגליון] וכן בכי"פ [ובי"א א'] הגי' באן רק כלן בנותיו היו. ובכי"ו [לגבון] כל המאמר בשלימותו כמו לעיל לפ' ויען לבן וכו' ועח"ג. ובדפ"ר וד"ו נשתבש כולהן בנותיו היו הבנות בני, ומה שנוסף עוד בדפוסי' [ובי"ת] אם תענה את בנותי ש"א תקח נשים בהייתן ואם תקח וכו' לאחר מיתתן וכו' ליתא בכ"י ולא הועתק בילקוט, וביומא ע"ו ב' דרשו אם תענה כתשמיש ואם תקח כצרות וכו' ועי' גם בלק"ט ובמה"ג: 1 אשר יריתי וגו'. כן השלמתי ור"י דורש אשר יריתי כזה שמורה וכו' ובפי' ב"ר כי"ט כזה שהוא מורה את החנית כך ירה לבן האבן מרוב גבורתו, ובלק"ט כ"י פלארענץ הגי' כאדם שיורה בחץ, ובפירש"י עה"ת (הוצ' ר"א ברלינער) הגי' כזה שהוא יורה החץ, וגי' אחרת שם חנית, ובשכל טוב צד 166 נשתבש א"ר יצחק כזה שמורה את החנית, ולנכון שם בסוף ר' יוחנן: 3 לפרגמטיה. למשא ומתן ועי' לעיל צד 627, ובפירש"י עה"ת הועתק לרעה אי אתה עובר אבל אתה עובר לפרקמטיא, ובלק"ט לרעה לא תעבור אבל אתה עובר לטובה ולפרגמטיא, ובמה"ג שם לרעה אין אתה עובר עלי לטובה את עובר עלי ועח"ג: בשעה ששילח וכו'. באגדה זו שנסדרה כאן לפ' עד הגל וכו' לא הוזכר זה הפסוק ולא נתפרש טעם האגדה, והגי' פגע באדומיים (באדומים) איתא גם בשאר כ"י ובדפוסי' (ורק בכי"ג דלג מן פגע וכו' עד פגע, ובכי"ב דלג מן שלהם וכו' עד שלהם) וכן בשכל טוב צד 169 ובמה"ג שם פגע באדומיים וכו', ובילקוט שמואל שם הגי' פגעו בארמיים (כ"ה שם בדפ"ר) בקש לזגבן הוציאו להם אסטליות (כ"ה בדפ"ר) הנה עד הגל הזה ועדה המצבה הזאת וכו' והלך אצל סנהדרין שנא' סוגה בשושנים עדות על שם התורה שנקראת עדות אמר להם רבותי וכו' שלחתי את יואב לארם נהרים ולארם צובה ובקש לזגבן והוציאו וכו', אבן גם שם הגי' כמה אגרות כתב אחד לאדומיים ואחד למואביים וכו' (ובילק' תהלים ר' תשע"ז באמצע המאמר שהועתק שם ממדרש תהלים מזמור ס' הובא גם כאן כששלח דוד לארם נהרים ולארם צובה פגע יואב באדומיים וכו') והפי' הנה עד הגל וכו' והדרש אצל סנהדרין שנ' סוגה וכו' הוא מסגנון האגדה במ' תנחומא דברים לפ' רב לכם וכו' כמו שנוסף משם בראש המאמר בילק' שמואל וש"ה למנצח על שושן וכו' וקרוב לסוף המאמר ד"א וישב יואב ויך את אדום אמר יואב אם נחריב וכו' ולשון האגדה בתנחומא מ"ב ותנחומא שם ויאמר וכו' רב לכם וכו' וש"ה למנצח על שושן עדות מכתם לדוד ללמד איכתי בהצותו את ארם נהרים ואת ארם צובה וכו' אתה מוצא שיואב היה ראש סנהדרין וכו' ולא היו עושין דבר אלא על פי סנהדרין שנאמר למנצח על שושן וכו' שושן עדות (שושן) אלו סנהדרין שנאמר סוגה בשושנים עדות על שם התורה שנקראת עדות מכתם זה דוד שעשה עצמו מך ותם על שם שהלך בתמימות עם קונו (שנעשה מך וקורא עצמו עני תם שהלך וכו' עם קונו ללמד ילמדו הדבר) איכתי בהצותו את ארם נהרים מהו כשהלך יואב להלחם עם ארם נהרים יצאו לקראתו אמרו לו אתה מבני בניו של יעקב ואנו מבני בניו של לבן והרי תנאי (התנאי) שלהם קיים דכתיב עד הגל וכו' כששמע יואב חזר אצל דוד א"ל מה אתה אומר הרי תנאו שבועת יעקב אבינו מיד הושיבו סנהדרין שושן עדות ללמד למדוהו ואמרו באמת כך היה (היה התנאי) אלא הם (שהם) עברוהו תחילה בלעם הרשע מפני מה עבר לא כך אמר (בלעם הרשע לא כך אמר) מן ארם ינחני בלק מלך מואב וגו' וכושן רשעתים לא שיעבד בנו וכו' הם הרשיעו עלינו שתי רשעיות כיון שהורו לו ב"ד מיד (שהורו להם סנהדרין כך) חזר עליהם והרגן שנאמר בהצותו את ארם נהרים וגו' (ארם נהרים ואת ארם צובה וישב יואב ויך את אדום בגיא מלח) לא עם ארם עשה מלחמה מהו ויך את אדום היה צריך לומר ארם (ויך את ארם) ולא אדום אלא כשבא יואב להלחם עם ארם עמדו עליו בני אדום ואמרו לו לא אמר לכם הקב"ה אל תתגרו בם (בם כי לא אתן לכם מארצם עד מדרך כף רגל) השיבם יואב לא כך אמר לנו אתם עוברים בגבול אחיכם בני עשו הניחו אותנו לעבור ולא רצו אמר יואב אם נחריב אדום עכשיו אין אנו מוצאים בהזירתנו לא אכילה ולא שתיה אלא נניח אותם עד שנכה את ארם ונחזור עליהם לכך נאמר וישב יואב ויך את אדום וגו' (את אדום בגיא מלח) ועי"ע במ' תהלים שם ובפירש"י תהלים ס' א', וכבר העיר ביפ"ת על האגדה בתנחומא ובמ' תהלים וכתב ולבי אומר לי כי גם במדרשנו היה כתוב כן והסופר דלג ענינו והשמיטו מכאן וכו' ואיידי דקאמר הכא ענין ארם קאמר נמי ענין אדום לפרושי קרא דמיתי דכתיב ביה וישב יואב ויך את אדום אבן מייתי נמי ענין המואבים וכו' וצ"ע, ובמ' תנחומא ומ' תהלים לא הוזכר כלל ענין המואביים: 4 לזגבן. להרגן בלה"ב ויזנב בך כל הנחשלים (דברים כ"ה י"ח) ולעיל צד 404 מזנב באשכולות: אסטליות שלהם. מצבות אבן נצבות בגבולם שכתוב בהם רב לכם וכו' כלומר ראיות שלהן ועדותן שאינו יכול להלחם בהם דכתיב רב לכם וכו', ואסטליות ל"י[1]) וכן מתורגם מצבה בתרגום היוני, ובסמוך בכי"ל הוציאו לו אצטליות וכן איצטליות בדפ"ר

[1]) στήλη.

פגע במואבים וביקש לזנבן הוציאו לו אצטליות שלהם אל תצר את מואב (שם שם ט), שילח אל דוד כל המורע, אותה שעה לא נהג דוד בעצמו מלכות אלא עמד והעביר הפורפירן מעליו והעטרה מראשו ונתעטף בטליתו והלך אצל סנהדרין אמר להם רבותיי לא באתי אלא ללמוד ואם תרשוני אני מלמד, סיפר להם המעשה ששלח לו יואב, ולא הם פרצו הגדר תחילה ויאסף אליו את בני עמון ועמלק וגו׳ (שופטים ג יג) וישלח מלאכים אל בלעם וגו׳ (במדבר כב ה),

1 במואביים **וא[2]ת** | וביקש] **וח**, ובקש **א**, ביקש **ג**, בקש **דפתעי** | הוציאו] **פאתעי**, והוציאו **דותג** לו ל׳ **פחא[1]ע** | איצטליות **ד[1]**, אסטליות **פוגי[1]**, את אסטליות **ע**, איסטליות **הא**, אפיסטולי **דת** שלהם] **וחגתי**, שלהן **דא[1]ע**, ל׳ **א[2]** | מואב] **פוחאגבתעי** ∼ ואל תתגר בם מלחמה **ד** | שילח—המורע] שלח אצל.. המורע **ג**, שלח אצל.. כל המאורע **בי**, שלח אצל.. את כל המאורע **ח**, שלח כל המורע יואב לדוד **פ**, שלח יואב [לדוד **א[01]**] את המאורע **א**, באותה שעה שלח יואב אצל דוד אמר לו פגעתי באדומיין (באדומיים **ת**) ובקשתי לזנבן הוציאו לי אפיסטולי (איצטליו׳ **ד[1]**) שלהם רב לכם (שלהן רב לכם סוב **ת**) במואבין (במואביין **ד[1]**, ־יים **ת**) והוציאו (הוציאו **ת**) לי אפיסטולי (איצטליות **ד[1]**) שלהן אל תצר את מואב **דת**, שילח אצל דוד אמ׳ לו פגעתי באדומיים.. והוציאו לי אסטליות שלהם [רב לכם סב את ההר פגעתי במואביים וביקשתי.. הוציאו לי איסטליות שלהם **ו[0]**] אל תצר את מואב **ו** | 2 באותה | דוד ל׳ **פכ** | בעצמו מלך **ו**, עצמו מלך **פא[2]גב**, בעצמו כמלך **י**, את עצמו כמלך **א[1]**, בעצמו ענין מלך **ח**, כבוד מלכות (במלכות **ת**) בעצמו **דת** | אלא עמד ל׳ **א[2]** | והעמיד **א[1]י[1]**, והעמיר **חא[2]** | פורפירא **פגי**, פורפירה **א[1]**, פורפירו **וח**, פרפירין **א[2]**, פיפורין **דת** | 3 ועטרה | מראשו] **פ**, מעל ראשו **דוהאגבתי** | נתעטף **פא[2]** | בטליתו] טליתו **וח**, ל׳ **פאגבי** | והלך] **הי**, והלך לו **דפואגבת** | סנהדרין **ג**, סנדרי שנאמר סוגה בשושנים עדות על שם התורה שנקראת עדות **י** | רבותיי] **וג**, רבותי **דפאבתי**, ל׳ **ח** | לא ל׳ **ח** | באתי] ∼ לכאן **דחאגבתי**, לכן **ו**, כאן **פ** | אלא לילמד **ו**, ללמוד אלא ללמד **פא**, ללמוד אלא ללמוד **כ**, ללמד אלא ללמד **ג** | 4 אם תרשוני **פ**, אם (ואם **ו**) נותנים אתם (נותנין אתם **ו**, אתם נותנים **כי**, אתם נותנין **אג**) לי רשות **דואגבי**, ואם נותנים (אם נותנין **ת**) לי אתם רשות **הת** | סיפר להם — אל בלעם וגו׳] שלהתי את יואב (שילחתי את יואב **ו**, שלחתי יואב **פ**, שלחתי ליואב **א[1]**) לארם נהרים ולארם (וארם **פ**) צובה (צבה **ג**) ופגע באדומיים (ופגע באדומים וביקש לזנבן **ו**, פגע.. ביקש לזנבן **ג**, פגע.. ובקש לזנבן **הא[1]א[02]כ**, פגע באדומים ובקש לזנבן **פ**) והוציאו לו (הוציאו לו **א**, והוציאו **חגב**, הוציאו **פ**) אפיסטולי שלהן (איצטליות שלהן **ד[1]**, אסטליאות שלהם **כ**, איסטליות שלהם **הא[2]**, איסטליות שלהן **א[1]ג**, את אסטליות שלהם **ו**, אסטליות **פ**) רב לכם (רב לכם וכו׳ **פ**, רב לכם סב־**ות**, רב.. סב את ההר הזה **ג**, רב.. סוב.. הזה **א**, שנ׳ רב.. סוב.. הזה **ח**, אל תצר את־מואב רב.. סוב.. הזה **כ**) ולא הם (והלא הם **דאת**) פרצו את הגדר (פרצו הגדר **פ**) תחלה (תחילה **וג**) ויאסוף אליו (שנ׳ ויאסוף אליו **הא[2]**, שנ׳ ויאסף אליו **א[1]**, ויאסף אליו **פוג**, שנ׳ ויאסוף **ת**, וישלח ויאסוף עליו **כ**) את (כל **פ**, ל׳ **א**) בני עמון ועמלק (ועמלק וגו׳ **ח**, בני עמון **דת**) פגע באדומיים ובקש לזנבן (פגע במואביים ובקש.. **את**, פגע במואביים וביקש.. **ו**, פגע במואביים ביקש.. **ג**, פגע במואבים וביקש.. **ח**, פגע במואבים בקש.. **פ**, פגע במואביים **כ**) והוציאו לו (והוציאו לו **פא[1]**, והוציאו **חג**, הוציאו **כ**) אפיסטולי שלהן (איצטליות שלהן **ד[1]**, אסטליאות שלהם **ו**, איסטליות שלהם **כ**, אסטליות שלהם **חא**, איסטליות שלהן **ג**, אסטליות **פ**) אל (שנ׳ אל **ח**) תצר את מואב (אל תצר **פ**) ולא הם (והלא הם **את**, והם לא **ד**) פרצו הגדר (את הגדר **וחא[1]גת**) תחלה (תחילה **וג**) וישלח מלאכים אל בלעם ועתה לכה ארה לי (וישלח.. אל בלעם וגו׳ ועתה לכה נא ארה לי **ו**, שנא׳ וישלח.. בלעם בן בעור ועתה ארה לי **א[1]**, שנא׳ וישלח.. בעור [ועתה לכה נא ארה לי **א[02]**] **א[2]**, וישלח.. בעור וגו׳ ועתה לכה נא ארה לי וגו׳ **ג**, שנ׳ וישלח.. אל בלעם ועתה.. נא ארה לי וגו׳ **פ**, וישלח.. בן בעור ועתה לכה ארה לי את העם הזה **כ**, שנ׳ וישלח.. בן בעור פתורה [וגו׳ **ח**] ועתה לכה נא ארה לי יעקב **חת**) **דפוחאגכת**, שלחתי את יואב.. ולארם צובה ובקש לזנבן והוציאו אסטליות שלהם ולא הם.. את הגדר תחלה שנא׳ ויאסף אליו בני עמון ועמלק פגעו במואבים בקש.. והוציאו אסטליות שלהם אל תצר.. ולא הם.. את הגדר תחלה וישלח.. אל בלעם בן בעור **ו[1]** |

בכל הענין ועת״ג ובערוך ע׳ אסטולי ובמו״ע שם, ושם הובא עוד מילמדנו פ׳ בצר לך (דברים ד׳ ל׳) ועשה אסטולי וכתוב עליה וכו׳. ועוד שם וי״ס שכתוב בהן אפסטולי[1]), ובע׳ פסטל הובא מילמדנו פ׳ רב לכם כשהלך דוד לעשות מלחמה באדום הוציאו לו אפיסטולי והיה כתוב בה רב לכם סוב וכו׳. וכן הגיהו כד״ו אפיסטולי בכה״ע [וכ״ה בכי״ת], ובשכל טוב שם הגי׳ הוציאו לו איצטלאות שלהן וכו׳, ובמה״ג שם נשתבש הוציאו אוצטלית וכו׳ [ובכי״ק שם אצטלית וכו׳ אסטלית], ובתוס׳ ב״ק ל״ה ב׳ פגע במואבים ובקש לאבדן והביאו לו א ס ט ר א ו ת שלהם וכו׳: 1 שילח אל דוד וכו׳, וכן הלשון קצר בכ״י שציינתי ובילק׳ שמואל, ובשכל טוב שם שלח יואב והודיע לדוד, ובמה״ג שלח אצל דוד והודיעו, ומורע בכי״ל וכי ג כמו מאורע בהבלעת האלף, ולעיל צד 349 איתא בכי ל ה מ ו ר ע (והגהתי שם כגי׳ שאר הספרים) ושתי פעמים ה מ א ו ר ע: 2 הפורפירן. לבוש תכלת שלובשים המלכים וע׳ ציגלער קעניגסגלייכניסע צד 1, ובתנחומא מ״ב וארא סי׳ ט׳ פורפירן הלבישן, ובפסיקתא ט״ז ב׳ פורפירון (וגם שם הגי׳ פורפירן בערוך דפ״ר ע׳ פרפירא) ושם פ״ד ב׳ פורפירון, ובל״ם פורפורון (וע׳ קרויס צד 436), וברוב ספרים הגי׳ פורפירא[2]) פורפירו, ובדפוסי׳ נשתבש פיפורין, ובפי׳ ב״ר כי״מ מלשון אחר גורס ומפרש פ ו ר פ י ר א שלו ובלע״ז פורפורא: 3 אצל סנהדרין. שהיו מעוטפין ג״כ בטליתות וע׳ לקמן פפ״ה סי׳ ט׳, ומכתם לדוד ל ל מ ד דרשו לא באתי אלא ללמוד וכו׳: 4 סיפר להם המעשה וכו׳. כ״ה בראשון קצר גם כאן בכי״ל, ובשאר הספרים מסופר

[1]) ἐπιστολή. [2]) πορφύρα.

כמה איגרות כתב, ר' אייבו אמר שתי איגרות כתב אחת לאדומים ואחת למואבים, ר' חנינא אמר אחת כתב הה"ד ויישב יואב (תהלים ס ב) חזר ולמד שלאדומים ושלמואבים הדא היא דכ' למנצח על שושן עדות (שם שם א) לעדה שהיא מסיחה בלשונו שלאל, מכתם לדוד ללמד (שם שם) מכות ותמות לדוד בהצותו את ארם וגו' (שם שם ב), כתוב אחד אומר שמנה עשר וכתוב אחר אומר שנים עשר אלף (שם שם), אלא ב' מלחמות היו:

1 כמה] הה"ד מכתם ~ ד, הה"ד מכתם לדוד ~ ת, או ~ ח, כתב דוד אגרות ושלח ליואב ~ פ | איגרות] אגרות חבתי, ל' פ | איבו פאבתר | שתי איגרות] וגר, שתי אגרות חא'כ, כתב שתי איגרות א[1], שתים דפת | כתב ל' פא[1] | * אחת וחא'גבתר] א' א[2], אחר לדר[3]י, ל' פ | לאדומיים דחגכתר[2]י, של אדומיים א[2], של אדומים פ, למואביים ור[1], של מואביים א[1] | ואחת] וחא'גכתר, וא' א[2], ואחר דר[3]י, ל' פ | למואבים] ר[2], למואביים דחגבתי, של מואביים א[2], ושל מואבים פ, לאדומיים ור[1], של אדומיים א[1] | חנינא] חאגב, חנינה דפות, חננא י[1] | אחת כתב] אגרת (איגרת ואג) אחת כתב וחא'גכת, איגרת (אגרת י) אחד כתב די, אגרת אחת בלבד פ | 2 יואב] ~ וגו' ן, ויך את אדום פ, ויך את אדום בגיא מלח וגו' ח, מהכות את ארם נהרים ואת ארם צובה וישב יואב ויך.. בגיא מלח שנים עשר אלף י | חזר ולימד א[1], חזר ושב ולמד פ | של אדומיים ושל מואביים דוכ, של אדומים משל מואבים ל[0], של אדומים ממואבים פ, אדומיים משל מואביים ת, של מואביים (מואבים י) משל אדומיים חאגי | על שושן ל' ח | 3 ** עדות] עדות מכת' ל | שהיא מסיחה] חגב, שהיא משיחה דפואת, שמשיחה ע | על לשונו כ | אל] פוחאבע, אלהים דת | 4 [0] ותמות] ותמת ד | לדוד ל' ח | וגו'] א[2], נהרים וגו' ן, נהרים ואת ארם צובה וישב יואב ויך את אדום בגיא (בגא ח) מלח חג, נהרים.. צובה ויך.. בגיא מלח ת, נהרים ויך.. בגיא מלח דת, נהרים ואת ארם צובה וישב יואב ויך את אדום בגיא (בגי א[1], ארם בגי פ) מלח שנים עשר אלף פא'ב | כתוב—שמנה עשר] כתוב.. שמונה עשר] כתוב.. שמונה עשרה ן, כתוב.. י"ח (שמונה עשר ת) אלף דתע, כתוב.. שנים עשר (י"ב י) אלף חגי, כתוב.. שנים עשר אלף איש כ, ל' פא | אחד פגתע | 5 שנים—אלף] ת, י"ב אלף דע, שנים עשר ן, שמונה עשר (שמונה עשר גב, י"ח א'י) אלף פחאגכי | אלא ל' א[2] | ב'] ע, שתי דפוחא'גכתי, שני א[2] | היו] ע, ~ אחת של י"ב (שנים עשר חת) אלף ואחת של י"ח (שמנה עשר ח, שמונה עשר ת, ואחת י"ח י) אלף דהתי, אחת של שנים עשר ואחת של שמונה (שמנה ג) עשר פוג, אחת.. ואחת של שמנה עשרה כ, א' של י"ב וא' של י"ח א[2], אחד של שנים עשר ואחד של שמונה עשר א[1] |

כל המעשה שלחתי את יואב וכו' ועת"נ, ובמה"ג שם אמר להם רבותי לא באתי אלא ללמוד אם אתם נותנין לי רשות אני מלמד שלחתי את יואב ופגע באדומיים ואמרו לו כך וכך ופגע במואביים ואמרו לו כך וכך אדומיים לא הם פרצו גדר תחלה דכתי' ויאסף אליו את בני עמון ועמלק מואביים לא הם פרצו גדר תחלה דכתי' וישלח מלאכים אל בלעם וכו', והפסוק ויאסף אליו וכו' נאמר בעגלון מלך מואב ולא באדום וביפ"ת הגיה בדוחק עפ"י התנחומא ועיי"ש וצע"ג [אין כאן קושיא ואין צורך להגיה, כי כונת המדרש שעגלון מלך מואב אסף אליו את עמלק שהוא מאלופי עשיו (בראשית ל"ו י"ב וט"ז) הוא אדום (שם שם א') להלחם בישראל ועל ידי שחברו אדומיים למואב נגד ישראל פרצו את הגדר תחלה, וכן נמצא הרבה פעמים במדרשים עמלק אחד עם אדום ועשיו, ע' פסיקתא צד כ"ב א' כתיב זכור וכו' עמלק וכתוב אחד אומר לא תתעב אדומי וכו' (וע' ברמב"ן עה"ת לקמן ל"ו י"ב), ועי"ש עוד כ"א ב' ופסיקתא רבתי פי"ב (צד מ"ט ולהלן) ופי"ג צד נ"ה ב' וסדר אליהו רבא פכ"ד (126) ופדר"א פל"ב ולקמן פע"ה סי' י"ב וי"ג, והדרש לקמן פע"ת סי' ט"ו שארבע מאות איש שנשתיירו מעמלק במלחמתו עם דוד (ש"א ל' י"ז) הם נגד ארבע מאות איש שעזבו לעשיו, ובזה יתפרש ג"כ המאמר במכילתא עמלק פ"א עמלק כפוי טובה (ע"ש בהערות רמא"ש אות י'). ובכפתור ופרח כפ"י איתא וכן נמי נמצא שדוד המלך ע"ה שכבש רבת בני עמון ואף על גב דכתיב עליהם אל תצורם ואל תתגר בם אמרינן בבראשית רבה שהם פרצו בגדר תחלה, וע"ע תוס' ב"ק ל"ח ב' וברש"י סוטה י' א' ד"ה הוחל, ובבמדבר רבה פי"ד סי' א' אמרו שלעתיד לבא עתיד הקב"ה להתיר מואב ואדום לישראל, ומשמע שעד אותו זמן נשארו באיסור נגד המאמר כאן, וע' בהי' הרד"ל ומהרז"ו שם]: 1 כמה איגרות וכו'. ולא הזכיר שכתב איגרות, ובדפוסי' [וכי"ת] הגי' הה"ד מכתם [לדוד] כמה איגרות וכו', ובכי"פ כתב דוד אגרות ושלח ליואב כמה כתב וכו', ובמה"ג צד 496 באותה שעה כתב דוד שתי אגרות וכו': 2 של אדומים וכו'. וכ"ה בדפ"ר וד"ו של אדומיים ושל מואביים, ובכי"ל הגה משל מואבים, ובמ"כ הגיה חזר ולמד אדומיים משל מואביים וכן הדפיסו אחריו ועת"נ [ודורש וישב יואב וכו' חזר ולמד וכו']: 3 לעדה וכו'. לסנהדרין שהן נושאין ונותנין בדין תורה, וקשה הלשון וטעם הדרש על שושן וכו' שהיא מסיחה בלשונו של אל [ונראה שדורש שושן על התורה וכמו שדרשו בפסיקתא רבתי פ"י (ל"ה ב') ובשה"ש רבה פ"ז ב' בשושנים וכו' אלו הם ד"ת שרכים הם כשושנה וכו' ושושן עדות היינו עדה (ע' במ"ר פט"ו סי' כ"ד) שהיא מדברת ועוסקת בשושן, זו תורה שהיא בלשונו של אל, וכן אמרו בירושלמי מגלה פ"א ה"ט (ע"א ב') ודברים אחדים וכו' שהיו מדברין בלשון יחידו של עולם בלשון הקדש, ובירוש' נזיר פ"א ה"א (נ"א א') לשון גבוה הוא וכו', וע' גם בתר"י א' בראשית י"א א' ול"א מ"ז ול"ב ב' ומ"ה י"ב], ות"נ מסיחה משיחה כמו לעיל צד 114 מסיחין משיחין, והמאמר הועתק בערוך ע' שושן א': מכות ותמות וכו'. בפי' ב"ר כי"ט מלשון אחר גורס ומפרש מכתב לדוד מהו מכתם מך ותם כלומר מאותה שעה שהגיד יואב לדוד כל המאורע לא נהג עצמו דוד כמלך מפני הצער שהיה לו לדוד מפני שלא הרגם יואב וזהו מכתם שנעשה כמך ותם שהפשיט את הפורפירא שלו, ויש לפקפק בי' הגי' ובפירושה שבדרש מכתם מך תם בתנחומא דברים שם מפרש תם שהלך בתמימות עם קונו וכן בסוטה י' ב' בדרש לדוד מכתם (תהלים נ"ו א') דוד שהיה מך ותם וכו' פי' ותם תמים בכל דרכיו, [וע' גם במד' תהלים מ"ב ג' סי' א'] ולפי הגי' שלפנינו מכות ותמות משמע שהוא לשון מכה ותמותה שהורו לו סנהדרין שיכה את האדומיים והמואביים עד שיכריתם [וכמש"כ במ"כ ויפ"ת], אבן גם ביפ"ת פי' מכות ותמות לשון מך ותמימות כהדרש בתנחומא וקאמר לה לראיה שלא נהג דוד כבוד מלכות, ומכות בהוראת עניות גם בב"מ קי"ד א' שהוא במכותו וכו', [ובכתובה שם איתא עוד' וי"א מכתם כשם שבקטנותו הקטין עצמו אצל מי שגדול ממנו ללמוד תורה כך בגדלותו, וזהו מתאים עם הדרש שלפנינו שהלך אצל סנהדרין ללמוד, וע"ע ברכות ד' א']: 5 ב' מלחמות היו. הכתוב שנים עשר אלף הוא בתהלים שם וישב יואב ויך את אדום בגיא מלח שנים עשר

נג) אלהי אברהם ואלהי נחור ישפטו בינינו אלהי אברהם קודש אלהי נחור חול טז
אלהי אביהם משמש קודש וחול:

לב א) וישכם לבן בבקר וינשק לבניו ולבנותיו ויברך אתהם אמר ר' אייבו דוויים וכפויים היו ולא היו מפרינים אלא בפה ההֹ"ד וילך וישב לבן למקומו חזר לדויו, מלמד שנכנסו לסטין בביתו והיו מקרקרים כל הלילה:

1 ילקוט כ' ק"ל, מס' ספר תורה פ"ד ה"ה, מס' סופרים פ"ד ה"ה: 3 ילקוט שם: לעיל צד 653: 4 לעיל צד 709:

1 אלהי — בינינו] פחגכי, אלהי.. בנינו א, אלהי.. נחור ו, ל' דת | קדש פחאב | אלהי] ג, ואלהי דפו[0]חאכתי | 2 ואלהי חתי | אביהם] פו[0]חגת, אביכם אי, אברהם דכ | משמש — וחול] ו, משמש קדש וחול אגב, משמש קדש וחל פ, משמש קדש (קודש י) ומשמש חול חי, משמעו קדש (קודש ת) וחול דת | 3 * וישכם לבן פא[1]] ויזבח יעקב זבח וגו' ~ ל, ויזבח.. זבח בהר ~ דכת, ויזבח.. בהר וגו' ~ וג, ל' א[1] | * בבקר — אתהם] וגו' ל, בבקר וינשק וגו' וג, בבקר וינשק לבניו א[1], בבקר וינשק לבניו ולבנותיו פב, וינשק.. ולבנותיו א[2], וינשק לבניו ויברך אתהם י, בבקר וגו' וישב (בבקר וישב ת) לבן למקומו דת | אייבו] וגכ, איבו דפאתע | דוויים] גר[8], דויים תע, דווים פואכרי, דוים ד | 4 וכפויים] גבע, וכפופים פ, וסכופים ותש, וספופי' ו[1], וסגופים אר, וסגופין ד | היו] פואגכ, היו בעל כרחם דת, ל' עי | לא י | מפרינין ג, מפריכין ו, מפריסים ע, מפרימים ד[1], מפרימם ע[0], מפייסין א[2], מברכים ל[0], נושקין א[1] | אלא ל' ת | ההֹ"ד (הדה היא ו, ה"ה כ, הדהי ג)] ~ וישכם לבן בבקר דות, וישכם.. בבקר וינשק ג, וישכם.. וינשק לבניו ולבנותיו כ, וישכם.. וינשק לבנותיו ולבניו א[1], וינשק לבניו אבל הם לא נשקוהו פ, ל' א[2]י | וילך] ~ לבן פ, ל' א[2] | לבן ל' פ | למקומו וגם (?) וכו' א[1] | חזר] פואגכעי, ל' דת | לדויו] ג, לדוויו ו[1]י, לדיוויו ע, לדוייו כ, לסורו דפאת | 5 לסטים גכתע, ליסטים דוא[2], ליסטי' א[1], ליסטין י, ליסתים פ | בביתו] פע, בתוך ביתו דוגכי, לתוך ביתו א, לתוך ת | מקרקרין ע, מקרקרים (מקרקרין א[1]גי) בו ואגכי, מקרקלין בו פ, מקרקרין נ"א [והיו ת] מקרטעים (מקרטעי' ד[1]) בו דת | אותה הלילה ת |

אלף, ובדה"א י"ח י"ב כתוב ואבשי בן צרויה הכה את אדום בגיא המלח שמונה עשר אלף, ועוד כתוב בש"ב ח' י"ג ויעש דוד שם בשובו כהכותו את · א ר ם בגיא מלח שמונה עשר אלף, ובפירש"י תהלים שם מפרש שהרג אבישי פעם ראשונה ששת אלפים ויואב שנים עשר אלף כששב מהכות את ארם, וע' גם ברד"ק בדה"א ובש"ב ומה שפירש שם ליישב שכתוב בשני כפרים אדום ובספר אחד ארם (ובתרג' היוני והסורי תרגמו גם בש"ב את א ד ו ם וע' בתנ"ך הוצ' גינצבורג, ועי"ע גרעץ קורות היהודים ח"א מהדורא א' צד 255), ובש"ב הביא עוד הדרש (וכוון להמאמר בתנחומא שם) כי שהלך יואב להלחם עם ארם עמדו עליו בני אדום וכו' אמר יואב אם נחריב אדום עכשיו וכו' אמר הקב"ה מה אתם מועילין שתכו את אדום קמעא קמעא אבישי בן צרויה הרג י"ח אלף ואתם י"ב אלף (ובתנחומא שם ל"ג ואתם וכו' וע' גם בילק' מכירי תהלים שם סי' א') כשיגיע זמן אני אכלה אותם וכו' ומסיים ולדברי הדרש הזה היו שתי מלחמות בשני פעמים וכלשון הדרש שהביא גם הגי' אחת של י"ב אלף ואחת של י"ח אלף ועח"ג: 2 משמש קודש וחול. שאלהי אביהם הוא אלהי אברהם ואלהי נחור, והגי' מ ש מ ש איתא גם בשאר כ"י ובילקוט וכן הועתק בלק"ט ובחזקוני, והוראת משמש כמו לעיל צד 405 כל מקום שנ' ויהי משמש צרה ושמחה וכו' וע' במ"י שם וצד 400, ובמדרש אסתר פ' גם ושתי (א' ט') וכל מקום שנאמר למלך כתם משמש קדש וחול, וכגי' הדפוסי' [וכי"ת] מ ש מ ע ו קדש וכו' הועתק גם בשכל טוב צד 166 אלהי אביהם משמע קודש ומשמע חול וכן גורס בפי' ב"ר כי"ט מלשון אחר [אלהי א ב י כ ם] משמע [ובכי"א משמש] קדש וחול ומפרש ואלהותו של נחור הוא אלהותו של אבי לבן [כי"א אבי נחור אבי לבן] ועכשיו משמע אלהי אברהם [כי"א משמש, ובמקום אברהם הוגה בין השורות אביכם] קדש וחול שכשהן מזכירין בפרט אלהי אברהם ואלהי נחור זה קדש וזה חול אבל באלהי אביכם שהזכירו בכל [כי"א לנכון בכלל] אלהי אביהם של יעקב ולבן משמע [כי"א משמש] קדש וחול קדש לאברהם וחול לנחור [ולפי הגי' (ו)אלהי א ב י כ ם מוסב אולי ההלכה על פסוק כ"ט ואלהי אביכם אמש וגו' וכן הנוסחא בכ"י הלברשטם במס' סופרים שם, וכן מובא בפי' ב"ר כ"י לעיל ואלהי אביכם אלהי משמש קדש וחול אלהי אביכם שנים במשמע אלהי אברהם שהוא קדש ואלהי נחור שהוא חול], ובדפ"ר וד"ו [וכי"כ] נשתבש אלהי אברהם והוגה כבר במ"כ [ותימה שגם בתרגום השומרוני הנוסחא אלהי אברהם וכן בכ"י פלארענץ בלק"ט], ודעה אחרת במס' ספר תורה ומס' סופרים שם אלהי אביהם ח ו ל (וכן הועתק בפירש"י עה"ת [ובביאור שמות קדש וחול להרמב"ם הנדפס במאסף דביר ספר ראשון צד 201]), ושם איתא אלהים לא תקלל מ ש מ ש קודש ותול (כ"ה במס' ס"ת ובמס' סופרים הוצ' ר"י מיללער), ועוד שם בפס' ס"ת הלכה ח' ובמס' סופרים ה"ט אלהים נצב וכו' משמש קודש וחול וע' גם במנחת שי: 3 אמר ר' אייבו. המאמר נסדר לעיל צד 653 בדרש ויברכו את רבקה וגו' ונכפל כאן באותו הסגנון בלשון רבים דוויים וכו' לפ' ו י ב ר ך א ת ה ם שהיה לבן דווי וכפוי [כמו שהעיר ביפ"ת, ואפשר שהכונה על לבן ואחיו שרדפו אחרי יעקב, וכמו שהוא בשכל טוב המועתק בסמוך, ולפי גי' כי"פ ההֹ"ד וינשק לבניו אבל הם לא נשקוהו טעם הדרש שבני יעקב היו דוויים וצ"ע], ואולי כאן טעם ולא היו מפרינים וכו' שלבן ברך אתהם רק בפיו ולא נתן להם מתנות וע' במ"י לעיל שם ובאגה"א ח"ג צד 69, ולפי הגי' שלפניט מסיים מאמר ר"א ההֹ"ד וילך וישב וכו' ודורש וילך ו י ש ב לבן למקומו שב למדרגתו חזר ל ד ו י ו לשפלותו כמו שהיה בשעה ששלח את רבקה אחותו, והשם לדויו כלשון דוויים, ובלק"ט מפרש וילך וישב לבן למקומו לרמאותו, ודרש אחר וישב לבן למקומו למעמדו ולמצבו הקודם מלמד שנכנסו וכו' (וגם במ"כ מפרש שצ"ל ד"א מלמד וכו') שנעשה עני כמו שהיה קודם שבא יעקב אליו והוא אמר לו ויברך י"י אותך לרגלי וכו' וע' גם לעיל צד 852 וטעם זה הדרש כהמאמר שהועתק בילקוט דפ"ר בקונדריס אחרון מילמדנו ר' כ"א וילך לבן למקומו אלא לעיר אחרת הלך מהו למקומו שחזר לעניותו שבאו לסטין וגטלו כל מה שהיה לו ואמר יעקב ותבט עיני בשורי, והלשון מלמד שנכנסו לסטין וכו' כמו לעיל צד 709 בדרש ואבימלך הלך אליו מגרר מלמד שנכנסו ליסטים וכו' ועיי"ש בח"נ ובמ"י (ובדפוסי' כאן הגי' מקרקרין נ"א מקרטעי' וע' לעיל צד 356), ואין נ"ל להגיה עפ"י גי' שאר הספרים וישכם לבן וכו' אמר ר"א דוויים וכו' ההֹ"ד ו י ש כ ם ל ב ן וכו' שאין מסגנון המדרש לסיים בסימן ה ה"ד התיבות שהוא דורש, ·[פירוש המחבר לפי גירסת כי"ל

יז ב ג) ויעקב הלך לדרכו ויפגעו בו מלאכי אלהים כמה מלאכים היו לפני יעקב אבינו
בכניסתו לארץ [ר' הונא בשם ר' אייבו ס' ריבוא] הה"ד ויאמר יעקב כאשר ראם מחנה אלהים

1 ילקוט שם, ש"ר הפירים רבה פ' פוני פוני (ז' ס), [וע"ן לקמן פצ"ה סי' י']:

1 ויעקב — לדרכו ל' א² | * ויפגעו — אלהים דפהאבת] וגו' לו. ל' גי | היו] ~ הולכים חר.
מלוין י. חלים פיאגברי. חלים ומרקדים (ומרקדי' ד¹. ומרקדין ת) דת | לפני — אבינו] וחא. לפני אבינו
יעקב הגבת. ליעקב י | 2 לארץ ישר' ו | * ר' הונא — ריבוא] ר' הונא בשם ר' איבו אמ' ששים (ס' א²)
רבוא (ריבוא א¹) פאב. ר' הונא.. אייבו ששים ריבא מלאכים היו חלים לפני אבינו יעקב בכניסתו לארץ ו.
ר' הונא.. אייבו אמ' ס' רבוא מלאכים.. לארץ ד. ר' איבו אמ' בש"ר הונא ששים רבוא.. חולים לפני..
לארץ ת. ס' ריבוא י. ל' להג | * מחנה — זה דפהאגבתי] מחנה וגו' ו. וגו' ל |

הדוק מאוד ואי אפשר לפרש חור לדווי כמו שהיה בעת ששלח רבקה, כי שילוח רבקה לא הוזכר כאן, וגם אינו
מתקבל על הלב לאמור שמלמד הוא דרש אחר, וכפי הנראה מרשימות המחבר על הגליון לא נחה גם דעתו
מפירושו. והנכון כגי' הספרים אלא בפה הה"ד וישכם וכו' וינשק, ומביא ראיה שלא נתן להם לבן אלא
נשיקות בפה, והיא הוספה מאוחרת, והגי' העיקרית כאן היא כמו לעיל שם וכמו שהוא בכי"א ב' והועתק
בילקוט ובשכל טוב ובערוך ובמה"ג בלי הוספת הה"ד] ולפי גי' הספרים מתחיל מאמר בפ"ע וילך וישב
לבן חור וכו', וכן נפרדו המאמרים בשכל טוב צד 167 שגורס ומפרש שם ויברך א"ר ראובן השבים הוא
וקרוביו דוואין וסחופין ולא היה מברכם אלא בפה ולא בלב שלם וילך וישב לבן למקומו לדוויו מלמד
שנכנסו יבשים לתוך ביתו והיו וכו', ול"ג שם הה"ד וישכם וכו'. וכן במה"ג עמ' 496 וישכם לבן בבקר
וינשק וכו' אמ' ר' איבו דווין וכפויין ולא היו מפריכין (ובכי"ק מפרוגין) אלא בפה וילך וישב לבן
למקומו חור לדוויו¹) מלמד שנכנסו לפשים בביתו והיו מקרקרין כל הלילה. וגם בערוך נפרדו המאמרים כן
שהועתק בע' מפרים וישכם לבן אמר ר' איבו וכו' עד בפה, ובע' קרקר ב' וישב לבן וכו', ושם לא פי' לדוויו,
וזה הפירוש לדוויו לשדים שלו בעמת"ל ובערוך הש' ע' דיוו, והגי' לפורו איתא רק בדפוסי' וכי"ס [וכי"א א' וב'
וכי"ת] ועי' בפי' לעיל צד 802 בד"ה התהיל וכו' ובעמת"ל ע' סור ד', ובפי' ב"ר כי"ט וכי"א גורס ומפרש דווים
וסגופים כמו לענות נפש (במדבר ל' י"ד) לסגפא (בכי"א דמתרגמי' לסגפא נפש) כלומר עצבים ומעונים היו
בעל כרחם (ומזה הפי' נוסף בדפוסי' [וכי"ת] בעל כרחם), ובפי' ב"ר כי"ט מלשון אחר חזר לדיוויו חזר
לדאגתו (ועי' בעמת"ל ע' דויא) לעיר שלו מלמד שנכנסו ליסטים בתוך ביתו וישב לבן למקומו דורש ועי"ע
ביפ"ת ובמ"כ [ולפי פירוש רמ"ל מלבים ריש ויקרא הדרש הוא מסמיכות שני הפעלים וילך וישב ולא כתיב וילך
לבן וישב ע"ש, ונראה שהדרש מלמד וכו' עיקר מקומו לעיל צד 709 על הכתוב מגרר כגורר מלמד וכו'
והועתק אח"כ לכאן וכיוצא בזה נמצא הרבה במדרשים] וצ"ע: 1 כמה מלאכים היו. כ"ה בכי"ל, ופירושים שונים
בהגירסאות היו הולכים היו מלוין היו חלים היו חלים ומרקדים, וכבר העיר ביפ"ת על גי' הדפוסי' מה ענין חלים
ומרקדים ועוד שאין זה מענין השאלה כי מה ענין היותם מרקדים או עושים מעשה אחר לענין מספרם וכו' ועיי"ש,
ואולי מעם זו הגי' שבוטו לדרש במחלת המחנים (שה"ש ז' א) כמו שנדרש בשהש"ר שם ונחזה בך אומות העולם
אומרות לישראל וכו' וישראל משיבין להם מה תחזו בשולמית כמחולת המחנים וכו' כה אתם יכולין לעשות לנו
כחולה שנעשה ליעקב אבינו כשיצא מבית לבן ר' ברכיה בשם ר' לוי ששים רבוא מלאכים היו חלין
ומרקדי' לפני אבינו יעקב בצאתו מבית לבן ורבנן אמרי מאה ועשרים רבוא הה"ד ויאמר יעקב כאשר ראם מחנה
אלהים זה הרי ששים רבוא ויקרא שם המקום ההיא מחנים הרי מאה ועשרים רבוא [ע' בחי' הרד"ל], ובפי' ב"ר
כי"ט ובי"א גורס כמה מלאכים היו הולכים לפני יעקב אבינו וכו' ומפרש חלים כמו כמחולת (מחולת)
המחנים, והשלמתי ר' הונא בשם ר' אייבו וכו' ועת"ג, ותימה שנשמט שם האומר בכי"ל וגם בכי"ח וכי"ג, ובלק"ט
הועתק רב הונא בש"ר אייבו אמר ששים ריבוא היו שאין שכינה שורה על פחות מששים ריבוא
שנאמר שובה ה' רבבות אלפי ישראל, ועוד שם פירוש וי"א נאמר כאן מחנה אלהים זה ונאמר בדברי הימים
כשבאו ישראל להמליך את דוד והמחנה גדול (וצ"ל עד למחנה גדול) כמחנה אלהים (דה"א י"ב כ"ג) יליף מחנה
אלהים ממחנה אלהים כנגד אותם היו גם אלו, וכן בשכל טוב צד 167, ושם צד 169 ר' הונא בשם ר'
אייבו אמר ששים רבוא מלאכים היו מלווין לפני אבינו יעקב בכניסתו לארץ שנאמר מחנה אלהים זה ואין
השכינה שורה בפחות מששים ריבוא ורבנן אמרי מאה ועשרין רבוא וכן נדרש בפסוק ובנחה יאמר שובה ה' רבבות
וכו', ובמה"ג עמ' 496 כמה מלאכים היו לפניו ר' הונא אומ' ששים רבוא מלאכים פגעו ביעקב אבינו והיו
חלין ומרקדין לפניו כמו שנ' כי מלאכיו יצוה לך וכו' ויאמר יעקב וכו' מחנה אלהים זה כמה מחנה אלהים הואי
שתין רבוא (ובכי"ק שתין רבוון) דכת' עד למחנה גדול כמחנה אלהים ויקרא שם המקום ההוא מחנים הרי מאה
ועשרים רבוא, ושם עמ' 499 ר' תונא בשם ר' איבו אומ' ששים רבוא דכת' ויאמר יעקב וכו' מחנה
אלהים זה ואין שכינה שורה בפחות מששים רבוא רבנן אמרי מאה ועשרים רבוא דכת' ויקרא שם המקום ההוא
מחנים, וקשה הדרש ואין שכינה שורה וכו' והראיה בלק"ט מפ' שובה ה' רבבות וכו' ועי' בספרי בהעלתך פי' פ"ד
ובמכילתא יתרו מס' דבחודש פ"ג [ודברים רבה פ"ו סי' ח'] וביבמות ס"ג ב' וב"ק פ"ג א' ועי"ע ביפ"ת, [ובבחיי
מחנה אלהים זה ששים רבוא היו כנגד מחנה ישראל] ובשהש"ר ל"ג ואין שכינה שורה וכו' וגר' שמסגנון המאמר
שם נוסף בדפוסי' [וכי"ת] כאן ורבנן אמרי וכו' מחנה הרי ס' רבוא מחנים הרי ק"כ ריבוא, ולקמן פע"ה סי' י'
איתא כמה היה מחנה אלהים שני אלפים ריבו וכו' ועי' במ"י שם ומדרשות חלוקות הן [עי' בפי' מהרז"ו, וכעין פלוגתא
שלפנינו הפלוגתא בפסי"ר פכ"א (ק"ג א') ומובאה גם במ"י שם, ועי"ע לעיל צד 856 ובכילהא בא פי"ד (מ"ו א')]
ובפירש"י עה"ת הובא ויפגעו בו מלאכי אלהים מלאכים של ארץ ישראל באו לקראתו ללוותו לארץ
מחנים שתי מחנות של חוצה לארץ שבאו עמו עד כאן ושל ארץ ישראל שבאו לקראתו, ואגדה זו נוביעה
בתנחומא מ"ב וישלח שם וישלח יעקב וכו' זש"ה כי מלאכיו יצוה לך וכו' וממי אתה למד מיעקב שבשעה שבקש
לצאת לחוצה לארץ מה כתיב וכו' והנה מלאכי אלהים עולים ויורדים בו לא היה צריך לומר אלא יורדים ועולים
וכו' א"ל (וצ"ל אלא) אותן המלאכים שהיו משמרין אותו בארץ ישראל עלו להן וירדו אחרים לשמור אותו בחוצה
לארץ וכו' כשהוא בא מפדן ארם ירדו אותן המלאכים שהיו משמרין אותו בארץ ישראל שנאמר וכו' ויקרא שם המקום
ההוא מחנים מחנה אין כתיב כאן אלא מחנים שתי מחנות אותן הראשונים ואותן האחרונים כה עשה יעקב כיון
שרצה לשלח אצל עשו נטל מאלו ומאלו ושלח שנאמר וישלח יעקב מלאכים וכו' (ועי' בתנחומא מ"ב
וישב שם ובתנחומא וישלח שם ולעיל צד 788 ובמ"י שם בד"ה מלאכים המלוין), וגם במאמר ר' איבו שלפנינו יש

1) לְדְוָיו.

זה ואין שכינה שורה פחות מס' ריבוא, רבנין אמ' ק"כ ריבוא ויקרא שם המקום ההוא מחנים, אמר ר' אייבו לקח מאילו ומאילו ושילח פרזבין לפניו ה"ה וישלח יעקב מלאכים וגו':

פרשה עה

לב ד) וישלח יעקב וגו' ר' פינחס בשם ר' ראובן פתח קומה י"י קדמה פניו וגו' א
(תהלים יז יג) ר' פינחס בשם ר' ראובן ה' פעמים דוד מיקים להקב"ה בספר הראשון שבתילים קומה

2 עי' תנחומא מ"ב וישלח סי' ג', וישב סי' ב', תנחומא וישלח סי' ג', אגדת בראשית פנ"ה (פנ"ד): || 3 ילקוט כ' קי"ל, ילק' מכירי תהלים ג' סי' כ': 4 ילק' זכריה כ תקס"ט, תהלים כ' תרכ"ה, ילק' מכירי ישעיה כ"ב ב', מדרש תהלים ג' סי' י"ן, י"ז סי' ט', פסיקתא רבתי פל"א (קמ"ו א'):

1 השכינה פא | שורה] חונה ו, ל' ה | בפחות ת, על פחות חי | מששים פוחא[1]גכת | ריבוא] א[1]גי, רבוא דפוא[2]כת, רבוא מלאכים ח | רבנין] פאג, רבנן דוחתי | אמרין י, מרין ג | * ק"כ דא[2]י] מאה ועשרים פוחא[1]גת, ק"ב ל | ריבוא] וגי, רבוא דפאת, רבוא מלאכים ח | * ההוא מחנים פוחאגכי] וגו' ל, ההוא מחנים מחנה הרי ס' רבוא מחנים הרי ק"כ רבוא ד, ההוא.. הרי ששים רבוא מחנים מאה ועשרים רבוא ת | 2 אייבו] חגי, איבו פאכ, יודן דות | לקח] ע, נטל דפוחאגכתי | מאילו ומאילו] פוג, מאלו ומאלו האכתעי, מאלו לאלו ד | ושילח] ו, ושלח דפחאגכתערי | פרוזבין חא[1]גי, פרוזבירין ר[2], יום ר[1], פרובירין ר[3], יום ד[1] | מלאכים ל' פ | וגו'] לפניו דחא[1]גתי, לפניו אל עשו כ, לפניו.. עשו וגו' ו, ל' פא[2]ע || 3 וגו'] ו, מלאכים פא[2], מלאכים לפניו דחא[1]גכתי[1] פינחס] ד[1]וכ, פנחס דפאגתימ (תהלים) | * בשם ר' דת] בר' לפא[1]גכי, ביר' ו, בר א[2]מ (שם) | אבין פאגמ (שם), אבון כ | וגו'] ו, הכריעהו פאגכמ (שם), הכריעהו פלטה נפשי מרשע חרבך (חרביך ת) דת | 4 ר' פינחס — ר' ראובן] וכ, ר' פנחס.. ר' ראובן גי (זכריה), א"ר פנחס בר (בר' א[1]) אבין פאמ (שם), אמ"ר בר אבין מ (ישעיה), ר' פנחס (פינחס ד[1]) אמר דת | ה'] אי (תהלים) מ (תהלים), חמשה דוגכתי (זכריה) מ (ישעיה), חמש פ | דוד מקים דפואמ (תהלים), מקים דוד גתי (שם) מ (ישעיה), מקים כ | הראשון שבתילים] פ, הראשון שבתלים וא[2]מ (תהלים), ראשו' שבתילים אמ' א[1], ראשון של תלים י (זכריה), א' של תלים י (תהלים), הראשון שבספר תלים כ, תילים ג, תלים דתמ (ישעיה) |

לפרש לקח מאילו ומאילו מאותן הראשונים ומאותן האחרונים כמו בתנחומא מ"ב נטל מאלו ומאלו (והגי' לקח וכו' איתא גם בערוך ע' פרזבין, ובשאר הספרים הגי' נטל וכו') [מלאכי ארץ ישראל ומלאכי חו"ל לא הוזכרו כאן, ופשוט שמאמר ר"א מוסב על המקרא מחנים שלפי פשוטו קרא יעקב המקום כן על שם שתי המחנות מחנהו ומחנה המלאכים וכפי' הראב"ע ורמב"ן ובחיי וחזקוני, ומפרש ר"א שלקח משתי מחנות אלו ושלח לעשו ה"ה וישלח יעקב מלאכים, מלאכים שהוזכרו למעלה, ועי"ע לקמן פע"ה סי' ד' וביפ"ת] ובפי' ב"ר כ"ט מלשון אחר מפרש נטל מאלו ומאלו מאותן שכתוב ויפגעו בו מלאכי אלהים ומאותם שכתוב כאשר ראם, ופרזבין בל"י[1]) שלוחים, ובפי' ב"ר כי"א הגי' פרוזבירין ובכי"ט פרוזבירים (ובפי' ב"ר בדפ"ר פרובירין) ובא"א הביא גי' רש"י פרוזבודין, ובמדרש דפ"ר הגי' פירובירים והוגה בד"ו פרזבין כמו שהגי' גם בכי"ל וכי"פ וכי"ו וכי"כ ובערוך, ובעקידה שער כ"ו הועתק א"ר איבו נטל מאלו ומאלו ושלח פרוזבין וכו', ובמה"ג עמ' 499 אמ' ר' יודן נטל מאלו ואלו ושלח פרוזבין[2]) לפניו וכו' וכן בשכל טוב צד 169, ובמה"ג עכו' 496 אמ' ר' יודן נטל מאלו ומאלו ושלח לפניו וכו' ועח"נ, ובדפ"ר וד"ו נשתבש מאלו לאלו והוגה כבר בא"א ובמ"כ, ובסיום המאמר ה"ה וישלח יעקב וכו' נסמכה הפרשה לפרשה שלאחריה ועי' במ"י לעיל סוף פע"ג, ובכי"כ כתוב כאן בסוף הפרשה סליק סדרא ועי' במ"י לעיל סוף פס"ז:

פרשה עה. בכי"א א' פע"ג וכן נסמן בדפ"ר פע"ג, ובמקרא כאן פרשה פתוחה, ובד"ו כתוב בראש הפרשה סדר וישלח וע' במ"י לעיל ריש פס"ח: 3 בשם ר' ראובן. כ"ה לנכון בדפוסי' [וכי"ת] וע' גם לקמן ריש פע"ו, ובכי"ל נשתבש ר"פ ב"ר ראובן, ובכי"ו ר"פ ביר' ראובן (ומלת ראובן נראה הגהה שם), ובסמוך הגי' הנכונה בכי"ל וכי"י אחרים ר"פ בשם ר' ראובן, ובמה"ג עמ' 500 נשתבש ר"פ ביר' ראובן, והשמות ר' ראובן ור' אבין (אבון) נתחלפו גם לעיל צד 102 [וצד 870], והסגנון בזו הפתיחה כמו לעיל בפתיחות רבות ר' פלוני פתח וכו' אמר ר' פלוני וכו': 4 ה' פעמים. בכי"ל חסר הפסוק קומה י"י באפך ואחר הפ' קומה י"י קדמה פניו נוסף הפ' קומה י"י למנחתיך אתה וארון עזך (תהלים קל"ב ח') שאינו בספר הראשון שבתילים, והפסוקים נסדרו כסדרן רק בילק' תהלים, ובמה"ג הועתק חמשה פעמים כת' קומה בהקב"ה בספר תלים קומה ה' קדמה פניו קומה ה' הושיעני קומה ה' באפך קומה ה' אל יעוז אנוש קומה ה' אל נשא ידיך אמ' לו הקב"ה לדוד כשתראה עניים נשדדים ואביונים נאנקים אני קם הדא היא משד עניים מאנקת אביונים עתה אקום יאמר ה', ובמדרש תהלים מזמור ג' המאמר קומה ה' הושיעני אלהי א"ר פנחס בשם ר' הושעיה חמשה פעמים מקים דוד להקב"ה בספר ראשון שבתהלים (כ"ה במ' תהלים שנדפס מכבר וע' גם בילק' תהלים שם ובילק' מכירי תהלים ג' סי' כ"ב, ובמ' תהלים מ"ב ג' סי' ז' הגי' קומה וכו' ר"פ בשם ר' הושעיא אמר חמש קימות ניבא דוד להקב"ה בספר תהלים) ארבעה כנגד ארבע מלכיות ואחד כנגד גוג ומגוג, ושם מ"ב י"ז סי' ט' קומה ה' קדמה פניו הכריעהו ר' פנחס בשם ר' הושעיא אמר חמש קימות (ובמ' תהלים שנדפס מכבר הגי' חמש עמידות וכ"ה בילק' מכירי תהלים י"ז סי' י"ח) העמיד דוד להקב"ה בספר תילים ארבעה כנגד ארבע מלכיות שראה ברוח הקדש היאך הם עתידים לשעבד את ישראל והוא מעמיד להקב"ה על כל אחת ואחת וחמישית שראה מלכותו של גוג ומגוג שהוא בא על ישראל בחזקה ואמר להקב"ה קומה ה' אל נשא ידך אין לנו שליט להזדווג אלא אתה משל לגבור וכו', ובפסי"ר שם ד"א ותאמר ציון וכו' כך פתח ר' תנחומא ב"ר וש"ה קומה ה' אל נשא ידיך וכו' אמר ר' פנחס הכהן בשם ר'

[1]) πρέσβεις (pl.). [2]) פְּרוּזְבִּין.

י״י הושיעני אלהי (שם ג ח) [קומה י״י באפך (שם ז ז)] קומה י״י אל נשא ידיך (שם י יב) קומה י״י אל יעוז אנוש (שם ט כ) קומה י״י קדמה פניו, אמר לו הקב״ה דוד בני אפילו את מקימני אלף פעמים איני קם, אימתי אני קם לכשתראה עניים נשדדים אביונים נאנקים הה״ד משוד עניים מאנקת אביונים עתה אקום וגו׳ (שם יב ו), ר׳ שמעון בר׳ יונה אמר עתה אקום כל זמן שהיא מפושת באפר כביכול, אלא לכשיבוא אותו היום שכת׳ בו התנערי מעפר קומי שבי ירושלם (ישעיה נב ב) באותה שעה הס כל בשר מפני י״י (זכריה ב יז) מפני מה כי ניעור ממעון קדשו (שם שם), אמר ר׳ אחא כהדה תרנגולתא דמנערה גרמא מקיטמא: קדמה פניו (תהלים יז יג), קדמיה לרשיעא עד דלא יקדמינך, הכריעהו (שם שם) לכף חובה, שוברהו היאך דאת אמר המה

4 ילק׳ זכריה ר׳ תק״ע, ילק׳ מכירי ישעיה שם תהלים שם זכריה ב׳ י״ז, שיר השירים רבה פ׳ אתי מלבנון (ד׳ ח׳): 7 ילקוט ר׳ קי״ל, מדרש תהלים י״ז סי׳ י׳:

1 הושיעני ד׳ | אלהי] ~ וגו׳ ו, ל׳ פת | * קומה — באפך דגבי (שם)] קומה.. באפיך ת, קומה.. באפך וגו׳ ו, קומה.. קדמה פניו קומה.. באפיך פ, קומה.. קדמה פניו הכריעהו קומה.. באפך אמ, ל׳ ל | קומה — ידיך] פואתי (זכריה) מ, קומה.. נסה ידיך כ, קומה.. נשא ידיך אל תשכח ד, קומה.. אל יעוז אנוש י (תהלים) | 2 קומה — אנוש] קומה.. אל נשא ידך י (שם) | * קומה — פניו דגתי (שם)] קומה.. פניו וגו׳ ו, קומה.. פניו הכריעהו כ, קומה.. פניו קומה י״י למנחתיך אתה וארון עוזך ל, ל׳ פאמ | דוד בני] דוד פא²מ (תהלים), לדוד א¹, ל׳ כמ (ישעיה) | אפילו כמה פעמים ת | אתה אי (שם) מ | 3 מקימני] פואגתי (שם) מ (ישעיה), מקימיני ד, מקיימני כמ (תהלים) | אלף פעמים] י (שם), כמה פעמים דפאמ אלף כמה פעמים וגב, י ת | אימתי] פאגי (זכריה), אמיתי ו, ואימתי דבתי (תהלים) מ (ישעיה), אלא אימתי מ (תהלים) | לכשראה י (שם), לכשראה ת | עניים ל׳ א¹ | נשדדים] נכשלים ג, ל׳ אמ | ואביונים פא²גבי (שם) מ | נאנקים] נשדדים א¹מ (תהלים), נשדדין א² | משד וא² | 4 מאנקת — וגו׳] מ (שם), מאנקת.. אקום יאמר י״י פאגבתי (שם) מ (ישעיה), מאנקת אביונים ד, וגו׳ ו | בר׳] פא²כי (זכריה), ביר׳ ו, בר דג, בן א¹תמ | אומר י (שם) | * עתה דואגכתי (שם) מ] אתה לפ | 5 שהיא מכפשת] פ, שהיא מכפשת דואגבתי (שם) מ (תהלים), שמוכפשת מ (ישעיה) | כביכול] ~ אף הוא כן פאמ | אלא ל׳ א¹ (והושלם בין השיטות י (שם)) | * לכשיבוא א²] לכשיבא פא¹גבמ (זכריה), כשיבוא י (שם), כשיבא מ (ישעיה), לכשתבוא ל, לכשיגיע דת | ** אותו היום] ל׳ ל | שכת׳] שכתו׳ דא², שנאמר י (שם) | * התנערי — ירושלם אי (שם) מ] התנערי.. ירושלים דפת, התנערי מעפר ל, התנערי מעפר וגו׳ ו, קומי שבי ירושלים (ירושלם כ) התנערי מעפר גכ | 6 השעה ו | * מפני י״י דפאגכתי (שם) מ] ל׳ לו | מפני מה] וכ, מפני מה מפני א¹, למה ד, ל׳ פא²גתי (שם) מ | ניעור] ו, נעור דפאגכתי (שם) מ | 7 אמר ר׳ ל׳ ג | אחא] חייא ת, ל׳ פאגבמ | כההה] וג, כהדא דפאבתי (שם) מ] תרנגולתא דא²י (שם) מ] תרנגולת׳ א¹, תרנוגלתא כ, תרנגלתא נ, תרנגלתה ו, תורנגלתא ת, תרנגולא לם (זכריה), תרנוגלא פ | דמנערא פאגכתי (שם) מ (שם) | גרמא] פגבי (שם), גרמה ו, גפה מ (ישעיה), גרמאה (גרמה ת) נ״א דמנערא אגפה דת, ל׳ אמ (זכריה) | מן קיטמא דא²תי (שם) מ, מן קטמא פא¹גב, מן קטמה ו | פניו] ~ הכריעהו פא | 8 קדמה א² | לרשיעא] לרשיעיא א¹, לחייבא ר³ | דלא] כי, שלא פאר, לא דוגת | יקודמינך ו, יקדמך פא²כר, יקדמוך א¹, יקדימך י | * הכריעהו ל⁰פאגכ] הכריהו ל, ~ הכריעהו ובי, הכריחהו דת | שובריהו ות, שברהו פא²גכ, הכריעהו שברהו י¹ | הא מא דאת אמ׳ כרעו ת |

הושיעא המש מעמדות אמר [דוד לפני] הקב״ה בספר תהלים בספר הראשון קומה ה׳ הושיעני וכו׳ קומה ה׳ באפך וכו׳ [קומה ה׳ אל יעז אנוש וגו׳] קומה ה׳ אל נשא ידיך קומה ה׳ קדמה פניו הכריעהו וכו׳: 4 כל זמן שהיא וכו׳. שירושלם מוכפשת באפר (ובלה״כ איכה ג׳ ט״ז הכפישני באפר) כביכול אף הוא בצער ומוכפש באפר (ובכי״פ [וכי״א א׳ וב׳] ובילק׳ מכירי ישעיה זכריה ותהלים הגי׳ כביכול אף הוא כן, או פי׳ כביכול בתמיה וכו׳ עתה יקום הקב״ה כל זמן וכו׳ וע׳ במשנת דר׳ אליעזר ובעמת״ל ע׳ כפש) אלא לכשיבוא וכו׳ באותה שעה הס וכו׳ מפני מה כי ניעור כי יקום ממעון קדשו (או כביכול שמנער עצמו מן האפר) א״ר אחא כהדא וכו׳ כזאת התרנגולת שמנערת עצמה מאפר [קשה הדבר לאמור שר׳ שמעון בר׳ יונה ידרוש את המקרא בתהלים שהקב״ה לא יקום משוד עניים אלא יקום לעתיד לבא שלא הוזכר במקרא שם והוא נגד כונת המשורר, ונראה שר״ש בר״י דרש דרשתו על הכתוב בישעיה ל״ג ט—י׳, אבל אמללה ארץ החפיר לבנון וגו׳ עתה אקום יאמר ה׳ והוא שואל כל זמן שהיא מכפשת באפר וכו׳ אלא לכשיבוא אותו היום וכו׳ וכמו שנראה משהש״ר שם (ע״ש במ״כ) והדרש הועתק אח״ז לכאן, וראוי להזכיר שהילקוט בתהלים שם לא העתיק דרש זה וכן במה״ג עמו׳ 500]. ולהגי׳ תרנוגלתא תרנגלתה ע׳ לעיל צד 335, ובדפ״ר וד״ו [וכי״ת] שתי גירסאות דמנערה גרמאה נ״א דמנערא אגפה (ובד׳ קראקא א׳ נשתבש דמנענה גרמאה וכו׳ ובד׳ פפד״א דמנענה גרמה וכו׳), ובפי׳ ב״ר כ״י מלשון אחר מפרש דמנערא גרמא דמנערא עצמה מאפר כך ינער הקב״ה את ישראל מבין האומות, ובשהש״ר שם ג׳ ר׳ שמעון בר׳ יניי עתה אקום כל זמן שמוכפשת באפר כביכול והוא כן שישעיה אמר התנערי מעפר קומי שבי ירושלם באותה שעה הס כל בשר מפני ה׳ למה כי נעור ממעון קדשו אמר ר׳ אחא כהדא תרנגולתא דמנערה גפא מגוא קטמא (כ״ה שם בדפ״ר וד״ו וצ״ל קצת וע״י במ״כ וביפ״ת), וכאן הגיר׳ בכל הספרים ר׳ שמעון בר׳ (ביר׳ בר בן) יונה והוא ר״ש בר׳ יניי וע״י באגה״א ח״ג צד 623: 7 קדמה פניו וכו׳. כאן מתחיל עיקר הפתיחה קדמה פניו קדמיה וכו׳, ומפרש בפי׳ ב״ר כ״י קדמיה לרשיעא עד שלא יקדמך להזיק לבניך, הכריעהו לכף חובה (ובדפוסי׳ [וכי״ת] נשתבש הכריעהו הכריחהו), וכפשוטו שוברהו וכו׳ פלטה נפשי מאותו רשע וכו׳ הה״ד כי רותה בשמים וכו׳ וס״ד הנה על אדום תרד וכו׳, והדרש קדמיה לרשיעא וכו׳ נראה שהוא משל בסגנון לא״ר כמו במדרש תהלים מ״ב

כרעו ונפלו (שם כ ט), פלטה נפשי מרשע [חרבך (שם יז יג) מרשע] שבא מכח החרב ועל חרבך תחיה (בראשית כז מ), ד"א חרבך שהוא חרבך שבו אתה רודה עולמך, ר' יהושע דסיכנין בשם ר' לוי פלטה נפשי מאותו רשע שעתיד ליפול בחרבך הה"ד כי רותה בשמים חרבי (ישעיה לד ה) אמר לו הקב"ה לדרכו היה מהלך והייתה משלח אצלו ואומר לו כה אמר עבדך יעקב:

ב ר' יהודה בר' סימון פתח מעיין נרפש ומקור משחת צדיק מט לפני רשע (משלי כה כו) כשם שאי איפשר למעיין להרפס ולמקור להשחת כך אי איפשר לצדיק למוט לפני רשע, וכמעיין נרפס ומקור משחת כך צדיק שממיט עצמו לפני רשע, אמר לו הקב"ה לדרכו היה מהלך והייתה משלח אצלו ואומר לו כה אמר עבדך יעקב:

5 ילקוט שם, ילק' משלי כ' תתקס"ח, תנחומא מ"ב וישלח סי' ח', תנחומא שם סי' ג':

1 ונפלו] פאגכתי, ~ וגו' דו | ** חרבך] ל' ל | * מרשע פ] מאותו רשע חא^{2}י, פלטה נפשי מאותו רשע דא^{1}ת, פלטה.. הרשע וגכ, ל' ל | שבא] פי, שהוא בא דו^{0}חא^{2}גת (שבא — ד"א חרבך ל' א^{1}) | מכח החרב] א^{2}, מכח אותו חרב פ, מכוחה של אותה החרב דו, מכחה (מכוחה גת) של אותה (אותו ו^{1}) חרב חגתי | ועל] על חי, שכ' בו ועל פ | 2 חרבך שהוא] מאותו רשע שהוא א^{2}, פלטה נפשי מאותו רשע (מן הרשע פ) שהוא דפהת, פלטה נפשי מרשע חרבך פלטה נפשי מאותו הרשע (רשע ג) שהוא וג | שבו את רודה פוג, שאת רודה בו כ | עולמך] וא^{1}, את ~ דפחא^{2}גבת | יהושע ת | דסכנין (דסיכנין — ר') בן ח) | 3 פלטה נפשי] ~ מרשע חרבך גכ, מרשע חרבך פלטה נפשי א^{1}, ל' א^{2} | הרשע וג | שעתיד] כ, שהוא עתיד דפוחאגתי | בחרב ת | רותה] פוא^{2}גכת, ריותה ח, רוותה דא^{1}י | חרבי] וגו' ו, חרבי הנה על אדום תרד ועל עם חרמי למשפט ו^{0} | 4 הקב"ה ליעקב א^{2} | * והייתה ו] והיית דחת, והיתה לי, ואת פג, ואתה אכ | שולח פאכ | אצלו] לו י | ואומר לו] פוחאגב, ואומר די, כה תאמרון לאדוני לעשו ת | יעקב] י, ~ וישלח יעקב מלאכים פחכ, וישלח.. מלאכים וגו' ו, וישלח.. מלאכים לפניו דאגת | 5 יודה ו | בר'] אגכ, ביר' ות, בר דפי^{1} | מעיין] וג, מעין דפאכתי, כתי' מעין ה | נרפס א^{1}גי | * ומקור — רשע פו^{0}חא^{2}ין ומקור משחת וגו' לד, ומקור משחת א^{1}כתע, ומקור נשחת ג, וגו' ו | 6 כשם] פגעי, אמר ר' יהודה בר' (יודה ביר' ות) סימון ~ דואכת, א"ר יהודה ~ ח, ר' יהודה בר' סימון אמר ~ י^{1} (משלי) | שאי איפשר למעין אי, שאי אפשר למעין דפחתעי (שם), שאיפשר למעיין וג, שמעין איפשר כ | להרפש ע, להירפש וחכ, לירפס א^{1}, להתרפש ת | ומקור פכי | * להשחת דפאגתעי] להישחת ח, לשחת ל, איפשר להשחת כ | אי ל' וכ | איפשר] וחאג, אפשר דפכתעי | לישחת ולמוט א^{1} | 7 וכמעיין — רשע] וכמעיין נרפש וכמקור.. כך.. שהוא מימט.. רשע ו, וכמעין נרפס (נרפש ת) וכמקור משחת (נשחת ת) כך צדיק ממיט.. רשע דת, ל' פחאגכי | * והייתה — יעקב] ואתה שולח אצלו.. יעקב [וישלח יעקב מלאכי' א^{02}] א^{2}, והייתה משלח (והיתה משלח כ, ואת שולח א^{1}) אצלו ואו' (ויאמר כ) לו כה.. יעקב וישלח יעקב מלאכים לפניו א^{1}גכ, והיית משלח.. ואומ' כה.. יעקב ד"א וישלח.. לפניו ת, והיית.. ואומר לו כה.. יעקב וישלח יעקב ד, והיית.. אצלו לאמר כה.. יעקב וישלח יעקב מלאכים ח, ואת שולח אצלו כה אמר וישלח יעקב פ, והייתה משלח וגו' לו, וכו' י |

נ"ו סי' א' וכן המשל אומר קדים קטליה עד לא יקטלך [וע' מכילתא דרשב"י צד 138 וברכות נ"ח א'] וגי' זרה במדרש ד"ו שכ"ז עם פי' אב"א פלטה נפשי מאותו חרב שהוא לשון סמאל המקטרג עלינו תמי' כמד"א ולשונו חרב חדה ד"א פלטה נפשי מאותו רשע שהוא חרבך וכו', ובמה"ג הועתק הכריעהו לכף חובתו שבריהו וכו' פלטה נפשי מרשע חרבך מאותו רשע שהוא בא מכוח אותה חרב ועל חרבך וכו' ד"א מרשע חרבך שבו אתה רודה עולמך וכו' ד"א מרשע חרבך מאותו רשע שהוא עתיד ליפול בחרבך דכת' כי רותה בשמים חרבי הנה על אדום תרד ועל עם חרמי למשפט, וברקאנטי [סוף פ' תולדות הובא פלטה נפשי מרשע חרבך פלטה נפשי מאותו הרשע שהוא בא מכחה של אותה החרב שנאמר ועל חרבך תחיה] ובמדרש תהלים מ"ב שם באיזה שינויים והוספות קדמה להושיע (וצ"ל קדמיה לרשיעא וכ"ה במ"ת שנדפס מכבר) עד שלא יקדימך מהו הכריעהו מכף זכות לכף חובה ד"א הכריעהו שברהו וכו' פלטה נפשי מרשע חרבך ממי שבא עליך מכח התורה שנקרא (שנקראת) חרב שנאמר וחרב פיפיות בידם ד"א פלטה נפשי מרשע חרבך מאותו החרב שבא עלי מכח של יצחק אביו שאמר לעשו ועל חרבך וכו' ד"א פלטה נפשי מרשע מאותו רשע שהוא חרבך שעשית אותו לרדות בעולמך כמד"א הוי אשור שבט אפי וכו' ר"י דסכנין בשם ר"ל אמר פלטה נפשי מאותו רשע שהוא עומד ליפול בחרב שנאמר כי רותה בשמים חרבי הנה על אדום תרד (ובילק' תהלים ר' תרע"א מתאים המאמר יותר עם סגנון המאמר שלפנינו): 4 אמר לו וכו'. אמר לו הקב"ה ליעקב לדרכו היה [עשו] מהלך וכו' ומ"ש וגם הולך לקראתך וכו' צריך לפרש שע"י המלאכים ששלח יעקב נתעורר עשו לילך לקראתו, ובסוף הענין כתוב וישב ביום ההוא עשו לדרכו וכו' ומשמע שהיה מהלך לדרכו וע' בעקידה שער כ"ו וביפ"ת [ובשכל טוב צד 170 וגם הולך לקראתך מת"ל וגם מלמד שהיה הולך לדרכו וכיון שבישרוהו הלך כנגדו], ובסיום הפתיחה דורש ר"פ בש"ר ראובן ששליחות יעקב לא ישרה בעיני הקב"ה והוא הבטיחו והנה אנכי עמך ושמרתיך בכל אשר תלך וכו' כי לא אעזבך וכו' ויעקב היה מבזה גם על כבודו במה שצוה את המלאכים לאמור לעשו כה אמר עבדך יעקב וע' גם למטה סי' ה' וסי' י"א, וכן טעם הפתיחות האחרות בזו הפרשה וכולן מסיימות בסגנון אחד אמ' לו וכו' וע' גם סיומי הפתיחות בפל"א ופנ"ט וסיומי רוב הפתיחות בפכ"א [ולעיל צד 771], ובכי"ל קיטע בפתיחה ב' לדרכו היה מהלך והייתה משלח וגו' ובפתיחה ג' וד' לדרכו היה וגו' והשלמתי וגם בשאר כ"י ובילקוט קיטעו סיומי הפתיחות ועח"נ: 6 להרפס. ובסמוך וכמעיין נרפס, ובכי"ג וילקוט כאן [וכן בכי"א א'] מעיין (מעין) נרפס וכו' ובמקרא שם כתוב מעין נרפש, ובמשלי ו' ג' התרפס, וביחזקאל ל"ב ב' ותרפס ושם ל"ד י"ח תרפשון וע' במ"י לעיל צד 28 בר"ה מן הסערה, ובערוך ע' מעין הועתק מעין נרפש וכו' להרפש וכו' ועח"נ: 7 וכמעין נרפס וכו' וכ"ה בדפוסים [וכי"ת]

ג רב הונא פתח מחזיק באזני כלב עובר מתעבר על ריב לא לו (שם כו יז) נחמן בר שמואל אמר לארכיליסטים שישן בדרך, עבר אחד ושרי מעיריה, אמר ליה קום לך דבישה שכיח הכא. קם ושרי מקפח ביה, אמר ליה יגער בישה, אמ' ליה דמיך הוא ועירתניה, כך אמר לו הקב"ה לדרכו היה מהלך והייתה משלח אצלו ואומר לו כה אמר עבדך יעקב:

ו ילקוט שם, ילק' משלי שם, תנחומא מ"כ שם סי' ג':

ו רב] פתאנכר, ר' דותי | חונה ו | כתי' מחזיק ח | * עובר -- לו פת] עובר ומתעבר.. לו דחי, וגו' לוג, ל' אבר | נחמן -- אמר] שמואל בר נחמן אמר דת, אמ' ר' שמואל ח, אמ' רב (ר' כ) הונא בריה דרב שמואל בר נחמן אגב, אמ' ר' הונא בריה דר' שמואל בר נחמני ר"י (משלי), אמ' רב חונה בריה דר' שמואל בר נחמן בשם ר' שמואל בר נחמן ו, ל' פ | 2 * לארכיליסטים ע] לארכי לסטים ר[3], לארכיליסטים ל, לארכילסטים ג, לארכי ליסטים ור[2], לארכי ליסטוס ר[1], לארכי ליסטס י[1], לארכי ליסתים א[2], לאדם לסטים י[1] (שם), משל לארכי ליסטיס ח, משל לארכיליסטס א[1], משל לארכי ליסטוס דת, משל לארכי לסתים פ | שישן בדרך] ע, שהיה ישן בפרשת דרכים דפותאגבתרי | עבר חד ושרי דותא[2]גבתרי"י (שם), עבר חד שרי פ, עבר חד ושארי א[1], ועבר ושר חד י[1] | מעיר ליה דפאבת, מעיר לה ו, מעיר ביה ג, מעיר ביה י[1], מעורר ביה ר, משר ליה ה, מעייביה י[1] (שם) | לך ל' אתר | דבישה] ו, דבישא דפתאנכתרי"י, דביש ר[2], חייתא בישא י (שם) | הכה ו | קם ל' י[1] | שרי ני (שם) | 3 ° מקפח] מקפיח ד | ביה] ליה פ | (אמר -- בישה ל' ת) | יגער] ר[1], ינער דפותאנכר[2]י, צער י[1] (שם) | בישה] ו, בישא דפאנכרי, ל' ח | אמ' ליה] אמרי ליה ת, ל' י | דמיך הוא] א, דמך הוא חגבי[1] (שם), דמיך הוה דפר, דמיך הווה ו, דהוא דמיך י, בישה הוה דמיך ת [' ועירתניה] וחנ, ועירתיניה א[2]ר[2], ועירתינה ר[3], ועירנתיה י[1], ועירתיניה ד[1], ועירירתיניה ר[1], ועוררתיניה דפא[1], ועוררתיה תי (שם), ועורת ביה כ | לו] ליה א[1], ל' ה | הקב"ה ליעקב י (שם) | בדרכו י[1] (שם) | היה] הוא א[1] | * מהלך -- יעקב] מהלך והייתה משלח.. ואומר לו כה אמר עבדך וישלח יעקב מלאכים לפניו כ, מהלך וכו' וישלח יעקב מלאכים לפניו א[1], מהלך ואתה (והיית ר[1]) משלח.. ואומר לו כה אמר עבדך יעקב דר[1], הולך ואתה משליח אצלו ואומ' כה.. יעקב ת, מהלך ואת משלח אצלו כה.. יעקב י (שם), מהלך ואת שולח אצלו כה.. יעקב פ, מהלך והיתה משלח אצלו ואו' ג, מהלך והיית משלח אצלו וגו' ח, הולך והייתה משלח וגו' ו, מהלך וכו' א[2]י, וגו' ל |

וקשה שזה הדרש סותר הדרש שלפניו כשם שאי איפשר וכו' כאשר העיר כבר ביפ"ת [ז"ל בחיי הצדיק כשהוא נמסר ונופל ביד הרשע והוא מתמוטט לפניו אותה התמוטטות היא לשעה אינה לעולם ועתיד להנצל מיד וכו' ולמה הוא דומה למעין שדולחין ורומסין ברגל וחוזר עכור לשעה שאותו עכירות אינו לעולם ואין לו קיימא כי עתיד הוא שיחזור לצלילותו כן הצדיק לא יוכל הרשע להשפיל כבודו וכו' כשם שהמעיין לא יוכל איש לעכור מימיו שלא יחזרו אחרי כן לצלילותן וזכותן כשהיו וכו' ובמדרש מעין נרפש וכו' לפני רשע זה יעקב שקרא לעשו אדוני כמה פעמים ע"כ ואע"פ שלבסוף נצול מידו ותזר לצלילותו כמעין הזה מ"מ מצינו שהתמוטט ונכנע לפניו הרבה וכו', וע' גם בנזה"ק ובידי משה] ועדיפא הגי' בכי"ו כשם שאי אפשר למעיין וכו' כך אי אפשר לצדיק וכו' והוריש וכמעיין נרפש וכו' הוא ענין רע כן [נגאי הוא ל]צדיק שממיט עצמו לפני רשע, ובכי"פ [וכי"ת וכי"א א' וב'] וכי"ג וכי"כ ובילקוט בשני המקומות ל"ג וכמעין וכו', ובתנחומא מ"ב שם לשון הפתיחה וישלח יעקב מלאכים זש"ה מעין נרפש וכו' אמר ר' יהודה ב"ר סימון כמעין נרפס וכמקור משחת כך כשצדיק מט לפני רשע ד"א אפשר לצדיק למוט לפני רשע ומי הוא זה זה יעקב כשבא מפדן ארם מהו משלח ואומר לעשו כה תאמרון לאדוני לעשו וגו' הוי וישלח יעקב מלאכים וגו', ושם בכ"י רומי הגי' ד"א כשם שאי אפשר למעין להיות נרפס או למקור להיות משחת כך אי אפשר לצדיק שימוט לפני רשע, ובתנחומא וישלח שם ויצו אותם לאמור ר' יהודה בר סימון פתח מעין נרפש וכו' כמעין נרפש וכמקור משחת כן צדיק כשמט לפני רשע: 1 נחמן בר שמואל. וכן שם האמורא לעיל צד 351 והוא נחמן בריה דר' שמואל בר נחמן, וע' לעיל צד 78 וצד 288 ובח"נ שם, והוא אומר בשם אביו לעיל צד 71 וע' במ"י שם בד"ה נחמן וכו', ובדפוסים [וכי"ת] הגי' כאן שמואל בר נחמן, וקשה גי' הספרים שציינתי ר' הונא (רב הונא, רב הונה) בריה דרשב"נ שלא נזכר בשום מקום, וע' באגה"א ח"א צד 483: 2 לארכיליסטים וכו'. משל לשר של ליסטים שישן בדרך עבר אחד והתחיל לעוררו א"ל קום לך וכו' קם והתחיל להכות אותו [ולגזול] א"ל וכו' א"ל ישן הוא ואתה עוררתו, ובכי"ל נשתבש לארכיליסטים והגהתי וכמו שהגי' בערוך ע' ארך ד' לארכיליסטים שישן בדרך, וע' לעיל צד 356 וצד 480, [ובכי"א ב' כתוב על הגליון לארכיליסטים פי' שר של ליסטים, ומקפח כמו שקפחוהו ליסטים בספרא קדושים פרשה ב' י"ד וכן יושב על פרשת דרכים ומקפח את הבריות בירושלמי סנהדרין פ"ח כ"ו ב', ובויק"ר פי"ח סי' א' ליסטין אתאן למקפחא יתי] ואינו מחוור הלשון דבישה שכיח הכא וכו' אמ' ליה יגער (ינער) בישה וכו' ובפי' ב"ר כ"י מלשון אחר גורס ומפרש עבר חד ושרי מעורר ביה וכו' דבישא שכיח אין טוב לישון בכאן וכו' ינער בישא אמר הליסטים הרי נתעורר הרע לצרכך אמרו ליה דמיך הוא וערתיניה בני אדם אמרו לו הוא ישן ואתה מעוררו, ובילק' משלי הגי' בדפ"ר חייתא בישא שכיח וכו' אמ' ליה צער בישא (ובמ"כ הביא גי' ילק' משלי שלא בדיוק, וע' גם הפירושים שם), והגי' יגער איתא גם בפי' ב"ר כ"י ובפי' הנדפס בדפ"ר וכן הובא ביפ"ת וי"ג יגער בישא ופי' שיגער ה' ברשע ע"ד יגער ה' בך השטן [זכריה ג' ב'] וכו', וגי' הדפוסי' שהיא גי' רוב הספרים א"ל ינער פירש קילל המוכה ללסטס ואמר ליה שיאבד הרשע ההוא שמשיב רעה תחת טובה וינער בישא מענין וינערו רשעים ממנה [איוב ל"ח י"ג] (ובד' ווילנא נשתבש ניער מן ינער) וצע"ג, ובעקידה שם הועתק משל לארכי לסטים שהיה ישן בפרשת דרכים עבר חד ושרי מעיר ליה אמר ליה קום דבישא שכיחא הכא קם שרי מקפח ביה אמר ליה נער בישא אמר ליה דמיך הוא ועוררתיה כך אמר הב"ה לדרכו היה הולך וכו', ובמה"ג שם מחזיק באזני כלב עובר למה היה עשו דומה לכלב שהוא ישן על הדרך בא אחד הקימו אמ' ליה קום דהבא איניש ביש קם ושרי מקפח ביה אמ' ליה יגער בך בישא אמרין ליה דמוך ואערתיניה כך אמ' הקב"ה ליעקב עשו לדרכו הולך ואת משלח לו וכו' [וע"ע ברמב"ן ובחיי], ובסגנון אחר הפתיחה בתנחומא מ"ב שם סי' ב' זש"ה מחזיק

ר' יהודה בר' סימון פתח מה תאמרי כי יפקד עליך ואת למדת אותם עליך אלופים לראש (ירמיה יג כא) אמר לו הקב"ה לדרכו היה מהלך והייתה משלח אצלו ואומר לו כה אמר עבדך יעקב:

ד מלאכים אילו לא היו אלא שלוחי בשר ודם, [ורבנן אמרי מלאכים ממש, מה אם אליעזר שהוא עבדו שלבית נזדווג לו מלאך וזה שהוא אהובו שלבית על אחת כמה וכמה], אמר ר' חמא בר' חנינה הגר שפחת שרה היית ונזדווגו לה ה' מלאכים זה שהוא אהובו שלבית על אחת כמה וכמה, אמר ר' ייניי יוסף קטן שבטים היה וניזדווגו לו ג' מלאכים וימצאהו איש (בראשית לז טו) וישאלהו האיש (שם שם) ויאמר האיש נסעו וגו' (שם שם יז) זה שהוא אביהם על אחת כמה וכמה:

1 תנחומא מ"ב שם סי' ה': 4 ילקוט ר' ק"ל, תנחומא מ"ב שם סי' ג': עי' לעיל צד 637: 5 עי' לעיל צד 456, מגילה י"ז ב': 7 עי' לקמן פס"ד סי' י"ד:

1 יודה ן, אבהו פ | ביר' ות, ור' פ | * תאמרי ל[0]פואר[2]] תאמ' ד[1], תאמר לדכתר[1] | יפקד] פואג, יפקוד דכתר | * ואת – לראש א[02]תר] ואת.. לראשי ד, ואת.. אותם אלופים לראש א, ואת.. עליך אלופים לראש הלא חבלים כמו אשת לדה פ, וגו' ון, ל' לכ | 2 ** לו] ל' ל | * היה – יעקב] היה מהלך ואתה משלח אצלו ואומר לו כה אמר עבדך יעקב ד, היה.. משליח אצלו ואומ' כה.. יעקב ת, היה הולך והייתה משלח אצלו וגו' ן, היה מהלך וכו' (וג' ג) א[2]ג, היה הולך וכו' א[1], היה מהלך כ, היה וגו' ל, וכו' פ | 4 * אילו לא — אלא] אלו לא היו אלא פ, ואילו היו אלא ל, אילו היו אלא ן, לא היו אלא א, אילו היו ן[0], ואילו היו ג, אילו היו כר[8], אלו דתר | * ורבנן — וכמה ל[0]] רבנין אמרי.. אליעזר שהיה.. נזדווגו לו כמה מלאכים זה.. עאכ"ו א[2]א[01], רבנין אמרין.. מה אליעזר שהיה.. נזדווגו לו כמה מלאכים זה.. וכמה ר[1], רבנין אמרין.. מה אם אליעזר שהיה.. נזדווגו לו כמה מלאכים זה שהוא אוהבו של בית וכו' ר[2], רבנן אמרי מלאכים ממש דת, ל' לפוא[1]כי | 5 חמא] יוסי א[2] | 6 בר'] א[2]כ, ביר' ן, בר דפא[1]תי | חנינא פאכתי | שפחתה של פ | שרי ת | היית] ן, הייתה י, היתה דחא[2]כת, היתה הולכת א[1], ל' פ | ונזדווגו] חאכי, ונזדוגו פ, ונזדמנו דות | ה'] א[2], חמשה דפוחא[1]גכתי | וזה ח, יעקב א[2] | אהובו] פאתי, אוהבו דוחגכ | של הקב"ה א[1] | וכמה] ~ ומה אליעזר שהיה (שהוא ת) עבדו של בית נזדווגו (נזדמנו ת) לו כמה מלאכים זה שהוא אהובו של בית עאכ"ו דת | 7 וא"ר ת | ינאי פו[0]חאכ, יוסי דת | ומה יוסף ת | קטנן (קטנם פחאכ) של דפוחאכתי | ונזדווגו דוחאכ, ונזדוגו פ, נזדווגו י, נזדמנו ת | לו ל' ן (והושלם בין השורות) ת | ג'] ד[1]א[2], שלשה דפוחא[1]כי, שלושה ת, ל' ח | וימצאהו האיש א[2], וימצאהו איש והנה תועה בשדה א[1] | 8 נסעו וגו'] ן, נסעו מזה חאכת, ל' דפי | אביהם] פאכי, אביהן של כולן ד, .. שלכולהם ן, אביהם של כלם ח, אביהם של שבטים ת |

באזני כלב עובר מתעבר וכו' מי הוא זה זה יעקב כיון שיצא מבית אביו מה כתיב וידר יעקב נדר מה אמר אם יהיה אלהים עמדי כך השיבו הקב"ה והנה אנכי עמך וכו' (וע' במ"י לעיל צד 795) ראו כל מה שתבע מבוראו הבטיחו ועל כל ההבטחות הללו הוא משלח ואומר כה תאמרון לאדני לעשו הוי יפה נאמר מחזיק באזני כלב אימתי כששלח יעקב אצל עשו: 1 ר' יהודה בר' סימון. בתנחומא מ"ב שם סי' ה' הדרש במאמר סתמי כה תאמרון לאדני לעשו הוא קראו אדוני אמר ירמיה מה תאמרי וכו': 4 אילו לא היו וכו'. כן הגהתי, ובכי"ל כתוב ואילו היו אלא וכו', ובכי"ו אילו היו אלא ונמחק שם מלת אלא, וגם בכי"ג ואילו היו, וכן הורכב בעקידה שם מאמר זה עם הפתיחה שלפניו וגורס פתח ריב"ס מה תאמרי כי יפקוד עליך ואתה למדת אותם אלופים לראש אמר הקב"ה עשו לדרכו הוא הולך ואתה שולח לו כה אמר עבדך יעקב לא מלאכים היו אלא וכו' ומפרש שריב"ס אמר כי המלאכים היו בשר ודם כלומר שאין רוח המקום נוחה בשליחותם וכו': מלאכים ממש. כדעת ר' אייבו שדורש לעיל סוף פע"ד לקח מאילו ומאילו וכו' ה"הד וישלח יעקב מלאכים וגו', ועי"ע למטה סי' י', ובילקוט דפ"ר בהקונדריס אחרון מילמדנו ר' כ"ב הדרש וישלח יעקב מלאכים היה מבקש לשלוח שלוחים אצל עשו ולא היה אדם רוצה לילך שהיו מתייראים עמד ושלח מלאכי השרת, והמאמר ורבנן אמרי וכו' הושלם בגליון כי"ל בכתב דומה לכתב הספר, ובעקידה שם ורבנן אמרו מלאכים ממש ומה אליעזר עבד אברהם נזדווגו לו בדרך כמה מלאכים יעקב אהובו של בית עאכ"ו, וגם בפירש"י עה"ת הובא הדרש מלאכים ממש, ובדפוסים [וכי"ת] הפרידו המאמר וג' ומה אליעזר וכו' אחר מאמר רחב"ח הגר שפחת שרה וכו', וע' גם ברא"ם (ושם הגי' ואם אליעזר וכו' נזדווג לו מלאך וכו'), ובכי"ל בגוף הספר [וכן בכי"א א'] ובכי"פ וכי"ו וכי"כ ובילק' חסר המאמר, וקשה סמיכות המאמרים של רחב"ח ור' ינאי שדורשים מלאכים ממש היו, ובכי"ת הועתק רק מלאכים א"ר חמא הגר וכו' א"ר ינאי וכו' (והלשון וזה שהוא אהובו של בית וכו' כמו לעיל צד 812) [עיקר הגירסא היא כמו בכי"ל בגוף הספר ושאר כ"י בלי הראיה מאליעזר, ור"ח בר"ח ור' ינאי מביאים ראיה שיעקב שלח מלאכים ממש ודבר עמהם בהקיץ ולא בחלום (כלעיל ל"א י"א ולקמן מ"ו ב') לצרכו מהגר ויוסף שדברו עם המלאכים לצרכם וכמבואר בתנחומא מ"ב שהועתק בסמוך, ונתוסף אח"כ (אולי מפי' כ"ר) הראיה גם מאליעזר, אבל ממנו אין ראיה כי לא מצינו שראה את המלאכים ולא דבר עמהם, ומקרא מפורש הוא ביעקב שפגעו בו מלאכי אלהים לעזרו ולשומרו (ע' בראב"ע ורשב"ם שם) ואין צריכין ראיה לזה] ובשכל טוב צד 180 הגי' א"ר חמא ב"ר חנינא הגר שפחת שרה נזדווגו לה ד' (צ"ל ה') מלאכים זה שהוא אהוב הבית עאכ"ו, ובסדר אחר וסגנון אחר המאמרים במה"ג עמו' 499 רבנן אמרי מלאכים ודאי היו אמ' ר' ינאי אל תתמה יוסף בנו נזדוגו לו שלשה מלאכים דכת' וימצאהו האיש וישאלהו האיש ויאמר האיש הרי שלשה מלאכים ואת תמיה על יעקב ר' נתן אומ' עבד מביתו של אברהם יצא לדרך לווהו מלאך דכת' ה' אשר התהלכתי לפניו ישלח מלאכו אתך ואת תמיה על יעקב ר' חמא בר חנינא אמ' שפחה מביתו של אברהם יצאת ולווה מלאכים דכת' ויקרא מלאך ה' אל הגר מן השמים ויאמר לה מלאך ה' שתי פעמים ואתה תמיה על יעקב הוי מלאכים ודאי, ובתנחומא מ"ב שם סי' ג' וישלח יעקב מלאכים ואל תתמה שהרי קטן ביתו דיבר עם המלאך מי הוא זה זה יוסף וכו' ואתה אל תתמה על

לפניו לזה שבא עתו ליטול מלכות לפניו, ר' יהושע בן לוי אמר חליש פורפירה וטלקיה קומוי, אמר ליה אין שני זרזרין ישנים על דף אחד:

אל עשו אחיו אפילו עשו אלא אחיו:

ארצה שעיר שדה אדום היא אדום תבשילו אדום [ארצי ארומה גיבוריו אדומים לבושיהם אדומים פירע ממנו אדום בלבוש אדום, הוא אדום ויצא הראשון אדמוני (בראשית כה כה), ותבשילו אדום שנ' הלעיטני נא מן האדום האדום וגו' (שם שם ל). ארצי אדומה דכת' ארצה שעיר שדה אדום, גיבוריו אדומים שנ' מגן גיבוריהו מאדם (נחום ב ד), לבושיהן אדומים שנ' אנשי חיל מתולעים (שם שם), פירע ממנו אדום שנ' דודי צח ואדום (שה"ש ה י). בלבוש אדום שנ' מדוע 48c אדום ללבושיך וגו' (ישעיה סג ב)]:

1 ילקוט שם, סנהדרין מ"ב שם סי' ד': 3 ילקוט שם: 4 לעיל לד 696, תנחומא מ"ב שם סי' ד':

1 זה י | * שבא עתו לספואי] שבא שעתו דר, שבאת שעתו ר, שבועתו ל, שבועתי וכ, שבא ת | מלכות] פואנכרי, המלכות דת | יהושע ת | בן לוי] פואנכר, ל' דת | חליש] פואינכערי, שלח דאאיתר | * פורפירה] פופירה ל, פורפירא דתר, פורפורה ע, פורפורא ע, פורפיריה ן, פורפוריה פ, פורפריה כי, פורפירין א, פירפירא ג | וטלקיה ג, ומלקיה כ, ומלקיה י | 2 קומוי] ע, קודמוי י, קודמו ן, קודמוהי דו, קדמוהי איכתר, קמיה פ, לפניו קדמוהי א | ואמ' לו ת, א' פ | * זרזרין ל] זרזין ל, ורזירין וגרי, זרזירים דפאכתר | ישנים] פאנתרי, ישנין ר, ישינים דוכ | אחת פכא, א' א | 3 אפילו — אחיו] דיואנכרי, אפילו עשיו.. אחיו ח, אעפ"י (אפ"ע ת) שהוא עשו הוא אחיו דת, אע"פ שהוא עשו אחיו הוא פ | 4 תבשילו] ואנכ, ותבשילו דפותח | * ארצו — ללבושיך וגו'] וארצו.. גבוריו.. לבושיו.. ופורע ממנו בלבוש.. תבשילו אדום הלעיטיני.. האדום האדום הזה ארצו אדומה ארצה.. גבוריו אדומים אנשי חיל מתולעין וגו' ופורע.. אדום דודי.. בלבוש אדום מדוע.. ללבושיך ד, וארצו אדומים וגבוריו.. ומלבושיו.. ופוריע ממנו אדום בלבוש.. תבשילו אדום הלעיטני.. האדום האדום ארצו אדומה ארצה.. גבוריו אדומים אנשי.. מתולעין ופוריע ממנו דודי.. ללבושיך ת, ארצו אדומה גיבוריו (גבוריו כ) אדומים לבושהם (לבושיהם כ) אדומים ופורע.. הוא אדום דכת' ויצא.. תבשילו (ותבשילו כ) אדום דכת' הלעיטני (אדום הלעיטני כ) מן האדום האדום הזה ארצו אדומה ארצה.. גיבוריו (גבוריו כ) אדומים אנשי.. מתולעים ופורע.. אדום שנ' דודי .(אדום דודי כ) צח ואדום (ואדום דגול מרבבה כ) בלבוש אדום שנ' מדוע (שנ' מי זה בא מאדום חמוץ בגדים מבצרה מדוע כ) אדום ללבושך גכ, וארצו.. וגבוריו.. ולבושיהם.. ופורע ממנו אדום בלבוש אדום וכו' כמו שכתו' לעיל בפרשת ואלה תולדות יצחק ח, ארצו אדומה דכוות הלעיטני נא וגו' ן, כדכתי' בפרש' ס"ג א, כו' בפ' ס"ג א, וכו' פ, ל' ל |

יעקב שלח מלאכים ולא ביוסף אלא אפי' הגר דברו עמה המלאכים וכו' ומה אם השפחה מסיחה עם המלאכים אל תתמה עם (צ"ל על) יעקב שהיה משלח את המלאכים לפיכך כתיב וישלח יעקב מלאכים, וכתיבת ייניי בכי"ל כמו לקמן פפ"ד ולעיל צד 208, ולקמן שם הגי' גם בדפוסי' א"ר ינאי ולא א"ר יוסי כמו שהגי' בדפוסים כאן [ובכי"ת] וגם בראב"ם, [ולמה שיוסף נקרא קטן שבטים, ע' פסיקתא רבתי פי"ב (מ"ט א') יוסף הקטן, ושם (נ"ג א') וזה (יוסף) נקרא קטן וכו' והוא נער (בראשית ל"ז ב'), וכן בפסיקתא דר"כ פ' זכור (כ"ח א') קטניהם של שבטים שבזה כתיב נער וכו', וע' לעיל צד 851 צעירים שלשבטים ובמ"י שם]: 1 שבא עתו. בכי"ל כתוב שבועתו והוגה ביני שיטי בכתב הספר בדיו דיהה שבא עתו, ותימה שגם בכי"ו וכי"כ הגי' שבועתי ובכתב אחר נסמן בגליון כי"ו נ"א שבא עתו וצ"ע, ודרשו לפניו שבא עתו ליטול המלכות לפני יעקב כדכתיב ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום לפני מלך מלך לבני ישראל, ולקמן פפ"ג דרשו נחלה מבוהלת בראשונה ואלה המלכים וגו' ואחריתה לא תבורך ועלו מושיעים בהר ציון וכו' וע"ע לעיל צד 692 הגמון אחד שאל וכו', ובשכל טוב שם מפרש לפניו לזה שהוא עתיד ליטול המלכות לפניו תחלה, ובתנחומא מ"ב שם איתא מהו לפניו לפניו הוא נופל [צ"ל נוטל] את המלכות שהמלכות בעולם הזה שלו אבל אתה נוטל באחרונה: חליש וכו' פשט לבוש תכלת שלו והשליכו לפניו, וע' לעיל צד 873 ובמ"י שם בד"ה הפורפירן, וחלש כמו לעיל צד 218 דין אמר חלוש וכו' וצד 733 וידייה דמחלשין וכו', ובכי"ל כתיב פופירה והגהתי פורפירה וכ"ה בכי"ל לקמן סוף פפ"ה, ובערוך ע' חלש ב' חליש פורפורה ובע' מלק ב' חליש פורפורא, ובדפוסי' הגי' שלח כמו שהגי' בדפוסי' גם לעיל צד 733 דמשלחין וע' במ"י שם, ובפי' ב"ר כי"ם וכי"א גורס ומפרש ר' יהושע בן לוי (אמר) שלח פורפירא הפשיט פורפירא שלו וטלקיה קדמוהי פרסיה (פרסה) לפני עשו וישלח דריש אמר לו אין שנים (שני) זרזירים ישנים על דף אחד וכו' כלומר שאי (כשם שאי) אפשר לשני זרזירים שהן (להיות) ישנים על דף אחת (אחד) כך יאי אפשר לשנינו למלוך בעולם הזה אפע (אבנע) אני מלפניו עד שהשעה עומדת לו, ושם פי' זרזירים תרנגולים, וע' לעיל צד 714 [לפירוש זה אין טעם למשל אין שני זרזרין ישנים על דף אחד, והנכון שפי' זרזר כאן כמו בירושלמי ר"ה פ"א נ"ז א' לנצח זרזירו כלומר המתגושש עמו, וכן באיכה רבתי פ"ה א' אדם מגדל שני זרזרין וכו' כובש את הגדול לפני הקטן וכו', וכן כאן הפי' אין שני מתגוששים ישנים על דף אחד אלא אחד מנצח את חבירו, ומצאתי שהעיר בזה הרד"ל בחי' לשמות רבה פכ"ז אות כ"ד, ובשמו"ר שם סי' ט' הכנסת עצמך לזירה כלומר להתגוששות, ואולי יש לפרש גם וירתיה בתיתה לקיבליה לעיל צד 682 במובן זה], ובפי' ב"ר כי"ם מלשון אחר מפרש וטלקיה קדמוהי פירש אותה לפניו כלומר הרי שלי ברשותך והנח לי לשלום, ובכי"ל כתוב זרזין והוגה זרזרין וכ"ה בשכל טוב שם: 3 אפילו עשו וכו'. וכ"ה בכל הספרים שציינתי וגם בדפ"ר, ובמה"ג עמו' 501 אפילו עשו אלא הוא אחיו, ובד"ו הוגה אעפ"י שהוא עשו הוא אחיו [וכ"ה בכי"ת אפ"ע וכו'], ובפי' ב"ר כי"א מפרש אפי' עשו בתמיה וכי למה היה שולח אצלו מאחר שהיה יודע שהוא עשו אלא אחיו סבור היה שיתנהג עמו באחוה, ובפי' ב"ר כי"ם פל"א אפילו עשו וכי שולח לו יעקב לדעת כן שאפילו יהיה נוהג כעשו אלא אחיו סבור היה שיהא אחיו: 4 הוא אדום וכו'. המאמר נסדר כבר לעיל צד 696 לפ' הלעיטני נא מן האדום וכו' וכאן הוא

ה) ויצו אתם וגו׳ רבינו אמר לר׳ אפס כתוב חד איגרא מן שמי למרן מלכא אנטונינוס, קס ה
וכתב מן יהודה נשיאה למרן מלכא אנטונינוס, נסתה וקראה וקרעה וכתב למתן מלכא מן יהודה עבדך, אמר לו ר׳ מה את מבזה בכבודך, אמר ליה מה אנא טב מן סבי לא כך אמר כה תאמרון לאדני לעשו כה אמר עבדך יעקב:

עם לבן גרתי לבן דהוה רבהון דרמיי יהביתיה בחפתי לההוא גברא כל שכן: ולמה ואחר עד עתה שעדיין לא נולד שטנו שלעשו דאמר ר׳ פינחס מש׳ ר׳ שמואל בר נחמ׳ מסורת היא

1 ילקוט שם, תנחומא מ״ב שם סי׳ ה׳, תנחומא שם סי׳ ג׳: 5 ילקוט שם: 6 לעיל לד 851 וש״נ:

1 אותם **וחגתי** | וגו׳] לאמר **ו**, לאמר כה תאמרון לאדוני לעשו׳ **דחגבתי** | רבנו **חג** | אמ׳ ליה **ת** | חדא **פא[2]גב**, חדה **ו**, אחד **י**, האי **א[1]** | איגרא] **חאתי**, אגרא **דפב**, אגרה **ו**, איגרתא **ג** | משמי **פא** | אנטנינוס **ת** (וכן בסמוך) | קס ל׳ **כי** | 2 כתב **ב**, וכתב ליה **י** | מני **פ** | [○] יהודה] יהודאה **ד** | נשיא **ו** | נסתה] **הע**, נסכה **דתי**, נסב יתה **א[2]גב**, נסיב יתה **א[1]**, נסביתה ר׳ **פ**, נסביה **ו** | וקראה] **אבעי**, וקרא יתה **חג**, קראה **פ**, וקרייה **דת**, וקריה **ו** | וקרעיה **ו**, וקרעא **ת** | וכתב] אמר ליה (אמ׳ לה **ו**, א״ל **אנ**) כתוב **דפוחאגתי**, אמ׳ ליה כתב **כ** | למרן — עבדך] מן עבדך יהודה (מן יהודה עבדך **וחגבי**) למרן (למרא **כ**) מלכא אנטונינוס **דפוחגבתי**, מן יהודה עבדך למרן אנטונינוס **א[2]**, מן יהודה עבדך **א׳** | 3 לו] **ת**, ליה **דפוחגבי** | ר׳ ל׳ **אי** | מה] **פוחגבי**, כמה **א**, מפני מה **דת** | את] **פוא[2]גבי**, אתה **דחאית** | על כבודך | לה **ו** | * מה **דוחגבי**] מא **ת**, וכי **פ**, ל׳ **לא** | ואנא טב **א**, טב אנא **פ** | מסבי **פ**, מן סאבי **א[1]ג** | * לא כך אמר **דפואגבת**] לא כך אמר יעקב **חי**, ל׳ **ל** | כה תאמרון — יעקב] כה תאמרון לעשו וגו׳ **ל**, כה אמר עבדך יעקב **דפוחא[2]תי**, כה אמר.. יעקב וגו׳ **ג**, עבדך יעקב **א[1]** | 5 עם — גרתי ל׳ **ו** (והושלם על הגליון) **ג** | לבן] עם לבן **ת**, אמר ליה לבן **א**, ל׳ **חער[1]** | דהוה] **ואגבער[1]**, דהוא **דפחת**, ל׳ **י** | רביהון **א[1]י**, אבוהון **כ** | דרמאיי **ת**, דרמאי **דפוהאגבעי** | יהביתיה] **י**, יהביתה **ו**, יהבתיה **א[2]**, יהיבתיה **דתע**, יהב יתיה **פא[1]גבר**, יהיב יתיה **חר[3]** | בחיפתי **ע**, בחפתיה **פר**, בחופתיה **כ**, באפתי **ו** | ולההוא **ו**, ההוא **פאי** | גברא ל׳ **א[1]** | לא כל שכן **פעי**, על אחת כמה וכמה **דוחגבתר[1]**, עאכ״ו **א** | ולמה] ולמה אמר **א[1]**, ל׳ **כי** | 6 ואחר – עתה] **פאי**, עם לבן גרתי ואחר.. עתה **דחגבת**, עם לבן גרתי **ו** | שעדין **כי**, לפי שעדין **ח** | סטנו **ו** | של עשו] של אותו האיש **י**, של אותו האיש אבל עכשיו נולד שטנו (סטנו **ו**) של אותו האיש **דוגבת**, של אותו האיש אבל.. שטנו של עשו **א[1]**, של אותו רשע אבל עכשו.. שטנו של אותו האיש **א[2]**, של אותו האיש אבל עכשו שטנו **פ**, של אותו רשע אבל עכשיו נולד **ח** | דמר **ו** | פנחס **פחא[2]גת**, פנחס בר׳ שמואל **א[1]א[02]** | בשם **דפואגבת** | שמואל] פנחס **א[1]** | בן **ו** | נחמן **דפוגבת**, נחמני **י** | מסורת אגדה **פו** | היא] היא בידינו **י**, ל׳ **פ** |

מקוטע בכי״ל וכי״פ וכי״ו וכי״ח [וכי״א א׳ וב׳], והשלמתי המאמר כמו שהוא לעיל שם [וצ״ל שם ותבשילו אדום ש נ׳ הלעיטני], והמאמר בשלימותו גם כאן בדפוסי׳ וכי״ג וכי״ב [וכי״ת], ונשתבש שם גבוריו אדומים אנשי חיל מתולעי׳ וכו׳ והוגה בא״א ובמ״כ, ובשכל טוב צד 181 קיטע הוא אדום תבשילו אדום ארצו אדומה גבוריו אדומים לבושיו אדומים שנ׳ אנשי חיל מתולעים ויפרע ממנו אדום בלבוש אדום, ובלק״ט קיטע ג״כ ורמז כמו שפירשנו למעלה, ובתנחומא מ״ב שם לשון המאמר הוא אדום ומאכלו אדום וגבוריו אדומים ולבושו אדום ומגיניו אדומים וארצו אדומה ומי שעומד כנגדו אדום ומי שפורע ממנו אדום בלבוש אדום וכו׳ ומאכלו אדום מן האדום האדום הזה וגבוריו אדומים מגן גבוריהו מאדם ולבושו אדום אנשי חיל וכו׳ מגיניו אדומים מגן גבוריהו מאדם וכו׳ ומי שעומד כנגדו הוא אדום הוא דוד וישלח ויביאהו והוא אדמוני ומה כתיב בו וישם באדום נציבים ומי שפורע ממנו אדום דודי צח ואדום מי זה בא מאדום בלבוש אדום מדוע אדום ללבושיך וגו׳: 1 כתוב חד איגרא וכו׳. כתוב אגרת משמי לאדונינו המלך אנטונינוס קם ר׳ אפס וכתב וכו׳ לקח רבינו האגרת וקראה וקרעה וכתב וכו׳ א״ל ר׳ אפס רבי מה אתה מבזה בכבודך א״ל רבינו מה אני טוב מזקני יעקב לא כך אמר וכו׳, וגם בערוך ע׳ נסתיה הגי׳ נסתה וקראה וכו׳ ופי׳ נסבתה לקחה ב׳ מובלעת, ועי׳ לעיל צד 92 צד 363 וצד 761 [וגי׳ כי״ל למרן מלכא מן יהודה עבדך נראה שמיוסדת על מאמר ר״ש בן לקיש בויק״ר פכ״ו ס״ב שאבנר נהרג על שהקדים שמו לשם דוד והכי כתוב ליה מאבנר לדוד, ועי׳ בחי׳ הרד״ל] ובמה״ג שם הועתק רבינו הקדוש אמ׳ ליה לרב אפס כתוב חדא איגרא מן שמי למרן מלכא אנטלינוס קם וכתב מן יהודה הנשיא למרן מלכא אנטלינוס גער ביה אמ׳ ליה כתוב מן יהודה עבדך אמ׳ ליה ר׳ מה את מבזה ביקרך אמ׳ ליה ולא טב אנא מן סבי דכת׳ כה אמר עבדך יעקב, ונוסף שם מכאן אמרו לעולם יהא אדם מענה רך ומשיב חמה, (וכתיבת אנטלינוס כמו במאמר שהעתקתי ממה״ג במ״י לעיל צד 761 וע״ש), ובסגנון אחר בתנחומא מ״ב שם אמר ר׳ פנחס אנטונינוס היה מכבד את רבינו מה שאין סוף וכשהיה רבינו משלחני אצלו והיה כותב לו אגרת וכותב בה עבדך יהודה שואל בשלומך והיה רע לאנטונינוס לומר שהוא קורא עצמו עבד א״ל אל תכתוב עוד כדבר הזה א״ל רבינו כך אני כותב לך שאיני טוב מיעקב אבא כששלח אצל עשו מה אמר לו כה אמר עבדך יעקב וכו׳, ובתנחומא שם כה תאמרון לאדוני לעשו יעקב קורא לעשו אדוני למדה תורה דרך ארץ לחלוק כבוד למלכות א״ר ישמעאל ראה מה כתיב וידבר ה׳ אל משה ואל אהרן ויצום אל בני ישראל ואל פרעה למדם לחלוק כבוד למלכות (וע׳ מכילתא בא פי״ג) וכן רבינו הקדוש היה כותב לאנטונינוס יהודה עבדך שואל בשלומך לחלוק כבוד למלכות וכך עשה יעקב שנאמר כה תאמרון לאדוני לעשו [וע׳ בבחיי, ובילמדנו פ׳ שמע ישראל המועתק באור זרוע אלפא ביתא אות כ׳ נמצא רבינו הקדוש כשהיה כותב לאנטנינוס הי׳ כותב לו יהודה עבדך שואל בשלומך היה ירא את השם וכו׳]: 5 לבן דהוה וכו׳. שהיה רבן של הרמאים נתתיו בבית ידי לאותו האיש לעשו לא כל שכן, ומשל הוא יהביתיה בחפתי כלו׳ נצחתיו, ובערוך ע׳ חפת העתיק בחיפתי ופי׳ הוא בית יד של חלוק שעל זרועו ועיי״ש, [ובגליון כי״א ב׳ כתוב פי׳ בחפתיה בחיקו], ובשכל טוב שם מפרש עם לבן גרתי שהוא אבי הרמאין נתתי נזיפתי (וגר׳ שצ״ל בחיפתי) ולאותו האיש על אחת כמה וכמה, ובפי׳ ב״ר גורס ומפרש בחפתיה נתן אותו בחיקו: 6 שעדיין לא נולד וכו׳ כ״ה בכי״ל, וגם בילקוט

שאין עשו נופל אלא ביד בני בניה שלרחל הה״ד אם לא יסחבום צעירי הצאן (ירמיה מט כ) צעירי השבטים:

ח וישלח יעקב וגו׳ זו היא שנאמרה ברוח הקודש על ידי שלמה ברכות לראש צדיק וגו׳ (משלי י ו) לא אמר הפסוק הזה אלא כנגד יעקב ועשו, ברכות לראש צדיק זה יעקב ופי רשעים

8 ילקוט ר׳ קי״ו, ילק׳ מיכה ר׳ תקנ״ג, ילק׳ מכירי מיכה ה׳ ו, ילק׳ מכירי תהלים ל״ח סי׳ ב׳:

1 שאין — אלא ל׳ ו | בני) בניו חי. ל׳ דפואגכת | הה״ד אם — השבטים] הה״ד (ה״ח ד¹כ. הדהי ג. שנ׳ ח) אם.. צעירי הצאן ולמה קורא אותן (הוא קורא אותם חכת. הוא קורא ג) צעירי הצאן שהן (שהם כ. לפי שהם ח) צעיריהם (צעירים כ. צעירן חג) של שבטים דחנכת. וגו׳ של שבטים ו. שנ׳ אם לא יסחבום צעירי הצאן פא | 3 ד״א וישלח דפחאגכת | וגו׳] מלאכים דחא²ג. מלאכים לפניו כת. ל׳ פא¹ | זו היא] פג. זה הוא ת. זהו דחא¹כ | *שנאמרה דגכ] שנאמ׳ ת. שנא׳ לא¹. שנ׳ פח | הקדש דפחאגכת | שלמה] פ. ~ ע״ה א¹. המלך ח. מלך ישראל דכת. בן דוד מלך.. ג. שע״ה שלמה מלך ישראל א² | וגו׳] ופי רשעים יכסה חמס דחאגת. ל׳ פכמ | 4 לא — ועשו] לא אמרו אלא.. ועשו ח. כנגד מי אמר שלמה המקרא (מקרא ת. הפסוק ג) הזה (זה ת) לא אמרו אלא.. ועשו דאגתמ (תהלים). ל׳ פכ | ברכות — צדיק ל׳ פ | * רשעים דפחאכתמ (שם)] רשע ל |

ל״ג אבל עכשיו וכו׳, ובלק״ט מפרש ואחר עד עתה עד שנולד יוסף שטנו של עשו הרשע וכו׳, ובשכל טוב שם ואחר וכו׳ עד שנולד יוסף שטנו של עשו שנאמ׳ וכו׳ ובית יוסף להבה ובית עשו לקש, ובמה״ג עמ׳ 502 הועתק ואחר וכו׳ אמ׳ לו גרתי אצל לבן עד שנולד שטנו של אותו האיש זה יוסף דכת׳ והיה בית יעקב אש וכו׳ ר׳ פינחס בשם ר׳ שמואל בר נחמן מסורת אגדה היא בידינו שאין עשו נופל אלא ביד בניה של רחל הה״ד אם לא יסחבום וכו׳ ולמה קורא אותן כך שהן צעיריהן שלשבטים ועח״נ ולעיל צד 861 ובמ״י שם ולמטה סי׳ י״ב: 3 וישלח וכו׳. המאמרים מכאן עד סוף הפרשה נסדרו בסדר שלפנינו בכי״ל גם בכי״פ וכי״א א׳ וב׳ ובכי״ג ובכי״כ (ובקיצור ב״ר בכי״ת המאמרים מסורסים [לפי סדר המקראות] וקצתן מקוטעים ומעורבבים, ואחר המאמר מלאכים א״ר חמא וכו׳ א״ר ינאי יוסף קטנם של שבטים וכו׳ זהו שהוא אביהם של כלם עאכ״ו איתא שם ד״א וישלח יעקב מלאכים זהו שנ׳ ברוח הקדש על ידי שלמה המלך ברכות וכו׳ א״ל ולתתך וכו׳ הקב״ה ברכו מלמעלה ד״א וישלח יעקב מלאכים בא וראה וכו׳ משל ריעקב ועשו וכו׳ שוב איני יכול לו לכך ויאמר יעקב כאשר ראם מחנה אלהים זה ואחר כך וישלח יעקב מלאכים אל עשו אחיו אפילו עשו אלא אחיו ארצה שעיר שדה אדום הוא אדום וכו׳ ויצו אותם לאמר וכו׳ רבנו אמר לר׳ אפס וכו׳ לא כך אמר וכו׳ עבדך יעקב וי״א באותה שעה שקרא יעקב לאדוני לעשו וכו׳ שנ׳ רצון יראיו יעשה עם לבן גרתי דהוא רבהון דרמאי וכו׳ צעירן של שבטים ויהי לי שור וגו׳ ר׳ יהודה אומ׳ משור אחד וכו׳ רב שבענו בוז וישובו המלאכים וכו׳ אתה נוהג בו וכו׳ וארבע מאות איש עמו א״ר שמואל ארבע מאות מלכים קושרי כתרים היו עמו וי״א ארבע מאות איפרכין וכו׳ ור׳ ינאי אמר ד׳ מאות ראשי גייסות היו עמו וכיון שאמרו ליעקב וכו׳ לשני מחנות שנ׳ ויירא יעקב מאד וייצר לו ויאמר אם יבא עשו וכו׳ באותה שעה עמד יעקב בתפילה וכו׳ ויתן ביד עבדיו וכו׳ ומהו וריוח וכו׳ שהוא מושיען מכל צרותן וכו׳ שם אלהי יעקב), ובדפוסי׳ [וכי״ת] נסדרו כאן אחר עם לבן גרתי דהוא רבהון וכו׳ הה״ד אם לא יסחבום וכו׳ (סוף סי׳ ה׳ בד׳ ווילנא) המאמרים ויהי לי שור וחמור וגו׳ ר׳ יהודה ור׳ נחמיה ורבנן ר״י אומר משור אחד וכו׳ וישובו וכו׳ שאת נוהג בו וכו׳ וגם הולך לקראתך וארבע מאות איש עמו ריש לקיש אמר עמו כעמו וכו׳ ר׳ לוי אמר וכו׳ עד וקבילנא ליה (סי׳ ו׳ וסי׳ ז׳ ועי׳ למטה צד 892) ואח״כ שם המאמרים ד״א וישלח יעקב מלאכים זהו שנאמרה ברוח הקדש וכו׳ (סי׳ ח׳) ד״א וישלח יעקב אל תתן י״י מאויי רשע וכו׳ ד״א אל תתן וכו׳ אמר לפניו רבון העולם וכו׳ (סי׳ ט׳) ד״א וישלח יעקב מלאכים בוא וראה וכו׳ (סי׳ י׳) ד״א וישלח יעקב מלאכים למה שלח יעקב וכו׳ (סי׳ י״א) ד״א ויהי לי שור וחמור שור זה יוסף וכו׳ באותה שעה הלכו אותן השלוחים וכו׳ (סי׳ י״ב) ויאמר אם יבוא עשו וכו׳ באותה שעה אמר אבינו יעקב וכו׳ ויתן ביד עבדיו וכו׳ מהו וריוח וכו׳ באותה שעה נשא יעקב את עיניו וכו׳ שהוא מושיעו מכל צרותיו וכו׳ (סי׳ י״ג) [בקצרה סי׳ ו׳ וסי׳ ז׳ מקומם בכ״י בין סימן י״א וי״ב, וע״ע לעיל צד 2 אות 6], ונר׳ שהסדר שלפנינו נכון יותר שהדרשות ויהי לי שור וחמור רי״א משור אחד וכו׳ וארבע מאות איש עמו רשב״ל אמר עמו כעמו מה הוא עשוי על ארבע מאות איש וכו׳ והדרשות ד״א ויהי לי שור וחמור שור זה יוסף וכו׳ מהו וארבע מאות איש עמו אמר רשב״נ ת׳ מלכים קשורי כתרים וכו׳ סמוכות אלו לאלו ונפרדו ע״י סירוס המאמרים בדפוסי׳ [ולפי הסדר בכ״י ג״כ מפרידות הדרשות על לפניו אל עשו וכו׳ ויצו אותם וכו׳ (סי׳ ד׳ וה׳) בין הדרשות לוישלח יעקב מלאכים (סי׳ א׳ עד ד׳ וסי׳ ח׳ עד י״ב ובעל הילקוט וכן בעל מדרש חכמים שינו מטעם זה את הסדר) והוץ מזה הדרשות לוישובו מלאכים שהוא כבר פסוק אחר (סי׳ ז׳) מפרידות בין הדרשות לויהי לי שור וחמור (סי׳ ו׳ וי״ב, וגם בזה שינה בעל הילקוט ומה״ג ומ׳ אגדה את הסדר), וזה ראיה ברורה שהעיקר כסדר הדפוסים וכי״ת וכי״ו, ומסי׳ ח׳ והלאה היא הוספה מאוחרת שנתוספה בסוף הפרשה למקראות שכבר נדרשו בב״ר העיקרי ועל ידי כן הדרשות שמוסבות על מקרא אחד ונראות כקרובות מפאת ענינן ותוכנן נעשו רחוקות מפני שנובעות ממקורות שונים, וכן דרכן של הוספות כאלו כמו לקמן פצ״א סי׳ ה׳ וסי׳ ו׳ (ע׳ בחי׳ הרד״ל שם) ופצ״ט סי׳ ה׳ עד סי׳ י״ב ופ״ק סי׳ י״ב וי״ג וע׳ גם ספרא מכילתא דמילואים שמיני סי׳ י״ד עד סי׳ ט״ז (וכבר נדרש המקרא בסי׳ א׳ שם) וסי׳ כ״ט עד סוף (וכבר נדרשו המקראות בסי׳ י״ז עד כ״ח) ואחרי מות פרק י״ג סי׳ ג׳ עד ט״ו (ראה שם פרשה ט׳, ולפני הר״ש משאנץ היתה ההוספה סדורה בסוף פ׳ קדושים ע׳ בפירושו דף פ״ב א׳) ספרי במדבר פכ״ה ופל״א ועוד הרבה כיוצא בזה, וכאן ההוספה הראשונה בסי׳ ח׳ אין מקומה אלא אחר ברכת יצחק בסוף פ׳ תולדות וכן היא סדורה בילקוט ובמה״ג, וע״ע צד 887 אות 1 ואות 7 וצד 892, ופרשה ע״ו היא המשך לסי׳ ז׳ לפנינו כי היא מתחלת בדרשות על פסוק ח׳ במקום שפסק כאן דהיינו בפסוק ז׳], ובכי״ו כתוב כאן ג״כ כמו בדפוסים ויהי לי שור וחמור וגו׳ ר״י ור״נ ורבנן ר״י אמ׳ משור אחד וכו׳ עד וקטל יתיה ועח״נ, אכן זה סיום הפרשה שם, ושאר המאמרים (סי׳ ח׳ עד סי׳ י״ג) בשני עמודים בד׳ ויניציאה אינם נמצאים כלל בכי״ו, וכבר העיר צונץ (גד״פ צד 177) שכל אלו המאמרים הן הוספה מאוחרת בב״ר שלפנינו, וראייתו מהתחלת המאמר הראשון זהו שנאמרה ברוח

יכסה חמס (שם שם) זה עשו הרשע, אשרי הצדיקין שמתברכין בארץ ובשמים, וכך היא המידה אשר המתברך בארץ יתברך באלהי אמן (ישעיה סה טז) להודיעך שכל הברכות שבירך יצחק את יעקב כנגדן ברכו הקב״ה מלמעלן, יצחק ברכו ויתן לך האלהים מטל השמים וגו׳ (בראשית כז כח) והקב״ה [ברכו בטל] והיה שארית יעקב בקרב עמים רבים כטל וגו׳ (מיכה ה ו), יצחק אמר משמני הארץ (בראשית שם שם) והקב״ה ברכו בתבואה שנ׳ ונתן מטר זרעך אשר תזרע את האדמה ולחם תבואת האדמה והיה דשן ושמן (ישעיה ל כג), יצחק אמר רב דגן ותירוש (בראשית שם שם) והקב״ה אמר לו ויען י״י ויאמר לעמו הנני שולח לכם את הדגן והתירוש וגו׳ (יואל ב יט),

1 יכסה חמס ל׳ פ | הרשע ל׳ **פאכתמ** (שם) | אשריהן **דחמ** (מיכה), אשריהם **פאגתמ** (תהלים) | הצדיקי׳ **דא¹**, הצדיקים **פחא²גכתמ**, של צדיקים **ד¹** | שמתברכים **כ**, שהם מתברכין **חת** | בארץ ובשמים] **מ** (מיכה), בשמים ובארץ **פ**, בארץ ומתברכין (ומתברכים **כ**) בשמים **דחאגבמ** (תהלים), בשמים ומתברכים בארץ **ת** | וכך] וזאת **מ** (מיכה) | היא] היה **ג**, ל׳ **פא²** (והושלם ביני שיטי) **ת** | המדה **דפחאגתמ**, מדה **כ** | אשר] **פמ** (תהלים), שנ׳ אשר **דחאגכתמ** (מיכה) | 2 ולהודיעך **ח**, בא וראה **י** (מיכה) | ברכות **י** (שם) | שבירך] **א²גתי** (שם) **מ**, שברך **דפחא¹כי** | * את יעקב **דפאגכתימ** (מיכה)] ליעקב **חמ** (תהלים). ויעקב **ל**, את יעקב מלמפה **י** (שם) | 3 * כנגדן ברכו **פחאת**] כנגדן ברכן **ל**, כנגדם ברכו **י** (שם), ברכו כנגדן **כ**, כנגדו ברכו **דמ**, כנגדו בירכו **ג**, ברכו **י** | מלמעלן] **ג**, מלמעלה **דפחאכתימ**, למעלה **י** (שם) | יצחק] ~ אביו **חגכ**, ל׳ **פ** | ברכו] אמר לו **דפחא¹גכמ**, אמר **א²תי** | ** האלהים] ל׳ **ל** | וגו׳] ומשמני הארץ **א**, ל׳ **פחגכתימ** | ** והקב״ה] הקב״ה **ל** | 4 * ברכו בטל **ימ** (מיכה)] ברכו (בירכו **ג**) בטל וממטר (ובממטר **ת**) **דפחאגכתי** (שם) **מ** תהלים), ל׳ **ל** | שנאמר והיה | * בקרב — וגו׳] בקרב.. כטל מאת י״י **אי**, כטל וגו׳ **ג**, כטל, מאת י״י **ו** (שם), כטל.. וכרביבים עלי עשב **כ**, בגוים בקרב.. כטל וגו׳ **ד**, בגוים בקרב.. כטל מאת י״י **ת**, בגוים בקרב.. מאת י״י וגו׳ **ח**, בגוים כטל מאת י״י **פמ** (תהלים), וגו׳ **ל** | אמר] **פגתי**, אמר לו **דחאבמ** | משמני] **פא²גימ** (תהלים), ומשמני **דחא¹כתמ** (מיכה) | הארץ יהיה מושביך **חא¹** | 5 בתבואה] בטל ובממטר **ח**, ל׳ **י** | זרעך] ארצך **פחא¹א⁰²גכימ** (מיכה) | * אשר — ושמן] אשר.. תבואת השדה והיה.. ושמן **י**, אשר תזרע את (אשר תזרע **ד¹פ**) האדמה **דפחאכתמ** (מיכה), אשר.. את הארץ **ג**, וגו׳ **למ** (תהלים), ל׳ **י** (שם) | 6 * יצחק — וגו׳] יצחק.. והק״ב ויען.. לעמו וגו׳ **ל**, יצחק אמר לו ורוב.. והקב״ה אמ׳ לו ויען.. הנני שולח.. והתירוש והיצהר ושבע **ח**, יצחק אמ׳ ורב והק׳ אמ׳ לו ויען.. הנה נתתי לכם.. ואת התירוש וגו׳ **ג**, יצחק אמר ורוב.. והקב״ה אמר לו ויען.. הנה אנכי נתתי לכם.. ואת התירוש **י** (שם), יצחק אמר ורב.. והקב״ה אמר הנה נתתי לכם.. ואת התירוש **ו**, יצחק אמ׳ לו ורב.. והקב״ה אמ׳ לו ויען י״י ויאמר לעבדך **כ**, ל׳ **דפאתמ** |

הקודש על ידי וכו׳ כסגנון מדרשים מאוחרים (וכוון גם לפסי״ר שהש״ר מדרש קהלת וכן בשיטה חדשה לברכת יעקב ועי׳ שם גם צד 313 וצד 352) ומרבוי השיטות בסימן ד״א ומכל סגנון הלשון באלו המאמרים שאינו כסגנון ב״ר העיקרי, וסימנים כאלו גם הסגנון פתח אחר אל תתן וכו׳ (ועי׳ פסי״ר פמ״ב קע״ה ב׳) בוא וראה מה כת׳ וכו׳ (לקמן צד 887 וכן בשיטה חדשה ועי׳ גד״פ צד 114 וצד 274) אותה שעה (לקמן צד 894 והלאה ג׳ פעמים [891] ועי׳ גד״פ צד 248 וצד 255 ועי׳ גם לעיל צד 873) ובחי׳ הרד״ל העיר על המשל למה הדבר דומה וכו׳ (לקמן צד 890) שמקורו בבבלי סוטה וכתב שיש בכל הפרשה עירבובי דברים והוספות שכדומה אינו מן הב״ר כ״א מילמדנו, וטיב אלו המאמרים שלפנינו כאן בפע״ה כמו המאמרים לקמן פצ״א סי׳ ה׳ וסי׳ ו׳ (בכי״ל ד״א וירא יעקב כי יש שבר וגו׳ זו היא שנ׳ ברוח קודש על ידי שלמה בן דוד מונע בר וכו׳ ובדפוסי׳ שם ד״א וירא יעקב כי יש שבר במצרים כתיב מונע בר וכו׳, ובסוף האגדה בדפוסי׳ סי׳ ו׳ באותה שעה שלה יוסף וכו׳ באותה שעה שלח לו וכו׳ ועיי״ש ביפ״ת ובחי׳ הרד״ל ובתנחומא מקץ סי׳ ז׳ סי׳ ח׳ ויגש סי׳ ד׳) ולקמן פצ״ג סי׳ ז׳ וסי׳ ח׳ (זו היא שנא׳ ברוח קודש על ידי שלמה החכמה תעוז וכו׳ באותה שעה נתמלא חמה וכו׳ באותה שעה אחז יהודה וכו׳ ועי׳ בח״ג שם ובתנחומא ויגש סי׳ ה׳) שהן לדעת צונץ ג״כ הוספות מאוחרות וגם אלו המאמרים הארוכים אינם נמצאים בכי״ו, והמאמר לקמן סוף פפ״ח ד״א שר המשקים וכו׳ לא נמצא בשום כ״י (ובהמאמר לקמן פפ״ד סי׳ ה׳ הלשון רק בדפוסי׳ כך אמרו חכמים אלה וכו׳ ונוסף עוד שם ד״א וישב יעקב כך אמרו חכמים וכו׳ ד״א מגורי בגימטריא וכו׳ וליתא בכ״י, והמאמר שם סי׳ ו׳ א״ר שמואל בר נחמן איתא גם בכ״י), ופרשיות שלימות שאינן מעיקר הב״ר ונובעות ממדרשי תנחומא הן לפנינו פצ״ה ופצ״ו ותמורתן בכי״ו שתי פרשיות אחרות ועוד פרשה אחת לפסוקים בראשית מ״ח א׳ עד י״ד שלא נדרשו בב״ר שלפנינו, ושלש פרשיות אלו מכי״ו הו״ל במאמרי בספר היובל לכבוד הרב ר״י גוטמאנן צד 147 (ועי׳ במ״י לעיל צד 855), וכתבתי שם שהמדרש לברכת יעקב נמצא בכ״י האחרים בנוסחת השיטה חדשה שתחילתה וסופה נובעה ממדרשי תנחומא, ובכי״ו המדרש לברכת יעקב בנוסחת הדפוסי׳ בפצ״ח צ״ט ק׳ בלי הנוסחה האחרת בפצ״ט סי׳ ה׳ עד סי׳ י״ב שנובעה מתנחומא, וודים שלמו כבר בזמן קדום בב״ר, ויש שהוסיפו המאמרים בפע״ה ופצ״א ופצ״ג והמירו פרשיות שלימות פצ״ה ופצ״ו באגדות התנחומא (בדפוסי׳ ושאר כ״י) וצרפו נוסחא אחרינא לברכת יעקב בב״ר (בדפוסי׳ פצ״ט שם ופ״ק סי׳ י״ב וסי׳ י״ג) ויש שתפסו (בשאר כ״י) נוסחת הש״ח שהיתה לפניהם בב״ר כמו שהיתה לפני בעל הערוך ובעל הילקוט, ומעלה יתירה לכי״ו שלא הוסיף ולא גרע ולא שינה וכ״י זה המעולה הועתק בודאי מטופס ישן נושן שהיה טופס ב״ר העיקרי, והמאמרים שלפנינו כאן הועתקו כבר בילקוט ועי׳ במ״מ (ובילקוט ר׳ ק״ל קיטע וסירס) וקצתם מפרש בפי׳ ב״ר ומאמר אחד גם בלק״ט ובשכל טוב ועוד הועתק מהם במה״ג ובילק׳ מכירי ובמ׳ אגדה הוצ׳ רש״ב: 4 ברכו בטל. כן הגהתי ועח״נ, והשלמתי הפ׳ והיה שארית יעקב בקרב עמים רבים כטל וגו׳, ובדפ״ר וד״ו [וכי״ח וכי״ת] נשתבש והיה שארית יעקב בגוים בקרב וכו׳ עפ״י לשון הפסוק שלאחריו במיכה שם והיה שארית יעקב בגוים בקרב עמים רבים כאריה וכו׳, ובפסוק ישעיה ל׳ כ״ג נשתבש ונתן מטר ארצך

יצחק אמר לו יעבדוך עמים (בראשית שם כט) והקב"ה אמר לו והיו מלכים אומניך (ישעיה מט כג). יצחק אמר לו הוה גביר לאחיך (בראשית שם שם) והקב"ה אמר לו על ידי משה רבינו ולתתך עליון על כל הגוים וגו' (דברים כו יט) [הא למדת שכל הברכות שברכו יצחק מלמטה ברכו הקב"ה מלמעלה], ואף רבקה אמו בירכתו כנגדן שנ' יושב בסתר עליון וגו' (תהלים צא א) כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך (שם שם יא) ורוח הקודש משיבה יקראני ואענהו (שם שם טו), וכי מאחר שברכו הקב"ה, אביו ואמו למה חזרו וברכוהו שנ' ויקרא יצחק אל יעקב ויברך אותו וגו' (בראשית כח א), אלא שראה יצחק ברוח הקודש שעתידין בניו לגלות אמר לו בוא ואברכך ברכת

4 ילקוט שם, ילק' מיכה שם, ילק' מכירי תהלים שם: עי' סנהדרין ק"ג ח':

1 לו] חגכמ, א"ל א¹, ל' דא¹ (והושלם בין השורות) תי (יצחק — אומניך ל' פ) | הקב"ה ת | לו ל' תי | אומניך] א¹גימ, אמניך א¹, ~ ושרותיהם מניקותיך דכ, ושרותיהם מנוקתיך ת, וגו' עד כי אני יי' מושיעך וגואלך אביר יעקב ח | 2 אמר ל' וי | לו ל' גתימ (מיכה) | הוי פחגימ (מיכה) | לו ל' י | על ידי — רבינו] על.. משה דת, ל' פחאגכימ | * ולתתך — הגוים וגו' ג] ולתתך.. הגוים אשר עשה כ, ולתתך.. הגוים אשר עשיתי וגו' ח, ולתתך.. הגוים ד, ולתתך.. על הגוים ת, ולתתך עליון וגו' ל, ולתתך עליון אימ (תהלים), ולתתך עליון יצחק א' ורב דגן ותירוש והקב"ה א' לו הנני שולח לכם את הדגן והתירוש והיצהר יצחק א' לו וישתחוו לך בני אמך והקב"ה א' לו וישתחוו לו כל מלאכים יצחק א' מברכיך ברוך והקב"ה א' לו כל רואיהם יכירום כי הם זרע ברך יי' פ | 3 * הא — מלמעלה דאמ (תהלים)] הא.. שבירכו יצחק.. מלמעלה ת, הא.. שברכו (שברך ח) ..הקב"ה ברכו מלמעלה חכ, הא.. שברכו אביו יצחק.. הק' בירכו מלמעלה ג, הא.. ברכות שבירך יצחק את יעקב מלמטה הקב"ה ברכו מלמעלה י (שם), הא.. הברכות שברכו יצחק למטה ברכו הקב"ה למעלה מ (מיכה), הא.. הברכות שברך יצחק מלמטה ברכו הקב"ה פ, ל' לי | 4 אף פאמ | בירכתו דאגתימ, מברכתו פ, וברכתו כ | * כנגדן דפאגכתמ] כנגדו לי | וגו'] בצל שדי יתלונן ת, ל' דפאגכימ | כי] פתי, וכך אמרה לו ~ דאגכמ, וכן הוא אומר ~ י (שם) | 5 לשמרך — דרכיך] א¹גכתי, וגו' ד, ל' פא²י (שם) מ | ורוח — משיבה] כיון שאמרה לו בלשון הזה ברכתו רוח הקודש (הקדש שנ' ת) דת, כיון.. הזה רוח הקדש בירכתו (ברכתו א²כמ, ברכהו א¹) שנ' אגכמ, כיון שאמר לו בלשון הזה הסכים הקב"ה וברכו שנאמר י (שם), ורוה"ק אף כן ברכתו פ, ל' י | * יקראני ואענהו גבי (שם) מ] יקראנו ואענהו ל, יקראני ואענהו וגו' דפ, יקראני ואענהו עמו אנכי בצרה את, ל' י | 6 שבירכו הקב"ה ג, שבלבו של הקב"ה לברכו י (שם) | אביו ואמו] פאבי (שם), אמו ואביו ג, ואביו ואמו מ, ואמו אביו י, אביו דת | חזרו וברכוהו] פא²גבי (שם), חזרו וברכו אותו מ, חזרו ובירכו א¹, חזר ובירכו דתי | אי] פא²גכתימ, את דא¹ | ויברך — וגו'] ויברך אותו דפאגכתי (שם), וגו' מ, ל' י | 7 ראה פ | * יצחק דפאתימ] יעקב לגכ | ברוח הקודש] ברוח הקדש אגכתי (שם), ל' פי | שבניו עתידין (עתידי' א²) פאמ | לגלות] לגלות לבין אומות (האומות ת) דת, ליגלות בין האומות וי¹ (שם), לגלות בין אומות העולם גבי | אמר — בוא ואברכך] גת, אמר.. בא ואברכך י, אמר.. בא ואברך ד, אמר.. בא וראה ואברכך כ, עמד וברכן פאמ | ברכת הגלות] ברכת גליות וי¹ (שם), ברכה של גלות פמ, ברכה של גליות י, ברכות שלגלות אכ, ברכות של גליות דג, ל' ת |

בחמשה כ"י ובילקוט ר' קי"ו (סוף פ' תולדות), ובילקוט וילק' מכירי מיכה, והשלמתי ס"ד אשר תזרע את האדמה ולחם וכו' והיה דשן ושמן ועי' בפי' מהרז"ו, ובמה"ג הועתק המאמר בסוף פ' תולדות עמ' 438 לפי' ויעמע יעקב אל אביו ואל אמו, והגי' שם אשריהם של צדיקים שהן מתברכין בארץ ומתברכין בשמים וכן הנא אומ' אשר המתברך וכו' בוא וראה שכל הברכות שבירך יצחק ליעקב כנגדן בירכו הקב"ה מלמעלה יצחק אמר לו ויתן לך וכו' והקב"ה בירכו במל וממטר דכת' והיה שארית יעקב בקרב עמים רבים כטל מאת ה' יצחק אמר לו ומשמני וכו' והקב"ה בירכו והיה דשן ושמן יצחק אמ' ורב דגן וכו' והקב"ה בירכו הנני שולח לכם את הדגן ואת התירוש יצחק אמ' יעבדוך עמים והקב"ה אמ' לו והיו מלכים אומניך הא למדת שכל הברכות שבירכו יצחק מלמטה בירכו הקב"ה כנגדן מלמעלה:
4 ואף רבקה וכו'. הגהתי כנגדן כלשון הדרש לעיל כנגדן ברכו הקב"ה, ואינו פורט הברכות שבירכתו רבקה אמו במזמור יושב בסתר וכו' כנגד הברכות שברכו אביו, ועיקר ברכתה כי מלאכיו יצוה לך וכו', ולפי תגי' וכך אמרה לו כי מלאכיו וכו' משמע שברכתה של רבקה מתחלת בזה הפסוק, ובסנהדרין שם עד כאן ברכו אביו מכאן ואילך ברכתו אמו כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך על כפים ישאונך וגו' על שחל ופתן תדרוך וגו' עד כאן ברכתו אמו מכאן ואילך ברכתו שמים וכו' ועי' בפירש"י ובד"ס שם [לפי פירש"י שם הכתוב מדבר מן הברכות שנתברך שלמה מאת אביו ואמו, ובבמדבר רבה פי"ב סי' ג' איתא יושב בסתר עליון אמ' רב הונא בשם ר' אידי מי אמר המזמור הזה היינו סבורים שבא שלמה ואמרו ולא אמרו אלא משה וכו' ועי' גם מדרש תהלים מזמור צ"א סי' א' ושבועות ט"ו ב' וברש"י שם ד"ה שיר של פגעים, ובמדרש תהלים מ"ב שם סי' ו' אמר ר' חנינא אמר ר' אבהו בשם ר' יוחנן היכן היה יעקב באותה שעה אלא המלאכים טענו אותו שנאמר על כפים ישאונך, ועי' לקמן פע"ח סי' א'] וסגנון מיוחד בכי"ל ורוח הקודש משיבה ועת"ג, ובילקוט ר' קי"ו הועתק רק ואף רבקה אמו ברכתו כנגדו שנ' יושב בסתר עליון כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך, ובמה"ג שם אף רבקה אמו בירכתו כנגדן יושב בסתר עליון וג' כי מלאכיו יצוה לך:
6 אביו ואמו למה וכו'. ק"ק שבמקרא כתוב ויקרא יצחק וכו' ויברך אותו, ומשמע שעדיפא הגי' בילקוט ר' קי"ו וכי מאחר שברכו הקב"ה ואמו אביו למה חזר וברכו שנ' ויקרא יצחק וכו', ובדפוסי' [וכי"ת] שברכו הקב"ה אביו למה חזר וברכו וכו', ובמה"ג שם וכי מאחר שבירכו הקב"ה ואביו ואמו מפני

הגלות שיחזירך הקב״ה מן הגלות, ומה בירכו בשש צרות יצילך וגו׳ (איוב ה יט) [לכך נאמר ברכות לראש צדיק]:

ט פתח אחר אל תתן י״י מאויי רשע וגו׳ (תהלים קמ ט) רבון כל העולמים אל תתן לעישו הרשע מחשבות לבו שחישב על יעקב, מהו זממו אל תפק (שם שם) אמר לפניו רבונו שלעולם עשה 48d לו זמם לעישו הרשע שלא תהא לו נחת רוח שלימה, מה זמם עשה לו הקב״ה לעשו, אמר ר׳ חמא בר׳ חנינה אילו בני ברברייה ובני גרממיה שאדומין מתייראין מהן, ד״א אל תתן י״י מאויי רשע אמר יעקב לפני הקב״ה רבון כל העולמים משום שהיה בדעתו שללבן לעשות עימי רעה ולא עזבתו

3 ילקוט כי ק״ל, ילק׳ מכירי תהלים ק״מ סי׳ ו׳, מגילה ו׳ ח׳: 6 ילק׳ מכירי תהלים שם:

1 * שיחזירך — הגלות] שהחזירך.. הגלות ל, שיחזיר (שיתזור גכ) עליך הקב״ה ויקבצך מבין הגליות דגכ, שיחזור הקב״ה ויקבצך מן האומות י[1] (שם), שיחזור ויקבצך י, שיעמוד הקב״ת ויקבצנו מן האומות פ, שיעמוד.. ויקבצם מאומות העולם אמ, ל׳ ת | ומהו י | בירכו] הן הברכות דגת, הן ברכות כ, הם הברכות י (שם), ברכגת שברכו י, הן הברכות שברכו א[2]מ, הן.. שברכן א[1], הברכות אלו פ | יציליך ת | וגו׳] וגו׳ בשוט לשון תחבא וגו׳ לשוד ולכפן תשחק וגו׳ ג, בשוט.. תחבא לשוד.. תשחק כ, ובשבע לא יגע בך רע בשוט.. תחבא לשוד.. תשחק י (שם), ובשבע לא.. רע בשוט.. תחבא ולא תירא משוד כי יבא (יבוא ת, ולא תירא משוד י) לשוד.. תשחק ומחיית (ומחית י) הארץ אל (לא י) תירא דתי, בשוט.. תחבא לשוד.. תשחק ברעב פדך ממות פא[1], וגו׳ בשוט.. ממות א[2], וגו׳ בשוט.. תחבא ברעב פדך ממות מ | * לכך — צדיק דאגתמ] ולכך.. צדיק כ, ל[כך] ברכות.. צדיק פ, לכך נאמר.. צדיק ופי רשעים יכסה חמס י (שם), ל׳ ל | 3 פתח אחר] פתח אח׳ לפרש ממקום אחר פ, ד״א וישלח יעקב ד, ד״א וישלח יעקב מלאכים לפניו זהש״ה ת, ל׳ אגכ | מאוויי ג, מאוי ד[1] | וגו׳] ג, זממו אל תפק ירומו סלה ד, זממו אל תפק אל ירומו סלה ת, ל׳ פאכימ | רבונו של עולם כי, א׳ יעקב פ, אמר לפניו רבון העולמים (רבש״ע ת) דת, אמר יעקב לפני הקב״ה רבש״ע אמ | 4 הרשע ל׳ אמ | מחשבות לבו ל׳ פ | שחישב — יעקב] שהוא מחשב על יעקב גכ, שהוא מחשב עלי אמ, מה שהוא מחשב פ, ל׳ דתי | מהו] מה הוא ת, מה כ, ל׳ פי | זממו אל תפק ירומו סלה גכ | אמר לפניו ל׳ פי | רבונו של עולם] רבש״ע פא[1]ת, רש״ע א[2], רבה״ע מ, ל׳ י | 5 ** לו] לך ל | הרשע ל׳ פא[1]ג | שלא] פגי, כדי ~ דאכתמ | מה] גכ, ומה דפתי, ומהו אמ | שעשה אנכמ | לו ל׳ כ | לעשו ל׳ פאימ | (אמר — חנינה ל׳ א[2]) | חמא] יוסי ג | 6 בר׳] גכ, בר דפא[1]ת | חנינא א[1]נת, חננא כ | אילו] נ, אלו דפאכתימ | ברברייה] ד[1], בר בריה ג, ברבריאה ד, ברבוריא ת, ברברא כ, ברכיה י[1], גרממיא פא[2], גרמני א[1], גרמוניא מ | או בני א | גרממיה] ד[1]י[1], גרממיא כ, גרמומיא ת, גרמניא ג, גירמא״ניאה ד, ברבריא פאמ | שאדומין] פ, שאדומים א[2]כמ, שאדומיין א[1], ־יים דתי, שהאדומיים ג | מתייראים ימ, מתיראין פ, ־ים א[2]כת | מהן] פא[1], מהם דא[2]גכתי | מאוויי ג, מאוי ד[1] | 7 יעקב] פא[1]א[02]גכמ, ל׳ דא[1]ת | לפני הקב״ה] א[1]א[02]גכמ, לפניו דא[2]ת, ל׳ פ | רבונו של עולם פגכ, רבש״ע את, רבון העולם ד, רבה״ע מ | משום] מ | שהיה — רעה] ג, שהיה.. עמי רעה מ, שהיה.. עמו רעה ת, שהיתה.. עמי רעה דאכ, שחשב לבן להרע לי פ | * עזבתו] עזבתי לג, ולא הספיק (ולא עשה אמ) שלא עזבתו פאמ |

מה חזר אביו ובירכו שנייה שנ׳ ויקרא יצחק וכו׳: 1 שיחזירך וכו׳. ודרשו בשש צרות וכו׳ בכל צרות וצרות שבגליות. ולקמן ריש פע״ט נדרש הפסוק ביעקב, והשלמתי לכך נאמר ברכות וכו׳ כמו שמסיים במאמר שלאחריו גם בכי״ל לכך נאמר אל תתן וכו׳, ובמה״ג שם הועתק אלא שראה יצחק ברוח הקדש שעתידין בניו ליגלות לבין אומות העולם אמר לו בוא ואברכך ברכות שלגליות ומה הן ברכות שלגליות בשש צרות יצילך ובשבע לא יגע בך רע, ומסיים שם ועליו נאמ׳ וברכה לראש משביר (משלי י״א כ״ו) זה יעקב אבינו ופי רשעים יכסה חמס זה עשו הרשע, והורכב שם מאמר זה עם שלאחריו לא דיו שלא נתברך אלא שנתקלל שנ׳ אל תתן ה׳ מאויי רשע אמרה רבקה לפני דקב״ה רבונו של עולם אל תתן לעשו הרשע מחשבות שהיה מחשב בלבו על יעקב זממו אל תפק ירומו סלה מהו זממו אל תפק אמרה לפניו רבש״ע עשה לי (לו) זומם לעשיו כדי שלא תהיה לו נחת רוח: 3 פתח אחר. וכ״ה בכי״פ, ושם פירוש נוסף לפרש ממקום אחר, ובדפוסי׳ [וכי״ת] הגי׳ ד״א וישלח יעקב וכו׳ ועי׳ במ״י לעיל צד 884 בד״ה וישלח וכו׳: 5 זמם. מתג ורסן, ודרשו זממו לשון זמם ועי׳ במ״י לעיל צד 392 בד״ה יוצאה זמומה וצד 648 בד״ה זממיהם: 6 בני ברברייה. בני ארץ ברברייה כמו לעיל סוף פכ״ג עד קפי ברבריא (ועי׳ במ״י שם) או אומות הברברים, ובני גרממיה נר׳ שהם בני גרמניה, ובכי״ג הגי׳ כן בני גרמניא (ובדפ״ר ובילקוט דפ״ר הגי׳ כמו בכי״ל גרממיה והוגה בד״ו גירמאנןאה ובילקוט ד״ו גרמניא) והאדומים ר״ל הרומיים היו מתייראים מהם שלא יהיו נופלים בגבולם ועי׳ באגה״א ח״א צד 455 וקרויס צד 163 וצד 185 ועי״ע לעיל ריש פל״ז, ובמגילה שם איתא וא״ר יצחק מאי דכתיב אל תתן וכו׳ אמר יעקב לפני הקב״ה רבונו של עולם אל תתן לעשו הרשע תאות לבו זממו אל תפק זו גרממיא של אדום שאלמלי הן יוצאין מחריבין כל העולם כולו וא״ר חמא בר חנינא תלת מאה [מלכי] קטירי תגא איכא בגרממיא של אדום וכו׳ ועי׳ בד״ס ובילק׳ מכירי תהלים ק״מ סי׳ ה׳, ובמה״ג עמו׳ 439 הורכב המאמר שלפנינו עם המאמר במגילה שם ומהו זומם שעשה לו הקב״ה לעשו אמ׳ ר׳ יצחק זו גרממיה (גרממיא) שלאדום שאלמלי הן יוצאין הן מחריבין את העולם וכו׳: 7 ולא עזבתו. לא הנחתו לעשות עמי רעה והוראת עזבתו כמו ועזבתם ולקטה (רות ב׳ ט״ז) ובכי״ל כתוב ולא עזבתי והגהתי ועח״נ [יותר נראה להגיה עזבתני וכמו שהוא במה״ג], ובמה״ג עמו׳ 506 הועתק לפ׳ הצילני נא וכו׳ אמר יעקב אל תתן מאויי רשע כשם שהיה בדעתו

את מחשבתו של עשו הפר שלא יהרגני: זה אחד מן בני אדם שחשבו רעה ולא עמדה בידן, עשו וירבעם והמן, בעשו כת' ויאמר עשו בלבו (בראשית כז מא), בירבעם כת' ויאמר ירבעם בלבו (מ"א יב כו), בהמן כת' ויאמר המן בלבו (אסתר ו ו), מהו ויאמר עשו בלבו אמר קין הרג אחיו ולא עשה לו הקב"ה כלום וסוף שהוליד אדם בנים אחרים וירשו עמו את העו"ל. אף אני אהרג את אבי תחילה ואחרכך את אחי ואירש את העולם לבדי שנ' יקרבו ימי אבל אבי וגו' (בראשית שם שם) ימות אבי לא אמר אלא יקרבו ימי אבל אבי שאמר אקרב אבלו שלאבה קודם ואחרכך אהרג את יעקב. ולא הפסיק הקב"ה בידו לכך נאמר אל תתן יי' מאויי רשע וגו':

ד א וישלח יעקב בוא וראה מה כת' למעלה מן העניין ויאמר יעקב כאשר ראם מחנה אלהים זה (בראשית לב ג) כמה היה מחנה אלהים שני אלפים ריבו מלאכי שרת שני רכב

1 ילק' מכירי תהלים שם: 2 עי' לעיל לד 763: 3 פסיקתא פ' שור או כשב (עיש ב'), ויקרא רבה פכ"ז סי' י"א, תנחומא ת"ב אמור סי' י"ח, תנחומא אמור סי' י"ג: 8 ילקוט כי ק"ל: 9 [עי'] לעיל לד 876, פסיקתא פ' בחדש השלישי (ק"ז א'), פסיקתא רבתי פכ"א (ק"ג ב'), תנחומא ת"ב [יתרו סי' י"ד] לו סי' ט"ו, תנחומא וישלח סי' ב' לו סי' י"ג, מדרש תהלים ת"ב ס"ח סי' י', שמות רבה פכ"ט סי' ב', במדבר רבה ב"ג סי' ג', סדר אליהו רבה פכ"ג (לד 119), סדר אליהו זוטא ז"ב (לד 193):

1 כחשבתו א[2] | עשו] עשו הרשע פ, של עשו אחי (אחר ת) שכחשב עלי להורגני דת, של.. להרגיני נ, של.. להרגני כ, של אותו רשע שמחשב.. להרגני אמ | שלא יהרגני] דעתו גב, רעתו דא[2]ת, רעות מ, מחשבתו א[1] | וזה אמ | מג'] א[2], משלושה דפא'גב, משלושה ת | רעות | עמדו דפנת, עלו כ, עלה א, עלתה מ | בידם את | ירבעם פמ | 2 המן מ | בעשו — בלבו] גב, בעשו כתיב.. בלבו מ, עשו שנאמר.. בלבו דת, עשו ויאמר עשו בלבו יקרבו ימי אבל אבי א[2], עשו א' בלבו יקרבו.. אבי ואהרגה פ, עשו אמ' ויאמר עשו בלבו יקרבו.. אבי ואהרגה את יעקב אחי א[1] | בירבעם — בלבו] בירבעם כתיב.. בלבו דמ, ירבעם ויאמר.. בלבו ת, ל' פאב | 3 * בהמן כת' — בלבו נת] בהמן כתיב.. בלבו דמ, ויאמר.. בלבו ל, ל' פאב | * מהו — בלבו דגת] ומהו.. בלבו מ, מהו בלבו ל, מהו יקרבו פ, מהו יקרבו ימי אבל אבי א, ל' כ | * הרג — כלום] הרג את אחיו.. הקב"ה (הק' נ) כלום אג, הרג אחיו.. הקב"ה ל, הרג את.. ולא עשה לו המקום כלום דת, הרג את.. לו המקום כ, הרג אחיו ולא עשה כלום מ, לא הועיל כלום כשהרג פ | 4 סוף] לסוף פר[2], לסוף אמ | הוליד אר[2]מ | אדם] אנכ, אביו פמ, ל' דתר | שירשו פ | * עמו דפאגבמ] עשו ל, ל' ת | את ל' פ | אף] אבל פאתרמ | אהרג] פ, אהרוג דאבתמ, הורג ג | את ל' פבמ | אבי] פאמ, יצחק אבי דגבת | תחילה] ג תחלה דא[1]א[2]כתמ, ראשונה פ | 5 ואחר כך] ואחר פ, ואחר כך אהרג דג, ואחר כך אהרוג אכתרמ | את יעקב אחי דאתר, ליעקב אחי ג, יעקב אחי כמ, אחי פ | את ל' פ | כל העולם ג, כל העולם כולו ר[1], כל.. כלו ר[2] | לבדי ל' נר | וגו'] ל' דאנתמ | ימות — אבי] ג, ימות אבי (ימות מ) אין כתיב כאן אלא יקרבו ימי אבל אבי (יקרבו ימי א[2], יקרבו מ) אמ, לא א' (אלא) ימות אלא יקרבו פ, ל' דת | 6 שאמר] אמר דגת, ל' פאכמ | אני אקרב פא, אני אקריב מ, שאני אקרב כ | אבא | קודם] תחלה פאמ | ואחרכך] ואחר פ | אהרג] פג, אהרוג כמ, ואהרגה דאת | את יעקב אחי דאגכת, את אחי מ, יעקב פ | ולא — בידו ל' מ | 7 נאמר ל' פא[2] | יי' ל' פ | מאויי ג, מאוי ד[1]פ | רשע וגו'] רשע דפאכתמ, ל' ג | 8 יעקב] פ, ~ מלאכים דחאי, מלאכים לפניו גכת | בוא וראה] בא וראה חא[1]כת, ל' פגי | כת'] פגכת, כתי' דאי, כתו' ח | למעלה.. העניין גכ, למעלה.. העינין דחאתי, עליו פ | 9 * מחנה — זה חאגכי] מחנה זה ת, מחנה פ, וגו' ל, ל' ד | כמה הוא י, כמה הוי ר, ואין א, אין פ | מחנה אלהים] מחנה גכר, מחנה (מחנה של א) הקב"ה פחות פא | שני אלפים ריבוא חגי, שני.. רבוא דכת, משני.. רבוא פא[2], משנת.. רבוא א[1], משני (שני ב) .. ושני רבוא א[0][2]ב, ב' אלפים וב' ריבואות ר[3], שתי רבוא ושני אלפים ר[2], עשרים רבוא ועשרים אלפים ר[1] | מלאכי שרת] ממלאכי השרת דהגכתר, ל' פאי |

שללכן לעשות לי רעה ולא עזבתני בידו כך עשו אחי שחישב עלי להרגני הפר עצתו ואל תפק זממו פן ירום סלה: 2 בעשו כת' וכו'. לעיל צד 763 נדרשו הפסוקים במאמר הרשעים ברשות לבם וכו' ועיי"ש: 3 ולא עשה לו וכו'. הוספתי מלת כלום כמו שהגי' בכי"ג [וכי"א א' וב'], ובדפוסי' ולא עשה לו המקום כלום, ומשמע שדרשו שלא נענש קין שעשה תשובה ונמחל לו וכמ"ד לעיל צד 219 עשאו אות לבעלי תשובה ולעיל צד 220 ויצא קין וכו' יצא שמח וכו' עשיתי תשובה ופישרתי ועי' ביפ"ת וצ"ע, ועוד ק"ק לשון הדרש קין הרג וכו' וירשו עמו את העולם אף אני וכו' ואירש את העולם לבדי, ובילק' מכירי הגי' ולא עשה כלום (וכן הגיה הרש"ש) כלו' ולא הועיל כלום לסוף הוליד אביו וכו' אבל אני אהרוג וכו' ובכי"פ קין לא הועיל כלום כשהרג וכו' אבל אני אהרג וכו', ובפי' ב"ר כי"ט וכי"א גורס שפירש קין הרג את אחיו בחיי אביו ולא הועיל (הועיל לו) כלום וסוף שהוליד (סוף הוליד) בנים אחרים וירשו עמו את העולם אבל אני איני עושה כן אלא הורג אני את יצחק (יצחק תחלה) ואח"כ אהרוג את יעקב אחי ואירש את כל העולם כולו, ומעם וסוף שהוליד וכו' שהוליד אביו או שהוליד אדם כמו שהגי' לפנינו וכדכתיב ויהיו ימי אדם אחרי הולידו את שת וכו' ויולד בנים ובנות (בראשית ה' ד'), ובדפוסי' וכי"ת] נשמט מלת אדם או אביו, והדרש בפסיקתא שם עשו אומר שוטה היה קין שהרג את אחיו בחיי אביו ולא היה יודע שאביו יפרה וירבה אני איני עושה כן אלא יקרבו ימי אבל אבי ואהרגה את יעקב אחי, וכ"ה באיכה פסקא בי"ר ובתנחומא ת"ב ובתנחומא ועיי"ש ועי' לעיל צד 764 הדרשות לפ' יקרבו ימי אבל אבי וכו' ובמ"י שם בד"ה ר' יהודה וכו': 8 בוא וראה מה וכו'. וכן הסגנון בכי"ל לקמן בברכת יעקב בנוסחת הש"ח יהודה אתה וכו' בוא וראה מה כת' למעלה מן העיניין, והסגנון מה כת' למעלה מן העיניין

אלהים ריבותיים אלפי שנאן וגו' (תהלים סח יח), ויקרא שם המקום ההוא מחנים (בראשית שם שם) שתי מחנות למה ללמד שנשתנו ליעקב ד' אלפים מלאכי שרת ונדמו כולן לחיילות שלמלך, מהן לובשי ברזל ומהן רוכבי סוסים ומהן יושבין בקרונות, פגע בלובשי ברזל אמר להם שלמי אתם,

3 ע' לקמן פצ"ח סי' י"ט:

1 ריבותים נ, רבותים דפחאכתרי | אלפי שנאן ל' פ | וגו'] פה, י"י בם סיני בקודש (בקדש ת) דת, ל' אגכרי | * ההוא מחנים פהאנגכרי] מחנים דת, וגו' ל | 2 שני גכרי[1] | למה ל' פ | מלמד | שנשתנו] פאיכ, שנשתלחו ל[0]א[2]גבר, שנתנו דחתי | ליעקב] פאגכבר[3], לו ליעקב דחתרי | ד'] א[2]ר[3], ארבעת דחאינגכתרי | אלפים] אגכרי[1], ~ רבוא דפת, ריבוא ח | של מלאכי נ, ממלאכי י | השרת פחאגכי | כולן] א[2]ר, כולם כ, כלם חא[1]גר[2]י, ל' דפת | 3 מהם פא[1]כי | לבושי אי | ומהם חא[1]כ, מהן נ, מהם פי (וכן בסמוך) | רכבי פ | ומהם ת | יושבין] נ, יושבים ח, יושבי דפאכתי | בקרונות] חכ, בקרגות נ, קרנות דפאתי | פגע] ~ עשו פא | בלבושי אכי, ברוכבי ת | (אמר — אתם ל' א) | של מי] פחגתי, משל מי ד |

עי' לעיל צד 369 וצד 792 ובמ"י שם [ולקמן פפ"ד סי' ה'], ודרשו כאן וישלח יעקב מלאכים מלאכים ממש ועי' לעיל צד 881: 1 ריבותיים אלפי וכו'. שני ריבו אלפים והן שני אלפים ריבו, ואגדות חולקות לעיל סוף פע"ד ס' ריבוא וק"כ ריבוא, וגר' שדרשו כאן רק ראש הפסוק רכב אלהים רבותים אלפי שנאן ועח"נ, וס"ד אדני בם סיני בקדש, ובשיטות שונות דרשו זה הפסוק במתן תורה בפ' בחודש השלישי בפסיקתא שם אנכי ה' אלהיך זש"ה רכב אלהים רבותים אלפי שנאן אמר ר' אבדימא איש חיפה שניתי במשנתי שירד הקב"ה בסיני בעשרים ושנים אלף כתות של מלאכי השרת א"ר ברכיה וכו' כמחנה לויה וכו' (שהיה מספרם כ"ב אלף כדכתיב בבמדבר ג' ל"ט כל פקודי הלוים וכו' שנים ועשרים אלף) ד"א רכב וכו' מכת שעלה מבבל אמרו שירד עם הקב"ה לסיני כעשרים ושנים אלף מרכבות כך שנה אליהו זכור לטוב רכב וכו' א"ר תנחום בר חנילאי עד מקום שהספיטס יכול לחשוב וכו' (ועיי"ש בהערות רש"ב) ד"א רכב וכו' א"ר אלעזר בן פדת וכו' אבל בסיני כשבא הקב"ה ירדו עמו אלף אלפים וריבי רבבות אלפי שנאן וכו', ובמדרש תהלים מ"ב שם רכב אלהים רבותים א"ר אבדימי דמן חיפה שניתי וכו' משום כת שעלה מבבל אמרו ארבעים ושנים אלף מרכבות שנאמר אדני בם סיני בקדש כמנין ב"ם כך שנה אליהו זכור לטוב רכב א"ר תנחום וכו' עד מקום שיכול פסיפסטס לחשוב אלף אלפים וריבי רבבות וכו' (ובסא"ר פכ"ב איתא בד"ו כשנגלה הקב"ה ליתן התורה לישראל לא נגלה אלא במאתים וארבעים ושנים רבבות שלפניו שנאמר רכב אלהים רבותים ונאמר אלוה מתימן יבא אף כשבא ושכן על הר סיני עשרים ושנים רבבות ממונין על ישראל וכו' ובסא"ר הוצ' רמא"ש כשנגלה וכו' ליתן תורה לבניו לא נגלה אלא במאתים וארבעים ושמונה שלפניו וכו', ובסא"ז פי"ב בד"ו כשנגלה הקב"ה על הר סיני ליתן תורה לעמו לא נגלה אלא במאתים ואחד וארבעים ושמנה שלפניו שנאמר רכב אלהים וכו' ובהוצ' רמא"ש לא נגלה אלא באחד וממאתים וארבעים ושמונה שלפניו וכו' ועי' בהערות רמא"ש ובמבואו צד 77), ובפסי"ר שם רכב אלהים וכו' א"ר אבודימי דמן חיפא שניתי במשנתי עשרים ושנים אלף של מה"ש וכו' אמר ליה ר' ינאי בריה דר' שמעון בן ינאי אם כן מיעטתה אלא בשעה שירד הקב"ה על הר סיני ירדו עמו עשרים ושנים אלף מרכבות וכל מרכבה כמרכבה שראה יחזקאל א"ר יוחנן יום [שנגלה] הקב"ה על הר סיני ליתן תורה לישראל ירדו עמו ששים ריבוא של מלאכים וכו' ר' אבא בר כהנא בשם ר' יוחנן אמר מאה ועשרים ריבוא וכו' א"ר תנחום בן חנילאי וכו' עד מקום שאין סופיסטוס יכול לחשוב ר' עזריה וכו' בשם ר' יהושע בן לוי ריבותיים שאין להם מניין אלפי שאין להם מספר וכו' במסורת שעלה בידם מן הגולה מצאו כתב תרתין רבון דאלפי שנאן דמלאכין ירדו עם הקב"ה על הר סיני ליתן תורה לישראל וכו', וע' בתנחומא מ"ב ובתנחומא צו שם ובילק' מכירי תהלים ס"ח סי' נ"א, ובשמו"ר פכ"ט בדפ"ר וד"ו הגי' א"ר אבדימי דמן חיפה כ"ב אלף רבוא ירדו עם הב"ה לסיני שנ' רכב אלהים רבותים וכו' (ובמ"כ מחק מלת רבוא עפ"י לשון הילקוט תהלים ר' תשצ"ו וכן הדפיסו אחריו) ובבמ"ר שם במאמר סתמי בשעה שנגלה הקב"ה על הר סיני ירדו עמו כ"ב רבבות של מלאכים שנ' רכב אלהים וכו', ובתנחומא וישלח שם וישלח יעקב מלאכים זשה"כ וה' נתן קולו לפני חילו כי רב מאד וגו' הכתוב מדבר במתן תורה כשבא הקב"ה ליתן תורה לישראל ירדו עמו רכב רבותים שנ' רכב אלהים רבותים אלפי שנאן ר' אבדימי אמר כ"ב אלף מרכבות מלאכים ירדו עמו לסיני וכו', וכהשיטה עשרים ושנים אלף הגי' כאן בפי' ב"ר כי"א כמה הוי מחנה שתי רבוא ושני אלפים, וכן בפי' ב"ר בדפ"ר (ובכי"ט נשתבש ב' בכ' עשרים ריבוא ועשרים אלפים), וגם בגליון מדרש אב"א נסמן לגי' הדפוסי' שני אלפים רבוא ס"א ושני רבוא [וכן נוסף מלת ושני בכי"א ב' בין השורות], ובפי' מהרז"ו בפסי"ר ובשמו"ר מפרש שדרשו רבותים אלפי שנאן שני רבוא ועוד אלפי שנאן עוד שני אלפים הרי כ"ב אלף: 2 שנשתנו וכו'. כ"ה בכי"ל ובכי"פ [וכי"א א'] וכי"כ, וביני שיטי כתוב בכי"ל לחו להגיה שנשתלחו ועח"נ, וטעם הדרש קשה, וביפ"ת מפרש בדוחק שתי מחנות למה דכיון דרכב אלהים רבותים אלפי שנאן דהיינו ב' אלפים רבוא הוה סגי במחנה א' לאלהים ומשני דלצורך יעקב הוצרכו מחנים שלפי שנדמו לחיילות של מלך שיש בם ממינים שונים מהם לובשי ברזל וכו' הוצרכו רבים להגדיל חברת כל כת וכת מהם, וכהגי' שלפנינו ד' אלפים איתא גם בכי"ג וכי"כ [וכי"א א' וב'] ובילקוט דפ"ר ארבעת אלפים, ואפשר שצ"ל או לפרש כגי' הדפוסי' ארבעת אלפים רבוא, ובפי' ב"ר כ"י גורס ומפרש שנשתלחו לו ליעקב ארבעת אלפים וכל מחנה שני אלפים, ובמדרש אגדה השמיט זה הדרש והועתק שם וישלח יעקב מלאכים מה כתיב למעלה ויאמר יעקב כאשר ראם מחנה אלהים זה כמה הם מחנה אלהים שני אלפים רבוא של מלאכי השרת שנ' רכב וכו' אלפי שנאן ואותן מלאכים נדמו כולם לחיילות של מלך מהם לובשי ברזל ומהם רוכבי וכו': 3 יושבין בקרונות. במרכבות, ומדוייקת הגי' בקרונות מל"י ול"ר קרון[1]), והקבוץ קרונין וקרונות ועי' בעמת"ל וקרויס ע' קרון ובמ"י לעיל צד 64, ובגיטין נ"ז א' איתא לפי גי' הערוך בע' קרון אלו פ' קרוני מלחמה שנכנסו לכרך ביתר, ולפי הגי' קרני מלחמה פירש"י שם ראשי גייסות תוקעי קרן וכו' וכן מפרש ביפ"ת כאן ומהם תוקעי קרנות [וכן רי"ג מובא בא"א, וע' לקמן בנוסחת הדפוסים פצ"ט סי' ב' אלו תוקעי קרנים], ובמ' אגדה ומהם יש להם קרנות שתוקעין בהם: פגע וכו'. פגע עשו בלובשי ברזל וכו', ובפי' ב"ר כי"ט מלשון אחר הגי' פגע עשו

1) κάῤῥον, carrum.

אמרו לו של יעקב [פגע ברוכבי סוסים אמר להם שלמי אתם אמרו לו שליעקב. פגע ביושבי קרונות
אמר להם שלמי אתם אמרו לו שליעקב] שנ' מי לך כל המחנה הזה אשר פגשתי וגו' (שם לג ח).
ואף יעקב היה מזכיר שמו שלהקב"ה לעשו ליראו ולבהלו שנ' כי על כן ראיתי פניך כראות פני
אלהים וגו' (שם שם י), משל דיעקב ועשו למה הדבר דומה לבשר ודם שזימן חבירו לסעודה והכיר
בו שמבקש להרגו. אמר דומה טעם תבשיל זה לאותו תבשיל שטעמתי בבית המלך, אמר ידע ביה
מלכא איסתפי ולא קטליה. כך יעקב כיון שאמר לעשו כראית פני אלהים אמר עשו הגיעו הקב"ה
א לכבוד זה ושוב איני יכול לו: ד"א וישלח יעקב וגו' למה שלח לו שלוחין. אלא כך אמר אישלח
לו שלוחין [אם יחזור בתשובה] ואמר להם אמרו לו אל תאמר כדרך שיצא יעקב מבית אביו הוא עומד

1 סוטה מ"ח ב': 7 פי' תנחומא וישלח סי' ה':

1 לו ל' א¹ | של יעקב אנחנו א¹א²° | * פגע — יעקב ח] פגע.. ביושבי קרנות.. יעקב ג, פגע..
ביושבי קרנות.. משל מי.. משל יעקב ת, פגע... ביושבי קרנות.. משל מי.. אמרו של יעקב ד, פגע..
למי אתם.. של יעקב אנחנו פגע ביושבי קרנות.. למי אתם.. של יעקב א¹, פגע.. סוסים אמרו לו שליעקב
[אנחנו א°²] פגע ביושבי קרנות.. למי.. של יעקב א², פגע ברכבי סוסים של מי אתם של יעקב פגע ביושבי
קרנות וכו' פ, פגע ברוכבי.. אמ' להם שלמי אתם שליעקב ואף יושבים בקרונות אמרו לו שלמי אתם אמרו
לו שליעקב כ, וכן רוכבי סוסים וכן ביושבי קרנות י, ל' ל | 2 שנ'] היינו דכתי' ה, הה"ד י, הדא (הדה א²)
הוא דאמר ליה פא², הדא דאמ' ליה עשו א¹ | וגו' ל' | 3 אף א | היה ל' פאגכ | מזכיר לעשו
(לעשו הרשע חי, לו לעשו הרשע ג) שמו של הקב"ה דחנתי, מזכיר (מזכיר לו א) שמו של הקב"ה
(קב"ה א²) פאכ | לייראו י | * כראות — וגו'] כראות פני אלהים דאת, כדי לייראו חכ, כראות..
ותרצני חגכ, וגו' לי | 4 דיעקב ועשו] חגכי, יעקב ועשו פ, דעשו ויעקב א, ל' דת | להי"ד א², למה
הוא [דומה א¹°] א¹ | לבשר ודם] פת, למלך בשר ודם דגכ, לאדם א, לאחד תי | שזימן א¹ | חבירו] י,
חברו פ, את חבירו דאגת, את חברו הכ | הכיר בו א, והכיר בו חברו פ | 5 שהוא מבקש אגכי¹,
שהיה מבקש דחת, שהוא רוצה פ | להורגו פחא²גי | דומה.. כאותו תבשיל ח, דומה.. זה כטעם אותו
תבשיל דת, טעם תבשיל זה דומה לו לאותו תבשיל פ, דומה טעם זה כאותו טעם גכ, דומה טעם זה
כטעם אותו (כאותו א²) א, דומה תבשיל זה לאותו תבשיל י | ** בבית המלך] המלך ל | א"ל א¹ | ליה פ |
6 מיכתפי י, מסתפי דפחאכת, ומסתפיה ג | קטיל ליה פ, קטלינן א¹ | כך] פאגכ, אף י, אף כך דת,
אף כן ח | יעקב] הכא י, ל' א | כיון שאמר] כשאמ' פכ, כיון שאמ' יעקב א | כראות] פאי, כי על כן
ראיתי פניך ~ דחגכת | אלהים] ~ ותרצני גכ | עשו] פ, ~ הרשע דחאגכתי | הגיע הקב"ה ח, הגיע
יעקב א² | 7 זה] פחא¹, הוה דא²גכתי | ** שוב] ל' ל | לו] לעשות ג, לו הה"ד ויאמר יעקב כאשר ראם פ,
לו לכך ויאמר יעקב כאשר ראם מחנה אלקי' זה ואחר כך וישלח יעקב מלאכים ח, ל' א | וגו'] מלאכים דאג,
מלאכים לפניו כת, ל' פ | שלח] פ, ~ יעקב דאגכת | אצלו שלוחים דפאת, שלוחין אצלו כ,
מלאכ' ג | כך — לו] כך אמ' יעקב אשלח לו א¹, אמ' יעקב אשלח ת | 8 שלוחין] גכ, שלוחים דאת,
ל' פ | * אם — בתשובה א², ל' ל | אמר דפא¹גכת | להן ג | תאמר] תהי
סבור א | יעקב כדרך שיצא דפת, ביעקב.. שיצא א | * מבית אביו דפא²גכ] מאביו ל, ממך א¹ |

בלבושי ברזל, ואגדה אחרת לפ' ויאמר מי לך כל המחנה וכו' לקמן פע"ח: 3 ליראו. להפחידו, וליראו
כבנין הכבד וכן ולבהלו וכלשה"כ ליראם ולבהלם (דה"ב ל"ב י"ח): 5 ידע ביה וכו'. המלך מכירו נתיירא
ולא הרגו, ובפי' ב"ר כי"ם מל"א גורס ומסתפי דלא קטליה ומפרש ומתירא מאימת מלכות כך אמר יעקב
כי על כן ראיתי פניך כראות פני אלהים ותרצני כדי להפחידו, והמשל מקורו בסוטה שם דרש ר' יהודה בר
מערבא וכו' מותר להתניף לרשעים וכו' ר' שמעון בן לקיש אמר מהכא כראות פני אלהים ותרצני ופליגא
דרבי לוי דאמר רבי לוי משל של יעקב ועשו למה הדבר דומה לאדם שזימן את חבירו והכיר בו שמבקש
להרגו אמר לו טעם תבשיל זה שאני טועם כתבשיל שטעמתי בבית המלך אמר ידע ליה מלכא מיסתפי
ולא קטיל ליה, ומשובשת הגי' למלך בשר ודם, ובא"א הגיה לבשר ודם ובמ"כ לאחד וכן הדפיסו אחריו ועח"נ,
ובב' אגדה לפ' כראות פני ולמה מזכיר יעקב שמו של הקב"ה כאן כדי ליראו ולבהלו אמר עשו הקב"ה הגיעו
בכבוד זה איני יכול לו משל לחבר שמבקש את חברו להרגו נזדמנו לסעודה אחת אמר האחד טעם תבשיל זה
כטעם תבשיל שטעמתי בבית המלך אמר אותו האיש וכך הוא זה וזה רגיל בבית המלך מיד נתיירא ממנו:
8 אם יחזור וכו'. כן השלמתי כגי' הדפוסי' ושאר כ"י, וטעם אם יחזור בתשובה אם יהרהר בלבו וכסגנון
הדרש בתנחומא ריש פ' וישלח עם לבן גרתי אמר אע"פ שישבתי עם לבן שהוא אב הרמאים זה עשרים שנה
יש לי שור וחמור ועושר גדול לכך הודיעו כדי שיהרהר בלבו ויאמר יעקב לא עבר כי אם במקלו ועשה עמו
עשרים שנה ולבן אב הרמאין הוא וזה נתעשר אצלו ושב בשלום ואני אוכל לו, ובכי"ל רק מאמר אחד ואמר
להם אמרו לו אל תאמר כדרך שיצא וכו' הוא עומד שנ' כי במקלי וכו' שלא נטל מאביו כלום (וכמ"ד לעיל
צד 770 גדוד שילתו) אלא וכו' והלשון מבועט וצריך לפרש אלא יש לי שור וחמור וכו' ובשכרי קניתי כל
המחנות הללו כבתי' שנ' ועתה הייתי (כלו' עתה הייתי בעצמי) לשני מחנות, וכסגנון זה [הוא בכי"א
א' וכן] הועתק בילקוט מכירי מאמר אחד בדרש ויצו אותם לאמר אמרו לו אל תהי סבור ביעקב
בדרך שיצא מעמך הוא עומד שלא נטל מתפיסת בית אביו אלא בשכרי קניתי כל הללו שנאמר ועתה
וכו', ובדפוסי' שני מאמרים כאן והגי' בדפ"ר וד"ו אמר להם אמרו לו אל תאמר וכו' שנ' כי במקלי עברתי
וגו' ויצו אותם לאמר אמר להם אל תאמר כשיצא מעמך שלא נטל בידו כלום מתפיסת אביו אלא בשכרי
קניתי וכו', ובא"א הגיה כשיצא מעמך נטל כל זה שלא נטל וכו' [וכ"ה בכי"ת] וכן נדפס במדרש ר'
פינחס ופי' שם ביפ"ת אל תאמר יעקב כדרך שיצא [וכו'] אלא עשיר גדול [הוא] וז"ש ויהי לי שור וחמור

שנ׳ כי במקלי עברתי את הירדן (בראשית לב יא), שלא נטל מאביו כלום, אלא בשכרי קניתי כל הללו בכוחי שנ׳ ועתה הייתי לשני מחנות (שם שם), אותה שעה שקרא יעקב לעשו אדני אמר לו הקב״ה אתה השפלתה עצמך וקראת לעשו אדני ח׳ פעמים אני אעמיד מבניו ח׳ מלכים קודם לבניך שנ׳ ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום וגו׳ (שם לו לא), אמ׳ לו אם לשלום אתה מתוקן אני כנגדך, אם למלחמה אני כנגדך, יש לי גיבורים ובעלי זרוע שא׳ לפני הקב״ה דבר זה והוא עושה

1 ילקוט פס, ילק׳ מכירי תהלים י״ח סי׳ ה׳:

1 (שנ׳ — הירדן ל׳ א[1]) | את הירדן] א[2], את.. הזה ת, את.. הזה ועתה הייתי לשני מחנות כ, וגו׳ דפ, ל׳ ג | שלא — כלום] שלא נטל בידו מתפיסת בית אביו א[1], ויצו אותם לאמר אמרו לו אל תאמ׳ כשיצא מעמך שלא נטל בידו כלום מתפיסת הבית ד, ויצו אותם.. כשיצא מעמך נטל כל זה שלא נטל מתפוסת הבית כלום ת, ויצו אותם (אתם ג) לאמר.. אל תאמר יעקב כדרך (אל תאמר כדרך גכ) שיצא מעמך (שיצא מבית מעמך כ) שהרי לא נטל (שלא נטל בידו גכ) כלום מתפוסת (מתפיסת ג, מתפישת כ) בית אביו פגכ, ויצו אותם לאמר אל תאמר כשיצא נטל כלום מתפוסת בית אביו י, ויצו אותם לאמר אמרו לו אל תהי סבור ביעקב כדרך שיצא מעמך הוא עומד שלא נטל מתפיסת בית אביו מ (שלא — ועתה] אלא עתה א[2]) | ** בשכרי] בשכרו ל | קניתי לי ג | כל הנכסים הללו ת, כל המחנות האלו י | 2 בכוחי] בכחי דפא[1]גכי, ל׳ תמ | לשני] לשתי א[2]מ | באותה | (אותה — יעקב ל׳ א[2]) | שקרא] שאמר פא[1]מ | יעקב אבינו י | לעשו אדוני תי[1], לעשו לאדוני ל[c], לעשו לאדוני ד, לאדני (לאדוני חאגמ) לעשו פחאגכמ | ליה י[1] | 3 אתה הוא ג | * השפלתה י] השפלת דפחאכתמ, השלמתה ל, שהשפלת ג | עצמך] את עצמך א׳כת, את עצמך לפני אחיך י, ל׳ ח | לעשו] אותו חי, לו א[2], ל׳ פ | אדני שמנה פעמים גכ, אדוני שמנה (שמונה ת) פעמים חת, אדון שמונה פעמים א׳, אדון לעשו שמונה פעמים פ, שמנה פעמים אדון מ, אדוני פעמים ד | אני — מלכים] אני.. שמנה מלכים גכ, אני מעמיד מבניו שמנה מלכים ח, ואני מעמיד ממנו שמונה מלכים וי[1], חייך אני מעמיד מבניו שמונה מלכים דת, חייך שמונה מלכים אני מעמיד בבניו פא, חייך שמנה.. מעמיד לבניו מ | 4 אלה י | * בארץ — וגו׳ פחא] בארץ אדום לפני מלך מלך וגו׳ מ, בארץ.. מלוך מלך בישראל י, באר׳ אד׳ ג, באדום כ, וגו׳ לד, ל׳ ת | אמ׳ לו] גכ, אמר לו ח, אמר ליה י, אמר להם אמרו לו דפאתמ | אתה מתוקן] את מתוקן ג, מתוקן פ, ל׳ אמ | הריני כנגדך ג, אני כנגדו פ, אני מתוקן כנגדו אמ | 5 אם] פאג, ואם דחכתימ | אני כנגדו פא, אני מתוקן כנגדו מ | גיבורים] ג, גבורים דפחא׳כתימ, ל׳ א[2] | בעלי זרוע פ, ובעלי (בעלי אמ) גבורה וזרוע דאגכתמ, ובעלי מלחמה י, ובעלי מלחמה ובעלי זרוע ח | שאומ׳ פאג, שאומרים דחת, ־ין כ, ואומר י, ל׳ מ | דבר זה] אכמ, עשה דבר זה חג, דבר דפי, ל׳ ת | עושה] יעשה א |

ושיער להגיה מבית אביו הוא עומד אמרו לו אל תאמר כשיצא מעמך נטל כל זה וכו׳ אלא בשכרי וכו׳ בכחי שנאמר כי במקלי עברתי וגו׳ ועתה הייתי וכו׳ ויצו אותם לאמור באותה שעה זכו׳ ועיי״ש. ובמ״כ הגיה אל תאמר כשיצא מעמך נטל בידו כלום וכו׳ וכן הדפיסו אחריו, ומגומגם גם הלשון במאמר השני בהגי׳ ויצו אותם לאמר אל תאמר יעקב כדרך שיצא מעמך שהרי לא נטל (שלא נטל בידו) כלום וכו׳ ועח״ב, ובמ׳ אגדה גורס ומפרש ד״א וישלח יעקב מלאכים ולמה שלח אצלו מלאכים אלא כך אמר יעקב אשלח לי מלאכים אליו אם יחזור בתשובה מוטב אמר להם אמרו לו אל תאמר כדרך שיצאתי מבית אבי באתי אליך כי אני יצאתי מבית אבי במקלי שנאמר כי במקלי וגו׳ אבל עתה אני לשני מחנות ויצו אותם לאמר וגו׳ אמר יעקב אמרו לעשו זה המקנה אשר לי אל תאמר משל תפיסת יד אבא הם אלא בשכרי קניתי לי זה המקנה ובכחי שנאמר ועתה הייתי וכו׳, ויקשה גם לפי פירוש זה אחרי שאמר יעקב אמרו לו אל תאמר וכו׳ כי אני יצאתי מבית אבי במקלי מה צרך עוד לאמר לו זה המקנה אשר לי אל תאמר מתפיסת יד אבא הם, ובילקום נסדר המאמר בסימן ד״א אחר המאמרים ויצו אותם לאמר כה תאמרון לאדוני לעשו רבינו אמר לר׳ אפס וכו׳ עם לבן גרתי וכו׳ ואחר עד עתה וכו׳ (ועי׳ לעיל צד 883) ושם הועתק רק ויצו אותם לאמר אל תאמר כשיצא נטל כלום מתפוסת בית אביו אלא בשכרי קניתי כל המחנות האלו בכחי שנאמר ועתה הייתי וכו׳ וקשה לברר הגי׳ העיקרית [ולדעתי רק שתי נוסחאות לפנינו, הנוסחא האחת היא, אמרו לו אל תאמר כדרך שיצא וכו׳ הוא עומד שנא׳ כי במקלי עברתי וגו׳ אלא בשכרי וכו׳, וקטע מנוסחה זו נשאר בכי״א ב׳ אל תהי סבור ביעקב כדרך שיצא וכו׳ שנ׳ כי במקלי עברתי את הירדן אלא עתה הייתי לשתי מחנות, והנוסחה האחרת הוא, ויצו אותם לאמור אמרו לו אל תאמר כדרך שיצא וכו׳ הוא עומד שהרי לא (שלא) נטל (בידו, מאביו) כלום מתפיסת הבית אלא בשכרי וכו׳ ולנוסחה זו קרובה הגי׳ בכי״א א׳ (ובילקוט מכירי) אמרו לו אל תהי סבור ביעקב כדרך שיצא וכו׳ הוא׳ עומד שלא נטל בידו וכו׳ אלא בשכרי וכו׳, ועל ידי ערבוב אלו הנוסחאות בכ״י נתהוו גירסאות כי״ת והילקוט ומ׳ אגדה כדי שלא יהיו הדברים כפולים, ובאמת לשתי הנוסחאות טעם המאמר שיעקב הודיע לעשו שנתעשר בתוך כך ואינו עומד במקלו כדרך שיצא מבית אביו, ולא שיעקב הוצרך להודיע שלא נטל מתפיסת בית אביו, כי זאת ידוע היה לעשו גם בלעדו, ודוגמאות לעירוב נוסחאות כאלו נמצאו הרבה במדרשים]: 2 אותה שעה שקרא וכו׳. שצוה את המלאכים לאמר כה תאמרון לאדני לעשו וכו׳, ואולי צ״ל כן ויצו אתם לאמר כה תאמרון וכו׳ אותה שעה וכו׳ [ובכי״ל כתוב אמר הקב״ה אתה וכו׳ ומלת לו נתוספה ביני שיטי] ובמדרש אגדה הובא ובאותה שעה שקרא יעקב אבינו לעשו הרשע אדני אמר הקב״ה אתה השפלת עצמך לפני עשו וקראתו אדני חייך אני מעמיד מבניו שמנה מלכים כנגד ח׳ פעמים שקראתו אדני לפני מלך מלך בישראל שנאמר ואלה המלכים וגו׳ אמר יעקב לשלוחים ששיגר לעשו אמרו לו אם לשלום וכו׳ ויש לי גבורים וכו׳ שיתפללו לפני המקום והוא יעשה רצונם שנאמר רצון יראיו וכו׳, ובלק״ט מפרש כה תאמרון לאדוני לעשו שמנה אדוני כתובים בפרשה וכנגדן מלכו שמונה מלכים באדום לפני מלך מלך בבני ישראל ואלו הן שמונה לאדוני לעשו (ל״ב ה׳) להגיד לאדוני (שם ו׳) שלוחה לאדוני (שם י״ט) בעיני אדוני (ל״ג ח׳) אדוני יודע (שם י״ג) יעבור נא אדוני (שם י״ד) אבוא אל

ר' רצוני שנ' רצון יראיו יעשה (תהלים קמה יט) לפיכך בא דוד ליתן שבח וקילוס לפני הקב"ה שעזרו בברחו מפני שאול שנ' כי הנה הרשעים ידרכון קשת וגו' (שם יא ב) מה כת' אחריו כי השתות יהרסון צדיק מה פעל (שם שם ג) אמר לפניו רבוני שלעולם אם הרקת ונטשת ולא עזרת את יעקב שהוא משתותו ויסודו שלעולם שנ' וצדיק יסוד עולם (משלי י כה) צדיק מה פעל, על אותה שעה נאמר אלה ברכב ואלה בסוסים ואנחנו בשם י"י אלהינו נזכיר (תהלים כ ח):

ו) ויהי לי שור וחמור ר' יהודה א' משור אחד יצאו שוורים הרבה ומחמור אחד יצאו חמורים הרבה, ר' נחמיה א' לישנהון דברייתה היא חמורתה גמלותה, רבנן אמ' שור זה

1 ילק' מכירי תהלים שם: 3 [ילק' תהלים כ' תתנ"ג, וע'] מדרש תהלים י"א סי' ב': 6 ילקוט שם, תנחומא מ"ג ויצא, ה', תנחומא שם סי' ח':

1 לי רצוני] נ, להם רצונם דת, רצוני פא, רצונם מ, ל' חבי | יריאיו] אנב, יראיו דפחתימ | לכך נתן דוד שבח למקום שעזרו פ | 2 *בברחו דפאבתמ] בכוחו ל, ל' נ | * קשת וגו' א'] קשת דפא²נתמ, קשת כוננו ב, וגו' ל | כתיב דאמ | אחריו] בתריה פא | 3 * צדיק—פעל דאבתמ] וגו' ל, ל' פג | לפניו ל' פת | רבונו—עולם] גבר, רבש"ע אתמ, רבון העולמים דפ | חרקת] דינב, הרסת ל°אר, שתקת פ, החקת דתמ, ל' י | ונטשתה ב, נטשת י, ונטשת את יעקב ר | ולא עזרת] פאנכמ, ולא עזרתו ר, ועזבת י, ולא עזבת ר¹, ל' דת | את יעקב] יעקב פ, ליעקב א, ל' ר | 4 משתותו—עולם] ב, משתיתו.. עולם דתר¹, משתיית.. עולם נ, משתיתו (משתותו מ) של עולם ויסודו פאמ, משתיתו של עולם ר², יסודו של עולם ר¹, שתיית עולם י | צדיק פמ | צדיק—פעל ל' נב | 5 אומ' פ | ואנחנו—נזכיר] ואנחנו.. י"י נזכיר ת, וגו' מ, ל' פאגב | 6 וחמור] פהאגבתר¹י, ~ וגו' דו | ר' יהודה] פת, ר' יהודה (יודה ו) ור' נחמיה ורבנן ר' יהודה (יודה ו) דו, ר' יהודה ור' נחמיא (נחמיה נת) ורבנין ~ א²גת, ר' יהודה ור' נחמיה ~ א¹ב | אומר דפהא¹גבי, אמ ואי"ת | שוורים הרבה] פהא¹גבתי, שורים.. דו, כמה שוורים א¹ | מחמור גי | 7 נחמיא א² | אמר דפואגב, אומר חתי | לישניהון חב, לישנא פאר² | דברייתה] ו, דברייתא דאגת, דברויית' ו¹, דבריתא כר¹, דברית' ר², דביריייתא ח | היא] הוא א²נ, אמרין ר, א' פ, ל' חי | חמורתה] ו, חמורתא דפהאגבת, חמרוותא י, חמרת ר³, הא חמרתא א¹°ר | גמלותה] ו, גמולתא גב, גמלוותא י, גמלתא דפחתר³, וגמלתא א², הא גמלתא א¹ר | רבנין] א¹תי, רבנן דפוא², ורבנין נ, ורבנן חב | אמרין גב, אמרי דפהאת, אמרון ו¹ | זו ו¹ |

אדוני (שם שם) אמצא חן בעיני אדוני (שם י"א) ושמנה מלכים בסוף הפרשה (ל"ו ל"ב—ל"ט), ובשכל טוב צד 170 שמנה אדוני כתובים בפרשה ולפיכך מלכו שמנה מלכים באדום לפני מלוך מלך לבני ישראל, ובמה"ג עמ' 503 לפ' ואשלחה להגיד לאדני שמונה פעמים קרא יעקב לעשו אדוני כנגדן מלכו באדום שמונה מלכים קודם לישראל, והמאמר מוזכר גם בפי' ב"ר כי"ם מלשון אחר, ובדפ"ר ודר"ו נשתבש וקראת לעשו אדוני פעמים, וכבר הוגה בא"א ובמ"כ וביפ"ת [ובפדר"א ספל"ז המאמר כה אמר עבדך יעקב אמר לו הקב"ה יעקב עשית הקודש חול וכו' אמר לו הקב"ה לא דייך שעשית את עצמך קודש חול אלא שאמרתי ורב יעבוד צעיר ואתה אמרת עבדך יעקב חייך כדבריך יהיה הוא ימשול עליך בעולם הזה ואתה תהיה מושל עליו בעוה"ב וכו']:
1 לפיכך בא דוד וכו'. כשבא דוד ליתן במזמור בי"י חסיתי וכו' שבח וקילוס לפני הקב"ה שעזרו בברחו מפני שאול וכו' אמר כנגד יעקב אבינו כי השתות יהרסון וכו' רבש"ע אם חרקת ונטשת ולא עזרת את יעקב שהוא משתותו ויסודו של עולם וכו' צדיק מה פעל בצדקתו [מאמר זה אין לו הבנה, ובמ"כ דחק לפרש שהכינוי עזרו שב על יעקב שהקב"ה עזר באמת ליעקב, והטעם לו היית נתרחקת מיעקב אז מה היו מועילים פעולותיו, לכן לא נתרחקת, ולפי' זה קשה' ג"כ מהו לפיכך, ומה ענין מאמר זה לכאן, וע' בחי' הרד"ל, ואולי יש לסרס המאמרים באופן זה, ואלה המלכים אשר מלכו וגו' לפיכך בא דוד ליתן וכו' צדיק מה פעל (אמר להם) אמרו לו אם לשלום וכו' רצון יריאיו יעשה על אותה שעה נאמר וכו', ובתחלה אמר לפיכך הואיל ויעקב נענש שנתאחרה המלוכה לבניו שמנה דורות שבח דוד להקב"ה שעזרו מיד. ואח"כ חוזר לדרוש את המקרא ויהי לי שור שיעקב אמר שיש לו גבורים וכו' כמש"כ (משלי י"ד ד') ורב תבואות בכח שור (ע' בפי' מהרז"ו ובמאמרי תנחומא ומה"ג המועתקים בעמוד הבא), ועל אותה שעה נאמר ואנחנו בשם וגו' שיעקב בטח בה' שיעשה רצון יריאיו] והגי' חרקת איתא גם בדפ"ר וכי"ג וכי"כ וצ"ע, ובכי"ל בינו שיטי הוגה הרסת כמו שהגי' גם בפי' ב"ר (ושם בכי"ם וכי"א וגם ברש"י בדפ"ר הובאו המאמרים בסדר שלפנינו, ובד' ווילנא מסורס המאמר כי השתות יהרסון אמר לפניו וכו' אחר הלך ונמל וכו' ובסופו חסר שם צדיק מה פעל) [וכן הוא בכי"א ב', ובכי"א א' כתוב רחקת והוגה בינו שיטי הרסת, ולדעת רא"ח לעף (במכתבו אלי) גי' זו עיקרית מפני שלשון הרסת נופל על לשון יהרסון שבמקרא, ובכי"ל כתוב ונשת והמ"ת תלויה בינו שיטי להגיה ונטשת, וכן נתוספו שם בדיו דיהה המלות וצדיק יסוד עולם]. והגי' משתותו איתא גם בכי"כ ובילק' מכירי, ולעי' צד 833 בכי"ג לגדד משתותן ובמדרש אסתר בדפ"ר ודר"ו פ' גם ושתי (א' ט') אנא מגדיר ית משתותיהון, ובמ' תהלים מ"ב שם הדרש כי השתות יהרסון וכו' אם הצדיקים שהשתיתו עולמך כדכתיב וצדיק יסוד עולם ועמדו הרשעים ופיגרו אותם צדיק העולם הוא הקב"ה מה פעולה הניחו לך בעולמך וכו' וע' בהערות רש"ב ובילק' מכירי שם סי' ו': 6 ויהי לי. בכי"א א' מתחלת כאן פע"ד: משור אחד וכו'. ר"י דורש ויהי לי מתחילה שור אחד וחמור אחד ומשור אחד יצאו שוורים הרבה וכו' ור"נ מפרש כפשוטו ויהי לי שור וחמור שוורים וחמורים כלשון בני אדם חמורתה גמלותה ורבנין דרשי שור זה משוח מלחמה וכו', ובפי' ב"ר כי"מ גורם ומפרש ויהי לי שור וחמור שור יחיד וחמור יחיד לישנהון דבריתא אמרין הא חמרתא הא גמלתא והם הרבה ובלעז אשנייריא[1]) גמלתא ימלריאה[2]), ושם בכי"א אשניריאה וכו' ימלתא, ובלק"ט מפרש בתחלה מאמר ר"נ ויהי לי שור וכו' ר' נחמיה אומר לשון של בני אדם הוא לומר שור על שם שוורים הרבה וכו' ר' יהודה אומר משור אחד יצאו כמה שוורים ומחמור אחד יצאו כמה חמורים רבנן דרשו על שם ישראל שור בכור שורו חמור חמור גרם (וע' למטה ד"א ויהי לי וכו' חמור זה יששכר וכו') צאן צאן מרעיתי עבד ושפחה הנה

[1]) asnerie. [2]) eschamelerie?

[משוח מלחמה שנ' בכור שורו הדר לו (דברים לג יז), חמור זה] מלך המשיח שנ' עני ורוכב על חמור (זכריה ט ט), צאן אלו ישראל שנ' ואתם צאני צאן מרעיתי (יחזקאל לד לא) ועבד ושפחה הנה כעיני עבדים אל יד אדוניהם (תהלים קכג ב), למצא חן שנ' חונינו י"י חונינו (שם שם ג):

ז ז) וישובו המלאכים אל יעקב לאמר באנו אל אחיך אל עשו אתה נוהג בו כאח והוא נוהג בך כעשו:

וגם הולך לקראתך וארבע מאות איש עמו ר' שמעון בן לקיש אמר עמו כעמו מה הוא

4 ילקוט שם, תנחומא ת"ב וישלח סי' ו': 6 ילקוט שם, תנחומא ת"ב שם:

1 * משוח — לו דת] מלחמה.. לו ח, משיח.. הדר וגו' פ, משוח מלחמה בכור שורו וגו' ן, משוח המלחמה. שנ' בכור.. לו וגו' ג, משיח למלחמ' בכור.. לו ו^{1}, משוח שליוסף שנאמ' בכור.. לו כ, משיח בן יוסף שנאמר.. לו א^{2}א^{01}, ל' ל | * חמור זה דפוחאגתי] וחמור זה כ, ל' ל | * מלך המשיח ל^{0}דפוחאגכי] מלך משיחנו ת, משיח ל | 2 חמור] וחאגכתי, חמור וגו' ד, החמור פ | אילו וג | ואתן ו, ואתנה דפחאנכתי | צאן מרעיתי] וגו' וג, ~ אדם אתם חא^{1} | ושפחה] ~ אלו ישראל שנא' א^{2}א^{01} | 3 אל — אדוניהם] אל.. אדוניהם וגו' א^{2}ג, אל יד וגו' ן, אל.. אדוניהם כעיני שפחה אל יד גברתה (גבירתה תי) א^{1}תי, אל.. וכעיני.. גבירתה וגו' ח, ל' פ | למצא — שנ'] למצא חן הה"ד פ, ל' דוחאגכתי | * חונינו — חונינו] י"י חונינו ל, חוניני.. חוניני וגו' ג, חוננו.. חונינו כ, חננו.. חננו פ, חננו.. חננו וגו' ן, חננו (חנינו ת) .. חננו כי רב שבענו בוז דחת, כן עינינו אל י"י אלהינו עד שיחוננו ו, ל' א | 4 וישובו המלאכים ל' א^{2} | אל יעקב — אל עשו] דחא^{1}תי, אל.. אחיך וגו' פ, אל יעקב וגו' ן, באנו אל אחיך א^{2}, וגו' לג, ל' כ | אתה] פחאגר, את וכי, שאתה ת, שאת ד | כאחיך ג | 6 וגם — לקראתך ל' א^{2} | * וארבע — עמו דאגתי] וארבע מאות פכ, וגו' לו | ר' — אמר] וא^{1}, ריש לקיש אמר דפגבתי, ארשב"ל א^{2} | * מה הוא דפוא^{2}גכתי] מהו לא^{1} |

כעיני עבדים וכו' וכעיני שפחה וגו', ובשכל טוב צד 181 ר"י אומר משור אחד יצאו שוורים הרבה וכן כולן רבנן דרשו שור זה משיח בן יוסף שנ' בכור שורו וכו' וחמור הוא מלך המשיח דכתיב עני ורוכב וכו' ויש אומרים זה יששכר דכתיב יששכר חמור גרם צאן אלו עשרת השבטים וכו' ועבד ושפחה אלו יראי שמים וכו' (ועיי"ש בהערות רש"ב), ושם צד 170 ועוד שהבריות אומרים חמרתא גמלתא כלומר קוראין הרבה בלשון מועט, ובמה"ג עמ' 502 הועתק ויהי לי וכו' ר"י אומ' משור אחד יצאו לי שוורים הרבה מחמור אחר יצאו לי חמורים הרבה ר"נ אומ' לישנהון דברייאתא (דבריותא) כך כמא דאת אמ' חמרותא גמלותא (חמורתא גמולתא) רבנן אמרי אמ' לו אם מלחמה את מבקש יש לי גבורים לעמוד כנגדך (והוא עפ"י המאמר המוקדם לפנינו [ותנחומא שהועתק בסמוך]) ויהי לי שור זה יוסף שכת' בו בכור שורו הדר לו שיוצא ממנו משוח מלחמה וחמור זה משיח בן דוד דכת' ביה עני ורוכב על חמור ויש אומרין וחמור זה יששכר דכת' יששכר חמור גרם וצאן אלו ישראל דכת' בהן ואתן צאני צאן מרעיתי וכו', ובכי"ל נשתבש רבנין אמ' שור זה משיח (והוגה שם זה מלך המשיח) שנ' עני ורוכב וכו', והסופר דלג מן משיח עד המשיח, ובזה הדרש שור זה משיח מלחמה שנ' בכור שור וכו' לא כוונו למשוח מלחמה שהיה כהן (ועי' סוטה פ"ח מ"א יומא ע"ב ב') אלא למשוח מלחמה שבא מיוסף וכמפורש בשכל טוב ובמה"ג [ובכי"א] וזה טעם הגי' בכי"כ ושור זה משוח שליוסף, ועי' סוכה נ"ב א' חד אמר על משיח בן יוסף שנהרג ובפסי"ר פ"ח ושני זתים עליה אלו שני המשיחים אחד משוח מלחמה ואחד משוח למלך על ישראל וכו' ובבמ"ר פי"ד סי' א' ד"א לי גלעד וכו' לפי שיש מחלוקת הרבה על המשוחים וכו' ואפרים מעוז ראשי זה משוח מלחמה שבא מאפרים שנ' בכור שורו הדר לו וכו' ועי"ע בפס"ת ובעמת"ל ע' משיח, ובכי"ל כתוב כאן ובסמוך ואתם צאני וכו' ובח"נ ואתנה ובמקרא כתוב ואתן ועי' גם לעיל צד 556 וצד 725, ובתנחומא מ"ב שם מאמרי ר' יהודה ור' נחמיה בסגנון אחר וכמאמרי ר' נחמיה ורבנין כאן, והגי' שם ר"י ור"נ ר"י אומר דרך ארץ השיח כאדם שהוא אומר על הכל הלך חמור קרא תרנגול (ועי' בפירש"י עה"ת) ור"נ אמר לומר לו עבדך יעקב הריני משפיל עצמי לפניך אם בקשתה הרי יפה ואם לאו ויהי לי שור וחמור שור זה יוסף שנ' בכור שורו הדר לו וגו' ומסורת אגדה היא שאין עשו נופל אלא ביד בניה של רחל וכו' (ועי' לעיל צד 851 וצד 884) וחמור זה מלך המשיח שנ' גילי מאד בת ציון הריעי בת ירושלים וגו' עני ורוכב על החמור צאן אלו ישראל שנ' ואתם צאני צאן מרעיתי אדם אתם ועבד ושפחה אלו ישראל שנאמר בהן הנה כעיני עבדים וגו', ובתנחומא שם במאמר כתמי ויהי לי שור אין לי לירא ממך שהרי נולד יוסף שנקרא שור שנ' בכור שורו וכו' וחמור זה משיח בן דוד שנ' עני ורוכב על חמור צאן אלו זכותן של שבטים שנקראו בניהם צאן שנ' ואתנה צאני וכו' ועבד זה משה וכו' ושפחה זו רות וכו': 3 למצא חן. כן סיום הדרש לפי הגי' הנכונה שלפנינו והשלמתי חונינו י"י חונינו ועח"נ, וכתיבת חונינו בוי"ו יתירה במקום קמץ חטף ועי' במ"י לעיל צד 33 בד"ה דוכים וצד 862, ובילקוט הובא סוף הפ' הנה כעיני וכו' כן עינינו אל י"י אלהינו עד שיחוננו, ואחר זה המאמר ויהי לי שור וכו' נסדר שם ד"א ויהי לי שור וכו' עד גבורים מזוינים ואח"כ שם כדר המאמרים וישובו המלאכים וכו' וגם הולך לקראתך וארבע מאות איש עמו ריש לקיש אמר עמו כעמו וכו' ר' שמואל בר נחמן אמר ארבע מאות קשורי כתרים וכו' ויש אומ' ארבע מאות איפרכין וכו' ר' ינאי אומר וכו' ר' לוי אמר הלך ונטל וכו' כיון שאמרו לו ליעקב כל אותה גדולה היה מתיירא ממנו וכו': 4 אתה נוהג בו וכו'. לעיל צד 882 דרשו וישלח יעקב מלאכים וכו' אל עשו אחיו אפילו עשו אלא אחיו, וכאן כתוב וישובו המלאכים וכו' לאמר באנו אל אחיך אל עשו ודרשו אתה נוהג בו כאח והוא נוהג בך כעשו, ובשכל טוב צד 170 מפרש והוא נוהג עמך כעשו צייד ורצחן, ובמה"ג עמ' 503 אמרו לו את נוהג בו אחוה והוא עשו שתדע רשעתו, ובתנחומא מ"ב שם מה אתה סבור בו אחיך עשו הוא [וע' ברש"י ורסב"ן]: 6 עמו כעמו. כמותו. מה הוא עשוי וכו' ממונה על ארבע מאות איש וכו' [וטעם הדרש מפני שבכל מקום שנאמר עמו האחד דומה לחבירו, וכמו שאמרו במכילתא משפטים פ"ב כי טוב לו עמך שתהא טובתו שוה לך, ושם פ"כ הקם תקים (עמו) בזמן שאתה שוה לו (וע' במדרש תנאים צד 134), ובקידושין ע"ו ב' עמך בדומין לך], ולשון נופל על לשון עשו עשוי, ובלק"ט גורס או מפרש וארבע מאות איש עמו כמותו מה הוא עשוי וכו' וזו הגי' מה הוא עשוי על וכו' איתא גם בשאר כ"י ובילקוט, וגי' אחרת או פירוש בדפוסי' [וכי"ת] מה הוא שהוא גבור חיל ויכול לעמוד

עשוי על ארבע מאות איש כך כל אחד ואחד מהן עשוי על ארבע מאות איש. ר' לוי אמר הלך ונטל לו אוגרמי ממצרים אמר אין יכלית ליה הא טבות אי לא אנא אמר ליה איתי מכס ומן גו כן אנא קטיל ליה:

יב ד"א ויהי לי שור וחמור שור זה יוסף דכת' בכור שורו הדר לו (דברים לג יז), חמור זה
ו ישׂשכר דכת' ישׂשכר חמור גרם (בראשית מט יד), ובן בנו שליוסף עומד לכלות את עמלק שנ'
ויחלש יהושע את עמלק (שמות יז יג) ובניו שלישׂשכר יודעין מה הקב"ה עושה בעולמו שנ' ומבני
ישׂשכר יודעי בינה לעיתים (דה"א יב לג), וצאן אילו ישראל שנ' ואתם צאני צאן מרעיתי
(יחזקאל לד לא), ועבד זה דוד אני עבדך בן אמתך (תהלים קטז טז), ושפחה זו אביגיל שנ' הנה 49a
אמתך לשפחה (ש"א כה מא), אותה שעה הלכו השלוחין וראו את עשו שיש עימו גיבורין מזויינין.
ו באו ואמרו ליעקב שנ' וישובו המלאכים, מהו וארבע מאות איש עמו אמר ר' שמואל בר נחמני

4 ילקוט פס:

1 עשוי על] שהוא גבור ויכול לעמוד כנגד דת | איש ל' פאכ | כן כ | ואחד ל' גי | מהם וא'גכי | ד' מאות א', ת' א² | איש ל' פאכ | אמ' ר' לוי ו, ד"א א² | 2 לו] וא'גר, ל' דפא²כתער"י | אוגרמי] פגע, אוגדמי ו, איגרמי א²כ, איגרמו ר², אגרמי א'י, אגרומי דת, אגרומינין א⁰²ר¹, אגרוגימון ר' | אי א'י, אם פא'גכ | יכלית] וג, יכילית פאי, יכלת כע, יכילנא דת | לה ו | הא ל' פי | טבאות י, טיבות ע, טב טבאית ו, טב דפאגכת | * אי לא] אילא ל, ואי לא עי, ואי לאו ת, ואן לא ו, ואם לא פ, ואם לאו דאכ | אנא] אנה ו, ל' פכ | * אמר ע] אמ' לוגי¹, אימ' א²כ, אימא דא'ת, אבינא פ | ליה] לה ו, ל' ת | איתי] א²כע, אייתי דפוגתי, איתיא א' | מכס] ע, מכסא דפאכי, מכסה ו, מיכסא ת | * ומן גו כן] ומן גורן ל, מן גו כן ו, ומן גו כך גע, ומגו כן דפא'כ, ומגו כך א²ת, מיגו כן י¹ | אנא] אנה ו, ל' פ | 3 קטיל ליה] ע, קאים עילוי (עליה גכי) וקטל (וקטיל ג) יתיה וגכי, קאים עליה (קאימנא עליה א²ת, קאימנא פ) וקטילנא ליה דפאת | 4 וחמור וגו' ג, וחמור צאן ועבד ושפחה ת | הדר לו ל' פ | ** זה] זו ל | 5 ובן] למה הזכיר אלו לפי שבן א | עומד] עתיד פ | את ל' גתי | זרעו של עמלק ת | 6 ויחלש] פגת, ויחלוש דאכי | * את עמלק פא²כ] את.. ואת עמו לפי חרב דא'ת, וגו' לגי | ** ובניו] ובני ל | יודעים פאכתי, עומדים יודעים ג | הקב"ה עשה ג, עשה הב"ה א² | 7 * לעיתים א²ג] לעתים פא'כי, לעתים לדעת מה יעשה ישראל ת, לעתים לדעת מה יעשו ישראל ראשיהם מאתים ד, וגו' ל | צאן א² | אילו] ג, אלו דפאכתי | ואתן ד, ואתנה ד'פאגכתי | צאן מרעיתי] אכ, צאן.. אדם אתם דת, וגו' ג, ל' פי | 8 אני — אמתך] שנ' ואני.. אמתך פ, שנ' אני.. אמתיך פתחת למוסרי ת, שנאמר אנא יי' כי אני עבדך א | זו] זה א'י | 9 באותה | הלכו אותן השלוחים (השלוחין א², שלוחים כ, ־ין ג) וראו.. שיש אגכ, הלכו.. שלוחים וראו.. שהיו י, הלכו אותן (אותם ת) השלוחים אצל עשו וראו דת, ראו אותן השלוחים את עשו שיש פ | עמו דפאכתי, לו ג | גבורים דפאכתי, כמה גיבורין ג | מזויינים א'כתי, מזומנין פ | 10 ובאו ואמרו דגת, הלכו ואמרו א, הלכו (והלכו כ) ואמרו לו פכ | המלאכים] פא'גכ, ~ וגו' א², אל יעקב לאמר באנו אל אחיך אל עשו דת | מהו — עמו] מהו.. איש גכ, וד' מאות איש עמו מהו וד'.. עמו א², ועמו ארבע מאות איש ת | נחמן פאגכי |

כנגד ארבע מאות איש כך כל אחד ואחד מהן עשוי וכו', ובמה"ג שם הורכב המאמר עם המאמרים בהשיטה ד"א ויהי לי וכו' וארבע מאות איש עמו אמ' ר' שמואל בר נחמני תשעה (וצ"ל ת') מלכים קשורים כתרים היו עמו וארבע מאות ראשי גייסות ויש לקיש אמ' מה עשו עשוי על ארבע מאות כך כל אחד ואחד עמו ארבע מאות, ובתנחומא ס"ב שם וארבע מאות איש עמו מה אתה סבור וארבע מאות איש עמו אמר ר' שמואל בר נחמני כל אחד ואחד היה עשוי על ארבע מאות איש: 1 הלך ונטל וכו'. הלך עשו ונטל לו אוגרמי ממצרים אמר אם יכולתי לו הרי טוב ואם לאו אני אומר לו הבא מכס ומתוך כך אני הורגו, והגי' אוגרמי איתא גם בכי"פ וכי"ג (ובכי"ו נשתבש אוגדמי) ובערוך ע' אגרמי ופי' שם אוגרמי¹) רשות להיות מוכס, ובפי' ב"ר כי"ט וכי"א גורס ובפירש הלך ונטל לו אגרומינין (איגרמון) ממצרים ממונה על השערים שבשוק קונה לו מן המלך אגרומינין אותו מינוי (קנה לו מן המלך אותו מנוי) כדי להעליל על יעקב במכסו, ובפי' ב"ר הנדפס הלך ונטל אגרוגימון²) ממצרים ממונה קנה לו מן המלך אותו מינוי כדי וכו' במכסים [ובגליון כי"א ב' כתוב ג"א אגרומינין פי' מינוי המכס של השערים], ובפי' ב"ר כי"ט מלשון אחר נטל אנגרומינין קנה המכס ממלך מצרים כדי להעליל על יעקב ועי' בערוך ע' אגריטמון, ומלת אוגרמי (אגרומי) עוד לא נתפרשה בבירור ועי' באגה"א ח"ב צד 346 וקרויס צד 11, ובשכל טוב שם קיטע והעתיק א"ר לוי אמר אי יכילנא ליה מוטב ואם לאו אני אומר לו הביא מכס ומתוך כך אני קם עליו והורגו: 3 [שור זה יוסף וכו'. בב"ק י"ז א' אר"י משום ר"ש בן יוחאי מאי דכתיב וכו' משלחי רגל השור והחמור וכו' אית דאמרי אויביו נופלין לפניו כיוסף דכתיב בהם עמים ינגח יחדו אפסי ארץ וזוכה לבינה כיששכר דכתיב ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל]: 7 יודעי בינה לעיתים, מה שהקב"ה עושה בעולמו בכל עת ולכן יוכלון לדעת מה יעשה ישראל, ועי' גם הדרשות לעיל צד 842, וצאן אלו ישראל כמו לקמן פצ"ח סי' י"ג, ועי' לעיל צד 656, ובמ' אגדה קיטע וסירס המאמרים ויהי לי וכו' שור זה יוסף שנאמר בכור שורו וגו' חמור זה יששכר שנאמר חמור גרם צאן זה ישראל שנאמר ואתנה צאני צאן מרעיתי וגו' עבד זה דוד שנאמר אנא ה' כי אני עבדך ושפחה זו אביגיל שנאמר הנה אמתך לשפחה ד"א ויהי לי שור כשור אחד יצאו שורים הרבה ומחמור אחד יצאו חמורים הרבה באותה שעה הלכו שלוחים וראו את עשו שיש עמו כמה גבורים מזויגים ובאו ואמרו ליעקב שנאמר וישובו המלאכים אל יעקב וגו' אתה נוהג עמו כאח והוא נוהג עמך כעשו וארבע

¹) ἀγορανομία? ²) ἀγορανόμος.

ת' מלכים קשורי כתרים היו עמו ויש א' ת' אפרכין היו עמו, ר' ינאי אמר ת' ראשי גייאסות היו
יג עמו, כל אותם היה מתיירא ומחלק את בניו, אותה שעה עמד יעקב בתפילה לפני הקב"ה, אמר [לפניו]
רבון כל העולמים כתבתה בתורה ושור או שה אותו ואת בנו לא תשחטו (ויקרא כב כח) אם יבוא
רשע ויאבד כולם ביחד מה תהא בתורה, בבקשה ממך הצילני נא (בראשית לב יב), מה עשה שילח
לו דורון לסמותו שני' כי השחד יעור עיני חכמים (דברים טז יט), ואין חכמים אלא אדומיים
שני' והאבדתי חכמים מאדום (עובדיה א ח), ויתן ביד עבדיו עדר לבדו (בראשית שם יז)

4 ילק' מכירי עובדיה א' ח':

1 ת'] א^{2}, ארבע מאות דחתי, ארבעה מאות א^{1}, ארבעה פכ, ארבע ג | מלכים ל' י | קשורי] א^{1}ו^{1}, קושרי דפחא^{2}גכת | היו עמו] פחגכי, היו א^{1}, ל' דא^{2}ת | אומ' פגכתי^{1}, אומרי' ד^{1}, ־ין ד, ־ים א^{1} | ת'] א^{1}, ארבע מאות דפחא^{1}גכתי | אפרכין] פא, איפרכין חגכי, מיני אפרכין דת | עמו ל' פא ר'] פאי, ור' דחגכת | יניי ג | אומר י | ת'] א^{2}, ארבע מאות דפחא^{1}גכתי | גייסום | 2 עמו ל' א | כל אותם] וכיון (כיון י) שאמרו לו ליעקב (שאמרו ליעקב ח) כל אותה גדולה דחתי, וכיון.. לו ליעקב.. הגדולה ג, וכיון.. לו כל הגדולה כ, וכיון שאמרו ליעקב כל הגדולה הזאת פא^{2}, וכיון.. ליעקב כל המחנה הגדולה א^{1} | מתירא פחת, מתייראו ממנו י | ומחלק — בניו] וחלק (והיה מחלק אבי, והיה מחליק ח) את בניו ואת נשיו לשני (לשתי כ) מחנות שנ' ויירא יעקב מאד ויצר (מאוד וייצר א^{2}) לו פחאכי, והיה מחלק את בניו.. לשני.. שנא' ויירא יעקב מאד וגו' ג, והיה מחלק את נשיו ואת בניו לשתי (לשני ת) מחנות שנאמר ויחץ את העם אשר אתו דת | באותה שעה פאי, ויאמר אם יבוא (יבא חכ) עשו אל המחנה האחת והכהו באותה שעה דהכת, וכת' ויאמר אם יבא עשו וגו' באותה שעה ג | ** עמד — לפניו חי] עמד.. אמר ל, עמד.. בתפלה לפני.. ואמר (אמר כ) לפניו א^{1}כ, עמד.. בתפלה א' לפניו פא^{2}, עמד יעקב לפני הקב"ה אמ' לפניו ג, אמר אבינו יעקב לפני הקדוש ברוך הוא דת | 3 רבונו של עולם | כתבתה] ג, כתבת דפחאכתי | בתורה] ג, בתורתך דפחאכתי | שור פחכי | לא תשחטו] לא.. ביום אחד דהאתי, וגו' פ, ל' גכ | ואם י | יבוא] א^{2}ת, יבא דפחא^{1}גכי | 4 רשע] רשע זה דפא^{2}גכי, זה הרשע א^{1}, עשו ח | כולם] את בניי ואת איםותם ג, את בני.. אמותם אכ, את בני ואמותם פ, את בני (בניי ח) ואת אמם דחת, בני ואת אמם י | ביחד] כאחת דפא^{2}גכתי, כא' א^{1}, ביום אחד ח | מה — בתורה] ספר תורה שאתה (שאת פ) עתיד ליתן על הר סיני מי יקרא בו דפחאת, ספר.: שאת (שאתה י) עתיד.. על הר (בהר י) סיני (סני י^{1}) מי יקראנו גי, ספר.. שאת.. על הר סיני מה תהא עליה מי יקרא בו כ | הצילני נא] הצילני נא מידו (הצלני מידו י^{1}) שלא יבא ויכני אם על בנים שנאמר הצילני (הצלני י^{1}) נא די, הצילני מידו שלא יבוא.. שנ' הצילני נא וגו' ג, הצילני (הצילנו כ, הצילני נא א) מידו שלא יבא (יבוא א^{2}ת) ויכני (ויכנו כ, והכני א) אם.. שנ' (כדבר שנ' פ) הצילני נא מיד אחי מיד עשו פא^{1}א^{02}כת, הצילני נא מידו שלא יבא ויכני.. שנ'.. מיד עשו וגו' ח | עשה] ~ יעקב א^{1}א^{02} | שילח] מיד שלח י, עמד ושילח ח, עמד ושלח דפאכתמ, עמד ושגר ג | 5 דרון פ | לסמות (כדי לסמות פ) את עיניו דפחאכתימ, לסמות את עינו ג | השחד] פאגת, השוחד דחכימ | עיני חכמים] פחא^{2}כתימ, פקחים ועיני חכמי' א^{1}, פקחים וגו' עיני חכמים ד, ל' ג | אדומים פחגמ, אדום י | 6 מאדום] פחאגכימ, ~ ותבונה מהר אדום (שעיר ד^{1}, עשו ת) דת | * ויתן — לבדו דחגכי] ויתן.. לבדו ויאמר אל עבדיו עברו לפני ורוח תשימו ת, ויתן ביד עבדיו וגו' ל, ל' פא |

מאות איש עמו ומאי רבותיה אלא ארבע מאות קושרי כתרים היו עמו, והגי' קשורי איתא גם בילקוט דפ"ר [ובכי"א א'], ומלכים קשורי כתרים כמו במגילה ו' ב' [מלכי] קטירי תגא, וע' במ"י לעיל צד 887, ואפרכין ע' לעיל צד 440 וצד 511, ובהר"י א' וב' גוברין פולמרכין, וראשי גייאסות (גייסות) כמו בקידושין ע"ו ב' ומהלכין בראשי גייכות וע' בערוך ע' קרון: 2 כל אותם וכו'. כ"ה בלשון קצר בכי"ל, וטעם ומחלק את בניו שהם עיקר וכת' ויחץ את הילדים וכו', ובמ' אגדה וכיון ששמע יעקב כל אותן הגדולות היה מתיירא והיה מחלק את בניו ואת נשיו לשני מחנות שנ' ויירא יעקב וכו', וללא נכון שינו והקדימו בדפוסים [וכי"ת] נשיו לבניו ולב חכם ליכינו ע' לעיל צד 862, וביפ"ת הקשה על גי' הדפוסי' למה שינה לשון הכתוב דכתיב ויחץ את העם וקאמר נשיו וכו' ועיי"ש: אותה שעה וכו'. וכ"ה בכי"פ [וכי"א א' וב'] וילקוט באותה שעה עמד וכו', ובדפוסי' ושאר כ"י מתחיל המאמר ויאמר (וכת' ויאמר) אם יבוא עשו וכו'. וביפ"ת העיר באותה שעה וכו' לא קאי הא אקרא דויאמר אם יבא עשו אלא שלפי שסיים דרשתו בקראי דלעיל הפס הכתוב שבא אחריו כדרך המדרש לפעמים לפרש קראי דבתריה והכא טעמיה לפרש קרא דפן יבא והכני אם על בנים וכו', וע' לקמן פע"ו סי' ו', וסגנון מיוחד בכי"ל ויאבד כולם וכו' מה תהא בתורה וכו' הצילני נא ועח"נ [ונכונה גי' כי"ל מה תהא בתורה, והכונה שהקב"ה יגרום שיעבור עשו על מצות אותו ואת בנו וכמו שהוא לקמן בפ' ע"ו (וע' בבעלי תוספות על התורה לפ' בשלח פ' נכחו תחנו), ולגי' הדפוסי' ושאר כ"י ס"ת וכו' מי יקרא בו, קשה שפתח באותו ואת בנו וסיים שלא ימצא מי שיקרא בתורה ולא ראשו של המאמר סופו וע' גם ביפ"ת], ובמ' אגדה הובא לפ' אם יבא עשו וגו' באותה שעה עמד בתפלה לפני הקב"ה ואמר לפניו רבון העולמים כתיב בתורתך אותו ואת בנו לא תשחטו ואם יבא רשע זה ויהרוג אותי ואת בני מה אעשה מה עשה שלח לו דורון לסתום את עיניו שנאמר כי השחד יעור עיני חכמים ואין חכמים אלא אדומיים שנאמר והאבדתי חכמים מאדום: 5 יעור עיני חכמים. כן לה"כ בדברים שם, ובדפ"ר וד"ו הגי' כי השוחד יעור פקחים וגו' והוא לה"כ בשמות כ"ג ח' [בדפוסי' הגי' פקחים וגו' עיני חכמים וכמו שהצגתי בח"נ, ובכי"א א' פקחים ועיני חכמים, וכנראה טעה הסופר וכתב פקחים והגיה אח"כ עיני חכמים, ומזה נולדה הגי' המשובשת] והוגה בא"א כי השוחד יעור ובמ"כ כי השוחד יעור עיני וגו' ונדפס כבר בד' קראקא א' יעור עיני חכמים, ועוד נשתבש בדפ"ר והאבדתי חכמים מאדום ותבונה מהר שעיר

עדר וריוח תישימו (שם שם) אמר יעקב לפני הקב"ה רבון כל העולמים אם תבואנה צרות בבניי לא יהו זו אחר זו אלא יהא ריוח ריוח מצרותיהם, באותה שעה נשא עיניו וראה את עשו ותלה עיניו למרום ובכה וביקש רחמים על עצמו לפני הקב"ה ושמע תפילתו והבטיחו שמושיען מכל צרותיהן בזכותו שנ' יענך יי' ביום צרה ישגבך שם אלהי יעקב (תהלים כ ב):

פרשה עו

א **לב ח) ויירא יעקב וגו' ר' פינחס בשם ר' ראובן פתח בטח אל יי' בכל לבך** (משלי ג ה) שני בני אדם הבטיחן הקב"ה ונתייראו הבחור שבאבות והבחור שבנביאים, הבחור שבאבות זה

1 ילק' מכירי תהלים כ' סי' ד': || 5 ילקוט ר' קל"ח: 6 [ע'] מכילתא בשלח מס' דעמלק פ"ב, מכילתא דרשב"י שמות י"ז י"ד, ברכות ד' א', סנהדרין צ"ח ב', תנחומא בשלח סי' כ"ח, מדרש אסתר פ' ויהי חומן (ב' ז'), תנחומא מ"ב חקת סי' נ"ה, תנחומא חקת סי' כ"ה, במדבר רבה פ"ט סי' ל"ג, שמות רבה פ"ג סי' ד':

1 כה הוא ת, וכהו ח | ורוח] ת, וריוח דפחאנכימ | תשימו] ~ וגו' פנ, בין עדר ובין עדר אכימ | יעקב ל' י | לפני הקב"ה] לפניו י, ל' פ | רבון העולמים פ, רבה"ע מ, רבונו של עולם דחנבי, רבש"ע אית, רש"ע א² | *תבואנה צרות] תבואה צרות ל, יהיו צרות באות דפחאינכתימ, יהיו.. באין א² | על בניי חנ, על בני דפאכתימ | לא — זו] לא תביא אותם (לא תביא אתם כ, לא.. אות' ד¹, לא.. אותן י, לא תבא להם נ, אל תביא אותם ת) זו אחר זו דחנכתי, לא תביא אותן (לא תבוא אותם מ) זה אחר זה אמ, ל' פ | 2 אלא ל' פאנמ | יהא רוח] הרווח דחת, הרוח פב, הריוח נימ, והרויח א | מצרותיהן א²ני, מצרותיהם ולא תבואם תכופות פ | באותה | נשא עיניו] פ, נשא יעקב עיניו א¹, נשא יעקב את עיניו דחא²נבתימ | (וראה — והבטיחו] וא"ל הש"י מ) | את ל' פא² | עשו בא פ, עשו (לעשו א²) שהוא בא (שבא י, בא חא) מרחוק דהאנכתי | ותלה — למרום] תלה.. למרום ת, ותלה את עיניו למרום ה, ותלה עיניו לשמים א, ונשא עיניו למרום י, ל' פ | ובכה ובקש (וביקש חא²) רחמים מלפני (לפני חאנכ) הקב"ה דחאנכת, בכה להקב"ה ובקש רחמים פ, ובכה י | 3 ושמע הקב"ה חאיכי | תפילתו] נ, תפלתו דפחתי, את תפלתו איכ, תפלתו הב"ה א² | שהוא מושיען חא²נכמ, שהוא מושיעם א', שהוא מושיען לבניו פ, שהוא מושיעו דתי | מכל צרותיהן] מכל צרותן ח, מכל צרותם פאמ, מכל צרתן כ, מכל צרותיו דנת, ל' י | בזכותו] פ, בזכותו של יעקב דחת, בזכות יעקב אמ, מבית יעקב נ, ל' כבי | 4 ישגבך — יעקב] וגו' א || 5 *ויירא דפוחאנתי] ויירא ל | וגו'] מאד וגו' נ, מאד (מאוד א²) ויצר (וייצר א²י) לו דוחאכתי, ל' פ | פינחס] דיות, פנחס דפאנכ | ראובן] איבו פאכ, אייבו נ | פתח — לבך] פתח.. לבך וגו' ן, פתח כתי' בטח ב"י בכל לבך ח, אמ' א, א' פת, ל' דנכ | 6 שני] ר' פינחס בשם ר' ראובן ~ ן | הבטיחם א² | ונתיראו וח | *והבחור שבנביאים דפוחאנכי] ובחור שבנביאים ת, הבחור ושבנביאים ל | **הבחור] בחור ל |

ובד"ו כהר אדום ובא"א הוגה לנכון [וכמו שהוא בכי"ת] מהר עשו וכן נדפס כבר בד' קראקא א', ובד"ו שכ"ז עם פי' אב"א גי' אחרת שלא מצאתי בשום כ"י וז"ל עמד ושלח לו דורון לפייסו מכעסו שיכמרו רחמיו עליו ולא ישמר לו איבה על הבכור' שלקח ממנו ועל הברכות שבירכו אביו שלא נתקיימו בו ויתן ביד עבדיו וכו', וגי' זרה בזה הדפוס ע' גם במ"י לעיל צד 879: 1 אם תבואנה. בכי"ל כתוב תבואה והגהתי וצ"ע [ובמד' אגדה לפסוק י"ז אמר יעקב לפני הקב"ה רבונו של עולם אם יבואו צרות על בני לא תביא להם אלא זה אחר זה ורוח תשים להם מצרותיהם, וברמב"ן שם הובא אמר יעקב לפני הקב"ה רבש"ע אם יהיו צרות באות על בני לא תביא אותן זו אחר זו אלא הרוח להם מצרותיהם] ובבחיי הועתק אמר יעקב לפני הקב"ה אם יבאו צרות על ישראל אל תביא להם זו אחר זו אלא הרווח להם מצרותיהן ועח"נ:

פרשה עו. בכי"א א' פע"ה ועי' במ"י לעיל צד 892 בד"ה ויהי לי, ובדפ"ר נסמן פע"ד, ובמקרא אין כאן פרשה פתוחה או כתומה: 5 פתח וכו'. כן הגי' הנכונה לפנינו בכי"ל, ובכי"ת פתח כתי' בטח וכו', ובכי"ו ר"פ בשם ר' ראובן פתח בטח וכו' ר"פ בשם ר' ראובן שני וכו' ועי' במ"י לעיל ריש פע"ה, ובדפוסי' ובכי"פ וכי"ג וכי"כ [וכי"א א' וב' וכי"ת] נשמטו המלות פתח וכו' עד לבך, ובמה"ג עמו' 503 הועתק ויירא יעקב אמ' ר' פנחס שני בני אדם וכו' ונתיראו הבחור שבנביאים והבחור שבאבות אבינו יעקב דכת' כי יעקב בחר לו יה ולבסוף ויירא יעקב שבנביאים משה דכת' לולי משה בחירו ולבסוף נתירא עד שאמר לו ויאמר ה' אל משה אל תירא אותו, ובשכל טוב צד 181 יעקב בחיר האבות דכתיב ביה כי יעקב וכו' הובטח ונתירא ומשה בחיר הנביאים הובטח שנ' כי אהיה עמך ונתיירא דכתיב ויאמר וכו' אל תירא אותו מכלל שנתיירא, ובעקידה שער כ"ו הובא אמר ר' פנחס בשם ר' איבו שני בני אדם וכו' ונתיראו בחור שבאבות ובחור שבנביאים בחור שבאבות וכו' והנה אנכי וכו' ונתירא דכתיב ויירא יעקב מאד וכו' בחור שבנביאים זה משה דכתיב לולי וכו' ונתירא שנ' ויאמר וכו' אותו למי אומרים אל תירא אלא למי שהוא מתיירא וכו', והדרש שיעקב הבטיחו הקב"ה הנה אנכי עמך ולבסוף נתיירא וכו' מקורו בסבילתא שם במאמר ר' אליעזר המודעי זה אחד מארבעה צדיקים שנתן להם רמז שנים חשו ושנים לא חשו משה נתן לו רמז ולא חש יעקב נתן לו רמז ולא חש דוד ומרדכי נתן להם רמז וחשו משה מנין ושים באזני יהושע וכו' יהושע מנחיל ישראל את הארץ ובסוף משה עומד ומתחנן שנ' ואתחנן אל ה' בעת ההיא לאמר וכו' ובהמשך המאמר שם (בתוצ' רמא"ש נ"ו א') יעקב נתן לו רמז ולא חש שנ' והנה אנכי עמך ושמרתיך והוא היה מפחד ויירא שנ' ויירא יעקב מאד וייצר לו אדם שהקב"ה הבטיחו היה ירא ומפחד אלא שאמר יעקב אבינו אוי לי שמא יגרום החטא וכו' ועי' במכילתא דרשב"י שם ובילקוט ר' קס"ו ובתנחומא בשלח ובמדרש אסתר שם, והדרש שיעקב היה מתיירא שמא יגרום החטא גם במאמר ר' יעקב בר אידי בברכות וסנהדרין שם כתיב והנה (הנה) אנכי עמך וכתיב ויירא יעקב מאד וכו', ומאמר כתמי בתנחומא מ"ב חקת שם ויאמר ה' אל משה אל תירא אותו וגו' וש"ה

יעקב שנ׳ כי יעקב בחר לו יה (תהלים קלה ד) ואמר לו הקב״ה הנה אנכי עמך (בראשית כח טו) ולבסוף נתיירא [ויירא יעקב], הבחור שבנביאים זה משה רבינו לולי משה בחירו (תהלים קו כג) ואמר לו הקב״ה כי אהיה עמך (שמות ג יב) ובסוף נתיירא ויאמר י״י אל משה אל תירא אתו כי בידך (במדבר כא לד) אינו אומר אל תירא אלא שניתירא ר׳ ברכיה ור׳ חלבו בשם ר׳ שמואל בר נחמן ראויים היו ישראל כלייה בימי המן אילולי שסמכה דעתן לדעת הזקן, אמרו מה אבינו יעקב שהבטיחו הקב״ה נתיירא אנו על אחת כמה וכמה [ויירא יעקב וגו׳]:

ב ויירא יעקב מאד ויצר לו [אמר ר׳ יהודה בר׳ אלעאי לא היא יראה ולא היא צרה אלא ויירא] שלא ייהרג ויצר לו שלא יהרג, אמ׳ אם יתגבר עלי אינו הורגני ואם אתגבר עליו איני הורגו

4 פסיקתא פ׳ אנכי אנכי (ק״מ א׳), פסיקתא רבתי שם (קנ״א ב׳): 7 ילקוט שם, תנחומא וישלח סי׳ ד׳:

1 יה וגו׳ ו | אמר לו הקב״ה אגת, הקב״ה א׳ לו פ | הנה] פוחגכי, והנה דאת | עמך] ~ וגו׳ ו, ושמרתיך וגו׳ ח, ושמרתיך בכל אשר תלך ת | 2 ובסוף נתיירא דוהכת, וסוף נתיירא י, ובסוף א, ונתיירא פג | * ויירא יעקב א²י] ויירא.. מאד א¹, ויירא.. מאד וגו׳ ו, שנ׳ ויירא יעקב פח, שנ׳ ויירא יעקב ד, שנ׳ ויירא.. מאד ת, שנ׳ וירא.. מאד ג, שנ׳ ויירא.. מאד ויצר לו כ, ל׳ ל | והבחור חכ, בחור פ | שבנשיאים ח | רבינו ל׳ | שנא׳ לולא א¹ | בחירי ו¹, בחירו וגו׳ ו, בחירו עמד בפרץ לפניו כת | 3 אמר לו פג, א״ל א | ויאמר כי ו | ובסוף נתיירא] וחאב, ולבסוף נתיירא דגת, ונתיירא פי | אל משה ל׳ י | אתו — בידך] אותו דוחאגכתי, ל׳ פ | 4 אינו — תירא] פוג, אין אומרי׳ (אומר א²) אל תירא א, אינו אומר אל תירא אותו דת, אינו אומר אלא אל תירא כ, ל׳ חי | אלא מיכן וג, מיכן ה, מכאן כ, מכלל י, אלא למי פא | שנתירא וח, שנתיירא דגכתי, שהוא מתיירא פ, שהוא ירא א | בשם ר׳ — נחמן] וא²ג, בשם.. נחמן אמרי א¹א⁰², בשם ר׳ שמואל פ, ור׳.. נחמן כ, בשם ר׳.. נחמן משם (משום ת) ר׳ נתן דת | 5 ראויין פחאגכי, ראוים ו | כלייה] פא׳כתי, כליה דוחא², לכליה ג | אילולי] פואגכי, אלולי דת, אלא ח | שסמכה] פחאגכ, שסמכו וי, שנסמכה דת | דעתן ל׳ ו (והושלם בגליון) | לדעת הזקן] פ, לדעתו של זקן חאגכ, על דעתו של זקן ו, על דעת הזקן אביהם דת, ודעתו של זקן י¹ | מה] ומה ח, מה אם וכ, ומה אם פי, ל׳ א | יעקב אבינו פא׳ג | 6 הקב״ה] פוחאגכי, ~ ואמר לו והנה אנכי עמך דת | אנחנו כ | וכמה] פוחאגכי, ~ הוא שהנביא מקנטר (מקנתר ת) את ישראל ואומר להם ותשכח י״י עושיך נוטה שמים ויוסד (יוסד ת) ארץ אמר להון אנשיתון מה אמר לכון כה אמר י״י אם ימדו שמים (שמים ויחקרו מוסדי ארץ אם ימדו שמים ת) מלמעלה אם ראיתם שמים שמטו והארץ (ארץ ת) מתמוטטה מנטיית שמים וארץ לא היה לכם ללמוד אלא ותפחד תמיד כל היום דת | 7 ויירא ד״א ~ ד, ד״א וירא ת | * מאד — לו דחאית] מאד וייצר לו א², ויצר לו י, וייצר לו ג, מאד ויצר לו שלא יהרוג כ, מאד וגו׳ ו, וגו׳ ל, ל׳ פ | * אמר — ויירא דא¹ג] אמר.. ביר׳.. ויירא ת, אמר.. בר׳.. לא היא צרה אלא ויירא (וירא כ) א²כ, אמ׳ ר׳ יודה.. ולא היא.. ולא היא.. אלא ויירא ו, א״ר יהודה בר׳ סימון לא היא.. לא היא.. אלא ויירא פ, א״ר יהודה לא היא.. ולא היא.. אלא וירא ח, לא היא.. ולא צרה אלא ויירא י, ל׳ ל | 8 ייהרג] ו⁰כ, יהרג פהאני, יהרוג דות | וייצר א²י¹ | לו ל׳ והאי | יהרוג פוחאגכ | אמר] ~ יעקב מה א¹, ל׳ י (אמר — יהרוג ל׳ חכ) | הוא מתגבר דפאת, מתגבר הוא וגי | * אינו] אמ׳ אינו ל, הוא ו⁰, ל׳ דפאגתי | הורגיני ג | אני מתגבר דפאתי, מתגבר אני וג | איני] אני דפו⁰תי, ל׳ א |

אשרי אדם מפחד תמיד וגו׳ כך מדת הצדיקים אע״פ שהקב״ה מבטיחן אינן פורקן יראה וכן ביעקב כתיב ויירא יעקב למה נתיירא אמר שמא נתקלקלתי (נתלכלכתי) אצל לבן בכלום וכו׳ ועי׳ בתנחומא חקת ובבמ״ר שם, ובשמו״ר שם א״ל הקב״ה כי אהיה עמך אין אומר אהיה עמך אלא למי שהוא מתיירא, ובכי״ל ושאר כ״י [חוץ מכי״א א׳ וב׳ וכי״ת] ובילקוט הגי׳ כאן הנה אנכי וכו׳ וכ״ה למטה בסי׳ ב׳ גם בדפוסי׳ [וכי״ת] ועי׳ לעיל צד 800 ובמ״י שם בסוף ד״ה מאן דאמר וכו׳: 5 ראויים היו וכו׳. לפי שנתייאשו מן הגאולה, ובסגנון שלפנינו המאמר בפסיקתא שם בדרש מי את ותיראי מאנוש וכו׳ והגי׳ שם ר׳ ברכיה בש״ר חלבו ר׳ שמואל בר נחמני בש״ר יונתן ראויים היו ישראל כלייה בימי המן אילמלי נסכמו על דעתו של זקן שאמרו ומה אם יעקב אבינו שהבטיחו הקב״ה ואמר לו הנה אנכי עמך ושמרתיך בכל אשר תלך נתיירא אנו עאכ״ו הוא שהנביא מקנטרן ואומר להן ותשכח ה׳ עושיך נוטה שמים ויוסד ארץ וכו׳, ומפסיקתא שם נוסף בדפוסי׳ [וכי״ת] כאן הוא שהנביא מקנטר את ישראל וכו׳ עד אלא ותפחד תמיד כל היום ועח״נ, ובלשון הפסיקתא גם הגי׳ בדפוסי׳ [וכי״ת] הבטיחו הקב״ה ואמר לו והנה אנכי עמך, וגם צ״ל בדפוסי׳ משם ר׳ יונתן, ובסגנון אחר בפסי״ר שם ותשכח ה׳ עושך בצרת המן הכתוב מדבר שנתייראו וכו׳ ונתייאשו מן הגאולה אמר ר׳ שמואל בר נחמן ראויים היו ישראל שלא ליגאל מצרת המן על שנתייאשו מן הגאולה אילולי שהסכימו לדעת יעקב אביהם יעקב שמע מפי הדיבור והנה אנכי עמך ונתיירא מן עשו ויירא יעקב מאד וייצר לו וכו׳: 7 אמר ר׳ יהודה וכו׳. בכי״ל המאמר מקוטע ויירא יעקב וגו׳ שלא ייהרג ויצר לו שלא יהרג וכו׳ והשלמתי ועח״נ, ובלשון תימה בכי״ל אם יתגבר עלי אינו הורגני ואם אתגבר עליו איני הורגו, ובשכל טוב צד 171 הועתק א״ר יהודה ב״ר עלאי ולא היא יראה ולא היא צרה אלא וירא שלא יהרוג ויצר לו שלא יהרג אמר כל השנים הללו הוא יושב בארץ ישראל שמא הוא בא עלי מכח ישיבת ארץ ישראל כל השנים הללו הוא מכבד את אביו ושמא יבא עלי בכיבוד אב ואם ונוסף לזה שאמר יקרבו ימי אבל אבי ואהרגה את יעקב אחי שמא מת אותו הזקן, ובלק״ט גורס ומפרש ויירא שלא יהרוג ויצר שלא ייהרג אמר אם יתגבר עלי רע ואם אני מתגבר עליו רע למה כי כל השנים האלו ישב בארץ ישראל ומכבד הוריו אם אכהו יאמרו בא להכות את יושב ארץ ישראל ולהרוג מכבד אביו וכו׳, ובמה״ג עמ׳ 504 אמ׳ ר׳ יהודה לא היא יראה ולא היא צרה אלא ויירא שלא ייהרג ויצר לו שלא יהרוג אמ׳ אם מתגבר הוא

הה״ד ויירא שלא יהרג ויצר לו שלא יהרוג, אמר כל השנים הללו ישב בארץ ישראל תאמר שהוא
בא עלי מכוח ישיבת ארץ ישראל, כל השנים הללו הוא כיבד את אביו שמא בא עלי מכוח כיבוד
אב ואם, אמר כך אמר יקרבו ימי אבל אבי ואהרגה את יעקב אחי (בראשית כז מא) תאמר שמא
מת אותו זקן, אמר ר׳ יודה בר סימון כך אמר לו הקב״ה שוב אל ארץ אבותיך ולמולדתך
וגו׳ (שם לא ג) תאמר עד כאן היו התנאין, אמר ר׳ יודן שוב אל ארץ אבותיך וגו׳ ויירא יעקב
מאד וגו׳ מיכן שאין הבטחה לצדיק בעולם הזה, [ר׳ הונא בשם ר׳ אחא הנה אנכי עמך (בראשית 494
כח טו) אם יהיה אלהים עמדי (שם שם כ) מיכן שאין הבטחה לצדיק בעולם הזה], ר׳ הונא בשם ר׳
ארא ויאמר כי אהיה עמך (שמות ג יב) ואין דבר רע מזיקך ויהי בדרך במלון וגו׳ (שם ד כד) מיכן

ה׳ ילקוט בס, ילק׳ מלכים כ׳ קס״ח:

1 הוי פא². הוי ויירא יעקב א¹ | * ויירא פוגת] ויירא לדא | שלא יהרג] אג, שלא ייהרג ו⁰, שלא
יהרוג דות, ל׳ פ | ויצר וא² | לו ל׳ פוא | שלא יהרוג] ו⁰אג, שלא יהרג דו, שמא ייהרג ת, ל׳ פ |
ישב] פ, היה יושב גב, הוא יושב דוהא²תי (ישב — הללו ל׳ א¹) | ישראל ל׳ ג | תומר ו | 2 מכוח] ת,
מכח דפוהא²כרי¹, מבין ג | (ישיבת — מכוח ל׳ א²) | ארץ ישראל] הארץ פ | כל — הללו] כל השנים ת,
כל הימים הללו ח, ל׳ פ | היה גכ | כיבד] פ, מכבד א¹, יושב ומכבד דוהכתי, יושב בארץ ישׂ׳
ומכבד ג | את ל׳ פי | אביו] הוריו דוהא¹גכתי, הוריו כל אלו שנים פ | שמא בא] פ, תאמר (תומר ו)
שהוא בא דוהא¹גכתרי¹ | עלי ל׳ א¹ | מכוח] ת, מכח דפוהא¹כרי¹, מבין ג | כבוד כי | 3 אב ואם]
אבי כ | אמר כך אמר] ו⁰ח, א׳ כך א׳ הוא פ, כך אמר ל⁰אגרי¹, שהרי כך אמר דת | (אבל — אחי
ל׳ פ) | ** אבי] ל׳ ל | ואהרגה — אחי] חרי¹, וגו׳ ו, ל׳ דאגת | ** תאמר (ותומר ו)] ל׳ ל (ונוסף בין
השורות) | * שמא — זקן] שמא מת זקן ל, שמת אותו זקן א¹כרי¹, שמת.. הזקן וחא²ג, שהזקן מת פ,
שמת אותו זקן ובא עלי להרגני דת | 4 יודה] ו, יהודה דפהאגכתרי¹ | בר] פ, בר׳ דא²גכרי¹,
ביר׳ ות | כך א׳ (אמ׳ א²) לי פא², אמ׳ לי ו, אמר אמר לי ח, אמר יעקב כך אמר לי א¹ | הקב״ה ל׳ י¹ |
אבותיך — וגו׳] אבותיך ולמולדתך (ולמולדתיך י, ואל מולדתך א¹) ואהיה עמך חאי, אבותיך ולמולדתך
(ולמולדהתיך ת) דתרי¹, אבותיך וגו׳ פ, אבותיך וגכ | 5 ** תאמר] ל׳ ל | היו התנאין] א¹, היו
התנאים והא²גי¹, התנאין כ, התנאין היו פ, היו התנאים ושמרני בדרך הזה ולא יותר דת | שוב] פואגכרי¹,
ויאמר אלהים אל יעקב ~ י (מלכים), אמר לו המקום ~ דת | אל ל׳ ת | אבותיך וגו׳] גי (שם), אבותיך
ואהיה עמך א², אבותיך דא¹כתרי¹, וגו׳ ו, ל׳ פ | ויירא] פוגכ, ויירא א¹, וכתיב ~ א²א¹⁰י (שם), ואף
על פי כן ~ דת | 6 מאד וגו׳] מאד וייצר לו וגו׳ ו, מאד וייצר (ויצר כ) לו אכ, מאד דת, וגו׳ ג,
ל׳ פחי | מיכן] חג, מכאן אכרי¹, אלא מיכן ו, אלא מכאן דפת | לצדיקים פארי¹ | * ר׳ הונא — הזה]
ר׳ הונא.. מכאן.. הזה כ, ר׳ הונא.. אלא מיכאן.. הזה ג, ר׳ חונה בשם ר׳ [אחא.. אלא מיכן.. הזה] ו⁰,
ר׳ הונא בשם ר׳ אחא אמר הנה.. אלא מכאן.. הזה ד, ר׳ הונא.. אחא הנה.. עמך והוא או׳ אם.. אלהים
מכאן.. לצדיקים בעוה״ז פ, ר׳ אחא או׳ אם.. עמדי מיכן.. לצדיק בעוה״ז ח, כתיב הנה.. עמך ואם..
עמדי מכאן.. לצדיקים.. הזה י, ר׳ הונא בשם ר׳ אהא אמ׳ הנה אנכי עמך ת, ל׳ לואי (שם) | 7 ר׳ חונה ו,
רב הונא פ (ר׳ הונא — עמך ל׳ ת) | * בשם ר׳ אחא דו⁰י (שם)] בשם ר׳ אבא לגכרי¹, ל׳ פ | 8 עמך]
~ וזה לך האות י (שם) | ויהי] ונכרי¹י¹, וכתיב ~ דאי (שם), וכת׳ ~ פת | וגו׳] ויפגשהו פכי, ויפגשהו
יי׳ ויבקש המיתו ת, ל׳ דואגרי¹ (שם) | מיכן] מכאן פאי, אלא מיכן וג, אלא מכאן רי¹ (שם), אלא דכת |

עלי תהרגיני ואם מתגבר אני עליו אני הורגו וכו׳ אמ׳ כל השנים הללו הוא יושב בארץ ישראל וכו׳
כל השנים הללו הוא יושב ומכבד את הוריו תאמר שהוא בא עלי כבות כיבוד אב ואם ד״א
אמ׳ הוא אמר יקרבו ימי אבל אבי ואהרג את יעקב אחי שמא מת אותו זקן, וגם בפי׳ ב״ר כי״ט מפרש
ד״א ויירא יעקב מאד ויצר לו כך אמר עשו יקרבו ימי אבל אבי ואהרגה וכו׳ תאמר שמת אותו זקן ובא עלי
להרגני (ומשם נוסף בדפוסי׳ [וכי״ת] ובא עלי להרגני), ובתנחומא שם וישובו המלאכים אל יעקב לאמר מיד ויירא
יעקב מאד ויצר למה שני פעמים ויירא שלא יהרוג ויצר שלא יהרג וכו׳: 5 תאמר עד כאן וכו׳. שמא היתה הבטחתו
של הקב״ה שוב אל ארץ אבותיך ולמולדתך ואהיה עמך רק עד כאן עד שישוב אל ארץ מולדתו ועתה בכניסתו לארץ (ועי׳
לעיל סוף פע״ד) נתיירא שמא בטלה ההבטחה גם מה שאמר לו הקב״ה והנה אנכי עמך, והלשון עד כאן היו
התנאין כמו לעיל צד 801 שניתקיימו כל התנאין שהתנה עמי, וכן נר׳ טעם הפירוש בפי׳ ב״ר כי״ט תאמר עד כאן
היו התנאין ושמרני בדרך הזה (בראשית כ״ח כ׳) ולא יותר, ואין כוונתו לפרש התנאין שהתנה יעקב בנדרו (ומשם
נוסף ג״כ בדפוסי׳ [וכי״ת] ושמרני וכו׳ ולא יותר), ור׳ יודן דורש שוב וכו׳ ויירא יעקב וכו׳ מיכן שאין הבטחה
לצדיק בעוה״ז, ובפי׳ ב״ר כי״ט מפרש א״ר יודן שוב אל ארץ אבותיך ואעפ״י כן נתיירא דכתיב ויירא יעקב מאד
מכאן שאין הבטחה לצדיקים בעוה״ז (ובדפוסי׳ [וכי״ת] נוסף משם ואף על פי כן), ובמה״ג שם הועתק אמ׳
ר׳ יודן כת׳ שוב וכו׳ וכת׳ ויירא יעקב אלא מכאן שאין הבטחה לצדיק וכו׳: 6 ר׳ הונא וכו׳. מאמר
זה השלמתי עפ״י גי׳ הדפוסי׳ וכ״י שציינתי וילקוט כאן ונתפרש בפי׳ ב״ר הנדפס ר׳ הונא בשם ר׳ אחא אמר
הנה אנכי עמך אף על פי כן אם יהיה אלהים עמדי אלא מכאן שאין הבטחה לצדיקים וכו׳ (ושם לא נתפרש
המאמר השני), והמאמר ליתא בכי״ל ובילק׳ מלכים [וכי״א א׳ וב׳], ובכי״ו איתא בגוף הספר ר׳ חונה בשם ר׳
ויאמר כי אהיה עמך וכו׳, ובציון אחר בשם ר׳ הושלם בגליון כי״ו בכתב אחר „אחא הנה אנכי עמך אם
יהיה אלהים עמדי אלא מיכן שאין הבטחה לצדיק בעולם הזה ר׳ הונא בשם ר׳ אחא״, ובפי׳ ב״ר כי״ט נתפרש
גם המאמר השני ר׳ הונא בשם ר׳ אבא תחלה ויאמר כי אהיה עמך ואין דבר רע מזיקך לאחר כן ויהי בדרך
במלון אלא מכאן שאין הבטחה לצדיקים, ואין לברר אם המאמר הראשון ר״ה בשם ר׳ אחא וכו׳ הוא מעיקר הספר

שאין הבטחה לצדיק בעולם הזה, ר' פינחס בשם ר' חנן ויען בניהו בן יהוידע את המלך ויאמר אמן כן יאמר י"י אלהי אדני המלך (מ"א א לו), לא ככר נאמר הנה בן נולד לך והוא יהיה איש מנוחה וגו' (דה"א כב ח) אלא אמר הרבה קטיגורין יעמדו מיכן ועד גיחון:

ח ט) ויחץ את העם וגו' אמר ר' חייה רבה לימדתך תורה דרך ארץ שלא יהא אדם נותן ג
כל ממונו בזוית אחת, ממי את למד מיעקב [ויחץ את העם אשר אתו וגו' ויאמר אם יבא עשו וגו'], רבנין אמ' אם יבא עשו אל המחנה האחת והכהו אילו אחינו שבדרום והיה המחנה

4 ילקוט כ' קל"ם:

1 לצדיקים פא[1]ו | פינחס] ד[1]ן, פנחס דפאגכתי(שם) | חנן דציפורין ן, ..דצפורין כ, ..דצפורי י(שם), הנין דציפורין דגת, ..דציפורי א, ..דצפורי פ | אמ' כת' ויען ת | בנייהו י | * את המלך — המלך ו[0] ויאמר כן יאמר המלך ל[0], את המלך ויאמר (ויען י) אמן כן יאמר י"י תי, את המלך וגו' כן יאמר ן, וגו' כן יאמר ל, את המלך כן יאמר י"י פ, את המלך כן יאמר ד[1]אב, את המלך ויאמר אמן כן יאמר ד, ויאמר כן יאמר המלך גי (שם) | 2 לא — נאמר] פא[2]גי (שם), לא.. אמר ן, והלא.. נאמר דא[1]א[02]ת, לא כן כתיב י | והוא] וא[1]א[02]גכי (שם), הוא דפא[2]תי | 3 איש — וגו'] איש מנוחה דפאגכתי, איש מנוחה ובניחותי לו. מכל אויביו מסביב כי שלמה יהיה שמו ושלום ושקט אתן על ישראל בימיו ן[0], ל' ן | קטיגורים ג, קטירוגין ת | יעמודו ן, יעמוד י[1], עמדו א[1] | מיכן] וג, מכאן פאכתי, מכן ד | ועד גיחון] ~ מכאן שאין הבטחה לצדיקים בעולם הזה י (שם) | 4 ויחץ — וגו'] ויחץ את העם ד, ויחץ את העם אשר אתו ת, ויחץ.. העם וגו' ויאמר אם יבא עשו ג, ויחץ.. העם אשר אתו וגו' ויאמר.. יבא עשו וגו' ן, ויחץ.. העם אשר אתו ויאמר.. יבא עשו אל המחנה האחת והכהו כ, ויחץ את הילדים ויאמר אם יבא וגו' (עשו א[1]) פא[1], ויאמר אם יבוא עשו אל המחנה האחת א[2], ויאמר.. יבא.. והכהו והיה המחנה הנשאר לפלטה ח, והיה.. לפליטה י | אמר — מיעקב] אמר ר' חייה רבה (חייא רבה א[2]כ, חייא בר אב' ג, חייא חב) לימדתך (למדתך א[1]כב, למדה ח) תורה (התורה ו) דרך ארץ.. אדם נותן (אדם משים ג, אדם מניח א[2]כב, מניח אדם א[1]) את כל ממונו (כל ממונו חא, ממונו גכ, כל מה שיש לו ב) בזוית (בזווית ו) אחת ממי (מימי ו, וממי ח) את (אתה הב) למד מיעקב והאגכב, א"ר חייא רבה למדך תורה ד"א לא יניח אדם ממונו בזוית אחת מיעקב פ, למדך תורה דרך ארץ שלא יהא אדם נותן כל ממונו בזוית אחד ממי את למד מיעקב י, מכאן שלא יניח אדם ממונו בזוית אחת ת, ל' ד | 5 * ויחץ — עשו וגו'] ויחץ.. אשר וגו' ויאמר.. יבא עשו ן, שנ' ויחץ.. אתו וגו' ונאמ' ויאמר.. יבא עשו ח, שנ' ויחץ.. העם ויאמר.. יבא פ, ויחץ העם אשר אתו ויאמר אם יבא עשו אל המחנה האחת כ, ויחץ את.. אתו ויאמר.. האחת והכהו ב, שנא' ויחץ את הילדים ויאמר אם יבא עשו א[1], ויחץ את הילדים ג, ויחץ את העם אשר אתו וגו' וכן הוא אומר ואחביאם חמישים איש במערה י, ל' לדא[2]ת | 6 רבנין אמ'] רבנן אמרין וכ, רבנן אמרי פחב, רבנין אמרי ויאמר א, ויאמר דת, ל' ג | יבוא א[2]ת | והכהו ל' פגכ | אילו] פוא[1]ג, אלו דהא[2]כתי |

[והוא הועתק גם ברמב"ן לפ' אם יהיה אלהים עמדי ר"ה בשם ר"א הנה אנכי עמך וכתיב אם יהיה וכו' אלא מכאן שאין הבטחה לצדיקים בעוה"ז] ועי' גם לעיל פ"ע סי' ד': 1 בשם ר' חנן. וכ"ה בכי"ל לעיל צד 80 ר"פ בשם ר' חנן, וצד 77 ר"פ בשם ר' חנן דציפורי ועח"נ, והשלכתי הפ' ויען בניהו וכו' שהושלם ככר מקצתו בכי"ל ביני שיטי, ובשכל טוב צד 182 הועתק וכן אתה מוצא בבנייהו דכתיב ויען בניהו בן יהוידע את המלך ויאמר אמן ה' אלהי אדוני המלך וגו' והלא ככר נאמר הנה בן נולד לך וגו' אלא אמר בניהו הרבה קטיגורין עמדו לך מכאן עד גיחון מכאן שאין הבטחה לצדיקים בעולם הזה, ובפי' ב"ר כי"מ מלשון אחר מפרש והלא ככר נאמר הנה בן נולד לך והוא איש מנוחה יהיה וזו היתה תפלת שוא שעשה בניהו הרבה קטיגורין יהיו משם ועד גיחון ששם היו מוליכין אותו למשחו שנאמר והורדתם אותו אל גיחון ולכך התפלל בניהו שלא יהיו מקטרגין עליו שום אדם וללמד מכאן שאין הבטחה לצדיק בעוה"ז, והגי' והוא יהיה איתא גם בכי"ו וכי"ג וכי"כ ובילק' מלכים [וכי"א א', ובכי"א ב' כתוב הוא ונוסף אח"כ הגי"ו] ובמקרא כתוב הוא יהיה וכו':
4 אמר ר' חייה וכו', וכן המאמר בכ"י שציינתי, ובמה"ג עמו' 505 הועתק אמ' ר' חייא רבא (חייה רבה) לימדה תורה דרך ארץ שלא יהא אדם נותן ממונו בזוית אחת ממי את למד מיעקב, וברמב"ן הובא למדתך תורה דרך ארץ לא יניח אדם כל ממונו בזוית אחת ועח"נ, ובדפ"ר וד"ו ליתא המאמר, ובא"א הגיה מכאן שלא יניח אדם כל ממונו בזוית א', [וכ"ה בכי"ת מכאן וכו' אדם ממונו וכו'] וביפ"ת כתב אית דגר' ויחץ את העם מכאן שלא יניח אדם כל ממונו בזוית אחד, וכן הדפיס בפנים המדרש, ובילקוט העתיק והיה המחנה הנשאר לפליטה למדך תורה דרך ארץ שלא יהא אדם נותן כל ממונו בזוית אחד ממי אתה למד מיעקב ויחץ את העם אשר אתו וגו', והוסיף עוד וכן הוא אומר ואחביאם חמשים איש במערה (וצ"ל ויחביאם [מלכים א' י"ח ד']) ועי' סנהדרין ל"ט ב', וכלשון הילקוט הגיה במ"כ וכן הדפיסו אחריו [ובכי"פ וכי"א א' הגי' משובשת ויחץ את הילדים עפ"י המקרא לקמן ל"ג א']. והסגנון לימדתך תורה דרך ארץ כמו לעיל צד 813 ועיי"ש במ"י:
6 אילו אחינו שבדרום. בדרום א"י, ומהרז"ף פי' שכוונו לאבדן יושבי דרום אשר נפלו בחרב במלחמת ארטקינס[1]) שר צבאו של הצורר גאללוס ועי' במבה"י פ"א ופ"ד ערך ר' יונה, ודרשו והיה המחנה הנשאר לפליטה אילו אחינו שבגולה בבבל שישבו שם אז לבטח ואין מחריד, ובמה"ג שם הועתק ויאמר אם יבא עשו וכו' רבנן אמרי אלו אחינו שבדרום והיה המחנה וכו' אלו אחינו שבגולה, וברמב"ן ובבחיי הובא אם יבא עשו וכו' אלו אחינו שבדרום והיה המחנה וכו' אלו אחינו שבגולה, ובדפוסי' וכי"ג [וכי"ת] המאמר כתמי, ובמקרא כתוב יבוא מלא וי"ו:

[1]) Ursicinus.

הנשאר לפליטה אילו אחינו שבגולה אמר ר' הושעיה אפעלפיכן מתענים היו עליהם בשני ובחמישי:

ד י) ויאמר יעקב אלהי אבי אברהם ואלהי אבי יצחק י״י האומר אלי שוב לארצך ולמולדתך ואיטיבה עמך ואלהי אבי יצחק הא לעשו לא, אלא הבוחר בדרכיהם והעושה כמעשיהם אני מתקיים עליו, מי שאינו [בוחר בדרכיהם ואינו] עושה כמעשיהם איני מתקיים עליו, ר' הונא בשם

ו ר' אחא מי היה קרוב לדוד לא אחז מניח את אחז ואמר לחזקיהו כה אמר י״י אלהי דוד אביך (מ״ב כ ה) אלא הבוחר בדרכיהם והעושה כמעשיהם אני מתקיים עליו ושאינו בוחר בדרכיהם ואינו עושה כמעשיהם איני מתקיים עליו:

ח יא) קטנתי מכל החסדים וגו' ר' אבא בר כהנא אמר איני כדיי קטנתי, ר' לוי אמר כדיי אני קטנתי:

ג ילקוט שם: א ילקוט שם:

1 לפליטה] לפלטה פחי, ל' א' | אילו] וג, אלו דפחאבתי | שבגולה] פוחאגבי, שבגלות דת | הושעיא חנרי, אושעיא ר', הונא כ, ר' הושעיה א' פ, ר' הושעיא (אושעיא א²) אמר א | אפעלפי כן ו, אף על פי כן ג, אעפ״י כן ח, אעפ״כ פאי, אף על פי דנשאר לפליטה דת | מתענין היו האר, מתענין הם פ, היו מתענין י | עליהם] ר', עליהן י, עלינו דוחאגכתר, ל' פ | בשני פואיכתי, בב' א', שיני ג, שני חר | ובחמישי פבי, ובה' א', וחמישי חגר | 2 יעקב] יי׳ י | ואלהי אבי — אבי יצחק] ואלהי אבי יצחק דפוחאיכת, וגו' א², ל' גי | 3 הלעשו ו | לא] אב לא פ | אלא אמ' א² | בדרכיהם] בדבריהם א' | ועושה מעשיהם פ | 4 מקיים כ | עליהם י | מי שאינו] ומי שאינו ח, ושאינו וא², שאינו פא'גכי (מי — עליו ל' א' (והושלם בגליון) ת) | * בוחר — כמעשיהם חא'] בוחר.. מעשיהם פ, בוחר.. ולא.. כמעשיהם וגכ, בוחר במעשיהם ואינו.. כמעשיהם ד, עושה כמעשיהם ואינו בוחר בדרכיהם א², עושה כמעשיהם ל | * איני דפוחא²גכ] אינו ל | מקיים כ | ר' חונה ו (ר' — ושאינו — עליו ל' חג) | 5 לדוד] לחזקיהו א², לחזקיה א'ב | לא] והלא א' | אחז] ~ יותר פ | מניח — אחז] הוא (והוא אב) מניח לאחז דואכת, ל' פי' | ואמר] א'י, והוא אמ' כ, ואומר דוא'ת, והוא או' פ | לחזקיה פ | 6 * הבוחר — והעושה דוכתי] הבוחר בדבריהם והעושה א, הבוחר בדרכיהם פ, העושה ל | ובמעשיהם פ | הוא ת | מקיים כ | עליהם י | ושאינו] וכ, שאינו ד (ושאינו — עליו ל' את) | * בוחר — ואינו ד] בוחר.. ולא ו, בוחר בדרכיהם כ, ל' ל | ז אני עושה כ | * איני דו] אינו ל, ואינו כ | מקיים כ | 8 קטנתי] פוחא²גכי, קטונתי דא' | וגו'] ומכל האמת פאכ, ל' דוהגתי | ר' אבא — אמר] פאגבי, אמר ר'.. כהנא דות | כדיי] וגכ, כדי ח, כדאי דפאתי | קטנתי] קטנתי מכל החסדים וגי, ל' דפחאבת | כדיי אני] ו, כדי.. פכ, כדאי.. די, כדאי אנא א, אני כדאי ת | 9 קטנתי (קטונתי א')] ~ מכל ת, מכל וגו' ד, מכל החסדים פי, מכל החסדים וגו' ו, מכל.. ומכל האמת א'גכ, ל' א' |

1 אפעלפיכן. ובפי' ב״ר כי״א וכי״ט אע״פ (כן) דנשאר לפליטה וכן הדפיסו בדפ״ר וד״ו [וכ״ה בכי״ת] אף על פי דנשאר וכו' ועת״נ, ולהגי' שלפנינו מאמר ר' הושעיה מוסב על המאמר שלפניו, ומשמע טעם זו הגי' אעפ״י שאחינו בגולה נשארו לפליטה מתענים היו עליהם שהיו צריכים רחמים ועמ״כ, אכן קשה להפי' שכתבתי בשם מהרז״ף שר' הושעיה (אם הוא ר״ה רבה או ר״ה חברהון דרבנן) היה קודם לזמן ר' יונה שבימיו נחרב הדרום, וברוב ספרים הגי' מתעני' היו עלינו, ובפי' ב״ר כי״ט וכי״א לא הובא המאמר שלפניו ומאמר ר״ה מפרש שם אעפ״י שהבטחה היא בידינו שהשארית תהיה לפליטה דכתיב והיה המחנה הנשאר לפליטה (בכי״א ליתא דכתיב וכו') מתענין היו עלינו אנשי משמר ואנשי מעמד שני וחמשי לקיים עליהם (להם) בכל מקומות מושבותיהם את כל חכמי ישראל, ובכי״פ הגי' אעפ״כ מתענין הם בשני ובחמשי, ובמה״ג הועתק אמ' ר' הושעיה אע״פ כן היו מתענין בשני ובחמישי ועי' סוף מגילת תענית ומסכת סופרים פי״ז הל' ה' ופב״א ה״ג ובהערות ר' יואל מיללער שם: 3 הא לעשו לא. בתמיה ומשמע שמדייק וכי לעשו לא הוא אלהי אביו, [ומשני שהקב״ה מתקיים על בנם של צדיקים הבוחר בדרכיהם לשמרו ולהצילו ולא על בנם שאינו הולך בדרכיהם] וקשה דמשני בלשון מדבר בעדו אלא וכו' אני מתקיים עליו (ובכי״ל הגי' בב' הפעמים אני מתקיים וכו' ובסוף המאמרים אינו מתקיים וכו') וטעם מתקיים עליו כמו לעיל צד 531 היה מתקיים עלינו וצד 550 נתקיים עלי הקב״ה [וצד 792 ועי' ביפ״ת, ובלק״ט מפרש וכי לעשו לא אלא המהלך בדרכיהם והעושה כמעשיהם הקב״ה מקיים שמו עליו (ובכי״כ הגי' מקיים בכל הענין), ובשכל טוב צד 171 אלא הבוחר בדרכיהן והעושה כמעשיהם שמם מתקיימת (צ״ל מתקיים) עליהם, ובמה״ג עמ' 506 הועתק הבוחר בדרכיהם והעושה כמעשיהם אני מתקיים עליו ושאינו בוחר בדרכיהם ולא עושה כמעשיהם איני מתקיים עליו, ובכי״ל קיטע מי שאינו עושה וכו' וכן בסמוך אלא העושה וכו' ושאינו עושה וכו' והשלמתי ועת״נ: 5 קרוב לדוד. בא״א העיר צל״ע אם הגירסא היא מי היה קרוב לחזקיהו [כמו שהוא בכי״א ב'], ובגליון מדרש אב״א נסמן כן ס״א לחזקיה [וכן בכי״א א' בינו שיטין], ובמה״ג עמ' 506 הועתק מי היה קרוב ליחזקיה אלא (ובכי״ק שם לא) אחז והוא מניח לאחז ואומ' ליחזקיה כה אמר וכו' אלא הבוחר בדרכיהם והעושה וכו' אני מתקיים עליו ושאינו בוחר וכו' איני מתקיים עליו, וגם בשכל טוב שם הגי' ר' הונא בשם ר' אחא אמר מי היה קרוב לחזקיה וכו', ומפרש שם והכתוב מניח את אחז ואמר להזקיה לפי שבחר בדרכיו ועושה כמעשיו אבל הפורש מדרכי אבותיו וממעשיהם אין שמם מתקיים עליו, וביפ״ת כתב אית דאמר דמי היה קרוב לחזקיה גרסינן וליתא דהיכי תיקשי ליה כלל דליכא אלהי אחז אביך וכי אס״ד שייחד שמו על הרשע ועוד אין תשובת הבוחר בדרכיהם כו' שייכא לזה ושפיר גרסינן מי היה קרוב לדוד ופי' מניח לאחז כו' כי כששלח ה' לדבר אל אחז השמר והשקט כו' (ישעיה ז' ד') ושאל לך אות ל״ק רק כה אמר ה' (שם שם ז') ולא קאמר אלהי דוד אביך ומכיון דאחז עם היותו יותר קרוב לדוד מחזקיהו מניח ה' אותו מלהזכיר לו את דוד ואמר לחזקיהו אלהי דוד ש״מ דהכי קאמ' הבוחר בדרכיהם וכו' ועיי״ש, ובכי״ג ל״ג המאמר ר' הונא בשם ר' אחא וכו' וכן לא הועתק בכי״ת [ובכי״פ קיטע אני מתקיים וכו']: 8 איני כדיי. אמר יעקב איני כדיי שתעשה לי נס להצילני קטנתי קטון אני מהיות ראוי לכל החסדים וכו' אשר עשית את עבדך: כדיי אני.

כי במקלי עברתי וגו' ר' יודה בר' סימון (אמר) בשם ר' יוחנן בתורה ובנביאים ובכתובים מצינו שלא עברו ישראל את הירדן אלא בזכות יעקב, בתורה כי במקלי עברתי את הירדן הזה, בנביאים דכת' והודעתם את בניכם לאמר ביבשה עבר ישראל את הירדן הזה (יהושע ד כב) ישראל סבא, בכתובים מה לך הים כי תנוס הירדן תסוב לאחור (תהלים קיד ה) מלפני אלוה יעקב וגו' (שם שם ז), אמר ר' לוי אתר הוא תמן נצטווה בבהלה נכנס יעקב לשם ונעל עשו בפניו וחתר לו הקב"ה חתירה ממקום אחר הה"ד כי תעבר במים אתך אני וגו' (ישעיה מג ב):

1 ילקוט שם, ילק' יהושע ר' ט"ו, ילק' ישעיה ר' תע"ז (תנ"ב), ילק' מכירי ישעיה מ"ג ב', שיר השירים רבה פ' שערך כעדר העזים (ד' א'): 2 עי' תנחומא מ"ב וילנ סי' ג', לקמן בפרשה פע"ו (תפ"ה):

1 * וגו' ן] את הירדן הזה דחא[1]תי, ל' לפא[2]ג | יודה] וי[1] (ישעיה), יהודה דפאגכתי (יהושע) מ | ביר' ות, בר פ | מצינו בתורה גבי (שם) | ובנביאים] פחא[1]כ, בנביאים דוא[2]גימ, בכתובים ת | ובכתובים] פוחאגכימ, בכתובים די (יהושע), ובנביאים ת | 2 * מצינו דפוחאתימ] מסרו ל, ל' גבי (שם) | ישראל ל' א[1] | אלא — הירדן ל' א[2] (והושלם בגליון) | בזכות] פכי, בזכותו של דוחא[1]א[02]גתי (שם) מ | * את — הזה דחא[1]א[02]גכתי] את הירדן מ, וגו' ן, ל' לפ | 3 דכת'] שנ' פחא[1]א[02], ל' דוא[2]תימ | * והודעתם — לאמר דפוחא[2]תמ] והודעתם.. לומר א[1], והודעתם לבניכם לאמר ל, והודעתם לבניך ולבני בניך ג, ל' י | ביבשה — הזה ל' ן (והושלם בגליון) | הזה ל' פי | 4 ישראל סבא (ישראל סבה ן, סבא ג)] ר' הונא בשם ר' אחא ~ ג, ר' הונא בשם ר' אחא אמר ~ פאמ, ר' חונה בר' אחא ~ ן, ר' אחא אמ' ~ ח | * מה — וגו'] מה.. אלהי.. וגו' ל, מה.. אלוה יעקב תי (יהושע), מה.. לאחור וגומ' מלפני אלוה יעקב ד, מה.. לאחור וכתיב מלפני.. יעקב א[1], מה.. תנוס וגו' מלפני אלוה יעקב ד[1]חא[2]מ, מה.. תנוס וגו' מלפני אלהי יעקב י (ישעיה), הירדן תסוב מלפני אלוה יעקב י[1], מה.. כי תנוס הירדן.. לאחור מלפני אדון חולי ארץ מלפני אלוה יעקב גכ, מה לך הים וגו' מלפני אדון חולי וגו' ן, מה לך הים כי תנוס וגו' פ | 5 אתרא ר[8] | הוא תמן] תמן הוא י, הוא פגתרי (ישעיה) | נצטווה] ן, נצטונה ג, בצטונה כ, מצטוות ירדן ל[0]ר[1], מצתוות ירדן א[1]ר[2], נצטווח ירדן ן[0], מצטות בירדן א[2], מצטווה בבערא פ, מצטווח במערה מ, מצוות (מצוח תי[1]) ירדן בחמי טבריא (טברי' י[1]) דתי[1], ל' י (שם) | ובבהלה נכנס ר[8], נכנס בבהלה פ, נכנס אמ | יעקב] פר[1]י, אבינו יעקב דא[2]גי (שם) מ, יעקב אבינו וא[1]כתר[2] | לשם] ואגר[1]ימ, שם דכתר[2], לשם מפני עשו פ | ונעל — בפניו] וא[2]גכרי, ונעל עשו הרשע בפניו א[1]א[02]מ, ונעל בפניו עשו דת, ובא עשו ונעל בפניו כדי שימות שם פ | 6 חתר י | * חתירה דפואגתרמ] חתורה י (שם), חותרה ל, ל' י | ממקום] וי, במקום דפאגכתרי (שם) מ | אחר] ואגכימ, ~ ויצא דפת | הה"ד ל' א[2] | תעבר] פוגכ, תעבור דאתרימ | אתך — וגו'] אתך וגו' ן, אתך אני ד[1]א[2]גכרי, אתך.. ובנהרות לא ישטפוך דא[1]ת, אתך.. לא ישטפוך כי תלך במו אש לא תכוה מ, וגו' פ |

[ור' לוי דורש קטונתי כמו קטנתי בפיעל, כלומר אני מקטין את החסדים שעשית עמדי כי גדול אני מהם וראוי אני עוד להסדים אחרים, ואפשר עוד שדורש] אבל קטנתי נעשיתי קטון ע"י כל החסדים וכו' וכהדרש בשבת ל"ב א' כי שעושין לו נס מנכין לו מזכיותיו וכו' מאי קראה קטנתי מכל החסדים ומכל האמת ופירש"י שם קטנתי וכו' הוקטנו ונתמעטו זכיותי בשביל החסדים אשר עשית וגו' וכן בפירש"י עה"ת קטנתי מכל החסדים נתמעטו זכיותי על ידי ההסדים והאמת שעשית עמי ועי' ברמב"ן [וביפ"ת, ובדפ"ר הגי' כדאי אני קטנתי לה אמת, ונר' שנשתבש מן מכל... האמת] ובדפוסי' מאוחרים נוסף בדברי ר' לוי אבל קטנתי ועמ"כ: 2 מצינו וכו'. בכי"ל כתוב מסרו והגהתי מצינו כגי' שאר הספרים וכסגנון הלשון לעיל צד 771 בתורה וכו' מצינו וכו', ובמה"ג שם הועתק אמ' ר' יודה ביר' סימון בתורה ובנביאים ובכתובים מצינו שלא וכו' אלא בזכותו שליעקב בתורה דכת' כי במקלי עברתי את הירדן דזה בנביאים דכת' ביבשה עבר ישראל את הירדן הזה בכתובים דכת' הירדן תסוב לאחור מלפני אלוה יעקב, ובשהש"ר שם בדפ"ר וד"ו איתא ר' חונא פתר קרייה בירדן שערך כעדר העזים עדר שעברו את הירדן לא עבר אלא בזכות אבינו יעקב הה"ד והודעתם את בניכם לאמר ביבשה עבר ישראל ר' חונא אמר ישראל סבא ר' יודן בשם ר' יוחנן בג' מקומות מצאנו בתורה בנביאים בכתובים שלא עברו ישראל הירדן אלא בזכות אבינו יעקב בתורה כי במקלי עברתי את הירדן הזה בנביאים והודעתם וכו' את הירדן הזה עבר ישראל ישראל סבא בכתובים מה לך הים כי תנוס הירדן וגו' מלפני אלוה יעקב וגו', ונר' טעם המאמר בתורה מצינו שהירדן נבקע ליעקב בזכותו כדדריש כי במקלי עברתי וכו' שהכה במקלו את הירדן ונבקע לו, ובנביאים ובכתובים מצינו שעברו ישראל את הירדן בזכות יעקב בנביאים דכת' והודעתם וכו' ביבשה עבר ישראל את הירדן הזה ישראל סבא (ונר' שמדייק עברו ישראל אכ"ב אלא עבר ישראל ודורש ישראל ישראל סבא ועי' לעיל צד 784 ובמ"י שם) ובכתובים מה לך וכו' הירדן תסוב לאחור וכו' כלפני אלוה יעקב, ואינו דורש מה לך הים כי תנוס שגם קריעת ים סוף היתה בזכותו ועי' לקמן פצ"ב סי' ב' וביפ"ת, והדרש כי במקלי עברתי וכו' איתא גם בתנחומא מ"ב שם בהמאמר בא וראה מה עשה עשו הרשע ליעקב ראה אותו ריקם ולא ריחם עליו אלא אמר הריני קודמו לדרך ואינו יכול לעבור בדרך ושם אני הורגו ומנין שכך הנביא אומר על רדפו בחרב אחיו וגו' ידע יעקב ותלה עיניו להקב"ה ועשה עמו נסים ונתן מקלו בירדן (כ"ה שם בכ"י רומי) ונקרע הירדן לפניו שנאמר כי במקלי עברתי את הירדן הזה והמתין עשו בדרך ולא עבר יעקב בדרך והרגיש עשו כי יעקב ברח ועבר את הירדן מה עשה עשו רדף אחריו ומצא אותו במערה מקום דומה למרחץ שבטבריא וכו' בא עשו הרשע והקיף את המרחץ כדי שימות בו א"ל הקב"ה רשע שבעולם כנגדו אתה מזדווג וכו', ובילקום דפ"ר בקונדרים אחרון ממדרש ילמדנו סי' י"ט כי במקלי עברתי את הירדן הזה כיוון משהגיע לירדן לא היה יודע מה לעשות תלה עיניו להקב"ה אמר רבוני אתה יודע שאין עמי כלום אלא המקל הזה א"ל הכה את הירדן ועבור וכן עשה א"ל זה סימן לבניך כשם שנקרע הירדן מלפניך כך עתיד ליקרע לפני בניך, וע"ע במ' אגדה [ובכי"א א' וכן בגליון כי"א ב' כתוב אחר המאמר שלפנינו בתנחומ' מפרשיניה]: 5 אמר ר' לוי וכו'. מאמר זה נפלא מאד ורבו כאן הגירסאות וההגהות שקשה לברון, וכהגי' שלפנינו בכי"ל גם הגי' העיקרית בכי"ו, ובגליון כי"ל נסמן בכתב אחר למלת

יב) הצילני נא מיד אחי מיד עשו מיד אחי שבא אלי מכחו שלעשו הה״ד מסתכל הוית

1 ילקוט ר׳ קל״ט: ילק׳ דניאל ר׳ תתקס״ד:

1 נא ל׳ ת | מיד עשו ל׳ פוני | מיד אחי] חב, ל׳ דפואנתי | שבא אלי] פחאנבר, שבא עלי וי, הצל את בני לעתיד לבוא מיד בני בניו שבאו עליהן ד׳, הצל.. לבא מיד בניו.. עליהם ת | מכוחו של] ונ, מכחו של דחאבתי, מכח פ | הה״ד בדניאל אי | משתכל ו | * הוית פאנבתרין הווית ו, הוות ל, הות ד |

נצמות כ״א מצמוות ירדן, ובכי״ו הוגה מן נצמו נצמוות ובגליון נסמן בכתב אחר ירדן, ובגי׳ הדפוסי׳
וילקוט [וכי״ת] אתר הוא תמן מצוות ירדן בחמי טבריא (ובמ״כ מפרש מצוות נוטל שם בחזקה
ורוגש מאד, ובגליון מדרש אב״א נסמן כ״א נצמוות) ניתוספו המלות בחמי טבריא. כפי׳ ב״ר שנורס ומפרש
אתר הוא מצמוות ירדן מקום הוא הנקרא ירדן בחמי טבריה והן מים חיין בבהלה נכנס וכו׳ (כ״ה בפי׳ ב״ר
כ״ימ, ובנדפס בדפ״ר אתרא הוא מצמוות וכו׳ מקום הוא שנקרא ירדן בחמי טבריה והם וכו׳ ובבהלה וכו׳, ובפי׳
ב״ר כי״א אתר הוא מצתוות ירדן מקום שהוא נקרא ירדן בחמי טבריה והם וכו׳ בבהלה וכו׳), ובשכל טוב צד
28 1 העתק א״ר לוי מקום הוא שנקרא כבחלה נכנס יעקב אבינו לשם ונעל עשו בפניו וחתר לו הקב״ה חתירה
ממקום אחר שנ׳ כי תעבור וכו׳, והמאמר קשה מאד לפי כל הגרסאות ולא נתפרש ענינו כאן ולא לאיזה מקום כיון
ר׳ לוי באמרו אתר הוא תמן וכו׳ ובא״א הביא אגדה בשם מדרש ובמעט כולה כלשון התנחומא מ״ב שם שהעתקתי
ובסופה גם המאמר של ר׳ לוי וכתב שם בזה״ל אתר הוא תמן וכו׳ זה מתבאר במדרש והכי גר׳ התם ויצא
יעקב וגו׳ הה״ד כי תעבור במים וגו׳ ארז״ל כיון שראה עשו שלא הרג אליפז ליעקב אמר הריגי קודמו לדרך
במקום שאינו יכול לעבור אלא באותו מקום ושם אני הורגו וכן הנביא מפרש על רודפו בחרב אחיו מיד נתיירא
יעקב לעבור שם והלך לו דרך הירדן ותלה עיניו להקב״ה ועשה לו נסים ונתן מקלו במים ונקרע הים (צ״ל הירדן)
שנאמר כי במקלי וגו׳ הוי כי תעבור במים וגו׳ עשו המתין ליעקב בדרך ולא עבר שם הרגיש שדרך הירדן הלך
רדף אחריו וקדמו הכניסו הקב״ה ליעקב במקום אחד שהוא דומה למרחץ של טבריה בא עשו הרשע והקיף את
המרחץ כדי שימות שם ר׳ לוי אמר אתר הוא תמן מצמוות כנארא נכנס יעקב לשם ונפל (צ״ל ונעל)
עשו בפניו וכו׳ הה״ד כי תלך במו אש וגו׳, ובהתחלה אחרת האגדה גם בבראשית רבתי כ״י ראש פ׳ ויצא והעתיקה
ר״א עפשטיין בספרו מקדמוניות היהודים צד 107 וז״ל כי תעבור במים אתך אני אמרו רבותינו כיון שראה עשו
שנתחתן עם ישמעאל ולא נתקיימה מחשבתו הלך וצוה אחד מבניו לרדוף אחר יעקב להורגו וכו׳ ושמע עשו שלא
הרגו בנו אמר הריגי קודמו לדרך במקום וכו׳ וכן מפרש הנביא על רדפו וכו׳ מיד נתירא יעקב וכו׳ והלך לו
דרך הירדן ותלה עיניו בהקב״ה וכו׳ ונתן מקלו במים ונקרע הירדן ועבר ביבשה שנאמר כי במקלי עברתי
הוי כי תעבור וכו׳ עשו המתין ליעקב בדרך ולא עבר לשם הרגיש דרך הירדן הלך מה עשה רדף אחריו
וקדמו לבערה מקום הוא דומה למרחץ של טבריה אמר יעקב לא פת ולא דברים יש בידי נכנס אני
ומחמם גופי במרחץ בא עשו וקדמו והקיף את המרחץ כדי שימות שם ר׳ לוי אמר אתרה הוא תמן
מצמננה בבערה נכנס יעקב לשם ונעל עשו בפניו וחתר הקב״ה חיתורה ממקום אחר והלך לו הוי כי תלך
במו אש לא תכוה ולהבה לא תבער בך עכ״ל, וכפי׳ הגי׳ בבר׳ רבתי חווה עפשטיין דעתו לפרש שדרשו ראש
הפסוק כי תעבור במים וכו׳ על קריעת הירדן וסופו כי תלך במו אש וכו׳ שיעקב נכנס למקום שמימיו רותחים
כחמי טבריה ולא נכוה ולהסר הפליאה איך יכול יעקב לסבול את החום הגדול מביא המאמר של ר׳ לוי שיש שם
מקום שמצונן ואין הומו כ״כ גדול וע״כ תיכף אחר מאמר ר׳ לוי יאמר נכנס יעקב שם וכו׳ היינו לאותו המקום
המצונן, ובערה היא עמק בערה[1]) אצל יוסיפון לרומיים ואל המעינות הרותחים שבעמק זה רמזו באמרם וקדמו
לבעירה מקום הוא דומה למרחץ של טבריה ומאמר ר׳ לוי אתרה הוא תמן מצמנה בבערה ירמוז אל אותו המקום
שמתערבים בו מים קרים עם המים הרותחים, והמאמר נסדר בב״ר כאן לדעת עפשטיין מסיפור מבריחת יעקב
שהיה במדרשים לפ׳ ויצא, ועי׳ במקדמוניות שם ועל בראשית רבתי כ״י עי׳ במאמר עפשטיין במאגאצין שנת 1888
צד 65, ומן בבערה ובכי״פ בבערא נשתבש בא״א כנארא, ובילק׳ מכירי ישעיה במערה, ואפשר שנשתבשו
מן מצמננה הגי׳ נצמונה בצמונה מצמווה מצמוות נצמווה נצמוות (אכן בסגנון זה גם מאמר ר׳ לוי לעיל צד 409
אתר הוא תמן מצמוות ברומי וכו׳ ועיי״ש בח״נ ובמ״י וצע״ג), ובערה היא בסביבות קלרהי במזרחו של ים המלח
(ועי׳ במ״י לעיל צד 309) [כלל גדול הוא במדרשים שמאמר אחד המובא בשני מקומות בלשון אחד טעם אחד
לשניהם, וקרוב לודאי שבעל המאמר אמרו בתחלה לפסוק אחד והוסדר אח״כ גם לפסוק אחר, וכיון שהגהת
עפשטיין ופירושו לא יתכנו במאמר ר׳ לוי לעיל צד 409 הם בטלים מעצמם (ותוץ מזה עמק ברס לא נקרא
בערה אלא בירס (בירס) עי׳ במ״י לעיל צד 309), ולדעתי צ״ל כאן מצמוות (נצמוות) בי ברה נכנס
יעקב וכו׳, ומעם המאמר יש מקום מעבר בירדן הנקרא בי ברה ולשם נכנס יעקב, ור׳ לוי כיוון לבית ברה
הנזכר בשופטים ז׳ כ״ד, ומן בי ברה נשתבש כאן בבהלה שאינו מתפרש יפה (וליתא בכי״א א׳ וב׳ ובילק׳
מכירי), ולעיל צד 409 הועתק המאמר מכאן ונשתבש שם ברומי וצ״ל גוים] ומפרשי המדרש לא הרגישו הזרות בגי׳
הדפוסים אתר הוא תמן מצוות ירדן בחמי טבריא שיעקב פגע במקום אצל חמי טבריא כשיצא מבאר שבע והלך לחרן:
1 הצילני נא. בכי״א א׳ מתחלת כאן פע״ו: שבא אלי וכו׳. וכ״ה בכ״י שציינתי, וכן בשכל טוב שם הצילני
נא מיד אחי שהוא בא עלי מכחו של עשו, ובפי׳ ב״ר כי״מ וכי״א נשתרבב כל המאמר לפני המאמר שלפניו
בנביאים והודעתם וכו׳ וגורס שם הצילני נא מיד אחי שבא אלי מכחו (מכח) של עשו הה״ד וכו׳ ואחר המאמר
שלפניו הה״ד כי תעבור וכו׳ מפרש הצילני נא מיד אחי מיד עשו (הצלני גא מיד אחי) הציל בני (הצל את בני)
לעתיד מיד בני בניו שבאין אלי מכחו (שבאים אצלי מכח) של עשו וכו׳, ומפירוש זה נובע׳ הגי׳ בדפוסי׳ [וכי״ת]
הצל את בני וכו׳ והגיהו שבא עליהן וע׳ח״נ, ופירוש זר במדרש אגדה הצילני נא מיד אחי אחי שבא אלי מכוחו
של עשו שבשעה ששלח יצחק את יעקב לפדן ארם שיגר עשו איש אחריו ששמו אחי: מסתכל וכו׳. במקרא
שם כתוב משתכל הוית בקרניא ואלו קרן אחרי זעירה סלקת ביניהון (והקרי ביניהין) ותלת מן קרניא
קדמיתא אתעקרו (והקרי אתעקרה או איתעקרה) מן קדמיה (והקרי קדמה) ואלו עינין כעיני אנשא בקרנא דא
ופם ממלל רברבן, ובכל הספרים חוץ מכי״ו כתוב כאן מסתכל ועי׳ במ״י לעיל צד 28 בד״ה מן הסערה ועוד
לעיל פעמים רבות כתיבת התיבות בסמ״ך תחת ש׳ שמאלית, ובכל הענין כתוב כאן וארו בכל הספרים חוץ מכי״ו
ששם כתוב ג׳ פעמים ואלו ופעם אחת וארו [ובכי״א ב׳ כתוב ב׳ פעמים ואלו וב״פ וארו] (ובדפ״ר כתוב ג״כ
וארו בכל הענין, ובד״ו הוגה ואלו בפעם הראשונה) ובערוך ע׳ קרן א׳ הועתק בסוף המאמר ג״כ מסתכל
הוית בקרניא וארו וכו׳ הראשונות וארו וכו׳, ומלה אחת היא אלו וארו והוראתה הנה, וגם בדניאל שם פסוק

1) Βαάρας.

בקרנייא וארו קרן אחרי זעירא סלקת ביניהון (דניאל ז ח) זה בן נצר, ותלת מן קרנייא קדמייתא איתעקרה מן קדמה (שם שם) זה מקרוס וקרוס וקרידוס, וארו עינין כעיני אנשא בקרנא דא ופום ממלל רברבן (שם שם) זו מלכות הרשעה שמכתבת טירוניה מכל אומית העולם, אמר ר׳ יוהנן כת׳ על קרנייא עשר מנה מלכותא עשרה מלכין יקומון מן ארעא (שם שם כד) כולהם ביוצאי ירכו שלעשו הכתוב מדבר, אלא מסתכל הוית בקרנייא וארו קרן אחרי זעירא סלקת ביניהון זו מלכות הרשעה, ותלת מן קרנייא קדמייתא איתעקרא מן קדמה אילו ג׳ מלכיות

3 לעיל לד 409 ולד 807:

1 בקרנייא] פ׳, ־יא דואגתר | וארו] ד1פאגברי, ואלו דות | * אחרי פו0אגבתרי] אוחרי ד׳, ל׳ ל | סליקת ו0ת, סלקא י | ביניהון] אגרי, מביניהון דפת, מן ביניהון ו0, מנהון כ | זהו א1 | בן נצור וכי, בין נצר ג, נבוכדנצר א02ברי1, נבוכדנאצר ר2 | מן ל׳ א3 | קרנייא] קרניא פואכתר2, ל׳ י | 2 קדמייתא] א2ר1, קדמיתא דפגתר2, קדמייא ו, קמייתא י, קמיתא כ, ל׳ א1 | איתעקרא א2כ, אתעקרה א1, אתעקרא ר2, איתעקרת דר1, אתעקרת תר2, איתעקרו גי, אתעקרו פר1 (איתעקרה — קדמה] וגו׳ ו) | קדמה] אגר2, קדמאה דת, קדמיא ר1, קדמיתא ר1, קמייתא י, קדמוהי כ | זה] ו0כרי, זו אג, זה שנתנו להם מלכותם דת | מקרוס] א2כ, מקרון ג, מקדון דו0א1ר2, מקדוי ת, מוקדון ר1י1 | וקירוס תי, וקודוס א2, וקצרוס ר1 | וקרידוס] וקדירוס כר1, וקרירוס ור2י, וקרדידוס ד1ת, וקרדידוסי ד׳, וקרדון ג, וקרידונא א1, וקדירונא א2 | ואלו וא2 | עיינין פואכר1 | כעייני ו | אנשא] וא2כתרי, אינשא דא1ג |. 3 בקרנא — רברבן] אגכרי, בקרנא ופום.. רברבן דת, וגו׳ ו | מלכות הרשעה הזאת ו, המלכות ת | שמכתבת] פגר1י, שהיא מכתבת דואתר2 | טירוניה] ר1, ־יא דאגתר2י, טרוניא פ, טירניה ו | מן כל ו | 4 כת׳] פגת, כתיב דאי, כתוב ור | על קרנייא] י, על קרניא דפא1גתר1, וקרניא וא2ר2 | מנה] פוא2, מינה דתר, מנא א1, מיניה גי | עשר א1ת | מלכים ו, מלכוותא א1 | מן ארעא ל׳ פור2 | כולהון דר1, כולהו תר2, כולם פוג, כלם י, כולה א1, כלה א2 | 5 * ביוצאי דואגתרי] יוצאי פ, בזעי ל | ירכו של א2י, ירך פ | אלא ל׳ פר | משתכל ו | * הוית פאגתער2י] הווית ו, הוות ל, הות דר1 | בקרניא דפואגתער1, בקרנא ר2י | ואלו ות | אחרי] פוא2גער, אוחרי ד, אחורי א1, ל׳ ת | סלקת ביניהון] סלקא ביניהון א1, סליקת מביניהון ת, סלקת פ, ל׳ גער | 6 זו — הרשעה] זו מלכות אדום הרשעה א1, זה המלכות ת | מן ל׳ א2 | קרנייא] ר3, קרניא דפוא2גתער, קרנייתא א1 | קדמייתא — קדמה] קדמייתא אתעקרו.. קדמה ר3, קדמייתא איתעקרו (אתעקרו ת).. קדמאה דת, מן קדמיתא איתעקרת.. קדמה א2, מן קמייתא אתעקרו.. קדמה א1, קדמייתא אתעקרה ו, קדמיתא גר, וגו׳ פ | אילו] וג, אלו דפאתער | ג׳] ד1א2, שליש פא1גתער, שלוש ו, שלשה ד |

ב׳ ה׳ ו׳ ז׳ י״ג כתוב ואר ו ועי׳ געזעניוס־בוהל ע׳ אלו וע׳ ארו, ובקרנייא וקדמייתא בשני יודי״ן ככתיבה המורגלת בספרים, ובכי״ל נשתבש הוו ת והגהתי ועי״ע בה״נ: 1 זה בן נצר. שהיה מלך וראש ליסטים בימי שבור הראשון ונלחם עמו ואמרו עליו בכתובות נ״א ב׳ הא במלכות אחשורוש הא במלכות בן נצר וכו׳ גבי אחשורוש ליסטים הוא גבי ליסטים דעלמא מלך הוא ועי׳ בפירש״י שם, ובירוש׳ תרומות פ״ח מ״ו ב׳ בהדא כפבירא קטל בר ניצור לאחוי וכו׳, ובגי׳ המדוייקת בן נצור בכי״ו וכי״כ וילק׳ דניאל השם נצור מכוון ככתיבתו בל״י1), ונודע שמו2) בספרי העמים, והוא פפא בר נצר שהחריב נהרדעא ועי׳ גרעץ קורות היהודים ח״ד מהדורא ד׳ צד 269 וצד 453, ומן בן נצר נשתבש נבוכדנצר בהגי׳ שנכמנה בשם כ״א בגליון מדרש אב״א [ובגליון כי״א ב׳] וכן הובא בפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א זה נבוכדנצר (נבוכדנאצר), אכן בפירוש המאמר ג״כ הגי׳ זה בן נצר [ובשטה מקובצת לכתובות שם מביא ראיה מב״ר נגד פירושי הראשונים בגמ׳ שם שבן נצר הוא נבוכדנצר, ושם הועתק וארו קרן וכו׳ זה בן נצר ותלת מן קרנתא קדמיתא אתעקר׳ מן קדמה זה מקרוס וקרוס וקדרוס ואילו עיינין כעיני אינשא בקרנא דא וכו׳ רברבאן זו מלכות הרשעה, וכתב אלמא בן נצר ממלכו׳ של חיה רביעית היה], ובשכל טוב שם מסתכל וכו׳ קרן אחרי וכו׳ זו מלכות בן נצר, ובמעיני הישועה [לר״י אברבנאל מעיין ח׳ סוף תמר ה׳ הועתק מסתכל הוית בקרניא ואלו וכו׳ בינידון זה בן נצר ותלת מן קדמיתא אתעקרו מן קדמיה זה מוקדון וקרו׳ וקירוס ואלו עינין כעיני אנשא בקרנא דא וכו׳ זו מלכות הרשעה וכו׳ וכתב ראה גם ראה איך פי׳ אותו הקרן אהרי זעירא על בן נצר שהוא ישוע הנצרי וצרפו בענינו כפי המשך הכתוב מלכות הרשעה שהיא אדום כי היא אומתו]: מן קרגייא קדמייתא. מן עשר הקרנות הראשונות שהוזכרו בפסוק שלפניו ודורש ותלת מן קרגייא וכו׳ זה מקרוס3) וקרוס4) וקרידוס5) שנפלו לפני בן נצר בחרב ועי׳ במ״ע דמ״ג הלק ל״א צד 50 ובמ״ח חלק ל״ט צד 386 (והשמות מקרוס וכו׳ כתובים בכי״ל לנכון בכמ״ך כמו שכתב לי המנוח ר״י לאסט שהשווה עוד הפעם ההעתק שלפני עם גוף הספר), ואולי צ״ל וקידוס6) ועי׳ פירסט צד 145 ובמ״ח חלק כ״א צד 6, ובפי׳ ב״ר כי״ט ובי״א הובא ותלת מן וכו׳ קדמייתא (קדמיתא) אתעקרו (אתעקרא) מן קדמיא (קדמה) זה מוקדון (מקדון) וקרוס וקדירוס (וקרירוס) וכו׳ ואח״כ בפירוש המאמר ותלת מן וכו׳ קדמיתא איתעקרת (אתעקרת) מן קדמיתא (קדמה) זה שנתנו (נשתנו) לה מלכותם זה מוקדון וקצרוס וקרירוס (זה מקדון וקרירוס) וכו׳ ובדפוסי׳ [וכי״ת] הוסיפו זה שנתנו לדם מלכותם, ובכי״פ קיטע ותלת מן קרניא קדמיתא אתעקרו וכו׳ וארו עינין וכו׳: 4 כת׳ על קרגייא וכו׳. במקרא שם פסוק כ״ד וקרניא עשר מנה מלכותא עשרה מלכין יקמון, ושם פסוק כ׳ ועל קרניא עשר די בראשה וכו׳ ושם פסוק י״ז אלין חיותא רברבתא וכו׳ ארבעה מלכין יקומון מן ארעא, ונתערבו כאן הפסוקים בכי״ל על קרנייא עשר מנה וכו׳ עשרה מלכין יקומון מן ארעא, וכן בדפוסי׳ ובכ״י שציינתי ועי׳ במ״י לעיל צד 35 בד״ה בשביל וייראו וכו׳, ובכי״כ דלג מן זו מלכות הרשעה שמכתבת וכו׳ עד זו מלכות הרשעה שהיא מכנסת וכו׳, ובילק׳ דניאל דלג במאמר ר׳ יוחנן מן בקרגייא וכו׳ עד בקרנא דא, ור״י ס״ל כולהם ביוצאי ירכו של עשו הכתוב מדבר כדכתיב שם פסוק ז׳ וארו חיוה רביעה דחילה ואימתני ותקיפא יתירה וכו׳ וקרנין עשר לה, והחיה היא אדום וכמו שדרשו לעיל צד 440 אימה זו אדום דכת׳ דחילה ואימתני ועיי״ש,

1) Νάσωρος. 2) Odenath. 3) Macrinus. 3) Carinus. 5) Kyriades. 6) Quietus.

הראשונות, וארו עיינין כעיני אנשא בקרנא דא זו מלכות הרשעה שמכנסת עין רעה בממונו שלאדם פלן עתיר נעבדיניה ארכונטס פלן עתיר נעבדיניה בוליוטים:

פן יבוא והכני אם על בנים ואתה אמרת לא תקח האם על הבנים (דברים כב ו), ד"א פן יבא והכני אם על בנים ואתה אמרת אתו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד (ויקרא כב כח):

יג) ואתה אמרת היטב איטיב עימך היטב בזכותך איטיב בזכות אבותיך: ז

יד—טו) וילן שם וגו עזים מאתים וגו' מיכן לעונה האמורה בתורה עזים מאתים שהן צריכות תיישים עשרים. [רחלים מאתים שהן צריכות אילים עשרים. גמלים מיניקות ובניהם שלשים]

3 ילקוט ר קל"ח: 4 לעיל לד 895 : 5 ילקוט סס, [ועי' לעיל לד 746 וסזלי נמדנר פ' קיין (לך נתתים וכו') תנרים פ' כ"ז, ל"ו, קנ"ו, ק"ע, קע"ס, קפ"ד, ומד' דכטני' לד 32 ולד 76]: 6 ילקוט סס, כתובות ס"ה ס"ו, יכוס' סס ל' ג':

1 ראשונות פא | ואלו א[2] | עיינין] פואר[1], עינין דגת | אנשא] וא"תר[1], אינשא דא'ג, אינשי ע | מלכות הרשעה] מלכות אדום הרשעה א[1], המלכות ת | שמכנסת] פע, שהיא מכנסת דואבתרו | הרע פי | 2 פלוני י | * עתיר ל[0]דפא[2]גבעי] עתיד לוי[1], עתירי א[1] | נעברינה י[1], ניעבדיה א[2] | ארכונטס] ו, יסוס פא[2]בער[2]י[1], יסים גי, יסוס ד[1], ארכינוס ר[3], ארכיטוס ד[1], ארכונגוס ת, ארכונגווס ד, אבורנטוס א[1] | פלוני י | עתיד וי | נעבדינה ו, נעברינה י[1], ניעבדיה א[2] | בוליוטוס געו, בליוטוס דת, בולווטס ו, בוליוספוס כ, פליוטוס פ, בולטוס אי, בלוטוס ר[1], בלווטוס ר[8] | 3 פן — ד"א ל' כ | יבוא] א[2]ת, יבא דפוהא'גי | ואת פי, אתה ו | אמרתה ו, כתבת א[2], כתבת בתורתך א[1], הכת' בתורתך פ | 4 פן — בנים ל' ה | יבוא א[2]ת | והכני — בנים] והכני ו, ל' פ | ואת אמרת פ, אתה אמרתה ו, ואמרת כ, ואתה כתבת א[2] | אותו פוהאב, ושור או שה אותו דת | לא — אחד] וגו' ד[1] | 5 ואתה אמרת] ואתה אמרתה ו, ל' א[2] | היטיב פא[1], הטיב א[2], הטב ו[1] | * איטיב א'כ] איטב לוג, אטיב דפחא[2]תי, הטיב ד[1] | עמך | היטב] ו[0]חב, הטיב דא[2], היטיב פג, הטב א'ו[1], היטב אטיב עמך היטב ת | איטיב] פוא'גב, אטוב דהא[2]ו, אוטיב ת, הטיב ד[1] | 6 וילן — וגו'] וילן.. בלילה וגו' ו, וילן.. בלילה ההוא ויקח וגו' ג, זילן.. ויקח מן הבא בידו כ, וילן.. בלילה הוא ויקח.. בידו מנחה ד[1], וילן.. הוא.. מנחה לעשו אחיו ד, וילן.. ההוא.. הבא בידו מן הכחושות ד"א מן החולין ת, ל' פחאי | עזים — וגו'] ו, עזים מאתים גרו, עזים.. ותישים כ, עזים.. ותישים עשרים דפאת, עזים.. עשרים וגו' ח, ל' ד[1] | מיכן] חג, מכאן פאברו, אמ' ר' לעזר מיכן ו, אמ' ר' אלעזר מכאן דת | בתורה] חי, ~ המיילים (המיילין א[2], המיילין פעם אחת א[1]) בכל יום הפועלים (הפועלין א[2]) שתים (פעמיים פ, פעמים ו[0]אג, פעמי' כ, שנים ר[2]) בשבת (בשבוע אב) הספנין (הספנים ו[0]ת, והספנין גבר[2], והספנים ר[1]) אחת לששה (פעם אחת לששה א'א[02], אחת לשלשה פ, אחד לשלשה ר, לששה ו[0]כ) חדשים דפו[0]אגבתר, ל' ו | ד"א עזים א[1] | * שהן דפוהא[2]גבתר[1]ו] שהם א[1], ל' ל | 7 צרכות ו[1], צריכין א[2] | * תיישים עשרים דפוהא'רו] תישים עשרים א[2]כת, ב' תיישים ל | * רחלים — אילים עשרים דוהכת] רחלים.. אלים עשרים פרי, רחלים.. שהם.. אילים עשרים א[1], רחלים.. שהן צריכין אלים עשרים א[2], ל' ל | * גמלים מיניקות — שלשים] גמלים מיניקות וגו' ו, גמלים מניקות ובניהם שלשים פאג, גמלים מניקות ובניהם שלשים ובניהם (ובנייהם ח, ובנאיהם תר, בנייהן י) שלשים (ל' ד[1]) דהתרי, גמלים מניקות.. שלשים בנייהם כ, ל' ל |

ולכן אינו דורש קרן אחרי זעירא וכו' זה בן נצר ותלת מן קרנייא וכו' זה מקרוס וכו' אלא כסתכל הוית וכו' קרן אחרי זעירא וכו' זו מלכות הרשעה, וצ"ע שר"י דורש ותלת מן קרנייא וכו' אילו ג' מלכיות הראשונות שהן מלכות בבל מדי ויון והן אינן מיוצאי ירכו של עשו, וביפ"ת מפרש בדוחק דקרן אחרי זעירא היינו תחלת מלכות רומי ותלת מן קרניא אלו ג' מלכיות הראשונות פי' שמעשר המלכיות אשר לאדום דהיינו י' קרניא וקודמים לפני מלכות רומי יפלו שלשתם לפני מלכות רומי: 2 פלן עתיר וכו'. פלוני עשיר ונעשה אותו ארכונטס[1]) שר, פלוני עשיר ונעשה אותו בוליוטים[2]) יועץ מיועצי ארץ ויתן לנו ממון הרבה, ועי' בערוך ע' ארך ד' וע' ביוטי, [ומנהגם היה ברומי לתת שוחד כדי לקבל משרה עד שהסינטוס הרומי ראה לאסור זאת, ומלבד זה מי שנעשה בוליוטוס (סינטור) הוכרח לחיות חיים של עושר ולפזר ממון הרבה, ע' פרידלינדר דרשטעללונגען אויס דער זיטטענגעשיכטע רומס מהדורא השישית ח"א צד 224 והלאה וצד 244, וע' גם יומא י"ח א', ובשמו"ר פל"ה סי' ה' דרשו על מלכות אדום שאוכלת שמנן של עמים וכו' אעפ"י שחמא אדם וכועסת עליו וכו' ונוטלת את הכסף והיא מתרצה לו, וע' לקמן פע"ח סי' י"ב] ודרש אחר בשכל טוב שם זו מלכות הרשעה שהיא מכנכת עין הרע בממונן של ישראל: 4 ואתה אמרת אתו וכו'. בכגנון אחר הדרש לעיל צד 895 ועיי"ש, ובילקוט ובמה"ג עמו' 507 לא הועתק ד"א פן יבא וכו' [ונראה שנשמט בילקוט בטעות, מפני שמלות ד"א נשארו שם בלי דרש, ובבחיי וע"ד המדרש פן יבא וכו' והלא צוית בתורה אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד ובעופות כתיב לא תקח האם על בנים והוא עתיד לקיים אם על בנים רוטשה (הושע י' י"ד)]: 5 היטיב איטיב. הגהתי היטב איטיב וכן בכי"ל בסמוך איטיב ועח"נ, וגם בלק"ט ובמה"ג הועתק היטב בזכותך וכן בפירש"י עה"ת [וכמ' אגדה] היטיב בזכותך, ובשכל טוב צד 171 היטיב בזכות עצמך וכו': 6 [וילן שם. בכי"ת נתוסף כאן ויקח מן הבא בידו מן הכחושות ד"א מן החולין, וכעין הדרש הראשון נמצא במה"ג שם ובשכל טוב צד 172 ובלק"ט ובבעל הטורים לפסוק ט"ז שכל הבהמות בעלי כוסים היו, והדרש השני הובא גם בלק"ט ופרש"י עה"ת (וע' בזכור לאברהם)]: מיכן לעונה וכו'. במשנה כתובות שם העונה האמורה בתורה המיילים בכל יום הפועלים שתים בשבת החמרים אחת (במשנה שבירושלמי אחד) לשבת הגמלים אחת (אחד) לשלשים יום הספנים אחת לששה (אחד לשלשה) חדשים דברי ר' אליעזר, ומפרש בירושלמי שם במנחה ששלח יעקב אבינו לעשו אחיו למד רבי אליעזר ששילח לו כדרך הארץ עזים מאתים ותיישים עשרים חד לעשרה וכו' גמלים מיניקות ובניהם שלשים א"ר ברכיה הן על ידי שהוא צנוע בתשמישו לפיכך לא פירסמו

[1]) ἄρχων. [2]) βουλευτής.

ר׳ ברכיה בשם ר׳ שמעון בן גמליאל (א׳) גמל לפי שהוא צנוע בתשמישו לא פירסמו הכתוב אלא גמלים מיניקות ובניהם שלשים ובנייהם שלשים, [פרות ארבעים שהן צריכות פרים עשרה, אתונות 49c עשרים שהן צריכות עיירים עשרה]: ולמה נתן הגמלים באמצע, אלא אמר לו הוי רואה עצמך כאילו את יושב על בימה ודן ואני נידון לפניך ואת מתמלא עלי רחמים:

יח יט) ויצו את הראשון לאמר כי יפגשך עשו וגו׳ ואמרת לעבדך ליעקב מנחה

5 ילקוט סם:

1 רבן שמעון בן גמליאל והת, רשב״ג אב, רבן גמליאל פ | א׳] אמ׳ דאת, אומר ח, ל׳ פוגב | גמל] הגמל פ, ל׳ דוהאגבת | לא] פ, לפיכך לא דוהאגבת | פרסמו פא²כת | 2 גמלים מיניקות] גמלים מניקות דוהגב, גמלים ת, אמ׳ א¹, ל׳ פא² | ובניהם שלשים] ובניהם ת, וגו׳ ו | ובנייהם שלשים] חג, ובניהם שלשים (ל׳ ד¹) ד, ובניהם ל׳ א²א⁰¹, גמלים ובנאיהם ת, ל׳ פוא¹ב | * פרות — עיירים עשרה ון] פרות.. שצריכות עיירים עשרה פ, פרות.. שהם צריכות.. אתונות.. שהם צריכות.. עשרה כ, פרות ארבעים ופרים שהן צריכות.. אתונות עשרים ועיירים עשרה שהן צריכות.. עשרה ג, פרות.. ופרים עשרה שהן.. ואתונות.. ועירים.. שהן.. עירים עשרה ח, פרות.. עשרה שהן.. אתונות עשרים שהן צריכין עיירים (צריכות עירים ת) עשרה דת, פרות ארבעים (מ׳ א²) שהם צריכות (צריכין א²) פרים עשרה א, ל׳ ל | 3 למה פב | הוא נותן | הגמלים] פא, גמלים ו, את הגמלים דוהגבת | אלא ל׳ פאג | הוי] פהאגברי, הווי ו, הוה ד, היה ת | רואה את ג | עצמך] פוי, את עצמך דהאגבתר | כאילו] והא¹י, כאלו דפא²בתר, כילו ג | 4 את] כ, אתה דפאי, ל׳ והגתר | הבימה ודן אותי ו | אני כ | נדון פאבי, נידן ו | * לפניך דפוהאגתר] מלפניך ו, ל׳ ל | ואתה פהאתי | רחמין ו | 5 * ויצו — וגו׳] ויצו.. הראשון וגו׳ ל, ויצו.. הראשון לאמר וגו׳ וג, ויצו.. לאמר כי יפגשך כ, ויצו.. יפגשך עשו אחי די, ויצו.. עשו אחי וישאלך לאמר ת, ל׳ פהא | * ואמרת — וגו׳ פג] ואמרת לעבדך ליעקב וב, ואמרת.. ליעקב מנחה היא שלוחה חי, ואמרת.. שלוחה לאדוני (לאדני ת) לעשו דת, ואמרת.. לאדוני לעשו והנה גם הוא אחרינו א¹, והנה גם הוא אחרינו א², ל׳ ל |

הכתוב פרות ארבעים ופרים עשרה חד לארב׳ דאינון לעיי׳ אתונ׳ עשרים ועיירי׳ עשרה חד לתרי דאינון לעיי׳, ומדוייקת הגי׳ לפנינו בכי״ל ועוד בכ״י אחרים ובפי׳ ב״ר מיכן (מכאן) לעונה האמורה בתורה [וכן הוא במ׳ אגדה], וטעם הגי׳ בדפוסי׳ [ובכי״ת] אמר ר׳ אלעזר (וצ״ל אליעזר) מכאן וכו׳ ובכי״ו אמ׳ ר׳ לעזר (וצ״ל ליעזר) מיכן וכו׳ שר׳ אליעזר למד מכאן עונה האמורה בתורה כדאמרינן בירושלמי, וגם בשכל טוב צד 172 הגי׳ עזים מאתים א״ר אלעזר מכאן לעונה וכו׳ ובמה״ג א״ר אליעזר מכאן לעונה וכו׳, ובלק״ם א״ר אלעזר מיכן לעונת תשמיש האמורה וכו׳, וכהגי׳ שלפנינו בכי״ל ובכי״ו בגוף הספר ובכי״ח ובילקוט לא הובא גם בלק״ט ושכל טוב ובמה״ג [ובמ׳ אגדה] לשון המשנה הטיילים וכו׳, ובדפוסי׳ ושאר כ״י ובפי׳ ב״ר הובא משם הטיילים וכו׳, הפועלים וכו׳ הספנין וכו׳ ועת״נ והשמיטו החמרים וכו׳ והגמלים וכו׳, ובפירש״י עה״ת הביא לשון המשנה בשלימותו כ כאן לעונה וכו׳ הטיילים וכו׳ הפועלים וכו׳ החמרים וכו׳ הגמלים וכו׳ הספנים וכו׳ וכתב ואיני יודע לכוין המדרש הזה בכוון אך נראה בעיני שלמדנו מכאן שאין העונה שוה בכל אדם אלא לפי המורח המוטל עליו שמצינו כאן שמסר לכל תייש עשרה עזים וכן לכל איל לפי שהם פנויים ממלאכה דרכם להרבות בתשמיש וכו׳ ועיי״ש, ובפי׳ ב״ר כי״ם וכי״א כתב עזים מאתים מכאן לעונה האמורה בתורה והמורה הגיה סימן (מכאן סימן) לעונה וכו׳ כלומר רמז כשם ששיערה תורה (כלומ׳ ששיערה התורה) עונה לבהמות כראוי להם כך יש לחשב וליתן דעת ושיעור כמה עונה ראויה (הראויה) לבני אדם לכל אחד כראוי לו הטיילים בכל יום אלו תלמידי חכמים [הוא נגד דעת שמואל בבבלי כתובות ס״ב ב׳ וכשאלת ר׳ ירמיה בירושלמי שם] הפועלים וכו׳ והספנים שהם מפרשים בים אחד לששה חדשים עזים מאתים שהן צריכות תיישים עשרים לזווג רחלים מאתים שהן צריכות וכו׳, ובפי׳ ב״ר כי״ט מלשון אחר מפרש מכאן לעונה וכו׳ הטיילין בכל מקום מפני שאין מורחין כל כך לפועלים פעמים בשבת מפני שהן מורחין יותר מן הטיילים והספנין לשני חדשים מפני שיש להם טורח כבד שאין להם מנוחה לא ביום ולא בלילה עזים מאתים שהן צריכות תיישים עשרים וכו׳ רחלים מאתים כמו כן שיש לעזים ולרחלים דין אחד מפני שאין להם שום טורח, ובשכל טוב שם עזים מאתים שהן צריכות תיישים עשרים וכן רחלים מאתים שהן צריכות אילים עשרים לפי שאינן בני עבודה נוטל זכר אחד עשרה נקבות, ובכי״ל נשתבש צריכות ב׳ תיישים והסר רחלים מאתים וכו׳ והגהתי: 2 ובנייהם. ובנאיהם הזכרים הבונים אותם, והשלמתי גמלים מיניקות ובניהם שלשים ר׳ ברכיה וכו׳ ועת״נ [ועי׳ לעיל צד 814 אות 3 וצד 835 ושמו״ר פ״א סי׳ י״ז אל תקרי בניה אלא בוניה] וכן הובא בפירש״י עה״ת ומדרש אגדה ובניהם ובנאיהם זכר כנגד נקבה ולפי שצנוע בתשמיש לא פרסמו הכתוב, ובלק״ט גורס ומפרש גמלים מיניקות ובניהם שלשים ר׳ ברכיה בש״ר שמעון בן גמליאל אומר לפי שהגמל צנוע בשימושו שאינו משמש לפני בני אדם לפיכך לא פירסמו הכתוב כשאר הבהמות שהזכיר אלא אמר גמלים מיניקות ובניהם עם בנאיהם אלו הזכרים הכל היו שלשים, וכן בשכל טוב שם לפי שהגמל צנוע בתשמישו פי׳ שאינו משמש לפני בני אדם לא פירסמו הכתוב אלא הן ובניהן ובוניהן הזכרים שלהם וכו׳, ובפי׳ ב״ר כי״ט מלשון אחר גמלים מיניקות ובניהם שלשים הוא וזוגו ולא יותר מפני שמטריחין אותם בני אדם יותר מדאי והכל מפרש לפי טרחן ובניהם שלשים שעושים בנין כלומר שעושין פרות ולדות, ובמה״ג הגי׳ גמלים מיניקות וכו׳ אמ׳ ר׳ ברכיה בשם רבן שמעון בן גמליאל לפי שהוא צנוע בתשמישו לא פרסמו הכת׳, ובדפ״ר וד״ו הגי׳ ובניהם שלשים ובניהם ל׳ (שלשים) ר׳ ברכיה וכו׳ ובניהם שלשים ובניהם ל׳ (ובניהם ל׳ ובניהם שלשים) והוגה במ״כ ובנאיהם: פרות ארבעים וכו׳. כן השלמתי ועת״נ, [ובכי״ו הושלמו תיבות פרות ארבעים בגליון] ובמה״ג מפרש כלשון הירושלמי פרות ארבעים שהם צריכות פרים עשרה חד לארבעה דאינון לעיין אתונות עשרים שהן צריכות עיירים עשרה חד לתרין דאינון לעיין: 3 אלא אמר לו. רמז רמז לו יעקב לעשו כמו שנתן הגמלים שהן גבוהים מכולם באמצע העדרים כן יראה הוא כאילו יושב על בימה גבוה באמצע ודן וכו׳, ובלק״ט גורס ומפרש ולמה הוא שם הגמלים באמצע אמר לו יעקב הוי רואה את עצמך כאילו אתה יושב על בימה גבוה ודן אותי ותתמלא עלי רחמים, ובשכל טוב שם ושם הבנים והגמלים באמצע כלומר הוי רואה את עצמך וכו׳ על בימה גדולה ודן אותי ואני נידון לפניך ותתמלא וכו׳, ובמה״ג שם ולמה הוא נותן וכו׳ אלא שרמז לו ואמ׳ הוי רואה עצמך

היא וגו' ר' ור' יוסי בר' יהודה היו מהלכין בדרך, ראו גוי אחד בא לקראתן, אמרין תלת מילין הוא ישאיל לן מה אתון ומה אומנותכון ולאן אתון אזלין, מה אתין, יהודין, ומה אומנותכון, פרגמטוטין, ולאן אתון אזלין, למזבן חיטין מן אוצרה דיוונאי, עמד לו רבי, והטמין עצמו ר' יוסי בר' יהודה, אמר אין אמר מילה אנה אמ' אחרי, אמר ליה ומן הן אית לך הדא, אמר ליה מאבינו יעקב והנה גם הוא אחרינו:

כ) ויצו גם את השיני וגו' ר' פינחס ר' חלקיה בשם ר' סימון במוצאכם אתו בגדולתו:

6 ילקוט כם:

1 ביר' ות | יורה ו | הוו פא[2] | מהלכים א[1] | וראו חאת | בא] מהלך י | לקראתן] ו, לקיאתם דפחאגבתר, כנגדן י | אמ' ו[1], אמרי פארי, אמרו חג | מלין ת | ** הוא] לי ל | 2 שאיל] שייל ת, אמ' ד' | אומנותכון] וחאנתרי, אומנתכון ד | ולהן ו | ** מה] ומה אתון מה ל | יהודין] ו[1], יהודיין ו, יהודאין דפחאגבתר | [0] ומה] מה ד, אומניתכין] פוחאגבתרי, אומנתכון ד | פרגמטוטין] ו, פרגמטוטין פחר[2]י, פרגמיטוטין א, פרגמוטוטין ר[1], פרגמוטטין ד, פרגמטטון ת, פרגממאטין ג, פרגממוסין כ | 3 ולהן ו | למיזבן חר[2]י, למזבון ו | חיטין] וח, חימי ג, חטין כרי, חטים דא[2]ת, לי א[1] | אוצרה] וחג, אוצרא א[1]כ, אוצר' ו[1], אוצריא דא[2]תר[1] | דיוונאי] וא[2]גכ, דיווני א[1]ו[1], דיבני דת, דיבנה חר | עמד לו רבי] ואגבר, ר' ח, ~ כנגד הגוי לראות מה ישאל דת (עמד — אחרי לי י) | והטמין] וא[3]גב, הטמין ח, והמתין ל[0]דא[1]א[2]תר | עצמו] ואג, את עצמו חכ, לו דת | ביר' ות | 4 אין] וגכ, אי פחא[2], אם דא[1]ת | מילה] וגכ, מילא פחא, מלה דתר | * אנה אמ' אחרי ל[0]] אנא א' אחרי ג, אנא אמר (א' ת) אותרי דתר[2], אנא אמרית אחרי ח, אנה (אנא כ) אמ' אחרי לך וכ, אנא אמנא אחרי לן פ, אנא אמר (אמ' א[2]) אחורי לן א, אלא אמ' איידיין ל | לה ו | * ומן הן ו] ומן הין ג, מן הן י, וכה הן לכ, ומאן ח, ומנן דפת, ומנא א | אית לי א[3] | לך לי י | הדא] גי, הדה וחכ, הא דפאית, לי א[2] | אמר ליה] אמ' לה ו, לי פא[1] (והושלם בין השורות) א[2]כ | מאבינו יעקב] פוגכ, מאבונן יעקב חי, מיעקב אבונא דת, מיעקב א | שאמר והנה (הנה ח) חא[1], דכתי' והנה א[2] (והנה — אחרינו לי י) | 6 ויצו — וגו'] ג, ויצו.. השני וגו' ן, ויצו.. השני ת, ויצו.. השני גם את השלישי כ, ויצו את הראשון וגו' גם את השיני ד, כדבר הזה תדברו אל עשו י, כדבר.. תדברון.. עשו במוצאכם אותו א[1], לי א[2] | (ר' — סימון לי א) | פנחס גכ | ר' חלקיה] וג, ור' חלקיה דכת | אתו] ג, אותו דפוהאבתי |

כאלו אתה יושב על בימה ודן ואני נידון לפניך ואת מתמלא וכו', ובימה ל"י ועי' לעיל צד 345 וצד 713 וציעגלער קעניגסגלייכניססע צד 111, ובסגנון זה גם לקמן פע"ח סי' ח' אמר לו הוי רואה עצמך כאילו וכו' ודן ואני נידון לפניך ואת מתמלא וכו' ועיי"ש, [וע"ע ויק"ר פ"י סי' ט' ובחי' הרד"ל שם. ובכי"ת נמצא כאן הוספה זו ד"א לכה גמלים באמצע רמז רמז לו אמ' לו אע"פ שאתה רואה אותי שפל כהללו הצאן שלפניך ואתה גבוה כגמל אתה עתיד להיות כפרים שהן אחרי הגמלים שפלים ואינן אלא לחרישת קרקע]: 1 אמרין. וכ"ה בדפוסי' וכי"ו וכי"כ [וכי"ת] ואין צ"ל אמרון ועי' לעיל צד 648 וצד 711: תלת מילין וכו'. שלשה דברים הוא הגוי שואל אותנו מה אתם ומה אומנותכם ואנה אתם הולכים ועל שאלתו מה אתם נאמר יהודים אנחנו ועל שאלתו מה אומנתכם נאמר פרגמטוטין כוחרים ועל שאלתו אנה אתם הולכים נאמר לקנות חטים וכו', ופרגמטוטין בישני ווי"ן איתא גם בכי"ו, ובהברה אחרת פרגמטיוטין בפסיקתא קצ"ה א' ועח"נ ולעיל צד 124, ופי' הגי' מן אוצרה דיוונאי נ"ל מן האוצר של אנשי יווני, והגי' מן אוצרה (אוצרא) דיווני מן האוצר של יווני ובדפוסי' דיבני (ועי' לעיל סוף פמ"ד ערוייה נופייה ובח"נ ובמ"י שם ערביה ערביא נבטייה) וצ"ע אם יוונו יוני יבני היא העיר יבנה, ובחי' הרד"ל העיר על תוספתא דמאי פ"א וסוף מכשירין שהוזכר שם אוצר של יבנה: 3 והטמין עצמו. כ"ה בכי"ל, וביני שיטי כתוב בכתב אחר והמתין ועח"נ, [ובכי"א ב' כתוב בגליון נ"א והמתין עצמו פי' והרחיק] ובפי' ב"ר כי"ם וכי"א מפרש עמד לו ר' כלומר הלך ועמד לו כנגד הגוי לראות מה ישאל והמתין לו ר' יוסי בר יהודה שלא הלך כנגדו אמר אם אמר מלה (והמתין לו ר' יוסי בר' יהודה אמר אם אמר מלה אנא אמר אוחרי) אם יענהו הגוי מאותה תשובה שאומר לו ר' אני אבא אחריו ואשיבהו תשובה אחרת ע"כ (ומשם נוסף בדפוסי' [וכי"ת] כנגד הגוי לראות וכו' והגיהו והמתין לו, ובילק' דפ"ר השמיט או ל"ג עמד לו וכו' עד אמר אחרי ועי' ביפ"ת, ובכי"פ חסר מן ולאן אתון אזלין למזבן וכו' עד ר' יוסי בר' יהודה, ובכי"ח נשתבש ר' הטמין את עצמו ר' יוסי בר' יהודה אמ' אי אמר וכו') אמר ליה מן הן, כנין למדת להטמין עצמך ולומר אם אמר מילה וכו' א"ל מאבינו יעקב שצוה לאמר לעשו מנחה היא שלוחה וכו' ועוד והנה גם הוא אחרינו והיתה בדעתו אם יענה עשו למנהיגי העדרים על תשובתם יאמרו שיעקב יבא אחריהם וישיבהו הוא, ושלש השאלות מה אתם וכו' מורגלות אצל עוברי דרכים והן כאותן השאלות שאמר יעקב אם יפגשך עשו אחי ושאלך למי אתה ואנה תלך [לדעתי הכונה שר' יוסי ב"ר יהודה הטמין עצמו וחכה אם הגוי ישוב עוד לשאול אחרי התשובות האלה שיקבל מרבי ואז רק תואנה הוא מבקש ויבא ר"י בר"י ויאמר שיש עוד שיירה אחריו, כמו שהוא בא אחרי רבי, כדי להפחיד את הגוי שינית מהם, ונכונה הגי' בכי"פ וכי"א א' וב' אחרי (אחורי) לן, ורבי שאל אותו מנין לך לעשות כן, והשיב שגם יעקב צוה כזאת וכן מבואר בלק"ט ובשכל טוב], ובלק"ט מפרש עפ"י זה המאמר ויצו את הראשון וגו' למי אתה ואנה תלך ולמי אלה לפניך למדתך תורה דרך ארץ שאם תפגע אדם בדרך שאל לו למי אתה ולאן את הולך ומה אומנתך ואם ימצאוך אנשים בדרך וישאלוך תאמר להם כדבר הזה ותאמר להם שיש לנו שיירה באה אחרינו, ובשכל טוב צד 173 לימדך תורה דרך ארץ שאם יפגע אדם בדרך ושואלו מי את יהודי ומה אומנותך ולאן אתה הולך לסחור יאמר לו יש לנו שיירה באה אחרינו ולפי שהיה יעקב בקי בדרך ארץ הזהיר כך, והגהתי ומן הן וע' לעיל צד 51 וצד 530 ולקמן פע"ז סי' ב' ופע"ח סי' א': 6 בגדולתו. דורש יתורא דקרא במוצאכם אותו באשר הוא בגדולתו והצלחתו תדברון אליו כדבר הזה מענה רך משיב חמה, ובפי' ב"ר מפרש במוצאכם אותו בגדולתו מלמד היה לדורות הבאים היאך יספרו כנגדו דרך בקשות כמו שהוא עושה הה"ד כדבר הזה תדברון וכו', ובפי' ב"ר כי"ם מלשון אחר את כל ההולכים אחרי העדרים לדורות הבאים אחריו לאמר כדבר הזה תדברון אל עשו כמו שאני מדבר לפניו בשפלות וענוה גם אתם תעשון כן לדורות הבאים

כא) ואמרתם גם הנה עבדך יעקב אחרינו וגו' הה"ד ארץ נתנה ביד רשע וגו' (איוב ט כד):

יז) ויתן ביד עבדיו עדר עדר לבדו ולמה לא הכניסן בערבוביה, כדי לתמהו על דורון שלו, ולמה לא הכניסן לו כולם כאחת, כדי לישבע עינו שלרשע, אתי למחסול והוא אמר קבל, אתי למחסול והוא אמר קבל:

כב) ותעבר המנחה על פניו וגו' אף הוא הוה בעקא:

כג) ויקם בלילה הוא ויקח את שתי נשיו ואת שתי שפחותיו ואת אחד עשר ט
ילדיו ודינה היכן היא, נתנה בתיבה ונעל בפניה, אמר הרשע הזה עינו רמה היא שלא יקח אותה ממני, ר' הונא בשם ר' אבא הכהן בר דלא אמר לו הקב"ה למס מרעהו חסד (איוב ו יד) מנעת חסדה

3 ילקוט סס: ע' לעיל לד 895: 6 ילקוט סס: 7 ילקוט סס, ילק' איוב כ' תת"ק, תנחומא מ"ג וישלח סי' י"ט: 8 [ע'] לקמן פע"ח סי' י': 9 לקמן פ"פ סי' ד':

1 * אחרינו וגו' ג] וגו' ל, אחרינו דפוחאבת, אחרינו כי אמר אכפרה פניו ר[1] | ניתנה ו | וגו'] ו, פני שופטיה יכסה תר, פני.. יכסה וגו' ד, ל' פחאגב | 3 ויתן — עבדיו ל' א[2] | עדר — לבדו] עדר וגו' ו, ל' פ | ולמה] חגב, למה דפואתי | הכניסן] פי, ~ לו דוחאגכת | בערבובייה ו, בערבוביא פהאגכת, בעירבוביא ד, בעירבוויא ד[1], בערובייא י[1] | לתמוה פאב | הדורון ת, הדורן פ | 4 לו] פואב, ל' דחגתי | כולם] ו, כולן דתי, כלן ח, ל' פאגבי | כאחד גי | כדי ל' פ | לשבע] ו, לשבוע חבי, להשביע דפאגתר | עינו] חאגב, עיניו דותי, עיני פ | של אותו רשע י, הרשע פ | למחסול] וא[1], למחסל דפא[2]תרי, למחסיל ב | אמר ל' ג | קבל] וי, קביל דפו[0]אבתר, יקבל ג | 5 אתי — קבל] אתי למחסל.. קבל י, אתי למחסל (למחסול ו[0], למחסיל ב, למחסלו א[02]) והוא.. קביל דפו[0]א[1]א[02]כת, ל' וא[2]ג | 6 ותעבר] פוגב, ותעבור דחאתי | פניו ל' ח | וגו'] ל' פוחאגבתי | הוה] פחא[2]גברי, ל' דוא[1]ת | בעקה ו, בעקא יהוה א[1] | 7 ויקם בלילה ל' א[2] | * הוא — ילדיו ת] ההוא.. ילדיו א[1], וגו' ל, הוא ויקח וגו' וג, הוא ויקח את שתי וגו' פ, הוא.. שתי נשיו י, הוא.. נשיו וגו' ח, ההוא.. נשיו ואת שתי שפחותיו ב, הוא.. שפחותיו וגו' ד, ואת אחד עשר ילדיו א[2] | 8 דינה ו | היא] היתה חגתי, הות א | נתונה פ, נתונה נתנה ג | בתבה פו | עינו של אותו רשע י | רעה ב | היא ל' פבי (איוב) | שמא פאתי | יקח אותה] יתלה עיניו (עינו אב) ויראה אותה ויקח אותה דוחאגבתי, יתלה עיניו ויראה ויחטפנה פ | 9 ור' א[1] | חוניא ו, אבא ת | ר' אבא כהן י[1] (שם), אבא כהן א, אבא כוהן ו | בר דלא] ברדלא דא[01]י (שם), בר דליא ת, בר דלייא ו, בן דליה ג, מן דיליה א[1]א[02]ב, ל' פא[2] | הקב"ה ליעקב ת | חסד] פוחאגבי, ~ מנעת מרעך חסד דת | את מנעת א[2]ר[1]י (שם), למה מנעת א[1] | חסדה] ו, חסרא דפהאגבתר[1]י (שם), חסדך ר[2]י |

במוצאכם אותו בגדולתו: 1 הה"ד ארץ וכו'. שיעקב קרא עצמו עבד לפני עשו, ובפי' ב"ר כ"י גורס ומפרש ואמרתם וכו' כי אמר אכפרה פניו הה"ד ארץ נתנה ביד רשע פני שופטיה יכסה שיעקב מתירא (מתייראו) לראות את פניו כי אמר אכפרה פניו [ופי' זה נכון יותר כי לפי' הראשון שהוא גם פי' מ"כ קשה שיעקב כבר קרא עצמו עבד עשו ונדרש לעיל צד 879 והלאה]: 3 ויתן ביד עבדיו. תימה שהמאמר מסורס בכל כ"י ובילקוט וגם בפי' ב"ר ובלק"ט [ושם משמע שהדרש מוסב על קרא אכפרה פניו במנחה ולא גרסינן ויתן ביד עבדיו וכו', וע' גם לעיל צד 861 אות 4], ובשכל טוב ובמה"ג עמו' 508 ובמדרש אגדה סידרוהו כסדר הפסוקים: כדי לתמהו. להתמיהו על המתנה שלו, ולתמהו מבנין פיעל וכן בסמוך כדי לשבע וכל"מ נפשם לא ישבעו (יחזקאל ז' י"ט) שבענו בבקר (תהלים צ' י"ד), ובמה"ג הועתק למה לא הכניסן בערבוביא כדי לתמהו בדרון ולסמות את עינו ולמה לא הכניסם לו כולן כאחת כדי להשביע עינו של רשע (ונוסף שם ולסמות את עינו עפ"י הדרש לעיל סוף פע"ה), ובמדרש אגדה ולמה לא הכניסם בערבוביא כדי להשביע עינו של אותו רשע, ובפירש"י עה"ת מפרש ורוח תשימו עדר לפני חברו מלא עין כדי להשביע עינו של רשע ולתווהו על רבוי הדורון וע' בעמת"ל ע' תוה, ובלק"ט למה לא הכניסן לו בערבוביא כדי לתווהו (ובכ"י פלארענץ שם לתמהו) על דורון שלו, ובפי' ב"ר כי"ם מלשון אחר למה לא הכניסו לו בערבוביא כי אם עדר לבדו כדי לתמהו ולמה לא הכניסו כאחת כלומר למה נתן ריוח בין עדר ובין עדר יהיו העדרים לבדם ויכניסו לפניו כאחת סמוכין [ובכי"ת נמצא כאן הוספה זו (על הגליון רשום תוס') ד"א למה עדר עדר לבדו אלא רמז רמז שעתיד עשו לשלח שורות שורות לפיים את יעקב ואינו מתפיים לעת' לבא הה"ד (תהל' ס"ח ל"ב) יאתיו חשמונים מני מצרים כוש תריץ ידו לאלהים מה הקב"ה אומ' ליעקב גער חית קנה (שם שם ל"א) ואל תקבל עליו שום פיום מהו חית קנה דיו חיים שקנה בעוה"ז, וע' פסחים קי"ח ב' ושמות רבה פל"ה סי' ה']: 4 אתי למחסול. בא לסיים כשקבל העדר האחד שכבור שהעדר הוא המנחה כולה והוא אמר המנהיג של עדר השני אמר קבל גם אותו אתי למחסול והוא אמר המנהיג של עדר השלישי אמר קבל גם אותו: 6 אף הוא הוה בעקא. בצרה, ובפי' ב"ר כ"י מפרש אף הוא הוה בעקא אעפ"י שהיה רוצה במנחה דכתיב על פניו על אפו וחמתו היה לפי שראה שעה עומדת ליעקב [נראה שצ"ל לעשו והוא כפי' ב"ר הנדפס], ופירוש אחר בפי' ב"ר הנדפס אף הוא הוה וכו' אע"פ שנתן לו מנחה היה יעקב שרוי לו בצער שהיה צריך לכל אלה, וכן בפירש"י עה"ת על פניו אף הוא שרוי בכעס שהיה צריך לכל זה, ובשכל טוב שם ותעבור המנחה על פניו והוא אף הוא היה בצער: 8 שלא יקח וכו'. כ"ה בכי"ל בלשון קצר, ובשכל טוב שם אמר יעקב רשע זה עינו רמה היא שמא יתלה עינו בה ויקחה ממני, ובמ' אגדה אמר הרשע הזה עינו רמה שלא יראה אותה ויקחה ממני, ובמה"ג שם ויקם בלילה הוא וגו' ואת אחד עשר ילדיו ודינה איכן היתה אמ' ר' שמואל נתנה בתיבה ונעל בפניה אמ' הרשע הזה עינו רמה שלא יתלה עיניו ויראה אותה ויקח אותה ממני ועח"נ ולקמן פע"ח סי' י': 9 בשם ר' אבא וכו'. עדיפא הגי' בכי"ו [ובכי"א א' וב'] בשם אבא וכו' וע' לעיל צד 227 וצד 235 ובאגה"ת ח"ב צד 549, ובמה"ג ר' הונא בשם ר' אבא בר כהנה בר דליה [וע' בח"נ לקמן פ"פ]: מנעת חסדה וכו'. מנעת חסד מאחיך

מאחוך כמה דנסבה לאיוב לא גיירתיה, לא ביקשתה להינשא למהול הרי היא נישאת לערל, לא בקשתה להינשא דרך התר הרי היא נישאת דרך איסור הה״ד ותצא דינה וגו׳ (בראשית לד א):

כד) ויקחם ויעבירם את הנחל ר׳ הונא מש׳ ר׳ אידי עישה עצמו גשר, נסב מן הכא ויהב הכא נסב מן הכא ויהב הכא:

8 ילקוט ר׳ קל״ג:

1 מאחוך] ר2, מן אחוך דפחאגכתר1י1 (שם), מאחיך ו, מן אחיך י1 | כמה ל׳ | * דנסבה — גיירתית] דנסבה לאיוב (לאינש ל0) לאיגרתיה ל, דנסבה לאיוב לא גיירתה ו, דנסבת לאיוב לא גיירתיה פ, ונסבתה לאיוב ולא גיירתת י, נסבת לאיוב ח, דנסיבת לאנש לא גיורתיה ר1, דאינסיבת לאיניש לא בירתת ר2, דנסיבת לאונס (דנסבת לאנס ב) לא גירתה נב, דנסבת לא גורת כ, דאי נסיבת ליה לא גיירת א1, אי נסיבת ליה לא גזיפתא י1 (שם), דאילו איתנסיבת לגברא לא זינתה נ״א דנסבת לאיוב לאו גיירתית בתמיה ד, דאלו אינסיבת לגוברא.. נ״א דאינסיבת לאיוב לאו גיותיה בתמיה ת, דא1 נסבא לא גירא אילו היתה נשואה לא היתה כונה ותבירו גרגירא שיחה אחרינא דנסבת לאיוב לא גיירא בתמיהא א1 | ולא והג | ביקשתה] ו, ביקשת נ, בקשתה י, בקשת דפחאבתי (שם) | להינשא] ג, להנשא וא2ב, להשיאה דחתי, להנשאה א1, שתנשא פ | למהול ודרך התר פ | נשאת] נישאת הגת, נשאת גיורת י (שם), ל׳ פ | לערל ודרך אסור פ, דרך איסור י | ולא ו (לא — איסור ל׳ פי) | 2 ביקשתה וג, בקשת דחאבתי (שם) | * להינשא ל0וג] להנשא כ, להשיאה דחתי (שם), להנשאה א1, ל׳ לא2 | לדרך ו | היתר חא2בת, היתיר ג | * הרי היא ל0והאגתי (שם)] הרי דכ, ל׳ ל | נישאת חאיגת | אסור וכ | וגו׳] פו, בת לאה דחאגכתי | 3 * את הנחל דפחאגכתי] וגו׳ לו | חונה ו | משום ג, בשם דפואכת | ** אידי] אדי ל | גשר] פוחאגכי1, כגשר דת | נסב] וחגכי, נסיב דפת, נסוב א | מן הכה ו, מהכה י | ויהב הכא] חכ, ויהב הכה ו, ויהיב הכא דפתי, ויהב להכא א, ל׳ ג | 4 נסב — ויהב הכא] חכ, נסב מן הכה ויהב הכה ו, ונסוב (נסוב א2) מן הכא.. להכא א, נסב מן הכה ג, ומהכא להכא פ, ל׳ דתי |

שלא נתת לו בתך לאשה כמה דנסבת וכו׳ ורבו הגירסאות בזה המאמר כאן ולקמן פ״פ, ונכונה הגי׳ העיקרית בכי״ל כמה דנסבה לאיוב [בכי״ל כתוב מאיוב והלמ״ד תלויה ביני שיטין], והאגדה שדינה היתה אשתו של איוב עי׳ לעיל צד 181 וצד 615 [ואגדה אחרת לקמן פ״פ כי׳ י״א], ונשתבש בכי״ל לאיגרתיה והגהתי לא גיירתיה לא גיירתו בתמיה, ובכי״ו כאן דנסבה לאיוב [ומלת לאיוב נמחקה] לא גיירתה (והתי״ו נקוד בצירי, ומורגלת בכי״ו כתיבת הכינוי בלי יו״ד) ולקמן פ״פ דנסבת לאיוב לא גירתה, ושם בכי״ת דנסבת לאיוב לא גיירתה (וכאן בכי״ח רק ונסבת לאיוב), ובכי״ג שם דנסבת לאיוב לא גיירת, והיא הגי׳ בדפוסי׳ נ״א דנסבת לאיוב לאו גיירתיה (בתמיה) ומפרש לנכון במ״כ כשנשאת לאיוב לא החזירתו למוטב בתמיה וכן אם היתה נשאת לעשו היתה מחזירתו למוטב ועי׳ גם בפירש״י עה״ת ולכך נענש יעקב שמנעה מאחיו שמא תחזירנו למוטב ונפלה ביד שכם, ובתנחומא מ״ב שם נטל יעקב דינה ונתנה בתיבה שלא יראה אותה עשו ויטול אותה לאשה א״ל הקב״ה תכבתה אותה ממנו חייך לאדם ערל היא מתוקנת הוא דכתיב למס מרעהו חסד אילו היתה נישאת לעשו שמא היתה מגיירת אותו כשנטלה איוב לא גיירה אותו לפיכך תכבהה אותה הרי בן מאירה בא כנגדה וירא אותה שכם וכו׳, וכהוראת גור בלא״ר נאף (ועי׳ בערוך ע׳ גר ד׳ ובעמת״ר ע׳ גור) גורס ומפרש כאן בפי׳ ב״ר כי״מ דנסיבת לאנש לא גיורתיה אלו נשואה היתה לאדם לא היתה נעשתה זונה, ובפי׳ ב״ר כי״א דאינסיבת לאיניש לא בירתה (וצ״ל גירתה) אלו היתה נשואה לאדם לא נעשת זונה, וכן נסמן בגליון כי״ל לאינש, והגי׳ הראשונה בדפוסי׳ דאילו איתנסיבת לגברא וכו׳ [והפי׳ הוא בכי״א א׳ בפנים ובכי״א ב׳ בגליון ונוסף הראיה מגרגירא בע״ז י׳ ב׳ וע״ש בתוס׳] ולקמן פ״פ בפי׳ ב״ר כי״י דנסיבת לאינש (לאנס) לא גיירתיה (גיירהה) אלו נשאת לעשו אעפ״י שהוא אנס לא היתה כונה עכשו לא תנאף (שמות כ׳ י״ג) בתרגום ירושלמי לא תהוון גיורין, וכן כאן בכי״ג דנסיבת לאונס לא גירתה, ובגליון כרים אב״א נסמן כאן ס״א דנסבת לאנס לא גירתה ולקמן פ״פ ס״א דאנסבת לאיוב לא גיירתה ס״א דנסבת לאנס לא גיירתה, ובכי״כ קיטע כאן דנסבת לא גורת ולקמן פ״פ דנסיבת לא גיירתיה ועיי״ע בח״נ, וזוה הגי׳ בדפוסי׳ [ובכי״ח] לקמן פ״פ היא נסבת לאיוב שאינו לא גר ולא כהול, ובמה״ג הועתק רק אמ׳ לו וכו׳ כנעת מאחיך חסד ולא נתתה למהול דרך התר היא נישאת לערל דרך איסור, ובשכל טוב שם מפרש א״ל הקב״ה מנעת מאחיך שהוא כהול הרי היא נמסרת לשכם שהוא ערל לא רצית להשיאה דרך היתר הרי היא נישאת וכו׳, ובמדרש אגדה אתה מנעת חסד מאחיך שנתת בתוך התיבה ולא נשאית אותה למהול חייך הרי היא נישאת לערל לא בקשת להנשא דרך היתר הרי היא נשאת וכו׳, וברד״ק גורס ומפרש ר׳ הונא בשם ר׳ אבא כהן עד דלא א״ל הקב״ה למס מרעהו חסד מנעת חסד מן אחיך אי נסבת לא גרת ופירש אי נשאה לא זנתה-לא בקשת שתנשא למהול הרי היא נשאת לערל לא בקשת שתנשאה בהיתר הרי היא נשאת באיסור הדה היא ותצא דינה וגו׳: 3 עשה עצמו גשר. המעביר את הנחל מעבר לעבר לוקח מכאן ונותן לכאן וחוזר ומעביר לוקח מכאן ונותן לכאן, וגשר[1]) בהוראה זו מלה בודדת ועי׳ במ״כ ובאנה״א ח״ג צד 704, ובירד״ק הובא רב הונא בשם רב אידי עשה עצמו כמין גשר נסיב מהכא ויהיב הכא, ובפירש״י עה״ת גורס ומפרש עשה עצמו כגשר נוטל מכאן ומניח כאן, ובשכל טוב צד 174 ור׳ הונא בשם ר׳ אידי אמר עשה עצמו כגשר נשא מעבר זה של נחל ונתן לעבר זה, ובלק״ט מפ״ש ויקחם ויעבירם את הנחל כאדם שלוקח מכן ונותן לכאן כך העבירם בנחת, ובמדרש אגדה מלמד שעשה עצמו כגשר והיה עומד באמצע המים והיה נוטל את זה מעבר זה ונותנו לעבר אחר, ובספר הזכרון כתב שאין לפרש כגשר שהיה עומד באמצע הנהר לא זז ממקומו ליקח את אשר לו מעבר זה ומניחו בעבר השני שא״כ אין זה נחל אלא אמת המים קצרה וכו׳:

[1]) גַּשָּׁר, Fährmann.

פרשה עז

א לב כה) ויותר יעקב לבדו וגו' אין כאל ישורון (דברים לג כו) [ר' ברכיה בשם ר' יהודה בר' סימון אין כאל ומי כאל ישורון] הגאים ומשובחים שבכם, את מוצא כל מה שהקב"ה עתיד לעשות לעתיד לבוא הקדים ועשה על ידי הצדיקים בעולם הזה, הקב"ה מחיה מתים ואליהו מחיה מתים, הקב"ה עוצר גשמים ואליהו עוצר גשמים, הקב"ה מברך את המועט ואליהו מברך את המועט, [הקב"ה מחיה מתים ואלישע מחיה מתים], הקב"ה פוקד עקרות ואלישע פוקד עקרות,

1 ילקוט כי קל"ב: 2. דברים רבה סדר הברכה (פ"י סי' ג'), מדרש שמואל פכ"ט, פסיקתא ר' סוף פ' שור או כשב (ע"ו א'), ויקרא רבה פכ"ז סי' ד', תנחומא מ"ב אמור סי' י"ב, תנחומא שם סי' ט', מדרש קהלת פ' מה שהיה (ג' ע"ו) [וע' סדר אליהו רבה פי"ג (לד 14)]:

1 * לבדו וגו' ו] וגו' ל, לבדו פאי, לבדו ויאבק איש עמו דכ, לבדו.. עמו וגו' ג, לבדו.. עמו עד עלות השחר ת | אין] כת' ~ פ, כתי' ~ א | ישורון] פאב, ~ וגו' וג, רוכב שמים בעזרך דתי | * ר' — בשם — ישורון ג] ר'.. בשם.. בר סימון.. ישרון פ, ר'.. בשם ר' יודה ביר' סימון אין.. ישורון ו, ר'.. בשם ר' יודה בר' סימון אמר אין.. ישורון ד, ר'.. בשם ר' יהודה בר' סימון אין כאל ישורון ומי.. ישורון א[2]כ, ר'.. יהודה (יודה ת) ביר' כימון אמ' אין כאל ישורון ומי.. ישורון א[1]ת, אין כאל ומי.. ישורון י, ל' ל | 2 הגאין פא[2], הישרים ר | ומשובחין ו, משובחים כ, המשובחים ג, והמשובחים א[1]תי[1], והמשובחין דפא[2], ל' ר | שבהם א[2] | את] אתה דת | שהקב"ה.. לבא דת, שהוא הקב"ה.. לבא ו, שעתיד הקב"ה לעשות.. לבוא ו[1], שעתיד.. לבא כ, שעתיד לעשות הקב"ה לעתיד פ, שהקב"ה עתיד לעשות ג, שעתיד הקב"ה לעשות א | 3 הקדים ועשה הב"ה י, הקדים פא | צדיקים פי | הזה ל' י | מחייה ת (וכן בסמוך) | [0] מתים] המתים ד | 4 מחיה מתים] וגתי, מחיה את המתים ד, החיה מתים ו[0]אכ, כן פ | הקב"ה עצר א | ואליהו עצר גשמים אכ, ואליהו כן פ | ברך פא[2] | את המיעוט ו, המועט פ | ברך.. המועט א[2], מברך (ברך ו[0], בירך א[1]) ..המיעוט וא[1], כן פ | 5 * הקב"ה — ואלישע — מתים וגתי] הקב"ה מחיה את המתים.. מחיה המתים ד, הקב"ה מחיה מתים.. החיה מתים ו[0]א[1]א[02]כ, ל' לפא[2] | ואלישע — עקרות] ואליהו כן פ |

פרשה עז. וכ"ה פע"ז בכי"א א' ועי' במ"י לעיל צד 902 בד"ה הצילני נא, ומכאן עד פצ"א שוה מספר הפרשיות בכ"י זה עם המספר שלפנינו, ובדפ"ר נסמן פע"ה, ובמקרא אין כאן פרשה פתוחה או כתוכה: 1 ר' ברכיה וכו'. כן השלמתי ועח"נ, ואולי גם במאמר הסוגר הגי' הנכונה ר"ב בשם ר' יהודה בר' סימון כמו שהגי' [בכי"א א' וב'] בילק' מכירי ישעיה שם ועי' לעיל צד 3 וצד 351: 2 ומי כאל ישורון. דורש ישורון לשון ישר הגאים ומשובחים שבכם, ובפי' ב"ר כי"ט וכי"א גורס ומפרש ומי כאל ישורון הישרים שבכם אלו נאמר מי כאל (אלו נאמר אין כאלהים) ישורון אומר אני (הייתי אומר) אין אלהים כאלהי ישורון אבל משאמר אין כאל ישורון משמע אין כאל אבל ישורון הן כאל כדמפרש גמי הוא אין (כדמפרש ומי הוא) כאל ישורון הוא יעקב כשנזדווג (שנזדווג) למלאך, ובפי' ב"ר כי"ט מלשון אחר אם אמר אין כאל (כלו' נקוד בשוא [ע' ביפ"ת, ובכי"א הגי' כאלהים]) ישורון הייתי אומר אין אלהים כאל ישורון אבל משאמר אין כאל משמע אין דומה לאל כי אם ישורון ומה שנקוד בפתח משמע כמו שמצינו כתוב אם זרוע כאל לך (איוב מ' ט') [ובכפרי דברים פי' שנ"ה איתא ישראל או' אין כאל ורוח הקודש אומרת אל ישורון, ונר' שצ"ל אלא ישורון וכמו שהוא במדרש תנאים שם צד 221]: את מוצא. וכן הסגנון לעיל פעמים שונות ועי' צד 827 ובמ"י שם, ולפי הגי' בכי"ל מונה שלשה נסים שעשה הקב"ה על ידי אליהו מחיה מתים (מ"א י"ז י"ט) עוצר גשמים (שם שם א') מברך את המועט (שם שם י"ד) ושלשה נסים שעשה על ידי אלישע פוקד עקרות (מ"ב ד' ט"ז) ממתיק מרים והמתיק מר במר, ועפ"י הגי' בדפוסי' וכ"י שציינתי ובילקוט השלמתי הקב"ה וכו' ואלישע מחיה מתים (מ"ב ד' ל"ב) הקב"ה וכו' ואלישע מברך את המועט (שם שם ב' ומ"ב), והדרש הקב"ה ממתיק מרים (המר) וכו' מפרש ביפ"ת עפ"י הדרש במכילתא בשלח מס' דשירתא פ"ו נצבו כמו נד וכו' יצאו להם מים מתוקין כתוך מלוחים וכו' ואלישע המתיק את המר בפקועות שדה (שם שם ל"ט) וצע"ג, ובכי"פ וכי"ו וכי"כ [וכי"א א' וב'] ל"ג ליה (וגם בדב"ר ובמדרש שמואל נמצא רק פעם אחת הקב"ה ממתיק וכו') ואולי הוא [אחד עם דרש הסמוך ויתפרש בדרך לא זו אף זו, לא רק שעשה נס והמתיק מר אלא נס בתוך נס והמתיק מר במר, או שהדרש הראשון הוא] סגנון אחר להדרש הקב"ה המתיק מר במר כלו' במי מרה ואלישע המתיק מר במר כמ"ש ויצא אל מוצא המים וישלך שם מלח ויאמר כה אמר י"י רפאתי למים וכו' (מ"ב ב' כ"א), ובמכילתא שם מס' ד' פ"א איתא ויורהו י"י עץ וישלך אל המים וימתקו המים וכו' ר' אליעזר המודעי אומר זה עץ של זית שאין לך עץ מר יותר מעץ זית וכו' בו"ד בכתוק מרפא את המר אבל הקב"ה מרפא את המר במר וכו' כיוצא בו ויצא אל מוצא המים וכו' והלא המים יפין שתתן בהם מלח מיד הם נסרחין הא כיצד נתן דבר המחבל לתוך דבר שמתחבל כדי לעשות בו נס ועי' במכילתא דרשב"י ובתנחומא שם, ובמדרש שמואל שם הובא בדרש צדיק מושל ביראת אלהים אמר לו הקב"ה טבל מה שבראתי בעולמי מי מושל בי צדיק מושל בי את מוצא מה שהקב"ה עושה הצדיק עושה הקב"ה מחיה המתים ואליהו מחיה מתים הקב"ה עוצר גשמים ואליהו עוצר גשמים הקב"ה ממתיק את המרים ומשה המתיק מרים במרים, וביתר אריכות בדב"ר שם וכהו צדיק מושל וכו' הצדיקים מושלים כביכול שהקב"ה מושל כיצד כל מה שהקב"ה עושה הצדיקים עושין כיצד הקב"ה פוקד עקרות ואלישע פקד את השונמית וכו' הקב"ה מחיה מתים ואלישע החיה את בנה של שונמית הקב"ה קורע ימים ואליהו ואלישע קרעו ימים וכו' הקב"ה כרפא בלא רטיה ואלישע ריפא את נעמן שלא ברטיה הקב"ה ממתיק את המרים ואלישע המתיק את המרים שכך כתיב ויאמר קחו לי צלוחית חדשה וגו' וכתיב וירפאו המים הקב"ה עוצר גשמים ואליהו עצר את הגשמים וכו' הקב"ה מוריד את הגשמים ושמואל הוריד את הגשמים וכו' הקב"ה מוריד האש ואליהו הוריד את האש וכו', ובפסיקתא שם כה שהיה כבר הוא וכו' ואשר להיות כבר היה אם יאמר לך אדם שהקב"ה עתיד להחיות לנו מתים אמור לו כבר היה ע"י אליהו וע"י אלישע וע"י יחזקאל וכו' ר' אחא בשם ר' אלעזר בן חלפתא אמר כל מה שהקב"ה עתיד לעשות ולחדש

הקב״ה מברך את המועט ואלישע מברך את המועט. הקב״ה ממתיק מרים ואלישע ממתיק מרים, הקב״ה
ממתיק מר במר ואלישע המתיק מר במר, ר׳ ברכיה בשם ר׳ סימון אין כאל ישורון ומי כאל
ישורון ישראל סבא, מה הקב״ה כת׳ בו ונשגב יי׳ לבדו (ישעיה ב יז) אף יעקב ויותר יעקב לבדו:
ב [ויאבק איש עמו] ר׳ הונא ברמות רועה נידמה לו, לזה צאן ולזה צאן לזה גמלים ולזה
גמלים, אמר לו העבר שלך ואני מעביר שלי, עיבר יעקב שלו, חזר וראה שמא שכח דבר מיד
ויאבק איש עמו: דילמא ר׳ חייה רבא ור׳ שמעון בר׳ ורבן שמעון בן גמליאל היו עסוקין בפרגמטיא

1 מכילתא בשלח מסכתא ד׳ פ״א, מכילתא דרשב״י שמות ט״ו כ״ה, תנחומא מ״ב בשלח סי׳ י״ח, תנחומא שם סי׳ כ״ד:
2 ילק׳ מכירי ישעיה ב׳ י״ז: 4 ילקוט שם, שיר השירים רבה פ׳ מי זאת עלה (ג׳ ו׳), תנחומא מ״ב וישלח סי׳ ז׳:

1 * הקב״ה—ואלישע—המועט דגתי] הקב״ה.. ואלישע ברך.. המועט א, הקב״ה.. המיעוט.. מברך (ברך ו°) את המיעוט ו, הקב״ה מברך את המועט כ, ל׳ לפ | הקב״ה ממתיק—מרים] הקב״ה.. המר.. את.. המר נ, הקב״ה.. את המר.. את המר די, הקב״ת ממתיק ואלישע המתיק את המר ת, ל׳ פואב | הקב״ה—ואלישע—במר ל׳ ת | 2 ממתיק פואיכי, ממתק א², מתיק ג | מר במר] פ, את המר במר דואגי, את המר כ | המתיק (ממתיק י) את המר במר דואגבי, כמו כן פ | משום כ | ר׳ יהודה פ, ר׳ יהודה בר׳ סימון אמ | ישורון] ישרון פ, ל׳ ו | 3 ישרון פ | * ישראל דואבתמ] יש׳ לג, ישר׳ פ, ישורון י | סבה ו | כת׳] גבת, כתוב דו°, כתיב אימ, כתב פ, ל׳ ו | בו] ביה אי, ל׳ וג | ונשגב—לבדו] נשגב לבדו ו, ונשגב יי׳ לבדו ביום ההוא מ | יעקב] יעקב כתיב ביה (בו א²מ) אמ, הכא י | 4 * ויאבק—עמו א²] ויאבק.. עמו עד עלות השחר א¹, ל׳ דפוגכתי | ר׳ הונא] ר׳ חוניא ג, ר׳ הונא אמר י, ר׳ חוניא אמר דואבת, ר׳ חנינה אמר פ, אמר ר׳ חוניא ח | בדמות.. נדמה לו פא, נדמה (נידמה ו) לו בדמות רועה דוחגבתי | 5 העביר ו | את שלך דפואגבת, את שלי חי | ואני] ואחר כך אני דת | אעביר אב | את שלי דפואגבת, את שלך חי | עיבר] ו, עבר כ, העביר דפחאגתי | יעקב] פא¹, יעקב אבינו וחא²י, אבינו יעקב דכת | את שלו פוחאגכתי | חזר—דבר] פחא²גכי׳ וחזר.. דבר וא¹, אמר נחזור ונחמי דילמא אנשינן כלום דת | מיד] פחאגי, מן דהדר ת, מן דחזר ד, ל׳ וב | 6 עימו ו, עמו עד עלות השחר א¹ | דילמא] ג, דלמא וא¹ברי¹, דלמא פעם אחת א², ל׳ דפחת | חייא פהאגבתי | רבא] כ, רבה דפא¹ת, רובה ג, בר רבה י, ל׳ וחא¹ | ברבי פ, ביר׳ ות | ורבן—גמליאל] וחא¹גב, ור״ש בן גמלי׳ פ, ורשב״ג א²י, ל׳ דת | היו עוסקין א¹ג, הוון (היו ח) עסיקין וח, הוו (הוון כ) עסקין פא²כ, עסיקין י, נסבין ויהבין דת | בפרגמטייא ו, בפרקמטיא פחאי |

בעולמו לעתיד לבא כבר הקדים ועשה מקצתו ע״י נביאיו הצדיקים בעולם הזה כיצד אמר הקב״ה אני עתיד להחיות מתים כבר עשה כן ע״י אליהו וע״י אלישע וע״י יחזקאל אמר הקב״ה אני עתיד לעשות את הים יבשה כבר עשה כן ע״י משה וכו׳ ועי׳ באותה פסקא בוי״ר ובתנחומא מ״ב ותנחומא אמור שם ובמדרש קהלת פ׳ מה שהיה וכו׳: 3 ישראל סבא. יעקב אבינו שנקרא שמו ישראל וישורון, ובילקוט הגי׳ ישורון סבא ועי׳ לעיל צד 784 ובמ״י שם, ובשכל טוב צד 182 הועתק רק סוף הפתיחה ר׳ ברכיה בשם ר׳ סימון אמר כתיב אין כאל ישורון ישראל סבא מה הקב״ה כתיב ביה ונשגב וכו׳ אף יעקב כתיב ביה לבדו: 4 ר׳ הונא וכו׳. המאמרים שלפנינו מכאן עד קרוב לסוף הפרשה נסדרו בשהש״ר לפ׳ מי זאת עלה וכו׳ בשינוי סגנון אחר וקצתם מתאימים עם נוסחת הדפוסי׳ כאן, ושם גורס תחלה ר׳ ברכיה בשם ר׳ חלבו אמר כתיב ויאבק איש עמו אין אנו יודעין מי היה ברשותו של מי וכו׳ ובאיזה צד (כ״ה בדפ״ר ודו״ו) נדמה לו ר׳ חמא (כ״ה בדפ״ר) בר׳ חנינא אמר לשרו של עשו הרשע נדמה לו וכו׳ משל למלך שהיה לו ארי וכו׳ ואח״כ ג׳ שם ר׳ הונא (כ״ה בדפ״ר ודו״ו) אמר לרועה נדמה לו לזה צאן וכו׳ אמר לו העבר את שלך ואני מעביר את שלי כיון שהעביר יעקב אבינו את שלו אמר נחזור ונחמי דילמא אנשינן כלום מן דחזור ויאבק איש עמו, וכ״ה בדפוסי׳ [וכי״ת] כאן אמר נחזור ונחמי וכו׳, והגי׳ חזר (וחזר) וראה שמא שכח דבר איתא גם בשאר כ״י ובילקוט וכן הובא בראב״ם ועיי״ש, והגי׳ עיבר יעקב ובסמוך עיבר המלאך איתא גם בכי״ו וזר הפיעל עיבר בהוראת העביר, ובחולין צ״א א׳ האגדות כגוי נדמה לו וכו׳ כתלמיד חכם נדמה לו וכו׳ ויותר יעקב לבדו וכו׳ שנשתייר על פכין קטנים, ובפירש״י עה״ת שכח פחים קטנים וחזר עליהם, ובתנחומא מ״ב שם וכיון שראה הקב״ה שהוא מתיירא שלח לו מיכאל לעשות עמו מריבה כה עשה לו המלאך נדמה לו בדמות רועה שנאמר ויאבק איש עמו וכו׳: 6 דילמא. מעשה [בר׳ חייא רבה ור״ש ב״ר ורשב״ג שהיו נושאין ונותנין במשי בעיר צור כיון שיצאו מן העיר אמרו נעשה כמנהג אבותינו ונראה אם שכחנו דבר מה חזרו ומצאו וכו׳ אמרו להם מנין לכם זאת (לעשות כן) והשיבו שלמדו מאבינו יעקב שחזר], ובפי׳ ב״ר כי״א נקוד דלמא[1]) ועי׳ במ״י לעיל צד 48 וצד 673, והגי׳ ורבן שמעון (ור״ש) בן גמליאל איתא גם בשאר כ״י ובילקוט, וקשה לקיים זו הגי׳ שהיה רשב״ג עסוק בפרגמטיא במשא ומתן (ועי׳ לעיל צד 124) עם ר״ח ור׳ שמעון בר׳, ובדפוסי׳ ובשהש״ר ל״ג ורבן שמעון בן גמליאל, ולקמן סוף פע״ט הסיפור ר׳ חייה רבה ור׳ שמעון בן חלפתא וכו׳ אתון וכו׳ ובדפוסי׳ שם ר׳ חייא רבה ור׳ שמעון בר׳ ור׳ שמעון בן חלפתא וכו׳ ועת״ג שם, ובסיפור אחר בירוש׳ ברכות פ״א ב׳ ג׳ ר׳ חייא רבא ור׳ שמעון בן חלפתא הוו מהלכין וכו׳, ופי׳ מיטכסין משי ועי׳ לעיל צד 384 וצור היה מקום מסחר במיטכסין ועי׳ קרויס ארכעאלאגיע ח״א צד 141 וצד 543 וח״ב צד 701. והלשון בהדא צור כמו לעיל צד 125 בהדה עכו וצד 688 בהדא טיבריא בהדא פניים, והגי׳ נשינן איתא גם בכי״פ ובי״כ ועי׳ בעמת״ר ח״ב צד 131, ופי׳ מידעם כלום ובשאר הספרים הגי׳ כן ועי׳ בתוספות פליישער בעמת״ר שם צד 567, ומתיילה מלה בודדת, ובפי׳ ב״ר מפרש משוי כרך אחד של מעילים לשון ישמעאל [ובפי׳ ב״ר כ״י הגי׳ מחמלא כמו שהוא בכי״א א׳, וכ״כ בגליון כי״א ב׳ ג״א מחמלא דמטכסי׳ פי׳ משוי של מעילי׳ מחמלה לשון ישמעאל המל, וכוון ללשון ערבי המל], ובערוך ע׳ מחל ה׳ הועתק אשכחון הדא מתיילא דמיטכסין ובע׳ מטכס מתיילה דמטכסין ופ׳ משי מובחר ושם גר׳ שהוא פי׳ מטכסין ועי׳ בהוספות פליישער בעמת״ל ח״ג צד 308, והוראת מתיילה כמו חבילה בשהש״ר, ולשון המאמר שם בדפ״ר ודו״ו ר׳ חייא רבה ור׳

[1]) דלמא.

במיטכסין בהדה צור, כיון שיצאו להם אמרו נלך נתפוס אומנות אבותינו נחמי אין נשינן מידעם, חזרון אשכחון חדה מחיילה דמיטכסין, אמ׳ להון מן הן לכון, אמ׳ מאבונן [יעקב דחזר ויאבק איש עמון], רבנין אמ׳ לארכיליסטים נידמה לו [לזה צאן ולזה צאן לזה גמלים ולזה גמלים] אמר לו העבר
49d שלי ואני אעביר שלך, עיבר המלאך את שלאבינו כהרף עין והוה אבינו מעביר והוזר ומשכח מעביר והוזר ומשכח, אמר ליה פירמקוס, אמר ר׳ פינחס נטל פיקרין ונתן בצוארו אמר ליה פרמקוס פרמקוס

3 ילק׳ מכירי עונדיס לי י״ס:

1 במיטכסין] ג, במטכסין פוא[1]כי, במתכסין א[2], בי מטכסין ח, בהדין מטכסא דת | בהדה צור] וא[1]י, בהדא צור פא[2]גבב, בהדה ח, עלון להדא צור ועבדין עבידתהון דת | * כיון — להם י] כיון שיצאו ל, וכיון שיצאו להם פחא[2]כ, וכיון (כיון ג).. להן וג, וכיון.. להם לדרך א[1], מן דנפקין מן פילי (פיילי ת) דת | ° אמרו] אמרי ד | ונתפוס (ונתפוש א[2]ת) | אבותינו] ~ אמרו אי, שלאבותינו אמרין ן | נחזור ונחמי | אין] וג, אי דפחאכי, מה ת | נשינן] פב, אנשינן דוחאגתי | מידעם] כלום | 2 חזרין פא, חזרו י | אשכחון] ע, ואשכחון דפוחכת, ואשכחין א, ואשכחו י | חדה] חדא פו[0]אגבעי, חד ח, ל׳ דות | מחיילה] וחע, מחיילא דתער[3]י, מחייליה ג, מהילה פא[2]בע[0], מיהלא ע[1], מחלה ע׳, מחמלא א[1]א[02]ר | דמיטכסין] ער[3], דמטכסין פוחאגכתער[2]י, דמטקסין ד | אמרין דוחא[2]גבי, אמרון ת, אמרי א[1] | להון] ואכ, לון דפתי, ל׳ ח | * מן הן ד] מה הן לוכ, מאן ח, מן תי[1], מנא פא | לכון] דא (הא א[2]) לכון א, אית לכון דת, אית לכון הדה וה, אית.. הדא כי, לך הא פ | אמ׳] אמרין דכ, אמרי חאת, אמרו ן, א״ל י, ל׳ פ | * מאבונן יעקב כ] מאבונן ל, מאבוגון יעקב ח, מאבונא יעקב פאי, מאבינו יעקב ן, מן דיעקב סבא דת | * דחזר ויאבק — עמון] דחזר ויאבק איש ן, דחזר ויותר יעקב לבדו י, דחזר שנ׳ ויותר.. לבדו ח, וחזר ויותר.. דכתיב ויותר.. לבדו כ, לבדו דפאת, ל׳ ל | 3 רבנין] פא[1]מ, רבנן וכי, ורבנן דת | אמרין פא[1]גכ, אמרי דא[2]תמ | * לארכיליסטים — לו] לארכיליסטים נדמה לו אע, לארכיליסטים נידמה לו ל, לארכילסטים (לארכולסטים ד[1], לארכי ליסטים פ, לארסליסטים מ, לארכיליסטם י[1]) נדמה לו דפתי[1]מ, נידמה לו לארכי לסטם ן, נדמה.. לארכילסטים ג, לדמה.. לארכיליסטים כ | * לזה — לזה — גמלים דפואגכתימ] ל׳ לע | 4 שלי] כ, את שלי דפוגתעימ, את שלך א | מעביר וי, את שלך דפוגכתעימ, את שלי א | עיבר] ן, עבר כי, עובר ג, העביר דפאתמ | את שלאבינו] את.. אבינו יעקב דוגכתמ, את של יעקב אבינו א, ל׳ י | והוה אבינו יעקב (יעקב אבינו ג) מעבר וחזר.. מעבר וחזר ומשכח וג, והיה אבי׳ יעקב (ויעקב היה א[1]) מעביר וחוזר.. ומעביר וחוזר ומשכח א, והיה יעקב מעביר וחוזר.. מעביר וחוזר ומשכח מ, והיה אבינו יעקב מעביר וחוזר.. מעביר וחוזר ומשכח כל הלילה ד, והיה אבי׳ יעקב מעביר ומשכיח מעביר ומשכיח וחוזר ומשכיח כל הלילה ת, והיה אבינו יעקב מעביר וחוזר ומשכח כי, ויעקב מעביר ושוכח מעביר וחוזר ושוכח פ | 5 לה ן, לו פת | * פרמקוס פוא[2]גר[2]] פרקמוס א[1]כי, פרקמוס ב״א פרמקוס דת, פרקמוס לא חרשין מצלחין בליליא אמ׳ ר׳ הונא בסוף א׳ איני מודיעו עם מי הוא עסוק מה אתה ל | פינחס] ד[1]וא[1]ת, פנחס דפא[2]גכמ | נטל] פואגבעימ, באותה שעה נטל אבינו יעקב דת, נטל המלאך ב | פיקרין ג, פוקדין פו, פרקין א[2] | ונתן בצוארו] עי, ונתן (ונתנו מ) על צוארו פמ, ונתנו לו בצוארו ן, ונתנן (ונתן א[2]) לו על צוארו א, ונתן לו לתוך צוארו ג, ונתנן לו בתוך צוארו דכת, ונתנו לו יעקב בצווארו ב | לה ן, לו פג, ל׳ ת | * פרמקוס פרמקוס ו[0]א[2]גבער[1]מ] פרמקוס פרקמוס לתע[0], פרקמוס פרקמוס פי׳ מכשף ד[1], פרקמוס פרקמוס דא[1]י, פרמקוס פור[2] |

שמעון ברבי הוו עסקי בפרגמטיא והוו נסבין ויהבין בהדא מיטכסא עלון להדא צור ועבדון עיבידתהון מן נפקון מן פילי אמרון נחזור ונחמי דילמא אנשינן כלום חזרו ומצאו חבילה של מיטכסין, וכסגנון זה הגי׳ בדפוסי׳ כאן [וכי״ת], וסיום המאמר שם אמרין הדא מלה מן יעקב סבאן דכתיב ויאבק איש עמו, וגי׳ זו עדיפא מהגי׳ שלפנינו אמ׳ (אמרין) להון מן הן לכון וכו׳ שהיא כסגנון הסיפור לעיל צד 906 אמר ליה מן הן אית לך וכו׳, ובמ״כ פי׳ בדוחק אמרין וכו׳ הבריות שראו זה אמרו להם מניין לכם חכמה זאת לחזור לאחוריכם אע״פ שלא הרגשתם שום שכחה, והגהתי גם כן מן הן, ובלק״ט מפרש עפ״י זה הסיפור ויותר יעקב לבדו אחר שהעביר כל אשר לו חזר לראות שמא שכח כלום לימדתך תורה דרך ארץ וכו׳ וכהגי׳ שלפנינו גורס שם מלאך היה ונדמה לו כרועה צאן אמר לו העבר שלך ואני מעביר שלי וכו׳: 3 לארכיליסטים וכו׳. לשר של ליסטים נדמה לו וכו׳ העביר המלאך וכו׳ והיה אבינו יעקב מעביר וחוזר ומוצא עדרים אחרים מעביר וחוזר ומוצא א״ל פרמקוס[1]) מכשף, ובכי״ל נשתבש לארכיליכטים והגהתי וכמו שהגי׳ בערוך ע׳ ארך ד׳ ועי׳ לעיל צד 880, וגם בערוך ליתא לזה צאן וכו׳ והשלמתי כגי׳ שאר הספרים, ובכי״ל כתוב כאן פרקמוס ובסמוך פרמקוס פרקמוס והגהתי, ופרקמוס כמו פרמקוס בחילוף האותיות וכן ח״ב לעיל צד 125 ליטרין וריטלין, ובט״ס כתוב בכי״ל גם בסוף זה המאמר כמו בסמוך לא חרשין מצלחין וכו׳, ובשהש״ר הלשון ורבנין אמרי לארכיליסטים נדמה לו לזה צאן ולזה צאן וכו׳ אמר לו העבר שלי ואני מעביר שלך כך העביר המלאך צאנו של יעקב כהרף עין והוה אבונן יעקב עניא דמלאכא מעבר וחזר ומשכח עין (כ״ה בדפ״ר וד״ו, והוגה במ״כ ען) אוחרי כל אותו הלילה, ובסגנון זה מסיים המאמר במה״ג עמו׳ 508 שהורכב שם עם המאמר של ר׳ הונא ויותר יעקב לבדו ויאבק איש עמו אמ׳ ר׳ חנינה נדמה לו המלאך לרועה לזה צאן וכו׳ אמ׳ לו העבר את שלי ואחר כך אני מעביר את שלך העביר המלאך צאנו שליעקב אבינו כהרף עין והוה אבונן יעקב מעבר עניה[2]) דמלאכא וחזר ומשכח ענין אחרנין כל ליליא עד עלות השחר, וגם בשכל טוב שם הורכבו שני המאמרים רבנין אמרי כרועה נדמה לו לזה צאן וכו׳ א״ל העבר את שלי ואני מעביר את שלך העביר מלאך את של יעקב כהרף עין והיה יעקב מעביר וחוזר ומשכח מעביר וכו׳: 5 נטל וכו׳. נטל יעקב פוקרין[3]) גיזת צמר ונתן בצוארו לחונקו וא״ל פרמקוס פרמקוס לא חרשין

[1]) φαρμακός. [2]) עֲנִיָּה. [3]) ποκάριον.

לא תרישין מצלחין בליליא, אמר ר׳ הונא בסוף אמר איני מודיעו עם מי הוא עסוק, מה עשה נטל אצבעו ונתנה בארץ והתחילה הוססת איש, אמר ליה מרא את מרחיל לי, כולי מינה הה״ד והיה בית
3 יעקב איש וגו׳ (עובדיה א יח), ר׳ חמא ברי חנינא אמר שרו שלעשו היה הוא דהוה אמר ליה ראיתי פניך כראות פני אלהים ותרצני (בראשית לג י) להתליטים שעומד ומתגושש עם בנו שלמלך.

3) לקמן פע״ח סי׳ ג׳, תנחומא וישלח סי׳ ח׳:

1 לא — בליליא] לית.. בליליא ד׳ובער[1]. לית.. בלילה (בלילא י) פגי. לית.. מצליחין בליליא אר[2]. לית.. מצליחין בלילא מ. ל׳ דת | הונא ומ | בסוף ל׳ פ | אמר] וגכי, ~ המלאך דת, ל׳ פא | אני | מודיע א | הוא ל׳ ומ | עסוק] רי, עוסק דפ׳אגכתמ | מה עשה ל׳ פר[2] | נטל] פ׳אבימ, נתן דגתר | 2 אצבעו] אצבעו ג״א צור (נעין צור ת) דת | ונתנה] פואבי, נתנה מ, ל׳ דגתר | והתחילה] ואימ, התחילת פ, והתחיל ג, התחילה הארץ דת | תוספת איש] ב, תוספת איש פ, תוספת אש ל[5]דואכת, תוספת ר[3], תוספת אור ג, תוספת מ, האש תוספת י | אמר ליה] פגכ, אמ׳ לה ו, א״ל אימ, אמר לו (ליה ת) יעקב דת | מן דא דפוא׳גכתרימ, מן דין א[2] | מרחל ו, מתחיל כרי | כולין ו, כוליה כ, כולי אנא י, כליה (כוליה א) אנא פא, כולי האי אנה מ, אנא כוליה דתר | מיניה פארמ, מניה י, מני כ | 3 איש וגו׳] וגו׳ ו, איש פאתימ, איש ובית וגו׳ ג, איש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש כ | חייא י | בר] אג, ביר׳ ו, בי ר׳ כ, בר דפתי | חנינה ות | הוא דהוא אמר ליה כי, היא דהוא אמר וג, הדא הוא דא״ל א[2], דהוה אמ׳ ליה ת, וזהו שאומר לו ח, הה״ד פ, הדה הוא דא״ל יעקב א[1] | 4 * ראיתי — ותרצני] ראיתי.. כראות מלאך אלהים ותרצני ל, כי על כן ראיתי.. כראות פני אלהים וירא כי לא יכול לו ת, כי על כן.. פני אלהים ותרצני גכי, כי.. ותרציני ד, כי.. ותירצני א[1], כי.. אלהים חא[2], כי.. כראות וגו׳ פ, כי על כן וגו׳ ו | להתליטים] כי[1], להתליטוס א[2]גר[2], להתליטם ו, להתליטוס פ, לאתליטוס ר[1], לאתליטין ע, משל לאתליטים ד, מלה״ד להתליטוס א[1], משל לאחד לאתליטים ת | שעומד] ע, שהוא עומד דא׳גכתרי, שהיה עומד פוא[2] | ומתגושש] א[2]ער[1], ומתגושש דפותר[2]י, ומשתגש ג, ומשתגיש א[1] | בן המלך פר |

ובו׳ המכשפים אינן מצליחין בלילה, וחרשין כמו לקמן סוף פפ״ו וחרשין בטצרים וכו׳, ובדפ״ר נוסף כאן להתיבות פרקמום פרקמוס פי׳ מכשף, ושם איתא לית חרשין מצליחין בליליא ונשמט כד״ו, וכפי׳ ב״ר כ״י מפרש פוקרין בגד דק, ובערוך ע׳ פקרין הועתק נטל פוקרין ונתן בצוארו ובע׳ פרמקס א״ל פרמקוס פרמקוס לית חרשין מצלחין בליליא, ובשהש״ר שם בדפ״ר וד״ו מה עשה יעקב אבינו נטל פוקרין וכרכו על צוארו אמר ליה פרמקום פרמקום (והגהה פרמקום פרמקוס) ח״ש את ליה (והגהה לית בכ״כ) חרשין מצלחין בלילה, וגר׳ שמלת פרמקום נמצא רק באותו המאמר בב״ר ובשהש״ר, ובערוך הש׳ העיר שבתרגום היוני העתיקו מכשף ח״מום בזו המלה: 1 איני מודיעו. בתמיה, ובשאר הספרים הגי׳ אני מודיעו וכו׳ מה עשה וכו׳ אמר לו מרא את וכו׳ מזאת אתה מפחידני אני כולי בזאת כלו׳ מאש הה״ד והיה בית יעקב וכו׳. ובפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א מפרש א״ר הונא בסוף אמר המלאך אני מודיעו עם מי הוא עסוק מה עשה נתן (עסוק נתן) אצבעו בארץ התחילה (והתחילה) הארץ תוססת (תוססת אש) מקום נעיצת אצבעו אמר לו יעקב מן דא את מתחיל (מרחיל) לי מאש זה אתה מבהילני אנא כוליה מיניה וכו׳, ובשכל טוב צד 183 נטל אצבעו ונותנו בארץ והתחילה תוססת אש א״ל יעקב מזה אתה מיראני משלי היא שנאמר והיה בית יעקב אש, ובשהש״ר בסגנון אחר א״ר חונא באותה שעה אמר המלאך לינא מודע לדין עם מאן נסיב ויהיב מה עשה נתן אצבע על הצור והתחילה תוססת אש אמר ליה מן הדא את מתחיל ליה כולי מיני (והגהה בכ״כ את מדחיל לי אנא כולי מיניה) שנאמר והיה בית יעקב איש, ותוספת הגי׳ גם כאן ברוב הספרים ועי׳ בעמת״ל ע׳ תסס [ובעין מאמר ר׳ הונא כאן נמצא גם לקמן פע״ח סי׳ ב׳ אמר ר׳ הונא בסוף אמר אני אגלה לו וכו׳, ונראה שבמאמר אחד של ר׳ הונא השתמש בעל המדרש בשני פנים כאן ולקמן שם, ואי אפשר לברר איפה אמר ר״ה מאמרו בתחלה]: 3 היא דהוה אמר. וטעם כראות פני אלהים פני המלאך [שלך, ודרש אחר לעיל צד 890 ורש״י בפי׳ עה״ת שם הרכיב שני הדרשות יחד] ובכי״ל כתוב כאן כראות מלאך אלהים, ואולי הוא פירוש הדרש, ובמאמר רחב״ח לקמן פע״ח פ׳ כי שרית וכו׳ הגי׳ גם בכי״ל הוא דאמר ליה כראות פני אלהים וכו׳, ובלק״ט מפרש שר של אדום היה עד עלות השחר כלומר עד שיעלה שחר לישראל ישועת ישראל שהוא דומה לשחר וכו׳ אומות העולם ומלכות אדום הרשעה הם נאבקים עם ישראל וכו׳, ובשכל טוב צד 183 נשתבש ר׳ נחמיה ב״ר חנינא אמר שרו של עשו שמגשש עם ישראל, ובמה״ג עמו׳ 509 הועתק רב חמא בר חנינה אמ׳ שרו שלעשו נזדמן לו הדא היא דכת׳ כי על כן ראיתי וכו׳, ומאמר רחב״ח נסדר בשהש״ר כאשר העירותי לפני המאמר ר׳ הונא אמר לרועה נדמה לו וכו׳ והגי׳ שם ר׳ חמא בר׳ חנינא אמר לשרו של עשו הרשע נדמה לו הדא היא דהוא אמר ליה אפך דמיין לשרך שנ׳ כי על כן ראיתי פניך כראות פני אלהים (כ״ה בדפ״ר ועי׳ במ״כ) ושם המשל שלפנינו בסמוך במאמר ר״ח ב״ר יצחק, ובתנחומא שם איתא הביא עליו המלאך ורפש עמו ולא הרגו שנאמר ויותר יעקב לבדו ויאבק איש עמו זה סמאל שרו של עשו שבקש להרגו שנאמר וירא כי לא יכול לו ונעשה צולע: 4 שעומד ומתגושש. וכן הלשון במשל לעיל צד 216 לשני אתליטין שהיו עומדין ומתגששין לפני המלך וכו׳ ועי׳ במ״י שם, וכאן הגי׳ להתליטים בח״א גם בכי״כ וילקוט דפ״ר ועי״ע בח״נ, ובערוך ע׳ אתליטין הועתק לאתליטין וכו׳, אבן בע׳ התליטוס כתב בעל הערוך התליטים ס״א אתליטים וכו׳, ובמה״ג שם הועתק משל למה הדבר דומה לאתליטוס[1]) שהיה עומד ומגשש[2]) בנו של מלך תלה עיניו וראה את המלך והרעיש עצמו לפניו, והמשל הוא המשך המאמר של רחב״ח, והנמשל חסר כאן, וטעמו כמו שאיתא בשהש״ר כך כיון שראה המלאך השכינה עומדת למעלה כן יעקב הרפיש עצמו תחתיו, אכן שם הובא המשל בדרש וירא כי לא יכול לו, והגי׳ שם א״ר חינגא (כ״ה בדפ״ר וד״ו) בר יצחק אמר לו הקב״ה למלאך שרו של עשו מה את עומד הוא בא עליך וחמשה קמיעים בידו זכותו זכות אביו וזכות אמו וזכות זקנו וזכות זקנתו מרוד עצמך עמו שאין אתה יכול לעמוד אפילו בזכותו מיד וירא כי לא יכול לו אמר ר׳ לוי וירא בשכינה כי לא יכול לו, ובזה המאמר הובא שם המשל שלפנינו, והגי׳ שם לארכיליסטים שהיה מתגושש עם בנו של מלך תלה עיניו למעלה וראה את אביו המלך עומד על גביו והרפיש עצמו תחתיו כך כיון שראה המלאך וכו׳ תחתיו הה״ד

1) לַאַתְלִיטוֹס. 2) וּמְגַשֵּׁשׁ.

תלה עיניו וראה המלך עומד על גביו והרפיש עצמו לפניו, אמר ר' ברכיה אין אנו יודעין מי נצח, אם מלאך אם יעקב, מן מה דכת' ויאבק איש עימו מי נתמלא אבק הוי האיש שהיה עימו:

כו) וירא כי לא יכול לו אמר ר' חננא בר יצחק הוא בא אליך וחמשה קמיעים תלויים בו, זכותו זכות אביו ואמו וזקינו וזקינתי, מדוד עצמך אם אתה יכול לעמוד אפילו בזכותו, למלך שהיה לו כלב אגריון ואריה אימירון והיה המלך נוטל בנו ומלבבו בארי שאם יבא הכלב להזדווג לו יאמר

3 ילקוט שם, שיר השירים רבה שם:

1 וראה] והיה י[1] | המלך] פונכערי, את ~ דאת | עומד ל' פא[2] | על גביו] עליו פ, ל' י[3] | והרעיש י, והכפיש א, הכפיש ר[2], בא והכפיש פ | לפניו] פואנכעי, ~ הה"ד וירא כי לא יכול לו אמר ר' לוי וירא בשכינה כי לא יכול לו דת | יודעין] פא[2]ג, ־ים דוהא[1]כתי | מי נצח ל' ת | 2 המלאך וא[1]כי, יעקב פ, מלאך נצח ת | אם יעקב נצח ת, או המלאך פ | מן מה] וחגכי, ומן מה דת, ממה פא | עמו דפחאנכתי, עמו וגו' ו | מי] אי, הוי (הווי ו, הוי אומ' ח) מי דפוחגכת | מתמלא כ | הוי ל' שהיה עימו] ו, שהיה עמו פהאנכרי, שעמו דת | 3 * וירא — לו פהאנכ] וירא.. יכל לו וגו' ו, וירא.. יכול וגו' ל, וירא.. יכול י, ל' דת | חננא] הג, חננה ו, חנינא די, חנינה ת, הונא פאכ | בר' א | הוא] וחגכי[1], אמר לו (א' פ) הקב"ה ~ דפאת | אליך] עליך ת, ל' ח | קמיעים] פוחא[2]כת, ־ין דא[1]גי | תלויים בו] ח, תלויין בו אי, תלוים בו וכ, תלוין בו פגב, בידו דת | 4 זכותו] ואילו הן ~ ו | זכות אביו] וי[1], וזכות אביו דהאגכת, וזכות אבות פ | ואמו] וזכות אמו פהאגכת, זכות אמו י, זכות אימו ו, ל' ד | וזכות זקינו דגכת, זכות זקינו ו, זכות (וזכות חא) זקנו פהאי | וזכות זקינתו דא[1]גכת, זכות זקינתו ו, וזכות (זכות י) זקנתו פחא[2]י | מדד וחגב | את יכול וג, תוכל פ | לעמד פג | בזכותו] פוהאגכי, ~ מיד וירא כי לא יכול לו דת | למלך] פוא[2]כעי[1], משל ~ דחא[1]ת | 5 * אגריון דוהאגכרין] אגדיון ל, אגריאון ע, אגרון ת, אנגריון פ | ואריה] ע, וארי דפוחאגכתעי | * אימירון ע] אימורון ל, אימרון ד[1], אמירון עי[1], נימירון ג, נימורין ר[2], נמירון דת, נומירון וא[1], נומרון ח, נומירין ש, גומירון כ, גומידון א[2], גומריון פ, ממריון ר[1] | והיה — ומלבבו] והיה.. את בנו ומלבבו דוחאנכתר, והיה.. את בנו ומלבלבו י[1], והמלך מלבב את בנו פ | יבוא את | להזדוג לו ד[1], להזדויג לו כת, ליזדוויג לו וג, ליזדויג ח, הזדויג לו פ, ויזדווג לו א[2] |

וירא כי לא יכול לו אמר ר' לוי וירא בשכינה כי לא יכול לו (וכסגנון זה הגי' בדפוסים [וכי"ת כאן] והרפיש עצמו לפניו הה"ד וירא כי לא יכול לו א"ר לוי וירא בשכינה כי לא יכול לו, ובסמוך מדוד עצמך וכו' אפילו בזכותו מיד וירא כי לא יכול לו), ובשכל טוב צד 174 מפרש הנמשל כיון שבא המלאך להזיקו תלה יעקב עיניו לשמים ראה המלאך שכינה עומדת לעזרת יעקב מיד הרפיש עצמו לפניו וצ"ע, ופי' הרפיש עצמו השליך עצמו לארץ וכל"מ התרפס (משלי ו' ג'), ובא"א הגיה וירא וגו' משל לאתליטים וכו' וכן נדפס בד' פיורדא וע' במ"כ [וכ"ה בכי"ת וירא כי לא יכול לו משל לאחד לאתליטים, ותיבת לאחד משובשת], ובחי' הרש"ש כתב שכן הגי' בילקוט, וכוון לדפוסי ילקוט המאוחרים, ובילק' דפ"ר וד"ו ליתא וירא וגו', וע' ביפ"ת [שפי' שהמשל דובא לגרסתינו כאן כי היכי דלא תקשי אם היה שרו של עשו היאך לא יכול ליעקב וכי אפשר שיגבר יעקב על המלאך לכן אמר שראה המלאך שהמלך עומד על גביו וכו', וע' גם ציגלער קעניגסגלייכניססע צד 314]: 1 אין אנו יודעין וכו'. ומ"ש וירא כי לא יכול לו אפשר לפרש כי לא יכול המלאך ליעקב ולכן בכעסו נגע בכף ירכו או וירא כי לא יכול יעקב להמלאך ומלאו לבו להזיקו וגם אפשר לפרש שזה לא נצח את זה ולא זה את זה ומ"ש ויאמר וכו' כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל אפשר לפרש שלא אמר המלאך על עצמו אלהים [אלא על מלאכים אחרים] ע' ביפ"ת, ומן מה דכת' ויאבק איש עמו וכו' ואין טעם ויאבק נתגשש עמו אלא ויאבק לשון אבק נתמלא אבק שהיה כושלך לארץ ע"י יעקב ונתעפר בעפר, ובמקרא נמצא רק כאן ויאבק ובסמוך בהאבקו וע' בפירש"י עה"ת וברמב"ן, ושם הובא מי נתמלא אבק האיש שהיה עמו, ובשכל טוב שם הועתק א"ר ברכיה אין אנו יודעין מי ניצח אם המלאך אם יעקב מדכתיב ויאבק איש עמו הוי אומר איש אשר עמו נתמלא אבק, ומוסיף שם וכתיב וישר אל מלאך ויוכל (הושע י"ב ה') בכה המלאך ונתחנן לו ליעקב הוי אומר יעקב ניצח, ובמה"ג שם א"ר ברכיה וכו' מי נצח אם מלאך וכו' ממה שנאמר ויאבק איש עמו הרי האיש נתמלא אבק, ובהאבקו בהוראת חבק נדרש בחולין צ"א א' במאמר ר' יהושע בן לוי אמר קרא בהאבקו עמו כאדם שחובק את חבירו וכו' ובהוראת אבק באידך דריב"ל שם מלמד שהעלו אבק מרגלותם עד כסא הכבוד כתיב הכא בהאבקו עמו וכתיב התם וענן אבק רגליו, ומאמר ר' ברכיה שלפנינו לא נסדר בשהש"ר, ושם בראש הענין ר' ברכיה ור' סימון בשם ר' אבהו אותו האבק נטלו הקב"ה ונתנו תחת כסא הכבוד וכו' ר' ברכיה בשם ר' חלבו אמר כתיב ויאבק איש עמו אין אנו יודעין מי היה ברשותו של מי אם המלאך היה ברשותו של יעקב ואם יעקב ברשות המלאך אלא ממה דכתיב ויאמר שלחני כי עלה השחר אמר לו המלאך ליעקב שלחני כי הגיע קילוסי לקלס הוי המלאך ברשות יעקב אבינו, ובמאמר סתמי בחולין צ"ב א' וישר אל מלאך ויוכל בכה ויתחנן לו איני יודע מי נעשה שר למי כשהוא אומר כי שרית עם אלהים הוי אומר יעקב נעשה שר למלאך וכו' [וע' לקמן פע"ח כס"י א']: 3 הוא בא וכו'. אמר הקב"ה הוא בא וכו' וע' במ"י לעיל צד 504 בד"ה אפילו וכו', ובשכל טוב שם גורס ומפרש א"ר חנינא בר יצחק אמר לו דבר הקודש למלאך הרי חמשה קמיעין תלויין ביעקב זכות עצמו וכו' מדוד עצמך אם אתה יכול לעמוד כנגד זכותו, ובמה"ג שם קיטע אמ' ר' חנינה בר יצחק בא אליו וקמיעין תלויין לו בצוארו זכותו וזכות אבותיו ולא יכול לו, ובלק"ט וירא כי לא יכול לו מפני זכותו ומפני זכות אביו וזכות זקנו וזכות אמו וזכות זקנתו, ובדפ"ר וד"ו חסר זכות אמו והושלם בא"א ובמ"כ, ופי' וקמיעין כאן זכויות כקמיעין תלויין בו לשמרו: 4 למלך וכו'. הגהתי כלב אגריון[1]) ואריה אימירון[2]) ועח"ג, ובערוך ע' אגריאון העתיק כלב אגריאון וארי אימירון ופי' אגריאון בלעז סלבטיקו[3]) וכו' ובע' אמר ד' למלך שהיה לו כלב אגריאון ואריה אמירון (ושם הביא גם מפסיקתא דהחדש שומע הקול אומירון ונשתבש בפסיקתא פ' החודש מ"ד ב') ופי' אימירון בייתי בלעז דומישטיקו[4]), וגם בפי' השני שבפי' ב"ר בדפ"ר מפרש לנכון כלב אגריון וכו' שלואטיקו ולשון יון הוא, אכן הוא

[1]) ἄγριος. [2]) ἥμερος. [3]) salvatico. [4]) domestico,

לו המלך ארי לא יכול להזדווג לו ואת יכול לבני כך אם יבואו האומות להזדווג לישראל יאמר להם הקב"ה שרכם לא היה יכול לישראל ואתם כל שכן:

ויגע בכף ירכו נגע בצדיקים שעתידין לעמוד ממנו זה דור השמד:

ותקע כף ירך יעקב וגו' ר' ברכיה ור' אלעזר שעייה בשם ר' אסי סידקה כרג,

3 ילקוט שם, שיר השירים רבה שם: 4 ילקוט שם, פסה"ר שם:

1 לא יכול] ר¹. לא היה יכול דוחאגכתר״י | להזדווג לו] א². לעמוד בו דפוחא'נתר״י | ואת — לבני] ואת (ואתה חגבי) מבקש ליזדווג (ליזדוויג ח. להיזדווג ג. להזדווג י. להזדויג כ) לבני וחגבי. ואתה רוצה להזדווג לבני א. ואתה מבקש להזדווג (להזדויג ד'פת) לו דפת | אם] פה. שאם דואגכתי | יבאו פוח | אומות העולם דפוהאגבי. מכתישי השם ת | להזדווג] ואי. להיזדווג ג. להזדויג ד'פבת. להזדוג ד. ליזדוויג ח | להם לישראל וחי | יאמר — הקב"ה] יאמר להם י. הקב"ה או' להם פ | 2 לא — לישראל] לא היה (הוה י) יכול לעמוד (לעבד כ) בו דוחגכתי. לא היה.. לעמוד א. לא עמד בפני אביהם פ | כל שכן] מבקשים להזדוג (להזדויג אי. להיזדווג ג. להזדויג כת. לזדווג ד'ן. ליזדוויג ח) לבניו דוחאגכתי. מבקשין להזדויג לבני פ | 3 ירכו] פגת. ירכו דוא²י. ירך יעקב חא¹כ | בצדיקים] פוחאגבי. ~ ובצדיקות בנביאים בנביאות ד. בדורו של שמד נגע בצדיקים ובצדיקות בנביאים ובנביאות ת | שעתידין] פי. שהן עתידין דא²גכת. שהם עתידים חא¹. שהן עתידים ן | לצאת פי | זה] פוחא²גכי. ואי זה זה זה דת. של א¹ | דור השמד] י. דור של השמד (שמד א¹) והא¹. דורו של שמד דפא²ג. דור של המרה ת | 4 וגו' ל' | ר' ברכיה — סידקה] ר' ברכיה ור' לעזר שעויה בשם ר' יסא סידקה ן. ר'.. ר' אלעזר שעויה בשם ר' אסי סידקיה ג. ר'.. אלע' שעויה בש"ר יוסי סידקא י¹. ר'.. ור' אלעז' שעייה בש"ר אידי אמרי סדקה א². ר'.. ר' אלעזר שעמיה בשם ר' אידי שירקה כ. ר'.. ור' אלעזר ור' אושעיא בשם ר' אידי אמרי סידקה א¹. ר'.. ור' אלעזר ר' אלעזר אמר שייעא ר' ברכיה בשם ר' אסי (יוסי ת) אמר סידקה דת. ר' ברכיה א' סדקה פ. ר' איסי או' סידקה ח | כרג ל' ג |

גורס ארי גומירין ומפרש ארי תרבות, וזר הפירוש בפי' ב"ר כי"ט וכי"א כלב אגריון כלב כשמגרה (שמגרה) אדם אותו (אותו אדם) נושכו ארי ממריון (גימורין) ארי של (של בן) תרבות גמריון לשון תמורה כמו המר ימיר (אם המר ימיר) כלומר שמחלף מנהגו שהיה לו תרבות לדור עם בני אדם, וכתיבת המלה בגר"ן איתא גם במדרש ד"ו ובכי"ו וכי"ח וכי"ג [וכי"א א' וכי"ת] וכן נשתבש גימורין במדרש שמואל פי"ז במאמר הנובע מהפסיקתא, ובשהש"ר שם במאמר רתב"ח משל למלך שהיה לו ארי אימירון וכלב אגריון מה עושה המלך זיווג את הארי והיה כלבבו כנגד בנו והיה אומר שאם יבא הכלב להזדווג לבני יאמר בני לארי יכלתי ולכלב איני יכול כך בשעה שאומות העולם באים להזדווג לישראל הקב"ה אומר להם שר שלכם לא יכול לעמוד באביהם ואתם יכולין להם, ומעם מלבבו בארי שיתגרה בו ויחזק ויאמץ לבו שאם יבא הכלב וכו' ואת יכול לבני בתמיה: 3 נגע בצדיקים. וכ"ה בשאר כ"י ובילקום [ובכף ירכו היינו ביוצאי ירכו כפי' ביפ"ת], ובמה"ג שם נגע בצדיקים שעתידין לעמוד ממנו זה דורו שלשמד, ובלק"ט נגע בצדיקים שעתידין לצאת ממנו, וכן ברקאנטי נגע בצדיקים שהם עתידים לצאת ממנו זה דורו של שמד, [ובבחיי נגע בצדיקים העתידין לצאת ממנו זהו דורו של שמד והועתק מרמב"ן] וברמב"ן הביא נגע בכל הצדיקים שעתידין להיות ממנו זה דורו של שמד, ופי' שם והענין כי המאורע כלו רמז לדורותיו שיהיה דור בזרעו של יעקב יתגבר עשו עליהם עד שיהיה קרוב לקעקע ביצתן והיה זה דור אחד בימי חכמי המשנה בדורו של רבי יהודה בן בבא וחבריו כמו שאמרו (שהש"ר פ"ב ז') א"ר חייא בר אבא אם יאמר לי אדם תן נפשך על קדושת שמו של הקב"ה אני נותן ובלבד שיהרגוני מיד אבל בדורו של שמד איני יכול לסבול וכו', ודורו של שמד נקרא זמן הגזירות האכזריות של אדריינוס קיסר והוא הזמן שנהרג בו ר' יהודה בן בבא עם שאר חסידי אל הרוגי מלכות ועי' בערך מלין צד 25 וגרעץ קורות היהודים ח"ד מהדורא ד' צד 430, וגי' הדפוסים כאן כמו בשהש"ר שם ויגע בכף ירכו בצדיקים ובצדיקות בנביאים ובנביאות שהיו עתידין לעמוד ממנו ומבניו אי זה זה (כ"ה בדפ"ר וד"ו) זה דורו של שמד, [וכעין זה בכי"ת, ושם נמצא עוד הוספה זרה (על הגליון רשום תוס') ויגע בכף ירכו באותה שעה פגם את הלבנה וחטף את חצי השם וחסר הכסא רגל הה"ד כי יד על כס יה לכך קפץ הקב"ה ונשבע שלא יהיה הכסא שלם והשם שלם ותימלא פגימת הלבנה עד שיכרית זרעו שלעשו מן העולם הה"ד מלחמת לי"י בעמלק מדור דור, ורמיזותיה של הוספה זו מתבארות עפ"י הדרש לעיל צד 793 האבות הן הן המרכבה (ועי' גם צד 788) והמאמר במכילתא בא פ"א שליקוי הלבנה סימן לישראל שהם מונים ללבנה, ועי"ע בפסיקתא פ' זכור (כ"ם א') ופסי"ר פי"ב (נ"א א')]: 4 ר' ברכיה וכו'. בכי"ל כתוב שעייה בינו שיסי בדיו דיהה בכתב הספר (ושם אחד הוא אסי יסא יוסי איסי ועי' במ"י לעיל צד 192 וצד 571), ומשמע מעם המאמר ר"ב ור"א אמרו בשם עצמן שעייה ובשם ר' אסי אמרו סידקה וכו', ובנר' לא נמצא דוגמא לזה הסיגנון בב"ר, ובפי' ב"ר כי"ם גורס ומפרש ר' ברכיה ור' אלעזר אמר שעייה בשם ר' אמי אמר סידקא (ובפי' ב"ר כי"א נשתבש ר"ב ור"א ור' אושעיא בש"ר אסי אמ' סדקה, ובנדפס בדפ"ר רבי אלעזר אמר שעייה בשם ר' אסי סידקה [וכ"ה הגי' ר' אושעיא (בש"ר אידי) בכי"א א', ובכי"א ב' הועבר קו על תיבת שעייה ועל הגליון כתוב ור' אושעיא]), וקשה גם סגנון הלשון בגי' הדפוסי' ר' ברכיה ור' אלעזר ר' אלעזר אמר שייעא ר' ברכיה בשם ר' אסי אמר סידקה וכו', ובשהש"ר שם הגי' בדפ"ר וד"ו ר' אלעזר ור' ברכיה שוויא בשם רבסא סידקה כרג (ובמ"כ הגיה שם עפ"י גי' הדפוסי' כאן וכן הדפיסו אחריו), ובילקום ד"ו הוגה ר' ברכיה ור' אלעזר ר' ברכיה אומר שעייה ר' אליעזר בשם ר' יוסי אומר סירקא וכו', ובגליון שם פי' שעיית החליקו, ומפרש ביפ"ת שייעא (שייעה) פי' החליקה וענינו דכף הירך והוא הקולית מקומו בולט קצת וניכר מבחוץ באדם וזה הכהו עד שנתקע כף הירך בפני' ולא ניכר מבחוץ והיה המקום חלק ושוה לבשר הגוף וקא מפרש ותקע מגז' ותקעתיו יתד [ישעיה כ"ב כ"ג], ובמ"כ פי' החליק הבשר מעל העצם, וכעין זה גר' הפירוש בפי' ב"ר כי"ם מלשון אחר שעייה בלעז אשילושא¹) ודומה לו שעה מעליו והדל [ע' איוב י"ד ו'], וקשה לפרש גם הגי' שעייה (שעויה) החליקה ועי' בת"נ לעיל צד 357, ובלק"ט העתיק ר' אלעזר אומר עיוה לו ירך וצ"ע, ואולי מלת שעייה הכתובה בכי"ל בינו שיטי אינה מעיקר הספר וליתא גם בכי"ם וכי"ת, וכן הועתק בשכל טוב שם ר' ברכיה ור' אליעזר בשם ר'

¹) essillier (?) schinden.

ר' נחמן אמר פירשה היך דאת אמר ותקע נפשי מעליה (יחזקאל כג יח), אמר ר' חננא בר יצחק כל אותו הלילה היו שניהם שקועים זה כנגד זה, מגניה דדין כלקבל מגניה דדין, כיון שעלה עמוד השחר ויאמר שלחני כי עלה השחר:

פרשה עח

לב כז) ויאמר שלחני כי עלה השחר חדשים לבקרים רבה אמונתך (איכה ג כג) א
אמר ר' שמעון בר אבא עד שאתה מחדשנו בכל בקר ובקר אנו יודעין שאמונתך רבה לגאלנו, אמר ר' אלכסנדרי עד שאתה מחדשנו בכל בקר ובקר אנו יודעין שאמונתך רבה להחיות לנו את המתים:

1 ילקוט שם: || 4 איכה רבתי פ' חדשים לבקרים (ג' כ"ג), מדרש תהלים כ"ה סי' ג':

1 רב נחמן ח, רב (ר' פ רי) נחמן (נחמ' י[1]) בר (בר' א[1]ר[2]) יעקב דפואגתרי, רב נחמן בר יצחק ר[3] | פירשה] וחגכ, פרשה פאי, פירשה ממקומה דת | מעליה] האג, מעליה וגו' ן, וגו' (מעליה כי, ממך ת) כאשר נקעה נפשי דכתי, ל' פ | חננא] וחג, חיננא כ, חנינא אתי, ־נה דפ | בר' א[1] | 2 אותה חת | היו שניהם] היו ר, ל' ן (והושלם בגליון) | שקועין י[1], פוגעין דפאתר, פגועין ג, ־ים ו[0]ח, פגיעים כ | כנגד זה] וחכי, בזה דפגתר, את זה א | מגניה] וח, מגנייה ג, מגיניה דפאכתרי | דדין ן | כל קבל חגכ, כל קביל י, כלוקבל ן, לקבל אר, לקביל דפתר[3] | מגניה] ח, מגנייה ג, מגיניה דפו[0]א[1]כתרי | דדין ן | כשעלה פ | 3 ויאמר] מה כתי' ויאמר ח, מה כתי' י, אמ' כ | עלה השחר] וגו' ן || 4 * כי — השחר דאגכתי) כי.. השחר וגו' ן, וג' ל, ל' פ | חדשים] וגבי, כתיב (כת' פ) ~ דפאת | רבה אמונתיך גת, וגו' ן | 5 שאת וכ | מחדשנו] מחדשינו דת | ובוקר ן | יודעין] פת, ־ים דוא[2]גכ, יודעי' א[1] | רבה] עלינו רבה פ, רבה עלינו א | לגאלנו] פו, לגאולנו א[1], להחיותינו כ, להחיות (להיות ת) לנו את המתים דגת | (אמר ר' אלכסנדרי — המתים ל' גכ) | 6 אלכסנרי ן, אליסכנדרי א[1] | עד] פוא[1]א[02], ממה דת | שאת ן | מחדשנו] פא[1]א[02], מחדשינו דות | * בכל — ובקר פא[1]] בכל.. ובקר א[02], בכל בוקר ובוקר ן, בכל בכל בקר ל, בבוקרן של מלכיות (מלכים ת) דת | יודעין] פא[2], ־ים דות, יודעי' א[1] | רבה] עלינו רבה פ, רבה עלינו א | להחיות — המתים] פוא, לגאלינו דת |

יוסי סדקית כדג, וטעם המאמר ר' ברכיה ר' אלעזר בשם ר' אסי וכו' אמר ר' ברכיה אמר ר' אלעזר בשם ר' אסי סידקה, וכו' ועי' במ"י לעיל צד 6 בר"ה ר' ירמיה וצד 123 בר"ה ורבי יהודה, ומאמרי ר' ברכיה בשם ר' אלעזר עי' לעיל צד 55 צד 230 ועוד פעמים שונות, ור' אלעזר היה בן דורו של ר' אסי ויתכן שאומר בשמו ועי' באגה"א ח"ב צד 6: 1 ר' נחמן. בכי"פ ובפי' ב"ר כי"ט וילקוט הגי' ר' נחמן, ועדיפא הגי' רב נחמן שהוא אמורא בבלי, ובלק"ט נשתבש ר' יוחנן בן יעקב אומר פירשה כמו ותקע נפשי וכו' ובשכל טוב שם ר' נחמיא בר' יעקב אומר שפירש הכף ממקומה ודומה לו פן תקע נפשי ממך (ירמיה ו' ח') [וכן הובא פסוק זה בפירש"י עה"ת ובראב"ע], ובפי' ב"ר הנדפס הגי' רב נחמן בר יצחק, ובדפוסי' [וכי"ת] נוסף פירשה ממקומה כמו שגורס או מפרש בפי' ב"ר, ובשהש"ר שם הגי' בדפ"ר וד"ו ר' נחמן בר יעקב אמר פירקה המד"א ותקע נפשי וכו', ובמ"כ הגיה שם פירקה ממקומה וכן הדפיסו אחריו: 2 שקועים וכו'. מתגששים זה עם זה כאילו הם שקועים זה בזה מגן של זה כנגד מגן של זה, וגם בילקוט דפ"ר הגי' שקועין, ולכתיבת כלקבל בתיבה אחת עי' דאלמאן צד 231 ועח"נ ולעיל צד 438, ובשכל טוב צד 175 גורס ומפרש ר' חמא ב"ר חנינא כל אותו הלילה היו שניהן שגושין זה לזה זה כנגד זה תריסו של זה כנגד תריסו של זה כיון שעלה השחר הניחו ויאמר שלחני, ובפי' ב"ר כי"ט וכי"א היו פוגעין זה בזה גלחמין זה עם זה (גלחמים זה בזה) מגיניה דדין לקבל וכו' שלא היה אחד מהם יכול לנצח את חברו (לנצח חבירו), [וע"ע במבוא לתנחומא מ"ב צד 126], והפרשה נסמכה בסיומה לפרשה שלאחריה ועי' במ"י לעיל סוף פע"ד:

פרשה עח. בדפ"ר נסמן פע"ו, ובמקרא אין כאן פרשה פתוחה או סתומה: 5 לגאלנו. וכ"ה בכי"פ וכי"ו במאמר רשב"א לגאלנו ובמאמר ר"א להחיות לנו את המתים, ובאיכ"ר הוקדם מאמר ר"א למאמר רשב"א, והגי' שם חדשים לבקרים רבה אמונתך אמר ר' אלכסנדרי על שאתה וכו' בכל בקר ובקר אנו יודעין שאמונתך רבה לתחיית המתים אמר ר' שמעון בן אבא על שאתה מחדשנו בבקרן של מלכיות אנו יודעין שאמונתך רבה לגאלנו, אכן באיכ"ר מ"ב הגי' ר' סימון אמר על שאת מחדשנו בבוקרן של מלכיות אנו יודעין שרבה אמונתך לגאלנו א"ר אלכסנדראי על שאת' מחדשנו בכל בקר אנו וכו' שאמונתך מרובה על כל להחיות המתים, ובכי"ג וכי"כ איתא רק א"ר שמעון וכו' רבה להחיות לנו את המתים (להחיותינו), ול"ג שם א"ר אלכסנדרי וכו' או שדלגו שם מן שאמונתך רבה עד שאמונתך רבה, [ובכי"א ב'משובש וחסר ג"כ מאמר ר' אלכסנדרי ובמאמר ר"ש בר' אבא כפולות התיבות אנו יודעים שאמונתך רבה עלינו להחיות לנו את המתים, ובגליון כתוב לגואלנו א"ר אליסכנדראי עד וכו', ובכי"ל כתוב במאמר ר"ש ב"א עד שאתה מחדשתו והוגה בכתב אחר מחדשנו] ובמ"כ ויפ"ת הגיהו במאמר רשב"א כפי הגי' באיכ"ר על שאתה וכו', ובפי' ב"ר כי"ט מלשון אחר גורס ומפרש על שאתה מחדשנו בכל בקר בניחותא כלומר מתוך שאתה מחדשנו בכל בקר עד כשאדם ישן בלילה וניעור לבקר דומה לו כחדוש מתוך נהורא דעלמא אין אנו יודעים שרבה אמונתך לגאולה כלומר אין אנו יודעים שאמת היא אמונתך שהבטחתנו לגאלנו [והוא גורס כגי' הדפוסים וכי"ת בראשונה תחה"מ ובשניה לגאלנו אלא שבפעם שניה הוא גורס אין אנו יודעים, והראשונה הוא בניחותא והשניה בתמיה], ובמדרש תהלים מ"ב שם המאמר ר' שמעון בשם ר' סימון אומר ממה שאתה מחדשנו לבקרים אנו מאמינים ומכירין שאתה מחזיר לנו נשמותינו לתחיית המתים ר' אלכסנדרי אומר ממה שאת מחדש אותנו לבקרים של גליות אנו יודעים שאמונתך רבה לגאלנו, אכן במ' תהלים שנדפס מכבר הגי' ר' שמעון בשם ר' סימון אומר ממה שאתה מחדשנו לבקרים אנו יודעין

ר׳ שמואל בר נחמן אמ׳ משׁ׳ ר׳ יונתן אין כת למעלה מקלסת ושונה, אמר ר׳ חלבו בכל יום הקב״ה בורא כת מלאכים חדשים וא׳ שירה חדשה והולכים להם, אמר ר׳ ברכיה ישחתי לר׳ חלבו ויאמר שלחני כי עלה השחר, אמר לי תנוקא מא סבית מתנקני, מיכאל וגבריאל הן הן שרים שלמעלה, כולם מתחלפים והן אין מתחלפים: אדריינוס שחיק טמיא ישאל לר׳ יהושע בן חנניה אמר ליה

1 ילקוט ר׳ קל״ג. [וע׳] חגיגה י״ד א׳ חולין ל״ח ג׳, במות רנה פפ״ו כי׳ ו׳:

1 ר׳ שמואל — יונתן] ר׳.. בר נחמן בשם (משום כ) ר׳ יונתן (אמ׳ א[1]) פוא׳גב. אריטב״ג בש״ר יונת׳ א[2]. אמ׳ שמו׳ בר נחמן מש״ר יוחנן י[1]. ר׳ חלבו בשם ר׳ שמואל בר נחמן (נחמני אמ׳ ת) דת | אין] פואגב. לעולם ~ דת (אין — חלבו ל׳ י) | למעלה] פאגב. למעלן ו. של מעלה דת | אמר ר׳ חלבו] פואגב. אלא דת | יום] ~ ויום פואגבי | הקב״ה בורא] פוי. בורא הקב״ה דגת. בורא כ. הקב״ה מחדש א | 2 מלאכים] י. של ~ דפואגבת | חדשים] וכ. חדשי׳ י[1]. חדשין ג. חדשה דת. ל׳ פא | ואומ׳ פא[2]. ואומרים א[1]. והם אומ׳ ו. והן אומ׳ י[1]. והם אומרים כ. והן אומרין דגת | חדשה] פואגבי. ~ לפניו דת | והולכים] ואיכתי. ־ין דפג. והולכי׳ א[2] | * להם דפואבתי] להן ג. ל׳ ל | שחתי לר׳] פוגבר. כתתי לר׳ אי[1]. השבתי את ר׳ דת | הלאבו א[1] | ויאמר] א. והא כתי׳ (כת׳ וגת) ~ דפוגתר[2]. והכתי׳ כר[1]י | 3 שלחני — השחר] אגבי. שלחני וגו׳ ו. שלחני פ. שלחני.. השחר והגיע זמני לומר שירה דת | אמר לי] א־[1]. אמר ליה דפגבת. אמ׳ לה ו. א״ל ר[2]י | תנוקה פואר[2]י. חניקה ג. ינוקא כ | מה סבית וגר[1]. מה את סבית א׳ר[2]. מי סבית כ. מה את צבית פ. מה סברת י. מי סברת ר[3]. סב״ת ד. סביר א[2]. את סבר ת | * מתנקני פוא[1]ר[3]] מחניקיני י. מתנקנו ל. מחניקתו ג. למתנקני א[2]. למחנקיני אמרית כה הוא דין דכתיב ויאמר שלחני כי עלה השחר אמ׳ לי זה ד. למחנקני אמרית מה דין דכת׳ ויאמר.. השחר זה ת | הן הן] פאגבי. הם הם ו. שהן דת | שלמעלן ו. של מעלן ג | 4 כולם מתחלפין א[1]. כולהון (כולן א[?]) מתחלפין פא[2]. וכולהן מתחלפי׳ י[1]. דכולא מתחלפין דת. כולה (כלה כ) מתחלף וגב | והן] ת. ואינון דאי. והינין כ. והינין ו. אינון פ. הינון ג | אינן י. לא דפוגת | מתחלפין דפוא[2]גכת. מתחלפי׳ אי[1]י | אדרינוס פוג | טמיא] עצמות פואגב | שאליה גבי. שאלה ו. שיילה פא | לר׳] את ר׳ דת | בר׳ א | חנינה דת | לו פת |

שאמונתך רבה לגאלנו ועי׳ גם בילק׳ תהלים ר׳ תש״ב ובילק׳ מכירי שם כ״ה סי׳ ב׳: 1 אין כת וכו׳. רשב״נ בש״ר יונתן פותר קרא חדשים לבקרים וכו׳ במלאכים שהקב״ה בורא בכל בקר מלאכים חדשים ואין כת למעלה מקלסת וחוזרת ומקלסת ביום אחר וכדאמר ר׳ חלבו בכל יום הקב״ה בורא כת מלאכים חדשים והם אומרים שירה חדשה והולכין להם, [וכן] בפי׳ ב״ר כי״ט מלשון אחר כפרים והולכים להם כלים כאליהם כדמפרש לקמן והייט אין כת למעלה מקלסת ושונה, [ועי׳ בבמבוא לתנחומא מ״ב צד 126], ובאיכ״ר ל״ג ר׳ שמואל וכו׳ אין כת וכו׳, ושם הגי׳ אמר ר׳ חלבו בכל יום ויום בורא הקב״ה כת של מלאכים חדשים ואומרין שירה חדשה והולכין להם, ובאיכ״ר מ״ב ר׳ שמואל אמר אין כת של מעלה אומרת שירה ושונה ר׳ חלבו בשם ר׳ שמואל אומר בכל יום ויום הקב״ה מחדש לו כת של מלאכים והן אומרין שירה לפניו ומהלכין, ובברייתא בחולין שם ומלאכי השרת אין אומרים שירה אלא פעם אחת ביום וכו׳ ואמרי לה פעם אחת בעולם: 2 שחתי וכו׳. אמרתי לר״ח והא כת׳ ויאמר שלחני וכו׳ וטעם הכתוב כמו שנדרש למטה [ובשהש״ר פ״ג פ״ו על שם ר׳ ברכיה בשם ר׳ חלבו] ויאמר שלחני כי הגיע זמן קילוסים לקלס וכו׳ וזה המלאך היה נברא מכבר אמר לי ר״ח הנוקא מא סבית וכו׳ אתה התונק מה ראית לחנקני בתשובתך מיכאל וגבריאל הן הן שרים שלמעלה והן קיימים ואינן כלים והמלאך שנאבק עם יעקב היה אחד מהם, ובתנחומא מ״ב וישלח סי׳ ז׳ ובמדרש אבכיר שהועתק בילקוט ר׳ קל״ב הדרש שהמלאך היה מיכאל [ועי׳ בתר״י א׳ לפסוק כ״ה], ולדעה שמיכאל וגבריאל הם שרים שלמעלה ע׳ לעיל צד 699 קומו השרים זה מיכאל וגבריאל [ופסיקתא פ׳ החודש (מ״ה ב׳) ופסי״ר פט״ו (ס״ט א׳) מלאכיהן דמלאכיא אפילו מיכאל וגבריאל, וע״ע בפסי״ר פמ״ו (קפ״ח א׳) ופדר״א פ״ד ובמ״ר פ״ב כי׳ י׳] והגי׳ שחתי (כתתי) לר׳ חלבו איתא גם בשאר כ״י ובילקוט ועי׳ בעמת״ל ע׳ שות וע׳ כות ולעיל צד 114, והגי׳ סבית גם בבי״ו [ובי״א א׳] ובי״ג ובי״כ ועי׳ בעמת״ל ע׳ סבי, וכ״ה בפי׳ ב״ר כי״ט ובי״א ומפרש שם שחתי לר׳ חלבו כלומר הקשיתי לו והכתיב (והא כתי׳) שלחני (ויאמר שלחני) כי עלה השחר והגיע זמן לומר שירה (ובפי׳ ב״ר דנדפס והגיע זמני לומר וכו׳, וכן נוסף בדפוסי׳ [ובי״ת]) וכבר היה נברא מאתמול מכלל שיש כת מקלסת ושונה אמר לי תנוקא (א״ל תנוקה) מה סבית (מה את סבית) לשון ראיה וכו׳ לתפוס אותי בדבריך כאדם שתופס את חבירו (חברו) בגרונו להונקו, ובאיכ״ר שם בדפ״ר וד״ו אמר ר׳ ברכיה השבתי לר׳ חלבו והא כתי׳ ויאמר שלחני כי עלה השחר אמר לי הנוקה סברת להנוקני גבריאל ומיכאל הן שרים של מעלה דכולא מתחלפים ואינון לא מתחלפים (וכ״ה בדפ״ר וד״ו כאן השבתי את ר׳ חלבו וכו׳ סברת וכו׳ דכולא וכו׳), ובאיכ״ר מ״ב א״ר ברכיה לר׳ חלבו והכתיב ויאמר וכו׳ כי עלה השחר א״ל חניקה סברת מחניקיני דוה מיכאל וכו׳ הן כולהי מתחלפין ואינון לא מתחלפין, ובנגון הלשון תנוקא וכו׳ איתא גם בהמאמר בשהש״ר פ״א ב׳ אמר ר׳ ברכיה שנה לי ר׳ חלבו וכו׳ אמרתי לר׳ חלבו וכו׳ אמר לי חנוקה סברת להנוקני, וכהגי׳ שם אמרית ליה ומהו דין דכתיב לוחות אבן כתובים באצבע אלהים אמר לי וכו׳ כן הגי׳ כאן בדפוסי׳ אמרית מה הוא דין דכתיב ויאמר שלחני וכו׳ אמר לי וכו׳, ואגדה הולקת בחולין שם ועי׳ ביפ״ת ובחי׳ אגדות מהרש״א, ורשב״נ מש׳ ר׳ יונתן אינו דורש כאן מהיכן המלאכים נבראים, ובפי׳ תשובותיו של ריב״ח לאדריגוס בסמוך נבראים המלאכים בנהר דינור שיוצא מזיעת החיות, וכן האגדה בחגיגה י״ג ב׳ מהיכן נפיק מזיעתן של החיות וכו׳ [וכן בפדר״א פ״ד והחיות עומדות וכו׳ ומזיעת פניהם נהר של אש מושך ויוצא לפניו שנאמר נהר דינור נגד ונפק מן קדמוהי] ושם י״ד א׳ אמר ליה שמואל לחייא בר רב וכו׳ תא אימא לך מילתא וכו׳ דהוה אמר אבוך כל יומא ויומא נבראין מלאכי השרת מנהר דינור ואמרי שירה ובטלי שנאמר חדשים לבקרים וכו׳ ופליגא דר׳ שמואל בר נחמני דאמר ר׳ שמואל בר נחמני אמר ר׳ יונתן כל דיבור ודיבור שיוצא מפי הקב״ה נברא ממנו מלאך אחד וכו׳ ועי׳ בתוספות שם בד״ה מזיעתן וכו׳ ובד״ה ופליג וכו׳, ובשמו״ר שם איתא המלאכים מתחדשין בכל יום ומקלסין להקב״ה וחוזרין לנהר אש שיצאו ממנו ושוב האלהים מחדשן ומחזירן כשם שהיו בראשונה שנאמר חדשים לבקרים: 4 שחיק טמיא. שחיק עצמות. ובכ״י שציינתי ובאיכ״ר הגי׳ כן ועי׳ לעיל צד 261 [וצד 740] ובח״נ

אתון אמרין אין כת למעלה מקלסת ושונה [אלא בכל יום הקב"ה בורא כת מלאכים חדשים וא' שירה חדשה והולכים להם, אמר ליה הן, אמר ליה] ולאן אזלין, אמר ליה מן הן דאיתברון, אמר ליה מנן איתברון, אמר ליה מנהר דינור, ומה עסקיה דנהר דינור, אמר ליה כהדין ירדנא דלא פסיק לא בימטא ולא בליליא, אמר ליה מן הן אתי, אמר ליה מזיעת החיות דאינון מזיעין מן טעינין כורסיה, אמר ליה סונקתדרין דידיה והדין ירדנא מהלך בימטא ולית הוא מהלך בליליא, אמר ליה לא נטר הוינא בבית

3 סנינה י"ג ב' [וצ' פסי"ר פל"ג (קנ"ה ב')]:

1 אתון אמרין] **פוא'גבי**, אתם אומרים **ד**, אתם אומרין **ת**, אין אתו' אמרין **א**[2] | שאין **ת** | למעלה] **פאבי**, למעלן **ו**, של מעלה **דת**, של מעלן **ג** | * אלא — להם] אלא בכל יום ויום (בכל יום **י**, כל יום **פ**) הקב"ה בורא (בורא הקב"ה **א'גב**) כת של מלאכים חדשים (כת של מלאכים **אגב**, מלאכים חדשים **י**, חדשים **פ**) והן אומרין (והם אומרין **ת**, והן אומרים **ו**, והן אומרי' **בי**[1], ואומ' **פא**) שירה לפניו (שירה חדשה **וא**[2]**גב**, שירה **פא'י**) והולכין (והולכים **וא**[1]) להן (להם **פואבת**) **דפואגבתי**, וג' **ל** | 2 * אמר — הן **ג**] אמ' לו הן **פא'כ**, אמר ליה הין **ד**, אמ' לו היין **ות**, ל' **לא**[2]**י** | * אמר ליה **דוגכת**] א' לו **פ**, א"ל **א**, ל' **ל** | ולהן **וגב** | אינון אזלין | * ליה **גבת**] לה **ו**, לו **פ**, לי **ל**, ל' **ד** | * מן הן **דוגכת**] מה הן **ל**, מאן **א**[1], מן **פא**[2], להן **ו**[1] | דאיתברון] **וא**[1]**כי**, דאתברון **פא**[2], דאיתברין **ג**, דאיתברניין **ד**, דאתבריין **ת** | לה **ו** | מן הן **וגי**, ומן הן **פו**[0], ומן אן **דת**, ומאן (ומן **א**[01]) הך **א**[1], ומה הוא **א**[2] | 3 איתברון] **גבי**, אתברון **ו**, אתבריין **ת**, הן איתברניין **ד**, ל' **פא** | לה **ו** | מנהר] **פא**[1]**גב**, מן נהר **דוי**, נהר **א**[2] | ומה] אמר ליה ומה **דגבת**, א"ל ומאי **א**, אמ' ליה (א"ל **י**) מה **פוי** | עיסקיה **ו** | דהדין נהר **פא**[2]**י**, דההן נהר **ו**, הדין דנהר **א**[1], דההיא נהר **ג** | לה **ו** | כהדן **ו** | יורדנה **ו**, ירדנוס **פ** | פסק **את** | לא ל' **ג** | בימטא] בליליה **ו** | 4 ולא ל' **ג** | בליליא] **אבת**, בלילא **די**, בלילה **פ**, ובליליא **ג**, בימטא **ו** | * אמר ליה **דפגבת**] אמ' לה **ו**, א"ל **אי**, אמר **ל** | מן הן] **וי**, ומן הן **א**[1]**גב**, ומן אן **דפת**, ומהין **א**[2] | אתי] **פאג**, הוא אתי **הוכת**, הוא אתא **י** | לה **ו** | מזיעתן (מזיעתהון **א**[1]) דחייתא **פא**[1], מן זיעתהון (מן זיעתא **י**) דחייתא **דא**[02]**כי**, מן.. דחייותא **ג**, מן.. דחיותא **תר**[1], מן.. דחיוותא **ר**[2], מן דעתהון דהיואתה **ו**[0] | דהינון **גב**, דהינין **ו** | זיעין **כ**, זייעין **א**, מדיען **ו** | מעינין] **ו**, מעינן **ד**[1]**גב**, מעינון **ד**, מעונון **ת**, דטענין **פאי**, טוענא **ר** | כורסיא **אג**, ־ייה **וכ**, ־ייא **פ**, כורסיי' **ו**[1], דכורסיא **ר**[2], ־ייא **ר**[1], כורסייא (כורסייה **ת**) דקודשא בריך הוא **דת** | 5 סונקתדרין] **וא**[1]**כר**[3], סונקתדרון **ע**, סונקתדירין **ר**[1], סונקתררין **פ**, כונקתדרין **א**[2], סונקת דדרין **ד**[1], סונקת דרון **ד**, סונקת דורון **ת**, סונקת דדין **ר**[2], סונק תדרדין **ג**, סקתדרין **ו**[1] | דידיה] **פואגכער**[1]**י**, דיליה **ר**[3], שלו **דת** | והדין] **פואגבער**[2]**י**, והא הדין **דתר**[3], והוא הדין **ר**[1] | יורדנא **ג**, יורדנה **ו**, ירדנוס **פא** | מהליך **כ** | ולית הוא] ולא **פאב** | מהליך **כ** | בליליא] **ואגכתר**, בלילא **די**, בלילה **פ** | אמר ליה] **פוגבת**, א"ל **א**[2]**י**, אמר **ד**, א"ל אדריגוס **א**[1], א"ל אדרייגוס **א**[02] | לא] **פואגבר**[1], ולא **י**, ל' **דת** | נטור **ו** | הווינא **ור**[1], הויתי **ת** | בית פעור **א** |

צד 118 וצד 497, וגם בוי"ר פכ"ה איתא אדריגוס שחיק טמיא וכו' ובאותו הסיפור במ' קהלת פ' וסכותי (ב' כ') אדריאנוס שחיק עצמות וכו', ושם פ' כנסתי (ב' ח') אדריאנוס שחיק טמיא שאל את ר' יהושע בן הנינא ושם פ' כי לכלב הי (ט' ד') ובמדרש רות פ"ג אדריאנוס שחיק טמיא שאל את ר' (לרבי) יהושע בן חנניה, ובפירוש רה"ג אהלות פי"ז מ"ג פי' טמיא עצמות כדאמרינן אדריאנוס שחיק טמיא והוא שחיק עצמות, ובפירש"י ברכות נ"ט א' כד"ה אובא טמיא כתב טמיא עצמות ודומה לו במס' כלים (וצ"ל אהלות) בית מלא טמיא ופי' רב האי וכו' והביא ראיה מבראשית רבה דקתני אדריגוס שחיק טמיא וכו' וע' בפירש"י שבת קנ"ב ב' ובד"ס שם ובראשית מ"א ח' ובמדבר ה' כ' (ושם כתב והרבה יש בב"ר אדריאנוס שחיק טמיא שחיק עצמות) ועי' בערוך ע' טמיא וע' מלטמיא א' ובערכ"ל ע' טמיא: 1 אלא בכל יום וכו'. בכי"ל קיטע מקלסת ושונה וג' והשלמתי עד אמר ליה ועח"נ: 2 ולאן אזלין וכו'. ולהיכן הולכים א"ל מן הן וכו' מהיכן שנבראו לשם הוזרים ללכת א"ל מהיכן נבראו א"ל מנהר דינור א"ל מה עסקו וטיבו של נהר דינור א"ל כירדן הזה שאינו פוסק מלכת לא ביום ולא בלילה א"ל מהיכן יוצא נהר דינור א"ל מזיעת החיות שהן מזיעין ממה שנושאין כסא הכבוד, ובכי"ל כתוב מה הן דאיתברון והגהתי ועי' לעיל צד 911, ולפני ומה עסקיה נעדר בכי"ל אמ' ליה כמו לעיל פעמים רבות, וק"ק מה שאמר ר"י כהדין ירדנא וכו' והלא כל הנהרות הולכים ביום ובלילה: 5 סונקתדרין דידיה. היועץ שלו, ובערוך ע' סנקתדרון הגי' סונקתדרון ועח"נ ולעיל צד 59 וצד 500, וקשה לפרש למה כוון באמרו שהירדן מהלך ביום ואינו מהלך בלילה ומה צרך ר"י להשיבו שראה בבית פעור שהירדן מהלך בלילה כמו שהוא מהלך ביום, ובא"א הביא נ"א אתר וביפ"ת וי"ג אתר הוא בבית פעור ופי' מקום יש שם שמהלך בו ביום ובלילה וצ"ע [ובפי' ב"ר כי"ט גורס או מפרש שאדרייגוס השיב שהיה שומר בבית פעור וראה כו' וכ"ה הגי' בכי"א א' ובגליון כי"א ב', וע' במאמרו של קרויס בהשה"כ כרך ל"ט צד 526 ואילך] ובאיכ"ר שם הגי' בדפ"ר וד"ו אדריאנוס שחיק עצמות שאל את ר' יהושע בן חנניה אמר לו אתם אומרים בכל יום ויום בורא הקב"ה כת של מלאכים חדשים ואומרים שירה חדשה והולכין להם אמר לו אין אמר לו כנין (והוגה במ"כ א"ל אין א"ל ולאן אינון אזלין א"ל מן הן דמתברייאון א"ל ומניין) מתברייין אמר לו מן הדין נהר דינור אמר ליה ומה עיסקיה וכו' אמר ליה כהדין וכו' דלא פסיק ליה בליליא ולא פסיק בימטא אמר ליה והינין ירדנא מהלך בימטא ופסיק בליליא אמר ליה נטר הוא (והוגה במ"כ הוינא) בבית פעור והדין ירדנא כבא דמהלך בימטא כך מהלך בליליא אמר ליה ומנין אותו נהר דינור נפיק אמר ליה מן זיעתהון דחיותא ממה דטעונין בכורסיא, ובאיכ"ר מ"ב שם המאמר מקוטע ובכגנון אחר אדרייגוס שחיק עצמות שאל לריב"ח א"ל בשביל שאתם אומרים בכל יום מחדש לו כסא הכבוד ולמה הוא דומה לירדן הזה וכו' א"ל בני פקליטין יש לו והדין ירדנא נגיד בימטא לית הוא נגיד בליליא

פעור כמה הויא מהלך בימטא כן הוא מהלך בליליא: ר' מאיר ור' יהודה ור' שמעון ר' מאיר א' מי 50a גדול השומר או הנשמר מן מה דכת' כי מלאכיו יצוה לך לשמרך (תהלים צא יב) הוי הנשמר גדול מן השומר, ר' יהודה א' מי גדול הנישא או הנושא, מן מה דכת' על כפים ישאונך (שם שם יג) הרי הנישא גדול מן הנושא ר' שמעון א' מי גדול המשלח או המשתלח, מן מה דכת' ויאמר שלחני הוי המשלח גדול מן המשתלח:

ב ויאמר שלחני [כי עלה השחר] כי הגיע זמן קילוסים לקלס. אמר לו יקלסו חבריך, אמר לו איני יכול למחר אביא לקלס ואו' לי כשם שלא קילסתה אתמול כך לא תקלס היום, אמר ליה

1 ילקוט כס, ילק' תהלים ר' תתמ"ג, מדרש תהלים צ"א סי' ו' ק"ד סי' ג': 6 ילקוט ר' קל"ג, [וע'] חולין צ"א ב':

1 כמא פ, וכמה נר[1]י | דהוא מהלך] ו[0]ר[1]י, דהוה מהלך דאג, דהוה מהליך כ, דמהלך פר[1], דמהליך ת | כן הוא] ו, כן הוה נ, הוא י, הוה א[2], כך ר[1], ל' דפא'תר[1] | מהליך כ | בליליא] ואנכתר, בלילא דפי | * ר' מאיר — ור' שמעון דא'נכת] ר'.. ור' יודה ור' שמעון ו, ר' יהודה ור' מאיר ור' שמעון ל, ר' מאיר ור"ש יהודה בר"ש א[2], ל' פ | * ר' מאיר — מן השומר] ר' מאיר אומר (אמ' ונ) מי.. מן מה (ומן מה נ, ממה חא) דכתיב (דכ' ונ) כי מלאכיו יצוה לך לשמרך הוי (יצוה לך הוי א[2], יצוה לך לשמרך הרי ח, יצוה.. לשמרך בכל דרכיך הוי א[1] (תהלים), יצוה.. דרכיך הוי אומר י, וגו' ו) הנשמר.. מן השומר דוחאגי, אומ' מי.. ומן מה דכת' כי.. לשמרך הוי הנשמר.. השומר כ, ר' מאיר אומ' מי.. הנשמר או השומר מן דכ' כי.. לשמרך הוי הנשמר גדול פ, ר' מאיר אמ' מי.. השומר או הנשמר מן מה דכת' כי.. לשמרך בכל דרכיך הוי אומ' השומר גדול מן הנשמר ת, ר' יהודה א' מי גדול הנושא או הנישא מן מה דכת' על כפים ישאונך הרי הנושא גדול מן הנישא ל | 3 * ר' יהודה — מן הנושא] ר' יהודה (יודה ו) אומר מי.. מן מה (ממה הא[2]) דכתיב (דכת' ונכת) על כפים ישאונך הוי (ישאונך הוי אומר חת, ישאונך וגו' ו) הנישא.. מן הנושא דוחא'נכת, ר' יהודה אומ' מי.. מן מה דכתי'.. ישאונך הוי הנישא גדול י, ר' יהודה אומר מי גדול הנישא או הנושא ממה דכתיב.. ישאונך הוי הנישא גדול מן הנושא א[1], ר' יהודא אומ' מי גדול הנישא או הנושא מן מה דכ'.. ישאונך הוי הנישא גדול פ, ר' יהודה אומר הנושא או הנישא מן מה דכתיב.. ישאונך הוי הנושא גדול מן הנישא י[1] (שם), ר' מאיר מי גדול השומר או הנשמר מן מה דכת' כי מלאכיו יצוה לך הוי הנשמר גדול מן השומר ל | 4 אומר פחגכתי, אמר דוא[1] | מי — המשתלח] פוחא[2]כרי, מי גדול השולח או המשתלח א[1], מי גדול המשתלח או המשלח נ, השוליח או המשליח ת, ל' ד | מן מה] ממה חאג | ויאמר ל' י (שם) | 5 שלחני] ~ כי עלה השחר נכי (שם) | הוי] הוי אומר חת, ל' ו | המשליח ת | מן המשתלח] מן המשתליח ת, ל' פ | 6 * כי עלה השחר נכ] ל' לדפוחאתי | שהגיע דפחאגכתי, שהגיעה ו | קילוסים] הג' ־ין וא[2]כ, קלוסין פ, קילוסי דא'ת, קלוסי י | לקלס] ~ להקב"ה דת | * חבריך חי] חביריך פואגכת, חברך ל, חבירך ד | 7 ליה נ[1] | איני יכול] אם כן פ | אני בא | * וא'] ואמ' ל, אומרין א[2], והן אומרין דכ.. אומרים ת.. אומ' פג, והם אומרים ח, והם או' וא[1], ויאמרו י[1] | לין] ~ חברי י | שלא — אתמול] ו, שלא.. איתמול נ, שלא קילסת אתמול הא[1], שלא קלסת אתמול דא[2]כתי, שאתמול לא קלסת פ | לא תקלס] פחאי, אין (אי נ) אתה (את וכ) מקלס דוגכת | היום] עוד פ | אמר ליה] פוחכי[1], א"ל א[1]נ, אמר לו א[1], אמר דת |

א"ל גבר הייתי בבית פעור קריתי והיך מה דהוא נגיד בימטא נגיד בליליא: 1 ר' מאיר וכו'. בכי"ל תגי' ר' יהודה ור' מאיר ור' שמעון ר' יהודה א' וכו' ר' מאיר וכו' והגהתי עפ"י גי' שאר הספרים וכסדר הפסוקים שדרשו ר"מ ור"י כי מלאכיו וכו' על כפים וכו' ועח"נ, וגם ברוב המקומות שנחלקו ר"מ ור"י ור"ש במשנה ותוספתא הוקדמו דברי ר"מ וע' באכער דיא פראדיטיאן אונד די מראדענטען צד 138, והמאמר נסדר כאן בדרש שהצדיקים גדולים מן המלאכים ור"ש יליף לה מן מה דכת' ויאמר שלחני וכו' וזה סיום הפתיחה, ומאמר ארוך בכגנון אחר במה"ג עמו' 510 ויאמר שלחני ר' שמעון אומ' תדע לך שהצדיקים גדולים מן המלאכים וכו', ועם המאמר שלפנינו בב"ר מתאים המאמר במדרש תהלים כמו שהועתק בילק' מכירי תהלים צ"א סי' כ"ג כי מלאכיו וכו' ר' מאיר ור' יהודה בר ר"ש (וצ"ל ור"ש) ר' מאיר אומר מי גדול השומר וכו' ממה דכתיב כי מלאכיו יצוה לך לשמרך הוי הנשמר גדול מן השומר ר' יהודה אומר כי גדול הנושא או הנשוא וממה דכתיב על כפים וכו' הוי הנשוא גדול מן הנושא ור"ש אומר מי גדול הפוטר או הנפטר וממה דכתיב ויאמר שלחני וכו' הוי אומר הפוטר כשהיה יעקב מתפגש עם המלאך מה המלאך אומר לו שלחני הוי' יעקב פוטר למלאך, ובמדרש תהלים מ"ב צ"א סי' ו' הגי' כי מלאכיו ר' יהודה אומר מי גדול הפוטר או הנפטר כשהיה יעקב מתפגש עם המלאך ראה מה כתיב וישר אל מלאך ויוכל מה אמר המלאך שלחני כי עלה השחר הוי יעקב פוטר המלאך ר' יוסי אומר מי גדול הנשא או הנישא הרי הנישא גדול הה"ד על כפים ישאונך, ובמ' תהלים מ"ב ק"ד סי' ג' אמר ר' מאיר מי גדול הנישא או הנושא הגישא מי גדול השומר או הנשמר הוי אומר הנשמר לכה שאלמלא שיש לו מעשים טובים לא היה נישא ונשמר שנאמר כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך על כפים ישאונך וכו': 6 כי עלה השחר. כן השלמתי ועח"נ, וטעם הכתוב לפי הדרש ויאמר וכו' כי עלה השחר כי הגיע זמן קילוסים לקלס להקב"ה, וכמו שהקשה לעיל ר' חלבו לר' ברכיה ויאמר שלחני כי עלה השחר, והגי' שהגיע זמן קילוסי וכו' כהלשון בהמאמר חולין שם לא הגיע זמני לומר שירה עד עכשיו וכו' [אמנם אגדה שלנו הולקת על האגדה שם כי לפי אגדה שלפנינו המלאך אומר שירה בכל יום כמו שאמר למחר אבוא לקלס וכו' וע' ביפ"ת, ובשיר השירים רבה פ"ג ו' (והועתק במ"י לעיל צד 913 אות 1) ר' ברכיה בשם ר' חלבו אמר וכו' אמר לו המלאך ליעקב שלחני כי הגיע קילוסי לקלס, וע' גם במבוא לתנחומא מ"ב צד 127], ובלק"ט ושכל טוב צד 175 אמר לו וכו' ובי גנב אתה וכו' שאתה מתיירא (ירא) מן השחר שלא יראוך בני אדם אמר לו לא אלא שהגיע קילוסי (זמן קלוסי) לקלס א"ל יקלסו חבירך א"ל איני יכול למחר אני (שלמחר אם אני) בא לקלס והם אומרים (יאמרו) לי כשם וכו', ועפ"י אילו האגדות [והאגדה בתולין שם] מתורגם בתר"י

שייצית סייבת ויאמר לא אשלחך כי אם בירכתני, אמר לו אותן המלאכים שבאו אצל אברהם לא פרשו ממנו אלא בברכה, אמר לו אותן נשתלחו על מנת כן אני לא שולחתי במנת כן, אמר ליה שיצית סייבת לא אשלחך כי אם בירכתני, ר' לוי בשם ר' שמואל בר נחמן מלאכי שרת על ידי שגילו המיסטירין שלהקב"ה נדחו ממחיצתן קל"ח שנה אישמע לך ואדחה ממחיצתי, אמר ליה שיצית סייבת לא אשלחך כי אם ברכתני, אמר ר' הונא בסוף אמר אני אגלה לו ואם יאמר לי הקב"ה למה גיליתה לו אני אומר לפניו רבון כל העולמים בניך גוזרין גזירות ואינך מבטל גזירתם ואני יכולתי לבטל גזירתן, אמר לו עתיד הוא להגלות עליך בביתאל ולהחליף את שמך

3 לעיל לד 524 ולד 789 : 7 ילק' הושע כ' תקכ"ס, לקמן פפ"ב סי' ג' :

1 שייצית] הכ, שיצית וג, שייצת דא2תערי1, שיצת ר2, שצייות פא1א02 | סייבית ן, סייפת בי, סייכת גר2 | ויאמר] פחא1גכ, ל' דוא2תעי | כי — בירכתני ל' א1 | ברכתני | ליה י | אותן] אותם הא2, ל' פ | מלאכים כ | אבי אברהם פ | 2 פירשו חא1ת | ממנו ל' פ | ליה פי | אותן המלאכים א1 | ם כן] כך ד | אני] פרי1, אבל ~ דוחאגכתר2 | נשתלחתי | ע"מ כן פ, עמ"כ א, לכן וחג, לכך דתרי | לו פכ, לו יעקב א1 | 3 שיצית] וג, שייצית חכ, שייצת דא1תרי, שציית פ, שייסת א2 | סיבת ן, סייפת בי, סייכת גר2 | לא] ויאמר ~ א1 | כי — בירכתני] כי.. ברכתני פואגכר, ל' דת | מלאכי] ואגכי1, אמר לו (א"ל א2) ~ דפא2ת | שרת] וג, השרת דפאכתי | 4 שגלו | מסטירין דוכת, מיסתורין א2, מסתורין פי, מסתרי' א1, במיסטירין ג | נידחו ן | ממחיצתן] פואגכי, ממחצתן ד, ממחציתן ת | קל"ח] ד1א2תי, ק"ל וח' פא1, מאה ול"ח ד, מאה ושלושים ושמונה ן, מאה ושלשים ושמנה גכ | שנים גכתי | לך ל' א | ונדחה וכ | ם ממחיצתי] ממחצתי ד | אמר ליה] ו0כ, אמ' לו פא1, א"ל גא2י1, אמר דות | 5 שיצית] ן, שייצית ג, שייצת דא1תי, שציית פ, שייסת א2 | סיבת ן, סייפת בי, סייכת ג | כי — ברכתני] וגו' ן | הונא ן | לסוף ר3, א"ל בסוף א2 | אמר ל' א1ת | אגלה] ע, מגלה דפואגכתרי | לו] לך א2ת, ל' י | ואם] פאגכערי, אם דות | יאמר — הקב"ה] א2ע, אומר לי (לו ר2) הקב"ה דתר, יאמר הקב"ה לו א1, הקב"ה או' פ, יאמר הוא לי כ, או' הוא לי וג, הוא אומ' לי י1 | 6 גיליתה] וג, גליתה א1, גלית דפא2תערי1, גלתה ר2 | לו ל' י | * אני אומר דפואגכתי] אומר ע, אמ' ל | אליו כ, לו תי | רבון — העולמים] ע, רבון העולמים כ, רבון העול' ן, רבונו של עולם דפג, רבש"ע את, ל' י | גוזרים ות, גזרו ע | גזרות פא1עי | ואין את דוגכ, ואין אתה פאתעי | 7 גזירתן דואגכתעי, גזירותם פ | יכולתי לבטל] ע, הייתי יכול לבטל דוגכתי, הייתי מבטל א, אבטל פ | גזירתן] ואגת, גזירתם דפכ, גזרתן ע, ל' י | ליה י, לי ג | להיגלות וג | בביתאל] וגכי1, בבית אל דפאתעי (הושע) | את ל' פכע |

א' ואמר שדרני ארום סליק עמוד קריצתא וממא שעתא דמלאכי מרומא משבחין למרי עלמא ואנא חד מן מלאכייא משבחייא ומיומא דאיתברי עלמא לא מטא זמני למשבחא אלהן הדא זמנא וכו' ובתר"י ב' ואמר שלח יתי ארום סליק עמוד שחרא והא מטת שעתהון דמלאכיא למשבחא וכו' [ובפרקי דר"א פל"ז וכיון שעלה עמוד השחר אמר לו המלאך שלחני שהגיע עת עמידתי לשרת ולזמר לפני הקב"ה], ובמה"ג עמ' 512 הועתק ממאמר שלפנינו שהגיע זמן קלוסי לקלס אמ' לו יקלסו חביריך אמר איני יכול, ובעקידה שער כ"ו אמר ליה הגיע זמן קילוסין לקלס אמר ליה יקלסון חבריך אמר ליה איני יכול למחר אני בא לקלס והם אומרים לי כשם שלא קלסת אתמול כך לא תקלס היום: 1 שייצית סייבת. סגנון זה נמצא רק בב"ר כאן, ובערוך ע' שץ ג' גורס ומפרש שייצת סייבת לא אשלחך כי אם וכו' ויכל יעקב (בראשית מ"ט ל"ג) תרג' ושיצי יעקב, וזה פירוש שייצת ולא פי' שם סייבת, ובמו"ע ע' סיב העתיק שיצת סיבת ופי' סיימת כלומר דברת כבר, ולא נמצא סיב בהוראה זו, וגם בשכל טוב שם מפרש א"ל סייכת ולא אשלחך כי אם ברכתני, ובפי' ב"ר כי"ט גורס ומפרש שייצת סייבת גמור מלאכתך וטול שכרך כלומ' לכשתברכני אחר כן אשלחך (ובמ"כ מביא עוד מפירש"י משל הוא שאומרין לפועל גמור וכו') ופירוש זה נוסף בכי"פ בגוף הספר א' ליה גמור מלאכתך וטול שכרך כלומר לאחר שתברכני אשלחך שציית סייבת ויאמר לא אשלחך כי אם וכו' ועי' גם בעמת"ל ע' שיצי וע' סייב, ובא"א הובא הפי' תשלים מלאכתך ותטול שכרך, ושייצית (שייצת) וכן סייבת אינו לשון ציווי או לשון עתיד אלא לשון עבר, והאב"א כתב שייצת פי' כלה מדברותיך וכו' סייבת הערוך לא פי' בו כלום ואפשר שהוא מלשון עזיבה והוא מלשון ערב כלומר שיעזוב דברים אלו או שיגמור מעשיו וישלחהו ורש"י ז"ל פי' גמור וכו' ולפירושו מלת סייבת לא מצאתי לה חבר, ובילקוט הגי' סייפת וכן נסמן בגליון מדרש אב"א בכל הפעמים ס"א סייפת וצע"ג (ובדפ"ר ור"נ הגי' גם בפעם הראשונה שייצת, ונשתבש בד' פפד"א ובד' ווילנא שייצא): 2 אלא בברכה. שוב אשוב אליך וכו', ובמה"ג שם אמ' לו אותן וכו' שבאו אצל אברהם אבי לא פירשו וכו' אותן נשתלחו על מנת כן אבל אני לא נשתלחתי על מנת כן לכך אמ' לו לא אשלחך, והושמט שם שייצית סייבת: 3 מלאכי שרת. אמר לו המלאך מלאכי שרת וכו' ועח"נ ובמ"י לעיל צד 913 בד"ה הוא בא וכו', ומאמר ר' לוי בשם רשב"נ מלאכי שרת על ידי וכו' נדחו ממחיצתן קל"ח שנה נסדר ככר לעיל צד 524 וצד 789 ועיי"ש, ובשכל טוב הרכיב מאמר זה עם המאמר שלאחריו א"ר הונא כך אמר מלאכי השרת ע"י שגילו מסטירין וכו' ואני אם אשמע לך אדחה גם אני ממחיצתי אלא אגלה ברכה שעתיד הקב"ה לברכך וכו' [ועי' מש"כ לעיל צד 912 אות 1]: 6 בניך גוזרין וכו'. כמו שדרשו במ"ק ט"ז ב' מושל באדם צדיק מושל וכו' אני מושל באדם מי מושל בי צדיק שאני גוזר גזירה ומבטלה (וטעות הדפוס בד' ווילנא כאן נביאיך גוזרין): 7 ואני יכולתי וכו'. בתמיה: בביתאל. כ"ה בכי"ל בתיבה אחת וכן בסמוך ביתאל ימצאנו ועח"נ ולעיל צד 737 [ובהערות ראטנער לסדר עולם צד 10 אות ט"ז] ובתנ"ך הוצ' גינצבורג הושע שם נסמן כן למערבאי למדנחאי ביתאל חדא מלה, וכל המאמר ברוב הגירסאות שלפנינו בכי"ל הועתק בערוך ע' בית אל, ובשכל טוב שם ואם אומר לי למה וכו' אני אומר לפניו רבש"ע וכו' ואי אתה מבטלן ואני איך הייתי יכול לבטלן אמר לו הקב"ה עתיד וכו' בבית אל וכו' זש"ה בית אל וכו' עמך וכו' אלא עמנו, ובמדרש אגדה אמר רב הונא אמר המלאך בסוף אני מגלה לו ואם יאמר לי רבון העולמים למה גלית אני אומר לו רבון

ואני עומר שם הה״ד ביתאל ימצאנו ושם ידבר עמנו (הושע יב ה) עמך אין כת׳ אלא עמנו:
ג כח כט) ויאמר אליו מה שמך ויאמר יעקב ויאמר לא יעקב וגו׳ בר קפרא אמר כל מי שקורא לאברהם אברם עובר בעשה, אמר ר׳ לוי בעשה ולא תעשה ולא יקרא עוד את שמך אברם (בראשית יז ה) [בלא תעשה] והיה שמך אברהם (שם שם) [בעשה], והרי כת׳ אתה הוא י״י האלהים אשר בחרת באברם וגו׳ (נחמיה ט ז), שנייה היא שעד שהוא אברם בחרת בו, ודכוותה הקורא לשרה שרי עובר בעשה, הוא שנצטווה עליה, ודכוותה הקורא ליעקב יעקב עובר בעשה, תני לא שיעקר שם יעקב אלא ישראל עיקר ויעקב טפל, ר׳ זכריה מש׳ ר׳ אחא מכל מקום יעקב שמך אלא כי אם ישראל יהיה שמך (בראשית לה י) יעקב עיקר וישראל טפל מוסיף עליו:
כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל נתגששתה עם העליונים ויכולת להם עם התחתונים

2 לעיל לד 465 וש״נ: 9 ילקוט שם:

1 ואני — שם] ואני עתיד להיות שם ו״, ל׳ גי (שם) | ביתאל] ונבי¹, בית אל **דפאתעי** (שם) | עמנו ל׳ **ונגי¹** | עמך] עמו **א**, ושם ידבר עמך **כ** | אין כתיב (כת׳ **פבת**) כאן **דפאבתעי**, אין כת׳ כן **ו**, אין אומר כאן **ג** | עמנו] **פאבי**, ושם ידבר עמנו **וג**, ושם ידבר עמנו ויאמר אליו מה שמך ויאמר יעקב ויאמר לא יעקב יאמר עוד שמך מקים דבר עבדו ועצת מלאכיו ישלים ר׳ ברכיה בשם ר׳ לוי אמר מי שהוא מקים דבר עבדו ועצת מלאכיו ישלים אין אנו יודעים שהוא אומר לירושלים תושב ולערי יהודה תבנינה אלא מלאך אחד שנגלה על אבינו יעקב ה״ה ויאמר אליו מה שמך לא יעקב ועצת מלאכיו ישלים שנגלה הקב״ה על אבינו יעקב בשביל לקיים גזירתו של אותו מלאך שאמר לו לא יעקב ואף הקב״ה אמר לו ה״ה ויאמר לו אלהים שמך יעקב וגו׳ **ד**, עמנו ויאמר אליו מה שמך ויאמר.. ועצת מלאכיו ישלים כנאמו ר׳ ברכיה.. שהוא אומר לירושלים.. תבנינה אלא מלאך שנגלה.. הה״ד ויאמר.. מה שמך ויאמר לא יעקב יאמר עוד שמך ועצת מלאכיו ישלים נגלה הקב״ה.. מלאך שאמ׳ לו על יעקב הה״ד ויאמר לו אלהים שמך יעקב ירושלים שכל הנביאים מתנבאים עליה על אחת כמה וכמה **ת** | 2 ויאמר — וגו׳] ויאמר.. שמך וגו׳ ויאמר לא יעקב יאמר עוד שמך וגו׳ **ג**, ויאמר.. שמך ויאמר לא.. עוד שמך **כ**, ויאמר.. שמך ויאמר אליו לא יעקב וגו׳ **ו**, ויאמר לא יעקב יאמר עוד שמך **חאי**, ויאמר לא.. יאמר **פ**, לא יעקב וגו׳ **ד**, ל׳ **ת** | קפרה **ו** | 3 מי שקורא] **ח**, מי שהוא קורא **דגבת**, הקורא **פא**, שהוא קורא **ו** | אברהם **ג** | אמ׳ ליה ר׳ לוי **כ**, אמ׳ לוי **ח**, ר׳ לוי (ר״ל **א׳**) אמ׳ **וא¹** | בעשה — תעשה] עובר בעשה ובלא תעש׳ **א¹**, ל׳ **גר** | * ולא **דוחגתר**] לא **לכרי³** | עוד — אברם] **גר**, עוד שמך אברם **וכ**, שמך עוד אברם **ח**, עוד וגו׳ **ד**, עוד **ת** | 4 * בלא תעשה **דוחגתר¹**] ל׳ **לכ** | * בעשה **דוחגתר**] ל׳ **לכ** | והרי] התיבון (אתיבון **ר²**, איתיבון **ר³**) הרי **ר** | כת׳] אנשי כנסת הגדולה קראו אותו אברם דכתיב (דכת׳ **ת**, שנ׳ **ח**) **דחת**, כנסת הגדולה קראוהו (קראו **כ**) אברם שנאמר **גבר**, כנסת.. קראו שמו אברם **ו** | * י״י האלהים **וגכת⁰ר**] י״י אלקי׳ **ח**, י״י **דת**, האלהים **ל** | 5 בחרת — וגו׳] בחרת באברם **גכתר**, בחרת.. והוצאתו מאור כשדים ושמת שמו אברהם **ח**, וגו׳ **ו** | שנייה היא] **והגר³**, שנויה היא **ר¹**, שניא היא **ר²**, שם הוא **כ**, סיפור הוא מספר ואומר (ואומרים **ת**) **דת** | ** שהוא] שהיא **ל** | בחרתה בו **ו**, בחרת **ח** | ודכוותה] **ר²**, ודכותה **ג**, ודכוותיה **ו**, ודכותיה **חכת**, דכוותה **ד** | 6 הוא נצטווה **ו**, אלא הוא שנצטווה **הגכתר¹**, אלא שנצטוה **ד** | ודכוות׳ **ר³**, ודכותה **גכ**, ודכוותיה **ו**, ודכותיה **הת**, דכוותה **ד¹**, דדכוותה **ר¹** | ליעקב] **גברי¹**, לישראל **דוהת** | תני] תניא **כ**, ל׳ **ג** | 7 אלא] **גר**, ~ כי אם ישראל יהיה שמך (שמיך **ת**) **דחכת**, ממנו אלא כי אם ישראל **ו** | עיקר] יהיה ~ **דת** | טפילה **דוכת**, טפלה **ח**, טפילה לו **ר** | זכריא **ג**, זבדיה **ו** | משם **ד**, משום **כ**, בש׳ **ת**, בשם **וג** | שמך] יהיה ~ **ה** | 8 אלא ל׳ **ו** | יהיה שמך] .. שמיך **ת**, ל׳ **ו** | עקר **ח** | טפל ל׳ **דוחגכת** | מוסף | עליו ל׳ **ג** | 9 * ועם — ותוכל **דחכתי**] ל׳ **לפואג** | נתגששתה **וחא¹גי**, נתגששת **פא²כר**, נתגוששת **דת** | העליונים | ויכולת] ויכולתה **וג**, ויכלת **אכת**, ויכלתה **י¹**, ל׳ **פ** | להם ל׳ **פו** | עם] **והא²גבי**, ועם **דפא¹ת** |

העולמים וכו׳ ואינך מבטל גזירתן ואני אוכל לבטל גזירתן אמר המלאך ליעקב עתיד הקב״ה להגלות עליך ולהחליף שמך וכו׳ עמך אין כתיב אלא עמנו, ובמה״ג שם בכיה אמר המלאך אני מגלה לו ואם אמר לי הקב״ה למה וכו׳ אני אומר לפניו רבון העולמים וכו׳ ואין אתה מבטל גזירותם אני הייתי יכול לבטל גזירותיו אמ׳ לו עתיד הקב״ה להיגלות עליך ולהחליף וכו׳ דכת׳ בית אל ימצאנו וכו׳ עמך אין כת׳ אלא עמנו דידי ודידך, וסוף המאמר עתיד הוא וכו׳ נמצא גם לקמן פפ״ב בדרש הפתיחה מקים דבר עבדו וגו׳, וגם המאמר שנוסף בדפוסי׳ כאן נמצא בסגנון אחר שם ועת״ג ובמ״י לקמן שם, וזה המאמר ליתא בכל כ״י [חוץ מכי״ת המאוחר] ובילקוט ולא נתפרש בפי׳ ב״ר ולא הועתק בשכל טוב ובמה״ג, ובערוך שם הועתק מפפ״ג (פפ״ב) וירא אלהים אל יעקב, ובמדרש אגדה כאן הועתק המאמר כמו שהוא בפפ״ב: 2 בר קפרא וכו׳. כל מאמר זה נסדר כבר לעיל צד 465 לפ׳ ולא יקרא עוד את שמך אברם וכו׳, ובמאמר ר׳ לוי הגהתי ולא יקרא עוד וכו׳ בלא תעשה והיה שמך וכו׳ בעשה, ולשון קצר כאן בכי״ל והרי כת׳ וכו׳, ולעיל שם גם בכי״ל הגי׳ והרי אנשי כנסת הגדולה קראוהו אברם וכו׳, והגי׳ הקורא ליעקב יעקב וכו׳ איתא גם בבבלי ברכות ועי׳ בד״ס ובמ״י לעיל שם, ובכי״פ קיצר ויאמר לא יעקב בר קפרא א׳ כל הקורא לאברהם וכו׳ כד׳ בפ׳ מ״ז (וצ״ל מ״ו), [וכן בכי״א ב׳ עובר בעשה וכו׳ כדכת׳ בפרשת מ״ז, ובכי״א א׳ עובר בעשה ובלא תעש׳ וכו׳ בדכתי׳ בפ׳ מ״ז עד ויעקב טפילה], ובילקוט נרמז ויאמר לא יעקב יאמר עוד שמך כתו׳ ברמז פ״א: 7 ר׳ זכריה. וכ״ה כאן בדפוסי׳ ובכי״ב [ובכי״ת], ובכי״ג ר׳ זכריא, ובשכל טוב שם ר׳ זכריה אמר מכל מקום יעקב שמך אלא כי אם ישראל יהיה שמך ויעקב מוסיף עליו, ורק בכי״ו הגי׳ כאן ר׳ זבדיה ועי׳ לעיל שם [ונוסחת כי״ל כאן וישראל טפל

ויכלת להם, עם העליונים זה המלאך, ר' חמא בר' חנינה אמר שרו שלעשו היה, הוא דאמר ליה ראיתי פניך כראות פני אלהים וגו' (שם לג י) מה פני אלהים דין אף פניך דין, מה פני אלהים לא יראו פני ריקם (שמות כג טו) אף את לא יראו פניך ריקם, עם התחתונים ויכלתה להם זה עשו ואלופיו, ד"א כי שרית עם אלהים את הוא שאיקוניך חקוקה למעלה:

ל) וישאל יעקב ויאמר הגידה נא שמך ר' אמר בשם אבא יוסי בן דוסיי כתיב אחד ד אומר מונה מספר לכוכבים לכלם שמות יקרא (תהלים קמז ד) וכתוב אחר אומר המוציא במספר צבאם לכלם בשם יקרא (ישעיה מ כו) אלא מלמד שאין שם אלא שינוי שלא כשנקרא עכשיו יקרא

1 לעיל צד 912 : 2 לקמן צד 931 : 4 לעיל צד 788 : 5 ילקוט שם, ילק' תהלים ר' תתפ"ח, פסקי רבתי פי' כ"ב, במדבר רבה פי"א סי' ז', [וע'] תנחומא ע"ב ויקהל סי' ב', תנחומא שם סי' ד', שמות רבה שם"ם:

1 ויכלת] פאכתי, ויכלתה ו, ויכולת דח, ויכולתה ו^{0}ג | ** להם ל' ל | עם העליונים דפחא^{2}כת, עם העליוני' ויכלת להם א^{1}, נתגששתה עם העליונים ויכלתה להם ו | מלאך א^{2} | דא"ר א^{2}, דאמ' ר' א^{01} | חייא ג | ב"ר ג, ביר' ו, בר דפכתי | חנינה] חנינא דאגבי | ** היה] הוה ל | הוא דא"ל א, הוא דהוה אמר ליה דכת, הוא דהוא א' ליה גי^{1}, היא (הדא היא ו^{0}) דהוא אמ' לה ו, הה"ד פ, הא דכתי' ח | 2 * ראיתי — וגו'] כראות.. וגו' ל, כי על כן ראיתי.. אלהים דא^{2}גתי, כי.. אלהים ותרצני חא^{1}כ, כי.. ראיתי וגו' פ, כי.. ראיתי פניך ו | מה — אף — דין ל' ח | 3 לא] פוחא^{2}גבי, ולא דת, אמ' לא א^{02}, אמ' ולא א^{1} | ייראו ו | פני ל' וח | את ל' פחא | לא — פניך] ג, לא ייראו פניך ו, לא יראני פניך י, פניך לא יראו פחא, לא יראו פני ד, לא אייתי פני ת | ועם וי | ויכלתה] ו, ויכלת א^{1}כת, ויכולת דה, ל' פא^{2}גי | להם ל' פא^{2}גי | 4 * עם אלהים דפחאגכתי] ל' לו | את הוא] אתה הוא וחת, את גכ, ל' פא | שאיקונין שלך | חקוקין י | למעלן וגכ | 5 * ויאמר — שמך דואגכתי] ויאמר הגידה פ, ויאמר.. נא לי שמך ח, וגו' ל | ר'] פואגכ, רב דת | או' פאג | משום פאגכי (תהלים) | אבא יוסי] פואגי (שם), ר' אבא יוסי כ, ר' יוסי דת | * בן דוסיי ל^{0}] בן דוסי כ, בן דוסא א, בר דסיי וג, בן (בר ת) דוסתאי דפתי (שם), ל' ל | 6 ** אומר] א' ל | לכוכבים] פוחא^{2}גבתר^{2}י, לככבים דא^{1}י (שם) | * לכלם — יקרא א^{2}ר^{2}] לכולם.. יקרא א^{1}כתר^{3}, וגו' שמות יקרא ד, לכלם בשם יקרא ל^{0}, וגו' פי, ל' לוחגי (שם) | * וכתוב — אומר חאר^{2}] וכת' אחר א' ל, וכתוב (וכת' ו) אחד אומר דוגכי, וכת' ת, וכתיב י (שם) | 7 * לכלם — יקרא ל^{0}אתר^{2}] לכולם.. יקרא דר^{1}, וגו' פי, ל' לוחגי (שם) | אלא] כיצד יתקיימו שני כתובים ו | שאין שם — שינוי] שאין שם שינוי וכי^{1}, שאין שינוי ג, שאין שנוי י (שם), שיש שם שינוי (שנוי ת) דת, שיש שם שם שנוי פ, שיש שם שנוי במלאכים א^{2}, שאין שם שינוי בכוכבים אבל במלאכים ח, שאין שם שינוי בכוכבים (שאין בככבים שינוי א^{02}) כשם (אלא כשם א^{01}) שנקרא עכשיו נקרא (כך נקרא א^{02}) לאחר זמן כמו שיש שם שינוי (שנוי א^{02}) במלאכים א^{1}א^{02}, שאין שם שינוי כשם שהוא נקרא עכשיו כך הוא נקרא לאחר זמן אבל במלאכים (כאן במלאכים ר^{1}) יש שינוי ל^{0}ר^{1}, שאין שם שנוי אלא כשם.. אבל כאן במלאכי' יש שם שנוי ר^{2} | * שלא ר^{1}] אלא לר^{2}, לא דפוחאתי, ל' גכי (שם) | כשהוא נקרא י, כשם שנקרא דפ, כשם (בשם ו^{1} שם) שהוא נקרא והאגכתרי (שם) | עכשו פא^{2}כת | נקרא פת, הוא נקרא ואי, כך הוא נקרא דגכר, כן.. נקרא ח, וכך נקרא ו^{1} (שם) |

מוסיף עליו כמו בכי"א לעיל שם, היא שתי נוסחאות שנתערבו וצ"ל או טפל או מוסיף עליו, והמלות אלא כי אם ישר' יהיה שמך כתובות בכי"ל בין שיטין]: 3 לא יראו וכ"ה בשאר כ"י ובילקוט, ובמקרא כתוב ולא יראו וכו' ועי' במ"י לעיל צד 129 ובמ"י שם, וראש המאמר של רחב"ח הובא כבר לעיל צד 912 ועי' במ"י שם, והדרש מה פני אלהים דין וכו' איהא גם למטה סי' י"ב ושם מפרש בפי' ב"ר כה פני וכו' שבכל מקום שנאמר אלהים דין [ע' לעיל צד 847] ועיד לפני הקב"ה יש דין אף פניך דין שאתה דן אותי וצ"ע: 4 שאיקוניך. כ"ה בכי"ל כאן ועי' לעיל צד 784 ובח"נ שם, ודרשו כי שרית לשון שררה כי שר היית עם אלהים שדמותך חקוקה למעלה וגם עם האנשים נחשבת לשר וגדול [כמו שפי' ביפ"ת] ובלק"ט הועתק כי שרית עם אלהים ועם אנשים איקונין שלך עם העליונים ועם התחתונים [ובבחיי כי שרית עם אלהים שאיקונין שלך חקוקין למעלה]: 5 ר' אומר וכו'. בדפוסי' [וכי"ת] נשתבש רב אמר בשם ר' יוסי בן דוסתאי, ובכי"ל כתוב ר' אמ' בש' אבא יוסי, ובין שיטי נוסף בכתב הספר בדיו דיהה בן דוסיי, וזו הגי' אבא יוסי בן דוסיי כמו אבא יוסי בן דוסאי באותו המאמר בח"נ בספרי שם הוצ' רחש"ה, וכן אבא (אבה) יוסי בן דוסאי בתוספתא תענית פ"ב ב"ק פ"ז זבחים פ"ז כלים ב"ק פ"ו ובח"נ פיאה פ"ד (ושם מכשירין פ"ב אבא יוסי בן דסאי), ועי' גם בד"ס לברכות כ"ח א' ב"ק י"ג א' (ובתשוה"ג הוצ' הרכבי צד 162 הועתק משם אבה יוסי בן דסאי) וסנהדרין נ"ב א', ובספרי שם עוד המאמר רבי אומר משום אבא יוסי בן דוסתאי (ר' אבא יוסי בן דוסאי) כתוב אחד או' היש מספר לגדודיו וכו' והמאמר רבי אומר משום אבא יוסף בן דוסתאי כתוב אחד אומר ויקן דוד וכו', וביומא כ"ב ב' איתא רבי אומר משום אבא יוסי בן דוסתאי וכו' ועי' בד"ס, ואולי אבא יוסי ב"ד הוא ר' יוסי בר' דוסה שהוזכר לעיל צד 647 ועי' במ"י שם ובאגה"ת ח"ב צד 389: 7 שאין שם אלא וכו'. כ"ה בכי"ל בגוף הספר, והגהתי רק שלא כשנקרא ועח"נ וגי' מעולה היא, וטעם הדרש מלמד שאין שם בצבא מרום אלא שינוי תמידי ששמותם מתחלפים שלא שם המלאך כשנקרא עכשיו יקרא לאחר זמן ולכן כתוב אחד אומר לכלם שמות יקרא וכתוב אחר לכלם בשם יקרא [שלכל מלאך יש רק שם אחד בזמן אחד אבל בזמנים הרבה יש לו הרבה שמות, הכל לפי שליחותו, וכן יש לפרש גי' הדפוסים וכי"ת שיש שם שינוי (שנוי), וע' ביפ"ת ובמהרז"ו] ודורש גם הפ' מונה מספר לכוכבים במלאכים כמו הפ' שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה המוציא במספר צבאם וכו' שפשוטו של מקרא ג"כ צבא הכוכבים [ובכי"ו כתוב המוציא בספר גדודיו ובין שיטי נוסף בכתב אחר צבאם], וגי' אחרת בגליון כי"ל אלא מלמד שאין שם שינוי כשם שהוא נקרא עכשיו כך הוא נקרא לאחר זמן אבל במלאכים יש שינוי וכו' וכן גורס ומפרש בפי' ב"ר כי"ט וכי"א (וכן כתב בא"א לשון רש"י ז"ל אלא מלמד שאין שם שנוי כשם שהוא נקרא וכו' אבל

לאחר זמן שנ' ויאמר לו מלאך יי' למה זה תשאל לשמי והוא פליא (שופטים יג יח) איני יודע אי זה שם אני מתחלף:

ה. לב) ויזרח לו השמש וגו' אמר ר' ברכיה לא זרחה השמש אלא לרפותו אבל לאחרים אירה ר' הונא משם ר' אחא כך היתה השמש מרפא ביעקב ומלהטת בעשו ואלופיו אמר לו הקב"ה את סימן לבניך מה את השמש מרפא בך ומלהטת בעשו ואלופיו כך בניך תהא השמש מרפא בהם 506 ומלהטת באומות, מרפא בהם שנ' וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה (מלאכי ג כ). מלהטת באומות כי הנה היום בא בוער וגו' [ולהט אתם וגו'] (שם שם יט):

3 ילקוט כי' קל"ג, תנחומא מ"ב וישלח סי' י', [ועי'] סנהדרין צ"ח ב', חולין צ"א ב' [ולעיל לד 781]:

1 אחר פ | לו — יי' ל' פאגכת | והוא ל' א | פליא] ח. פלאי דפגכ. פלי ותי', ל' א | יודיע ת | 2 איזה פונת, אי זהו א. כאיזה י | שמי שאני א[3] | * מתחלף דפוחא[2]כתי] מחליפ א[1], מתכלף לג | 3 וגו'] כאשר עבר את פניאל ג, כאשר.. פנואל והוא צולע על ירכו א[1], והוא צולע על יריכו כ, ל' פחא[2]תרי | אמר ר' ברכיה ל' פ | לא — השמש] חגבר[2], ולמי לא.. השמש דת, ולמי זוד לא.. השמש ן, ולמי לא זרחה י, לו זרחה שמש ר[1], מלמד שלא זרחה השמש (זרחה לו א[2]) א, מלמד שלא זרח לו השמש פ | אלא ל' ר[1] | לרפותו] וג, לרפאתו פא'ת, לרפאותו ח, לרפואתו א[2]כר[1], לו לרפואתו די | 4 לאורה א | הונא ן | משום כ, בשם דפואגת | כך היה השמש ג, השמש ההוא (הוה א[2]) היה פא, השמש י | ביעקב] פ, ליעקב א, באבינו יעקב דוגכת, ביעקב אבינו חי | לעשו א[1] | ואלופיו] אבתי, ובאלופיו דפוהג | אמר — ואלופיו ל' חת | 5 אתה א | את ל' פא | ומלהטת — ואלופיו] א, ומלהטת.. ובאלופיו דפוג, ומלהטת עשו ואלופיו י, ל' כ | אף בניך כ, כך לעתיד לבא (לבוא א[3]) בניך א, אף לעתיד בניך פ, כך י | תהא — בהם] ן, תהיה.. בהם ח, תהא.. בהן דת, תהא.. אותם ג, השמש.. בהם כ, השמש.. בכם י, מרפא השמש א, מתרפאין פ | 6 ומלהטת באומות] ומלהטת באומות (את אומות א, אומות י) העולם דוחאגי, ומלהטת במכחישי השם ת, ל' פכ | * מרפא בהם וא[3]] מרפא בהן דת, מרפא להם חא'ג, מרפא בכם י, ל' לפכ | שנ'] חאגכ, דכת' פת, ל' דוי | * שמש — בכנפיה דא'תי] שמש.. בכנפיה וגו' ח, שמש.. ומרפא וגו' א[2], שמש.. ומרפא פ, שמש וגו' ג, וגו' ל, ל' וכ | 7 * מלהטת דת] מלחמת ל, ומלהטת פוחאגכי | באומות (אומות י) העולם דפוחאגכי, מכחישי השם ת | כי] פוהאגכי, ל' דת | יום דיפו | * בוער — וגו'] בוער כתנור והיו כל זדים (זרים י) וכל עושי רשעה קש (לקש י) ולהט אותם היום הבא התי, בוער.. והיו כל וגו' פ, בוער כתנור דאגכ, בוער וגו' ל, ל' ו |

במלאכים יש שם שנוי לא כשם שהוא וכו' עד כאן לשונו כפי הנמצא אתי ועי' בפי' ב"ר הנדפס), וגם ברד"ק הובא למה זה תשאל לשמי וכו' ובב"ר א"ר אמי [ונשתבש מן ר' אמי'] בשם אבא יוסי כתוב אחד אומר לכלם שמות יקרא ובתוב אחד לכלם בשמות (וצ"ל בשם) יקרא מלמד שאין שם שנוי בכוכבים בשם שהם נקראים עכשיו כך נקראים לאחר זמן אבל למלאכים יש שנוי שם לא כשהוא נקרא עכשיו נקרא לאחר זמן שנאמר למה זה וכו' והוא פלאי איני יודע באיזה שם מתחלף, [ובעין זה בכי"א א' ובגליון כי"א ב'], ובכי"ח הגי' שאין שם שינוי בכוכבים אבל במלאכים לא כשם שהוא נקרא עכשיו וכו', והגי' זרה ופירושה זר שלפי זה צריך לפרש שהפסוק המוציא וכו' לכלם בשם יקרא מדבר בכוכבים והפסוק מונה מספר לכוכבים לכלם שמות יקרא מדבר במלאכים, וקשה לפרש הגי' בכי"ו ובילקוט דפ"ר כאן שאין שם שינוי לא כשם שהוא (לא כשהוא) נקרא עכשיו וכו' והיא היא הגי' שבספרי, ושם המאמר בשלימותו כתוב אחד אומר מונה וכו' לכלם שמות וכתוב אחד אומר שאו מרום עיניכם וכו' המוציא במספר צבאם לכלם בשם יקרא כשקב"ה קורא הכל עונים מה שאי אפשר לו לבשר ודם לקרוא שתי שמות כאחת וכו' רבי אומר משום אבא יוסי בן דוסתאי (דוסאי) כתוב אחד אומר המוציא במספר צבאם (מונה מספר לכוכבים) וכתוב אחד אומר מונה מספר לכוכבים (המוציא במספר צבאם) כיצד יתקיימו שני כתובים הללו מגיד שאין שם שנוי לא השם שנקרא עכשיו נקרא הוא לאחר (נקרא לאחר) זמן וכן הוא אומר ויאמר אליו מלאך ה' למה זה תשאל לשמי והוא פליא (פלי) איני יודע לאיזה שם אני מתחלף ועיי"ש בהערות רהש"ה וצ"ע"ג, ובכי"ל וכי"ת הגי' פליא, ובמקרא שם הכתיב פלאי והקרי פלי או פליא, ועי' בתנ"ך הוצ' גינצבורג, ובמה"ג עמו' 513 הועתק וישאל יעקב ויאמר הגידה נא שמך ר' בשם ר' אבא כת' אחד אומ' מונה מספר לכוכבים וכת' אחד אומ' המוציא וכו' לכלם בשם יקרא מלמד שיש (שיש שם) שנוי לא כשם שנקרא עכשיו נקרא לאחר זמן שנ' ויאמר לו וכו' והוא פלאי איני יודע לאיזה שם הוא מתחלף, ובשכל טוב צד 175 מעורבב המאמר עם המאמרים בספרי ר' אמי בשם ר' יוסי בן דוסא אומר כתוב אחד אומר המוציא במספר צבאם וכתוב אחד אומר היש מספר לגדודיו כיצד יתקיימו שני כתובים הללו [גם בכי"ו כאן הגי' כיצד יתקיימו שני כתובים ובמו שהוספתי בת"ג] מלמד שאין שם שינוי, ועוד נוסף שם עפ"י המאמרים בראש הפרשה לעיל צד 916 א"ר חלבו בכל יום ויום וכו' חוץ ממיכאל וגבריאל שרי מעלה שאינם מתחדשים אלא עומדים בכבודם מששת ימי בראשית ואין שמותן מתחלפין לעולם וכו', ודרש אחר במדרשי תנחומא ובשמו"ר במאמר סתמי לפי' ראו קרא ה' בשם בצלאל (שמות ל"ה ל'), והגי' בתנחומא שם כתוב אחד אומר לכלם שמות יקרא וכתוב אחד אומר לכלם בשם יקרא אם שמות למה בשם ואם בשם למה שמות אלא כשהקב"ה רוצה יקרא לכלם בשם אחד והם עומדים לפניו כאחד ובשהוא רוצה יקרא לכל אחד בשמו גבריאל מיכאל רפאל הרי לכלם שמות יקרא ועי' בתנחומא מ"ב ובשמו"ר שם: 3 אלא לרפותו. וכ"ה בכי"ו ובי"ג לרפותו במשקל פעלי ל"ה כמו לקרות קורין וגם במקרא וירפו המים (מ"ב ב' כ"ב) וירפו את שבר (ירמיה ח' י"א), והסגנון את סימן לבניך כמו לעיל צד 482 [וצד 781, ובכי"ל כתוב מה את השמש בך, ותיבת מרפא נוספה בין השורות בכתב אחר, ובכי"ו הגי' ולמי זוד לא זרחה השמש כמו שהוספתי בת"ג, וזוד הוא לשון ערבית וסורית, ומצוי הוא בתשובות הגאונים במובן חוץ וזולת (עי' בתשה"ג הוצ' הרכבי צד 353 ובהקדמת ס' משפחות סופרים לר"ש אלבעק צד 36 הערה צ"א), והכונה כאן ולמי זולתו לא זרחה השמש], ובשכל טוב צד 176 הועתק א"ר ברכיה לו לרפואה ולכל העולם לאורה, ושם צד 183

והוא צולע על יריכו ר' יהושע בן לוי סלק לרומי, כיון דאתא לעכו נפק ר' חננא לקדמותיה אשכחיה טלע על ירכיה אמר ליה דמי את לסבך והוא צולע על יריכו:

לג) על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה אמר ר' חנינה למה נקרא שמו גיד ו הנשה שנשה את מקומו: ר' הונא אמר הדא פקוקלתה דגידה שרייה וישראל קדושים נהגו בו איסור, ר' יהודה אומר באחת מהן נגע ואחת מהן נאסרה, ר' יוסי א' באחת מהן נגע ושתים נאסרו, אית תניי

1 ילקוט שם: 3 ילקוט שם, חולין צ"א א': 4 חולין צ"ב ב': 5 תוספתא חולין פ"ז, חולין צ' ב':

1 צוליע ת | על יריכו] על ירכו וחאכ, ל' פ | יהושוע ת | סלק] ואי, סליק פחגכ, הוה סליק דת | וכיון דפחאגכתי, וכיוון ו | לעכו] לרומי ת | חנינא פחאגכ, חנינה דותי | 2 אשכחי ח, אשכח יתיה ת | טלע] פוחא¹ג, מטלע די, דהוא מטלע ת, צולע א² | ירכיה] פא¹ת, יריכיה דא², רגליה וי, ריגליה חגכ | דמי את] פ, את דמי דוחאגכתי | והוא — יריכו] והוא.. ירכו חכ, דכת' ביה והוא צוליע על יריכו ת, והוא צולע ו, ל' פא | 3 * את — הנשה דחאכתי] את גיד וגו' ל, ל' פו | אמר ר' חנינה] ות, ..חנינא פחא¹כ, ..חניני' ג, ..חננא ד, ..חנניה י, ל' א² | שמו ל' ח | 4 ** שנשה] שנשא ל | את מקומו] והא¹גכעי, ממקומו דפא²ר, ועלה ממקומו ת | הונה ן | הדא] פא¹גכע, הדה ו, הדין א²י, האי דר, ההוא ר³, האי גידא ת, ל' ח | פקוקלתה] ו, פקוקלתא דפחאגתער³י, פקיקלתא כ, פקקולתא ר², פרקולתא ר¹ | דגידה] ו, דגידא דחעי¹, דגידא דנשיא א, דגידא נשיא כת, דגיד נשא פ, ל' גר | שריא דפחאכתערי, שרייה (שריא ג) היא וג | ישראל ו, לישראל פ | קדושים] כשרים וחא²גכ, כשרין א¹, וכשרים פ, כשרין הן י | נהגו — איסור] ע, אסרו אותה עליהם דוחאכת, אסרו.. עליה' ד¹ג', אסרוה עליהם פ, ואסרו אותה עליהן י | 5 ר' יהודא פ, ר' יהודה ור' יוסי ר' יהודה דאגכתי, ר' יודה ור' יוסי ר' יודה ן | אומר] פחא²גר³י, אמר דוא¹כתר¹ | מהם וחת | מהן] מהם חת, ל' פ | אסרה ו¹ | אומר דפחא²גכי, אמ' וא¹ת | *מהן ל⁰דואי] מהם הגת, ל' לפכ | ושתים] חג, ושתיהן דפוא¹כתי, ושתיהם א²ר¹, ושניהם ר² | אית תניי] ג, ..תנאי פחאר, ..תני כ, ..תניי' ו¹, ..תנא דת, איתניי ן |

ר' חונא בשם ר' אחא אמר השמש היתה מרפאה ליעקב ומלהטת לעשו ולאלופיו גב בניך לעתיד השמש מרפאן שנא' וזרחה וכו' ומרפא ומלהטת לאו"ה שנאמר והיו כל זדים וכו' ולהט אותן היום הבא וכו', ובמה"ג שם ויזרח לו השמש זרחה לו לרפאתו אבל לאחרים לאורה אמ' ר' חונא היתה השמש מרפאה באבינו יעקב ומלהטת בעשו ואלופיו וכו', והרד"ק מביא א"ר ברכיה לא זרחה השמש אלא לרפאתו אבל וכו' אמר ר"ה כך יהיה השמש מרפא ביעקב אבינו ומלהבת בעשו ובאלופיו מרפא ביעקב שנאמר וזרחה וכו' ומלהבת בעשו שנאמר כי הנה היום הבא וכו', ובתנחומא מ"ב שם ויזרח לו השמש ועל כל העולם אין השמש זורחת אלא על יעקב בלבד אלא בשביל לרפאותו שנאמר וזרחה לכם וכו', ובחולין שם איתא אמר ר' עקיבא שאלתי את רבן גמליאל ואת ר' יהושע וכו' כתיב ויזרח לו השמש וכי שמש לו לבד זרחה והלא לכל העולם זרחה א"ר יצחק שמש הבאה בעבורו זרחה בעבורו וכו' ועיי"ש ובסנהדרין שם: 1 סלק לרומי וכו'. עלה לרומי כיון שבא לעכו בחזירתו משם הלך ר"ח לקראתו ומצא אותו צולע על ירכו א"ל דומה אתה לזקנך שנעשה צולע בפגיעתו עם המלאך שהיה שר של אדום (כהדרש לעיל שרו של עשו היה) ואתה צולע בשובך מרומי, ועי' לעיל צד 300 ובאגה"א ח"א צד 5 [וכמו שרבנן הוו מיפטרי מהדרי בעכו משום דאסור לצאת מארץ ישראל לחו"ל (גיטין ע"ו ב'), כן כשהלכו לקבל פני הבאים מחו"ל לא"י הלכו עד עכו], והגי' טלע איתא גם בכ"י שציינתי, ובת"א מתורגם צולע מטלע וכ"ה בדפוסים [וכי"ת] וילקוט: 4 שנשה את מקומו. בכי"ל כתוב שנשא והגהתי כגי' שאר הספרים שנשה, והגי' את מקומו איתא עוד בכ"י שציינתי ובערוך ע' פקקל (פקל ב') ובילקוט, וכן בלק"ט שנשה את מקומו, ובשכל טוב צד 176 א"ר חנינא שנשה את מקומו ועלה, ומפרש זה שדרש ר' נחמיה ב"ר יצחק שפירש הכף ממקומו וכו' ועי' לעיל צד 915 ובמ"י שם, ובחולין צ"א א' ואמר ר' יהושע בן לוי למה נקרא שמו גיד הנשה שנשה ממקומו ועלה וכן הוא אומר נשתה גבורתם וכו' ופירש"י נשה ממקומו קפץ נשתה גבורתם קפצה וכו' ועי' גם בפירש"י עה"ת: נהגו בו וכו'. וכ"ה בערוך שם, ומפרש שם פי' כדאמרי' וקנוקנות שלו מיסר אסרינן מדרבנן, והוא כלשון השאילתות פ' וישלח סי' כ"ד וקנוקנות שבו נמי מיסר אסירי מדרבנן דאמר רב יצחק בר שמואל בר מרתא משמיה דרב לא אסרה תורה אלא קנוקנות שבו וכו' עולא אמר עץ הוא והתורה חייבתו (חולין צ"ב ב' ועיי"ש) ועי' בתוספות שם בד"ה כותיה, וקנוקנות פי' רגמ"ה חולין שם גידין דקין שמתפרשין מן הגיד אילך ואילך שהן בני אכילה, ובפירש"י שם גידין דקין ההולכין באורך הירך מתחת הבשר מגיד החיצון לגיד הפנימי וכו', ועוד ברייתא בסוגיא דחולין שם ושמנו מותר וישראל קדושים נהגו בו איסור (וכ"ה שם צ"א א' שמנו וכו' נהגו בו וכו', ובפסחים פ"ג ב' שמנו וכו' וישראל קדושים הם ונוהגין בו וכו' ועי' בר"ס), ופקוקלתא לא הוזכר שם, ובספרא דיבורא דנדבה פרשה י"ד ז' ואת החלב וכו' אשר על הכסלים זה חלב שבין הפקוקלות (ובערוך ע' פקקל שעל הפקוקלות) ופי' הראב"ד שם ולשון פקוקלות מורכב הוא משתי מלות פקוק לויות כל דבר שהוא מחובר ומתפצל לשנים שלשה מקומות קרי פקוקלות והכי איתא בב"ר בענין גיד הנשה האי פקוקלתא דגידא דנשיא שרייא וישראל נהגו בו איסור וזהו שמנו של גיד שמתפצל ממנו ויוצאין כמה פיצולין וכו' ועוד בספרא שם פרק י"ט ב' חלבו האליה להביא את החלב הסמוך לאליה זה החלב שבין הפקוקלות, ובתוספתא חולין פ"ט חלב שבין פקוקרות ועי' בעמת"ל ע' פקוקלת וע' קנוקנות, ובפי' ב"ר כי"ט וכי"א גורס ומפרש האי פרקולתא (פקקולתא) שריא זהו כף הירך כלומר שומן שבין הפקקולות (הפקקולות), ובפי' ב"ר כי"ט מלשון אחר הדא פקוקלתא שריא כלומר לא ראינו איסורו בפירוש מן התורה אלא ישראל נהגו עליה איסור שכן הוא אומר על כן לא יאכלו בני ישראל, ובלק"ט א"ר חנניא (אמר רב הונא) הדא פקוקלתא הוא בכף עצמה שריא וישראל הכשרים אסרו אותה עליהם, ובר"נ חולין שם הועתק האי פקקולתא דגידא שריא וישראל קדושים נהגו בו איסור ובמה"ג עמו' 514 רב הונא אמ' הרא פקוקלתא[1]) דגידא נשיא שריא וישראל קדושים נהגו בו איסור ועת"נ: 5 ר' יהודה וכו'. בתוספתא שם גיד הנשה וכו' נוהג בשתי ירכות בירך של ימין ובירך של שמאל ר' יהודה אומר אין נוהג אלא באחת ודעת מכרעת שהיא של ימין וכו', ובמשנה חולין ריש פ"ז גיד הנשה נוהג

1) פְּקוּקְלְתָא.

תני הדעת מכרעת שהיא שלימין כדברי ר' יהודה, ואית תניי תני הדעת מכרעת שהיא שלשמאל כר' יוסי. מאן דאמר שלימין ויגע בכף ירכו (בראשית לב כג), ומאן דאמר שלשמאל כי נגע בכף ירך יעקב:

ז לג א) וישא יעקב עיניו וירא והנה עשו בא אמר ר' לוי ארי כעס על הבהמה ועל החיה, אמרין מאן אזיל מפייס יתיה, אמר תעלא אנא ידע לו ש' מתלין ואנא מפייס יתיה. אמרין

1 ילקוט בס:

1 דתני י, תנו תאי | והדעת חג | * מכרעת דפחאגבתרין] מוכרעת ו, ל' ל | שהיא] פוחגתי, שהוא דא | של שמאל ג | כדברי ר' יהודה] כדרי' יהודה וי, דב' ר' יודה ו, ל' פגב (כדברי — של ימין ל' א) | ואית תניין] ב, .. תנאי ח, .. תניא וי, .. תנא ד, .. תני' די, איתניי ו, ואית פת | תני] תנו ח, ל' ת | הדעת] והדעת חג, דעת ת, ל' פי | מכרעת] מוכרעת ו, ל' פי | שהיא ל' פ | של ימין ג | 2 כר' יוסי] כדר' יוסי י, כדברי ר' יוסי ח, דב' ר' יוסי ו, כר' יהודה ל°, ל' פגב | מן דמר ו | של ימין] פ, והדעת (והדעת גי) מכריעת שהיא ~ חני, הדעת מוכרעת שהיא ~ ו, הדעת מכרעת שהוא ~ כ, הדעת נוטה שהוא (שהיא ת) ~ דת, הדעת מכרעת ~ ר | ירכו] פוהא[2]כרי, יריכו דא'גת | מאן דאמר ר, מן דמר ו | של שמאל] פגרי[1], והדעת (הדעת אי) מכרעת שהיא ~ חאי, הדעת מוכרעת שהיא ~ ו, הדעת מכרעת שהוא ~ דב, הדעת נוטה שהיא ~ ת | 4 וישא יעקב ל' א[2] | עיניו] א'גבר, את ~ דפותעי, ל' א[2] | * וירא — בא פאברין] וירא.. בא ויחץ את הילדים על רחל ועל לאה ת, וירא.. עשו גע, וירא וגו' ד, ויראו ו, וגו' ל | משל ארי ת, אריה גר | כועס ו | בהמה ו, בהמ' וי, הבהמות ת, החיה פ | 5 החיות ת, החי' וי, הבהמה פ | אמרי פא' | מן ו | ניזיל גרי[1] | מפייס יתיה] וגר[3], ומפייס יתיה דא'כ, ומפייס ליה פא[2]תי, ונפסיניה ר[1] | אמר] ע, ~ להון דואכ, לון גתירי[1] | תעלא] תרי[1], תעלה ע, הדין תעלא דא'י, הדין (הדן ו) תעלה פוא'גב | אנא] ע, אתון לנא (אתין לכה ג, איתון לכא א, איתון לכה כ, איתון הכא פ, איתין להכא ר[1], אתון להכ' ר[3], איתון י) דאנא דפאגברי, אתון לכון דאנה ו, אנא איזיל דאנא ת | לו ל' | * יש' ל°ע] תלת מאה דפואגברי[1], הלת מאה מאה ת, ל' לע° | מיתלין ו, מתלי י | ואנה כפייס יתיה ו, ומפייס יתיה א, ואנא מפייסתיה ר[2], ואנא מפייס ליה ת, ונפייס ליה פ | אמרין] פואגרי ~ ליה דתע |

וכו' בירך של ימין ובירך של שמאל, ובגמרא שם צ' ב' מתניתין לא כר' יהודה דתניא ר' יהודה אומר אינו נוהג אלא באחת והדעת מכרעת את של ימין איבעיא להו מיפשט פשיטא ליה לר' יהודה ומאי דעת דעת תורה או דלמא ספוקי מספקא ליה ומאי דעת דעת נוטה ת"ש דעצמות וכו'. ושם צ"א א' ש"מ מיפשט פשיטא ליה ש"מ וכו' ותניא נמי (פירש"י פשיטא ליה לר' יהודה דשל ימין) אמר רבא אמר קרא הירך המיומנת שבירך וכו' וריב"ל אמר בהאבקו עמו כאדם שחובק את חבירו וידו מגעת לכף ימינו של חבירו (פירש"י שחובק את חבירו מלפניו וידו הימנית מגעת לכף ירך ימנית של חבירו מאחוריו) וכו' ורבנן מאחוריה אתא ונשיה בתרוייהו (פירש"י ורבנן דפליגי אדרבי יהודה ואסרי בתרוייהו קסברי מאחוריה אתא וכו' הכהו בשתיהם עד שנשו ממקומם ועלו), ובשכל טוב צד 177 מפרש אשר על כף הירך בשל ימין ובשל שמאל שהמלאך נגע בשתיהן ובשתיהן נאסרו דהא קיי"ל כרבנן ולא כרב יהודה וכן הדעת מכרעת שבשתיהן פשט איסורו וכו' כי נגע בכף ירך יעקב הימיני והשמאלי, ובסגנון אחר הנוסחא בב"ר כאן ר' יהודה אומר באחת מהן באחת משתי ירכות נגע ואחת מהן נאסרה כלומר הגיד של אחת מהן ור' יהודה אינו אומר בעצמו [איזו נאסרה] אלא אית תניי תני הדעת מכרעת שהיא של ימין וקשה הלשון כדברי (כדר') יהודה ובסמוך כר' (כדברי ר') יוסי. ובכי"ו הגי' דב' ר' יודה דב' ר' יוסי, ובכי"פ ובי"ג ל"ג כאן כדברי ר' יהודה ובסמוך ל"ג כר' יוסי וכן נמחק בגליון כדרש אב"א במ"כ אין זה, ואמרו מאן דאמר של ימין ויגע בכף ירכו ומפרש בפי' ב"ר כי"ט וכי"א ויגע ירכו ירכו המיומנת הן (ובפי' הנדפס המיומנת הן) זה ירך ימינו. ואורי כוון רס"ד ותקע כף ירך יעקב בהאבקו עמו וכדאמר ריב"ל בהאבקו עמו כאדם שחובק וכו' עי' ביפ"ת ובחי' הרש"ש, ודברי ר' יוסי באחת מהן נגע ושתים (ושתיהן) כלוי גידין של שתיהן נאסרו לא הוזכרו בתוספתא ובגמרא שם, ולמאן דאמר של שמאל מביא ראיה מהמקרא כי נגע בכף ירך יעקב ומפרש בפי' ב"ר ירך ולא ירכו זהו של שמאל, וביפ"ת פי' כי נגע וכו' שלא היה אלא דרך נגיעה כמי שנוגע בימינו דירך העומד נגדו שהיא נוגע בירך השמאלי וכו'. ורא נתפרש כאן הראיה דר' ושתים (ושתיהן) נאסרו ובמ"כ מפרש של שמאל כר' יוסי או של שמאל וכו' ועי' בחי' הרד"ל. ושם מפרש טעם הראיה מדכתיב כי נגע וכו' כלומר כשנגע נגע רק בירך א' ומדמה זה נאסרו שתיהם בדכתב וכתב ע"כ לא יאכלו ב"י את ג"ה אשר על כף הירך איזו כף שיהיה, ועוד כתב במ"כ אם לאו דמסתפינא אמינא דהאי כר' יוסי טעות סופר הוא ותרוייהו הרי תנאי פליגי אליבא דר' יהודה, ובכי"ל הוגה כן בין שיטי יהודה על כר' יוסי, וברד"ק הובא ר' יהודה אומר באחת מהן נגע ובאחת מהן נאסרו ר' יוסי אומר באחת מהן נגע ובשתיהן נאסרו. ומסובבת הגי' בדפוסי' מאן דאמר הדעת נוטה שהוא של ימין (כלשון הגמרא שם או דלמא וכו' ומאי דעת דעת נוטה) והגי' בכי"ת אית תנאי תנו בב' הפעמים, ולשון יחיד הוא תניי תנאי תנייא כמו תנא ועי' במכה"י י"ם א' ובעמת"ל ח"ד צד 654 [ובכי"א א' וכו' נדלג מן שלימין עד של ימין, ובכי"א א' הושלם בגליון בכתב אחר של שמאל ואית תנאי תנו הדעת מכרעת שהוא של ימין מ"ד הדעת מכרעת שהוא של ימין], ובמאן דאמר של ימין מתורגם בתרי"א כי נגע וכו' ארום קריב מלאכא ואחד בפתי ירכא ימינא דיעקב באתר גידא דנשייא: 4 וישא יעקב וכו'. במקרא כתוב כאן עיניו ובפסוק ה' וישא את עיניו וכו' ותימה שבדפוסי' וכי"פ וכי"ו ובערוך ע' אטמין ובילקוט הגי' וישא יעקב את עיניו וכו', וכן בתרי"א וזקף יעקב ית עינוי וכו': 5 אמרין וכו'. אמרו מי ילך לפייס אותו אמר השועל אני יודע לו לספר להארי ש' משלים ואני אפייס אותו בהם אמרו יהי כן הלך מעט ועמד אמרו לו מה זה עמדת אמר להם שכחתי מאה משלים אמרו לו יש במאתים ברכות הלך מעט ועמד אמרו לו מה זה אמר להם שכחתי עוד מאה אמרו לו יש במאה ברכות כיון שהגיע למקום הארי אמר שכחתי כולם אלא כל אחד ואחד יפייס על נפשו כך יעקב וכו'. ובכי"ר כתוב אנא ידע תו מתלין וכו' ובינו שיטי נוסף ש' בדיו דיהה, ובערוך שם הגי' רק בדפ"ר וכ"י אחד אנא ידע ש' מתלין ובשדפ"ע אנא ידע מתלין,

אגימין, הליך ציבחד וקם ליה, אמ׳ ליה מה דין קמת, אמר לון אנשית מאה, אמ׳ ליה אית במאתן ברכן, הליך ציבחד וקם ליה, אמ׳ ליה מה דין, אמר לון אנשית אף מאה, אמ׳ ליה אית במאה ברכן, כיון דמטא אמר אנישית כולהון אלא כל חד וחד יפייס על נפשיה, כך יעקב ר׳ יהודה בר׳ סימון אמר יש בי כח לסדור תפילה, ר׳ לוי אמר יש בי כח לערוך מלחמה, כיון דמטא ויחץ את הילדים וגו׳ אמר כל איניש זכותיה תקום ליה:

ב) וישם את השפחות וגו׳ [ואת לאה וילדיה אחרונים ואת רחל ואת יוסף ה אחרונים] הדא אמ׳ האחרון אחרון חביב:

ג) והוא עבר לפניהם ה״ה כרחם אב על בנים (תהלים קג יג) תני ר׳ חייא כרחמן

6 ילקוט שם: 8 ילקוט שם, פסיקתא פי״ט (קל״ט א׳), מדרש תהלים ק״ג סי׳ י״ד:

1 אגומין ע, אגמין תע0, אגו מן ו, אגומי ד׳פא׳גב, איגומי א2ר, אוגומי י1 | הליך] פאגבר3, הלך דוי, אזל ת | צבחד י1, ציבחר דפואתר2, צבחר צבחר כ, ציבאר ג | קם א2 | אמרין פוגכת, אמרי דא2 | ליה] לה ו, ל׳ ת | דין קמת] את קאים י, דין דפאגבתר, ל׳ ו | לון] גת, להון דפוארי1 | אנשיית פוא׳כ, אנשיתי א2ר3, איתגשיתי ר1 | מאת ו | אמ׳] ו, אמרין פבתר2, אמרי דא2ר1 | לה ו | אית לך י | במתן פ, במתאן ר2, במאתיך ו | 2 ברכן] וכת, ברכאן דר3, ברכו י1, ברבן א2, ברגן א1, ברכו ר1, הרבו ר2 | הליך] ואכרי1, הלך דפ, אזל ת | צבחד י, ציבחר דואבר, צבחר פת | אמרין דוכתר | לה ו | מהו ר, מהא ו | דין] פאבתר, את קאים י, ל׳ דת | אמר לון] רי1, אמ׳ להון פאב, אמ׳ ת, ל׳ דו | אנשית] א׳תר2י, אנשיית דפוב, אנשיתי א2ר1 | אוף מאה ור3, מאתן בי, מאה פתר | אמרין דוכתרי1, אמרי א2 | לה ו | אית] פוא׳גתר3, אית לך י, אף ד, ל׳ א2 | במאתן ת | ברכאן ר3, ברבן א2, ברגן א1, ברבו ר1י, כירבו פ | 3 כיון] פי, וכיון דאגבת, וכיוון ו | דמטא] פאגבי, ~ תמן דות | א״ל י | אנשיית פוא׳כ, אינשית ג | כלהון פא2, כולהו ת | את נפשיה כך אמר א | יעקב] וי, ~ אבינו דפאגבת | (ר׳ — אמר ל׳ א2 והושלם בגליון) | יודה ו | בר׳] גב, ביר׳ ות, בר דפ | אמ׳ יעקב יש א1א02, כך אמ׳ יעקב יש ת | 4 כוח ת | לסדור] וג, לסדר פא2בבי, לערוך דת, לסדר לפניך א1 | תפילה] וג, תפלה דפאבתי | ר׳ — אמר ל׳ א2 (והושלם בין השורות) | יש] כך אמ׳ ~ ת | כות ת | לערך פג | וכיון | דמטה ו | וגו׳] על לאה ו, ל׳ פאגבתי | 5 אמ׳ יעקב א1, א״ל י | איניש ואיניש דכת, אינש ואינש פא1, אנש ואנש ו, חד וחד גי, א׳ וא׳ א2 | * זכותיה — ליה וכי] זכותיה תקים ליה לפ, זכותיה תקיים ליה א, דכוותה תקום ליה ד, זכותיה תקום עליה ג, תקום ליה זכותיה ת | 6 * וגו׳ — אחרונים] ואת ילדיהן ראשונה דאכתי, ואת.. ראשונה ואת לאה.. ואת רחל.. אחרונים ר1, ואת ילדים ח, וגו׳ ל, ל׳ פו | 7 הדה וחגב | אמרה דפוחגבי, אמרא ת | האחרון אחרון] גב, האחרון האחרון וח, אחרון אחרון דפאתרי1 | 8 על בנים ל׳ ו | תאני א | חייה ו, אחא כ, חייא ב״נ א1, חייא בר׳ (סימון) נחמן א2 |

והמספר ש׳ מתלין כמו בסנהדרין ל״ח ב׳ שלש מאות משלות (ממשלות) שועלים היו לו לר׳ מאיר, ובוי״ר פכ״ח ס״ב מסופר בבר קפרא הוה אמר וכו׳ תלת מאוון דמתלין על הדין תעלה, ובהסיפור לעיל צד 712 השתמש ר׳ יהושע בן חנניה במשל לשדך ציבורא, וגם שם פעמים שונות הגי׳ א מ ר י ן, והגי׳ אמרין א ג י מ י ן בכי״ל נ״ל לפרש מל״י[1]) ופי׳ יהי כן כמו שמפרש בפי׳ ב״ר כי״א הגי׳ המשובשת אמרין איגומי כלומר יפה אמרת לשון יון כך יהיה (ובפי׳ ב״ר בדפ״ר איגומי כן יהיה בל״י), ובכי״ו בשתי תיבות אגו מן, ובערוך שם גורס ומפרש אמרין ליה אגומין[2]) פי׳ בל״י אגומין לך (נלך), ובכ״י אחד שם הגי׳ אגמין, (ובגליון כי״ג נרשם פי׳ בערוך וכו׳ אגומין בפ׳ וישא יעקב את עיניו וירא וכו׳ בלשון רומי אגומי לך) ועי׳ בהערות בעל ערוך הש׳, ומדוייקת הגי׳ ה ל י ך ביו״ד ועי׳ בעמת״ר ח״ב צד 200, ובמה״ג עמו׳ 515 הועתק אמ׳ ר׳ לוי פעם אחת כעס ארי על ה ב ה מ ו ת ועל ה ח י ו ת אמרי מן אזיל ומפייס יתיה ע ל י נ ן אמ׳ להון תעלא א ת ו ן ל י כ ו דאנא ידע תלת מאה מתלין ואנא מפיים ליה אמרין ד ר ו ס ת[3]) אזל צ י ב ח ד וקם א מ ר ו ן ליה מ א י אמ׳ להון א י נ ש י ת מאה א מ ר ו ן ליה אית ב ת ר י ן מ א ו א ן ברכן אזל צ י ב ח ד וקם א מ ר ו ן ליה מ א י אמ׳ להון א י נ ש י ת מאה א מ ר ו ן ליה אית במאה ברכן אזל צ י ב ח ד וקם א מ ר ו ן לה מ א י אמר להון אינשית כולהון אלא כל חד וחד וכו׳, ובכי״ק שם אומרין דורסת אזל וכו׳ אנשית, ולא נתפרש לי מלת דרוכת (דורסת) [בפרכית אמת, ע׳ במ״ע הצרפתי חע״ג צד 45], ולכתיבת ציב חד בשתי תיבות עי׳ בהוספות הח׳ פליישער בעמת״ר ח״ב צד 574 ועי״ע לעיל צד 369 וצד 511, ובעקידה שער כ״ו הובא אמר רבי לוי הארי וכו׳ אמרי מאן אזיל ויפיים יתיה אמר ליהון הדין תעלה איתון לי דאנא ידענא תלת מאה מתלין ואפיים יתיה אמרי ליה א ג מ י ה א ז י ל צ ב ח ר וקם ליה אמרי ליה מה דין אמר לון אנשיית מאה וכו׳ ברכן הלך וכו׳ מה דין אמר להו אנשיית וכו׳ אית במאה ברכן כיון דמטן אמר אנשיית כולהון וכו׳ יפייס א ת נ פ ש י י ה וכו׳: 4 יש בי וכו׳. אמר יעקב יש בי כח לסדור תפלה ור״ל אמר אמר יעקב יש בי כח וכו׳ ועי׳ במ״י לעיל צד 919 בד״ה מלאכי שרת, ויעקב אמר יש בי כח לערוך כלחמה כמו שדרשו לעיל צד 891 אמ׳ לו אם לשלום וכו׳ אם למלחמה אני כנגדך יש לי גיבורים וכו׳, ובמה״ג מסיים כך היה יעקב אבינו יש בו כות לתפלה וכות לערוך מלחמה כיון דמטא ויחץ את הילדים אמ׳ כל א נ ש זכותיה תקום ליה, ובעקידה שם כך אמר יעקב אבינו יש בי כח לסדר את התפלה יש בי כח לערוך את המלחמה כיון דמטא ויחץ את הילדים אמר כל איניש ואיניש זכותיה תקים ליה, ובשכל טוב צד 177 מפרש א״ר סימון כ ך א מ ר ל ה ם יש בי כח ל ס ד ר תפלה ר׳ לוי אמר יש בי כח לערוך מלחמה כיון שהגיע אליו אמר כל א ח ד זכותו תעמוד לו, ובלק״ט אמר כל א ח ד ו א ח ד זכותו יעמוד לו: 7 האחרון אחרון וכו׳. וכ״ה בכי״ג וכי״כ, ובשכל טוב ואת לאה וכו׳ ואת רחל ואת יוסף אחרונים למדנו שהאחרון חביב עליו ביותר, ובמה״ג עמו׳ 516 וישם את השפחות ואת ילדיהם ראשונה אמרי

1) ἄγε μήν, wohlan denn. 2) ἄγωμεν (?). 3) דְּרוֹסְתְּ.

שבאבות, אי זהו, ר' יהודה בר' סימון אמ' אברהם חלילה לך מעשות וגו' (בראשית יח כה), ר' לוי אמר יעקב והוא עבר לפניהם אמר טב דיגע בי ולא בהון:

וישתחו ארצה [שבע פעמים למה שבע פעמים על שם כי שבע יפול צדיק וקם ... בר סימון] ר' א' למה שבע, אמר לו הוי רואה עצמך כאילו את נתון לפנים משבעה קנקנים ויושב ודן ואני נדון לפניך ואת מתמלא עלי רחמים. אמר ר' חנגא בר יצחק לא זז מישתטח והולך ומישתטח והולך עד שהכניסה מידת הדין למידת רחמים:

ט ה) וירץ עשו לקראתו וגו' וַיִּשָּׁקֵהוּ נקוד עליו. אמר ר' שמעון בן אלעזר בכל מקום שאת

2 מדרש קהלת פ' טובה חכמת מכלי קרב (ס' י״ח): 3 ילקוט שם: 4 ע' לעיל צד 905: 7 ילקוט שם, לעיל צד 492, ספרי בהעלתך פ' ס״ט, שמות רבה פ״ה ס' י', במדבר רבה פ״ג ס' י״ג, שיר השירים רבה פ' לולכך כמגדל השן (ז' ה'), תנחומא וישלח סי' ד', אדר״נ פל״ד, מדרש משלי פי״ב פכ״ו, מס' סופרים פ״ו, פדר״א נו״ח פל״ד נו״ב פל״ו:

1 אי זהו] ואיזה ת, ואי זה הוא (ואי זהו אב, ואיזהו ו°, אי זהו ח, ואיזה פ) רחמן שבאבות דפו°חאב, ל' וג | ר' יהודה] ר' יודה ו, ל' ת | * בר' סימון ג] ור' סימון לפואב, ל' דת | אמ'] אמרי פא, ל' ת | אברהם] וגב, זה ~ דפאת | חלילה] וג, שנ' ~ פאב, שאמר ~ ח, אמר אברהם ~ דת | מעשות וגו'] מעשות כדבר ג, מעשות.. הזה דפהאבת, וגו' ו | 2 זה יעקב פאתי | והוא] שנ' ~ פחא, דכת' ~ ת | עובר ח | אמר ל' י | טב] מוטב ת, ל' א | דייגע ו, יגע א² | 3 ** שבע פעמים] ל' ל | * למה — פעמים וא²ג] ולמה.. פעמים כ, למה שבע דחתי, ל' לפא' | * על שם — וקם דפאבת] על שם.. יפול וגו' ו, כי שבע .. וקם חגי¹, ל' ל | 4 שבע] פחאגכתי, שבעה ד, שבע פעמים ו | * הוי דפחאגתי] הווי ו, הרי ל | עצמך] פוא, את ~ דחגתי | כאלו פא'כת, כילו ו | את] וגכי, אתה דהאת, ל' פ | * נתון דוחגכי] נותן לת, יושב פא | מן שבעה ו, מז' א², משבע י¹ | קנקנים] והגב, קנקלים ו°תר, קנקילים פ, קנקינוס א, קינקלין ד, קלקלין י¹ | ואתה יושב א | 5 ודן אותי אי | נדון] פאבי, נידון דוחגת | ואתה פחאת | חננא] וחא'ג, חיננא א'כ, חנינא ד, חנינה פת | בר' א' | ומשתטח] משתטח דחאגכ, ל' פו | 6 והולך ל' ח | והולך ל' פוא' | שהכניסה] והאב, שהיכניסה ג, שהכנים דפת | מידת] וג, מדת דפהאת | למידת] לימידת וג, למדת דפחאבת | הרחמים חג | 7 וירץ] שנ' ~ ח (וירוץ — לקראתו ל' א²) | וגו'] ויחבקהו (וינשקהו ת) ויפל (ויפול א'כ) על צואריו פוא'כת, ויחבקהו ויפ' על צוארו ג, ויחבקהו ח, ל' דא²י | וַיִּשָּׁקֵהוּ] וחא², וישקהו כ, וישק'הו די¹, וישקהו ד¹פ, ויש' ג, וַיִּשָּׁקֵהוּ ויבכו א¹, וישקהו ויבכו למה ת | בן] בר' א' | כל רי | שאת] וגב, שאתה דחאתרי |

האחרון האחרון חביב, ובפירש״י עה״ת ואת לאה וילדיה אחרונים אחרון אחרון חביב, ובלק״ט וישם את השפחות וכו' ראשונה וגו' ואת רחל ואת יוסף אחרונים לבדע אחרון אחרון חביב יותר ועח״נ:
1 ר' יהודה בר' סימון. כן הגהתי כמו שהגי' הנכונה בכי״ג ועח״נ, וכ״ה במדרש תהלים שנדפס מכבר כרחם אב על בנים תני ר' חייא כרחמן שבאבות מי הוא זה אמר ר' יהודה בר' סימון זה אברהם שכן הוא אומר להקב״ה כשהיה מבקש על סדום האף תספה צדיק עם רשע, ובמ' תהלים מ״ב נשתבש תני ר' חייא וכו' ומי הוא זה ר' יהודה הנשיא אמר וכו' ועיי״ש בהערות רש״ב, ושם איתא ר' ברכיה אמר כאבינו יעקב (כיעקב אבינו) שכן כתיב והוא עבר לפניהם אמר מוטב לי שיפגע בי ולא שיפגע בבני (ואל יפגע בבניו) הוי כרחם אב, ובפסיקתא שם כרחם אב על בנים וגו' כאיזה אב תני ר' חייא כרחמן שבאבות ואיזה רחמן שבאבות ר' עזריה בשם ר' אחא זה אבינו אברהם את מוצא עד שלא הביא הקב״ה מבול על סדומיים אמר אברהם אבינו לפני הקב״ה וכו' נשבעת שאי אתה מביא מבול לעולם וכו' חלילה לך מעשות כדבר הזה א״ר לוי השופט כל הארץ וכו' (ועי' לעיל צד 368 וצד 511) ר' יהושע בר נחמן פתר קריא באבינו יעקב והוא עבר לפניהם וגו' מהו והוא עבר הוא היה בעקא (ועיי״ש בלוח התקונים) אמר מוטב שיפגע בי ולא יפגע בבניי מה עשה זיינן מבפנים והלבישן בגדים לבנים מבחוץ והתקין עצמו לג' דברים לתפלה ולדורון ולמלחמה וכו' ועי' במדרש קהלת שם ובתנחומא מ״ב וישלח סי' ו', ובלק״ט קיטע והוא עבר לפניהם הה״ד כרחם אב על בנים תני ר' חייא כרחמן שבאבות זה יעקב אבינו דכתיב והוא עבר לפניהם אמר מוטב יפגע בי ולא בהן, ובשכל טוב שם ר' לוי אמר זה יעקב שנאמר והוא עבר וכו' אמר כוטב שיפגעו בי ולא בהם: 3 וישתחו ארצה וכו'. ובלק״ט וישתחו וכו' למה שבע על שם שבע יפול צדיק וקם, ובמה״ג וישתחו וכו' ולמה שבע על שם שנ' כי שבע יפול וכו': 4 קנקנים. וכ״ה עוד בארבעה כ״י בחלוף נו״ן ולמ״ד כמו קנקלים, ובדפוסי' קינקלין, וכן ח״נ בתוספתא יום טוב פ״ב וקנקן וקנקלא ובפסיקתא פי״ד (קי״ז א') בקנקל בקנקן ועיי״ש בהערות רש״ב (ובדב״ר ריש סדר האזינו הגי' בקינקל), והוראת קנקן קנקל קינקל[1]) כאן שבבה ועי' בערוך ע' קינקל א' וב' וקרויס צד 533, וטעם המאמר שבקש יעקב את עשו לראות את עצמו כאלו הוא מלך ושבע שבכות היו מקיפין ומגבילין המקום שהיה המלך יושב ודן שם וכדאיתא בשהש״ר פ' כמעט שעברתי (ג' ד') המלך שנתון לפנים משבעה קנקלין, וסגנון המאמר כמו לעיל צד 905 אמר לו הוי רואה עצמך כאילו את יושב על בימה ודן ואני נידון לפניך וכו', ובשכל טוב צד 186 הועתק אמר לו הוי רואה את עצמך כאילו את נתון לפנים משבעה קנקולין ויושב ודן ואני נדון לפניך ואתה מתמלא וכו' וברקאנטי הגי' [הריני רואה עצמך] כאילו נתון לפנים משבעה רקיעים וכו': 5 לא זז וכו'. ר״ת בר יצחק דורש וישתחו ארצה וכו' לא נגד עשו השתחוה שבע פעמים אלא לא זז משתטח וחוזר ומשתטח לפני הקב״ה עד שהשתחואתו הכניסה מידת הדין למידת רחמים, וטעם עד גשתו וכו' טרם נגש אל אחיו, ובשכל טוב צד 177 מפרש נגד הקב״ה היה משתחוה שיטה לב עשו עליו לטובה דא״ר חנינא בר יצחק לא זז משם משתטח והולך עד שהכניס מדת הדין למדת הרחמים עד גשתו עד אחיו דימה עשו שהוא משתחוה לו לפיכך נתגלה רחמיו וכו', ובלק״ט אמר רב חנינא בר יצחק לא זז מלשתחוות עד שהכניס מדה״ד למדת הרחמים: 7 בכל מקום וכו'. בזה הכלל מתחיל גם מאמר רשב״א לעיל צד 492 לפ' ויאמר אליו איה שרה וכו'

[1]) κάγκελος, κάγκελον, κιγκλίς, Gitter, Schranke.

מוצא כתב רבה על הנקודה את דורש את הכתב, נקודה רבה על הכתב את דורש את הנקודה, כאן לא כתב רבה על הנקודה ולא נקודה רבה על הכתב מלמד שנשקו מכל לבו, אמר ר' ינייי אם כן למה נקוד עליו אלא מלמד שביקש לנשכו, ויבכו זה בכה על צווארו וזה בכה על שיניו:

1 כתב] פחאבי, הכתב דת, כתוב ו, נקודה ר | רווח ו | הנקודה] הכתב ר | את] ו[°], אתה דפחאבתרי | את ל' א[2] | הכתב] הנקודה ר | נקודה] פוחאגב, הנקודה דתי, כתב ר[1], כתוב ר[2] | רבה ל°דפחאגבתרי] רווה ל, רווח ו | את] וגב, אתה דהאתרי, אינך פ | את הנקודה] את הכתב ר, הכתב פ | 2 כן וג, וכאן י | הכתב י | * רבה דפחא[2]כתי] רבא ג, מרובה א[1], רווה ל, רווח ו | על הנקודה] ל' פ | הנקודה חי | * רבה ל°דפחאגבתי] רווה ל, רווח ו | על הכתב ל' פ | מלמד] פוחאגי, ואתה ~ כ, אלא דת | שנשקו] פוחאגב, שנכמרו רחמיו באותה שעה ונשקו דת, שלא נשקו י | מכל] וחאגב, בכל דפתי | אמר ר' יניי] וג, אמר ר' ינאי פחאב, אמר לו ר' ינאי דת, ר' ינאי אמר י[1] | אם — אלא ל' י | 3 מלמד] לומ' לך א[1], ל' פא[2] | שביקש לנשכו] שלא בקש לנשקו אלא לנשכו חי[1], שלא ביקש לישקו אלא לישכו וגב, שלא בקש לנשקו אלא לנשכו ונעשו שיניו (שניו א[2]) כשעוה א, לא בקש לנשקו ונעשה שניו כשעוה פ, שלא (שלא בא ת) לנשקו אלא לנשכו ונעשה צווארו של אבינו יעקב של שיש וקהו שיניו של אותו רשע (של עשו ת) דת | ויבכו] פוחאגבי[1], ומה תלמוד לומר ויבכו אלא דת | בכה] בכה] פו°חאגברי, בוכה דת, בזה ו | צואריו ור[1], שניו פ | בכה] פחאברי[1], בכא ג, בוכה דת, נבזה ו | שיניו] ואי[1]גרי[8], שניו הא[2]ברי[1], צואריו פ, שיניו ר' אבהו בשם ר' יוחנן מייתי לה מן הכא צווארך כמגדל השן וגו' (השן ת) דת |

ועיי"ש במ"י, ובכי"ל כתוב כאן ג' פעמים רווה והוגה ב' פעמים רבה [וכן כתובות כאן התיבות מקום וכוצא בין השורות בכתב אחר], ובכי"ו הגי' בכל המאמר רווח ועת"נ: 2 כאן לא כתב וכו'. אלא נקוד כולו לחזק את וישקהו שנשקו מכל לבו ולדעת ר' ינייי טעם הניקוד לעקר וישקהו מפשוטו שביקש לנשכו (ועי' גם במ"י לעיל צד 538), ובשכל טוב צד 178 גורס ומפרש בפי' זר א"ר שמעון ב"ר אלעזר כל מקום שאתה מוצא וכו' ואם הנקודה רבה על הכתב שהוא בין אותן תיבות שאינן נכתבות אלא נקראות ובמקומן חלק ונקודות שם נגד אותיות הכתיבה אתה דורש את הנקודה כאן וכו' ולא הנקודה רבה על הכתב שהתיבה ו' אותיות ועליהן ו' נקודות מלמד שלא נשקו בכל לבו א"ר ינאי א"כ למה נקוד עליהם אלא מלמד שלא נשקו אלא רצה לנשכו וכו', ובלק"ט הועתק רק נקוד עליו א"ר ינאי מלמד שלא בקש לנשקו אלא לנשכו ועת"נ, ובשהש"ר שם דורש רשב"א וישקהו כדברי ר' ינאי כאן, ושם איתא כתי' וירץ עשו וכו' וישקהו כולו נקוד אמר ר' שמעון בן אלעזר כל מקום שאת מוצא הכתב רבה על הנקודה את תפיס את הכתב ומניח את הנקודה נקודה רבה על הכתב את תפיס הנקודה ומניח את הכתב ברם הכא לא כתב רבה וכו' ולא נקודה רבה על הכתב אלא כולו נקוד וישקהו עליו מלמד שלא בא לנשקו אלא לנשכו ונעשה צווארו של אבינו יעקב של שיש וקהו שיניו של אותו רשע ונמסו כדונג ומה תלמוד לומר ויבכו אלא זה בוכה על צווארו וזה בוכה על שיניו ר' אבהו בשם ר' אלעזר מייתי לה מן הדה צווארך כמגדל השן (ובדפוסי' ניתוסף כאן ונעשה צווארו וכו' ומה תלמוד לומר וכו' ר' אבהו בשם ר' יוחנן מייתי לה וכו' [ובדפ"ר וד"ו הגי' שלא לנשקו אלא וכו' והגיה במ"כ שלא בא לנשקו, וכ"ה בכי"ת, וכן הדפיסו אחריו]), ובתנחומא שם בקש עשו לנשכו ונעשה צווארו של שיש לכך נקוד וישקהו שלא היתה נשיקה של אמת ויבכו למה בכו מלה"ד וכו' עשו בוכה על שנעשה צואר יעקב כשיש ויעקב בוכה שמא יחזור עשו ויגשכנו על יעקב הכתוב אומר צווארך כמגדל השן ועל עשו נאמר שני רשעים שברת וכו', ובפדר"א שם וירץ וכו' וישקהו ויבכו אל תהי קורא וישקהו אלא וישכהו ונעשה צווארו של יעקב כעצם השן (ובילקוט ר' קל"ג הגי' כשיש) ועליו הכתוב אומר צווארך כמגדל השן וקהו שיניו של עשו וכיון שראה שלא עלתה בידו תאותו התחיל כועס וחורק בשיניו שנאמר רשע יראה וכעס שיניו יחרוק ונמס, ובספרי הוצ' רחש"ה שם כיוצא בו וישקהו נקוד עליו שלא נשקו (וישקהו שלא נשקו בכל (מכל) לבו ר"ש בן יוחי אומר הלכה בידוע שעשו שונא ליעקב אלא נהפכו (נכמרו) רחמיו באותה שעה ונשקו בכל (מכל) לבו (וכן הלשון בדפוסי' [וכי"ת] כאן שנכמרו רחמיו באותה שעה וכו'), ובאדר"נ נו"א שם כיוצא בו וירץ וכו' וישק"הו כולו נקוד מלמד שלא נשקו באמת ר' שמעון בן אלעזר אומר נשיקה זו של אמת וכולן אינן לאמת, ובנו"ב שם ויפול וכו' ו'י'ש'ק'ה'ו' נקוד יכול שהיתה נשיקה של אהבה ר' שמעון בן אלעזר אומר והלא כל מעשיו של עשו בתחלה של שנאה היו חוץ מזו שהיא של אהבה ועיי"ש בהערות רשז"ש, ובמדרש משלי שם נקוד על וישקהו מלמד שלא בנשיקה ממש של אהבה אלא של שנאה, ובבמ"ר שם ודכותיה וישקהו נקוד עליו שלא נשקו בכל לבו, ובפרקי רבינו הקדוש בס' הלקוטים ח"ג צד פ"ו ו'י'ש'ק'ה'ו' מלמד שלא נשקו בכל לבו אלא נשכו ולא הועיל, ובשמו"ר שם נשיקת שנשק עשו ליעקב לא היה אלא לפסולת וכו' ומה היה סופו שפתים דולקות ולב רע שלא בקש לנשקו אלא לנשכו, ובדקדוקי הטעמים (הוצ' בער ושטראק) סי' 58 וירץ וכו' ו'י'ש'ק'ה'ו' נקוד, ובכ"י אחד נוסף שם ולמה נקוד עליו שלא היתה נשיקה של שלום אלא של ערמה ובמס' סופרים שם וישקהו כלו נקוד ועי' גם באבלה ואבלה סי' 96, ועי' בלוי מאסארעטישע אונטערזוכונגען צד 22: 3 זה בכה וכו'. יעקב בכה על צווארו שלא ינשכנו, וזה בכה, ועשו בכה על שיניו, ולפי הגי' שלפנינו ועוד בארבעה כ"י ובילקוט דפ"ר (ובילקוט ד"ו נוסף אחר אלא לנשכו כהוספת הדפוסי' שנעשה צווארו של שיש וכו' ומה ת"ל) לא נתפרש כאן לכה בכה עשו על שיניו, ולפי הגי' בשהש"ר בכה עשו לפי שנעשה צווארו של אבינו יעקב כשיש וקהו שיניו של אותו רשע ונמסו כדונג, וכן הדרש בתנחומא ונעשה צווארו של שיש וכו' ועל עשו נאמר שני רשעים שברת, [לפי משמעות הלשון בשהש"ר ובגי' הדפוסים וכי"ת כאן בכה יעקב על שנעשה צווארו כשיש ועשו בכה על שקהו שיניו, וכ"ה בתרי"י א' וב' וכן מפורש בשכל טוב שהועתק בסמוך, ולפי הדרש בתנחומא בכה יעקב מפני היראה שלא יחזור עשו וישכנו, ועשו בכה על שנעשה צואר יעקב כשיש ולא בצע זממו וכן משמע בפדר"א שם], ובכי"פ הגי' אלא לא בקש לנשקו [אלא לנשכו כמו שהוא בכי"א א' וב'] ונעשה שיניו כשעוה, ובמדרש אגדה מלמד שלא בקש לנשקו אלא לנשכו ונעשה שיניו כמו שעוה ויבכו זה בכה על צווארו וזה בכה על שיניו, וכן מפרש בפי' ב"ר כי"ט זה בכה על צואריו שלא ישכנו וזה בכה על שניו שנעשו שעוה ולא היה יכול לנשכו, ובלק"ט מפרש ויבכו ובכה מבעיא ליה אלא זה בכה על צווארו וזה על שיניו כי נהיה צווארו של יעקב של שיש ושיניו של עשו של שעוה לקיים מה שנאמר שיני רשעים שברת, ובשכל טוב שם פירוש אחר [וכנראה גם בלק"ט פירש כן] זה בכה על צער צווארו שנתקשה כברזל לפי שעה וזה בכה על צער שניו ששלת

ה) וישא את עיניו וירא את הנשים ואת הילדים וגו' אמר ר' בנימן בר לוי לפי שששמענו חנינה באחד עשר שבטים ולא ששמענו בשבט בנימן, ואיכן ששמענו להלן ויאמר אלהים יחנך בני (בראשית מג כט):

ו ז) ותגשן השפחות וגו' בכולם כת' ותגשן השפחות הנה וילדיהן וגו' ותגש גם לאה וילדיה וגו' וביוסף כת' ואחר נגש יוסף ורחל וישתחוו אלא אמר יוסף זה הרשע עינו רמה שלא יראה את אמה וגבהה קומתו וכיפת איתה הוא דאמר ליה בן פרת יוסף (בראשית מט כב) כיפרת רביית [יוסף]

1 ילקוט שם, לקמן פצ"ב סי' ה': 4 ילקוט שם, לקמן פ"צ סי' ד', ספיקתא רבתי סי"ג (ת"ט ג'):

1 * וישא את עיניו וא'גבת] וישא עיניו לדפי, ל' הא' | * וירא — וגו'] וירא.. הילדים א'גבי, וירא.. הנשים וגו' ן, וירא.. הנשים פ, וירא.. הנשים ויאמר הילדים אשר חנן אלהים את עבדך ת, הילדים אשר חנן אלהים א², ויאמר הילדים.. אלקי' את עבדך ח, וגו' ל, ל' ד | בנימן] וחגבת, בנימין דא | בירי ן", בן א | 2 ששמענו] שמצינו י | חנינא א²כ | בי"א אר³ | ולא — בנימן] חב, לא.. בנימן ן, ולא.. בנימין דא, ולא שמענו חנינה.. בנימין ת, ולא מצינו בשבט בניטן ג, ובשבט בנימין לא מצינו י, בשבט בנימין איכן שמענו פ | ואיכן שמענו] וגב, והיכן שמענו דהאת, והיכן מצינו י, ל' פ | להלן ל' א | ויאמר — בני] אלהים.. בני י, ויאמר הילדים אשר חנן ובנימין אלהים יחנך בני פ | 4 ותגשן — כת'] ותגשן השפחות בכולם כתוב ן, בכלן כתי' ח, ל' דפאגבתי | * ותגשן — וילדיהן — וגו'] ותגשן.. וילדיהן ותשתחון ותגש.. וגו' ד, ותגשנה.. וילדיהן וגו' ותגש.. וילדיה ח, ותגשן השפחות וילדיהן.. ותגש.. וילדיה י, ותגשן השפחות הנה ותשתחוין ותגש גם לאה ת, ותגשן השפחות ותגש גם לאה ן, ותגשן השפחות פאגב, הנה וילדיהן ותשת' ל | 5 וביוסף] ד'פוחאגבי, ביוסף דת | כת'] פוגבת, כתי' דהאי | ורחל וישתחוו] ורחל פחגבי, וגו' ן | ** אלא] ל' ל | יוסף אמר פחב | הרשע הזה דפוחאגבתריו, דודי זה ר³ | רמה עיניו א, עינו רמה היא חגי | שלא] שמא פתי | יראה] יבים פ, יתלה את עיניו ויראה ת, יתלה עיניו (את עיניו ח, עינו כר¹) ויבים דוחאבר¹, יתלה את עיניו ומביט י | 6 באמה ג, באימה ן, באימא י, את אמי דת, באמי פאבר¹, באמו ח | גבהה ת, וגבה חא²ר¹, כפף פ | וכיפת] ח, וכפת גי, וכופת כ, ויכפת ן, וכפתה ד¹פ, וכיפה א¹, וכבה דא²תר¹ | אותה] אתה ג, ל' פ | * הוא דאמר ליה ר³] היא דאמר ליה ח, היא דהוא אמ' ליה ד¹ג, היא דהוה אמ' לה ן, הוא דהוה אמ' ליה כ, הוא דהוא אמ' א"ל ו¹, הה"ד דאמ' ליה ל, הדא הוא דאמ' א¹, הה"ד פא²ר¹, הוא דכתיב (דכת' ת) ביה דת | בן פרת יוסף] ן, בן פורת יוסף חגרי, בן פורת (פרת א²) יוסף בן פורת (פרת א²) עלי עין דפא²כ, בן פרת עלי עין א¹, בין פורת עלי עין ת | * כיפרת רביית יוסף] כיפרת רביית ל, כפרת רביית (רבית א) יוסף וא, בן פרת רביהה יוסף כ, פרת רבית יוסף י, כפרת דבית יוסף פ, בן פרת דביית יוסף ח, בן (בי ד¹) פרת רביית עלי עין ד, ד"א בין פורת יוסף רבית ת, ל' גר |

הקב"ה מכה בלחיו לפי שעה והיו שיניו מתמזמזין כשעוה וכו' ועי' גם בתר"י א' וב': 1 ר' בנימן בר לוי. וכן בסמוך בשבט ב נ י מ ן ועח"נ ולעיל צד 573 ווריש פע"א ובמ"י שם, והמאמר נסדר גם לקמן פצ"ב לפ' וישא עיניו וירא וגו' ועיי"ש: 2 ששמענו חנינה וכו'. דכתיב כאן אשר חנן אלהים וכו' ולא שמענו בשבט בנימן שעדין לא היה נולד בנימן, ובלק"ט גורס ומפרש א"ר בנימין ב ן לוי וכו' ששמענו חנינה באחד עשר שבטים ועדיין בנימין לא נולד והיכן נאמר עליו אלהים וכו', [ור' ב נ י מ ן ושבט ב נ י מ ן הוא לשון נופל על לשון, ועי' לעיל צד 864 אות 3]: 4 בכולם וכו'. הנשים נגשות תחלה ואחר כך ילדיהן וביוסף כת' ואחר נגש יוסף ורחל וכו' יוסף תחלה ואחר כך רחל אלא אמר יוסף זה הרשע עינו רמה שלא יראה את אמי ויסתכל בה וגבהה קומתו כלו' שרבב קומתו וכיפת וכסתה אותה ה"ה דאמר לו יעקב בשעה שברכו בן פרת וכו' עלי עין ובדדריש ר"ב בש"ר כיבון פרת לשון פרעון ועלי כמו ע ל י ו¹) עלי ליפרע לך את אותה העין, וכפי האגדה כתורגם גם בתר"י א' ובתר כן קריב יוסף ואתעהד קמי רחל וכסייה בקומתיה וכו', וכגנון הלשון זה הרשע עינו רמה וכו' כמו לעיל צד 907 ועיי"ש, [והגי' וכיפת (וכפת וכופת) הוא גם מלשון כיסוי, וכ"ה בלק"ט ל כ פ ו ת ה בקומתו, וע' בעה"ש ע' כף ח', ובכי"ל הגי' הה"ד דאמ' ליה והגהתי (וכן הי' בדעת המחבר לשנות את נוכחת הפנים) הוא דאמר ליה כמו שהיא לעיל צד 921, וע' גם לקמן פ"פ סי' י' ובח"נ שם] ובשכל טוב צד 179 ואחר נגש וכו' בשפחות ובלאה הקדים האמהות לילדים וכאן הקדים יוסף לרחל א מ ר י ע ק ב רשע זה עינו רעה שלא יביט ברחל שהיא יפת תואר ויגזלנה לפיכך נתן את יוסף לפני אמו וכבה אותה בקומתו שלא יסתכל בה וש"ה בן פורת יוסף בן פורת עלי עין לכסות עלי עין של אותו רשע, ובמדרש אגדה ותגשנה השפחות הנה וילדיהן וביוסף כתיב ואחר נגש יוסף ורחל ולמה אמר יוסף רשע זה עינו רמה היא שלא יתלה עיניו עליה והגביה יוסף קומתו וכסה אותה וכו', ורבו הגירסאות בדרש בן פרת יוסף וקשה לברון ולפרשן ועי' בחי' הרד"ל ובפי' מהרז"ו ובפירש"י עה"ת לפ' בראשית מ"ט כ"ב, ובכי"ל כתוב כאן בן פרת יוסף כ י פ ר ת רביית בן פירות (והוגה מלמעלה בכתב אחר פרות) רביתה יוסף בן פורת עלי עין בן פירות (והוגה פרות בקמץ, והיו"ד נמחק) רביתה עלי עין (כן נוסף ביני שיטי בכתב הספר בדיו דיהה) ר' ברכיה וכו', וגם בכי"ו וכי"א א' וב' הגי' כ פ ר ת רביית (רבית) יוסף ולא נתפרש לי [ונראה שטעם הדרש עפ"י נוטריקון, פורת כמו כ פ ר ת כלומר כפרת (כתשת) באמך והטמנת אותה כמו שאיננה, ר ב י ת הגדית קומתך (ראה כפרא בחקותי פ"ב ה' ו ה ר ב י ת י אתכם ב ק ו מ ה זקופה) כדי שלא יראה עשו את אמך, ואולי צ"ל לעיל וכפיה אותה תחת וכיפת או שצ"ל כאן כפת תחת כפרת] ובכי"א א' וב' איתא רק זה הדרש ומאמר ר' ברכיה בש"ר סימון, ובילקוט בן פורת יוסף פרת רבית יוסף בן פורת עלי עין עלי לפרוע אותו עין ועח"נ, ופרת מתורגם גם בתר"י א' דרבית ובתר"י ב' דרביתא, ובאותו המאמר לקמן פ"צ סי' ד' הגי' בכי"פ בכולן כת' ותגשן השפחות וביוסף כת' ואחר נגש יוסף ורחל אמ' יוסף הרשע הזה עינו רמה שלא יתלה עיניו באמה הגביה קומתו בפניה הה"ד בן פורת יוסף כ פ ר ת רביית יוסף בן פרת עלי עין ר' ברכיה וכו' עלי לפרוע לך אותה העין, ובכי"ו שם בכולם כת' ותגשן השפחות וגו' ותגש גם לאה וילדיה וגו' וביוסף כת' ואחר נגש יוסף ורחל וישת' אתמהא אלא אמ' יוסף עינו רמה היא שלא יתלה את עיניו ויביט באמה ועמד לו בפניה גבהא קומתו וכיפת אותה היא דהיא אמ' ליה בן פורת יוסף

1) עֲלֵי.

בן פרות רביתה יוסף, בן פורת עלי עין בין פירות רביתה [עלי עין], ר' ברכיה בשם ר' סימון עלי ליפרע לך את אותה העין:

ח) ויאמר מי לך כל המחנה הזה אשר פגשתי כל אותו הלילה נעשו מלאכי שרת יא כיתים כיתים והבורות הבורות והיו מגיעין באלן דעישו ואמרון לון מן דמן אתון ואמ' מן דעישו, 50c

3 ילקוט שם, תנחומא מ"ב וישלח סי' ז', תנחומא שם סי' ג':

1 * בן פרות — יוסף ל^c] בן פירות.. יוסף ל, בן פרת.. יוסף ו, בן פרות רביות יוסף כ, בין פרות רביית יוסף ד, כפרות דבית יוסף פ, בן פרות דבית יוסף ג, בין (בן ר¹) פורת רבית יוסף תר¹, בפרות ריבית יוסף ר³, ל' חאי | בן — עין] ובן.. עין ד¹, בין.. עין ת, בן פרת.. עין א'כ, בן פרת.. עין יוסף א², ל' פ | בין — רביתה] בין פרות רביתה ל⁰, בין פירות רביית פ, בין פירות רביית יוסף ד¹, בין פורת.. יוסף ד, בין פרות רביתה יוסף כ, בן פורת רביתה (רבית ר) יוסף ור, בן פורת דבית יוסף דיוסף ג, בן פירות בביתה דיוסף ח, ל' אתי | * עלי עין ל⁰פר] ל' לדוהאגכתי | בשם — סימון ל' א² | 2 עלין אמ' הקב"ה ~ פ | ליפרע] וגכר, לפרוע דפאר³י, לפרעה ת | לך] לו פ, ל' רי | את אותה] ו, מן אותה דאגכתר³, מאותה ר¹, מאותו ר², אותו פי | עין י, העין שכסה פ | 3 * כל — פגשתי דהאתי] כל המחנה אשר פגשתי כ, כל המחנה הזה וגו' ג, כל.. הזה ד¹, כל המחנה וגו' ל, כל המחנה פ, וגו' ן | אותה תי | שרת] ג, השרת דפוהאכתי | 4 כיתים כיתים] ג, כתים כתים והא'כי, כתות כתות דא³, כתות ת, חבורות חבורות פ | * וחבורות חבורות] חבורות חבורות דוחגתי] חבורות חבורות א'כ, וחבורות ל, חבורות א², כתים כתים פ | והוו א'תר², והוון והג | מגיעין] כרי, מגעין ו, מיגעין ג, מייגעין ח, מתגששין פ, מגששין א, פוגעין ד, פגעין ת | באלין ואתר², באילן ח, באילין דפגכר¹י | והוון (והון ג, והוו אתר¹) אמרין דוהאגכתר, והוו א' פי | לון] פח, להון דואגכ, ל' ת | מן ל' פא | דמן] וג, דמאן דפאכתרי, מאן ח | ואמרין א, אמ' פ, אמרין ר, והוון אמ' ן, והוון אמרין חכ, הוו אמ' ו¹, והן אומרי' ד¹, והן אומרין ד, והן אמרין ת | מן עשו ח, דעשו א, דעישו אינון פ |

בפרת רביית יוסף בן פורת עלי עין ר' ברכיה וכו' עלי ליפרע לך את אותה העין, ובכי"ג שם בכולן כת' וכו' וביוסף כת' וכו' אלא אמ' יוסף הרשע הזה עינו רמה היא שלא יתלה עינו ויבים באימה ועמד לו בפניה וגבהה וכו' וכיפת אותה הוא דהוא אמ' ליה. בן פרת יוס' כפרת רבויית (וצ"ל רביית) יוסף בן פרת עלי עין ר' ברכיה וכו' עלי עין לפרע לך אותה העין, ובאילו הגירסאות ג"כ רק הדרש בפרת (כפרת) רביית וכו' והדרש בן פרת עלי עין א"ר ברכיה וכו', ובכי"ל קיטע שם בכולם כת' וכו' וביוסף אמ' ואחר נגש יוסף ורחל אתמהא אלא אמר יוסף וגו' ר' ברכיה וכו' עלי ליפרע לך את אותה העין בן פרת יוסף וג', וכן מקוטע בדפוסי' שם בכולן כתי' וכו' וביוסף כתי' וכו' אמר יוסף הרשע הזה וגו' (ועוד שם סיום המאמר אמר הקב"ה אתה הצנעת לאמך מן העין והגבהת עצמך אני פורע לך ומגביהך), ועוד המאמר בנוסחת הדפוסי' לקמן פצ"ח סי' י"ח והגי' שם בדפ"ר וד"ו בן פורת יוסף בן שהפר לאחיו וכו' אמר ר' אבון בן פרות רביתה בן פורת (והוגה במ"כ פירות) רביתה יוסף בן פורת יוסף רבית יוסף בכולן כתיב ותגשן השפחות וכו' (בד"ו וגו') היא דהוא אמר ליה עלי לפרוע לך אותה העין, ובכי"ו פצ"ט בן פורת יוסף בן שהפר לאחיו וכו' אמר ר' אבון בן פרות רביתה יוסף בפרת רביתה יוסף כולם כתוב ותגשן השפחות וגו' ותגש גם לאה וגו' וביוסף כת' ואחר נגש יוסף וגו' אתמהא אלא אמ' יוסף הרשע עיניו רמה היא שלא יתלה את עיניו ויבים באימה ועמד לו בפניה גבהה קומתו וכיסת (כן מוגה שם) אתה היא דהוא אמ' ליה בן פורת יוסף וגו' בפרת רביתה יוסף בן פורת עלי עין ר' ברכיה וכו' עלי לפרוע לך את אותה העין, ובפי' ב"ר כי"ט גורס ומפרש כאן וביוסף כתיב וכו' אלא אמר יוסף הרשע הזה עשו [עינו] רמה שלא יתלה עינו ויבים באמי וגבה קומתו וכסה אותה הה"ד בן פורת יוסף בן פורת (וצ"ל פרות, ובנדפס בפרות) רבית יוסף שנתגדלת על ידי פרות של חלום בן פרות בן פורת עלי עין לשון פריה ורביה בן פורת רבית יוסף עלי עין כלומר נתגדלת ועמדת בפני [אמך] אמר ר' ברכיה וכו' עלי ליפרע מאותה העין שעמדת בפני אמך שלא ישלוט בה עינו של אותו רשע, וכן הדרש בתנחומא ויחי סי' י"ג בן פורת יוסף שעל ידי פרות נתגדל ועי' גם בנוסחת הדפוסי' לקמן סוף פצ"ט, והגי' בין פירות רביתה וכו' יש לפרש שנתגדלת על ידי חלום השבלים וכן מפרש [במ"כ לקמן פצ"ח ומהרז"ו כאן, ועי'] בשכל טוב צד 325 בן פורת יוסף אל תקרי בן פורת אלא בן פרות אמר לו שמא בין פרות הטובות והרעות שנראה לפרעה במצרים בחלום היית או שמא בין השבלים הרקות והמלאות שנראה לפרעה עלי עין כלומר על יד היאור היית שכוונתה ברוח הקודש ופתרת את החלום כראוי וכו', ובפסי"ר שם המאמר והיכן מצינו ביוסף שנתן נפשו על כבודה של אמו אלא כשחזר יעקב לבא לבית אביו כיון שבא לפגוע בעשו מה עשה העביר את בניו ואת האמהות והייתה כל אחת ואחת היא ובניה עוברות ומשתחוים לפני עשו שנאמר ותגשן השפחות וכו' ותגש גם לאה וכו' אבל ברחל ראה מה כתיב ואחר נגש יוסף ורחל וכו' רחל ויוסף אין כתיב כאן אלא יוסף ורחל למה כן אמר אין אשה בעלת נוי כאמי והרשע הזה חשוד על העריות נתן עצמו ראשון ועמד לו לפניה שלא יראנה עשו הוא שאביו מקלסו בן פורת יוסף בן פורת עלי עין מהו עלי עין שכיסתה עינו של אותו רשע מאימך: 4 וחבורות חבורות. כן השלמתי ועת"ב ולעיל צד 60 ועי"ע לעיל צד 889: באלן דעשו וכו'. באנשיו של עשו ואמרו להם משל מי אתם ואמרו משל עשו אנחנו והיו המלאכים אומרים תנו להם כלו' מכות חזרו ואמרו האנשים משל בנו של יצחק אנחנו והיו המלאכים אומרין תנו להם חזרו ואמרו משל בן בנו של אברהם אנחנו והיו המלאכים אומרים תנו, וכיון שהיו אומרים להם מן של אחיו של יעקב אנחנו היו המלאכים אומרים הניחו להם שמשלנו הם, בבקר אמר לו עשו ליעקב מי לך כל המחנה וגו' אמר לו יעקב אמרו לך כלום אמר לו מכותת אני אצלם כלו' הכו וכתתו אותי ויאמר יעקב אני שלחתי לך כל המחנה למצא חן וכו' ועי' בפירש"י עה"ת ובפי' ב"ר, ושם מפרש עוד ויאמר עשו יש לי רב מכות אחי יהי לך וכו' (כ"ה שם בכי"ט) וכן נוסף בדפוסי', ובלק"ט קיטע ויאמר מי לך וכו' אמרו כל אותו הלילה נעשו מלאכי השרת כיתות כיתות וחבורות חבורות והיו מגיעין באילון (וצ"ל באילין) דעשו אמרו להון מן דמאן אתון והוו אמרין מן אחוי דיעקב אינון (וצ"ל אנן) הוו אמרין שבקין להון דמן דידן אינון לכך נאמר מי לך כל המחנה הזה אשר פגשתי,

והוו אמ' יהבון לון, מן דבריה דיצחק, והוון אמרין יהבון לון, מן דבר בריה דאברהם, והוון אמ' יהבון לון, וכיון דהוון אמ' לון מן דאחוי דיעקב אנן הוון אמרין שבקון דמן דידן אינון, בצפרא אמר ליה מי לך כל המחנה וגו' אמר ליה אמרון לך כלום, אמ' ליה מכתת אנא גבהון ויאמר למצא חן וגו':

ט) ויאמר עשו יש לי רב אמר ר' איבו לפי שהיו הברכות מסוקפקות בידו איכן נתאששו בידו כאן אחי יהי לך אשר לך, אמר ר' אלעזר אין קיום גט אלא בחותמיו שלא תאמר אילולי שרימה אבינו יעקב באביו לא נטל הברכות תלמוד לומר אחי יהי לך אשר לך:

4 ילקוט שם, לעיל צד 767 : 5 לעיל שם ולד 767 וש"נ:

1 והוון (והוו א ר) אמרין וחאגבר, והוו אמרון ת, אמרין פי, והן אומ' ד[1], והן אומרין ד | יהבון] והגר[1], יהבין כ, יהבו פא[2], הבו א'ר[2], הבו הבו יהבון דת, הבון לון והבון י[1] | לון] ח, להון דפואגבתר, ל' י | מן — דיצחק] וחג, מן בריה דיצחק פי, והוו אמרין מן בריה דיצחק א, מן דבריה דיצחק אנן ר[1], מן דבריה מן דבר בריה דאברה' ד, מן בר בריה דאברהם ת, ל' ד[1] | והוון — לון] והוון אמ' (אמרין הג) יהבון להון וחג, והוו אמרין יהבו (הבו א') להון א, והוו אמרין להון יהבון להון ר[1], הוו אמרי' לון הבון לון י[1], ואינון אמרין יהבו להון פ, והן אמרין יהבון ליה ת, והן אמרין יהבון להון ד, ל' ד[1] | *מן דבר — דאברהם ד'ר] מן בר.. דאברהם לפהאגי, מן בר.. דאברהם אנן ר[1], מן דבריה דיצחק ת, דיצחק ד | והוון (והוו תר[3]) אמרין והגתר[3], והוו אמרי' (אמרי א[2]) א, והוו אמרין להו ר[1], הוון אמ' י[1], ואנון אמ' פ, והן אומרין ד | יהבו פא, הבו' י[1], הבו ר[1] | צ' לון] י, להון דפו[0]הא[2]גר[1], ליה ת, ל' א[1] | וכיון — לון] וכיון (כיון ת, וכיוון ח) דהוון (דהון ג, דהוו אתר[1]) אמרין והאגתר[1], כיון (וכיון כ) דהוו אמרי דכ, ל' פי | דאחוהי גי, אחוי ו, אחוהי פאכר | אנן ל' גרי | הוון] הוו אתר, ואינון פ, ל' הר[1] | שבקון] י, שבקין פ, שבקון להון דתר[3], שבקין להון ר, שבקותון ג, שובקותון ו, שבקיתון ח, שובקונון ו[0], שבקינון א[1], שבקנן א[2], שבקתינון כ | דמן] ואגבי, מן דפת, דמאן ח, ל' ר | לצפרה ואמ' לה ו | 3 וגו'] הזה וא[2]גר, הזה אשר פגשתי חא[1]כת, הזה.. פגשתי וגו' ד, ל' פ | לה ו | אמרו פ, אמרין והר[1], אמרי' א[1]י[1], אמרי א[2] | אמר ליה] אמ' לה ו, ל' י | מכתת] פוחגכרי[1], מיכתת דאתר[1] | אנה ו | גבהון] פוחג, גביהון דאכתרי | ויאמר — וגו'] ויאמר למצא (למצוא ג) חן בעיני אדני וג, ויאמר למצוא (לכמצא כ) חן.. אדוני א[1]כי, ויאמר למצוא חן וגו' ויאמר עשו יש לי רב מכות אחי יהי לך וגו' ד, ויאמר.. חן בעיני אדני ויאמר עשו.. רב מכות האב אחי יהי לך אשר לך ת, ל' פהא[2] | 4 ויאמר] ד"א ~ דת | רב] פוא[2]גכתע, ~ וגו' ד, אחי יהי לך אשר לך חא[1]י | איבו] פאכת, אייבו דוהגעי | הברכות ל' וגכע | מפקפקות גכ, מתפוקקות ת | בידו ל' א[2] | איכן] פוע, היכן ע, ואיכן הכ, והיכן דאגתר[2]י | נתאששו] והאגער[2], נתאוששו דפת | 5 בידו] והאגער[2]י, לו דת, ל' פי | כאן] פואגכער[2]י, ~ שאמר ה, מן דאמר ליה דת | לעזר ו | הגט דפחאגכתע, שברות והגט ו | ** בחותמיו] הותמיו ל | אילולי] וחא[1]כ, אלולי א[2], שאלולי דת, אילו ג, אלו פ | 6 שרמה פהא[2] | אבינו יעקב] וגכ, יעקב אבינו דחת, יעקב פא | באביו] פוא[1], את אביו דחגת, באבא כ, ל' א[2] | את הברכות והאגכ | תלמוד לומר] אמר לו ח | אשר לך] וגו' ו, ל' פ |

ובשכל טוב צד 186 מפרש בענין אחר מי לך וכו' אשר פגשתי כל אותו וכו' נעשו מלאכי השרת כתות כתות והן מגיעות לגדודיו של עשו והי' מחנה של עשו שואלין של מי אתם והם אומרים משל עשו אמר ילכו להם כת אחרת שואלין אותן של מי אתם והם אומרים משל בנו של יצחק אמר ילכו להם כת שלישית שואלין אותם משל מי אתם והן אומרים משל אחיו של יעקב אמר הניחו כי משלנו הם בבקר אמר מי לך כל המחנה הזה, וקשה שהעתיק יהבון ילכו להם, ובתנחומא מ"ב שם המאמר ויותר יעקב לבדו מה כתיב למעלה מן הענין ויירא יעקב מאד וגו' כיון שראה הקב"ה היאך היה יעקב מיצר אמר ר' ברכיה שלח ארבע כתות של מלאכים לעשות מלחמה עם עשו כל הלילה באתה כת ראשונה אמר להם למי אתם אמרו לו בניו של יצחק אנו והיו מפגישין אותו אמר להם כבני בניו של אברהם אנו והתחילו מפגישין אותו כיון שאמרו אחיו של יעקב אנו התחילו מניחין לאותן בשביל כבודו של יעקב נניח אתכם (ובכ"י רומי שם באתה כת ראשונה וכו' כיון שאמר להם אחיו של יעקב אנו הניחו אותו בשביל כבודו של יעקב וכן כת שנית כת שלישית ובת רביעית היו מפגישין אותו כיון שאמר להם אחיו של יעקב אני הניחו אותו אמרו בשביל כבודו של יעקב נניח אותך) הוי ויותר יעקב לבדו ולא היה יודע יעקב כמה נסים הקב"ה עשה עמו לא עשה אלא כיון שבא בבקר אמר לו עשו אחיו מי לך כל המחנה הזה אשר פגשתי אשר ראיתי אין כתיב כאן אלא אשר פגשתי ויעקב לא היה יודע ששלח לו הקב"ה מלאכים אלא היה סבור שהוא עסוק באותו המנחה ששלח לו לכך אמר לו למצא חן בעיני אדני וכו', ובתנחומא שם פגעה בו כת ראשונה שהיו בה ד' כתות נפלו עליו הכוהו ושברוהו אמר להם הניחוני שאני בן בנו של אברהם הוסיפו להכותו אמר להם הניחוני שאני בנו של יצחק שנעקד על גבי המזבח הוסיפו להכותו אמר להם הניחוני שאני אחיו של יעקב שבא מפדן ארם וכו' ואני מבקש לראותו כיון שהזכיר להם יעקב הניחוהו אמרו לו אתה הוא אחיו של יעקב אוהבנו הרי אנו מניחין אותך לכבודו ולאהבתו שאל לנו בשלומו כשפירש מהם כת ראשונה פגעה בו הכת השנייה ועשו בו כמו שעשתה הכת הראשונה וכן השלישית וכן רביעית ומנין שכן עשו אומר ליעקב מי לך כל המחנה הזה אשר פגשתי וכו' ועי' בהערות רש"ב: 4 לפי שהיו וכו'. המאמר נסדר כבר לעיל צד 767 לפ' ויקרא יצחק אל יעקב ויברך אתו וגו', ושם הגי' אמר ר' אבהו (ועי' במ"י לעיל צד 102 בד"ה אמר ר' אייבו, וח"ג ר' איבו (אייבו) ור' אבהו עי' גם לעיל צד 174 צד 213 צד 310 צד 771, וצד 800), והועתק בערוך ע' פק ד' מכאן, ובלק"ט גורס ומפרש א"ר איבו לפי שהיה (וצ"ל שהיו) מסוקפקות בידו הבכורה והברכה איכן נתאששו בידו כשאמר אחי וכו', ובכ"י פלארענץ שם הגי' א"ר אבהו וכו' וכן בשכל טוב צד 179 א"ר אבהו לפי שהיו הבכורה והברכות מסוקפקות וכו', ובמה"ג עמ' 517 אמר ר' איבו לפי שהיו הברכות מסוקפקות בידו

י) ויאמר יעקב וגו׳ [ולקחת מנחתי מידי כי על כן ראיתי פניך כראות פני אלהים יב
מה פני אלהים דין אף פניך דין, מה פני אלהים לא יראו פני ריקם (שמות כג טו) אף את לא יראו פניך ריקם]:

יא) קח נא את ברכתי וגו׳ אמר לו אני כמה צער כמה יגע עד שלא תבוא אצלי אבל את מאיליה היא באה אצלך, אשר הבאתי אין כת׳ אלא אשר הובאת לך:

ויפצר בו ויקח מיתחמי חזר וידיה פשיטה: ר׳ יהודה בר׳ אמר מתרפס ברצי כסף (תהלים סח לא) מתיר את הפס מתרצה בכסף: ר׳ שמעון בן לקיש סליק למשאל בשלמיה דרבנו, אמר ליה צלי עלי דהדא מלכותא בישה סגין, אמר ליה לא תיסב מן בר נש [כלום] ולית את יהיב כלום,

1 לעיל לד 921 : 4 ילקוט שם : 6 ילקוט שם : עי׳ פסחים קי״ח ב׳ [שמו״ר פל״ה סי׳ ה׳], יומא פ״ז א׳ וש״נ : 7 ילקוט שם :

1 * ויאמר — פניך] ויאמר יעקב וגומ׳ ל, ויאמר יעקב אל נא אם נא מצאתי חן בעיניך ולקחת.. כי על כן וגו׳ ד, ויאמר.. בעיניך ולקחתי מנחתי מידי כי על כן ראיתי פניך ת, ויאמר.. בעיניך חגב, ויאמר.. אל נא ו, ל׳ פא | * כראות פני אלהים ל°ד] כראות.. אלהים ותרציני ת, ל׳ וחגב (כראות — פניך ריקם ל׳ לפא) | 2 * מה פני אלהים והגבתר] מהו.. אלהים ל°, מה פני ד | * לא יראו פני ג] ולא.. פני דת, לא יראו וחב, לא יראו את פני יי׳ ל° | * את ל°דוגב] אתה חתר | * לא ל°והבר] ולא דת | 3 פני ת | 4 וגו׳] פ, אשר הבאת וגו׳ ו, אשר הבאת לך א1, אשר הובאת לך דחא2תי, ל׳ גב | ליה ת | אני — יגע] ו, אני.. יגיע ל°, אני.. וכמה יגע פחגב, אני.. וכמה יגעתי בה א2, כמה.. וכמה יגע ר, כמה.. וכמה יגע יגעתי בה א1, כמה יגע (יגיעות ת) יגעתי דת, אני כמה יגע כמה צער היה לי י | שלא תבוא] וא2ר2י, שלא תבא חא1גבר1, שלא בא פ, שתבוא ד, שהובאת ת | אצלי] והאגבי, לידי דת, אצלי יגעתי בה פ | אבל ל׳ י | את] גבר, אתה ל°דפיחאת, עתה י | 5 מאליה ואבר2י, מעצמך ח | היא ל׳ פאר2 | באת א2 | אשר ל׳ פ | הבאתי] ד1פוגבי, הבאתי לך חא, הבאת ד | אין כת׳ כן ו, אין כת׳ כאן גב, אין כתוב (כתי׳ פאי) כאן דפחאי | אשר ל׳ פג | הובאת לך] וחא2גבי, הובאת פא1, הובאת מאיליה באה לידך ד | 6 מתחמי פואגבתר2י | א׳ חזר פ, מחזר ו | וידוהי פא, וידו ר2 | פשיטה] וא2ג, פשיטא פא1תר1, פשוטה די, פשטה כ | ר׳ — בר׳] יהודה ברבי ו, יהודא בר פ, יהוד׳ בר׳ חיי׳ ג, יהודה בר אמי כ, יהודה (ר׳ יהודה את) בר׳ (ביר׳ ת) סימון דאת | * אמר דואת] א׳ לפג | 7 * הפס ל°דאגבת] הפז לו, הפה פר | מתרצה] ואב, ומתרצה דפתר, ומתרצי ג | ר׳ — לקיש] וג, ר״ש.. לקיש א1, רשב״ל א2, ריש לקיש דפבתי | סליק א, אזל י | למישאל כ | בשלמה ו | * דרבנו] דרבנן ל, דרבינו דפוא2גי, דר׳ א1ת | 8 עלן א | דהדה וא2, הרא ת, דהדין א1גרי | מלכותה ו | בישה] ו, בישא דפאגבתרי | סגי פא, סיגין ו | לה ו | תיסב] פואבר1י, תסב דגתר2 | בר נש] כר1י, ברנש פואגר2, בר אנש (איניש ת) דת | ** כלום] ל׳ ל | ולא א | * יהיב ל°דפאגבתרי] יהב ל, יהב לה ו |

של יעקב איכן נתאוששו בידו כאן שנ׳ יהי לך אשר לך, ובפי׳ ב״ר כי״ט מלשון אחר מפרש לפי שהיו מפוקפקות בידו מפני שבשעה שברך יצחק את יעקב הי׳ סבור יצחק שהוא עשו אבל עכשיו שאמר עשו ליעקב אחי יהי לך אשר לך נחלטו הברכות ליד יעקב ונתחזקו לו, וגם המאמר שלאחריו א״ר אלעזר אין קיום גט וכו׳ נסדר לעיל צד 767 ועוד צד 755 ועיי״ש: 1 ולקחתי מנחתי וכו׳. כן השלמתי ועח״ג, ומעם אף את לא יראו פניך ריקם בלא דורון, ומן כראות פני וכו׳ עד סוף המאמר הושלם בכי״ל בגליון, והדרש מה פני אלהים וכו׳ נסדר לעיל צד 921 במאמר רחב״ח שרו של עשו היה ועי׳ במ״י שם: 4 כמה צער וכו׳. הלשון קצר, ובילקוט הגי׳ כמה יגע כמה צער היה לי ועח״ג, [ובכי״ת הגי׳ אבל אתה מאיליה באה לידך והשאר חסר, ונר׳ שלפני הסופר הי׳ גירסת הדפוסים אשר הבאתי וכו׳ אלא אשר הובאת מאיליה באה לידך ודלג מן מאיליה עד מאיליה], ובפי׳ ב״ר כי״ט מלשון אחר מפרש כמה צער וכמה יגע כלומר כמה טרחתי קודם שיגיע לידי כל זה הדורון שאני משגר לך, ובשכל טוב שם אשר הבאת לך לא נאמר הבאתי וכו׳ כך אמר לו כמה צער ויגיעה היה לי עד שהגיע לידי אבל אתה מאיליה הבאת לך, ובלק״ט אשר הובאת לך מאליה באה לך: 6 מיתחמי חזר וכו׳. מפרש בפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א נראה כשהוא חוזר ואינו רוצה לקבל וידו פשוטה (היתה פשוטה) ומוכנת לקבל, ובלק״ט הגי׳ מיתחמי מחזר וידיו פשוטין, ושם בכ״י פלארענץ נראה כמתחזר ואינו מקבל וידו פשוטה, ובשכל טוב שם נראה מחזר פניו וידו פשוטה וכו׳: ר׳ יהודה בר׳. כ״ה בכי״ל כאן, ובכי״ו יהודה ברבי ובכי״ג יהוד׳ בר׳ חיי׳ ועי׳ במ״י לעיל צד 134 בר״ה יהודה בר׳, ונמצא גם ר׳ יהודה בר׳ במדרשים ולפעמים בירושלמי ועי׳ באגה״א ח״א צד 48, ולהגי׳ יהודה בר אמי עי׳ גם בח״ג לעיל שם וצד 163 וצד 254, והוא דורש מתרפס נוטריקון מתיר פס מתיר את פס ידו כלו׳ פושט את ידו לקבל ממון, שהוא מתרצה מתפייס בממון [וכן הדרש בשמו״ר שם], ובפסחים שם דרשו מתרפס ברצי כסף שפושטין יד לקבל ממון ואין עושין רצון בעלים ועיי״ש בפירש״י ובד״ס, וביומא שם הדרש לך התרפס וכו׳ (משלי ו׳ ג׳) אם ממון יש בידך התר לו פסת יד וכו׳, ובכי״ל מתיר את הפז והוגה הפס וגם בכי״ו הגי׳ הפז, ובכי״פ ובפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א הגי׳ הפה וצ״ע [ובכי״ל כתוב מתרפס בכסף וביני שיטי הוגה בכתב אחר מתרצה]: 7 סליק וכו׳. הלך לשאול בשלומו של רבנו והוא ר׳ יהודה נשיאה בן בנו של ר׳ יהודה הנשיא ועי׳ גם במ״י לעיל צד 691 ולקמן ריש פ״פ וגרעץ קורות היהודים ח״ד מהדורא ד׳ צד 226, ובכי״ל כתוב דרבנן והגהתי דרבנו ועי׳ למטה סי׳ מ״ו ולעיל צד 90 צד 305 וצד 307: 8 צלי עלי. התפלל עלי שהמלכות הזאת מלכות אדום הרשעה היא רעה מאד וכמו שדרשו לעיל ריש פס״ה מלכות הרשעה הזו גוזלת וחומסת וכו׳ [ועי׳ לעיל צד 904]: לא תיסב וכו׳. לא תקח משום אדם כלום ואין אתה צריך ליתן כלום למלכות, [ורמז לו שבית הנשיא לוקח מאנשים מתנות בחזקה ונפרעים ממנו בזה שאנשי המלכות לוקחים ממנו את

מן יתיב גביה אתת חדא איתתא טעינא ליה חד דיסקרין וחדא סכין בגויה קם נסב סכינא והחזיר לה דיסקרין, אתה חד בלדר מן דמלכותה ודמתה וחמדה ונסבה. בפתי רמשה סלק ר' שמעון בן לקיש למישאל בשלמיה וחמתיה יתיב שחיק, אמר ליה למה את שחיק, אמר ליה ההיא סכינה דחמית אתא חד בלדר מבלכותא ונסבה, אמר ליה ולאו כן אמרית לך לא היסב מן בר נש [כלום] ולית את יהיב כלום: חד עם דארע אמר ליה לר' הושעיא אין אמרית לך חדא מילה טבא את אמ' לה משמי בציבורא, אמר ליה מה היא אמר ליה כל הדורונות שנתן אבינו יעקב לעשו עתידין אומות העולם

ילקוט כם, ילק' תהלים כ' תש"ו, תנחומא מ"ג וישלח סי' י"ח:

1 יתיב] וג, דיתיב **דפאכתרי** | גביה ל' י | אתת] **פוא'כתערי'**, אתית ג, אתא **דא'** | הדה ו | * איתתא **ל'דפא'גכערי**) אתתא **א'ת**, איתה ו, ל' **ל** | מעינה **ור'**, מענא פ, מעין י | ליה] לה **ור**, ל' ג | * חד דיסקרין **ל'א'גכע**] חד דסקרין **לר'**, חד דיסקרין ו, חדא דיסקירין **דתר**, דיסקרין חד י, דסקין פ | וחדה ו, והוה **א** | סכינא י | בגוה] **פוא'גע**, בגווה **דא'תי**, בגויה **כ** | נסיב **א'י** | סכינה **וא'** | ותוד **ואגכר'**, והדר **דפתר'**, ואהדר י | ליה **פא'כי** | 2 דיסקרא **דא'כתר'י**, דיסקר' **א'**, דייסקרה ו, דיסקריא ג, דיסקא **פ** | אתה] ו, אתא **דגתרי**, בפתי רמשא אתא **פא** | חד ל' י | בלדר **ת**, בלבר **א'**, לבלר **א'** | מן דמלכותה] ו, מן מלכותא י, מן דמלכא ג, ל' **ע** | וחמתה] ו, וחמאה **ע**, וחמא יתה **דת**, חמא יתה **א'**, חמא לה **פ**, חמיתיה י, וחמא יתיה **גר**, חמא יתיה **א'כ** | חמדה **פי**, וחמדא **כ** | ונסבא **פכ** | בפתי רמשה] ו, בפתי רמשא **דגכתר'י**, בתר כן **פא** | סלק] **ואגר'**, סליק **דתר'י** | ר' — לקיש] וג, ריש לקיש **דגתר'י**, ר"ש **א** | 3 למשאול ו | בשלמיה] **פאגי**, ~ דרבינו **ד**, דרבנו **ר'**, דר' **ת**, ל' ו | וחמתיה] ו, וחמיתיה **י'**, וחמא (וחמה ג) יתיה **דגהר'**, וחמא ליה **פ**, ל' **א** | יתיב] י, יתיב ו, והוה יתיב **א**, ל' **דפגתר'** | ושחיק י | ליה] לה ו, ל' **פ** | מה **פ** | ליה ל' **פ** | ההיא] ההוא י, ל' **פאג** | סכינא **פאגתי**, סכינ' **ד'** | דחמית' **פאג**, דחמיית ו, דחמיתא יתה **ד**, דחמית יתיה **ת**, דחמידית י | אתא] אתה ו, ל' **פ** | 4 בלדר **ת**, בלבר **א'**, לבלר **א'** | ממלכותא] **פ**, מן מלכותא **דת**, .. מלכותה **א'**, מן דמלכותא ג, .. דמלכותה ו, ל' י | אתא ונסבא **פ**, אחמדה ונסבה י, חמתה ותמדה ונסבה ו, חמא יתה (חמה יתיה **א'ג**) וחמדה ונסבה **דאגת** | ולא **פואגכי**, לא **דת** | אמרתי **א'** | תסב **פת** | מן ברנש **וא**, מבר נש **פי** | ** כלום] ל' **ל** | ולא **אי** | * יהיב **דפאגכתי**] יהב **ל**, יהיב לה ו | 5 עם דארעא **פאר'**, עם דארע' ו, מן דארע' **ג** | ליה ל' **ה** | הושעיה **וח**, אושעי' **י'**, אושעיא **א'תי** (תהלים) | אי **חא'ר'י** (שם), לא **י'**, תא **א'** | אימ' **א'**, אמרינן י (שם) | לך ל' **א'** (והושלם בין השורות) **ת** | * חדא **דפהאתי**] חדה וג, חד **ל**, ל' **כ** | מילה] **וא'ג**, מילא **פר'י**, מלה י (שם), מילתא **דחא'כת** | טבה ו | את אמ'] ו, את אמר **ח**, את אמרת י, אמרת **א'תר'**, אמרית **א'**, אמרה **ד**, תימא **כ**, איכה ג, דרשת **פ** | * לה **פוחא'גכתר'י**] ליה **לא'**, ל' **ד** | משמי] **פא'י**, מן שמי **וחגכי** (שם), בציבורא **דא'ת** | 6 בציבורא] **חגר'י**, בציבורה ו, בצבורא **א'כ**, משמי **א'**, מן שמי **דת**, ל' **פי** (שם) | לה **י'** (שם) | מאי היא **א'**, אין י (שם) | לו **ת** | כל] **ר**, ~ אותן **דפוחאגכתי** | הדוריות] **ונכר'**, הדורות **פ**, הדורונות **דחא'תר'י**, הדרוניות **א'** | יעקב אבינו **וחתי** (שם), יעקב **פא'י** | אומות העולם ל' י (שם) |

ממונו, וע' לקמן פ"פ סי' א'), ולהגי' ברנש בתיבה אחת עי' גם בח"נ לעיל צד 51 צד 92 וצד 628: 1 מן יתיב וכו'. כשהיה יושב אצלו באה אשה אחת והביאה לו קערה אחת וסכין אחת בתוכה קם רבנו לקח הסכין והחזיר לה הקערה, והגי' מן יתיב איתא גם בכי"ו וכי"ג כמו לעיל צד 302 מה יתיב גביה ועי' דאלמאן צד 234, ומעינא ליה כמו לעיל צד 301 מעין ליה, ודיסקרין ל"י[1]) ולעיל שם בגו דיסקס דדהב, ובכי"ל בסמוך הדיסקרין בה"א הידיעה כמו בסמוך הדוריות ולעיל צד 32 הפלטין ודוגמתם, וגי' נכונה בילקוט נסיב סכינא ואהדר וכו', והועתק בערוך ע' דיסקרין: 2 אתה וכו'. בא ציר אחד מאנשי המלכות וראה את הסכין וחמדה ולקחה, ובלדר כמו לעיל צד 82 בילדר ועיי"ש, ובערוך ע' בלדר הגי' אתא חד בלדר וחמאה וחמדה וכו': בפתי רמשה וכו'. לפנות ערב הלך רשב"ל עוד הפעם לשאול בשלומו של רבנו וראהו יושב שוחק א"ל למה אתה שוחק א"ל אותה הסכין שראית בא ציר אחד מן המלכות ולקחה א"ל ולא כן אמרתי לך וכו', ובפתי רמשה כמו לעיל צד 186 (ועי' במ"י שם) וצד 688 וצד 728 אפתי רמוש, והלשון וחמתיה יתיב שחיק כמו לעיל צד 131 ועח"נ: 5 חד עם דארע. עם הארץ אחד א"ל לר' הושעיא אם אומר לך דבר טוב אחד את אומרו בשמי בציבור א"ל מה הוא הדבר א"ל כל אותן הדוריות המתנות שנתן אבינו יעקב לעשו וכו' יביאו אין כת' אלא ישיבו א"ל חייך דבר טוב אמרת ובשמך אני אומרו, והגי' עם דארע איתא גם בדפ"ר וד"ו ובכי"ת [וכי"ת] ובפי' ב"ר כי"ם ובילקוט דפ"ר כאן ותהלים שם וכן לקמן פע"ב סי' ו' קם חד עם דארע וכו' ועי' בעמת"ר ע' ארע ארעא, ובמ"כ הגיה עמא דארעא וכן הדפיסו אחריו, ודוריות ל"י ועי' לעיל צד 422 וצד 562, וכן דוריות לקמן פע"ט סי' ו' וסוף פפ"ה, ובלק"ט הועתק חד עמא דארעא אמר לרב הושעיא אין אמרית לך הדא וכו' את אמרת משמי בצבורא א"ל מאי היא אמר ליה כל אותן דורונות שנתן אבינו יעקב לעשו עתידין וכו' להחזירם למלך המשיח לעתיד לבוא דכתיב מלכי וכו' ישיבו יביאו אין כתיב אלא ישיבו אמר ליה יאית אמרת ומן שמך אמינא ליה, ובשכל טוב צד 186 נשתבש הר מן דרונא אמר ליה לר' אושעיא, והגי' שם כל אותו הדורון שנתן וכו' עתידין מלכי אומות העולם להחזירן למלך המשיח שנאמר וכו' יביאו לא נאמר וכו' א"ל מלה טבא אמרת ומשמך אמינא לה בציבורא ועח"נ, ובשינוים שונים בכת"ג עמו' 518 אחד עם ארץ אמ' ליה לר' אושעיה אי אמרית לך מילתא חדא את מתני לה משמי בציבורא אמ' ליה איכא אמ' ליה כל דוריאנאתא (דוריגיאתא) דשדר אבינו יעקב לעשו עתידין אומות העולם להחזירן ליומות המשיח ומעמא דיליה מלכי תרשיש וכו' ישיבו יביאו

[1]) δισκάριον.

להחזירן למלך המשיח לעתיד לבוא, מה טעם מלכי תרשיש ואיים מנחה (תהלים עב י) יביאו אין כת׳ אלא ישיבו (שם שם) אמר ליה חייך מילה טבא אמרת, משמך אנא אמ׳ לה:

יג) ויאמר אליו אדני ידע וגו׳ ר׳ ברכיה בשם ר׳ לוי אדוני ידע כי הילדים רכים זה משה ואהרן, והצאן והבקר אילו ישראל ואתם צאני צאן מרעיתי וגו׳ (יחזקאל לד לא), ר׳ חונא מש׳ ר׳ אחא אילולי רחמי הקב״ה ודפקום יום אחד כבר ומתו כל הצאן בימי אדריינוס, ר׳ ברכיה בשם ר׳ לוי אדני יודע כי הילדים רכים זה דוד ושלמה, והצאן והבקר אילו ישראל [ואתם צאני צאן מרעיתי וגו׳], אמר ר׳ הונא בשם ר׳ אחא אילולי רחמי הקב״ה כבר ומתו כל הצאן בימי המן: יג

יד) יעבר נא אדני לפני עבדו וגו׳ אמר לו מבקש את שנהא שותפים בעולמך, אמר לו יד

3 ילקוט ר׳ קל״ב: 9 ילקוט שם, דברים רבה סדר דברים (פ״א סי׳ כ), תנחומא מ״ב תרומה סי׳ ז׳, תנחומא שם סי׳ ט׳, והזכיר תרומה (ע״ח א׳), סדר אליהו זוטא פי״ט:

1 להחזירן למלך משיחנו ת, להחזירן למשיח פא^{1} | לעתיד לבוא] ג, לעתיד לבא דותי (שם), ל׳ פחאבי | מה טעם] ת, מה טע׳ ו, מ״ט י, מה טעמיה ד, שנ׳ פאבי (שם), מאי טעמא שנ׳ ח | מלכי — ואיים ל׳ י (שם) | מנחה וחי, ~ ישיבו דפאגתי (שם) | יביאו אין כתיב (כת׳ גבת) כאן דחאגבתי, יביאו אין כת׳ כן ו, אין כת׳ כאן יביא פ | 2 אלא מנחה ישיבו וחג | ליה] לו ת, ל׳ פ | חייך ל׳ פאנגבי שם) | מילה] א^{1}גבי, מילא פו, מלה דא^{2}תי (שם), מילתא ח | טבה ו | משמך] פא, מן שמך גב, ומשמך י, ומן שמך דחתי (שם), מה שמך ו | אנא] אנה ו, ל׳ פי (שם) | אמ׳] ו, אמר חגת, אמר׳ וי^{1}, אומר ד, אימא אב, אמינא י (שם), דרישנא פ | לה] ליה א^{1}ב, בציבו׳ וי^{1} | 3 ויאמר אליו ל׳ א^{2} | אדני] פוגב, אדוני דחאתי | ידע] וג, יודע דפחאבתי | וגו׳] כי הילדים א^{2}, כי הילדים רכים פחא^{1}גבתי, כי.. רכים וגו׳ דו | ר׳ ברכיה — רכים] ר׳.. בשם ר׳ לוי (ר׳ לוי אמ׳ אב) אדני יודע (אדני ידע ג, אדוני יודע א^{1}א^{02}) כי.. רכים וא^{1}א^{02}גב, ל׳ דפהתי | 4 והבקר] ~ עלות עלי | אלו חאתי | ואתן דפוג, ואתנה ד^{1}האבתי | * צאן — וגו׳] וצאן.. וגו׳ ל, צאן מרעיתי אדם אתם דת, צאן מרעיתי אתי, וגו׳ וג, ל׳ פב | רב פ | חונא] ו, הונא דפאגבת | 5 בשם | אלולי א^{2}ת | רחמיו של | כבר ל׳ ג | ומתו] וחאגב, מתו דפתי | אדרינוס פי, אדריאנוס קיסר א^{01}, אנדריגוס חג | 6 משום פ | אדוני חאי | ידע ג | דויד ו | והבקר] פא^{2}תי, ~ עלות עלי דוחא^{01}גב | אילו] פוג, אלו דחאבתי | * ואתם — וגו׳] ואתן.. וצאן.. וגו׳ ן, ואתן.. וצאן מרע׳ ג, ואתנה.. וצאן מרעיתי ח, ואתנה צאני וגו׳ דא, ואתן (ואתנה ב) צאני פב, ואתה צאני ת, ל׳ לי | 7 אמר — אחא] ר׳ הונא (חונא ו) בשם ר׳ אחא פו, ר׳ הונא.. אחא אמר דא^{01}גבת, ר׳ אחא בש״ר הונא אמ׳ א^{2} | אילולי] והגבי, אלולי דת, אלמלא א | רחמיו של | ומתו] חא^{2}גב, מתו דפא^{01}תי, מיתו ו | 9 יעבר] פוגבת, יעבור דחאי | אדוני חאתי | וגו׳ ל׳ | אמ׳ לו עשו א^{1}א^{02} (אמר — עבדו ל׳ ת) | אתה פוחאב | שאהא חב, שאהיה פא | שותף עמך דפחאי, .. עימך ו, שותף כ |

אין כת׳ כן אלא ישיבו, ובעקידה שער כ״ו חד עמא דארעא א״ל לר׳ אושעיא אין אימא לך מלה טבא אמרת וכו׳ א״ל מאי היא אמר ליה כל אותן דורונות ששלח יעקב אבינו וכו׳ להחזירן לימות המשיח שנאמר וכו׳ מנחה ישיבו יביאו לא נאמר וכו׳ א״ל מלה טבא קאמרת אנא אמינא לה משמך, ובסגנון אחר המאמר בתנחומא מ״ב שם אמר ר׳ הושעיא אמר לי זקן אחד אומר לך טיבו של מדרש וכשתהא דורשו אמור אותו משמי עתיד עשו להחזיר ליעקב כל מה שנטל מיעקב שנאמר מלכי וכו׳ מנחה יביאו אין כתיב כאן אלא מנחה ישיבו אמרתי לו הוא זה הדבר הטוב ומשמך אני דורשו א״ל ומה אם שנתן לו מדעתו ודחק עליו שלא היה מבקש ליטול שנאמר ויאמר עשו יש לי רב הוא מחזיר דברים שנטלו מישראל באונס על אחת כמה וכמה באותה שעה הודיתי לו: 3 זה משה וכו׳. מפרש בפי׳ ב״ר כמו שמצינו במשה שנקרא ילד דכתיב [שמות ב׳ ו׳] ותפתח ותראהו את הילד, ובסמוך זה דוד ושלמה מפרש שם דוד דכתיב [ש״א י״ז נ״ו] בן מי זה העלם שלמה דכתיב [קהלת ד׳ י״ג] טוב ילד מסכן וחכם, ובשכל טוב שם מפרש א״ל יעקב אדוני יודע כי הילדים רכים כלומר רבונו של עולם יודע שהילדים היינו מנהיגי הדורות של בני רכים הם כגון דוד ושלמה כל שכן שאר פרנסים [והגי׳ ר׳ ברכיה בשם ר׳ לוי וכו׳ איתא גם בכי״ו וכי״א א׳ וכי״ג וכי״כ, (ובכי״א ב׳ כתוב בפנים רק ר׳ ברכיה בשם ר׳ לוי אמר זה משה וכו׳ והשאר נתוסף בגליון), ונראה שגי׳ זו נכונה היא וכדי שלא יקשה שר׳ ברכיה דורש בסמוך זה דוד ושלמה מחקו בדפוסים ובשאר כ״י את שמו בפעם הראשונה, ולא הועילו כלום כי גם ר׳ אחא סותר עצמו, והאמת ששני לשונות לפנינו, ומן ר׳ ברכיה בפעם שניה הוא לישנא אחרינא]: 4 ואתם צאני. כ״ה בכי״ל [ובמדרש אגדה הועתק ואתנה] ועי׳ לעיל צד 556 וצד 894 ובמ״י שם: 5 בימי אדריינוס. עי׳ לעיל צד 740 ובמ״י שם בד״ה ר׳ היה דורש [ובמדרש אגדה הובא ואלולי רחמנות של הקב״ה ודפקום יום אחד ומתו כו׳ אנדריגוס קיסר, ובכי״ל תלויה הריש של אדריינוס בין השורות]: 9 אמר לו מבקש וכו׳. א״ל עשו ליעקב מבקש את שנהא שותפים בעולמך בעוה״ב ונהיה אנחנו שותפים גם בעולמי בעוה״ז א״ל יעקב יעבר נא אדוני לפני עבדו לך לבד יהיה העולם הקדום העוה״ז א״ל עשו ואינך מתיירא מדוכסיי וכו׳ שאם לא תהא שותף עמי בעוה״ז היאך תסבול אותם שלא יזיקוך (כן מפרש בפי׳ ב״ר כ״י [ובגליון כי״א ב׳ כתוב א״ל אם אתה משתתף עמי אין (אתה מתיירא וכו׳)]) א״ל יעקב ואני אתנהלה לאטי להוני בענותנותי ובשפלותי, להוני אני מהלך ואני אשא ואסבול ואמלט את נפשי, בפנים כרוכות קשורות ומכוסות אני מהלך ולא אביט עמל וכעס (ועי׳ גם ביפ״ת), ובלק״ט הרכיב בפירושו זה המאמר עם הדרש שהביא בשם מדרש ויאמר נסעה וכו׳ אמר לו עשו נחלוק העוה״ז והעוה״ב אמר לו יעקב אדוני יודע כי הילדים רכים ואין יכולין לסבול דינה של גהינם (ועי׳ בבחיי לפ׳ נסעה ונלכה) אלא יעבר נא אדוני לפני עבדו זה ממשלה של עוה״ז והעוה״ב ינחלו ישראל אמר לו ואין אתה ירא משעבוד מלכיות א״ל ואני אתנהלה

יעבר נא ארני לפני עבדו, אמר לו ואינך מתיירא מדוכסיי ומאסרכיי ומאיסטרטילטיי, אמר לו ואני אתנהלה לאטי להוני, להוני אני מהלך היך דאת אמר ההולכים לאט (ישעיה ח ו), בפנים כרוכות אני מהלך כמה דאת אמר הנה היא לוטה (ש"א כא י):

עד אשר אבוא אל ארני שעירה אמר ר' אבהו חיזרנו על כל המקרא ולא מצינו שהלך

1 ילקוט שם, ילק' כונדיה כ' סקמים, ילק' מכירי שנדים ח' כ"ח, [וגכים כנה שם], ירוש' ענודה זכה פ"ג מ' ג', תנחומא מ"ב שם, תנחומא שם, והזהיר שם [וע' ע"ז כ"ה ג']:

1 יעבר] פוכ, יעבור דחאי | ארוני פחאי | אמר לו] אמר ליה ת, ל' א | ואין אתה דחא²כת, ואין את ו²ר³, אין אתה א¹, אין את ג, ואי אתה פר, ואת י | מתירא פא¹ר, ירא ח | * מרוכסיי וחכ] מרוקסיי ל, מרוכסי דת, מרוכסאי א, מן דוכסיי ר², מן דוכסי ר¹, מן רוכסר ג, מאפרכי פ, ל' י | ומאיפרכיי וח, ומאפרכאי א, ומן אפרכיי ר², ומן אפרכי ר¹, ומן איפרכוי דת, ומן איפרכיי ג, מאפרכי י, מרוכסי פ | ** ומאיסטרטילטיי] ומאיסטרטולטיי ל, ומאיסטרטוליטיי ח, ומאיסטרטיליי כ, ומאצטרטליטי ו¹, ומן איסטרטליטיי ג, ומן אסטרטולטי ר³, מאיסטרטלטיי ו, מאסרטליטי פ, ומן אסטרטילי דתר³, ומן אסטרלטי ר¹, ומאיסטרליטאי א¹, ומאסטרליטיי א | ² לאטי] פוחא¹כתער, לאיטי דא²גי | להוני] א"ל להוט א¹א²ᵒ | להוני] להוט א¹א², ל' ער | אנא חר¹י | ההולכים] את מי השילוח ~ ד²חאגכתר³, מי השילוח ~ י, את מי השילח ההלכים (ההולכים ע) וע | בפנים] פוחאגכי¹, ד"א ~ דתר | ³ כרוכים ו | אנא הר¹י | הולך א² | והנה ד¹פחא | היא] גא ת | לוטה] ~ בשמלה | ⁴ אשר ל' י | אבוא] אתימ, אבא דפוחגכי (עובדיה) | ארני] פוגכ, אדוני דחאתימ | ** שעירה] וגו' ל, אבהוא ו | חיזרנו] וג, חזרנו דפחאכתימ | כל המקרא כולה אכ, כל המקראות י | ᴰ מצינו] מצאנו ד |

לאטי להוני אנא מהלך לאטי בניחותא כמו ההולכים לאט כלומר לא אתגאה עליהם כי אסבול עולם ד"א לאטי כמו הנה היא לוטה כלומר בפנים כרוכות אני מהלך במלכיות ולא אשא פני ועיני בפניהם, ובשכל טוב שם ויאמר נסעה וכו' אמר עשו ליעקב נחלק עוה"ז ועוה"ב ואלכה לנגדך שנהיה אני ואתה שוין בהן וכו' יעבור נא אדוני לפני עבדו איני משתתף עמך בעולמך אלא אתה תירש העולם הזה תחלה ואני אירש עולם הבא לבד אמר עשו ואי אתה ירא מדוכסי ומאיפרכסי א"ל יעקב ואני אתנהלה לאטי להוני להוני אני מהלך בנחת בפנים כרוכות אני מהלך לפני המלכים לסבול עולם, ובמה"ג שם מפרש ויאמר נסעה ונלכה אמר ליה עשו ליעקב בא ונשתוה אני ואתה בשני עולמות העולם הזה והעולם הבא אמר לו יעקב אכול אתה בעולמך ועבור שנ' יעבר נא אדוני וכו' ואני מכסה פני עד שתעבור מן העולם הזה שנ' ואני אתנהלה לאטי ואין לאט אלא כסוי (כסוי פנים) דכת' והמלך דוד לאט את פניו וצ"ע, ובכי"ל כתוב מדוקסיי וכו' ומאיסטרטולטיי והגהתי ועח"ב ולעיל צד 440 וצד 511, ובערוך ע' הן א' הועתק סוף המאמר ופי' להוני בנחת וער' בעמת"ל ע' הון, ובערוך שם הובא עוד אתנהלה לאטי בתר"י אדבר להוני, ולפנינו בתר"י א' בנייחא, והמאמר שלפנינו נר' מקוטע, ואגדה רווחת שעולמו של יעקב הוא העוה"ב ועולמו של עשו העוה"ז, ובדב"ר שם איתא א"ר שמואל בר נחמן כשעמד עשו עם יעקב אמר לו עשו יעקב אחי נהלך שנינו בעולם הזה כאחת אמר לו יעקב יעבור נא אדני לפני עבדו מהו יעבור נא טול עולמך תחלה מהו אתנהלה לאטי וכו', ובילק' דברים ר' תת"ז ד"א אתם עוברים בגבול אחיכם אתם אוכלים עם עשו בעוה"ז והוא אינו אוכל עמכם לעוה"ב וכן עשו אמר ליעקב נסעה ונלכה לא אחים תאומים אנו נאכל שנינו בעוה"ז ובעוה"ב א"ל יעקב הילדים רכים וכו' ולא עוד אלא ודפקום יום אחד אלא טול לך חלק בעוה"ז יעבר נא אדוני לפני עבדו וכו' (ולדעת רש"ב מקור זה המאמר הוא אלה הדברים זוטא וער' בלקוטים ממדרש אה"ז וכו' צד 2, וביפ"ת כתב שמצא כן בילמדנו), ובילקוט תולדות הועתק ממדרש אבכיר ויתרוצצו הבנים בקרבה שהיו חולקין בשביל העוה"ז והעוה"ב וכו', ובסדר אליהו זוטא ד"ו שם איתא אמרו כשהיה יעקב ועשו במעי אמן אמר יעקב לעשו עשו אחי שנים אנחנו לאבינו ושני עולמות לפנינו העוה"ז והעוה"ב וכו' טול אתה העוה"ז ואני אטול העוה"ב וכו' באותה שעה נטל עשו בחלקו העוה"ז ויעקב העוה"ב וכשבא יעקב מבית לבן וראה עשו בנים ליעקב ועבדים ושפחות אמר לו עשו יעקב אחי לא כך אמרת לי שתטול אתה העוה"ב ומנין לך כל הממון הזה אתה משמש מהעוה"ז כמותי אמר לו הרכוש שנתן לי הקב"ה וכו' שנאמר הילדים אשר חנן אלהים את עבדך באותה שעה האמיד עשו בדעתו ואמר העוה"ז שאין חלקו כך נתן לו הקב"ה העוה"ב שהוא חלקו על אחת כמה וכמה אמר לו עשו ליעקב יעקב אחי בא ונעשה שותפות אני ואתה טול אתה העוה"ז ועוה"ב חצי ואני אטול העוה"ז והעוה"ב חצי שנאמר ויאמר עשו אציגה נא עמך מן העם אשר אתי אמר לו יעקב לעשו אדוני יודע כי הילדים רכים ואינם יכולים לעמוד ביסורין שנאמר ודפקום יום אחד ומתו כל הצאן (והמאמר הועתק בילקוט ר' קי"א ומצויין בראשו בתפ"ר פר"א וער' [כל זה] בנספחים לסדר אליהו זוטא שהו"ל רמא"ש צד 27), ובתנחומא מ"ב שם בנוהג שבעולם מי שיש לו שני בנים אחד בכור ואחד קטן כי נוטל הרבה הבכור עשו יצא תחילה שנאמר ויצא הראשון אדמוני הוא היה ראוי ליטול שני חלקים ולא עשיתי כך אלא יעקב נטל שני חלקים העוה"ז והעוה"ב כך עשו אמר ליעקב נסעה ונלכה וגו' נהלך שנינו בעולם אמר לו יעקב טול עולמך ועבור שנאמר יעבור נא אדוני וכו' וער' בתנחומא ובס' והזהיר שם ובילק' מלאכי ר' תקפ"ז [ובפדר"א ספל"ז איתה ואתה אמרת עבדך יעקב חייך כדבריך יהיה הוא ימשול עליך בעולם הזה ואתה תהיה מושל עליו בעולם הבא לפיכך אמר לו יעקב יעבר נא אדני וכו']: 4 חיזרנו. וכ"ה בכי"ו וכי"ג כאן ולקמן פפ"ה סי' ז' ובירוש' ע"ז פ"א ל"ט א' ת י ז ר נ ו מבנין הכבד וכן לקמן פצ"ד סי' ה' תיזרתי על כל בעלי הגדה וכו' וער' באכער טערמינאלאגיע ח"א צד 57 וח"ב צד 65, ובמה"ג שם עד אשר אבא אל אדני שעירה אמ' ר' אבהו ת י ז ר נ ו על כל המקרא ולא מצאנו שהלך יעקב א ב י נ ו אל עשו הר שעיר מימיו אפשר יעקב היה מרמה בו אלא אימתי ה ו א ב א א צ ל ו לעתיד לבוא וכו', ובשכל טוב צד 180 א"ר אבהו חזרנו בכל התורה ולא מצאנו שהלך יעקב מימיו א צ ל עשו ל ש ע י ר אפשר יעקב אמתי ו ה י ה מרמה בו אלא איכת בא אצלו לעתיד הוא בא שנא' וכו' [וע' במדרש אגדה], והלשון יעקב אמיתי ע' גם לעיל צד 804, ובתנחומא מ"ב שם איתא עד אשר אבוא אל אדוני שעירה אמר ר' י ע ק ב חזרתי על כל המקרא אם הלך יעקב שעירה אם לא הלך ולא מצאתי ואימתי הוא הולך לעתיד לבא וכו', ובתנחומא שם א"ר י ע ק ב ב"ר חזרתי על כל המקרא ולא מצאתי שהלך יעקב לשעיר ואימתי הוא הולך לעולם הבא וכו', ובס' והזהיר שם ואמר ר' י ע ק ב ב ר

יעקב אצל עשו להר שעיר מימיו, איפשר יעקב אמיתי היה מרמה בו, אלא אימתי בא אליו לעתיד לבוא ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו וגו׳ (עובדיה א כא):

טו טו) ויאמר עשו אציגה נא עמך וגו׳ ביקש ללותו ולא קיבל: רבנו כד הוה סליק למלכותא הוה מסתכל בהדה פרשתא ולא הוה נסיב עימיה רומאין, חד זמן לא איסתכל בה ונסב עימיה רומאין, לא הגיעו לעכו עד שמכר פינס שלו: 50d

טז) וישב ביום ההוא עשו וגו׳ וארבע מאות איש איכן הם, שימטו עצמן אחד אחד, אמרו

3 ילקוט כ׳ קל״ג: 6 ילקוט שם, ילק׳ שמואל כ׳ קמ״ח:

1 יעקב] פאי, יעקב אבינו דוחב, אבינו יעקב גת | אצל עשו לשעיר פא1מ, לשעיר אצל עשו כ, אצל עשו א2, לשעיר י (שם) | מימיו ל׳ ון (שם) | איפשר] פחא1א02גבי, אפשר דותמ | יעקב אבינו וב | אמתי ותי, אימתי ג | היה ל׳ פב | מרמה] ואגבימ, ומרמה דת, והיה מרמה ח, מבדה פב | * בו דוחאגתמ] ביה י, ל׳ לפכ | ** אלא] ל׳ ל | אימתי] פחאגימ, אמתיו ן, אמיתי (אמתי ת) היה דת | בא] פ, הוא בא דוחאגתימ, ילך י (שם) | אצלו | 2 לבוא] אג, לבא דפוחבתימ, ל׳ י (שם) | * לשפוט — וגו׳ ד] לשפוט (לשפט ג1י) את הר עשו חא1גבתימ, וגו׳ פוא2, ל׳ ל | 3 ויאמר] פוחאגכ ~ לו דת | עשו ל׳ י | עמך וגו׳] עמך פאכ, עמך מן העם אשר אתי חתי, ל׳ ן | ביקש] וג, בקש דפחאבתי | ללותו] פ, ללוותו דוחאגכתי | קיבל עליו וגכ, קבל עליו דפחאתי | רבנו] חרי1, רבינו דפוא2גכתי, ר׳ א1 | ** כד] כי ל | הוה ל׳ פוכ | סלק ן | 4 הוה ל׳ פכ | משתכל ד1ין | בהדה] וחא1, בהדא דפא2גכתר1י | פרשתה ח, פרישתא ד1 | הוה ל׳ פוא2כ | * נסיב דפחאגכתר2ין נסב לן | עימיה רומאין] א1גכ, עמיה רומאין פוח, עמיה רומאי י1, עמיה רומאי א2ר2, עמיה רומאה ר1, ארומאה עמיה ת, ארמאה עמיה ד | זימנא חדא פב, יומא חד א | איסתכל] אגרי1, אסתכל דפחבת, אשתכל ן | בה ל׳ פב | * ונסב דוא2גת] ונסיב לחא1ר1י, ל׳ פב | עימיה] א1, עמיה דוחא2גה ר1י, ל׳ פב | רומאין] רומאי׳ י1, ל׳ פב | 5 לא] ת, ולא דפוחאגכבר1י | פינס] פוחא1גכבר3י, פנס א2, הסוס דתר | 6 * עשו וגו׳ וג] וגו׳ ל, עשו א, עשו לדרכו י (שמואל), עשו לדרכו וגו׳ ה, עשו.. שעירה דפכתי | * וארבע — הם] איש איכן הם ל, וארבע.. איש היכן הם ח, ארבע.. איש איכן (היכן ג) הן וג, ארבע.. איש היכן היו י, וד׳ מאות איש שהיו עמו היכן הם ד, וארבע.. עמו היכן הלכו ת, וארבע.. איש עמו היכן הלכו א1, וד׳.. איש היכן הלכו א2, וארבע.. איש להיכן הלכו י (שם), ואיכן ארבע.. איש פב | שימטו — אחד] שימטו (שמטו ח) עצמן אחד אחד בפני עצמו וח, שמטו אחד.. עצמו אגי, נשמטו אחד.. עצמו פב, נשמטו כל אחד ואחד הלך (והלך ת) לדרכו דת |

אידי חזרנו וכו׳ ולא מצינו שהלך יעקב לשעירה ואימתי הוא בא לע״ה וכו׳, ובדב״ר שם בדפ״ר וד״ו א״ר שמואל בר נחמן חיזרנו על כל המקרא ולא מצינו שעמד יעקב עם עשו בשעיר ומהו שעירה אמר לו עד עכשו יש לי להעמיד שופטים ומושיעים וכו׳, ובירוש׳ ע״ז פ״ב א״ר הונא לא מצינו שהלך יעקב אבינו לשעיר א״ר יודן בריה דר׳ לעתיד לבוא וכו׳, ודרשו ועלו מושיעים וכו׳ המושיעים אשר בהר ציון יעלו לשפוט את הר עשו ועי׳ ברמב״ן [ובבחיי]: 3 ביקש ללותו. ע״י אנשיו ולא קיבל כדכתיב ויאמר למה זה וכו׳, ובלק״ט ויאמר עשו אציגה נא עמך ביקש ללותו ולא קיבל עליו יעקב אבינו, ובשכל טוב צד 187 ביקש ללותו ולא קיבל: כד הוה וכו׳. כשהיה נוסע למושב הממשלה היה מסתכל בזו הפרשה שמסופר בה שיעקב לא קיבל אנשים מעשו, ולא לקח עמו רומיים ללוותו שהם חשודים על הגזל [פעם אחת לא הסתכל בפרשה זו ולקח עמו רומיים ללותו] ולא הגיע לעכו (וע׳ לעיל צד 923) עד שהוצרך למכור פינס[1]) אדרת שלו כי לקחו ממנו כל מה שבידו וע׳ ביפ״ת, והגי׳ הנכונה פינס איתא בכי״ל ובכל כ״י שציינתי וגם בפי׳ ב״ר בדפ״ר, וכן לקמן פפ״ד ויפשיטו את יוסף זה הפינס, ורק בדפוסים כאן [ובכי״ת ובפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א הגי׳ הסוס (וכן שבשו והגיהו בפי׳ ב״ר דפוס ווילנא), ובלק״ט מפרש כל זמן שהיה מסתכל בפרשה זו ולא היה מניח את הרומיים ללותו היה בטוב פעם אחת לקח עמו רומיים ללותו ולא הגיע לעכו עד שמכר פינס (כ״ה שם בכ״י פלארענץ) שלו, ורמב״ן עה״ת גורס ר׳ ינאי [ונשתבש מן רבינו] כד הוה סליק וכו׳ ולא הוה נסיב עמיה רומאין חד זמן לא איסתכל בה ונסיב עמיה רומאין ולא הגיעו לעכו עד שמכר פינס שלו, ומפרש שם שהיתה קבלה בידם שזו פרשת גלות, כשהיה בא ברומא בחצר מלכי אדום על עסקי הצבור היה מסתכל בפרשה זו ללכת אחרי עצת הזקן החכם כי ממנו יראו הדורות וכן יעשו ולא היה מקבל חברת אנשי המלכות ללותו שאין מקרבין אלא להנאת עצמן ומפקירין ממונו של אדם [ובפי׳ ב״ר מפרש שפיזר את ממונו לשחדן, וציור זה מאנשי המלכות הרומיים מתאים להמציאות, כי עבדי המלך (המשוחררים) לקחו הרבה שוחד מאת הבאים להתחנן לפני המלך כדי להשפיע על המלך שיעשה רצונם, וככה מסופר בקדמוניות ליוסיפוס ספר י״ח פ״ו מאגריפס המלך שאיבד את ממונו בשוחד שנתן לעבדי המלך שידברו עליו טוב לפני המלך, וראה גם פרידלינדר דרשטיללונגין אויס דיר זיטטענגעשיכטע רומס ח״א מהדורא חמישית צד 84]: 6 וארבע מאות איש. שהיו עמו איכן הם (ובכי״ל נשמטו המלות וארבע מאות והשלמתי ועח״נ) שימטו עצמן וכו׳, וכתיבת אמתי בכי״ל וכי״ג כאן בלי יו״ד כמו לעיל צד 320 וצד 321, והגי׳ ולא נותר מהם וכו׳ איתא בכל כ״י ובדפוסי׳ וילקוט כאן, ורק בילק׳ שמואל שם הגי׳ ולא נמלט וכו׳ כמו במקרא לפנינו, ושם כתוב ארבע מאות איש נער וכ״ה בדפוסי׳ וכי״פ וכי״א א׳ וכי״ג, ובכי״ל וכי״ת וכי״כ ובילק׳ כאן ובילק׳ שמואל שם בראש המאמר הגי׳ ארבע מאות איש, וגם בפירש״י עה״ת הוצ׳ ר״א ברלינער וישב ביום ההוא עשו לדרכו עשו לבדו וד׳ מאות איש שהלכו עמו נשמטו מאצלו אחד אחד והיכן פרע להם הקב״ה בימי דוד שנ׳ כי אם ארבע מאות איש אשר וכו׳ [ובכי״א ב׳ וכי״ת הגי׳ ארבע מאות נער], ובלק״ט וישב וכו׳ וארבע מאות איש שהלכו עמו היכן הם שימטו עצמן אחד אחד בפני עצמו והלכו להם וכו׳, ובשכל טוב צד 180 מפרש ואותן ת׳ אנשים שהלכו לקראת יעקב כל אחד בפני עצמו אמר נלך שלא תכווה וכו׳

[1]) [φαινόλης, Mantel.]

שלא ניכוה בנחלתו שליעקב, אמתי פרע להם הקב"ה. להלן ולא נותר מהם איש כי אם ארבע מאות איש אשר רכבו על הגמלים וינוסו (ש"א ל יז):

יז) ויעקב נסע סוכותה וגו׳ כמה שנים עשה אבינו בביתאל, ר׳ אבא בר כהנא אמ׳ י״ח חדש סוכות ובית וסוכות, ר׳ ברכיה משׁ׳ ר׳ לוי כל אותן השנים שעשה אבינו בביתאל היה מכבד את עשו באותו הדורון. [ר׳ אבין בשם ר׳ אחא תשע שנים היה מכבד את עשו באותו הדורון], ר׳ פינחס בשם ר׳ אבין כל השנים שעשה אבינו בביתאל לא נמנע מלנסך, אמר ר׳ חנן כל מי שיודע כמה ניסוכין ניסך אבינו בביתאל יודע לחשב את מי טבריה: ב׳

ג ילק׳ ר׳ קל״ג, סדר עולם פ״ב, מגילה י״ז א : 5 לקמן פ״פ״ם סי׳ ח׳ : ‖

1 לא א׳ | נכוה דפהא²בתי, נכווה א׳ג | בנחלתו — יעקב] בנחלתן י | אמתי] ג, אימתי דפהאבתי, אימתיי ן | ** פרע] פרעה ל | להן פגי | להלן ל׳ ן | נותר] נמלט י (שם) | מהן א² | אם — וינוסו] חב, אם.. הגמלים י, אם ארבע (ד׳ ד) מאות איש נער אשר.. וינוסו דפג, אם.. איש נער.. וינסו א׳, אם ארבע (ד׳ א²) מאות נער.. וינוסו א²ת, אם ארבע מאות י (שם), וגו׳ ן | 3 סכותה חא, סוכתה ת, סכתה פו | וגו׳ ל׳ | ** שנים] שנה ל | אבינו] יעקב פא, אבינו יעקב דגתי, יעקב אבינו וחב | בביתאל] ואגב, בבית אל פחי׳, בסוכות דת | ** אבא] אבה ל | בר כהנא] פוא²גבי, ב״כ א׳, ל׳ דת | שמונה עשר פוא׳, שמנה עשר הא²גב | חדש] האגבתי, חודש ד, ל׳ פו | 4 סכות חאג | בית פ | וסוכות] פחבי, וסכות א, סוכת ג, וסוכות ובבית אל ששה (ו׳ ד׳) חדשי׳ דת | בשם | השנים] והאגב, שנים פי, חדשים דת | שעשה אבינו] שעשה יעקב א׳, שעשה אבינו יעקב א²גי, שעשה יעקב אבינו וח, שיעקב היה פ, שיעקב אבינו היה כ, שעשה דת | בביתאל] ואגב, בבית אל דפחתי | היה מכבד] כבד י | את ל׳ פב | 5 באותה ן | הדורון] והאג, דורון דפבי, דרון ת | * ר׳ אבין — הדורון] ר׳ אבין בשם ר׳ אחא תשע.. לעשו באותו דורון פ, ר׳ אבין בשם חוניא.. את עשו.. הדורון ג, ר׳ אבא בשם ר׳ חונייא.. באותה הדורון ן, ר׳ אבין בשם ר׳ הוניא אמר (בשם ר׳ חנא כ, בשם ר׳ הונא י) תשע (ט׳ ד׳, תשעה ד) שנים.. את עשו (לעשו כ) באותו (באתו י¹) דורון דבי, ל׳ לאת | פנחס פא²גבתי | 6 אבין] פאגבי, ראובן ן, אבא דת | כל] פאב, ~ אותן דוגתי | שעשה] שעמד פב | אבינו] ג, יעקב פא׳, אבינו יעקב א²בתי׳, יעקב אבינו דן | * בביתאל ואגב] בבית אל דפתי, ל׳ ל | מנע י, עשה ן | מילנסך ן, מלנסך נסכים תי | חנן] י, חנין דפואגבת | מי ל׳ פ | שהוא יודע דואת, שהיה יודע י, שיודע לחשב פב | ניסוכין] א²ג, ניסוכים ת, נסוכין פא׳כי, נסוכי׳ ד, נסוכים ד¹, נסכים ן | 7 נסך פואבתי | אבינו] יעקב פא׳, אבינו יעקב דא²גתי, יעקב אבינו וכ | בביתאל] וא²ג, בבית אל דפכתי | יודע ת | לחשוב א | את מי] כל מי פ, כל מימי כ, מימי י¹ | טבריא א²גב ‖

ופרע להן הקב"ה גמול לדורותם שנ׳ ולא נמלט מהם וכו׳, ובפי׳ ב"ר כי"ם מלשון אחר וישב ביום ההוא עשו לדרכו משמע הוא יחידו נשמט כל אחד ואחד והלך לדרכו דאמרי שלא יכוה וכו׳ ואימתי נפרע וכו׳ מה שנתפזרו שלא הרעו ליעקב להלן ולא נותר מהם איש כי אם ארבע מאות הרי שנשתיירו ארבע מאות בשביל ארבע מאות שנתפזרו [וע׳ כיוצא בזה בשמות רבה פ"ה סי׳ י"ד ובתנחומא שם סי׳ כ"ד, ואלו ארבע מאות איש שנשתיירו היו מעמלק שהוא מאלופי עשו, וע׳ מש"כ לעיל צד 874]: 3 עשה אבינו וכו׳. וכ"ה בשאר כ"י ובילקוט דפ"ר עשה וכו׳ בביתאל (בבית אל) ראב"כ אמר וכו׳ ר׳ ברכיה בשם ר׳ לוי [ובילק׳ הגי׳ הי"ש ר׳ לוי] כל אותן השנים (שנים) וכו׳, וכן בלק"ט כמה שנים עשה יעקב בבית אל וכו׳ ומפרש שם סוכות לקיץ ו׳ חדשים ולבית לחורף ו׳ חדשים ולמקנהו עשה סוכות ו׳ חדשים [וע׳ ברא"ם ובברטנורא עה"ת, ובפי׳ כ"ר כי"ם וכי"א מלשון אחר מפרש שמונה עשר חדש סוכותה בית סוכות וכו׳ ואם יאמר לך אדם הכת׳ (הרי כתוב) עדין בסיום אותו הפסוק סוכות (ההוא מיבעי ליה לגופיה לשם המקום דכתי׳ על כן קרא שם המקום סוכות, כ"ה בכי"א) ועוד אי אפשר אותו סוכות האחרון לדרשת ימות הקיץ לפי שלא תמצא שתי ימות הקיץ ביחד, וע׳ בפי׳ מהרז"ו, ובשכל טוב שם לא חש לזה ומפרש ולמקנהו עשה סוכות באלו חדשי החורף שבנה לו בית, על כן קרא שם המקום סוכות שחזר ועשה לו סוכות לששה חדשי הקיץ האחר, וע׳ בפירש"י למגילה שם], וקשה לפי גי׳ כל אלו הספרים שבמקרא כאן לא הוזכר שנסע יעקב לבית אל אלא לסוכות [ואולי לפי דעת בעלי המדרש סוכות היא כינוי לבית אל, וע׳ בראשית ל"ה ו׳ ז׳ ט׳ ולקמן פפ"א סס"י ב׳ (וע"ע מכילתא בא פי"ד ובשלח פתיחא (כ"ה א׳), וע׳ מש"כ כיוצא בזה לעיל צד 775 אות 7) ולדעת ר׳ אבא ב"כ נקרא בית אל סוכות מפני הסוכות שעשה יעקב שם, ושם העיר לפנים היא בית אל, ולדעת ר׳ פנחס בש"ר אבין נקרא בית אל סוכות מפני הניסוך שנסך שם יעקב על המזבח, ידרוך המדרש לתת ביאורים נוספים לביאורי שמות שנזכרו במקרא כמו לעיל צד 825 ואילך בשמות בני יעקב, וכן כאן השם סוכות לדעת ר׳ פנחס נגזר מנסך וצ"ע], ובדפוסים [וכי"ת] הגי׳ כמה שנים עשה אבינו יעקב בסוכות וכו׳ ובבית אל ששה חדשים וכו׳, ואולי הגיהו כן לנכון עפ"י הס"ע ומשם נובע הדרש לפנינו, והלשון שם (בהוצ׳ מארכס) יעקב אבינו וכו׳ יצא לו מארם נהרים ובא לו לסכות ועשה שם י"ח חדשים ויעקב נסע סכתה ויבן לו בית ובבית אל עשה ו׳ חדשים והקריב זבחים וכו׳, ובמגילה שם דתניא יצא מארם נהרים ובא לו לסכות ועשה שם וכו׳ שנאמר ויעקב נסע סכותה ויבן לו בית ולמקנהו עשה סכות ובבית אל עשה ששה חדשים וכו׳, וע׳ בפירש"י שם ובפירש"י עה"ת בראשית ל"ז ל"ד, ובמאמר ר"ב בשר"ל הגי׳ בדפוסי׳ [וכי"ת] כל אותן חדשים שעשה בבית אל וכו׳, וברמב"ן הגי׳ כל אותן החדשים שעשה יעקב אבינו בסוכות היה מכבד את עשו באותו הדורון, ובתר"י א׳ מתורגם ויעקב נטל לסוכות ואיתעכב תמן תריסר ירחי שתא וכו׳ [וע׳ בס׳ היובלים פל"ב פסוק י"ז—י"ט], ובתנחומא כ"ב וישלח סי׳ י"א איתא אמר ר׳ יהודה בר׳ שלום כל שנים עשר חדש שעשה אצלו כך היה מכבדו וכו׳, והלשון כמה שנים עשה וכו׳ כמו לעיל צד 584 וגיי"ש, וכתיבת ביתאל בתיבה אחת כמו לעיל צד 379 צד 737 וצד 919 וע׳ במ"י שם: 5 ר׳ אבין בשם וכו׳. מאמר זה ליתא כאן בכי"ל וכי"א א׳ וב׳ [וכי"ת] והשלמתיו, וברותי הגי׳

פרשה עט

א לג יח) ויבא יעקב שלם וגו׳ בשש צרות יצילך ובשבע לא יגע בך רע (איוב ה יט) אין שית הינון קאימנא בהון, אין שבע הינון קאימנא בהון, ברעב פדך ממות (שם שם כ) כי זה שנתים הרעב (בראשית מה ו), ובמלחמה מידי חרב (איוב שם שם) יש לאל ידי לעשות עמכם רע (בראשית לא כט), בשוט לשון תחבא (איוב שם כא) אמר ר׳ אחא קשה היא לשון הרע שמשבראה עשה [לה] מקום שתטמן בתוכו, ולא תירא משד כי יבא (שם שם) זה עשו ואלופיו, לשוד ולכפן תשחק (שם שם כב) זה לבן שהיה כפון על ממונו לשדדו, כי עם אבני השדה בריתך (שם שם כג) ויקח מאבני המקום (בראשית כח יא), וידעת כי שלום אהלך (איוב שם כד) מעשה ראובן ובלהה מעשה יהודה ותמר, ופקדת נוך ולא תחטא (שם שם) יעקב בן פ״ד שנה לא ראה טיפת קרי מימיו,

1 ילקוט ר׳ קל״ג, ילק׳ איוב ר׳ תתל״ט, אגדת בראשית ספ״ע (פס״ח): 4 ע׳ ערכין ט״ו ב׳: 8 לקמן פצ״ז:

1 ויבוא א[2] | וגו׳] ו, עיר שכם את, ל׳ דפבגי | בשש] כת׳ ~ פגת, כתיב ~ א[2], כתו׳ ~ כ,
הה״ד ~ א[1] | יצילך ת, יצלך י | ובשבע — רע] ובשבע וגו׳ פ, וגו׳ וכ, ל׳ אי (איוב) ׳| 2 אן ו,
אם פאגכי (שם), אי י | הינון] אינון דפאגכי, אנין ו, ל׳ ת (וכן בסמוך) | קאימנא] אי, קאימנה ו,
קאמנא ג, אנא קאימנא פב, אנא קאים דת | ** בהון] ל׳ ל | ואין דת, אם י (שם), ואם פואגכ, ואי י
קאימנא] פאגכי, קאימנה ו, אנא קאים דת | * בהון דפיאבתין] ל׳ לג 3 הרעב׳ פוא[2]גבי (שם), הרעב
בקרב הארץ א[1]תי, רעב.. הארץ ד | ** לעשות — רע] ל׳ ל, 4 ובשוט ד[1] | תחבא וגו׳ ו | היא] י (שם),
הוא פואגכ, ל׳ דתי | לשון הרע] הלשון פאגכבי | שמשבראו ו, שמי שבראה י (שם), שמי
שבראו דפאנגכתי | 5 * לה י (שם)] לו דפואבתי, לך ג, ל׳ ל | שיטמן דפואבתי, ליטמן ג,
ממון י (שם) | * בתוכו דפאגבת] בתוכה י, לתוכו ל, בו ו[0] | לא וי | משד] וא[2], משוד דפא[1]גבתי |
יבא] פוא[1]י, יבוא דא[2]גבת | זה ל׳ י | 6 שהיה] פבי, שהוא ג, שבא דוא[1]ת, שיצא א[2] | כפן א[1]ג |
ממונו של יעקב ת | לשדדו] ואגכ, לשודדו דת, לשררו י[1] | ** עם] אם ל | בריתך] פואגבי, בריתיך ת,
בריתך וגו׳ ד | 7 המקום] פואגי, המקום (השדה ת) וישם מראשותיו דת, המקום וחית השדה השלמה לך
ההיא כהדא דאמ׳ ר׳ לוי בשם ר׳ יוסי בן זמרא עשאן כמרזב שהיה ירא מן החיה כ | * אהלך פוא[1]גבתרי]
אהלך וגו׳ ל, אהליך דא[2] | מעשה] זה ~ א[1]א[02]ר | 8 יעקב] פי (שם), אבינו יעקב דאגבתרי, זה אבינו
יעקב ו | בן — לא] בן שמונים וארבע שנה לא ו, בן שמנים וארבע (שמונים וארבע כ, פ״ד א[2]י) שנה
(שנים א[2]גי) ולא פא[2]גכי, בן שמונים וארבע ולא י (שם), בן ארבעה ושמונים (שמונים וארבע ר[1],
פ״ד ד[1]תר[2]) שנה (שנים ת) היה ולא דתר, היה בן פ״ד שנים ולא א[1]א[02] | טיפת] ואגרי, טפת דתי (שם),
ל׳ פכ | מימיו] מעולם פכ, ל׳ א |

ר״א בשם ר׳ אחא כמו שהגי׳ לקמן פע״ט סי׳ ה׳ בכי״ל וגם בדפוסי׳ ושאר כ״י (חוץ מכי״א א׳) ועיי״ש,
והדרש תשע שנים קשה לפרשו וע׳ ביפ״ת ובפי׳ מהרז״ו, ובפי׳ ב״ר כי״ם מפרש לקמן שם תשע שנים היה
מכבד יעקב את עשו באותו דורון ששיגר לו מתחלה ואעפ״י כן לא חסר כלום וכו׳, ובשכל טוב לא הועתק
המאמר, ובשני המאמרים האחרים הגי׳ שם צד 187 ר׳ פנחס בשם ר׳ סימון כל ימים שעשה יעקב
בבית אל לא נמנע וכו׳, א״ר יוחנן כל מי שיודע לחשוב כמה ניסוכים ניסך יעקב בבית אל יודע
לחשוב מי מבריא:

פרשה עט. בדפ״ר נכמן פע״ז, ובמקרא כאן פרשה סתומה: 2 אין שית וכו׳. אם שש צרות הן
אני עומד בהן ואם שבע הן אני עומד בהן שהקב״ה מצילני מכל צרה ופגע רע [וע׳ לעיל צד 887]:
4 שמשבראה וכו׳. שמשברא הקב״ה הלשון עשה לה מקום כלו׳ חלל הפה שתטמן בתוכו כדי שישמור אדם
לשונו מדבר לשון הרע, ודורש בשוט לשון וכו׳ משום שוט לשון תחבא הלשון, והדרש בשוט לשון על יעקב
חסר כאן ואיתא באג״ב [שהועתק בעמ׳ הבא אות 2 וע׳ לעיל צד 802], ובעם הדרש תחבא הלשון גם בהגי׳ קשה
הוא הלשון (קשה לשון הרע) שמי שבראו עשה לו מקום שיטמן וכו׳, ולשון ל״ג ול״ז, וכן מפרש באמרי
יושר קשה הלשון שמי שבראו עשה לו מחבוא הסיבו רז״ל תחבא על הלשון שהיא נקבה כאמרו [ישעיה נ״ד
י״ז] וכל לשון תקום אתך וכו׳ ופירוש הפסוק תנצל משוט קשה שוט הלשון אשר תחבא במחבוא הפה וב׳
חומות לפניה כאמרם על מה יתן לך ומה יוסיף לך (בערכין שם מה יתן לך וכו׳ כל אבריו של אדם מבחוץ
ואתה מבפנים ולא עוד אלא שהקפתי לך שתי חומות אחת של עצם ואחת של בשר וכו׳) ודרשו זה על יעקב
כי הצילו הקב״ה מידי לבן גם מלשונו כאמרו השמר לך מדבר עם יעקב מטוב עד רע וכו׳, וביפ״ת שמי
שבראו עשה לו מקום שיטמן בתוכו שהקיפו ב׳ חומות א׳ של עצם וא׳ של בשר וכו׳ ופי׳ תחבא כנוי ללשון
והמקרא דבק לשלפניו דקאמר פדך ממות וקאמר נמי פדך בשוט לשון הנטמנת כלו׳ שת׳ מצילו מלשון שהוא
קשה וכו׳ ועיי״ע המאמר כמה קשה לשון הרע וכו׳ שהועתק מאלה הדברים זוטא בילקוט כי תצא ר׳ תתקל״ג
לפ׳ ונשמרת מכל דבר רע, ושם נדרש תחבא כפשוטו: 6 שהיה כפון. רעב על ממונו לשדדו כמו שאמר
יעקב לולי אלהי אבי וכו׳ כי עתה ריקם שלחתני וכו׳: 7 ויקח מאבני וכו׳. בכי״כ נוסף עוד וחית השדה
השלמה לך ההיא כהדא דאמ׳ ר׳ לוי בשם ר׳ יוסי בן זמרא עשאן כמרזב וכו׳ וע׳ לעיל צד 783 [וביפ״ת
ובחי׳ הרש״ש]: מעשה ראובן וכו׳. שלא חטא וכמאמרם (שבת נ״ה ב׳) כל האומר ראובן חטא אינו אלא
טועה וכו׳ ועיי״ש ולקמן בכי״ל פצ״ז וכי ראובן זנה חס לצדיק וכו׳, ומעשה יהודה ותמר שהודה יהודה ואמר
צדקה ממני וכו׳, ולקמן פפ״ה סי׳ י״ב רוח הקדש אמ׳ ממני היו הדברים: 8 לא ראה. לא חטא ולא הרהר
ויעקב היה בן פ״ד שנה כשנשא אשה כדאיתא לעיל צד 773 וצד 817, ולקמן בכי״ל שם שלא ראה קרי
יעקב אביהם פ״ד שנה וכו׳ ובנוסחת הדפוסי׳ לקמן פצ״ח סי׳ ד׳ אני בן פ״ד שנה ולא ראיתי טפת קרי וכו׳:

וידעת כי רב זרעך וגו׳ (שם שם כה) אמר ר׳ יודן לא נפטר יעקב מן העולם עד שראה ל׳ ריבוא מבני בניו, תבא בכלח אלי קבר (שם שם כו) ר׳ יצחק ורבנין ר׳ יצחק אמר תבוא כך לכלוכית אלי קבר, רבנין אמ׳ תבא בכולה אלי קבר מלא שאינו חסר כלום ויבא יעקב שלם:

ב שיר המעלות רבת צררוני מנעורי יאמר נא ישראל (תהלים קכט א) אמר לו הקב״ה ויכלו לך גם לא יכלו לי (שם שם ב) ויבא יעקב שלם:

רבות רעות צדיק (תהלים לד כ) רבות רעות זה עשו ואלופיו, צדיק זה יעקב, ומכולם יצילנו ײ (שם שם) ויבא יעקב שלם:

ײ ישמר צאתך ובואך מעתה ועד עולם (תהלים קכא ח) צאתך ויצא יעקב (בראשית כח י) ובואך ויבא יעקב שלם:

ר׳ חייא בר בא פתח אם זך וישר אתה וגו׳ (איוב ח ו) אם זך וישר אתה הייתה

4 ילקוט כ קלי״ג, ילק׳ מכירי תהלים קכ״ט סי׳ ה׳: 6 ילקוט שם: 8 ילקוט שם, תנחומא מ״ב וישלח סי׳ י׳ [ועי׳ לעיל צד 770]: 10 עי׳ ירוש׳ ראש השנה פ״א ה״ז ה׳:

1 זרעך] זרעיך דת | וגו׳] ו, כי רבוא א[2], וצאצאך כעשב הארץ ד, וצאצאך (וצאצאיך ת).. השדה ד׳ת, ל׳ פא׳גבי | יעקב] א[1], יעקב אבינו וא[2]י (שם), אבינו יעקב דפגבתי | ל׳] א[1]י (שם), שלשים פוא׳גב, פ׳ ד[1], ששים דתי | רבוא פא[2]כתי (שם) | 2 מבני בניו] ~ וידעת כי רב זרעך כ״י ריבוא א[1], שנ׳ כי רב זרעך רב ריבוא כ, שנא׳ כי רב זרעך א[2], שנ׳ כי רב רבוא פ | תבא] פוא׳גבעי, תבוא דא[2]ת | קבר] פואגבעי, ~ כעלות גדיש בעתו דת | ר׳ — ורבנין] אי (שם), ר׳.. ורבנן דוגת, ל׳ פבי | רב יצחק ע | תבוא] א[2]גתר[2], תבא דפוא׳כער[1]י | כך] פוכעי, לך גר[3], ל׳ דאתר[1] | לכלוכית] אי[1] (שם), ליכלוכית עי[1], לכליכות פב, לכללוכית ג, לחלוחית ור[1], לח לוחית ר[3], לח דת | אלי קבר] לקבר פב, ל׳ י | 3 רבנין] רי, ורבנין א[1]י (שם), ורבנן דפוא[2]כתר[3] | תבא] פוא׳גב־[1]י, תבוא דא[2]תר[2] | בכולא דתר[1], בכלח פואגכר[1]י | אלי קבר ל׳ פבי | שאינה י | ויבוא א[2] | שלם] ~ עיר שכם ת, ל׳ י | 4 * שיר — ישראל פאגי] שיר.. מנעורי רבת צררוני ו, שיר המעלות רבות צררוני וגו׳ ל, ויבא יעקב שלם שיר.. רבת.. יאמר נא ישראל ד, ויבא יעקב שלם רבת צררוני.. ישראל ת, שיר.. רבת.. ישראל ישראל סבא ר[1], כתיב יאמר.. ישראל ישראל סבא מ (שיר — שלם ל׳ כ) | לו ל׳ ו | 5 גם] וגי[1], אמר לו ~ דת, אמר לפניו ~ פא, אמר לפניו רבת צררוני מנעורי ~ מ | ויביא א[02] | 6 רבות] כתיב ~ ה (רבות — שלם ל׳ פאב) | צדיק] והת, ~ וגו׳ ד, ומכ׳ יצ׳ ײ ג | * רבות רעות דוגת] ל׳ לח | זה ל׳ ת | יעקב אבינו ו, אבינו יעקב י, אבינו ישר׳ ג | ומכלם ח | 8 ײ] כתיב ~ ה (ײ — שלם ל׳ פאכ) | ישמר] וג, ישמור דהתי | ובואך — עולם] ובואך וגו׳ ו, ובואך ג, ל׳ חי | צאתך] ג, ײ ישמר צא׳ ו, ישמור צאתך ד, וישמור צאתך ת, ל׳ חי | ויצא יעקב] ~ מבאר שבע וגי | 9 * ובואך דפוחאגכת] ובאך לי[1] | ויבא כ׳ ו | שלם ל׳ ת | 10 חייה ו | ברווה ו, בר אבא דפאגכתר[1] | אם — וגו׳] אם.. אתה ו, אם.. אתה וגו׳ ושלם גות צדקך ד, אם זך ואם ישר אתה וגו׳.. צדקך ד[1], אם זך ואם.. אתה ושלם.. צדקיך ת, ל׳ פא[2]כר[1] (וגו׳ — צדיק ל׳ א[1]) | ואם ישר ד[1] | אתה ל׳ ור[1] | היית דפוא[2]כתר[1] |

1 ל׳ ריבוא וכו׳. דורש כי רב זרעך כ״י ל׳ רב רבבה ועח״נ, ורק בדפוסי׳ [וכי״ת] וילקוט כאן הגי׳ ששים, ומפרש ביפ״ת מעם הדרש שראה יעקב ברוח הקדש ששים רבוא עתידין לצאת מבניו וצע״ג: 2 תבוא בך וכו׳. שתהיה בכחך ובלחך עד יום מיתתך, ור״י דורש בכלח נוטריקון כך לח כלו׳ לחלוחית, וכתיבת לכלוכית בכ״ף כמו לעיל צד 493 לכלבית וצד 658 לכלוכית, וגם בערוך ע׳ לכלוך א׳ הגי׳ תבא בך ליכלוכית ופי׳ ענין לחלוחית, ורבנין אמ׳ תבא בכולה וכו׳ ודרשי בכלח בכלה בחילוף חי״ת וה״א ועי׳ במ״י לעיל צד 278 בד״ה למה וכו׳, ובמעין גנים איוב שם הובא ר׳ יצחק אמר תבא בך לחלוחית רבנן אמרי תבא בכלח בכלי מלא שאינו חסר כלום ועח״נ, ובאג״ב שם הורכבו פתיחה זו ושלאחריה, ושם לשון הדרש שיר המעלות רבת צררוני מנעורי וש״ה בשש צרות יצילך וגו׳ ושלמה מפרש שש הנה וכו׳ ד״א לפי שיעקב אבינו היה מרנן ואומר רבת צררוני מנעורי יאמר נא ישראל אמר לו הקב״ה וכי בכל צרה שנכנסת לא הייתי אצלך ומצילך ברעב פדך ממות אימתי וירא יעקב כי יש שבר במצרים וגו׳ ובמלחמה מידי חרב בשעה שבאו עם עשו ארבע מאות איש בשוט לשון תחבא אימתי וישמע את דברי בני לבן וגו׳ ולא תירא משוד כי יבא אימתי באנשי שכם ויסעו ויהי חתת אלהים וגו׳ לשוד ולכפן תשחק אימתי בשעה שיצא מבית אביו וכו׳ ומחית הארץ אל תירא שכל זמן שהיה רועה אחד מן החיות לא נגע בצאן וכו׳ כי עם אבני השדה בריתך אימתי ויקח מאבני המקום וכו׳ וחית השדה השלמה לך וירץ עשו לקראתו שנקרא חיה שנאמר גער חית קנה [ע׳ פסחים קי״ח ב׳], וידעת כי שלום אהלך אימתי ויהי בשכון ישראל ומה כתיב אחריו ויהיו בני יעקב שנים עשר וכו׳ אמר הקב״ה ליעקב אחר כל אלו הדברים שעשיתי לך את קורא תגר ואומר רבת צררוני מנעורי התחיל יעקב אומר גם לא יכלו לי וכו׳, ושם פ״ג וש״ה בשום לשון וכו׳ ר׳ יהושע בן לוי אמר ביעקב היא אמורה ור׳ שמואל בר נחמני אמר בדוד היא אמורה וכו׳: 4 יאמר נא וכו׳. כ׳ השלמתי ועח״נ, ודרשו יאמר נא ישראל ישראל סבא כמו שהגי׳ בפי׳ ב״ר כ״מ ובילק׳ מכירי ועי׳ לעיל צד 764 ובמ״י שם. והקב״ה אמר ליעקב יכלו לך כלום ויעקב חזר ואמר רבת צררוני וכו׳ גם לא יכלו לי, ופתיחה זו הקצרה עם שתי הפתיחות שלאחריה ליתנהו בכי״כ, והפתיחות רבות רעות וכו׳ ײ ישמר וכו׳ לא נמצאו גם בכי״פ וכי״א א׳ וב׳, ובלק״ט הובאה הפתיחה ה׳ ישמר וכו׳ ובשכל טוב צד 187 מפרש הפתיחה רבות רעות וכו׳ רבות רעות אלו שבמת ומרמת לבן ודליקתו ופגישת עשו ואלופיו שנתגששו ביעקב שהיה צדיק וכו׳ ומכולם יצילנו ה׳ דכתיב ויבא יעקב שלם, והפתיחה גם בתנחומא מ״ב שם וש״ה ה׳ ישמר וכו׳ צאתך ויצא יעקב ובאך ויבא יעקב: 10 אם זך וכו׳. גם פסוק זה באיוב שם דרשו כאן ביעקב כמו הפ׳ בשש צרות וכו׳ ובסמוך ותגזר אומר וכו׳ וקשה הדרש הא לשעבר לא היה צדיק ועי׳ ביפ״ת,

אין כת' אלא אתה הא לשעבר לא היה צדיק, כי עתה יעיר עליך ושלם נות צדקך (שם שם) עתיד הוא להתעורר עליך ולשלם לך כל הנאת צדקות שעשית, ולפי שכת' ויעקב איש תם וגו' (בראשית כה כז) לפיכך ויבא יעקב שלם:

ר' ברכיה פתח ותגזר אומר ויקם לך ועל דרכיך נגה אור (איוב כב כח) ותגזר אומר ויקם לך זה יעקב, ועל דרכיך נגה אור על שני דרכיך נגה אור, לפי שכת' אם יהיה אלהים עמדי (בראשית כח כ) והנה אנכי עמך (שם שם טו), ושמרני (שם שם כ) ושמרתיך (שם שם טו), ושבתי בשלום (שם שם כא) ויבא יעקב שלם:

ד הזורעים בדמעה ברינה יקצרו (תהלים קכו ה) הזורעים בדמעה זה אבינו יעקב שזרע את הברכות בדמעה אולי ימושני אבי (בראשית כז יב), ברנה יקצרו (תהלים שם שם) ויתן לך האלהים (בראשית שם כח), הלך ילך (תהלים שם ו) וישא יעקב רגליו וגו' (בראשית כט א), ובכה (תהלים שם שם) וישא את קולו ויבך (בראשית שם יא), נושא משך הזרע (תהלים שם שם) שמשך זרעו ובא, בוא יבוא ברינה נושא אלומותיו (שם שם) היידי ליה אתי טעין עולמוי ועולמתיה ויבא יעקב שלם:

5 ילק' איוב כ' תתק"ח, לקמן פפ"ב [סי' ב' בגי' כ"י], ועי' תנחומא מ"ב כס: 8 ילקוט כ' קל"ג, ילק' תהלים כ' תתפ"ל (מדרש תהלים קכ"ו סי' ס'), ילק' מכירי תהלים קכ"ו סי' י"ב:

1 אין כתיב (כת' פכת) כאן דפא¹כתר¹, אין כת' כן ן | אתה] אם זך וישר ~ ור¹ | הא ל' פא²כ | היית א²ר¹, הייתה ג | * יעיר דפואגבר¹] יע"ד לת | ושלם — צדקך] פאב, וגו' ו, ל' דגתר¹ | 2 הוא] פואכ, הקב"ה דגתר¹ | עליך — לך] לך ולשלם פ | כל אותן פואגב | הנאות צדקות ג, התנאות צדקות ן, צדקות נאות אכ, צדקות הנאות ר³, הצדקות הנאות ר¹, צדקות דפת | שעשיתה ן | לפי וג | שכת'] כות, שכתוב דא²גב, שכתב א¹ | וגו'] פ, יושב אוהלים דת, ל' ואגכ | 3 לפיכך כתוב ן | ויבוא א² | שלם עיר שכם ן | 4 * ותגזר — אור א¹] ותגזור.. אור א²ת, ותגזור.. דרכך.. אור ד, ותגזר ויקם.. דרכיך.. אור ל, ותגזר אומר.. לך וכ, ל' פגי | ותגזור א | * אומר דפוא¹גכתי] אמר א², ל' ל | 5 על — אור] על ב'.. אור א², על שני דרכים י, ועל דרכיך נגה אור ת | לפי שכת'] ונת, לפי שכתוב די, ל' פאב | 6 עמדי] ותי, ~ וגו' דג, ושמרני פא¹כ, ושמרני בדרך א² | הנה פגב | ושמרני ושמרתיך] ור¹, ושמרתיך דפאכ, ושמרתיך וגו' ג, ושמרתיך בכל אשר תלך ת, ל' י | 7 בשלום] פואבי, ~ וגו' ג, אל בית אבי דת, והשיבותיך ר¹ | ויבא] פוא¹גכי, ויבוא א², וכתיב (וכת' ת) ויבא דת | שלם וגו' ג | 8 הזורעים — יקצרו] הזורעים.. ברנה יקצורו א, כתיב הזורעים.. ברנה יקצורו מ, ויבא יעקב שלם כתיב (כת' ת) הזורעים.. ברנה יקצורו דת, ל' פוגב | הזורעים בדמעה] ~ וגו' כ, ברינה יקצורו ג, ל' ת | זה ל' ג | יעקב אבי' א²מ, יעקב א¹גי | 9 את ל' מ | אולי — אבי] אולי ימשני אבי א², אולי ימושני ן, ל' כי (תהלים) | ברינה ג | יקצורו פאגכתימ | 10 האלהים] פאבי (שם) מ, ~ וגו' ג, מטל השמים ד¹וי, מטל.. ומשמני הארץ דת | * הלך — וגו'] הלך.. רגליו מ, הלוך.. רגליו ן⁰, הלך.. רגליו וילך א², הלך.. וילך ארצה בני קדם י, הלך ילך ובכה וישא.. רגליו וגו' ל, הלוך.. ובכה וישא.. רגליו ן, הלך.. ובכה וגו' הלך ילך וישא.. רגליו וילך ג, הלך (הלוך כ) ילך ובכה נושא משך הזרע הלוך (הלך ילך הה"ד א¹) וישא.. רגליו וילך פא¹כ, הלוך ילך דתי (שם) | ובכה — ויבך] ובכו.. ויבך ן⁰, ל' ן | 11 שמשך — ובא] וי, שמשך.. אביו ג, שמשך זרעו ן⁰, שמשך ברכות פכ, שמשך את הברכות אמ, שמשך השבטים מחרן י (שם), שנמשך למקום שעתיד להזרע משם דכתי' וקח לך משם אשה וישלח יצחק את יעקב וילך פדנה אל לבן בן בתואל ד, שנמשך.. להזריע משם דכת'.. וילך פדנה ארם אל לבן הארמי ת | 12 בוא יבוא] א²גת, בוא יבא ר¹ו, בא יבוא א¹, בא יבא דפוכי (שם) מ | ברינה] פוג, ברנה דאבתר¹ימ | * נושא אלומותיו דוא:ר¹ו] נושא אלמותיו ת, וגו' ל, ל' ד¹פכמ | היידי ליה] היידי לה ן, הידי ליה פכ, מדליה נ, מודליה ג⁰ר¹, מודליא ר², ל' דאתימ | * אתי טעין דו⁰גכתר³] אייתי טעון ל, אתא טעין א¹, את טעין מ, אנא טעין ו¹, טעין פ, אתא טעין מודליא א⁰¹, אתא.. מודלייא א² | עולמוהי ר², עולימוהי פו⁰אגכמ, עולימין דת, עולימי ו¹, עולימים ר³ | * ועולמתיה מ] ועלמתיה ל, ועולימתיה ן⁰אג, ועולימותיה ר², ועולמתא ת, ועולמיתא ד, ועולמיתה ר³, ועולמית י, ועוליםות י (שם), ועוליםתיה דכ' (ועולמתיה דכת' כ) נושא אלומותיו קרי ביה עולימותיו פכ | ויבוא א² |

ובמאמר ר' יהושע בן לוי בירושלמי שם רק הדיוק אם זך וישר הייתה אין כתיב כאן אלא אם זך וישר אתה ועי' בק"ע שם: 2 כל הנאת וכו'. כ"ה בכי"ל, ודורש נות לשון הנאה ושלם נות צדקך עתיד הוא וכו' ולשלם לך כל הנאת צדקות שעשית לאחרים, ולפי' הגי' שבכי"א א' וב' ובכי"כ ובפי' ב"ר דרשו נות כמו נאות, ובדפוסי' וכי"פ [וכי"ת] חסר הדרש למלת נות: 5 על שני דרכיך. בהליכתך ובחזרתך, ומפרש ותגזר אומר וכו' מה שיעקב גזר אומר אם יהיה אלהים וכו' ושמרני וכו' ושבתי בשלום קיים הקב"ה והנה אנכי וכו' ושמרתיך וכו' ויבא יעקב וכו' ועי' לעיל צד 795 וצד 800 ובמ"י שם בד"ה מסורסת היא וכו' ובתנחומא מ"ב שם מאמר ארוך ותגזר אומר וכו' שנסמך להדרש זש"ה ה' ישמר וכו', ושם איתא ועל דרכיך נגה אור שתי פעמים, שהשקיע הקב"ה לשמש שלא בעונתה וכו': 11 שמשך זרעו ובא. וכ"ה בכי"ו (ושם נמחק מלת ובא [ובכי"ל כתוב נושא אלומותיו שמשך וכו' ובין השורות הוגה משך הזרע]) ובילקוט כאן, וכפי' זה הדרש הגי' בילק' תהלים שמשך השבטים מחרן והגי' בדפוסי' שנמשך למקום שעתיד להזרע משם וכו', ובפי' ב"ר גורס ומפרש שמשך זרעו של אביו לבית לבן, ובארבעה כ"י ובילק' מכירי הגי' שמשך ברכות (את הברכות) וצע"ג, ובסגנון אחר הפתיחה במה"ג עמו' 519 זהש"ה הזורעים בדמעה וכו' הכת' מדבר באבינו יעקב שהלך לזרוע את השבטים היה בוכה ואומר וכו': 12 היידי ליה. וכ"ה בכי"ו היידי לה (ככתיבה המורגלת בכי"ו לה

[ויבא יעקב שלם] שלם בגופו לפי שכת' והוא צלע על ירכו (בראשית לב לב) ברם הכא שלם בגופו, שלם בבניו לפי שכת' ויאמר אם יב' עשו אל המחנה האחת והכהו (שם שם ט) ברם הכא שלם בבניו, שלם בממונו אפעלגב דאמר ר' אבין בשם ר' אחא ט שנים היה מכבד את 61a עשו באותו הדורון ברם הכא שלם בממונו, ר יוחנן אמר שלם בתלמודו אבל יוסף שכח כי נשני אלהים את כל עמלי (שם מא נא):

ויחן את פני העיר חנן את הפנים שבעיר, התחיל משלח להם דוריות, ד"א ויחן את פני העיר התחיל מעמיד (את) הטליסין ומוכר בזול הד' אמ' שאדם צריך להחזיק טיבה למקום שיש לו

1 ילקוט כ' קל"ג, פנת לי"נ נ': 3 לעיל לד 936: 4 לקמן פפ"ו סי' ח': 6 ילקוט שם, פנם שם:

1 שכת'] וגתי¹, שכתוב דחא²ב, שכתב פא¹ | צולע | ירכו] א¹גתי, ירכו דפוחא³ | הכת ו | 2 * שלם בבניו דפוחא²גת] ובממונו ובבניו ל, שלם בממונו שלם בבניו א¹, ל' י | שכת'] פוא¹גי¹, שכתו' חא², שכתוב (שכת' ת) בו דת | ויאמר אם יבא.. והכהו י, אם יבא (יבוא ת)..והכהו ד¹חת, אם יבא.. והכהו והית המחנה ד, ויאמר אם יבא עשו פוג, פן יבא (יבוא א²) והכני אם על בנים א | 3 הכה ו | שלם בממונו ל' י | אפעל גב ו, אף על גב ד, אע"ג ד¹פאבתרי¹, ואע"ג י | דמר פוכ | אבין] פואגכרי¹, אבון דת, אב' י¹ | משום פכ | חייא א¹, השע | שנים] פוחאגתרי¹, שנה ד | היה מכבד] ואגי, כבד פכ, היה מכבד יעקב ר¹, היה.. יעקב אבינו ד, היה.. אבי' יעקב ת, היה יעקב מכבד ח | 4 באותו הדורון] ו°האבת, באותה הדורון דו, באותו דורון גר¹י, בדורון פ | הכה ו | שלם בתלמודו] אף שלם בתלמודו א, אף שלם בתורתו י | שכח] שכת' בו ת | 5 את — עמלי] פחאבי, וגו' ו, את.. עמלי ולהלן הוא אומר נפש עמל (עמלה ד¹) עמלה לו דת | 6 חינן ע°י, התחיל לחנן ר (חנן — העיר ל' ת) | את ל' ת°ר | פנים ר, פני ת° | עיר ע°ר, העיר ת° | * משלח להם דוחא²ר¹] משלח בהם ל, משלח להן עי, לשלח להן א¹ע°, משלחם פכ | דוריות] פור¹, דורוגות די, דרוגות ח, דורוגיות כע, דורון א | ד"א ל' פאכ | * ויחן — העיר דוח] ויחן ל, ל' פאבי | 7 מעמיד (משלח א²) להם א¹ר¹ | את ל' | הטליסין ח, הוטלסין פכ, אטליכין ותעי, איטליסי' א¹ | הדא דפחא²כתע, הדה ואגי | אמרה | * שאדם צריך דוחאתע] שאדם ל, שצריך אדם גי, צריך אדם פכ | מחזיק פכ | טובה] טובא ח, ל' א¹ | למקום] למי י, למקום טובה א² | * לו דפואגתעי] ל' לח |

תמורת ליה), ובכי"פ וכי"כ הידי ליה והוא כמו הנה הן וכן לקמן פפ"ד לפ' ויאמר איש אל אחיו הנה בעל החלומות וכו' היידי ליה אתי ומעין חלמוי ובכי"ל לקמן פפ"ז הן אדני היידי ליה קומיך ובפצ"ב סי' ו' בכי"ל אמר ליה היידי ליה וכו' ועי' במו"ע ע' היידי ובהוספות הח' פליישער בעמת"ל ח"א צד 567, ובדפוסי' השמיטוה, והדורש אלומותיו עלומותיו ומתרגם בוא יבוא וכו' נושא אלומותיו אתי מעין עולמוי ועולמתיה נעריו והנערה שלו כלו' דינה, ותרג' עלם נער עולם עולים ותרג' עלמה נערה עולמתא עולימתא, ובכי"ל כתוב אייתי מעין וכו' ועלמתיה והגהתי ועח"ג ובעמת"ר ח"ב צד 220, ובמה"ג שם נושא אלומותיו עולומוהי ועולומותיה בערבאי צותין לינוקיא עולימיא¹), ובכי"פ וכי"כ נוסף בסוף הדרש דכ' (דכת') נושא אלומותיו קרי ביה עולימותיו: 4 באותו הדורון. ששלח לעשו, והגי' בשם ר' אחא איתא כאן גם בדפוסי' ושאר כ"י (חוץ מכי"א א') ועי' לעיל צד 936 ובמ"י שם בד"ה ר' אבין וכו', וכתיבת אפעלגב בתיבה אחת כמו לעיל פעמים שונות ועי' לעיל צד 560, ובכי"ל כתוב שלם בגופו וכו' ברם הכא שלם בגופו ובממונו ובבניו אפעלגב דאמר וכו' והוגה לנכון בידי שומי בכתב הספר בדיו דיהה, ובלק"ט מפרש לפי שכתוב והוא צולע וכו' הוצרך לכתוב ויבא יעקב שלם שלם בגופו שלא היה צולע אלא לפי שעה וכו' ועד שבא אל שר עשו היה שלם בגופו ושלם במתנותיו דכתיב ויאמר אם יבא עשו אל המחנה האחת והכהו ונמצא שלם בלא פגע רע ושלם בממונו כי כל המחנה ששיגר לעשו לא חסר כלום וכו': שלם בתלמודו. ור"י דורש גם לעיל צד 796 ויקץ יעקב משנתו ממשנתו, והדורש אבל יוסף שכח כי נשני וכו' וכן הדרש לקמן פפ"ו ובסוף שכח כי נשני אלהים את כל עמלי, ובדפוסי' [ובי"ת] נוסף כאן ולהלן הוא אומר נפש עמל עמלה לו ועי' סנהדרין צ"ט ב', וגם בשכל טוב צד 188 הגי' רק שלם בתלמודו אבל יוסף שכח תלמודו שנאמר כי נשני אלהים את כל עמלי וגו', ובמה"ג שם סירס המאמרים ומפרש ויבא יעקב שלם שלם בתורתו לפי שמצינו ביוסף כשדר אצל פוטיפר שכח תלמודו דכת' כי נשני וכו' ואת כל בית אבי יכול אף יעקב כן ת"ל שלם שלם בתורתו ד"א שלם בממונו אע"פ שכיבד לעשו באותן הדורייגות עזים מאתים יכול חסר ממונו ת"ל ויבא יעקב שלם ד"א שלם בגופו אע"פ שכת' והוא צלע על ירכו יכול אף כאן ת"ל ויבא יעקב שלם ד"א שלם בבניו לפי שכת' ויאמר אם יבא עשו וג' והיה המחנה הנשאר לפליטה יכול אירע כאן דבר ת"ל שלם מלמ' שעלו כולם שלימים ושינה שם במאמר ר"י שלם בתורתו כלשון המאמר בשבת שם ואמר רב שלם בגופו שלם בממונו שלם בתורתו: 6 חנן וכו'. דורש ויחן לשון חנן ופני העיר הפנים שבעיר החשובין שבעיר [ובכי"פ כתוב בפנים את הפנים שרים, ובכי"כ פי' שרים] התחיל משלח להם דוריות מתנות ועי' לעיל צד 932, ויר"ש אדר ויחן את פני העיר שחנן את כל העיר התחיל מעמיד את השווקים וחנויות ומוכר לכל יושבי העיר בזול [ובכי"ת המאמרים מסורסים ויחן את פני העיר התחיל מעמיד וכו' הנאה ממנו ויחן וכו' חנן פני עח"ג, ובגליון נוסף בראש המאמר חנן פני העיר] והטליסין כמו אוטליסין אטליסין לעיל צד 348 ועיי"ש, והועתק בערוך ע' פן ג' ובע' אטלים, ובלק"ט מפרש ויחן את פני העיר מה בא ללמדנו שצריך אדם להחזיק וכו' שיש לו הנאה ממנו ומה עשה להם חנן פני העיר אלו הפנים של עיר השרים שבהם שיגר להם דורונות ד"א עשה להם שווקים ומוכר בזול, ובשכל טוב צד 188 ויחן וכו' חנן את פינות העיר התחיל שולח דורונות פינות העם אלו שרי העיר, ושם צד 187 התחיל מעמיד אימליסין פי' שווקים שמוכר בזול ללמדך שצריך אדם להחזיק וכו' שיש לו הנייה ממנו, ובמה"ג עמ' 529 ויחן וכו' מלמד שחנן הפנים שבעיר התחיל משלח להם דורייאות מתנות חנם כדי להחזיק וכו' שיש לו הנאה ממנו ד"א ויחן וכו' שעשה אטליסין²) ומכר בזול, ובשבת שם איתא ויחן את פני העיר אמר רב מטבע תיקן להם

1) עוּלֵימְיָא. 2) אַטְלִיסִין.

הנייה ממנו: ר' שמעון בן יוחי עשה טמון במערה י"ג שנים הוא ובנו איכלים הרובים שלגירודא עד שהעלה גופן הלודה, בסופה נפק ויתיב ליה על פומה דמערתה, חמה חד צייד קאי ציפרין

1 ילקוט שם, ירוש' שביעית פ"ט ל"ח ד', שבת שם, פסיקתא פ' בשלח (פ"ח ב'), מדרש קה"ל פ' השב נומץ (י' ס') מדרש אסתר פ"ג, מדרש תהלים י"ז סי' י"ב:

1 הנייה] **פוג**, הנאה **דחאתעי** | ממנו] ~ ויחן את פני העיר חנן את הפנים שבעיר התחיל משליח להם דורונות **ת** | ר' שמעון — טמון] **פעי**[1], ר'.. טמין **ג**, רשב"י (ר"ש בן יוחאי **א**[2]**כ**) עשה טמון **אב**, ר' שמעון בן יוחי (יוחאי **ת**) ור' אלעזר בריה הוו טמירין **דת**, דלמא ר'.. יוחי ור' לעזר בריה עבדין טמירין **ו** | במערה] **פאגכעי**, במערתא **דת**, בהדה מערתא דבקע **ו** | י"ג שנים — ובנו] **ע**, שלש עשרה (י"ג **א**[2]) שנה.. ובנו **אגי**, שלש עשרה שנה הוא ובנו **פ**, שלש עשרה שנה ביומא דשמדא **ד**, תלי סר שנין בשעתא דעקתא **ת**, תלת עשרה שנין דיומין **ו** | אוכלין **פא**[2]**גכע**, ואוכלין **א**[1]**ר**, והיו אוכלים **ד**, והיו אוכלין **י**, אכלין **ו**, והוו אכלין **ת** | חרובין | של ל' **ר** | גירודא] **ג**, גרודא **דת(ע**[0]**)**, גרודה **פ**, דגירודא **ר**[1], דגרודא **ר**[3], דגידעא **ר**[2], גרורא **כ**, גידורא **אי**, גרדונא **ע** | 2 גופא **ת** | בסופה] **פי**[1], בסופא **אגכר**, לסוף שלש עשרה (י"ג **ד**[1], תלת סר **ת**) שנין **דת** | נפיק **ר**[3]**י**, נפק רשב"י **ת** | ויתיב ליה] **א**[1], יתיב ליה **פא**[2]**גכר**[2], יתיב **דתר**[1]**י** | על פומא **גר**[2]**י**, אפומא **פר**[1], אפומיה **כ**, בפומא **א**, על תרע **דת** | דמערתא **פאכרי**, דמערת' **ג**, מערתא **דת** | חמה] **י**[1], חמא **דפאגכתער** | קאי וצייד **ע**, קאים צייד **גר**, קאים וצייד **דת**, קאים וצד **א**, צייד **פכר**[3], צד **י** | ציפרין] **גתע**, צפרין **פכר**[1]**י**[1], צפורין **דר**[2], צפורי' **א**[1], צפרים **א**[2] |

ושמואל אמר שווקים תיקן להם ור' יוחנן אמר מרחצאות תיקן להם: 1 ר' שמעון בן יוחי וכו'. סיפור זה הנפלא נסמך כאן להמאמר שאדם צריך להחזיק טובה וכו' וכן עשה רשב"י שטיהר את טבריה כמו שאמר לו בנו כל הדא טבתא עבדת לן וכו', והמשך המאמרים מובן כאן מאליו ול"ג כגי' העיקרית שלפנינו אמר צריכין אנו לעשות טובה כדרך שהיו אבותינו עושים וכו', וכל הסיפור שלפנינו מלבד תחילתו כמעט כולו בלא"ר, והנוסחא כמו בכי"ל גם בכי"פ וכי"א א' וב' וכי"ג וכי"כ ובפי' ב"ר ובערוך (בארבעה ערכים) ובילקוט דפ"ר וכן הובא התחלת הסיפור ברקאנטי פ' כי תצא, ובדפוסי' מורכב הסיפור מהסגנון שלפנינו והסגנון בירושלמי שביעית ובפסיקתא שם וכו', ועפ"י גי' הדפוסי' הגיהו רוב הסיפור בילקוט ד"ו ובהוצאות הילקוט שנדפסו אחריו, ובירוש' שביעית מסורסים המאמרים ובראשם הסיפור ר' שמעון בן יוחי הוה עבר בשמיטת' וחמא חד מלקט שביעית וכו', ולסגנון הירושלמי קרובה נוסחת הסיפורים בפסיקתא שנסדרו שם בתוך סיפורי מעשיות ברשב"י ור' אלעזר בנו (וכלשון הפסיקתא מתחיל הסיפור בכי"ו דלמא ר' שמעון בן יוחי ור' לעזר בריה עבדין טמירין בהדה מערתא דבקע תלת עשרה שנין דיומין אכלין וגו' וקיטע ורמז אל הפסיקתא בסימן המורגל בכי"ג גרש בשלח עד טמי וכן הוית לה ועי' במ"י לעיל צד 39 צד 717 וצד 850, ויש לספק אם היה לפני כותב כי"ו טופס ב"ר שהיה בו הסיפור בסגנון הפסיקתא), ומסגנון הפסיקתא נובע כנ' גם הסיפור במדרש קהלת (בשינויים שונים) שנסדר שם בדרש ופורץ גדר ישכנו נחש זו דינה וכו' (והשתמש גם בנוסחא שלפנינו ובשתי נוסחאות שם אמר גוזר אני על דין דרביע יקום וכו' ועוד ואית דאמרי גוזר אני על עילאי יחות וכו' ועי' למטה), וממדרש קהלת הועתק במ' אסתר הסיפור עד ומכרו בזול ונסמך שם להדרש ד"א ממתים ידך ה' וכו' מחלד אלו שהעלה בשרן חולדאות על קדוש שמך מי הן רשב"י ור' אלעזר בריה וכו' וגם במדרש תהלים שם דרשו ממתים בידך ה' מדבר בדורו של שמד וכו' שעלתה גופם חלודה כגון ר' שמעון בן יוחאי וכו', ומשונה מכל הסגנונות האלו הסיפור בבבלי שבת שם דיתבי ר' יהודה ור' יוסי ור' שמעון ויתב יהודה בן גרים גבייהו פתח ר' יהודה ואמר כמה נאים מעשיהם של אומה זו תקנו וכו' ר' יוסי שתק נענה רשב"י ואמר כל מה שתקנו לא תקנו אלא לצורך עצמן וכו' הלך יהודה בן גרים וסיפר דבריהם ונשמעו למלכות אמרו יהודה שעילה יתעלה וכו' שמעון שגינה יהרג אזל הוא ובריה טשו בי מדרשא וכו' כי תקיף גזירתא וכו' אזלו טשו במערתא וכו' ועי' גרעץ בקורות היהודים ח"ד מהדורא ד' צד 179 וצד 437 על זה הסיפור ופרטי סגנונותיו (והפסיקתא לא הוזכרה שם): עשה טמון וכו'. שהה י"ג שנים נחבא במערה הוא ובנו אוכלים חרובים וכו', והלשון עשה טמון כמו לעיל צד 936 כמה שנים עשה וכו', וחרובים של גירודא משמע חרובים שהיו גדלים במקום יבש בסביבות המערה ועי' בערוך ע' גרד ב' ובעמת"ל ח"א צד 357, ובערוך שם הגי' גרדונא, ועוד שם והא קא נתרי קנסי בגרדא (עירובין ק' ב') פי' יבש וכו' ס"א גרודא פי' אילן קרח וכו', ונר' שהגי' גרודא היא גי' ס"א לעירובין שם כמו הפי' אילן קרח וכו' שהוא פירוש רבינו חננאל בעירובין שם ועי' בד"ס ובערוך ע' גד ד', ובכי"א א' וב' ובילקוט הגי' של גידורא ופי' הגליון שם מקום נוסף בילקוט ד"ו וליתא בילקוט דפ"ר (ולדעת גרעץ שם צד 179 היתה המערה קרובה למקום חרובא או כפר חרוב, ולא ירדתי לסוף דעתו מ"ש שם צד 438 שלפי הגי' בב"ר היה רשב"י נחבא במערת חרובין דגדורה והעיר על הרובי צלמונה וחרובי גדורה בירוש' מעשרות פ"א ה"א ועי' גם לעף פלאנצענגאמען צד 177), ובפי' ב"ר הנדפס גורס ומפרש חרובין דגרודא גרועין (ובכי"ט חרובין דגירודא גדועים, ובכי"א חרובין דגידעא גידועין, ובפי' ב"ר כי"ט מלשון אחר גורס ומפרש חרובין של גידודא אילן הנקצץ ונשאר הגידוד ואותו ספיח גידודין היו אוכלין), ומב"ר כאן הועתק גם בערוך ע' חלד ב' עד שהעלה גופן חלודה, והלשון הושאל מחלודה שעולה על מתכת כמו לעיל צד 111 בולם וכו' מעלה חלודה וכו' ובבלים פי"ג מ"ה מחם שהעלתה חלודה וכו' ועי' פרייס ביבליש-תלמודישע מעדיצין צד 405, ונוסחת הירושלמי בשביעית שם ר' שמעון בן יוחי עבד טמיר במערתא תלת עשר שנין במערת חרובין דתרומה עד שהעלה גופו חלודה (ושם לא הוזכר ר' אלעזר בנו, אכן בהגי' שם אמר ניחות ניחמו משמע הוא ובנו), ובפסיקתא שם דלמא רשב"י ור"א בריה עבדין טמירין תלת עשר שנין בחדא מערתא דבקע אכלין חרובין (ובכ"י אקספרד שם במערתא דפקע אכלין חרובין דתרומין) עד שהעלה גופן חלודות חלודות, ובמדרש קהלת רשב"י ור' אלעזר בריה הוון טמירין במערתא דפקע תלת עשר שנין בשמדא והוון אכלין חרובין ותמרים, ובמ' אסתר שם רשב"י ור' אלעזר בריה עבדון הן טמירין במערתא תלת עשר שנין בשמדא עד דסליק בשריהון חלודה (ונר' שכן צ"ל במ' קהלת) והוון אכלין חרובין ותמרין (וכן בדפוסי' כאן רשב"י ור' אלעזר בריה הוו טמירין וכו' ביומא דשמדא), ובמ' תהלים שם כגון רשב"י שעשה הוא ובנו שלש עשרה שנים עד שהעלה גופן חלודה, ובסגנון הבבלי בשבת שם איתרחיש ניסא איברי להו חרובא ועינא דמיא והוו משלחי מנייהו והוו יתבי עד צוואריהו בחלא וכו': 2 בסופה וכו'. בסוף י"ג השנים יצא רשב"י וישב על פתח המערה וראה צייד אחד עומד וצד צפורים וכשהיד

וכד הוה ישמע ברת קלא אמרה מן שמיא דימים הוות פשגה ספיקולה הוות מיתצדה, אמר ציפור מבלעדי שמיא לא מיתצדה חד כמן וכמן נפש דבר נש, נפק אשכח מיליה משדכן אתון ואתסון בהדה בני דבית מקר, אמר ליה בריה אבא כל הדא טבתא עבדת לן טבריה ולית אנן מדכיין יתה מן

1 וכד · שמע] אגעי. וכד הוה שמע ר' שמעון (רשב"י ת) דתר. ל' פב | בת קלא ר. בת קולא א. בת קלא נפקא פ | שהוה אמ' מן שמיא ו1. שמע כד הוה אמרה פב | דימים] פבע. דימוס א1ר2. דמוס ו1. דימוס דימוס דא2תר | הוות] א'כ. הות פגע2. הוה א2רעי. ל' דת | פשגה] ע0. פשגא א2כעי. פושגא א1. פסגא דר. פיסגא ת. ואשתזיבת ע0 | ספיקולה] ע. ספיקולא פאגבי1. וכד הוה שמע (שמע ר"ש ת) ברת קלא אמרה ספקולא דת. וכד.. דאמרה פסקולא ר1. וכד.. דאמרה ספיקולא ר2 | הוות] ג. הות דפבתערי1. הוה אר2י | מיתצדא נעךי1. מתצדה כ. מתצדא פאר2י. מתצדא ונלכדה דת | צפור ר'י. ציפר דפגבתרי1. צפרי אר2 | 2 מיתצדא ר1. מתצרא דפבתר2. אולא אגי1 | חד — וכמן] פגב. על חד.. וכמן א2ר1. על חד כמאן וכמאן א1. כמן וכמן י. על חד כמה וכמה ר2. על אחת כמה וכמה דת. עאכ"ו ר2 | נפש דברנש א2. נפש בר נש ת. ברנש ו1. נפשי א1 | אשכח] פב. ואשכח דאנתער. וחמא י | 0 מיליה] מוליה ל. מילא דפבתערי. מילייא ר1. מליא א2. מלין א1 | משדכן] ~ ונתכבלה הגזירה דת | ואתסון | בהדה] א1. בהדא דפא2כתי. בהגי ג. בהא ר | בני] גר2י. בי בני דפברי1. ביבני ד'את | 3 מקר] פאג. מקד כר. מוקדי ו1. מוקד (מוקר ת) דמבריא דת | לבריה ת | אבא] פגבע0ר'י. ל' דאתער | הדין ת | עבדא רי. עבד פא'כ | לך ר | מבריה] א1ער2. מבריי ד1. מבריא דפא2גבתר'י | ולא י | מדכיין] א'עי. מדכין ר2. מדכיאן א2. מדכן דפגכתר1 | יתה] לה י |

שומע בת קול אומרת מן השמים דימוס[1]) שילוח לחפשי היתה הצפור בורחת וכשבת קול אומרת ספיקולה[2]) עונש מיתה היתה הצפור נצודה אמר צפור מבלעדי שמים אינה נצודה על אחת כמה וכמה נפש של בן אדם, והגי' הנכונה דימים איתא גם בכי"פ וכי"כ ובערוך ע' דמס ד' (וע' פשג), ושם הועתק מן חמא חד צייד וכו' עד הות מיתצדא, ועוד שם ס"א מן שמיא דימים ואשתזיבת (ובראש הערך מצויין בב"ר בפ' ויבא יעקב וכו' ובפסיקתא דויהי בשלח וכו', ודרכו של בעל הערוך בהרבה ערכים לציין מקורות שונים ולהעתיק המאמר עפ"י מקור אחד, ואולי הגי' ואשתזיבת כאן בנוסחת הפסיקתא), והמלות דימים (דימוס) ספיקולה שגורות במדרשים ועי' בערוך שם וקרויס צד 407, וסגנון הלשון חד כמן וכמן הוא כמו על אחת כמה וכמה ועח"ג ובעמת"ל ע' כמה. ובהנוסחא שלפנינו הועתק מב"ר בשינוי מעט ברקאנטי שם ר' שמעון בן יוחאי היה טמון במערה י"ג שנים הוא ובנו אוכלין חרובין של גדירא וכו' בסופא נפק יתיב ליה על פומא דמערתא חמא חד צייד קאים צייד צפורים דכד הוה שמע ברת קלא וכו' דימוס הות פשגא שפיקולא הוי מתצדא אמר צפור מבלעדי שמיא לא אצלת כמן וכמן דבר נש וכו', ובירושלמי שם לסוף תלת עשר שנין אמר לינה נפק חמי מה קלא עלמא נפק ויתיב ליה על פומא דמערתא חמא חד צייד צייד ציפרי פרס מצודתיה שמע ברת קלא אמרה דימוס ואישתזיבת אמר ציפור מבלעדי שמיא לא יבדא כל שכן בר נשא וכו' (וגר' שהמאמר מקוטע שם, ובתוספות ע"ז מ"ז ב' בד"ה דימוס וכו' הובא מירושלמי שם שמע וכו' כד הוה אמרה דימוס הוה פסגא וכו' וכד הוה אמרה ספיקולא הוה מתצדא וכו' מבלעדי שמיא לא מתצדא כל שכן בר איניש), ובפסיקתא שם לסוף תלת עשר שנין נפק ליה רשב"י ויתיב ליה על תרע מערתא וחמא לחד בר נש פרש מצדתא למיצד ציפורין פרשה זמן קדמאה ושמע ברת קלא דאמרה דינים (וצ"ל דימים) ואשתזבת פרשה זמן תניינה ושמע ברת קלא דאמרה ספיק להו (וצ"ל ספיקולה) ואיתפשת אמר אפי' צפור מבלעדי שמיא לא מצדיא (ושם בכי"א לא יברא, ובערוך ע' יבדה גורס בפסיקתא שם לא יבדה ופי' לא מתאבדה) ואנן יתבינן הכא ועיי"ש בהערות רש"ב, ובמ' קהלת שם בדפ"ר וד"ו ולסוף תלת וכו' על פילי דמערתא חמא חד צייד פריס מצודתיה למצ"ד צפרין שמע ברת קלא אמרת דימוס ואתפשת שמע זמן תנינות ברת קלא אמר ספיקלא ואשתזבת אמר אפילו ציפר מבלעדי שמיא לא יברח כל שכן נפוש נש (בר נש), והגי' המשובשת דימוס ואתפשת וכו' הועתק משם במ' אסתר שם אמרת דימוס ואתפשת וכו' ספיקלא ואשתזבת אמר אפילו ציפר וכו' לא יברח כל שכן נפושנא (כ"ה בדפ"ר, ובד"ו נפשנא, ועי' בילק' מכירי תהלים י"ז סי' כ"ה), ובמ' תהלים מ"ב שם בסגנון מאוחר מה עשה הקב"ה הראה להם שלמון שהיה יושב ודן את הצפורים והיו מהן נכנסות לפניו ונופלות דימוס ויוצאות ומהן היו נופלות אופופסין כיון שראה ר' שמעון כך אמר אפילו צפור מבלעדי שמים לא אתאי מה ציפורין חוץ מדעת עליון אינן נתפסין אף אנו חוץ מדעת עליון נתפסין ויצא מיד ומיהר את ארץ ישראל ופירש וכו' ועי' בילק' מכירי שם סי' כ"ט, ובסיפור הבבלי בשבת שם איתבו תריסר שני במערתא אתא אליהו וקם אפיתחא דמערתא אמר מאן לודעיה לבר יוחי דמית קיסר ובטלה גזירתיה נפקו חזו אינשי דקא כרבי וזרעי וכו' יצתה בת קול ואמרה להם וכו' חיזרו למערתכם הדור אזול איתיבו תריסר ירחי שתא וכו' יצתה בת קול ואמרה צאו ממערתכם וכו' ועי' בד"ס שם: 2 נפק אשכח וכו'. יצא רשב"י ומצא הדברים כלו' דברי הגזירה נעשו שקטים באו הוא ובנו ונתרפאו באותו המרחץ דבית מקר, וגם בערוך ע' שדך א' הגי' מיליא משדכן, ובדפוסי' [וכי"ת] נוסף ונתבטלה הגזירה, ומשדכן כמו לעיל צד 712 וישדך ציבורא, ואתסון בכי"ל [עם נקודות על תי"ו וסמ"ך] הוא אתפעל מן אסי בהבלעת האל"ף ועי' בעמת"ל ע' אסי אסא ודאלמאן צד 359, ובני מל"י ועי' לעיל צד 690, והגי' דבית מקר איתא גם בכי"פ וכי"א א' וב' וכי"כ, ובפסיקתא שם כד שמע דמילייא וכו' אמר ניחות וניתסי בהדין מקור דמבריא, ובמ' קהלת שם בדפ"ר וד"ו ניחות וניתסאי בהדין מוי דמוקר דמיבריה (דמברי') נחתון ואיתסון בהדין מוי דמוקר דמיבריה, וכן במ' אסתר שם בדפ"ר וד"ו ניחות וניתסאי בהדין מוי דמוקר דמבריה נחתון ואיתסון במוי דמוקר דמיבריה (ובילק' מכירי שם ניחות וינתסי וכו' דמיקר דמבריא וכו'), וקשה להגיה בכל אלו הספרים, ואולי טעם דבית מקר (מיקר) דבית מרחץ של מים קרים (ומקר כמו בחדר המקרה בשופטים ג' כ"ד) ועי' בירוש' שבת פ"ג ו' א' וקרויס ארכעאלאגיע ח"א צד 222 וצד 672, ובכי"כ ובפי' ב"ר כי"ט וכי"א הגי' דבית מקד, ובפי' ב"ר כי"ט מלשון אחר מפרש מקד חמי טבריה לשון מוקדה, ובדפוסי' הגי' כאן דבית מוקד דמבריא [ובכי"ת דבית מוקר דמבריא], ובירוש' שביעית שם כד חמא דשדכן מיליא אמר ניחות ניחמו בהדין דימוסין דמבריא, ופי' דימוסין ג"כ מרחץ ועי' לעיל צד 10, וברקאנטי שם נפק דק ואשכח מילייא משדכן, ומסיים אתון ואיתיבון כחדא בגו דבי מדרשא וצ"ע: 3 אמר ליה בריה וכו'. אמר לו בנו כל אותה הטובה שנתרפאנו מן החלודה עשתה

[1]) dimissio. [2]) σπέκουλα, specula.

קטולייה, מה עבד נסה תורמוסין והוה קציין תורמוסה ושדי קוצצתיה וקטילה סליק והינון מדורין ומפקין עד זמן דדכי יתה מן קטוליה, בליליא קם חד עם דארע אית אמ׳ כן הדין שוקא דדגונא ואית אמ׳ מן

1 קטוליא דתער[1]י, קטיליא פא[1]גברי, אמר צריכין אנו לעשות טובה כדרך שהיו אבותינו עושים שהיו עושים איטליסין ומוכרין בזול אמר צריכין אנן לדכיה טבריא ~ ד, אמר.. לעשות טובה כדרך שעשה אבותינו שהיו עושים אטליסין ומוכרין.. אנו לדכייא טבריא ~ ת, איכא הכא מילא לתקנה א״ל ההוא סבא איכא האי דוכתא ולית אנן מדכין יתיה מן קטיליא ~ א[2] | נסב דפא[2]גבתערי, נסיב א[1] תורמוכין] כ, תרמוסין פאע, תורמוסא ר[1]י, תרמוסא דתר[2], תרמסא ג | *קציין ער[2]ין] קצין פאגבר[1], קוצץ ל, מקצץ דתר[3] | תורכוסא ר[1]י[1], תורמסא ג, תרמוכא דפא[2]בר[2], תורמוס תע, תרמוס א[1] | ושדי] א[1]גערי, ושרי דפא[2]תע[0]ר[3], ושריה כ | קוצצתיה] פאגבער, קוציצתיה ר[3], קיצצתיה ו[1], קצוצותיה ומקלק בשוק ד, קצוציתיה דמקלק בשוק ת | *וקטילה סליק] וקטיליה סליק ל, וקטילא (וקטלא ו[1]) סליק פגבער[2]ו[1], וקטילא סלקא ר[1], וקטיליא (וקטליא א[2]) סליקו א, וכל אתר דהוה קטילא סליק דת | והינון] ג, ואינון דפא[1]ר, ואנון כת, אינון א[2]ו[1] | מדורין] פב, מדרין ל[0], מדרין ר[3], מדכין דאתר, מחזרין ו[1], מרזרין ג | ומפקין] גר[3]ו[1], ונפקין פאבר[1], ונפיקין ר[2], ונפקין וכל מקום שלא היתה שמה (היה שם ת) טומאה תרמוסא עומדת והוא מציין אי זה (הוה מציין איזה ת) מקום טומאה ומקום טהרה דת |

2 *דדכי דפאגתר[1]] דזכי ל, דרכי ו[1], דרבי כ | קטוליא תר[3]י, קטיליא דפאגבר | בליליא—דארע] פגר[1], בליליה.. דארע כ, בליליא.. דארעא א, בליליא.. דאתי ו[1], חמתיה (חמתי ת) חד כותי עם דארע אמר לית אנא אזיל ומדחך (ומדחיך ת) בהדין סבא דיהודאי דת | דאמרין גר[3], דאמרי דפכת, דאמר א[1]ר[1], דאמ׳ א[2]ר[2] | הדין] הדא פאכ, ל׳ תר | דרגונא אגבר[1], דרגונא פ, ברגונא ר[2], דגרגינא דת | אית פגבר | דאמרין גר[3], דאמרי דפבר[1], דאמר ר[2], דאמ׳ א |

לנו טבריה ואין אנו מטהרים אותה מן המתים בתמיה (וטבריה היתה בספק טומאה משום שהיתה בנויה ע״י הורדוס אנטיפס על מקום קברי מתים [כמו שמסופר בקדמוניות ליוסיפוס ספר י״ח פ״ב ע׳ ערך מלין צד 112]) מה עשה לקח תורמוסים וחתך תורמוס והשליך החתיכות ותמת עולה והם נושאין ומוציאין [את המתים] עד שטיהר אותה רשב״י מן המתים, והגי׳ בכי״ל כאן נסה ובסמוך נסא כמו נסב ועי׳ לעיל צד 862, ותורמוסין עי׳ לעיל צד 279, ובערוך ע׳ עבד ב׳ הועתק מן א״ל בריה וכו׳ עד וקטילא סליק, וכן הגהתי וקטילה ועת״ג, והגי׳ מ ד ו ר י ן איתא גם בכי״פ וכי״כ, ובגליון כי״ל כתוב מ ד ר י ן בכתב הספר בדיו דיהה ונר׳ שזו היא הגי׳ הנכונה מפעל דרי, ובפי׳ ב״ר הנדפס נשתבש מ ד ד י ן ומפקין ומפרש לנכון נושאין ומוציאי׳, ועי׳ בעמת״ל ע׳ דרי דרא א׳, ומן מדרין נשתבש גם מדכין, ובמ״כ הגיה עפ״י הילקוט ואינון מפקין וכו׳ וכוון לילקוט ד״ו, ובילקוט דפ״ר הגי׳ מ ח ז ר י ן ומפקין (ובכי״ג נשתבש מרזרין), ובכי״ל כתוב עד זמן דזכי וכו׳ והגהתי ד ד כ י וכמו שהגי׳ בסמוך גם בכי״ל לא אמריתון דדכי וכו׳, אכן גם בפסיקתא ח״ג למזכייה למרכיה, ודכי נרדף עם זכי, (ובכי״כ הגי׳ דרבי וכן בסמוך בפסיקתא בכי״א ואטמריה בחד שוקא דרבי [ובילקוט דפ״ר דרכי וכן בסמוך]) ולפנינו בקיצור נמרץ ושדי קוצצתיה וקטילה סליק וכו׳, ובפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א מפרש ושדי קוצצתיה חתיכה שהיה לוחש עליה וכו׳ וכל מקום שלא היה טומאה תורמוס (תרמוס) עומד והוא (והוה) מציין אי זה מקום טומאה ואי זה מקום טהרה עד זמן וכו׳, ומשם נוסף בדפוסי׳ [וכי״ת] וכל מקום שלא היתה וכו׳, ובירושלמי שם אמר צריכין אנן לעשות תקנה כמו שעשו אבותינו הראשונים ויחן את פני העיר שהיו עושין איטלסין ומוכרין בשוק אמר נדכי טיברי׳ והוה נסב תורמוסין ומקצץ ומקליק וכל הן דהוה מיתא הוה טייף וסלק ליה מן לעיל, ובפסיקתא אמר צריכין אנו להחזיק ט ו ב ה כדרך שעשו אבותינו שעשו אטליסין ומוכרין בזול ועשה אטלים ומכר בזול אמר צריכין אנו למזכייה (ובכי״א שם למדכיה) טבריא והוה נסיב תורמסין ומקצץ ומ ק ל י ק ב ש ו ק א וכל הן דהוה תמן מית הוה טייף וסליק ליה, ובמ׳ קהלת בדפ״ר וד״ו אמרון צריכין אנו לעשות טובה ו נ ה נ י ל ה ל ו ן ב נ י א ת ר א כדרך ש ע ש ה א ב י נ ו י ע ק ב ש נ א מ ר ו י ח ן א ת פ נ י ה ע י ר שהיה עושה איתלים ומוכר להם בזול עשה אתלים ומכר בזול אמר צריכין אנו מדכייא טיברית מ ה ע ב ד נסיב תורמוסין ומקליק בשוקא וכל הן דהוה מית טייף וסליק ליה, ובמ׳ אסתר בדפ״ר וד״ו אמרין צריכין אנו וכו׳ וניהני להלון וכו׳ כדרך שעשה יעקב אבינו שנאמר ויחן וכו׳ שהיה עושה אתלים וכו׳ עשו איתלים ומכרו בזול (ובדפוסים כאן מעורבב הנוסחא שלפנינו אמר ליה בריה וכו׳ עם נוסחת הפסיקתא אמר צריכין אנו וכו׳, וכן מה עבד וכו׳ ומקלק בשוק וכו׳), ובבבלי בשבת שם לא הוזכר כלל שרחצו במימי טבריה, ושם מסופר שמע ר׳ פנחס בן יאיר חתניה ונפק לאפיה עייליה לבי בניה הוה קא אריך ליה לבישריה חזי דהוה בי פילי וכו׳ אמר הואיל ואיתרחיש ניסא איזיל אתקין מילתא דכתיב ויבא יעקב שלם וכו׳ אמר איכא מילתא דבעי לתקוני (וכסגנון זה נוסף בכי״א ב׳ ובגליון כי״א א׳ ועת״ג) אמרו ליה איכא דוכתא דאית ביה ספק טומאה ואית להו צערא לכהנים לאקופי וכו׳ א״ל ההוא סבא כאן קיצץ בן זכאי תורמוסי תרומה עבד איהו נמי הכי כל היכא דהוה קשי טהריה וכל היכי דהוה רפי צייניה, ובפירש״י שם מפרש עפ״י הפסיקתא והירושלמי היה מקצץ תורמוסין ומשליכן שם ונעשה נס וצף המת במקום שהוא שם וכו׳ ועי׳ בד״ס ובערוך שם ובמה״ג עמו׳ 522 : 2 בלילא וכו׳. בלילה קם עם הארץ אחד יש אומרים מן אותו השוק וכו׳ ויש אומרים וכו׳ לקח מת אחד והטמינו בבקר אמר אין אתם אומרים שטיהר בן יוחי לטבריה בואו וראו המת בא רשב״י וקם לו על גביו אמר גוזר אני על זה שעומד אותו עם הארץ שירבוץ יפול וימות ועל זה שרובע המת שנופל בארץ שיקום והיה כן שנפל לארץ ומת, והגי׳ בכי״ל דדגונא קשה לפרשה כמו הגי׳ דרגונא דרנונא, ואולי פי׳ שוקא דדגונא השוק שמוכרים שם תבואה, ובגי׳ הדפוסים דגרגינא הגיה בעמת״ל ע׳ גורגא שוקא דגרגיני שוק של עושי סלים, ופי׳ שוקא דסקאי שוק של עושי שקים, (ובכי״פ הועתק עד כאן וקיטע אית דאמרי מן הדא שוקא דרגונא אית דאמרי ו כ ו׳, ו כ ו׳, [ולהלשון עם דארע ע׳ לעיל צד 932 ובמ״י שם]) ובירושלמי שם חמתיה חד כ ו ת י אמר לינה אזל מפלי בהון סבא דיודאי נסב חד מית אזל ואטמריה הן דדכי אתא לגביה ר׳ שמעון בן יוחי א״ל לא דכית אתר פלן איתא ואנא מפיק לך מן תמן צפה ר׳ שמעון בן יוחי ברוח הקודש שנתנו שם ואמר גוזר אני על העליונים שירדו ועל התחתונים שיעלו וכן הוית ליה, ובפסיקתא שם חמתיה חד כ ו ת י אמר אנא אזיל ומחייך (ובכי״א שם ו מ ד ח י ך) בהדין סבא דיהודאי מה עבד נסב חד מית ואזל ואטמריה בחד שוקא דדכי (בכי״א שם דרבי) אתא לגביה וא״ל דכיתא שוקא פלן א״ל אין א״ל אין נפקא (בכי״א ואין אפיקית לך) מיתא מן כתרך א״ל גוד חמי לי צפה רשב״י ברוח הקודש

הדין שיתא דספאי. נסב חד קטיל וטמריה. בצפרא אמר לא אמריתון דדכי בן יוחי לטברייה, אתון חמין קטילא. אתא וקם ליה על גביה. אמר גזר אנא על דין דקיים ירביע ועל דין דרביע יקום, והוה כן. סלק ישבות בביתיה ועבר בהדין מגדל צבעייה, ושמע קליה דנקיי ספרא, אמר לא אמריתון דדכי בן יוחי לטברייה אמרין אשכחון חד קטיל. אמר יבוא עלי אם אין בידי הלכות כסער ראשי על טבריה שהיא טהורה הוין מזה ומזה לא עמנו היית במניין, פרצת גדירן שלחכמים סורין נדר ישכנו

1 הדין] הדא א[1]. ל' כתר | דספא א'ר[2] | נסב ל' דא'גבתרי. נסיב א[2] | חד] ל' דת | וטמריה] ~ בשוקא דהוה מדכי דת | אמר] אגבי. אמר להון ר. אזל אמר להון דת | לא] אגכוי, ל' דתר | אמריתו אכתר[2]וי | בר ר | יוחי] ג'י. יוחאי דאכתר | לטבריה א'. מבריה דתר[2], מבריא א'גבר', לתבריא מן קטוליא ו' | איתון כרו'. אתו א'. איתו א[2] | חמון] אגכרו'. וחמון ת, ל' ד | 2 הדין קטילא דא'תר. . קטילה ג'. . קמולא ו'. . קטיל כ'. . קטיליא א' | אתא — גביה] אגר[2], אתא וקם. . גבה ר'. אתא וקבליה על גביה ו'. כיון ברוח הקודש וידע ר' שמעון אתא וקם על גביה כ, נ"א אזל לגביה אמר ליה לא דכיתא שוק פלן אמר ליה הין אמר ליה ואין אפיקית לך מיתין מן לך (לך מן ת) בתיך אמר ליה גוד חמי ליה (לי ת) צפה ר' שמעון בן יוחאי (רשב"י ת) ברוח הקדש שהוא נתנו שם דת | גזר אנא] אגכרו'. גוזר אני דתר[3] | על — יקום] על דין (הדין א') דקאים (דקם ר[2]) ירביע (דירבע כר[2]ו', הרבע ר'. ירבע ג) ועל דין (הדין א[2]גר'ו') דרביע (דרבע כי') יקום אגכרו', גל העליון שירד ועל התחתון שיעלה דת | והוה כן] וכן הוה א | 3 סלק] כ. סליק אגרו'. וסליק דת | ישבות] ישבית ג, דיישבת כ, ושבת דאתר', ויתיב ר[2]ו' | בביתיה] בביתה ו' | הדין] הדין א | מגדל] א'גבר', מגדלא דא'תי. מגדלי ר[2] | צבעייה] צבעייא ו'. צבעיא גכר', צבענא א. צבעא ר[2], דצבעייא דת | ושמע גר | דנקיי] א'ג. דנקי ו'. דנקאי דכתר', דוקיי א[2], דיקא ר[2] | ספרא גר[2] | דאמר א. אמ' ליה ת | אמריתון כתי' בן] אכתר[2]ו'. בר דגר' | 4 יוחי] גי. יוחאי דאכתר | לטבריה א'תר[2], לטבריא דא'גרו'. מבריא כ | אמרין] גר. אמרי ר[3]. אמרון דא'ת, אמרו א'. הא אמריתו כ | אשכחו אב | קטיל] גכר[3], קטילא דאר. קטולא ת | יבא גר'ו'. ייתי כ | אם כ | אין] לא כ, יש ו' | כסער דא[2]גכתרי, כשערות א' | טבריה] א'תר[2], טבריא דא[2]גכרו' | 5 לא — במניין] כ, ולא (לא ו') היית עמנו במנין א'י, אמ' לא היתה. . במינין ג, ואתה לא היית. . במנין ר[3], ואתה לא היית במניין עמנו שנטהרה דת | ופרצת ג (פרצת — נחש ל' ר) | גדרן כי | של תלמידי הכמים כ | פורין] גכי, ופורץ א'. עליך נאמר ופורין. . נחש דת |

וידע שנתנו שם ואמר גוזר אני על העליונים וכו' וכן הות ליה, ובמ' קהלת שם כדפ"ר וד"ו חמא יתיה חד כותאי אמר לית אנא מרחיק (וצ"ל מדחיק) בהדין וכו' מה עבר נסב חד מית וטמניה (צ"ל וטמריה) בגו שוקא דדכייה אית דאמרין בגניבה (כד"ו בגריבה) אית דאמרין בשוק לן דבר קרדימה אזל ואמר ליה דכיתה שוק פלן אמר ליה אין אמר ליה ואן אפיקית לך מיניה חד מית אמר ליה גוז חמי ליה מיד צפה וכו' ברוח הקדש שהוא מכן אותו שם אמר על דין דרביע יקום ועל דקאים ירבוע ואית דאמרי גוזר אני על עילאי יחות ועל תתאי יסיק וכן הות ליה (והלשון על דין דרביע וכו' הוא כהנוכחא שלפנינו, ואית דאמרי גוזר אני על עילאי וכו' כהנוסחאות גוזר אני על העליונים וכו' גוזר אני על העליון וכו', ובדפוסים כאן מעורבב מהנוסחא שלפנינו עם נוסחת הפסיקתא חמתיה חד כותי עם דארע אמר לית אנא אזיל ומדחך בהדין וכו', ומסיים בציון נ"א כנוסחת הפסיקתא (בשינוי מעט) אזל לגביה אמר ליה לא דכיתא שוק פלן וכו'): 3 סלק וכו'. הלך רשב"י לשבות בביתו ועבר לפני מגדל הצבעים שמע קולו של הסופר נקיי אמר אין אתם אומרים שטיהר בן יותי לטבריה הלא אומרים שמצאו מת אחד אמר רשב"י יבוא עלי כך וכך אם אין בידי הלכות מרובות כשער ראשי על טבריה שהיא טהורה הוין ממקום זה וזה [כן פי' במ"כ, וע' בסמוך פי' ב"ר] לא עמנו היית במנין על אותן מקומות שנטהרו בתמיה פרצת גדירן של חכמים פורין גדר וכו' מיד יצא נחש והיה לו כן שהנחש נשכו, ומגדל צבעייא הוא העי' מגדלא הידועה הקרובה לטבריא ונקיי היה שם סופר מלמד תינוקות ובירוש' מעשר שני פ"ה ה"ו א' מכופר נקיי הוה שמש במגדל וצבעייא (וצ"ל דצבעייא) וכו' ואית דאמרין ספר הוה וכו' ועי' באיכ"ר מ"ב פ' גדר דרכי (ג' ט), וזה הסופר נקיי היה אחד מבעלי המסורה הראשונים ועי' במאמר רב"ז באכער במאגאצין חלק י"ז צד 169, והלשון יבוא עלי ובכי"כ ייתי עלי הוא לשון שבועה ואלה ועי' בעמת"ל ע' בוא ובערוך השי' ע' אתא וע' בא, ובפי' ב"ר כי"ט וכי"א מלשון אחר מפרש יבא עלי העניש עצמו כלומר יבא (יבוא) עלי דין, הוין מזה ומזה רוין כזה שעשיתי שטהרתי אותה ותוין מזה שיש לי הליכות בטהרתה (הלכתא בטהרה) ואפילו לא היה בידי ראיות וכי לא היית עמנו במנין שנטהרה בתמיה, ובכי"ל כסער ראשי בסמ"ך כמו לעיל צד 28 מבין סערות וכו' ועיי"ש במ"י, והגי' פורין איתא גם בכי"ג וכי"כ ובילקוט דפ"ר, ובמקרא כתיב ופורץ ועי' במ"י לעיל צד 129 בד"ה ראיתי וכו', ומן יד כמו מיד ועת"נ, ובירוש' שביעית שם מי עבר קומי כוגדלא שמע קליה דספרא אמר הא בר יוחי מדכי מיבריא א"ל יבוא עלי אם לא שמעתי שטיברי' עתיד' ליטהר אפי' כן לא הימנין היית מיד נעשה גל של עצמות, ובפסיקתא שם כדנפיק עבר קמי כנישתא דמגדלא ושמע קליה דמינקי ספרא דמגדלא אמר הא בר יוחאי דדכי טבריא א"ל ולא מן המנין היית תלה עיני ואסתכל ביה ומיד נעשה גל וכו', ובמ' קהלת שם כדפ"ר וד"ו מינפק ליה עבר קומי האי כנישתא דמגדלא שמע קל ינקי דספר' אמרין בן יוחאי דכי טבריה אמר אם לא יבא עלי אם אין בידי שמועות כשערות ראשי שטבריה זו עתידה ליטהר ועתידה להיות יאיברי' תרומה הוין מזו ומזו לא הימנה יתיה אלא פרצת גדרן של תלמידי הכמים וקרא עליו ופורין גדר וכו' וכן הות ליה, ובדפוסי' זה הסיפור בנוכחא שלפנינו ובסיומו ערבבו הנוסחאות פרצת גדירן וכו' עליך נאמר ופורין גדר ישכנו נחש מיד נעשה גל של עצמות, ובבבלי שבת שם כיפור אחר אמר ההוא סבא טיהר בן יוחי בית הקברות א"ל אילמלא לא היית עמנו ואפילו היית עמנו ולא נמנית עמנו יפה אתה אומר עכשיו שהיית עמנו ונמנית יאמרו וכו' יהב ביה עיניה ונח נפשיה, ועוד שם נפק לשוקא חזייה ליהודה בן גרים אמר עדיין יש

נחש (קהלת י ח), מן יד נפק והוה ליה כן: עבר בהדה בקעתה דבית טיפה חמה חד בר נש קאים לקיט ספיחי שביעית, אמר ליה ולא ספיחי שביעית הן, אמר ולא את הוא שהתרתה, אמר לו ואין חביריי חלוקין עלי, מיד תלה שני גבי עיניו והביט בו ונעשה גל שלעצמות: ד"א ויחן את פני העיר נכנס עם דמדומי חמה וקבע תחומין מבעוד יום ה"א ששימר אבינו יעקב השבת קודם שתנתן:

ז יט) ויקן את חלקת השדה וגו' אמר ר' יודן בר' סימון זה אחד מג' מקומות שאין אומות העולם יכולין לונות את ישראל ולומר להם גזולים הם בידיכם, אילו הן מערת המכפלה ובית המקדש

2 ע' שביעית פ"ט מ"א. ירוש' ברכות פ"א ג' א', פסחים נ"א ב': 4 ילקוט ר' קל"ג, לעיל צד 95: 5 ילקוט שם:

1 * מן יד — כן ל[0]] מן יד נפק ויהב ליה ל, יין (מן) יד נפק והוה ליה ג, מן יד נפק חיואי ונכתיה כ, וכן הות ליה ו[1], מיד נעשה גל של עצמות דת, נתן עיניו בו ונעשה.. עצמות ר, ל' א | עבר] נפק עבר כ, מדנפק עבר ו[1], מן דנפיק ויהיב (ויתיב א[2]) ליה עבר א | בהדה] ר[2], בהדא דא[1]כת, בהד' י, בהדין א[2], בחדא גר[1] | בקעתא דאגכתרו[1] | דבית ל' ו[1] | טופא ג, טופאי א[1], נטופה דר[3], נטופא תר[1], נטוכא ר[2], נטפה ו[1] | חמה] ג, חמא דא[1]כתרו[1] | בר נש] גכתר[1], ברנש דא[1]ר[2]ו[1] | קאים] קאי ר[8], ל' י | 2 מלקט גו[1], ומלקט דאבר, ומלקיט ת | ספחי ג | שביעית ל' א[1] | אמר ליה] כת, אמר לו דר[2], א"ל או[1], אמר גר[8] | ולאו אר[1]ו[1], לא ג, לאו ר[8] | ספיחי] של ו[1] | אמר] ר[2], אמר ליה דא[1]גכר[8], אמר לו תר[1], א"ל א[2] | את הוא שהיתרתה ג, אתה.. שהתרת כר, התרתה (התרת א[2]) אתה א, אתה הוא שהתרת לא כך תנינן ר' שמעון אומר כל הספיחין אסורין חוץ מספיחי הכרוב שאין כיוצא בהם בירקות שדה ד, אתה שהתרת לא כך.. שאין כמוהו בירקות שדה ת | ליה א[1]תר[3] | ואין] אר[3]ו[1], אין ג, ולא כר[2], ולאו ר[1], והלא דת | 3 חביריי] ג, חבירי דא[1]תר[2]ו, חברי א[2]ר[1] | חלוקין] אבר[1]ו[1], חלוקים ג, חלוקי' ר[2], חולקין ת, חולקים ד | מיד — עצמות] ג, מיד.. גביני עיניו.. עצמות א[1]ו, תלה.. גביני עיניו בו.. עצמות כ, פרצת גדירן (גדרן ד) של חכמים ופורץ גדר ישכנו נחש וכן הות ליה דתר | ** ויחן — העיר] ויחן ל | 4 נכנס] וחאגבי, ~ בערב שבת דת | דימדומי וח, דמדומה א[1] | חמה] פחאגבי, החמה ו, ~ מבעוד יום דת | * תחומין דפואתר[2]] תחומי ל, תחומים הר[1], תחומין לשבת י, תחומין לעיר כ | הדא (הדה וח) אמרה דוהאגכ, הדא (הדה י) אמ' פו[1], הדא אמרת ת | ששמר פאי | אבינו יעקב] ג, יעקב אבינו והא[2]כתי, יעקב דפאי | השבת] כ, את ~ דפוחאגתי | קודם] ~ עד שלא ו, ל' פ | שתנתן] גכו[1], שתינתן ח, תנתן ו, שינתן דת, שניתנה א, ל' פ | 5 וגו'] ו, אשר נטע שם אהלו וגו' במאה (אהלו במאה ת) קשיטה דת, ל' פחאגכרו | יהודה פחאבר[1], יודה ו | בר'] א[2]כ, ביר' ו, בר דגתר[1] | מג'] ד[1]אר[2]ו, משלשה דפוהגבתר[1] | 6 יכולים ח, יכולות י | לונות] וח, להונות דפגכתר[3]ו, לזכות אר | ולומר להם] והגר, ולומר להן י, לומר להם פב, ולומר אר[8], לומר דת | גזולי' ד[1], גזולין גר[8]ו, גזלנים כ, גזלות א[1] | הם] פוהגבתר[2], הן דאר[1]ו | בידיכם] גר[1], בידכם דפוהאתר[2], בידן י, ל' כ | אלו ח, ואילו פוג, ואלו דאכתרו | הם פח | ובית — המכפלה ל' ו |

לזה בעולם נתן בו עיניו ונעשה גל של עצמות: 1 עבר בהדה וכו'. באותה בקעה של בית טופה ראה אדם אחד עומד מלקט כפיחי שביעית א"ל רשב"י ולא כפיחי שביעית הן בתמיה א"ל ולא אתה הוא שהתרתה (כדתנן בשביעית שם ר' שמעון אומר כל הספיחים וכו') א"ל רשב"י ואין חבירייו חולקין עלי בתמיה (כדתנן שם וחכמים אומרים כל הספיחים אסורים) מיד הלה את שני גבות עיניו והביט בו בזעף ונעשה גל של עצמות, וכהגי' שלפנינו דבית טופה איתא גם בכי"ג בקעתא דבית טופא ועי' במ"י לעיל צד 80 בד"ה בהדא בקעה, ובערוך ע' נטף ב' מפרש כזית הנטופה בשעתו (פאה פ"ז מ"א ומ"ב) שם עיר ושמה טופה, ובירוש' שביעית שם ר' שמעון בן יוחי הוה עבר בשמיטתא וחמא חד מלקט שביעית א"ל ולית אסור ולאו ספחין אינון א"ל ולא את הוא מתירן א"ל ואין חבירי חלוקין עלי קרא עליו ופורץ גדר ישכנו נחש וכן הוות ליה ועי' גם בירוש' ברכות פ"א ג' א', ובפסיקתא שם רשב"י עבר בשמטתא והמא לבר נש לקיט כפיחי שביעית א"ל ברי ולא שביעית היא א"ל ולאו את הוא שמתיר א"ל ואין חברי הלוקים עלי וקרא עליו ופורץ גדר וכו' וכן הות ליה, ובמ' קהלת שם בהוספת לשון המשנה ר' שמעון בן יוחאי הוה עבר בשמיטתא חמא חד בר נש מלקט ספחי שביעית אמר ליה ולא שביעית היא אמר ליה ולא את הוא שאת מתיר לא כן תנינן כל הספיחין כשרין ומותרין (כ"ה בדפ"ר וד"ו, ובמ"כ הוגה מותרין) חוץ מספיחי כרוב לפי שאין כיוצא בהן בירקות שדה אמר ליה ואין חברי חולקים עלי וקרא עליו ופורץ גדר וכו' וכן הות ליה, ובדפוסי' נתערבבו גם כאן הנוסחאות עבר בהדא בקעתא דבית נטופה וכו' ולא אתה הוא שהתרת לא כך תנינן ר' שמעון אומר כל הספיחין אסורין (כ"ה בדפ"ר וד"ו, ובמ"כ הוגה מותרין) חוץ מספיחי הכרוב שאין כיוצא בהם וכו', ולשון המשנה בשביעית שם ר' שמעון אומר כל הספיחים מותרין חוץ מספיחי כרוב שאין כיוצא בהם וכו', ולפי זו הגי' והגי' במ' קהלת ראה רשב"י שלקט כפיחי שביעית שלא היו ספיחי כרוב, והגי' כאן בדפ"ר וד"ו כלשון הברייתא בפסחים שם ר"ש אומר כל הכפיחים אסורין חוץ מספיחי כרוב וכו' ועי' בפירש"י שם ולפי זו הגי' ראה שלקט ספיחי כרוב, ובפסחים שם ונטל ספיחי כרוב ואכל וכו' אני שראיתי את ר"ש בן יוחי שאכל וכו' ועי' ביפ"ת ובתוספות פסחים שם בד"ה אני ראיתי וכו' ובד"ה כל הספיחים וכו' ובתוספות ר"ה י"ד ב' בד"ה ולשביעית וכו' ובתוספות בכורות כ"ב ב' בד"ה תירום וכו': 4 נכנס וכו'. דורש ויחן וכו' שתקן מקום חנייתו לפני העיר, נכנס עם דמדומי חמה וקבע תחומין מבעוד יום וכו' ועי' לעיל צד 95, והמאמר הועתק בפרדס סי' ד' (ט' ב') והגי' שם ג"כ שנכנס עם דמדומי חמה וקבע תחומין וכו' ועי' גם בסדור רש"י סי' תקי"ד ובמח"ו צד 109 ובשבלי הלקט סי' קכ"ו, וברד"ק נכנס עם דמדומי המה וקבע תחומין מבעוד יום הד"א שיעקב אבינו שמר את השבת קודם שתנתן ועח"ג, ובפי' ב"ר כי"מ וכי"א מפרש ויחן את פני העיר עדין יום שיכולין לראות את פני העיר שנכנס עם דמדומי חמה מבעוד יום וקבע וכו' [כונתו שראה את העיר מבעוד יום ולכן הרי הוא לענין תחומין כאנשי עיר כמבואר בעירובין מ"ה א', והרמב"ן אומר ורבותינו אמרו נכנס עם דמדומי חמה וקבע לו תחומין ועל דעתם לא היה בכונה ממנו], ובדפוסי' [וכי"ה] נוסף נכנס בערב שבת עם דמדומי חמה מבעוד יום וקבע תחומין מבעוד יום וכו': 6 לונות וכו'. וכ"ה בכי"ו וכי"ח לונות בהבלעת הה"א, ובכי"א

וקבירתו שליפה, מערת המכפלה וישקל אברהם לעפרון (בראשית כג טז), בית המקדש ויתן דוד לארנן וגו׳ (דה״א כא כה), קבורתו של יוסף ויקן את חלקת השדה:

[במאה קשיטה] דילמא ר׳ חייה רבה ור׳ שמעון בן חלפיתא שכחין מילין מן הדין תרגומה ואתון להדא אגרה דערבייה למלפינה מן תמן. שמע קליה יאמר לחבריה תלי הדין טעינה עלי. תלי הדין יהבה עלי השלך על י״י יהבך והיא יכלכלך לא יתן לעולם מוט לצדיק (תהלים נה כג). 51b

3 ילק׳ מכירי כ״י מלאכי ג׳ כ״ח: ‎ ‎4 ע׳ כלם השנה כ״ו ב׳, מגילה י״ח א׳:

1 וישקול.. לעפרון א״ר[1], וישקול.. לעפרן כ, שנא׳ וישקל.. לעפרן את הכסף א[1], וישקול.. לעפרון.. הכסף י, וישקול.. הכסף אשר דבר באזני בני חת ת, וישקל אברהם פ, וישמע אברהם אל עפרון וגו׳ ו, וישמע.. עפרון ויש׳ אב׳ לעפ׳ ג, דכתיב (שנ׳ ח) וישמע.. לעפרון (אל עפרון חר[2]) וישקול.. לעפרון דחר[2], וישמע.. אל עפרון וישקול.. לעפרון את הכסף ר[1] | בית המקדש לארנן גר | ויתן — וגו׳] גר[1], שנ׳ ויתן.. לאורנן וגו׳ ח, ויתן.. לארנן במקום י[1], ויתן.. לארנן (לאורנן כ) במקום וגו׳ דכר[2], ויתן.. במקום כסף וגו׳ ד[1], ויתן.. לארנן במקום שיקלי ו, ויתן.. במקום שקלי זהב ת, ויתן.. לארונה וגו׳ א[2], שנאמ׳ ויתן.. לארונה היבוסי א[1] | 2 קבורתו] ר[1], וקבורתו דפותאנגכתר[2]י | השדה] פחא[2]גכי ~ וג׳ ו, אשר נטה שם אהלו א[1], יעקב קנה שכם ד, וכת׳ ואת עצמות יוסף קברו בשכם ת | 3 דילמא] וג, דלמא ר[1], ל׳ דפאכתר[2] | חייא | רבא כת, רובה נ | ור׳ — חלפותא] ג, ור׳.. חלפתא א[2]כר, ור׳ סימון בן חלפתא א[1], ור׳ שמעון בירבי ור׳ שמעון בן חלפותא (חלפתא ת) ות, ור׳ שמעון בר׳ ור׳.. בר חלפתא ד, ור׳ הושעיה ור״ש ב״ח פ | שכחין א, שכחו מ | מילין פא׳כתרמ, מילייא ר[1], מליא א[2] | הדין] פאנגכרמ, הדן ו, ל׳ דת | * תרגומה ו] תרגומא פא׳כר[1]מ, תורגמה ג, תרגומה דערבייה ל, תרגומא דערביא דא[2]ר[1], תרגמונה דערבית ת, תורגמא דערביא ר[2] | 4 להדה אגדה ו[0], להדה ו, להדא הגדא ג, לחדא (להדא כ) אגרא פכ, להדא תגרא דאתר, להדין תגרא ר[1], להדין תגריא מ | דערבייה] ו, דערבייא פכתר[1], דערביה א[2], דערבי׳ ד[1], דערביא דא׳גר[2], ערבינה ר[1] | למלפינה] א[2]ג, למלפינא א[1], למילפינה ר[2], למלפיניה דתר[1], למלפוניה פכ, למלפנון ו | שמעו קלא דערבי מ | יאמר] ג, ואמר ד, דאמר פאכרמ, אמ׳ ות | לחבריה ל׳ א[1] | תלי — עלי] גר[1], תלי הדן.. עלי ו, תלי הדין מעונא עלי ר[2], תלי הדין מעינא עלי א, תלי הדין מעינא כ, תלי.. מעיניה פ, ל׳ דת | 5 יהבה עלי] יהבא עלי פא[2]כ, יהביה עלי ג, יהביה עליי ו, יהיבא עליה א[1], יהבא עלי (עלאי ת) שמעון מינה יהבא משוי שנאמר דת | יהבך — לצדיק] יהבך.. יכלכך דתר[1], יהבך פאגכר[2]מ, וג׳ ו |

א׳ וב׳ ובפי׳ ב״ר כ״מ הגי׳ לזכות וכן בפי׳ ב״ר כ״א ומפרש שם וכדאמרי׳ בהא זכנהו ר׳ אליעזר לרבנן [נדה ל״ח ב׳] והדרש דוגמתו לעיל צד 4 מפני אומות העולם שלא יהו מונים את ישראל ואומ׳ להם הלא אומה של בוזות אתם וכו׳, ובבה״ג עמו׳ 522 הועתק אמ׳ ר׳ יהודה בר שמואל זה אחד וכו׳ יכולין להונות את ישראל ולומ׳ להן גזולין הן בידכם ואלו הן מערת המכפלה דכת׳ וישקל וכו׳, ובפי׳ ב״ר מפרש וקבורתו של יוסף דכתיב ויקן את חלקת השדה יעקב קנאו בשכם (ובדפוסי׳ כאן הוסיפו יעקב קנה שכם) ויוסף נקבר בו דכתיב ואת עצמות יוסף קברו בשכם [וכן נוסף בכי״ת], ולשה״כ ביהושע כ״ד ל״ב ואת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל ממצרים קברו בשכם בחלקת השדה אשר קנה יעקב מאת בני חמור אבי שכם במאה קשיטה וכו׳, ובלק״ט מפרש אברהם אבינו קנה מערת המכפלה יעקב אבינו קנה קבורת יוסף דכתיב ואת עצמות יוסף קברו בשכם ולמה בשכם שמשכם נמכר ולשם החזירוהו דוד קנה מקום בית המקדש דכתיב ויתן דוד לארונה במקום שקלי זהב וכו׳ ועי׳ ש״ב כ״ד כ״ד: 3 דילמא. מעשה, ובפי׳ ב״ר כי״ם דלמא[1]) ועי׳ לעיל צד 48 צד 464 וצד 910, והסיפור הובא לפרש מלת קשיטה שר״ח ורשב״ח (וכתיבת השם ר״ש בן חלפותא כמו לעיל צד 358 ועי׳ במ״י שם) שמעו גם אשאל לי מרגליתיך וכו׳ אפיק חדא איטרתא וכו׳ והבינו שהוראת קשיטה מרגלית וגם כבשה ובעת שכחו מילין וכו׳ שלא ידעו לפרש איזה מלות קשות במקרא ולתרגמן והלכו להדא וכו׳ ללמוד משם תרגומם ומכה ששמעו שם מפי המון עם למדו פירוש המלות שהן זרות או בודדות, וק״ק הלשון מן הדין תרגומה, והגי׳ תרגומ׳ דערבייה (דערביא) איתא רק בכי״ל ובכי״א ב׳ ובפי׳ ב״ר כ״י, ובחמשה כ״י שציינתי ובפי׳ ב״ר הנדפס [ובילק׳ מכירי] ל״ג דערבייה (דערביא) וכן נר׳ עיקר הגי׳ שר״ח ורשב״ח בקשו רק לידע תרגום המלות ששכחו הוראתן ולא תרגומה דערבייה, ולשונות ששמעו הן רובן או כולן לא״ר ולא לשון ערבי. וגם במ״כ הגיה מן התרגום וכן הדפיסו אחריו [וכן הגהתי בפנים], וזרה הגי׳ בכי״ל ואתון להדה אגדה דערבייה וכן הושלם בגליון כי״ו אגדה, וג׳ שצ״ל אגרה כמו שהגי׳ בכי״פ וכי״כ להדא אגרא ואגרא ל״י[2]) ופי׳ שוק, וביפ״ת מפרש כן שוק הערביים גם לפי הגי׳ המשובשת בדפוסי׳ ואתון להדא תגרא דערביא למלפיניה מן תמן וכו׳ ובשכל טוב צד 188 שכן בחיגרא. דערבאי קורין לכבשה קשיטתא וצע״ג [עיקר הגי׳ כאן הוא חגרא (חיגרא) דערביא, הכונה למדינת חגר[3]) אשר בערביא הצפונית ויושביה היו נבטים[4]) (נוטים, ועי׳ במ״י לעיל צד 446 וצד 485) שדברו בשפת ארמית ולפי שהיה עוד חגר אחר (עי׳ תוס׳ ריש גיטין ד״ה ואשקלון וכפתור ופרח פי״א ובמ״ת חלק ס״א צד 142) לכן כינו הגר זה בשם חגרא דערביא] ולפנינו כל הסיפור בקיצור נמרץ, ובדפוסי׳ הוא מעורב עם פירושים מפי׳ ב״ר: 4 שמע קליה וכו׳. כ״ה בכל הספרים (חוץ מילק׳ מכירי) שמע ולא שמעון, ומגומגם גם הלשון שמע קליה יאמר וכו׳, ואולי מעם המאמר שמע ר״ח קולות בני אדם בתוך המון עם שהיו נאספים בשוק אחד קרא ואמר לחברו תלי הדין מעונה עלי ואחד קרא תלי הדין יהבה עלי והבין שהוראת יהבה מעונא משוי וכן מעם השלך על י״י יהבך וכו׳, ולפי הגי׳ ואתון להדא תגרא דערביא וכו׳ מפרש בפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א שמע קליה דערבי דאמר לחבריה תלי וכו׳ ואמר הכי תלי הדין וכו׳ מיד הבינו (בכי״מ נשתבש הבים מיד) שיהבך משוי הוא שנ׳ השלך וכו׳ [וכן לפי הגי׳ שלפנינו מעם המאמר שמע קולו של מי שרצה לאמור לחבירו תלי הדין מעונה ואמר תלי הדין יהבה, וכן שמע שאחד אמר מעפי בי תחת מבסי בי, ואמרו אתון מעוררה ל״ייתיר במקום למבכיך וממאטיך במקום מבניך. וגם השתמשו במלת קשיטה במובן מרגלית וכבשה ולא כפי׳ המחבר

[1]) דַּלְמָא. [2]) ἀγορά. [3]) Hegra. [4]) Nabatäer.

מה את מכסי בי מה את מעסי בי ועשותם רשעים וגו׳ (מלאכי ג כא). אתיה אתון סחייה גלמודה אנא ואני שכולה וגלמודה (ישעיה מט כא) אתייה אתון מעוררה למבניך אתייה אתון מעוררה ללויתיך העתידים עורר ליוייתן (איוב ג ח), אשאל לי מבניך אשאל לי מטאטיך וטאטיתיה במטאטי

2 ע׳ לעיל לד 286, ראש השנה כ״ו א׳, סוטה מ״ב א׳: 3 ע׳ ירוש׳ מועד קטן פ״א פ׳ ד׳: ע׳ ירוש׳ מגילה פ״ב ע״ג א׳, ראש השנה כ״ו ב׳, מגילה שם:

1 מה את] פואגכ, ועוד שמע (שמעון ת) קליה דערבי דאמר לחבריה ~ דת, ועוד שמעון קליה דערביא ~ מ | * מכסי בי] מבסיבי לו[0], בסיבי ן, מכסי בי ר[2], מכסה בי דפא[1]א[02]כתר[1]מ, מבוה בי א[3] | מה את] פואגכ, והיה רוצה לומר מה את (אתה ת) דת | * מעסי בי א[2]] מעסיבי לו, מעסה בי תר[3], מעשי בי א[1]ג, מעשה בי דפכר | ועשותם] ן, שנ׳ ועשותם פ, .. ועשיתם ג, ועסותם א[1], ועסתם א[2], דכתיב (שנ׳ כמ) ועסותם דכתמ | וגו׳] ן, כי יהיו אפר דא[2], כי.. אפר תחת כפות רגליכם א[1]ת, ל׳ פגכר | אתייה] וג, אתיא פ, אתתא א[1], אתתא דאמרה א[2], ועוד שמעון שאמרה איתתא (דאמרה אתתא ת) לחברתה דת, אתתא דאמרת לחבירתה איתון כחייא אתייא כ | איתון ר, אתין ר[8] | סחייה] וא[1]ג, סחייא פא[2]כר, סחיא דר[3], סחיאו ת | גלמודה — וגלמודה] גלמודא.. וגלמודה א[2], גלמודה.. שנ׳ ואני.. וגלמודה א[1]ג, גלמודא.. שנ׳ ואני.. וגלמודה פכ, גלמודה אנה ואני שכולה וג׳ ן, והיא השיבה ואני גלמודה גלמודה אנא נדה ד, היא השיבה דהיא גלמודה גלמודה אנא כלומ׳ נדה היא ת | 2 אתייה — למבניך (למעקיך ל[0]) — אתייה — ליוייתן] אתייה.. למבנייך אתייה.. ללויתיך שנ׳ העתידים.. לויתן ג, אתיא אחרת אתון.. למעיקין אתיא.. ללויתיך שנא׳.. לויתן א[1], אתייא אתון.. למבכייך אתייא.. ללויתייך שנ׳.. לעורר לוויתן כ, אתייא אחרת אתון מעוררא למבכיך אתייא.. מעוררה ללויתן שנ׳.. עורר לויתן א[2], אתייה אנתון מעוררה למתיך אתייה אתין מעוררה ללווייתיך העתידים עורר לויתן ן, אתיא הדא ואמרה לחברתא אתון מעוררא למבטיך (?) אתיא אתון מעוררה ללויתיך שנ׳.. עורר לויתן פ, שוב שמע איתתא (אתתא ת) אחרת אומרת אשאיל לי מבנייך ואמרה שאילי לי מטאטיך שנא׳ ומאטיתיה במטאטי (ומאטאתיה במטאטה ת) השמד ד[1]ת, שוב.. ומאטאתיה במטאטא השמד נאם י״י צבאות ד | 3 אשאל — השמד] אשאל לי (אשאיל לי ע, אשאיל ליך ן, הא אמרת לחברתה אשאל לי פ) מבניך (מבנייך גכ, מבינייך ן, מבינייך א[1], מבאניך ע) אשאל לי (אשאיל לי ע, אשאיל ליך ן) מטאטיך (מטאטך ג, מטאטאיך כ) שנ׳ וטאטיתיה (שנ׳ וטאטתיה כ, שנ׳ וטאטיה א, ומאטאתיה וע) במטאטי (במטאטא ע) השמד פואגכע, אתייה אתין מעוררה ללויתיך העתידי׳ עורר לוייתן ד, אתייה.. מעוררה שנ׳ העתידים עורר לויתן ת |

כאן ובסמוך] ובדפוסי׳ [וכי״ת] השמיטו תלי הדין טעונא עלי והוסיפו שמעון מינה יהבא משוי, ובר״ה כ״ו ב׳ לא הוו ידעי רבנן מאי השלך על ה׳ יהבך וכו׳ אמר רבה בר בר חנה יומא חד הוה אזלינא בהדי ההוא טייעא הוה דרינא טונא ואמר לי שקול יהביך ושדי אגמלאי ועי׳ בד״ס ומגילה שם, (ובערוך ע׳ יהב הועתק שקל יהביך וכו׳ כהלשון בר״ה ומגילה ואף שנסמן שם למקור גם ב״ר ועי׳ במ״י לעיל צד 941 בד״ה בסופה וכו׳): 1 מבסי בי וכו׳. בכי״ל ובכי״ו כתוב מבסיבי בתיבה אחת וכן מעסיבי והפרדתי מבסי בי מעסי בי ומששמעו שהלשון מעסי בי הוא כמו מבסי בי הבינו גם לשון המקרא ועסותם וכו׳, והפעל בסי הוראתו גם כמו בוס בסס ועי׳ בעמת״ל ע׳ בסא בסי, ונכונה גם הגי׳ מ כ ס י בי ועי׳ לעיל צד 690 ובמ״י שם בד״ה לא תכסון, וכתיבת ו ע ש ו ת ם ר״ל בשי״ן שמאלית גם בכי״פ וכי״ו, ובמקרא כתוב ו ע ס ו ת ם, ועי׳ במ״י לעיל צד 28 וצד 944, ובפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א מפרש ועוד שמע קליה דערבי דאמר חד לחבריה מה את מכסה (מכסי) בי והיה רוצה לומר מה את (אתה) מעשה בי וכו׳, ומשם נוסף בדפוסי׳ ועוד שמע קליה דערבי דאמר לחבריה וכו׳ והיה רוצה לומר וכו׳ [ואיפכא הי׳ לו לומר שאחד אמר מעשה וכו׳ והיה רוצה לומר מכסה וכו׳, ועי׳ במ״כ וחי׳ הרש״ש]: אתייה אתון וכו׳. וכ״ה בלשון ממועט בכי״פ וכי״ו וכי״ג אתייה (אתיא) אתון וכו׳ ועח״נ, ובכל הספרים סחייה סחייא סחיא (ולא מיכחי), וטעם המאמר שמעו נשים אומרות על אשה אחת הנה באה ועתה באנה לרחוץ והיא אמרה להן גלמודה אני כלו׳ נדה והבינו לשון המקרא ואני שכולה וגלמודה, ובפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א מפרש ועוד שמעון דאמרה איתתא לחברתה אתון סחייא בואי (בואי בואי) לרחוץ והיא משיבה ואני שכולה וגלמודה גלמודה אנא נדה אנכי (גלמודה אנא נדה), ומשם הוסיפו בדפוסי׳ ועוד שמעון שאמרה וכו׳ והיא השיבה ואני גלמודה גלמודה אנא נדה ועי׳ בפי׳ מהרז״ו [לדעתי האשה בעצמה אמרה באנה לרחוץ מפני שגלמודה (נדה) אנכי ורוצה אני לרחוץ מטומאתי], ובר״ה שם ואמר ר״ע כשהלכתי לגליא היו קורין לנדה גלמודה מאי גלמודה גמולה דא מבעלה, ובסוטה שם שכן בכרכי הים קורין לנדה גלמודה וכו׳ ועי׳ לעיל צד 286: 2 מעוררה. לעורר ובל״מ זעקת שבר יעערו (ישעיה ט״ו ה׳), ובכי״ל הגי׳ מעוררה ל מ ב נ י ך וכן בכי״ג למבנייך, וביני שיטי כתוב בכי״ל בכתב אחר עקיך להגיה ל מ ע ק י ך וכ״ה למעקיך בפי׳ ב״ר הנדפס, ובכי״א א׳ ובפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א ל מ ע י ק י ן, ובפי׳ ב״ר כי״ט מלשון אחר גורס ומפרש אתיין מעוררה ל מ ע ק י׳ בואי והפגין מצרתך ועי׳ בעמת״ר ע׳ פגן פגין, ובכי״א ב׳ הגי׳ ל מ ב כ י ך וכן בכי״כ למבכייך, ובכי״פ בההעתק שלפני למבטיך וצ״ל ג״כ למבכייך, ובכי״ו הגי׳ מעוררה ל מ ת י ך, ונכונה הגי׳ למבכיך כלו׳ לבכייתך, ותרג׳ לבכות (בראשית מ״ג ל׳) למבכי, ואולי נשתבש למבניך ע״י שגירא דעיני במאמר הסמוך אשאל לי מבניך, והמאמר בלשון מכועט כמו המאמר שלפניו אתייה אתון סחייה וכו׳, וטעם המאמר ממה ששמעו אתון מעוררה וכו׳ ועוד שמעו אתון מעוררה ללויתיך הבינו שהוראת לויתיך ג״כ לשון יללה ובכי ושכן הוראת לויתן עורר לויתן באיוב שם, ומפי׳ ב״ר נובעת ההוספה בדפוסי׳ שוב שמע איתתא אחרת וכו׳, ושם מסורסים המאמרים, וזה המאמר מקוטע שם, והדרש העתידים עורר וכו׳ נמצא גם בירוש׳ מ״ק שם ולא יעורר על מתו וכו׳ תני לא תעורר אשה ליוייתה במועד ר׳ נחמן בשם ר׳ מנא אמר לוייתה כמה דתימר העתידי׳ עורר ליויתן ועי׳ בק״ע שם, וכן מתורגם לויתן אליותהון (אילוויותהון) ועי׳ בפירש״י ובראב״ע ובמעין גנים איוב שם: 3 אשאל לי וכו׳. שמעו אשאל וכו׳ השאיל לי מכבד שמכבדין בו ועוד הלשון אשאל לי מטאטיך והבינו שהוראת מטאטיך כמו מבניך, ולמדו הוראת וטאטאתיה במטאטי וכו׳, ובפי׳ ב״ר כי״ט גורס ומפרש ואחת רוצה לומר אשאיל לי מ כ נ י י ך כלי שמכבדין בו את הבית ואמרה אשאיל לי מטאטאיך, וכן בפי׳ ב״ר כי״א מכנייך (ובפי׳ ב״ר הנדפס מבניך כלים המכבדים את הבית וכו׳) ובמקרא כתוב ו ט א ט א ת י ה ב מ ט א ט א וכו׳ ולפנינו וכן בכי״פ וכי״ו וכי״ג ומאטיתיה במטאטי וכו׳ כפי קריאת התיבות ועי׳ במ״י לעיל צד 3

השמד (ישעיה יד כג), אישאל לי מרגליתיך אישאל לי כסירתיך, אסיק חדא איטרתא למרעייה אסיק חדא כסירתה למרעייה: אמר ר' אבא בר כהנא במאה אנאקות במאה טלאים במאה סלעים, אמר ר' סימון קוף קמילייה ט' טיטרין ס' סלעים, יוד הא מה עבדין הכא, ר' יהושע דסיכנין בשם ר' לוי

² ילקוט פס:

1 אישאל — כסירתיך] אישאל.. מרגליתיך אישאל ליך כסיריתיך ו, אישאל.. מרגיגיתך אישאל לי כסירתיך פ, אישאל לי מרגניתיך אישאל לי כ, אישאל.. מיגליתיך אישאל לי קשיטיך ע, אישאל.. כסירתיך (בכירותיך א³) אישאל לי מרגנייתיך א, אישאל לי כסידתיך ג, השאיל לי כסידתיך דת | אסיק חדא — כסירתה למרעייה] אסק הדה אמרתה.. אסיק הדה כסירתה למרעייה ו, אסיק חדא (הדא כ) אימרא למרעייא אסיק כסיתא למרעייא פכ, אסיק חדא אמרתא למרעיא אסיק חדא קשיטה למרעיא ע, אסיק הדא למרעלא (וצ"ל למרעיא) אסיק כסירתא למרעיא ג, אסיק הדא למרעיה אסיק כסירתה למירעיה א², אסיק הדה למרעה אסיק כסירת למרעה א¹, אסיק הדא כסיתה למרעיא דת | ² אמר] וג, במאה קשיטה ~ דפחאכת | אנאקות] ג, אנקות ו, אונקות ח, אנקאות פא, אונקאות כ, אונקיות דתר², אונקיאות ר¹ו¹ | טלאים] כלעים ל⁰ר | סלעים] סלעין א², טלאים ל⁰ר | ³ קוף] ד¹וגר¹, קו"ף דא¹ת, קופ' ר², ק' פהא²כי | קמילייה] ו, קמיליה ח, קמיליא דאגר²י, קמלייא תר¹, קמוליא פכ | ט' טיטרין] טת טיטריון ו, סמך סלעים (סלעי' ד¹) ד¹גר², סמ"ך סלעים דא¹תר¹, ס' סלעים פהא²כר³ו¹ | ס' סלעים] סמך סלעים ו, ט' טיטריון ח, ט' טטריון ו¹, ט"ת טאטריון א¹, טית טריון ד¹ת, ט"ת טריון דר², טית (ט' ר³) טיראון גר³, טיטריון פכ, טריון ר¹, ט' סיטריון א² | יוד הא] ד¹וג, יו"ד ה"א דא¹ת, ויו"ד ה"א א², יה ו¹, י"ה חכ | עבדין] פוחי, עבדי' ד¹, עבדית ד, עבדון א², עבדו א¹, עבדת ת, עביד ג, את עביד ר³ | הכא] הכה ו, לון ר³ | יהושע ת | דסיכנין] גכ, דסכנין דפואתר |

בר"ה והוא גלי, ועי"ע בתנ"ך הוצ' גינצבורג ישעיה שם, ובערוך הש' ע' מבן הועתק אשאיל לי מבאניך וכו' (ושם נסמן בשדס"ע מבניך, ובעמת"ר ע' מבינא הועתק מערוך כ"י אשאל לי מבניך אשאל לי וכו', ובערוך דפ"ר כמו לפנינו ומאטיתיה בטטאטי וכו') ובר"ה שם לא הוו ידעי רבנן מאי וטאטאתיה במטאטא השמד יומא חד שמעוה לאמתא דבי רבי דהוות אמרה לחבירתה שקולי טאטיתא וטאטי ביתא, ובד"ס שם גם הגי' שקולי טאטיך, ובפירוש ר"ח שם פי' טאטיתהא מכבד שמכבדין בו את הבית, ובמגילה שם בפי' ר"ח טטאטא שמכבדין בו וכו', ובירוש' מגילה שם אמרה לה אתייא כטאטא אייתת מלבינה, ובתרג' ישעיה מתורגם בכטאטא במבינא (ונשתבש במבינא) ועי' בעמת"ר שם ובעמת"ל ובערוך הש' ע' אלבינא, ובפירש"י בישעיה שם ומאטאתיה לשון כיבוד, ועי"ע באיכ"ר פתיחה ה' ובהערות רש"ב שם: 1 אשאל לי וכו' אסיק הדא איטרתה וכו'. הבא בכבשה אחת למרעה ונתבאר להם פי' במאה קשיטה במאה מרגליות או במאה כבשות, וגי' מעולה בערוך ע' קשיטה אשאל לי קשיטיך וכו' אסיק חדא קשיטה למעריא, וכהגי' שלפנינו איתא גם בכי"ו כסיריתיך וכו' הדה כסירתה וכו', וקשה לפי זו הגי' בכל אלו כ"י ששמעו כסירתיך כסירתה ודרשו קשיטה, וכסירתא מלה זרה ולא מצאתיה באוצרי מילין, ובפי' ב"ר כי"ט וכי"א מלשון אחר הובא אשאיל כבירתיך (אשאל לי כסירתך) ובעל הפירוש העיר ספיקא לר', ובדפוסים [וכי"ת] נתערבבו שני המאמרים, והגי' שם בדפ"ר וד"ו השאיל לי כסידתיך אסיק הדא בסיתה למרעיא, ובמ"כ בד' קראקא א' הוגה השאיל לי כסיתתיך, ועי' בעמת"ל ע' כסיתא, ומלת קשיטה נמצאת רק כאן וביהושע ל"ד כ"ב ובאיוב מ"ב י"א, ומתורגם בת"א כאן במאה חורפן (ותרג' שבע כבשות בראשית כ"א כ"ח ול' שבע חורפן) וכן בתרג' היוני¹) ובתרג' הרומי ותרג' הכורי, וביהושע שם מתורגם ג"כ במאה חורפן, ובאיוב שם מתורג' קשיטה אחת חורפא חדא, ובתר"י א' וב' מתורגם כאן במאה קשיטת מרגליין, ובערוך ע' קשיטה הובא תרג' איוב שם מעה ואית דאמר מרגליתא ואית דאמ' חורפא, ועי' גם בעמת"ר ע' חורפא ב', ובברייתא בר"ה כ"ו א' ואמר ר"ע כשהלכתי לאפריקי היו קורין למעה קשיטה למאי נפקא מיניה לפרושי מאה קשיטה דאורייתא מאה דנקי, ועי' בד"ס ובספר מתת יה: 2 במאה אנאקות כ"ה בכי"ל וגם בכי"ג, ובינו שיטי כתוב בכי"ל ס'ל'ר"ש אונכאות מל' אנך, ולא נתפרש לי, ואולי כוון הכותב ללשון אנך אונכא [אבן מובה] ועי' בעמת"ל ע' אנך ובעמת"ר ע' אונכא ובתר"י ב' במדבר ל"ג ח' כנשין אונכין ומרגליין, ויהיה לראב"כ קשיטה מרגליות או כבשות כמו שדרשו לעיל אלא שהוא מוסיף עוד סלעים, וקשיטה מטבע כמו שהיו קורין גם למעה קשיטה, ואין נ"ל לפרש אנאקות כמו אונקיות, וכתיבת זו התיבה בכי"ל לעיל צד 168 אונקיה וצד 268 אונקייה, וכן אין נ"ל לפרש שראב"כ דורש קשיטה נוטריקון (וקו"ף אנאקות או אונקיות שאין מתחלת בקו"ף) כמו שנסמן בכי"ל בינו שיטי על מלת טלאים אות ב' ועל מלת סלעים אות א' להפך המלות ולהגיה במאה סלעים במאה טלאים, ור' סימון הוא שדורש נוטריקון קוף וכו' (וגם במאמר ר"ס הוקדם כהגי' שלפנינו הדרש ט' טיטריון להדרש ס' סלעים ועח"ג), אכן בפי' ב"ר הנדפס מפרש כן במאמר ראב"כ במאה אונקאות וכו' ק' אונקיאות ס' סלעים ט' טלאים, ובפי' ב"ר כי"ט וכי"א מפרש בסמוך יו"ד ה"א מאי עביד הכא כלומר לר' אבא בר כהנא ולר' שמעון (ולר' סימון) דדריש (דדרשי) אותיות של קשיטה וכו', ובמה"ג שם הורכבו המאמרים לפי גי' אחרת בזה"ל במאה קשיטה מהוא קשיטה אמ' ר' אבא בר כהנא נוטריקון היא במאה נקין (ובכי"ק שם קנין) במאה סלעים במאה טלאים קו"ף קומליא שין סאין טית טלאים נשתייר יוד הי מלמד שבשני אותיות הללו חתם והבהיד אבינו יעקב וכו': 3 קמילייה. חפצים יקרים, וקמילייה ל"ו²), ובפי' ב"ר כי"ט וכי"א מפרש קוף קמלייא (קמיליא) בלעז אשקמוליין (אשקמזיין) והוא מין בשם (בושם), וזר הפי' בפי' השני שבפי' ב"ר בדפ"ר קוף קא מיליא צונמ' מילייא³) מאה אלפים: ט' טיטריון. וכן הגי' טיטריון בכי"פ וכי"ת וכי"כ [וכי"ו וכן צ"ל בכי"א ב'] וקשה לפרשה, ובגליון כי"ל פי' שם מקום כלע מרוינא, ובפי' ב"ר כי"ט וכי"א טריון מרינא בלעז והוא שם מטבע, ובפי' השני בפי' ב"ר שם טיראון טירוינא שם מטבע על שם טורוינוס, ועי' ע"ז נ"ב ב' ובכורות נ' א', ועוד פירושים זרים עי' בעמת"ל ובעה"ש ע' טריון, פירכט צד 123 וקרויס צד 272: ס' סלעים. ש' שמאלית בקשיטה כלעים, וש' שמאלית וס' מתחלפים, וכן לעיל ועשותם ובסמוך סררה ועי' במ"י לעיל צד 28, ונקרא כאן ש' שמאלית סמך, ופריך יוד הא של קשיטה שלא נדרשו בנוטריקון מה עבדין הכא (ובדפ"ר נדפס עבדי', ובד"ו הדפיסו בשבוש עבדית [וכן בכי"ת עבדת]). ואין לפרש שר"י דסיכנין בשר"ל מתרץ אילו הליות וכו', וגם נ"ל שהמאמר ומי כותב וכו' א"ר ברכיה וכו' הוא דבור בפ"ע, וכפי שמפרש במה"ג שם משני

¹) ἑκατὸν ἀμνῶν. ²) κειμήλιον, pl. κειμήλια, Kleinod. ³) cento milia.

אילו חליות ודייקינתייה שדרכן להינתן בנזמים, ומי כותב את האוני, אמר ר' ברכיה יה כותב את האוני, ומי מעיד על האוני, אמר ר' ברכיה יה מעיד על האוני הה"ד ששם עלו שבטים שבטי יה עדות לישראל להודות לשם י"י (תהלים קכב ד) יה מעיד עליהם שהן בני אבותיהם:

כ) ויצב שם מזבח ויקרא לו אל אלהי ישראל אמר לו אתה אלוה בעליונים ואני אלוה ח

2 עי' קידושין ע' ב': 4 ילקוט שם, לקמן פ"פ סי' ד' [וכו'] מגילה י"ח א': ||

1 אילו] פוג, אלו דחאכתר2י | חוליות ר1י, חולייות כ, חיילות ן | ודייקינתייה] ן, ודיקינתיא פכ, ודקנתיא א, ודייקינתא דת, ודייקינתא וזמרגדין ה, ודיקניתיה ומרגרין ו1, ודיקינתא וזמרגדא ג, ודייקינתא ודזמרגדא ר3, ודייקינתה ודמרגזא ר1, ודיקיותא ודרמטא ר2 | * שדרכן דפוחאכתרי] שדירכן לג | להינתן] חג, להנתן דוא2תר, הנתן פכ, לנאותן א1א02, ל' י | בנזמים ר2 | ומי הוא הי | הכותב חר1, כתוב ן | את ל' י | האוני] י, האונו פכ, האוניא ת, האונה חגר1, האונאה דר2, האינא ר3, האומה ן, האונאה (האונא א2) שלהם א | ר' ברכיה אמ' פכ, (אמר ר' — האוני ל' א1) | יה] פכר2ו1, י"ה וחר1, יוד הא ד1, יו"ד ה"א דת | את ל' א2י | * האוני ו] האונין ל, האונו פכ, האוניא ת, האונה וחר1, האונא א2ר2, האינה ר3, האונאה ד | 2 * על דפוחאכתר2י] את לר1 | * האוני ו] האונין ל, האונו פכ, האונת וחר1, האונא א2ר2, האונאה דא1, ההונאה ת | אמר — ברכיה] פוחאכ, ל' דת | יה] ד1פאכתר2, י"ה דוהר1 ⌞** על] את ל | * האוני] האונין ל, האונו פכ, האונה וח, האונא א2, האונאה א1, האונאה הוא יו"ד ה"א (יוד הא ד) של קשיטה ד, האונאה יו"ד ה"א של קשיטה ת | ** שבטים] ל' ל | שבטי — י"י] שבטי.. לישראל ד1חאכתרי, שבטי יה פ, וג' ן | 3 יה' ג, י"ה וח | עליהן ג, בהם כ, בהן פ | שהם חאכר | אבותיהם] חאכ, אבתיהם ן, אבותיהן ג, אבותיה' ו1, אבותם פ, אבותיהן (אבותיהם ת) אף כאן העיד דת | 4 ויצב] שנאמ' ויצב א1, ל' א2 | שם מזבח] שם מזביח ת, ל' א2 | ויקרא — ישראל] חאתי, ויקרא אל.. ישראל כ, ויקרא לו אל ד, ויקרא לו פ, וג' ן | * אמר לו חג] א"ל א2ו1, אמר לפניו פכ, אמ' לו הקב"ה א1, אמר ר' שמעון בן לקיש ויקרא לו אל אלהי יש' אמ' לו ן, אמר ריש לקיש ויקרא.. ישראל אמר דת, ל' ל | אתה — בתחתונים] אתה בעליונים ואני.. בתחתונים א2, אני אלוה בעליונים ואתה.. בתחתונים חא1, אני.. בעליונים ואתה בתחתונים י, אני אלוה בעליונים ובתחתונים פ |

ר"ב יה כותב וכו' וכן בפי' ב"ר כ"י יו"ד ה"א מה עביד הכא כלומר וכו' ומשני ומי הכותב (כותב) וכו' א"ר ברכיה וכו', ושם הובא זה הפירוש אחר מאמר ר"י דסיכנין בשר"ל וכן כתבו ביפ"ת ובא"א שצריך לסרס השאלה יו"ד ה"א מה וכו' אחר מאמר ר"י דסיכנין וצע"ג [והשאלה יו"ד ה"א מה עברין כו' באמת אינה חזקה כל כך כי בנוטריקון אין צורך לדרוש כל האותיות, ע' לעיל צד 464]: 1 חליות וכו'. דורש במאה קשיטה מלי קשט כשם מיני תכשיטין (וע' לעיל צד 67 ח"ג מכשט מקשט ובמ"י שם תקשיטין, וצד 161 קישתה ובח"ג שם תכשיטין קשוטין קישוטין) אלו חליות ואבנים טובות דייקינתייה[1]) שדרכן להנתן בנזמים כמו שהוזכרו ביחד בהושע ב' ט"ו נזמה וחליתה ובאיוב מ"ב י"א קשיטה אחת וכו' נזם זהב אחד, ובכי"ל נקוד ודייקינתייה[2]), וכתיבת דירכן בכי"ל כמו דירכה לעיל צד 160, ובכי"ה הגי' חליות ודייקינתא וזמרגדין[3]) (ובכי"ג וזמרגדא), ובילקוט דפ"ר נשתבש חליות ודיקניתיה ומרגרין, וכן נשתבש בפי' ב"ר כי"ט שמפרש חוליות כמו נזמה והלייתה ודייקינתה גונציא בלעז[4]) ודמרגזא זה גופך בתרגומו שדרכן להנתן וכו' כלומר קשיטה לשון קישוט (ובפי' ב"ר כי"א חליות כמו וכו' ודיקיותא נתציא וכו' ודרמטא זהו נופך שדרכן וכו' כלומר קשיטה שי"ן לשון קשוט) ובפי' השני שבפי' ב"ר הנדפס הוליות נזמה וחלייתה קשר קטן ודייקינתא ודזמרגדא נופך אזמירלדא[5]) שדרכן להנתן בנזמים, ונפך מתורגם בת"א שמות כ"ח י"ח ל"ט י"א זמרגדין (ובת"א הוצ' ברלינער כ"ח י"ח איזמרגזין) ובתר"י א' איזמורד, ותרג' משלי כ"ה י"ב נזם זהב וחלי כתם כאני דזמרגד, וע' בעמת"ר ח"א צד 18 וצד 225 וקרויס צד 28 צד 212 וצד 248 ובמאמרי על הלעזים בפירושי ב"ר הקדמונים בספר היובל לכבוד ר"א שווארץ צד 385: את האוני. שטר מכירה [וכ"ה בגליון כי"ל פי' שטר] וע' לעיל צד 15, וגר' שדרשו ויקן את חלקת השדה וכו' מי כותב את ספר המקנה ומי מעיד על המקח, אמר ר"ב במאה קשיטה קשט יה הקב"ה קשט וקיים את קנינו וכהדרש לעיל ויקן וכו' זה אחד מג' מקומות שאין אומות העולם יכולין להונות את ישראל וכו', ובכי"ל כתוב ומי כותב את האוני ואח"כ ג' פעמים האונין והגהתי, והרבוי גם בכי"ל סוף פפ"ד כמה אוניות נכתבו וכו' ועוד הגהתי ומי מעיד על וכו' יה מעיד על ועח"נ, ובדפ"ר וד"ו הגי' בכל הפעמים האונאה והוגה בא"א האוני ובמ"כ האונה וכן הדפיסו אחריו, ובפי' ב"ר כי"ט מפרש את האונה השטר כמו אונו, ושם ובפי' ב"ר כי"א מפרש י"ה מעיד וכו' הוא י"ה של קשיטה הה"ד ששם עלו שבטים וכו' אף כאן העיד וכן נוסף בדפוסים [וכי"ת]: 4 ויצב שם וכו'. בכי"ל ראש המאמר מקוטע ויצב שם מזבת אמ' שמע' בן לקיש אפילו וכו' והושלם בגליון בכתב הכפר בדיו דיהה ויק' לו אל אלהי יש' אתה אלוה בעליונים ואני אלוה בתחתונים ר' הונא בשם, וכן השלמתי והגהתי אמר לו אתה וכו' ועח"נ, ובדפוסי' וכי"ו [וכי"ת] כתחיל המאמר ויצב שם וכו' אמר ריש לקיש (ר' שמעון בן לקיש) ויקרא לו אל אלהי ישראל אמר (אמ' לו) אתה וכו', ומאמר זה הוא הפתיחה שנסדרה לפנינו בפ"פ ר' שמעון בן לקיש פתח ויצב שם מזבח וכו' אמר לו אתה וכו', וטעם אמר לו אתה וכו' יעקב אמר לו להקב"ה (ובכי"פ וכי"כ אמר לפניו) אתה אלוה בעליונים ואני אלוה בתחתונים, ודרשו ויקרא לו אל ויקרא לעצמו אל וכן מפרש בפי' ב"ר כ"י מלשון אחר ויקרא לו אל לעצמו קרא לו אל (אכן בכי"א שם הפירוש ואני אלוה בתחתונים כלומ' דיין) ובפי' ב"ר כי"ט בסמוך ואתה היית נוטל שררה לעצמך שקרא עצמו אל, ובנוסחת הדפוסים לקמן ריש פצ"ת הדרש אקרא לאלהים זה אבינו יעקב וכו' [ע"ש בחי' הרד"ל], ושם סי' ג' ושמעו אל ישראל אביכם וכו' ור' פנחס אמר אל הוא ישראל אביכם מה הקב"ה בורא עולמות אף אביכם בורא עולמות וכו', ובשכל טוב צד 189 גורס ומפרש אמר רשב"ל אמר יעקב לפני הקב"ה רבש"ע אתה הוא אל בעולמך ואני קרוי אל בתחתונים א"ל הקב"ה אפילו וכו' ואתה נוטל שררה לעצמך הייך למחר יוצאת בתך וכו', וברמב"ן עה"ת הגי' ג"כ אמר לו אתה אלוה בעליונים וכו', אכן מפרש שם ירמזו למה שהם אומרים תמיד שאיקונין של

[1]) ὑάκινθος, Hyacinth. [2]) וּדְיָיקִינְתָיָה. [3]) σμάραγδος, Smaragd. [4]) afr. jagonce. [5]) it. smeraldo, afr. esmeraude.

בתחתונים. ר׳ חנינא בשם ר׳ שמעון בן לקיש אפילו חזן הכנסת אינו נוטל סררה לעצמו ואת נטלתה סררה לעצמך, מחר בתך יוצאה ומתענה הה״ד ותצא דינה וגו׳:

פרשה פ

א לד א) ותצא דינה בת לאה וגו׳ הנה כל המושל עליך ימשל לאמר כאמה בתה (יחזקאל טז מד) יוסי מעוניה תרגם בכנישתא דמעונאי שמעו זאת הכהנים והקשיבו בית ישראל ובית המלך האזינו כי לכם המשפט (הושע ה א) אמר עתיד הקב״ה להעמיד הכהנים בדין למה לא יגעתם בתורה. ולא הייתם נהנין מבני כ״ד מתנות. הינון אמ׳ לא יהבין לן [כלום] והקשיבו בית ישראל

א ילק׳ יחזקאל כ׳ שנ״ו, ירוש׳ סנהדרין פ״ב כ׳ ד׳, תנחומא מ״נ וישלח סי׳ י״ד, תנחומא שם סי׳ ז׳:

1 * ר׳ שמעון בן לקיש ואי״ג] שמע׳ בן לקיש ל, רשב״ל א², ריש לקיש דפבתרי³, רבן שמעון בן גמליאל ת | אפילו] אמ׳ לו (א״ל א²וי¹) הקב״ה ~ פאי | הכנסת] בית ~ ת, ל׳ י | אינו] לא פב | סררה] וחב, שררה דפאבתרי¹י (וכן בסמוך) | לעצמו ל׳ י | ואת] פגי, ואתה דוחאבתרי¹ | נטלתה] כ, נטלת פ, נוטל אי, היית (הייתה ו) נוטל דוחגתרי¹ | 2 למחר ר³ | ביתך ו | * יוצאה־דחאגתרי¹ין] יוצאת פ, יוצא לו | וגו׳] בת וגו׳ ו, בת לאה דפחאגבתרי, ל׳ ר³ || 3 * בת — וגו׳ ו] וגו׳ ל, בת לאה דפחאגבת | הנה] כת׳ ~ פגבת, כתי׳ ~ א², הה״ד ~ א¹ | המשל ג | * עליך — בתה] עליך ימשל (ימשול י) כאמה בתה לי, עליך ימשול לאמר כאמה (כאמה כן ד¹) בתה דפא¹כת, עליך ימשול לאמר א², וגו׳ ו | 4 ר׳ יוסי פא¹, יוסף י | מעוניה] כ, ־ייה ו, ־יא אגי, מעונאה דת | תירגם גב | בכנישתהון | דמעונאי] פואגי, דמעוני כ, דמעונא ד, דמעונאה ת | והקשיבו — המשפט] ג, והקשיבו.. האזינו דאת, הקשיבו.. האזינו פב, וגו׳ ו, ל׳ ד¹י | 5 אמר ל׳ פאבי | עתיד הוא ו | הקב״ה ל׳ י | להעמיד הכהנים] פב, ליטול את הכהנים ולהעמידן דוא¹א⁰²ג, ליטול.. ולהעמידם תי, · להעמידן א² | בדין] פא²גב, ~ ולאמ׳ (ולאמר אמ׳ ו, ויאמר א¹א⁰², ואומר י) להם דוא¹א⁰²תי | לא ל׳ י | 6 הייתם יגיעים א²ג, הייתם יגעים א¹י | * ולא — נהנין ל⁰א²י¹] ולא הייתם ל, ולא.. נהנים ג, לא.. נהנים דות, ולמה לא.. נהני׳ א¹, ונהנין פב | מבני] פא¹י, מבניי וג, ל׳ דא²ת | כ״ד] י, עשרים וארבע וג, עשרים וד׳ א¹, עשרין וארבע פב, מכ״ד ד¹, מכ׳ וד׳ א², מעשרים וארבע ת, מארבע ועשרים ד | מתנות] פואג, ~ כהונה דבי (מתנות — כ״ד ל׳ ת) | אינון פ, אנון כ, והינון וג, ואינון דאי | אמרין גי, יימרון פ, ימרון ב, אמר (אמ׳ ד¹, אמרין א) ליה דא, אמרין לה ו | לא הוו א²ג, לא הוון ו (לא — אמ׳ ל׳ א¹ והושלם בגליון בכתב אחר) | יהבון פ | * כלום דפוא²גי] ל׳ ל | הקשיבו פא²גבי |

יעקב חקוקה בכסא הכבוד (וע׳ לע״ל צד 788) והכונה שהשכינה שורה בארץ ישראל והמשכיל יבין, ולפי פירושו טעם אמר לו אמר הקב״ה ליעקב, וכן בבחיי אמר לו הקב״ה ליעקב אתה אלוה בעליונים וכו׳ [אולם לקמן לפל״ד א׳ הוא מביא כמו שהוא לפנינו אתה וכו׳ בתחתונים אמר לו הקב״ה אפילו חזן בהכ״נ אינו נוטל שררה לעצמו ואתה נטלת שררה וכו׳, וכתב נראה שהבינו שם שיעקב הוא אומר להקב״ה ולכך הענישו מיד בענין דינה על שנטל שררה לעצמו], ובריקאנטי אמר לו אתה אלוה בעליונים ואני אלוה בתחתונים ר״ל השכינה אמרה ליעקב וכו׳ ושם מפרש המאמר בדרך קבלה. ובכי״א א׳ הגי׳ אמ׳ לו הקב״ה אני אלוה בעליונים ואתה אלוה בתחתונים, והגי׳ אני אלוה בעליונים וכו׳ איתא גם בכי״ח, ובילקוט אני וכו׳ ואתה בתחתונים. ולפי אלו הגרסאות והפירוש אמר לו הקב״ה יקשה לפרש ואת נטלתה סררה לעצמך. ובמגילה שם איתא וא״ר אחא א״ר אלעזר מנין שקראו הקב״ה ליעקב אל שנאמר ויקרא לו אל אלהי ישראל דאי סלקא דעתך מזבח קרא ליה יעקב אל ויקרא לו יעקב מיבעי ליה אלא ויקרא לו ליעקב אל ומי קראו אל אלהי ישראל וע׳ בד״ס ובפירש״י עה״ת: 1 אפילו וכו׳. אמר לו הקב״ה אפילו וכו׳ ובכי״ם וכי״א א׳ וב׳ [ובילקוט] הגי׳ כן וע׳ במ״י לע״ל צד 494 בד״ה אתם וכו׳, ובחי׳ הרד״ל מפרש חזן הכנסת אינו נוטל וכו׳ עפ״י התוספתא מגילה פ״ג חזן הכנסת לא יקרא עד שיאמרו לו אחרים וכן ראש בהכ״נ לא יקרא עד שיאמרו לו אחרים וכו׳ וע״ש [וכן מפרש ביפ״ת וכן מבואר במנהיג ה׳ שבת סי׳ ל׳, בב״ר תני ר׳ חנינא בשם ריש לקיש אפילו חזן הכנסת אינו נוטל שררה לעצמו למדנו שאין אדם רשאי לקרות עד שיאמרו לו אחרים קרא, ושם הובאה גם התוספתא מגילה], וק״ק הלשון אפילו חזן הכנסת וכו׳, ובסיום המאמר הה״ד ותצא דינה וגו׳ נסמכה הפרשה לפרשה שלאחריה וע׳ במ״י לע״ל סוף פע״ד:

פרשה פ. בדפ״ר נסמן פע״ח. ובמקרא כאן פרשה סתומה: יוסי מעוניה וכו׳. סיפור זה כולו בסגנון אחר בירושלמי סנהדרין שם ואין לדון מכאן שמסדר הב״ר השתמש בירושלמי ומבאר ומרחיב מאמריו (וע׳ במבה״י נ ב ב׳ ולערנער צד 123), והסיפור נבע ממקור אחר קדום ועשו אותו כאן פתיחה לפ׳ ותצא דינה וכו׳, ונכונה הגי׳ יוסי מעוניה תרגם בכנישתא דמעונאי כלו׳ יוסי ממעון או בית מעון שהיתה קרובה לטבריא (וע׳ לקמן פפ״ה ס׳ ו׳) דרש בטבריא בביהכ״נ של אנשי מעון [וכן יש לפרש לפי הגי׳ דמעוני או דמעונא, וראיה לזה מיבמות ס״ד ב׳ וחולין צ״ז א׳ עובדא הוה קמי דר׳ יוחנן בכנישתא דמעון, ור׳ יוחנן ישב בטבריא, וע״ע שבת קל״ט א׳], ובירושלמי שם תירגם יוסי מעוני בכנישתא בטיבריה, ותרגם (תירגם) בהוראת דרש עי׳ באכער טערמינאלאגיע ח״ב צד 242, ובמה״ג עמ׳ 523 הועתק בן יוסי מעוניא דרש בכנשתא דמעונאי וע׳ על זה הסיפור גרעץ קורות היהודים ח״ד מהדורא ד׳ צד 226 ובאגה״א ח״ג צד 595: 6 ולא הייתם וכו׳. ולא הייתם מקבלין מבני כ״ד מתנות בתמיה הינון וכו׳ הכהנים אומרים אין נותנין לנו כלום, ובמה״ג שם עתיד הקב״ה ליטול את הכהנים ולהעמידן בדין ולומ׳ להן למה לא הייתם עוסקין בתורה לא כבר נתתי לכם ארבעה ועשרים מתנות כהונה ואינון אמרין לא הוון ישראל יהבין לן כלום וע״ה, ובירושלמי שם הלשון שמעו זאת הכהנים למה לית אתון לעין באורייתא לא יהבית לכון כ״ד מתנתא א״ל לא יהבין לן כלום, ול״ג שם עתיד וכו׳, והכ״ד

למה לא נתתם להם כ״ד מתנות [כהונה שכתבתי בתורה], הינון אמ׳ על אלין דבית נשיאה הוון נסבין כולהון, ובית המלך האזינו כי לכם המשפט שלכם היה וזה יהיה משפט הכהנים (דברים יח ג) לפיכך [לכם] עליכם מידת הדין נהפכת, שמע ר׳ וכעס, בפתי רמשא על ר׳ שמעון בן לקיש משאל בשלמיה ומפייסיה עלוי, אמר לו ר׳ צריכין אנו להחזיק טובה לאומות העולם שהן מכניסין מימסין לבתי תיאטריות וקרקסיות שלהם ומשחקים בהם שלא יהו יושבין ומסיחין אילו באילו ויוסי מעוניה אמר

1 ** למה] ל׳ **ל** (והושלם בין השורות בכתב אחר) | נתתם] **פכ**, הייתם נותנים **דו**, .. נותנין **א**[2]**גי** | להם] **פא**[2]**גכי**, לכהנים **דו** | כ״ד] **ד**[1]**פ**, עשרים (עשרין **כ**) וארבע **וגכ**, ארבע ועשרים **ד**, ל׳ **י** | מתנות ל׳ **י** | * כהונה — בתורה **פא**[2]**גכ**] כהונה שכתבתי לכם בתורה **דת**, שהכתבתי לכם בתורה **ו**, ל׳ **לי** | והינון **וג**, ואינון **דפא**[2]**כתי** | אמרין **י**, אמרין (אמרי **פת**) ליה **דפא**[2]**גכת**, אמרין לה **ו** | על ל׳ **פא**[2]**כי** | אלין] **פכתי**, אילין **דוג**, אותן **א** | דבית] **ו**, דבי **דאגכתי**, דביה **פ** | נסייא **ו** | הוון] **ו**, הוו **א**[2]**ג**, דהוו **דת**, אינון הוו **א**[1], הות **פכ**, ל׳ **י** | 2 כולהו **א**[1], כולא **דת**, כולה **פוא**[2]**ג**, כלה **כ**, להון **י** | ובית] **ואגכי**, בית **דפת** | כי לכם] **פוא**[1]**גכי**, וכי לכם **א**[2], כולכם **דת** | המשפט] ~ אתמהא **פ**, אתמ״ה **כ** | שלכם — הכהנים] שלכם.. הכהנים וגו׳ **ו**, שלכם.. וזה משפט הכהנים **י**, כלום שלכם הוא וזה יהיה.. הכהנים **א**[2], וזה.. הכהנים שכתבתי אותו משפט שלכם הוא אתמהא **פ**, וזה.. הכהנים שכתבתי אתו משפט.. הוא אתמ״ה **כ** | לפי כך **ת** | 3 * לכם — נהפכת] ועליכם.. נהפכת **ל**, לכם (לכם המשפט **ר**) עליכם מדת.. נהפכת **א**[1]**ר**, לכם ועליכם מידת (מדת **תי**) הדין נהפכת **דגתי**, לכם ועליכם עליכם מדת.. נהפכת **ו**, לכם ועליהן מדת.. נהפכת **א**[2], מידת הדין נהפכת עליהם **פ**, מדת.. עליהם נהפכת **כ** | וכעס] ואיקפד **י** | בפאתי **א**[2], ובפתי **י** | רמשה **ו** | על] **פוא**[1]**כ**, עאל **א**[2], סלק **ר**, סליק **דת**, אתא **י**, שאל **ג** | ר׳ — לקיש] **ג**, ר״ש בן לקיש **א**[1], ריש לקיש **א**[2], רשב״ל **ו**[0]**כר**, ר״ל **דפ**, ר׳ שמעון בן לוי **י**, ר׳ **ת** | משאל] למשאל **פאכתי**, למישאול **ו**[0], שאיל **דר**, ל׳ **ג** | בשלמיה] **פאגכי**, בשלמה **ו**, שלמיה דר׳ **דת** | 4 ומפיים יתיה **פאכי**, ומפייסיה יתיה **ר**[1], למפייס׳ יתיה **ר**[3], ומפייסה יתיה **וג**, ופייסי **ד** | עלוי] **ו**, עלוהי **פאגכ**, עלוהי דיוסי (דר׳ יוסי **ת**) מעונאה **דת**, ל׳ **י** | ליה **תי** | ר׳ ל׳ **פכי** | צריכים **י** | החזק **פ** | לאומות העולם] למכתישי ד׳ **ת** | שהם **אר**[2]**י** | מכניסים **ת** | מימסין] **וא**, מומסין **דגתר**, ממסין **כ**, מיומס **י** | 5 תיטריות **ו**, טיאטריאות **ר**[1], טרטיאות **אר**[2]**י**, טרטייאות **דת**, טרטיסיאות **פ**, טרטיסאות **כ**, קרקסיאות **ג** | וקרקסאות **י**, ולבתי קרקסיות **דו**, .. קרקסיאות **אר**, .. קרקיסיאות **פ**, .. קרקיסאות **כ**, .. קרקסאות **ת**, .. תיטאריות **ג** | שלהם] שלהן **פא**[1]**גכתר**[1], ל׳ **י** | ומשחקין **ד**[1], ומשחקי׳ **ד**[1], ומשחקין **דפוא**[1]**גכתי**, ומצחקין **א**[2] | בהן **פא**[1]**גכ**, בו **י** | שלא] **אר**[2], כדי שלא **דפוגכתר**[1]**י** | * יהו **ל**[0]**פא**[2]**גכר**[3]**י**] יהיו **דוא**[1]**תר**[2], ל׳ **ל** | יושבין ומסיחין] **א**[1], יושבים ומסיחין **ו**, בטלין ומסיחין **ר**[3], בטלים ומשיחין **ר**[2], מסיחין **גי**, משיחין **דפכת**, יושבין ועוסקין **א**[2] | אילו באילו] **ו**, אלו באלו **פכי**, אלו לאלו **א**[1], אילו ואילו **ג**, אלו עם אלו ויבאו (ויבואו **ת**) לידי קטטה בטלה (בטילה **ת**) **דת**, בישראל **א**[2] | ויוסי] **פאגכרי**, ויוסה **ו**, יוסי **דת** | מעונייה **ו**, ־יא **אגכי**, מעונאה **דתר** |

מתנות כהונה נמנו בתוספתא חלה פ״ב [ספרי קרח פי׳ קי״ט] ירוש׳ חלה פ״ד ס׳ ב׳ ב״ק ק״י ב׳ חולין קל״ג ב׳: 1 אמ׳ על אלין וכו׳. ׳ על אותן של בית הנשיא הם היו לוקחין כל המתנות, [וע׳ לעיל צד 931] וכתיבת נסייא בכי״ו כמו בירוש׳ עירובין סוף פ״ו ר׳ יודן נסייא ועי״ע בעמת״ל ע׳ נסייא, ובמה״ג שם הקשיבו וכו׳ למה לא הייתם נותנין לכהנים ארבעה ועשרים מתנות כהונה שכתבתי בתורה ואינון אמרין כוליה דביה (דבי) נשיאה נשיי (נסיי), ובירוש׳ סנהדרין שם והקשיבו בית ישראל למה לית אתון יהבין כ״ד מתנתא דפקידית יתכון בסיני א״ל מלכא נסיב כולא: 2 שלכם היה וכו׳. דרש כי לכם המשפט בהוראת חוק ומשפט ובהוראת משפט ודין לכם היה מסור המשפט שלכם היה להזהיר על המתנות שהן חוק לכהנים כדכתיב וזה יהיה משפט הכהנים מאת העם וכו׳ [בספרי שופטים פי׳ קס״ה דרשו וזה משפט הכהנים מלמד שהמתנות יוצאות בדיינין, וע׳ חולין ק״ל ב׳] ואתם לא עשיתם כן לפיכך לכם מוכן המשפט והדין עליכם מידת הדין נהפכת, ובפי׳ ב״ר כ״י מפרש כי לכם המשפט בתמיה כלום שלכם הוא וזה יהיה משפט הכהנים לפיכך לכם המשפט עליכם מדת הדין נהפכת, ובכי״א ב׳ הגי׳ כן וכי לכם המשפט כלום שלכם הוא וזה יהיה וכו׳ ועח״נ, ובמה״ג שם בית המלך האזינו שלכם היה (הוא) המשפט לא לכהנים הוא דכת׳ וזה יהיה משפט הכהנים מאת העם לפי כך לכם ועליכם (לפיכך לכם ועליכם עליכם) מדת הדין נהפכת וכו׳, ובירושלמי שם ובית המלך האזינו כי לכם המשפט לכם אמרתי וזה משפט הכהנים עתי׳ אני לישב עמהן בדין ולפסקן ולאבדן מן העולם: 3 שמע ר׳ וכו׳. שמע ר׳ יהודה נשיאה (וע׳ לעיל צד 931 ובמ״י שם בד״ה סליק וכו׳) וכעס בפנות ערב נכנס רשב״ל לשאול בשלומו של רבי ולפייכו על יוסי מעוניא (ובדפוסי׳ נוסף מפי׳ ב״ר בשלמיה דר׳ וכו׳ עלוהי דיוסי מעונאה) אמר לו ר׳ צריכין אנו להחזיק טובה לאומות העולם שהן מכניסין מימסין[1]) ליצים ועושי צחוק לבתי תיאטריות[2]) וקרקסיות[3]) שלהם שלא יהו יושבין ומסיחין אילו באילו ויוסי מעוניא אמר דברי תורה והקפדת עליו, [ואף שערב בד״ת דברי ליצנות על בית הנשיא אין לך להקפיד] ומילי אוריה כמו לעיל צד 51, ובפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א מפרש כדי שלא יהוא יושבין בטלין ומסיחין (שלא יהיו בטלים ומשיחין) אלו עם אלו ויבואו לידי קטטה, ובדפוסי׳ [וכי״ת] נוסף ויבאו לידי קטטה בטלה, ובכי״ל נקוד מימסין[4]), ובילקוט הגי׳ מכניסין מיומס וכו׳ ומשחקין בו וכו׳, ובערוך ע׳ מיאומס גורס בפתיחת איכ״ר סי׳ י״ז ומכניסין את המיאומס לתיאטרון שלהם וכו׳ (ולפנינו נשתבש שם ומכניסים את המתים, ובאיכ״ר מ״ב שם נסמן גי׳ כ״י ב״מ המיומס, ובאיכ״ר ג׳ י״ג הגי׳ בדפ״ר וד״ו ומכניסין את המימס והוגה במ״כ בד׳ קראקא א׳ המימס, ובאיכ״ר מ״ב שם הגי׳ הכומוס) וע׳ גם במ״י לעיל צד 264 בד״ה נעשה בברכי הים, ובמה״ג שם שמע ר׳ וכעס באפתי רמשא (וע׳ לעיל צד 728) אזל ר׳ שמעון בן לקיש למשאל בשלמיה ולפייסיה עליה אמ׳ לו ר׳ צריכין וכו׳ שאין (וצ״ל שהן) מכניסין מומסין (מיומסין) לבתי קרקסאות שלהן ומשחקין בהן כדי

[1]) μῖμος. [2]) θέατρον. [3]) κίρκος. [4]) מִֽימְסִין.

מילי אוריה ואקפדת עלוי, אמר ליה וידע הוא, אמר ליה אין, ואולפן קביל, אמר ליה אין, ואין שאילנא ליה הוא מגיב לי, אמר ליה אין, אמר ליה יסוק, סלק לגביה, אמר ליה מהו דכת' הנה כל המושל עליך ימשול לאמר כאמה בתה, אמר לו כבת כן אמה כדור כן הנשיא כמזבח כן כהניו, כהנא אמר לפום גנתה גננה, אמ' ליה ריש לקיש עד כדון לא חסלת מן מפיים על חדא ואת מייתי לון חורי, עיקרו שלדבר הנה כל המושל עליך ימשול מהו, אמ' ליה לית תורא עגישה

3 ערכין י״ז א׳ : 4 ילקוט ר׳ קל״ג, ילק׳ יחזקאל שם:

1 מיליא ר[3]. מילא פוא׳ר[1]. מילה דא[2]ג. מלא כת. מילתא י | דאורייא ו. דאוריתא דאכתר[2]י. דאורייתא פגר[1] | ואיקפדת תרי. ואקפידת א[1] | עלוי] פוכי. עלוהי דא׳גתר. עליה א[3] | לה ו | וידע הוא] פואנכי. ויודע (ויודיע ת) הוא בדברי תורה כלום דת | לה ו | אין] הין דת | ואולפן] פואנכי. א״ל ~ ד. אמר ליה ~ ת | קבל ו | לה ו | הין ת | ואין] ואג. ואן פ. ואי דתר. ל׳ ו | 2 ** שאילנא] שאלנא ל | לה ו | הוא — לי] א׳ג. הוא מגיב ליה פ. והוא.. לי כ. היא.. לי ו. הוא מגיב ר[1]י. מגיב לי א[2]. מגייב דת | לה ו | אין — לו ל׳ א[1] (והושלם בגליון בכתב אחר) | אמר — יסוק] גכ. א״ל (אמ׳ לה ו) יסוק פוי. אמר ליה אם כן יסק להכא ת. אם כן.. להכא דא[2] | סלק] א[2]ג. סליק י. וסלק ו. וסליק דת. סק פכ | לה ו | מה הוא ו. מהו דין י | הנה ל׳ י | 3 * לאמר — בתה דא[2]גכת] אמ׳ כאמה כן בתה ד[1]. כאמה בתה י. וגו׳ לו. ל׳ פ | ליה ת | * כבת — אמה דכת] כבת.. אמ׳ ג. כבת.. אימא פ. כבת.. האמה ל. כבתה אמה כבית כן האמה א[2]. כבן כן האמה א[1]. כבית מן האומה ו. ל׳ י | ° הנשיא] נשיא ד | כמזבח] כמיכה כ. וכמיכה פ | 4 כהנא אמר] וי. כהנה א׳ ג. הכא אמרי דת. הכא אמרי לפום כלתא הלולא פכ. ל׳ א | לפום (לפס ו) גנתא (גינתא א[1]) גננא דואגתר[1]י. תמן אמרי לפום גנתא גננא פכ | אמר ליה] א׳גכתי. אמ׳ לה ו. א״ל פא[2]. אמר לו ד | ר׳ שמעון (ר״ש א[1]) בן לקיש ואג. רשב״ל א[2]. ר׳ שמעון בן לוי י | עד כדון רי. עד כאן ר[3]. עדיין א | חסלת] פכי. חסילת ר[1]. חסלית גר[3]. חסלות ו. חסילית דאת. מסית ליה ר[2] | * מן מפיים וג] מן מפיס ל. מפיים פא[2]כ. מאן מפייס א[1]. כן מפייסיה דת. מפייסיה ר[2]. מפיסיה ר[1]. מפייסא ר[3]. למיפייסיה י | על] מן גרי | הרה ו. הדא פת | ואת] וגרי. את דפאכת | 5 מיתי ר[1] | לון] ליה י. לה ר[1]. לי ר[2]. לן דונתר[3]. ל׳ פאכ | חורי] וגר[3]י. אוחרי דפאת. מן חורי ר[2] | הנה — מהו] הנה כל המשל (המושל ר[1]) עליך ימש׳ לא׳ כא׳ (ימשול לאמר כאמה ר[1]) בתה מהו גר[1]. הנה כל המושל מהו ד. הנה.. המושל מה הוא ו. כל המושל עליך מהו ת. מהו הנה כל.. עליך ימשול וגו׳ א[1]. מהו.. ימשול א[2]. מהו.. עליך וגו׳ כ. מהו כאמה בתה פ. כאמה בתה י | לה ו | תורא] אער[1]. תורה ו. תורתא פכתר[2]י[1]. תורת׳ ד | עגישא אע. עגישא דפכר[1]. נגישה וג. נגישא ר[3]. געישה ר[2]. נגחה י. נגחא ת |

שלא יהיו יושבין ומשיחין ויוסי מעוניא אמ׳ מילא דאורייתא (דאוריא) ואיקפדת עילאויה, ובירושלמי שם שמע ר׳ יודן נשייא וכעס דחל וערק סלקון רבי יוחנן וריש לקיש לפייס ליה אמרו ליה ר׳ גברא רבא הוא, והמאמר אמרו לו ר׳ צריכין וכו׳ ליתא שם: 1 וידע הוא. ויודע הוא א״ל הן, ובפי׳ ב״ר כי״מ מפרש ויודע הוא בדברי תורה כלום וכן הגיהו והוסיפו בדפוסי׳ [וכי״ת]: ואולפן קביל. ולימוד קיבל א״ל הן, והלשון אולפן קביל, כמו בירוש׳ יבמות פ״ד ו׳ ב׳ אולפן קביל מן רבה דמתניתה ועי׳ באבער טערמינאלאגיע ח״ב צד 8: 2 ואין שאילנא וכו׳. ואם אשאל אותו הוא משיב לי א״ל הן א״ל יבא ובא אצלו, והגהתי שאילנא, ונכונה הגי׳ מגיב בבנין אפעל ועי׳ בעמת״ל ע׳ גיב גוב, ובפי׳ ב״ר כ״י מפרש אם כן יסק להכא וכן הדפיסו אחריו, ובמה״ג שם אמ׳ ליה וידע אמ׳ ליה אין ואולפין קביל אמ׳ ליה אין ואי שאילנא ליה מהוא מגיב לי אמ׳ ליה אין אמ׳ ליה יסוק וכו׳, ובירוש׳ סנהדרין שם איתא רק א״ל איפשר כל מאן דנא שאיל ליה הוא מגיב לי אמרו לו אין: 3 כבת כן אמה. בכי״ל כתוב כן האמה והגהתי, ואולי האמה שיור מגי׳ אחרת כמו שהגי׳ בכי״א ב׳ כבתה אמה כבית כן האמה, ובכי״א א׳ כבן כן האמה, וכמזבח כן כהניו מפרש ביפ״ת שמזבח ה׳ כהניו כשרים ומזבח בית חוניו היו זרים ומזבחות ע״א היו כהני הבמות וגם זה משל אל היות הנשיא כדור כענין מה שאמר לפום גנתא גננא שפירושו בדרך הגנה יהיה הגנן כי כשהגנה נרד וכרכום גם כן הגנן אדם הגון וכשהגנה זרועה הצמח מיני קטנית וכיוצא יהיה הגנן א׳ הריקים עובדי האדמה, והגי׳ כהנא אמר לפום גנתא וכו׳ איתא גם בכי״ו ובי״ג ובילק׳ יחזקאל ובירושלמי, וגר׳ שבתנא שם דרשן שנזכר כמו יוסי מעוניא רק כאן בזה הסיפור, ובכי״פ ובי״ב גי׳ נפלאה ובמיכה כן כהניו הכא אמרי לפום כלתא הלולא תמן אמרי לפום גנתא גננא [ולפי גי׳ זו רמז להסיפור על מיכה ופסלו בשופטים י״ז], ובדפוסי׳ [וכי״ת] הגי׳ הכא אמרי לפום גנתא וכו׳, ובמה״ג עמ׳ 524 כיון דסליק לגביה אמ׳ ליה מהוא דכת׳ הנה כל המושל עליך ימשל לאמר כאמה בתה אמ׳ לו כדור כן הנשיא כמזבח כן כהניו כחתנא כן כלתא ככלתא כן גנונה [כלומר חופה בלשון סורית, וכן תרגום כחופתו (תהלים י״ט ו׳) מגנוניה, ובפסיקתא צד ו׳ א׳ ביומא דעלת כלתא לגנונא, ועי׳ בעה״ש ע׳ גנן], ובירושלמי שם א״ל מהו דין דכתיב כי זנתה אמם (הושע ב׳ ז׳) וכי שרה אימינו זונה הייתה א״ל כבת כן אמה כאמה בתה כדור כן הנשיא כנשיא כן הדור כמזבח כהניו כהנא אמר כן בגנתא כן גננה, ובערכין שם איתא פליגי בה ר׳ יהודה נשיאה ורבנן חד אמר דור לפי פרנס וחד אמר פרנס לפי דורו וכו׳: 4 עד כדון וכו׳. עד עתה לא סיימת לפייס על אחת ואתה מביא לו אחרת לקנטרו עיקרו של דבר וכו׳ מהו א״ל לית תורא וכו׳ אין פרה נוגחת עד שבתה בועטת אין אשה זונה עד שבתה זונה כלו׳ [אם האשה מזנת גם בתה היא זונה ו]האב נכרת במעשי בתה [וע׳ סוכה נ״ו ב׳ ובכתובות ס״ג א׳ ובסנהדרין פ״ב ב׳ וברש״י שם ד״ה גפתה] אמר לו אם כן וכו׳, ובכי״ל נשתבש בעיתא והגיה ביני שיטי, ובערוך ע׳ עגש הועתק ג״כ תורא עגישא וכו׳ בעיטא, ובפי׳ ב״ר כי״מ ובי״א גורס ומפרש לית תורא עגישא (תורתא געישה) עד דברתא בעיטא (דברתה בעיטה) כלומר אין יודעין בפרה אם נגחית (נגחנית) היא עד שבנה בועט בירושלמי כי יגח שור וכו׳ (שמות כ״א כ״ח) ארי יגעש. (ובפי׳ ב״ר בדפ״ר לית תורתא נגישא וכו׳ בירושלמי כי יגח אדום (וצ״ל ארום) יגיש) ולפנינו בתר״י א׳ שם וארום יגעש, ובתרג׳ הסורי שם עגושא ועי׳ בערוך השלם ובעמת״ל ע׳ עגש, (ובדפ״ר וד״ו הגי׳

עד דברתה בעיטא, לית איתא זניא עד דברתה זניא, אמ' לו אם כן לאה אמינו זונה הייתה, אמר להם אין לפי שכת' ותצא לאה לקראתו (בראשית ל טז) יצאת מקושטת לקראתו כזונה לפיכך כת' ותצא דינה בת לאה:

ב וכחכה איש גדודים וגו' (הושע ו ט) כשם שהליסטין הללו יושבין על הדרך והורגין בני אדם ונוטלים ממונם כך עשו שמעון ולוי בשכם תלמוד לומר חבר כהנים (שם שם) כשם שהכהנים הללו נחברים על הגרן ליטול חלקם כך עשו שמעון ולוי בשכם, דרך ירצחו שכמה כי זמה עשו (שם שם) מדרך ריצחו שמעון ולוי בשכם ויאמרו הכזונה יעשה את אחותינו (בראשית לד לא) אמרו מה הם נוהגים בנו כבני אדם שלהפקר, ומי גרם ותצא דינה:

4 ילקוט ה' קל"ג קל"ד, ילק' הושע ה' תקכ"ג, [וע'] תנחומא וישלח סי' ז': 8 [לקמן סוף הפרשה]:

1 דברתא פבעי[1] | * בעיבא ל[0]גבתער[1]] בעיטה דפאת[0]ר[2]י, בעוטה ן, בעיתא ל, מבעטה ר[3] | לית] אין י(יחזקאל) | איתה ן, איתתא פחגי[1], אתתא א[2]תי(שם), אינתת' ד, ברתה א[1]ר[2], ברה ר[1] | זני וחגי | דברתא זניא פב, דברתה זני וחגי[1], די ברתא זני וי[1] (שם), דאיתתא (איתתא ר[2]) זניא ר, דזניא איתתא א[1] | אמ' לו] אמ' לון כ, אמרו לו ן, אמ' ליה וי[1] (שם), אמרו ליה ד, א"ל פאי, אמרו לי ג | לאה אמינו] ת, לאה אימנו ד, לאה אמנו פבר[3]י, אמנו לאה גי (שם), אימינו לאה ן, לאה אמיה דדינא ח | הייתה] ן, היתה דפחבתר[3]י, הייתה ג (זונה היתה לאה אמנו א) | אמ' ליה ג, א"ל פא[2] | 2 אין ל' | לפי שכת'] פגי[1], לפי שכתו' הא[2]בי (שם), לפי שכתב א[1], ל' דות | לאה] פוהא[1]גבתי, דינה דא[2], דינה בת לאה וכתי' ותצא לאה א[02] | [0]לקראתו] ~ וגו' ד | יצאה א[2]י, יצתה חא[1], שיצאה פב, מלמד שיצאת ן | מקושטת ל' פ | לקראתו ל' | לפיכך כת'] וי[1], לפיכך חגי (שם), ולפיכך ד, ולפי כך ת, לכך פא[2]ב, לכך כתב א[1] | 4 וכחכה] פא[1]גבר[1]י, וכחכי דוא[2]תי (הושע) | * וגו' פו] חבר כהנים ד[1]אר[1], חבר כהנים וגו' ג, חבר.. שכמה כ, חבר.. דרך ירצחו שכמה כי זמה עשו דת, ל' לי | כשם] וכחכי איש גדודים ~ ן | שהליסטין] אג, שהליסטים פוכר[1], שהלסטי' וי[1], שהלסטים דתי (שם) | יושבין] ואגב, יושבי' וי[1], ־ים דפתי (שם) | והורגין] פואגבר[1], והורגי' ד[1]י, ־ים דתי (שם) | את בני ן | 5 ונוטלי' ד[1]י, ־ין פואגבי | ממונן פא[2]ג, את ממונם וי, את ממונן ת | לשכם | תלמוד לומר] אלא דוג, ל' פאכתי | חבר] פונבי, כחבר דת, וכחבר א[2], ובחבר א[1] | כהנים] פואגבי (שם), הכהני' וי[1], ~ אתמהא דת | 6 הללו ל' י | נחברים] פות, נחברי' ד, ־ין אגב, מתחברים י, ־ין י (שם) | הגורן | חלקם] פגבי, את ~ דואת | לשכם פאגבי | דרך] פבתי, תל' לומ' ~ ן, ת"ל ~ ג, שנאמר ~ דא | * כי — עשו ג] ל' לדפואבתי | 7 דרך י (שם), מדרך ודין פב | רצחו פבי, ירצחו אי (שם) | שמעון ולוי ל' י | בשכם] ת, לשכם דפואגבי | ויאמרו ל' דת | * יעשה — אחותינו אגבתי] יעשה.. אחותינו ח, יעש' את וגו' ל, וגו' דו, ל' פ | אמרו ל' י | 8 מה ל' ח | הן פא[2]בי | נוהגי' א[1]י[2], ־ין פא'ג | * דינה פוכ] דינה בת לאה דחאגתי, לאה ל |

עגישא, ובמ"כ הובא גי' הערוך עגישא וכן הוגה כבר בד' קראקא א' ובד' ווילנא נשתבש), ובמה"ג שם גורס ומפרש אמ' ליה ר' שמעון בן לקיש עד כדון לא תסלת מפיים על חדא ואת ממטי לן אחרינא אמ' ליה אם כן מאי למדרש עלה אמ' ליה כדאמור באמינו לאה הכת' מדבר שנ' ותצא דינה בת לאה תלה הכת' סרחון הבת באמה כד אמרי אינאשי לית תורתא עגישא עד דברתה בעיטה וכי אמינו לאה זונה היתה חוס ושלום אלא מקיש יציאה ליצאה לפי שכת' בלאה ותצא לאה לקראתו בדבר הקל לפיכך תלה בדינה יציאה ותצא דינה בת יעקב אין כת' כן אלא בת לאה הוי כאמה בתה, ובירושלמי שם א"ל לא טב דקליל לי דלא באפוי חד זמן אלא באפיי תלתא זימנין א"ל מהו דין דכתיב הנה כל המושל עליך ימשול לאמר כאמה בתה וכי אימינו לאה זונה היית דכתיב ותצא דינה א"ל לפום דכתיב ותצא לאה לקראתו פשטון יציאה מיציאה, ובתנחומא מ"ב וישלח שם הפתיחה בסגנון קצר וש"ה הנה כל המושל עליך ימשול לאמר כאמה בתה רבינו שאל לר' חייא מה אתם אומרים כאמה בתה. א"ל כמזבח כן כהניו הטריח עלינו רבי הרבה א"ל אמור אמת מה אתם אומרים א"ל כנשיא כן הדור ד"א כאמה בתה זו דינה מה כתיב בלאה ותצא לאה לקראתו ואף כאן ותצא דינה וע' גם בתנחומא וישלח שם [ובשכל טוב צד 189 מפרש ותצא וכו' למה פתח הכתוב ותצא מלמד שחסרונה נתלה באמה שכשם שיצאת אמה מקושטת לקראת יעקב לדבר מצוה וכו' כך יצאת בתה מקושטת לפריצות וראתה בזונה ולא מיתתה, וע' לעיל צד 841]: 4 וכחכה. כ"ה בכי"ל ובכ"י שציינתי ובילקוט כאן וכן בפי' ב"ר כי"מ וכי"א מלשון אחר וכחכה וכו' כלומר כמו שהגדודים אורבים (אורבים והורגים) לאיש והכי פשטיה דקרא, ובמקרא כתוב וכחכי ביו"ד תחת ה"א, וע' בראב"ע וברד"ק [ובכי"א א' הגי' וכתיב וכחכה, וכן נוסף וכתי' בכי"א ב' בין השורות]: 5 תלמוד לומר וכו'. כ"ה בכי"ל ובסמוך בכי"ו וכי"ג ת"ל דרך וכו', וטעם זו הגי' שדרשו הכתוב בשמעון ולוי לשבח כשם שהליסטין הללו וכו' והורגין בני אדם ונוטלים ממונם כך עשו שמעון ולוי בשכם בתמיה ת"ל חבר כהנים כשם שהכהנים הללו וכו' ליטול חלקם כך עשו שמעון ולוי בשכם דרך ירצחו וכו' מדרך ודין ריצחו בשכם כי זמה עשו אנשי שכם ויאמרו הכזונה וכו' אמרו מה הם נוהגים בנו וכו' ומי גרם לאותה המעשה ותצא דינה, וכן כפרש בפי' ב"ר הנדפס מדרך רצחו וכו' כלומר מן הדין עשו ולא בשביל ממון למה כי זמה עשו כבני אדם של הפקר ולא נתנקם, ובכי"פ וכי"כ הגי' כן מדרך ודין רצהו שמעון ולוי כו', וזה גם טעם הגי' בדפוסים אלא כחבר כהנים אתמהא (ואתמהא מלת הפלאה), ובא"א מחק מלת אלא [וכ"ה בכי"ת וע' בחי' הרד"ל], ובמ"כ הגיה עפ"י גי' הילקוט כאן ובהושע חבר כהנים כשם וכו' וכתב וגירסת הספר יש לישבו וכו' וע' גם ביפ"ת וביד"מ, והגי' אלא איתא גם בכי"ו וכי"ג [פי' זה דחוק, כי לא מצינו דרך במשמע דין, ולדעתי נראה שדרשו דרך במובן גילוי עריות וכמו שאמרו לעיל צד 801 אין דרך אלא גילוי עריות וכו', ופי' המאמר הוא יכול כשם שהליסטין הללו וכו' והורגין בני אדם כך עשו שמעון ולוי ת"ל חבר כהנים, אבל גם על חבר כהנים אפשר לומר שהם מתחברים ליטול חלקם וכן עשו שמעון ולוי בשכם שנתחברו לרצוח כדי ליטול את הבזה, וכמו שאמר כעין

ג החיה אשר בלבנון וגו' (מ"ב יד ט) החוח אשר בלבנון זה חמור אבי שכם, שלח אל 61c
הארז אשר בלבנון (שם שם) זה יעקב, תנה את בתך לבני (שם שם) שכם בני חשקה נפשו
בבתכם (בראשית לד ח), ותעבור חית השדה אשר בלבנון ותרמס את החוח (מ"ב שם שם) ואת
חמור ואת שכם בנו הרגו (בראשית לד כו), ומי גרם ותצא דינה:

ד ר' יהודה בר סימון פתח אל תתהלל ביום מחר וגו' (משלי כז א) ואת אמרת וענתה בי
צדקתי ביום מחר (בראשית ל לג) מחר יוצאה בתך ומתענה ותצא דינה:

[ר' הונא בשם ר' אבא הכהן בר דלא פתח למס מרעהו חסד (איוב ו יד) אמר לו
הקב"ה מנעת חסדה מאחיך כמה דנסבה לאיוב לא גיירתיה, לא ביקשתה להינשא למהול הרי היא
נישאת לערל, לא בקשתה להינשא דרך התר הרי היא נשאת דרך איסור הה"ד ותצא דינה:]

1 ילקוט כי קל"ד, ילק' מלכים כי רל"ג, ברייתא דל"ב מדות מדה כ"ו, תנחומא מ"ב וישלח סי' ע"ו, תנחומא שם: 5 לעיל לד 862 וש"נ: 7 לעיל לד 907:

1 החוח] כתי' ~ ח, הה"ד ~ א^{1}א^{02} | וגו'] ו, שלח אל הארז דפת, שלח.. הארז וגו' אב, שלח.. הארז אשר בלבנון וגו' ח, ל' ג | החוח — בלבנון] החח.. בלבנון ד^{1}, החוח פב, ל' ג | אבי שכם ל' ואני (מלכים) | שלח אל ל' ת | 2 אשר בלבנון] חני, ל' דפואכתי (שם) | לבני] פאנכי, ~ לאשה דוהת | 3 * בבתכם דחאתי] בביתכם כ, בבתיכם ג, בבתכם וגו' ו, בבתכם תנו אותה לו לאשה ל^{0}, ל' ל | ותעבר ג | חית | * אשר — החוח ל^{0}ג] אשר.. ותרמוס.. החוח חאב, אשר.. ותרמס ל, ותרמס וגו' ו, ותרמוס ד, ותרמסס ת, וגו' פ, אשר בלבנון זה שמעון ולוי ותרמס את החוח י (שם), ל' י | את חמור י, זה שנ' את חמור ח | 4 ואת שכם] ושכם ת | ^{0} בנו] ל' ד | הרגו] הרגו לפי חרב פחאנכתי, וגו' ו | ומי] פוכ, כי דחאנתי | דינה] פוכ, ~ בת לאה דחאנתי | 5 יודה ו | בר'] ואנכת | ביום — וגו'] ג, ביום מחר דפאכת, ביום.. כי לא תדע מה ילד יום ה, וגו' ו | ואתה אמרת ח, ואת אמ' א^{2}, ואת אמר נכ, ותמר ו | 6 ** ביום מחר] ל' ל | בתך (ביתך ו) יוצאה דפוחאכת, בתך יוצא ג | * ומתענה — דינה] ומתענה הדה היא ותצא דינה ו, ומתענה ותצא דינה בת לאה ג, ומתענה הה"ד ותצא דינה וגו' ד, ומתענה הה"ד (שנ' ח).. דינה בת לאה חאת, ומתענה פב, וגו' ל | 7 * ר' הונא — ותצא דינה] ל' ל | * ר' — פתח] ר' חונייא (חוניא אג) בשם אבא (ר' אבא א) כוהן (כהן אג) בר דלייה (בר דלא א, בר דלית ג) פתח ואג, ר' הונא בשם ר' אבא בר כהנא פתח פב, ר' חנינה בש"ר אבא הכהן בר דליא פתח ת, ר' חנינא בשם ר' אבא הכהן בר (בר' ד^{1}) אליעזר פתח ד, ר' אבהו פתח כתיב ח | * למס — חסד] דפא^{2}גכת, למס מרעהו א^{1}, למס.. חסד וגו' ו, למס.. חסד יראת שדי יעזוב ח | * אמר — הקב"ה] פב, ל' דוחאגת | 8 * מנעת חסדה] מנעת הסדא וא^{2}נכ, מנעת חסדך פחא^{1}, מנעת חסד דת | * מאחוך] פ, מאחיך ת, מן אחוך דוחאג, מן אחיך כ | * כמה] ל' | * דנסבה לאיוב] דנסבת לאיוב וחג, דאנסבת לאיוב ב, היא נסבת לאיוב שאינו לא גר ולא מהול ד, הא נסיבת לאיוב לא גר ולא מהול ת, דנסבת (דנסיבת ר^{2}) לאנס א^{2}בר^{2}, אלו דנסבת לברתך לאנס א^{1}א^{02}, דנסיבת לאינש ר^{1}, דנסיבת כ | * לא גיירתיה] א^{2}ר^{1}, לא גיירתה חא^{1}ב, לא גיירתא ר^{2}, לא גירתה ו, לא גיירת ג, לא גיירתיה אתמהא כ, ל' דת | * לא — לערל] לא (ולא וח) בקשת (בקש' ד^{1}, בקשתה וא^{2}, ביקשת ג) להשיאה (להנשא ואג) למהול הרי היא (הרי א^{2}) נשאת (נישאת חג) לערל דוחאגת, לא ביקשת להשיאה למהול דרך היתר הרי נשאת לערל דרך איסור כ | 9 * לא — איסור] לא בקשת להשיאה (להינשא ג, להנשא א) דרך התר (היתר חא^{2}, בהיתר ת) הרי (הרי היא האגת) נישאת (נשאת א) דרך איסור דחאגת, לא ביקשתה להינשא דרך התיר הרי היא נשאת דרך אסור ו, ל' כ | * הה"ד ותצא דינה] ותצא דינה גכת, ותצא דינה וגו' ד, ותצא.. בת לאה ו, הה"ד ותצא.. לאה א |

זה ר"א במכות י' א' שהיו מתחברין להרוג נפשות ככהנים הללו שמתחברין לחלוק תרומה בבית הגרנות, ת"ל דרך ירצחו בשביל דרך דהיינו זנות ריצחו ולא להנאתם שאמרו הכוונה וכו'] ובתנחומא שם דרשו וכתבי איש גדודים זה יעקב שנקרא איש תם שהיה מחכה בניו הבאין מן הגדוד חבר כהנים זה בניו שנקראו ממלכת כהנים דרך ירצחו שכמה למה כי זמה עשו וכו' ועיי"ש: 3 ותעבור וכו'. דרשו חית השדה אשר בלבנון זה שמעון ולוי, ובילק' מלכים הגי' כן, ובמה"ג עמו' 524 הועתק זש"ה החוח וכו' החוח אשר בלבנון זה חמור אבי שכם שלח אל הארז אשר בלבנון זה יעקב תנה את בתך לבני לאשה שכם וכו' בבתכם תנו נא אותה לו לאשה ותעבר חית השדה אשר בלבנון זה שמעון ולוי שמשולין בחיות ותרמוס וכו' הרגו לפי הרב, ובתנחומא מ"ב שם בסגנון אחר ובהוספת הראיות מן הפסוקים זש"ה החוח אשר בלבנון זה היה חמור אבי שכם שלח אל הארז וכו' זה יעקב שנאמר צדיק כתמר יפרח כארז בלבנון ישגה תנה את בתך לבני לאשה שהוא אומר תנה נא אותה לו לאשה ותעבר חית השדה אלו השבטים שהיו משולים בחיות שנאמר גור אריה יהודה וכו' וע' גם בתנחומא שם, וכבר נדרש בברייתא דל"ב מדות שם ממשל כיצד וכו' כיוצא בו החוח אשר בלבנון וגו' וכי מה נשואין יש בחוח ובארזים אלא כנגד שכם ויעקב אבינו וכו': 5 ר' יהודה וכו'. פתיחה זו היא לעיל צד 852 מאמר ריב"ס לפי וענתה בי וכו', ובכי"ל קטוע וענתה בי צדקתי מחר יוצאה בתך וגו' והשלמתי ביום מחר מחר וכו' ומתענה ותצא דינה ועה"ג, ובפי' ב"ר כי"ם וכי"א מל"א מפרש ואת אמרת וענתה בי צדקתי ביום מחר כלומר לא יזכה אדם עצמו למחר דהא מחר ביעקב יוצאת בתך ומתענה ולא ידע מה יארע (אירע) לו למחר, ובשכל טוב צד 195 לפי שאמר יעקב אבינו וענתה בי צדקתי לכך הכריזו עליו מן השמים אל תתהלל ביום מחר וכו' למחר בתך יוצאת ומתענה שנאמר ותצא דינה: 7 ר' הונא וכו'. בכי"ל הושמטה כל הפתיחה והשלמתיה עפ"י המאמר לעיל צד 907 וגי' שאר הספרים, ובכי"פ מקוטעה ר' הונא וכו' מנעת חסדך מאחוך וכו', ובדפוסי' נשתבש ר' חנינא בשם ר' אבא הכהן בר אליעזר פתח וכו' היא נסבת לאיוב שאינו לא גר ולא מהול, וע' במ"י לעיל שם, ובשכל

ר׳ שמעון בן לקיש פתח ויצב שם מזבח ויקרא לו אל אלהי ישראל (בראשית לג כ) אמר לו אתה אלוה בעיליונים ואני אלוה בתחתונים, [ר׳ הונא בשם ר׳ שמעון בן לקיש אפילו הזן הכנסת אינו נוטל סררה לעצמו ואת נטלתה סררה לעצמך, מחר בתך יוצאה ומתענה הה״ד ותצא דינה וגו׳]:

ה ר׳ יהושע דסכנין בשם ר׳ לוי פתח ותפרעו כל עצתי (משלי א כה) ה״ה ויבן י״י אלהים את הצלע (בראשית ב כב) ויבן כת׳ התבונן מאיכן לברותה, אמר לא אברא אותה מן הראש שלא תהא מיקלת ראשה [ולא מן העין שלא תהא סוקרנית, ולא מן האוזן שלא תהא צייתנית, ולא מן הפה שלא תהא דברנית. ולא מן הלב שלא תהא קינתנית, ולא מן היד שלא תהא מישמשנית, ולא מן הרגל שלא תהא פורסנית אלא ממקום צנוע באדם אפילו בשעה שאדם עומד ערום איתו מקום מכוסה, ועל כל אבר ואבר שהיה בורא היה אומר לה אשה צנועה אשה צנועה, אפעלפיכן ותפרעו כל עצתי ותוכחתי לא אביתם, לא בראתי אותה מן הראש והרי היא מיקלת ראשה ותלכנה נטויות גרון (ישעיה ג טז), ולא מן העין והרי היא סוקרנית ומסקרות עינים (שם שם), ולא מן האוזן והרי היא ציתנית ושרה שומעת פתח האהל (בראשית יח י), ולא מן הלב והרי היא קונתנית ותקנא רחל (שם ל א), ולא מן היד והרי היא ממשמשנית ותגנוב רחל את התרפים (שם לא יט) ולא מן הרגל והרי היא פרסנית ותצא דינה]:

1 לעיל לד 949 : 4 לעיל לד 162 וס״כ:

1 * ר׳ שמעון — ותצא דינה וגו׳] ר׳ שמעון.. בתחתונים וכול׳ ל, ר׳ שמעון בן לקיש פתח ויצב.. ויקרא וגו׳ ר׳ שמעון בן לקיש (אמ׳ ן°) ויקרא לו אל אלהי ישראל אמ׳ לו אתה.. בעליונים ואני.. בתחתונים ר׳ הונא בשם שמעון בן לקיש אמ׳ אפילו.. שררה.. ואתה נוטל סררה.. מחר יוצא ביתך.. הדה היא דכת׳ ותצא דינה ן, ר״ש פתח ויצב.. ישראל אר״ש בן לוי אמ׳ לו יעקב אתה.. בעליונים ואני.. בתחתונים אמ׳ לו הקב״ה אפי׳.. שררה.. ואתה היית נוטל שררה.. מחר בתך יוצאה.. הה״ד ותצא דינה בת לאה א[1], ר״ש פתח ויצב.. ויקרא לו וגו׳ ארשב״ל א״ל אתה אלוה בעליונים וכ׳ בסמוך א[2], ריש לקיש פתח ויצב שם מזבח כל כדכת׳ בפרשת ע״ט עד סופא ב, ר׳ תנחומא פתח אדם אחד (פתח אחד ת) מאלף מצאתי ואשה בכל אלה לא מצאתי דת, ל׳ פג | 4 * ר׳ יהושע — ותצא דינה] ר׳ יהושע בן לוי פתח ותפרעו.. שלא תהא מקלת ראש וכול׳ הוא כתוב בעינייגו ל, ר״י דסכנין בשם ר׳ לוי פתח ותפרעו כל עצתי וכו׳ בפ׳ י״ח פ, ר׳ יהושע דסכנין בש״ר לוי פתח ותפרעו כל עצתי ותוכחתי לא אביתם הה״ד ויבן י״י אלהים את הצלע וכו׳ בפרשת י״ח ותצא דינה בת לאה א[2], ר׳ שמעון דסכנין בשם ר׳ לוי פתח ותפרעו כל עצתי הה״ד ויבן י״י אלהים את הצלע כדכת׳ י״ת עד ותצא דינה כ, ר׳ יהושע דסיכנין בשם ר׳ לוי פתח ותפרעו כל עצתי וגו׳ הדהי ויבן י״י את הצלע ויבן כתיב התבונן לברותה אמר אמ׳ לא נברא אתה מן הראש שלא תהא מקלת את ראשה ולא.. סורקנית ולא.. צוותנית ולא.. שלא דברנית ולא.. קונתנית ולא.. ממשמשנית ולא.. פרננית ועל כל אבר ואבר שהיה בה היה או׳ לה אשה.. צנועה א׳ע׳פ׳כ׳ ותפרעו כל עצתי לא.. מקלת ראשה.. גרון ולא.. סורקנית שנא׳ ומסקרות.. ולא.. צוותנית שנ׳ ושרה שומעת ולא מן הפה והרי היא דברנית ותדבר מרים ואהרן במשה ולא מן הלב.. קונתנית שנ׳ ותקנא רחל באחותה ולא.. ממשמשנית שנ׳ ותגנב רחל ולא מן הרגל והלא היא פרסנית שנ׳ ותצא דינה בת לאה ומהיכן ר׳ אבא כהן בר דליה מייתי לה מן הדא למס מרעהו חסד ר׳ יהודה בר׳ סימון מייתי לה מהכא אל תתהלל ביום מחר וגו׳ ר׳ שמע׳ בן לק׳ מייתי לה מהכא ויבן שם מזבח ר׳ יהושע דסיכנין מייתי לה מהכא ותפרעו כל עצתי כולהם כטעם המפורש למעלה ג, ר׳ יהושע דסכנא בשם ר׳ שמעון פתח ותפרעו כל עצתי וגו׳ הדה היא דכ׳ ויבן י״י אלהים את הצלע וגו׳ ר׳ יהושע דסכ׳ בשם ר׳ לוי ויבן כתב התבונן מאיכן לבראתה אמ׳ לא נברא אותה מן הראש גרש דכתב ראשה עד ממי והרי היא פורדנית ותצא דינה בת לאה ומאיכן היה ר׳ חוניא בשם אבא כוהן בר דלייה מייתי לה מן הכה למס.. ר׳ יודה בר׳ סימון מייתי לה מן הכה אל תתהלל ביום וגו׳ ר׳ שמעון בן לקיש מייתי לה מן הכה ויבן שם מזבח וגו׳ ר׳ יהושע דסכ׳ בשם ר׳ לוי מייתי לה מן הכה ותפרעו כל עצתי וגו׳ כולהם כטעם המפורש למעלן ותצא דינה ן, ר׳ יהושע בן לוי פתח ותפרעו כל עצתי ותוכחתי לא אביתם ויבן י״י אלהים את הצלע מחו ויבן התבונן מהיכן לבראותה אמ׳ לא אברא אותה מן הראש שאילו אעשה כן תהא מוקפת ראשה וכו׳ כדכתי׳ בפרש׳ י״ח עד ותצא דינה בת לאה ומהיכן היה ליה לר׳ הונא בש״ר אבא כהן ברדלא מייתי לה מהכא למס.. ר׳ יהודה בר סימון מייתי לה מהכא אל תתהלל ביום מחר ר״ש בן לקיש מייתי לה מהכא ויבן שם מזבח ר׳ יהושע דסכנין בשר״ל מייתי לה מהכא ותפרעו כל עצתי כולם כטעם המפורש למעלה הה״ד ותצא דינה בת לאה א[1], ר׳ יהושע בשם ר׳ לוי פתח ותפרעו כל עצתי הדא הוא דכתיב (הה״ד ד[1]) ויבן י״י אלהים את הצלע ויבן התבונן מהיכן לבראותה וכו׳ ר״ל מייתי לה מהכא ויבן שם מזבח ד, ר׳ יהושוע דסכנין בש״ר לוי אמ׳ ותפרעו כל עצתי ותוכחתי לא אביתם הה״ד ויבן י״י את הצלע ויבן התבונן לבנותה מהיכן ריש לקיש מייתי.. מזביח ת |

טוב שם מפרש רב הונא אמר למס מרעהו חסד זה יעקב שמנע את בתו מעשו אחיו לפיכך יראת שדי יעזוב שאם השיאה לו היה חוזר למיטב: 1 ר׳ שמעון וכו׳. פתיחה זו היא המאמר שנסדר לעיל כוף פע״ט לפ׳ ויצב שם מזבח וכו׳, ובכי״ל קיטע ואני אלוה בתחתונים וכול׳, והשלמתי כמו לעיל שם, וכן קיטעו בכי״א ב׳ ובכי״ב ועת״ג, והפתיחה בשלימותה בכי״ו וכי״א א׳, ובכי״פ וכי״ג ליתא כלל, ובדפוסי׳ נמצא במקומה פתיחה אחרת מקוטעת ר׳ תנחומא פתח אדם אחד מאלף מצאתי ואשה בכל אלה וכו׳ בלי שום דרש לזה הפסוק אדם אחד וכו׳: 4 ר׳ יהושע וכו׳. גם פתיחה זו שהיא בעצמה המאמר שנסדר לעיל פי״ח צד 162 קיטע בכי״ל ר׳ יהושע

א ב) ותצא דינה בת לאה ר׳ ברכיה בשם ר׳ לוי לאחד שהיה בידו ליטרא בשר, כיון שגילה אותה ירד העוף וחטפה ממנו, כך ותצא דינה מיד וירא אותה שכם בן חמור וגו׳, ר׳ שמואל בר נחמן שגרו בה דרעה. ויקח אתה וישכב אותה כדרכה ויענה שלא כדרכה:

ה) ויעקב שמע כי טמא וגו׳ והחריש יעקב וגו׳ הה״ד ואיש תבונות יחריש (משלי יא יב):

1 ילקוט ר׳ קל״ד, תנחומא מ״ב וישלח סי׳ י״ט, [ופי׳] תנחומא שם סי׳ ז׳, מדרש קהלת פ׳ חבל נוען (י׳ ח׳): 4 ילקוט שם:

1 ותצא — לאה] חג. ותצא דינה פב. ל׳ דואתי | * לאחד דפגת] לאחר לוי. אחר כי. משל לאחד ח. משל למה הדבר דומה לאחד א׳ | ² שהיה בידו דפוחאכת] שיש בידו י. שהיה לו ג. שהיה ל | ליטרא] פחאגב. ליט׳ י. ליטרה אחת ן. ליטר׳ א׳ ד¹. ליטרא אחד (אחת ת) דת | של בשר | כיון] פאב. וכיון דוהגתי | ² שגילה] פוחאגבת. שגלה די | אותה ל׳ אב | בא העוף פאכת. ירד העוף עליה ו¹ | וחטפה דפוהגבתי. ונטלה א | ממנו ל׳ פחאגב | דינה] פ. ~ בת לאה דוחאגתי | * מיד דפוחאגבת] ל׳ לי | וגו׳] ל׳ | ³ שמואל] שמעון ו | נחמן] ג. ~ אמר דואבת. א׳ פ | שגרו] ד¹. שגרי וא׳ג. שגלי ל׳. שגלה ד. שגילה ת. שגלתה א²א°ב. וירא שגילה פב | בה] לה פב. ל׳ א²ב | דרעה] פוא¹. דרעא ל°גב. דרועה דת | ויקח אתה] ויקח אותה פחא¹גב. ל׳ דוא²תי | וישכב — שלא כדרכה] חי. וישכב אותה ויענה וישכב.. ויעניה שלא כדרכה דת. וישכב אותה ויענה (ויעניה כ) כדרכה ושלא כדרכה פואגב | 4 * ויעקב — והחריש — וגו׳] ויעקב שמע כי טמא וגו׳ לוא. ויעקב.. טמא את דינה בתו ג. ויעקב.. בתו והחריש יעקב ד. ויעקב.. בתו ובניו היו את מקנהו בשדה והחריש יעקב עד בואם ת. ויעקב שמע והחריש יעקב פ. ויעקב.. את דינה וגו׳ והחריש יעקב עד בואם כ. והחריש.. עד בואם חי | ** ואיש תבונות] איש נבונות ל | יחריש] יהרסינה ד¹ |

כן זוי פתח ותפרעו׳ כל עצתי היה ויבן וכו׳ כאיכן לברותה לא אברא וכו׳ שלא תהא מקלת ראש וכולי הוא כתוב בעיניינו והשלמתי כלשון המאמר לעיל שם והגהתי ר׳ יהושע דסכנין בשם ר׳ לוי פתח וכו׳ אמר לא אברא וכו׳ שלא תהא כיקלת ראשה וכו׳, וכן הגהתי באמצע הפתיחה והרי היא מיקלת ראשה וכו׳, ובכי״ם וכי״א א׳ וב׳ וכי״ב קיטעו ג״ב ורמזו אל המאמר לעיל פ״ח, ובדפוסי׳ קיטעו ויבן התבונן מהיכן לבראותה וכו׳, ובכי״ו קיטע בסגנון המורגל בזה הכ״י (ועי׳ בט״י לעיל צד 941) אמ׳ לא נברא אותה מן הראש גרש דכתב ראשה עד מטי והרי היא פורדגית ותצא דינה בת לאה, ובשלימותה הפתיחה בכי״ג, ועוד איתא בכי״ו ומאיכן היה ר׳ הוניא בשם אבא כוהן בר דלייה מייתי לה מן הכה למס מרעהו חסד ר׳ יודה בר׳ סימון מייתי לה מן הכה אל תתהלל ביום וגו׳ ר׳ שמעון בן לקיש מייתי לה מן הכה ויבן שם מזבח וגו׳ ר׳ יהושע דסכ׳ בשם ר׳ לוי מייתי לה מן הכה ותפרעו כל עצתי וגו׳ כולהם כטעם המפורש למעלן ובאיזה שינויים זה המאמר גם בכי״ג וכי״א א׳ ועח״נ, ושיור מזה המאמר נמצא בדפוסי׳ ר״ל מייתי לה מהכא ויבן שם מזבח, ובגליון מדרש אב״א הושלם ומהיכן ר׳ הנינא בשם ר׳ אבא הכהן מייתי לה מן הכא למס מרעהו חסד ר׳ יהודה בר סימון מייתי לה מן הכא אל תתהלל ביום מחר ר׳ יהושע דסכנין מייתי לה מן הכא ותפרעו כל עצתי, ובפי׳ ב״ר הנדפס מפרש מייתי לה מן הכא ויבן שם מזבח וגו׳ ויקרא לו אל על שקרא עצמו אל (ותיבה שנשתבש בזה המאמר בכי״ו וכי״ג וכי״א א׳ ובפי׳ ב״ר ובדפוסי׳ ויבן שם וכו׳ וצ״ל ויצב שם וכו׳ שנדרש בפתיחת ר״ש בן לקיש), ומעם המאמר ומאיכן היה וכו׳ כאיכן אירע ליעקב שנכשל בדינה, ובתנחומא מ״ב וישלח סי׳ י״ט ויקח אותה וישכב אותה ויענה ומאיזו חטייא בא עליה הערל כתיב למס מרעהו חסד וכו׳ נטל יעקב דינה ונתנה בתיבה וכו׳ א״ל הקב״ה הכבתה אותה ממנו הייך לאדם ערל היא מתוקנת הוא דכתיב למס מרעהו חסד וכו׳ ועי׳ במ״י לעיל צד 908 [וראה גם תנחומא מ״ב שמיני סי׳ ג׳ ותנחומא שם סי׳ ב׳], ובתנחומא מ״ב שם סי׳ ו״ז בסגנון אחר הפתיחה וז״ה ותפרעו כל עצתי וכו׳ מדבר בחוה וכו׳ אמר הקב״ה אם אני בורא אותה מן הראש של אדם וכו׳ (ועי׳ במ״י לעיל צד 162) אמרתי אם בורא אני אותה מראשו רוחה גסה עליה שנאמר ויאמר ה׳ יען כי גבהו בנות ציון וגו׳ ומעיניו מסקרות עינים ומאזנים וסרה שומעת ומפיו ותדבר מרים ומידיו ותגנוב רחל ומרגליו היא נכנסת ויוצאה ותצא דינה הוי ותפרעו כל עצתי וגו׳: 2 כך ותצא דינה. [בכי״ת הובא מאמר זה בטעות שתי פעמים, ובפעם הראשונה אחר המלות ר׳ יהושע דסכנין בש״ר לוי אמר (ע׳ ח״נ במאמר הקודם) הגי׳ משל לאחד וכו׳ ליטרא אחת של בשר וכו׳ ירד העוף וכו׳ ובפעם שניה ר׳ ברכיה בש״ר לוי אמ׳ לאחד וכו׳ ליטרא אחת בשר וכו׳ בא העוף וכו׳] ובתנחומא מ״ב שם מאמר כתמי׳ לראות בבנות הארץ לראות ליראות למה הדבר דומה למי שהיה מהלך בשוק והתיכה בידו ראה אותה כלב אחד והיה מהלך אחריה וחטפה ממנו כך היתה דינה יוצאת לראות וראה אותה שכם וחטפה ד״א לראות בבנות הארץ כיון שבאו בני יעקב לארץ ישראל התחילו מראין כהן ועיסקן וטיין וכו׳ וגויין ותצא דינה בת לאה לראות וליראות וכו׳, ואולי ג״כ מעם מאמר רשב״נ הקשה שגרו בה דרעה (דרעא) ומשל הוא בלא״ר שלהו בה זרוע נאה, והגי׳ שגרו בה איתא גם בדפ״ר, ובכי״ו וכי״א א׳ וכי״ג שגרי בה, וגי׳ שהגיהו הגי׳ הקשה ע״י הגירסאות שגלי בה שגלה בה שגילה לה שגלתה, ובילקוט לא הועתק זה הדרש ולא נתפרש בפי׳ ב״ר ולא הוזכר בלק״ט ושכל טוב, וגי׳ הדפוסים שגלה בה וכו׳ מפרש ביפ״ת כלו׳ שנתגלה זרועה ועל ידי זה ראה ביפיה כי לא יתכן שלא כסתה פניה ביציאתה וכן במ״כ י״ל נתגלה בה זרוע שלה וזהו וירא, ופירוש זה אינו כטעם הדרש לראות ליראות [ולדעתי נראה שר״ש בר נחמן בא לפרש את כפל לשון וישכב אותה ויענה, כמו המאמר הסתמי שבא אחריו, ומפרש ויענה שלא בא עליה כדרך הארץ שהאשה נהנית ממנה, אלא גרי בה דרעא כלומר ירה בה זרע (דרע בלא״ר הוא כמו זרע בלשון עברי), ויענה שבא עליה דרך איברים ודש מבחוץ (ע׳ יבמות נ״ה ב׳ ובפירש״י שם ואולי גם הדרש ביומא ע״ז ב׳ ויענה מביאות אחרות יש לפרש כן), וגרי יש לפרש מלשון גיר, חץ (ע׳ בערוך השלם ע׳ גרד א׳) או מלשון גור, וזה ענינו כדרך הישר (ע׳ במ״י לעיל צד 908) וע׳ גם כנהדרין ס״ד א׳ דלא ליגרי איניש בקרובותיה, ופירוש אחר הוא ויענה שלא כדרכה, וסעד לפירושי הוא שבגליון כי״ו כתוב קודם זה ויש אומ׳, ואפשר שגם הגי׳ שלפנינו ויקח אותה (בלי שום הדרש) נשתבשה כן ויש אומרים, והי׳ כתוב בר״ת וי״א ופתרוה בטעות ויקח אתה], ובמאמר רשב״נ נעדר׳ בכי״ל, ובכי״ג מלת אמר ועי׳ לעיל צד 53 וצד 366: 3 ויקח אתה. וכן אתה בכי״ל לעיל פעמים שונות ועי׳ לעיל צד 719 ובמ״י שם בד״ה מבת אתה, והגי׳ וישכב אותה כדרכה וכו׳ איתא גם בפירש״י עה״ת ובפי׳ ב״ר הנדפס וכן הועתק במה״ג ובשכל טוב שם [ובמדרש אגדה], ובלק״ט הגי׳ וישכב אותה ויענה כדרכה ושלא כדרכה ועח״נ, ובפי׳ ב״ר כי״ם וכי״א מפרש וישכב אותה ויענה שני פעמים כדרכה ושלא כדרכה, ובמ׳ קהלת שם בדפ״ר וד״ו וישכב אותה כדרך ארץ ויענה כמשכב זכור, וביומא ע״ז ב׳ דרשו ויענה מביאות אחרות ועי׳ בפירש״י ומהרש״א שם: 4 ואיש תבונות וכו׳. בכי״ל נשתבש איש נבונות

ז) ובני יעקב באו מן השדה כשמעם וגו' איסי בן יהודה א' חמשה מקראות בתורה שאין להם הכרע ואילו הן שאת (בראשית ד ז) ארור (שם מט ז) מחר (שמות יז ט)

1 ילקוט ר' ל"ז, מכילתא בשלח מסכת' דעמלק פ"א, ברייתא דמלאכת המשכן פ"י, ירוש' עבודה זרה פ"ב מ"א נ', יומא נ"ב א', שיר השירים רבה פ' כי טובים דודיך (א' ב'), תנחומא בשלח סי' כ"ו, אדר"נ נו"ב פמ"ד, והזהיר תצוה (ל"ד א'):

1 ** ובני] בני ל | כשמעם וגו'] ח, כשמעם ויתעצבו כ, כשמעם דאגת, וגו' ן | אומר פוהא[2]א[01]גכרי, אמר דא'ת | חמשה] פוהא'גר, ה' א[2]י, חמש כ, ד' ד[1]י, ארבעה דת | 2 בתורה] פוחאגבי, ל' דתר | שאין] אין דת | להן גבי | ואילו] וג, ואלו דהאתרי, אילו פ, אלו כ | ארור] מחר פג, כשמעם ר | * מחר והאי] ומחר ל, ארור פגר, ל' דת |

והגהתי, ובדפ"ר נשתבש ואיש תבונות יהרסינה ועי' משלי כ"ט ד': 1 חמשה מקראות בתורה. כן הגירסא הנכונה, ובכי"ל וכי"ו וכי"ת וכי"א א' וב' ובילקוט לנכון כסדר המקראות כמו שהן כתובים בתורה שאת ארור מחר משוקדים וקם (ובכי"ל כתוב ומחר ומשוקדים והגהתי), ולאיסי בן יהודה אילו חמשה המקראות בתורה אין להם הכרע בקריאתם (ועי' יומא נ"ב א' ועי"ע ביפ"ת ובמנחת שי לשמות כ"ד ה'), וגירסא משובשת בדפוסים ארבעה מקראות אין להם הכרע וכו' שאת ארור וקם משוקדים, ובכי"ל וכי"פ וכי"א א' וב' וכי"ב איתא רק עיקר המאמר ולא נתפרש שאין להם הכרע אם התיבות שאת ארור וכו' נקראות למעלה או למטה, וכ"ה ביומא שם והתניא איסי בן יהודה אומר חמש מקראות בתורה אין להם הכרע שאת משוקדים מחר ארור וקם ועי' גם בד"ס (ובתוספות שם בד"ה שאת וכו' הקשו דלא נקטינהו כסדר שהן כתובים בתורה ועיי"ש בהגהות הגרי"ב), ובילקוט ר' ל"ז הועתק המאמר ר' איסי וכו' עם המאמר שלאחריו ר' תנחומ' מוסיף וכו' מב"ר אעפ"י שנרמז באמצע המאמר בילקוט דפ"ר הוציאו לו ובדפוסי ילקוט המאוחרים יומא פ"ב דף נ"ב), ובשכל טוב צד 190 הובא ג"כ דתנן חמש מקראות הן שאין להם הכרע ואלו הן שאת ארור מחר משוקדים וקם ר' תנחומא מוסיף וכו' (ולא בדיוק שם ובני יעקב באו מן השדה כשמעם זה אחד מחמש המקראות וכו'), והפירוש שאין להם הכרע בקריאתם מבואר בהנוסחא שניתוספה בגליון כי"ל כנ' בכתב הספר (הלא) שאת אם תטיב שאת או שאת אם לא תטיב עקרו שור ארור או ארור אפם וכו' וכ"ה באיזה שינוים בילקוט ובכי"ח ובכי"ג ועח"נ ובמה"ג עמו' 107, ובכי"ו קיטע חמשה מקראות בתורה שאין להם הכרע ואילו הן שאת ארור מחר משוקדים וקם גרש אה (וצ"ל או) וקם העם הזה, ובגליון מדרש אב"א נכמן ג"כ הגי' הנכונה איסי בן יהודה אומר חמש מקראות בתורה שאין להם הכרע ואילו הן שאת ארור מחר משוקדים וקם, שאת, שאת אם לא תטיב או אינו אומר כן אלא הלא אם תטיב שאת, ארור, כי באפם הרגו איש וברצונם עקרו שור ארור או אינו אומר כן אלא ארור אפם כי עז, צא והלחם בעמלק מחר או מחר אנכי נצב על ראש הגבעה ובמנורה ארבע[ה] גביעים משוקדים או אינו אלא משוקדים כפתוריה ופרחיה הנך שוכב עם אבותיך וקם או אינו כן אלא וקם העם הזה וזנה, והמאמר בנגון זה הארוך נמצא כבר במכילתא שם בזה"ל איסי בן יהודה אומר חמשה דברים יש שאין להם בתורה הכרע שאת ארור מחר משוקדים וקם שאת (מנין) הלא אם תיטיב שאת או שאת ואם לא תיטיב ארור אפם כי עז או כי באפם הרגו איש וברצונם עקרו שור ארור מחר אנכי נצב על ראש הגבעה או צא הלחם בעמלק מחר משוקדים כפתוריה ופרחיה או ובמנורה ארבעה גביעים משוקדים וקם העם הזה וזנה או הנך שוכב עם אבותיך וקם אלו חמשה דברים יש בתורה שאין להם הכרע ועי' במ"ע שם, וכן בברייתא דמלאכת המשכן שם איסי בן יהודה אומר המשה דברים בתורה אין להם הכרעה אלו הן שאת ארור מחר משוקדים וקם וכו' וכן הועתק בספר והזהיר (ובמכילתא ובזו הברייתא נפסקו המקראות תחלה לפי משמעם, ולמשוקדים כפתוריה ופרחיה או ובמנורה וכו' עי' בתוספות יומא שם), ובתנחומא שם איסי בן יהודה אומר המשה פסוקים יש בתורה ויש בהן חמשה תיבות שאין להם הכרע וסימן שא"ת ארו"ר מח"ר משוקדי"ם וק"ם שאת וכו', ובאדר"נ שם איסי בן יהודה אומר חמשה דברים צריכים הכרע שאת אם תטיב וכו' או שאת אם לא תטיב אינו אומר כך אלא הלא אם תטיב שאת ארור כי באפם הרגו איש וברצונם עקרו שור ארור אינו אומר אלא ארור אפם כי עז וכו' [מחר] ויאמר משה אל יהושע בחר לנו אנשים וצא הלחם בעמלק מחר אינו אומר כן אלא מחר אנכי נצב על ראש הגבעה משוקדים ובמנורה ארבעה גביעים וכו' אינו אומר כן אלא משוקדים כפתוריה ופרחיה וקם ויאמר ה' אל משה הנך שוכב עם אבותיך וקם אינו אומר כן אלא וקם העם הזה וזנה וכו' (וקצת משמע לפי זו הנוסחא שאיסי בן יהודה הכריע המקראות), ואיסי בן יהודה לא הוזכר בהמאמר בירוש' ע"ז שם ר' חונייא א"ר חמא בר עוקבא מקשי אם להפליגו בדברים היה מבקש היה לו להשיא בחמש השיאות שבתורה ואילו הן שאת ארור מחר משוקדים וקם הלא אם תיטיב שאת או שאת אם לא תיטיב כי באפם הרגו איש וברצונם עקרו שור ארור או ארור אפם כי עז ויאמר משה אל יהושע צא הלחם בעמלק מחר או מחר אנכי נצב על ראש הגבעה ובמנורה ד' גביעים משוקדים או משוקדים כפתריה ופרחיה ויאמר י"י אל משה הנך שוכב עם אבותיך וקם או וקם העם הזה וזנה, ושם גם המאמר שלפנינו בסמוך ר' תנחומא מוסיף הדא ובני יעקב באו מן השד' כשמעם או כשמעם ויתעצבו האנשים, ובשהש"ר שם קיטע ר' חוניא וכו' אם להפליגו היה מבקש היה לו להפליגו מחמשה הכרעות שבתורה ואלו הן שאת ארור מחר משקדים וקם הלא אם תטיב שאת או שאת אם לא תטיב א"ר תנחומ' אית לי חורי ובני יעקב באו מן השדה כשמעם או כשמעם באו מן השדה (וצ"ל או כשמעם ויתעצבו ועמ"כ), וכדעת איסי בן יהודה המסורה בספר אכלה ואכלה הוצ' פרענסדארף סי' 194 ה' פסוקים באורי' שאין להם הכרע וסי' הלא אם תיטיב שאת או שאת ואם לא תיטיב וברצונם עקרו שור ארור או ארור אפם כי עז וצא הלחם בעמלק מחר או מחר אנכי נצב ובמנורה ארבעה גביעים משקדים או משקדים כפתריה ופרחיה הנך שכב עם אבתיך וקם או וקם העם הזה וזנה, ותימה שבמסורה הגדולה לדברים שם אינו מונה ארור ומונה כדעת ר' תנחומא כשמעם, והלשון שם וקם העם וזנה חד מן ה' פסוקים בתורה דאית בכל חד וחד מלא חדא דלית לה הכרע אי מהאי גיסא או מהאי גיסא וסי' בלשון תרגום אוטיבו שבטיא ליהושע בנהורא דמשה וסי' הלא אם תטיב שאת ובני יעקב באו מן השדה כשמעם ויאמר משה אל יהושע בחר לנו אנשים ובמנרה ארבעה גביעים משוקדים ויאמר ה' אל משה הנך שוכב עם אבתיך וקם ועי' במ"ש לדברים שם ולשמות כ"ה ל"ר ובהערות פרענסדארף לספר או"א שם, ויתר תימה על הגי' בפי' ב"ר כי"ט וכי"א איסי בן יהודה אומר חמשה מקראות שאין להם הכרע ואלו הן שאת כשמעם ארור וקם משוקדים, ולפי פיסוק טעמים שלפנינו אין לספק בהכרע אילו המקראות, ולעיל צד 342 דרשו ושום שכל אילו הטעמים ויבינו במקרא אילו ראשי פסוקים וכו' ועי' במ"י שם ובמ"ח חלק ל"א צד 388 וצד 390: 2 שאת. הטעם שאין הכרע לזה המקרא מפרש בפירש"י יומא שם שאת הלא אם תטיב שאת ולשון סליחה הוא או שאת אם לא תטיב ולשון נשיאות עון הוא, וכן בפי' ב"ר כי"ט וכי"א שאת תשא עון אם לא תטיב (תיטיב) או אינו כן אלא הלא תטיב שאת עון (הלא אם תיטיב שאת) עון נסלה לך, ובפי' ב"ר כי"ט מלשון אחר מפרש שאין להם הכרע כלומר אי אפשר

משוקדים (שם כח לד) וקם (דברים לא טז), ר' תנחומ' מוסיף עוד אחד ובני יעקב באו מן השדה כשמעם או כשמעם ויתעצבו האנשים וגו' אינו אומר אלא ובני יעקב באו מן השדה כשמעם:

[וכן לא יעשה] אפילו באומות שמשעה שלקה העולם בדור המבול עמדו וגדרו עצמן מן הערוה:

ז [ח] וידבר חמור אתם לאמר אמר ר' שמעון בן לקיש בג' לשונות שלחיבה חיבב הקב"ה את ישראל, בדביקה בחשיקה ובחפיצה. בדביקה ואתם הדבקים בי' (דברים ד ד) בחשיקה לא מרבכם

1 ילקוט שם, ימה' עבודה זרה שם, פיר הפירים רבה שם: 3 ילקוט ר' קל"ד, לעיל לד 812: 5 ילקוט שם, ילק' מלאכי ר' תקפ"ז, ילק' מבירי כ"י מלאכי נ' י"ב, מדרש תהלים כ"ב סי' כ"ב, וע' פנחומא ת"ב וישלם סי' כ:

1 * משוקדים וחאגבי] ומשוקדים ל, וקם דפתר | וקם] אב, משוקדים דפר, משחקים ת, וקם הלא שאת (וקם שאת י) אם תטיב שאת או שאת אם לא תטיב עקרו שור ארור או ארור אפם כי עז (ברצונם עקרו שור ארור אפם י) צא והלחם (הלחם י) בעמלק מחר או מחר אנכי נצב (נצב על ראש הגבעה י) ובמנרה ארבעה (ובמנורה ד' י) גביעים משקדים (משוקדים י) או משוקדים כפתוריה (כפתוריה ופרחיה י) הנך שכב (שוכב י) עם אבותיך וקם או וקם העם הזה וזנה ל°י, וקם הלא אם תטיב שאת או שאת אם לא תטיב וקם שאת אם לא תטיב אינו כן אלא אם תטיב שאת ג) וברצונם עקרו שור ארור או ארור אפם כי עז (ארור או ארור אפם כי עז אינו אומר כן אלא ארור אפם כי עז ג) צא והלחם בעמלק מחר או מחר אנכי נצב (נצב על ראש הגבעה ג) ארבעה (ובמנורה ארבעה ג) גביעים משוקדים או משוקדים כפתוריה ופרחיה הנך שוכב (שכב ג) עם אבותיך וקם או וקם העם הזה חג, וקם גר"ש אח וקם העם הזה ו | תנחומ'] דיכי¹, תנחומא דפחאגת, תנחומה ו | עוד אחד] עוד חד פחאגבי, חדא דת, חדה ו | יעקוב ו | 2 כשומעם ח, כשמעם וגו' ג | או כשומעם ח (או — וגו' ל' אג) | האנשים וגו'] האנשים דוכתרי, ל' פח | אינו — כשמעם] אינו.. כשמעם וגו' ל°, וכשמעם אינו אומר אלא כשמעם א, אלא לא דמי כשמעם פב, ל' דוהגתרי | 3 * וכן — יעשה את] כי נבלה עשה בישראל לשכב את בת יעקב וכן לא יעשה ר¹ו, אמרו ח, ל' לדפוגכ | באומות] ו, באומות העולם דו°חאגתר¹, אומות העולם י, באומות העולם לא יעשה כן פב | שמשעה שלקה ו, משעה שלקה ח, בשעה שלקה ג, שמשלקה פב, שמשעה שלקו ר¹ | העולם] אדם ג, ל' ר | בדור המבול] במבול א | עמדו] ~ אומות העולם וגר¹ | עצמם חר¹, את עצמן ו | 4 הערוה] פתגכר¹י, העריות ו, העריות דאת | 5 * וידבר — לאמר דוחא¹גכ] ודבר.. לאמור פ, וידבר חמור ל, וידבר.. לאמר שכם בני חשקה נפשו בבתכם ת, שכם בני חשקה נפשו א²י | אמר — לקיש] וחגימ, אר"ש בן לקיש א¹, ארשב"ל א², אמר ריש לקיש פב, אמר ר' שמעון בן לוי י (מלאכי), ר"ל (ריש לקיש ת) אמר דת | בשלשה וחגר¹י, בשלש פא¹כמ, בשלוש ת | לשונות] מקומות ג | של חיבה] ואגתר¹י, של חבה דח, ל' פבי (שם) מ | חיבב] פואגתר¹י, חבב דכתי (שם) מ | 6 לישראל א²כ | ובחשיקה ובחפיצה ד¹פוחא¹כי, בחפיצה בחשיקה י (שם), ובחפיצה ובחשיקה גמ | בדביקה] ~ שנ' חא¹כת, דכתי' א², מנין ג, מנין שנאמר י (שם) | הדביקים] א³, הדבקים דפוחא²גבתים | * ביי' פני (שם) מ] ביי' אלהיכם חא¹בתי, וכו' א³, ל' לדו | בחשיקה] בחשיקה שנאמר פאב, ובחשיקה שנ' ח, בחשיקה מנין ג.. מנין שנאמר י (שם), ל' ד¹ | * לא — בכם ת] לא מרובכם.. בכם ו°, לא מרובכם.. בכם וגו' ג, לא מרובכם.. חשק יי' ד, לא מרבכם ל, לא מרובכם מכל העמים ו, חשק יי' בכם פחאבימ |

להכריע אהיכא קאי אי אתיבה שלפניו או לתיבה (ובפי' ב"ר כי"א שם אי אתיבה) שלאחריו כגון הלא אם תטיב שאת ואם לא תטיב דמשמע אם הטיב שאת כלומר אם תטיב לעשות תשובה להביא מן המיטב יסלח לך ומשמע שאת אם לא תטיב כלומר אם לא תחזור בך להביא מן המיטב כמו שעשה אחיך יתוסף חטאך דהא שאת לשון תוספת, ולעיל צד 209 דרשו שאת לפניו ולאחריו הלא אם תיטיב שאת ברכה ואם לא תיטיב שאת קללה ועי' במ"י שם, ורבו הפירושים לזה הפסוק, ותרגום היוני עי' אצל דיללמאנן: ארור. אם הוא ראש הפסוק ארור אפם כי עז וכו' או סוף הפסוק שלפניו וכפירש"י יומא שם וברצונם עקרו שור ארור שור של שכם שהוא מארור כנען ועי' גם ביפ"ת, ותרגום השמרוני עי' אצל דיללמאנן: מחר. אם לקרוא וצא הלחם בעמלק מחר (וכן מתורגם בתרגום היוני) או מחר אנכי נצב, ולפנינו בעמלק באתנחתא: 1 משוקדים. בשמות כ"ה ל"ג מוכח שלשה גביעים משקדים בקנה האחד וכו', ובפסוק ל"ד ובמנרה ארבעה גביעים משקדים כפתריה וכו' אין הכרע גם לפי הטעמים אם משקדים מוסב אל גביעים (וכ"ה בתרגום היוני) או אל כפתריה ופרחיה: וקם. אם לקרוא ויאמר ה' אל משה הנך שכב עם אבתיך וקם וכאן רמז לו תחיית המתים כדפירש"י ביומא שם (ועי' סנהדרין צ' ב') או וקם העם הזה וזנה, ולפנינו אבתיך באתנחתא: 2 או כשמעם וכו'. וכן מתורגם בתרגום היוני והסורי והרומי ועי' באגה"א ח"ג צד 484, ולפי הגי' שבכי"ל אינו א' אלא וכו' והגי' בכי"א א' וב' וכשמעם אינו אומר אלא כשמעם משמע שהכריעו כאן שטעם הפסוק רק ובני יעקב באו מן השדה כשמעם וכ"ה לפי פיסוק טעמים שלפנינו, ובכי"פ וכי"כ הגי' אלא לא דמי כשמעם כלומר אינו דומה הפ' ובני יעקב באו וכו' להמקראות שאין להם הכרע, ובעקידה שער כ"ו כתב שלא יתכן ששמעו הדבר בשדה ובאו ואחר כך נתעצבו וכו' ולזה אני קורא וכו' כשמעם ויתעצבו האנשים כי הם באו מן השדה לתוכם וכשמעם את דברי חמור אשר היה מדבר עם אביהם על זה נתעצבו והרה להם וגו' ויהיה כשמעם ויתעצבו כמו כמרעיתם וישבעו (הושע י"ג ו') כרפאי לישראל ונגלה (שם ז' א') וכו', ושם הביא המאמר משהש"ר וגורס שם א"ר תנחומא אית לי אחרי ובני יעקב באו מן השדה כשמעם ויתעצבו האנשים אי כשמעם ויתעצבו או באו מן השדה כשמעם, ובלק"ט השמים מאמר ר' איסי וכתב רק ר' תנחומא אמר כשמעם אין לו הכרע מן השדה כשמעם או כשמעם ויתעצבו האנשים, ובשכל טוב העתיק ור' תנחומא מוסיף עוד א' כשמעם, באו מן השדה כשמעם או כשמעם ויתעצבו האנשים ועה"נ: 3 וכן לא יעשה. כן השלמתי וכן הוגה במ"כ ועה"נ, ובפירש"י עה"ת מפרש וכן לא יעשה לענות את הבתולות שהאומות גדרו עצמן מן העריות על ידי המבול ועי' ברמב"ן ובראב"ע, ובשכל טוב צד 191 וכן לא יעשה אפי' בשאר בנות

מכל העמים חשק י״י בכם (שם ז ז), בחפיצה ואשרו אתכם כל הגוים כי תהיו אתם ארץ חפץ (מלאכי ג יב), ואנו למידין אותן מן פרשת זה הרשע, ותדבק הנה בדביקה, בחשיקה חשקה נפשו, בחפיצה כי חפץ בבת יעקב, ר׳ אבא בן אלישיב מוסיף אף תריין באהבה ובדיבור, באהבה אהבתי אתכם (מלאכי א ב), בדיבור דברו על לב ירושלם וגו׳ (ישעיה מ ב), ואנו למידין אותן מפרשת אותו הרשע, באהבה ויאהב את הנערה, בדיבור וידבר על לב הנערה, וכי יש אדם מדבר על לב, אלא דברים שמנחמים את הלב, אמר לה אביך בשביל שדה אחת ראי כמה ממון הכרע, כאן שיש כמה בית נטע וכמה בית זרע על אחת כמה וכמה:

1 בחפיצה] וא[2]י, ובחפיצה דת, בחפיצה שנא׳ א[1], .. דכ׳ פב, ובחפיצה שנ׳ ח, בחפיצה מנין ג, .. מנין שנאמר י (שם) | ואשרו — הגוים] ואשרו.. כל העמים פכ, ל׳ חי | * כי — חפץ ו[0]גכתמ] כי תהיו אתם לי ארץ חפץ י (שם), כי תהיו ארץ חפץ פא[1]י, כי תהיו לי ארין חפץ ה, ל׳ לדו | 2 למידין] ג, ־ים ו, למדין פא[2]כתמ, ־ים דחי, לומדין א[1] | אותן] א[1]ת, אותם חא[01], אותה דו, אותו גי (שם), אותה לחבה פ, אותה לחכה כ, ל׳ א[1]ימ | מפרשת רשע פכ, מפרשתו (מן פרשתו ח) של רשע וחגי (שם) מפרשתו של אותו רשע אימ, .. של רשע הזה (זה ת) דת | ותדבק — בדביקה] בדביקה (בדביקה מנין גי (שם)) ותדבק נפשו דוגי (שם), בדביקה ותדבק נפשו בדינה א[2]מ, בדביקה שנאמר ותדבק (בדביקה ותדבק י) נפשו בדינה בת יעקב חא[1]תי, דביקה ותדבק נפשו פכ | בחשיקה שנ׳ חא[1], .. מנין י (שם), חשיקה פכ | חשקה נפשו] פ, שכם בני ו, שכם בני חשקה נפשי ג, שכם.. נפשו חא[2]י (שם), שכם.. נפשו בבתכם דא[1]ת, שכם בני חשקה בבתכם י | 3 בחפיצה שנ׳ חא[1], .. מנין י (שם), חפיצה פגכ | בבת יעקב ל׳ ו | אבא] יוסף פאמ, יוסי כ | בן] אימ, בר דפוגכתי (שם) | אלשיב ד[1], אלישע י | אף] אוף ו, עוד חא[2]י, ל׳ פכ | תרין י, תרתין דפחאגכתי (שם), תרתן ו | ובדיבור] פחאכ, ובדבור י, בדיבור ג, ודיבור דות | באהבה] אהבה ת, ל׳ פא[1] (והושלם בין השורות) כ | 4 דכ׳ (דכתי׳ א[1]כ) אהבתי פא[1]כ, שנ׳ אהבתי ח | אתכם] ~ אמר י״י פחאגכי, נאום י״י מ | בדיבור] בדבור י, ובדיבור ח, בדבור על הלב י (שם), ל׳ פכ | שנ׳ דברו ח, דכתי׳ דברו א[1], וכ׳ (וכתו׳ כ) דברו פכ | ירושלים פגת | וגו׳] ו, ל׳ דפחאגכתי | למידים ו, למדין פחאגכתימ, למדי׳ ד | אותן] את, אותם מ, אותה וג, אותו י (שם), ל׳ דפחכי | מפרשת רשע פכ, מפרשתו של רשע וחג, מפרשתו של אותו רשע אימ, מפרשתו של רשע הזה דת | 5 באהבה] באהבה שנ׳ ח, באהבה מנין גי (שם), דכתי׳ א[1], שנא׳ א[2], ל׳ פכ | בדיבור] בדיבור מניין ג, ובדיבור שנ׳ ח, בדבור על לב י, ל׳ פאכ | לב הנערה] לבה חי (שם) | יש] פוחאגכר[1]מ, יש לך דת (וכי — אלא ל׳ י) | מדבר] פוחאגכרי[1], שמדבר דתמ | 6 לב] וח, הלב דת, לבו ג, לב אדם פו[0]אכמ | שמנחמין א[1], שהן מנחמים ור[1]י[1], .. מנחמין פא[2]כ, שהם מנחמין ח, המנחמים מ, שמישבים ד, שמיישבים ת | הלב] האדם פכ | וכך אמר פכ | ראי] ראה דת | כמה] כמה (כמה ממון ת) בזבז וכמה דת | הכרע] ו, הכריע דפאגכת, ביזבז הכרע ח, הוציא י | כאן שיש] פאכי[1], כן שיש ו, כאן שיש כאן חג, אני שיש לי ליתן לך דת | 7 * בית נטע ל[0]פו[0]אגכי[1]] נטע לוח, נטעים ד, נטיעים ת | כמה חי | בית זרע] שדה בת זרע דת | כמה וכמה] ואחת כ׳ ו |

הדיוטות שהיו גדורין מן הערוה וכו׳ [ועי׳ בפי׳ בעלי התוספות], ולעיל צד 812 מסיים הדרש שמשעה וכו׳ והדא אמרה שאנשי מזרח גדורים מן הערוה: 2 ואנו למידין וכו׳. וכן הלשון במאמר ריש לקיש לקמן ריש פ״צ שני דברים וכו׳ ואנו למידין אותן מפרשתו של רשע וכו׳, והגי׳ ותדבק הנה בדביקה איתא רק בכי״ל [ושם גם הגי׳ ויאהב את הנער וכו׳ לב הנער כמו שהוא הכתיב במקרא, וההי״א תלויה למעלה], ובשכל טוב צד 189 ותדבק נפשו וכו׳ וידבר על לב הנערה מה דיבר על לבה אמר אביך נתן לי מאה קשיטה בחלקת שדה אחת ואני נותן לך מתנה כמה שדות וכרמים מפרשתו של אותו רשע אנו למדין שחמש לשונות של חיבה הן ותדבק נפשו ויאהב וכו׳ וידבר על לב וכו׳ חשקה נפשו כי חפץ בבת יעקב אמר ריש לקיש בשלשה לשונות הללו חיבב הקב״ה את ישראל בדביקה שנאמר ואתם הדבקים בי״י אלהיכם בחשיקה דכתיב רק [באבותיך] חשק ה׳ (דברים י׳ ט״ו) בחפיצה שנאמר כי חפץ ה׳ בך (ישעיה ס״ב ד׳) ר׳ יוסי מוסיף אף אהבה ודיבור אהבה דכתיב אהבתי אתכם אמר ה׳ בדבור דכתיב דברו על לב ירושלים ועי׳ בלק״ט, ובפי׳ ב״ר כ״י מלשון אחר מפרש בשלשה מקומות של חיבה שהאיש מחבב את אשתו באותו לשון מצינו שהקב״ה מחבב את ישראל, ותימה שפי׳ שם אברהם בשביל שדה אחת היא מערת המכפלה ראה כמה ממון הכריע שנתן ארבע מאות שקל כסף כאן וכו׳, ובפירש״י עה״ת מפרש וידבר על לב הנערה דברים המתיישבים על הלב ראי אביך בחלקת שדה אחת כמה ממון בזבז אני אשיאך ותקנה כל העיר וכו׳, ובכי״ת נוסף כמה ממון בזבז הכרע, ובדפוסי׳ דברים שמישבים את הלב וכו׳ כמה בזבז וכמה ממון הכריע, ובכי״ל כתוב כמה נטע והוגה בית נטע וכן הלשון גם לעיל צד 172 כן בית נטע כן בית זרע וכו׳, ובמדרש תהלים מ״ב שם הגי׳ יצילהו כי חפץ בו (תהלים כ״ב ט׳), אמר ר׳ שמעון בן לקיש בשלש לשונות של חיבה חיבב הקב״ה את ישראל אלו הן בדביקה בחשיקה בחפיצה (ובמ׳ תהלים שנדפס מכבר בשלש וכו׳ את ישראל בדביקה בחפיצה בחשיקה) בדביקה ואתם הדבקים (הדביקים בה׳ אלהיכם) בחשיקה חשק ה׳ בכם בחפיצה כי חפץ ה׳ בך (בחפיצה כי תהיו אתם ארץ חפץ בחשיקה חשק וכו׳) ואנו למדין מן אותו רשע מן פרשת ותצא דינה (למדין מפרשתו של אותו רשע) ותדבק נפשו שכם בני חשקה נפשו כי חפץ בבת יעקב ר׳ [אבא] בר אלישע מוסיף עוד תרין באהבה ובדבור על לב באהבה שנאמר אהבתי אתכם בדבור על לב שנאמר דברו על לב ירושלים (עוד תרין באהבה אהבתי אתכם אמר ה׳ בדבור דברו וכו׳) ואנו למדין אותם מפרשת (ואנו למדין מפרשתו) של אותו רשע ויאהב את הנערה וידבר על לב הנערה (ועי׳ בילק׳ מכירי תהלים כ״ב סי׳ י׳), וגם בילקוט בשני המקומות הגי׳ ר׳ אבא בן (בר) אלישע ועוד שם הלשון בדבור על לב ועח״נ, ולפנינו כאן הגי׳ ר׳ אבא בר אלישיב גם בד״ו, ובשיבוש בד׳ ווילנא בר אלישע ועי׳ באגה״א ח״ג צד 648:

ט) והתחתנו אותנו וגו׳ אמר ר׳ אלעזר לעולם אין ישראל נותן אצבעו בתוך פה שלגוי תחילה אלא אם כן נתן גוי אצבעו בתוך פיו שלישראל תחילה והתחתנו וגו׳ לא תתחתן בם (דברים ז ג):

יב) הרבו עלי מאד מהר ומתן מהר פרנון ומתן פראפרנון:

ד יג) ויענו בני יעקב את שכם וגו׳ במרמה אמר ר׳ שמואל בר נחמן מה את סבור רמיות דברים יש כאן ורוח הקודש אמ׳ אשר טמא את דינה אחתם:

1 ילקוט ר׳ קל״ד: 3 ילקוט שם. ועי׳ מכילתא משפטים פ״ו: 4 ילקוט שם [וצ׳ לעיל לד 765]:

1 וגו׳] ו. ל׳ דפאגבתי | לעולם ל׳ פאגבר | ישראל] גוי א׳ | את אצבעו ת | לתוך גתרי | פיו | גוי] ישראל א׳ | תחילה] וג. תחלה דתר. ל׳ פאכ | 2 כן ל׳ וב | נתן — אצבעו] ו. נותן.. אצבעו דא². נותן אצבעו הגוי פכ. הגוי נותן אצבעו ר. נותן הגוי תחלה אצבעו ת. נותן אצבעו ג. ישראל נותן אצבעו א׳ | בתוך — תחילה] ו. בתוך.. תחלה פא׳כ. לתוך.. תחלה ר. תחלה בתוך.. ישראל ד. בתוך.. ישראל ת. לתוך.. ישראל ג. בתוך.. גוי תחלה א׳ | וגו׳] אותנו דפוא׳גבי. אתנו ת. אותנו בנותיכם תתנו לנו ואת בנותינו תקחו לכם א³ | לא] ולא ו. וכתי׳ ~ א³. וכת׳ אף כן ~ פכ | בם] פא׳גבי ~ בתך לא תתן לבנו ובתו לא תקח לבנך א². ועתה בנותיהם אל תתנו לבניכם ו. הם אמ׳ (אמור ת) והתחתנו אותנו הם תבעו תחלה דת | 3 * מהר ומתן לº א׳גבתר] מוהר ומתן דחא°². וגו׳ ו. ל׳ לפ | מהר] פאגכר. מוהר דוהתער׳י | פורנין ע. פורנון י. פורמו ר¹. פראנון פא׳ר³. פראינון כ. פאראנון א² | ומתן] והי. מתן דפאגבתער׳ | פראפרנון] ע. פרא פרנון והתע. פרא פראנון ע°. פרא פורנון י. פרפראנון פא¹. פרפר אינון כ. פרפרנין א²ר². פראפורון ר¹. פרא פורון ד. פור פראנון ר³ | 4 יעקב ו | * את — במרמה] וגו׳ במרמה ח. את שכם וגו׳ דג. את שכם י. את.. ואת חמור וגו׳ כ. את.. חמור אביו א¹. את.. אביו במרמה וידברו ת. במרמה וידברו א². את וגו׳ ו. וגו׳ ל. ל׳ פ | אמר — נחמן] פוא²ג. אמר.. בר׳.. נחמן א¹. אמר.. בר רב נחמן כ. ל׳ דת | מה] אמרו לו ~ פאכ | אתה חבר² | רמיות.. יש כן וג. רמוי דברים יש כאן ת. ראיות.. יש כאן י¹. רמאות הן הדברים פאכ | 5 הקדש חאת | אומ׳ א׳גב. אומרת דפוחא²ת. משיבה י | את — אחתם] את.. אחותם פחאגבת. דינה אחותם י. אחותם וגו׳ ד. וגו׳ ו |

1 נותן אצבעו וכו׳. מתקרב לגוי ותובעו להתחתן אותו אלא אם כן נתן גוי וכו׳ [ואז הישראל מתקרב לגוי ותובעו להתחתן אותו אתמהא] שכם אמר תחילה והתחתנו איתנו ואח״כ הזהירה התורה את ישראל לא התחתן בם, ובלק״ט מפרש אין ישראל נותן אצבעו בתוך פיו של גוי תחלה אלא אם כן נותנו גוי לתוך פיו של ישראל הם אמרו והתחתנו אותנו הוא תבע תחלה, ובפי׳ ב״ר כי״ט אין ישראל וכו׳ כלומר אין ישראל תובע גוי (ובפי׳ ב״ר כי״א אין ישראל נתבע בגויה) תחלה אלא אם כן תובע הוא תחלה כתנות והתחתנו אותנו והתורה אסרה לא תתחתן בם, ובפי׳ ב״ר הנדפס אין ישראל תובע כן הגוי תחלה אלא אם כן הגוי תובעו תחלה ובדפוסי׳ נוסף בסוף המאמר פירושו הם אמ׳ והתחתנו אותנו הם תבעו תחלה, ובראש המאמר אין ישראל וכו׳ גר׳ מלת תחילה מיותרת וליתא בארבעה כ״י, ואולי טעם נותן אצבעו וכו׳ נותן בתו לגוי תחילה ואח״כ לוקח הוא בתו וגר׳ שמפרש בן [בלקח טוב לפסוק כ״א את בנותם נקח לנו לנשים בכל מקום בנות ישראל קודמות לבנות האומות כמו שאמרנו עובד כוכבים נותן אצבעו בפיו של ישראל וכן] בשכל טוב צד 191 אין ישראל נותן אצבעו לתוך פיו של גוי תחלה אלא א״כ הגוי נותן אצבעו לתוך פיו של ישראל וכן הקב״ה מזהיר לא תתחתן בם כיצד בתך לא תתן לבנו כדי שלא תבא לקחת בתו לבנך וכתיב ועתה בנותיכם אל תתנו לבניהם (עזרא ט׳ י״ב) כדי שלא תקחו בנותיהם לבניכם וכן כאן בנותיכם תתנו לנו ואח״כ ואת בנותינו תקחו לכם [מצינו במקרא ג״כ ויקחו (בני ישראל) את בנותיהם להם לנשים ואת בנותיהם נתנו לבניהם (שופטים ג׳ ו׳), ועי׳ גם יבמות י״ז א׳ וברש״י שם ד״ה אמר בנך ובתוס׳ שם] ועי׳ גם בת״ג, ובכי״א א׳ הגי׳ מהופכת א״ר אלעזר אין גוי נותן אצבעו בתוך פיו של ישראל אלא א״כ ישראל נותן אצבעו בתוך פיו של גוי תחלה והתחתנו אותנו וכו׳, וכן הוגה בכי״א ב׳, וגי׳ זו איתא גם בפי׳ ב״ר כי״ט ובי״א מלשון אחר ומפרש שם באריכות א״ר אלעזר אין גוי נותן אצבעו לתוך פיו של ישראל אלא אם כן נותן ישראל (ישראל נותן) אצבעו לתוך פיו של גוי תחלה וזה פירוש (זהו פירושו) לא יעלה על לב גוי לתבוע את ישראל (בבתו של ישראל) אלא אם כן ראה שישראל מפקיר עצמו תחלה (מפקיר עצמו תחלה לתבוע בתו של גוי אבל מאח׳ שהוא רואה שישראל מפקיר עצמו) לידבק בגוי נושאו לבו לתבוע בבת ישראל שכן הוא אומר והתחתנו אותנו בנותיכם תתנו לנו הרי אצבעו של ישראל לתוך פיו של גוי (לתוך פיו) שהרי ישראל נתן לו (לו בתו) תחלה ואחר כך ואת בנותינו (ובנותינו) תקחו לכם דמשמע אצבעו של גוי לתוך פיו של ישראל וכן לא תתחתן בם בתך לא תתן לבנו והביא עצמו לכך שלמחר ישיא הגוי בתו לבנך (ישיא הגוי לבנך) כשבתך תתן לבנו הרי אתה נותן (הרי אתה) אצבעך לתוך פיו של גוי מחר הגוי (ואם היום נתת אצבעך לתוך פיו של גוי מחר הגוי) נותן אצבעו לתוך פיך (פיו) שבתו תקח לבנך שיפתח לך פתח שתשאל (שישאל) בתו לבנך [יש כאן כתירה בין רישא לסיפא, שבתחלה אמר שישראל לוקח בתו של גוי תחלה, ואח״כ אמר שהגוי לוקח בת ישראל תחלה, וע״ע הפי׳ ביפ״ת, ובמדרש אגדה הובא אין ישראל נותן תחלה אצבעו לתוך פי אחר אלא אם כן הוא נותן תחלה לתוך פיו], ובמדרש ד״ו שב״ז עם פי׳ אב״א שינו המאמר בזה״ל לעולם אין ישראל נותן מתנה לגוי תחלה אלא אם כן מקבל ממנו הישראל איזה מתנה תחלה שנאמר והתחתנו אותנו לא תתחתן בם הם אמרו וכו׳ הם תבעו תחלה (ועי׳ גם במ״י לעיל צד 878 בד״ה קדמה פניו וכו׳): 3 מהר ומתן. כן הושלם גם בכי״ל בכתב אחר ועח״נ, ודרשו מהר פרנון ומתן פראפרנון ועי׳ לעיל צד 153 וצד 725, וגם בתרגום היוני מתורגם כן[1]) מהר כאן ושמות כ״ב ט״ז, ונכונה הגי׳ פראפרנון בתיבה אחת וכ״ה בערוך ע׳ דפר, ובערוך ע׳ פרן ד׳ מוהר פורנין מתן פרא פרנון, ומתר״י ב׳ הובא שם פרן וכתובה, ובמכילתא שם ואין מהר אלא כתובה שנאמר הרבו עלי מאד מוהר ומתן וכו׳, וכן בפירש״י עה״ת כאן מהר כתובה, ובפי׳ ב״ר מהר וכו׳ כתובה מתן וכו׳ תוספת כתובה, וברמב״ן פי׳ מהר כתובה שהוא הדבר הנתן לבתולה כדכתיב כמהר הבתולות והם סבלונות שהבחורים שולחים לבתולות וכו׳ ומתן מגדנות או כסף וזהב לאביה ולאחיה ובב״ר אמרו מהר פראנון מתן פרא פראנון והם כתובה ונכסי מלוג וכו׳ ועי׳ ברמב״ן שמות שם, ובלק״ט מפרש מהר אלו הנדוניות ומתן תוספות הנדוניות, ובשכל טוב צד 192 מהר זו נדן פי׳ נדוניא כדכתיב ככהר הבתולות ומתן זו תוספת נדוניא: 5 ורוח הקודש וכו׳. והכתוב אומר אשר

[1]) φερνή.

יד) ויאמרו אליהם לא נוכל לעשות וגו׳ ר׳ חוניה בשם ר׳ יוסטי בר טבת איכן מצינו שנקראת ערלה חרפה, מן הכא כי חרפה היא לנו:

כג) מקניהם וקיניינם וגו׳ סברין למחפת ואתחפתון:

כד) וישמעו אל המור ואל שכם וגו׳ [כל יוצאי שער עירו] הוה חד מנהון עליל טעין מובלתיה ואמ׳ ליה איתא גזור, והוה אמר שכם נסב ומובגיי קטע:

1 ילקוט שם: 3 ילקוט שם: 4 ילקוט שם: 5 מכות י״ח א׳:

1 * ויאמרו — וגו׳] ויאמר.. וגו׳ ל׳, ויאמרו..־נוכל וגו׳ כ׳, ויאמר.. נוכל לעשות פ׳, ויאמרו אליהם (ויאמר ו[1]) לא.. לעשות את הדבר הזה ג[1]י, ויאמרו אליהם לא.. לעשות הדבר הזה לתת לאיש אשר לו ערלה א[1], ויאמרו אליהם לא.. לעשות הדבר הזה לתת את אחותינו לאיש לו ערלה ת׳, ויאמ׳ להם לא.. לעשות כן לתת את׳ אחותינו לאיש אשר לו ערלה חרפה ד׳, ויאמרו אליהם לא.. לעשות כן וגו׳ ו׳, כי חרפה היא לנו חא[2] | חוניא ג׳, חונייא ו׳, חנינא פאכר[1], נחמיה דת | בשם — טבת] פכ׳, בשם ר׳ יוסטא בר טבת ו׳, בשם ר׳ יוסטי בר שונם ג׳, בש״ר יוסטאי א[1], בשם ר׳ דוסתאי בר טבת א[2], בשם ר׳ דוסתאי ר[1], ל׳ דת | איכן] וח׳, היכן דפאכתר[1]ו[1], אם כן ג | 2 שנקרת עורלה ו׳, שנקרא ערלה כ׳, שהערלה נקראת ו[1] | מהכא פוגכ׳, שנא׳ א | כי — לנו] פחגכתי, כי.. היא ד׳, לאיש אשר לו ערלה כי.. לנו א[2], אשר.. לנו א[1], ויאמרו אליהם לא נוכל לעשות כן ו | 3 וקיניינם] ג׳, וקניינם דאכי, וקנינם פותער[1] | וגו׳] גע׳, וכל בהמתם פו׳, וכל.. הלא לנו י׳, וכל.. לנו הם ת׳, וכל.. לנו וגו׳ כ׳, ל׳ דאר[1] | סברין] פא[1]גכער[3], הן סברין י׳, סברון דותר[1], סברו א[2] | למיחפת גע׳, מחפת פכ׳, למחפתו ו[1], למחטף ת׳, למקפח בר[3], למיקפח ר[1] | * ואתחפתון דפו] ואיתחפתון גי׳, ואתחפון לא[2]ע׳, ואיתחפון א[1], ואתחטפון ת׳, ואיתקפחון ר[1], ואתקפחו ב | 4 * ואל — עירו ר[1]] ואל שכם פ׳. ואל שכם בנו אגכתי, ואל.. בנו וגו׳ ד׳, וגו׳ ל׳, ל׳ ו | הוה] והווה ו׳, ל׳ פאכ | מנהון] מינהון ו׳, ל׳ ת | עליל] גער׳, עלל ו׳, הוה עליל פאכ׳, נכנס לעיר דת׳, ל׳ י | וטעון א׳, לטעון פ׳, לטעין כ | 5 * מובלתיה פוא[2]גתע[0]רו] מובילתיה דא[1]ע׳, מוכלתיה לכ | ואמ׳] ד[1]ג׳, ואמר דור[1], והוה אמר י׳, והוה אמרי ת׳, אמרין פכ׳, אמרו א | לה ו | * איתא ל[0]פאגכר] איתה י׳, אתא לו׳, תא דת | גזור הכא א[1] | והוה] הוה פא[1]ר[2], ל׳ א[2]כ | אמ׳ ליה א[1]ר׳, אמ׳ לה ו | נסב] ו׳, נסיב דפאגכתערי | ומבגאי תער[3], ומבוגיי ו׳, ומבגא ר[1], מבגאי פ׳, ומנגאי ו[1], ומגבאי דכר[2], ומוגבי א׳, ומוגבני ג | קטע] גזר ר[1]ו׳ |

טמא וכו׳ ולכן אין לפרש במרמה ברמיות דברים, ובת״א מתורגם במרמה בחוכמא וכן בתר״י א׳, ובפירש״י עה״ת במרמה בחכמה אשר טמא הכתוב אומר שלא היתה רמיה שהרי טמא את דינה אחותם ועי׳ ברא״ם, וגם שם הגי׳ אמר ר׳ שמואל בר נחמן מה את סבור רמיות דברים יש כאן רוח הקודש אומרת אשר טמא וכו׳, ובדפוסי׳ [וכי״ת] נשמט שם בעל המאמר, ובפי׳ ב״ר כ״י מלשון אחר מפרש את סבור כשאתה קורא במרמה וידברו רמיות דברים יש כאן ורוח הקדש אומרת בדין עשו אשר טמא וכו׳, ובפי׳ ב״ר כי״א מה אתה סבור רמיות דברים יש כאן ואם נפש אדם לומר שלא כדין עשו לו לאו ורוח הקדש אומר׳ אשר טמא וכו׳ לומר כדין עשו, ובלק״ט ויענו בני יעקב וגו׳ במרמה וכו׳ ושמא תאמר ברמיה ת״ל אשר טמא וכו׳ כדין וכשורה עשו [וכיוצא בזה דרשו לעיל צד 758 בא אחיך במרמה וכו׳ בחכמת תורתו] וסגנון הלשון מה את סבור (את סבור, מה את סבור לומר) גם לעיל צד 137 צד 735 וצד 849 ועי״ע ספרי במדבר פי׳ פ״ח ולעיל צד 143 וצד 867 ובאכער טערמינאלאגיע ח״א ערך סבר ועי׳ רוח הקדש ושם ח״ב ערך סבר, ומשובשת הגי׳ אמרו לו מה את וכו׳ [ובמה״ג עמ׳ 525 הועתק ויענו בני יעקב וג׳ במרמה ורוח הקדש אומרת אשר וכו׳] ועח״נ: 1 בשם ר׳ יוסטי וכו׳. וכ״ה בכי״פ וכי״כ, ובכי״ו בשם ר׳ יוסטא בר טבת, ושם אמורא זה לא נזכר במקום אחר, וכפי הגי׳ בכי״א ב׳ בשם ר׳ דוסתאי בר טבת נר׳ שהוא ר׳ דוסא בר טבת בעל המאמר בשהש״ר פ׳ זאת קומתך (ז׳ ח׳) שני יצרים ברא הקב״ה בעולמו וכו׳, ושם אומר ג״כ ר׳ חוניא בשמו, ובכי״ג הגי׳ בשם ר׳ יוכטי בר שונם ועי׳ במבה״י ק׳ א׳ ובאגה״א ח״ג צד 694 וצד 733, ובדפוסי׳ [וכי״ת] נשתבש ר׳ נחמיה אמר והושמט בשם מי אמר ועח״נ, [ובכי״ת הגי׳ אמ׳ ר׳ יוסטי] ובשכל טוב צד 192 א״ר יונתן היכן מצינו שנקרא ערלה חרפה מהכא דכתיב וכו׳, ובילקוט דפ״ר הועתק ויאמר לא נוכל לעשות את הדבר הזה היכן מצינו שהערלה נקראת וכו׳, והמאמר הושמט בילקוט ד״ו ובדפוסי׳ מאוחרים: 3 סברין וכו׳. אמרו מקניהם וקנינם וכל בהמתם הלא לנו הם סברין ליתנם בבית יד של חלוקם (ומחפת כמו לעיל צד 883 יהביתיה בחפתי) ואתחפתון בני יעקב באו וכו׳ את צאנם ואת בקרם ואת חמוריהם וכו׳ לקחו, ומשובשת הגי׳ ואתחפון בכי״ל וגם בערוך ע׳ חפת והגהתי ועח״נ ובעמת״ל ע׳ חפת ב׳, ובפי׳ ב״ר כי״ט הגי׳ סברון למיקפח ואיתקפחון, ובגליון כי״א א׳ וב׳ נסמן נ״א למקפח ואתקפחון (איתקפחו) [ועי׳ לעיל צד 880] ובגליון מדרש אב״א ס״א למקפח ואתקפחו, ובפי׳ ב״ר הנדפס מפרש סברין למקפח ואתקפחון סברין הוו לגזול את שלהם ונגזלו הם לעצמן, ובלק״ט נתנו עיניה׳ בשל ישראל ומה שבידם ניטלו מהם, וכתיבת וקיניינם כמו ביניין מיניין עיניין ועי׳ לעיל צד 369 ובמ״י שם: 4 עליל טעין וכו׳. נכנס לעיר טעון משאו ואמ׳ לו בא המול והיה אומר שכם נושא אשה ומובגיי ימול, ובכי״ל כתוב אתא ונקוד[1]) ובני שיטי הוגה איתא, ובמכות שם הכא אמרינן טוביה חטא וכו׳ התם אמרי שכם נסיב ומבגאי גזיר ועי׳ במ״י לעיל צד 242, ובערוך ע׳ מבל העתיק מובילתיה ופי׳ טעון משאו [וח״נ מובלתיה מוכלתיה כמו לעיל צד 814 עיי״ש] ובע׳ מבגאי שכם נסיב ומבגאי קטע, והעיר גם על המאמר במכות שם ומפרש בשביל שכם שביקש לישא דינה העיר כולה גימולים מבגאי מלשון בגא כלומר עובדי אדמה וכו׳ ועי׳ בפי׳ ר״ח למכות ושם איתא פי׳ מבגאי לשון באגי ועי״ע בעמת״ל ע׳ מבגאי ועי׳ באגא בגא, ובפי׳ ב״ר כי״ט גורס ומפרש הוה חד מנהון עליל נכנס לעיר טעין מובלתיה נושא משאוי שלו ואמר ליה איתא גזור בוא והמול והוה אמר ליה שכם נכיב ומבגא גזר (ובפי׳ ב״ר כי״א ומגבאי קבוע וצ״ל קטע וכ״ה בפי׳ ב״ר הנדפס) מבגא (מגבאי) שם אדם כלומר אם שכם נושא (נושא אשה) אני מה

[1]) אַתָא.

ט כה) ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים וגו׳ אנן תנן מרחיצין את הקטן, תני דבית ר׳ מרחיצין את המילה, אמר ר׳ איסי על כורחך את תני מרחיצין את הקטן, אמר ר׳ זעירה בכל שעה הוה ר׳ אסי אמר לי תני מתניתך דתני אין מגיעין לא שמן ולא חמין מעל גבי המכה בשבת ולא עוד אלא שמזלפין חמין על גבי מכה בשבת, ואין תימ׳ מרחיצין את המילה מה שנייה היא מכת קטן

1 ילקוט ר׳ קל״ה, ירוש׳ שבת פ״ט הי״ב ל׳ וע״ז פ״ב מ׳, שבת קל״ד ב׳:

1 בהיותם — וגו׳) כ. בהיותם כואבים דואנתר[1]. בהיותם כאבי׳ ו[1], ל׳ פ | אנן תנן] אב. אנן תנינן ונ. תמן תנינן דתר. תנן תנינן ו[1], ל׳ פ | הקטן וגו׳ ו | תני] גר[2]ו. תניי ו. תנא ר[1]. ותנא פב. ותאנא א[1]. ל׳ דת | דבית ר׳] ו. דבית רבי נ. דבי ר׳ כר[2]ו[1]. דבי רבי פר[1]. רבי ר[2]. דבי רבי (ר׳ ד[1]) מאיר ד. דבי ר׳ מאיר אמרי ת. דבי ר׳ חנינא א | 2 אסי פאנגברו. יוסי דת. יוסף ו | על כורחך] וג. על כרחך פא[2]ר[1]. על כרחיך ר[2]. על כרחי׳ א[1]. על כרחין י. ל׳ דכת | * את דפוכי] אתה אנר. אית לת | תאני א[1]. דאמרי ת | זעירא דונר. זעי׳ ו[1]. זירא פאב. יוסי ת | כל ר | 3 הוי פ. היה א | אסי] פאנגברו. יוסי דת. יוסא ו | אומ׳ א | לי] פונכי. לו ד. ליה ת. לן י. ל׳ א | מתניתיך] פב. מתניתי׳ ר[2]. מתניתך דונתי. מתני׳ א | דתני] וגי[1]. דתנן דת. דתניא פאב | ואין ר[1] | מוגעין] פואנגברו. מונעי׳ ד[1]. מונעים דת | לא ל׳ א | ** ולא] לא ל | מכה אנגבר[2] | ולא עוד — בשבת ל׳ נר[2] | 4 שמזלפים חמים ו | גב ת | מכה] א[2]בר[1]. המכה דפוא׳תי | ואן תימר ו. ואם תאמר דפגבר[1]ו. ואת אמרת ר[2] (ואין — גדול ל׳ א) | * המילה ל׳פר] הקטן לדונכתי | מה שנייה] ו. מה שניא פגב. מאי שניה י. מאי שניא ר[1]. מאי שנא דתר[2] | היא ל׳ פגבר |

איכפת לי כלומר מה מיכו אצלי (ומפי׳ ב״ר נובע׳ הגי׳ בדפוסי׳ הוה חד מנהון נכנס לעיר), וגם בפירש״י מכות שם כבנאי שם איש כבני העיר, ובלק״ט מפרש וישמעו אל חמור וגו׳ וימולו כל זכר אנשי ארץ ישראל היה להם משל שכם נסיב מבוגיי גזר לפי שבשעה שהיו מלים אנשי שכם בא אחד מן השדה ליכנס בשער א״ל שב וגמול אותך א״ל ולמה א״ל כדי שיקח שכם את בת יעקב אמר להם שכם נסיב ומבוגיי גזר כלומר שכם יקח את האשה ובעל השדה ימול בתמיה: 1 אנן תנן וכו׳. כל הסוגיא נסדרה בשינוים שונים בירוש׳ שבת פ״ט למשנה ג׳ מניין שמרחיצין את הקטן (כ״ה במתניתא דתלמודא דבני מערבא ובמשנה שבירושלמי, ובמשנה שבמשניות ובבבלי הגי׳ את המילה ועי׳ בתוי״ט ובד״ס [ובספרי אונטערזוכונגען איבער דיא רעדאקטיאן דער משנה צד 79]) ביום השלישי שחל להיות בשבת שנאמר ויהי ביום השלישי וכו׳ ושם פי״ט למשנה ג׳ מרחיצין את הקטן לפני (בין לפני) המילה ולאחר (ובין לאחר) המילה ומזלפין עליו ביד אבל לא בכלי ר׳ אלעזר בן עזריה אומר מרחיצין את הקטן (ועי׳ בד״ס הגי׳ את המילה) ביום השלישי שחל להיות בשבת שנאמר ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים, ולזה הפסוק נסדרה הסוגיא כאן, ולמטה בדברי ראב״ע חסר הפסוק לראייה, ובירושלמי נמצא פעמים הרבה על נוסחאות שונות במשנה אנן תנינן וכו׳ תני דבית רבי או אנן תנינן וכו׳ אית תני וכו׳ ועי׳ במבה״י י״ט א׳ כ׳ ב׳, ומשובשת הגי׳ בדפוסי׳ [וכי״ת] תמן תנינן מרחיצין וכו׳ דבי ר׳ מאיר וכו׳ וכן בפי׳ ב״ר כ״י תמן תנינן ומפרש שם את הקטן כלומר כל גופו וכו׳ את המילה כלומר מילה לבדה, ובירוש׳ שבת בשני המקומות איתא אנן תנינן מרחיצין את הקטן תניי דבית רב (תני דבית רבי) מרחיצין את המילה ר׳ אבהו בשם ר׳ יוחנן הלכה כמי שהוא אומר מרחיצין את הקטן (ר׳ אבהו וכו׳ את המילה ר׳ אבהו בשם ר׳ יוחנן הלכה כמי שהוא אומר מרחיצין את הקטן), ובבבלי שבת שם הוו בה במערבא הרחצת כל גופו או הרחצת מילה: 2 ר׳ איסי. ובסמוך ר׳ אסי, ושם אחד הוא איסי אסי יסא יוסא יוסי יוסף ועי׳ במ״י לעיל צד 192 וצד 571: על כורחך וכו׳. ע״כ אתה צריך לשנות במשנה מרחיצין את הקטן וכדאמר ר׳ זעירה בכל שעה היה ר׳ אסי אומר לי תני מתניתך דתני וכו׳ ואין תימ׳ מרחיצין את המילה מה שנייה היא מכת קטן ממכת גדול (ובכי״ל כתוב ואין תימ׳ מרחיצין את הקטן והוגה ביני שיטי בכתב אחר את המילה וכן הוגה במ״כ), ובפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א מפרש ואם תאמר (ואת אמרת) מרחיצין את המילה אם כן מאי שניא (מאי שנא) מכת קטן ממכת גדול אלא ללמדך מרחיצין את הקטן כל גופו מה שאין כן בגדול אלא על גבי מכה בלבד והיינו דאמר ר׳ אסי על כרחך תני מרחיצין את הקטן (ובפי׳ ב״ר כי״א חסר סוף הפירוש והינו דאמר וכו׳ ועי׳ גם בפי׳ הנדפס, ומפי׳ ב״ר נוסף בדפוסי׳ אלא ללמדך וכו׳ ועת״ג), ובפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א מלשון אחר מאי שנא מכת קטן אם איתה דמילה להוד קאמר מאי כו׳ איצטריכא ליה למימר דמרחיצין מילת קטן לא תהא מילה זו אלא מכת קטן דמאי שנא מכת קטן ממכת גדול הא תנינן (תנינא) גבי מכת גדול אין מוגעין לא שמן ולא חמין (ולא חמין כו׳) אלא מאי כו׳ אתא לאשמועינן מרחיצין את הקטן על ברחיך מרחיצין כל גופו (על כרחי׳ כל גופו) קאמר מה שאין כן בגדול אלא על גבי מכה בלבד והיינו דאמר ר׳ אסי (דא״ר יוסי) על כרחיך כל גופו (מרחיצין כל גופו) קאמר, ובירושלמי שם הגי׳ אמר ר׳ יוסה על כורחך (כרחך) את אומר מרחיצין את הקטן תני שמואל לעולם אין מוגעין (תני שמואל אין מוגעין) לא שמן ולא חמין מעל גבי מכה בשבת א״ר יוסה כל שעה הוה רבי זעירא רבי אמר לי (א״ר יוסי כל שעה רבי זעירא רבי בא א״ל) הגי מתניתך ולא עוד אלא שמזלפין חמים (מים) על גבי מכה בשבת אם אומר (אמר את) שמרחיצין את המילה מה בין מכתו של קטן למכתו (ובין מכתו) של גדול ועי׳ בפני משה שם פ״ט שמפרש תני מתניתך ותסיים בה דלאו דוקא אין מוגעין חמין מליתן ע״ג המכה אלא ולא עוד אלא שאף מזלפין חמין וכו׳ והיינו רחיצה ביד וכו׳, וגם ביפ״ת פי׳ והאי זילוף לאו כגון זלוף דת״ק דמתניתין דברחיצה מיירי וכו׳ וצע״ג ועי׳ בהי׳ הרש״ש [ואולי פי׳ מזלפין כתם בכלי או בכוס, והיינו דאמר ולא עוד אלא וכו׳ שאפי׳ בכלי מותר לזלף, ולפי״ז מקשה שאם תאמר דבמתניתין מרחיצין את המילה תנן ועל זה מסיים בפי״ט שזילוף דוקא ביד מותר אבל לא בכלי, מאי שנא שבגדול מותר זליפה בכלי ובקטן אסור, אלא ודאי שמרחיצין את הקטן תנן ולכן דוקא ביד מותר, ובכי״ו הגי׳ לעיל מרחיצין את הקטן וגו׳], ובכי״ג ל״ג כאן ולא עוד וכו׳, וגם בבבלי שם איתא רק מסתברא הרחצת כל גופו דאי ס״ד הרחצת מילה מי גרע מחמין על גבי מכה דאמר רב אין מוגעין חמין ושמן מעל גבי מכה בשבת, ולפי הגי׳ שלפנינו מיושב שנייה היא מכת קטן וכו׳ וכ״ה בכי״ו ושם נמשך קו על תיבות אילו, ואולי יש לפרש שנייה היא וכו׳ עפ״י הבבלי שם דגדול לא סליק בישרא הייא קטן סליק ביה בישרא הייא, ועוד שם מתקיף לה רב יוסף ולא שני לך בין חמין שהוחמו בשבת לחמין שהוחמו מע״ש וכו׳, וסיום זה שנייה היא וכו׳ ליתא בדפוסי׳ ובכי״ג [וכי״ת] ובילקוט ולא בירושלמי, ובכי״פ מסיים אימא זו היא מכת גדול וכו׳ וכן בכי״א א׳ ב׳ וכי״כ זו היא מכת קטן וכו׳ ועת״ג, וגר׳ שעדיפא מגי׳ הירושלמי הגי׳ כאן אמר ר׳ זעירה וכו׳ היה ר׳ אסי

51d ממכת גדול, שנייה היא מכת קטן ממכת גדול, ר' אלעזר בן עזריה א' מרחיצין את הקטן ביום השלישי שחל להיות בשבת, אמר ר' יעקב בר אהא בכל ישעה היה ר' יוחנן ור' יונתן מפקדין חיתא ואמ' להון כל שקועין דאתון עבדין בחולא עיבידא בשבתא ביום ג' שחל להיות בשבת, שמואל אמר מפני הסכנה, אמר ר' אסי אם מפני סכנה נעשה לו חמים בשבת דתנינן מיחם אדם אילנתית ונותנה על גבי

4 תוספתא שבת פ"ג (פ"ד), שבת מ' ב':

4 גדול] פוגבי, ~ אלא ללמדך מרחיצין את הקטן כל גופו מה שאין כן (כך ת) בגדול אלא על גבי (גב ת) המכה בלבד דת | שנייה — גדול] ו, אימא זו היא מכת גדול זו היא מכת קטן פ, אימא.. מכת קטן וזו (זו כ, וזה א[2]) היא מכת גדול אכ, ל' דגתרי | ר' אלעזר (לעזר ו) בן.. אומר דוא[2]א[01]גת, ר' אלעזר.. אמר א[1]כי, א"ר.. בן עזריה פ | השלישי שחל] פוא[1]גכי, הג'.. א[2], השלישי (הג' ד[1]) של מילה שחל ד, השלישי של מילה בשבת או אם חל ת | 2 יעקוב ו | אדא א[1], חנינא א[2] | כל ר[1] | היה] אגר[2], הוה דתער[1], הווי ו, הוו י, היו פכ | ר' יונתן ור' יוחנן י | מפקדין] פוגכער[1]י[1], מפקידין דא[1]תר[2] | חיתא] א[2]ער[1], חייתא דפא[1]גכחר[2]י, חייתה ו | ואמ'] פתי, ואמרין ואגכר, ואמרי' ד[1], ואמרי דע | לון פכ | 3 שיקועין א[2]י[1], שיקעין ר[1], שקועיא כ | דאתון עבדין] וגער[2], דאתון עבדון י, שאתם עבדין ת, דהוו עבדין א[1].. עבדי א[2], דהוו כ, שאדם עבדין ד | בחולה ו | עבידו ע, עבדן י[1], הוו עבדין א[1].. עבדי א[2], הוון עבדין דות, הוה עבדין כ | בשבתא] בשובתה ו, ל' י | ביום שלישי ע, ביום הג' א[2], ביום השלישי דוא[1]כת, בשלישי י | אמ' שמואל א, אמ' ר' שמואל כ | 4 סכנה ו | אמר] וגי, אמר לו א[1]כ, א"ל ד[1]א[2], אמר ליה דת | אסי] פאגכי, יוסי דת, יסא ו | ** אם] ל' ל | סכנה] ו, הסכנה דפאגכתי | נעשה — חמים] ו, נעשה.. חמין דגתי, נעשה להם חמין א, נחמם לו פכ | דתנינן] פא[1]כי, דתנן דגת, דתני ו | מיחם] ר[2]י, מחם ד[1]ר[1], חמם ד, מחמם פואכ | הוא אדם ו | אלונתית א[2]ר[1], אלונטית פא[1]ר[2]י, אליגטית גכ, אלנתטית ד, לנטית ו, אלתטית ת | * על גבי דוא[1]גי] על גב פכ, ע"ג ת, על לא[2] |

אמר לי וכו' ור' זעירה היה תלמידו של ר' אסי וקרא לו רבי ועי' בירוש' ברכות פ"ג ו' ג' ובאהבת ציון שם שם בד"ה קומוי ר' יסא ובאגה"א ח"ב צד 153: 1 ר' אלעזר בן עזריה. בירוש' שבת שם איתא ר' אבהו בשם ר' אלעזר הלכה כר' אלעזר בן עזריה ר' אבון (ר' בון) בשם ר' אבהו טעמא דר' אלעזר בן עזריה ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים בהיותו כואב אין כתיב כאן אלא בהיותם כואבים בשעה (מלמד) שכל איבריהם כואבים עליהם (עליהן): 2 מפקדין חיתא וכו'. מצוים למילדות ואומרין להן כל שקועין שאתן עושות בחול עשו בשבת ביום ג' שחל להיות בשבת, ובערוך ע' שקען הועתק המאמר ולא פי' מילת שקועין ועי' בערוך הש' שם, ובשכל טוב צד 197 הועתק תנן ר"א בן עזריה אומר וכו' כל שעה היו ר' יונתן ור' יוחנן מפקדא לחייתא ואמרין לה כל שיקועין דאתון עבדין בחול עבידי בשבתא בשלישי למילה שחל להיות בשבת, ובמה"ג עמו' 526 אמ' ר' יעקב וכו' בכל שעתא הוו ר' יוחנן וכו' מפקדין חייתא[1]) ואמרי להו כל שקועין[2]) דאתון עבדין בחלא[3]) עבונו בשבתא ביום שלישי למילתו (ובבי"ק ביום שלישי) שחל להיות בשבת דכת' ויהי ביום השלישי בהיותם כאבים, ובפי' ב"ר כי"ט וכי"א מפרש כל שיקעין (שקועין) וכו' כל תיקונין וכו' (ובשני הכ"י ליתא מה שנוסף בפי' ב"ר הנדפס ועיקר תיבה זו תמצא אותה על עיקרה בתלמוד ירושלמי במסכת שבת), ובירוש' שבת שם הגי' ר' יעקב בר אחא אמר ר' אלעזר ור' יוחנן מפקדין לחייתא כל שיקויין (שקווין) דאתון עבדין בחולא עבדין בשובתא לכן צריכה אפילו ביום השלישי שחל להיות בשבת (דעבדין לחולה בשבתא עבדין אפי' ביום השלישי שחל להיות בשבת) ועי' בפני משה ושם מפרש כל שיקויין וכו' כל המשקין שאתם עושין בחול לרפואת הקטן וכו' ועיי"ש, וגי' ישרה לפניו בכי"ל עיבידא שהוא הצווי בל"ג לחיתא ונכונה גם כתיבת התיבה ועי' דאלמאן צד 275: 3 שמואל אמר וכו'. מפני הסכנה מרחיצין את הקטן אמר ר' אסי אם מפני סכנה נעשה לו חמים אפילו לכתחלה בשבת דתנינן מיחם אדם אילנתית[4]) ונותנה על גבי כריכו בשבת ולא יטול עדשה וכו' אמר ריב"ל לית כאן איסור לעשות לו חמים בשבת לרחוץ אלא מותר [כן פי' ביפ"ת, ויותר נכון לפרש לית כאן איסור אפי' בעדשה מלאה חמין וכן פי' בפי' ב"ר כ"י מל"א ובקרבן העדה ופ"מ בירוש' שם] ובערוך ע' עדש ג' הועתק ג"כ עדשה ובמ"ע שם פי' שם כלי צורתו כעדשה וכו' ועי' גם בערוך ע' עדש א', ובשכל טוב שם שמואל אמר מפני סכנה נעשה חמין בשבת תניגא מריחו אדם אלונטא (פי' לבונה) ומניחה על גבי כריסו בשבת אבל עריבה מלאה מים חמין לא יטול ויניח על גבי כריכו א"ר יהושע בן לוי לית כאן איסור וכו' ועיי"ש בהערות רש"ב, ובפי' ב"ר כי"ט וכי"א גורס ומפרש מחם (מיחם) אדם אלונתית (אלונטית) חתיכת בגד עריסה כלי של נחשת, ובפי' ב"ר בדפ"ר אלונטית חתיכת בגד עדשה כלי של נחושת על גב כריסו בשבת מפני הסכנה אבל חמין לרפואתו מותר (ומשם נוסף בדפוסי' אבל חמין לרפואתו וכו'), ולשון הברייתא בתוספתא שם מייחם אדם אלונתת ונותנה על מעיו לא יתן עדשה מלאה חמין על מעיו, ובשבת מ' ב' מיחם אדם אלונטית (אלונתית) ומניחה על בני מעים בשבת ובלבד שלא יביא קומקומוס של מים חמין ויניחנה על בני מעים בשבת ודבר זה אפי' בחול אסור מפני הסכנה ועי' בפירש"י ובתוספות ובד"ס שם (ונכונה הגי' בכי"ו דתני מחמם וכו' וכבר העיר ביפ"ת דאין זו משנה בשום מקום וכן העיר על גי' הדפוסי' לעיל דתנן אין מוגעי' וכו' [אמנם מצוי הרבה בתלמוד ובראשונים דתנן גם על ברייתא, ועי' בספרי אונטערזוכונגען וכו' צד 156 וצד 160]), ובירוש' שבת שם שמואל אמר מפני הסכנה ר' יוסה בעי אם מפני סכנה מחמין לו חמין (שמואל אמר מפני הסכנ' מחמין לו חמין) ר' יוסי בי רבי (בר) בון בשם רבנן תמן (רבנין דתמן) מחמין לו חמין בשבת ותני כן מחמם הוא אדם לונטית (אלונטית) ונותנה על גבי מכה (על גבי מעיים) בשבת לא יטול אדם עריבה מליאה (מלאה) חמין ויתנינה (ונותנה) על גבי מעיו (מעיים) בשבת ר' יהושע בן לוי אמר לית כאן אלא מותר ועיי"ש בפני משה, ובפי' ב"ר כי"ט וכי"א מלשון אחר מפרש סוף הסוגיא כגרי' עפ"י גי' אחרת אמר ר' יעקב בר אחא בכל שעה היה ר' אסי אומר לי ר' יוחנן ור' יונתן מפקדיה (מפקידין) חיותא (איתא) ואמרין להון כל שקועין דאתון עבדין בחולא הוו עבדין בשבתא כל ערב שבת של שלישי שחל להיות בשבת הוו אמרין ר' יוחנן ור' יונתן לחייתא מה שאתם עושים לקטן בחול עשו לו

1) מְפַקְּדִין חָיָּתָא. 2) שְׁקוּעִין. 3) בְּחָלָא. 4) λέντιον, leinenes Tuch.

כריסו בשבת ולא יטול עדישה מלאה חמין ויתן על גבי כריסו בשבת, אמר ר' יהושע בן לוי לית כן איסור אלא מותר:

ויקחו שני בני יעקב שמעון ולוי משמע שני שמעון ולוי איני יודע שהן בני יעקב אלא בני יעקב שלא נטלו עצה מיעקב, שמעון ולוי שלא נטלו עצה זה מזה:

אחי דינה וכי אחות שניהם היית ולא אחות לכל השבטים, אלא לפי שנתנו עצמם עליה נקראת לשמם, דכוותה ותקח מרים הנביאה אחות אהרן (שמות ט״ו כ) ולא אחות משה, אלא לפי

3 ילקוט שם [ועי' ספרא שמיני מכילתא דמילואים ל״ג, ואחרי פרשה א' א']: 5 ילקוט שם, מכילתא בשלח מסכי דשירתא ס״ו, מכילתא דרשב״י שמות ט״ו כ', תנחומא בשלח סי' י' [ועי' ברייתא דל״ב מידות מידה ד', מגילה י״ד א', סוטה י״ב ב', שמו״ר פ״א סי' כ״ג]:

1 כריסו] כבתו דת | ולא] פיגבע, לא דת (ולא — כשבת ל' אי) | יטול אדם פבת | עדישה] ונער³, עריבה דפבת, עריסה ר | מליאה בת | חמים ו | ויתן] פבע, ויתנה דות, ויתננה ג | גבי] פוגב, גב ר³, ל' דת | כרסו ע | בשבת] פוגב, ~ אבל חמין לרפאותו (לרפאתו את) מותר דאת | אמר ר'] ור' י (אמר — מותר ל' א) | יהושע ת | לית] אין פב | ² כן] וג, כאן דפבתי | איסור] פגב, אסור דותי | 3 יעקב ו | שמעי ולוי לדבתי] שמעון.. אחי דינה ח ר לפואג משמע י¹ | איני יודע] פגב אינו יודע י¹, אן (אין א) אנו יודעין וא, אין.. יודעים ח, ידענו דת | שהן — יעקב] פאיגבי, שהן.. יעקוב ו, שהם.. יעקב חא², שבני יעקב הם דת | 4 * בני יעקב דפחאגבת] בני יעקוב ו, ל' לי | עיצה וח | מיעקוב ו | עיצה וח | 5 וכי — היית] וי¹, וכי.. היתה דחאית, וכי.. שניהן היתה א², וכי.. שניהם ג, ל' פב | והלא.. כל השבטים א², והלא.. כל השבטים היית (ג, והלא.. כל.. היתה דחאיתי, וכי לא היית.. כל השבטים פב | לפי ל' פב | שנתנו אילו (אלו ת) ות | עצמם] א², נפשם פחאיגב, נפשי ו¹, נפשן ו, את נפשם ת, נפשם אלו ד | עליה] עליה יותר א, על דינה פב | 6 נקראת לשמן ו, נקראת על שמם דהא²גתי, לפי' נקראת.. שמם א¹, מזכיר אותם בלבד אחי דינה פב | דכוותה] ח, דכותה פא³, ודכוותה דאיגי, דכותיה ת, ודכוותיה ו | אהרן] פחאגבתי, אהרון דו | ולא — משה] ולא.. משה אתמהא פב, וכי אחות אהרון היית והלא אחות שניהם היית ו, וכי.. אהרון (אהרן א²ת, אהרן בלבד חי) היתה והלא.. שניהם היתה דהא²תי, וכי.. אהרן הייתה ולא אחות שניהם א¹ | לפי ל' וחא² |

בשבת (עשו בשבת) שהוא שלישי למילה וטעמו של דבר מפני הכאב כדמפרש ואזיל על (וכדמפרש ואזיל ודריש) ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים שביום השלישי למילתו (למילתם) היא כואבת עליו ומפני הכאב היה אומר ר' אסי שהיו ר' יוחנן ור' יונתן מתירין בערב שבת ומצוין לחיות שיעשו לקטן בשבת מה שהן עושות בחול שמואל אמר מפני הסכנה אדר' אסי פליג ואמר לא הותר דבר זה לומר לגוי לעשות בשבת אלא מפני הסכנה שכל מה שאינו עושה אינו אומר לגוי ועושה אמר ר' אסי אם מפני הסכנה נעשה לו חמין בשבת אף על ידי (בשבת ע״י) ישראל עצמו דתנן מחמם אדם אלונתית (מחמם אלונטית) כלומר ישראל עצמו מחמם אלונתית (אלונטית) ונותנה על גבי כריסו מפני הסכנה ולא יטול עריסה שכל כך לא התירו (עריסה לא התירו) אמר ר' יהושע בן לוי אין כאן איסור אפילו בעריסה אלא מותר מפני הסכנה: 3 איני יודע וכו'. בתמיה ודורש יתורא דקרא שני בני יעקב שלא נטלו עצה מיעקב ומפרש בפירש״י עה״ת שני בני יעקב בניו היו ואף על פי כן נהגו עצמן שמעון ולוי כשאר אנשים שאינם בניו שלא נטלו עצה הימנו, והדרש שמעון ולוי שלא נטלו וכו' אינו מפרש שם ועי' בראב״ם (והוא גורס ג״כ איני יודע שהם וכו'), ואולי דרשו שמעון ולוי וכו' איש חרבו ואכ״כ חרבם אלא איש חרבו זה לקח חרבו לעצמו וזה לקח חרבו לעצמו ולא נתיעצו יחדיו [וכן דרשו בספרא מכילתא דמילואים שם על המקרא ויקחו בני אהרן נדב ואביהוא איש מחתתו (ויק' י' א') ויקחו שני בני אהרן וכו' נדב ואביהוא מה ת״ל בני אהרן שלא חלקו כבוד לאהרן נדב ואביהוא לא נטלו עצה ממשה איש מחתתו איש מעצמו יצאו ולא נטלו עצה זה מזה, ובכ״י מדרש חכמים שם הנוסחא מה ת״ל בני אהרן וכי איני יודע שבני אהרן הם מלמד שלא חלקו כבוד לאהרן ולא נטלו וכו', ובילקוט שמיני שם מה ת״ל בני אהרן ממשמע שנאמר נדב ואביהוא איני יודע שבניו היו מה ת״ל בני אהרן שלא חלקו וכו', ובלק״ט שם הובא ויקחו בני אהרן שלא נטלו עצה מן אהרן נדב ואביהוא איש מחתתו שניהם בעצה אחת וכו' ד״א ויקחו שני בני אהרן ממשמע שנאמר נדב ואביהוא איני יודע שהם שני בני אהרן אלא מלמד שלא חלקו כבוד וכו' וכן הלשון במדרש אגדה שם ויקחו בני אהרן ממשמע וכו', ובספרא אחרי שם ויקחו שני (מלת שני ליתא בכ״י מדרש חכמים שם) בני אהרן נדב ואביהוא איש מחתתו בני אהרן לא נטלו עצה מאהרן וכו' איש מחתתו כו' איש איש מעצמו עשו לא נטלו עצה זה מזה ועי' בילקוט שם], ובלק״ט הועתק ויקחו שני בני יעקב שלא נטלו וכו' שמעון ולוי שלא נטלו עצה זה מזה, ובשכל טוב צד 193 מעורבב הדרש ויקחו שני בני יעקב שמעון ולוי ממשמע שנאמר וכו' איני יודע שהן בני יעקב אלא בני יעקב לא נטלו עצה זה מזה, וכן במדרש אגדה ממשמע שנאמר וכו' איני יודע שבני יעקב הם אלא בני יעקב שלא נטלו עצה זה מזה, והגי' איני יודע שהם וכו' איתא גם בפי' ב״ר כ״י מלשון אחר, [ובבי״ל האותיות הן מן שהן הושלמו ביני שיטי בכתב אחר], ובמה״ג שם ויקחו שני בני יעקב וכי אין אנו יודעין שהן בני יעקב אלא שלא נטלו עצה מיעקב שמעון לוי שלא נטלו וכו' ועה״נ: 5 שנתנו עצמם. כ״ה בבי״ל ועוד בבי״א ב', ואהרן נתן נפשו על אחותו כשנצטרעה, ובפירש״י עה״ת מפ״ש אחי דינה לפי שמסרו עצמן עליה נקראו אחיה, ובלק״ט אחי דינה לפי שנתנו נפשם עליה נקראו אחי דינה, ובשכל טוב צד 194 אחי דינה והלא אחות כל השבטים היתה אלא אלו שמכרו נפשם עליה נקראו על שמה וכן אתה דורש ותקח מרים הנביאה אחות אהרון שמסר נפשו עליה שנאמר אל [נא] תשת עלינו חטאת לכך נקראת על שמו, ובמה״ג שם אחי דינה וכי אחות שניהם בלבד היתה והלא אחות כל השבטים היתה אלא לפי שנתנו עצמן עליה נקראת על שמם כיוצא בו ותקח מרים הנביאה אחות אהרן שנתן נפשו עליה ונקראת על שמו, והדרש ודכוותה כזבי בת נשיא מדין וכו' לא הוזכר בשכל טוב ובמה״ג וכן ליתא בבי״א א' וב', ובזה הדרש הטעם שנתנה נפשה וכו' שמסרה נפשה לזנות בשביל להכשיל את ישראל, ומקור כל המאמר במכילתא שם אחות אהרן ולא אחות משה וכה ת״ל אחות אהרן אלא לפי שנתן אהרן נפשו על אחותו נקראת על שמו כיוצא בו שמעון ולוי אחי דינה והלא אחות כל השבטים

שנתן אהרן נפשו עליה נקראת על שמו, ודכוותה כזבי בת נשיא מדין אחותם (במדבר כה יח) וכי אחותם היית והלא בת אומתם היית אלא לפי שנתנה נפשה על אומתה נקראת אומתה לשמה:

איש חרבו ר' שמעון בן אלעזר א' בן י"ג שנה:

ויבאו על העיר בטח שמואל שאל ללוי בן סיסי אמר ליה מהו ויבאו על העיר בטח, אמ' לו בטוחים על כיח הזקן, ולא היה אבינו יעקב רוצה שיעשו בניו כך, וכיון שעשוהו אמר מה

3 ילקוט שם: 4 ילקוט שם:

1 אהרן] תי, אהרון דו, אהרן בצערתה פ, .. בצערת' כ, ל' הא | את נפשו ת | עליה] על אחותו א, ל' ת | * נקראת — שמו פגבי] לפיכך (לפי כך ת) נקראת על שמו דאת, ונקראת על שמו וח, ל' ל | ודכוותיה ן, ודכותיה ח, דכותה פ (ודכוותה — לשמה ל' א) | כזבי] ת, על דבר ~ פוחנכי, ועל דבר ~ ד | 2 ° אחותם] אחותן ד | היית] פוגב, היתה דחתי | * והלא — היית פ:ב] והלא.. אומתן היית ן, והלא.. אומתן הייתה ד, והלא.. אומתן היתה חתי, ל' ל | ** לפי] ל' ל | שנתנו נפשם פ | לפיכך נקראת פ | אומתה על שמה גת, אחותם פב | 3 ר' שמעון בן אלעזר או' נ, ר' שמעון.. אמ' כר[1], ר"ש.. אמ' א, ר' שמעון בן לעזר או' ן, אמר רשב"א ע, ר' שמעון אומר ח, ר"ש א' פ, ר' אלעזר אומר ד, ר' אליעזר אומ' ת | בן שלש עשרה (י"ג ד[1]א[2]ר[2]) שנה היו דוהא[2]גר, בני שלש עשרה (י"ג ע) שנה היו פא[1]כתעי | 4 ויבאו — בטח] חא, ויבואו.. בטח כ, ויבואו אל.. בטח ן, ל' דפת | בן סיסי] ן, בר סיסי ד, בר שימי ת, ל' פאב | אמר ליה] אמ' לו ן, ל' פאב | מהו] פאב, מה הוא ן, מהו דין דכתיב (דכת' ת) דת | ויבאו — העיר] ויבואו.. העיר אב, ויבואו אל העיר ן, ל' פ | 5 אמר לו] ג, אמר ליה דפבת, ל' ן | בטוחים] וא, בטוחין ג, בטוחים (בטוחי' ד[1]) היו ל°דפבתרי, אמרו בטוחים אנו ה | כוחו דוגתי, כחו פהאבר | של זקן | לא היה פא[1]כ, וכי א[2] | * אבינו יעקב דכתי] אבינו יעי' ל, יעקב אבינו חא[2]גר, יעקוב אבינו ן, יעקב פא[1] | רוצה היה א[2], יודע י | שעשו בניו י, שיהיו בניו עושים ה | כך] אותו מעשה פאגכרי, אותו המעשה דהת, את אותו המעשה ן | וכיון] וכיוון ן, כיון פאכ, ל' גי | שעשוהו] שעשו בניו (שעשו ח) אותו מעשה דהאת, שעשו.. את אותו המעשה ן, שראה שעשו פב, ל' גי | מה] למה א[1], ל' וי[1] |

היתה ומה ת"ל אחי דינה לפי שנתנו נפשם עליה נקראת אחותם על שמם וכן כזבי בת נשיא מדין אחותם וכי אחותם היא והלא ראש אומות בית אב היה וכו' ומה ת"ל אחותם אלא על שנתנה נפשה על אומתה נקראת על שמה ועי' בתנחומא שם, ובמכילתא דרשב"י שם איתא אחות אהרן וכי אחות אהרן היית ולא אחות שניהם היית אלא לפי שנתן נפשו עליה נקראת על שמו ומניין שנתן נפשו עליה דכתיב ויאמר אהרן אל משה בי אדוני אל נא תשת עלינו חטאת וגו' [ובברייתא דל"ב מדות מדה ד' דרשו אחות אהרן והלא גם אחות משה היתה אלא מלמד שנתנבאה תחילה והיא אחות אהרן ועדיין לא נולד משה וכן במגילה וסוטה ושמו"ר שם, ועי' ברש"י ולק"ט שבות ט"ו כ' ובפי' מהר"ז, ובדפ"ר הגי' הנביאה אחות אהרון היתה וכו' וחסר מן אהרון עד אהרון]: 3 בן י"ג שנה. כ"ה בכי"ל, ורשב"א דורש איש בן י"ג שנה (ועי' לעיל צד 692 ובמ"י שם בד"ה ר' פינחס וכו'), ובלק"ט מפרש איש חרבו מיכן אמרו רבותינו שכל מקום שנאמר איש אינו פחות משלשה עשר שנה שהרי שמעון נולד בשנה שניה שנתן לבן לאה ליעקב וכו' ומסיים לפי החשבון שם הרי י"ג ללוי וי"ד לשמעון לכך נאמר איש הרבו ועיי"ש בהערות רש"ב, ובשכל טוב שם איש חרבו זה בנין אב לכל איש שבמקרא דא"ר שמעון בן אליעזר כל מי שנאמר בו איש אינו פחות משלש עשרה שנה שהרי לוי בן י"ג שנה ויום אחד וזה מדוייק מן המניין שהרי וכו' ולכך נאמר איש חרבו שהקטן שבשניהם היה בן י"ג שנה ויום אחד וזה בניין אב לכולן ושמעון גדול מלוי ד' חדשים ומחצה (ונר' שהוא טעות הדפוס, והסרון בחשבון שם לפני המלות וילדה את לוי לסוף ז' חדשים וכו'), ומגומגם הלשון בהגי' בן שלש עשרה (י"ג) שנה היו, וגי' זו איתא גם בכה"ג שם ר' שמעון בן אלעזר אומ' בן שלש עשרה שנה היו, ובפי' ב"ר כי"ט וכי"א מלשון אחר מפרש ר' שמעון בן אלעזר אמר (אר"ש בן לקיש) בן שלש עשרה (י"ג) שנה היו למד מעשרים (מכאן) שנה (שנים) שעשה יעקב בבית לבן לסוף שבע שנים לעבודתו נשא לאה ובשבוע שני נשא רחל כדכתיב מלא שבוע זאת שהן (שהם) שבעת ימי המשתה ונולדו לו ליעקב מלאה ראובן שמעון (ושמעון) ולוי בשתי שנים כל אחד ואחד לשבעה (לז') הדשים שהם (שהן) כ"א חדש ושלשה (וג') חדשים הנותרים לימי טומאה ולשהיית שבין לידה לעיבור שני נמצא לוי נולד לסוף תשעה (ט') שנים לעבודתו של יעקב שלמו עשרים (כ') שנים עבודת יעקב ולוי בן אחד עשרה (י"א) שנה ועד מעשה שכם שתי שנים דכתיב ויבן לו בית ואין אדם בונה בית בפחות משנה אחת (לפחות משנה) ולמקנהו עשה סוכות בשני ימות החמה הילך שתי שנים (ועי' לעיל סוף פע"ח) אי נמי בנה בית בתחלת ימות הגשמים לצורך ימות הגשמים ולמקנהו עשה סוכות (בתחלת ימות הגשמים ולמקנהו עשה סכות) בשני ימות החמה ואין לך שני ימות החמה שאין ביניהם ימות הגשמים (גשמי'), ולפי פירוש זה היה שמעון וגם לוי בן י"ג שנה במעשה שכם, וכן טעם הגי' בני שלש עשרה (י"ג) שנה היו בכ"י שציינתי ובערוך ע' איש ובילקוט, [ועי' גם החשבון בבחיי], ובס"ע פ"ב איתא כל השבטים נולדו בז' שנים חוץ מבנימין כל אחד ואחד לז' חדשים, ובפדר"א פל"ו מז' חדשים ילדה לאה את בניה וכו' [ובפי' המיוחס לרש"י נזיר כ"ט ב' ד"ה ור' יוסי איש הוי מבן י"ג שנה ולא בפחות שלא מצינו בכל התורה שיהו קרוי איש בפחות מבן י"ג אבל בבן י"ג מצינו שקראו הכתוב איש כדכתיב ויקחו שני בני יעקב שמעון ולוי איש חרבו וגמירי שמעון ולוי בההיא שעתא בני י"ג שנה הוו והרוצה לחשוב יצא ויחשוב, ובר"ע מברטנורה לאבות פ"ה מכ"א הלשון וגבי שכם כתיב ויקחו וכו' ולוי באותו פרק בן שלש עשרה שנה היה וקרי ליה איש ועי' בתוס' יו"ט שם], ואגדות על זמן לידתן של השבטים נמצאו בספר היובלים פכ"ח ובמדרש תדשא במקדמוניות היהודים לר"א עפשטיין סי' ח' ועי' בהערות שם ובהערות רד"ב ראטנער לס"ע שם: 5 על כוח הזקן. על כוחו של אביהם הזקן שיצילם אם יבואו אומות העולם להזדווג להם, ובפי' ב"ר כי"ט וכי"א מפרש בטוחים היו על כחו של זקן על זכותו בתחלה לא היה יעקב אבינו רוצה שיעשו בניו אותו מעשה לאחר שהתחילי' (שהתחילו) אמר כה אני מניח את בני ביד אומות העולם, וגם בפירש"י עה"ת הגי' בטוחים היו על כחו וכו', ובכי"ל כתוב נטל וכו' ועמד על פתח שכם הה"ד אשר לקחתי וכו' והושלם ביני שיטי בכתב הספר בדיו דיהה אמ' אם יבואו אומות העו' להזדווג להם אני נלחם דהוא אמ' ליוסף והגהתי והשלמתי ועח"נ, [וח"נ הוא דהוא

אניח בניי ליפול ביד אומות העולם מה עשה. נטל חרבו וקשתו ועמד על פתח שכם. אמר אם יבואו אומות העולם להזדווג להם אני נלחם כנגדן הוא דהוא אמר ליוסף אשר לקחתי מיד האמרי בחרבי ובקשתי (בראשית מח כב) [ואיכן מצינו שנטל אבינו יעקב חרבו וקשתו בשכם]:

יא כו) ויקחו את דינה מבית שכם ויצאו ר' יודן אמר גוררים בה ויוצאים, אמר ר' חוניה הנבעלת מן ערל קשה לפרוש, אמר ר' הונא אמרה ואני אנה אוליך את חרפתי וגו' (ש"ב יג יג) עד שנשבע לה שמעון שנוטלה הה"ד ובני שמעון וגו' ושאול בן הכנענית (בראשית מו י) ר' יהודה

4 ילקוט כס:

1 אני מניח | את בניי | את בניי **וחג**, את בני **דפאכתרי** | ליפול] ויפלו **גב**, יפלו **א¹**. ל' **א"ר** | עשה] עמד **ת** (מה עשה — להם ל' י) | ועמד] **חאג**, ~ לו **דפוכת** | פתחה (פתחו ג) של שכם **דפוחאגכת** | יבאו **פח** | 2 להזדוג **ו°**. להזדווג **פת**, להיזדויג ג, לזדוויג **ה** | להם] **פוחאגב**, ~ לבני **דת** | * כנגדן **דפואגי**] כנגדם **חכת**, ל' **ל** | * הוא דהוא אמר **כ**] דהוא אמ' **ל**, היא דהוא אמ' **וג**, היא (הוא **פת**) דהוא (דהוה **ת**) אמר ליה **דפת**, הוא דא"ל י. הדה היא (הדא הוא **א²**) דאמ' **א**, היינו הוא דאמר **ח** | אשר — ובקשתי] אשר.. האמורי וגו' **ו**, אשר.. האמורי בחרבי י. ואני נתתי לך שכם אחד (א' **א²**. אחת **א¹**) על אחיך אשר לקחתי מיד האמורי (האמרי **כ**) בחרבי ובקשתי **חאכ**, ואני.. אחד על אחיך בחרבי ובקשתי **פ**, ואני.. אחד (אחת **ת**) על אחיך **דגת** | 3 * ואיכן — בשכם] והיכן (ואיכן **וח**) מצינו שנטל (שנטל יעקוב אבינו **ו**, שנטל יעקב אבינו **חג**, שנטל יעקב **א**, שלקח אבינו יעקב **כ**) חרבו וקשתו בשכם **פוחאגב**, והיכן.. שנטל אבינו יעקב.. בשכם שנ' אשר לקחתי מיד האמורי בחרבי ובקשתי **ד**, והיכן.. שנטל יעקב אבי'.. בשכם.. ובקשתי **ת**, ל' **לי** | 4 ויקחו] ואת חמור ואת שכם בנו ~ **ד**, ואת חמור.. בנו הרגו לפי חרב ~ **ת** | * מבית — ויצאו **פוחאבי**] מבית שכם וילכו **ת**, מבית שכם **ג**, וגו' **ל**, ל' **ד** | אומ' **פח** | גוררים] **וחא¹**, גוררין **דת**, גודרין **ד¹**, היו גוררין **פגב**, היו גוררין י, גררו **א²** | ויוצאין **וחאגתי** | חוניא **חג**, חונייא **ו**, הונא **דפאכתי** | 5 מכאן לנבעלת **פכ** | מערל י, מן הערל **פוחאגב**, לערל **דת** | שקשה **פכ** | אמר ר' הונא **וחא²ת**, ל' **א¹י** | אמרה] ~ להם **א¹**, דינה לאחיה **פכ** | ואני אנא **אג**, ואנה אני י | מוליך י | וגו'] ואתה תהיה כאחד הנבלים בישראל **א**, ל' **דפוחגכתי** | 6 לה ל' **ו** | שמעון אחיה **פאכ** | שהוא נוטלה **דפוחאגכ**, שהוא נושאה **תי** | ובני — וגו'] ובני שמעון ימואל וגו' **פ**, ובני.. ימואל וימין **ו**, ובני.. ימו' ויכי' ואה' ויכי' וצחר **ל°**, ובני.. ימואל ויכין ואהד ויכין וצחר (וצוהר **ח**) **האי¹גב**, ל' **דא²תי** | ושאול — הכנענית] **פחאגכי**, ושאול בן הכנענית בן דינה שנבעלה לכנעני **דת**, ל' **ו** | ר' יהודה (יורה **ו**)] ר' יהודה ור' נחמיה (נחמיא **א²**) ורבנין ~ **אג**, ר' יהודה (יודה או' **ו**) ור' נחמיה ורבנן ~ **דוכת** |

אמר, הוא דאמר כמו לעיל צד 921] וסיום המאמר ואיכן מצינו וכו' השלמתי עפ"י שבעה כ"י שציינתי וכן במה"ג שב ויבאו על העיר במת בטוחין היו על כוחו שלזקן ולא היה יעקב אבינו רוצה שיעשו בניו אותו מעשה כיון שעשו אמ' בלבו מה אני מניח את בני ליפול וכו' ועמד על פתחה שלשכם אמ' שאם יבואו וכו' להזדווג לבני אני נלחם כנגדן הדא היא דהוה (דהוא) אומ' ליוסף ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך אשר לקחתי וכו' בחרבי ובקשתי והיכן מצינו שנטל אבינו יעקב חרבו וקשתו בשכם. אכן המאמר מובן גם בלי זה הסיום ויש לספק אם הוא מעיקר הספר, וגם בלק"ט הועתק רק שבואל שאל ללוי בר סיסי מה במח א"ל בטוחים היו על כחו של זקן כיון שראה יעקב אבינו אמר מה אני מניח את בני ליפול ביד האומות מיד נטל חרבו וקשתו ועמד לו על פתחה של שכם אמר שאם יבואו וכו' אני אלחם כנגדם הוא שהוא אומר ליוסף ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך אשר לקחתי מיד האמורי בחרבי ובקשתי, ובשכל טוב צד 197 שמואל שאל ללוי בן סיסי מהו בטח א"ל בטוח על כחו של זקן שלא היה יעקב רוצה שיעשו בניו כך אלא כיון שעשו אותו מעשה אמר מה אני מניח את בניי ליפול בידי אומות העולם נטל חרבו וקשתו עמד על פתח העיר אמר אם יבואו אומות העולם להזדווג לבני אני נלחם עמהם שכן אמר ליוסף ואני וכו' בחרבי ובקשתי (ושם מסיים מכאן למדנו שנטלה יעקב בחרבו ובקשתו), ובמ' אגדה בטוחים היו על כחו של זקן אמר יעקב לא אניח בני וכו' בידי אומות העולם להזדווג עליהם אני אלחם כנגדם הה"ד אשר לקחתי מיד האמורי בחרבי ובקשתי, ובכולם ליתא הסיום איכן מצינו וכו' וכן ליתא בילקוט, ובנוסחת הדפוסי' לקמן סוף פצ"ז המאמר מקוטע לא היה אבינו יעקב רוצה שיעשו בניו אותו מעשה כיון וכו', ובשלימותו המאמר בכי"ו פצ"ח ושם מסיים כמו בכי"ו כאן ואיכן מצינו שנטל יעקב חרבו וקשתו בשכם [וכן מתורגם בתר"י א' לפי בחרבי ובקשתי ית קרתא דשכם וכו' די נסיבית מידיהון דאמוראי בעידן די עלתון לגווה וקמית וסייעית יתכון בסייפי ובקשתי ועי' ברש"י עה"ת שם ולקמן פפ"א סי' ד' ובמ"י שם]: 4 גוררים וכו'. דורש ויקחו וכו' ויצאו גוררים בה ויוצאים שלא היתה רוצה לצאת מבית שכם וכדאמר ר"ח הנבעלת מן ערל קשה לפרוש ועוד אמר ר' הונא (ושם אחד הוא תוניה הונא הונא ועי' גם בח"נ) אמרה (כלה"כ במעשה תמר) ואני אנה אוליך וכו' ושאול בן הכנענית והיא דינה ונקראת הכנענית ר' יהודה א' על שעשתה כמעשה כנענים ר' נחמיה א' שנבעלה מחוי משכם בן חמור החוי שהוא בכלל כנענים (ועי' בראשית י' י"ז) רבנן אמ' נטלה שמעון וקברה בארץ כנען ועי' ברמב"ן לפי' י"ב, והלשון שעשתה כמעשה כנענים כלה"כ ויקרא י"ח ג' ובמעשה ארץ כנען וכו', ובמאמר ר' יוחנן בסנהדרין שם ה' שמות יש לו זמרי וכו' בן הכנענית על שעשה מעשה כנען כלו' זמה ועי' בפירש"י שם, וכפי' ב"ר כי"ט וכי"א כלשון אחר גורס ומפרש שעשתה (שעשה) מעשה כנעני שנבעלה מגוי, והוספה בגי' הדפוסי' הה"ד ושאול בן הכנענית בן דינה שנבעלה לכנעני, ובלק"ט הובא ויקחו את דינה ר' יודן אמר גוררים בה ויוצאה לפי שהיתה מתביישת כענין שנאמר אנה אוליך את חרפתי, ובשכל טוב צד 194 ויקחו את דינה מבית שכם ויצאו ר' יהודה אומר גוררין בה ויצאו א"ר חמא הנבעלת לגוי קשה לפרוש היתה אומרת אנה אוליך וכו' עד שנשבע לה שמעון שיקחנה לו לאשה זש"ה ושאול בן הכנענית שנבעלת לחוי שהוא בן כנען ורבותינו אמרו נטלה שמעון וכו', ובמה"ג עמו' 527 הועתק ויקחו את דינה וכו' ר' יודן אמ' גוררין בה ויוצאין אמ' ר' יוחנן

א׳ שעשתה כמעשה כנענים, ר׳ נחמיה א׳ שנבעלה מחוי שהוא בכלל כנענים, רבנן אמ׳ נטלה שמעון וקברה בארץ כנען:

ל לא) ויאמר יעקב אל שמעון ואל לוי עכרתם אותי רבנין אמ׳ מצוללת היית חבית יב ועכרתם אותה, מסורת היא ביד הכנענים שעתידין ליפול בידי, אלא שאמר לי הקב״ה עד אשר תפרה ונחלת את הארץ (שמות כג ל) כס׳ ריבוא, אמר ר׳ יודן עכורה היית חבית וצייללנוה ויאמרו הכזונה יעשה את אחותינו אמרו מה הם נוהגים בנו מנהג הפקר, מי גרם ותצא דינה:

1 עי׳ סנהדרין פ״ג ב׳: 3 ילקוט שם: 4 מדרש תהלים ק״ה סי׳ ד׳: 6 לעיל לד 953: ‖

1 או׳ והג, אומר י, אמר דאבת | שעשתה] האי, שעשת דפוגבת | מעשה הא[2]גת | כנענים] והגת, ־יים ד, כנען פאב, כנעניח י | נחמיא א[2], נחמן פג | * א׳ פ] או׳ וג, אומ׳ חי, אמר דאבת | מחויי ה, למחוי ת | שהיה א | כנענים] ה, כנעניים דת, כנעני פוגב, כנען אי | רבנן] ו, רבנין ג, ורבנן דפחא[1]כת, ורבנין א[2], ורבני׳ י | שנטלה ח | 3 * ויאמר — אותי דא[1]כתי] ויאמר.. אתי ג, ויאמר.. שמעון ולוי.. אותי וגו׳ ח, ויאמר.. ואל לוי עכרתם פ, ויאמר.. לוי וג׳ ו, ויאמר.. שמעון וגו׳ ל, עכרתם אותי א[2]ר[1] | רבנין אמרין א[1]ג, רבנין אמרי דפחכת, ..אמ׳ ו, ר׳ לוי אמר א[2] | מצוללת — חבית] ג, מצוללת.. החבית ו, מצוללת היתה החבית (חבית א[2]) הא[1]א[02], צלולה היתה החבית דתר[1]י, חבית מצוללת היית פכ | 4 ועכרתוה י | הוא י | ביד] בידי דת | הכנעניים א[1]ת, כנענים פר[1], הכנעני א[2] | שעתידין ליפול] ר[3], שהן עתידין ליפול דגתר[1]י, שהם עתידים ליפול ח, שהן עתידין לנפול ו, שהן נופלין פא[2], שהם נופלין א[1], שהן נופלים כ | בידינו ר[1], בידן ג, בידיהם כ, ביד בני י | שאמר לי] הא[2]גר[1]י, שא״ל א[1], שאמר דפכת | 5 ונחלת — הארץ] האגר[1]י, וגו׳ ו, ל׳ דפכתר[3] | כס׳ רבוא א[2], בששים (בשישים ג) ריבוא א[1]גי, בששים (בשישי׳ ד[1]) רבוא דוהת, כששים רבוא ואז (אז כ) ונחלת את הארץ פכ | אמר ר׳ יהודה (ר׳ יודה ו) בר׳ (ביר׳ ת, בר ד) סימון דוגתר[1], ר׳ יהודה בר׳ סימון (בר סימון פ, ב״ס א[1]) אמ׳ פאכ | עכורה] אמרו ~ תי | היית חבית] גכ, היית החבית פו, הייתה (היתה א[1]תר[1]י) החבית דא[1]תר[1]י | וצללנו (וצללו כ, וצוללו א[1]) אותה פוא[1]גכתר[1]י, וצללתם אותה ד | 6 * יעשה את אחותינו פהא[1]גכי[1]] יעשה את אחותנו א[2]ר[1], יעשה אחותינו ל, וגו׳ ו, ל׳ דת | אמרו ל׳ י | מה ל׳ ת | הן פא[2]גי, אנו ר[1] | נוהגין פואגי, נהגו ת | בנו] בני יעקב א[1], ל׳ ר[1] | מנהג] כבני אדם של דפוהאכתי, בבני.. של ר[1], כבני ג | הבקר וג | מי — דינה] מי.. דינה בת לאה פהא[1]גי, ל׳ א[2] ‖

הנבעלת לערל קשה עליה לפרוש ממנו אמ׳ ר׳ הונא כיון שהוציאו אותה אמרה לשמעון אנה אוליך וכו׳ עד שנשבע לה שהוא נושאה והיינו דכת׳ ובני שמעון וג׳ ושאול בן הכנענית שעשה מעשה כנענים ר׳ נחמיה אומר מהו בן הכנענית שנבעלה מחוי שהוא בכלל כנעני ורבנן אמרי שנטלה שמעון וקברה בארץ ישראל ארץ כנען, ושם איתא עוד ויש אומרין שאשת איוב היתה דכת׳ בדבר אחת הנבלות תדברי וכת׳ הכא כי נבלה עשה בישראל ועי׳ לעיל צד 181 צד 615 וצד 908 ובמ״י שם: 3 רבנין אמ׳ וכו׳. אמר יעקב מצוללת היית חבית ועכרתם אותה וכו׳ וכן בסמוך א״ר יודן עכורה וכו׳ אמרו עכורה היית חבית וכו׳ וכן סגנון הלשון לעיל פעמים רבות ועי׳ במ״י לעיל צד 725 בד״ה אמר ר׳ לוי וכו׳ ואין צ״ל כן אמרו עכורה וכו׳ כמו שהגיהו בא״א ובמ״כ, ור״י אינו דורש ראש הפ׳ ויאמר וכו׳ עכרתם אותי וכו׳ אלא שכך השיבו בני יעקב עכורה היית חבית וצייללנוה ויאמרו הכזונה וגו׳, ובפירש״י עה״ת מפרש עכרתם לשון מים עכורים אין דעתי צלולה עכשיו ואגדה צלולה היתה החבית וכו׳ מסורת היה ביד כנענים שיפלו ביד בני יעקב אלא שהיו אומרים עד אשר תפרה ונחלת את הארץ לפיכך היו שותקין, ובבחיי הובא עכרתם אותי צלולה היתה החבית ועכרתם אותה מסורה היא ביד כנעניים שיפלו ביד בני אלא שהיו אומרים וכו׳, ובפי׳ ב״ר כי״ם גורס ומפרש עכרתם אותי צלולה היתה החבית ועכרתם וערבבתם אותה מסורת היא ביד כנענים שהן עתידין ליפול בידינו אלא שאמר לי המקום עד אשר תפרה ונחלת את הארץ ועכשיו ואני מתי מספר ויש להם רשות לשלוט בנו לפי שעברנו על הצווי אמר ר׳ יהודה בר׳ סימון השיבו עכורה היתה החבית וצללנו אותה אתמהאה ויאמרו הכזונה יעשה את אחותינו אמרו מה אנו נוהגים בבני אדם של הפקר ועי׳ בפי׳ ב״ר הנדפס [ובלק״ט רבנן אמרי צלולה היתה חבית ועכרתם אותה מסורת הוא ביד הכנעניים שיהא נופלין בידי אלא אמר הקב״ה עד אשר תפרה ונחלת את הארץ בששים רבוא ואני מתי מספר עדיין], ובשכל טוב צד 195 אמר יעקב מצוללת היתה חבית שלי ועכרתם אותי ודומה לו בדבריהם מים עכורים וכו׳ מסורת בידם שעתידין ליפול בידי אלא שהקב״ה אמר עד אשר תפרה ונחלת בשישים ריבוא, ובמה״ג עמו׳ 528 ויאמר יעקב וכו׳ עכרתם אותי כחבית שהיא צלולה (ובכי״ק שם שהיתה מצוללת) ועכרתם אותה, ונשתבש שם מסורת היא שבידי הכנענים עתידין ליפול אלא וכו׳, והרא״ם מפרש צלולה היתה החבית וכו׳ צלולה היתה זרעי ולא היה בה שום עכירות ושום בלבול מפני שאף על פי שהיתה מסורת ביד הכנעניים שהם עתידין ליפול ביד זרעי מכל מקום היו יודעים שלא יהיה זה אלא כאשר יפרו וירבו ולפיכך היו שותקין ולא היו מתעוררין עלי והיתה כל החבית שלי צלולה ועכשו שראו הפועל הזה יתעוררו עלינו ויעתיקונו ממקומנו וממנוחתנו ויתעכ׳ ההבית שלי שהיתי׳ צלולה עד עכשו אבל רבי [יהודה] ב״ר סימון אמר עכורה היתה החבית וצללו אותה שהיו בחרפה ובושה מחמת הפועל שנעש׳ בדינה אחותם כדכתיב כי נבלה עשה בישראל ונעשת עכשו צלולה שלא נשאר בהם שום דופי וכו׳ ועי׳ גם ביפ״ת: 4 עד אשר וכו׳. במ׳ תהלים מ״ב שם בהיותכם מתי מספר וכו׳ אמר הקב״ה עד אשר תפרה בששים ריבוא ונחלת את הארץ כיון שהלכו שמעון ולוי ועשו אותו מעשה בשכם אמר להם יעקב אביהם עכרתם אותי ואני מתי מספר, וביפ״ת העיר עד אשר תפרה וכו׳ אין זה כ״ש במשפטים מעט מעט אגרשנו עד אשר תפרה ונחלת את הארץ דהתם כבר היו ס׳ רבוא וקאמר עד אשר תפרה טפי אלא מסורת היה בידם שהקב״ה אמר לאברהם שלא תמסר ארץ כנען ביד בניו עד אשר יהיו לו ס׳ רבוא ובעל האגדה נקט לישנא דקרא: 5 אמר ר׳ יודן. כ״ה בכי״ל, והוא ר״י בר׳ סימון ועח״נ, וכן לעיל צד 714 ר׳ יודן בר׳ סימון פתח וכו׳ היא דעתיה דר׳ יהודה בר׳ סימון וכו׳ ופעמים רבות נמצאו בכי״ל שמות האומרים בלי שמות אבותם ועי׳ לעיל צד 116 צד 390 וצד 869, ומשובשת הגי׳ בדפ״ר וד״ו עכורה הייתה החבית וצללתם אותה, וכבר הוגה בא״א וצללנו: 6 מנהג הפקר. לעיל צד 953 בהפתיחה וכחכה איש וכו׳ הגי׳

פרשה פא

א לה א) ויאמר אלהים אל יעקב קום עלה וגו' מוקש אדם ילע קודש ואחר נדרים לבקר (משלי כ כה) תבוא מארה לאדם [שאוכל קדשים בלועו, תני ר' חייא תבוא מארה לאדם] שנהגה מן הקדש, ואין קודש אלא ישראל קדש ישראל לי"י (ירמיה ב ג), ואחר נדרים לבקר אמר ר' ינאי איחר אדם את נדרו נתבקרה פינקסו, ואחר נדרים לבקר, ר' חייא בר לוליאני אמר צריך מכות היך דאת אמר בקרת תהיה וגו' (ויקרא יט כ), תדע לך שכן אבינו יעקב על ידי שאיחר את נדרו ניתבקרה פינקסו ויאמר אלהים אל יעקב קום עלה ביתאל וגו':

1 ילקוט ר' קל"ס, ילק' משלי ר' תתקנ"ט, ילק' מכירי משלי כ' כ"ה: 4 ירוש' נדרים פ"א ל"ו ד', נדרים כ"ב א', תנחומא וישלח סי' ח': 6 ע' פסקה קוטים פרק ה' ד', כריתות י"א א':

1 * קום — וגו' ד] קום עלה ביתאל וג, קום.. בית אל האת, קום פ, ל' ל | מוקש] כת' ~ פא²גת, כתי' ~ כמ, הה"ד ~ א' | קודש] פוגבי, קדש דאתמ | ואחר — לבקר] וגו' מ, ל' דין | 2 תבא וימ, תהא פגב | מארה] פא²כתי, מאירה דוא'גמ | לאדם ל' פב | * שאוכל — בלועו מ] שהוא (שיהא ג) אוכל.. בלועו דואגתי, בלועו (בליעו כ) של אדם שאוכל קדשים פב, ל' ל | * תני — לאדם] תני.. תבא.. לאדם כי, האני.. תבוא.. לאדם א², תני (תאני א') .. תבוא (תבא ומ, תהא ג) מאירה לאדם דוא'גמ, תני.. תבא מארה בלועו של אדם פ, תני ר' חייא אמ' תבוא מארה למי ת, אמר ר'.. תבא מארה לאדם ו¹ (משלי), ל' ל | 3 שהוא נהנה דוגתי, הנהנה ר³, שאוכל (שהוא אוכל אמ) קדשים ונהנה פאבמ | הקדש] א²כמ, הקודש ו, ההקדש דא'גתישי¹ | ואן ו | קודש] פוג, קדש אימ, הקדש דת | קודש פו | * לי"י דפאגבי(שם)מ] לי"י.. תבואתו תי, לי"י.. ראשית תבואתו וגו' ו, ל' ל | 4 ינאי וג, יינאי כ | איחר] פוהאגתר'מ, אחר דכי, אם איחר ע | את ל' פהכעי | להתבקרה ג, מיד נתבקרה י (שם), סוף להתבקר ר¹, סוף נתבקר' ר³ | פנקסו פהא²גבעי, את פנקסו ר¹ | ואחר — וגו'] ואחר.. בר' (ב"ר מ, בר א²) .. אמר צריך (וצריך מ) מכות כד"א בקורת (בקרת א²) תהיה אמ, אחר.. בר לוליאני צריך מלקות.. בקורת תהיה ו¹ (שם), ואחר איחור נדרים.. בר לולאני אמ' צריך מכות כמדמר בקרת תהיה ג, לבקר א"ר.. בר לוליאני צריך.. כד"א בקרת תהיה פ, אמ' ר'.. בר לוליאני צריך.. כמה דאת אמ' (כמה דתימר ב) בקורת תהיה כב, ואחר נדרים לבקר אמ' ר' ינאי ור' חייא בן לוליינו צריך.. הכד"ת בקרת תהיה לא וגו' ו, ואחר.. לבקר צריך.. כד"א בקורת תהיה י, ל' דהת | 5 תדע — פינקסו] תדע.. נתבקרה פנקסו ג, תידע.. יעקב אבינו על.. נתבקרה פינקסו ו, תדע.. יעקב אבינו.. שאיחר (שאחר י) .. פנקסו בי (שם), תדע.. יעקב (אבינו יעקב מ) על.. שאיחר נדרו ניתבקרה (נתבקרה מ) פינקסו א'מ, תדע.. יעקב אבי' ע"י שאחר נדרו נבקרה פנקסו א², תדע שיעקב משאיחר (שאבינו יעקב כשאחר כ) נדרו נתבקרה פנקסו פב, שכן יעקב אבינו על ידי שאיחר נדרו נתבקרה פנקסו ה, ל' דת | 6 קום — וגו'] קום.. ביתאל גב, קום.. בית אל דא²ת, עלה בית אל א¹, וגו' ו, ל' פי (שם) |

גם בכי"ל אמרו מה הם נוהגים בנו כבני אדם של הפקר, ומסיום אותה הפתיחה נשתרבב כאן בסוף הפרשה מי גרם ותצא דינה וכבר כתב ביפ"ת שקשה להולמו כאן, ובכי"א ב' ל"ג כאן מי גרם וכו' [והמאמר עיקרו לעיל והועתק לכאן וכיוצא בזה הרבה במדרשים וע' מש"כ לעיל צד 876]:

פרשה פא. בדפ"ר נסמן פע"ט, ובמקרא כאן פרשה פתוחה: 2 בלועו. בבית בליעתו וע' בראב"ע שם שפי' ילע ויאכל קדש וכו' וילע מן בלעיך יעלעו דם כמו יבלע ושם כ"ג ב' ושמת שכין בלעך בלועך הוא בית הבליעה וכו' ובאיוב ל"ט ל' ואפרוחיו יעלעו דם כמו ושתו ולעו והטעם יבלעו וכו' וכן שם ו' ג' על כן דברי לעו כמו ושתו ולעו וכו' ובעובדיה א' ט"ז ושתו ולעו ולעו כמו ילע קדש והטעם בליעה וכו' וע' גם בפירש"י איוב ל"ט שם וברד"ק עובדיה שם וע"ע געזעניוס־בוהל ע' לעע א' וב' וע' ע"ע, ובמה"ג עמו' 528 הועתק ממקור אחר ויאמר וכו' קום עלה בית אל זהש"ה מוקש אדם ילע קדש כי גרם לאדם המוקש הזה הוי אומר בשביל שילע קודש כמא דאת אמ' על כן דברי לעו בוא וראה וכו', ובכי"ל דלג מן תבוא מארה לאדם שאוכל וכו' עד תבוא מארה לאדם שנהנה וכו' והשלמתי ועח"נ, וק"ק טעם הדרש ילע קדש שנהנה מן הקדש, וביפ"ת כתב שהוא נהנה לא אמר אוכל כלישני' דלעיל משום דקא מפ' קדש ישראל ולא שייך בזה אכילה ממש וכו', ובארבעה כ"י וילק' מכירי הגי' כאן שאוכל (שהוא אוכל) קדשים ונהנה וכו': 4 נתבקרה פינקסו. פינקס החובות שלו להזהירו שישלם את חובו כלו' את נדרו, ובערוך ע' אחר אחר הועתק בלי שם האומר, ולמאמר ר' ינאי נסמך סיום הפתיחה תדע לך שכן וכו' וע' למטה סוף סי' ב', ודרש אחר ואחר נדרים לבקר וכו' צריך מכות היך דאת אמר בקרת תהיה וגו' וכדתני בספרא שם בקורת תהיה מכות וכו' ומפרש בכריתות שם תהא בקראי (בקריאה), ובדפוסי' [וכי"ת] דלגו מן פינקסו עד פינקסו, ומאמר ר"ח בר לוליאנו ליתא גם בכי"ח וכן הועתק במה"ג שם רק אמ' ר' ינאי כל המאחר נדרו נתבקר פינקסו תדע לך שהוא כן על ידי שאיחר יעקב אבינו את נדרו נתבקר פינקסו דכת' קום עלה בית אל, ובשכל טוב צד 197 א"ר ינאי אם איחר אדם נדרו נתבקרה פינקסו יעקב על ידי שאיחר נדרו שנה ומחצה לפיכך נתבקר פנקסו וכו', ובירושלמי שם איתא אמר ר' ינאי מוקש אדם ילע קודש ואחר נדרים לבקר התחיל לגדור פינקסתו נפתחת ד"א מוקש אדם וכו' ואחר נדרים לבקר איחור נדרים איחר אדם את נדרו פינקסו נפתחת וע' גם בבבלי נדרים שם, ובתנחומא שם ויאמר אלהים אל יעקב קום עלה וכו' ילמדנו רבנו בכמה מקומות פנקסו של אדם נפתחת כך שנו רבותינו בשלשה מקומות פנקסו של אדם נפתחת וכו', והנודר ואינו משלם וכו' הנודר ואינו משלם מנין דכתיב כי תדור נדר לה' אלהיך לא תאחר לשלמו וגו' וכתיב מוקש אדם ילע קדש ואחר נדרים לבקר פנקסו מתבקרת ומלאכים מלמדין עליו חובה ומזכירין עונותיו וכו' ואמר ר' ינאי הנודר ואינו משלם פנקסו מתבקרת לפני הקב"ה וכו', וטעם הלשון פינקסו נפתחת שהפינקס המקופלת נפתחת כדי להתבקר וע' לעיל צד 794 קיפלה כפינקס ובמ"י שם וקרויס ארכעאלאגיע ח"ג צד 140: 6 ביתאל. וכ"ה בכי"ג וכי"כ, ובראש הפרשה בכי"ו ובכי"ג [וכן לקמן סוף סי' ב' בכי"ל וכי"ג וכי"ב

ב **אם נבלת בהתנשא וגו'** (משלי ל לב) בן עזיי ור' עקיבה בן עזיי א' אם ניבלת עצמך בתורה סופך להתנשא בהם, ואם זמות יד לפה (שם שם) אם נזדמזמו אחריך דברים יד לפה חד ידע תרין לא ידעין, ר' עקיבה א' מי גרם לך להתנבל בדברי תורה על ידי שנשאת עצמך בהם: רבנו הוה עבר על סימוניה, יצאו אנשי סימוניה לקראתו אמרו לו ר' תן לנו אדם שיהא מקרא ומשנה אותנו ודן דינינו, 52a נתן להם לוי בן סיסי, עשו לו בימה גדולה והיישיבוהו בה ונתעלמו ממנו דברי תורה, שאלוהו ג' שאלות

1 ילק' משלי ר' תתקס"ד, ילק' מכירי משלי ל' ל"ב, אדר"נ נו"א פי"א נו"ב פכ"ב, ברכות ס"ג ב', נדה כ"ז א', מדרש משלי מ"ב ל' סי' ל"ג: 3 ירוש' יבמות פי"ב י"ג א', יבמות ק"ה א', תנחומא מ"ב לו סי' ז', תנחומא שם סי' ס':

1 אם] הה"ד ~ א^{1}, כתי' ~ א^{02}מ | נבלתה ו | וגו'] ואם זמות (זמת א^{2}) יד לפה דאבמ, זמות יד לפה אם נבלת בהתנשא ת, ל' ד^{1}פוג | בן — עקיבה] בן עזאי ור' עקיבה ו, בן עזאי ור' עקיבא דגתימ, בן עזאי ור' עקי' א^{1}, ר' עקיבא ובן עזאי א^{2}, ל' פב | עזאי | אומר | ניבלתה ו, נבלת דפאגכתימ | בדברי תורה דפאגכתימ, על דברי תורה ו | 2 להנישא פי^{1}, להתקדש מ | בהן פא^{2}גכמ | זמות] פאגכתימ, זמותה דו | ואם גי | נזדמזמו] ו, גיזדממו ד, נזדממו פגר, נזדמנו אר^{3}מ, נזממו י, נזדדמו דברים ת, אחריך] לך אר^{2} | 3 ולא ג | עקיבה] ו, עקיבא דפא^{2}גכתימ | אומר פגימ, אמר דואכת | ידי] יד ת, ל' מ | שנשאת — בהם] פאי, שנשאת.. בהן כעמ, שנשאתה [עצמך ו^{0}] בהם ו, שנשאת את עצמך בהון (בהם ת) דת, נשאת עצמך מהן ג | רבנו] ר^{1}, רבינו דוא^{2}גכר^{2}י^{1}מ, ר' פא^{1}ת | * הוה עבר דא^{2}גתמ] הווה עבר ו, הוה עבד ל, עבר פכר^{2}, היה עובר א^{1}, עאל ר^{1} | 4 על ל' ר^{1} | סימוניה] ו, סימוניא דפא^{1}גתר^{1}י^{1}מ, סמוניא א^{2}כר^{2} | יצאו] ויצאו דת | ** אנשי] אנשים ל | סימוניא דפא^{1}תגימ, ־ייא ו, סמוניא א^{2}כ | ליה מ | ר'] ד^{1}פכ, רבי דו, רבינו גתי, ל' אמ | אדם] א^{1}י, ~ אחד דפוא^{2}גכתמ | שיהא ו, שהיה ג | מקרא (מקרה א^{2}ת) אותנו | ומשנה אותנו] ואגכימ, ושונה אותנו דת, ל' פ | דינינו] כ, דיננו פ, את דינינו דוא^{2}גתמ, את דיננו א^{1}י | 5 ** נתן] נותן ל | לוי בן סיסי] ג, לוי בר סיסי א^{2}ימ, לוי בן סוסי ו, לוי בר סיסין פכ, ר' לוי בר סוסי ד, את ר' לוי בן (בר ת) סיסי א^{1}ת | עשו] ועשו דת | והושיבוהו] פכ, והושיבו אותן דואגתי, והשיבו אותו מ | בה] עליה פא^{1}כ, למעלה ממנה וא^{2}ג, ..הימנה ימ, ..ממנו דת | ממנו — תורה] פכ, דברי תורה ממנו ג, דברי.. מפיו דא^{2}ת, דברי.. מפניו וא^{1}מ, דברים ממנו י | שאלוהו] פכ, שאלו אותו דואתימ, שאלו ממנו ג | ג'] ד^{1}, שלש פא^{1}גכימ, שלוש ות, שלשה ד, ל' א^{2} | * שאלות דפא^{1}כתימ] שאילות וג, הלכות ל, ל' א^{2} |

ובילקוט דפ"ר] ביתאל בתיבה אחת ועי' בתנ"ך הוצ' גינצבורג ולעיל צד 737 וצד 936 ובמ"י שם: 2 אם נזדמזמו. כ"ה בכי"ל וכי"ו בבנין נתפ"פל מפעל זמם, ובמה"ג עמו' 529 נקוד שלא בדיוק[1]), ובבנין נתפעל הגי' גיזדממו נזדממו, ומשובשת הגי' נזדמנו, ונר' טעם אם נזדמזמו וכו' אם נאמרו דברים במזימה אחריך, ובפי' ב"ר כי"ט וכי"א מפרש אם נזדממו אחריך (לך) דברים שלא כהוגן שאם אתה מהפך בהם סוף שאתה מגולה לכל (ובפי' ב"ר הנדפס אם נזדמנו אחריך דברי' שאינן מהוגני' יד לפה שתיק חד ידע תרין לא ידעין שאם אתה וכו' סוף שאתה מגלה לכל), והאב"א פי' אם נזדמנו וכו' אם חשדוך ודברו עליך דברים אשר לא כן אל תבהל ברוחך לקרוא תגר ולדבר נגד הזוממי' ולזעוק כנגדן לפי שעתה חד ידע תרין לא ידעין ואם תדבר כנגדן ידעו אותן כל העולם ויתפרסם הדבר, וביפ"ת מפרש אם יש מרגנים אחריך בדברי חרופין ועלילות שים יד לפיך ולא תהפך בדברי' שאם ידע אחד לא ידעוהו שנים ואם תהפך בדברים יתגלו לכל וזה ע"ד וכוסה קלון ערום. ובמה"ג שם הועתק בן עזאי אומ' אם ניבלת עצמך בדברי תורה סופך להתנשא בה ואם זמותה יד לפה אם נזדמזמו אחריך דברים יד לפה חד ידע וכו' ור' עקיבה אומ' מי גרם לך להתנבל בדברי תורה על שנשאת[2]) עצמך בה וכו', והועתק גם בערוך ע' נבל ד', ובסגנון אחר המאמרים באדר"נ והלשון שם בנו"א ושנא את הרבנות וכו' אמר רבי עקיבא כל המגביה עצמו על דברי תורה למה הוא דומה לנבלה מושלכת בדרך כל עובר ושב מניח ידו על חוטמו ומתרחק ממנה והולך שנאמר אם נבלת בהתנשא אם זמות יד לפה א"ל בן עזאי דרשהו מענינו אם מנבל אדם עצמו על דברי תורה ואוכל תמרים חרובים ולובש בגדים צואים ויושב ומשמר על פתח של חכמים כל עובר ושב אומר שמא שוטה הוא לסוף אתה מוצא כל התורה כולה עמו ר' יוסי אומר וכו' (ובילק' משלי שם הגי' בן עזאי אומר אם מנבל אדם עצמו וכו' ועיי"ש ובילק' מכירי שם), ובאדר"נ נו"ב בן עזאי אומר אם נבלת בהתנשא אם נבל אדם את עצמו בדברי תורה סופו להתגדל בהם באחרונה רבי עקיבא אומר וכו' ועיי"ש ובהערות רשז"ש, ובדברי בן עזאי לא נדרש שם ואם זמות יד לפה, ובברכות שם איתא א"ר שמואל בר נחמני מאי דכתיב אם נבלת בהתנשא ואם זמות וכו' כל המנבל עצמו על דברי תורה סופו להתנשא ואם זמם יד לפה (ועי' בד"ס ובמדרש משלי שם) ומפרש בפירש"י המנבל עצמו ששואל לרבו כל ספקותיו ואע"פ שיש בהם שחבריו מלעיגים עליו ואם זמות שסתמת פיך מלשאול לשון זמם וכו' סופך שתתן יד לפה כשישאלוך ולא תדע להשיב, וכן טעם הדרש בנדה שם: 3 רבנו וכו'. סיפור זה נסדר כאן שאירע לר' לוי בר סיסי להתנבל בדברי תורה ע"י שנשא עצמו בהם והוא אמר לרבנו עשו לי וכו' קרא עליו אם נבלת וכו', וכן מפרש בפי' ב"ר כי"ט וכי"א מל"א ומביא מעשה לוי (ומביא שעשו ללוי) בר סיסי שהושיבו לו בימה וזחה דעתו עליו ונתעלמו ממנו דברי תורה, ובמה"ג שם שינה הלשון כי הא דר' וכו', ובתוך הסיפור ניתוסף להדרש אמת משנגזרה וכו' מהו חותמו של הקב"ה אמת וכו', והמשך הפתיחה במאמרי ראב"כ ור' אבון ורבנין שדרשו סוף הפסוק אם זמות וכו', וסיפורים שונים שנכללו בתוך הפתיחות עי' גם לעיל פכ"ה סי' א' פל"ג סי' א' וסי' ג' פל"ו סי' א', פמ"א (פמ"ב) סי' א' פס"ח סי' ד' פ"פ סי' א', ואין לדון שסיפורים כאילו הן הוספות מאוחרות (ועי' לערנער צד 121), ובירוש' יבמות שם נסדר הסיפור על המאמרים רקה דם וכו' גידמת במ' היא הולצת בשיניה, ובבבלי שם בענין יבמה שרקקה וכו' וכתיבת רבנו כאן ובסמוך אצל רבנו וכו' כמו לעיל פעמים שונות ועי' במ"י לעיל צד 931, וסימוניה[3]) שם מקום רחוק כשתי שעות מציפורין שהיה רבנו הקדוש דר שם ועי' בכתבי צונץ ח"ב צד 293 וגייבויער צד 189: 4 שיהא מקרא וכו'. מלמד אותנו מקרא ומשנה ודן וכו': 5 ג' שאלות. בכי"ל בשיבוש ג' הלכות והגהתי, כי שאלוהו רק ב' הלכות, ולנכון בסמוך גם בכי"ל ג' שאלות שאלוני וכו' ועח"נ, אכן גם לעיל צד 296 איתא נתעלמה הלכה וכו' ועיי"ש

1) נִזְדַּמְזְמוּ. 2) שִׁנַּשֵּׂאת. 3) Σεμωνιάς.

גידמת במה היא חולצת, לא השיבן, רקה דם היבמה מהו, לא השיבן, אמ' דילמ' בר אגדא הוא, ישאלוהו קראי מהו דכת' את הרשום בכתב אמת (דניאל י כא) אם אמת למה רישום אם רישום למה אמת, לא השיבן, כיון שראה שצרתו צרה השכים בבקר והלך לו אצל רבנו, אמר ליה מה עבדון בך בני סימוניה, אמר לו אל תזכרני צרתי, ג' שאלות שאלוני ולא יכולתי להשיבן, אמר ליה ומה אינון, אמר ליה גידמת במה היא חולצת, אמר לו ולא היית יודע מה להשיב, אמר לו אפילו בשיניה אפילו בגופה, יבמה שרקת דם מהו, אמר לו ולא היית יודע להשיב, אמר אם

1 גידמת] א'ג, גדמת פבימ, יבמה גדמת א[1], אמרו לו גדמת יבמת דות | במה היא] אגימ, במה פב, היאך היא ו, היאך דת | תחלוץ פ | ולא | רקה — היבמה] ג, רקקה היבמה דם א'מ, רקקה יבמה דם כ, יבמת רקקה דם פ, רקה דם ו, רקקה דם דא'תר[2]י | מה הוא ו | לא השיבן] י, ולא השיבן פוג, ולא השיבן הדי תרין אבמ, ולא השיבן כלום דת | אמרו דוימ, אמרי פאב, אמרין ת | דילמ'] א[1], דיל' ג, דילמא פוא[2]ימ, דלמא דכת | בר] לית הוא בר אולפן אוריתא ~ פו"א, לית.. אורייתא ~ כמ, לית.. אוריא דיל' ~ ג, לית.. אולפן דילמ' ~ י[1], לית בר אולפן ~ ד, לית.. אולפן הוא ~ ת | אגדא] כ, אגדה דפותי, הגדה אגמ | 2 ** הוא] ל' ל | נשאליה דא, נשיילוה פב, נישיילוה ת, נשאלוניה ו, נישאלוניה ג, נשאילניה י, לויישליה מ | קריי ו, קרא א, בקראי י | מהו] אמרו ליה (לה ג) מהו אגי, אמרין לה מהוא ו, אמרי ליה מהו פב, אמרון ליה מה דין דת, אמרו מאי מ | דכתי' אי | את] אבל אגיד לך ~ ת, ל' י | ואם | 3 ולא | הושיבן כ | כיון] פימ, כיוון כ, וכיון דאג, וכיוון ו | צרתו פב | בבקר] בבוקר ות, ל' פאבמ | והלך לו] הלך פב | רבינו דפוא[2]גכימ, רבי' ת, ר' א[1] | לו וגי | 4 עבדין א[1], עשו א[2]י | בך] לך ד, ל' ו (והושלם) ת | בני] אנשי | סימונייה ו, סימוניא דפא'גתימ, סמוניא א[2], סמונייא כ | תזכרני] א[1], תזכירני דפא[2]תימ, תזכריני ג, תזכיריני וכ | צרותי פא'כמ | ג' — שאלוני] פ, א"ל ג'.. שאלוני א[2], שלש.. שאלוני א'גבימ, שלוש (ג' ד[1], שלשה ד) שאילות שאלו אותי דו, שאלו אותי שלוש שאלות ת | יכלתי פ | לחזירן להושיבן ג | 5 לו ג, לה ו | ומאן ני | הינון ו | אמר ליה] אמ' לו ג, אמ' ו, ל' כ | גדמת פוכימ, גדמת יבמה א[2]ת | * במה — חולצת דואגימ] במה חולצת פכת, במה היא חולצת ובמה חולצת ל | לו] פוגת, ליה דכי | ולא — להשיב] גת[0]י, לא.. להשיב מ, לא.. להשיבן א[1], ולא.. יודע להשיב דות, ואת לא ידע כ | אמר לו] פגי, אמ' ליה כ, א"ל א'מ, אמ' ו, אמ' ליה אין דת | 6 אפלו ת | בשניה ר'מ | אפילו] אפי' ת, הולצת ואפי' א'א°[2] | יבמה שרקקה פא'גבר'מ, יקקה דתי | מהו, פא'גבתימ, מה הוא דו | לו] וגתר'י, ליה דכ | לא א[1]מ | להשיב] ו, מה להשיב דגתר'י, להשיבן כ, מה להשיבן אמ | אמר] אמר לו גתר'י, אמר ליה דפב, א"ל אמ, ל' ו |

ובמ"י בסוף ד"ה סלק למיצליה וכו': 1 רקה דם. וכ"ה בכי"ו וכי"ג, וכן בירושלמי שם ג' פעמים, ובסמוך בכי"ל שרקת דם וכו' ועי' בעמת"ל ע' רוק א' וב' וע' רקק: דילמ' בר אגדא. שמא הוא בעל הגדה ואינו בעל הלכה ועח"נ ולעיל צד 952 במ"י בד"ה ואולפן קביל, וטעם השאלה אם אמת למה רשום וכו' מפרש ביפ"ת דמדכתיב אמת משמע כתיבה תמה העשויה להתקיים ומדכתיב רשום ולא קאמר כתוב בכתב משמע דאינו כתיבה ממש אלא רושם בעלמא וכו': 4 מה עבדון וכו'. מה עשו בך וכו' שמהרת לבוא אצלי א"ל וכו' א"ל ומה אינון מה הן אותן ג' השאלות א"ל וכו', ובכי"ל הושלם בינֵי שיטי בכתב הספר בדיו דיהה בג' הפעמים אמ' לו ולא היית יודע וכו', וכן באותו הכתב ואם לאו פסול, ובשיבוש הושלם בינֵי שיטי מלת דם והגהתי צחצוחית רוק כמו שהגי' גם בכי"פ וכי"כ, ובמה"ג שם הועתק הוה עבר על הדא סימוניא (סימוניה) יצאו בני סימוניא (סימוניה) לקראת' אמרו לו רבינו תן לנו אחד שיהא דן את דינינו ושונה משנתינו ומאיר עינינו יהב להון ר' לוי בר סיסי מיד עשו בימה גדולה והושיבו אותו למעלה זהת דעתו עליו ונתעלמו דברי תורה ממנו איתון למשאל ליה שאלות (שאילות) ולא ידע למגב (למיגב) אמרי ליה גידמת במה הולצת ולא ידע מה להשיב רקקה דם מהוא ולא ידע אמרין דלמא לית בר אלפן[1]) הוא, בר אגדה הוא אמרון ליה מהוא דין דכת' אבל אגיד לך את הרשום בכתב אמת אם אמת וכו' ולא ידע מה להשיב כיון שראה שצרתו צרה השכים בבקר והלך לו אצל רבו אמ' לו מה עבדו לך אמ' לו ר' אל תזכירני צערי שאלו שאלו אותי (לי) ולא יכולתי להשיבן אמ' לו ומה אינון אמ' לו גידמת במה חולצת אמ' לו ולא היית יודע מה להשיבן אמ' לו ר' אפילו בשניה אפילו בגופה רקקה דם מהו אמ' לו אם היה בו צחצוחית של רוק הרי הוא כשר ואם לא הרי הוא פסול אבל אגיד לך את הרשום בכתב אמת אם אמת למה רשום ואם רשום למה אמת אמ' לו ולא היית יודע להשיבן אמר לו רשום עד שלא נגזרה גזירה אמת משנגזרה הגזירה ועי' גם בח"נ, ובסגנון אחר בירוש' יבמות שם בני סימונייא אתון לגבי רבי אמרין ליה בעא תתן לן חד בר נש דריש דיין וחזן ספר מתניין ועבד לן כל צורכינן ויהב לון לוי בר סיסי עשו לו בימה גדולה והושיבוהו עליה אתון ושאלון ליה הגידמת במה היא חולצ' ולא אגיבון רקה דם ולא אגיבון אמרין דילמה דלי' הוא מרי אולפן וכו' מהוי הדין דכתיב אבל אגיד לך וכו' אם אמת וכו' ולא אגיבון אתון לגבי דרבי אמרון ליה הדין פייסינא דפייסנתך אמר לון הייטון בר נש דכוותי יהבית לכון שלח אייתיתיה ושאל ליה א"ל רקה דם מהו אמר ליה אם יש בו צחצוחית של רוק כשר הגידמת במה היא חולצת אמר ליה בשיניה אמר ליה מהו הדין דכתיב אבל אגיד לך וכו' אם אמת וכו' אמר לי' עד שלא נחתם גזר דין רשום משנחתם גזר דין אמת. וסיפור אחר בבבלי יבמות שם לוי נפק לקרייתא בעו מיניה גידמת מהו שתחלוץ יבמה שרקקה דם מהו אבל אגיד לך את הרשום בכתב אמת מכלל דאיכא כתב שאינו אמת לא הוה בידיה אתא שאיל בי מדרשא אמרו ליה מי כתיב והלצת ביד ומי כתיב וירקה רוק אבל אגיד לך את הרשום בכתב אמת וכי יש כתב שאינו אמת לא קשיא כאן בגזר דין שיש עמו שבועה כאן בגזר דין שאין עמו שבועה וכו', ובתנחומא ס"ב לא הוזכרו השאלות גידמת במה היא חולצת רקה דם היבמה מהו, ולשון הסיפור שם אמרו רבותינו מעשה היה ברבינו

[1]) אֶלפן.

יש בו צחצוחית רוק כשר ואם לאו פסול, את הרישום בכתב אמת מהו, אמר לו ולא היית יודע מה להשיב, אמר לו רשום קודם גזירה אמת משנגזרה הגזירה, מהו חותמו שלהקב"ה, אמת, ר' ביבי מש' ר' ראובן מהו אמת אמר ר' שמעון בן לקיש אלף בראש האותיות תיו בסופן שלאותיות מ' באמצען על שם אני ראשון ואני אחרון ומבלעדי אין אלהים (ישעיה מד ו). ולמה לא השבתם כשם שהשבת לי, אמר לו עשו לי בימה גדולה [והושיבוני עליה] וטפת רוחי עלי ונעלמו ממני דברי

2 ירושי' סנהדרין פ"א י"ח א', שבת נ"ה א', יומא ס"ט ב', סנהדרין ס"ד א', דברים רבה סדר דברים (פ"א סי' י'), שיר השירים רבה פ' א' (א' ט'):

1 * יש בו א] יש לם, היה בו די, היה ת, יהיה בו פוגבר[1] | צחצוחות פב | * רוק פב] של רוק דואגתר[1]ימ, דם ל°, ל' ל | כשר] פבי, יהיה ~ ן, הרי הוא ~ דאגת, הרי זה ~ מ | אם כ פסול] פגבי, הרי הוא ~ א, הרי זה ~ דותמ | * את — מהו] את.. בכתב מהו ל, אבל אגיד לך את הרשום בכתב אמת אם אמת למה רשום ואם רשום למה אמת דואגבתימ, אבל אגלה לך את הרשום וכו' פ | אמר לו] אמר ליה פב, ל' י | ולא היתה יודע א[1], ולא ידעת פ, ידעת כ | 2 מה להשיב] גמ, להשיב דות, מה להשיבן אי, להשיבן פב | ליה פ | רשום ל' א[1] | קודם] עד שלא נגזרה | גזרה פא[1]מ, הגזירה ן, הגזרה א[2], גזרה רשום א[01] | אמת — הגזירה] ן, אמת.. גזירה דתי, אמת.. גזרת פ, משנגזרה הגזרה (הגזירה א[02], גזרה מ) אמת א[1]א[02]מ | מהו] פגבמ, מה הוא וא[2], ומה הוא דת, מה א[1] | אמת ל' ן ר' ביבי] פוא[2]כמ, רב ביבי א[1], ר' אייבו ג, רבי' ת, רבינו ד | 3 בשם | ראובן] שמואל ג | מהו אמת] אגב, אמת מהו (מה הוא ן) אמת דפותמ | אמר ר' שמעון בן לקיש] וא[1]מ, ..רשב"ל א[2]ג, ..ריש לקיש ד, ..ר"ל פ, ריש לקיש אמ' ת | אלף] ד[1]וג, אלפ א[1], אל"ף דא[2]כתמ, א' פ | בראש האותיות] פ, בראשן (בראש' ג, בראשם א[1], בראשון כמ) של אותיות דאגבמ, בראשון שלאותות ן, בראשן ת | היו (וצ"ל תיו) בסופן של אותיות ג, מ' באמצען פ, מ"ם באמציעתן אבמ, מים באמצעיותיו ן, מ"ם (מם ד[1], מים ת) באמצע דת | מ' באמציעתן ג, תיו (תי"ו א[1]כ, ת"ו א[2]) בסופן ואב, תי"ו (תיו ד[1], ת' פ) בסוף דפת | 4 שאני מ | ומבלעדי — אלהים] פאבמ, מבלעדי.. אלהים ג, וגו' ן, וכו' ד, ל' ת | ולמה] אמ, אמר לו ~ דפוגבתי | השבתם] השבת (הישבתה ן) אותן פוגב, השבת להם א[2]י, השיבות אותן דת, ..אותם מ, ..להם א[1] | 5 כשם] כמו א | * שהשבת לי ל[0]פב] שחשבת לי ל, שהשבת אותי א[2]גי, שהישבתה אותי ן, שהשיבות לי מ, שהשיבות אותי דא[1]ת | * אמר לו פוגבתי] אמר ליה ד, א"ל ד[1]אמ, אמ' ל | בימה גדולה עשו פ, בימה.. עשה לי כ | * והושיבוני עליה פב] והושיבוני למעלה ממנה ג, והושיבוני.. הימנה י, והושיבו (והשיבו מ) אותי למעלה ממנה ואמ, והושיבו אותי עליה למעלה הימנה דת, ל' ל | וטפת] ת, וטפה ד, טפה פגי, וטפח ן, טפח א[1]כמ, תפח א[2] | עליי ן | ונעלמו] פכ, ונתעלמו דואגתמ, ונתעלמה י | דברי תורה ממני ןג, דברי.. מפי א[2], דברי.. מפני א[1], ממני דברי.. מפני מ, הלכה ממני י |

הקדוש שהוא עובר בסימונייא יצאו כל בני העיר לקראתו בקשו ממנו זקן אחד שילמדם תורה נתן להם את רבי לוי בר סיסין אמרו לו רבינו מהו שכתוב בדניאל אבל אגיד לך את הרשום בכתב אמת וכי יש דבר שקר בתורה שאומר אמת ולא מצא להן תשובה להשיבן מיד יצא לו [משם ובא] לפני ר' א"ל לא יכולתי לעמוד לפניהם דבר אחד שאלוני ולא מצאתי מה להשיבן א"ל מהו הדבר, א"ל אבל אגיד וכו' וכי יש דבר שקר בתורה אמר לו תשובה גדולה היה לך להשיבם א"ל היה לך לומר להם האדם חוטא הקב"ה רושם עליו מיתה עשה תשובה הכתב מתבטל לא עשה תשובה הרשום בכתב אמת וכו' ועי' גם בתנחומא שם: 2 משנגזרה וכו'. משנחתמה הגזירה וכמו בירושלמי שם משנחתם גזר דין אמת, [ועי' ראש השנה י"ח א' וכפרי נשא פי' מ"ב] ולזה הדרש נסמך כאן המאמר מהו חותמו של הקב"ה אמת ר' ביבי בשם ראובן מהו אמת כלו' מהו הוראת אמת שהוא חותמו של הקב"ה אמר רשב"ל אלף וכו' ועי' ביפ"ת, ומאמר זה ליתא בירושלמי שם (ולא הועתק בילק' משלי שם) ובדפ"ר וד"ו הגי' ומה הוא חותמו של הקב"ה אמת, (ונשתבש שם רבינו בשם ר' ראובן אמר אמת מהו אמת), ומחק במ"כ תיבת אמת וכמו כן הגי' בכי"ו מה הוא חותמו שלהקב"ה ר' ביבי בשם ר' ראובן אמ' אמת מה הוא אמת אמ' ר' שמעון בן לקיש וכו', ולפי זו הגי' משנה ר' ביבי בשם ר' ראובן חותמו של הקב"ה אמת, וכן הועתק במה"ג שם מה הוא חותמו שלהקב"ה ר' ביבי בש' ר' אבון אמת ומהוא אמת אמ' ר' שמעון בן לקיש אלף בראשון (בראשן) שלאותיות מים באמצען שלאותיות תיו בסוף האותיות על שם אני ראשון ואני אחרון וגו"ב, והגי' שבכי"ו ובמה"ג מקויימת עפ"י המאמרים בירוש' סנהדרין שם א"ר יהוד' בן פזי אף הב"ה וכו' אע"פ שאין דן יחידי חותם יחידי שנאמר אבל אגיד לך את הרשום בכתב אמת וכו' מהו חותמו של הקב"ה רבי ביבי בשם רבי ראובן אמת מה הוא אמת א"ר בון שהוא אלהים חיים ומלך עולם אמר ריש לקיש אל"ף רישיה דאלפא ביתא מ"ם באמצעיתה תי"ו בסופה לומר אני ה' ראשון (ישעיה מ"א ד') שלא קיבלתי מאחר ומבלעדי אין אלהי' שאין לי שותף ואת אחרונים אני הוא שאיני עתיד למוסרה לאחר, ובשהש"ר שם ומהו חותמו של הקב"ה רבי ביבי בשם רבי ראובן אמר אמת שנאמר אבל אגיד לך את הרשום בכתב אמת אם אמת למה רשום וכו' אלא עד שלא נחתם הדין רשום משנחתם גזר דין אמת אמ' ריש לקיש ולמה הוא אמת אלף בראש האותיות מם באמצע תיו בסופן לומר אני ראשון ואני אחרון ומבלעדי וכו', ובדב"ר שם אמר רבי ראובן ומהו חותמו של הקב"ה אמת ולמה אמת שיש בו שלש אותיות אל"ף ראשון של אותיות מ"ם אמצעית תיו סופן לומר אני ראשון ואני אחרון וכו', וקשה להגיה הגי' שלפנינו בכי"ל ובכ"י שציינתי ובדפ"ר וד"ו וילק' מכירי גם עפ"י הירושלמי, ובהגי' שלפנינו הובא הדרש הנפלא חותמו של הקב"ה אמת במאמר סתמי ובמאמר רשב"ל אלף בראש האותיות וכו' על שם אני ראשון ואני אחרון וכו' מפרש כאן ר' ביבי בשם ר' ראובן מהו אמת שהוא חותמו של הקב"ה, ובבבלי יומא וסנהדרין שם בעל המאמר הוא ר' חנינא, ובשבת שם ור"ל אמר תיו סוף חותמו של הקב"ה דאמר ר' חנינא חותמו של הקב"ה אמת: 3 מ' באמצען. עם האותיות הכפולות ועי' בחי' הרש"ש: 5 וטפת רוחי. גבהה רוחי עלי, ובדפ"ר וד"ו הגי' וטפה והוגה וטפת ועמ"כ ובעמת"ל ע' טוף ועי' טפח, ובמה"ג שם אמ' לו ולמה לא השיבות אותן אמ' לו ר' עשו לי בימה גדולה והושיבוני

תורה קרא עליו אם נבלת בהתנשא: אמר ר' אבון בר כהנא אם חישבת לעשות מצוה ולא עשית נוח לך ליתן זמם על פיך ולא לפסוק. אמר ר' יודן מה ידך סמוכה לפיך כך יהא נדרך סמוך לפיך. רבנין אמ' מה ידך קודמת לפיך כך נדרך קודם לפיך תדע לך שכן יעקב על ידי שאיחר נדרו נתבקרה פינקסו ויאמר אלהים אל יעקב קום עלה ביתאל וגו':

[ויאמר אלהים אל יעקב קום וגו'] אמר ר' אבא בשעת עקתי נדרי בשעת רווחי שטפי, אמר ר' לוי מחילתך טרשה אקיש עלה קום עלה ביתאל קום עלה לביתו שלאל

ה ילקוט כ' קל"ס, תנחומא וישלח סי' ח':

1 וקרא ן | עליו] פוא[2]גכימ, ~ ר' א[1], המקרא הזה דת | נבלתה ן | בהתנשא] ~ וגו' ן, ואם זמות יד לפה פאנכמ | אמר] אם זמות יד לפה ~ ר[1] | אבין גר[1]י, בון ן, אב' ד[1], אבא דפאכתמ | חישבת] ג, חשבת פאכר[1]ימ, חשבת בלבך דת, חישבתה ליבך ן | לעשות מצוה] י, לעשות דבר ר[1], לעשות דבר מצוה וג, דבר מצוה לעשות (לעשו' ד[1]) דתמ, דבר.. לעשותו פאב | * עשית דותי] עשיתו לפאכר[1]ימ | 2 נח פו, נוחה מ, טוב י | ^0לך] לו ד | בתוך פיך ר[1] | ^0ידך] ידיך ד | סמוך ר[1]ימ | כך — כמוך] י, כן.. כמוך ר[1], כך יהיה.. סמוך דוגת, אף נדריך יהיו סמוכין פאב, אף.. יהיו סמוך מ | 3 רבנין] פאגר, רבנן דוכת, ורבנין מ (רבנין — כך — לפיך ל' י) | קודמת] קודם דת | * כך — קודם] כך.. קודמת ל, כך יהיה (יהא ר[1]) נדרך קודם דר[1], לפיכך יהיה.. סמוך ת, כן יהיה נדריך קודם ן, אף נדריך קודמין פכ, אף.. יהיו קודמין אמ | תידע ו | שכן] ~ שהרי דת | יעקב] פר[1], יעקב אבינו אנכתי, יעקוב אבינו ן, אבינו יעקב דמ | ** על ידי (יד ת)] ל' ל | שאחר פי | את נדרו וא[2]ר[1] | 4 פינקסו] ואינת, פנקסו דפא[2]כר[1]ימ | * ויאמר — וגו'] שנ' ויאמר אלהים (וי"י ג) אל.. ביתאל גכ, שנ' ויאמר אלהים... בית אל פא, שנ'.. בית אל ושב שם וגו' מ, שנ'.. בית אל.. שם ועשה שם מזבח דר[1], שנ' ויאמר אלהים קום.. שם מזביח ת, שנ'.. אל יעקוב קום וגו' ן, ל' לי | 5 * ויאמר — וגו'] ויאמר.. יעקוב קום וגו' ן[0], ויאמר.. יעקב קום עלה ביתאל וגו' ו[1], ל' לדפואנכ (ויאמר — לביתו שלאל ל' א[2] (והושלם בגליון) | אמר ר' אבא] ג, אמר ר'.. בר כהנא דפאכתר[1], ר' אבא בר כהנא אמ' ן | עקתי נדרין] פוהאנערי[1], עקתא נדרא דת | רווחי] ג, רווחי פוחאכערי[1], רווחא דת | 6 שטפי] חגער[2], שיטפי ר[1], שטפא ת, שיטפא ד, מפשי פכ, שבקי אר[3], שובי ן, שטפי מלידור ו[1] | לוי בר כהנא א[02] | מחילתך] ג, מחולתך דת, מהילתך ל[0], מהולתך פואכר, מהולתא עי | * טרשה ל[0]וא[02]] טרשא א[1]ערי, מפשה לג, מפשא ד[1], חרשה דפ, חדשה כ, חרשא ת | ** עלה] עליה ל | קום] אמר ליה (א"ל ד[1], אמר לו ת) הקב"ה יעקב שכחת נדרך ~ דת | ביתאל] נכי[1], בית אל דפוחאר | קום עלה] פהאכי, עלה ג, ל' דות | ביתו א |

למעלה ומפת רוחי עלי ונתעלמו דברי תורה ממני קרא עליו אם נבלת בהתנשא ועח"נ, ובירושל' יבמות שם מסיים א"ל ולמה לא אגיבתינון א"ל עשו לי בימ' גדולה והושיבו אותי עליה ונטפח רוחי עלי וקרא עלוי אם נבלת וכו' ואם זמות יד לפה מי גרם לך להתנבל בדברי תורה על שניסאת' בהן עצמך: 1 אמר ר' אבון וכו'. דו"ש ואם זמות וכו' אם זמות חשבת בלבך לעשות מצוה ולא עשית נוח לך ליתן זמם על פיך ולא לפסוק בפה שלא תשמור גם מוצא שפתיך, והשם זמם כמו לעיל צד 887 עשה לו זמם וכו' ועי' בעמת"ל ע' פסק א', ובפי' ב"ר כי"ם גורס ומפרש אם זמות יד לפה אמר ר' אבין בר' כהנא אם חשבת לעשות דבר ולא עשיתו נוח לך ליתן זמם לתוך פיך ולא לפסוק בפיך שום דבר ולא לקיימו אמר ר' יודן אם זמות לנדור יד לפה מה ידך כמוך לפיך כן יהא נדרך סמוך לפיך לשלמו מיד רבנין אמרין מה ידך קודמת לפיך כך יהא נדרך קודם לפיך לומר שתפריש ואחר כך תדור כדי שלא תבא לידי כך שתדור ולא תשלם תדע לך שכן יעקב על ידי שאיחר את נדרו נתבקרה פנקסו שנאמר ויאמר אלהים אל יעקב קום עלה וכו', ובראש הפרשה מפרש שם ידיך קודם לפיך תחלה נוטל אדם פרוסה בידו ושוב נותנה לתוך פיו [ובכי"א ב' התיבות מטושטשות, ואפשר לקרות גם אף נדריך יהיו בקודמין לפיך] וגם בכי"ג וילקוט משלי שם הגי' א"ר אבין בר כהנא, ובכי"ו אמ' ר' בון בר כהנא ועי' בסבה"י ערך רבי בון בר כהנא, ובשאר הספרים הגי' ר' אבא בר כהנא, ובמה"ג עמו' 530 הושמט מאמר ראב"כ והורכב מאמר ר' יודן עם המאמר שלאחריו והועתק שם ומהוא אם זמות יד לפה אמ' ר' יודן מה ידך סמוכה לפיך כך יהא נדרך קודם לפיך תדע לך שהוא כן ראה אבינו יעקב על ידי שאיחר נדרו נתבקר פינקסו דכתי' ויאמר אלהים אל יעקב קום עלה בית אל, ובכי"ל חסר סיום הפתיחה והשלמתיו כמו בפתיחה הקודמת: 5 אמר ר' אבא. וכ"ה בכי"ג והוא ר' אבא בר כהנא ועח"נ ולעיל צד 181 צד 359 וצד 967 ובמ"י שם בר"ה אמר ר' יודן, וגם בערוך ע' שטף ב' הועתק בשעת עקתי נדרי וכו' שטפי ופי' בתימה כלומ' בשעת צרה נודר ובשעת רווחא יסיע מלבו כשטף מים, ובפי' ב"ר כי"ם וכי"א גורס ומפרש בשעת עקתי נדרי בשעת רווחי שיטפי (שטפי) חזרתי אמר לו הקב"ה ליעקב עשית לי כאדם הנודר לחברו (לחבירו) בשעת צרתו וכשהוא ברווחה הוא חוזר (ברווחה חוזר) בו ועי' גם בפי' ב"ר הנדפס, ובמה"ג שם הועתק המאמר לפ' לאל העונה אתי ביום צרתי אמ' ר' אבא בר כהנא בשעת עקתי נדרי ובשעת (בשעת) רוחי שטפי, ותרג' ביום צרתי ביומא דעקתי: 6 מחילתך וכו'. הגפה שלך חרשה הכה עליה ומתלא הוא בלא"ר, ובערוך ע' הל ב' הגי' מהולתא ופי' שם מהולתא נפה, ובע' טרש ב' הובא מילכדע בסוף אם בחקתי ובפרשה וישב ממנו שבי אמר ר' לוי מהולתך טרשא אקיש עלה א"ל הקב"ה ליעקב יעקב שכחת נדרך, ושם פי' בל' ערבי קורין לחרש טרוש (ועי' בהוספות הח' פלייטער בעמת"ל ח"ב צד 212) מהולתך טרשא כלומר הנפה נתחרשה ואין יורד הקמח אקיש עלה הכה עליה בכח בטבעות של ברזל שכך מנהג הערביים כשמסלתין הסלת יש להן באצבעות צרורות טבעות ומכין הנפה בהן מכאן ומכאן ויורד הקמח (וזה הפירוש נוסף בילקוט ד"ו וליתא בילקוט דפ"ר), ובפי' ב"ר כי"מ וכי"א מפרש מהולתך טרשא וכו' מהולתך נפה שלך טרשא אקיש עלה חרשת שאינה נשמעת אקיש עלה (טרשא אקיש עלה הכה עליה) ותשמע קולה לנפות בו קמח כמו שמצינו ליעקב ששתק ושכח (ששכח ושתק) מלשלם נדרו אמר לו הקב"ה קום עלה בית אל שכחת נדרך שלם וכו' (ומשם נוסף בדפוסי' א"ל הקב"ה וכו' שכחת נדרך, ובכי"פ נוסף בגוף הספר ותשמע קולה לנפות בה קמח כלומר שלא תעשה כיעקב ששכח נדרו), ובפי' ב"ר בדפ"ר הגי'

ועשה שם מזבח לאל הנראה אליך בברחך מפני עשו אחיך מה עשו נודר ואינו מקיים אף אתה נדרת ולא קיימתה:

ב) ויאמר יעקב אל ביתו וגו׳ [והחליפו שמלותיכם] ר׳ כרוספדי בשם ר׳ יוחנן אין אנו ג
בקיים בדיקדוקי עבודה זרה כיעקב דתנינן המוצא כלים ועליהם צורת חמה [צורת לבנה צורת הדרקון יוליכם לים המלח, אמר ר׳ יוחנן כל כסות בכלל עבודה זרה]:

3 ילקוט שם: 4 עבודה זרה פ״ג מ״ג, ועי׳ ירוש׳ עבודה זרה פ״ג מ״ב ד׳:

1 מזביח ת | *לאל — אחיך פאכתי] לאל.. בבורחך.. אחיך ח, לאל הנראה אליך ד, לאל ו, וגו׳ ל, ל׳ ג | מה] ואם אין את עושה כן הרי את כעשו ~ ד, אם אין אתה.. אתה כעשו ת | מקיים] משלם כ | 2 אתה] פהאכתר[1], את דוגי | נדרת] כ, נודר דפוחאגתר[1]י | ואינך (ואין את ג, ואין אתה ת, ואן את ו, ואינו ח) מקיים דפוחאגתר[1]י, ואינך משלם כ | 3 * ויאמר — שמלותיכם] ויאמר.. שלמותיכם ל[0], ויאמר.. וגו׳ לפג, ויאמר.. ביתו דו, ויאמר.. ביתו וגו׳ הסירו (ביתו הסירו ת) את אלהי הנכר כת, ויאמר.. ביתו ואל כל אשר עמו הסירו וגו׳ י, ויאמר.. ביתו ואל.. הסירו את.. הנכר א[1], הסירו.. הנכר א[2], ויתנו אל יעקב את כל אלהי הנכר אשר בידם ויטמון אותם יעקב ר[1] | א״ר ת | כרוספדיי ג, כרוספדאי אכתר[1], קיריספא ו, ברכיה פ | בשם] אמר דת | יוחנן] ינאי א[1] | 4 בקיים] ו, ־יין ג, בקאים ד[1], בקיאים דתר[1], ־אין פכ. ־אי׳ א[1] | בדיקדוקי] וג, בדקדוקי דפאכתר[1]י | ע״ז ד[1]פאכתר[1]י | כיעקב] פ, כיעקב (כיעקוב ו) אבינו דואגכתר[1]י | דתנינן] פוגי, דתנן דאת | המוציא וכ, מצא י | * צורת חמה — לים המלח דו[0]] צורת.. דרקון.. המלח כ, צורת.. צורה לבנה צורת דרקון.. המלח ת, צורת חמה ולבנה צורת דרקון.. המלח א, כצורת החמה כצורת הלבנה צורת (כצורת ר[1]) דרקון.. המלח גר[1], צולת חמה צורת דרקון יוליך.. המלח י, צורת חמה ל, צורת חמה וכו׳ פ, צורת וגו׳ ן | 5 * אמר — עבודה זרה דוג] אמר.. ע״ז ד[1]פאכתי[1], אמר.. בכלל ר[1], ל׳ ל |

ג״כ מהולתך מרש׳, ובכי״ל הגי׳ מ ח י ל ת ך ט פ ש ה וכ״ה בכי״ג, וגם בדפ״ר מ ח ו ל ת ך מפשא, ובכי״ל הוגה מהילתך טרשה ועח״נ, ויש לקיים הגי׳ מחילתך כחולתך בחי״ת, ומחילתך מחולתך מן נחל כמו מהילתך מן נהל שהוראהו גפות ועי׳ בהוספות החי׳ פליישער שם ח״ג צד 716, וזרה הגי׳ טפשה והגהתי, וחרשה בד״ו וכי״פ הוא פירוש של טרשה ועי׳ גם במ״כ, ובתנחומא שם בהמשך המאמר שהעתקתי במ״י לעיל צד 968 איתא בא וראה כשהלך יעקב לארם נהרים מה כתיב שם וידר יעקב נדר וכו׳ השיבו על כל דבר ודבר הלך ונתעשר ובא וישב לו ולא שלם את נדרו הביא עליו עשו וכו׳ ולא הרגיש הביא עליו המלאך ורפש עמו וכו׳ ונעשה צולע כיון שלא הרגיש באת עליו צרת דינה וכו׳ כיון שלא הרגיש באת עליו צרת רחל וכו׳ אמר הקב״ה עד מתי יהא הצדיק הזה לוקה ואינו מרגיש באיזה חטא לוקה הריני מודיעו שנאמר ויאמר אלהים אל יעקב קום עלה בית אל ושב שם א״ר א י ב ו מ ה ו ל ת ך ט ר ש א אקיש עלה א״ל הקב״ה לא הגיעוך הצרות האלו אלא על שאחרת את נדרך אם את מבקש שלא יגיעך עוד צרה קום עלה בית אל ועשה שם מזבח לאותו מקום שנדרת לי שם נדר אנכי האל בית אל וכו׳ א״ר אבא בר כהנא א״ל הקב״ה ליעקב בשעת ע ק ת א נ ד ר א בשעת ר ו ו ח א שמטי כשהיית בצרה נדרת וכשאתה בריוח שכחת מיד ויאמר יעקב אל ביתו וכו׳ [ועי׳ לעיל צד 800 ומה שהבאתי שם]: 1 ועשה שם מזבח וכו׳. השלמתי לאל הנראה אליך בברחך מפני עשו אחיך שדורש מה עשו נודר וכו׳, ובדפוסי׳ נוסף ואם אין את עושה כן הרי את כעשו מה עשו וכו׳ ועח״נ: 4 צורת לבנה וכו׳. מכאן עד בכלל עבודה זרה חסר בכי״ל, וכן קיטע בכי״פ צורת חמה ו כ ו׳ ובכי״ו צורת ו ג ו׳ והמאמר אמר ר׳ יוחנן וכו׳ איתא גם בכי״פ וכי״ו, והשלמתי כגי׳ הדפוסי׳ צורת לבנה צורת ה ד ר ק ו ן יוליכם וכו׳ [וכן הושלם בגליון כי״ו] וכן הלשון צורת הדרקון במשנה שבירושלמי ובמתניתא דבני מערבא, ובמשנה שבמשניות ובבבלי הגי׳ צורת חמה וכו׳ צורות ד ר ק ו ן וכו׳ וכן הגי׳ בכי״כ, ובפי׳ ב״ר הובאו המאמרים לפ׳ ויתנו אל יעקב את כל אלהי הנכר אשר בידם ויטמון אותם יעקב ומפרש ר׳ כרוספדאי וכו׳ אין אנו בקיאים בדקדוקי ע״ז כיעקב אבינו שטמנן כדתנינן המוצא כלים ועליהם כ צ ו ר ת ה ח מ ה כ צ ו ר ת ה ל ב נ ה כ צ ו ר ת דרקון וכו׳ אמר ר׳ יוחנן כל כסות בכלל כ ל דורש ואפילו כסות, ובפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א מל״א מפרש ויתנו אל יעקב את כל אלהי הנכר כל (כו׳) כסות במשמע ר׳ כרוספדאי וכו׳ אין אנו בקיאין בדקדוקי ע״ז כיעקב דתנינן המוצא וכו׳ ועליהם כ צ ו ר ת חמה צ ו ר ת לבנה צורת (כצורת) דרקון יוליכם לים המלח שעליהם צורת חמה צורת לבנה אין שאין עליהם לא ויעקב הטמין אפילו אותן (אותם) שאין עליהם לא צורת חמה (החמה) ולא צורת לבנה ולא צורת דרקון דכתיב כל אלהי הנכר ואמר ר׳ יוחנן כל כסות בכלל ע״ז אפילו אותן (אותם) שאין עליהן (עליהם) צורות הללו והייט דאמר ר׳ כרוספדאי בשם ר׳ יוחנן דשמעיה ר׳ כרוספדאי לר׳ יוחנן דדריש כל אלהי הנכר כל כסות בכלל ע״ז ותנא למתני׳ (דמתני׳) דקתני צורת חמה צורת לבנה צורת דרקון אין מידי אחרינא (אחרינ׳) לא ואמר אין אנו בקיאין בדקדוקי ע״ז כיעקב, אכן לפי הגי׳ שבכי״ל ושאר כ״י ובדפוסי׳ וילקוט שנסדרו המאמרים לפ׳ ויאמר יעקב וכו׳ אינו משמע שר״י דורש כ ל אלהי הנכר וכו׳ בפ׳ ויתנו אל יעקב וכו׳, ובכי״ל הושלם בכתב הספר בדיו דיהה סוף הפסוק ויאמר יעקב וכו׳ והחליפו שלמותיכם (והגהתי שמלותיכם), וגם בשכל טוב צד 198 ו ה ח ל י פ ו ש מ ל ו ת י כ ם א״ר יוחנן כל כסות תשמישי ע״ז בכלל ע״ז הן, וכן פיר׳ במ״כ כל כסות דייק מדכתיב והחליפו שמלותיכם משמע ליה שהיו נתכסות על אלהי הנכר וכו׳ ועיי״ש, וביפ״ת מביא מסוגית הירושלמי שם לא שנו אלא כלים שעליהם צורת החמה וצורת הלבנה הא שאר כל המזלות לא ולא שנו אלא דרקון הא כל הנחשים לא וכו׳ וכתב גם וגר׳ דיליף לה מיעקב דאמר והחליפו שמלותיכם משמע דכל כסות של ע״א שלקחו משכם אסרו וז״ש אין אנו בקיאין בדקדוקי ע״א כיעקב דממתני׳ לא שמעי׳ אלא הנך צורות מיניה שמעינן דכל מין כסות אסור, ועוד כתב שם בד״ה כל כסות בכלל ע״א כל הפוסקים לא הזכירו זה אדרבה נחלקו בבגדי משי אם הם בכלל כלים מבוזים ושרו אפילו בצורת חמה ולבנה מפני שדברי ר״י לא נזכרו בגמרא בבלי ולא בירושלמי ואין פוסקין הלכה מפי המדרש (ועי׳ בטור י״ד סי׳ קמ״א ובב״י שם ובחי׳ הרד״ל), ובכי״ו ר׳ ק י ר י ס פ א ככתיבת השם בירושלמי ועי׳ במבה״י קכ״ב

ד) ויתנו אל יעקב וגו' ר' ישמעאל בר' יוסי סלק מצלייה בירושלם, עבר בהדין סלטנוס וחמתיה חד שמריי אמר ליה לאן את אזל, אמר ליה למסק מצלייה בירושלם, אמר ליה ולא טב לך מצלי בהדין טורה בריכה ולא בייתה קיקלתה, אמר ליה אומר לכם למה אתם דומים לכלב שלהוט אחר נבילה כך לפי שאתם יודעים שעבודה זרה טמונה תחתיו ויטמן אותם יעקב לפיכך אתם לרוטים אחריו אמ' דין בעי מסאבה וקם וערק בליליא:

ד ה) ויסעו ויהי חתת אלהים וגו' אמר ר' שמואל בר נחמן בג' מקומות נכנסו האומות לעשות מלחמה עם בני יעקב ולא הניחם הקב"ה ויסעו ויהי חתת אלהים וגו', ותרגז הארץ

1 ילקוט שם, יחוס' ענודה זרה פ"ס מ"ד ד', ועי' לעיל לד 296: 6 ילקוט שם, ילק' יהושע ר' כ"ג:

1 ויתנו — וגו') ג, ויתנו.. יעקב את אלהי הנכר י. ויתנו.. יעקב (יעק' ו) דפוא'גב, ויתנו.. יעקב אביהם ת, ויטמון אותם יעקב תחת האלה א² | ר"ש א | בר'] בר ר' ד, ביר' ת, בר י¹ | סלק] פא'גר¹, סליק דוא²ב, עבר י¹, אזל ת | מצליא ג, מצלי י¹, למצלייה ו, למצליא פאב, למצלאה ר¹, לצלאה דת | בירושלים פ, בהדה ירושלם ו | בהדה ו | * פלטנוס דא'תר¹ו] פלטיים ל, פלאטנוס ו, פלטאנוס פג, פלטיוס א² | 2 וחמתיה] ו, וחמא יתיה דאגת, וחמא פ | * שמריי ור¹] שמריי ל, שמראי ד, סמריי ג, סמרא פא, שמראי ת | לה ו | לאן] פאגי, להן ו, להיכן דת | אזל] ו, אזיל דפאגתי | לה ו | למסק] למיסק ג, מסק ד, מיסק ת, מסוק ו, לי אי | מצלייה] ו, מצליא ג, מצלי דת, למצלייא פ, ־יא א, למצלא י | בירושלם] ואי, בירושלים פג, בהדי ירושלם דת | לה ו | לך לי ר | 3 למצליא אב, למצלא י, צלויי פ | בהדין] אגברי, בהדן ו, בהדי ד, בהדא פת | טורה בריכה] ו, טורא בריכה אר², טורא בריכא דפאגתר¹ו | בייתה] ו, בבייתה ו°, בביתה ר², בביתא פאגברי¹, בההיא דת | קיקילתה ו, קיקילתא ג, קקילתא א'ר², קילקלתא פבי, קלקלתא דא'תר¹ | אמר ליה] א'ב, אמ' לו וגתר¹, א"ל פא²י, אל' ד¹, אלא ד | לכם] לך א² | למה אתם דומי' ד¹, למה.. דומין וא'תי, למי.. דומים ר¹, למי.. דומין ג, משל למה הדבר דומה פב | שהוא להוט פאבי¹, שהיה להוט דות, להוט גר¹ | 4 נבלה] פא, נבילה כ, הנבלה דוגתר¹ו | יודעי' ד¹, יודעין פאגר¹ו | שעבודה זרה] וג, שע"ז דפאבתר¹ו | ויטמן — יעקב] ויטמון.. יעקב א²ב, ויטמון אותה יעקב וגו' ו, דכ' ויטמון אותם יעקב תחת האלה אשר עם שכם ת, ויתנו אל יעקב את כל אלהי הנכר גר¹ | ** אתם] אדם ל | להוטי' ד¹, להוטין פא'גי, לוהטים ת | 5 אחריה ת | אמרין דוגתרי¹, ־רי פאב | מסאבא ו, מיסבה אי¹, מיסבא גר¹, מסבא ר³, מיסכה ר², מסכה פב, מנסבה פי' מאחר שזה יודע שע"ז טמונה שם ודאי יקחנה ונתייעצו (ונתיעצו ת) עליו להרגו דת | וקם] פאגבר, קם דותי | בליליא ו, בלילה פר² | 6 * ויהי — וגו'] ויהי חתת אלהים דהאגבתי, ויהי חתת פ, ויהי וגו' ו, וגו' ל | * שמואל דפהאגבתר¹ו (יהושע)] שמעון לוג | בר נחמן] פואגב, בר נחמני ר¹ו (שם), ־י דת | בג ד'א², בשלשה דפהגבר¹ו¹, בשלושה ת, שלשה ואי | נכנסו] והגר¹ו (שם), נתכנסו דפא'בתי, נתכנשו א¹ | אומות העולם | 7 * עם — יעקב דפהאגבתר¹ו] עם.. יעקוב ו, עם.. ישראל ל, לי ו (שם) | * הניחם א] הניחן פגברי¹ו, הניח להם דוחת, הניח ל | * ויהי — וגו' ח] ויהי.. אלהים דפאבתרי¹, ויהי וגו' ו, וגו' ל | ותרגז] וחא²י, הה"ד ותרגז א'א°², שגייה (שניה כ) בימי יהונתן ~ פב, שנית (ב' ד¹) בימי יהונתן שנאמר ~ דת |

א', ובאותה הסוגיא בירושלמי שם א"ר קריספא והדא כוסות וכו': 1 ר' ישמעאל וכו'. סיפור זה עד ולא בייתה קיקלתה הוא בסגנון הסיפור לעיל צד 296 ר' יונתן סלק וכו' ועיי"ש בח"ג ובמ"י ועי"ע גרעץ קורות היהודים ח"ד מהדורא ד' צד 428: 5 אמ' דין בעי וכו'. אמרו זה רוצה ליקח הטמאה כלו' הע"ז וכיון ששמע שאומרים כן קם וברח בלילה, ובפי' ב"ר כי"ט וכי"א מפרש אמרין דין בעי מיסבא (מיסכא) מאחר שיודע שע"ז טמונה שם ודאי יקחנה ונתיעצו (ויתיעצו) עליו להורגו לר' ישמעאל וקם וברח וכו', ומשם נוסף בדפוסי' פי' מאחר שזה יודע וכו' עד ונתייעצו עליו להרגו, ובמה"ג עמו' 531 מפרש ויתנו אל יעקב וכו' ויטמן אתם יעקב תחת האלה מלמ' שטמנן תחת האלה בהר גריזים, ואח"כ הועתק שם ר' ישמעאל ביר' יוסי סליק למצליא בירושלם עבר בהדין פלאטינוס[1] המיניה[2] חד שמראי[3] אמ' ליה לאן את אזיל אמ' ליה מיסק מצליא בירושלם אמ' ליה ולא טב לך מצלי בהדא טורא בריכא ולא בההיא קלקלתא[4] אמ' ליה אימור לכון למה אתם דומין לכלב שהוא לוהט אחר הנבלה כך לפי שאתם יודעין שע"ז טמונה תחתיו דכת' ויטמן אותם יעקב התחת האלה אשר עם שכם לפי כך אתם לוהטין אחריו אמרון דין באעי סאיבא[5] קם וערק בליליא, ובכי"ק שם הגי' קיקלתא ועל הגליון שם הפירוש (סאיבא) רוצה לטמא מקומינו, ובסגנון אחר הסיפור בירוש' ע"ז פ"ה ר' ישמעאל בי רבי יוסי אזל להדא ניפוליה אתון כותייא לגביה אמ' לון אנא מחמי לכון דלית אתון סגדין אלא לצלמייא דהתותי דכתיב ויטמן אותם יעקב תחת האלה אשר עם שכם שמע קלין אמרין נקרון נכדר לאילין כוביא וידע דאינון בעו מיקטלוניה וקרץ וגפק ליהו, [וע' בתוס' חולין ו' א' ד"ה בראש]: 7 ותרגז וכו'. וב"ה בכי"ו ובכי"ת וכי"א א' וב' ובילקוט דפ"ר והרגז וכו' וירב (ויירב) היער וכו' (והשלמתי הפסוקים ועת"נ, ובכי"ג דלג מן ולא הניחן הק' עד ולא הניחן וכו'), ובכי"פ וכי"כ מפרש שגייה (שניה) בימי יהונתן ותרגז וכו' שלישית בימי דוד-וירב היער וכו', ורשב"נ דורש ויהי חתת אלהים על הערים וכו' ולא רדפו אחרי בני יעקב שנכנסו (נתכנסו) לעשות מלחמה וכו' ולא הניחם הקב"ה, ור' אלעזר דורש ולא רדפו וכו' ביקשו לרדוף ולא הניחם הקב"ה ואיכן נתכנסו בחצור הה"ד וכו', ומעם שנתכנסו בחצור, שיבין מלך חצור שלח אל מלכים אחרים שיתכנסו להלחם עם ישראל והצור היתה ראש ממלכות עי' יהושע שם א' י', ובשכל טוב שם הוא דבור בפ"ע ולא רדפו-אחרי בני יעקב א"ר אליעזר בקשו לרדוף ולא הניחן הקב"ה והיכן נתכנסו וכו', וקשה מאד לפרש שרשב"נ מונה לג' מקומות-שנכנסו האומות וכו' גם וירב היער וכו' וזה הפסוק כתוב במלחמת אנשי דוד עם אבשלום

1) פְּלָאטִינוֹס. 2) הֲמִינֵיה. 3) שַׁמְרָאִי. 4) קלקלתָא. 5) סָאִיבָא.

ותהי לחרדת אלהים (ש"א יד טו), וירב היער לאכול בעם וגו' (ש"ב יח ח), אמר ר' אלעזר ביקשו לרדוף ולא הניחם הקב"ה ואיכן נתכנסו, בחצור הה"ד רק כל הערים העומדות על תלם לא שרפם יהושע זולתי חצור לבדה שרף יהושע (יהושע יא יג), ר' לעזר אמר במסורת שרפה, הקב"ה אמר למשה, משה אמר ליהושע:

ז) ויבא יעקב לוזה וגו' ולמה נקרא שמה לוז, אמר ר' אבא בר כהנא שכל מי שנכנס לשם הטריף מצוות ומעשים טובים כלוז, רבנין אמ' מה הלוז הזה אין לו פה כך לא היה אדם יכול לעמוד

ה לעיל סוף פס"ט:

1 * ותהי — אלהים דו[0]א[2]כתר[1]ין] ויהי.. אלהים פחא[1], וגו' ל, ל' ו | ויירב ו, שלישית בימי דוד וירב פכ (וירב — וגו' ל' ת) | לאכל פוכ | * בעם וגו' ו] בעם דפא[1]כ, וגו' לח, ל' א[2]י | אמר ר' אלעזר (לעזר ו)] פוהאכי[1], ~ שלשה (ג' ד[1]) בימי יהושע ד, ~ שלישית בימי יהושע ת | בקשו | 2 לרדף פ, לרדופ א[1] | הניחם הקב"ה] א[1], הניחן הקב"ה פא[2]כי, הניח להם הקב"ה וחת, הניח הקב"ה להם ד | ואיכן] וחר[1], והיכן דגתי, היכן פאכ | נכנסו ור[1]י (שם), נתכנסו בימי (בני כ) יעקב פכ, נתכנשו אומות העולם לרדופ (נתכנסו א"ה לרדוף א[02]) אחרי בני יעקב א[1]א[02] | בחצור] פואכי, לחצור דחגתר[1]י (שם) | רק ל' אי | כל] פוהאגכי, ל' דתר[1] | העומדים א[1] | (על — שרפם ל' ו) | 3 שרפום פכ, שרפו ח | יהושע] ד[1]גר[1]י (שם), יהושוע ת, ישראל דא, ל' פוחכ | * זולתי — יהושע ד[1]כר[1]] זולתי חצור לבדה וגו' ג, זולתי חצור לבדה א[2]ר[1]י (שם), זולתי חצור פ, זולתי את חצור.. יהושע (יהושוע ת) דת, זולתי את.. לבדה א[1], וגו' לוח | ר' אלעזר אמר דאת, ר'.. אומר גי (שם), א"ר אלעזר פכ, ר' יודה או' ו | ** שרפה] שרפם ל | 4 משה] גי (שם), ומשה דפואכתי | א' לו (אמ' ליה כ) ליהושע שלשם נתכנסו לרדף (לרדוף כ) אחר בני יעקב לכך שרפה פכ | 5 * ויבא יעקב — כמה וכמה] ויבא.. ומעשים טובים בלוז רבנין אמ' הלוז.. יוצא מן העיר ויאמרו לא הוא וגו' ר' ינייי.. עבר לה.. על שהראה לו באצבעו.. וכמה ל, ויבא.. לוזה למה.. ר' אבא בר כהנא אמ' שכל.. הטריף מצות.. כלוז רבנין אמרין

ולא במלחמה שעשו או"ה עם ישראל, ודוחק מ"ש ביפ"ת ול"ג נתכנסו או"ה אלא נתכנסו לעשות מלחמה ור"א פליג ואמר שהמקום הג' הוא בימי יהושע וכו', וברד"ק יהושע שם י"ג הובא בקשו לרדוף ולא הניחם הקב"ה והיכן נתכנסו בחצור וכו' וזה אחד משלשה מקומות שנתכנסו אומות העולם לעשות מלחמה עם בני יעקב ולא הניחם הקב"ה [ועי' בילק' יהושע שם], ובדפ"ר וד"ו הגי' אמר ר' אלעזר ג' (שלשה) בימי יהושע בקשו לרדוף וכו', ובא"א מחק וירב היער לאכול בעם ומלת שלשה, ולפי הגהה זו מונה רשב"נ רק שני מקומות ור"א אמר שהמקום הג' הוא בימי יהושע שבקשו לרדוף וכו' [וכ"ה לפי גי' כי"ת] ובפי' ב"ר כי"ט גורס ומפרש אמר שמואל בר נחמני בשלשה מקומות נכנסו אומות העולם להזדווג ולעשית מלחמה עם בני יעקב ולא הניחן המקום הה"ד ויסעו ויהי חתת אלהים שניה בימי יהונתן ותרגז הארץ ותהי לחרדת אלהים שלישית בימי יהושע והיכן נכנסו לחצור הה"ד רק הערים וכו', ומשמע שאינו גורס וירב היער וכו' ואינו גורס אמר ר' אלעזר וכו', וכן הוגה במדרש ד' קראקא ב' ובדפוסים מאוחרים שנית בימי יהונתן שנאמר ותרגז וכו' ותהי לחרדת אלהים שלישית בימי יהושע בקשו לרדוף וכו' ועמ"כ אכן שם כתב ה"ג לאכול בעם שלישית בימי יהושע א"ר אליעזר בקשו וכו' ולפי הגהתו שלישית בימי יהושע נדחק לפרש והאי דחשב יהונתן שנית והל"ל יהושע שנית משום דדמי טפי להתהיא דיעקב דגבי יעקב כתיב חתת אלהים והתם כתיב חרדת אלהים וצע"ג [כל פירושי המפרשים והגהותיהם אינם מספיקים לבאר את דברי המדרש האלו, וכדי להעלות ארוכה להמאמר המשובש הזה נחוץ לדעת שאין ר' שמואל ב"נ רוצה למנות את כל המקומות שהקב"ה הושיע בם את בני ישראל במלחמתם עם האומות כי רב הם, ומטעם זה לא הזכיר למשל את מלחמת ברק עם סיסרא שכתוב בה ויהם ה' את סיסרא (שופטים ד' ט"ו) וכן את הכתוב ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור (מלכים ב' י"ט ל"ה) שדומה להקרא ותרגז הארץ וכו', כי כונתו רק להביא את המקראות שכתוב בהם שחרדת אלהים ומוראו היו על העמים בעת התאספם למלחמה עם ישראל, ולכן אי אפשר למנות כאן לא את הפסוק וירב היער וכו' ולא את הפסוק ביהושע, ונראה להשלים את המקום השלישי שחסר כאן עם המקראות המדברים במלחמת יהושפט עם בני מואב ועמון שבאו עליו הטון רב מעבר לים וכו' (דברי הימים ב' כ' ב') וה' הושיעו ונפל פחדו עליהם כמו שנאמר (שם שם כ"ט) ויהי פחד אלהים על כל ממלכות הארצות וגו' (וע' גם דה"ב י"ד י"ג), ומאמר ר' אלעזר הוא דבור בפני עצמו וכמו שהוא גם בשכל טוב שם, ואין הוא מוסיף ולא חולק על רשב"נ אלא הוא דורש את המקרא ויהי חתת אלהים וגו' (ואפשר שיש לסרס ולהציג את מאמר ר"א קודם מאמר רשב"נ) שבקשו לרדוף אחרי בני יעקב ולא הניחם הקב"ה, ואיכן נתכנסו האומות לרדוף אחריהם בחצור כי חצור היתה ראש ממלכות (וכן במדרש ויסעו נאמר שהיה לבני יעקב מלחמה כבדה לפני חצר העיר והרגו למלך חצר), ומטעם זה שרף יהושע את הצר, וזה היה במסורת שיהושע קבל ממשה ומשה מן הקב"ה שהאומות נתכנסו בחצר נגד בני יעקב, ושחצר מקום מוכן לפורעניות ולכן שרפה], ואגדות ישנות שנתכנסו מלכי אמורי לעשות מלחמה עם יעקב ובניו נמצאו כבר בספר היובלים פל"ד ועל אגדות כאלו נוסד המדרש ויסעו שהועתק בילקוט ר' קל"ג והוזכר ברמב"ן לבראשית ל"ד י"ג בשם ספר מלחמות בני יעקב [וע' לעיל צד 966 ומה שהבאתי שם]: 2 לא שרפם יהושע. במקרא כתוב כל הערים וכו' לא שרפם ישראל זולתי את חצור לבדה וכו', ובילק' יהושע שם הועתק ג"כ כל הערים לא שרפם יהושע זולתי חצור וכו', ושם סירס וקיטע ר' אלעזר אומר במסורת וכו' אמר ר' שמואל בר נחמני בשלשה מקומות נכנסו אומות העולם לעשות מלחמה ולא הניחן הקב"ה והיכן נכנסו לחצור ואחד מהן ויסעו ויהי חתת אלהים על כל הערים אשר סביבותיהם וגו': 3 במסורת שרפה וכו', טעם הדרש מפרש בשכל טוב שם מת"ל שרף יהושע ומה ת"ל על תלם א"ר אליעזר חצור היתה עומדת במסרת שריפה רמזה הקב"ה למשה ומשה ליהושע ושאר הערים עומדות במסרת של קיימא, וברד"ק שם ובדרש כי משה מסר לו שישרוף חצור ועל פיו עשה יהושע ששרף חצור וכן אמרו ר' אליעזר אומר במסרה שרפה הקב"ה אמר למשה ומשה אמר ליהושע וע' גם בפירש"י יהושע שם, ואין נר' לפרש שר"א דורש במסורת שרפה הקב"ה אמר וכו' מדכתיב שם כאשר צוה י"י את משה עבדו כן צוה משה את יהושע וכו' כמו שפי' ביפ"ת [וע' בח"נ ומש"כ לעיל]: 5 ולמה נקרא וכו'. מאמר זה שנסדר כבר לעיל סוף פס"ט לפי ויקרא וכו' ואולם לוז שם העיר וכו' איתא בשלימותו גם כאן בכי"ל (והגהתי כמו לעיל

על פתחה שלעיר, אמר ר' סימון לוז היה עומד על פתח העיר, ר' לעזר בר מרום בישם ר' פינחס בר חמא לוז היה עומד על פתח המערה והיה לוז חלול והיו נכנסין דרך הלוז למערה ודרך המערה לעיר הה"ד ויראו השומרים איש יוצא מן העיר ויאמרו לו הראנו נא את מבוא העיר ועשינו עמך חסד ויראם את מבוא העיר ויכו את העיר לפי חרב ואת האיש ואת כל משפחתו שילחו (שופטים א כד כה), ר' ינאי בשם ר' ישמעאל עבד לה אסטרה מה אם זה שלא הלך לא בידיו ולא ברגליו על שהראה להם באצבעו ניציל מן הפורענות ישראל שעשין חסד עם גדוליהם בידיהם ורגליהם על אחת כמה וכמה:

ה ח) ותמת דבורה וגו' [ויקרא שמו אלון בכות] ר' שמואל בר נחמן אמר לשון יוניתהוא

א ילקוט ר' קל"ה, סדר עולם פ"ב, פסיקתא פ' זכור (כ"ג ב'), תנחומא מ"ב וישלח סי' כ"ב וס"י כ"ו תלא סי' ד', תנחומא תלא סי' ד', מדרש קהלת פ' טוב ללכת (ז' ב'):

מה לוז זה.. כך לא תיה אדם יכול לעמוד על פיתחה של מערה והיה לוז חלול.. ודרך המערה לעיר הדהי ויראו.. יוצא מן העיר ר' ינייי בשם ר' ישמעאל ר' עבד לה הפטרה אם זה שלא הילך.. ברגליו אלא על ידי שהראה להם.. בידיהן ורגליהן על.. וכמה ג, ויבא.. לווה למה.. א"ר אבא בר כהנא שכל.. שם המריט מצות ומעשים טובים וכו' כדכתי' בפרשת פ"ט עד סוף הפרשה א¹, ויבא.. לווה למה.. א"ר אבא שכל.. לשם הפריף תורה ומעשים טובים וכו' כמו שכתו' לעיל בפרשת ויצא יעקב ח, ויבא.. לווה למה.. א"ר אבא כל.. לשם הפריף מצות כלוז כר' בפ' מ"ט פ, ויבא.. לווה למה.. אמ' ר' אבא שכל.. לשם הפריף מצוות כלוז וכו' כדכתי' בפרש' ס"ט עד סוף כל הפרשה כ, ויבא.. לווה וגו' ולמה.. אמ' ר' אבא בר כהנא שכל.. לשם וגו' דכבת קדמייה ו, ויבוא יעקב שלם לווה למה.. א"ר אבא בר כהנא שכל מי מי שנכנס וכ' בפרשת ס"מ [עד סוף הפרשה א²]א³, ויבא.. לווה למה נקרא שמה לוז וכו' לעיל י, ויבא.. לווה שכל מי שנכנס לתוכה הרטיב מצות ומעשים טובים כלוז ד, ויבא.. לווה למה נקרא שמה לוז שכל מי.. מרטיב.. כלוז ת | 8 ותמת — וגו'] ותמת דבורה מנקת (מניקת י¹) רבקה וגו' די, ותמת.. מיניקת (מינקת חגת) רבקה וחגת, ל' פאב | * ויקרא — בכות דפא²בת] ותקרא.. בכות א¹, ותקרא את.. בכות ג, ל' לחוי | שמואל בר נחמני ע, נחוניה ו | לשון — הוא] חא¹, לשון יוני הוא פא²גבתעדי, לשון.. היא ד, לשון יוונית ו |

שם ועח"נ), ובכי"ג קיטע רק באמצעיתו רבנין אמרין מה לוז זה וכו' כך לא היה אדם יכול לעמוד על פיתחה של מערה והיה לוז חלול וכו' (והוא ט"ס שדלג מן פתחה עד פתחה של מערה ועי' בח"נ ובמ"י לעיל שם), ובשאר הכ"י ובילקוט העתיקו רק ראש המאמר וקיטעו ורמזו אל המאמר לעיל שם (ובכי"פ נשתבש כד' בפ' מ"ם וצ"ל בפ' ס"ט, ובכי"א א' כדכתי' בפרשת פ"ט, וכפי מספר הפרשיות בכי"א א' הוא פס"ז, וכתיבת המריט ולעיל לרווט כבתיבה המורגלת בזה הכ"י בפ' כפופה בסוף התיבות), ובדפוסי' קטעו בלי שום רמז, ומזה המאמר כאן הועתק בערוך ע' לוז א' למה נקרא שמה לוז לוז היה עומד על פתח המערה והיה חלול ונכנסין דרך הלוז למערה ודרך המערה לעיר הה"ד ויראו השומרים איש יוצא מן העיר, ובפי' ב"ר כי"ט לכה נקרא שמה לוז שכל מי שנכנס לתוכה הרטיב כצוות ומעשים טובים כלוז, ובפי' ב"ר הנדפס הרטיב מצוות וכו' לא היה אדם יכול לעמוד על פתחה של עיר אמר ר' יהודה למן נקרא לוז שאילן לוז היה עומד על פתחה של עיר ר' אליעזר אמר לוז היה על פתחה של מערה והיה הלוז חלול והיו נכנסין דרך הלוז למערה וכו' עביד לה אפטרה בסוף הדרשה (וללא דבר העירו מדפיסי ד' ווילנא ע"ב שייך לפ' ס"ט), ובבה"ג שם ויבא יעקב לווה לכה נקרא שמה לווה שכל מי שהוא נכנס לתוכה מרטיב מצוות ומעשים טובים כלוז ר' סימון אומר לוז היה עומד על פתחה שלעיר ר' אליעזר אומ' מערה היתה על פתחה שלעיר ולוז היתה על פי המערה ורבנן אמרי מה הלוז הזה אין לו פה כך לא היה אדם יכול לעמוד על פתחה שלעיר הדא היא דכתי' ויראו השומרים איש יוצא מן העיר ויאמרו לו וג' ואומ' ויראם את מבוא העיר: 8 ויקרא שמו וכו'. כן השלמתי ועח"נ, ורשב"ג דורש אלון בכות ל"י הוא אלון¹) בכות בכייה אחרת עד שמשמר וכו', ובדפוסי' ושאר כ"י (חוץ מכי"פ) הגי' אלון אחר וכן בערוך ע' אלון ב', ובמה"ג עמו' 532 ויקרא שמו אלון בבות ר' שמואל בר נחמן אומ' לשון יוני הוא אלון אחד (וצ"ל אחר) עד שאבינו יעקב יושב ומשמר אבל (אבלה) שלדבורה באת לו שמועת (בשורת) אמו, ובס"ע שם בו בפרק מתה רבקה ודבורה וכו', ולפי הדרש בספרי וזאת הברכה פי' שנ"ז שש זוגות ששנותיהם שוות רבקה וקהת וכו' מתה רבקה כשהיתה קל"ג שנה והתשבון מכוון אם היתה בת י"ד כשנשאת עי' ביפ"ת ובפי' מהרז"ו לנוסחת הדפוסי' לקמן פ"ק סי' י' ובמ"י לעיל צד 613, וכהדרש אלון אחר מתורגם בתר"י א' וברם תמן אתבשר יעקב על מיתת רבקה אימיה וקרא שמיה אוחרן בכיותא, ורשב"ג דורש כמוכים הה"ד וירא אלהים אל יעקב וגו' שהראה לו פנים באבלו וכן לעיל סוף פ"ח רשב"ג אמר אף מראה פנים לאבל דכתי' וירא אלהים וכו', ודבור בפ"ע הוא (ככו שנפרדו המאמרים גם בד"ו) ויברך אותו מה בירכו ר' אחא בשם ר' יונתן בירכת אבילים וכ"ה לקמן פפ"ב ועי' גם בח"נ לעיל שם, ובלק"ט מפרש ויקרא שמו אלון בכות שתי בכיות דא"ר שמואל בר נחמן לשון יונית הוא אלון אחר ואע"פ שאין מקרא יוצא מידי פשוטו יש בו לדרוש אלון אחר משום דכתיב בכות שעד שהוא מתאבל על דבורה באה לו שמועה של אמו מיד וירא אלהים וגו' ויברך אותו שבירכו ברכת אבלים וכו', ובשכל טוב 199 ויקרא שמו אלון בכות אחר דא"ר שמואל בן נחמן שכן בלשון יון קורין לאחר אלון וכו' שעד שהיה בוכה על דבורה באתה לו שמועת אמו, ובתנחומא מ"ב וישלח סי' כ"ג ומי הראה פנים תחלה [לאבל] הוי אומר הקב"ה איסתי כשמתה דבורה שנאמר ותמת דבורה וגו' וכתיב וירא אלהים אל יעקב עוד וגו', ושם סי' כ"ו וירא אלהים וכו' כה ברכו אמר ר' לוי ברכת אבלים ברכו מה כתיב למעלה מן הענין ותמת דבורה וגו' ויקרא שמו אלון בכות אמר ר' שמואל בר נחמן עם שהיה יעקב משמר אבלה של מניקתו באתה בשורת אמו שנאמר ויקרא שמו אלון בכות אחת של דבורה ואחת של רבקה אמר ר' שמואל בר נחמן לשון אלנסמי מתו אלון אחר אמר הקב"ה עד מתי יהא צדיק זה יושב ומצטער אמר ר' יונתן בן אלעי (וצ"ל אלעזר) אמר הקב"ה

1) ἄλλον.

הוא אלון בכות עד ששמשמר אבלה שלדבורה באת לו כשורתה שלאמו, הה״ד וירא אלהים אל יעקב וגו׳, [ויברך אותו] מה בירכו ר׳ אחא בשם ר׳ יונתן בירכת אבילים:

פרשה פב

לה ט) וירא אלהים אל יעקב וגו׳ עשה עימי אות לטובה ויראו שונאי ויבושו כי אתה י״י עזרתני ונחמתני (תהלים פו יז) עזרתני במתנות ניחמתני בברכות, עזרתני חננתני במתנות ויסעו ויהי חתת אלהים וגו׳ (בראשית לה ה), ניחמתני בברכות וירא אלהים אל יעקב וגו׳:

2 לעיל סוף פ״ח, לקמן פפ״ב סי׳ ג׳: ‖ 3 ילק׳ תהלים כ׳ תתל״ו, ילק׳ מכירי שם פ״ו סי׳ כ״ג, ועי׳ מדרש תהלים פ״ו סי׳ ח׳:

1 בכות] אחר דו°חאגכתעי, ל׳ פו | שמשמר] פכע, שהוא משמר דואגתי | דבורה] זו פאכ | באת] פוע, באתה הא[2]י, באה דא׳כ, אתת ת | לו] וחאעי, ליה דת, להם ג, להן פכ | בשורתה של אמו] חעי, בשירתה שלאימו ן, בשורת אמו ג, בשורתא שמתה אמו ד, בשורתא דמיתה אימיה ת, שמועה של אמו א[2], ..של אימו א[1], שמועה מאמן פכ | 2 יעקב] ן, ישראל י | וגו׳] עוד חגי, עוד בבואו מפדן ארם פאכ, ל׳ ת | * ויברך אותו דפאכת] ל׳ לוחגי | מה ברכה | בירכו] וגת, ברכו דפחאכי | אחא] אדא ן | בשם ר׳ יונתן] בש״ר יוחנן ת, בשם ר׳ אחא ן, ל׳ פ | בירכת (ברכת ת) אבלים בירכו וגת, ברכת אבלים (אבילים וי) ברכו דחאכי, ברכו ברכת אבלים פ ‖ 3 * אל — וגו׳] אל יעקב דפתמ, אל יעקוב ן, אל יעקב עוד חאגב, וגו׳ ל | עשה] ן, כת׳ ~ פגת, כתי׳ ~ דחא[2]כמ, הה״ד ~ א[1] | עימי] ן, עמי דפחאגכתמ | ויראו — ונחמתני] ח, ויראו שנאי ויבשו וגו׳ ג, וגו׳ כי.. ונחמתני א[1], וגו׳ פא[2], ל׳ וכמ, מדבר בדוד ומתקיים ביעקב אות על שם שנאמר אם כה יאמר עקודים יהיה שכרך וגו׳ יראו שונאי זה עשו ואלופיו ד, הכת׳ מדבר בדוד.. שכרך יראו שונאיו זה.. ואלופיו ת | 4 עזרתני — בברכות] עזרתני.. נחמתני בברכות א, עזרתני.. ונחמתני (וניחמתני ן) בברכות פוחגכ, עזרתני.. נחמתני בנחמות מ, ל׳ דת | חננתני במתנות] במלחמות י (תהלים), בצרה של שכם דת, ל׳ פוחאגכמ | 5 * ויסעו — וגו׳ ח] ויסעו וגו׳ ל, ויסעו.. אלהים א[2]ג, ויסעו.. חתת וגו׳ ן, ויסעו.. חתת פ, שנאמר ויסעו.. אלהים על הערים אשר סביבותיהם א[1], דכת׳ ויהי חתת.. על הערים ולא רדפו אחרי בני יעקב ת, דכתיב ויהי חתת.. על הערים ד | נחמתני א[2], וניחמתני ן, ונחמתני דפחא[1]גכתמ | בברכות] ן, בברכת אבלים דפחאכתימ, בברכת אבילים ג | * וירא — וגו׳] וירא אלהים וגו׳ ל, וירא אלהים אל יעקב (יעק׳ ן) עוד וא[1]גכמ, וירא אלהים פ, ל׳ דחא[2]ת |

בדין שראה לו פנים שנאמר וירא אלהים וכו׳, ובפסיקתא שם את מוצא בשעה שמתה רבקה אמרין מאן יפוק קומה אברהם מת יצחק עיניו כהות ויושב בתוך הבית יעקב ברח מפני עשו יפוק עשו רשיעא וכו׳ מה עשו הוציאוה בלילה א״ר יוסי בר חנינא לפי שלא יצאה מיטתה ברבים אף הכתובים לא פרסמו מיתתה אלא מן הצד הה״ד ותמת דבורה וכו׳ ויקרא שמו אלון בכות מהו אלון בכות א״ר יונתן לשון יוני הוא אלון תרי (ובשני כ״י שם א״ר שמואל בר נחמן בשם ר׳ יונתן לשון יוני הוא אלון בכות תרי בכות) שתי בכיות בכו עד שיעקב יושב ומשמר אבלה של מיניקתו באת לו בשורת אמו הה״ד וירא אלהים אל יעקב עוד בבואו מפדן ארם ויברך אותו מה ברכה ברכו ר׳ אחא בשם ר׳ יונתן אמר ברכו ברכת אבלים וכו׳ (והציון פסיקתא בילקוט ר׳ קל״ה מוסב כנר׳ על המאמר יזכר עון אבותיו וכו׳, ומב״ר כאן הועתק שם ותמת דבורה וכו׳ לשון יוני הוא אלון אחר וכו׳), ואותו המאמר גם בתנחומא תצא ע״ש ועי׳ ברש״י בד״ה תחת האלון ותהלים ק״ט י״ד, ובמדרש קהלת שם מצינו שהקב״ה וכו׳ מנחם אבלים דכתיב ויקרא שמו אלון בכות אמר ר׳ שמואל בר נחמן מהו אלון בכות עד שמשמר אבלה של דבורה מיניקתו באתה לו שמועת רבקה אמו ובכה ב׳ בכיות לכך נאמר. אלון בכות וביעקב אומר ויברך ברכת אבלים ברכו:

פרשה פב. בדפ״ר נסמן פ״פ, ובמקרא כאן פרשה פתוחה: 3 עשה וכו׳. בדפוסי׳ [וכי״ת] כאן הוספה זרה בראש הפתיחה עשה עמי אות לטובה מדבר בדוד ומתקיים ביעקב וכו׳ וקצתה נובעה כנ׳ מהשיטה במדרש תהלים שם ד״א עשה עמי אות לטובה ביעקב נאמר הפסוק הזה אמר יעקב עשה עמי אות לטובה זה עשו ואלופיו ועי׳ גם לעיל צד 921 ויכלתה להם זה עשו ואלופיו, ולא נתפרש טעם הדרש בהגי׳ העיקרית שלפנינו בכי״ל ושאר כ״י וילק׳ מכירי עזרתני במתנות והראייה מפ׳ ויסעו וכו׳ ובכי״ל הגי׳ עוד בסמוך חננתני במתנות, ובמאמר שהועתק ממדרש תהלים בילק׳ תהלים שם נוסף מהפתיחה שלפנינו[?] עזרתני במלחמות וכו׳, ובדפוסי׳ שינו הגי׳ עזרתני בצרה של שכם וצע״ג [ואולי טעם הדרש לגי׳ שלפנינו כי מפני חתת אלהים על הערים לא רדפו אחרי בני יעקב להשיב הביזה אשר לקחו משכם ועל ידי זה זכה יעקב במתנות] ובין פתיחה זו ופתיחה שלאחריה הוסיפו בדפוסי׳ [וכי״ת] ראשי פתיחות שונות שלא נדרשו כאן כתיב מי יעלה וכו׳ (ועי׳ במדרש תהלים כ״ד סי׳ ט׳ ולעיל צד 633) כתיב כה אמר וכו׳ כתיב ונקתי דמם לא נקיתי וגו׳ הה״ד על רדפו וכו׳ ושתי פתיחות מקוטעות שקשה ליישבן כתיב איש אמונות וכו׳ כתיב ברכת י״י וכו׳, ומכל אילו הפתיחות לא נמצא מאומה בכל כ״י ובילקוט ובפי׳ ב״ר:

ב ר׳ יצחק פתח מזבח אדמה תעשה לי וגו׳ (שמות כ כד) מה אם מי שבונה מזבח לשמי הריני מברכו יעקב שאיקונין שלו חקוקה בכסאי על אחת כמה וכמה שאני נגלה עליו ומברכו הה״ד וירא אלהים אל יעקב וגו׳:

ר׳ לוי פתח ושור ואיל לשלמים וגו׳ כי היום י״י נראה אליכם (ויקרא ט ד) מה אם זה שהקריב שור ואיל לשמי הריני נגלה עליו ומברכו [יעקב שאיקונין שלו חקוקה בכסאי על אחת כמה וכמה שאני נגלה עליו ומברכו הה״ד וירא אלהים אל יעקב וגו׳]:

ברוך אתה בבאך וברוך אתה בצאתך (דברים כח ו) בבואו לבית חמיו ניטען ברכות ובצאתו מבית חמיו ניטען ברכות, בבאו לבית חמיו נטען ברכות ואל שדי יברך אתך וגו׳ (בראשית כח ד) ובצאתו מבית חמיו נטען ברכות וירא אלהים אל יעקב וגו׳:

ר׳ ברכיה פתח ותגזר אומר ויקם לך ועל דרכיך נגה אור (איוב כב כח) ותגזר אומר זה

1 ילקוט ר׳ קל״ה וע׳ לעיל לד 480 : 2 לעיל לד 788 ולד 921 : 4 ילקוט שם, וע׳ לעיל לד 480 : 7 ילקוט שם : 10 ילקוט שם, לעיל לד 939 :

1 ר׳ יצחק פתח] פואגב, כתיב מי יעלה בהר י״י ומי יקום וגו׳ נקי כפים וגו׳ ישא ברכה מאת י״י וגו׳ כתיב כה אמר י״י צבאות עוד יאמרו יברכך י״י נוה צדק הר הקדש וגו׳ כתיב איש אמונות רב ברכות זה יעקב ואין להעשיר לא ינקה זה עשו כתיב ברכת י״י היא תעשיר ואין להעשיר לא יעשיר אין כתיב כאן אלא לא ינקה זה עשו הרשע שנתחתן ביהודית ובשמת ומחלת להרבות עושר שאין לו נקוי עולמית כתיב ונקתי דמם לא נקיתי וגו׳ הה״ד על רדפו בחרב אחיו ושחת רחמיו וירא אלהים אל יעקב עוד בבואו ~ ד, ד״א כת׳ מי יעלה.. יקום במקום קדשו נקי כפים ובר לבב ישא.. י״י כת׳ כה אמר.. הקדש כת׳ איש.. זה עשו כת׳.. תעשיר ולא יוסיף עצב עמה ד״א ואין להעשיר לא ינקה זה המן הרשע שקנה את ישראל בעשרת אלפים ככר כסף והוא חשב לכשיהרוג אותם הוא בוזז ממונם כפלי כפליים על ממונו שנתן למלך אחשורוש ד״א ואין להעשיר לא ינקה זה עשו שנתחתן.. כת׳ ונקיתי.. נקיתי הה״ד.. אל יעקב בבואו מפדן ארם ~ ת | וגו׳] י, וכ׳ א², וזבחת עליו פ, וזבחת.. את עולותיך כ, ל׳ דואגת | * מה פאב] גם ל, ומה ג¹, אמ׳ מה ו, והרי דברים קל וחומר ומה דת | אם מי] אם זה דפואגבת, זה י | שבנה דפו°אגבתי, בנה ו | מזביח ת | 2 הריני] אני, הרי אני דות, אני פב | מברכו] נגלה ומברכו ד, נגלה עליו ג, נגלה עליו ומברכו פוכת, נגלה.. לברכו א, נגלה.. ומברכו כדכתיב אבא אליך וברכתיך י | ** שלו] ל׳ ל | חקוקה] קבועה דת | שאני — ומברכו ל׳ | 3 * אל — וגו׳ ו] אל יעקב דכת, אל יעקב עוד א¹א°²ג, וגו׳ ל, ל׳ פ | 4 וגו׳ ל׳ פואבת | * כי — אליכם] כי היום נראה אליכם ל, ל׳ דפואגבת | מה] פאב, ומה גר¹, אמ׳ מה ו, והרי דברים קל וחומר ומה דת | אם] פואגבר¹, ל׳ דת | 5 שור ואיל] פואגב, איל דתר¹ | הריני] אגתר¹, הרי אני דו, אני פב | ומברכו ל׳ פאב | * יעקב — וגו׳] יעקב.. שלו קבועה בכסאי.. כמה וכ׳ וירא אלהים ד, יעקב.. עאכ״ו וירא אלהים אל יעקב ת, יעקוב שאיקונין וגו׳ אחת כמ׳ וירא אלהים אל יעק׳ ו, יעקב שאיקונין שלו חקוקה בכסאי עאכ״ו א¹, זה שאיקונין.. חקוקה בכסא.. וכמה ר¹, יעקב וכו׳ פב, וגו׳ לג, וכו׳ א² | 7 ברוך] כתי׳ ~ ח, ברוך אתה בעיר ברוך אתה בשדה ~ ג | בבואך דפוחא²כתר¹י, בבאיך ג, בצאתך א¹ | * וברוך — בצאתך דהא²כר¹] וברוך.. בצאתיך ת, וברוך.. בבואך א¹, וגו׳ ו, ל׳ לפגי | * בבואו — ובצאתו — ברכות] בבואו שלחמיו (בית חמיו ל°) ניטען.. מחמיו.. ברכות ל, בבואו (בבאו ג) לבית.. נטען ברכות (בברכות א¹) בצאתו מבית.. נטען ברכות ו°אג, בבואו לבית.. נטען ברכות מצאתו (וצ״ל בצאתו) משם נטען ברכות פ, ל׳ דחכתי | 8 בבאו] ג, בבואו דפוחאבתר¹י | לבית חמיו] אל בית חמיו ו, ל׳ פ | נטען ברכות] נטען א², ל׳ פ | * אתך ג] את ל, אותך דפוחאגבתי | וגו׳] ר, ל׳ דפחאגבתי | 9 בצאתו גתי | * מבית חמיו דוהאתי] מחמיו ל, ל׳ פגב | נטען ברכות דהאבת] נטען בברכות ל, ניטען ברכות ו, מען.. י, ל׳ פג | * אל — וגו׳ פו] אל יעקב דכת, אל יעקב עוד חג, אל.. עוד ויברך אותו א¹, אל.. עוד בבואו מפדן ארם ויברך אותו א², וגו׳ ויברך אותו ר¹, וגו׳ שבע בברכות ושמח בבנים ל | 10 * ר׳ ברכיה — אל יעקב וגו׳] ר׳ ברכיה.. על שני דרכיך נגה אור בבואך לבית חמיך נטען ברכות ובצאתך מבית חמיך נטען ברכות ל, ר׳ ברכיה.. ותגזר אומ׳ ויקם לך וג׳ ותגזר א׳ ויקם לך זה יעקוב ועל דרכיך.. על שני.. אור

1 מזבח אדמה וכו׳. וסוף הפסוק אבוא אליך וברכתיך, ובאותו הסגנון גם פתיחת ר׳ יצחק לעיל צד 480 לפ׳ וירא אליו וכו׳ ועי׳ במ״י שם, ובדפוסים ישנים ג״כ הגי׳ הנכונה מזבח אדמה וכו׳ ובד׳ פפד״א ובדפוסים שהודפסו אחריו נשתבש מזבח אבנים וכו׳: 4 ר׳ לוי פתח וכו׳. וכן פתיחת ר״ל בסגנון זה לעיל שם לפ׳ וירא אליו וכו׳, ובכי״ל ובכ״י שציינתי פתיחה זו מקוטעת, ובילקוט קיטע ר׳ לוי פתח ושור ואיל לשלמים וגו׳, והשלמתי זו הפתיחה כסיום הפתיחה שלפניה: 7 בבואו לבית חמיו. בכי״ל כתוב שלחמיו והוגה בית חמיו כמו בסמוך, ובשתי הפעמים הגי׳ ובצאתו מחמיו והגהתי מבית חמיו ועח״נ, ופירוש נוסף בסיום הפתיחה בכי״ל וירא אלהים וגומ׳ שבע בברכות ושמח בבנים [וכן נוסף שם אחר ואל שדי יברך את וגו׳ המלות באדי ושמח בברכות ונקוד עליהן], ובלק״ט מפרש וז״ה ברוך אתה בבואך וברוך אתה בצאתך לכך נאמר ויברך אותו שהרי בבואו אל חמיו נטען ברכות ואל שדי יברך אותך ובצאתו טענו ברכות, ובשכל טוב צד 200 בבואו מפדן ארם מת״ל אלא לומר לך בבואו לבית חמיו טיענו ברכות שנא׳ ואל שדי וכו׳ ובחזירתו טיענו ברכות: 10 ר׳ ברכיה פתח וכו׳. פתיחה זו נעדרת בדפוסי׳ וכבר העיר במ״כ על אותה הפתיחה שנמצאה בילקוט, ושם לא

יעקב. ועל דרכיך נגה אור על שני דרכיך נגה אור בבואו לבית חמיו נטען ברכות ובצאתו מבית חמיו נטען ברכות [בבואו לבית חמיו נטען ברכות ואל שדי יברך אתך וגו׳ ובצאתו מבית חמיו נטען ברכות ויֵרא אלהים אל יעקב וגו׳]:

מקים דבר עבדו ועצת מלאכיו ישלים (ישעיה מד כו) ר׳ ברכיה משום ר׳ לוי מי מקים דבר עבדו אין אנו יודעין ישעצת מלאכיו ישלים, אלא מלאך אחד נגלה על יעקב ואמר לו עתיד הוא ליגלות עליך בביתאל ולהחליף את שמך ואני עומד שם הה״ד ביתאל ימצאנו ושם ידבר (הושע יב ה) עימך אין כת׳ אלא עמנו ונגלה עליו הקב״ה בשביל לקיים דבריו שלמלאך. ירושלם שכל הנביאים מתנבאים עליה על אחת כמה וכַמה וירא אלהים אל יעקב וגו׳:

4 ילק׳ שם, ילק׳ ישעיה כ׳ שכ״ג (שס״ח), ילק׳ מכירי ישעיה מ״ד כ״ו, פסיקתא פ׳ ויהי בחצי הלילה (ס״ב ב׳), פסיקתא רבתי שם (פ״ה ב׳), תנחומא מ״ב בא סי׳ י״ז: 5 לעיל לד 919:

בבואו לבית חמיו נטען ברכות ואל שדי ובצאתו מבית חמיו וירא.. אל יעקוב ן, ר׳ ברכיה.. ותגזר אומר ויקם לך וגו׳ ותגזר אומר זה יעקב ועל דרכיך.. ועל שני.. אור בבואו לבית חמיו נטען ברכות ובצאתו נטען ברכות כ, ר׳ ברכיה.. ותגזר אומר ויקם לך זה יעקב ועל דרכיך.. על שני.. אור בבאו (בבואו ב) לבית חמיו נטען ברכות ובצאתו (בצאתו ב) מבית חמיו נטען ברכות א[1]ב, ר׳ ברכיה.. ותגזור אמר ויקם לך זה יעקב ועל דרכיך.. על שני.. אור בבואו לבית חמיו נטען ברכות וכו׳ א[2], ר׳ ברכיה.. ותגזר אומר ויקם לך וגו׳ זה יעקב ועל דרכיך.. על שני.. אור בבואו בית חמיו נטען ברכות ובצאתו פ, ר׳ ברכיה.. ותגזר אומר ויקם לך זה יעקב ועל דרכיך נגה אור ג, ר׳ ברכיה.. ותגזר אומר ויקם לך ועל דרכיך.. על שני דרכיך בבואו לבית חמיו נטען ברכות בצאתו.. נטען ברכות י, ל׳ דת | 4 * מקים — ישלים דפגכתי] מקים.. עבדו וג׳ ל, מקים.. עבדו ן, הה״ד מקים.. מלאכו ישלים א[1], ל׳ א[2] | בשם | ר׳ לוי] ~ פתח אכ, פתח וא׳ פ | מי מקים] וע, ממקים גי (ישעיה), משמקים ד, משהקים ת, ממה שאמ׳ מקים ח, מקים פאכמ | 5 עבדו] ~ ועצת מלאכיו ישלים א[2]מ | אין.. יודעים ח, אן.. יודעין ן, איני יודע פכר[1], אני יודע גי (שם) | אלא ל׳ י (שם) | מלאך — יעקב] ח, מלאך.. על אבינו יעקב די, מלאך נגלה.. אבי׳ יעקב ת, מלאך אחד.. על.. יעקוב ן, מלאך.. נגלה ליעקב גי (שם), מלאך.. שנגלה על יעקב ע, כשבא יעקב מבית חמיו נגלה עליו (אליו א[1]מ) מלאך אחד פאכמ | לו ל׳ י (שם) | הוא] פוחאגכער[1]ימ, הקב״ה דתי (שם) | 6 ליגלות] גר[1]י, להגלות דפואעי (שם) מ, להיגלות כת, להגלותך ח | בביתאל] וי, בבית אל דחתע, ל׳ פאגכר[1]י (שם) מ | ולחליף ג | את ל׳ פכ | עומד] פוחאגכי (שם) מ, עתיד לעמוד דתר[1] | ביתאל] ואגכ, בית אל דפחתער[1]י (שם) מ | ושם ידבר] ן, ושם ידבר עמנו דפהאכתער[1]י (שם) מ, וגו׳ ג | 7 עמך (ידבר עמך ת) | אין כתי׳ א[1], אין כת׳ כן ן, אין כתי׳ (כת׳ ת, כתוב פכמ) כאן דפהא[2]גכתער[1]י (שם) מ | אלא עמנו] פאגכער[1]י (שם) מ, אלא ידבר עמנו ת, אלא ושם ידבר עמנו דן, ל׳ ה | נגלה גר[1], מלמד שנגלה ח | בשביל] וחגער[1], כדי פאכמ, ל׳ דתי (שם) | דברו אמ | של מלאך אחד י (שם), שנ׳ וירא אלהים אל יעקב עוד מ | ירושלים ער[1] (ירושלם — וגו׳ ל׳ ת) | הנביאין ן | 8 מתנבאים] חאגכער[1]י, מתנבאין דפו | [ם]וכמה] ~ שיקיים דברי נביאיו ד | * וירא — וגו׳] וירא.. את יע׳ ן, ל׳ לדפהאגכ |

הועתק בראש הפתיחה ותגזר וכו׳ זה יעקב, ובכי״ג איתא רק ראש הפתיחה ר׳ ברכיה וכו׳ זה יעקב ועל דרכיך נגה אור, ובכי״א ב׳ קימע בבואו לבית חמיו נטען ברכות וכו׳, וגם בכי״ל ובשאר כ״י ובילקוט חסר המשך הפתיחה בבואו לבית חמיו נטען ברכות ואל שדי וכו׳, ובכי״ל נקוד על מלת ברכיה ועל כל האותיות מן על שני דרכיך וכו׳ עד סוף, ומגומגם הלשון בכי״ל בבואך לבית חמיך נטען וכו׳ ובצאתך מבית חמיך נטען ברכות והגהתי והשלמתי הפתיחה כסגנון הפתיחה שלפניה, והפתיחה הוזכרה גם בפי׳ ב״ר הנדפס שמפרש שם על דרכיך על שני דרכיך בביאה וביציאה, ובפתיחת ר״ב ותגזר אומר וכו׳ שנסדרה לעיל צד 939 נדרש על שני דרכיך נגה אור אם יהיה אלהים עמדי והנה אנכי עמך וכו׳ ועיי״ש: 4 מקים דבר וכו׳. וסוף הפסוק האומר לירושלם תושב וכו׳ ודוריש ר׳ לוי מי מקים וכו׳ מן מה שאמר מקים דבר עבדו אין אנו יודעין ועצת מלאכיו ישלים בתמיה ומה צורך לכפל הלשון אלא טעם הכתוב אם הקב״ה מקים דבר עבדו דבריו של אותו מלאך אחד שנגלה על יעקב ואמר לו לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל וכו׳ וגילה לו הברכה שעתיד הקב״ה לברכו על אחת כמה וכמה שישלים עצת מלאכיו הנביאים שמתנבאים כולם על ירושלם וזה שכתוב כאן וירא אלהים אל יעקב וכו׳ ויברך אותו שנגלה עליו הקב״ה בשביל לקיים דבריו של מלאך וברכו שאמר לו לא יקרא שמך עוד יעקב כי אם ישראל יהיה שמך וכו׳, והשלמתי סיום הפתיחה וירא אלהים אל יעקב וגו׳, ובשכל טוב שם בפ׳ ויאמר לו אלהים שמך יעקב וכו׳ מפרש לפי שאמר לו המלאך שנאבק עמו עתיד הקב״ה להתגלות עליך בבית אל וכו׳ לפיכך נגלה עליו הקב״ה ואמר לא יקרא וכו׳ כדי לקיים דברי המלאך וזש״ה מקים דבר עבדו ועצת מלאכיו ישלים, והגי׳ מי מקים איתא גם בכי״ו ובערוך ע׳ בית אל, ושם הועתק כל המאמר עד על אחת כמה וכמה, ובמה״ג עמו׳ 536 הועתק זהש״ה מקים דבר עבדו ועצת וכו׳ ר׳ ברכיה בשם וכו׳ ממקים דבר עבדו אין אנו יודעין וכו׳ אלא מלאך אחד נגלה על יעקב אבינו ואמ׳ לו עתיד הקב״ה ליגלות עליך בבית אל וכו׳ ואני עומד שם שנ׳ בית אל ימצאנו ושם ידבר עמנו ונגלה וכו׳ בשביל לקיים דבריו של מלאך ירושלם שכל הנביאים מתנבאים עליה עאכ״ו, ובסגנון אחר בפסיקתא שם מקים דבר עבדו ר׳ ברכיה בש״ר לוי אמר מי שהוא מקים דבר עבדו ועצת מלאכיו ישלים אין אנו יודעים שהוא האומר לירושלים תושב אלא מלאך אחד נגלה אל יעקב אבינו ואמר לו לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל וגו׳ חזר ונגלה הקב״ה על יעקב אבינו לקיים גזירתו של אותו מלאך שנ׳ ויאמר לו אלהים שמך יעקב וגו׳ ירושלים שכל הנביאים מתנבאים עליה עאכ״ו (וכסגנון זה לשון ההוספה בדפוסי׳ לעיל שם) ועי׳ גם בפסי״ר ובתנחומא מ״ב בא שם

ג **ויר֯א אלהים אל יעקב עוד** ר׳ יוסי בר׳ חנינה א׳ עוד כבראשונה מה הראשונה על ידי מלאך אף שנייה על ידי מלאך, אמר ר׳ אבא בר כהנא עוד איני מייחד שמי על בריה אלא לאחד, אמר ר׳ יודן עוד פעם אחת אני נגלה עליך:

ויברך אותו מה בירכו, ר׳ אחא בשם ר׳ יונתן ברכת אבלים:

ד. יא) **ויאמר לו אלהים אני אל שדי פרה ורבה** ר׳ יודן משם ר׳ יצחק הייתי אומר ראובן כבר מבחוץ שמעון כבר מבחוץ ובנימן כבר יצא מחלציו ועדיין היא במעי אמו והזרתי ואמרתי גוי זה

1 ילקוט ר׳ קל״ח: 4 לעיל סוף פפ״א: 5 ילקוט ר׳ קל״ו, פסיקתא רבתי פ״ג (י״א א׳ י״ג ב׳):

1 * אל — עוד **חאב**] אל יעקב ג, אל יעקוב ו, עוד **דת**, וגו׳ **ל**, ל׳ **פ** | בר׳] **אגב**, בר **דפת**, בן ו | חנינה] **פוגת**, חנינא **דאב** | אמר **דוחאגבת** | כראשונה **פא׳ב** | הראשונה] **פוא׳ב**, ראשונה **דחא²גת**, בראשונה י | יד **ת** (וכן בסמוך) | ² שנייה] **חגי**, השנייה **דפובת**, הכא נטי **א¹**, ח״נ **א²** | אבא בר כהנא] **פואגבר¹י**, ברביה **דת** | עוד] אמ׳ הקב״ה ~ **א¹א⁰²** | מייחד] **א¹גר¹**, מיחד **דוא²תי**, מגלה **פ**, מיקר **כ** | את שמי **א¹ג** | בירייה ו, בריא **פב** | לאחר] ו, אחד **אג**, אחד הוא עצמו **פ**, עליך ולא על אחר שנ׳ וארא אל אברהם ואל (אל **ת**) יצחק ואל יעקב ולא אחר עמם (באל שדי ולא אחר עמכם **ת**) **דת**, אחד דכתי׳ אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק וגו׳ אף את בכלל להקראות שמי עליך בלבד אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב **כ** | 3 עוד] אמר הקב״ה ~ **א¹א⁰²** | אחת] **פואגב**, אחרת **דחת** | ** אני] ל׳ **ל** | 4 * אותו **דחאגבת**] אתו ו, אותך **לפ** | ברכו **א²**, ברכה בירכו **וג**, .. ברכו **דפחא¹בת** | אחא] **פחאגבת**, אפא **ד**, חונה **ו** | נתן **כ**, יוחנן **ת** | אבלים] **פ**, ~ בירכו **וג**, ברכו **דחאכת** | 5 ויאמר — ורבה] ויאמר.. פרה ורבה גוי וקהל גוים יהיה ממך **ח**, ויאמר.. שדי **ו**, פרה ורבה **י**, גוי וקהל גוים יהיה ממך **א²** | ** יודן] יהודה **ל** | בשם | הייתי] אילו ~ **פא¹ב**, אלו ~ **א²**, אמר יעקב ~ **ח** | ** אומר] א׳ **ל** | 6 כבר] **גי**, ~ הוא **דפוהאבתר¹** | שמעון] שמעון — מבחוץ.. הוא מבחוץ **דוהגתר¹י**, ל׳ **פא²ב** | ובנימן] **ח**, ובנימין **דותי**, בנימין **גב**, בנימין **פא** | מחלצי **ח**, מחלציי **ג** | ועדין **פחאי**, ועדאין **ו** | הוא במעי] לא יצא ממעי **פאב** | וחזרתי ואמרתי] **ח**, חזרתי ואמרתי **דפואגבתר¹**, אלא **י** |

[ובילקוט כאן המאמר קטוע, ובישעיה שם הוא משובש עיי״ש]: 1 עוד כבראשונה. מעם הכתוב וירא אלהים וכו׳ עוד בבאו מפדן ארם וכו׳ לפי פירש״י עוד פעם שני במקום הזה אחד בלכתו ואחד בשובו, ואחד בלכתו הוא מ״ש והנה י״י נצב עליו וכן כאן בפסוק ז׳ ויקרא למקום אל ביתאל כי שם נגלו אליו האלהים בברחו מפני אחיו, ובפסוק א׳ ועשה שם מזבח לאל הנראה אליך בברחך מפני עשו אחיך, וטעם מ״ש שם ויאמר אלהים אל יעקב קום עלה ביתאל וכו׳ מלאך נגלה לו שאמר לו שיעלה לביתאל [ואין צורך לזה, כי גם אם הקב״ה דבר עמו שם לא היה הדבור בבית אל במקום שדבר עמו בלכתו לחרן ורש״י מדייק פעם שני במקום הזה] ועי׳ גם ברד״ק, ואפשר גם לפרש עוד בבאו מפדן ארם מוסב על זה הפסוק ויאמר אלהים אל יעקב וכו׳ [שכבר דבר עמו בבאו מפדן ארם ונראה אליו עכשיו עוד פעם, וכן מפרש בשכל טוב צד 200], וכאן במאמר ריב״ח פי׳ האב״א מה ראשונה ע״י מלאך וכו׳ כשהלך לפדן ארם והנה מלאכי אלהים וגו׳, וביפ״ת פי׳ מה ראשונה ע״י מלאך נר׳ דזהו כשאמר לו קום עלה בית אל דמשמע ליה אלהים הנזכר שם מלאך מדקאמר לאל הנראה אליך ול״ק לי שנראיתי לך א״נ הראשונה וכו׳ שאמרו לו לא יאמר שמך עוד יעקב והשנייה כאן ומ״ש אני אל שדי הוא דבור בשם שולחו כמו ולא חשכת את בנך את יחידך ממני וכו׳ ושמא ל״ק ע״י מלאך ולא הקב״ה אלא שהיה מלאך עומד שם כמו שנדרש בהפתיחה מקים דבר עבדו וכו׳ ועי׳ גם בפי׳ מהרז״ו [ובחי׳ הרד״ל] ועוד צ״ע [ובשכל טוב צד 204 הועתק וירא אלהים אל יעקב עוד א״ר יוסי ב״ר חנינא עוד כבראשונה ומה ראשונה על ידי מלאך אף אחרונה על ידי מלאך א״ר יודן עוד עוד פעם אחרת אני מדבר עמך, ובמדרש אגדה הובא כבראשונה מה ראשונה על ידי שליח אף שנייה על ידי שליח]: 2 עוד איני וכו׳. אמר הקב״ה עוד וכו׳ וכן בסמוך אמר ר׳ יודן עוד פעם אחת וכו׳ אמר הקב״ה עוד פעם אחת אני נגלה עליך ובכי״א א׳ הגי׳ כן ועי׳ לעיל צד 950 ובמ״י שם בד״ה אפילו וכו׳, ומעם עוד איני מייחד שמי על בריה אלא לאחד לך לבדך ואין אבות אלא שלשה, ובפי׳ ב״ר כ״י גורס ומפרש איני מייחד שמי על בריה אלא עליך ולא על אחר שנאמר אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב (שמות ד׳ ה׳) ולא אחר עמהם, ובזה הפירוש שנוסף בדפוסי׳ הובא הפסוק וארא אל אברהם וכו׳ [וע׳ פסחים קי״ז ב׳], ובכי״פ נוסף אחד הוא עצמו, ובכי״כ אחד דכתי׳ אלהי אברהם אביך וכו׳ ועה״נ, ומעם עוד פעם אחת אני נגלה עליך בירידתך למצרים כדכתיב ויאמר אלהים לישראל במראות הלילה וכו׳ (בראשית מ״ו ב׳): 4 ר׳ אחא וכו׳. בדפוסי׳ נשתבש כאן ר׳ אפא, ולנכון גם בדפוסי׳ לעיל סוף פפ״א ר׳ אחא בשם ר׳ יונתן וכו׳ ועיי״ש: 5 הייתי אומר. כלו׳ מתחלה היה קשה לי זה הכתוב שברכו הקב״ה פרה ורבה גוי וקהל גוים יהיה ממך וכו׳ והלא כל בניו יצאו כבר ממעו ראובן כבר מבחוץ כלו׳ כבר נולד שמעון כבר מבחוץ וכן בניו האחרים ואף בנימן כבר יצא מחלציו אעפ״י שהוא עדיין במעי אמו ונולד כשנסעו מביתאל וחזרתי ואמרתי גוי זה בנימן שעדיין לא נולד וקהל גוים זה מנשה ואפרים שעתידין לצאת מיוסף ויהיו במנין השבטים כראובן ושמעון עי׳ ביפ״ת (והראייה דכתיב וזרעו יהיה מלא הגוים שנדחק ביפ״ת לפרש היא הוספה זרה בדפוסי׳ [וכי״ת המאוחר] וליתא בכל כ״י ובילקוט), ובכי״א א׳ כתוב שמעון כבר הוא מבפנים ונמחק ע״י נקודות, [ובילקוט הגי׳ פרה ורבה ראובן כבר וכו׳ וקהל גוים זה אפרים ומנשה וכו׳] ובפי׳ ב״ר כ״י מפרש המאמר ר׳ יודן בשם ר׳ יצחק כך אמר יעקב במה אמר לי הקב״ה פרה ורבה אם הייתי אומר בראובן כבר הוא מבחוץ כלומר כבר נולד שמעון כבר הוא מבחוץ ובנימן כבר יצא מחלציו אעפ״י שהוא עדין במעי אמו הזרתי ואמרתי גוי זה בנימן וקהל גוים זה מנשה ואפרים שעדין לא נולדו אלו שני שבטים, וקצת משמע כפירושו מסגנון המאמר בפסי״ר [וכן הגי׳ בכי״ה] אכן היה צריך לומר ובנימן כבר יצא מחלצי, ובכל הספרים (חוץ מכי״ח וכי״ג) הגי׳ מחלציו כמש״כ גם במ״כ, ולכתיבת בנימן עי׳ במ״י לעיל צד 573, וגם סוף הפסוק דרשו על בני רחל ר׳ ברכיה וכו׳ בשם ריב״ל ומלכים מחלציך יצאו זה ירבעם ויהוא רבנין וכו׳ זה שאול ואיש בשת [וע׳ במדבר רבה פי״ד סי׳ ח׳], ובלק״ט גורס ומפרש גוי וקהל גוים יהיה ממך כבר נולדו אחד

בנימן וקהל גוים זה מנשה ואפרים, ר׳ ברכיה ור׳ חלבו בשם ר׳ שמואל בר נחמן ומלכים מחלציך יצאו זה ירבעם ויהוא, רבנין אמ׳ איפשר אבנר אדם צדיק היה חולק על מלכות בית דוד אלא מדרש דרש והמליך את איש בשת הה״ד ומלכים מהלציך יצאו זה שאול ואיש בשת: מה ראו לקרב ולרחק בפילגש בגבעה, אלא מקרא קראו וקרבו מקרא קראו ורחקו, מקרא קראו וקרבו גוי וקהל גוים יהיה ממך, מקרא קראו ורחקו אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי (בראשית מח ה):
ה ר׳ יודן ור׳ איבו [ור׳ אשיאן בר נגרי] בשם ר׳ יוחנן עתידין בניך ליעשות גוי בקהל עמים, מה קהל

3 ירוש׳ תעניות פ״ד ס״ע ג׳, איכה רבתי פתיח׳ ל״ה (ל״ג):

1 בנימן] חגבר[1], בנימין דפואתי[1]. | ** גוים] ל׳ ל | זה] אלו א[1] | ואפרים] ~ דכתיב וזרעו יהיה מלא הגוים דת | ר׳ ברכיה] ומלכים מחלציך יצאו ~ א[2] | ור׳ חלבון] ר׳ חלבו וג, ל׳ פכ | בשם ר׳] פואגברי, ור׳ דת | שמואל בר ל׳ א | נחמני ר[1] | ומלכים — יצאו ל׳ א[2] | 2 רבנין] א[1]גי, רבנ׳ ד[1], רבנן דפוחא[2]כת | איפשר] פחאגי, אפשר דוכת | אדם צדיק זה ו, אדם צדיק היה ח, שהיה אדם צדיק א[1], היה צדיק א[2] | היה חולק] א׳כ, הוה חולק ג, והיה חולק א[2], והוא חולק דת, וחולק ח, חולק וי, היה חולק כבוד פ | ** בית] ל׳ ל | מדרש זה א[2] | 3 בשת] פא[2]גכ, בושת דוחא[1]י (וכן בסמוך), בושת בן שאול ת | מה] פואגברי[1]וי[1], ומה דחת | לרחק ולקרב הרי[1]י, לרחק א[1], לקרב א[2] | 4 בפילגש בגבעה] ות, בפלגש בגבעה דפחא[1]גכרי[1], ל׳ י | אלא ל׳ פכי | מקרא — ורחקו] וא[2], מקרא.. ורחקו מקרא (ומקרא ח) קראו וקרבו פחכי, מקרא.. ורחקו אותו מקרא.. וקרבו אותו מיד דת, מקרא קראו וקרבו ג, ל׳ א[1] | * מקרא — ממך חגכ] מקרא.. גוים וגו׳ ל, מקרא.. גוים ו, גוי.. ממך פ, מקרא קראו ורחקו (ורחקו אותו ת) אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי דתרי[1]י, מקרא קראו ורחקו אמרו מהו גוי וקהל גוים (גוים יהיה ממך א[1]) והלא לא היה אלא בנימין לבדו לומ׳ שעושה כקהל גוים א | 5 מקרא — לי] פחגכ, מקרא.. ומנשה ו, מקרא קראו וקרבו (וקרבו אותו ת) גוי (וגוי י[1]) וקהל גוים יהיה ממך דתי, מקרא קראו וקרבו אינו אומר גוי וקהל גוים אלא על אפרים ומנשה שעתידין לצאת ממנו הה״ד אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי א | 6 * ר׳ יודן ור׳ אייבו וכ] ר׳ יודה ור׳ אייבו (איבו ת) לת, ר׳ יודן ור׳ איבו דא, ר׳ אייבו (איבו ר[1]) ור׳ יודן גר[1], ר׳ יודן בשם ר׳ איבו פ | * ור׳ — נגרי אכ] ור׳ אשיין בר נגרי פ, ור׳ משין בן (בר ת) נגרי דת, אשיאן בר נגרי גר[1], אשיין [בר ו°] נגרו ו, ל׳ ל | ליעשות] גי, לעשות דפוחכתר[1], להעשות א | בקהל עמים] פוא[2]גכי, כקהל.. דחר[1], וקהל.. א[1], כקהל גוים ת |

עשר שבטים ובנימין כבר נתעברה ממנו אמו וכבר יצאו (וצ״ל יצא) מחלציו אבל עדיין לא יצא בנימין מבטן אמו לכך נאמר לו גוי זה בנימין וקהל גוים זה מנשה ואפרים שנאמר מנשה ואפרים כראובן ושמעון יהיו לי ומלכים מחלציך יצאו זה ירבעם ויהוא ירבעם מאפרים ויהוא ממנשה רבנן אמרי ומלכים מחלציך יצאו זה שאול ואיש בושת שיצאו מבנימין מדרש זה דרש אבנר בן נר והמליך את איש בושת בן שאול ומלכים מחלציך יצאו, וגם בפי׳ ב״ר כי״ם מפרש ירבעם משבט אפרים יהוא משבט מנשה וכן בנוסחת הדפוסי׳ לקמן פצ״ז וע׳ בהערות רש״ב בלק״ט, ובשכל טוב צד 200 ומלכים מחלציך יצאו זה שאול ואיש בושת שעתידין לצאת מבנימין שעדיין לא נולד ומדרש זה דרש אבנר והמליך את איש בושת שאפשר לאבנר שהיה צדיק והיה חולק על מלכות בית דוד אלא מכאן דרש והמליכו, ובמה״ג עמו׳ 536 הועתק תחלה ויאמר לו אלהים וכו׳ פרה ורבה זה בנימין שעדיין היה במעי אמו גוי וקהל גוים יהיה ממך זה מנשה ואפרים ומלכים מחלציך יצאו זה ירבעם ויהוא, ואח״כ הועתק המאמר שלפנינו ד״א גוי וקהל גוים ר׳ יודן בשם ר׳ יצחק גוי זה בנימין (ולא הועתק שם הייתי אומר וכו׳) וקהל גוים וכו׳ ר׳ ברכיה ור׳ חלבו וכו׳ ומלכים מחלציך יצאו זה ירבעם ויהוא רבנן אמרי אפשר אבנר צדיק היה חולק על מלכות בית דוד אלא מדרש דרש וכו׳, ובפסי״ר שם איתא אמר ר׳ ברכיה הכהן בשם ר׳ לוי בשם ר׳ שמואל בר נחמן דרש יעקב לעשות אפרים ומנשה שבטים אמר שנראה הקב״ה אלי ואמר לי אני אל שדי וגו׳ ומלכים מחלציך יצאו אילו אמר לי ומלכים ממך יצאו הייתי אומר על השבטים אמר לא אמר לי אלא מחלציך על בני בניי אמר על אפרים ומנשה וכו׳ ד״א גוי וקהל גוים גוי זה בנימין קהל גוים זה אפרים ומנשה ומלכים מחלציך יצאו זה שאול המלך שעמד מבנימין וכו׳ ועיי״ש בהערות רמא״ש: 3 לקרב ולרחק וכו׳. כמו שכתוב ואיש ישראל נשבע במצפה לאמר איש ממנו לא יתן בתו לבנימן לאשה (שופטים כ״א א׳) וינחמו בני ישראל אל בנימן אחיו ויאמרו נגדע היום שבט אחד מישראל (שם שם ו׳), ובדפוסי׳ הגי׳ ומה ראו לקרב ולרחק (והוגה במ״כ לרחק ולקרב) וכו׳ אלא מקרא קראו ורחקו וכו׳ ועח״נ, ובילקוט דפ״ר הגי׳ רק מה ראו לרחק ולקרב, ונוסף בד״ו בגליון פירוש בפלגש בגבעה, ובכל הספרים חוץ מכי״א א׳ וב׳ הובא להדרש מקרא קראו וקרבו הפ׳ גוי וקהל גוים וכו׳ ולהדרש מקרא קראו ורחקו הפ׳ אפרים ומנשה וכו׳, ובסוגיית הירושלמי שם אמשנה לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכו׳ בחמשה עשר באב למה וכו׳ ורבנן אמרי שבו הותר שבטו של בנימן לבוא בקהל דכתיב ארור נותן אשה לבנימן מקרא קראו וקירבוהו מקרא קראו וריחקוהו, ולפנינו שם הגי׳ משובשת מקרא קראו וקירבוהו אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי מקרא קראו וריחקוהו גוי וקהל גוים יהיו ממך ומלכים מחלציך יצאו ואדיין לא נולד בנימן ועי׳ במפרשי הירושלמי, ולנכון הגי׳ ביפ״מ מקרא קראו ו ר י ח ק ו ה ו אפרים ומנשה וכו׳ מקרא קראו ו ק י ר ב ו ה ו גוי וקהל גוים וכו׳, ובאיכ״ר שם בהמאמרים שנובעים מהירושלמי ג״כ הגי׳ כמו לפנינו מקרא קראו וקרבוהו גוי וכו׳ מקרא קראו ורחקוהו אפרים וכו׳, ומוסיף שם שאינן נחשבים עם אחיהם, ובאיכ״ר גם במ״ב הגי׳ א״ר י ו ח נ ן מקרא קראו וקרבוהו וכו׳, ובכ״י ב״מ ל״ג א״ר יוחנן, ובפי׳ ב״ר מפרש מקרא קראו ורחקוהו אפרים ומנשה וכו׳ נכנסו אפרים ומנשה לכלל י״ב שבטים היה להם להוציא שנים זה לוי שיצא לעבודת המשכן ובנימין שנידוהו ולפיכך רחקוהו ואמרו איש ממנו לא יתן בתו לבנימין מקרא קראו וקרבוהו וכו׳ אי זהו שבט שעדיין עתיד לצאת ממעי אמו זה בנימין ועל זה קרבוהו וכו׳ ועי׳ במ״כ וביפ״ת, ופירוש זר בשכל טוב שם קירבו מדכתיב גוי וקהל גוים יהיה ממך כלומר י״ג שבטים צריכין להיות ליעקב גוי חד קהל עשרה גוים תרי הרי י״ג: 6 ר׳ יודן וכו׳. בכי״ל הגי׳ ר׳ יודה ור׳ איבו בש׳ ר׳ יוחנן והגהתי כמו לעיל ר׳ יודן והשלמתי ור׳ אשיאן בר נגרי ועח״נ, ואולי עדיפא הגי׳ אשיין (אשיאן) נגרו (נגרא) ועי׳ במכה״י ס״ה א׳ ובאגה״א ח״א צד 299: בקהל עמים. דורש גוי וקהל גוים בקהל ע מ י ם עממין

עמים מקריבין איסור במה אף בניך מקריבין איסור במה. אבינא בר שילה משם ר׳ יוחנן מייתי לה מהכא ויקח אליהו שתים עשרה אבנים כמספר שבטי בני יעקב אשר היה דבר יי׳ אליו לאמר ישראל יהיה שמך (מ״א יח לא) שמשעה שניתן לו השם הזה נאמר לו גוי וקהל גוים יהיה ממך. ר׳ שמלאי מייתי לה מהכא ויקראו ללשם דן בשם דן אביהם (יהושע יט מז) [אשר יולד לישראל (שופטים יח כט)] שמשעה שניתן לו השם הזה נאמר לו גוי וקהל גוים יהיה ממך, ר׳ יוחנן מייתי לה מהכא עמים הר יקראו (דברים לג יט) משיעשו בניך כעמים להר זבולון ויקראו שם יזבחו איסור במה אלא זבחי צדק (שם שם) אני עושה עמהם צדקה ומקבל קרבנם. אלא גוי וקהל גוים יהיה ממך לחייב על כל שבט ושבט כדברי ר׳ שמעון, ר׳ יהודה א׳ לחייב על כל קהל וקהל:

א הוריות פ״א מ״ה, ספרא ויקרא דבורא דחובה פרשה ד׳, ירוש׳ פסחים פ״ז ל״ד ב׳ הוריות פ״א מ״ו א׳, הוריות ה׳ א׳ ב׳:

1 מקריבים וב | איסור] חאג, אסור פובי, בשעת איסור ד, בשעות איסור ת | במה] פואגי, בבמה חב, במות דת | מקריבין] פחא2גכתר1י, מקריבי׳ א1, ־ים דו | איסור] חאג, אסור פובי1, בשעת איסור דת | במה] פואגבי, בבמה ח, במות דת | אבינה בר שילה בשם ר׳ יוחנן ן, ר׳ חנינה (חנינא אב) בר שילא (בר שילא אמ׳ א1) בשם ר׳ יוחנן פאב, ר׳ אבינא בר שילא (ר׳ אבינא ר1) בשם ר׳ יונתן גר1, ר׳ יוחנן י, ר׳ חניג׳ ד1, ר׳ חנינא ד, ר׳ חנינה ת | 2 מן הכה ן, מן הדה י | שתים עשרה] פואגכתר1י, שנים עשר א2, י״ב ד | * כמספר — שמך] למספר.. שמך ר3, למס׳ שבט׳ בני יע׳ אש׳ הי׳ דב׳ י׳ אל׳ לא׳ יש׳ יהי׳ שמ׳ ל0, כמספר.. יעקב וגו׳ פ, וגו׳ אשר.. שמך ד, אשר.. שמיך ת, וגו׳ ישראל.. שמך א2, וכו׳ ישראל.. שמך ו1, עד ישראל.. שמך א1א02, וגו׳ לג, ל׳ ן | 3 שניתן] פו, שנתן דאבתי, שנ׳ ג, שנאמר ר1 | לי כ, לו הקב״ה א1 | לי כ | ** גוים] עמים ל | 4 * יהיה ממך דואגבתר1ין] וגו׳ ל, ל׳ פ | שמלאי] פואגבתר1, שלמאי ד | 0 לה] לך ד | מן הכה ן | ** ויקראו] ויקרא ל | * ללשם — אביהם אשר יולד לישראל פא2כר1] לשם.. בשם.. לישראל א1, ללשם.. כשם.. אביהם לוג, שם העיר דן בשם (כש׳ ד1, כשם ת) דן אביהם אשר יולד לישראל דת | 5 שמשעה ן | שניתן] פואב, שנ׳ ג, שנאמר דתר1 | ** לו] להם ל | זה השם א2 | * גוים דוא2גתר] עמים לא1 | * יהיה ממך דאגתר] וגו׳ ל, ל׳ ן | ר׳ יונתן מייתי א1, ר׳ יונתן מיתי א2, ואית דמיתין ו1 | 6 מן הכה ן | יקראו] וי, ~ שם יזבחו פ, שם יזבחו זבחי ד1, שם.. זבחי צדק דאגבת | משיעשה פא2 (משיעשו — יזבחו ל׳ ן) | להרו (להריו ת) של זבולון דפותי, להרו של זבח א | ויקראו] וי, ל׳ דפאת | 7 איסור — אלא] אסור במה אלא וגי1, איסור בבמה אלא א, זבחי איסור במות אין כתיב (כת׳ כאן ת) אלא דת, ל׳ פ | ** זבחי] זיבחי ל | אני — צדקה] אני עשה.. צדקה ן, אני עושה עמהן צדקה ג, עושה עמהם צדקה ו, צדקה אני עושה עמהם דת, צדקה אני עושה להם א, אע״פ כן (אעפ״כ כ) צדקה אני.. עמהם פב | קרבנם] פא2, את קרבנם דאגכתי, את קורבנן ן | אלא ל׳ אני | 8 ** גוים] עמים ל | כדברי] גר3ו1, דברי דפואבת | ר׳ יהודה] אגבי1, ר׳ יהודא פ, ר׳ יודה ן, ור׳ יהודה דת | אומר |

מה קהל עמים וכו׳, ובסמוך נדרש עמים הר יקראו משיעשו בניך כעמים וכו׳, ובכי״ל נשתבש ג׳ פעמים גוי וקהל עמים והגהתי, ולהל״כ לקמן מ״ח ד׳ ונתתיך לקהל עמים וכו׳, ומעם מה קהל עמים מקריבין איסור במה קרבנות בבמה שנאסרו לישראל אף בניך מקריבין וכו׳ כדכתיב והבמות לא סרו וכו׳ רק הבמות לא סרו וכו׳, וגם בפירש״י עה״ת הובא שעתידים בניו להקריב אסור במות כגוים בימי אליהו ועח״נ, ובדפוסי׳ הגי׳ מקריבין בשעת איסור במות ועי׳ זבחים פי״ד מ״ב [ובשכל טוב צד 204 הנוסחא מקריבין באיסור במה] ובפי׳ ב״ר כי״מ גורס ומפרש מה קהל עמים מקריבין בשעת איסור במה אף בניך מקריבין בשעת איסור הבמות אימתי בימי אליהו, ועי׳ גם ביפ״ת: 1 אבינא וכו׳. וכ״ה בכי״ו אבינה בר שילה ובכי״ג ר׳ אבינא בר שילא, ולא נסמן אמורא בשם זה בסה״ד ובמבה״י ובאגה״א, ולהגי׳ ר׳ חנינה (חנינא) בר שילא עי׳ במבה״י פ״ט א׳, ובדפוסי׳ הגי׳ רק ר׳ חנינא ונשמט בשם מי אמר: 2 אשר היה וכו׳. מפרש בפי׳ ב״ר כי״מ ויקח וכו׳ למספר שבטי בני יעקב ומה צורך להזכיר כאן אשר היה דבר ה׳ אליו לאמר ישראל יהיה שמך אלא שמשעה שנאמר לו השם הזה ישראל נאמר לו גוי וקהל גוים יהיה ממך לומר שעתידין בניך להקריב בשעת איסור במה כגוי [ובכי״ל נתוספה תיבת גוי בין השורות בכתב אחר]: 4 ויקראו ללשם וכו׳. וכ״ה בכי״ו ובי״ג ויקראו ללשם דן כשם דן אביהם כלת״כ ביהושע י״ט מ״ז, ובכי״פ ובי״א א׳ וב׳ וכי״כ ובפי׳ ב״ר כי״מ ובנדפס בדפ״ר הגי׳ ויקראו ללשם דן כשם דן אביהם אשר יולד לישראל ומפרש בפי׳ ב״ר מה צורך להזכיר ישראל כאן אלא משעה שנאמר לו השם הזה ישראל נאמר לו גוי וקהל גוים וכו׳ לומר שיהו בניך עוברין כגוי (ובפי׳ ב״ר כי״א שיהיו בניך עובדין בבמה, ובנדפס בדפ״ר שיהיו בניו עובדי ע״ז) ובדן הקימו פסל מיכה [עי׳ שופטים י״ח ל׳], והורכב בזה הדרש הפסוק ביהושע שם עם הפסוק בשופטים י״ח כ״ט ויקראו שם העיר דן בשם דן אביהם אשר יולד לישראל ואולם ליש שם העיר לראשונה, ודרכם לקצר הפסוקים ולערבם יחד ועי׳ במ״י לעיל צד 35 וצד 700, ורק בדפוסי׳ [וכי״ת] הגי׳ כאן ויקראו שם העיר דן בשם דן אביהם אשר יולד לישראל, ובדפ״ר [וכי״ת] כ״ש׳ דן וכו׳ ועי׳ בתנ״ך הוצ׳ גינצבורג שופטים שם, ובכי״כ קיטע כאן שמשעה שניתן לו השם הזה וכו׳, ובכי״פ שמשעה שניתן לו וכו׳: 5 ר׳ יוחנן וכו׳. כבר דרש ר׳ יודן וכו׳ בשם ר׳ יוחנן גוי וקהל גוים עתידין בניך ליעשות גוי וכו׳ ואבינא וכו׳ מש׳ ר״י כייתי לה מן ויקח אליהו וכו׳, ובכי״א א׳ וב׳ הגי׳ ר׳ יונתן וכו׳, ובילקוט ואית דמיתין לה וכו׳ וצ״ע, ועם הגי׳ שלפנינו בכי״ל מסכמת הגי׳ בכי״ו וילקוט משיעשו בניך כעמים וכו׳ וגר׳ טעם הדרש כשיעשו בניך כעמים שיהיו מקריבין איסור במה ויאספו להר (להריו של) זבולון וזה כשיקבוץ אליהו את כל ישראל אל הר הכרמל [כ״כ האב״א והיפ״ת שהר הכרמל היה בחלק זבולון, ובלק״ט לקמן לפסוק מ״ט כ׳ ושכל טוב צד 317 איתא שהכרמל בחלקו של אשר היה, ועי׳ יהושע י״ט כ״ו, וזה וזה אמת] ויקראו שם יזבחו איסור במה בתמיה אלא שם יזבחו זבחי צדק אני עושה עמהם צדקה ומקבל קרבנם כדכתיב ותפל אש יי׳ ותאכל את העולה (מ״א י״ח ל״ח) ועח״נ: 7 אלא גוי וכו׳. כלומר כאחר שנדרשו הפסוקים ויקח אליהו וכו׳ ויקראו ללשם וכו׳ עמים הר יקראו וכו׳ שיהיו מקריבין

יג) ויעל מעליו אלהים וגו' אמר ר' שמעון בן לקיש האבות הן הן המרכבה שנ' ויעל ו
אלהים מעל אברהם (בראשית יז כב) ויעל מעליו אלהים, והנה י"י נצב עליו (שם כח יג):

יד) ויצב יעקב מצבה וגו' כמפי הגוד:

טז) ויסעו מביתאל ויהי עוד כברת הארץ אמר ר' אליעזר בן יעקב בשעה שהארץ ז
חלה ככברה והכר מצוי, רבנן אמ' ככר הכר מצוי ועונת גשמים עברה ועדיין השרב לא בא:

1 ילקוט שם, לעיל לד 475 ולד 793 : 797 3 לעיל לד 797 : 4 ילקוט שם, פסיקתא כהני פ"ב (י"א ב'):

1 וגו' ל' | ר' — לקיש] וחא[1]ג, ריש לקיש דפכ, ר"ל ד[1], ר"ש בן יעקב א[2] | הם הם פ | מרכבה י | שנ' — עליו] כול' ג, ל' פאכי | 3 יעקוב ן | וגו'] א[1]ג, וגו' עד ויסך עליה נסך ר[1], ויצוק שמן (עליה שמן ת) ויסך עליה נסך דת, ויצק (ויצוק כ) שמן על ראשה פכ, על קבור' ן, ל' א[2] | כמיפי הנוד ן, כמפי הפך א[1]ר[3], כמו פי הפך א[2], כמלא פי הפך דפכ, כמו.. הנר ג, כמלוא פי הפך שופע לו מן השמים ת | 4 ויסעו מביתאל] וגי[1], ויסעו מבית אל דפא[1]כת, ל' חא[2]ר[1] | [ם]עוד] ל' ד | *כברת הארץ פאכתר[1]] כברת ארץ דחגר[3]י, וגו' לו | לעזר ן | יעקוב ן | שארץ י | 5 חלה] וחגר[3], חללה פי, חלולה דאכתר | ככברה ל' א[2] | והנר ג | רבנין ר[1]י, ורבנן פכ | מרין ג | ככר] כברת ח | בר ח, חבר ן, הנר ג | גשמים] פחא[1]כר[1]י, הגשמים דוא[2]גת | עברה] עצורה ת | ועדין פחא[2], ועד עאין ן |

איסור כמה אין צורך לדרוש גם גוי וקהל גוי בזה הדרש אלא לחייב וכו', ובכי"א א' וב' וכי"ג וילקוט ל"ג אלא, ופלוגתא דר' שמעון ור' יהודה על פר העלם דבר במשנה הוריות פ"א ופירוש כאן לחייב על כל שבט ושבט כדברי ר"ש שסובר דשבט אחד נקרא קהל ודורש גוי וקהל גוים גוי שבט אחד חייב בקהל גוים ככל השבטים ואינו נדון כיחידים אלא כקהל לענין זה להביא פר כקהל ולר"י שדורש ג"כ דשבט אחד נקרא קהל שבט אחד שטעה בהוראת בית דין הגדול גורר כל שאר השבטים וכולם חייבים להביא פר פר על ידו ודורש גוי וקהל גוים אפילו גוי שבט אחד כקהל גוים וכאלו כל הקהל טעו שחייבים שנים עשר פרים כן חייבים כשטעה אחד ועי' באב"א, ובירוש' הוריות שם ר"מ אומ' כל השבטים קרוין קהל ר' יודה אומ' כל שבט ושבט קרוי קהל ואתייא דר"ש כרבי יודה כמה דר' יודה אמר כל שבט ושבט קרוי קהל כן ר' שמעון אומר כל שבט ושבט קרוי קהל מה ביניהון גרירה ר' יודה אומר שבט אחד גורר כל השבטים ר' שמעון אומר אין שבט אחד גורר את כל השבטים וכו' ר' אבון בשם ר' בגימן בר לוי קרא מסייע למאן דמר כל שבט ושבט קרוי קהל דכתי' גוי וקהל גוים יהיה ממך ואדיין לא נולד בנימן, ובברייתא בהוריות ה' א' (ספרא שם) כיצד חטאו שני שבטים מביאין שני פרים וכו' ושאר שבטים שלא חטאו מביאין על ידיהן פר פר שאפילו אלו שלא חטאו מביאין על ידי החטאין לכך נאמר קהל לחייב על כל קהל וקהל דברי ר' יהודה, ושם ה' ב' ור"י ור"ש שבט אחד דאקרי קהל מנא להו וכו' אמר ר' אחא בר יעקב דכתיב ויאמר אלי הנני מפרך והרביתיך ונתתיך לקהל עמים וכו' ועי' בפירש"י שם [פלוגתת ר"ש ור"י אין ענינה לכאן כי לשניהם שבט אחד נקרא קהל ונלמד ממקרא שלפנינו, ולא נחלקו אלא בשאר שבטים שלא חטאו אם מביאים קרבן על ידי השבטים שחטאו. גם קשה שדברי ר"ש נזכרים לפני דברי ר' יהודה, לכן נראה שעיקר הגי' הוא כל שבט ושבט כדברי ר' יהודה והשאר היא הוספה, ובשכל טוב צד 200 הובא וקהל גוים שהרי כל שבט ושבט נקרא קהל כדברי ר' יהודה וכו' ועי' גם בלק"ט]: 1 אמר ר' שמעון וכו'. המאמר נסדר גם לעיל פמ"ז לפ' ויעל אלהים מעל אברהם ובפס"ט לפ' והנה י"י נצב עליו, ובכי"ג קיטע כאן האבות הן הן המרכבה כול', ובכי"פ וכי"א א' וב' וכי"כ ובילקוט השמיטו סוף המאמר, ובלק"ט נוסף לזה המאמר אשריהן לצדיקים ששכינה למעלה מראשיהן וכן בשכל טוב צד 201 ועיי"ש: 3 ויצב יעקב מצבה וגו'. וסוף הפסוק ויסך עליה נסך ויצק עליה שמן, ובכי"ל הגי' כאן כמפי הנוד וכן בכי"ו כמיפי הנוד, ובכי"ו נשתבש כאן מלה"כ שלמטה ויצב יעקב מצבה על קבור', ואולי מוסב הדרש על ויסך עליה נסך, ובשכל טוב שם גורס ומפרש ויסך עליה נסך ויצוק עליה שמן שמן זית כמפי הנוד וצ"ע, ובספרים שציינתי הגי' גם כאן כמו לעיל פס"ט לפ' ויצק שמן על ראשה כמפי (כמו פי, כמלא פי) הפך [וע' מש"כ שם], ובכי"פ וכי"כ נשתבש כאן מלה"כ לעיל שם ויצק (ויצוק) שמן על ראשה, ובפי' ב"ר כי"ט וכי"א מלשון אחר מפרש ויצוק (ויצק) עליה שמן כמפי הפך נזדמן לו שמן כאדם שמריק שמנו מפי הפך שיש בו שמן כל שעה שירצה, ובא"א הגיה כאן להוסיף עוד שופע לו מן השמי' והוא כלשון המאמר בדפוסי' לעיל שם ועיי"ש בח"ג ובמ"י [וכ"ה בכי"ת כאן]: 4 מביתאל. וכ"ה בכי"ו וכי"ג ובילקוט דפ"ר מביתאל בתיבה אחת ועי' בתנ"ך הוצ' גינצבורג ולעיל צד 968 ובמ"י שם: כברת הארץ. כן השלמתי ועח"ג, וגי' הספרים כברת ארץ משובשת עפ"י הפסוק לקמן מ"ח ז' בעוד כברת ארץ וכו' וכן במ"ב ה' י"ט וילך מאתו כברת ארץ, וראב"י דורש כברת לשון כברה נפה ולשון בר בשעה שהארץ חלה ככברה והבר מצוי, וזו הגי' שהארץ חלה איתא גם בכי"ו וכי"ח וכי"ג וכן בפי' ב"ר בדפ"ר ומפרש כברת ארץ אותו הזמן היה בשעה שהארץ חלה ככברה חלולה ונקובה ככברה להוציא תבואה והבר מצוי, ובפי' ב"ר כי"ט וכי"א בשעה שהארץ חלולה ככברה והבר מצוי חללה ככברה נקובה ככברה (בשעה שהארץ חלולה ככברה) להוציא תבואה אותו הזמן (זמן) היה כברת ארץ דורש, ורבנן דרשי כברת לשון כבר ולשון בר כבר הבר מצוי ועונת גשמים עברה וכו', וזה הפירוש בפי' ב"ר כי"ט וכי"א מל"א בשעה שהארץ חלולה ככברה מפני הגשמים והבר מצוי ואין דרך לנטות ימין ושמאל בשדה ובכרם מפני הבר ולפי קושי הדרך קברה בדרך אפרת רבנין אמרי כבר הבר מצוי ועונת גשמים עברה ויכול היה לילך דרך כבושה אבל דבר זה היה עליו קשה שעדין השרב לא בא, ובאב"א פי' בשעה שהארץ עשויה ככברה והבר מצוי דהיינו באמצע הקיץ, כבר הבר מצוי ועונת גשמים עברה וכו' פירוש בין פסח לעצרת וכו', ופירוש זה מחוור לפי המאמר בפסי"ר שם אמר לו (יוסף ליעקב) שמא מה שלא הכנסת אותה לקבורה שמא עונת גשמים הייתה אמר לו לאו בעוד כברת ארץ לבוא אפרתה בין פסח לעצרת היה בזמן שהארץ מנופה והולכת ובאה ככברה שיכולים הלו' ועי' בפירש"י בראשית מ"ח ז' ובחי' הרש"ש [ורד"ל], ואולי גם טעם הגי' שהארץ חלה וכו' מתנענעת הולכת ובאה ככברה, וחלה מפעל חול, ובכי"ג הגי' והנר מצוי וכו' כבר הנר מצוי וכו' ואולי צ"ל הניר וכמו שהובא בפירש"י ואגדה בזמן שהארץ חלולה ומנוקבת ככבברה שהניר מצוי הסתיו עבר והשרב עדיין לא בא, והרכיב מאמר ראב"י עם מאמר רבנן ועי' גם ברא"ם, ובלק"ט מפרש וגורס ויסעו מבית אל ויהי עוד כברת הארץ שהחמה בעולם והארץ נכברת ככברה א"ר אליעזר בן יעקב בשעה שהארץ חלולה ככברה והבר מצוי, ובשכל טוב צד 204 ויסעו וכו' ויהי עוד כברת ארץ א"ר אליעזר וכו' בשעה שהארץ חלולה ככברה והבר מצוי בתוכה רבנן

ותלד רחל ותקש בלדתה שלש הן שנתקשו בלידתן רחל ואשת פינחס ומיכל בת
שאול, רחל ותלד רחל ותקש בלדתה, אשת פינחס וכלתו אשת פינחס הרה ללת וגו'
(ש"א ד יט), מיכל דכ' ומיכל בת שאול לא היה לה ולד עד יום מותה (ש"ב ו כג) לאחר מיתה
היה לה הה"ד והששי יתרעם לעגלה אשת דוד (שם ג ה), ולמה קוראה עגלה, אמר ר' יהודה
ה שפעת כעגלה ומתה:

ח יז) ויהי בהקשותה בלדתה וגו' שני תלמידים משלר' יהושע שינו עטיפתם בשעת השמד,

1 ילקוט כאן, ילק' שמואל ר' ק"ג, מדרש שמואל פי"א: 4 ירוש' סוכה פ"ה ה"ה נ' סנהדרין פ"ב כ' ב', סנהדרין כ"א א', במדבר רבה סוף פ"ד, מדרש שמואל פכ"ב, [וע'] מדרש תהלים מ"ט סי' ד': 6 ילקוט ר' קל"ו, ילק' ישעיה ר' רס"ג (בגליון), ילק' מכירי ישעיה נ' י"ג:

1 ** ותקש בלדתה] וגו' ל | שלש] פגבתי, ג' ד'א[2], שלשה דוח, שלש נשים א' | שניתקשו ל[0], שנתקשה ו' | בלדתן אני (שמואל), בשעת לידתן וחתי, .. לדתן פב, .. לידתם ד | * ומתו פחאגכי] מתו ל, ומיתו ואילו הן ו, ומתו כשהן חיות ואלו הן (ואלו ת) דת | פינחס] וי (שם), פנחס דפחא[2]גכת (וכן בסמוך) | 2 ** ותלד — בלדתה דות] דכתי' (שני הב) ותלד.. בלדתה חאגכי (שם), ותלד רחל פ, ותקש בלדתה י, כמו שכת' ל | ואשת אי (שם) | * הרה — וגו' ח] הרה ללת פא'גתי[1] (שם), הרה ללדת ב, הרה ללדת וגו' א[2]י, ל' לדו | 3 ומיכל ח, מיכל (ומיכל וא'י) בת שאול פוא'בי | ומיכל] ואבי (שם), ולמיכל דחגת, למיכל י, ל' פ | בת שאול ל' פ | * לה דפוחאגכת] ל' לי | לאחר — לה] לא היה לה לאחר מיתה היה לה ג, עד יום מותה לא היה לה הא לאחר מותה היה לה ח, עד.. לא היה לה ולד לאחר מותה היה לה ולד ו[0], הא ביום מותה הוה (היה כ) לה פב, עד יום מותה לא היה לה ביום מותה היה לה י, עד.. לא היה לה ולד ביום.. היה לה ולד י (שם), עד.. לא היה לה ולד הא ביום.. היה לה ולד א, אמר ר' יהודה בר (ביר' ת) סימון עד.. לא היה לה ביום מותה היה לה דת | 4 והששי יתרעם] ד'פאגבי, והשישי.. ח, הששי.. דו, יתרעם הששי ת | אשת דוד] ד'פחאגב, אשתו דות, ל' י | למה י | קורא אותה ג, הוא קורא אותה דפואב, הוא קורא ת, נקרא שמה הי | אמר ר' יהודה] א"ר יהודה (יודה ות) בר (בר' ואב, ביר' ת) סימון דפואבת, ל' ג | 5 ומיתה ו | 6 בהקשתה גי | * בלדתה וגו' ד] בלדתה פואגבתי, וגו' ל | ב' ד[1] | * משלר' וא[1]] משל ר' דפגבי[1], של ר' ת, מר' למ | יהושע ת | שנו תי (ישעיה) | * עטיפתם פגבר[8]ו] עטיפתן דאתי (שם) מ, ע' הטיפתן ו, חטיפתם ל | בשעת הגלות ת |

אמרי כבר הבר מצוי ועונת הגשמים עברה ועדיין השרב לא בא, ובמה"ג עמ' 537 ויסעו וכו' ויהי עוד כברת ארץ כברת הבר מצויה ועונת הגשמים נעצרה ועברה ועדיין השרב[1]) לא בא, ובמדרש אגדה ויהי עוד כברת ארץ בשעה שהארץ חלולה ככברה: 2 רחל ותלד וכו'. כן הגהתי, ובכי"ל כתוב רחל כמו שכת' ואין זה מסגנון הב"ר ועח"נ, וכהגי' שלפנינו איתא גם בספרים שציינתי ומיכל בת שאול, ובמקרא שם ולמיכל ורשון הרש גם בכי"ג לאחר מיתה היה לה ובכי"ה הא לאחר מיתה היה לה. ובשכל טוב שם שלש נשים נתקשו בשעת לידתן ומתו רחל וכו' אשת פנחס וכו' מיכל בת שאול כדכתיב ולמיכל בת שאול וכו' הא לאחר מותה היה לה וולד וכו', ובפי' ב"ר כי"מ מפרש עד יום מיתה לא היה לה אבל בשעת מיתה היה לה, וכהגי' ביום מותה וכו' הועתק בלק"ט שלשה נתקשו בשעת לידתן ומתו רחל ואשת פנחס ומיכל וכו' ומיכל בת שאול לא היה לה ולד עד יום מותה ביום מותה היה לה, ובמה"ג שם תנו רבנן שלש נשים נתקשו בשעת לידתן ומתו כשהן חיות ואלו הן רחל וכלתו שלעלי ומיכל בת שאול רחל דכת' ויהי בצאת נפשה כי מתה וכלתו שלעלי דכת' וכלתו אשת פנחס הרה ללדת וג' ובעת מותה ותדברנה הנצבות עליה ומיכל בת שאול דכת' ומיכל בת שאול לא היה לה ולד עד יום מותה אמ' ר' יודה ביר' סימון עד יום מותה לא היה לה ביום מותה היה לה הה"ד הששי יתרעם לעגלה אשתו (דה"א ג' ג'), ובמדרש שמואל שם וכלתו אשת פנחס וגו' תאני (תנינן) שלש נשים מתו חיות אמנו רחל וכלתו של עלי ומיכל בת שאול אמנו רחל ויהי בצאת נפשה כי מתה וכי מתה היא מדברת אלא מתה ואינה מתה וכלתו של עלי ותכרע ותלד כי נהפכו ציריה עליה ומיכל בת שאול וכו' לא היה לה ילד עד יום מותה ביום מותה היה לה הה"ד והששי וכו' (ובמ"ש מ"ב הוגה עפ"י גי' הדפוסי' כאן א"ר יהודה בר סימון עד יום מותה לא היה לה וכו'): 4 אמר ר' יהודה. הוא ר"י בר' סימון ועח"נ ולעיל סוף פ"פ במ"י בד"ה א"ר יודן, ובמה"ג שם ולמה נקרא שמה עגלה אמ' ר' סימון שפעת[2]) כעגלה ומתה, ובשכל טוב שם ולמה נקראת עגלה א"ר יהושע שגעת כעגלה ומתה, ובמדרש שמואל פי"א ולמה נקרא שמה עגלה א"ר יודה בר ר' סימון על שפועה ומתה כעגלה, ושם פכ"ב כתיב הששי יתרעם לעגלה אשת דוד למה נקרא וכו' א"ר יהודה בר סימון על שפעתה כעגלה ומתה, ובירוש' סוכה וסנהדרין שם במאמר כתמי ויאמר דוד אל מיכל וכו' ומה (ובמה) נענשה למיכל (ולמיכל) בת שאול לא היה לה וולד עד יום מותה והא כתי' הששי (והששי) יתרעם לעגלה אשתו שגעת כעגלה ומתה, ובאותו המאמר בבמ"ר שם בדפ"ר וד"ו והכת' יתרעם לעגלה אשתו שגעת כעגלה ומתה (ונוסף שם היינו דכתיב עד יום מותה הא ביום [בדפ"ר כיום] מותה היה לה), ובסנהדרין שם אמר רב עגלה זו מיכל ולמה נקרא שמה עגלה שחביבה עליו כעגלה וכו' ומי הוו למיכל בני והכתיב ולמיכל בת שאול לא היה לה ולד עד יום מותה א"ר חסדא עד יום מותה לא היה לה ביום מותה היה לה מכדי בנים היכא קא חשיב להו בחברון ואלו מעשה דמיכל בירושלים הוה וכו' אלא אימא עד אותו מעשה היה לה מכאן ואילך לא היה לה וכו' [וע' ביפה עינים שם], ובמדרש תהלים שם ולכך נקרא שמה עגלה הה"ד והששי יתרעם לעגלה אשת דוד זו מיכל ולמה נקרא שמה עגלה מה העגלה הזאת אינה מקבלת עול על צוארה כך מיכל לא קיבלה עול מאביה וכו': 6 שינו עטיפתם. שלא יהיו ניכרים בשעת השמד במלבושם שהם יהודים (וע' מ"ש על דור השמד במ"י לעיל צד 914) פגע בהם איסטרטיוט[3]) איש צבא אחד משומד

1) השָׁרָב. 2) שפְעָת. 3) στρατιώτης.

פגע בהם איסטרטיוט אחד משומד אמר להם אם בניה אתם תנו נפשכם עליה ואם אין אתם בניה למה אתם נהרגין עליה, אמרו לו בניה אנו ועליה אנו נהרגין, אמר להם ג׳ שאלות אני שואלכם, אם תשיבום הרי מוטב ואם לאו הריני משמד אתכם, אמר להם כתוב אחד אומר נצב לריב. י״י וגו׳ (ישעיה ג יג) וכתוב אחר אומר כי שם אשב לשפט את כל הגוים (יואל ד יב), אמרו לו בשעה שהקב״ה דן את ישראל דן אותם מעומד מקצר הדין ומפשר הדין, ולאומות דן אותם מיושב מאריך ומדקדק בדין, אמר להם לא כך דרש יהושע רבכם אלא אחד זה ואחד זה באומות הכתוב מדבר שהקב״ה דן את האומות מיושב מדקדק בדין ומאריך ואח״כך היא עומד ונעשה אנטידיקוס כנגדן, אמר

1 פגע] פעם אחת ~ פ | בהן א1ימ | איסטרטיוט] ר1, אסטרטיוט וי1 (שם), אסטרטיט כ, אסטריוט ר3, איסטרטיוס ג, אסטרטיוס ר2, איסטרטוס א1, אסטרטוס מ, איסטרטוס א2, אסרטיס פ, איסטרטיגום י, סרדיוט דת | אחד ל׳ י | משומד] פואגכי1מ, ל׳ דת | להן ג | בניה אתם] פוגכי, בניה של תורה אתם אמ, אתם בניה של תורה דת | עליה] ~ למה שיניתם (שניתם מ) עטיפתכם אמ | אין בניה אתם פו0גכמרי1, אין אתם בניה של תורה א | 2 נהרגין] פואגתרי1(שם)מ, נהרגי׳ די1, ־ים דכ | עליה ל׳ י | לו ל׳ ן | אנחנו ן | ועליה אנחנו ן. ואנו כ | נהרגין] פואגי(שם)מ, נהרגי׳ וי1, נהרגין עליה כ, נהרגים (נהרגי׳ די1, ־ין ת) אלא שאין דרכו של אדם לאבד את (לאבד ת) עצמו לדעת דת | להן ג | ג׳] די1אי2, שלש פאי1גכי(שם)מ, שלוש ות, שלשה ד | שאילות וי | שואל אתכם דואגכימ, שואל מכם פ, שואל ת | אם] פואגכתי(שם)מ, ואם די | 3 אתם משיבין אותם א2, תשיבוני פכ, השבתם אתי ג, השיבותם לי דת, אתם משיבין אותי א1מ, אתם.. לי י, משיבים אתם אותי י(שם) | הרי ל׳ פאגכימ | הרי אני משמד ד, אני משמד ן, הריני משמיד פאגכמ, אני אשמיד י(שם), אני משמים י1, הריני הורג ת | אמר להן כ, ל׳ א2 | ניצב די1 | וגו׳] ועומד לדין עמים ע, ל׳ דפואגכתימ | 4 וכתוב — אומר] ואי1כ, וכתוב אחד אומר פגתעימ, וכתו׳ א׳ אומ׳ א2, וכתיב ד | כי] מי ן | אשב שם מ, אשב די1פת | * לשפט פע] לשפוט דאגכתימ, אשפט ל, ל׳ ן | את כל הגוים וגו׳ ד, וגו׳ ן | אמרו לו] ~ כאן בישראל כאן באומות העולם פאכמ | בשעה — דן] כשדן ע | 5 דן אותם] פאי2כתי(שם)מ, דן אותן דאי1ג, הוא דן אותם ן, ל׳ ע | מקציר ן, ומקצר אי | הדין] ע, את הדין י(שם), בדין דפואגכתימ | ומפשר הדין] ע, ומפשר דין ג, ומפשר בדין דפוכתימ, ומכשר בדין א, ופוסקו י(שם) | ולאומות] ע, ובשעה שהוא דן אומות (את אומות ואי) העולם פואכימ, ובשעה שדן את.. העולם גי(שם), אבל כשהוא דן את.. העולם ד (ולאומות — בדין ל׳ ת) | דן — מיושב] י, הוא דן אותם מיושב וא2ג, דן מיושב דע, מיושב הוא דן (מיושב דן כ) אותם פאי1כמ | מאריך — בדין] מאריך ומדקדק בו ע, ומאריך (מאריך כמ) בדין ומדקדק בדין פאכמ; מדקדק (ומדקדק ן) בדין ומאריך בדין דוג, מדקדק.. ומאריך בדין ומדקדק בדין די1, ומאריך בדין ואחרכך פוסק הדין י1, ומדקדק בהם י(שם) | 6 להן פג | כן דרש י(שם), דרש כך פכ | יהושע] וי, ר׳ יהושע דפאגכי(שם)מ, ר׳ יהושוע ת | אחד — זה] זה וזה פאכימ | באומות העולם דפואגכימ, במכחישי השם ת | הכתוב מדבר] מדבר אי2(שם), ל׳ פי | 7 משהקב״ה דואגעי1(שם)מ, כשהקב״ה פכ, משהוא י | את] אותם י, ל׳ פכ | האומות] פכע, אומות העולם דואגי(שם)מ, מכחישי השם ת, ל׳ י | מיושב] פאגכי(שם)מ, יושב ע, מיושב דן אותם דת, מחשב ן, ל׳ י | ומדקדק בדין ומאריך ע, ומדקדק.. ומאריך בדין דות, מדקדק דין ומאריך בדין י1, מאריך בדין (ומאריך בדין מ, מאריך כ) ומדקדק בדין פאכמ, מדקדק בדין ועושה דין ג, מדקדק ועושה דין י(שם) | אחר כך פא2כ | הוא ל׳ געי | עומד ונעשה] וגעי, דן אותם מעומד ונעשה פאכמ, נעשה דת | אנטידיקוס] ער3, אנטדיקוס דרי1, אנטיריקוס פואג, אנטריקוס כת, אנטירוקוס מ, אנטידיקי י(שם) |

אמר להם אם בניה אתם כלו׳ בניה של תורה תנו נפשכם עליה ולא תשנו עטיפתכם ואם אין אתם וכו׳ אמרו בניה אנו ועליה אנו [מלת אנו נתוספה בכי״ל בין השורות] נהרגין וכו׳, ובדפוסי׳ נוסף עוד אלא שאין דרכו של אדם לאבד את עצמו לדעת, והוספה זו ליתא בכי״ל ושאר כ״י [חוץ מכי״ת] ובילקוט בשני המקומות ובילק׳ מכירי ובמה״ג, ושם הועתק שני תלמידים משלר׳ יהושע שינו עטיפתן בשעת השמד פגע בהן אסרטיוט1) אחד אמ׳ להן אם בניה שלרחל אתם תנו נפשכם עליה ואם אין אתם בניה וכו׳ אמרו לו בניה אנו ועליה אנו נהרגים אמר להם שלוש שאלות אני שואל אתכם אם השיבותם אותי הרי מוטב ואם לאו אני משמד אתכם וכו׳, ובנמוקי יוסף בפ׳ הגוזל ומאכיל העתיק ראש הסיפור שני תלמידין של ר׳ יהושע שינו עטיפתן בשעת הגזירה פגע בהם איסטריימוס מומר אמר להם אם בניה של תורה אתם תנו נפשכם עליה למה שניתם עטיפתכם ואם אין בניה אתם וכו׳ אמרי ליה בניה אנו ועליה אנו נהרגין ול״ג גם שם אלא שאין דרכו של אדם וכו׳ וכתב הרי מבואר שגם כי רצונם ליהרג בשביל התורה עכ״ז היו רשאין לשנות מלבושיהן למלבוש כותים שמא לא יכירום ולא ימיתום עליהם ועי׳ כל הענין שם ובב״י לטור יו״ד סי׳ קנ״ז: 5 ומפשר הדין. שאינו מדקדק בו, וביפ״ת פי׳ מפשר לשון פשרה או לשון מים פושרין, ובערוך ע׳ עמד א׳ הועתק כתוב א׳ אומר נצב לריב ה׳ ועומד לדין עמים וכתוב אחד (ובערוך ד״ו ב׳ וכתוב אחר) אומר כי שם אשב לשפט את כל הגוים כשדן את ישראל מעומד וכו׳, ובע׳ אנטידיקוס משהקב״ה דן את האומות יושב ומדקדק בדין ומאריך ואח״כ עומד ונעשה אנטידיקוס, ושם פי׳ בלשון רומי כך קורין לבעל דין, והוא ל״י2) ופי׳ בעל דין שכנגדו (ומלת כנגדן לא הועתק בערוך שם), ובנוסחת הדפוסי׳ לקמן פ״ק בדפ״ר וד״ו נשתבש מה אני נעשה אנטירוקוס לאבא וכו׳ מה אני נעשה קנטירוקום להקב״ה וכו׳ (והוגה במ״כ), והגי׳ המשובשת אנטיריקוס עי׳

1) אַסְרַטְיוֹט. 2) ἀντίδικος.

להון מהו דכת' עובד אדמתו ישבע לחם וגו' (משלי כח יט), אמרו לו מוטב מי שהוא חוכר שדה אחת נרה ומזבלה ומעדרה ממי שהוא חוכר שדות הרבה ומבירן אמר להם לא כך דרש יהושע רבכם אלא עובד אלהים ואדמתו ישבע מלחמו שלעולם הבא. ומרדף ריקים ישבע ריש (שם שם) אילו אומות העולם שהן מרדפין ריק אחר עבודה זרה שלהם. אמר להן מהו דכת' ויהי בהקשותה בלדתה ותאמר לה המילדת אל תיראין וגו' אמרו לו כך מסמסין נפשה שלחיה ואומרין לה בשעת הלידה אל תיראי כי בן זכר ילדת. אמר להם לא כך דרש יהושע רבכם אלא כל ישבט

1 [ע'] ויקרא רבה פי"ג סי' ה', מדרש קהלת פ' טוב מלא כף נחת (ד' ר) : 6 עי' לקמן פצ"ד סי' כ"ה, תנחומא פי"ג ויגש סי' י', פדר"א פל"ו ובלי"ט :

1 להון] ו, להן פג, להם דאבתמ | מהו דכת'] ג, מהו דכתי' א⁰²י, מהוא דכ' ו, מהו דין דכתי' ד, מה דין דכת' ת, מהו פא'כמ | * אדמתו דפואנתימ] אדמה לכ | ** ישבע] נשבע ל | וגו' ל' פואנכתימ | מי שחוכר פבי, שהוא חוכר גר⁸ | 2 נרה] פוגבר²מ, ניירה א, ונרה ו¹, ל' דת | ומזבלה ומעדרה דוגתר³] ונתבלה ומעדרה ל, ומעדרה (ומעודרה א³) ומזבלה פאבמ ומזובלה ו¹ | ממי שחוכר פבר⁸ | * ומבירן דוא²ת] ומביירן פא'כמ, ומובירן א⁰²רי, ומכירן לג | דרש כך כ | יהושע] וגי, ר' יהושע דפאבמ, ר' יהושע ת | רבכם ל' ג | 3 עובד — ואדמתו] עובד.. אדמתו ו⁰, עובד אלהים עד יום מותו ד, עובד אדמתו פואגמ, עובד אדמה כ, עובד אלהים ת, עובד אדמתו אלו ישראל י | ישבע] ו, ישבע לחם ישבע גי, ישבע לחם דפו⁰אבתמ | לחמו לעולם הבא י | * ריקים פא'גי(שם)מ] ריקם ל, רקים דוא²כתי¹ | ** ריש] רש ל | אילו] וגי¹, אלו דפאבתי(שם)מ | 4 אומות העולם] מבחישי ע"ז ת | שהן מרדפין] וגי¹, שמרדפי' ד, ־ין אי(שם)מ, ־ים ת, שרודפין פכ | ריק] פואגי¹, אחרי (אחר ת) הריק דת, ל' כמ | אחר] ~ ריק כמ | ע"ז דיפאתי, של ע"ז מ | שלהן י¹ | אמ' להון וג, ..להם א'כתמ, .. להן פא², א"ל די | מהו דכת'] פג, מהו דכתי' אבימ, מה דכ' ו, מהו דין דכתי' ד, מה הוא דין דכת' ת | ויהי בהקשתה ג, ותקש י (שם) | 5 * ותאמר — וגו'] ותאמר.. אל תיראי ע, וכו' אל תיראי כי גם זה לך בן ת, וגו' ל, ל' דפואגבימ | אמר ע | * כך — חיה דפאנכתעמ] כך מסמסמין.. חיה ל, מכמסמין.. חייה ו,· כך משיבין.. חיה י, שכן דרך שמסמסין אותו החיה ו¹ (שם) | ואומרין] א²תי(שם)מ, ואומרי' דא', ואו' די¹פוג, אומר ע | לה] לו ו¹ (שם), ל' ו | בשעת הלידה ל' אי(שם)מ | 6 ⁰ תיראי] תראי ד | בן — ילדת] שבן.. ילדת פאבמ, שבן ילדת ג, גם זה לך בן ת | להן ג | כן דרש ג, דרש כך פ | * יהושע וו] ר' יהושע דפאגבי(שם)מ, ר' יהושע ת, ל' ל | אלא ל' ח | כל] עם כל י (שם) |

גם בפסיקתא פ' איכה (קכ"ב ב') ופ' נחמו (קכ"ו א') ובהערות רש"ב שם, ובמה"ג עמ' 538 אמ' להן כת' אחד אומר נצב לריב ה' ועומד לדין עמים וכת' אחד אומר כי שם אשב לשפוט וכו' אמרו לו בשעה שהקב"ה דן את ישראל דן אותן כשהוא עומד ומקצר בדין ובשעה שהוא דן את הגוים דן אותם מיושב ומדקדק עמהן בדין ומאריך עמהן בדין אמ' להן לא כך דרש ר' יהושע רבכם זה וזה אחד הוא באומות העולם הכתוב מדבר כשהוא דן אומות העולם דן מיושב ומדקדק בדין ומאריך בדין ואחר כך הוא עומד ונעשה אנבידיקוס כנגדן: 1 ישבע לחם וגו'. וס"ד ומרדף ריקים ישבע ריש (ובמשלי י"ב י"א עובד אדמתו וכו' ומרדף ריקים חסר לב) ואמרו לו טעם הכתוב מי שהוא חוכר שדה אחת ועובד אדמתו נרה ומזבלה ומעדרה ישבע לחם וטוב לו ממי שהוא רודף להשיג שדות הרבה ומבירן מניחן ברות שאין עובדן ותהיינה ריקות באין זרע וקציר וישבע ריש, ותרג' והאדמה לא תשם (בראשית מ"ז י"ט) לא תבור, ובערכין פ"ט מ"א המוכר את שדהו וכו' נרה או הובירה, ובתוספתא כתובות פ"ד ובמשנה שבירושלמי ב"מ פ"ט מ"ג המקבל שדה וכו' הבירה [וכ"ה במתניתא דבני מערבא שם ובערוך ע' בר ג', ולפנינו גם שם הגי' הובירה והוא עפ"י דקדוק לשון ארמי אוביר יען שמקור המלה הוא ארמי, וכ"ה בלשון סורית], ובדפוסי' נשמטה מלת נרה, ובכי"ל נשתבש נרה ונתבלה וכו' ומכירן והגהתי ועח"נ ובערוך ע' חכר וע' נר ג' וע' בר ג', ובפי' ב"ר בדפ"ר גורס ומפרש מוטב שהוא חוכר שדה אחת חורשה נרה ומזבלה ומעדרה ממי שחוכר וכו' ומובירן שדה בור, ובמה"ג שם אמ' להן ומהוא דין דכת' עובד וכו' לחם ומרדף רקים ישבע ריש אמרו לו טוב מי שהוא חוכר שדה אחת ומכישה ומזבלה ומעדרה ממי שהוא חוכר וכו' ומבירן, והדרש דוגמתו בוי"ר שם טוב מי שיש לו גינה ומזבלה ומעדרה ומתפרנס ממנה ממי שהוא נוטל גנות של אחרים במחצה וכו' [וע' במ"כ שם], ובמ' קהלת שם טוב מי שהוא שוכר גנה ואוכל פירותיה ממי שהוא שוכר גנות הרבה והוא מביירן וכו' (ונוסף שם פירוש מבטלן ומאבדן): 3 אלא עובד וכו'. והכתוב אינו מדבר בעבודת האדמה אלא בעבודת השם ותורתו עובד אלהים ואדמתו, וכן מפרש בפי' ב"ר לפי הגי' אלא עובד אדמתו וכו' עובד אדמתו זו תורה, ובכי"ו ג"כ הגי' אלא עובד אדמתו וכו' ונוסף ביני שיטי אלים, ורק בדפוסי' הגי' אלא עובד אלהים עד יום מותו ישבע וכו', ונדרש עובד ג"כ עובד אלהים ואדמתו נוטריקון ובהילוף האותיות עד (יום) מותו, וכ"ה במה"ג שם אמ' להם לא כך דרש ר' יהושע רבכם אלא עובד אלהים עד יום מותו ישבע מלחמו שלעולם הבא ומרדף רקים ישבע ריש אלו אומות העולם שהן מרדפין אחר ע"ז: 5 מסמסין וכו'. מיישבין נפשה של חיה ומדברין על לבה ואומרין לה וכו' ולכן אמרה לה המילדת אל תיראי כי גם זה לך בן, וכן כתוב באשת פינחס ותדברנה הנצבות עליה אל תיראי כי בן ילדת (ש"א ד' כ'), ובערוך ע' מסמס א' הועתק ותאמר לה המילדת אל תיראי אמר לו וכו', ובמה"ג שם אמר להם ומהו דין דכת' ויהי בהקשתה בלדתה ותאמר לה המילדת אל תיראי כי גם זה לך בן אמרו לו ממסמסין את החיה ואומרין לה בשעת לידתה אל תיראי כי בן זכר ילדת:

ושבט נולדה תאומתו עמו, כההיא דאמר אבה חלפו בר קורייה תאומה יתירה נולדה עם בנימן:
יח) ויהי בצאת נפשה כי מתה ותקרא שמו בן אוני בן צערי, ואביו קרא לו בנימן ט
בלשון הקודש:

1 עי׳ בבא במבא קכ״ג ס׳: 2 ילקוט כ׳ קל״ו:

1 ושבט ל׳ מ | * תאומתו פואגתרימ] תואמתו לד, תואמיתו ד[1], תיומתו ר[1]ו[1] (שם), תאומות כ | עמו ל׳ י (שם) | * כההיא דפאגכתמ] בההיא ל | דמר ו | אבא חלפו ו, אבא חלפוי ד, אבא חילפיי ג, ר׳ חלפי א[2], ר׳ חילפי פכמ, ר׳ חלפוי ת, ר׳ חילפאי א[1] | ° בר] בן ד, ל׳ ת | קורייא כ, קוריא פאמ, קרייה ות | ** תאומה] תואמה ל | * יתירה ואגכתי] יתרה דפמ, ל׳ ל | בנימן] וגכמ, בנימין דפאתי | 2 * ויהי — שמו ת] ויהי.. ויקרא שמו ל, ויהי.. מתה וגו׳ ג, ויהי.. מתה ו[1], ויהי.. נפשה ותקרא שמו ד, ותקרא את שמו ח, ל׳ פאכ | בן צערי] פתאגכי, בר צערי ו, בר (בן ת) צערי בלשון ארמי דת | בנימן] פוחכ, בנימין דאתרי, ביניומן ג | 3 הקודש] וחגכ, הקדש דפאתר, קודש י |

1 תאומתו. בכי״ל כתוב תואמתו (וכן בד״ו והוגה במ״כ) ובסמוך תואמה והגהתי, ולעיל צד 205 בכי״ל ותואמתו וכו׳ תאומותיו ועי׳ בח״נ שם, ולעיל צד 214 איתא בכי״ל תאומה וצד 662 תאומותיו, ובמקרא תואמים ובהפוך האותיות תאומים ועי׳ געזעניוס-בוהל ע׳ תואם: תאומה יתירה וכו׳. בכי״ל ליתא מלת יתירה והשלמתיה עפ״י גי׳ שאר הספרים והגהתי כההיא ועח״נ, וסתמא דמדרש הוא כההיא דאמר וכו׳, אבן ק״ק דר״י דרש כל שבט ושבט וכו׳ ומשמע שלדבריו גם עם בנימין נולדה רק תאומה אחת, ואולי הוא פירוש לדברי ר״י שהוא סובר שעם כל שבט ושבט נולדה תאומה אחת ועם בנימן נולדה תאומה יתירה, וכן הועתק במה״ג אמ׳ להם לא כך דרש ר׳ יהושע רבכם אלא כל שבט ושבט נולדה תיומתו (תומתו) עמו ובנימין נולדה תיומה (תומה) אחרת עמו כד אמ׳ (כי דאמ׳) אבא חלפתא (חלפא) בר קורייה תיומה (תאומה) יתירה נולדה עם בנימין, ובילק׳ ישעיה שם בדפ״ר א״ל לא כך דרש ר׳ יהושע רבכם אלא עם כל שבט ושבט נולדה תיומתו ועם בנימין נולדה תיומה יתירה (ואפשר שסוף המאמר מקוטע שם והושמט כההיא דאמר וכו׳, ובילקוט כאן בדפ״ר קיטע לא כך דרש יהושע רבכם אלא כל שבט ושבט נולדה תאומתו עמו תאומה יתירה נולדה עם בנימין), ובשכל טוב צד 204 כי גם זה לך בן א״ר אבהו בן קוריא תאומה יתירה נולדה עם בנימין וכן דרש ר׳ יהושע אין לך כל שבט ושבט שלא נולדה תאומה עמו, ובלק״ט מפרש ויהי בהקשותה בלדתה וגו׳ כי גם זה לך בן אמר אבא חלבו (חלפתא) בר קרייה תאומה יתירה נולדה עם בנימין שכל השבטים נולדה תאומה עמהם וכאן תאומה יתירה לכך נאמר גם זה, ובפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א מפרש ג״כ כל שבט ושבט נולדה תאומתו עמו כי גם ריבוי ללמדך שנולדה תאומתו עמו (כי גם רבוי הוא) ובפירש״י עה״ת מפרש כפשוטו כי גם זה נוסף לך על יוסף (ועי׳ בראשית ל׳ כ״ד) ומביא עוד ורבותינו דרשו עם כל שבט נולדה תאומה ועם בנימין נולדה תאומה יתירה, ומתשובתם אמרו לו כך ממסמסין וכו׳ משמע שטעם השאלה ששאל אותם היה מהו דכתיב ויהי וכו׳ ותאמר לה המילדת אל תיראי וכו׳, ולא ששאל אותם מה טעם הריבוי כי גם זה וכו׳ ודוחק לפרש שהם לא הבינו שאלתו, ובדברי ר׳ יהושע אין מפורש טעם הדרש כל שבט ושבט נולדה תאומתו עמו ולא הוזכר שהוא דרש בבנימין כי גם זה וכו׳ ועי׳ ביפ״ת שהאריך בפירוש המאמר ובפי׳ מהרז״ו, ובדרש ויקומו כל בניו ובנותיו וכו׳ איתא לקמן פפ״ד ר׳ יהודה א׳ לאחיותיהם נשאו השבטים, ובתנחומא מ״ב וישב שם ר׳ יהודה ור׳ נחמיה חד אמר לאחיותיהם נטלו השבטים שנאמר ויקומו כל בניו וכל בנותיו לנחמו וכמה היו הבנות אלא תיומותיהם היו וכו׳ וכן הוא אומר גבי בנימן כי גם זה לך בן כי זה לך בן לא נאמר אלא כי גם זה שילדה עמו תאומה וכו׳, ובפדר״א פל״ו וכולן נולדו זווגן עמם חוץ מיוסף שלא נולד זוגו עמו וכו׳ וחוץ מדינה שלא נולד זווגה עמה וכו׳ ושם פל״ט וכתוב אחד אומר ואת דינה בתו וכאן אומר בנותיו ללמדך שבנותיו של יעקב נשי בניו היו וכו׳, ולשון הדרש תאומה יתירה נולדה וכו׳ כמו לעיל צד 214 תאומה יתירה נולדה עם הבל וטעמו כמו לעיל צד 205 קין ותאומתו הבל ושתי תאומותיו, ולעיל צד 662 במאמר ריש לקיש בשם בר קפרא קין עיקר והבל על ידי שהוא לשון תוספת נולד הוא ושתי תאומותיו, ושם באותו המאמר יוסף עיקר ובנימין על ידי שהוא לשון תוספת הוא מעמיד עשרה וכו׳ ולא נדרש שם נולד הוא ושתי תאומותיו, ובתנחומא מ״ב חיי שרה סי׳ י׳ מכאן אתה למד שתוספתו וכו׳ וכן את מוצא ברחל ילדה ליוסף ואמרה יוסף ה׳ לי בן אחר הוסיף לה בנימין ותומתו מנין כן זה לך בן אין כתיב כאן אלא כי גם זה לך בן, והדרש שתאומה נולדה עם כל השבטים ליתא בתלמוד בבלי, ובב״ב שם דחי אבא חליפא קרויא בעצמו (שהוא בעל המאמר שלפנינו כאן) גם הדרש שתאומה נולדה עם בנימין, ושם איתא בעא מיניה אבא חליפא וכו׳ מר׳ חייא בר אבא בכללן (בכללן של ישראל) את מוצא שבעים בפרטן אתה מוצא שבעים חסר אחת א״ל תאומה (תיומא) היתה עם דינה דכתיב ואת דינה בתו אלא מעתה תאומה (א״ל אלא מעתה תיומה) היתה עם בנימן דכתיב ואת בנימן אחיו בן אמו (אחי יוסף) וכו׳ וס״ל שאין טעם לדרש תאומה היתה עם דינה כמו שאין טעם לדרש שתאומה היתה עם בנימן ועיי״ש בתוספות ובח״א מהרש״א ובד״ס, ושם הגירסאות בשם אבא חלפתא אבא חלפתא קרוייה חילפא קירויה ועח״נ ולעיל צד 171 ובאגה״ת ח״א צד 183 ובאגה״א ח״ב צד 562: 2 בן צערי. וכן מתורגם בת״א ובתר״י א׳ בר דוי, והגי׳ בן צערי איתא גם בכל כ״י שציינתי ובילקוט דפ״ר ובפירש״י עה״ת ובמה״ג ובמדרש אגדה, וכן מפרש בלק״ט ותקרא שמו בן אוני כלומר בן צערי כמו מה יתאונן אדם חי, ובשכל טוב צד 201 ותקרא וכו׳ בן אוני בן צערי ודומה לו מה יתאונן לא אכלתי באוני כלומר שמצטערת עליו ומתה, ובכי״ו הגי׳ בר צערי, ובפי׳ ב״ר כי״ט גורס או מפרש בן צערי בלשון ארמי וכן נוסף בדפוסי׳ בלשון ארמי להגי׳ בר צערי, וקשה לפרש ואביו קרא לו וכו׳ בלשון הקודש, וברמב״ן מפרש בנימין בן הכח או בן החוזק כי הימין בו הגבורה וההצלחה וכו׳ ואח״כ כתב וראיתי בב״ר בן אוני בן צערי ואביו קרא לו בנימין בלשון הקדש ולא ידעתי מהו כי הכל לשון הקדש וכן שם כל בניו לשון קדש וכו׳ ועיי״ש, ובפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א הובא ואביו קרא לו בנימין בלשון הקדש בן זעף תהי ידך עליה (על איש) ימינך מזועף לך כך פירש רבנו סעדיה (כך פי׳ ר׳ סעדיה), ובפי׳ ב״ר בדפ״ר קרא לו בנימן בלשון הקדש בלשון המקרא אבל בן אוני לשו׳ ארמי׳ אבל רב סעדי׳ פירש בן זעף כמו תהי ידך על איש ימינך, ובליקוטין מבראשית רבא בסוף פי׳ ב״ר כי״ט (ועי׳ במ״י לעיל צד 114 וצד 129 ובמאמרי על פי׳ ב״ר בספר תפארת ישראל צד VIII) נמצא הפירוש להמאמר לעיל צד 345 וכוש ילד וכו׳ כוש בן ימיני כוש שהיה כנמרוד בן כוש בן ימיני הוא לשון שונא וכן הוא אומר תהי ידך על איש ימינך וכן בן אוני בנימן הוא כמו בן ימיני שיש עלי (לשלותו)

יט) ותמת רחל ותקבר בדרך אפרתה וגו' מה ראה יעקב לקבור את רחל בדרך אפרתה אלא צפה יעקב שהגליות עוברות משם לפיכך קברה שם שתבקש עליהם רחמים הה"ד רחל מבכה על בניה וגו' כה אמר י"י מנעי קולך מבכי וגו' ויש תקוה לאחריתך וגו' (ירמיה לא יד–טו):

1 ילקוט כאן, פסיקתא רבתי פ"ג (י"א ב'), אגדת בראשית סוף פנ"ב (פנ"א):

1 ותמת רחל] פוהאנבי. ותמת רחל ותקבר סמוך למיתה קבורה בדרך אפרת היא בית לחם ר' ינאי ור' יונתן הוו יתבין אתא ההוא מינא שאלינהו מאי דכת' בלכתך היום מעמדי וגו' (מעמדי עם קבורת רחל ומצאת אנשים בגבול בנימין בצלצח ת) והלא צלצח בגבול בנימין וקבורת רחל בגבול יהודה דכתי' ותקבר בדרך אפרתה וכתי' (אפרת וכתי' ד¹. אפרת היא בית לחם וכת' ת) בית לחם אפרתה אמר ר' ינאי [לר' יונתן ת] אסוף חרפתי אמר ליה הכי אמ' בלכתך היום מעמדי עם (מעם ת) קבורת רחל ומצאת אנשים בגבול בנימין בצלצח ואית דאמר (דאמרי הכי אמ' ת) בלכתך היום מעמדי בגבול בנימין בצלצח ומצאת שני (ב' ד¹) אנשים עם קבורת רחל והאי דוקא וכך אתה למד שבגבול בנימין הוו וכתי' (וכת' ת) ויעבור בארץ ימיני ולא מצאו המה באו בארץ צוף וכתי' הנה נא (וכת' הנה ת) איש אלהים בעיר הזאת ויצב יעקב מצבה תנן התם מותר המתים וכו' ר' נתן (המתים למתים ר' יונתן ת) אומר מותר המת יבנה לו בית על גבי קברו וכו' (גב קברו ת) תני ר' שמעון בן גמליאל אומר אין עושין נפשות לצדיקים דבריהם הן (הם ת) זכרוניהם למדנו שנקראו ישראל על שם רחל שנא' הבן יקיר לי אפרים ד"א ~ דת | * ותקבר — וגו'] ותקבר.. אפרת וגו' ד, ותקבר.. אפרתה פא², ותקבר.. אפרת חא'כתי, ותקבר ג, וגו' לו | יעקב] פ, יעקב אבינו חא, אבינו יעקב דגכתי, אבינו ו | את רחל] רחל פ, אותה כ | אפרתה ו | ² צפה] שראה ת, צפה ברוח הקדש פ, צפה ברוח הקודש כ | יעקב] א'ג, יעקב אבינו חת, אבינו יעקב דו, ל' פא²כי | שגליות ישראל פב, שעתידין הגליות א | * עוברות] עובריות ל, עתידות לעבור דוהגי, עתידין לעבור פבת, לעבור א | שם | לפיכך קברה] וקברה י | שתבקש] שתהא מבקשת פב, שתהא מתבקשת י, כדי שתהא מבקשת דוהגת, כדי שתהא מבכה ומבקשת א | רחמים עליהם פב | רחל — לאחריתך וגו'] כה אמר י"י קול ברמה נשמע וגו' כה אמר י"י מנעי קולך מבכי ויש תקוה לאחריתך וגו' ו, כה.. נשמע וגו' כה.. מבכי וגו' ויש.. לאחריתך נאם י"י ח, כה.. נשמע כה.. מבכי ויש תקוה לאחריתך נאם י"י ושבו בנים לגבולם י, קול ברמה נשמע נהי בכי תמרורים רחל וגו' וכ' כה אמר ה' מנעי קולך מבכי פ, כה אמר י"י קול ברמה.. רחל מבכה וגו' וכתי' כה.. מבכי כ, כה.. מבכה על בניה וכתיב מנעי.. ועיניך מדמעה וגו' א¹, כה.. נשמע וגו' וכתי' כה אמר י"י מנעי.. מבכי וגו' א², קול ברמה נשמע נהי.. על בניה דת |

[לשנאותו] וכו' (ורס"ג פי' איש ימינך, תהלים פ' י"ח, כמשמעו, ואולי הוא מהפירושים שנתייחסו לרס"ג וע' גם בפירש"י תהלים שם), ובתר"י ב' מתורגם ואבוי הוה קרי ליה בלשון בית קודשא בנימין, ובכי"ל כתוב גם כאן בנימן וכ"ה בכי"פ וכי"ו וכי"ח וכי"כ, ובמקרא כתוב ואביו קרא לו בנימין והוא מן י"ז בנימין מלאים בכל המקרא שנמנו במסורה [וע' ברש"י], ובלק"ט מפרש ואביו קרא לו בנימין מלא קראו בלשון הקודש בנימין כמו בן ימים בנימין מלא לפי שאמר לו הקב"ה גוי וקהל גוים יהיו ממך וכו', ובשכל טוב צד 202 ואביו קרא לו וכו' בלשון הקודש בן שמחזיק בימיני לנהלי בן ימין שנוטה לימין ולא לשמאל. ולמדרש זה נכתב מלא ב' יודי"ן והן י"ז במקרא, ובסוטה ל"ו ב' איתא כל התורה כולה בנימן כתיב והכא בנימין שלם כדכתיב ואביו קרא לו בנימין ובירוש' סוטה פ"ז כ"א ד' א"ר יוחנן בנימן דותולדות' מלא ועיי"ש ועי"ע במנחת שי לזה הפסוק ודברים ל"ג י"ב ובמ"י לעיל צד 573 צד 662 וצד 686, ובתנ"ך הוצ' גינצבורג נסמן בהללי בנימן חסר: 1 ותמת רחל וכו'. לפני זה המאמר ניתוספו בדפוסים [וכי"ת] מאמרים שלא נמצאו בכל כ"י ולא הועתקו בילקוט ובמה"ג, והמאמר סמוך למיתה קבורה הוא הדרש במ"ק כ"ח א' לפ' ותמת שם מרים ותקבר שם, ולסוף הפסוק בדרך אפרת העתיקו המאמר שנסדר באיזה שינוים במדרש שמואל פי"ד לפ' בלכתך היום מעמדי וכו' (ובא"א הגיה כאן עפ"י לשון המאמר במ"ש, וכן נדפס במדרש ד' שאלוניקי) ועי"ע בתוספתא סוטה פי"א, והוספה מאוחרת לזו ההוספה ואית דאמר בלכתך וכו' והאי דוקא וכך אתה למד וכו', ולפ' ויצב יעקב מצבה הוסיפו וקיטעו תנן התם מותר המתים וכו', ומשובש המאמר למדנו שנקרא ישראל על שם רחל שנ' הבן יקיר לי וכו' וע' לעיל צד 824: ותקבר בדרך וכו'. כן השלמתי וכהגי' הנכונה בדרך אפרתה ועת"נ, ובלק"ט ותמת וכו' בדרך אפרתה מה ראה יעקב אבינו וכו' אלא צפה שהגליות עתידות לעבור משם הה"ד כה אמר ה' קול ברמה נשמע נהי בכי תמרורים רחל מבכה על בניה וגו', ובשכל טוב שם מה ראה יעקב וכו' אלא צפה ברוה"ק שהגליות עתידות לעבור משם וכו' זש"ה קול ברמה נשמע וכו' וכתיב כה אמר וכו' וכתיב ויש תקוה לאחריתך נאם ה', ובמה"ג עמו' 539 ותקבר בדרך אפרתה מה ראה אבינו יעקב לקבור וכו' בדרך אפרתה אלא צפה ברוח הקדש שעתידין הגליות לעבור שם לפיכך קברה שם כדי שתבקש רחמים הה"ד כה אמר ה' מנעי קולך מבכי ויש תקוה לאחריתך, ובמדרש אגדה ותקבר בדרך אפרתה מה ראה יעקב אבינו וכו' אלא צפה יעקב ברוח הקדש שהגליות עתידים לעבור שם לפיכך קברה שם כדי שתהא מבקשת רחמים וכו', והמאמר נסדר גם בנוסחת כי"ו פצ"ז לפ' ואקברה שם בדרך אפרת וגו' (ועי' במאמרי בספר היובל לכבוד הרב ר"י גוטמאנן צד 170), ושם הגי' מה ראה אבינו יעקב לקבור וכו' בדרך אפרת אלא צפה אבינו יעקב שהגליות עתידות לעבור שם לפיכך וכו' כדי שתהא מבקשת עליהם רחמים הדה היא כה אמר י"י קול ברמה נשמע כה אמר י"י מנעי קולך וגו' ויש תקוה לאחריתך וגו', ובפסי"ר שם ואקברה שם מהו שם על פי הדיבור ולמה שגלוי וצפוי לפניו שסוף בית המקדש עתיד ליחרב ובניו עתידים לצאת בגולה וכו' הם באין ומחבקין קבורת רחל והיא עומדת ומבקשת רחמים מן הקב"ה וכו' מיד הקב"ה שומע בקול תפילתה מנין שכן כתב בכי תמרורים רחל מבכה וכו' וכתב ויש תקוה לאחריתך וכו', ובאג"ב שם ולמה מתה בדרך אפרת אלא אמר הקב"ה בניי צריכין לה בשעה שהם חוטאין וגוזלין והיא מזכרת אותי כשם שזכרתיה אני שנ' כה אמר ה'

כב כג) ויהי בשכן ישראל אמר ר׳ סימן קשה לפני הקב ה לעקר שלשלת יוחסין ממקומן יא
הה״ד ובני ראובן בכור ישראל כי הוא הבכור ובחללו יצועי אביו נתנה בכורתו ליוסף בן
ישראל ולא להתיחס לבכורה (דה״א ה א) אמור מעתה בכורת ממון ניטלה ממנו ולא בכורת
יוחסין, ר׳ לוי ור׳ סימון חד מינהון אמר לא לראובן להתייחס וחרנה אמ׳ אין מיחסין ליוסף אלא

1 ילקוט ר׳ קל״ו קל״ז, ילק׳ דה״י ר׳ תלף ע״ו, ירוש׳ סוכה פ״ה כ״ה ד׳, שיר השירים רבה פ׳ קמתי אני (ס׳ ה), תנחומא ע״ב תולדות סי׳ כ״ג: 3 עי׳ בבא בתרא קכ״ג ס׳: 4 תנחומא וישב סי׳ ח׳:

1 בשכן] פואג, בשכון דחכתי | ישראל] ~ וגו׳ ן, בארץ ת, בארץ ההיא חאי, בארץ ההיא ויהיו בני יעקב שנים עשר פכ | ר׳ סימון] ר׳ יהודה בר (ביר׳ ת) סימון דת | קשה] פותא[1]גכרי[1]י (דה״י), קשה היא א[2]י, קשה הוא כ, קשה היא שלשלת יוחסין דת | להב״ה א[2] | לעקר] ג, לעקור והאברי[1]י, שתעקר ד, שתיעקר ת | * שלשלת יוחסין ל[0]האי] שלשלת יחסין פ, .. יחסים ן, שלשלת של יוחסין י (שם), ג׳ יוחסין ל, שלשת יוחסין כר[1], שלשת יחסין ג, ל׳ דת | ממקומה | 2 * ובני — לבכורה א[1]] ובני.. ניתנה.. לבכורה ה, ובני.. נתנה.. להתיחס לבכורה א[2], ובני.. להתיחס על הבכורה כ, ובני.. להתיחס פ, ובני.. לבני יוסף בן ישראל ולא להתייחס לבכורה ן[0], ובני.. ליוסף ולא להתייחס לבכורה י, ובני ראובן.. בחללו וגו׳ ל, ובני ראובן בכור וגו׳ ן, ויהי בשכן ישר׳ ובני.. ליוסף ולא להתייחס בבכורה ג, ויהי בשכון ישראל וכתי׳ ויהיו בני יעקב שנים עשר (בני ישראל י״ב ד[1]) וגו׳ בני ראובן בכור ישראל ד, ויהי בשכון ישראל בארץ וכת׳.. יעקב שנים עשר בני.. ישראל ת | 3 ** אמור] ל׳ ל | בכורת בכורות ד[1] | נטלה פוכי | הימנו ג | ולא — יוחסין] י, בכורת יוחסין לא נטלה (לא ניטלה א) ממנו פאכ, ולא ניטלה ממנו (הימנו ג) בכורת יוחסין חגר[1], ולא נטלה ממנו.. יחסים ן, ולא ניטלה ממנו.. יוחסין דכתי׳ ובני (דכת׳ בני ת) ראובן בכור ישראל דת | 4 מינהון] חר[2], מנהון דפוגכתר[1]י (שם), ל׳ אי | ** אמר] ל׳ ל | * לא — להתייחס דוגכ] לא.. להתיחס פחאת, לא לראובן נתנה להתייחס ל, ליוסף מיחסין ולא לראובן י (שב), ליוסף מייחסין (מיחסין ר[2]) ואין מייחסין לראובן ר | וחרנה] ן, וחרינא גר[2], ואוחרנא ד, ואחרינא פכר[3], וחד חא[2]תי, ור׳ סימון א[1] | אין — לראובן] חתי, אין מיחסים.. לראובן ד, אין מייחסין ליוסף ואין מייחסין אלא לראובן ן[ג], לא ליוסף אלא לראובן כ, לא ליוסף אלא לראובן אין מיחסין ליוסף אלא לראובן א[1], לא ליוסף אלא.. אין.. ליוסף אלא לראובן מיחסין א[2] |

קול ברמה נשמע וכו׳: 1 אמר ר׳ סימון. כ״ה בכל כ״י ובילקוט בשני המקומות וכן הובא בשהש״ר שם א״ר סימון קשה היא שלשלת יוחסין לפני הקב״ה להעקר ממקומה, ובירושלמי שם בלגה לעולם חולקת בדרום וכו׳ ויעקרו אותה ממקומה לית יכיל דא״ר סימון בשם ר׳ יהושע בן לוי קשה לפני המקום לעקר שלשלת יוחסין ממקומם, ובדפוסי׳ הגי׳ א״ר יהודה בר סימון (וכסגנון הלשון בשהש״ר קשה היא שלשלת יוחסין לפני הקב״ה וכו׳), ובכי״ל כתוב לעקר ג׳ יוחסין, והוגה ביני שיטי בכתב הספר בדיו דיהה שלשלת, ותימה שגם בכי״ג וכי״כ ובפי׳ ב״ר כי״ם הגי׳ שלשת יוחסין (יחסין), ובלק״ט א״ר סימון קשה לפני הקב״ה לעקור ג׳ ייחוסם ממקומם, ובשכל טוב צד 203 הועתק א״ר סימון קשה לפני הקב״ה לעקור שלשלת יוחסין ממקומן, וברד״ק אמר ר׳ סימון קשה לפני הקב״ה לעקר שלשלת יוחסין, ובבחיי (ד׳ ויניציה) א״ר סימון קשה וכו׳ לעקור שלשלת יוחסין ממקומן: 2 ובחללו יצועי וכו׳. כן השלמתי הפסוק עפ״י גי׳ הספרים שציינתי, והגי׳ ליוסף בן ישראל איתא בכי״פ וכי״ח וכי״א א׳ וב׳ וכי״כ וכן הובא בבחיי ד״ו, ובילקוט בשני המקומות ובלק״ט ובשכל טוב הגי׳ ליוסף, ולגי׳ הדפוסי׳ הה״ד ויהי בשכון וכו׳ וכתי׳ ויהיו בני יעקב וכו׳ בני ראובן בכור ישראל הוסיף בא״א ג״כ ובחללו יצועי אביו נתנה וכו׳ ליוסף ולא להתייחס לבכורה, וגם בב״ב שם הגי׳ בדפוסים ישנים ובילקום כי תצא ר׳ תתקכ״ח ליוסף ועי׳ בד״ס, ובמקרא שם כתוב ובני ראובן בכור ישראל וכו׳ נתנה בכורתו לבני יוסף בן ישראל ולא להתיחש לבכרה, ורק בגליון כי״ו הושלם בכתב אחר כן לבני יוסף בן ישראל וכו׳ ובתנחומא שם הדרש חרד יצחק וכו׳ מה עון בידי שנתקלקלה שלשלת היחסים על ידי לברך את הקטן ואחר כך הגדול וכו׳ אמר ר׳ אבא בשם ר׳ יוחנן דבית גוברין אף ראובן כשהגיע אותו המעשה על ידו ונתן אביו בכורתו ליוסף שנאמר ובני ראובן בכור ישראל כי הוא הבכור ובחללו יצועי אביו נתנה בכורתו ליוסף מכאן שהבכורה ליוסף אבל ביחוס לא יכול לעקור בכורתו ממנו שנאמר בני ראובן בכור ישראל כי הוא היה הבכור אין כתיב כאן אלא כי הוא הבכור וכו׳: 3 בכורת ממון. שלא ירש ראובן פי שנים וירש יוסף שכם אחד על אחיו, ובדפוסי׳ הגי׳ בסוף המאמר ולא ניטלה ממנו בכורת יוחסין דכתיב ובני ראובן בכור ישראל, וגר׳ שכוונו לפ׳ ג׳ שם בני ראובן וכו׳ [ובכי״ת הגי׳ כן בני וכו׳]: 4 לא לראובן וכו׳. ומעם הכתוב ובחללו יצועי אביו נתנה בכורתו וכו׳ ולא להתייחס לבכורה לא לראובן להתייחס לבכורה וחרנה אמר אין מייחסין ליוסף אלא לראובן וכו׳ ודורש נתנה בכורתו ליוסף וכו׳ ולא להתייחס לבכורה שיתייחס יוסף גם לבכורה וכדאמר ר׳ סימון בכורת יוחסין לא ניטלה מראובן, ובכי״א א׳ הגי׳ ור׳ סימון אמ׳ לא ליוסף אלא לראובן וכו׳ [כי ר׳ סימון אמר לעיל בסמוך מפורש שלא נטלה בכורת יוחסין מראובן], ובשכל טוב גורס ומפרש חד אמר לא להתיחס ראובן וחד אמר לא להתיחס יוסף וכו׳, ובפי׳ ב״ר הנדפס מפרש חד מנהון אמר ליוסף מייחסין ואין מייחסין לראובן והכי כתיב ולו להתייחס לבכורה ולו ליוסף ואין לראובן להתייחס ואחרינא אמר אין מייחסין ליוסף אלא לראובן, ובפי׳ ב״ר כי״א ר׳ לוי ור׳ סימון חד מינהון אמ׳ ליוסף מיחסין ואין מייחסין לראובן והכי כתי׳ ולו להתייחס לבכורה וחרינא אמ׳ אין מייחסין ליוסף אלא לראובן דכתיב ולא להתייחס לבכורה לא כתי׳ באלף מבפנים ובחוץ כתי׳ בואו לומר שאע״פ שניטלה ממנו בכורת ממון לא ניטלה ממנו בכורת יוחסין (ובפי׳ ב״ר כי״ם הפירוש מקוטע) ובמקרא כתוב ולא להתיחש לבכרה ואין שם קרי וכתיב ועי׳ גם במ״כ ובמנחת שי לדה״י שם, ובתנחומא וישב שם ד״א אלה תולדות יעקב יוסף והלא ראובן הוא הבכור אלא ובחללו יצועי אביו נתנה בכורתו לבני יוסף בן ישראל ולא להתיחס לבכורה, ואולי ולו להתיחס וכו׳

לראובן, [ר׳ הגיי בשם ר׳ יצחק] אפילו בשעת קלקלה [אין מיחסין אלא לראובן] הה״ד ויהי בשכן ישראל וגו׳ ויהיו בני יעקב שנים עשר בני לאה בכור יעקב ראובן וגו׳, [ר׳ יודן בשם ר׳ אחא] ראובן בכור לעיבור בכור ללידה בכור לבכורה בכור לנחלה בכור לעבירה בכור לתשובה, ר׳ עזריה אמר אף בכור לנבואה תחילת דבר י״י בהושע (הושע א ב):

יב לו ה) ואהליבמה ילדה את יעיש ואת יעלם ואת קרח הה״ד כי אני חשפתי את

3 לקמן פצ״ד סי׳ י״ט, פסיקתא פ׳ שובה (קנ״ט א׳) [וע׳ תנחומא מ״ג וילה סי׳ יין]: 4 עי׳ סדר עולם פ״כ, פסחים פ״ז א׳, בבא בתרא י״ד ב׳: 5 ילקוט כי קל״ח, ילק׳ ירמיה ר׳ שכ״א, ילק׳ דהיי כי תלף ע״ג:

1 * ר׳ — יצחק ו] ר׳ חגי בשם ר׳ יצחק אמר דאגתי (שם). ר׳ יצחק אמ׳ ח. ל׳ ל (ר׳ חגיי — אלא לראובן ל׳ פב) | קלקלה] וג, הקלקלה דחא״תי, הקלקלא א׳ | * אין — לראובן דחא״תין] אין מייחסין.. לראובן וא׳, אין מייחסין אלא ג, ל׳ ל | בשכן — ווו׳] ג, בשכון.. וגו׳ כי (שם), בשכן ישראל פוא, בשכון וגו׳ ד, בשכון ישראל בארץ ת, בשכון ישראל בארץ ההיא (ההיא וילך ראובן י) חי | 2 ויהיו — עשר] וחי, ל׳ דפאגכת | * בני — וגו׳ ג] בני.. ראובן דוחאכתי, בני.. יעקב וגו׳ ל, בני.. יעקב פ | * ר׳ — אחא דיו (שם)׳ ר׳.. אחא אמ׳ פו°אגכת ר׳ אחא אומר ח ל׳ ל ר׳ .. ראובן] ל׳ ל | בכור לעיבור] בכור לעבור ו׳, בכור ישראל לנחלה ~ א, בכור לנחלה ~ פב | בכור ללידה] בכור ללאה א, ל׳ י | בכור לבכורה] בכור לברכה פאב, בכור לנחלה ת, ל׳ ה | בכור לנחלה] בכור לבכורה ת, ל׳ פאב | בכור לעבירה] וחב, בכור לעבודה דפאגתי (שם), ל׳ י | ר׳ עזריה אומ׳ וגי (שם), א״ר עזריה פ, אמ׳ ר׳ עזריא כ | 4 תחילת] וגי, תחלת דפאכתי (שם) | בהושע בן בארי וגמירי מראובן קא אתי ומאי בן בארי שנתן עצה לאחי יוסף להשליכו לבור הה״ד השליכו אותו הבורה ודעתו לחזור ולהעלותו כדכת׳ וישב ראובן אל הבור ת | 5 * את — קרח פב] את.. קורח י, את.. ואת יעלם א׳ת, את יעוש א², וגו׳ לד, ל׳ ו | * כי — מסתריו א²ר¹] כי.. מסתוריו י (דה״י), כי.. עשו וגו׳ לפג, כי חשפתי.. עשו וגו׳ כ, כי.. עשו וא׳בעי, איך נחפשו עשו ד, איך.. עשו נבעו מצפוניו ת |

הוא פירוש נוסף ועיי״ש ולעיל צד 712 וסוטה ל״א א׳: 1 ר׳ חגיי וכו׳. בבחיי הובא ר׳ יצחק אמר אפילו בשעת הקלקלה אין מיחסין אלא לראובן הה״ד ויהי בשכון וכו׳, ובכי״פ וכי״כ חסר כל המאמר ושם מסיים המאמר שלפניו ואחרינא אמר וכו׳ הה״ד ויהי וכו׳, ובלק״ט קיטע והרכיב המאמרים אמור מעתה בכורת ממון ניטלה ממנו ולא ניטלה ממנו בכורת רחמים שנא׳ ולא להתייחס לבכורה אין מייחסין ליוסף אלא לראובן הה״ד ויהי בשכון ישראל בארץ וגו׳ ויהיו בני יעקב שנים עשר, ומאמר ר״ח בשם ר״י אפילו בשעת קלקלה וכו׳ לא הועתק שם וכן ליתא בשכל טוב [והובא שם בסתם לפני מאמר ר׳ סימון, וזה לשונו ויהיו בני יעקב שנים עשר הפסוק הוא מופרע לשנים וריוח בתוך ללמדך שאפי׳ בשעת קלקולו אין מיחסין תחילה אלא לראובן שהרי הזכיר חטאו וסמוך לו ויהיו וכו׳ שכולם כשירים], ובפירש״י עה״ת מפרש בכור יעקב אפילו בשעת הקלקלה קראו בכור, ואולי נכונה הגי׳ בכי״ל ומאמר אחד הוא וחרנה אמר אין מיחסין ליוסף אלא לראובן אפילו בשעת קלקלה הה״ד ויהי וכו׳, וכן נר׳ משינוי הלשון בהגי׳ שלפנינו חד מינהון אמר לא לראובן וכו׳ וחרנה אמר אין מיחסין וכו׳, ובסגנון אחר במה״ג שם ויהיו בני יעקב שנים עשר בכור יעקב ראובן למה מיחס הכת׳ אותן כאן לפי שכת׳ ובני ראובן בכור ישראל כי הוא הבכור ובחללו וכו׳ נתנה בכורתו ליוסף יכול בכורת ממון ובכורת ייחוסין (יוחסין) ניטלה ממנו ת״ל בני לאה בכור יעקב ראובן אפילו בשעת הקלקלה הוא קורא אותו בכור הוי בכורת ממון ניטלה ממנו לא בכורת ייחוסין (יוחסין): 2 ר׳ יודן וכו׳. כן השלמתי ועת״ג, ור״י בשם ר״א דורש ראובן בכור לשלשה ענינים בכור לעיבור וכו׳, ובפי׳ מהרז״ו מפרש שהן כנגד ו׳ פעמים שנזכר בכורת ראובן בתורה ועיי״ש, ובכור ל ב כ ו ר ה משמע לבכורת יוחסין וגי׳ אחרת בכור ל ב ר כ ה, וקשה לפרש בכור לנחלה, והגי׳ בכור ל ע ב י ר ה איתא גם בכי״ו וכי״ת וכי״כ, ומעם הגי׳ בכור ל ע ב ו ד ה שעד שלא הוקם המשכן היתה עבודה בבכורות ועי׳ לעיל צד 697, ובכור לתשובה כדאיתא לקמן פפ״ד וישב ראובן אל הבור וגו׳ ואיכן היה ר׳ אליעזר א׳ עסוק היה בשקו ובתעניתו וכו׳ אמר לו הקב״ה אתה פתחת בתשובה תחילה חייך שבן בנך עומד ופותח בתשובה תחילה אי זה הוא זה הושע שובה ישראל וכו׳, ובפסיקתא פ׳ שובה (קנ״ט א׳) וישב ראובן אל הבור וכו׳ ר׳ אלעזר אומר בשקו ובתעניתו היה עוסק על אותו מעשה שאירעו וכו׳ ורבנן אמרו אמר לו הקב״ה אתה בקשת למחזר ברא חביבא לאבוי חייך שבן בנך מחזיר את ישראל לאביהם שבשמים ואיזה זה הושע דבר ה׳ אשר היה אל הושע בן בארי (הושע א׳ א׳) וכתיב בארה בנו אשר הגלה תלגת פלאסר מלך אשור (דה״א ה׳ ו׳) וכו׳ א״ר ברכיה א״ל הקב״ה אתה פתחת בתשובה תחלה חייך שבן בנך וכו׳, והפסוק בארה בנו וכו׳ הוא בפרשת ובני ראובן וכו׳, וזה גם טעם הדרש במאמר ר׳ עזריה אף בכור לנבואה תחלת דבר י״י בהושע והושע היה משבט ראובן, [והוספה זרה בכי״ת וגמירי מראובן קא אתי וכו׳], ובפסחים פ״ז א׳ איתא בפרק אחד נתנבאו ד׳ נביאים גדול שבכולן הושע שנ׳ תחלת דבר ה׳ בהושע וכי בהושע דבר תחלה והלא ממשה עד הושע כמה נביאים א״ר יוחנן תחלה לארבעה נביאים שנתנבאו באותו הפרק ואלו הן הושע ישעיה עמוס ומיכה וכו׳ ועי׳ בב״ב י״ד ב׳ ובס״ע פ״כ, ובלק״ט קיטע המאמרים שלפנינו בני לאה בכור יעקב ראובן א״ר יודן בש״ר אחא ראובן בכור לעיבור בכור ללידה בכור לבכורה בכור לנחלה ובכור לנבואה דכתיב תחלת דבר ה׳ בהושע, ובשכל טוב הועתק בני לאה בכור יעקב ראובן א״ר א ח א ראובן בכור לעיבור בכור ללידה בכור ל י ו ח ס י ן בכור לנחלה בכור ל ע ב ו ד ה (פי׳ באבני זכרון דכתיב כתולדותם) בכור ל ב ש ו ר ה בכור לתשובה ר׳ עזריה אומר אף בכור לנבואה ב א ו ת ו ה פ ר ק וש״ה תחלת דבר וכו׳ ובבחיי ר׳ יודן אמר ב כ ו ר ל ע ב ו ד ה בכור ללידה בכור לתשובה ר׳ עזריה אומר אף בכור לנבואה שנאמר תחלת דבר וכו׳, ובמדרש אגדת בכור לעיבור בכור לנחלה בכור לעבודה בכור לתשובה, ובמה״ג עמו׳ 540 גורס ומפרש ר׳ יודן בשם ר׳ אחא אומ׳ בכור יעקב ראובן בכור לעיבור בכור ללידה בכור לבכורה בכור לנחלה בכור לתשובה ב כ ו ר ל ה פ ר ש ת ע ר י מ ק ל ט בכור לנבואה ב כ ו ר ל ג ל ו ת בכור לנחלה דכת׳ ומקנה רב היה לבני ראובן בכור לתשובה דכת׳ וישב ראובן אל הבור בכור להפרשת ערי מקלט דכת׳ את בצר במדבר בארץ המישור לראובני (ועי׳ לקמן פצ״ סי׳ ט״ז) בכור לנבואה דכת׳ תחלת דבר ה׳ בהושע בכור לגלות דכת׳ ויגלם לראובני ולגדי ועיי״ש בהערות רשז״ש: 5 כי אני וכו׳. פסוק הוא בירמיה שם וכ״ה בשאר כ״י ובערוך ע׳ קלף ב׳ ובילקוט בשלשה

עשו גליתי את מסתריו (ירמיה מט י) ר' סימון אמר קלפית בצליה, כל כך למה גיליתי מסתריו בשביל לגלות את הממזרים שבו, וכמה ממזרים העמיד, רב אמר שלשה, ר' לוי אמר ארבעה, ר' לוי אמר הדין קרח דהכא ממזר הוא:

2 [עי'] פססים כ"ד ס', בבא בסרא קס"ו ב', תנחומא וישב שם:

1 ר' סימון או' פ, ר"ש אמ' א[1], ר' עזריה אמ' א[2] | קלפית] פונכער[3]י, קליפת דתי (שם), קלפות אר[1], קליפות י (ירמיה) | בצליה] פונכר[3]י, בצליא דתער[1], בצלי הסל א | כל כך] כך א[1]א[02], ל' פב | גיליתי מסתריו] ג, גליתי מסתריו דואפי (ירמיה), גליתי מסתוריו י (דה"י), גליתי את מסתריו ו, גליתי מצפוניו ת, ל' פב | 2 בשביל] כדי י | את ל' פאבי | ממזרים פב | שבו] וא[1]גי, שביניהם דת, שהעמיד א[2], שבו הה"ד גליתי את מסתוריו פב | כמה פב | ממזרים] ממזירים ג, ל' א[2] | שלושה ת, ג' ד[1]פא[2] | ר' לוי] לוי פאבי | ד' ד[1]א[1] | * ר' לוי — הוא] ר' לוי.. הדין קרח הכא.. הוא ל, אמ' ר' בנימן בר לוי (ר' בנימן בר ג, ר' בנימן בן לוי א[1], ר' בנימין א[2]) הדין קרח דהכה (דהכא אג) ממזר הוא ואג, אמר ר' בנימין בשם ר' לוי קרח דהכא.. הוא דת, אמר ר' אבא בנימן הדין קרח דהכא.. הוא י (דה"י), אמר ר' יוחנן קרח דהכא.. הוא י (ירמיה), מאן דא' (דאמ' כ) שלשה דכ' (דכתי' כ) ואלה בני (ואלה כ) אהליבמה בת ענה בת צבעון אם בת ענה לאו (לא כ) בת צבעון אלא מלמד שבא צבעון על (אצל כ) כלתו אשת ענה והוליד (והוריד כ) אהליבמה ויעלם וקרח דא"ר בנימין (ר' בנימן כ) בר לוי הדין קרח דהכא ממזר הוא הכא עביד לקרח בריה דעשו והכא עביד (עביד ליה כ) בריה דאליפז מלמד שבא אליפז על אהליבמה אשת אביו וילדה קרח מאן דא' (דאמ' כ) ארבעה מוסיף אף תמנע דכ' (דכתי' בדברי הימים כ) ויהיו בני אליפז תימן (תמן כ) אומר צפו וגעתם וקנז ותמנע מלמד שתמנע בת אליפז היית הה"ד ואחות לוטן תמנע שלא היתה אחותו אלא מאמו לכך לא נזכר אביה פב |

המקומות, והשלמתי סוף הפסוק גליתי את מסתריו שנדרש כל כך למה גיליתי וכו', ובדפוסי' [חוץ מדפוס ראשון] הגי' הה"ד איך נחפשו עשו והוא פסוק בעובדיה א' ו', ושם סוף הפסוק נבעו מצפניו ועי' גם במ"כ, [ובכי"ת הגי' כן נבעו וכו', ובדפ"ר הגי' משובשת כי אני חפשתי את עשו, וכ"ה חפשתי בילקוט דפ"ר ירמיה שם] ודרשו חשפתי את עשו קלפית בצליה קלפתי את הבצלים (או הבצל שלו) חשפתי את עשו קליפה אחר קליפה כמו שקולפין את הבצלים כל כך למה חשפתי אותו גליתי מסתריו בשביל לגלות את הממזרים שבו, ותרג' חשף חשפה (יואל א' ז') מקלף קלף, וגם בההוספה בדפוסי' לקמן סוף פצ"ה איתא וקלף בצליא, ובכי"ו פצ"ה וקלף ביצלה ועי' במאמרי בספר היובל הנ"ל צד 159, ובשכל טוב צד 205 הועתק זש"ה כי אני חשפתי את עשו ר' סימון אמר קלפתי בצליו כל כך למה גליתי את מסתריו בשביל לגלות ממזרין שבו (וכפי גי' הדפוסי' מפרש בלק"ט עשו לקח את נשיו וכו' הוא שאמר הכתוב איך נחפשו עשו נבעו מצפוניו גילה הקב"ה פיסולו בתורה וכו') ובמה"ג עמו' 541 זהש"ה כי אני חשפתי את עשו גליתי את מסתריו ר' סימון אומר קליפית (קלופית) בצלאויה וכל כך למה וכו' לגלות את הממזרין שבו, וכן הובא ברא"ם כי אני חשפתי את עשו קלפית בצליא וכו' ובפי' ב"ר בדפ"ר גורס ומפרש קלפית בצליה כאדם שקולף בצלים כך גליתי אותו, ובפי' ב"ר כי"ט כי אני חשפתי את עשו גליתי את מסתריו ר' סימון אמר קלפות בצליא כאדם המקלף בצל וביצה כך גליתי אותו (ובפי' ב"ר כי"א ליתא, ובכי"ט מסיים כאן הפירוש לב"ר שציינתיו פי' ב"ר כי"ט ומתחיל הפי' מלשון אחר ועי' במ"י לעיל צד 707, וכאשר העירותי שם כתוב זה הפירוש מל"א במדרש כי"א א' בגליון הפנימי לעומת הפירוש הראשון בגליון החיצון, ובתחילתו שם רשום ל"א ובסוף פפ"ג רשום ע"כ פי' שני, ומשמע שזה הפירוש משם ואילך בכי"א שנכתב ג"כ בגליון החיצון הוא מפירוש הראשון, אכן הפירוש שם מפפ"ד עד סוף הספר מתאים עם הפירוש בכי"ט מל"א וסגנונו כסגנון הפירוש מל"א מפס"ד עד סוף פפ"ג ועי' במאמרי על פי' ב"ר בספר תפארת ישראל צד VI, ואני אכנה מכאן והלאה את פי' ב"ר הנדפס בשם פי' ב"ר סתם וציינו בח"נ בסי' ש'): 2 רב אמר שלשה. ולא נתפרש כאן מי הן ג' הממזרים, ור"ל דאמר ארבעה מוסיף קרח כדאמר קרח דהכא ממזר הוא, והפירוש בכי"פ וכי"כ מאן דאמר שלשה דכת' אלה וכו' אם בת ענה לאו בת צבעון אלא מלמד שבא צבעון על כלתו אשת ענה והוליד אהליבמה ויעלם וקרח וכו' אינו מובן [ומקומו הוא והענין מבואר בתנחומא וישב שם], ולשון המאמר שם וכן נתייחס בייחוס בני עשו ואלה תולדות עשו להודיע נוולן שאת מוצא שהן בני זמה שכן הוא אומר בני אליפז תימן ואומר צפו וגעתם קנז ותמנע ועמלק (דה"א א' ל"ו) ותמנע היתה פלגש לאליפז מלמד שנשא את בתו כיצד היה בא אל אשתו של שעיר ועברה וילדה ממנו תמנע ונשאה כנושא כתו של שעיר והיתה בתו וכן הוא אומר אלה בני שעיר החורי יושבי הארץ לוטן וגו' ואחות לוטן תמנע מן האם ולא מן האב שהיתה מן אליפז ותמנע היתה פלגש לאליפז בן עשו וכן את מוצא שוב שאין קלקלה אלא בני שעיר דכתיב אלה בני שעיר החורי וכו' וצבעון וענה ולהלן עושה ענה בן צבעון הוא ענה אשר מצא וגו' מלמד שבא צבעון על אמו וילדה ממנו את ענה נמצא שהיה אחיו ובנו שוב בא אל כלתו אשת ענה ויצתה אהליבמה מבין שניהם שנאמר ואלה היו בני אהליבמה בת ענה בת צבעון אשת עשו ונשאה עשו לאשה וכו', ובפסחים שם דורשי חמורות היו אומרים ענה פסול היה לפיכך הביא פסול לעולם שנאמר אלה בני שעיר החורי וכתיב אלה בני צבעון ואיה וענה אלא מלמד שבא צבעון על אמו והוליד ממנת ענה ודילמא תרי ענה הוו וכו' אמר קרא הוא ענה הוא ענה דמעיקרא ועי' בב"ב שם ובד"ס, ועפ"י אלו המאמרים והמאמר שלפנינו קרח דהכא ממזר הוא הפירושים ברש"י עה"ת בד"ה בת ענה וכו' ואהליבמה וכו' ותמנע וכו' הוא ענה ועי' גם ברא"ם, ושם מפרש רב אמר שלשה ר' לוי אמר ארבעה והן אהליבמה מצבעון קרח מאליפז תמנע מאליפז ענה מצבעון וכו', ועוד שם דא"ר בנימין ב"ר לוי הדין קרח דהכ' ממז' הוה ועי"ע ביפ"ת, ובשכל טוב שם הועתק וכמה וכו' רב אמר שלשה וכו' א"ר בנימין הדין קרח דהכא ממזר הוא, ובמה"ג שם וכמה העמיד ר' אומ' שלשה ר' לוי אומ' ארבעה ר' בנימין אומ' הדין קרח דהכא ממזירא הוא, ומפרש שם דכת' ואהליבמה ילדה את יעוש ואת יעלם ואת קרח אלה בני עשו וג' וכת' אלה אלופי בני עשו בני אליפז בכור עשו וג' אלוף קרח אלוף געתם נמצאת אומ' שבא אליפז על אשת אביו והוליד ממנו קרח [וע' ברש"י סוטה י"ג א' ד"ה שלשים ובראב"ע ורשב"ם כאן ובמדבר רבה פי"ד סי' י' ובחי' הרש"ש שם אות מ"א] ויש לפקפק בהגי' שלפנינו

יג ו) ויקח עשו את נשיו ואת בניו אמר ר' יוחנן לב חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו (קהלת י ב) לב חכם לימינו זה יעקב וישא את בניו (בראשית לא יז) ואחרכך נשיו, ולב כסיל לשמאלו זה עשו ויקח עשו את נשיו ואחרכך בניו:

וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו אמר ר' אלעזר מפני שטר חוב, ר' יהושע בן לוי אמר מפני הבושה:

יד יב) ותמנע היתה פילגש וגו' תני ר' שמעון בן יוחי מה לי לדרוש ולומר ותמנע היתה פלגש לאליפז, אלא להודיע שבחו שלביתו שלאבינו אברהם עד איכן היו המלכיות רצים להידבק בו, מה היה לוטן, הוא היה בן השלטונים שנ' אלוף לוטן וגו' (בראשית לו כט) וכת' ואחות לוטן

1 ילקוט כ' קל"ח, לעיל לד 862 וש"נ: 4 ילקוט שם, לקמן פפ"ד סי' ב', מדרש קהלת ד' טובה חכמה (ט' י"ח), מדרש קהלת מ"ב שם (מדרש זוטא לד 126), °[ועי'] פדר"א פל"ח: 6 ספרי האזינו סי' של"ו, [וע'] בלח פי' קי"ג, סנהדרין צ"ט ב':

1 * את — בניו כ] את.. בניו וגו' ח, את נשיו וגו' לא, את נשיו וגו' דפגתי, וגו' ו | אמר — ואחרכך בניו] אמר.. לב.. ולב.. לב חכם לימינו זה יעקב דכתי' (דכת' ת) ויקם יעקב וישא.. ואחר כך את נשיו ולב.. זה עשו שנ' (דכת' ת) ויקח.. ואחר כך את בניו דת, א"ר יוחנן לב חכם לימינו זה יעקב וישא.. ואחרכך נשיו ולב.. זה עשו ויקח.. ואחר כך את בניו ו, אמ' ר' יוחנן לב חכם לימינו זה.. שנ' וישא.. ואחר כך את נשיו ולב.. זה עשו שנ' ויקח.. אחר כן את בניו ואת בנותיו ה, לב כסיל לשמאלו שנ' ויקח עשו את נשיו ג, א"ר יוחנן הה"ד לב חכם לימינו וגו' כדכתיב בפרשת ע"ד א[1], א"ר יוחנן לב חכם לימינו בפ' ע"ד א[2], אמ' ר' יוחנן לב חכם וכו' כדכתי' בפרשת ע"ד ב, וכו' בפ' ע"ד פ, לב חכם לימינו וגו' כדלעיל ו[1] | 4 אחיו ל' פ | ר' אלעזר אמר אגבי[1], ר' לעזר אמ' ו, ר' אלעזר אומ' פח, ר' אליעזר אמר דת | שטר חוב] פוהגבבי[1] ~ כי גר יהיה זרעך דת, של גלות שלא רצה להיות בכלל כי גר יהיה זרעך א | בן לוי ל' פא[1] | אומ' הא[0] | 5 * הבושה דפואגבתי] בושה לה | 6 פלגש פחאבת | וגו'] לאליפז בן עשו דהגת, ל' פואב | תאני א[1] (תני — אלא ל' פב) | ר'.. יוחיי ו, רשב"י ד[1]א, רשב"י אומ' ת | מה] והא, למה דגת | לידרוש ג | ולומר ל' א[2] | 7 פילגש ואיג | * לאליפז ד] לאליפז בן עשו וג, ל' לחאת | אלא] וחג, כדי א[1], ל' דא[2]ת | שבחו של.. אברהם אבינו ת, שבחו של בית אברהם ח, ביתו ושבחו של אבינו אברהם ו, שבחו של אבינו אברהם א[2], ..של אברהם אבינו א[1]גב, ..של אברהם פ | איכן היו] וח, היכן היו דגת, איכן כ, היכן פ, היות א | מלכיות ושלטונות דאת, ..ושלטנות ו, ..ושולטניות חג, מלכות ושלטנות פ, ..ושולטנות כ | רצים] וג, רצות ח, רוצים דת, רוצות פא | להידבק] חג, להדבק דפואבת | 8 מה — לוטן] וג, ומה.. לוטן דחת, מי.. לוטן א, ל' פב | הוא היה אחד מן השלטונים דאת, הוא אחד מן השולטנות ו, היה אחד מן השולטניות ה, הוא היה לוטן אחד מן השלטנות ג, לוטן אחד מן השלטונין (השלטונים כ) היה פכ | וגו'] אלוף שובל ג, אלוף שובל וגו' וה, ל' דפא[1]ת |

בכי"ל ר' לוי אמ' הדין וכו', וגי' הדפוסי' [וכי"ת] ר' בנימין בשם ר' לוי נשתבש מן ר' בנימין ב"ר לוי: 1 אמר ר' יוחנן. המאמר נסדר כבר לעיל צד 862 [ובכי"ל כתוב כאן אחרכך בניו והוי"ו תלויה בינו שיטי], ובכי"פ וכי"א א' וב' וכי"כ קימעו ורמזו אל זה המאמר לעיל פע"ד (וגם בכי"א א' כדכתי' בפרשת ע"ד, ולפי מספר הפרשיות בזה הכי' היא פע"ב ועי' גם במ"י לעיל צד 975 בד"ה ולמה נקרא וכו'), ובילקוט דפ"ר קימע ויקח עשו את נשיו לב חכם לימינו וגו' כ ד ל ע י ל ונשמט בילקוט ד"ו ובשאר דפוסי ילקוט, ובפי' ב"ר הנדפס מפרש לב חכם לימינו ישרו של דבר דכתיב וישא את בניו תחלה: 4 מפני שטר חוב. בדפוסי' נוסף הפירוש כי גר יהיה זרעך, ובכי"א א' וב' מפני שטר חוב של גלות שלא רצה להיות בכלל כי גר יהיה זרעך, ולקמן פפ"ד הגי' גם בדפוסי' וכי"א ב' רק מפני שטר חוב, ובפי' ב"ר כי"ט וכי"א מלשון אחר גורס ומפרש ר' יהושע אמר מפני הבשת שהיו בניו ממזרים ר' אומר מפני שטר חוב שנגזר (שגזר) על זקנו (אברהם אבינו זקנו) ידוע תדע, ובשכל טוב צד 206 וילך אל ארץ וכו' ר' א ל י ע ז ר אומר מפני שטר חוב שהרי מכר בכורתו וחלקו בארץ וכו' מפני יעקב אחיו ר' יהושע בן לוי אומר מפני ה ב ו ש ה שראה את יעקב אחיו מעושר בבנים הגונים ובנות הגונות וכל טוב, ובפירש"י עה"ת מפני יעקב אחיו מפני שטר חוב של גזירת כי גר יהיה זרעך המוטל על זרעו של יצחק אמר אלך לי מכאן אין לי חלק לא במתנה שנתנה לו הארץ הזאת ולא בפרעון השטר ומפני ה ב ו ש ה שמכר בכורתו, ובכי"ל כתוב כאן מפני בושה והגהתי ה ב ו ש ה וכ"ה גם בכי"ל לקמן פפ"ד ועח"נ, ובמדרש קהלת שם וישב ביום ההוא עשו לדרכו שעירה ר' אלעזר ו ר' ש מ ו א ל ב ר נ ח מ נ י ר' אלעזר אמר מפני שטר חוב ור' שמואל אמר מפני הבושה, ובמ' קהלת מ"ב שם ולמה שעירה וכו' ח ד אמר מפני שטר חוב ו ח ד אמר מפני הבושה ועיי"ש ועי"ע בפדר"א שם [ובמדרש ויסעו המועתק בילק' ר' קל"ג]: 6 תני וכו'. בספרי האזינו שם כי לא דבר רק הוא מכם אין לך דבר ריקם בתורה שאם תדרשנו שאין בו מתן שכר בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא תדע שכן שהרי אמרו למה נכתב ואחות לוטן תמנע ותמנע היתה פלגש לפי שאמרה אין אני כדי שאהיה לו לאשה אהיה לו ל פ ל ג ש וכל כך למה להודיעך ש ב ח ו של אברהם אבינו שהיו מלכים ושלטונים מתאוים לידבק בו והרי דברים ק"ו ומה עשו שאין בידו אלא מצוה אחת ש כ י ב ד את אביו היו מ ל כ י ם ו ש י ל ט ו נ י ם מתאוים לדבק בו עאכ"ו שהיו ר צ י ם לידבק ביעקב ה צ ד י ק שקיים את כל התורה כולה שנאמר ויעקב איש תם, ובספרי שלח שם שהיה יושב ודורש בהגדה של דופי לפני המקום אמר וכו' ולא היה לו לכתוב בתורה אלא ואחות לוטן תמנע וכו', ובסנהדרין שם עוד הדרש אחות לוטן תמנע מאי היא תמנע בת מלכים הות דכתיב אלוף לוטן אלוף תמנע וכל אלוף מלכותא בלא תאגא הוא בעיא לאגיורי באתה אצל אברהם יצחק ויעקב ולא קבלוה הלכה והיתה פלגש לאליפז בן עשו אמרה מוטב תהא שפחה לאומה זו ולא תהא גבירה לאומה אחרת נפק מינה עמלק וכו',

תמנע (שם שם כב) ותמנע היתה פילגש, אמרה הואיל ואיני כדיי להינשא לו לאשה אהיה לו שפחה, והרי דברים קל וחומר מה עשו הרשע שלא היה בידו אלא מצוה אחת על ידי שהיה מכבד אביו היו המלכים רצים להדבק בו על אחת כמה וכמה שרצים להידבק ביעקב שקיים כל התורה כולה:

כד) ואלה בני צבעון ואיה וענה וגו' תני האש והכלאים לא נבראו בששת ימי בראשית אבל עלו במחשבה להבראות. כלאים אימתי נבראו, בימי ענה הה"ד הוא ענה אשר מצא את הימים

4 תוספתא ברכות פ"ה (פ"ו), ירוש' ברכות פ"ח י"ב ג', פסחים נ"ד א':

1 ותמנע] וכ' ~ פת, וכתי' ~ אב | פילגש] פלגש פ, פילגש (פלגש ב) לאליפז גב, פלגש (פילגש א[1]) לאליפז בן עשו חאת, וגו' ד, ל' ו | ואני ו | כדיי] וג, כדי דח, כדאי פאבת, כדיית ד[1] | להינשא] וחגת, להנשא דפאב | אהיה] אהא דת | 2 שפחה] פואגב, לשפחה דת, לפלגש ח | והלא חא | דברים] הדברים דת | קל וחומר] ק"ו פא, ל' ת | מה] פאב, ומה ג, מה אם ד, ומה אם וחת | עשו ל' ו (והושלם בין השורות) | הרשע ל' א | היתה ו | על יד.. מכבד ת, על שהיה מכבד ח, שהיה מכבד ג, שכבד פב | 3 אביו] פ, את אביו דוהאגבת | היו ל' פב | מלכים ושלטונים פא[1], שלטונים ומלכים ב, מלכיות ושלטנות דו, ..ושלטונות ת, ..ושולטניות חג | רצים] והג, רוצים פבת, רוצין א, רוצות ד | להידבק והג | ° בו] לו ד | על אחת כמה וכמה (ע'א'כ'וכ' ד[1]) שיהיו רוצין להדבק באבינו יעקב הצדיק שקיים את כל.. כולה ד, על אחת.. שיהיו רוצים להידבק ביעקב אבינו הצדיק.. התורה כלה ח, על אחת.. רוצים להדבק ביעקב.. כולה ת, על אחת.. שיהו רצים להידבק באבינו יעקב הצדיק שעשה את כל התורה ו, על אחת.. שהיו רצין להידבק אצל יעקב הצדיק שעשה את כל התורה כולה ג, יעקב שקיים כל התורה (כל התורה כולה ב) על אחת כמה וכמה פב, יעקב (אבי' יעקב א[2]) שקיים כל התורה (את התורה א[2]) כלה עאכ"ו א | 4 אלה ח | איה וגב | וענה וגו'] וגו' דו, וענה פאגבת, וענה הוא ענה אשר מצא את הימים במדבר ח | תני (תאני א[1])] ד[1]פוחאגב, ואלה בני צבעון ואיה וענה מה ראה הכתוב לכתוב ענה ענה תרי זמני תרי נגהו לעולם חד הוא אלא שבא צבעון על אמו והולידה ענה ונעשה בן ענה ובן צבעון ובן שעיר מכל מקום חד הוא ~ ד, מה ראה הכת'.. תרי ניגהו.. מכל מקום אחד הוא ~ ת | בששת] בו' ד[1]א[2], מששת ו | 5 אבל] אלא פהאגב | להיבראות וח, לבראות ג, להברא פב | אימת א[1] | * נבראו דהא[1]כת] נבראת לג, נברא פא[2] | ענה אשר ל' ת |

ובבי"פ וכי"כ הגי' ותמנע היתה פלגש להודיע שבחו של אברהם וכו' ול"ג שם תני רשב"י מה לי וכו', ובלק"ט הובא ותמנע היתה פילגש לאליפז תני ר' שמעון בן יוחי להודיע שבחו של ביתו של אברהם אבינו שהיו מלכים ושלטונים רצים להתדבק בו מה היה לוטן היה אחד מן השולטנות שנאמר אלוף לוטן וכתיב ואחות לוטן תמנע ותמנע היתה פילגש לאליפז אמרה הואיל ואיני כדאי להנשא לו לאשה אהיה לו לשפחה והרי דברים וכו' ומה אם עשו שלא היה וכו' על ידי שהיה מכבד את אביו היו מלכיות ושלטונות רוצות להדבק בו על אחת וכו' שיהו רוצות להדבק באבינו יעקב הצדיק, ובשכל טוב שם וממדרש רבותינו וכו' דתני ר' שמעון בן יוחאי מה לי לדרוש ותמנע היתה פילגש לאליפז אלא להודיע שבחו של אברהם כמה מלכות ושלטונות היו רוצות להדבק בו לוטן זה היה אחד מהשלטונים דכתיב אלוף לוטן אלוף שובל וכתיב ואחות וכו' וה"א היתה פילגש לאליפז אמרה וכו' אהיה לו פילגש והלא דברים וכו' ומה אם עשו הרשע שלא היתה בידו מצות אלא כיבוד אב רוצין הכל להדבק בו יעקב שקיים כל התורה כולה על אחת כמה וכמה ועח"נ: לפני מאמר זה נוסף בכי"ח בקצת שינוי משבת פ"ה א' ואלה בני שעיר החורי יושבי הארץ וכי הם יושבים בארץ וכולי עלמא ברקיע אלא שהיו בקיאים בארץ ואומרים מלא קנה זה להאנים מלא קנה זה לגפנים מלא קנה זה לזיתים, והוספות שנמצאו בכי"ח ממקורות שונים עי' גם במ"י לעיל צד 11 צד 97 וצד 198 ועוד בפע"ב פע"ג ופע"ד, ובדפ"ר מתחיל המאמר לנכון ואלה בני צבעון ואיה וגו' תני האש וכו' ובד"ו הוסיפו אחרי המלות ואיה וגו' ואלה בני צבעון ואיה וענה מה ראה הכתוב לכתוב וכו' [ובעין זה בכי"ת] ועח"נ ובמ"י לעיל צד 991 בד"ה רב אמר וכו', וביפ"ת האריך לפרש הוספה זו המאוחרת ומשובשת, ובמקרא כתוב ואיה וענה ובדה"א א' מ' כתוב איה וענה וכן הגי' כאן בכי"ו וכי"ג וכי"כ איה ועי' במפרשי התורה ועי"ע בתנ"ך הוצ' גינצבורג: תני האש וכו'. המאמרים מכאן עד סוף הפרשה נסדרו בשינויים שונים בירוש' ברכות שם על המשנה בית שמאי אומרי' שברא מאור האש וכו', ובכי"ו קיטע כל המאמרים עד סופן ואלה בני צבעון איה וגו' (וביני שיטי כתוב תני) האש והכלאים וכו' במחשבה להיבראות גרש מפני ששבת האור כל אותו היום (ועל הסגנון גרש בכי"ו עי' במ"י לעיל צד 956), ולשון הברייתא בתוספתא שם האש והכלאים אינן מששת ימי בראשית אבל חשובין מששת ימי בראשית וכו', ובירוש' ברכות שם האש והכלאים אף על פי שלא נבראו מששת ימי בראשית אבל עלו במחשבה מששת ימי בראשית (ובירוש' ברכות ד' מגנצא תני האש וכו' נבראו בששת וכו'), ושם הכלאים ובני צבעון ואיה וענה הוא ענה אשר מצא וכו' אינו המשך הברייתא אלא טעמו. כמו בב"ר כאן אימתי נבראו בימי ענה וכו' ואין צ"ל שם ועי' בפי' מהרז"ו, ובמה"ג עמו' 543 הועתק הוא ענה אשר מצא את הימים ת"ר האש והכלאים אע"פ שלא נבראו מששת ימי בראשית כבר עלו במחשבה מששת ימי בראשית כלאים אימתי התחילו על הארץ בימי ענה הה"ד אשר מצא וכו', ובשכל טוב צד 209 תני האש והכלאים לא נבראו בששת ימי בראשית אבל עלו במחשבה להבראם אימת נבראו בימי ענה וכו', ובפסחים שם בסוגיא ואור במוצאי שבת איברי והא תניא עשרה דברים נבראו בערב שבת בין השמשות וכו' ר' נחמיה אומר משום אביו אף האור והפרד (ופירש"י והפרד אין כל חדש תחת השמש ופרד ראשון נברא מן הארץ ולא בא מן הכלאים) וכו' לא קשיא הא באור דידן הא באור דגיהנם אור דגיהנם במוצאי שבת אור דגיהנם בערב שבת וכו' ואור דידן במחשבה עלה ליבראות בע"ש ולא נברא עד מוצאי שבת דתניא ר' יוסי אומר שני דברים עלו במחשבה ליבראות בע"ש ולא נבראו עד מוצאי שבת ובמוצאי שבת נתן הקב"ה דיעה באדם הראשון מעין דוגמא של מעלה והביא שני אבנים וטחנן זו בזו ויצא מהן אור והביא שתי בהמות והרכיב זו בזו ויצא מהם פרד רבן שמעון בן גמליאל אומר פרד בימי ענה היה שנאמר הוא ענה אשר מצא את הימים במדבר דורשי חמורות היו אומרים ענה פסול היה לפיכך הביא פסול לעולם וכו' ועי' בד"ס ובמ"י לעיל

במדבר, ר' סימון אמר המיונים, רבנין אמ' הימיסו, אמר ר' יונה כל שאזניו דקות אמו סוסה ואביו חמור. אזניו גדולות אמו חמורה ואביו סוס. ר' מנא הוה מפקד לאלין דבית נשיאה והוון זבנין מן אלין דאודניהון דקיקין. מפני שאמן סוסה ואביהן חמור. מה עשה הביא חמורה וזיווג לה סוס ויצאה ממנה פרדה, אמר לו הקב"ה אני לא בראתי דבר שהזק ואתה בראת דבר הזק חייך אני בורא לך דבר הזק,

1 ילקוט כס, ימוש' כלאים פ"ח ל"ה ג', ועי' חולין ע"ט ס':

1 במדבר] וגו' ח, ל' פב | ר' סימון] ימים ר' סימון פב, ר' שמעון א'ג, ר"ש א³, ר' יהודה בר' (ביר' ת) סימון דת | המיונים] המיונס כ, המיונס ד"א, יה המיונס פ, הוא המיונס ת, ל' ג | רבנין] א'ג, רבנן דפא'כת | הימיסו פא'כ, הימיסי ג, המיסותי א²א⁰, המיסו חציו חמור וחציו סוס ואלו הן הסימנין (הסימן ת) דת | חונא א³ | דקות] פחאי, רקות גכ, קטנות דת | סוסיא פאגבי | 2 אזניו] ושאזניו י, וכל שאזניו חג, ל' דת | גדולות ד¹, גדולה ת | חמורתה ת, יתא א | מנה] ח, מנא דת, מונא פאכ, מינה ג, חנינא י | מפקיד פגת | לאלין] ת, לאילין דפחאגי | דבי | והוון] והוו פבי, דהוון ג, יהוון ח, ויהון דא', ל' ת | אלין] א'כת, אילין דחי, אילן פא²ג | דאודניהון פאגבי | דקיקין דפהאגתי] רקיקין כ, דקדיקין ל | סוסיא פאבי, סוסיה ח | עשה] חגעי, ~ ענה דפאכת | חמורתא א | וזיווג] אגב, ווזוג שי, וזיוג דפתע | * לה סוס חעש] לה זוו ל, לה סוס זכר דת, לסוס פגבי, לסוסים א | ויצתה חי, ויצאת ת, יצאת ד, ויצא פאגבעש | ממנה] חגעש, ממנו ד, מהן פבי, מהם א, פרדה ת | 4 פרדה] פירדה ג, מביניהם ת | לו ל' א'י | לא בראתי אני כ, אני לא בראתי בעולמי י | הזק] פ, היזק דאגכת, היזק בעולם ח, המזיק ע | ואתה — הזק] ואתה.. של היזק (הזק ת) דחא'א²גת, ל' פא²כע | אני] פ, שאני דחאכתע | הזק] של הזק פ, של היזק דחאכת, המזיק ע |

צד 991: 1 המיונים. פירדים, ור' סימון דורש הימים לשון נופל על לשון המיונים והוא הקבון מן המיונס[1]) כמו שהגי' בדפוסי' ובכי"א א' וב', ורבנין דרשי הימים קרי ביה הימים[2]) ומל"י הימיכו חצי (ועי' לעיל צד 26) חיות שחצין סוס וחצין חמור, וכדברי ר"ס ורבנין אמרו כה עשה הביא חמורה וזיוג לה סוס ויצאה ממנה פירדה, ובתר"י א' האגדה הוא ענה דארבע ית ערדייא (וצ"ל ערדייא) עם אתני ולזמן אשכח ית כודנייתא די נפקו מנהון וכו' ועי' זקס בייטרעגע ח"א צד 23 ובעמת"ל ע' המיונס ועי' המיכו ובמ"ח ח"ג צד 386 ח"י צד 75 וחלק מ"ג צד 638 ובאגה"א ח"ג צד 183, ובירושלמי שם מהו יימים ר' יהודה בן סימון אומר המיונס ורבנן אמרין היימים חציו סוס וחציו חמור ואילו הן הסימנין א"ר יהודה כל שאזניו קטנות אמו סוס ואביו חמור גדולות אמו חמורה ואביו סוס, (ובדפמ"ג מהו ימים ר' יהודה בר סימון אמר וכו' ורבנן אמרי הימיכו[3]) וכו', ובכי"ר (בציוני רא"מ לונץ בד' ירושלם) מהו היימים ר' יהודה בן סימון אומר וכו' ורבנן אמרין הימיכו וכו' כל שאזניו קטנות אמו סוכה וכל שאזניו גדולות וכו') ועי' בתו"ג, ובירוש' כלאים שם ואלו הן הסימנין אמר ר' יונה כל שאזניו קטנות אמו סוסה ואביו חמור גדולות וכו', ובחולין שם רברבן אודניה וזוטרא גנובתיה בר חמרא זוטרן אודניה ורבה גנובתיה בר סוסיא, ועוד שם עבי קליה בר חמרא צניף קליה בר סוסיא ועי' לעיזאהן צאאלאגיע וכו' צד 144 וצד 370: 2 הוה מפקד וכו'. היה מצוה לאנשי בית הנשיא כלו' לעבדיו והיו קונים מאלו שאזניהם דקות שהן הסימן שזה הפרד אמו סוסה והוא טוב מהפרד שאמו חמורה, ובירוש' ברכות שם ר' מנא מפקד לאילין דנשיאה אין בעיתון מיזבון מוליון תהון זבנין אילין דאודניהון דקיקין שאמו סוסה ואביו חמור (ובד' מגנצא ר' מנא וכו' לאילין דבי נשיאה אין וכו' מלוון תהוון וכו' שאמו סוסיא וכו'), ובירוש' כלאים ר' מנא וכו' לאילין דר' יודן נשיאה אין וכו' מולוון אתון זבנין לו אזניהון דקיקין שאמו סוכה וכו', וכן הובא כאן בפי' ב"ר בדפ"ר אין בעיתין מוליין מולאו' תהוון זבנין מן דאודניהון דקיקין וכו': 3 מה עשה. ענה, וכן הגי' בספרים שציינתי, והמאמר הועתק בערוך ע' חברבר, ובמה"ג שם הגי' ג"כ מה עשה הביא חמורה וזיוג לה סוס ויצא ממנה פרדה, אכן בשכל טוב צד 209 הגי' והביא סוסיא וזיוג לה חמור ויצאה ממנה פרידה, וכן בפירש"י עה"ת את הימים פרדים הרביע חמור על סוס נקבה וילדה פרד, ובלק"ט הוא ענה אשר מצא את הימים במדבר והם הפרדים בריה חדשה מן הכלאים מן הסוס הנקבה ומן החמור, ובירוש' ברכות מה עשה צבעון וענה זימן חמורה והעלה עליה סוס זכר ויצא מהן פרדה, וכ"ה שם בדפמ"ג ובילקוט קונדרים אחרון סי' ק"ד מה עשה צבעון וענה וכו', ובכי"ר שם מה עשה ענה וכו', (ובדפוסי' הגי' ג"כ סוס זכר, ובכי"ל כתוב זוז והגהתי): 4 אמר לו הקב"ה וכו'. קשה להתאים זה הדרש עם הברייתא שלפנינו הכלאים והאש וכו' עלו במחשבה להבראות דמשמע שענה שמצא את הימים כשהביא חמורה וכו' קיים רצון הבורא וכמו שדרשו בענין האש שהקב"ה זימן לאדה"ר שני רעפים וכו' וכדברי ר' יוסי בברייתא בפסחים שם שהעתקתי נתן הקב"ה דיעה באדה"ר מעין דוגמא של מעלה והביא שני אבנים וכו' ויצא מהן אור והביא שתי בהמות והרכיב זו בזו ויצא מהם פרד וגם רשב"ג שאומר פרד בימי ענה היה וכו' לא הזכיר שפרד דבר של היזק הוא, ואולי הדרש כדעת דורשי חמורות שהיו אומרים ענה פסול הביא פסול לעולם ועי' גם ביפ"ת [שכתב כן, ואפשר שטעם הדרש כמו שדרש תנא דבי ר' ישמעאל על הכתוב כי יפול הנופל, בשבת ל"ב א', ראוי זה ליפול מששת ימי בראשית וכו' אלא שמגלגלין זכות על ידי זכאי וחובה על ידי חייב, ועי' גם הדרש על הכתוב מרשעים יצא רשע במכילתא משפטים פ"ד ובמכות י' ב' ולקמן פפ"ד סי' כ', וכן כאן עלו הכלאים במחשבה להבראות ויצאו לפועל על ידי ענה ונתגלגל החוב על ידו] והכינא נחש בל"י ועי' לעיל צד 743, ובדפ"ר הגי' עכנא ובד"ו תבינא (והוגה במ"כ חכינא) וגם בערוך הגי' חבינה (תויגא) ועי' בערוך הש' שם, ובכי"ל כתוב לחרדין והגהתי לחרדון[4]), והורור (חברבר) מין נחש שיוצא משניהם ונקרא חברבר על שם חברבורותיו, וברד"ק שרש כח הובא בשם ר' יונה בערבי נקרא כח חרדון והוא ממין הצב, ובספרא שמיני פרשה ה' ז' צב זה הצב למינהו לרבות מינים של צב חברבר ובן הנפילים וכו', ובמה"ג עמו' 545 הועתק אמ' הקב"ה אני לא בראתי הזק בעולם ואתה בראת הזק (דבר הזק) חייך שאני בורא לך דבר הזק הביא חכינה (חכינא) וזיוג לה חרדון ויצא ממנה הברבר, ובשכל טוב שם אמר הקב"ה אני לא בראתי בריה של היזק ואתה הבאת לעולם חייך אף אני בורא בריה של היזק הביא בגזירתו חכינה ונזדווג לה חרדון ויצא ממנה חברבר, ובירוש' ברכות שם אמר הב"ה להם אתם הבאתם לעולם דבר שהוא מזיקן אף אני מביא על אותו האיש דבר

[1]) ἡμίονος, Maulesel, Maultier. [2]) הֵימִים. [3]) הֵימֵיסו. [4]) Hardaun, eine grosse Eidechsenart.

53a מה עשה הביא חכינה ווייג להרדון יצא ממנה חירור, מעולם לא נישך אדם חוורור וחיה, שבעטתו פרדה וחיה, על מכת פרדה לבנה: האיש ר׳ לוי (אמר) בשם בר נזירא ל״ו שעות שימשה אותה האורה י״ב שלערב שבת וי״ב שללילי שבת וי״ב שלשבת, כיון ששקעה חמה בלילי שבת ביקש הקב״ה לגנוז את האורה וחלק כבוד לשבת הה״ד ויברך אלהים את יום השביעי וגו׳ (בראשית ב ג) במה בירכו באורה, כיון ששקעה חמה בלילי שבת המתינה אורה משמשת, התחילו הכל מקלסין

1 ירוש׳ יומא פ״ח מ״ה נ׳, ועי׳ חולין ז׳ ב׳, יומא פ״ט א׳: 2 ירוש׳ ברכות שם, לעיל לד 88 וש״נ:

1 * מה עשה דחגת] ~ הקב״ה פאב, ל׳ לע | חכינה] חגי, חכינא א[2]כת, חכינ׳ ש, חכינה ע, חכינא ד, חוינא ע[0], הסינא פ, עכנא ד[1]א[1] | וזיווג אב, וזווג י, וזיווגה חג, ווזוגה ש | * להרדון האגעשי] לחרדין ל, לחדרון פ, לחררין כ, לה חרדון ד, לה חורירון ד[1], חרדון ת | ויצא פהאגבעשי, ויצאת דת | * ממנה חגע] ממנו ל, מהן פא[2]בי, מהם דא[1]ת | חורור] ד[1], חברבר דפהאגבתעשי | ומעולם הא[1]א[02] | לא נשך — וחיה] לא נשך.. חברבר וחיה ע, לא אמר אדם שנשכו חברבר וחיה האגבי, לא אמר.. שנשכו כלב שוטה וחיה חברבר (חורור ד[1]) וחיה דת, לא חיה אדם מנשיכת חברבר פ | שבעטתו — וחיה] אגבע, ושבעטתו.. וחיה ח, מעולם לא אמר אדם שבעטתו פרדה לבנה וחיה י, פרדה לבנה וחיה דת, ומבעיטת פרידה לבנה פ | 2 * על מכת — לבנה ע] ועל מכת.. לבנה חג, על מנת.. לבנה ל, ובפרדה לבנה א, ל׳ דפכתי | ר׳] ל׳ פ | אמר ל׳ דפאגכ | בשם ל׳ פאב | בר נזירא] פאגב, ר׳ נזירא דת | ל״ו] ד[1], שלשים (שלושים ת) וששה פהא[1]גכת, ל׳ וששה א[3], שלשים וששה ד | שימשה] האגת, שמשה דפא[2]כ | 3 האורה] פגת, אורה הא, האור ד | שתים עשרה חג, שנים עשר ת | ושתים עשרה חג, ושנים עשר ת | * שללילי דחג] שלילי ל, שליל ת | ושתים עשרה חג | שליום שבת ת | כיון] ח, וכיון דגת | בליל ת | ביקש] ת, בקש דחג | 4 וגו׳] נ, ויקדש אותו ח, ל׳ דת | 5 בירכו] ת, ברכו דחג | וכיון דחגת | המתינה] ח, והמתינה ד[1], התחילה גת, והתחילה ד | האורה ת | מקלסין] הגת, מקלסי׳ ד[1], ־ים ד |

שהוא מזיקו מה עשה הב״ה זימן חכינא והעלה עליה חרדון ויצא ממנה חברבר, (ובדפמ״ג שם אמר להן הב״ה אתם וכו׳ דבר שהוא מזיק וכו׳ הביא חכינא וכו׳ ובילקוט שם אמ׳ הב״ה אתם וכו׳ ד ב ר ה י ז ק וכו׳, ובבי״ר שם אמר הקב״ה לו אתה הבאתה לעולם דבר שהוא מזיקו חייך שאני מביא לאותו האיש וכו׳ זימן וכו׳ ויצא ממנה ח ו ר ו ר) ובפי׳ מהרש״ם מפרש הרדון צב חברבר ערוד קרוי בגמ׳ דילן, וכן בחולין קכ״ז א׳ ת״ר הצב למינהו להביא ערוד וכן (וצ״ל ובן) הנפילים וכו׳ (ובערוך ע׳ בן נפיל א׳ הגי׳ ת״ר הצב זה הצב למינהו להביא חברבר ובן הנפילין וכו׳) ועוד שם א״ר הונא בר תורתא פעם אחת הלכתי לוועד וראיתי נחש שהוא כרוך על הצב לימים יצא ערוד מביניהם וכשבאתי לפני ר׳ שמעון החסיד אמר לי אמר הקב״ה הם הביאו בריה שלא בראתי בעולמי אף אני אביא עליהם בריה שלא בראתי בעולמי וכו׳ ועי׳ בשט״מ שם, ובירוש׳ ברכות פ״ה ט׳ א׳ אמרין (אמרו) עליו על ר׳ חנינא בן דוסא שהיה עומד ומתפלל ובא ח ב ר ב ר והכישו וכו׳ אמרו אי לו לאדם שנשכו חברבר וכו׳, ובתוספתא ברכות פ״ג אמרו עליו וכו׳ נשכו ע ר ו ד וכו׳ אמרו אוי לו (אי לו) לאדם שנשכו ערוד ועי׳ ברכות ל״ג א׳ ובערוך ע׳ ערוד א׳ וב׳ וגעזעניוס־בוהל ע׳ ערוד וע׳ פרא, וערוד שהוא חברבר בהאגדה שלפנינו מפרש בשט״מ שם שצריך לנקדו ערוד[1]), ובמה״ג נקוד בהמאמרים מחולין וברכות שם ערוד[2]) וכן בפי׳ מהרש״ם בירוש׳ ברכות פ״ה חברבר בגמ׳ דילן קרוי ע ר ו ו ד ומן הנחש והצב בא שנזקקין זה עם זה ויצא משניהם ע ר ו ו ד וכו׳ ועי׳ במאמרי רא״ח לעף בספר היובל לכבוד רא״א הרכבי צד 52 ובמ״ע צייטשריפט פיר אססיריאלאגיע חלק כ״ו צד 136 וצד 145: 1 לא נשך וכו׳. שבעטתו וכו׳ כ״ה בכי״ל ובערוך ע׳ חברבר, והלשון מגומגם ונר׳ שצ״ל מעולם לא א מ ר א ד ם ש נ ש כ ו וכו׳ שבעטתו וכו׳ כגי׳ רוב הספרים או שצ״ל לא נשך אדם וכו׳ ולא ב ע ט ת ו וכו׳ כפי הגי׳ במה״ג מעולם לא נשך אדם חברבר וחיה ולא בעטתו פרדה לבנה וחיה, ובסוף המאמר כתוב בכי״ל על מ נ ת פרדה לבנה והגהתי כגי׳ הערוך שם על מ כ ת פרדה לבנה והגי׳ בכי״ת ובכי״ג ועל מכת וכו׳, וטעם הגי׳ כדאיתא בחולין ז׳ ב׳ א״ר יהושע בן לוי למה נקרא שמן ימים שאימתם מוטלת על הבריות דא״ר חנינא מימי לא שאלני אדם על מכת פרדה לבנה וחיה והא קחזינא דחיי אימא ותיית וכו׳, וכן ביומא שם על מכת פרדה לבנה, ואולי טעם הגי׳ בכי״ל על מנת כמו ובלבד וכדאיתא בירוש׳ ברכות פ״ח מימיו לא אמר לך אדם שעקצו חברבר וחיה נשכו כלב שוטה וחיה שבעטתו פרדה וחיה ובלבד פרדה לבנה (ובדפמ״ג מימיך לא אמ׳ לך וכו׳ ובילקוט שם אל יאמר לך וכו׳ שנשכו וכו׳, ובבי״ר לעולם על יאמר לך שעקצו ח ו ר ו ר וחיה שנשכו כלב וכו׳), ובירוש׳ יומא שם על המשנה מי שנשכו כלב שוטה וכו׳ אל יאמר לך אדם שנשכו כלב שוטה וחיה שעקצו ח ו ו ר ב ר וחיה שבעטתו פירדה וחיה ובלבד פרדה לבנה, וכן טעם הגי׳ בכי״א א׳ וב׳ ובפרדה לבנה (וכהגי׳ בירושלמי שם איתא גם בדפוסי׳ שנשכו כלב שוטה וחיה ועח״ג), ובפי׳ ב״ר הובא מעולם לא אמר אדם וכו׳ ובלבד שהיא פרדה לבנה: 2 האיש וכו׳. המאמרים מכאן עד סוף הפרשה נסדרו לעיל בפי״א בסדר אחר קצת לפי הענין שם ועיי״ש בח״נ ובמ״י, ובזה הסדר נסדרו גם לעיל בפי״ב, ושם המאמרים מקוטעים בכי״ל וכי״ת וכי״א ב׳ וכי״כ ועיי״ש צד 103, וכאן המאמרים בשלימותם בכי״ל וגם בדפוסי׳ ובכי״ת וכי״ג [וכי״ת], ובכי״פ קוטע האיש לוי בר נזירא א׳ שלשים ושש שעות שמשה אותה האורה ו כ ו ׳ ב פ ר ש ת י ״ א עד ששבת, ובכי״א א׳ האיש ר׳ לוי בר נזירא אמר שלשים ושש שעות שימשה אותה אורה ו כ ו ׳ כ ד כ ת י ׳ ב פ ר ש ת י ״ א ו כ ו ׳ ע ד מפני ששבת האור כל אותו היום, ובכי״א ב׳ האיש ר׳ לוי בר נזירא אמ׳ ל׳ ושש שעות שמשה אותה אורה ו כ ו ׳ ב פ ר ׳ י ׳ ע ד מפני ששבת האור כל אותו היום (ועי׳ במ״י לעיל צד 104); ובכי״כ האיש ר׳ לוי בר נזירא שלשים ושש שעות שמשה אותה ו כ ו ׳ כ ד כ ת י ׳ ב פ ר ש ׳ י ״ א ע ד מפני ששבת האור כל אותו היום, ובשכל טוב שם הועתק באיזה שינוים והוספות ר׳ לוי אומר שלשים וששה שעות שימשה אורה בלי הפסק י״ב של ערב שבת וכו׳ וי״ב של י ו ם שבת וכיון ששקעה החמה בלילי שבת בראשית בקשה האורה להיגנז וחלק הקב״ה וכו׳ שנאמר וכו׳ במה ברכו באורה המתינה האורה והיתה משמשת והולכת התחילו הכל מקלסין וכו׳ וכיון ששקעה החמה במוצאי שבת התחיל החשך וכו׳ ונתיירא אדם הראשון ואמר זהו

1) עָרוֹד. 2) עֲרָוֹד.

להקב"ה ההד תחת כל השמים ישרהו (איוב לז ג) מפני מה ואורו על כנפות הארץ (שם שם), כיון ששקעה חמה במוצאי שבת התחיל החושך ממשמש ובא, נתירא אדם וא' אך חשך ישופני (תהלים קלט יא) אותו שכת' בו הוא ישופך ראש (בראשית ג טו) בא להזדווג לי, זימן לו הקב"ה שני רעפים והקישן זה לזה ויצאה האור ובירך עליה הה"ד ולילה אור בעדיני (תהלים שם שם) לילה אור בעדיני, אתיה כדשמואל דאמר שמואל מפני מה מברכין על האור במוצאי שבת מפני שהיא תחילת ברייתה, ר' הונא בשם ר' אבהו בשם ר' יוחנן אף מוצאי יום הכיפורים מברכין עליו מפני ששבת האור כל היום:

פרשה פג

א לו לא) ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום וגו'. ר' יצחק פתח אלונים מבשן עשו משוטיך וגו' (יחזקאל כז ו) אמר ר' יצחק נמשלו אומות העולם בספינה מה ספינה

א ילקוט כ' ק"מ, ילק' יחזקאל כ' שס"ז, ילק' דה"י כ' אלף ע"ג, ועי' ספרי האזינו פי' ש"ט, חולין כ"ו ב', תמוס רנח סל"ז:

1 * כנפות הארץ דחגת] כנפו הארץ ד[1]. כנפי ארץ ל | 2 וכיון דחגת | חמה] החמה ח. האורה ג | נתיירא ג. ונתירא ת. ונתיירא דח | אדם הראשון דחגת | וא' — ישופני] ואמר.. חושך ישופני ח. ואומר.. חשך ישופני ד. ואומר.. ישופני ולילה אור בעדני ת. ל' ג | 3 אותו — לי] אמ' תאמר אותו.. להיזדווג לי ג. תאמר אותו שכת'.. ראש ואתה תשופנו עקב בא להזדווג לי ח. ל' דת | זימן — הקב"ה] מה עשה לו הקב"ה זימן ד. מה עשה הקב"ה זימן לו ת. מה.. הקב"ה אמ' ר' לוי זימן לו ח. מה.. הקב"ה א"ר לוי זימן לו הקב"ה ג | 4 ב' ד[1] | זה כזה גת | ויצתה ח. ויצאת ת. ויצא ג | האורה ג. האור מהם ת | עליה] ח. עליו ג. עליהן ד. עליהם ת | בעדני דחגת | לילה — בעדיני ל' דחגת | 5 אתיא דחגת | דאמר שמואל] חג. ל' דת | מברכין] הגע. מברכי' ד[1]. יום דת | האור] חע. הנר דגת | מפני שהיא — ברייתה] ע. מפני.. תחלת ברייתה ח. מפני שהוא.. ברייתו ג. הואיל ותחלת ברייתו ד. הואיל.. בריתו במוצאי שבת ת | 6 ר' הונא] גת. רב הונא ד. רב הונה ע | בשם ר' אבהו] ג. ל' דתע | במוצאי ח | הכיפורים] ח. הכפורים דגתע | 7 כל] ע. ~ אותו דהאגבת | א * בארץ — וגו' א[1] בארץ אדום חא[2]גבתי. וגו' לדו. ל' פי (דה"י) | 9 מבשן ל' ד[1] | עשו — וגו'] עשו משוטיך דאגבתי. עשו משוטייך ח. היו משוטיך ד[1]. עשו וגו' פ. וגו' ן | מושלו משל לאומות ת | כספינה פי. לספינה אע. בספינה זו ג. כספינה זו י (יחזקאל) | הספינה הזו י (שם). הספינה אב. ספינה פע |

שנאמר לי ואתה תשופנו עקב שבא להזדווג שנאמר ואומר אך חשך ישופני מה עשה לו הקב"ה זימן לו וכו' והקישן זה לזה ויצאת האור פתח ובירך ברוך בורא מאורי האש וזש"ה ולילה אור בעדני אתיא כדשמואל דאמר מברכין על האור במוצאי שבת שהיא וכו' רב הונא אמר אף ביום הכיפורים מברכין עליו ובאור ששבת כל אותו היום, ולשון המאמרים בירוש' ברכות שם ר' לוי בשם ר' בזירה (בדפמ"ג בשם ר' גזירא, ובכי"ר בשם בר נזירה) שלשים ושש שעות שימשה אותה (בדפמ"ג ל"ו שעות שמשה) האורה שנבראת ביום הראשון שתים עשרה בערב שבת ושתים עשרה בלילי שבת ושתים עשרה בשבת (בדפמ"ג י"ב בע"ש וי"ב בליל שבת וי"ב בשבת) והיה אדם הראשון מביט בה מסוף העולם ועד סופו (בכי"ר והיה אדם מביט וצופה בה וכו') כיון שלא פסקה האורה התחיל כל העולם כולו משורר שנ' תחת כל השמים וכו' למי (בדפמ"ג לכה) שאורו על כנפות הארץ כיון שיצת שבת התחיל משמש החושך ובא (בדפמ"ג כיון שיצתה שבת התחיל ממשמש חשך ובא, ובכי"ר כיון שיצא שבת התחיל החושך משמש ובא) ונתיירא (נתירא) אדם ואמר אלו הוא שכת' בו הוא ישופך ראש ואתה תשופנו עקב (אי לו זה שכתו' בו הוא ישופך ראש וגו', ובכי"ר אילו שמא אותו שכ' בו הוא ישופך וכו') שמא בא לנשכני ואמר (בדפמ"ג ואומר) אך חשך ישופני אמר ר' לוי באותה השעה (בדפמ"ג שעה) זימן לו הקב"ה שני רעפין והקישן זה לזה ויצא מהן האור (בדפמ"ג שני רעפים וכו' ויצא מהן אור) הה"ד ולילה אור בעדני ובירך עליה (בדפמ"ג עליו) בורא מאורי האש שמואל אמר לפיכך מברכין על האש במוצאי שבתות שהיא (בכי"ר מברכין עליו מוצאי שבת מפני שהיא) תחילת ברייתה רב הונא בשם ר' אבהו בשם ר' יוחנן אף במוצאי יום הכיפורים מברך (בכי"ר מברכים) עליה שכבר שבת האור כל אותו היום ועי"ע באהבת ציון וירושלים לירוש' ברכות שם [והפסוק אך חשך ישופני נדרש כאן על אדה"ר וכן כל אותו המזמור, ועי' במ"י לעיל צד 137 אות 10 ועי' גם פסחים ב' ב'], וכאן גם הגי' בכי"ל וכן בכי"ג ר' הונא בשם ר' אבהו וכו' ולעיל צד 90 הגי' רב הונא בשם רב ר' אבהו בשם ר' יוחנן וכו', נעי' בח"נ שם, ובבבלי פסחים נ"ג ב' איתא אמר רב יהודה אמר שמואל אין מברכין על האור אלא במוצאי שבת הואיל ותחילת ברייתו הוא וכו' (וכן הגי' בדפוסי' כאן הואיל ותהלת ברייתו), ושם נ"ד א' דאמר ר' בנימין בר יפת אמר ר' יוחנן מברכין על האור בין במוצאי שבת בין במוצאי יום הכפורים וכו' מיתיבי אין מברכין על האור אלא במוצאי שבת הואיל ותחילת ברייתו הוא וכו' כאן באור ששבת וכו' ועי' במ"י לעיל שם בר"ה בשם רב וכו':

פרשה פג. בדפ"ר נסמן פפ"א, ובמקרא כאן פרשה פתוחה: 8 ר' יצחק פתח וכו'. וכן סגנון הפתיחות לעיל צד 365 וצד 715 ר"י פתח וכו' אמר ר"י וכו' ועוד בפתיחות רבות לעיל ר' פלוני פתח וכו' אמר ר' פלוני וכו', ובכי"ל יש לקרות בספינה או כספינה ונכונה הגי' בספינה וכ"ה גם בדפ"ר וד"ו וכי"ו [וכי"ת] וכמו לעיל צד 17 וצד 744 שנמשלה במים וכו' ועי' במ"י שם, ועת"נ ובערוך ע' הגן ד', והדרש בהפתיחה שלפנינו נר' מקוטע, ולשון הפסוקים בהקינה על צור ביחזקאל שם ברושים משניר בנו לך את כל לחתים ארז מלבנון לקחו לעשות תרן עליך אלונים מבשן עשו משוטיך קרשך עשו שן בת אשורים מאיי כתיים שש ברקמה ממצרים היה מפרשך להיות לך לנס וכו', ובפי' ב"ר כי"מ וכי"א מל"א גורס ומפרש ר' יצחק פתח אלונים מבשן עשו משוטיך

זו עושים לה תורן ממקום אחר והוגנים ממקום אחר כך שמלה ממשרקה (בראשית לו לו) שאול מרחובות הנהר (שם שם לז) ואלה המלכים וגו׳:

נחלה מבהלת בראשונה (משלי כ כא) ואלה המלכים וגו׳, ואחריתה לא תבורך (שם שם) ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו (עובדיה א כא):

ב [ואלה המלכים וגו׳] אמר ר׳ אייבו קודם שיעמוד מלך בישראל נצב מלך באדום ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום לפני מלך מלך לבני ישראל, ר׳ יוסי בר׳ חנינה אמר מישאן

3 ילקוט כ׳ ק״מ, ילק משלי כ׳ תתקנ״ט, ילק׳ דס״י כ׳ תלף ע״ד, ילק׳ מכירי עובדיה ס׳ כ״ח, ילק׳ מכירי משלי כ׳ כ״ח: 5 ילקוט כ׳ ק״מ, ילק׳ דה״י שם, ילק׳ מכירי ישעיה י״ד י״ז:

1 עושי׳ ד[1]י, עושין פחאגכתעשי (שם) | * אחר פחנכי׳] אחד דוא[1]עש, זה ת, ל׳ ל | והוגים] ח, והוגניים ג, והוגנין דפאכתי (דה״י), זהוגני׳ י, הוגנין ו[1]י (יחזקאל), והוגין ע | * אחר דפחאגתעי] אחד לו | כך] וחגעי, ~ אומות העולם דפאכ, מכחישי השם ת | שאול] וחכעי, ושאול דפאגת | 2 הנהר] ~ חושם מארץ התימני י (שם) | ד״א ואלה ת | וגו׳ ל׳ | 3 נחלה] הה״ד ~ א[01], כת׳ ~ פ, כתי׳ ~ ח, כתו׳ ~ כ | מבהלת] ד[1]א[1], מבוהלת וחא[2]כתשי, מבחלת מ (משלי), מבוחלת דגמ (עובדיה) | בראשונה] בראשנה וגו׳ ן, בראשונה (בראשיתה ח) ואחריתה לא תבורך פחאכתי (משלי), בראשונה.. תברך מ, בראש׳ ואחר׳ לא תברך ג | ואלה — וגו׳] ואלה (אלה י) המלכים פימ (משלי), דכתיב ואלה המלכים אשר מלכו באדום לפני מלוך מלך בישראל י (שם), נחלה מבהלת (מבוהלת ואכ) בראשונה (ברא׳ ן) ואלה (שנאמר ואלה א) המלכים דוא[1]א[02]כ, נחלה מבוהלת ואלה המלכים ת, נחלה מבוהלת בראשיתה ואלה המלכים אשר מלכו וגו׳ ח, נחלה מבוחלת בראשונה ואלה.. מלכו בארץ אדום מ (עובדיה), ל׳ גי (דה״י) | ואחריתה — תבורך ל׳ גי (שם) | 4 ועלו] שנא׳ ~ חא[1]א[02], וכתיב ~ י (משלי) | מושעים ד[1] | * בהר — עשו חאתי] בהר.. לשפט וגו׳ פ, בהר ציון דגמ (עובדיה), לשפוט את הר עשו כ, בהר.. את עשו מ (משלי), בהר ציון והיתה לי״י המלוכה לי (משלי), ל׳ ן | 5 אייבו] וחג, איבו דפאכתמ | קודם ל׳ ה | שיעמוד] שלא עמד דפאכתמ, עד שלא עמד וחג | ישראל ת | נצב] עמד פאכמ, ל׳ ת | באדום נצב ד״א ת | 6 * אשר — ישראל] אשר מלכו בארץ לפני מלך מלך וגו׳ מ, אשר.. בארץ אדום א[1], לפני מלך מלך לבני ישראל ג, וגו׳ לפא[2]כ, ל׳ דות | ר׳.. בר חנינה אמ׳ ות, ר׳.. ב״ר חנינא אמ׳ ג, ר׳ יוסף בר חנינא ד, רב יוסף בר חנינא אמר י (דה״י), ר׳ יוסי אמר ח, א״ר חנינה פ, א״ר חנינא אכמ | מישאן] נ, משאן סימן כ, מיכאן ו[0], ל׳ דפחאתי (שם) מ |

מה הספינה הזאת עושין לה תורן ממקום אחר כל העצים הראוים (הראויין) לה מביאין לה ממקום אחר ארז מלבנון אלונים מבשן קרשים מאיי כתים (כתיים) הוגנים ממקום אחר כך אומות העולם לא העמידו (העמידה) מלך אלא ממקום אחר שמלה ממשרקה שאול מרחובות הנהר, ובפי׳ ב״ר בדפ״ר עושין לה תורן ממקום אחד ומשוטות ממקום אחר ריכו״ש[1]) הוגנין אותו ברזל שקורין אנקור׳[2]) כמו עיגונין [ב״ב ע״ג א׳ ע״ש] ארז מלבנון לקחו לעשו׳ תורן עליך אלונים מבשן עשו משוטיך קרשך עשו שן בת אשורים כמו תדה׳ ותאשור (ישעיה מ״א י״ט) כך זה ממקום זה וזה ממקום זה שמלה ממשרקה ושאול וכו׳, והוגגים מל״י ועי׳ לעיל צד 111 ובט״י שם ועי״ע במאמרי על הלעזים בפירושי ב״ר הקדמונים בספר היובל לכבוד ר״א שווארץ צד 369 וצד 386, ובמה״ג עמו׳ 547 הועתק מאמר ארוך בסגנון אחר (ולא נודע מקורו) אמ׳ ר׳ יהודה ביר׳ סימון מלכות אומות העולם נמשלה בספינה מה ספינה זו אין כל עציה אחת אלא יש בה עצים מכמה מינין עצי ארזים עצי פסינון עצי אידרון (אדרון) כך אומות העולם הן אומה ושרים שלהן מאומה אחרת וכו׳ ועי״ש, ובשמו״ר שם בא וראה אומות העולם כשמבקשים להעמיד להם מלך הם מביאים מכל מקום ומעמידים עליהם שכן הוא אומר וימלוך באדום מדנהבה מבצרה וכן כלן אבל ישראל אינו כן אלא מהם גדוליהם מהם מלכיהם מהם כהניהם מהם נביאיהם מהם שריהם שנ׳ ממנו פנה זה המלך דוד וכו׳ ממנו יתד זה כהן גדול וכו׳, ועי׳ בספרי ותולין שם, ובשכל טוב צד 210 דא״ר יצחק למה נמשלו אומות העולם לספינה מה ספינה זו עושין לה תורן ממקום אחר והוגנים ממקום אחר ונס ממקום אחר כך אומות העולם שמלה ממשרקה שאול מרחובות הנהר וכן כולם אבל בישראל כתיב מכנה פנה ממנה (וצ״ל ממנו וכו׳) יתד כרכא דכולא ביה ממנו כהניו ממנו נביאיו ממנו מלכיו ממנו שריו: 3 נחלה מבהלת. כן הקרי במשלי שם. והכתיב מבחלת וכן הגי׳ בילק׳ מכירי משלי נחלה מבחלת וכו׳, ועת״נ, ובפי׳ ב״ר בדפ״ר מפרש נחלה מבוהלת בראשונה וגו׳ המלכים שקדמו בבהלה קודם מלכות ישראל אחריתם לא תבורך הר שעיר שירשו תחלה שם ידונו, ובמה״ג עמו׳ 546 ואלה המלכים וכו׳ זהש״ה נחלה מבהלת בראשונה ואחריתה לא תבורך הכת׳ מדבר באלו המלכים זאחריתה לא תבורך שהקב״ה מקעקע ביצתן מן העולם שנ׳ ועלו מושיעים בהר ציון ולמה עמדו קודם שיעמוד מלך על ישראל מכאן שהקב״ה מקדים לרשעים ומשהה לצדיקים [ועי׳ לעיל צד 891], והפתיחה שלפנינו גר׳ מקוטעת בלי סיום הנכון כסגנון הפתיחות ועי׳ גם לעיל צד 2 צד 268 וצד 836: 5 קודם שיעמוד. כ״ה בכי״ל וכ״ה לעיל צד 259 וצד 293 קודם שיביא, ולהגי׳ קודם עד שלא עמד עי׳ לעיל צד 69 וצד 620 ובח״נ שם, ומשמע שטעם נצב מלך באדום עמד מלך באדום וכמו שהגי׳ בכי״פ ובכי״א א׳ וב׳ וכי״כ ובילק׳ מכירי, וקשה הלשון נצב וטעם הדרש שדרש ר״א, וכבר כתב האב״א ראוי לדקדק בדברי ר׳ איבו מה בא להשמיענו שזה בפירוש שאמרו הכתוב, ונראה דקאי על פסוק בימים ההם אין מלך באדום נצב מלך ופסוק זה במלכים (מ״א כ״ב מ״ח) ונאמר ביהושפט והכוונה אין מלך באדום לפי שכבר קודם עד שלא עמד מלך בישראל נצב מלך באדום שמלכו שמנה מלכים ואח״כ נתבטל מלכותם עד שמלכו שמנה מלכים בישראל דכתיב ביורם בימיו פשע אדום וימליכו עליה׳ מלך (מ״ב ח׳ כ׳) וכו׳, (והפסוקים נשתבשו שם ועי׳ למטה) ועי״ע בפירש״י מ״א ומ״ב שם, ובמ״כ הגיה שלא עמד מלך בישראל אבל משמלך מלך ישראל נצב וכו׳ ועי׳ גם בפירוש המיוחס לרש״י דה״א א׳ מ״ג וביפ״ת וצע״ג [ואולי כונת ר״א לומר שעוד מלכים אחרים מלכו באדום קודם מלוכת ישראל, והכתוב מוסר לנו שעוד קודם שעמד מלך בישראל מלכו כבר מלכים באדום ומנה את אלו, ועי׳ ברשב״ם ורמב״ן עה״ת]: 6 מישאן.

1) remo. 2) ancora.

בשעה שזה מעמיד מלכים זה מעמיד שופטים זה מעמיד אלופים וזה מעמיד נשיאים אמר ר' יהושע בן לוי זה העמיד שמנה וזה העמיד שמנה, זה העמיד בלע יובב חושם שמלה שאול הדד בעל חנן הדר וזה העמיד שאול איש בשת דוד שלמה רחבעם אביה אסא יהושפט בא נבוכדנאצר ביטל את שלאילו ושלאילו שם תבל כמדבר ועריו הרס (ישעיה יד יז) בא אויל מרודך ונתן גדולה ליהויכין בא אחשורוש ונתן גדולה להמן:

ג (לבן) וימת בלע וימלוך תחתיו יובב בן זרח מבצרה אמר ר' אבהו לבן מלכים שהיה לו דין עם אחד ובלו מזונותיו ובא אחד וסיפק לו מזונות, אמר המלך אין לי עסק אלא עם זה שסיפק לי מזונות. כך אמר הקב"ה כבר היתה מלכות עקורה מאדום ובאת בצרה וסיפקה לה מלכים אין לי

6 ילקוט כ' ק"מ, ילק' ישעי' כ' ת"ד (ת"מ), ילק' דה"י סס:

1 שבשעה מ | (מלכים — מעמיד ל' מ) | מעמיד ל' א[1] | שפטים פ | זה — אלופים] ובשעה שזה מעמיד אלופים דת | וזה] פוחא[1]גי(שם) מ. זה דא[2]כתי | אמר — לוי] פוא[1]גבמ. אריב"ל א[2]וי[1] (שם). ר'.. לוי אמר ד. ר' יהושע.. לוי ת | 2 זה] זה העמיד וזה העמיד ~ וח | מעמיד מ | שמנה] חגבמ. שמונה דפואתי(שם). ח' ד[1] | מעמיד מ | שמנה חגבמ. ח' ד[1] | זה העמיד] חאבמ. זה העמיד שמנה (שמונה ת) גת. זה.. ח' ד. ל' פוי(שם) | בלע ל' פאבמ | * חושם ד[1]פוחאגבתי[1]מ] חשם ד. ישים ל | שמלה] פוחאגבי הדד (הדר ד[1]תי שם) ~ דתי(שם) הדר פוח הדר אגבימ ~ דתי(שם) 3 הדר] הדד ח. חדד ג. הדר (חדר כ) בלע א[2]בם. הדד בלע א[1]. וכו' פ | העמיד] פחאגבמ. ~ שמונה ותי[1](שם). ח' ד | איש בשת] פואגי(שם). איש בושת הת. ואיש בשת כמ. ואיש בושת די | ושלמה פג | ויהושפט פ | נבוכדנאצר] ואב. נבוכד נאצר גי(שם). נבוכדנצר פח. נבוכד נצר דתשים | וביטל ונא[1]שי(שם). ובטל חא[2]י. ונטל כ. וגוטל פ. וערבב אלו באלו ובטל ד. וערבב אלו.. ואלו באלו וביטל ת | את ל' | 4 של אילו ושל אילו ג. של אלו ושל אלו דחתשי. שלאילו ואילו ן. אילו ואילו פב. אלו ואלו אמ | * כמדבר — הרס דחאגבתימ] כמדבר ועריו פ. כמדבר וגו' ל. וגו' ן | מרודך] פב. מרורך חאיגי(שם) מ. מדרך א[2]. מרורך י[1]. ל' דות | ליוכין ד[1] | 5 אחשורוש דפוחאגבתי(שם) מ. אחשוורוש י[1] | להמן] למרדכי מ | 6 * בלע — מבצרה ח] בלע וגו' ל. בלע פאגבי (דה"י). בלע בן בעור ת. בעל חנן וגו' ן. בעל חנן ד | אבא פאגבי(שם) | לבן] משל ~ פחא[2]גכתי(שם). משל למה הדבר דומה ~ א[1] | 7 אחד] פוחגי. א' א[2]. אדם א' א[1]. אחר כ. אחיו דת | ובא] פאגכתי. בא דו | אחר גכי[1](שם) | וסיפק] פוחא[1]גתי (דה"י). וספק דא[2]כי (ישעיה). והספיק י | מזונותיו פא[2] | ואמר י. אמר לו ן | שסיפק] וחא[1]גתי (דה"י). שספק דפא[2]כ. שהספיק י | 8 כבר — עקורה] עקורה היתה מלכות פאב | ובאתה ח. ובאת' י. ובאה ת. ובא ן | בוצרה וי[1] | * וסיפקה דוחא[1]גת] וספקה פא[2]כי(שם). וסיפק לש. והספיקה י | לה] והאנכשי(שם). לו פת. להם ד. ל' י | אין] חי. לפיכך ~ ד. לפי כך ~ ת. אמר הקב"ה ~ פואבי(שם) |

וכ"ה בכי"ג, ובגליון כי"ל נרשם פ' סימן, ובכי"כ הגי' כן משאן סימן, ובכי"ו נר' שהיה כתוב ג"כ מישאן והוגה מיכאן, ומשאן ר"ת מלכים שופטים אלופים נשיאים בשעה שזה כלו' אדום מעמיד מלכים שמלכו לפני מלך מלך בישראל זה כלו' ישראל מעמיד שופטים, זה מעמיד אלופים וזה מעמיד נשיאים כלו' ראשי בתי אבות והשבטים נקראו באדום אלופים ובישראל נשיאים, ומשובשת הגי' בדפוסי' ובשעה שזה מעמיד אלופים וכו' [ובכי"ת שזה מעמיד שזה אלופים] שנדחק ביפ"ת לפרש היינו בימי משה ויהושע שהיו ישראל נהוגים ע"י נשיאים וכו' וכתב עוד דאלופים אלו הם י"ד אלופים הנזכרים ראשונה בפ' אלוף תימן אלוף אומר וגו' כי אלו קדמו למלכי אדום כסדר הפ' וכן קדמו לנו הנשיאים לשופטים וכו', ובסוף הפרשה נמנו אלופי עשו אחרי המלכים שמלכו באדום כדמפורש בדה"א א' נ"א וימת הדד ויהיו אלופי אדום אלוף תמנע אלוף עלוה וכו', ובשמו"ר פט"ו סי' ד' הדרש כתו מדלג על ההרים אמר הקב"ה עשיתי לעשו שיהא מעמיד מלכים שנ' ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום אם אני מניח לעשו שיהא מעמיד מלכים עוד היאך ישראל עומדין הריני מדלגן ועושה אותן אלופים וכו': 2 הדד וכו'. במקרא כתוב כאן וימת חשם וימלך תחתיו הדד בן בדד וכו' וימת בעל חנן בן עכבור וימלך תחתיו הדר וכו' ובדה"א א' מ"ו ג' וימת חושם וכו' וימת בעל חנן וימלך תחתיו הדד וכו' ועת"נ ובתנ"ך הוצ' גינצבורג דה"א א' נ"א, ובפירש"י עה"ת מפרש ואלה המלכים וגו' שמנה היו וכנגדן העמיד יעקב ובטל מלכות עשו בימיהם ואלו הן שאול ואיש בשת וכו' אסא יהושפט ובימי יורם בנו כתוב בימיו פשע אדום מתחת יד יהודה וימליכו עליהם מלך ובימי שאול כתוב ומלך אין באדום נצב מלך, וכבר כתב ביפ"ת וג"ל שטעות נפלה בספרי רש"י וצ"ל יהושפט במקום שאול: 3 את שלאילו וכו'. את מלכות של אילו ושל אילו, ובדפוסי' נוסף וערבב אלו באלו, ובידים פ"ד מ"ד איתא כבר עלה סנחריב מלך אשור ובלבל את כל האומות ועי' ביפ"ת ובתוספות מגילה י"ב ב' בד"ה זיל לגבי עמון ומואב וכו', ובפי' ב"ר בדפ"ר הגי' ג"כ רק בא נבוכד נצר וביטל של אלו ושל אלו, ובת' שם ובברייתא דר' יוסי דמאי מעמא מדות (והוגה לנכון בדפוסי' הדשים דמ"ט מדות ועי' במ"י לעיל צד 223) כפרש חזון עובדיה בה אמר י"י אימתי בימי יהושפט ומלך אין באדום במקום שעיר ובמקום אח' נצב מלך בעיר הגדולה ובס"ע דר' יוסי מפורש משנפלו אדומיי' בימי יהושפט שוב לא העמידו מלך במקום עד היום וכו' ועי' בס"ע פ"כ (הוצ' ראטנער) ובהערות שם אות ז' ואות מ': 4 בא אויל מרודך וכו'. כמ"ש בסוף מלכים וירמיה, ומשובשת הגי' בילק' מכירי ישעיה שם בא אחשורוש ונתן גדולה למרדכי, ונכונה הגי' בשאר הספרים להמן בסיום המאמר זה העמיד וכו' וזה העמיד וכו': 6 וימת בלע. בדפ"ר וד"ו נשתבש וימת בעל חנן וכ"ה בכי"ו והוגה כבר בא"א ובמ"כ: 7 ובלו מזונתיו. של זה שהיה מדיין עם בן המלך: 8 כבר היתה וכו'. כשמת בלע ובאת בצרה וכו' שהעמידה תחתיו יובב בן זרח, ובע"ז י' א' דרשו הנה קטן נתתיך בגוים שאין מושיבין מלך בן מלך [כן פי' ביפ"ת, ולא אדע שהרון], והורש הה"ד כי זבח לי"י בבצרה ואח"כ וטבח גדול בארץ אדום, וכן מפרש בשכל טוב צד 211 א"ר אבהו כך אמר הקב"ה כבר היתה מלכות עקורה מאדום ובאתה בצרה וסיפקה לה מלכים מעתה אין

עסק אלא עם בוצרה הה"ד כי זבח לי"י בבנצרה וטבח גדול בארץ אדום (ישעיה לד ו) אמר ר' ברכיה וטבח גדול בארץ אדום:

לט) וימת בעל חנן בן עכבור [וגו' מהיטבאל בת מטרד בת מי זהב] ר' לוי ור' ד סימון ר' לוי אמר מטיבי אלוהות היו, מהיטבאל שהיו מטיבין עצמן לעבודה זרה, בת מטרד שהיו מעמידין טיריות לעבודה זרה, ר' סימון אמר מטיבי נשים היו, מהיטבאל בת מטרד משהיו מטיבין אותה לבעלה היו טורדין אותה מבעלה: בת מי זהב סראדין הוון, מן דעתרון אמרון מהו דהבא וכספא:

1 לעיל לד 721 : 3 ילקוט כ' ק"מ, ילק' דה"י שם:

1 עסק] חלק ג | עם בוצרה] וג, עם בצרה דפחאכתי (שם), עמה י | בבוצרה — אדום] ו1, בבצרה.. אדום ח, בבצרה וגו' ד, בבצרה פאגכתי (שם), וגו' ן | * אמר — אדום ל0ג] אמ'.. טבח.. אדום ן, אמ'.. אפילו כן וטבח.. אדום פכ, אמר.. אעפ"י כן טבח (אעפ"כ וטבח א) גדול.. אדום דאת, טבח בארץ אדום ו1, ל' לחי (שם) | 3 * וימת — זהב] וימת.. עכבור וגו' ן, מהטבאל.. זהב י (דה"י), וימת.. עכבור לפאגכתי, וימת בעל חנן ד, מהיטבאל ח | ר' — סימון ל' פכ | 4 ר' — אמר] ר' סימון אמ' מאי מהיטבאל ת | אלהות תי | מהיטבאל] פא2שי, מהטבאל דא1גכת, מיטבאל ו, ל' הי (שם) | * מטיבין דפוהאכתי] מטייבין ל, מטיבים י (שם) | עצמם י (שם) | לעבודה זרה] וגי1 (שם), לע"ז דפחאכתי1 | בת ל' י | 5 מעמידין] עושין ת | טיריות] פחא2ג, טריות א1כ, טיריאות ש, טוריות דת, טיריון וי | לעבודה זרה] וג, לע"ז דפחאכתי1 | אומ' כ | מטיבין י (שם) (מטיבי — היו ל' ת) | מהיטבאל] פוחתי, מהטבאל דאכ, ל' גי (שם) | בת מטרד] וחאכי, ל' דפת | משהיו] ש, שהיו דפוחאכתי, כשם שהיו י (שם) | מטיבין] פוחאכתי, מטיבי' ד1, ־ים ד | 6 אותה] אשה פאכ | היו] י, ואחר כך דת, ואחר כ, ואחר כן היו ח, ואח"כ היו א, אחר היו וש, כך היו י (שם), בת מטרד ואחר פ | טורדים ן, מטיבין י (שם) | מבעלה] לעבודה זרה ו1 (שם), מבעלה וכך עושים לכל הנשים ת | סראדין הוון] סראדין הוו כ, סראדין היו א2, סרארין הוון ן, סדארין היו ג, סרארין הוו פ, מרארין הוון ח, מרדון הוון ב, מרודין היו א1ש, מרודים (מרודי' ד1, ־ין ת), היו במזונותם דת, ל' י | מן — אמרון] ג, מן.. אמרין חי, מן דעתרין אמרין א1, מן דעתרין אמרי פ, מן דעתירין אמרי א2, מן דעתידין אמ' כ, מן דעתהון אמרין ן, מן דעתהון דת | מה הוא וג | ומהו כספא חא, ומה הוא כספא ן, מהו כספא דפגכתי |

לי. עסק אלא עם בצרה שנאמר כי זבח לה' בבצרה ואח"כ וטבח גדול בארץ אדום, ובמה"ג עמו' 546 וימת בלע וימלוך תחתיו יובב בן זרח מבצרה אמ' הקב"ה כבר היתה המלכות וכו' ובאת בצרה וסיפקה להם מלכים לכך אין עסק מלחמה תחלה אלא בבצרה שנ' כי זבח לה' בבצרה וטבח גדול בארץ אדום, ובצרה לפי הדרש כאן אינה מאדום, ובפירש"י עה"ת מפרש יובב בן זרח מבצרה בצרה מערי מואב היא שנאמר ועל קריות ועל בצרה וגו' (ירמיה מ"ח כ"ד) ולפי שהעמידה מלך לאדום עתידה ללקות עמהם שנאמר כי זבח לה' בבצרה ועי"ע בפירש"י ישעיה ס"ג א' ועמוס א' י"ב, ובפשוטו של מקרא בישעיה ועמוס שם ובירמיה מ"ט י"ג כ"ב בצרה עיר באדום היא ועי' גם ברמב"ן לפ' כ"ו, ובבמ"ר פי"ד סי' י' מונה בדרש ששים המה מלכות וכו' שלשה מלכי אדום שהיו מזרע אדום ואלו הן בלע בן בעור וכו' והשני יובב בן זרח מבצרה ובצרה מן אדום היה שנאמר מי זה בא מאדום חמוץ בגדים מבצרה וכו' ועי"ע מכות י"ב א', ובכי"ל מסיים הה"ד כי זבח וכו' וטבח גדול בארץ אדום ובגליון כי"ל נוסף בדיו דיהה בכתב הספר אמ' ר' ברכיה וטבח גדול בארץ אדום, וגם בכי"ו וכי"ג ל"ג במאמר ר"ב אפילו (אעפ"י) כן וכו' ועח"נ, ונר' שזה המאמר נכפל כאן מסיום הדרש לעיל צד 721 לקבל תורא טבחא הה"ד כי זבח וכו' ועיי"ש, ובפי' ב"ר הנדפס הובא עוד כפי הדרש שם טביחא גדולה בארץ אדום לפום תורא שור גדול דכתי' עשו בנו הגדול אף הקב"ה גדול, וכתיבת בוצרה בוי"ו במקום קמץ חטף ועי' במ"י לעיל צד 33, צד 862 וצד 893, ובכי"ח נקוד ובאתה בצרה[1]) וכו': 3 ר' לוי וכו'. דרשו מהיטבאל בהבלעת הה"א מיטב אל ר"ל אמר מטיבי אלוהות היו שהיו מטיבין עצמן מקשטין עצמן לע"ז ומטרד נוטריקון מעמידין טיריות לע"ז, ונר' שפי' טירות מגדלים מל"י[2]), ובפי' ב"ר בדפ"ר גורס ומפרש טיריאות פלטרין, ובכי"ו וילקוט הגי' טיריון ובילקוט ד"ו נוסף בגליון פירוש חצרות [ובמדרש אגדה בת מטרד בת מטרתם שהיו מעמידין טירות לע"ז] וקשה טעם הדרש בדברי ר' סימון, וביפ"ת פי' שנדרש מהטבאל עם בת שלאחריו כאלו אמר מטיבים אל הבת ועי"ע במ"כ וצ"ע [ואולי דורש מהטבאל מיטיב בעל בהילוף אל"ף ועי"ן והכפלת הבי"ת], ודרש מטרד לשון טרד, משהיו מטיבין מקשטין אותה כלו' אשה לבעלה היו טורדין אותה מבעלה בזנות וכהדרש לעיל צד 248 משהיו מטיבים אתה (אותה) לבעלה היה גדול נכנס ובועלה תחילה וכו' ועיי"ש, וגי' אחרת בילק' דה"י שם ר' סימון אמר מטיבין נשים היו בת מטרד כשם שהיו מטיבין אותה לבעלה כך היו מטיבין אותה לעבודה זרה, ובכי"ג נתערבבו המאמרים ר' לוי ור' יהודה ר' לוי אמ' מטיבי נשים היו בת מטרד משהיו מטיבין אותה לבעלה אחר כך היו מטיבין אותה לעבודה זרה בת מטרד ר' לוי אמ' מטיבי אלוהות היו מהטבאל שהיו מטיבין עצמן לעבודה זרה בת מטרד ר' סימון אמ' משהיו מעמידין טיריות לעבודה זרה, ובשכל טוב צד 212 הובא ושם אשתו מטבאל א"ר סימון שהיו מטיבין אותה אל בעלה בת מטרד בת שנטורדה מבעלה, ועוד שם ר' לוי ור' סימון אמרו מטיבין אלהותן שהיו יושבי' מטיבין את עצמן לעבוד ע"ז בת מטרד שהיתה [מעמדת] טוריות לע"ז וכו' ור' סימון אומר מהטבאל מטיבי נשים היו משהיו מטיבין אותה לבעלה טורדין אותה ממנו, ובמה"ג עמו' 547 מהיטבאל מהוא כהיטבאל ר' לוי אומ' מטיבי אל ד"א שהיו מטיבין עצמן לע"ז אמ' ר' סימון שהיו מטיבי נשים לבעליהן ואחר כך טורדין אותן מבעליהן: 6 סראדין הוון. עושה מעשה רשת ומשהעשירו אמרו מהו זהב וכסף, וסראדין כמו לוי הסרד (יומא פ"ה א') לפי גי' הערוך בע' סרד ד' ועיי"ש ובע' סרד א' ובעמת"ר ע' כרדא, וכעין הדרש שלפנינו מתורגם בתר"י א' ושום אנתתיה מהיטבאל ברת מטרד הוא גברא דהוה לעי במטרדא ובסרדיתא ומן דעתר וקנה נכסין הדר למהוי מתגאה בלביה למימר מאן הוא כספא ומאן הוא דהבא, ובערוך ע' סרד ג' הובא תרג' ירוש' סרדא דהוה ליה (לעי) במטרדא ועיי"ש ובעמת"ר ע' סרדא סרדותא וע' מטרדא

[1]) בָּצְרָה. [2]) τύῤῥις.

מג) אלוף מגדיאל אלוף עירם יום שמלך ליטינס נראה לר' אמי בחלום היום מלך מגדיאל אמר עוד מלך אחד נתבקש לאדום אמר ר' הנינא ציפוראה למה נקרא שמו עירם שעתיד לערם תיסווריות למלך המשיח, אמר ר' לוי מעשה בשלטון אחד ברומי שהיה מבזבז תיסווריות שלאביו נראה לו אליהו זכור לטוב בחלום, אמר לו אביתך מצמתין ואתה מבזבז, לא זז עד שמלאן: החיטים והתבן והקש מדיינים אילו עם אלו, החיטים א' בשבילינו נזרעה השדה. הקש א' בשבילי

1 ילקוט כ' ק"ם: 2 ילקוט שם, ילק' ישעיה ר' סי"ד (ת"ג), ילק' דה"י שם: 5 ילקוט שם, ילק' דה"י שם, ילק' מכירי ישעיה מ"א ע"ז, פיר השירים רבה ז' פרק (ז' ג'), פסיקתא רבתי פ"י (ל"ו ח'), מדרש תהלים ב' סי' י"ד:

1 אלוף עירם] וגו' ו, ל' פ | ליטינס] ו, ליטינוס חג, לטינוס י. לטיינוס פ, לוטיינוס דת, ליטונוס א, ליטימוס כ | אימי ו | היום] בו ביום א, הלילה ג | 2 אמר] ~ ר' אמי פאב | ** מלך]. כלא ל | אחד] פוחגבי, אחר דאבת | ניתבקש ו, מתבקש אי | אמר] אלוף עירם ~ דת | חנינה פוגת | צפוראה י (דה"י), ציפורייה ו, ציפוריא פכ, צפוריא א² | שמו] וחאגבעי, ל' דפת | שעתיד] ע, שהוא עתיד דפוא²גבתי, לפי שהוא עתיד א¹ | 3 * לערם ע] לערום דפאת, לעירים חגב, לעירם י¹ (שם), לערם י¹, לערב ל, לערוב ו, לערו' ש | תיסווריות] ועש, תיסוריות חא, תסווריות דת, תסוריות ד¹, תסבריות פבי | משיחנו ת | ברומי] של רומי י (שם), ל' י | תיסוריות ד'חא, תסווריות ת, תיסבריות י, תסבריות פבי (שם) | 4 ונראה ח | ** לו אליהו] ל' ל | זכור לטוב] וח, ז"ל א'תי, ל' דפא²גבי (שם) | אמר לו] אמר ליה י (שם), וא"ל י, ל' פוא²גב | מצמצמין א²י, מצמצם א¹, מצומצמים י (שם) | ואתה] פהאגבי, ואת דות | מבזבז] ח | ולא פאבי (שם), ולא דוחגתי | זז] ~ משם אי (שם) | שמלאם א' שמילאן ח, שמלא אותם י (שם) | 5 החטים והתבן והקש מ, החטין ותבן והקש י, החטים והקש והתבן וחא, החיטין.. והתבן ג, החטין.. והתבן י¹ (ישעיה), החטים הקש והתבן פב, התבן והקש והמוץ דת | מדיינים] י (ישעיה), מדיינין פואגבי (דה"י) מ, מדינים דת, היו מדיינין ח, מריבין י | אילו עם אלו פונ, אלו עם אלו האבי (ישעי') מ, זה עם זה דתי | החיטים אומרות (החטי' אומרי' י, החטים אומ' מ) בשבילנו נזרעה (נזרע מ) השדה והקש או' (אומ' ימ) בשבילי נזרעה (נזרע מ) השדה גימ, החיטים אומרים בשבילנו נזרע השדה והתבן אומר בשבילי נזרע השדה י (ישעי'), החטים אומרות (חטי' אומרי' א) בשבילנו נזרעה (נזרע א) השדה והקש (והקשים ח) אומר' (אומרים ח, אומרי' א¹) בשבילינו (בשבילנו הא¹, בשבילי א²) נזרעה (נזרע א) השדה והתבן אומ' (אומר א¹, אומרי' ח) בשבילי (בשבילנו ח) נזרעה (נזרע א) השדה וחא, החטין אומרים בשבילנו נזרעה.. והקש אומר בשבילי נזרעה.. ותבן אומר בשבילי נזרעה השדה י (דה"י), החטים אומ' בשבילינו היה נזרע.. והתבן אומ' בשבילי והקש גם כן כ, זה אומר בשבילי נזרעה.. וזה אומר בשבילי נזרע השדה ד, זה אומ' בשבילי נזרעה.. בשבילי וזה אומ' בשבילי נזרעה השדה ת |

ממרדותא, ובתרי"י ב' מתורגם בת מטרד ברתא דמצרף דהבא גברא דהוה לעי במטרדא כל יומי חיוהי מן בתר דאכל ושבע חזר ואמר מה הוא דהבא ומה הוא כספא, ובפי' ב"ר הנדפס הובא מתרגום ירוש' גברא טרורא דהוה לעולם כמטרידא כל ימי חייו (ואולי צ"ל שם דהוה לעי במטרידא), ומהגי' הנכונה ס ר א ד י ן נשתבשו הגי' כראדין כדארין מרודין, ובפי' ב"ר בדפ"ר גורס ומפרש ד"א בת מטרד בתחלה טרודין היו לעסוק להרויח טירותם (ובד' ווילנא בשיבוש להרויח מזונותם) בת מי זהב אחר כך משהעשירו לא היו חוששים לכסף וזהב מי זהב כלומר מה זהב, ובפי' ב"ר כי"ם וכי"א מל"א בת מי זהב טרודים (פרודין) היו במזונותם מן דעתרתון (דעתריהון) אמרין מה הוא (מהו) כספא כה הוא (מהו) דהבא משהעשירו לא נחשב להם כסף וזהב למאומה, ומשם נובעי' הגי' בדפוסי' [וכי"ת] מרודי' היו במזונותם, ובדפ"ר וד"ו נשתבש עוד מן דעתהון ועח"נ ובמ"כ, ובשכל טוב שם נשתבש בת מי זהב ס ר ר י ן הוון מ ה ד ע ת ר ן אמרון מהן דהבא מהן כספא, ובמה"ג שם מפרש בת מי זהב אלו שרי אדום מן עותרהון אמרין מהו דהבא מהו כספא: 2 אמר וכו'. אמר ר' אמי עוד מלך אחד נתבקש לאדום כלו' לרומי כמו שנכנה כאן אחר אלוף מגדיאל עוד אלוף אחד אלוף עירם, והשם ליטינס (ליטינוס) גר' שהוא מקוטע מן דיקליטינוס (ועי' לעיל צד 688 וצד 690) ומצאו שכו מרומז בהשם מגדיאל וביום שנתנשא למלך נראה לר' אמי בחלום היום מלך מגדיאל אמר עוד מלך אחר ימלוך ברומי ובחלומו ראה אבדן של מלכות הרשעה, והמלך האחרון שימלוך ברומי מרומז באלוף עירם, ור"ח ציפוראה אמר למה נקרא שמו עירם שעתיד לערם תיסווריות לצבור אוצרות לבלך המשיח ועי' במ"ת חלק כ"ח צד 6 ובאגה"א ח"ב צד 149, ובכי"ל כתוב לערב וגם בכי"ו לערוב, והגהתי לערם כמו שהגי' בערוך ע' תסוור, וערם מל"מ ערמת חטים (שה"ש ז' ג'), ותיסווריות ל"י, ובסגנון לא"ר לעיל צד 761 בגין דתיסווריה וכו', וברמב"ן הובא לערום תיסווריות ועח"נ, ובפי' ב"ר בדפ"ר גורס ומפרש לערו' תיסווריות לגלות אוצרות ועמ"כ, ובמה"ג עמו' 548 הועתק אמ' ר' הנינה ציפוראה מאי עירם שהוא עתיד לערם תוסבריות וכו' (ופי' בגליון שם כמו נערמו מים ל' אוצרות), ובשכל טוב שם נשתבש אלוף מגדיאל יום שמלך ל י ט צ ו ם נראה לר' אמי בחלום היום מלך מגדיאל ועוד מלך אחר מתבקש לאדום אלוף עירם שעתיד ל ה ע ר י ם ת ש ב ח ו ת למלך המשיח, ובפדר"א פל"ח האגדה ולקח עשו את נשיו ואת כל אשר לו וכו' ובשכר שפנה את כל כליו בשביל יעקב אחיו נתן לו מאה מדינות משעיר ועד מגדיאל שנאמר אלוף מגדיאל אלוף עירם וזו רומי ועי' בפירש"י עה"ת (ובזכור לאברהם) וברמב"ן: 4 נראה לו וכו'. בכי"ל כתוב נראה זכ' למ' והשלמתי כגי' שאר הספרים נראה ל ו א ל י ה ו וכו' וכן לעיל צד 306 צד 328 וצד 329 אליהו זכור לטוב (ובח"נ שם ז"ל), אבן גם בירוש' דמאי פ"ב כ"ב ג' ושביעית סוף פ"ט נמצא זכור לטוב כלו' אליהו ועי' צונץ צור געשיכטע וכו' צד 322: מצמתין. מקבצין וכן לעיל צד 711 הוון קהלייא מצמתין וכו' ועי' במ"י שם, ובמה"ג שם הועתק אמ' ר' לוי מעשה וכו' שהיה מבזבז תוסבריות שלאביו נגלה עליו אליהו ז"ל אמ' לו בחלום אבותיך מ ק מ צ י ן ואתה מבזבז ולא זז עד שמילאן, ועוד שם מאמר אחר ועתידין כל האוצרות שבעולם להיגלות על ידי מלך המשיח וכו', וכן מפרש ביפ"ת מעם הסיפור במאמר ר' לוי נראה לו וכו' לפי שהם מוכנים למלך המשיח [ועי' לעיל צד 933], והוהק הפירוש בפי' ב"ר לא זז עד שמלאן העליל על בני אדם ומלאן כסף וזהב משוהדות: 5 החיטים והתבן וכו'. בסגנון שלפנינו בכי"ל המאמר גם בשאר כ"י ובילקוט כאן וישעיה ודה"י ובילקוט מכירי ישעיה שם, ובכי"ל גר' שתסר התבן או' בשבילי נזרעה וכו' וכן ל"ג בכי"ג וילקוט כאן ובילק' מכירי

נזרעה השדה, אמרו להם החיטים תבא השעה ואתם רואין, כיון שהיגיעה עת הגורן התחיל בעל השדה נוטל את הקש ושורפו ואת התבן ומפזרו והחיטים מעמידן כרי, והתחילו הכל מנשקין אותן. כך ישראל
53b יאומות העולם מדיינין, אילו אומ׳ בשבילנו נברא העולם ואילו א׳ בשבילנו, אומ׳ ישראל תבוא השעה ואתם רואים [לעתיד לבוא] תזרם ורוח תשאם (ישעיה מא טז), אבל ישראל ואתה תגיל בי״י בקדוש ישראל תתהלל (שם שם):

1 אמר **ת** | להם] **ותאכמ**, להן ג, ל׳ **דתי** (ישעי׳) | החיטים] י (שם), החטים **דוחא[1]כתימ**, החיטין ג, חטים **א[2]** | תבא השעה] **חימ**, תבוא השעה **ואגי** (שם), המתינו עד שתבואו הגורן **דת** | ואתם רואין] **א[1]**, ואתם רואים **חא[2]**, ואתן רואים **וג**, ותהיו רואים **י[1]**, ואתם רואים בשביל מי נזרעה השדה **י[1]** (דה״י), ואתם אומרים בשביל.. השדה **י** (ישעי׳), ואנו יודעין בשביל מה (מי **ת**).. השדה **דת**, ואתה יודע בשביל מי נזרע **מ** | * כיון — נוטל את הקש — כרי] כיון.. נוטל הקש.. כרי **ל**, וכיון (כיון **ג**) שהגיעה (שהגיע **י**) עונת (שנת **גי[1]**, השעה עונת **ח**) הגורן התחיל (בא **י**) בעל.. נוטל את הקש.. ואת התבן (התבן **י**) ומשליכו והחטין (והחטים **ח**, והחיטים **ג**, החטין **י**) מעמידן כרי **וחגי[1]**, כיון שהגיעו עונת.. התחיל בעל.. את הקש.. את התבן ומשליכו.. והחטים.. כרי **י** (ישעי׳), כיון שהגיע עונת.. והתחיל.. את הקש.. את התבן ומשליכו והחטין מעמידין כרי **י** (דה״י), כיון שהגיע עונת הגורן (שהגיע הגורן **מ**) בעל (בא בעל **מ**) השדה.. את הקש ושורפו (ושרפו **מ**) את התבן (ואת התבן **א[2]**) ומשליכו והחטים מעמידן בכרי **אמ**, הגיע עונת.. התחיל.. נוטל הקש ושורפו התבן ונותנו בטיט והחטים מעמידן כרי ונותנן לאוצר **כ**, באו לגורן (לשדה **ת**) ויצא בעל הבית לזורותה (לזרותם **ת**) הלך לו המוץ ברוח נטל את התבן והשליכו על הארץ ונטל את הקש ושרפו נטל (ונטל **ת**) את החטים ועשה אותן כרי **דת** | 2 והתחילו — אותן] **ומ**, והתחילו.. אותם **ח**, התחילו.. אותן **י**, התחילו.. אותם **א[2]**, והתחילו.. אותו **א[1]י** (ישעי׳), התחילו.. אותו **י** (דה״י), הכל מנשקין אותן **פכ**, וכל מי שרואה אותן מנשקן היך מה דאת אמ׳ נשקו בר פן יאנף **ד**, וכל מי.. אותו מנשקו הה״ד נשקו פן יאנף **ת** | כך ישראל ואומות העולם מדיינין אילו עם אילו (ואומות העולם מדיינין **ח**, ואומות העולם **אכמ**) ישראל אומר׳ (אומרים **ח**, אומרין **מ**, אומרי׳ **א[1]**) בשבילינו (בשבילנו **חאכמ**) נברא.. ואומות העולם אומ׳ (אומרים **כ**, אומרין **חמ**, אומרי׳ **א**) בשבילינו (בשבילנו **האמ**) נברא העולם **והאכמ**, כך.. ואומות העולם ישראל או׳ בשבילנו.. העולם ואומות העולם כמו כן **פ**, כך ישראל אומרי׳ בשבילנו.. העולם ואומות העולם אומרי׳ בשבילנו.. העולם **י**, כך ישראל ואומות העולם מדיינים אומות העולם אומרים בשבילינו נברא העולם **י[1]** (ישעי׳), כך.. מדיינין.. בשבילנו.. העולם **י** (דה״י), כך ישר׳ ואומות העולם בשבילנו נברא העולם **ג**, כך אומות הללו אומרים (אומ׳ **ד[1]**) אנו עיקר ובשבילנו נברא העולם והללו אומרי׳ (אומ׳ **ד[1]**) בשבילנו נברא העולם **ד**, כך מכחישי השם הללו אומרין.. והללו אומרין.. העולם **ת** | 3 אומרי׳ ישראל **א[1]**, אומרים ישראל **י** (ישעי׳), וישראל אומרי׳ **א[2]**, אומרים (אומרין **מ**) להם ישראל **י** (דה״י) **מ**, א״ל ישראל **י**, אמר (אמ׳ **ד[1]**), אמרו **וחגת**) להם (להן **וג**) ישראל **דוהגת**, ל׳ **פכ** | תבוא — רואים] **א[2]כי[1]** (דה״י), תבא.. רואים **חא[1]**, תבוא.. ואתן (ואתם **ג**) רואין **וג**, תבא.. ואתם תראו **פ**, תבא.. ותהיו רואים **י[1]**, תהא.. ואתם רואין **מ**, תבא השעה ואתם אומרים בשביל מי נברא העולם **י** (ישעי׳), המתינו עד שיגיע היום ואנו יודעים (יודעי׳ **ד[1]**, ־ין **ת**) בשביל מי נברא העולם **דת** | 4 * לעתיד לבוא **וא[2]גכ**] לעתיד לבא **פחא[1]ימ**, לעתיד לבוא בשביל מי נברא העולם **י[1]** (דה״י), ל׳ **לדתי** (ישעי׳) | תזרם] **וא[2]**, שנאמ׳ תזרם **גי** (ישעי׳), מה כתי׳ תזרם **חי**, אומות העולם תזרם **פכמ**, אומות העולם [נפזרים **א[01]א[02]**] שנא׳ תזרם **א[1]א[02]**, הה״ד כי הנה (הה״ד הנה **ד[1]**) היום (יום **ד[1]ת**) בא בוער כתנור ועליהם הוא אומר תזרם **דת** | תשאם] **ד[1]פוא[2]גמ**, ~ וגו׳ **כ**, וסערה תפץ (תפיץ **חא[1]ת**) אותם **דחא[1]תי** | אבל ישראל] ואתה אבל אתה ישראל עליך נאמ׳ **ת**, ל׳ **י** (שם) | * תגיל בי״י **דפוחאכתימ**] הגל בי״י **ג**, בי״י אלהים **ל** | 5 בקדוש — תתהלל] ובקדוש.. תתהלל **הא[1]י**, וכו׳ **כ**, ל׳ **פא[2]** |

ועח״נ, ובכי״פ המאמר מקוטע בתחלתו, ואח״כ הגי׳ שם כמו בכי״כ התבן ונותנו בטיט והחטים מעמידן כרי ונותנן לאוצר הכל מנשקין אותן וכו׳, ובדפוסי׳ [וכי״ת] כל המאמר בנוסחא אחרת המסכמת עם הנוסחא שבשהש״ר שם התבן והמוץ והקש היו מדיינין זה עם זה זה אומר בשבילי נזרעה הארץ וזה אומר בשבילי נזרעה השדה אמר להן החטים המתינו לי עד שתבא הגורן ואנו יודעין בשל מי נזרעה השדה בא הגורן יצא בעל הבית לזורותה הלך לו המוץ לרוח נטל התבן והשליכו לארץ נטל הקש ושרפו נטל את החטין ועשה אותן כרי היו עוברי׳ הבריות כל מי שרואהו מנשקו המד״א נשקו בר כך אומות העולם הללו אומרין אנו ישראל ובשבילנו נברא העולם והללו אומרין אנו ישראל ובשבילנו נברא העולם אמרו להם ישראל המתינו עד שיבא היום של הקב״ה ואנו יודעין בשביל מי נברא העולם הה״ד כי הנה היום בא בוער כתנור וגו׳ וכתיב תזרם ורוח תשאם אבל ישראל נאמר עליהם ואתה תגיל בה׳ בקדוש ישראל תתהלל, ובפסי״ר שם ברש בטנך ערמת חטים המאמר [השבולת] של חיטים מתמרת ועולה [והקנה] ארוך ועליה רחבים וארוכים והשיבולת בראש הקנה והקנה שלה מתגאת ואומרת בשבילי נזרעה השדה אמרה להם השיבולת [הרי] הגורן בא והכל מתפייסים בשביל מי נזרעה השדה באתה הגורן מכניסין את הקש לאור וזורין את המוץ לרוח ומשיירים את החיטים לגורן וכל העובר נוטל ומנשקם כך או״ה אומרין לישראל בעולם הזה בשבילם נברא העולם לעתיד לבוא והיו העמים משרפות סיד וכו׳, ואותו המאמר במדרש תהלים שם משל לשבולת של חטים וכו׳ ועיי״ש [וע׳ גם אגדת בראשית פכ״ג, ובכי״ת הוסיף הסופר בסוף המאמר בקדוש ישראל תתהלל כן יאמר רחום בעל הרחמים]:

פרשה פד

א לז א) וישב יעקב בארץ מגורי אביו וגו׳ בזעקך יצילוך קיבוציך וגו׳ (ישעיה נז יג) תני כינוסי כינוס בניי הצילוני מיד עשו. ואת כלם ישא רוח יקח הבל (שם שם) זה עשו, והחוסה בי ינחל ארץ ויירש הר קדשי (שם שם) זה יעקב וישב יעקב וגו׳:

ב נסו ואין רודף רשע וצדיקים ככפיר יבטח (משלי כח א) ערק רשיעא דלא רדפין וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו (בראשית לו ו) ר׳ לעזר אמר מפני שטר חוב, ר׳ יהושע בן לוי אמר מפני הבושה, וצדיקים ככפיר יבטח, וישב יעקב בארץ וגו׳:

ג אם שוט ימית פתאום וגו׳ (איוב ט כג) אנטונינוס שאליה לרבינו מהו דכ׳ אם שוט ימית פתאום. אמר ליה גזר דיסב מאה מגלביאה והא יהיבין גביה ק׳ דינרין דין סבס לדין ודין סבס לדין.

1 ילקוט כ׳ קל״ח, ילק׳ ישעיה כ׳ תמ״ט (תנ״ח), ילק׳ מכירי ישעיה נ״ז י״ג, [וע׳] תנחומא מ״ב ושב סי׳ ב׳, אגדת בראשית פנ״ח (פנ״ז): 4 ילקוט כ׳ קל״ח, ילק׳ משלי כ׳ תתקס״ח, ילק׳ מכירי משלי כ״ח א׳: 6 לעיל לד 992 וש״נ: 7 ילקוט כ׳ קל״ח, ילק׳ איוב כ׳ תתקי״ד:

1 בארץ — וגו׳] בארץ מגורי אביו בארץ כנען א׳ת. בארץ.. אביו א[2]גבי[1]. בארץ ו. ל׳ דפמ | בזעקך] ו. כ׳ ~ פ. כת׳ ~ ג. כתי׳ ~ דאימ. כתו׳ ~ כ. זהש״ה ~ ת | קבוציך פא[2]גבתימ | וגו׳] ואת כולם ישא רוח ויקח הבל והחוסה בי וכו׳ פ. ואת כלם (כולם א[2]כ) ישא.. יקח (ויקח כ) הבל והחוסה (והחסה ג) בי ינחל ארץ ויירש (ויירש גבי) הר קדשי אגבי. ל׳ דותי (ישעי׳) מ | 2 תני] פונכי. תאני מ. תניא דת. ל׳ אי (שם) | כינוסו וכינוס] ואשי. כנוסו וכנוס דתמ. מנוסו ומנוס כנוס ד[1]. כנוסו ומנוס פ. כנוסו ומכנס כ | הצילוהו — עשו] ת. הצילו אותו מיד עשו ו. הצילו (היצילו ג) מיד עשו דפאגבימ. יצילוך הצילני נא מיד אחי מיד עשו י[1] (שם) | את י | כלם] א׳גימ. כולם דפוא[2]בת | * יקח הבל דואגתי (שם)] יקח הבל ל. ויקח הבל י. ל׳ פבמ | זה עשו] פואגבימ. זה עשו ואלופיו דת. וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו י (שם) | והחסה ג | 3 ינחל — קדשי] גי. ינחל.. ויירש.. קדשי אי (שם). ינחל ארץ דכתמ. וגו׳ ו. ל׳ פ | וישב] ד״א ~ ת | וגו׳] בארץ מגורי אביו אי (שם). ל׳ דפוגכת | 4 נסו] הה״ד ~ א[1]א[02]. כת׳ ~ ת. כתי׳ ~ מ | וצדיק ד[1]פאגכתי | ודלא כ. ולא פא[1]ימ. בלא א[2] | * רדפין אי (משלי) מ] רדיפין א[2]ג. רודפין ל. רדופין ו. רדפין ליה פ. רדיפין יתיה כ. רדיפין ליה דת. רדפין זה עשו י[1] | 5 מפני — אחיו] ואגבתימ. ל׳ דפ | ר׳ לעזר — הבושה] ר׳ אלעז׳.. הבושה ג. ר׳ אלעזר.. ור׳ יהושע בן לוי אמר (ריב״ל אומ׳ ת) ..הבושת דת. ר׳ לעזר אומ׳ (ר׳ אלעז׳ אמ׳ א[2]. ר׳ אלעזר מ) מפני.. ר׳ יהושע (יהושע בן לוי ו[0]) אומ׳ (אמ׳ א[2]) מפני הבושה וא[2]מ. ר׳ אלעזר אמ׳ מפני שטר חוב של גלות ר׳ יהושע אמר.. הבושה א[1]. ל׳ פכי | 6 וצדיק ד[1]פא[1]גכי | יבטח] ~ זה יעקב א[1]א[02]ת. ל׳ פ | בארץ וגו׳] בארץ מ. וגו׳ ג. בארץ מגורי אביו אכי. ל׳ דפותי (שם) | 7 אם] הה״ד ~ א[1]א[02]. כת׳ ~ ת | פתאום וגו׳] פתאם וגו׳ ו. פתאום (פתאם י[1]) למסת נקיים ילעג אגבי. פתאום דת. ל׳ פ | אנטנינוס תי[1] | * שאליה לרבינו ל[0]] שאלה לרבינו ל. שייליה לר׳ א. שאל לרבינו ו. שאל את רבינו דתי | מהו] פאבי. אמר ליה מהו דת. אמ׳ ליה מהוא ו | דכ׳] ות. דכתיב ד. ל׳ פאבי | 8 פתאום] פתאם ו. ~ למסת נקיים ילעג א[1]. ל׳ פ | דיהיב י | גזר פב | ק׳ ד[1] | מגלבין | והא] ויהא א[1]. יהון ו. הוו י. ל׳ י (איוב) | יהבין פא[1]גבי. ויהבין י (שם) | גביה] וגי. ל׳ דפאבת | ק׳] ד[1]. מאה דפואגבתי[1] | דינרי׳ ד[1]. דינרים ד | * דין ל[0]דאגתי] הן לו. והא יהיבין (יהבין ב) דין פב | סבס] פוגב. סבוס ל[0]דאתשי | לדן ו | ודן ו | סבס] פוג. סבוס ל[0]דאתי | לדן וי[1] |

פרשה פד. בדפ״ר נסמן פפ״ב, ובמקרא כאן פרשה פתוחה: 2 תני כינוסו וכו׳. דרשו קיבוציך כינוסו וכינוס בניו, ולא נתפרש ענין הכינוס, ובזעקך יצילוך כפשוטו כשתזעק ותתפלל בצרתך וכמו שהגי׳ בילק׳ ישעיה שם בזעקך יצילוך וכו׳ הצילני נא מיד אחי מיד עשו, והותק הפירוש בפי׳ ב״ר הנדפס בזעקך לשון כינוס כמו ויזעק סיסרא [שופטים ד׳ י״ג] כינוס וכינוס בניו שכינס בניו ונשיו למדינות, וביפ״ת פי׳ כנוסו וכנוס בניו תפלתו ותפלת בניו שנתפלל בקבוץ המתפללים וכו׳ ועיי״ש, ובכי״ל הגי׳ ויירש הר קדשי וכ״ה בילקוט כאן, ובמקרא כתוב ויירש ועת״ג ולעיל צד 274 ובתנ״ך הוצ׳ גינצבורג, ובמת״ג עמו׳ 551 הועתק ז״הש״ה בזעקך יצילוך קבוציך תאני כנוכו וכנוס בניו הצילו אותו מיד עשו ואת כולם ישא רוח יקח הבל ויקח עשו את נשיו והחוסה בי ינחל ארץ זה יעקב וכו׳, ובתנחומא מ״ב שם דרשו זש״ה בזעקך יצילוך קבוציך מהו אלו המלאכים שניתנו לשמרו בשעה שיצא לילך לארם נהרים וכו׳ לכך נאמר בזעקך יצילוך קבוציך אלו המלאכים ואת כולם ישא רוח אלו עשו ואלופיו שנאמר וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו והחוסה בי ינחל ארץ זה יעקב שנאמר וישב יעקב, וסיום זה המאמר גם באג״ב שם ועיי״ש: 4 וצדיקים וכו׳. וכ״ה במקרא שם, ובדפ״ר ובששה כ״י ובילקוט כאן הגי׳ בראש הפתיחה וצדיק וכן בסוף הפתיחה בדפ״ר ובארבעה כ״י ובילק׳ כאן וילק׳ משלי שם, וגם בשכל טוב צד 213 הועתק וצדיק ככפיר יבטח זה יעקב דכתיב ביה וישב יעקב בארץ מגורי אביו, ובתנ״ך הוצ׳ גינצבורג נסמן למלת יבטח כביר יבטחו, ובכי״ל כתוב דלא רודפין והגהתי רדפין ועת״ג, והגי׳ דלא איתא גם בדפ״ר וד״ו ובי״ו ובי״ג [ובי״ת], ובמ״כ הוגה ולא וכו׳, וערק וכו׳ הוא כלשון איזה תרגום, ולפנינו בתרג׳ משלי שם ערקין רשיעי בדלית דרדף וכו׳, ולפ׳ וילך אל ארץ וכו׳ הובא המאמר ר׳ לעזר (אליעזר) אמר מפני שטר חוב שנסדר במקומו לעיל צד 992 ול״ג ליה בכי״פ וכי״כ ובילקוט בשני המקומות, ובמה״ג שם מאמר אחר ז״הש״ה נסו ואין רודף רשע וצדיקים וכו׳ ד״א נסו ואין רודף זה עשו ואלופיו כיצד אמר עשו אני ואחי שותפין בשטר ידוע תדע אלא הריני מפנה כפניו עד שיפרע הוא את השטר מה עשה ויקח עשו את נשיו וג׳ הוי נסו ואין רודף רשע וצדיקים ככפיר יבטח זה יעקב דכת׳ וישב יעקב: 8 גזור דיסב וכו׳. שיקבל מאה מכות ברצועה (ופי׳ מגלבא

ולא מפקין בידיה כלום למסת נקיים ילעג (שם שם), אמר ר' אחא בשעה שהצדיקים מבקשין לישב בשלוה בעולם הזה [הסטן בא ומקטרג ואומר לא דיין שהוא מותקן להם לעתיד לבוא אלא שמבקשין לישב בשלוה בעולם הזה], תדע לך שכן אבינו יעקב על שביקש לישב בישלוה בעולם הזה נזדוג לו סטנו שליוסף וישב יעקב בארץ וגו':

לא שלותי ולא שקטתי וגו' (איוב ג כו) לא שלותי מעשו, ולא שקטתי מלבן, ולא נחתי (שם שם) מדינה, ויבא רגז (שם שם) מיוסף [וישב יעקב וגו']:

5 ילקוט כ' ק"מ, ילק' איוב כ' סתל"ז, [ועי' תנחומא נ"ב מקץ סי' י"ג, תנחומא שם סי' י']:

1 בידיה] פואגכ, לידי' י[1] (שם), מידיה דת, מניה י | כלום] פואגכי[1], ~ כענין הזה מלעיג על המוכה דת | למשאת ו | מבקשין] וחא[1]י, מבקשים א[2]גי (שם), רוצין פ, רוצים כ, יושבין ומבקשין ת, יושבים שלוה ומבקשים ד | 2 בשלווה ו, שלוה ג | * הסטן — בעולם הזה] הסטן בא ומקטרג (השטן מקטרג ג) אמ' (ואומר חג) לא דים (דיין ח, דיי ג) שהוא מותקן (שמותקן ג, שמתוקן ח) להם לעתיד לבוא (לבא חג) אלא שהן מבקשין (שהם מבקשים ח, שמבקשין ג) לישב בשלוה (שלוה ג) בעולם הזה וחג, השטן מקטרג ואומר לא די להם מה שמתוקן להם לעתיד לבא אלא שהם מבקשים.. בשלוה בעולם הזה י (שם), השטן בא ומקטרג (השטן מקטרג א) אמ' (ואומר א) לא דיין (דיים את) שהוא מתוקן (שמתוקן א) להם לעולם הבא (העולם הבא את) אלא שהם מבקשים (שהם מבקשין א[1]ת, שהן מבקשי' א[2]) לישב שלוה (בשלוה את) בעולם הזה דאת, השטן מקטרג ואומ' לא דיין שמתוקן להן (לא די להן שמתוקן כ) העולם הבא שמבקשין (אלא שמבקשין כ) שלוה בעולם הזה פכ, ל' ל | 3 שכן] אג, שהוא כן דוחתי (שם), שהרי פכ | אבינו.. על ידי (יד ת) שביקש וגכת, יעקב על ידי שביקש פא[2], אבינו יעקב (יעקב אבינו חא[1]) על ידי שבקש דחא[1], על ידי שבקש יעקב אבינו י (שם) | * לישב דפוחא[2]גתי (שם)] ליישב א[1], ל' לכ | בשלוה] פחאתי (שם), שלוה דגכ, שלווה ו | בעולם הזה ל' פא[2] | נזדווג] וחאכתי, ניזדוג ד, נזדויג פ, נידווג ג | 4 סטנו] וח, שטנו דפאגכתי | שנ' וישב ח | בארץ וגו'] א[02], וגו' וח, בארץ מגורי אביו א[1], ל' דפגכתי | 5 לא] כתי' ~ ח, הה"ד ~ א[1]א[02] | וגו'] ו, ולא נחתי ויבא רוגז (רגז א[1]) הא[1]גי, ולא.. ויבוא רוגז א[2]כ, ולא נחתי רוגז ת, ל' דפ | שלוותי ו | מעשו] מלבן י (איוב) | מלבן] מעשו י (שם) | ** ולא] לא ל | 6 ויבא רוגז פחא[1°]גכתי, ויבוא רוגז דא[2] | מיוסף] בא עלי (אלי פאכ) רוגזו (רגזו דא) של יוסף דפוחאגכתי | * וישב — וגו'] שנ' וישב יעקב וגו' ח, וישב יעקב ו, ל' לדפאכת |

שוט רצועה ועי' במ"י לעיל צד 389) והנה נותנין אצלו מאה דינרין זה מסכים עם זה וזה מסכים עם זה כלו' מאה דינרין מכוונים נגד מאה מכות אם יסבול המכות יקח הדינרין ואין מוציאין בידו כלום שאין יכול לסבול המכות או מת בתוכן אם שוט ימית פתאום ונשאר בלעג וחרפה הוי למסת נקיים ילעג ועי' במ"כ, ובפי' ב"ר כי"ט וכי"א מל"א גורס וכפרש גזר דיסב מאה מגלבין (מאה מגלבין מאה מכות) גזר שיקח כנגדן (כנגדם) מאה דינרין (דינרים) דין סכום לדין (לדין ודין סכום לדין) המכות סכום לדינרין והדינרין (ודינרין) סכום למכות ולא (לא) מפקין מידיה כלום כלומר הוא כובל המכות על מנת שיטול שהתנה עמו ולאחר שקיבל המכות אין מוציא מיד האיש שהתנה עמו (על מנת שיטול הדינרין שהתנה עמו) לקבל המכות בשביל מאה דינרים כלום (בשביל מאה דינרין אבל אם אין נותן לו כלום) כענין (בענין) הזה מלעיג על המוכה למסת נקיים ילעג שמסית למדת הדין על הבריות כמו ותסיתני בו, ומשם גוסף בדפוסי' [וכי"ת] כענין הזה מלעיג על המוכה, ובדפ"ר וד"ו הגי' ג"כ והא יהיבין וכ"ה והא בכי"פ וכי"א ב' וכי"ג וכי"כ, ובד' קראקא א' גשתבש והוא יהיבין, ובכי"ל הגי' סכם והוגה סכום ועח"ג ובעכת"ר ע' ככם, ובמכילתא בשלח מס' ב' פ"א המשל למה"ד לאחד שאמר לעבדו וכו' אמר לו בגזירה וכו' או תלקה מאה מכות או תתן לי מאה מנה וכו' ועי' גם בפי' מהרז"ו [אין לשון המדרש סובל פירושים אלו כלל, ולדעתי הפירוש פשוט שרבי אמר לאנטונינוס גזור שיקבל אדם מאה מכות ומיד הן נתונות ומונחות אצלו, כי עבדיך ימהרו לעשות רצונך, אבל אם תגזור שיקבל מאה דינרין, אז זה מונה את הכסף ומשלם את הסכום לזה וזה לזה ואינם נותנים לו כלום, וזה כונת הכתוב אם שוט נגזר על האדם ימית פתאום כלו' מהר, וכן מבואר במה"ג שהועתק בסמוך, ונכונה הגי' מפקין לידיה]: 2 הסטן בא וכו'. בכי"ל דלג מן בעולם הזה עד בעולם הזה והשלמתי עפ"י גי' שאר הספרים [ובילקוט חסר עד בעולם הזה השלישי], ובתיבת סטן בסמ"ך בכי"ו וכי"ח ובסמוך גם בכי"ל סטנו ועי' לעיל צד 851 ובמ"י שם, וברורתי הגי' שהוא מותקן כמו לעיל צד 274 וצד 755, ובדפ"ר וד"ו הגי' בשעה שהצדיקים יושבים שלוה וכו' על ידי שבקש לישב שלוה וכו' ועי' גם בח"נ ולעיל צד 697, וטעם הדרש כמו לעיל צד 356 בכל מקום שאת מוצא נחת רוח הסטן מקטרג [ודורש למסת נקיים ילעג הסטן, ועי' בסמוך אות 6], ובשכל טוב שם שהשטן מצוי לקטרג את הצדיקים שנ' אם שוט ימית פתאום למסת נקיים ילעג אמר רב אחא בשעה שהצדיקים מבקשין לישב בשלוה בעולם הזה השטן מקטרג ואומר לא די מה שמתוקן להן לעתיד אלא שמבקשין לישב בשלוה בעולם הזה שכן יעקב שבקש לישב בשלוה בעולם הזה נזדווג לו שטנו של יוסף, וכסגנון אחר הפתיחה במה"ג עמו' 552 ז"הש"ה אם שוט ימית פתאם למסת נקיים ילעג אנטליגוס (ועי' במ"י לעיל צד 883) שאליה לר' אמר ליה מהו דין דכתי' אם שוט ימית פתאם אמ' ליה אם גוזר אתה על אדם שיטול מאה דינרין כלום הוא נוטלן מיד אלא אומרין לו לך אצל אפרכוס לך אצל פטריקוס לך אצל קומיסתיסור כמה יגע הוא מתיגע עד שלא יטול אבל אם גוזר אתה על אדם שיטול מאה מגלבין מיד הוא נוטלן הוי אם שוט ימית פתאם אם ניתן לו רשות לשטן לחבל את העולם ברגע מחבלו מהו למסת נקיים ילעג רב הונא בשם ר' אחא כשהצדיקים באים ליטול מסותן מהקב"ה השטן מקטרג עליהן ואומ' לא דיין טובת עולם הבא אלא שאת משפיע להן שלוה בעולם הזה תדע לך אחר כל אותן הצרות שעברו על יעקב אבינו כדכתי' הייתי ביום אכלני חורב וקרח בלילה בא לו לישב בא השטן מקטרג ונמכר יוסף ונתגלגל הדבר הוי למסת נקיים ילעג: 6 מיוסף. בשאר הספרים הגי' בא עלי (אלי) רוגזו (רגזו) של יוסף, ובפירש"י עה"ת קפץ עליו רוגזו של יוסף ושם הובא הדרש עפ"י פתיחה זו ושלפניה [והלשון שם ביקש יעקב לישב בשלוה קפץ עליו רוגזו של יוסף צדיקים מבקשים לישב בשלוה אומר הקב"ה לא דיין לצדיקים מה שמתוקן להם לעולם הבא אלא שמבקשים לישב בשלוה בעוה"ז, וכעין זה בכי"א ממדרש תנחומא (במבוא לתנחומא מ"ב צד 128) אמר

ד [וישב יעקב בארץ מגורי אביו] אברהם גייר גיורים ויקח אברם את שרי אשתו וגו' ואת הנפש אשר עשו בחרן (בראשית יב ה) ר' אלעזר בשם ר' יוסי בן זמרה אם מתכנסים כל האומות אינם יכולין לבראות יתוש אחד שישליכו בו נשמה ואת אומר ואת הנפש אשר עשו בחרן אלא אילו הגרים, ונאמר שגיירו למה שעשו, אלא ללמדך כל מי שמקרב את הגר כאילו [בראו] ונאמר שעשאה ילמדה שעשו. אמר ר' חנינא אברהם היה מגייר האנשים ושרה הנשים. יעקב גייר גיורים ויאמר יעקב אל ביתו וגו' (שם לה ב) ויתנו אל יעקב את כל אלהי הנכר (שם שם ד), ביצחק לא שמענו, ואיכן שמענו ביצחק דתני ר' הושעיא בשם ר' יודה ברי' סימון נאמר כאן וישב יעקב בארץ מגורי אביו מגויירי אביו:

ה מה כת' למעלה מן העיניין ואלה המלכים וגו' (בראשית לו לא) וישב יעקב אמר ר'

1 ילקוט ר' קמ: 2 לעיל צד 378: וש"נ: 9 ילקוט שם, ילק' עובדיה ר' תקמ"ט, ילק' מכירי עובדיה א' י ח, פנחמה מ"ג וישב סי' ד', תנחומא שם סי' א', תנום נראשית פנ"ס (פר"ח), [ועי' לעיל צד 851]:

1 * וישב — אביו א'בין] בארץ.. אביו פא^{2}, ד"א וישב יעקב וגו' ד, ד"א.. יעקב ת, ל' לו | אברהם] הה"ד ואת הנפש אשר עשו בחרן אברהם אבי' א^{1} | גרים אגבי | ויקח — בחרן] ויקח.. אשתו ו, הה"ד ויקח.. אשתו ד, שנ' (הה"ד ת) ואת הנפש.. בחרן פאגכתי | 2 ר' לעזר ו | * בשם ר' יוסי פואגכת] בשם ר' יוסה ד, ל' ל | זמרה] ו, זמ"א דפא'כת זמ"א א'ג | אם] אילו פ, אלו אב | מתכנסין דפוא^{2}גכת מתכנשין א'ו' | 3 אומות העולם פוא'כ, באי העולם דת, באי עולם גי, העולם א^{2} | אינם — נשמה] לבראות אפילו (לברות אפילו כ, לבראות א'ג, לבראת א^{2}) יתוש אחד אינן יכולין לזרוק בו נשמה פאגכ, לבראות יתוש אחד אינן יכולין.. בו את הנשמה אינן יכולין ו, לבראות יתוש אחד ולזרוק בו נשמה אינן יכולין י, לבראת (לברות ת) אפילו יתוש אחד אינן יכולין (יכולי' ד^{1}) דת | * ואת אומר דוכת] ואת או' ל^{0}, ואת אמ' א^{2}, ואת אמר גי, ואת אמרת א^{1}, ל' ל | 4 אילו] וג, אלו דאכתי | הגרים] ~ שגיירו ואגכי, שגייר אותם אברהם ד, שגייר אברהם ת | ונאמר — שעשו] ונא'.. ולמה שעשו ג, ונאמר.. למה עשו ו, ונאמר.. למה אשר עשו ו^{0}, ולמה אמ' אשר עשו בחרן נאמ' אשר גייר כ, ולמה אמר עשו ולא אמר גיירו דת, ולמה עשו י, ואת הנפש אשר גיירו לא נאמר אלא אשר עשו א | אלא] וגי, ל' דאכת | שכל.. שהוא מקרב דות, כל המגייר י, שכל מי שמקרב (שכל המקרב א^{2}) את הגר תחת כנפי השכינה אכ | * כאילו בראו ג] כאלו בראו דכתי, כילו שבראו ו, כאילו עשאו ל^{0}, כאילו ל, מעלה עליו הכתו' כאלו בראו שנא' ויאמר שמואל אל העם י"י אשר עשה את משה ואת אהרן א^{1}, מעלה.. הכתו'.. אשר עשה א^{2} | 5 ונאמר — שעשו] ונאמר.. למה שעשו וג, ונאמר אשר עשה כ, למה אשר עשו א^{2}, תאמר אברהם היה מגייר ושרה לא היתה מגיירת ת"ל ואת הנפש אשר עשו בחרן אשר עשה אין כתיב (כת' ת) כאן אלא אשר עשו (עשו משמע שניהם עשו ת) דת, ל' א^{1} | חנינא א | היה] ות, ל' דאנכ | האנשים] וכ, את ~ דאגת | ושרה] אגב, ~ מגיירת דת, היתה מגיירת ו | הנשים] כ, את הנשים ואג.. ומה ת"ל אשר עשו אלא מלמד שהיה אבינו אברהם (אברהם אבי' ת) מכניסן לתוך ביתו ומאבילן ומשקן (ומשקה אותן ת) ומקרבן ומכניסן תחת כנפי השכינה דת | * גיורים דות] גירים ל, גרים פאגכי | 6 וגו'] ואל כל אשר עמו וגו' ג, ואל.. עמו הסירו את אלהי הנכר אבי, ואל.. הנכר וגו' פ, ל' ת | * ויתנו — הנכר ו] וכתי' (וכת' ת) ויתנו.. הנכר א'ת, ויתנו אל יעקב וגו' לדא^{2}ג, ל' פכי | לא שמענו] ~ שגייר גרים א^{1}א^{02} | 7 ואיכן — ביצחק] ובאיכן.. ביצחק ו, והיכן.. ביצחק בן א^{1}, והיכן שמענו א^{2}, והיכן שמענו ר' (א"ר ת) יצחק דת, והיכן.. ר' יצחק אמ' ג, אלא מכאן למדנו פכ | * דתני פואכ] דתנו ל, תני ג, ותאני (ותני ת) לה דת | ר' הושעיא] א^{2}גכ, ר' הושעיה פו, ר' אושעיא א^{1}, משם ר' הושעיה רבה ד, משום ר'.. רבא ת | יודה] ו, יהודה דפאגכת | בר'] ביר' ת, בר ד | נאמר כאן] כת' כאן ת, כאן כתיב ד, כאן וג, ל' פאכ | וישב יעקב ל' ח | 8 * מגויירי אביו ל^{0}ו^{0}א^{01}א^{2}גכשי] מגיירי אביו פ, מגורי אביו ל, כאי מגורי אביו מגיורי אביו דת, ל' וא^{1} | 9 כת'] פגת, כתי' דאכימ, כתוב ו | העיניין פ, העניין וגכ, העינן דאתימ | וגו'] אשר מלכו ו, אשר.. בארץ אדום א'גי, ל' דפא^{2}כתמ | וישב] פואגכי^{1}מ, וכתיב ~ י (עובדיה), וכתיב (וכת' ת) הכא ~ דת | יעקב] ~ בארץ מג' אב' ג |

יעקב ראותי צרת עשו צרת לבן צרת דינה צרת רחל לא נחתי מימי מעתה אני אניח ואני יושב אמר הקב"ה ליעקב בקשת לישב עצמך לא דיין לצדיקים לעוה"ב וכו' מיד קפצה עליו צרת יוסף וכו', ולנכון הובא בעקידה שער כ"ה בשעה שהצדיקים מבקשים לישב בשלוה השטן מקטרג ואומר לא דיין מה שמתוקן להם וכו' שהרי יעקב אבינו בקש לישב בשלוה קפץ עליו רוגזו של יוסף]: 2 ר' אלעזר וכו'. השלמתי בשם ר' יוסי וכו' ועח"נ ולעיל צד 378 ושם נסדר בקצת שינוי מאמר זה ומאמר ר' הונא אברהם היה מגייר וכו' לפ' ויקח אברם וכו' והובא כאן בתוך הדרש אברהם גייר וכו' יעקב גייר וכו', ובכי"פ קיטע אינן יכולין לזרוק בו נשמה וכו' יעקב גייר וכו', ובדפוסי' כאן הוספות שונות ועי' גם במ"י לעיל שם, ובסוף הדרש נשתבש בדפוסי' והיכן שמענו ר' יצחק ותאני לה משם ר' הושעיה רבה בשם וכו', ובכי"ל כתוב כל מי שמקרב את הגר כאילו ונאמר וכו' וביני שיטי הושלם עשאו והגהתי כאילו בראו ועח"נ ולעיל צד 379, ובסיום הפתיחה כתוב בכי"ל נאמר כאן וישב יעקב בארץ מגורי אביו מגורי אביו, וביני שיטי ניתוסף יו כנר' להגיה מגויירי כמו שהגי' בספרים שציינתי, ובשכל טוב צד 223 אל תקרא מגורי אלא מגויירי אביו: 9 מה כת' למעלה וכו'. בסגנון זה גם המאמרים לעיל צד 369 וצד

חוניא לאחד שהיה מהלך בדרך וראה כת כלבים ונתירא מהם וישב לו ביניהם, [כך כיון שראה יעקב עשו ואלופיו נתירא מהם וישב לו ביניהם], אמר ר' לוי לנפח שהיה פתוח באמצע פלטייה ובנו זהבי פתוח כנגדו, ראה נכנסות למדינה חבילות חבילות שלקוצים אמר חבל למדינה מה שנכנס לתוכה, היה שם פקח אחד אמר ליה מאילו את מתיירא, גיץ אחד מישלך וגיץ אחד משלבנך ואתם שורפים אותם, כך כיון שראה יעקב עשו ואלופיו נתיירא, אמר לו הקב"ה מאילו את מתיירא, גיץ אחד מישלך וגיץ אחד משלבנך ואתם שירפים אותם הה"ד והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש ודלקו בהם (עובדיה א יח):

ב) אלה תולדות יעקב יוסף התולדות הללו לא באו אלא בזכותו שליוסף, כלום הלך
53c יעקב אצל לבן אלא בשביל רחל, התולדות הללו היו ממתינות עד שנולד יוסף הה"ד ויהי כאשר

8 ילקוט ר' ק"מ, ילק' תהלים ר' תתי"ז, ילק' מכירי תהלים ע"ז סי' י"ד: 9 עי' לעיל לד 851:

1 הונא ואי[1] (שם), חגינה פכ | לאחד] פוא[2]גכי[1], משל ~ דג[0]ת, מלה"ד ~ א[1] | שהיה מהלך] המהלך י (שם) | של כלבים | ונתירא] אתי (שם), ונתיירא דפוגכי | מהן פוכי | וישב לו] מה עשה הלך וישב י (שם) | ביניהן פכי | * כך — ביניהם י (שם)] כך כיון (כיוון ו) שראה אבינו יעקב עשו (שראה יעקב אבי' עשו ת, שראה יעקב את עשו א[2]ג) ואלופיו נתיירא (נתירא גת) מהם וישב לו (וישב ג) ביניהם דוא[2]גת, כך כיון שראה יעקב את עשו (אבינו יעקב עשו י) ואלופיו נתיירא מהן וישב לו ביניהן אי[1], כך כשראה יעקב עשו.. נתיירא מהן בא וישב ביניהן פכ, ל' ל | 2 לנפח] פוא[2]גכי[1]מ, משל ~ דא[1]ג[0]ת | שפתוח פ, שפתח כ, שהיה פתחו פתוח א[1]א[02]גי, שפתחו פתוח י (שם) | באמצע פלטייה] ו, באמצע פלטיה מ, .. פלטיא דפכת, .. פלטין י (שם), לאמצע פלטיה א[1], .. פלטיא א[2], לרשות הרבים י | ובנו פתחו פתוח י (שם), ופתח בנו פתוח ו[1] | 3 נגדו פא, לנגדו מ | ראה — קוצים] ואמ, וראה.. קוצים גי (שם), וראה חבילות חבילות (ראה חבלות חבלות כ) של קוצים נכנסו (נכנסות ד[1]כי) למדינה דכתי, ראה חבילות קוצין נכנסות למדינה פ | חבל — לתוכה] חבל.. מה נכנס לתוכה ו, חבל.. מה.. בתוכה י, חבל.. שאלו נכנסין (נכנסות כ) לתוכה אכמ, חבל.. שאלו נכנסות למדינה פ, אנה יכנסו כל החבילות הללו דת | 4 היה] פואגכמ, והיה דתי | פיקח וגת | אחד ל' א[2] | ליה] לו דפוא[1]גכת, ל' י (שם) | מאילו] פוג, מאלו דאכתימ | את] ג, אתה דפואכתימ | מתירא א[1]תי (שם) מ | גיץ א[1] | [0] משלך] יוצא ~ ד | וגיץ א[1] | * ואתם — אותם ו[0]] ואתם.. אותו ל, ואתן שורפין אותן ו, ואתה שורפן (שורפם ת) דת, יוצאין (יוצאים א[2]) ואתם שורפין (שורפים מ) אותם אמ, יוצאין ושורפין (ואתם שורפין כ) את כולם פכ, שורפים אותם י (שם), שורפין אותן י, ישרפו את כולן ג | 5 * כך — אותם] כך.. משלך [וגיץ ל[0]] אחד.. אותו ל, כך כיוון.. אבינו יעקב.. אתה מתיירא.. בנך ואתם שורפים אותם ו[0], כך כיוון.. בנך ואתן שורפין אותן ו, כך כיון.. אבינו יעקב.. נתיירא מהם אמ' לו.. את מתיירא.. בנך שורפין אותם ג, כך כיון.. אבינו יעקב.. נתיירא א"ל.. מאלו אתה מתיירא.. בנך ואתם שורפין אותם כולם ד, כך כיון.. אמר לו הקב"ה מאלו אתה מתירא.. בנך ואתה שורף אותם כולם ת, ל' פאכימ | 6 * ובית יוסף — בהם ל[0]] וגו' כי, ובית יוסף וגו' ל, ובית יוסף להבה דא[1]ג, ובית.. להבה ובית עשו לקש ת, ובית.. להבה וגו' א[2], ובית.. ובית עשו לקש ולא יהיה שריד לבית עשו י (שם), ל' פום | 8 אלה] פאגכימ, ואלה ח, וישב יעקב ~ ו, וישב (ד"א וישב ת) יעקב כך אמרו חכמים ~ דת | * יוסף דפחא[2]כתימ] וגו' לו, יוסף וגו' ג, יוסף בן שבע א[1] | האלו ח | בזכותו של] בזכות י, בשבילו של ת | יוסף] ~ ובשבילו ד, ובזכותו ת | כלום] לא י | 9 אצל לבן] לחרן י (תהלים) | רחל] יוסף י (שם) | הללו] האלו ח, ל' י | שנולד] שבא י |

792 ועי' במ"י שם ועי"ע צד 888: 1 כך כיון וכו'. כן השלמתי ועח"נ, ואולי ל"ג בכי"ל הנמשל שמובן מאליו, ובסמוך במאמר ר' לוי ל"ג הנמשל בספרים שציינתי, ובלק"ט הועתק א"ר חנינא משל לאדם אחד שהיה וכו' וראה כת של כלבים ונתיירא מהם וישב לו ביניהם כך כיון שראה יעקב אבינו עשו ואלופיו נתיירא מהם וישב לו ביניהם לכך נאמר וישב יעקב, ומאמר אחר במה"ג עמו' 551 אמ' ר' ברכיה לאחד שבא לו כלב ונשכו על ראשו ועמד כנגדו כיון שראה כלבים אוחזין אותו אמ' מי יוכל לעמוד בכל אלו מה עשה ישב לפניהן והתיש חמתן כך יעקב אבינו בא אליו לבן בעצמו ועמד בו המלאך וניצל ממנו ובא עשו בעצמו וניצל ממנו כיון שראה כל האכלוסין הללו אמ' מי יוכל לעמוד בכל אלו האלופים אלוף מגדיאל אלוף עירם מה עשה ישב לפניהם ולא הזיקוהו הוי וישב יעקב: 2 שהיה פתוח וכו'. שהיה פתחו פתוח באמצע הרחוב ובנו זהבי צורף זהב פתוח כנגדו ראה וכו', ופלטייה רחוב בל"י וכן לעיל צד 211 באמצע פלטיא ועיי"ש. ומשובשת הגי' בילק' עובדיה באבצע פלטין, ובילקוט כאן פי' הגי' לאמצע פלטיא לרשות הרבים, והגי' ובנו זהבי פתוח איתא גם בדפ"ר וד"נ והוגה במ"כ ופתח בנו זהבי פתוח וכו' ועי' גם בח"נ, והשלמתי הפסוק ובית יוסף להבה וכו' עד ודלקו בהם כמו שהוגה בכי"ל ביני שיטי, ובמה"ג עמו' 552 הועתק אמ' ר' לוי לנפח שהיה פתוח באמצע המדינה ובנו זהבי פתוח כנגדו ראה חבילות חבילות שלקוצים נכנסין למדינה אמ' וי על דא מדינתא מה על בה היה שם פקח אחד אמ' לו ומה הן אלא גיץ אחד משלך וגיץ אחד משלבנך שורפין הכל כך כיון שראה אבינו יעקב וכו' נתיירא אמ' לו הקב"ה וכו' ואתם שורפין אותן הה"ד והיה וכו' ובית יוסף להבה ובית עשו לקש ודלקו בהם ואכלום, ובלק"ט קיטע ושינה וחסר שם גם הנמשל, ובתנחומא מ"ב שם כל המאמר בסגנון אחר וישב יעקב וגו' אלה תולדות יעקב יוסף מה כתיב למעלה מן הענין אלה אלופי בני עשו כיון שראה אותם יעקב נתבהל ואמר מי יוכל לעמוד בפני אלו וכו' לזהבי שהיה יושב ועוסק במלאכתו תלה תלמידו עיניו וראה גמלים הרבה שטעונין תבן התחיל לומר מי יוכל לעמוד כנגד אלו א"ל רבו אם גיץ יוצא מן הכור הזה יהא שורף את כולם כך יעקב אבינו כיון שראה לכל אלופי עשו התחיל מתיירא ואמר מי יוכל לעמוד כנגד אלו אמר לו הקב"ה ראה מה כתיב אחריו אלה תולדות יעקב יוסף חייך אדם אחד יוצא מיוסף ששורף כולם שנאמר והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה

ילדה רחל את יוסף ויאמר יעקב אל לבן שלחני (בראשית ל כה). מי מורידן למצרים יוסף, מי מכלכלן במצרים יוסף, הים לא נקרע אלא בזכות יוסף הה"ד ראוך מים אלהים וגו' (תהלים עז יז) גאלת בזרוע עמך בני יעקב ויוסף (שם שם טו), אמר ר' יודן אף הירדן לא נקרע אלא בזכות יוסף: אמר ר' שמואל בר נחמן אלה תולדות יעקב יוסף לא צריך קרייה למימר אלה תולדות יעקב ראובן

2 לקמן פפ"ז סי' ח' וש"נ: 4 ילקוט ר' ק"ם, במדבר רבה פי"ד סי' ה', תנחומא מ"ב וישב סי' ה', תנחומא שם סי' ה', מקץ סי' נ':

1 את יוסף ל' ו | * ויאמר — שלחני ל[0]] וגו' ל, ל' ני. כיון שנולד שטנו של עשו ויאמר.. שלחני פא[2]כ, וביון.. סטנו.. ויאמר.. שלחני וגו' ו, כיון.. שטנו.. ויאמר.. שלחני ואלכה אל מקומי מ, כיון.. שטנו.. ויאמר.. מקומי ולארצי א[1], כיון.. שטנו של אותו הרשע ויאמר.. ואלכה ד, כיון.. אותו רשע ויאמר אל לבן.. ואלכה אל מקומי ולארצי ת, וגו' כיון.. סטנו של עשו ליפרע מעשו ויאמר.. שלחני וגו' ת | במצרים גמ | יוסף ל' פא'כמ | ומי פב | 2 מכלכלם ת | * במצרים וחאגימ] למצרים ל, שם פב, ר' דת | לא נקרע הים י | בזכות] פא'תמ. בזכותו של דוהא[2], בשביל גבי | * ראוך – וגו' ל[0]חב] ראוך.. אלהים ראוך מים יחילו אגת, ראוך.. ראוך.. יחילו אף ירגזו תהומות מ, ראוך מים יחילו וגו' ו, ראוך מים יחילו י, ראוך.. אלהים נתן תהום קולו וג' ל, ראוך.. ראוך.. יחילו נתן תהום קולו ד | 3 גאלתה ו, וסמיך ליה גאלת פב, וכתיב גאלת א[1]א[02]מ | * עמך — ויוסף ל[0]דפגבי] עמיך.. ויוסף ת, עמך.. ויוסף סלה חאמ, עמך וגו' ו, וגו' ל | יודן] א[2], יודן (יוד' ד[1]) בר' (ביר' ת, בר ו) שמעון דפוא'א[0]גבת, יודה בר' סימון י (שם), אלעזר בר"ש מ | בזכות] פאבמ, בזכותו של דוחתי (שם), בשביל י | יוסף] ~ ד"א וישב יעקב כך אמרו חכמים לא נהגה אבינו יעקב מכושב עד שגר במגורי אבותיו ואי זו זו זו ארץ כנען ששם גר יצחק אביו ד"א מגורי בגימטריא מאתן וחמשין ותשע מיום שאמר הקב"ה לאברהם ידוע תדע עד שעה שנתישב אבינו יעקב בארץ מגורי אביו ד, הה"ד וישב יעקב כך אמרו.. ואיזו זו ארץ כנען.. לאברם ידוע תדע כי גר יהיה זרעך עד שעה שנושב יעקב אבי' בארץ מגורי אביו בארץ כנען ת | 4 אלה — יוסף ל' פאב | לא הוה דפוא[1]גבי, לא היה חא[2]ת | צריך קראה ד, ..קריא כ, ..קריא האגתי, קרייה צריך ו | למימר] וחאגי, מימר כ, למימר (לומ' ת) כן דת | אלה] וא, אלא גכ, אלא אלה ל[0]דחתי | ראובן] יוסף אלא ~ א[1]א[02] |

ובית עשו לקש וגו', ומשם נובע המאמר באג"ב, ובתנחומא שם מה כתיב למעלה מן הענין וכו' מלה"ד לגמלים הרבה שהיו טעונין פשתן היה עומד הנפח ותמה ואמר היכן יכנס כל הפשתן הזה פקח אחד היה שם א"ל בת לך לתמוה ניצוץ אחד יצא מן מפוח שלך ויכלה אותו אף כך כשראה יעקב אבינו עשו ואלופיו וכו' ועי' בפירש"י עה"ת ובפסיקתא פי"ד (קכ"א ב'), וגץ הוא ניצוץ וכן בב"ק פ"ו מ"ז ועי' בערוך ע' גץ א' ובעמת"ר ע' גיץ: 1 ויאמר יעקב וכו'. כן הושלם הפסוק בכי"ל ביני שיטי ועח"נ, והדרש כיון שנולד סטנו (שטנו) וכו' שנדרש לעיל צד 851 לפ' ויהי כאשר ילדה וכו' (ועי' גם לעיל צד 883) אינו מן הענין כאן וליתא בכי"ל ובכי"ג ובילקוט, וגם בלק"ט הועתק רק אלה תולדות יעקב יוסף התולדות הללו לא באו אלא בזכותו של יוסף כלום יעקב הלך אצל לבן וכו' התולדות הללו וכו' עד שבא יוסף שנאמר ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף, ובשכל טוב צד 213 התולדות לא באו אלא בזכות יוסף כלום הלך יעקב וכו' והתולדות הללו לא היו ממתינים אלא עד שנולד יוסף שנא' ויהי כאשר וכו' את יוסף ויאמר יעקב אל לבן שלחני, אולם דרש זה הועתק גם במה"ג עמו' 554 אלה תולדות יעקב יוסף למה הזכיר יוסף קודם לכל אחיו אלא התולדות הללו לא באו אלא בשביל יוסף כלום הלך יעקב וכו' התולדות הללו כולם היו ממתינות עד שנולד יוסף דכת' ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף וג' ללמדך כיון שנולד שטנו שלעשו ויאמר יעקב אל לבן שלחני ואלכה, וגי' משובשת בדפוסי' וישב יעקב כך אמרו חכמים אלה תולדות יוסף וכו' וסגנון זה המאוחר גם בסמוך בהוספת הדפוסי' ד"א וישב יעקב כך אמרו חכמים לא נהגה וכו' ועי' מ"ש במ"י לעיל צד 885: 2 הה"ד ראוך וכו'. בכי"ל כתוב ראוך מים אלהים נתן תהום קולו וג' גאלת בזרוע וגו' והושלם ביני שיטי עמך בני יעקב ויוסף, והמלות נתן תהום קולו שנתערבבו מחבקוק ג' י' נמחקו ע"י קוים, וכן נתערבבו הפסוקים בגי' הדפוסי' ראוך מים אלהים ראוך מים יחילו נתן תהום קולו גאלת וכו' ועי' במ"י לעיל צד 35 וצד 982, ובלק"ט הועתק מי מורידן למצרים יוסף מי מכלכלן במצרים יוסף הים לא נקרע אלא בזכות יוסף הה"ר ראוך מים יחילו וכתיב בתריה גאלת בזרוע עמך בני יעקב ויוסף סלה לכך נאמר אלה תולדות יעקב יוסף, ובמה"ג שם מי מורידן למצרים לא יוסף מי מכלכלם במצרים לא יוסף הים לא נקרע וכו' שנא' ראוך מים אלהים ראוך מים יחילו אף ירגזו תהומות ואומ' גאלת בזרוע עמך בני יעקב ויוסף סלה, ולקמן פפ"ז הדרש בזכות עצמותיו של יוסף נקרע הים שנ' הים ראה וינס בזכות וינס החוצה ועיי"ש, וכן נוסף בילק' תהלים הים לא נקרע אלא בשביל יוסף שנאמר ראוך מים יחילו וכן הוא אומר וינס ויצא החוצה וכתי' הים ראה וינס (ושם המאמרים מסורסים, ועוד נוסף שם ר' שמעון בן לקיש בשם ר' אלעזר בן ערך כתנת פסים פסים ועי' למטה סי' ח'), ובפי' ב"ר בדפ"ר מפרש כן אף הירדן לא נקרע אלא בזכותו דכתיב הים ראה וינס בזכות וינס ויצא החוצה ואף הירדן תסוב לאחור בזכותו, ור' יודן הוא ר"י בר' שמעון ועח"נ ולעיל צד 29 וצד 174 ובאגה"א ח"ג צד 604 ועי' גם במ"י לעיל סוף פ"פ, ובדפוסי' כאן שתי הוספות זרות שלא נמצאו בכל כ"י [חוץ מכי"ת המאוחר] ולא בילק' כאן וילק' מכירי תהלים שם ד"א וישב יעקב כך אמרו חכמים לא נהגה אבינו יעקב וכו' ד"א מגורי בגימטריא מאתן וחמשין ותשע מיום שאמר הקב"ה לאברהם ידוע תדע עד שעה שנתישב אבינו יעקב בארץ מגורי אביו, ומפרשי המדרש נדחקו לכוון החשבון בזה המאמר הזר: 4 לא צריך קרייה. בתמיה וכי לא צריך הכתוב לומר אלה תולדות יעקב ראובן וכו' וכסגנון הלשון לעיל צד 271 אתמהא לא היה צריך קריא למימר אלה תולדות נח שם וכו', ובכתב אחר נוסף בכי"ל ביני שיטי אלא להגיה אלא אלה ועח"נ כאן ולעיל שם ועי"ע לעיל צד 239 צד 313 וצד 497, ודורש שכתוב אלה תולדות יעקב יוסף ללמדך שיוסף היה דומה ליעקב בענינים רבים (ורק בדפוסי' הגי' מה ת"ל יוסף אלא כל מה שאירע לזה) ומונה כ"ג דברים (ובדפוסי' איתא עוד מה זה בכור אף זה בכור), וכל המאמר נסדר בבמ"ר שם בדרש שניהם מלאים סלת בלולה בשמן למנחה יעקב ויוסף שניהם היו צדיקים גמורים ושניהם היו דומים זה לזה אתייא כההיא דאמר ר' שמואל בר נחמני אלה תולדות יעקב יוסף לא היה צריך קרייה למימר אלא אלה תולדות יעקב ראובן למה נאמר אלה

אלא מה יעקב נולד מהול אף יוסף נולד מהול, מה זה אמו עקרה אף זה אמו עקרה, מה זה נתקשת אמו בישעת הלידה אף זה נתקשת אמו בישעת הלידה, מה זה ילדה אמו שנים אף זה ילדה אמו שנים, מה זה אחיו שינאו אף זה אחיו שונאים אותו, מה זה אחיו מבקש להורגו אף זה אחיו מבקשין להורגו, זה רועה וזה רועה, זה נסטן וזה נסטן, זה נגנב שני פעמים וזה נגנב שני פעמים, זה נתברך בעשר

1 לעיל לד 685, אדר"נ נו"א פ"ב, תנחומא נח סי' ה', מדרש תהלים ס' סי' ז':

1 מה יעקב] פחאגי, מה זה ן, מה ת"ל יוסף אלא שכל מה שאירע לזה אירע לזה מה זה דת | יוסף] פחאנגבי, זה דות | נולד מהול] כן פ | זה] יעקב פאב | היתה אמו פואנגבי, אמו היתה ח | זה] יוסף פאב | היתה אמו עקרה ואגי, אמו היתה עקרה ח, כן פב | מה — הלידה] וא[2], מה.. נתקשה.. נתקשה.. הלידה ח, מה.. נתקשת (נתקשה י) אמו.. לידה.. נתקשת (נתקשה י) אמו.. לידה גי, מה יעקב נתקשת.. הלידה אפ יוסף נתקשת.. הלידה א[1], מה זה נתקשה (נתקשת כ) אמו בשעת לידה אף זה כן פב, מה זה אמו ילדה שנים (ב' ד[1]) אף זה אמו ילדה שנים (ב' ד[1]) מה זה בכור אף זה בכור דת | 2 מה — שנים] וחגי, מה זה אמו ילדה שנים.. אמו ילדה שנים א, מה זה ילדה שנים אף זה כן פב, מה זה נתקשת אמו בלידה אף זה נתקשת אמו בשעת לידה ד, מה זה נתקשית.. נתקשית אמו בלידה ת | 3 מה — אותו] מה זה.. שונא אותו אף.. שונאין (שונאים חא[2]ת, שונאי' י[1], שונא ן) אותו פוחאגנתי, מה זה.. שונאים.. שונא אותו ד, ל' כ | מבקש להורגו] וחאג, מבקש להרגו פ, מבקשין להורגו י[1], מבקשין להרגו כ, בקש להרגו דת | * אחיו — להורגו ל[c]חא[2]ג] אחיו מבקשים (מבקשי י[1]) להורגו ו[2]א[1]י[1], אחיו בקשו להרגו ת, אחיו מבקש להורגו (להרגו כ) ל[c]כ, בקשו אחיו להרגו ד, כן פ | 4 זה] פוחגכי, מה זה דא[2]ת, זה היה א[1] | וזה] פוחגכי, אף זה דא[2]ת, וזה היה א[1] | נשטן דפאגכ, נסטם ן[0], נשטם חתשי (וכן בסמוך) | זה] זה נגנב וזה נגנב ~ י | שני פעמים] פו[0]חני, ב'.. דיש, שתי.. דכ, פעמים א[2], ל' ואית | נגנב שתי (ב' ש) פעמים א[1]כש, נגנב פעמים א[2], נגנב ות, כן פ | זה נתברך] זה הוליד בנים בחוץ לארץ אף זה כן ~ פ | בעשר] פוחגכי, בעושר דאתש (וכן בסמוך) |

תולדות יעקב יוסף ללמדך שהיה יוסף דומה לאביו בכל דבר מה יעקב נולד וכו', ובסגנון קצר האגדה במאמר סתמי בתנחומא מ"ב וישב שם כל הדברים שאירעו ליעקב אירעו ליוסף ביעקב כתיב גנבתי יום אף יוסף כתיב ביה כי גנב גנבתי ביעקב רדף אותו עשו ואת יוסף רדפו אותו אחיו יעקב נשתעבד אצל לבן ויוסף נשתעבד במצרים לכך כתיב אלה תולדות יעקב יוסף, ובתנחומא וישב שם ד"א אלה תולדות יעקב יוסף והלא ראובן הוא הבכור וכו' ד"א אלה תולדות יעקב יוסף אתה מוצא שהיה יוסף דומה לאביו בכל דבר וכל מה שעבר על יעקב כך עבר על יוסף יעקב קנא בו עשו ויוסף קנאו בו אחיו יעקב גלה לחרן יוסף גלה למצרים יעקב אמר גנובתי יום וגנובתי לילה ויוסף אמר כי גנב גנבתי: 1 נולד מהול. באדר"נ שם אף יעקב יצא (נולד) מהול שנאמר ויעקב איש תם ישב אהלים אף יוסף יצא מהול שנאמר אלה תולדות יעקב יוסף והלא אין ראוי לומר אלא אלה תולדות יעקב ראובן ומה ת"ל יוסף אלא כשם שיצא יעקב מהול אף כך יצא יוסף מהול, ובתנחומא נח שם תמים זה אחד משבעה מהולים שנולדו וכו' יעקב נולד מהול דכתיב ויעקב איש תם ויוסף נולד מהול דכתיב אלה תולדות יעקב יוסף שהיה דומה לאביו, ובמ' תהלים שם יעקב שנאמר ויעקב איש תם וכו' יוסף שנאמר אלה תולדות וכו' מלמד שנולד מהול כמוהו, וגם בבחיי הובא מה יעקב נולד מהול שנאמר ויעקב איש תם שאינו נקרא תם אלא מהול שנאמר התהלך לפני והיה תמים אף יוסף נולד מהול שנאמר יעקב יוסף שהיה כמותו בכל ענין, ולעיל צד 685 במאמר ר' ברכיה נדרש ושני לאומים ממעיך יפרדו מיכן שנולד מהול ועי' במ"י שם, ובתנחומא מקץ שם את מוצא כל מה שהגיע ליעקב הגיע ליוסף יעקב נולד מהול ויוסף כן שנאמר אלה תולדות יעקב יוסף זה נקרא בני בכורי ישראל (שמות ד' כ"ב) וזה הבכורה ליוסף (דה"א ה' ב') זה גלה לחרן וזה למצרים זה נתגדל בחלום שנאמר ויחלום והנה סולם וזה ופרעה חולם: מה זה אמו. בבמ"ר שם מה זה היתה אמו עקרה אף זה היתה אמו עקרה מה זה נתקשית אמו מצער עיבורה אף זה נתקשית אמו בשעת הלידה מה זה ילדה אמו שנים וכו' [וכאן בשעת הלידה לאו דוקא אלא הכונה בשעת עיבורה כמו שנאמר ברבקה ויתרוצצו הבנים בקרבה (בראי' כ"ה כ"ב), ובכי"ל כתוב בפעם הראשונה בעת הלידה, והשי"ן נתוסף בין השורות]: 3 שונאים אותו. כדכת' וישנאו אותו וכו' ומה זה אחיו מבקש להורגו שאמר יקרבו ימי אבל אבי ואהרגה את יעקב אחי אף זה אחיו מבקשין להורגו כדכת' ויתנכלו אותו להמיתו, ובדפ"ר וד"ו הגי' מה זה אחיו שונאים אותו וכו' (והוגה בד' ווילנא) ומפרש ביפ"ת לפי שבעשו לא מצינו זה מפורש [כלומר לשון שנאה, אבל כתיב וישטם עשו את יעקב, לעיל כ"ז י"א] שנה בכאן הסדר וכו' ומיהו מסברא אית לן שאפילו קודם שבקש עשו להרוג את יעקב היה שונאו על הבכורה, ובכי"כ השוה עם כי"פ חסר מה זה אחיו שונא אותו וכו' ואיתא בכי"פ, ובבמ"ר מהופך מה זה אחיו מבקש להרגו אף זה אחיו מבקשים להרגו זה אחיו שונא אותו וזה גם כן, זה רועה וכו': 4 זה נסטן. כ"ה בכי"ל, וכמו כן בדפ"ר וד"ו ובכ"י שציינתי נשטן, ובא"א ובמ"כ הוגה נשטם (וכן נדפס בדפוס קראקא א') ועח"נ, ומפרש בפי' ב"ר זה נשטם וישטום עשו את יעקב וזה נשטם וישטמוהו בעלי חצים [אכן כבר הזכיר שנאת אחיו וכמו שהעיר גם ביפ"ת, ואולי הכונה שיעקב נשטם מלבן ובניו ויוסף מאשת פוטיפר], ובבמ"ר בדפ"ר וד"ו הגי' זה נטמן וזה נטמן, ויש לפרש זה נטמן שהיה יעקב י"ד שנה מוטמן בארץ ומשמש לעבר כדאיתא לעיל צד 773 אבל ביוסף לא מצינו שהיה נטמן ועי' ביפ"ת, ובמ"כ הגיה גם שם זה נשטם וזה נשטם וצ"ע: זה נגנב וכו'. בבמ"ר הגי' זה נגנב ב' פעסים גנבתי יום וגנבתי לילה וזה נגנב ב' פעמים כי גנב גנבתי וגו' וכן מפרש כאן בפי' ב"ר, ולקמן פפ"ח סי' ה' איתא כי גנב גנבתי אמר ר' אחא מיכן שנגנב ב' פעמים ובלק"ט מפרש שם כי גנב גנבתי גנבתי מבית אבי גנבתי בבית הבור, וביעקב אפשר לפרש נגנב שני פעמים מה שנגנב אצלו ביום ובלילה גנבתי יום וגנבתי לילה ועי' ביפ"ת ובפי' מהרז"ו, ואולי נדרש כאן רק כפל הלשון הדומה ביעקב וביוסף וכן משמע טעם הדרש בתנחומא וישב שם במאמר שהעתקתי יעקב אמר גנובתי יום וגנובתי לילה ויוסף אמר כי גנב גנבתי [ובגוף כי"ו ובכי"ת ליתא מלות שני פעמים וכן ליתנהו בפעם הראשונה בכי"א א']: נתברך בעשר. כן הגי' הנכונה ועח"נ, ופי' בעשר בעשר ברכות הנכללות בברכת ויתן לך וכ"ה בבמ"ר זה נתברך בי' ברכות וזה נתברך בי' ברכות ועי' במ"י לעיל צד 759 בד"ה ברכה השביעית, ועשר ברכות שנתברך יוסף משמע שהן הברכות בברכת משה וליוסף אמר וכו'

וזה נתברך בעישר, זה יצא חוין לארין וזה יצא חוין לארין, זה נשא אשה בחוצה לארין וזה נשא אשה בחוצה לארין, זה הוליד בנים בחוצה לארין וזה הוליד בנים בחוצה לארין, זה ליווהו מלאכים וזה ליווהו מלאכים, זה נתגדל על ידי חלום וזה נתגדל על ידי חלום, זה נתברך בית חמיו בשבילו וזה נתברך בית חמיו בשבילו, זה ירד למצרים וזה ירד למצרים, זה כלה את הרעב וזה כלה את הרעב. זה משביע וזה משביע, זה מצוה וזה מצוה, זה מת במצרים וזה מת במצרים, זה נחנט וזה נחנט, זה עלו עצמותיו וזה עלו עצמותיו:

ז יוסף בן שבע עשרה וגו׳ בן י״ז שנה ואת אמרת והוא נער, אלא שהיה עושה מעשה נערות משמשם בעיניו מתקן בשערו מתלה בעקבו:

7 ילקוט שם: א לעיל צד 212:

1 חוין] הנ, לחוין פו, חוצה אבי, לחוצה דת | יצא — לארין] חנ, יצא לחוין לארין ו, .. חוצה לארין אבי. .. לחוצה לארין דת, כן פ | זה נשא — לארין] א[2]בת, זה.. בחוין (הוצה נ, חוין ח) לארין פוחני, זה.. לחוצה לארין ד, ל׳ א[1] | וזה — לארין] א[2]כת, וזה.. בחוין (חוצה ני, חוין ח) לארין וחני, וזה.. לחוצה לארין ד, וזה כן פ, ל׳ א[1] | 2 זה הוליד — לארין] זה.. בחוין (חוצה ני, חוין ח) לארין וזה.. בחוין (חוצה ני, חוין ח) לארין וחני, ל׳ פ | לווהו י, ליוו אותו חנ, לוו אותו פא, לוו אתו כ | 3 ליווהו מלאכים] לווהו (ליוו אותו חנ, לוו אותו א, לוו אתו כ) מלאכים חאנבי, כן פ | וזה — חלום] וזה כן פ | ° בית] בבית ד | 4 בית — בשבילו] וחא[2]נבתי, בבית.. בשבילו ד, בית אדוניו בשבילו א[1], כן פ | זה ירד — עצמותיו] כי, זה ירד.. כלה את הרעב.. זה מצווה וזה מצווה.. עצמותיו ו, זה ירד.. כלה הרעב וזה כלה הרעב.. עצמותיו ח, זה ירד.. זה מצוה (מצווה א[2]) וזה מצוה.. זה העלו.. העלו עצמותיו דא, זה ירד.. כילה.. כילה.. וזה מצוה זה מת במצוה וזה מת במצוה זה נחנט.. עלו.. עלו עצמותיו נ, זה ירד.. כלה הרעב.. כלה הרעב.. וזה מצוה זה מת.. נחנט במצרים.. נחנט במצרים.. העלו עצמותיו ממצרים.. העלו עצמותיו ממצרים ת, זה ירד למצרים וכלה הרעב ומשביע ומצוה ומת במצרים ונחנט ועלו עצמותיו וזה כן פ | 7 בן י״ז ד[1] | וגו׳] שנה חאנבי, שנה וגו׳ ד, שנה היה רועה וגו׳ ו, ל׳ פת | בן י״ז שנה] בן שבע עשרה שנה היה ו, ל׳ דפחאנכתי | ואת אמרת] א[1], ואת אמ׳ דא[2]כתי[1], ואת אמר פנ, ואת אומר ו, ואתה אומר ח | * שהיה עושה דפוחאנבת] שהיה ל, שעשה י | 8 משמשם] ו, משמש נ, שהיה משמש א[1], ממשמש דפחא[2]כתשי | מתקן — בעקבו] פכ, מתקן בסערו.. בעקבו ו, ומתקן בשערו ומתלה (ומתל׳ י[1]) בעקבו חי, ומתקן בשערו ומתלה בעקיבו א[2]נ, מתלה בעקיבו (בעקיביו ת) מתקן בשערו דת, ומתקן בשערו א[1] |

ונקל הוא לכוון שם המספר עשר, והגי׳ בעושר איתא גם בפי׳ ב״ר שמפרש זה נתברך בעושר ויתן לך וזה נתברך בעושר וממגד ארץ ומלואה וגו׳: 1 זה יצא חוין וכו׳. בבמ״ר זה יצא חוצה לארין וזה יצא חוצה וכו׳ זה נשא אשה בחוצה וכו׳ זה הוליד בנים בחוצה וכו׳ זה לוו אותו מלאכים וזה לוו אותו וכו׳, ויעקב ליווהו מלאכים כהדרש לעיל צד 789 עולים אילו שליווהו בארין ויורדים אילו שליווהו חוין לארין ועי׳ במ״י שם וצד 877, ויוסף ליווהו מלאכים כהדרש למטה סי׳ י״ד וימצאהו איש וכו׳ שלשה מלאכים נזדווגו לו וכו׳ [ועי׳ לעיל צד 881]: 3 נתגדל על ידי חלום. ויחלום והנה סלם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה וכו׳ ועוד כתי׳ ואשא עיני וארא בחלום וכו׳ ויוסף נתגדל ע״י חלום פרעה: בית חמיו. בית לבן שאמר נחשתי ויברכני י״י בגללך ויוסף נתברך בית חמיו בשבילו בית פוטיפר דכתיב ויברך י״י את בית המצרי בגלל יוסף וכו׳ ולפי הדרש לקמן פפ״ו סי׳ ג׳ פוטיפר הוא פוטיפרע שלקח יוסף את בתו אסנת לאשה, ובדפ״ר וד״ו נשתבש בבית חמיו בשתי הפעמים והוגה כבר בא״א ובמ״כ, ולנכון בבמ״ר זה נתגדל וכו׳ זה נתברך בית חמיו בשבילו וזה נתברך בית חמיו בשבילו זה ירד וכו׳: 4 זה כלה וכו׳. מפרש בפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א מל״א זה כלה את הרעב שחמש (שחימש) את ארין מצרים בשבע שני שבע לצורך שני רעב וזה כלה את הרעב יעקב כשבא למצרים כבר עברו שנתים הרעב ועוד היה לו חמש שנים לבא (לבוא) וברכות יעקב שלמו, וכן הדרש לקמן סוף פפ״ט: 5 זה משביע וכו׳. כדכתיב ויאמר לו וכו׳ שים נא ידך תחת ירכי וכו׳ ונשאתני ממצרים וכו׳ ויאמר השבעה לי וכו׳ וזה השביע וישבע יוסף את בני ישראל וכו׳ והעליתם את עצמותי מזה, ובבמ״ר זה כלה וכו׳ זה השביע בנו וזה השביע אחיו, וזר הפירוש בפי׳ ב״ר שם מל״א זה משביע ויעקב נתן לעשו וזה משביע אנכי אכלכל אתכם ויש לומר (ויש אומרי׳) זה משביע דכתיב ויבא לי ואוכל מכל: זה מצוה. ויצו אותם ויאמר אליהם אני נאסף אל עמי וכו׳ ויכל יעקב לצות את בניו וכו׳ וזה מצוה ויצו יוסף את עבדיו את הרופאים וכו׳, ובבמ״ר ל״ג זה מצוה וכו׳ ומסיים שם זה מת וכו׳ זה נחנט וכו׳ זה עלו עצמותיו וזה עלו עצמותיו הא לפי שהיה יוסף דומה לאביו לכך נאמר אלה תולדות יעקב וכו׳, ובכי״פ קיטע לשון המאמר וכיוצו שם זה ירד למצרים וכלה הרעב ומשביע ומצוה ומת במצרים ונחנט ועלו עצמותיו וזה כן, ובלק״ט הועתק בהשמטת קצת הענינים מה יעקב אבינו אמו עקרה וכו׳ מה יעקב נתברך בעושר אף יוסף נתברך בעושר וכו׳ מה יעקב נתברך בית אביו בשבילו אף יוסף נתברך בית אדוניו בשבילו וכו׳ מה יעקב העלו עצמותיו אף יוסף העלו עצמותיו, ונוסף שם מה יעקב נפרד מאביו כ״ב שנה אף יוסף נפרד מאביו כ״ב שנה וכו׳ ובשכל טוב צד 223 מה יעקב נולד מהול וכו׳ זו קשתה אמו בלדתה אף זה קשתה אמו בלדתו [בלדתה] אמו של זה ילדה שנים וכו׳ יעקב נתברך בעושר אף יוסף נתברך בעושר וכו׳ יעקב נתברך בית לבן בגללו וכן יוסף בית אדוניו וכו׳ יעקב מצוה על הפקודה וכן יוסף על עצמותיו וכו׳ יעקב מת במצרים וכן יוסף יעקב נאמר בו גנבתי יום וגנבתי לילה וכן יוסף נאמר בו כי גנב גנבתי וגו׳ יעקב נפרד מאביו כ״ב שנה וכן יוסף, ובהוספת ענינים שונים הועתק ומפורש המאמר במה״ג שם ע״ש: 8 משמשם. וכ״ה בכי״ו, ובמה״ג עמ׳ 555 מכמכם בעיניו מתקן בשערו מתלה בעקיבו ועי׳ לעיל צד 212 ובמ״י שם ובהוספות הה׳ פליישער בעמת״ר ח״ב צד 578 [ולקמן פפ״ז סי׳ ג׳], ובפירש״י עה״ת גורס ומפרש שהיה עושה מעשה נערות מתקן בשערו ממשמש בעיניו כדי שיהיה נראה יפה, ובפי׳ ב״ר בדפ״ר ממשמש בעיניו ליפותן ולקשטן ועת״נ, ובלק״ט והוא נער שהיה מתגעגע מתקן בשערו מתלה בעקיבו והוא מעשה נערות וכן בשכל טוב צד 214 מתגעגע כנער ועושה מעשה

ויבא יוסף את דבתם וגו' ר' מאיר א' חשודים בניך על אבר מן החי, ר' יהודה א' מזלזלים הם בבני השפחות וקורין אותן עבדים, ר' שמעון א' תולים עיניהם בבנות הארץ, ר' יהודה בר' סימון א' על תלתיהון פלס ומאזני משפט לי"י (משלי טז יא), אמר לו הקב"ה אתה אמרת השודים הם על אבר מן החי, חייך אפילו בעת הקלקלה שוחטים הם וישחטו שעיר עזים (בראשית לז לא), אתה אמרת מזלזלים בבני שפחות וקורין אותם עבדים לעבד נמכר

1 ילקוט שם, [ילק' מכירי תהלים ק"ה סי' י"ט, לקמן פפ"ז סי' ב' בגי' כ"י], ירוש' פיאה פ"א ט"ו ד', תנחומא מ"ב וישב סי' ו', תנחומא שם סי' ב' [וסי' ז'], פדר"א פל"ח: 3 ילק' משלי כ' תתקנ"ד:

1 [ד]ויבא] היה רועה ~ ד | וגו'] רעה דגימ, רעה אל אביהם וחאכת, ל' פ | ר' מאיר] פחכ, ר' מאיר ר' יודה (ור' יהודה א[2]גמ) ור' שמעון ~ וא[2]כמ, מה אמ' ר' מאיר ור' יהודה ור' שמעון ~ דת | או' פוג, אומר דמ, אמ' א[2]כת, אומ' אמר ח, אומר שהיה אומ' לאביו א[1] | חשודין פכ, חשודים (חשודין אג) הן דואגת, חשודים (־ין מ) הם חמ, מאי אומ' חשודין הן י | ר' יהודה—עבדים] ר' יהודה (ר' יודה ן, ר' פכ) אומ' (אמ' א[2]כ) מזלזלין הן (מזלזלים הם ח, מזלזלין פכ) בבני (בני ח) השפחות (שפחות ן) וקורין (וקוראין א'כ) אותן (אותם א[2], להם חא[1]) עבדים פוחאכמ, ר' יהודה אומ' מזלזלין הן בניך בבני השפחות י, ר' שמעון אומ' תולין הן עיניהם בבנות הארץ ד, ר' שמעון אמ'.. הם.. הארץ ת | 2 ר' שמעון — הארץ] ר' שמעון אומ' (אמ' כ) תולין (תולים הם ח, תולין הן וי) עיניהן (עיניהם וחאמ) בבנות הארץ פוהאכימ, ר' יהודה אומ' (אמ' ת) מזלזלים (מזלזלי' ד[1]) הן (הם ת) בבני השפחות וקורין להם עבדים דת | 3 יודה ות | בר'] וחא[2]גבי[1], ביר' ת, בר דפ | שמעי' י[1] | אמ' דו[0]חגכת, אומ' א[2]מ | על תלתיהון] פא[2]גי[1], על תלתיהן ן, תלתיהון כ, ועל תלתיהון (שלשתן ת) לקה דת, על תלתיהון נענש מ, על שלשתן נאמר ח | **ומאזני] מאזני ל | משפט] צדק פכ | לי"י] וגו' ן | אתה] פוהא[2]גתעי, את ד, ל' כ | 4 אמרתה ן | חשודין פא[2]גכתעימ | הם] הן פכת, בניך ד, הם בניך ח, הן בניך וא[2]גי, הם בני י(משלי), הן אחיך מ, ל' ע | חייך ל' ע | שאפילו חי | בשעת | קלקלה ן, הקלקלה שלך פכ | שוחטים הם] שוחטין ע, אינם אלא שוחטים ת, אינ'.. שוחטי' ואוכלים ד[1], אינה (אינם ח) .. שוחטים ואוכלים דח, אינן אלא שוחטין ואוכלין פוא[2]גכמ, אינו.. שוחטי' ואוכלי' י[1], אינו אלא בשחיטה י(שם) | וישחטו — עזים] וישחטו.. עזים וגו' ן, ההי"ד ויקחו את כתונת יוסף וישחטו.. עזים ת, ל' פא[2]כ | [ה]אתה ל' ע | אמרתה ן, אומר תי | מזלזלין פעי, מזלזלי' כ, מזלזלים הם חי (שם), מזלזלים (מזלזלי ד[1]) הן ד, מזלזלין הן וא[2]גתמ | בני ה | שפחות] ן, השפחות דפחא[2]גכתימ | וקורים י (שם) | אותם] א[2]י (שם), אותן וכעמ, להם חתי, להן ג, ל' ד | עבדין ן | לעבד] חייך ~ פו[0]חכמ, לפיכך ~ י (שם) |

נערות מתקן שערו מתלה בעקיבו וכו' ועי' גם זקש בייטרעגע ח"א צד 107: 1 חשודים וכו'. אמר לאביו חשודים וכו' מזלזלים וכו' תולים וכו', ובדפוסי' הגי' מה אמ' ר' מאיר וכו' ובכי"א א' ר"מ אומר שהיה אומ' לאביו חשודין וכו' ועי' במ"י לעיל צד 967 בד"ה רבנין אמ' וכו', וטעם הדרש במאמרי ר"מ ר"י ור"ש לא נתפרש ועי' ברא"ם, ובלק"ט מפרש ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם שהיה אומר לו כי בני בלהה ובני זלפה משחיתים את הצאן ר' יהודה אומר את דבתם של בני לאה שהיו קורין לבני השפחות עבדים ר' שמעון אומר על כולן הוא אומר ויבא יוסף את דבתם רעה שהיו תולין עיניהם בבנות הארץ וכו', ובשכל טוב שם הרכיב המאמרים שלפנינו איזה דבה הביא ר' מאיר אומר כך אמר חשודין בניך על אבר מן החי אמר הקב"ה חייך אפילו בשעת הקלקלה הן שוחטין שנ' וישחטו וכו' ר' שמעון אומר כך אמר תולין בניך עיניהן וכו' אמר הקב"ה חייך שאני מגרה בך את הדוב שנא' ותשא אשת אדוניו וגו' ר' יודא אומר כך אמר מזלזלין בניך בבני השפחות וקורין להם עבדים א"ל הקב"ה חייך שאתה נמכר לעבד, ר' יודא ב"ר סימון אומר על שלשתן הוא אומר פלס ומאזני וכו', ובערוך ע' פלס א' הועתק ממאמר ריב"ס פלס ומאזני משפט וכו' ונוסף בכופו על תלתיהון נלכד פלס ומאזני כיס, ובמה"ג שם ר' מאיר אומ' חשודין הן וכו' ר' עקיבה אומ' מזלזלין הן וכו' וקוראין להן וכו' ר' שמעון אומ' תולין הן את עיניהן לראות בבנות הארץ ובשלשתן נכשל ועליו אמ' שלמה ומוציא דבה הוא כסיל אמ' לו הקב"ה אתה אמרת חשודין הן וכו' חייך אפילו בשעת הקלקלה וישחטו שעיר עזים אתה אמרת מזלזלין הן וכו' וקורין אותן עבדים חייך לעבד נמכר וכו' אתה אמרת תולין עיניהן וכו' חייך שאני מגרה בך את הדוב דכתי' ותשא אשת אדוניו את עיניה אל יוסף, ובעקידה שער כ"ח הועתק ר' מאיר אומר חשודין בניך וכו' ר' יהודה אומר מזלזלין בני השפחות וקוראין אותם עבדים ר' שמעון אומר תולין עיניהם וכו', וע"ע רש"י משלי י"ט ז' [שמביא מאמר שלפנינו על המקרא שם], ובירושלמי שם לשון המאמרים כתיב ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם מה אמר ר' מאיר ור' יהודה ור' שמעון ר' מאיר אמר חשודין הן וכו' ר' יהודה אומר מזלזלין הן בבני השפחות ונוהגין בהן כעבדים ור"ש אומר נותנין הן עיניהן בבנות הארץ א"ר יודה בן פזי (ועי' במ"י לעיל צד 714) פלס ומאזני משפט לה' מעשהו כל אבני כיס מה אמר חשודין הן וכו' אמר הקב"ה כך אני מוכיח עליהן שהן שוחטין ואוכלין וישחטו שעיר וכו' מה אמר מזלזלין הם בבני השפחות ונוהגין בהם כעבדים לעבד נמכר יוסף מה אמר נותנין עיניהן בבנות הארץ הא דובא מתגריא לך ותשא אשת אדוניו את עיניה אל יוסף וגו', ובתנחומא מ"ב שם ויבא יוסף וכו' מהו את דבתם רעה שאמר לשון הרע על אחיו ומה לשון הרע אמר עליהם אמר ר' יהודה אמר עליהם שחותכין אבר מן החי ואוכלין א"ל הקב"ה אתה אמרת לשון הרע על השבטים חייך למחר אתה יורד למצרים ואתה קורא להם שיאכלו עמך והם חושדים אותך שם על השחיטה שנאמר וישימו לו לבדו וגו' ר' מאיר אומר א"ל אחיו נותנין עיניהן בכנעניות א"ל הקב"ה אמרת אתה לשון הרע על אחיך חייך למחר אתה יורד למצרים והיא אומרת בא אלי העבד העברי וכו', ובתנחומא שם מקוטע ויבא יוסף את דבתם רעה אמר לאביו אחי אוכלין אבר מן החי א"ל הקב"ה חייך בדבר שיצא מפיך בו אתה נחשד וישימו לו לבדו ולהם לבדם [ובשלימות כעין מאמר שלפנינו בסי' ז' שם], ובפדר"א שם שראה בני פלגשי אביו אוכלין בשר אילות וכבשים כשהן חיים והוציא עליהם דופי לפני אביהם וכו' ועי' גם בתר"י א', ובכי"א א' דלג הכותב מן תולין עיניהם בבנות הארץ עד תולין עיניהם

יוסף (תהלים קה יז), אתה אמרת תולים עיניהם בבנות הארץ אני מגרה בך את הדוב ותשא אשת אדוניו וגו' (בראשית לט ז):

ה ג ד) וישראל אהב את יוסף מכל בניו כי בן זקונים הוא לו ר' יהודה א' שהיה זיו איקונין שלו דומה לו, ר' נחמיה א' שכל הלכות שמסר שם ועבר ליעקב מסרן לו:

ועשה לו כתנת פסים ריש לקיש (אמר) כישם ר' אלעזר בן עזריה צריך אדם שלא לשנות בין בניו שעל ידי כתנת פסים [שעשה אבינו יעקב ליוסף] וישנאו אותו וגו': פסים שהיתה מגעת על פס ידו, פסים שהיפיסו עליה אי זה מהם יוליכה לאביו ועלת ליהודה, פסים על שם צרות

3 ילקוט ר' קי"מ, תנחומא מ"ב בס סי' ה', תנחומא בס סי' ב': 6 ילקוט בס, ילק' מכירי תהלים מ"ו סי' ח', בבת י' ב', מגילה ט"ז ב', [ועי'] תנחומא בס סי' ד', אגדת בראשית פס"ח (פ"ס):

1 אתה ל' ע | אמרתה ו, אומר תי | תולין דוא²גכעמ, תולים הם חי (שם), תולין הן (ה' וי) תי², נותנין פ | עיניהן וגכע, ל' ת | אני מגרה] ע, חייך שאני (חיך אני א²) מגרה דוהאגתימ, חייך אגרה פכ | לך ד¹ | את ל' ח | 2 אדניו וג | וגו'] את עיניה אל יוסף חא²כתמ, עיניה אל יוסף א¹, ל' פי (שם) | 3 וישראל — יוסף ל' א² | * מכל — לו הא¹כ] מכל.. זקונים נ, מכל בניו וגו' ל, מכל בניו ת, כי.. לו א², וגו' פוי, ל' ד | ר' יהודה (יודה ו)] פ, ר' יהודה (יודה ו) ור' נחמיה (נחמיא א²) ~ דואגכת | אומ' דוחא¹תי, אמ' א²כ | שהיו י | 4 דומין א | ור' ו | נחמיא א² | אמ' דא²כ, אומ' הא¹תי | שמסר] ו°ג, שמסרו דפחאכתי | 5 ויעש י | כתנת] וגכ, כתונת דפחאתימ | ריש לקיש] פכ, ר"ל ד, ר' שמעון בן לקיש וא¹ג, רשב"ל א²מ, ר' לוי ת | לעזר ו | צריך — לשנות] וחגתי, צריך שלא לשנות ד, צריך אדם שלא ישנה אמ, לא ישנה אדם פכ | 6 בין בניו] ו°י¹, בין הבנים כ, בין בניו לבין הבנים ת, בן בין בנים ח, בנו (את בנו א²מ, את בניו א¹) בין הבנים פאמ, בן מבניו ד | שע"י אימ | כתנת] פוא²כ, כתונת דחא¹גתימ | הפסים ואמ | * שעשה — ליוסף דו] שעשה יעקב אבינו ליוסף ח, שעשה.. לבנו ליוסף ת, שעשה יעקב ליוסף פאגכימ, ל' ל | וישנאו — וגו'] וישנאו אותו פכ, כת' תמן וישנאו אותו ת, וישנאו.. ולא יכלו דברו לשלום וחא¹גמ, לא.. לשלום י, וישנאו.. ולא.. לשלום נתגלגל הדבר וירדו למצרים א²א¹° | ס שהיתה] שהייתה ד | ** מגעת] נוגעת ל | 7 על פאי, עד דו°הא²גכתמ | ידו] פו°חאכי, רגלו ג, ידו ד"א פסים שהיתה דקה וקלה ביותר ונטמנת בפס יד דת | שהיפיסו] ו, שהפיסו דפחא²גכתשימ, שהפסו א¹ | עליו מ | איזה פוגתימ | מהם] מהן פגש, ל' י | יוליכנה פאשמ, כוליכה י | לאביו ל' מ | ועלתה חא²שמ |

בבנות הארץ [אבן התלות אמר לו הקב"ה כתובות שם וצ"ע] והושלם בגליון בכתב אחר: 1 אני מגרה בך וכו'. וכן הלשון לקמן פפ"ז ס' ד' חייך אני מגרה בך את הדוב ועי' גם לעיל צד 1011: 3 שהיה זיו וכו'. הדרש זקונים נוטריקון זיו איקונין ועי' לעיל צד 561 וצד 686 ובמ"י שם, וכן מתורגם בתר"י א' ארום איקוני דיוסף דמיין לאיקונין דיליה, ור"נ דורש בן זקונים בן חכמה ודעת שכל הלכות וכו', וזקונים שם מופשט בהוראת חכמה כמו זקנים חכמים, וגם בת"א מתורגם ארי בר חכים הוא ליה ועי' בפירש"י וברמב"ן ובראב"ם, ובפי' ב"ר בדפ"ר מפרש זקונים שכל הלכות שמסרו הזקנים שם ועבר ליעקב מסרן לו (ואולי דריש זקונים חסר וי"ו וקרי ביה זקנים), ויעקב למד משם ועבר כהדרש לעיל צד 693 וצד 773 ועי' במ"י שם, ובשכל טוב שם גורס ומפרש כי בן זקונים הוא לו ר' יודא אומר שהי' זיו דיוקנו דומה לו ור' נחמיה אומר שהיה זריז וחכם כמותו שכל הלכות שמסרו לו שם ועבר מסרן ליוסף, ובמדרש אגדה שהיה דיוקנו וצורתו ודומתו דומה לו ד"א שכל הלכות שנמסרו ליעקב מסרן לו, ובמה"ג עמו' 556 הועתק כי בן זקונים הוא לו מהוא בן זקונים ר' יהודה אומ' שהיה זיו איקונין שלו דומה לו ר' נחמיה אומ' שכל הלכות שמסרו לו שם ועבר כולן מסרן ליוסף, ובתנחומא מ"ב שם איתא ד"א אלה תולדות יעקב יוסף שהיו פני יוסף דומין ליעקב מנין שכך הוא אומר וישראל אהב את יוסף מכל בניו כי בן זקונים הוא לו והרי בנימין קטן ממנו והוא אומר בן זקונים אלא שהיה איקונין דומה לו וכו', ובתנחומא שם וישראל אהב וכו' כי בן זקונים בן איקונים שהיה דומה לו וכו': 6 שעשה אבינו וכו'. כן השלמתי ועח"נ, וכן במה"ג שם ועשה לו וכו' ר' שמעון בן לקיש בשם ר' אלעזר בן עזריה צריך אדם שלא לשנות בין בניו שעל ידי כתנת פסים שעשה אבינו יעקב ליוסף וישנאו אותו ולא יכלו דברו לשלום, ובשבת שם המאמר ואמר רבא בר מחסיא אמר רב חמא בר גוריא אמר רב לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים שבשביל משקל שני סלעים מילת שנתן (שהוסיף) יעקב ליוסף יותר משאר בניו נתקנאו בו אחיו ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים ועיי"ש בפירש"י ובד"ס שם ומגילה שם, ובאג"ב שם אמרו רבותינו משום ר' יהושע בן קרחה בשביל לשון של ארגמן שהוסיף יעקב על לבושו של יוסף קנאו בו אחיו ומכרו אותו למצרים וירדו אף הם אחריו שנאמר וישראל אהב וכו' ועשה לו כתונת פסים וכו', ובתנחומא שם בהמאמר ויוסף הורד וכו' זש"ה לכו חזו מפעלות אלהים נורא עלילה על בני אדם א"ר יהושע בן קרחה אף הנוראות שאתה מביא עלינו בעלילה את מביאן וכו' וכן הוא אומר ביוסף ויראו אחיו כי אותו אהב אביהם וכו' בשביל כתונת פסים גרם לכל השבטים לירד למצרים וכו', ולהמאמר בתנחומא גר' שבון גם במ"ב, והועתק שם בסגנון אחר: שהיתה מגעת. בכי"ל כתוב נוגעת והגהתי מגעת בגי' שאר הספרים, ודרשו תחלה כתנת פסים שהיתה מגעת על (עד) פס ידו, ופסים לשון פס כלו' פס יד וגם פס רגל (ובכי"ג הגי' מגעת עד פס רגלו) וכן לעיל צד 931 בדרש כתרפס וכו' מתיר את הפס וכו' ובאהלות פ"א מ"ח בפיכת הרגל וכו' בפיכת היד וכו', וגם בת"א מתורגם כאן ולקמן בפסוק כ"ג ול"ב כיתונא דפסי וכ"ה בת"י ש"ב י"ג י"ח וי"ט ועי' במאור עינים פמ"ה ובעמת"ל ע' פס א' וב' ועי"ע דיללמאנן וגעזעניוס־בוהל ע' פס, ודרש אחר (בלי סימן ד"א וכן בסמוך ועי' במ"י לעיל צד 739 [וצד 822]) פסים לשון פייס שהפיסו גורלות עליה איזה מהם יוליכה לאביו וכו' [ועי' למטה צד 1024], ודרשו עוד פסים נוטריקון על שם צרות שנעשו במכירתו ועי' בפירש"י עה"ת ולמטה סי' כ"ב, ועוד הדרש פסים פסים וכו', ואחר הדרש הראשון נוסף בדפוסי' [ובי"ת] ד"א פסים שהיתה דקה וקלה ביותר ונטמנת בפס יד, ודרש זה ליתא בכי"ל ושאר כ"י ובילקוט ובילק' מכירי תהלים, ופלא שנמצא גם בלק"ט, ושם הועתק ועשה לו כתונת פסים שהיתה מגעת על פס ידו ד"א שהיתה מגעת עד פת רגליו ע"א פסים שהיתה דקה ביותר ונטמנת בפס יד ד"א פסים

שהיגיעוהו, פה פוטיפר ס׳ סוחרים י׳ ישמעאלים מ׳ מדיינים, פסים פסים ר׳ שמעון בן לקיש (אמר) בשם ר׳ אלעזר בן עזריה לכו וראו מפעלות אלהים נורא עלילה על בני אדם וגו׳ (תהלים סו ה) למה וישנאו אתו בשביל שקרע הים לפניהם פסים פס ים:

ט ויראו אחיו כי אותו אהב אביהם וגו׳ אמר ר׳ אחוא בר׳ זעירא מתוך גניין שלשבטים אתה יודע שבחן, להלן ולא דבר אבשלום עם אמנון למרע ועד טוב וגו׳ (ש״ב יג כב) דבליבה 53d בליבה ברם הכא ולא יכלו דברו לשלום דבליבה בפומה:

1 ילקוט כ׳ קמ״ס, ילק׳ תהלים כ׳ תתי״ז: 4 ילקוט כ׳ קמ״ס, ילק׳ שמואל כ׳ קמ״ע, מדרש תהלים כ״ח סי׳ ד׳:

1 שהיגיעוהו] ג, שהגיעוהו דפחאבתימ, שעברו עליו ו | פה] פא ד[1], פ״א דת, פ׳ פוחאנכי, פסים פ׳ מ, ל׳ י | פוטיפר] פוטיפרע י | ס׳] פוחאנכמ, סמיך ד[1], סמי״ך ד, סמ״ך ת, ל׳ י | י׳] פוחאנכמ, יוד ד, יו״ד ת, ל׳ י | מ׳] פחאנכמ, ס׳ ו, מם ד[1], מ״ם ד, מי״ם ת, ל׳ י | מדיינים] א׳כי[1], מדינים דפוחנמ, מדנים ת | פסים פסים] ו[0], פסים וא[1]נמ, פסים ד״א פסים ד[1], ד״א פסים דת, ל׳ פא[2]כי | רשב״ל א[2]מ, ריש לקיש פכ | 2 לעזר ו | בן עזריה] בן ערך י (תהלים), ל׳ מ | *וראו ל[ו0]תש] חזו לדפאנכימ | *נורא — וגו׳ ל[0]] אשר שם שמות וגו׳ ל, אשר שם שמות בארץ א, אשר שם וגו׳ נורא עלילות על בני אדם וסמיך ליה הפך ים ליבשה פ, וכתו׳ (וכת׳ ת) בתריה הפך.. ליבשה דת, וגו׳ וסמיך ליה הפך.. ליבשה כ, וגו׳ גמ, ל׳ וי[1] | 3 אותו | בשביל] ולא יכ׳ וגו׳ ~ ו, ל׳ י | שקרע] פאנכתשימ, שיקרע דוע | לפניהם הים ג, .. את הים י, להם הים פכ, .. את הים אמ | פס ים] פסים ד[1]ואנעי[1] (שם) מ | 4 *ויראו — וגו׳ ה] ויראו אחיו וגו׳ ל. ויראו אחיו כי אותו (אתו ג) וג, ויראו.. אותו אהב אביהם פא[1]כ, ויראו.. אביהם מכל אחיו דת, ולא יכלו דברו לשלום א[2] | אחוא] ג, אחווא ו, אחוה האכ, אהבה דת, אחא פי (שמואל) | בר׳] וכ, בר דפהאנכתי (שם) | זעירה ו | גניין] ו, גנותן דפהאנכתי (שם), גנות׳ י[1] | 5 את יודע וג, למד י (שם), למדנו פ | מהוא שבחן ו | להלן כתי׳ א[1]א[02] | לא י | למרע ועד טוב] וחאי (שם), למטוב ועד רע י, מרע ועד טוב ת, מטוב ועד רע פנ, מטוב עד רע דכ | וגו׳ ל׳ | דבליבא פאכי, דבלבא ח, דבליביה ו, די בליביה דת, דכלבא ג | 6 בליבא פאכי, בלבא ח, בליביה דת, בלביה ו, כלבא גי (שם) | הכה ו | לא י | לשלום ל׳ ח | דבליבא האנכי, דבלביה ו, די בליבהון דת, דכליבא פ | בפומה] ח, בפומא פאנכי, בפומיה ו, בפומהון דת, כפומא י (שם) |

שהפיכו עליה איזה מהם יוליכה לאביו ועלה ליהודה ד״א פסים על שם עצמן שנמסר להם פ׳ פוטיפר ס׳ סוחרים י׳ ישמעאלים מ׳ מדינים, ובשכל טוב צד 223 שהפיכו עליה מי מהם יוליכנה אל אביהם ועלת ליהודה פסים ד׳ אותיות על שם אדוניו שנתעמרו בו פ׳ פוטיפר ס׳ כוחרים וכו׳ ועי׳ שם צד 214, ובמדרש אגדה פסים שהיה מגיע לפס רגל שלו ד״א פסים שהפיכו עליה איזה מהם יוליכה לאביהם ד״א פסים נוטריקון על הצרות שהגיע לו פ׳ פוטיפר ס׳ סרים פרעה י׳ ישמעאלים וכו׳, ובמה״ג עמו׳ 557 ד״א פסים שהיתה מגעת עד פס ידו ד״א שהפיסו עליה מי מוליכה אל אביה ועלת ליהודה ד״א על שם צרות שהגיעו אליו בשבילה פ׳ פוטיפר ס׳ סוחרים וכו׳, ובאג״ב שם פסים שהיה ארגמן שלו מגיע עד פיסת ידו ד״א פסים ד׳ אוניאות שכתבו עליו פ׳ פוטיפר ס׳ סרים פרעה י׳ ישמעאלים מ׳ מדינים ד״א פסים שהיו אחיו מפייסין בו באיזה מיתה יהרגו אותו וכו׳ ד״א פסים אחרי שמכרו אותו הפשיטו את כתנתו וכו׳ היו מפייסין זה עם זה מי יטול אותו ויוליכו אל יעקב אביהם וכיון שהפיסו בא ליהודה וכו׳, ובתנחומא שם ע״י לשון של ארגמן שעשה לו כתונת פסים נכתב עליו ד׳ אונאות פסים פ׳ פוטיפר ס׳ סוחרים י׳ ישמעאלים מ׳ מדינים וכו׳ ועי׳ למטה סי׳ ט״ז ובמ״י שם: 1 פסים פסים. כ״ה בכי״ל, וטעם זה הדרש פסים לשון פסים חתיכות ורמז לקריעת ים סוף לגזרים וכדדריש רשב״ל בשם ראב״ע לכו וראו מפעלות אלהים נורא עלילה וכו׳ ובפסוק שלאחריו הפך ים ליבשה וכו׳ וכתונת הפסים היתה תחלת העלילה שירדו אבותינו למצרים וכשנגאלו לא נקרע הים אלא בזכות יוסף כמו שנדרש לעיל צד 1006, וגם בכי״ו נוסף למלת פסים בגליון פסים ונקוד[1]), ובסוף המאמר הגי׳ בדפ״ר ובארבעה כ״י ובערוך ע׳ פס ז׳ ובילקוט מכירי תהלים שם ג״כ פסים פסים (ובילק׳ תהלים שם המאמר מקוטע ומשובש ר׳ שמעון בן לקיש בשם ר׳ אלעזר בן ערך כתנת פסים פס ים, ובדפ״ר שם ג״כ פסים פסים), ולפי הגי׳ פסים פס ים בכי״ל ובכי״פ וכי״ב [וכי״ת] ובדפוסי׳ וילקוט כאן נדרש פסים נוטריקון פס ים קרע ים ועי׳ גם במ״כ, ובכי״ל כתוב לכו חזו מפעלות אלהים אשר שם שמות וגו׳ והוא הפסוק תהלים מ״ו ט׳ שאינו מענין הדרש, וביני שיטי הוגה בכתב הספר בדיו דיהה כלה״כ בתהלים ס״ו ה׳, וכן הוגה בכי״ו וראו [וכ״ה בכי״ת], ולנכון גורס ומפרש בפי׳ ב״ר בדפ״ר לכו וראו מפעלות אלהי׳ נורא עלילה וגו׳ וסמיך ליה הפך ים ליבשה למה וישנאו אותו שקרע וכו׳, והגי׳ חזו איתא גם בדפ״ר וד״ו (והוגה במ״כ) ובחמשה כ״י שציינתי ובילקום כאן ובילק׳ מכירי תהלים (ושם נסדר כל המאמר לפסוק לכו חזו וכו׳ בתהלים מ״ו ט׳) ובמאמר שהעתקתי מתנחומא שם, ועירבובי פסוקים יש כאן וכוונו לפ׳ לכו וראו וכו׳ כמו שמוכח מהדרש וכמו שנוסף בדפוסי׳ וכי״פ וכי״ב וכת׳ בתריה (וסמיך ליה) הפך ים וכו׳, והמאמר שלפנינו מעורבב עם המאמר לעיל שם בשכל טוב צד 224 ריש לקיש בשם ר׳ אליעזר בן עזריה אומר מאי דכתיב לכו מפעלות אלהים וגו׳ הפך ים ליבשה וגו׳ ולמה וישנאו בשביל שיקרע הים לפניהם זש״ה ראוך מים אלהים ראוך מים יחילו וגו׳ וכתיב גאלת בזרוע עמך בני יעקב ויוסף סלה מלמד שלא נקרע הים אלא בזכות יוסף, ובמה״ג שם גרע והוסיף ד״א פסים פס ים בזכותו נקרע הים לישראל הדא היא הים ראה וינוס: 4 ר׳ אחוא. וכ״ה בכי״ל למטה סי׳ י״ז ועח״נ ולעיל צד 6 וצד 375: מתוך גניין וכו׳. מתוך גנותן של שבטים אתה יודע וכו׳ להלן ולא דבר אבשלום וכו׳ דבליבא בליבא מה שבלב בלב אבל כאן ולא יכלו דברו לשלום דבליבה בפומה מה שבלב בפה. ובפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א מל״א גורס ומפרש לא דבר אמנון עם אבשלום מטוב עד רע (ולא דבר אבשלום עם אמנון למרע ועד טוב) רע לא דבר לו שלא רצה לגלות לו מה שבלבו עליו טוב לא דבר עמו שהיה שונאו (לא דבר עמו שהיה שונאו ואם רעה לא דבר עמו שלא רצה לגלות מה שבלבו עליו) אבל הכא ולא יכלו דברו לשלום שלום לא דברו עמו אבל דברי ריבות דברו עמו

[1]) פָּסִים.

ה ו) ויחלם יוסף וגו׳ ויאמר אליהם שמעו נא וגו׳ אמר כך יהיו נביאיכם מוכיחים אתכם שמעו נא את אשר י״י אומר (מיכה ו א):

ז) והנה אנחנו מאלמים וגו׳ אתם כונסים פירות ואני כונס פירות, שלכם רקבים ושלי עומדים והנה קמה אלומתי וגו׳, ר׳ לוי אמר עתידים אתם לעשות אלילים אילמים לפני עגלים שלירבעם לאמר אלה אלהיך ישראל (שמות לב ד), אמר ר׳ אחא עתידין אתם להעלים עלי דברים לפני אבא לאמר חיה רעה אכלתהו, ומאן קאים לי, משתיקותה דאימה:

1 ילקוט כ׳ קמ״א, ילק׳ מכירי מיכה ו ס׳: 3 ילקוט שם:

1 ויחלם — וגו׳] ויחלם.. חלום וגו׳ ו, ויחלום (ויחלם גת) יוסף חלום דגתי, ל׳ פחאב | נא וגו׳] נא החלום פב, נא.. הזה תי, נא.. הזה אשר חלמתי אמ, נא דות, וגו׳ ג | אמר] אמר להם פחאנבימ, ל׳ ת | כן פ, כך אמ׳ להם ת | יהיה מ | נביאכם פאבמ, הנביאים דת, נביאים וחגי | מוכיחים] וחתי, ־ין דפאג, מוכיח מ | 2 שמעו] בלשון ~ ת, שמעו הרים ~ פב | אומר וגו׳ ה, אמר ו | 3 וגו׳] אלומים דהא, אלמים וגו׳ וג, אלומים בתוך השדה ת, אלומים.. השדה וגו׳ פ, אלומים.. השדה והנה קמה אלומתי כ, ל׳ ו | ** אתם] ואתם ל | כונסים] והא[2], ־ין דפא[1]גבתי | כונס] קובין א[1] | רקיבים דו, ־ין ת, רקובים חא[2]ג, ריקובים א[1], מרקיבים י, מתרקבין פב | 4 עומדים] והא[2]גת, עומדי ו[1], ־ין דפא[1]ב | אלמתי פוג | וגו׳] וגם נצבה דחא[1]ת, ל׳ פוא[2]גבי | ר׳ לוי] פב, ר׳ לוי ור׳ אחא ~ דואגת | עתידים] וחת, ־ין דפאגבי | אלמים דוהא[2]גבתי, אלומים פ | 5 לפני ל׳ א[2] עגלים של] ג, עגליו של דוהתי, עגלי א[2], ל׳ פב | לומר ו, ולאמר י, ולומ׳ ת | ר׳ אחא אמר פא[1]ו[2]בתי | עתידין] פאבת, עתידי ד[1], ־ים דותגי | 6 להעלי׳ ד[1], מעלים פב, להעליל ג | עלי ל׳ פב | דברים ל׳ א[2] | מפני ת | לומר דוא[2]גתי, ולומר חא[1] | חייה ו | ומה י | קאם ו, אקים ו[1] | * לי דפוהאגבתי] ליה ל | משתוקיתה וה, משתיקותא דא[2]גי, משתיקותא ת, מי שתוקיתא ש, שתיקותא פב, מסתוריתא א[1] | דאימה] ו, דאימא דתש, דאימ׳ ו[1], דאמה א[2]גב, דאמא פח, דא דאמה א[1]א[02] |

מה דבליבא בפומא מה שבלב היו אומרים (מדברין) בפה, ובלק״ט א״ר אחוה בר זעירא מתוך גנותם וכו׳ שהרי באבשלום כתיב ולא דבר אבשלום עם אמנון מטוב ועד רע שהיה הדבר טמון בלבו אבל כאן ולא יכלו דברו לשלום מה שבלב היה בפה, ובשכל טוב צד 214 ולא יכלו דברו לשלום לכך לא נאמר דבר עמו אלא דברו כלומר ולהזכירו ולדבר בשמו לשלום אלא לאיבה דא״ר אחא בר זעירא מגנותן של שבטים אתה למד שבחן שהרי באבשלום כתיב ולא דבר וכו׳ למרע ועד טוב שהיה הדבר טמון בלבו אבל כאן וכו׳ מה שבלבם היה בפיהם וכו׳, ובמה״ג שם הועתק אמר רב אחא בר זעירא מתוך גנאן שלשבטים אתה למד שבחן להלן כת׳ ולא דבר וכו׳ למרע ועד טוב כי שנא אבשלום את אמנון אלא דבליביה בליביה ברם הכא ולא יכלו וכו׳, דבליבהון בפומהון, ובפירש״י עה״ת מפרש מתוך גנותם למדנו שבחם שלא דברו אחת בפה ואחת בלב, והגי׳ מתוך גניין איתא גם בבי״ו וכן בירוש׳ יומא פ״ו מ״ג ג׳ גניין של ישראל ועי׳ בעמת״ל ע׳ גניי, ובמדרש תהלים מ״ב שם אמר ר׳ אבא בר זעירא מתוך גנותן וכו׳ את מוצא שבחן שנאמר וישנאו אותו ולא יכלו וכו׳ דבליבא בפומא (ובמ׳ התהלים שנדפס מכבר מתוך וכו׳ את יודע שבחן וכו׳ מה דבליבא הוי בפומא) ברם להלן ולא דבר אבשלום וכו׳ מטוב ועד רע (למרע ועד טוב) מה דבליבא לא בפומא: 1 כך יהיו וכו׳. במדרש אגדה שמעו נא אמר להם הנביאים כך יהיו מוכיחים אתכם כדכתיב שמעו נא המורים (במדבר כ׳ י׳) שמעו נא בית דוד (ישעיה ז׳ י״ג) שמעו נא וכו׳, ובשכל טוב צד 224 אמר להם בלשון הזה יהיה נביאכם מוכית אתכם שנא׳ שמעו נא וכו׳, ובמה״ג עמו׳ 559 אמר להם בבקשה שמעו נא ורמז להם שהנביאים מוכיחין אותן ואומרין שמעו נא את וכו׳: 3 אתם כונסים וכו׳. אמר והנה אנחנו מאלמים וכו׳ אתם כונסים פירות ואני כונס פירות ובחלום ראה הרעב שיהיה במצרים ובכל הארץ שלכם רקבים ושלי עומדים והנה קמה אלומתי, ובלק״ט מפרש [אלומים, ערומים עי״ן מתחלף באל״ף וכו׳ ל׳ תחת ר׳ וכו׳] אמר להם עתידין אתם לכנוס פירות ואני כונס שכשם שראה פרעה חלום הרעב כך ראהו יעקב אבינו [ויוסף] והשבטים כינסו פירות ולא הצליחו שנאמר והנה קמה אלומתי וגם נצבה שלכם מתרקבים ושלי עומדים לפי שהכניס התבואה בשיבולת ולא מירחן לו לפיכך עמדו, ובשכל טוב צד 215 מה ראה שר החלום להראות לו החלום אלומות אלא מלמד כשם שראה פרעה הלום של רעב כך ראו יעקב ויוסף אלא יעקב שמר בלבו ויוסף סיפרו וכו׳ אמר להם כינסו פירות מפני הרעב העתיד לבא וגם אני כונס פירות בפני עצמו שלכם [מתרקבים] ושלי עומדין ואתם צריכין לשלי אפס כי לא נודע להם ולו הדבר בפירוש כי היה חלום הדיוט ולא בחזיון נבואה וכו׳ [ועי׳ ביפ״ת]: 4 ר׳ לוי. דורש מאלמים אלמים לשון אילם עושים אילמים עצבים מעשה ידי אדם ולא ידברו אמר להם עתידים אתם לעשות אלילים אילמים (כלה״כ חבקוק ב׳ י״ח) לאמר אלה אלהיך ישראל לפני העגלים שיעשה ירבעם, ווהו והנה קמה אלומתי שירבעם משבטו של יוסף, ומעם לפני קדום בזמן כמו לפני הבכירה (בראשית כ״ט כ״ו) לפני הרעש (עמוס א׳ א׳) ועי׳ ביד״מ, (ובבי״פ ובי״כ הגי׳ לפני ירבעם) ובכל הספרים כתוב כאן אלה אלהיך וכו׳ והוא הפסוק במעשה עגל ויאמרו אלה אלהיך ישראל וכו׳, ובעגלים של ירבעם כתוב [מ״א י״ב כ״ח] הנה אלהיך ישראל וכו׳, ובשכל טוב צד 224 הועתק והנה אנחנו מאלמים אלומים אני רואה שאתם עתידין לעשות אילמין לפני עגלי ירבעם ולומר אלה אלהיך וכו׳, ובמה״ג עמו׳ 560 המאמר ד״א והנה אנחנו מאלמים אלמים אמ׳ להן עתידין אתם להעמיד אלילים אלמים פה להם ולא ידברו וסופן ליגלות עד שיבא משיח בן יוסף ותשתחוין לאלמתי: 6 להעלים. ר״א דורש מאלמים בחילוף אל״ף ועי״ן מעלימים אמר להם עתידין אתם להעלים עלי דברים וכו׳ והנה קמה אלומתי קרי ביה אלמתי מאן קאים לי מי עומד לי שתיקתה של אבי שתתקה בשעה שלקח לבן את לאה והביא אותה אל יעקב, וכן לעיל צד 847 מה זכירה זכר לה שתיקה ששתקה לאהותה וכו׳, ובבי״ל כתוב מאן קאים ליה והגהתי לי כמו שהגי׳ בשאר כ״י ובילקוט וגם בדפ״ר וד״ו (ובד׳ ווילנא נשתבש ליה), ובשכל טוב שם ר׳ אחא אמר כך אמר יוסף עתידין לעשות אילמין להעלים עלי דברים לפני אבא וגם אני מעלים כמו כן, ובמה״ג שם ד״א אמ׳ להן עתידין אתם להעלות עלי דברים אצל אבי ולומ׳ חיה רעה אכלתהו טרף טרף יוסף:

קמה והנה קמה נצבה וגם נצבה והנה תסובינה אלומותיכם וגו' כנגד ה' פעמים שעתידין להשתחוות לו:

ח) ויאמרו לו אחיו המלך תמלך עלינו וגו' ר' לוי אמר לפי ישענו אותו בעין רעה לפיכך הוא מעמיד רשעים, ר' סימון אמר לפי שענו אותו בלשון כפול לפיכך הוא מעמיד מלכים:

ט) ויחלם עוד וגו' בשעה שאמר יוסף והנה השמש והירח וגו' אמר יעקב מי גילה לו יא ששמי שמש, אמר ר' יצחק עבדא בישא לא זבינת כספא דאבא את, לא כך ראה אותך אבא בחלום והנה השמש והירח [אף את דום מלפני מיד וידם השמש וירח] עמד (יהושע י יג):

3 ילקוט שם: 5 לעיל לד 781, [וע'] מדרש תהלים קמ"ט סי' א': 6 לעיל לד 50, [וע'] תנחומא מ"ב אחרי סי' י"ד, תנחומא שם סי' ע':

1 * קמה והנה קמה ו0גש] קמה והנה קמה אלומתי דא2כ, קמה שנא' והנה.. אלומתי א1א02, קמה וגם קמה לח, קמה אלומתי פ, קמה תי | נצבה וגם נצבה] ד1פחא2כי, נצבה וגם ניצבה ן, נצבה והנה נצבה ג, וגם נצבה דא1, ל' ת | תסובינה] פא2ת, תסבינה ן, תסובין' כ, תסובנה דחא1גשי | וגו'] וא2כ, ותשתחוין לאלומתי י, ותשת' לאלומ' ג, ותשתחונה לאלומתי ח, ל' דפא1ת | חמש אלומות כאן כנגד ת | ה'] ד1א2, חמש ת, חמשה דפוחא1גכי | פעמים] השתחויות ת | שעתידים ת, שהן עתידין ו, שהן עתיד' ג, .. עתידי' ד1, .. עתידים ד, שהם עתידים ח, שאתם עתידין אכ, שאתם פ | 2 להשתחוות] ת, להשתחוות דוחאכי, להשתח' ג, משתחוים פ | לו ל' א1 | לי פאכ | 3 המלך—וגו'] ו, המלוך תמלוך (המלך תמלוך ת, המלך תמלך א1) עלינו דחא1תי, המלך תמלך פא2, המלוך תמלוך כ, וגו' ג | ר' לוי אמר] פחכי, ר' לוי ור' סימון ר' לוי אמר ו0אג, ר'.. ור' סימון חד אמר דת | לפי] מפני דת (וכן בסמוך) | שעיינו ש | הרע י | 4 * הוא פוחאגכתשי] הם ל, ל' ד | ר' סימון] וחד דת | אומ' ח | בלשון כפולה א2, בלשון הקדש כפול ג | לפיכך ל' י | 5 ויחלם — וגו'] ויחלום עוד חלום פ, ויחלום.. חלום וגו' ג, ויחלום.. חלום אחר א1ת, ויחלום.. אחר וגו' ד, ויחלום.. אחר ויספר אותו וגו' ן, והנה השמש והירח חא2 | בשעה — וגו'] בשעה.. והירח (והיריח ת) דוא1ת, בשעה.. הנה (והנה כ) השמש פכ, בשעה.. הנה השמש והיר' ואח' עש' כוכ' משתחו' לי ג, בשעה שאמר יוסף כן ח, ל' א2 | גלה חא2 | * לו דפוא2ג] להם ל, לו השמש א1, ל' הכת | 6 השמש ן | אמר ר' יצחק] וג, אמר ר' יצחק אמר יהושע (כך אמר יהושוע ת) לשמש דחאת (אמר ר' יצחק — עמד ל' פכ) | לא] לאו דתש | זבינת — את] ש, זביניות (זבינת ת) כספא (כספיה גת) דאבא את וחגת, זבינת יתך בכספיה דאבא את ד, זבנית יתך בכספא דאבא א2, זבינית יתך בכספא ר' אבא אמ' א1 | * אותך אבא וא2ג] אותך אבי א1, אבא אותך ת, אבא אותיך ד, אותך ח, אתך ל | 7 והיריח ת, והירח וגו' תג | * אף — עמד] אף את (אתה גת) דום מלפני (מלפניי ן) מיד וידום (וידם וגת) השמש וירח (והיריח ת) עמד דוהגת, עמד ל, אפ עכשיו (אף עכשו א2) דום מיד וידם (וידום א2) השמש א |

1 קמה והנה וכו'. בכי"ל הגי' קמה וגם קמה וכו' וכ"ה בכי"ח; והגהתי קמה והנה קמה וכו' כמו שגורס ומפרש בפי' ב"ר קמה והנה קמה היה לו לומר קמה ואמר והנה קמה וכן היה לו לומר נצבה ואמר וגם נצבה הרי ד' לריבוי והנה תסובנה הרי ה' כנגד כולן, וזו הגי' קמה והנה קמה איתא גם בכי"ג וכן הוגה בכי"ו, ועח"ג ובמ"כ, ובלק"ט מפרש מאלמים אלומים תרי קמה אלומתי חד תסבינה אלומותיכם חד ותשתחוינה לאלומתי חד כנגד ה' פעמים שהיו עתידין להשתחוות לו, ובשכל טוב צד 215 קיטע ה' פעמים כתיב והנה בענין כנגד ה' פעמים שנשתחוו לו, ומונה ג' פעמים והנה כפ' והנה אנחנו מאלמים וכו' וב' פעמים והנה בפ' ויחלום עוד וכו', ואחי יוסף נשתחוו לו ה' פעמים כדכתיב וישתחוו לו אפים ארצה (בראשית מ"ב ו') וישתחוו לו ארצה (שם מ"ג כ"ו) ויקדו וישתחוו (שם שם כ"ח) ויפלו לפניו ארצה (שם מ"ד י"ד) ויפלו לפניו (שם נ' י"ח): 3 ר' לוי אמר. וכ"ה בשאר כ"י ובילקוט, ובדפוסי' [וכי"ת] הגי' ר' לוי ור' סימון חד אמר וכו' וחד אמר וכו', ובפי' ב"ר גורס ומפרש לפי שעיינו אותו בעין רעה לפיכך הוא מעמיד רשעים כירבעם וחביריו לפי שענו בלשון כפול דכתיב המלוך תמלוך עלינו, ובשכל טוב צד 215 מפרש ויאמרו לו אחיו המלוך תמלוך וכו' אם משול תמשול וכו' א"ר סימון לפי שענו אותו בשתי לשונות כפולות לפיכך עמדו ממנו שני זוגי מושלים יהושע וגדעון מושלים ירבעם ויהוא מלכים, ובמה"ג שם ויאמרו לו אחיו וכו' רמז לו שעתיד להעמיד שני מלכים ירבעם ויהוא ושני שופטים יהושע וגדעון, וכן הדרש בשם רשב"נ לעיל צד 981 ומלכים מחלציך יצאו זה ירבעם ויהוא, ובנוסחת הדפוסי' לקמן פצ"ז קדמו בשופטים יהושע משל אפרים וגדעון משל מנשה קדמו במלכים ירבעם משל אפרים ויהוא משל מנשה ועי' בפכ"ר סוף פ"ג ובבמ"ר פי"ד סוף סי' ד': 5 בשעה וכו'. הדרש נסדר לעיל צד 781 במאמר ר' פינחס בשם ר' חנן שמע קול מלאכי שרת א' בא השמש בשעה וכו', ובפי' ב"ר כי"ט וכי"א מל"א מפרש בשעה שאמר יוסף והנה השמש והירח היה יעקב תמה (תוה' על הדבר) ואמר מי גלה לו ששמי שמש שהרי (הרי) מצינו שנקרא שם יעקב שמש שנאמר (דכתי') וילן שם כי בא השמש שהיו מלאכי השרת אומרי' בא השמש בא השמש, [וע' במבוא לתנחומא מ"ב צד 128], ובמדרש תהלים שם הללוהו שמש וירח ומי הן שמש וירח האבות והאמות שהן משולות בשמש וירח שנאמר והנה השמש והירח וכו': 6 אמר ר' יצחק. וכ"ה בכי"ו וכי"ג ומפרש בפי' ב"ר כך אמר יהושע לשמש עבדא בישא וכו', ובדפוסי' [וכי"ת] וכי"א א' וב' הגי' כן א"ר יצחק אמר יהושע לשמש וכו' ועי' לעיל סוף פ"ו, [ובדיוק בכי"ת כך אמר וכו'], ובכי"ו לקמן פצ"ח אמ' ר' יצחק עבדה בישא לא זבינות כספת דאבא לא כך ראה אותך אבא בחלום הנה השמש והירח אף את דום מלפניי מיד וידם השמש וירח עמד, ובדפוסי' פצ"ז סי' ד' המאמר מקוטע, והמאמר נסדר כאן בדרש והנה השמש וכו' משתחוים לי כעבד מקנת כסף שמשתחוה לאדוניו, וכן מפרש בשכל טוב צד 224 משתחוים לי נגד יהושע בן נון ועל כן סמך יהושע ואמר שמש בגבעון דום וכו' אמר עבדי דמרי לאו זבונתייכו בספרא (וצ"ל בכספא) דאבא דכתיב משתחוים לי, ובתנחומא מ"ב אחרי שם וכן אתה מוצא בשעה שעשה יהושע מלחמה בגבעון מה כתיב שם אז ידבר יהושע לה' וגו' שמש בגבעון דום וכו' אמר השמש ליהושע וכי יש קטן אומר לגדול דום אני נבראתי ברביעי ובני אדם

י) ויספר אל אביו ואל אחיו ויגער בו אביו אמר כך תהיו גוערים בנביאיכם. ועתה למה לא נערתה בירמיהו וגו' (ירמיה כט כו):

ויאמר לו מה החלום הזה וגו' ר' לוי בשם ר' חמא ברי חנינה היה יעקב סבור שתחיית המתים מגעת בימיו הבא נבא אני ואחיך ניחא שמא אני ואמך, רחל מיתה ואת אמרת אני ואמך, ולא היה אבינו יודע שהדברים מגיעים לבלהה שפחת רחל שגידלתו כאמו:

יב יא) ויקנאו בו אחיו ואביו שמר את הדבר אמר ר' לוי נטל קולמוס וכתב היום והשעה והמקום, אמר ר' חייא ויקנאו בו אחיו ואביו ורוח הקודש א' שמור את הדבר עתידים הדברים

1 ילקוט שם: 3 ילקוט שם, [ועי'] ברכות נ"ה ב': 6 ילקוט שם:

1 * ויספר אל — בו אביו דא^{1}כת] ויספר.. אחיו וגו' ן, ויספר.. אחיו פ, ויספר אל אביו וגו' לג, ויגער בו אביו חא^{2}י | אמר] וח, אמר להם פא^{2}כ, אמר להון א^1, אמר הקב"ה דת, ל' גי | תהון א^1 | גוערי' ד^1, ־ין פא^{1}ג | בנביאיכם] פוא^{2}ת, בנביאכם דא^{1}גי, בנביאים ח | ועתה ל' י | ** למה] ל' ל | 2 לא ל' פחאגכת | גערתה] ו, גערת דפחאגכתי | בירמיהו וגו'] בירמיה הענתתי ג, בירמיה הענתותי דפא^{2}כתי, בירמיה הענותי המתנבא ח, בירמיהו הענתותי המתנבא לכם א^1, וגו' ן | 3 * ויאמר לו דפחא^{2}תי] ויאמר וא^{1}גכ, ל' ל | וגו'] ו, אשר חלמת דחא^{1}גתי, ל' פא^{2}כ | חמא] אחא א^1 | בר'] אכת, ביר' ו, בר דפג | חנינה] פוג, ־נא דאכת | כך היה | יעקב סבור] פ, אבינו יעקב סבור דואגתי, סבור יעקב אבינו ח | 4 הבא נבא] גי^1, הבוא (הבא א^1) נבוא וא^1, שני הבא נבא פב, שני הבוא (הבא א^2) נבוא דא^2, שני הבוא נבוא אני ואמך ואחיך ת | אני] פוחאגכי, הבוא נבוא ~ דת | ואחיך] ואמך ואחיך ואגכ, ואמך פי | ניחא] ניחה ו, ל' פאגכי | שמא] אמר שמא פאכ, ל' י | אני ואמך] ~ חלמת פ, ל' י | רחל מיתה] רחל מתה וחא^{1}גי, והלא אמך כבר מתה דת, ל' פ | ואת — ואמך] י, ואתה.. ואמך ה, ואת אמר.. ואמך וג, ואת אומ' אני ואמך ואחיך דת, ל' פאכ | 5 אבינו] יעקב א^1, אבינו יעקב דוגתי, יעקב אבינו ח, ל' פא^{2}כ | מגיעי' ד^{1}י, ־ין פואג | שגדלתו דכת, שגידלה אתו ג, שגדלה (שגדל' י) אותו פוחאי | 6 ויקנאו — אחיו ל' פחא^{2}כ | * ואביו — הדבר פחאכתי] ואב' ש' א' ה' ל^0, ואביו שמר ד, ואביו וגו' ו, ל' לג | אמר — לוי ל' פאגכ | קלמוס א^2 | היום — והמקום] באי זה (באיזה פותי, באזה ג) יום ובאי זו (ובאיזו ן, באי זו א^2, באיזו י, באזו ג, ובאיזה פת, באי זה חא^{1}כ) שעה ובאי זה (ובאיזה פות, באי זה חאכ, באיזה י, באזה ג) מקום דפוהאגכתי | 7 אמר ר' חייא] פ, ויקנאו בו אחיו ר' חייא אומ' ח, אמר ר' חייה (חייא אגכ) בר אבא ואגכ, אמר ר' חייה רבה ד, א"ר חייא רבא ת | ויקנאו — אחיו] פוא^{1}כ, אחיו קנאו בו ה, ל' דא^{2}גתי^1 | ואביו] ח, ואביו שמר פ, ואביו שמר את הדבר דא^{1}גכתי, וגו' ו, ל' א^2 | רוח פא^{2}כ | הקדש פחאת | או' ג, אומ' ד^{1}ו^1, אומר א^1, אומרת דוחא^{2}ת, צווחה פ, צוחה לו כ | את ל' כת | הדבר] הדבר פוא^{1}גכי, הדברים דחת, הדבר שמור את הדבר א^2 | עתידים הדברים] חי^1, עתידין הדברים פואגכ, שעתידין הדברים ד, שעתידין ת |

נבראו בששי ואתה אומר לי דום א"ל יהושע בן הורין שהוא קטן ויש לו עבד זקן אינו אומר לו שתוק אברהם אבינו הקנה לו הקב"ה שמים וארץ וכו' ולא עוד אלא שהשתחוית ליוסף שנאמר הנה השמש והירח וכו' משתחים לי וכו': 1 אמר כך וכו'. בפי' ב"ר כי"ט וכי"א מל"א מפרש ויגער בו אביו אמר הקב"ה כך תהיו גוערין (גוערים) בנביאכם שהרי יוסף (דברי יוסף) דברי נבואה שאמר להם שנובלות נבואת חלום (אינן דברי נבואה שאמ' להם אלא חלום) וגער בו אביו (ועי' לעיל צד 157 שלש נובלות הן וכו'), וכן נוסף בדפוסי' אמר הקב"ה כך תהיו וכו', ובכי"פ וכי"ב וכי"א ב' [וכי"ת וכי"ת] הגי' למה גערת, ובכי"א א' הושלם לא ביני שיטי ובכי"ג בגליון: 4 הבא נבא. שני הבא נבא (ובמקרא כתוב הבוא נבוא) וכו' אילו אמר הבא נבא אני ואחיך ניחא ותמיהתו הבא נבא וכו' להשתחות לך ארצה שמא ניחא אני ואמך והלא רחל כבר מתה ואת אמית כלו' וכתיב אני ואמך שהיה יעקב סבור שתחיית המתים מגעת בימיו ולא היה אבינו יודע וכו' [לא ידעתי מה דחקו לפרש כן, כי לדעתי כונת המדרש פשוטה שיעקב אמר אני ואחיך ניחא איפשר שנשתחוה לך, אבל שמא גם אמך תבוא להשתחות לך הלא כבר מתה, ואתה אומר אני ואמך, ואעפ"כ שמר יעקב את הדבר והאמין בחלום וחשב שתחית המתים תהיה בימיו], ובשכל טוב צד 216 גורס ומפרש אני ואמך ואחיך להשתחוות לך ארצה א"ר חמא בר חנינא אם כך אמר היה סבור יעקב שתחיית המתים יגיע בימיו שנאמר אני ואמך ניחא אני אלא אמך רחל כבר מתה ואתה אומר והירח ולא היה אבינו יודע שהדברים מגיעים לבלהה שגדלתו כאמו, ובמה"ג שם אמ' ר' חנינה כך היה סבור אבינו יעקב שתחיית המתים בחיינו כשהוא אומר השמש והירח אמ' לו הרי אמך מתה ולא היה יודע שהדבר מגיע לבלהה שפחת רחל שגידלה אותו כאמו, ובברכות שם אמר ר' ברכיה חלום אף על פי שמקצתו מתקיים כולו אינו מתקיים מנא לן מיוסף דכתיב והנה השמש והירח וגו' וההיא שעתא אמיה לא הות וכו' ועי' בד"ס, ובפירש"י עה"ת תובא מהמאמר שלפנינו ועפ"י המאמרים בברכות שם הבוא נבוא והלא אמך כבר מתה (וכן הגי' בדפוסי' כאן) והוא לא היה יודע שהדברים מגיעין לבלהה שגדלתו כאמו ורבותינו למדו מכאן שאין חלום בלא דברים בטלים, והדרש היה יעקב סבור שתחיית המתים וכו' לא הובא שם ומפרש ויעקב נתכוון להוציא הדבר מלב בניו שלא יקניאוהו לכך אמר לו הבוא נבוא וגו' כשם שאי אפשר באמך כך השאר הוא בטל ועי' גם [ברמב"ן] ברא"ם וביפ"ת, ובמדרש אגדה ויאמר לו מה החלום הזה אשר חלמת כך היה יעקב סבור שתחיית המתים יהיה בימיו הבוא נבוא אני ואמך ואחיך והלא מתה רחל אמך ואתה תאמר השמש והירח ולא היה יודע יעקב אבינו כי הדברים מגיעים לבלהה שפחת רחל שגדלתו כאמו: 6 וכתב היום וכו'. שספר יוסף את חלומו ושמר את הדבר בלבו אעפ"י שגער בו לפני אחיו שלא יוסיפו עוד שנא אותו, ובפירש"י עה"ת מפרש שמר את הדבר היה ממתין ומצפה מתי יבא וכו', ובלק"ט ויקנאו בו אחיו ידעו כי כאשר פתר להם אביהם כך עתיד להיות ואביו שמר את הדבר א"ר לוי נטל קולמוס וכתב באיזה יום ובאיזה שעה מיכן אמרו חכמים לעולם יצפה אדם לחלום טוב עד כ"ב שנים, והוא מאמר ר' לוי בברכות נ"ה ב' לעולם וכו' עד כ"ב שנה מנלן מיוסף וכו' ועיי"ש, ובמדרש אגדה הועתק נטל קלמוס וכתב באיזה יום באיזה שעה באיזה מקום ועת"נ: 7 אמר ר' חייא. וכ"ה בכי"פ, והוא ר"ח בר אבא שהיה בדורו של ר' לוי, ובחמשה כ"י שציינתי הגי' כן ר"ח

ליגע, ר׳ לוי (אמר) בשם ר׳ חמא בר׳ חנינא כך היה יעקב רואה דברים ממשמשים ובאים, אמר אם נתבקרה פינקסי מה אני יכול לעשות:

יב) וילכו אחיו לרעות את צאן אביהם אֵׄתׄ נקוד עליו מלמד שלא הלכו אלא יג
לרעות עצמן:

יג) ויאמר ישראל אל יוסף הלא אחיך וגו׳ ר׳ תנחום בשם ר׳ ברכיה נהג בו בכבוד כמורא אב על בן:

3 ילקוט שם, ספרי בהעלתך פי׳ ס״ט, במדבר רבה פ״ג סי׳ י״ג, מדרש משלי פ״ב סכ״ו, מס׳ סופרים פ״ו, אדר״נ נו״א פל״ד נו״ב פל״ז: 5 ילקוט שם:

1 חמא ל׳ א[1] | בר׳] א[2]ג, ביר׳ ו, בר דפכת, ל׳ א[1] | חנינה ות | כך ל׳ ח | היה אבינו יעקב (יעקב אבינו ח) רואה פוחאגכ, אבינו יעקב רואה י, היה אבי׳ יעקב סבור וראה ת, אבינו יעקב סבור רואה ד | * דברים ל[0]דפו[0]א[2]גתש] הדברים חכ, את הדברים י, דבריהם א[1], ל׳ ל | * ממשמשים ו[0]ח] ממשמשין דפא[2]כתיטי, וממשמשים ל, משמשין ג, שהם משמשין א[1] | ובאים] ו[0]חגתי[1], ובאי׳ ד[1], ובאין דפאכש | 2 נבקרה א[2] | פינקסין] וא[1], פנקסי פחא[2]כשי, פנכסי ג, פינקסו דת | אני יכול] פוחאגכי, יכול אני דת | 3 וילכו אחיו ל׳ א[2] | * לרעות — אביהם גכ] לרעות.. אביהם (אביהן י) בשכם חא[1]תעי, לרעות את צאן א[2], לרעות את וגו׳ ד, לרעות פו, וגו׳ ל | את נקוד עליו והגעי, את נקוד פ, נקוד עליו כ, אֵׄתׄ נקוד עליו מלמעלה א, נקוד על אֵׄתׄ ת, ונקוד על את ד | מלמד] פוחאגכעי, לומר דת | 4 לרעות אלא א[1]ע | עצמן] פע, את ~ דוחאגכי, את עצמם ת | 5 ויאמר — יוסף] ויאמר יעקב אל יוסף פא[1]כ, ל׳ א[2] | * הלא — וגו׳ ג] הלא אחיך פכ, הלא.. רועים בשכם דאת, הלא.. רעים בשכם וגו׳ ו, וגו׳ ל, ל׳ י | ר׳ תנחום] א[2], ר׳ תנחו׳ ד, ר׳ תנחומא ת, ר׳ תנחום בר׳ ג, ר׳ תנחום ר׳ עלי ל[0], ..בר׳ חוס עלי פכ, ..ביר׳ חוס עליי ו, ..בר׳ חנילאי א[1], ..בר חנילאי א[02] | בשם ר׳ ברכיה ל׳ פכ | ** בו] בי ל | כבוד פאכשי | 6 אב] וג, האב דפאכתי | הבן דפואגכתי |

בר אבא, ומשובשת הגי׳ בדפוסי׳ ר׳ חייה רבה ועי׳ גם במכה״י פ״ב א׳, ורחב״א דורש ואביו שמר וכו׳ ו א ב י ו שבשמים אמר לו ש מ ו ר את הדבר עתידים הדברים ליגע כלו׳ להגיע ור׳ לוי בשם ר׳ חמא בר׳ חנינא דורש כך היה יעקב רואה (ומשובשת הגי׳ סבור רואה) דברים מאורעות ממשמשים ובאים כשיתקיים חלומו של יוסף ושמר את הדבר במרת נפשו ואמר בצדקתו אם נתבקרה פינקס עוונותי מה אני יכול לעשות [לפי דעת המפרשים ביאור המדרש הוא, שיעקב ראה דברים ממשמשים ובאים שיוסף הלוך וגדול והחלום יתקיים, ואמר אם נתבקרה פינקסי שאני ואחיו נשתחוה לו כה שרע בעיני מה אני יכול לעשות, ואולי יש לפרש את המאמר באופן אחר, שרחב״א דורש שרוח הקדש אמר שיזכור יעקב את הדבר, כי המאורעות העתידים לבוא י י ג ע ו אותו וימרו את רוחו וקודם שיעלה יוסף לגדולה עוד יסבול הוא ואביו צרות הרבה וישמור את הדבר וידע שסוף הגדולה לבוא, ויגע הוא פיעל מל״מ יגע וכמו בסוטה פ״ב מ״א כדי ליגעה, ור׳ לוי בשם ר״ח בר״ח אומר שיעקב בעצמו ראה שצרות ממשמשים ובאים קודם שימלוך יוסף (וכן מפרש בפי׳ ב״ר דברים ממשמשין ובאין צרות) ואמר אם נתבקרה פנקס עוונתי שצרות יבואו עלינו מה אני יכול לעשות], ובפי׳ ב״ר בדפ״ר ג״כ הגי׳ אם נתבקרי׳ פ נ ק ס י ומפרש כה שכתוב בפנקסי לפשפש בעוונותי ועי׳ לעיל ריש פפ״א ובמ״י שם, וגי׳ הדפוסי׳ פינקסו מפרש במ״כ כלפי יעקב מדבר בלשון כינוי, ובשכל טוב שם עירבב המאמרים א״ר לוי היה יעקב רואה א ת ה ד ב ר י ם ממשמשין ובאין אמר אם נתבקרה פ נ ק ס ו מה אני יכול לעשות נטל קולמוס וכתב ב א י ז ה י ו ם ו ב א י ז ה ש ע ה ו ב א י ז ה מ ק ו ם א״ר ח י י א ראה רות הקודש אומרת ליעקב שמור את ה ד ב ר ע ת י ד י ן הדברים להיות: 3 נקוד עליו. כולו לסלק התיבה מלמד וכו׳ ודרשו וילכו וכו׳ לרעות צאן אביהם לרעות עצמן בצאן אביהם וכדמפרש בשכל טוב צד 217 וילכו אחיו לרעות את צאן אביהם א ת נ ק ו ד ע ל י ו מ ל מ ד שלא הלכו ל ר ע ו ת א ל א א ת עצמן בגדיים וטלאים שבצאן אביהם וכו׳, ובלק״ט וילכו וכו׳ לרעות את צאן אביהם א ת נ ק ו ד ע ל י ו מ ל מ ד שלא הלכו א ל א ל ר ע ו ת ע צ מ ן ולאכול צאן אביהם, ובפירש״י עה״ת לרעות את צאן נ ק ו ד ע ל א ת שלא הלכו א ל א ל ר ע ו ת א ת עצמן, ובמדרש אגדה וילכו וכו׳ לרעות את צאן אביהם למה את נקוד שלא הלכו אלא לרעות את עצמם, והמאמר הועתק בערוך ע׳ את א׳, ובספרי שם איתא כיוצא בו וילכו וכו׳ את צאן אביהם בשכם נ ק ו ד ע ל י ו שלא הלכו אלא לרעות את עצמם (ובילק׳ בהעלותך ר׳ תשכ״ב הגי׳ נ ק ו ד ע ל א ת שלא וכו׳ את עצמן), ובאדר״נ נו״א שם כיוצא בו וילכו וכו׳ א״ת צאן אביהם בשכם נ ק ו ד ע ל א ״ת מ ל מ ד שלא לרעות הצאן הלכו אלא לאכול ולשתות ולהתפתות (ובכי״ע שם למה נקוד וכו׳ מלמד שלא הלכו לרעות אלא וכו׳, ובכי״א שם למה נקוד על ע י ״ ן שלא וכו׳), ובבמ״ר בדפ״ר וד״ו שם ודכותי׳ וילכו אחיו לרעות את למה נקוד ע י ן מלמד שלא הלכו לרעות אלא לאכול ולשתות ולהתפתות, ובפרקי רבינו הקדוש ובס׳ הלקוטים ח״ג צד פ״ו לרעות את צאן אביהם מלמד שלא הלכו אלא לרעות את עצמן באכילה ושתייה ולא הלכו לרעות הצאן וכן במה״ג עמ׳ 561 וילכו וכו׳ לרעות את צאן אביהם נקוד על את לכה שלא הלכו אלא לרעות את עצמן (לרעות עצמן) ב א כ י ל ה ו ש ת י י ה, ובאדר״נ נו״ב שם לרעות א׳ת׳ צאן אביהם בשכם יכול את צאן אביהם היו מרעים באמת גדי רך ושוחטים אותו, ובמדרש משלי מ״ב שם וילכו וכו׳ את צאן אביהם בשכם את נ ק ו ד ע ל י ו מ ל מ ד שלא הלכו לרעות אלא לאכול ולשתות והרי דברים ק״ו מה אם בשעה שהלכו לאכול ולשתות יצא מהם מהיה לעולם אם הלכו לתלמוד תורה על אחת כמה וכמה, ובדקדוקי הטעמים (הוצ׳ בער ושטראק) סי׳ 58 וילכו אחיו לרעות את צאן, ובכ״י אחד נוסף שם למה נקוד על את שלא הלכו לרעות את הצאן אלא לרעות את עצמן באכילה ושתייה והרי דברים קל וחומר וכו׳, ובמס׳ סופרים שם וילכו אחיו לרעות את צאן את נקוד. ועי״ע באכלה ואכלה סי׳ 96, ושאר הנקודות שבספר בראשית נדרשו לעיל צד 492 צד 537 וצד 926 ועי׳ במ״י שם וצד 453: 5 ר׳ תנחום וכו׳. בכי״פ וכי״כ הגי׳ ר׳ תנחום ב ר׳ ח ו ס ע ל י, ובכי״ו ר׳ ת נ ח ו ם ב י ר׳ ח ו ס ע ל י י ב ש ם ר׳ ב ר כ י ה, וכ״ה בכי״ל לעיל צד 501 ר׳ תנחום בר׳ חוס עליי בשם ר׳ ברכיה, ובכי״ג הגי׳ ר׳ תנחום ב ר׳ בשם ר״ב ובכי״א א׳ ר׳ תנחום ב ר׳ ח נ י ל א י בשם ר״ב, ובכי״א ב׳ נוסף בגליון בר חנילאי, ובגליון כי״ל כתוב בדיו דיהה בכתב דומה לכתב הספר ר׳ עלו בש׳ ר׳ ברכי׳ כגרי׳ להגיה ר׳ תנחום בר׳ עלי בשם ר״ב ועי׳ לעיל שם בת״ג ובמ״י, ושם אמורא ר׳ תנחום

ויאמר לו הנני אמר ר׳ חמא בר׳ חנינא הדברים הללו היה אבינו נזכר ומעיו מתחתכים, יודע אני שאחיך שונאים איתך והייתה אומר לי הנני:

יד) **ויאמר לו לך נא ראה וגו׳ את שלום אחיך** ניחה שמא את שלום הצאן הדה אמ׳ שאדם צריך לישאול בישלום דבר שיש לו הנאה ממנו:

וישלחהו מעמק חברון והלא אין חברון נתונה אלא בהר ואת אמרת מעמק חברון, אמר ר׳ אחא הלך להשלים העצה העמוקה שנתן הקב״ה ביני ובין חבר הנאה שקבור בחברון ועבדום ועינו אותם (בראשית טו יג):

1 ילקוט כאן: 6 ילקוט כאן, סוטה י׳ ב׳, תנחומא מ״ב וישב סי׳ י״ג, תנחומא וישב סי׳ נ׳, במדבר רבה פ״ט סי׳ כ״ד:

1 ** לון ל׳ ל | בר׳) א²גכ,׳ ביר׳ ו, בר דפא׳ת | חנינה ות | דברים פכ, את הדברים ת | הללו] האילו ו, אלו פכ, ל׳ י | אבינו נזכר] א¹, אבינו יעקב (יעקב אבי׳ א²ת) נזכר דוא׳גתי, נזכר יעקב אבינו פכ | מתחתכים] ג, ־ין דפא²כתי, היו מתחתכין א¹, מתהפכין עליו ו | יודע (יוריע ת)] אמ׳ ~ פא²כ, אמ׳ לו ~ א¹ | 2 אני] אתה פאכ, את ד׳ו°, היית תי, ל׳ ג | שאחיך שונאים] ות, שאחיך שונאי׳ דא¹, ..שונאין גי, ..שנאין א², ששונאין אחיך פכ | ** אותך] ל׳ ל | והייתה] ו, והיית דפאגכתי | לין לו גכ, ל׳ י | 3 וגו׳] וג, את שלום אחיך חא², את שלום אחיך ואת שלום הצאן דא׳ת, ל׳ פכ | את — אחיך ל׳ וא | ניחה] ו, ניחא דפחא׳גכת, ניחא את שלום אחיך א² | שמא] פוחאגכ. אלא מאי דת ההה] וחא², הדא דפא׳גכת | אמ׳ | ד¹פכת. אמירה וחאג. אמר ד | 4 צריך (שצריך ת) אדם פכת | לישאל א² | ° לו] בו ד | הנאה ממנו] האת, הנייה.. דוגכ, ממנו הנייה פ | 6 * וישלחהו — חברון ויבא שכמה א¹, והשיבני דבר וישלחהו.. חברון דת, והשיבני.. וישלחהו.. חברון וגו׳ ג, וישלחהו וגו׳ ו, וישלחהו בעמק חברון ל | והלוא ו | אין — אלא] ואגכ, אין.. נתנה אלא ד, אין חברון אלא תע, חברון נתונה פח | ואת אמרת] חא׳עי, ואת אמ׳ פא², ואת אמר נכ, ותמר ו, וכתיב ד, וכת׳ ת | * מעמק חברון פחכ] וישלחהו מעמק חברון דואתי, מעמק ע, בעמק חברון לג | 6 העצה] תע, עצה י, אותה העצה דו, אותה העיצה ח, אותה עצה פאכ, אותה עיצה ג | עמוקה י | לבין י | חבירו ע | גאה ח | שקבור] י, הקבור ע, שהוא קבור פוחאגכ, שהיה קבור דת | בחברון] שם י | שנ׳ ועבדום חא, דכת׳ ת | 7 ועינו אותם] וענו אותם דפאכתי, וענו.. וגו׳ וע, וענו.. ארבע מאות שנה ח, ל׳ ג |

בר׳ תום עליו לא מצאתי במקום אחר ולא נסמן בכת״ד ובמב״י ובאגה״א, ובדפ״ר וד״ו הגי׳ כאן ר׳ תנחו׳ בשם ר״ב וכו׳ שהוא ג״כ ר׳ תנחום בשם ר׳ ברכיה כמו בדפוסי׳ לעיל שם (ולא ר׳ תנחומא בשם ר״ב [כמו שהוא בכי״ת] וצ״ל באגה״א ח״ג צד 351 וצד 372), ור׳ תנחום כתם הוא גם ר׳ תנחום בר חייא כמו שהגי׳ בכי״פ לעיל שם, ור״ת בר חייא וכן ר״ת בר חנילאי קדמו בזמן לר׳ ברכיה ואי אפשר שאמרו בשמו ועי׳ באגה״א שם צד 131 וצד 628, ובפי׳ ב״ר מפרש ויאמר לו הנני נהג בו כבוד, ויהיה טעם המאמר יוסף נהג בו באביו בכבוד כמורא וכו׳ (ועי׳ לעיל צד 340), וכן מפרש בלק״ט ויאמר לו הנני נהג כבוד כראוי, ובשכל טוב שם הלא אחיך רועים בשכם לכה ואשלחך אליהם ויאמר לו הנני ר׳ תנחומא אומר נהג בו כבוד כראוי במורא האב על הבן, ובמדרש אגדה ויאמר ישראל אל יוסף וגו׳ ויאמר לו הנני נוהג באביו כיבוד ומורא ועי׳ גם במ״כ וביפ״ת ובחי׳ הרד״ל: 1 יודע אני. אמר יודע אני וכו׳ ועח״נ, ובלק״ט מפרש ודבר זה היה יעקב אבינו זוכר ומעיו מתחתכים עליו יודע שאחיו שונאין אותו והוא אומר הנני, ובשכל טוב שם א״ר חמא הדברים הללו היה יעקב אבינו נזכר ומתחתך עליו אמר בני היית יודע שאחיך שונאין אותך ואמרת הנני ולא עכבת ללכת אצלם [והלשון ומעיו מתחתכים כמו במכילתא בא פ״ו ופי״א ומעיהן מתחתכין]: 3 שמא את שלום וכו׳. וכן הגי׳ בשאר כ״י וגם סגנון הלשון לעיל צד 1014 שמא אני ואמך וכו׳, ובמה״ג שם הועתק ויאמר לו לך נא ראה את שלום אחיך ואת שלום הצאן הדא דאמרי שאדם חייב לשאול בשלום דבר שיש לו ממנו הנאה, ובלק״ט מכאן שצריך אדם לשאול בשלום דבר שיש לו הנאה ממנו, ובמ׳ אגדה ואת שלום הצאן מכאן שצריך אדם לשאול בדבר שיש לו הנאה ממנו, וברד״ק הובא הדה אמרת צריך אדם לשאול בשלום מה שיש לו הנאה ממנו: 6 חבר הנאה. דורש חברון נוטריקון חבר נאה, ובפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א מל״א מפרש להשלים אותה עצה שנתן הקב״ה בינו ובין חבר הנאה שחברו (שבחברון) שאמר לאברהם ידוע תדע שאברהם (ואברהם) נקרא חבר כמו שדורש בוירא אליו (בוירא, וצ״ל בלך לך ועי׳ לעיל צד 368) אהבת צדק ותשנא רשע על כן משחך אלהים אלהיך שמן ששון מחברך (מחביריך) למדנו שנקרא חבר, ובערוך ע׳ עמק א׳ הועתק המאמר, ובמה״ג עמ׳ 562 וישלהו מעמק חברון והלא אין חברון נתונה וכו׳ ותאמר וישלחהו מעמק חברון אלא אמ׳ ר׳ אחא וכו׳ אותה העצה העמוקה שנתן וכו׳ לבין הצדיק שהוא קבור בחברון ועבדום וכו׳, ובלק״ט וישלחהו מעמק חברון א״ר אחא להשלים העצה העמוקה שנתן וכו׳ ובין חבר נאה שהוא קבור בחברון וכו׳, ובסוטה שם את מצבת אשר בעמק המלך וגו׳ (ש״ב י״ח י״ח) א״ר חנינא בר פפא בעצה עמוקה של מלכו של עולם וכו׳ כיוצא בדבר אתה אומר וישלחהו מעמק חברון א״ר חנינא בר פפא בעצה עמוקה של אותו צדיק שקבור בחברון וכו׳ ועי׳ בבמ״ר שם, ובתנחומא מ״ב שם וישלחהו מעמק חברון וכי יש עמק בחברון והלא כולה עליה היא שנאמר ויעלו בנגב ויבא עד חברון וכן הוא אומר עלו זה בנגב ועליתם בהר וכאן הוא אומר מעמק חברון אמר ר׳ יוחנן מעצה עמוקה שנטל הקב״ה בינו ובין עצמו בין הבתרים עם אברהם, ובתנחומא שם מהו מאד עמקו מחשבותיך א״ר יוחנן מחשבה עמוקה נטלת עם אברהם בין הבתרים כשאמרת לו ידוע תדע כי גר יהיה זרעך, וגם בתר״י א׳ מתורגם ושדריה על עיטא עמיקתא דאתמליל עם אברהם וכו׳, וכאן לא הביאו ראיה מהיכן למדו שחברון נתונה בהר, ובפירש״י עה״ת מפרש כמו בתנחומא מ״ב שם והלא חברון בהר שנאמר ויעלו בנגב ויבא עד חברון אלא מעצה העמוקה של אותו הצדיק הקבור בחברון וכו׳ (והדרש שם כלשון המאמר בסוטה) ועי׳ ברא״ם, ובעין יוסף מפרש אין חברון אלא בהר כדכתיב ויכרת את הענקים מן ההר מן חברון וגו׳ (יהושע י״א כ״א) הרי

טו יז) וימצאהו איש והנה וגו׳ אמר ר׳ ייניי שלשה מלאכים ניזדוונו לו וימצאהו איש, יד וישאלהו האיש, ויאמר האיש:

[נלכה דותינה] שהן מידותיו של הקב״ה:

יח) ויראו אתו מרחוק וגו׳ אמרו נהרגנו נשסה בו את הכלבים:

יט) ויאמרו איש אל אחיו הנה בעל החלומות הלזה בא רבנין אמ׳ היידי ליה אתי וטעין חלמוי, אמר ר׳ לוי זה עתיד להשיאם לבעלים:

1 ילקוט שם, לעיל לד 881, [ועי׳] תנחומא מ״ב שם, תנחומא שם סי׳ ב׳, פדר״א פל״ח: 3 ילקוט שם, תנחומא מ״ב שם: 4 ילקוט שם: 5 ילקוט שם:

1 והנה וגו׳] והנה תועה ד, והנה תעה וגו׳ ן, והנה תועה בשדה חת, ל׳ פאגכי | יניי וג, ינאי דפאבת | ג׳ ד[1]אי | ניזדוונו] ג, נזדווגו ד, ניזדוגו ואת, נזדוגו פ, נזדמנו י | איש וגו׳ ן | 2 ויאמר האיש וגו׳ ג | 3 * נלכה דותינה חא[2]ש] דותינה י, דתינה ג, נסעו מזה כי שמעתי אומרים נלכה דותינה א[1]כ, נסעו מזה וגו׳ ן, נסעו מזה דפ, נסעו מזה הסיעו עצמן מן האחוה זה בגימטריא תרי סר כנגד י״ב שבטים ד״א נסעו מזה ת, ל׳ ל | שהן מידותיו] ן, שהן מדותיו חאגי, לקיים מידותיו (מדותיו ש) ו[0]ש, שהן זקוקין (זקוקים כ) לקיים מדותיו פכ, ממדותיו דת | הקב״ה] מקום דת | 4 ויראו אותו.. וגו׳ וג, ויראו אותו (אתו כ) מרחוק דפאבת, ויראו אותו.. ובטרם וכו׳ ו[1], ויתנכלו אותו להמיתו ח | נהרגנו] וג, נהרגהו פחא[1]כ, בואו ד, לכו ת, ל׳ א[2]י | נשסה] נשסה ונשסה דת | 5 איש — אחיו ל׳ י | * הנה — בא א[1]ת] הנה.. החלומות דכי, וגו׳ לוג, ל׳ פא[2] | רבנין] רבנן דפוא[2]גת, ל׳ א[1] | (רבנין — חלמוי ל׳ כ) | הי דיליה א[2], הא דיליה ג, היידי ת, דילי ו[1] | את ליה ת | 6 טעין פג | חלמוי] ן, חלמוהי פג, חלמיה דא[2]ת, חילמיה א[1], חלומותי י | זהו עתיד י, עתיד זה פכ | להשיאנו ו, לעשותם פכ, לעשותנו ל[0], לעשיאנו ג, לנשאם א[1]א[02] | תחת בעלים פכ |

מבואר שחברון הוא בהר ועי׳ [בפי׳ מהרז״ו] נייבויער געאגראפיע צד 150 ודיללמאנן צד 299: 1 אמר ר׳ ייניי. המאמר נסדר כבר לעיל צד 881 ועי׳ במ״י שם בד״ה מלאכים ממש, ובתנחומא מ״ב שם רק הדרש וימצאהו איש מלאך, ובתנחומא שם וימצאהו איש אין איש האמור כאן אלא גבריאל שנ׳ והאיש גבריאל, ובפדר״א שם והנער היה הולך ותוע׳ בדרך ופגע בו גבריאל המלאך שנאמר וימצאהו איש וכו׳ ואיש זה גבריאל שנאמר והאיש גבריאל אשר ראיתי בחזון וכו׳, וכן מתורגם בתר״י א׳ ואשכחיה גבריאל בדמות גברא וכו׳, ובפירש״י עה״ת הובא וימצאהו איש זה גבריאל שנאמר והאיש גבריאל, ובשכל טוב צד 224 א״ר ינאי ג׳ מלאכים נזדווגו לו שנאמר וימצאהו איש וישאלהו האיש ויאמר האיש נסעו מזה ועי׳ גם בלק״ט הערה נ״ג, ובמה״ג שם הורכבו האגדות וימצאהו איש אמ׳ ר׳ ינאי שלשה מלאכים זימן לו הקב״ה וימצאהו איש וישאלהו האיש ויאמר האיש וכת׳ והאיש גבריאל: 3 שהן מידותיו וכו׳. וכ״ה בכי״ו וכי״ת וכי״א א׳ וב׳ וכי״ג ובילקוט, וקשה לפרש המאמר, ובכי״ו הוגה בגליון בכתב אחר לקיים תמורת שהן, וכן גורס בפי׳ ב״ר לקיים מדותיו וכו׳ ומפרש שהיתה גזרה מלפניו שע״י גלגול זה ירדו למצרים, ובכי״פ ובי״כ הגי׳ שהן זקוקין (זקוקים) לקיים מדותיו של הקב״ה, ואולי דרשו דותינה שכתוב ביו״ד נוטריקון דתי יה וכמו שנדרש בתנחומא מ״ב שם כי שמעתי אומרים נלכה דתינה מה דתינה אמרו רבותינו שהיה המלאך משמר דת יה ועי׳ גם בתנחומא מ״ב וישלח סי׳ ג׳, אכן יקשה לשון הדרש שהן מידותיו וכו׳, וגי׳ אחרת בדפוסי׳ נסעו מזה ממדותיו של מקום, ובמ״כ מפרש מידותיו של הקב״ה שנקרא זה כד״א זה אלי ואנוהו (ועי׳ לעיל צד 697 ובמ״י שם) ומידותיו של הקב״ה הם דרכי חסד וחמלה וכו׳, ובפירש״י עה״ת נסעו מזה הסיעו עצמן מן האחוה נלכה דתינה לבקש לך נכלי דתות שימיתוך בהם ולפי פשוטו שם מקום הוא וכו׳ ועי׳ גם בפירש״י סוטה י״ג ב׳ בד״ה משכם גנבוהו וסנהדרין ק״ב א׳ בד״ה בשכם מכרו וכו׳, ובראב״ם ציין מקור הדרש נסעו מזה הסיעו וכו׳ ב״ר, ובבחיי כתב והוא שאמרו במדרש נסעו מזה הסיעו עצמם מן האחוה וכו׳ וצע״ג [וכן נוסף בכי״ת] ובהוספות לכ״י אחד מן התנחומא (במבוא לתנחומא מ״ב צד 128) איתא ויאמר נסעו מזה כלומר נסעו ממנין ז״ה ועי׳ גם בפי׳ בעה״ת בספר דעת זקנים לפ׳ נסעו מזה וכו׳ ובמדרשי התורה שהו״ל ידידי ר״ש עפפענשטיין ז״ל צד 68: 4 אמרו וכו׳. דרשי ס״ד ובטרם יקרב אליהם ויתנכלו אותו להמיתו ועת״נ ובמ״כ, ובחי׳ הרש״ש [וכבר קדמוהו האלשיך והכלי יקר] העיר על מאמרם כל המספר לשון הרע וכו׳ ראוי להשליכו לכלבים וכו׳ (פסחים קי״ח א׳) והוא הביא את דבתם רעה אל אביהם, ובמה״ג שם הועתק ויראו אתו מרחוק ויתנכלו אתו להמיתו אמרו נהרגהו ונשסה בו את הכלבים, ובלק״ט מפרש ויראו אותו מרחוק ובטרם וכו׳ ויתנכלו אותו להמיתו מיד שיסו בו את הכלבים, וברמב״ן מפרש ויתנכלו וכו׳ היו חושבים להמית אותו בנכליהם אשר יתנכלו בטרם יקרב אליהם ולא יצטרכו לשפוך דמו בידיהם וכך אמרו בב״ר נשכה בו את הכלבים ואולי עשו כן ולא עלתה בידם וכאשר ראו כי קרב אליהם ולא יכלו להמיתו בנכליהם אמרו איש אל אחיו הנה בא אלינו ועתה נהרגהו אנחנו [ועי׳ בשכל טוב צד 218]: 5 היידי ליה. אמרו הנה בעל החלומות וכו׳ היידי ליה בא ונושא חלומותיו, וכן סגנון הלשון לעיל צד 939 היידי ליה אתי טעין וכו׳ ועי׳ במ״י שם, ור׳ לוי דורש הנה בעל וכו׳ אמרו זת עתיד להשיאם לבעלים, וגם בדפוסי׳ הגי׳ כן להשיאם ופי׳ כמו לעיל סוף פי״ם הנחש השיאני וכו׳ המעני היאך דאת אמ׳ אל ישיא אתכם חזקיהו, וכן בלק״ט הנה בעל החלומות שעתיד להשיאם לבעלים [ולהורידם לשיעבוד על ידי חלומות ע״כ, ומשמע שמפרש להשיאם לבעלים שיהיו עבדים לבעלים במצרים, ועי׳ ביפ״ת (ולעיל צד 826), ולפי׳ המפרשים שרמזו על ירבעם שבא משבט יוסף שהטעה את ישראל לעבוד את הבעלים קשה שלא מצינו במקרא שעבדו בימי ירבעם את הבעלים אלא את עגלי הזהב שהעמיד (מ״א י״ב ל׳), ורק באחאב כתיב ויקם מזבח לבעל (מ״א ט״ז ל״ב), ובמ״כ כתב שרמז לירבעם ואחאב שבאו מיוסף, וכ״כ לעיל בסי׳ י׳, והרד״ל שם אות י״ב כתב שלא מצא מפורש שאחאב בא מיוסף, והאמת שמפורש הוא בתנחומא ויגש סי׳ ו׳, אולם לא משמע כן לעיל צד 981 שלא חשב אלא ירבעם ויהוא בתור מלכים שבאו מיוסף ועי׳ במ״י שם וצ״ע], ובשכל טוב צד 224 ר׳ לוי אמר אמרו זה שעתיד להשיאנו לבעלים ועח״נ, ובגליון כי״ל נסמן ס״א לעשותנו, ואולי מפרש לפי גי׳ זו בפי׳ ב״ר הנה בעל עתיד לצאת מיוסף שמעשה את ישראל לעבוד בעלים וזה ירבעם בעל דורש, ובמה״ג שם הועתק ויאמרו הנה בעל החלומות הלזה בא

כ) ועתה לכו ונהרגהו [וגו' ונראה מה יהיו חלומותיו] אמר להם הקב"ה אתם אומרים ונראה ואני אומר נראה, הא נראה דברי מי עומדים:

טו כא) וישמע ראובן וגו' ואיכן היה, ר' יהודה א' כל אחד מהם היה משמש את אביו יומו ואותו היום היה שלראובן, ר' נחמיה א' בכור אני ואין הסירחון נתלה אלא בי, רבנין אמ' הוא מונה איתי עם אחי ואיני מצילו, הייתי סבור שנדחיתי מכוח אותו המעשה והוא מונה אותי עם אחי

1 ילקוט שם, תנחומא מ"ב שם: 3 ילקוט שם:

1 * ועתה — ונהרגהו דפו̇[3]אגכת] ועתה.. ונהרגנו ל, ל' ח | * וגו' — חלומותיו] ונראה.. חלומותיו ח, ונשליכהו כ, וגו' ו, ל' לדפאגת | אמר — הקב"ה] פואת, אמר להן (א"ל י) הקב"ה גי, אמר הקב"ה להם כ, אמר הקב"ה דח | * אתם — ונראה דחא[2]] אתם א' (אומר' ד[1], אומרי' א[1], אומרין ג) נראה לד[1]אג, אתם אומרין (אומ' י) ונראה מה יהיו (יהיה ת) חלומותיו תי, אתם אמרין נראה ו, אני או' (אומר כ)' ונראה פב | 2 ואני — נראה] אני.. נראה, אתם או' ונראה פ, ל' ו (והושלם בגליון) כי | הא] פוחאגב, עתה דת, ל' י' | נראה ל' ת | דברי — עומדים] פוחגבי, דברי.. עומדי' א', דברי.. עומדין א[2], דבר מי יקום או שלי או שלכם דת | 3 וגו'] ויצילהו ד, ויצילהו וגו' ו, ויצילהו מידם פחאגבתי | ואיכן] וח, והיכן דאגתי, איכן כ, היכן פ | ר' יהודה] פהבי, ר' יודה (יהודה אג) ור' נחמיה (נחמיא א[2]) ורבנן (ורבנין א[1]ג) ר' יהודה ואג, ר' יוסי ור' נחמיה ורבנן ר' יוסי דת | אמר דוכת, אומר חאגי | אחד ואחד | מהם] ת, מהן דו, ל' פחאגבי | את אביו] אביהם פב | יום ת | 4 ואותו יום פב | היה — ראובן] וג, של ראובן היה דחי, יומו (היה יומו א) של ראובן פאב, היה ראובן (היה) משמש אביו ת | ר' נחמיה (נחמיא א[2]) אמ' וא, ר' נחמיה (נחמי' י[1]) אומר חגי, ור'.. אמר דת, א"ר נחמיה פ, אמ' ר' נחמיא כ | בכור אני] ו̇א[2]גי[1], אמר בכור אני ת, אמר ראובן (ראובן אמ' א[1]) אני בכור דפא[1]כ (בכור אני — רבנין אמ' ל' ת) | ואן ו, וכל י | הסירחון] א[1]ג, הסירחן ו, הסרחון דפחא[2]כי | נתלה] חאגב, ניתלה ו, תלוי דפ, אין נתלה י | רבנין] פאי[1], רבנן דוחא[2]גכ | אמרין פ, מרין ג | הוא מונה] וא[2]גבי, אמר ~ פה, אמר (כך אמ' ת) ראובן ~ דא[1]ת | 5 אחיו י', אחיו וח | ואיני מצילו] ואע"פ שברחתי במעשה בלהה הוא אומ' ויהיו בני יעקב שנים עשר ואיני מצילו אתמהא ואיני (מצילו ואינו) מציל את בנו אלא הוא מונה אותי עם אחי א[2], ל' פא[1]כ | אני הייתי ת, שהייתי פאב (הייתי — ואינו מצילו ל' גי[1]) | שנדחיתי] והא[1]כ, שנדחתי דפא[2]ת | מכוח] ת, מכח דפוחאב | אותו ל' א | המעשה] וא, מעשה דפחבת | * והוא — אחי] הוא.. אחי לו, והוא.. אחי שנ' ל[0]דת, והוא.. אחיו שאמ' ח, והוא אומ' פא[1], והוא אמ' א[2]כ |

אמרין האיי דליא אתא מעין חלמי ועי' במ"י לעיל צד 655: 1 אמר להם וכו'. מפרש בפי' ב"ר כי"ט וכי"א מל"א אתם אומרים נראה ואני אומר נראה שגליתי לו על ידי חלום שאני עתיד לעשותו מלך ואתם משתחוים לו נראה מי עמדים (עומדין), ובמה"ג שם הועתק ונראה מה יהיה חלומותיו אמר להן הקב"ה אתם אומרין ונראה ואני אומ' ונראה דברי מי עומדין וכו', ובמדרש אגדה ונראה מה יהיו וכו' אמר להם הקב"ה אתם אומרים ונראה ואני אומר ונראה נראה דברי מי הם עומדים, ובשכל טוב שם שינה קצת הלשון אמר הקב"ה אתם אומרים נראה ואני אומר אראה עכשיו נראה דבר מי יקום מני או מכם, ובלק"ט קיטע והקב"ה אמר דברי מי עומדים, ובתנחומא מ"ב וישב שם איתא אמר ר' יצחק המקרא אומר לך דרשני מי אמר ונראה אלא הם אמרו לכו ונהרגהו ורוח הקודש אומרת ונראה אותם הם אמרו לכו ונהרגהו והוא אמר והנה תסובינה אלומותיכם ונראה של מי עומד שלכם או שלי ועי' בפירש"י עה"ת: 3 ואיכן היה. דמדכתיב וישמע ראובן משמע שלא היה בין אחיו כשאמרו ועתה לכו ונהרגהו וכו', וק"ק שרק ר' יהודה משיב על השאלה ולא ר"נ ורבנין ועוד קשה לדברי ר"י שכל אחד מהם היה משמש את אביו יומו למה הוצרך יעקב לשלח את יוסף לראות את שלום אחיו [מאחר שבכל יום היה הולך אחד מבניו אצלו וכמו שהקשה ביפ"ת וע"ש], ומחוור יותר הדרש ואיכן היה למטה סי' י"ט לפ' וישב ראובן אל הבור וגו' [וכן ליתנון המלות והיכן היה בכי"א ב' והושלמו בגליון, ובכי"פ הגי' היכן היה א"ר יהודה] ושם דרש ר' אליעזר עסוק היה בשקו ובתעניתו וכיון שנפנה וכו' ור' יהושע כל מרחות הבית היתה מושלכת עליו וכו', ובאותו המאמר במדרש משלי מ"ב פ"א הגי' ר' יהודה ור' נחמיה ר' יהודה אומ' מרחתו של בית וכו', ר' נחמיה אומר בשקו ותעניתו היה עוסק וכו', ובמה"ג עמ' 563 לא הועתק כאן ואיכן היה ר' יהודה וכו' והועתק אמ' ר' נחמיה אמר ראובן אני בכור ואין הסרחון נתלה אלא בי לכך ביקש להצילו ד"א אמ' ראובן הוא מונה אותי עם אחי ואני (ואיני) מצילו הייתי סבור שנדחיתי מאחי מאותו המעשה והוא בישרני והנה השמש והירח ואחד עשר כוכבים ואיני מצילו וכו' ולפ' וישב ראובן וכו' הועתק שם עמ' 564 והיכן היה אמ' ר' יהודה כל אחד ואחד היה משמש את אביו יום אחד ואותו היום של ראובן היה וכיון שנפנה בא והציץ בבור וכו' ר' נחמיה אומ' בשקו ותעניתו היה עסקתו וכו', ובשכל טוב צד 218 וישמע ראובן שהיה עוסק בשקו ותעניתו על מעשה בלהה בא וכלל עצמו עמהם עבור להצילו וכו' א"ר נחמיא כך אמר בכור אני ואין הסירחון תלוי אלא בי ורבנן אמרי כך אמר הוא מונה אותי עם אחי שנאמר ואחד עשר כוכבים וכו' ושם צד 221 וישב ראובן אל הבור כדי להעלותו וכו' כי לא נמצא שם בעת מכירתו דא"ר אליעזר עסוק היה בשקו ובתעניתו וכו' וכיון שנפנה וכו' ושם צד 224 וישב ראובן וכו' ר' יהושע אמר מרחת הבית מושלכת עליו וכו' ר' יהודה אומר כל אחד היה משרת את אבא יום אחד ואותו יום היה יומו של ראובן וכו', ובפירש"י עה"ת בד"ה למען הציל אתו וכו' אמר אני בכור וגדול שבכולן לא יתלה הסרחון אלא בי ובד"ה וישב ראובן במכירתו לא היה שם שהגיע יומו לילך ולשמש את אביו ד"א עסוק היה בשקו ובתעניתו על שבלבל יצועי אביו, ואולי עיקר המאמר ואיכן היה ר' יהודה א' כל אחד וכו' לפ' וישב ראובן וכו' [וכמו שהעיר רמא"ש בפסי"ר קצ"ט א'] או ערבובי אגדות יש כאן, וכהמאמר שלפנינו הובא בלק"ט לפ' וישמע ראובן וכו' והיכן היה ר' יהודה ור' נחמיה ר' יהודה אומר כל אחד ואחד היה משמש את אביו יומו ואותו היום היה של ראובן ר' נחמיה אומר אמר ראובן בכור אני ואין הסרחון נתלה אלא בי לפיכך ויצילהו מידם רבנן אמרי הוא מונה אותי עם אחי שנאמ' והנה השמש והירח ואחד עשר כוכבים

54aוהנה השמש והירח ואחד עשר כוכבים וגו׳ ואיני מצילו, אמר לו הקב״ה אתה פתחת בהצלת נפשות תחילה חייך אין מפרישין ערי מקלט תחילה אלא בתחומך הה״ד את בצר במדבר בארץ המישור לראובני וגו׳ (דברים ד מג):

טז כג) ויהי כאשר בא יוסף וגו׳ ר׳ לעזר א׳ בקילוס היה:

ויפשיטו את יוסף זה הפינס, את כתנתו זה הלוק, את כתנת הפסים זה הפרגוד, אשר עליו זה פמלניא:

1 מכות י׳ א׳, מדרש שמואל פ״ט: 4 ילקוט כ׳ קמ״ג: 5 ילקוט שם:

1 * והנה — וגו׳ ן] והנה.. והירח ואחד עשר וגו׳ ל[0], והנה.. והירח וגו׳ ל, והנה.. כוכבים משתחוים לי חא[1], השמש.. משתחוין לי פ, ואחד עשר.. משתחוים לי דת, ואחד עשר כוכבים א[2] | פתחת ל׳ פן (והושלם בגליון) כ | בהצלת — תחילה] ונ, בהצלת נפשות (נפש א[1]) תחלה חא, תחלה בהצלה נפשות ד, בהצלה תחלה י. בהצלת נפשות ת, התחלת בהצלת נפשות פב | 2 אין] פואגכ, שאין דחתי | ** מפרישין] מפרשין ל | תחילה אלא] ן, תחלה אלא דחתי, בתחלה אלא א[1], אלא א[2]ג, עד שיתחילו פב | מתחומך ג | * בארץ — וגו׳ ה] בארץ המישור (מישור א[2]) לראובני פאגי, לראובני כת, וגו׳ לו, ל׳ ד | 4 וגו׳] אל אחיו חגכע, אל אחיו וגו׳ ן, אל אחיו ויפשיטו את יוסף א[2], אל.. יוסף את כותנתו ד[1], אל.. כתנתו ד, אל.. כתנתו את כתונת הפסים ת, ל׳ פי | לעזר] וכ, אלעזר דפחא[1]גתי, אליעזר א[2]ע, אמר דפו[0]א[2]גבתי[1], אומר הא[1]ע | היה] גע, הוה ו, ~ בא ל[0]דחאתשי, מהלך פב | 5 יוסף את כתנתו ת | הפינס] ת, הפונס א, הפונס סגוס ח, הסגוס ש | כתנתו] פחאכי, כותנתו דוגש, כתונתו ת | החלוק כ | ואת י | כתנת] פוא[2]כע, כתונת דא[1]גתי | פרגוד א[2]ע | 6 זה] פחאגבתי, זו דוע | פמלניא] פגע, פמלנייא ע[0], פימלניא וח, פימלינא ש, פלמניא י, פלניא כ, פימלליא א, פמלניא שלו ד, פמלניא שלו ת |

ואיני מצילו מיד ויצילהו מידם (ושם ובשכל טוב ל״ג הייתי סבור וכו׳ ועח״נ) ולפ׳ וישב ראובן וכו׳ והיכן היה ר׳ אליעזר אומר עסוק הוא בשקו ובתעניתו וכו׳, ובמדרש אגדה קיטע וישמע ראובן וגו׳ ואנה היה ראובן עד ששמע היה משמש בבית אביו כי כל אחד משמש בבית אביו ואיתו היום היה יומו של ראובן אמר אני בכור ואין הסרחון נתלה אלא בי. ושם לפ׳ וישב ראובן וכו׳ הובא והיכן היה עסוק בשקו ותעניתו שחזר בתשובה על שהפך יצועי אביו וכו׳, ובפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א מל״א מפרש הוא מונה אותי עם אחי אעפ״י (שאע״פ) שסרחתי במעשה בלהה הוא אומר ויהיו בני יעקב שנים עשר ואיני (ואני) מצילו בתמיהא (אתמהא) כלומר ואיני (ואני) מציל את בנו, ומשם נובע׳ ההוספה בכי״א ב׳: 2 בארץ המישור וכו׳. כן השלמתי ועח״נ, ובשכל טוב צד 219 אמר הקב״ה אתה פתחת בהצלת נפשות תחלה חייך אין מפרישין וכו׳ תחלה אלא בתחומך שנאמר את בצר במדבר בארץ המישור לראובני, ובמדרש אגדה אמר לו הקב״ה אתה פתחת בהצלת נפשות תחלה חייך שאין מפרישין וכו׳ תחלה אלא מכך שנאמר את בצר במדבר לראובני וגו׳, ובמה״ג עמו׳ 563 אמר לו הקב״ה אתה התחלתה להציל נפשות חייך שאין מפרישין וכו׳ תחלה אלא בתחומך הה״ד את בצר במדבר בארץ המישור לראובני, ובמדרש שמואל שם איתא אמר ר׳ שמלאי אמר הקב״ה לראובן אתה התחלת בהצלת נפשות תחלה וישמע ראובן ויצילהו מידם חייך שאין מפרישין ערי מקלט תחלה אלא מתחומך הה״ד את בצר וכו׳, ובמכות שם א״ר תנחום בר חנילאי מפני מה זכה ראובן להמנות בהצלה תחלה מפני שהוא פתח בהצלה תחלה שנאמר וישמע ראובן וכו׳ וכן מפרש בלק״ט לפיכך זכה ראובן להימנות בהצלה תחלה שנאמר את בצר במדבר בארץ המישור לראובני: 4 בקילוס היה. וכ״ה בכי״ג (וכי״ו) ובערוך ע׳ קלס ו׳, ובמו״ע פי׳ בשבח והידור (ומ״ש מל״מ לקלס אתנן אינו מדוייק), וביני שיטי הוגה בכי״ל כהגי׳ בקילוס היה בא, ובכי״פ וכי״כ הגי׳ בקילוס היה מהלך, ובפי׳ ב״ר מפרש בקילוס היה בא שמח, ובפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א מל״א בקילוס היה בא נתן קולות (קולוס) לבוראו על שהשיג את אחיו, וביפ״ת פי׳ שבא בקילוס כלומר בשבח והדר שהיה מתגאה כדרכו שהיה מסלסל בשערו ומתנצת על אחיו אי נמי שבא בשבח והלול שהיה משבח אחיו וברכה בפיו כדרכו עם אחיו ולא כדרכם עמו שלא יכלו דברו לשלום, ובמ״כ בקילוס וכו׳ בשבח ושמחה מלובש בבגדים נאים כמקבל פני אוהבו בשמחה ובמרובה בגדים כדמפרש ואזיל, אכן אינו נר׳ שהדרש ויפשיטו וכו׳ זה הפינס הוא מדברי ר׳ אליעזר ועי״ע בעמת״ל ע׳ קילוס ובאגה״א ה״ב צד 39 וצ״ע: 5 ויפשיטו וכו׳. דרשי יתורא דקרא שאב״כ ויפשיטו את יוסף את כתנת הפסים אלא ויפשיטו את יוסף את כתנתו את כתנת הפסים אשר עליו לומר שהיה לבוש ארבעה בגדים ויפשיטו את יוסף זה הפינס האדרת (ועי׳ לעיל צד 935), את כתנתו זה חלוק, את כתנת הפסים זה הפרגוד[1]) מעיל המצוייר באימרה, אשר עליו כלו׳ על בשרו זה פמלניא[2]) מכנסיים, ובפי׳ ב״ר גורס ומפרש כמו שהובאה גי׳ רש״י בא״א ויפשיטו זה הסיגום כתנתו זה חלוק שרוק כתונת הפסים זה פרגוד קמישה אשר עליו זה פמלניא מכנסים, והאב״א כתב רש״י גרים סיגום ופירושו קוטא וכו׳ (ובפי׳ ב״ר בדפ״ר נשתבש ויפשיטו זה הסגוסקוטא כותנתו זה הלוק שאיו זה הפרגוד קמישא אש׳ עליו זה פימלינא מכנסי׳, ובד׳ שטעטין וד׳ ווילנא נשתבש יותר ויפשיטו זה הסטמקיטא וכו׳), ובכי״ח נוסף למלת הפונס עוד סגוס, והוראת סיגום סגוס[3]) כאן ג״כ אדרת ועי׳ בערוך ע׳ סגוס, ונכון גם הפי׳ קוטא[4]), ומה שכתב במ״כ הפינס פי׳ הערוך קוט״א בלע״ז ליתא לפנינו בערוך ועי׳ בערוך הש׳ ע׳ פינס (ובדפוסי ילקוט המאוחרים נוסף בגליון ג״כ קוטע בלע״ז, וליתא בילקוט דפ״ר וד״ו), וביפ״ת הביא גי׳ רש״י מא״א (ולא דייק בלשונו גי׳ רש״י והערוך זה הסיגום) וכתב ולא הבינותי מהו חלוק שרוק וכו׳, וגם הפירוש פרגוד קמישה אינו מחוור, ולנכון מפרש בפירש״י שבת ק״כ א׳ חלוק קמישא[5]) ובערוך הועתק בע׳ פרגוד כתנת הפסים זה פרגוד, ובע׳ פמלניא כתנת הפסים זה פרגוד אשר עליו זו פמלניא, ושם הובא גם מכלים פכ״ז מ״ו אנפליא ופימלניא (ופמלנייא) ומכנסיים, ובע׳ פלניא הובא מנדרים נ״ה ב׳ אנפליא ופלגיא ומכנסים ומגדה י״ג ב׳ מכנסי כהנים למה הן דומין כמין פלניא של פרשין (ס״א פמלניא של פרשין) למעלה עד מתנים למטה עד ירכים וכו׳ ועי׳ במו״ע, ובכי״כ הגי׳ ג״כ פלניא,

[1]) παραγαύδιον, verbrämtes Oberkleid. [2]) φεμινάλια, Beinkleider. [3]) σάγος. [4]) cota, cote, cotte. [5]) chemise.

כד) ויקחוהו מי היה זה שמעון, אמתי פרעה לו ויקח מאתם את שמעון (בראשית מב כד):
וישליכו אתו הבורה והבור רק אין בו מים מים לא היה בו. נחשים ועקרבים היו בו,
שני בורות היו אחד מלא צרורות ואחד מלא נחשים ועקרבים. אמר ר׳ אחא והבור רק נתרוקן בורו
שליעקב, אין בו מים אין בו דברי תורה שנמשלו במים היך דאת אמ׳ הוי כל צמא לכו למים
(ישעיה נה א) כת׳ כי ימצא איש גונב נפש מאחיו וגו׳ (דברים כד ז) ואתם מוכרים את אחיכם:
יז כה) וישבו לאכל לחם וגו׳ אמר ר׳ אחוא ברי׳ זעירא עבירתן שלשבטים זכורה לעולם
וישבו לאכל לחם מאכיל לחם לכל באי העולם:

1 ילקוט שם [ועי׳ נוסח׳ הדפוסים לקמן פצ״ט סי׳ ו׳]: 2 שבת כ״ב א׳, חגיגה ג׳ א׳, תנחומא מ״ב שם, תנחומא שם: 3 ילקוט שם: 4 לעיל צד 896 וצד 744: 6 ילקוט שם, פסיקתא רבתי פ״י (מ׳ ב׳), תנחומא כי תשא סי׳ ב׳:

1 ויקחוהו] ויקחוהו וישליכו אותו חא[2], ויקחוהו וישליכו (וישליכוהו י) אותו הבורה גבי, ויקחהו ו, ויקחהו וישליכו אותו הבורה פ, ויקחהו.. הברה א[1], ויקחוהו-ויקחהו כתיב (כת׳ ת) דת | מי היה] מי היה זה שלקחו א, ומי זה שלקחו פ, ומי זה אשר לקחו כ | אמתי] וג, אימתי פאבי, ואימתי דחת | פרע פחאב | * לו דוחאגתי] לי ל, לו הקב״ה פב | ויקח] י, להלן ~ דפוא[2]גבת, להלן שנ׳ ~ חא׳ | שמעון וגו׳ ו | 2 * וישליכו — מים) וישליכו אותו הבורה.. מים דת, וישליכו אתו וגו׳ אין בו מים ל, וישליכו אותו הבורה ו, והבור רק אין בו מים פחאגב | לא היה] וג, אין דפחאבת | נחשים — בו] אבל נחשים ועקרבים יש בו דפחא׳ת, נחשים שרפים ועקרבים היה בו א[2], היה בו (אלא היה בו ג) נחשים ושרפים (שרפים ג) ועקרבים ו[0]ג, שרפים נחשים ועקרבים יש בו כ | 3 (שתי בורות היו אחת מליאה.. ואחת מליאה ת) | אחד של צרורות א[1] | והאחד ג | נחשים] פב, שרפים דגת, נחשים שרפים א, נחשים ושרפים ח | * והבור רק פו[0]חב] הבור רק ל, בור רק דת, והבור רק אין בו מים א, ל׳ גי | 4 במים] וא[2], כמים פג, למים דחא׳כתי | 5 כת׳] פוגת, כתי׳ דחאבי | וכי ח | איש ל׳ י | * נפש מאחיו וגו׳ וחא[1]ג] נפש מאחיו מבני ישראל והתעמר א[2], נפש מאחיו דבי, נפש אחת מאחיו ת, נפש וגו׳ ל, וכו׳ פ | אתם פ | מוכרין וא[2]גת, מוכרי׳ ו[1]. גונבים כ, גונבין פ | את אחיכם] ~ חייכם אני אפרע מבני בניכם מן החשובין שבהן (אני אגרה ואפרע מן המשובחים שבכם כ) מיושבי לשכת הגזית עשרה להריגה כדכ׳ (כתי׳) ונמצא בידו מות יומת ומה אתם (מות יומת אתם) מכרתם אותו לישמעאלים חייכם עתיד ישמעאל בנכם (בניכם) לגבות בשבילו שעל דבר זה נגזר על ר׳ ישמעאל (על ר׳ ישמעאל להריגה) ועל עשרה חבריו (חביריו) הרוגי לופיאנוס (אספייאנוס) קיסר פב | 6 לאכל] פוא[2]ג, לאכול דא׳כתי | וגו׳ ל׳ | אחווא ו, אחוה דת, אחא פאגב | בר׳] א[2]ב, ביר׳ ו, בר דפא׳גת | זעירה ו | עבירתם ת, עבודתם כ | * זכורה ל[0]פוגבשי] שכירת ל, זכות א, זכורה היא להם דת | לעולם] פואגבי[1], ~ תקוה היא לעולם ד, תקועה היא להם לעולם ת | 7 וישבו — העולם] וישבו לאכול.. מאכילין.. העולם ת, מאכיל (מאכילין א[2]) לחם לכל (כל א[1]) באי עולם אי, גרמו להחיותו (להחיות כ) ולהאכיל לחם לכל באי עולם כד׳ (דכתי׳ כ) ויוסף הוא השליט פב |

ובהגי׳ פימלליא בכי״א א׳ וב׳ איתא בנוסחת הדפוסי׳ לקמן פצ״ט סי׳ ב׳ אלו לובשי מכנסים ואלו לובשי פמלליא וכו׳, ובכי״ו פ״ק הגי׳ ואילו לובשי פ י נ מ ל י י ה וכו׳, ובלק״ט הועתק ויפשיטו את יוסף את כתנתו זה חלוק את כתנת הפסים זה פ ר ג ו ד, ומפרש שם בגד פשוט הוא שלובשים בדרכים, ובשכל טוב שם ויהי כאשר בא וכו׳ ויפשיטו את יוסף את כתנתו את כתונת הפסים כלומר כתנתו המיוחד לו ואת כתונת הפסים אשר עשה לו אביו זה פרגוד מצוייר של מילת אשר עליו לרבות בגד אחר פשוט שלובשין בדרכים שלבש על הכתונת ביציאתו לדרך, ובפירש״י עה״ת את כתנתו זה חלוק את כתנת הפסים הוא שהוסיף לו אביו יותר על אחיו, ובתר״י א׳ מתורגם ואשלחו ית יוסף ית פרגודיה ית פרגוד מצוייר דעלוי, וכן מתורגם שם בפסוק ל״א ובפסוק ל״ב ול״ג ועי׳ בעמת״ל ע׳ פרגוד: 1 ויקחוהו. דרשו ויקחוהו כתיב חסר וי״ו ויקחהו מי היה זה שמעון אמתי פרעה לו הקב״ה ויקח וכו׳, ובדפוסי׳ [וכי״ה] נוסף כן ויקחוהו ו י ק ח ה ו כ ת י ב ועח״ג, ובתיבת א מ ת י כמו מאמתי לעיל צד 320 וצד 321, ובשכל טוב שם מפרש ויקחהו חסר ו׳ וישלכו חסר י׳ מלמד ששמעון לבדו לקחו והוא השליכו וכו׳ והיכן פרע לשמעון במצרים דכתיב ויקח את שמעון ויאסור אותו לעיניהם וכו׳, ובמה״ג שם ויקחהו וישליכו אתו הבורה מי הוא שהשליכו זה שמעון אימתי פירעה[1]) לו ויקח מאתם את שמעון ויאסר אתו לעיניהם לכך כת׳ ויקחהו חסר [ארבע מלות אחרונות חסירות בכי״ק, ועי׳ מש״כ לקמן שם]: 2 וישליכו אתו הבורה וכו׳. כן השלמתי, ובהדרש שלפנינו איתא בתנחומא שם ויקחהו וישליכו אותו הבורה וגו׳ מים אין בו נחשים ועקרבים היו בו, ובתנחומא מ״ב שם ויקחהו וישליכו אותו הבורה והבור רק אין בו מים מים א י ן בו א ב ל נחשים ועקרבים י ש בו, ובלק״ט הועתק ויקחהו וישליכו וגו׳ והבור רק אין בו מים מים א י ן בו אבל נחשים ועקרבים ה י ה בו, ובמדרש אגדה מים א י ן בו אבל נחשים ועקרבים י ש בו ועח״ג, וגם בתר״י א׳ מתורגם וגובא סריק לית בו מוי ברם חיוין ועקרבין הוו ביה, והדרש אחר שני בורות היו אחד מלא צרורות וכו׳, ובפי׳ ב״ר מפרש שני בורות הבורה והבור, ובשכל טוב שם והבור רק יכול היה לומר והוא ריק מה תלמוד לומר והבור מלמד ששני בורות היו אחד מלא צרורות והשני מלא נחשים ועקרבים וכן דרך המקרא שנאמר נחש שרף ועקרב וצמאון אשר אין מים (דברים ח׳ ט״ו), ובשבת שם איתא ואמר רב כהנא דרש רב נתן בר מניומי משמיה דרב תנחום והבור רק אין בו מים ממשמע שנאמר והבור רק איני יודע שאין בו מים אלא מה ת״ל אין בו מים מים א י ן בו א ב ל נחשים ועקרבים י ש בו ועי׳ בחגיגה שם ובדק״ס, ובלשון זה הועתק בפירש״י עה״ת ובמה״ג שם ועי׳ ברמב״ן ובבחיי וביפ״ת: 3 נתרוקן בורו וכו׳. מפרש בפי׳ ב״ר בניו שיצאו מחלציו נתרוקנו מדברי תורה שלא היו יודעין ענשו של דבר, ובשכל טוב צד 224 הועתק א״ר אחא נתרוקן בורו של יעקב ואין בו דברי תורה הנמשלת למים שנאמר הוי כל צמא וכו׳ כתיב כי ימצא וכו׳ מאחיו מבני ישראל והתעמר בו ומכרו וגו׳ והם מוכרים את אחיהם, והוספה פליאה בסוף המאמר בכי״פ וכי״ב ועי׳ במעשה עשרה הרוגי מלכות בביהמ״ד ח״ו צד 20 [ובמדרש משלי פ״א נמצא א״ר יהושע בן לוי לא נתפשו עשרה הרוגי מלכות אלא בחטא מכירתו של יוסף]: 6 זכורה וכו׳. בכי״ל כתוב ש כ י ר ת

1) פְּרָעָה.

וישאו עיניהם וגו׳ אמר ר׳ אבא בר כהנא והלא אין דרכם שלישמעאלים לטעון אלא עורות וקומדן, אלא ראה מה זימן הקב״ה לאותו צדיק באותה שעה שקים מלאים בסמים כדי שתהא רוח מנשבת בהם מפני ריחן שלערביים:

כו) ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע וגו׳ אמר ר׳ יהודה בר׳ אילעיי ביהודה שבו הכתוב מדבר בשלשה מקומות דיבר יהודה בפני אחיו ועשו אתו מלך עליהן ויאמר יהודה אל אחיו, ויבא יהודה ואחיו (בראשית מד יד), ויגש אליו יהודה (שם שם יח):

1 ילקוט שם, תוספתא ברכות פ״ד, מכילתא בשלח מסכתא ב׳ פ״ה, מכילתא דרשב״י שמות י״ד כ״ב, תנחומא מ״ב וישב סי׳ י״ד: 4 ילקוט שם:

1 וישאו — וגו׳] גב, וישאו עיניהם פח, וישאו.. ויראו דוי, וישאו.. ויראו והנה אורחת ת, וישאו.. ארחת ישמעאלים א[1], וגמליהם נושאים נכאת א[2] | דרכם] א[1], דרכן דפוחא[2]גכתי | ** ישמעאלים] ישמעלים ל | * לטעון אלא ל[0]] לטעון ל, להיות טוענין אלא פוחאגבי, להיות טעונים (־ין ת) אלא דת | 2 וקומדן] ועיטרן ל[0]דהגת, וקטרן אי[1], קיטרן ן, וקטרן בלבד פב | ראה] בוא וראה י | זמן א[2], זימן לו פב | הצדיק ח | באותה שעה] .. השעה ן, באותו שעה ת, ל׳ ח | סקים ן | בשמים | כדי שתהא] כדי שיהא ג, ל׳ י | * רוח פחאג] ריח ל, הרוח דות, רוחו כ, שהרוח י | 3 ** מנשבת] מנשפת ל | בהן פוא[2]גכתי | מפני ריחן] .. ריחם ת, ולא יצטער מריח רע פב | ערבים אי[1] | 4 * מה — וגו׳] מה בצע כי נהרג וגו׳ ן, מה בצע פחגכת, מה וגו׳ ל, וגו׳ ד, ל׳ א | יודה ן | * בר׳ פאגב] ביר׳ ות, בר לד | אלעיי ן, אלעאי דאנת, לעי כ | ביהודה – מדבר] בשבח יהודה הכתוב מדבר ל[0]דו[0]תש, בשבט.. מדבר ג, הכתו׳ מדבר ח, ל׳ פאכ | 5 בג׳ א[2] | דיבר — אחיו] וח, דבר.. אחיו דפגכת, דבר.. עם אחיו א, ל׳ י | ועשו אותו מלך עליהן כ, ועשו אותו.. עליהם דפוהאת, ועשאוהו.. עליהם ג, ועשאוהו מלך ש, המליכו יהודה עליהן י | יהודה ל׳ י | אחיו] פוחאב, אחיו וגו׳ ג, אחיו מה בצע תי, אביו ד | 6 ואחיו] ~ ביתה (בית כ) יוסף פחאיכתי, ביתה יוסף וגו׳ ג | יהודה] ~ וגו׳ וג |

לעולם וביני שיטי הוגה בכתב אחר זכורת כגי׳ הספרים שציינתי, וזו הגי׳ גם בפי׳ ב״ר לפנינו ומפרש שם עבירתן של שבטים זכורה לעולם תקנה לעולם שעל ידם הציל יוסף במצרים מזון וכר וכלכל את העולם וישבו לאכל לחם גרמו לו ליוסף שיהא מאכיל לחם לכל באי עולם במצרים דכתיב ויכלכל יוסף, וכנ׳ נובעה משם ההוספה בדפוסי׳ תקוה (וצ״ל תקנה) היא לעולם והגי׳ בכי״פ וכי״כ גרמו להחיותו (להחיות) ולהאכיל לחם וכו׳, ובא״א כתב רש״י ז״ל גריס זכות והעיר על המאמר בתנחומא כי תשא, והגיה שצ״ל תקועה במקום תקוה [וכ״ה בכי״ת], ובשכל טוב שם גורס ומפרש בפירוש זר וישבו לאכול לחם א״ר אחא בר זעירא אכילת עבירתן של שבטים רווחה היא לעולם שאע״פ שאכלו על דם של יוסף שדומה כאילו הרגוהו נתיישבו להאכיל לחם לעוברים ושבים, והגי׳ זכות לעולם איתא בכי״א א׳ וב׳ ועח״נ, ובגליון כי״א ב׳ נסמן נ״א זכורה לעולם וישבו לאכול לחם מאכילי׳ לחם לכל באי עולם, ולשון המאמר בתנחומא שם זה יתנו בא וראה חבתן של ישראל שעבירותיהן מביאין לידי מעלות גדולות ואם עבירותיהן כך זכיותיהן על אחת כמה וכמה את מוצא כששלח יעקב את יוסף אצל אחיו וכו׳ א״ר יהודה בר שלום ישיבה אחת שישבו השבטים בעצה אחת למכור את יוסף כלכלה את העולם שבע שנים בשני רעבון אם עבירותיהן כלכלה והעמיד את העולם זכיותיהן עאכ״ו וכו׳, ובפסי״ר שם א״ר יהודה הלוי בי רבי שלום הסיבה אחת שישבו השבטים ונטלו עצה על יוסף למוכרו זיכה את כל העולם כולו שנמכר למצרים וכלכל את כל העולם בשני הרעב וישבו לאכל לחם להאכיל לחם לכל העולם ואם עבירתם שלהם גרמה לכל העולם שיחיו זכותם על אחת כמה וכמה וכו׳ ועי׳ גם ביפ״ת ובחי׳ הרד״ל ובאגה״א ח״ג צד 657: 2 וקומדן. כ״ה בכי״ל ולא נתפרש לי, וביני שיטי נסמן בכי״ל ס״א ועיטרן, ולהגי׳ וקטרן ובל״ע קטראן עי׳ לעף פלאנצענגאמען צד 56 [ופלורה דער יודען ח״ג צד 31] ובעמת״ל ח״ג צד 638 ע׳ עטרן ובהוספות הח׳ פליישער שם צד 728 ובערוך הש׳ ע׳ עטרן, ובכי״ל כתוב מנשפת וביני שיטי בכתב אחר ב להגיה מנשבת כגי׳ שאר הספרים, ועי׳ בעמת״ל ע׳ נשב, ובפי׳ ב״ר מפרש מפני שריחן של ערביים רע מפני העורות והעטרן, ובמה״ג שם הועתק והלא אין דרכן של ערביים להיות נושאים אלא עורות או עיטרן אלא שזימן לו הקב״ה באותה שעה שקים מליאים בשמים וכל ריח טוב כדי שתהא הרוח מנשבת בהן מפני ריחן שלערביים, ובשכל טוב צד 220 גורס ומפרש א״ר כהנא והלא אין דרכן של ערביים לטעון אלא עורות ועיטרן שריחו רע אלא זימן להם הקב״ה סחורה זו בשביל צדיק זה שקים מליאי בשמים שתהא הרוח מנשבת בהם ולא ינזק מריחן של ערביים, ובתוספתא שם איתא אמר להם רבי טרפון לתלמידיו וכו׳ הרי הוא אומר וישבו לאכל לחם וישאו עיניהם ויראו והנה ארחת ישמעאלים וגו׳ והלא אין דרכם של ערביים להיות נושאים אלא עורות ריח רעה ועיטרן אלא שנתנו את הצדיק ההוא בין דברים החביבין וכו׳, ובמכילתא שם כבר היה רבי טרפון וזקנים יושבין וכו׳ וגמליהם נושאים נכאת וצרי ולוט להודיע זכותן של צדיקים כמה מסייעתן שאילו ירד ידיד הזה עם הערביים לא היו ממיתים אותו מריח גמלים ועטרן אלא זמן לו הקב״ה שקים מלאים בשמים וכל ריחנין טובים שלא ימות מריח הגמלים ומריח העטרן וכו׳, ובמכילתא דרשב״י שם וכבר היה ר׳ טרפון ותלמידים יושבין בכרם וכו׳ אמר להן הרי הוא אומר וישבו לאכל וכו׳ והנה ארחת ישמעאלים להודיע זכותו של צדיק עד איכן היא מקדמת שאלו ירד יוסף למצרים עם הערביים לא היו הורגין אותו בריח רע שלהן אלא זימן לו הקב״ה שקים מלאים בשמים והרוח מנשבת בהן מפני ריח רע של ערביים וכו׳, ובתנחומא מ״ב שם והלא אין דרכן של גמלים לטעון אלא עטרן וכאן כתיב נכאת צרי ולוט אלא אמר הקב״ה יהיה צדיק זה נתון בין ריח רע אלא אזמין לו ריח טוב וכו׳: 4 ביהודה שבו וכו׳. כן הגי׳ הנפלאה בכי״ל, ואולי טעם הגי׳ יהודה מסייע ומשבח יהודה בשלשה מקומות דיבר יהודה בפני אחיו וכו׳[?] ועי׳ בספר מתת־יה, ובגליון כי״ל נסמן ס״א בשבח יהודה כמו שהגי׳ גם בדפוסי׳ וכי״ו ובפי׳ ב״ר, וביפ״ת מפרש בשבח יהודה הכתוב מדבר לאפוקי ממ״ד לא נאמר ובוצע אלא כנגד יהודה שנ׳ ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע כי נהרוג את אחינו וכל המברך את יהודה הרי זה מנאץ ועל זה נאמר ובוצע ברך נאץ וכו׳ כדאיתא בפ״ק דסנהדרין (ו׳ ב׳) ופי׳ רש״י המברך המשבח דס״ל שלא עשה כהוגן וכו׳ אבל ר׳ יהודה ס״ל כי כהוגן עשה שאלו היה אומר להשיבו לא היו שומעין לו וכו׳, ועי׳ גם בחי׳ הרד״ל שכתב עוד שהדרש בשלשה מקומות וכו׳ הוא דיבור בפ״ע, ובכי״פ וכי״א א׳ וב׳ וכי״כ ל״ג בשבח יהודה הכתוב מדבר וכן לא הועתק בלק״ט

כז) לכו ונמכרנו לישמעאלים אמ' נלך ונתפיש דרך העולם, כנען שחטא לא לעבד
נתקלל אף זה לכו ונמכרנו וישמעו אחיו:

יח כח) ויעברו אנשים מדיינים סוחרים עברו איתן הדינים, ר' יהושע בן ביתוס בשם ר'
יהודה בר' סימון כת' למה תתענו י"י מדרכיך תקשיח לבנו וגו' (ישעיה סג יז) כשרציתה נתתה
בלבם לאהוב וכשרציתה נתתה בלבם לשנוא:

|וימכרו את יוסף לישמעאלים בעשרים כסף| אמר הקב"ה אתם מכרתם בנה שלרחל
בה' סלעים לפיכך יהיה כל אחד מכם מפריש ה' סלעים שלבן כמנה צורי, אמר ר' יודה בר' סימון אמר

1 ילקוט שם: 3 ילקוט שם: 6 ילקוט שם, ירוש' שקלים פ"ב מ"ו ד', פסיקתא פ"ב (י"ס ג'), תנחומא ת"ב כי תשא
סי' ז', תנחומא שם סי' י', במדבר רבה פ"ד סי' י':

1 ונמכרינו כ | ** לישמעאלים] לישמעלים ל | אמ'] ו°. אמרו דפחאבתי (אמ' — ונמכרנו ל' ג) |
לכו א' | ונתפוש] ותא, ונתפוס דתי, נתפוש כ, נתפוס פ | דרכו של עולם | חטא פאב | 2 נתקיים כ,
נמכר פ | ונמכרנו] פ, ונמכרינו כ, ונמכרנו לישמעאלים דוהאתי | וישמעו אחיו ל' פאבי | 3 ** ויעברו
אנשים ל' °דפואגבתי] וי ל | מדיינים סחרים נ. מדינים סוחרים דא'כת, מדינים וגו' ו, מדייני ו[1],
מדינים א[2], ל' פ | ** עברו] עבדו ל | אותם א[2] | הדינין י, הדיינים דוא[2]כת, הדיינין פא[1]ג,
המדיינים ו°, הריונים ד[1] | יהושע] יהושוע ת, יהודה א | בר' א[1]גב, בר פוא[2] | בייתוס ג, בויתס ו |
4 יודה ו | בר'] א[2]גב, ביר' ו, בר דפת | כת'] פוג, כתי' דאבי, ל' ת | תתענו] פואבי, תתעינו דגת |
* מדרכיך — וגו' א[2]] מדרכיך.. לבנו (לבבינו כ) מיראתך פא[1]כ, מדרכיך וגו' לג, מדרכיך דתי, ל' ו |
כשרציתה] ו, כשרצית דפא[2]א[1]גבתי | נתתה] וגת נתת דפא[2]א°כי | 5 וכשרציתה] ו וכשרצית דפגבת,
כשרצית אי | נתתה] ות, נתת דפאגבי | * בלבם דפואגתי] בלבינו כ, ל' ל | לשנא ו | 6 * וימכרו — כסף ח]
ל' לדפואגבתי | א"ל י | 7 בה' סלעים] א'י, בחמש סלעים והא°[2]גש, בעשרים כסף מעות שהן חמש
סלעים דת, ל' פב | לפי כך ת, לכך ח | יהיה] יהא גשי, ל' ה | מכם] פבש, ואחד דת, ואחד
מכם והאגי | יהיה מפריש ח, נותן י | ה' סלעים שלבן] חמש.. בן פוחא[2]ג, ה' סלעי' שלכם א[1], ה'
סלעים י, ערך בנו חמש (חמשה ת) סלעים דת | במנא ו°, מנא ו, במנ' פ | דצורי ח, יודה] ו,
יהודה דפחאגבת | בר'] א[2]גבת, ביר' ו, בר דפ | ** סימון] ל' ל | אמר הקב"ה ל' אי |

ושכל טוב ובמה"ג [והיא הגי' העיקרית לדעתי, ובגליון נתוספו המלות יהודה שבו הכ' כדבר לסימן בעל
המאמר לאמור שנכונה הגי' ר' יהודה מפני שביהודה הכתוב מדבר, ושם זה הוא גם שם בעל המאמר כאן
(ועי' מש"כ לעיל צד 864), ומזה נשתבש אח"כ הגי' בשבת יהודה וכו'], והגי' בלק"ט בג' מקומות דבר יהודה
לפני אחיו וכו', ובשכל טוב בג' מקומות דיבר וכו' לפני אחיו ועשאוהו מלך עליהם וכו' ובמה"ג אמ' ר'
יהודה ביר' אלעא בשלשה מקומות דבר וכו' לפני אחיו ועשו אתו מלך עליהם ונשמעו דבריו וכו' וכן מפרש
בפי' ב"ר ועשאוהו מלך ששמעו עצתו ודבריו: 1 אמ' נלך וכו'. אמר יהודה נלך וכו', ומשובשת הגי' אמרו נלך
וכו', ובלק"ט מפרש לכו ונמכרנו וכו' מה ראה יהודה שפתח להם דרך מכירה אמר להם כנען שחטא נתקלל לעבד
אף זה שחטא לכו ונמכרנו לישמעאלים, ובשכל טוב שם לכו וכו' אמר נלך ונתפוש דרכו של עולם כנען
שחטא לא לעבד נתקלל אף זה שחטא והוציא דבה רעה לפני אבינו נמכרנו לעבד ונתהנה מדמיו וכן מפרש בפי'
ב"ר אף זה שהוציא עלינו דבה נמכרנו לעבד, ובמה"ג עמו' 564 הועתק לכו וכו' אמ' להם נלך ונתפוש
דרכו וכו' כנען שחטא לא לעבד וכו' אף זה שחטא לכו ונמכרנו לישמעאלים: 3 עברו וכו'. בכי"ל נשתבש
עבדו והגהתי כגי' שאר הספרים, ונכונה הגי' הדינים וכן בילקוט הדינין, ובא"א כתב גי' רש"י ז"ל
המדינים ופי' המחלוקת שביניהם, ובפי' ב"ר בדפ"ר איתא עברו אות' המדייני' המחלוקת שביניהם ליוסף, ולזה
הדרש נסמך מאמר ר' יהושע בן ביתוס[1]) בשם ריב"ס כת' למה תתענו וכו', והאמורא ר"י בן ביתוס לא הוזכר
במקום אחר ועי' באגה"א ח"ג צד 190: 7 בה' סלעים. שהן עשרים כסף לפיכך יהיה כל אחד מהם מפריש ה'
סלעים של בן כלומר לפדיון בנו הבכור במנה צורי, וכן הלשון בבכורות פ"ח מ"ט המפריש פדיון בנו וכו' ושם
משנה ז' חמש סלעים של בן במנה צורי ובגמרא שם מ"ט ב' מנה צורי אמר ר' אסי מנה של
צורי ופירש"י היוצא במדינת צור דהסלע ד' זוזים וכו', וחמשת שקלים בשקל הקדש הכתובים בפדיון הבן (במדבר
י"ח ט"ז) הן ה' סלעים כהכלל לעיל צד 626 כל שקלים האמורים בתורה סלעים וכו' ועי' במ"י שם, ועשרים כסף
הכתובים כאן במכירת יוסף היו לפי הדרש עשרים זוז (דינרין) ועי' בפירש"י בבורות נ' ב' בד"ה כסף צורי היכא
דכתיב שקל הוי סלע צורי דהוא ארבעה דינרי וכו' והיכא דלא כתיב שקל אלא כסף הוי דינר צורי (ולשון הבבל
בסוגיא דבכורות שם נ' א' כל כסף האמור בתורה סתם סלע וכו' עי' בחי' אגדות מהרש"א שם), וכהגי'
שלפנינו בכי"ל גם הגי' בכ"י שציינתי אתם מכרתם וכו' בה' (בחמש) סלעים לפיכך וכו' חמש סלעים של בן וכו',
ובדפוסי' הגי' עם פירוש נוסף אתם מכרתם וכו' בעשרים כסף מעות שהן חמש סלעים לפיכך וכו' מפריש ערך בנו
חמש סלעים, ואולי מעם ערך בנו כלה"כ בבמדבר שם ופדויו מבן חדש תפדה בערכך כסף חמשת שקלים וכו',
ובפי' ב"ר מפרש אתם מכרתם בנה של רחל בחמש סלעים בכ' כסף וכסף הוא דינר לפיכך יהא כל אחד מכם
מפריש ה' סלעים דכתיב איש כי יפליא (ויקרא כ"ז ב') ארי יפריש ובערכין הכתוב מדבר וכתיב והיה ערכך הזכר
חמשה שקלים כסף לפודה בנו בכורו (ואולי צ"ל כפודה וכו' ועי' גם בפי' מהרז"ו), ובלק"ט מפרש ויעברו וכו' בעשרים
כסף כנגדן נתחייבו בכורי ישראל לתת ה' סלעים שהן כ' דינר תחת בכורה של רחל, ובשכל טוב צד 221
עשרים כסף הם חמש סלעים כי סלע ד' דינרין וזה כסף דינר של כסף הוא אמר הקב"ה אתם מכרתם בכורה
של רחל בחמש סלעים לפיכך צריכים אתם לפדות פטר רחם שנולד בה' סלעים, ובמאמר ריב"ס הגי' בכי"ל
ג"כ בה' סלעים ובנימין לא היה אתם והגיע לכל אחד חצי סלע לפיכך יהיה כל אחד מהם שעובר על
הפקודים נותן בקע מחצית השקל, ובשאר הספרים הגי' בסמוך בעשרים (בכ') כסף וכ"ה בפי' ב"ר כי"ט סל"א
שמפרש אתם מכרתם בנה של רחל בעשרים כסף ועשרים כסף הם עשרים דינרין ועשרה שבטים היו שמכרו בנה
של רחל והגיע לכל אחד מהן מחצית השקל שארבעה דינרין הוא שקל לפיכך יהיו כל אחד ואחד מכם

[1]) Βοηθός.

הקב"ה לשבטים אתם מכרתם בנה שלרחל בה' סלעים לפיכך יהיה כל אחד מכם מגיע בקע הה"ד בקע לגלגלת (שמות לח כו):

כט) וישב ראובן אל הבור וגו' ואיכן היה, ר' אליעזר א' עסוק היה בשקו ובתעניתו וכיון יט שניפנה הלך והציץ לאותו הבור הה"ד וישב ראובן וגו', ר' יהושע א' כל טרחות הבית היתה מושלכת עליו כיון שנפנה הלך והציץ [לאותו הבור] הה"ד וישב ראובן אל הבור וגו', אמר לו הקב"ה מעולם לא חטא אדם לפני ועשה תשובה ואתה פתחת בתשובה תחילה חייך שבן בנך עומד ופותח בתשובה תהילה, אי זה הוא זה הושע שובה ישראל עד י"י אלהיך (הושע יד ב):

3 ילקוט שם, פסיקתא פ' שובה (קנ"ט א'), [פסי"ר קל"ט א'], מדרש משלי פ"א: 5 ילק' הושע ר' תקל"ב:

1 לשבטים] לשבטין ג, ל' אי | בה' סלעים] בעשרים (בכ' א¹) כסף דפוהאנכתי | יהיה] יהא נשי, ל' פחכ | מכם] כש, ואחד דפת, ואחד מכם והאני | מגיע] ו, מגיעו דו°גתש, יהיה מגיעו פחכ, מפריש א¹י, נותן א² | בקע] וחא, ~ לגלגלת ל°, לגלגלת ת, לגולגלת פ, לגולגולת דגכי | הה"ד — לגלגלת] הדה היא (שנא' א²) בקע לגלגלת וא², הה"ד.. לגולגולת א¹, הה"ד (היינו דכתי' ח) .. לגולגולת (לגלגולת ת) מחצית השקל דחת, ל' פגכי | 3 אל — וגו'] ג, אל הבור דחאכי, אל הבור והנה אין יוסף בבור ת, וגו' ו, ל' פ | ואיכן] וח, והיכן דגתי, איכן כ, היכן פא | ר' אליעזר] ר' אלעזר כי, ר' אליעזר ור' יהושע (יהושוע ת) ר' אליעזר דאגת, ר' ליעזר.. ר' ליעזר ו | אמ' פכ, אומר דחאגתי | עסוק היה] פחאגכשי, היה עסוק ת°, ל' דות | בתעניתו ובשקו פ | וכיון שניפנה] ג, וכיון שנפנה פחאכי, כשנפנה דת, וכיון שנפנה משקו ומתעניתו ו | 4 הלך] בא פכ, ל' ג | והציץ] והיציץ ו, הציץ ג, ל' י | לאותו בור ג, בבור פאכ, אל הבור י | הה"ד — ראובן ל' י | וגו'] אל הבור דהאגכת, אל הבור וגו' ו, ל' פי | * ר' יהושע — וגו'] ר' יהושע.. והציץ הה"ד.. וגו' ל, ר' יהושע א'.. מרחותו של בית.. וכיון שניפנה הלך והציץ לאותו הבור הדהי וישב ראובן ג, ר' יהושע אומ'.. טורח הבית.. וכיון שנפנה הלך והציץ היינו דכתי' וישב.. אל הבור ח, ר' יהוש' אמ'.. טרחותו של ביתה הית.. וכיון שנפנה מטרחותו של בית הלך.. לאותו הבור ה'ה'ד' וישב.. אל הבור ד¹, ר' יהושע אומ'.. טרחותו שלבית היתה משלכת.. וכיון שנפנה מטרחותו שלבית הלך.. לאותו הבור הדה היא וישב ראובן וגו' ו, ר' יהושע אומר כל מרחותו של בית.. מושלכת.. וכיון שנפנה והציץ בבור ו¹, ל' דפאכת | 6 מעולם — תשובה] מעולם.. אדם תחלה לפני.. תשובה א, ל' פכ | ואתה ל' פגכ | פתחת — תחילה] פתחתה.. תחילה ו, פתחת.. תחלה פא²כתי (הושע), פתחתה.. תחלה ד, פתחת (פתחתה ו¹) בתשובה חא¹ו¹, ל' ג | שבן בנך הושע י (שם) | עומד ופותח] עומד ופותיח ת, פותח פכי (שם) | 7 תחילה] ו, תחלה דפחאכת, ל' גי | אי זה הוא] ואי זה זה דא¹, ואיזה זה וגת, ואי זה ח, ואיזה א²ו, ל' פכי (שם) | זה הושע ל' י (שם) | עד — אלהיך] עד.. אלהיך וגו' ג, ל' פוא²כי (שם) |

מפריש בקע לגולגולת, ובשכל טוב צד 224 אמר הקב"ה אתם מכרתם בנה של רחל בעשרים כסף לפיכך יהא כל אחד מכם נותן בקע לגלגולת [וע' בהוספות כי"א לתנחומא (מבוא לתנחומא מ"ב צד 128)] ובסגנון אחר המאמרים בירוש' שקלים, ושם איתא כתיב זה יתנו כל העובר על הפקודים וגו' ר' יודה ור' נחמיה וכו' ר' ברכיה ר' לוי בשם ר"ש בן לקיש לפי שמכרו בכורה של רחל בעשרים כסף יהא כל אחד ואחד פודה את בנו בכורו בעשרים כסף ר' פינחס בשם ר' לוי לפי שמכרה בכורה של רחל בעשרים כסף ונפל לכל אחד ואחד מהן טבע לפיכך יהא כל אחד ואחד נותן שקלו טבע, ומאמרים אלו נסדרו גם בפסיקתא פ' שקלים ובתנחומא שם ע"ש, וערבובי הסגנונות והוספת דברים במאמר הכתמי' בבמ"ר שם אמר הקב"ה אתם מכרתם בכורה של רחל זה יוסף בכ' כסף שהם ה' שקלים לפיכך יהיה כל אחד ואחד מכם פודה בנו הבכור ה' סלעים במנה צורי: 3 בשקו ובתעניתו. על שבלבל יצועי אביו, ונכונה הגי' עסוק היה וכו' וכ"ה גם בפירש"י עה"ת ועח"נ [ובלק"ט הגי' עסוק הוא, ובמדרש אגדה עסוק בשקו ותעניתו שחזר בתשובה על שהפך יצועי אביו וכו' וע' לקמן פפ"ה סי' א' ובח"נ שם], ובתוספות ב"ק צ"ב א' בד"ה מי גרם וכו' הובא ממדרש וישב ראובן אל הבור מלמד ששב משקו ומתעניתו וכו' וכהאגדה בדברי ר"א מתורגם בתר"י א' ותב ראובן לגובא ארום לא הוה עמהון למסעוד כד זבנוהי דהוה יתיב בצומא על דבלבל מצע אבוי וכו', ובדברי ר"י השלמתי הלך והציץ לאותו הבור כמו שהגי' גם בכי"ו ובכי"ג, וכ"ה בדפ"ר ושם המאמרים בשלימותם, ובפי' ב"ר מפרש עסוק היה בשקו ובתעניתו על מה שפשע בבלהה כל טורחתו של בית היתה מושלכת עליו על ראובן על שהיה בכור, ובד"ו נשמט מאמר ר"י ונשאר שם בראש המאמרים רבי אליעזר ורבי יהושע רבי אליעזר אומ' וכו' (ובד' ווארשא השלימו המאמר ללא נכון בסוף הענין), ופלא שכן הוא גם בכי"א א' וב' [וכי"ת], ובמנוה"מ סי' רע"ו הועתק ג"כ וישב ראובן וכו' היכן היה רבי אליעזר ורבי יהושע רבי אליעזר אומר עסוק היה בשקו ובתעניתו וכיון שנפנה הלך והציץ בבור הה"ד וישב ראובן אל הבור אמר ליה הקב"ה מעולם לא חטא וכו', וגם בכי"פ וכי"כ חסר מאמר ר' יהושע, ובסמוך ל"ג בכי"פ וכי"כ מעולם לא חטא אדם וכו' שלא הועתק גם בלק"ט ובמדרש אגדה, ובפסיקתא שם המאמרים וישב ראובן וכו' ר' אלעזר ור' יהושע ורבנן ר' אלעזר אומר בשקו ובתעניתו היה עוסק על אותו מעשה שאירעו ולא גיפנה וכיון שנפנה משקו ומתעניתו בא והציץ בבור והנה אין יוסף בבור ויקרע את בגדיו ור' יהושע אומר טרחות של בית היתה מושלכת עליו וכיון שנפנה מטרחות של בית בא והציץ בבור והנה אין יוסף בבור ורבנן אמרו אמר לו הקב"ה אתה בקשת למחזר ברא חביבא לאבוי חייך שבן בנך מחזיר את ישראל לאביהם שבשמים ואיזה זה הושע דבר ה' אשר היה אל הושע בן בארי וכתיב בארה בנו אשר הגלה פלאסר מלך אשור וכו' (ועי' בממ"י לעיל צד 990) א"ר ברכיה א"ל הקב"ה אתה פתחת בתשובה תחלה חייך שבן בנך בא ופותח בתשובה תחילה שובה ישראל, ובמדרש משלי מ"ב שם וישב ראובן וכו' ר' יהודה ור' נחמיה ר' יהודה אומר טרחתו של בית היתה מושלכת עליו וכיון שנפטר מטרחתו בא והציץ בתוך הבור ולא מצאו הה"ד וישב ראובן

לא) ויקחו את כתנת יוסף וישחטו שעיר עזים למה שעיר עזים שדמו דומה לדם האדם:

לב) וישלחו את כתנת הפסים וגו' [הכר נא הכתנת בנך] אמר ר' יוחנן אמר הקב"ה ליהודה אתה אמרת לאביך הכר נא חייך שתשמע הכר נא (בראשית לח כה):

לג) ויכירה ויאמר כתנת בני אמר ליה אנא ידע מה אבא חמי כתנת בני חיה רעה אכלתהו, אמר ר' חוניה נצנצה בו רוח הקודש חיה רעה אכלתהו זו אישת פוטיפר:

1 ילקוט ר' קמ"ג: 3 ילקוט שם, לקמן פפ"ה סי' י"א, סוטה י' ב', במדבר רבה פי"ג סי' י"ד, אגדת בראשית פס"א (פ"ס): 5 ילקוט ר' קמ"ג, אגדת בראשית שם:

1 ויקחו — יוסף] פוא'ג, ויקחו.. כתונת יוסף ת, ויקחו.. כתונת הפסים ד. ל' חא[2]י | * וישחטו — עזים דפחאבתי] וגו' לונ | למה] למה שחטו י | שדמו] לפי ~ חא', מפני ~ כ | [2] לדם האדם] א'גב, לדם אדם פא[2]י[1], לשל אדם דוחת | 3 וישלחו — וגו'] ו, וישלחו.. כתונת הפסים וגו' ד, וישלחו.. כתנת (כתונת ת) הפסים א'גבת, וישלחו.. כתונת פ. ל' חא[2]י | * הכר — בנך א[3]] הכר.. הכתונת בנך י, הכר.. בנך היא אם לא ח, ל' לדפוא'גבת | יוחנן א' | א"ל י | 4 אמרת אתה כ | לאביך] וחא'גבי, ל' דפא'ת | הכר נא] ~ הכתנת בנך היא א' | שתשמע] שתמר אומרת לך הכר נא] ~ למי החותמת פח, למי.. והפתילים (והפתלים א[2]) א[2]גבי, למי.. והפתילים והמטה א' | 5 ויכירה — חמי ל' א[2] (והושלם בגליון) | כתנת] פוא'בי, כתונת דת | אמר יעקב א'א[02] | ליה] לית דפוא'א[02]ת, ליה לית כ, ל' י | אנה ידע ו, ידע אנא י | אבא] פ, אנא דא'א[02]גבתי, אנה ו | חומי ו[1] | כתנת בני] פב, כתונת.. דוג, ויאמר כתנת.. א[02], ויאמר כתונת.. א', ל' תי | חייה ו | 6 * אכלתהו פאגבתי] אמ' ל, אכלתהו וגו' דו | חוניא והגב, חונא ד, הונא ת, נחוניא פ, חנינא א'א[02] | נצנצה] פחאגבתי, ניצנצה דו | ** בו] ל' ל | הקודש] והב, הקדש דאגתי | חיה] ואמר ~ א' | אשת] י, אשתו של דפוחאגבת | פוטיפרע י |

וכו' ר' נחמי' אומר בשקו ובתעניתו היה עוסק וכו' וכיון שנפטר משקו ומתעניתו בא והציץ בתוך הבור ולא מצאו הה"ד וישב ראובן וכו' ועי' במ"י לעיל צד 1018 בד"ה ואיכן היה [והדרש שראובן עסוק היה בתשובה מקורו בספרי ואתחנן פל"א שעשה ראובן תשובה ללמדך שהיה ראובן מתענה כל ימיו על אותו מעשה וכו]: 1 שדמו דומה וכו'. וכ"ה בלק"ט ויקחו וכו' וישחטו שעיר עזים למה שעיר עזים שדמו דומה לדם האדם, ובמדרש אגדה וישחטו שעיר עזים מפני שדמו דומה לדם אדם, ובמה"ג עמו' 565 שדמו דומה לשל אדם, ובפירש"י עה"ת שעיר עזים דמו דומה לשל אדם ועח"נ, וגם בתר"י א' מתורגם ארום אדמיה דמי לדגברא וכו': 4 אתה אמרת וכו'. שהוא הביא את כתנת הפסים לאביו כהדרש לעיל צד 1010 פסים שהיפיכו עליה אי זה כהם יוליכה לאביו ועלת ליהודה [ועי' לקמן פצ"ה סי' ב'], ובמה"ג שם הרכיב המאמרים וישלחו את כתונת הפסים אמ' ר' יוחנן הפיכו עליה מי מוליכה אצל אביהם ועלת ליהודה בא אצל אביו ואמ' לו הכר נא אמ' לו הקב"ה אתה אמרת לאביך הכר נא חייך תמר אומרת לך הכר נא, ובאג"ב שם ד"א פסים וכו' היו מפייסין זה עם זה מי יטול אותה ויוליכו אל יעקב אביהם וכיון שהפיסו בא ליהודה ושילחו אותה בידו שנאמר וישלחו את כתונת הפסים וגו' הלך יהודה ואמר לו הכר נא ויכירה ויאמר וגו' אמר לו הקב"ה ליהודה אתה פסקת מיעיו של אביך ואמרת לו הכר נא וגו' חייך אף אתה יש לך לשמוע כך שנאמר היא מוצאת וכו'. והמאמר נסדר גם לקמן פפ"ה סי' י"א לפ' הכר נא למי החתמת וכו', ושם סי' ב' ר' יוחנן אמר כדי לסמוך הכר נא להכר נא. ובסוטה שם איתא א"ר חמא ברבי חנינא בהכר בישר לאביו בהכר בישרוהו בהכר בישר הכר נא הכתנת בנך היא בהכר בישרוהו הכר נא למי וכו', ובמאמר כתמי' בבמ"ר שם שעיר עזים אחד לחטאת כנגד יהודה שהוא הביא לאביו בתנת הפסים של יוסף שהטבילוהו בדם השעיר שנ' וישחטו שעיר עזים וגו' ויהודה הביאה לאביו ואמר הכר נא הכתנת בנך וגו' לכך נמדד לו באותה מדה שאמרה לו תמר הכר נא למי החותמת וכו', ובתר"י א' מתורגם ושדרו ביד בני זלפה וביד בני בלהה ית פרגוד מצייר ואייתוהי לות אבוהון ואמרו וכו', ועפ"י אגדות אלו מפרש בשכל טוב צד 221 וישלחו משמע על ידי שליח ויביאו ויאמרו הן עצמן אלא וישלחו ע"י בני השפחות ויביאו בני השפחות אל אביהם ולא אמרו כלום אלא זאת מצאנו בא יהודה ואמר הכר נא הכתנת וכו', ואח"כ הובא שם א"ר יוחנן אמר הקב"ה חייך בו בלשון אני גובה ממך שכן תמר אומרת לך הכר נא וכו' [ועי' שפירא, דיא הגדישען עלעמענטע אים ערצעהלנדען טייל דעס קורנס צד 29]: 5 אמר ליה אנא וכו'. כ"ה בכי"ל, וגם בילקוט הגי' אמר ידע אנא, והגי' מה אבא חמי איתא גם בכי"פ. וטעם המאמר ויכירה ויאמר וכו' אמר לו יעקב ליהודה אני יודע מה שהאב רואה כלו' מה שאני רואה ברחמי האב לבנו וכלפי יהודה אמר חיה רעה אכלתהו. וכן באג"ב שם אמר לו יעקב יודע אני מי שעשה לבני כך חיה רעה אכלתהו יודע אני שאת נתת העצה שנאמר ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע וגו' שאין חיה רעה מן האריה ומי הוא זה זה יהודה שנאמר גור אריה יהודה טרוף טרף יוסף אתה שטרפת אותו ועלית למלכות שנאמר מטרף בני עלית וכו' ועיי"ש בהערות רש"ב, (וגם בילקוט הובא בסוף המאמר ד"א זה יהודה שנ' חיה רעה ואין חיה רעה אלא אריה וכתי' גור אריה יהודה) [בלשון המדרש שלפנינו אין זכר לדבר שיעקב כוון ליהודה, ונכונה יותר הגי' לית אנא וכו' מה אנא חמי, כלו' רעיונותי נטרפו עד שאינני יודע מה שאני רואה, ובכי"ת נמצא כאן הוספה זו ויכירה ויאמר כתונת בני חיה רעה הקב"ה משלם לאדם מדה כנגד מדה בשביל שרמה יעקב את יצחק אביו וגרם לו לומ' אתה זה בני עשו פרע ממנו הקב"ה וגרמו לו בניו לומ' כתונת בני ד"א כתונת בני אמ' לית וכו' וע' בשכל טוב צד 222], ור' חוניה (הונא) אמר נצנצה בו רוה"ק חיה רעה אכלתהו זו אשת פוטיפר שתתגרה בו וכן לעיל צד 1010 אני מגרה בך את הדוב ותשא אשת אדוניו וגו', וכגנון הלשון נצנצה בו רוה"ק גם במאמר ר' הוניא לקמן פפ"ה סי' ט', וכדברי ר"ח מתורגם בתר"י א' ואשתמודעה ואמר וכו' לא חיות ברא אכלתיה ולא על יד בני נשא אתקטל אלא חמי אנא ברוח קודשא דאיתא בישתא קיימא לקבליה [ועי' גם בתר"י ב', ובשכל טוב צד 224 כתנת בני וכו' תרגמו אנשי עיר הקודש לא הייתא בישתא אכלתיה אלא חמי אנא וכו' קיימא לקבליה, ומפרש שם ובשיטת רב הונא דאמר נצנצה בו רוח הקודש ואמר חיה רעה זו אשת פוטיפרע ויש מרבותינו אומרים שלא דבר ברוח הקודש שאין רוח הקודש שורה לא מתוך עצבות ולא מתוך עצלות וכו' אלא כנגד יהודה דבר אתה חיה רעה שבהיות אכלתו ועי' בלק"ט, ובמה"ג שם גורס ומפרש ויכירה ויאמר אמ' ליה לית אנא ידע מא אנא חמי כתנת בני חיה רעה אכלתהו

לד) ויקרע יעקב שמלותיו ר׳ פינחס מש׳ ר׳ הושעיה שבטים גרמו לאביהם לקרוע ואיכן נפרע להם במצרים ויקרעו שמלותם וגו׳ (בראשית מד יג), יוסף גרם לשבטים לקרוע נפרע לבן בנו ויקרע יהושע שמלותיו (יהושע ז ו), בנימן גרם לשבטים לקרוע והיכן נפרע לו בשושן הבירה ויקרע מרדכי וגו׳ (אסתר ד א), מנשה גרם לשבטים לקרוע לפיכך נקרעה נחלתו חציה בעבר הירדן וחציה בארץ כנען:

1 ילקוט שם, ילק׳ יהושע ר׳ י״ז, ילק׳ אסתר ר׳ תתרנ״ו, לקמן פצ״ב סי׳ ח׳, תנחומא מ״ב מקץ סי׳ י״ג, תנחומא שם סי׳ י׳, מדרש תהלים פ״י סי׳ ג׳, מדרש אסתר פ׳ ומרדכי ידע (ד׳ א׳), מדרש פנים אחרים נו״א שם, אגדת אסתר פ״ד:

1 שמלותיו] שמלתיו **וא[2]ג**, ל׳ **א[1]** | א״ר **פאבת** | פינחס] **וא[1]ת**, פנחס **דפגבי** (יהושע), תנחום **א[2]** | * מש׳ ר׳ הושעיה] בשם ר׳ הושעיה **דות**, בשם ר׳ הושעיא **ג**, בשם ר׳ אושעיא **י** (שם), מש׳ ר׳ חנינא **ל**, ל׳ **פאב** | השבטים **ה** | לאביהם ליקרע **גי**, להקרע שמלות אביהן **פ**, להקרע שמלת אביהם **כ**, להם ליקרע (ליקרע להם **א[2]**) שמלת אביהם **א** | ואיכן] **וה**, והיכן **דגתי**, איכן **פב**, היכן **אי[1]** (שם) | 2 להן **גת** | ** במצרים] ל׳ **ל** | שמלתם **וא[2]ג** | וגו׳] ויעמס (ויעמוס **כ**) איש על חמורו **פא[1]כ**, ל׳ **הא[2]גתי** | * יוסף — שמלותיו] יוסף.. לשבטים נפרע.. שמלותיו **ל**, יוסף.. לקרוע (לקרע **פב**, ליקרע **ו**, ליקרע שמלותיהן **א[1]**) עמד (ועמד **ח**) בן בנו ונפרע לו שנ׳ (נפרע לו שנאמר **א[1]**, ונפרע לו **ו**, נפרע ממנו שנ׳ **פב**) ויקרע.. שמלותיו (שמלתיו **א[2]**) **דפוחאכת**, יוסף.. ליקרע לפיכך ויקרע.. שמלותיו **ו[1]** (שם), ל׳ **גי** | 3 בנימן — וגו׳] בנימין (בנימן **והב**) גרם.. לקרוע (לקרע **פו**, ליקרע **א[1]**, להקרע **כ**) והיכן (ואיכן **וח**, היכן **פא**, איכן **כ**) נפרע לו (נפרע **א[1]**) בשושן הבירה שנ׳ (בשושן הבירה **ו**, בשושן שנ׳ **פא[1]כ**) ויקרע מרדכי את בגדיו **דפוחאכת**, מנשה גרם לשבטים להיקרע (מנשה.. לשבטים **י**) לפיכך נקרע נחלתו חציה בעבר הירדן וחציה בארץ כנען **גי**, מנשה.. ליקרע לפיכך נתקרעה.. בארץ הירדן.. בארץ כנען **ו[1]** (שם), מנשה.. ליקרע.. נקרעה.. בעבר הירדן.. בארץ כנען **ו[1]** (אסתר) | 4 מנשה — כנען] מנשה.. לקרוע (לקרע **ו**, ליקרע **א[1]**, להקרע **פב**) לפיכך נתקרעה (נקרעה **פאב**, הוקרעה **וה**) נחלתו חציה (חצייה **ו**) בעבר (בארץ **ד**) ..וחציה (והצייה **ו**) בארץ כנען **דפוהאכת**, בנימין.. ליקרע והיכן נפרע לו בשושן הבירה ויקרע מרדכי את בגדיו **י**, בנימין.. ליקרע לפיכך נפרע לו.. בגדיו **ו[1]** (יהושע), בנימן.. ליקרע לפי׳ נפרע לו.. הבירה שנאמר ויקרע.. בגדיו **ו[1]** (אסתר), יוסף.. להיקרע לפיכך נפרע לו.. הבירה שנ׳ ויקרע מרדכי **ג** |

אמ׳ ר׳ הונא יצא מפיו דבר שלנבואה ולא ידע חיה רעה אכלתהו זו אשתו שלפוטיפר [וע׳ שפירא, דיא הגדישען עלעמנטע וכו׳ צד 68 ולהלן]: 1 ר׳ פינחס וכו׳. בכי״ל נשתבש כאן ר׳ פינחס מש׳ ר׳ חנינא והגהתי מש׳ ר׳ הושעיה כמו שהגי׳ גם בכי״ל באותו המאמר לקמן פצ״ב לפ׳ ויקרעו שמלותם, ושהשבטים קרעו שמלותם גרם יוסף שצוה את אשר על ביתו לשים את הגביע בפי אמתחת בנימין, ומנשה גרם לשבטים לקרוע אותה הקריעה שהוא היה לפי הדרש האיש אשר על בית יוסף שאמר לו מלא וכו׳ (ועי׳ בתנחומא מ״ב מקץ סי׳ י״ג ובתנחומא שם סי׳ י׳ ובתר״י א׳ בראשית מ״ג ט״ז מ״ד א׳ וד׳) ובנימין גרם לשבטים וכו׳ שנמצא הגביע באמתחתו ונתגלגלה החובה על ידו, ומרדכי איש ימיני היה משבטו ועי׳ מגילה י״ב ב׳, ונענשו יוסף ומנשה ובנימין אעפ״י שנפרע לשבטים מה שגרמו לאביהם, ובלק״ט הועתק ר׳ פנחס בש״ר הושעיה אמר שבטים גרמו לאביהם לקרוע ונפרע להם במצרים יוסף גרם לשבטים לקרוע ונפרע לבן בנו ויקרע יהושע וכו׳ בנימין גרם לשבטים לקרוע איכן נפרע לו ויקרע מרדכי את בגדיו מנשה וכו׳ לקרוע לפיכך נתקרעה נחלתו חציו בעבר הירדן וחציו וכו׳, ובשכל טוב צד 222 ר׳ פנחס אומר שבטים וכו׳ לקרוע והיכן כפר עליהן במצרים שנאמר ויקרעו שמלותם ויעמוס וגו׳, ושם 225 ר׳ פנחס אומר שבטים וכו׳ לקרוע נפרע להם במצרים וכו׳ יוסף גרם להם לשבטים לקרוע עמד בן בנו וקרע שנא׳ ויקרע וכו׳ בנימין גרם קריעה לשבטים עמד בן בנו וקרע שנא׳ ויקרע מרדכי וכו׳ מנשה גרם קריעה לשבטים לפיכך נקרעה נחלתו חציה וכו׳ (ובשני המקומות שם ל״ג בשם ר׳ הושעיה ועח״נ), ובמה״ג עמו׳ 566 ר׳ פנחס בשם ר׳ הושעיה אומ׳ השבטים גרמו וכו׳ שיקרע היכן פרע להן הקב״ה במצרים שנ׳ ויקרעו שמלותם ויעמס איש על חמורו וכך יוסף גרם וכו׳ שיקרעו איכן נפרע לו בעי׳ דכת׳ ויקרע יהושע וכו׳ וכך בנימין גרם וכו׳ לקרוע היכן נפרע לו בשושן הבירה ויקרע מרדכי וכו׳ וכך מנשה גרם וכו׳ שיקרעו לפי כך נקרעה נחלתו חציה וכו׳, ובמדרש תהלים מ״ב שם ר׳ פנחס בשם ר׳ הושעיא אמר שבטים גרמו לקרוע שמלת אביהם והיכן נפרע להן במצרים שנאמר ויקרעו וכו׳ יוסף גרם לשבטים לקרוע שמלותם וכו׳ ועיי״ש ובילק׳ מכירי תהלים סי׳ ו׳, ובאגדת אסתר שהו״ל ריש״ב שם ר׳ פנחס בשם ר׳ הושעיה אמר השבטים גרמו לאביהם שיקרע היכן פרע להם הקב״ה במצרים דכתיב ויקרעו שמלותם יוסף גרם וכו׳ שיקרעו היכן נפרע לו בעי דכתיב ויקרע יהושע וכו׳ וכך בנימין גרם וכו׳ שיקרעו היכן פרע לו הקב״ה בשושן הבירה דכתיב ויקרע מרדכי וכו׳ וכך מנשה גרם וכו׳ שיקרעו לפיכך נקרעה נחלתו חציה וכו׳, ובכי״ג וילקוט כאן בדפ״ר ובילק׳ אסתר שם ל״ג יוסף גרם וכו׳ ושם ובילק׳ יהושע הוקדם מנשה לבנימין (ובכי״ג צ״ל מנשה גרם וכו׳ בנימן גרם וכו׳ שנ׳ ויקרע מרדכי) וכן במדרש פנים אחרים נו״א בספרי דאגדתא על מגלת אסתר שהו״ל רש״ב ויקרע מרדכי את בגדיו ר׳ פנחס בשם אושעיא אמר שבטים גרמו לאביהם ליקרע שנאמר ויקרע יעקב שמלותיו והיכן נפרע להן ויקרעו שמלותם מנשה גרם לשבטים ליקרע לפיכך נקרעה נחלתו חציה וכו׳ בנימין גרם וכו׳ ליקרע עמד בן בנו ופרע לו שנאמר ויקרע מרדכי וגו׳, ובמדרש אסתר שם איתא רק ומרדכי ידע וכו׳ ויקרע מרדכי את בגדיו בנימן גרם לשבטים ליקרע וכו׳ והיכן גרמה לו קריעה בשושן הבירה ה״ה דכתיב ויקרע מרדכי את בגדיו והוא איש ימיני, ולכתיבת בנימן עי׳ במ״י לעיל צד 988, ובתנחומא מ״ב מקץ שם המאמר ויקרעו שמלותם וגו׳ אמר להן הקב״ה אתם הקרעתם בגדי אביכם בדבר של חנם כך אתם תקרעו בדבר של חנם וכו׳, ובתנחומא שם ויקרעו שמלותם אמר להם הקב״ה אתם גרמתם לקרוע בגדי אביכם בדבר של חנם כך תקרעו אתם על דבר של חנם אמר ר׳ יצחק השבטים קרעו על בנימן לפיכך יצא ממנו מרדכי שקרע על ישראל

ויִשם שק במתניו אמר ר' אייבו לפי שתפש יעקב את השק לפיכך אינו זז ממנו ולא מבני: עד סוף כל הדורות, אחאב ויִשם שק על בשרו ויצום (מ"א כא כז), יורם וירא העם והנה השק על בשרו מבית (מ"ב ו ל), מרדכי וילבש שק ואפר וגו' (אסתר ד א):

ויתאבל על בנו ימים רבים אלו עשרים ושתים שנה:

כא לה) ויקומו כל בניו וכל בנותיו וגו' ר' יהודה א' לאחיותיהם נשאו השבטים הה"ד ויקומו כל בניו וכל בנתיו וגו', ר' נחמיה א' כנעניות היו, על הדה דר' נחמיה כל בנתיו כמה בנות היו לו חדא הוות ליה ולווי קברה, אלא אין אדם נמנע לקרוא לחתנו בנו ולכלתו בתו:

1 ילקוט ר' קמ"ג, ילק' אסתר שם, מדרש אסתר שם, אגדת אסתר שם: 4 ילקוט ר' קמ"ג, סדר עולם פ"ב, מגילה י"ז ע"א: 5 ילקוט שם, תנחומא ח"ב וישב סי' י', [וע'] פדר"א פל"ט [וכת"ר פ"ב סי' ח' ותנחומא ח"ג במדבר ותנחומא שם סי' י"ג]:

1 אייבו] וחת, איבו דפאב, אבהו גי (אסתר) | שתפס גי | יעקב] פי' אבינו יעקב דוגתי (שם), יעקב אבינו חאב | אינו זז] וחת, לא זז אגי, אינו זז לא ד, לא זז לא כ | ממנו ל' י | ולא מבניו] מבניו י (שם), מבניו ומבני בניו י, ולא מבניו ולא מבני בניו דפוחאגכת | 2 סוף — הדורות] וחאגי, עולם פכ, סוף.. הדורות ואינו נוהג אלא בבני אדם גדולים (הגדולים ת) דוד שנ' ויפל (ויעל ד[1]) דוד והזקנים מכוסים בשקים (שקים ד[1]) דת | באחאב כתי' א'א[1] | על בשרו, במתניו ד[1]גי (שם) | ויצום, ויצום ח, ויצם וגו' ו, ל' דפאגכתי | יהורם ח, יורם כתי' א[1], יורם דכת' ת | וירא העם ל' ח | 3 על — מבית] גתי, על בשרו דוהאי (שם), בבשרו כ, ל' פ | מרדכי דכתי' א[1] | וגו' ל' | 4 ** ימים רבים] וגו' ל | אלו] אילו פוג, ל' א[2] | כ"ב פ | 5 * וכל בנותיו] וכל בנתיו פו, ובנותיו ל | וגו'] ו, לנחמו פחאגבי, ל' דת |

* ר' יהודה — בתו] ר'נחמיה כנעניות היו ר' יהודה א' לאחיותיהם נשאו השבטים הה"ד.. כל בניו וגו' על הדה.. בתו ל, ר' יודה לאחיותיהם נשאו השבטים הדה היא ויקומו כל בניו וכל בנתיו וגו' ר' נחמיה אמ' כנעניות היו רבי על הדה דר' נחמיה ויקומו כל בניו וכל בנתיו וגו' כמה בנות.. חדה הוות והלווי.. אלא.. לקרוא.. בני.. בתי ן, ר' יהוד' ור' נחמיה ר' יודה אומ' לאחיותיהם.. בתי ן[0], ר' יהודה אומ' לאחיותיהם.. היינו דכתיב ויקומו.. וכל בנותיו ר' נחמיה אומ' כנעניות ר' יהודה מותיב על הדא דר' נחמיה כתי' כל בניו וכל בנותיו לנחמו כמה.. חדא הוה ליה והלואי.. אלא.. מלקרוא.. בנו.. בתו ח, ר' יהודה אומ' לאחיותיהם.. הה"ד כל בנותיו ר' נחמיה א' כנעניות היו (ר' יהודה ור' נחמיה ר' יהודה או' לאחיותיהם.. הדהי ויקומו כל בניו ר' נחמיה או' כנעניות היו ג, ר' יהודה ור' נחמיה ר' יהודה אמ' לאחיותיהם.. הה"ד ויקומו.. וכל בנותיו לנחמו ר' נחמיא אמ' כנעניות היו א[1], ר' יהודה ור' נחמיא ר' יהודה אמ' לאחיותיהם.. הה"ד ויקומו.. לנחמו ר' נחמיא אומ' כנעניות היו א[2], ר' יהודה אומ' לאחיותיהן.. הה"ד ויקומו כל בניו וכו' ר' נחמ' אומ' כנעניות היו י[1], ר' נחמיה אמ' כנעניות היו כ) ר' נחמ' (ר' נחמיה ג, ר' נחמיא [אמ' א[02]]א[2], ר' נחמיה אמ' א[1]כ, ר' נחמן אמ' י[1]) על הדא דר' יהודה כמה (כל בניו וכל בנותיו כמה כ, וכל בנותיו כמה י, ויקומו כל בניו וכל בנותיו לנחמו כמה א[2], דאמ' ויקומו כל.. לנחמו כמה א[1]א[02]) בנות היו לו חדא הוה ליה (הות ליה י, הות ג, הוה א[2]) הלואי (ולואי אגי, ואם כ) קברה (קוברה ג) אלא.. נמנע (מונע י) לקרא (לקרוא י, מלקרוא כ, לומר א[1]) לחתנו בנו ולכלתו בתו פאגכי, ר' נחמיה אמ' כנעניות היו דכתי' ויקומו כל בניו כמה בנות.. חדא הוות והלואי קברה אלא.. בנו.. נמנע מלקרוא.. בתו ר' יהודה אומר לאחיותיהם.. הה"ד ויקומו כל בניו וכל בנותיו לנחמו ד, ר' נחמיה.. דכת' ויקומו כל בניו וכל בנותיו כמה בנות היו חד הוות ליה.. לקרוא לחותנו בנו.. יהודה אמ' אחיותיהם.. שבטים שנ' ויקומו.. בנותיו ת |

שנאמר ומרדכי ידע וגו': 1 אמר ר' אייבו. בכי"ג וילק' אסתר הגי' ר' אבהו ועי' במ"י לעיל צד 102 וצד 930, ומשמע מעם הדרש אינו זז ממנו כל השנים שהיה מתאבל על בנו, וכן לקמן פפ"ה סי' א' ויעקב היה עוסק בשקו ובתעניתו וכו' ושם סי' ב' עכשיו שעסוק בשקו ובתעניתו וכו', ובילקוט כאן וילק' אסתר ל"ג ממנו וכן בשכל טוב צד 222 א"ר אייבו לפי שתפש יעקב השק לפיכך אינו זז מבניו לדורות שכן כתיב באחאב וכו' [וממנו הוא רק שיגרת הלשון], ובלק"ט הועתק א"ר איבו לפי שתפס יעקב אבינו את השק לפיכך אינו זז ממנו ולא מבני בניו עד סוף כל הדורות אחאב וישם שק על בשרו יורם והנה השק על בשרו מרדכי וילבש שק ואפר, והוספה בדפוסי' [וכי"ת] ואינו נוהג וכו' כלשון המאמר באגדת אסתר שם אמר ר' איבו לפי שלבש יעקב אבינו את השק לפיכך אינו נוהג אלא בבני אדם גדולים דוד ויפול דוד והזקנים מכוסים בשקים אחאב וישם שק על בשרו ויצם יורם וירא העם והנה השק על בשרו מבית מרדכי וילבש שק ואפר, וכן הועתק במה"ג שם אמ"ר איבו לפי שלבש יעקב אבינו את השק לפי כך אינו נוהג אלא בבני אדם גדולים דוד ויפל דוד וכו' אחאב וישם שק על בשרו יורם בנו וירא העם וכו' מרדכי וילבש שק ואפר, ובמדרש אסתר שם אמר ר' איבו משתפס אבינו יעקב את השק דכתיב וישם שק במתניו שוב לא זז מבניו אחאב כתי' ביה וישם שק על בשרו יורם בנו וירא העם והנה השק על בשרו מבית מרדכי וילבש שק ואפר: 4 עשרים ושתים שנה. שיוסף היה בן שבע עשרה שנה כשנמכר ובן שלשים שנה בעמדו לפני פרעה הרי י"ג שנה ועוד שבע שני השבע ושנתים שני הרעב עד שירד יעקב למצרים וכל אלו השנים היה סבור שהוא מת והתאבל עליו, ובס"ע (הוצ' מארכס) שם נמצא יוסף פרש מאביו שלא ראהו כ"ב שנה כשם שפרש יעקב מאביו וכו' ועיי"ש ובמגילה שם ובפירש"י שם ובפירש"י עה"ת, ובמה"ג שם הועתק ויתאבל על בנו וכו' ר' חונא אומ' עשרים ושתים שנה: 5 ר' יהודה וכו'. בכי"ל הגי' ר' נחמיה כנעניות היו ר' יהודה א' לאחיותיהם נשאו השבטים הה"ד ויקומו כל בניו וגו' על הדה דר' נחמיה וכו' והגהתי עפ"י הגי' בשאר כ"י ובילקוט ר' יהודה א' לאחיותיהם נשאו השבטים הה"ד ויקומו כל בניו וכל בנתיו וגו' כלו' בנותיו הן התאומות שנולדו עם השבטים (ועי' לעיל צד 987) ונשאום ר' נחמיה א' כנעניות היו כלו' נשי השבטים ומפרש על הדה דר"נ כל בנתיו כמה בנות היו לו וכו', וכ"ה בפירש"י עה"ת וברמב"ן ובמה"ג שם ר' יהודה וכו' ר' נחמיה וכו' וכמו שהובאו תחלה דברי ר"י בכל המקומות שנחלקו ר"י ור"נ (ועי' גם באגה"ת ה"ב צד 226), ולפי הגי' בכי"ל [ובדפוסים וכי"ת] קשה גם לשון הדרש בראש המאמר

וימאן להתנחם מטרונה שאלה את ר׳ יוסי אמרה לו כת׳ כי יהודה גבר באחיו (דה״א ה ב) וינחם יהודה (בראשית לח יב) וזה שהוא אביהם שלכלהם וימאן להתנחם, אמר לה מתנחמים על המתים ולא על החיים:

1 ילקוט כס, תנחומא מ״ב שם סי׳ ח׳, מסכת סופרים פכ״א: 2 עי׳ פסחים כ״ד ב׳:

1 מטרונא גי, מטרונה אחת פב, מטרונה חדא א[1], שאלה מטרונא אחת ח | שאלה את ר׳] לר׳ ח | אמרה לו ל׳ פאב | כת׳] פגת, כתי׳ דחאי, כתוב ן | באחיו וגו׳ ג | 2 וינחם] פוחגב, וכת׳ ~ ו[0]ת, וכתי׳ ~ דא[1]א[02]י | יהודה] פחאגבי, ~ ויעל על גוזזי (גזזי ות) צאנו דות | וזה שהוא] וחא[1]גי, זה שהוא א[2], וזהו ד, שהוא פב, ל׳ ת | ואביהם ת, אביהן ג | כולהם ו, כולם דפ, כולן ת, כלם אב, כלם יצרו תקוף (תקיף י) עליו הי, כולהון ויצרן תקוף עליו ג | וימאן להתנחם] כתי׳ ביה ~ א[1], אלא למה ~ פב, עאכ״ו אתמהא א[2] | אמ׳ לה ר׳ יוסי א[1]א[02] | מתנחמין פחא[2]כ | 3 מתים ן | ולא] ואין מתנחמים דא[1]ת, ואין מתנחמין פוחא[2]גבי | חיים ן |

כנעניות היו שמוסב על וכל בנותיו (וביפ״ת כתב גראין הדברים דר״נ ור״י לא אמרי למילתיהו אקרא דויקומו כל בניו אלא בעלמא הוא דאיפליגו למי נשאו השבטים והמדרש קבע דבריהם פה [וטעמו בודאי מפני שקשה גם למה לר״י לומר שהשבטים נשאו לאחיותיהם, כי די לו לומר שתאומות נולדו עם השבטים ולישב בזה את הלשון בנותיו במקרא שלפנינו]), ובסוף המאמר משובשת הגי׳ בכ״י שציינתי ר׳ נחמיה על הדא דר׳ יהודה וכו׳ שהדרש כמה בנות וכו׳ אלא אין אדם נמנע וכו׳ הוא לשיטת ר״נ, וגם לא נמצא סגנון זה בכל המחלוקות דר״י ור״נ שר״י מיישב דברי ר״נ או ר״נ דברי ר״י, ונכונה הגי׳ בכי״ל וכי״ו וכי״ח על הדה (הדא) דר׳ נחמיה (ועי׳ גם כפי׳ מהרז״ו שהגיה כן בגי׳ הילקוט על הדא דר״ג), אכן קשה גם בכי״ח הגי׳ ר׳ יהודה מותיב וכו׳, ובכי״ו הגי׳ רבי על הדה דר״נ ונשמט שם האומר (ועי׳ לעיל צד 100 ר׳ ברכיה על הדה דר׳ נחמיה), ובכי״ל איתא רק על הדה דר׳ נחמיה, ואולי סתמא דמדרש הוא כמו צד 201 צד 284 צד 413 צד 438 על דעתיה דר׳ יהודה וכו׳ על דעתיה דר׳ נחמיה וכו׳, ובמה״ג קימע ר׳ יהודה אומ׳ לאחיותיהם נשאו השבטים מן הדא ויקומו כל בניו וכל בנותיו לנחמו ר׳ נחמיה אומר חדא הות והלאוי קברה אלא אלו כנעניות היו ואין אדם נמנע לקרוא לחתנו בני ולכלתו בתי, ובפירש״י עה״ת גורס ומפרש ר׳ יהודה אומר אחיות תאומות נולדו עם כל שבט ושבט ונשאום ר׳ נחמיה אומר כנעניות היו אלא מהו וכל בנותיו כלותיו שאין אדם נמנע מלקרא לחתנו וכו׳, וברד״ק נשתבש ר׳ יהודה אומר תאומה נולדה עם כל שבט ושבט ונשאום לנשים ר׳ תנחומא אומר וכל בנותיו חדא הות הלואי קברה אלא אין אדם נמנע לקרא וכו׳, וברמב״ן [לקמן ל״ח ב׳] הובא ר׳ יהודה אומר תאומות נולדו עם השבטים ונשאום ר׳ נחמיה אומר כנעניות היו, ומפרש שם ויתכן שלא הקפיד ר״נ בייחוסן שלא נתכוון אלא לומר שנשאו מנשי ארץ כנען אבל היו מן הגרים והתושבים הבאים מכל הארצות או עמוניות ומואביות ומיתר העמים כי לא נתכוון רק לחלוק על ר״י שלא נשאו אחיותיהם שאחותו מן האם אסורה לבני נח (ועי׳ לעיל צד 165) ולדעת ר״י יצטרכו בני לאה לשאת תאומות ששה האחרים והם ישאו שלהם או שלא יודה ר״נ בתאומות כלל כי לא היתה לו בת זולתי דינה כמשמע הכתוב וכו׳ [ובבעלי התוספות על התורה ר׳ יהודה אומר תאומות נולדו עם השבטים ונשאום ר׳ נחמיה אומר כנעניות היו אלא מהו וכל בנותיו כי דרך אדם לקרא לבתו כלתו], ובתנחומא מ״ב שם לשון המאמר ר׳ יהודה ור׳ נחמיה חד אמר לאחיותיהם נטלו השבטים שנאמר ויקומו כל בניו וכל בנותיו לנחמו וכמה היו הבנות אלא תיומותיהם היו שהיתה יולדת עמו תאומים והוא נופלה וכן הוא אומר גבי בנימן כי גם זה לך בן כי זה לך בן לא נאמר אלא כי גם זה שילדה עמו תאומה הוי ויקומו כל בניו וכל בנותיו וגו׳ ור׳ נחמיה מקיים בנותיו כלותיו שחתנו של אדם כבנו וכלתו כבתו ואין אדם נמנע מלקרוא לכלתו בתו, וכשיטת ר״נ מפרש בלק״ט ויקומו וכו׳ וכל בנותיו אלו כלותיו, ובשכל טוב שם בנותיו אלו כלותיו וא״ר נחמיה כנעניות היו מעיר שכם לקחו שכן אדם קורא לחתנו בנו ולכלתו בתו, וגם בתר״י א׳ מתורגם וקמו כל בנוי וכל נשי בנוי וכו׳, וכן הדרש בפדר״א שם ולקח את נשיו ואת בניו ואת בנותיו ואת בנות בניו והביא אותם שנ׳ בניו ובני בניו אתו וגו׳ וכתוב אחד אומר ואת דינה בתו וכאן אומר בנותיו ללמדך שבנותיו של יעקב נשי בניו היו וכו׳ [וכל זרעו של יעקב לקחו אחיותיהם ושאר בשרם כדי שלא יתחתנו בעמי הארצות וכו׳, ועירבובי אגדות יש כאן כי מסוף המאמר שהבאתי מבואר שדעתו שהשבטים נשאו אחיותיהם כשיטת ר״י ותאומות נולדו עם השבטים וכדאיתא שם פל״ו וכולן נולדו זווגם עמם וכו׳] ועי׳ במ״י לעיל צד 987, ובדפוסי׳ מסורס המאמר ומקוטע והגי׳ בדפ״ר וד״ו וד׳ קראקא א׳ ובד׳ פיורדא עם יפ״ת ובד׳ יעסניץ עם נזה״ק וגם בד׳ ווארשא ר׳ נחמיה אמ׳ כנעניות היו דכתי׳ ויקומו כל בניו כמה וכו׳ ר׳ יהודה אומר לאחיותיהם וכו׳ ובד׳ קראקא ב׳ השמיטו המלות ר׳ נחמיה אמ׳ כנעניות היו דכתי׳ ויקומו כל בניו והניחו במ״כ הפי׳ כנעניות היו נשי השבטים ואדם קורא לכלתו בתו כדמפרש ואזיל כל בניו וגו׳ גרסינן וכ״ה בשאר מדרשים המאוחרים שראיתי, ובפי׳ ב״ר בדפ״ר מפרש כנעניות היו נשותיהם של שבטים חדא הות דינה ולואי קברה שקשה עליו גילוי ערות׳, וסגנון הלשון כמה בנות וכו׳ כמו לעיל צד 870 כמה אחים היו לו חד הוה ליה ולווי קבריה אלא וכו׳: 2 וינחם יהודה. אחרי שמתה אשתו וזה יעקב שהוא אביהם של כל השבטים וימאן להתנחם בתמיה אמר לה ר׳ יוסי מתנחמים על המתים ולא על החיים וכדמפרש בפירש״י עה״ת אין אדם מקבל תנחומין על החי וסבור שהוא מת שעל המת נגזרה גזרה שישתכח מן הלב ולא על החי ועי׳ פסחים שם, ובפי׳ ב״ר כי״ט וכי״א מל״א גורס ומפרש מטרונה שאלה את ר׳ יוסף (יוסי) כתיב כי יהודה גבר באחיו ולנגיד ממנו וכתיב וינחם יהודה ומצינו שקבל (וינחם יהודה שקבל) תנחומים מקטנים ממנו וזה שהוא אביו של כולם ויצרו תוקפו (תקפו) עליו להחריש ולהתאפק וימאן להתנחם אתמהא שלא רצה לקבל נחומין ממנו (תנחומין מצעירים ממנו) אתמהא אמר לה שמתנחמין על המתים ואין מתנחמין על החיים ויוסף היה חי לפיכך וימאן להתנחם, [וסגנון הלשון וזה שהוא אביהם שלכלהם כמו לעיל צד 881 זה שהוא אביהם וכו׳ ע׳ ח״נ שם], ובלק״ט הועתק וימאן להתנחם מתנחמין על המתים ואין מתנחמים על החיים, ובשכל טוב שם מתנחמים על המתים ואין מתנחמין על החי, ובמה״ג שם מטרונה אחת שאלה את ר׳ יוסי בן חלפתא אמרה לו וכו׳ וכת׳ ביה וינחם יהודה וזה שהוא אביו וימאן להתנחם אמר לה מתנחמין על המתים ואין מתנחמין על החיים, ובתנחומא מ״ב שם הסיפור שאל מין אחד לרבינו אפשר שהמתים חיים אבותיכם אינן מודים ואתם מודים מה כתיב ביעקב ויקומו כל בניו וכל בנותיו וכו׳ אילו היה יודע שהמתים חיים היה ממאן להתנחם והיה אומר כי ארד אל בני אבל שאולה אמר לו רבינו שוטה שבעולם מפני שהיה יעקב אבינו יודע ברוח הקדש שהיה יוסף חי לפיכך לא קיבל עליו תנחומין שאין מקבלין תנחומין על החי,

כב ויבך אתו אביו זה יצחק. ר' לוי ור' סימון ר' לוי אמר אצלו היה בוכה וכיון שהיה יוצא מאצלו היה רוחץ וסך ואוכל ושותה. ולמה לא גילה לו אמר הקב"ה לא גילה לו ואני אגלה לו. ר' סימון אמר על שם כל המתאבלים עליו מתאבלים עמו:

לו) והמדנים מכרו אתו כמה אוניות נכתבו לו. ר' יודן ור' הונא ר' יודן אמר ארבע אחיו לישמעאלים וישמעאלים לסוחרים וסוחרים למדיינים ומדיינים למצרים. ר' הונא אמר חמש מדנים למצרים ומצרים לפוטיפר:

1 ילקוט שם: 2 תנחומא מקץ סי' ד', [וע'] פדר"א פל"ח: 3 מועד קטן כ' ב': 4 ילקוט שם, לעיל צד 1011, תנחומא מ"ב וישב סי' י"ג, תנחומא וישב סי' ד', אגדת בראשית פס"א (צ"ם): ||

1 אותו | * ר' לוי — אמר לºא²גב] ר' לוי.. או' ן, ר' סימון ור"ל ר"ל אמ' א¹, ר' לוי אמר לי, ר' לוי א' פ, ר' לוי אומ' ת, ר' לוי ור' סימון אמרו (אמרי ת) דת | וכיון — יוצא] וחאי, וכיון שיצא דת, כיון שהוא יוצא ג, יוצא פ, הוא יוצא כ | 2 מאצלו] ממנו י | הוא רוחץ פב, היה הולך ורוחץ דוחאת, היה.. ורוחץ במרחץ גי | סך אוכל פב, ואוכל י | גלה פחא²בי | ºלו] ל' ד | אמ' אבינו יצחק ת | לא] אינו י | גילה] ואיגת, גלה דפחא²ב, מגלה י | אני פא²ב | אגלה] פא²ב מגלה דוחא²גתי | * ר' סימון אמר לºבין] ר' סימון ל, ר' סימון או' פא, אמר ר' סימון דוחגת | 3 שם] ידי פ | המתאבלים] וחאתי, המתאבלין דפגב | מתאבלים] ואיתי, מתאבלין דפחגב | ** עמו] ל' ל | 4 אתו] אותו דפחאבת, אותו למצרים א², אותו אל מצרים י, למצר' ג, ל' ן | אניות י¹, מכירות ת | נכתבות י¹ | לו] עליו פבי | ר' — הונא] ר' יודה ור' הונא ן, ר' יודן ור' נחמיה ג, ל' דפאבת | יודה ן | ארבע] פואגבת, ארבעה דח, ל' י | מאחיו ת, אחיו מכרוהו ח, אחיו מכרו אותו א¹, מכרוהו אחיו י | 5 ** לישמעאלים] לישמעלים ל | ** וישמעאלים] וישמעלים ל | למדינים דפוח, למדנים אגבתי | ומדיני' י¹, ומדנים פא²ב, והמדנים א², ומדינים (ומדנים ת) מכרו אותו דחת, המדינים מכרוהו ן | למצרים] חי, אל מצרים דוגת, לפוטיפר פאב | הונא] וח, הונא דתע, נחמיה כ, נחמ' פגי¹, יהודה א | אומר גי | חמשה י, ה' אניות נכתבו לו ע | מדנים — לפוטיפר] מדינים (מדנים י¹) מכרו אותו לדמוסיא (לדימוסיא ת, למצרים לדימוסיה ח, למצר' לדימוסיא ג) של מדינה בא פוטיפר ולקחו (ונטלו גי) מדימוס (מדימוסיא חג, מדמוסיא י) של מדינה דחגתי, אחיו לישמעאלים וישמעאלים לסוחרים וסוחרים למדינים והמדינים למצרים לדימוסייה.. ולקחו מדימוסייה שלמדינה ן, מדנים מכרו אותו למצרים לדימוסיה בא.. ולקחו מהם א¹, מדנים מכרו אותו למצרים לדימוסיא (מצרים לדמוסיה כ) בא.. ולקחו מהן א²ב, מדנים למצרים ומצרים לדימוסיא ובא.. ולקחו מדימוסיא ע, מדנים למצרים ומצרים לדמוסיה בא.. ולקחו מהם פ ||

ובאגדות הנוספות בסוף מס' סופרים תנא כשהביאו בניו את הכתונת בדם לא האמין להם כל עיקר מניין דכתיב וימאן להתנחם לפי שאין מקבלין תנחומין על חי אבל שמת הוא עצמו משתכח מן הלב שנאמר נשכחתי כמת מלב [וע' במ"י לעיל סוף סי' י"ם]: 1 זה יצחק. שהיה עוד בחיים שהוא מת בפרק כשעמד יוסף לפני פרעה וע' בס"ע פ"ב ובפירש"י לפ' ויגוע יצחק וימת (בראשית ל"ה כ"ם) ובלק"ם ובשכל טוב, וכן מתורגם בתר"י א' ובכא יתיה ברם יצחק אבוי, ור' לוי ור' סימון דרשי ויבך אתו אביו קרי ביה ויבך אתו[1]) [וע' בפירש"י עה"ת לעיל ל"ז י"ח] ר' לוי אמר אצלו אצל יעקב היה בוכה אביו יצחק וכיון שהיה יוצא מאצלו היה רוחץ וסך וכו' שהיה יודע שיוסף חי ולמה לא גילה לו ליעקב אמר הקב"ה לא גילה לו ואני אגלה לו בתמיה, ובתנחומא מקץ שם איתא ויעקב אבינו לא קבל תנחומים על יוסף דכתיב ויקומו כל בניו וכל בנותיו לנחמו וגו' וכל כך למה שהעלים הקב"ה לקיים גזרת ידוע תדע אלולי כן לא היה נביא יצחק אביו והיה קיים אותה שעה והיה יודע שיוסף חי והיה אומר הקב"ה העלים ממנו אני אודיענו, וע' בפדר"א שם, ור' סימון אמר על שם וכו' והוא דורש ויבך אתו ויבך עמו והיה בוכה משום כל המתאבלים עליו כגון האב על בנו מתאבלים עמו אם אירעו אבל וע' בברייתא במ"ק שם ובפירש"י שם, ובפי' ב"ר כי"ם וכי"א מל"א גורס ומפרש אמר ר' סימון על שם כל המתאבלין (המתאבלים) עליו מתאבלין (מתאבלים) עמו כל המתאבלין (המתאבלים) עליו אלו מת מתאבלין עמו (מתאבלים עליו) אם אירע לו אבלות ויעקב אלו נפטר לעולמו בחיי יצחק היה יצחק מתאבל עליו עכשיו (לפי' עכשיו) כשאירע לו ליעקב אבלות היה יצחק מתאבל עמו ר' לוי אמר אצלו היה בוכה כיון שהיה יוצא מאצלו היה רוחץ במרחץ וסך ואוכל ושותה לפי שהיה יודע שיוסף קיים ולאחר שהיה יודע שיוסף חי למה לא גלה לו אמר יצחק היאך אני מגלה לו הקב"ה לא רצה לגלות לו (לא גלה) ואני אגלה (מגלה) לו איתמר (אתמהא) אמר ר' סימון על שם כל המתאבלין עמו מתאבלין עליו (כל המתאבלים עמו וכו') ודומה (ודומה לו) דעל (על) דעתיה דר' סימון אף יצחק לא היה יודע בו והיה בוכה אף הוא עמו על שם כל המתאבלין (המתאבלים) וכו' וע' בפי' ב"ר הנדפס ובמ"כ, ובמה"ג שם הועתק ויבך אותו אביו זה יצחק אמ' ר' לוי כשהיה בא אצלו היה בוכה וכיון שהיה יוצא מאצלו היה הולך ורוחץ וסך וכו' ולמה לא גילה לו אלא אמר יצחק הקב"ה לא גילה לו ואני מגלה לו, ומאמר ר"ס לא הועתק שם: 4 כמה אוניות וכו'. כלו' כמה פעמים נמכר, ואוניות שטרי מכירה וע' לעיל צד 15 וצד 949, ובשיטת ר"י ארבע גם הדרש לעיל צד 1011 פסים וכו' פה פוטיפר ס' סוחרים י' ישמעאלים מ' מדיינים וכן במאמרים שהעתקתי במ"י שם מתנחומא נכתב עליו ד' אונאות פסים פ' פוטיפר וכו' ומאג"ב פסים ד' אוניאות שכתבו עליו פ' פוטיפר וכו', ובשכל טוב צד 220 ויעברו כלומר קדמו אנשי מדינים סוחרים והגיעו אצל אחי יוסף קודם שהגיעו הישמעאלים וכו' דא"ר יודן אנאת ארבע נכתבו עליו אחיו לסוחרים סוחרים לישמעאלים ישמעאלים למדינים מדינים לפוטיפר, ובתנחומא מ"ב שם איתא ויעברו אנשים מדינים וגו' והם מכרו אותו למצרים לפוטיפר וגו' נעשו עליו שלש אוניות וכו' ודרשו שם כפשוטו מדינים סוחרים הם שיירה אחת וכן מפרש בפירש"י עה"ת לזה הפסוק ויעברו וכו' וימכרהו לישמעאלים והישמעאלים למדינים והמדינים למצרים, וע' בהערות רש"ב בתנחומא ובשכל טוב שם [ונכונה הגי' וסוחרים למדנים ומדנים וכו', וכן הגיה הרש"ש, ובזה גם לב"ר סוחרים ומדינים אחד הם אלא שמדינים לחוד ומדנים לחוד, וע' בבעלי התוספות עה"ת ובסמוך]: 5 מדנים למצרים וכו'. כ"ה בבי"ל בלשון ממועט

1) אִתּוֹ.

פרשה פה

א **לח א) ויהי בעת ההיא** וגו׳ בגדה יהודה וגו׳ (מלאכי ב יא) אמר ליה כפרת יהודה שקרת יהודה ותועבה נעשתה בישראל וגו׳ (שם שם), כי חלל יהודה (שם שם) נעשתה חולין יהודה, קדש י״י אשר אהב ובעל בת אל נכר (שם שם) ויהי בעת ההיא וירד וגו׳:

עוד היורש אביא לך יושבת מרשה עד עדולם יבא כבוד ישראל (מיכה א טו) קדושו שלישראל, עד עדולם יבוא מלכן שלישראל, עד עדולם יבא, ויהי בעת ההיא וגו׳:

1 ילקוט כ׳ קמ״ד, ילק׳ מלאכי כ׳ תקפ״ט, [וע׳] תנחומא מ״ב וישב סי׳ ע׳ [וסנהדרין פ״ב א׳]: 4 ילקוט כ׳ קמ״ד, ילק׳ מיכה כ׳ תקנ״א, ילק׳ מכירי מיכה א׳ ע״ו, תנחומא מ״ב שם סי׳ י׳, [וע׳] אגדת בראשית פס״ד (פס״ג):

1 וגו׳] וירד יהודה פ׳, וירד.. וגו׳ ג׳, וירד.. מאת אחיו **דאכת**, וירד.. אחיו וגו׳ ן | בגדה] כת׳ ~ **פת**, כתו׳ ~ **כ**, כתיב ~ **א**[2], הה״ד ~ **א**[1] | וגו׳] ותועבה נעשתה י׳, ותועבה נעשתה (נעש׳ ן, נעשת ג) וגו׳ **דוג**, ותועבה נעשתה בישראל **פא**[2]**כת**, ותועבה.. בישראל ובירושלם **א**[1], ל׳ י (מלאכי) | א״ל **אי**, אמר לו הקב״ה **פכ**, ל׳ **תי** (שם) | 2 ותועבה — וגו׳] ותועבה.. בישראל **דות**, ותועבה.. בישראל ובירושלים ן[0], תועבה.. ובירוש׳ ג׳, ל׳ **פאכי** | *כי — אהב ין] כי.. חולים.. אשר וגו׳ **ל**, כי.. חולים.. את קדש אלהיו אשר אהב ן, כי החל.. נעשית הולין.. קדוש י״י אשר אהב ג, כי חלל.. נעשתה חולין יהודה י (שם), כי חלל.. נעשה חולין יהודה **פאכ**, יהודה נעשה (נעשה **ת**) חולין כי חלל יהודה קדש (את קדשי **ד**[1]) י״י אשר אהב **דת** | 3 ובעל — נכר] **גי**, וגו׳ ן, ל׳ **דפאכת** | ויהי בעת ההיא ל׳ י | וירד וגו׳] וירד **פ**, וירד יהודה **א**[2]**כת**, וירד.. מאת אחיו **א**[1]**י**, וירד.. אחיו ויט עד איש עדולמי ושמו חירה י (שם), וגו׳ ן, ל׳ **ד** | 4 עוד] כת׳ ~ **ת**, הה״ד ~ **א**[1]**א**[02], שנ׳ ~ י | *יושבת — ישראל **גי**[1]] יושבת.. עדלם.. ישראל ן[0], יושבת מרשה **דפא**[2]**ת**, יושבת וגו׳ **א**[1]**כ**, וגו׳ **לוי** (מיכה), ל׳ **ד**[1] | קדושו של ישראל] **פא**[1], קדושן שלישראל ן, מלכן וקדושן של ישראל **ד**[1], עד עדלם יבא קדושו של ישראל **מ**, עד עדולם יבא מלכן וקדושן של ישראל **ד**, עד עדולם בא מלכם וקדושם **ת**, קדושו י (שם), ל׳ **א**[2]**גי** | 5 עד — ישראל] עד.. יבא מלכם שלישראל ן, עד עדולם יבוא (עד עדלם יבא **מ**) מלכו של ישראל **א**[2]**מ**, עד עדולם יבוא עד עדלם יבא מלכו של ישראל **א**[1], ומלכו **כ**, ומלכו של עולם **פ**י (שם), עד עדולם יבא (בא **ת**) כבודן של ישראל **דת**, ל׳ **גי** | עד — יבא] **פכ**, עד עדלם ן, עד עדולם יבא דכתיב (עדולם דכת׳ **ת**) ויט עד איש עדולמי **דת**, עד עדולם יבא שנאמר וירד יהודה מאת אחיו ויט.. עדולמי וגו׳ י (שם), ל׳ **אגי** | ד״א ויהי **ת** | וגו׳] **וא**[02]**ג**, וירד יהודה **א**[1]**כ**, ל׳ **דפת** |

ופירושו, לפי גי׳ שאר הספרים מדנים למצרים לדימוסייה של מדינה וכו׳, והוראת דימוסייה וכו׳ כאן אוצר המדינה והממונים עליו וכן גר׳ מהגי׳ בא פוטיפר ולקחו מהם׳ ועי׳ לעיל צד 57 שהן עסוקין בדימוסייה של מדינה, ואולי מדייק ר״י שאין כתיב כאן והמדנים מכרו אותו במצרים אלא אל מצרים לדימוסייה של מדינה, ובשכל טוב צד 221 גורס ומפרש ר׳ הונא אמר חמש שנאמר והמדנים מכרו אותו אל מצרים לדימוסיא של מדינים ובא פוטיפר ולקחו מן דימוסיא של מדינים ואין לומר מדינים הם הן מדנים שכבר נאמר את מדן ואת מדין (בראשית כ״ה ב׳) ושם צד 222 והמדנים שקנאו מן הישמעאלים מכרו אותו אל מצרים אל דימוסיא של מדינים ודימוסיא של מדינים מכרוהו לפוטיפר סרים פרעה וכו׳, (ועי׳ גם באגה״א ח״ג צד 254) ופירושו זר שבזו הפרשה ובהאגדות שלפנינו מדנים הן המדינים ואין גר׳ שר׳ הונא דורש מדינים לחוד ומדנים לחוד, וקשה הגי׳ בערוך ע׳ דמס א׳ ר׳ הונא אמר ה׳ אניות נכתבו לו מדנים למצרים ומצרים לדימוסיא ובא פוטיפר ולקחו מדימוסיא, וכן בכי״פ מדנים למצרים ומצרים לדמוסיה וכו׳, ובמה״ג צד 567 הרכיב שני המאמרים והעתיק כמה מכירות נכתבו לו אמ׳ ר׳ יודן ארבע מכירות נכתבו לו אחיו לישמעאלים וישמעאלים לסוחרים וסוחרים למדנים והמדנים מכרו אותו למצרים לדימוסיה שלמדינה בא פוטיפר ולקחו מדימוסיה וכו׳:

פרשה פה. בדפ״ר נסמן פפ״ג, ובמקרא כאן פרשה פתוחה: 1 **אמר ליה.** הקב״ה, ובכי״פ וכי״כ הגי׳ כן א״ל הקב״ה כפרת וכו׳ ודרשו הפסוק ביהודה בגדה וכו׳ כפרת שקרת ותועבה נעשתה וכו׳ כי חלל יהודה נעשתה (נעשה) חולין יהודה שהיה קודש י״י וכו׳ ובעל בת אל נכר ויהי בעת ההיא וירד יהודה וכו׳ ירד בקודש ונתחלל שנשא לגויה בת איש כנעני ועי׳ ביפ״ת, ובכי״ל וכי״ו הגי׳ חולים והגהתי ועי׳ גם לעיל צד 227 וצד 337, ואולי הטעם כפרת שקרת בייחוסי בית אביך אברהם השביע לא תקח אשה לבני מבנות הכנעני וביצחק כתיב ותהיין מרת רוח וכו׳ וצוה על יעקב לא תקח אשה מבנות כנען ותועבה נעשתה בישראל כי חלל וכו׳ [ועי׳ בצוואות י״ב שבטים יהודה סי׳ י״ג, ופתיחה זו היא נגד הדרש בפסחים נ׳ א׳ שכנעני איננו ממש אלא תגר ועי׳ לקמן סי׳ ד׳ וסי׳ ו׳ ובס׳ היובלים פל״ד פ״ב] ובתנחומא מ״ב שם המאמר זש״ה בגדה יהודה ותועבה נעשתה בישראל מהו בגדה יהודה כיחש יהודה כשם שאתה אומר אשר אתה בגדת בה הוי אומר כיחש יהודה על מה כיחש כי חלל יהודה קודש ה׳ הוי בגדה יהודה ובעל בת אל נכר ולהלן הוא אומר היתה יהודה לקדשו וכאן הוא אומר כי חלל יהודה הוי ובעל בת אל נכר וירא שם יהודה בת איש כנעני ושמו שוע אימתי בשעה שפירש מאחיו שנאמר וירד יהודה, ובמה״ג עמו׳ 568 הועתק ממקור אחר זהש״ה בגדה יהודה ותועבה וכו׳ בגדה יהודה שאמ׳ לאביו הכר נא [ע׳ לקמן סי׳ מ׳ אתה רימיתה באביך] ותועבה נעשתה בישראל בשעה שמכרו את יוסף כי חלל יהודה קדש ה׳ שירד מאחיו ומבית אביו ובעל בת אל נכר שנשא אשה כנענית ומה עונשו יכרת ה׳ לאיש אשר יעשנו ער ועונה ויכת ער ואונן כל כך על שיעץ במכירתו של יוסף: 4 **עוד היורש** וכו׳. השלמתי סוף הפסוק יושבת מרשה עד עדולם וכו׳ שדרשוהו ביהודה עד עדולם יבא כבוד ישראל קדושו (קדושן) של ישראל (כהדרש לעיל קדש י״י וכו׳) עד עדולם יבא מלכן (מלכו) של ישראל כמו שאמרו לעיל צד 1021 ועשו אותו מלך עליהן [מהלשון מלכן של ישראל משמע שהכונה שיהודה הוא אבי מלכי ישראל, שממנו עמדו מלכים, וע׳ לקמן סי׳ ח׳] עד עדולם יבא וכי היה לו ליהודה לבא עד עדולם לקחת בת איש כנעני שנ׳ ויהי

ר' שמואל בר נחמן פתח כי אנכי ידעתי את המחשבות וגו' (ירמיה כט יא) שבטים היו עוסקים במכירתו של יוסף ויעקב היה עוסק בשקו ובתעניתו ויהודה עוסק לקחת אשה והקב"ה בורא אורו של מלך המשיח ויהי בעת ההיא וגו':

בטרם תחיל ילדה (ישעיה סו ז) קודם עד שנולד משעבד האחרון נולד גואל ראשון ויהי
6 בעת ההיא וגו':

ב מה כת' למעלה מן העניין והמדנים מכרו אותו אל מצרים ויהי בעת ההיא לא היה

1 ילקוט ר' קת"ד: 4 ילקוט שם, ילק' ישעיה ר' תע"ח (תקי"א), תנחומא מ"ב כס סי' י"א: 6 ילקוט ר' קע"ד, ילק' דניאל ר' תתרס"ג, ילק' מכירי ישעיה מ"ז י"ג:

1 שמע' ג | * נחמן דפואגכת] נח' ל, נחמ' י, נחמני ח | וגו'] פוחאגכ, ל' דתי | 2 עוסקים] עסוקי' ד, עסוקים חת, ־ין וגי, ל' פאב | * ויעקב — ובתעניתו ל[0]] ויעקב.. עסוק.. ובתעניתו ג, ויוסף.. עוסק.. ובתעניתו ל, ויוסף עסוק (היה עסוק א[1]) בשקו ובתעניתו ויעקב (ויעקב עסוק א[2].. היה עסוק א[1].. עמו כ) בשקו ובתעניתו פאב, וראובן (ראובן היה י) עסוק.. ובתעניתו חי, ויוסף היה עסוק.. ובתעניתו ראובן היה עסוק.. ובתעניתו ויעקב היה עסוק.. ובתעניתו דות | יהודה ו | עוסק] פב, עסוק א[3]ג, היה עסוק דוחא[1]ת, ירד י | לקחת] ליקח ת, ליקח לו דפואגכתי | בורא] ד'פאכש, היה עוסק בורא (ובורא ת) דת, מברא חג, היה עסוק מברא ו, מביא י | 3 אותו אורו ג | מלך משיחנו ת, משיח פחאב | ויהי בעת ההיא ל' א[1]י | * וגו' ו] וירד יהודה דת, ל' לפאגכי | 4 בטרם] ד"א ויהי בעת ההיא וירד יהודה הה"ד ~ א[1], הה"ד ~ א[02], כת' ~ ת | ילדה וגו' ו | קודם ל' גי | עד שנולד] שנולד כ, שלא נולד דפאת, עד שלא נולד וגי | שעבוד א[2] | האחרון] וג, הראשון ל[0]דפאכתשי | נולד] יצא פ | ראשון] ו, הראשון ג, האחרון ל[0]דפאכתשי | * ויהי — וגו'] ויהי.. ההיא לדפואגכתי, הה"ד וירד יהודה מאת אחיו י (ישעיה) | 6 * מה — ההיא] מה כתיב (כת' וגת) למעלה מן הענין (למעלה מן העניין וג, מן הענין כ) והמדנים מכרו אותו אל מצרים (מכרו.. למצרים א[1], מכרו אותו פא[2]גכמ, מכרו וגו' ו, מכרו.. מצרים וכת' ת) ויהי.. ההיא דפוא[1]א[02]גכתמ, מה כתי' למעלה מן הענין (מהענין י) והמדני' מכרו אותו א[2]ו[3], ל' ל | ולא היה צריך קרייה ד, לא היה.. קרא חי, לא הוה.. קריא ושי (דניאל), לא (ולא ת) הוה.. קרא גת, לא היה צריך אמ, לא הוצרך פכ |

בעת ההיא וירד יהודה וכו' ויט עד איש עדולמי וכו', ובכי"ג הובא רק הפסוק עוד היורש בלי הדרש, ובילקוט דפ"ר כאן שנ' עוד היורש וכו' עד עדול' יבא כבוד ישר', והדרש קדושו של ישראל ליתא גם בכי"א ב', ובפי' ב"ר מפרש עד עדולם יבא כבוד ישראל עד עדולם היה לו ליהודה להתחתן שהיה כבודן של ישראל מלך עליהם ונשיא, ומשובשת הגי' בדפוסי' ועח"נ, ובתנחומא מ"ב שם הובאה בזו הפתיחה פלוגתא דר"י ור"נ (ועי' במ"י לעיל צד 1026) וש"ה עוד היורש אביא לך וגו' ר' יהודה ור' נחמיה חד אמר לאחיותיהם נטלו השבטים וכו' ור"נ מקיים בנותיו כלותיו וכו' אמרו רבותינו יהודה שהיה גדול בבית אביו נטל כנענית שכתיב וירא שם יהודה והנביא מכריז עד עדולם יבא קדוש ישראל הוי וירד יהודה וגו' ויט עד איש עדולמי, ובמה"ג עמו' 569 ויט עד איש עדולמי ר' יצחק אומ' רוח הקודש צווחת בו בירידתו עד עדלם יבוא כבוד ישראל, ובאג"ב שם דרשה אחרת וארוכה לזה הפ' עוד היורש וכו' ועיי"ש בהערות רש"ב: 2 ויעקב היה וכו'. בכי"ל כתוב ויוסף והוגה בין שיטי בכתב הספר בדיו דיהה ויעקב וכ"ה בכי"ג, ובארבעה כ"י הגי' ויוסף וכו' ויעקב וכו', ובכי"ת רק וראובן וכו' וכן בילקוט ראובן וכו' והעיר בא"א חלוקה דיוסף אינה בילקוט, ובדפוסי' וכי"ו [וכי"ת] הגי' ויוסף וכו' ראובן וכו' ויעקב וכו', והדרש ויעקב וכו' איתא גם למטה סי' ב' עכשיו שעסוק בשקו ובתעניתו ולעיל צד 1026 לפי שתפש יעקב את השק וכו', [והדרש שראובן עסוק בשקו ובתעניתו כדעת ר"א לעיל צד 1023], ובדוחק פי' במ"כ ויוסף היה עסוק וכו' שהיה שורה בצער על פרידתו מבית אביו, ובמה"ג עמו' 568 השבטים עסוקים במכירת יוסף ויוסף עוסק בעבודתו ויעקב אבינו עוסק בשקו ובתעניתו ויהודה עוסק ליקח לו אשה והקב"ה עוסק בשאירו שלמלך המשיח הדא היא וירד יהודה מאת אחיו, ובעקידה שער כ"ח הובא ר' שמואל בר נחמן פתח כי אנכי ידעתי את המחשבות אשר אני חושב עליכם נאם ה' השבטים עסוקים במכירתו של יוסף יעקב ויוסף עסוקים בצערם יהודה עסוק בלקוחי אשתו והקב"ה עסוק לבראת אורו של משיח הוי מחשבות שלום ולא לרעה לתת לכם אחרית ותקוה, והגי' בורא אורו [בכי"ל כתוב שאורו והשי"ן נמחקה] של מלך המשיח איתא גם בפי' ב"ר ומפרש מבהיק אורו של משיח שעתיד לצאת מתמר [ועי' פסי"ר ריש פל"ו]: 4 קודם עד וכו'. עח"נ ולעיל צד 620 ובמ"י שם בד"ה עד שלא, והגי' קודם וכו' משעבד האחרון נולד גואל ראשון (הראשון) איתא גם בכי"ו וכי"ג, ונר' מעם הדרש בטרם תחיל בחבלי משיח קודם עד שנולד באחרית הימים משעבד האחרון שיציק את ישראל נולד גואל ראשון פרץ שעתיד מלך המשיח לצאת ממנו, ובגליון כי"ל הוגה כגי' שאר הספרים קודם וכו' משעבד הראשון נולד גואל האחרון וכן הגי' בפי' ב"ר ומפרש משעבד הראשון פרעה שעבד בישראל נולד גואל האחרון פרץ שהוליד מלך המשיח [אכן בחזקוני לקמן ל"ט א' מפרש ויוסף הורד מצרימה עד שלא נולד שעבוד ראשון נולד גואל אחרון תחלה נולד פרץ שעתיד מלך המשיח לצאת ממנו ואחר כך ויוסף הורד מצרימה שהוא שעבוד ראשון של ישראל] וביפ"ת פי' לאו דוקא נולד אלא מזומן כי נולד פרץ שממנו יצא מלך המשיח, ובתנחומא מ"ב שם בסגנון אחר הפתיחה כי לא מחשבותי וכו' ובסיים שם ד"א כי לא מחשבותי יוסף מכרו אותו אחיו למדנים והמדנים מכרו אותו אל מצרים עד שלא ירד יוסף ירד יהודה להתקין גואל אחרון זה מלך המשיח וכו': 6 מה כת' למעלה וכו'. כן השלמתי עפ"י גי' שאר הספרים ועי' גם לעיל צד 1004 ובמ"י שם בד"ה מה כת' וכו', וכן הועתק בלק"ט מה כתוב למעלה מן הענין והמדנים מכרו אותו אל מצרים לא היה צריך למימר אלא ויוסף הורד מצריםה', ובדפוסי' נוסף ומפני מה הסמיך פרשה זו לזו, ובפי' ב"ר מפרש לא הוה צריך קריא למימר אלא ויוסף הורד וכו' למה נכתבה פרשה זו וירד יהודה באמצע, ובפירש"י עה"ת ויהי בעת ההיא למה נסמכה פרשה זו לכאן והפסיק בפרשתו של יוסף ללמד שהורידוהו אחיו מגדולתו כשראו בצרת אביהם וכו', ולא פירשו איכן היתה צריכה פרשה זו להכתב, ולשון

צריך קריא למימר אלא ויוסף הורד מצרימה (בראשית לט א) ר׳ לעזר אמר כדי לסמוך ירידה לירידה, ר׳ יוחנן אמר כדי לסמוך הכר נא (שם לז לב) להכר נא, ר׳ שמואל בר נחמן אמר כדי לסמוך מעשה תמר למעשה אשת פוטיפר מה זו לשום שמים אף זו לשום שמים דאמר ר׳ יהושע בן לוי רואה היית באיסטרולוגיאה שלה שעתידה להעמיד ממנו בן ולא היתה יודעת או ממנה או מבתה הה״ד מודיעים לחדשים מאשר יבואו עליך (ישעיה מז יג), אמר ר׳ אבין מאשר ולא כל אשר: ודכוותה ולא יתבוששו (בראשית ב כה) והנחש היה ערום (שם ג א) לא היה צריך קריה למימר

6 לעיל לז 168:

1 לומר פחאכמ | אלא ל׳ פו | מצרימה] ~ ומפני מה הסמיך פרשה זו לזו דת | *ר׳ לעזר] ר׳ אלעזר פ, ר׳ ליעזה ל, ר׳ אליעזר ח, ר׳ לעזר ור׳ יוחנן ר׳ לעזר ו, ר׳ אלעזר.׳. ר׳ אלעזר דאגכמ, ר׳ אליעזר.. ר׳ אליעזר תי(שם), ר׳ יוחנן י | אומר ד[1]חא[1]י(שם) | ירידה — כדי לסמוך — כדי לסמוך ל׳ ג | 2 יוחנן] אלעזר י | אומר חא[1]מ | הכר נא — נא] הכר נא — נא] הכר להכר ד (הכר נא — כדי לסמוך ל׳ י) | *נחמן דפואכת] נחמ׳ ל, נחמני י(שם) | אומר חא[1]י(שם) | 3 אשת] י, אשתו של דפוהאגבתי(שם) | זה פא[1]כ (וכן בסמוך) | לשום] פוא[2]גי[1](שם), לשם דחא[1]כתימ (וכן בסמוך) | דמר ו | יהושע ת | 4 היית] פוג, היתה דחאכתעשימ | באסטרולוגיא ע, באיצטרולגיא וי[1](שם), באסטרוגליא ש, באסטרולוגין דו, באיסטרולוגין ח, באסטרולגין כ, באיסטרוגולין גי, באיצטרוגילון א[2], באיצטרוגלין מ, באסטרוגילין ד[1], באסטרגלין פ, באסתרגלין א[1], באסטרולין ת | שעתידה] עש, שהיא עתידה דוגתי, שהוא עתיד פאכמ | *ממנו בן דותעי(שם)] ממנה בן לפאגבימ, בן ממנו ח | היית וג או] הג, אם דפואכתימ | או] פהא[1]ג, אם דוא[2]כתימ | מבתה ו | 5 מודיעים (מודעים ת)] נלאת ברב עצתך יעמדו נא ויושיעך חוברי שמים החזים בככבים ~ פ, נלאית ברוב עצתיך.. הברי.. החוזים בכוכבים ~ כ | מאשר—עליך] האכתי, מאשר יבאו עליך דפג, וגו׳ ו, ל׳ ד[1] | אמר—מאשר] פא[2]גכמ, אמ׳ ר׳ אבון מאשר ו, א״ר אייבון מאשר ח, ר׳ אייבו (איבו ת) אמר מאשר דת, מאשר י, ל׳ א[1] | לא ו | כל אשר יבואו עליך א[1] | 6 ודכותה פ, ודכוותיה א[2], ודכותיה כת | ולא יתבוששו] ויהיו שניהם ערומים האדם ואשתו ~ א[1], כתי׳ ויהיו שניהם עירומים ~ ח, ל׳ ת | ערום ומה כת׳ למעלה ממנו ולא יתבוששו ת | היה] הוה וגשי(שם), ל׳ פ | קריה] כ, קריא פי[1](שם), קרייא ו, קרא דחאגי, ל׳ תש | מימר פכ, לומר א[1]ת |

התימה ויהי בעת ההיא לא היה צריך וכו׳ אלא ויוסף הורד כמו בסמוך ודכוותה וכו׳ והנחש היה ערום לא היה צריך קריה למימר אלא ויעש וכו׳ ועי׳ במ״י לעיל צד 168, וכאן משמע לא היה צריך וכו׳ אלא ויוסף הורד וכו׳ שהוציאו המקרא מפשוטו ויהי בעת ההיא שזה היה בעת מכירתו של יוסף והוצרכו לתת טעם לסמיכות הפרשה, ואגדות חולקות למטה אמרו בואו ונפזר עצמנו וכו׳ אמרו בואו ונפרנס עצמנו וכו׳ שדרשו ויהי בעת ההיא כפשוטו, אכן יקשה שרשב״נ משני ג״כ כדי לסמוך וכו׳ ובפתיחתו כי אנכי ידעתי וכו׳ דורש שבטים היו עוסקים במכירתו של יוסף וכו׳ ויהודה עוסק לקחת אשה וכו׳, ובס״ע פ״ב איתא יוסף פרש מאביו שלא ראהו כ״ב שנה וכו׳ (ועי׳ במ״י לעיל צד 1026) בתוך אלו נשא יהודה בת שוע ויהי בעת ההיא וירד יהודה וכו׳, ובלק״ט מפרש וירא שם יהודה זה המעשה היה קודם מכירת יוסף אלא סיפור הכתוב היא להביא כי לקה יהודה באשתו ובניו על שם מכירת יוסף וכו׳ ועיי״ש גם לפ׳ וירבו הימים, וכן בפי׳ הראב״ע ויהי בעת ההיא אין זאת העת כאשר נמכר יוסף רק קודם המכרו וכמוהו משם נסעו וכו׳ בעת ההיא הבדיל וכו׳ ועיי״ש ובתוספות עה״ת וברא״ם וביפ״ת, ובתנחומא מ״ב שם לשון המאמר וילך יהודה אין כתיב כאן אלא וירד יהודה אמר ר׳ יוחנן נסמך ירידה לירידה ירידת יהודה לירידת יוסף ויוסף הורד מצרימה וירד יהודה: 2 לסמוך הכר נא. שכתוב בפרשה שלפניה להכר נא בפרשה זו, וזה הדרש כמאמר ר״י לעיל צד 1024 אמר הקב״ה ליהודה אתה אמרת לאביך הכר נא חייך שתשמע (שתמר אומרת לך) הכר נא ועי׳ במ״י שם, ורשב״נ אמר כדי לסמוך מעשה תמר בזו הפרשה למעשה אשת פוטיפר בפרשה שלאחריה מה זו לשם שמים אף זו וכו׳, ובפי׳ ב״ר מפרש מה זו לשם שמים אשת פוטיפר כדי שתלד ממנו בן אף זו לשם שמים תמר כדי שיצא ממנה המלכות, ובכי״ג נשתבש ר׳ אלעזר ור׳ יוחנן ר׳ אלעזר אמ׳ כדי לסמוך מעשה תמר וכו׳ ודלג שם מן כדי לסמוך הראשון עד כדי לסמוך השלישי, ובילקוט כאן ר׳ יוחנן אמר כדי לסמוך ירידה לירידה ר׳ אלעזר אמר כדי לסמוך מעשה תמר וכו׳ ודלג שם מן כדי לסמוך השני עד כדי לסמוך השלישי ונכונה הגי׳ בילק׳ דניאל (ונשתבש שם ובכי״ח [וכי״ת] ר׳ אליעזר ובכי״ל ר׳ ליעזר), ובלק״ט הועתק ר׳ אלעזר אומר כדי לסמוך ירידה וכו׳ ר׳ יוחנן אמר כדי לסמוך הכר נא וכו׳ ר׳ שמואל בר נחמני אמר כדי וכו׳ למעשה אשת פוטיפר, ובשכל טוב צד 225 ר׳ יוחנן אמר כדי לסמוך הכר נא להכר נא ר׳ שמעון ב״ר נחמיא אמר כדי לסמוך מעשה תמר למעשה אשת פוטיפרע מה זו וכו׳, ובמה״ג עמ׳ 569 שינה הלשון וירד יהודה לא היה לו למקרא לסמוך אלא ויוסף הורד מצרימה ולמה הזכיר יהודה תחלה ר׳ אלעזר אומ׳ כדי להקדים ירידתו לירידת יוסף ר׳ יוחנן אומ׳ כדי לסמוך הכר נא וכו׳ ר׳ שמואל אומ׳ כדי לסמוך מעשה תמר לאשת פוטיפר שזו ראת שהמלך המשיח יוצא ממנה וכך היה זו ראת באצטגינות שלה שעתידה להעמיד זרע מיוסף וכו׳: 4 באיסטרולוגיאה שלה. בחכמתה להיות חוזה בכוכבים ועי׳ אסטרולוגוס לעיל צד 7 וצד 433 ובמ״י שם, ולקמן פפ״ז בדרש ותשא אשת אדוניו וכו׳ אין הלשון הזה ותשא אלא לשון אסטרולוגיאה[1]) וכו׳, וראש הפסוק בישעיה שם נלאית ברב עצתיך יעמדו נא ויושיעך הברי שמים החזים בכוכבים מודיעים להדשים וכו׳, ובערוך ע׳ אסטרולוג הועתק ראש המאמר, וק״ק הלשון שעתידה להעמיד ממנו בן ולא היתה יודעת או ממנה או מבתה, ועדיפא הגי׳ שהוא עתיד להעמיד ממנה בן וכו׳, ולפי הדרש לקמן פפ״ו פוטיפר הוא פוטיפרע, ואסנת בת פוטיפרע היא בת אשת פוטיפר, וכן דרשו לקמן פפ״ט סי׳ ב׳ צער שנצטער יוסף עם אדנותו וכו׳ שנטל את בתה, ובשכל טוב שם הועתק דא״ר יהושע בן לוי ראתה באסטרולוגין שלה שעתידה להעמיד בן ממנו הה״ד החוזים בכוכבים מודיעים וכו׳ א״ר אבא מאשר וכו׳: 6 ודכוותה וכו׳. זה המאמר ולא יתבוששו וכו׳ איתא לעיל סוף פי״ח ועיי״ש במ״י

[1]) .ἀστρολογία.

אלא ויעש י״י אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם (שם שם כא), אמר ר׳ יהושע בן קרחה להודיעך מאי זו חטיא קפץ עליהם איתו הרשע מתוך שראה אותם מתעסקין בדרך הארץ נתאוה להם, אמר ר׳ יעקב דכפר חנן שלא להפסיק בפרשת הנחש: ודכוותה ודי מהלכין בגוה יכיל להשפלה (דניאל ד לד) בלשצר מלכא (שם ח א) והן הוא אויל, ר׳ אלעזר א׳ כדי לסמוך רשע לרשע קיצץ לקיצץ גיותן לגיותן, ר׳ שמואל בר נחמן א׳ כדי לסמוך הפסק מלכות להפסק מלכות: ודכוותה ביה בליליה קטיל בלשצר מלכא כשראה (שם שם ל) ודריוש מדאה (שם ו א)

¹) הנהוםל מ״נ פס:

1 אלא] פו°חאגבשי. אלא ולא יתבוששו ת. ל׳ דו | לאדם — וילבישם] חא¹תי. לאדם.. עור וגו׳ ן, לאדם.. עור א²י (שם), לאדם ולאשתו וגו׳ ד, לאדם ולאשתו ג, לאדם וגו׳ פ, כתנות עור כ, ל׳ ש | אמר — קרחה] פאגבי (שם), ר׳.. אמר דות | ² להודיע פ, לידע י (שם) | מאיזו ן, מאי זה דחאבי (שם), מאיזה פגתי | חטייה ן, חיטיא ח, חטא דפאתי, חט גב | אותו הרשע] וח, אותו רשע דפאבת, הרשע הזה י, הרשע ג, הנחש י (שם) | אותם] פחאבי (שם), אותן דונתי | מתעסקים ח, עוסקין א², יקי׳ א¹, עסוקים פבי (שם), עסוקין י | בדרך הארץ] ן, בדרך ארץ דחגתי, בתשמיש פב, בתשמיש בדרך ארץ א | ³ נתאווה ת, ונתאוה ג | להן ג, לה וי (שם) | אמר — חנן] וגי, אמר.. חנין דת, ר׳.. דכפר חנן (חנין אב) אמ׳ פאב | בפרשתו של נחש | ודכותה פ, ודיכוותה ג, ודכוותי׳ כ, ודכותיה ת, ודיכותיה א² | ודמהלכין ו¹ | בגוה — להשפלה] בגווה.. להשפלה א¹, בגוה.. להשפלא תי (שם), בגוה יכול להשפלה ג, בגווה ן, וגו׳ פ | ⁴ * בלשצר דוא²שי] בלמשצר ל, בלשצאר א¹, וכת׳ בלשצר ת, זה בלשצר פ, זה בלמשצאר כ | מלכא] ונת, ~ עבד לחם רב שי, ודריוש (דריוש א) מראה דפאב, ודריוש מדיא ד¹ | והן הוא] ד¹וא²גשי, והיכן הוא פבת, והיכן הוא הוא ד, וכן הוא א¹א⁰² | * אויל ל°ן] אזל ל, אזיל ו¹ (שם), אויל מרודך דא²שי, אויל מרודך פא¹כת | ר׳ אלעזר (אלעזר בר״ש א¹) ור׳ שמואל בר נחמן ר׳ אלעזר אב, ר׳ לעזר ור׳.. ר׳ לעזר ן, ר׳ אליעזר ור׳ שמואל בר נחמני ר׳ אליעזר י (שם) | אמר דפאגכתי¹, אומר וי (שם) | ⁵ ° לרשע] אל רשע ד | גיוותן לגיוותן ג, גוייתן לגוייתן ן, גאותן לגאותן י (שם), גויתו לגויתו ו¹ | ר׳ שמואל בר נחמ׳ (נחמני י שם) ו¹, ר׳ שמואל כ, ר״ש פ | * א׳] אמר דפואגכתי, ל׳ ל | כדי ל׳ י (שם) | לפסוק כ | הפסקת גי | להפסקת גי | ⁶ ודכותה גי¹ (שם), ודכות׳ פ, ודכוותי׳ כ, ודכותיה ת, ודיכותיה א² | בה ן | בליליה] ש, בליליא דואגבתי (שם), בלילא פי | בלשצר — כשדאה] גי (שם), בלשצר.. כשדיא דת, בלשצר.. כשדאי פ, בלשצאר.. כשדאי א¹כ, בלשצר מלכא א², בלשצר כשדאה י, בלשצר ש, וגו׳ ן | * מדאה דא²גת] מדיא לן, מדאה קביל מלכותא א¹כשי, מד׳ קביל מל׳ פ |

[והועתק לכאן מפני ששוים הם שתי הפרשיות בזה שנפסקו באמצע ענין, אבל טעם הפסק של שתיהן אינו שוה] ובלק״ט קיבע ומסיים שראה אותם מתעסקין בדרך ארץ ונתאוה להם, ובהשמטת המאמרים שלאחריו הביא עוד סיום מאמר השלישי רבנן אמרי כדי לסרוג על הספר כולו שיאמרו ברוח הקודש נאמרה, ובשכל טוב שם לא היה ראוי לסמוך אלא ויעש וכו׳ כתנות עור א״ר יהושע בן קרחה להודיע מאיזה חטא קפץ עליהם שלא נצטנעו מן הנחש ועל שראה אותן עסוקין בדרך ארץ נתאוה להם א״ר יעקב דכפר חנן שלא להפסיק בפרשת נחש ורבנן אמרי כדי לסרג על הספר כמו שאמר ברוח הקודש: 3 ודי מהלכין וכו׳. סוף פסוק הוא מנבוכדנאצר בדניאל פרשה ד׳ ונסמכה הפרשה בלשאצר מלכא וכו׳ ומאויל מרודך שמלך אחר נ״נ (מ״ב כ״ה כ״ז וירמיה נ״ב ל״א) אין מסופר שום דבר ואויל הן הוא היכן הוא וכו׳, ובפי׳ ב״ר בדפ״ר מפרש ודי מהלכין וכו׳ וסמיך ליה בלשצר מלכא עבד לחם רב והן הוא אויל מרודך שהיה בן נבוכד נצר שמזכיר מיד בלשצר היה לו לסמוך מעשה אויל למעשה אביו כדי לסמוך רשע לרשע נבוכד נצר ובלשצר שהיו שניהם רשעי׳ אויל לא היה רשע שהרי בטל גזרו׳ אביו גיותן לגיותן זה גבה רוח וזה גבה רוח נבוכד נצר אמ׳ ומאן הוא אלה וגו׳ (דניאל ג׳ ט״ו) ובלשצר אפיק מאני מקדשא ואשתמ׳ בהו כדי לסמוך הפסק מלכו׳ נבוכד נצר להפסק מלכו׳ בלשצר, והלשון קוצין לקוצין כמו בירוש׳ יבמות פ״ב ד׳ א׳ הדד בן טבריטון וכו׳ קוצין בן קוצין ובפסיקתא סוף פכ״ו (קס״ז ב׳), וגיותן במשקל איתן ועי׳ לעיל צד 440, ובכי״ל כתוב בלמשצר והגהתי בלשצר כמו בסמוך בכי״ל קטיל בלשצר ובשתי הפעמים בדפוסי׳ ובספרים שציינתי וז׳ פעמים בפי׳ ב״ר, ובכי״א א׳ בשתי הפעמים בלשצאר ובכי״כ בלמשצאר ובסמוך בלשצאר, ובמקרא כתוב בלשאצר מלכא, וכ״ה שם ה׳ ב׳ ט׳ כ״ט, ושם ז׳ א׳ בלאשצר ועי׳ בתנ״ך הוצ׳ גינצבורג, וגי׳ משובשת ודי מהלכין וכו׳ בלשצר מלכא ודריוש מדאה ועת״ג, וכבר העיר בא״א ודריוש מדאה יתר, ובכי״ל נשתבש והן הוא אזל ובילק׳ דניאל בדפ״ר אזיל והוגה בכי״ל בכתב הספר בדיו דיהה אויל וכ״ה בכי״ו, ובפי׳ ב״ר שהעתקתי מעשה אויל וכו׳ אויל לא היה רשע וכו׳, וגי׳ משובשת בדפ״ר וד״ו ובכי״א ב׳ ובפי׳ ב״ר בדפ״ר ובילק׳ כאן בדפ״ר אויל מרודך, והוראת הן בסגנון הירושלמי היכן וכן לעיל צד 51 ומן הן גבו׳, ולהרד״ש כדי לסמוך הפסק מלכות וכו׳ העיר בא״א קשה דבסדר עולם (פכ״ח) אמרו דבנו אויל מרודך מלך אחריו וא״כ איך נפסק המלכות בנבוכדנצר, וביפ״ת פי׳ הפסק מלכות נ״נ נפסקה מלכותו ז׳ שנים שנטרד מן בני אנשא ובלשאצר נפסקה מלכותו בלא עתו ויהיבת למדי ופרס וצ״ע: 6 מלכא כשדאה. במקרא הכתיב כשדיא והקרי כשדאה וכן הכתיב ודריוש מדיא והקרי מדאה, ובכי״ל מדיא והגהתי ועת״ג, ובפי׳ ב״ר מפרש ביה בליליה קטיל בלשצר וסמיך ליה ודריוש מדאה קביל מלכותא וכן היא בשנת שליש למלכות בלשצר המלך שאמר לאחר כן [בפרשה ח׳] היה לו להקדים בשנת שליש ואח״כ ודריוש, ובס״ע שם נבוכדנצר מלך מ״ה שנה אויל מרודך בנו כ״ג ובלשצר בנו שלש בשנת חדא לבלשצר מלך בבל דניאל חלם חזא וגו׳ (דניאל ז׳ א׳) בשנת ג׳ למלכות בלשצר חזון נראה אלי אני דניאל וגו׳ (שם ח׳ א׳) בשנת ג׳ למלכות בלשצר בלשצר מלכא עבד לחם רב וגו׳ (שם ה׳ א׳) בלשצר אמר בטעם חמרא וכו׳ ודריוש מדיא (מדאה) קביל מלכותא וכו׳ (שם ו׳ א׳), ובדניאל נאמרו הפרשיות שלא כסדרן, ועי׳ בהערות

והן הן בשנת שלש, ר' הונא בשם ר' אחא כדי שלא יאמרו דברי פיוטין הוא כדי שידעו הכל שאמרו ברוח קודש, רבנין אמ' כדי ליסרוג על הספר כלו שאמרו ברוח קודש:

51c וירד יהודה מאת אחיו אמרו בואו ונפזר עצמנו שכל זמן שאנו מכונסין השטר מצוי להיגבות אמר להם הקב"ה עשרה בני אדם שנמצאו בגניבה אין אחד נתפס על ידי כולם וכיון שנמצאו בגביע אמרו האלהים מצא את עון עבדיך (בראשית מד טז), אמר ר' יצחק מצא בעל חוב לגבות שטר חובו, אמר ר' לוי כזה שממציא את החבית ומעמידה על שמריה, אמרו בואו

3 ילקוט כ' קמ"ד: 4 לקמן פצ"ב סי' ס' ופ':

1 וכן א'א[02] | הן] הוא דפואגכתשי, היא ד[1], הוא אומר א[02] | שלש] פוא[2]גבי, שלש למלכות וגו' א[1], שלש (שלוש ת) למלכות בלשצר המלך דתש | הונא ו | בשם ר' אחא] פואגבי (שם), ל' דת | כדי] א[1]י (שם), ל' דפוא[2]גכתי | דברי] ד"ת דברי א'א[02], ל' י | * פיוטין דאגתי] פיוסין ל, פיוטן פ, פוטון ו, פטיוין כ, בידוין ו[0], בדאין ש | הוא] וגי, הן פאבש, הם דת | הכל ל' י | 2 שנאמרו ת | ברוח הקודש ו[0]כ, .. הקדש דאגתשי, ברוה"ק פ, הקב"ה ו | רבנין] א'גבי (שם), רבנן דפוא[2]ת, ורבנן י | אמרין י (שם), מרין ג | לסרוג פוגשי (שם), לסרג דאת, לסיים ו[1] | ספר כ | * כלו פא[1]י (שם)] כל ל, כולו דוא[2]גתש, שלו ו[1] | שאמר צדיק ו[1] (שם) | הקודש וכ, הקדש פאגשי, הקדש אף הכא נמי מתבעי מימר ויוסף הורד מצרימה וכתיב (וכת' ת) וירד יהודה מאת אחיו דת | 3 * וירד — אחיו פא[2]כש] וירד.. אחיו וים עד איש עדולמי א[1], ל' לדוגתי | * בואו דואכתשי] בוא ל, בא ג | עצמנו] פש, עצמינו דוא[2]גבת, את עצמנו י, עצמותינו א[1] | קיים מצוי ת | 4 להיגבות] וג, להגבות דת, לגבות פאבשי | להן ג | י' ד[1]י | ** בני אדם] ל' ל | נמצאו א | בגנבה ו, בעצה כ | אחד מהם ש נתפש ואבש | כולן וא[1]גש, כלם פא[2], כלן י | 5 בגביע] בגניבה י | 6 חוב] השטר י | לגבות] ואגבתי, מקום ~ דפת[0] | את שטר א, את י | שהוא ממציא דואת, שהוא ממצא כי, שממצה ש, שהוא ממצה פג | ומעמידה] ומעמיד אותה דת | אמרו] פואגבי, רבנן אמרי דת | בוא ג |

ראמבער לס"ע שם [פי' זה הוא לפי גי' הדפוסים וכ"י האחרים והן הוא בשנת שלש כלומר היכן הוא בשנת שלש שכתוב אח"ז פרשה ח', אבל לפי"ז קשה למה לא הקשה מפרשה ז' הקודמת בשנת חדא לבלשצר וכו' וכמו שהעירו ביפ"ת והרש"ש, וראמבער שם השב ליישב קושיא זאת ע"י פירושו שהמדרש סמך על הסדר עולם שפרשה ה' בלשצר מלכא וגו' היתה בשנת שלש ומקשה פרשה זו שנאמרה (לפי הס"ע) בשנת שלש למה הקדימה לפרשה ז' בשנת חדא לבלשאצר וגו', והנה מלבד שאין הלשון והן הוא סובל פירושו קשה שפרשה ה' מקומה אחר פרשה ד' כדי לסמוך רשע לרשע וכו' וכמו שתירץ לעיל, ועוד לפי"ז למה הובא הפסוק ודריוש מדאה, שמשמע מזה שהקושיא היא שקודם התחלת הסיפור מדריוש הי' לו להביא את כל מה שקרה בימי בלשצר, ולכל הפירושים קשה מה שייך כל זה לכאן וכי בא למנות כל מוקדם ומאוחר בתורה (ע' ברייתא דל"ב מדות בסופה) ומפני טעמים אלו הנחתי בפנים את גי' כי"ל והן הן בשנת שלש (תיבת הוא בגי' האחרת נשתבשה מלעיל והן הוא אויל) והמדרש מביא דוגמה אחרת שהסמיך רשע לרשע וכו' שכן כתיב ביה בליליא קטיל בלשצר ואחריו כתיב ודריוש מדאה והן הן כלומר כל זה היה בשנת שלש לבלשצר בסוף מלכותו ובפרשיות המאוחרות מסופר מתחלת מלכותו, והטעם הוא כדי להסמיך רשע לרשע וכו', וכן משמע מתנחומא מ"ב שם כיוצא בדבר אתה אומר ביה בליליא קטיל בלשצר מלכא כשדאה מה כתיב אחריו ודריוש מדאה קביל מלכותא נסמך קוצץ לקוצץ מחריב למחריב בית והפסק מלכות להפסק מלכות, ור' הונא בשם ר' אחא מתרץ כל הקושיות על החיסור (מאויל מרודך) והסירוכים בדניאל, שהוא כדי שלא יאמרו וכו' ומטעם זה נשמר אותו סדר ואותם הדברים שנאמרו לו ברוה"ק בלי הוספה ושינוי]: 1 דברי פיוטין. כלו' בדוין, ובכי"ל כתוב פיוסין והגהתי ועח"נ, ובפי' ב"ר בדפ"ר גורס ומפרש כדי שלא יאמרו דברי בדאין הן שאם היה כתוב בסדר היו אומרים שמי שכתב דברים בדאן מלבו כאדם שמספר דברים שהיו בימיו ועכשיו שנכתבו שלא כסדר י"ל ברוח הקדש נאמרו כלומר כסדר שנאמרו לו בנבואה אמרן וכתבן (ובא"א רש"י ז"ל גריס דברי ביודין הם וכו' שאם היה כתוב כסדר וכו' שמי שכתב דברים הללו בדאם וכו'), ובגליון כ"ו נסמן בידווין, וביפ"ת כתב גם הלשון פיוטין יתישב כן כי דברי האגדות והספורים נקראו דברי פיוטין שנכתבים לשעשועי בני אדם והעברת הזמן בהם כמו בפיוטין וההלצות, ואולי דרש כן ר"ה בשם ר"א נגד חכם אחד מחכמי האומות שאמר כן שספר דניאל הוא דברי פיוטין ועי' באגה"א ח"ג צד 294: 2 כדי ליסרוג וכו'. להקיף כל הספר כלו וללמד שאמרו ברוה"ק, וכגנון הלשון לסרוג על וכו' כמו בירוש' ברכות פ"ג ה' ד' כל שמסרגין על גופה זהו מטה וכו' ועי' בערוך ועמת"ל ע' סרג, ובילקוט כאן בדפ"ר הגי' כדי לסיים על הספר כלו, ובפי' ב"ר מפרש כדי לסרוג על הספר כולו שאמרו ברוח הקדש כלומר לפיכך הרחיק בשנת שלש וכתבן (בא"א הובא וכתבו) סירוגין שלא תאמר אותן דברים בלבד נאמרו לו בחזון אלא ללמד על הספר כולו שכשם שאותו דבר שאמר נאמר (שאותו דבר נאמר) לו בחזון כמה שאמר חזון נראה לי (אלי) כך כל הספר כולו אינו אלא דברי נביאות ודברי חזון, והוספה בדפוסי' בסוף הענין כאן אף הכא נמי מתבעי מימר וכו', [ומלק"ט ושכל טוב שהובאו לעיל עמוד הקודם משמע שרבנין באו לתרץ שכל המוקדמים ומאוחרים בספר תורה כולו הם ראיה שנאמרו הדברים ברוה"ק]: 3 וירד יהודה וכו'. כן השלמתי והגהתי בואו כמו בסמוך ועח"נ, וכאן מתחיל מאמר בפ"ע ולפי הדרש אמרו בואו ונפזר עצמנו וכו' אמרו בואו ונפרנס עצמנו וכו' טעם הכתוב ויהי בעת ההיא כפשוטו כשמכרו את יוסף ועי' במ"י לעיל צד 1031: השטר מצוי להיגבות. ליפרע ממנו שטר חובנו שמכרנו את אחינו: 4 אין אחד נתפס וכו'. בתמיה ומה מועיל אתכם הפיזור וכיון שנמצאו בגביע אמרו האלהים מצא וכו', ולקמן פצ"ב לפ' ויאמר גם עתה כדבריכם וכו' לשון המאמר בהיפוך עשרה בני אדם שנמצא אחד מהם בגניבה אין כולם באסירה וכו' ועי' בפי' ב"ר, ובלק"ט מפרש אמר נפזר עצמנו שכל זמן שאנו מכונסין השטר מצוי להגבות שכן הוא אומר בגביע האלהים מצא את עון עבדיך לפי שהיו מכונסין, וכן בשכל טוב שם אמר להן באו נפזור עצמינו וכו', ולפנינו הגי' אמרו וכו' וכ"ה בשאר כ"י ובילקוט וגם בדפ"ר וד"ו, ובפי' ב"ר בדפ"ר אמ' וכו', ונשתבש בדפוסי' אחרים: 6 כזה שממציא. דורש האלהים מצא וכו' לשון

ונפרנס עצמינו. לישעבר היה זקוק להשיאנו נשים. עכשיו שעסיק בשקו ובתעניתו אינו דין שיהא עסיק להשיאנו נשים. אמרו ליהודה ולא את הוא הראש שלנו עמוד ופרנס עצמך מיד ויהי בעת ההיא:
ג ויורד יהודה וגו' ירידה היא לו שקבר אשתו ובניו, ר' יהודה ברי' סימון ר' חנן בשם ר' יוחנן כל מי שמתחיל במצוה ואינו גומרה קובר אשתו ובניו, ממי את למד מיהודה ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע וגו' (שם לז כו) היה לו להוליכו בכתיפו אצל אביו, מה גרם לו, קבר אשתו ובניו, ר' חונא משו' ר' אלעזר בנו שלר' יוסי הגלילי כל מי שמתחיל במצוה ואינו גומרה ובא אחר

3 סוטה י"ג ב', תנחומא מ"ב ויהב סי' י"ג, תנחומא עקב סי' ו, דברים רבה סדר נצבים (פ"ח סי' ד') [ועי' ירושלמי ר"ה פב"ח]:

1 ונתפרנס ג | עצמנו פת, את עצמנו י | היה אבא פ | זקוק] עסוק י | עכשיו] וגכ, עכשו פי, ועכשיו דת (עכשיו — נשים ל' א) | שהוא עסוק גי, עסוק ו, הוא עסוק דת, שהוא זקוק פ | דין שיהא] גי, בדין שיהא דת, בדין שיהיה ו, ל' פ | 2 אמרו] א, אמרו לו דפונכת, א"ל י | לא ו, והלא פאנכי | אתה אבתי | הוא ל' י | שלנו] ואג, שלכולנו כת, של כלנו דפ, ל' י | עמוד] פואיא²נב, עמוד אתה דת, לך י | עצמך] וגכ, את עצמך דפאתי | * ויהי — וגו'] ויהי.. ההיא וגו' ל, ויהי.. ההיא וירד יהודה ואא²ג, ויהי.. יהודה מאת אחיו א¹, בעת.. וירד יהודה כ, וירד מאת אחיו י, וירד יהודה דפת | 3 ירידה] פחאנכי, ירידה היא לו שנשא לגויה ~ דות | לו ל' א | אשתו] פא²נכי, את ~ דוחא¹ת | ואת בניו א¹ | יודה ו | בירי' ו, בר א² | ר' חנן] ג, ור' חנין דות, ור' חנין דציפורי א¹כ, ור'.. דצפורי פא² | 4 מי ל' פאבי | שמתחיל] ח, שהוא מתחיל דונתי, המתחיל פאכ | גומי י¹, גומר פ | אשתו ובניו] פחאנכי, את אשתו ובניו ות, את.. ואת בניו ד | * ממי — מיהודה ואג] מימי.. מיהודה ל, ממי (וממי ח) אתה.. מיהודה דחתי¹, ומיהודה את למד פ, ואת למד מיהודה כ | בתחילה ויאמר ת | 5 אל אחיו ל' ת | מה — וגו'] מה בצע כי נהרוג את אחינו את, מה בצע פגכ, ל' י | בכתיפו] וג, בכתפו פי¹, על כתיפו (כתפו ח) דחאת, ל' כ | ** אצל אביו] שלאביו ל, לאביו ל⁰ | * מה דאגת] ומה וח, מי ל, ל' פבי | וגרם פ | שקבר פכ | את אשתו ובניו ו, שני בניו ואשתו פכ | 6 חונה ו, הונא אכת, הונה פ, נחונא ח | משום ח, בשם דפואנכת | אליעזר פחאג, ליעזר ו | בנו — הגלילי] בן יעקב א, ל' פ | מי ל' פכ | שהוא מתחיל ואא²ג, המתחיל פכ | את המצוה י | ואינו גומרה] ולא גמרה פכ, ל' ו (והושלם בגליון) | ובא — וגומרה] א¹ג, ובא.. וגמרה פחא²כ, ואחר בא וגומרה ו, ואחר בא וגמרה דו⁰ת |

מיצוי, ובפי' ב"ר בדפ"ר מפרש כזה שממצה את החבית אישפירא' בלעז[1]) כך ממצה את חובינו לפרוע, ובדפ"ר וד"ו הגי' ג"כ שהוא ממציא והוגה במ"כ שהוא ממצה ועח"נ ובעמת"ל ע' מצה מצי: 1 ונפרנס עצמינו. לישא לנו נשים [ע' משנה כתובות פ"ה ב' ופ"ו ה'] לשעבר היה אבינו זקוק להשיאנו נשים עכשיו שעסוק בשקו ובתעניתו וכו' ועי' לעיל צד 1026 וצד 1030, ובשאר כ"י ובילקוט הגי' ג"כ אמרו וכו', ובדפוסי' רבנן אמרי בואו ונפרנס וכו', ובסגנון אחר במה"ג עמ' 569 ד"א וירד יהודה רבנן אמרין אמרו השבטים כשהיה אבינו יעקב רוצה לנו היה משיא אותנו נשים עכשיו שעשינו הצרה הזאת כל אחד ואחד ממנו ילך ויפרנס את עצמו ואמרו ליהודה הואיל ואתה הוא הגדול לך והשיא את עצמך תחלה מיד וכו', ובשכל טוב שם אמרו לו ולא אתה הראש שלנו רד ופרנס את עצמך מיד וכו': 3 שקבר אשתו. בת שוע ובניו ער ועונן, ובדפוסי' וכי"ו [וכי"ת] הקדימו ירידה היא לו שנשא לגויה, ודרש זה ליתא בכי"ל ושאר כ"י שציינתי ובילקוט, וגם בלק"ט הועתק רק ירידה היה לו שקבר את אשתו ואת בניו, ובשכל טוב שם ולמה פתח בלשון ירידה שהיתה ירידה לו שקבר אשתו ובניו, והדרש שנשא לגויה אינו מכוון להדרש למטה סי' ו' עלייה ליהודה שמעמיד מלכים וירידה לשמשון שנשא גויה, אכן גם לעיל בריש הפרשה דרשו בגדה יהודה וכו' ובעל בת אל נכר ויהי בעת ההיא וירד וגו', ולשיטת ר' נחמיה לעיל צד 1026 נשאו השבטים כנעניות ועי' במ"י שם וברמב"ן, ובתנחומא מ"ב וישב שם על איזה חטייא ירד ר' חייא בר אבא בשם ר' יוחנן כל מי שמתחיל במצוה ואינו גומרה גורם לעצמו לקבר אשתו ובניו וגורם עצמו לירידה מי הוא זה זה היה יהודה שנאמר וירד יהודה, והמאמרים שלפנינו נסדרו בדב"ר שם לפ' כי המצוה הזאת וכו' ולשון המאמרים שם אמר ר' חייא בר אבא כל מי שמתחיל במצוה וכו' גורם שיקבור אשתו ובניו וממי אתה למד מיהודה שהתחיל במצוה ולא גמרה כיצד בשעה שבא יוסף אצל אחיו ובקשו להרוג אותו שנאמר לכו ונהרגהו עמד יהודה ולא הניחן מניין שנאמר מה בצע וכו' ושמעו לו מפני שהיה מלך עליהן ואילו אמר להם נחזירנו אצל אבינו היו שומעין לו ועל ידי שהתחיל במצוה ולא גמרה קבר אשתו ושני בניו שנאמר ותמת בת שוע אשת יהודה וכתיב וימת ער ואונן בארץ כנען ד"א כי המצוה הזאת אמר ר' לוי בשם ר' חמ' בר חנינא כל מי שמתחיל במצוה ואינו גומרה ובא אחר וגומרה נקראת על שמו שגמרה כיצד משה התחיל במצוה שנטל עצמותיו של יוסף עמו וכו', ובתנחומא עקב שם לפ' כל המצוה וכו' איתא אם התחלת במצוה הוי גומר את כלה למה אמר ר' יוחנן כל מי שמתחיל במצוה ואחרי כן בא אחר וגמרה נקראת על שם גומרה ממי את למד ממשה וכו' אמר ר' ינאי כל המתחיל במצוה ואינו גומרה קובר אשתו ושני בניו ממי אתה למד מיהודה שנ' ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע וכו' ושמעו לו שהיה מלך ואלו אמר להם להחזירו אל אביו היו שומעין לו אלא התחיל במצוה ולא גמרה וכו', ובסוטה שם כתיב ויקח משה את עצמות יוסף עמו וכתיב ואת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל וגו' א"ר חמא בר' חנינא כל העושה דבר ולא גמרו ובא אחר וגמרו מעלה עליו הכתוב על שגמרו כאילו עשאו ר' אלעזר אומר אף מורידין אותו מגדולתו דכתיב ויהי בעת ההיא וירד יהודה ר' שמואל בר נחמני אמר אף קובר אשתו ובניו דכתיב ותמת בת שוע אשת יהודה וגו' וכתיב וימת ער ואונן: 6 ר' אלעזר וכו'. כ"ה בכי"ל וגם בדפוסי' וכי"כ [וכי"ת], ולעיל צד 245 וצד 263 ר' אליעזר בנו של ריה"ג וכן צד 372 וצד 592 ר' אליעזר וצד 12 ר' ליעזר בנו של

[1]) espirar, espirer.

וגומרה נקראת על שמו שלשיני הה״ד ואת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל וגו׳ (יהושע כד לב) ולא משה העלה עצמות יוסף ויקח משה את עצמות יוסף וגו׳ (שמות יג יט) אלא לפי שנגזר עליו שלא ליכנס לארץ ואלו ניטפלו בהם לפיכך נקראת על שמן, מישלים משל ללסטים שניכנסו למרתף שליין ונטלו קנקן אחד ושתו אותו הציץ עליהם בעל המרתף, אמר להם יערב ויבסם לכם וימתק לכם, שתיתם היין השיבו הקנקן למקומו, כך אמר הקב״ה לשבטים מכרתם את יוסף השיבו עצמותיו למקומן, ר״א אמר להם יוסף משביע אני עליכם שממקום שגנבתוני לשם תחזירוני, וכך עשו בני ישראל ואת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל ממצרים קברו בשכם:

ד ויט עד איש עדלמי ושמו חירה רבנין אמ׳ הוא הירה שכאן הוא שבימי דוד כי אוהב היה חירם לדוד כל הימים (מ״א ה טו) לימיד היה האיש הזה להיות אוהב לשבט הזה,

3 ילק׳ יהושע כ׳ ל״ה, שמות רבה סוף פ״כ: 6 מכילתא ריש פ׳ בשלח, תנחומא בשלח סי׳ ב׳: 8 ילקוט כ׳ קמ״ד, ילק׳ מלכים כ׳ קע״ע, תנחומא ת״ב וישב סי׳ י״ג:

1 נקראת] פחאגבי, היא נקראת דות | שלשיני] של שני דוחאגת, ל׳ פי | אשר — וגו׳] אשר.. וכו׳ ו[1], אשר.. ישראל ד, אשר.. ישראל ממצרים פח, אשר.. ממצ׳ וגו׳ ג, אשר.. ממצרים קברו בשכם אב, אשר.. ישראל קברו בשכם ת, וגו׳ ן | 2 ולא] ד[1]י, לא ן, והלא דפחאגבת | העלה עצמותיו שליוסף ן, העלה את עצמות יוסף חא[2]ג, העלם דא[1]ת, העלן פכי | את ל׳ י | ·וגו׳] ן, עמו דחאתי, ל׳ גכ | לפי ל׳ י | שגזר עליו הקב״ה פב, שגזר הקב״ה עליו א | 3 ליכנס] חא[2]י, יכנס דפוא[1]גבת | לארץ ישראל פחאב | ואילו ן, וישראל א, ובאו ישראל פב | ניטפלו] ן, נטפלו דחאת, מיטפלין ג, מטפלין י, ונטפלו פב | בהם] בהן פא[1]גב, ל׳ י | לפיכך ל׳ פב | נקראו פחא[2]ב, נקרא א[1]ג | שמם פחאגבת, שמ׳ שנ׳ כי השבע׳ השבי׳ וגו׳ ו[1] | מושלים אותו למה הדבר דומה ד, מושלים אותו משל.. דומה וא[1]ת, מושלין.. דומה א[2]גי (יהושע), משל למה הדבר דומה ח, משל להד״ו י, ל׳ פב | לליסטים א[2], לליסטין גי, לליכטי׳ ד[1], ללסטים פו[0]ב, ללסטי׳ ו[1] (שם), ללסטין ה, לכת ליסטים א[1] | שנכנסו דפו[0]חא[1]גבתי, שנכנס וא[2] | למרתף — יין] פחאגב, למרתף אחד של יין דות, לתוך המרתף י (שם), ל׳ י | 4 ונטלו] והא[1]גי, נטלו דפבת, ונטל א[2] | קנקנים א | אחד של יין י (שם), של יין פאב | ושתו אותו] הא[1]ג, ושתו אותה ן, שתו אותו פ, ושתה אותם א[2], ושתוהו ת, ושתו די (שם), ל׳ י | הציץ עליהן.. המרתף ג, הציץ עליו.. המרתף א[2], הציץ בעל המרתף עליהם א[1], הציץ עליהן בעל היין י | יערב לכם ויבסם לכם חא[1]גי, יערב.. ויבשם לכם ן, יערב.. יבסם י (שם), יערב.. יבושם לכם ד, יערב לכם יבשים פ, יערב יבשם כ, יערב לך ויבסם לך א[2], יערב לכם יבשם לכם יהנה לכם ת | וימתק לכם] פוחא[1]גב, ימתק לכם דת, וימתק לך א[2], ל׳ י | 5 ששתיתם חי, אחר ששתיתם א[1], שתית א[2] | היין] י, את ~ דפוחאגבתי (שם) | השיבו] החזירו דפוחא[1]כת, תחזירו י (שם), חזרו גי, החזר א[2] | הקנקן] פחגבי, את ~ דואתי (שם) | * למקומו פחאבתי (שם)] למקומ׳ ו[1], למקומה לדוג | ° כך] ל׳ ד | א״ל י (שם) | מכרתן ן, אתם מכרתם ת, משם מכרת׳ ו[1] | השיבו] החזירו דפוחאגבתי (שם), חזרו י | עצמותיו] וה, עצמו׳ י, עצמות דפא[2]גבת, את העצמות א[1]י (שם) למקומם א[2]י (שם) | 6 להן א[2] | משביע — עליכם] ל׳ דת | שממקום] וחגי (שם), ממקום פאב, למקום דת, שמשם י | לשם] פוחאב, שם דגתי | תחזירוני (תחזרוני י)] תחזירוני (החזירוני ת) הלא אחיך רועים בשכם דת | כך ג, וכן פוחאכי, כן דת | בני ישראל ל׳ פחאבי | את י | 7 * אשר — בשכם דחג] אשר.. מארץ מצרים קברו בשכם א[1], אשר.. בני ישראל וגו׳ ל, וכו׳ קברו בשכם ו[1], קברו בשכם ת, וגו׳ וא[2]ב ל׳ פ | 8 עדלמי] ן, עדולמי דפחאגבתי | * ושמו חירה וגו׳ לו, ל׳ י (מלכים)] | רבנין] פא[1]י, רבנן דוחא[2]גבת | מרין ג | הוא — שכאן] הוא.. שכן ן, הוא.. האמור כאן פב, הוא.. שכת׳ כאן ג, הוא.. שנא׳ כאן א[2]י (שם), חירה דתי, ל׳ חא[1] | הוא שבימי] הוא חירה שנ׳ בימי פן, הוא (והוא ג) חירה שהיה בימי א[1]ג, הוא חירם שנ׳ בימי א[2]כי[1], הוא חירם שהיה בימי דחתי (שם) | דויד ן | 9 היה ל׳ ד[1] | לדוד — הימים] את דוד.. הימים א[1], לדוד פ, וגו׳ ן | לימוד] ן, למוד דפחבתי, למד ג, לומ׳ כדי ד[1], לומר (לומ׳ א[2]) כדאי א | היה] הוא ד[1]פוחאגי (שם), היה אותו כתשי, אותו ד | הזה ל׳ כתשי | לשבט הזה] השבט הזה א[2], אותו השבט פ, אותו שבט כ |

ריה״ג ועח״נ ובדה״מ צד 186 ובאגה״ת ח״ב צד 292: 3 מושלים משל וכו׳. בדרש שקברו עצמות יוסף בשכם במקום מכירתו, וסגנון הלשון מושלים משל כמו לעיל צד 719 ועיי״ש, ובדב״ר שם ולמה קברו אותן בשכם משל למה הדבר דומה לגנבים שגנבו חבית של יין הרגיש בהם בעל הבית אמר להם יערב עליכם אלא בחייכם משאתם שותים את היין החזירו את הקנקן למקומו כך בשעה שמכרו השבטים את יוסף משכם מכרו אותו שנאמר ויאמר ישראל אל יוסף הנה אחיך רועים בשכם אמר להן הקב״ה משכם מכרתם אותו החזירו עצמותיו לשכם כיון שגמרו את המצוה נקראת על שמן וכו׳, והמשל הובא גם בשמו״ר שם לפ׳ כי השבע השביע וכו׳ ושם איתא אמר ר׳ לוי משל למה הדבר דומה וכו׳ [והלשון יערב ויבסם לכם כמו באיכה רבתי פ׳ כומאתה (א׳ מ׳) יערב לך ויבסם לך], והדרש שלפנינו ד״א אמר להם וכו׳ מקורו במכילתא שם לפ׳ כי השבע השביע וכו׳ ד״א אמר להם יוסף וכו׳ משביע אני עליכם ממקום שגנבתוני שם תחזירוני (ובתנחומא שם משביעני עליכם שממקום שגנבתוני לשם תחזירוני) וכן עשו לו שנאמר ואת עצמות יוסף וכו׳ קברו בשכם וכו׳, ובסוטה שם מאי שנא בשכם אמר ר׳ חמא בר׳ חנינא משכם גנבוהו ולשכם נחזיר אבידתו וכו׳ ועי׳ בפירש״י שם: 9 לימוד היה וכו׳. שכבר היה רעהו של יהודה, והגי׳ לימוד איתא

ר' יהודה בר' סימון חירם אחר היה, על דעתיהון דרבנין חיי קרוב לי"א מאות שנה, על דעתיה דר' יהודה חיי קרוב לת"ק שנה:

ב) וירא שם יהודה בת איש כנעני וגו' בר אתרא בוצינא דאתרא:

3 ילקו"ש כ' קמ"ה, ילק' דה"י כ' אלף ע"ד, [וע'] פססיס כ' ח':

1 יודה ן, יודן י(שם), ל' ת | ביר' ן, בר י' (שם), ל' ת | סימון] ~ א' פ, אמר **דואכתי**(שם), אינו ח | חירם חירם ן, חירה א' | * אחר **דפחאכתו**| אחד לו | דעתיהון] **הא'**. דעתהון **דוא'כתישי**(שם) דעת י | דרבנין] **אי**(שם), דרבנן **דפוחכתש**, רבנן י | חי י(שם), חיה **דוא'תש**, היה **פחכי'**, חירה חיה **א'** | לי"א מאות] לאחת עשרה מאות **ול**, לי"ב מאות **ל'**, לאלף ומאתים **ל'דפכת**, לאלף ושלש מאות **ש**, לשלש מאות **אי**(שם), לג' מאו' י' | על] **פאכת**, ועל **דוחשי** | דעת **שי** | ר' י | 2 יהודה בר' (בר **ש**) סימון **אכש**, יודה ביר' סימון ן, יודן בר' סימון י(שם), סימון **ת** | חי **הגי**(שם), חיה **דואתש**, היה **פכי'** | לת"ק] **ש**, לחמש מאות **דפוהאנבתי**(שם), לח' מאו' י' | 3 וירא — וגו'] וירא.. כנעני ושמו שוע **דחא'כת**, וירא.. כנעני **א'ג**, וירא.. איש וגו' ן, וירא.. יהודה **פ**, ושמו שוע **ש** | בר — דאתרא] **ח**, בת (בר **ד'**) גברא בוצינא דאתרא **ד'אנכי**(דה"י), בר גברא (גבר י) תגרא בוצינא דאתרא **דתי**, בת גבר תגרא.. דאתריה **פ**, בת גבר אביינוס דאתרה ן, בת גבר אביינס דאתרא **ש** |

גם בכי"ו כל"ס בירמיה ב' כ"ד י"ג כ"ג ובירוש' דמאי פ"ד בלימודין אבל בשאין לימודין וכו', ובדפ"ר הגי' לומ' כדי הוא האיש וכו', ובד"ו נשתבש למוד אותו וכו' והוגה בא"א ובמ"כ למוד היה וכו' ועח"נ: 1 ר' יהודה וכו'. בכי"ל נעדר כאן מלת אמר ועי' במ"י לעיל צד 53, ותימה שנשתבש בכי"ל וגם בכי"ו חירם אחד היה: לי"א מאות. כן הגי' העיקרית בכי"ל לי"א וכ"ה בכי"ו וכי"ת קרוב לאחת עשרה מאות שנה, ובד"ו דיהה הוגה בכי"ל לי"ב וכתוב בגליון קרוב לאלף ומאתים כמו שהגי' גם בדפוסי' וכי"פ וכי"כ [וכי"ת], ובפי' ב"ר בדפ"ר גורס ומפרש על דעתון דרבנן חיה קרוב לאלף ושלש מאות שנה המורה (ועי' במ"י לעיל צד 724) דקדק דחיה קרוב לאלף ומאתים שנה צא וחשוב משנמכר יוסף וירד למצרים שהיה בן י"ז שנה עד שיצאו ממצרים ונכנסו לארץ ובנו הבית וגלו והחשבון נמצא ובשנה רביעית לגלות כבש נבוכד נצר לצור והרג את חירם כדמפ' בס"ע ומה שחסר מהחשבון הן השנים שהיו לו קודם שנדבק עמו יהודה ולפי שאינ' ידועי' הוא אומ' קרוב ועל דעת דר' יהוד' בר סימון היה קרוב לת"ק שנה וחשבון זה תמצא ממלכות בית דוד כשמלך חירם מימו' דוד עד שנהרג לאח' הגלות והשנים החסרי' שהיו לו קוד' שנדבק בדוד הוא שאמר קרוב לפי שאי' השנים שלמעלה ידועים, ובמאור עינים פי"ח הביא המאמר עם זה הפירוש וכתב קרוב הוא להאמין שנוסח המדרש וכו' חסר ושהוא אומר כי לדעת רבנן חירה דיהודה הוא חירם דדוד ושלמה ודנבוכדנצר ורבי יהודה הבדיל בין חירה לחירם ואינו מצרף יחד אלא חירם דדוד ודנבוכדנצר וכו' ועיי"ש, וביפ"ת פי' ביתר ביאור קצת דלרבנן שחירה הוא חירם נמצא שחיה קרוב לאלף ור' לפי שמענין יהודה עד יציאת מצרים יותר מר"י שנה שהרי ר"י שנה היו במצרים ומיציאת מצרים עד בנין הבית ת"פ שנה ות"י שנה שעמד הבית וחירם חי עד אחר החורבן שהרי יחזקאל ניבא עליו בכה שאמר אמור לנגיד צור והיינו חירם שנתגאה על שסייע במלאכת בית המקדש כדאיתא בילקוט [יחזקאל] סי' שס"ז ולדעת ר"י לפחות חי קרוב לת"ק שנה שלדעת הכל חירם דשלמה היינו מלך צור דיחזקאל וכו' וע' גם בפי' מהרז"ו, ובתנחומא מ"ב וישב שם לשון המאמר אמר ר' יהודה בר סימון הוא חירה בימי יהודה הוא חירם בימי שלמה ומימיו היה אוהב את השבט הזה שכן הוא אומר רעהו העדולמי ולהלן הוא אומר כי אהב היה חירם לדוד כל הימים, ואגדה מרווחת שנגיד צור ומלך צור בנבואת יחזקאל (כ"ח א'—י"ט) הוא חירם מלך צור ועי' לעיל צד 161 ובמ"י שם, ובגנותו דרשו שעשה עצמו אלוהות עי' לעיל צד 70 ובמ"י שם ולקמן פצ"ו סי' ה' ובתנחומא מ"ב ויחי סי' ה' וארא סי' ח' ותנחומא ויחי סי' ג' וארא סי' פ' ושמו"ר פ"ח סי' ב' ובהמאמר חירם מלך צור שהועתק בילק' יחזקאל שם ובביה"מ ח"ה צד 111, ובחולין פ"ט א' במאמר ר' יוחנן משום וכו' כל מקום שאתה מוצא דבריו של ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי בהגדה וכו' נתתי גדולה וכו' לחירם מלך צור אמר מושב אלהים ישבתי וכו' ובוי"ר פי"ח סי' ב' ד"א איום ונורא הוא זה חירם מלך צור דכתיב בן אדם אמור לנגיד צור וכו' (אכן במכילתא בשלח מס' דשירתא פ"ח ליתא הדרש שנגיד צור הוא חירם ועי"ע שם פ"ב ותנחומא בשלח סי' י"ב), ובס"ע פכ"ו איתא בשנת עשרים ושלש לנבוכדנצר נתנה צור בידו ולפנינו ליתא שם מה שהובא בפי' ב"ר בשם הס"ע ובשנה רביעית לגלות כבש נבוכד נצר לצור והרג את חירם (ועיי"ש בהערות רד"ב ראטנער ובמבואו לס"ע צד 128), ובוי"ר שם איתא אמ' ר' סימון מסורת אגדה היא חירם בעל אמו של נבוכד נצר היה עמד עליו והרגו ועי' גם בסוף המאמר בילק' יחזקאל שם, ובשבחו של חירם המאמר שלפנינו למוד היה האיש הזה להיות אוהב לשבט הזה, ובמה"ג שם ושמו חירה א"ר סימון הוא חירה הוא חירם מלך צור ראה היאך זכה להאריך ימים למה שמימיו היה מחבב לאותו השבט מאי טעמא כי אוהב היה וכו', ובילקוט שם הועתק עוד ממדרש אחר שלשה עשר שלא טעמו טעם מיתה אלו הם חנוך וכו' וחירם מלך צור וכו' ובציון המקור אבות דר' נתן תשעה נכנסו בחיים לגן עדן חנוך וכו' וחירם מלך צור וכו' וזה המאמר האחרון איתא במס' דרך ארץ זוטא פ"א ועי"ע במס' כלה רבתי פ"ג, ואגדה זו נגד הדרש לעיל צד 70 בעדן גן אלהים היית וגו' וכי בעדן היה חירם אתמהא אלא אמר לו את הוא שגרמת לאותן שבעדן שימות וכו', ובאלפאביתא דבן סירא (הוצ' רמש"ש כ"ם א') איתא חירם מלך צור הכניסו הקב"ה לגן עדן לפי שבנה בית המקדש והיה מתחילה ירא אלהים ונעשה חי בגן עדן אלף שנים ואחר כך נתגאה ואמר אל אני שנאמר בן אדם אמור וכו' לפיכך נטרד מגן עדן וניכנס בגיהנם, ואגדות חלוקות הן, ולפי כל אלו המאמרים אין לפרש שלא כוונו כאן לחירם מלך צור וכדמפרש בשכל טוב שם ושמו חירה רבנן אמרו הוא חירם ולא סבירא לן כוותיהו אלא כר' יהודה דאמר חירם אחר היה ואמו מישראל היתה שנמנית אחר אמונתה ונבעלה לגוי וילדה לו את חירם שנאמר וישלח המלך שלמה ויקח את חירם מצר בן אשה אלמנה הוא ממטה נפתלי ואביו איש צורי (מ"א ז' י"ג י"ד), ובס' כפתור ופרח פי"א (ד' ברלין מ"ו ע"א) הובא מצאתי בנמוקי רב נחמן ריש מתיבתא דסוריא חירם מלך צור גוי גמור היה וכו' וחירם שהיה בימי שלמה בן אשה אלמנה וכו' והוא שנכנס לגן עדן בזכות הבית ששמש בו ע"כ וע' גם בס' מתת־יה, ואגדות שונות על אריכות ימים של חירם מלך צור כאגדות חז"ל נמצאו גם אצל אפרם הסורי ואפרהט והירוניםוס ובכפ"א דאדה"ר הוצ' דיללמאנן ובמערת גזא ועי' במ"ח חלק ג' צד 384 וחלק מ"ג צד 542: 3 בר אתרא וכו'. וכ"ה בכי"ת, ובשכל טוב צד 226 והיינו דאמרי אינשי בר אתרא בוצינא דאתרא, וגר'

ג) ותהר ותלד בן ותקרא את שמו ער שהוערה מן העולם:
ד) ותהר עוד ותלד בן ותקרא את שמו אונן שהביא אנינה לעצמו:
ה) ותסף וגו׳ ותקרא את שמו שלה והיה בכזיב פסקת:
ו ז) ויקח יהודה אשה לער בכורו וגו׳ ויהי ער בכור יהודה רע בעיני י״י שהיה הורש בגגות:

1 ילקוט שם, ילק׳ דפ״י שם: 2 ילקוט שם, ילק׳ דה״י שם: 3 ילקוט ר׳ קע״ה: 4 ילקוט שם, יבמות ל״ד ב׳:

1 ותהר — ותקרא — ער] א1גכת, ותהר.. ותקרא שמו ער ד, ותהר ותלד בן וגו׳ ן, ותקרא את שמו ער פחא2י | שהוערה] ד1פוחא2כשי (שם), בן שהוערה ג, שהוער דא1ת, בן שהוער י | 2 * ותהר — שמו א1גכ] ותהר.. ותקרא שמו אונן ת, ותהר עוד ותלד בן וגו׳ ן, ותהר עוד וגו׳ ד, ותקרא את שמו פחא2, ותקרא שמו י, ל׳ ל | אנינא ו1, אנינות פי (שם) | לעצמו] לעולם פאב | 3 ותסף — פסקת] ותוסף עוד ותלד בן והיה בכזיב פסקת ן, ותוסף.. בן ותקרא את שמו שלה והיה בכזיב פסקה א1, והיה בכזיב פסקת ש, ויקרא את שמו שלה והיה בכזיב פסקת פב, ותהר ותלד בן ותקרא את שמו שלה פסקת ג, ותקרא את שמו שלה פסקת ח, ותקרא.. שמו שלה פסקה א2, ותקרא שמו שלה פסקת ו1, ותהר עוד וגו׳ שלה שנשתלשל כן העולם ותוסף עוד וגו׳ כזיב פסקת שם מקום ד, שלה שנשתל בעולם ותוסף עוד ותלד כזיב שם מקום והוא פסקת ת | 4 ויקח — וגו׳] ויקח.. בכרו וגו׳ ן, ויקח.. בכורו ושמה תמר ג, ל׳ דפאכתי | * ויהי — בעיני י״י דא1כת] ויהי.. יהודה וגו׳ ל, ויהי.. יהודה רע פי, ויהי.. יהודה ג, רע.. י״י א2, ל׳ ן | 5 חורש בגנות ואבי1, חורש בגנות (בגגות ת) ומערה לאשפות דת, חורש בגנים וזורק באשפות פ, כגיגית ל0נש, דש בפנים וזורה מבחוץ י (שם) |

שדייקו בחירה כת׳ איש עדלמי ובשוע כת׳ איש כנעני שלא היה גר ותושב ממקום אחר אלא אזרח הארץ בר אתרא בוצינא דאתרא חשוב במקומו ומאור עיניהם, ואולי דרשו גם ושמו שוע מלה״כ ולכילי לא יאמר שוע (ישעיה ל״ב ה׳) ולא נכר שוע לפני דל (איוב ל״ד י״ט), ולפי הגי׳ בכי״ו דרשו בת איש כנעני וכו׳ בת גבר אביינוס[1]) דאתרה, ומפרש בפי׳ ב״ר ושמו שוע בת גבר אביינס דאתרא מיוחס וחשוב שבמקום ושוע זהו ראש וקצין, וכתיבת אביינוס תמורת אבגינוס כמו אביינוס בן אביינוס במדרש תהלים א׳ סי׳ ו׳ ברוב הכ״י ובמדרש שנדפס מכבר ועיי״ש בהערות רש״ב [והלשון אביינוס דאתרא הוא רמז לקרא כנעניה נכבדי ארץ, ישעיה כ״ג ח׳] והגי׳ בכי״פ בת גבר תגרא וכו׳ כתרגומו בת״א בת גבר תגרא (ועי׳ בת״א הוצ׳ ברלינער ח״ב צד 14) ובתר״י א׳ ברת גבר תגר ועי׳ בפירש״י וברמב״ן וברד״ק, וגם בדפוסי׳ וילקוט כאן צ״ל בת גברא (גבר) תגרא וכו׳, ובפסחים שם וכנעני מגלן דאיקרי תגר דכתיב וירא שם יהודה בת איש כנעני מאי כנעני אילימא כנעני ממש אפשר בא אברהם והזהיר את יצחק בא יצחק והזהיר יעקב ויהודה אזיל ונסיב אלא אמר ר׳ שמעון בן לקיש בת גברא תגרא דכתיב כנען בידו מאזני מרמה ואיבעית אימא מהכא אשר סוחריה שרים כנעניה נכבדי ארץ [וע׳ לעיל בראש הפרשה]: 1 ותקרא את שמו ער. וכ״ה ותקרא גם בדפוסי׳ ובכ״י שציינתי ובילקוט כאן וכן הועתק בתר״י א׳ ובחומש שומרוני, ובמקרא כתיב ויקרא ועי׳ במנחת ש״י ובתנ״ך הוצ׳ גינצבורג, והגי׳ הנכונה שהוערה מפעל ערה איתא גם בדפ״ר ומפרש בפי׳ ב״ר בדפ״ר שהוערה מן העולם שנתרוקן, ובלק״ט ער נקרא שמו שהוערה מן העולם, ובמדרש אגדה הועתק ג״כ ותקרא את שמו ער שהוערה וכו׳, ובמה״ג עמו׳ 570 ותהר וכו׳ ויקרא את שמו ער מהו ער שהוערה וכו׳, ובשכל טוב שם ותהר וכו׳ ויקרא שמו ער שהוער מן העולם [וכן בעקידה שער כ״ח שהוער וכו׳]: 2 ותהר עוד וכו׳. בכי״ל איתא רק אונן שהביא וכו׳ והשלמתי הפסוק, ובלק״ט שהביא אנינה עליו, ובשכל טוב [ובעקידה] שם שהביא אנינה לעולם ועח״נ; 3 פסקת. לפי הגי׳ שלפנינו בכי״ל ובכ״י שציינתי והיה בכזיב פסקת דרשו שנקרא שם המקום כזיב על שם שהיה שם כשפסקה מלדת, וכן בפירש״י עה״ת והיה בכזיב שם מקום ואומר אני על שם שפסקה מלדת נקרא כזיב לשון היה תהיה כמו אכזב (ירמיה ט״ו י״ח) אשר לא יכזבו מימיו (ישעיה נ״ח י״א) וכו׳ ובב״ר ראיתי ותקרא שמו שלה וגו׳ פסקת (ומפרש בספר הזכרון כלומר מצאתי סיוע לדברי שעל פסיקת הלידה היתה מקפדת ועל שם כך קראה שם המקום כזיב וכו׳), ולפי הגי׳ ותקרא את שמו שלה פסקת דרשו שקראה את שמו שלה לפי שפסקה מלדת ושלה לשון דבר הפוסק והכוזב וכן לא תשלה אותי (מ״ב ד׳ כ״ח) ועי׳ ברמב״ן [ובעקידה] וביפ״ת ובלקוטים בזכור לאברהם, ובפי׳ ב״ר בדפ״ר מפרש והיה בכזיב פסקת. וכן מתרגמי׳ בירוש׳ והות (וצ״ל והוה) בפסק׳ באותו מקו׳ ששמו כך (ולשון התרג׳ בתר״י א׳ וקרת ית שמיה שלה ארום שלי יתה בעלה והוה בפסקת כד ילידת יתיה, ובתר״י ב׳ והוה דפסקא), ואולי נובע׳ משם ההוספה בדפוסי׳ פסקת שם מקום, ועוד הוספה זרה ומשובשת בדפוסי׳ ותהר עוד וגו׳ שלה שנשתלשל מן העולם ועמ״כ, ובא״א העיר ב״ל טעות אלא הגי׳ הוא שנתשל [וצ״ל שנשתל כמו שהוא בכי״ת] בעולם ודוק בד״ה ביחס משפחותיו ועי׳ לעיל צד 662: 5 חורש בגגות. כ״ה בכי״ל [וכי״ת] ולעיל צד 568 בכי״ו וכי״ח מכבש גגות, ובגליון כי״ל נסמן ס״א כגיגית, והגי׳ העיקרית איתא גם במאמר שהועתק ממקור אחר במה״ג שם אמרו תמר בת שם בן נח היתה והיתה נאה ביותר וכיון שנטלה ער אמר עכשו היא יולדת והיא מתכערת מה עשה היה מניח השדה ותורש בגגות לשון נקי ועליו הוא אומר ואין ברגלים חוטא וכו׳, ומעם מניח השדה וחורש בגגות לשון נקי ששמש שלא כדרכה, ומעשה אונן דרשו דש מבפנים וזורה מבחוץ, וגם לפי הגי׳ חורש בגנות מעשה ער אינו כמעשה אונן, ובפי׳ המיוחס לרש״י דה״א ב׳ ג׳ בא עליה שלא כדרכה, ואולי יש לפרש כן גם לעיל שם מכבש גנות (גגות) וצד נשי אנשים ומענה אותן שלא כדרכן וכהדרש לעיל צד 956 ויענה שלא כדרכה ועי׳ במ״י שם, ובגי׳ הדפוסי׳ נוסף ומערה לאשפות והוא כלשון המשנה בכתובות פ״ז ה׳ או שתהא ממלאה ומערה לאשפה, ובכתובות ע״ב א׳ אמר רב יהודה אמר שמואל שתמלא ונופצת, ובמשנה שבירושלמי [ובמתניתא דב״מ] ומערה לאשפות ובגמרא שם ל״א א׳ תמן אמרין כגון מעשה ער, וכגי׳ הדפוסי׳ מפרש בלק״ט ויהי ער וכו׳ בעיני ה׳ שלא היה אדם יודע רשעתו אלא הקב״ה והוא פירסמו בפסוק השני שהיה חורש בגגות ומערה באשפות וכו׳, ובשכל טוב צד 227 ויהי ער בכור יהודה וכו׳ והוא עושה כמעשה אונן והקב״ה פרסמו בגגות וכו׳ וידע

[1]) εὐγενής.

ח) ויאמר יהודה לאונן בא אל אשת אחיך ויבם אותה יהודה התחיל ביבום: תני כל דבר שהיה בכלל התר ונאסר וחזר והותר לא להתירו הראשון חזר אלא להתירו השני, יבמה לפי שהיתה בכלל היתר ונאסרה וחזרה והותרה יכול תחזור להיתירה הראשון תלמוד לומר יבמה יבא עליה (הכרים בה) מצוה: ר' יוסי בר חלפתא יבם אשת אחיו. חמש בעילות בעל ודרך הסדין בעל וחמש נטיעות נטע ר' ישמעאל בר' יוסי ר' אלעזר בר' יוסי ר' מנחם בר' יוסי ר' חלפתא בר יוסי ר' אבדוגימוס בר' יוסי, ר' אבדוגימוס בר' יוסי הוון עינוי זמירן דמיין לאימיה:

1 ילקוט כאן: ילקוט כאן, מכלתא פרשה ג׳, ירוש׳ יבמות פ״א ב׳ ה׳, יבמות ל״ט ב׳: 4 שבת קי״ח ב׳:

1 ויאמר — לאונן ל׳ פחא²י | ° בא — אותה פחא׳כי] בוא.. אותה א². בא.. ויבם ג. בא.. אשת וגו׳ ן. וגו׳ לד. ל׳ ת | ביבום] א². בייבום א¹. במצות יבום פב. במצות יבום תחלה דתי. במצוות.. תחילה ; במצות יבמה תג | תניא א | ° שהיה] שהיא ל | היתר פאגבתי | ° ונאסר פואגבתי] ונאסרה לד | ° וחזר] וחזרה ד | ° והותר פואגבתי] והתר ל. והותרה ד | להתירו] ו°אגת. להיתרו די¹. להיתירו כ. להתרו פ | להתירו] פו°אגתי. להיתירו דכ | השיני ג. שני פב. השני חזר ת | לפי שהיתה] שהיתה א²א¹°. ל׳ י | 3 התר ו° | להיתירה] א². להתירה דו°גת. להיתר׳ י. להיתירו א¹°כ. להתירו פ | ° הראשון] של ראשון ד | יבוא א²כת | 4 כר׳] אכ. ביר׳ ן. בר דת. בן פגי | חלפתא דפאגכת. חלפת׳ י. חלפתה ן | לאשת א¹ | חמש — בעל] וא². וחמש.. בעל דפא׳כת. ובעל חמש (ח׳ י) בעילות גי | ° ודרך הסדין ן] ודרך חסדין ל. דרך הסדין ש. ודרך סדין דא²ת. דרך כשרים ודרך סדין כ. דרך כשדים.. סדין פ. דרך כשרי׳ י¹. ודרך כשדים ג | 5 וחמש — נטע] פואגכ. וח׳.. נטע י. ונטע חמש נטיעות בישראל ומאן ניגהו דת | בר׳ יוסין בירי יוסי ות. ל׳ פב | ° ר׳ אלעזר בר׳ יוסין ור׳.. בר׳ (ביר׳ ת) יוסי דגת. ר׳ לעזר ביר׳ יוסי ן. ור׳ מנחם בר׳ יוסי אי. ור׳ מנחם פב. ל׳ ל | ור׳ מנחם בר׳ (ביר׳ ת) יוסי דגת. ר׳.. ביר׳ יוסי ן. ור׳ אלעזר בר׳ יוסי א. ור׳ אלעזר פב. ור׳ חלפתא בר׳ יוסי י | ור׳ חלפתא בר׳ (ביר׳ ת) יוסי דאגת. ר׳ חלפתה ביר׳ יוסי ן. ור׳ חלפתא פב. ור׳ אלעזר בר׳ יוסי י | 6 ר׳ אבדוגימוס ביר׳ יוסי ן. ור׳ אבדימוס בר׳ (ביר׳ ת) יוסי דגת. ור׳ וורדימוס בר יוסי י¹. ור׳ אבטולמוס בר׳ יוסי א. ור׳ אבטולמוס אילו (אלו כ) חמשה בני ר׳ יוסי פב | ר׳ אבדוגימוס בר׳ יוסין ר׳ אברדימס ביר׳ יוסי ן. רבי אברומס ברבי יוסי ש. ר׳ אבטולמוס בר׳ יוסי כ. ור׳ אבטולמוס פ. ל׳ דאגתי | הוון] הוו תש. הווין פ. הוי א. דהווין י¹. ל׳ כ | עיינוי פוב. עיגוהי דאגתש | זמורן ל׳ י | דמיין] וי. ודמיין דפאבת דדמיין גש | לאמיה וכת |

אונן וכו׳ ושחת ארצה וכו׳ היה חורש בגנות ומערה לאשפות ופי׳ דש מבפנים וזורה מבחוץ שכבת זרעו שלא תתעבר וכו׳, ולפי גי׳ זו ופירושה יקשה שינוי הלשון כאן בדרש מעשה ער ומעשה אונן, ובסוגיא ביבמות שם ער ואונן שמשו שלא כדרכן מיתיבי כל עשרים וארבעה חדש דש מבפנים וזורה מבחוץ דברי ר׳ אליעזר אמרו לו הללו אינו אלא כמעשה ער ואונן כמעשה ער ואונן ולא כמעשה ער אונן כמעשה ער ואונן דכתיב והיה אם בא אל אשת אחיו ושחת ארצה ולא כמעשה ער ואונן דאילו התם שלא כדרכה והכא כדרכה בשלמא אונן דכתיב ביה ושחת ארצה אלא ער מנלן אמר רב נחמן בר יצחק דכתיב וימת גם אותו אף הוא באותו מיתה מת בשלמא אונן משום לא לו יהיה הזרע אלא ער מאי טעמא עביד הכי כדי שלא תתעבר ויכחיש יופיה ועי׳ בפירש״י עה״ת, ולפי גי׳ הדפוסי׳ פי׳ ביפ״ת חורש בגנות דש מבפנים וזורה מבחוץ כמעשה אונן וכו׳ כדאמרינן בפ״ד אחין וכו׳ והעיר ומיהו אגדה זו פליגא אגמרא וכו׳ דהכא קאמר דער ואונן שמשו כדרכן אלא שהיו דשים מבפנים וזורים מבחוץ ואלו התם מוקי רב נחמן דער ואונן שמשו שלא כדרכן, וכגי׳ ס״א בגליון כי״ל גם הגי׳ בכי״ג שהיה כגיגית וכ״ה בפי׳ ב״ר שמפרש ער בכור יהודה רע שהיה כגיגי׳ ער רע למפרע כגיגית זו שאין יכולין להעמידה מפני שקצרה למטה אם לא שהופכין אותה והוא כלי חרס גדול וכמו כן לא היה יכול לעמוד מפני רעותיו לפיכך ומיתהו י״י, והגי׳ זרה ופירושה: 1 בא אל אשת וכו׳. כן השלמתי, ובשכל טוב צד 231 הועתק ויאמר וכו׳ אל אשת אחיך ויבם אותה יהודה התחיל במצות יבום תחילה ועח״נ: תני וכו׳. בספרא שם מצות תאכל מצוה לפי שהיתה בכלל היתר ונאסרה וחזרה והותרה יכול תחזור להיתירה הראשון ת״ל מצות תאכל מצוה וכיוצא בה יבמה יבוא עליה מצוה לפי שהיתה בכלל היתר ונאסרה וחזרה והותרה יכול תחזור להיתירה הראשון תלמוד לומר יבמה יבא עליה מצוה, והברייתא ופירושה בירוש׳ ריש יבמות כתיב מצות תאכל וכו׳ כיוצא בו יבמה יבוא עליה מצוה וכו׳ ר׳ יוסי פתר מתנית׳ מצות תאכל מצוה וכו׳ כיוצא בו יבמה יבא עליה מצוה לפי שהיתה בכלל היתר עד שלא נישא׳ לאחיו רצה לכנוס כונס שלא לכנוס אינו כונס נשא׳ לאחיו ונאסרה ומת אחיו בלא בנים חזרה והותרה יכול תחזור להיתירה הראשון רצה לכנוס כונס שלא לכנוס אינו כונס ת״ל יבמה יבא עליה מצוה ר׳ הונא פתר מתני׳ מצות תאכל מצוה וכו׳ כיוצא בו יבמ׳ יבא עליה מצוה לפי שהיתה בכלל היתר עד שלא נישאת לאחיו רצה לכנוס לשם תואר כונס לשם ממון כונס נישאת לאחיו ונאסרה מת אחיו בלא בנים חזרה והותרה יכול תחזור להיתירה הראשון רצה לכנוס לשם תואר כונס לשם ממון כונס ת״ל יבמה יבא עליה מצוה אתיא דר׳ חונה כאבא שאול דתנא אבא שאול הכונס את יבמתו לשום נוי או לשום דברים אחרים הרי זה בעילת זנות וקרוב להיות הולד ממזר וכו׳ ועי׳ בבבלי יבמות שם: 4 ר׳ יוסי בר׳ חלפותא. וכן כתיבת השם לעיל צד 615 וצד 762 ר״י בר׳ חלפותא וצד 358 וצד 946 ר׳ שמעון בן חלפותא: ודרך הסדין בעל. למעט הנאתו שבעל רק לשם מצוה, ואולי גם זה טעם הגי׳ בעל והגי׳ דרך כשרים ודרך סדין וכו׳, ובפי׳ ב״ר דרך הסדין בעל מפרש בירושלמי שפירש סדין שלא ליהנות מגופה וכו׳ בתחלת מסכת יבמות, ולשון הירוש׳ שם כה דאמר אבא שאול ביבמתו אתיא כר׳ יוסי בר חלפתה דר׳ יוסי בן חלפתא ייבם את אשת אחיו חמש חרישות חריש וחמש נטיעות נטע ודרך סדין בעל ועי׳ במפרשי הירושלמי וביפ״ת, וזרה או משובשת הגי׳ ודרך כשדים בעל והגי׳ דרך כשדים ודרך סדין וכו׳ [ובדפ״ר חכר ודרך הסדין בעל] ובשכל טוב דרך השדים בעלתי ופי׳ מצניע ושותק כמו שבאו שד: 5 ר׳ ישמעאל וכו׳. בכי״ל נשמט ר׳ אלעזר בר׳ יוסי והשלמתי ועח״נ, ובסוף המאמר הגי׳ בכי״ל בשתי הפעמים ר׳ אבדוגימוס ובכי״ו ר׳ אבדוגימוס וכו׳ ר׳ אברדימס וכו׳ ועוד בח״ג

ט י) וידע אונן וגו' דש מבפנים וזורה מבחוץ וימת גם אותו:

יא) ויאמר יהודה לתמר וגו' אמר ר' אלעזר אפעלפי שאין נחש יש סימן כי אמר פן ימות גם הוא כאחיו:

יב) וירבו הימים י"ב חודש: ותמת בת שוע אשת יהודה וגו' ויעל על גזזי צאנו ו בכל מקום שנ' גזיזה עשה רושם:

יג) ויגד לתמר לאמר הנה חמיך עולה תמנתה וגו' רב אמר שתי תמניות הן,

1 ילקוט שם: 2 ילקוט שם, ירוש' שבת פ"ו ח' ג', חולין ל"ה ב': 4 ילקוט שם, סדר עולם פ"ב: 5 ילקוט שם, לעיל לד 862 וש"נ: 6 ירוש' סוטה פ"א י"ז א', סוטה י' א', במדבר רבה פ"ט סי' כ"ד:

1 וידע — וגו'] פכ, וידע אונן כי לא לו יהיה הזרע וחא[1], וידע אונן דא[2]גת, והיה אם בא אל אשת אחיו ושחת י, ושחת ארצה ש | דש] והגש, היה דש דפאכת, שהיה דש י | וימת — אותו ל' | 2 ויאמר] וירע בעיני י"י ~ ג, וירע.. י"י אשר עשה ~ ו | וגו'] כלתו דוא[2]ת, כלתו וגו' חכ, כלתו שבי אלמנה בית אביך א[1], ל' פ | אלעזר] פחאגכת, לעזר ו[0], אליעזר ד, ליעזר ן | אפעל פי ו, אע"פ דפגכתי[1], אעפ"י חש, אעפ"כ א | שאין — סימן] ניחוש (נחש א[2]) יש בו סימן א | 3 * גם — כאחיו פחא[1]גכ] גם הוא א[2], וגו' לו, גם.. כאחיו רבנן אמרי בית תינוק ואשה אע"פ שאין נחש יש סימן דת | 4 וירבו] פוחאגכי, וירבו הימים ותמת בת שוע אשת יהודה ~ דת | י"ב] ת, שנים עשר דפוחאגכי | חודש] ו, חדש דהאגכתי | * ותמת — וגו'] ותמת.. יהודה חגי, ותמת בת שוע וגו' לו, ל' דפאכת | * ויעל — צאנו א[2]כ] ויעל על גזזי פ, על גוזזי צאנו דת, ויגחם יהודה ויעל על גזזי צאנו א[1], ל' לוחגי | 5 כל פאגכשי | שנא' בו גיזה א | עשה] פוא[2]גכש, עושה דחא[1]תי | רושם] פוחאגכשי, ~ וכן מצינו בנבל ולבן ואבשלום דת | 6 * ויגד — וגו'] וויגד.. וגו' א[1], וויגד.. תמנתה פ, ויגד.. הנה עלה תמנתה ג, ויגד.. חמיך לו, וויגד לתמר לאמר ד, ויגד.. לאמר ת, וויגד.. לאמר וגו' כ, הנה חמיך עולה תמנתה ח, עולה תמנתה א[2] | רב] רב אשי ת | ** שתי] שני ל | תמנות ג, תמנתה פ | הן] פואגכ, הם דחת |

אבדימוס[1]) וורדימוס[2]) אבטולמוס[3]), וזמורן כנ' מלה בודדת במדרשים והוראתה כל"ס זמרא כתכלת שחור, ור' אבדונימוס היו עיניו זמורן ודומות לעיני אמו ולפ"ז היתה כעורה וריב"ח לא חש ליופי רק לקיים מצות יבום ועי' גם ביפ"ת, וכפי' ב"ר בדפ"ר מפרש רבי א ב ר ו מ ם ברבי יוסי הוו עינוהי זמורן ד ד מ י י ן לאימיה כזמורת הגפן שהיא אדומה ובמסכת שבת תני וורדימס שפניו דומין לוורד, ובירושלמי שם אילו הן ר' ישמעאל בי ר' יוסי ר' לעזר בי ר' יוסי ר' מנחם בי רבי יוסי ור' חלפתא ברבי יוסי ר' א ב ד י מ ו ס בי ר' יוסי, ובבבלי שבת שם א"ר יוסי חמש בעילות בעלתי ונטעתי חמשה ארזים בישראל ומאן אינון ר' ישמעאל ברבי יוסי ור' אלעזר בר"י ור' חלפתא בר"י ור' א ב ט י ל ס בר"י ורבי מנחם בר' יוסי והאיכא ורדימס היינו ורדימס היינו מנחם ואמאי קרי ליה ורדימס שפניו דומין לורד למימרא דרבי יוסי מצות עונה לא קיים אלא אימא חמש בעילות בעלתי ושניתי, (ומשם נוסף בדפוסי' כאן ונטע חמש נטיעות ב י ש ר א ל ו מ א ן א י נ ו ן), ובשכל טוב המאמר מעורבב ר' יוסי בן חלפתא אומר חמש בעילות בעלתי ושניתי דרך השדים בעלתי וכו' ונטעתי מיבמתי חמשה ארזים בישראל ו א ל ו ה ן ר' ישמעאל בר' יוסי ור' א ל י ע ז ר בר' יוסי ור' מנחם בר' יוסי דהיינו ו ו ר ד י מ ו ס ואמאי קרי ליה ו ו ר ד י מ ו ס שפניו דומה לורד ור' חלפתא בר' יוסי ור' א ב ד י מ י בר' יוסי ועי' גם בד"ס, ובלק"ט ר' יוסי בר חלפתא נטע ה' ארזים בישראל מאשת אחיו שיבמה ואלו הן ר' ישמעאל ב"ר יוסי ר' א ב ו ד י מ ו ס ב"ר יוסי ר' תנחום ב"ר יוסי ר' חלפתא ב"ר יוסי ר' אלעזר ב"ר יוסי, ולפי הגי' בילק' דפ"ר כאן וורדימוס השם של בן חמישי של ר"י בר' חלפתא (וכן בנדרים פ"א א' ורדימוס בר' יוסי) וזה השם גם בהגי' אברדימס (ובספרא אמור פרק י"ג י"ב אוורדימס ברבי יוסי, ובירוש' שביעית פ"ח ל"ח ב' אבירודימס), ושם אחר אבדונימוס אבדימוס (אכן בפירש"י ויקרא כ"ג כ"ב גורס במאמר הספרא שם אבדימי או אבדימוס), ובארבעה כ"י אבטולמוס ונר' ששם אחד הוא עם אבטילס בשבת שם ועי' באגה"ת ח"ב צד 153 וקרויס צד 4 וצד 238: 1 דש מבפנים וכו'. עי' במ"י לעיל צד 1037 בד"ה חורש בגגות, ובפירש"י עה"ת הועתק ושחת ארצה ד ש מבפנים וכו', ובלק"ט וידע אונן כי לא לו וגו' ושחת ארצה ש ה י ה דש מבפנים וכו', ובמה"ג עמ' 571 והיה אם בא וכו' ושחת ארצה ה י ה דש מבפנים וזורה בחוץ לשון ברור ועח"נ: 2 שאין נחש. מל"מ לקראת נחשים (במדבר כ"ד א'), וכפי' ב"ר מפרש אעפ"י שאין נחש יש סימן כלומר אע"פ שאין מנחשין אם הקרה לו סימן רע מאמין בו לאחר ג' פעמים (וצ"ל ב' פעמים) כדכתי' כי אמר פן ימות גם הוא כאחיו וכבר מתו ב' בניו כרבי דאמר בתרין הוויין חזקה ועי' יבמות ס"ד ב', ובברייתא בירוש' שבת שם תני ר' ליעזר בן יעקב לא תנחשו ולא תעוננו אע"פ שאין נחש יש סימן ובלבד לאחר ג' סימני' כגון ואני בבואי מפדן ארם מיתה עלי רחל יוסף איננו ושמעון איננו ואת בנימין וגומ', ובחולין שם תניא ר' שמעון בן אלעזר אומר בית תינוק ואשה אף על פי שאין נחש יש סימן אמר ר' אלעזר והוא דאיתחזק תלתא זימני דכתיב יוסף איננו וכו' ועי' בפירש"י שם, ובדפוסי' [וכי"ת] ההוספה רבנן אמרי בית תינוק ואשה וכו', ובלק"ט הועתק ג"כ רק א"ר אלעזר אע"פ שאין נחש וכו' כי אמר פן ימות גם הוא כאחיו, ובדפ"ר וד"ו נשתבש אמר ר' אליעזר, ובמדרש אגדה ויאמר יהודה לתמר אעפ"י שאין ניחוש יש סימן כי אמר וכו' כאחיו, ובמה"ג עמ' 572 אמ' ר' אליעזר אע"פ שאין ניחוש יש סימן: 4 י"ב חודש. כס"ע פ"ב שנה אחת וירבו הימים וכו' [וע' לעיל צד 653 ובמ"י שם, ובמקום שנאמר ימים רבים דרשו ימים שנים רבים שלשה ע' ספרא מצורע זבים פרשה ה' ה'—י', ספרי שופטים פי' ר"ג וגיטין מ"ו א', וע"ע מכילתא בא ספי"ז, מדרש תנאים צד 13 ולעיל צד 1026 ונזיר ה' א']: 5 בכל מקום וכו'. המאמר נסדר לעיל צד 862 לפ' ולבן הלך לגזז וכו', ובלק"ט ושכל טוב צד 228 הועתק כל מקום שנאמר גזיזה עושה רושם, ובמדרש אגדה כל מקום שיש גזיזה עושה וכו', ובפי' ב"ר בדפ"ר מפרש כ ל מקום שנאמר גזיזה עשה רושם באבשלום בנבל בלבן, ובדפוסי' נוסף וכן מציגו בנבל ולבן ואבשלום:

[1]) Εὔδημος. [2]) Εὐρύδημος. [3]) Εὔτολμος.

אחת שליהודה ואחת שלשמשון, ר' סימון אמר תמנה אחת היא ולמה הוא מזכיר בה עלייה וירידה, אלא עלייה ליהודה שעמד מלכים וירידה לשמשון שנשא גויה אמר ר' איבי [בר נגרי] כהדה בית מעון דסלקין לה מן טבריה ונחתין לה מן כפר שובתי:

ז יד) ותסר בגדי אלמנותה וגו' שתים הן שנתכסו בצעיף וילדו תאומים רבקה ותמר, רבקה ותקח הצעיף ותתכס (בראשית כד סה), תמר ותכס בצעיף ותתעלף:

1 לעיל לד 656, תנחומא ת"ב וישב סי' י"ז

1 * ר' סימון — ולמה — גויה ל°] ולמה הוא מזכיר בה עלייה וירידה אלא עלייה (עלייה היא א³, שעלייה הוא א¹) ליהודה שמעמיד (שהוא מעמיד דוהא'ת) מלכים וירידה (וירידה היא א². וירדה הוא א¹) לשמשון שנשא (שהוא נושא דאת) גויה (לגויה וח) ר' סימון (אמר ל°דואת, אומר ח) תמנה (תמנתה דת) אחת (חדא א²) היא (היתה חא) ולמה מזכיר (הוא מזכיר וחא², הזכיר דת) בה עלייה וירידה לדוהאת, הזכיר בה עלייה וירידה שהוליד ליהודה מלכים וירידה לשמשון שנשא גויה א"ר סימון א"ר חנינה תמנה אחת היית ולמה הזכיר בה עלייה וירידה פ, הזכיר בה עלייה וירידה כ, ולמה הוא קורא אותה עלייה וירידה ג | 2 איבו] ד'פאבת, אייבו דוחש, אבא ג | * בר נגרי פאגבש] בר נגדי ו, בן אגרי דת, ל' ל | * כהדה ו] כהדא דפהאגבת, בהידה ל, בהדא ש | בית מעון] וחת, בת מעון ד, דבית מעון ש, דמעון א², במעון פא'ב, כמעין ג | 3 מבריה ו, מבריה דא'ת, ייא פהא²גב, טברי' ש | שובתי ו, שבתי ד¹, מן שובתי ח | 4 ותסר — וגו'] ותסר את בגדי.. וגו' ו, ותסר בגדי אלמנותה מעליה ותכס בצעיף וגו' ה, ותסר בגדי.. בצעיף דבת, ותסר בגדי.. בצעים ותתעלם א', ותסר בגדי אלמנותה פג, ותכס בצעיף א² | הם האג | בצעיף] פוהאב, ~ תמר ורבקה דת | וילדו תאומים] פוהאב, ושתיהם (ושתיהן ת) ילדו תאומים דת, ל' ג | רבקה ותמר] פוהאב, ל' דת | רבקה — ותתעלף ל' ד¹ | ה ותכס — ותתעלף] ותסר את בגדי אלמנותה וגו' ו |

1 אחת של יהודה. האמורה כאן שעולין לה ויעל על גזזי צאנו וכו' תמנתה ויגד לתמר הנה חמיך עלה תמנתה וכו' ואחת של שמשון שכת' וירד שמשון תמנתה (שופטים י"ד א') שיורדין לה, וגי' משובשת כמו בדפוסי' וכ"י שציינתי (ובכי"ג וכי"כ המאמר מקוטע) גם בכי"ל בגוף הספר רב אמר וכו' ואחת של שמשון ולמה הוא מזכיר בה עלייה וירידה אלא עלייה ליהודה וכו' וירידה לשמשון שנשא גויה ר' סימון תמנה אחת היא ולמה מזכיר בה עלייה וירידה אמר ר' איבו וכו', וקשה הלשון שתי תמניות הן ולמה הוא מזכיר בה עלייה וירידה, ואם שתי תמניות הן בהר ובשפלה אין צורך להדרש עלייה ליהודה שמעמיד מלכים וכו' וגי' עתיקתא היא בספרים, וגם במדרש אגדה הובא עולה תמנתה שתי תמניות הם אחת של יהודה ואחת של שמשון ולמה הוא קורא אותה (וכן הגי' בכי"ג) עלייה וירידה אלא עלייה ליהודה שהעמיד מלכים וירידה לשמשון שנשא גויה, ובינו שיטי כתוב בכי"ל בדיו דיהה אות ב' על ולמה הוא מזכיר וכו' ואות א' על ר' סימון אמ' תמנה אחת היא להפך המאמרים וע"י קווים נמחק מה שכתוב עוד ולמה מזכיר וכו' שהוא מיותר, וכן הגהתי וע' גם ביפ"ת ובפי' מהרז"ו, ועוד מצוין בכי"ל שמעמיד מלכים וכתוב בגליון בכתב דיהה על ידי שהיתה לשם שמים וכן שנשא גויה וכתוב בגליון על ידי שלא היתה לשם שמים, והגי' העיקרית איתא גם בפי' ב"ר שגורס ומפרש שתי תמנות אחת של יהודה ואחת של שמשון כאן עלייה וכאן ירידה רבי סימון אמר תמנה אחת היא ולמה הוא קורא אותה עלייה וירידה אלא של יהודה שהיתה לשם שמים היתה לו עלייה שהוא מעמיד מלכים ושל שמשון שלא היתה לשם שמים שנשא אשה גויה כתיב בו ירידה, רבי אייבו בר נגרי אמר תמנה אחת היתה ולמה מזכיר בה עלייה וירידה דהות בהדא (כ"ה בדפ"ר) דבית מעון דסלקי' לה מן טברי' ונחתין לה מן כפר שובתי, ופירושו אלא של יהודה שהיתה לשם שמים וכו' ושמשון שלא היתה לשם שמים וכו' וכן ההגהה או ההוספה בגליון כי"ל על ידי שהיתה וכו' על ידי שלא היתה וכו' כלשון הירושלמי שם כתוב אחד אומר וירד שמשון תמנתה וכתוב אחר אומר הנה חמיך עולה תמנתה רב אמר שתי תימניות היו אחת של יהודה ואחת של שמשון ר' סימון אמר תמנתה אח' היא ולמה כתב בה עליה וירידה אלא של יהודה על ידי שהיתה לשם שמים לפיכך כתיב בה עלייה ושל שמשון על ידי שלא הית' לשם שמים כתיב בה ירידה א"ר אייבו בר נגרי כגון הדא בית מעיין שיורדין בה מפלטתה ועולין בה מטיבריה, ובמה"ג שם הועתק בסגנון הירושלמי ויגד לתמר וכו' כת' הכא עלה תמנתה וכת' להלן וירד שמשון תמנתה ר' אומר שני תמניות היו אחת וכו' אמר ר' איבו בר נגדי כגון הדא בית (בת) מעין שיורדין לה מטבריה, ובבמ"ר שם מסורסים המאמרים כתוב אחד אומר וירד שמשון תמנתה וכתוב אחר אומר הנה חמיך וכו' רב אמר שתי תמנות היו אחת וכו' ואחת של שמשון אמר ר' איבו בר נגרי כגון הדא בית מעון שיורדים לה מפלוגתה ועולים לה מטבריא ר' סימון אומר תמנתה אחת היתה ולמה כת' בה ירידה ועלייה אלא של יהודה שהיתה לשם שמים לפיכך כת' בה עלייה של שמשון שלא היתה לשם שמים לפיכך כת' בה ירידה, ובדפוסי' נשתבש ר' אייבו בן אגרי, ובכי"ל כתוב אמ' ר' איבו בהדה בית מעון וכו' והשלמתי בר נגרי כמו שהגי' גם בשאר כ"י (וע' באגה"א ח"ג צד 659) ולעיל צד 981 ור' אשיאן בר נגרי, והגהתי כהדה וע"ג, והוא סובר כר' סימון תמנה אחת היא ואינו דורש עלייה ליהודה וכו' אלא מפרש שהיתה בצלע ההר ועולין לה מלמטה ויורדין לה מלמעלה כמו בית מעון שעולין לה מן טבריא ויורדין לה מן כפר שובתי, ובית מעון או מעון היתה קרובה לטבריא ושם היתה כנישתא דמעונאי וע"י לעיל ריש פ"פ ובמ"י שם, ובירוש' עירובין פ"ה כ"ב ב' דמר ר' שמעון בן לקיש יכול אני לעשות שההא בית מעון מתעברת עם טיבריא.וכו' וע"ע ירוש' בבא מציעא ריש פ"ז, ולכתיבת טבריה בכי"ל ע' גם לעיל צד 287 וצד 870 וטיבריא לעיל צד 688, ובבבלי סוטה שם איתא כתיב וירד שמשון תמנתה וכתיב הנה חמיך עולה תמנתה א"ר אלעזר שמשון שנתגנה בה (פירש"י שנשא מבנות פלשתים האסורות לו) כתיב ביה ירידה יהודה שנתעלה בה (שמשם נולדו פרץ וזרח שהעמידו מלכים ונביאים בישראל) כתיב ביה עלייה ר' שמואל בר נחמני אמר שתי תמנאות היו חדא בירידה והדא בעלייה רב פפא אמר הדא תמנה הואי דאתי מהאי גיסא ירידה ודאתי מהאי גיסא עלייה (שהיתה מיושבת באמצע שיפוע ההר הבא לה מראש ההר יורד הבא לה מרגלי ההר עולה) כגון ורדוניא ובי בארי ושוקא דנרש (עיירות הן היושבות בשיפוע ההרים), ובעירבובי שמות האמוראים שלפנינו עם המאמרים שבבבלי מפורש בלק"ט ושכל טוב שם עיי"ש, והמקראות כפשוטן תמנה האמורה כאן היא תמנה בהר יהודה והוזכרה ביהושע ט"ו נ"ז ותמנה של שמשון בגבול דן בערי השפלה והוזכרה ביהושע י"ט מ"ג דה"ב כ"ח י"ח וע' דיללמאנן וגעזעניוס־בוהל ע' תמנה: 4 שתים הן.

ותשב בפתח עינים אמר ר׳ חיזרנו על כל המקרא ולא מצינו מקום שמו פתח עינים, ומה פתח עינים אלא מלמד שתלת עיניה לפתח שכל העינים תלויות לו ואמ״ה יהי רצון שלא אצא מבית זה ריקם, ד״א מלמד שפתחה את העינים ואמרה לו טהורה אני ופנויה אני:

טו טז) ויראה יהודה וגו׳ אמר ר׳ אהא צריך אדם לרגל עצמו באחות אשתו ובקרובתו למה שלא יכשל באחת מהן וממי את למד מיהודה ויראה יהודה ויחשבה לזונה למה כי כסתה פניה עד שהיא בבית חמיה, ד״א ויראה יהודה לא השגיח כיון שכסתה פניה אמר אילו היתה זונה היתה

2 ירוש׳ כתובות פי״ג, ל״ה ג׳ סוטה פ״א ע״ז ד׳, סוטה שם, תנחומא מ״ב וישב שם, מדרש שמואל פ״ז: 4 ילקוט שם, מגילה י׳ ב׳, סוטה י׳ ב׳, תנחומא מ״ב שם: 6 ילקוט שם [תנחומא מ״ב שם]:

1 ותשב — עינים] ותשב.. העינים ח, ל׳ וא² | ר׳] פחאגב, רבי ו, ר׳ אמי דת | חיזרנו] וג, חזרנו דפחאכת | המקרא] המקומות א | מצאינו ו, מצאנו ה | ששמו | העינים ה (וכן בסמוך) ומהו פחאגכת, ומה הוא דו | 2 בפתח דת | ** אלא] ל׳ ל | שתלתה חא² | לפתח] פוהאגכש, בפתח דת, ** העינים] עינים ל | לו] פוחכ, בו דגתש, ל׳ א | רצון] פוחא²גכ, ~ מלפניך י״י אלהי דא׳ת | מבית זה] פחכ, מבית הזה ג, מן הבית הזה דואת | 3 ריקם] ג, רקם ה, ריקן א, ריקה פכ, ריק׳ ו, ריקנית דת | ד״א] פחאג, ד״א ותשב ו, ד״א בפתח עינים דת, ר׳ אמ׳ כ | מלמד ל׳ פכ | שפתחה] ח, ~ לו דפואגכת | את העינים] וחאג, עינים פכ, את העין דת | ואמרה] וחאג, אמרה דפכת | פנוייה ג | אני ל׳ ח | 4 ויראיה ת | וגו׳] ויחשבה לזונה חא¹י, ל׳ דפוא²גכת אחוה ח, אחא בר (בר׳ כ) זעירא פכ, אחווא ביר׳ זעירה ו, אהוא בר׳ (אהוה בר א²ג) זעירא אג, חייא (חייה ד¹) בר זבדא דת | לרגל] פוהא²גכשי¹, להרגיל א¹, להזהיר דת | עצמו] את עצמו אג, ל׳ י¹ | באחותו ובאחות אשתו פאכ, באחותו גשי | ובקרובתו] וחאגשי, ובקרובותיו דפכת | למה] ו°ג, כדי א, ל׳ דפוחכתי | 5 באחת מהן] פוחא¹גכי, באחת מהם דת, בהם א² | וממי] וחאג, ממי דתי, ל׳ פכ את] ואגי, אתה דחת, ואת פכ | ויראה יהודה ל׳ א² | * ויחשבה לזונה פוהא¹כ] ויחשביה.. ת, וגו׳ לד, ל׳ א²גי | למה ל׳ פאכ | 6 ולא א²ת | השגיחה כ, השגיח בה א | אמ׳ יהודה א¹ | אלו א²כת היתה מכסת ו. לא היתה מכסה י, לא כסתה א² |

המאמר נסדר לעיל צד 656 לפ׳ ויאמר העבד וכו׳ ותקח הצעיף ותתכס, ובתנחומא מ״ב שם שתים נתכסו וכו׳ ותתכס וילדה תאומים עשו ויעקב שנאמר והנה תומים בבטנה תמר נתכסית בצעיף וילדה תאומים פרץ וזרח:
1 אמר ר׳. וכ״ה בשאר כ״י, ובדפוסי׳ [וכי״ת] אמר ר׳ אמי, ואולי הגי׳ העיקרית במה״ג שם אמ׳ ר׳ אמי חיזרנו על כל המקומות ולא מצינו מקום שנקרא פתח עינים ר׳ היה דורש לשבח מלמ׳ שתלת עיניה לפתח שכל העינים תלויות לו ואמרה יהי רצון כלפניך ה׳ אלהים שלא אצא מבית הצדיק הזה ריקם, ובירוש׳ כתובות וסוטה שם ר׳ חזקיה בשם ר׳ אהא ר׳ היה דורש ג׳ מקריות (ר׳ הייה דריש שלש מקראות) לשבח ותשב בפתח עינים ואיפשר כן אפי׳ זונה שבזונות אינה עושה כן אלא שתלת עיניה לפתח שכל עיני (העינים) מצפות לו אמרה לפניו רבונו של עולם (רבון כל העולמים) לא (אל) אצא ריקם מבית זה (מן הבית הזה) ד״א ותשב בפתח עינים (ד״א בפתח עינים) שפתחה לו העינים (שפיתחה לו את העינים) ואמרה (שאמרה) לו פנויה אני וטהורה אני ועלי זקן וכו׳ ועי׳ למטה סי׳ י״ב, ובפי׳ ב״ר גורס ומפרש שכל העינים תלויות בו כלפי מעלה, ובלק״ט ותשב וכו׳ אמר רב אמי מלמד שתלתה עיניה לפתח שכל העינים תלויות לו זה הקב״ה שנאמר עיני כל אליך ישברו אמרה יהי רצון שלא אצא מבית זה ריקם ד״א בפתח עינים פיתחה לו עינים אמרה לו טהורה אני פנויה אני וכו׳, ובשכל טוב צד 233 ותשב וכו׳ א״ר אמי חזרנו בכל המקרא ולא מצינו מקום ששמו פתח עינים אלא מלמד שתלתה עיניה לפתח שכל העינים תולות שם וזה פתח הרחמים אמרה יהי רצון שלא אצא מבית זה ריקנית וכו׳ ד״א בפתח עינים מלמד שפתחה לו עינים ואמרה לו וכו׳ ופנויה אני, ובמדרש אגדה חזרנו על כל המקרא וכו׳ ששמו פתח עינים אלא מלמד שתלתה עיניה במי שכל העינים תלויים בו ואמרה לפני הקב״ה יהי רצון שלא אצא מפתח זה ריקם ד״א מלמד שפתחה לו עינים ואמרה לו וכו׳ פנויה אני, ונכונה הגי׳ חיזרנו ועי׳ לעיל צד 934 ובמ״י שם, [וברש״י עה״ת ריש דברים הובא כעין זה א״ר יוחנן חזרנו על כל המקרא ולא מצינו מקום ששמו תופל ולבן וכו׳ וע׳ בספרי דברים פי׳ א׳ ובמדרש תנאים שם] ובתנחומא מ״ב שם ותשב וכו׳ אמר ר׳ יהושע בן לוי בפתח שכל העינים תלויות בו ומקוות להקב״ה ד״א ותשב וכו׳ בפתח שהקב״ה מביט בו שנאמר עיני ה׳ משוטטות בכל הארץ וכו׳, ובסוטה שם איתא ותשב בפתח עינים א״ר אלכסנדרי מלמד שהלכה וישבה לה בפתחו של אברהם אבינו מקום שכל עינים צופות לראותו ר׳ חנין אמר רב מקום הוא ששמו עינים וכן הוא אומר תפוח והעינם (יהושע ט״ו ל״ד) ר׳ שמואל בר נחמני אמר שנתנה עינים לדבריה כשתבעה אמר לה שמא נכרית את אמרה ליה גיורת אני שמא אשת איש את אמרה ליה פנויה אני שמא קיבל בך אביך קידושין אמרה ליה יתומה אני שמא טמאה את אמרה ליה טהורה אני: 4 אמר ר׳ אחא. הוא ר׳ אחא (אחוא) בר׳ זעירא ועח״ב ולעיל צד 1011 ובמ״י שם, ועי״ע במ״י לעיל צד 967 בר״ה אמר ר׳ יודן, ובדפוסי׳ נשתבש ר׳ חייא בר זבדא ולא נמצא זה השם במקום אחר ועי׳ באגה״א ח״ג צד 760, ובפי׳ ב״ר בדפ״ר גורס ומפרש לרגל עצמו באחותו ובקרובתו שיכירנה יפה ולא יכשל בה כי כסתה פניה בבית חמיה ולא רגיל בה, ובשכל טוב שם ויראה יהודה ויחשבה לזונה מכאן אמר ר׳ חייא בר זעירא צריך אדם לרגל את עצמו להיות מכיר אחות אשתו וקרובותיו וקרובותיה האסורות לו שלא יכשל באחת מהן וכו׳, ובמה״ג עמ׳ 673 אמ׳ ר׳ זעירא צריך אדם לבדוק בקרובותיו כדי שלא יכשל בהן מני לן מיהודה, ובלק״ט ויראה יהודה וכו׳ הוא שאמר רב חמא ב״ר חנינא צריך אדם לרגל עצמו להיות מכיר אחות אשתו ובקרובותיה שלא יכשל בהן ממי את למד מיהודה למה כי כסתה פניה וכי מכוסה היתה והלא כתיב ויחשבה לזונה אלא שכיסתה פניה כשהיתה בבית חמיה ולא היתה מכירה יהודה, ובתנחומא מ״ב שם ויראה יהודה וכו׳ כי כסתה פניה אלא אמר ר׳ יוחנן שכסתה פניה עד שהיא בבית חמיה מכאן אמרו רבותינו צריך אדם להיות מכיר כלתו, ובסוטה שם ויראה יהודה וכו׳ ויחשבה לזונה משום דכסתה פניה חשבה לזונה א״ר אלעזר שכסתה פניה בבית חמיה דא״ר שמואל בר נחמני א״ר יונתן כל כלה שהיא צנועה בבית חמיה זוכה ויוצאין ממנה מלכים ונביאים מנלן מתמר וכו׳ ועי׳ מגילה שם ובד״ס:
6 ד״א ויראה וכו׳. ידורש ויראה יהודה ויחשבה לזונה ולא השגיח בה אבל כי כסתה כאשר כסתה פניה ויט אליה

מכסה פניה אתמהא, אמר ר' יוחנן ביקש לעבור וזימן לו הקב"ה מלאך שהיא ממונה על התאוה אמר לו לאיכן אתה הולך יהודה, ומאיכן מלכים עומדים ומאיכן גואלים עומדים ויט אליה על כורחו שלא בטובתו:

ט יח) ויאמר מה הערבון וגו' ותאמר חותמך ופתילך ומטך וגו' אמר ר' חוניה נצנצה בה רוח הקודש חותמך זו המלכות היך דאת אמר כי אם יהיה כוניה בן יהויקים מלך יהודה חותם וגו' (ירמיה כב כד), ופתילך זה סנהדרין היך דאת אמר ונתנו על ציצית הכנף פתיל

2 [עי' לנדה נכלמים פס"ד (פס"ג) סי' נ"] : 4 ילקוט שם :

1 אתמהא] ו°ג, אתמה ח. ל' דפואכתי | אמר] פוחאגבי, דאמר דת | ביקש] א'נת, בקיש דפוחא²בי, לעבר ג | ** וזימן] ורמז ל | הקב"ה ל' א² | שהוא ל' א² | ** ממונה] ל' ל | 2 לאיכן — יהודה] כ, לאיכן את.. יהודה ו, להיכן אתה.. יהודה נ', לאן אתה.. יהודה ח, היכן אתה.. יהודה א², היכן אתה.. יהודא פ, יהודה היכן (להיכן ת) אתה הולך דא'ת | ומאיכן] ו, ומהיכן ג, מאיכן פב, מהיכן דאתי, מיכן ח | עומדין ג | ומאיכן] ו, ומהיכן אג, מאיכן פכ, מהיכן דתשי, ומיכן ח | גואלים] פוהאנכשי, גדולים דת | עומדין ג | אליה] ו, ~ אל הדרך דפחאגכתי | על] פו°חאגכ, בעל דתי | כורחו] ג, כרחו דפו°חאכתי | 3 ושלא ת | 4 ויאמר — וגו'] ויאמר.. הערבון אשר אתן וגו' ד, ויאמר.. אתן לך חא'ת, ויאמר אנכי אשלח גדי עזים וגו' ויאמר מה העירבון וגו' ו, ויאמר הבא נא אבוא אליך ויאמר אנכי אשלח גדי ויאמר מה הערבון נ, ל' פא²כי | * ותאמר — ומטך וגו'] ותאמר.. ומטך אשר בידך א¹, ותאמר (ויאמר כ) חותמך ופתילך פא²כי, ותאמר חותמך ת, חותמך ופתילך ג, ל' לדוח | חוניא דחנכת, הונייא ו, הונא א¹, הונינה פ, אבא א² | נצנצה] פאנכתי, ניצנצה דוח | 5 בה] פוא'גבתי, כו דהא² | הקודש] וכ, הקדש דפחאגתי, התמך ג | זה פאנבי | * המלכות אג] מלכות דפוחכתי, המלכיות ל | * כי אם פוחאגכי] אם ל, שימני (ושמתיך ד¹) כחותם על לבך כי אם דת | יהיה ל' ד'ית | כניה נכ, כניהו פוחאי, כוניהו ת, יכניהו ד | * בן — וגו'] מלך.. וגו' ל, בן יהויקים מלך.. חותם (כחותם ד¹) על יד ימיני דא'גתי, מלך.. חותם.. ימיני פב, בן יהויקים חותם.. ימיני הא², וגו' ו | 6 זה] גש, זו דוחתי, אלו פאכ | סנהדרין] פוחאגכי, ~ שהן מצויינין בפתיל (כפתיל ת) דת | ונתנו — וגו'] ונתנו.. תכלת חאנכי, ונתנו.. פתיל פ, ונתנו.. הכנף וגו' ו, פתיל תכלת דת |

וכו' אמר אילו היתה זונה וכו' וכדאמר ר' יוחנן בקש לעבור וכו', ובכי"ל הגי' רמז לו הקב"ה מלאך שהוא על התאוה וכו' ובגליון נכמן ס"א וזימן וכ"ה בשאר הספרים וכן הגהתי והשלמתי שהוא ממונה על וכו' [ובכי"ל כתוב כיון שכסתה ותיבת פניה הושלמה בינו שיטין], ובשכל טוב צד 228 מפרש ויראה יהודה עומדת על הדרך ויחשבה לזונה שכן דרך הזונות לעמוד בדרך וכו' אז לא השגיח בה כי כסתה כלומר שנסתכל בה כשכסתה פניה מיד ויט אליה וכו' מה ראה לומר ויט אליה היה יכול לומר ויבא אליה א"ר יוחנן מלמד שבקש לעבור וזימן לו הקב"ה מלאך הממונה על התאוה א"ל להיכן אתה הולך ומהיכן מלכים ומהיכן גואלים עומדים ונטה אליה אל הדרך בעל כרתו, ובמדרש אגדה ראה יהודה ולא השגיח בה אמר כיון שכסתה פניה זאת אינה זונה אילו היתה זונה לא היתה מכסה את פניה ביקש לעבור וזימן לו הקב"ה מלאך הממונה על התאוה אמר יהודה היכן אתה הולך מהיכן מלכים עומדים מהיכן גואלים עומדים ויט אליה אל הדרך על כרחו שלא בטובתו. [לפי פי' השכל טוב שהוא גם פי' המפרשים מאמר ר' יוחנן הוא דיבור בפני עצמו, אולם לפי מדרש אגדה נראה שהוא דיבור אחד עם הקודם לו, ופי' המאמר הוא שיהודה לא השגיח בה יען שכסתה פנית וחשב שטעה במה שחשבה לזונה כי זונה איננה מכסה פניה ולכן ביקש לעבור וזימן לו הקב"ה מלאך וכו', ועי' ביפ"ת] ובמה"ג שם ויט אליה וכו' אמ' ר' יוחנן בקש יהודה לעבור זימן לו הקב"ה מלאך שהוא ממונה על התאוה אמ' לו להיכן אתה הולך מזו מלכים ונביאים יוצאים מיד ויט אליה אל הדרך בעל כרתו, ובעקידה שער כ"ח אמר ר' יוחנן בקש לעבור זימן לו המלאך הממונה וכו' אמר לו היכן אתה הולך יהודה מהיכן מלכים עומדים מהיכן גואלים עומדים, ובדפוסי' נשתבש מהיכן מלכים וכו' מהיכן גדולים וכו' ולנכון למטה סי' י' בדפוסי' מלכים אני מעוברת גואלים אני מעוברת, ובתנחומא מ"ב שם אמר יהודה זו היא זונה כה איכפת לי בה הלך לו כיון שהלך לו תלתה עיניה להקב"ה אמרה לפניו רבונו של עולם אני יוצאה חנם מגופו של צדיק זה מיד שלח הקב"ה מיכאל והחזירו מנין שכאן כתוב ויט אליה וכתיב התם ותרא האתון את מלאך ה' וגו' ותט האתון [והסגנון על כורחו שלא בטובתו הוא כפל הלשון, ובמשנה כנהדרין פ"ז ב' נמצא רק שלא בטובתו וע' לקמן פפ"ו סי' ב' ובח"נ שם ובעה"ש ע' טב]: 4 נצנצה בה וכו'. וכן כגנון הלשון במאמר ר"ח לעיל צד 1024, וכתיבת כוניה בוי"ו במקום קמץ חטף כמו בכי"ל במקומות שונים ועי' לעיל צד 33 וצד 999, וגם בכי"ג וכי"כ הגי' כניה, ובמקרא כתוב כניהו, ובדפוסי' נוסף הפ' שימני כחותם על לבך ובדרש וסמך זה מלך המשיח וכו' הפ' ויצא חוטר מגזע ישי [ולזה הדרש עי' בילמדנו המובא בילק' תהלים ר' תתס"ם ובמדרש אגדה לעיל ריש פ' וישלח צד פ"ב] ובדרש ופתילך זה סנהדרין נוסף הפירוש שהן מצויינין בפתיל, ובפי' ב"ר מפרש ופתילך זה סנהדרין שהיו מעוטפין בטליתות שיש בהן ציצית ועי' גם לעיל צד 873, ובלק"ט הובא הותמך זו מלכות וכה"א כי אם יהיה כוניהו בן יהויקים וכו' חותם על יד ימיני פתילך אלו סנהדרין לובשי ציצית וממך זה מלך המשיח דכתיב מטה עוזך ישלח ה' מציון, ובשכל טוב צד 235 ויאמר מה הערבון אשר אתן לך ותאמר חותמך ופתילך א"ר אמי נצנצה בה רוח הקודש חותם זו מלכות וכה"א מלך יהודה חותם על יד ימיני ופתילך זהו סנהדרין המתעטפין בציצית דכתיב ונתנו על ציצית וכו' וממך זה מלך המשיח דכתיב מטה עוזך ישלח ה' מציון וגו', ובמדרש אגדה חותמך ופתילך ומטה נצנצה רוח הקודש חותמך זו מלכות שנאמר חי אני נאם ה' אם יהיה כניהו בן יהויקים מלך יהודה וגו' ופתילך אלו סנהדרין שמתעטפים בטליתותיהם וממך אשר בידך זה משיח שנאמר מטה עוזך ישלח ה' מציון וגו', ובעקידה שם נצנצה בה רוח הקודש חותמך זה מלכות דכתיב כי אם יהיה כניהו בן יהויקים מלך יהודה חותם על יד ימיני ופתילך אלו סנהדרין דכתיב ונתנו על ציצית וכו' וממך זה משיח דכתיב מטה עוזך וכו' [וע' בצואות י"ב שבטים, יהודה כי' כ"ו, ובילקוט דפ"ר כתוב קודם מאמר שלפנינו (המתחיל שם ותאמר חותמך וכו') ויאמ' הבה נא אבא אליך אנכי אשלח גדי עזים כתי' ואת עורו' גדיי העזי', ונשמט בשאר הדפוסי' מפני שלא הבינו כונת הדברים, וצ"ל כתי'

תכלת וגו' (במדבר טו לח), ומטך זה מלך המשיח היך דאת אמר מטה עזך ישלח י"י מציון (תהלים קי ב):

.. ויתן לה וגו' ותהר לו גיבורים כיוצא בו וצדיקים כיוצא בו:

כ) וישלח יהודה את גדי העיזים וגו' אמר ר' יהודה בר נחמן בשם ר' שמעון בן לקיש משחקת בתבל ארצו משחקת לפניו בכל עת (משלי ח לא ל) תורה שמשחקת על הבריות, אמר הקב"ה ליהודה אתה רימיתה באביך בגדי עזים חייך שתמר מרמה בך בגדי עזים:

כד) ויהי כמשלש חדשים וגו' סומכוס אמר משום ר' מאיר מנין שאין העובר ניכר במעי י אמו עד ג' חדשים מן הכא ויהי כמשלש חדשים, ר' הונא בשם ר' יוסף לא סוף דבר ג' חדשים

3 ילקוט שם, תנחומא מ"ב שם [ועי' לעיל לד 871] : 4 ילקוט שם : 7 תוספתא נדה פ"א, ירוש' יבמות פ"ד ו' א' נדה פ"א מ"ע א', נדה ח' ב', תנחומא מ"ב שם : 8 ילקוט שם :

1 ומטך אשר בידך י, ומלך ת | מלך ל' פאגב | * המשיח ל°דוגי] משיח פאב, משיחנו ת, ל' ל | מטה] פואגבי, ומטה ח, ויצא חוטר מגזע ישי ~ ד, ויצא חטר.. ישי וכת' ~ ת | עזך] וגת, עוזך דפחאבי | * ישלח — מציון דפחאגבת] ישלח מציון י, ישלח וגו' ו, וגו' ל | 3 ויתן — וגו'] ויתן לה ויבא (ויבוא כ) אליה וחא[1]גבת, ויבוא אליה י, ל' פא[2] | גיבורים] ג, גבורים דפוחאבתי | צדיקים פואבתי | בו ל' ד[1] | 4 את — וגו'] את.. העזים וגו' ו, את.. העיזים ג, את.. העזים פחא[2]כתי, את.. העזים ביד רעהו העדולמי א[1], וגו' ד | אמר] ת, ל' דפואגב | ר' יהודה] וא[02]ת, יהודה דפא[2]גב, ר' שמואל א[1] | בר' פ, ביר' ת | בשם — לקיש] וג, בשם ריש לקיש דת, בשם ר' יהושע (ר' יהודה כ) בן לקיש אמ' פב, בשרשב"ל אמ' א[2], ורשב"ל בש"ר סימון ארשב"ל א[1] | 5 משחקת בתבל — בכל עת] כת' משחקת.. עת ת, משחקת לפניו תבל (בתבל כ) ארצו פב, משחקת בתבל ארצו וגו' ו, משחקת בתבל ארצו אנשי, כתי' משחקת.. ארצו ח | תורה] וחא[1]ג, התורה דת, זו תורה פא[2]בש | שהיא משחקת | הבריות | א"ל י | 6 רימיתה] א[1]ב, רמיתה ו, רמית דפחא[2]גתש, מרמה י | לאביך פואגשי, את אביך ב | בגדי עזים ל' א[1] | ** שתמר מרמה] שתתרמה ל | בך] לך י, אותך פו, ל' ג | בגדי עזים] בגדי העזים י, שנא' וישלח יהודה את גדי העזים א[1] | 7 ויהי — וגו'] ו, ויהי.. חדשים פחא[2]גב, ויהי.. חדשי' ויוגד ליהודה לאמר זנתה תמר כלתך וגו' א[1], ל' דת | סמכוס א[2] | אמר] וא[2]ג, אומר דפא[1]בת | משום] פאב, משם ו, בשם דת | מנין] פוחאב, מניין דת, סימן ג | במעי אמו] ואגבת, במעי האשה ד, ל' פחב | 8 עד] פאב, אלא ~ דוחגת | ג'] א[2], שלשה דפוחא[1]גב, שלושה ת | מן הכא] ו, מהכא דא[2]גבת, מן הכא (מהכא א[1]) שנ' הא[1], שנ' פ | ויהי.. חדשי' ויוגד ליהודה לאמר זנתה תמר כלתך א[1] | הונה ו, חמא י | ר' יוסי י, רב יוסף פוחא[1]ב | סוף דבר] פוחאבי, סוף הדבר ג, סוף ד, ל' ת | ג' חדשים] שלשה חהשי' א[1], ג' א[2]י, שלשה דפוגבת, ל' ח |

(לעיל) על ואת, והוא רמז שהדרש לפסוק גדי עזים כתוב לעיל ברמז קט"ו על פסוק ואת עורות וכו']: 3 כיוצא בו. ותהר לו דורש וכן מפרש בפי' ב"ר ותהר לו מהו לו היה יכול לומר ותהר אלא שהרתה גבורים וצדיקים כמוהו, ובמה"ג עמו' 574 ותהר לו בדומין לו גבורים כמותו צדיקים כמותו, ובתנחומא מ"ב שם ויבא אליה ותהר לא חסר המקרא כלום ומהו ותהר לו אלא שילדה מלכים כיוצא בו [ולעיל צד 871 לפ' ויאמר יעקב לאחיו וכו' בניו היה קוראם כו' אחיו אמר ר' חוניה גיבורים היו כיוצא בו וצדיקים ועי' בת"ג שם]: 5 משחקת וכו'. במקרא שם ואהיה אצלו אמון וכו' משחקת לפניו בכל עת משחקת בתבל ארצו ושעשעי את בני אדם, ובכי"ל וכן בדפוסי' הובאו הפסוקים שלא כסדרן ונתערבו גם בכי"פ וכי"כ, וביפ"ת פי' שהובא תחלה משחקת בתבל וכו' לפרש משחקת לפניו וכו' שהוא לשון לעג ואינו לשון שמחה וצע"ג, ובספרים שציינתי הובא רק הפ' משחקת בתבל וכו', וכתיבת ביריות בכי"ל כמו לעיל פעמים שונות ועי' לעיל צד 114, ובמה"ג עמו' 574 [הוסיף והרכיב המאמר עם הדרש בסמוך] ד"א ותהר לו אמ' ר' ינאי כיון שעיברה היתה הולכת למרחץ ומטפחת על כריסה ואומרת נביאים ממני יצאו מלכים ממני יצאו שאני מעוברת וכיון שנתפרסם הדבר אמ' לו הקב"ה אתה רמיתה לאביך בגדי עזים חייך שתמר מרמה אותך בגדי עזים לכך אמ' שלמה משחקת לפניו בכל עת משחקת עם הבריות מדת הדין ומדת תורה דכתי' ושעשועי את בני אדם [ועי' גם בסמוך סי' י"א]: 7 שאין העובר ניכר וכו'. שאין האשה ניכרת שהיא מעוברת אלא עד ג' חדשים מן הכא ויהי כמשלש חדשים ור"ה בשם ר"י אמר לא סוף דבר לא בלבד ג' חדשים שלימים אלא רובו של ראשון וכו' ולא בלבד שהוגד ליהודה לאמר וגם הנה הרה וכו' אלא מלמד שהיא בעצמה היתה מטפחת על כריסה ואומרת מלכים וגואלים אני מעוברת, ובפי' ב"ר כי"ם וכי"א מל"א מפרש ויהי כמשלש חדשים לשלש חדשים אין כתוב כאן (אינו אומ') אלא כמשלש כדבר שאין עומדין על בירורו אלא הן חסר הן יתר ר' הונא בשם רב יוסף אמר לא סוף דבר שלשה שלמים אלא רובו של ראשון וכו' ואמצעי שלם כמשלש דורש, וזר הפירוש שם לזונונים (לזמנים) משמע מלכים וגואלים בני אדם הזנים את אחרים מלמד וכו', ובשכל טוב צד 230 הועתק סומכוס אומר משום ר' מאיר מנין שאין העובר ניכר עד שלשה חדשים שנ' ויהי כמשלש חדשים ר' הונא בשם ר' יוסי לא שלשה חדשים שלמין אלא רובו של ראשון ואמצע כולו ורובו של שלישי (ומאי כמשלש כמו שלשה ולא שלשה שלמין) וכו' זנתה תמר כלתך וגם וכו' שהיא עצמה מטפחת על כריסה ואומרת מלכים אני מעוברת גואלים אני מעוברת, ובמה"ג עמו' 575 ויהי כמשלש חדשים אמ' ר' מאיר מכאן שאין העובר ניכר במעי אמו עד שלשה חדשים, וכדברי ר"ה בשם ר"י מפרש בפירש"י עה"ת כמשלש חדשים רובו של ראשון ורובו של אחרון ואמצעי שלם וכו' ועי' בראב"ם [ויבמות מ"ג א'], ובמ' אגדה ויהי כמשלש חדשים לא חדשים שלימים אלא רובו של ראשון וכו' והאמצעי שלם הנה הרה וכו' מלמד שהיתה מטפחת וכו' ואומרת מלכים אני מעוברת, ובתוספתא נדה שם איתא איזו היא מעוברת סומכוס אמר משום ר' מאיר משיודע עוברה שלשה חדשים שנ' ויהי כמשלש חדשים וכו', ובירוש' יבמות ונדה שם עד כמה (עד כמה הוא) הכרת העובר סומכוס אומר (אמר) משום ר"מ עד ג' חדשים אע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר שנ' ויהי כמשלש חדשים (חדשים וגו') וכו' ר' זעורא (זעירא) ר' בא בר זוטרא א"ר חנינה (ר' חנינה)

שלימים אלא ריבי שלראשון וריבי שלאחרון וכל האמצעי, ולא סוף דבר וגם הנה הרה לזנונים אלא מלמד שהיתה מטפחת על כריסה ואומרת מלכים וגואלים אני מעוברת: אפרים מקשאה תלמיד ר' מאיר מש' ר' מאיר תמר בת שם היית דכת' ובת איש כהן כי תחל לזנות וגו' (ויקרא כא ט) ויאמר יהודה הוציאוה ותישרף:

יא כה) היא מוצאת אמר ר' יודן אבדו והמציא הקב"ה אחרים תחתיהם היך דאת אמר

2 ילקוט שם, תנחומא מ"ב שם, אגדת בראשית פס"ד (פס"ג): 5 ילקוט שם, סוטה י' ב', תנחומא מ"ב שם:

1 שלימים] פוחא'כת, שלמים א'גי, של ימים ד | וכל האמצעין] פוחאב, ואמצעי שלם דגתי | ולא סוף דבר ל' א[2] | 2 אלא ל' א[2] | מלמד ל' י | מלכים — מעוברת] פ, מלכים אני מעוברת גואלים (גאולים גב) אני מעוברת דוחא'גכתי, אני מלכים מעוברת גואלים.. מעוברת א' | אפרים] פוא'גבי, ר' אפרים א[1], ויאמר יהודה הוציאוה ותשרף אמ' ~ ת, הוציאוה ותשרף ~ ד | מקשא ג, מיקשה ן | תלמידו של ר' דפאגכת, תלמידיה דר' ן | 3 מש' ר' מאיר] י[1], בשם ר' מאיר וב, משום ר' מאיר אמ' ת, שאמר משם ר' מאיר ד, בשם ר' מאיר אמ' פא, ל' ג | בתו של | היית] פוכ, היתה דחאי, הייתה ג, ל' ת | וכת' פגת, ובתי' כי, מנין כתיב א' | איש ל' פא[2]ת | כי — וגו'] א[2]ג, כי.. לזנות את אביה היא מחללת באש תשרף ת, כי.. לזנות באש תשרפ א[1], כי תחל וגו' פ, כי תחל כ, כי וגו' י, ל' דו | 4 ויאמר — ותישרף] ג, לפיכך ויאמר.. ותשרף ואכ, לפיכך (לפיכך נאמר ח) הוציאוה ותשרף דפח, וכת' הוציאוה ותשרף י[1], לפי כך דנוה בשריפה ת | 5 היא מוצאת] פאבתש, והיא מוצאת חי[1], היא מוצאת וגו' דו, ל' ג | אמר ר' יודן ל' פא | אבדו] מכאן שאבדו דפא[2], מיכן שאבדו וב, מלמד שאבדו ש, מלמד שאבדן י[1], מנין שאבדו נ, מכאן שאבדו הסימנים ח, מכאן שאבדו הסימנין ת, מכאן שאבדו הערבון א'א[02] | והמציאן י[1], והמציא לה נ, והמציא הערבון א[1] | אחרים תחתיהם] א[2]תש, אחרים תחתיהן דפא'גכ, אחרים תחתם ה, תחתיהם ן, ל' י[1] | שנ' היא מוצ' כד"א י |

בשם ר' חייה רבה (רובה) אפילו רובו של ראשון ורובו של אחרון והאמצעי שלם ר' אבי אמר וכו' (ועי' במ"י לעיל צד 188), ובבבלי נדה שם מעוברת משיודע עוברה וכמה הכרת העובר סומכוס אומר משום ר' מאיר שלשה חדשים ואע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר שנאמר ויהי כמשלש חדשים וגו' זכר לדבר קרא כתיב וראיה גדולה היא משום דאיכא דילדה לט' ואיכא דילדה לז' ועי' בפירש"י שם, ובתנחומא מ"ב שם ויהי כמשלש חדשים וגו' אמר ר' יהודה הלוי ב"ר שלום בת ג' חדשים אשה נכרת אם מעוברת אם לאו וויגד ליהודה לאמר וכו' וגם הרה לזנונים מהו לזנונים שהיתה נכנסת למרחץ ואומרת לחברותיה עברו מלפני שאני מעוגה מלכים, ובמאמר שלפנינו הגי' גם בדפ"ר וד"ו ר' הונא בשם ר' יוסף (ועי' במ"י לעיל צד 730), ושם נשתבש לא סוף שלשה של ימים, והוגה במ"כ לא סוף דבר שלשה שלמים, ומדפיסי ד' קראקא א' והדפוסי' של אחריו טעו בהגהתו והניחו לא סוף שלשה של ימים ושבשו והגיהו בסמוך ולא סוף דבר ג' שלמים וגם הנה הרה וכו', והכגנון לא סוף דבר כמו לעיל פעמים שונות ועי' במ"י לעיל צד 477 וצד 824 [אולם הלשון כאן ולא סוף דבר וגם וכו' אלא מלמד כו' אין לו ביאור, ובכי"א ב' ליתא תיבות ולא סוף דבר וכן תיבת אלא, וני' שצ"ל ולא סוף דבר וגם הנה הרה אלא לזנונים מלמד וכו', והדרש קשה לפרשו, ואפשר שזנונים הוא דורש מלשון זיין או מלשון זון שהוא בל"י[1]) הגורה, ושניהם הם כלי מלכים וכמו שנדרש בפסיקתא צד קכ"ד ב' אחד להלבישו עטרה ואחד לאוסרו זייני ר' הונא וכו' אמר זוני כד"א מוסר מלכים פתח ויאסור אזור במתניהם, וע"ע בפסי"ר פכ"א (ק"ג א', ובהערות שם אות נ"א) ובשמו"ר פמ"ה סי' ב' ובנכסמן שם]: 2 אפרים מקשאה. מפרש בפי' ב"ר מקש' הלכות ד"א שומר קישואין ועי' במ"י לעיל צד 491: 3 בת שם היית. בת מלכי צדק מלך שלם שכת' בו והוא כהן לאל עליון ודינה בשריפה דכת' ובת איש כהן כי תחל לזנות וכו' באש תשרף ולפיכך ויאמר יהודה הוציאוה ותשרף, ולהאגדה המורוותת ששם הוא מלכי צדק עי' במ"י לעיל צד 246 צד 420 צד 462 וצד 607, ובאג"ב שם ותמר היתה בתו של שם הגדול וכו' אמר הקב"ה וכו' כדי שידבק יהודה בתמר שהיא כהנת בתו של שם בן נח שנאמר ומלכי צדק מלך וגו', וגם בתר"י א' מתורגם ואמר יהודה הלא בת כהן היא וכו', ובלק"ט הובא ויאמר יהודה הוציאוה ותשרף אמר אפרים מקשאה תלמידו של ר' מאיר משום ר' מאיר תמר בתו של שם היתה וכהן היה שנא' והוא כהן לאל עליון לפיכך גזר עליה יהודה הוציאוה ותשרף דכתיב ובת איש כהן כי תחל לזנות וכו', ובשכל טוב שם ויאמר יהודה וכו' אמר אפרים מקשאה תלמידו וכו' בשם ר' מאיר תמר בתו של מלכי צדק היתה ומתורת הדעת דנה יהודה בשריפה דכתיב ובת וכו', ובמה"ג עמו' 575 ויאמר יהודה וכו' אפרים מקשאה תלמידיה דר' מאיר בשם ר' מאיר בתו שלשם היתה וכת' ובת איש כהן וכו' [ועי"ש עמ' 570], ובפירש"י עה"ת ותשרף אמר אפרים מקשאה משום ר' מאיר בתו של שם היתה שהוא כהן לפיכך דנוה בשרפה ועי' ברמב"ן, ובתנחומא מ"ב שם איתא והיה יושב בדין שם יצחק ויעקב ויהודה אמרו הוציאוה ותשרף וכו' למה אמר תשרף ולא אמר תהרג אפרים מקשאה בשם ר' מאיר אמר בתו של שם היתה ושם רהן היה לפיכך אמר הוציאוה ותשרף וכו', [ובמדרש רות קרוב לסופו איתא ואף תמר שלקחה יהודה וכו' בתו של שם בן נח וכו'] ואגדה זו שתמר היתה בתו של שם צע"ג שיעקב היה בן נ' שנה כשמת שם ובן ק"ח שנה כשנמכר יוסף שהתאבל על יוסף כ"ב שנה וכשירד למצרים היה בן ק"ל שנה וא"כ היתה זקנה כשלקחה יהודה לאשה לער בכורו (ועי' במ"י לעיל צד 675 צד 1026 וצד 1031) ובפירש"י הגי' בכ"י אחד בת בתו של שם היתה (ובס' הישר בת עילם בן שם, ועי' בזכור לאברהם ובפירש"י סוטה י' א' בד"ה יתומה אני), ושמא יש לפרש בתו של שם בת בתו של שם או מזרע שם ועי' ברא"ם וביפ"ת ובפי' מהרד"ו: 5 אבדו. הסימנים החותמת והפתילים והמטה, ור' יודן דורש מוצאת קרי ביה מוצאת[2]), ובמה"ג שם מפרש היה ראוי למקרא לומר היא יצאת ומהוא מוצאת ללמדך שאבדו ומצאה אותם כמא דאת אמ' או מצא אבדה אל תקרא מוצאת[3]) אלא מוצאת[4]) לשון מציאה, ובשכל טוב שם היא מוצאת א"ר יודן מלמד שנתעלמו הערבונות ממנה ובקשה מלפני הקב"ה והמציאו לה ודומה לדבר או מצא אבדה, ובתנחומא מ"ב שם המאמרים ועם שהיא יוצאת בקשה את הערבון ולא מצאה אותם באותה שעה תלתה עיניה לשמים מיד שלח לה הקב"ה אחרים ד"א אמר ר' יהודה הלוי ב"ר שלום עם שהיא יוצאה האיר הקב"ה עיניה ומצאה אותם מאחר שאבדתן שאין מציאה אלא מכלל אבדה שכתיב או מצא אבדה, ובסוטה שם היא מוצאת היא מיתוצאת מיבעי ליה (ופירש"י היא מיתוצאת הוי משמע לשון הוצאה בעל כרחה היא מוצאת משמע לשון מציאה) א"ר אליעזר

1) ζώνη. 2) מוּצֵאת. 3) מוֹצֵאת. 4) מוֹצאת.

או מצא אבדה (ויקרא ה כב), אמר ר' הונא היא מוצאת אתמהא היא והוא צריכין לצאת:

והיא שלחה אל חמיה וגו' ביקש לכפור אמ' ליה חכים לברייך עליהון שלך ושלבוראך הן:

הכר נא למי החתמת וגו' אמר ר' יוחנן אמר הקב"ה ליהודה אתה אמרת לאביך הכר נא (בראשית לז לב) חייך שתמר אומרת לך הכר נא:

כו) ויכר יהודה וגו' ר' ירמיה בשם ר' שמואל בר רב יצחק בג' מקומות הופיע הקב"ה יב
בבית דינו שלשם ובבית דינו שלשמואל ובבית דינו שלשלמה, בבית דינו שלשם ויכר יהודה ויאמר צדקה ממני ר' ירמיה בשם ר' שמואל בר רב יצחק רוח הקדש אמ' ממני היו הדברים,

2 ילקוט שם: 3 לעיל צד 1024 וש"נ: 5 מכות כ"ג ב', מדרש קהלת פ' אי לך ארץ (י' ע"ז), מדרש תהלים ע"ב סי' ב': 7 סוטה שם [ועי' תוספתא סוטה פ"ט ג']:

1 אבדה] ח, אבידה וא[2]כתשי, אבדה וגו' ד, אבדה וכחש בה א[1] | חונא וג, ל' ת | והיא י | אתמהא] וגי, ל' דפאכת | הוא והיא ש, היא מוצאת היא והוא וג, מוצאת היא והן א | צריכים ת | 2 אל — וגו'] אל חמיה לאמר וגו' ח, אל חמיה לאמר די, אל חמיה ואגכת, ל' פ | ביקש] א[1], בקש דפוחא[2]גכתשי | אמרת ד, אמרה וחאכתש, א' פג | * ליה דחא[1]] לה ל, לו ות, ל' פא[2]גכש | * חכים — עליהון פאגכי[1]] חכים לבורייך עליהון ל, חכים לבריך עליהון חש, חכום לברייך עליהון ו[0], הכום עליהון ו, הכר נא בוראך דת | הם י | 3 למי — וגו'] למי החותמת והפתילים והמטה האלה ה, למי החותמת דת, למי וגו' ו, וגו' ג, ל' פאכ | אמר] פוחאגכ, אמר לו דת | * ליהודה דפוחא[1]כת] ל' לא[2]ג | ** לאביך] ל' ל | 4 נא] ~ הכתונת בנך היא ח, הכתונת בנך א[1] | * חייך — נא דפוא[2]כת] חייך.. אומרת הכר נא וגו' ג, חייך.. אומרת לך הכר נא למי החותמת חא[1], וגו' ל | 5 וגו'] ויאמר צדקה ממני חאגכת, ל' פ | ירמיה] יהודה ת | בשלושה פותגכ, בשלושה ת | הופיע הקב"ה] חא, הופיע הקב"ה רוחו ו, הופיע רוה"ק פ, .. רוח הקודש כ, הופיעה רוח הקדש דת | 6 ובבית] פאכ, בבית דו[0]חת | ובבית] פואכ, בבית דחת | ויכר — ממני] ח, ויכר.. ממני (ויאמר צדקה ממני פכ, צדקה ממני א) מהו ממני דפאכת, ויכר יהודה וגו' ד[1]ו, ויכר.. וגו' מהו ממני ו[0] | 7 ר' ירמיה — הדברים] ר' ירמיה.. בר רב יצחק (ר' שמואל א' ח) רוח הקודש (הקדש ג) אמרה.. הדברים (דברים ו) וחג, א"ר ירמיה בשם.. בר רב יצחק יצאה (יצתה כ) בת קול ואמרה ממני היו כבושין פכ, א"ר ירמיה בשרשב"י (בש"ר שמואל בר רב יצחק א[2]) ממני היו כבושין א, אמר ר' ירמיה בשם ר' יצחק אמר הקב"ה אתם תהיו מעידים (מעידי' ד[1]) מה שבגלוי ואני מעיד עליו מה שבסתר ד, א"ר ירמיה בש"ר יצחק אמ' הקב"ה ממני יצאו שניהם כבושים ד"א אמ' הקב"ה אתם תהיו מעידים על מה שבגלוי ואני מעיד על מה שבסתר ת |

לאחר שנמצא סימניה בא סמאל וריחקן בא גבריאל וקירבן וכו' ועי' האגדות בתר"י א' וב', ובפי' ב"ר מפרש היא מוצאת מוצת קרי לומר שהיתה ראויה לשריפה וכו' וגר' שכוונתו שהאל"ף נחה ואינה נקראת אלא מוצת בלא אל"ף ועי' בערוך ובהפשב"ע ע' צת ובריב"א בתוספות עה"ת ובמנחת שי ובחי' אגדות מהרש"א סוטה שם ובהערות רש"ב בלק"ט ושכל טוב שם: 1 היא מוצאת וכו'. היא לבדה בתמיה ולא גם הוא ודורש ר"ה כתיב הוא וקרי היא היא והוא צריכין לצאת [ובפי' ב"ר בדפ"ר גורס ומפרש הוא והיא יהוד' והיא צריכי' לצאת אלא אמרו מוטב לאדם להפיל עצמו לאש ואל ילבין פני חבירו ברבים מנא לן מתמר שלפי שלא רצתה לגלות היא מוצאת ולא הוא ועי' בסוטה שם], וביפ"ת כתב ונראה שפירושו כשנגזרו עליה שריפה גזרו גם כן על הבועל וכו' ועי' במ"כ, ובשכל טוב שם היא אמר ר' חונא הוא כתיב שהוא והיא צריכין לצאת לדון, ובמה"ג שם היא מוצאת אמ' רב חונא הוא כת' וקרי היא ללמד ששניהן היו ראויין לדין: 2 אמ' ליה וכו'. בכי"ל כתוב לה והגהתי ועי' במ"י לעיל צד 566, ועוד הגהתי לברייך, וראש המאמר בלא"ר גם בשאר כ"י ובילקוט, חכים וכו' הכר לבוראך עליהם כלו' על הסימנים שלך ושל בוראך הם כהדרש והמציא הקב"ה אחרים תחתיהם, ובפי' ב"ר בקש יהודה לכפור אמרה חכים לבורייך עליהון הכר נא לבוראך עליהם העוברים שלך ושל בוראך הן [והוספה זרה התיבות האחרונות], ובתנחומא מ"ב שם אמירה לו יהודה הכר נא את בוראך, ובסוטה שם אין נא אלא לשון בקשה אמרה ליה הכר פני בוראך ואל תעלים עיניך ממני וכו': 4 חייך וכו'. בכי"ל המאמר מקוטע אמ' ר' יוחנן אמ' הקב"ה אתה אמ' הכר נא וגו' והשלמתיו ועח"נ, ובשכל טוב צד 235 אמר הקב"ה ליהודה אתה אמרת לאביך הכר נא חייך וכו', והמאמר נסדר כבר לעיל צד 1024 לפ' וישלחו וכו' הכר נא הכתנת בנך וכו' ועיי"ש: 5 ר' ירמיה בשם וכו'. במדרש קהלת שם א"ר שמואל בר נחמני בשלשה (כ"ה בדפ"ר וד"ו) מקומות צווחת מדת הדין בבית דינו של שם ובבית וכו' ובבית וכו' בבית דינו של שם מנין שנאמר ויכר יהודה ויאמר צדקה ממני ורוח הקדש צווחת ואומרת ממני היו כל הדברים, ובמכות שם א"ר אלעזר בג' מקומות הופיע רוח הקודש וכו' בבית דינו של שם דכתיב ויכר יהודה ויאמר צדקה ממני מנא ידע דילמא כי היכי דאזל איהו לגבה אזל נמי איניש אחרינא לגבה יצאת בת קול ואמרה ממני יצאו כבושים ועי' בד"ס הגי' ממני היו כבושים וכן הגי' לפנינו בכי"פ וכי"כ הופיע רוח הקודש וכו' יצתה בת קול ואמרה ממני היו כבושין ועח"נ, ופירוש כבושים עי' ברש"י שם ובערוך ע' כבש ג', (ומסגנון לא"ר מנא ידע וכו' ובסמוך בב"ד של שמואל וכו' ויאמרו מיבעי ליה וכו' בב"ד של שלמה וכו' דילמא איערומא וכו' גר' שניתוסף כן מסתמא דגמרא ואינו מעיקר המאמר, וגם בסוטה שם במאמר סתמי הדרש צדקה ממני מנא ידע יצתה בת קול ואמרה ממני יצאו כבושים, וממכות שם נובע כל המאמר במדרש תהלים ע"ב סי' ב' ובמ"ת שנדפס מכבר גם במזמור י"ז ועיי"ש), ועירבובי נוסחאות בלק"ט ר' ירמיהו בשם ר' שמואל ב"ר יצחק בשלשה מקומות הופיע הקב"ה וכו' בבית דינו של שמואל הרמתי בבית דינו של שלמה בבית דינו של שם דכתיב ויכר וכו' ויאמר צדקה ממני יצתה בת קול ואמרה ממני יצאו כבושים ממני היו הדברים, ובשכל טוב שם ר' אליעזר אומר בשלשה מקומות הופיע רוח הקודש וכו' ובבית דינו של שמואל הרמתי ובבית וכו' בבית דינו של שם דכתיב צדקה ממני ואמר ר' ירמיה בשם ר' שמואל בר יצחק רוח הקודש אמר ממני יצאו הדברים, ועי' בסה"ג עמ' 578 [וברש"י עה"ת ובבחיי], וגי' הדפוסי' אמר הקב"ה אתם תהיו מעידים מה

בבית דין שלשמואל עד י"י בכם ועד משיחו וגו' ויאמר עד (ש"א יב ח) מי אמר עד [ר' ירמיה בשם ר' שמואל בר רב יצחק רוח הקדש אמ' עד], בבית דין שלשלמה תנו לה את הילוד החי והמת אל תמיתוהו היא אמו (מ"א ג כז) מי אמר ר' ירמיה בשם ר' שמואל בר רב יצחק רוח הקודש אמ' היא אמו: מהו אומר בבני עלי ותהי חטאת הנערים גדולה וגו' (ש א ב יז) [וכתי' אשר ישכבון את הנשים הצובאות וגו' (שם שם כב)] איפשר בני עלי הצדיק היו עושין כן אתמהא,

1 מדרש שמואל סוף פי"ד: 4 ירוש' כתובות פי"ג ל"ה ג', ירוש' סוטה פ"א ט"ז ד', שבת נ"ה ב', יומא ט' א', מדרש שמואל פ"ז, לקוט כרלשית סמ"ח:

1 * בבית דין שלשמואל — אמ' עד] בבית דין.. מי אמ' עד ל, בבית דינו של שמואל ויאמר אליהם עד י"י בכם וגו' (ויאמר עד י"י בכם ועד משיחו היום הזה כי לא מצאתם בידי מאומה א[1], עד.. מאומה א[3]) ויאמר עד כי אמר (כי אמ' עד א) ר' ירמיה בשם ר' שמואל בר רב יצחק (ר' ירמיה.. בר רב יצחק אמ' א[1] אמ' רב [ירמיה בשם א[02]] שמו' בר רב יצחק א[2]) רוח הקו' (הקדש א) אמרת (אומרת א[3]) עד וא, ובית (ובבית ח) דינו.. ויאמר עד י"י בכם וגו' ויאמרו עד מי אמ' עד (ויאמר עד י"י בכם היום ועד משיחו כי לא.. מאומה ויאמר עד כ, שנ' עד י"י ועד משיחו היום הזה כי.. בי מאומה ויאמר עד מי אמר עד ח) א"ר ירמיה בשם.. בר רב יצחק (אמ' ר' שמואל ח) רוח הקדש (הקודש כ) אמרה אני עד פחב, בבית דינו.. עד.. היום הזה וגו' ויאמר עד מי א"ר ירמיה בר רב יצחק רוח הקו' אמרה נ, בבית דינו שלשמואל הנני ענו בי ויאמר עד י"י בכם ויאמר עד יצתה בת קול ואמרה עד ת, בבית דינו של שלמה היא אמו כי אמר אמר ר' שמואל בת קול צווחת ואומרת היא אמו ודאי ד | 2 בבית דין של שלמה — אמ' היא אמו] בבית דינו.. ויאמר תנו.. אל תמיתוהו.. מי אמר ר' ירמיה בשם.. בר רב יצחק א' רוח הקודש אמרה היא אמו נ, בבית דינו.. שנ' ויען המלך ויאמר תנו.. אל תמיתוהו.. מי אמר היא אמו ר' שמואל אמר רוח הקודש אמרה היא אמו ח, בבית דינו.. ויאמר תנו.. החי וגו' אמ' ר' ירמיה בשם.. בר רב יצחק רוח הקודש אמרה היא אמו ו, בבית דינו.. שנ' ויאמר תנו.. הילד החי וגו' (הילוד החי והמת אל תמיתוהו כ) היא אמו מי אמר כן (כך כ) א"ר ירמיה רוח הקדש (הקודש כ) אמרה היא אמו פכ, בבית דינו.. שנא' תנו.. הילוד.. אל תמיתוהו היא אמו רוח הקדש אמרה היא אמו א[2], בבית.. של שלמה א"ר ירמיה שנא' תנו.. הילוד.. אל תמיתוהו היא אמו [רוח.. אמו א[01]] א[1], בבית דינו שלשלמה היא אמו מי אמ' א"ר שמואל בת קול צוהת ואומרת היא אמו ודאי ד"א ויאמר עד י"י בכם ויאמר מהו עד ת, בבית דינו של שמואל הנני ענו בי ויאמר עד י"י בכם ויאמרו עד יצתה בת קול ואמרה עד ד | 4 מהוא ו | * אומר דפוהאגת] אמ' לכ | * גדולה וגו' ד] וגו' לו, גדולה א[1]ת, גדולה מאד פא[2]גב, גדולה מאד וגו' ח | * וכתי' — וגו' ד] וכת'.. הצובאות ת, ל' לפוחאגב | 5 איפשר] חאגב, אפשר פו, אפשר כן דת | בניו של עלי הצדיק פוחאגב, בניו של אותו צדיק דת | עושים א[1]ת | כן] אותו מעשה דגת, אותו המעשה פוהא[1]ב, אותן המעשים א[2] | אתמהא ל' |

שבגלוי ואני מעיד עליו מה שבסתר [משובשת] היא כהלשון במדרש שמואל ובמ' קהלת למטה גבי ב"ד של שמואל, ובית דינו של שם פירש"י שם לא היה שם חי באותה שעה שהרי מת אלא בית דין שלאחריו מבניו ותלמידיו וקרי ליה בית דין של שם וכו' (ובד"ס שם הובא מילקוט כ"י הגי' בבית דינו של יהודה), וכן מעם המאמר בע"ז ל"ו ב' זנות נמי בבית דינו של שם גזרו דכתיב ויאמר יהודה הוציאוה ותשרף ועי' בס"י לעיל צד 1044 בד"ה בת שם וכו' וצד 765: 1 מי אמר עד. שהל"ל ויאמרו עד (ונגד הדרש הגי' בכי"פ ויאמרו עד ועי' במנחת שי ובתנ"ך הוצ' גינצבורג), ובמדרש קהלת שם בבית דינו של שמואל מנין שנאמר הנני ענו בי וכו' ויאמר אליהם עד ה' בכם ועד משיחו ויאמרו עד אין כתיב כאן אלא ויאמר עד מי אמר עד רוח הקדש אומרת אתם מעידים על הגלוי ואני אעיד על הסתרים, ובמדרש שמואל שם ויאמר אליהם עד ה' בכם וגו' ויאמרו עדים אין כתוב אלא ויאמר עד אמר להם הקב"ה אתם מעידין עליו על מה שבגלוי ואני מעיד עליו על מה שבסתר, ובמכות שם בבית דינו של שמואל דכתיב הנני ענו בי וכו' ויאמר עד ויאמרו מיבעי ליה יצאת בת קול ואמרה אני עד בדבר זה (ויש אין גורסי' בדבר זה עי' בד"ס), ובדפוסי' ויאמר עד י"י בכם ויאמרו (כ"ה בדפ"ר וד"ו והוגה בס"כ ויאמר) עד יצתה בת קול ואמרה עד, ושם מסורסים המאמרים בב"ד של שלמה וכו' בב"ד של שמואל וכו', ובלק"ט הועתק בבית דינו של שמואל הרמתי דכתיב ויאמר עד יצתה בת קול ואמרה אני עד בדבר הזה, ובמה"ג שם שנייה בבית דינו של שמואל הרמתי שנא' הנני ענו בי וכו' ויאמר אליהם עד ה' בכם ועד משיחו ויאמרו עד אין כת' כן אלא ויאמרו (וצ"ל ויאמר) עד יצתה בת קול ואמרה אני עד בדבר הזה: 3 אל תמיתוהו. כ"ה בכי"ל וכ"ה גם בכי"ת וכי"א א' וב' וכי"ג וכי"כ, ובמקרא שם בפ' ויען המלך ויאמר תנו לה וכו' כתוב והמת לא תמיתוהו וכו' ובפ' שלפניו ותאמר האשה וכו' כתוב והמת אל תמיתוהו וכו', ובמדרש קהלת שם בבית דינו של שלמה מנין שנאמר ויען המלך ויאמר תנו לה את הילוד וגו' ורוח הקדש אומרת היא אמו ודאי, ובמכות שם בבית דינו של שלמה דכתיב ויען המלך ויאמר תנו לה את הילד החי והמת לא תמיתוהו וכו' מנא ידע דילמא איערומא מיערמא יצאת בת קול ואמרה היא אמו ועיי"ש, ובלק"ט בבית דינו של שלמה דכתיב היא אמו יצתה בת קול ואמרה היא אמו, ובמה"ג שם שלישית בבית דינו שלשלמה שנא' ויען המלך ויאמר וכו' והמת לא תמיתון ורוח הקודש אומרת היא אמו: 4 מהו אומר וכו'. בירוש' כתובות וסוטה שם הדרש בסגנון אחר במאמר ר' חזקיה בשם ר' אחא ר' היה דורש ג' מקריות (ר' חייה דריש שלש מקראות) לטבה ותשב בפתח עינים ואיפשר כן וכו' (ועי' בס"י לעיל צד 1041) ועלי זקן מאד וגו' את אשר ישכבון ישכיבון כתיב א"ר (וגו' ישכיבון כתיב) שהיו הנשים מביאות קיניהן ליטה' לבעליהן (למהר לבתיהן) והיו משהין אותן ומעלה עליהן הכתוב כאלו (הקב"ה מעלה עליהן כאילו) הן שוכבין עמהן (אותן) אמר ר' תנחומא הדא (הרי) היא דמקנטר יי' יפה תבעטו (תבעטון) בזבחי ובמנחתי וכו' ולא הלכו בניו בדרכיו (בדרכיו וישו אחרי הבצע) שהיו נוטלין מעשר ודנין אמר ר' ברכיה מברכתה (מברכתא) היתה עוברת והיו מניחין צורכי (צרכיהן של) ישראל ועוסקין

אלא לפי שהיו מביאות קיניהן ליטהר והיו מלינין אותן לילה אחד חוץ מבתיהן ומכוח אותו מעשה
55a העלה עליהן הקב״ה כאילו קילקלו עימהן, ודכותה ולא הלכו בניו בדרכיו ויטו אחרי הבצע
וגו׳ (שם ח ג) איפשר בני שמואל הצדיק עושין כן, אמר ר׳ ברכיה מברכתה היתה עוברת בבאר
שבע והיו מניחין צרכי ציבור והולכין בצרכי עצמן ומכוח אותו מעשה העלה הקב״ה עליהן כאילו
לקחו שחד: .

1 אלא] פוחאגב, אמור מעתה דת | לפי] וחג, מתוך פאב, על ידי ד, על יד ת | מביאות] וג, מביאין פב, ־ים ח, כובשין א, משהין דת | * קיניהן פו] קיניהם ל, את קיניהן חא[1]גכת, את קיניהם ד, את קניהם א[2] | ליטהר] ו, לטהר חג, לשילו להטהר דת, למחר ג, ל׳ פאב | מלינין] ח, מלינים וג, משהין דת, משהין אותן ומלינין פב, משהין אותן והיו מלינין א | לילה — מבתיהן] חוץ מבתיהן לילה אחד ו, חוץ לבתיה׳ (לבתיהם ד[1]ת) לילה אחת דת, מבתיהן לילה אחת ה, חוץ מבתיהן (לבתיהן ג) לילה א[1]ג, חוץ מבתיהן בלילה א[2], חוץ מבעליהן לילה אחת כ, חוץ מבעליהן פ | ומכוח — מעשה] מכח.. מעשה ח, ומכח (מכח א[2]ג) אותו המעשה וא[1]ג, ל׳ דפא[1]כת | 2 העלה עליהם הקב״ה ו, העלה להם (להן ג) הקב״ה חג, והעלה (מעלה אב) עליהם הכתוב דאכת, מעלה עליהם פ | כאלו פא[2]ת | קילקלו עמהן חג, קלקלו עמהם ו, שמשו עמהן דת, שכבים אב, שוכבים פ | ודכותה] פא[2], ודכותיה ת, ודכוותה דוחגב, ודכוותה בבניו של שמואל א[1] | לא א[1] | * ויטו — וגו׳] ויטו אחרי הבצע דפחאגבת, ויטו וגו׳ ל, וגו׳ ו | 3 איפשר] חאגב, אפשר דפות | בניו של | עושין] פגב, היו עושין דואת, היו עושים ח | כך פב, אותו מעשה גת, אותו המעשה דו, זה המעשה א, הדבר הזה ח, אותו המעשה אמור מעתה על ידי שהיו נוטלים את המעשר ודנין בו העלה עליהם הכתוב כאילו לקחו שוחד ד[1] | * מברכתה ל[0]ו] מברכת׳ דת, מברכותא ש, מה ברכתה לאג, מה בורכתה פ, בריכה ד[1] (מברכתה — שבע ל׳ ח) | היתה] היית פ, ל׳ א[2] (והושלם בגליון) תש | עוברת בבאר שבע] בבאר שבע היתה עוברת ת, עוברת בבאר ד[1], עוברת פ | 4 היו ח | מניחים ו | צורכי וג | ציבור] וחא[02]ג, צבור דפאכת | והולכין] ועוסקין ל[0]חא[2]כת, ועוסקי׳ ד[1], ועוסקים ד, והיו עוסקין פא[1], ומתעסקין ג, והולכין ומתעסקין ו | בצרכי עצמם ת, בצורכי עצמם ו, בפרקטיא ל[0] | ומכוח] ת, ומכח דפוחאגב | אותו המעשה ואג, כך פב | העלה עליהן (עליהם ח) הקב״ה וח, העלה עליהם הכתוב את, מעלה הכתוב ד, הכתו׳ מעלה כ | כאלו פא[2]כת, כילו וג | 5 שחד] א[1]כ, שוחד פא[1]ג, שוחד ויטו משפט וח, שוחד ודכוותה ותשב בפתח עינים כדכתיב לעיל ד, שחד ודכותיה.. כדכת׳ לעיל ת |

בפרגמטיא (והיו הולכין עוסקין בפרקמטיא), וכן מעם הגי׳ לפנינו והולכין בצרכי עצמן לעסוק בסחורה, ובגליון כי״ל נסמן בכתב אחר ועוסקין בפרקטיא, ונר׳ שהוגה כן עפ״י הירושלמי ונשתבש בפרקטיא, ומברכתה היתה עוברת בבאר שבע ושם היו בניו של שמואל שופטים, ופי׳ מברכתה שיירה ועי׳ בעמת״ל ע׳ מברכתא, ותימה שנשתבש בכי״ל ובכי״א א׳ וב׳ וכי״ג מה ברכתה ובכי״פ מה בורכתה, והוגה לנכון בכי״ל ביני שיטי [ועי׳ מש״כ לעיל צד 776], והדרש ישכיבון כתיב מפרש ביפ״מ סוטה שם והוא לשון הפעיל כאלו אחרים השכיבום עם הנשים וכו׳ א״ק דבכל הספרים לא כתי׳ אלא ישכבן בלא יו״ד והיכא כתי׳ ישכיבון ואולי כן היה בספריהם וכו׳ ועי׳ מנחת שי שמואל שם, ולפנינו ל״ג ישכיבון כתי׳, וכגי׳ הדפוסי׳ השלמתי וכת׳ אשר ישכבון את הנשים וכו׳ שזה הפסוק נדרש איפשר בני עלי הצדיק היו עושין כן (אותו המעשה) וכו׳, ובמדרש שמואל שם רבי יהודה ברבי סימון בשם חזקיה זה אחד מן המקראות שהיה רבינו דורש לשבח את אשר ישכבון את הנשים אפשר בניו של אותו צדיק היו עושין כן אמור מעתה על ידי שהיו מעלות הקדש לשם לשילה היו משהין אותם ומלינים אותם חוץ מבתיהן לילה אחד מעלה עליהן הקב״ה כאלו שמשו עמהן ודכותה ולא הלכו בניו בדרכיו ויטו אחרי הבצע אפשר בניו של אותו הצדיק היו עושין כן אמור מעתה על ידי שהיו נוטלין את המעשר ודנין בו אמר ר׳ ברכיה מברכתא היתה עוברת בבאר שבע והיו מניחין צרכי צבור ומתעסקין בצרכי עצמן ודכותה ותשב בפתח עינים אפשר כן אלא ישבה בפתח שכל עינים מצפות לה אמרה יהי רצון שלא אצא מן הבית הזה ריקם, והנוסחא שם מסכמת יותר עם הנוסחא שלפנינו ובפרט לפי גי׳ הדפוסי׳ ועח״נ, וכן נוסף בדפוסי׳ בסוף המאמר ודכוותה ותשב בפתח עינים וקיטעו כדכתיב לעיל [ע׳ לעיל צד 1041, והמאמר נסדר כאן מפני הסמיכות שגם על יהודה למדו זכות שלא כוון לשם זנות ורוה״ק אמר ממני היו הדברים, ובמה״ג שם הובא אחר מאמר הקודם הדרש ד״א צדקה ר׳ יודן אומ׳ וכו׳ נצנצה רוח הקדש ואמרה לא תמר זינת ולא יהודה וכו׳ ממני היה הדבר בשביל שיעמוד מלך המשיח וכו׳, ואולי כל המאמר כאן הוא השמטה להדרש בפתח עינים לעיל שם], ובדפ״ר גם הגי׳ אפשר בניו של שמואל הצדיק היו עושין אותו המעשה אמור מעתה על ידי שהיו נוטלים את המעשר ודנין בו וכו׳, ובשבת שם אמר ר׳ שמואל בר נחמני א״ר יונתן כל האומר בני עלי חטאו אינו אלא טועה וכו׳ סבר לה כרב וכו׳ אלא מה אני מקיים אשר ישכבון את הנשים מתוך ששהו את קיניהן ולא הלכו אצל בעליהן מעלה עליהן הכתוב כאלו שכבום (ועי׳ ביומא שם ובד״ס) גופא אמר רב פנחס לא חטא וכו׳ אלא הא כתיב אשר ישכבן כתיב וכו׳ א״ר שמואל בר נחמני א״ר יונתן כל האומר בני שמואל חטאו אינו אלא טועה וכו׳ בדרכיו הוא דלא הלכו מיחטא נמי לא חטאו אלא מה אני מקיים ויטו אחרי הבצע שלא עשו כמעשה אביהם שהיה שמואל הצדיק מחזר בכל מקומות ישראל ודן אותם בעריהם וכו׳ והם לא עשו כן אלא ישבו בעריהם כדי להרבות שכר לחזניהן ולסופריהן כתנאי ויטו אחרי הבצע ר׳ מאיר אומר חלקם שאלו בפיהם ר׳ יהודה אומר מלאי הטילו על בעלי בתים וכו׳, ובאג״ב שם ד״א ועלי זקן מאד שלשה הזקינו במהרה מפני רעת בניהם יצחק וכו׳ אף עלי הזקין מפני צרת בניו וכו׳ אף שמואל הזקין מפני צרת בניו וכו׳ א״ר סימון נקיים היו בני עלי מן הדבר הזה וכו׳ אשר ישכבון את הנשים אלא כך היו עושים לא היו מקריבין את הקרבנות בשעתן והיו בנות ישראל מביאות תור או בני יונה אצלן בשביל טהרתן וכו׳ והיו נוטלין ומעבירין השעות ולא היו מקריבין בשעתן והיו בנות ישראל סבורות שנטהרו והולכות ומשמשות לבתיהן (ומשמשות לבעליהן בטומאה) שנאמר ואת אשר ישכבון את הנשים וכו׳ משכיבין את הנשים עם בעליהן טמאות וכו׳, ועיי״ש בהערות רש״ב:

ג כז) ויהי בעת לדתה כאן לחסרים וכאן למלאין והנה תאומים וגו' תאומים מלא הוא שניהם צדיקים, להלן תאומם (בראשית כה כד) חסר אחד צדיק ואחד רשע:

כח) ויהי בלדתה וגו' [זה יצא ראשונה] ר' אבא בשם ר' חסדי ג' הם נאמנים על אתר ואילו הן החיה והשיירה והמטהרת את חברתה. אמר ר' אבא המטהרת את חברתה ובלבד מעת לעת:

1 לעיל צד 686 : 3 ילקוט כאן, ירוש' נדה ספ"ג י"ג ד', ירוש' קידושין פ"ד ס"ה ד', קידושין ע"ג ב':

1 ויהי.. לדתה והנה תאומים בבטנה ת, ויהי בלדתה א | כאן לחסרים כאן למלאים פג, כן (כאן חכ) לחסרים ולהלן (להלן כ) למלאים וחכ. כאן חסרים ולהלן מלאים ד. כאן למלאים ולהלן לחסרים א'. כאן מלאים ולהלן חסרים א¹. התם חסרים וכאן מליאים ת | וגו'] בבטנה דפוחא¹גבע. ל' א²ת | תאומים — הוא] מלא הוא ע. מלא ת. תאומים מלא כאן ד. תאומים.. כן וג. כאן תאומים מלא פא. כאן בתאומים מלא ולהלן תומים חסר ח | 2 שניהן ג. כאן שניהם ח. ששניהם ע. לפי ששניהם פאכ. לפי שבכאן שניהם ת | היו צדיקים א | להלן] פכ. ולהלן דוהאגתע | תאומם חסר] תאומים חסר א¹. תומים חסר פו°כ. כתיב תומים חסר ד. כת' תומים חסרים ת. תומי' א². חסר ע. ל' וחג | שאחד היה ע. לפי שאחד ת. לפי שהיה אחד א¹ | רשע] חסר ת | 3 * ויהי — ראשונה] ויהי בלדתה וגו' ל. ויהי בלדתה ויתן יד וחגת. ויהי.. יד ויהי ד. ויהי בלדתה א¹. זה יצא ראשונה א². ויהי בעת לדתה פכ | ר' אבא בשם ר' חסדאי פא²גכ. ר' אבא.. חסדא ו. ר' חסדאי בש"ר אבא א¹. ר' חסדאי ח. רבא (אמ' רבא ת) בר רב חסדא דת | שלשה הם ח. שלשה הן וגי. ג' דא². שלשה ד¹פא¹כת | נאמנים] וחכת. ״ין דפאגי | על אתר] פואכש. לאלתר דתי. על עצמן ח. ל' ג | 4 ואילו הן] ואלו הן תי. ואלו הם ח. ל' פאכ | היה] י. החיה דפוחאגכת. החייה ו | והשיירה] פוחאגתי. והשיירא כ. והשייר' ד. האכופי ד¹ | את] ל' פאכשי | חברתה] ד¹. חברותיה וחאגי. חברת' (חברתה ת. חברותיה פכ) היה דכתי' (דכ' פת. מן דכתי' כ) ותקח המילדת (המיילדת כ) ותקשור (ותקשר ת) על ידו שני לאמר (ותקשר וגו' פ) זה יצא ראשונה שייר' (שיירה פת. שיירא כ) כדאמ' ר' סימון אחוי דר' יהודה בר (בשם כ) זבדי (זבדאי ת) בשם רב תינוק כל זמן שמושלך בשוק אביו ואמו מעידין (מעידים ת) עליו נאסף מן השוק צריך שני עדים (שני עדים ואביו עם אמו נאמנין עליו כשני עדים פכ) והמטהרת את חברתיה (והמטהרת חברתה ת. והמטהרת חברותיה פכ) כדתנן שלש (שלוש ת) נשים ישנות (שהיו יושבות כ) במטה אחת ודם (ונמצא דם כ) תחת אחת מהן (מהם ת) כלן (כולן כת) טמאות בדקה אחת ומצאה דם היא בלבד טמאה דפכת | אמר ר' אבא] וחא. ר' אבא אמ' פכ. אמר ר' אחא ש. אמר רבא דת | המטהרת — חברתה] המטהרת.. חברותיה ד¹וח. המטהרת חברותיה א. ל' דפכת | בלבד אכ | לעת] ~ שלא שהתה מע"ל מציאת דם לעת בדיקה פ. פי' שלא שהתה בן עת מציאת דם לעת בדיקה אלא בתוך מעת לעת כ |

1 כאן לחסרים וכו'. הדרש נסדר לעיל צד 686 לפ' וימלאו ימיה ללדת, ובפי' ב"ר גורס ומפרש כאן לחסרים יהדרשים חסרים דלא נאמר כאן וימלאו תאומים מלא אלף ששניהם צדיקים להלן תומי' חסרים בלא אלף אחד צדיק ואחד רשע, ובפירש"י עה"ת בעת לדתה וברבקה הוא אומר וימלאו ימיה ללדת להלן למלאים וכאן לחסרים והנה תאומים מלא ולהלן תומים חסר לפי שהאחד רשע אבל אלו שניהם צדיקים, וקשה הלשון בילקוט והנה תאומים מלא כתי' על וימלאו ימיה ללדת [כוונתו שהדרש כתוב לעיל על הפסוק וימלאו ימיה, אף שדרך הילק' לאמור כתוב ברמז, וכן נמצא בילק' לעיל ר' קל"ה האיש מצוה על פריה ורביה כתי' לעיל על מלאו הארץ וכו' ועי' מש"כ לעיל צד 1042 אות 4] והמאמר הועתק בערוך ע' תאם, ובלק"ט ויהי בעת לדתה והנה תאומים בבטנה מלא לפי ששניהם צדיקים ולהלן חסר לפי שהיה אחד צדיק וכו', ובשכל טוב צד 231 ויהי בעת לדתה והנה וכו' כאן תאומים כולו מלא לפי ששניהם צדיקים וברבקה חסר שאחד היה צדיק וכו' ולא הועתק שם כאן לחסרים וכו' ועי' במ"י לעיל שם. ובמדרש חסירות ויתירות הוצ' מרמרשטיין צד 51 תומם של רבקה חסר מלמד שהיה אחד וכו' כתיב בתמר תאומים מלי שהיו שניהן צדיקים: 3 על אתר. תכף, ובסגנון הבבלי לאלתר, ובירושלמי נמצא כמעט תמיד על אתר ועי' במבה"י י"ב א', וגם בדפ"ר ובחמשה כ"י שציינתי ובילקוט איתא רק ראש המאמר וסופו, ובלק"ט הועתק ותקח המילדת ותקשור על ידו שני לאמר זה יצא ראשונה א"ר אבא ג' נאמנים לאלתר החיה והשיירה והמטהרת את חברותיה, ובשכל טוב שם גורס ומפרש לאמר מהו לאמר לאלתר וכו' דא"ר אבא בשם ר' חסדא שלשה נאמנין לאלתר החיה על הולד כזה שיירה על השבויה והמטהרת חברותיה אמר רבא המטהרת חברותיה ובלבד מעת לעת [והלשון ובלבד כמו לעיל צד 794 ובלבד ונקבר עליה ע"ש], והמאמר בשלימותו בירוש' ב"ב וקידושין שם ר' בא בשם רב חסדא ג' (שלשה) הן שהן נאמנין לאלתר (על אתר) החיה והשיירה (היה ושיירה) והמטהרת חברותיה החיה בשעה שיושבת על המשבר מהדא דכתיב ותקח המילדת ותקשר וגו' (היה ותקח המיילדת ותקשר על ידו שני לאמר זה יצא ראשונה) שיירא (ושיירה) כיי דמר ר' סימון (כהדא דא"ר אבא) אהוי דיהודה בר זבדי בשם רב כל זמן שמושלך (תינוק כל זמן שהוא מושלך) לשוק או אביו או אמו מעידין עליו נאסף (נאסף מן השוק) צריך שני עדים ואביו ואמו נעשין לו כשני עדי' (אביו ואמו כשני עדים הן) והמטהרת חברותיה כיי (כהדא) דתנינן תמן שלש נשים שהיו ישנות במיטה (ג' נשים ישנות במיטה אחת) ונמצא (נמצא) דם תחת אחת מהן כולן טמאות בדקה אחת ומצתה טמא (אחת מהן ונמצאת טמאה) היא טמא' וכולן (היא טמאה ושתיב) טהורות א"ר בא ובלבד מעת לעת, וכן הושלם המאמר בכי"פ וכי"כ, ושם הגי' כל זמן שמושלך בשוק אביו ואמו מעידין עליו, ובסוף המאמר ובלבד מעת לעת נוסף בכי"פ שלא שהתה מע"ל מציאת דם לעת בדיקה, ובכי"כ פי' שלא שהתה וכו' ועה"נ, וגם בד"ו [וכי"ת] השלימו המאמר בזה הסגנון בלא הפירוש שבא שהיתה וכו' והשמיטו ואביו עם אמו נאמנין עליו וכו', ובדפ"ר ואילו הן החיה האסופי והמטהרת את חברתה ושיירה הוא אסופי בסוגיא דבבלי קידושין שם דאמר רב יהודה אמר רבי אבא אמר רבי חייא בר זבדי אמר רב כל זמן שבשוק אביו ואמו נאמנים עליו נאסף מן השוק אין נאמנים עליו ואי בעינא אימא רבא האי ייצא עליו שם אסופי וכו' אמר רב חסדא שלשה נאמנים לאלתר ופירש"י ולא לאחר זמן אבל כל שאר הנאמנין נאמנים נמי לאחר זמן) אלו הן אסופי חיה ומטהרת חברותיה אסופי

כט) ויהי כמשיב ידו וגו׳ [ותאמר מה פרצת עליך פר׳ץ] זה רבה על כל הפרצים יד ממך יעמוד עלה הפורץ לפניהם (מיכה ב יג):

ל) ואחר יצא אחיו אשר על ידו השני כמה ידות כתוב כאן, ר׳ יודן ור׳ חונא ר׳ יודן אמר ארבע כנגד ארבעה חרמים שעתיד לפשוט את ידו כהם חרם עמלק וחרם סיחון ועוג וחרם יריחו

1 ילקוט שם, ילק׳ מכירי מיכה ב׳ י״ג, אגדת בראשית פפ״ד (פס״ג): 3 ילקוט שם, ילק׳ יהושע ר׳ י״ס, ירוש׳ סנהדרין פ״ו ה״ב ב׳, סנהדרין מ״ג ב׳:

1 * ויהי — פרץ] ויהי כמשיב ידו וגו׳ לדוא[1]כ, ויהי.. ידו והנה יצא אחיו ג, ויהי.. אחיו וגו׳ ח, ויהי.. ידו תי, ויהי כמשיב פ, מה פרצת עליך פרץ א[2]שמ | רבא מ, ריבה ו[0] | הפרצים] ו[0]אגמ, הפריצים דחשי, הפורצים ת, הפרוצים פכ | 2 ממך יעמד פאגש, יעמוד ממך י | שנא׳ עלה א[1]א[02] לפניהם] פהאגבשימ, וגו׳ ו[0], לפניהם וגו׳ (לפניהם ת) רבי בשם רבנן אמר כל הפורצים (הפורצי׳ ד[1]) ממך עומדין שנ׳ (עומדים כמד״א ת) עלה הפורץ לפניהם דת | 3 * אשר על ידו השני חג] וגו׳ לו, ל׳ דפאכתי | כתוב] ו, כתי׳ דא[2]י (יהושע), כת׳ פגכ, כתובות י, ל׳ חא׳ת | כאן] כן ו, ~ ד׳ א[2], ארבעה ת | ר׳ — חונא] ר׳.. הונא אגת, ל׳ פכ | יודן] הונא י | 4 אומר חי (שם) | ארבע] פוחא[1]גי, ד׳ דא[2], ארבעה כתי (שם) | ארבעה] וכתי (שם), ד׳ דא, ארבע פחגי | חרמים] פוחאגכתי, ־ין ד | שהוא עתיד עכן א[2] | את ל׳ פאכי (שם) | בהם] וחגתי (שם), בהן דפאכ, ל׳ י | חרם] פכ, חרמו של וחאגי, ואילו הן ד׳ חרמים (חרמין ד[1]) חרמו של ד, ואלו הן ארבעה חרמים חרמו של ת | חרם פכ, וחרמו של דוהאגתי | וחרם יריחו] וחרמו של יריחו א׳י, וחרמה (חרמה גש) של יריחו דוהגתש, וחרמו של כנעניים א[2], ל׳ פכ |

הא דאמרן חיה דתניא היה נאמנת לומר זה יצא ראשון (ופירש״י בכור הוא) וזה יצא שני במה דברים אמורים שלא יצתה וחזרה וכו׳ פוטרת חברותיה מאי היא דתנן שלש נשים שהיו ישנות וכו׳ בדקה אחת מהן ונמצאת טמאה היא טמאה וכולן טהורות אמר רב חסדא שבדקה עצמה כשיעור ווסת וע׳ בפירש״י שם ובחי׳ הרש״ש אות י׳, ובברייתא חיה נאמנת לומר זה יצא ראשון וכו׳ לא הובאה הראייה מדכת׳ ותקח המילדת וכו׳ וק״ק טעם זו הראייה שהרי בכל מקום מונה הכתוב פרץ לפני זרח שאמרה עליו זה יצא ראשונה, וביפ״ת פי׳ דכתיב ותקח המילדת ומדכתב לה רחמנא אלמא נאמנת במה שעשתה לאלתר וצ״ע, ולפני בעל פי׳ ב״ר היה המאמר כנר׳ כמו לפנינו כאן ומפרשו עפ״י המאמר בירוש׳ ב״ב וז״ל ג׳ הן שהן נאמנין על אתר (כ״ה בפי׳ ב״ר דפ״ר) לאלתר בחזקת הבתי׳ ירושלמי החיה בשעה שיושבת על המשבר מן הדא ותקח המילדת וכו׳ אסופי כדאמר ר׳ סימון תינוק כל זמן שמושלך בשוק אביו ואמו מעידין עליו נאסף מן השוק צריך שני עדים וכן שיירא שהיתה עוברת וראה אחד ואמר בני הוא זה נאמן והמטהרת חברותיה כדתנינן חמן בנדה ג׳ נשים ישנות במטה אחת ונמצא דם וכו׳ בדקה אחת מהן ומצא׳ טמא היא טמאה וכולן טהורות, א״ר אחא (וצ״ל אבא) ובלבד מעת לעת משעה שראתה עד עת שישנה עמהן ולא יותר, ונר׳ שמפרש שיירא אסופי כלשון הבבלי המורגל, וכפני משה בירוש׳ ב״ב שם מפרש והשיירה העוברת ממקום למקום ומצאו תינוק מושלך וכו׳: 1 זה רבה. גדול על כל הפרצים המכיח ממך יעמוד עלה הפורץ וכו׳, וביפ״ת הגיה זה רבה הרב על כל הפורצים ופי׳ דכפל הלשון פרצת עליך פרץ דריש, ובפי׳ ב״ר מפרש מה פרצת עליך פרץ זה רבה על הפריצים ממך יעמד משיח שנאמר בו עלה הפורץ לפניהם, ובשכל טוב שם [ויקרא] שמו פרץ רב על כל הפורצים ממך יעמוד הפורץ באחיו העולה לפניהם זה מלך המשיח, ובמדרש אגדה כה פרצת וגו׳ זה רבה על כל הפריצים שממך יעמוד עלה הפורץ לפניהם, ובדפוסי׳ [וכי״ת] ההוספה רבי בשם רבנן כל הפורצים ממך עומדין וכו׳ וליתא בשאר הספרים, ובאג״ב שם ויהי בעת לדתה וגו׳ ויהי בלדתה ויתן יד בקש זרח לצאת תחילה אמר הקב״ה משיח עומד מפרץ ויוצא זרח ראשון יחזור למעי אמו ויצא פרץ ראשון שהמשיח יוצא ממנו שנאמר ויהי כמשיב ידו וגו׳ פרץ זה משיח שנאמר עלה הפורץ לפניהם וגו׳; 3 כמה ידות כתוב כאן. בזרח ארבע ויהי בלדתה ויהן יד וכו׳ ותקשר על ידו שני וכו׳ ויהי כמשיב ידו וכו׳ אשר על ידו השני וכו׳ ודורש ר׳ יודן ארבע כנגד ארבעה חרמים שעתיד עכן שיצא מזרח לפשוט את ידו בהם חרם עמלק וכו׳, ובחרם יריחו כתוב ויקח עכן בן כרמי בן זבדי בן זרח למטה יהודה מן החרם וכו׳ (יהושע ז׳ א׳) ולא נתפרש שמעל עכן בשלשה חרמים האחרים שנמנו כאן, ובמדרש אגדה הובא ג״כ אשר על ידו השני וגו׳ וארבעה ידות כתיב הנה כנגד ד׳ הרמים שהוא עתיד לפשוט את ידו בהם חרמו של עמלק וחרמו של סיחון ועוג וחרמו של יריחו וחרמו של כנענים [וכן בבחיי כנגד ארבעה חרמים שפשט ידו בהן עכן בן זרח והם חרם עמלק חרם וכו׳ כנעניים הרם יריחו], ובפירש״י עה״ת מפרש אשר על ידו השני ד׳ ידות כתובות כאן כנגד ד׳ חרמים שמעל עכן שיצא ממנו, ובסנהדרין שם ויען עכן את יהושע ויאמר וכו׳ ובזאת וכזאת עשיתי אמר רב אסי אמר ר׳ חנינא מלמד שמעל עכן בשלשה חרמים שנים בימי משה ואחד בימי יהושע וכו׳ (ופירש״י שנים בימי משה אותה של כנעני מלך ערד דכתיב וידר ישראל נדר וגו׳ והחרמתי את עריהם אסרום עליהם בהנאה וכיוצא בזו עשה בעיירות אחרות ולא נתפרסמו) ר׳ יוחנן אמר משום ר׳ אלעזר בר׳ שמעון חמשה ארבעה בימי משה ואחד בימי יהושע וכו׳ ועד השתא מאי טעמא לא איענש א״ר יוחנן משום ר׳ אלעזר בר׳ שמעון לפי שלא ענש על הנסתרות עד שעברו ישראל את הירדן וכו׳ ועי׳ בד״ס, ועפ״י המאמרים שלפנינו ובסנהדרין שם מפרש בשכל טוב שם ארבע ידים כתובין בזרח כנגד עכן בן בנו שפשט יד בארבע חרמים חרם עמלק וחרם הכנעני שנאמר והחרמתי את עריהם וחרם סיחון ועוג אלא שלא נענשין על הנסתרות עד שהיו במדבר לאחר שעברו את הירדן עבר על חרם יריחו ונענש וכו׳ אלו דברי ר׳ יודן, ובירוש׳ סנהדרין שם ויען עכן וכו׳ א״ל אני הוא שמעלתי בחרם מדין ובחרם יריחו א״ר תנחומא בארבעה הרמים מעל בחרם כנעני מלך ערד בחרם סיחון ועוג בחרם מדין בחרם יריחו וכו׳, וכן בפי׳ ב״ר חרמו של מדין שהטף היתה נחרמת חרמה של יריחו והיתה העיר הרם חרמן של כנענים והחרמתי את עריהם (במדבר כ״א ב׳), וברד״ק ליהושע ז׳ כ׳ מפרש ויש אומר׳ בארבעה שלשה בימי משה חרמו של כנעני מלך ערד וחרמו של סיחון ועוג וחרמו של מדין בכנעני שכתוב בו והחרמתי את עריהם ובמדין שנתנו הזהב קדש להי [במדבר ל״א נ״ד] בסיחון ועוג אף על פי שכתוב בו בזונו לנו [דברים ג׳ ז׳] אי אפשר שלא הקדישו מן השלל להי וכו׳, וגם בסא״ר פי״ח (הוצאת רמא״ש צד 102) הדרש באותה שעה בכה עכן ביכיה גדולה ואמר אוי לי אף חרם שנטלו חבירי מן המדינים ונתנו לו למשה ואני לא נתתי לו וכו׳, ובירושלמי שם מונה חרם מדין במקום חרם עמלק בב״ר כאן וחרם כנעני מלך ערד הוא חרם כנענים כאן

וחרם כנענים, ר׳ הונה א׳ כנגד ארבעה דברים שעתיד ליטול מן החרם הה״ד **וארא בשלל אדרת** שנער אחת טובה ומאתים שקלים כסף ולשון זהב אחד (יהושע ז כא). ר׳ חנגא בר יצחק אמר פורפירה בבליא. ומה בבל עבדה הכא. אלא כל מלך שלא היה לו שלטין בארץ ישראל הוא אומר אין מלכותי שוה כלום ומלך בבל אנטיקיסר שלו היה יושב ביריחו והיה זה משלח לזה כותבות וזה לזה דוריות:

2 עיל הפירים לנה פ׳ כרס היס (ת׳ י״ס), תנחומא מ״ב משפטים סי׳ י׳ שלח הוספה סי׳ ע״ז, תנחומא משפטים סי׳ י״ז כלה סי׳ ח׳: 3 עי׳ ספרי עקב פי׳ ל״ז: |

1 וחרם הכנענים **כ**, וחרם הכנעניים **פ**, וחרמו של כנעניים **א׳י**, וחרמן של כנעניים **דוחגתי** (שם), חרמן.. כנענים **ש**, וחרמה של יריחו **א²** | חונא **דות**, הונא **פאנתי** (שם), יורן **י** | אמר | ארבעה כנגד **ח** | ארבעה **פוהא׳גבי** (שם), ד **דא²ש**, ארבע **י**, ל׳ **ת** | כלים **א** | שעתיד] **פגבש**, שהוא עתיד **דוחאתי** | וארא] **פוחאבתשי**, ואראה **דג** | * אדרת — אחד **ג**] אדרת שנער טובה מאד ומאתים שקל כסף.. אחד **י**, אדרת.. אחת טובה ומאתים שקלים.. ולשון זהב **ש**, אדרת.. אחת טובה ומאתים שקלים.. אחד חמש שקלים משקלו וגו׳ **כ**, אדרת.. אחת טובה ומאתים שקלים.. זהב חמשים שקלים משקלו ואחמדם ואקחם וגו׳ **ח**, אדרת.. טובה **דו°ת**, אדרת שנער ולשון זהב וגו׳ **פ**, אדרת שנער **א¹**, אדרת וגו׳ **ל**, וגו׳ **א׳י** (שם) | 2 ר׳ חנגא בר יצחק] **וג**, ר׳ חיננא.. **כע**, ר׳ חיננה.. **פ**, ר׳ חיננא (חננא **א²**) בר׳ יצחק **א**, ר׳ הונא **ד**, א״ר הונא **ת** | אמר] ~ מהו אדרת שנער **אכ**, מה אדרת **פ**, ל׳ **ת** | 3 פורפירא **דא׳תעשי** (שם), פורפירייה **ו**, פורפרייא **פב**, פורפראה **א²**, פופירא **ג** | בבלייא **ו**, בבלאה **פאעש**, בבליקון **י** (שם) | עבדה] **פוגכ**, עבדא **דאתע**, עבידא **י** (שם), עביד **ש** | אלא] **פואגכעי** (שם), ~ תני ר׳ שמעון בן יוחאי **דת** | מלך] **ע**, ~ ושלטון **דפואגכתי** (שם) | שלא היו **ו**, שאין **פכ** | ** לו] ל׳ **ל** | שלטין] **וג**, שולטן **דת**, שולטנין **א**, שולטנות **פב**, שלטנות **י** (שם) | ישראל] **פואגבע°י** (שם), ל׳ **דע** | הוא — מלכותו] **ו°**, הוא אומר איני **דת**, הוא ומלכותו אינו **פכ**, אין מלכותו **ע**, אין **גי¹** (שם), אינו **א** | 4 שוה] **אנתי** (שם), שווה **ד**, שווא **ו**, ל׳ **פכע** | אנטיקסר **א׳כתי** (שם), אנטיקרס **וג**, אנטיסקר **א²** | היה יושב] היה **א¹א°²**, יושב **י** (שם), ל׳ **פא²כ** | והיה — לזה] וזה משלח לזה **גי** (שם), ומשלח זה לזה **ע**, זה משגר לזה **ש**, והיה זה משלח למלך בבל **כ**, והיה זה משלח לבבל **פ** | כתבות **א²**, כותנות **ע°**, כתנות **י¹** (שם) | וזה לזה] **ע**, וזה משלח לזה **דואנתי** (שם), וזה משגר לזה **ש**, והוא לו **פכ** | 5 דורונות **י** (שם), כותבות **ת** ||

וכן בפי׳ ב״ר חרמן של כנענים, ובדפ״ר וד״ו הגי׳ כמו לפנינו חרמו של עמלק וחרמו של סיחון ועוג ותרמה של יריתו והרמן של כנעניים, ובמ״כ מפרש חרמו של עמלק זה מלחמת כנעני מלך ערד, ובמקום כנעניים הוא מגיה מדין וכן הגיהו בד׳ קראקא א׳ ו ח ר מ ה ש ל מ ד י ן וב״ה ברפוסי׳ שנדפסו אחריו, ובד׳ ווילנא חזרו והגיהו ו ח ר מ ה ש ל כ נ ע נ י י ם נ״א מ ד י ן, וחרמו של סיחון ועוג שכתוב ונחרם את כל עיר וכו׳ ונחרם אותם כאשר עשינו לסיחון מלך חשבון החרם כל עיר וכו׳ (דברים ב׳ ל״ד, ג׳ ו׳) ועי׳ גם בפי׳ מהרז״ו: 1 וארא בשלל. כן הקרי שם וארא והכתיב ואראה ועת״נ ובמ״י לעיל צד 3 בד״ה והוא גלי ועי״ע בתנ״ך הוצ׳ גינצבורג, והשלמתי הפסוק אדרת שנער אחת טובה ומאתים שקלים כסף וכו׳, ובפירש״י עה״ת מפרש וי״א כנגד ארבעה דברים שלקח אדרת שנער ושתי חתיכות כסף של מאתים שקלים ולשון זהב אחד, ובפי׳ ב״ר מפרש היה לו לומר אדרת אחת שנער ומאתי׳ שקלי׳ מהו אחת טובה כלומר אחרת טובה אחת של שנער ואחרת כמותה שאם לא כן אין כאן ד׳ דברים, ובשכל טוב שם ור׳ תונא אמר כנגד ד׳ דברים שלקח מחרם יריחו שנאמר וכו׳ ושם צד 236 ר׳ הונא כנגד ד׳ דברים שעתיד עכן ליטול מן החרם שנאמר אדרת שנער וגו׳: 3 פורפירה בבליא. לבוש תכלת שנעשה בבבל [כי שנער היא בבל], ועי׳ לעיל צד 878 וצד 882, ופריך מה בבל עושה כאן בחרם יריחו ומשני כל מלך שלא היה לו שלטון בארץ ישראל וכו׳ ומלך בבל וכו׳ והיה זה משלח לזה כותבות תמרים וזה לזה דוריות מתנות, ואדרת שנער היתה מתנה ששלח מלך בבל לאנטיקיסר שלו ביריחו, וסגנון הלשון והיה זה משלח וכו׳ כמו לעיל צד 422 משלח זה לזה כותבות ודוריות ועיי״ש בת״נ, ולעיל צד 567 הדרש מלך יריחו אחד אין ת״ל אחד אלא הוא ואנטיקיסר שלו, ולשון המאמר בפהש״ר שם בדפ״ר וד״ו וארא בשלל אדרת שנער אחת טובה רבי חיננא בר יצחק אמר פורפירה בבליה מה בבל עבדה הכא ת נ י ר׳ ש מ ע ו ן ב ן י ו ח א י מלך בבל היה וקנה ביריחו והיה משלח לזה כותבות וזה משלח לזה דורוניות הדא אמרה כל מלך שלא היה לו קציין (והוגה במ״כ קצין) בארץ ישראל לא היה תופש בעצמו שהוא מלך, ובתנחומא משפטים שם כתיב מלך יריחו אחד וכו׳ אלא כל מלך שהיה מולך בהוצה לארץ אם לא היה קונה בא״י לא היה נקרא מלך וכו׳ א״ר פ ר נ ך ב ש ם ר׳ י ו ח נ ן ראה מה כתיב וארא בשלל אדרת שנער אחת טובה פורפוריא בבליקון שהיה מלך בבל לובש ושולט ביריתו וכו׳, ובתנחומא מ״ב משפטים כתיב מלך יריחו וכו׳ אלא כל מי שהוא קונה הוצה לארץ ולא היה קונה וכו׳ אמר ר׳ יוחנן ראה וכו׳ פורפירא בבליקון שהיה מלך בבל וכו׳, ועי׳ במ״י לעיל צד 567, ושם העתקתי גם המאמר מספרי עקב, והמאמר שלפנינו הועתק בערוך ע׳ אנטיקיסר וע״ע בע׳ פורפירא, ובשכל טוב צד 237 נשתבש קצת ומאי אדרת שנער ר׳ תנניא בר יצחק אומר פורפירא בבלאה ומאי עבדא בבל הדא אלא כל מלך שלא היה לו שלטון בארץ ישראל לא היה מלכותו כלום ומלך בבל הוא א נ ט ו ק ס שלו יושב ביריתו והיה זה משלח לזה מ כ ת ב ו ת וזה משלח לזה דורונות, ובירד״ק שם הובא ובב״ר אדרת שנער רבי חנינא בר רבי יצחק אומר פרפרא בבלאה ועוד בדברי רבותינו ז״ל רב אמר איצטילא דמילתא ושמואל אמר סרבלא דצריפאה (סנהדרין מ״ד א׳), ובילק׳ יהושע שם נתערבו שני המאמרים, ובילק׳ ד״ו ניתוספו הפירושים לפורפירא פי׳ ארגמן מבבל ולסרבלא דצריפא פי׳ סרבל נקי לבן תרגומו של בורית צריפתא:

פרשה פו

א **לט א)** ויוסף הורד מצרימה וגו׳ בחבלי אדם אמשכם וגו׳ (הושע יא ד) בחבלי אדם אמשכם אילו ישראל משכיני אחריך נרוצה (שה״ש א ד), בעבותות אהבה (הושע שם שם) אהבתי אתכם אמר י״י (מלאכי א ב), ואהי להם כמרימי עול (הושע שם שם) שרוממתי צריהם עליהם, כל כך למה על לחיהם (שם שם) בשביל דבר שהוציאו מלחיהם שאמרו לעגל אלה אלהיך ישראל (שמות לב ח), ובסוף ואט אליו אוכיל (הושע שם שם) אני מטה להם אכילות הרבה יהי פיסת בר בארץ וגו׳ (תהלים עב טז), ד״א בחבלי אדם אמשכם זה יוסף וימשכו ויעלו את יוסף וגו׳ (בראשית לז כח), בעבותות אהבה וישראל אהב את יוסף (שם שם ג), ואהי להם כמרימי עול שרוממתי צריו עליו אי זו זו, זו אשת פוטיפר, כל כך למה על לחיהם בשביל דבר שהוציא מלחיו ויבא יוסף את דבתם וגו׳ (שם שם ב), ובסוף ואט אליו אוכיל (הושע שם שם) אני מטה לו אכילות הרבה ויוסף הוא השליט וגו׳ (בראשית מב ו):

ב ויוסף הורד מצרימה [כבשון כד״א וירד מים עד ים (תהלים עב ח)] שלט בהם היך דאת אמר כי הוא רודה בכל וגו׳ (מ״א ה ד), נסחון נחת עליהון היך דאת אמר וירדהו אל

1 ילקוט ה׳ קמ״ה, ילק׳ הושע ה׳ תקכ״ח: 6 [ע׳ לקמן פל״ג סי׳ ס׳]: 11 ילקוט ה׳ קע״ה, וע׳ סיכה רבתי פ׳ תמכוס סלם סג (ס׳ י״ג), תנחומא מ״ב ותנחומא במדבר סי׳ ג׳, במדבר רבה פ״א סי׳ ג׳: 12 תנחומא מ״ב וישב סי׳ פ״ז:

1 ויוסף — וגו׳] ויוסף.. מצרימה **דפאגכתי**, ל׳ ן | בחבלי] **וג**, כת׳ ~ **פת**, כתי׳ ~ **דא2י**, כתו׳ ~ **כ**, הה״ד ~ **א1** | אדם — וגו׳] **וג**, אדם אמשכם **דפ**, אדם.. בעבותות אהבה (האהבה **ת**) **אכת** | בחבלי — אמשכם] **ואנכ**, ל׳ **דפת** | 2 אלו **אתי** (הושע) | משכיני] **ג**, משכני **דפואכתי** (שם), שנא׳ בהם משכני **ן0** | 3 ואהי] **פאכי** (שם), ואהיה **דוגת** | עול] ~ על לחייהם **פכ** | צריהן עליהן **א2**, עליהם צרות י (שם) | 4 למה כל כך **פכ** | לחייהם **פא2כי** (שם) | שהוציאו דבר **גי** (שם), שהוציאו **פכ** | מלחיהם] **גכת**, מלחייהם **דפואי** (שם) | שאמרו לעגל] **וג**, ואמרו לעגל י (שם), שאמרו **דת**, ואמרו **פאכ** | 5 ישראל] **פואגכ**, ל׳ **דתי** (שם) | ובסוף] **וא1א02**, וסוף **דגתי** (שם), ל׳ **פא2כ** | ואטה **א2** | עליו **ת** | אוביל **ד1וי1** (שם) | להם] **פוכת**, להן **ד**, אליהם **א1**, עליהם **א2ג**, עליו י (שם) | אבילות **ד1וי1** (שם) | 6 פסת **פאת** | בארץ וגו׳] בארץ בראש הרים **א1**, בארץ **דא2גתי** (שם), וגו׳ **וכ**, ל׳ **פ** | זה יוסף ל׳ י (שם) | 7 וגו׳] **ו**, מן הבור **דא1גתי**, ל׳ **פא2כי1** (שם) | האהבה **ת** | את יוסף] **וא2גכתי**, ~ מכל בניו **דא1** | ואהי] **פאכתי1**, ואהיה **ל0דוא02ג** | 8 * עול על וגו׳ **ל** | * צריו **ל0דפואנכי**] צרות י (שם), ל׳ **ל** | (צריו עליו] עליהם צריהם נ״א שרוממתי עליו צריו **ת**) | אי זו זו] **ו**, ואי.. זו **דא1**, ואיזו זו **ג**, ואי זו **א2כי** (שם), ואיזו **תי**, ל׳ **פ** | אשתו של **ואנכי** | ○ פוטיפר] פוטיפרע **ד** | וכל כך למה **א**, למה כך **פכ** | לחיהם] **ונכתי**, לחייהם **דפאי** (שם) | בשביל] על אותו **ת**, ל׳ י | * דבר שהוציא **דואגתי** (שם)] שהוציא. דבר י, שהוציא **לפכ** | 9 מלחיו **וגי** | וגו׳] **ו**, רעה **פא2גכי**, רעה וגו׳ י (שם), רעה אל אביהם **דא1ת** | ובסוף] **וא**, וסוף **דגתי**, ל׳ **פכ** | עליו **ת** | אוביל **ד1וי1** | אני — לו] **פואכ**, אני מטה עליו **גשי**, ל׳ **דת** | 10 אבילות **ד1**, אבלות י | ויוסף — וגו׳] **ג**, ויוסף הוא השליט על הארץ **וא2כי**, ויוסף (שנ׳ ויוסף **ת**) .. הארץ הוא המשביר לכל עם הארץ **א1ת**. ויוסף הוא השליט **פ**, ד״א ויוסף הורד מצרימה ויוסף הוא השליט **ד** | 11 * כבשון — ים **ל0**] שלט בהון המד״א כי הוא רודה בכל עבר הנהר **ת**, שלט בהון כד״א כי.. עבר [וגו׳ **א02**] **א2**, שלט בהון.. עבר הנהר מתפסח ועד עזה **א1**, שלט בהון (בהם **ן**) היך מה דאת אמ׳ (הכ׳ דת׳ **ן**, כמא דאת אמ׳ **כ**, כמדתמר **ג**, כד״א **פי**) וירד מים עד (ועד **י1**) ים **דפוגכי1**, ל׳ **ל** | שלט — וגו׳] כבש יתהון (כבשיהון **א2**, כבש בהון **ת**) כד״א וירד מים עד ים **את**, כבשון (כבשן י) הכ׳ דת׳ (כמה דתמר **ג**, כד״א י) כי הוא רודה בכל עבר הנהר **וגי**, כבשהון כד״א (כבשיהון **כ**) כי הוא רודה **פכ**, כבש בהון היך מה דאת אמר כי.. רודה בכל עבר הנהר **ד** | 12 * נסחון — עליהון **ל0ד**] נסבין.. עליהון **ל**, נסבון.. עליהון **וג**, נסח יתהון **ת**, נסחון מאתריהון **ן0ש**, נסח יתהון מאתרייהו י, נחת עליהון **אכ**, עליהון נחת **פ** | וירדה **כ** | על **ד1וכ** |

פרשה פו. בדפ״ר נסמן פפ״ד, ובמקרא כאן פרשה סתומה: 3 ואהי וכו׳. כ״ה בכי״ל ובארבעה כ״י שציינתי ובילק׳ הושע שם, ובסמוך גם בילקוט כאן בדפ״ר, ובכי״ל הוגה בסמוך ו א ה י ה וכ״ה במקרא, ובהושע י״ג ז׳ כתוב ו א ה י להם כמו שחל וכו׳, ובילקוט דפ״ר [וכן במדרש דפ״ר] נשתבש אוביל וכו׳ אבילות וכו׳ ועח״נ ובד״ס לשבת פ״ט ב׳: 10 הוא השליט וגו׳. וס״ד הוא המשביר לכל עם הארץ ועח״נ, ובפי׳ ב״ר גורס ומפרש לעתיד לבא אני מטה ע ל י ו אכילות הרבה דכתיב ויוסף הוא השליט הוא המשביר, ובדפוסי׳ נשתבש וסוף ואט אליו אוכיל אכילות הרבה ד״א ויוסף הורד מצרימה ויוסף הוא השליט וכבר הוגה בא״א ובמ״כ, ובשכל טוב צד 237 מפרש בחבלי אדם אמשכם זה יוסף וכו׳ ו א ה י להם כמרימי עול זו אשת פ ו ט י פ ר ע שבקשה להרים ולפרוק עול שמים מעל יוסף כל כך למה בשביל דבר דבה שהוציא על אחיו שנאמר ויבא יוסף את דבתם רעה ואט אליו אוכיל ואעפ״כ הטה הקב״ה אליו חסד והשליטו על הארץ כדי לכלכל האב והבנים שנאמר ויוסף הוא השליט על הארץ: 11 כבשון וכו׳. כן הושלם בכי״ל ביגי שיטי בכתב הספר בדיו דיהה, וכן גורס ומפרש בפי׳ ב״ר דפ״ר ויוסף הורד כ ב ש ו ן כבשם תחתיו כמו ו י ר ד מ י ם ע ד ים שליט בהון כמו כ י ה ו א ר ו ד ה (ובא״א הובא לשון רש״י ז״ל ופי׳ ויוסף הורד מצרימה כבשן תחתיו כד״א וירד מים עד ים שלט בהון כד״א כי הוא רודה), וגם בכי״א א׳ וב׳

כסיו (שופטים יד ט): הוריד את יעקב למצרים, ר' ברכיה בשם ר' יהודה בר סימון לפרה שהיו מושכים אותה למקילון ולא היתה נמשכת, מה עשו לה, משכו את בנה לפניה והיתה מהלכת אחריו על כורחה, כך ראוי היה יעקב לירד למצרים בשלשליות אמר הקב"ה בני בכורי ואני מורידו בביזיון

1 ילקוט כאן, ילק' הושע כאן, מנה פ"ט ג', קוסה י"ג ג', תנחומא מ"ב וישב סי' ט"ו סי' י"ט, תנחומא וישב סי' ד', מדרש תהלים ק"ה סי' ה', אגדת בראשית פסיק (פ"ס):

1 הוריד] והוריד ת, הורד מצרימה ~ חא'א'', ויוסף הורד ~ י | את יעקב] י (הושע), את אבינו יעקב וא², את יעקב אבינו א', את יעקב את יעקב אבינו ג, יעקב אבינו פב, אבינא יעקב ו', לאבינו יעקב דת, את יעקב אביו ח | למצרים] מצרימה ח, ל' פא²כי | יודה וי (שם) | בר' ד'ואכי (שם), ב"ר ד, ב"ר' ת | לפ"ה] משל ~ ח, משל למה הדבר דומה ~ א' | שהיו מושכין דוחאגתעי, שמושכין פכי (שם) | 2 למקיליון] ו, למי קיליון ג, למקוליון ח, למקולין דפאכתעשי, ל' ד' | ולא היתה] ואינה פגכי (שם) | מה — לה דוחאת] מה עשה לה ל, מה עשו גי, ל' פכ | * את בנה דפחאגכתי (שם)] בנה י, את בניה ו, בנה אחר ל | והיתה הולכת י (שם), והיא נמשכת פכ | אחריו] אחריהן ו, אחריה פ, ל' י | 3 על כרחה כ, בעל כרחה פ, על כרחה (על כורחה וג, ע"כ א²) שלא בטובתה דואגי, בעל כורחה שלא בטובתה ח, בעל כרחה ושלא (שלא י) בטובתה תי (שם) | ראוי היה יעקב אבינו וחכי (שם), ראוי.. אבינו יעקב א², היה ראוי יעקב אבינו א'גי, היה.. אבי' יעקב ת, היה אבינו יעקב ראוי ד, ראוי היה פ | * למצרים דפחאגכתי] מצרים ו, ל' ל | בשלשלאות של ברזל פאכי, בשלשלאות ובקולרין דח, בשלשלאות ובקולרים ו, בשלשלאות שלברזל ובקולרין ת, שלול בקולרין ד'גי (שם) | אלא אמר פכ | בכורי] ~ הוא י, ישראל חא' | מוריד אותו י, מוליכו א² | בביזיון] א²ג, בבזיון דפוחא'כתי (בביזיון — מורידו ל' ע) |

[וכי"ת] הובא להדרש שלם בהון הפסוק כי הוא רודה וכו' ולהדרש כבש יתהון (כבשיהון) וירד מים עד ים, ובגי' שאר הספרים מפרש בלק"ס ד"א הורד מצריםה לשון שולטנות המד"א וירד מים עד ים הורד לשון כיבוש שכיבש את המצריים כמו כי הוא רודה, ובמה"ג עמ' 579 הועתק ויוסף הורד וכו' ד"א שרדה על המצרים כמא דאת אמ' וירד מים עד ים, וקשה לפרש הדרש השלישי, ובכי"ל כתוב נסבין נחת עליהון ובכי"ו וכי"ג נסבון נחת עליהון, והגהתי כמו שהוגה בכי"ל בימי שיטי בכתב הספר ברוו דיהה נסחון וכן גי' הדפוסי' נכחון נחת עליהון ומפרש באב"א שירד להם מי שהוא עתיד לרדות אותם ולעוקרם ממקומם כמו שאמר הכתוב ואת העם העביר וגו' וצ"ע, וכפי' ב"ר גורס ומפרש הורד נסחון מאתריהון מלטלם ממקומם דכתי' ואת העם העביר אותו לערים וירדהו אל כפיו מתרגמינן ונכחיה (ובא"א הובא נכחון מאתריהון כד"א וירדהו אל כפיו נכחון פי' מטלטלן ממקומם כמו ונסחתם מעל האדמה כדכתיב ואת העם העביר אותו, ובפי' ב"ר כי"א מל"א איתא רק וירדהו אל כפיו מתרגם ונכחיה לידיה, ובכי"ט מל"א וירדהו על כפיו מתרגמינן ונכחיה לירדה ועת"ג), ובכי"ו הוגה כן בגליון בכתב אחר נסחון מאתריהון, וגם בילקוט כאן הגי' נסח יתהון מאתרייהו, וגי' זו כהדרש בתנחומא מ"ב וישב סי' ט"ז ד"א ויוסף הורד מהו ויוסף הורד שהיה מטלטל את המצרים ממקום למקום כשם שאתה אומר ואת העם העביר אותו לערים שהיה נושאן מכאן ונותנן כאן, ובכי"א א' וב' וכי"כ הגי' רק נחת עליהון ובכי"פ עליהון נחת, וכהלשונות שלפנינו נדרש באיכ"ר ממרום שלח אש בעצמותי וירדנה מהו וירדנה כבשה (כ"ה בדפ"ר וד"ו) כד"א וירדהו אל כפיו ד"א וירדנה נצחה כד"א וירד מים עד ים ד"א וירדנה שלטה כד"א כי הוא רודה בכל עבר הנהר וכו' (ובערוך ע' נכח הובא וירדהו אל כפיו תרג' ונכחיה בידיה במגלת איכה ממרום שלח אש וירדנה ונכחה, ואולי גורס ונכחה תמורת נצחה, ובמ"כ הגיה ונכחא תמורת כבשה וכן הדפיסו אחריו), ובאיכ"ר מ"ב הגי' וירדנה שלט בה המד"א וירד מים עד ים ד"א כבשה המד"א כי הוא רודה בכל עבר הנהר וכו' ד"א וירדנה נפחה (ורש"ב הגיה נכחה) כמד"א וירדהו אל כפיו וכו', ובתנחומא במדבר סי' ב' נדרש מדוע אמרו עמי רדנו (ירמיה ב' ל"א) מהו רדנו לשון משנה הוא הרודה פת חמה וכו' ד"א מהו רדנו כענין שנאמר כי הוא רודה וכו' [וע' לעיל צד 762]: 1 הוריד את יעקב. דרש אחר הורד הוריד וכו' בלי סימן ד"א כמו הדרשות שלט בהם נכחון וכו' וכן בפסוק הוריד את השכינה וכו' וע' במ"י לעיל צד 733 [וצד 822], ובמדרש אגדה ד"א הורד מצרימה אל תקרי הורד אלא הוריד שכינה למצרים ד"א שהוריד את יעקב אביו למצרים, ובסוטה שם ויוסף הורד מצרימה א"ר אלעזר אל תיקרי הורד אלא הוריד שהוריד איצטגניני פרעה מגדולתן, ולהדרש שלפנינו הוריד את יעקב וכו' המשל כאן במאמר ר' ברכיה בשם ריב"ס לפרה שהיו מושכים אותה למקיליון[1]) לבית המטבחיים ולא היתה נמשכת וכו' וע' בערוך ע' מקולין, ובתנחומא מ"ב וישב סי' ט"ו מאמר כתמי' ויוסף הורד מצרימה הוריד השבטים למצרים למה הדבר דומה לפרה שהיו מבקשים להכניסה למקולין ולא היתה מבקשת ליכנס מה עשו נטלו בנה והכניסוהו למקולין והתחיל בנה גועה ונכנסה אמו אחריו שלא בטובתה כך יעקב אבינו ובניו היו הפרה שנאמר כי כפרה סוררה ויוסף ירד תחלה למצרים לקיים גזירה שנגזרה על הזקן שנאמר ועבדום וענו אותם וגו' והיה יעקב מתירא לירד מה עשה הקב"ה הוריד יוסף למצרים ומשך לאביו שלא בטובתו לכך נאמר ויוסף הורד מצרימה, ובנוסח אחר בתנחומא שם סי' ד' וא"ר יודן היה הקב"ה מבקש לקיים גזירת ידוע תדע והביא עלילה לכל הדברים אלו וכו' הוי ויוסף הורד מצרימה אל תקרי הורד אלא הוריד את אביו והשבטים למצרים א"ר תנחומא למה"ד לפרה שמבקשין ליתן עול בצוארה והיא מונעת העול מן צוארה מה עשו נטלו את בנה מאחריה ומשכו אותו לאותו מקום שמבקשין בו לחרוש והיה העגל גועה שמעה הפרה בנה גועה הלכה שלא בטובתה בשביל בנה כך הקב"ה היה מבקש לקיים גזירת ידוע תדע וכו', ובמדרש תהלים מ"ב שם ויקרא רעב על הארץ אמר ר' יהודה בר נחמני בשם ר' שמעון בן לקיש ראוי היה יעקב לירד במצרים בשלשלאות של ברזל ועשה הקב"ה כמה מנגנאות כדי להורידו בכבודו לכך נאמר ויקרא רעב על הארץ וכל כך למה ויבא ישראל מצרים אמר ר' פנחס הכהן בר חמא משל לפרה שהיו מבקשין למשוך אותה למקולין שלה ולא היתה נמשכת מה עשו משכו בנה תחלה והיתה רצה אחוריו כך קודם שבא יעקב למצרים כמה מנגנאות נעשו שיעשו אחי יוסף כל אותן הדברים כדי שירד יוסף למצרים ואחרי כן ירד יעקב אחריו למצרים, ובמ' תהלים שנדפס מכבר הגי' בשלשלאות של ברזל ובקולרין וכו' ומסיים שם כדי שירד גם יעקב שנאמר בחבלי אדם אמשכם וע' גם בילק' מכירי תהלים ק"ה סי' י"ח, ובילק' הושע שם נוסף לפני המאמר ר"ב בשם ריב"ס ד"א בחבלי אדם אמשכם זה יעקב כאילו הוא המשך הפתיחה לעיל בחבלי אדם וכו' (ושם לא הועתק ויוסף

[1]) μακελεῖον, μάκελλον.

אתמהא, ואם ליתן בליבו שלפרעה איני מורידו פוריפו אלא הריני מושך את בנו לפניו והוא יורד אחריו על כורחו: הוריד את השכינה למצרים, ר' פינחס מש' ר' סימון ויהי י"י את יוסף וגו':

[מצרימה תני בשם ר' נחמיה כל תיבה שצריך למד בתחילתה תן לה ה' בסופה סדמה מצרימה חרנה, התיבון ליה ישובו רשעים לשאולה (תהלים ט יח), ר' אבא בר זבדא אמר לאמבטי התהתונה שבגיהגם:]

2 [עי' לקמן לד 1058 ופפ"ס סי' ה' בני' כ"ין]: 3 ילקוט כ' קמ"ה, לעיל לד 518 ולד 777:

1 אתמהא] פוגב, ל' דחאתי | אם אתן ש, ואם אני נותן א (ואם — פוריפו ל' י) | בלבו | של פרעה] ~ להורידו א[1]א[02] | אני וחגש, אינו פאכ | פוריפי ן, פורופי ע[0], פרופי ע, פופילא פחגב, פופולא ש, פומבי ד, פרומבי ת, פרוטו ל[0], ביופי א | אלא] אתמהא אלא פב, ל' גי | הרני ח, הרי אני ן, אני פב מוריד י (שם), מושך לפניו א[1] | את ל' פוא[2]בי | יוסף בנו א[1] | לפניו ל' א[1] | והוא יורד] וח, והוא ירד דא[1]גתי, וירד פב, והוא ילך א[2] | 2 על כרחו כ, בעל כרחו פ, על כרחו (על כורחו וחג, ע"כ א[2], בעל כרחו י) שלא (ושלא ת) בטובתו דוחאגתי | הוריד] פואגבי[1], והוריד דת, הורד הוריד ח | את ל' פב | השכינה] כביכול ת | למצרים] ~ עמו דת | פנחס פאגבת | בשם | * ר' סימון] ~ א' פג, אמ' אב, אמר ן[0], שמה ל, אמר מנן לן שירדה השכינה עמו מדכתיב ד, אמר מנן לך.. שכינה.. דכת' ת | ויהי — וגו'] ן, ויהי.. יוסף דת, ויביאו את יוסף מצרימה ן[0]אגב, ויבא יוסף מצרימה פ, ל' חי[1] | 4 * מצרימה — שבגיהגם ל[0]] תני.. נחמיא כל תיבה שצריכה למ"ד בתחילתה הטיל לה ה"א בסופה סדמה שעירה דתינה מצרימה איתיבין ישובו.. לבוטי.. שבגיהינם א[2], תאני.. נחמיה כל תיבה שצריך.. בתחלתה תן ה"א בסופו כגון סדומה.. מצרימה דתינה איתיבון ישובו.. לדיוטא.. שבשאול א[1], תני.. נחמיה כל דבר שצרך למד בתחילתו הטיל לו הי בסופו סדמה מצרימה חרנה התיבון ליה והכת' ישובו.. לשאלה.. לאבטי.. שלגהינם ג, מצרימה תני בש"ר נחמיה כל תיבה שצריכה למ"ד בתחלתה הטל לה בסופה סדומה שעירה מצרימה אותיביה והא כת' ישובו.. לשאולה א"ר אבא בר זבדאי לביטי התחתונה שבשאול ת, מצרימה תני.. כל דבר שצריך למ"ד (למד ד[1]) בתחלתו ניתן לו ה"א (הא ד[1]) בסופו סדומה שעירה מצרימה איתיביה (אותיביה ד[1]) והא כתיב.. אמר ר' אבא בר זבדא לביטי.. שבשאול ד, תני.. נחמן כל דבר שצריך.. מתחלתו הטיל לה הכתו' ה"א בסופה סדומה מצרימה שעירה ודתינה איתיביה ישובו.. לשאולה ר' אבא.. אמ' לבוטי.. שלשאול כ, מצרימה תני מש"ר נחמ' כל דבר שצריך.. בתחלתה הטל לה הא בסופה שעירה סדומה מצרימה חרנה התיבון והכתי' ישובו.. לשאולה לאמבטי.. שבשאול י[1], מצרימה [תני בשם ר' נחמיה כל דבר שצריך.. בתחלתו ניתן לו הא בסופו שעירה סדומה מצרימה ן[0]] חרנה התיבון והא כת' ישובו.. לשאולה ר' אבא.. לבטי.. שבשאול ן, תני בשם ר' נחמן כל דבר שצריך למ"ד בתחילה הטיל לה ה"א בסופה וכו' פ, ל' ל |

הורד וכו' עד וירדהו אל כפיו, והמאמר מכורס שם ראוי היה יעקב אבינו לירד למצרים וכו' הריני מוריד בנו לפניו הה"ד ויוסף הורד וכו' לפרה שמושכין אותה וכו'), וכן הובא בלק"ט ד"א ויוסף הורד מצרימה הורד את אביו ואת אחיו מצרימה שנאמר בחבלי אדם אמשכם בעבותות אהבה וכו', וכתב שם הפסוק הזה מתפרש על השבטים שהיו עתידין לירד למצרים בשלשלאות של ברזל והקב"ה הורידן בכבוד שנאמר בחבלי אדם אמשכם מהו בחבלי אדם וכו', ובתנחומא מ"ב שם סי' י"ח המאמר ד"א ויוסף הורד מצרימה זש"ה בחבלי אדם אמשכם בעבותות אהבה ראוין היו ישראל לירד למצרים בשלשלאות ובקולרין כשם שירדו לבבל וכו' מי גרם להם שירד למצרים יוסף בחבלי אדם אמשכם זה יוסף ויוסף הורד וכו', ובאג"ב שם ד"א ויוסף הורד וכו' זש"ה בחבלי אדם אמשכם זה יוסף וכו' ואילמלא ירדו ישראל בעלילתו של יוסף ראוין היו לירד למצרים שלולין בקולרין וכו' ועיי"ש בהערות רש"ב, ובשבת שם א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן ראוי היה יעקב אבינו לירד למצרים בשלשלאות של ברזל (ופירש"י כדרך כל הגולים שהרי ע"פ גזרת גלות ירד לשם) אלא שזכותו גרמה לו דכתיב בחבלי אדם אמשכם בעבותות אהבה וכו', וגם לפנינו גירסאות שונות בשלשלאות של ברזל בשלשלאות ובקולרין[1]) שלול בקולרין, והלשון שלולין בקולרין איתא גם באג"ב פס"ד (פס"ג), וכן בפסיקתא פ' דברי ירמיהו (קי"ג א') ועי' בעמת"ל ע' שלל: 1 ואם ליתן וכו'. חלוקה זו קשה לפרשה ופוריפו (פוריפי פורופי פרופי פופילא פופולא) מלה זרה ולא נמצאה במקום אחר, ובכי"ל ביגי שיטי כתוב בכתב אחר פרוטו, ובילקוט כאן ובהושע שם ל"ג ואם ליתן וכו' ועי' בא"א ובמ"כ, ובערוך ע' פרף ב' הועתק ויוסף הורד מצרימה אמר הקב"ה בני בכורי ואני מורידו פרופי (פורופי) ופי' לשון לעז אופרופריאו[2]) כלומ' אני מורידו בבזיון, ובמו"ע פי' אפרפי בל"י[3]) בזיון וקלון, ואולי קיטע בערוך שם ודלג מן מורידו עד מורידו, ובפי' ב"ר גורס ומפרש אם אתן בלבו של פרעה להורידו אני מורידו פופולא בזיון בלשון יון, ובכי"א א' וב' נשתבש אינו מורידו ביופי, ולפי גי' הדפוסי' איני מורידו פומבי[4]) מפרש בפי' מהרז"ו ואם ליתן וכו' שמן הדין היה ליתן בלבו של פרעה שהוא יוליכהו אך אין רצוני שיוליכנו פומבי בפרהסיא וצע"ג: 4 מצרימה וכו'. בכי"ל חסר המאמר בגוף הספר והושלם בגליון בדיו דיהה בשינוים שונים מלשון המאמר לעיל צד 518 וצד 777 ועיי"ש בת"נ ובמ"י, והגי' לאמבטי איתא גם בילקוט כאן ובדפוסי' לעיל צד 777 ועי' לעיל צד 75, ועדיפא הגי' לביטי (ועי' זקש בייטרעגע ח"א צד 135) או לדייטי כמו שהובא בפי' ב"ר בדפ"ר כתיב ישובו רשעי' לשאולה דאיכא ל' בתחלה והי' בסוף לדייטי התחתונה של גיהינם לפיכך ריבה (ובמדרש ד' שטעטטין משנת כת"ר ודי' ווילנא חסר בפירש"י מן המלות לפיכך ריבה וכו' עד סוף הפרשה ועי' גם במ"י לעיל צד 542) [הגי' הנכונה היא לבטי (לאמבטי) והוא מל"י[5]) ראה לעף אצל קרויס

[1]) κολλάριον. [2]) opprobrium. [3]) ἀπρέπεια. [4]) πομπή. [5]) πάτος.

ג: ויקנהו הא קינין קיניין, כל העבדים מחסרין את בית רבן אבל זה ויברך י״י את בית המצרי בגלל יוסף וגו׳ (בראשית לט ב), כל העבדים חשודין על הגזל אבל זה וילקט יוסף את כל הכסף (שם מז יד), כל העבדים חשודין על הערוה אבל זה ולא שמע אליה לשכב אצלה (שם לט י), ר׳ יהושע דסיכנין בשם ר׳ לוי כל העבדים רבן מאכילן תרומה אבל זה האכיל את רבו
ה. תרומה דאמר ר׳ יהושע בן קרחה מבנות יוסף לקח אלעזר:

פוטיפר הוא פוטיפרע, פוטיפר שהיה מפטם פרים לעבודה זרה, פוטיפרע שהיה פוער עצמו לעבודה זרה, כיון שירד הפר לשם נעשה פוטינון:

סרים פרעה שנסתרס בגופו מלמד שלא לקחו אלא לתשמיש וסירסו הקב״ה בגופו,

1 ילקוט שם: 5 עי׳ סוטה מ״ג א׳, בבא בתרא ק״ט ב׳: 6 ילקוט שם, תנחומא מ״ב וישב סי׳ ס״ז: 8 ילקוט שם, סוטה י״ג ב׳:

1 * ויקנהו ל[0]דוא[2]כי] ויקנהו פוטיפר סרים פרעה פחא[1], ויקנהו פוטיפר סרים פרעה ת, ל׳ ל | הא — קוניין] הא קניין קונין ח, הא קיניין קינין ג, הא קנ׳ קנויין א[2], הא קניין קנין מב ו[1], הא קנין (קניין כ) הקנוין (הקנויין כ) קונין פב, הקנויין קונין דו[0]א[1]א[02], הקנויים קונים ת | מחסרים ת | את ל׳ פני | אבל זה] וזה י, וכאן פא[2]כ, וכאן כתי׳ א[1] | 2 המצרי — וגו׳] המצרי (מצרי ח) .. יוסף דוחאגכתי, וגו׳ פ | העבדין ג | חשודין] פוא[2]גכי, חשודי׳ דא[1], ־ים חת | אבל זה] וזה י, וכאן פא[2]כ, וכאן כתיב א[1] | את — הכסף] את הכסף ח, ..את כל הכסף הנמצא בארץ מצרים א[1], וגו׳ ו | 3 חשודין] פוא[2]גכי, ־די׳ א[1], ־דים דחת | העריות א[1], העבירה ו | וזה לא י | לשכב אצלה] ח, לשכב.. להיות עמה א[1], לשכב וגו׳ ו, ל׳ דפא[2]גכתי | 4 יהושע ת | דסכנין דואגכת | רבן — תרומה] פוחאגכת, רבן.. בתרומה ו[0]י[1], מאכילין תרומה לעבדיהם ד | וזה תי | את רבו] לרבו ת | 5 דמר ו | יהושע ת | קרחא כ | יוסף] פוטיפר י | אלעזר] ~ בן אהרן הכהן ח, אשה שנא׳ ואלעזר בן אהרן לקח לו מבנות פוטיאל לו לאשה (פוטיאל וגו׳ א[02]) א[1]א[02] | 6 פוטיפר] הוא פוטיפר פא[1]א[02]כ, פוטיפר הוא פוטיפר ח, פוטיאל י | פוטיפרע] פוטיפר י | פוטיפר ל׳ י | פרים] פוחאגעי, עגלים דכת | לעבודה זרה] פוג, לע״ז דחאכתעי | פורע חע | 7 לעבודה זרה] וג, לע״ז דחאכתעי, לפעור פ | וכיון י | שיורד א[1] | הפר חג, חבר ו[1], יוסף ו[0]ש | פוטינון] וגעש, פוימנון דת, פוטיגון א, פוטימן ו[1], פנטינון ח, פיוטינון (פוטינון כ) שהבהיק (שהיה כ) כל בית פרעה פב | 8 שלא — אלא] שלקחו י | וסירסו] הג, וכרסו דפואכתי | י״י בגופו] ל׳ ל |

צד 199, ולא כמש״כ שם צד 148 ובמ״י לעיל צד 518]: 1 הא קינין וכו׳. כ״ה בכי״ל ועח״ג והוא לשון הפלאה הנה קנין של קונים כל העבדים וכו׳ וכטעם הגי׳ בילקוט דפ״ר הא קניין קנין מב וכו׳, וגי׳ אחרת הקנויין קונין, ושתי הגירסאות בכי״פ וכי״כ, ובכי״א א׳ נוסף ביני שיטי אתכהא להגי׳ הקנויין קונין: מחסרין וכו׳. שאינן מקפידין בשמירת נכסיו ונפסדים, וכל העבדים חשודין על הגזל כמו שאמרו מרבה עבדים מרבה גזל (אבות פ״ב) אבל זה וילקט יוסף וכו׳ ויבא יוסף את הכסף ביתה פרעה, ומפרש ביפ״ת אע״ג דהאי קרא בפרעה מיירי מכל מקום ילפי׳ מיניה נאמנות יוסף: 4 כל העבדים רבן וכו׳. אם הוא כהן מאכילן תרומה כדכתיב וכהן כי יקנה נפש קנין כספו הוא יאכל וכו׳ (ועי׳ יבמות ס״ו א׳) אבל יוסף האכיל את רבו תרומה דאמר וכו׳ ומפרש בפי׳ ב״ר בדפ״ר אבל זה האכיל וכו׳ כלומר שנשא בתו והוליד בת והשיאה לכהונה דאלעזר לקח מבנותיו דכתיב ואלעזר בן אהרן לקח לו מבנות פוטיאל (שמות ו׳ כ״ה) זה יוסף שפטפט ביצרו (ועי׳ סוטה מ״ג א׳ ב״ב ק״ט ב׳), וביפ״ת פי׳ האכיל את רבו כלומר לזרע רבו כדמפרש ואזיל שמבנות יוסף לקח אלעזר הכהן ומאחר שזרעו של פוטיפר משוקע בתוכו דפוטיפר הוא פוטיפרע שלקח יוסף את אסנת בתו נמצא שמזרע פוטיפר אוכלי תרומה וכו׳, ולפנינו הוא הדרש שבסמוך פוטיפר הוא פוטיפרע, שנראה שהוא מאמר בפ״ע, ובילקוט הגי׳ מבנות פוטיפר לקח אלעזר פוטיאל הוא פוטיפר שהיה מפטם וכו׳, ובדפוסי׳ נשתבש כל העבדים מאכילין וכו׳ והוגה בא״א ובמ״כ: 6 פוטיפר וכו׳. דורש פוטיפר נוטריקון פוטי פר שהיה מפטם פרים לע״ז ופוטיפרע שהיה פוער עצמו לע״ז, ועוד הדרש פוטיפרע פוטי פר פוטי מל״י אור ופר כינוי ליוסף שנקרא בכור שור כיון שירד הפר לשם נעשה פוטינון[1]) נהיר, ובערוך ע׳ פטיפר הועתק פוטיפר הוא פוטיפרע פוטיפר שהיה מפטם פרים לע״ז פוטיפרע שהיה פורע עצמו לע״ז וכו׳ ובע׳ פטנון כיון שירד הפר לשם נעשה פוטינון, וממאמר שלאחריו הועתק שם סרים פרעה שנסתרס בגופו, ובמה״ג עמו׳ 580 ויקנהו פוטיפר הוא פוטיפרע ולמה נקרא פוטיפר שהיה מפטם פרים לע״ז ופוטיפרע שהיה פורע עצמו לע״ז, ובשכל טוב צד 237 שהיה מפטם עגלים וכו׳ פורע עצמו לע״ז, ובדפוסי׳ וכי״כ [וכי״ת] ג״כ הגי׳ שהיה מפטם עגלים [וכן במדרש אגדה שפיטם עגלים] ואינה ישרה בדרש פוטיפר, ובא״א הגיה פרים, ובסוטה וב״ב שם אמרו ביתרו שפיטם עגלים לע״ז, ורבו פירושים זרים במלת פוטינון, ובפי׳ ב״ר בדפ״ר גורס ומפרש כיון שירד יוסף לשם נעשה פוטינן פוטינבי הוא עשיר, ובילקוט דפ״ר הגי׳ פוטימן, ובילקוט ד״ו הוגה פוטיטי ונוסף בגליון פירוש עשיר, ובילקוט ד׳ פפד״א הוגה פוטינון ובגליון שם פירוש עשיר וי״מ כרים, ובערוך שם לא פי׳ פוטינון ועיי״ש בכו״ע ובע׳ פט ב׳, וטעם הדרש כיון שירד יוסף לשם למצרים לביתו של פוטיפר נעשה הוא פוטינון נהיר שלא היה עוד מפטם עגלים לע״ז ופוער עצמו לע״ז ועי׳ בעמת״ל ופירסט גלאססאר ולעף אצל קרויס ע׳ פוטינון, ובתנחומא מ״ב איתא ויקנהו פוטיפר למה נקרא שמו פוטיפר שהיה מפטם פרים לעבודה זרה ד״א למה נקרא שמו פוטיפר שנכנס לביתו של פרעה ונעשה ביתו פוטינוס שהבהיק לביתו של פרעה (ובשני כ״י שם הגי׳ פוטינון, ובכ״י אחד נוסף לפוטינוס פי׳ עשיר ועי׳ בהערות רש״ב), וקשה לפרש שנכנס פוטיפר לביתו של פרעה וכו׳ או להגיה למה נקרא שמו פוטיפר כיון שנכנס יוסף לביתו נעשה וכו׳ שהרי מסיים שהבהיק לביתו של פרעה, ובלשון המאמר בתנחומא מ״ב נסמן בגליון כי״ל בשם ס״א למה נקרא שמו פוטיפר שנכנס לביתו שלפרעה ונעשה ביתו פוטינון שהבהיק ביתו שלפרעה וצע״ג, ובכי״פ הגי׳ כיון שירד הפר לשם נעשה פיוטינון שהבהיק כל בית פרעה ונשתבש בכי״כ ועח״נ: 8 שנסתרס בגופו. ולא שהיה סריס מתחלה, ובת״א מתורגם רבא דפרעה, ובתרי״י א׳ וזבניה פוטיפר על דחמיה שפיר בגין למעבד עמיה משכביה דכורא ומן יד אתגזר עלוי ויבישו שעבזוי ואיסתרס והוא רבאי דפרעה וכו׳, ואגדה זו שפוטיפר קנהו מתוך יופיו לתשמיש הוזכרה גם אצל הירונימוס, ובלק״ט מפרש ויקנהו פוטיפר להלן הוא אומר פוטיפרע מלמד שלא קנהו אלא לעצמו בא המלאך ופרעו לפיכך נקרא

[1]) φωτεινός.

לדוב שהיתה משכלת בבני אדניה אמ׳ פכרון ניביה כך מלמד שלא לקחו אלא לתשמיש וסירסו הקב״ה. הה״ד כי י״י אהב משפט לא יעזב את חסידיו (תהלים לז כח) חסידו כת׳ אי זה זה יוסף לעולם נשמרו וזרע רשעים נכרת (שם שם) שסירסו הקב״ה בגופו:

איש מצרי גבר ערום, ומה היתה ערמומיתיה, אמר בכל מקום גרמני מוכר כושי וכן כושי מוכר גרמני אתמהא, אין זה עבד, אמר להם הביאו לי ערב, אין הלישון הזה מיד אלא לישון ערב היך דאת אמר אנכי אערבנו מידי תבקשנו (בראשית מג ט), מיד הישמעאלים אשר הורידוהו אמר ר׳ לוי עבדא זבין ובר אמתה מזבן ובר חוריה עבד לתרויהון:

2 סנחומל מ״ב סס סי׳ י״ד: 4 ילקוט סס: 6 מדרש קהלת פ׳ לאיסי ענד ס (י׳ ז׳), סנחומל מ״ב סס סי׳ ס״ו:

1 לדוב] פו[0]א[2]כעי[1], משל ~ דת, משל לה״ד ~ א[1] (לדוב — ניביה ל׳ וג) | משכל י | בבני אדניה] פכ, בבני אדוניה דתע, בבני אדם ן[0], בבני מדינה ל[0], בבני המדינה י, אדוניה א[1], את בניה א[2] | אמר ד[1]פא[1]ע, אמרו ן[0], אמרין ש | פיכרון ת, פתרון א[1] | ניבה ת, מבית ניביה פכ, מבית ויברי א[1] | * כך — הקב״ה ל[0]] כך.. וסרסו הקב״ה דתי, כך.. וסירסו (וסרסו א) ..בגופו ו[0]א, כך לקחו לביעור וסרסו פ, כך לקחו לפעור וסרסו הקב״ה בגופו כ, ל׳ לוג | 2 וכתי׳ א[2] | י״י ל׳ ת | אהב] וא[1]ג, אוהב דפחא[2]כי, אוהב י״י ת | לא — את] פ, לא יעזוב את ו[0]כע, ולא יעזב את ג, ולא יעזוב את חאי, וגו׳ ד, ל׳ ת | כת׳] פגכת, כתי׳ דחאעי, כתב ן | איזה זה זה וא[1], ואי זה זה זה דג, ואיזה זה א[2]תעי, איזהו זה ח, זה פכ | יוסף צדיקא י | 3 * וזרע — בגופו ל[0]] וזרע.. נכרת שסרסו הקב״ה פ, וזרע.. נכרת מלמד שלא לקחו אלא לתשמיש וסרסו (וסירסו חג) הקב״ה בגופו וחאגי, וזרע.. נכרת מלמד ..וסרסו הקב״ה דת, וזרע.. נכרת מלמד שלקחו לביעור וסרסו הקב״ה בעצמו כ, ל׳ ל | 4 איש מצרי] פוחאגכי, ויקנהו פוטיפר ~ ד, ויקנהו פוטיפר סריס פרעה שר הטבחים ~ ת | ערים ד[1]וי[1] | מה פכי | היתה] חאי, הייתה ג, הות פוכת, הוות ד | * ערמומיתיה ג] ערמומיתה ל, ערמימותיה פחאכ, ערימותיה דת, ערמותיה ן, ערמתו י[1] | אמר] אמרו ח, ל׳ פאגכי | וכן] ו, וכאן דפחאגתי | 5 אתמהא] פוא[2]גכ, אתמה ח, ל׳ דא[1]תי | אמר להן כ, ל׳ ת | הניחו י | אין — אלא לשון] ן, ואין.. אלא לשון י, ואין לשון מיד זה אלא דת, אין הלשון הזה מיד אלא אג, שאין לשון מיד אלא פכ, ואין הלשון הזה אלא לשון ח | 6 * מידי תבקשנו ל[0]חאגכת] מידי וכו׳ ו[1], מידי פ, וגו׳ לו, ל׳ ד | מיד] פוחאגכי, על כן אמר ~ דת | אשר הורידוהו] ג, אשר.. שמה חי, אשר וגו׳ ן, ל׳ דפאכת | 7 לוי] אבא א | זבן ח | ובן י | אמתה] ו, אמתא דפחאגכתי | מזבן] וחא[2], מזבין דפא[1]גכתי | וכן י | חורייה ו, חורין דפחגכתי, אורין א[2], אוריין א[1] | לתרוייהון פ, לתרווהון כ, לתרוייהו י |

פוטיפרע סרים פרעה שר של פרעה ולא שהיה סרים בביצים שהרי אשה היתה לו, ובשכל טוב שם ולא קנאו אלא לתשמישו ובא מלאך ופרעו כרים פרעה לא שהיה סרים בבצים מתחלה שהרי אסנת אשת יוסף בתו היתה, ומ״ש בלק״ט להלן וכו׳ שלא קנהו אלא לעצמו בא המלאך וכו׳ נובע מסוטה י״ג ב׳, ושם איתא ויקנהו פוטיפר סריס פרעה אמר רב שקנאו לעצמו בא גבריאל וסירסו בא גבריאל ופירעו מעיקרא כתיב פוטיפר ולבסוף פוטיפרע (ובפירש״י ותוספות שאנץ שם ל״ג בא גבריאל וסירסו, וגם במה״ג הועתק רק ובא גבריאל ופירעו, אכן בערוך ע׳ פטיפר הגי׳ כן בא גבריאל וסירסו ובא גבריאל ופרעו וכו׳ ופי׳ שקנהו לעצמו למשכב זכר וסירסו לביצים ופרעו לגיד), ועל האגדה שפוטיפר הוא פוטיפרע בשיורי הגנוזים והירונימוס ואצל אוריגינס עי׳ גינצבערג במ״ח חלק מ״ג צד 541: 1 לדוב שהיתה. וכ״ה בדפ״ר וד״ו ולעיל צד 406 אותה הדוב וצד 508 לדוב שהיתה משכלת וכו׳ ועי׳ במ״י שם, ופכרון כמו לעיל צד 226 ופכרה רוח אחד מהם ועי׳ במ״י שם ובערוך ע׳ פכר ב׳, ובפי׳ ב״ר בדפ״ר גורס ומפרש אמרין פכרון ניביה שברו מלתעותיו, ובילקוט דפ״ר הגי׳ ג״כ אמ׳ פכרון ניביה, ובילקוט ד״ו אמר תכרון ניביה ובגליון שם נוסף פי׳ תשברו שיניו, וסוף המשל כך מלמד וכו׳ הושלם בכי״ל בגליון בדיו דיהה ואולי הוא מיותר ועי׳ גם בח״נ, וטעם המשל לדוב וכו׳ שלא אמר אדוניה הרגוה אלא אמר פכרון ניביה כדי שלא תשכל בבניו כך פוטיפר שלקח את יוסף לתשמיש לא הרגו הקב״ה אלא כירסו כדי שלא יחטא באותו הצדיק, ובמה״ג שם הובא אמ׳ ר׳ סימון משל לדוב שהיה משכל בבנין שלמלך אמ׳ המלך הסירו שניה כדי שלא תשכל את בני כך כיון שנכנס יוסף הצדיק לביתו שלאותו רשע נסתרס אותו רשע: 2 לא יעזב וכו׳. וכ״ה בכי״פ וכי״כ ובערוך ע׳ חסיד לא יעזוב (יעזוב) וכו׳, ובמקרא כתוב ולא יעזב את חסידיו מלא בשני יודי״ן ועי׳ בערוך הש׳ ובפי׳ מהרז״ו, ובתנחומא מ״ב שם בהמאמר ויוסף הורד מצרימה זש״ה כי ה׳ אהב משפט ולא יעזב את חסידיו וכו׳ מדבר ביוסף ואיכן שמרו וכו׳ (ועי׳ במ״י לעיל צד 1021) הוי לא יעזוב וכו׳ ליתא הדרש חסידו כתיב, ומסיים שם וזרע רשעים נכרת זה פוטיפר שלא נטלו לעבוד אלא לדבר אחר מה עשה הקב״ה סירסו הוי וזרע רשעים נכרת ואין נכרת אלא סירוס שנאמר ומעוך וכתות ונתוק וכרות ומנין שלא היה סרים וסירסו הקב״ה שנאמר פוטיפר כרים פרעה: 4 גבר ערום. דורש יתורא דקרא איש מצרי גבר ערום שהמצריים ערומים, וכן בשהש״ר פ׳ אחזו לנו שועלים (ב׳ ט״ו) ערומין היו המצריים לפיכך הוא מושלן בשועלים וכו׳: אמר וכו׳. אמר פוטיפר בכל מקום גרמני[1] איש לבן מוכר כושי איש שחור וכאן כושי וכו׳ הביאו לי ערב שהוא עבד ואינו גנוב אין הלשון הזה מיד הישמעאלים אלא לשון ערב, וכן בתרי״י א׳ וזבניא פוטיפר וכו׳ בערבונתא מן ערבאי וכו׳, ובפי׳ ב״ר בדפ״ר מפרש גבר ערום חכם אמר פוטיפר בכל מקום גרמני מוכר כושי גרמני לבן כדגרסינן התם (נגעים פ״ב מ״א) בהרת עזה נראית בגרמני ישמעאלים לא היו לבנים כיוסף מיד הישמעאלים אמר להם הביאו לי ערב שלא יגנבנו שום אדם מסני, ולשון המשנה בנגעים שם בהרת עזה נראית בגרמני כהה והכהה בכושי עזה וכו׳ (ועי׳ ספרא נגעים פרק א׳ ד׳), ובפי׳ רה״ג שם בגרמני פי׳ איש לבן ביותר כדאמרינן לענין יוסף איש מצרי גבר ערום ומה הות ערמימותיה אמר בכל מקום וכו׳ וכן כושי מוכר גרמני, וכן הפירוש בערוך ע׳ גרמן ב׳ ועיי״ש, וגם בילקוט ד״ו נוסף בגליון פי׳ לבן ובילקוט ד׳ ספד״א פי׳ לבן ביותר, והתואר גרמני לבן הושאל מהשם גרמני איש מארץ גרמניא, ובמה״ג שם הועתק איש מצרי גבר ערום ומה היתה עורימותיה אמ׳ בכל מקום גרמוני (גרמני) מוכר כושי וכאן כושי מוכר גרמני[2]) וכו׳ אמ׳ להם תנו לי ערב שהוא עבד אין לשון מיד אלא ערב וכו׳, ועי׳ גם בלק״ט ובשכל טוב [ובצוואות י״ב שבטים, יוסף סי׳ י״ד, ומאמרו של ר״א אפטוביצר בספר השנתי היוצא בסינסינטי ח״א צד 261]: 7 עבדא זבין

[1]) Γερμανός. ([2] גַּרְמָנִי.

ד ב) ויהי יי׳ את יוסף הא עם שאר שבטים לא, אמר ר׳ יודן לבהמי שהיו לפניו י״ב בהמות טעונות יין, נכנסה אחת מהן לחנותו ישלגוי, הניח אחת עשרה והלך לו אחריה, אמרו לו מה את מניח אחת עשרה ותלך אחר אחת, אמר להם אילו ברשות הרבים הם ואיני חושש שלא יעשם יין נסך, אבל זו שנכנסה לחנותו ישלגוי אני חושש שלא יעשה יין נסך, כך אילו גדולים וברשות אביהם הם אבל זה שהוא קטן וברשות עצמו הוא לפיכך ויהי יי׳ את יוסף:

ויהי איש מצליח ר׳ ברכיה אמר גבר קפוז היך דאת אמר וצלחו הירדן לפני המלך (ש״ב יט יח), לדוב שהיתה עומדת בשוק ומקושטת באבנים טובות ומרגליות, אמרין כל דקפז לה נסיב

1 ילקוט שם: 6 ילקוט שם:

1 יוסף] ~ ויהי איש מצליח ת. וגו׳ ו | הא ל׳ אגי | עם ל׳ פאגי | ושאר י | שבטים] פאגבי. השבטים דוחת | לא] וחאגי. לאו דת. לא אתמהא פב | אמר ר׳ יודן] א״ר לוי ת. אמר ויהי ^י א׳ | לבהמי דפא²ת. לבהימי ו. משל לבהמי ח. משל לה״ד לבהמי א׳. לאדם י¹ | שהיו] פחאגבתי. שהיה דו | י״ב] פ. שתים עשרה דוחאגבי. שנים עשר ת | 2 בהמה ת | יין ל׳ ת | מהן] פוחאגבי. מהם דת | הניח] מה עשה ~ א¹ | אחת עשרה] וחא²גי. י״א ד. אחד עשר ת. אחת עשרה בהמות א¹. אלו פב | לו ל׳ פאגבי | (א״ל — אחר אחת ל׳ י) | מפני מה ג | 3 את] פוכ. אתה דחאגת | אחת עשרה] פוחאגב. את י״א ד. את אחד עשר ת | ותלך] פב. והולך האת. והולך לך דו | אחר אחת] וחא. אחרי (אחר ת) האחת דת. אצל אחת ג. אחר אחת אתמהא פב | להן ג | אילו] וכ. אלו דפחאתי. ל׳ ג | הם] הן וא²גת. ל׳ פא¹י | * ואיני חושש ג] ואינו חושש ל. ואין אני חושש וח. איני חושש פאכ. ואיני חושש להן (להם ת) דת. ואיני מתיירא י | שלא יעשם] חג. שלא יעשה וא¹. שמא יעשה ד. שמא ייעשה ת. שלא יעשו א². שמא יעשו י. משום פב | 4 * אבל — נסך ו] אבל.. יין ל. אבל.. שיעשה.. נסך א׳א⁰². אבל.. שמא יעשה.. נסך ג. וזה נכנס.. ומתיירא אני שמא יעשה.. נסך י. ל׳ דפחכת | כך] ~ אמ׳ הקב״ה א¹ | אילו] וג. אלו דפחאכתי | גדולין ג. היו גדולים י | אביהם] אב ואם ת | 5 הם] חי. הן ג. ל׳ דפואכת | קטון א¹ | וברשות — הוא] ג. וברשות עצמו פו⁰חכתי. ברשות עצמו דן. וברשות הגוי א | 6 זה גבר פ | קפיז י. קפח אגב. קופח ו. קפין ש | * וצלחו דפואכתעשי] וצלחה לג | את הירדן פבי | 7 לדוב] וא²גבי. לדובה פ. משל לדוב דת. משל לה״ד לדוב א¹ | שהיתה] שהיה ד¹. שהיא פ | עוברת י | ומקושטת] ו. מקושטת דפאגכתי | אבנים פאגבי | ובמרגליות ו | אמרין] וג. אמרון ת. אמרי דפא². אמ׳ י¹ | דקפיז ד. מאן דקפז תי. דיקפז ג. דיקפוץ ש. דקפח א². מאן דקפח פא¹כ | ליה גש | נסיב] פאכש. נסב וג. יסב י. נסיב ליה ד. נסיב לה ת |

וכו׳. משל הוא בלא״ר ואמר ר״ל עבד פוטיפר סרים פרעה קונה ובן אמה ישמעאל בן הגר שפחת שרה מוכר ובן חורין יוסף עבד לשניהם, ובפי׳ ב״ר נשתבש הפירוש בדפ״ר עבדא זבין פוטיפר עבדא זבין מצאתי של שרה היתה שנתנה לה פרע׳ נדוניא ובר אמתא מזבין ישמעאל ובן חורין יוסף עבד לתרויהון, ובמ״כ כתב ורש״י פי׳ שפרעה נתן את פוטיפר לשרה לעבד וכו׳, ובמה״ג שם הועתק מיד הישמעאלים אמ׳ ר׳ לוי עבדא זבון[1]) ובר עבדא מזבן[2]) ובר חורין עבד לתרויהון, ובמדרש קהלת שם ראיתי עבדים על סוסים אלו ישמעאלים ושרים הולכים כעבדים זה יוסף אמר ר׳ לוי עבדא זבין ובר אמתא מזבין ובר חורין מזדבן לתרויהון, ובתנחומא מ״ב שם ד״א ראיתי עבדים על סוסים מדבר במדינים וכו׳ אמר ר׳ אבין הלוי בר חמא בן האמה מוכרים ובן העבד קונים בין אלו ובין אלו נמכר יוסף: 1 לביהמי. מנהיג בהמות וכן לעיל צד 297 בבהמין שבכם ועח״נ שם, ובכי״ת נקוד לבהמי[3]), ובמשל חסר בדפוסי׳ ובכ״י שציינתי אבל זו וכו׳, ובנמשל מפרש כפי׳ ב״ר בדפ״ר כך אמר הכ״ה אלו אחיו וברשות אביהן וכו׳, ובמה״ג שם הועתק אמ׳ ר׳ יודן וכי עם אחיו לא היה אלא משל למה הדבר דומה לבהמי[4]) שהיה לפניו שתים עשרה בהמות וכו׳ נכנסה אחת (אחת מהן) לחנותו וכו׳ הניח אחת עשרה והלך לו אחריה אמרו לו למה אתה מניח אחת עשרה והולך לך אחר אחת אמ׳ להו אלו ברשות הרבים ואיני חושש עליהן שלא יעשו יין נסך אבל זו שנכנסה לחנותו שלגוי אני חושש עליה כך השבטים גדולים וברשות אביהם אבל זה שהוא קטן וברשות עצמו לכך ויהי וכו׳, ובלק״ם אמר רב יודן משל לאדם שהיה לפניו י״ב בהמות וכו׳ נכנסה אחת מהן לחנותו של עובד כוכבים הניח י״א והלך אחריה אמרו לו הנחת י״א והלכת אחר אחת אמר להן אלו עומדות בישות הרבים ואין אני חושש עליהם אבל זו אני חושש עליה שלא תיעשה יין נסך לכך לפי שהיה יוסף קטן והוא בבית עובד כוכבים לכך ויהי וכו׳, ובעקידה שער כ״ח אמר ר׳ יהודה משל לבהמי שהיו לפניו וכו׳ נכנסה אחת מהן לחנותו של עכו״ם הניח וכו׳ והלך אחריה וכו׳ מה אתה מניח י״א והולך אחר אחת וכו׳ אלו ברשות הרבים הם איני חושש שלא יעשה יין נסך אבל זו שנכנסה לחנותו של עכו״ם אני חושש שיעשה יין נסך כך אלו גדולים וברשות עצמם אבל זה הוא קטן וברשותו של עכו״ם לפיכך ויהי וכו׳: 6 גבר קפוז. איש קופץ כד״א וצלחו הירדן וכו׳ משל לדובה שהיתה עומדת בשוק מקושטת וכו׳ ואמרו כל מי שיקפוץ עליה ויכבשה יקח מה שעליה היה שם פקח אחד אמר להם אתם מסתכלים מה שעליה ואני מסתכל מה בשיניה כך יוסף היה גבר קפוז בבית אדוניו שראה הדובה אשת פוטיפר עומדת מקושטת לפניו ומתגרת בו שיקפוץ עליה והכל יקח לו והוא בחכמתו ויראתו לא חמד את יופיה וקפין וגם ממנה (כהדרש לקמן פפ״ז סי׳ ח׳ וינס ויצא החוצה קפין בזכות אבות (ובערוך ע׳ קפז א׳ הועתק קפז בזכות וכו׳), ושם סי׳ ד׳ ולעיל צד 1010 אני מגרה בך הדוב), וא״ר ברכיה כל אותה דובה אשת פוטיפר קפז ואיתקפוז הרבה מזה, ובכי״ל כתוב רב מרן והגהתי (ואתמהא מלת הפלאה), וכן הגי׳ בכי״ו, ובכי״כ הגי׳ כל אותה דובה קפז ואית קפת ונוסף שם בגוף הכ״י פי׳ אעפ״כ שזאת לא נצחו ננצח ושכב עם בתה שנשאה, ובפי׳ ב״ר בדפ״ר גורס ומפרש מצליח גבר קפץ כדמתרגמינן וצלחו הירדן קפצו (ובתרגום שלפנינו מתורג׳ וגזו) כל דיקפוץ ליה נסיב מה דעליה כל הרוצה יקפוץ עליו ויטול כל מה שעליו אנא מסתכל בניביה בשיניו כך יוסף היה רוצה ליזקק

1) זְבוֹן. 2) מְזַבֵּן. 3) לְבַהֲמֵי. 4) לְבַהֲמֵי.

מה דעליה, היה שם פקח אחד אמר לון אתון מסתכלין מה דעליה ואני מסתכל מה בניביה, אמר ר׳ ברכיה כל אותה דובה קפז ואיתקפוז רב מדן אתמהא:

ה ג ד) וירא אדניו כי י״י אתו וגו׳ ר׳ הונא בשם ר׳ אחא מלחיש ונכנס מלחיש ויוצא ובסוף שכח כי נשני אלהים את כל עמלי (בראשית מא נא), הוה אמר ליה מזוג רתחין והא רתחין, מזוג

3 ילקוט שם, תנחומא מ״ב שם סי׳ ע״ז, תנחומא וישב סי׳ ח׳, ועי׳ תנחומא מ״ב נשא סי׳ ל״ד, תנחומא שם סי׳ ל׳, במדבר רבה פי״ד סי׳ ג׳:

1 כל מה א | דעליה] כש, דעלה דפואתי, דיעלה ג | פקיח ת | ואמ׳ א[2] | לון] גתע, להון דוכ, להם פ, ל׳ אי | אתון מכתכלין] פואגבע, אתון מכתכלי׳ ו[1], מסתכלון אתון דת | מה] כע, במה דפואגתי | דעליה] ע, דעלה דפואגבתי | ואני] י, ואנא דפאנגבתע, ואנה ו, אנא ש | מה] ע, ל׳ דפואגבתשי | בניבה ת | 2 כל ל׳ ת | דובה] פואנגב, דובא די, הדוב ת | קפז ואיתקפז ו[1], קפז ואית קפז ג, קפז ואית קפיז פ, קפח ואיתקפח (ואתקפח א[01]) ו[0]א[2]א[01], קפז ואית קפח כ, קפח ואית דאמ׳ קפח א[1], קופז קפז דת | * רב מדן ו] רב מרן ל, רב מדין פא, ואת רב מדין דת, בר מן דין א[0], ל׳ גבי | אתמהא ל׳ אכי | 3 וירא] פוחאגכי, רבנן אמרי ~ דת | אדניו] וגכ, אדוניו דפהאת, אדוני יוסף י | * כי — וגו׳ וג] כי.. אתו האכי, כי י״י וגו׳ פ, וגו׳ ל, כי.. אתו ובסוף שכח דכתיב (דכת׳ ת) כי נשני אלהים (י״י ת) את כל עמלי דת | הונא ו | * מלחש — ויוצא דוגת] מלחש נכנס מלחש ויוצא לש, מלהש (מלהיש א[1]) ויוצא מלחש ונכנס פאכ, היה מלחש ויוצא מלחש ונכנס י | ובסוף — עמלין] ג, ובסוף.. אלהים וגו׳ ו, ולבסוף.. עמלי י, ולסוף (ולבסוף אכ) שכח שנ׳ כי.. עמלי פאכ, ל׳ דת | 4 הוה] הווה ו, הוא א[1], ל׳ י | לה ו | רתחין] ו, רותחין דפאגכתשי | * והא רתחין ו] והארותחין ל, והא רותחין פגכי, והיו (והוו א[1]ת, והוא א[2]) רותחין דאת | מזוג] פואגכי, ל׳ דת |

באותה אשה אלא מסתכל בשינו בעונש וסוף שנשא לבתו והכל בא לידו [ועי׳ לקמן פפ״ט סי׳ ב׳] וצ״ע, ומשובשת הגי׳ בדפוסי׳ כל אותה דובה קופז קפז ואת רב מדין וכו׳, ובאב״א האריך בפירושים שונים לכל המאמר ועי׳ גם בס״כ ובאגה״א ח״ג צד 393 [כל הפירושים אינם מספיקים לבאר את המאמר הקשה הזה, ואני מפרשו בדרך זה, ר׳ ברכיה דורש איש מצליח איש קופץ כלומר קופץ מ ע ל המכשולים שעל דרכו ויודע להזהר שלא יכשל בהם, וכן יוסף משל ברותו ולא נכשל בפחים שטמנו לו ומשל לדוב וכו׳ והפקח לא קפץ ע ל הדובה אלא קפץ וינוס מ מ נ ה, והאנשים שראו אותו רץ מפניה שחקו עליו שמורך בלבבו, ואמר ר׳ ברכיה הוא כבש את יצרו וקפץ את כל הדובה ובז לעושר שעליה, והיש קופץ (ואית קפוז כצ״ל בשתי תיבות) גדול ממנו בתמיה, וקפוז היא הגי׳ העיקרית, ווי״ו וזי״ן המחוברים נראים כחי״ת ונעשה קפח, ועי׳ גם בח״נ לקמן פפ״ז סי׳ ג׳, ובתנחומא מ״ב נשא סי׳ ל״ב ותנחומא שם סי׳ כ״ח איתא ויהי איש מצליח לא היה צריך לומר אלא איש צדיק (אלא צדיק) למה כתב איש מצליח וכו׳ אין מצליח אלא שויה (אלא לשון שויה) שנאמר וצלחו הירדן וכו׳, וצ״ל שוור תחת שוייה וכמו שהוא במה״ג המועתק בסמוך ועי׳ בהערות רש״ב שם], והגי׳ גבר קפוז איתא גם בדפוסי׳ ובכי״פ ובערוך ע׳ קפז א׳, ואמרין כמו לעיל צד 711 וצד 906, ובכי״ל בשתי הפעמים מה דעליה וכן בערוך ע׳ גב ה׳ ועי׳ דאלמאן צד 229, ובמה״ג עמ׳ 581 הועתק ויהי איש מצליח גבר שוור[1]) כמא דאת אמ׳ וצלחו הירדן לפני המלך ויהי בבית אדניו המצרי מושלין אותו משל לדוב שהיתה וכו׳ והיא מקושטת בקישוטין הרבה אמרין כל מן דקפז לה נסיב מא דעלה היה שם וכו׳ אמ׳ להון אתון מסתכלין במא דעלה ואנא מסתכל בניבה אמ׳ ר׳ ברכיה כל אותה הדוב קפיז ואית קפיז רב מן דין, והוראת שוור ג״כ קפץ ועי׳ בעמת״ל ח״ד צד 524: 3 מלחש ונכנס וכו׳. שהיה שם שמים שגור בפיו כמו שמפרש בפירש״י עה״ת, ופוטיפר שראה אותו מלחש ונכנס וכו׳ היה סבור שעושה מעשה כשפים אמר ליה מזוג וכו׳ ועי׳ ברא״ם, ושם הועתק ר׳ נחוני׳ בשם ר׳ אחא מלחש ונכנס מלח׳ ויוצא הוה אמר ליה אדוניו מזוג רותחין והיו רותחין מזוג פושרין והיו פושרין וכו׳, וגי׳ משובשת בדפוסי׳ רבנן אמרי וירא אדוניו כי י״י אתו ובסוף שכח דכתיב כי נשני וכו׳ כל עמלי ר׳ הונא בשם ר׳ אחא אמר מלחש ונכנס מלחש ויוצא הוה אמר ליה מזוג וכו׳, ובפי׳ ב״ר בדפ״ר מפרש מלחש נכנס מלחש ויוצא בלחש היה מחזיר תלמודו תדיר ועולה לו ואף על פי כן שכח תלמודו דכתיב כי נשני וכו׳ כל עמלי כל מה שעמל בתורה דבר אחר י״י מצליח הוה אמ׳ ליה מזוג רותחין וכו׳, אכן גר׳ שהוא דרש אחד וכן משמע מסגנון האגדה בתנחומא שם את מוצא כיון שהיה בבית רבו ויהי ה׳ את יוסף ויהי איש מצליח וגו׳ וירא אדוניו כי ה׳ אתו וגו׳ וכי פוטיפר רשע היה רואה שהקב״ה עמו וכה הוא כי ה׳ אתו אלא שלא היה שמו של הקב״ה זז מפיו היה נכנס לשמשו והוא היה מלחש ואומר רבון העולם וכו׳ תנני לחן ולחסד ולרחמים בעיניך וכו׳ ובעיני פוטיפר אדוני ופוטיפר אמר לו מה אתה מלחש שמא כשפים אתה עושה לי והוא משיבו לא אלא אני מתפלל שאמצא חן בעיניך לפיכך כתיב וירא אדוניו כי ה׳ אתו ומהו וכל אשר הוא עשה ה׳ מצליח בידו היה מוזג לרבו קונדיטון והוא אומר לו מה מזגת לי הוא אומר קונדיטון אומר לו פסינתטון אני רוצה והיה פסינתטון הוא אומר יין אני רוצה והיה יין וכו׳ וכן על כל דבר ודבר שנאמר וכל אשר הוא עושה ה׳ מצליח בידו וכו׳ ועי׳ במה״ג שם, ובתנחומא מ״ב שם ויהי איש מצליח היה חוגר מתניו ואדונו אומר לו מזוג לי כוס חמין והוא מזוג תן לי צונן והוא נותן לו מאותו כלי וכו׳ לכך נאמר ויהי איש מצליח וירא אדוניו כי ה׳ אתו ראה מעשיו משונים וכל כך למה ויהי ה׳ את יוסף, ובשכל טוב צד 238 הורכב מאמר זה עם המאמר שלפניו ויהי איש מצליח ר׳ ברכיה אמר גבר קפז כענין שנאמר וצלחו וכו׳ ר׳ הונא אמר לשון הצלחה ממש שהיתה לחישתו מצלחת שהיה מלחיש ונכנס מלחיש ויוצא ולבסוף שכח שנאמר נשני וכו׳ כשהיה רבו אומר לו מזוג רותחין פושרין נעשין רותחין פושרין וכו׳ כי ה׳ אתו כסבור היה פוטיפר כי יוסף אמגוש הוא עד שראה שכינה וכו׳, וברמב״ן הועתק מלחש ונכנס מלחש ויוצא אמר לו מזוג רותחין והא רותחין מזוג פושרין והא פושרין וכו׳, ובבחיי היה רואה אותו מלחש ונכנס מלחש ויוצא אמר מזוג רותחין והיו רותחין מזוג פושרין והיו פושרין וכו׳ [ומכל זה יוצא שהמלות ובסוף שכח כי נשני וכו׳ עמלי

1) שָׁוַר.

סיטרין והא סיטרין. אמר ליה מה יוסף תבן בעפריו קרוזין בכפר חנניה גוזין כדמשק חרשין כמצרים באתר דחרשין חרשין אתמהא. עד איכן ר' הוניה בשם ר' אחא עד שראה שכינה עומדת על גביו ה"ה ויראה אדניו כי י"י אתו וגו' וימצא יוסף חן בעיניו וגו':

ה) ויהי מאז הפקיד אתו וגו' [תני ר' שמעון בן יוחיי בכל מקום שהצדיקים הולכים שכינה ו
הולכת עמהן, ירד יצחק לגרר ברכה לרגלו שנ' ויזרע יצחק וגו' (בראשית כו יב), ירד יעקב אצל לבן
ברכה לרגלו ויברך י"י אותך לרגלי (שם ל ל), ירד יוסף אצל פוטיפר ברכה לרגלו שנ' ויברך
י"י את בית המצרי בגלל יוסף]:

1 מנחום פ"ה ס', ממום כנה פ"פ סי ו', ז': 4 ילקוט סס, לעיל לד 852 וסי"נ [וער' תוספתא סוטה פ"י ה'—ח' ולמיל לד 1058]:

1 סטרין] וג, סוטרין וג] והאפטרין ל, והא סוטרין פבי, והוו (והוא א[2]) סוטרין דאת | אמר ליה] פא[1], אמ' לה ן, אמ' לו ג, א"ל א[3], אמר דת, אמרו ו | מה יוסף] יוסף מה פב, יוסף י, ל' א | מכנים תבן ו | בעפרו] וג, בעפרים ע, בעפריים ל[0]ש, לעפרוים פ, לעפרוי' ו[1], בעבריים א[3], בערביא א[1], לעפרים אתה מכנים דת | קרוזין] ו, קרוזים ע, קרחין ג, כרחא קרחין ש, קרח ו[1], קדרין פב, קדרים דת, גוזין א[1] | לכפר פכת | חנניה] פואשי, חנניא גע, חנינא ד, הגיונה ת, חנן כ | גוזין ואנע] קוזין ל, גזוז ו[1], גזזין דפכת | לדמשק פב | חרשים תע, חרשי' ו[1] | למצרים פב | ב' באתר ל[0]דפואכתעשי] בתר לג | דכליה חרשין א[2] | חרשי' ו[1] | אתמהא] פונבע, אתמהה ש, ל' דאתי | עד איכן] ו, עד היכן דאנתשי, עד איכן או' לו פ, עד איכן אומ' לו כך כ, עד היכן פי' עד היכן מקנטרו בדברים ומחזיקו בחרשים ד[1] | ר' — אחא] ר' חונא (הונא א[1]ג) בשם ר' אחא וא[1]ג, ר' הונא בש"ר אחא אמ' א[3], אמר ר' חייה (חייא ת) דת, ל' פב | פני שכינה א[2] | עומדת ל' חי | 3 ארניו] וא[2]גכת, אדוניו דפא[1]י | * אתו וגו'] אתו לדפאגכתי, וגו' ן | וימצא — וגו'] וימצא.. בעיניו ן, וימצא יוסף ד, ל' פאגכתי | 4 ויהי — וגו'] ויהי.. אותו בביתו וגו' ח, ויהי.. אתו ג, ויהי.. אותו ו, ויהי.. הפקיד וגו' ן, ויהי מאז ד, ויברך י"י את בית המצרי בגלל יוסף א[1]כ, ויברך.. המצרי א[2]ת, ויברך י"י פ | * תני — יוסף] שמע'.. צדיקים.. ויזרע יצחק יעקב ללבן.. לרגלו ברך י"י.. המצ' בג' יוסף ל[0], תני ר' שמעון בכל.. שהצדיקים.. ברכה הולכת עמהם ירד.. לגרר ובאת ברכה לרגלו שנ' ויזרע יצחק וגו' ויברכהו י"י ירד יעקב אצל לבן ובאת ברכה.. שנ' ויברך.. לרגלי ירד יוסף למצרים אצל פוטיפר ובאת ברכה.. בגלל יוסף ח, תני ר'.. בן יוחי בכל.. שהצדיקין הולכין ברכה.. עמהם ירד.. לגרר ובאת ברכה.. ויזרע יצחק וגו' ירד יעקב אל לבן ובאת ברכה.. שנ' ויברך.. לרגלי ירד יוסף אצל פוטיפר ובאת ברכה.. שנ' ויהי מאז הפקיד אותו וגו' ן, תני בשם ר' שמע' בן יוחי בכל.. שהצדיקים הולכין שכינה עומדת עמהן ירד.. לגרר ובאת ברכה לרגלו שנ' ויברך.. לרגלי ירד יוסף אצל פוטיפרע ובאת ברכה.. שנ' ויברך י"י את בית יוסף ג, תני רשב"י בכל.. שהצדיקים הולכי' ברכה הולכת עמהם ירד יצחק לגרר וכו' כדכתי' בפרש' ע"ג א[1], תני רבי.. בן יוחאי כל.. שהצדיקים הולכין ברכה הולכת עמהן ירד יצחק וכו' כדכתי' בפרש' ע"ג כ, תני ר'.. בן יוחי בכל.. שהצדיקים הולכין ברכה הולכת עמהן שנ' וכו' כדכתוב בפ' ע"ג פ, תני רשב"י בכל.. שהצדיקים הולכי' ברכה וכ' בפ' ע"ג א[2], תני ר'.. בן יוחאי בכל מקום שהצדיקים הולכים השכינה הולכת עמהם ד, תני רשב"י כל מקום שהצדיקים כביכול הולכת עמהם ת, כל מקום שהצדיקי' הולכי' שכינה הולכת עמהן יצחק לגרר באת ברכה לרגלו וכו' כדכתי' ויברך י"י אותך לרגלי ויהי ברכת י"י בכל אשר יש לו וכו' ו[1], ל' ל |

אינן מעיקר המדרש ונתוספו עפ"י המאמר לעיל צד 940, ועי' גם פילון בס' דע יוסיפו צר 47 שדבריו קרובים לדעת המדרש]: 1 מה יוסף. כה אתה עושה תבן בעפרו קרוזין[1]) כדים בכפר חנניה גוזין גיזי צמר בדמשק כשפים במצרים במקום של מכשפים כשפים בתמיה, והגי' בעפרו איתא גם בכי"ו וכי"ג, וביני שיטי הוגה בכי"ל בעפריים וכן במשנה מנחות פ"ג ב' עפריים (עפוריים) בבקעה (ובמשנה שבמשניות חפריים, ובמתניתא דבני מערבא הפרים, ובתוספתא עפריים וכו', ושם והיתה עשה קנה זרת ושבלת זרתיים וכו' ועיי"ש בתוספות בד"ה עפריים ועי"ע פאגעלשטיין די לאנדווירטשאפט וכו' צד 46), והמשל דוגמתו במנחות פ"ה ע"א אמרי ליה יוחנא וממרא למשה תבן אתה מכנים לעפריים וכו' ועיי"ש בפירש"י, ובמלת קרוזין בכי"ל האותיות ו' ז' כמוכות ודומות לחי"ת ואין לקרותה קרחין (וצ"ל במ"י לעיל צד 180 ועיי"ש, ובכי"ג ובפי' ב"ר הגי' משובשת כן קרחין, ובילקוט דפ"ר קרח), ובכפר חנניה היו מצוי עפר שחור שעושין ממנו הביצים של יוצר ועי' בב"מ ע"ד א', והוראת חרשין כשפים ומכשפים ועי' בעמת"ל ע' חרש ועי' חרשא, ומצרים היתה מליאה כשפים וכמאמרם עשרה קבים כשפים ירדו לעולם תשעה נטלו מצרים וכו' (קידושין מ"ט ב'), ובערוך ע' קרז הועתק א"ל כת יוסף תבן בעפרים קרוזים (ובערוך ד"ו קרוזין) בכפר חנניא (חנניה) וכו', וברמב"ן קימע מה יוסף תבן בעפריים חרשין במצרים עד היכן עד שראה שכינה וכו', ובבחיי ומה אמר יוסף תבן בעפרוי' חרשין במצרים עד היכן עד שראה וכו', ובפי' ב"ר בדפ"ר מפרש אמר לו יוסף מה אתה עושה בעפריים מקום כרחא קרחין בכפר חנניה בדמשק חרשין במצרים כלומר כל מי שמוליך תבן למכור למקו' שיש שם הרבה תבואה ותבן הרבה אינו אלא תועה וכן מי שמוליך תיישים וגיזי צמר למקו' שיש שם בהמות הרבה ומכשפות למקו' שיש שם מכשפים באתר דחרשין חרשין כל בני מצרים מכשפין וכי סבור אתה לעשות כישוף כנגדן אתמהה, ועדיפא הגי' שלפנינו תבן וכו' קרוזין וכו' גוזין וכו' מהגי' בדפוסי' ובכי"פ וכי"כ קדרים (קדרין) וכו' גזזין וכו', וכזו הגי' הועתק בראב"ם מה תבן בעפרוי' אתה מכנים וקדרו' בכפר חונו' וגוזין בדמשק וחרשים במצרי' וכו' אתמהא: 2 עד איכן. במדרש דפ"ר נוסף בגוף הספר פי' עד היכן מקנטרו בדברים ומחזיקו בחרשים, ובפי' ב"ר בדפ"ר מפרש עד היכן תשרו בבך, ובראב"ם הגי' ג"כ עד היכן ר' חוניא בשם ר' אחא אמר עד שראה שכינה וכו' ועת"נ: 4 תני וכו'.

[1]) χρωσσός.

[ויהי ברכת י"י בכל אשר יש לו בבית ובשדה] י"ב חדש ע[שה] [י]וסף ו' בבית וו' בשדה:
ו) ויעזב כל אשר לו וגו' כי אם הלחם אשר הוא אוכל לש[ון נקי]:
ויהי יוסף יפה תאר וגו' אמר ר' יצחק זרוק חוטרה לאוירה ועל ע[יקר]ה הוא קאים, כך [...] שכת' ורחל היתה יפת תאר וגו' (בראשית כט יז) [לפיכך כת' ויהי יוסף יפה תאר וגו']:

1 ילקוט שם, סדר עולם פ"ב: 2 ילקוט שם, תנחומא שמות סי' י"ח [תנחו' ד"ה פ"ח סי' ב]: 3 ילקוט שם, נע"צ צד 574 וש"נ: ||

1 י"ב] פא²שי, שנים עשר וחגכת, שתים עשרה ד, ויגר שם שנים עשר א | * הרים ל°פחאגבשי | חודש ו, שנה דת, ל' ל | * שם דוחגתשי] יוסף פ, שם יוסף כ, אתם ל, ע' א², ל' א¹ | ו'] פא² ששה וחא¹גכשי, שש דת | וו'] א², וששה וחגבשי, וששה חדשים א¹, ו' פ ששה ג, וששה דת בשדה] ~ דכת' ויהי ברכת י"י בכל אשר יש לו בבית ובשדה ל° | 2 ויעזב — וגו'] ויעזב את כל.. לו וגו' ו, ויעזב כל.. לו ביד יוסף וגו' ג, ויעזב (ויעזוב ת) כל (את כל א¹כ).. ביד יוסף דפא¹כת ל' חא²י | * כי — אוכל ל°דפחאתי] כי אם הלחם ג, ולא ידע אתו ו, ולא ידע אתו מאומה כי.. אוכל כ, ל' ל | לשון] באשתו הכ' (הכתו' כ) מדבר אלא ~ פכ | נקי הוא ח, נקיה א¹, נקייה גשי 3 תאר] פח, תואר דואגכתי | וגו'] וכו' י¹, ויפה מראה דוחאגכת | ר' יצחק אמ' כ | זרוק] התוא דאמרי אינשי ~ א¹ | חוטרא | לאוירה] לאוירא הא²גכעי, לאווירה ו, אאוירא א¹ש, לארעא דת | ועל עיקרה] א², ועל עיקרא ד, ועל עיקריה תע, וח, על עיקרה י, ועל אוקרא ג, אעיקרא א¹ אעיקריה כ, אעיקר' ש | הוא קאים] וחג, הוה קאים א², קאים תעש, קאי ו, קאי א¹כ, נפיק ד כך] ועי, ל' דחאכתי | לפיכך ת | ו שכת'] ת, שכתוב דואכעי, שכת' ברחל ג | תואר וא²גכתי וגו'] וכו' י¹, ויפת (ויפה א²) מראה וחאגכע, ל' ת | * לפיכך — וגו'] לפיכך כתוב ויהי.. תואר ויפה מראה ו, לפיכך כתי' ויהי יוסף.. תאר.. ח, לפיכך ויהי יוסף וגו' ד, לפיכך ויהי.. תואר גע, לפיכך ויהי.. תואר וכו' י¹, לפיכך ויהי.. תאר (תואר א¹כ) ויפה מראה אכ, כת' גיוס' ויהי.. תואר ויפה מראה ת, ל' ל ||

כל המאמר ליתא בכי"ל בגוף הספר והושלם בגליון וכן השלמתי והגהתיו קצת, והמאמר בשלימותו בכי"נ וכי"ה, ובכ"י שציינתי קטעו ורמזו על פרשה ע"ג, ובדפוסי' איתא רק התחלת המאמר ועח"נ, ולעיל שם המאמר סתמי ונסדר לפ' ויברך י"י אותך וכו' ועיי"ש [ובתוס' סוטה שם], ובלק"ט קיטע המאמר ומפרשו תני ר' שמעון כ"מ שהצדיקים הולכים שכינה עמהם ברכה הולכת אחריהן ויברך ה' אותך לרגלי ויברך ה' את בית המצרי. ובמה"ג שם הועתק ראש המאמר ויברך ה' את בית המצרי בגלל יוסף תאני ר' שמעון בן יוחאי כל מקום שהצדיקים הולכין ברכה הולכת עמהן: 1 ויהי ברכת וכו'. כן הוספתי, ובכי"ל הושלם ביני שיטי בסוף המאמר דכתי' ויהי ברכת י"י וכו' בבית [...] ירש ו' בבית וו' בשדה, ומקור הדרש בס"ע שם (הוצ' מארקס) ירד למצרים ועשה בבית פוטיפר י"ב [...] יפקיד אותו בביתו וכו' ויברך ה' וכו' ויהי ברכת ה' בכל אשר יש לו בבית ובשדה בבית מפני [...] הצנה (ובשני כ"י שם כהו בבית ובשדה בבית מפני וכו') וכן מפרש בפי' ב"ר בדפ"ר י"ב חדש עשה שם ששה בבית מפני החמה וששה בשדה מפני הצנה דכתיב ויהי ברכת י"י וכו' בבית ובשדה, וכפ"ת פי' לשון הס"ע שבבית הפקידו בימות החמה לפי שאדונו יצא השדה לרוח היום מפני החמה ובימות הגשמים נכנס הביתה מפני הצנה והפקיד את יוסף בשדה וכו'. ובמה"ג עמו' 582 הובא ויהי ברכת ה' בכל אשר לו בבית אלו חדשי החמה ובשדה אלו ימות הגשמים, אכן בבחיי בבית ובשדה בבית ששה חדשים בחורף ובשדה ששה חדשים בקיץ, וכן מפרש בתוספות עה"ת בכל אשר יש לו בבית ובשדה בבית בימי החורף ובשדה בימי הקיץ [וכן מבואר בשכל טוב שם], ובדפוסי' נשתבש שתים עשרה שנה עשה שם ועי' במ"כ, ובכי"ל כתוב י"ב עשה אתם, וביני שיטי בכתב אחר חדש ובדיו דיהה יוסף, וגם בכי"פ י"ב חדש עשה יוסף, וכן בלק"ט י"ב חודש עשה יוסף ששה חדשים בבית וששה חדשים בשדה [ועי' מש"כ לקמן פפ"ט סי' ב']: 2 לשון נקי. ובאשתו הכתוב מדבר, ובכי"פ וכי"כ הגי' כן כי אם הלחם וכו' באשתו הכתוב מדבר אלא לשון נקי, ובפירש"י עה"ת כי אם הלחם זו אשתו אלא שדבר בלשון נקייה. [וכן במדרש אגדה לשון נקיה] ובלק"ט ושכל טוב שם לשון נקי הוא ועח"נ, וכפי הדרש מתורגם גם בתר"י א' ולא ידע עמיה מדעם אלהין אנתתיה דשכיב גבה. ובתנחומא שם בהמאמר ולכהן מדין וכו' קראן לו ויאכל לחם שמא ישא אחת מכם שאין אכילת לחם האמור כאן אלא אשה שנאמר ולא ידע אתו מאומה כי אם הלחם וכן הוא אומר ולחם סתרים ינעם וכן הוא אומר עד ככר לחם ואשת איש וגו' וע"ע במה"ג שם: 3 זרוק חוטרה וכו'. וכן המשל במאמר ר"י לעיל צד 574 ועיי"ש בח"ג ובמ"י, וכסגנון המאמר שם השלמתי לפיכך כת' ויהי יוסף וכו', ובכי"ל חסר סיום המאמר, ובפי' ב"ר בדפ"ר מפרש זרוק חוטרא אאוירא אעיקר' קאים כל שכתוב ברחל כתוב ביוסף, ובכי"פ חסר כל המאמר, וכהגי' הנכונה שלפנינו הועתק גם בערוך ע' זרק א', ובמה"ג שם אמ' ר' יצחק זרוק חוטרא לאוירא על עיקריה הוא קאים לפי שכת' ורחל וכו' אף יוסף וכו'. ובלק"ט ושכל טוב צד 239 זרוק חוטרא לאוירא ועל עיקריה קאי וכו', ומשובשת הגי' בדפוסי' [וכי"ת] ועח"נ:

[עד כאן נמצא בכ"י המחבר ז"ל]

ראשי תיבות.

א׳ — איתא.
א״א — אות אמת.
אגה״א — אגדת זמוראים הירושלמיים לרבי באכער.
אגה״ת — אגדת התנא להנ״ל.
אדר״נ — אבות דרנתן.
איכ״ר — איכה רבת
א״צ — אין צריך, איפו צדק.
אצוי״ר — אהבת ציון ירושלים.
בית״מ — בית המדרש.
במ״ר, במדב״ר — במדבר רבה.
ב״ס — בן סירא.
ב״ר — בראשית רבה.
ג׳ — גורס, גרים.
גר״ם — גאמטעסדריעסטליבע פארמרעגע.
גי׳ — גירסא.
ד׳ — דפוס.
ד״א — דבר אחר.
ד״ה — דיבור המתחיל.
דה״מ — דרכי המשנה.
ד״ו — דפוס ויניציאה.
דל״א — דקדוק לשון ארמי.
דמ״ג — דייטשע מארגענלענדישע געזעללשאפט.
ד״ס — דקדוקי סופרים.
דפ״ר — דפוס ראשון.
ד׳ פפד״א — דפוס פרנקפורט דאדר.
ד׳ פפד״מ — דפוס פרנקפורט דמין.
ד״ר, דב״ר — דברים רבה.
וי״ר — ויקרא רבה.
חר״י — חסרות ויתרות.
ח״נ — חילופי נוסחאות.
ילק׳ — ילקוט.
י״מ, ידי״מ — ידי משה.
י״מ, יפ״מ — יפה מראה.
יפ״ת — יפה תואר (במדרש ד׳ פיורדא תנ״ב).
ירוש׳ — ירושלמי.
כ״י — כתב יד.
כי״א א׳ — כ״י אקספרד קי׳ 147.
כי״א ב׳ — כ״י אקספרד קי׳ 2335.

כי״ג — כ״י שטוטטגארט.
כי״ו — כ״י וואטיקאנא.
כי״ז — דפים אחדים מתנגיזה באלקאהרת שהובאו לאקספרד.
כי״ח — כ״י מדרש חכמים.
כי״ט — כ״י האחים טריעסטי.
כי״כ — כ״י מינכען.
כי״ל — כ״י לונדון קובץ Add. 27169.
כי״פ — כ״י פאריס.
כי״ת — כ״י תימני.
לאר״מ, לא״ר — לשון ארמי.
ל״י — לשון יוני.
ל״מ — לשון מקרא.
ל״ס — לשון סורי.
לק״ט — לקח טוב.
ל״ר — ל׳ רומי.
מ׳ — מדרש.
מ״ב — מהדורת ר״ש באבער.
מבה״י — מבוא הירושלמי.
מה״ג — מדרש הגדול.
מהרז״ו — מוהר״ר זאב וואלף איינהארן.
מהרז״פ — מורי ורבי מוהר״ר זכריה פראנקעל ז״ל.
מהרש״ס — מוהר״ר שלמה סיריליאו.
מו״ע — מוסף הערוך.
מח״ו — מחזור ויטרי.
מ״י — מנחת יהודה.
מ״כ — מתנות כהונה.
מ״נ — מורה נבוכים.
מנוה״מ — מנורת המאור.
מ״ע — מכתב עתי.
מ״ש — מנחת שי, מדרש שמואל. מה שכתוב, מה שכתבתי.
נזה״ק — נזר הקודש.
ס׳ — ספר.
ס״א — ספר אחר.
סא״ר — סדר אליהו רבה בסדר אליהו רבה וס׳ אליהו זוטא (תנא דבי אליהו) הוצאת ר״מ איש שלום.

ס״ד — סיפא דקרא
סח״ד — סדר חדורות.
ס״ע — סדר עולם.
ס״ר — סדר רבת.
ע׳ — ערך.
עה״ש — ערוך השלם.
עה״ת — על התורה.
עח״נ — עיין חילופי נוסחאות.
עי״ע — עיין עוד.
עמת״ל — ערך מלין תלמודי לר׳ יעקב לעווי.
עמת״ר — ערך מלין תרגומי להנ״ל.
פ׳ — פרשה, פרק, פסוק.
פדר״א — פרקי דר׳ אליעזר.
פי׳ — פיסקא, פירוש.
פס״ר — פסיקתא רבתי הוצאת ר״מ איש שלום.
קו׳ — קונטרס, קובץ.
ק״ע — קרבן העדה.
ר׳ — רמז.
רגמ״ה — רבינו גרשום מאור הגולה.
רד״ל — ר׳ דוד לוריא.
רה״ג — רב האי גאון.
רי״ג — ר׳ יהודה גדליה ברך..
רמא״ש — ר׳ כל.. שהצדיקים
רס״ג — רב כהן יוחאי כל..
ר״ש — רבינו שמשון.
רש״ב — ר׳ שלמה באבער.
רש״ש — ר׳ שמואל שטראשון.
שו״ת — שאלות ותשובות.
שמ״ר, שמו״ר — שמות רבה.
ת״א — תרגום אנקלוס.
תו״כ — תורת כהנים.
תר״י א׳ — תרגום ירושלמי א׳ (תרגום יונתן).
תר״י ב׳ — תרגום ירושלמי ב׳ (תרגום ירושלמי).
תשוה״ג — תשובות הגאונים.

מ״ח = Monatsschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judentums
מ״ע האנגלי = Jewish Quarterly Review
מ״ע הצרפתי = Revue des Études Juives
ענציקלאפעדיא = The Jewish Encyclopedia

תקון טעות. במנחת יהודה צד 892 שורה 11 במקום נתרחקת צ״ל רחוק.

בדפוס צבי הירש איטצקאווסקי